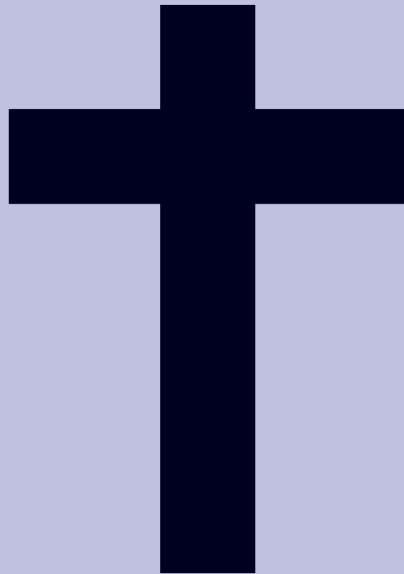

A BUK TABU A MAULANA
KUNUBU ma A KALAMANA
KUNUBU

The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New Guinea

A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A KALAMANA KUNUBU
The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW Aux, Sydney 1891 +New Testament
1901 +New Testament (revised) BFBS, London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R. Lister Turner and J.B. Clark (LMS)
1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland
1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agarua, Reataua Mea, Morea Igo, Egi Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and
Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-
No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures
and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db

Contents

FRT	1
A Vunapaina	2
A Nirop	65
A Tarai Levi	119
A Niluluk	156
A Vartuluai Mulai	208
Iosua	255
A Umana Tena Varkurai	286
Rut	317
1 Samuel	321
2 Samuel	360
1 King	393
2 King	433
1 Tutumu Vakai	472
2 Tutumu Vakai	508
Esra	554
Nekemia	567
Esta	586
Iob	596
A Umana Kakailai	635
Tinata Valavalar	740
A Tena Varvai	775
A Kakailai I Lia	785
Iesaia	792
Ieremia	854
Niligur	923
Esekiel	931
Daniel	992
Osea	1012
Ioel	1021
Amos	1025
Obadia	1033
Iona	1035
Mika	1038
Nakum	1044
Kabakuk	1047
Sepania	1050
Kagai	1053
Sekaria	1055
Malaki	1066
NT	
Mataio	1070
Marko	1111
Luka	1136
Ioanes	1178
Apostolo	1209
Rom	1249
1 Korinto	1268
2 Korinto	1287
Galatia	1299

Epeso	1306
Pilipoi	1312
Kolose	1317
1 Tesalonika	1321
2 Tesalonika	1325
1 Timoteo	1327
2 Timoteo	1332
Tito	1336
Pilemon	1339
Ebraio	1340
Iakobo	1353
1 Petero	1358
2 Petero	1363
1 Ioanes	1367
2 Ioanes	1372
3 Ioanes	1373
Iudas	1374
Vavaarikai	1376

A Buk Tabu A Maulana Kunubu ma A Kalamana Kunubu

The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New Guinea

Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

*A Buk Tabu A Maulana Kunubu
ma A Kalamana Kunubu*

The Holy Bible in the Kuanua
language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Kuanua
long Niugini

Translation by The Bible Society of
Papua New Guinea

© 1882, 1983 The Bible Society of
Papua New Guinea

Print publication, 1983 by The Bible
Society of Papua New Guinea

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators,
Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made avail-
able to you under the terms of
the Creative Commons license
(Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works).
[http://creativecommons.org/](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0) li-
censes/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy,
distribute and transmit the text
under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute
the work to *The Bible Society of
Papua New Guinea* (but not in

any way that suggests that they
endorse you or your use of the
work).

- **Noncommercial.** You may not
use this work for commercial
purposes.
- **No Derivative Works.** You may
not alter, transform, or build
upon this work.
- **In addition,** you have permis-
sion to port the text to different
file formats, as long as you don't
change any of the text or punc-
tuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribu-
tion, you must make clear to others
the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim
tok orait na lo bilong Creative Com-
mons Attribution-Noncommercial-
No Derivative Works license. Em
i tok olsem **yu ken givim kopi
long narepela manmeri.** Yu ken
wokim kopi na givim long husat
i laikim. Tasol, yu mas tok klia
dispela samting i kam long [http://
tokplesbaibel.org](http://tokplesbaibel.org). Yu no ken kisim
mani na salim dispela. **Yu mas
givim nating.** Na tu, **yu no ken
senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na
narapela buk i stap long dispela sait
i gat tok orait long usim wantaim
dispela samting tasol. Sapos yu laik
narapela tok orait, yu mas askim
husat i papa bilong copyright long
dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no
orait long dispela tok orait, stretim
tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok
bilong God long nupela tok ples, yu
ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok
ples English i stap long [http://cre-
ativecommons.org/licenses/by-nc-nd/
3.0/legalcode](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode).

Sapos yu gat askim long dispela, **plis
askim mipela.**

Table of Contents

A VUNAPAINA

A vavaki na rakarakan a gunagunan ma ra tarai

¹ Ta ra vunapaina God i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan. ² Ma ra rakarakan a gunagunan i ga purpuruan, ma i kapakapana ka, ma ra lamanana i ga bobotoi; ma ra Tulungea i God i ga bebe ta ra ul a polo.

³ Ma God i ga biti: A kapa na vana rikai! Ma ra kapa i ga vana rikai. ⁴ Ma God i ga gire ra kapa i boina; ma God i ga tibe varbaiane vue ra kapa kan ra bobotoi. ⁵ Ma God i ga vatang ra kapa ba a Bung na Keake, ma ra bobotoi ba a Bung na Marum. Ma i ga ravian ma i ga malana, a luaina bung.

⁶ Ma God i ga biti: A ngala na maup na vana rikai livuan ta ra lavur polo, ma na tibe varbaiane ra lavur polo!

⁷ Ma God i ga vaki ra maup ma i ga tibe varbaiane vue ra tava ta ra vavai na maup kan ra tava ta ra ul a maup; ma i ga damana ka. ⁸ Ma God i ga vatang ra ul a maup ba a Bala na Bakut. Ma i ga ravian ma i ga malana, a vauruana bung.

⁹ Ma God i ga biti: A lavur polo ta ra vavai na bala na bakut diat a vana guvai tai ta kopono kiki upi ra pia i ge na vana rikai; ma i ga damana ka. ¹⁰ Ma God i ga vatang ra pia i ge ba a Gunan, ma ra kiki guvai na lavur polo ba a Ta; ma God i ga gire ba i boina. ¹¹ Ma God i ga biti: A vura na gol rikai ta ra pia, ma ra davai ba na vuai ra patina, ma ra davai ba na vuai ra vuaina, tikitikai da kana mangamangana iat; ma diat a tavua tana ta ra gunagunan! Ma i ga damana ka. ¹² Ma ra vura i ga gol rikai ta ra pia, ma ra davai ba i vuai ra patina da kana mangamangana iat, ma ra umana davai ba diat a vuai ra vuai diat, nina ba diat a tavua tana mulai da kadia mangamangana; ma God i ga gire ba i boina. ¹³ Ma i ga

ravian ma i ga malana, a vautulana bung.

¹⁴ Ma God i ga biti: A umana kapa diat a vana rikai ta ra maup arama liu, upi diat a tibe varbaiane vue ra bung na keake ma ra bung na marum; boina ba diat a umana vakilang ure ra umana e, ma ra umana bung, ma ra umana kilala; ¹⁵ ma ra umana kapa diat a ki arama liu upi diat a vakapa ra rakarakan a gunagunan; ma i ga damana ka. ¹⁶ Ma God i ga vaki a ura ngala na kapa, nina i ngala ta dir i kure ra bung na keake, ma ra ikilik i kure ra bung na marum; ma ra lavur tagul bula. ¹⁷ Ma God i ga vaki diat arama liu upi diat a vakapa ra gunagunan, ¹⁸ ma upi diat a kure ra bung na keake ma ra bung na marum, ma upi diat a tibe varbaiane vue ra kapa ma ra bobotoi. Ma God i ga gire ba i boina ka. ¹⁹ Ma i ga ravian ma i ga malana, a vaivatina bung.

²⁰ Ma God i ga biti: A lavur polo diat a kor ma ra lavur mangana i laun, ma ra umana beo diat a purpururung arama liu ra maup! ²¹ Ma God i ga pait ra lavur konakonom ma ra lavur mangana i laun ma i peal ta ra polo, tikitikai da kana mangamangana iat, ma ra lavur beo i purpururung da kana mangamangana iat; ma God i ga gire ba i boina. ²² Ma God i ga tata vadoane diat ma i ga biti: Avat a kakava mulamulai ma avat a vapealane avat, ma avat a kor ta ra polo na ta, ma ra umana beo diat a peal ta ra gunagunan. ²³ Ma i ga ravian ma i ga malana, a vailimana bung.

²⁴ Ma God i ga biti: A lavur mangana i laun na vana rikai ta ra pia, tikitikai da kana mangamangana iat, a umana vavaguai ma ra umana mangana dia kakao ma ra umana leing ta ra pui da kadia mangamangana! Ma i ga damana. ²⁵ Ma God i ga pait ra leing ta ra pui da kana mangamangana ma ra umana vavaguai da kadia mangamangana ma ra lavur mangana dia kakao ra pia

da kadia mangamangana; ma God i ga gire ba i boina.

²⁶ Ma God i ga biti: Dat a pait ra tarai varogop ma dat ma ta ra malalar i dat; ma diat a kure ra en ara na ta ma ra umana beo dia purpururung arama liu ta ra maup, Ta ra umana vavaguai, ma ra rakarakan a gunagunan par, damana bula ra lavur mangana i kakao ra pia. ²⁷ Ma God i ga pait ra tarai ta ra malalarina; ta ra malalar i God i ga pait ia; i ga vaki dir a tutana ma ra vavina. ²⁸ Ma God i ga tata vadoane dir ma i ga biti ta dir: Amur a vakubur ra tarai, ma amur a vapealane amur, ma avat a kor ta ra rakarakan a gunagunan, ma avat a uvia pa ia, pi avat a kure ra en na ta ma ra lavur beo liuliu, ma ra lavur mangana i laun ma i kakao ra pia. ²⁹ Ma God i ga biti: Gire, iau tar tul tar ta mumur a lavur mangana davai dia vuai ra pat i diat ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra lavur davai par dia vuai ra vuai diat, nina diat a tavua mulai tana; amumur magit na nian; ³⁰ ma iau tar tul tar ra lavur davai i lubalubang ta ra lavur mangana vavaguai ma ra lavur beo liuliu, ma ra lavur mangana i kakao ra pia ma i laun, upi adia nian. Ma i ga damana. ³¹ Ma God i ga gire ra lavur magit par i ga pait ia, ma gire, i vakak tuna. Ma i ga ravian ma i ga malana, a valaptikaina bung.

2

¹ Damana i ga pait vapar ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan ma ra pepeal magit tana. ² Ma ta ra valavuruana bung God i ga tar pait ot pa kana papalum, nina i ga ongor tana, ma i ga ngo ta ra valavuruana bung kan ra lavur papalum i ga tar pait ia. ³ Ma God i ga vadoane ra valavuruana bung ma i ga vagomgom ia, tago i ga ngo kan ra lavur papalum tana, nina i ga vaki ia, ma i ga tar pait ia.

⁴ Go ia ra vunapai ra bala na bakut ma ra vunapai ra rakarakan a gu-

nagunan ta nam ra e ba di ga vaki dir ma ba ra Luluai God i ga pait ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut. ⁵ Ma pa ta davai na pui i ga gol boko ta ra rakarakan a gunagunan ma pa ta lubang na magit kai ra gunan i ga tar tavua, tago a Luluai God pa i ga tul tar boko ra bata ta ra gunagunan, ma pa ta tutana boko upi na palum ra pia; ⁶ ia kaka a vual i ga tubang rikai ta ia gunan ma i ga vabilim ra mata i ra rakarakan a gunagunan. ⁷ Ma ra Luluai God i ga pait ra tutana ma ra tobon na pia, ma i ga vu tar ra ubar na nilaun ta ra bilauna; ma ra tutana i ga laun tana.

A uma Eden

⁸ Ma ra Luluai God i ga pait tika na uma na davai ta ra papar a taur, ma i ga vaki ra tutana tana, nina. i ga mal ia. ⁹ Ma ra Luluai God i ga vatavua ra lavur davai, ba di manane diat, ma dia topa ra nian; ma ra davai na nilaun bula, i ga tur livuan ta ra, uma, ma ra davai ba da nunure tana ra boina ma ra kaina. ¹⁰ Ma tika na tava alir i ga vana rikai maro Eden, upi na vabilim ra uma; ma abara i vana varbaiai upi na ivat na tava alir. ¹¹ A luaina, a iangina Pison, ma i ga alir kikil ra gunan Kavila, nina ba di ga gire ra goled tana; ¹² ma ra goled kai nam ra gunan i ga boina; a bulit na davai, a iangina bedolak, i tur bula tana, ma ra bo na vat, a iangina onik. ¹³ A vauruana tava alir di vatang ia ba Gion, nina ba i vana kikil ra gunan Kus parika. ¹⁴ Ma ra iang i ra vautuluna tava alir ba Kidekel, nina i alir upi ra matana taur ta ra gunan Asiria. Ma ra vaivatina tava alir ia ra Oiparat. ¹⁵ Ma ra Luluai God i ga agure ra tutana ma i ga vaki ia ta ra uma Eden upi na papalum tana ma upi na balaure. ¹⁶ Ma ra Luluai God i ga vartuluai pire ra tutana, ma i ga biti: Una ian ta ra lavur davai dia tur ta ra uma; ¹⁷ ma koko una ian ta ra davai di nunure tana ra boina ma ra kaina, tago nam ra bung u ian tana, a dovotina una virua.

¹⁸ Ma ra Luluai God i ga biti: Pa i boina ba ra tutana na ki varkolono; ina vaki kapi kana ta tika na tena maramaravut. ¹⁹ Ma ra Luluai God i ga pait ra lavur vavaguai, ma ra lavur leing kai ra pui, ma ra lavur beo dia vana liu; i ga pait diat ma ra pia, ma i ga agure diat tadav ra tutana, upi na gire ba na vatang diat ma ra ava; ma ra lavur magit i laun na kap nam ra iangina ba ra tutana na vaiang tar ia. ²⁰ Ma ra tutana i ga vaiang tar ra iang i ra lavur vavaguai ma ra lavur beo dia vana liu, ma ra lavur leing par kai ra pui; ma pa ta tena maramaravut boko kai ra tutana. ²¹ Ma ra Luluai God i ga tulue ra mamat na nidiop tadav ra tutana; ma ba i tarurungai, i ga tak vue tika na ur na pal a virvirina tana, ma i ga vabonot ra mata ma ra viono. ²² Ma ra Luluai God i ga mal pa tika na vavina ma ra ur na pal a virvirina, ma i ga agure pirana. ²³ Ma ra tutana i ga biti: A uruna tai ra urugu ma a viono tai ra viogu. Da vatang ia ba Vavina, tago di ga pait vaarike tai ra Tutana. ²⁴ Kari a tutana na vana kan tamana ma nana ma na ki pire kana vavina, upi dir tikai ka. ²⁵ Ma dir par pa dir ga mal boko, a tutana ma kana vavina, ma pa dir ga vavirvir.

3

A bunura kai ra tarai

¹ Ma ta ra lavur leing par ba ra Luluai God i ga pait diat, a vui i lia ma ra kabinana ure ra vavagu. Ma i ga biti tai ra vavina dari: A dovotina vang, God i ga tugal amur, ba koko amur a ian ta ra lavur davadavai ta ra uma? ² Ma ra vavina i ga biti tai ra vui: Amir a ian ta ra vuai ra lavur davai ta ra uma; ³ ia kaka ure ra vuai ra davai livuan ta ra uma God i ga biti dari: Koko amur a ian tana ma koko amur a bili ia, kan amur a mat. ⁴ Ma ra vui i ga biti tai ra vavina: Vakir amur a mat, pata tuna; ⁵ ma God i nunure ba ta nam ra bung amur a ian tana, na tapala ra mata i mumur, ma amur a vardada ma God ma amur a matoto ta ra magit i boina

ma ta ra magit i kaina. ⁶ Ma ba ra vavina i ga gire ba ra davai i topa ra nian, ma ba a magit na varmananai ta ra matana, ma ba ra davai i boina, tago i varvamatoto, i ga takan pa ta vuaina tana ma i ga en ia, ma i ga tabar bula kana tutana me, ma i ga ian. ⁷ Io, a mata i dir i ga tapala muka, ma dir ga nunure ba pa dir mal; ma dir ga ingit guve ra umana mapina lovo, ma dir ga mal me.

⁸ Ma dir ga valongore ra nilai ra Luluai God, ba i vanavana ta ra uma ta ra vuvu ravian; ma ra tutana ma kana taulai dir ga parau kan ra mata i ra Luluai God, ta ra davadavai na uma. ⁹ Ma ra Luluai God i ga oro pa ra tutana ma i ga biti tana: U ki ave? ¹⁰ Ma i ga biti: Iau tar valongore ra nilaim ta ra uma, ma iau ga burut, tago pa kaugu ta mal; ma iau ga parau. ¹¹ Ma i ga biti: To ia i tar ve u ba pa kaum ta mal? Dave, u tar ian vang ta ra davai, nina iau ga tugal u tana pi koko una ian tana? ¹² Ma ra tutana i ga biti: Nam ra vavina. u ga vaki ia piragu, ia nam i ga tabar iau ma ra vuai ra davai, ma iau ga ian. ¹³ Ma ra Luluai God i ga biti tai ra vavina: Ava go u tar pait ia? Ma ra vavina i ga biti: A vui i ga vagu pa iau ma iau ga ian.

¹⁴ Ma ra Luluai God i ga biti tai ra vui dari: Una manga kakaina ta ra lavur vavaguai, ma ra lavur leing ara ra pui, tago u tar pait nam ra magit; una kakao ta ra balam uka, ma una en ra tobon ta kaum nilaun par; ¹⁵ ma ina vatur ra kini na ebar pire mumur ma ra vavina, upi amur a ki na ebar vargil, ma damana bula ra umana bul mur tam ma ra umana bul mur tai ra vavina; na nuk upi na rua vadala ra ulum ma una nuk upi una karat vadala ra inabut na kauna.

¹⁶ Ma i ga biti tai ra vavina: Ina vangala ra lavur kinadik piram, ba una kakava; una kava vaarike ra umana bul ma na tup u ra kinadik tana; kaum mamainga na tur pire kaum tutana, ma na kure u.

¹⁷ Ma i ga biti tai Adam: Tago u tar torom ta ra nilai kaum vavina, ma

u tar ian ta ra vuai na davai nina iau ga tugal u tana dari, Koko una ian tana, a pia na kakaina ure u; na monong u ra papalum, upi una ian tana ta kaum nilaun par. ¹⁸ A kait ma ra kara na tavua tana upi kaum; ma una ian ta ra magit i tavua ta ra uma. ¹⁹ Una en ra am magit ta ra mangamangon i ra matam tuk ta nam ra bung, ba una lilikun mulai tadav ra pia, tago di ga pait u mame; tago u a tobon ika, ma una lilikun mulai tadav ra tobon.

²⁰ Ma ra tutana i ga vatang kana vavina ba Eva, tago a na i diat par dia lalaun. ²¹ Ma ra Luluai God i ga pait ra mal ure dir ma ra pal a vavaguai, ma i ga vama dir me.

²² Ma ra Luluai God i ga biti: Gire, ra tutana i papait na varogop ma tikai ta dat, tago i nunure ra magit i boina ma ra magit i kaina; ma go upi koko na tulue ra limana ma na tatak pa bula ta ra davai na nilaun, ma na ian, ma na laun vatikai, ²³ ra Luluai God i ga tul vaire vue kan ra uma Eden upi na palum ra pia, nina di ga pait ia me. ²⁴ Damana i ga korot vairop vue ra tutana; ma i ga vaki ra umana angelo ta ra uma Eden, ta ra papar a taur tana, ma dia ga vatur ra pakat na vinarubu i birao ma i tavurvuru, upi diat a balaure ra nga tadav ra davai na nilaun.

4

Kain dir ma Abel

¹ Ma ra tutana i ga la pire Eva kana taulai; ma i ga lalau pa ra bul, ma i ga kava Kain. Ma i ga biti: A Luluai i ga maravut iau, ma iau tar vatur vake tika na tutana! ² Ma i ga kava mule turana Abel. Ma Abel i ga tena balabalaure sip, ma Kain i ga tena vinauma. ³ Ma ba i ga par vanavana. ta umana kilala, Kain i ga kap tabar ra Luluai ma ra lavur vuai na davai ra pia. ⁴ Ma Abel bula i ga kap tabar ia ma ra nat na kakava kalama ta kana kikil na sip ma ra bira bula tana. Ma ra Luluai i ga mainge Abel ma kana tinabar,

⁵ ma pa. i ga mainge Kain ma kana tinabar. Ma Kain i ga kankan tuna ma i ga mata bibian. ⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Kain: Ta ra ava u kankan ma ta ra ava u mata bibian? ⁷ Pa i damana vang, ba ona u pait ra boina, ra matam na kapa; ma ona pa u pait ra boina, a varpam i kiki ivai ta ra matakilalat, ma kana mamainga i tur tadav u; ma i boina ba una kure ke.

⁸ Ma Kain i ga ve turana Abel: Dor a vana ra pupui. Ma tika na bung ba dir ki ra pupui Kain i ga tut ure turana Abel, ma i ga ubu doka. ⁹ Ma ra Luluai i ga biti tai Kain: Akave Abel, a turam? Ma i ga biti: Pa iau nunure; dave bar, iau a tena varbalaurai ure turagu? ¹⁰ Ma i ga biti: Ava u ga pait ia? A nilai ra gapu i turam i kukula upi iau mara ra pia. ¹¹ Ma go ina kure vabilak vue u kan ra pia, nina i ga panganga upi na mome ra gapu i turam ta ra limam; ¹² ona u palum ra pia, pa na vuai tar ra vuaina tam mulai. Una puiap ma una tenten vurvurbit ta ra gunagunan. ¹³ Ma Kain i ga biti tai ra Luluai: A balbali piragu i manga ngala, ma i dekdek upi ina puak pa ia. ¹⁴ Gire, gori u tar korot vue iau kan ra gunan, ma ina ki ivai ta ra matam; ma iau a puiap ma a tenten vurvurbit ta ra gunagunan, ma ba ta tikai na gire tadav iau, na ubu doko iau. ¹⁵ Ma ra Luluai i ga biti tana: A dovotina, ba ta tikai na ubu doko Kain, da obo pa ia tana ma ra lavlavurua na pakana. Ma ra Luluai i ga tul tar ta vakilang tai Kain, kan ta tikai na gire tadav ia, ma na ubu doka.

¹⁶ Ma Kain i ga vana balakane ra mata i ra Luluai, ma i ga ki ta ra gunan Nod, ta ra papar a taur tai ra uma Eden.

A umana bul mur tai Kain

¹⁷ Ma Kain i ga la pire kana vavina; ma i ga kap bala, ma i ga kava Enok; ma i ga pait ra pia na pal, ma i vaiang tar ra iang i natuna tana, ba Enok. ¹⁸ Ma Enok i ga vangala Irad; ma Irad i ga vangala Makuiael; ma Makuiael

i ga vangala Metusael; ma Metusael i ga vangala Lamek. ¹⁹ Ma Lamek i ga taule ra ura vavina, tikai a iangina Ada, ma ta ra tikai a iangina Sila. ²⁰ Ma Ada i ga kava labal; ia ra tama i diat dia ki ta ra umana pal na mal, ma dia vague ra lavur vavaguai. ²¹ Ma ra iang i turana ba Iubal; ia ra tama i ra umana tena ubu pagol ma ra umana tena vuvu tataru. ²² Ma Sila bula i ga kakava, ma i ga kava Tubal-Kain, a tena madaka ta ra lavur magit di pait ia ma ra palariam gobol ma ra palariam tuna. Ma Tubal-Kain dir taina ma Nama.

²³ Ma Lamek i ga biti ta kana ura vavina dari:

Ada ma Sila, amur a valongore ra nilaigu:

A ura vavina kai Lamek, amur a valongore kaugu tinata:

Iau ga ubu doko tika na tutana, tago i ga kita vakinkin iau;

Ma a barmana, tago i ga kita vadala iau;

²⁴ Ona da valavurua ma ra varobo ure Kain,

A dovotina, da valavurua na vinun ma lavurua ure Lamek.

A umana bul mur tai Set

²⁵ Ma Adam i ga la mulai pire kana vavina, ma i ga kava ra bul tutana, ma i ga vatang ra iangina ba Set; tago God i tibe tar ta tika na bul mur tagu ure Abel, nina ba Kain i ga ubu doka.

²⁶ Ma Set i ga vangala bula ra bul tutana; ma i ga vatang ra iangina ba Enos; ta nam ra e a tarai dia ga kail tavuna upi ra iang i ra Luluai.

5

A umana bul mur tai Adam

(1 Tutu 1:1-4)

¹ Go ia ra buk ure ra lavur taun tarai kai Adam: Ta nam ra e ba God i ga vaki ra tutana, i ga vaki ia varogop ma ra malalar i God; ² i ga vaki dir a tutana ma ra vavina; ma i ga tata vadoane dir, ma i ga vatang ra iang i dir ba Adam, ta nam ra bung ba i ga pait dir.

³ Ma Adam i ga laun vue tika na mar ma a utul a vinun na kilala,

ma i ga vangala tika na bul tutana varogop ma ra malalarina; ma i ga vatang ra iangina ba Set. ⁴ Ma ba i ga tar vangala Set, Adam i ga laun pa lavutul na mar na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ⁵ Ma ra lavur bung Adam i ga laun vue, i ga varogop ma lavuvat na mar na kilala ma a utul a vinun; ma i ga mat.

⁶ Ma Set i ga laun vue tika na mar ma a ilima na kilala, ma i ga vangala Enos; ⁷ ma ba Set i ga tar vangala Enos, i ga laun pa lavutul na mar ma lavurua na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ⁸ Ma ra lavur bung na nilaun kai Set i ga varogop ma lavuvat na mar ma a vinun ma a urua na kilala; ma i ga mat.

⁹ Ma Enos i ga laun pa lavuvat na vinun na kilala, ma i ga vangala Kenan; ¹⁰ ma ba i ga tar vangala Kenan, Enos i ga laun pa mule lavutul na mar ma a vinun ma a ilima na kilala, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina; ¹¹ ma ra lavur bung na nilaun kai Enos dia ga varogop ma lavuvat na mar ma a ilima na kilala; ma i ga mat.

¹² Ma Kenan i ga laun vue lavurua na vinun na kilala, ma i ga vangala Malalel; ¹³ ma ba Kenan i ga tar vangala Malalel, i ga laun pa lavutul na mar ma a ivat na vinun na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina; ¹⁴ ma ra lavur bung na nilaun kai Kenan dia ga varogop ma lavuvat na mar ma a vinun na kilala; ma i ga mat.

¹⁵ Ma Malalel i ga laun vue laptikai na vinun ma a ilima na kilala, ma i ga vangala Iared. ¹⁶ Ma ba Malalel i ga tar vangala Iared, i ga laun pa lavutul na mar ma a utul a vinun na kilala mulai; ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ¹⁷ Ma ra lavur bung na nilaun kai Malalel dia ga varogop ma lavutul na mar ma lavuvat na vinun ma a ilima na kilala; ma i ga mat.

¹⁸ Ma Iared i ga laun vue tika na mar ma laptikai na vinun ma a urua na kilala, ma i ga vangala Enok; ¹⁹ ma ba Iared i ga tar vangala Enok, i ga laun pa lavutul na mar na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ²⁰ Ma ra lavur bung na nilaun kai Iared dia ga varogop ma lavuvat na mar ma laptikai na vinun ma a urua na kilala; ma i ga mat.

²¹ Ma Enok i ga laun vue laptikai na vinun ma a ilima na kilala, ma i ga vangala Metusela. ²² Ma ba Enok i ga tar vangala Metusela, dir ga varagur ma God a utul a mar na kilala, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ²³ Ma ra lavur bung na nilaun kai Enok dia ga varogop ma a utul a mar ma laptikai na vinun ma a ilima na kilala. ²⁴ Ma Enok dir ga varagur ma God; ma pa di ga gire mule, tago God i ga tak vakari pa ia.

²⁵ Ma Metusela i ga laun vue tika na mar ma lavutul na vinun ma lavurua na kilala, ma i ga vangala Lamek. ²⁶ Ma ba Metusela i ga tar vangala Lamek, i ga laun pa lavurua na mar ma lavutul na vinun ma a urua na kilala, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ²⁷ Ma ra lavur bung na nilaun kai Metusela dia ga varogop ma lavuvat na mar ma laptikai na vinun ma lavuvat na kilala; ma i ga mat.

²⁸ Ma Lamek i ga laun vue tika na mar ma lavutul na vinun ma a urua na kilala ma i ga vangala tika na bul tutana; ²⁹ ma i ga vaiang tar ra iangina ba Noa, ma i ga biti: Go na vamaram dat ure ra varvakai ma ra papalum na lima i dat, nina i vuna ta ra pia, a Luluai i ga tata vakaina. ³⁰ Ma ba Lamek i ga tar vangala Noa, i ga laun pa a ilima na mar ma lavuvat na vinun ma a ilima na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ³¹ Ma ra lavur bung na nilaun kai Lamek dia ga varogop ma lavurua na mar ma lavurua na vinun ma lavurua na kilala; ma i ga mat.

³² Ma Noa i ga laun vue a ilima na mar na kilala. Ma Noa i ga vangala pa Sem, Kam ma Iapet.

6

A varpiam kai ra tarai

¹ Ma ba i pepeal vanavana ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ba dia vangala ra umana bul vavina, ² a umana natu i God, a umana tutana, dia ga gire ra umana natu i ra tarai, a umana vavina, ba ra umana potar, ma dia ga tulai ma nina diat dia ga mainge. ³ Ma ra Luluai i ga biti: A tulungeagu pa na vartoto vatikai ma ra tarai, tago dia rara ta ra pal a paka i diat; kadia umana bung na nilaun diat a varogop uka ma tika na mar ma a ura vinun na kilala. ⁴ Ta nam ra tataun a umana lolovina tutana tuna dia ga ki ta ra gunagunan, ma namur ba ra umana natu i God dia ga ruk tadav ra umana natu i ra tarai, dia ga vangala ra umana bul; go diat a umana livuana tutana, nina dia ga rangrang papa ania iat.

⁵ Ma ra Luluai i ga gire ra manga-mangana bilak kai ra tarai i ngala tuna ta ra gunagunan ma ra lavur nuknuk i ra bala i diat i ga kaina vatikai. ⁶ Ma ra Luluai i ga nukpuku, tago i ga tar pait ra tarai ati ra pia, ma i ga manga tabun ra balana tana. ⁷ Ma ra Luluai i ga biti: Ina nila vue ra tarai ta ra gunagunan, nina iau ga vaki diat, a tarai ma ra umana vavaguai, ma ra lavur mangana i kakao ra pia ma ra lavur beo liuliu; ma iau nukpuku tago iau ga pait diat. ⁸ Ma ra Luluai i ga mari ka Noa.

Noa i ga pait ra parau

⁹ Go ia ra varvai ure ra taun tarai kai Noa: Noa a takodo na tutana ma i ga ko kakit ta kana tataun; ma Noa dir ga varagur ma God. ¹⁰ Ma Noa i ga vangala ra utul a bul tutana: Sem, Kam ma Iapet.

¹¹ Ma ra rakarakan a gunagunan i ga kaina tuna ta ra luaina mata i God, ma i ga buka ma ra lavur mangamangana bilak. ¹² Ma God i ga gire ra rakarakan a gunagunan ba i

kaina tuna; tago a lavur tarai dia ga vabilak tuna kadia kini ra pia.

¹³ Ma God i ga biti tai Noa dari: A mutuai ra lavur tarai i tar vana rikai piragu, tago dia tar vabuka ra rakarakan a gunagunan ma ra mangamangana bilak; ma gire, ina nila vue diat ma ra rakarakan a gunagunan. ¹⁴ Una pait kaum tika na parau ma ra davai, a iangina goper, una tibe ra umana pakana pal tana, ma una vabulit ia ma ra bulit ta ra balana ma ra muruna. ¹⁵ Ma una pait ia dari: Kana lolovina na varogop ma ra lavurua na vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana a vinun ma a urua ma ngungu na pokono, ma ra tuluaina lavurua ma ngungu na pokono. ¹⁶ Una pait tika na mata na kalangar ta ra parau, ma na tur pit ika tika na malmalikun urama ra ul a pal; ma una pait ra matakilalat ta ra papar a parau; una pait ra parau i vartaun, a utul a pakana una pait ia tana, tikai ra pia, ta ra tikai livuan ma ta ra tikai arama.

¹⁷ Tago iau, ina tulue ra ngala na lovon ta ta ra rakarakan a gunagunan upi ina nila vue ra lavur mangana ba ra ubar na nilaun i ki tana ta ra vavai na bakut; a lavur magit ta ra rakarakan a gunagunan na virua. ¹⁸ Ma ina vatur kaugu kunubu piram, ma una ruk ta ra parau, avat ma ra utul a natum, a utul a tutana, ma kaum taulai ma ra utul a vavina kai ra utul a natum. ¹⁹ Ma una varuk ia ta ra parau a uraura mangana ta ra lavur magit i laun, upi da valaun diat varurung ma avat, tika na tutana ma tika na tana. ²⁰ Ta ra lavur mangana beo, ma ra lavur mangana vavaguai, ta ra lavur mangana i kakao ra pia, a urua ta ra lavur mangana diat a tadav u, upi diat a laun. ²¹ Ma una varurue ra lavur magit di en ia, ma una vung ia, am magit ma adiat bula. ²² Ma Noa i ga pait ia damana; i ga pait tuna nam ra lavur magit God i ga tul tar ia tana.

7

A lovon ta

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Noa: Avat par ta ra kubam, avat a ruk ta ra parau, tago iau tar gire ba u a tena takodo livuan ta go ra taun tarai. ² Ta ra lavur mangana vavaguai dia gomgom una varuk lavlavurua piram, lavurua na tutana ma lavurua na tana; ma ta ra lavur mangana leing ba pa dia gomgom a urua ka, tika na tutana ma tika na tana; ³ ta ra umana beo arama liu lavlavurua, lavurua na tutana ma lavurua na tana; upi ra umana natu i diat diat a laun ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴ Tago a lavurua na bung boko, ma ina tulue ra bata ta ra gunagunan, ma na bata a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum, ma ina vapanie vue ta ra gunagunan ra lavur launa mangana tana, nina iau ga vaki ia. ⁵ Ma Noa i ga pait ra lavur magit da ra Luluai i ga tul tar ia tana.

⁶ Ma Noa i ga tar laun vue laptikai na mar na kilakilala ba ra ngala na lovon ta i ga vana rikai ta ra gunagunan. ⁷ Ma i ga ruk ta ra parau, diat ma ra utul a natuna, a utul a tutana, ma kana taulai, ma ra utul a taulai kai ra utul a natuna, tago ra lovon ta. ⁸ Ma ta ra lavur vavaguai i gomgom, ma ta ra lavur beo liuliu, ma ta ra lavur mangana i kakao ra pia, ⁹ a ururua dia ga ruk ta ra parau tadav Noa, tika na tutana ma tika na tana, da God i vartuluai pire Noa. ¹⁰ Ma ba i ga par lavurua na bung, a ngala na lovon ta i ga vana rikai ta ra gunagunan.

¹¹ Ba Noa i ga laptikai na mar na kilala, ta ra vauruana gai ma ra vavinun ma lavurua na bung a umana mata na tava ta ra lamanana dia ga puongo, ma di ga papa are ra umana mata na kalangar ta ra bakut. ¹² Ma i ga bata ta ra gunagunan a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum. ¹³ Ta nam ra bung iat Noa i ga ruk ta ra parau, diat ma Sem, Kam ma Iapet, a utul a natu i Noa, ma ra taulai kai Noa, ma ra utul a vavina kai ra utul a natuna; ¹⁴ diat ma ra. lavur mangana leing,

ma ra lavur mangana vavaguai, ma ra lavur mangana i kakao ra pia, ma ra lavur mangana beo liuliu, ma ra lavur mangana beo di vague diat. ¹⁵ Ma dia ga ruk ta ra parau tadav Noa, a ururua ta ra lavur mangana dia laun. ¹⁶ Ma diat dia ga ruk, dia ga ruk a ururua, a tutana ma a tana ta diat par, da God i vartuluai. Ma ra Luluai i ga banu bat ra matakilat namur tana.

¹⁷ Ma ra lovon ta i ga alir tar ta ra gunagunan a ivat na vinun na bung, ma ra tava i ga ngala vanavana, ma i ga puak pa ra parau upi na ki rikai ta ra gunagunan. ¹⁸ Ma ra tava i ga pepeal ma i ga lubu tuna, ma ra parau i ga vanavana ta ra ul a tava. ¹⁹ Ma ra lovon ta i ga tutua na kaia ta ra gunagunan, ma ra umana ngala na luana par ta ra vavai na bakut dia ga dudu. ²⁰ Ma ra tava i ga tutua rikai taun diat a vinun ma a ilima na malmalikun ma i ga tuba ra umana luana. ²¹ Ma ra lavur mangana dia ga laun ta ra rakarakan a gunagunan dia ga virua; a umana beo ma ra umana vavaguai, ma ra lavur leing ma ra lavur mangana par i kakao ra pia, ma ra tarai par bula; ²² a lavur mangana par ba a vuvu na nilaun i tur ta ra bilauna ma i ga ki ta ra pia i matetek, i ga virua. ²³ Ma i ga nila vue ra lavur mangana par i ga laun ta ra gunagunan, a tarai ma ra vavaguai, ma ra lavur mangana dia ga kakao ra pia ma ra lavur beo arama liu; ma dia ga panie ta ra gunagunan; ia kaka Noa i ga mat valili, ma diat dia ga ki varurung me ta ra parau. ²⁴ Ma ra lovon ta i ga lubu ta ra gunagunan a mar ma a ilima na vinun na bung.

8

A mutuai ra lovon ta

¹ Ma God i ga nuk pa Noa ma ra lavur magit dia ga laun, ma ra lavur vavaguai dia ga ki pirana ta ra bala na parau; ma God i ga vatut pa ra vuvu upi na vuvu ta ra gunagunan, ma ra lovon ta i ga mama vanavana.

² Ma i ga ang bat bula ra umana mata na tava ta ra lamanana ma ra umana mata na kalangar arama ra bakut, ma i ga tugal ra bata marama. ³ Ma ra tava ta ra gunagunan i ga ikilik vanavana, ma ba i ga par tika na mar ma a ilima na vinun na bung, i ga papait na mama. ⁴ Ma ra parau i ga ki pukai ta ra ul a luana, a iangina Ararat. ta ra gai lavurua, a bung a vinun ma lavurua. ⁵ Ma ra tava i ga mama vanavana ma i ga tuk ta ra vavinun na, gai. Ma ta ra luaina bung ta ra vavinun na gai di ga gire ra ul a lualuana.

⁶ Ma ba i ga par a ivat na vinun na bung, Noa i ga papa are ra mata na kalangar ta ra parau, nina i ga pait ia; ⁷ ma i ga tul vue ra kotkot; go i ga vatapiloi ka tuk ta nam ra bung ba i ga mama tuna ra tava ta ra gunagunan. ⁸ Ma i ga tul vue ra uka upi na nunure tana ba i ga mama ra tava ta ra pia ba pata; ⁹ ma ra uka pa i ga gire tadav ta pakana ba na rakan tana, ma i ga talil mulai pirana ta ra parau, tago a tava i ga ki boko ta ra mata i ra rakarakan a gunagunan, ma i ga tulue vairop ra limana, ma i ga vatur vake, ma i ga varuk mule pirana ta ra pal na parau. ¹⁰ Ma i ga ki pa mule lavurua na bung; ma i ga tulue mule ra uka kan ra parau; ¹¹ ma ta ra ravian a uka i ga lilikun pirana, ma gire, i ga kap ra kalamana mapina oliva ta ra ngiene; io, Noa i ga nunure tana, ba i ga tar mama ra tava ta ra gunagunan. ¹² Ma i ga ki pa ta ra lavurua na bung ma i ga tul vue ra uka; ma pa i ga lilikun mulai pirana.

¹³ Ma ta ra kilala laptikai na mar ma tikai, ta ra luaina gai ma ra luaina bung ta ra gai a tava i ga mama kakit ta ra gunagunan; ma Noa i ga tak vue ra tubatuba ta ra pal na parau, ma i ga gigira, ma ra mata i ra pia i ga mage. ¹⁴ Ma ta ra vauruana gai, ta ra bung a ura vinun ma lavurua i ga mage ra pia.

¹⁵ Ma God i ga biti tai Noa dari: ¹⁶ Una irop ta ra parau, avat ma

kaum taulai, ma ra utul a natum ma ra utul a vavina kai ra utul a natum. ¹⁷Una agure vairop diat bula a lavur mangana i laun piam, a umana beo, ma ra umana vavaguai, ma ra lavur mangana i kakao ra pia, upi diat a manga kakava ta ra gunagunan, ma upi diat a tavua, ma diat a peal ta ra gunagunan. ¹⁸Ma Noa i ga irop ma ra utul a natuna, ma kana taulai, ma ra utul a vavina kai ra utul a natuna; ¹⁹a lavur leing ma ra lavur vavaguai, a lavur mangana par i kakao ra pia ma ra lavur beo, a lavur mangana par i laun ta ra gunagunan i ga irop ta ra parau da kadia vuvuna iat.

²⁰Ma Noa i ga pait ra uguugu na vartabar upi kai ra Luluai, ma i ga tatak ta ra lavur vavaguai dia gomgom, ma ra lavur beo i gomgom, ma i ga vartabar ma ra tinabar di tuntun tar ia. ²¹Ma ra Luluai i ga angine ra vuvuluna i kalami, ma ra Luluai i ga biti ta ra balana dari: Pa ina tata vakaina ra pia mulai ure ra tarai, tago ra nuknuk i ra bala i diat i kaina papa ra bung dia bul tana, ma pa ina ubu mule ra lavur mangana i laun, da iau tar pait ia. ²²Ta ra lavur tataun, ba a rakarakan a gunagunan na tur tana, a e na vinauma ma ra e na minatuka, a madoldol ma ra malamalapang, a kilala na taubar ma ra kilala na labur, a bung na keake ma ra bung na marum pa na panie mulai.

9

A kunubu kai God pire Noa

¹Ma God i ga tata vadoane Noa ma ra utul a natuna, a utul a tutana, ma i ga biti ta diat: Avat a vangala ra umana natu i vavat ma avat a vapealane avat, ma avat a kor ta ra rakarakan a gunagunan. ²Ma ra bunurut ure avat ma ra nidadar ure avat na tup ra lavur leing ma ra lavur vavaguai, ma ra lavur beo liuliu ma ra lavur mangana i kakao ra pia, ma ra lavur en ara na ta; di tul tar diat ta ra lima i vavat. ³Avat a ian ta ra lavur magit i vanavana

ma i laun; da ra davai i lubalubang, damana iau tul tar ia ta vavat a lavur mangana parika. ⁴Ia kaka koko avat a en ra kanomong i ra mangana, ona kana nilaun, a gapuna, i ki boko tana. ⁵Ma ina bali ra gapu i vavat, kavava nilaun, pire diat ra lavur mangana i laun, ma pire ra lavur tarai, maia, pire ra tura i ra tutana ina ga bali ra gapuna. ⁶Nina i ubu doko ta tutana, a tarai diat a ubu doko bula nam; tago God i ga pait ra tarai varogop ma ia mulai. ⁷Ma avat, boina avat a vangala ra mangoro na natu i vavat, ma avat a vapealane avat; avat a kakava mulamulai upi avat a pepeal tana.

⁸Ma God i ga biti tai Noa ma ra utul a natuna dari: ⁹Ma iau, gire, iau ina vatur kaugu kunubu pire vavat ma pire kavava lavur bul mur; ¹⁰ma pire ra lavur magit i laun pire vavat, ra beo liuliu, ra vavaguai ma ra leing par ta ra rakarakan a gunagunan pire vavat, ta diat par dia irop ta ra parau; maia, a lavur mangamangana i laun ta ra gunagunan. ¹¹Ma ina vatur kaugu kunubu pire vavat; ma pa da nila vue mule ra lavur mangana i laun ma ra lovon ta; ma pa ta lovon ta mulai upi na vakaina vue ra gunagunan.

¹²Ma God i ga biti: Go ia ra vaki-lang ure ra kunubu, nina ina pait ia pire vavat, ma ra lavur mangana i laun pire vavat, upi na tur vatikai: ¹³Ina vaki kaugu gogol ta ra bakut, ma na da ra vakilang ure ra kunubu pire mimir ma ra rakarakan a gunagunan. ¹⁴Ma ba ina tulue vaarike ra bakut ta ra gunagunan, ra gogol na vana rikai ta ra bakut, ¹⁵ma ina nuk pa kaugu kunubu pire dat ma ra lavur mangana i laun; ma ra umana tava pa diat a lovon mulai upi ra lavur mangana na virua tana. ¹⁶Ma ra gogol na kiki ta ra bakut; ma ina gire ung ia, ma ina nuk pa ra kunubu tukum pire God ma ra lavur mangana i laun ra pia. ¹⁷Ma God i ga biti tai Noa: Go ia ra vakilang ure ra kunubu, nina iau tar vatur ia pire

dat ma ra lavur mangana i laun ra pia.

Noa ma ra umana natuna

¹⁸ Ma go ra utul a natu i Noa dital ga irop kan ra pal na parau: Sem, Kam ma Iapet; ma Kam dir tamana ma Kanaan. ¹⁹ Dital go a utul a natu i Noa; ta go dital a tarai dia tavua ta ra rakarakan a gunagunan.

²⁰ Ma Noa a tena vinauma, ma i ga pait tika na uma na vain; ²¹ ma i ga mome ra polo na vain ma i ga longlong tana; ma i ga pala vue kana mal ta kana pal na mal. ²² Ma Kam, tama i Kanaan, i ga gire ra paka i tamana, ma i ga ve ra ura turana tana ara ra pia. ²³ Ma Sem ma Iapet dir ga tak pa tika na mal ma dir ga vung ia ta ra ul a vara i dir, ma dir ga vana murmur, ma dir ga tuba ra paka i ra tama i dir, ma dir ga lingan kan ia; ma pa dir ga gire ra paka i tama i dir. ²⁴ Ma Noa i ga minana mulai kan ra vain, ma i ga matoto ta ra magit nina natuna a muruna i ga tar pait ia pirana.

²⁵ Ma i ga biti:

Kanaan na kakaina ka;
Na ki na vilavilau tuna pire ra ura turana.

²⁶ Ma i ga biti:

Da pite pa ra Luluai God kai Sem;
Ma Kanaan kana tultul uka.

²⁷ God na vangala pa Iapet;

Na ki boko ta ra umana pal kai Sem;
Ma Kanaan kana tultul uka.

²⁸ Ma ba i ga par ra lovon ta, Noa i ga laun boko a utul a mar ma a ilima na vinun na kilala. ²⁹ Ma ra bung na nilaun par kai Noa i ga varogop ma lavuvat na mar ma a ilima na vinun na kilala; ma i ga mat.

10

A umana bul mur tai ra umana natu i Noa (1 Tutu 1:5-23)

¹ Ma go diat ra lavur taun tarai kai ra utul a bul tutana kai Noa: Sem, Kam ma Iapet; ma ba i ga tar par ra lovon ta, dital ga vangala ra umana natu i dital.

² A umana natu i Iapet, a umana tutana, go diat: Gomer, ma Magog, ma Madai, ma Iavan, ma Tubal, ma Mesek, ma Tiras. ³ Ma ra umana natu i Gomer, a umana tutana go dital: Askenas, ma Ripat, ma Togarm. ⁴ Ma ra umana natu i Iavan, a umana bul tutana: Elisa ma Tarsis, Kitim ma Dodanim. ⁵ Go diat dia ga vana varbaiai, ma dia ga ki ta ra valvalian kai ra umana Tematana ta kadia gunan, tikatikai da kana tinata; ma da kadia vuna tarai ma kadia taun tarai.

⁶ Ma ra umana natu i Kam: Kus, ma Misraim, ma Put, ma Kanaan.

⁷ Ma ra umana natu i Kus: Seba, ma Kavila, ma Sabta, ma Rama, ma Sabteka. Ma ra ura natu i Rama: Seba ma Dedan. ⁸ Ma Kus i ga vangala Nimrod: go i ga luluai tavuna. ta ra gunagunan. ⁹ A ngala na tena nirovai ta ra mata i ra Luluai; kari a vataatang dari: A ngala na tena nirovai ta ra mata i ra Luluai da Nimrod. ¹⁰ Ma kana varukurai i ga tur pa ia aro Babel, ma Erek, ma Akat, ma Kalene, ta ra gunan Sinar. ¹¹ Ma i ga irop ta nam ra gunan, ma i ga vana uro Asiria, ma i ga pait ra pia na pal Nineve ma Rekobot-Ir, ma Kala ¹² ma Resen. nina i tur livuan ta dir Nineve ma Kala; ia ra ngala na pia na pal. ¹³ Ma Misraim i vangala ra tarai Ludim ma Anamim, ma Leabim ma Naptukim; ¹⁴ damana bula ra tarai Patrusim ma Kaslukim, (nina ra tarai Pilistia dia ga vana rikai tana), ma ra tarai Kaptor.

¹⁵ Ma Kanaan i ga vangala Sidon, kana luaina, ma Ket; ¹⁶ damana bula ra tarai Iebus, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Girgas; ¹⁷ ma ra tarai Kivi ma ra tarai Ark, ma ra tarai Sin; ¹⁸ ma ra tarai Arvad, ma Semar, ma Kamat; ma namur a umana vuna tarai Kanaan dia ga peal vanavana. ¹⁹ Ma ra langun kai ra tarai Kanaan i ga tur pa ia aro Sidon, ma i tuk ta ra gunan Gerar ma Gasa; damana bula tuk ta ra langun Sodom, Adma ma Seboim. tuk ta ra gunan Lasa. ²⁰ Go diat ra umana natu i Kam, varogop ma kadia umana vuna tarai ma kadia

umana vuna tinata, ta kadia umana gunan ma kadia taun tarai.

²¹ Ma Sem.bula i ga vangala ra umana bul; Sem nam ia ra tama i ra tarai Eber, ma dir turana ma Iapet, ma i ga lua ta dir. ²² Go ra umana natu i Sem: Elam, Asur, Arpaksad, Lud ma Aram. ²³ Ma ra umana natu i Aram: Us ma Kul, ma Geter ma Mas. ²⁴ Ma Arpaksad i ga vangala Sela, ma Sela i ga vangala Eber. ²⁵ Ma Eber i ga vangala a ura natuna; tikai, a iangina Peleg, tago ta kana e di ga tibe varbaiane ra gunagunan; ma turana, a iangina Ioktan. ²⁶ Ma Ioktan i ga vangala Almodad, ma Selep, ma Kasarmavet, ma Iera; ²⁷ ma Adoram, ma Usal, ma Dikla; ²⁸ ma Obal, ma Abimael, ma Seba; ²⁹ ma Opir, ma Kavila, ma Iobab; go diat par ra umana natu i Ioktan. ³⁰ Ma ra langun u ra gunan dia ga ki tana, i ga tur pa ia aro Mesa ma i tuk ta ra langun Separ, ra lualuana ta ra papar a taur. ³¹ Go diat ra umana natu i Sem da kadia vuna tarai ma kadia vuna tinata, ta kadia gunagunan ma da kadia lavur taun tarai.

³² Go diat ra umana vuna tarai kai ra umana natu i Noa, varogop di ga vangala diat ta kadia lavur taun tarai; ma ta go diat ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan dia ga tavua varbabaiai ba i ga par ra lovon ta.

11

A bur na pal Babel

¹ Ma ra tinata ma ra pirpir ta ra rakarakan a gunagunan i ga kopono ko. ² Ma ba dia ga vana uro ta ra papar a taur, dia ga gire tadav tika na ngala na pia i tamataman ta ra gunan Sinar; ma, dia ga ki abara. ³ Ma dia ga vargat vargilians diat dari: Io, dat a pait ra umana vat na pia ma dat a tun bulu diat. Ma dia ga papait pal ma ra vat na pia, da ma ra vat tuna, ma ra pia i bulit kadia kabang. ⁴ Ma dia ga biti: Io, dat a pait tika na pia na pal, ma ra ngala

na bur na pal i manga tuluai urama; a lamiana na tuk ta ra bakut, upi na rararang ra iang i dat, kan dat a ki varbabaiai boko ta ra rakarakan a gunagunan par.

⁵ Ma ra Luluai i ga irop upi na gire ra pia na pal ma ra ngala na bur na pal, nina ba ra umana natu i ra tarai dia ga pait ia. ⁶ Ma ra Luluai i ga biti: Gire, go ra tarai i kopono ko ma kadiat par ta kopono tinata ka; ma go ra magit dia pait vatavuna; ma go ona dia nuk pa ta magit upi diat a pait ia, pa na tabu mulai pire diat. ⁷ Io, dat a irop, ma dat a vapurpuruan kadia pirpir abara upi koko diat a valongore ilam mule kadia tinata vargil. ⁸ Damana ra Luluai i ga okokole varbabaiane diat ta ra rakarakan a gunagunan par, ma dia ga ngo ma ra papait pia na pal. ⁹ Kari di ga vatang ra iangina Babel, tago a Luluai i ga vapurpuruan ra tinata kai ra tarai par, ma i ga tulue varbabaiane diat ta ra rakarakan a gunagunan.

A umana bul mur tai Sem (1 Tutu 1:24-27)

¹⁰ Ma go ra umana vuna tarai kai Sem. Sem i ga laun vue tika na mar na kilala ma i ga vangala Arpaksad, a ura kilala i taun ra lovon ta. ¹¹ Ma ba i ga tar vangala Arpaksad, Sem i ga laun a ilima na mar na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

¹² Arpaksad i ga utul a vinun ma a ilima kana kilala, ma i ga vangala Selak; ¹³ ma ba i ga tar vangala Selak i ga laun a ivat na mar ma a utul a kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

¹⁴ Selak i ga laun a utul a vinun na kilala, ma i ga vangala Eber; ¹⁵ ma ba i ga tar vangala Eber, Selak i ga laun a ivat na mar ma a utul a kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

¹⁶ Ma Eber i ga laun a utul a vinun ma a ivat na kilala, ma i ga vangala Peleg; ¹⁷ ma ba i ga tar vangala Peleg, Eber i ga laun a ivat na mar ma a

utul a vinun na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

¹⁸ Ma Peleg i ga laun a utul a vinun na kilala, ma i ga vangala Reu; ¹⁹ ma ba i ga tar vangala Reu, Peleg i ga laun a ura mar ma lavuvat na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

²⁰ Ma Reu i ga laun a utul a vinun ma a ura kilala, ma i ga vangala Serug; ²¹ ma ba i ga tar vangala Serug, Reu i ga laun a ura mar ma lavurua na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

²² Ma Serug i ga laun a utul a vinun na kilala, ma i ga vangala Nakor; ²³ ma ba i ga tar vangala Nakor, Serug i ga laun a ura mar na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

²⁴ Ma Nakor i ga laun a ura vinun ma lavuvat na kilala, ma i ga vangala Tera; ²⁵ ma ba i ga tar vangala Tera, Nakor i ga laun tika na mar ma lavuvat na kilala mulai, ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina.

²⁶ Ma Tera i ga laun lavurua na vinun na kilala, ma i ga vangala Abaram, Nakor ma Karan.

A umana bul mur tai Tera

²⁷ Io, go ia ra varvai ure ra umana bul mur tai Tera. Tera i ga vangala Abaram, Nakor ma Karan; ma Karan i ga vangala Lot. ²⁸ Ma Karan i ga mat ta ra luaina mata i tamana Tera ta nam ra gunan di ga tar kava ie, aro Ur ta ra langun Kaldea. ²⁹ Ma Abaram ma Nakor dir ga taulai; ma ra iang i ra taulai kai Abaram ba Sarai; ma ra iang i ra taulai kai Nakor ba Milka, natu i Karan, a tama i dir Milka ma Iska. ³⁰ Ma Sarai i ga biu, pa ta natuna.

³¹ Ma Tera diat ma natuna Abaram, ma tubuna Lot natu i Karan, ma Sarai bula, a nimuna, a taulai kai Abaram natuna, dia ga vana kan ra gunan Ur ta ra langun Kaldea, upi diat a vana ta ra gunan Kanaan; ma dia ga pot aro Karan, ma

dia ga ki ie. ³² Ma ra lavur bung kai Tera dia ga varogop ma a ura mar ma a ilima na kilala; ma Tera i ga mat aro Karan.

12

A nioro kai God pire Abaram

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Abaram: Una vana kan kaum gunan, ma balakane ra tara na niurum, ma kan ra kuba i tamam, ma una vana ta nam ra gunan ba ina vateten u boko tana; ² ma ina pait vaarike ra ngala na tarai tam; ma ina vadoane u, ma ina vangala pa ra iangim; ma una varvadoan. ³ Ma ina tata vadoane diat dia vadoane u, ma ina tata vakakaina nina ba na tata vakakaina u; ma ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a ti doan boko tam.

⁴ Io, Abaram i ga vana da ra Luluai i ga ve; ma dir ga varagur ma Lot; ma Abaram i ga lavurua na vinun ma a ilima na kilala, ba i ga vana irop ta ra gunan Karan. ⁵ Ma Abaram i ga agur pa Sarai kana taulai, ma Lot natu i turana, ma ra tabarikik dia ga vung ia, ma kadia tarai par, nina dia ga ki pire diat aro Karan; ma dia ga vana upi ra gunan Kanaan; ma dia ga pot aro ta ra gunan Kanaan.

⁶ Ma Abaram i ga vana alalu tuk ta ra pakana gunan Sikem, ma tuk ta ra davai, a iangina a iban, aro More. Ma ta nam ra bung a tarai Kanaan dia ga ki ta nam ra gunan. ⁷ Ma ra Luluai i ga tur kapet rikai pire Abaram ma i ga biti: Ina tul tar go ra gunan tai ra umana natum. Ma i ga pait tika na uguugu ba kai ra Luluai, nina i ga tur kapet rikai pirana. ⁸ Ma i ga vana kariu uro iat ta ra lualuana, ta ra papar a taur maravai Betel, ma i ga vatur kana pal na mal dari, ba Betel i ga ki ta ra papar a taoai, ma Ai ta ra papar a taur. Ma i ga pait ra uguugu upi kai ra Luluai abara, ma i ga kail tadav ra iang i ra Luluai. ⁹ Ma Abaram i ga tut, ma i ga kakari vanavana upi ra gunan ta ra papar a taubar.

Abaram i ki aro Aigipto

¹⁰ Ma ra mulmulum i ga tup ra gunan; ma Abaram i ga vana ur ta ra gunan Aigipto, upi na ki boko tana, tago ra mulmulum i ga tup ra gunan. ¹¹ Ma ba i ga maravai vanavana upi na olo ta ra gunan Aigipto, i ga biti tai Sarai kana taulai, dari: Gire, iau nunure.ba u a metek na vavina; ¹² ma ba ra umana te Aigipto diat a gire u, diat a biti bar, Go kana taulai; ma kan diat a ubu doko iau, ma u kaka, una laun uka. ¹³ I boina ba una biti ba dor taina, upi ina ki boina tam ma upi ina laun ure u. ¹⁴ Ma ba Abaram i ga pot aro Aigipto, a umana te Aigipto dia ga gire ra vavina, ba a potar na vavina tuna. ¹⁵ Ma ba ra umana luluai kai Parao dia ga gire, dia ga pite pa ia pire Parao, ma dia ga agur pa ra vavina tar ta ra kuba i Parao. ¹⁶ Ma Abaram i ga ki mamal ure, ma dia ga tabar ia ma ra umana sip, a umana bulumakau, a umana as a umana tomotoina, a umana tultul na tutana ma ra umana tultul na vavina, ma ra umana as a umana tana, ma ra umana kamel bula.

¹⁷ Ma ra Luluai i ga vakadik Parao ma diat ta ra kubana ma ra lavur ngala na kinadik ure Sarai, ra taulai kai Abaram. ¹⁸ Ma Parao i ga oro pa Abaram ma i ga biti tana: Ava go ra magit u tar pait ia piragu? Ta ra ava pa u ga ve iau ba go kaum taulai? ¹⁹ Ta ra ava u ga biti ba taim? Damana amir ga taulai me; io, go kaum taulai, una agur pa ia, ma amur a vana. ²⁰ Ma Parao i ga tuelve ra tarai ure, upi diat a vartulai me, diat ma kana taulai ma kana lavur tabarikik.

13

Abaram ma Lot dir varbaiai

¹ Ma Abaram ma kana taulai dir ga irop kan ra gunan Aigipto, ma dir ga vana urama Kanaan ta ra langun na taubar, ma i ga kap kana vurvur magit; dital ma Lot. ² Ma Abaram i ga manga uviana ma ra vavaguai, a silva ma ra goled. ³ Ma kana lavur vinavana i ga tur pa ia aro ra langun

na taubar, ma i tuk tar ta ra gunan Betel, nam ra pakana gunan kana pal na mal i ga tur tavuna tana, livuan ta ra ura gunan Betel ma Ai, ⁴ ta ra pakana gunan kai ra uguugu, nina i ga pait vatavuna; ma ta nam ra gunan Abaram i ga kail tadav ra iang i ra Luluai.

⁵ Ma Lot, nina dir ga varagur ma Abaram, kana bula ra lavur sip, ma ra bulumakau, ma ra umana pal na mal. ⁶ Ma pa i ga tale ra gunan upi dir par dir ki rangup tana, tago kadir tabarikik i ga ngala, ma i ga dekdek upi dir a ki varurung. ⁷ Ma ra umana tena balabalaure vavaguai kai Abaram ma ra umana tena balabalaure vavaguai kai Lot dia ga varvarngangar. Ma ra tarai Kanaan ma ra tarai Peres dia ga ki ta ra gunan ta nam ra kilala.

⁸ Ma Abaram i ga biti tai Lot: Koko ra varngangar pire dor ma pire kador umana tena balabalaure vavaguai, tago dor tamana. ⁹ Pa i langalanga vang ra gunan parika ta ra luaina matam? Boina, dor a vana varbaiai. Ona u mainge ra papar a maira ina vana ta ra papar a lima tuna, ma ona u mainge ra papar a lima tuna, ina vana ta ra papar a maira. ¹⁰ Ma Lot i ga idaidok, ma i ga gire ra gunan kikil ra Iordan, ma lua a umana tava tana ta ra lavur pakapakana, ta nam ra bung ba ra Luluai pa i ga kamare vue boko Sodom ma Gomora, ma i ga da ra uma kai ra Luluai, da ra gunan Aigipto, ma i tuk tar uro Soar. ¹¹ Io, Lot i ga pilak pa ra gunan kikil ra Iordan upi kana; ma Lot i ga vana ta ra papar a taur; ma dir ga vana varbaiai. ¹² Ma Abaram i ga ki ta ra gunan Kanaan, ma Lot i ga ki ta ra lavur pia na pal ta ra gunan i tamataman, ma i ga kari kana pal na mal vanavana tuk ta ra gunan Sodom. ¹³ Ma ra tarai Sodom dia ga manga kaina, ma dia ga pait ra varpam tuna tadav ra Luluai.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Abaram, ba dir ga vana varbaiai ma Lot, dari: Una idaidok go, ta go ra gunan u tur

tana, ma una gigira upi ra matana labur, ma ra matana taubar, ma ra matana taur, ma ra matana taoai; ¹⁵ tago go ra gunagunan parika ba u gire ina tul tar ia tam ma ta ra lavur bul mur tam upi kavavat vatikai. ¹⁶ Ma ina vapeal ra umana bul mur tam, upi diat a varogop ma ra tobon ta ra rakarakan a gunagunan; ma ona tikai na luk puput pa ra tobon ta ra rakarakan a gunagunan, na luk puput pa bula ra lavur bul mur tam. ¹⁷ Una tut, ma una valivute ra gunagunan par, ra lolovinana ma ra tababana tana, tago ina tabar u me. ¹⁸ Ma Abaram i ga kari pa kana pal na mal, ma i ga vana, ma i ga ki ta ra makur a iban kai Mamre, maravai Kebron, ma i ga pait tika na uguugu kai ra Luluai abara.

14

Abaram i valaun pa Lot

¹ Ma ta nam ra kilala ba Amrapel i ga king aro Sinar, ma Ariok i ga king aro Elasar, ma Kedorlaomer i ga king aro Elam, ma Tidal a king kai ra Goim, ² dia ga varubu ma Bera a king aro Sodom, ma Birsa a king aro Gomora, ma Sinab a king aro Adma, ma Semeber a king aro Seboim, ma ra king aro Bela, nina di vatang ia bula ba Soar.

³ Go diat par dia ga tur rangup ta ra male, a iangina Sidim, nina ba gori a Ta Mat i tur tana. ⁴ A vinun ma a ivu kilala dia ga torom tai Kedorlaomer, ma ta ra vavinununa ma a utul dia ga tut ma ra vinarubu na varpam. ⁵ Ma ra vavinun ma a ivat na kilala Kedorlaomer ma ra lavur king dia ga talaina me dia ga pot, ma dia ga ubu ra tarai Repaim aro Astarot-Kanaim, ma ra tarai Susi aro Am, ma ra tarai Em aro Kiriataim, a gunan i tamataman, ⁶ ma ra tarai Kori ta kadia gunan, a lualuana Seir, ma i ga tuk tar uro El-Paran, maravai ra pupui. ⁷ Ma dia ga lilikun, ma dia ga tadav En-Mispat, di vatang ia bula ba Kades, ma dia ga ubu ra gunagunan par kai ra tarai Amalek

ma Amor, nina dia ga ki aro Kaseson-Tamar. ⁸ Ma ra king Sodom, ma ra king Gomora, ma ra king Adma, ma ra king Seboim, ma ra king Bela, di vatang ia bula ba Soar, dia ga vana rikai, ma dia ga vaninara upi diat a varubu ma diat ta ra male Sidim; ⁹ upi diat a varubu ma Kedorlaomer a king Elam, ma Tidal a king kai ra Goim, ma Amrapel a king Sinar, ma Ariok a king Elasar, a ivat na king ure a ilima. ¹⁰ Io, mangoro na tung ta ra male Sidim, ma tika na mangana bulit i ga tur ta diat; ma ra king Sodom dir ma ra king Gomora dir ga takap, ma dir ga bura tana, ma diat dia ga bura valili dia ga vilau upi ra luana. ¹¹ Ma dia ga ra pa ra tabarikik aro Sodom ma Gomora, ma ra adia magit na nian, ma dia ga vana ka. ¹² Ma dia ga kinim Lot bula, dir tamana ma Abaram, nina i ga ki Sodom, ma kana tabarikik, ma dia ga vana.

¹³ Ma tikai ta diat dia ga takap, i ga vana ma i ga ve Abaram ra te Ebraio, nina i ga ki ta ra makur a iban kai Mamre, ra te Amor, tura i dir Eskol ma Aner; ma go diat dia ga tur na bartalaina ma Abaram ta ra vinarubu. ¹⁴ Ma ba Abaram i ga valongore ba di ga tar kinim pa natu i turana, i ga agure kana dovot na tarai, nina di ga kava diat ta kana gunan, a utul a mar ma a vinun ma a lavutul diat, ma i ga korot mur diat tuk tar aro Dan. ¹⁵ Ma i ga tibe varbaiane kana tarai ure diat ta ra marum, ma i ga ubu diat, ma i ga korot mur diat tuk tar aro Koba, nina i maravai Damasko, ta ra papar a maira. ¹⁶ Ma i ga kap valilikun ra tabarikik par, ma i ga agure valilikun Lot bula, natu i turana, ma kana tabarikik, ma ra vaden bula ma ra tarai.

Melkisedek i vadoane Abaram

¹⁷ Ma ra king Sodom i ga totongo upi ia, ba i ga lilikun ta ra vinarubu ma Kedorlaomer ma ra umana king dia ga varagur me, ta ra male Save, di vatang ia bula ba a Male kai ra King.

18 Ma Melkisedek, a king Salem, i ga kap vaarike ra gem ma ra vain; ma ia ra tena tinabar kai God, a Ngala Kakit. 19 Ma i ga tata vadoane ma i ga biti: Abaram na ti doan tai God, a Ngala Kakit, nina ba kana ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan. 20 A pite varpa tadav God, a Ngala Kakit, nina i ga ongo tar kaum umana ebar ta ra limam. Ma i tul tar ia ra vavinununa ta ra lavur magit.

21 Ma ra king Sodom i ga biti tai Abaram: Una tul tar ra tarai ka tagu, ma una vatur vake ra tabarikik. 22 Ma Abaram i ga biti tai ra king Sodom: Iau tar vatur ra limagu urama tadav ra Luluai God, a Ngala Kakit, kana ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, 23 ba koko ina vatur vake ta vup na kuara, ba ta vivi ik ure ta pal a kau, ba ta enana magit ta kaum tabarikik; kan una biti: Iau ga vauviana Abaram; 24 ia kaka nam ra magit ra umana barmana dia ga en ia, ma ra tiniba kai ra tarai ave varagur, Aner, Eskol ma Mamre, boina ba dital a vatur vake kadital tiniba.

15

A kunubu kai God pire Abaram

1 Ma i par go ra lavur magit, ma namur a tinata kai God i ga tadav Abaram ta ra ninana, ma i ga biti dari: Abaram, koko una burut; iau kaum bakbakit, ma kaum vapuak na ngala tuna.

2 Ma Abaram i ga biti: Luluai God, ava una tar ia tagu? Tago ina mat boko, ma pa ta natugu; ma go Elieser maro Damasko na tur kia iau ta ra kubagu. 3 Ma Abaram i ga biti: Gire, pa u ga tul tar ta bul tagu, ma gire, tikai ba di tar kava ta ra kubagu na tur kia iau. 4 Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia dari: Go ra tutana pa na tur kia u, pata; ma ga nina ba na vana rikai tam na tur kia u, 5 Ma i ga agure vairop ia, ma i ga biti tana: Una tadarake ra bakut, ma una luk guve ra lavur tagul, ona i tale u upi una luk guve diat; ma i ga biti tana:

Damana boko ra lavur bul mur tam. 6 Ma Abaram i ga kapupi ra Luluai, ma ra Luluai i ga luk tar ia tana da ra mangamangana takodo.

7 Ma i ga biti tana: Iau ra Luluai, iau ga agure vairop u aro Ur, ta ra gunan Kaldea, ma ina tabar u ma go ra gunan upi una kale. 8 Ma i ga biti: Luluai God, ava ra vakilang ba ina nunure tana, ba ina kale pa ia boko. 9 Ma i ga biti tana: Una pilak pa tika na nat na bulumakau ba i utul kana kilala, ma tika na me, a tana ba i utul kana kilala, ma tika na sip, a tomotoina ba i utul kana kilala, ma tika na uka, ma tika na nat na balu, upi kaugu. 10 Ma i ga kap go diat par, ma i ga poko kutu diat livuan, ma i ga vung ra umana papar vartalai; ia kaka ra ura beo pa i ga kutu varbaiane dir. 11 Ma ra umana beo, a umana lup virua, dia ga pukai ki ta ra virua i diat; ma Abaram i ga korot vue diat.

12 Ma ba i ga kuba ra keake, Abaram i ga manga tarurungai, ma a ngala na bunurut ma ra ngala na bobotoi dir ga tadav ia. 13 Ma ra Luluai i ga biti tai Abaram dari: Una nunure ba a dovotina, ra umana bul mur tam diat a ki na vaira tai ta tika na gunan ba vakir kadiat, ma diat a ki na vilavilau tana, ma na tup diat a ivat na mar na kilakilala. 14 Ma nam ra tarai, ba diat a torom ta diat, ina kure bula, ma namur diat a irop tana ma ra ngala na tabarikik. 15 Ma u, una vana pire ra umana tamam ma ra malmal, ma ba i do kaum lavur kilala, diat a punang u. 16 Ma ta ra vaivat na taun tarai diat a lilikun uti mulai, tago ra valavalar i ra varpam kai ra tarai Amor pa i ot boko.

17 Ma ba ra keake i ga tar vana ba ma i ga marum, gire, tika na ubu i mi, ma a biro na iap i ga bolabolo livuan ta ra lavur pakapakana virua. 18 Ta nam ra bung ra Luluai i ga pait ra kunubu ma Abaram, ma i ga biti: Iau tul tar go ra gunan ta ra lavur bul mur tam; na tur pa ia aro ta ra Tava Alir Aigipto ma na tuk tar ta ra ngala na tava alir Oiparat:

¹⁹ diat ra tarai Ken, ma ra tarai Kenis, ma ra tarai Kadmon, ²⁰ ma ra tarai Ket, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Repaim, ²¹ ma ra tarai Amor, ma ra tarai Kanaan, ma ra tarai Girgas, ma ra tarai Iebus.

16

Agar dir ma Ismael

¹ Ma Sarai, a taulai kai Abaram, pa i ga kava tar ta natuna; ma kana tika na tultul a vavina, a te Aigipto, ma ra iangina ba Agar. ² Ma Sarai i ga biti tai Abaram: Ea, ra Luluai i tar kure bat iau, upi koko ina kavava; i boina ba una vana pire kaugu tultul na vavina, kan ina vatur vake ta umana bul tana. Ma Abaram i ga torom ta ra tinata kai Sarai.

³ Ma Sarai, a taulai kai Abaram, i ga tul tar Agar a te Aigipto tai Abaram kana tutana, upi dir a taulai me; ma Abaram i ga tar ki a vinun na kilala ta ra gunan Kanaan. ⁴ Ma i ga ruk tadav Agar, ma Agar i ga lalau pa ra bul; ma ba i ga nunure ba i kap bala, i ga pidimuane kana tadar vavina. ⁵ Ma Sarai i ga biti tai Abaram: Boina ba nam ra mangamangana di vakaina iau me, na ki tam; iau ga tul tar kaugu tultul na vavina tam, pi na va piram, ma ba i kap bala, i pidimuane iau. A Luluai na pait ra varkurai ta dor. ⁶ Ma Abaram i ga biti tai Sarai: Gire, u iat una kure kaum tultul, una pait nam ra magit tana ba u mainge. Ma ba Sarai i ga kure vadekdek ia, i ga lop uka kan ia.

⁷ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga gire tadav ia pire ra kivu na tava ra papar a nga, nina ba uro Sur. ⁸ Ma i ga biti: Agar a tultul kai Sarai, u mamave ma una vana uve? Ma i ga biti: Iau tar lop balakane kaugu tadar vavina Sarai. ⁹ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tana: Una lilikun mulai tadav ia, ma una vamolo tar u ta ra vavai na limana. ¹⁰ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tana: Gire, ina manga vapeal ra umana bul mur tam, ma na dekdek upi da luk guve valar pa diat, tago

a ngala na kor. ¹¹ Ma ra angelo i ga biti bula tana: Gire, u tar kap bala, ma una kava boko ta bul tutana, una vaiang tar ra iangina ba Ismael, tago ra Luluai i tar valongore kaum tinangi. ¹² Ma na varogop ma ra kuabar na as livuan ta ra tarai ma i tut na vinarubu ure ra tarai par, ma ra tarai diat a varubu me. Ma na ki ta ra luaina mata i ra lavur turana par.

¹³ Ma i ga vatang ra iang i ra Luluai, nina dir tata me ba: U a God na ginigira. Tago i ga biti: Dave iau laun boko, ma a dovotina iau tar gire? ¹⁴ Kari di vatang nam ra kivu ba a kivu na nilaun ta ra ginigira; ea, i tur livuan ta ra ura gunan Kades ma Bared.

¹⁵ Ma Agar i ga kava tar ra bul tutana tai Abaram; ma Abaram i ga vaiang tar ra iang i nam natuna Agar i ga kava ba Ismael. ¹⁶ Ma Abaram i ga tar laun pa lavutul na vinun ma laptikai na kilala ba Agar i ga kava tar Ismael tai Abaram.

17

A pokakikil ia ra vakilang i ra kunubu

¹ Ma ba Abaram i ga laun pa lavuvat na vinun ma lavuvat na kilala, a Luluai i ga tur kapet pa pirana ma i ga biti tana: Iau God Dekdek Muka; una vanavana ta ra luaina matagu, ma una ko kakit. ² Ma ina vatur kaugu kunubu pire dor, ma ina vapeal na kaia ra umana natum.

³ Ma Abaram i ga bura timtimum, ma God dir pirpir me, ma i ga biti: ⁴ Ma iau, gire, kaugu kunubu i tur pire dor, ma una vangala boko mangoro na vuna tarai. ⁵ Ma pa da vatang mule ra iangim ba Abaram, da vatang ra iangim boko Abaram, tago iau tar vakai u pi una painavuna boko ure ra mangoro na vuna tarai. ⁶ Ma ina tul tar ia tam upi una vangala mangoro na natum, ma ina vaki ra umana ngala na vuna tarai tam, ma ra umana king bula diat a vana rikai tam. ⁷ Ma ina vatur kaugu kunubu pire dor, ma pire ra umana bul mur tam, ma kadia lavur

taun tarai, upi ra kunubu pa na mutu, dari: Ba iau kaum God ma kai ra lavur bul mur tam. ⁸ Ma Ina tabar u, ma ra umana bul mur tam, ma ra gunan nina u ki na vaira tana, ra gunan Kanaan par, upi kavavat vatikai, ma iau kadia God.

⁹ Ma God i ga biti tai Abaraam dari: Ma u, una torom ta kaugu kunubu, u ma ra umana bul mur tam ta kadia lavur taun tarai. ¹⁰ Ma go kaugu kunubu, nina ba avat a toratorom tana, pire dor ma u, dat ma ra umana bul mur tam: diat par kavava umana tutana avat a poko kikel diat. ¹¹ Avat a poko kikel ra pal i ra paka i ra tutana. la ra vakilang i ra kunubu pire dat. ¹² Ba tikai i lavutul kana bung pire vavat, avat a poko kikel ia, a lavur tutana ta kavava lavur taun tarai, nina di ga kava diat ta ra kuba i vavat, ma nina di ga kul pa ia tai ra vaira, ba pa i vana rikai ta ra umana bul mur tam. ¹³ Nina di ga kava ta ra kubam, ma nina di ga kul pa ia ma kaum mani, avat a poko kikel diat; ma kaugu kunubu na tur ta ra pal i ra paka i vavat ma na tur vatikai. ¹⁴ Ma ona pa di poko kikel tika na bul tutana ta ra pal i ra pakana, da okole vue nam kan ra taraina, tago i tar piam vue kaugu kunubu.

¹⁵ Ma God i ga biti tai Abaraam: Ma Sarai, kaum taulai, koko una vatang ra iangina ba Sarai; da vatang ia ba Sara. ¹⁶ Ma ina vadoane boko, ma ina tabar u ma tika na bul tutana tana. Ina vadoane, ma na vakubur mangoro na vuna tarai; a umana king kai ta umana vuna gunan diat a vana rikai tana. ¹⁷ Ma Abaraam i ga bura timtimum ta ra matana, ma i ga nonganongon ta ra balana ma i ga biti: Dave, ina vangala ta bul mulai ba iau a mar na kilala, ma Sara na kakava bar ba i lavuvat na vinum na kilala? ¹⁸ Ma Abaraam i ga biti tai God: Boina ba Ismael na laun ta ra luaina matam! ¹⁹ Ma God ga biti dari: Pata, Sara ka, kaum taulai, na kava tar ia tam tika na bul tutana, ma una vaiang tar ra iangina ba Isak. Ma ina vatur kaugu kunubu pire mimir,

a kunubu ba na tur pa na mutu ure ra umana bul mur tana. ²⁰ Ma ure Ismael, iau tar valongore u ure nam bula. Gire, iau tar vadoane, ma ina maravut ia upi na vangala mangoro na natuna, ma diat a peal na kaia; na vangala a vinun ma a urua na luluai, ma ina vaki ia upi ra ngala na vuna gunan. ²¹ Ma ga kaugu kunubu ina vatur ia pire mimir ma Isak, nina ba Sara na kava tar ia tam ta ra e iau ga kure, ta ra kilala namur.

²² Ma God i ga ngo ma ra tinata pire Abaraam ma i ga tutua kan ia. ²³ Ma Abaraam i ga poko kikel ra pal i ra paka i Ismael natuna, ma ra pal i ra paka i diat par di ga kava diat ta kana gunan, ma diat dia ga kul pa diat ma kana mani, a lavur tutana par ta ra tarai ta ra. kuba i Abaraam, ta nam ra bung iat God i ga ve tar ia. ²⁴ Ma Abaraam i ga laun vue lavuvat na vinun ma lavuvat na kilala ba di ga poko kikel ra pal i ra pakana. ²⁵ Ma Ismael natuna i ga vinun ma a utul kana kilala ba di ga poko kikel ia ta ra pal i ra pakana. ²⁶ Ta ra kopono bung di ga poko kikel Abaraam ma Ismael natuna. ²⁷ Ma ra tarai par ta kana gunan, diat di ga kava diat i tana, ma diat di ga kul pa diat ma ra mani tai ra umana vaira, di ga poko kikel diat varurung ma Abaraam.

18

A vavalima ure ra kinakava kai Isak

¹ Ma God i ga tur kapet pa pirana ta ra makur a iban kai Mamre, ba i ga ki ta ra mataniolo kai ra pal na mal; ma i ga tup ia ra lapap i ra keake. ² Ma i ga idok, ma i ga gigira; ma ea, a utul a tutana dital ga tur abara ta ra luaina matana; ma ba i ga gire dital, i ga tut kan ra mataniolo kai ra pal na mal, ma i ga vutvut barat dital, ma i ga va timtimum ra pia, ma i ga biti: ³ Luluai, ona u tar mari iau, koko una vana pakit kaum tultul. ⁴ Ina vartuluai upi ta ik a tava, upi amutal a puk ra kau i mumutal, ma amutal a ngo papa

boko ta ra malur na davai. ⁵ Ma ina vila pa ta ik a pakana gem, ma amutal a lagar tana; namur amutal a vana mulai, tago kari go amutal tar tadav kamumutal tultul. Ma dital ga biti tana: Una pait nam u tar vatang ia.

⁶ Ma Abaraam i ga pampam ta ra pal na mal pire Sara, ma i ga biti tana: Una vaninare lulut a utul a valavalar na bo na plaua, una bing ia ma una pait gem. ⁷ Ma Abaraam i ga kavie ra vinavana tadav ra kikil na vavaguai, ma i ga vila pa tika na nat na bulumakau, i ga guma ma i ga boina ra viono, ma i ga tul tar ia tai ra tultul, ma ra tultul i ga vaninare lulut. ⁸ Ma i ga kap ra bira na polo na u, ma ra polo na u i mek, ma ra nat na bulumakau, nina i ga vaninare, ma i ga vung ia pire dital; ma i ga tur pire dital ta ra vavai na davai, ma dital ga ian.

⁹ Ma dital ga tir ia: Akave Sara, kaum taulai? Ma i ga biti: Akamana ta ra pal na mal. ¹⁰ Ma i ga biti: A dovotina, ta ra e damana ta ra kilala namur ina lilikun mulai, ma Sara, kaum taulai, na kava ra bul tutana. Ma Sara i ga tur ta ra matakilalat na pal na mal ta ra tamuruna, ma i ga valongore. ¹¹ Ma Abaraam ma Sara dir ga patuana, ma i ga peal kadir kilala; ma ra mangamangana kai ra vaden i ga ngo pire Sara. ¹² Ma Sara i ga nongon ta ra balana, ma i ga biti: Dave go iau a tubuan, ma ina gugu mulai vang? Ma kaugu luluai bula i tar manga patuana. ¹³ Ma ra Luluai i ga biti tai Abaraam: Ta ra ava Sara i nonganongon tana, ma ta ra ava i biti, Ina kava mule ta bul dave, tago iau a tubuan na vavina? ¹⁴ Ava ra magit na dekdek bar pire ra Luluai? Ina lilikun mulai ta ra kilala namur, ta ra e di ga tibe, ma Sara na vatur vake natuna, a bul tutana. ¹⁵ Ma Sara i ga varpuai, i ga biti: Pa iau nongon; tago i ga burut. Ma i ga biti: A dovotina u tar nongon.

Abaraam i lul ure Sodom

¹⁶ Ma ra utul a tutana dital ga tut, ma dital ga vana upi Sodom; ma Abaraam i ga varagur ma dital upi na tule dital. ¹⁷ Ma ra Luluai i ga biti: Ina ive davatane kan Abaraam a magit ba ina pait ia boko, ¹⁸ tago Abaraam, na varogop boko ma ra ngala na vuna gunan tuna ma a dekdek bula, ma a lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a ti doan tana. ¹⁹ Tago iau tar pilak pa ia, upi na tul tar ia tai ra umana natuna ma ra kubana namur tana, ba diat a mur ra nga i ra Luluai, upi diat a pait ra magit i takodo ma i dovot, upi a Luluai na tul tar nam ra magit tai Abaraam, nina i ga vatading ia me. ²⁰ Ma ra Luluai i ga biti: A lavur varvai na vartakun ure Sodom ma Gomora i kaina tuna, ma kadia varpiam i mamat i tuna. ²¹ Kari ina vana ur go, ma ina gire ba i dovot di tar pait ot pa nam ra lavur magit varogop ma ra varvai, nina i vana rikai piragu, ba pata; ma ona pata, ina nunure ke.

²² Ma a ura tutana dir ga, tur tapuku ma dir ga vana uro Sodom; ma Abaraam i ga tur boko ta ra lu-aina mata i ra Luluai. ²³ Ma Abaraam i ga kakari pirana, ma i ga biti: Dave, una vapanie varurungane vue dir par ra tena takodo ma ra tena varpiam? ²⁴ Kan a ilima na vinun na tena takodo dia ki ta ra pia na pal; una kamare vue bar ra pia na pal, ma pa una mari ia ure ra ilima na vinun na tena takodo dia ki tana? ²⁵ Koko muka una ubu ra tena takodo varurung ma ra tena varpiam, upi damana ra tena takodo na vardada ka ma ra tena varpiam. Koko muka. Dave, ra tena varkurai kai ra rakarakan a gunagunan pa na varkurai bar ma ra mangamangana takodo? ²⁶ Ma ra Luluai i ga biti: Ona ina gire a ilima na vinun na tena takodo aro Sodom, ina mari ra gunan parika ure diat.

²⁷ Ma Abaraam i ga tata balbali, ma i ga biti: Gire, iau tar valar ia upi amir a tata ma ra Luluai, ma a dovot, iau a tobon ika ma iau da ra kabu ka.

²⁸ Kan na iba ra ilima upi na ilima na vinun na tena takodo. Dave bar, una kamare vue ra pia na pal parika, tago i iba nam ra ilima? Ma i ga biti: Pata, pa ina kamare vue, ba ina gire tadav ra ivat na vinun ma a ilima. ²⁹ Ma i ga tata mulai, ma i biti: Kan una gire tadav a ivat na vinun uka. Ma i ga biti: Pa ina pait ia ure ra ivat na vinun tana.

³⁰ Ma i ga biti: Koko una kankan, Luluai, ba ina tata mulai. Kan una gire tadav ra utul a vinun uka tana. Ma i ga biti: Pa ina pait ia, ona iau gire tadav ra utul a vinun tana. ³¹ Ma i ga biti: Gire, iau tar valar ia upi amir a tata ma ra Luluai. Kan una na tadav ra ura vinun uka tana. Ma i ga biti: Pa ina nila vue ure ra ura vinun. ³² Ma i ga biti: Koko una kankan, Luluai, ma ina valar ta kopono tinata mulai: Kan una gire tadav tika na vinun uka tana. Ma i ga biti: Pa ina nila vue ure ra vinun.

³³ Ma ba i ga par kadir tinata ma Abaraam, a Luluai i ga vana; ma Abaraam i ga lilikun upi kana gunan.

19

Di li vue Sodom ma Gomora

¹ Ma ra ura angelo dir ga pot aro Sodom ta ra ravian. Ma Lot i ga ki ta ra mataniolo aro Sodom. Ma Lot i ga gire dir, ma i ga tut upi na barat dir; ma i ga tur ruru ma ra matana ra pia; ² ma i ga biti: A ura luluai, boina amur a ruk ra kuba i kamumur tultul, amur a ki tana ra marum, ma da puk ra kau i mumur; ma ta ra kavunvun amur a tut mulai, ma amur a vana! Ma dir ga biti: Pata, amir a ki ke ta ra nga i ra pia na pal go ra marum par. ³ Ma i ga manga vo pa dir, ma dir ga ruk ta ra kubana. Ma i ga lapir dir, ma i ga pait ra gem ba pa ta leven tana, ma dir ga ian.

⁴ Ma ba pa dir ga va boko, a tarai na pia na pal, a tarai Sodom, dia ga tur kikil ra pal, a umana barmana ma ra umana patuana, a tarai kai ra pia na pal parika; ⁵ ma dia ga oro Lot ma dia ga biti tana: Akave ra ura tutana dir

ruk piram go ra marum? Una agure vairop dir, upi avet a la ma dir.

⁶ Ma Lot i ga irop tadav diat, ma i ga banu bat ra matakilalat, ⁷ ma i ga biti: A umana turagu, koko avat a pait ra mangamangana kaina damana. ⁸ Gire, a ura natugu, a ura inip na vavina, go kari, ma pa dir ga la boko tai ta tutana; ina agure vairop dir, ma avat a pait nam ra magit ta dir ba ava mainge; ma ga koko avat a vakaina go ra ura tutana; tago dir tar ki bakit ta ra kubagu. ⁹ Ma dia ga biti ke: Una tur ar. Ma dia ga biti: Go ra kopono tutana i tar pot, ma i ki na vaira ait, ma i mainge ba na tena varkurai. Go avet a manga vakaina u ma dir pata. Ma dia ga manga tutulan varara upi nam ra tutana Lot, ma dia ga vana maravai upi diat a pamar ra banbanu. ¹⁰ Ma ra ura tutana dir ga tulue ra lima i dir, ma dir ga al varuk Lot pire dir ta ra bala na pal, ma dir ga banu bat ia. ¹¹ Ma dir ga vapula bat ra tarai ta ra banbanu kai ra pal, ra umana ngala ma ra umana ikilik; damana dia ga vatalanguane mule diat ma ra tinikan upi ra banbanu.

¹² Ma ra ura tutana dir ga biti tai Lot: Dave ta umana niurum ati boko, ta nimum bar, ba ta umana bul tutana, ba ta umana bul vavina? Boina una agure vairop ra umana niurum par ta go ra pia na pal kan go ra gunan; ¹³ tago amir a vakaina boko go ra gunan, tago a varvai na vartakun ure i tar mamat pire ra Luluai, ma ra Luluai i tulue amir upi amir a vakaina vue. ¹⁴ Ma Lot i ga irop ma dia ga tata ma ra umana tutana, a umana nimuna, nina ba diat a tulai boko ma ra umana natuna, ma i ga biti: Avat a tut, avat a irop kan go ra gunan, tago a Luluai na kamare vue go ra pia na pal. Ma ra umana nimuna dia ga biti ba i varvaula ka.

¹⁵ Ma ta ra kavunvun dir ga vargat Lot upi na pampam, dir ga biti: Una tut, una agure kaum tulai ma a ura natum, a ura vavina, dir bula; kan

una virua ta ra balbali ure go ra pia na pal. ¹⁶ Ma i ga vavuan ika; ma ra ura tutana dir ga vatur vake ra limana, ma ra lima i kana taulai, ma ra lima i ra ura bul vavina, tago a Luluai i ga mari ia, ma dir ga agure vairop ia ma dir ga nur vue abara.

¹⁷ Ma ba dir ga tar agure vairop diat, i ga biti: Una lop upi una laun; koko una ringan namur tam; ma koko una tur pit ika ta go ra gunagunan parika. Una lop tar ta ra luana, kan una virua. ¹⁸ Ma Lot i ga biti ta dir: Ea, Luluai, koko damana; ¹⁹ gire, u ga mari kaum tultul ma u ga vangala kaum varmari pirana, nina u ga vaarike tagu, tago u tar valaun iau; ma i dekdek upi ina lop tar ta ra luana, kan ta kaina magit na tadav iau ma ina virua ka. ²⁰ Gire, go ra pia na pal i maravai, upi ina lop tar tana; ma i ikilik ika; boina una tul tar iau upi ina lop tatar tana, tago a pede ik, ma a tulungeagu na laun: ²¹ Ma i ga biti tana: Io, iau tar torom tam ta go ra magit bula, ma pa ina kamare vue nam ra pia na pal, nina u vatang ia. ²² Una kavie ra nilop ubara; tago i dekdek upi ina pait ta magit ona pa u olo boko tana. Kari di vatang nam ra pia na pal ba Soar. ²³ Ma ra keake i ga kuma rikai ba Lot i ga pot aro Soar.

²⁴ Ma ra Luluai i ga tulue ra bata i da ra pakar ma ra iap tai ra Luluai marama ra bakut, ²⁵ ma i ga vue pukue vue nam ra ura pia na pal ma ra gunan kikil dir bula, ma ra tarai dia ga ki tana, ma ra lavur magit i ga tavua ta ra pia. ²⁶ Ma ra taulai kai Lot i ga ringan namur, ma i ga da ra vat na solt muka. ²⁷ Ma Abaraam i ga tut ra kavunvun, ma i ga vana ta nam ra gunan i ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai tana. ²⁸ Ma i ga gire upi Sodom ma Gomora, ma upi ra gunan i tur kikil dir, ma i ga bobobe; ma gire, a mi i ga tubang rikai ta ra gunan, da ra mi ta ra ubu ta.

²⁹ Ma ba God i ga kamare vue ra umana pia na pal ta ra gunan i tamataman, God i ga nuk pa Abaraam, ma i ga tul vairop vue Lot,

upi koko na virua ta nam ra bung ba i ga vue pukue vue ra umana pia na pal Lot i ga ki tana.

A vunapai ra tarai Moab ma ra tarai Amon

³⁰ Ma Lot i ga irop ta ra gunan Soar, ma i ga ki ta ra luana, dital ma ra ura natuna, a ura vavina, tago i ga burut ba na ki aro Soar; ma i ga ki tai tika na babang, dital ma ra ura natuna, a ura vavina. ³¹ Ma ra luaina ta dir i ga biti ta ra vauruana: Tama i dor i patuana, ma pa ta tutana ta ra gunagunan, upi na ruk pire dor, varogop ma ra mangamangana kai ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan par. ³² Una mai, dor a vamomo tama i dor ma ra vain, ma dor a va pirana, pi dor a vakubur ta tarai tai tama i dor. ³³ Ma dir ga vamomo tama i dir ma ra vain ta nam ra marum, ma ra luaina i ga ruk ma i ga va pire tamana; ma tamana iat pa i ga nunure ba i ga va ma ba i ga tut mulai. ³⁴ Ma ra malana i ga ve ra muruna dari: Gire, iau tar va pire tamagu ra marum; boina dor a vamoma bula go ra marum, upi una ruk ma una va pirana, pi dor a vakubur ta tarai tai tama i dor. ³⁵ Ma dir ga vamomo tama i dir ma ra vain nam ra marum bula, ma ra muruna i ga vana ma i ga va pirana; ma tamana iat pa i ga nunure ba i ga va ma ba i ga tut mulai. ³⁶ Damana ra ura natu i Lot dir ga kap bala tai tama i dir. ³⁷ Ma ra luaina i ga kava ra bul tutana, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Moab, tama i ra tarai Moab gori. ³⁸ Ma ra muruna i ga kava ta bul tutana bula, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Ben-Ami; ma go a tama i ra tarai Amon gori.

20

Abaraam dir ma Abimelek

¹ Ma Abaraam i ga vana papa kan nam ra gunan upi ra langun ta ra matana taubar; ma i ga ki livuan ta ra gunan Kades ma Sur; ma i ga ki na vaira aro Gerar. ² Ma Abaraam i ga biti ure Sara, kana taulai, ba: Amir

taina. Ma Abimelek, a king Gerar, i ga vartuluai upi ia ma di ga agur pa Sara. ³ Ma God i ga tadav Abimelek ta ra ririvon ra marum, ma i ga biti tana: U tar virua ure ra vavina u ga ben ia, tago dir tar taulai ma tika na tutana. ⁴ Ma Abimelek pa i ga maravai boko pirana, ma i ga biti: Dave Luluai, una ubu vue bula ra takodo na tarai? ⁵ Ia iat, pa i ga ve iau vang ba: Amir taina? Ma ra vavina iat bula i ga biti ba: Amir taina? Iau ga pait go ra magit ma ra dovot na balagu ma ra limagu i tuptup tana. ⁶ Ma God i ga biti tana ta ra ririvon: Maia, iau nunure ba u ga pait go ma ra dovot na balam, ma iau ga tur bat i u, pi koko una pait ra kaina piragu; kari pa iau ga tul tar ia tam ba una bili ia. ⁷ Io, una vamule ra taulai kai nam ra tutana, tago ia ra propet, ma na araring ure u, ma una laun; ma ona, pa u vamule, una nunure ba una virua, avat ma kaum tarai par.

⁸ Ma Abimelek i ga tut ta ra kavunvun, ma i ga oro pa kana lavur tultul par, ma i ga varvai ta go ra lavur magit ta ra talinga i diat, ma ra tarai dia ga manga burut. ⁹ Ma Abimelek i ga oro pa Abaraam ma i ga biti tana: Ava ra magit go u tar pait ia ta vevet, ma ava vang ra kaina magit ba iau ga pait ia piram, tago u vuna ta ra ngala na mangamangana kaina piragu ma ta kaugu gunan? U ga pait ra mangamangana piragu, ba pa i topa ia upi da pait ia. ¹⁰ Ma Abimelek i ga biti tai Abaraam dari: U ga pait go ra magit upi ra ava? ¹¹ Ma Abaraam i ga biti: Tago iau ga nuk ia dari: A dovotina, a bunurut ure God pa i ki ta go ra gunan; ma diat a ubu iau ure kaugu taulai. ¹² Ma tikai bula: A dovot, taigu, tago natu i tamagu, ma vakir natu i nagu; ma amir tar taulai. ¹³ Ma ba God i ga tul vue iau kan ra kuba i tamagu, iau ga biti tana: Go ra varmari una pait ia tagu, ta ra lavur gunan ba dor a vana tana, una vatang iau ba taim.

¹⁴ Ma Abimelek i ga vaninare ra sip ma ra bulumakau, ma ra umana

tultul na tutana ma ra umana tultul na vavina, ma i ga tabar Abaraam me, ma i ga vamule Sara, kana taulai, tana. ¹⁵ Ma Abimelek i ga biti: Gire go kaugu gunan ta ra luaina matam i langalanga, una ki ta nam ra pakana u mainge. ¹⁶ Ma i ga biti: Gire, iau tar tabar taim ma ra arip na marmar na pakana silva; gire, i da ra mal. na tubatuba ta ra matam pire diat par ava varagur ma diat ure ra lavur magit i ga tadav u; ma go iau tar pait ra magit i takodo tana ta ra mata i diat par. ¹⁷ Ma Abaraam i ga araring pire God, ma God i ga valagar Abimelek ma kana taulai ma kana umana tultul na vavina, ma dia kakava. ¹⁸ Tago a Luluai i ga kure vadekdek bat ra tatal na bul kai ra umana vavina ta ra kuba i Abimelek ure Sara, ra taulai kai Abaraam.

21

Di kava Isak

¹ Ma ra Luluai i ga tadav Sara da i ga tar biti, ma ra Luluai i ga pait ia tai Sara da i ga tar vatang ia. ² Ma Sara i ga lalau pa ra bul, ma i ga kava tar ra bul tutana tai Abaraam ba i ga patuana, ta nam ra pakana kilala God i ga tar vaarike tar ia tana. ³ Ma Abaraam i ga vatang ra iang i natuna a tutana, nina Sara i ga kava tar ia, ba Isak. ⁴ Ma Abaraam i ga poko kikil natuna Isak ba i ga lavutul kana bung, da God i ga tar vartuluai pirana. ⁵ Ma Abaraam i ga laun vue tika na mar na kilala ba di ga kava tar Isak natuna. ⁶ Ma Sara i ga biti: God i tar vaninare ra ninongon ure iau; diat par dia valongore diat a nongon maravut iau. ⁷ Ma i ga biti: To ia na ve Abaraam ba Sara na vau ra umana bul? Tago iau tar kava tar natuna ta ra kilala i manga patuana tana.

Di okole vue Agar ma Ismael

⁸ Ma ra bul i ga taiak ma i ga vung vue ra u; ma Abaraam i ga pait ra ngala na lukara ta nam ra bung Isak i ga vung vue ra u tana. ⁹ Ma natu i Agar, ra vavina Aigipto, nina

i ga kava tar ia tai Abaraam, i ga varvaula; ma Sara i ga gire. ¹⁰ Kari i ga biti tai Abaraam: Una okole vairop vue go ra vavina, a vilavilau, dir ma natuna; tago ra natu i go ra vilavilau pa na kakalai varurung ma natugu, varurung ma Isak. ¹¹ Ma go ia ra magit na tinabun tuna pire Abaraam ure natuna. ¹² Ma God i ga biti tai Abaraam: Koko na tabun ra balam ure ra barmana ma ure kaum vilavilau, a vavina. Una torom ta ra nilai Sara ta ra lavur magit i ve u tana; tago tai Isak iat a umana bul mur tam diat a vana rikai. ¹³ Ma ina pait vaarike ra ngala na vuna tarai tai ra natu i ra vilavilau a vavina bula, tago ia ra bul mur tam. ¹⁴ Ma Abaraam i ga tut ra kavunvun, ma i ga vaninare ra gem, ma ra paura na tava, ma i ga tul tar ia tai Agar, ma i ga vung ia ta ra ul a varana, ma i ga tul tar ra bul bula, ma i ga tul vue. Ma i ga vana, ma i ga tenten vurvurbit ta ra bil, a iangina Ber-Seba.

¹⁵ Ma ra paura i ga mama, ma i ga nur vue ra bul ta ra vavai tika na davai ik. ¹⁶ Ma i ga vana, ma i ga ki aro vailik a ik, i vardada ma ra vinavana na pu di pu me; tago i ga biti: Koko ina gire ra minat kai ra bul. Ma i ga ki abara ma i ga kukula ma i ga tangi.

¹⁷ Ma God i ga valongore ra nilai ra bul, ma ra angelo kai God i ga oro pa Agar marama ra bala na bakut, ma i ga biti tana: U diva, Agar? Koko u burut, tago God i tar valongore ra nilai ra bul ta nam ra pakana i va tana. ¹⁸ Una tut, ma una vatut ra bul, ma una vatur vake ma ra limam, tago ina pait vaarike ra ngala na vuna tarai tana. ¹⁹ Ma God i ga vanana pa ra kiau na matana, ma i ga gire tika na kivu na tava, ma i ga vana, ma i ga vabuka ra paura ma ra tava, ma i ga vamomo ra barmana.

²⁰ Ma God i ga maravut ra bul, ma i ga tavua, ma i ga ki ra bil, ma i ga tena pinanak. ²¹ Ma i ga ki ta ra bil, a iangina Paran, ma nana i ga tul tar tika na vavina maro Aigipto pirana.

A kunubu kai Abaraam ma Abimelek

²² Ma ta nam ra kilala Abimelek ma Pikol ra luluai i kana tarai na vinarubu dital ga tata ma Abaraam, ma dir ga biti dari tana: God i maravut u ta ra lavur magit u pait ia. ²³ Io, koko una tuam vakaina iau ba ra umana natugu, ba ra umana bul mur tagu; una bali ke piragu nam ra varmari iau ga pait ia piram, ma una mari bula ra gunan u ga ki na vaira tana. Ma una pait ra vavalima ure tai God. ²⁴ Ma Abaraam i ga biti: Ina vavalima.

²⁵ Ma Abaraam i ga pit Abimelek ure ra kivu na tava, nina ba ra umana tultul kai Abimelek dia ga varane. ²⁶ Ma Abimelek i ga biti: Pa iau nunure go ra magit; to ia bar i ga pait ia? Ma pa u ga vaarike tagu, ma pa iau ga valongore ta tinata ure tuk tar ta ra bung gori. ²⁷ Ma Abaraam i ga vaninare ra sip ma ra bulumakau, ma i ga tabar Abimelek me, ma dir ga pait ra kunubu. ²⁸ Ma Abaraam i ga vaki vaire ra lavurua na sip, a umana tana. ²⁹ Ma Abimelek i ga biti tai Abaraam: Ava ra kukurai ra lavurua na sip, nina u vatur vaire diat? ³⁰ Ma i ga biti dari: Go ra lavurua na sip, a tana, una vatur diat ta ra limagu, upi ra vakilang tagu ba iau ga kal go ra kivu na tava. ³¹ Ia ra vuna, tago di ga vatang nam ra pakana ba Ber-Seba, tago dir par dir ga vavalima tana.

³² Damana dir ga pait ra kunubu aro Ber-Seba; ma Abimelek i ga tut, dir ma Pikol ra luluai i kana tarai na vinarubu, ma dir ga lilikun ta ra gunan kai ra tarai Pilistia. ³³ Ma Abaraam i ga vaume tika na davai, a iangina Tamariska, aro Ber-Seba ma abara i ga kail tadav ra iang i ra Luluai God Tukum. ³⁴ Ma Abaraam i ga ki na vaira ta ra gunan kai ra tarai Pilistia mangoro na bung.

22

A varkurai pire Abaraam pi na tul tar Isak

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, God i ga valar Abaraam ma i ga biti

tana: Abaraam! Ma i ga biti: Iau go kari. ² Ma i ga biti tana dari: Una agure natum, a tutana, kaum kavakake, nina u mari ia, Isak iat, ma una vana ta ra gunan Moria, ma una pait ra tinabar me, nina ba di tuntun tar ia, ta ra ul a luana ba ina vaarike boko tam.

³ Ma Abaraam i ga tut ra kavunvun iat, ma i ga vaninare kana as, ma i ga agure a ura barmana ta kana tarai, ma Isak natuna; Ma i ga kita ra davai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma i ga tut papa, ma i ga vana ta nam ra gunan God i ga tar vateten tar ia. ⁴ Ta ra vautuluna bung Abaraam i ga idok, ma i ga gire ra gunan aro vailik. ⁵ Ma Abaraam i ga biti tai kana a ura barmana dari: Amur a ki ati ma ra as, ma amir ma ra bul, amir a vana uro, ma amir a lotu; ma namur amir a tadav mule amur.

⁶ Ma Abaraam i ga takan pa ra davai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma i ga vung ia ta ra ul a vara i Isak ma ia iat i ga kap ra iap ma ra banam; ma dir par dir ga vana. ⁷ Ma Isak i ga biti tai tamana Abaraam dari: Tamagu! Ma i ga biti: Iau go kari, natugu. Ma i ga biti mulai: Gire ra iap ma ra davai go kari, ma akave ra lam ure ra tinabar? ⁸ Ma Abaraam i ga biti dari: God iat na tikan tadav ta lam ure ra tinabar, natugu. Ma dir par dir ga vana damana ka.

⁹ Ma dir ga tadav nam ra pakana God i ga tar vatang tar ia; ma Abaraam i ga pait tika na uguugu ie; ma i ga vung mal ra davai tana, ma i ga vi Isak natuna, ma i ga vung ia ta ra uguugu, ta ra ul a davai. ¹⁰ Ma Abaraam i ga tulue ra limana, ma i ga vatur ra banam upi na doko natuna.

¹¹ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga ora marama ra bala na bakut, ma i ga biti dari: Abaraam, Abaraam! Ma i ga biti: Iau go kari. ¹² Ma i ga biti: Koko una bili ra barmana, ma koko una vakaina; tago go iau nunure ba u ru God, tago pa u muie vake natum, kaum kavakake, tagu. ¹³ Ma Abaraam i ga idok, ma i ga gire ara namur tana tika na sip, a

tomotoina, i vavakai ma ra ramuna ta ra lokor. Ma Abaraam i ga vana, ma i ga vila pa ra sip, a tomotoina, ma i ga pait ra tinabar di tuntun tar ia me, upi na kia vue natuna. ¹⁴ Ma Abaraam i ga vatang ra iang i nam ra gunan ba: A Luluai-Ire; da di vatang ia boko gori: Ta ra luana kai ra Luluai da gire.

¹⁵ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga oro mule Abaraam marama ra bala na bakut, ma i ga biti: ¹⁶ Iau ga vavalima ta ra iangigu mulai, a Luluai i biti, tago u ga pait go ra magit, ma pa u ga muie vake natum, a kavakake: ¹⁷ Ina manga vadoane u ma ra varvadoan, ma ina vapeal na kaia ra umana bul mur tam; diat a da ra umana tagul arama liu, ma diat a varogop ra veo ara ra valian, ma ra umana bul mur tam diat a kale ra mataniolo kai kadia lavur ebar. ¹⁸ Ma ra lavur tarai par ta ra rakarakan a gunagunan diat a ti doan ta ra umana bul mur tam, tago u ga torom ta ra nilaigu. ¹⁹ Damana Abaraam i ga lilikun tadav kana a ura barmana; ma dia ga tut, ma dia ga varagur uro Ber-Seba.

A umana bul mur tai Nakor

²⁰ Ma ba i ga par go ra lavur magit, dia ga ve Abaraam dari: Ea, Milka i tar kava tar bula ra umana bul tai turam Nakor: ²¹ Us, ra luaina, ma Bus turana, ma Kemuel, ra tama i Aram; ²² ma Kesed, ma Kaso, ma Pildas, ma Iedlap, ma Betuel. ²³ Ma Betuel i ga vangala Rebeka; go ra lavutul Milka i ga kava tar diat tai Nakor, tura i Abaraam. ²⁴ Ma kana tultul na vavina a iangina Reuma, i kakava bula, i kava go diat: Tebak, Gakam, Takas ma Maka.

23

Sara i mat ma Abaraam i kul pa ra pakana pia ure ra pupunang

¹ Ma Sara i ga laun pa tika na mar a ura vinun ma lavurua na kilala; la go ra lavur kilala i ra nilaun kai Sara. ² Ma Sara i ga mat aro Kiriat-Arba, di vatang ia bula ba Kebron, ta

ra gunan Kanaan. Ma Abaraam i ga vana upi na korkor ure Sara, ma upi na tangie.

³ Ma namur Abaraam i ga tut kan ra minatina, ma dia ga tata ma ra umana natu i Ket, i ga biti dari: ⁴ Iau a enana, ma iau ki na vaira pire vavat; avat a tul tar tagu ta pakana pia na pupunang pire vavat, upi ina punang kaugu minat tana kan ra matagu. ⁵ Ma ra umana natu i Ket dia ga bali Abaraam ma ra tinata dari: ⁶ Luluai, una valongore avet; u a ngala na luluai kai God pire vevet, una punang kaum minat ta nam ra babang na minat i boina kakit; pa ta na ta vevet na muie kana babang na minat, upi koko una punang kaum minat tana.

⁷ Ma Abaraam i ga tut, ma i ga tur ruru ta ra luaina mata i ra tarai ta nam ra gunan, ra umana natu i Ket. ⁸ Ma dia ga pirpir me, ma i ga biti: Ona ra nuknuk i vavat damana, pi ina punang kaugu minat kan ra matagu, i boina ba avat a valongore iau, ma avat a lul Epron, natu i Sokar, ure iau, ⁹ upi na tul tar kana babang Makpela tagu, nina i maravai ta ra langun i kana uma; ina tul tar ra mataina par tana, ma na tul tar ia tagu livuan ta vavat, upi kaugu babang na pupunang. ¹⁰ Ma Epron i ga ki livuan ta ra umana natu i Ket; ma Epron, a te Ket, i ga tata bali Abaraam ta ra luaina mata i ra umana natu i Ket, ma ta ra luaina mata i diat par dia olaolo ta ra mataniolo kai ra pia na pal, dari: ¹¹ Pata, luluai, una valongore iau: Ina tul tar ra pia na uma tam ma ra babang tana, ina tabar u me; ta ra luaina mata i diat par kaugu tarai ina tabar u me; una punang kaum minat.

¹² Ma Abaraam i ga tur ruru ta ra luaina mata i ra tarai ta nam ra gunan. ¹³ Ma i ga biti tai Epron ta ra luaina mata i ra tarai ta nam ra gunan dari: Io, ona u mainge, una valongore iau; ina tul tar ra matai ra gunan tam; una alube pa ia tagu;

ma ina punang kaugu minat tana. ¹⁴ Ma Epron i ga tata bali Abaraam dari: ¹⁵ Luluai, una valongore iau: A matai ra gunan i varogop ma ra ivat na mar na mamat na silva; ma i dave go ra magit pire dor? Una punang ke kaum minat tana. ¹⁶ Ma Abaraam i ga torom tai Epron; ma i ga valar tar ra silva tai Epron, nina i ga vatang ia, ma ra tarai Ket dia ga valongore, a ivat na mar na mamat na silva, nina ba ra tena kunukul i kukul me.

¹⁷ Damana dia ga vadovot tar ra gunan kai Epron aro Makpela, maravai Mamre, tai Abaraam upi kana, ra gunan ma ra babang tana, ma ra davadavai par ta ra gunan ma ta kana langun par, ¹⁸ ta ra luaina mata i ra umana natu i Ket, ta ra luaina mata i diat par dia olaolo ta ra mataniolo ta nam ra pia na pal. ¹⁹ Ma ba i ga par go, Abaraam i ga punang Sara, kana taulai, ta ra babang ta ra gunan Makpela maravai Mamre, Kebron nam, ta ra gunan Kanaan. ²⁰ Ma ra tarai Ket dia ga vadovot tar ra gunan ma ra babang tana tai Abaraam, upi kana pia na pupunang.

24

A tinaulai kai Isak

¹ Ma Abaraam i ga patuana, ma i ga laun vao, ma ra Luluai i ga maravut Abaraam ta ra lavur magit. ² Ma Abaraam i ga biti tai kana tultul, nina i lualua ta ra kubana ma i kure kana tabarikik par: Una vung ra limam ta ra kelakelegi na kaugu, ³ ma una vavalima tai ra Luluai, ra God kai ra bala na bakut ma ra God kai ra rakarakan a gunagunan, ba koko una vataule natugu ma ta vavina ta ra vaden Kanaan, nina iau ki livuan ta diat; ⁴ una vana ta kaugu gunan iat, ma pire ra umana niurugu, ma una pilak pa ta vavina ure natugu Isak. ⁵ Ma ra tultul i ga biti tana: Kan ra vavina na ole upi na mur iau ta go ra gunan; dave, ina tule mule natum ta nam ra gunan u ga irop tana? ⁶ Ma Abaraam i ga biti tana: pata, koko una agure mule natugu

uro. ⁷ A Luluai God kai ra bala na bakut, nina i ga agure vairop iau kan ra kuba i tamagu, ma kan ra gunan di ga kava iau tana, nina i ga biti tagu ma ra vavalima: Ina tul tar go ra gunan ta ra umana bul mur tam, ia iat na tulue kana angelo na lua tam, ma una pilak pa ta vavina mabara ure natugu. ⁸ Ma ona ra vavina pa na ga upi na mur u, u ti langalanga ta go kaum vavalima; ia kaka koko una agure mule natugu uro. ⁹ Ma ra tultul i ga vung ra limana ta ra kelakelegi na kau i Abaraam, kana luluai, ma i ga vavalima tana.

¹⁰ Ma ra tultul i ga pilak kapi ta vinun na kamel ta ra lavur kamel kai kana luluai, ma i ga vana papa; ma i ga kap ra lavur mangana tabarikik kai kana luluai ta ra limana, ma i ga tut, ma i ga vana uro Mesopotamia, ta ra pia na pal kai Nakor. ¹¹ Ma i ga kure ba koko ra umana kamel diat a olo ta ra pia na pal; ba diat a va ka maravai pire ra kivu na tava ta ra ravian, ta ra pakana bung ba ra vaden dia irairop tana, upi diat a kulup a tava. ¹² Ma i ga biti: U, Luluai God kai kaugu luluai Abaraam, iau lul u, ba una maravut iau go gori, ma una mari Abaraam, kaugu luluai. ¹³ Gire, iau tur pire ra kivu na tava; ma ra umana natu i ra tarai kai ra pia na pal, a umana vavina, diat a irairop, upi diat a kulup a tava; ¹⁴ boina ba na dari: nina ra inip na vavina, ba ina biti tana, Una vung vatagogo kaum kulkulup, pi ina momo, ma na biti, Una momo, ma ina vamomo bula kaum kamel, boina ba ia nam iat ba u ga tibe tar ia tai kaum tultul Isak; ma ina nunure tana ba u mari kaugu luluai.

¹⁵ Ma ba i ga tata boko, gire, Rebeka i ga irop, natu i Betuel, nina ba Milka i ga kava tar ia tai Nakor, tura i Abaraam, ma i ga kap ra kulkulup ta ra ul a varana. ¹⁶ Ma a vakak na vavina tuna, a inip, ma pa ta tutana i ga la tana boko; ma i ga vana ur ta ra kivu, ma i ga vabuka kana kulkulup, ma i ga tutua rikai. ¹⁷ Ma ra tultul i ga vutvut upi na barat ia, ma i ga

biti: Una vamomo iau ma ta ik a tava ta kaum kulkulup. ¹⁸ Ma i ga biti: Una momo, luluai. Ma i ga lutut, i ga vairop ra kulkulup ta ra limana, ma i ga vamoma. ¹⁹ Ma ba i ga tar vamoma, i ga biti: Ina kulup ure kaum umana kamel bula, upi diat a momo ma diat a maur. ²⁰ Ma i ga pampam, i ga lolonge ra tava ma ra kulkulup ta ra turtur na tava, ma i ga vutvut mulai ta ra kivu, upi na kulup, ma i ga kulup ure kana umana kamel par. ²¹ Ma ra tutana i ga bobbe ung ia, ma i ga ki mut uka upi na nunure value, ba a Luluai i ga maravut kana vinavana ba pata.

²² Ma ba ra umana kamel dia ga tar momo par, a tutana i ga tak pa ra domol di pait ia ma ra goled i mamat a ik, ma a ura mul ure ra limana, dir ga varogop ma a vinun na mamat na goled, ²³ ma i ga biti: U natu i to ia? Una ve iau. Dave, ta maup abara ta ra kuba i tamam, upi avet a ki tana? ²⁴ Ma i ga biti tana: Iau natu i Betuel, nina Milka i ga kava tar ia tai Nakor. ²⁵ Ma i ga biti bula tana: Ave vung ra kunai ma ra magit bula ure ra kamel, ma a maup bula pire vevet, upi avat a va tana. ²⁶ Ma ra tutana i ga bura rururu, ma i ga lotu tadav ra Luluai. ²⁷ Ma i ga biti: Da pite pa ra Luluai ra God kai kaugu luluai Abaraam, tago pa i vung vue kana varmari ma kana dovotina tadav kaugu luluai, ma i ga vateten iau ta ra nga uti, ta ra kuba i ra umana tura i kaugu luluai.

²⁸ Ma ra inip na vavina i ga vutvut, ma i ga varvai ta go ra lavur magit ta ra kuba i nana. ²⁹ Ma Rebeka dir taina ma tika na tutana, a iangina Laban; ma Laban i ga kavie ra vinavana, upi na tadav ra tutana ta ra kivu. ³⁰ Ma ba i ga gire ra domol ma ra mul ta ra lima i taina, ma ba i ga valongore ra tinata kai Rebeka, taina, ba i ga biti, A tutana i ga ve iau ra dari, i ga tadav ra tutana; ma gire, i ga tur pire ra umana kamel ta ra kivu. ³¹ Ma i ga biti tana: Una ruk, u nina a Luluai i ga vadoane, ta ra ava u turtur ra pia? Iau tar vaninare

ra pal, ma iau tar mal are ra pakana bula ure ra umana kamel. ³² Ma ra tutana i ga ruk ra pal, ma i ga pala vue ra tabarikik ta ra umana kamel. Ma i ga tul tar ra kunai tana ma ra magit na nian ure ra umana kamel ma ra tava bula, pi na puk ra kauna me, ma ra kau i ra tarai dia varagur me. ³³ Ma di ga vung ra magit na nian pirana, upi na ian; ma i ga biti: Pa ina ian boko,, ina varvai lua ure kaugu vinavana. Ma i ga biti: Una varvai ka.

³⁴ Ma i ga biti: Iau a tultul kai Abaraam. ³⁵ Ma ra Luluai i ga manga maravut kaugu luluai, ma i tar ngala; ma i ga tabar ia ma ra do na sip ma mangoro na bulumakau, ma ra silva ma ra goled, ma ra umana tultul na tutana ma ra umana tultul na vavina, ma ra umana kamel ma ra umana as. ³⁶ Ma Sara, a tulai kai kaugu luluai, i ga kava tar tika na bul tutana tai kaugu luluai, ba i ga tubuan na vavina; ma Abaraam i tul tar kana lavur tabarikik par ta nam ra bul. ³⁷ Ma kaugu luluai i ga kure ba ina vavalima, ma i ga biti dari: Koko una pilak pa ta vavina ure natugu pire ra vaden ta ra gunan Kanaan, nina iau ki tana; ³⁸ una vana ka tadav ra kuba i tamagu, ma pire ra umana niurugu, ma una pilak pa tika na tulai kai natugu. ³⁹ Ma iau ga biti tai kaugu luluai: Kan ra vavina na ole ra vinavana mur iau uti. ⁴⁰ Ma i ga biti tagu: A Luluai, nina iau vanavana ta ra luaina matana, na tulue amur ma kana angelo, ma na maravut u ta kaum vinavana, ma una pilak pa tika na vavina ure natugu ta ra umana niurugu ta ra kuba i tamagu; ⁴¹ ma damana una langalanga ta kaugu vavalima, ba u tadav ra umana niurugu; ma ona pa di nur tar ia piram, u ti langalanga ta kaugu vavalima.

⁴² Ma gori iau tar pot ta ra kivu, ma iau biti: Luluai, a God kai kaugu luluai Abaraam, boina una maravut iau ta kaugu vinavana; ⁴³ gire, iau tur ta ra kivu na tava; boina una tul tar ia, ba nam ra vavina, nina i irop upi

na kulup, ma ina biti tana, Una tabar iau ma ta ik a tava ta kaum kulkulup, ⁴⁴ ma na biti tagu, Una momo, ma ina kulup bula ure kaum umana kamel, boina ba ia nam ra vavina iat, nina ba ra Luluai i ga tibe, upi na taule ra natu i kaugu luluai.

⁴⁵ Ma ba pa i par boko ra tinata ta ra balagu, gire, Rebeka i vana rikai ma kana kulkulup ta ra ul a varana, ma i vana ur upi ra kivu, ma i kulup; ma iau biti tana: Boina una vamomo iau. ⁴⁶ Ma i rurut, ma i vairop ra kulkulup marama ra ul a varana, ma i biti: Una momo, ma ina vamomo kaum umana kamel bula; io, iau momo, ma i vamomo ra umana kamel bula. ⁴⁷ Ma iau tir ia: U natu i to ia? Ma i biti: Natu i Betuel, natu i Nakor nina ba Milka i ga kava tar ia. Ma iau vung tar ra marmar ta ra bilauna, ma ra mul ta ra limana. ⁴⁸ Iau bura rururu ma iau lotu tadav ra Luluai, ma iau pite pa ra Luluai, a God kai kaugu luluai Abaraam,, nina i ga lue rap iau ta ra takodo na nga, upi ina pilak pa natu i ra tura i kaugu luluai, upi na taule natuna. ⁴⁹ Ma ona avat a pait ra varmari ma ra dovot na mangamangana pire kaugu luluai, avat a ve iau; ona pata, avat a ve iau bula, upi ina vana ta ra papar a lima tuna, ba ta ra maira.

⁵⁰ Io, Laban ma Betuel dir ga tata bali ia dari: Go ra magit i vuna tai ra Luluai, i dekdek upi amir a tatike ta magit i boina ba ta magit i kaina tam. ⁵¹ Gire, Rebeka i tur ta ra luaina matam, una agur pa ia, ma amur a vana, ma na taule natu i kaum luluai, da ra Luluai i tar biti.

⁵² Ma ba ra tultul kai Abaraam i ga valongore kadir tinata, i ga va timtimum ta ra mata i ra Luluai. ⁵³ Ma i ga tak vaarike ra lavur ngatngat na magit, di ga pait diat ma ra silva ma ra goled, ma ra umana mal, ma i ga tabar Rebeka me, ma taina bula ma nana, i ga tabar dir ma ra umana ngatngat na magit. ⁵⁴ Ma dia ga iaian ma dia ga momamomo, diat ma ra tarai dia ga varagur me; ma nam ra marum dia ga ki boko; ma

dia ga tut ta ra kavunvun, ma i ga biti: Avat a tul vue iau tadav kaugu luluai. ⁵⁵ Ma tai ra vavina ma nana dir ga biti: Boina ba ra vavina na ki ati boko pire vevet ta umana bung, ta vinun bar, ma namur na vana. ⁵⁶ Ma i ga biti ta dir: Koko amur a tur bat iau, tago a Luluai i ga maravut iau ta kaugu vinavana, avat a nur vue ke iau, upi ina talil tadav kaugu luluai. ⁵⁷ Ma dir ga biti: Dat a oro pa boko ra vavina, ma dat a tir ia, ba ava ra nuknukina. ⁵⁸ Ma dia ga oro Rebeka, ma dia ga tir ia dari: Dave, amur a varagur ma go ra tutana? Ma i ga biti: Amir a varagur. ⁵⁹ Ma dia ga tul vue Rebeka, tai diat, ma kana tultul na vavina, diat ma ra tultul kai Abaraam, ma kana tarai.

⁶⁰ Ma dia ga tata vadoane Rebeka, ma dia biti tana: Tai vevet, boina ba ra arip na mar na vinun na arip na marmar diat a vana rikai tam, ma i boina ba ra umana bul mur tam diat a kale ra mataniolo kadiat nina dia milikuane diat. ⁶¹ Ma Rebeka i ga tut, diat ma kana umana tultul na vavina, ma dia ga ki ra umana kamel, ma dia ga mur ra tutana. Ma ra tultul i ga lue rap Rebeka, ma i ga vana ka.

⁶² Ma Isak i ga lilikun maro ra kivu Lakaroi, tago i ga ki ra gunan ta ra papar a taubar. ⁶³ Ma ba i ga ravian, i ga vana ta ra uma, upi na nununuk; ma i ga idok, ma i ga gire ra umana kamel dia ga poapot. ⁶⁴ Ma Rebeka i ga tak vatut ra kiau na matana ma ba i ga gire Isak, i ga irop kan ra kamel. ⁶⁵ Ma i ga biti tai ra tultul: To ia nam ra tutana i bolabolo abara ta ra uma, upi na totongo upi dat? Ma ra tultul i ga biti: Kaugu luluai nam. Ma i ga tak pa kana mal na turturup, ma i ga turup mule ra matana. ⁶⁶ Ma ra tultul i ga ve Isak ta ra lavur magit i ga tar pait ia. ⁶⁷ Ma Isak i ga agure ta ra pal na mal kai nana Sara, ma i ga ben pa Rebeka ma dir ga taulai muka, ma i ga mari ia; ma Isak i ga ngo ma ra tinabun ure ra minat i tinana.

25

A umana bul mur tai Abaraam tai Ketura (1 Tutu 1:32-33)

¹ Ma Abaraam i ga taule mule tika na vavina, a iangina Ketura. ² Ma i ga kava tar Simran, ma Ioksan, ma Medan, ma Midian, ma Isbak, ma Sua tana. ³ Ma Ioksan i ga vangala Seba ma Dedan. Ma ra utul a natu i Dedan: Asurim, ma Letusim, ma Leumim. ⁴ Ma ra umana natu i Midian: Epa, ma Eper, ma Kanok, ma Abida, ma Elda. Go diat par a umana natu i Ketura.

⁵ Ma Abaraam i ga tul tar kana tabarikik par tai Isak. ⁶ Ma Abaraam i ga pait ra vartabar pire ra lavur natu i kana umana enana vavina; ma ba i ga laun boko, i ga tul vue diat balakane natuna Isak ta ra gunan uro ta ra papar a taur.

Abaraam i mat ma di punang ia

⁷ Ma ga a niluluk ure ra lavur kilala kai Abaraam: kana lavur kilala i ga varogop ma tika na mar lavurua na vinun ma a ilima. ⁸ Ma Abaraam i ga vung vue ra tulungeana, ma i ga mat ba i ga laun vao, a patuana tutana, ma i ga mangoro kana kilala; ma i ga ki varurung ma ra taraina. ⁹ Ma Isak ma Ismael, a ura natuna, dir ga punang ia ta ra babang Makpela, ta ra pakana pia kai Epron, natu i Sokar, a te Ket, maravai Mamre; ¹⁰ nina ra pakana pia Abaraam i ga kul pa ia tai ra umana natu i Ket; di ga punang kapi Abaraam tana ma kana taulai Sara. ¹¹ Ma ba Abaraam i ga mat, God i ga vadoane Isak natuna, ma Isak i ga ki pire ra kivu Lakaroi.

A umana bul mur tai Ismael (1 Tutu 1:28-31)

¹² Ma go ra umana bul mur tai Ismael, natu i Abaraam, nina Agar, a te Aigipto, a tultul na vavina kai Sara, i ga kava tar ia; ¹³ ma go ra iang i ra umana natu i Ismael da kadia varmur na kinakava. A luaina kai Ismael, Nebaiot; namur Kedar, ma Abdel, ma Mibsam, ¹⁴ ma Misma, ma Duma, ma Masa; ¹⁵ Adad ma Tema,

Ietur, Napis ma Kedema; ¹⁶ go diat a umana natu i Ismael, a iang i diat da kadia lavur pia na pal, ma kadia lavur gunan di ga liplip bat ia, a vinun ma a urua na luluai, varogop ma kadia vuna tarai. ¹⁷ Ma go ra niluluk ure ra lavur kilala na nilaun kai Ismael: tika na mar ma a utul a vinun ma lavurua na kilala; ma i ga vung vue ra tulungeana, ma i ga mat; ma i ga ki varurung ma kana tarai. ¹⁸ Ma dia ga ki ta ra gunan i tur pa ia Kavila, ma i langun aro Sur dir varmatam ma Aigipto, ma i vatale uro Asiria; i ga ki ta ra luaina mata i ra umana turana.

Di kava Esau ma Iakob

¹⁹ Ma go ra varvai ure Isak, natu i Abaraam: Abaraam i ga vangala Isak, ²⁰ ma Isak, ba a ivat na vinun kana kilala, dir ga tulai ma Rebeka, natu i Betuel a te Siria maro Padan-Aram, dir taina ma Laban a te Siria. ²¹ Ma Isak i ga lul ra Luluai ure kana tulai, tago i biu; ma ra Luluai i ga torom tana, ma kana tulai i ga lalau pa ra bul. ²² Ma ra ura bul dir ga varubu ta ra balana; ma i ga biti: Ona i damana, ta ra ava iau laun? Ma i ga vana upi na tir ra Luluai tana. ²³ Ma ra Luluai i ga biti tana: A ura vuna tarai ta ra balam, Ma a ura vuna tarai dir vana rikai tam dir a tur vartibai; Ma tika na vuna tarai ta dir na ongor; Ma ra luaina na kudakudar ta ra muruna.

²⁴ Ma ba i ga ot ra bung ba na kakava tana, a kanga i ga ki ta ra tatal na bul. ²⁵ Ma ra luaina i ga vana rikai ma i ga ivivuna ra pakana da ra mal i ivivuna, ma i ga kubar; ma di ga vaiang tar ra iangina ba Esau. ²⁶ Ma namur turana i ga vana rikai; ma ra limana i ga vatur vake ra inabut i Esau; ma di ga vaiang tar ra iangina ba Iakob. Ma Isak i ga laptikai na vinun kana kilala, ba Rebeka i ga kava dir.

Esau i ivure kana kini na lua

²⁷ Ma ra ura bul tutana dir ga taiak; ma Esau a tena nirovai tuna, ma i ga vanavana ta ra pupui; ma Iakob

a tena ki vovovon, i ga ki vatikai ta ra umana pal na mal. ²⁸ Ma Isak i ga mainge Esau, tago i ga iaian ra kanomong i ra leing Esau i ub ia. Ma Rebeka i ga mainge Iakob.

²⁹ Ma Iakob i ga tun tika na magit na nian; ma Esau i ga lilikun maro ra pupui, ma i ga bel ika; ³⁰ ma Esau i ga biti tai Iakob: Una tabar iau ma nam ra nian i meme, tago iau bel ika; kari di ga vatang ra iangina ba Edom. ³¹ Ma Iakob i ga biti: Una ivure kaum kini na lua tagu. ³² Ma Esau i ga biti: Gire, iau to na mat, ma ina boina dave ure go ra kini na lua? ³³ Ma Iakob i ga biti: Boina una vavalima piragu; ma i ga vavalima tana, ma i ga ivure tar kana kini na lua pire Iakob. ³⁴ Ma Iakob i ga tul tar ra gem tai Esau, ma ra magit i ga pait ia ma ra pat na davai; ma i ga iaian, ma i ga momo, ma i ga tut, ma i ga vana. Damana Esau i ga pidimuane kana kini na lua.

26

Isak i ki Gerar ma Berseba

¹ Ma tika na mulmulum mulai i ga tup ra gunan da nam ra luaina mulmulum ta ra e kai Abaraam. Ma Isak i ga vana uro Gerar, pire Abimelek ra king kai ra tarai Pilistia. ² Ma ra Luluai i tur kapet pa pirana, ma i ga biti: Koko una vana ba Aigipto; una ki ke ta nam ra gunan ba ina vateten tar ia tam; ³ una ki na vaira ta go ra gunan, ma ina ki maravut u, ma ina vadoane u; tago ina tul tar tam go ra gunan par, ma ta ra lavur bul mur tam; ma ina vatur vadovot nam ra vavalima, iau ga pait tar ia tai tamam Abaraam. ⁴ Ma ina vapeal ra umana bul mur tam da ra umana tagul arama liu, ma ina tul tar go ra gunan par ta ra umana bul mur tam; ma ra lavur vuna gunan par ta ra rakarakan a gunagunan diat a ti doan ure ra umana bul mur tam, ⁵ tago Abaraam i ga torom ta ra nilaigu, ma i ga mur kaugu togotogo, ma kaugu vartuluai, ma

kaugu mangamangana, ma kugu varkurai.

⁶ Ma damana Isak i ga ki Gerar.
⁷ Ma ra tarai ta nam ra gunan dia ga tir ia ure kana taulai; ma i ga biti: Amir taina; tago i ga burut upi na biti dari ba, Kugu taulai, kan a tarai ta nam ra gunan diat a ub ia ure Rebeka, tago a potar na vavina.
⁸ Ma ba i ga tar ki vavuan abara, Abimelek, a king kai ra tarai Pilistia, i ga tur ta ra mata na kalangar, ma i ga gire Isak dir ma Rebeka kana taulai, dir ga varpalum.
⁹ Ma Abimelek i ga oro pa Isak, ma i ga biti tana: A dovotina nam ra vavina kaum taulai, ma u ga vatang davatane ba amur taina? Ma Isak i ga biti: Tago iau ga nuk ia ba ina virua ure.
¹⁰ Ma Abimelek i ga biti: Ava go u ga pait ia ta vevet? Gala pa i dekdek upi ta tikai ta ra tarai na va pire kaum taulai, ma damana a ngala na mangamangana kaina na gala ki ta vevet ure u.
¹¹ Ma Abimelek i ga varkurai pire ra tarai par dari: Nina i bili go ra tutana ba kana vavina, na virua ka.

¹² Ma Isak i ga vavauma ta nam ra gunan, ma a marmar i ga vana rikai tana ta nam ra e; ma ra Luluai i ga vadoane.
¹³ Ma go ra tutana i ga uviana vanavana, ma i ga tamtavua tuk i ga manga uviana.
¹⁴ Ma i ga vatur vake ra umana kikil na sip, ma ra umana.kikil na bulumakau, ma ra kor na tultul; ma ra tarai Pilistia dia ga ngu ia.
¹⁵ Io, a tarai Pilistia dia ga tar punang mule ra umana kivu na tava, nina diat ba ra umana tultul kai tamana di ga tar kal diat ta ra e kai Abaraam; ma dia ga tar vabuka diat ma ra pia.
¹⁶ Ma Abimelek i ga biti tai Isak: Una vana balakane avet, tago u manga ongor ta dat.

¹⁷ Ma Isak i ga vana balakane nam ra gunan, ma i ga pait kana pal na mal aro Gerar, ma i ga ki tana.
¹⁸ Ma Isak i ga kal are mule ra umana kivu na tava, nina dia ga tar kal diat ta ra e kai tamana Abaraam, tago ra umana Pilistia dia ga tar punang vakaina diat ba Abaraam i ga tar mat; ma i

ga vatang mule diat ma ra iang i diat, nina tamana i ga vaiang diat me.

¹⁹ Ma ra umana tultul kai Isak dia ga kakal ta ra male, ma dia ga tadav ra tava tana, i ga ninim rikai.
²⁰ Ma ra umana tena balabalaure vavaguai maro Gerar dia ga varngangar ma ra umana tena balabalaure kai Isak; dia ga biti dari: Kavevet go ra tava; ma i ga vaiang ra kivu ba Esek, tago dia ga vartoto me.
²¹ Ma dia ga kal ta ra kivu, ma dia ga varngangar ure nam bula, ma i ga vaiang ia ba Sitna.
²² Ma i ga kakari kan nam ra gunan, ma i ga kal ta ra kivu; ma pa dia ga varngangar ure nam; ma i ga vaiang ia ba Rekobot; tago i ga biti: Ra Luluai i tar tul tar ta maup ure dat, ma dat a tavua ta go ra gunan.

²³ Ma i ga vana kairu urama Ber-Seba.
²⁴ Ma ra Luluai i ga tur kapet pa pirana ta nam ra marum, ma i ga biti: Iau ra God kai Abaraam, tamam; koko una burut, tago ina ki maravut u, ma ina vadoane u. ma ina vapeal ra umana bul mur tam ure kugu tultul Abaraam.
²⁵ Ma i ga pait tika na uguugu na vartabar ie ma i ga kail pa ra iang i ra Luluai, ma i ga page kana pal na mal tana; ma ra umana tultul kai Isak dia ga kal tika na kivu ie.

Isak dir ma Abimelek dir ki guvai

²⁶ Namur Abimelek i ga vana pirana maro Gerar, ma Akusat talaina, ma Pikol ra luluai kai kana loko na tarai na vinarubu.
²⁷ Ma Isak i ga biti ta dital: Ta ra ava amutal vana piragu, tago amutal milikuane iau, ma amutal ga tul vue iau kan avat.
²⁸ Ma dital ga biti: Amital gire bulu ia, ba ra Luluai i maravut u; ma amital biti ba: Boina ba ta vavalima na tur pire dat, piram ma pire mimital, ma dat a pait ra kunubu dari:
²⁹ Koko una vakaina avet, da avet bula pa ave ga bili vakaina u, ma ave ga pait ika ra bo na magit piram, ma ave ga tul vue u ma ra malmal ika; ma u, go u ti doan tai ra Luluai.
³⁰ Ma i ga lapir dital, ma dital ga ian ma dital ga momo.

³¹ Ma dital ga tut ta ra kavunvun, ma dia ga varvalima vargil; ma Isak i ga tul vue dital, ma dital ga vana kan ia ma ra malmal. ³² Ma ta nam ra bung iat a umana tultul kai Isak dia ga vana pirana, ma dia ga ve ta ra kivu dia ga tar kal ia, ma dia ga biti: Ave tar tadav ra tava tana. ³³ Ma i ga vaiang ia ba Seba. Kari di vatang ra iang i ra pia na pal ba Ber-Seba, tuk tar ta ra bung gori.

³⁴ Ma Esau, ba i ga laun a ivat na vinun na kilala, dir ga taulai ma Iudit natu i Beri a te Ket, ma Basemat natu i Elon a te Ket. ³⁵ Ma ra bala i dir Isak ma Rebeka i ga manga takunuan ure dir.

27

Isak i vadoane Iakob

¹ Ma ba Isak i ga manga patuana, ma ra matana i ga gavul, ma pa i ga nana kapa mulai, i ga oro pa Esau, a luaina natuna, ma i ga biti tana: Natugu! Ma i ga biti tana: Iau go kari. ² Ma i ga biti: Gire, iau tar patuana ma pa iau nunure kaugu bung na minat. ³ Una takan pa kaum vargal na nirovoy, a popopoi na pu ma ra panak, ma una vana ra pui, upi una rovoy upi ta mangana, ⁴ una mal pa agu ta magit i kalami nina iau manga mainge, ma una kap ia piragu upi ina ian, ma a tulungeagu na tata vadoane u ba pa iau mat boko.

⁵ Ma Rebeka i ga valongore ra tinata Isak i ga tatike pire Esau natuna. Ma Esau i ga vana ra pui, upi na rovoy upi ta magit ma upi na kap ia. ⁶ Ma Rebeka i ga ve Iakob natuna, ma i ga biti: Gire, iau tar valongore tamam i ve Esau turam, ma i biti: ⁷ Una kap ta mangana leing piragu, ma una pait agu ta magit i kalami, upi ina en ia, ma ina tata vadoane u ta ra mata i ra Luluai, ba pa iau mat boko. ⁸ Io, natugu, una torom ta ra nilaigu, da iau kure tar ia tam. ⁹ Io, go una vana tadav ra kikil na me, ma una vila tar ta ura bo na nat na me tagu, ma ina mal pa dir upi ta kalami na magit ai tamam, nina ra mangana

iat ba i mainge; ¹⁰ ma una kap ia pire tamam, upi na tata vadoane u ba pa i ti mat boko.

¹¹ Ma Iakob i ga biti tai nana Rebeka dari: Gire, a paka i Esau turagu i papait na ivivuna, ma iau, i kulkul ke ra pakagu. ¹² Kan tamagu na bili iau, ma ina da ra tena vartuam pirana, ma a varvabilak na ki tagu ma pa ta varvadoan. ¹³ Ma nana i ga biti tana: A varvabilak na ki tagu; una torom uka ta ra nilaigu, ma una vana, ma una vila tar dir tagu. ¹⁴ Ma i ga vana, i ga vila tar dir, ma i ga kap dir pire nana; ma nana i ga mal pa ta kalami na magit na nian, da tamana i ga mainge. ¹⁵ Ma Rebeka i ga takan pa ra umana mal kumau kai Esau, ra luaina natuna, dia va ta ra kubana, ma i ga vavauluve tar ia tai natuna Iakob, a muruna; ¹⁶ ma i ga vung ra pal i ra nat na me ta ra limana ma ta ra inoana i kulkul; ¹⁷ ma i ga tul tar ra kalami na nian ma ra gem, nina i ga tar vaninare, ta ra lima i natuna Iakob.

¹⁸ Ma i ga ruk tadav tamana, ma i ga biti dari: Tamagu! Ma i ga biti: Iau go kari; u to ia, natugu? ¹⁹ Ma Iakob i ga biti tai Isak dari: Iau Esau, a luaina natum, iau tar pait nam ra magit u ga tul tar ia tagu; una tut, una ki, ma una ian ta ra kanomong i ra mangana kuabar iau kap ia, upi ra tulungeam na tata vadoane iau. ²⁰ Ma Isak i ga biti tai natuna: U ga tikan lulut davatane tadav ia, natugu? Ma i ga biti: Tago a Luluai kaum God i tar maravut iau. ²¹ Ma Isak i ga biti tai Iakob: Una tur maravai, upi ina bili u, natugu, upi ina nunure, ba i dovot u natugu Esau ba pata. ²² Ma Iakob i ga kakari maravai pire Isak tamana, ma i ga palum ia, ma i ga biti: A nilaina i da ra nilai Iakob, ma ra limana da ra lima i Esau. ²³ Ma pa i ga nunure ilam ia, tago ra ura limana dir ivivuna da ra ura lima i Esau turana; ma i tata vadoane. ²⁴ Ma i ga biti tana: Dave u Esau, natugu tuna? Ma i ga biti tana: Iau ia tuna. ²⁵ Ma i

ga biti: Una kap ia piragu, ma ina ian ta ra mangana kuabar kai natugu, upi ra tulungeagu na tata vadoane u. Ma i ga kap ia maravai pirana, ma i ga ian; ma i ga vila pa ra vain, ma i ga mome. ²⁶ Ma tamana Isak i ga biti tana: Una mai, ma una galum iau, natugu. ²⁷ Ma i ga vana maravai, ma i ga galum ia; ma i ga angine kana mal, ma i ga tata vadoane, ma i ga biti:

Gire, ra angina i natugu

I da ra ang na uma, nina ba ra Luluai i ga vadoane;

²⁸ Ma God na tul tar tam ra mavoko marama ra bala na bakut,

Ma ra bira kai ra pia.

Ma ra peal na kon ma ra vain;

²⁹ Na boina ba ra lavur tarai diat a torom tam,

Ma ra umana vuna tarai diat a va tintibum piram;

Una kure ra umana turam.

Ma ra umana natu i nam diat a va tintibum piram;

Diat par dia tata vabilak u, diat a kakaina boko,

Ma diat par dia tata vadoane u, diat a ti doan boko.

³⁰ Ma ba Isak i ga ngo ma ra tinata na varvadoan pire Iakob, ma ba Iakob i ga kabur irop uka kan ra mata i tamana Isak, turana Esau i ga lilikun mara ta ra nirovoy, ³¹ ma i ga vaninare ta kalami na magit bula, ma i ga kap ia pire tamana; ma i ga biti tai tamana: Boina ba tamagu na tut ma na ian ta ra mangana magit na kuabar kai natuna; upi ra tulungeam na tata vadoane iau. ³² Ma Isak tamana i ga biti tana: U to ia? Ma i ga biti: Iau natum, kaum luaina, Esau. ³³ Ma Isak i ga dadadar na kaia, ma i ga biti: Ma to ia nam i kinim kapi ra mangana kuabar, ma i kap ia piragu, ma iau ian ta ra lavur magit, ba pa u ti vut boko, ma iau tar tata vadoane? Maia, ma ra varvadoan na ki vatikai tana.

³⁴ Ba Esau i ga valongore ra tinata kai tamana i ga tangi na kaia, ma i ga takunuan ra balana, ma i ga biti tai tamana: Tamagu, una ti vadoane

bula iau. ³⁵ Ma i ga biti: Turam i tar pot ma ra vartuam, ma i tar long kaum nidoan. ³⁶ Ma i ga biti: I dovot ra iangina ba Iakob, tago a ura pakana i tar ki ur vue iau: i ga long pa kaugu kini na lua, ma gire, go i tar long pa kaugu nidoan. Ma i ga biti: Pa u vung vake vang ta varvadoan mulai ure iau? ³⁷ Ma Isak i ga bali Esau ma ra tinata dari: Gire, iau tar vaki ia upi kaum luluai, ma ra lavur turana iau tar tul tar diat i tana upi kana umana tultul, ma iau tar kure tar ia tana ra kon ma ra vain, ma ava mulai ina pait ia ure u, natugu? ³⁸ Ma Esau i ga biti tai tamana: Tamagu, dave, i kopono ko kaum varvadoan? Una ti vadoane iau bula, ioi, iau bula tamagu. Ma Esau i ga kukula, ma i ga tangi.

³⁹ Ma Isak tamana i ga bali ia, ma i ga biti dari:

Gire, a gunan ba una ki tana, pa na bira

Ma ra mavoko marama ra bala na bakut pa na vana rikai tana;

⁴⁰ Ma una laun ta kaum pakat na vinarubu iat, ma una kudakudar pire turam;

Ma ta nam ra bung ba una langalanga,

Una vue pakate kana kip kan ra inoam.

Isak i tulue vue Iakob pi uro Karan

⁴¹ Ma Esau i ga milikuane Iakob ure ra varvadoan nina tamana i ga tar vadoane me; ma Esau i ga nuknuk ia dari: A kilala na tinabun ure tamagu i maravai; namur ina ubu turagu Iakob. ⁴² Ma Rebeka i ga valongore ure ra tinata kai Esau, ra luaina natuna; ma i ga vartuluai upi Iakob natuna, a muruna, ma i ga biti tana dari: Gire, turam Esau i tar ki ra uruna ure u, tago i vaninara upi na ub u. ⁴³ Kari i boina, natugu, ba una torom ta ra nilaigu; una tut, ma una takap pire taigu Laban aro Karan, ⁴⁴ ma una ki ka boko pirana, tuk tar namana, ba i tar ngo ra karangap i ra kankan kai turam; ⁴⁵ tuk tar namana ba ra kankan kai turam na ngo kan u, ma na valubane ra magit u ga pait

ia pirana; ma ina vartuluai upi u, upi una vana mamaro uti; upi ra ava ina tangie amur par tai ta kopoно bung?

⁴⁶ Ma Rebeka i ga biti tai Isak: Iau talanguan ta kaugu kini, tago ra ura vavina Ket; ona Iakob na taule tika na vavina Ket da nam dir; ta ra vaden ta go ra gunan, kaugu kini na boina mulai dave?

28

¹ Ma Isak i ga oro pa Iakob, ma i ga tata vadoane, ma i ga vartuluai pirana, dari: Koko amur a taulai ma ta tikai ta ra vaden Kanaan. ² Una tut, ma una vana uro Padan-Aram, tadav ra kuba i tubum Betuel; ma una pilak pa kaum ta vavina mabara ta ra umana natu i Laban, dir taina ma nam. ³ Ma God Dekdek Muka na vadoane u, ma na vapeal ra umana tut mur, ma na vangala ra umana tut mur, upi avat a kor na tarai boko; ⁴ ma na tul tar ra nidoan kai Abaraam tam ma avat ma ra lavur bul mur tam, upi una kale ra gunan u ki na vaira tana, nina ba God i ga tul tar ia tai Abaraam. ⁵ Ma Isak i ga tul vue Iakob, ma i ga vana uro Padan-Aram tadav Laban, natu i Betuel, a te Siria, dir taina ma Rebeka, na i Iakob ma Esau.

Esau i taule tikai mulai

⁶ Io, Esau i ga gire ba Isak i ga tata vadoane Iakob ma i ga tul vue uro Padan-Aram upi na taulai ma tika na vavina mabara; ma i ga gire ba i ga tata vadoane, i ga vartuluai bula pirana dari: Koko amur a taulai ma ta tika na vavina Kanaan; ⁷ ma go bula, ba Iakob i ga torom ta ra tinata kai tamana ma nana, ma i ga vana uro Padan-Aram; ⁸ ma Esau i ga gire ba tamana pa i manane ra vaden Kanaan; ⁹ ma Esau i ga vana pire Ismael, ma i ga taule tikai mulai maravut kana ura vavina, Makalat, dir taina ma Nebaiot, natu i Ismael, nina dir tamana ma Abaraam.

Iakob i ririvon aro Betel

¹⁰ Ma Iakob i ga irop kan Ber-Seba, ma i ga vana uro Karan. ¹¹ Ma i ga tadav tika na gunan, ma i ga ki

tana ra marum, tago ra keake i tar kuba, ma i ga tak pa tika na vat ta nam ra gunan, ma i ga ulalang tana, ma i ga va ta nam ra pakana upi na diop. ¹² Ma i ga ririvon, ma gire, tika na kakao i tur ra pia ma ra turuna i tuk tar urama ra bakut, ma ra umana angelo kai God dia ga tututua ma dia ga vanavana ba tana. ¹³ Ma gire, a Luluai i ga tur arama tana ma i ga biti: Iau a Luluai, a God kai Abaraam tamam, ma ra God kai Isak; a gunan go u va tana ina tul tar ia tam, ma ta ra umana bul mur tam; ¹⁴ ma ra umana bul mur tam diat a pepeal boko da ra tobon ra pia, ma una ki ta ra papar a labur, ma ta ra papar a taubar, ma ta ra papar a taoai, ma ta ra papar a taur, ma ra lavur vuna tarai par ta ra rakakaran a gunagunan diat a ti doan ure ra umana bul mur tam. ¹⁵ Ma gire, iau ki maravut u, ma ina balaure u ta ra lavur pakapakana gunan ba u vanavana tana, ma ina agur pa mule u ta go ra gunan ma pa ina vana balakane u tuk tar namana, ba iau ga pait ot pa ra lavur magit iau ga tatike ure u. ¹⁶ Ma Iakob i ga tavangun kan ra nidiop, ma i ga biti: A dovot a Luluai i bang ta go ra gunan, ma pa iau ga nunure. ¹⁷ Ma i ga burut, ma i ga biti: A pia i gomgom go! A kuba i God go, ma ra mataniolo kai ra bala na bakut.

¹⁸ Ma Iakob i ga tut ra kavunvun ma i ga tak pa ra vat nina i ga tar ulalang tana, ma i ga vatur ia upi ra vat na im, ma i ga lolonge ra dangi urama tana. ¹⁹ Ma i ga vatang ra iang i nam ra pia ba Betel, ma lua di ga vatang ia ba Lus. ²⁰ Ma Iakob i ga vavalima, ma i ga biti: Ona God na maravut iau, ma na balaure iau ta go ra nga iau mur ia, ma ba na tabar iau ma ra magit na nian, ma ra mal, upi ina mal me, ²¹ ma ina tadav mule ra kuba i tamagu ma ra malmal, io, ina vatur vake ra Luluai upi kaugu God. ²² Ma go ra vat ba iau vatur ia upi ra im, ia ra kuba i God, ma ta ra lavur magit ba una tabar iau me, ina tul tar

ra vavinununa tam.

29

Iakob i papalum pire Laban ure Rakel ma Lea

¹ Ma Iakob i ga tur pa mule kana vinavana, ma i ga tadav ra gunan kai ra tarai ta ra papar a taur. ² Ma i ga gigira, ma i ga na tadav tika na kivu ta nam ra gunan, ma a utul a kikil na sip dia ga va maravai tana, tago dia ga vavamomo ra umana kikil na sip ma ra tava ta go ra kivu, ma a ngir na vat i ga va bat ra mata na kivu. ³ Ma dia ga vala varurue ra lavur kikil na sip abara, ma dia ga pul vue ra vat kan ra mata na kivu, ma dia ga vamomo ra umana sip, ma namur dia ga pul tar mule ra vat ta kana kiki ta ra mata na kivu.

⁴ Ma Iakob i ga tir diat dari: A umana turagu, avat mamave? Ma dia ga biti: Avet mamaro Karan. ⁵ Ma i ga biti ta diat: Dave, ava nunure Laban, natu i Nakor? ⁶ Ma dia ga biti: Ave nunure. Ma i ga tir diat: Dave, i laun boina? Dia ga biti: Maia, i laun boina; ma go Rakel natuna, i pot ma ra umana Sip. ⁷ Ma i ga biti: Gire, a keake i ki tur boko, ma vakir ia ra pakana bung upi diat a varurue boko ra umana vavaguai; avat a vamomo ra umana sip, ma avat a vana ma avat a tabar diat. ⁸ Ma dia ga biti: I dekdek boko; da agure varurue value ra lavur kikil na vavaguai, ma di pul vue ra vat kan ra mata na kivu, ma namur avet a vamomo ra umana sip.

⁹ Ba i ga tatata boko pire diat, Rakel i ga pot ma ra umana sip kai tamana, tago i ga balabalaure diat. ¹⁰ Ma ba Iakob i ga gire Rakel, natu i matuana Laban, ma ra umana sip kai matuana Laban, i ga vana maravai, ma i ga pul vue ra vat kan ra mata na kivu, ma i ga vamomo ra kikil na sip kai matuana. ¹¹ Ma Iakob i ga galum Rakel, ma i ga kukula ma ra tinangi. ¹² Ma Iakob i ga ve Rakel ba dir matuana ma tamana, ma ba ia

natu i Rebeka; ma Rakel i ga rurut, ma i ga ve tamana.

¹³ Ma ba Laban i ga valongore ra tinata ure Iakob, a matuana, i ga vutvut upi na barat ia, ma i ga tal ia ma i ga galum ia, ma i ga agure ta ra kubana. Ma Iakob i ga ve Laban ta go ra lavur magit par. ¹⁴ Ma Laban i ga biti tana: A dovotina, u a urugu ma ra viogu. Ma i ga ki pirana tika na gai.

¹⁵ Ma Laban i ga biti tai Iakob: A dovotina, dor matuana, ma pa i ko upi una papalum vakuku piragu; una ve ke iau, ba ava ra magit na topa ia, upi ina vapuak u me. ¹⁶ Ma Laban a ura natuna, a ura vavina; a iang i ra luaina ba Lea, ma ra muruna Rakel. ¹⁷ Ma ra kiau na mata i Lea i bilua, ma Rakel a metek na vavina, ma i vakak. ¹⁸ Ma Iakob i ga manane Rakel; ma i ga biti: Ina papalum lavurua na kilala piram ure Rakel, natum, a muruna. ¹⁹ Ma Laban i ga biti: I boina ba ina tul tar ia tam, ma koko ina tul tar ia tai ta enana tutana; una ki piragu. ²⁰ Ma Iakob i ga kudakudar lavurua na kilala ure Rakel; ma dia ga varogop pirana ma ta umana bung uka, tago i ga ngala kana varmari pirana.

²¹ Ma Iakob i ga biti tai Laban: Una tul tar kaugu taulai tagu, tago i tar ot kaugu lavur bung, upi ina ki pirana. ²² Ma Laban i ga ting varurue ra tarai par ta nam ra gunan, ma i ga pait ra lukara. ²³ Ma ta ra mata na ravian i ga vana, ma i ga agur pa Lea natuna pirana: ma i ga ruk pirana. ²⁴ Ma Laban i ga tul tar Silpa, kana tultul na vavina, tai natuna Lea, upi na tultul na vavina pirana. ²⁵ Ma ba i ga malana, Iakob i ga gire ba Lea; ma i ga biti tai Laban: Ava go ra magit u tar pait ia tagu? Pa iau ga papalum piram ure Rakel laka? Ta ra ava u tar tuam pa iau? ²⁶ Ma Laban i ga biti: Vakir a mangamangana ta go kaveve gunan, ba da tul value tar ra muruna, ma namur ra luaina. ²⁷ Una pait ot pa ra lavurua na bung ure go, ma avet a tul tar nam bula tam

ma una papalum pa mule lavurua na kilala piragu. ²⁸ Ma Iakob i ga pait ia damana, ma i ga pait ot pa kana lavurua na bung; ma Laban i ga tul tar natuna Rakel pirana, upi dir a tulai. ²⁹ Ma Laban i ga tul tar Bila, kana tultul na vavina, pire natuna Rakel, upi na tultul na vavina pirana. ³⁰ Ma i ga ruk bula tadav Rakel, ma i ga manga mari Rakel ta dir ma Lea, ma i ga kudakudar lavurua na kilala mulai pire Laban.

A umana natu i Iakob

³¹ Ma ba ra Luluai i ga gire Iakob i ga milmilikuane Lea, i ga tul tar ia tana pi na kakava: ma Rakel i ga biu ka. ³² Ma Lea i ga lalau pa, ma i ga kava tika na bul tutana, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Ruben; tago i ga biti: A Luluai i nuk pa ra magit i monong iau; ma go kaugu tutana na mari iau. ³³ Ma i ga lalau pa mulai, ma i ga kava ra bul tutana; ma i ga biti: Tago a Luluai i valongore ba di milikuane iau, i tar tabar iau ma go ra bul tutana bula, ma i ga vatang ra iangina ba Simeon. ³⁴ Ma i ga lalau pa mulai, ma i ga kava ta ra bul tutana; ma i ga biti: Io, go kaugu tutana na ki piragu tago iau tar kava tar a utul a bul tutana tana; kari di ga vatang ra iangina ba Levi. ³⁵ Ma i ga lalau pa mulai, ma i ga kava tika na bul tutana, ma i ga biti: Go ina pite pa ra Luluai; kari i ga vatang ra iangina ba Iuda; ma i ga ngo ma ra kinakava.

30

¹ Ma ba Rakel i ga gire ba pa i kap bala tai Iakob, Rakel i ga pin tana vavina, ma i ga biti tai Iakob: Una tul tar ta umana bul tagu, ona pata, ina mat ika. ² Ma ra kankan kai Iakob i ga tut ure Rakel, ma i ga biti: Dave, iau a tur kia kai God vang, nina i muie tam ra vuai ra balam? ³ Ma i ga biti: Go kaugu tultul na vavina Bila, una ruk pirana, upi na kakava piragu, ma iau bula ina vatur vake ta umana bul tana. ⁴ Ma i ga tul tar Bila, kana tultul na vavina, upi dir a tulai, ma Iakob i ga ruk pirana. ⁵ Ma

Bila i ga lalau pa, ma i ga kava tar ra bul tutana tai Iakob. ⁶ Ma Rakel i ga biti: God i tar kure iau, ma i tar valongore ra nilaigu bula, ma i tar tabar iau ma tika na bul tutana; kari i ga tar ra iangina ba Dan. ⁷ Ma Bila, ra tultul na vavina kai Rakel, i ga lalau pa mulai, ma i ga kava tar ra vauruana bul tai Iakob. ⁸ Ma Rakel i ga biti: Amir tar manga varubu ma tana vavigu, ma iau tar uvua pa ia; ma i ga tar ra iangina ba Naptali.

⁹ Ma ba Lea i ga gire ba i tar ngo ma ra kinakava, i ga tul tar Silpa, kana tultul na vavina, tai Iakob, upi dir a tulai. ¹⁰ Silpa, a tultul na vavina kai Lea, i ga kava tar ra bul tutana tai Iakob. ¹¹ Ma Lea i ga biti: Iau ti kedek! Ma i ga tar ra iangina ba Gad. ¹² Ma Silpa, a tultul na vavina kai Lea, i ga kava tar ra vauruana bul tai Iakob. ¹³ Ma Lea i ga biti: Iau ti doan! Tago ra vaden diat a vatang iau boko ba iau ti doan; ma i ga tar ra iangina ba Aser.

¹⁴ Ma Ruben i ga vana ta ra uma ta ra e na nidodoko na vit, ma i ga na tadav ta vuai na davai, a pepe, ma i ga kap ia pire nana Lea. Ma Rakel i ga biti tai Lea: Boina una tabar iau ma ta ik ta nam ra pepe kai natum. ¹⁵ Ma i ga biti tana: Dave, a ikilik na magit go ba u tar tak vue kaugu tutana? Ma go u mainge bula ba una tak vue ra pepe kai natugu? Ma Rakel i ga biti: Io, na va piram go ra marum ure ra pepe kai natum. ¹⁶ Ma Iakob i ga lilikun maro na uma ta ra ravian, ma Lea i ga irop upi na totongo upi ia, ma i ga biti tana: Una ruk piragu; tago iau tar tokom u ma ra pepe kai natugu. Ma i ga va pirana nam ra marum. ¹⁷ Ma God i ga valongore Lea, ma i ga lalau pa, ma i ga kava tar ra vailimana bul tutana tai Iakob. ¹⁸ Ma Lea i ga biti: God i tar tul tar tagu kaugu totokom, tago iau ga tul tar kaugu tultul na vavina ta kaugu tutana; ma i ga tar ra iangina ba Isakar. ¹⁹ Ma Lea i ga lalau pa mulai, ma i ga kava tar ra valaptikaina bul tutana tai Iakob.

²⁰ Ma Lea i ga biti: God i tar tabar iau ma ra bo na vartabar! Kaugu tutana na ki piragu go, tago iau tar kava tar laptikai na bul tutana. Ma i ga tar ra iangina ba Sebulun. ²¹ Ma namur i ga kava tika na bul vavina, ma i ga tar ra iangina ba Dina.

²² Ma God i ga nuk pa Rakel, ma God i ga valongore, ma i ga papa are ra tatal na bul tana. ²³ Ma i ga lalau pa, ma i ga kava ra bul tutana; ma i ga biti: God i tar tak vue ra magit na vavirvir kan iau; ²⁴ ma i ga tar ra iangina ba Iosep, ma i ga biti: A Luluai na maravut iau ma ta tika na bul tutana mulai!

A kunubu kai Iakob ma Laban

²⁵ Ma ba Rakel i ga kava Iosep, Iakob i ga biti tai Laban: Una pala vue iau, upi ina lilikun ta ra kubagu ma ta kaugu gunan iat. ²⁶ Una tul tar tagu kaugu ura taulai, ma ra umana natugu, nina iau ga kudakudar piram ure diat, ma una pala vue iau, tago u nunure kaugu kini na kunudar piram. ²⁷ Ma Laban i ga biti tana: Ona u mari iau go, boina una ki boko, tago iau tar matote ba ra Luluai i ga maravut iau tam. ²⁸ Ma i ga biti: Una vatang tar kaum vapuak tagu, ma ina tul tar ia. ²⁹ Ma i ga biti tana: U nunure kaugu mangamangana kunudar piram, ma ra mangana kini kai kaum lavur vavaguai ta kaugu varbalaurai. ³⁰ Tago ta nam ra kilala, ba pa iau ga ki boko piram, dia ga ikilik, ma go dia tar tavua ma dia manga peal; ma ra Luluai i tar maravut u ta ra lavur magit iau ga bili ia; ma go vingai ina mal guve ta magit ure ra kubagu iat? ³¹ Ma i ga biti: Ava ina tabar u me? Ma Iakob i ga biti dari: Koko una tabar iau ma ta magit: una pait ika nam ra magit ba ina ve u tana go; ma ina tabar mule kaum kikil na vavaguai ma ina balaure diat.

³² Ieri ina vana livuan ta ra kikil na vavaguai par, ma ina pilak vue kan diat ra lavur sip i palapalatabu, ma i tuntun pitipit, ma i korong ra paka i diat, ma damana bula ra umana me

ba i palapalatabu, ma i tuntun pitipit ra paka i diat; ma nam uka kaugu vapuak. ³³ Damana kaugu mangamangana takodo na varvai maravut iau namur ta ra luaina matam ta nam ra bung, ba una pot ure kaugu vapuak: a lavur me ba pa i palapalatabu, ma pa i tuntun pitipit ra paka i diat, ma ra lavur sip pa i korong ra paka i diat u tadav diat piragu, da biti ka ba iau tar long diat. ³⁴ Ma Laban i ga biti: Iau mainge ba na da kaum tinata. ³⁵ Ma ta nam ra bung i ga pilak vue ra umana me, ra umana tomotoina i tuntun pitipit ra paka i diat, ma ra lavur me, ra lavur tana i palapalatabu ma i tuntun pitipit ra paka i diat, diat par dia papait na pua, ma ra umana korong na sip, ma i ga tul tar diat tai ra umana natuna; ³⁶ ma i ga kure, ba Iakob na ki vailik kan ia, da ra vinavana di pait ia ta ra utul a bung, ma dir ma Iakob dir ga ki varbaiai; ma Iakob i ga tabatabar ra umana kikil na vavaguai dia ga ki valili.

³⁷ Ma Iakob i ga tak pa ra umana kalamana davai ik, a utul a mangana, ma i ga kulit vuvurkutu tana, upi ra pua ta ra davai na vana rikai. ³⁸ Ma i ga vung nam ra umana davai ik, nina i ga kulit diat, ta ra luaina mata i ra umana vavaguai ta ra turtur na tava, ba ra umana vavaguai dia ga momo tana; ma dia ga vartadav ba dia ga pot upi ra nimomo. ³⁹ Ma dia ga. vartadav ba ra umana davai dia tur ta ra luaina mata i diat, ma dia ga kava ra umana natu i diat, ma i ga palapalatabu ma i ga tuntun pitipit ra paka i diat. ⁴⁰ Ma Iakob i ga varbaiane ra umana nat na vavaguai, ma i ga vung ra mata i ra umana vavaguai tadav diat, dia palapalatabu, ma i korong ra paka i diat ta ra kikil na vavaguai kai Laban; ma i ga agure vaire kana kikil na vavaguai iat, upi koko diat a tur varurung ma ra kikil na vavaguai kai Laban. ⁴¹ Ma ta nam ra e, ba ra umana ongor na vavaguai dia ga vartadav, Iakob i ga vung nam ra

davai ik ta ra luaina mata i diat ta ra turtur na tava, upi diat a vartadav pire ra umana davai; ⁴² ma ta nam ra e ba ra umana bilua na vavaguai dia ga vartadav, pa i ga vung ia; damana ra umana bilua kai Laban ma ra umana ongor kai Iakob. ⁴³ Ma go ra tutana i ga manga uviana vanavana, ma kana kikil na vavaguai i ga ngala, ma mangoro kana tultul na tutana ma kana tultul na vavina, ma kana lavur kamel ma ra lavur as.

31

Iakob i vilau kan Laban

¹ Ma Iakob i ga valongore ra tinata kai ra umana natu i Laban dari: Iakob i tar vatur vake ra magit par kai tama i dat, ma kana ngala na tabarikik i vuna ta ra lavur magit kai tama i dat. ² Ma Iakob i ga gire ra mata i Laban, ma pa i varogop mulai pirana da lua. ³ Ma ra Luluai i ga bititai Iakob: Una lilikun mulai tadav ra gunan kai ra umana tamam, ma tadav ra umana niurum; ma ina ki piram. ⁴ Ma Iakob i ga vartuluai upi Rakel ma Lea uro ra pupui tadav ra kikil na sip; ⁵ ma i ga bititai dir: Iau gire ra mata i tama i mumur pa i varogop mulai piragu da lua; ia kaka ra God kai tamagu i ga ki piragu. ⁶ Ma amur nunure ba iau ga kudakudar tai tama i mumur ma ra dekdekigu par. ⁷ Ma tama i mumur i tuam pa iau, ma i vala pukpukue kaugu vabongon; ma God pa i nur tar ia tana pi na vakaina iau. ⁸ Ari i biti, Nina diat i tuntun pitipit ra paka i diat kaum vapuak diat, io, ra kikil na vavaguai par i kava ra tuntun pitipit; ma ona i biti dari, A palapalatabu kaum vapuak, io, ra kikil na vavaguai par dia kava ra palapalatabu. ⁹ Damana God i ga tak vue ra umana vavaguai kai tama i mumur, ma i ga tul tar diat tagu. ¹⁰ Ma ta nam ra e, ba ra umana vavaguai dia vartadav, iau idok, ma iau gire ta ra ririvon, ma ra umana tomotoina dia pil tar tai ra umana tana, i palapalatabu, ma i tuntun pitipit, ma i ivivuna ra paka

i diat. ¹¹ Ma ra angelo kai God i biti tagu ta ra ririvon: Iakob! Ma iau biti: Iau go kari. ¹² Ma i biti dari: una idok ma una gire, a umana tomotoina par, nina dia pil tar ta ra umana tana, i palapalatabu ra paka i diat, ma i tuntun pitipit, ma i ivivuna; tago iau tar gire ra lavur magit Laban i papait ia tam. ¹³ Iau a God kai Betel, a gunan u ga lolonge ra dangi ta ra vat ie, ma u ga pait ra vavalima tana piragu; go una tut, ma una irop kan go ra gunan, ma una talil ta nam ra gunan di ga kava u tana.

¹⁴ Ma Rakel ma Lea dir ga bali ia ma ra tinata dari: Dave, kamimir ta tiniba ba ta ngungu tabarikik boko ta ra kuba i tama i mimir? ¹⁵ Amir da ra ura vaira pirana; tago i tar vapar vue kamimir mani bula. ¹⁶ Tago ra ngala na tabarikik God i tar tak vue kan tama i mimir kamimir nam ma kai ra umana natu i mimir; io, a lavur magit God i vaarike piram, una pait diat.

¹⁷ Ma Iakob i ga tut, ma i ga vaki kana umana bul tutana ma kana ura taulai ta ra umana kamel; ¹⁸ ma i ga agure vue kana lavur vavaguai par, ma i ga kap kana lavur tabarikik, nina i ga vung varurue aro Padan-Aram, ma ra lavur vavaguai i ga vague diat, upi na vana tadav Isak tamana, ta ra gunan Kanaan. ¹⁹ Io, Laban i ga vana, upi na kut ra Ivuna sip; ma Rakel i ga long ra umana tabataba kai tamana. ²⁰ Ma Iakob i ga vana ivai pa kan Laban ra te Siria, tago pa i ga ve ure kana vinilau. ²¹ Damana i ga takap ma kana lavur tabarikik; ma i ga tut, ma i ga bolo ta ra tava alir, ma i ga vanavana upi ra luana Gilead.

Laban i korot mur Iakob

²² Ma dia ga ve Laban ta ra vautu-luna bung taun ia, ba Iakob i ga tar takap. ²³ Ma i ga ting pa ra umana turana upi diat a varagur me, ma dia ga korot mur ia lavurua na bung, ma i ga tadav ia ta ra luana Gilead. ²⁴ Ma God i ga vana rikai pire Laban, a te Siria, ta ra ririvon ra marum, ma i ga

biti tana: Una balaure ba koko una vatang ta pakana tinata pire Iakob, a boina ba ra kaina tinata.

²⁵ Ma Laban i ga tadav Iakob. Ma Iakob i ga page kana pal na mal ta ra ul a luana; ma Laban ma ra umana turana dia ga page kadia pal na mal ta ra luana Gilead bula. ²⁶ Ma Laban i ga biti tai Iakob; Ava u tar pait ia, tago u tar vana ivai pa kan iau, ma u tar agure vaire pa ra ura natugu, da dir a ura vavina di kinim dir ta ra vinarubu? ²⁷ Ta ra ava u tar vana ivai pa, ma u tar tuam pa iau, ma pa u tar vaarike tagu, upi da ga vartulai ma ra gugu, ma ra kakailai, ma ra kudu, ma ra pagol; ²⁸ ma pa u tar tul tar iau upi avet a vargalum ma ra umana natugu, a umana tutana ma ra umana vavina? U tar papait ra magit na papaua. ²⁹ Pa i dekdek upi ina vakaina avat ma ra limagu; ia kaka ra God kai tamam i tar tata piragu ta ra marum, ma i biti: Una balaure ba koko una vatang ta pakana tinata pire Iakob, a boina ba ra kaina tinata. ³⁰ Ma go a dovotina, u tar vana tago u ga manga anan upi ra kuba i tamam, ia kaka upi ra ava u tar long kaugu umana god?

³¹ Ma Iakob i ga bali ia ma i ga biti dari tai Laban: Tago iau ga burut, ma iau ga biti: Kan na al vake ra ura natuna kan iau. ³² Nina ba una tikan tadav kaum umana god tana, koko na laun mulai; ta ra luaina mata i ra umana tura i dat una vakilang nina iau vatur vake ba kaum, una kap ia ka. Tago Iakob pa i ga nunure ba Rakel i ga tar long diat. ³³ Ma Laban i ga ruk ta ra pal na mal kai Iakob, ma ta ra pal na mal kai Lea, ma ta ra pal na mal kai ra ura tultul na vavina; ma pa i ga na tadav diat. Ma i ga irop mulai kan ra pal na mal kai Lea, ma i ga ruk ta ra pal na mal kai Rakel. ³⁴ Ma Rakel i ga tak pa ra umana tabataba, ma i ga vung diat ta ra kiki na kamel. ma i ga ki taun diat. Ma Laban i ga peng upi ia ta ra pal na mal parika, ma pa i ga peng pa ia. ³⁵ Ma i ga biti tai tamana: Luluai,

koko u kankan, tago iau mama tut ta ra luaina matam; tago iau kakap ta ra gai. Ma i ga pepeng, ma pa i ga peng pa ra umana tabataba.

³⁶ Ma Iakob i ga kulot, ma i ga takun Laban; Iakob i ga tata bali ia ma i ga biti tai Laban: Iau tar rara ta ra ava, ma ava kaugu mangamangana kaina, tago u korot mur iau dari? ³⁷ Go u tar pepeng ta kaugu tabarikik par, ma ava ra magit u tar na tadav ia ba kaum? Una vatur ia ati livuan ta ra umana turagu ma ra umana turam, upi diat a varkurai pire dor. ³⁸ Go ra ura vinun na kilala iau tar ki piram; kaum umana sip ma kaum umana me pa dia ga kava vakaina ra natu i diat, ma pa iau ga en ra umana tomotoina ta kaum kikil na vavaguai. ³⁹ Nina ba ra umana leing dia ga karat lavur ia, pa iau ga kap ia piram; i ga tukum piragu; u ga tir pa nina tagu ba di ga long ia ta ra marum ba ta ra keake. ⁴⁰ I ga dari piragu: ta ra bung na keake i ga tup iau ra malamalapang, ma ta ra marum a mudian; ma ra nidiop i ga paine kan ra kiau na matagu. ⁴¹ Go ra ura vinun na kilala iau tar ki ta ra kubam; iau tar kudar piram a vinun ma a ivat na kilala ure ra ura natum, ma laptikai na kilala ure kaum vavaguai; ma u tar vala pukpukue kaugu vapuak. ⁴² Gala ra God kai tamagu, a God kai Abaraam, ma nam Isak i ru ia, pa i ga ki piragu, gala u ga tul vakuku vue iau. God i tar gire ra magit i monong iau, ma ra papalum iau tar pait ia ma ra limagu, ma i tar bor bat u ta ra marum.

Laban dir ma Iakob dir pait ra kunubu

⁴³ Ma Laban i ga tata bali ia, ma i ga biti tai Iakob: A ura vavina a ura natugu, ma ra umana bul a umana natugu bula, ma ra lavur vavaguai kaugu umana vavaguai, ma ra lavur magit u gire, kaugu; ma ina pait ra ava gori ta dir, ra ura natugu, ma ra umana bul dir tar kava? ⁴⁴ Boina dor a pait tika na kubunu; ma na tur da ra vakilang livuan ta dor.

⁴⁵ Ma Iakob i ga tak pa tika na vat, ma i ga vatur ia upi ra vat na vakilang. ⁴⁶ Ma Iakob i ga biti ta ra umana turana: Avat a varurue ra umana vat; ma dia ga varurue ra umana vat, ma dia ga vung guve diat; ma dia ga iaian pire ra anguvai vat. ⁴⁷ Ma Laban i ga vaiang ia ba Iegar-Sakaduta, ma ga Iakob ia ga vaiang ia ba Galed. ⁴⁸ Ma Laban i ga biti: Go ra anguvai vat ia ra vakilang livuan ta dor gori. Kari di vaiang ia ba Galed ⁴⁹ ma Mispa, tago i ga biti: Ra Luluai na makmakile dor, ba dor a ki varbaiai. ⁵⁰ Ona u vakadik ra ura natugu, ma ari u ben pa ta umana vavina mulai maravut ra ura natugu, a dovotina, pa ta tutana i ki pire dor, God iat i varvai dovot ta dor.

⁵¹ Ma Laban i ga biti tai Iakob: Gire go ra anguvai vat, ma una gire ra vat na vakilang, nina iau tar vatur ia livuan ta dor. ⁵² Go ra anguvai vat na da ra vakilang, ma ra pagapaga na vat na da ra vakilang, ba pa ina bolo lake go ra anguvai vat, upi ina tadav u, ma ba koko una bolo lake go ra anguvai vat ma go ra pagapaga na vat, upi una tadav iau ma ra vakikiu. ⁵³ A God kai Abaraam, ma ra God kai Nakor, a God kai tama i dir, na varkurai pire dor. Ma Iakob i ga vavalima tai nina Isak tamana i ga ru ia. ⁵⁴ Ma Iakob i ga pait ra tinabar ta ra ul a luana, ma i ga ting pa ra umana turana upi diat a en ra gem; ma dia ga en ra gem, ma dia ga ki ra marum par ta ra luana. ⁵⁵ Ma ta ra kavunvun Laban i ga tut, ma i ga galum ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, ma i ga tata vadoane diat; ma Laban i ga tut ma i ga talil.

32

Iakob i vaninara upi na barat Esau

¹ Ma Iakob i ga vana ta kana nga, ma dia ga varkuvo ma ra umana angelo kai God. ² Ma ba i ga gire diat, Iakob i ga biti: A kor kai God go; ma i ga vaiang nam ra gunan ba Makanaim.

³ Ma Iakob i ga tulue ra umana tultul pire turana Esau, dia ga lua tana, ta ra gunan Seir, ma ra langun Edom. ⁴ Ma i ga vartuluai pire diat dari: Avat a ve kaugu luluai Esau dari: Kaum tultul Iakob i biti dari: Iau tar ki na vaira pire Laban, ma iau tar ki tuk ta ra bung gori. ⁵ Ma kaugu a umana bulumakau, ma ra umana as, ma ra umana kikil na sip, ma ra umana tultul na tutana, ma ra umana tultul na vavina; ma iau tar tulue ra varvai ure tadav kaugu luluai, upi una mari iau.

⁶ Ma ra umana tultul dia ga lilikun tadav Iakob, ma dia ga biti: Ave tar tadav turam Esau; ma go bula i totongo up u, dia varagur ma ra ivat na mar na tarai. ⁷ Io, Iakob i ga burut na kaia, ma i ga manga ngarangarao, ma i ga tibe ra tarai dia varagur me, ma ra umana kikil na sip, ma ra umana kikil na bulumakau, ma ra umana kamel, upi a ura loko. ⁸ Ma i ga biti: Ari Esau i tadav tika na loko, nina i ubu valili ia na laun.

⁹ Ma Iakob i ga biti: God kai tamagu Abaraam, ma God kai tamagu Isak, Luluai, u ga biti tagu: Una lilikun tadav kaum gunan ma tadav ra umana niurum,, ma ina pait ra boina tam: ¹⁰ pa iau ko upi ina vatur vake nina i ikilik ta kaum lavur varmari, ma ra lavur dovotina u ga vaarike ta kaum tultul; tago ma go ko kaugu buka iau tar bolo lake me ta go ra Iordan; ma iau tar ura loko. ¹¹ Boina una valaun iau kan ra lima i turagu Esau; tago iau burutue, kan na pot ma na ubu iau, ra vavina ma ra umana bul bula. ¹² Ma u ga biti: A dovotina, ina pait ra boina tam, ma ina vapeal ra umana bul mur tam da ra veo ra valian, nina pa da luk valar pa ia, tago dia peal mat.

¹³ Ma i ga ki ie nam ra marum; ma i ga pilak pa ta umana magit ta nina i ga ki pirana, upi ra vartabar pire turana Esau; ¹⁴ a ura mar na me, a tana, ma a ura vinun na tomotoina, a ura mar na sip, a tana, ma a ura vinun na tomotoina, ¹⁵ a utul a vinun na kamel, i ung ra u i diat ma ra

polo na u, ma ra natu i diat, a ivat na vinun na bulumakau, a tana, ma a vinun na tomotoina, a ura vinun na as, a tana, ma a vinun na tomotoina. ¹⁶ Ma i ga tul tar diat ta ra lima i kana umana tultul, tikitikai kana ta kopono kikil; ma i ga biti ta kana umana tultul: Avat a bolo lake lua tagu, ma avat a vatur lalao ra umana kikil na vavaguai. ¹⁷ Ma i ga vartuluai pire nina i ga lua ta diat dari: Ba turagu Esau i barat i u, ma na tir u: U kai to ia, ma u vana uve, ma kai ia go diat ta ra luaina matam? ¹⁸ Io, una biti tana dari: Kai kaum tultul Iakob; a vartabar nina di tulue pire kaugu luluai Esau; ma gire, ia iat i murmur ta vevet. ¹⁹ Ma i ga vartuluai damana bula pire ra vauruana ma ra vautuluna, ma pire diat par dia murmur ra umana kikil na vavaguai, ma i ga biti: Avat a ve Esau damana ba ava tadav ia, ²⁰ ma avat a biti: Tikai bula, gire, kaum tultul Iakob i murmur ta vevet. Tago i ga biti: Ina vamaram pa ia ma ra vartabar nina i lua tagu, ma namur ina gire ra matana ma kan na mari iau. ²¹ Damana ra vartabar i ga bolo lake lua tana; ma ia iat i ga ki pire ra tarai ta nam ra marum.

Iakob i varubu aro Peniel

²² Ma i ga tut ta nam ra marum, ma i ga agure kana ura tulai, ma kana ura tultul na vavina, ma kana vinun ma tika na bul, ma dia ga bolo ta ra tava Iabok. ²³ Ma i ga agure pa diat, ma i ga tulue diat, upi diat a bolo ra tava alir, ma kana tabarikik par bula i ga bolo. ²⁴ Ma Iakob i ga ki varkolono; ma tika na tutana dir ga varubu me tuk ta ra lar.

²⁵ Ma ba i ga gire ba pa i ga pait valar pa ia upi na uvia pa ia, i ga bili ra urat i ra varpakan i ra kelakelegina, ma ra varpakan i ra kelakeleg i Iakob i ga takari, ba dir ga varvarubu. ²⁶ Ma i ga biti tana: Una nur vue iau, tago i papait na lar. Ma i ga biti: Pata, pa ina nur vue u tuk tar ba una tata vadoane iau. ²⁷ Ma i ga tir ia: To ia ra iangim? Ma i ga biti:

Iakob. ²⁸ Ma i ga biti: Koko da vatang mule ra iangim ba Iakob, da vatang ia ba Israel; tago u tar kudakudar ma God ma ra tarai bula, ma u tar uvia pa diat. ²⁹ Ma Iakob i ga tir ia ma i ga biti: Una vatang tar ra iangim tagu. Ma i ga biti: Ta ra ava u tir upi ra iangigu? Ma i ga tata vadoane abara.

³⁰ Ma Iakob i ga vaiang nam ra pakana pia ba Peniel, tago i ga biti: Amir tar varboboi ma God, ma ra tulungeagu i laun boko. ³¹ Ma ra keake i ga vana rikai ba i ga bolo aro Peniel, ma i ga vana bukabukal ika ure ra kelakelegina. ³² Kari a tarai Israel pa dia en ra urat na vo na keke tuk ta ra bung gori, tago i ga bili ra urat i ra varpakan i ra kelakelegina.

33

Iakob ma Esau dir ki na bartalaina mulai

¹ Ma Iakob i ga idok ma i ga gigira, ma ea, Esau i ga vut, diat ma ra ivat na mar na tutana. Ma i ga tibe ra umana bul pire Lea ma Rakel, ma pire ra ura tultul na vavina. ² Ma i ga tulue ra ura tultul na vavina ma ra umana natu i dir upi diat a lua, ma Lea ma ra umana natuna namur, ma Rakel ma Iosep dir mur kakit. ³ Ma ia iat i ga bolo lake lua ta diat, ma i ga va timtimum lavurua na pakana, tuk tar ba i ga maravai pire turana.

⁴ Ma Esau i ga vutvut upi dir a varkuvo me, ma i ga tal pa ia, ma i ga galum ia; ma dir ga tangi. ⁵ Ma i ga idok, ma i ga gire ra vaden ma ra umana bul; ma i ga biti: la diat go ava varagur ma diat? Ma i ga biti: A umana bul, nina God, ta kana varmari, i ga tabar kaum tultul me. ⁶ Ma ra ura tultul na vavina dir ga vana maravai, diat ma ra umana natu i dir, ma dia ga va timtimum. ⁷ Ma Lea bula ma ra umana natuna dia ga vana maravai, ma dia ga va timtimum; ma namur Iosep dir ma Rakel dir ga vana maravai, ma dir ga va timtimum.

⁸ Ma i ga biti: Ava ra kukurai go ra kor ave varkuvo ma diat? Ma i

ga biti: Upi ina gire tadav ra varmari pire kaugu luluai. ⁹ Ma Esau i ga biti: Kaugu tabarikik i topa iau, turagu, una vatur uka nam ba kaum. ¹⁰ Ma Iakob i ga biti: Pata, iau lul u ba ona u mari iau go, boina una alube vake kaugu vartabar ta ra limagu, tago iau tar gire ra matam, da tikai i gire ra mata i God, ma u ga gugu tagu. ¹¹ Boina ba una alube vake kaugu vartabar di tar kap ia piram; tago God i ga pait ra varmari piragu, ma tago kaugu tabarikik i topa iau. Ma i ga vo pa ia, ma i ga alube pa ia.

¹² Ma Esau ga biti: Boina dor a tut ma dor a vana ma ina lua tam. ¹³ Ma Iakob i ga biti tana: Kaugu luluai i nunure ba ra umana bul pa i dekdek ra paka i diat, ma ta umana vavaguai go kari piragu dia vau ra natu i diat, ma ba dia manga valit diat ta tika na bung, diat par diat a mat ika. ¹⁴ Boina ba kaugu luluai na bolo lake lua ta kana tultul, ma ina murmur vovovon ika, varogop ma ra dekdek i ra umana vavaguai ta ra luaina matagu, ma varogop ma ra dekdek i ra umana bul, tuk tar ba ina tadav kaugu luluai aro Seir.

¹⁵ Ma Esau i ga biti: Boina ba ta umana ta kaugu tarai diat a ki piram. Ma i ga biti: Upi ra ava? Boina una mari ka iau. ¹⁶ Damana Esau i ga talil ta nam ra bung uro Seir. ¹⁷ Ma Iakob i ga vana uro Sukot, ma i ga pait kana ta pal, ma i ga pait ra umana pal na turturup ure kana umana vavaguai; kari di vatang ra iang i ra gunan ba Sukot.

¹⁸ Ma Iakob i ga tadav ra pia na pal Sekem, ta ra gunan Kanaan, ma pa ta magit i ga vakaina kana vinavana, ba i ga vana maro Padan-Aram, ma i ga ki boko ta ra luaina mata i ra pia na pal. ¹⁹ Ma i ga kul nam ra pakana gunan i ga pala kana pal na mal tana, i ga kul ia ta ra tarai Kamor, tama i Sekem, ma tika na mar na pakana silva. ²⁰ Ma i ga pait ra uguugu abara, ma i ga vatang ia Eleloe-Israel.

34

Di bali ra kaina ba di ga pait ia pire Dina

¹ Ma Dina, natu i Lea, nina i ga kava tar ia tai Iakob, i ga vana pi na gire ra vaden ta nam ra gunan. ² Ma Sekem, natu i Kamor, a te Kivi, ma a luluai ta nam ra gunan, i ga gire; ma i ga vo pa ia. ma i ga va pirana, ma i ga vakaina. ³ Ma i ga manga mainge Dina, natu i Iakob, ma i ga mari ia, ma i ga tata pa ia. ⁴ Ma Sekem i ga biti tai tamana Kamor dari: Una kul nam ra vavina upi amir a tulai. ⁵ Io, Iakob i ga valongore ba i ga tar vakaina natuna Dina; ma kana umana bul tutana dia ga ki ra pupui pire ra umana vavaguai; ma Iakob pa i ga tata tuk ta ra bung ba dia pot. ⁶ Ma Kamor, tama i Sekem, i ga vana pire Iakob upi dir a pirpir me. ⁷ Ma ra umana natu i Iakob dia ga pot maro ra pupui ba dia valongore; ma go ra umana tutana i ga tabun ra bala i diat, ma i ga tup diat ra kankan, tago i ga pait ra magit i papaua pire Israel, ma i ga va pire natu i Iakob, tago pa i topa ia tuna upi da pait ra magit dari.

⁸ Ma Kamor i ga pirpir ma diat, ma i ga biti: I kaina tuna ra bala i Sekem natugu upi natum a vavina; iau lul u, boina ba una tul tar ia tana, upi dir a tulai. ⁹ Ma i boina ba avat a varbean pire vevet; avat a tul tar kavava umana bul vavina ta vevet, ma avet a ben kaveve umana bul vavina pire vavat. ¹⁰ Ma avat a ki pire vevet, ma ra gunan na langalanga upi kavavat; avat a ki tana, ma avat a kukul, ma avat a kale pa ra umana pakana pia tana. ¹¹ Ma Sekem i ga biti tai tama i Dina ma ta ra umana taina dari: Boina avat a mari iau, ma a magit par ava Vatang upi ia, ina tul tar ia ta vavat. ¹² Avat a vatang upi ra ngala na magit na varkukul, ba ta ngala na magit na tinabar, ma ina tul tar ia ta vavat, varogop ma kavava tinata; ia kaka i boina ba avat a tul tar ra vavina tagu, upi amir a tulai.

¹³ Ma ra umana natu i Iakob dia ga tata bali Sekem ma tamana Kamor, dia ga tuam pa dir, tago i ga vakaina

tai diat Dina, ma dia ga biti: ¹⁴ I dekdek upi avet a pait go ra magit, ma upi avet a tul tar ra tai vevet tai ta tikai ba pa i pokakikil, a magit na vavirvir pire vevet; ¹⁵ ma ure go ra magit avet a mulaot i tana: ba dat a varogop dari, ba ra lavur tutana pire vavat diat a pokakikil, ¹⁶ io, avet a tul tar kaveve umana bul vavina ta vavat, ma avet a ben pa kavava umana bul vavina, ma avet a ki pire vavat, ma dat a kopono tarai ka. ¹⁷ Ma ona pa ava torom ta vevet, upi avat a pokakikil, avet a vatur kaveve bul vavina, ma avet a ga vana.

¹⁸ Ma Kamor ma Sekem natuna dir ga manane kadia tinata. ¹⁹ Ma ra barmana i ga mulaot upi na pait nam ra magit, tago i ga manga gugu tai natu i Iakob; ma dia ga manga ru ia ta diat par ta ra kuba i tamana. ²⁰ Ma Kamor ma natuna Sekem dir ga tadav ra mataniolo ta kadir pia na pal, ma dia ga pirpir ma ra tarai ta kadir pia na pal, dir ga biti dari: ²¹ Go ra tarai dia ki pire dat ma ra bo na nuknuk i diat; kari i boina ba da tul tar diat upi diat a ki ta ra gunan, ma diat a kukukul, tago ra gunan i ngala, ma i topa diat; dat a taulai ma kadia umana bul vavina, ma dat a tul tar kada umana bul vavina ta diat. ²² Ma ure go ra magit ika diat a mulaot i tana, upi diat a ki pire dat, upi dat a kopono tarai: ba ra lavur tutana pire dat diat a pokakikil, da dia tar pokakikil. ²³ Dat a vatur vake kadia lavur vavaguai ma kadia tabarikik; boina dat a mulaot ika ta diat, ma diat a ki maravut dat. ²⁴ Ma diat par dia ga irairop ta ra mataniolo kai ra pia na pal, dia ga torom tai Kamor ma tai Sekem natuna; ma dia ga pokokikil ra umana tutana par, diat par dia ga irairop ta ra mataniolo kai kadir pia na pal.

²⁵ Ma ta ra vautuluna bung, ba i ga makmaki, a ura natu i Iakob, Simeon ma Levi, a ura tai Dina, dir ga kap ra pakat na vinarubu ma dir ga vut vakaian ta ra pia na pal, ma dir ga ubu doko ra tarai par. ²⁶ Dir

ga ubu Kamor ma Sekem natuna ma ra mangmangi na pakat, ma dir ga agure vairop Dina ta ra kuba i Sekem, ma dital ga vana. ²⁷ A umana natu i Iakob dia ga tadav ra umana virua, ma dia ga varane ra tabarikik ta ra pia na pal, tago dia ga tar vabilak tai diat. ²⁸ Dia ga ra pa kadia kikil na sip, ma kadia kikil na bulumakau, ma kadia as, a lavur magit ta ra pia na pal, ma ra lavur magit ta ra gunan; ²⁹ dia ga ra pa kadia tabarikik par, ma dia ga kap vavilavilau ra umana natu i diat, ma kadia umana vavina, maia pa, a lavur magit ara na pal.

³⁰ Ma Iakob i ga biti tai Simeon ma Levi: Amur tar vakadik iau, tago a tarai ta go ra gunan, a umana te Kanaan ma ra umana te Peres, diat a milikuane iau; ma tago dat a paupau ka, diat a vana varurung, ona diat a tut ure iau, ma diat a ubu iau; ma ina virua, avet ma diat ta ra kubagu. ³¹ Ma dir ga biti: Dave vang, tai mimir i da ra paiga na vavina pirana?

35

God i vadoane Iakob aro Betel

¹ Ma God i ga biti tai Iakob: Una tut, ma una vana urama Betel, ma una ki ie; ma una pait ra uguugu abara upi kai God, nina i tur kapet pa piram ba u ga takap kan ra mata i turam Esau.

² Ma Iakob i ga biti ta diat ta ra kubana ma ta diat par dia ga ki pirana: Avat a vung vue ta umana tabataba kan avat, ma avat a vagomgom avat, ma avat a kia vue kavava mal; ³ dat a tut, ma dat a vana urama Betel; ma ina pait tika na uguugu abara ure God, nina i ga torom tagu ta ra bung iau ga ki kaina tana, ma amir ga varagur me ta ra nga iau ga vana tana. ⁴ Ma dia ga tul tar ra lavur tabataba par dia vatur vake, ma ra magit na marmar ta ra talinga i diat; ma Iakob i ga ive diat ta ra vavai na iban, maravai Sekem.

⁵ Ma dia ga vana; ma a ngala na bunurut i ga monong ra umana pia

na pal dia tur kikil diat, ma pa dia ga korot mur ra umana natu i Iakob. ⁶ Damana Iakob i ga pot aro Lus, ta ra gunan Kanaan, (Betel nam), diat ma ra tarai par pirana.

⁷ Ma i ga pait ra uguugu abara, ma i ga vatang nam ra pakana gunan ba El-Betel; tago God i ga vaarike mule pirana abara, ba i ga vilau kan ra mata i turana. ⁸ Ma Debora, a tultul na vavina kai Rebeka, i ga mat, ma di ga punang ia maravai Betel, ta ra vavai na iban; ma dia ga vatang ra iangina ba Alon-Bakut.

⁹ Ma God i ga tur kapet pa mulai pire Iakob ba i ga vana maro Padan-Aram, ma i ga tata vadoane. ¹⁰ Ma God i ga biti tana: A iangim Iakob; ma pa da vatang u mulai ba Iakob, da vatang ra iangim ba Israel.

¹¹ Ma God i ga biti tana: Iau God Dekdek Muka; una vangala mangoro na natum, ma avat a pepeal; tika na vuna gunan ma ra ngala na kor na tarai diat a vuna tam, ma ra umana king diat a vana rikai ta ra livuam, ¹² ma ra gunan nina iau ga tabar Abaraam ma Isak me, ina tul tar ia tam, ma tai ra umana bul mur tam. ¹³ Ma God i ga tutua urama kan ia ta nam ra gunan dir ga tata me.

¹⁴ Ma Iakob i ga vatur tika na vak- ilang ta nam ra gunan dir ga pipir tana, a pagapaga na vat, ma i ga lolonge ra tinabar na nimomo tana, ma ra dangi bula. ¹⁵ Ma Iakob i ga vatang ra iang i ra gunan, nina dir ga tata ma God tana, ba Betel.

Rakel i mat

¹⁶ Ma dia ga tut ma dia ga vana, ma a ik a vinavana boko upi diat a pot aro Eprata, ma Rakel i ga kakava, ma i ga tup ia kana kinadik. ¹⁷ Ma ba i ga manga kadik, a vavina i varkakava i ga biti tana: Koko una burut, tago go natum a bul tutana mulai. ¹⁸ Ma ba ra tulungeana i ga vana, tago i ga to na mat, i ga vatang ra iangina ba Benoni; ma ga tamana i ga vaiang tar a iangina ba Benjamin. ¹⁹ Ma Rakel i ga mat, ma dia ga punang ia

ta ra papar a nga uro Eprata, nina ba Beteleem. ²⁰ Ma Iakob i ga vatur tika na vat ta kana tung na minat; ia nam ra vakilang na vat ta ra tung na minat kai Rakel tuk ta ra bung gori. ²¹ Ma Israel i ga vana, ma i ga page kana pal na mal ura iat Eder, a pal na minakila.

A umana natu i Iakob (1 Tutu 2:1-2)

²² Ma ba Israel i ga ki ta nam ra gunan, Ruben i ga vana ma i ga va pire Bila, a vavina kai tamana; ma Israel i ga valongore.

Ma ra umana bul tutana kai Iakob i ga a vinun ma a urua; ²³ a umana natu i Lea go diat: Ruben, a luaina bul kai Iakob, ma Simeon, ma Levi, ma Iuda, ma Isakar, ma Sebulun; ²⁴ a ura natu i Rakel: Iosep ma Benjamin; ²⁵ ma ra ura natu i Bila, a tultul na vavina kai Rakel: Dan ma Naptali; ²⁶ ma ra ura natu i Silpa, a tultul na vavina kai Lea: Gad ma Aser; go diat ra umana natu i Iakob nina di ga kava tar diat aro Padan-Aram.

Isak i mat

²⁷ Ma Iakob i ga tadav Isak tamana aro Mamre, aro Kiriati-Arba nina ba Kebron; Abaraam ma Isak dir ga ki na vaira tana. ²⁸ Ma Isak i ga laun vue tika na mar na lavutul na vinun ot na kilala. ²⁹ Ma Isak i ga vung vue ra tulungeana, ma i ga mat, ma i ga ki rangup ma kana tarai; i ga ngeo, ma i ga laun vao. Ma Esau ma Iakob, a ura natuna, dir ga punang ia.

36

A umana bul mur tai Esau (1 Tutu 1:34-37)

¹ Ma go ra vuna tarai kai Esau, nina di ga vatang ia bula ba Edom: ² Esau dia ga taulai ma ra umana vavina ta ra vaden Kanaan: Ada natu i Elon ra te Ket, ma Olibama natu i Ana natu i Sibeon ra te Kivi, ³ ma Basemat natu i Ismael, dir taina ma Nebaiot. ⁴ Ma Ada i ga kava tar Elipas tai Esau, ma Basemat i ga kava Reuel; ⁵ ma Olibama i ga kava Ieus, ma Ialam, ma

Kora; go diat ra umana natu i Esau, di ga kava diat ta ra gunan Kanaan.

⁶ Ma Esau diat ma kana umana vavina, ma ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, ma diat par ta ra kubana, ma kana lavur vavaguai, ma kana lavur tabarikik, nina i ga vung guve ta ra gunan Kanaan, dia ga vana ta ra enana gunan, upi dir a ki varbaiai ma turana Iakob. ⁷ Tago kadir lavur vavaguai i ga manga ngala, ma i ga dekdek upi dir a ki varurung mulai; ma pa i ga tale mule nam ra gunan dir ga ki na vaira tana, tago i ga mangoro kadir vavaguai. ⁸ Ma Esau i ga ki ta ra lualuana Seir; Esau ia nam Edom.

⁹ Ma go diat a lavur vuna tarai kai Esau, tama i ra tarai Edom, ta ra lualuana Seir. ¹⁰ Go ra iang i diat ra umana natu i Esau: Elipas, natu i Ada a taulai kai Esau; Reuel, natu i Basemat a taulai kai Esau. ¹¹ Ma ra umana natu i Elipas go: Teman, Omar, Sepo, Gatam ma Kenas. ¹² Ma Timna, tika na vavina kai Elipas natu i Esau; ma i ga kava Amalek tai Elipas; go diat ra umana natu i Ada, a taulai kai Esau. ¹³ Ma go diat a umana natu i Reuel: Nakat, Sera, Sama ma Misa; go ra umana natu i Basemat, a vavina kai Esau. ¹⁴ Ma go diat a umana natu i Olibama natu i Ana natu i Sibeon, a taulai kai Esau, i ga kava tar diat tai Esau: Ieus, ma Ialam ma Kora.

¹⁵ Go diat ra umana luluai ta ra umana natu i Elipas nina ra luaina bul kai Esau: a luluai Teman, a luluai Omar, a luluai Sepo, a luluai Kenas, ¹⁶ a luluai Kora, a luluai Gatam, a luluai Amalek; go diat ra umana luluai dia vana rikai tai Elipas ta ra gunan Edom; go diat ra umana natu i Ada. ¹⁷ Ma go diat ra umana natu i Reuel natu i Esau: a luluai Nakat, a luluai Sera, a luluai Sama, a luluai Misa; go diat ra umana luluai dia ga vana rikai tai Reuel ta ra gunan Edom; go diat ra umana natu i Basemat a vavina kai Esau. ¹⁸ Ma go diat ra umana natu i Olibama, a taulai kai

Esau: a luluai Ieus, a luluai Ialam, a luluai Kora; go diat ra umana luluai dia ga vana rikai tai Olibama natu i Ana, a taulai kai Esau. ¹⁹ Go ra lavur natu i Esau nina ba Edom, ma kadia lavur luluai.

A umana bul mur tai Seir (1 Tutu 1:38-42)

²⁰ Go diat ra umana natu i Seir, a te Kori, a tarai ta nam ra gunan: Lotan, ma Sobal, ma Sibeon, ma Ana, ²¹ ma Dison, ma Eser, ma Disan; go diat ra umana luluai dia ga vana rikai tai ra umana te Kori, a umana natu i Seir, ta ra gunan Edom. ²² Ma ra umana natu i Lotan: Kori ma Keman; ma Lotan dir taina ma Timna. ²³ Ma go ra umana natu i Sobal: Alvan, ma Manakat, ma Ebal, Sepo ma Onam. ²⁴ Ma go ra ura natu i Sibeon: Aia ma Ana; nina ra Ana ba i ga tadav ra mata na tava i malamalapang ara ra pupui, ba i ga tabatabar ra umana as kai tamana Sibeon. ²⁵ Ma go ra ura natu i Ana: Dison ma Olibama, natu i Ana. ²⁶ Ma go ra umana natu i Dison: Kemdan, ma Esban, ma Itran, ma Keran. ²⁷ Ma go ra utul a natu i Eser: Bilan, ma Savan, ma Akan. ²⁸ Go ra ura natu i Disan: Us ma Aran. ²⁹ Go ra umana luluai kai ra umana te Kori: a luluai Lotan, a luluai Sobal, a luluai Sibeon, a luluai Ana, ³⁰ a luluai Dison, a luluai Eser, a luluai Disan; go diat ra umana luluai kai ra umana Kori, varogop ma kadia kini ta ra gunan Seir.

A umana king kai Edom (1 Tutu 1:43-54)

³¹ Ma go diat a umana king nina dia ga varkurai ta ra gunan Edom, ma pata boko ra king i ga kure ra tarai Israel: ³² Bela natu i Beor i ga varkurai aro Edom; ma ra iang i kana pia na pal Dinaba. ³³ Ma Bela i ga mat, ma Iobab natu i Sera maro Bosra i ga kia vue. ³⁴ Ma Iobab i ga mat, ma Kusam maro ra gunan kai ra tarai Teman i ga kia vue. ³⁵ Ma Kusam i ga mat, ma Kadad natu i Bedad i ga kia vue, nina i ga kita Midian ta ra gunan kai Moab; a iang i

kana pia na pal ba Avit. ³⁶ Ma Kadad i ga mat, ma Samla maro Masreka i ga kia vue. ³⁷ Ma Samla i ga mat, ma Saul maro Rekobot pire ra tava alir i ga kia vue. ³⁸ Ma Saul i ga mat, ma Baal-Kanan natu i Akbor i ga kia vue. ³⁹ Ma Baal-Kanan natu i Akbor i ga mat, ma Kadar i ga kia vue; ma ra iang i kana pia na pal Pau; ma ra iang i kana taulai Metabel natu i Matred natu i Mesakab.

⁴⁰ Ma go ra iang i ra umana luluai tai Esau, kadia vuna tarai, ma kadia gunan, ma ra iang i diat: a luluai Timna, a luluai Alva, a luluai Ietet; ⁴¹ a luluai Olibama, a luluai Ela, a luluai Pinon; ⁴² a luluai Kenas, a luluai Teman, a luluai Mibsar; ⁴³ a luluai Magdiel, a luluai Iram; go ra umana luluai Edom, da kadia kiki ta ra gunan kadiat. Ma go Esau tama i ra tarai Edom.

37

Iosep diat ma ra umana turana

¹ Ma Iakob i ga ki ta ra gunan ba tamana i ga ki na vaira tana, ta ra gunan Kanaan. ² Ma go ra umana magit dia ga vana rikai ta ra kuba i Iakob:

Iosep, ba i ga a vinun ma lavurua na kilala, diat ma ra umana turana dia ga tabatabar ra umana vavaguai; ma ba i ga bul boko, i ga ki varurung ma ra umana natu i Bila ma Silpa, a ura vavina kai tamana; ma Iosep i ga kap ra umana kaina tinata ure diat pire tamana. ³ Ma Israel i ga manga mari Iosep, ma ta ra umana natuna par i ga mari diat a ikilik, tago ia ra bul i ga vangala ba i ga patuana, ma i ga mal tar tika na lolovina kolot. ⁴ Ma ra umana turana dia ga gire ba tama i diat i ga manga mari Iosep, ma diat par ra umana turana i ga mari diat a ikilik ika; ma dia ga milikuane, ma pa dia ga tata pa ia mulai.

⁵ Ma Iosep i ga ririvon, ma i ga ve ra umana turana ta kana ririvon; ma dia ga milikuane mule. ⁶ Ma i ga biti ta diat: Boina, avat a valongore ra ririvon nina iau ririvone: ⁷ gire,

da vi ra umana vinvin vit ta ra uma, ma kaugu vinvin i tut, ma i tur uka, ma kavava umana vinvin dia tur kikil, ma dia va timtimum pire kaugu vinvin. ⁸ Ma ra umana turana dia ga biti tana: Dave, kan una kure avet boko? Ba kan una luluai boko pire vevet? Ma i ga ngala mulai kadia milmilikuan tadav ia, ta go kana ririvon ma kana tinata bula. ⁹ Ma i ga ririvone ta ra ririvon bula, ma i ga ve ra umana turana tana, ma i ga biti: Gire, iau tar ririvone ta tika na ririvon, ma i dari: a keake ma ra gai ma ra vinun ma tika na tagul dia va timtimum tadav iau. ¹⁰ Ma i ga ve tamana ma ra umana turana tana; ma tamana i ga pit ia, ma i ga biti: Ava go ra ririvon u tar ririvone? A dovotina bar, ba amir ma nam ma ra umana turam, avet a tadav u boko pi avet a va timtimum piam? ¹¹ Ma ra umana turana dia ga pin ia; ia kaka tamana i ga kodop vake go ra tinata.

Di ivure pa Iosep pi uro Aigipto

¹² Ma ra umana turana dia ga vana upi diat a tabatabar ra kikil na sip kai tama i diat aro Sekem. ¹³ Ma Israel i ga biti tai Iosep: A umana turam dia tabatabar ra umana sip aro Sekem; una mai, ina tulue u tadav diat. Ma i ga biti tana: Iau go kari. ¹⁴ Ma i ga biti tana: Boina, una vana, ma una gire ra umana turam ma ra kikil na sip ba dia dave, ma una vakapa iau. Damana i ga tulue Iosep kan ra male Kebron, ma i ga vana uro Sekem.

¹⁵ Ma dir ga varkuvo ma tika na tutana, ba i ga vanavana vurvurbit ta ra pupui; ma ra tutana i ga tir ia: U nuk upi ra ava? ¹⁶ Ma i ga biti: Iau tikatikan upi ra umana turagu; boina una vakapa iau ta ra gunan dia balabalaure ra kikil na sip tana. ¹⁷ Ma ra tutana i ga biti: Dia tar vana kariu; tago iau tar valongore dia biti, Boina dat a vana uro Dotan. Ma Iosep i ga mur ra umana turana ma i ga tadav diat aro Dotan.

¹⁸ Ma ba i ga vailik boko dia ga gire, ma ba pa i ga maravai boko dia ga varpit ure, upi diat a ub ia. ¹⁹ Ma dia ga biti vargil: Gire, ra tena ririvon

i pot. ²⁰ Io, dat a ub ia, ma dat a vue vaba ia tai tika na tung, ma dat a varvai ka dari ba, A kaina leing i tar en pa ia; ma dat a gire ba i dave kana ririvon.

²¹ Ma Ruben i ga valongore, ma i ga valaun pa ia kan ra lima i diat, tago i ga biti: Koko dat a doka. ²² Ma Ruben i ga biti bula ta diat: Koko avat a lingire ra gap; avat a vue vaba ia ka ta go ra tung ta ra pupui, ma koko avat a bili vakaina. I ga mainge ba na valaun ia kan ra lima i diat, upi na vamule tai tamana. ²³ Ma ba Iosep i ga tadav ra umana turana, dia ga pala vue kana kolot kan ia, nam ra lolovina, ba i ga mal me. ²⁴ Ma dia ga vatur ia, ma dia ga vue vaba ia ta ra tung; ma ra tung i ga mama ka, pa ta tava tana.

²⁵ Ma dia ga ki, upi diat a ian; ma dia ga idok, ma dia ga gigira vurvur-bit; ma ra umana tena kunukul ta ra vuna tarai Ismael dia ga vana ba marama Gilead; ma kadia kamel dia ga kapkal a utul a mangana bulit na davai, ma dia ga vana me uro Aigipto. ²⁶ Ma Iuda i ga biti ta ra umana turana: Na topa ra ava, ona dat a ubu doko tura i dat, ma ba dat a ive ra gapuna? ²⁷ Avat a mai, dat a ivure ta ra tarai Ismael, ma koko dat a bili vakaina; tago tura i dat, ma i kpono ko ra paka i dat. Ma ra umana turana dia ga mulaot i tana. ²⁸ Ma ta umana tarai Midian dia ga bolo, a umana tena kunukul; ma dia ga al vairop Iosep ta ra tung, ma dia ga ivure Iosep ta ra tarai Ismael ure ra ura vinun na pakana silva. Ma dia ga agur pa Iosep uro Aigipto.

²⁹ Ma Ruben i ga lilikon tadav ra tung; ma gire, Iosep pa i ga bang mulai ta ra tung, ma i ga rada kana mal. ³⁰ Ma i ga tadav ra umana turana, ma i ga biti: A bul i tar panie; ma iau, ina vana uve?

³¹ Ma dia ga takan pa ra kolot kai Iosep, ma dia ga doko ra me, ma dia ga puk ra kolot ma ra gapuna; ³² ma dia ga tulue ra kolot, a lolovina, pire tama i diat, ma dia ga biti: Ave

tar tikan tadav go, una gire ba ra kolot kai natum ba pata. ³³ Ma i ga gire ilam ia, ma i ga biti: A kolot kai natugu; a kaina leing i tar en ia, a dovotina i tar kadakadal var-baiane Iosep. ³⁴ Ma Iakob i ga rada kana mal, ma i ga ule tar ra mal na tabun ta ra livuana, ma mangoro na bung i ga korkor ure. ³⁵ Ma ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina par, dia ga tut ma dia ga vamaram ia; ma pata, i ga ole ke upi na maram, ma i ga biti: Pa ina ngo ma ra tinabun tuk tar ta ra bung ba ina vana ur ta ra ruarua na tulungen tadav natugu. Ma tamana i ga tangie.

³⁶ Ma aro Aigipto ra tarai Midian dia ga ivure tar ia tai Potipar, a tultul kai Parao, ma a luluai kai ra tarai na monamono.

38

Juda dir ma Tamar

¹ Ma ta nam ra e Iuda i ga vana kan ra umana turana, ma i ga ruk pire tika na tutana Adulam, a iangina Kira. ² Ma Iuda i ga gire ra vavina ie, natu i tika na tutana Kanaan, a iangina Sua; ma i ga ben ia, ma i ga ruk pirana. ³ Ma i ga lalau pa, ma i ga kava tika na bul tutana, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Er. ⁴ Ma i ga lalau pa mulai, ma i ga kava tika na bul tutana, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Onan. ⁵ Ma i ga kava ta ra bul tutana mulai, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Sela; ma i ga ki aro Kesib, ba i ga kava.

⁶ Ma Iuda i ga tul tar tika na vavina tai Er, kana luaina bul, ma a iangina Tamar. ⁷ Ma Er, a luaina bul kai Iuda, i ga kaina ta ra mata i ra Luluai, ma ra Luluai i ga ubu doka. ⁸ Ma Iuda i ga biti tai Onan: Una ruk tadav ra tulai kai turam ma amur a tulai me, da i topa ra tura i kana tutana, upi una vangala ra umana bul mur kai turam. ⁹ Ma Onan i ga nunure ba vakir kana iat nam ra bul mur; io, ba i ga ruk pire ra tulai kai turana, i ga vabura vue ra pia, kan na vangala

ta bul mur tai turana. ¹⁰ Ma nam ra magit i ga pait ia, i ga kaina ta ra mata i ra Luluai, ma i ga virua bula. ¹¹ Ma Iuda i ga biti tai Tamar kakuna: Una ki ka boko a ua na vavina ta ra kuba i tamam, tuk ta ra bung ba Sela natugu i tar ngala; tago i ga biti: Kan na mat bula da ra ura turana. Ma Tamar i ga vana, ma i ga ki ta ra kuba i tamana.

¹² Ma tuka boko natu i Sua, a taulai kai Iuda, i ga mat; ma Iuda i ga maram mulai, ma i ga vana oai tadav kana umana kutkut ivuna sip aro Timna, dir ma talaina Kira, a tutana Adulam. ¹³ Ma di ga ve Tamar dari: Gire, kakum i vana urama Timna pi na kukut kana umana sip. ¹⁴ Ma i ga vung vue kana mal na ua na vavina kan ia, ma i ga vung ra mal na turturup, ma i ga pulu ia mulai, ma i ga ki ta ra mataniolo aro Enaim, ta ra nga uro Timna; tago i ga gire ba Sela i ga tar ngala, ma pa di ga tul tar ia tana upi dir a taulai me.

¹⁵ Ma ba Iuda i ga gire, i ga nuk ia ba a paiga na vavina, tago i ga tar turup ra matana. ¹⁶ Ma i ga vana pirana ta ra papar a nga, ma i ga biti tana: Ina ruk boko pira; tago pa i ga nunure ba kakuna. Ma ra vavina i ga biti: Ava una tar ia tagu, ba ina tul tar ia tam upi una ruk piragu? ¹⁷ Ma i ga biti: Ina tulue tika na nat na me pira. Ma i ga biti: Dave, una tul tar ta vuvung varirap tagu, tuk ta nam ra bung ba una tulue? ¹⁸ Ma i ga biti: A vuvung varirap ava ina tul tar ia tam? Ma i ga biti: Kaum domol, ma kaum vinau, ma kaum buka, nina ta ra limam. Ma i ga tul tar ia tana, ma i ga ruk pirana, ma i ga lalau pa ra bul tana. ¹⁹ Ma i ga tut, ma i ga vana kariu, ma i ga vung vue kana mal na turturup, ma i ga ule tar mule kana mal na ua na vavina.

²⁰ Ma Iuda i ga tulue ra nat na me ta ra lima i talaina, a tutana Adulam, upi na vung ur pa ra vuvung varirap ta ra lima i ra vavina; ma pa i ga gire tadav ia. ²¹ Io, i ga tir ra tarai ta nam ra gunan dari: Akave ra igoro na vavina, nina i ki ati Enaim ta ra

papar a nga? Ma dia ga biti: Pa ta paiga na vavina i ki ati. ²² Ma i ga lilikun tadav Iuda, ma i ga biti: Pa iau gire tadav ia; ma ra tarai ta nam ra gunan bula dia biti, Pa ta paiga na vavina i ki ati. ²³ Ma Iuda i ga biti: Boina ba na vatur vake ra vuvung varirap kan dat a vavirvir tana; gire, iau tar tulue go ra nat na me, ma u mama tikan upi ia.

²⁴ Ma ba a utul a gai bar i ga taun ia, di ga ve Iuda dari: Tamar kakum i ga pait ra kaina, ma go i tanan ta kana mangamangana kuabar. Ma Iuda i ga biti: Avat a agure vairop ia, ma da tun vue. ²⁵ Ma ba dia ga agure vairop ia, i ga tulue ra tinata pire kakuna dari: Iau kap bala tai nina ra tutana ba kana go ra magit. Ma i ga biti: Una ilam go ba kai ia, ra domol, ra vinau, ma ra buka. ²⁶ Ma Iuda i ga gire ilam ia, ma i ga biti: Ia iat i takodo ta mimir; tago pa iau ga tul tar ia tai Sela natugu. Ma pa i ga la mulai pirana.

²⁷ Ma ba i ga kakava, gire a kanga ta kana tatal na bul. ²⁸ Ma ba i ga kakava, tikai ta dir i ga tulue ra limana lua, ma ra vavina i varkakava i ga tak pa ra kuara, a meme, ma i ga kun tar ia ta ra limana, ma i ga biti: Go i tar lua. ²⁹ Ma ba i ga valilikun mule ra limana, turana i ga vana rikai; ma i ga biti: U rada dave? Kari di ga vatang ra iangina ba Peres. ³⁰ Ma namur turana i ga vana rikai, nina ba a meme na kuara ta ra limana, ma di ga vaiang tar ra iangina ba Sera.

39

Iosep dir ma ra taulai kai Potipar

¹ Ma dia ga kap Iosep uro Aigipto; ma Potipar, a tultul kai Parao, a luluai kai ra tarai na monamono, a te Aigipto, i ga kul ia tai ra tarai Ismael, nina dia ga kap ia ura. ² Ma ra Luluai i ga maravut Iosep, ma i ga kedek ta kana papalum, ma i ga ki ta ra kuba i kana luluai, a te Aigipto. ³ Ma kana luluai i ga gire ba ra Luluai i ga ki pirana, ma ba ra Luluai i ga

vatavua ra lavur magit i ga bili ia ma ra limana. ⁴ Ma ra luluai i ga mari Iosep, ma i ga tul tar ia tana upi na kudakudar tana; ma i ga vaki ia upi na tena varbalaurai ta ra kubana, ma i ga nur tar kana lavur tabarikik par ta ra limana. ⁵ Ma papa nam ra bung ba i ga vaki ia upi na tena varbalaurai ta ra kubana, ma i ga nur tar kana lavur tabarikik tana, a Luluai i ga vadoane ra kuba i ra te Aigipto ure Iosep; ma ra varvadoan kai ra Luluai i ga ki ta kana lavur magit, ta ra kubana ma ta ra uma bula. ⁶ Ma i ga nur tar kana lavur tabarikik ta ra lima i Iosep, ma pa i ga nuk pa ta magit mulai, ia kaka ra magit na nian i ga en ia.

Ma Iosep a potar na tutana, ma i ga vakak ra pakana. ⁷ Ma ba i ga par go ra lavur magit, a taulai kai kana luluai i ga manane Iosep; ma i ga biti tana: Una va piragu. ⁸ Ma i ga ole ke, ma i ga biti tai ra taulai kai kana luluai dari: Gire, kaugu luluai pa i balaguan mulai ure ta magit ta ra pal, i ga nur tar ra lavur magit ta ra limagu; ⁹ pa ta i lia ta mimir ta go ra pal, ma pa i ga tugal bat iau tai ta magit, ia kaka tam, tago u kana taulai; ina pait davatane go ra bilak na mangamangana, ma ina pait davatane ra varpam tadav God? ¹⁰ Ma a dovotina, i ga tingting pa Iosep a bungbung par, ma pa i ga torom tana upi na va pirana, ba upi na ki pirana.

¹¹ Ma ta tika na bung i ga ruk ta ra pal, upi na pait kana papalum, ma pa ta tarai na tultul ara ra bala na pal. ¹² Ma ra vavina i ga kinim vake kana mal, ma i ga biti: Una va piragu; ma i ga nur vue ke kana mal ta ra limana, ma i ga takap, ma i ga irop. ¹³ Ma ba i ga gire i ga tar nur vue kana mal ta ra limana, ma i ga tar lop irop kan ra pal, ¹⁴ i ga oro pa ra tarai ta kana pal, i ga tata ta diat, ma i ga biti: Gire, i tar vaki go ra bul Ebraio pire dat upi na valunga dat; i tar ruk piragu upi na va piragu, ma iau tar manga kukula; ¹⁵ ma ba iau manga kukula, i vung

vue kana mal piragu, ma i lop irop. ¹⁶ Ma i ga vung vake kana mal pirana iat tuk tar ta ra bung ba kana luluai i ga pot mulai ta ra kubana. ¹⁷ Ma i ga ve ta go ra lavur tinata dari: Nam ra tultul, a bul Ebraio, nina u ga vaki ia pire dat, i ruk piragu upi na vakaina iau; ¹⁸ ma ba iau manga kukula, i nur vue kana mal piragu, ma i lop irop.

¹⁹ Ma ba kana luluai i ga valongore ra tinata kana taulai i ga tatike, dari, Kaum tultul i pait go ra mangamangana tagu, i ga tut papa kana kankan. ²⁰ Ma ra luluai kai Iosep i ga kure, ma i ga varuk ia ta ra pal na banubat, ta nam ra pakana ba di ga vake ra tarai tana ba ra king i ga vi diat; ma i ga ki aina ra pal na banubat.

²¹ Ma ra Luluai i ga maravut Iosep ma i ga mari ia, ma ra monamono ure ra pal na banubat i ga manamanane. ²² Ma ra monamono ta ra pal na banubat i ga nur tar ia tai Iosep a tarai par di ga varuk diat ta ra pal na banubat; ma i ga pait ra lavur papalum tana. ²³ A monamono ure ra pal na banubat pa i ga balaguan mulai ma ra lavur magit i ga tul tar ia tana, tago a Luluai i maravut ia; ma ra lavur magit i ga pait ia, a Luluai i ga vatavua.

40

Iosep i tata pala ure ra ririvon kadir dir ki ta ra pal na banubat

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, a tena varbalaurai ure ra lavur tava na nimomo kai ra king Aigipto, ma kana tena tuntun gem bula dir ga vakankan kadir luluai, ra king Aigipto. ² Ma Parao i ga kulot ure kana ura tultul, ure nina i ga lualua ta diat dia varvakai ma ra tava na nimomo, ma ure nina i ga lualua ta ra umana tena tunutun. ³ Ma i ga varuk dir ta ra pal kai ra luluai i ra tarai na monamono, ta nam ra pal na banubat di ga varuk Iosep tana. ⁴ Ma ra luluai i ra tarai na monamono i ga tul tar Iosep upi na balaure dir, ma i ga toratorom ta

dir; ma i ga vavuan a ik kadir kini ta ra pal na banubat.

⁵ Ma dir par dir ga ririvone tika na ririvon, tikitikai i ga ririvon ta ra kopono marum, ma kadir ririvon tikitikai a kukuraina iat, kai ra tena varbalaurai ure ra tava na nimomo ma kai ra tena tunutun na gem kai ra king Aigipto, nina dir ga ki ra pal na banubat. ⁶ Ma Iosep i ga ruk pire dir ra malana, ma i ga gire ba i tabun ra bala i dir. ⁷ Ma i ga tir ra ura tultul kai Parao, nina dital ga ki rangup me ta ra pakana pal na banubat ta ra kuba i kana luluai, dari: Ta ra ava i tabun ra bala i mumur gori? ⁸ Ma dir ga biti tana: Amir ga ririvone tika na ririvon, ma pa ta na akari ba na pala ia. Ma Iosep i ga biti ta dir: Dave, pata ra tinata na papapala pire God? Boina amur a ve iau tana.

⁹ Ma nina i ga luluu ta ra tarai dia ga balaguan ta ra tava na nimomo i ga ve Iosep ta kana ririvon, ma i ga biti tana: Iau gire ta kaugu ririvon a davai na vain, i tur ta ra luaina matagu; ¹⁰ ma a utul a ingarina, ma i da i gol mulai ma ra gogono i vung ra vuai na vain i matuka; ¹¹ ma iau vatur ra momamomo kai Parao ta ra limagu, ma iau tak pa ra vuai na vain ma iau bing tar ia ta ra momamomo kai Parao, ma iau tul tar ra momamomo tai Parao. ¹² Ma Iosep i ga biti tana: A kukuraina dari: nam ra utul a ingarina dital a utul a bung. ¹³ Na par a utul a bung ma Parao na vairop u, ma na tibe tar kaum papalum mulai tam; ma una tul tar mule ra momamomo tai Parao, da lua u ga pait ia, ba u ga lualue ra tarai dia balaguan ma kana tava na nimomo. ¹⁴ Ma i boina ba una nuk pa iau ba u ki bulu, ma una mari iau, ma una vatang tar iau tai Parao, upi na vairop iau kan go ra pal; ¹⁵ tago a dovotina, di tar long kapi iau ta ra gunan kai ra umana Ebraio, ma ati bula pa iau ga pait ta magit ba na topa ra pal na banubat.

¹⁶ Ma ba ra lualua kai ra umana tena tuntun gem i ga valongore ra bo na kukuraina, i ga biti tai Iosep: Iau

bula iau ga ririvon, ma i dari: a utul a rat dital ki ta ra ulugu, ma a gem pua i tur tana; ¹⁷ ma ta ra rat arama liu iat a lavur mangana magit na nian ai Parao i tur tana; ma ra umana beo dia en ia ta ra rat i ki ta ra ulugu. ¹⁸ Ma Iosep i ga tata bali ia ma i ga biti: Go ia ra kukuraina: ra utul a rat dital varogop ma a utul a bung; ¹⁹ a utul a bung boko ma Parao na ub u, ma na al vatokobe u tai tika na davai, ma ra umana beo diat a en ra kanomong i ra pakam.

²⁰ Ma ta ra vautuluna bung, a bung na kinakava kai Parao, i ga pait ra lukara ure kana lavur tultul; ma i ga vairop dir, a lualua kadiat dia ga balaure ra tava na nimomo ma ra lualua kai ra umana tena tuntun gem pire kana lavur tultul. ²¹ Ma i ga vaki mule ra lualua kadiat dia ga balaure kana tava na nimomo ta kana kiki; ma i ga tul tar mule ra momamomo ta ra lima i Parao; ²² ma i ga al vatokobe nina i ga lue diat dia tuntun gem; da Iosep i ga pala ia pire dir. ²³ Ma ra lualua kadiat dia ga balaure ra tava na nimomo pa i ga nuk pa mule Iosep, i ga valubane ke.

41

Iosep i tata pala ure ra ririvon kai Parao

¹ Ma ba i ga da a ura kilala i ga taun ia, Parao i ga ririvon; ma i ga dari: i ga tur pire ra tava alir. ² Ma gire, lavurua na bo na bulumakau, a umana monomonoina, dia ga tut rikai ta ra tava alir, ma dia ga iaian ta ra titiparar. ³ Ma gire, ta ra lavurua na bulumakau dia ga tut rikai ta ra tava alir, dia ga bilak ma dia ga palaur, ma dia ga tur pire ra umana bulumakau dia ga tut rikai lua, ta ra papar a tava alir. ⁴ Ma ra lavurua na bulumakau dia ga bilak ma dia ga palaur dia ga en pa ra lavurua na bulumakau i ga kat ma i ga tubu ra paka i diat.

⁵ Io, Parao i ga tavangun. Ma i ga va mat mulai, ma i ga ririvon mulai;

ma gire, lavurua na tur a kon dia ga vana rikai ma a kopono ko ra livua i diat, dia ga tubu ma dia ga vakak. ⁶ Ma gire, ta ra lavurua na tur a kon dia ga vana rikai namur ta diat, dia ga palavever ma ra vuvu na taubar i ga rang diat. ⁷ Ma ra lavurua na tur a kon dia ga palavever dia ga konom pa ra lavurua na tur a kon dia ga tubu ma dia ga mamat. Ma Parao i ga tavangun, ma gire, a ririvon ika. ⁸ Ma ta ra malana i ga purpuruan ra tulungeana; ma i ga vartuluai upi ra umana tena papait aro Aigipto, ma ra umana tena kabinana tana bula; ma Parao i ga ve tar kana ririvon ta diat; ma pa i ga tale ta tikai upi na pala tar ia tai Parao.

⁹ Io, a lualua ta diat dia ga bal-aure ra tava na nimomo i ga biti tai Parao dari: Gori iau nuk pa kaugu bilak na mangamangana; ¹⁰ Parao i ga kankan ure kana umana tultul, ma i ga vue varuk iau ta ra pal na banubat kai ra luluai i ra loko na tarai na monamono, amir ma nina i ga lualua ta ra umana tena tuntun gem; ¹¹ ma tika na marum amir par amir ga ririvon; kamimir ririvon tikitikai a kukuraina iat. ¹² Ma tika na barmana avet, a bul Ebraio, a tultul kai ra luluai i ra loko na tarai na monamono, ma amir ga ve tana, ma i ga pala tar ra kukurai kamimir ririvon ta mimir; tikitikai da kana ririvon iat. ¹³ Ma varogop i ga pala ia ta mimir; damana di tar pait ia; iau, u ga vaki iau mulai ta kaugu kini, ma nam u ga al vatokobe.

¹⁴ Ma Parao i ga vartuluai upi Iosep, ma dia ga agur pa ia lulut kan ra pal na banubat, ma i ga varkaka, ma i ga kia vue kana mal, ma i ga ruk pire Parao. ¹⁵ Ma Parao i ga biti tai Iosep: Iau ga ririvone tika na ririvon, ma pa ta na akari ba na tale upi na pala ra kukuraina; ma iau valongore ba ona di ve u tai ta ririvon, i tale u pi una pala ia. ¹⁶ Ma Iosep i ga tata bali Parao, ma i ga biti tana: Vakir i tur tagu, God iat na tul tar ra tinata na malmal tam.

¹⁷ Ma Parao i ga biti tai Iosep dari: Ba iau ga ririvon, iau ga tur ta ra papar a tava alir; ¹⁸ ma gire, lavurua na bulumakau dia ga tut rikai ta ra tava, a umana monomonoina ma a umana vakak, ma dia ga iaian ta ra titiparar; ¹⁹ ma gire, ta ra lavurua na bulumakau dia ga tut rikai namur ta diat, dia ga kaina ma dia ga bilak ma dia ga palaur uka; ma pa iau ga gire ra umana dari ta ra gunagunan Aigipto parika. ²⁰ Ma ra umana palaur ma ra umana bilak dia ga en vue ra lavurua na monomonoina dia ga lua; ²¹ ma ba dia ga tar en pa diat, pa dia ga enana tana, tago dia ga bilak ika da lua. Ma iau ga tavangun. ²² Ma iau ga gire ta kaugu ririvon lavurua na tur a kon dia ga vana rikai, ma i ga kopono ko ra livua i diat, dia ga tubu ma dia ga vakak; ²³ ma gire, lavurua na tur a kon dia ga tavua rikai mur diat; ma dia ga makuk, dia ga palavever, ma ra vuvu na taubar i ga rang diat; ²⁴ ma ra umana tur a kon dia ga palavever dia ga konom ra lavurua na tur a kon dia ga vakak; ma iau ga ve ra umana tena papait tana, ma pa i tale ta tikai upi na pala ia tagu.

²⁵ Ma Iosep i ga biti tai Parao: A ririvon kai Parao i tikai ka; nam ra lavur magit ba God i to na pait ia, i tar vaarike pire Parao. ²⁶ Nam ra lavurua na bo na bulumakau a lavurua na kilala, ma ra lavurua na bo na tur a kon a lavurua na kilala; a kopono ririvon ika. ²⁷ Ma ra lavurua na bulumakau dia ga bilak ma dia ga palaur, nina dia ga tut rikai mur diat. lavurua na kilala, ma damana bula ra lavurua na tur a kon i ga palavever ma ba a vuvu na taubar i ga rang diat, go diat a lavurua na kilala na mulmulum. ²⁸ Ia go ra magit iau tar tatike tai Parao dari: God i tar vaarike pire Parao ra magit i vaninara tana upi na pait ia. ²⁹ Gire, lavurua na kilala na minaur tuna diat a pot ta ra gunagunan Aigipto parika; ³⁰ ma namur ta diat lavurua na kilala na mulmulum diat a vana

rikai, ma da valubane ra minaur ta ra gunan Aigipto, ma ra mulmulum na tup ra gunan; ³¹ ma pa diat a nunure mule ra minaur ure ra mulmulum nina ba na mur, tago na mat tuna. ³² Ma Parao i tar vaurua ma ra ririvon, a vuna tago a dovot ba God na pait ia, ma na pait lulut pa ia.

³³ Io, boina ba Parao na tikan upi ta tutana i kabatau ma i minana, ma na tul tar ia tana ra varkurai ure ra gunan Aigipto. ³⁴ Boina ba Parao na pait go, ma na tibe ra umana monamono ure ra gunagunan, ma na vatur vake ra vailimana pakana ta ra gunan Aigipto ta ra lavurua na kilala na minaur. ³⁵ Ma diat a varurue ra magit na nian ta go ra lavur bo na kilala ba dia pot, ma diat a vung vake ra kon ta ra varkurai kai Parao, upi na topa ra nian ure ra umana pia na pal, ma diat a balau. ³⁶ Ma go na varogop ma ra magit na vuvung kai ra gunan ure ra lavurua na kilala na mulmulum, nina ba diat a vana rikai boko ta ra gunan Aigipto, upi koko ra tarai diat a virua ta ra mulmulum.

Di tul tar ra varkurai tai Iosep ure Aigipto parika

³⁷ Ma Parao ma kana lavur tultul par dia ga manane go ra magit. ³⁸ Ma Parao i ga biti tai kana umana tultul: Akave mule ta tikai ba dir varogop ma go ra tutana, a tutana ba ra tulungen kai God i ki tana? ³⁹ Ma Parao i ga biti tai Iosep: Tago God i tar vaarike go ra lavur magit piram, pa ta mulai i kabatau ma i minana da u; ⁴⁰ una kure ra kubagu, ma kaugu tarai par diat a toratorom ta kaum lavur vartuluai; ia kaka ure ra kiki na king ina lia ta dor. ⁴¹ Ma Parao i ga biti tai Iosep: Gire, iau tar vaki u pi una kure ra gunan Aigipto parika. ⁴² Ma Parao i ga ule vue kana domol kan ra limana, ma i ga ule tar ia ta ra lima i Iosep, ma i ga vauluve ma ra kolot i kumau, ma i ga vakurue ma ra kurkurua na goled; ⁴³ ma i ga vaki ia ta kana vauruana kiki na vinavana; ma dia ga lua tana ma dia ga oraoro dari: Avat a ki bul keke! Ma i ga tul

tar ia tana ra varkurai ure ra gunan Aigipto parika. ⁴⁴ ma Parao i ga biti tai Iosep: Iau Parao. ma pa ta tikai ta ra gunan Aigipto na tulue ra limana ma na puak pa ra kauna, ona pa i tir pa ia tam. ⁴⁵ Ma Parao i ga vatang ra iang i Iosep ba Sapnat Panea; ma i ga tul tar Asenat tana, natu i Potipera a tena tinabar aro On. Ma Iosep i ga kotokotop ra gunagunan Aigipto.

⁴⁶ Ma Iosep i ga utul a vinun na kilakilala ba i ga tur ta ra luaina mata i Parao ra king Aigipto. Ma Iosep i ga irop kan ra kuba i Parao, ma i ga kotokotop ra gunagunan Aigipto parika. ⁴⁷ Ma ta ra lavurua na kilala na minaur a gunagunan i ga vuai na kaia. ⁴⁸ Ma i ga varurue ra lavur magit na nian ta ra lavurua na kilala ta ra gunan Aigipto, ma dia ga vungvung ia ta ra umana pia na pal; ma ra magit i ra lavur uma kiki ra lavur pia na pal tikatikai i ga vung vake ta diat. ⁴⁹ Ma Iosep i ga vung vake ra kon da ra veo ara ra valian, a peal tuna, ma pa i ga luk valar pa ia mulai, tago i ga pepeal tuna.

⁵⁰ Ma Iosep i ga vangala a ura natuna, ba pata ra kilala na mulmulum boko; Asenat, natu i Potipera ra tena tinabar aro On, i ga kava tar dir. ⁵¹ Ma Iosep i ga vatang ra iang i ra luaina ba Manase, tago i ga biti: God i tul tar iau pi ina valubane ra lavur magit i ga monong iau ma ra kuba i tamagu par. ⁵² Ma ra vauruana i ga vatang ia ba Ephraim, tago i ga biti: God i tar vatavua iau ta ra gunan iau ga kadik tana.

⁵³ Ma ra lavurua na kilala na minaur ta ra gunan Aigipto dia ga par. ⁵⁴ Ma ra lavurua na kilala na mulmulum dia ga vura na pot, da Iosep i ga biti, ma ra mulmulum i ga tup ra gunagunan par; ma ia kaka ta ra gunan Aigipto par a magit na nian i ga tur tana. ⁵⁵ Ma ba ra gunan Aigipto par i ga mulmulum, a tarai dia ga manga tangi tadav Parao upi ta magit na nian; ma Parao i ga biti ta ra tarai Aigipto par: Avat a vana pire Iosep; a magit par ba i

ve avat, avat a pait ia. ⁵⁶ Ma ra mulmulum i ga tur ta ra rakarakan a gunagunan par; ma Iosep i ga papa are ra lavur pal na vuvuvung, ma i ga ivure ra kon ta ra tarai Aigipto; ma ra mulmulum i ga manga tup ra gunan Aigipto. ⁵⁷ Ma ra lavur gunan par dia ga vana uro Aigipto tadav Iosep, upi diat a kul kon; tago ra mulmulum i ga manga tup ra rakarakan a gunagunan par.

42

Ra umana tura A Iosep dia pot Aigipto upi ra kon

¹ Ma Iakob i ga gire ba a kon aro Aigipto, ma i ga biti tai ra umana natuna, a umana bul tutana, dari: Ta ra ava ava bobo vargilliane ke avat? ² Gire, iau valongore ba a kon aro Aigipto; avat a vana, ma avat a kukul tana ure dat, upi dat a laun, ma koko dat a mat. ³ Ma ra vinun na tura i Iosep dia ga vana ur upi diat a kul kon aro Aigipto. ⁴ Ma Iakob pa i ga tulue Benjamin, tura i Iosep, upi diat a varagur ma ra umana turana, tago i ga biti: Kan ta kaina magit na tadav ia. ⁵ Ma ra umana natu i Israel diat ma ta ra umana enana dia ga vana uro Aigipto upi diat a kukul, tago ra mulmulum i ga tup ra gunan Kanaan.

⁶ Ma Iosep i ga luluai ta ra gunan, ma i ga ivivura ta ra tarai ta ra gunagunan; ma ra umana tura i Iosep dia ga vut, ma dia ga va timtimum pirana, a mata i diat ra pia. ⁷ Ma Iosep i ga gire ra umana turana, ma i ga nunure ilam diat, ma i ga tibuna vaenana pa kana mangamangana pire diat, ma i ga dekdek kana tinata pire diat; ma i ga biti ta diat: Avat mamave? Ma dia ga biti: Maro ra gunan Kanaan, upi avet a kul magit.

⁸ Ma Iosep i ga nunure ilam ra umana turana, ia kaka diat pa dia ga nunure ilam ia. ⁹ Ma Iosep i ga nuk pa mule ra ura ririvon i ga ririvone ure diat, ma i ga biti ta diat: Avat a umana kilao; ava vana uti upi avat a gire ke ra gunan i tur vakuku. ¹⁰ Ma

dia ga biti tana dari: Pata, luluai; kaum umana tultul dia pot upi diat a kul magit. ¹¹ Avet par a umana natu i tika na tutana; a umana dovot na tutana avet, vakir a umana kilao. ¹² Ma i ga biti ta diat: Pata; ava vana uti upi avat a gire ke ra gunan i tur vakuku. ¹³ Ma dia ga biti: Avet kaum umana tultul, a vinun ma a ivu barturana. a umana natu i ra kopono tutana ta ra gunan Kanaan; ma nina i mur kakit i ki pire tama i vevet gori; ma ta ra tikai i tar panie. ¹⁴ Ma Iosep i ga biti ta diat: I dovot nam ra magit iau ga vatang ia pire vavat dari: ¹⁵ Avat a umana kilao; go ra magit ina valar avat i tana; ta ra nilaun kai Parao iau ve avat ba pa avat a vana kariu mulai. ona tura i vavat nina i mur kakit pa i vana uti. ¹⁶ Avat a tulue tikai ta vavat. ma na agure tura i vavat, ma avat, ina vi vake avat, upi ina valar ot pa kavava tinata, ba i dovot ba pata; ona pata, ta ra nilaun kai Parao, avat a umana kilao. ¹⁷ Ma i ga varuk vake diat par ta ra pal na banubat a utul a bung.

¹⁸ Ma Iosep i ga biti ta diat ta ra vautuluna bung dari: Avat a pait go, ma avat a laun, tago iau ru God: ¹⁹ ari ava dovot, boina da vi ta tikai ta vavat, ma na ki ta ra pal na banubat ati; ma avat a vana, ma avat a kap kon ure ra mulmulum ta ra kuba i vavat, ²⁰ ma avat a agur pa tura i vavat a muruna piragu; ona damana, ina nurnur ta kavava tinata, ma pa avat a virua. Ma dia ga pait ia damana. ²¹ Ma dia ga biti vargil ta diat dari: A dovot da ga pait ra kaina tai tura i dat, tago da ga gire ra ngala na bunurut ta ra balana, nam i ga lulul dat i tana ma pa da ga torom tana; kari go ra bunurut i ki ta dat! ²² Ma Ruben i ga tata bali diat ma i ga biti dari: Ma pa iau ga tugal avat bar dari, Koko avat a pait ta kaina magit ure ra bul? Ma pa ava ga nuk pa ia; io, ava gire, a balbali ure ra gapuna. ²³ Ma pa dia ga nunure ba Iosep i ga valongore ilam kadia tinata; tago ta tikai i ga pukpukue kadia tinata

pirana. ²⁴ Ma i ga tur irai kan diat, ma i ga tangi; ma i ga lilikun mulai pire diat, ma i ga tata pire diat, ma i ga pilak pa Simeon ta diat, ma i ga vi ia ta ra luaina mata i diat.

Ra umana tura i Iosep di lilikun uro Kanaan

²⁵ Namur Iosep i ga vartuluai upi da vabuka kadia lavur kakakap ma ra kon, ma upi da vung mule kadia mani ta kadia kakakap tikitikai, ma a magit bula ba na topa diat na nga; ma dia ga pait ia damana ta diat.

²⁶ Ma dia ga vako kadia kon ta kadia umana as, ma dia ga vana. ²⁷ Ma ba tikai ta diat i ga pala kana kakakap ta ra pal na vava gil, upi na tabar kana as ma ra magit, i ga na tadav kana mani, ma gire, i ga va arama liu ta ra ngovo na kakakap. ²⁸ Ma i ga biti tai ra umana turana: Di tar vamule kaugu mani, ma gire, i va ta kaugu kakakap; ma i ga bilua ra nuknuk i diat, ma dia ga dadadar, ma dia biti vargil ta diat dari: Ava go God i tar pait ia ta dat?

²⁹ Ma dia ga pot pire Iakob tama i diat ta ra gunan Kanaan, ma dia ga vaarike ra lavur magit i ga tadav diat; ³⁰ dia ga biti: I ga dekdek ra tinata kai nam ra tutana, ra luluai i ra gunan, tadav avet, ma i ga vatang avet ba a umana kilao ure ra gunan. ³¹ Ma ave ga biti tana: Avet a umana dovot na tutana, vakir avet ra umana kilao; ³² a vinun ma a ivu barturana avet, a umana natu i tama i vevet; tikai i tar panie, ma ra muruna gori i ki pire tama i vevet ta ra gunan Kanaan. ³³ Ma nam ra tutana, ra luluai ta ra gunan. i ga biti ta vevet: Go ina nunure tana ba avat a dovot na tarai: avat a nur vue ta tika na tura i vavat ba na ki piragu. ma avat a kap ra kon ure ra mulmulum ta ra kuba i vavat. ma avat a vana; ³⁴ ma avat a agur pa tura i vavat piragu, a muruna kakit, ma ina nunure tana ba avat a dovot na tarai, ma vakir a umana kilao; ma ina tul tar mule tura i vavat ta vavat, ma avat a vanavana ta go ra gunan.

³⁵ Ma ba dia ga lolonge kadia umana kakakap, gire, ra popopoi na mani kai tikitikai i ga va ta kana kakakap; ma ba diat ma tama i diat dia ga na tadav kadia popopoi na mani, dia ga burut. ³⁶ Ma tama i diat Iakob i ga biti: Ava ga ra vue ra ura natugu kan iau; Iosep i ga tar panie, Simeon i tar panie, ma ava mainge upi avat a tak vue Benjamin; go ra lavur magit dia tup iau.

³⁷ Ma Ruben i ga biti tai tamana dari: Una ubu vamat ra ura natugu, a ura tutana, ona pa ina agur pa mule piram; una nur tar ia ta ra limagu, ma ina agure mule piram. ³⁸ Ma i ga biti: Koko natugu na varagur ma avat ura; tago turana i ga mat, ma go ko i laun; ba ta kaina magit na tadav ia ta ra nga avat a vana tana, ina kuba ma ra mi na tagal a ulugu ta ra ruarua na tulungen ure ra tinabun.

43

Ra umana tura i Iosep diat varurung ma Benjamin dia lilikun mulai uro Aigipto

¹ Ma ra mulmulum i ga manga tup ra gunan. ² Ma ba dia ga tar en vapar ra kon nina di ga vila pa ia aro Aigipto, tama i diat i ga biti ta diat: Avat a vana mulai, ma avat a kul ada ta ik a magit. ³ Ma Iuda i ga biti tana: Nam ra tutana i ga manga tigel avet, ma i ga biti dari: Koko avat a gire mule ra matagu, ona pa ava varagur ma tura i vavat. ⁴ Ona una tulue tura i vevet upi avet a varagur, io, avet a vana ma avet a kul am ta magit; ⁵ ma ona pa una tulue, pa avet a vana ur; tago ra tutana i ga biti ta vevet: Koko avat a gire ra matagu ona pa ava varagur ma tura i vavat. ⁶ Ma Israel i ga biti: Ta ra ava ava ga vakaina iau dari, tago ava ga ve nam ra tutana ba tika na tura i vavat boko? ⁷ Ma dia ga biti: A tutana i ga tir bulu avet ure avet ma ra umana niuru i vevet, ma i ga biti: Dave tama i vavat i laun boko? Ma dave, ta tika na tura i vavat mulai? Ma ave ga ve varogop ma ra kukurai kana tinir;

ma avet a nunure davatane ba na biti: Avat a agur pa tura i vavat uti? ⁸ Ma Iuda i ga biti tai Israel tamana: Una tul tar ra barmana tagu, ma avet a tut ma avet a vana, upi avet a laun ma koko avet a virua, dat ma u ma ra umana natu i vevet. ⁹ Iau iat ina kul kia ia, ma una tir pa ia ta ra limagu; ona pa ina agur pa ia mulai upi ina vatur ia ta ra luaina matam, io, una takun vatikene pa iau; ¹⁰ tago gala pa ave ga vabing ma ra kini, gala avet a vaurua ma ra lilikun mulai.

¹¹ Ma tamana Israel i ga biti ta diat: Ona i damana, boina avat a pait go: avat a vung ra bo na vuai na davai i tavua ta go ra gunan ta kavava kakakap, ma avat a kap tabar nam ra tutana me, ta ik a polo na pupu na davai i kalami, ta ik a bulit na davai, ma a varku, ma ra magit i ang na katkat, ma ra pao, ma ra galip; ¹² ma avat a kap a ura popopoi na mani, nam ra mani di ga vamule ta ra mata i kavava kakakap avat a kap mule ta ra lima i vavat, kan di ga pait varara ke; ¹³ avat a agur pa bula tura i vavat ma avat a tut, ma avat a vana mulai tadav nam ra tutana; ¹⁴ ma God Dekdek Muka na mari avat ta ra mata i nam ra tutana, upi na pala tar tura i vavat ta vavat, ma Benjamin bula. Ma ona di ra pa ra umana natugu kan iau, io, damana.

¹⁵ Ma ra tarai dia ga kap ra vartabar. ma dia ga kap a ura popopoi na mani ta ra lima i diat, ma Benjamin bula; ma dia ga tut ma dia ga vana ur Aigipto, ma dia ga tur rikai ta ra mata i Iosep. ¹⁶ Ma ba Iosep i ga gire dia ga varagur ma Benjamin, i ga biti tai ra tena varbalaurai ta ra kubana dari: Una agur pa go ra tarai ta ra pal, ma una dodoko ma una vaninara, tago go ra tarai diat a ian boko piragu ba ra keake i ki tur. ¹⁷ Ma ra tutana i ga mur ra vartuluai kai Iosep; ma ra tutana i ga agure ra tarai ta ra pal kai Iosep.

¹⁸ Ma ra tarai dia ga burut, tago di ga agure diat ta ra kuba i Iosep, ma dia ga biti: Ure ra mani bar. nina

di ga vamule ta kada kakakap ta ra vinavana lua, di agure varuk dat upi na takun dat ma na kinim vavilavilau dat ma kada as bula. ¹⁹ Ma dia ga tadav ra tutana, a tena varbalaurai ta ra kuba i Iosep, ma dia ga tata pirana ta ra matakilalat i ra pal, ma dia ga biti: ²⁰ Luluai, a dovotina ta kaveve vinavana tavuna uti ave ga mainge upi avet a kul magit; ²¹ ma ba ave ga tadav ra pal na vava gil ave ga pala kaveve umana kakakap, ma gire, ra mani kavevet par i ga va ta ra ngovo na kakakap kai tikatikai, kaveve mani parika da kana mamat; ma go ave tar kap mule ma ra lima i vevet. ²² Ma ave kap ta ra mani bula upi avet a kul magit; ma pa ave nunure ba to ia bar i ga vung kaveve mani ta kaveve kakakap. ²³ Ma i ga biti: A malmal na tadav avat, koko avat a burut; kavava God ma ra God kai ra umana tama i vavat i ga vung ra ngatngat na magit ta kavava kakakap; iau tar vatur vake kavava mani. Ma i ga agure vairop Simeon tadav diat. ²⁴ Ma ra tutana i ga agure varuk ra tarai ta ra kuba i Iosep, ma i ga tul tar ra tava ta diat, ma dia ga puk ra kau i diat, ma i ga tabar kadia umana as ma ra magit. ²⁵ Ma dia ga vaninare ra vartabar ure Iosep ba na vut ta ra keake i ki tur, tago dia ga valongore ba diat a ian abara.

²⁶ Ma ba Iosep i ga pot ta ra kubana, dia ga kap ra vartabar ta ra kubana, di ga vatur ia ma ra lima i diat, ma dia ga va timtimum pirana. ²⁷ Ma i ga tir diat ba dia laun boina ba pata, ma i ga biti: Dave tama i vavat, nam ra patuana tutana ava ga varvai ure, i laun boina boko? ²⁸ Ma dia ga biti: Kaum tultul tama i vevet i laun, pa i ti mat boko. Ma ra ulu i diat i ga va ruru ma dia ga va timtimum. ²⁹ Ma i ga idok, ma i ga gire Benjamin turana, natu i tinana, ma i ga biti: Dave, tura i vavat nam, a muruna, nam ava ga ve iau ure? Ma i ga biti dari: God na mari u, natugu. ³⁰ Ma Iosep i ga lulut, tago ra balana i ga kaina upi turana, ma i ga tikan upi

ta pakana pal ba na tangi tana; ma i ga ruk ta kana pakana pal iat, ma i ga tangi tana. ³¹ Ma i ga puk ra matana, ma i ga irop, ma i ga tibuna kure bat ia mulai, ma i ga biti: Avat a vung ra magit na nian. ³² Ma dia ga vung varbaiane ana magit ma adiat, ma ai ra tarai Aigipto bula, nina dia ga ian varurung me; tago ra tarai Aigipto pa dia ga ian varurung ma ra tarai Ebraio, tago a bilak na magit nam pire ra tarai Aigipto. ³³ Ma dia ga ki ta ra luaina matana, a luaina arama da di ga kava, ma ra muruna ara iat, tago pa i ga do kana kilala; ma ra tarai dia ga kaian vargil. ³⁴ Ma di ga tak pa ra magit i ga tur ta ra luaina matana, ma di ga tibe diat me. Ma Benjamin di ga vavailima pa ia ma ra tiniba, ma diat par pata. Ma dia ga momo varurung ma dia ga gugu.

44

A momamomo i rara

¹ Ma i ga vartuluai pire ra tena varbalaurai ta ra kubana, i ga biti: Una vabuka ra umana kakakap kai ra tarai ma ra magit da i topa ra kinakap, ma una vung ra mani kai tikatikai arama ta ra ngovo na kinakap tana. ² Ma una vung kaugu momamomo, nina di ga pait ia ma ra silva, ta ra ngovo na kakakap kai ra muruna kakit, ma kana mani ure ra kon bula. Ma i ga pait ia varogop ma ra tinata Iosep i ga tatike.

³ Ma ba i ga keke are diat, di ga tul vue ra tarai, diat ma kadia umana as. ⁴ Ma ba dia ga tar irop ta ra pia na pal, ma pa dia ga vana vailik boko, Iosep i ga biti ta kana tultul: Una tut, ma una korot mur nam ra tarai, ma ba una tadav diat, una biti ta diat: Ta ra ava ava bali ra boina ma ra kaina? ⁵ Dave, vakir nam ba kaugu luluai i momamomo me, ma i na tana ra magit i tur ivai? Ava kaina tago ava pait ra dari.

⁶ Ma i ga tadav diat, ma i ga tatike go ra tinata ta diat. ⁷ Ma dia ga biti tana: Luluai, ta ra ava u tatike ra tinata damana? Koko muka ba

kaum umana tultul diat a pait ra dari. ⁸ Gire, nam ra mani ave ga na tadav ia ta kaveve kakakap, ave tar kap mule piram maro ra gunan Kanaan, ma ave long davatane ra silva ba ra goled ta ra kuba i kaum luluai? ⁹ Nina ta vevet kaum umana tultul ba da gire go ra magit pirana, na virua, ma avet bula avet a umana vilavilau kai ra luluai. ¹⁰ Ma i ga biti: Boina ba na da kavava tinata; nina ba da tikan tadav ia pirana, kaugu vilavilau nam; ma avat ta ra umana, pa da takun avat. ¹¹ Ma dia ga lulut, dia ga vung vairop tikatikai kana kakakap ra pia, ma diat par dia ga pala ia. ¹² Ma i ga pepeng, ma i ga tur pa ia ta ra luaina ma i ga tuk ta ra muruna. Ma di ga peng pa ra momamomo ta ra kakakap kai Benjamin. ¹³ Ma dia ga rada kadia umana mal, ma dia ga vako mule tikatikai kadia tabarikik ta ra as ma dia ga talil upi ra pia na pal.

¹⁴ Ma Iuda ma ra umana turana dia ga ruk ra kuba i Iosep; ma i ga ki boko tana; ma dia ga bura timtimum pirana. ¹⁵ Ma Iosep i ga biti ta diat: A mangamangana ava go ava tar pait ia? Pa ava nunure vang ba na tale ra tutana da iau upi na nuk tadav ia? ¹⁶ Ma Iuda i ga biti: Ava mulai avet a tatike ta kaugu luluai, ma avet a tata mulai dave? Ba avet a tata davatane bat avet? God i tar gire ra mangamangana kaina kai kaum umana tultul; gire, avet go a umana vilavilau kai kaugu luluai, avet ma nam bula di ga tikan tadav ra momamomo pirana. ¹⁷ Ma i ga biti: Koko muka ina pait go ra magit, pata; nina iat di ga tikan tadav ra momamomo pirana, kaugu vilavilau nam; ma avat, i boina avat a vana tadav tama i vavat ma ra malmal.

Iuda i lul vovo pa Iosep upi Benjamin

¹⁸ Ma Iuda i ga maravai pirana ma i ga biti: Boina, luluai, una tul tar ia ta kaum tultul upi na vatang ta ik a tinata ta ra talingam, ma koko i ngangal kaum kankan ure kaum

tultul, tago amur vardada ma Parao. ¹⁹ Kaugu luluai, u ga tir kaum umana tultul dari: Tama i vavat abara, ba ta tura i vavat? ²⁰ Ma ave ga ve u, luluai, dari: Tama i vevet abara, a patuana, ma tika na natuna, i ga vangala ba i patuana, go i barmana, ma turana i tar mat, ma ia kaka i tur valili ta dir ra ura natu i nana, ma tamana i mari ia. ²¹ Ma u ga biti ta kaum umana tultul: Avat a agur pa ia uti, upi ina gire ma ra matagu. ²² Ma luluai, ave ga biti tam dari: I dekdek upi ra barmana na vana balakane tamana, tago ona i vana kan ia, tamana na mat ika. ²³ Ma u ga biti ta kaum umana tultul: Ona pa ava varagur ma tura i vavat, koko avat a vana rikai mulai ta ra luaina matagu. ²⁴ Ma ba ave tadav kaum tultul tama i vevet, ave ga vateten tar kaum tinata tana. ²⁵ Ma tama i vevet i biti dari: Avat a vana, avat a kul ta ik a magit adat. ²⁶ Ma ave biti tana: I dekdek upi avet a vana ur; ona avet a varagur ma tura i vevet a muruna kakit, io, avet a vana ur; tago i dekdek upi avet a gire ra mata i ra tutana ona pa ave varagur ma tura i vevet a muruna. ²⁷ Ma kaum tultul tamagu i biti ta vevet: Ava nunure ba kaugu taulai i kava tar ra ura bul tagu. ²⁸ Ma tikai i vana kan iau, ma iau biti, A kaina leing i karat kadakadal ia, ma pa iau gire mule, ²⁹ ma ona ava agur pa go bula kan iau, ma ra kaina magit na tadav ia, ina kuba ta ra ruarua na tulungen ma ra mi na tagal a ulugu ure ra tinabun. ³⁰ Io, ba ina pot pire kaum tultul tama i vevet, ma ra barmana pa na ki pire vevet, na mat ika, ³¹ tago kana nilaun dir taviviai ma nam kai ra barmana; ma kaum umana tultul diat ra vuna, ba kaum tultul tama i vevet na kuba ta ra ruarua na tulungen ma ra mi na tagal a uluna ure ra niligur. ³² Tago kaum tultul i ga vavalima, ba na vamule ra barmana, ma i biti bula dari: Ona pa ina agure mule piram, tamagu na takun vatikene pa iau. ³³ Io, iau lul u go, boina ba kaum

tultul na kia vue ra barmana piram, ma ina ki da ra vilavilau piram; ma boina ba ra barmana na lilikun, diat ma ra umana barturana. ³⁴ Tago ina vana urama dave, ona pa amir a varagur ma ra barmana; kan ina gire ra niligur ba na tadav tamagu tana.

45

Iosep i tibuna vaarike mule tal ra umana turana

¹ Ma Iosep i ga mama kure bat mule ta ra luaina mata i diat par dia ga tur pirana; ma i ga biti ma ra ngala na nilaina: A tarai par diat a irop boko kan iau. Ma pa ta tikai i ga tur mulai pirana, ba Iosep i ga tibuna vaarike mule ta ra umana turana. ² Ma i ga kukukula, ma ra tarai Aigipto dia ga valongore, ma diat ta ra kuba i Parao dia ga valongore. ³ Ma Iosep i ga biti tai ra umana turana dari: Iau Iosep; dave, tamagu i laun boko ba pata? Ma i ga dekdek upi ra umana turana diat a bali kana tinata, tago i ga purpuruan ra bala i diat ta ra luaina matana.

⁴ Ma Iosep i ga biti tai ra umana turana dari: Avat a vana maravai piragu. Ma dia ga kakari maravai. Ma i ga biti: Iau Iosep, tura i vavat, nina ava ga ivure uro Aigipto. ⁵ Ma go koko ava ligur, ma koko ava kankanuane avat mulai tago ava ga ivure iau uti. Tago God i ga tulue iau na lua ta vavat upi ra varvalaun. ⁶ Tago a ura kilala i taun ra mulmulum ta go ra gunan, ma a ilima na kilala boko upi na par, ma pa da ipipuk, ma pa da varurue ta magit tana. ⁷ Ma God i ga tulue iau na lua ta vavat, upi avat a mat valili ta ra rakarakan a gunagunan, ma upi ina valaun avat ma ra ngala na varvalaun. ⁸ Damana vakir avat ava ga tulue iau, God iat; “i ga vaki iau da iau tama i Parao, a luluai ta ra kubana, ma a luluai ta ra gunagunan Aigipto par.

⁹ Avat a rurut, ma avat a vana tadav tamagu, ma avat a biti tana: Natum Iosep i biti dari, God i ga vaki iau upi ina luluai ta ra gunan Aigipto

parika; una vana ur piragu, ma koko una vabing ma ra vinavana. ¹⁰ Ma una ki ta ra gunan Gosen, ma una ki maravai piragu, avat ma ra umana natum, ma ra umana natu i diat, ma kaum lavur kikil na vavaguai, ma kaum lavur bulumakau, ma kaum lavur tabarikik; ¹¹ ma ina vamel u ie, tago a ilima na kilala na mulmulum boko, kan avat a tadav ra kini na luveana, avat ma diat ta ra kubam, ma kaum tarai par. ¹² Ea, go ava gire ma ra mata i vavat, ma Benjamin turagu i gire ma ra matana, ba iau tata ma ra ngiegu iat. ¹³ Ma avat a ve tamagu ure kaugu lavur minamar ava gire, ma avat a kavie ra vinavana, ma avat a agure tamagu uti.

¹⁴ Ma i ga tal pa ra inoa i turana Benjamin. ma i ga tangi, ma Benjamin i ga tangi ta ra inoana. ¹⁵ Ma i ga galum ra umana turana par, ma i ga tangi pire diat, ma namur a umana turana dia ga tata me.

¹⁶ Ma ra tinata i ga rararang ta ra kuba i Parao dari: A umana tura i Iosep dia tar pot; ma Parao ma kana lavur tultul dia ga gugu. ¹⁷ Ma Parao i ga biti tai Iosep: Una ve ra tara na turam dari: Avat a pait go. avat a vako tar ra kinakap ta kavava vavaguai, ma avat a vana ta ra gunan Kanaan; ¹⁸ ma avat a agur pa tama i vavat, ma diat ta ra lavur kuba i vavat, ma avat a vana piragu, ma ina tul tar ia ta vavat nam ra langun i boina kakit ta ra gunan Aigipto, ma avat a en ra bira tana. ¹⁹ Ma u, una vartuluai dari: Avat a pait go: avat a vana ma ra umana kiki na vinavana mamati Aigipto, ure ra umana natu i vavat ma kavava umana taulai, ma avat a agur pa tama i vavat, ma avat a vana uti. ²⁰ Ma koko ava manga varvakai ma kavava tabarikik, tago da tul tar ia ta vavat ra langun i boina kakit ta ra gunan Aigipto.

²¹ Ma ra umana natu i Israel dia ga pait ia damana. Ma Iosep i ga tul tar ra umana kiki na vinavana ta diat, varogop ma ra vartuluai kai Parao; ma i ga tul tar ra magit ta diat upi na topa diat ta ra vinavana;

²² ma i ga tabar diat par tikatikai ma ra umana mal kumau; ma i ga tabar Benjamin ma ra utul a marmar na pakana silva, ma ra ilima na mal kumau. ²³ Ma i ga tulue go ra lavur magit tadav tamana: a vinun na as dia ga kapkap ra bo na tabarikik maro Aigipto, ma ra vinun na as, a umana tana, dia ga mulue ra kon ma ra gem ma ra magit na nian upi kai tamana ure ra vinavana. ²⁴ Damana i ga tul vue ra tara na turana, ma dia ga vana; ma i ga biti ta diat dari: Koko ava purpuruan na nga.

²⁵ Ma dia ga irop ta ra gunan Aigipto, dia ga vana urama Kanaan tadav Iakob tama i diat. ²⁶ Ma dia ga biti tana: Iosep i laun boko, ma i luluai ure ra gunan Aigipto parika. Ma i ga bilua ra nuknukina, tago pa i ga kapupi diat. ²⁷ Ma dia ga ve ra lavur tinata Iosep i ga tatike, ma ba i ga gire ra umana kiki na vinavana, nina Iosep i ga tulue diat upi na ki tana, i ga lagar ra tulungea i tama i diat Iakob. ²⁸ Ma Israel i ga biti: Iau tar ngo, tago natugu Iosep i laun boko! Ina vana, ma ina gire, ba pa iau tapula boko.

46

Iakob diat tamana dia vana uro Aigipto

¹ Ma Israel i ga varurue kana tabarikik par ma i ga vana; ma i, ga pot aro Ber-Seba; ma i ga tul tar ra umana magit na tinabar tai ra God kai tamana Isak. ² Ma God i ga tata pire Iakob ta ra marum ma ra lavur ninana, ma i ga biti: Iakob, Iakob! ³ Ma i ga biti: Iau go kari! Ma i ga biti: Iau God, a God kai tamam; koko u burut ure ra vinavana uro Aigipto, tago aina ina vaki vaarike ra ngala na vuna tarai tam. ⁴ Dor a varagur uro Aigipto, ma a dovotina ina agure vairop u mulai, ma Iosep na vung ra limana ta ra kiau na matam. ⁵ Ma Iakob i ga tut maro Ber-Seba, ma ra umana natu i Israel dia ga agur pa tama i diat Iakob, ma ra umana natu i diat, ma kadia umana taulai,

ta ra kiki na vinavana nina Parao i ga tulue upi na ki tana.

⁶ Ma dia ga varurue kadia umana vavaguai ma kadia tabarikik, nina dia ga vatur vake ta ra gunan Kanaan, ma dia ga vana Aigipto, Iakob diat ma ra umana bul mur par tana: ⁷ a lavur natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, ma ra umana tubuna, a umana tutana ma ra umana vavina; kana lavur bul mur par i ga agur pa diat uro Aigipto.

⁸ Ma go ra iang i diat ra umana natu i Israel, nina dia ga vana uro Aigipto, Iakob ma ra lavur natuna: Ruben, ra luaina kai Iakob. ⁹ Ma ra umana natu i Ruben: Kanok ma Palu ma Kesron ma Karmi. ¹⁰ Ma ra umana natu i Simeon: Iemuel ma Iamin ma Oad ma Iakin ma Sokar ma Saul natu i ra vavina Kanaan. ¹¹ Ma ra umana natu i Levi: Gerson, Koat ma Merari. ¹² Ma ra umana natu i Iuda: Er ma Onan ma Sela ma Peres ma Sera; ma Er ma Onan dir ga mat ta ra gunan Kanaan. Ma ra umana natu i Peres: Kesron ma Kamul. ¹³ Ma ra umana natu i Isakar: Tola ma Puva ma Iob ma Simron. ¹⁴ Ma ra utul a natu i Sebulun: Sered ma Elon ma Ialel. ¹⁵ Go ra umana natu i Lea, ma i ga kava tar diat tai Iakob aro Padan-Aram, ma tikai bula, Dina, a vavina. Ma di ga luk guve ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, ba a utul a vinun ma a utul.

¹⁶ Ma ra umana natu i Gad: Sipion ma Kagi ma Suni ma Esbon ma Eri ma Arodi ma Areli. ¹⁷ Ma ra umana natu i Aser: Imna ma Isva ma Isvi ma Beria ma Sera, a vavina, tai dital; ma a ura natu i Beria: Keber ma Malkiel. ¹⁸ A umana natu i Silpa go, nina Laban i ga tul tar ia tai Lea natuna, ma i ga kava tar diat tai Iakob, a vinun ma laptikai diat.

¹⁹ A ura natu i Rakel, a taulai kai Iakob: Iosep ma Benjamin. ²⁰ Ma a ura natu i Iosep: Manase ma Epraim; Asenat, natu i Potipera, a tena tinabar aro On, i ga kava tar dir tana. ²¹ Ma ra umana natu i Benjamin: Bela, Beker, Asbel, Gera, Naman, Eki, Ros, Mupim, Kupim ma Ared. ²² Go

ra umana bul Rakel i ga kava tar ia tai Iakob; diat par a vinun ma a ivat.

²³ Tika na natu i Dan: Kusin. ²⁴ Ma ra umana natu i Naptali: Iasel, ma Guni, ma Ieser, ma Silem. ²⁵ Go ra umana natu i Bila, nina Laban i ga tul tar ia tai Rakel natuna, ma go i ga kava tar diat tai Iakob; lavurua diat par.

²⁶ Ma ra tarai, nina i ga vangala diat ma dia ga varagur ma Iakob uro Aigipto, laptikai na vinun ma laptikai diat par; ²⁷ ma ra natu i Iosep, di ga kava tar ia aro Aigipto, a urua dir; damana di luk guve diat par ta ra kuba i Iakob nina dia ga vana uro Aigipto, ba lavurua na vinun.

Iakob diat tamana dia ki aro Aigipto

²⁸ Ma i ga tulue Iuda upi na lua pire Iosep, upi na matoto pa ta ra nga uro Gosen, ma dia ga vut ta ra gunan Gosen. ²⁹ Ma Iosep i ga vaninare kana kiki na vinavana, ma i ga vana urama Gosen, upi dir a varkuvo ma tamana, ma i ga tur rikai pirana, ma i ga tal pa ra inoana, ma i ga tangi vavao a ik ta ra inoana. ³⁰ Ma Israel i ga biti tai Iosep: Iau ga upi ina mat, tago iau tar gire ra matam, ba u laun boko.

³¹ Ma Iosep i ga biti tai ra tara na turana, ma ta diat ta ra kuba i tamana: Ina vana, ma ina ve Parao, ma ina biti tana: A umana turagu ma diat par ta ra kuba i tamagu, nina dia ga ki aro Kanaan, dia tar pot piragu.

³² Ma nam ra tarai a umana tena balabalaure sip, ma dia vangvague ra bulumakau; ma dia tar agur pa kadia kikil na sip, ma kadia kuvur na bulumakau, ma kadia tabarikik par. ³³ Ma ba Parao na oro pa avat ma na tir avat, Ava kavava papalum? ³⁴ avat a biti, Kaum umana tultul dia ga vague ra umana bulumakau papa ra bung ave ga bul tana, tuk tar ta ra bung gori, avet ma ra umana tama i vevet; upi na tul tar avat ba avat a ki ta ra gunan Gosen, tago ra umana tena balabalaure vavaguai par dia da ra magit na milmilikan pire ra

tarai Aigipto. Ma Iosep i ga ruk ma i ga ve

47

¹ Parao, i ga biti: Tamagu ma ra umana turagu, ma kadia kikil na sip, ma kadia kuvur na vavaguai, ma kadia tabarikik par i tar pot marama ra gunan Kanaan, ma gire, dia ki ta ra gunan Gosen. ² Ma i ga pilak pa ta ilima ta ra umana turana, ma i ga vaarike tar diat tai Parao. ³ Ma Parao i ga tir ra umana turana: Ava kavava papalum? Ma dia ga biti tai Parao: Kaum umana tultul a umana tena balabalaure sip, avet ma ra umana tama i vevet. ⁴ Ma dia ga biti tai Parao: Ave pot upi avet a ki na vaira ta ra gunan; tago pa ta magit ure ra umana kikil na vavaguai kai kaum umana tultul, tago ra mulmulum i tup ra gunan Kanaan; kari go ave lulu, ba una tul tar avet kaum umana tultul ba avet a ki ta ra gunan Gosen. ⁵ Ma Parao i ga biti tai Iosep dari: Tamam ma ra tara na turam dia tar pot piram; ⁶ a gunan Aigipto i langalanga piram, una vaki tamam ma ra umana turam ta ra langun i boina kakit; boina diat a ki ta ra gunan Gosen; ma ona u nunure ta umana tena tuna pire diat, una vaki diat upi diat a monamono ure kaugu lavur vavaguai.

⁷ Ma Iosep i ga agure varuk Iakob tamana; ma Iakob i ga tata vadoane Parao. ⁸ Ma Parao i ga biti tai Iakob: Aivia ra kilala u tar laun vue? ⁹ Ma Iakob i ga biti tai Parao: A kilala ure kaugu kini ra pia i varogop ma tika na mar ma a utul a vinun ot; a paupau ka ra umana bung i kaugu nilaun, ma i ga tup iau; ma pa dia varogop ma ra umana kilala kai ra umana tamagu ta kadia kini ra pia. ¹⁰ Ma Iakob i ga tata vadoane Parao, ma i ga irop mulai kan ra luaina mata i Parao. ¹¹ Ma Iosep i ga vaki tamana ma ra umana turana, ma i ga tul tar ra umana kiki na gunan ta diat aro Aigipto, ta ra langun i boina kakit, ta ra gunan kai Rameses, da Parao i ga vartuluai tana. ¹² Ma

Iosep i ga tabatabar tamana ma ra umana turana ma diat par ta ra kuba i tamana ma ra magit, varogop ma ra umana natu i diat.

A varukurai kai Iosep ta ra mulmulum

¹³ Ma pa ta magit na nian ta ra gunagunan parika, tago ra mulmulum i ga manga tup diat; damana ra gunan Aigipto ma ra gunan Kanaan dir ga bilua na kaia ure ra mulmulum. ¹⁴ Ma Iosep i ga varurue ra mani parika ta ra gunan Aigipto, ma ta ra gunan Kanaan, ure ra kon dia ga kul ia me; ma Iosep i ga vung ra mani ta ra kuba i Parao.

¹⁵ Ma ba dia ga tar vapar vue ra mani ta ra gunan Aigipto ma ta ra gunan Kanaan, a tarai Aigipto par dia ga vana pire Iosep, ma dia ga biti: Una tul tar ra magit na nian ta vevet, tago avet a mat ta ra luaina matam upi ra ava, tago kaveve mani i tar tukum? ¹⁶ Ma Iosep i ga biti: Avat a tul tar kavava vavaguai tagu, ma ina tabatabar kia avat ure kavava vavaguai, ona pa kavava ta mani mulai. ¹⁷ Ma dia ga agure kadia lavur vavaguai pire Iosep; ma Iosep i ga tul tar ra magit na nian ta diat ma i ga vatur vake ra umana os, ma ra umana sip, ma ra umana bulumakau, ma ra umana as; ma i ga tabar kia diat ma ra magit, ma i ga kale kadia lavur vavaguai ta nam ra kilala.

¹⁸ Ma ba i ga par nam ra kilala, dia ga pot mulai pirana ta ra vauruana, ma dia ga biti tana: Luluai, kaveve mani i tar tukum; pa ave vapidik mule go ra magit kan ra luluai; u tar vatur vake kaveve kuvur na vavaguai; ma pa ta magit i tur valili mulai tara luaina mata i kaveve luluai; ia kaka ra pal a paka i vevet, ma kaveve pia; ¹⁹ ma ta ra ava avet a virua ta ra luaina matam, avet ma kaveve gunan? Una kul avet, ma kaveve pia ma ra magit, ma avet ma kaveve pia avet a ki na tultul pire Parao; ma una tul tar ra pat i ra kon ta vevet, upi avet a laun ma koko

avet a virua, ma koko ra gunan na bil ika.

²⁰ Io, Iosep i ga kul pa ra gunan Aigipto par upi kai Parao; tago ra tarai Aigipto par dia ga ivure kadia pia na uma, tago ra mulmulum i ga tup diat; ma Parao i ga vatur vake ra pia. ²¹ Ma ra tarai, i ga kul vavilavilau diat par, i ga tur pa ia tai tika na langun Aigipto, ma i ga tuk tar tai ta ra tikai. ²² Ma ia kaka ra pia kai ra umana tena tinabar pa i ga kul ia, tago ra umana tena tinabar dia ga kale kadia tiniba tai Parao, ma dia ga en ra tiniba Parao i ga tul tar ia ta diat; kari pa dia ga ivure kadia pia.

²³ Ma Iosep i ga biti tai ra tarai: Gire, iau tar kul pa avat go ieri, ma kavava pia bula, upi kai Parao, io, a pat na davai go kari, ma avat a vavaume ta ra pia. ²⁴ Ma ba ava dodoko, avat a tul tar ra vailimana pakana tai Parao, ma a ivat na pakana kavavat ure ra vinauma mulai, ma ure avava magit ma adiat ta ra kuba i vavat. ma ai ra umana natu i vavat. ²⁵ Ma dia ga biti tana: U tar valaun avet, boina una mari avet, ma avet a ki na tultul pire Parao. ²⁶ Ma Iosep i ga pait ra varkurai dari ure ra gunan Aigipto, ma i tuk tar gori, ba di tul tar ia tai Parao ra vailimana pakana magit na uma; ia kaka ra pia kai ra umana tena tinabar Parao pa i ga vatur vake.

A mutuaina mamainga kai Iakob

²⁷ Ma ra tarai Israel dia ga ki ta ra gunan Aigipto, ta ra gunan Gosen, ma dia ga kale vanavana, ma dia ga tavua, ma dia ga vapeal ra umana natu i diat. ²⁸ Ma Iakob i ga ki ta ra gunan Aigipto a vinun ma lavurua na kilala; damana Iakob i ga laun vue tika na mar ma a ivat na vinun ma lavurua na kilala.

²⁹ Ma i ga papait na maravai ra bung ba Iakob na mat i tana, ma i ga oro pa natuna Iosep, ma i ga biti tana: Ona u mari iau go, boina una vung ra limam ta ra kelakelegigu, ma una mari iau, ma una dovot piragu; koko una punang iau ta ra gunan

Aigipto; ³⁰ dari ka: ba di tar vadiop iau varurung ma ra umana tamagu, una kari vairop iau kan ra gunan Aigipto, ma una punang iau ta kadia pia na pupunang. Ma i ga biti tana: Ina pait nam u tatike. ³¹ Ma i ga biti tana: Una vavalima tagu; ma i ga vavalima tana. Ma Israel i ga va timtimum ta ra ul a vava.

48

Iakob i vadoane Epraim ma Manase

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, ta tikai i ga ve Iosep dari: Tamam i mait; ma dital ga varagur ma Manase ma Epraim. ² Ma tikai i ga ve Iakob dari: Gire, natum Iosep i pot piram; ma Israel i ga vaongor pa ia mulai, ma i ga ki ta ra vava. ³ Ma Iakob i ga biti tai Iosep: God Dekdek Muka i ga tur kapet pa piragu aro Lus ta ra gunan Kanaan, ma i ga tata vadoane iau, ⁴ ma i ga biti tagu dari: Ina vapeal u, ma ina vangala u, ma ina vaki vaarike tam ra kor na tarai; ma ina tabar kaum lavur bul mur ma go ra gunan, upi kadiat vatvatikai. ⁵ Ma go ra ura natum, nam di ga kava tar dir tam ba pa iau ga pot boko ati Aigipto, kaugu dir; Epraim ma Manase, da Ruben ma Simeon, dir kaugu. ⁶ Ma ra umana bul ba una vangala vamur diat, kaum diat; ma diat a kap ra iang i ra ura tura i diat ta kadia tiniba.

⁷ Ma iau, ba iau ga pot maro Padan, iau ga ligur tago Rakel i ga mat na nga, ta ra gunan Kanaan, ba ave ga vana pit ika uro Eprata, ma iau ga punang ia ta ra papar a nga uro Eprata (nina ba Beteleem).

⁸ Ma Israel i ga gire ra ura natu i Iosep, ma i ga biti: To ia nam dir?

⁹ Ma Iosep i ga biti tai tamana: A ura natugu go, nina God i ga tul tar dir tagu ati. Ma i ga biti. Una ben dir uti piragu, upi ina tata vadoane dir. ¹⁰ Ma ra mata i Israel i ga gavul, tago a patuana, ma pa i ga nana bulu mulai; ma i ga ben dir maravai pirana; ma i ga galum dir, ma i ga

tal pa dir. ¹¹ Ma Iakob i ga biti tai Iosep: Pa iau ga nuk ia ba ina gire mule ra matam, ma go God i tul tar ia tagu upi ina gire ra ura natum bula. ¹² Ma Iosep i ga tulue vaarike dir kan ra malmalikun na kauna, ma i ga va timtibum.

¹³ Ma Iosep i ga vatur vake dir par, Epraim ma ra limana tuna upi na tur ta ra maira i Iakob, ma Manase ma ra mairana upi na tur ta ra lime tuna Israel, ma i ga ben dir maravai pirana. ¹⁴ Ma Israel i ga tulue kodo ra limana tuna, ma i ga palagur ra ulu i Epraim ra muruna, ma ra mairana i ga vung ia ta ra ulu i Manase, ma i ga vung vabolabolo ra ura limana, tago Manase ra luaina. ¹⁵ Ma i ga tata vadoane Iosep, ma i ga biti:

God, nina ra ura tamagu Abaraam
ma Isak dir ga vanavana ta ra
luaina matana,

God nina i tabatabar vamaur iau a
bungbung par ta kaugu nilaun
tuk tar gori,

¹⁶ ra angelo nina i ga valaun iau
kan ra lavur kaina magit, na
maravut go ra ura barmana;
boina ba dir a kap ra iangigu ma ra
iang i ra ura tamagu Abaraam
ma Isak,

ma na tul tar ia ta dir upi dir a kor
na tarai boko ta ra rakarakan
a gunagunan.

¹⁷ Ma ba Iosep i ga gire ba tamana i
palagur ra ulu i Epraim ma ra limana
tuna, pa i ga manane, ma i ga vatur
ra lima i tamana urama upi na kari
vue kan ra ulu i Epraim tar ta ra ulu
i Manase. ¹⁸ Ma Iosep i ga biti tai
tamana: Koko damana tamagu, tago
go ia ra luaina; una vung ra limam
tuna ta ra uluna. ¹⁹ Ma tamana i
ga ole, ma i ga biti: Iau nunure,
natugu, iau nunure; ia bula a vuna
tarai boko, ina na ngala bula. Ia
kaka a muruna na ngala ta dir, ma
ra umana bul mur tana diat a peal
da mangoro na vuna tarai. ²⁰ Ma i ga
tata vadoane dir dari:

Israel na varvadoan tam dari,
God na maravut u da i ga maravut
Epraim ma Manase.

Ma i ga vaki Epraim upi na lua ta
dir ma Manase. ²¹ Ma Israel i ga biti
tai Iosep: Gire, ina mat, ma God na
ki pire vavat, ma na agur pa mule
avat ta ra gunan kai ra umana tama
i vavat. ²² Go bula, iau tibe vangala u
ma tika na gunan na lualuana, kaum
iat ma vakir kai ra umana turam;
nina iau ga ra pa ia ta ra tarai Amor
ma kaugu pakat na vinarubu ma
kaugu panak.

49

*A varvai lua kai Iakob ure ra
umana natuna*

¹ Ma Iakob i ga oro pa ra umana
natuna, ma i ga biti: Avat a vana
varurung, upi ina ve avat ta ra magit
ba na tadav avat ta ra umana bung
namur:

² Avat a ki rangup ma avat a val-
ongore, avat a umana natu i
Iakob;

Ma avat a nuk pa ra tinata kai Israel
tama i vavat.

³ Ruben, u kaugu luaina, kaugu
niongor, ma ra turpai kaugu
dekdek;

I boina tuna kaum kini, ma i ngala
kakit ra dekdekim.

⁴ U varogop ma ra tava i buabuai, ma
pa una vatur vake ra kini lua;
Tago u tar ko rikai ta ra vava kai
tamam

Ma u vadur pa ia; i ga tutua ta kaugu
vava.

⁵ Simeon ma Levi dir turana,
Kadir pakat i da ra vargal na
vinarubu.

⁶ A tulungeagu, koko una ruk ta kadir
kivung,

Ma koko dital a ki varurung ma
kaugu variru;

Tago ta kadir kulot dir ga ubu doko
ra tarai,

Ma ta ra dekdek na nuknuk i dir,
dir ga kita vakaina ra umana
bulumakau.

⁷ Na kaina kadir kankan, tago i ga
ngangal,

Ma kadir kulot, tago i ga bilak;

Ina tibe varbaiane dir ta ra gunan
kai Iakob,
Ma ina vue imimire dir ta ra gunan
kai Israel.

⁸ Iuda, a tara na turam diat a pite pa
u,
A limam na va ta ra inoa i kaum
lavur ebar;
A lavur natu i tamam diat a va
timtibum piram.

⁹ Iuda ia ra nat na leon;
Natugu, u tar ko rikai, ma u kap ra
magit u ga ub ia;

I tar ki bul keke, ma i tar diop da ra
leon,
Ma da ra kon, a tana; to ia na vangun
ia?

¹⁰ A buka na king pa na takari kan
Iuda,
Ma ra buka na varkurai pa na takari
kan ra ura kauna,

Tuk tar ta nam ra bung ba Silo na pot,
Ma ra umana vuna tarai diat a tora-
torom tana.

¹¹ Na veve kana nat na os ta ra davai
na vain,
Ma kana nat na as ta ra davai na vain
i ngatngat;

I tar puk vagomgom kana kolot ta ra
polo na vain,
Ma kana mal na minong ta ra gapu i
ra vuai ra vain.

¹² A kiau na matana na meme ma ra
tava na vain,
Ma ra pal a ngiene na pua ta ra polo
na u.

¹³ Sebulun na ki ra valvalian,
Ma ra umana parau diat a pukapukai
tana,
Ma kana langun na tuk tar uro Sidon.

¹⁴ Isakar a ongor na as,
I va livuan ta ra umana kikil na sip.

¹⁵ Ma i gire ra vava i boina, ma ra
gunan i vakak;
Ma i tul tar ra ul a varana upi na
pupuak,
Ma i ki na vilavilau ma ra papalum.

¹⁶ Dan na kure ra taraina da tikai ta
ra umana vuna tarai Israel.

¹⁷ Dan na da ra vui ta ra nga, a kaina
vui ta ra pal a nga,

Nina i karat ra inabut i ra umana os;
Upi nina i ki tana na bura murmur.

¹⁸ Luluai, iau tar ki ung upi kaum
valavalaun.

¹⁹ Gad, a loko na tarai na vinarubu
dia varkamkamir pirana,
Ma ia iat na rua kamkamir ra inabut
na kau i diat.

²⁰ Aser, ana gem na bira,
Ma na vuai ra kalami na magit na
nian ba na topa ra king.

²¹ Napтали i da ra me di tar pala vue.
I vakak kana tinata.

²² Iosep a nat na davai i manga vuai,
A nat na davai i tur pire ra kivu na
tava,
Ma ra ingaingarina dia ko lake ra
liplip.

²³ A umana tena panak dia tar manga
vakaina,
Dia tut ia, ma dia korot mur ia;

²⁴ Ma kana panak i ongor vatikai,
Ma di ga vadekdek ra limana,
Ta ra lima i ra Tena Ongor kai Iakob;
Ta ra iang i ra tena balabalaure, ra
vat ki kai Israel;

²⁵ Maia, ta ra God kai tamam, nina ba
na maravut u,
Ma tai ra Dekdek Muka, nina ba na
vadoane u;
Ma ra nidoan marama ra bala na
bakut,

A lavur nidoan mara ra tung ta ra
bala na pia,
A labur nidoan ta ra u na vavina ma
ra tatal na bul,

²⁶ A umana nidoan kai tamam
Dia tar lia ta ra umana nidoan kai
kaugu umana lualua,
Di tuk tar ta ra langun aro iat kai ra
umana lualuana i tur tukum;
Diat a ki ta ra ulu i Iosep,
Ma ta ra tunurot na ulu i nina i luluai
pire ra tara na turana.

²⁷ Benjamin, a leing na pap, a tena
varkarat;

Ta ra malana na konakonom ra
magit i ga ub ia,
Ma ta ra ravian na tibe ra magit i ga
ra pa ia.

²⁸ Diat par go a vinun ma a ivu vuna tarai Israel, ma go ra tinata tama i diat i ga tatike ta diat ma i ga tata vadoane diat me, tikitikai varogop ma kana varvadoan iat.

Iakob i mat ma di punang ia

²⁹ Ma i ga tul tar ia ta diat ma i ga biti ta diat: Iau ina ki varurung boko ma ra umana tamagu; avat a punang iau pire ra umana tamagu ta ra niiga nina ta ra pia na uma kai Epron a te Ket; ³⁰ ta ra niiga ta ra pia na uma kai Makpela, maravai Mamre ta ra gunan Kanaan, nina Abaraam i ga kul kapi ia varurung ma ra pia na uma tai Epron a te Ket, upi na vatur vake ta pia na pupunang tana; ³¹ di ga punang Abaraam tana, dir ma Sara kana tulai, ma di ga punang Isak tana, dir ma Rebeka kana tulai, ma iau ga punang Lea tana; ³² a pia na uma ma ra niiga tana, nina di ga kul kapi ia ta ra umana natu i Ket.

³³ Ma ba Iakob i ga ngo ma ra vartuluai pire ra umana natuna, i ga vung ra kauna mulai ta ra vava, ma i ga vung vue ra tulungeana, ma i ga ki varurung ma ra umana tamana.

50

¹ Ma Iosep i ga bura taun ra mata i tamana, ma i ga tangi, ma i ga galgalum ia. ² Ma Iosep i ga vartuluai pire kana umana tultul, ra umana tena punupuk, upi diat a kolo bat ra minat i tamana; ma ra umana tena punupuk dia ga kolo bat Israel. ³ Ma dia ga varvakai tana a ivat na vinun na bung, tago ta ra ivat na vinun na bung di pait ot pa ra kinokolo bat na minat; ma ra tarai Aigipto dia ga tangie lavurua na vinun na bung ot.

⁴ Ma ba i ga tar par ra e na korkor ure, Iosep i ga biti tai ra kuba i Parao dari: Ari ona ava mari iau, avat a ve Parao dari: ⁵ Tamagu i vo ra vavalima tagu ma i biti: Gire, ina mat go; una punang iau ta kaugu babang na minat nina iau ga kal ia ta ra gunan Kanaan. Io, una tul tar iau ba ina vana urama, upi ina punang tamagu, ma ina lilikun mulai. ⁶ Ma

Parao i ga biti: Una vana, ma una punang tamam, da ra vavalima i ga vo tar ia tam.

⁷ Ma Iosep i ga vana upi na punang tamana, diat ma ra umana tultul kai Parao par, a lavur patuana ta ra kubana, ma ra lavur patuana ta ra gunan Aigipto, ⁸ ma diat par ta ra kuba i Iosep, ma ra tara na turana, ma diat ta ra kuba i tamana; ia kaka ra umana natu i diat, ma kadia kuvur na sip, ma kadia kilil na bulumakau i ga ki ta ra gunan Gosen. ⁹ Ma ra umana kiki na vinavana, ma ra tarai dia ki ra os, dia ga tule Iosep; damana a ngala na kor diat.

¹⁰ Ma dia ga tadav Atad, a pia di ruarua rama vue ra pat i ra kon tana, ta ra papar a Iordan, ma dia ga tangtangie ma ra ngala na tinangi, ma i ga tup diat; ma dia ga korkor ure tamana lavurua na bung. ¹¹ Ma ba ra tarai ta nam ra gunan, a umana te Kanaan, dia ga gire ra tinangi ta ra gunan Atad, dia ga biti: Go ra tinangi i tup ra tarai Aigipto; kari di ga vatang ra iangina ba Abel-Misraim, ma i tur ta ra papar a Iordan.

¹² Ma ra umana natuna dia ga pait nam ra magit i ga vartuluai ta diat me, ¹³ tago ra umana natuna dia ga puak pa ia ta ra gunan Kanaan, ma dia ga punang ia ta ra babang ta ra pia na uma kai Makpela, nina Abaraam i ga kul pa ia, dir ma ra pia na uma, upi na vatur vake ta gunan na pupunang, tai Epron a te Ket, maravai Mamre.

¹⁴ Ma Iosep i ga lilikun mulai uro Aigipto, diat ma ra tara na turana, ma diat par dia ga varagur me urama upi diat a punang tamana, ba di ga pait ot pa ra pupunang.

Iosep i tata na varmari pire diat ra umana turana

¹⁵ Ma ba ra tara na tura i Iosep dia ga gire ba tama i diat i ga tar mat, dia ga biti: Kan Iosep na milikuane dat ma na bali vapar ra lavur kaina magit da ga pait ia pirana. ¹⁶ Ma dia ga tulue ra tinata tadav Iosep dari: Tamam i vartuluai pire vevet ba pa

i ga mat boko dari: ¹⁷ Avat a biti tai Iosep: Boina una nuk vue ra umana nirara kai ra umana turam ma kadia kaina mangamangana, tago dia ga pait ra kaina piram. Ma go i boina ba una pun vue ra nirara kai ra umana tultul kai ra God kai tamam. Ma Iosep i ga tangi ba dia ga tata me.

¹⁸ Ma ra umana turana dia ga vana, ma dia ga bura timtibum pirana, ma dia ga biti: Gire, avet kaum tarai na tultul. ¹⁹ Ma Iosep i ga biti ta diat: Koko avat a burut; dave, iau ki ta ra kiki kai God vang? ²⁰ A dovotina a nuknuk i vavat upi avat a pait ra kaina tagu, ma a nuknuk i God upi na boina, upi na pait kapi ra magit da gire gori, a valavalaun ure mangoro na tarai. ²¹ Io, koko avat a burburut; ina mataure avat ma ra umana natu i vavat. Ma i vango diat, ma i ga tata na varmari ta diat.

Iosep i mat

²² Ma Iosep i ga ki Aigipto, diat ma ra tarai ta ra kuba i tamana; ma Iosep i ga laun pa tika na mar ma a vinun na kilala. ²³ Ma Iosep i ga gire ra umana natu i tubu i Epraim, ma ra umana natu i Makir, natu i Manase, dia ga ki bula ta ra kauna. ²⁴ Ma Iosep i ga biti tai ra tara na turana: Ina mat, ma a tuna, God na laume kapi avat ma na agure vairop avat kan go ra gunan tadav nam ra gunan i ga vavalima tar ia tai Abaraam, Isak ma Iakob. ²⁵ Ma Iosep i ga vatur vake ra vavalima ta ra umana natu i Israel, ma i ga biti: God na laume kapi avat, ma avat a kap vakariu ra lavur urugu.

²⁶ Damana Iosep i ga mat, ba i ga laun vue tika na mar ma a vinun na kilala ot; ma di ga kolo bat ra minatina, ma dia ga vung ia ta ra bok na minat aro Aigipto.

A NIROP

Di monong ra tarai Israel aro Aigipto

¹ Go ra iang i diat ra umana natu i Israel, diat ba dia ga vana uro Aigipto; diat par ma ra tarai ta ra kuba i diat dia ga varagur ma Iakob; ² Ruben, Simeon, Levi, ma Iuda; ³ Isakar, Sebulun ma Benjamin; ⁴ Dan ma Naptali, Gad ma Aser. ⁵ Ma ra lavur natu i Iakob lavurua na vinun diat; ma Iosep i ga tar ki lua aro Aigipto. ⁶ Ma Iosep i ga mat ma ra umana turana par; ma nam ra taun tarai par bula. ⁷ Ma ra tarai Israel dia ga vangala mangoro na natu i diat, ma dia ga tavua na kaia, ma dia ga peal, ma dia ga ongor tuna; ma ra gunan i ga kor ma diat.

⁸ Io, ma tika na kalamana king i ga kure Aigipto, ma pa i ga nunure Iosep. ⁹ Ma i ga biti tai kana tarai: Gire, i peal ra tarai Israel ma dia ongor; ma dat pata; ¹⁰ boina dat a varkurai ma ra kabinana ure diat, kan diat a vapeal. diat mulai, ma ona ta vinarubu na vana rikai, diat a tur guvai ma kada umana ebar, ma diat a varubu ma dat, ma diat a vana oai kan ra gunan. ¹¹ Kari di ga tibe ra umana lualua na papalum ta diat, upi diat a vakadik diat ma ra mamat na papalum. Ma dia ga pait ra ivu pia na pal na vuvung, Pitom ma Rameses, upi kai Parao. ¹² Ma ba dia ga manga vakadik diat, dia ga manga tavua ka, ma dia ga pepeal. Ma dia ga milikuane ra tarai Israel. ¹³ Ma ra tarai Aigipto dia ga tul tar ra dekdek na papalum pire ra tarai Israel; ¹⁴ ma dia ga valigur kadia kini ma ra mamat na papalum ta ra pia bulit, ma ta ra tuntun vat na pia ma ta ra lavur mangana papalum ta ra umauma; dia ga vovo tar ra lavur papalum ta diat ma ra umana dekdek na varkurai.

¹⁵ Ma ra king Aigipto i ga tata pire ra ura vavina Ebraio, a ura rena

varkakava, tikai a iangina Sipra, ma ta ra tikai Pua; ¹⁶ ma i biti dari: Ona amur a varkakava pire ra vaden Ebraio, ma amur gire diat ta ra kiki na kinakava ma dia kava ta bul tutana, io, amur a doka, ma ona ra bul vavina, na laun uka. ¹⁷ Ma ra umana tena varkakava dia ga ru God ma pa dia ga torom ta ra vartuluai kai ra king Aigipto, ma dia ga nur vue ra umana bul tutana upi diat a laun. ¹⁸ Ma ra king Aigipto i ga vartuluai upi ra umana tena varkakava, ma i ga biti ta diat: Ta ra ava ava nur vue ra umana bul tutana, upi diat a laun uka? ¹⁹ Ma ra umana tena varkakava dia ga biti tai Parao: Tago ra vaden Ebraio pa dia vardada ma ra vaden Aigipto; tago dia lulut, ma dia kava vue ra bul ba pa ta tena varkakava i vut boko pire diat. ²⁰ Ma God i ga maravut ra umana tena varkakava; ma ra tarai dia ga pepeal ma dia ga ongor tuna. ²¹ Ma tago ra umana tena varkakava dia ga ru God, i ga vapealane ra umana natu i diat.

²² Ma Parao i ga vartuluai pire kana tarai par dari: A umana bul tutana par ba di kava diat, avat a vue diat ta ra tava alir, ma ra umana bul vavina par diat a laun.

2

Di kava Moses

¹ Ma tika na tutana ta ra kuba i Levi i ga vana ma i ga taule tika na vavina, a bul mur tai Levi. ² Ma ra vavina i ga lalau pa, ma i ga kava tika na bul tutana; ma ba i ga gire ba a vakak na bul ik, io, i ga ive a utul a gai. ³ Ma ba i ga mama ive mule i ga pait kana ta oaga ik ma ra vuvur, ma i ga vabulit bat ia ma ra pia i bulit ma namur a bulit na davai, ma i ga vadiop ra bul tana, ma i ga vung ia ta ra titiparar i ga tavua ta ra papar a tava alir. ⁴ Ma taina i ga turtur aro vailik a ik upi na giragire ure ba na dave bar.

⁵ Ma natu i Parao, a vavina, i ga vana ur upi na gumu ta ra tava alir; ma kana umana tultul na vavina dia ga val ta ra papar a tava; ma ia iat i

ga gire ra oaga ik ta ra titiparar, ma i ga tulue tika na tultul na vavina upi na vila pa ia. ⁶ Ma i ga papa ia, ma i ga gire ra bul; ma ra kuramana i ga tangi. Ma i ga mari ia, ma i ga biti: Go tikai ta diat ra umana bul kai ra tarai Ebraio. ⁷ Ma taina i ga biti tai natu i Parao: Dave, kan ina vana ma ina oro pa tika na vavina Ebraio upi na vamel ra bul upi kaum. ⁸ Ma natu i Parao i ga biti tana: Una vana. Ma ra inip na vavina i ga vana ma i ga oro pa na i ra bul. ⁹ Ma natu i Parao i ga biti tana: Una kap vue go ra bul, ma una vamel ia upi kaugu, ma ina vapuak u. Ma ra vavina i ga puak pa ra bul, ma i ga vamel ia. ¹⁰ Ma ra bul i ga taiak, ma i ga agure tadav natu i Parao, ma i ga da natuna. Ma i ga vaiang tar ra iangina ba Moses, ma i ga biti: Tago iau tar al valaun pa ia kan ra tava.

Moses i vilau pi uro Midian

¹¹ Ma ba Moses i ga ngala, i ga irop tadav ra umana turana, ma i ga gire kadia mamat na papalum; ma i ga gire tika na te Aigipto i ga kita tika na tutana Ebraio, tikai ta diat ra umana turana. ¹² Ma i ga lingalingan vurvurbit, ma ba i ga gire ba pa ta tutana abara, io, i ga ubu ra te Aigipto ma i ga punang ia ta ra veo. ¹³ Ma ta ra vauruana bung i ga irop bula, ma gire, ta ura tutana Ebraio dir ga varngangar; ma i ga biti tai nina i ga rara: Ta ra ava u kita talaim? ¹⁴ Ma i ga biti: To ia i ga vaki u, upi una luluai ba tena varkurai pire vevet? U mainge vang upi una ubu iau, da u ga ubu ra te Aigipto? Ma Moses i ga burut, ma i ga biti: A dovotina, nam ra magit i tar po rikai. ¹⁵ Ma ba Parao i ga valongore go ra magit, i ga mainge upi na doko Moses.

Ma Moses i ga takap kan ra mata i Parao, ma i ga ki ra gunan Midian; ma i ga ki pire tika na kivu. ¹⁶ Ma ra tena tinabar ta ra gunan Midian i ga tar vangala lavurua na natuna, lavurua na vavina; ma dia ga vut upi diat a kulup na tava, ma dia ga

vabuka ra umana turtur na tava upi diat a vamomo ra kikil na sip kai tama i diat. ¹⁷ Ma ra umana tena balabalaure sip dia ga vut, ma dia ga korot vue diat. Ma Moses i ga tur ma i ga maravut diat, ma i ga vamomo kadia kikil na sip. ¹⁸ Ma ba dia ga lilikun tadav Reuel tama i diat, i ga tir diat: I dave, tago ava tar pot lolalolo gori? ¹⁹ Ma dia ga biti: Tika na te Aigipto i valaun kapi avet kan ra lima i ra umana tena balabalaure sip, ma i kulup ra tava bula ure avet, ma i vamomo ra kiki na sip. ²⁰ Ma i gat tir ra umana natuna dari: Ma akave? Ta ra ava ava ga vana balakane? Avat a oro pa ia upi na ian. ²¹ Ma Moses ia ga mulaot upi na ki pire nam ra tutana; ma i ga tul tar natuna tai Moses, a vavina, a iangina Sipora. ²² Ma i ga kava tika na bul tutana, ma i ga vaiang tar ra iangina ba Gersom, tago i ga biti: Iau tar ki na vaira ta ra gunan na vaira.

²³ Ma ba i ga par mangoro na bung, a king Aigipto i ga mat; ma ra tarai Israel dia ga riri ure kadia kini na vilavilau, ma dia ga tangi, ma kadia tinangi ure kadia kini na vilavilau i ga tutua rikai urama tadav God. ²⁴ Ma God i ga valongore kadia tinangi, ma God i ga nuk pa kana kunubu pire Abaraam, Isak ma Iakob. ²⁵ Ma God i ga gire ung ra tarai Israel, ma God i ga matoto ta diat.

3

A niuro pire Moses

¹ Ma Moses i ga balaure ra umana sip kai Ietro, nimuna, a tena tinabar aro Midian, ma i ga agure ra kikil na sip uro iat ta ra bil, ma i ga tadav ra luana kai God, a iangina Koreb. ² Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur kapet pa pirana ta ra biro na iap, livuan ta ra ingar i tika na davai na kait; ma i ga bobo, ma gire, a davai i ga birabirao ma ra davai pa i ga panie. ³ Ma Moses i ga biti: Ina vana maravai boko upi ina gire go ra ngala na ninana ma ra magit i vuna tana,

tago ra davai pa i panie. ⁴ Ma ba ra Luluai i ga gire ba i ga vana maravai upi na gire pa ia, God i ga tata pirana maro livuan ta ra davai, ma i ga biti: Moses, Moses! ⁵ Ma i ga biti: Iau go kari. Ma i ga biti: Koko una vana maravai uti; una pala vue ra pal a kaum, tago ra pakana u tur tana a pia i gomgom. ⁶ Ma i ga biti bula: Iau a God kai tamam, a God kai Abaraam, a God kai Isak ma a God kai Iakob. Ma Moses i ga ive ra matana, tago i ga burutue ra mata i God.

⁷ Ma ra Luluai i ga biti: A dovot iau tar gire ra lavur magit na varmonong i tup kaugu tarai aro Aigipto, ma iau tar valongore kadia tinangi i vuna ta diat dia vamamat tar ra papalum ta diat, tago iau nunure kadia niligur; ⁸ ma iau tar vana ba upi ina valaun diat kan ra lima i ra tarai Aigipto, ma upi ina agure vairop diat ta nam ra gunan, tadav ra gunan i boina ma i ngala, tadav ra gunan ba na alir tana a polo na u ma ra polo na livur i kalami, tadav ra gunan kai ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus. ⁹ Ma go, gire, a tinangi kai ra tarai Israel i tar tadav iau, ma iau tar gire bula ra mangamangana ra tarai Aigipto dia ki taun diat me. ¹⁰ Io, una mai, ina tulue u tadav Parao, upi una agure vairop kaugu tarai, a umana natu i Israel, kan ra gunan Aigipto.

¹¹ Ma Moses i ga biti ta God: Iau to ia, upi ina tadav Parao, ma upi ina agure vairop ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto? ¹² Ma i ga biti: Ina ki piram, ma go ia ra vakilang piram ba iau tulue u: ba u tar agure vairop ra tarai, avat a lotu tadav God ta go ra luana.

¹³ Ma Moses i ga biti tai God: Gire, ba ina pot pire ra tarai Israel, ma ina ve diat dari, A God kai ra lavur tama i vavat i tar tulue iau, ma dia tir iau dari, To ia ra iangina? ina biti dave ta diat? ¹⁴ Ma God i ga biti tai Moses: Iau Iat; ma i ga biti: Una ve ra tarai Israel dari, Iau Iat i tar tulue

iaiu tadav avat. ¹⁵ Ma God i ga biti bula tai Moses: Una ve ra tarai Israel a Luluai, a God kai ra umana tama i vavat, a God kai Abaraam, a God kai Isak, ma a God kai Iakob, i tar tulue iau pire vavat; go ra iangigu vatikai, ma go kaugu vakilang pire ra lavur taun tarai.

¹⁶ Una vana, una oro guve ra umana patuana kai rat tarai Israel, ma una biti ta diat: Ra Luluai, a God kai ra umana tama i vavat, a God kai Abaraam, ma kai Isak ma kai Iakob, i tar tur kapet pa piragu, ma i biti: Iau tar laume kapi avat ma iau tar gire ra lavur magit di pait ia ta vavat aro Aigipto; ¹⁷ ma iau tar biti: Ina valaun avat kan ra lavur magit na varmonong aro Aigipto, ma ina agur pa avat ta ra gunan kai ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, a gunan ba i peal ra polo na u tana ma ra polo na livur i kalami. ¹⁸ Ma diat a torom ta ra nilaim; ma u, avat ma ra umana patuana kai ra tarai Israel, avat a vana tadav ra king Aigipto, ma avat a biti tana dari: Ra Luluai, a God kai ra tarai Ebraio, i tar tur kapet pa pire vevet; ma go i boina ba una pala vue avet, upi avet a vana ta ra bil, ma na varogop ma ra vinavana di pait ia ta ra utul a bung, upi avet a pait ra tinabar tadav ra Luluai kaveve God. ¹⁹ Ma iau nunure ba ra king Aigipto pa na mulaot upi avat a vana, ona pa na kairane ra dekdek na limagu. ²⁰ Ma ina tulue ra limagu, ma ina kita Aigipto ma ra lavur papalum na padapada varvo, nina ba ina pait ia livuan ta diat, ma namur na pala vue avat.

²¹ Ma ra tarai Aigipto diat a mari boko go ra tarai; ma ta nam ra bung ba ava vana, vakir avat a vana vakuku; ²² na dari ka: a vaden par diat a lul ra umana talai diat tikatikai, ma diat dia ki me ta ra kuba i diat, upi ra umana ngatngat na marmar di pait ia ma ra silva ma ra goled, ma upi ra umana mal; ma avat a mar ra umana natu i vavat me, a umana tutana ma ra umana

vavina; ma avat a vatur varane diat tai ra tarai Aigipto.

4

¹ Ma Moses i ga tata bali ia, ma i ga biti: Ma gire, pa diat a kapupi iau, ma pa diat a torom ta ra nilaigu; tago diat a biti ke: Ra Luluai pa i ga tur kapet pa piram. ² Ma ra Luluai i ga biti tana: Ava nam ta ra limam? Ma i ga biti: A buka. ³ Ma i ga biti: Una vue tar ia ura ra pia. Ma i ga vue tar ia ura ra pia, ma i ga vui ka; ma Moses i ga vilau kan ia ka. ⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tulue ra limam, ma una vatur vake ta ra taukuna; ma i ga tulue ra limana ma i ga kinim vake, ma a buka mulai ta ra limana; ⁵ upi diat a kapupi ia ba ra Luluai, a God kai ra lavur tama i diat, a God kai Abaraam, a God kai Isak ma ra God kai Iakob i ga tur kapet pa piram.

⁶ Ma ra Luluai i ga biti bula tana: Io, una vung ra limam ta ra bongobongom. Ma i ga vung ra limana ta ra bongobongono; ma ba i tak vue mule, io, ra limana i ga vukavuka, i ga pua da ra kabang. ⁷ Ma i ga biti: Una vung ra limam ta ra bongobongom mulai. Ma i ga vung ra limana ta ra bongobongono mulai, ma ba i tak vue mule kan ra bongobongono, io, i ga varogop mulai ma ra pal a pakana parika. ⁸ Ma ari ona pa dia nurnur tam, ma ona pa dia valongore ra nilai ra luaina vakilang, diat a nurnur boko ta ra nilai ra vauruana. ⁹ Ma ona pa dia kapupi go ra ura vakilang, ma ona pa dia torom ta ra nilaim, una kulupe ra tava ta ra tava alir, ma una lingire tar ia ta ra pia i ge; ma ra tava nina una ga kulupe kan ra tava alir na da ra gap ta ra pia i ge.

¹⁰ Ma Moses i ga biti tai ra Luluai: Luluai, vakir iau a tena tinata amana, ma go bula papa ra bung ba u ga tata pire kaum tultul, pata; tago kaugu tinata i vovovon ika, ma ra karameagu i mamat. ¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tana: To ia i ga pait ra ngie i ra tarai, ma to ia i vaki ra bombom, ba ra vaut, ba nina i nana kapa, ba

ra pula? Vakir iau iat ra Luluai? ¹² Io, go una vana, ma ina maravut ra ngiem, ma ina vateten tar ra magit tam ba una tatike.

¹³ Ma i ga biti: Luluai, una tulue ta enana tutana nina ba u mainge. ¹⁴ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga tut ure Moses, ma i ga biti: Vakir turam Aron go kari, a tutana ta ra vuna tarai Levi? Iau nunure ba a tena tinata. Ma gire, i vana rikai ma i totongo up u; ma ona na gire u na gugu ra balana. ¹⁵ Ma una tata pirana, ma una vung ra tinata ta ra ngiene; ma ina maravut ra ngiem ma ra ngiene bula, ma ina vateten tar nam ra tinata ta mumur ba amur a tatike. ¹⁶ Ma Aron na ve ra tarai ta kaum tinata, ma na dari, ba ia na da ra ngiem, ma u, una da God pirana. ¹⁷ Ma una vatur vake go ra buka ta ra limam, upi una pait ra umana vakilang me.

Moses i lilikun mulai uro Aigipto

¹⁸ Ma Moses i ga vana, ma i ga lilikun tadav nimuna Ietro, ma i ga biti tana: Una pala vue iau, upi ina lilikun tadav ra umana turagu ta ra gunan Aigipto, upi ina gire boko ba dia laun ba pata. Ma Ietro i ga biti tai Moses: Una vana ma ra malmal. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga biti ta Moses aro Midian: Una vana, una lilikun uro Aigipto, tago nam ra tarai dia ga mainge ba diat a doko u, dia tar mat par. ²⁰ Ma Moses i ga vako kana taulai ma ra ura natuna, a ura tutana, tai tika na as, ma i ga talil tadav ra gunan Aigipto; ma Moses i ga vatur vake ra buka ta ra limana.

²¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Ba u tar pot mulai aro Aigipto, boina una pait nam ra lavur vakilang na kinaian ta ra luaina mata i Parao, ba iau ga tul tar diat i tam; ma ina valeo ra balana, ma pa na pala vue ra tarai. ²² Ma una biti tai Parao: Ra Luluai i biti dari, Israel natugu, a luaina; ²³ ma iau tar ve u, Una pala vue natugu upi na lotu piragu; ma u tar ole upi na vana, gire, ina ubu ra luaina natum.

²⁴ Ma na nga, ta ra pal na vavagil, ra Luluai i barat ia, ma i mainge ba na ub ia. ²⁵ Ma Sipora i ga tak pa tika na pakana koto, ma i ga poko kikil natuna, ma i ga vung tar ra palina ta ra kauna, ma i ga biti: U, u da ra taulai kalama na gap piragu. ²⁶ Damana i ga nur vue. Ma namur i ga biti, A taulai kalama na gap, ure ra pokakikil.

²⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Aron: Una vana ta ra bil, una totongo upi Moses. Ma i ga vana, ma dir ga varkuvo ta ra luana kai God, ma dir ga vargalum. ²⁸ Ma Moses i ga vateten tar ra lavur tinata kai ra Luluai tai Aron, nina i ga tulue me, ma ra lavur vakilang bula ba i ga tul tar ia. ²⁹ Ma Moses ma Aron dir ga vana, ma dir ga ting varurue ra lavur patuana kai ra tarai Israel; ³⁰ ma Aron i ga vatang nam ra lavur tinata ba ra Luluai i ga tatike tar ia tai Moses; ma i ga pait ra umana vakilang ta ra mata i ra tarai. ³¹ Ma ra tarai dia ga kapupi ia; ma ba dia ga valongore ba ra Luluai i ga laume kapi ra tarai Israel, ma ba i ga tar gire kadia kini ta ra magit na varmonong, dia ga tur rururu ma dia ga lotu.

5

Moses ma Aron dir tur ta ra luaina mata i Parao

¹ Ma namur Moses ma Aron dir ga pot ma dir ga biti tai Parao: Ra Luluai, a God kai ra tarai Israel, i ga biti dari: Una pala vue kaugu tarai, upi diat a vana ma diat a pait ra lukara na lotu piragu ta ra bil. ² Ma Parao i ga biti: To ia ra Luluai, upi ina torom ta ra nilaina, ma upi ina pala vue Israel? Pa iau nunure ra Luluai, ma tikai bula, pa ina pala vue Israel. ³ Ma dir ga biti: A God kai ra tarai Ebraio i tur na vevei pire vevet; i boina una pala vue avet, upi avet a vana ta ra bil, da ra vinavana na utul a bung, upi avet a pait ra tinabar tadav ra Luluai, kaveve God. kan na tadav avet ma ra kaina minait, ba ma ra pakat na vinarubu. ⁴ Ma ra

king Aigipto i ga biti ta dir: Moses amur ma Aron, ta ra ava amur tur bat ra tarai ta kadia papalum? Avat a vana muka ta ra papalum di tar kure tar ia ta vavat. ⁵ Ma Parao i ga biti: Gire, go i tar peal ra tarai ta ra gunan, ma amur pala vue diat ta kadia papalum.

⁶ Ma ta nam ra bung iat Parao i ga vartuluai pire ra umana lualua na papalum kai ra tarai ma tadav kadia umana monamono ma i ga biti: ⁷ Koko avat a tul tar mule ra kunai ta ra tarai upi diat a pait ra umana vat na pia me, da ava ga pait ia tuk tar ta ra bung gori; boina ba diat iat, diat a vana ma diat a varurue. ⁸ Ma nam ra umana vat na pia par di ga tibe tar ia ta diat, upi diat a pait ia, tuk tar ta ra bung gori, avat a kure tar ia mulai ta diat; koko avat a nur vue ta ik tana, tago dia libur uka. Kari dia manga lulul ma dia biti: Una pala vue avet, upi avet a vana ma avet a pait ra tinabar tadav kaveve God. ⁹ Da vakakap tar ra mamat na papalum ta ra tarai upi na tup diat, ma koko diat a nuk pa mule ra lavur tinata vavaongo.

¹⁰ Ma ra umana lualua na papalum kai ra tarai, ma kadia umana monamono bula, dia ga vana pire diat, ma dia ga biti tai ra tarai: Parao i biti dari, Pa ina tul tar ta kunai mulai ta vavat. ¹¹ Avat iat, avat a vana, ma avat a vila pa ra kunai ta nam ra gunan ba ava gire tadav ia tana; tago pa da vaikilik muka kavava papalum. ¹² Damana ra tarai dia ga vana vurvurbit ta ra gunagunan Aigipto par, upi diat a varurue ta kunai. ¹³ Ma ra umana lualua na papalum dia ga varvargat diat dari: Avat a pait ot pa kavava papalum, da di ga tibe tar ia ta vavat ure ra bungbung par, varogop lua ba di ga tul tar ra kunai ta vavat. ¹⁴ Ma dia ga kita ra umana monamono kai ra tarai Israel, nina ba ra umana lualua na papalum kai Parao dia ga tibe tar ia ta diat, ma dia ga tir diat dari: Ta ra ava pa ava ga pait ot pa ra papalum di ga kure tar ia ta vavat

gori ma nabung, da ava ga pait ia lua?

¹⁵ Ma ra umana monamono kai ra tarai Israel dia ga vana ma dia ga tangi tadav Parao dari: Ta ra ava u pait ra dari pire kaum umana tultul?

¹⁶ Pa dia tul tar mule ta kunai ta kaum umana tultul, ma dia biti ta vevet: Avat a pait ra vat na pia; ma gire, dia kita kaum umana tultul, ma u vakaina kaum tarai. ¹⁷ Ma i ga biti ka dari: Avat a umana tabauma, a umana tabauma avat; kari ava biti, Una pala vue avet, upi avet a lotu ma ra tinabar tadav ra Luluai. ¹⁸ Avat a vana, ma avat a ongor, tago pa da tul tar ta kunai mulai ta vavat, ma avat a vung kapi nina ra vat na pia par di ga kure tar ia ta vavat.

¹⁹ Ma ra umana monamono kai ra tarai Israel dia ga gire ba na kaina kadia kini, tago di biti: Koko ava vaikilik ra tiniba ure ra vat na pia, nina di ga kure tar ia ta vavat ure ra bungbung par. ²⁰ Ma ba dia ga vana kan ra luaina mata i Parao, dia ga varkuvo ma Moses ma Aron, tago dir ga tur na nga. ²¹ Ma dia ga biti ta dir: Ra Luluai na nuk pa amur ma na kure, tago amur vuna ba ave ang na bubu ta ra luaina mata i Parao ma ta ra luaina mata i kana umana tultul, ma dia tar vatur ra pakat na vinarubu ma ra lima i diat, upi diat a ubu avet me.

A niaring kai Moses

²² Ma Moses i ga lilikun tadav ra Luluai ma i ga biti: Luluai, ta ra ava pa u mari go ra tarai ma ta ra ava u ga tulue iau uti? ²³ Tago papa nam ra bung iau ga vana pire Parao, upi ina tata ta ra iangim, i vakaina go ra tarai; ma u, pa u ga valaun tuna kaum tarai.

6

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Go una gire ra magit ina pait ia tai Parao, tago na pala vue diat ure ra dekdek na limagu, ma ure ra dekdek na limagu na korot vue diat kan kana gunan.

A niro mulai tadav Moses

² Ma God dir ga tata ma Moses ma i ga biti tana: Iau ra Luluai; ³ ma iau ga tur kapet pa pire Abaraam, Isak ma Iakob, da ra God Dekdek Muka, ma ga ra iangigu ra Luluai pa dital ga nunure. ⁴ Ma iau ga vatur bula kaugu kunubu pire dital upi ina tabar dital ma ra gunan Kanaan, a gunan dital ga vana vurvurbit tana, ma dital ga ki na vaira tana. ⁵ Ma tikai bula, iau ga valongore ra niriri kai ra tarai Israel, nina ba ra tarai Aigipto dia vatur vavilavilau diat, ma iau tar nuk pa kaugu kunubu. ⁶ Kari una ve ra tarai Israel dari: Iau ra Luluai, ma ina agure vairop avat kan ra lavur mamat na papalum kai ra tarai Aigipto, ma ina valangalanga avat kan ra kini na vilavilau, ma ina valaun avat ma ra limagu ba ina tulue ma ra umana ngala na varkurai; ⁷ ma ina vatur vake avat, upi avat kaugu tarai ma iau kavava God; ma avat a nunure ba iau ra Luluai kavava God, nina ba na agure vairop avat kan ra lavur mamat na papalum kai ra tarai Aigipto. ⁸ Ma ina agure vaolo avat ta nam ra gunan ba iau ga vavalima ure, upi ina tul tar ia tai Abaraam, Isak ma Iakob; ma ina tabar avat me upi kavavat vatikai; iau ra Luluai. ⁹ Ma Moses i ga tatike go ra tinata pire ra tarai Israel, ma pa dia ga torom tai Moses, tago i ga ngarao ra bala i diat ma i ga mamat kadia papalum.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: ¹¹ Una vana, ma una ve Parao ra king Aigipto ba na pala vue ra tarai Israel upi diat a irop kan go ra gunan. ¹² Ma Moses i ga tata ta ra luaina mata i ra Luluai ma i ga biti: Gire, ra tarai Israel pa dia ga torom tagu; ma Parao na torom dave tagu, tago a bul na ngiegu pa i gomgom. ¹³ Ma ra Luluai i ga tata ta dir Moses ma Aron ma i ga tul tar ra vartuluai ta dir tadav ra tarai Israel ma tadav Parao, ra king Aigipto, upi dir a agure vairop ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto.

A umana tubu i Moses dir ma Aron

14 Go ra umana lualua ta ra kubakuba i ra umana tama i diat: A umana natu i Ruben, a luaina kai Israel, Kanok ma Palu ma Kesron ma Karmi; go diat ra umana apik na tarai kai Ruben.

15 Ma ra umana natu i Simeon, Iemuel ma Iamin ma Oad ma Iakin ma Sokar, ma Saul natu i tika na vavina Kanaan; go diat ra umana apik na tarai kai Simeon.

16 Ma go ra iang i dital ra utul a natu i Levi, da di ga kava dital, Gerson ma Koat ma Merari; ma Levi i ga laun vue tika na mar ma a utul a vinun ma lavurua na kilala. 17 A ura natu i Gerson, Libni ma Simei varogop ma kadir apik na tarai. 18 Ma ra umana natu i Koat, Amram ma Isar ma Kebron ma Usiel; ma Koat i ga laun vue tika na mar ma a utul a vinun ma a utul a kilala. 19 Ma a ura natu i Merari, Mali ma Musi. Go ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Levi varogop di ga kava diat. 20 Ma Amram i ga taule Iokebed, tai tamana; ma i ga kava Aron ma Moses; ma Amram i ga laun vue tika na mar ma a utul a vinun ma lavurua na kilala. 21 Ma ra utul a natu i Isar, Kora ma Nepeg ma Sikri. 22 Ma ra utul a natu i Usiel, Misael ma Elsapan ma Sitri. 23 Ma Aron i ga taule Eliseba, natu i Aminadab, dir taina ma Nason, ma i ga kava Nadab ma Abiu, Eleasar ma Itamar. 24 Ma ra utul a natu i Kora, Asir ma Elkana ma Abiasap; go ra utul a apik na tarai kai Kora. 25 Ma Eleasar, natu i Aron, i ga taule tika na natu i Putiel, ma i ga kava Pinekas. Go diat a umana lualua pire ra umana tama i ra tarai Levi, da kadia apik na tarai.

26 Go dir Aron ma Moses nina ra Luluai i ga biti ta dir: Amur a agure vairop ra kor na tarai Israel kan ra gunan Aigipto. 27 Go dir, dital ga pirpir ma Parao upi dir a agure vairop ra tarai Israel; go dir Moses ma Aron.

A vartuluai kai ra Luluai pire Moses dir ma Aron

28 Ma ta nam ra bung ba ra Luluai dir ma Moses dir ga tata ta ra gunan

Aigipto, 29 ra Luluai i biti tai Moses dari: Iau ra Luluai; una ve Parao ra king Aigipto ta nam ra lavur magit ba ina tatike piram. 30 Ma Moses i ga tatike ta ra luaina mata i ra Luluai: Gire, a bul na ngiegu pa i gomgom, ma Parao na torom dave tagu?

7

1 Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Gire, iau tar vaki u da u tika na god pire Parao; ma turam Aron kaum propet. 2 Una tatike nam ra lavur magit ba ina tul tar ia tam; ma turam Aron dir a pirpir ma Parao upi na pala vue ra tarai Israel, upi diat a irop kan go ra gunan. 3 Ma ina valeo ra bala i Parao, ma ina va-peal kaugu lavur vakilang ma kaugu lavur papalum na padapada varvo ta ra gunan Aigipto. 4 Ma Parao pa na torom ta mumur, ma ina vung ra limagu taun ra gunan Aigipto, ma ina agure vairop kaugu loko na tarai, a umana natu i Israel, kan ra gunan Aigipto ma ra umana ngala na varkurai. 5 Ma ra tarai Aigipto diat a matoto boko ba iau ra Luluai, ba ina tulue vaarike ra limagu taun ra gunan Aigipto, ma ina agure vairop ra tarai Israel kan diat. 6 Ma Moses ma Aron dir ga pait ia damana; da ra Luluai i ga vartuluai pire dir, damana dir ga papait ia. 7 Ma Moses i ga laun pa lavutul na vinun na kilala, ma Aron i lavutul na vinun ma a utul a kilala, ba dital ga pirpir ma Parao.

A buka kai Aron

8 Ma ra Luluai i ga biti tai Moses ma Aron dari: 9 Ari Parao na biti ta mumur, Amur a pait ta vakilang ure amur, io, una biti tai Aron, Una tak pa kaum buka ma una vue tar ia ura ra pia ta ra luaina mata i Parao upi na vui. 10 Ma Moses ma Aron dir ga ruk pire Parao, ma dir ga pait nam ra magit ra Luluai i ga vartuluai tana; ma Aron i ga vue tar kana buka ura ra pia ta ra mata i Parao ma kana umana tultul, ma i ga vui ka. 11 Ma Parao bula i ga oro pa ra umana tena kabinana ma ra umana tena agagar; ma diat bula

ra umana tena papait Aigipto dia ga papait ra magit damana ma kadia lavur mangana malira. ¹² Tago diat par tikatikai, dia ga vue tar kadia umana buka ura ra pia, ma dia ga vui ka. Ma ra buka kai Aron i ga konom pa kadia umana buka. ¹³ Ma ra bala i Parao i ga leo ko, ma pa i ga torom ta dir, da ra Luluai i ga tatike.

A gap i monong diat

¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: A bala i Parao i ole, ma pa i pala vue ra tarai. ¹⁵ Una tadav Parao ta ra malana; gire, i irop tadav ra tava; ma una tur ta ra papar a tava upi amur a varkuvo me, ma una tak pa ra buka, nina i ga vui. ¹⁶ Ma una biti tana: Ra Luluai, a God kai ra umana Ebraio, i tulue iau piram, ma i biti, Una pala vue kaugu tarai, upi diat a lotu piragu ta ra bil; ma gire, tuk tar ta ra bung gori pa u torom. ¹⁷ Ra Luluai i biti dari: Una matoto ta go ba iau ra Luluai: gire, ina kita ra tava ta ra tava alir ma ra buka ta ra limagu, ma na gap uka. ¹⁸ Ma ra en ta ra tava alir na mat, ma ra tava na angina; ma ra tarai Aigipto pa diat a mainge mulai upi diat a mome ra tava ta ra tava alir. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve Aron dari, Una vatur kaum buka, ma una tulue ra limam tadav ra lavur tava Aigipto, tadav ra lavur tava alir, tadav ra lavur nga na tava, ma ra lavur lum na tava, ma ta ra lavur tava kikil par, upi diat a gap uka; ma ra gap na tur ta ra lavur pal a tava di pait ia ma ra davai ba ma ra vat.

²⁰ Ma Moses ma Aron dir ga pait ra lavur magit ra Luluai i ga vartuluai tana, ma i ga vatur ra buka urama, ma i ga kita ra tava ta ra tava alir, ta ra luaina mata i Parao ma kana umana tultul, ma ra tava ta ra tava alir i ga gap uka. ²¹ Ma ra en ta ra tava alir i ga mat; ma ra tava i ga angina, ma i ga dekdek pire ra tarai Aigipto upi diat a mome ra tava ta ra tava alir. Ma ra gap i ga tur ta ra gunagunan Aigipto par. ²² Ma ra umana tena papait Aigipto dia ga

pait bula ra mangamangana damana ma kadia lavur malira; ma ra bala i Parao i ga leo ko, ma pa i ga torom ta dir; da ra Luluai i ga biti. ²³ Ma Parao i ga lilikun ma i ga ruk na pal, ma pa i ga nuk pa go ra magit. ²⁴ Ma ra tarai Aigipto par dia ga kakal upi ta tava na nimomo maravai pire ra tava alir; tago i ga dekdek upi diat a mome ta tava ta ra tava alir.

A umana rokrok dia monong diat

²⁵ Ma ba ra Luluai i tar kita ra tava alir, i ga kaina lavurua na bung.

8

¹ Ma ra Luluai i ga ve Moses: Una ruk tadav Parao, ma una biti tana: Ra Luluai i biti dari, Una pala vue kaugu tarai upi diat a lotu piragu. ² Ma ona u ole, ma pa u pala vue diat, gire, ina kita kaum gunan parika, ma ra lavur rokrok diat a vana rikai tana; ³ ma ra tava alir na kor ma ra rokrok, ma diat a irop tana, ma diat a ruk ra kubam, ma kaum pal na vava, ma diat a pil ta kaum vava iat, ma diat a ruk ra kuba i kaum umana tultul, ma diat a vana rikai pire kaum tarai, ma diat a ki ta kaum lavur ubu, ma kaum lavur la di bing ra plaua tana; ⁴ ma ra umana rokrok diat a pot piram ma pire kaum tarai, ma pire kaum lavur tultul parika. ⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve Aron dari, Una tulue vaarike ra limam ma ra buka tana tadav ra lavur tava alir, ma ra lavur nga na tava, ma tadav ra lavur lum na tava, upi ra umana rokrok diat a vana rikai ma diat a ki ta ra gunan Aigipto. ⁶ Ma Aron i ga tulue vaarike ra limana tadav ra lavur tava Aigipto; ma ra rokrok i ga vana rikai, ma i ga tup ia ta ra gunan Aigipto. ⁷ Ma ra umana tena papait dia ga pait ra dari bula ma kadia malira, ma ra rokrok i ga vana rikai ta ra gunan Aigipto.

⁸ Ma Parao i ga oro pa Moses ma Aron, ma i biti: Amur a lul ra Luluai upi na tak vue ra umana rokrok kan iau ma kan kaugu tarai; ma ina pala vue ra tarai upi diat a pait ra lotu na tinabar tadav ra Luluai. ⁹ Ma Moses

i ga biti tai Parao: Una vatur vake go ra variru tagu, ma una tibe ra pakana bung ba ina araring tana ure u, ma ure kaum umana tultul, ma ure kaum tarai, upi ra umana rokrok diat a virua kan u, ma kan kaum umana pal, ma diat a ki ke ta ra tava alir. ¹⁰ Ma i ga biti: Ningene. Ma i ga biti: Da pait ia, da u tar biti, upi una nunure ba vakir mulai ta tikai dir varogop ma ra Luluai kaveve God. ¹¹ Ma ra umana rokrok diat a vana kan u, ma kan kaum umana pal, ma kan kaum umana tultul. ma kan kaum tarai; diat a ki ke ta ra tava alir. ¹² Ma Moses ma Aron dir ga irop kan Parao; ma Moses i ga kail tadav ra Luluai ure ra umana rokrok. nina i ga kure tar ia tai Parao. ¹³ Ma ra Luluai i ga torom ta ra tinata kai Moses, ma ra umana rokrok dia ga virua ta ra palpal, ma ra umana bala na gunan. ma ta ra umauma. ¹⁴ Ma di ga kari varurue diat upi ra umana vuvungaina; ma ra gunan i angina. ¹⁵ Ma ba Parao i ga gire ba i ga langalanga, i ga valeo ra balana, ma pa i ga torom ta dir, da ra Luluai i ga biti.

A umana ngatingat dia monong diat

¹⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve Aron dari, Una tuluve vaarike kaum buka, ma una kita ra tobon i ra pia, upi ra lavur ngatingat diat a tavua rikai tana ta ra gunagunan Aigipto parika. ¹⁷ Ma dir ga pait ia; ma Aron i ga tuluve ra limana ma ra buka, ma i ga kita ra tobon i ra pia, ma ra ngatingat i ga ki ta ra tarai ma ta ra umana vavaguai; ma di ga pukue ra tobon par ta ra gunan Aigipto parika upi na ngatingat parika. ¹⁸ Ma ra umana tena papait dia ga papait ma kadia malira upi ra ngatingat na vana rikai tana, ma pata, pa dia ga pait valar pa ia; ma ra ngatingat i ga ki ta ra tarai ma ta ra vavaguai. ¹⁹ Ma ra umana tena papait dia ga biti tai Parao: A lima i God go; ma ra bala i Parao i ga leo ko,

ma pa i ga torom ta dir; da ra Luluai i ga biti.

A umana langa dia monong diat

²⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tut ningene na kavunvun, ma una tur ta ra luaina mata i Parao; gire, na irop tadav ra tava; ma una biti tana: Ra Luluai i biti dari, Una pala vue kaugu tarai upi diat a lotu piragu. ²¹ Kan, ona pa una pala vue kaugu tarai, ina tuluve ra livur na langa na pap piram, ma pire kaum umana tultul ma pire kaum tarai, ma diat a ruk kaum palpal; ma ra kubakuba i ra umana te Aigipto diat a kor ma ra livur na langa na pap, ma ra pia bula ba dia ki tana. ²² Ma ta nam ra bung na enana ta ra gunan Gosen, nam ba kaugu tarai dia ki tana, tago pa ta livur na langa na pap na ki tana; upi una nunure ba iau ra Luluai, iau ki ta ra rakarakan a gunagunan. ²³ Ma ina pait ra vakilang na varvalaun upi na tibe varbaiane kaugu tarai ma kaum; ningene ina pait ra vakilang. ²⁴ Ma ra Luluai i ga pait ia damana; ma i ga tup ia ra livur na langa na pap ta ra kuba i Parao, ma ta ra kuba i kana umana tultul; ma ta ra gunan Aigipto parika; ma ra gunan i ga kaina ure ra umana langa na pap.

²⁵ Ma Parao i ga oro pa Moses ma Aron, ma i ga biti: Avat a vana, ma avat a vartabar tadav kavava God ta go ra gunan. ²⁶ Ma Moses i ga biti: Pata, pa i topa ia, upi avet a pait ia damana; tago avet a vartabar ma ra magit i bilak ta ra mata i ra umana te Aigipto, ma kan diat a tupar doko avet. ²⁷ Avet a vana urima ra bil, da ra vinavana na utul a bung, ma avet a pait ra tinabar tadav ra Luluai kaveve God, varogop ma kana vartuluai. ²⁸ Ma Parao i ga biti: Io, ina nur vue avat, upi avat a vana ma avat a vartabar tadav ra Luluai kavava God ta ra bil; ia kaka, koko avat a vana vailik; amur a araring ure iau. ²⁹ Ma Moses i ga biti: Gire, ina irop kan u, ma ina lul God upi ra livur na langa na pap na panie ningene

kan Parao, kan kana umana tultul, ma kana tarai; ia kaka, koko Parao na tuam mule avet, ma koko na tigel vake ra tarai, upi koko diat a vana ma diat a vartabar tadav ra Luluai. ³⁰ Ma Moses i ga irop kan Parao, ma i ga lulul ra Luluai. ³¹ Ma ra Luluai i ga torom ta ra tinata kai Moses; ma i ga tak vue ra livur na langa na pap kan Parao, ma kan kana tarai; ma pa ta tikai i ga ki mulai. ³² Ma ta go mulai Parao i ga valeo ra balana, ma pa i ga pala vue ra tarai.

9

A kaina minait i monong ra umana vavaguai

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vana tadav Parao, ma una ve, ba ra Luluai, a God kai ra tarai Ebraio, i biti dari, Una pala vue kaugu tarai upi diat a lotu tadav iau. ² Tago ona u ole, ma pa u pala vue diat, ma u tigel vake diat mulai, ³ gire, ra lima i ra Luluai na bili kaum lavur vavaguai ta ra gunan, ra lavur os, ma ra lavur as, ma ra lavur kamel, ma ra kikil na bulumakau ma ra kikil na sip; a kaina minait na tup diat. ⁴ Ma ra Luluai na tibe varbaiane ra umana vavaguai kai ra tarai Israel ma ra vavaguai kai ra tarai Aigipto; ma pa ta na kai ra tarai Israel na virua. ⁵ Ma ra Luluai i ga kubu ra bung, ma i ga biti: Ningene ra Luluai na pait go ra magit ta ra gunan. ⁶ Ma ra Luluai i ga pait ot pa nam ra magit ta ra bung namur, ma ra lavur vavaguai kai ra tarai Aigipto dia ga virua; ma pa ta kopono vavaguai kai ra tarai Israel i ga virua. ⁷ Ma Parao i ga vartuluai ma i ga titir tana, ma gire, pa ta tikai ta diat ra umana vavaguai kai ra tarai Israel i ga virua. Ma ga ra bala i Parao i ga leo, ma pa i ga pala vue ra tarai.

A umana manua dia monong diat

⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dir ma Aron: Amur a tak pa ra ivat na ginagu na kabu na iap ta ra ubu, ma Moses na imimire urama liu tadav ra bala na bakut ta ra luaina mata

i Parao. ⁹ Ma na da ra tobon ta ra gunagunan Aigipto parika, ma ra pal a paka i ra tarai ma ra paka i ra umana vavaguai bula na manmanua ma ra todol, ta ra gunagunan Aigipto parika. ¹⁰ Ma dir ga tak pa ra kabu na iap ta ra ubu; ma dir ga tur ta ra luaina mata i Parao; ma Moses i ga vue imimire urama liu tadav ra bala na bakut; ma ra pal a paka i ra tarai ma ra paka i ra umana vavaguai i ga manmanua ma ra todol. ¹¹ Ma ra umana tena papait dia ga mama tur ta ra luaina mata i Moses ta ra umana manua, tago ra umana tena papait dia ga manua, diat ma ra tarai Aigipto par. ¹² Ma ra Luluai i ga valeo ra bala i Parao, ma pa i ga torom ta dir; da ra Luluai i ga biti tai Moses.

A bata na vatvat i monong diat

¹³ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tut ningene na kavunvun, ma una tur ta ra luaina mata i Parao, ma una biti tana, Ra Luluai, a God kai ra tarai Ebraio, i biti dari: Una pala vue kaugu tarai upi diat a lotu piragu. ¹⁴ Tago go ina tulue kaugu lavur kinadik ta ra balam, ma tadav kaum lavur tultul, ma tadav kaum tarai; upi una nunure ba pa ta tikai mulai da iau i ki ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁵ Tago gala pata, gala ina ga tulue vaarike ra limagu upi ina ub u ma kaum tarai ma ra kaina minait, ma gala una ga panie kan ra rakarakan a gunagunan; ¹⁶ ma ga ure go ra magit iau ga balaure vake u, upi ina vaarike ra dekdekigu, ma upi da varvarvai ta ra iangigu ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁷ Ma i dave, tago u vangala mule u, ma u tur bat kaugu tarai, ma pa u pala vue diat? ¹⁸ Gire ningene, ta ra pakana bung dari bar, ina tulue ra bata na vatvat ma na tup ia, ma pa i ga bata damana boko ta ra gunan Aigipto papa ra bung di ga vaki ia tana tuk tar gori. ¹⁹ Io, go una lulut ma una agure varuk kaum lavur vavaguai ta ra pal, ma una varuk ra lavur magit ta ra umauma bula; tago ra lavur tarai ma ra vavaguai ta ra umauma

ba pa di agure varuk diat, a bata na vatvat na bura taun diat, ma diat a virua. ²⁰ Nina ra tultul kai Parao ba i ga burut tai ra Luluai, i ga vaale kana umana vilavilau, upi diat a lop ta ra pal, ma i ga agure varuk kana vavaguai; ²¹ ma nina ba pa i ga nuk pa ra tinata kai ra Luluai, i ga nur vue kana umana vilavilau ma kana umana vavaguai ta ra umauma.

²² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tulue vaarike ra limam tadav ra bala na bakut, upi na bata na vatvat ta ra gunagunan Aigipto; na bura taun ra tarai, ma taun ra vavaguai, ma taun ra lavur davai ta ra uma, ta ra gunagunan Aigipto parika. ²³ Ma Moses i ga tulue vaarike kana buka urama tadav ra bala na bakut; ma ra Luluai i ga tulue ra pipi ma ra bata na vatvat, ma i ga pala vabura ra meme ura ra pia; ma ra Luluai i ga tulue ra bata na vatvat taun ra gunan Aigipto. ²⁴ Damana i ga bata na vatvat, ma i ga palapala ra meme vatikai maravut ra bata na vatvat, ma i ga tup ia, a gunan Aigipto pa i ga nunure ra damana papa ra bung di vatur ra varkurai na king tana. ²⁵ Ma ra bata na vatvat i ga vakaina ra lavur magit ta ra gunan Aigipto par, a lavur magit ta ra umauma, dir par a tarai ma ra vavaguai; ma ra bata na vatvat i ga ta ra lavur davai ikilik ta ra uma, ma i ga bubur ra lavur ngala na davai ta ra gunan. ²⁶ la kaka ta ra gunan Gosen, nina ra tarai Israel dia ga ki tana, pa i ga bata na vatvat.

²⁷ Ma Parao i ga vartuluai ma i ga oro pa Moses ma Aron, ma i ga biti ta dir. Iau tar rara go; ra Luluai i takodo, ma iau, avet ma kaugu tarai ave manga kaina. ²⁸ Amur a lul ra Luluai, tago i tar peal go ra pipi kai God ma ra bata na vatvat; ina pala vue avat, koko avat a ki mulai ati. ²⁹ Ma Moses i ga biti tana: Ba iau tar irop kan ra pia na pal, ina tulue muka ra ura limagu tadav ra Luluai; ma na ngo ra lavur pipi ma pa na bata na vatvat mulai; upi una nunure ba ra Luluai i kure ra

rakarakan a gunagunan. ³⁰ Ma avat ma kaum umana tultul, iau nunure ba pa avat a burut tai ra Luluai God. ³¹ Ma i ga kaina ra katen ma ra barli, tago ra barli i ga vung ra patina ma ra katen i ga pupu. ³² Ma ra vit ma ra kon pa dir ga kaina; tago pa dir ga manga gol boko.

³³ Ma Moses i ga irop kan ra pia na pal ma kan ra mata i Parao, ma i ga tulue ra limana tadav ra Luluai; ma ra pipi ma ra bata na vatvat dir ga ngo, ma pa i ga manga bata mulai. ³⁴ Ma ba Parao i ga gire ba i ga ngo ra bata, ma ra bata na vatvat ma ra pipi bula, i ga kaina mulai, ma i ga valeo ra balana, diat ma kana umana tultul. ³⁵ Ma i ga leo ra bala i Parao, ma pa i ga pala vue ra tarai Israel; da ra Luluai i ga biti tai Moses.

10

A umana kubau dia monong diat

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vana tadav Parao, tago iau tar valeo ra balana, ma ra bala i kana umana tultul upi ina pait vaarike go kaugu lavur vakilang livuan ta diat; ² ma upi una varvarvai ta ra talinga i natum, a tutana, ma ra tubum ure ra lavur magit iau ga pait diat aro Aigipto, ma ra lavur vakilang iau ga pait ia livuan ta diat, upi avat a nunure ba iau iat ra Luluai.

³ Ma Moses ma Aron dir ga ruk tadav Parao, ma dir ga biti tana: Ra Luluai, a God kai ra tarai Ebraio, i biti dari, Aivia ra bung boko upi una vaikilik pa mule u ta ra luaina matagu? Una pala vue kaugu tarai upi diat a lotu tadav iau. ⁴ Ona pata, ma u ole upi una pala vue kaugu tarai, gire, ningene ina tulue ra lavur kubau ta kaum gunagunan; ⁵ ma na tup ia ta ra mata i ra pia, pa ta tikai na gire mule ra pia; ma diat a en vue ra magit i tur valili ta ra bata na vatvat, ma diat a en vue ra lavur davai i tavua ure avat ta ra gunan; ⁶ ma diat a kor ta kaum umana pal, ma ta ra palpal kai kaum umana tultul, ma ra palpal kai ra

tarai Aigipto par. Ma i ga tur tapuku ma i ga irop kan Parao.

⁷ Ma ra umana tultul kai Parao dia ga biti tana: Aivia ra bung boko go ra tutana na da ra kun ure dat? Una pala vue go ra tarai, upi diat a lotu tadav ra Luluai kadia God; pa u nunure boko vang ba Aigipto i tar virua? ⁸ Ma Moses ma Aron dir ga vana mulai tadav Parao; ma i ga biti ta dir: Avat a vana, ma avat a lotu tadav ra Luluai kavava God; ma to ia diat, ba diat a vana? ⁹ Ma Moses i ga biti: Avet a vana ma kaveve lavur barmana ma ra umana patuana, avet ma ra umana natu i vevet, a umana tutana ma ra umana vavina, ma avet a agure kaveve lavur kikil na sip, ma ra lavur kikil na bulumakau, tago avet a pait ra lukara kai ra Luluai. ¹⁰ Ma i ga biti ta dir: Ra Luluai na ki pire vavat, ona ina pala vue avat ma ra umana natu i vavat! Ea, ava nuk upi ra kaina ka! ¹¹ Koko na damana; avat ika ra umana tutana, avat a vana, ma avat a lotu tadav ra Luluai; tago nam kavava mamainga. Ma di ga korot vue dir kan ra luaina mata i Parao.

¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tulue ra limam tadav ra gunan Aigipto upi ra lavur kubau, ma diat a vana rikai ta ra gunan Aigipto, ma upi diat a en ra lavur davai par ta ra gunan, nam par ba i tur valili ta ra bata na vatvat. ¹³ Ma Moses i ga tulue kana buka taun ra gunan Aigipto, ma ra Luluai i ga tulue ra vuvu na taubar tadav ra gunan ma i ga vuvu ta nam ra bung parika ma ra marum par bula; ma ta ra malana ra taubar i ga kapkap ra kubau.

¹⁴ Ma ra umana kubau dia ga vana rikai ta ra gunan Aigipto parika, ma dia ga ki ta ra langlangun Aigipto par; i ga tup ia tuna; lua boko pa ta kubau dari, ma namur bula pata. ¹⁵ Tago dia ga kor ta ra mata i ra gunagunan, ma i ga bobotoi ka ra gunan tana; ma dia ga en vue ra lavur davai ta ra gunan ma ra lavur davai ba dia vuai ra vuai diat, nina ba dia ga tur valili ta ra bata na vatvat; ma

pa ta magit ba i ga lubalubang, pa ta ikilik na davai ba ta ngala na davai, i ga ki mulai ta ra gunan Aigipto par.

¹⁶ Io, Parao i ga oro lolole pa Moses ma Aron, ma i ga biti: Iau tar pait ra kaina tadav ra Luluai kavava God ma tadav avat bula. ¹⁷ Kari i boina ba una nur vue kaugu varpiam ta go ra bung, ma una lul ra Luluai kavava God upi na tak vue ke go ra minat kan iau. ¹⁸ Ma Moses i ga irop kan Parao, ma i ga lul ra Luluai. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga pukue ra vuvu upi ra ngala na labur, ma i ga kap vue ra kubau, ma i ga vue tar diat ta ra Ta Meme; ma pa ta kopono kubau mulai i ga ki ta ra langlangun Aigipto. ²⁰ Ma ra Luluai i ga valeo ra bala i Parao, ma pa i ga pala vue ra tarai Israel.

A bobotoi i monong diat

²¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tulue ra limam urama tadav ra bala na bakut, upi ra gunan Aigipto na bobotoi ma ra tarai diat a pepepere ke. ²² Ma Moses i ga tulue ra limana urama tadav ra bala na bakut; ma a utul a bung a ngala na bingnimuna i ga ki ta ra gunan Aigipto par; ²³ ma pa dia ga gire vargilliane diat, ma pa ta na i ga tut kan kana kiki ta ra utul a bung; ma i ga kapa ka ra lavur kuba i ra tarai Israel.

²⁴ Ma Parao i ga oro pa Moses, ma i ga biti: Avat a vana, avat a lotu tadav ra Luluai, ia kaka kavava kikil na sip ma kavava lavur bulumakau diat a ki, avat a vana ma ra lavur natu i vavat bula. ²⁵ Ma Moses i ga biti: Una tabar bula avet ma ra magit na tinabar ma ra tinabar di tuntun tar ia, upi avet a vartabar tadav ra Luluai kaveve God. ²⁶ Avet a varagur bula ma kaveve lavur vavaguai; pa avet a nur vue ta pal a kau i diat ba na ki ati; tago avet a tak ta na ta diat upi avet a vartabar me tadav ra Luluai kaveve God; ma pa ave nunure boko ra magit ba avet a vartabar me tadav ra Luluai, tuk tar ta ra bung avet a pot aro.

²⁷ Ma ra Luluai i ga valeo ra bala i Parao, ma pa i ga pala vue diat. ²⁸ Ma Parao i ga biti tana: Una vana kan iau, ma koko una gire mule ra matagu, tago nam ra bung ba u vana mulai piragu, una virua ka. ²⁹ Ma Moses i ga biti: I boina kaum tinata; pa ina vana mulai piram.

11

A varvai lua ba ra umana luaina bul diat a mat

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses; Tika na kinadik mulai ina tulue pire Parao ma pire Aigipto; ta kopono ko; namur na pala vue avat; ma ba i pala vue avat par; na okole vue tuna avat kan go ra gunan. ² Io, una ve ra tarai upi diat a valongore, ma ra tarai par ma ra vaden par; diat a vatang upi ra lavur marmar di pait ia ma ra silva, ma ra lavur marmar di pait ia ma ra goled, tai ra umana talai diat. ³ Ma ra Luluai i ga maravut ra tarai ma ra umana te Aigipto dia ga mari diat. Ma tikai bula, ra tutana Moses i ga ngala kakit ta ra gunan Aigipto, ta ra luaina mata i ra umana tultul kai Parao, ma ta ra luaina mata i ra tarai.

⁴ Ma Moses i ga biti: Ra Luluai i biti dari, Ta ra mutumut ina vana rikai livuan ta ra gunan Aigipto; ⁵ ma ra lavur luaina natu i ra tarai ta ra gunan Aigipto diat a mat; na tur pa ia ma ra luaina bul kai Parao, nina i ki ta ra kiki na king, ma na tuk tar ta ra luaina bul kai ra tultul na vavina i tur ta ra vat na uduudu; ma ra luaina nat na vavaguai bula. ⁶ Ma na tup ia ra tinangi ta ra gunan Aigipto par; pata boko i ga varogop me lua, ma namur pata na mulai damana.

⁷ Ma pa ta pap na loalor ta diat ra tarai Israel, vakir ta diat ra tarai ba ta ra vavaguai; upi avat a nunure ba ra Luluai i kure vaenana pa ra tarai Israel ta dir ma ra tarai Aigipto. ⁸ Ma diat par go kaum umana tultul diat a vana ur piragu, ma diat a va timtibus tadav iau, diat a biti: Una irop ma ra tarai par ba diat a mur u; ma na par go, ma ina irop. Ma

i ga vana balakane Parao, ma i ga karangap kana kankan.

⁹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Parao pa na torom tam; upi na peal kaugu lavur vakilang na kinaian ta ra gunan Aigipto. ¹⁰ Ma Moses ma Aron dir ga pait go ra lavur vakilang na kinaian ta ra luaina mata i Parao; ma ra Luluai i ga valeo ra bala i Parao, ma pa i ga mulaot ba ra tarai Israel diat a irop kan kana gunan.

12

A bolo lake

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses ma Aron ta ra gunan Aigipto dari: ² Go ra gai ra luaina gai pire vavat; ia ra luaina gai ta ra kilala pire vavat. ³ Amur a ve ra kor na tarai Israel ma amur a biti dari: ta ra bung a vinun ta go ra gai, tikatika na tutana na pilak pa ta nat na sip ure ra lavur kubakuba i diat, tika na nat na sip ure tika na pal; ⁴ ma ona a paupau ke dia ki tai ta pal, ma pa i tale diat upi diat a en ra nat na sip, boina ba diat ma ra umana talai diat tai ta ra pal i maravai diat a pilak pa ta kopono ure diat par; ma avat a luk ra tarai; ma avat a nuk pa ra tiniba ta ra nat na sip ba na topa tikitikai ba na en ia. ⁵ Kavava nat na sip na ko kakit, a tomotoina, ba i kopono ko kana kilala; avat a pilak pa ia ta ra kikil na sip ba ta ra kikil na Me; ⁶ ma avat a balaure vake tuk tar ta ra bung a vinun ma a ivat ta nam ra gai; ma ra lavur tarai Israel par diat a doka ta ra ravian. ⁷ Ma diat a tak pa ra gapuna, ma diat a kolo ra ura tukul i ra matakilalat me, ma ra davai i va bolabolo arama bula, ta nam ra pal dia iaian tana. ⁸ Ma diat a en ra viono ta nam ra marum, diat a rang ia ta.ra iap, ma diat a maravut ia ma ra gem ba pa i leven; diat a en ia, ma ra vurigir i mapak. ⁹ Koko avat a en ia ba i kalamana boko, ma koko avat a kabalane, avat a rang ia ta ra iap. ra uluna ma ra kakene ma ra balana bula. ¹⁰ Ma koko ta ik na tur valili upi ra kubakene; ma ona ta na i tur

valili upi ra kubakene, avat a tun vue ta ra iap. ¹¹ Avat a en ia dari: avat a vi pit ra livua i vavat, a pal a kau ta ra kau i vavat, a buka ta ra lima i vavat; ma avat a en lolole pa ia; a bolo lake kai ra Luluai. ¹² Tago ta nam ra marum ina bolo ta ra gunan Aigipto, ma ina ubu doko ra umana luaina natu i ra tarai ma ra umana luaina nat na vavaguai ta ra gunan Aigipto; ma ina pait ra balbali pire ra umana god Aigipto. ¹³ Ma ra gap ia ra vakilang pire vavat ta nam ra umana pal ava ki tana; ma ona iau. gire ra gap ina bolo lake avat, ma pa ta kinadik na tadav avat upi avat a virua tana, ba ina ubu ra gunan Aigipto.

¹⁴ Ma go ra bung na varogop ma ra vakilang na kodakodop pire vavat, ma avat a vagomgom ia upi avat a pait ra lukara tadav ra Luluai tana ta kavava lavur taun tarai, da ra mangamangana ba na tur tukum. ¹⁵ Lavurua na bung avat a en ra gem ba pa i leven; ma ta ra luaina bung iat avat a vairop vue ra leven kan ra kubakuba i vavat, tago diat par dia en ra gem i leven papa ra luaina bung tuk tar ta ra valavuruana, da okole vue diat kan ra tarai Israel. ¹⁶ Ma ta ra luaina bung avat a pait ra kivung na lotu, ma ta ra valavuruana bung damana bula, a kivung na lotu; koko avat a pait ta mangana papalum ta dir, ia kaka a nian ure ra tarai, nam uka avat a varvakai me. ¹⁷ Ma avat a nuk pa ra lukara na gem ba pa i leven, tago ta nam ra bung iat iau ga agure vairop kavava kor na tarai kan ra gunan Aigipto; kari avat a nuk pa go ra bung ta kavava taun tarai par da ra mangamangana ba na tur tukum. ¹⁸ Ta ra luaina gai ma ta ra vavinun ma a ivat na bung tana, ta ra ravian, avat a en ra gem ba pa i leven, ma na tuk tar ta ra bung a ura vinun ma tikai ta ra gai, ba i ravian. ¹⁹ Lavurua na bung koko ra leven na bang ta ra kubakuba i vavat; tago diat par dia en ra magit i leven, da okole vue diat kan ra tarai Israel, ba

ta vaira ba ta gunan tuna. ²⁰ Koko avat a en ta magit ba i leven, avat a en ra gem ba pa i leven ta kavava pia na pal par.

²¹ Ma Moses i ga oro pa ra umana patuana kai ra tarai Israel ma i ga biti ta diat: Avat a pilak pa ra umana nat na sip, ma avat a takan pa diat varogop ma ra tarai ta ra kubakuba i vavat ma avat a doko ra bolo lake. ²² Ma avat a takan pa ra vinvin na isop ma avat a puk ia ta ra gap ta ra la, ma avat a kolo ra davai i va bolo ma ra ura tukul i ra matakilalat ma ra gap i ki ta ra la; ma koko ta tikai ta vavat na irop ta ra matakilalat i ra kubana tuk tar ta ra malana. ²³ Tago ra Luluai na bolo upi na ubu ra umana te Aigipto; ma ona na gire ra gap ta ra davai i va bolo ma ta ra ura tukul, a Luluai na bolo lake, ma pa na tul tar ra tena vardodoko upi na ruk ma upi na ubu avat. ²⁴ Ma avat a pait go ra magit; a mangamangana pira ma ra umana natum pa na mutu. ²⁵ Ma ba ava tar pot ta nam ra gunan ba ra Luluai na tabar avat me varogop ma kana varvatading, avat a pait go ra mangamangana. ²⁶ Ma ba ra umana natu i vavat dia tir avat dari: Ava ra kukurai go ra mangamangana? ²⁷ avat a biti: Go ia ra tinabar ure ra bolo lake kai ra Luluai, tago i ga bolo lake ra kubakuba i ra tarai Israel aro Aigipto ta nam ra bung i ga ubu ra tarai Aigipto tana, ma i ga valaun diat ta ra kubakuba i diat. Ma ra tarai dia ga tur rururu ma dia ga lotu.

²⁸ Ma ra tarai Israel dia ga vana ma dia ga pait ia damana; da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses ma Aron, damana dia ga pait ia.

A mutuaina varmonong — A umana luaina bul dia mat

²⁹ Ma ta ra mutumut a Luluai i ga ubu ra lavur luaina natu i ra tarai ta ra gunan Aigipto, i tur pa ia ma ra luaina bul kai Parao ta ra kiki na king ma i ga tuk tar ta ra luaina bul kai ra tutana di ga varuk ia ta ra pal na banubat; ma diat

par bula ra lavur nat na vavaguai, a umana luaina. ³⁰ Ma Parao i ga tut ra marum, ma diat par kana lavur tultul, ma ra tarai Aigipto par; ma i ga tup ia ra kunukula aro Aigipto, tago vakir ta tika na pal ba pa ta minat i tana. ³¹ Ma i ga oro pa Moses ma Aron ra marum ma i ga biti: Avat a tut, avat a irop balakane kaugu tarai, avat par ma ra tarai Israel; ma avat a vana, ma avat a lotu tadav ra Luluai, da ava ga vatang ia. ³² Avat a agure kavava lavur kikil na sip ma ra kikil na bulumakau, da ava ga biti, ma avat a ga vana; ma avat a tata vadoane iau bula.

³³ Ma ra tarai Aigipto dia ga vargat ra tarai Israel ba diat a tul vue lutut diat kan kadia gunan; tago dia ga biti: Avet a virua par. ³⁴ Ma ra tarai dia ga kap ra plaua ba pa i leven boko, ma kadia la ba di bing ra plaua tana, di ga pulu diat ma kadia umana mal na tubatuba, ma dia ga kap ia ta ra ul a vara i diat. ³⁵ Ma ra tarai Israel dia ga torom ta ra tinata kai Moses; ma dia ga titir upi ra lavur ngatngat na marmar di ga pait ia ma ra silva, ma ra ngatngat na marmar di ga pait ia ma ra goled, ma upi ra mal bula, ta diat ra umana te Aigipto; ³⁶ ma ra Luluai i ga maravut ra tarai, ma ra umana te Aigipto dia ga mari diat ma dia ga tabar diat ma ra magit dia ga tir diat upi ia. Ma dia ga vatur vake ra tabarikik kai ra umana te Aigipto.

A tarai Israel dia irop kan Aigipto

³⁷ Ma ra tarai Israel dia ga tur pa ra vinavana maro Rameses ma dia ga tuk uro Sukot, laptikai na mar na arip na tarai bar diat dia ga vana, ma ra lavur natu i diat bula. ³⁸ Ma a peal enana tarai dia ga varagur ma diat urama; ma ra sip ma ra bulumakau ma mangoro na vavaguai. ³⁹ Ma dia ga tun ra gem ba pa i leven ma nam ra plaua ba di ga kap vairop ia maro Aigipto tago pa i ga leven; tago di ga korot vue diat aro Aigipto, ma i ga dekdek upi diat a vavuan, ma pa dia ga vaninare ta magit na nian ure diat iat.

⁴⁰ Io, ra tarai Israel dia ga ki na vaira aro Aigipto a ivat na mar ma a utul a vinun na kilakilala. ⁴¹ Ma ba i ga par a ivat na mar ma a utul a vinun na kilakilala, ta nam ra bung iat a kor na tarai kai ra Luluai dia ga irop kan ra gunan Aigipto. ⁴² Nam ra marum a Luluai i ga monamono tana, tago i ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto. A lavur tarai Israel par ta kadia lavur taun tarai diat a manga nuk pa go ra marum kai ra Luluai.

Ta umana varkurai mulai ure ra bolo lake

⁴³ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses ma Aron: A varkurai ure ra bolo lake go: pa ta tematana na ian maravut tana; ⁴⁴ ma ra lavur tultul di ga kul diat ma ra mani diat a ian tana, ona di ga poko kikil diat. ⁴⁵ A vaira ma ra tultul di vapuak ia, koko dir a ian tana. ⁴⁶ Diat a en ia tai tika na pal; ma koko una kap vairop ta ik kan ra pal; ma koko avat a bubur ta uruna. ⁴⁷ A tarai Israel par diat a pait ia. ⁴⁸ Ma ba ta vaira i ki pira ma i mainge ba na pait ra bolo lake tadav ra Luluai, boina ba na poko kikil kana tarai par; ma na vana maravai ma na pait ia; ma na varogop ma ra gunan tuna; ma koko ta tikai na en ia ba i iba upi ra pokakikil. ⁴⁹ Tikai ka ra varkurai ure ra gunan tuna ma ure ra vaira i ki pire vavat.

⁵⁰ Ma ra tarai Israel par dia ga pait go ra magit; da ra Luluai i ga var-tuluai pire Moses ma Aron, damana dia ga pait ia. ⁵¹ Ma ta nam ra bung iat a Luluai i ga agure vairop ra lavur kor na tarai Israel kan ra gunan Aigipto.

13

A varvadoan pire ra umana luaina bul

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: Avat a tibe tar diat par tagu di kava value diat, ² nina i vana rikai lua ta ra tatal na bul pire ra tarai Israel, ta diat ra tarai ma ra vavaguai bula; kaugu ka diat.

A lukara na gem ba pa i leven

³ Ma Moses i ga biti tai ra tarai: Avat a nuk pa go ra bung, a bung ava ga irop tana kan Aigipto, kan ra kuba i ra umana vilavilau; tago ra Luluai i ga. agure vairop avat kan nam ra gunan ma ra dekdek na limana; koko avat a en ra gem i leven. ⁴ Ta go ra bung ta ra gai Abib ava vana rikai. ⁵ Ma ba ra Luluai i agure vaolo u ta ra gunan kai ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, nina ra gunan i ga vavalima tar ia tai ra umana tamam, a gunan ba i alalir a polo na u ma ra polo na livur i kalakalami tana, i boina ba una pait go ra lotu ta go ra gai. ⁶ Lavurua na bung una en ra gem ba pa i leven, ma ta ra valavuruana bung una pait ra lukara kai ra Luluai. ⁷ Avat a en ra gem ba pa i leven ta nam ra lavurua na bung par; ma koko ta gem i leven na bang piram, ma koko ta leven na bang piram ta kaum langlangun parika. ⁸ Ma una vateten natum ta nam ra bung dari: Di pait ia ure nam ra magit ra Luluai i ga pait ia ure iau, ba iau ga vana rikai kan ra gunan Aigipto. ⁹ Ma na varogop ma ra vakilang piram ta ra limam, ma na varogop ma ra vakilang na kodakodop ta ra pal a matam, upi ra varkurai kai ra Luluai na ki ta ra ngiem; tago ra Luluai i ga agure vairop u ma ra dekdek na limana kan ra gunan Aigipto. ¹⁰ Kari una pait go ra mangamangana ta kana e ta ra kilakilala.

A bul i vana rikai lua ta ra tatal na bul

¹¹ Ma ba ra Luluai i agure vaolo u ta ra gunan kai ra tarai Kanaan, da i ga vavalima tam ma tai ra umana tamam, ma ba i tabar u me, ¹² una tibe voire upi kai ra Luluai diat par dia vana rikai lua ta ra tatal na bul, ma ra luaina nat na vavaguai piram; a umana tutana una tul tar diat tai ra Luluai. ¹³ Ma ra lavur nat na as par una kia valaun diat ma ra nat na me; ma ona pa u mainge upi una kia valaun diat, una bubur ra inoa i diat;

ma diat par a umana luaina natu i ra tarai una kia valaun diat. ¹⁴ Ma ba natum a tutana i tir u ta ra kilala namur dari, Ava go? una biti tana, A Luluai i ga agure vairop avet ma ra ongor na limana kan Aigipto, kan ra kuba i ra umana vilavilau; ¹⁵ ma ba Parao i ga papait na ole upi na pala vue avet, ra Luluai i ga ubu doko ra lavur luaina bul ta ra gunan Aigipto, a umana luaina natu i ra tarai ma ra umana luaina nat na vavaguai; kari iau tul tar tai ra Luluai nam par ba i vana rikai lua ta ra tatal na bul ma i tutana; ma ra lavur luaina ta ra umana natugu iau kia valaun diat. ¹⁶ Ma na da ra vakilang ta ra limam ma ra vipuar ta ra pal a matam; tago ra Luluai i ga agure vairop dat ma ra dekdek na limana kan ra gunan Aigipto.

A bakut ma ra biro na iap

¹⁷ Ma ba Parao i tar pala vue ra tarai, God, pa i ga agure diat ta ra nga i ga alalu ta ra gunan kai ra tarai Pilistia, ma a dovot nam ra nga pa i ga lolovina; tago God i ga biti: Kan ba ra tarai diat a gire ta vinarubu diat a nukpuku ma diat a lilikun uro Aigipto; ¹⁸ ma God i ga agure diat ta ra nga i ga alalu ta ra bil pire ra Ta Meme; ma ra tarai dia ga kapkap ra vargal ma dia ga vana urama kan ra gunan Aigipto. ¹⁹ Ma Moses i ga kap ra ur i Iosep; tago i ga vatur vake ra vavalima kai ra tarai Israel dari: God na lalaume kapi avat, ma avat a kap ra urugu urama kan go ra gunan.

²⁰ Ma dia ga tur pa kadia vinavana maro Sukot, ma dia ga ki pit aro Etam, ta ra langun na bil. ²¹ Ma ra Luluai i ga lua ta diat ma ra bakut ta ra bung na keake upi na lue rap diat ta ra nga; ma ta ra bung na marum i ga lua ta diat ma ra ngala na biro na iap upi na vakapa are diat; upi diat a pait ra vinavana ta ra keake ma ta ra marum; ²² a bakut ta ra keake ma ra ngala na biro na iap ta ra marum pa dir ga vana balakane ra tarai.

14

Di vana vurbolo ra Ta Meme

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: ² Una ve ra tarai Israel upi diat a talil ma diat a ki boko pire Pikairot, livuan ta dir Mikdol ma ra ta, pire Baal-Sepon; avat a ki ta ra luaina matana, abara ta ra valian. ³ Ma Parao na biti ure ra tarai Israel: Dia tar vana rara ta nam ra gunan, a bil i tur kikil bat diat. ⁴ Ma ina valeo ra bala i Parao, ma na korot mur diat; ma ina vatur vake ra minamar tai Parao ma tai kana loko na tarai na vinarubu; ma ra tarai Aigipto diat a nunure boko ba iau ra Luluai. Ma dia ga pait ia damana.

⁵ Ma di ga ve ra king Aigipto ba ra tarai dia ga takap; ma ra bala i Parao ma ra bala i kana umana tultul i ga enana tadav ra tarai, ma dia ga biti: Ava go da tar pait ia, tago da tar pala vue ra tarai Israel kan ra papalum pire dat. ⁶ Ma i ga vaninare kana kiki na vinavana ma i ga agure kana tarai; ⁷ ma i ga pilak pa laptikai na mar na kiki na vinavana, a umana vakak, ma ra lavur kiki na vinavana mutu maro Aigipto ma ra umana luluai ta diat par. ⁸ Ma ra Luluai i ga valeo ra bala i Parao, ra king Aigipto, ma i ga korot mur ra tarai Israel; ma ra tarai Israel dia ga irop ma ra dekdek na lima. ⁹ Ma ra tarai Aigipto dia ga korot mur diat, a umana os ma ra umana kiki na vinavana par kai Parao ma kana tarai na os par ma kana lavur loko na tarai na vinarubu, ma i ga tadav diat abara pire ra ta, pire Pikairot, ta ra luaina mata i Baal-Sepon.

¹⁰ Ma ba Parao i ga vana maravai, ra tarai Israel dia ga idok, ma gire, ra tarai Aigipto ba dia ga korot mur diat; ma dia ga burut na kaia; ma ra tarai Israel dia ga tangi tadav ra Luluai. ¹¹ Ma dia ga biti tai Moses: Dave, pa ta tung na minat aro Aigipto vang, tago u tar agure vairop avet upi avet a virua ta ra bil? Ta ra ava u pait go ra magit ta vevet ma u agure vairop avet kan Aigipto? ¹² Pa ave ga ve u aro Aigipto ba una nur vue avet,

upi avet a torom ta ra tarai Aigipto? Tago gala avet a torom ta ra tarai Aigipto, gala na boina, ma go i kaina, tago avet a virua ka ta ra bil. ¹³ Ma Moses i ga biti tai ra tarai: Koko avat a burut, avat a tur uka, ma avat a gire ra varvalaun kai ra Luluai, nina ba na pait ia ure avat go gori; tago ra tarai Aigipto, nina ava gire diat gori, pa avat a gire vatukum mule diat. ¹⁴ A Luluai na varubu maravut avat, ma avat a ki mut uka.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Ta ra ava u tangi tadav iau? Una ve ra tarai Israel ba diat a vana ka. ¹⁶ Ma una vatur kaum buka urama, ma una tulue ra limam taun ra ta, ma una tibe varbaiane, ma ra tarai Israel diat a vurbolo livuan ta ra ta, ta ra pia i ge. ¹⁷ Ma iau, gire ina valeo ra bala i Parao, ma diat a vana vurbolo mur diat; ma ina vatur vake ra minamar tai Parao, ma tai kana loko na tarai na vinarubu, ma tai kana lavur kiki na vinavana ma tai kana tarai na os. ¹⁸ Ma ra tarai Aigipto diat a nunure ba iau ra Luluai ta nam ra bung ba iau vatur vake ra minamar tai Parao, ma tai kana lavur kiki na vinavana, ma tai kana tarai na os.

¹⁹ Ma ra angelo kai God nina i ga lue rap ra kor na tarai Israel, i ga kakari mara na lua, ma i ga vana namur bat diat, ma ra bakut i ga kakari mara na lua, ma i ga tur namur bat diat. ²⁰ Ma i ga tur livuan ta dir ra kor na tarai Israel ma ra kor na tarai Aigipto; ma a dovotina, a bakut ma ra bobotoi abara, ma i ga vakapa ka ra marum; ma go diat ma nam diat pa dia ga maravai vargil ta ra marum par.

²¹ Ma Moses i ga tulue ra limana taun ra ta; ma ra Luluai i ga tulue ra ngala na taubar, ma i ga vuvu ta nam ra marum par, ma ra bala na ta i ga ge tana da ra pia, ma ra ta i ga tur varbaiai. ²² Ma ra, tarai Israel dia ga vana vurbolo livuan ta ra ta, da ta ra pia i ge, ma ra ta i ga tur da ra ura liplip na vat ta ra papar a lima tuna ma ta ra papar a maira. ²³ Ma ra tarai Aigipto dia ga korot mur diat, ma dia

ga vana vurbolo mur diat ta ra ta, a lavur os kai Parao, ma kana lavur kiki na vinavana ma kana tarai na os. ²⁴ Ma ta ra varkia na monamono ta ra malana ra Luluai i ga bobe taun ra loko na tarai na vinarubu kai Aigipto marama ta ra biro na iap ta ra bakut, ma i ga ubu vapurpuruan ra loko na tarai na vinarubu Aigipto. ²⁵ Ma i ga vakaina vue ra umana vil ta kadia lavur kiki na vinavana, ma pa dia ga vana bulu mulai; ma ra tarai Aigipto dia ga biti: Boina dat a vilau kan ra mata i ra tarai Israel; tago ra Luluai i varubu maravut diat ure ra tarai Aigipto.

²⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tulue ra limam taun ra ta, upi ra ta na alir taun ra tarai Aigipto, ma taun kadia lavur kiki na vinavana, ma taun kadia tarai na os. ²⁷ Ma Moses i ga tulue ra limana taun ra ta, ma ra ta i ga lilikun ma i ga lubu mulai ta ra malana; ma ra tarai Aigipto dia ga vilau tana; ma ra Luluai i ga vue pukue vue ra tarai Aigipto ta ra bala na ta. ²⁸ Ma ra ta i ga lilikun mulai, ma i ga vue taun ra umana kiki na vinavana, ma ra tarai na os, maia, ra loko na tarai na vinarubu par kai Parao, diat dia ga vana mur diat ta ra bala na ta; pa ta tikai ta diat i ga virua valili. ²⁹ Ma ra tarai Israel dia ga vana ta ra pia i ge ta ra bala na ta, ma ra ta i ga da ra liplip na vat pire diat ta ra papar a lima tuna ma ta ra papar a maira.

³⁰ Damana ra Luluai i ga valaun ra tarai Israel kan ra lima i ra tarai Aigipto ta nam ra bung; ma ra tarai Israel dia ga gire ra tarai Aigipto, a umana minatina, ta ra valian. ³¹ Ma ra tarai Israel dia ga gire ra ngala na magit ra Luluai i ga pait ia ta ra tarai Aigipto, ma ra tarai dia ga burut tai ra Luluai ma dia ga nurnur tai ra Luluai ma ta kana tultul Moses.

15

A kakailai kai Moses

¹ Ma Moses ma ra tarai Israel dia ga kakaile go ra kakailai tadav ra Luluai, ma dia ga biti dari:

Ina kakailai tadav ra Luluai, tago i tar tut ma kana minamar; I tar vue tar ra os ma ra tena ki os ta ra ta.

² A Luluai kaugu kakailai ma ra dekdekigu,

Ma ia ra varvalaun piragu;

Kaugu dekdek na God ma ina pite pa ia;

A God kai tamagu, ma ina vangala pa ia.

³ A Luluai a tena vinarubu;

A iangina — ra Luluai.

⁴ A kiki na vinavana kai Parao ma kana loko na tarai na vinarubu i tar vue tar diat ta ra ta;

Ma kana lavur vakak na luluai na vinarubu dia tar dudu ta ra Ta Meme.

⁵ A luluruna i tuba diat;

Dia tar dudu ta ra marumian da ra vat.

⁶ Luluai, a limam tuna i mong ma ra ongor,

Luluai, a limam tuna i pamar gigi ra ebar.

⁷ Ma ta kaum peal minamar u vue pukue vue diat dia tut na vinarubu ure u.

U tar vaarike kaum kankan, ma i en vue diat da ra timul i ra kunai.

⁸ A ngala na vuvu na bilaum i vatut ra tava,

Ma ra lovon ta i tur da ra buana.

A lamanana i dekdek ta ra bala na ta.

⁹ A ebar i ga biti:

Ina korot mur diat, ina tadav diat, ina tibe ra tabarikik di ga ra pa ia.

A balagu na gugu ta diat,

Ina ele pa kaugu pakat na vinarubu, ma ra limagu na kamare vue diat.

¹⁰ U ga vuvu ma kaum ubar, ma ra ta i taun diat;

Dia ga dudu da ra bol ta ra ngala na ta.

¹¹ Luluai, ia ta diat ra umana god ba amur a vardada me?

To ia amur a varogop me ta ra minamar i ra mangamangana gomgom,

I enana ra maukuam, dia pite pa ia ma ra kakailai, ma u pait ra papalum na padapada varvo?

12 U ga tulue ra limam tuna,
Ma ra pia i konom pa diat.

13 U tar rap lue kaum tarai ma ra var-
mari, nina diat u tar valaun
diat.

U tar agure diat ma ra dekdekim
tadav ra lia na kubam.

14 A tarai dia ga valongore, ma dia ga
ururian;
A kinadik i tar tadav ra tarai ta ra
gunan Pilistia.

15 I bilua ra nuknuk i ra umana luluai
kai Edom.
A dadadar i kinim vake ra umana
luluai Moab,
Ma ra tarai par dia ki Kanaan panie
ra dekdek i diat.

16 A ngala na bunurut ma ra dadadar
i tadav diat;
Ure ra dekdek na limam dia ki mut
da ra vat,
Tuk tar ta nam ra bung ba kaum
tarai, Luluai, dia tar vana alu,
Tuk tar ta nam ra bung ba kaum tarai
dia tar vana alu, nina u tar kul
kapi diat upi kaum.

17 Una agure vaolo boko diat ma una
vaki diat ta ra luana ta kaum
gunan,
Nam ra gunan, Luluai, u ga pait ia
upi una ki tana,
Ra pal i gomgom, Luluai, nina a
limam i ga vatur ia.

18 A Luluai na varkurai pa na mutu.

19 Tago ra lavur os kai Parao dia
ga vana ta ra ta ma kana lavur kiki
na vinavana, ma kana lavur tarai na
os, ma ra Luluai i ga valilikun ra
ta taun diat, ma ra tarai Israel dia
ga vana ta ra pia i ge, ta ra bala
na ta. 20 Ma Miriam, a propet, tai
Aron, i ga vatur tika na kudu ta ra
limana; ma ra vaden par dia ga mur
ia ma ra umana kudu ma ra umana
malagene. 21 Ma Miriam i ga kakailai
pire diat dari;
Avat a kakailai tadav ra Luluai, tago
i tar tut ma ra minamar.
A os ma nina i ki tana, i vue tar dir ta
ra ta.

A mapak na tava aro Mara

22 Ma Moses i ga agure pa ra tarai
Israel kan ra Ta Meme, ma dia ga
vana ta ra bil, a iangina Sur; ma dia

ga vana a utul a bung ta ra bil, ma
pa dia ga tikan tadav ta tava. 23 Ma
ba dia ga tadav Mara, i ga dekdek upi
diat a momo ta ra tava Mara, tago i ga
mapak; kari di ga vatang ra iangina
Mara. 24 Ma ra tarai dia ga tata na
urur ure Moses, dia ga biti: Ava avet
a mome? 25 Ma i ga kail tadav ra
Luluai, ma ra Luluai i ga vateten tar
tika na davai tana, ma i ga vue tar ia
ta ra tava, ma ra tava i ga kalami.

Ma ra Luluai i ga tul tar tika na
varkurai ma tika na vartuluai ta diat,
ma i ga valar diat ie; 26 ma i ga
biti: Ona u valongore bulu ra nilai ra
Luluai kaum God ma ona u pait nam
i takodo ta ra luaina matana, ma
una torom ta kana lavur vartuluai,
ma una mur kana lavur varkurai, pa
ina tulue nam ra lavur minait piram
ba iau ga tulue pire ra tarai Aigipto;
pata, tago iau ra Luluai, nina iau
valagar u.

27 Ma dia ga pot aro Elim, nina a
vinun ma a ura mata na tava tana,
ma lavurua na vinun na inaina lama;
ma dia ga ki abara pire ra tava.

16

God i tabar diat ma ra Mana

1 Ma dia ga vana kan Elim, ma ra
tarai Israel par dia ga tadav ra bil Sin,
nina i ga tur livuan ta dir Elim ma
Sinai, ta ra vauruana gai, a bung a
vinun ma a ilima, taun kadia nirop
kan ra gunan Aigipto. 2 Ma ra tarai
Israel par dia ga tata mukumuk ure
Moses ma ure Aron ta ra bil; 3 ma
ra tarai Israel dia ga biti ta dir: Gala
ave virua ta ra lima i ra Luluai ta
ra gunan Aigipto ba avet a ki pire ra
umana kabala dia buka ma ra kirip,
ma ba avet a maur ma ra bo na nian,
gala na boina; ma go amur ga agure
pa avet ta go ra bil, upi go ra tarai par
diat a virua ma ra mulmulum.

4 Ma ra Luluai i ga biti tai Moses:
Gire, ina tulue ra gem marama ra
bala na bakut, na da ra bata pire
vavat; ma ra tarai diat a irop a
bungbung par, ma diat a varurue ra
tiniba ba na topa ta kopono bung,

upi ina valar diat, ba diat a mur kaugu vartuluai ba pata. ⁵ Ma ta ra valaptikaina bung diat a mal pa nina ba dia kap varurue, ma na varogop ma ra tiniba ure ra ura bung.

⁶ Ma Moses ma Aron dir ga bititai ra tarai Israel par dari: Ta ra ravian avat a nunure ba ra Luluai i ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto, ⁷ ma ta ra malana avat a gire ra minamar i ra Luluai; tago i tar valongore kavava tinata na urur ure; ma to ia amir, upi avat a tata mukumuk ure amir? ⁸ Ma Moses i ga bititai: Na damana, ra Luluai na tul tar ra kirip ta vavat ta ra ravian, upi avat a en ia, ma a peal gem ta ra malana; tago ra Luluai i ga valongore kavava tinata na urur ava urur me ure; ma to ia amir? Kavava tinata na urur ure ra Luluai, vakir ure amir.

⁹ Ma Moses i ga bititai Aron: Una bititai ra tarai Israel par dari, Avat a vana maravai ta ra luaina mata i ra Luluai, tago i tar valongore kavava tinata mukumuk. ¹⁰ Ma ba Aron i ga tatike ra tinata ta ra tarai Israel par, dia ga lingan upi ra bil, ma io, ra minamar kai ra Luluai i ga vana rikai ta ra bakut. ¹¹ Ma ra Luluai i ga bititai Moses dari: ¹² Iau tar valongore ra tinata na urur kai ra tarai Israel; una tata ta diat dari: Ta ra ravian avat a en ra kirip, ma ta ra malana avat a maur ma ra gem; ma avat a nunure ba iau ra Luluai kavava God.

¹³ Ma ta ra ravian a voro i ga vana rikai, ma i ga kor ta ra gunan dia ga ki tana; ma ta ra malana a mavoko i ga va kikil ra gunan dia ga ki tana. ¹⁴ Ma ba ra mavoko i ga panie, gire, tika na magit i ga va ra pia ta ra bil, i ga vulu ma i ga ikilik, a peda ik, ma i ga pua da ra mavoko i madoldol ta ra pia. ¹⁵ Ma ba ra tarai Israel dia ga gire, dia ga bititai vargil dari: Ava nam? Tago pa dia ga nunure ba ava. Ma Moses i ga ve diat ba: A gem go, nina ba ra Luluai i tabar avat me upi avat a en ia. ¹⁶ Ia go ra magit ra Luluai i ga vartuluai ure dari: Avat a varurue, tikitikai kana tiniba ure ra nian; a kopono valavalar ure

tikitikai ta vavat par; ma ra umana tutana par diat a tak pa ia ure diat ta kadia lavur pal na mal.

¹⁷ Ma ra tarai Israel dia ga pait ia damana, ma dia ga varurue, ta umana a ngala ma ta umana a ikilik. ¹⁸ Ma ba dia ga valar ia ma ra valavalar, nina ba i ga varurue ra ngala, pa ta i ga tur valili pirana, ma nina i ga varurue ra ikilik, pa i ga iba upi ta na; dia ga varurue, tikitikai varogop ma nam ba na topa ia,

¹⁹ Ma Moses i bititai diat: Koko ta tiki na en valili tana upi na va boko tuk tar ta ra malana. ²⁰ Ma pa dia ga torom tai Moses; ma ga ta umana dia ga en valili ia upi urai na malana, ma ra umana kariuriu dia ga vana rikai tana, ma i ga angina; ma Moses i ga kulot ure diat. ²¹ Ma dia ga varvarurue ta ra malamalana ta ra bungbung par, tikitikai varogop ma nam ba na topa ia; ma ba ra keake i ga papait na dekdek vanavana, i ga polo ko.

²² Ma ta ra valaptikaina bung dia ga varvarurue a uraura tiniba na gem, a ura valavalar ure tikitikai; ma ra lavur luluai kai ra tarai dia ga pot, ma dia ga ve Moses. ²³ Ma i ga bititai diat: Ia go ba ra Luluai i ga tatike dari: Ningene a ngala na bung na ningo, a Bung Sabat i gomgom tuna kai ra Luluai; avat a tun nam ava mainge, ma avat a kabalane ta nam ava mainge; ma nam par i tur valili avat a vung vake upi na topa ra bung ningene. ²⁴ Ma dia ga vung vake upi urai ga ningene da Moses i ga vartuluai tana, ma pa i ga angina, ma pa ta kariuriu tana. ²⁵ Ma Moses i ga bititai: Avat a en nam go ieri; tago ieri a Bung Sabat kai ra Luluai; gori ava mama tikan upi ta na ta ra pupui. ²⁶ Laptikai na bung avat a varvarurue; ma a valavuruana bung, a Sabat, pa avat a gire tadav ta na. ²⁷ Ma ta ra valavuruana bung ta umana ta diat ra tarai dia ga irop, upi diat a varuruai, ma pa dia ga gire ta na. ²⁸ Ma ra Luluai i ga bititai Moses: Aivia bung boko avat a ole kaugu

lavur vartuluai tana ma kaugu lavur varkurai? ²⁹ Gire, ra Luluai i ga tar tul tar ra Bung Sabat ta vavat, kari i ga tabar avat ta ra valaptikaina bung ma ra gem ure ra ura bung; avat par tikatikai avat a ki ta kavava gunan, koko ta tikai na irop kan kana gunan ta ra valavuruana bung. ³⁰ Damana ra tarai dia ga ngo ta ra valavuruana bung.

³¹ Ma ra tarai Israel dia ga vatang ra iangina ma ra Mana; ma i ga da ra pat na davai ik, i pua; ma ba di ga en kilang ia, i ga da ra gem palar ik di pait ia ma ra polo na livur i kalakalami. ³² Ma Moses i biti: Ia go ra magit ra Luluai i ga vartuluai ure dari: Avat a vung vake tika na valavalar tana ure kavava tarai namur, upi diat a gire ra gem, nina iau ga tabar avat me ta ra pupui, ba iau agure vairop avat kan ra gunan Aigipto. ³³ Ma Moses i ga biti tai Aron: Una tak pa ta pal a tava na vat, ma una vabuka ma tika na valavalar na Mana, ma una vung ia ta ra luaina mata i ra Luluai, ma da balaure vake upi kai kavava lavur taun tarai namur. ³⁴ Da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses, damana Aron i ga vung ia ta ra luaina mata i ra Tinata na Varveai upi da balaure vake.

³⁵ Ma ra tarai Israel dia ga en ra Mana a ivat na vinun na kilala tuk tar ta nam ra bung dia ga tadav ra gunan a tarai dia ga ki tana; dia ga en ra Mana tuk tar ta nam ba dia ga tadav ra umana langun Kanaan. ³⁶ Ma tika na valavalar i ra vavinun na pakana ta ra epa.*

17

A tava ta ra vat ki (Nilu 20:1-13)

¹ Ma ra tarai Israel par dia ga tut kan ra bil Sin, ma dia ga ki pit vana vana ta kadia vinavana varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai, ma dia ga ki boko aro Repidim; ma pa ta tava abara upi ra tarai diat a mome. ² Kari

ra tarai dia ga vartoto ma Moses, ma dia ga biti: Una tul tar ra tava ta vevet upi avet a mome. Ma Moses i ga biti ta diat: Ta ra ava ava takun iau? Ta ra ava ava valar ra Luluai? ³ Ma ra tarai dia ga kaina upi ta tava; ma ra tarai dia ga tata mukumuk ure Moses, ma dia ga biti: Ta ra ava u ga agure vairop avet kan Aigipto, upi avet a virua ma ra nimar, avet ma ra umana natu i vevet ma kaveve lavur vavaguai bula? ⁴ Ma Moses i ga kail tadav ra Luluai, i ga biti: Ava ina pait ia pire go ra tarai? Tago dia to na tupar iau ma ra vat. ⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vana pakit ra tarai, ma avat a varagur ma ra umana patuana kai ra tarai Israel; ma una vatur vake kaum buka, nina u ga kita ra tava alir me, ma una vana. ⁶ Gire, ina tur ta ra luaina matam abara ta ra ul a vat ki aro Koreb; ma una kita ra vat ki, ma ra tava na alir rikai tana upi ra tarai diat a momo. Ma Moses i ga pait ia ta ra luaina mata i ra umana patuana kai ra tarai Israel. ⁷ Ma i ga vatang ra iang i ra gunan ba Masa ma Meriba, ure ra vartoto kai ra tarai Israel, ma tago dia ga valar ra Luluai ma dia ga biti: Dave, ra Luluai i ki livuan ta dat ba pata?

A vinarubu ma Amalek

⁸ Ma ra tarai Amalek dia ga vut, ma dia ga varubu ma ra tarai Israel aro Repidim. ⁹ Ma Moses i ga biti tai Iosua: Una pilak pa ta umana tutana ure dat, ma una vana, una varubu ma ra tarai Amalek; ningene ina tur ta ra ul a luana ma ina vatur vake ra buka kai God ta ra limagu. ¹⁰ Io, Iosua i ga pait ra magit Moses i ga tatike tana, ma dia ga varubu ma Amalek; ma Moses ma Aron ma Kur dital ga tutua urama ta ra ul a luana. ¹¹ Ma ba Moses i ga tulue ra limana urama, Israel i ga ongor, ma ba i ga vabura ra limana, Amalek i ga ongor. ¹² Ma ra ura lima i Moses dir ka malmalu; ma dir tak pa ra vat, dir

* **16:36:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 na kilogram ba 56 lbs.

ga vung ia ta ra vavaina, ma i ga ki tana; ma Aron ma Kur dir tukatukal ra ura limana, tikai tai tika na papar, ma ta ra tikai tai ta ra papar; ma ra ura limana dir ga ongor, ma i ga tuk tar ta ra keake i ga kuba. ¹³ Ma Iosua i ga uvia pa Amalek ma kana tarai ma ra pakat na vinarubu.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tumu go tai ta tika na buk upi na tur na im, ma una manga vateten Iosua tana, tago ina pun vakakit vue ra iang i Amalek ta ra vavai na bakut. ¹⁵ Ma Moses i ga pait tika na ugu ugu na vartabar, ma i ga vatang ra iangina ba Luluai-Nisi; ¹⁶ tago i ga biti dari: Da vatur ra vakilang kai ra Luluai. A Luluai na varvarubu vatikai ma Amalek ta ra lavur taun tarai par namur.

18

Ietro i vana tadav Moses

¹ Ma Ietro, a tena tinabar aro Midian, nimu i Moses, i ga valongore ra tinata ure ra lavur magit God i ga pait ia ure Moses ma ure Israel kana tarai, ma ba ra Luluai i ga agure vairop ra tarai Israel kan Aigipto. ² Ma Ietro, nimu i Moses, i ga agure Sipora, a taulai, ai Moses, nina i ga tulue valilikun mule, ma a ura natuna, a ura tutana; ³ tikai ta dir a iangina Gersom, tago i ga biti: Iau ga ki na vaira ta ra gunan na vaira. ⁴ Ma ra iang i ta ra tikai Elieser, tago i ga biti: A God kai tamagu i ga maravut iau. ma i tar valaun iau kan ra pakat na vinarubu kai Parao. ⁵ Ma Ietro, nimu i Moses, diat ma ra ura natuna ma kana taulai, dia ga vana tadav Moses ta ra bil nina i ga ki tana pire ra luana kai God. ⁶ Ma i ga biti tai Moses: Iau Ietro, nimum, iau vana piam, avet ma kaum taulai ma kana ura bul tutana. ⁷ Ma Moses i ga totongo upi nimuna, ma i ga va timtimum ma i ga galum ia; ma dir ga tir vargiliane dir ure kadir kini; ma dir ga ruk ta ra pal na mal. ⁸ Ma Moses i ga ve nimuna ta ra lavur magit ba ra Luluai i ga pait ia tai

Parao ma tai ra tarai Aigipto ure ra tarai Israel, ma i ga ve ta ra lavur magit na varmonong i ga tadav diat ta ra nga, ma ba ra Luluai i ga valaun diat i tana. ⁹ Ma Ietro i ga gugu ure ra varmari kai ra Luluai tadav ra tarai Israel, tago i ga tar valaun diat kan ra lima i ra tarai Aigipto.

¹⁰ Ma Ietro i ga biti: A pite varpa tadav ra Luluai, nina i tar valaun avat kan ra lima i ra tarai Aigipto ma kan ra lima i Parao. ¹¹ Go iau nunure ba ra Luluai i lia ta diat ra lavur god, maia, ta nam ra magit iat ba dia ga arung bat diat i tana. ¹² Ma Ietro, nimu i Moses, i ga kapkap ra tinabar di tuntun ia, ma ra umana vartabar pire God; ma Aron i ga vut ma ra umana patuana kai ra tarai Israel, upi diat a ian varurung ma nimu i Moses ta ra luaina mata i God.

Moses i pilak pa ra umana tena kabinana

(Vart 1:9-18)

¹³ Ma ta ra kubak tana, Moses i ga ki upi na varkurai pire ra tarai; ma ra tarai dia ga tur kikil Moses; i ga tur pa ia ta ra malana ma i ga tuk tar ta ra ravian. ¹⁴ Ma ba nimu i Moses i ga gire ra lavur magit ba i ga varvakai me pire ra tarai, i ga biti: Ava go ra magit u varvakai me pire ra tarai? Ta ra ava u ki varkolono ma ra tarai dia tur kikil u, i tur pa ia ra malana ma i tuk tar ta ra ravian? ¹⁵ Ma Moses i ga biti tai nimuna: Tago ra tarai dia tadav iau, upi diat a titir pire God; ¹⁶ ba ta magit pire diat, dia tadav iau, ma iau varkurai pire ra tarai ma ra umana talai diat, ma iau vaarike ra lavur varkurai kai God ma kana lavur vartuluai ta diat. ¹⁷ Ma nimu i Moses i ga biti tana: Go ra magit u pait ia pa i boina. ¹⁸ Tuka boko una bilua, avat par ma ra tarai dia ki piam; tago go ra papalum i mamat piam, pa i tale u pi una pait varkolono pa ia. ¹⁹ Boina ba una valongore kaugu tinata, ma ina vateten u, ma God na maravut u. Una tur ta ra luaina mata i God ure ra tarai, ma una kap ra umana mamat na magit na varkurai tadav

God. ²⁰ Ma una tovo diat ta ra lavur varkurai ma ra lavur vartuluai, ma una vateten diat ta ra nga ba diat a vana tana ma ra papalum ba diat a pait ia. ²¹ Ma tikai bula: una pilak pa ra umana tena kabinana ta diat ra tarai, a umana tutana ba dia ru God ma dia dovot na dia milikuane ra vapuak ba pa i takodo; ma una tibe diat upi diat a lualua ure ra arip na marmar, ma ure ra umana marmar, ma ure ra ilima na vinvinun, ma ure ra vinvinun; ma diat a kure ra tarai ta ra lavur bungbung par; ²² ma ra lavur ngala na magit boina ba diat a kap diat piram, ma ra lavur ikilik na magit diat iat diat a kure; damana pa na manga mamat mulai piram, ma diat a pupuak maravut u. ²³ Ona u pait go ra magit ma God bula i vartuluai damana piram, na tale u ra papalum, ma ra tarai diat a lilikun ta ra kubakuba i diat ma ra malmal.

²⁴ Ma Moses i ga torom ta ra tinata kai nimuna, ma i ga pait ra lavur magit i ga tatike. ²⁵ Ma Moses i ga pilak pa ra umana bo na tutana ta diat ra tarai Israel par, ma i ga tibe diat upi diat a lualua ure ra umana arip na marmar, ma ure ra umana marmar, ma ure ra umana ilima na vinvinun, ma ure ra umana vinvinun. ²⁶ Ma dia ga kure ra tarai ta ra lavur bungbung par; ma ra lavur mamat na magit na varkurai dia ga kap diat tadav Moses, ma ra lavur magit i ikilik diat iat dia ga kure.

²⁷ Ma Moses i ga nur vue nimuna upi na vana mulai kan ia; ma i ga vana mulai ta kana gunan iat.

19

A tarai Israel dia ki ta ra luana Sinai

¹ Ma ba a utul a gai i ga taun ra nirop kai ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto, ta nam ra bung iat dia ga tadav ta bil Sinai. ² Ma ba dia ga vana mulai kan Repidim, ma dia ga tadav ra bil Sinai, dia ga ki boko ta ra bil; ma ra tarai Israel dia ga ki pit ta ra luaina mata i ra luana.

³ Ma Moses i ga tutua urama tadav God, ma ra Luluai i ga oro pa ia marama ra luana, ma i ga biti: Go ra magit una tatike tai ra kuba i Iakob, ma una ve ra tarai Israel dari: ⁴ Ava tar gire ra lavur magit iau tar pait ia ta ra tarai Aigipto, ma ba iau tar puak pa avat da ma ra bebea i ra taragau, ma iau tar agur pa avat piragu. ⁵ Io, ona avat a torom tuna ta ra nilaigu, ma avat a mur kaugu kunubu, ina pilak pa avat ta ra lavur vuna tarai upi avat kaugu enana tarai iat; tago kaugu ka ra rakarakan a gunagunan; ⁶ ma avat a da ra vuna tena tinabar piragu ma ra gomgom na vuna tarai! Go ra lavur tinata una tatike ta ra tarai Israel.

⁷ Ma Moses i ga pot, ma i ga oro pa ra umana patuana kai ra tarai Israel, ma i ga tul tar go ra lavur tinata ta diat ba ra Luluai i ga ve tar ia tana. ⁸ Ma ra tarai par dia ga tata bali ia, ma dia ga biti: Avet a pait ra lavur magit ra Luluai i tar tatike. Ma Moses i ga kap ra varvai ure ra tinata kai ra tarai tadav ra Luluai. ⁹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Gire, ina vana piram ta ra marut na bakut upi ra tarai diat a valongore ba ina tata piram, upi diat a nurnur vatikai tam bula.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vana tadav ra tarai, ma una vagomgom diat; ¹¹ diat a puk vagomgom kadia lavur mal ma diat a vaninara upi ra vautuluna bung, tago ta ra vautuluna bung ra Luluai na vana ur ta ra luaina mata i ra tarai ma na ki ta ra ul a luana Sinai. ¹² Ma una pait ra poro kikil ia ure ra tarai, ma una biti: Avat a balaure avat, upi koko avat a tutua ta ra luana, ma koko avat a tur ta kana langun; diat par dia rua ra luana diat a virua muka; ¹³ ba ta lima i tikai na bili ia, da tupar ia ka ma ra vat, ba da tut ia, ba ta vavaguai ba ta tutana; ba dia valongore ra tavur, io, diat a tutua ta ra luana.

¹⁴ Ma Moses i ga vana ba marama ra luana tadav ra tarai ma i ga vagomgom ra tarai; ma dia ga puk

vagomgom kadia lavur mal. ¹⁵ Ma i ga biti tai ra tarai: Avat a vaninara upi ra vautuluna bung; i tabu ra vaden pire vavat.

¹⁶ Ma ta ra vautuluna bung, ta ra malana, i ga pipi, ma i ga pala ra meme, ma a ivarat i ga ki taun ra luana, ma tika na tavur i ga tangi; ma ra tarai par ta ra gunan dia ga dadadar. ¹⁷ Ma Moses i ga agur pa ra tarai upi diat a varkuvo ma God; ma dia ga tur ta ra bit a luana. ¹⁸ Ma ra luana Sinai par i ga mi, tago ra Luluai i ga vana ba tana ma ra iap; ma ra miina i ga tubang da ra mi kai ra ubu, ma ra luana par i ga guria na kaia. ¹⁹ Ma ba ra nilai ra tavur i ga ngala vanavana, Moses i ga tata, ma God i ga tata bali ia ma ra nilaina. ²⁰ Ma ra Luluai i ga vana ba ta ra ul a luana Sinai, ma ra Luluai i ga oro pa Moses pi na vana urama ta ra ul a luana; ma Moses i ga tutua urama. ²¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una kuba, una tigel ra tarai, kan diat a rada ra poro upi diat a tadav ra Luluai ma diat a bobo, ma mangoro ta diat diat a virua. ²² Ma ra umana tena tinabar bula, diat dia maravai pire ra Luluai, diat a vagomgom diat mulai, kan ra Luluai na pait ra kamara pire diat. ²³ Ma Moses i ga biti tai ra Luluai: I dekdek upi ra tarai diat a tutua urama ta ra luana Sinai, tago u ga vartuluai dari: Una pore bat ra luana ma una vatabue. ²⁴ Ma ra Luluai i ga biti tana: Una vana ur; ma namur amur ma Aron, amur a tutua urama; ma una tigel ra umana tena tinabar ma ra tarai upi koko diat a rada ia upi diat a tutua tadav ra Luluai kan na pait ta kamara pire diat. ²⁵ Ma Moses i ga irop, ma i ga tadav ra tarai, ma i ga ve diat.

20

A vinun na varkurai (Vart 5:1-21)

¹ Ma God i ga tatike go ra lavur tinata, ma i ga biti:

² Iau ra Luluai kaum God, nina i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto, kan ra kuba i ra kini na vilavilau.

³ Koko una torom tai ta ra umana god bula.

⁴ Koko una poko kaum ta tabataba, ba ta malalar i tika na magit arama ra bala na bakut, ba tika na magit ra pia, ba tika na magit ta ra tava ta ra bala na pia. ⁵ Koko una va timtimum tadav diat ma koko una torom ta diat; tago iau ra Luluai kaum God, iau a God a tena ongor, ma ina bali ra varpiam kai ra tarai tadav ra umana natu i diat ma na tuk tar ta ra vautuluna ma ra vaivatina taun tarai pire diat dia milikuane iau; ⁶ ma ina mari ra vinvinun na marmar na taun tarai ta diat dia mari iau, ma dia torom ta kaugu lavur vartuluai.

⁷ Koko una vatang vakuku ra iang i ra Luluai kaum God, tago ra Luluai pa na nuk vue ra balbali pire nina i vatang vakuku ra iangina.

⁸ Una kodop ra Bung Sabat upi una ru ia. ⁹ Laptikai na bung una ongaongor, ma una pait vapar kaum papalum tana; ¹⁰ ma ra valavuruana bung ia ra Sabat kai ra Luluai kaum God; koko avat a papalum tana, u, ba natum a tutana, ba natum a vavina, ba kaum tultul a tutana, ba kaum tultul a vavina, ba kaum vavaguai, ba ra vaira i ki ta kaum gunan; ¹¹ tago laptikai na bung ra Luluai i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan tana, ma ra ta, ma ra magit par i ki ta dital, ma i ga ngo ta ra valavuruana bung; ia ra vuna tago ra Luluai i ga vadoane tana ra Sabat, ma i vagomgom ia.

¹² Una ru tamam ma nam, upi na lolovina kaum nilaun ta nam ra gunan ba ra Luluai kaum God na tabar u me.

¹³ Koko una doko ta tikai.

¹⁴ Koko una po.

¹⁵ Koko una long.

¹⁶ Koko una varvai vavaongo ure ta tikai.

¹⁷ Koko i puruai ra balam upi ra pal kai ta tikai, koko i puruai ra balam upi ra vavina kai ta tikai, ba upi

kana tultul a tutana, ba kana tultul a vavina, ba kana bulumakau, ba kana as, ba upi ta magit kai ta tikai.

*A tarai dia burut
(Vart 5:22-33)*

¹⁸ Ma ra tarai par dia ga gire ra pipi, ma ra meme, ma ra nilai ra tavur, ma ra mi ta ra luana; ma ba ra tarai dia ga gire, dia ga dadadar, ma dia ga tur aro vailik * ¹⁹ Ma dia ga biti tai Moses: U iat una tata ta vevet, ma avet a valongore; ma koko God iat na tata ta vevet, kan avet a virua. ²⁰ Ma Moses i biti tai ra tarai: Koko avat a burut, tago God i tar vut upi na valar avat ma upi ra bunurut pirana na tur ta ra luaina mata i vavat upi koko ava pait ra varpiam. ²¹ Ma ra tarai dia ga tur aro vailik, ma Moses i ga kakari maravai tadav ra bingnimuna, nina ba God i ga ki tana.

A umana varkurai ure ra umana uguugu na vartabar

²² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve ra tarai Israel dari: Avat iat ava valongore ba iau ga tatata ta vavat marama ra bala na bakut. ²³ Koko avat a pait kavava ta god upi amir a tur varurung me; ta god na silva, ba ta god na goled, koko avat a pait ia upi kavavat.

²⁴ Una pait kaugu ta uguugu na vartabar, ma una vartabar tana ma kaum lavur tinabar di tuntun tar diat, ma kaum tinabar na varmaram, kaum sip ma kaum bulumakau; ta ra lavur pakana gunan ba ina vaarike tar ra iangigu tana, ina tadav u, ma ina vadoane u. ²⁵ Ma ba u pait ta uguugu na vartabar ma ra vat, koko una pait ia ma ra vat di mut mal ia, tago ona u palum ia ma kaum mumumut u tar vakaina. ²⁶ Go bula: koko una vana urama ta kaugu uguugu na vartabar ta ra koko rikai, upi koko diat a gire ra pakam tuna.

21

*A varbaurai pire a umana tultul
(Vart 15:12-18)*

¹ Ma go ra umana varkurai una tul tar ia ta diat: ² Ona u kul ta tika na tultul, a tutana Ebraio, na kudakudar laptikai na kilala piram, ma ta ra valavuruana una pala vakuku vue. ³ Ona i tar pot a inip na tutana, na irop mulai a inip na tutana; ma ona i taulai, dir ma kana taulai dir a irop. ⁴ Ba kana lualua i tul tar ta vavina tana, ma i kava ra umana bul tutana ba ra umana bul vavina, kana lualua na kale nam ra vavina ma ra umana natuna, ma ra tutana ka na irop. ⁵ Ma ari ona ra tultul i tata kapa ma i biti dari: Iau mari kaugu lualua, ma iau mari kaugu taulai ma ra umana natugu bula; pa iau mainge ba na pala vue iau, ⁶ io, kana lualua na agur pa ia tadav God, ma na vatur ia ta ra matakilalat, ba ta ra tukal i ra matakilalat, ma kana lualua na ing ra talingana ma ra barbar; ma na kudakudar pirana vatikai.

⁷ Ma ba ta tutana na ivure kana bul vavina upi na ki na tultul, koko una pala vue nam da ra tultul na tutana. ⁸ Ma ona kana lualua, nina i ga vakilang bat ia, pa i gugu tana, io, da kul are mule; i dekdek upi na ivure tai ra umana tematana, tago i ga tuam pa ia. ⁹ Ma ona i vakilang bat ia upi kai natuna a tutana, na pait ra magit i takodo tana, da tai natuna a vavina. ¹⁰ Ma ona na taule ta ra tikai, koko na muie ra ana kirip, ma kana mal ma ra kini na bartaulai. ¹¹ Ma ona pa i tul tar ia tana go ra utul a magit, io, na irop vakuku ka, ma koko ra varkul tana.

A umana varkurai ure ra varvakaina

¹² Nina i kita tika na tutana upi na mat, na virua muka. ¹³ Ma ona pa i parau upi ia, ma God i tul tar ia upi na ubu vatuptup ia ka, io, ina kure tar ta pakana gunan tam, ba na vilau tana. ¹⁴ Ma ona ta tutana i kankan ure ta tikai ma i ub ia ka ta ra vartuam, una ben vaire kan kaugu uguugu na vartabar upi na virua.

¹⁵ Ma nina i kita tamana ma nana na virua muka.

¹⁶ Ma nina i long ta tikai, ma i ivure, ba ona i ki ka pirana, nam na virua muka.

¹⁷ Ma nina i tata kakaina ure tamana ba nana na virua muka.

¹⁸ Ma ona ra tarai dia varngangar, ma tikai i tupar ta ra tikai ma ra vat, ba i tibul ia ma ra limana, ma pa i mat tana, i vava ka, ¹⁹ ona i tut mulai, ma i vanavana ma ra buka, io, nina i ga ub ia na langalanga; ia kaka na porong ia ure kana kini vakuku ma na maravut ia upi na lagar bulu mulai.

²⁰ Ma ba ta tikai i kita kana tultul a tutana ba kana tultul a vavina ma ra davai, ma i mat lulut, da kure bali ia. ²¹ Ma ona na laun boko ta urua ba ta utul a bung, koko da kure bali ia, tago i da i rara kana mani.

²² Ma ona ra tarai dia varngangar vargil, ma dia vakaina tika na vavina i kap bala, ma i kava pit ra bul, ma pa i kaina tai ta magit mulai namur, nam ra tutana na varkul tana, varogop ma ra varkul ra tutana kai nam ra vavina i vatang upi ia; na tul tar ia ba ra umana tena varkurai dia mulaot i tana. ²³ Ma ona ta kaina magit boko i tadav ra vavina, io, una bali ia, a nilaun ma ra nilaun, ²⁴ a kiau na mata ma ra kiau na mata, a pal a ngia ma ra pal a ngia, a lima ma ra lima, a keke ma ra keke, ²⁵ a baba na iap ma ra baba na iap, a kinkin ma ra kinkin, a pal a vidiraen ma ra pal a vidiraen.

²⁶ Ma ba tikai i tibul ra kiau na mata i kana tultul a tutana, ba ra kiau na mata i kana tultul a vavina, na pala vakuku vue ra tultul ure ra kiau na matana. ²⁷ Ma ona i tumak rubat vue ra pal a ngie i kana tultul a tutana, ba kana tultul a vavina, na pala vakuku vue ure ra pal a ngiene.

A umana varkurai ure ra tiniba kadiat dia vatur vake ra tabarikik

²⁸ Ma ona ta bulumakau i go tika na tutana, ba tika na vavina, ma dir mat, da tupar doko nam ra bulumakau, ma koko di en ra viono; ma nina ba kana ra bulumakau na langalanga. ²⁹ Ma ona damana iat

ra mangamangana kai nam ra bulumakau, ma ba i ga varubu lua, ma ba di ga ve nam ra tutana ba kana, ma pa i ga veva, ma i ga doko ta tutana ba ta vavina: da tupar doko nam ra bulumakau, ma nam ra tutana ba kana na virua bula. ³⁰ Ma ona di kure tar ta varkul tana, na tul tar ia da ra varporong ure kana nilaun, a magit par ba di kure tar ia. ³¹ Ba i ga go ta bul tutana ba ta bul vavina i varogop, da pait go ra varkurai tana. ³² Ba ra bulumakau i go ta tultul a tutana, ba ta tultul a vavina, na tul tar ia ta kadir lualua a utul a vinun na pakana silva, ma da tupar doko ra bulumakau.

³³ Ma ona ta tikai i papa are ta tung, ba ona ta tikai i kal ta tung, ma pa i tuba, ³⁴ ma tika na bulumakau ba ta as i bura tana, nina ba kana ra tung na bali pa ia ma ra mani, ma ra viruana kana ka.

³⁵ Ma ona ra bulumakau kai ta tikai i ubu vakaina ra bulumakau kai ta ra tikai, ma i mat, io, dir a ivure ra bulumakau i laun, ma dir a tibe ra mataina ta dir par; ma dir a tibe bula ra viruana. ³⁶ Ma ona di nunure ba lua bula ra mangamangana iat kai nam ra bulumakau upi na varubu, ma nina ba kana pa i ga veva, na bali ra bulumakau ma ra bulumakau, ma na vatur vake ra viruana.

22

A umana varkurai ure ra varvalilikun

¹ Ba tikai i long tika na bulumakau, ba tika na sip, ma i doka, na bali ra kopono bulumakau ma ra ilima na bulumakau, ma ra kopono sip ma ra ivat na sip. ²⁻⁴ A tena nilong na varkul, ma ona pa i vung ta magit boina ba da ivure ure kana nilong. Ma ona nam ra magit i long ia na laun boko pirana, ba ta bulumakau, ba ta as, ba ta sip, na vaura bali ia.

Ona di babare ra tena kinakinau ba i lolobong, ma dia ubu doka, koko ra vartakun ure ra gapuna. Ona ra keake i tar vana rikai, da vartakun ure ra gapuna.

⁵ Ba tikai i vague kana umana vavaguai ta kana uma ba ra uma na vain, ma pa i balaure diat, ma dia vana lake ta ra uma kai ta ra tikai, na bali ia ma ra magit i boina kakit ta kana uma iat, ma ra magit i boina kakit ta kana uma na vain.

⁶ Ba ra iap i vana pangai ma i vautrege ra kait ma i imur bula ra vinvin na kon, ba ra kon i tur boko, ba ta enana magit ta ra uma, nina ba i ga vautrege ra iap na bali ia.

⁷ Ba tikai i vung kapi ta mani ba ta tabarikik pire talaina upi na balaure, ma di long ia ta ra kuba i ra tutana, a tena nilong, ona dia tikan tadav ia, na vaura bali ia. ⁸ Ona pa di tikan tadav ra tena nilong, a lualua na pal na tadav God ma da titir ba ia iat bar i ga tak pa ra tabarikik kai talaina ba pata. ⁹ Ta ra lavur vartakun, ba ure ta bulumakau, ba ta as, ba ta sip, ba ta mal ba ta enana magit i rara, nina tikai i biti tana: Go, ia ra magit! da kap kadir tinata par tadav God; ma nina ba God na kure tar ia na vaura bali ia tadav talaina.

¹⁰ Ona tikai i vatur kapi tika na as, ba tika na bulumakau, ba ta sip, ba ta enana vavaguai pire talaina upi na mataure, ma i mat ika, ba i kaina tai tika na magit, ba ona di ra pa ia, ma pa ta na i gire; ¹¹ a vavalima kai ra Luluai na tur livuan ta dir par ba pa i vatur vake ra tabarikik kai talaina, ma nina kana ra tabarikik na kapupi ia; ma koko na alube pa ta varkul. ¹² Ma ona di tar long ia na bali ia pire nina ba kana. ¹³ Ma ba ta kaina leing i tar ubu kadakadal ia, boina na kap ia upi da nunure ra dovotina; koko na kul bali nina di ga ubu kadakadal ia.

¹⁴ Ma ba tikai na kail ta vavaguai tai talaina, ma i kaina tai ta magit ba ona i mat, ma nina ba kana pa i ki pirana, na kul bali ia ka. ¹⁵ Ari nina ba kana i ki pirana, koko na varkul ure; ma ona ia ra magit ba di tokom ia, io, kana totokom na topa ia.

Ta umana varkurai ure ra lotu ma ra bo na mangamangana

¹⁶ Ba tikai i vo pa ra inip na vavina ba pa di vakilang bat ia, ma dir po me, na pait ra varkukul ure upi na taulai me. ¹⁷ Ona tama i ra inip na vavina i ole upi na tul tar ia tana, na kul ia ka ma ra magit i topa ra varkul ure ra inip na vavina.

¹⁸ Koko una mulaot ba ra tena agagar, a vavina, na laun piram.

¹⁹ Nina dir pait ra kaina ma ra vavaguai na virua muka.

²⁰ Nina ba i pait ra tinabar tadav ta enana god ma vakir tadav ra Luluai kaka, nam na virua muka.

²¹ Ma koko una pait ta magit i rara tai ta vaira, ma koko una arung bat ia, tago ava ga ki na vaira ta ra gunan Aigipto. ²² Koko ava vakadik ta ua na vavina ba ta nat na ling. ²³ Ona u vakadik dir ma ta mangamangana ma dir tangi tadav iau, ina valongore muka kadir tinangi; ²⁴ ma kaugu kankan na ngala, ma ina ubu doko u ma ra pakat na vinarubu; ma kavava umana taulai diat a ua na vavina boko, ma ra umana natu i vavat diat a ki na nat na ling ika.

²⁵ Ona tikai a luveana ta kaugu tarai piram i kail pa ra mani tam, koko una da ra tena piapie mani pirana, ma koko una kure tar ta vavatur tana. ²⁶ Ba u vatur vake ra mal kai ta tikai da ra vuvung varirap, una vamule tana ba ra keake i vana ba; ²⁷ tago nam uka kana tubatuba, kana olovoi ure ra pal a pakana; na va ma ra ava? Ma ona i tangi tadav iau, ina valongore, tago iau a tena varmari.

²⁸ Koko una vul God, ma koko una tata vakaina ra lualua kai kaum tarai.

²⁹ Koko una muie vake ra vartabar ta ra peal vuai kaum uma ma ra polo i ra vuai ra vain. A luaina ta diat ra umana natum, a umana tutana, una tabar iau me. ³⁰ Damana una pait ia bula ma kaum nat na bulumakau ma kaum nat na sip; lavurua na bung na ki pire tinana, ma ta ra valavutuluna una tabar iau me.

³¹ Ma avat kaugu tarai, avat a gomgom; kari koko avat a en ra kanomong i ta vavaguai di ubu

kadakadal ia ara ra pui; avat a tabar ika ra umana pap me.

23

A varkurai i dovot ma i varogop

¹ Koko una vatang vanavana ra varvai vavaongo, ma koko una maravut nina i rara ma ra varvai i gegagege. ² Koko una mur ra nuknuk i ra kor upi ra kaina; ma koko una varvai maravut ta ra magit na var-takun vardada ma ra nuknuk i ra kor ika upi una pukue varara ra varkurai; ³ ma koko una maravut vakuku ra luveana ta kana vavaarikai.

⁴ Ari u varkuvo ma ra bulumakau ba ra as kai kaum ebar, ba i vana rara, una agure vatalil ia pirana. ⁵ Ma ona u gire ra as kai kaum ebar, ma i tup ia ra kinakap, koko una nurvue, una maravut ia ka.

⁶ Koko una pukue vakaina ra varkurai ure kaum luveana ta kana vavaarikai. ⁷ Una tur irai kan ra vartakun vavaongo, ma koko nina i tuptup ma i takodo na virua; tago pa ina varkurai maravut ta tena varpiam. ⁸ Ma koko una alube pa ta vartabar, tago ra vartabar i vapula bat nina i kapa ra matana, ma i pukue vakaina ra magit kai ra tena takodo.

⁹ Ma koko una ki taun ra vaira, tago ava nunure ra nuknuk ta ra bala i ra vaira, tago ava ga ki na vaira ta ra gunan Aigipto.

A valavuruana kilala ma ra valavuruana bung

¹⁰ Ma laptikai na kilala una vavauma ta kaum gunan ma una varurue ra vuaina, ¹¹ ma ra valavuruana kilala una nurvue upi na ngo ma na tur vakuku; upi ra umana luveana ta kaum tarai diat a ian; ma nam ba dia en valili ia, a umana leing ta ra gunan diat a en ia. Damana bula una pait ia ure kaum uma na vain ma ure kaum uma na oliva.

¹² Laptikai na bung una papalum tana, ma ta ra valavuruana una ngo, upi kaum bulumakau ma kaum as dir a ngo, ma ra natu i kaum tultul a vavina ma ra vaira dir a ongor mulai.

¹³ Ma ra lavur magit iau tar tatike ta vavat, avat a nuk pa diat, ma koko avat a nuk pa ra iang i ra umana enana god, koko avat a vatang diat ma ra ngie i vavat.

A utul a mamat na lukara (Niir 34:18-26; Vart 16:1-17)

¹⁴ Una vautul ma ra pait lukara ure iau ta ra kilakilala. ¹⁵ Una pait ra lukara na gem ba pa i leven; lavurua na bung una en ra gem ba pa i leven, da iau ga vartuluai piram, ta ra bung iau ga tibe ta ra gai Abib, tago ta nam ra gai u ga irop kan ra gunan Aigipto; ma koko ta tikai na vana rikai vakuku piragu; ¹⁶ ma una pait ra lukara na nidodoko ma ra luaina vuai kaum papalum, a vuai nam iat ba u vavaume ta ra uma; ma ra lukara ure ra ngala na varurue magit ta ra mutuai ra kilala, ba u varurue ra vuai kaum lavur papalum ta ra umauma. ¹⁷ Kaum lavur tutana diat a vautul a tur rikai ta ra luaina mata i ra Luluai God.

¹⁸ Koko una tul tar ra gapu i kaugu tinabar ma ra gem i leven, ma koko ava vung ra bira ure kaugu lukara upi na va ra marum par tuk tar ta ra malana.

¹⁹ Ra luaina ta ra luaina vuai kaum uma una kap ia ta ra kuba i ra Luluai, kaum God.

Koko una kabalane ra nat na me ta ra polo na u i tinana.

A Luluai i tulue kana angelo upi na lue ra tarai Israel

²⁰ Gire iau tulue tika na angelo na lua tam upi na mataure u ta ra nga, ma upi na agure pa u tadav nam ra gunan iau ga vaninare. ²¹ Una kapupi ia, ma una torom ta ra nilaina; koko una piam vue, tago pa na nurvue kaum varpiam; tago ra iangigu i tur tana.

²² Ma ona u torom ta ra nilaina, ma una pait vapar ra lavur magit ba ina tatike, iau a ebar tadav kaum lavur ebar, ma a tena tur varbat pire diat dia tur bat u.

²³ Tago kaugu angelo na lualua tam, ma na agure u pire ra tarai Amor, ma ra tarai Ket, ma ra tarai

Peres, ma ra tarai Kanaan, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus; ma ina li vue diat. ²⁴ Koko una va timtibum tadav kadia umana god, ma koko una torom ta diat, ma koko una mur kadia lavur mangamangana; ma una vue pukue vue diat, ma una pamar gigi ra lavur vat dia ga vatur ia. ²⁵ Ma avat a torom tadav ra Luluai kavava God, ma na vadoane kaum nian ma kaum nimomo; ma ina tak vue ra minait livuan kan u. ²⁶ Pa ta vavina na kakava kakaina ma pa ta na na biu ta kaum gunan; ina pait ot pa ra lavur bung mutu ure kaum nilaun.

²⁷ Ina tulue kaugu varvadadar na lua tam, ma ina vapurpuruan ra lavur tarai nina ba una tadav diat, ma ina kure kaum lavur ebar upi diat a takap kan u. ²⁸ Ma ina tulue ra varubu kakap na lua tam, ma diat a korot vue ra tarai Kivi, ma ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket kan ra luaina matam. ²⁹ Pa ina korot vue diat kan ra luaina matam ta ra kopono kilala, kan ra gunan na pui ka ma ra umana leing ta ra pui diat a pepeal ma diat a vakaina u. ³⁰ Ina korot vue diat vanavana ta ra luaina matam tuk tar ta ra bung una pepeal tana, ma una kale pa ra gunan. ³¹ Ma ina pait kaum langun pi na tur pa ia ta ra Ta Meme ma na tuk tar ta ra ta kai ra tarai Pilistia, ma mara ra bil tuk tar ta ra Tava Alir; tago ina tul tar ra tarai ta nam ra gunan ta ra limam, ma una korot vairop vue diat ta ra luaina matam. ³² Koko ava pait ta kunubu ma diat, ba kadia lavur god. ³³ Koko diat a ki ta kaum gunan, kan diat a varirap u ta ra varpam tadav iau; tago ona u toratorom ta kadia lavur god, na varogop uka ma ra kun piam.

24

A nimulaot ure ra kunubu

¹ Ma i ga biti tai Moses: Avat a tutua tadav ra Luluai, avat ma Aron ma Nadab ma Abiu, ma lavurua na vinun na patuana kai ra tarai Israel, ma avat a lotu maro vailik. ² Ia kaka Moses na vana maravai pire ra

Luluai, ma koko diat a kakari maravai, ma koko ra tarai diat a tutua varurung me.

³ Ma Moses i ga tadav ra tarai, ma i ga ve diat ta ra lavur tinata par kai ra Luluai, ma ra lavur varkurai; ma ra tarai par dia tata balbali ma ra kopono nilai diat, ma dia biti: A lavur tinata ra Luluai i ga tatike, avet a pait diat, ⁴ Ma Moses i ga tumu vake ra lavur tinata kai ra Luluai, ma i ga tut ra malana ikilik, ma i ga pait ra uguugu na vartabar ta ra bit a luana, ma i ga vatur a vinun ma a ura vat varogop ma ra vinun ma a ura vuna tarai Israel. ⁵ Ma i ga tulue ra umana barmana kai ra tarai Israel, ma dia ga tul tar ra umana tinabar di ga tuntun tar diat tai ra Luluai, ma dia ga vartabar tar ra umana bulumakau bula upi ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai. ⁶ Ma Moses i ga tak pa ra ngungu ta ra gap, ma i ga lolong tar ia ta ra umana la, ma ta ra ngungu i ga apur ra uguugu na vartabar me. ⁷ Ma i ga tak pa ra buk na kunubu, ma i lululuk ta ra mata i ra tarai. Ma dia ga biti: Nam ra lavur magit ra Luluai i tar tatike, avet a pait ia, ma avet a toratorom. ⁸ Ma Moses i tak pa ra gap, ma i apur ra tarai me, ma i biti: Gire ra gapu i ra kunubu, nina ra Luluai i ga pait ia pire vavat ure go ra lavur tinata.

⁹ Ma Moses ma Aron, Nadab ma Abiu dia ga tutua urama ma lavurua na vinun na patuana kai ra tarai Israel; ¹⁰ ma dia gire ra God kai Israel; ma ta ra vavai na kauna i da ra tamataman di mal ia ma ra vat na sapir, ma i ga kadenger da ra lao arama liu. ¹¹ Ma pa i ga bili vakaina ra umana lualua kai ra tarai Israel; ma dia gire God ma dia ga ian ma dia ga momo.

Moses i ki ta ra ul a luana Sinai

¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tutua tadav iau ta ra luana ma una ki ie; ma ina tul tar ta umana pal a vat tam ma ra tinata na varkurai ma ra umana vartuluai, nina iau ga tumu ia, upi una tovo tar ia ta diat. ¹³ Ma Moses i ga tut, dir ma kana

tultul Iosua; ma Moses i ga tutua urama ra luana kai God. ¹⁴ Ma i ga bititai ra umana patuana dari: Avat a ki ung pa amir ati tuk tar ta nam ba amir a tadav mule avat; ma Aron ma Kur dir a ki pire vavat; ba tikai i mainge ta varkurai ure ta magit, boina ba na tadav dir.

¹⁵ Ma Moses i tutua urama ra luana, ma ra bakut i ga pulu bat ra luana. ¹⁶ Ma ra minamar i ra Luluai i ga ki ta ra ul a luana, ma ra bakut i turup bat ia laptikai na bung; ma ta ra valavuruana bung i ga oro pa Moses marima ra bala na bakut. ¹⁷ Ma di ga gire ra minamar kai ra Luluai, i ga da ra ngangap na iap ta ra ul a luana ta ra mata i ra tarai Israel. ¹⁸ Ma Moses i ga ruk ta ra bala na bakut, ma i ga tutua urama ta ra ul a luana; ma Moses i ki a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum ta ra ul a luana.

25

A tarai Israel diat a tak tar ra vartabar
(Niir 35:4-9)

¹ Ma ra Luluai i ga tatike ra tinata tai Moses dari: Una ve ra tarai Israel, ba diat a tak tar ra tinabar tagu; ² avat a alube pa ia ta diat par ba ra bala i diat i mariga tana. ³ Ma go ia ra tinabar ba avat a vatur vake ta diat: a goled ma ra silva, ma ra palariam gobol; ⁴ a mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau, ma ra ivuna me; ⁵ ma ra pal a sip di puk vameme pa ia, ma ra pal a me, ma ra davai akasia; ⁶ a dangi ure ra lamp, a lavur magit i ang na vuvuvul ure ra dangi na varku ma ure ra mi na lotu i ang na katkat; ⁷ a vat na onik ma ra vat na marmar ure ra mal na bongobongo ma ure ra popopoi. ⁸ Ma diat a pait kaugu ta gomgom na pal upi ina kiki livuan ta diat. ⁹ Avat a pait ia upi na varogop tuna ma ra lavur magit ina vaarike tam, varogop ma ra valavalar ure ra Pal ma ra valavalar ure ra lavur tabarikik tana.

A Bok na Tinata
(Niir 37:1-9)

¹⁰ Ma diat a pait tika na bok ma ra davai akasia; kana lolovina na varogop ma a ura malmalikun ma ra ngungu ma ra tababana varogop ma tika na malmalikun ma ra ngungu, ma tika na malmalikun ma ra ngungu a tuluaina. ¹¹ Ma una vung vapetep tar ra goled tuna tana, ta ra balana ma ta ra tamuruna, ma una mar kikil ra ul a bok ma ra goled. ¹² Ma una mal a ivat na ngovo ure, ma una pait vake diat ta ra ivat na kakene; a ura ngovo dir a tur tai tika na paparaina, ma ta ra urua tai ta ra tikai. ¹³ Ma una pait ra ivu kip ma ra davai akasia, ma una vung vapetep tar ra goled tana. ¹⁴ Ma una ule tar ra ura kip ta ra ngovo ta ra papar a bok, upi da kip ia me. ¹⁵ Ra ura kip dir a tur vatikai ta ra ngovo na kip, koko da ule vue dir kan ia. ¹⁶ Ma una poe ra tinata, ba ina tul tar ia tam boko, ta ra bala na bok.

¹⁷ Ma una mal tika na tubatuba ma ra goled tuna; kana lolovina na varogop ma a ura malmalikun ma ra ngungu, ma a tababana na da ra malmalikun ma ra ngungu. ¹⁸ Ma una mal a ura angelo ma ra goled ba di tutut ia, ma dir a ki ta ra ura ngungu na tubatuba. ¹⁹ Ma una pait tika na angelo tai tika na nguna, ma tika na angelo tai ta ra nguna; dir a kidoloina ka ma ra tubatuba ta ra ura nguna. ²⁰ Ma ra ura angelo dir a pala ra bebea i dir urama ma dir a turup ra tubatuba me, ma dir a bobo varkuvo; ra mata i ra ivu angelo na lingan tadav ra tubatuba. ²¹ Ma una vaki ra tubatuba urama ta ra ul a bok, ma una poe ra tinata, ba ina tul tar ia tam, ta ra bala na bok. ²² Ma dor a varkuvo ie; ina ki arama ra tubatuba livuan ta ra ura angelo ta ra ul a bok na tinata, ma dor a pirpir ure ra lavur magit, ba ina vartuluai me piram upi kai ra tarai Israel.

A Vuvuvung na Nian ure ra Gem na Ginigira
(Niir 37:10-16)

²³ Ma una pait tika na vuvuvung na nian ma ra davai akasia; kana lolovina na varogop ma tika na papar, ma ra tababana na varogop ma tika na malmalikun, ma ra tuluaina tika na malmalikun ra ma ngungu. ²⁴ Ma una vung vapetep tar ra goled tuna tana, ma una mar kikil ia ma ra goled. ²⁵ Ma una pait tika na pal a davai kikil ia, a tababana na varogop ma ra tababa na lima, ma una mar kikil ra pal a davai arama. ²⁶ Ma una mal a ivat na ngovo ure ma ra goled, ma una vung ra ngovo ta ra ivat na nguna ta ra ivat na kakene. ²⁷ Ra ivat na ngovo diat a tur maravai pire ra pal a davai i vana kikil ia, ma da ule tar ra kip tana, upi da kip ra vuvuvung me. ²⁸ Ma una pait ra kip ma ra davai akasia, ma una vung vapetep tar ra goled tana, upi da kip ra vuvuvung me. ²⁹ Ma una mal pa kana umana la, ma ra umana momamomo, ma ra umana pal a tava ma ra umana la upi da lolongi me; una pait diat ma ra goled tuna. ³⁰ Ma una vung vatikene pa ra gem na ginigira ta ra luaina matagu.

*A Turtur na Birao i Goled
(Niir 37:17-24)*

³¹ Ma una pait ra turtur na birao ma ra goled tuna; una tutut mal ra turtur na birao, a bitina ma ra livuana; a matana pupuna, ma ra pupuluna, ma ra mapina pupuna diat a kidoloina me; ³² ma laptikai na ingarina ta ra ura paparaina; a utul a ingar i ra turtur na birao tai tika na paparaina ma a utul a ingarina tai ta ra paparaina; ³³ a utul a matana pupuna da ra pupuna i papala tai tika na ingarina, a pupuluna ma ra pupuna; ma a utul a matana pupuna da ra pupuna i papala tai ta ra ingarina, a pupuluna ma ra pupuna; damana ure ra laptikai na ingarina ba dia vana rikai ta ra turtur na birao; ³⁴ ma ta ra turtur na birao a ivat na matana pupu na davai da ra pupuna i papala, a pupuluna

ma ra mapina pupuna; ³⁵ tika na pupuluna ta ra vavai ra ura ingarina, na kidoloina me, ure ra laptikai na ingaingarina dia vana rikai ta ra turtur na birao. ³⁶ A umana pupulu i diat ma ra umana ingar i diat diat a kidoloina ka me; una pait vapar ia ka ma ra goled tuna ma una tutut mal ia. ³⁷ Ma una pait lavurua na matana lamp tana; ma diat a valiting ra umana lamp upi diat a vakapa ra maup ta ra luaina mata i diat. ³⁸ Una pait kana kia ma ra goled tuna, ma damana bula kana la. ³⁹ Una pait ia ma tika na talant* na goled tuna, damana go ra lavur tabarikik bula. ⁴⁰ Ma una nuk pa ia, upi una pait tuna diat varogop ma ra valavalar u ga gire ta ra ul a luana.

26

*A Pal na Mal
(Niir 36:8-38)*

¹ Ma tikai bula: Una pait ra Pal ma ra vinun na mal, a mal kumau di ga viri ia, a mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna; una tul tar ra tena viri mal tututumumu upi na viri tar ra umana angelo tana. ² Ra lolovina kai tikatika na mal na varogop ma lavurua na pokono, ma tikitikai a tababana na varogop ma tika na pokono; ma ra valavalar kai ra umana mal par na varogop uka. ³ Da kubu guve ta ilima na mal ma ta ra ilima bula. ⁴ Ma una pait ra umana pipidikol ma ra blu marut ta ra luaina vuna mal ta nam ra nguna ba da kubu guve dir tana ma ta ra tikai; ma una pait ia damana bula ta ra ngu i ra vauruana vuna mal. ⁵ A ilima na vinun na pipidikol una pait ia ta ra luaina vuna mal, ma a ilima na vinun una pait ia ta ra ngu na mal ta ra vauruana vuna mal; a lavur pipidikol diat a tur vartalai. ⁶ Ma una pait a ilima na vinun na al vakai ma ra goled, ma una al varpakane guve ra lavur mal ma ra al vakai; ma ra Pal na kidoloina ka.

* **25:39:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani.

⁷ Ma una pait ra umana mal ma ra ivuna me ure ra mal na tubatuba ta ra Pal; a vinun ma tika na mal una pait ia. ⁸ Ma tikatika na mal a lolovinana na varogop ma lavurua na pokono ma tika na papar, ma ra tababana na varogop ma tika na pokono; ma ra valavalar ure nam ra vinun ma tika na mal na varogop uka. ⁹ Ma una pakan guve a ilima na mal upi diat a tikai, ma damana laptikai na mal upi diat a tikai, ma ra valaptikaina una pin likun ia ta ra luaina pal na mal. ¹⁰ Ma una pait a ilima na vinun na pipidikol ta ra ngu na mal ta ra luaina vuna ma a ilima na vinun ta ra ngu na mal ta ra vauruana vuna.

¹¹ Ma una pait a ilima na vinun na al vakai ma ra palariam gobol, ma una vung ra al vakai ta ra pipidikol, ma una pakan guve ra pal na tubatuba upi na kidoloina. ¹² Ma nam ra pakana i tur valili ta ra mal na tubatuba, nam ra papar a mal i tur valili na taba rikai taun ra tamuru i ra Pal. ¹³ Tai tika na papar na taba rikai taun ia tika na malmalikun, ma tai ta ra papar tika na malmalikun bula ta nam ba i ki valili ta ra lolovina i ra mal, upi na tuba ra ura papar a Pal. ¹⁴ Ma una pait tika na tubatuba ure ra pal na mal ma ra pal i ra sip, ba da puk vamema, ma tika na tubatuba mulai arama tana ma ra pal a me.

¹⁵ Ma una mal pa ra umana pal a davai, a akasia, ure ra Pal, ma una vatur diat. ¹⁶ Kadia lolovina na varogop ma a ura pokono ma a papar, ma a tababa i diat na varogop ma tika na malmalikun ma ra ngungu. ¹⁷ A ura ot dir a tur ta ra pal a davai tikatikai, ma da pakan guve dir; damana una pait ia ta ra lavur pal a davai ure ra Pal. ¹⁸ Ma una pait ra lavur pal a davai ure ra Pal, a ura vinun ure ra papar a taubar. ¹⁹ Ma una mal pa a ivat na vinun na kiki ma ra ngovo tana; una pait diat ma ra silva ma diat a tur na vavai ra ura vinun na pal a davai; a ura kiki ma ra ngovo tana ta ra vavai tika na pal a davai

ure kana ura ot, ma a ura kiki ma ra ngovo tana na vavai tai ta ra pal a davai ure kana ura ot. ²⁰ Ma ure ra vauruana papar a Pal, ta ra papar a labur a ura vinun na pal a davai; ²¹ ma kadiat a ivat na vinun na kiki ba di pait ia ma ra silva; a ura kiki ta ra vavai tika na pal a davai, ma a ura kiki na vavai tai ta ra tikai. ²² Ma ure ra vabuman na pal ta ra papar a taoai una pait laptikai na pal a davai. ²³ Ma una mal pa a ura pal a davai ure ra ura ngu na pal ta ra vabuman. ²⁴ Dir a tur vartalai ra pia ma na tuk urama ta ra luaina lok; na damana ure dir; dir ure ra ura ngu na pal. ²⁵ Ma a lavutul na pal a davai ma kadia lavur kiki na silva, a vinun ma laptikai na kiki; a uraura kiki ure tikatika na pal a davai.

²⁶ Ma una mal pa ra umana davai, a akasia, ma diat a va bolabolo ta ra pal a davai i tur; a ilima ure ra pal a davai tai tika na papar a Pal, ma a ilima ure ta ra tika na papar a Pal, ²⁷ ma a ilima ure ra pal a davai ta ra vabuman i ra Pal ta ra papar a taoai. ²⁸ Ma ra davai, nina i va bolo ra pal a davai, ma i tur livuan, a kidoloina ka, na tur pa ia tai ta tika na ngu na pal ma na tuk tai ta ra tikai. ²⁹ Ma una vung vapetep tar ra goled ta ra pal a davai, ma una mal pa kadia lavur ngovo ma ra goled ure ra umana vabolo. ³⁰ Ma una vatur ra pal vardada ma ra valavalar u ga gire ta ra ul a luana.

³¹ Ma una pait ra mal na rurua kutu i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau di ga viri ia; a tena viri mal tututumu na pait ra umana angelo tana; ³² ma una vakaite tar ia ta ra ivat na tukal na davai akasia, ba una vung vapetep tar ra goled ta diat; kadia ot likun da pait ia ma ra goled, ma diat a tur ta ra ivat na kiki na silva. ³³ Ma una vakaite ra mal na rurua kutu ta ra vavai ra al vakai, ma una vung vabakite ra bok na tinata ta ra mal na rurua kutu, ma ra mal na rurua kutu na tibe varbaiane dir a pakana pal i gomgom ma ra pakana i tabu

kakit. ³⁴ Ma una vung ra tubatuba ta ra ul a bok na tinata ta ra pakana pal i tabu kakit. ³⁵ Ma una vung vaarike ra vuvuvung na nian ta ra pakana pal i gomgom ma ra turtur na birao ta ra papar a taubar ta ra Pal, dir a tur vartalai ma ra vuvuvung na nian; ma una vung ra vuvuvung na nian ta ra papar a labur.

³⁶ Ma una pait ra mal na poraporo ure ra matakilalat i ra pal na mal, una pait ia ma ra blu marut, ma ra meme marut, ma ra meme tuna ma ma ra mal kumau di ga viri ia, a tena niingit guvai na mal tututumu na pait ia. ³⁷ Ma una pait a ilima na tukal ma ra davai akasia, ma una vung vapetep tar ra goled ta diat; una pait kadia ot likun ma ra goled; ma una mal pa a ilima na kiki ure diat ma ra palariam gobol.

27

A Uguugu na Vartabar ure ra tinabar di tun tar ia
(Niir 38:1-7)

¹ Ma una pait ra uguugu na vartabar ma ra davai akasia; kana lolovina a ilima na malmalikun ma ra tababana a ilima na malmalikun; ma ra ivat na paparaina diat a varogop uka; ma ra tuluaina a utul a malmalikun. ² Ma una mal tar ra ivat na ramuna ta ra ulu i ra ivat na bukuna; a uguugu ma ra ivat na ramuna diat a kidoloina ka, ma una vung vapetep tar ra palariam gobol tana. ³ Ma una pait kana umana la na kabu, ma kana umana kulkulup ma kana umana la na tava, ma kana umana kono ure ra kanomong, ma kana umana la na lakit. Kana lavur tabarikik una pait ia ma ra palariam gobol. ⁴ Ma una pait tika na liplip na ubene tana ma ra palariam gobol, ma una mal ra ivat na ngovo ta ra liplip na ubene ta ra ivat na nguna. ⁵ Ma una vung ia ta ra vavai ra vana-vana kikil ta ra uguugu na vartabar, ma koko na tuk urama kakit, na ki pit ika. ⁶ Ma una pait ta ura kip ma ra davai akasia, ma una vung vapetep tar ra palariam gobol tana. ⁷ Ma da

ule tar ra ura kip ta ra umana ngovo, ma ra ura kip dir a tur ta ra ura papar a uguugu na vartabar upi da kip ia me. ⁸ Una pait ia ma ra pal a davai, ma ra balana na pobono ko; varogop u tar gire ta ra ul a luana, damana una pait ia.

A Bala na Gunan i ra Pal na Mal
(Niir 38:9-20)

⁹ Ma una liplip bat ra bala na gunan ure ra Pal; una vakaite ra umana mal ta ra papar a taubar tana, a mal kumau ure ra bala na gunan, ma kana lolovina na varogop ma a ura vinun ma a ilima na pokono ure tika na papar; ¹⁰ ma a ura vinun na tukal tana, ma a ura vinun na kiki ure, da pait ia ma ra palariam gobol; da pait ra ot likun ure ma ra silva, ma damana bula ra umana vipuar tana. ¹¹ Ma damana bula ta ra papar a labur, una vakaite ra umana mal, ma kana lolovina na varogop ma a ura vinun ma a ilima na pokono, ma a ura vinun na tukal tana, ma a ura vinun na kiki ure, da pait ia ma ra palariam gobol; da pait ra ot likun ure ma ra silva, ma damana bula ra umana vipuar tana. ¹² Ma ta ra papar a taoai a mal ure ra bala na gunan na varogop ma a vinun ma a ura pokono ma a papar, ma a vinun na tukal ma a vinun na kiki. ¹³ Ma ra tababa i ra bala na gunan ta ra papar a taur na varogop ma ra vinun ma a ura pokono ma a papar. ¹⁴ A mal ure tika na papar ta ra mataniolo na varogop ma a utul a pokono ma a utul a malmalikun; a utul a tukal ma a utul a kiki tana. ¹⁵ Ma ure ta ra papar a mal na varogop ma a utul a pokono ma a utul a malmalikun bula; a utul a tukal ma a utul a kiki tana. ¹⁶ Ma ure ra mataniolo ta ra bala na gunan da pait tika na mal na poraporo ma na varogop ma a ilima na pokono; da pait ia ma ra blu marut, ma ra meme marut, ma ra meme tuna, ma ra mal kumau, a tena niingit guvai na mal na mal kapi ia; a ivat na tukal ma a ivat na kiki tana. ¹⁷ Ma da vi puar ra lavur tukal ai ra bala na gunan ma ra silva; kadia

lavur ot likun a silva, ma kadia lavur kiki a palariam gobol. ¹⁸ Ra lolovina kai ra bala na gunan na varogop ma a ura vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana na varogop ma a vinun ma a ura pokono ma a papar, ma a tuluaina na varogop ma tika na pokono ma tika na malmalikun, da pait ia ma ra mal kumau di ga viri ia, ma kadia kiki a palariam gobol. ¹⁹ Ma ra lavur tabarikik na papalum kai ra Pal, ma kana lavur ot, ma ra lavur ot ure ra liplip na bala na gunan, da pait diat ma ra palariam gobol.

*A varbalaurai na Lamp
(Levi 24:1-4)*

²⁰ Ma una vartuluai pire ra tarai Israel upi diat a kap ra bo na dangi na oliva tuna piram ure ra kapa upi ra lamp na birao vatikai. ²¹ Aron ma ra umana natuna diat a vung bulu ia ta ra varbarat, ta ra ravian ma na tuk tar ta ra malana, ta ra luaina mata i ra Luluai, ma diat a tur ta ra pakana pal mamati ta ra mal na rurua kutu, nina ba ra Tinata i bakit tana; ma ra tarai Israel diat a mur go ra vartuluai vatikai ta kadia lavur taun tarai mutu.

28

*A mat kai ra umana tena tinabar
(Niir 39:1-31)*

¹ Ma ta diat ra tarai Israel una agur pa turam Aron ma ra umana natuna piram upi diat a kudakudar piragu ma ra papalum na tena tinabar, Aron, Nadab ma Abiu, Eleasar ma Itamar, a umana natu i Aron. ² Ma una pait ra umana gomgom na mal upi kai turam Aron ure ra minamar ma ra minong. ³ Ma una ve diat par, a umana melem na tutana nina iau ga vabuka diat ma ra kabinana, upi diat a pait ra umana mal kai Aron upi da tibe vaire ure ra kunudar piragu ma ra papalum na tena tinabar. ⁴ Ma diat a pait go ra umana mal: a popopoi, a kolot ure ra bongobongono, a kolot lolovina ma tika na olovoi, a mal na rarau

ma a vipit; ma diat a pait ra umana gomgom na mal ure turam Aron ma ra umana natuna upi diat a kudakudar piragu ma ra papalum na tena tinabar. ⁵ Ma diat a vatur vake ra goled, ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau.

⁶ Ma diat a pait ra kolot ure ra bongobongono ma ra goled, ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau, a tena viri mal tututumu na viri ia. ⁷ A ura al vakai ure ra ul a varana dir a tur ta ra ura nguna, upi da pakan guve me. ⁸ Ma tika na vivi tana upi na vi ia me, da viri mal ia tuna, a papalum na varogop uka tana, ma a kidoloina pakana ka; diat a pait ra mal ma ra goled, ma ra blu marut ma ra meme marut, ma ra meme tuna, ma ra mal kumau. ⁹ Ma una tak pa a ura vat na onik, ma una tumu tar ra iang i ra tarai Israel tana; ¹⁰ laptikai ra iang i diat tai tika na vat, ma ta ra laptikai dia tur valili tai ta ra tika na vat, diat a varmur varogop ma kadia kilala na nilaun. ¹¹ A tena tutumu ta ra vat na pait ia, ma na varogop ma ra tutumu ta ra vat ik ba di taun bat ra bulit me; una tutumu ta ra ura vat ma na varogop ma ra lavur iang i ra tarai Israel; ma una vake diat ma ra goled, ba na tur kikil diat. ¹² Ma una ingit vake ra ura vat ta ra ura al vakai ai ra kolot ure ra bongobongono, upi dir a ura vat na kodakodop ure ra tarai Israel; ma Aron na kap vaarika ra iang i diat ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra ura ul a varana upi na matamatanai upi diat. ¹³ Ma una pait a ura al vakai ma ra goled, ¹⁴ ma a ura vinau ma ra goled tuna; una kulalang dir da ra kuara, ma una vung dir ta ra ura al vakai.

¹⁵ Ma una mal pa tika na popopoi na varkurai, a tena viri mal tututumu na pait ia; a papalum tana na varogop ma ra papalum ta ra kolot na bongobongono; una pait ia ma ra goled, ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau. ¹⁶ Ra ivat na paparaina

diat a varogop uka, ma da pin ia; kana lolovina na varogop ma tika na vartuk, ma ra tababana damana bula. ¹⁷ Ma una vaki ra umana vat tana, a ivat na nga na vat; tika na ngaina: a sardia, a topas ma a kristal dital ta ra luaina rina; ¹⁸ ma ta ra vauruana rina: a emeraled, a sapir ma ra daimon; ¹⁹ ma ta ra vautuluna rina: a amber, a agat ma ra ametist; ²⁰ ma, ta ra vaivatina rina: a beril, a onik ma ra iasper; a kiki na goled na vake diat. ²¹ Ma a vinun ma a ura vat varogop ma ra lavur iang i ra tarai Israel; da ra tutumu ta ra vat ik di taun bat ra bulit me, damana na tur ta diat ra iang i diat ra vinun ma a ura vuna tarai. ²² Ma una kubu vake a ura vinau ta ra popopoi, una kulalang dir ma ra goled da ra kuara. ²³ Ma una pait a ura mata na goled ta ra popopoi, ma una mal vake ra ivu mata ta ra ngu na popopoi. ²⁴ Ma una kubu vake ra ura vinau na goled, di ga kulalang ia, ta ra ura mata ta ra ngu na popopoi. ²⁵ Ma nam ta ra ivu ngu i ra ura vinau una kun tar dir ta ra ura al vakai, ma una ingit tar dir ta ra ura al vakai ure ra kolot na bongobongono, dir a tur ta ra papar maro na lua. ²⁶ Ma una mal pa a ura mata ma ra goled, ma una ingit vake dir ta ra ura ngu na popopoi ara ra balana maravai ra kolot ure ra bongobongono. ²⁷ Ma una pait a ura mata ma ra goled ma una ingit vake dir ta ra vavai ra ura al vakai ta ra kolot ure ra bongobongono, ta ra papar maro na lua, ta ra varpakan tana, ma na ki arama ta ra vivi na kolot di viri mal ia tuna. ²⁸ Ma diat a kubu guve ra umana mata na popopoi ma ra umana mata na kolot ure ra bongobongono ma ra vinau i blu marut, upi na tur ta ra vivi ai ra kolot na bongobongono nina di ga viri mal ia tuna, upi koko ra popopoi na tapala kan ra kolot ure ra bongobongono.

²⁹ Ma Aron na kap vaarike ra lavur iang i ra tarai Israel ta ra popopoi na varkurai ta ra bongobongono ba i ruk ta ra pakana i tabu, upi na tur

na im pire ra Luluai vatikai. ³⁰ Ma una poe ta ra Urim ma Tumim ta ra popopoi na varkurai; diat a ki ta ra bongobongo i Aron ba i ruk tadav ra Luluai; ma Aron na kap vaticene pa ra varkurai kai ra tarai Israel taun ra bongobongono ta ra mata i ra tarai Israel.

³¹ Ma una pait ra olovoi ure ra kolot na bongobongono; una viri vapar ia ma ra kuara i von marut. ³² Ma tika na ngovo na tur arama livuan tana ure ra ula; ma una viri lok ra ngovono, da ra ngovo na ongaongoi, upi koko na tarada. ³³ Ma una pait ra umana pupulu da ra goava ta ra ngu na mal ra pia, una mal pa diat ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, diat a tur kikil ra ngu na mal parika; ma ra umana taratareng ba di pait ia ma ra goled livuan ta diat, kikil ra ngu na mal. ³⁴ A taratareng ma ra goava dir a varpopoto, a taratareng ma ra goava kikil ra ngu na mal parika. ³⁵ Ma Aron na mal me upi na kudakudar me ta ra lotu; ma diat a valongore ra varterengei ba i ruk ta ra pakana pal i tabu pire ra Luluai, ma ba i rop mulai, upi koko na mat.

³⁶ Ma una mal pa ta ik a pal a kapa ma ra goled, ma una tutumu tana, da di tutumu ta ra vat ik di taun bat ra bulit me, ra tinata dari: Di tar ribe vaire pi kai ra Luluai. ³⁷ Ma una kubu tar ia ta ra vinau i blu marut, ma na tur ta ra mal na rarau, na tur ta ra papar uro na lua. ³⁸ Ma na tur ta ra pal a matai i Aron, ma Aron na puak pa ra varpiam ta ra lavur gongom na magit, nina ba ra tarai Israel dia tul tar ia tana ta kadia lavur vartabar na lotu; ma na tur vatikai ta ra pal a matana upi ra Luluai na manane diat. ³⁹ Ma una viri ra lolovina kolot ma ra mal kumau, ma una pait ra mal na rarau, ma una pait ra vipit, a tena niingit guvai na mal tututumu na pait ia.

⁴⁰ Ma una pait ra umana kolot kai ra umana natu i Aron, ma una pait ra umana vipit ure diat, ma una pait ra umana mal na rarau kadiat, ure ra

minamar ma ure ra minong. ⁴¹ Ma una ule tar diat tai turam Aron ma tai ra umana natuna bula; ma una ku ra ulu i diat ma ra dangi, ma una vaninare diat ma una tibe vaire diat upi diat a kudakudar piragu ma ra papalum na tena tinabar. ⁴² Ma una pait kadia ta mal na tutana upi na tuba ra paka i diat, na tur pa ia ta ra livua i diat ma na tuk tar ta ra parkabin; ⁴³ ma Aron ma ra umana natuna diat a mal me, ba dia ruk ta ra pal na varbarat, ba ona dia vana tadav ra uguugu na vartabar, upi diat a kudakudar ta ra gomgom na pal, upi koko diat a pait ra magit i rara, ma diat a mat; ma go ra mangamangana na tur vatikai pirana ma pire ra lavur bul mur tana.

29

Di vadoane Aron diat tamana (Levi 8:1-36)

¹ Ma go ia ra magit ba una pait ia ta diat, upi una mal vaire diat ure ra kunudar tagu ta ra papalum na tena tinabar; una pilak pa tika na bulumakau i gorop ma a ura sip, a ura tomotoina, ba pa ta magit i kaina tana, ² ma ra gem ba pa i leven, ma ra gem ik ba pa i leven ma di pota ma ra dangi, ma ra gem malelep ba pa i leven, di lolonge ra dangi tana; una pait go diat ma ra bo na plaua na Vit. ³ Ma una poe tar diat tai tika na rat, ma una kap diat ma ra rat, ma una ben ra bulumakau ma ra ura sip, a ura tomotoina, bula.

⁴ Ma una agure Aron ma ra umana natuna tadav ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma una puk diat ma ra tava. ⁵ Ma una tak pa ra umana mal, ma una ule tar ra lolovina kolot tai Aron, ma ra olovoi ure ra kolot na bongobongono, ma ra kolot na bongobongono, ma ra popopoi, ma una vi pit ia ma ra vivi di ga viri mal ia kai ra kolot ure ra bongobongono; ⁶ ma una vung ra mal na rarau ta ra uluna, ma una vi tar ra vipuar i gomgom ta ra mal na rarau. ⁷ Namur una tak pa ra dangi na varku, ma

una lolonge tar ia ta ra uluna, ma una ku ia. ⁸ Ma una agure ra umana natuna, ma una ule tar ra umana kolot ta diat. ⁹ Ma una vi pit diat ma ra umana vipit, Aron ma ra umana natuna, ma una vung ra umana kere ta ra ulu i diat; ma diat a vatur vake ra tiniba na tena tinabar vatikai, ma una mal tar diat, Aron ma ra umana natuna.

¹⁰ Ma una ben ra bulumakau ta ra luaina mata i ra pal na varbarat; ma Aron ma ra umana natuna diat a vung ra lima i diat ta ra ulu i ra bulumakau. ¹¹ Ma una doko ra bulumakau ta ra luaina mata i ra Luluai pire ra matakilalat i ra pal na varbarat. ¹² Ma una tak pa ra gapu i ra bulumakau, ma una kolo ra ram u ra uguugu na vartabar me ma ra kaka na limam; ma una lolonge tar ra gap ta ra bit a uguugu na vartabar. ¹³ Ma una tak pa ra bira na bala par ma ra mal i ra kat, ma ra ura ela ma ra bira tana, ma una tun ia ta ra uguugu na vartabar. ¹⁴ Ma ra vio i ra bulumakau ma ra palina ma ra lavur puta tana, una tun vue ta ra iap ta ra papar a gunan irai, tago a varporong ure ra varpam.

¹⁵ Ma una tak pa tika na sip bula, a tomotoina; ma Aron ma ra umana natuna diat a palagur ra uluna ma ra lima i diat. ¹⁶ Ma una doko ra sip, a tomotoina, ma una tak pa ra gapuna, ma una vue tar ia kikil ra uguugu na vartabar par. ¹⁷ Ma una poko kaba ra umana pakapakana, ma una puk ra balana ma ra kakene, ma una vung guve ma ra lavur pakana ma ra uluna. ¹⁸ Ma una tun ra sip parika ta ra ul a uguugu na vartabar; ia ra tinabar di tuntun tar ia tai ra Luluai; i ang na katkat, a tinabar ba di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai.

¹⁹ Ma una tak pa ta ra sip, a tomotoina; ma Aron ma ra umana natuna diat a palagur ra ulu i ra sip. ²⁰ Ma una doka, ma una tak pa ra gapuna ma una kolo ra tabataba na mar talinga ta ra talinga i Aron me ta ra papar a lima tuna, ma ra tabataba na mar talinga ta ra talinga

i ra umana natuna ta ra papar a lima tuna, ma ra kaka ngala ta ra lima i diat tuna, ma ta ra kaka ngala ta ra kak i diat tuna, ma una vue tar ra gap kikil ra uguugu na vartabar. ²¹ Ma una tak pa ta ik ta ra gap ta ra uguugu na vartabar, ma ta ra dangi na varku, ma una pikire tar ia tai Aron, ma kana lavur mal, ma ta ra umana natuna ma kadia lavur mal varurung me, ma ia iat na gomgom, ma kana lavur mal, ma damana ra umana natuna ma ra lavur mal kai ra umana natuna varurung me.

²² Ma una tak pa ra bira i ra sip, a tomotoina, bula, ma ra taukuna i bira ma ra bira na bala, ma ra mal i ra kat ma ra ura ela ma ra bira tana, ma ra kelakelegi ta ra papar a lima tuna; tago ia ra sip ure ra vaninara; ²³ ma tika na pakana gem, ma tika na gem ik di pait ia ma ra dangi, ma tika na gem ik i malelep kan ra rat na gem ba pa i leven, nina i tur ta ra mata i ra Luluai; ²⁴ ma una vung vapar ia ta ra lima i Aron ma ra lima i ra umana natuna; ma una tulue vaarike diat ma ra limam da ra tinabar na tutuluai ta ra mata i ra Luluai. ²⁵ Ma una tak pa diat kan ra lima i diat, ma una tun diat ta ra uguugu na vartabar taun ra tinabar di tuntun tar ia upi ra magit i ang na katkat ta ra mata i ra Luluai; a tinabar nam ba di tun tar ia ta ra iap upi kai ra Luluai.

²⁶ Ma una tak pa ra bongobongo i ra sip na vaninara, ma una tulue vaarike da ra tinabar na tutuluai ta ra mata i ra Luluai; kaum tiniba nam. ²⁷ Ma una mal vaire ra bongobongo i ra tinabar na tutuluai ma ra kelakelegi na vartabar, nina dia tulue vaarike ma nina dia vatur vake ta ra sip na vaninara, ta nina ba kai Aron ma ra umana natuna; ²⁸ ma Aron ma ra umana natuna diat a vatur vake vatikai da ra totokom ta ra tarai Israel, tago a tinabar na totokom; ma na da ra tinabar na totokom ta ra tarai Israel, da tak pa ia ta kadia tinabar na varporong upi ra tinabar na totokom kai ra Luluai.

²⁹ Ma ra lavur gomgom na mal kai

Aron kadiat boko ra umana bul mur tana, upi da ku diat i tana ma da vaninare diat i tana. ³⁰ Nina ra natuna ba na kia vue ta ra papalum na tena tinabar na ule tar diat lavurua na bung ba i olo ta ra pal na varbarat upi na kudakudar ta ra pakana pal i tabu.

³¹ Ma una tak pa ra sip ure ra vaninara ma una kabalane ra viono ta ra pakana i gomgom. ³² Ma Aron diat ma ra umana natuna diat a en ra vio i ra sip ma ra gem ta ra rat pire ra matakilalat i ra pal na varbarat. ³³ Ma diat a en nam ra lavur magit ba di ga pait ra varmaram guvai me, upi da vaninare diat, ma da mal tar diat; koko ta vaira na ian tana, tago a gomgom na magit. ³⁴ Ma ona ta pakana viono ure ra vaninara, ba ta ra gem i tur valili upi ra malana, una tun vue nina i tur valili ta ra iap, tago a gomgom na magit. ³⁵ Damana una pait ia pire Aron ma ra umana natuna varogop ma ra lavur magit par iau ga vartuluai me piram; lavurua na bung una varvakai ma ra vaninare diat.

³⁶ Ma ta ra bungbung par una tul tar ra bulumakau na tinabar ure ra varpiam upi ra varmaram guvai; ma ona u pait ra tinabar na varporong a uguugu na vartabar na langalanga kan ra varpiam, ma una vadangi ia, upi una mal tar ia. ³⁷ Lavurua na bung una pait ra varporong ure ra uguugu na vartabar, ma una mal tar ia; ma ra uguugu na vartabar na gomgom kakit; ma nina i bili ia na gomgom bula.

A umana tinabar ta ra bungbung (Nilu 28:1-8)

³⁸ Ma go ra lavur magit una tul tar ia ta ra ul a uguugu na vartabar: a ura nat na sip ba i kopono ko kadir kilala una tul tar dir vatikai ta ra bungbung par. ³⁹ Tika na nat na sip una tul tar ia ta ra malana, ma ta ra tika na nat na sip ta ra ravian; ⁴⁰ varurung ma tika na nat na sip una tul tar ra vavinun na pakana epa na bo na plaua, ma da pota ma

ra vaivatina pakana valavalar* na bo na dangi tuna, ma ra vaivatina pakana valavalar na vain ure ra tinabar na nimomo. ⁴¹ Ma ta ra nat na sip una tul tar ia ta ra ravian, ma una pait ra lavur magit tana da ta ra malana, a tinabar na nian ma ra tinabar na nimomo, upi ra magit i ang na katkat, a tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai. ⁴² Go ra tinabar di tun tar ia na tur vatikai pire kavava lavur taun tarai namur, diat a pait ia ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra Luluai; dor a varkuvo ma u abara upi ina tata piram.

⁴³ Ma avet a varkuvo ma ra tarai Israel ie; ma ra pal na mal i gomgom ure kaugu minamar. ⁴⁴ Ma ina vagomgom ra pal na varbarat ma ra uguugu na vartabar; Aron bula ma ra umana natuna ina vagomgom diat upi diat a kudakudar tagu ta ra papalum na tena tinabar. ⁴⁵ Ma ina ki livuan pire ra tarai Israel ma iau kadia God. ⁴⁶ Ma diat a nunure ba iau ra Luluai kadia God, nina iau ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto, upi ina ki livuan ta diat; iau ra Luluai kadia God.

30

A Uguugu na Vartabar ure ra Mi na Lotu (Niir 37:25-28)

¹ Ma una pait ra uguugu na vartabar upi una tun tar ra magit ure ra mi na lotu tana; una pait ia ma ra davai akasia. ² Kana lolovina tika na malmalikun ma ra tababana bula tika na malmalikun, ra ivat na paparaina diat a varogop par; ma ra tuluaina na varogop ma ra papar; a uguugu na vartabar ma ra ramuna a kidoloina davai. ³ Ma una vung vapetep tar ra goled tuna tana; ta ra ul a uguugu na vartabar ma ra umana paparaina par ma ra umana ramuna; ma una mar kikil ia ma ra goled tuna. ⁴ Ma una mal tar ra ivu ngovo na goled ta ra ura nguna, ta ra ura paparaina, ta ra vavai ra mamar

kikil, upi da ule tar ta kip tana ba da kip ia me. ⁵ Ma una mal ra kip, a davai akasia, ma una vung vapetep tar ra goled tana. ⁶ Ma una vatur ia ta ra luaina mata i ra mal na rurua kutu pire ra bok na tinata, ta ra luaina mata i ra tubatuba, nina i ki ta ra ul a tinata, abara ba dor a varkuvo ie. ⁷ Ma Aron na tun tar ra magit i ang na katkat tana, ta ra malana ta ra bungbung par; ba i mal ra lamp na tun tar ia. ⁸ Ma ba Aron na valiting ra lamp ta ra ravian, na tun tar ia, a tinabar na mi ta ra luaina mata i ra Luluai; damana vatikai ta kavava lavur taun tarai namur. ⁹ Koko avat a tul tar ta enana tinabar na mi, ba ta enana tinabar di tuntun tar ia, ba ta enana tinabar na nian; ma koko ava lolonge tar ta tinabar na nimomo tana. ¹⁰ Ma Aron na vakopono pait ra varporong ta ra kilala; ta ra kilakilala na vakopono pait ra varporong ure ta ra ramuna ma ra gapu i ra tinabar ure ra varpam; ma na damana pire kavava lavur taun tarai namur; i gomgom kakit ure ra Luluai.

A Mani na Varkul

¹¹ Ma ra Luluai i ga tata tai Moses dari: ¹² Ba u luk guve ra tarai Israel ba aivia diat, tikitika na tutana na varkul pire ra Luluai ure kana nilaun ba u luk diat, upi koko ra kaina minait na monong diat, ba u luk diat. ¹³ Tikatikai ta diat dia bolo pire diat di luk diat, na vartabar ma ra ngungu mamat na silva, varogop ma ra mamat kai ra gomgom na pal; a mamat i varogop ma ra vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns); a ngungu mamat na silva ia ra tinabar upi kai ra Luluai. ¹⁴ Diat par dia bolo pire diat di luk diat, ma i ura vinun kadia kilala, ba i bolo ra ura vinun, diat a tabar ra Luluai. ¹⁵ Koko ra uviana na vangala pa ra vartabar, ma koko ra luveana na vaikilik pa ia, ia kaka a ngungu mamat na silva diat a vartabar me pire ra Luluai upi ra varporong ure kadia nilaun. ¹⁶ Ma una alube pa ra mani na varporong,

* **29:40:** A valavalar na polo kai ra tarai Iudaia i ga da ra 6 lita.

ma una tibe tar ia ure ra papalum ta ra pal na varbarat, upi na tur na im ta ra luaina mata i Luluai, a varporong ure kavava nilaun.

A La na Palariam

¹⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: ¹⁸ Una pait tika na la ma ra palariam gobol ure ra vargi, ma a bitina na palariam gobol bula; ma una vatur ia ta ra bala na gunan, livuan ta ra pal na varbarat ma ra uguugu na vartabar, ma una lingire ra tava tana. ¹⁹ Ma Aron ma ra umana natuna diat a puk ra lima i diat ma ra kak i diat tana; ²⁰ ba dia ruk ra pal na varbarat diat a iu pi koko diat a virua; ba ona diat a maravai ta ra uguugu na vartabar, upi diat a kudakudar ma diat a tuntun tar ra tinabar ta ra iap tadav ra Luluai, ²¹ diat a gi ra lima i diat ma diat a puk ra kau i diat upi koko diat a virua; ma go ra mangamangana na tur vatikai pire diat, pirana ma pire ra lavur bul mur tana ta kadia lavur taun tarai.

A Dangi na Varku ma ra Mi na Lotu

²² Ma ra Luluai i ga biti mulai tai Moses dari: ²³ Una tak pa bula ra lavur magit i ang na katkat ma i vakak kakit, a ilima na mar na mamat na bulit na davai, ma a ura mar ma a ilima na vinun na mamat na sinamon i ang na vuvuvul, ma a ura mar ma a ilima na vinun na mamat na vuvur i ang na vuvuvul, ²⁴ ma a ilima na mar na mamat na kasia, varogop ma ra mamat kai ra gomgom na pal, ma tika na valavalar na dangi na oliva; ²⁵ ma una pait ra dangi na varku i gomgom me, a dangi ba na ang na vuvuvul, varogop diat dia melem tana dia pait ia; a dangi na varku i gomgom tuna. ²⁶ Ma una kolo ra pal na varbarat me, ²⁷ ma ra bok na tinata, ma ra vuvuvung na nian ma kana lavur tabarikik, ma ra turtur na kapa ma ra lavur tabarikik ure, ra uguugu ure ra mi na lotu, ²⁸ ma ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tun tar ia, ma ra

la na vargi ma kana kiki. ²⁹ Ma una vagomgom diat, upi diat a gomgom kakit; ma nina i bili diat na gomgom bula. ³⁰ Ma una ku Aron ma ra umana natuna, ma una vagomgom diat, upi diat a kudakudar piragu ta ra papalum na tena tinabar. ³¹ Ma una biti tai ra tarai Israel dari: Go ia ra dangi na varku piragu ta kavava lavur taun tarai. ³² Koko avat a lolonge tar ia ta ra paka i ra tarai, ma koko avat a pait ta dangi damana mulai varogop ma ra lavur magit tana; i gomgom, ma na tabu pire vavat. ³³ Nina i papait ra dangi dari, ba nina i tap tika na vaira ma ta na, na virua kan ra taraina.

³⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: Una tak pa ra umana magit i ang na katkat, a dangi na davai, ma a onika, ma a bulit na davai; a umana magit i ang na katkat, ma a bulit na davai i barabara; a valavalar ure tikatika na mangana na varogop uka; ³⁵ ma una pait ra magit ure ra mi na lotu me, a magit i ang na katkat, varogop diat dia melem tana dia pait ia, una pota ma ra solt, a dovot na magit ma na gomgom. ³⁶ Ma una rigi ta ik tana upi na da ra tobon, ma una vung ia ta ra luaina mata i ra Tinata ta ra pal na varbarat, nam ba dor a varkuvo ie; ma na gomgom tuna piram. ³⁷ Ma ra magit ure ra mi na lotu ba una pait ia, varogop ma ra varkurai tana, koko avat a pait ia ure avat; i tabu pire vavat; kai ra Luluai ka. ³⁸ Diat par dia pait ra damana upi diat a lulung tana, diat a virua kan kadia tarai.

31

A Luluai i oro pa Besalel ma Oliab (Niir 35:30–36:1)

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: ² Gire, iau tar pilak pa Besalel iat, natu i Uri, natu i Kur, ta ra vuna tarai Iuda; ³ ma iau tar vabuka ia ma ra Tulungea i God upi na kabinana, ma na matoto, ma na melem, ma na madaka ta ra lavur mangamangana papalum, ⁴ Upi na nuk tadav ra

umana enana papalum, ma na pait ot pa diat ma ra goled, ma ra silva, ma ra palariam gobol; ⁵ na poko mal ra lavur vat na marmar, ma na mut mal ra davai, ma na pait ra lavur mangamangana papalum par. ⁶ Ma gire, iau tar tibe dir varurung ma Oliab, natu, i Akisamak, ta ra vuna tarai Dan; ma iau tar vaki ra kabina ta ra bala i diat par dia matoto upi diat a pait valar pa ra lavur magit iau ga vartuluai ure piram: ⁷ a pal na varbarat, ma ra bok na tinata, ma ra tubatuba i ki taun ia; ma ra lavur tabarikik ure ra pal na mal; ⁸ ma ra vuvuvung na nian ma kana lavur tabarikik, ma ra uguugu na vartabar ure ra mi na lotu; ⁹ ma ra uguugu ure ra tinabar di tun tar ia ma kana lavur tabarikik, ma ra la na vargi ma kana kiki; ¹⁰ ma ra lavur mal na kunudar ma ra lavur gomgom na mal ure Aron ra tena tinabar, ma ra lavur mal ure ra umana natuna, upi diat a kudakudar ma ra papalum kai ra tena tinabar; ¹¹ ma ra dangi na varku, ma ra lavur magit i ang na katkat ure ra pakana pal i tabu; da kaugu vartuluai piram ure ra lavur magit, damana diat a pait ia.

A Bung Sabat ia ra vakilang

¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: Go bula una ve ra tarai Israel ma una biti dari: ¹³ Avat a nuk pa tuna kaugu lavur Bung Sabat, tago nam ia ra vakilang pire dat ma kaum lavur taun tarai namur; upi ra tarai diat a nunure ba iau ra Luluai nina ba iau mal vaire avat. ¹⁴ Kari avat a ru ra Bung Sabat, tago i gomgom pire vavat; diat par dia vakaina, i dovot da ubu doko diat; tago ba tikai i papalum taun ia, nam ra tutana na panie kan ra taraina. ¹⁵ Laptikai na bung avat a papalum tana; ma ra valavuruana bung, a Bung Sabat ure ra bo na ningo, kai ra Luluai iat; nina ba na pait ta mangana papalum ta ra Bung Sabat, i dovot nam na virua. ¹⁶ Kari ra tarai Israel diat a nuk pa ra Bung Sabat, upi diat a ru ia ta kadia lavur taun tarai, a kunubu pa na

mutu. ¹⁷ Ia ra vakilang pa na mutu piragu ma pire ra tarai Israel; tago laptikai na bung ra Luluai i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan tana, ma ta ra valavuruana bung i ga ngo, ma i ga lagar mulai.

¹⁸ Ma ba i ga par kadir pirpir ma Moses ta ra ul a luana Sinai, i ga tul tar ra ura pal a vat tana ma ra tinata tana, a ura pal a vat, ma ra kaka na lima i God i ga tutumu tana.

32

A nat na bulumakau i goled (Vart 9:6-29)

¹ Ma ba ra tarai dia ga gire ba Moses i ga vavuan ma ra vinavana ur marama ra luana, dia ga vana rangup tadav Aron, ma dia ga biti tana: Ioi, una mal tar ta god ta vevet, upi na lua ta vevet; tago pa ave nunure ba ava vang i tadav Moses, nina ra tutana i ga agure vairop avet kan ra gunan Aigipto. ² Ma Aron i ga biti ta diat: Avat a kutu vue ra lavur marmar talinga na goled ta ra talinga i kavava umana taulai, ma ra talinga i ra lavur natu i vavat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma avat a kap diat piragu. ³ Ma ra tarai par dia ga kutu vue ra marmar ta ra talinga i diat, ma dai ga vung kapi diat pire Aron. ⁴ Ma i ga vatur vake ta ra lima i diat, ma i ga taba ma ra banam, ma i ga pait ra nat na bulumakau me; ma dia ga biti: U Israel, go kaum God, nina i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto. ⁵ Ma ba Aron i ga gire go, i ga pait tika na uguugu na vartabar ta ra luaina matana; ma Aron i ga tulue ra tinata vurvurbit dari: Ningene da pait tika na lukara kai ra Luluai!

⁶ Ma dia ga tut ta ra malana ikilik, ma dia ga tul tar ra tinabar di ga tun ia, ma dia ga kap ra tinabar na varporong; ma ra tarai dia ga ki ra pia upi diat a ian ma diat a momo, ma dia ga tut mulai upi diat a libur.

⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: Una vana, una irop; tago kaum tarai, nina u ga agure vairop diat

kan ra gunan Aigipto, dia tar tibuna vakaina diat mulai; ⁸ dia tar lulut ma ra vinavana kan nam ra nga iau ga tulue diat i tana; dia tar pait kadia tika na nat na bulumakau ma dia tar lotu tadav ia, ma dia tar pait ra tinabar tadav ia, ma dia biti: U Israel, go kaum God, nina i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto. ⁹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: Iau tar gire go ra tarai, ma gire, a umana karduk diat: ¹⁰ Io, una nur vue iau, upi ra karangap i kaugu karvuvu na vana rikai tadav diat, ma ina li vue diat; ma ina vaki ra ngala na tarai tam.

¹¹ Ma Moses i ga lul ra Luluai kana God ma i ga biti: Luluai, ta ra ava u manga kulot ure kaum tarai, nina u ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto ma ra ngala na niongor ma ra dekdek na limam? ¹² Ta ra ava ra tarai Aigipto diat a biti boko dari: I ga agure vairop diat upi ra vinirua, upi na ubu doko diat ara ra pupui ma upi na kamare vue diat kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan? Una ngo kan kaum ngala na kankan ma una nukpuku kan go ra kaina magit ba una pait ia ta kaum tarai. ¹³ Una nuk pa Abaraam, Isak ma Israel, kaum a utul a tultul, nina dital u ga vavalima pire dital ma ra iangim iat, ma u ga biti ta dital: Ina vapeal ra umana bul mur ta mumutal, diat a do da ra lavur tagul arama liu ra maup, ma go ra gunan par, ba iau ga varvai ure, ina tul tar ia ta ra lavur bul mur ta mumutal, ma diat a kale pa ia vatikai. ¹⁴ Ma ra Luluai i ga pukue ra nuknukina ure ra lavur kaina magit, nina i ga biti ba na pait ia ta ra taraina.

¹⁵ Ma Moses i ga lilikun, ma i ga irop ta ra luana, ma i ga kap ra ura pal a vat na tinata ta ra limana; ma a tutumu i tur ta ra ura paparai dir; tika na papar a tutumu tana ma tai ta ra tikai bula. ¹⁶ Ma ra ivu pal a vat God iat i ga pait dir, ma ra tutumu tana a tutumu kai God, i ga ka tar ia ta ra pal a vat.

¹⁷ Ma ba Iosua i ga valongore

ra ururung kai ra tarai ba dia ga ngenge, i ga biti tai Moses: A ururung na vinarubu ta ra gunan kai ra tarai. ¹⁸ Ma i ga biti: Vakir a nilai diat ba dia kukula tago dia ga uvuvia, ma vakir a nilai diat dia tangi tago dia virua; iau valongore ke ra nilai diat ba dia kakakailai.

¹⁹ Ma ba dia ga maravai ta ra gunan kai ra tarai, i ga gire ra nat na bulumakau ma ra malagene; ma Moses i ga manga kankan, ma i ga vue pamar gigi ra ura pal a vat ta ra bit a luana. ²⁰ Ma i ga tak pa ra nat na bulumakau, nina dia ga pait ia, ma i ga tun ia ta ra iap, ma i ga gigi ia upi na tobon. ma i ga vue imire tar ia ta ra tava, ma i ga vamomo ra tarai Israel me. ²¹ Ma Moses i ga biti tai Aron: Ava vang go ra tarai dia ga pait ia tam upi una rap diat ta ra ngala na varpam damana? ²² Ma Aron i ga biti: Koko ra kulot kai kaugu lualua na manga ngala; u nunure ra tarai dia nuknuk upi ra varpam. ²³ Tago dia ga biti tagu dari: Una pait kaveve ta god upi na rap lue avet; tago Moses, nina ra tutana i ga agure vairop avet kan ra gunan Aigipto, pa ave nunure ba i dave. ²⁴ Ma iau ga biti ta diat: Diat par dia vung ra goled boina diat a kutu vue; io, dia ga tul tar ia tagu; ma iau ga vue tar ia ta ra iap, ma go ra nat na bulumakau i vana rikai tana.

²⁵ Ma ba Moses i ga gire ba ra tarai dia papait na kuabar, tago Aron i ga pala vue diat, ma kadia lavur ebar dia ga varmaianao ure diat, ²⁶ io, Moses i ga tur ta ra mataniolo i ra gunan kai ra tarai, ma i ga biti: To ia i tur maravut ra Luluai? Uti piragu nam! Ma ra lavur tarai Levi par dia ga vana varurung pirana. ²⁷ Ma i ga biti ta diat: A Luluai, ra God kai Israel, i biti dari, Avat par avat a vi pit, tikatikai ma kana pakat na vinarubu, ma avat a vana ta ra lavur mataniolo ta ra gunan kai ra tarai par, ma tikatikai na ubu turana, ma tikatikai na ubu talaina ma nina dir ki varurung me. ²⁸ Ma ra tarai Levi

dia ga torom ta ra tinata kai Moses; ma a utul a arip na marmar na tarai dia ga virua ta nam ra bung. ²⁹ Ma Moses i ga biti: Avat a vaninare tar avat tai ra Luluai gori, tago avat par ava ga tut na vinarubu tikitikai ure natuna ma ure turana; upi na tul tar ra varvadoan ta vavat go ieri.

³⁰ Ma ta ra kubak tana, Moses i ga biti tai ra tarai: Ava ga pait ra varpam tuna, ma go ina tutua urama pire ra Luluai, kan ina pait valar pa ra varporong ure kavava varpam. ³¹ Ma Moses i ga lilikon tadav ra Luluai, ma i ga biti: Go ra tarai dia tar pait ra varpam tuna ma dia pait kadia tika na god ma ra goled. ³² Ma go i boina una nur vue kadia varpam; ma ari ona pata, una pun vue ra iangigu ta kaum buk, nina u ga tumu ia. ³³ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Diat par dia ga pait ra varpam tagu, ina pun vue diat ta kaugu buk. ³⁴ Ma go una vana, ma una agure ra tarai tadav nam ra gunan ina ga ve u tana; gire kaugu angelo na lua tam, ia kaka ta ra bung na balbali ina bali kadia mangamangana pire diat. ³⁵ Ma ra Luluai i ga vakadik ra tarai ure ra nat na bulumakau, nina diat ma Aron dia ga pait ia.

33

A Vartuluai pi diat a vana oai

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vana, una vana oai, avat ma ra tarai nina u. ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto, avat a tadav nam ra gunan iau ga vavalima ure pire Abaraam ma Isak ma Iakob, ma iau ga biti dari: Ina tul tar ia ta ra lavur bul mur tam; ² ma ina tul vue tika na angelo pi na lua tam, ma ina korot vue ra tarai Kanaan, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi ma ra tarai Iebus; ³ tadav ra gunan a polo na u ma ra polo na livur i kalakalami i alalir tana; tago iau, pa dat a varagur uro, tago avat a umana pue ngangar, kan ina kamare vue

avat na nga. ⁴ Ma ba ra tarai dia ga valongore go ra dekdek na tinata, dia ga korkor ma pa ta tika i ga mong ma ra magit na marmar.

⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve ra tarai Israel dari: Avat a umana pue ngangar, ona dat a varagur ma avat a ik ika, ina kamare vue avat, kari una vung vue ra lavur marmar kan u, upi ina nunure ba ava vang ina pait ia piram. ⁶ Ma ra tarai Israel dia ga tak vue ra lavur marmar kan ra paka i diat ta ra bung dia ki ra luana Koreb, ma namur bula.

A Pal na Mal ure ra Varbarat

⁷ Ma Moses i ga vala tak pa ra pal na mal, ma i ga vatvatur ia irai kan ra gunan kai ra tarai, ma i ga vatang ia ba a pal na varbarat. Ma diat par dia ga tikan upi ra Luluai dia ga tadav ra pal na varbarat, nina i ga tur ta ra papar irai kan ra gunan kai ra tarai. ⁸ Ma ba Moses i ga irop upi na vana tadav ra pal na mal, a tarai par dia ga tut, ma dia ga tur tikitikai ta ra matakilalat i kana pal na mal, ma dia ga gire mur ia tuk tar ta kana niruk ta ra pal na mal. ⁹ Ma ba Moses i ga ruk ta ra pal na mal, ra ngala na bakut i ga kuba ma i ga tur ta ra matakilalatina; ma ra Luluai dir ga tata ma Moses. ¹⁰ Ma ra tarai par dia ga gire ra ngala na bakut i ga turtur ta ra matakilalat i ra pal na mal, ma ra tarai par dia ga tut, ma dia ga lotu, tikitikai ta ra matakilalat i kana pal na mal. ¹¹ Ma ra Luluai dir ga pirpir ma Moses, da tika na tutana dir pirpir ma talaina. Ma i ga lilikon mulai upi ra gunan kai ra tarai; ma kana tultul Iosua, natu i Nun, a barmana, pa i ga vana kan ra pal na mal.

A vavalima kai ra Luluai ba na ki pire diat

¹² Ma Moses i ga biti tai ra Luluai dari: Gire, u biti tagu dari, Una agure go ra tarai urama, ma pa u vaarike boko tagu nina ba amir a varagur me. Ma a dovotina u ga

biti, Iau nunure ra iangim, ma iau tar mari u. ¹³ Kari iau lul u, ba u tar mari iau, una vateten tar kaum lavur mangamangana tagu, upi ina nunure u, ma ba u tar mari iau, ma una nuk pa ia ba go ra tarai kaum vuna tarai iat. ¹⁴ Ma i ga biti tana: Dor a varagur ma u, ma ina vango u. ¹⁵ Ma i ga biti tana: Ona pa dor a varagur ma u, koko una agur pa avet urama. ¹⁶ Tago ava ra vakilang da nunure tana ba u tar mari avet ma kaum tarai? Vakir nam uka ba dat a varagur ma u, upi avet a enana, avet ma kaum tarai, ta ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan?

¹⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Go ra magit u tar tatike, ina pait ia bula, tago iau tar mari u, ma iau tar nunure ra iangim. ¹⁸ Ma i ga biti tana: Iau lul u, boina una vaarike kaum minamar tagu. ¹⁹ Ma i ga biti: Kaugu lavur minamar par na bolo ta ra luaina matam, ma ina vatavatang ra iang i ra Luluai na lua tam; ma iau mari nina ba iau mainge upi ina mari ia, ma iau maravut nina ba iau mainge upi ina maravut ia. ²⁰ Ma i ga biti: I dekdek upi una gire ra matagu, tago ona ba ta tutana i gire iau, pa na laun mulai. ²¹ Ma ra Luluai i ga biti: Gire, ta pakana gunan go kari piragu, ma una tur ta ra ul a vat ki; ²² ma ba kaugu minamar i bolo, ina vatur u ta ra niiga ta ra vat ki, ma ina tuba u ma ra limagu tuk tar ta nam ba iau tar vana pakit; ²³ ma ina tak vue ra limagu, ma una gire ra tamurugu; ma i dekdek muka upi una gire ra matagu.

34

A ura vauruana Pal a Vat (Vart 10:1-5)

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una mut kaum ta ura pal a vat varogop ma ra luaina, ma ina tutumu ta ra ura pal a vat ra lavur tinata dia ga tur ta ra ura luaina, nina u ga pamar gigi dir. ² Ma una ki na vaninara ta ra malana, ma una tutua urama ta ra luana Sinai, ma una tur rikai piragu ta ra ul a luana. ³ Ma koko

amur a varagur ma ta tikai, ma koko da gire ta tikai ta ra luana parika; ma koko ra kikil na sip ba ra kikil na bulumakau na iaian maravai ta ra luana. ⁴ Ma i ga mut ra ura pal a vat varogop ma ra ura luaina. Ma Moses i ga tut ta ra kavunvun, ma i ga vana tutua ta ra luana Sinai, da ra Luluai i ga vartuluai pirana, ma i ga vatur ra ura pal a vat ta ra limana. ⁵ Ma ra Luluai i ga kuba ta ra bakut, ma Moses i ga tur pirana, ma i ga vatang upi ra iang i ra Luluai.

⁶ Ma ra Luluai i ga vana pakit ta ra luaina matana, ma i ga oraoro dari: A Luluai, a Luluai, a God i buka ma ra varmari ma i madu ra maukuana, i vavabing ma ra kankan, ma i kor ma ra varmari ma ra dovot; ⁷ i pait ra varmari tadav ra umana arip na marmar, ma i pun vue ra nirara ma ra varpiam ma ra kaina mangamangana; ma pa na valangalanga ra tena varpiam; na bali ka ra nirara kai ra tarai pire ra umana natu i diat ma pire ra umana bul mur ta diat tuk tar ta ra vautuluna ma ra vaivatina taun tarai. ⁸ Ma Moses i ga lulut, ma i ga ruru ma ra uluna ura ra pia, ma i ga lotu. ⁹ Ma i ga biti: Lu luai, ona u tar mari iau go, boina ba dat a varagur ma ra Luluai ta ra vinavana, tago go ra tarai a umana karduk diat, ma una pun vue kaveve nirara ma kaveve varpiam, ma una kale avet upi avet kaum tarai.

Di vakalamane ra Kunubu (Niir 23:14-19; Vart 7:1-5; 16:1-17)

¹⁰ Ma i ga biti: Gire, ina pait tika na kunubu, ina pait ra umana magit na kinaian ta ra luaina mata i kaum tarai par, ma pa di ga pait boko ra umana dari ta ra rakarakan a gunagunan, ba pire ta vuna tarai; ma ra tarai par ba u ki pire diat, diat a gire ra papalum kai ra Luluai; tago ina pait ta enana magit piram. ¹¹ Una nuk pa nam ba ina tul.tar ia tam ieri: Gire, ina korot vairop vue ra tarai Amor, ma ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Kivi ma ra tarai Iebus ta ra luaina matam. ¹² Una balaure u, kan una pait ta kunubu

ma ra tarai ta nam ra gunan ba u vana tana, kan na varogop ma ra kun livuan tam; ¹³ avat a kal kopo kadia lavur uguugu na vartabar ma avat a pamar gigi kadia lavur vat dia ga vatur ia, ma avat a mut vue kadia lavur tabataba i Asera.

¹⁴ Tago koko una lotu tadav tika na enana god, tago ra Luluai nina ba ra iangina a Tena Ongor, ia ra ongor na God; ¹⁵ kan una pait ta kunubu ma ra tarai dia ki ta nam ra gunan; ma ba dia mur kadia lavur god ma dia pait ra tinabar tadav kadia lavur god, kan ta tikai na ting pa u ma una ian maravut ta kana tinabar; ¹⁶ ma kan una kul kadia umana bul vavina upi kaum umana barmana diat a taule diat, ma kadia vaden diat a mur kadia lavur god ma diat a ting valar pa ra umana natum, a umana tutana, upi diat a mur kadia lavur god.

¹⁷ Koko una pait kaum ta tabalar.

¹⁸ Una pait ra lukara na gem ba pa i leven. Lavurua na bung una en ra gem ba pa i leven, da iau ga vartuluai piram, ta nam ra bung ba iau ga tibe ta ra gai Abib, tago ta ra gai Abib u ga irop kan ra gunan Aigipto.

¹⁹ Nam parika a luaina kinakava, kaugu nam; damana bula a lavur nat na vavaguai, a umana tutana, a luaina ta ra bulumakau ma ta ra Sip. ²⁰ Ma ra luaina nat na as una kia valaun ia ma tika na nat na sip; ma ona pa u mainge pi una kia ia, una bubur ra inoana. Ma kaum lavur luaina bul tutana una kia valaun diat. Ma koko ta tikai na vana rikai vakuku piragu.

²¹ Laptikai na bung una papalum, ma ta ra valavuruana una ngo, ta ra kilala na niipuk ma ta ra kilala na nidodoko una ngo ta ra valavuruana bung.

²² Ma una pait ra lukara na vikvik ure ra luaina vuai ra vit, ma ra lukara na varuruai ta ra mutuai ra kilala.

²³ A umana tutana par piram diat a vautul ma ra vinavana rikai ta ra mata i ra Luluai God, a God kai Israel.

²⁴ Tago ina korot vue ra umana vuna tarai ta ra luaina matam, ma

ina vangala kaum langlangun; ma damana bula pa ta na na kaina upi kaum gunan ba u vana urama pi una vautul a tur rikai ta ra mata i ra Luluai kaum God, ta ra kilakilala.

²⁵ Koko una tul tar ra gapu i kaugu tinabar varurung ma ra gem i leven; ma koko ra tinabar ure ra lukara na bolo lake na tur ra marum tuk tar ta ra malana.

²⁶ A luaina ta ra vuai e ta kaum pia una kap ia ta ra pal kai ra Luluai kaum God.

Koko una kabalane ra nat na me ta ra polo na u i nana.

²⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tumu go ra lavur tinata, tago ma ra mangana tinata dari iau ga pait ra kunubu piram ma ra tarai Israel.

²⁸ Ma i ga ki ie varurung ma ra Luluai a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum; pa i ga ian ma pa i ga momo. Ma i ga tumu tar ra lavur tinata ure ra kunubu ta ra ura pal a vat, a vinun na tinata na vartuluai.

Moses i vana ba marama ra luana

²⁹ Ma ba Moses i ga vana ba marama ra luana Sinai, ma i ga vatur ra ura pal a vat ta ra limana, ba i ga irop ta ra luana, Moses pa i ga nunure ba ra pal a matana i ga bagabagele, tago dir ga tata ma God.

³⁰ Ma ba Aron ma ra tarai Israel par dia ga gire Moses, ea, a pal a matana i ga bagabagele, ma dia ga burut upi diat a tadav ia. ³¹ Ma Moses i ga oro pa diat, ma Aron ma ra umana lualua kai ra tarai dia ga vana pirana, ma Moses i ga tatata ta diat.

³² Ma namur a tarai Israel par dia ga maravai pirana, ma i ga tul tar ra lavur magit par ta diat ba ra Luluai i ga varve tar ia tana ta ra luana Sinai.

³³ Ma ba i ga par ra tinata kai Moses, i ga tuba ra matana ma ra mal na turturup. ³⁴ Ma ba Moses i ga rukruk tadav ra Luluai upi dir a tatata me,

i ga tak vue ra mal na turturup tuk tar ta nam ba i ga irop mulai, ma i ga irairop ma i ga ve tar ra lavur magit di ga tul tar ia tana ta ra tarai Israel.

³⁵ Ma ra tarai Israel dia ga giragire ra

mata i Moses, ba ra pal a matana i ga bagabagele; ma Moses i ga tuba mule ra matana ma ra mal na turturup tuk tar ta nam ba i ga ruk mulai upi dir a tata ma ra Luluai.

35

A umana vartuluai ure ra Bung Sabat

¹ Ma Moses i ga oro varurue ra tarai Israel par, ma i ga biti ta diat: Go ra lavur tinata ra Luluai i vartuluai me, upi avat a toratorom tana.

² Laptikai na bung avat a papalum, ma ra valavuruana bung a Bung Sabat pire vavat, a bung na bo na ningo, a bung kai ra Luluai, diat par dia papalum tana da doko diat.

³ Koko avat a voto ra iap ta kavava lavur gunan par ta ra Bung Sabat.

A vartabar tadav ra Luluai (Niir 25:1-9)

⁴ Ma Moses i ga biti ta ra tarai Israel par dari: Go ra magit ra Luluai i vartuluai me dari: ⁵ Avat a vartabar tadav ra Luluai ma ra magit i ki pire vavat; diat par ba a bala i diat i ga upi ia, diat a kap ia, a vartabar kai ra Luluai, a goled, a silva ma ra palariam gobol; ⁶ a mal i blu marut ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau, ma ra ivuna me; ⁷ ma ra umana pal a sip di ga puk vamema, ma ra pal a me, ma ra davai akasia; ⁸ ma ra dangi ure ra kapa, ma ra magit i ang na katkat ure ra dangi na varku ma ure ra bo na mi na lotu; ⁹ ma ra vat na onik, ma ra vat ba da mal ra kolot kai ra tena tinabar me ma ure ra popopoi.

A umana magit ta ra Pal na Mal (Niir 39:32-43)

¹⁰ Ma diat par ra umana tena kabinana pire vavat diat a vana uti ma diat a pait ra lavur magit ra Luluai i ga vartuluai tana: ¹¹ ra Pal, kana pal na mal, ma kana tubatuba, kana al vakai, ma kana lavur pal a davai, kana davai, a vabolo, kana tukatukal, ma kana lavur kiki i ngovo; ¹² ra bok ma ra kip ure, ma ra tubatuba tana, ma ra mal na rurua

kutu; ¹³ ra vuvuvung na nian ma ra kip ure, ma ra lavur tabarikik ure, ma ra gem na ginigira; ¹⁴ damana bula ra turtur na birao ure ra kapa ma ra lavur tabarikik ma ra lavur lamp ure, ma ra dangi ure ra kapa; ¹⁵ ma ra uguugu ure ra mi na lotu, ma kana kip, ma ra dangi na varku, ma ra magit i ang na katkat ure ra mi na lotu, ma ra mal na poraporo ure ra matakilalat, ta ra matakilalat i ra Pal; ¹⁶ a uguugu na vartabar ure ra tinabar di tun tar ia, ma ra liplip na ubene tana di pait ia ma ra palariam gobol, kana kip ma ra lavur tabarikik ure, a la na vargi ma kana kiki; ¹⁷ a umana mal na liplip ure ra bala na gunan, kana lavur tukal ma kadia kiki i ngovo, ma ra mal na poraporo ure ra matakilalat i ra bala na gunan; ¹⁸ a lavur ot ure ra Pal, ma ra ot ure ra bala na gunan ma kadia lavur vinau; ¹⁹ a lavur mal di ga viri mal ia ure ra kunudar ta ra pakana pal i gomgom, ra lavur gomgom na mal kai Aron ra tena tinabar, ma ra lavur mal kai ra umana natuna upi diat a kudakudar me ta ra papalum na tena tinabar.

A tarai dia vartabar

²⁰ Ma ra kor na tarai Israel par dia ga vana kan ra mata i Moses. ²¹ Ma dia ga vut, diat par ba i ga malamalapang ra bala i diat, ma diat par dia ga upi ia, ma dia ga kapkap ra vartabar kai ra Luluai ure ra papalum ta ra pal na varbarat, ma ure ra lavur varvakai tana, ma ure ra lavur gomgom na mal. ²² Ma dia ga vut, a tarai ma ra vaden, diat par dia ga upi ia, ma dia ga kap ra lavur mamar bibilau ma ra marmar talinga ma ra domol, ma ra kurkurua ma ra lavur ngatngat na magit par di ga pait ia ma ra goled; diat par dia ga vartabar pire ra Luluai ma ra goled, dia ga kap tar ia. ²³ Ma ra tarai par dia ga vung ra mal i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau, ma ra ivuna me, ma ra pal a sip di ga puk vamema, ma ra pal a me, dia kap tar ia. ²⁴ Ma diat par dia ga tul tar ra tinabar, a

silva ma ra palariam gobol, dia kap tabar ra Luluai me; ma diat par dia ga vung ra davai akasia ba na topa ta mangana tabarikik ure ra papalum, dia ga kap tar ia. ²⁵ Ma ra vaden par dia ga kabinana, dia vir mal ma ra lima i diat, ma dia kap nam dia ga vir ia, ra kuara i blu marut ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau. ²⁶ Ma ra vaden par ba i ga malamalapang ra bala i diat upi ia, ma dia ga melem tana, dia ga vivir ma ra ivuna me. ²⁷ Ma ra umana lualua dia ga kap ra vat na onik, ma ra lavur vat ure ra kolot kai ra tena tinabar ma ure ra popopoi bula; ²⁸ ma ra magit i ang na katkat ma ra dangi, ure ra kapa ma ure ra dangi na varku ma ure ra bo na mi na lotu. ²⁹ A tarai Israel dia ga mulaot i tana, ma dia ga kap ra vartabar tuna pire ra Luluai; a tarai ma ra vaden par, ba i ga ra bala i diat upi diat a vartabar ure ra lavur papalum, nina ra. Luluai i ga vartuluai tana upi Moses na pait ia.

A Luluai i oro pa Besalel ma Oliab (Niir 31:1-11)

³⁰ Ma Moses i ga biti ta ra tarai Israel: Gire, ra. Luluai i ga pilak pa Besalel, natu i Uri, natu i Kur, ta ra vuna tarai Iuda, ³¹ ma i ga vabuka ia ma ra Tulungea i God, ma na kabinana, ma na matoto, ma na melem, ma na madaka ta ra lavur mangana papalum, ³² upi na nuk tadav ra umana enana papalum ma na pait ot pa diat ma ra goled, ma ra silva ma ra palariam gobol, ma na poko mal ra lavur vat na marmar, ³³ ma na mut mal ra davai ma na pait ra lavur enana mangana papalum par. ³⁴ Ma i ga tul tar ia tana upi na varvateten, dir par ma Oliab, natu i Akisamak, ta ra vuna tarai Dan. ³⁵ Nam dir i ga poe ra kabinana ta ra bala i dir upi dir a pait valar pa ra lavur mangana papalum kai ra tena madaka, ma ra tena vir mal tututumu, ma ra tena niingit guve mal tututumu, i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ma

ra mal kumua, ma ra papalum kai ra tena vir mal tuna, maia, dir a pait ra papalum kadiat dia melem ta ra lavur mangana papalum, ma ra papalum kadiat dia nuk tadav ra lavur enana mangana papalum.

36

¹ Ma Besalel ma Oliab dir a papalum, ma damana bula ra tarai par dia kabinana, diat ba ra Luluai i ga poe ra minatoto ma ra kabinana ta ra bala i diat upi diat a minana ma diat a pait valar pa ra lavur magit ure ra kunudar ta ra gomgom na pal varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai.

A tarai dia kap ra peal vartabar

² Ma Moses i ga oro pa Besalel ma Oliab ma diat par dia kabinana, diat ba ra Luluai i ga poe ra kabinana ta ra bala i diat, diat par i ga malamalapang ra bala i diat upi diat a tadav ra papalum ma upi diat a pait ia; ³ ma Moses i ga tul tar ra lavur vartabar kai ra tarai ta diat, nina ra tarai dia ga vung kapi ia ure ra papalum ta ra kunudar ta ra gomgom na pal, upi diat a pait ra lavur tabarikik me. Ma pa dia ga ngo boko ma ra kap vartabar, ta ra malana ra bungbung par dia ga kap ia. ⁴ Ma ra lavur tena kabinana par, diat dia ga pait ra lavur papalum ure ra gomgom na pal, dia ga vana, tikatikai kan ra papalum i ga varvakai tana, ma dia ga tadatadav Moses, ⁵ ma dia ga biti tana: A tarai dia ga manga vangala ra vartabar ure ra papalum kai go ra kunudar, nina ba ra Luluai i ga vartuluai tana upi da pait ia. ⁶ Ma Moses i ga vartuluai, ma dia ga varvarvai tana ta ra gunan par dari: Koko ra tarai ma ra vaden diat a vaninare mule ta magit upi diat a vartabar me ure ra gomgom na pal. Damana di ga tigel ra tarai upi koko diat a vartabar mulai. ⁷ Tago nam ra tabarikik di ga tar vung guve i ga topa ra lavur papalum, ma ta umana i tur valili bula.

*A pait Pal na Mal
(Niir 26:1-37)*

⁸ Ma diat dia ga kabinana ta diat dia pait ra papalum, dia ga pait ra Pal ma ra vinun na mal na bakbak ure; dia ga pait ia ma ra mal kumau, ma ra blu marut ma ra meme marut, ma ra meme tuna, ma dia mal ra umana angelo tana, a papalum kai ra tena vir mal tututumu. ⁹ Tikatika na mal na bakbak kana lolovina i ga varogop ma lavurua na pokono, ma tikatikai a tababana i ga varogop ma tika na pokono; ma ra valavalar kai ra lavur mal na bakbak par i varogop uka. ¹⁰ Ma i ga kubu guve ra ilima na mal na bakbak ma ta ra ilima bula. ¹¹ Ma i ga pait ra umana pipidikol ma ra kuara i blu marut ta ra luaina vuna mal ta nam ra pirina ba da kubu guve tana ma ta ra tikai; damana i ga pait ia bula ta ra piri ra vauruana vuna mal na bakbak. ¹² A ilima na vinun na pipidikol i ga pait ia tai tika na mal, ma ta ra ilima na vinun ta ra piri na mal na bakbak ta ra vauruana vuna mal; a umana pipidikol dia ga tur vartalai. ¹³ Ma i ga mal a ilima na vinun na al vakai, ma i ga al pakan guve ra ra lavur mal na bakbak ma ra al vakai; damana ra Pal i ga kidoloina ka. ¹⁴ Ma i ga pait ra umana mal ma ra ivuna me upi ra mal na tubatuba taun ra Pal; a vinun ma tika na mal i ga pait ia. ¹⁵ A lolovina kai tikatika na mal i ga varogop ma lavurua na pokono ma a papar, ma ra tababana tika na pokono; tika na valavalar ika ure ra vinun ma tika na mal. ¹⁶ Ma i ga pakan guve ra ilima na mal upi diat a tikai ka, ma damana laptikai na mal upi diat a tikai ka bula. ¹⁷ Ma i ga pait a ilima na vinun na pipidikol ta ra piri ra luaina vuna mal, ma damana a ilima na vinun na pipidikol ta ra piri ra vauruana vuna mal. ¹⁸ Ma i ga pait a ilima na vinun na al vakai ma ra palariam gobol upi na pakan guve ra mal na tubatuba me, upi na da ra kidoloina ka. ¹⁹ Ma i ga pait ta ra tika na tubatuba ure ra pal na mal ma ra pal a sip di ga puk vamema, ma i ga

pait ta ra tubatuba mulai ma ra pal a me.

²⁰ Ma i ga mal pa ra umana pal a davai akasia ure ra Pal, i ga vatur diat. ²¹ Tikatika na pal a davai kana lolovina i ga varogop ma ra ura pokono ma a papar, ma ra tababana i ga varogop ma tika na malmalikun ma a ngungu. ²² A ura ot dir ga tur ta ra pal a davai tikatikai, ma di ga pakan guve dir; damana i ga pait ra lavur pal a davai ure ra Pal. ²³ Ma i ga pait ra pal a davai ure ra Pal, a ura vinun na pal a davai ure ra papar a taubar; ²⁴ ma i ga pait a ivat na vinun na kiki ma ra ngovo tana; i ga pait diat ma ra silva upi diat a tur ta ra vavai ra ura vinun na pal a davai; a ura kiki ta ra vavai tika na pal a davai ure ra ura varpakan; ma ta ura kiki ta ra vavai ta ra tika na pal a davai ure ra ura varpakan. ²⁵ Ma ura ta ra papar a Pal, a papar a labur, i ga pait a ura vinun na pal a davai, ²⁶ ma kadia ivat na vinun na kiki na silva; a ura kiki ta ra vavai tika na pal a davai, ma ta ra ura kiki ta ra vavai ta ra tikai. ²⁷ Ma ure ra papar namur ta ra matana taoai i ga pait laptikai na pal a davai. ²⁸ Ma i ga pait a ura pal a davai ure ra ura ngu na Pal ta ra papar namur. ²⁹ Ma dir ga tur vartalai ara ra pia, ma i ga tuk urama ta ra luaina lok; damana i ga pait dir ta ra ura ngu na pal. ³⁰ Ma damana i ga lavutul na pal a davai, ma kadia kiki na silva a vinun ma laptikai; ta ra vavai tikatika na pal a davai a ura kiki. ³¹ Ma i ga mal ra umana vabolo ma ra davai na akasia; a ilima ure ra pal a davai tai tika na papar a Pal, ma a ilima ure ta ra papar a Pal, ³² ma a ilima na vabolo ure ra lavur pal a davai ta ra papar namur ta ra matana taoai. ³³ Ma i ga mal pa ra vabolo livuan upi na tur pa ia tai tika na ngu na pal ma na tuk tai ta ra tikai, livuan ta ra umana pal a davai. ³⁴ Ma i ga vung vapetep tar ra goled ta ra pal a davai, ma i ga pait ra umana ngovo tana ma ra goled upi da ule ra umana vabolo tana, ma i ga vung vapetep

tar ra goled ta ra vabolo.

³⁵ Ma i ga pait ra mal na rurua kutu ma ra kuara i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau; ma. a umana angelo dia ga tur tana, a tena vir mal tututumu i ga pait ia. ³⁶ Ma i ga pait a ivat na tukal ure, a davai akasia, ma i ga vung vapetep tar ra goled tana; kadia ot likun di ga pait ia ma ra goled, ma i ga tun mal ra ivat na kiki ure diat ma ra silva. ³⁷ Ma i ga pait ra mal na poraporo ure ra matakilalat i ra pal na mal; i ga mal ia ma ra kuara i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau, a tena niingit guve mal tututumu i ga palum ia; ³⁸ ma ra ilima na tukal ure, ma kadia ot likun bula; ma i ga vung vapetep tar ra goled ta ra ulu i diat ma ta kadia vipuar; ma kadia a ilima na kiki di ga pait ia ma ra palariam gobol.

37

A pait Bok na Tinata (Niir 25:10-22)

¹ Ma Besalel i ga mal ra bok ma ra davai akasia; kana lolovina i varogop ma a ura malmalikun ma a ngungu, ma tika na malmalikun ma a ngungu a tababana, ma tika na malmalikun ma a ngungu a tuluaina; ² ma i ga vung vapetep tar ra, goled tuna tana, ta ra balana ma ta ra tamuruna, ma i ga mar kikil ia ma ra goled. ³ Ma i ga tun mal ra ivat na ngovo ma ra goled ure, ta ra ivat na kakene; a urua tai tika na papar ma ta ra urua tai ta ra tikai. ⁴ Ma i ga mut ra ura kip ma ra davai akasia ma i ga vung vapetep tar ra goled tana. ⁵ Ma i ga ule tar ra kip ta ra umana ngovo ta ra ura papar a bok, upi da kip ra bok me. ⁶ Ma i ga pait ra tubatuba ma ra goled tuna; kana lolovina i ga varogop ma ra ura malmalikun ma a ngungu, ma ra tababana tika na malmalikun ma a ngungu. ⁷ Ma i a pait ra ura angelo ma ra goled di tutut ia; i ga pait dir ta ra ivu ngu i ra tubatuba, ⁸ tika

na angelo tai tika na nguna ma tikai tai ta ra tikai; a tubatuba ma ra ura angelo ta ra ura nguna, a kidoloina ka. ⁹ Ma ra ura angelo dir ga pala ra bebea i dir urama liu, ma dir ga turup ra tubatuba me, ma dir ga bobo varkuvo; ma ra mata i ra ura angelo i ga lingan tadav ra tubatuba.

A pait Vuvuvung na Nian (Niir 25:23-30)

¹⁰ Ma i ga pait ra vuvuvung na nian ma ra davai akasia, a papar kana lolovina, ma tika na malmalikun ra tababana, ma tika na malmalikun ma ra ngungu ra tuluaina; ¹¹ ma i ga vung vapetep tar ra goled tuna tana, ma i ga mar kikil ia ma ra goled. ¹² Ma i ga pait tika na pal a davai kikil ia, a tababana i varogop ma ra tababa i ra lapar a lima i ra tutana, ma i ga mar kikil ia ma ra goled. ¹³ Ma i ga tun mal ra ivat na ngovo ma ra goled, ma i ga vung ra ngovo ta ra ivat na ngu i va ivat na kakene. ¹⁴ Ra ivat na ngovo dia ga tur maravai ra pal a davai i ga vana kikil ia, upi da ule tar ra kip tana, upi da kip ra vuvuvung me. ¹⁵ Ma i ga mut ra kip ta ra davai akasia, ma i ga vung vapetep tar ra goled tana upi da kip ra vuvuvung me. ¹⁶ Ma i ga pait ra lavur tabarikik i ga tur ta ra ul a vuvuvung, kana lavur la, ma ra lavur momamomo ure, ma ra lavur la ure ma ra lavur pal a tava upi da lolongoi me; i ga pait ia ma ra goled tuna.

A pait Turtur na Birao (Niir 25:31-40)

¹⁷ Ma i ga pait ra turtur na birao ma ra goled tuna, i ga pait ia ma ra goled di tutut ia, a bitina ma ra livuana; a matana pupuna, a pupuluna, ma ra mapina pupuna, a kidoloina ka; ¹⁸ ma laptikai na ingarina dia ga vana rikai ta ra ura paparaina, a utul a ingar i ra turtur na birao tai tika na papar, ma a utul a ingar i ra turtur na birao tai ta ra papar; ¹⁹ a utul a matana pupuna da ra pupuna i papala tai tika na ingarina, a pupuluna ma ra pupuna; ma a utul

a matana pupuna da ra pupuna i papala tai ta ra ingarina, a pupuluna ma ra pupuna; damana ure ra lap-tikai na ingarina ba dia ga vana rikai ta ra turtur na birao. ²⁰ Ma ta ra livua i ra turtur na birao di pait ra ivat na matana pupu na davai da ra pupuna i papala, a pupuluna ma ra pupuna bula; ²¹ tika na pupuluna ta ra vavai ra ura ingarina, a kidoloina. ma tika na pupuluna ta ra vavai ra ura ingarina, a kidoloina, ma tika na pupuluna ta ra vavai ra ura ingarina, a kidoloina me, damana ure ra lap-tikai na ingarina dia vana rikai tana. ²² A pupulu i diat ma ra ingar i diat ma ra turtur a kidoloina parika; a turtur parika tikai ka ra papalum di ga pait ia ma ra goled di ga tutut ia. ²³ Ma i ga pait ra lavurua na lamp ure, ma ra kakakarat na vinau na lamp ma kana la, a goled tuna. ²⁴ Tika na talant na goled tuna i ga pait ia me ma ra lavur tabarikik ure bula.

A pait Uguugu na Vartabar ure ra Mi na Lotu
(Niir 30:1-5)

²⁵ Ma i ga pait ra uguugu ure ra vartabar na mi na lotu, i ga pait ia ma ra davai akasia; kana lolovina tika na malmalikun, ma ra tababana tika na malmalikun; a ivat na paparaina dia varogop; ma ra tuluaina a papar; a umana ramuna diat ma ra uguugu iat, a kidoloina; ²⁶ ma i ga vung vapetep tar ra goled tuna tana, ta ra uluna, ma ta ra paparaina, ma ta ra ramuna; ma i ga mar kikil ia ma ra goled tuna. ²⁷ Ma i ga pait a ura ngovo ta ra vavai ra mamar kikil ta ra ura papar tana, upi da ule tar ra kip tana, ma upi da kip ia me. ²⁸ Ma i ga. mut ra kip, a davai akasia, ma i ga vung vapetep tar ra goled tana.

A pait Dangi na Varku ma ra Mi na Lotu
(Niir 30:22-38)

²⁹ Ma i ga pait ra gomgom na dangi ure ra varku, ma ra bo na magit i ang na katkat ure ra mi na lotu, da tikai a tena minamal polo i ang na vuvuvul.

38

A pait Uguugu na Vartabar ure ra tinabar di tun tar ia
(Niir 27:1-8)

¹ Ma i ga pait ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia ma ra davai akasia; kana lolovina a ilima na malmalikun, ma ra tababana a ilima na malmalikun; i ga varogop ra ivat na paparaina; ma ra tuluaina a utul a malmalikun. ² Ma i ga pait ra umana ramuna ta ra ul a uguugu na vartabar ta ra ivat na nguna; a ramuna ma ra uguugu na vartabar dia ga kidoloina ka. Ma i ga vung vapetep tar ra palariam gobol tana. ³ Ma i ga pait ra lavur tabarikik ure ra uguugu na vartabar, a umana la na kabu, ma ra umana kulkulup, ma ra umana la na tava ma ra umana kono ure ra kanomong i ra vavaguai, ma ra umana la na lakit; a lavur tabarikik par tana i ga pait ia ma ra palariam gobol. ⁴ Ma i ga pait tika na liplip ma ra palariam gobol, da ra ubene, ma i ga vatur ia ta ra vavai ra vanavana kikil, ma i ga ki pit ika, pa i ga vana urama kakit. ⁵ Ma i ga tun mal pa a ivat na mata ure ra ivat na ngu na liplip na ubene di ga pait ia ma ra palariam gobol, upi da ule tar ra kip tana. ⁶ Ma i ga mut ra kip, a davai akasia, ma i ga vung vapetep ta ra palariam gobol tana. ⁷ Ma i ga ule tar ra kip ta ra mata ta ra ura paparai ra uguugu na vartabar, upi diat a kip ia me; ma i ga pait ia ma ra pal a davai. ma i ga pobono ko.

A pait La na Palariam
(Niir 30:1-18)

⁸ Ma i ga pait ra la na vargi ma ra palariam gobol, ma ra kakene bula a palariam gobol, i ga pait ia ma ra lavur tiroa kai ra vaden, nina dia ga kudakudar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat.

A pait Bala na Gunan i ra Pal na Mal
(Niir 27:9-19)

⁹ Ma i ga mal bula ra bala na gunan; di ga pait ra mal na bakbak ure ra papar a taubar ma ra mal

kumau, a ura vinun ma a ilima na pokono; ¹⁰ a ura vinun na tukul ure, ma a ura vinun na kiki ure diat, di ga pait ia ma ra palariam gobol; a lavur ot likun tana ma kadia vipuar dia silva. ¹¹ Ma ure ra papar a labur a ura vinun ma a ilima na pokono a mal, a ura vinun na tukul ma a ura vinun na kiki ure, a palariam gobol; ra ot likun tana ma kadia vipuar, a silva. ¹² Ma ure ra papar a taoai a valavalar ure ra mal i ga varogop ma a vinun ma a ura pokono ma tika na papar, a vinun na tukul ure, ma a vinun na kiki; ra ot likun tana ma ra vipuar, a silva. ¹³ Ma ure ra papar a taur a vinun ma a ura pokono ma tika na papar a mal. ¹⁴ A mal na bakbak ure tika na papar ta ra mataniolo i ga varogop ma a utul a pokono ma a utul a malmalikun, a utul a tukul ma a utul a kiki tana; ¹⁵ ma damana ure ta ra papar; ta ra ura papar a mataniolo i ra bala na gunan a valavalar i ra mal na bakbak i ga utul a pokono ma a utul a malmalikun; a utul a tukul ma a utul a kiki ure. ¹⁶ A lavur mal na bakbak par kikil ra bala na gunan di ga pait ia ma ra mal kumau. ¹⁷ Ma ra kiki ure ra tukul, a palariam gobol; a ot likun ta ra tukul ma ra vipuar tana, a silva; ma di ga vung vapedep tar ra silva ta ra ul a tukul, ma ra lavur tukul i ra bala na gunan di ga vipuar diat ma ra silva. ¹⁸ Ma a tena niingit guve mal tututumu i ga pait ra mal na poraporo ure ra mataniolo i ra bala na gunan; i mal ia ma ra kuara i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau; kana lolovina a ilima na pokono; ma ra valavalar i ra tuluaina i ga varogop ma tika na pokono ma tika na malmalikun, vardada ma ra mal na bakbak ure ra bala na gunan. ¹⁹ Ma a ivat na tukul ure, ma a ivat na kiki, a palariam gobol; a ot likun tana i ga silva, ma di ga vung vapedep tar ra silva ta ra ulu i diat, ma ra vipuar tana, a silva bula. ²⁰ Ma ra lavur ot ure ra Pal, ma ure ra bala na gunan kikil ia, a palariam gobol.

A Palariam ure ra Pakana i Gomgom

²¹ Go ia ra niluluk na tabarikik ure ra Pal, a kuba i ra Tinata, da di ga luk guve diat ta ra vartuluai kai Moses; a papalum kai ta tarai Levi, ma Itamar natu i Aron ra tena tinabar, i ga lue diat i tana.

²² Ma Besalel, natu i Uri, natu i Kur, ta ra vuna tarai Iuda, i ga pait ot pa ra lavur magit ba ra Luluai i ga tul tar ia tai Moses. ²³ Ma dir ga varbete ma Oliab, natu i Akisamak, ta ra vuna tarai Dan, a tena madaka, a tena vir mal tututumu, ma a tena niingit guve mal tututumu, a blu marut, ma ra meme marut ma ra meme tuna ma ra mal kumau.

²⁴ Ma ra goled nina di ga pait ra lavur tabarikik ure ra gomgom na pal me, a goled na vartabar, i ga varogop ma a ura vinun ma lavuvat na talant ma lavurua na mar ma a utul a vinun na mamat, vardada ma ra mamat kai ra gomgom na pal. ²⁵ Ma ra silva kadiat dia ga luk diat ta ra tarai Israel i ga varogop ma ra mar na talant, ma tika na arip ma lavurua na mar, lavurua na vinun ma a ilima na mamat, varogop ma ra mamat ure ra gomgom na pal; ²⁶ a papar a mamat da ra mamat ure ra gomgom na pal ure diat tikatikai, ba dia tar bolo pire diat di ga luk diat; diat par ba a ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, ure laptikai na mar ma a utul a arip, ma a ilima na mar ma a ilima na vinun na tarai. ²⁷ Ma nam ra mar na talant na silva dia ga pait ra lavur kiki ure ra gomgom na pal me ma ra lavur kiki ure ra mal na rurua kutu; a mar na kiki di ga pait ia ma ra mar na talant, tika na talant ure ra kopono kiki. ²⁸ Ma nam ra kopono arip ma lavurua na mar, lavurua na vinun ma a ilima na mamat, di ga pait ra lavur ot likun me ure ra umana tukul, ma i ga vung vapedep tar ia ta ra ulu i diat, ma i ga pait ra vipuar ure diat me. ²⁹ Ma ra palariam gobol, nina dia ga vartabar me, i ga varogop ma lavurua na vinun na talant, ma a ura arip ma a ivat na mar na mamat. ³⁰ Ma i ga pait

ra umana kiki me ure ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma ra uguugu na vartabar i palariam gobol, ma ra liplip na ubene tana i palariam gobol, ma ra lavur tabarikik ure ra uguugu na vartabar, ³¹ ma ra lavur kiki ure ra bakbak kikil, ma ra lavur kiki ure ra mataniolo kai ra bala na gunan, ma ra lavur ot ure ra pal, ma ra lavur ot ure ra bala na gunan kikil ia.

39

A pait mal kai ra tena tinabar (Niir 28:1-43)

¹ Ma di ga vir ra umana bo na mal tuna ma ra kuara i blu marut, ma i meme marut ma i meme tuna, ure ra kunudar ta ra gomgom na pal; ma dia ga pait ra umana gomgom na mal ure Aron; da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

² Ma i ga mal pa ra kolot ure ra bongobongono ma ra goled, ma ra kuara i blu marut, ma ra meme marut ma ra meme tuna ma ra mal kumau. ³ Ma dia ga tutut ra goled upi na melmel, ma dia ga poka upi na da ra kuara upi diat a vir tar ia ta ra mal i blu marut, ma ta ra meme marut ma ta ra meme tuna, ma ta ra mal kumau, a tena vir mal tututumu i ga vir ia. ⁴ Dia ga pait ra al vakai tana ure ra ul a varana, ta ra ura pirina di ga pakan guve me. ⁵ Ma ra mal na vivi tana, di ga manga mal pa ia upi na ri ia me, dir ma ra kolot a kidoloina, ma a kopono mangana papalum; di ga pait ia ma ra goled ma ra kuara i blu marut ma i meme marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau, da ra Luluai i ga ve Moses.

⁶ Ma dia ga mal pa ra ura vat na onik, ma dia ga mar kikil vake dir ma ra goled, ma dia ga tutumu tana da ta ra vat ik di taun bat ra bulit me; dia ga tutumu tana ra lavur iang i ra tarai Israel. ⁷ Ma i ga ingit tar dir ta ra al vakai ta ra kolot ure ra bongobongono, upi dir a ura vat na kodakodop ure ra tarai Israel, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

⁸ Ma i ga pait ra popopoi, a tena vir mal tututumu i ga pait ia, i ga varogop ma ra papalum ta ra kolot ure ra bongobongono; di pait ia ma ra goled, ma ra kuara i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau. ⁹ Ra ivat na paparaina dia ga varogop, ma di pin ia; kana lolovina i varogop ma ra vartuk, ma damana bula ra tababana. ¹⁰ Ma dia ga vaki a ivat na nga na vat tana. A luaina ngaina: a sardia, a topas ma ra kristal. ¹¹ A vauruana ngaina: a emeraled, a sapir ma ra daimon. ¹² A vautuluna ngaina: a amber, a agat ma ra ametist. ¹³ Ma ra vaivatina ngaina: a beril, a onik ma ra iasper. A kiki na goled.i ga mar kikil vake diat. ¹⁴ Ma ra umana vat dia ga varogop ma ra iang i ra tarai Israel, a vinun ma a ivut, varogop ma ra iang i diat, vardada ma ra tutumu ta ra vat ik di taun bat ra bulit me, tikitikai varogop ma ra iangina, ure ra vinun ma a ivu vuna tarai. ¹⁵ Ma dia ga pait tar ra vinau na goled tuna da ra kuara di ga kulalang ia ta ra popopoi. ¹⁶ Ma dia ga pait a ura kiki ma ra goled, ma a ura mata bula; ma dia ga mal tar ra ura mata ta ra ura ngu na popopoi. ¹⁷ Ma dia ga kubu ra ura vinau na goled tar ta ra ura mata ta ra nguna popopoi. ¹⁸ Ma ta ra ivu ngu i ra ura vinau na goled dia ga pait tar ra ura kiki tana, ma dia ga ingit tar dir ta ra al vakai ure ra ul a varana ta ra kolot ure ra bongobongono, ta ra papar na lua. ¹⁹ Ma dia pait ra ura mata na goled, ma dia ga kubu tar dir ta ra ura nguna popopoi ta ra pirina, nina i ga maravai pire ra kolot ure ra bongobongono. ²⁰ Ma dia ga pait a ura mata na goled, ma dia ga kubu tar dir ta ra ura al vakai ta ra kolot ure ra bongobongono, ta ra vavai dir ma ta ra papar mara na lua, maravai ra varpakan, arama ta ra mal na vivi ta ra kolot ure ra bongobongono. ²¹ Ma dia ga kubu tar ra mata i tur ta ra popopoi ta ra mata i tur ta ra kolot ure a bongobongono, di ga

kubu guve dir ma ra kuara i blu marut upi na ki taun ra mal na vivi kai ra kolot ma upi koko ra popopoi na tapala kan ra kolot, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

²² Ma i ga pait ra olovoi ure ra kolot na bongobongono, i ga vir vapar ia ma ra kuara i blu marut, ²³ ma i ga pait ra ngovo arama livuan tana, da ra ngovo i ra ongaongoi, ma i ga vir lok ra ngovono upi koko na tarada. ²⁴ Ma ta ra ngu na mal na olovoi dia ga pait ra umana pupulu ik tana da ra goava, di ga pait ia ma ra blu marut, ma ra meme marut, ma ra meme tuna, ma ra mal kumau. ²⁵ Ma dia ga pait ra umana taratarengé ma ra goled tuna, ma dia ga kubu tar ra umana taratarengé livuan ta ra umana pupulu dia ga da ra goava ta ra nguna mal; ²⁶ dari, a taratarengé ma a pupulu, a taratarengé ma a pupulu dia ga varvarpopoto kiki ra nguna mal na olovoi, upi na kudakudar me, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

²⁷ Ma dia ga pait ra lavut kolot lolovina kai Aron ma ra umana natuna, ²⁸ ma ra mal na rarau, ma ra mal kumau; ma ra umana kere na minong di ga pait ia ma ra mal kumau, ma ra umana mal na tutana di ga pait ia ma ra mal kumau, ²⁹ ma ra mal na vipit ma ra mal kumau, ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna; a tena niingit mal tututumu i ga pait ia, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

³⁰ Ma dia ga mal pa ra pal a kapa na goled ure ra vipuar i gomgom, ma di ga tutumu tana varogop ra tutumu ta ra vat ik di taun bat ra bulit me, dari: Di tar tibe vaire pi kai ra Luluai. ³¹ Ma di ga kubu tar ra vinau i blu marut tana, upi diat a vi tar ia arama ta ram al na rarau, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

Di vapar vue ra lavur mangana ta ra Pal na Mal
(Niir 35:10-19)

³² Damana dia ga pait vapar ra lavur papalum ta ra pal, kai ra pal

na varbarat; ma ra tarai Israel dia ga pait ra lavur magit da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses, damana dia ga pait ia.

³³ Ma dia ga vung kapi ra Pal pire Moses, ra pal na mal ma ra ana lavur tabarikik, ra ana al vakai, ra ana pal a davai, ma ra davai i vabolo, ma ra ana tukul. ma ra ana lavur kiki i ngovo; ³⁴ ma ra tubatuba di ga pait ia ma ra pal a sip di puk vamema, ma ra tubatuba di ga pait ia ma ra pal a me, ma ra mal na rurua kutu; ³⁵ a bok na tinata ma ra ana kip ma ra tubatuba ure; ³⁶ a vuvuvung na nian ma ra lavur tabarikik tana, ma ra gem na ginigira; ³⁷ a turtur na birao, ba di ga pait ia ma ra goled tuna, ma ra umana lamp tana, a umana lamp ba di ga vung bulu diat, ma ra lavur tabarikik ure, ma ra dangi ure ra kapa; ³⁸ ra uguugu na vartabar di ga pait ia ma ra goled, ma ra dangi na varku, a magit i ga ang na katkat ure ra mi na lotu, ma ra mal na poraporo ure ra matakilalat i ra pal na mal; ³⁹ ra uguugu na vartabar di ga pait ia ma ra palariam gobol, ma ra ana liplip i ga palariam gobol, ma ra ana kip ma ra ana lavur tabarikik, ra la na vargi ma ra ana kiki; ⁴⁰ ra lavur mal na bakbak ure ra bala na gunan, ra ana lavur tukul, ma ra ana lavur kiki i ngovo, ma ra mal na poraporo ure ra matakilalat i ra bala na gunan, ma ra lavur vinau ma ra lavur ot tana, ma ra lavur tabarikik par ure ra kunudar ta ra gomgom na pal ta ra pal na varbarat; ⁴¹ ra lavur kolot ba di ga vir mal diat ure ra kunudar ta ra gomgom na pal, ma ra lavur gomgom na mal kai Aron ra tena tinabar, ma ra lavur mal kai ra umana natuna, upi diat a kudakudar me ta ra papalum kai ra tena tinabar. ⁴² Ma ra tarai Israel dia ga pait ra lavur papalum par varogop ma ra vartuluai par kai ra Luluai tadav Moses.

⁴³ Ma Moses i ga gire ra lavur papalum par; ma gire, dia tar pait ot pa ia; da ra Luluai i ga vartuluai tana,

damana dia ga tar pait ia; ma Moses i ga tata vadoane diat.

40

A pait Pal na Mal ma ra varvadoan tana

¹ Ma ra Luluai i ga tata tadav Moses, i ga biti dari: ² Ta ra luaina bung ta ra luaina gai una vatur ra gomgom na pal ta ra pal na varbarat. ³ Ma una vung ra bok na tinata tana, ma. una vakaite ra mal na rurua kutu, upi ra bok na tur bakit tana. ⁴ Ma una varuk ra vuvuvung na nian ma una vung mal ra lavur magit tana; ma una varuk ra turtur na birao, ma una vaninare ra umana lamp tana. ⁵ Ma una vung ra uguugu na vartabar na goled ure ra mi na lotu na lua ta ra bok na tinata, ma una vakaite ra mal na poraporo ta ra matakilalat i ra Pal. ⁶ Ma una vung ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra luaina mata i ra matakilalat i ra gomgom na pal ta ra pal na varbarat. ⁷ Ma una vung ra la na vargi livuan ta dir ra pal na varbarat ma ra uguugu na vartabar, ma una lingire ra tava tana. ⁸ Ma una pait ra bala na gunan kikil ia, ma una vakaite ra mal na poraporo ure ra mataniolo ta ra bala na gunan. ⁹ Ma una tak pa ra dangi na varku, ma una vadangi ra pal me, ma ra lavur tabarikik tana, ma una vagomgom ia, ma ra lavur tabarikik tana, ma na gomgom. ¹⁰ Ma una vadangi ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra ana lavur tabarikik, ma una vagomgom ra uguugu na vartabar, ma na gomgom kakit. ¹¹ Ma una vadangi ra la na vargi ma ra ana kiki, ma una vagomgom ia. ¹² Ma una agure Aron ma ra umana natuna tadav ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma una puk diat ma ra tava. ¹³ Ma una ule tar ra lavur kolot i gomgom tai Aron; ma una ku ia, ma una vagomgom ia upi na kudakudar piragu ta ra papalum na tena tinabar. ¹⁴ Ma una agure ra umana natuna,, ma una ule tar ra lavur kolot ta diat; ¹⁵ ma

una ku diat, da u ga ku tama i diat, upi diat a kudakudar piragu ta ra papalum na tena tinabar; ma ta go ra varku da tibe tar ra papalum na tena tinabar ta diat ma kadia lavur taun tarai namur ta diat. ¹⁶ Damana Moses i ga pait ia; i ga pait ra lavur magit ra Luluai i ga tul tar ia tana.

¹⁷ Di ga vatut ra Pal ta ra luaina gai ta ra vauruana kilala, ta ra luaina bung.

¹⁸ Ma Moses i ga vatut ra Pal, ma i ga vung ra lavur kiki, ma i ga vatur ra lavur pal a davai tana, ma i ga vung ra lavur vabolo, ma i ga vatur ra lavur tukal. ¹⁹ Ma i ga pala ra pal na mal taun ra gomgom na pal, ma i pait ra tubatuba ure ra pal na mal arama tana, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana. ²⁰ Ma i ga tak pa ra tinata ma i ga poe tar ia ta ra bok, ma i ga ule tar ra kip ta ra bok; ma i ga vung ra tubatuba taun ra bok; ²¹ ma i ga varuk ra bok ta ra gomgom na pal, ma i ga vakaite ra mal na rurua kutu, upi ra bok na tinata na tur bakit, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure. ²² Ma i ga vatur ra vuvuvung na nian ta ra pal na varbarat ta ra papar a labur, mamati ta ra papar a mal na rurua kutu. ²³ Ma i ga vung bulu ra gem tana ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure. ²⁴ Ma i ga vatur ra turtur na birao ta ra pal na varbarat ta ra papar a pal, ta ra papar a taubar, ma dir ga tur vartalai ma ra vuvuvung na nian. ²⁵ Ma i ga vaninare ra umana lamp ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure. ²⁶ Ma i ga vatur ra uguugu na vartabar na goled ta ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra mal na rurua kutu; ²⁷ ma i ga tuntun ra magit tana ure ra mi na lotu i ang na katkat, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure. ²⁸ Ma i ga vakaite ra mal na poraporo ta ra matakilalat i ra pal. ²⁹ Ma i ga vatur ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia pire ra matakilalat i ra gomgom na pal ta

ra pal na varbarat, ma i ga vartabar ma ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tinabar na nian tana, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure. ³⁰ Ma i ga vaki ra la na vargi livuan ta dir ra pal na varbarat ma ra uguugu na vartabar, ma i ga lolonge ra tava tana ure ra vargi. ³¹ Ma Moses ma Aron ma ra umana natuna dia ga puk ra lima i diat ma ra kak i diat tana; ³² ba dia ga ruk ta ra pal na varbarat,, ma ba dia ga vana maravai pire ra uguugu na vartabar dia ga vargi, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses. ³³ Ma i ga pait ra bala na gunan kikir ra pal ma ra uguugu na vartabar, ma i ga vakaite ra mal na poraporo ta ra matakilalat i ra bala na gunan. Damana Moses i pait rit ra lavur papalum.

*A bakut i ki taun ra Pal na Mal
(Nilu 9:15-23)*

³⁴ Ma ra bakut i ga ki taun ra pal na mal, ma ra minamar i ra Luluai i ga vabuka ra pal. ³⁵ Ma Moses pa i ga pait valar pa ra niruk ta ra pal na mal, tago ra bakut i ga ki taun ia, ma ra minamar i ra Luluai i ga vabuka ra pal.

³⁶ Ma ba ra bakut i ga tutua kan ra Pal, a tarai Israel dia ga vanavana, damana di ga pait ia ta kadia lavur vinavana; ³⁷ ma ona ra bakut pa i ga tutua, io, pa dia ga vanavana, ma i ga tuk tar ta nam ra bung ba i ga tutua. ³⁸ Tago ra bakut kai ra Luluai i ga ki taun ra Pal a bungbung par, ma ra iap i ga ki tana ta ra marum, ma ra tarai Israel par dia ga giragire ma ra mata i diat ta kadia lavur vinavana.

URE RA TARAI LEVI

A Tinabar di tun tar ia

¹ Ma ra Luluai i ga oro pa Moses, ma i ga tata pirana kan ra bala na pal na varbarat, ma i biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat, Ba ta tikai ta vavat i tul tar ra vartabar na nian tadav ra Luluai, na tul tar ra vartabar na nian kan kavava lavur vavaguai, kan ra kikil na bulumakau ma ra kikil na sip.

³ Gala ra tutana i kap kana vartabar na nian kan ra kikil na bulumakau upi ra tinabar di tuntun tar ia, na tul tar ra tomotoina i ko kakit; na tul tar ia ta ra matakilalat i ra pal na varbarat upi ra Luluai na manane. ⁴ Na vung ra limana ta ra ulu i ra tinabar di tuntun tar ia, ma da alube pa ia upi ra varporong ure. ⁵ Ma na doko ra bulumakau ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, diat a kap vamarave ra gap, ma diat a apur ra uguugu na vartabar, nina i tur maravai ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma ra gap. ⁶ Na kulit ra tinabar di tuntun tar ia, ma na poko gigi ia. ⁷ Ma ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, diat a vautunge ra iap, ⁸ ma diat a vung bulu ra umana pakapakana ma ra ula ma ra bira taun ra davai, nina i ki ta ra iap ta ra uguugu na vartabar. ⁹ Ra tutana na puk ra balana ma ra kakene, ma ra tena tinabar na tun diat ma ra lavur pakapakana ta ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai.

¹⁰ Gala ra tutana i kap kana vartabar na nian kan ra kikil na sip ba ra kikil na me, upi ra tinabar di tuntun tar ia, na tul tar ra tomotoina i ko kakit. ¹¹ Na doka ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra papar a labur ta ra uguugu na vartabar; ma ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, diat a apur ra uguugu na vartabar ma ra gapuna. ¹² Ra tutana na poko gigi ia, ma ra tena tinabar na vung

bulu ra umana pakapakana ma ra ula ma ra bira taun ra davai, nina i ki ta ra iap ta ra uguugu na vartabar; ¹³ ra tutana na puk ra balana ma ra kakene, ma ra tena tinabar na tul vapar tar ia ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar, a tinabar di tuntun tar ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai.

¹⁴ Gala kana vartabar na nian tadav ra Luluai, ra umana beo di tuntun tar ia, na tul tar ta uka ba ta nat na balu ure kaka vartabar na nian. ¹⁵ Ra tena tinabar na kap tar ia ta ra uguugu na vartabar, ma na liue kutu ra uluna, ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar; da nonore ra gap tana ta ra paparai ra uguugu na vartabar; ¹⁶ na tak vue ra entarina ma ra ivuna, ma na vue tar ia ta ra kabu na iap marave ra uguugu na vartabar ta ra papar a taur tana; ¹⁷ na al kodo ra bebeana, ma koko na al rot ia; ma ra tena tinabar na tun ia ta ra uguugu na vartabar, ta ra davai nina i ki ta ra iap, a tinabar di tuntun tar ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai.

2

A tinabar na vual na uma

¹ Ma ba ta tikai i tul tar ra vartabar na nian, a tinabar na vuai na uma tadav ra Luluai, na tul tar ra bo na plaua ure kana vartabar na nian; na lolonge ra dangi tana, ma na vung varurungane ra bulit i ang na katkat me, ² ma na kap ia pire ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, ma na tatak pa tana tika na ginagu na plaua ma ra dangi tana, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra tena tinabar na tun ia, a magit na im tadav ra Luluai ta ra uguugu na vartabar, a tinabar di tun ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai. ³ Ma nina i ki valili ta ra tinabar na vuai na uma, Aron ma ra umana natuna diat a kap ia; ia ra magit i gomgom kakit ta ra umana tinabar kai ra Luluai nina di tun ia ta ra iap.

⁴ Ma ba u tul tar ra vartabar na nian, a tinabar na vuai na uma nina di tun ia ta ra ubu, da tul tar ra gem nina ba pa i leven, ma di ga pait ia

ma ra bo na plaua ma ra dangi, ba ra gem i malelep ma pa i leven, di lolonge ra dangi ka tana.

⁵ Ma gala kaum vartabar na nian, a tinabar na vuai na uma di tun ia ta ra palariam, da tul tar ra bo na plaua nina ba pa i leven, ma ra dangi tana. ⁶ Una tabik ia, ma una lolonge ra dangi tana, ia ra tinabar na vuai na uma.

⁷ Ma gala kaum vartabar na nian, a tinabar na vuai na uma di tun ia ta ra rararangi, da pait ia ma ra bo na plaua ma ra dangi.

⁸ Ma una kap ra tinabar na vuai na uma nina di ga pait ia ma ra dari tadav ra Luluai, ma da tul tar ia tai ra tena tinabar, ma na kap ia tadav ra uguugu na vartabar. ⁹ Ma ra tena tinabar na tatak pa ta ra tinabar na vuai na uma ra magit na im tana ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar; a tinabar di tun ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai. ¹⁰ Ma nina i ki valili ta ra tinabar na vuai na uma, kai Aron ma ra umana natuna: ia ra magit i gomgom kakit ta ra umana tinabar kai ra Luluai nina di tun ia ta ra iap.

¹¹ Pa ta tinabar na vuai na uma nina ba avat a tul tar ia tai ra Luluai, da pait ia ma ra leven; i tabu ba avat a tun ta leven ba ta polo na bulit na livur upi ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai. ¹² Avat a tul tar go dir a vartabar na nian upi ra luaina vuaina ta ra uma tadav ra Luluai; pa dir a tutua, a magit i ang na katkat ta ra uguugu na vartabar. ¹³ Ma ra lavur vartabar na nian ta kaum tinabar na vuai na uma, una pota ma ra solt, ma ta ra kunubu ma kaum God koko kaum tinabar na vuai na uma na iba upi ra solt; ta kaum lavur vartabar na nian una tul tar bula ta solt.

¹⁴ Ma gala una tul tar ra tinabar na vuai na uma, nina ba ra luaina vuai na uma, tadav ra Luluai, una tul tar ra kon di tun ia ta ra iap, ma ra kalamana kon di doka. ¹⁵ Ma una lolonge ra dangi tana, ma una vung ra bulit i ang na katkat tana; ia ra tinabar na vuai na uma. ¹⁶ Ma

ra tena tinabar na tun ta pakana tana ure ra magit na im, ta pakana ta ra kon di doka, ma ra pakana ta ra dangi tana, ma ra bulit i ang na katkat; ia ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai.

3

A tinabar na varmaram

¹ Ma gala kana vartabar na nian a tinabar na varmaram, ma i tul tar ra vavaguai, a tomotoina ba ra tana, na tul tar nina i ko kakit ta ra luaina mata i ra Luluai. ² Na vung ra limana ta ra ulu i kana vartabar na nian, ma na doka ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; ma ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, diat a apur ra uguugu na vartabar ma ra gap. ³ Na tul tar ta pakana ta ra tinabar na varmaram upi ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; ra bira di pulu ra balam me ma ra bira i ki petep ta ra balana, ⁴ ma ra ura ela ma ra bira i ki petep ta dir ma ra mal i ra kat, da tak vue diat ma ra ura ela. ⁵ Ra umana natu i Aron diat a tun go ta ra uguugu na vartabar taun ra tinabar di tuntun tar ia ta ra davai i ki ta ra iap: ia ra tinabar di tun ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai.

⁶ Gala i tul tar kana vartabar na nian kan ra kikil na sip, a tinabar na varmaram tadav ra Luluai, ta tomotoina ba ta tana, na tul tar ia a ko kakit.

⁷ Gala i tul tar ra nat na sip ure kana vartabar na nian, na tul tar ia ta ra luaina mata i ra Luluai; ⁸ na vung ra limana ta ra ulu i kana vartabar na nian, ma na doka ta ra luaina mata i ra pal na varbarat; ma ra umana natu i Aron diat a apur ra uguugu na vartabar ma ra gapuna. ⁹ Na tul tar ta pakana ta ra tinabar na varmaram upi ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; ra bira parika ma ra taukuna i bira, na kutu vue ta ra bitina, ma ra bira di pulu ra balana me ma ra bira i ki petep ta ra balana, ¹⁰ ma ra ura ela ma ra bira i ki petep ta dir, ma ra mal i ra kat, na tak vue diat ma ra ura ela. ¹¹ Ma ra

tena tinabar na tun ia ta ra uguugu na vartabar; ma ia ra nian na tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai.

¹² Ma gala i tul tar ra me ure kana vartabar na nian, na tul tar ia ta ra luaina mata i ra Luluai; ¹³ na vung ra limana ta ra uluna, ma na doka ta ra luaina mata i ra pal na varbarat; ma ra umana natu i Aron diat a apur ra uguugu na vartabar ma ra gapuna. ¹⁴ Ma na tul tar ta pakana ta kana vartabar na nian, upi ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; ra bira di pulu ra balana me, ma ra bira i ki petep ta ra balana, ¹⁵ ra ura ela, ma ra bira ta dir, ma ra mal i ra kat, na tak vue diat ma ra ura ela. ¹⁶ Ma ra tena tinabar na tun diat ta ra uguugu na vartabar; ia ra nian na tinabar di tun ia ta ra iap, upi ra magit i ang na katkat; ra bira parika di ga vatabue ure ra Luluai.

¹⁷ Go ra tinata na varkurai na tur upi kavava umana taun tarai, ma ta ra lavur gunan avat a ki tana, ma na dari, koko avat a en ra bira ba ra gap.

4

A tinabar ure ra kaina mangamangana

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti, Gala ta tikai i pait ra varpam ma ra tuptup, ba i pait nina ra magit a Luluai i ga kure ba koko da pait ia; ³ gala ra tena tinabar, nina di ga ku ia, na pait ra varpam, ma ra vuaina tana na ki taun ra tarai, na tul tar ra nat na bulumakau i ko kakit pire ra Luluai upi ra varporong ure ra varpam i ga pait ia. ⁴ Na ben tar ra bulumakau ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra Luluai; na vung ra limana ta ra ulu i ra bulumakau, ma na doko ra bulumakau ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁵ Ma ra tena tinabar, nina di ga ku ia, na tak pa ra gapu i ra bulumakau, ma na kap tar ia ta ra pal na varbarat; ⁶ ma ra tena tinabar na vadudu ta kaka na limana ta ra gap, ma na pikire tar ra gap lavurua na pakana ta ra luaina mata i ra Luluai,

ta ra luaina mata i ra mal na rurua kutu ai ra gomgom na pal. ⁷ Ma ra tena tinabar na kolo ra umana ram ma ra gap ta ra uguugu na vartabar i ra magit i ang na katkat ta ra luaina mata i ra Luluai, aina ta ra bala na pal na varbarat; ma na lingire vapar vue ra gapu i ra bulumakau, nina i ki valili, ta ra bit a uguugu na vartabar, ure ra tinabar di tuntun tar ia, nina i tur ta ra matakilalat i ra pal na varbarat.

⁸ Ma na tak vue ra bira parika ta ra bulumakau ure ra varporong; ra bira di pulu ra balana me, ma ra bira parika i ki petep ta ra balana, ⁹ ma ra ura ela, ma ra bira i ki petep ta dir, ma ra mal i ra kat, na tak vue ma ra ura ela, ¹⁰ da di tak vue kan ra bulumakau ure ra tinabar na varmaram; ma ra tena tinabar na tun diat ta ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia.

¹¹ Ma na kap vue ra pal i ra bulumakau, ma ra viono parika, ma ra uluna, ma ra umana kakene, ma ra balana, ma ra lavur puta tana, ¹² ra bulumakau parika, na kap ia tadav ra papar a gunan irai nina ba i gomgom, ra pakana di lingire ra kabu na iap tana, ma na tun ia ma ra davai ta ra iap; da tun ia ka ta ra pakana di lingire ra kabu na iap tana.

¹³ Ma gala ra tarai Israel par dia vana irai, ma ra tarai dia tuptup ure ra magit di pait ia, ma dia ga pait nam ba ra Luluai i ga kure ba koko da pait ia, ma ra vuai ra varpam i ki ta diat, ¹⁴ ba di kapa ure ra varpam nina dia ga pait ia, ra tarai diat a tul tar ra nat na bulumakau ure ra varporong, ma diat a kap ia ta ra luaina mata i ra pal na varbarat. ¹⁵ Ma ra umana patuana kai ra tarai diat a vung ra lima i diat ta ra ulu i ra bulumakau ta ra luaina mata i ra Luluai; ma da doko ra bulumakau ta ra luaina mata i ra Luluai.

¹⁶ Ma ra tena tinabar, nina di ga ku ia, na kap tar ra gap u ra bulumakau ta ra pal na varbarat, ¹⁷ ma ra tena tinabar na vadudu ra kaka na limana ta ra gap, ma na pikire tar ra gap

lavurua na pakana ta ra luaina mata i ra Luluai, ta ra luaina mata i ra mal na rurua kutu. ¹⁸ Ma na kolo ra umana ram ma ra gap ta ra uguugu na vartabar ta ra luaina mata i ra Luluai aina ta ra bala na pal na varbarat; ma na lingire vapar vue ra gap nina i ki valili, ta ra bit a uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia, nina i tur ta ra matakilalat i ra pal na varbarat.

¹⁹ Ma na tak vue ra bira parika tana ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar. ²⁰ Na pait ra dari ure ra bulumakau, na pait nam nina i ga pait ia ure ra bulumakau ure ra varporong; ra tena tinabar na pait ra varporong ure diat, ma da nur vue kadia nirara.

²¹ Na kap vue ra bulumakau tadav ra papar a gunan irai, ma na tun ia da i ga tun ra luaina bulumakau; ia muka ra varporong ure ra tarai.

²² Ba ta luluai i pait ra varpam, ma i pait ia ma ra tuptup, nina ra magit ra Luluai kana God i ga kure ba koko da pait ia, ma ra vuai ra varpam i ki tana; ²³ ba di vakapa ure ra varpam nina i ga pait ia, na kap ra me, a tomotoina i ko kakit, ²⁴ ma na vung ra limana ta ra ulu i ra me, ma na doka ta ra pakana nina di doko ra tinabar di tuntun tar ia tana, ta ra luaina mata i ra Luluai: ia ra tinabar na varporong. ²⁵ Ma ra tena tinabar na tak pa ra gap u ra tinabar na varporong ma ra kaka na limana, ma na kolo ra umana ram ta ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra gap nina i ki valili na lingire ta ra bit a uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia. ²⁶ Ma ra bira parika tana na tun ia ta ra uguugu na vartabar, da di pait ia ure ra tinabar na varmaram; ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure ma ure kana varpam, ma da nur vue.

²⁷ Ma gala ta tikai ta ra gunan i pait ra varpam ma ra tuptup, ba i pait nina ra magit ra Luluai i ga kure ba koko da pait ia, ma ra vuai ra varpam i ki tana, ²⁸ ba di vakapa ure

ra varpam nina i ga pait ia, na kap pa ta me, a tana i ko kakit, ure ra varpam nina i ga pait ia. ²⁹ Na vung ra limana ta ra ulu i ra tinabar na varporong, ma na doka ta ra pakana ure ra tinabar di tuntun tar ia. ³⁰ Ma ra tena tinabar na tak pa ra gap ma ra kaka na limana, ma na kolo ra umana ram ta ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra gap nina i ki valili na lingire ta ra bit a uguugu na vartabar. ³¹ Da tak vue ra bira tana da di tak vue ta ra tinabar na varmaram, ma ra tena tinabar na tun ia ta ra uguugu na vartabar, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai, ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure, ma da nur vue kana varpam.

³² Gala i kap ra nat na sip ure ra tinabar na varporong, na kap ra tana i ko kakit. ³³ Na vung ra limana ta ra ulu i ra tinabar na varporong ma na doka ta ra pakana nina di doko ra tinabar di tuntun tar ia tana. ³⁴ Ma ra tena tinabar na tak pa ra gap ma ra kaka na limana, ma na kolo ra umana ram ta ra uguugu na vartabar ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra gap nina i ki valili na lingire ta ra bit a uguugu na vartabar. ³⁵ Na tak vapar vue ra bira tana da di tak vue ra bira ta ra nat na sip ure ra tinabar na varmaram, ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar, da ra umana tinabar di tun diat ta ra iap tadav ra Luluai. Damana ra tena tinabar na pait ra varporong bat ia ure ra varpam i ga pait ia, ma da nur vue.

5

¹ Gala ta tikai i pait ra varpam ta nam iat ba i ga ki mut ure ra magit i ga gire ba i ga kapa ure, ma i kap ra vuai kana varpam tana; ² ba gala i bili ta magit nina ba pa i gomgom, ta minat na leing, ba ta minat na vavaguai, ba ta minat i ta magit i kakakao nina pa i gomgom, ma i tuptup ure, nam iat kana varpam; ³ ba gala i bili ta mangana dur ta ra tarai, ma i tuptup ure; ba i kapa ure, nam iat kana varpam; ⁴ ba gala ta

tikai i vavalima vakuku upi na pait ra kaina ba ra boina, ba i vavalima vakuku ure ava bar ra magit, ma i tuptup ure; ba i kapa ure, nam iat kana varpam; ⁵ ma na dari, ba i rara ta ra magit i ga pait ia, na varvai kapa ure nina ra magit i ga rara tana; ⁶ ma na kap kana tinabar na nirara tadav ra Luluai ure ra varpam i ga pait ia, a tana kan ra kikil na sip ba ra kikil na me ure ra tinabar na varporong, ma ra tena tinabar na pait ra varporong bat ia ure kana varpam.

⁷ Ona pa i tale pi na tul tar ra nat na sip, na kap ta ivu uka, ba ta ivu nat na balu tadav ra Luluai ure kana nirara; ta tikai ure ra tinabar na varporong ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia. ⁸ Na kap dir pire ra tena tinabar, ma na vartabar lua ma nina ba ure ra varporong; na liue kutu ra uluna, ia kaka, pa na kutu varbaiane; ⁹ ma na pikire ra gapu i ra tinabar na varporong tar ta ra paparai ra uguugu na vartabar, ma ra gap nina i ki boko na nonore tar ia ta ra bit a uguugu na vartabar; ia ra tinabar na varporong. ¹⁰ Ma na vaninare ra vauruana ure ra tinabar di tuntun tar ia, da ra tinata na vartuluai; ma ra tena tinabar na pait ra varporong bat ia ure ra varpam i ga pait ia, ma da nur vue.

¹¹ Ona pa i tale pi na tul tar ta ivu uka, ba ta ivu balu ka, na kap tika na vavinununa ta ra epa* na bo na plaua, a vartabar na nian ure ra varpam i ga pait ia; pa na lolonge ra dangi tana, ma pa na vung bula ta bulit i ang na katkat tana, tago ia ra tinabar na varporong. ¹² Na kap ia pire ra tena tinabar, ma ra tena tinabar na kap kana tika na ginagu kan ia ure ra magit na im tana, ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar, da di tun ra umana tinabar ta ra iap tadav ra Luluai; ia ra tinabar na varporong. ¹³ Ma ra tena tinabar na pait ra varporong bat ia ure ra varpam. i ga pait ia ta go ra umana

magit, ma da nur vue. Nam i ki valili, kai ra tena tinabar, da di pait ia ta ra tinabar na vuai na uma.

A tinabar ure ra vartakun na bala

¹⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ¹⁵ Gala ta tikai i varpam, ma i pait ra varpam ma ra tuptup ure ra magit di ga vagomgom ia ure ra Luluai, na kap kana tinabar na varpam tadav ra Luluai, a sip. kan ra kikil na sip, a tomotoina i ko kakit, nina. ba u valar ra mataina ma ra mamat na silva, a mamat ai ra gomgom na pal; ¹⁶ na bali bula nam i ga kap varara ta ra magit di ga vagomgom ia ure ra Luluai, ma na vung tar bula tika na vavailimana pakana tana, ma na tul tar ia tai ra tena tinabar, ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure ma ra sip ure ra tinabar na varpam, ma da nur vue.

¹⁷ Ma gala ta tikai i pait ra varpam, ma i pait ta magit ta go diat nina ba ra Luluai i ga kure ba koko da pait ia, ma gala i ga tuptup ure, i pait ra varpam, ma na puak ra vuai kana varpam. ¹⁸ Na kap ta sip, a tomotoina i ko kakit kan ra kikil na sip tadav ra tena tinabar ure ra tinabar na varpam, ma ra tena tinabar na pait ra varporong bat ia ure ra magit i ga rara tana ma ra tuptup, tago pa i ga nunure; da nur vue. ¹⁹ Ia ra tinabar na varpam, tago a dovotina i ga rara ta ra luaina mata i ra Luluai.

6

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma i biti: ² Gala ta tikai i pait ra varpam, ma i varpam pire ra Luluai, ba i valunga talaina ure ra vakilang ba ra vuvung varirap, ba i ga long, ba i ga ki taun talaina, ³ ba i ga varpuai ure ra magit i ga rara nina i ga na tadav ia ma i ga vavalima vavaongo tana; ⁴ gala i rara tai ta tikai ta go diat, na tul valilikun tar mule nina ba i ga long pa ia, ba i ga ra pa ia, ba ra magit na vuvung

* **5:11:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 na kilogram ba 56 lbs.

varirap, ba ra magit i ga rara nina ia iat i ga tadav ia, ⁵ ba ta magit nina i ga vavalima vavaongo ure, na tul valilikun vapar tar mule, ma na vung tar bula tika na vavailimana pakana tana, na tul valilikun tar mule pire nina ba kana ta ra bung ba i tul tar kana tinabar na varpian tana. ⁶ Na kap kana tinabar na varpian tadav ra Luluai, a tomotoina i ko kakit kan ra kikil na sip, nina ba u luk ra mataina, ma na tul tar ia pire ra tena tinabar, ⁷ ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure ta ra luaina mata i ra Luluai, ma da nur vue ra magit i ga rara tana.

Ta umana varkurai mulai ure ra tinabar

⁸ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ⁹ Una vartuluai pire Aron ma ra umana natuna, ma una biti: Go iat ra varkurai ure ra tinabar di tuntun tar ia: ra tinabar di tuntun tar ia na ki taun ra davai ta ra uguugu na vartabar ta ra marum parika ma tuk tar ta ra malana, ma ra iap ta ra uguugu na vartabar na birao vatikai.

¹⁰ Ma ra tena tinabar na ule kana lolovina kolot ma kana mal na tutana ure ra livuana, ma na tak vue ra kabu i ra tinabar di tuntun tar ia nina ba ra iap i ga vaimur vue, ma na vung diat maravai ta ra papar a uguugu na vartabar. ¹¹ Namur na kia vue kana umana mal ma ta enana, ma na kap vue ra kabu tar ta ra gomgom na pakana ta ra papar a gunan irai.

¹² Ma ra iap ta ra uguugu na vartabar na birao vatikai, koko na mat; ra tena tinabar na vung ra davai tana ta ra lavur bungbung na malana; na vung mal ra tinabar di tuntun tar ia tana, ma na tun ra bira i ra tinabar na varmaram tana. ¹³ A iap na birao vatikai ta ra uguugu na vartabar; koko ra iap na mat.

¹⁴ Go iat ra varkurai ure ra tinabar na vuai na uma. A umana natu i Aron diat a tul tar ia ta ra luaina mata i ra Luluai, aina ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar. ¹⁵ Ra tena tinabar na tak pa kana ginagu

na bo na plua kan ra tinabar na vuai na uma, ma ra dangi tana, ma ra bulit par nina i ang na katkat, ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar upi ra magit i ang na katkat, a magit na im tadav ra Luluai. ¹⁶ Ma nina i ki valili tana Aron ma ra umana natuna diat a en ia; da en ia ma pa ta leven tana, ta ra pakana i gomgom; diat a en ia ta ra bala na gunan ai ra pal na varbarat. ¹⁷ Pa da tun ia ma ra leven. Iau ga tibe pire diat upi kadia tiniba kan kaugu umana tinabar di tuntun tar ia; ia ra magit i gomgom kakit, da ra tinabar na varporong ma ra tinabar na varpian. ¹⁸ A umana natu i Aron, a umana tutana ka, diat a ian tana; ia kavava tiniba tuktukum, ta ra umana taun tarai, kan ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; nina i bili ra tinabar i gomgom, ia iat na gomgom.

¹⁹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ²⁰ Go iat ra vartabar na nian nina ba Aron ma ra umana natuna diat a tul tar ia tai ra Luluai ta ra bung di ku ia tana; a lavur bungbung parika diat a tul tar tika na vavinununa ta ra epa na bo na plua, ta ngungu tana ta ra malana, ma ta ra ngungu tana ta ra ravian. ²¹ Da tun varurungane ma ra dangi ta ra palariam; ba di tar pota da kap tar ia; io, da tul tar go ra tinabar na vuai na uma, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai. ²² Ma ra tena tinabar nina di ga pilak pa ia ta ra umana natuna na tul tar ia; ia ra varkurai tuktukum ba da tun vapar vue tadav ra Luluai.

²³ Ra lavur tinabar na vuai na uma, nina ba ra tena tinabar i tul tar ia, da vaimur vue, pa da en ia muka.

²⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma i biti: ²⁵ Una tata pire Aron ma ra umana natuna, ma una biti: Go iat ra varkurai ure ra tinabar na varporong; ta ra pakana di doko ra tinabar di tuntun tar ia tana, ta nam bula ra pakana da doko ra tinabar na varporong ta ra luaina mata i ra Luluai; ia ra magit i gomgom kakit. ²⁶ Ra tena tinabar nina i vartabar me na en ia; ta ra pakana i gomgom da

en ia, ta ra bala na gunan ai ra pal na varbarat. ²⁷ Nina i bili ra viono tana na gomgom; gala di lingire ta gap kan ia tai ta mal, da puk vagomgom ra mal nina ra gap i ga tadav ia ta ra pakana gunan i gomgom. ²⁸ Ra la na pia nina di ga tun ia tana, da nila vue, ia kaka gala di ga kabalane ta ra la na palariam gobol da vagomgom ia, ma da puk ia ta ra gomgom na tava. ²⁹ A umana tutana parika ta ra umana tena tinabar diat a ian tana, ia ra magit i gomgom kakit. ³⁰ Pa da en muka ta tinabar na varporong nina ba di kap ra gapuna ta ra bala na pal na varbarat upi ra varporong; da vaimur vue ta ra iap.

7

¹ Go iat ra varkurai ure ra tinabar na varpiam, ia ra magit i gomgom kakit. ² Ta ra pakana di doko ra tinabar di tuntun tar ia tana, ta nam bula ra pakana da doko ra tinabar na varpiam tana, ma da apure ra gapuna ta ra umana paparai ra uguugu na vartabar. ³ Ma ra tena tinabar na vartabar ma ra bira parika tana, ra taukuna nina i bira, ra bira di pulu ra balana me, ⁴ ra ura ela, ma ra bira i ki petep ta dir, ma ra mal i ra kat, na tak vue ma ra ura ela; ⁵ ma na tun diat ta ra uguugu na vartabar, a tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai; ia ra tinabar na varpiam. ⁶ A umana tutana parika ta ra umana tena tinabar diat a ian tana; da en ia ta ra pakana gunan i gomgom; ia ra magit i gomgom kakit.

⁷ Da ra tinabar na varporong damana bula ra tinabar na varpiam, a kocono varkurai ure dir parika; ra tena tinabar nina i pait ra varporong na kap ia. ⁸ Ra tena tinabar nina i tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ure ra tutana, nam iat ra tena tinabar na vatur vake ra pal i ra vavaguai di tul tar ia ure ra tinabar di tuntun tar ia. ⁹ Ma ra umana tinabar na vuai na uma nina di tun ia ta ra ubu ma nam parika nina di vaninare ta ra rararangai ba di tun ia ta ra palariam, ra tena tinabar nina i tul

tar ia tai ra Luluai na vatur vake. ¹⁰ Ia kaka da tibe pire ra umana natu i Aron ra lavur tinabar na vuai na uma nina ra dangi i ki tana, ba i ge, tikatika na tiniba na varavarogop.

¹¹ Go iat ra varkurai ure ra tinabar na varmaram nina ba ta tikai na tul tar ia tai ra Luluai. ¹² Gala i tul tar ia a magit na pite varpa, na tul varurungane tar ra umana gem me, nina ba pa i leven ma di puk ia ma ra dangi, ma ra umana gem i malelep ma pa i leven di puk ia ma ra dangi, ma ra bo na plaua nina di ga pota ma ra dangi. ¹³ Na tul tar ra umana gem nina i leven varurung ma kana vartabar na nian, nina ba kana tinabar na varmaram ure ra pite varpa. ¹⁴ Tikatika na gem ta ra lavur mangana gem na pilak vue upi kai ra Luluai; ra tena tinabar nina i apure ra gapu i ra tinabar na varmaram na vatur vake diat. ¹⁵ Ma ra vio i ra vavaguai nina ba kana tinabar na varmaram upi ra magit na pite varpa, da en ia ta nam iat ra bung i tul tar kana vartabar na nian tana; koko ta pakana na ki valili tuk ta ra malana.

¹⁶ Ma gala i tul tar ra vartabar na nian ure ta magit i vavalima tana ba ta tamarigat na vartabar, da en ia ta ra bung di pait ra vartabar tana, ma ta ra kubakene bula, ¹⁷ ma nina i ki valili tar ta ra vautuluna bung da vaimur vue ta ra iap.

¹⁸ Gala di en ra vio i ra tinabar na varmaram nina i ki valili ta ra vautuluna bung, pa da manane nam ra tinabar, ma pa da luk tar ia tai nina i tul tar ia; na da ra puputa ka ma nina i en ia na da ra varpiam pirana.

¹⁹ Pa da en ra viono ona i agil ta magit nina ba pa i gomgom, da vaimur vue ke ta ra iap.

Nina i gomgom na ian ta ra viono di vartabar me; ²⁰ ba gala ta tikai i en ra vio i ra tinabar na varmaram, nina ba kai ra Luluai, ma pa i gomgom, da kutu vue nam kan kana vuna tarai. ²¹ Ma gala ta tikai i bili ta magit nina pa i gomgom, ta tutana,

ba ta vavaguai ba ta magit i kakakao, ma namur i en ra vio i ra tinabar na varmaram, nina ba kai ra Luluai, da kutu vue nam kan kana vuna tarai.

²² Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ²³ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti: Koko avat a en ra bira i ra bulumakau, ba ra bira i ra sip, ba ra bira i ra me. ²⁴ Ra bira i ra vavaguai i mat vakuku, ba ta leing i ga ubu kadakadal ia, i topa kavava lavur papalum, ia kaka koko muka avat a en ia; ²⁵ ma nina i en ra bira i ra vavaguai nina di tuntun tar ia tadav ra Luluai, nam da kutu vue kan kana vuna tarai.

²⁶ Koko avat a en ta mangana gap, a gapu i ra beo ba a gapu i ra vavaguai ta ra lavur gunan ba ava ki tana. ²⁷ Nina ba i en ra gap da kutu vue nam kan kana vuna tarai.

²⁸ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ²⁹ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti, Nina i tul tar kana tinabar na varmaram, a vartabar tadav ra Luluai, na kap ta pakana ta kana tinabar tadav ra Luluai; ³⁰ a limana iat na kap ra tinabar di tun tar ia tadav ra Luluai ta ra iap: a bira ma ra bongobongo i ra tinabar, ma da tulue ra bongobongono tadav ra Luluai, upi ra tinabar na tutuluai. ³¹ Ra tena tinabar na tun ra bira ta ra uguugu na vartabar, ma ra bongobongono kai Aron ma ra umana natuna. ³² Avat a tul tar ra kelakelegi ta ra lima tuna pire ra tena tinabar upi kana tiniba kan kavava tinabar na varmaram nina ba u pait ra vartabar me. ³³ Ra natu i Aron nina i tul tar ra gap u ra tinabar na varmaram ma ra birana na vatur vake ra kelakelegi ta ra lima tuna upi kana tiniba. ³⁴ Tago iau ga tar tibe voire vue ra bongobongo nina di tulue ma ra kelakelegi ta ra lima tuna ta ra umana tinabar na varmaram kai ra tarai Israel ure Aron ra tena tinabar ma ra umana natuna upi kadia tiniba pa na mutu kan ra tarai Israel.

³⁵ Go nina ra tiniba kai Aron ma ra umana natuna kan ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai,

ba di ga tibe diat ra umana tena tinabar ta ra papalum kai ra Luluai, ³⁶ ra tiniba nina ba ra Luluai i ga kure ba ra tarai Israel diat a tul tar ia upi ra adiat pa na mutu ta ra umana taun tarai, ta ra bung ba i ga pilak pa diat.

³⁷ Go iat ra varkurai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ure ra tinabar na vuai na uma, ma ra tinabar na varporong, ma ra tinabar na varpam, ma ure ra varku, ma ure ra tinabar na varmaram, ³⁸ nina ba ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses ta ra luana Sinai, ta ra bung ba i ga vartuluai ba ra tarai Israel diat a tul tar kadia umana vartabar na nian tadav ra Luluai ta ra bil Sinai.

8

Di vadoano Aron diat tamana (Niir 29:1-37)

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una agure Aron ma ra umana natuna, ma una tak pa ra umana mal, ma ra dangi na varku, ma ra bulumakau ure ra varporong, ma ra ura sip a ura tomotoina, ma ra rat na gem nina ba pa i leven; ³ ma una vartuluai upi ra tarai ba diat a kor varurung ta ra matakilalat i ra pal na varbarat.

⁴ Ma Moses i ga pait nam ba ra Luluai i ga vartuluai tana; ma ba ra tarai dia ga kor varurung ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ⁵ Moses i ga biti tai ra tarai: Go iat ra magit a Luluai i tar vartuluai ba da pait ia.

⁶ Ma Moses i ga agure Aron ma ra umana natuna, ma i ga puk diat ma ra tava. ⁷ Ma i ga ule tar ra lolovina kolot tai Aron, ma i ga vi pit ia ma ra vivi, ma i ga ule ra olovoi tana ma ra kolot na bongobongo ma i ga vi pit ia ma ra vivi di ga viri mal ia kai ra kolot na bongobongo. ⁸ Ma i ga ule ra popopoi na varkurai tana; ma i ga poe tar ra Urim ma ra Tumim ta ra popopoi na varkurai. ⁹ Ma i ga vung ra mal na rarau ta ra uluna, ma i ga vung ra marmar i goled, nina ba ra vipuar i gomgom taun ra mal

na rarau; go parika ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

¹⁰ Ma Moses i ga tak pa ra dangi na varku, ma i ga vadangi ra pal na varbarat ma ra lavur magit par tana, ma i ga vagomgom diat. ¹¹ Ma i ga apur ra uguugu na vartabar lavurua na pakana, ma i ga vadangi ra uguugu na vartabar ma ra umana la tana, ma ra la na vargi, ma ra bit a la na vargi upi na vagomgom diat. ¹² Ma i ga lolonge ra dangi na varku ta ra ulu i Aron, ma i ga ku ia, upi na vakilang vaire.

¹³ Ma Moses i ga agure ra umana natu i Aron, ma i ga ule ra umana lolovina kolot ta diat, ma i ga vi pit diat ma ra umana vivi, ma i ga vi ra umana mal ta ra ulu i diat, da ra Luluai i ga vartuluai tana.

¹⁴ Ma i ga kap pa ra bulumakau ure ra tinabar na varporong, ma Aron ma ra umana natuna dia ga vung ra lima i diat ta ra ulu i ra bulumakau ai ra tinabar na varporong. ¹⁵ Ma Moses i ga doka; ma i ga tak pa ra gap, ma i ga kolo ra umana ram ta ra uguugu na vartabar ma ra kaka na limana, ma i ga vagomgom ra uguugu na vartabar, ma i ga lolonge ra gap tar ta ra bit a uguugu na vartabar, ma i ga vagomgom ia upi na pait ra varporong tana. ¹⁶ Ma i ga tak pa ra bira par nina i ki petep ta ra balana, ma ra mal i ra kat, ma ra ura ela ma ra bira ta dir, ma Moses i ga tun ia ta ra uguugu na vartabar. ¹⁷ Ma ra bulumakau, ma ra palina, ma ra viono, ma ra puta tana, i ga vaimur vue ta ra iap ta ra papar a gunan irai, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

¹⁸ Ma i ga kap pa ra sip ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma Aron ma ra umana natuna dia ga vung ra lima i diat ta ra uluna. ¹⁹ Ma Moses i ga doka; ma i ga apure ra gap ta ra uguugu na vartabar. ²⁰ Ma i ga poko gigi ra sip, ma i ga tun ra uluna ma ra umana pakapakana, ma ra bira, ²¹ ma i ga puk ra balana ma ra umana kakene ma ra tava; go parika Moses i

ga tun ia upi ra tinabar di tuntun tar ia ta ra uguugu na vartabar, a magit i ang na katkat, a vartabar di pait ia ta ra iap tadav ra Luluai, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

²² Ma i ga kap ra vauruana sip, ra sip na varvadoan; ma ba Aron ma ra umana natuna dia ga tar vung ra lima i diat ta ra uluna, ²³ Moses i ga doka; ma i ga tak pa ra gapuna ma i ga kolo ra ngu na talinga i Aron me, ta ra papar a lima tuna tana, ma ra kaka ngala ta ra limana tuna, ma ra kaka ngala ta ra kauna ta ra papar a lima tuna tana. ²⁴ Ma Moses i ga agure ra umana natu i Aron, ma i ga kolo ra ngu na talinga i diat ma ra gap ta ra papar a lima tuna ta diat, ma ra kaka ngala ta ra lima tuna ta diat, ma ra kaka ngala ta ra kau i diat ta ra papar a lima tuna ta diat, ma i ga apur ra uguugu na vartabar ma ra gap. ²⁵ Ma i ga tak pa ra bira, ma ra taunkuna i bira, ma ra bira parika nina i ki petep ta ra balana, ma ra mal i ra kat, ma ra ura ela, ma ra bira ta dir, ma ra kelakelegi ta ra lima tuna, ²⁶ ma i ga tak pa tika na gem nina ba pa i leven, ma tika na gem ik di pait ia ma ra dangi, ma tika na gem ik i malelep, kan ra rat na gem ba pa i leven nina i tur ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga vung diat taun ra bira ma ra kelakelegi ta ra lima tuna, ²⁷ ma i ga vung vapar ia ta ra lima i Aron, ma ta ra lima i ra umana natuna, ma di ga tulue diat upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁸ Ma Moses i ga tak pa diat kan ra lima i diat ma i ga tun diat ta ra uguugu na vartabar taun ra tinabar di tuntun tar ia, ure ra magit i ang na katkat ta ra luaina mata i ra Luluai; a tinabar nam ba di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai. ²⁹ Ma Moses i ga tak pa ra bongobongo i ra sip, ma i ga tulue upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai; a tiniba kai Moses nam ta ra sip na varvadoan, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

³⁰ Ma Moses i ga tak pa ta ik ta ra

dangi na varku ma ta ra gap ta ra uguugu na vartabar, ma i ga apur Aron ma kana lavur mal me, ma ra umana natuna ma kadia lavur mal bula me; ma i ga vakilang vaire Aron ma kana lavur mal, ma ra umana natuna ma kadia lavur mal varurung me.

³¹ Ma Moses i ga biti tai Aron ma ra umana natuna: Avat a kabalane ra viono ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; avat a en ia ie varurung ma ra gem ta ra rat na varvadoan, da di ga biti tagu ba Aron ma ra umana natuna diat a en ia. ³² Ma nina i ki valili ta ra viono ma ra gem avat a tun vue ta ra iap. ³³ Ma koko avat a vana kan ra matakilalat i ra pal na varbarat ure lavurua na bung tuk na par ra lavur bungbung ure ra varvadoan ta vavat; lavurua na bung da varvakai ma kavava varvadoan. ³⁴ Ra magit di ga pait ia ta go ra bung di ga pait ia ta ra vartuluai kai ra Luluai upi da pait ra varporong ure avat. ³⁵ Avat a ki ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta lavurua na bung na keake ma ta lavurua na bung na marum, ma avat a toratorom tai ra Luluai tana, upi koko avat a mat, tago di ga vartuluai tagu damana. ³⁶ Ma Aron ma ra umana natuna dia ga pait vapar ra lavur magit par nina ba ra Luluai i ga vartuluai tana ta ra ngie i Moses.

9

Aron i vartabar

¹ Ma ta ra valavutuluna bung Moses i ga vartuluai upi Aron ma ra umana natuna ma ra umana patuana Israel, ² ma i ga biti tai Aron: Una tak pa tika na nat na bulumakau a tomotoina ure ra tinabar na varporong, ma ra sip a tomotoina ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma dir par dir a ko kakit, ma una tul tar dir ta ra luaina mata i ra Luluai. ³ Ma una biti tai ra tarai Israel: Avat a tak pa ta me a tomotoina ure ra tinabar na varporong, ma ta nat na bulumakau ma ta nat na sip, ba i kopo ko kadir kilala ma dir ko kakit, ure ra tinabar di tuntun tar ia, ⁴ ma ta bulumakau

ma ta sip a tomotoina, ure ra tinabar na varmaram, upi da vartabar me ta ra luaina mata i ra Luluai; da kap bula ra tinabar na vuai na uma nina di ga pota ma ra dangi; tago ra Luluai na tur kapet pire vavat ta go ra bung.

⁵ Ma dia ga kap nam ba Moses i ga kure tar ia ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma ra tarai par dia ga kakari maravai, ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁶ Ma Moses i ga biti: Go ra magit ra Luluai i ga vartuluai tana ba avat a pait ia; upi ra minamar kai ra Luluai na tur kapet ta ra luaina mata i vavat. ⁷ Ma Moses i ga biti tai Aron: Una vana maravai tar ta ra uguugu na vartabar, ma una tul tar kaum tinabar na varporong, ma kaum tinabar di tuntun tar ia, ma una pait ra varporong ure avat ma ra tarai; ma una tul tar ra vartabar na nian kai ra tarai ma una pait ra varporong ure diat, da ra Luluai i ga vartuluai tana.

⁸ Ma Aron i ga vana maravai tar ta ra uguugu na vartabar, ma i ga doko ra nat na bulumakau ure ra tinabar na varporong, nina ba ure ia iat, ⁹ ma ra umana natu i Aron dia ga kap pa ra gap pirana, ma i ga vadudu ra kaka na limana ta ra gap, ma i ga kolo ra umana ram ta ra uguugu na vartabar, ma i ga lolonge ra gap ta ra bit a uguugu, na vartabar; ¹⁰ ra bira, ma ra ura ela, ma ra mal i ra kat kai ra tinabar na varporong, i ga tun ia ta ra uguugu na vartabar, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

¹¹ Ma ra viono ma ra palina i ga tun vue ta ra iap ta ra papar a gunan irai.

¹² Ma i ga doko ra tinabar di tuntun tar ia; ma ra umana natuna dia ga kap pa ra gap tadav ia, ma i ga apur ra uguugu na vartabar me. ¹³ Ma dia ga kap pa ra tinabar di tuntun tar ia tadav ia, a umana pakapakana ma ra uluna bula, ma i ga tun diat ta ra uguugu na vartabar. ¹⁴ Ma i ga puk ra balana ma ra umana kakene, ma i ga tun diat taun ra tinabar di tuntun tar ia ta ra uguugu na vartabar.

¹⁵ Ma i ga tul tar ra vartabar na nian kai ra tarai, ma i ga tak pa ra me

ure ra tinabar na varporong, nina ba ure ra tarai, ma i ga doka, ma i ga tul tar ia ure ra varporong, da ra luaina. ¹⁶ Ma i ga kap pa ra tinabar di tuntun tar ia, ma i ga tul tar ia da ra vartuluai ure. ¹⁷ Ma i ga kap pa ra tinabar na vuai na uma, ma i ga tak pa tika na ginagu tana, ma i ga tun ia ta ra uguugu na vartabar varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia ta ra malana.

¹⁸ I ga doko ra bulumakau ma ra sip a tomotoina bula, nina ba ra tinabar na varmaram kai ra tarai, ma ra umana natuna dia ga kap pa ra gap tadav ia, ma i ga apur ra uguugu na vartabar me. ¹⁹ Ma ra bira i ra bulumakau ma ra taukuna i bira ta ra sip, ma ra bira i pulu ra balana, ma ra ura ela, ma ra mal i ra kat, ²⁰ di ga vung ia taun ra bongobongo i ra virua, ma i ga tun ra bira ta ra uguugu na vartabar; ²¹ ma ra bongobongo i ra virua ma ra kelakelegi ta ra lima tuna, Aron i ga tulue upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai, da Moses i ga kure.

²² Ma Aron i ga tulue ra limana taun ra tarai, ma i ga tata vadoane diat, ma i ga vana ba kan ra papalum na tinabar na varporong, ma ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na varmaram. ²³ Ma Moses ma Aron dir ga ruk ta ra pal na varbarat, ma ba dir ga irop, dir ga tata vadoane ra tarai, ma ra minamar i ra Luluai i ga tur kapet ta ra luaina mata i ra tarai. ²⁴ Ma ra iap i ga arikai ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga tun vue ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra bira ta ra uguugu na vartabar; ma ba ra tarai dia ga gire, dia ga kukukula, ma dia ga bura timtimum.

10

A varpam kai Nadab ma Abiu

¹ Ma Nadab ma Abiu, ra ura natu i Aron, dir ga tak pa kadir la na mi tikatikai, ma dir ga vung ra iap ta dir, ma dir ga vung ra bulit i ang na katkat ta dir, ma dir ga pait ra iap

vakuku ta ra luaina mata i ra Luluai, nina pa i ga vartuluai tana pire dir.

² Ma ra iap i ga arikai kan ra mata i ra Luluai, ma i ga en vue dir, ma dir ga mat ta ra luaina mata i ra Luluai.

³ Ma Moses i ga biti tai Aron: Go iat nina ra Luluai i ga tatike, dari, Ina vaarike kaugu lia na kini ta diat dia kakari maravai piragu, ma ina vaarike kaugu ngala na minamar ta ra luaina mata i ra tarai parika. Ma Aron i ga ki mut uka.

⁴ Ma Moses i ga ting pa Misael ma Elsapan, a ura natu i Usiel, dir matuana ma Aron, ma i ga biti ta dir: Amur a mai, ma amur a puak vue ra ura niuru i mumur kan ra gomgom na pal tar ta ra papar a gunan irai. ⁵ Ma dir ga vut, ma dir ga puak vue dir, ma ra umana mal dir mal me, tar ta ra papar a gunan irai, da Moses i ga biti.

A papalum ma ra vapuak kal ra tena tinabar

⁶ Ma Moses i ga biti tai Aron, ma tai Eleaser ma tai Itamar, ra ura natuna. Koko ra pepe na ulu i vavat na purpuruan, ma koko avat a rada kavava lavur mal; upi koko avat a mat, ma koko ra Luluai na kankan ure ra tarai; avat a nur tar ia pire ra lavur niuru i vavat ra tarai Israel par upi diat a tangie go ra iap nina ba ra Luluai i ga pait ia. ⁷ Koko avat a vana kan ra matakilalat i ra pal na varbarat, kan avat a mat; tago ra dangi na varku kai ra Luluai i ki ta vavat. Ma dia ga pait ia da ra tinata kai Moses.

⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Aron dari: ⁹ Ba avat ma ra umana natum ava ruk ta ra pal na varbarat, koko avat a mome ta polo na vuai na vain ba ta tava longlong, kan avat a mat; go na tur ure ra vartuluai ta ra umana taun tarai; ¹⁰ upi avat a tibe varbaiane ra magit i gomgom kan ra magit vakuku, ma ra magit i gomgom kan ra magit i dur, ¹¹ upi avat a tovo ra tarai Israel ure ra lavur vartuluai nina ba ra Luluai i ga tatike ta diat ma ra ngie i Moses.

¹²Ma Moses i ga biti tai Aron ma tai ra ura natuna dir laun valili Eleaser ma Itamar: Amutal a tak pa ra tinabar na vuai na uma, nina i ki valili kan ra lavur tinabar di tun ia ta ra iap ure ra Luluai, ma amutal a en ia ma koko ra leven tana, ta ra paparai ra uguugu na vartabar; ia ra magit i gomgom kakit, ¹³ma amutal a en ia ta ra pakana gunan i gomgom; tago ia ra tiniba amumutal ma ra ura natum ta ra lavur tinabar di tun ia ta ra iap ure ra Luluai, tago di ga vartuluai damana.

¹⁴Ma ra bongobongo di tultulue ma ra kelakelegi avat a en ia ta ra pakana gunan i gomgom, avat ma ra umana natum, ra umana tutana ma ra umana vavina, tago di tul tar ia ure kaum tiniba ma ra tiniba kai ra umana natum, ta ra lavur tinabar na varmaram kai ra tarai Israel. ¹⁵A kelakelegi ma ra bongobongo di tultulue diat a kap ia varurung ma ra bira di tun ia ta ra iap, upi da tulue, a tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai; a tiniba kavavat ma ra umana natum pa na mutu; da ra Luluai i ga vartuluai tana.

¹⁶Ma Moses i ga tikatikan upi ra me ure ra tinabar na varporong, ma ea, di tar tun vue; ma i ga kankanuanane Eleaser ma Itamar, ra ura natu i Aron nina dir laun valili, ma i biti: ¹⁷Ta ra ava pa ava ga en ra tinabar na varporong aina ta ra gomgom na pal, tago ia ra magit i gomgom kakit, ma di ga tul tar ia ta vavat upi na pun vue ra varpam kai ra tarai, upi da pait ra varporong ure diat ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁸Ma pa di ga kap ra gapuna ta ra bala na pal i gomgom; gala na boina gala ava ga en ia ta ra bala na pal i gomgom, da iau ga kure. ¹⁹Ma Aron i ga biti tai Moses: Ea, dia ga tul tar kadia tinabar na varporong ma kadia tinabar di tuntun tar ia ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ra kaina magit dari i tar tadav iau. Gala iau ga en ra tinabar na varporong ta go ra bung, dave, na ga boina ta ra luaina mata i ra Luluai? ²⁰Ma ba Moses i ga valongore, i ga boina ka ta ra luaina

matana.

11

A gomgom na vavaguai ma diat pa dia gomgom

(Vart 14:3-21)

¹Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma Aron, ma i biti ta dir: ²Amur a tata pire ra tarai Israel dari: Avat a en go iat ra umana vavaguai ta diat dia laun ta ra rakarakan a gunagunan. ³Nina ra pal a kauna a ura kaka tana, ma nina i nganga mule ra magit i ga en value, ta ra lavur vavaguai, avat a en nam. ⁴Ia kaka, ta diat nina dia nganga mule ra magit dia ga en value, ma ta diat nina ra pal a kau i diat a ura kaka tana, koko avat a en go diat: ra kamel, tago i nganga mule ra magit i ga en value ma ra kauna vakir a ura kaka tana, na tabu pire vavat. ⁵Ma ra rabbit, tago i nganga mule ra magit i ga en value ma ra kauna vakir a ura kaka tana, na tabu pire vavat. ⁶Ma ra er, tago i nganga mule ra magit i ga en value ma ra kauna vakir a ura kaka tana, na tabu pire vavat. ⁷Ma ra boroi, tago ra kauna a ura kaka tana, ma vakir i nganga mule ra magit i ga en value, na tabu pire vavat. ⁸Koko avat a en ra vio i diat, ma koko avat a bili ra virua i diat; dia tabu pire vavat.

⁹Ma ta ra lavur magit dia laun ta ra ta ba ta ra tava, avat a en diat nina dia vung ra bete i diat ma ra vulegi diat. ¹⁰Ma ra lavur mangana ba pa ta bete i diat ma pa ta vulegi diat, ta diat dia peal ta ra polo, ba dia laun ta ra ta, dia milmilikan pire vavat, ¹¹diat a milmilikan pire vavat; koko avat a en ra vio i diat, ma avat a milikuane ra virua i diat. ¹²Nina ba pa ta betene ma pa ta vulegina ta ra tava, a magit na milmilikan nam pire vavat.

¹³Ma ta ra lavur beo avat a milikuane go diat, koko avat a en diat, dia da ra magit i bilak: a minigulai ma ra luar ma ra taragau; ¹⁴ma ra vultiur, ma ra daula; ¹⁵a lavur mangana kotkot, ¹⁶a murup, ma ra kau, ma ra kanai, ma ra kavivi,

17 a kurkur ma ra komorant ma ra kakaula; 18 ma ra kakaula i karabele, ma ra pelikan, ma ra luar i en ra virua; 19 ma ra mou, ma ra iai ma ra vianau ma ra ganau.

20 Ma ra lavur mangana dia vung ra bebea i diat ma dia kakakao diat a milmilikuan pire vavat. 21 Ia kaka, ta ra lavur mangana dia kakakao ma dia vung ra bebea i diat ma dia pipil ma ra kak i diat, 22 avat a en go diat: a lavur mangana kubau, ma ra lavur mangana tititinga, ma ra lavur mangana itit, ma ra lavur mangana tabuta. 23 Ma ra lavur mangana dia vung ra bebea i diat ma dia vung ra ivat na kau i diat, dia milmilikuan pire vavat.

24 Go diat diat a vadur avat; nina i bili ra virua i diat pa na gomgom tuk na ravian; 25 ma nina i puak ra virua i diat na puk kana umana mal ma pa na gomgom tuk na ravian. 26 Ra lavur vavaguai i tapelegi ra kau i diat ma vakir a ura kaka tana ma pa dia nganga mule ra magit dia ga en value dia tabu pire vavat, ma nina i bili diat na dur. 27 Ta ra lavur vavaguai dia vanavana ma ra ivat na kak i diat, diat dia vanavana ma ra ivat na lapar a kak i diat, dia tabu pire vavat; nina ba i bili ra virua i diat pa na gomgom tuk na ravian. 28 Nina i puak ra virua i diat na puk kana umana mal, ma pa na gomgom tuk na ravian; dia tabu pire vavat.

29 Ta ra lavur magit dia kakakao ta ra rakarakan a gunagunan, go diat dia tabu pire vavat: a girau, ma ra galang, ma ra lavur mangana palai dia ngala, 30 ma ra kupkup, ma ra galiur, ma ra kekeu, ma ra kuku, ma ra kuku valira. 31 Go diat dia tabu pire vavat ta ra lavur magit dia kakakao; nina i bili diat ba dia mat pa na gomgom tuk na ravian.

32 Ma gala ra minat i tikai ta diat i bura taun ta magit, nam ra magit pa na gomgom, ta magit di pait ia ma ra davai, ta mal, ta pal i ta magit, ba ta kakakap, ba ta la ure ra papalum, da vung ia ta ra tava; pa na gomgom tuk na ravian, ma namur na gomgom.

33 Ma gala ra minat i ta tikai ta diat i bura ta ra bala na la na pia, pa na gomgom; avat a pamar gigi ia, ma ra magit i ki tana pa na gomgom. 34 A nian parika nina ba ra tava i ki tana pa na gomgom, ma ra nimomo ta ra mangana la damana pa na gomgom. 35 Ma ra lavur magit parika nina ba ta pakana ta ra minat i diat i bura taun diat pa na gomgom; ta ubu, ba ta kabala, da pamar gigi ia; pa dia gomgom, ma diat a tabu pire vavat. 36 Ia kaka ta mata na tava ba ta tung na tava nina ba a tava i ki tana na gomgom, ma ra magit nina i bili ra minatina tana pa na gomgom. 37 Ma gala ra minat i diat i bura taun ra umana patina upi ra vinauma, ra patina na gomgom. 38 Ma gala ra minat i diat dia bura taun ra umana patina nina di ga vamola ta ra tava, na tabu pire vavat.

39 Ma gala tika na vavaguai nina ba i topa ra nian i mat, nina i bili ra minatina pa na gomgom tuk na ravian; 40 nina i ian ta ra minatina na puk kana umana mal, ma pa na gomgom tuk na ravian; ma nina i puak ra minatina na puk kana umana mal, ma pa na gomgom tuk na ravian.

41 Ma ra lavur magit par nina dia kakakao ta ra rakarakan a gunagunan, ia ra magit na milmilikuan, i tabu ba da en ia. 42 Nina ba i kakakao ma ra balana ara ra pia, ba i vana ma ra ivat na kakene, ba nina i peal ra umana kakene, ra lavur magit dia kakakao ta ra rakarakan a gunagunan i tabu ba avat a en diat, tago diat ra magit i milmilikuan. 43 Koko avat a vabilak avat ma ra umana magit dia kakakao, ma koko avat a vadur avat ma diat, upi avat a vabilak avat i tana. 44 Tago iau ra Luluai kavava God; damana avat a vagongom mule avat, ma avat a gomgom; tago iau tar gomgom; koko avat a vabilak mule avat ma ta mangana magit i kakakao ta ra rakarakan a gunagunan. 45 Tago iau ra Luluai nina iat i ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto, upi avat a nunure

ba iau kavava God; damana avat a gomgom, tago iau tar gomgom.

⁴⁶ Go iat ra varkurai ure ra lavur vavaguai ma ra lavur beo ma ra lavur mangana i laun ma i peal ta ra tava, ma ra lavur mangana i kakao ta ra rakarakan a gunagunan, ⁴⁷ upi da tibe varbaiane ra magit i dur kan ra magit i gomgom, ma upi da tibe varbaiane ra magit di en ia kan ra magit nina pa di en ia, ta ra lavur magit dia laun.

12

A varvagomgom i ra kunubak na kinakava

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, dari: Gala ta vavina i kap bala ma i kava vue ta bul tutana, pa na gomgom ta lavurua na bung; pa na gomgom da kana umana bung na gai. ³ Ma ta ra valavutuluna bung da poko kikil ra pal i ra bul. ⁴ Ma ra vavina na ki ta ra kubana ure ra utul a vinun ma utul a bung upi ra gapuna na gomgom; pa na bili ta magit i gomgom, ma pa na ruk ta ra gomgom na pal tuk na par kana umana bung na varvagomgom.

⁵ Gala i kava ta bul vavina, pa na gomgom ta ra ura vik da kana umana bung na gai; na ki ta ra kubana ure laptikai na vinun ma laptikai na bung upi ra gapuna na gomgom.

⁶ Ma ba na par kana umana bung na varvagomgom ure ta bul tutana ba ta bul vavina na kap ta nat na sip, i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ta nat na balu ba ta uka, ure ra tinabar na varporong, tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, tadav ra tena tinabar, ⁷ ma na kap ia ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na pait ra varporong ure, ma na gomgom ure ra e ba i ga gapgap tana.

Go iat ra varkurai ure nina i kava ta bul tutana ba ta bul vavina. ⁸ Ona pa i tale pi na tul tar ta nat na sip, na kap ta ivu uka, ba ta ivu nat na balu, ta tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ta ra tikai ure ra

tinabar na varporong; ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure, ma na gomgom.

13

A umana varkurai ure ra vukavuka

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma Aron ma i biti: ² Ba ra pal i ra paka i ta tutana i buk, ba i tuktuk, ba i babale, ma ia ra vakilang ure ra vukavuka, da ben ia tadav Aron ra tena tinabar, ba tadav tika na natuna, a tena tinabar; ³ ra tena tinabar na gire ra vakilang ta ra pal a paka i ra tutana; ma ona ra ivuna tana i pua, ma ra vakilang iat i kamen ta ra viono, ia ra minait na vukavuka: ra tena tinabar na bobo, ma na vatang ia ba pa i gomgom.

⁴ Ma ona ra pakana i babale i mada, ma ra vakilang iat pa i kamen ta ra viono, ma ra ivuna tana pa i ga pua, ra tena tinabar na vung vaire boko ta lavurua na bung, ⁵ ma ta ra valavuruana bung na gire, ma ona i gire ba ra minait i tur, ma pa i kakao ta ra pal i ra pakana, na vung vaire mule ta lavurua na bung, ⁶ ma ta ra valavuruana bung na gire mule, ma ona ra vakilang i to na panie ma ra minait pa i ga kakao ta ra pal i ra pakana, ra tena tinabar na vatang ia ba i gomgom, a pal a korong ika; ma ra tutana na puk kana umana mal, ma na gomgom.

⁷ Ma ona ra pal a korong i kakao vanavana ta ra pal i ra pakana namur ta nam ba i ga vaarike pire ra tena tinabar upi na gomgom, na vana tadav ra tena tinabar mulai; ⁸ ra tena tinabar na gire, ma ona ra pal a korong i tar kakao ta ra pal i ra pakana, ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, a vukavuka iat.

⁹ Ba ra vakilang na vukavuka i ki ta ra tutana, da kap ia pire ra tena tinabar; ¹⁰ ma ra tena tinabar na gire, ma ona ta pakana i bulbuliran i pua ta ra pal i ra pakana, ma ra ivuna i pua tana, ma i manua mut, ¹¹ ia ra vukavuka pa ania ma ra tena tinabar

na vatang ia ba pa i gomgom; pa na vung vaire vue, tago nam iat pa i gomgom. ¹² Ona ra vukavuka i kakao vanavana ta ra pal i ra pakana, ma i pulu vapar nina i vukavuka papa ta ra uluna tuk ta ra pal a kauna, da ra tena tinabar i gire; ¹³ ra tena tinabar na gire ilam ia, ma ona ra pal i ra pakana i vukavuka par, na vatang nina ba i tar vukavuka ba i gomgom, ra pal i ra pakana i pua parika, i gomgom iat. ¹⁴ Ma ona ra manua i. arikai tana, pa na gomgom. ¹⁵ Ba ra tena tinabar i gire ra manua na vatang ra tutana ba pa i gomgom, ra manua pa i gomgom ia ra vakilang na vukavuka. ¹⁶ Ma ona ra manua na pua mulai, ra tutana na vana tadav ra tena tinabar; ¹⁷ ma ona ra tena tinabar i gire ba ra vakilang i tar pua, na vatang ra tutana nina i mait ba i gomgom.

¹⁸ Ba ta buk ta ra pal i ra pakana i map, ¹⁹ ma ta bulbuliran i pua i ki boko, ba ta vakilang meme, ra tutana na vaarike pire ra tena tinabar; ²⁰ ma ra tena tinabar na gire, ma ona ra vakilang i da i kamen ta ra viono, ma ra ivuna tana i pua, ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom; ia ra minait na vukavuka nina i arikai ta ra niung. ²¹ Ma ona ra tena tinabar pa i gire ta ivuna i pua ta ra vakilang, ma ra vakilang pa i kamen ta ra viono, ma i to na panie, ra tena tinabar na vung vaire pa ta lavurua na bung; ²² ona i kakakao vanavana ta ra pal i ra pakana, ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, ia ra vakilang na vukavuka; ²³ ma ona ra vakilang i meme i tur uka, ma pa i kakao vanavana, ia ra mada i ra niung, ma ra tena tinabar na vatang ra tutana ba i gomgom.

²⁴ Ma ona ra pal i ra pakana i ga dodo, ma ra vakilang i ra manua i ga meme ba i ga pua, ²⁵ ra tena tinabar na gire; ona ra ivuna tana i tar pua, ma i da i kamen ta ra viono, ia ra vukavuka nina i tar arikai ka ta ra nidodo, ma ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, ia ra vakilang na

vukavuka; ²⁶ ma ona ra tena tinabar i gire ba pa ta ivuna i pua ta ra vakilang i meme ma pa i da i kamen ta ra viono, ma i to na panie, ra tena tinabar na vung vaire pa ta lavurua na bung; ²⁷ ta ra valavuruana bung na gire mule; ma ona i tar kakao ta ra pal i ra pakana, ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, ia ra vakilang na vukavuka. ²⁸ Ma ona ra vakilang i meme i tur uka, ma pa i kakao vanavana, ma i to na panie, ia ra bulbuliran i vuna ta ra nidodo, ma ra tena tinabar na vatang ia ba i gomgom. Ia ra mada na nidodo ko.

²⁹ Ba ta tutana ba ta vavina i manua ra uluna ba ra kabene, ³⁰ ra tena tinabar na gire; ma ona i kamen ta ra viono, ma ta kopono ivuna i gobol tana, ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, ia ra kaka, a vukavuka na ip ba a kabe. ³¹ Ma ona ra tena tinabar i gire ba ra kaka pa i kamen ta ra viono, ma pa ta korong na ivuna tana, ra tena tinabar na vung vaire nina i mait ure lavurua na bung. ³² Ta ra valavuruana bung ra tena tinabar na gire ra minait na kaka, ma ona ra kaka pa i ga kakao, ma pa ta ivuna i gobol tana, ma ra kaka pa i kamen ta ra Viono, ³³ da ka vue ra pepe na uluna ma ra kabene, ia kaka ra pakana nina i kaka, koko; ma ra tena tinabar na vung vaire mule ure lavurua na bung. ³⁴ Ta ra valavuruana bung ra tena tinabar na gire mule, ma ona ra kaka pa i ga kakao ta ra pal i ra pakana, ma ona pa i kamen ta ra viono, ra tena tinabar na vatang ia ba i gomgom; na puk kana umana mal, ma na gomgom. ³⁵ Ma ona ra kaka i kakao ta ra pal i ra pakana namur ba di ga vatang ia ba i gomgom, ³⁶ ra tena tinabar na gire; ma ona ra kaka i tar kakao, ra tena tinabar pa na gire upi ta ivuna i gobol; ra tutana pa i gomgom. ³⁷ Ma ona ra kaka i tur da di ga gire lua ma ra ivuna i korong tana, ra kaka i boina, ra tutana i gomgom; ma ra tena tinabar na vatang ia ba i gomgom.

³⁸ Ba ta umana vakilang dia pua dia arikai ta ra pal i ra paka i ta tutana ba ta vavina, ³⁹ ra tena tinabar na gire, ma ona ra umana vakilang dia kabu, a tuktuk uka nina i arikai ta ra pal i ra pakana; i tar gomgom.

⁴⁰ Ba ra pepe na ulu i ra tutana i panie parika, i peaka ka, ma i gomgom, ⁴¹ Ona ra pepe na uluna i panie kan ra tur lua na ula, io, i peaka ra tur lua na uluna, i gomgom uka. ⁴² Ma ona ta vakilang i meme ta ra ula i peaka, ba ra tur lua na ula i peaka, ia ra vukavuka i arikai ta ra uluna i peaka ba ra tur lua na uluna i peaka. ⁴³ Ra tena tinabar na gire ma ona ra bulbuliran ta ra uluna i peaka, ba ra tur lua na uluna i peaka, i meme da ra vukavuka ta ra pal i ra pakana, ⁴⁴ ia ra tutana i vukavuka: ra tena tinabar na vatang ia ba pa i gomgom, ma ra vakilangina tana i ki ta ra uluna.

⁴⁵ Ma ra tutana i vukavuka na rada kana mal, ma ra pepe na uluna na purpuruan, na tuba ra livuruna ma na oraoro, A duruna. ⁴⁶ Ta ra lavur bungbung ba ra minait i ki pirana pa na gomgom; ia ra duruna ka; na ki varkolono ta ra papar a gunan irai.

⁴⁷ Ra mal nina ra minait i ki tana, ta mal na ivuna sip ba ta mal kumau, ⁴⁸ nina di ga vir ia ba di ga ingit ia, ba ta pal i ra vavaguai ba ta magit di ga pait ia ma ra pal i ra vavaguai: ⁴⁹ ona ra vakilang ta ra mal, ba ta ra pal i ra vavaguai, ba ta ra magit di vir ia, ba di ingit ia, i papait na limut ba i papait na meme, ia ra vakilang na minait ma da vung ve tar ia ta ra tena tinabar. ⁵⁰ Ra tena tinabar na gire, ma na vung vaire vue ure ra lavurua na bung; ⁵¹ ta ra valavuruana bung na gire mule, ma ona ra vakilang i ga kakao vanavana ta ra mal di ga vir ia ba di ga ingit ia, ba ta ra magit par di ga pait ia ma ra pal i ra vavaguai, ia ra vakilang na minait ma ra magit pa i gomgom. ⁵² Na tun ra magit ra vakilang i tur tana, a mal di ga vir ia ba di ga ingit ia, a mal na ivuna sip ba ra mal kumau ba ta magit di ga

pait ia ma ra pal i ra vavaguai: ia ra minait i dekdek, da tun ia ta ra iap.

⁵³ Ma ba ra tena tinabar i gire, ma ra vakilang pa i ga kakao ta ra mal di ga vir ia, ba di ga ingit ia, ba ta ra magit di ga pait ia ma ra pal i ra vavaguai, ⁵⁴ ra tena tinabar na kure ba da puk ra magit, nina ba ra minait i ki tana, ma da vung vaire pa ta lavurua na bung boko; ⁵⁵ ma ra tena tinabar na gire ra magit di ga puk ia, ma ona ra vakilang tana pa i enana, ma i dovot pa i ga kakao vanavana, pa i gomgom, da tun ia ba ra vakilang i ki ta ra balana ba ta ra paparaina.

⁵⁶ Ma ona ra tena tinabar i gire ba ra vakilang i panie vanavana tago di ga puk ia, na rada vue ra vakilang kan ra mal di vir ia ba di ingit ia ba kan ra pal i ra vavaguai; ⁵⁷ ona i arikai mulai ta ra mal di vir ia, ba di ingit ia, ba ta ra magit di ga pait ia ma ra pal i ra vavaguai, i tavua mulai, ma una tun ra magit ra vakilang i ki tana. ⁵⁸ Una puk mule ra mal di vir ia ba di ingit ia, ba ra pal i ra vavaguai, nina ba ra vakilang i ga panie kan ia, ma na gomgom nagam.

⁵⁹ Go iat ra varkurai ure ra minait ta ra mal na ivuna sip ba ra mal kumau, a mal di vir ia, ba ra mal di ingit ia, ba ra magit di ga pait ia ma ra pal i ra vavaguai, upi da nunure ra magit i gomgom, ma ra magit nina pa i gomgom.

14

¹ Ma ra Lului i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Go iat ra varkurai ure ra vukavuka ta ra bung i gomgom tana: da ben pa ia pire ra tena tinabar, ³ ma ra tena tinabar, nina i ga tar vana ta ra papar a gunan irai, na gire ba ra vakilang i ra vukavuka i par kan ra vukavuka; ⁴ namur ra tena tinabar na vartuluai upi ta ivu beo, a ivu launa nina dir gomgom, ma ra davai na tagatagal, ma ta isop di vi ia ma ra kuara i meme, ure nina ra tutana ba da vagongom ia. ⁵ A tena tinabar na vartuluai ba da doko tika na beo taun ta la na pia nina ba ra gomgom na tava i ki tana. ⁶ Na tak pa

ra beo i laun varurung ma ra davai na tagatagal ma ra isop di vi ia ma ra kuara i meme, ma na puk vadudu diat ta ra gapu i ra beo, nina di ga doka taun ra gomgom na tava. ⁷ Nina ra tutana ba da vagomgom ia kan ra vukavuka a tena tinabar na apur ia ma ra gap lavurua na pakana, ma na vatang ia ba i gomgom, ma ra beo nina i laun na pala vue upi na pururung irai aro ta ra bala na vura. ⁸ Ma nina ba da vagomgom ia na puk kana umana mal, ma na ka vapar vue ra tagal a uluna ma na gumu ta ra tava, ma na gomgom. Namur na ruk ta ra gunan, ia kaka na ki ka ta ra luaina mata i kana pal na mal ure lavurua na bung. ⁹ Ma ta ra valavuruana bung na ka vapar vue ra pepe na uluna ma ra kabene, ma ra ivuna ta ra ul a matana, ma na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava upi na gomgom.

¹⁰ Ta ra valavutuluna bung na kap pa ra ivu nat na sip, ra ivu tomotoina dir ko kakit, ma tika na nat na sip, a tana i kopono ko kana kilala ma i ko kakit, ma tika na vautuluna ta ra epa na bo na plaua, nina di pota ma ra dangi ma tika na la na dangi ik. ¹¹ Ra tena tinabar nina i pait ra varvagomgom na kap go diat varurung ma ra tutana, nina ba da vagomgom ia, tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹² Ma ra tena tinabar na tak pa tika na sip ta ra ivu tomotoina, ma na tul tar ia ure ra tinabar na nirara, ma ra la na dangi ik; na tulue dir upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹³ Na doko ra nat na sip, ra tomotoina, ta ra pakana di doko ra tinabar na varporong ma ra tinabar di tuntun tar ia tana, ta ra bala na gunan ai ra gomgom na pal; tago ra tinabar na nirara ia ra tiniba kai ra tena tinabar da ra tinabar na varporong ia kana tiniba; ia ra magit i gomgom kakit. ¹⁴ Ma na tak pa ta gapu i ra tinabar na nirara ma ra tena tinabar na kolo ra ngu na talinga i nina ba da vagomgom ia ta ra papar a lima tuna tana, ma ra

kaka ngala ta ra limana tuna, ma ra kaka ngala ta ra kauna ta ra papar a lima tuna tana; ¹⁵ ma ra tena tinabar na tak pa ra la na dangi ik ma na lolonge ta ra lapar a limana ta ra maira, ¹⁶ ma na vadudu ra kaka na limana tuna ta ra dangi nina i ki ta ra lapar a limana, ma na pikire ra dangi lavurua na pakana ta ra luaina mata i ra Luluai; ¹⁷ ma ra tena tinabar na tak pa ra dangi nina i ki valili ta ra bala na lapar ma na kolo ra ngu na talinga i nina ba da vagomgom ia ta ra papar a lima tuna, ma ra kaka ngala ta ra limana tuna, ma ra kaka ngala ta ra kauna ta ra papar a lima tuna, taun ra gapu i ra tinabar na nirara; ¹⁸ ma na ku ra ulu i nina ba da vagomgom ia ma ra ibaiba ta ra dangi nina i ki ta ra bala na lapar a limana; damana ra tena tinabar na pait ra varporong ure ta ra luaina mata i ra Luluai.

¹⁹ Ma ra tena tinabar na tul tar ra tinabar na varporong, ma na pait ra varporong ure nina ba da vagomgom ia, tago pa i gomgom; ma namur na doko ra tinabar di tuntun tar ia; ²⁰ ma ra tena tinabar na tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na vuai na uma, ta ra uguugu na vartabar; ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure, ma na gomgom.

²¹ Ona pa i tale pi na tul tar ta ngala dari, na kap pa tika na nat na sip, a tomotoina, ure ra tinabar na nirara, upi da tulue, upi da pait ra varporong ure, ma tika na vavinununa ta ra epa na bo na plaua ma ra dangi tana ure ra tinabar na vuai na uma ma tika na la na dangi ik; ²² na kap bula ra ivu uka ba ra ivu nat na balu, nina ba na tale pi na kul ia; tikai ta dir ure ra tinabar na varporong ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia. ²³ Na kap go diat ta ra valavutuluna bung tadav ra tena tinabar ure kana varvagomgom, na kap diat tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁴ Ra tena tinabar na tak pa ra nat na sip ure ra tinabar na nirara ma ra la na dangi ik ma na

tulue dir ure ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai; ²⁵ ma namur ra tena tinabar na doko ra nat na sip ure ra tinabar na nirara, ma na tak pa ra gapu i ra tinabar na nirara ma na kolo ra ngu na talinga i nina ba da vagomgom ia ta ra papar a lima tuna tana, ma ra kaka ngala ta ra limana tuna, ma ra kaka ngala ta ra kauna ta ra papar a lima tuna tana; ²⁶ ma ra tena tinabar na tak pa ra la na dangi ik ma na lolonge ta ik tana ta ra lapar a limana ta ra maira, ²⁷ ma na pikire ma ra kaka na limana tuna ta ik ta ra dangi nina i ki ta ra lapar a limana lavurua na pakana ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁸ Ma ra tena tinabar na tak pa ra dangi i ki boko ta ra limana ma na kolo ra ngu na talinga i nina ba da vagomgom ia ta ra papar a lima tuna, ma ra kaka ngala ta ra limana tuna, ma ra kaka ngala ta ra kauna ta ra papar a lima tuna, taun ra gapu i ra tinabar na nirara, ²⁹ ma na ku ra ulu i nina ba da vagomgom ia ma ra dangi i ki valili boko ta ra lapar a limana, upi da pait ra varporong ure ta ra luaina mata i ra Luluai. ³⁰ Na tul tar tikai ta ra ivu uka, ba ra ivu nat na balu, nina i tale ra tutana ba na kul ia; ³¹ ta tikai ure ra tinabar na varporong, ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia varurung ma ra tinabar na vuai na uma; ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure nina ba da vagomgom ia ta ra luaina mata i ra Luluai.

³² Go iat ra varkurai ure nina i vukavuka, ma pa i tale pi na kul nam di vartuluai ure ta kana varvagomgom.

³³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma Aron, ma i biti: ³⁴ Ba ava olo ra gunan Kanaan nina ba ina tul tar ia pi avat a kale upi kavavat, ma ina vung ra vakilang na kaina minait tai ta papar a pal ta ra gunan ava kale pa ia; ³⁵ nina ba kana ra pal na vana ma na ve ra tena tinabar dari: Iau nuk ia ba ta vakilang na minait i ki na pal; ³⁶ ba ra tena tinabar pa i ruk boko na pal upi na gire ra vakilang,

na vartuluai ba da vairop vapar vue ra lavur magit par tana upi koko da vadur ra lavur magit par tana; ra tena tinabar na ruk ma na gire kukure muka ra pal ba i dave. ³⁷ Na gire ra vakilang, ma ona ra vakilang i papait na limut, ba i papait na meme, ma i da i ruk muka ta ra kabang, ³⁸ ra tena tinabar na irop kan ra pal, ma na banu bat ra pal ure lavurua na bung. ³⁹ Ta ra valavuruana bung ra tena tinabar na lilikun mulai, ma na gire kukure ra pal ma ona ra vakilang i ga tar kakao ta ra papar a pal, ⁴⁰ ra tena tinabar na vartuluai ba da tak vue ra umana vat nina ba ra vakilang i ki tana, ma na vue vapar diat ta ra pakana nina ba pa i gomgom, ta ra papar a gunan irai; ⁴¹ na kure ba da ka ra bala na pal parika ma ra kabang nina ba di ga ka vue, da vung ia tai ta pakana nina ba pa i gomgom ta ra papar a gunan irai; ⁴² ma diat a kap pa ra umana kalamana vat upi diat a kia vue nam ra umana maulana me, ma diat a kap ra kalamana kabang, ma diat a kolo ra pal me.

⁴³ Ma ba di ga tar tak vue nam ra umana vat, ma di ga tar ka ra pal, ma di ga tar kola ma ra kabang, ona ra vakilang na arikai mulai ta ra pal, ⁴⁴ ra tena tinabar na ruk ma na gire kukure ra pal; gala ra vakilang i ga tar kakao vanavana, ia ra dekdek na minait i ki ta ra pal, ma ra pal pa i gomgom. ⁴⁵ Ra tena tinabar na vartuluai ba da re vue ra pal, ma diat a tak vue ra umana vat tana ma ra dawai tana, ma ra kabang par ta ra pal, ma diat a kap vue diat tar ta ra pakana nina ba pa i gomgom, ta ra papar a gunan irai. ⁴⁶ Ma nina i ruk na pal ba di banu bat ia, pa na gomgom tuk na ravian; ⁴⁷ nina i va ta ra pal na puk kana umana mal, ma nina i ian ta ra pal na puk kana umana mal. ⁴⁸ Ba di tar kolo ra pal ma ra kabang, ma ra tena tinabar i ruk tana, ma i gire ba ra vakilang pa i ga kakao vanavana, ra tena tinabar na vatang ra pal ba i gomgom, tago

ra vakilang i ga tar panie.

⁴⁹ Na pait ra varvagomgom ure ra pal dari. na tak pa ra ivu beo ma ra davai na tagatagal, ma ra isop di vi ia ma ra kuara i meme; ⁵⁰ na doko tika na beo taun ta la na pia, nina ba ra gomgom na tava i ki tana; ⁵¹ na tak pa ra davai na tagatagal ma ra isop nina di vi ia ma ra kuara i meme ma ra beo nina i laun, ma na puk vadudu diat ta ra gapu i ra beo di ga doka, ma ra tava, ma na apur ra pal me lavurua na pakana; ⁵² ma na vagomgom ra pal ma ra gapu i ra beo ma ra tava, ma ra isop nina di vi ia ma ra kuara i meme; ⁵³ ma ra beo nina i laun, na pala vue upi na pururung irai aro ta ra bala na vura. Damana na pait ra varporong ure ra pal, ma ra pal na gomgom.

⁵⁴ Go iat ra varkurai ure ra lavur vakilang na vukavuka, ma ra kaka, ⁵⁵ ma ure ra vakilang i ra minait ta ra mal ma ta ra pal, ⁵⁶ ma ure ra niung, ma ra pal a korong, ma ra babale; ⁵⁷ upi da nunure ra magit i gomgom, ma ra magit nina ba pa i gomgom. Go iat ra varkurai ure ra vukavuka.

15

A dur na aka

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma Aron, ma i biti: ² Amur a tata pire ra tarai Israel, ma amur a biti ta diat, Gala ta tutana i gapgap ra pal a pakana, pa i gomgom ure nam ra gap. ³ Pa na gomgom ba i gapgap; ba di nur vue ra pakana pi na gap, ba di pulu bat ia upi koko na gap; ra tutana pa i gomgom. ⁴ A lavur vava parika nina ba ra tutana i gap i va tana, pa na gomgom, ma ra lavur magit par nina i ki tana, pa na gomgom; ⁵ nina i bili ra vava kai nam ra tutana na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian; ⁶ ma nina i ki ta ra magit nina ba ra tutana i gap i ga ki tana, na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ⁷ Ma nina i bili ra paka i ra tutana i gap na puk kana umana mal,

ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ⁸ Ma gala ra tutana i gap i gami ta tutana i gomgom, nina i gomgom na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ⁹ Ta kiki na vinavana nina ba ra tutana i gap i vanavana tana, pa na gomgom; ¹⁰ ma nina i bili ta magit ra tutana i ga ki tana ta kana vinavana, pa na gomgom tuk na ravian; ma nina i puak ta magit damana na puk kana umana mal ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ¹¹ Ma nina ba ra tutana i gap i bili ia ba pa i gi value ra limana ta ra tava, na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ¹² Ma nina ra la na pia ra tutana i gap i bili ia, da pamar ia, ba gala ta la na davai, da puk ia ma ra tava.

¹³ Ba ra tutana i gap i gomgom mulai, na luk lavurua na bung papa ra bung i ga gomgom tana, ma na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra gomgom na tava, ma na gomgom. ¹⁴ Ta ra valavutuluna bung na kap pa ra ivu uka ba ra ivu nat na balu, ma na vana tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na tul tar dir pire ra tena tinabar; ¹⁵ ma ra tena tinabar na tul tar dir, tikai ure ra tinabar na varporong, ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma damana na pait ra varporong ure ta ra luaina mata i ra Luluai ure ra e i ga gap tana.

¹⁶ Ma gala ra gorgor i ra tutana i talingir vakuku, na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian; ¹⁷ ma ra lavur mal ma ra lavur pakana pal i ra vavaguai nina ba i talingir tana, da puk diat ma ra tava, ma pa diat a gomgom tuk na ravian. ¹⁸ Ra vavina bula nina ba ra tutana i va pirana ba ra gorgorina i talingir, dir par dir a gumu ta ra tava, ma pa dir a gomgom tuk na ravian.

¹⁹ Gala ta vavina i gapgap ta ra gai, na ki irai ure lavurua na bung; nina i bili ia pa na gomgom tuk na

ravian. ²⁰ Ra umana magit nina i va tana ba nina i ki tana ba i dari, pa na gomgom. ²¹ Nina i bili kana vava na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ²² Nina i bili ta magit ra vavina i ki tana na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ²³ Ma gala ta tikai i bili ta magit ta kana vava ba ta magit nina i ki tana, pa na gomgom tuk na ravian. ²⁴ Ma gala ta tutana i va pirana ma ra duruna i tadav ia, pa na gomgom ure lavurua na bung; ma ra vava nina i va tana pa na gomgom.

²⁵ Gala ta vavina i gapgap mangoro na bung, ma vakir ta kana e, ba gala i gapgap ta ra gai ure mangoro na bung, pa na gomgom ta ra lavur bungbung i gapgap tana, da pa i gomgom ba i gapgap ta ra gai. ²⁶ Ra umana vava.nina i va tana ta nam ra umana bung ba i gapgap, diat a da kana vava ta ra e i gapgap ta ra gai; ma ra lavur magit i ki tana pa diat a gomgom, diat a da nam diat i ki tana ba i gapgap ta ra gai. ²⁷ Ma nina i bili nam ra umana magit pa na gomgom; na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian.

²⁸ Ba i tar par ra gap, na luk lavurua na bung, ma namur na gomgom. ²⁹ Ta ra valavutuluna bung na tak pa ra ivu uka ba ra ivu nat na balu, ma na kap dir pire ra tena tinabar uina ra matakilalat i ra pal na varbarat. ³⁰ Ma ra tena tinabar na tul tar tikai ta dir ure ra tinabar na varporong, ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar ia; damana ra tena tinabar na pait ra varporong ure, ta ra luaina mata i ra Luluai, ure ra e i ga gapgap tana.

³¹ Damana amur a varbaiane ra tarai Israel kan ra duru i diat, upi koko diat a virua ure ra duru i diat ba dia vabilak kaugu gomgom na pal nina i ki livuan ta diat.

³² Go iat ra varkurai ure ra tutana nina i gap, ba pa i gomgom ure ra gorgorina; ³³ ma ure ra vavina i gapgap ta ra gai, ma ure ra tarai ma

ra vaden nina dia gap, ma ure ra tutana nina dir va ma ra vavina ba pa i gomgom.

16

A bung na varporong

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, namur ta ra minat i nam ra ura natu i Aron nina dir ga mat ba dir ga vana maravai tadav ra Luluai. ² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una ve turam Aron ba koko na vana vatikai ta ra pakana i gomgom uro namur ta ra mal na rurua kutu, tar ta ra luaina mata i ra tubatuba nina i ki taun ra bok na varvai, upi koko na virua; tago ina tur kapet ta ra gobol a bakut nina i ki taun ra tubatuba.

³ Aron na ruk uka ta ra pakana i gomgom ba i kap ra nat na bulumakau ure ra tinabar na varporong, ma ra sip, a tomotoina, ure ra tinabar di tuntun tar ia. ⁴ Na ule ra lolovina kolot i gomgom, ma ra mal na tutana ta ra livuana, ma na vi pit ma ra vivi, ma na vung ra mal na rarau ta ra uluna: go diat ra umana gomgom na mal; na gumu ta ra tava ma na ule diat.

⁵ Na ruk bula ma ra ura me, ra ura tomotoina ure ra tinabar na varporong, ma tika na sip, a tomotoina, ure ra tinabar di tuntun tar ia, nina ba kai ra tarai Israel. ⁶ Ma Aron na tul tar ra bulumakau nina ba kana ure ra tinabar na varporong, upi na pait ra varporong ure ia iat, ma diat ta kana apik na tarai. ⁷ Na tak pa ra ura me, ma na vatur dir ta ra luaina mata i ra Luluai, uina ta ra matakilalat i ra pal na varbarat. ⁸ Ma Aron na pait ra padapadailam ure ra ura me, upi tikai ba kai ra Luluai, ma ta ra tikai ta dir ba kai Asasel. ⁹ Ma Aron na kap pa nam ra me, nina ba di ga padapadailam pa ia ba kai ra Luluai, ma na tul tar ia upi ra tinabar na varporong. ¹⁰ Ma ra me nina di ga padapadailam pa ia ba kai Asasel, da tul tar ia, a launa, ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ba di ga tar pait ra lotu na varporong taun ia, da pala vue upi na vilau uro ta ra bil upi kai Asasel.

11 Ma Aron na kap pa ra bulumakau ure ra tinabar na varporong, nina ba kana, ma na pait ra varporong ure ia iat ma kana apik na tarai. Na doko ra bulumakau ure ra tinabar na varporong, nina ba ure ia iat, ¹² ma na tak pa ra la na mi, nina i buka ma ra lakit i birao kan ra uguugu na vartabar nina i tur ta ra luaina mata i ra Luluai; na vabuka ra ura lapar a limana ma ra bulit i ang na katkat, nina ba di tar gigie, ma na kap ia uro namur ta ra mal na rurua kutu; ¹³ na vung ra bulit i ang na katkat ta ra iap nina i birao ta ra luaina mata i ra Luluai, upi ra mi i ang na katkat na pulu ra tubatuba nina i ki taun ra varvai, upi koko na virua. ¹⁴ Na tak pa ta gapu i ra bulumakau ma ra kaka na limana ma na pikire ta ra papar a taur ta ra tubatuba, ma na pikire ra gap lavurua na pakana ta ra luaina mata i ra tubatuba.

¹⁵ Namur na doko ra me na tinabar na varporong, nina ba kai ra tarai, ma na kap ra gapuna uro ta ra mal na rurua kutu, ma na papait ma ra gapuna da nina i ga pait ia ma ra gapu i ra bulumakau, ma na pikire taun ra tubatuba ma ta ra luaina mata i ra tubatuba bula; ¹⁶ damana na pait ra varporong ure ra pakana i gomgom, a vuna ta ra bilak na mangamangana kai ra tarai Israel, ma kadia lavur varpam, maia pa, ure kadia lavur varpam par; na pait ia damana bula ure ra pal na varbarat, nina ba i tur pire diat livuan ta kadia bilak na mangamangana. ¹⁷ Koko ta tikai na ki ta ra bala na pal na varbarat ba Aron i ruk pi na pait ra varporong ure ra pakana i gomgom, ma na tuk tar na ga irop mulai, ba i ga tar pait pa ra varporong ure ia iat ma kana apik na tarai ma ra tarai Israel par.

¹⁸ Ma namur na irop tar ta ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na pait ra varporong ure; na tak pa ra gapu i ra bulumakau ma ra gapu i ra me, ma na kolo ra umana ram ta ra uguugu me. ¹⁹ Ma na pikire ra

gap ma ra kaka na limana lavurua na pakana, ma na vagongom ia, ma na vatabue kan ra bilak na mangamangana kai ra tarai Israel.

²⁰ Ba i tar pait vapar ra varporong ure ra pakana i gomgom, ma ra pal na varbarat, ma ra uguugu, Aron na kap pa ra me nina i laun; ²¹ na vung ra ura limana ta ra ulu i ra me i laun ma na tata kapa ure ra lavur mangamangana i gegagege kai ra tarai Israel taun ia, ma ure kadia lavur varpam, maia pa, ure kadia lavur varpam par, ma ba i ga tar vung vapar diat taun ra ulu i ra me na tulue ma tika na tutana nina i ki na vavina ure, uro ta ra bil. ²² Ma ra me na puak vapar vue kadia lavur mangamangana dia gegagege uro ta ra gunan i lingling: ma ra tutana na pala vue ra me abara ta ra bil.

²³ Ma Aron na ruk ta ra pal na varbarat, ma na ule vue ra umana mal kumau, nina i ga ule pa ia ba i ga ruk ta ra pakana i gomgom, ma na vung diat abara. ²⁴ Na gumu tai ta pakana nina i gomgom, ma na ule mule kana umana mal, ma na irop ma na tul tar kana tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar di tuntun tar ia nina ba kai ra tarai, ma na pait ra varporong ure ia iat ma ure ra tarai. ²⁵ Ma ra bira ta ra tinabar na varporong na tun ia ta ra uguugu na vartabar.

²⁶ Ma nina i pala vue ra me ure Asasel na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma namur na ruk ta ra gunan. ²⁷ Ma ra bulumakau ure ra tinabar na varporong, ma ra me ure ra tinabar na varporong, nina ba di ga kap ra gapu i dir pi da pait ra varporong ta ra pakana i gomgom, da puak vue dir ta ra papar a gunan irai, ma da tun vue ra pal i dir, ma ra vio i dir, ma ra puta ta dir. ²⁸ Ma nina i tun vue dir na puk kana umana mal ma na gumu ta ra tava, ma namur na olo ta ra gunan.

²⁹ Go tika na vartuluai nina ba na tur tukum ure avat: ta ra bung a vinun, ta ra gai lavurua, koko avat a ian, ma koko avat a papalum, avat

ma ra umana vaira bula nina dia ki livuan ta vavat; ³⁰ tago ta go ra bung da pait ra varporong ure avat, upi da vagomgom avat kan kavava lavur varpam, upi avat a tur gomgom ta ra luaina mata i ra Luluai. ³¹ Ia ra Bung Sabat pi avat a ngo muka tana, ma upi avat a vevel. Go ra vartuluai na tur tukum.

³² Ra tena tinabar, nina di ga ku ia, ma di ga pilak vaire upi na tur kia tamana ta ra tiniba na tena tinabar, na pait ra varporong, ma na ule ra umana mal kumau, nina ba ra umana mal gomgom; ³³ ma na pait ra varporong ure ra pal i gomgom, ma ure bula ra pal na varbarat ma ure ra uguugu na varporong, ma na pait ra varporong ure ra umana tena tinabar, ma ure ra tarai par. ³⁴ Go ra vartuluai nina ba na tur tukum ure avat, upi da pait ra varporong ure ra tarai Israel, tika na pakana ta ra kilakilala da pait ra varporong ure kadia lavur varpam par.

Ma Moses i ga pait nam nina ra Luluai i ga vartuluai tana.

17

A kopono pakana ure ra vartabar

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una tata pire Aron ma ra umana natuna, ma ra tarai Israel par, ma una biti ta diat: Go iat ra magit a Luluai i vartuluai tana, dari, ³ ona ta tikai tai ra tarai Israel i doko ta bulumakau, ba ta nat na sip, ba ta me, ta ra bala na gunan, ba ta ra papar a gunan irai, ⁴ ma pa i kap ia tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, upi ra vartabar na nian tadav ra Luluai ta ra luaina mata i ra pal na varbarat, da takun ia ma ra gap, i ga lolonge ra gap; da kutu vue nam kan kana vuna tarai; ⁵ da kure ra dari upi ra tarai Israel diat a kap kadia umana tinabar nina dia vartabar me aro ta ra uma, tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat tadav ra Luluai, tadav ra tena tinabar, ma diat a tul tar diat a tinabar na varmaram tadav ra Luluai. ⁶ Ma ra tena tinabar na apure ra gap ta

ra uguugu kai ra Luluai aina ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; ma na tun ra bira upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai. ⁷ Ma pa diat a pait ra tinabar tadav ra umana tabaran nina dia anan upi ia. Go ra vartuluai na tur tukum pire diat ma ta kadia lavur taun tarai.

⁸ Ma una biti ta diat: Gala ta te Israel tuna, ba ta vaira i ki varurung ma diat, i tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ba ra mangana tinabar, ⁹ ma pa i kap ia tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, upi na vartabar me tadav ra Luluai, da kutu vue nam kan kana vuna tarai.

Di vatabue ra gap ba koko da en ia

¹⁰ Gala ta te Israel tuna, ba ta vaira i ki varurung ma diat, i en ta mangana gap, ina tut ure, ma ina kutu vue kan kana vuna tarai. ¹¹ Tago ra nilaun ai ra pal a paka i ki ta ra gap, damana iau ga pilak pa ra gap upi da pait ra varporong ure ra tulungea i vavat ta ra uguugu na vartabar, tago ra gap i pait ra varporong i vuna ka ta ra nilaun i ki tana. ¹² Damana iau ga biti tai ra tarai Israel: Pa ta tikai ta vavat na en ta gap, ma ra umana vaira nina ava ki varurung bula, pata.

¹³ Ma gala ta te Israel, ba ta vaira nina ava ki varurung, i kap ta leing ba ta beo i rove pa ia, ma i topa ra nian, na vananoro vue ra gap tana, ma na punang ia ma ra tobon. ¹⁴ Tago ra nilaun kai ra lavur launa parikai i ki ta ra gap. Damana iau ga biti tai ra tarai Israel: Koko ayat a en ta gapu i ta magit; tago ra nilaun ai ra lavur magit na pal a paka par i ki ta ra gapu i diat, ma nina ba i en ia, da okole vue.

¹⁵ Ma nina i en ra minat i ta magit, ba nina ba ta leing i ga ubu kadakadal ia, ba ta te Israel tuna, ba ta vaira, na puk kana umana mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian, ma namur na gomgom uka. ¹⁶ Ba gala pa i puk diat, ba gala pa i gumu, ia iat na puak ra balbali ure.

18

Di tur bat ra nipo

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Iau ra Luluai kavava God. ³ Koko ava mur ra lavur mangana ai ra gunan Aigipto, nina ba ava ga ki tana, ma koko avat a mur bula ra lavur mangana ai ra gunan Kanaan nina ba ina agure tar avat boko tana, ma koko avat a mur kadia lavur vartuluai. ⁴ Avat a torom ta kaugu umana varkurai, ma avat a pait ot pa kaugu umana vartuluai upi avat a mur diat; iau ra Luluai kavava God. ⁵ Damana avat a torom ta kaugu lavur vartuluai, ma kaugu lavur varkurai, nina ba ona ta tutana i pait ia na laun tana; iau ra Luluai.

⁶ Koko ta tikai ta vavat na tadav ta vavina nina amur niuruna me, pi na va me; iau ra Luluai.

⁷ Koko una va ma tinam, nina ba ra taulai kai tamam tago ia tinam, koko una va me.

⁸ Koko una va ma ta vavina kai tamam, tago kai tamam iat.

⁹ Koko una va ma taim nina ba natu i tamam, ba natu i tinam, ba di ga kava ta ra gunan, ba ta ra gunan na vaira.

¹⁰ Koko una va ma tubum, a natu i natum, a tutana, ba ta natu i natum, a vavina, tago diat a umana tubum iat.

¹¹ Koko una va ma ta natu i ta vavina kai tamam, nina ba tamam i ga vangala, tago amur taina.

¹² Koko una va ma tubum nina ba tai tamam, tago dir taina.

¹³ Koko una va ma tana vavi tinam, tago dir tana vavina.

¹⁴ Koko una va ma ra taulai kai tamam dir turana ma nina i vangala u, tago amur tamana.

¹⁵ Koko una va ma kakum, tago ia ra taulai kai natum.

¹⁶ Koko una va ma tamaiam, tago ia ra taulai kai turam.

¹⁷ Koko una va ma ta vavina dir ma natuna, a vavina; koko una va ma ta vavina dir ma tubuna, a vavina; tago dir niuruna; tago go iat ia ra kaina.

¹⁸ Koko una ben pa tamaiam, nina ba dir tana vavina ma kaum taulai,

upi una va me, ba kaum taulai i laun boko.

¹⁹ Koko una tadav ta vavina upi amur a va me, ba pa i gomgom boko ta kana gai.

²⁰ Koko una va ma ra taulai kai talaim upi una kaina tana.

²¹ Koko una nur tar ra umana natum upi da tun diat ta ra iap kai Molek, ma koko una vabilak ra iang i kaum God; iau ra Luluai.

²² Koko una va ma ta tutana da ma ra vavina, ia ra magit i bilak.

²³ Koko una va ma ta vavaguai upi una bilak tana; ma koko ta vavina na tadav ta vavaguai upi na va ure; a bilak na purpuruan nam.

²⁴ Koko avat a vabilak avat tai tikai ta go diat, tago ra umana Tematana nina ba iau korot vue diat kan ra luaina mata i vavat, dia bilingiran ma diat, ²⁵ ma ra gunan i kaina tana; damana iau kure ra gunan, ma ra gunan i marue vue diat dia ki tana.

²⁶ Avat a torom ta kaugu lavur vartuluai, ma kaugu lavur varkurai; koko avat a pait ta tika na kaina magit ta go diat, ta te Israel tuna, ba ta vaira nina i ki varurung ma avat. ²⁷ Tago nina dia ga ki lua ta vavat ta go ra gunan dia ga pait go ra umana bilak na magit, ma ra gunan i kaina tana; ²⁸ upi koko ra gunan na marue vue bula avat da i ga marue vue ra umana Tematana nina dia ga ki lua ta vavat. ²⁹ Tago nina i pait ta tikai ta go ra umana bilak na magit, da kutu vue nam kan kana vuna tarai. ³⁰ Damana avat a torom ta kaugu togotogo, upi koko avat a pait ta tikai ta go ra umana bilak na mangamangana, nina di ga pait ia lua ta vavat, upi koko avat a kaina tana. Iau ra Luluai kavava God.

19

A vartuluai ure ra kini gomgom ma ra varvatakodo

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una tata pire ra tarai Israel par, ma una biti ta diat: Avat a gomgom, tago iau ra Luluai kavava God iau tar gomgom.

³ Tikatikai na ru nana ma tamana, ma na kodop vake kaugu umana Bung Sabat; iau ra Luluai kavava God.

⁴ Koko avat a anan upi ra umana tabataba, ma koko avat a pait ra umana tabataba di tuntun ia ta ra iap ure avat; iau ra Luluai kavava God.

⁵ Ba ava tul tar ta vartabar na tinabar na varmaram tadav ra Luluai, avat a tul tar ia ma ra bo na ninunuk. ⁶ Da en ia ta nam iat ra bung di tul tar ia, ma ta ra bung namur; ma gala ta pakana i ki valili ta ra vautuluna bung, da tun vue ta ra iap. ⁷ Gala di en ia ta ra vautuluna bung ia ra magit i bilak, ma pa da manane; ⁸ nina i en ia na puak ra balbali tana, tago i ga vakaina ra magit i tabu kai ta Luluai ma da kutu vue nam kan kana vuna tarai.

⁹ Ba ava doko ra vuai kavava uma, koko avat a doko ra umana nguna tana, ma koko avat a tangatanga namur tana. ¹⁰ Ma koko avat a tangatanga ta kavava uma na vain, ma koko avat a kap varurue ra vuai kavava uma na vain nina i ga bura; tago ai ra luveana ma ra vaira; iau ra Luluai kavava God.

¹¹ Koko avat a long; koko avat a valunga ta tikai, ma koko avat a vavaongo. ¹² Koko avat a vavalima vavaongo ta ra iangigu, upi avat a vabilak ra iang i kavava God; iau ra Luluai. ¹³ Koko una ki taun talaim, ma koko una loalong pirana. Koko ra vapuak kai ta tultul di kul ia na ki piram ta ra marum, ma na tuk ta ra malana. ¹⁴ Koko una kulume nina i vaut, ma koko una vung bat pa ra pula ma ra tukatukai; una ru kaum God; iau ra Luluai.

¹⁵ Koko una varkurai kakaina; koko una nuk vangala pa nina i luveana, ma koko una ru nina i ngala; una kure talaim ma ra mangamangana takodo. ¹⁶ Koko una tena kapkap tinata livuan ta kaum tarai, ma koko una tut ure ra nilaun kai talaim; iau ra Luluai. ¹⁷ Koko ra balam na milikuane turam; una pit talaim kan una puak ra balbali ai ra varpam ure. ¹⁸ Koko una pait ra varobo,

ma koko una kankanuane vaticene ra umana natu i kaum tarai, una mari talaim da u mari mule u; iau ra Luluai.

¹⁹ Avat a torom ta kaugu lavur vartuluai.

Koko una nur tar kaum umana vavaguai upi diat a varvangala ma ta enana mangana vavaguai; koko una vaume varurungane ra ura mangana patina ta kaum uma; koko una ule ra mal nina di ga pait ia ma ra ura mangana mal.

²⁰ Ma nina i va ma ra tultul na vavina, nina ba di ga tar vapopoe bat ia upi kai ta tutana, ma pa di ga kul valangalanga pa ia boko ma pa di ga ti pala vue boko, da kure dir; pa da doko dir tago ra vavina pa i ga langalanga. ²¹ Ra tutana na kap kana tinabar na nirara tadav ra Luluai, tar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; na kap ra sip a tomotoina, ure kana tinabar na nirara. ²² Ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure ma ra sip, a tomotoina, ai ra tinabar na nirara, ta ra luaina mata i ra Luluai ure ra varpam nina i ga pait ia; ma da nur vue.

²³ Ba avat a tadav ra gunan, ma avat a ga vaume ra lavur mangana davai na nian, avat a nuk pa ia ba ra vuai diat pa i gomgom; na tabu pire vavat a utul a kilala; koko da en ia. ²⁴ Ma ta ra vaivatina kilala ra vuai diat par na gomgom, da pait ra pite varpa me tadav ra Luluai. ²⁵ Ma ta ra vailimana kilala avat a en ra vuai diat, upi ra gunan na vuai vaticai ure avat; iau ra Luluai kavava God.

²⁶ Koko avat a en ta magit nina ba ra gap i ki tana; ma koko avat a tena papait, koko bula avat a umana tena ginigira.

²⁷ Koko avat a gele ra ulu i vavat, ma koko avat a kut ra ngu na kabe i vavat. ²⁸ Koko avat a poko ra pal a paka i vavat ure ra minat, ma koko avat a koto ra paka i vavat; iau ra Luluai.

²⁹ Koko una vakaina natum, a vavina, upi una ivure; beaka ra gunan na virua ta ra nipo ma na buka ma ra varpam.

³⁰ Avat a kodop vake kaugu umana Bung Sabat, ma avat a ru kaugu gomgom na pal; iau ra Luluai.

³¹ Koko avat a lingan tadav ra umana tena agagar, ba ra umana tena papait; koko avat a tikan upi diat kan diat a vadur avat; iau ra Luluai kavava God.

³² Una tur ta ra luaina mata i nina i pua ra pepe na uluna, ma una ru ra mata i ra patuana, ma una ru kaum God; iau ra Luluai.

³³ Gala ta vaira i ki varurung ma u ta kaum gunan, koko una pait ta kaina pirana. ³⁴ Ra vaira nina i ki varurung ma u na da nina di ga kava livuan tam, ma una mari ia da u mari mule u; tago avat ra umana vaira ta ra gunan Aigipto; iau ra Luluai kavava God.

³⁵ Koko avat a varkurai kakaina, ma koko na kaina kavava valavalar na davai ma ra valavalar na mamat, ma ra la na valavalar. ³⁶ Avat a vung ra umana valavalar dia takodo, ra umana valavalar na mamat dia takodo, ra kukulvung i takodo, ma ra valavalar na polo i takodo; iau ra Luluai kavava God, nina iau ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto.

³⁷ Ma avat a kodop vake kaugu lavur vartuluai ma kaugu lavur varkurai, ma avat a mur diat. Iau ra Luluai.

20

A balbali ure ra varpiam

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ² Una biti bula tai ra tarai Israel dari: Gala ta te Israel ba ta vaira i ki ta ra gunan Israel i tul tar natuna pire Molek, a dovotina da doka; a tarai na gunan diat a tupar ia ma ra umana vat. ³ Ina tut ure nam ra tutana, ma ina kutu vue kan kana vuna tarai, tago i ga tul tar natuna pire Molek, upi na vabilingiran kaugu gomgom na pal, ma upi na vadur ra gomgom na iangigu. ⁴ Gala ra tarai na gunan dia vapula bat ra kiau na mata i diat kan nam ra tutana ba i tul tar natuna pire Molek, ma pa dia doka, ⁵ ina tut ure nam ra tutana, ma diat bula kana apik

na tarai, ma diat dia anan upi Molek varurung me, ma iau pata, ma ina kutu vue diat kan kadia vuna tarai.

⁶ Ma nina i vana tadav ra umana tena papait, ma ra umana tena agagar, ma i nuk vue iau tana, ina tut ure nam ma ina kutu vue kan kana vuna tarai.

⁷ Damana avat a vagomgom avat upi avat a gomgom, tago iau ra Luluai kavava God.

⁸ Ma avat a kodop vake kaugu lavur vartuluai, ma avat a pait diat. Iau ra Luluai nina iau vagomgom vilie pa avat.

⁹ Nina i vul tamana ba nana, da doka; i ga tar vul tamana ba nana; ra gapuna na ki taun ia iat.

¹⁰ Ma ra tutana nina dir po ma ra vavina kai talaina, ra tutana ma ra vavina nina dir ga po, da doko dir.

¹¹ Ma ra tutana nina dir ga va ma ra vavina kai tamana, da doko dir ma ra vavina, tago i ga varuva tamana; ra gapu i dir na ki taun dir. ¹² Ma gala ta tutana dir va ma kakuna, a dovotina da doko dir, dir vuna ta ra purpuruan i bilak; ra gapu i dir na ki taun dir.

¹³ Ma gala ta tutana dir va ma ta tutana, da ma ra vavina, dir ga pait ta magit i bilak; a dovotina da doko dir, ma ra gapu i dir na ki taun dir.

¹⁴ Ma gala ta tutana i taule guve ra ura barnana, ia ra magit i manga kaina, da tun dital par ta ra iap, upi da vapanie vue ra magit i manga kaina livuan ta vavat.

¹⁵ Gala ta tutana dir va ma ta vavaguai, da doka; ma avat a doko bula ra vavaguai.

¹⁶ Ma gala ta vavina i tadav ta vavaguai upi dir a va me, avat a doko ra vavina dir ma ra vavaguai; a dovotina da doko dir ma ra gapu i dir na ki taun dir.

¹⁷ Ma gala ta tutana i tadav taina, natu i tamana ba natu i tinana, ma dir va me, ia ra magit na vavirvir, ma da kutu vue dir kan kadir vuna tarai; i ga ruk tadav taina, ma na puak ra balbali ure kana mangamangana kaina.

18 Ma gala ta tutana i va ma ra vavina ba i gapgap ta ra gai, da kutu vue dir kan kadir vuna tarai.

19 Koko amur a va ma tana vavi tinam, ba tai tamam; tago i tar varuva niuruna, dir a puak ra balbali ure kadir mangamangana kaina.

20 Ma gala ta tutana dir va ma ra taulai kai matuana i ga tar varuva matuana; dir a puak ra balbali ure kadir mangamangana kaina; dir a mat ma pa ta natu i dir.

21 Gala ta tutana i ben pa ra taulai kai turana, ia ra magit i dur, i ga tar varuva turana; pa dir a vangala ta bul.

22 Damana avat a kodop vake kaugu lavur vartuluai, ma kaugu lavur varkurai, ma avat a pait diat, upi koko ra gunan nina ba ina agure avat tana na marue vue avat. 23 Ma koko avat a mur ra lavur mangamangana kai ra lavur Tematana nina iau korot vue diat kan ra luaina mata i vavat; dia ga pait go ra lavur magit, damana iau ga talanguane diat. 24 Ma iau ga tar biti ta vavat: Avat a kale kadia gunan, ma ina tul tar ia ta vavat upi avat a vatur vake, a gunan nina i alir tana ra polo na u, ma ra polo na livur; iau ra Luluai kavava God, nina i ga tar tibe vaire avat kan ra umana enana vuna tarai.

25 Damana avat a tibe varbaiane ra vavaguai i gomgom ma nina ba pa i gomgom, ra gomgom na beo ma nina ba pa i gomgom; ma koko avat a vabilak ra tulungea i vavat tai ta vavaguai ma ta beo, ba ta magit i kakakao ta ra pia, nina ba iau ga tar varbaiane kan avat ba pa dia gomgom.

26 Ma avat a gomgom da avat kaugu, tago iau ra Luluai iau tar gomgom, ma iau ga tar tibe vaire avat kan ra umana enana vuna tarai upi avat kaugu.

27 A tutana ba ta vavina ia ra tena papait, ba ra tena agagar, a dovotina da doka. Da tupar dir ma ra umana vat; a gapu i dir na ki taun dir.

21

A varvatakodo ure ra umana tena tinabar

1 Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tata pire ra umana tena tinabar, ra umana natu i Aron, ma una biti ta diat: Koko ta tikai na vakaina kana gomgom na kini ure ta minat ta kana vuna tarai, 2 nina vakir a tutur tana (da tinana ba tamana ba natuna a tutana, ba natuna a vavina, ba turana, 3 ba taina nina pa i ga taulai). 4 Koko na da ra luluai ta kana vuna tarai upi na vakaina kana gomgom na kini da ra tutana vakuku.

5 Koko ra umana tena tinabar diat a ka ra pepe na ulu i diat, ba ra ngu na kabe i diat, ma koko diat a poko ra paka i diat. 6 Diat a gomgom ure kadia God, upi koko ra iang i kadia God na da ra magit vakuku; tago dia tul tar ra umana tinabar kai ra Luluai di tuntun tar ia ta ra iap, ma ra vartabar na nian kai kadia God; kari diat a gomgom. 7 Koko diat a taule ta igoro na vavina, ba nina i ga nunure ta tutana, ba ta vavina nina di ga vue; tago di ga tibe vaire ra tena tinabar upi kai kana God. 8 Damana una tibe vaire; tago i tul tar ra vartabar na nian kai kaum God; na ti enana ure u; tago iau ra Luluai, nina iau pilak vaire vue avat, iau enana kakit. 9 Ma natu i ra tena tinabar, a vavina, gala i da ra magit vakuku tago i igoro, i varuva tamana; da tun ia ta ra iap.

10 Ma koko ra tena tinabar ngalangala, nina ba di ga ku ra uluna ma ra dangi, ma di ga tata vadoane upi na ule tar ra umana mal tabu, na pala ra pepe na uluna pi na purpuruan, ba na rada kana umana mal; 11 koko na vana maravai ta ra minat, ma koko na vakaina kana gomgom na kini ure tamana ba nana; 12 koko na irop kan ra gomgom na pal, ma koko bula na vaikilik pa ra pal tabu kai kana God; tago ra varvadoan ai ra dangi na varku kai kana God i ki taun ia; iau ra Luluai.

13 Na taule ta inip na vavina; 14 pa na taule ta ua na vavina, ba tikai

di ga vue, ba tikai i ga nunure ta tutana, ba ta igoro na vavina; na taule ta inip na vavina ta kana tarai iat, ¹⁵ upi koko ra umana natuna diat a da ra magit vakuku livuan ta kana tarai; tago iau ra Luluai nina iau vagomgom ia.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i biti: ¹⁷ Una tata pire Aron, dari: Nina ba ta bul tam, ta ra lavur taun tarai, a vur tutana koko na vana maravai upi na tul tar ra vartabar na nian ai kana God. ¹⁸ Koko ta vur tutana na vana maravai, ta tutana i pula, ba i kekebau, ba a lor, ba tika na ingarina i ki ak, ¹⁹ ba ta tutana i tabubur ra kauna ba ra limana, ²⁰ ba i potok ra muruna, ba a vu, ba i kaina ra kiau na matana, ba i kaka, ba i tirpa, ba ra kolokina i kinkin; ²¹ pa ta natu i Aron, ra tena tinabar, nina ba a vur tutana, na vana maravai upi na tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; nina ba ta vur tutana pa na vana maravai upi na tul tar ra vartabar na nian kai kana God. ²² Na topa ia ba na en ra magit kai kana God, ra magit i gomgom kakit, ma nina bula i gomgom. ²³ Ia kaka pa na ruk ta ra pakana aro ta ra mal na rurua kutu, ma pa na vana maravai ta ra uguugu, tago a vur tutana, upi koko na vakaina kaugu umana gomgom na pal; tago iau ra Luluai iau vagomgom diat.

²⁴ Damana Moses i ga tata pire Aron, ma pire ra umana natuna, ma pire ra tarai Israel par.

22

A varvatakodo ure ra umana vartabar

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ² Una ve Aron ma ra umana natuna ba diat a vakilang varbaiane ra lavur gomgom na tinabar kai ra tarai Israel, nina ba dia vagomgom diat upi kaugu, ma koko bula diat a vabilak ra gomgom na iangigu; iau ra Luluai.

³ Una biti ta diat: Nina ba ta vavai, ba tai ra umana natu i vavat

ta ra lavur taun tarai, i vana maravai tadav ra umana gomgom na magit, nina ba ra tarai Israel dia ga vagomgom diat ure ra Luluai, ma pa i gomgom, da kutu vue nam ra tutana kan ra luaina matagu; iau ra Luluai.

⁴ Koko ta natu i Aron i vukavuka, ba i gap, na en ta magit i gomgom tuk ia iat na gomgom. Gala ta tikai i bili ta magit nina pa i gomgom, tago i ga tadav ta minat, ba ta tutana a gorgorina i talingir vakuku, ⁵ ba i bili ta magit i kakakao ia ra pia nina ba pa na gomgom tana, ba ta tutana nina ba pa na gomgom tana gala i bili ia, tago pa i gomgom ta ra avabar; ⁶ nina i bili tikai ta go diat, pa na gomgom tuk na ravian, ma pa na en ra umana tinabar dia gomgom, gala pa i gumu ta ra gomgom na tava. ⁷ Ba ra keake i vana ba, na gomgom; ma namur na en ra umana tinabar dia gomgom, tago nam ana nian.

⁸ Pa na en nam nina i mat vakuku, ba ra umana leing dia ga ubu kadakadal ia; koko na vadur ia iat tana; iau ra Luluai.

⁹ Diat a kodop vake kaugu lavur vartuluai, kan diat a puak pa ra vuai ra varpiam ma diat a mat tana, tago dia ga nuk vakuku pa diat. Iau ra Luluai iau vagomgom vilie pa diat.

¹⁰ Pa ta tutana vakuku na en ra tinabar i gomgom; nina i ki ka pire ra tena tinabar, ba ra tultul di vapuak ia, pa na ian ta ra tinabar i gomgom. ¹¹ Ia kaka ta vilavilau nina ba ra tena tinabar i ga kul ia ma kana mani na en ia; ma diat nina di ga kava diat ta ra kubana diat a en kana nian.

¹² Ma natu i ra tena tinabar, nina i taule ta tutana vakuku, pa na en ra tinabar na tutuluai nina i gomgom. ¹³ Ba gala natu i ra tena tinabar i taurara, ba di vue ma pa kana ta bul, ma i tar lilikun ta ra kuba i tamana, na en ra nian kai tamana; ia kaka, pa ta tutana vakuku na en ia. ¹⁴ Gala ta tutana i ian ma ra tuptup ta ra tinabar i gomgom, na valilikun ra tinabar pire ra tena tinabar, ma na vot ia ma tika na vavailimana tana.

¹⁵ Koko ra umana tena tinabar diat a nuknuk vakuku ure ra umana tinabar nina ba ra tarai Israel dia tul tar ia tai ra Luluai, ¹⁶ upi diat a vuna ta ra kinakap na vuai na varpian kai nina dia en ra tinabar i gomgom; tago iau ra Luluai iau vagomgom vilie pa diat.

¹⁷ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ¹⁸ Una tata pire Aron, ma ra umana natuna, ma ra tarai Israel par; ma una biti ta diat: Ba ta tikai ta ra tarai Israel, ba ta vaira nina i ki Israel, i tul tar kana vartabar na nian, ta vartabar nina i ga tar kubu tar ia ma ra vavalima, ba ta tamarigat na vartabar, upi da tuntun tar ia tadav ra Luluai, ¹⁹ na tul tar ra tomotoina i gomgom kakit, ta bulumakau, ba ta sip, ba ta me, upi da manane. ²⁰ Koko avat a tul tar nina ba pa i gomgom kakit, tago pa da manane.

²¹ Ma nina i tul tar ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai kan ra kikil na bulumakau ba ra kikil na sip, upi na pait ot pa ra vartabar nina i ga tar kubu tar ia ma ra vavalima, ba ra tamarigat na vartabar, na tul tar nina i gomgom kakit, upi da manane. ²² Koko avat a tul tar ia tai ra Luluai nina ba i pula, ba i kinkin, ba i kakak, ba i manua, ba i kaka, ba i karakaroto ra pakana, ma koko avat a tun diat ta ra uguugu tadav ra Luluai. ²³ Na topa ia ba avat a tul tar ta bulumakau ba ta nat na sip nina ba tika na kakene i tuk ak ba i tuk pit, ure ra tamarigat na vartabar, ia kaka ure ra vartabar di ga tar kubu tar ia ma ra vavalima, pata. ²⁴ Koko avat a tul tar ia tai ra Luluai ta vavaguai ba i kinkin ra kolokina ba di tar lap vue; koko avat a vartabar ma ra dari ta kavava gunan. ²⁵ Ma koko avat a kap ra dari tai ta vaira upi avat a tul tar ia ure ra nian kai kavava God; dia kom pit ma pa dia ko kakit, pa da manane diat.

²⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ²⁷ Ba di kava ta bulumakau, ba ta sip, ba ta me, na ki boko pire nana lavurua na bung, ma papa ra valavutuluna bung na topa

ra vartabar na nian, nina di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai. ²⁸ Ma gala di tul tar ta tana na bulumakau, ba ta tana na sip, koko avat a doko dir ma natuna tai ta kopono bung.

²⁹ Ma ba ava tul tar ra tinabar na pite varpa tadav ra Luluai, avat a pait ra tinabar i takodo upi da manane. ³⁰ Da en ia ta nam iat ra bung di tul tar ia; koko ta pakana na ki valili tuk ra malana; iau ra Luluai. ³¹ Damana avat a kodop vake kaugu lavur varkurai, ma avat a pait diat; iau ra Luluai. ³² Koko avat a nuknuk vakuku ure ra gomgom na iangigu, upi da ru iau livuan ta ra tarai Israel; iau ra Luluai nina iau pilak vaire vue avat, ³³ nina iau ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto, upi iau kavava God; iau ra Luluai.

23

A umana lukara (Nilu 28:16–29:40)

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: A umana lukara kai ra Luluai, nina ba avat a vatang vaarike diat ba ra umana kivung na lotu, go diat kaugu umana lukara.

³ Laptikai na bung avat a papalum tana, ma ra valavuruana bung ia ra bung di vagomgom ia ure ra ningo, ure ra kivung na lotu; koko avat a pait ta mangana papalum tana; ia ra Bung Sabat tadav ra Luluai ta ra lavur gunan ba avat a ki tana.

⁴ Go diat ra umana lukara di kubu tar ia ba kai ra Luluai, ra umana bung na lotu nina ba avat a vatang vaarike ta kadia e tikatikai.

⁵ Ta ra luaina gai, ta ra bung a vinun ma a ivat ta ra gai, ta ra ravian, ia ra bolo lake kai ra Luluai. ⁶ Ta ra bung a vinun ma a ilima ta nam iat ra gai ia ra lukara na gem nina pa i leven, tadav ra Luluai; lavurua na bung avat a en ra gem nina pa i leven. ⁷ Ta ra luaina bung ta ra lukara avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a papalum tana. ⁸ Ma avat a tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap

tadav ra Luluai ure lavurua na bung; ra valavuruana bung ia ra kivung na lotu, koko avat a papalum tana.

⁹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ¹⁰ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Ba avat a pot ta ra gunan nina ba ina tul tar ia pire vavat, ma avat a doko ra vuaina tana, avat a kap ra vinvin nina di vilie pa ia ta ra vuai e ta kavava uma tadav ra tena tinabar. ¹¹ Ma na tulue ra vinvin ta ra luaina mata i ra Luluai upi na manane; ra tena tinabar na tulue ta ra kubak na Bung Sabat. ¹² Ma ta ra bung ba ava tulue ra vinvin tana, avat a tul tar ta nat na sip, a tomotoina i ko kakit, ta kana luaina kilala upi ra tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai. ¹³ Ma da tul tar bula tika na vavailimana pakana epa na bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai, upi ra magit i ang na katkat; ma da tul tar bula ra ura lita (a utul a paint) na polo na vuai na vain ure ra tinabar na vain. ¹⁴ Ma na tabu ba avat a en ta gem, ba ta kon di tun ia, ba ta kalamana kon, tuk tar avat a ga kap ra vartabar na nian kai kavava God; go ra vartuluai na tur tukum ta kavava lavur taun tarai, ma ta ra umana gunan ba avat a ki tana.

¹⁵ Ma papa ra kubak na Bung Sabat, papa ra bung ava ga kap ra vinvin ure ta tinabar na tutuluai, avat a luk lavurua na kidoloina vik; ¹⁶ ma na tuk tar ra kubak i ra valavuruana Bung Sabat, upi avat a luk ra ilima na vinun na bung; ma avat a tul tar ra tinabar na luaina vuai ra vit tadav ra Luluai. ¹⁷ Ma avat a kap ra ura gem na tutuluai nina di ga pait ia ma ra vavailimana pakana epa na bo na plaua, ma di ga tun ia ma ra leven, a vuai e tadav ra Luluai. ¹⁸ Ma avat a tul varurungane tar ia ma ra gem lavurua na nat na sip dia ko kakit ma i kopo ko kadia kilala, ma tika na nat na bulumakau, ma ra ura sip, a ura tomotoina; da tul tar diat ure ra tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai; da tul varurungane tar diat ma ra tinabar na vuai na

uma di tun ia ta ra iap, ma ra tinabar na nimomo, upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai. ¹⁹ Ma avat a tul tar tika na me, a tomotoina, upi ra tinabar na varporong, ma ra ura nat na sip, i kopo ko kadir kilala, upi ra vartabar na varmaram. ²⁰ Ma ra tena tinabar na tulue diat ma ra gem na vuai e, ma ra ura nat na sip, upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai; diat a gomgom ure ra Luluai upi kai ra tena tinabar.

²¹ Ma ta nam iat ra bung avat a vatang vaarike ba ra kivung na lotu ure avat; na tabu ba avat a papalum tana. Go ra vartuluai na tur tukum ta ra lavur gunan ba avat a ki tana ma ta kavava lavur taun tarai.

²² Ma ba ava doko ra vuai kavava uma, koko avat a doko ra umana nguna tana, ma koko avat a tangatanga namur tana; avat a nur vue diat ure nina i luveana ba i vaira; iau ra Luluai kavava God.

²³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ²⁴ Una tata pire ra tarai Israel ma una biti: Ta ra gai lavurua ta ra luaina bung ta ra gai, avat a vakilang vake upi ra bung na ningo tuna ure avat, a bung na im, nina avat a vu ra umana favur tana, a bung na kivung na lotu. ²⁵ I tabu ba avat a papalum tana, ma avat a tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai.

²⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ²⁷ Ta ra bung a vinun ta go ra gai lavurua, avat a pait ra kivung na lotu ma avat a vevel tana, tago ia ra bung na varporong; ma avat a tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai. ²⁸ Koko avat a pait ta mangana papalum ta nam ra bung, tago ia ra bung na varporong, upi da pait ra varporong ure avat ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁹ Ma nina ba pa i vevel ta nam ra bung, da kutu vue kan kana vuna tarai. ³⁰ Ma nina ba i pait ta mangana papalum ta nam ra bung, ina nila vue nam kan kana vuna tarai. ³¹ Koko avat a pait ta mangana papalum tana; ia ra vartuluai nina ba na tur tukum ta kavava lavur taun tarai, ma ta nam

ra umana gunan nina ba avat a ki tana. ³² Na da ra Bung Sabat di ngo tuna tana, ma avat a vevel; papa ba ra keake i kuba ta ra bung lavuvat, ma na tuk tar ra keake i kuba ta ra bung a vinun, avat a ru kavava Bung Sabat.

³³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ³⁴ Una tata pire ra tarai Israel, dari: Ta ra bung a vinun ma a ilima ta ra gai lavurua da tur pa ra lukara na pal na turturup ure lavurua na bung tadav ra Luluai. ³⁵ Ra luaina bung ia ra kivung na lotu, koko da papalum tana. ³⁶ Avat a tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai ure lavurua na bung; ma ta ra valavutuluna bung avat a pait ra kivung na lotu tana, ma avat a tul tar ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai; ia ra mutuaina bung ta ra lukara; koko avat a papalum tana.

³⁷ Go ra umana lukara nina di ga vakilang ia ba kai ra Luluai, nina ba avat a vatang vaarike ba ra umana bung na lotu, upi avat a tul tar ra umana tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai, ra tinabar di tun-tun tar ia, ra tinabar na vuai na uma, ra vartabar, ma ra tinabar na nimomo, tikatikai ta kana bung iat; ³⁸ avat a pait go diat ma avat a kodop vake bula ra umana Bung Sabat kai ra Luluai, ma avat a tul tar bula kavava lavur vartabar, ma kavava lavur vartabar ava ga tar kubu ia ma ra vavalima, ma kavava lavur tamarigat na vartabar, nina ba ava tul tar ia tadav ra Luluai.

³⁹ Ta ra bung a vinun ma a ilima ta ra gai lavurua, ba ava ga tar kap varurue vapar ra lavur vuai na uma, avat a pait ra lukara kai ra Luluai ure lavurua na bung; ra luaina bung ta ra lukara ia ra bung na ningo tuna, ma na damana bula ra valavutuluna bung. ⁴⁰ Ta ra luaina bung avat a kap ra vuai ra umana bo na davai, ra umana mapina gelep, ma ra umana ingar i ra davai dia lubalubang, ma ra umana tabun lulul maravai ra tava alir; ma avat a gugu ta ra luaina

mata i ra Luluai kavava God ure lavurua na bung. ⁴¹ Ma avat a vaki-lang vake upi ra lukara kai ra Luluai, lavurua na bung ta ra kilakilala; ia ra vartuluai nina ba na tur tukum ta kavava lavur taun tarai, ma avat a papait ia ta ra gai lavurua.

⁴² Avat a ki ta ra umana pal na turturup lavurua na bung; ra umana te Israel tuna diat a ki ta ra umana pal na turturup; ⁴³ upi kavava taun tarai diat a nunure ba iau ga tul tar ra tarai Israel upi diat a ki ta ra umana pal na turturup, ba iau ga ben vairop vue diat kan ra gunan Aigipto; iau ra Luluai kavava God.

⁴⁴ Ma Moses i ga ve ra tarai Israel ure ra umana. lukara di ga vakilang vake upi kai ra Luluai.

24

A varbalaurai na lamp (Niir 27:20-21)

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ² Una vartuluai pire ra tarai Israel upi diat a kap ra bo na dangi na oliva tuna piram ure ra kapa, upi ra umana lamp diat a birao vatikai. ³ Ma Aron na vung bulu diat ta ra pal na varbarat ta ra ravian ma na tuk ta ra malana ta ra luaina mata i ra Luluai, ma diat a tur ura na taur ta ra mal na rurua kutu; ma go ra vartuluai na tur tukum ta kavava lavur taun tarai mutu. ⁴ Ta ra lavur bungbung na vung bulu ra umana lamp ta kadia kiki na goled ta ra luaina mata i ra Luluai.

A Gem na Ginigira

⁵ Ma una tak pa ta bo na plaua, ma una tun a vinun ma ura gem me; tika na vavailimana pakana epa na bo na plaua tai tika na gem. ⁶ Ma una vung diat a ura vuvungaina, laptikai na ki tai tika na vuvungaina, ta ra ul a vatar na goled tuna ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁷ Ma una vung ta bulit i ang na katkat taun ra ura vuvungaina tikatikai upi na vanuk tar ra Luluai ure ra gem, ma na da ra tinabar di tun ia ta ra iap tadav ra Luluai. ⁸ Ta ra lavur Bungbung Sabat

ra tena tinabar na vung bulu ia ta ra luaina mata i ra Luluai; di tul tar ia ure ra tarai Israel upi ra vakilang ure ra kunubu i tur tukum; ⁹ ma kai Aron ma ra umana natuna, ma diat a en ia ta ra pakana i gomgom; ia ra magit i gomgom kakit ure, ma na vatur ia vatikai kan ra lavur tinabar di tun ia ta ra iap ure ra Luluai.

A varvul ma ra varkurai na balbali

¹⁰ Ma tika na natu i ra vavina Israel ma ra tutana Aigipto, i ga vana livuan pire ra tarai Israel, ma dir ga varngangar ma ra tutana Israel tuna ta ra bala na gunan; ¹¹ ra natu i ra vavina Israel i ga kulume ra Iang ma ra varvul; ma dia ga ben pa ia pire Moses. A Iang i tinana Selomit, ma ia ra natu i Dibri ta ra vuna tarai Dan. ¹² Di ga vung ia ta ra pal na banubat upi diat a matoto tai ra Luluai ure.

¹³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ¹⁴ Una agure vairop go nina i ga varvul ta ra papar a gunan irai; diat par nina dia ga valongore, diat a vung ra lima i diat ta ra uluna, ma ra tarai par diat a tupar ia ma ra vat. ¹⁵ Ma una tata pire ra tarai Israel, dari: Nina i kulume kana God na puak ra balbali ta kana varpam, ¹⁶ ma nina i vul ra Iang i ra Luluai, a dovotina da doka; a tarai par diat a tupar ia; da pait ia tai ra vaira, da di pait ia pire ra te Israel tuna, da doka ba i vul ra Iang.

¹⁷ Nina i doko ta tikai, da doka; ¹⁸ ma nina i doko ta vavaguai, na bali ia; a nilaun ma ra nilaun.

¹⁹ Gala ta tutana i vakaina talaina; da i ga pait ia, da pait ia pirana; ²⁰ a kinkin ma ra kinkin, a kiau na mata ma ra kiau na mata, a pal a ngia ma ra pal a ngia; da i ga vakaina ta tutana da vakaina bula. ²¹ Nina i doko ta vavaguai na bali ia; ma nina i doko ta tutana da doka. ²² Avat a vaki ta kopono varkurai, nina i varogop, ure ra vaira ma ure ra te Israel tuna; tago iau ra Luluai kavava God.

²³ Ma Moses i ga tata pire ra tarai Israel, ma dia ga agure vairop ra tutana i ga varvul ta ra papar a gunan irai, ma dia ga tupar ia ma ra umana

vat. Ma ra tarai Israel dia ga pait muka nam ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

25

A valavuruana kilala ma ra kilala na iubili
(Vart 15:1-11)

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra luana Sinai ma i ga biti: ² Una tata pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ba ava pot ta ra gunan nina ba ina tul tar ia pire vavat, da vango ra pia ure ra Luluai. ³ Laptikai na kilala una vavauma ta kaum uma, ma laptikai na kilala una laga kaum uma na vain ma una git ra vuaina tana. ⁴ Ma ra valavuruana kilala na da ra kilala na ningo upi da vango ra pia; ia ra kilala na ningo pire ra Luluai; pa una vaume kaum uma ma pa una laga kaum uma na vain. ⁵ Nam nina i tavua rikai vakuku ta kaum uma pa una dodoko tana, ma pa una git ra vuaina ta kaum uma na vain nina ba pa di ga laga ia; a pia na ngo muka ta nam ra kilala. ⁶ Di kure ra varvango na pia upi na tavua bulu ra avava nian; na topa u ma kaum vilavilau, a tutana ma ra vavina, ma kaum tultul di kul ia, ma ra vaira nina i ki piram; ⁷ na topa bula kaum umana bulumakau, ma ra lavur vavaguai ta kaum gunan ba diat a ian tana.

⁸ Ma una luk lavurua na kilala na ningo, lavurua na lavurua na kilala upi ra lavurua na kilala na ningo, na da a ivat na vinun ma lavuvat na kilala. ⁹ Ma ta ra bung a vinun ta ra valavuruana gai a tavur na tangi mat ta ra gunagunan; a tavur na manga tangi ta ra lavur gunagunan ta ra bung na varporong. ¹⁰ Ma avat a ru ra vailimana vavinun na kilala, ma avat a vatang vaarike ra kini langalanga pire ra tarai par ta ra lavur gunagunan; ia ra kilala na iubili pire vavat, ma ra tarai par diat a lilikun tadav kadia pakana pia tikitikai ma tadav kadia umana apik na tarai tikitikai. ¹¹ A vailimana vavinun na kilala, a kilala na iubili

pire vavat; koko avat a vavauma, ma koko avat a doko nam nina i tavua rikai vakuku ma koko avat a git ra vuaina ta ra uma na vain nina pa di ga laga ia. ¹² Tago ia ra kilala na iubili; na gomgom pire vavat; avat a en nam i tavua vakuku ta ra pui.

¹³ Ta go ra kilala na iubili tikatikai na lilikun tadav kana pakana pia. ¹⁴ Ba u ivure ta pakana ta kaum pia pire talaim koko una to lake ra mataina pirana, ma ba u kul ta pakana pia pirana, koko na to lake ra mataina piram; ¹⁵ ba u kukul pire talaim una nuk pa ra umana kilala taun ra iubili; ba i ivura na nuk pa ra umana kilala dia ki boko upi ra kilala na iubili na pot. ¹⁶ Gala ra umana kilala dia mangoro una vangala ra mataina, ma gala dia pau-pau ra umana kilala una vaikilik ra mataina, tago u kul uka ra umana e na nidodoko. ¹⁷ Koko avat a vakaina ta tikai ma ra mataina; una ru kaum God; tago iau ra Luluai kaum God.

¹⁸ Damana avat a pait kaugu lavur vartuluai ma avat a torom ta kaugu lavur varkurai ma avat a pait diat; ma avat a ki bulu ta ra gunan. ¹⁹ Ma ra gunan na vuai ra vuaina, ma avat a maur, ma avat a ki bulu tana.

²⁰ Ma gala avat a biti, Ava laka avet a en ia ta ra valavuruana kilala, tago pa avet a vavauma, ma pa avet a doko ta vuaina? ²¹ io, ina tulue kaugu varvadoan taun avat ta ra valaptikaina kilala ma ra gunan na vuai ra vuaina nina ba na topa ra utul a kilala. ²² Ma avat a vavauma ta ra valavutuluna kilala, ma avat a ian ta nam ava ga varurue, ma damana avat a iaian ta nam ava ga varurue ma na tuk tar ta ra uma ta ra valavuvatina kilala i matuka.

²³ Koko da ivure vatukum ra pia, tago kaugu iat ra pia; tago avat ra umana vaira ma ava ki papa ka pi-ragu. ²⁴ Avat a tul tar ia ba da kul valilikun ra pia ta ra gunan ava kale.

²⁵ Gala talaim na luveana, ma na ivure ta pakana ta kana pia, ra lu-aina ta diat a umana tutur tana na kul valilikun pa nam nina turana i

ga ivure. ²⁶ Ma gala ta tutana, pa ta tikai tana pi na kul valilikun pa ia, ma namur i uviana ma i tale pi na kul valilikun pa ia, ²⁷ na luk ra umana kilala papa di ga ivure, ma na tul tar ia pire nina i ga kul ia nina ba na topa boko nam ra umana kilala tuk tar ta ra iubili; damana na kale mule kana pakana pia. ²⁸ Ba gala pa i tale upi na kul valilikun pa ia, io, nam nina di ga ivure na ki pire nina i ga kul ia tuk tar ta ra kilala na iubili, ma ta ra iubili ra tutana na vatur vake mule kana pia.

²⁹ Gala ta tutana i ivure ta pal ta ra pia na pal nina ba di ga liplip bat ia, na topa ia ba na kul valilikun pa ia ure tika na kilala papa ba i ga ivure. ³⁰ Gala pa di kul valilikun ra pal nina i ki ta ra pia na pal di liplip bat ia, ba pa i par nam ra kilala, nam nina i ga kul ia na kale vake upi kana ma kai ra umana bul mur bula tana; pa da valilikun ia ta ra kilala na iubili. ³¹ Ia kaka, ra umana pal ta ra umana gunan nina pa di liplip bat diat, na da ra pia kai ra gunan, i topa ia ba da kul valangalanga diat ma da valilikun diat ta ra kilala na iubili.

³² Na topa ia bula ba diat ra vuna tarai Levi, diat a kul valangalanga ra umana pal nina dia ki ta nam ra umana pia na pal di ga tibe ba diat a ki tana, ma diat a kul valilikun pa ia ta nam ra kilala diat iat dia mainge. ³³ Ma gala ta te Levi pa i kul valilikun kana pal, nina i ki ta ra pia na pal di ga tibe ba kai ra vuna tarai Levi, nam ra pal nina di ga ivure, da valilikun ia ta ra kilala na iubili; tago ra umana pal ta ra umana pia na pal kai ra vuna tarai Levi, di ga tibe ba kadiat iat pire ra tarai Israel. ³⁴ Ia kaka, i tabu ba da ivure ra umana pakana pia ta ra pia na vura kai ra umana vavaguai ta kadia umana pia na pal, tago kai ra umana te Levi tuktukum.

³⁵ Gala ta tikai ta kaum vuna tarai na ga luveana ma i ti ki tuna tar tana ba una maravut ia, una vatur vake pi na ki boina maravai piram. ³⁶ Koko una vatur vake ra kubika tana; koko ra kubika na mani ma koko bula

ra kubika na nian; una ru kaum God, ma una mulaot ba niurum na ki maravai piram. ³⁷ Ma koko una vatur ra kubika ure ra mani nina u la tar ia tana, ba ure ra nian u la tar ia tana. ³⁸ Iau ra Luluai kavava God, iau ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto, upi ina tul tar ra gunan Kanaan pire vavat, ma upi iau kavava God.

³⁹ Gala ta tikai ta kaum vuna tarai na luveana, ma na ivure ia iat piram, koko na toratorom piram da ra vilavilau, ⁴⁰ na ki piram da ra tultul di vapuak ia ba da ra vaira; na papalum piram da tikai di vapuak ia tuk ta ra kilala na iubili, ⁴¹ ma namur na vana langalanga kan u, diat ma ra umana natuna, ma na lilikun tar ta kana apik na tarai ma tadav ra pia kai ra umana tamana. ⁴² Tago kaugu umana vilavilau diat, nina ba iau ga ben vairop pa diat kan ra gunan Aigipto; i tabu ba da ivure diat upi ra kini na vilavilau. ⁴³ Koko una kure vadekdek ia; una ru kaum God.

⁴⁴ Ma ure kaum umana vilavilau, ra umana tutana ma ra umana vavina; una kul diat pire ra umana Tematana nina dia ki kikil avat. ⁴⁵ I topa ia bula ba avat a kul diat pire ra umana vaira, nina dia ki livuan ta vavat, ma pire ra umana bul mur ta diat, nina di ga vangala diat livuan ta vavat; ma avat a kale diat. ⁴⁶ Avat a vatur vake go diat, ma avat a nur tar bula diat ta ra umana bul mur ta vavat; avat a kap kavava umana vilavilau ta diat vatvatikai; ia kaka koko avat a kure vadekdek ra umana talai vavat pire ra tarai Israel.

⁴⁷ Gala ta vaira ba nina i ki papa ka piram na uviana, ma talaim ta kaum vuna tarai na ga luveana maravai pira, ma na ivure ia iat pire ra vaira, ba pire nina i ki papa ka piram, ba pire ra umana bul mur ta ra vaira; ⁴⁸ ba i tar ivure tar mule ia iat, i topa ia ba tika na turana na kul valangalanga; ⁴⁹ matuana, ba ta nauvana, ba ta tutur tana, na kul valangalanga pa ia; ba gala na uviana mulai, io, na tia tibuna kul valangalanga pa mule. ⁵⁰ Ma dir ma nina i ga kul ia, dir

a luk ra umana kilala papa ta nam ra kilala i ga ivure mule tana, ma na tuk tar ta ra kilala na iubili; ma ra mataina nina di kul valangalanga pa mule me, na ti varogop ma ra vapuak kai ra tultul di kul ia ure nam ra umana kilakilala tuk ta ra iubili. ⁵¹ Gala ra umana kilala diat a mangoro, na valilikun ta pakana, nina i varogop, ta nam ra mani di ga kul ia me. ⁵² Ma gala na paupau ra umana kilala tuk tar ta ra iubili, dir a luk diat, ma na tul tar ta mani, nina ba na topa ia ure nam ra umana kilala dia ki na lua boko. ⁵³ Na ki pire kana luluai da tikai di vavapuak ia a kilakilala; koko na kure vadekdek ia ta ra luaina matam.

⁵⁴ Ma gala pa di kul valangalanga dari, diat ma ra umana natuna da pala valangalanga diat ta ra kilala na iubili. ⁵⁵ Tago ra tarai Israel kaugu umana vilavilau; kaugu umana vilavilau iat nina iau ga agure vairop vue diat kan ra gunan Aigipto; iau ra Luluai kavava God.

26

A varvadoan ure ra tinorom (Vart 7:12-24; 28:1-14)

¹ Koko avat a pait kavava ta tabalar, ma koko avat a page ta tabataba nina di ga poka, ba ta pagapaga, ma koko avat a vung ta vat di ga poka ta kavava gunan, upi avat a va timtimum tadav ia, tago iau ra Luluai kavava God. ² Avat a kodop vake kaugu umana Bung Sabat ma avat a ru kaugu gomgom na pal; iau ra Luluai.

³ Gala avat a mur kaugu lavur var-tuluai, ma avat a kodop vake kaugu lavur varkurai, ma avat a pait diat, ⁴ ina tul tar ra bata ta kana e, ma ra pia na vuai ma ra umana davai diat a vuai ra vuai diat. ⁵ Ra e na rarama vuai na pat na vit tana na tuk ra e na rurua na vuai na vain tana, ma ra e na rurua na vuai na vain na tuk ra e na vinauma; avat a en ra avava nian ma avat a maur tana ma avat a ki bulu ta kavava gunan.

⁶ Ma ina tul tar ra malmal ta ra gunan ma avat a ngo, ma pa ta na na vaburut avat; ma ina vapanie vue ra umana kaina leing kan ra gunan, ma pa ta vinarubu na olo ta kavava gunan. ⁷ Ma avat a korot mur kavava lavur ebar; ina diat a virua ta ra pakat na vinarubu ta ra luaina mata i vavat; ⁸ a ilima ta vavat diat a korot mur tika na mar, ma tika na mar ta vavat dia a korot mur a vinun na arip na marmar, ma kavava lavur ebar diat a virua ta ra pakat na vinarubu ta ra luaina mata i vavat.

⁹ Ina nuk pa avat, ma ina vatavua avat, ma ina vapeal avat, ma ina vatur kaugu kunubu livuan ta vavat.

¹⁰ Avat a ian ta nam i tar vala va, ma avat a tak vue nam i vala va pi are ra kalamana:

¹¹ Ma ina page kaugu pal na varbarat livuan ta vavat, ma pa ina milikuane avat. ¹² Ina vanavana livuan ta vavat, ma iau kavava God ma avat kaugu tarai. ¹³ Iau ra Luluai kavava God, iau ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto upi koko avat a vilavilau pire diat; ma iau ga tar bubur kavava kip upi avat a pa tutur.

A balbali ure ra varpam
(Vart 28:15-68)

¹⁴ Gala pa ava torom tagu, ma gala pa ava pait go ra lavur togotogo par; ¹⁵ ma gala avat a milikuane kaugu lavur vartuluai, ma avat a vung vue kaugu lavur varkurai, upi avat a piam vue kaugu lavur togotogo ma kaugu kunubu; ¹⁶ ina pait ra dari pire vavat:

Ina ubu avat ma ra umana magit nina ba avat a burut i tana, ra ngongo mat, ma ra malamalapang, nina ba na vapanie vue ra nilaun ma ra kiau na mata na gavul tana; avat a vaume vakuku kavava pat na kon tago kavava umana ebar diat a en ra vuaina tana. ¹⁷ Ma ina tut ure avat, ma avat a virua ta ra luaina mata i kavava umana ebar; diat dia milikuane avat diat a kure avat, ma avat a lop ba pa di korot avat.

¹⁸ Ma gala pa avat a valongore iau ta go diat, ina kita mule avat

lavurua na pakana ure kavava lavur varpam; ¹⁹ ina vabilua ra dekdek i vavat nina ava kolakolo me; ina kure ra bakut upi na da ra palariam ure avat, ma ra pia upi na da ra palariam gobol; ²⁰ ma avat a vapanie vakuku ra dekdek i vavat, tago kavava umauma pa diat a vuai, ma ra umana davai ta ra gunan pa diat a vuai ra vuai diat.

²¹ Gala avat a pidimuane iau, ma pa avat a torom tagu, ina tul tar mule ta lavurua na kaina varmonong ta vavat, varogop ma kavava varpam. ²² Ina tulue ra umana king livuan ta vavat, ma diat a long pa ra umana natu i vavat, ma diat a doko kavava umana vavaguai, ma avat a panie vanavana tuk tar kavava lavur nga diat a lingling.

²³ Gala pa ava mainge ba ina vae-nana pa avat ta go ra umana magit, ma ava pidimuane boko iau, ²⁴ io, ina pidimuane avat, ma iau iat ina ubu avat lavurua na pakana ure kavava lavur varpam. ²⁵ Ina tulue ra pakat na vinarubu tadav avat, upi da kure avat tago ava ga piam vue ra kunubu; ma avat a parau ta kavava lavur pia na pal, ma ina tulue ra kaina minait livuan ta vavat ma da nur tar avat ta ra lima i kavava umana ebar. ²⁶ Ma ba iau tak vue ra gem nina ava lalaun tana, tika na ubu na topa a vinun na vavina ure ra tunutun, ma da tibatibe ra avava gem ma pa avat a maur tana.

²⁷ Gala pa avat a torom tagu ta go parika, ma avat a pidimuane boko iau, ²⁸ io, ina pidimuane avat ma ra kankan, ma ina kita avat lavurua na pakana ure kavava lavur varpam. ²⁹ Ma avat a en ra vio i ra umana natu i vavat, a umana tutana ma ra umana vavina. ³⁰ Ma ina nila vue kavava umana uguugu ta ra lualu-ana, ma ina pelegi kavava umana tabalar na keake, ma ina vung var-taurane ra lavur minat i vavat taun kavava lavur tabataba; ma ina okole vue avat. ³¹ Kavava umana pia na pal diat a tamtavul, ma kavava umana gomgom na pal diat a lingling

ma pa ina angine kavava lavur bulit i ang na katkat. ³² Ma ra gunan na lingling, ma kavava umana ebar nina dia ki tana diat a kaian ure. ³³ Ma ina vue vurvurbingitane avat livuan ta ra umana Tematana, ma ina ele pa ra pakat na vinarubu ure avat, ma kavava gunan na lingling, ma na tamtavul kavava umana pia na pal. ³⁴ Damana, ba ra gunan i lingling ma ava ki ta ra langun kai kavava lavur ebar, ra gunan na nunure kana lavur Bung Sabat, maikir, ra gunan na nunure ra ningo, ma na gugu ta kana lavur Bung Sabat. ³⁵ Ba ra gunan i ki na lingling na nunure ra ningo, a ningo nina ba pa i ga nunure ta kavava lavur Bung Sabat ba ava ga ki tana. ³⁶ Ma ure ra ibaiba ta vavat nina dia ki valili, ina vabilua ra bala i diat ba dia ki ta ra gunan kai kadia umana ebar, ma ba dia valongore ra maranga na mapina davai, nina ba ra vuvu i kamkavie vanavana, diat a lop uka tana, da tikai i lop kan ra pakat na vinarubu; ma diat a bura ba pa ta na i korot mur diat. ³⁷ Ba pa ta na i korot mur diat, diat a bura vartaun da di ubu diat ma ra pakat na vinarubu; pa na tale avat upi avat a varubu ma kavava lavur ebar. ³⁸ Avat a panie livuan ta ra umana Tematana; ma ra gunan kai kavava umana ebar na en vue avat. ³⁹ Ma ra ibaiba dia ki valili boko ta vavat diat a tagura vanavana ta kadia varpian ta ra gunan kai kavava umana ebar, da tama i diat dia ga tagura vanavana na damana ma diat.

⁴⁰ Ba gala diat a tata kapa ure kadia varpian, ma ra varpian kai ra lavur tama i diat nina ba dia ga piam vue iau me, ma gala diat a tata kapa ure kadia varpidimuanai, ⁴¹ nina ba i ga vuna ure kaugu varpidimuanai pire diat ba iau ga tulue diat ta ra langun kai kadia umana ebar; ma gala ra leo na bala i diat i madu, ma dia tul tar diat iat mulai upi ina vakadik diat ure kadia varpian; ⁴² ina nuk pa kaugu kunubu ma Iakob, ma kaugu kunubu ma Isak ma kaugu kunubu

ma Abaraam; ma ina nuk pa ra gunan.

⁴³ Ma ra gunan bula na ki langalanga kan diat upi na gugu ta kana umana Bung Sabat, ba i ki na lingling upi diat; diat a vatur vake ra varvakadik ai kadia varpian, tago pa dia ga kapupi kaugu lavur varkurai, ma dia ga vana kan kaugu lavur vartuluai.

⁴⁴ Ma ba dia ki ta ra langun kai kadia umana ebar, pa ina okole vue diat, ma pa ina vana kan diat ure ra dari upi da kamare vakakit vue diat, ma damana da vatamam vue kaugu kunubu ma diat; tago iau ra Luluai kadia God. ⁴⁵ Ma ina nuk pa ra kunubu kai kadia tarai lualua ure diat, nina ba iau ga agure vairop vue diat kan ra gunan Aigipto ta ra luaina mata i ra umana Tematana, upi iau kadia God; iau ra Luluai.

⁴⁶ Go diat ra umana vartuluai ma ra umana varkurai ma ra umana tinata na varkurai, nina ra Luluai i ga tul tar ia livuan ta diat ma ra tarai Israel, ta ra luana Sinai, ta ra ngie i Moses.

27

A umana varkurai ure ra varvadoan

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, ma i ga biti: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Ba ta tutana i kubu tar ta magit ma ra vavalima, da valar ra tarai ure ra Luluai dari:

³ Ure ta tutana ba i a ura vinun kana kilala, ma na tuk tar ta ra laptikai na vinun, na da ra ilima na vinun na mamat na silva, varogop ra mamat ai ra gomgom na pal, ⁴ ma ona ia ra vavina na varogop ma ra utul a vinun na mamat; ⁵ ma ona i ilima kana kilala ma na tuk tar a ura vinun na kilala, una luk ia varogop ma ra ura vinun na mamat ure ta tutana, ma ra vinun na mamat ure ta vavina; ⁶ ma ona i da tika na gai ma na tuk tar ra ilima na kilala, una luk ia varogop ma ra ilima na mamat ure ta tutana ma ra utul a mamat ure ta vavina; ⁷ ma ona i da laptikai na

vinun ma i pirai na kilala, una luk ia varogop ma ra vinun ma a ilima na mamat ure ta tutana, ma ra vinun na mamat ure ta vavina.

⁸ Ma gala ta tikai i luveana, ma pa i tale pi na tul tar ra toto nina u ga vatang ia, da ben pa ia ta ra luaina mata i ra tena tinabar. ma na to kukure tar ika ra toto ta ra luveana, nina i ga kubu tar ra magit ma ra vavalima.

⁹ Ma ure ta vavaguai, nina ba ra mangana vavaguai i topa ia ba da tul tar ia tai ra Luluai, a lavur mangana vavaguai parika nina ba ta tutana na tul tar ia tai ra Luluai na gomgom.

¹⁰ I tabu ba na vaenana pa ia, ba na kia vue ma ta enana, ta boina ma ra kaina, ba ta kaina ma ra boina; gala na varkiane dir, dir parika dir a gomgom. ¹¹ Ma gala ia ra vavaguai nina pa i gomgom, ma nina ba pa di tul tar ia ure ta vartabar na nian tadav ra Luluai, na kap ra vavaguai ta ra luaina mata i ra tena tinabar; ¹² ma ra tena tinabar na to ra mataina tana, ure ra boina ina ure ra kaina; ma da u ra tena tinabar u to ra mataina. da pait ia damana. ¹³ Ma gala ra tutana i mainge ba na kul valangalanga pa ia, na tul tar bula tika na vailimana ta ra mataina u ga toa ure.

¹⁴ Ba ta tutana i vakilang vaire kana pal upi kai ra Luluai, ra tena tinabar na gire ba a boina ba a kaina; ma ra tena tinabar na to ra mataina, ma na damana. ¹⁵ Ma nina i ga vakilang vaire kana pal, gala i mainge ba na kul valangalanga mule, na tul tar bula tika na vailimana ta ra mataina u ga toa ure, ma na kale mule.

¹⁶ Ma gala ta tutana na vakilang vaire ta pakana pia ta kana pia ure ra Luluai, una to vardadane ma ra patina di mainge pi da vaume tana; damana ta pakana pia nina di mainge tika na omer* na pat na barli ure, da toa ma ra ilima na vinun na mamat na silva. ¹⁷ Gala i vakilang kana pia papa ta ra kilala na iubili,

kaum toto na tur, ¹⁸ ba gala i vakilang kana pia namur ta ra iubili, ra tena tinabar na to ra mataina vardada ma ra umana kilala tuk tar ba na iubili, ma da vaikilik pa kaum toto.

¹⁹ Ma nina i ga vakilang kana pia, gala i mainge ba na kul valangalanga mule, na tul tar bula tika na vailimana ta ra mataina u ga toa ure, ma na kale mule. ²⁰ Gala pa i mainge ba na kul valangalanga ra pia, ba gala i tar ivure pire ta tikai, pa da kul valangalanga mule; ²¹ ba di valangalanga nam ra pia ta ra iubili na gomgom ure ra Luluai na da ra pia di ga tibe vaire, ma ra tena tinabar na vatur vake. ²² Gala ta tutana i vakilang vaire ta pakana pia nina i ga kul ia, ma nina ba vakir kai tamana, ure ra Luluai, ²³ ra tena tinabar na luk ra umana kilala tuk tar ta ra iubili, ma na vatang kaum toto ure, ma ra tutana na tul tar ra mataina u ga toa, upi ra magit i gomgom ure ra Luluai; ²⁴ ma ta ra kilala na iubili ra pia na lilikun pire ra tutana nina ba di ga kul pa ia pirana, pire ra tutana nina ba kana apik na tarai dia kale value ra pia. ²⁵ Ma ra lavur mataina parika ba u vatang diat, da vatang diat vardada ma ra mamat kai ra gomgom na pal; a mamat i varogop ma ra vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns).

²⁶ Pa ta na na vakilang vaire ra luaina nat na vavaguai upi kai ra Luluai, ba ta bulumakau ba ta sip, tago kai ra Luluai iat. ²⁷ Gala ia ra luaina nat na vavaguai nina ba pa i gomgom, na kul valangalanga pa ia da u toa, ma na tul tar bula tika na vailimana ta ra mataina u ga toa ure; gala pa di ga kul valangalanga pa ia, da ivure da una toa ure.

²⁸ Ia kaka pa da ivure ba pa da kul valangalanga nina ra magit di ga vakilang vaire ure ra Luluai, ta tutana ba ta vavaguai ba ta pakana pia kai ta apik na tarai; ra lavur magit par nina di ga tibe vaire diat, dia gomgom kakit ure ra Luluai. ²⁹ Pa

* **27:16:** A omer ia ra valavalar ure ra mangana nian, varogop ma ra utul ma ngungu na beg na lama.

da kul valangalanga ta tikai nina ba di ga kure pi na mat; a dovotina da doka.

³⁰ Kai ra Luluai ra vavinununa ta kaum pia, ba ra pat na vuai na uma, ba ra vuai na davai, nam parika i gomgom ure ra Luluai. ³¹ Ma gala ta tutana na kul valangalanga ta pakana ta kana vavinununa na tul tar bula tika na vailimana me.

³² Ra vavinununa ta ra kikil na bulumakau ba ra kikil na sip, nam kai ra Luluai; ra umana vavinununa tikatikai ta ra kikil na vavaguai ba di luk diat, diat a gomgom ure ra Luluai. ³³ A tutana pa na vuru ia ba a boina ba a kaina, ma pa na varkiane; ma gala na varkiane, dir par ma nam i ga kia vue dir a gomgom; pa da kul valangalanga mule.

³⁴ Go diat ra lavur vartuluai nina ba ra Luluai i ga tul tar ia tai Moses ure ra tarai Israel ta ra luana Sinai.

A NILULUK URE RA TARAI ISRAEL

Di luk ra tarai Israel aro Sinai

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra bil Sinai, ta ra pal na varbarat, ta ra luaina bung ta ra vauruana gai ta ra vauruana kilala taun kadia nirop kan ra gunan Aigipto, dari: ² Avat a luk ra kor na tarai Israel, ta kadia lavur vuna tarai, ma ta kadia lavur apik na tarai, da ra niluluk i ra iang i diat; da luk ra ulu i diat ra lavur tutana par, ³ kadia kilala i ura vinun, ba i bolo ra ura vinun, nina dia topa ra vinarubu ta diat ra tarai Israel; amur ma Aron amur a luk diat ta kadia lavur kor. ⁴ Tika na tutana ta ra lavur vuna tarai tikatikai, nina i lualua ta kana apik na tarai, na maravut amur.

⁵ Ma go ra iang i diat ra umana tutana ba diat a tur maravut amur: ta ra vuna tarai Ruben, Elisur natu i Sedeur. ⁶ Ta ra vuna tarai Simeon, Selumiel natu i Surisadai. ⁷ Ta ra vuna tarai Iuda, Nason natu i Aminadab. ⁸ Ta ra vuna tarai Isakar, Netanel natu i Suar. ⁹ Ta ra vuna tarai Sebulun, Eliab natu i Kelon. ¹⁰ Ta ra umana bul mur tai Iosep: ta ra vuna tarai Epraim, Elisama natu i Amiud; ta ra vuna tarai Manase, Gamaliel natu i Pedasur. ¹¹ Ta ra vuna tarai Benjamin, Abidan natu i Gideon. ¹² Ta ra vuna tarai Dan, Akieser natu i Amisadai. ¹³ Ta ra vuna tarai Aser, Pagiell natu i Okran. ¹⁴ Ta ra vuna tarai Gad, Eliasap natu i Deuel. ¹⁵ Ta ra vuna tarai Naptali, Akira natu i Enan. ¹⁶ Di ga oro pa go diat ta ra kor na tarai, a umana luluai ta ra lavur vuna tarai; a umana lualua ta ra lavur apik na tarai Israel.

¹⁷ Ma Moses ma Aron dir ga agur pa go ra umana tutana, nina di ga vatang ra iang i diat, ¹⁸ ma dir ga varurue ra tarai ta ra luaina bung ta ra vauruana gai, ma dia ga vatang tar ra iang i diat ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat tikatikai,

diat i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun. ¹⁹ Da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses, damana i ga luk diat ta ra bil Sinai.

²⁰ Ma ra umana bul mur tai Ruben, a luaina natu i Israel, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat tikatikai, a lavur tutana ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ²¹ di ga luk diat ta ra vuna tarai Ruben, ba a ivat na vinun ma laptikai na arip, ma a ilima na mar.

²² Ma ra umana bul mur tai Simeon, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, nina di ga luk diat, da ra niluluk i ra iang i diat tikatikai, a lavur tutana ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ²³ di ga luk diat ta ra vuna tarai Simeon, ba a ilima na vinun ma lavuvat na arip, ma a utul a mar.

²⁴ Ma ra umana bul mur tai Gad, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ²⁵ di ga luk diat ta ra vuna tarai Gad, ba a ivat na vinun ma a ilima na arip, ma laptikai na mar ma a ilima na vinun.

²⁶ Ma ra umana bul mur tai Iuda, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ²⁷ di ga luk diat ta ra vuna tarai Iuda, ba lavurua na vinun ma a ivat na arip, ma laptikai na mar.

²⁸ Ma ra umana bul mur tai Isakar, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ²⁹ di ga luk diat ta ra vuna tarai Isakar, ba a ilima na

vinun ma a ivat na arip, ma a ivat na mar.

³⁰ Ma ra umana bul mur tai Sebulun, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ³¹ di ga luk diat ta ra vuna tarai Sebulun, ba a ilima na vinun ma lavurua na arip, ma a ivat na mar.

³² Ma ra umana bul mur tai Iosep, a umana bul mur tai Epraim, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ³³ di ga luk diat ta ra vuna tarai Epraim, ba a ivat na vinun na arip, ma a ilima na mar.

³⁴ Ma ra umana bul mur tai Manase, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia topa ra vinarubu; ³⁵ di ga luk diat ta ra vuna tarai Manase, ba a utul a vinun ma a urua na arip, ma a ura mar.

³⁶ Ma ra umana bul mur tai Beniamin, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ³⁷ di ga luk diat ta ra vuna tarai Beniamin, ba a utul a vinun ma a ilima na arip, ma a ivat na mar.

³⁸ Ma ra umana bul mur tai Dan, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ³⁹ di ga luk diat ta ra vuna tarai Dan, ba laptikai na vinun ma a urua na arip, ma lavurua na mar.

⁴⁰ Ma ra umana bul mur tai Aser, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang,

da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ⁴¹ di ga luk diat ta ra vuna tarai Aser, ba a ivat na vinun ma tika na arip, ma a ilima na mar.

⁴² Ma ra umana bul mur tai Naptali, a tarai diat parika, ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, da ra niluluk i ra iang i diat, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu; ⁴³ di ga luk diat ta ra vuna tarai Naptali, ba a ilima na vinun ma a utul a arip, ma a ivat na mar.

⁴⁴ Go diat nina dia ga luk diat, Moses ma Aron ma ra vinun ma a urua na luluai kai ra tarai Israel, ta ra umana vuna tarai tikitikai.

⁴⁵ Damana diat par di ga luk diat ta ra tarai Israel, ta kadia lavur apik na tarai, diat ba i ga ura vinun kadia kilala, ba i ga bolo ra ura vinun, nina dia ga topa ra vinarubu ta diat ra tarai Israel; ⁴⁶ diat par di ga luk diat ba laptikai na mar ma a utul a arip, ma a ilima na mar ma a ilima na vinun.

Di tibe tar ra papalum ta ra tarai Levi ure ra Pal na Mal

⁴⁷ Ia kaka, pa di ga luk ra vuna tarai Levi varurung ma diat. ⁴⁸ Tago ra Luluai i ga biti tai Moses, dari: ⁴⁹ Ia kaka ra vuna tarai Levi, koko una luk diat, ma koko una kap ra niluluk i diat livuan ta ra tarai Israel; ⁵⁰ ma una tibe ra tarai Levi upi diat a varvakai ta ra pal na varbarat, ma ta kana lavur tabarikik; diat a puak pa ra pal, ma ra lavur tabarikik tana; diat a pait ra lavur papalum tana, ma diat a vatur kadia umana pal na mal kikil ra pal na varbarat. ⁵¹ Ma ta nam ra bung ba ra pal na varbarat na kakari, a tarai Levi diat a pala pa ia; ma ba da vatur ra pal na varbarat, a tarai Levi diat a vatut ia; ma gala ta tutana vakuku na vana maravai tana, da doka. ⁵² Ma ra tarai Israel diat a vatur kadia lavur pal na mal, tikitikai ta kana gunan, ma tikitikai ta kana vakilang, varogop

ma kadia lavur kor. ⁵³ Ma ra tarai Levi diat a vatur kadia umana pal na mal kikil ra pal na varbarat, upi koko ra kankan na vana rikai taun ra kor na tarai Israel; ma ra tarai Levi diat a balaure ra pal na varbarat.

⁵⁴ Ma ra tarai Israel dia ga pait ia damana; dia ga pait ot pa go ra lavur magit ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

2

A pakapakana kai ra umana apik na tarai ma ra umana lualua ta diat

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron, dari: ² A tarai Israel diat a vatur kadia lavur pal na mal tikitikai ta kana vakilang varurung ma ra umana vakilang kai kana apik na tarai: kadia lavur pal na mal diat a tur kikil ra pal na varbarat ta ra lavur papar.

³ Ma diat ta ra vakilang kai ra gunan Iuda, ta kadia lavur kor, diat a vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a taur, ta ra pakana ba ra keake i kuma rikai tana; ma Nason natu i Aminadab na luluai pire ra vuna tarai Iuda. ⁴ Diat di ga luk diat ta kana kor, lavurua na vinun ma a ivat na arip, ma laptikai na mar diat.

⁵ Ma diat ta ra vuna tarai Isakar diat a vatur kadia lavur pal na mal maravai pirana; ma Netanel natu i Suar na luluai pire ra vuna tarai Isakar; ⁶ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ilima na vinun ma a ivat na arip, ma a ivat na mar diat; ⁷ ma diat ta ra vuna tarai Sebulun bula; ma Eliab natu i Kelon na luluai pire ra vuna tarai Sebulun; ⁸ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ilima na vinun ma lavurua na arip, ma a ivat na mar diat. ⁹ Diat par di ga luk diat ta ra gunan Iuda, tika na mar ma lavutul a vinun ma laptikai na arip, ma a ivat na mar diat, ta kadia lavur kor. Diat a lua ta ra vinavana.

¹⁰ A vakilang kai ra gunan Ruben, ta kana lavur kor, na tur ta ra papar a taubar; ma Elisur natu i Sedeur na luluai pire ra vuna tarai Ruben; ¹¹ ma diat di ga luk diat ta kana kor,

a ivat na vinun ma laptikai na arip, ma a ilima na mar diat.

¹² Ma diat ta ra vuna tarai Simeon diat a vatur kadia lavur pal na mal maravai pirana; ma Selumiel natu i Surisadai na luluai pire ra vuna tarai Simeon; ¹³ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ilima na vinun ma lavuvat na arip, ma a utul a mar diat; ¹⁴ ma diat ta ra vuna tarai Gad bula; ma Eliasap natu i Reuel na luluai pire ra vuna tarai Gad; ¹⁵ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ivat na vinun ma a ilima na arip, ma laptikai na mar ma a ilima na vinun diat. ¹⁶ Diat par di ga luk diat ta ra guna Ruben, tika na mar ma a ilima na vinun ma tikai na arip, ma a ivat na mar ma a ilima na vinun diat, ta kadia lavur kor. Diat a vauruana ta ra vinavana.

¹⁷ Ma ra pal na varbarat, ma diat ta ra gunan kai ra tarai Levi, diat a vanavana livuan; kadia vinavana na da kadia vatur na pal, tikitikai na vanavana da kana vakilang ta kana pakana.

¹⁸ A vakilang kai ra gunan Epraim, ta kana lavur kor, na tur ta ra papar a taoai; ma Elisama natu i Amiud na luluai pire ra vuna tarai Epraim; ¹⁹ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ivat na vinun na arip, ma a ilima na mar diat. ²⁰ Ma diat ta ra vuna tarai Manase diat a ki maravai pirana; Gamaliel natu i Pedasur na luluai pire ra vuna tarai Manase; ²¹ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a utul a vinun ma a ura arip, ma a ura mar diat; ²² ma diat ta ra vuna tarai Benjamin bula; ma Abidan natu i Gideon na luluai pire ra vuna tarai Benjamin; ²³ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a utul a vinun ma a ilima na arip, ma a ivat na mar. ²⁴ Diat par di ga luk diat ta ra gunan Epraim, tika na mar ma lavutul na arip, ma tika na mar diat, ta kadia lavur kor. Diat a vautuluna ta ra vinavana.

²⁵ A vakilang kai ra gunan Dan, ta kana lavur kor, na tur ta ra papar a labur; ma Akieser natu i Amisadai na luluai pire ra vuna tarai Dan; ²⁶ ma diat di ga luk diat ta kana kor,

laptikai na vinun ma a ura arip, ma lavurua na mar diat.

²⁷ Ma diat ta ra vuna tarai Aser diat a vatur kadia lavur pal na mal maravai pirana; ma Pagiël natu i Okran na luluai pire ra vuna tarai Aser; ²⁸ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ivat na vinun ma tika na arip, ma a ilima na mar diat; ²⁹ ma diat ta ra vuna tarai Naptali bula; ma Akira natu i Enan na luluai pire ra vuna tarai Naptali; ³⁰ ma diat di ga luk diat ta kana kor, a ilima na vinun ma a utul a arip, ma a ivat na mar diat. ³¹ Diat par di ga luk diat ta ra gunan Dan, tika na mar ma a ilima na vinun ma lavurua na arip, ma laptikai na mar diat. Diat ma kadia lavur vakilang diat a murmur bat.

³² Go diat di ga luk diat ta ra tarai Israel ta kadia lavur apik na tarai; diat par di ga luk diat ta ra ivat na gunan ta kadia lavur kor, laptikai na mar ma a utul a arip, ma a ilima na mar ma a ilima na vinun. ³³ Ia kaka, pa di ga luk ra tarai Levi varurung ma ra tarai Israel; da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

³⁴ A tarai Israel dia ga pait ia damana; da nam parika ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses, damana dia ga vatur kadia lavur vakilang, ma dia ga vanavana, tikatikai ta kana apik na tarai ma ta kana kakang.

3

A niluluk ma ra papalum kai ra tarai Levi

¹ Go ra umana taun tarai kai Aron ma Moses ta ra bung ba ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra luana Sinai. ² Ma go ra iang i diat ra umana natu i Aron. Nadab a luaina, Abiu, Eleasar, ma Itamar. ³ Go ra iang i diat ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar nina di ga ku diat, ma i ga vadoane diat upi diat a pait ra papalum na tena tinabar. ⁴ Ma Nadab ma Abiu dir ga mat ta ra luaina mata i ra Luluai, ba dir ga tul tar ra iap vakuku ta ra luaina mata i ra Luluai,

ta ra bil Sinai, ba pa dir ga vangala ta natu i dir; ma Eleasar ma Itamar dir ga pait ra papalum na tena tinabar ta ra luaina mata i Aron tama i dir.

⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari. ⁶ Una agure pa ra vuna tarai Levi, ma una vatur diat ta ra luaina mata i Aron ra tena tinabar, upi diat a toratorom tana. ⁷ Ma diat a varvakai pirana, ma pire ra tarai par ta ra pal na varbarat, ma diat a pait ra lavur papalum ta ra pal. ⁸ Ma diat a balaure ra lavur tabarikik ure ra pal na varbarat, ma diat a varvakai pire ra tarai Israel, upi diat a pait ra lavur papalum ta ra pal. ⁹ Ma una tul tar ra tarai Levi tai Aron ma ra umana natuna; kana tiniba diat ure ra tarai Israel. ¹⁰ Ma una tibe Aron ma ra umana natuna upi diat a pait ra papalum na tena tinabar; ma ona ta tutana vakuku na vana maravai, da doka.

¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses dari: ¹² Gire, iau tar kia ra lavur luaina natu i ra tarai Israel ma ra tarai Levi; kaugu ra tarai Levi; ¹³ tago kaugu ra lavur luaina bul; ta nam ra bung ba iau ga ubu ra lavur luaina ta ra gunan Aigipto, iau ga vatabue ra lavur luaina ta ra tarai Israel piragu, a tarai ma ra lavur vavaguai; ina vatur vake diat; iau ra Luluai.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra bil Sinai, dari: ¹⁵ Una luk ra umana bul mur tai Levi ta kadia lavur apik na tarai, ma kadia lavur kakang; una luk ra lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai.

¹⁶ Ma Moses i ga luk diat da ra tinata kai ra Luluai, da i ga vartuluai pirana. ¹⁷ Ma go ra iang i dital ra utul a natu i Levi: Gerson, ma Koat, ma Merari. ¹⁸ Mago ra iang i dir ra ura natu i Gerson ta kadir apik na tarai: Libni ma Simei; ¹⁹ ma ra umana natu i Koat ta kadia apik na tarai: Amram, Isar, Kebron, ma Usiel; ²⁰ ma ra ura natu i Merari ta kadir apik na tarai: Mali ma Musi. Go ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Levi, da kadia lavur kakang.

²¹ Ta ra apik na tarai Gerson, go ra ura kakang Libni ma Sime; go ra ura kakang tai Gerson. ²² Diat di ga luk diat, da ra niluluk i ra lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai, lavurua na arip, ma a ilima na mar diat. ²³ Diat ta ra apik na tarai Gerson diat a vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a taoai ta ra pal na varbarat. ²⁴ Ma Eliasap natu i Lael na luluai pire ra apik na tarai Gerson. ²⁵ Ma ra tiniba kai ra umana natu i Gerson ta ra pal na varbarat na dari: ra pal, ma ra mal na tubatuba, ma ra tubatuba arama tana, ma ra mal na poraporo ta ra pal na varbarat, ²⁶ ma ra lavur mal na liplip, ma ra mal na poraporo ta ra bala na gunan, nina i tur kikil ra pal ma ra uguugu na vartabar, ma ra lavur vinau ure ra papalum tana.

²⁷ Ta ra apik na tarai Koat, go ra ivat na kakang Amram, Isar, Kebron ma Usiel; go ra ivat na kakang tai Koat. ²⁸ Diat di ga luk diat, da ra niluluk i ra lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai, lavutul na arip ma laptikai na mar diat, ma dia ga pait ra lavur papalum ta ra gomgom na pal. ²⁹ Diat ta ra apik na tarai Koat diat a vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a taubar ta ra pal na varbarat. ³⁰ Ma Elisapan natu i Usiel na luluai pire ra apik na tarai Koat. ³¹ Ma kadia tiniba na dari: ra bok na kunubu, ma ra vuvuvung na nian, ma ra turtur na birao, ma ra ura uguugu na vartabar, ma ra lavur la ure ra gomgom na pal nina dia papalum me, ma ra mal na poraporo; ra lavur papalum ta go diat.

³² Ma Eleasar natu i Aron ra tena tinabar na lualua ta dital ra utul a luluai kai ra vuna tarai Levi, ma na kure diat dia balaure ra gomgom na pal.

³³ Ta ra apik na tarai Merari, go ra ura kakang Mali ma Musi; go ra ura kakang tai Merari. ³⁴ Diat di ga luk diat, da ra niluluk i ra lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai, laptikai na arip ma

a ura mar diat. ³⁵ Ma Suriel natu i Abikail i ga luluai pire diat ra apik na tarai Merari; diat a vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a labur ta ra pal na varbarat. ³⁶ Ma ra tiniba kai ra umana natu i Merari na dari: ra lavur ur na pal, ma kadia lavur davai na vabolo, ma kadia lavur tukul, ma kadia lavur kiki, ma kadia lavur magit na papalum; ra lavur papalum ta go diat; ³⁷ ma ra lavur tukul ure ra liplip kikil ra bala na gunan, ma kadia lavur kiki, ma kadia lavur ot, ma kadia lavur vinau.

³⁸ Ma Moses ma Aron ma ra umana natuna diat a vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a taur ta ra luaina mata i ra pal na varbarat ta ra pakana ba ra keake i kuma rikai tana; diat a pait ra lavur varvakai ta ra gomgom na pal ure ra tarai Israel; ma gala ta tutana vakuku na vana maravai, da doka.

³⁹ Ma diat par ba Moses ma Aron dir ga luk diat ta ra tarai Levi, da ra vartuluai kai ra Luluai, ta kadia lavur apik na tarai, a lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai, a ura vinun ma a ura arip na marmar diat.

A tarai Levi ma ra varvarkia ure ra lavur luaina bul

⁴⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una luk ra lavur luaina bul tutana kai ra tarai Israel, ba dia tar laun vue tika na gai, ba i tar bolo tika na gai, ma una kap ra niluluk i ra iang i diat.

⁴¹ Ma una kia ra lavur luaina natu i ra tarai Israel ma ra tarai Levi upi kaugu diat; iau ra Luluai; ma una kia ra lavur luaina nat na vavaguai ma ra lavur vavaguai kai ra tarai Levi.

⁴² Ma Moses i ga luk ra lavur luaina natu i ra tarai Israel, da ra Luluai i ga vartuluai pirana. ⁴³ Ma diat di ga luk diat, ra lavur luaina bul tutana da ra niluluk i ra iang i diat, ba dia ga laun vue tika na gai, ba i ga bolo tika na gai, a ura vinun ma a ura arip, ma a ura mar ma lavurua na vinun ma a utul diat.

⁴⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ⁴⁵ Una kia ra lavur luaina natu i ra tarai Israel ma ra tarai Levi,

ma una kia kadia lavur vavaguai ma ra lavur vavaguai kai ra tarai Levi; ma ra tarai Levi kaugu diat; iau ra Luluai. ⁴⁶ Ma upi da kul valaun pa ra ura mar ma lavurua na vinun ma a utul a luaina natu i ra tarai Israel, nina dia ki ak ta ra niluluk i ra tarai Levi, ⁴⁷ una vatur vake a ilima na pakana mani ure diat tikatikai, da ra pakana mani kai ra gomgom na pal, nina a vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns) tana; ⁴⁸ ma una tul tar ra mani nina di kul valaun diat me tai Aron ma ra umana natuna.

⁴⁹ Ma Moses i ga vatur vake ra mani na varkul ta diat dia ga ki ak ta ra niluluk i diat di ga kia valaun diat ma ra tarai Levi; ⁵⁰ i ga vatur vake ra mani ta ra lavur luaina natu i ra tarai Israel, tika na arip ma a utul a mar ma laptikai na vinun ma a ilima na pakana mani, da ra pakana mani kai ra gomgom na pal. ⁵¹ Ma Moses i ga tul tar ra mani na varkul tai Aron ma ra umana natuna, da ra tinata kai ra Luluai, nina ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

4

A tiniba kai ra tarai Levi

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron, dari: ² Amur a luk ra umana natu i Koat ta ra umana natu i Levi, ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, ³ diat ba kadia kilala i tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat.

⁴ Go ia ra papalum kai ra umana natu i Koat ta ra pal na varbarat, ta ra magit i gomgom kakit: ⁵ ba di vaninara upi ra vinavana, Aron ma ra umana natuna diat a ruk, ma diat a pala ra mal na rurua kutu, ma diat a pulu ra bok na varvai me; ⁶ ma diat a tuba ma ra pal a me, ma diat a talare tika na mal i blu marut taun ia, ma diat a ule tar ra ura kip tana.

⁷ Ma diat a talare ta tika na mal i blu marut taun ra vuvung na Gem na Ginigira, ma diat a vung ra umana

plet, ma ra umana la na mi, ma ra umana la, ma ra umana pal a tava ure ra tinabar na nimomo tana; ma ra Gem na Ginigira na ki tana; ⁸ ma diat a talare tika na mal meme taun diat, ma diat a tuba ma ra pal a me, ma diat a ule tar ra ura kip tana.

⁹ Ma diat a tak pa ra mal i blu marut, ma diat a pulu ra turtur na birao, ma kana lavur lamp, ma kana kia, ma kana lavur la, ma ra lavur la na dangi tana, nina dia papalum me; ¹⁰ ma diat a pulu ia ma kana lavur la bula ma ra pal a me, ma diat a vung ia tai tika na kip.

¹¹ Ma diat a talare tika na mal i blu marut taun ra uguugu na goled, ma diat a tuba ma ra pal a me, ma diat a ule tar ra ura kip tana; ¹² ma diat a vung ra lavur magit na papalum, nina dia pait ra papalum me ta ra gomgom na pal, tai tika na mal i blu marut, ma diat a pulu diat ma ra pal a me, ma diat a vung diat tai tika na kip.

¹³ Ma diat a tak vue ra kabu na iap kan ra uguugu na vartabar, ma diat a talare ra mal i meme marut taun ia; ¹⁴ ma diat a vung kana lavur la tana, nina dia pait ra papalum me, a umana la na kabu, ma ra umana inging, ma ra umana kakakal ma ra umana la na tava, a lavur tabarikik ure ra uguugu; ma diat a talare ra pal a me taun ia upi da tuba, ma diat a ule tar ra ura kip tana.

¹⁵ Ma ba Aron ma ra umana natuna dia ga pulu vapar ra gomgom na pal, ma ra lavur tabarikik ure ra gomgom na pal, ba di vaninara upi ra vinavana, a umana natu i Koat diat a pot upi diat a puak ia; ma koko diat a bili ra magit i gomgom, kan diat a mat. Go ra umana magit ia ra kinakap kai ra umana natu i Koat ta ra pal na varbarat. ¹⁶ Ma Eleasar natu i Aron ra tena tinabar na balaure ra dangi ure ra kapa, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra plaua ure ra tinabar, ma ra dangi na varku; na balaure ra pal na mal ma ra lavur magit tana, ra gomgom na pal, ma ra ana lavur tabarikik.

¹⁷ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron, dari: ¹⁸ Koko avat a kutu vue ra apik na tarai Koat kan ra vuna tarai Levi; ¹⁹ ma avat a pait ia dari pire diat, upi diat a laun ma koko diat a mat, ba dia tadav ra magit i gomgom kakit: Aron ma ra umana natuna diat a ruk ma diat a tibe diat, tikatikai ta kana papalum ma ta kana kinakap; ²⁰ ma koko ta ik a pakana diat a ruk upi diat a bobo ra magit i gomgom, kan diat a mat.

²¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ²² Una luk ra umana natu i Gerson bula, ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, ²³ diat ba kadia kilala i tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat.

²⁴ Go ia ra tiniba na papalum kai ra apik na tarai Gerson, a papalum ma ra kinakap: ²⁵ diat a puak ra lavur mal ure ra pal, ma ra pal na varbarat, kana lavur mal na tubatuba, ma ra pal a me arama liu tana, ma ra mal na poraporo ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; ²⁶ ma ra lavur mal ure ra liplip ta ra bala na gunan, ma ra mal na poraporo ta ra matakilalat i ra bala na gunan kikil ra pal ma ra uguugu na vartabar, ma kadia lavur vinau, ma kadia lavur magit na papalum; diat a pait ra lavur papalum ta go diat. ²⁷ Aron ma ra umana natuna diat a kure ra lavur papalum kai ra umana natu i Gerson, kadia lavur kinakap ma kadia lavur papalum; ma avat a tibe tar kadia lavur kinakap ta diat. ²⁸ Go ia ra papalum kai ra apik na tarai Gerson ta kadia lavur kakang ta ra pal na varbarat; ma Itamar natu i Aron ra tena tinabar na kure diat.

²⁹ Ma ure ra umana natu i Merari, una luk diat ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, ³⁰ diat ba kadia kilala i tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat.

³¹ Go ia kadia tiniba na kinakap da kadia lavur papalum ta ra pal na varbarat: a umana ur na pal, ma kana umana davai na vabolo, ma kana umana tukal, ma kana umana kiki; ³² ma ra umana tukal ure ra liplip kikil ra bala na gunan, ma kana umana kiki, ma kana umana ot, ma kana umana vinau, ma kana umana magit na papalum; diat a pait ra lavur papalum ta go diat; ma avat a vatang tar ra umana tiniba na kinakap ta diat.

³³ Go ia ra tiniba na papalum kai ra apik na tarai Merari, da kadia lavur papalum ta ra pal na varbarat, ma Itamar natu i Aron ra tena tinabar na kure diat.

³⁴ Ma Moses ma Aron ma ra umana luluai kai ra tarai dia ga luk ra umana natu i Koat ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, ³⁵ diat ba kadia kilala i ga tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia ga topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat; ³⁶ diat di ga luk diat ta kadia lavur apik na tarai, a ura arip ma lavurua na mar ma a ilima na vinun diat. ³⁷ Go ra niluluk i diat nina Moses ma Aron dir ga luk diat ta ra apik na tarai Koat, nina dia varvakai ta ra pal na varbarat, da ra vartuluai kai ra Luluai ta ra ngie i Moses.

³⁸ Ma di ga luk ra umana natu i Gerson ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, ³⁹ diat ba kadia kilala i ga tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia ga topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat; ⁴⁰ diat di ga luk diat ta kadia lavur apik na tarai, ma ta kadia lavur kakang, a ura arip ma laptikai na mar ma a utul a vinun diat. ⁴¹ Go ra niluluk i diat nina Moses ma Aron dir ga luk diat ta ra apik na tarai Gerson, nina dia ga varvakai ta ra pal na varbarat, da ra vartuluai kai ra Luluai.

⁴² Ma di ga luk ra umana natu i Merari ta kadia lavur apik na tarai

ma ta kadia lavur kakang, ⁴³ diat ba kadia kilala i ga tur livuan papa ta ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia ga topa ra papalum, upi diat a pait ra lavur varvakai ta ra pal na varbarat; ⁴⁴ diat di ga luk diat ta kadia lavur apik na tarai, a utul a arip ma a ura mar diat. ⁴⁵ Go ra niluluk i diat nina Moses ma Aron dir ga luk diat ta ra apik na tarai Merari, da ra vartuluai kai ra Luluai ta ra ngie i Moses.

⁴⁶ Moses ma Aron ma ra umana luluai kai ra tarai Israel dia ga luk ra tarai Levi, ta kadia lavur apik na tarai ma ta kadia lavur kakang, ⁴⁷ diat ba kadia kilala i ga tur livuan papa ra utul a vinun tuk tar ta ra ilima na vinun, diat par dia ga topa ra papalum, upi diat a puak ra umana kinakap ta ra pal na varbarat, ⁴⁸ diat di ga luk diat, lavutul na arip ma a ilima na mar ma lavutul na vinun diat. ⁴⁹ Moses i ga luk diat da ra vartuluai kai ra Luluai, tikitikai ta kana papalum ma tikitikai ta kana kinakap: damana i ga luk diat, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

5

Di tulue vairop diat pa dia gomgom

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una vartuluai pire ra tarai Israel upi diat a vaki vaire ra lavur vukavuka, ma diat par ba dia gap-gap, ma nina pa i gomgom tago i bili ta minat; ³ avat a vaki diat, a tarai ma ra vaden, ta ra pakana gunan irai; upi koko diat a vadur kadia gunan, nina iau ki livuan tana.

⁴ Ma ra tarai Israel dia ga pait ia damana, ma dia ga vaki vaire diat kan ra gunan; da ra Luluai i ga vatang tar ia tai Moses, damana ra tarai Israel dia ga pait ia.

A varkurai na balbali

⁵ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ⁶ Una biti tai ra tarai Israel dari: Ona ta tutana ba ta vavina na pait ta mangana varpam kai ra tarai, ma i piam ra Luluai, ma i rara damana;

⁷ na tata kapa ure ra varpam i ga pait ia; ma na bali vapar ra magit i ga rara tana, ma na tul tar ra vavailimana pakana tana, tai nina i ga pait ra varpam tana.

⁸ Ma ona pa ta tutmur tana upi na vatur vake ra balbali ure ra nirara, a tena tinabar na vatur vake ra balbali ure ra nirara di tul tar ia tai ra Luluai, varurung ma ra sip ure ra tinabar na varporong, nina di pait ra varporong me ure. ⁹ Ma ra tena tinabar na vatur vake, ra lavur tinabar na tutuluai ta ra lavur magit i gomgom kai ra tarai Israel nina dia tul tar ia tana. ¹⁰ Ra lavur magit ba tikai i vagomgom diat, ra tena tinabar na vatur vake; na vatur vake ra lavur magit di tul tar ia tana.

A varkurai ure ra varngu

¹¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹² Una tata pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ona ra taulai kai ta tutana i vana rara, ma i pait ra kaina ure kana tutana, ¹³ ma ari ta tutana i va pirana, ma kana tutana pa i nunure tago i pidik, ma pa i gomgom tana, ma pa ta tikai i varvai ure, ma pa di tikan tadav kana nipo; ¹⁴ ba kana tutana i kairane ra ninunuk na vartakun, ma i nuknuk takun kana taulai, ba pa i gomgom, ba i gomgom uka; ¹⁵ ra tutana na agure kana vavina tadav ra tena tinabar, ma na kap ra vartabar na nian ure, tika na vavinun na pakana epa na plaua na barli; pa na lolonge ta dangi tana, ma pa na vung ra bulit i ang na katkat tana; tago ia ra tinabar na ninunuk na vartakun, a tinabar na vuai na uma ure ra varvakapa na varpam.

¹⁶ Ma ra tena tinabar na agure, ma na vatur ia ta ra luaina mata i ra Luluai; ¹⁷ ma ra tena tinabar na kap ra gomgom na tava ta ra la na pia, ma na tak pa ra tobon ta ra pia ta ra pal na varbarat, ma na vung ia ta ra tava; ¹⁸ ma ra tena tinabar na vatur ra vavina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na pala ra pepe na uluna, ma na vung ra tinabar na varvakapa ta ra limana nina ra tinabar

na ninunuk na vartakun; ma ra tena tinabar na vatur vake ra tava mapak nina i varvabilak ta ra limana; ¹⁹ ma ra vavina na vavalima ta ra luaina mata i ra tena tinabar; ma ra tena tinabar na biti tana: Gala pa ta tutana i ga va piram, ma pa u vana rara upi una dur, ba kaum tutana i kure u, una langalanga kan go ra tava mapak nina i varvabilak; ²⁰ ma gala u ga vana rara, ba kaum tutana i kure u, ma pa u gomgom tago ra tutana nina vakir kaum tutana i ga va piram; ²¹ (ra vavina na vavalima ure ra varvabilak ta ra luaina mata i ra tena tinabar; ma ra tena tinabar na biti tana:) ra Luluai na vaki u da ra magit i bilak ma ra magit na varvul livuan pire kaum tarai, ba ra kelakelegim i takari ma ra balam i ung ta ra luaina mata i ra Luluai; ²² ma go ra tava na varvabilak na ruk ta ra balam, ma ra balam na ung, ma ra kelakelegim na takari; ma ra vavina na biti: Amen, Amen.

²³ Ma ra tena tinabar na tumu vake go ra lavur tinata na varvabilak ta ra buk ma na timar tar ra polo na tutumu tana ta ra tava mapak; ²⁴ ma na vamomo ra vavina ma ra tava mapak nina i varvabilak; ma ra tava na varvabilak na ruk ta ra balana ma na vakadik ia. ²⁵ Ma ra tena tinabar na vatur vake ra tinabar na ninunuk na vartakun ta ra lima i ra vavina, ma na tulue ra tinabar ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na kap ia tadav ra uguugu na vartabar; ²⁶ ma ra tena tinabar na tak pa tika na ginagu ta ra tinabar, upi na tur na im, ma na tun ia ta ra uguugu na vartabar, ma namur na vamomo ra vavina ma ra tava. ²⁷ Ma ba i ga vamoma ma ra tava, na dari: gala pa i gomgom, tago i ga pait ra kaina ure kana tutana, ra tava na varvabilak na ruk ta ra balana ma na vakadik ia, ma ra balana na ung, ma ra kelakelegina na takari; ma ra vavina na da ra magit i bilak livuan pire kana tarai. ²⁸ Ma gala ra vavina pa i dur, ma i gomgom uka, na langalanga ma na lalau pa ra bul.

²⁹ Go ia ra varkurai ure ra ninunuk na vartakun, va ra vavina nina kana

tutana i kure i vana rara ma pa i gomgom; ³⁰ ba ta tutana i kairane ra ninunuk na vartakun, ma i nuknuk takun kana taulai, na vatur ra vavina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ra tena tinabar na pait ot pa go ra varkurai tana. ³¹ Ma ra tutana na langalanga, ma nam ra vavina na puak pa kana varpam.

6

A varkurai ure ra Nasir

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una tata pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ba ta tutana ba ta vavina na pait ra kunubu na vavalima, a vavalima na Nasir, upi na vagomgom vaire ia iat mulai tadav ra Luluai, ³ na tur irai kan ra polo na vain ma ra tava longlong; pa na mome ra polo na vain i mapak, ba ra tava longlong, ba ra polo na vuai na vain, ma pa na en ra vuai na vain nina i kalabar ba nina i ge. ⁴ Ta ra lavur bungbung ta kana kini irai pa na ian ta ra davai na vain, maia pa, ra patina ma ra palina pata.

⁵ Ta ra lavur bungbung i ga vavalima tana ba na ki irai, koko da kut ra pepe na uluna; na gomgom tuk di pait ot pa ra lavur bung ure kana kini irai tadav ra Luluai, ma na nur vue ra pepe na uluna upi na lolovina.

⁶ Ta ra lavur bung ure kana kini irai tadav ra Luluai, koko na maravai pire ta minat. ⁷ Pa na nur vue kana kini gomgom ure tamana, ba nana, ba turana, ba taina, ona dia mat; tago kana kini irai tadav God i ki ta ra uluna. ⁸ Ta ra lavur bung ta kana kini irai, di tibe vaire upi kai ra Luluai.

⁹ Ma ona ta tikai i mat vakaian maravai pirana, ma ra uluna pa i gomgom mulai ta kana kini irai, na kut ra pepe na uluna ta ra bung ba i gomgom mulai tana, a valavuruana bung iat. ¹⁰ Ma ta ra valavutuluna bung, na kap ta ura uka ba ta ura nat na balu tadav ra tena tinabar ta ra matakilalat i ra pal na varbarat. ¹¹ Ma ra tena tinabar na tul tar tikai ure ra tinabar na varporong, ma ta ra tikai ure ra tinabar di tuntun tar

ia; ma na pait ra varporong ure tago i ga kaina ba i ga bili ra minat, ma na vagomgom ra uluna ta nam ra bung. ¹² Ma na tur pa mule ra umana bung na kini irai tadav ra Luluai, ma na kap ta nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar na nirara; ma pa da luk ra umana bungbung lua, tago kana kini irai pa i ga gomgom.

¹³ Ma go ia ra varkurai ure ra Nasir, ba di ga pait ot pa ra lavur bung ure kana kini irai: da agure tadav ra matakilalat i ra pal na varbarat, ¹⁴ ma na tul tar kana vartabar na nian tadav ra Luluai, tika na nat na sip, a tomotoina i ko kakit, ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma tika na nat na sip, a tana i ko kakit, ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar na varporong, ma tika na sip, a tomotoina i ko kakit ure ra tinabar na varmaram; ¹⁵ ma tika na rat na gem ba pa i leven, ta umana gem ik di pait ia ma ra bo na plaua di pota ma ra dangi, ma ta umana gem malelep ba pa i leven, nina di lolonge ra dangi tana, ma kadia tinabar na plaua, ma kadia tinabar na nimomo. ¹⁶ Ma ra tena tinabar na tul tar diat ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na tul tar kana tinabar na varporong, ma kana tinabar di tuntun tar ia; ¹⁷ ma na tul tar ra sip ure ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai, varurung ma ra rat na gem ba pa i leven; ra tena tinabar na tul tar bula ra tinabar na plaua tana ma ra tinabar na nimomo tana. ¹⁸ Ma ra Nasir na kut vue ra pepe na uluna nina i vakilang kana kini irai, ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma na tarie ta ra iap nina ra tinabar na varmaram i ki tana. ¹⁹ Ma ra tena tinabar na kap ra kelakelegi ta ra sip ba di ga kabalane, ma tika na gem ik, ma tika na gem malelep ta ra rat na gem ba pa i leven, ma na vung diat ta ra lima i ra Nasir, ba i ga kut vue ra pepe na uluna ure kana kini irai; ²⁰ ma ra tena tinabar na tulue diat ta ra luaina mata i ra Luluai upi ra tinabar na tutuluai; go

ia ra magit i gomgom upi kai ra tena tinabar, da ra bongobongo di tulue ma ra kelakelegi di tul tar ia; ma namur i topa ia ba ra Nasir na mome ra vain.

²¹ Go ia ra varkurai ure ra Nasir nina i vavalima ma ure kana vartabar na nian tadav ra Luluai ure kana kini irai; ma na tul tar ta mangana bula gala ia iat i mainge; na pait ot pa ra magit i vavalima tana, da ra varkurai ure kana kini irai.

A varvadoan kai ra tena tinabar

²² Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ²³ Una tata pire Aron ma ra umana natuna, ma una biti: Avat a tata vadoane ra tarai Israel dari, ma avat a biti ta diat:

²⁴ A Luluai na vadoane u, ma na balaure u.

²⁵ A mata i ra Luluai na pupua taun u, ma ia iat na mari u.

²⁶ A Luluai a mataure u, ma na tul tar ra malmal tam.

²⁷ Damana diat a vaki tar ra iangigu ta ra tarai Israel, ma ina vadoane diat.

7

A tinabar ure ra varvadoan na uguugu na vartabar

¹ Ma ta nam ra bung ba Moses i ga vatut vapar ra Pal, ma i ga vadangi ia ma i ga vakilang vaire, ma kana lavur tabarikik bula, ma ra uguugu na vartabar ma ra ana lavur magit na papalum, ma i ga vadangi diat ma i ga vakilang vaire diat; ² ra umana luluai kai ra tarai Israel, nina ra umana lualua ta ra umana vuna tarai, dia ga vartabar; go diat ra umana luluai ta ra umana vuna tarai, nina dia ga lualua ta diat di ga luk diat; ³ ma dia ga kap kadia vartabar na nian ta ra luaina mata i ra Luluai, laptikai na kiki na vinavana ma a vinun ma ura bulumakau; tika na kiki na vinavana ure a uraura luluai, ma tika na bulumakau ure tikatikai ta diat; ma dia ga tul tar diat ta ra luaina mata i ra pal na varbarat. ⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ⁵ Una vatur vake ta diat, upi diat a topa ra papalum

ta ra pal na varbarat; ma una tul tar diat ta ra tarai Levi, tai tikatikai da kana papalum. ⁶ Ma Moses i ga vatur vake ra umana kiki na vinavana ma ra umana bulumakau, ma i ga tul tar diat ta ra tarai Levi. ⁷ A ura kiki na vinavana ma a ivat na bulumakau i ga tul tar diat ta ra umana natu i Gerson, da kadia varvakai; ⁸ ma a ivat na kiki na vinavana ma lavutul na bulumakau i ga tul tar diat ta ra umana natu i Merari, da kadia varvakai, nina Itamar natu i Aron, ra tena tinabar, i ga kure. ⁹ Ma pa i ga tul tar ta na ta ra umana natu i Koat, tago dia varvakai ma ra gomgom na pal, ma dia puak ia ta ra ul a vara i diat.

¹⁰ Ma ra umana luluai dia ga vartabar ure ra varvadoan ta ra uguugu na vartabar ta ra bung ba di ga vadangi ia, maia, ra umana luluai dia ga tul tar kadia vartabar na nian ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar. ¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Diat a tul tar kadia vartabar na nian, tikatika na luluai ta kana bung iat, ure ra varvadoan ta ra uguugu na vartabar.

¹² Ma nina i ga tul tar kana vartabar ta ra luaina bung, Nason natu i Aminadab, ta ra vuna tarai Iuda; ¹³ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat * ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ¹⁴ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ¹⁵ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ¹⁶ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ¹⁷ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Nason natu i Aminadab.

¹⁸ Ta ra vauruana bung Netanel natu i Suar, a luluai kai ra vuna tarai Isakar, i ga vartabar; ¹⁹ ra vartabar i ga tul tar ia, i dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na”mamat da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ²⁰ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat, ²¹ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ²² tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ²³ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Netanel natu i Suar.

²⁴ Ta ra vautuluna bung Eliab natu i Elon a luluai kai ra umana natu i Sebulun; ²⁵ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva, i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma; ²⁶ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ²⁷ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ²⁸ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ²⁹ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Eliab natu i Elon.

³⁰ Ta ra vaivatina bung Elisur natu i Sedeur a luluai kai ra umana natu i Ruben; ³¹ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva, i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par

dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma; ³² tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ³³ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ³⁴ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ³⁵ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Elisur natu i Sedeur.

³⁶ Ta ra vailimana bung Selumiel natu i Surisadai, a luluai kai ra umana natu i Simeon; ³⁷ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva, i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ³⁸ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ³⁹ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁴⁰ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁴¹ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Selumiel natu i Surisadai.

⁴² Ta ra valaptikaina bung Eliasap natu i Deuel, ra luluai kai ra umana natu i Gad; ⁴³ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva, i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal, dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ⁴⁴ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁴⁵ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a to-

motoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁴⁶ tika na me, a tomotoina ure ra tinabar na varporong; ⁴⁷ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Eliasap natu i Deuel.

⁴⁸ Ta ra valavuruana bung, Elisama natu i Amiud, ra luluai kai ra umana natu i Epraim; ⁴⁹ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ⁵⁰ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁵¹ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁵² tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁵³ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Elisama natu i Amiud.

⁵⁴ Ta ra valavutuluna bung, Gamaliel natu i Pedasur, ra luluai kai ra umana natu i Manase; ⁵⁵ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ⁵⁶ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁵⁷ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁵⁸ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁵⁹ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima

na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Gamaliel natu i Pedasur.

⁶⁰ Ta ra valavuvatuna bung, Abidan natu i Gideoni, ra luluai kai ra umana natu i Benjamin; ⁶¹ kana vartabar i ga dari. tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal, dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma; ⁶² tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁶³ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁶⁴ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁶⁵ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Abidan natu i Gideoni.

⁶⁶ Ta ra vavinununa bung Akieser natu i Amisadai, ra luluai kai ra umana natu i Dan; ⁶⁷ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat ma tika na la i silva, i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal, dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma; ⁶⁸ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁶⁹ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia; ⁷⁰ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁷¹ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Akieser natu i Amisadai.

⁷² Ta ra vavinun ma tikai na bung

Pagiel natu i Okram, ra luluai kai ra umana natu i Aser; ⁷³ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal, dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ure ra tinabar na vuai na uma; ⁷⁴ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁷⁵ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar di tun tar ia, ⁷⁶ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; ⁷⁷ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Pagiel natu i Okram.

⁷⁸ Ta ra vavinun ma a urua na bung, Akira natu i Enan, ra luluai kai ra umana natu i Naptali; ⁷⁹ kana vartabar i ga dari: tika na plet i silva, kana mamat a mar ma a utul a vinun na pakana mamat, ma tika na la i silva i lavurua na vinun na mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal, dir par dir buka ma ra bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma; ⁸⁰ tika na la i goled, a vinun na mamat, i buka ma ra bulit i ang na katkat; ⁸¹ tika na bulumakau, tika na sip, ma tika na nat na sip, a tomotoina ba i kopono ko kana kilala ure ra tinabar di tun tar ia; ⁸² tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong, ⁸³ ma ure ra tinabar na varmaram, a ura bulumakau, a ilima na sip, a ilima na me, ma a ilima na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala; go ia ra vartabar kai Akira natu i Enan.

⁸⁴ Go ia ra vartabar ure ra varvadoan ta ra uguugu na vartabar ta ra bung ba di ga vadangi ia, ra umana luluai kai ra tarai Israel dia tul tar ia: a vinun ma a ura plet i silva, a vinun ma a ura la i silva, a vinun ma a ura la i goled; ⁸⁵ a mamat i ra umana plet i silva, tikitikai a mar

ma a utul a vinun na pakana mamat, ma ra umana la i silva, tikitikai a lavurua na vinun; damana ra mamat i ra silva ta diat par, a ura arip ma a ivat na mar na pakana mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; ⁸⁶ ra vinun ma a urua na la i goled, nina dia buka ma ra bulit i ang na katkat, kadia mamat tikitikai a vinun na pakana mamat, da ra mamat kai ra gomgom na pal; damana ra mamat i ra goled ta diat par tika na mar ma a ura vinun na pakana mamat; ⁸⁷ a umana bulumakau ure ra tinabar di tun tar ia a vinun ma a urua diat, ma a vinun ma a ura sip, ma a vinun ma a ura nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala, varurung ma kadia tinabar na plaua; ma ra umana me, a umana tomotoina ure ra tinabar na varporong, a vinun ma a urua diat; ⁸⁸ ma ra umana bulumakau ure ra tinabar na varmaram, a ura vinun ma a ivat diat, ma laptikai na vinun na sip, ma laptikai na vinun na me, ma laptikai na vinun na nat na sip, a umana tomotoina ba i kopono ko kadia kilala. Go ia ra vartabar ure ra varvadoan ta ra uguugu na vartabar, ba di ga vadangi ia.

⁸⁹ Ma ba Moses i ga ruk ta ra pal na varbarat upi dir a tata ma ra Luluai, i ga valongore ra nilaina i tata pirana marama ta ra ul a tubatuba na bok na varvai livuan ta ra ura angelo; ma i ga tata pirana. * A pakana mamat i ga da ra vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns).

8

Aron i vaninare ra umana lamp

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ² Una tata pire Aron, ma una biti: Ba u vatur ra umana lamp, a lavurua na lamp diat a birao ta ra luaina mata i ra turtur na birao.

³ Ma Aron i ga pait ia damana; i ga vatur kana umana lamp upi diat a birao ta ra luaina mata i ra turtur na birao, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses. ⁴ Ma go ia ra papalum ta ra turtur na birao, di ga pait ia

ma ra goled di ga tut ia; papa ta ra vunapaina tuk urama ta ra umana purpur tana, di ga tut vapar ia ka; da ra malalar nina ra Luluai i ga ve tar ia tai Moses, damana i ga pait ra turtur na birao.

A varvagomgom pire ra tarai Levi

⁵ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ⁶ Una varbaiane ra tarai Levi kan ra tarai Israel, ma una vagomgom diat. ⁷ Ma una pait ia dari ta diat upi da vagomgom diat: Una apur diat ma ra tava na varvagomgom, ma da ka ra pal a paka i diat parika, ma diat a puk vagomgom kadia lavur mal, ma diat a vagomgom diat iat. ⁸ Diat a kap tika na bulumakau, varurung ma kana tinabar na vuai na uma, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi, ma una kap ta tika na enana bulumakau ure ra tinabar na varporong. ⁹ Ma una tul tar ra tarai Levi ta ra luaina mata i ra pal na varbarat; ma una oro guve ra kor na tarai Israel par; ¹⁰ ma una tul tar ra tarai Levi ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ra tarai Israel diat a palagur ra tarai Levi; ¹¹ ma Aron na tul tar ra tarai Levi ta ra luaina mata i ra Luluai upi ra tinabar na tutuluai kan ra tarai Israel, upi diat a varvakai ma ra papalum kai ra Luluai.

¹² Ma ra tarai Levi diat a vung ra lima i diat taun ra ulu i ra ura bulumakau; ma una tul tar tika ure ra tinabar na varporong, ma ta ra tika ure ra tinabar di tun tar ia tadav ra Luluai, upi da pait ra varporong ure ra tarai Levi. ¹³ Ma una vatur ra tarai Levi ta ra luaina mata i Aron ma ra umana natuna, ma una tul tar diat upi ra tinabar na tutuluai tadav ra Luluai. ¹⁴ Damana una varbaiane ra tarai Levi kan ra tarai Israel; ma diat ra tarai Levi, diat kaugu. ¹⁵ Ma namur ra tarai Levi diat a ruk upi diat a pait ra papalum ta ra pal na varbarat; ma una vagomgom diat, ma una tul tar diat upi ra tinabar na tutuluai.

¹⁶ Tago di ga tul vapar tar diat tagu kan ra tarai Israel; iau ga vatur

vake diat ure ra umana luaina kinakava, ure ra umana luaina bul kai ra tarai Israel. ¹⁷ Tago ra umana luaina kinakava parika pire ra tarai Israel kaugu, a tarai ma ra umana vavaguai; ta nam ra bung ba iau ubu ra lavur luaina kinakava ta ra gunan Aigipto, iau ga vakilang vaire diat upi kaugu. ¹⁸ Ma iau ga kia ra lavur luaina pire ra tarai Israel ma ra tarai Levi. ¹⁹ Ma iau ga tul tar ra tarai Levi da ra vartabar pire Aron ma ra umana natuna, upi diat a pait ra papalum ure ra tarai Israel ta ra pal na varbarat, ma upi diat a pait ra varporong ure ra tarai Israel; kan ta minait na monong ra tarai Israel, ba dia vana maravai ta ra gomgom na pal.

²⁰ Damana Moses, ma Aron, ma ra kor na tarai Israel, dia ga pait ia pire ra tarai Levi; da nam parika ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses ure ra tarai Levi, damana ra tarai Israel dia ga pait ia pire diat. ²¹ Ma ra tarai Levi dia ga vagomgom diat mulai, ma dia ga puk kadia lavur mal; ma Aron i ga tul tar diat upi ra tinabar na tutuluai ta ra luaina mata i ra Luluai; ma Aron i ga pait ra varporong ure diat upi na vagomgom diat. ²² Ma namur ra tarai Levi dia ga ruk upi diat a pait kadia papalum ta ra pal na varbarat, ta ra luaina mata i Aron ma ra umana natuna; da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure ra tarai Levi, damana di ga pait ia ta diat.

A kilala na papalum kai ra tarai Levi

²³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ²⁴ Go ia ra varkurai ure ra tarai Levi: ba kadia kilala i bolo ra ura vinun ma a ilima, diat a vana upi diat a varvakai ma ra papalum ta ra pal na varbarat; ²⁵ ma ba kadia kilala i bolo ra ilima na vinun, diat a lilikun kan ra papalum, ma. koko diat a varvakai mulai tana, ²⁶ ia kaka kadia tiniba ba diat a maravut ra tara na tura i diat ta ra pal na varbarat, diat a varbalaurai tana ma pa diat a pait ta dekdek na papalum mulai. Damana

una pait ia pire ra tarai Levi ure kadia tiniba.

9

Di pait ra lukara na bolo lake

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra bil Sinai, ta ra luaina gai ta ra vauruana kilala taun kadia nirop kan ra gunan Aigipto, ma i ga biti dari: ² Boina ba ra tarai Israel diat a pait ra lukara na bolo lake ta kana e. ³ Ta ra vavinun ma a ivat na bung, ba i mata na marum, avat a pait ia ta kana e; avat a pait ia da ra lavur varkurai ure ma ra lavur togotogo.

⁴ Ma Moses i ga vartuluai pire ra tarai Israel upi diat a pait ra lukara na bolo lake. ⁵ Ma dia ga pait ra lukara na bolo lake ta ra luaina gai, ta ra vavinun ma a ivat na bung, ta ra mata na marum, ta ra bil Sinai; da nam parika ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses, damana ra tarai Israel dia ga pait ia.

⁶ Ma ta umana pa dia ga gomgom tago dia ga bili ra minat, ma pa dia ga pait valar pa ra lukara na bolo lake ta nam ra bung; ma dia ga tadav Moses ma Aron ta nam ra bung, ⁷ ma dia ga biti tana: Pa ave gomgom tago ave tar bili ra minat; ta ra ava di tur bat avet, upi koko avet a tul tar ra vartabar na nian kai ra Luluai ta kana e livuan pire ra tarai Israel? ⁸ Ma Moses i ga biti ta diat: Tuka boko; ina valongor boko pire ra Luluai ure avat.

⁹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹⁰ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti: Gala ta tikai ta vavat ba ta kavava lavur taun tarai pa na gomgom tago i bili ra minat, ba na vanavana aro vailik, na pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai; ¹¹ diat a pait ia ta ra vauruana gai ta ra vavinun ma a ivat na bung, ta ra mata na marum; diat a en ia varurung ma ra gem ba pa i leven ma ra vurigir i mapak; ¹² koko diat a en valili ta na upi ra kubakene, ma koko diat a bubur ta uruna; diat a pait ia da ra lavur varkurai ure ra

bolo lake. ¹³ Ma nina i gomgom uka, ma vakir i vana irai vailik, ma pa i pait ra bolo lake, da kutu vue nam kan kana vuna tavai; tago pa i ga tul tar ra vartabar na nian kai ra Luluai ta kana e, nam ra tutana na puak ra vuai kana nirara.

¹⁴ Ma gala ta vaira i ki livuan ta vavat, ma i mainge ba na pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai, na pait ia da ra varkurai ure ra bolo lake ma da ra lavur togotogo tana; avat a mur ra kopono varkurai ure, na topa dir par ra vaira ma ra gunan tuna.

*A bakut i ki taun ra Pal na Mal
(Niir 40:34-38)*

¹⁵ Ma ta nam ra bung ba di ga vatut ra pal a bakut i ga ki taun ra pal, nina ra pal na mal ure ra tinata; ma ta ra marum i ga da ra biro na iap, tuk ta ra malana. ¹⁶ I ga damana vatikai; a bakut i ga ki taun ia, ma ra biro na iap ta ra marum.

¹⁷ Ma ba di ga kari ra bakut urama kan ra pal na mal, namur tana ra tarai Israel dia ga tur pa ra vinavana; ma ta nam ra pakana ba ra bakut i ga tur tana, a tarai Israel dia ga vatur kadia lavur pal na mal ie. ¹⁸ Ta ra vartuluai kai ra Luluai dia ga vanavana, ma ta ra vartuluai kai ra Luluai dia ga vatur kadia lavur pal na mal; ba ra bakut i ga ki taun ra pal na mal dia ga kiki boko abara. ¹⁹ Ma ba ra bakut i ga kiki taun ra pal na mal a mangoro na bung, a tarai Israel dia ga torom ta ra vartuluai kai ra Luluai, ma pa dia ga kakari. ²⁰ Ma ta umana pakana ra bakut i ga kiki taun ra pal na mal ta paupau bung uka; ma da ra vartuluai kai ra Luluai dia ga kiki boko abara, ma da ra vartuluai kai ra Luluai dia ga vanavana. ²¹ Ma ta umana pakana ra bakut i ga tur papa ta ra ravian tuk ta ra malana; ma ba di ga kari ra bakut urama ta ra malana, dia ga vanavana; ma ona i vanavana ta ra bung na keake ma ra bung na marum bula, ba di ga kari ra bakut urama, dia ga vanavana vatikai. ²² Ba ta ura bung,

ba tika na gai, ba tika na kilala, ra bakut i ga kiki taun ra pal vatikai, ra tarai Israel dia ga kiki boko abara, ma pa dia ga kakari; ia kaka ba di ga kari ia urama, dia ga tur pa ra vinavana. ²³ Ta ra vartuluai kai ra Luluai dia vatur kadia lavur pal na mal, ma ta ra vartuluai kai ra Luluai dia ga vanavana; dia ga toratorom ta ra varkurai kai ra Luluai, ma ta ra vartuluai kai ra Luluai ta ra ngie i Moses.

10

A vuvu na silva

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una mal ta ura vuvu na silva; una pait dir ma ra silva di tutut ia; upi una oro guve ra tarai ma dir, ma upi da vaarike ba da tur pa ra vinavana. ³ Ma ba di vu dir, ra tarai par diat a vana varurung piam ta ra matakilalat i ra pal na varbarat. ⁴ Ma ba di vu tikai ka, ra umana luluai ka, nina dia lualua ta ra umana vuna tarai Israel, diat a vana varurung piam.

⁵ Ma ba ava vuvu na vaninara, a umana gunan ta ra papar a taur diat a tur pa ra vinavana. ⁶ Ma ba ava vuvu na vaninara a vauruana pakana, a umana gunan ta ra papar a taubar diat a tur pa ra vinavana; diat a vuvu na vaninara ure kadia vinavana. ⁷ Ma ba di oro guve ra kor na tarai, avat a vuvu, ma koko avat a vuvu na vaninara. ⁸ Ma ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar; diat a vu ra ura vuvu; ma na da ra varkurai vatikai pire vavat ta kavava lavur taun tarai.

⁹ Ma ba ava tut na vinarubu ta kavava gunan ure ra ebar nina i arung bat avat, avat a vuvu na vaninara ma ra ura vuvu; ma da nuk pa avat ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God, ma da valaun avat kan kavava lavur ebar. ¹⁰ Ma ta ra bung na gugu bula, ma ta kavava lavur lukara na lotu, ma ta ra lavur kalamana gai, avat a vu ra ura vuvu taun kavava lavur tinabar di tun tar diat, ma taun kavava lavur tinabar na varmaram; ma na da ra magit na

varvanuknuk pire vavat ta ra luaina mata i kavava God; iau ra Luluai kavava God.

A tarai Israel dia vana kan ra bil Sinai

¹¹ Ta ra vauruana kilala, ta ra vauruana gai ma ta ra ura vinun na bung, di ga kari ra bakut urama kan ra pal ure ra tinata. ¹² Ma ra tarai Israel dia ga tur pa kadia vinavana kan ra bil Sinai; ma ra bakut i ga tur ta ra bil Paran.

¹³ Ma dia ga tur pa kadia vinavana da ra vartuluai kai ra Luluai ta ra ngie i Moses. ¹⁴ Ma ra vakilang i ra gunan kai ra vuna tarai Iuda i ga tur value pa ra vinavana da kadia lavur kor; ma Nason natu i Aminadab i ga lue nam ra kor. ¹⁵ Ma Netanel natu i Suar i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Isakar. ¹⁶ Ma Eliab natu i Elon i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Sebulun.

¹⁷ Ma di ga pala pa ra pal na mal; ma ra umana natu i Gerson, ma ra umana natu i Merari, nina dia ga puak ra pal na mal, dia ga tur pa ra vinavana.

¹⁸ Ma ra vakilang i ra gunan kai Ruben i ga tur pa ra vinavana da kadia lavur kor; ma Elisur natu i Sedeur i ga lue nam ra kor. ¹⁹ Ma Selumiel natu i Surisadai i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Simeon. ²⁰ Ma Eliasap natu i Deuel i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Gad.

²¹ Ma ra apik na tarai Koat dia ga tur pa ra vinavana, ma dia ga puak ra lavur magit i gomgom; ma dia ga vatut ra pal na mal ba pa dia ga ti pot.

²² Ma ra vakilang i ra gunan kai ra vuna tarai Epraim i ga tur pa ra vinavana da kadia lavur kor; ma Elisama natu i Amiud i ga lue nam ra kor.

²³ Ma Gamaliel natu i Pedasur i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Manase. ²⁴ Ma Abidan natu i Gideoni i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Benjamin.

²⁵ Ma ra vakilang i ra gunan kai ra vuna tarai Dan, nina i ga murmur bat ra lavur kor; i ga tur pa ra vinavana, da kadia lavur kor; ma Akieser natu i Amisadai i ga lue nam ra kor.

²⁶ Ma Pagiél natu i Okram i ga lue

ra kor kai ra vuna tarai Aser. ²⁷ Ma Akira natu i Enan i ga lue ra kor kai ra vuna tarai Naptali.

²⁸ Damana ra tarai Israel dia ga vanavana da kadia lavur kor; ma dia ga tur pa ra vinavana.

²⁹ Ma Moses i ga biti tai Kobab, natu i Reuel a te Midian, nimu i Moses, dari: Ave vanavana upi ra gunan nina ra Luluai i ga biti ba na tabar avet me; dat a varagur, ma avet a pait ra boina piram; tago ra Luluai i ga biti ba na pait ra boina pire Israel. ³⁰ Ma i ga biti tana: Pa ina vana, ia kaka ina talil mulai ta kaugu gunan, tadav ra umana niurugu. ³¹ Ma i ga biti: Iau lul u, ba koko una vana kan avet; tago u nunure ba avet a vatur kaveve umana pal na mal ta ra bil, ma una da ra kiau na mata ure avet. ³² Ma na dari, ona da varagur; maia pa, na dari, ba ra lavur bo na magit ra Luluai na pait ia ta vevet, avet bula avet a pait ia tam.

³³ Ma dia ga tur pa ra vinavana kan ra luana kai ra Luluai a utul a bung; ma ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga lua ta diat a utul a bung upi na tikan ta pakana ba diat a ngo tana. ³⁴ Ma ra bakut kai ra Luluai i ga vanavana taun diat, ba dia ga tur pa ra vinavana kan ra gunan.

³⁵ Ma ba ra bok na kunubu i ga tur pa ra vinavana, Moses i ga biti: Una tut, Luluai, ma una korot varbaiane kaum lavur ebar; boina ba diat dia milikuane u, diat a takap ta ra luaina matam.

³⁶ Ma ba i ga ngo kan ra vinavana, i ga biti: Una lilikun, Luluai, tadav ra umana arip na marmar kai Israel.

11

A Luluai i vavalima ure ra kirip

¹ Ma ra tarai dia ga tata mukumuk, ma i ga kaina ta ra talinga i ra Luluai; ma ba ra Luluai i ga valongore, i ga karangap kana kankan, ma ra iap kai ra Luluai i ga birao livuan ta diat, ma i ga vaimur vue ta umana pakana ta ra langun ta kadia gunan. ² Ma ra tarai dia ga tangi tadav Moses; ma

Moses i ga araring tadav ra Luluai, ma ra iap i ga ngo. ³ Ma di ga vatang ra iang i nam ra pakana ba Tabera (“Birao”), tago ra iap kai ra Luluai i ga birao livuan ta diat.

⁴ Ma ra tarai vakuku nina dia ga ki livuan ta diat, dia ga manga anan mulai upi ta kirip; ma ra tarai Israel bula dia ga tangi mulai, ma dia ga biti: Gala adat ta ik a kirip! ⁵ Mari ka ra en da ga en vakuku ia aro Aigipto, ma ra kukaba, ma ra melen, ma ra pit, ma ra anion, ma ra kavavar; ⁶ ma go ra dekdek i dat i panie; ma pa da gire mule ta magit, ia kaka ra mana.

⁷ Ma ra mana i da ra pat na davai ik, i pua, ma ra matana i da ra bilit na davai. ⁸ A tarai dia ga vana vurvurbit, ma dia ga varurue, ma dia ga gigie ta ra vat na uduudu, ba dia ga rigi ia ta ra la na riririgi, ba dia ga kabalane, ma dia ga tun ia; ma ra kalamina i da ra kalami ra gem di tun ia ma ra dangi. ⁹ Ma ba ra mavoko i ga bura taun ra gunan ta ra marum, a mana bula i ga bura.

¹⁰ Ma Moses i ga valongore ra tinangi kai ra tarai, ta kadia lavur apik na tarai, tikatikai ta ra matak-ilalat i kana pal na mal; ma i ga manga karangap ra kankan kai ra Luluai; ma i ga kaina ta ra luaina mata i Moses. ¹¹ Ma Moses i ga biti tai ra Luluai: Dave u vakaina kaum tultul? Ma ta ra ava pa u mari iau, tago u vakakap iau ma go ra tarai? ¹² Dave, iau ga lalau pa go ra tarai? Dave, iau ga kava diat? Upi una biti tagu dari: Una puak diat ta ra bongobongom, da tama i ra kuramana i puak ia, tar ta ra gunan ba u ga vavalima tar ia pire ra umana tama i diat? ¹³ Akave ra kirip, upi ina tabar go ra tarai par me? Tago dia tangi piragu dari: Tabar avet ma ra kirip upi avet a en ia. ¹⁴ Iau mama puak varkolono pa go ra tarai, tago ra kinakap i manga mamat piragu. ¹⁵ Ma ona u pait ia damana piragu, una doko iau ta kaum varmari, upi koko ina gire kaugu kini na malari.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una varurue lavurua na vinun na patuana kai ra tarai Israel piragu, nina u nunure ba diat a umana patuana kai ra tarai, ma kadia umana tena varkurai; ma una agure diat ta ra pal na varbarat, upi diat a tur varurung ma u abara. ¹⁷ Ma ina vana ba ma dor a pirpir abara; ma ina tatak pa ta ra tulungen i ki tam, ma ina vung tar ia ta diat; ma dat a pupuak maravut u ure ra kinakap kai ra tarai, upi koko u puak varkolono pa ia.

¹⁸ Ma una biti tai ra tarai: Avat a vagomgom mule avat ure ningene, ma avat a en ra kirip; tago ava ga tangi ta ra talinga i ra Luluai dari, Gala avevet ta ik a kirip! tago i ga boina pire vevet aro Aigipto; kari ra Luluai na tabar avat ma ra kirip, ma avat a ian. ¹⁹ Pa avat a ian ta tika na bung uka, ba ta urua, ba ta ilima, ba ta vinun, ba ta ura vinun; ²⁰ a kidoloina gai parika avat a ian, tuk na vuvut rikai ta ra bilau i vavat, ma na buabua pire vavat; tago ava ga pilak vue ra Luluai nina i ki livuan ta vavat, ma ava ga tangi ta ra luaina matana dari: Upi ra ava ave ga irop kan ra gunan Aigipto?

²¹ Ma Moses i ga biti: A tarai nina iau ki livuan ta diat, laptikai na mar na arip na tena vinavana diat; ma u ga biti, Ina tabar diat ma ra kirip, upi diat a ian tana a.kidoloina gai. ²² Dave, da doko ra umana kikil na sip ma ra umana kikil na bulumakau upi na topa diat? Ba da al varurue ra lavur en ta ra ta upi na topa diat bar?

²³ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Dave ra lima i ra Luluai pa i lolovina? Go una gire ba da pait ot pa kaugu tinata piram ba pata.

A amana patuana dia tata na propet

²⁴ Ma Moses i ga irop, ma i ga ve ra tarai ta ra lavur tinata kai ra Luluai; ma i ga varurue a lavurua na vinun na patuana kai ra tarai, ma i ga vaki diat kikil ra pal na mal. ²⁵ Ma ra Luluai i ga vana ba ta ra bakut, ma

i ga tata pirana, ma i ga tatak pa ta ra tulungen i ga ki tana, ma i ga vung tar ia ta ra lavurua na vinun na patuana; ma ba ra tulungeana i ga ki taun diat, dia ga tata na propet, ia kaka namur pa dia ga pait mule.

²⁶ Ma a ura tutana dir ga ki boko ta ra gunan, a iang i tikai Eldad, ma ra iang i ta ra tikai Medad; ma ra tulungen i ga ki taun dir; di ga tumu ra iang i dir ma pa dir ga irop tadav ra pal na mal, ma dir ga tata na propet ta ra gunan. ²⁷ Ma tika na barmana i ga vutvut, ma i ga ve Moses, ma i ga biti: Eldad ma Medad dir tatata na propet ta ra gunan. ²⁸ Ma Iosua natu i Nun, a tultul kai Moses, tikai ta diat i ga pilak pa diat, i ga biti: Kaugu luluai Moses, una tur bat dir. ²⁹ Ma Moses i ga biti tana: Dave u varngu ure iau? Gala ra tarai par kai ra Luluai dia a tata na propet, ma gala ra Luluai na vung tar ra Tulungeana ta diat par! ³⁰ Ma Moses, diat ma ra umana patuana kai ra tarai Israel, dia ga lilikun ta ra gunan.

A Luluai i tulue ra umana voro

³¹ Ma ra vuvu kai ra Luluai i ga arikai, ma i ga kap vaarike ra umana voro mara na ta, ma i ga vabura diat taun ra gunan; ma dia ga va kikil ra gunan i da ra vinavana ta ra kopono bung ta go ra papar, ma i da ra vinavana ta ra kopono bung ta ra papar maro, ma ra vuvungaina i da ra ura malmalikun ta ra pia. ³² Ma ra tarai dia ga tut ta nam ra bung, ma ta ra marum, ma ta ra bung namur bula, ma dia ga varurue ra umana voro; nina i ga varurue ra ikilik ta diat i varurue tika na mar na epa* tana; ma dia ga vuare diat vurvurbit ta ra gunan. ³³ Ma ba ra viono i ga ki boko ta ra ngie i diat, ma pa dia ga en vapar ia, ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure ra tarai, ma ra Luluai i ga ubu ra tarai ma ra kaina minait. ³⁴ Ma di ga vatang ra iang i nam ra

pakana ba Kibrot-Atava (“Punang ra Mamainga”): tago dia ga punang ra tarai nina dia ga mamainga vakuku abara.

³⁵ Ma ra tarai dia ga vanavana papa Kibrot-Atava upi uro Kaserot; ma dia ga ki aro Kaserot.

12

Miriam dir ma Aron dir tata bat Moses

¹ Ma Miriam ma Aron dir ga tata bat Moses ure ra vavina Kus nina i ga taule; tago i ga taule ra vavina Kus. ² Ma dir ga biti: Dave, ra Luluai i ga tata ka tai Moses? Pa i ga tata ta mimir bula vang? Ma ra Luluai i ga valongore. ³ Ma ra tutana Moses i ga madu tuna ra maukuana, ta diat ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan.

⁴ Ma ra Luluai i ga vakaian dital Moses ma Aron ma Miriam, ma i ga biti: Amutal a vana uti ta ra pal na varbarat. Ma dital ga irop. ⁵ Ma ra Luluai i ga vana ba ta ra bakut ma i ga tur ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma i ga oro pa Aron ma Miriam; ma dir ga vana rikai. ⁶ Ma i ga biti: Amur a valongore kaugu tinata: gala ta propet i ki livuan ta vavat, iau ra Luluai ina vaarike tar iau mulai pirana ta ra ninana, ma ina tata pirana ta ra ririvon. ⁷ Kaugu tultul Moses pa i damana; ia iat i dovot ta ra kubagu parika; ⁸ amir tata vargil ma ra ngie i mimir, i kapa ma vakir i pidik; ma ia iat na gire ra malalar i ra Luluai; dave pa amur ga burut upi amur a tata bat kaugu tultul Moses?

⁹ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure dir. Ma i ga vana ka. ¹⁰ Ma ra bakut i ga kakari kan ra ul a pal na mal, ma ea, Miriam i ga vukavuka, i pua da ra kabang; ma Aron i ga bobo Miriam, ma ea, i ga vukavuka.

¹¹ Ma Aron i ga biti tai Moses: Kaugu luluai, koko una bali kamimir

* **11:32:** A epa ia ra valavalalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ina tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lbs.

varpiam, iau lul u, tago amir ga papait na papaua, ma amir ga pait ra varpiam. ¹² Iau lul u, koko da nur vue upi na da ra minat, nina ra viono i papar a iba ba di kava vue.

¹³ Ma Moses i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga biti; Una valagar ia, God, iau lul u. ¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Gala tamana i ga nami ka ra matana, na ga vavirvir lavurua na bung, laka? Da banu bat ia ta ra papar a gunan irai lavurua na bung, ma namur da varuk mule.

¹⁵ Ma di ga banu bat Miriam ta ra papar a gunan irai lavurua na bung; ma ra tarai pa dia ga vanavana tuk ba di ga varuk mule Miriam. ¹⁶ Ma namur ra tarai dia ga vanavana papa Kaserot, ma dia ga vatur kadia lavur pal na mal ta ra bil Paran.

13

*Di tulue ra vinun ma a urua na kilao uro Kanaan
(Vart 1:19-33)*

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ² Una tulue ta umana tutana, upi diat a matoto lua ta ra gunan Kanaan, nina iau ga tul tar ia pire ra tarai Israel; avat a tulue tikai ta ra lavur vuna tarai tikitikai, da pilak pa ka nina dia lualua pire ra tarai.

³ Ma Moses i ga tulue diat maro ra bil Paran da ra vartuluai kai ra Luluai; ma diat par a umana lualua pire ra tarai Israel. ⁴ Ma go ia ra iang i diat: Samua natu i Sakur ta ra vuna tarai Ruben, ⁵ Sapat natu i Kori ta ra vuna tarai Simeon, ⁶ Kaleb natu i Iepune ta ra vuna tarai Iuda, ⁷ Igal natu i Iosep ta ra vuna tarai Isakar, ⁸ Osea natu i Nun ta ra vuna tarai Ephraim, ⁹ Palti natu i Rapu ta ra vuna tarai Benjamin, ¹⁰ Gadiel natu i Sodi ta ra vuna tarai Sebulun, ¹¹ Gadi natu i Susi ta ra vuna tarai Iosep (a vuna tarai Manase nam), ¹² Amiel natu i Gemali ta ra vuna tarai Dan, ¹³ Setur natu i Mikael ta ra vuna tarai Aser, ¹⁴ Nakbi natu i Vopsi ta ra vuna tarai Naptali, ¹⁵ Geuel natu i Maki ta ra vuna tarai Gad.

¹⁶ Go ia ra iang i diat nina Moses i tulue diat upi diat a matoto lua ta ra gunan. Ma Moses i ga vaiang Osea natu i Nun ba Iosua. ¹⁷ Ma Moses i ga tulue diat upi diat a matoto lua ta ra gunan Kanaan ma i ga biti ta diat: Avat a vana ta ra nga urama Negeb, ma avat a tutua ta ra lualuana; ¹⁸ ma avat a gire ra gunan, ba i dave; ma ra tarai bula, ba dia dekdek ba pa dia dekdek, ba dia paupau ka ba dia mangoro; ¹⁹ ma ra gunan nina dia ki tana, ba i boina ba i kaina, ma kadia lavur pia na pal ba dia tur vakuku ka ba di ga liplip bat diat; ²⁰ ma ra pia, ba i boina ba i kaina, ba ta davai tana ba pata. Ma avat a tur padikat ma avat a kap ta umana vuai ra gunan. Nam ra e, a turpai ra minatuka ure ra vuai na vain.

²¹ Damana dia ga vana urama, ma dia ga matoto ta ra gunan papa ra bil Sin ma tuk uro Rekob, ta ra langun Kamat. ²² Ma dia ga vana urama Negeb ma dia ga bolo vanavana Kebron ma Akiman, Sesai ma Talmi nina ra tarai Anak dia ki tana. (Di ga vatut Kebron lavurua na kilala lua ta ra pia na pal Soan ta ra gunan Aigipto.) ²³ Ma dia ga tadav ra male Eskol, ma dia ga mut vue ra ingar i ra davai na vain nina ra kopono kurene tana, ma a urua dir ga kip ia; ma dia ga kap ra vuai na goava ma ra vuai na lovo bula. ²⁴ Di ga vatang nam ra pakana ba ra male Eskol (“Kurene”), ure ra kura vain nina ra tarai Israel dia ga mut vue abara.

²⁵ Ma ba i par a ivat na vinun na bung, dia ga lilikon kan ra ginigira ta ra gunan. ²⁶ Ma dia ga vana ma dia ga tadav Moses ma Aron ma ra kor na tarai Israel ta ra bil Paran aro Kades; ma dia ga kap ra varvai pire diat ma ra kor na tarai, ma dia ga ve tar ra vuai ra gunan ta diat.

²⁷ Ma dia ga varvai pirana, ma dia ga biti: Ave ga tadav ra gunan nina u ga tulue avet upi ia, ma a dovotina i alir ma ra polo na u ma ra polo na livur; ma go ia ra vuaina. ²⁸ la kaka ra tarai nina dia ki ta ra gunan dia dekdek, ma ra umana pia na pal

di liplip bat diat ma dia ngala; ma tikai bula, ave ga gire ra tarai Anak akamana. ²⁹ A tarai Amalek dia ki aro Negeb; ma ra tarai Ket, ma ra tarai Iebus, ma ra tarai Amor dia ki ta ra lualuana; ma ra tarai Kanaan dia ki ra valvalian ma ta ra papar a Iordan bula.

³⁰ Ma Kaleb i ga vango ra tarai ta ra luaina mata i Moses, ma i ga biti: Dat a vana lulut urama, ma dat a kale; tago i tale dat upi dat a uvia pa ia. ³¹ Ma ra tarai nina dia ga vana varurung me, dia ga biti: Pa i tale dat upi dat a varubu ma ra tarai; tago dia ongor ta dat. ³² Ma dia ga kap ra kaina varvai tadav ra tarai Israel ure ra gunan ba dia ga matoto lua tana, ma dia ga biti: Go ra gunan i en vue diat dia ki tana, ra gunan ave ga vana tana ma ave ga matoto lua tana; ma ave ga gire ba ra tarai par a umana lololovina diat. ³³ Ma ave ga gire ra umana lolovina tutana tuna, ra umana natu i Anak, ta ra vuna tarai Nepilim; ma ta kaveve ginigira ave ga da ra umana kubau, ma damana bula ta kadia ginigira.

14

A tarai dia piam vue ra Luluai

¹ Ma ra kor na tarai dia ga kukukula ma ra nilai diat; ma ra tarai dia ga tangtangi ta nam ra marum. ² Ma ra tarai Israel par dia ga tata mukumuk ure Moses ma ure Aron; ma ra kor na tarai par dia ga biti ta dir: Gala ave ga mat ta ra gunan Aigipto! ba gala ave ga mat ta go ra bil! ³ Upi ra ava ra Luluai i agure avet tadav go ra gunan, upi avet a virua ta ra pakat na vinarubu? Diat a al pa kaveve umana taulai ma ra umana natu i vevet; gala na boina upi dat a lilikun mulai uro Aigipto! ⁴ Ma dia ga biti vargil dari: Dat a pilak pa tika na lualua, ma dat a lilikun mulai uro Aigipto.

⁵ Ma Moses ma Aron dir ga bura palar ta ra luaina mata i ra kivung kai ra kor na tarai Israel; ⁶ ma Iosua natu i Nun ma Kaleb natu i Iepune,

nina dir ta diat dia ga matoto lua ta ra gunan, dir ga rada kadir umana mal; ⁷ ma dir ga tata pire ra kor na tarai Israel dari: Ra gunan nina ave ga vanavana tana upi avet a matoto lua tana, ia ra bo na gunan tuna. ⁸ Gala ra Luluai i manane dat, na agure vaolo dat ta go ra gunan, ma na tabar dat me, a gunan nina i alir ra polo na u ma ra polo na livur tana. ⁹ Ia kaka koko avat a tut na varpam ure ra Luluai, ma koko avat a burutue ra tarai ta ra gunan; tago ada nian diat, di ga tak vue kadia bakbakit, ma ra Luluai i ki pire dat; koko avat a burutue diat.

¹⁰ Ma ra kor na tarai dia ga biti ba da tupar dir ma ra vat. Ma ra minamar i ra Luluai i ga vana rikai ta ra pal na varbarat pire ra tarai Israel.

¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Aivia ra bung boko go ra tarai diat a pidimuane iau? ma aivia ra bung pa diat a nurnur tagu, ure ra lavur vakilang ba iau ga pait ia livuan ta diat? ¹² Ina ubu diat ma ra kaina minait, ma ina okole vue diat, ma ina vatut ra tarai tam ba na ngala ma na dekdek ta diat.

¹³ Ma Moses i ga biti tai ra Luluai: A tarai Aigipto diat a valongore; tago u ga ben vairop go ra tarai kan diat ma ra dekdekim; ¹⁴ ma diat a varvai tana pire ra tarai nina dia ki ta go ra gunan; dia ga valongore ba u ra Luluai u ki livuan ta go ra tarai; tago dia varbobo ma u ra Luluai, ma kaum bakut i tur taun diat, ma u lualua ta diat ta ra bakut ta ra bung na keake, ma ta ra biro na iap ta ra marum. ¹⁵ Ma ona una doko go ra tarai par, a umana vuna tarai nina dia ga valongore ra ngala na varvai ure u diat a biti dari: ¹⁶ Ra Luluai i ga doko go ra tarai ta ra bil tago i mama agure vaolo diat ta ra gunan ba i ga vavalima tar ia ta diat. ¹⁷ Ma go, iau lul u, boina ba na ngala ra dekdek i ra Luluai, da u ga tatike: ¹⁸ Ra Luluai i vavabing ma ra kankan, ma i buka ma ra varmari, i pun vue ra bilak na mangamangana ma ra varpam, ma pa na valangalanga muka ra

tena varpian; na bali ka ra bilak na varpian kai ra tarai pire ra umana natu i diat ma pire ra umana bul mur ta diat tuk tar ta ra vautuluna ma ra vaivatina taun tarai. ¹⁹ Iau lul u ba una nur vue ra varpian kai go ra tarai ure kaum ngala na varmari, ma da u ga puak pa diat papa aro Aigipto ma tuk tar gori.

*A balbali kai God pire Israel
(Vart 1:34-40)*

²⁰ Ma ra Luluai i ga biti: Iau ga nur vue da kaum tinata; ²¹ ma a dovotina, da iau laun, ma da ra rakarakan a gunagunan na kor ma ra minamar i ra Luluai; ²² tago nam ra tarai nina dia gire kaugu minamar, ma kaugu lavur vakilang nina iau ga pait diat aro Aigipto ma ta ra bil, dia ga valar iau go ra vinun na pakana, ma pa dia ga torom ta ra nilaigu; ²³ a dovotina pa diat a gire ra gunan nina iau ga vavalima tar ia ta ra umana tama i diat, ma pa ta tikai ta diat dia ga pidimuane iau na gire; ²⁴ ia kaka Kaleb kaugu tultul, tago a enana ninunuk pirana, ina ben vaola ta ra gunan nina i ga vanavana tana; ma ra umana bul mur tana diat a kale. ²⁵ Ma go ra tarai Amalek ma ra tarai Kanaan dia ki ta ra male; ningene avat a lilikun uro ta ra bil ta ra nga uro ta ra Ta Meme.

²⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron dari: ²⁷ Aivia ra bung boko go ra kaina tarai diat a tata mukumuk ure iau? Iau ga valongore ra tinata na urur kai ra tarai Israel, nina dia tatike ure iau. ²⁸ Una biti ta diat: Da iau laun, ra Luluai i biti, da ava ga tatike ta ra talingagu, a dovotina ina pait ia damana ta vavat; ²⁹ a umana minat i vavat diat a mareng ta go ra bil; ma avat par di ga luk avat, da ra niluluk i vavat par ba i bolo ra ura vinun kavava kilala, nina ava ga tata mukumuk ure iau, ³⁰ a dovotina pa avat a olo ta ra gunan nina iau ga tulue ra limagu ure upi ina vaki avat i tana, ia kaka Kaleb natu i Iepune, ma Iosua natu i Nun, ³¹ ma ra umana natu

i vavat nina ava ga biti ba da al pa diat, ina agure vaolo diat, ma diat a nunure ra gunan nina ava ga pidimuane. ³² Ma ga avat, a umana minat i vavat diat a mareng ta go ra bil. ³³ Ma ra umana natu i vavat diat a balabalaure vavaguai ta ra bil a ivat na vinun na kilala, ma diat a kairane kavava lavur varpian, tuk tar ra umana minat i vavat diat a mareng ta ra bil. ³⁴ Avat a puak pa kavava lavur varpian a ivat na vinun na kilala, da ra ivat na vinun na bung ava ga matoto lua ure ra gunan tana, ma avat a nunure ba iau ki irai kan avat. ³⁵ Iau ra Luluai iau ga tata, a dovotina ina pait go pire go ra kaina tarai nina dia tut varurung ure iau; ta go ra bil diat a panie, ma diat a mat abara.

A vinun na kaina kilao dia mat

³⁶ Ma ra umana tutana, nina Moses i ga tulue diat upi diat a matoto lua ta ra gunan, ma nina dia ga lilikun ma dia vangangap ra tarai ure, tago dia ga kap ra kaina varvai ure ra gunan, ³⁷ nam ra umana tutana ba dia ga kap ra kaina varvai ure ra gunan, dia ga mat ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ra kaina minait. ³⁸ Ma Iosua natu i Nun, ma Kaleb natu i Iepune, dir ga mat valili ta diat dia ga matoto lua ure ra gunan.

*A binilua kai ra tarai Israel ta ra vinarubu aro Korma
(Vart 1:4-46)*

³⁹ Ma Moses i ga ve ra tarai Israel ta go ra lavur tinata; ma ra tarai dia ga manga tabun. ⁴⁰ Ma dia ga tut ta ra malana ikilik, ma dia ga tutua ta ra ul a luana, ma dia ga biti: Io, avet go kari, avet a vana urama ta ra pakana nina ra Luluai i ga vavalima ure; tago ave ga pait ra kaina. ⁴¹ Ma Moses i ga biti: Upi ra ava ava piam vue ra vartuluai kai ra Luluai, tag) pa avat a burat? ⁴² Koko avat a vana urama, tago ra Luluai pa i ki livuan ta vavat; upi koko kavava lavur ebar diat a ubu avat. ⁴³ Tago ra tarai Amalek ma ra tarai Kanaan dia ki aro na lua ta vavat, ma avat a virua ta ra pakat na vinarubu; ra Luluai pa

na ki maravut avat, tago ava ga vana irai kan ra nimur pire ra Luluai. ⁴⁴ la kaka dia ga valar ra vinavana urama ta ra langun na lualuana; ma ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma. Moses bula, pa dir ga irop kan ra gunan. ⁴⁵ Ma ra tarai Amalek dia ga vana ba, ma ra tarai Kanaan nina dia ki ta ra lualuana, ma dia ga ubu diat ma dia ga korot diat tuk uro Korma.

15

A varkurai ure ra tinabar

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una tata pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ba avat a olo ta ra gunan ba avat a ki tana, nina iau tabar avat me, ³ ma ava mainge ba avat a pait ta tinabar ta ra iap tadav ra Luluai, a tinabar di tun tar ia, ba ra vartabar upi da pait ot pa ra vavalima, ba ra tamarigat na vartabar, ba ta ra e na lukara, upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai, ta ra kikil na bulumakau ba ra kikil na sip: ⁴ nina i tul tar kana vartabar na nian tadav ra Luluai na tul tar ra tinabar na vuai na uma tika na vavinun na pakana valavalar na bo na plaua, di ga pota ma tika na vaivatina pakana valavalar na dangi; ⁵ ma una vaninare tika na vaivatina pakana valavalar na polo na vain ure ra tinabar na nimomo varurung ma ra tinabar di tun tar ia, ba ure ra tinabar ure tikatika na nat na Sip. ⁶ Ma ure ra sip, a tomotoina, una vaninare tika na vailimana pakana valavalar na bo na plaua, di pota ma tika na vautuluna pakana valavalar na dangi, ure ra tinabar na vuai na uma, ⁷ ma ure ra tinabar na nimomo, una tul tar tika na vautuluna pakana valavalar na polo na vain, upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai. ⁸ Ma ba u vaninare ta bulumakau ure ra tinabar di tun tar ia, ba ure ra tinabar upi da pait ot pa ra vavalima, ba ure ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai; ⁹ da tul tar ra tinabar na vuai na uma varurung ma ra bulumakau, tika na vautuluna pakana valavalar na bo na plaua di pota ma ra ngungu

valavalar na dangi. ¹⁰ Ma una tul tar ta ngungu valavalar na polo na vain ure ra tinabar na nimomo, upi ra tinabar di tun tar ia ta ra iap i ang na katkat tadav ra Luluai. ¹¹ Damana da pait ia ure tikatika na sip, ba ure tikatika na nat na sip, ba ure ra umana nat na me. ¹² Da ra niluluk i diat avat a vaninare diat, damana avat a pait ia ure tikatikai ta diat.

¹³ A umana gunan tuna diat a pait ra lavur magit dari, ba dia tul tar ra tinabar di tun tar ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai. ¹⁴ Ma gala ta vaira i ki pire vavat, ba to ia bar nina na ki pire vavat ta kavava lavur taun tarai, ma i mainge ba na tul tar ra tinabar di tun tar ia ta ra iap, i ang na katkat tadav ra Luluai; da ava pait ia, ia bula na pait ia damana. ¹⁵ Ma ure ra kivung, na kopono ko ra varkurai ure avat ma ure ra vaira nina i ki pire vavat, ia ra varkurai ba na tur vatikai ta kavava lavur taun tarai; avat ma ra vaira avat a varogop uka ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁶ Na kopono ko ra varkurai ma na kopono ko ra togotogo ure avat ma ure ra vaira nina i ki pire vavat.

¹⁷ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹⁸ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Ba ava olo ta ra gunan nina iau agure tar avat i tana, ¹⁹ na dari: ba ava en ra gem ta ra gunan, avat a tul tar ta vartabar pire ra Luluai. ²⁰ Avat a tul tar tika na kek ure ra vartabar, ta ra plaua ba avat a udu value; avat a tul tar ia ure ra tinabar na tavul a rararama vuai. ²¹ Avat a tul tar ra vartabar pire ra Luluai, ta ra plaua ba avat a udu value, ta kavava lavur taun tarai.

²² Ma ona ava rara, ma pa ava pait ot pa go ra lavur vartuluai nina ra Luluai i ga tatike tai Moses, ²³ a lavur magit ra Luluai i ga vartuluai tana pire vavat ta ra ngie i Moses, papa ra bung ba ra Luluai i ga tul tar ra vartuluai tana, ma tuk tar ta kavava lavur taun tarai; ²⁴ na dari, ona di ga pait vatuptup ia, ma ra tarai pa dia kapa ure, a tarai diat a tul tar tika na bulumakau ure ra tinabar di tun tar

ia, upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai, varurung ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, da ra togotogo ure, ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong. ²⁵ Ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure ra kor na tarai Israel par, ma da nur vue; tago ia ra nirara, ma dia ga kap kadia vartabar na nian, a tinabar di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai, ma kadia tinabar na varporong ta ra luaina mata i ra Luluai, ure kadia nirara; ²⁶ ma da nur vue ra nirara kai ra kor na tarai Israel par, ma kai ra vaira i ki pire diat; tago ra tarai par dia ga pait vatuptup ia.

²⁷ Ma gala ta tikai i pait vatuptup ra kaina, na tul tar ra me, a tana ba i kopono ko kana kilala, ure ra tinabar na varporong. ²⁸ Ma ra tena tinabar na pait ra varporong ure nina i ga rara, ba i ga pait vatuptup ra kaina, ta ra luaina mata i ra Luluai; ma da nur vue. ²⁹ Na kopono ko ra varkurai ure nina i pait vatuptup ta magit, ure ra gunan tuna pire ra tarai Israel, ma ure ra vaira i ki livuan ta diat.

³⁰ Ma nina i nunure ba i kaina ma i pait ia ka, ba ta gunan tuna ba ta vaira, i vul vakaina ra Luluai; da kutu vue nam kan kana vuna tarai. ³¹ Tago i ga pidimuane ra tinata kai ra Luluai, ma i ga piam vue kana vartuluai; da kutu vatukum vue nam, ma na puak kana varpam.

Di tupar ra tena varpam ure ra Bung Sabat

³² Ma ba ra tarai Israel dia ga ki ta ra bil, di ga tadav ra tutana ba i varurue ra davai ta ra Bung Sabat. ³³ Ma nina dia ga tadav ia ba i varurue ra davai dia ga ben ia pire Moses ma Aron, ma pire ra tarai par. ³⁴ Ma dia ga banu bat ia, tago pa di ga vaarike ba da pait ra ava tana. ³⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: A dovotina da doko nam ra tutana; ra tarai par diat a tupar ia ma ra vat ta ra papar a gunan irai. ³⁶ Ma ra tarai par dia ga ben vairop ia ta ra paparai ra gunan, ma dia ga tupar ia ma ra vat, ma i ga

mat, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses.

A marmar na kuara ta ra mal

³⁷ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ³⁸ Una tata pire ra tarai Israel, ma una ve diat upi diat a mal tar ra umana marmar na kuara ta ra ngu i kadia lavur mal, ta kadia lavur taun tarai, ma diat a vung ra kuara i blu marut ta ra marmar na kuara ta ra lavur ngu na mal; ³⁹ ma na da ra marmar na kuara ure avat, upi avat a gire, ma avat a nuk vake ra lavur vartuluai kai ra Luluai, ma avat a pait ot pa diat; upi koko avat a mur ra nuknuk i ra bala i vavat ma ra ginigira na mata i vavat, nina ava ling na vana irai vakuku tana; ⁴⁰ upi avat a nuk vake kaugu lavur vartuluai ma avat a pait ot pa diat, ma avat a gomgom ure kavava God. ⁴¹ Iau ra Luluai kavava God, nina iau ga agure vairop avat kan ra gunan Aigipto, upi ina God pire vavat; iau ra Luluai kavava God.

16

A varpam kai Kora, Datan, ma Abiram

¹ Ma Kora, natu i Isar, natu i Koat, natu i Levi, ma Datan ma Abiram, a ura natu i Eliab, ma On natu i Pelet, ta ra vuna tarai Ruben, dia ga varurue ra tarai, ² ma dia ga tut ta ra luaina mata i Moses, diat ma ta umana ta ra tarai Israel, a ura mar ma a ilima na vinun na lualua kai ra tarai, a umana tena kivung diat, ma ra umana rangrang na tutana; ³ ma dia ga tur guvai varurung ure Moses ma ure Aron, ma dia ga biti ta dir: Amur tar manga enana; tago di tar vakilang vaire ra tarai par tikatikai, ma ra Luluai i ki livuan ta diat; ta ra ava amur tar vangala pa mule amur taun ra kor na tarai kai ra Luluai?

⁴ Ma ba Moses i ga valongore i ga bura timentum; ⁵ ma i ga tata pire Kora ma ra taraina, ma i ga biti: Ta ra malana ra Luluai na vaarike nina ba kana, ma nina i ga vakilang vaire, ma na vamarave pirana; na

vamarave nina i ga pilak pa ia pirana. ⁶ Avat a pait go: Kora ma ra taraina, avat a vatur ra umana la na mi, ⁷ ma avat a vung ra iap ta diat ma ra bulit i ang na katkat bula tana ta ra luaina mata i ra Luluai ningene; ma nina ra Luluai na pilak pa ia, da vakilang vaire nam; ava tar manga enana, avat a umana natu i Levi.

⁸ Ma Moses i ga biti tai Kora: Avat a umana natu i Levi, avat a valongore: ⁹ dave, ia ra magit vakuku pire vavat, ba ra God kai Israel i ga tibe vaire avat kan ra kor na tarai Israel, ma i ga vamarave avat pirana, upi avat a varvakai ta ra pal kai ra Luluai, ma upi avat a tur ta ra luaina mata i ra kor na tarai upi avat a lue diat ta ra lotu; ¹⁰ ma ba i ga vamarave u, ma ra tara na turam a umana natu i Levi bula, avat? Dave ava anan upi avat a tena tinabar bula? ¹¹ Damana avat ma ra taraim ava ga tut varurung ure ra Luluai; ma to ia Aron upi ava tata mukumuk ure?

¹² Ma Moses i ga vartuluai upi Datan ma Abiram a ura natu i Eliab; ma dir ga biti: Pa amir a vana ubarama; ¹³ dave, ia ra magit vakuku ba u ga agure vairop avet kan ra gunan i alir ra polo na u ma ra polo na livur tana, upi una doko avet ta ra bil; upi una malamala king ta vevet? ¹⁴ Ma tikai bula, pa u ga agure tar avet ta ra gunan i alir ra polo na u ma ra polo na livur tana, ma pa u tabar avet ma ta pia ba ta uma na vain; dave, una luak vue ra kiau na mata i go ra tarai? Pa amir a vana ubarama. ¹⁵ Ma Moses i ga manga kulot, ma i ga biti tai ra Luluai: Koko una manane kadia tinabar; pa iau ga ra pa ta as ta diat, ma pa iau ga vakaina ta tikai ta diat.

¹⁶ Ma Moses i ga biti tai Kora: Ningene avat ma ra taraim par avat a tur ta ra luaina mata i ra Luluai, u ma diat ma Aron; ¹⁷ ma tikatikai ta vavat na vatur kana la na mi, ma na vung ra bulit i ang na katkat tana, ma tikatikai na kap kana la na mi ta ra luaina mata i ra Luluai, a ura mar ma a ilima na vinun na la na mi; u

bula ma Aron tikatikai na kap kana la na mi. ¹⁸ Ma tikatikai ta diat i ga vatur kana la na mi, ma i ga vung ra iap tana, ma ra bulit i ang na katkat bula, ma dia ga tur ta ra matakilalat i ra pal na varbarat varurung ma Moses ma Aron. ¹⁹ Ma Kora i ga varurue ra kor na tarai pire diat ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; ma ra minamar i ra Luluai i ga arikai pire ra kor na tarai.

²⁰ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron dari: ²¹ Amur a tur irai kan go ra tarai, upi ina vapanie lutut vue diat. ²² Ma dir ga bura timtimum ma dir ga biti: God, a God kai ra lavur launa, dave una kankanuane ra tarai par ure ra varpiam kai tikai ka? ²³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses. dari: ²⁴ Una tata pire ra tarai ma una biti: Avat a vana irai kan ra kuba i Kora, Datan ma Abiram.

²⁵ Ma Moses i ga tut ma i ga vana tadav Datan ma Abiram; ma ra umana patuana kai ra tarai Israel dia ga mur ia. ²⁶ Ma i ga tata pire ra tarai ma i ga biti: Iau lul avat, ba avat a vana irai kan ra kubakuba i ra kaina tarai, ma koko avat a bili kadia ta magit, kan da vapanie vue avat ure kadia varpiam. ²⁷ Damana dia ga vana irai kan ra kuba i Kora, Datan ma Abiram; ma Datan ma Abiram dir ga irop, ma dir ga tur ta ra matakilalat i kadir pal na mal, varurung ma kadir umana taulai ma.ra umana natu i dir.

²⁸ Ma Moses i ga biti: Avat a nunure dari ba ra Luluai i ga tulue iau upi ina pait go ra lavur papalum, ma pa dia vuna ta ra nuknukigu vakuku: ²⁹ gala go ra tarai dia mat da ra tarai dia matmat, ba gala ta mangana varmonong nina ra tarai dia nunure i tadav diat, ra Luluai pa i ga tulue iau. ³⁰ Ma gala ra Luluai na pait ta kalamana magit, ma ra pia na panganga ma na konom pa diat ma ra tarai diat, ma dia vana ba ta ra ruarua na tulungen, a umana launana; avat a matoto tana ba go ra tarai dia ga pidimuane ra Luluai.

³¹ Ma ba i ga tatike vapar go ra lavur tinata, a pia ta ra vavai diat i ga panganga varbaiai; ³² a pia i ga panganga ma i ga konom pa diat ma ra tarai ta ra kuba i diat, ma ra tarai kai Kora, ma kadia lavur tabarikik.

³³ Damana diat ma kadia tarai dia ga vana ba ta ra ruarua na tulungen, a umana launana; ma ra pia i ga paum bat diat ma dia ga virua kan ra kor na tarai. ³⁴ Ma ra tarai Israel ba dia tur kikil diat, dia ga vilau ta kadia kunukula; tago dia ga biti: Kan ra pia na konom pa dat bula. ³⁵ Ma ra iap i ga vana rikai tai ra Luluai, ma i ga vaimur vue ra ura mar ma a ilima na vinun na tarai nina dia ga pait ra tinabar na mi.

³⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ³⁷ Una tata pire Eleasar, natu i Aron, ra tena tinabar, upi na kap ra umana la na mi kan ra iap, ma una imire varbaiane ra iap abara; tago dia tabu; ³⁸ a umana la na mi kai go ra tarai nina dia ga pait ra kaina ma dia ga virua ure, da tut vapalar diat upi da vung vapetep tar diat ta ra uguugu na vartabar; tago dia ga tul tar diat ta ra luaina mata i ra Luluai, damana diat a tabu; ma diat a da ra vakilang pire ra tarai Israel.

³⁹ Ma Eleasar ra tena tinabar i ga kap ra umana la na mi na palariam gobol, nina diat dia ga virua dia ga tul tar diat; ma di ga tut vapalar diat upi da vung vapetep tar diat ta ra uguugu na vartabar; ⁴⁰ upi ra magit na varvanuknuk pire ra tarai Israel dari, ba pa ta tutana vakuku, nina vakir a bul mur tai Aron, na vana maravai upi na tul tar ra tinabar na mi ta ra luaina mata i ra Luluai, kan na da Kora ma ra taraina; da ra Luluai i ga tatike ta ra ngie i Moses.

⁴¹ Ma ta ra kubakene ra kor na tarai Israel par dia ga tata mukumuk ure Moses ma ure Aron, ma dia ga biti: Amur ga doko ra tarai kai ra Luluai. ⁴² Ma ba ra kor, na tarai dia ga tut varurung ure Moses ma ure Aron, dia ga gigira uro ta ra pal na varbarat; ma gire, a bakut i ga pulu ia, ma ra minamar i ra Luluai i ga

vana rikai. ⁴³ Ma Moses ma Aron dir ga vana ta ra mata na pal na varbarat.

⁴⁴ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ⁴⁵ Amur a tur irai kan go ra tarai upi ina vapaine lulut vue diat. Ma dir ga bura timtimum. ⁴⁶ Ma Moses i ga biti tai Aron: Una kap kaum la na mi, ma una vung ra iap tana kan ra uguugu na vartabar, ma una vung ra bulit i ang na katkat tana, ma una kap lolole tadav ra kor na tarai, ma una pait ra varporong ure diat; tago ra kankan kai ra Luluai i ga vana rikai ma ra kaina minait i tar vut. ⁴⁷ Ma Aron i ga kakap da Moses i ga vatang ia ma i ga vutvut pire ra kor na tarai; io, ra kaina minait i ga tar tur pa ia upi na monong diat, ma i ga vung tar ra bulit i ang na katkat, ma i ga pait ra varporong ure ra tarai. ⁴⁸ Ma i ga tur livuan ta ra umana minat ma ra umana launa; ma ra kaina minait i ga par. ⁴⁹ A vinun ma a ivat na arip ma lavurua na mar dia ga mat ta ra kaina minait, (ma ta ra umana mulai dia ga mat ta ra mangamangana kai Kora). ⁵⁰ Ma Aron i ga lilikun pire Moses ta ra matakilalat i ra pal na varbarat; ma ra kaina minait i ga par.

17

A buka kai Aron

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una tata pire ra tarai Israel, ma una vatur vake ta ra umana lualua kai ra umana vuna tarai a vinun ma a ura buka, ure ra umana vuna tarai tikatikai; ma una tumu ra iang i tikatikai ta kana buka. ³ Ma una tumu ra iang i Aron ta ra buka ure ra vuna tarai Levi; ma tikatika na lualua na vuna tarai na vung tika na buka. ⁴ Ma una vung diat ta ra pal na varbarat ta ra luaina mata i ra tinata, aina dor varvarbarat tana. ⁵ Ma na dari: ra buka kai nina iau pilak pa ia na gol; ma ina vango ra umana tinata mukumuk kai ra tarai Israel kan iau, nina dia tata mukumuk me ure amur.

⁶ Ma Moses i ga tata pire ra tarai Israel, ma kadia lavur lualua dia ga tul tar ra vinun ma a ura buka tana, ure tikitika na lualua da kadia umana vuna tarai; ma ra buka kai Aron i ga ki livuan ta diat. ⁷ Ma Moses i ga vung ra umana buka ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra pal ure ra tinata. ⁸ Ma i ga ningene, ma Moses i ga ruk ta ra pal ure ra tinata; ma gire, a buka kai Aron ure ra vuna tarai Levi i tar gol; ma i buk rikai, ma i pupu, ma i vuai ra vuaina. ⁹ Ma Moses i ga kap vaarike ra umana buka kan ra mata i ra Luluai pire ra tarai Israel par; ma dia ga gigira, ma tikitikai i ga vatur vake kana buka.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vung mule ra buka kai Aron ta ra luaina mata i ra tinata, ma da vung vake upi ra vakilang ure ra tarai na varpiam; upi una vamutue kadia lavur tinata mukumuk ure iau, upi koko diat a mat. ¹¹ Moses i ga pait ia damana; i ga pait ia da ra Luluai i ga vartuluai pirana.

¹² Ma ra tarai Israel dia ga tata pire Moses, ma dia ga biti: Ea, ave to na virua, ave tar rara, ave tar rara parika. ¹³ Nina i vana maravai, i vana maravai tadav ra pal kai ra Luluai, na mat; dave avet a virua par?

18

A tiniba na nian ki ra tena tinabar ma ra tarai Levi

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Aron: Avat ma ra umana natum ma kaum apik na tarai avat a puak ra varpiam ure ra gomgom na pal; ma avat ma ra umana natum avat a puak ra varpiam ure kavava kini na tena tinabar. ² Ma ra tara na turam ta ra vuna tarai Levi, a vuna tarai kai tamam, una ben vamarave diat, upi diat a tur maravut u, ma diat a toratorom tam; ma avat ma ra umana natum avat a ki ta ra luaina mata i ra pal ure ra tinata. ³ Ma diat a torom ta kaum vartuluai, ma ra vartuluai ure ra pal na mal; ia kaka, koko diat a

vana maravai tadav ra umana gomgom na la ma tadav ra uguugu na vartabar, upi koko diat a mat, diat ba avat. ⁴ Ma diat a tur maravut u, ma diat a torom ta ra vartuluai ure ra pal na varbarat, ure ra lavur varvakai tana; ma ra tutana vakuku pa na vana maravai pire vavat. ⁵ Ma avat a pait ra lavur papalum ta ra gomgom na pal ma ta ra uguugu na vartabar; upi koko ta kankan mulai na vana rikai taun ra tarai Israel. ⁶ Gire, iau ga tibe ra tara na tura i vavat ra vuna tarai Levi ta diat ra tarai Israel; iau tabar avat ma diat, a vartabar tadav ra Luluai, upi diat a varvakai ta ra pal na varbarat. ⁷ Ma avat ma ra umana natum avat a pait ra tiniba na tena tinabar, ure ra lavur magit ta ra uguugu na vartabar, ma ta ra bala na pal; avat a kudakudar vatikai; iau tabar avat ma ra tiniba na tena tinabar; ma nina ra tutana vakuku ba na vana maravai, da doka.

⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Aron: Gire, iau ga tabar u ma ra tiniba ta kaugu lavur tinabar, maia, iau ga tabar u ma ra lavur magit ba ra tarai Israel dia vatabue diat; kaum tiniba diat, ma ra tiniba kai ra umana natum vatikai. ⁹ Kaum tiniba ta ra magit i gomgom kakit ta ra iap na dari: kadia lavur vartabar na nian: kadia lavur tinabar na vuai na uma, kadia lavur tinabar na varporong, kadia lavur tinabar na nirara, nina dia tul tar ia tagu, na gomgom kakit piram ma pire ra umana natum. ¹⁰ Una ian tana da ra magit i gomgom kakit; a lavur tutana diat a ian tana; na gomgom piram.

¹¹ Ma go bula kaum: ra tinabar di tul tar ia, a lavur tinabar na tutuluai kai ra tarai Israel; iau ga tul tar diat tam, ma tai ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, kavava tiniba vatikai; diat par dia gomgom ta ra kubam diat a ian tana. ¹² Iau ga tabar u ma ra bo na dangi, ma ra bo na vuai na vain, ma ra kon, ra lavur luaina vuai e ba dia tul tar ia tai ra Luluai. ¹³ A luaina vuai e ta ra lavur vunuanai ba dia kap ia pire ra Luluai, kaum; diat par dia

gomgom ta ra kubam diat a ian tana. ¹⁴ Kaum ra lavur magit di ga vatabue ta ra gunan Israel. ¹⁵ Kaum ra lavur luaina kinakava, ba di tul tar ia tai ra Luluai, a tarai ma ra lavur vavaguai; ia kaka una kia valaun ra lavur luaina natu i ra tarai, ma una kia valaun ra lavur luaina nat na vavaguai nina pa dia gomgom. ¹⁶ Una kia valaun diat ba dia laun vue tika na gai, ma una vatang ra matai diat ba ra ilima na mamat na silva, da ra mamat kai ra gomgom na pal, nina a vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns) tana. ¹⁷ Ma ra luaina nat na bulumakau, ma ra luaina nat na sip, ma ra luaina nat na me, koko una kia valaun diat; diat a gomgom; una apur ra uguugu na vartabar ma ra gapu i diat, ma una tun ra bira i diat ure ra tinabar di tun tar ia, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai. ¹⁸ Ma ra vio i diat kaum, da kaum ra bongobongo di tulue ma ra kelakelegi ta ra lima tuna. ¹⁹ Iau ga tul tar ra lavur tinabar i gomgom tam, nina ra tarai Israel dia tabar ra Luluai me, tam ma tai ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, kavava tiniba vatikai; ia ra kunubu na solt vatikai ta ra luaina mata i ra Luluai piram ma pire ra lavur bul mur tam.

²⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Aron: Pa una kakalai ta kadia gunan ma pa kaum ta tiniba livuan ta diat; iau kaum tiniba ma kaum kakalai livuan pire ra tarai Israel.

²¹ Ma gire, iau ga tul tar ra vavinununa ta ra lavur magit tai Israel pire ra tarai Levi upi kadia tiniba, ure ra papalum ba dia pait ia, kadia varvakai ta ra pal na varbarat. ²² Ma papa go koko ra tarai Israel diat a vana maravai ta ra pal na varbarat kan diat a kap tar ra varpiam ma diat a mat. ²³ Ma ra tarai Levi diat a varvakai ta ra pal na varbarat, ma diat iat diat a kap tar kadia mangana varpiam; na da ra varkurai vatvatikai ta kavava lavur taun tarai, ma pa diat a kakalai livuan pire ra tarai Israel. ²⁴ Tago ra vavinununa ta ra lavur magit kai ra tarai Israel,

nina dia kap tabar ra Luluai me, iau ga tul tar ia pire ra tarai Levi upi kadia tiniba; kari iau ga biti ta diat: Pa avat a kakalai livuan pire ra tarai Israel.

²⁵ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ²⁶ Tikai bula, una tata pire ra tarai Levi, ma una biti ta diat: Ba ava vatur vake ta vavinununa tai ra tarai Israel, nina iau ga tul tar ia ta vavat upi kavava tiniba, avat a kabila tul tar ra tinabar tana pire ra Luluai, ta vavinununa tana. ²⁷ Ma kavava tinabar na da ra kon ta ra pal na rararama vuai ma ra polo na vain ta ra tung na bingbing vain pire vavat. ²⁸ Damana avat a kabila tul tar ra tinabar tadav ra Luluai ta ra vavinununa nina ava vatur vake tai ra tarai Israel; ma avat a tul tar ra tinabar kai ra Luluai tana pire Aron ra tena tinabar. ²⁹ Ta kavava lavur vartabar avat a tul tar ra lavur tinabar kai ra Luluai ta ra magit i boina kakit, nam ra pakana tana na gomgom.

³⁰ Damana una biti ta diat: Ba ava tar tul tar ra magit i boina kakit tana, na da ra magit ta ra pal na rararama vuai, ma ra magit ta ra tung na bingbing vain pire ra tarai Levi. ³¹ Ma avat a ian tana ta kavava lavur pakana, avat ma diat ta ra kubakuba i vavat; ia kavava vapuak ure kavava varvakai ta ra pal na varbarat. ³² Ma pa avat a puak ra varpiam ure, ba ava tar tul tar ra magit i boina kakit tana; ma koko avat a papait vakuku ma ra magit ba ra tarai Israel dia vagomgom ia, kan avat a mat.

19

A varvagomgom ure diat pa dia gomgom

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Aron dari: ² Go ia ra varkurai na varvateten nina ra Luluai i ga vartuluai tana dari: Una tata pire ra tarai Israel upi diat a kap ta kubar na bulumakau piram, a tana nina i ko kakit ma pa di ga vung ra kip tana. ³ Ma avat a tul tar ia tai Eleasar ra tena tinabar, ma na ben vaire ta

ra papar a gunan, ma da doka ta ra luaina matana; ⁴ ma Eleasar ra tena tinabar na vadudu ra kaka na limana ta ra gapuna, ma na pikire tar ra gapuna ta ra mata na pal na varbarat lavurua na pakana; ⁵ ma da tun vue ra bulumakau ta ra luaina matana; da tun vue ra palina ma ra viono ma ra gapuna ma ra puta tana; ⁶ ma ra tena tinabar na vatur ra davai na tagatagal, ma ra isop, ma ra mal meme, ma na vue tarie diat ta ra ul a iap na bulumakau. ⁷ Ma ra tena tinabar na puk kana lavur mal, ma na gumu ta ra tava, ma namur na ruk ta ra gunan, ma ra tena tinabar pa na gomgom tuk na ravian. ⁸ Ma nina i ga tun vue na puk kana lavur mal, ma na gumu ta ra tava, ma pa na gomgom tuk na ravian. ⁹ Ma tikai ba i gomgom na varurue ra kabu i ra bulumakau, ma na vung ia ta ra pakana i gomgom ta ra papar a gunan, ma da vung vake ure ra kor na tarai Israel ure ra tava ba na tak vue ra varpiam. ¹⁰ Ma nina i ga varurue ra kabu i ra bulumakau na puk kana lavur mal ma pa na gomgom tuk na ravian; na da ra varkurai vatvatikai pire ra tarai Israel ma pire ra vaira nina i ki livuan ta diat.

¹¹ Nina i bili ra minat i ta tikai pa na gomgom a lavurua na bung; ¹² na vagomgom ia iat mulai ma ra tava ta ra vautuluna bung ma ta ra valavuruana bung bula ma damana na gomgom; ma gala pa i vagomgom ia iat mulai ta ra vautuluna bung, pa na gomgom ta ra valavuruana bung. ¹³ Nina i bili ra minat i ta tikai ma pa i vagomgom ia iat mulai, i vadur ra pal tabu kai ra Luluai; pa na gomgom tago pa di ga apur ia ma ra tava ure ra dur; a duruna i ki boko.

¹⁴ Go ia ra varkurai ba ta tikai i mat ta ra pal na mal; diat par dia ruk ta ra pal na mal, ma diat par dia ki tana, pa diat a gomgom ure lavurua na bung. ¹⁵ Ma ra lavur la nina pa di vi ta tubatuba tana pa diat a gomgom.

¹⁶ Ma nina i vanavana ara ra pia ma i bili ta tikai ba di ga doka ta ra

vinarubu, ba ta minat, ba ta ur na tutana, ba ta pia na pupunang, pa na gomgom a lavurua na bung.

¹⁷ Ma ure nina pa i gomgom da tak pa ra kabu i ra tinabar na varporong ba di ga tun ia, ma da vung ra gomgom na tava varurung me ta ra la; ¹⁸ ma ta tikai nina i gomgom na vatur ra isop, ma na vadudu ia ta ra tava, ma na apur ra pal na mal, ma ra lavur la tana, ma ra tarai ba dia ki tana, ba nina i bili ra ur, ba ta tikai di ga doka, ba ta minat, ba ta pia na pupunang; ¹⁹ ma nina i gomgom na apur nina pa i gomgom ta ra vautuluna bung, ma ta ra valavuruana bung bula; ma ta ra valavuruana bung na vagomgom ia; na puk kana lavur mal, ma na gumu ta ra tava, ma na gomgom ta ra ravian. ²⁰ Ma nina pa i gomgom, ma pa i vagomgom ia iat mulai, da kutu vue nam kan ra kor na tarai, tago i ga vadur ra gomgom na pal kai ra Luluai; pa di ga apur ia ma ra tava ure ra dur; pa i gomgom.

²¹ Na da ra varkurai vatvatikai pire diat; ma nina i apure ra tava ure ra dur; na puk kana lavur mal; ma nina i bili ra tava ure ra dur pa na gomgom tuk na ravian. ²² Ma ra magit ba nina pa i gomgom i bili ia pa na gomgom; ma ona ta tikai i bili ia pa na gomgom tuk na ravian.

20

A tava ta ra vat ki (Niir 17:1-7)

¹ Ma ra tarai Israel, a kor na tarai par, dia ga tadav ra bil Sin ta ra luaina gai; ma ra tarai dia ga ki aro Kades; ma Miriam i ga mat abara, ma di ga punang ia ie.

² Ma pa ta tava abara pi ure ra kor na tarai; ma dia ga tut varurung ure Moses ma ure Aron. ³ Ma ra tarai dia ga varngangar ma Moses, ma dia ga biti dari: Gala na boina, gala ave ga mat ta ra bung ba ra tara na tura i vevet dia ga mat ta ra luaina mata i ra Luluai! ⁴ Upi ra ava amur ga agure ra kor na tarai kai ra Luluai tadav

go ra bil, upi avet a mat ati, avet ma kaveve lavur vavaguai? ⁵ Ma ta ra ava amur ga ben vairop avet kan aro Aigipto, upi avet a tadav go ra kaina pakana? Vakir ia ra gunan ba ta kon tana, ba ta vuai na lovo, ba ta vuai na vain, ba ta vuai na goava; ma tikai bula, pa ta tava na nimomo tana.

⁶ Ma Moses ma Aron dir ga vana kan ra kor na tarai tadav ra matak-ilalat i ra pal na varbarat, ma dir ga bura timtimum; ma ra minamar i ra Luluai i ga vana rikai pire dir. ⁷ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ⁸ Una vatur ra buka, ma una varurue ra kor na tarai, amur ma turam Aron, ma amur a tata pire ra vat ki ta ra luaina mata i diat, upi ra tava na ninim rikai tana; ma una pait vaarike ra tava ta ra vat ki ure diat; damana una vamomo ra kor na tarai ma kadia lavur vavaguai.

⁹ Ma Moses i ga vatur ra buka ta ra luaina mata i ra Luluai da i ga vartuluai pirana. ¹⁰ Ma Moses ma Aron dir ga varurue ra kor na tarai pire ra vat ki, ma i ga biti ta diat: Go avat a valongore, avat a tarai na varpam; amir a pait vaarike, laka, ta tava ta go ra vat ki ure avat? ¹¹ Ma Moses i ga tulue ra limana, ma i ga kita ra vat ki ma kana buka a ura pakana; ma ra ngala na tava i ga ninim rikai, ma ra tarai dia ga momo, ma kadia lavur vavaguai bula.

¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses ma Aron: Tago pa amur ga nurnur tagu, upi amur a vaarike kaugu lia na kini ta ra mata i ra tarai Israel, pa amur a agure vaolo go ra kor na tarai tar ta ra gunan ba iau ga tabar diat me.

¹³ Go ia ra tava Meriba (“Varn-gangar”); tago ra tarai Israel dia ga varngangar ma ra Luluai, ma i ga vaarike kana lia na kiki pire diat.

Edom i tur bat ra tarai Israel

¹⁴ Ma Moses i ga tulue ta umana tultul maro Kades tadav ra king Edom: Turam Israel i biti dari: U nunure ra lavur magit ba dia ga monong avet; ¹⁵ a umana tama i vevet dia ga vana ur uro Aigipto, ma

ave ga ki vavuan aro Aigipto; ma ra tarai Aigipto dia ga vakavakaina avet ma ra umana tama i vevet; ¹⁶ ma ba ave ga kail tadav ra Luluai, i ga valongore ra nilai vevet, ma i ga tulue ra angelo, ma i ga agure vairop avet kan aro Aigipto; io, ave ki Kades, a pia na pal ta kaum langun; ¹⁷ iau lul u ba avet a vana vurbolo ta kaum gunan; pa avet a rua ta uma ba ta uma na vain, ma pa avet a mome ra tava ta ra umana kivu; avet a vanavana alalu ka ta ra nga tur kai ra king, pa avet a vana irai ta ra papar a lima tuna ba ta ra maira, tuk ave tar bolo vurakit kan kaum langun. ¹⁸ Ma Edom i ga biti tana: Koko avat a bolo iau, kan ina tut ma ra pakat na vinarubu ure avat. ¹⁹ Ma ra tarai Israel dia ga biti tana: Avet a vana ka urama ta go ra nga tur; ma gala ave momo ta kaum tava, avet ma kaveve lavur vavaguai, avet a kul ia piram; una nur vue avet upi avet a vanavana vurbolo ko, ma pa ta magit mulai. ²⁰ Ma i ga biti: Pa avat a bolo. Ma Edom i ga tut ure ma ra ngala na kor ma ra dekdek na loko na tarai na vinarubu. ²¹ Damana Edom pa i ga mulaot ba Israel na vana vurbolo ta kana langun; ma Israel i ga vana irai kan ia.

Aron i mat ta ra ul a luana Or

²² Ma dia ga vanavana papa aro Kades; ma ra kor na tarai Israel par dia ga tadav ra luana Or. ²³ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ma Aron ta ra luana Or pire ra langun ta ra gunan Edom, dari: ²⁴ Aron na mat; tago pa na olo ta ra gunan ba iau ga tul tar ia pire ra tarai Israel, tago amur ga piam vue kaugu tinata ta ra tava Meriba. ²⁵ Una agure Aron ma Eleasar natuna, ma una ben dir urama ra ul a luana Or; ²⁶ Ma una ule vue ra umana mal kai Aron, ma una ule tar diat tai Eleasar natuna; ma Aron na tapula ma na mat abara.

²⁷ Ma Moses i ga pait ia da ra vartuluai kai ra Luluai pirana; ma dital ga tutua ta ra ul a luana Or ta ra mata i ra tarai. ²⁸ Ma Moses i ga ule vue ra umana mal kai Aron, ma i

ga ule tar diat tai Eleasar natuna; ma Aron i ga mat arama ra ul a luana; ma Moses ma Eleasar dir ga vana ba kan ra luana. ²⁹ Ma ba ra tarai par ta ra kuba i Israel dia ga gire ba Aron i ga mat, dia ga tangie Aron a utul a vinun na bung.

21

A tarai Kanaan dia vakaian ra tara Israel

¹ Ba ra king Arad, a te Kanaan, nina i ga ki aro Negeb, i ga valongore ra varvai ba ra tarai Israel dia vanavana ta ra nga Atarim, dia ga varubu ma ra tarai Israel, ma i ga kinim pa ta umana ta diat. ² Ma Israel i ga vavalima ta ra luaina mata i ra Luluai ma i ga biti: Ona una tul tar go ra tarai ta ra limagu, ina nila vakakit vue kadia lavur pia na pal. ³ Ma ra Luluai i ga torom ta ra nilai Israel, ma i ga tul tar ra tarai Kanaan; ma dia ga nila vakakit vue diat ma kadia lavur pia na pal; ma di ga vatang ra iang i nam ra pakana ba Korma.

A umana varkarat na vui

⁴ Ma dia ga vanavana papa aro ra luana Or ta ra nga uro ra Ta Meme, upi diat a vana liliai kan ra gunan Edom; ma ra nuknuk i ra tarai i ga bilua ta ra nga. ⁵ Ma ra tarai dia ga tata na urur ure God ma ure Moses: Upi ra ava amur ga ben vairop avet kan aro Aigipto upi avet a mat ta ra bil? Tago pa ta nian ma pa ta tava; ma ave milamila ta go ra nian vakuku.

⁶ Ma ra Luluai i ga tulue ra umana varkarat na vui livuan pire ra tarai, ma dia ga karat diat; ma mangoro ta ra tarai Israel dia ga mat. ⁷ Ma ra tarai dia ga tadav Moses ma dia ga biti: Ave ga pait ra kaina, tago ave ga tata na urur ure ra Luluai ma ure u; una araring tadav ra Luluai, upi na tak vue ra umana vui kan avet. Ma Moses i ga araring ure ra tarai. ⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una pait ta varkarat na vui ma una vatur ia tai ta davai; ma na dari, ba nina ba ra vui i ga karat ia na gire, na laun.

⁹ Ma Moses i ga pait ra vui ma ra palariam gobol, ma i ga vatur ia tai ta davai; ma i ga dari: ona ta vui i ga karat ta tikai, ba i lingan upi ra vui na palariam, na laun.

A tarai Israel dia vanavana kiki Moab

¹⁰ Ma ra tarai Israel dia ga vanavana, ma dia ga vavatur aro Obot. ¹¹ Ma dia ga vanavana papa aro Obot, ina dia ga vavatur aro Ieabarim, ta ra bil pire ra langun Moab, ta ra papar ba ra keake i vana rikai tana. ¹² Dia ga vanavana papa aro, ma dia ga vavatur ta ra male Sered.

¹³ Dia ga vanavana papa aro, ma dia ga vavatur ta ra papar a Amon maro, nina i ki ta ra bil pire ra langun kai ra tarai Amor; tago Amon ia ra langun kai Moab, livuan Moab ma ra tarai Amor. ¹⁴ Damana ra tinata ta ra Buk ure ra umana Vinarubu kai ra Luluai:

Vaeb aro Supa,

Ma ra malamale Amon,

¹⁵ Ma ra papar a male,

Nina i tadav ra kiki kai Ar,

Ma i lingan upi ra langun kai Moab.

¹⁶ Ma papa aro dia ga vanavana tuk uro Ber, nina ra kivu ba ra Luluai i ga biti tai Moses ure: Una varurue ra tarai, ma ina vamomo diat ma ra tava.

¹⁷ Ma ra tarai Israel dia ga kaile go ra kakailai:

U a kivu una ninim rikai; avat a kakailai pirana:

¹⁸ A kivu, nina ra umana luluai dia ga tikan tadav ia,

Ma ra umana ngalangala kai ra tarai dia ga kal ia,

Ma ra buka na varkurai, ma kadia umana buka. Ma dia ga vanavana papa aro ta ra bil tuk uro Matana;

¹⁹ ma papa aro Matana tuk uro Nakaliel, ma papa aro Nakaliel tuk uro Bamot; ²⁰ ma papa aro Bamot tuk uro ra male ta ra langun kai Moab pire ra ul a luana Pisga, nina i gigira ba ura ra bil.

Israel i uvia pa Sikon
(Vart 2:26-37)

²¹ Ma Israel i ga tulue ta umana tultul tadav Sikon, a king kai ra tarai Amor; ma i ga biti: ²² Iau lul u ba ina vana vurbolo ta kaum gunan; pa avet a vana irai tadav ta uma, ba tadav ta uma na vain; pa avet a momo ta ra tava ta ra umana kivu; avet a vanavana ka ta ra nga tur kai ra king, tuk ave tar bolo vurakit kan kaum langun.

²³ Ma Sikon pa i ga mulaot ba Israel na bolo ta kana langun; ma Sikon i ga varurue kana loko na tarai, ma i ga tut ure Israel uro ta ra bil, ma i ga vana tadav Iasa; ma dia ga varubu ma Israel. ²⁴ Ma Israel i ga ub ia ma ra pakat na vinarubu, ma i ga kale kana gunan papa Amon tuk uro Iabok ta ra langun kai ra tarai Amon, tago ra langun kai ra tarai Amon i ga dekdek.

²⁵ Ma Israel i ga kale go ra lavur pia na pal; ma Israel i ga ki ta ra lavur pia na pal kai ra tarai Amor; tai Kesbon, ma ta kana lavur pia na pal.

²⁶ Tago Kesbon ia ra pia na pal kai Sikon, a king kai ra tarai Amor; nina dir ga varubu ma ra king Moab lua, ma i ga kap pa kana pia parika kan ra limana, tuk uro Amon. ²⁷ Damana ra umana tena pit kakailai dia biti:

Avat a vana Kesbon,
Boina ba da pait ra pia na pal kai Sikon ma da vatut ia;

²⁸ Tago ra iap i ga vana rikai tai Kesbon,
Ma ra birao ta ra pia na pal kai Sikon;
I ga vaimur vue Ar-Moab,
Ma ra umana luluai ta ra lualuana Amon.

²⁹ Na kaina tam, Moab!
Avat a malari, avat a tarai kai Kemos;
I ga tul tar kana umana bul tutana upi diat a puiap,
Ma kana umana bul vavina upi ra kini na vilavilau,
Pire Sikon, a king kai ra tarai Amor.

³⁰ Damana ra umana bul mur ta diat dia ga virua,
Papa Kesbon tuk uro Dibon,
Ave ga varli

Tuk ra iap i ga tadav ra gunan Medeba.

Israel i uvia pa Og maro Basan
(Vart 3:1-11)

³¹ Damana ra tarai Israel dia ga ki ta ra gunan kai ra tarai Amor. ³² Ma Moses i ga vartuluai upi diat a makila lua ure Iaser; ma dia ga kale ra umana pia na pal tana, ma dia ga korot vue ra tarai Amor nina dia ga ki tana.

³³ Ma dia ga vana likun ta ra nga uro Basan; ma Og, a king Basan, i ga tut ure diat, diat ma kana loko na tarai, upi diat a varubu aro Edrei.

³⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Koko una burutue; tago iau ga tul tar ia ta ra limam, diat ma kana tarai ma kana gunan bula; ma una pait ia pirana da u ga pait ia pire Sikon a king kai ra tarai Amor; nina i ga ki Kesbon. ³⁵ Damana dia ga ubu diat ma ra umana natuna, ma kana tarai, tuk tar pa ta tikai i ga laun valili; ma dia ga kale kana gunan.

22

Balak i vartuluai pire Balam

¹ Ma ra tarai Israel dia ga vana-vana, ma dia ga vatur kadia lavur pal na mal ta ra tamataman Moab ta ra papar a Iordan maro tai Ieriko.

² Ma Balak natu i Sipor i ga gire ra lavur magit Israel i ga pait ia pire ra tarai Amor. ³ Ma Moab i ga burutue ra tarai, tago dia ga mangoro; ma Moab i ga ururian ure ra tarai Israel.

⁴ Ma Moab i ga biti tai ra umana patuana kai ra tarai Midian: Go ra ngala na kor na en vue ra lavur magit kikel dat, da ra bulumakau i en vue ra vura. Ma Balak natu i Sipor i ga ki na king aro Moab ta nam ra e. ⁵ Ma i ga tulue ta umana tultul tadav Balam natu i Beor, uro Petor ta ra papar a tava alir ta ra gunan Amau, upi da ting pa ia, ma i ga biti: Gire, tika na vuna tarai i tar vana kan Aigipto; io, go dia kor ta ra gunagunan, ma dia ki marave iau; ⁶ damana iau lul u ba una mai ma una tata vakaina go ra tarai; (tago dia manga ongor tagu);

upi kan ina uvia pa diat ma dor a ubu diat, ma ina korot vue diat kan ra gunan; tago iau nunure ba aina u tata vadoane na ti doan, ma nina u tata vakaina na kaina iat.

⁷ Ma ra umana patuana Moab ma ra umana patuana Midian dia ga vana ma ra varkul ta ra lima i diat; ma dia ga tadav Balam, ma dia ga vaarike ra tinata kai Balak pirana. ⁸ Ma i ga biti ta diat: Avat a ki ati go i marum, ma ina ga ve mule avat da ra Luluai na tata piragu; ma ra umana luluai Moab dia ga ki pire Balam. ⁹ Ma God i ga tadav Balam ma i ga biti: la go ra tarai piram? ¹⁰ Ma Balam i ga biti tai God: Balak, natu i Sipor, a king Moab, i ga vartuluai piragu, ma i ga biti: ¹¹ Gire, ra tarai nina dia ga vana kan Aigipto, dia kor ta ra gunagunan; una mai, una tata vakaina diat; upi kan ina uvia pa diat, ma ina korot vue diat. ¹² Ma God i ga biti tai Balam: Koko avat a varagur ma diat; koko una tata vakaina ra tarai; tago dia ti doan. ¹³ Ma Balam i ga tut ta ra malana, ma i ga biti ta ra umana luluai kai Balak: Avat a vana ta kavava gunan; tago ra Luluai pa i mulaot ba dat a varagur. ¹⁴ Ma ra umana luluai Moab dia ga tut ma dia ga vana tadav Balak ma dia ga biti: Balam pa i mulaot ba avet a varagur.

¹⁵ Ma Balak i ga tulue ta mangoro na luluai mulai, ma diat a umana vatang na tutana ta diat lua. ¹⁶ Ma dia ga tadav Balam, ma dia ga biti tana: Balak natu i Sipor i biti dari, Iau lul u ba koko ta magit na tur bat u kan ra vinavana uti piragu; ¹⁷ tago ina pait ra ngala na magit na variru piram, ma nam ba una vatang upi ia piragu ina pait ia; kari iau lul u ba una mai, una tata vakaina go ra tarai. ¹⁸ Ma Balam i ga tata bali ra umana tultul kai Balak dari: Gala Balak na tabar iau ma ra kubana i buka ma ra silva ma ra goled, pa iau pait valar pa ia ba ina lake ra tinata kai ra Luluai kaugu God, ba ta magit i ikilik, ba ta magit i ngala. ¹⁹ Damana iau lul avat ba avat a ki boko ati go i marum

mulai, upi ina nunure ba ava mulai ra Luluai na tatike piragu. ²⁰ Ma God i ga tadav Balam ta ra marum, ma i ga biti tana: Ba ra tarai dia tar pot upi diat a ting pa u, una tut ma avat a varagur; ma una pait ika nam ra tinata ba ina tatike piram.

Ra angelo ma ra as kai Balam

²¹ Ma Balam i ga tut ta ra malana, ma i ga vaninare kana as, ma dia ga varagur ma ra umana luluai Moab. ²² Ma ra kankan kai God i ga tut tago i ga vana; ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur bat ia ta ra nga. Ma i ga ki kana as, dital ma kana ura tultul. ²³ Ma ra as i ga gire ra angelo kai ra Luluai, i tur ta ra nga, ina i ga ele pa kana pakat na vinarubu ma ra limana; ma ra as i ga vana irai kan ra nga uro ta ra bala na uma; ma Balam i ga kita ra as upi na valilikun ia tar ta ra nga.

²⁴ Ma ra angelo kai ra Luluai i tur ta ra nga varvaim livuan ta ra ura uma na vain ma ra liplip ta ra ura papar a nga. ²⁵ Ma ra as i ga gire ra angelo kai ra Luluai ma i ga tur bokon ta ra papar a liplip ma i ga kabin ra kau i Balam ta ra liplip; ma i ga kita mule.

²⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vana uro na lua, ma i ga tur ta ra nga varvaim, ba pa ta maup tana upi da lingan ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira. ²⁷ Ma ra as i ga gire ra angelo kai ra Luluai, ma i ga va ta ra vavai Balam; ma Balam i ga kankan, ma i ga kita ra as ma kana buka.

²⁸ Ma ra Luluai i ga papa ra ngie i ra as, ma i ga biti tai Balam: Ava iau tar pait ia piram, upi go u kita iau a utul a pakana? ²⁹ Ma Balam i ga biti ta ra as: Tago u tar papait na varvaula ma iau; gala ta pakat ta ra limagu, gala iau tar doko u. ³⁰ Ma ra as i ga biti tai Balam: Vakir iau kaum as laka, nina u ga kiki tana ta kaum nilaun par tuk go? Dave, kaugu mangamangana piram i ga dari lua? Ma i ga varpuai ba, Pata.

³¹ Ma ra Luluai i ga vakapa ra mata i Balam, ma i ga gire ra angelo kai ra Luluai i ga tur ta ra nga ma i ga ele pa kana pakat na vinarubu ma ra limana; ma i ga tur ruru ma i ga va timtibum. ³² Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tana: Upi ra ava u tar kita kaum as go ra utul a pakana? Gire, iau tar vana rikai upi ina tur bat u, tago kaum nga i kaina ta ra luaina matagu. ³³ Ma ra as i tar gire iau, ma i tar vana irai kan iau ta go ra utul a pakana; gala pa i tar vana irai kan iau, gala iau tar doko u ma iau tar valaun ia. ³⁴ Ma Balam i ga biti tai ra angelo kai ra Luluai: Iau tar pait ra kaina; tago pa iau tar nunure ba u tar tur bat iau ta ra nga; ma go, ona pa u gugu tana, ina lilikun mulai. ³⁵ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tai Balam: Avat a varagur ma ra tarai; ma una vatang ika nam ra tinata ba ina tatike piram. Ma Balam dia ga varagur ma ra umana luluai kai Balak.

Balam dir ma Balak

³⁶ Ma ba Balak i ga valongore ba Balam i tar pot, i ga totongo upi ia ta ra pia na pal kai Moab, ta ra papar a Amon nina i ki vailik ta kana langun. ³⁷ Ma Balak i ga biti tai Balam: Dave, pa iau ga vartuluai up u, upi da ting pa u? Ta ra ava pa u ga tadav iau? Dave, pa i tale iau ba ina tul tar ra variru piram? ³⁸ Ma Balam i ga biti tai Balak: Io, iau tar tadav u; dave, pa i dekdek piragu upi ina vatang ta magit? Ina vatang ika ra tinata ba God na vung ia ta ra ngiegu.

³⁹ Ma Balam dir ga varagur ma Balak, ma dir ga tadav Kiriath-Kusot. ⁴⁰ Ma Balak i ga pait ra tinabar ma ra umana bulumakau ma ra umana sip, ma i ga tulue ta umana tiniba pire Balam ma ra umana luluai dia ga ki pirana. ⁴¹ Ma ta ra malana Balak i ga ben pa Balam, ma i ga agure urama Bamot-Baal, ma i ga gire a ngungu ta ra tarai mabara. Ma Balam i ga biti tai Balak:

23

¹ Una pait kaugu ta lavurua na uguugu na vartabar, ma una vaninare lavurua na bulumakau ma lavurua na sip, a umana tomotoina. ² Ma Balak i ga pait ia da Balam i ga vatang ia; ma Balak ma Balam dir ga tul tar tika na bulumakau ma tika na sip ta ra umana uguugu na vartabar tikatikai. ³ Ma Balam i ga biti tai Balak: Una tur ati pire ra tinabar di tun tar ia, ma ina vana; kan ra Luluai na barat iau; ma nam ba na vaarike piragu ina ve u tana. Ma i ga vana ta ra ul a luana ba pa ta davai tana.

Balam i tata vadoane Israel

⁴ Ma God i ga barat Balam; ma i ga biti tana: Iau ga vaninare lavurua na uguugu na vartabar, ma iau ga tul tar tika na bulumakau ma tika na sip ta ra umana uguugu na vartabar tikatikai. ⁵ Ma ra Luluai i ga vung ra tinata ta ra ngie i Balam, ma i ga biti: Una lilikun tadav Balak, ma una tata dari. ⁶ Ma i ga lilikun pirana, ma io, i ga tur pire kana tinabar di tun tar ia, diat ma ra umana luluai Moab. ⁷ Ma i ga tur pa kana varvai ma i ga biti: Balak i ga ting pa iau maro Aram, A king Moab maro ra lualuana ta ra papar a taur: Una mai, una tata vakaina Iakob, Ma una vana uti, una tata na kankan ure Israel. ⁸ Ina tata vakaina davatane nina God pa i tata vakaina? Ma ina kankanuane davatane nina ra Luluai pa i kankanuane? ⁹ Tago ba iau ki ra ul a vat, iau gire, Ma ta ra ul a lualuana, iau bobee; Gire, a tarai nina dia ki varkolono, Ma pa di luk tar diat ta ra umana enana vuna tarai: ¹⁰ To ia na luk valar pa ra tobon tai Iakob, Ba na luk puput pa ra vaivat na pakana tai Israel? Boina ba ina mat da ra minat kai ra tena takodo, Ma ra mutuai kaugu nilaun na da kana!

¹¹ Ma Balak i ga biti tai Balam: Ava go u tar pait ia piragu? Iau ga ting pa

u upi una tata vakaina kaugu lavur ebar, ma ea, u tar tia tata vadoane ke diat. ¹² Ma i ga bali ia dari: Dave, pa ina nuk pa ia upi ina vatang ika nam ba ra Luluai na vung ia ta ra ngiegu? ¹³ Ma Balak i ga biti tana: Iau lul u, ba dor a varagur uro ta ra enana pakana, upi una gire diat mabara; una gire pa ka ta ngungu ta diat, pa una gire diat par; ma una tata vakaina diat mabara. ¹⁴ Ma i ga agure ta ra pakana pia Sopim, ta ra ul a luana Pisga, ma i ga pait lavurua na uguugu na vartabar, ma i ga tul tar tika na bulumakau ma tika na sip ta ra umana uguugu na vartabar tikitikai. ¹⁵ Ma i ga biti tai Balak: Una tur ati pire ra tinabar di tun tar ia, ba iau barat ra Luluai abara. ¹⁶ Ma ra Luluai i ga barat Balam ma i ga vung ra tinata ta ra ngiene, ma i ga biti tana: Una lilikun tadav Balak, ma una tata dari. ¹⁷ Ma i ga tadav ia, ma io, i ga tur pire kana tinabar di tun tar ia, diat ma ra umana luluai Moab. Ma Balak i ga biti tana: A Luluai i tar tatike ra ava? ¹⁸ Ma i ga tur pa kana varvai, ma i ga biti: Una tut, Balak, ma una valongore; Una vatorome iau, u natu i Sipor; ¹⁹ God vakir ia ra tutana, upi na vaongo; Ma vakir ia ra natu i ra tutana, upi na nukpuku; Dave, i ga vatang ta magit, ma pa na pait ia? Ba i ga tatike ta magit, ma pa na pait ot pa ia? ²⁰ Gire, di ga vartuluai piragu, upi ina tata vadoane; Ina tata vadoane, ma i dekdek upi ina pukue. ²¹ Pa i ga na tadav ta kaina tai Iakob, Ma pa i ga gire ta magit i bilak tai Israel; A Luluai kana God i ki pirana, Ma ra nioro ure ra king i tur livuan pire diat. ²² God i ben vaarike diat maro Aigipto; A dekdekina i da ra kuabar na bulumakau.

²³ A dovotina i dekdek upi da papait ure Iakob. Ma i dekdek upi da ong Israel; Ma go da tatike ure Iakob ma ure Israel; God i tar pait ia muka damana! ²⁴ Gire ra tarai dia tut rikai da ra leon, a tana, Ma i vatut pa ia iat mulai da ra leon; Pa na va mulai tuk i tar ian ta ra magit i tar ubu pa ia, Ma i tar mome ra gapu i ra magit i tar vavirua.

²⁵ Ma Balak i ga biti tai Balam: Koko muka una tata vakaina diat, ma koko muka una tata vadoane diat. ²⁶ Ma Balam i ga bali Balak dari; Dave, pa iau ga ve u ba ina pait ika nam ba ra Luluai na tatike? ²⁷ Ma Balak i ga biti tai Balam: Una mai, ina agure u tar ta ra enana pakana kabila; ma kan God na mulaot ba una tata vakaina diat mabara. ²⁸ Ma Balak i ga agure Balam urama ta ra ul a luana Peor, nina i gigira taun ra bil. ²⁹ Ma Balam i ga biti tai Balak: Una pait kaugu ta lavurua na uguugu na vartabar ati, ma una vaninare lavurua na bulumakau, ma lavurua na sip, a umana tomotoina. ³⁰ Ma Balak i ga pait ia da Balam i ga vatang ia, ma i ga tul tar tika na bulumakau ma tika na sip ta ra umana uguugu na vartabar tikitikai.

24

¹ Ma ba Balam i ga gire ba ra Luluai i ongor upi na tata vadoane Israel, pa i vana mulai, da lua, upi na papait, ia kaka i ga lingan uro ra bil. ² Ma Balam i ga idaidok, ma i ga gire Israel dia ki da kadia vunavuna tarai; ma ra Tulungea i God i ga ki taun ia. ³ Ma i ga tur pa kana varvai ma i ga biti: Balam natu i Beor i biti, Ma ra tinata kai nina i tapala ra matana i dari: ⁴ Nina i valongore ra tinata kai God i biti, Nina i gire ra ninana kai nina i Dekdek Muka,

I bura timtibum ma i tapala ra matana:
⁵ Kaum lavur pal na mal dia boina kakit, Iakob,
 Ma ra kubakubam, Israel!
⁶ Dia tur vanavana da ra umana male,
 Da ra umauma ta ra papar a tava alir,
 Da ra libung nina ra Luluai i ga vaume,
 Da ra tagatagal ta ra papar a tava.
⁷ A tava na alir rikai ta kana kulkulup,
 Ma ra umana bul mur tana diat a ki pire mangoro na tava,
 Kana king na lia tai Agag,
 Ma da vangala kana varkurai.
⁸ God i ben vaarike maro Aigipto;
 A dekdekina i da ra kuabar na bulumakau;
 Na en vue ra lavur vuna tarai dia ebar me,
 Na bubur gigi ra uru i diat,
 Ma kana umana pu na tur diat.
⁹ I ga va likun ra kakene, ma i ga vava da ra leon,
 Ma da ra leon, a tana; to ia na vangun ia?
 Diat dia tata vadoane u, diat a ti doan,
 Ma na kaina ta diat dia tata vakaina u.

Balam i tata na propet

¹⁰ Ma Balak i ga kankan ure Balam, ma i ga par ra ura limana; ma Balak i ga biti tai Balam: Iau ga ting pa u pi una tata vakaina kaugu lavur ebar, ma ea, u ga tia tata vadoane ke diat go ra utul a pakana parika. ¹¹ Io, go una vilau uro ta kaum pakana; iau ga nuk ia ba ina tul tar ra ngala na variru tam; ma ra Luluai i ga tur bat vake u kan ra variru. ¹² Ma Balam i ga biti tai Balak: Dave, pa iau ga tata pire kaum umana tultul, nina u ga tulue diat piragu, dari: ¹³ Gala Balak na tabar iau ma ra kubana i buka ma ra silva ma ra goled, pa iau pait valar pa ia ba ina lake ra tinata kai ra Luluai, ba ta magit i boina, ba ta magit i kaina ta ra nuknukigu iat; ina vatang ika nam ba ra Luluai na tatike? ¹⁴ Ma ea, go iau vana tadav kaugu tarai; una mai, ma ina vakapa

u ure ra magit ba go ra tarai diat a pait ia pire kaum tarai ta ra umana bung namur. ¹⁵ Ma i ga tur pa kana varvai, ma i ga biti:
 Balam natu i Beor i biti,
 Nina i tapala ra matana i biti dari:
¹⁶ Nina i valongore ra tinata kai God i biti,
 Nina i nunure ra minatoto kai ra Ngala Kakit,
 Nina i gire ra ninana kai nina i Dekdek Muka,
 I bura timtibum ma i tapala ra matana:
¹⁷ Iau gire, ia kaka gori pata;
 Iau bobee, ia kaka pa i maravai;
 A tagul na vana rikai tai Iakob,
 Ma ra buka na varkurai na tut rikai tai Israel,
 Ma na ubu ra langun par kai Moab,
 Ma na vakaina vue ra umana natu i Set.
¹⁸ Na kale ra gunan Edom,
 Ma na kale bula Seir, nina dia ga ebar me;
 Ma Israel na ongor vanavana.
¹⁹ Ma tikai tai Iakob na vatur vake ra varkurai,
 Ma na li vue ra ibaiba ta ra pia na pal.
²⁰ Ma i ga gigira tadav Amalek, ma i ga tur pa ra varvai, ma i ga biti:
 Amalek ia ra luaina pire ra umana vuna tarai,
 Ma ra mutuaina, a vinirua ka. ²¹ Ma i ga gigira tadav ra tarai Ken, ma i ga tur pa ra varvai, ma i ga biti:
 U vadekdek bat ra kubam,
 Ma u vaki kaum po ta ra vat ki. ²² Ia kaka da kamare vue Kain,
 Aivia ra bung Asiria na kap vavilav-ilau avat? ²³ Ma i ga pakan kana varvai, ma i ga biti:
 Ea, to ia na laun ba God na pait go?
²⁴ Ma ra umana parau diat a vut maro Kitim,
 Ma diat a monong Asiria, ma Eber bula,
 Ma ia bula na virua.
²⁵ Ma Balam i ga tut, ma i ga vana, ma i ga lilikun ta kana pakana; ma Balak bula i ga vana.

25

Israel i lotu tadav Baal-Peor

¹ Ma Israel i ga ki aro Sitim, ma ra tarai dia ga tur pa ia ba dia po ma ra vaden Moab; ² tago dia ga ting pa ra tarai upi ra tinabar tadav kadia lavur god; ma ra tarai dia ga ian, ma dia ga va timtimum tadav kadia lavur god. ³ Ma Israel i ga mur Baal-Peor; ma i ga karangap ra kankan kai ra Luluai ure Israel.

⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una vatur ra lavur luluai kai ra tarai, ma una al vatokobe diat ta ra keake ta ra luaina mata i ra Luluai, upi ra karangap na kankan kai ra Luluai na vana irai kan Israel. ⁵ Ma Moses i ga biti tai ra umana tena varkurai Israel: Avat a doko kavava lavur tutana nina dia ga mur Baal-Peor.

⁶ Io, tikai ta ra tarai Israel i ga vana ma i ga ben tika na vavina Moab tadav ra umana turana, ta ra mata i Moses, ma ta ra mata i ra kor na tarai Israel, ba dia ga tangtangi ta ra matakilalat i ra pal na varbarat. ⁷ Ma ba Pinekas, natu i Eleasar, natu i Aron ra tena tinabar, i ga gire, i ga tut kan ra kor na tarai, ma i ga vatur ra rumu ta ra limana; ⁸ ma i ga ruk mur ra tutana Israel ura ta ra bala lia pal na mal, ma i ga go dir parika, ra tutana Israel, ma ra vavina ta ra balana. Damana di ga tur bat ra kaina minait kan ra tarai Israel. ⁹ Ia kaka a ura vinun ma a ivat na arip na marmar ta diat dia ga mat ta ra kaina minait.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹¹ Pinekas, natu i Eleasar, natu i Aron ra tena tinabar, i ga vaire vue kaugu kankan kan ra tarai Israel, tago i ga ongor ma kaugu niongor livuan ta diat, ma damana pa iau ga en vue ra tarai Israel ta kaugu niongor. ¹² Kari una biti: Gire, iau tul tar kaugu kunubu na malmal pirana; ¹³ ma na da ra kunubu ure ra tiniba na tena tinabar vatikai pirana ma pire ra lavur bul mur tana; tago i ga ongor ure kana God, ma i ga pait ra varporong ure ra tarai Israel.

¹⁴ Ma ra iang i ra tutana Israel nina di ga doka, nina di ga doka varurung ma ra vavina Midian, Simri, natu i Salu, a luluai tai tika na apik na tarai ta ra vuna tarai Simeon. ¹⁵ Ma ra iang i ra vavina Midian nina di ga doka, Kosbi, natu i Sur; i ga lualua tai tika na apik na tarai tai Midian.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹⁷ Avat a tut ure ra tarai Midian, ma avat a ubu diat; ¹⁸ tago dia tar vakadik avat ma kadia mangamangana vavagu, nina dia ga vagu pa avat me ta ra mangamangana ure Peor, ma ta ra magit ure Kosbi, natu i ra luluai Midian, tai diat, nina di ga doka ta ra bung na minait ure ra mangamangana ure Peor.

26

Di luk ra tarai Israel aro Moab

¹ Ma ba i ga par ra minait, ra Luluai i ga tata pire Moses ma pire Eleasar natu i Aron ra tena tinabar, dari: ² Avat a luk ra kor na tarai Israel, diat ba kadia kilala i ura vinun, ba i bolo ra ura vinun, ta kadia lavur apik na tarai, nina dia topa ra vinarubu ta diat ra tarai Israel. ³ Ma Moses ma Eleasar dir ga tata ta diat ta ra tamataman Moab, pire ra Iordan aro Ieriko, dari: ⁴ Avat a luk ra tarai par ba kadia kilala i ura vinun, ba i bolo ra ura vinun; da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ma ra tarai Israel, nina dia ga irop kan ra gunan Aigipto.

⁵ Ruben, ra luaina kai Israel; a ivat na natu i Ruben: Kanok ma kana apik na tarai, Palu ma kana apik na tarai, ⁶ Kesron ma kana apik na tarai, Karmi ma kana apik na tarai. ⁷ Go diat ra ivat na apik na tarai ta ra vuna tarai Ruben; ma diat di ga luk diat, a ivat na vinun ma a utul na arip, ma lavurua na mar ma a utul a vinun diat. ⁸ Ma Eliab ia ra natu i Palu. ⁹ A utul a natu i Eliab: Nemuel, Datan ma Abiram. Go dir Datan ma Abiram, nina di ga pilak pa dir ta ra kor na tarai, nina dir ga tut ure Moses ma ure Aron ta ra tarai Kora, ba dia ga tut ure ra Luluai. ¹⁰ ma ra

pia i ga panganga ma i ga konom pa diat ma Kora, ba nam ra tarai dia ga virua; a iap i ga vaimur vue a ura mar ma a ilima na vinun ta nam ra bung, ma dia ga da ra vakilang. ¹¹ Ia kaka ra umana natu i Kora pa dia ga mat.

¹² A umana natu i Simeon ta kadia lavur apik na tarai: Nemuel ma kana apik na tarai, Iamin ma kana apik na tarai, ¹³ Serak ma kana apik na tarai, Saul ma kana apik na tarai. ¹⁴ Go diat ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Simeon; a ura vinun ma a urua na arip ma a ura mar diat.

¹⁵ A umana natu i Gad ta kadia lavur apik na tarai: Sepon ma kana apik na tarai, Agi ma kana apik na tarai, Suni ma kana apik na tarai, ¹⁶ Osni ma kana apik na tarai, Eri ma kana apik na tarai, ¹⁷ Arod ma kana apik na tarai, Areli ma kana apik na tarai. ¹⁸ Go diat ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Gad; diat ba di ga luk diat a ivat na vinun na arip ma a ilima na mar diat.

¹⁹ A ura natu i Iuda, Er ma Onan, dir ga mat ta ra gunan Kanaan. ²⁰ A umana natu i Iuda ta kadia lavur apik na tarai: Sela ma kana apik na tarai, Peres ma kana apik na tarai, Sera ma kana apik na tarai. ²¹ Ma a ura natu i Peres: Kesron ma kana kakang na tarai ma Amul ma kana kakang na tarai. ²² Go diat ra umana apik na tarai tai Iuda; diat ba di ga luk diat lavurua na vinun ma laptikai na arip ma a ilima na mar diat.

²³ A umana natu i Isakar ta kadia lavur apik na tarai: Tola ma kana apik na tarai, Puva ma kana apik na tarai, ²⁴ Iasub ma kana apik na tarai, Simron ma kana apik na tarai. ²⁵ Go diat ra umana apik na tarai tai Isakar; diat ba di ga luk diat laptikai na vinun ma a ivat na arip ma a utul a mar diat.

²⁶ A umana natu i Sebulun ta kadia lavur apik na tarai: Sered ma kana apik na tarai, Elon ma kana apik na tarai, Ialel ma kana apik na tarai.

²⁷ Go diat ra utul a apik na tarai ta ra vuna tarai Sebulun; diat ba di ga

luk diat laptikai na vinun na arip ma a ilima na mar diat.

²⁸ A ura natu i Iosep ta kana vuna tarai: Manase ma Epraim. ²⁹ Ra umana natu i Manase: Makir ma kana apik na tarai; ma Makir i ga vangala Gilead; Gilead ma kana apik na tarai. ³⁰ Go diat ra umana natu i Gilead: Ieser ma kana kakang na tarai, Elek ma kana kakang na tarai, ³¹ Asriel ma kana kakang na tarai, Sekem ma kana kakang na tarai, ³² Semida ma kana kakang na tarai, Eper ma kana kakang na tarai. ³³ Ma Selopekad natu i Eper pa i ga vangala ta bul tutana, a umana bul vavina ka; ma ra iang i diat ra umana natu i Selopekad, a umana vavina, Makla ma Noa, Kogla, Milka ma Tirsas. ³⁴ Go diat ra umana apik na tarai tai Manase; diat ba di ga luk diat a ilima na vinun ma a ura arip ma lavurua na mar diat.

³⁵ Go diat ra umana natu i Epraim ta kadia lavur apik na tarai: Sutela ma kana apik na tarai, Beker ma kana apik na tarai, Takan ma kana apik na tarai. ³⁶ Ma ta ra umana natu i Sutela, Eran ma kana apik na tarai. ³⁷ Go diat ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Epraim; diat ba di ga luk diat a utul a vinun ma a ura arip ma a ilima na mar diat. Go diat ra umana natu i Iosep ta kadia lavur apik na tarai.

³⁸ A umana natu i Benjamin ta kadia lavur apik na tarai: Bela ma kana apik na tarai, Asbel ma kana apik na tarai, Akiram ma kana apik na tarai, ³⁹ Sepupam ma kana apik na tarai, Kupam ma kana apik na tarai. ⁴⁰ A ura natu i Bela, Ared ma Naman; Ared ma kana kakang na tarai, Naman ma kana kakang na tarai. ⁴¹ Go diat ra umana natu i Benjamin ta kadia lavur apik na tarai; diat ba di ga luk diat a ivat na vinun ma a ilima na arip ma laptikai na mar diat.

⁴² Go diat ra umana natu i Dan ta kadia lavur apik na tarai: Sukam ma kana apik na tarai. Go ra apik na tarai ta ra vuna tarai Dan. ⁴³ A lavur

kakang ta ra apik na tarai Sukam, diat ba di ga luk diat, laptikai na vinun ma a ivat na arip ma a ivat na mar diat.

⁴⁴ A umana natu i Aser ta kadia lavur apik na tarai: Imna ma kana apik na tarai, Isvi ma kana apik na tarai, Beria ma kana apik na tarai. ⁴⁵ Ta ra umana natu i Beria: Keber ma kana kakang na tarai, Malkiel ma kana kakang na tarai. ⁴⁶ Ma ra iang i natu i Aser, a vavina, ba Sera. ⁴⁷ Go diat ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Aser; diat ba di ga luk diat a ilima na vinun ma a utul a arip ma a ivat na mar diat.

⁴⁸ A umana natu i Naptali ta kadia lavur apik na tarai: Iasel ma kana apik na tarai, Guni ma kana apik na tarai, ⁴⁹ Ieser ma kana apik na tarai, Silem ma kana apik na tarai. ⁵⁰ Go diat ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Naptali; diat ba di ga luk diat a ivat na vinun ma a ilima na arip ma a ivat na mar diat.

⁵¹ Go diat ba di ga luk diat ta ra tarai Israel, laptikai na mar ma tika na arip, ma lavurua na mar ma a utul a vinun diat.

Da padapadailam upi ra umana tiniba ta ra gunan

⁵² Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ⁵³ Da tibe tar ra gunan ta go diat, upi diat a kale, da ra niluluk i ra iang i diat. ⁵⁴ Una tul tar ra ngala na tiniba ta nina i mangoro, ma una tul tar ra ikilik na tiniba ta nina i paupau ka; una tibe tikatikai da ra niluluk na tarai tana. ⁵⁵ Ia kaka, da padapadailam upi ra umana tiniba ta ra gunan; diat a kakalai da ra iang i kadia umana vuna tarai. ⁵⁶ Da padapadailam upi ra umana tiniba ta ra pakana ba diat a kale livuan ta nina i mangoro ma nina i paupau ka.

A vuna tarai kai Levi

⁵⁷ Ma go diat ba di ga luk diat ta ra vuna tarai Levi da kadia lavur apik na tarai: Gerson ma kana apik na tarai, Koat ma kana apik na tarai, Merari ma kana apik na tarai. ⁵⁸ Go diat ra umana kakang na tarai tai

Levi: a kakang na tarai Libni, a kakang na tarai Kebron, a kakang na tarai Mali, a kakang na tarai Musi, a kakang na tarai Kora. Ma Koat i ga vangala Amram. ⁵⁹ Ma ra iang i ra tulai kai Amram, Iokebed, a natu i Levi, nina Levi i ga vangala aro Aigipto; ma i ga kava tar Aron ma Moses, ma Miriam tai dir, tai Amram. ⁶⁰ Ma Aron i ga vangala Nadab ma Abiu, Eleasar ma Itamar. ⁶¹ Ma Nadab ma Abiu dir ga mat, ba dir ga tul tar ra iap vakuku tadav ra Luluai. ⁶² Ma diat ba di ga luk diat a ura vinun ma a utul a arip diat, a lavur tutana ba dia ga laun vue tika na gai; ma pa di ga luk varurungane diat ma ra tarai Israel, tago pa kadia ta kakalai livuan pire ra tarai Israel.

Iosua dir ma Kaleb dir ika dir laun valili

⁶³ Go diat ba Moses ma Eleasar ra tena tinabar dir ga luk diat; dir ga luk ra tarai Israel ta ra tamataman Moab ta ra papar a Iordan tai Ieriko. ⁶⁴ Pa ta na mulai ta diat ba Moses ma Aron ra tena tinabar dir ga luk diat i ga ki ta go ra niluluk. (Dir ga luk ra tarai Israel ta ra bil Sinai.) ⁶⁵ Tago ra Luluai i ga biti ure diat: A dovotina diat a mat ta ra bil. Ma pa ta tikai ta diat i ga ki valili, ia kaka Kaleb natu i Iepune, ma Iosua natu i Nun.

27

A nilul kai ra umana natu i Selopekad, a umana vavina

¹ Ma ra umana vavina, a umana natu i Selopekad, natu i Eper, natu i Gilead, natu i Makir, natu i Manase, ta ra vuna tarai Manase, natu i Iosep, dia ga vana, (ma go ra iang i diat ra umana natuna: Makla, Noa, Kogla, Milka, ma Tirsa,) ² ma dia ga tur rikai pire Moses, ma pire Eleasar ra tena tinabar, ma pire ra umana luluai ma ra kor na tarai par, ta ra matakilalat i ra pal na varbarat, ma dia ga biti: ³ Tama i vevet i ga mat ta ra bil, ma pa i ga tur maravut ra tarai kai Kora nina dia ga tut varurung ure ra Luluai; ia kaka i ga mat ta kana

varpiam iat; ma pa i ga vangala ta bul tutana. ⁴ Upi ra ava da tak vue ra iang i tama i vevet kan kana apik na tarai, tago pa ta natuna a bul tutana? Una tul tar ta tiniba ta vevet livuan ta ra umana tama i vevet.

⁵ Ma Moses i ga kap kadia vavaarikai ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ⁷ I takodo ra tinata kai ra umana natu i Selopekad; io, una tul tar muka ta tiniba na kakalai ta diat livuan ta ra umana tama i diat; ma una varkurai ba diat a kale ra tiniba kai tama i diat. ⁸ Ma una tata pire ra tarai Israel dari: Gala ta tutana i mat, ma pa ta natuna a tutana, natuna a vavina na kale kana tiniba. ⁹ Ma gala pa ta natuna a vavina, turana na kale kana tiniba. ¹⁰ Ma gala pa ta turana, a umana tura i tamana diat a kale kana tiniba. ¹¹ Ma gala tamana pa ta turana avat a tul tar kana tiniba tai ta tutur tana, ma na kale; ma na da ra varkurai ma ra togotogo pire ra tarai Israel, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana.

Moses i pilak pa Iosua upi na kia ia
(Vart 31:1-8)

¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una tutua ta go ra luana Abarim, ma una bobo ra gunan nina iau ga tul tar ia pire ra tarai Israel. ¹³ Ma ba u tar bobo, una mat, da turam Aron i ga mat; ¹⁴ tago amur ga piam vue kaugu tinata ta ra bil Sin, ba ra tarai dia ga varngangar, upi amur a vaarike kaugu lia na kini ta ra tava ta ra mata i diat. (Go ure ra tava Meriba aro Kades ta ra bil Sin.)

¹⁵ Ma Moses i ga tata pire ra Luluai dari: ¹⁶ Boina ba ra Luluai, ra God kai ra lavur launa, na tibe ta tutana upi na kure ra kor na tarai, ¹⁷ nina ba na irop ta ra luaina mata i diat, ma nina ba na ruk ta ra luaina mata i diat, ma nina ba na agure vairop diat, ma nina ba na ben varuk diat; upi koko ra kor na tarai kai ra Luluai diat a da ra umana sip ba pa kadia ta tena varbalaurai. ¹⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Una agure Iosua natu i Nun, a tutana nina ra tulungen

i ki tana, ma una vung ra limam tana; ¹⁹ ma una vatur ia ta ra luaina mata i Eleasar ra tena tinabar; ma ta ra luaina mata i ra tarai; ma una vakakap tar ra tiniba tana ta ra mata i ra tarai. ²⁰ Ma una tibe tar kaum varkurai tana upi ra kor na tarai Israel diat a toratorom. ²¹ Ma na tur pire Eleasar ra tena tinabar; nina ba na titir ure ta ra luaina mata i ra Luluai tai Urim ure ra varkurai; ta kana tinata diat a irop ma ta kana tinata diat a ruk, diat ma ra kor na tarai Israel parika varurung me.

²² Ma Moses i ga pait ia da ra Luluai i ga vartuluai pirana; i ga agure Iosua, ma i ga vatur ia ta ra luaina mata i Eleasar ra tena tinabar; ma ta ra luaina mata i ra tarai par; ²³ ma i ga vung ra limana tana, ma i ga vakakap tar ra tiniba tana, da ra Luluai i ga vatang ia ta ra ngie i Moses.

28

A umana tinabar ta ra bungbung
(Niir 29:38-46)

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una vartuluai pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Avat a nuk pa ia ba avat a tul tar kaugu lavur vartabar na nian piragu ta kadia e, kaugu nian ure ra tinabar di tun tar ia ta ra iap upi ra magit i ang na katkat piragu.

³ Ma una biti ta diat: Go ia ra tinabar di tun tar ia ta ra iap nina avat a tul tar ia tai ra Luluai; ta ra bungbung par a uraura nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadir kilala ma dir ko kakit, ure ra tinabar di tun tar ia vatikai. ⁴ Una tul tar tika na nat na sip ta ra malana, ma ta ra tika una tul tar ia ta ra ravian; ⁵ ma tika na vavinun na pakana epa na bo na plaua ure ra tinabar na vuai na uma, nina di ga pota ma ra vaivatina valavalar na bo na dangi. ⁶ la ra tinabar di tun tar ia vatikai, nina di ga vartuluai tana ta ra luana Sinai, upi ra magit i ang na katkat, a tinabar di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai. ⁷ Ma ra tinabar na

nimomo na varogop ma ra vaivatina valavalar ure tika na nat na sip; una lolonge tar ra polo na vain ure ra tinabar na nimomo tadav ra Luluai ta ra pakana i gomgom. ⁸ Ma ta ra tika na nat na sip una tul tar ia ta ra ravian; una tul tar ia ma ra tinabar na vuai na uma ma ra tinabar na nimomo da ta ra malana, a tinabar di tun tar ia ta ra iap, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai.

A umana tinabar ure ra Bung Sabat ma ra gaigai

⁹ Ma ta ra Bung Sabat, a ura nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadir kilala ma dir ko kakit, ma tika na vailimana pakana epa na bo na plaua ure ra tinabar na vuai na uma, di ga pota ma ra dangi, ma ra tinabar na nimomo tana. ¹⁰ Go ia ra tinabar di tun tar ia ta ra Bungbung Sabat, varurung ma ra tinabar di tun tar ia vatikai, ma ra tinabar na nimomo tana.

¹¹ Ma ta ra lavur kalamana gai, avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia tadav ra Luluai; a ura bulumakau, ma tika na sip, ma lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala ma dia ko kakit; ¹² ma tika na vautuluna pakan epa na bo na plaua, di ga pota ma ra dangi, ure tikatika na bulumakau; ma tika na vailimana pakana bo na plaua ure ra tinabar na vuai na uma, di ga pota ma ra dangi, ure ra kopono sip; ¹³ ma tika na vavinun na pakana bo na plaua di ga pota ma ra dangi ure ra tinabar na vuai na uma ure tikatika na nat na sip; upi ra tinabar di tun tar ia ma i ang na katkat, a tinabar di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai. ¹⁴ Ma ra tinabar na nimomo tana na dari: a ngungu valavalar na polo na vain ure ra bulumakau, ma tika na vautuluna valavalar ure ra sip, ma tika na vaivatina valavalar ure ra nat na sip; go ia ra tinabar di tuntun tar ia ta ra gaigai ta ra umana gai parika ta, ra kilala. ¹⁵ Ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong tadav ra Luluai; da tul tar ia varurung ma ra tinabar di

tuntun tar ia vatikai, ma ra tinabar na nimomo tana.

A umana tinabar ta ra lukara (Levi 23:1-44)

¹⁶ Ma ta ra luaina gai, ta ra vinun ma a ivat na bung, ia ra bolo lake kai ra Luluai. ¹⁷ Ma da pait ra lukara ta ra vinun ma a ilima na bung ta nam ra gai; da en ra gem ba pa i leven ta ra lavurua na bung. ¹⁸ Ta ra luaina bung avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana; ¹⁹ ma avat a tul tar ra tinabar, di tun tar ia ta ra iap, a tinabar di tun tar ia tadav ra Luluai: a ura bulumakau, ma tika na sip, ma lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala; diat a ko kakit pire vavat; ²⁰ ma ra tinabar na vuai na uma ure diat, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi: tika na vautuluna pakana ure ra bulumakau, ma tika na vailimana pakana ure ra Sip; ²¹ ma una tul tar tika na vavinun na pakana ure tikatika na nat na sip ta diat ra lavurua; ²² ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong, upi da pait ra varporong ure avat. ²³ Avat a tul tar go diat varurung ma ra tinabar di tun tar ia ta ra malana, nina ra tinabar di tuntun tar ia vatikai. ²⁴ Avat a pait ia damana ta ra bungbung ta ra lavurua na bung, avat a tul tar ra nian ure ra tinabar di tun tar ia ta ra iap, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai; da tul tar ia varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ma ra tinabar na nimomo tana. ²⁵ Ma ta ra valavuruana bung avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana.

²⁶ Ma ta ra bung na luaina vuai e bula, ba ava tul tar ra tinabar ta ra kalamana plaua tadav ra Luluai ta kavava lukara na vikvik, avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana; ²⁷ ma avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai: a ura bulumakau, tika na sip, ma lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala; ²⁸ ma

ra tinabar na vuai na uma ure diat, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi: tika na vautuluna pakana ure ra bulumakau, ma tika na vailimana pakana ure ra Sip, ²⁹ ma tika na vavinun na pakana ure tikatika na nat na sip ta diat ra lavurua; ³⁰ ma tika na me, a tomotoina, upi da pait ra varporong ure avat. ³¹ Avat a tul tar go diat (diat a ko kakit pire vavat) ma ra tinabar na nimomo tana, varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ma ra tinabar na vuai na uma tana.

29

¹ Ma ta ra valavuruana gai, ta ra luaina bung, avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana; ia ra bung na vuvu tavur pire vavat. ² Ma avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia upi ra magit i ang na katkat tadav ra Luluai: tika na bulumakau, tika na sip, ma lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala ma dia ko kakit; ³ ma ra tinabar na vuai na uma ure diat, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi, tika na vautuluna pakana ure ra bulumakau, tika na vailimana pakana ure ra sip, ⁴ ma tika na vavinun na pakana ure tikatika na nat na sip ta diat ra lavurua; ⁵ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong, upi da pait ra varporong ure avat; ⁶ varurung ma ra tinabar di tun tar ia ta ra kalamana gai, ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo ta diat, da ra lavur togotogo ure diat, upi ra magit i ang na katkat, a tinabar di tun tar ia ta ra iap tadav ra Luluai.

⁷ Ma ta nam ra valavuruana gai, ta ra vavinun na bung avat a pait ra kivung na lotu; ma avat a vevel; koko avat a pait ta papalum tana; ⁸ ma avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia tadav ra Luluai upi ra magit i ang na katkat: tika na bulumakau, tika na sip, ma lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia

kilala; diat a ko kakit pire vavat; ⁹ ma ra tinabar na vuai na uma ure diat, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi, tika na vautuluna pakana ure ra bulumakau, tika na vailimana pakana ure ra sip, ¹⁰ ma tika na vavinun na pakana ure tikatika na nat na sip ta diat ra lavurua; ¹¹ tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar na varporong ure ra varmaram guvai, ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo ta diat.

¹² Ma ta ra valavuruana gai, ta ra vinun ma a ilima na bung avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana, ma avat a pait ra lukara tadav ra Luluai lavurua na bung; ¹³ ma avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia, a tinabar ta ra iap, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai: a vinun ma a utul a bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala; diat a ko kakit; ¹⁴ ma ra tinabar na vuai na uma tana, a bo na plaua di ga pota ma ra dangi, tika na vautuluna pakana ure tikatika na bulumakau ta diat ra vinun ma a utul a bulumakau, tika na vailimana pakana ure tikatika na sip ta ra ura sip, ¹⁵ ma tika na vavinununa pakana ure tikatika na nat na sip ta diat ra vinun ma a ivat na nat na sip; ¹⁶ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

¹⁷ Ma ta ra vauruana bung, a vinun ma a ura bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala ma dia ko kakit; ¹⁸ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ¹⁹ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na

vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

²⁰ Ma ta ra vautuluna bung, a vinun ma tika na bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala ma dia ko kakit; ²¹ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ²² ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

²³ Ma ta ra vaivatina bung, a vinun na bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala, ma dia ko kakit; ²⁴ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ²⁵ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

²⁶ Ma ta ra vailimana bung, lavuvat na bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala, ma dia ko kakit; ²⁷ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ²⁸ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

²⁹ Ma ta ra valaptikaina bung, lavutul na bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala, ma dia ko kakit; ³⁰ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra

umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ³¹ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

³² Ma ta ra valavuruana bung, lavurua na bulumakau, a ura sip, a vinun ma a ivat na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala, ma dia ko kakit; ³³ ma ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra umana bulumakau, ure ra ura sip, ma ure ra umana nat na sip, da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ³⁴ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

³⁵ Ta ra valavutuluna bung, avat a pait ra kivung na lotu; koko avat a pait ta papalum tana; ³⁶ ma avat a tul tar ra tinabar di tun tar ia, a tinabar ta ra iap, a magit i ang na katkat tadav ra Luluai: tika na bulumakau, tika na sip, lavurua na nat na sip, a tomotoina, ba i kopono ko kadia kilala ma dia ko kakit; ³⁷ a tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana, ure ra bulumakau, ure ra sip, ma ure ra umana nat na sip; na da ra niluluk i diat, da ra togotogo ure; ³⁸ ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong; varurung ma ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra tinabar na nimomo tana.

³⁹ Avat a tul tar go diat tadav ra Luluai ta kavava lavur lukara, varurung ma kavava lavur tinabar na vavalima, ma kavava lavur tamarigat na vartabar, ure kavava lavur tinabar di tun tar ia, ma ure kavava lavur tinabar na vuai na uma, ma ure kavava lavur tinabar na nimomo, ma ure kavava lavur tinabar na varmaram. ⁴⁰ Ma Moses i ga ve ra tarai Israel ta ra lavur magit ba ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana.

30

A varkurai ure ra kunubu na vavalima kai ra vaden

¹ Ma Moses i ga tata pire ra umana luluai na vuna tarai ta ra tarai Israel, dari: Go ia ra magit ba ra Luluai i ga kure: ² ba ta tutana i kubu tar ta magit pire ra Luluai ma ra vavalima, ba i vavalima dekdek ure ta magit ba na pait ia, koko na vatamam vue kana tinata; na pait ot pa ra lavur magit i ga vatang diat.

³ Tikai bula, ba ta vavina i kubu tar ta magit pire ra Luluai ma ra vavalima, ba i vavalima dekdek ure ta magit, ba i ki ta ra kuba i tamana, ba i gara boko; ⁴ ma tamana i valongore kana kunubu na vavalima ma kana vavalima dekdek, ma i ki mut uka tana, kana lavur kunubu na vavalima diat a tur, ma kana lavur vavalima dekdek diat a tur. ⁵ Ia kaka, gala tamana pa i mulaot ure ta ra bung ba i valongore, pa ta tika na kunubu na vavalima ba ta vavalima dekdek na tur; ma ra Luluai na nur vue, tago tamana pa i ga mulaot ure.

⁶ Ma gala kana kunubu na vavalima i ki tana, ba kana vavalima dekdek nina i ga vatang vakuku ia, ma i tulai, ⁷ ma kana tutana i valongore, ma i ki mut uka tana ta ra bung ba i valongore, kana lavur kunubu na vavalima diat a tur, ma kana lavur vavalima dekdek diat a tur. ⁸ Ma gala kana tutana pa i mulaot ure ta ra bung ba i valongore, na pun vue ra kunubu na vavalima nina i ki tana, ma ra vavalima dekdek nina i ga vatang vakuku ia; ma ra Luluai na nur vue.

⁹ Ma ra kunubu na vavalima kai ra ua na vavina, ba kai nina di ga vung vue, ma ra lavur magit i ga vavalima dekdek ure, diat a tur ure. ¹⁰ Ma gala i ga kubu tar ta magit ma ra vavalima ta ra kuba i kana tutana, ba i ga vavalima dekdek, ¹¹ ma kana tutana i ga valongore, ma i ga ki mut uka tana, ma i ga mulaot ure, kana lavur kunubu na vavalima diat a tur, ma kana lavur vavalima dekdek diat a tur. ¹² Ma gala kana tutana i ga pun vue diat ta ra bung ba i ga valongore

diat, a lavur magit i ga vatang ia ure kana kunubu na vavalima ba ure kana vavalima dekdek, pa diat a tur; kana tutana i ga pun vue diat; ma ra Luluai na nur vue.

¹³ A lavur kunubu na vavalima, ma ra lavur vavalima dekdek upi ra vinevel, kana tutana na vatur ia, ba kana tutana na pun vue. ¹⁴ Ma gala kana tutana i ki mut uka tana ta ra bungbung, i vatur kana lavur kunubu na vavalima ma kana lavur vavalima dekdek nina dia ki tana; i ga vatur diat tago i ga ki mut uka tana ta ra bung ba i ga valongore diat. ¹⁵ Ma gala na pun vue diat namur ta nam ba i ga valongore diat, a nirara kai nam ra tutana iat.

¹⁶ Go diat ra umana varkurai, nina ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses, livuan ta ra tutana ma kana tulai, ma livuan ta ra tutana ma natuna, a gara na vavina, ta ra kuba i tamana.

31

A tarai Israel dia varobo pire ra tarai Midian, ma di vagomgom ra tabarikik

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ² Una obo pa ra tarai Israel ta ra tarai Midian; namur una ga mat. ³ Ma Moses i ga tata pire ra tarai, dari: Ta umana ta vavat diat a vaninare ra vargal upi ra vinarubu, upi diat a tut ure Midian, ma diat a pait ot pa ra varobo kai ra Luluai ta ra tarai Midian. ⁴ Avat a tulue tika na arip ta ra lavur vuna tarai tikatikai ta ra vinarubu. ⁵ Damana di ga tul tar ra vinun ma a ura arip na tarai dia ga kap vargal upi ra vinarubu, ta ra lavur arip na marmar kai Israel, tika na arip ta ra lavur vuna tarai tikatikai. ⁶ Ma Moses i ga tulue diat, tika na arip ta ra lavur vuna tarai tikatikai, ta ra vinarubu, diat ma Pinekas natu i Eleasar ra tena tinabar, ma i ga vatur ra umana gomgom na la ma ra umana vuvu na vanvaninara ta ra limana.

⁷ Ma dia ga varubu ma Midian, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses;

ma dia ga ubu doko ra lavur tutana par. ⁸ Ma dia ga ubu doko ra umana king Midian varurung ma diat: Evi, Rekem, Sur, Kur, ma Reba, a ilima na king Midian; ma dia ga ubu doko Balam natu i Beor ma ra pakat na vinarubu. ⁹ Ma ra tarai Israel dia ga kinim vavilavilau ra vaden Midian ma ra umana natu i diat; ma dia ga ra pa kadia lavur kikil na bulumakau ma kadia lavur kikil na sip, ma kadia lavur tabarikik. ¹⁰ Ma dia ga tun vue kadia lavur pia na pal ta ra pakana ba dia ki tana, ma kadia lavur gunan. ¹¹ Ma dia ga kap vue ra lavur tabarikik, ma ra lavur mangana i laun, a tarai ma ra lavur vavaguai; ¹² ma dia ga agure ra umana vilavilau, ma ra umana vavaguai, ma ra tabarikik, tadav Moses, ma tadav Eleasar ra tena tinabar, ma tadav ra kor na tarai Israel, tadav ra pia na pal ta ra tamataman Moab, ta ra papar a Iordan pire Ieriko.

¹³ Ma Moses, ma Eleasar ra tena tinabar, ma ra lavur luluai kai ra tarai, dia ga vana rikai upi diat a barat diat ta ra paparai ra gunan. ¹⁴ Ma Moses i ga kankan pire ra umana lualua ta ra loko na tarai na vinarubu, a umana lualua ta ra umana ararip, ma ra umana lualua ta ra umana marmar, nina dia lilikun ta ra vinarubu; ¹⁵ ma Moses i ga biti ta diat: Dave ava ga valaun ra vaden par? ¹⁶ Gire, ta ra varpit kai Balam, go diat dia ga varirap ra tarai Israel upi diat a piam ra Luluai, ta ra mangamangana aro Peor, ma damana ra kaina minait i ga ki livuan ta ra tarai kai ra Luluai. ¹⁷ Kari avat a doko ra lavur bul tutana, ma avat a doko ra vavina nina dir ga la ma ta tutana tago i ga va pirana. ¹⁸ Ia kaka, ra lavur bul vavina, nina pa dia ga la ma ra tarai, tago pa dia ga va pire diat, avat a valaun diat ure avat. ¹⁹ Ma avat a ki ta ra paparai ra gunan ta lavurua na bung; nina i ga doko ta tikai, ma nina i ga bili ta minat, avat a vagomgom avat ta ra vautuluna bung ma ta ra valavuruana bung, avat ma kavava

umana vilavilau. ²⁰ Ma ure ra lavur mal, ma ra lavur magit di pait ia ma ra pal i ra vavaguai, ma ra lavur magit di mal ia ma ra ivuna me, ma ra lavur magit di pait ia ma ra davai, avat a vagomgom avat.

²¹ Ma Eleasar ra tena tinabar i ga biti ta ra tarai na vinarubu nina dia ga vana ta ra vinarubu: Go ia ra varkurai na varvateten nina ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana: ²² ia kaka ra goled, ma ra silva, ra palariam gobol, ra palariam tuna, ra kapa, ma ra bol, ²³ a lavur magit ba ra iap pa na vakaina diat, avat a rang vagomgom ia ta ra iap; ia kaka da vagomgom ia ma ra tava ure ra dur; ma ra lavur magit ba ra iap na vakaina diat, avat a puk vagomgom diat ta ra tava. ²⁴ Ma avat a puk kavava lavur mal ta ra valavuruana bung, ma avat a gomgom, ma namur avat a ruk ta ra gunan.

Di tibe varbaiane ra tabarikik

²⁵ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses, dari: ²⁶ Avat a luk ra lavur magit di ga ra pa ia, a tarai ma ra lavur vavaguai, avat, ma Eleasar ra tena tinabar, ma ra lavur luluai na apik na tarai; ²⁷ ma una tibe ra lavur magit di ga ra pa ia upi ta ura tiniba, tikai kai ra umana tena vinarubu nina dia ga vana ta ra vinarubu, ma ta ra tikai kai ra tarai par; ²⁸ ma una vatur vake ra totokom upi kai ra Luluai ta ra umana tena vinarubu nina dia ga vana ta ra vinarubu: tikai kan ra ililima na mar, a tarai, ma ra lavur bulumakau, ma ra lavur as, ma ra lavur sip; ²⁹ una vatur vake ta kadia tiniba, ma una tul tar ia tai Eleasar ra tena tinabar, upi ra tinabar tadav ra Luluai. ³⁰ Ma ta ra tiniba kai ra tarai Israel una vatur vake tikai kan ra ililima na vinun, a tarai, ma ra lavur bulumakau, ma ra lavur as, ma ra lavur sip, a lavur vavaguai par; ma una tul tar diat ta ra tarai Levi, nina dia varvakai ta ra pal tabu kai ra Luluai.

³¹ Ma Moses ma Eleasar ra tena tinabar dir ga pait ia da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana. ³² Ma

ra magit di ga ra pa ia, (nur vue nam ra tabarikik ba ra umana tena vinarubu dia ga tak pa ia) i ga dari: laptikai na mar ma lavurua na vinun ma a ilima na arip na Sip, ³³ ma lavurua na vinun ma a ura arip na bulumakau, ³⁴ ma laptikai na vinun ma tika na arip na as, ³⁵ ma a utul a vinun ma a ura arip ta ra vaden nina pa dia ga la ma ra tarai tago pa dia ga va pire diat. ³⁶ Ma ra ngungu tana, nina ra tiniba kadiat dia ga vana ta ra vinarubu, i ga dari: a utul a mar ma a utul a vinun ma lavurua na arip, ma a ilima na mar na Sip; ³⁷ ma ra totokom kai ra Luluai ta ra umana sip i ga laptikai na mar ma lavurua na vinun ma a ilima; ³⁸ ma a utul a vinun ma laptikai na arip na bulumakau; ma ra totokom kai ra Luluai tana i ga lavurua na vinun ma a urua; ³⁹ ma a utul a vinun na arip, ma a ilima na mar na as; ma ra totokom kai ra Luluai tana i ga laptikai na vinun ma tikai; ⁴⁰ ma a vinun ma laptikai na arip na vaden; ma ra totokom kai ra Luluai tana i ga utul a vinun ma a urua. ⁴¹ Ma Moses i ga tul tar ra totokom, nina ra tinabar tadav ra Luluai, pire Eleasar ra tena tinabar, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana.

⁴² Ma ta ra ngungu kai ra tarai Israel, nina Moses i ga tibe vue kan ra tarai na vinarubu, ⁴³ (a ngungu kai ra tarai i ga dari: a utul a mar ma a utul a vinun ma lavurua na arip, ma a ilima na mar na sip, ⁴⁴ ma a utul a vinun ma laptikai na arip na bulumakau, ⁴⁵ ma a utul a vinun na arip, ma a ilima na mar na as, ⁴⁶ ma a vinun ma laptikai na arip na vaden;) ⁴⁷ ta ra ngungu kai ra tarai Israel Moses i ga vatur vake tikai kan ra ililima na vinun, a tarai ma ra umana vavaguai, ma i ga tul tar diat ta ra tarai Levi, nina dia varvakai ta ra pal tabu kai ra Luluai; da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses. ⁴⁸ Ma ra umana lualua ta ra loko na tarai na vinarubu, a umana lualua ta ra umana ararip, ma ra umana lualua ta ra umana marmar, dia ga tadav

Moses, ⁴⁹ ma dia ga biti tai Moses: Kaum umana tultul dia ga luk ra tarai na vinarubu nina ave kure diat, ma pa ta tikai ta vevet i ga rara. ⁵⁰ Ma ave ga kap ra tinabar kai ra Luluai, nina ba tikitikai i ga vatur vake, a lavur marmar na goled, a umana mul ma ra umana mamu, a umana domol, a umana mamar talinga, ma ra umana kurkurua, upi da pait ra varporong ure avet ta ra mata i ra Luluai. ⁵¹ Ma Moses ma Eleasar ra tena tinabar dir ga alube pa ra goled ta diat, ta ra lavur mangana marmar. ⁵² Ma ra valavalar na goled par ta ra tinabar kai ra umana lualua ta ra umana ararip ma kai ra umana lualua ta ra umana marmar, nina dia ga tul tar ia tai ra Luluai, a vinun ma laptikai na arip, ma lavurua na mar ma a ilima na vinun na mamat. ⁵³ (Tago ra tarai na vinarubu dia ga tak pa ra tabarikik, tikitikai ure ia iat.) ⁵⁴ Ma Moses ma Eleasar ra tena tinabar dir ga alube pa ra goled ta ra umana lualua ta ra umana ararip, ma ta ra umana marmar, ma dir ga kap ia ta ra bala na pal na varbarat, upi na tur na im ure ra tarai Israel ta ra luaina mata i ra Luluai.

32

Ruben, Gad diat ma ra ngungu tarai Manase dia ki ta ra papar a taur ta re Jordan
(Vart 3:12-22)

¹ Ma ra vuna tarai Ruben ma ra vuna tarai Gad, kadia mangoro na kikil na bulumakau; ma ba dia ga gire ra gunan Iaser ma ra gunan Gilead ba nam ra pakana i manga topa ra umana bulumakau, ² a vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben dia ga vana ma dia ga tata pire Moses, ma pire Eleasar, ma pire ra umana luluai kai ra tarai, dari: ³ Atarot, Dibon, Iaser, Nimra, Kesbon, Elale, Sebam, Nebo, ma Beon, ⁴ ra gunan nina ra Luluai i ga ub ia ta ra mata i ra tarai Israel, ia ra gunan ba i topa ra bulumakau, ma kaum umana tultul dia vatur vake ra bulumakau. ⁵ Ma dia ga biti: Ona una mari avet, boina

ba da tul tar go ra gunan ta kaum umana tultul upi diat a kale; koko una ben vabolo avet ta ra Iordan.

⁶ Ma Moses i biti ta ra vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben: Dave, ra tara na tura i vavat diat a vana ta ra vinarubu, ma avat a kiki ati?

⁷ Ta ra ava ava vabiluane ra bala i ra tarai, upi koko diat a bolo tadav ra gunan ba ra Luluai i ga tul tar ia ta diat? ⁸ A umana tama i vavat dia ga pait ia damana, ba iau ga tulue diat maro Kades-Barnea upi diat a gire value ra gunan. ⁹ Tago ba dia ga vana tadav ra male Eskol, ma dia ga gire ra gunan, dia ga vabiluane ra bala i ra tarai upi koko diat a olo ta ra gunan ba ra Luluai i ga tul tar ia ta diat. ¹⁰ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ta nam ra bung, ma i ga vavalima dari: ¹¹ A dovotina pa ta tikai ta diat nina dia ga irop kan Aigipto, ba i ura vinun kadia kilala, ba i bolo ra ura vinun, na gire ra gunan ba iau ga vavalima tar ia tai Abaram, tai Isak, ma tai Iakob; tago pa dia ga mur iau ma ra dovotina; ¹² ia kaka Kaleb natu i Iepune ra te Kenis, ma Iosua natu i Nun; tago dir ga mur ra Luluai ma ra dovotina. ¹³ Ma ra Luluai i ga kankan ure Israel, ma i ga ben vatenten diat ta ra bil a ivat na vinun na kilakilala, tuk tar nam ra taun tarai dia ga pait nam i kaina ta ra mata i ra Luluai i ga panie. ¹⁴ Ma io, ava tar tur kia ra umana tama i vavat, a umana tut mur ta ra kaina tarai, upi avat a vangala ra kankan kai ra Luluai ure Israel. ¹⁵ Tago ona ava vana irai kan ra nimur pirana, na nur vue mule diat ta ra bil; ma avat a vamatue go ra tarai.

¹⁶ Ma dia tadav ia, ma dia biti: Avet a pait ta umana liplip ati ure kaveve umana bulumakau, ma ta umana pia na pal ure ra umana natu i vevet; ¹⁷ ma avet iat avet a kap vaninare ra vargal upi avet a varagur ma ra tarai Israel, tuk ave ga ben vaolo diat ta kadia pakana; ma ra umana natu i vevet diat a ki ta ra umana pia na pal di liplip bat diat kan ra tarai ta ra gunan. ¹⁸ Pa avet a lilikun

ta ra kubakuba i vevet, tuk tar ra tarai Israel diat a ga kale kadia tiniba tikitikai. ¹⁹ Tago pa avet a kakalai maravut diat ta ra papar a Iordan maro; tago ave tar kakalai ta ra papar a Iordan mati ta ra papar a taur.

²⁰ Ma Moses i biti ta diat: Gala avat a pait go: ba avat a kap vargal upi avat a vana ta ra vinarubu ta ra mata i ra Luluai, ²¹ ma ra lavur tena vinarubu ta vavat diat a bolo ra Iordan ta ra mata i ra Luluai, tuk tar na ga korot vue kana lavur ebar ta ra luaina matana, ²² ma da ga uviala pa ra gunan ta ra luaina mata i ra Luluai; io, namur avat a lilikun, ma avat a langalanga kan ra varvakai pire ra Luluai ma pire ra tarai Israel; ma avat a kale pa go ra gunan ta ra luaina mata i ra Luluai. ²³ Ma ari ona pata, io, ava varpiam tadav ra Luluai; ma avat a nunure, a balbali ure kavava varpiam i ki. ²⁴ Avat a pait ta umana pia na pal ure ra umana natu i vavat, ma ta umana liplip ure kavava umana sip; ma avat a pait ot pa nam ava tar vatang ia.

²⁵ Ma ra vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben dia tata pire Moses dari: Kaum umana tultul diat a pait ia da ra vartuluai kai kaugu luluai. ²⁶ A umana natu i vevet, kaveve umana taulai, kaveve umana kikil na sip, ma kaveve umana bulumakau, diat a ki ta ra umana pia na pal abara Gilead; ²⁷ ma kaum umana tultul, a umana tena vinarubu par, diat a bolo uro upi ra vinarubu ta ra mata i ra Luluai, da kaugu luluai i ga biti.

²⁸ Damana Moses i ga vartuluai ure diat, pire Eleasar ra tena tinabar, ma pire Iosua natu i Nun, ma pire ra umana luluai na apik na tarai, ta ra umana vuna tarai Israel. ²⁹ Ma Moses i ga biti ta diat: Ona ra vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben diat a bolo ra Iordan varurung ma avat, a lavur tena vinarubu, ta ra mata i ra Luluai, ma avat a uviala pa ra gunan, avat a tul tar ra gunan Gilead ta diat upi diat a kale. ³⁰ Ma ona pa diat a bolo varurung ma avat upi ra vinarubu, diat a kakalai livuan ta

vavat ta ra gunan Kanaan. ³¹ Ma ra vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben dia ga biti dari: Da ra Luluai i ga biti tai kaum umana tultul, avet a pait ia damana. ³² Avet a bolo upi ra vinarubu ta ra mata i ra Luluai ta ra gunan Kanaan, ma kaveve tiniba na kakalai na ki pire vevet ta ra papar a Iordan mati.

³³ Ma Moses i ga tabar ra vuna tarai Gad ma ra vuna tarai Ruben ma ra ngungu ta ra vuna tarai Manase natu i Iosep, ma ra langun kai Sikon ra king Amor, ma ra langun kai Og ra king Basan, a gunan ma kana lavur pia na pal ma kadia lavur langun, a lavur pia na pal ta ra gunan parika. ³⁴ Ma ra vuna tarai Gad dia ga pait Dibon, Atarot, Aroer, ³⁵ Atrot-Sopan, Iaser, Iogbea, ³⁶ Bet-Nimra, ma Bet-Aran, a umana pia na pal ma ra umana liplip na Sip. ³⁷ Ma ra vuna tarai Ruben dia ga pait Kesbon, Elale, Kiriataim, ³⁸ Nebo, Baal-Meon (di pukue ra iang i diat) ma Sibama; ma dia ga vaiang ra umana pia na pal nina dia ga vatut diat ma ra umana enana iang.

³⁹ Ma ra umana natu i Makir, natu i Manase, dia ga vana Gilead ma dia ga kale, ma dia ga okole vue ra tarai Amor nina dia ga ki tana. ⁴⁰ Ma Moses i ga tul tar Gilead tai Makir, natu i Manase, ma i ga ki tana. ⁴¹ Ma Iair, natu i Manase, i ga vana ma i ga kale kana umana gunan, ma i ga vatang diat ba Kavot-Iair. ⁴² Ma Nabak i ga vana ma i ga kale Kenat ma kana lavur gunan, ma i ga vatang ia ba Nabak, da ra iangina iat.

33

A amana pakana vinavana kai ra tarai Israel

¹ Go diat ra umana kakari vanavana kai ra tarai Israel, ba dia ga vana irop kan ra gunan Aigipto ta kadia lavur kor ma Moses ma Aron dir ga lue diat. ² Ma Moses i ga tumu vake ra lavur pakana ba dia ga ki gil tana ta kadia kakari vanavana da ra vartuluai kai ra Luluai; ma go

diat kadia umana kakari vanavana da ra umana pakana dia ga ki gil vanavana tana.

³ Ma dia ga tur pa ra vinavana maro Rameses ta ra vinun ma a ilima na bung ta ra luaina gai; ta ra kubak na bolo lake ra tarai Israel dia ga irop ma ra ngala na niuvia ta ra mata i ra tarai Aigipto par, ⁴ ba ra tarai Aigipto dia ga punapunang boko kadia umana luaina bul, nina ra Luluai i ga ubu diat livuan ta diat; ma ra Luluai i ga varkurai na balbali pire kadia lavur god bula.

⁵ Ma ra tarai Israel dia ga vanavana maro Rameses, ma dia ga vatur kadia lavur pal na mal aro Sukot. ⁶ Ma dia ga vana papa aro Sukot, ma dia ga vavatur aro Etam, ta ra papar a bil. ⁷ Ma dia ga vana papa aro Etam, ma dia ga talil uro Pikairot, ta ra papar a taur tai Baal-Sepon; ma dia ga vavatur pire Migdol. ⁸ Ma dia ga vana papa aro Pikairot, ma dia ga vana vurbolo ta ra ta uro ra bil; ma dia ga vanavana pa a utul a bung ta ra bil Etam, ma dia ga vavatur aro Mara. ⁹ Ma dia ga vana papa aro Mara, ma dia ga pot aro Elim; ma a vinun ma a ura mata na tava dia ki aro Elim ma lavurua na vinun na inaina lama; ma dia ga vavatur abara. ¹⁰ Ma dia ga vana papa aro Elim, ma dia ga vavatur ta ra papar a Ta Meme. ¹¹ Ma dia ga vana papa aro ra Ta Meme, ma dia ga vavatur ta ra bil Sin. ¹² Ma dia ga vana papa aro ra bil Sin, ma dia ga vavatur aro Dopka. ¹³ Ma dia ga vana papa aro Dopka ma dia ga vavatur aro Alus. ¹⁴ Ma dia ga vana papa aro Alus, ma dia ga vavatur aro Repidim, aina pa ta tava ie upi ra tarai diat a mome. ¹⁵ Ma dia ga vana papa aro Repidim, ma dia ga vavatur ta ra bil Sinai. ¹⁶ Ma dia ga vana papa aro ra bil Sinai, ma dia ga vavatur aro Kibrot-Atava. ¹⁷ Ma dia ga vana papa aro Kibrot-Atava, ma dia ga vavatur aro Kaserot. ¹⁸ Ma dia ga vana papa aro Kaserot, ma dia ga vavatur aro Ritma. ¹⁹ Ma dia ga vana papa aro Ritma, ma dia ga

vavatur aro Rimon-Peres. ²⁰ Ma dia ga vana papa aro Rimon-Peres, ma dia ga vavatur aro Libna. ²¹ Ma dia ga vana papa aro Libna, ma dia ga vavatur aro Risa. ²² Ma dia ga vana papa aro Risa, ma dia ga vavatur aro Kelata. ²³ Ma dia ga vana papa aro Kelata, ma dia ga vavatur ta ra luana Seper. ²⁴ Ma dia ga vana papa aro ra luana Seper, ma dia ga vavatur aro Karada. ²⁵ Ma dia ga vana papa aro Karada, ma dia ga vavatur aro Makelot. ²⁶ Ma dia ga vana papa aro Makelot, ma dia ga vavatur aro Takat. ²⁷ Ma dia ga vana papa aro Takat, ma dia ga vavatur aro Tera. ²⁸ Ma dia ga vana papa aro Tera, ma dia ga vavatur aro Mitka. ²⁹ Ma dia ga vana papa aro Mitka, ma dia ga vavatur aro Kasmona. ³⁰ Ma dia ga vana papa aro Kasmona, ma dia ga vavatur aro Moserot. ³¹ Ma dia ga vana papa aro Moserot, ma dia ga vavatur aro Bene-Iakan. ³² Ma dia ga vana papa aro Bene-Iakan, ma dia ga vavatur aro Kor-Agidgad. ³³ Ma dia ga vana papa aro Kor-Agidgad, ma dia ga vavatur aro Iotbata. ³⁴ Ma dia ga vana papa aro Iotbata, ma dia ga vavatur aro Abrona. ³⁵ Ma dia ga vana papa aro Abrona, ma dia ga vavatur aro Esion-Geber. ³⁶ Ma dia ga vana papa aro Esion-Geber, ma dia ga vavatur ta ra bil Sin (Kades nam). ³⁷ Ma dia ga vana papa aro Kades, ma dia ga vavatur ta ra luana Or, pire ra langun ta ra gunan Edom.

³⁸ Ma Aron ra tena tinabar i ga vana urama ta ra luana Or da ra vartuluai kai ra. Luluai, ma i ga matie, ta ra luaina bung ta ra vailimana gai ta ra vaivat na vinun na kilala taun ra nirop kai ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto. ³⁹ Ma Aron i ga laun vue a mar ma a ura vinun ma a utul a kilala ba i ga mat ta ra luana Or.

⁴⁰ Ma ra king Arad, a te Kanaan, nina i ga ki aro Negeb ta ra gunan Kanaan, i ga valongore ure ra pinot kai ra tarai Israel.

⁴¹ Ma dia ga vana papa aro ra

luana Or, ma dia ga vavatur aro Salmona. ⁴² Ma dia ga vana papa aro Salmona ma dia ga vavatur aro Punon. ⁴³ Ma dia ga vana papa aro Punon, ma dia ga vavatur aro Obot. ⁴⁴ Ma dia ga vana papa aro Obot, ma dia ga vavatur aro Ieabarim, ta ra langun Moab. ⁴⁵ Ma dia ga vana papa aro Im, ma dia ga vavatur aro Dibon-Gad. ⁴⁶ Ma dia ga vana papa aro Dibon-Gad, ma dia ga vavatur aro Almon-Diblataim. ⁴⁷ Ma dia ga vana papa aro Almon-Diblataim, ma dia ga vavatur ta ra lualuana Abarim pire Nebo. ⁴⁸ Ma dia ga vana papa aro ra lualuana Abarim ma dia ga vavatur ta ra tamataman Moab ta ra papar a Iordan pire Ieriko. ⁴⁹ Ma dia ga vatur kadia lavur pal na mal ta ra papar a Iordan, papa aro Bet-Iesimot tuk uro Abel-Sitim ta ra tamataman Moab.

A umana langun ma ra tiniba na pia aro Kanaan

⁵⁰ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra tamataman Moab ta ra papar a Iordan pire Ieriko, dari: ⁵¹ Una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: Ba ava bolo ra Iordan ta ra gunan Kanaan, ⁵² avat a korot vue ra tarai nina dia ki ta ra gunan, ma avat a kamare vue kadia lavur tabataba, ma avat a kamare vue kadia lavur tabalar, ma avat a re vue kadia lavur tavul a lotu; ⁵³ ma avat a kale ra gunan, ma avat a ki tana; tago iau ga tul tar ra gunan ta vavat upi avat a kale. ⁵⁴ Avat a padapadailam upi ra umana tiniba ta ra gunan da kavava lavur apik na tarai; avat a tul tar ra ngala na tiniba ta nina i mangoro, ma avat a tul tar ra ikilik na tiniba ta nina i paupau ka; nina ra pakana di tar padapadailam pa ia upi kai ta tikai, nam iat kana tiniba; avat a kakalai da kavava umana vuna tarai. ⁵⁵ Ia kaka, ona pa ava korot vue ra tarai nina dia ki ta ra gunan, diat ava nur vue diat ba diat a kiki boko, diat a da ra il ta ra kiau na mata i vavat, ma ra kait ta ra paparai vavat, ma diat a vakadik avat ta ra gunan ava ki tana. ⁵⁶ Ma na dari, ba ina pait ia

ta vavat, da iau ga nuk ia ba ina ga pait ia ta diat.

34

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ² Una vartuluai pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ba ava olo ta ra gunan Kanaan, (a gunan Kanaan da kana lavur langun ia ra gunan ba avat a kakalai tana,) ³ kavava pakana na tuk uro ta ra bil Sin pire Edom ta ra papar a taubar, ma kavava langun ta ra papar a taubar na tur pa ia ta ra ngu na Ta Mat ta ra papar a taur tana; ⁴ ma kavava langun na vila likun ta ra tavarat Akrahim, ta ra papar a taubar tana, ma na vanavana tuk uro Sin; na bolo Kades-Barnea ta ra papar a taubar; na vanavana uro Kasar-Adar, ma na bolo vanavana uro Asmon; ⁵ ma ra langun na vila likun aro Asmon upi uro ra tava alir Aigipto, ma na tuk uro ra valian.

⁶ Ma ure ra langun ta ra papar a taoai, a ngala na ta ma ra valian tana, ia kavava langun ta ra papar a taoai.

⁷ Ma kavava langun ta ra papar a labur na dari: ta ra ngala na ta avat a vakalang ra luana Or; ⁸ papa aro ra luana Or avat a vakalang vanavana uro ra langun Kamat; ma ra langun na tuk uro Sedad; ⁹ ma ra langun na tadav Sipron, ma na tuk uro Kasar-Enan; go kavava langun ta ra papar a labur.

¹⁰ Ma avat a vakalang kavava langun ta ra papar a taur papa aro Kasar-Enan uro Sepam; ¹¹ ma ra langun na vanavana ur maro Sepam uro Ribla ta ra papar a taur tai Ain; ma ra langun na vanavana ur ma na tuk uro ra ul a papar a tava kikil Kineret ta ra papar a taur tana; ¹² ma ra langun na vana ba uro ra Iordan ma na tuk uro ta ra Ta Mat; go ia kavava gunan da ra lavur langun kikil ia.

¹³ Ma Moses i ga vartuluai pire ra tarai Israel, ma i ga biti: Go ia ra gunan nina avat a padapadailam upi kavava umana kakalai tana, nina ra Luluai i ga vartuluai ba da tul tar ia ta ra lavuvat na vuna tarai, ma

ta ra ngungu vuna tarai; ¹⁴ tago ra vuna tarai Ruben ta kadia lavur apik na tarai, ma ra vuna tarai Gad ta kadia lavur apik na tarai, dia ga tar kakalai, ma ra ngungu ta ra vuna tarai Manase bula; ¹⁵ ra ura vuna tarai ma ra ngungu vuna tarai dia ga tar kakalai ta ra papar a Iordan maro ta ra papar a taur pire Ieriko, ta ra pakana ba ra keake i rada rikai tana.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹⁷ Go ra iang i diat nina diat a tibe tar ra gunan ta vavat upi avat a kale: Eleasar ra tena tinabar ma Iosua natu i Nun. ¹⁸ Ma avat a kap tika na luluai ta ra umana vuna tarai tikatikai, upi diat a tibe ra gunan ure ra kakalai. ¹⁹ Ma go ra iang i diat: Kaleb natu i Iepune ta ra vuna tarai Iuda, ²⁰ ma Semuel natu i Amiud ta ra vuna tarai Simeon, ²¹ ma Elidad natu i Kislun ta ra vuna tarai Benjamin, ²² ma tika na luluai ta ra vuna tarai Dan, Buki natu i Iogli, ²³ ma tika na luluai ta ra vuna tarai Manase, Kaniel natu i Epod, ²⁴ ma tika na luluai ta ra vuna tarai Epraim, Kemuel natu i Siptan, ²⁵ ma tika na luluai ta ra vuna tarai Sebulun, Elisapan natu i Parnak, ²⁶ ma tika na luluai ta ra vuna tarai Isakar, Paltiel natu i Asan, ²⁷ Ma tika na luluai ta ra vuna tarai Aser, Akiud natu i Selomi, ²⁸ ma tika na luluai ta ra vuna tarai Naptali, Pedael natu i Amiud.

²⁹ Ra Luluai i ga vartuluai pire go diat, upi diat a tibe tar ra kakalai ta ra tarai Israel ta ra gunan Kanaan.

35

A umana pia na pal kai ra tarai Levi

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses ta ra tamataman Moab ta ra papar a Iordan pire Ieriko, dari: ² Una vartuluai pire ra tarai Israel, upi diat a tul tar ta umana pia na pal ta kadia kakalai pire ra tarai Levi upi diat a ki tana; ma avat a tul tar ra umana pia na vura kikil ra umana pia na pal pire ra tarai Levi. ³ Ma diat a vatur vake ra umana pia na pal upi diat a ki tana, ma ra umana pia na vura ure

kadia lavur bulumakau, kadia lavur kikil ma kadia lavur vavaguai. ⁴ Ma ra pia na vura ta ra umana pia na pal, nina avat a tul tar ia pire ra tarai Levi kikil ra liplip ta ra pia na pal, a tababana na varogop ma ra ura mar ma a ilima na vinun na pokopokono.

⁵ Ma avat a valar ia ta ra papar a pia na pal a ilima na mar na pokono ta ra papar a taur tana, ma a ilima na mar na pokono ta ra papar a taubar tana, ma a ilima na mar na pokono ta ra papar a taoai tana, ma a ilima na mar na pokono ta ra papar a labur tana, ma ra pia na pal na tur livuan. Ma ra pia na vura ta ra umana pia na pal na damana pire diat. ⁶ Ma ra umana pia na pal nina avat a tul tar diat pire ra tarai Levi, diat a dari: a laptikai na pia na pal na bakbakit, nina dia topa ra tena vardodoko ba na takap bakit tana, ma ta ra ivat na vinun ma a ura enana pia na pal bula. ⁷ Ra lavur pia na pal nina avat a tul tar diat pire ra tarai Levi diat a ivat na vinun ma lavutul, varurung ma ra umana pia na vura. ⁸ Ma ure ra umana pia na pal nina avat a tul tar diat kan ra kakalai kai ra tarai Israel, avat a vatur vake ra mangoro ta ra tarai dia mangoro, ma avat a vatur vake ra paupau pire diat dia paupau ka; tikitikai na tul tar kana ta umana pia na pal pire ra tarai Levi da kana tiniba nina i kale.

*A umana pia na pal na bakbakit
(Vart 19:1-13; Iosu 20:1-9)*

⁹ Ma ra Luluai i ga tata pire Moses dari: ¹⁰ Una tata pire ra tarai Israel ma una biti ta diat: Ba ava bolo ra Iordan ta ra gunan Kanaan, ¹¹ avat a pilak pa ta umana pia na pal upi kavava umana pia na pal na bakbakit; upi nina i doko ta tikai, ma vakir i ga nuknuk lua ure, na vilau bakit tana. ¹² Ma ra umana pia na pal diat a da ra bakbakit kan ra tena varobo pire vavat; upi nina i doko ta tikai pa na mat tuk tar na ga tur ta ra varkurai ta ra luaina mata i ra tarai. ¹³ Ma ra umana pia na pal nina avat a tul tar diat, kavava laptikai na

pia na pal na bakbakit diat. ¹⁴ Avat a tul tar a utul a pia na pal ta ra papar a Iordan maro, ma avat a tul tar a utul a pia na pal ta ra gunan Kanaan, upi diat a umana pia na pal na bakbakit. ¹⁵ Go ra laptikai na pia na pal diat a da ra bakbakit ure ra tarai Israel, ma ure ra vaira, ma ure nina i kiki livuan ta diat; upi nina i doko ta tikai ma vakir i ga nuknuk lua ure, na vilau bakit tana.

¹⁶ Ma gala i ga ub ia ma ra palar-iam, upi na mat, ia ra tena vardodoko iat; a dovotina ra tena vardodoko na mat. ¹⁷ Ma gala i ga ub ia ma ra ram na vat, upi na mat, ia ra tena vardodoko iat; a dovotina ra tena vardodoko na mat. ¹⁸ Ma gala i ga ub ia ma ra ram na davai, upi na mat, ia ra tena vardodoko iat; a dovotina ra tena vardodoko na mat. ¹⁹ A tena varobo gap na kabila doko ra tena vardodoko; ba na barat ia na ubu doka.

²⁰ Ma gala i ga goa tago i milikuane; ba i parau upi ia upi na tupar doka; ²¹ ba i ub ia ma ra limana upi na mat tago dir ki na ebar; a dovotina nina i ga varubu na mat; ia ra tena vardodoko iat; ra tena varobo gap na kabila doko ra tena vardodoko, ba na barat ia.

²² Ia kaka gala i go vakaian ia ma pa ta kini na ebar, ba i vue tar ta magit tana ma pa i kiki uai upi ia, ²³ ba gala i mat tago i ga vue tar ta vat tana ma pa i ga gire value, ma pa dir ga ki na ebar, ma pa i ga milikuane, ²⁴ ra tarai diat a pait ra varkurai livuan tai nina i dodoko ma ra tena varobo gap, da go ra umana varkurai; ²⁵ ma ra tarai diat a valaun nina i dodoko kan ra lima i ra tena varobo gap, ma ra tarai diat a vatur mule ta kana pia na pal na bakbakit nina i ga vilau bakit tana; ma na ki ie tuk tar ta ra minat kai ra tena tinabar, nina di ga ku ia ma ra gomgom na dangi. ²⁶ Ma ona nina i ga doko ta tikai na irop kan ra langun ta kana pia na pal na bakbakit nina i ga vilau bakit tana, ²⁷ ma ra tena varobo gap na tadav ia ta ra paparai

ra langun ta kana pia na pal na bakbakit, ma ra tena varobo gap na ubu doka, pa da takun ia ma ra gap; ²⁸ tago gala na ga ki vatikai ta kana pia na pal na bakbakit tuk tar ta ra minat kai ra tena tinabar ngalangala, gala na boina pirana; ma ba ra tena tinabar ngalangala i tar mat, nina i ga doko ta tikai na lilikun ta ra gunan i kakalai tana.

A varkurai ure ra umana tena varveai ma ra varkul

²⁹ Ma go ra lavur magit diat a da ra varkurai na varvateten pire vavat ta kavava lavur taun tarai ta ra lavur gunan ava ki tana. ³⁰ Nina i doko ta tikai da kabila doka ba ta umana dia varvai kapa ure; ia kaka koko da doko ta tikai ba tikai ba tikai ka i varvai kapa ure. ³¹ Ma tikai bula, koko avat a vatur vake ta varporong ure nina di ga takun ot pa ia ma ra vardodoko; a dovotina na mat. ³² Ma koko avat a vatur vake ta varkul ure nina i ga vilau bakit ta kana pia na pal na bakbakit upi na lilikun mulai ta kana pakana iat, ba ra tena tinabar pa i ti mat boko. ³³ Damana pa avat a vadur ra gunan nina ava ki tana; tago ra gap i vadur ra gunan; ma pa da pait valar pa ra varporong ure ra gunan ure ra gap i talolongo tana, ia kaka ma ra gapu i nina i lingire. ³⁴ Ma koko una vadur ra gunan nina ava ki tana, nina iau ki livuan tana; tago iau ra Luluai iau ki livuan ta ra tarai Israel.

36

A varkurai ure ra varbean kai nina kakalai

¹ Ma ra umana ngalangala ta ra apik na tarai kai Gilead, natu i Makir, natu i Manase, ta ra vuna tarai kai ra ura natu i Iosep, dia ga tadav Moses, ma dia ga tata pirana, ma pire ra umana luluai, ra umana lualua ta ra umana apik na tarai ta ra tarai Israel; ² ma dia ga biti: Ra Luluai i ga vartuluai pire kaugu luluai ba ra tarai Israel diat a padapadailam upi kadia umana kakalai ta ra gunan; ma ra Luluai i ga vartuluai

pire kaugu luluai ba na tul tar ra tiniba kai Selopekad tura i vevet pire ra umana natuna, a umana vavina.

³ Ma gala diat a taule ra umana bul ta ra umana enana vuna tarai Israel, i da kadia kakalai i kakari kan ra kakalai kai ra umana tama i vevet ma i tadav ra tiniba kai nam ra vuna tarai dia taulai tana; damana da tak vue kan kaveve tiniba na kakalai. ⁴ Ma ba ra kilala na iubili kai ra tarai Israel na pot, da vatang tar kadia kakalai ta ra kakalai kai nam ra vuna tarai dia tur tana; damana da tak vue kadia kakalai kan ra kakalai kai kaveve vuna tarai.

⁵ Ma Moses i ga vartuluai pire ra tarai Israel da ra tinata kai ra Luluai dari: I dovot ra vavaarikai kai ra umana natu i Iosep. ⁶ Go ra vartuluai kai ra Luluai ure ra umana natu i Selopekad, a umana vavina: Diat a taule nina dia mainge; ia kaka, diat a taulai ta ra vuna tarai kai tama i diat. ⁷ Damana pa ta kakalai pire ra tarai Israel na kakari vanavana livuan ta ra umana vuna tarai; tago ra tarai Israel diat a ki tikatikai ta ra kakalai kai ra vuna tarai kai ra umana tama i diat. ⁸ Ma nina ra vavina ba i kakalai tai tika na vuna tarai ta ra tarai Israel, na taule ta tikai ta ra vuna tarai kai tamana, upi ra tarai Israel diat a kale ra tiniba kai ra umana tama i diat tikatikai. ⁹ Damana pa ta kakalai na kakari vanavana livuan ta ra umana vuna tarai; tago ra umana vuna tarai Israel diat a ki ta kadia kakalai tikatikai.

¹⁰ Da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses, a umana natu i Selopekad, a umana vavina, dia ga pait ia damana; ¹¹ tago Makla, Tirsa, Kogla, Milka, ma Noa, a umana natu i Selopekad dia ga taule ra umana tai diat. ¹² Dia ga taulai ta ra umana apik na tarai Manase, natu i Iosep, ma kadia kakalai i ga ki ta ra vuna tarai kai tama i diat.

¹³ Go diat ra umana vartuluai ma ra umana varkurai, nina ra Luluai i ga vartuluai tana ta ra ngie i Moses pire ra tarai Israel ta ra tamatanman Moab ta ra papar a Iordan pire Ieriko.

A VAVATANG NA VARTULUAI MULAI

Moses i varvai ure ra vavalima kai ra Luluai pire ra tarai Israel aro Koreb

¹ A tinata kai Moses go nina i ga tatike ta ra tarai Israel par ta ra papar a tava Iordan maro iat ta ra bil, ta ra male Araba marave ra Ta Mat, livuan tai Paran, ma Topel, ma Laban, ma Kaserot, ma Di-Sab. ² A vinavana uro Kades-Barnea maro Koreb ba di vana pakit ra luana Seir di pait ot pa ia ta ra vinun ma tika na bung. ³ Ma ta ra kilala a ivat na vinun ot, ta ra gai a vinun ma tikai, ta ra luaina bung tana, Moses i ga tata pire ra tarai Israel varogop ma ra lavur magit par ra Luluai i ga vartuluai pirana tana ure diat; ⁴ ba i ga tar uvua pa Sikon ra king kai ra tarai Amor, nina i ga ki Kesbon, ma Og ra king Basan, nina i ga ki Edrei ta ra gunan Astarot. ⁵ Ta ra papar a Iordan maro, ta ra gunan Moab, Moses i ga varvai tavuna ta go ra varkurai ma i ga biti:

⁶ Aro Koreb ra Luluai kada God i ga tatike ta dat dari: Ava tar kiki mangoro na bung ta go ra luana: ⁷ avat a tut kan ati, ma avat a pait kavava vinavana upi avat a pot ta ra gunan i lualuana kai ra tarai Amor, ma ta ra lavur pakana gunan dia maravai tana, ta ra male Araba, ta ra gunan i lualuana, ma ta ra gunan i tamataman, ma ta ra papar Negeb, ma ta ra valvalian, a gunan kai ra tarai Kanaan, ma Lebanon, ma na tuk tar ta ra ngala na tava alir, ra tava alir Oiparat. ⁸ Ea, iau tar vaki ra gunan ta ra luaina mata i vavat; avat a olo tana, ma avat a vatur vake, a gunan ra Luluai i ga kubu tar ia ta ra umana tama i vavat ma ra vavalima, tai Abaraam, tai Isak, ma tai Iakob, upi na tul tar ia ta dital ma ta ra lavur bul mur ta dital.

*Moses i pilak pa ra umana tena kabinana
(Niir 18:13-27)*

⁹ Ma ta nam ra e iau ga ve avat dari: Pa i tale iau ba ina puak varkolono pa avat; ¹⁰ ra Luluai kavava God i tar vapealane avat, ma gori ava peal tuna da ra kor na tagul arama liu ta ra maup. ¹¹ Ra Luluai God kai ra umana tama i vavat na vangala pa avat ma ra arip na marmar, ma na vadoane avat, da i tar kubu tar ia ta vavat! ¹² Ma iau, ina puak varkolono davatane pa kavava dekdek na kini, ma kavava mamat na tinata, ma kavava lavur varngangar? ¹³ Avat a pilak pa ra umana tena kabinana, ma ra umana matotono, ma diat dia rararang, ta kavava lavur vuna tarai, ma ina vaki diat upi diat a lualua ta vavat. ¹⁴ Ma ava ga torom tagu, ma ava ga biti dari: I boina ba avet a pait ra magit u ga tatike. ¹⁵ Io, iau ga tibe ra umana luluai ta kavava lavur vuna tarai, a umana tena kabinana ma diat dia rararang, ma iau ga vaki diat upi diat a lualua ta vavat, a umana luluai ure ra umana arip na marmar, ma ra umana luluai ure ra umana marmar, ma ra umana luluai ure ra umana ilima na vinun ot, ma ra umana luluai ure ra umana vinvinun, ma ra umana raprap, ure kavava lavur apik na tarai. ¹⁶ Ma ta nam ra e iau ga vartuluai pire kavava lavur tena varkurai dari: Avat a valongore ra magit ra umana tura i vavat dia takun vargilgiliane diat me, ma avat a varkurai takodo pire tika na tutana dir ma turana, ma pire dir ma ra vaira i ki pirana. ¹⁷ Koko avat a nuk vangala pa ta tikai ta kavava varkurai; avat a valongore ra ikilik ma ra ngala; koko avat a burutue ra mata i ra tarai, tago ava varvakai ta ra varkurai kai God; ma ona ta magit na vartakun pa i tale avat, avat a kap nam piragu, ma iau ina valongore. ¹⁸ Ma ta nam ra e iau ga tul tar ra lavur magit ta vavat ba avat a pait ia.

Di ga tulue ra vinun ma a urua na

kilao maro Kades-Barnea
(*Nilu 13:1-33*)

¹⁹ Ma da ga vanavana papa aro Koreb, ma da ga vana alalu ta nam ra bil par ava ga gire, ra ngala ma di burutue, ma da ga alalu ra gunan i lualuana kai ra tarai Amor; da ra Luluai kada God i ga vartuluai tana pire dat; ma da ga pot Kades-Barnea. ²⁰ Ma iau ga biti ta vavat: Ava tar pot ta ra gunan i lualuana kai ra tarai Amor; nina ra Luluai kada God i tabar dat me. ²¹ Io, ra Luluai kaum God i tar vaki ra gunan ta ra luaina matam; una vana urama, ma una vatur vake, da ra Luluai God kai ra umana tamam i tar tatike tam; koko una burut, ma koko una ururian. ²² Ma ava ga tadav iau, avat tikatikai, ma ava ga biti: Boina ba dat a tulue boko ta umana ta dat, upi diat a matoto lua ta ra gunan ure dat, ma diat a ve mule dat ba nuve ra nga ba dat a vana tana urama, ma ure ra lavur pia na pal ba dat a tadav diat. ²³ Ma iau ga manane nam ra tinata; ma iau ga pilak pa ra vinun ma a ura tutana ta vavat, tika na tutana ure tikatika na vuna tarai; ²⁴ ma dia ga tut ma dia ga vana urama ra luana, ma dia ga kuba ta ra male Eskol, ma dia ga makile. ²⁵ Ma dia ga tak pa ra vuai ra gunan, ma dia ga kip ia tadav dat, ma dia ga ve mule dat dari: A bo na gunan nam ba ra Luluai kada God i tabar dat me. ²⁶ Ma ga avat ava ga ole ra vinavana tana, ma ava ga piam vue ke ra vartuluai kai ra Luluai kavava God; ²⁷ ma ava ga tata na urur ta kavava lavur pal na mal, ma ava ga biti: Ra Luluai i milikuane dat, kari i ga agure vairop dat kan ragunan Aigipto upi na tul tar dat ta ra lima i ra tarai Amor, upi diat a nila vue dat. ²⁸ Dat a vana urama upi ra ava? tago ra umana tura i dat dia tar vagolgol ra bala i dat, ba dia ga biti: A tarai dia pepeal, ma dia lolovina ta dat; ma ra umana pia na pal dia ngir; ma ra umana liplip kikil diat dia tuk urama ra bakut; ma ave ga gire bula ra umana tutana Anak ie.

²⁹ Ma iau ga biti ta vavat dari:

Koko avat a ururian, ma koko avat a burut ure diat. ³⁰ Ra Luluai kavava God, nina i rap lue avat, na varubu maravut avat, varogop ma ra lavur magit i ga pait ia ure avat ta ra gunan Aigipto ta ra luaina mata i vavat, ³¹ ma ta ra bil, nam ava ga matoto tana ba ra Luluai kavava God i ga puak pa avat da tika na tutana i puak pa natuna, ta ra lavur vinavana ava ga pait ia tuk tar ta ra bung ava ga pot ta go ra gunan. ³² Ma a dovotina, pa ava ga kapupi ra Luluai kavava God ta go ra magit, ³³ nina i ga lue rap avat ta ra nga, upi na tikan tadav ta pakana ba avat a vatut kavava lavur pal na mal tana; i ga lue rap avat ta ra marum ma ra iap, upi na vateten tar ra nga ta vavat ba avat a vana tana, ma ta ra bung na keake ma ra bakut.

A balbali kai God pire ra tarai Israel
(*Nilu 14:20-35*)

³⁴ Ma ra Luluai i ga valongore ra tinata ava ga vatang ia, ma i ga kankan tana, ma i ga vavalima dari: ³⁵ A dovot, pa ta tutana ta go ra kaina taun tarai na gire ra bo na gunan nina iau ga kubu tar ia ta ra umana tama i vavat. ³⁶ ia kaka Kaleb natu i Iepune, na gire; ma ina tul tar ra gunan tana nina i ga rua ia, ma ta ra umana natuna bula, tago i ga torom tai ra Luluai ma ra nuknukina par. ³⁷ Ma ra Luluai i ga kankanuane iau bula ure avat, ma i ga biti: U bula, pa una vana tana; ³⁸ Iosua natu i Nun, nina i kudakudar piram, na vana tana; una vargat ia, tago ia iat na tibe tar ra gunan ta ra tarai Israel. ³⁹ Go bula, a umana kuramana nina ava ga biti ba da ra pa diat, ma ra umana natu i vavat nina gori pa dia nunure ra magit i boina ma ra magit i kaina, diat a vana tana, ma ina tul tar ia ta diat, ma diat a kale. ⁴⁰ Ma ga avat, avat a lilikun ma avat a vana alalu ta ra bil upi ra Ta Meme.

A binilua kai ra tarai Israel ta ra vinarubu aro Korma
(*Nilu 14:39-45*)

⁴¹ Ma ava ga bali iau dari: Ave ga piam vue ra Luluai, avet a vana ka urama ma avet a varubu, varogop ma ra lavur magit par ra Luluai i ga tul tar ia ta vevet. Ma avat par tikatikai ava ga vi pit ma kavava vargal, ma ava ga vana urama ra luana ma ra ninunuk vakuku. ⁴² Ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Una ve diat dari: Koko avat a vana urama, ma koko avat a varubu, tago pa da varagur ma avat, kan kavava umana ebar diat a ubu avat. ⁴³ Damana iau ga ve avat, ma pa ava ga torom, ma ava ga piam vue ke ra vartuluai kai ra Luluai, ma ava ga rurung, ma ava ga vana urama ra luana. ⁴⁴ Ma ra tarai Amor nina dia ga ki ta nam ra luana dia ga tut ure avat, ma dia ga korot avat da ra tavurvur i pait ia, ma dia ga uvia pa avat aro Seir, ma tuk aro Korma. ⁴⁵ Ma ava ga talil ma ava ga tangi ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ra Luluai pa i ga kapupi ra nilai vavat, ma pa i ga valongore avat. ⁴⁶ Damana ava ga ki Kades mangoro na bung, ta nam ra umana bung ava ga ki abara.

2

A umana kilala ta ra bil

¹ Namur da ga tut, ma da ga vana-vana alalu ta ra bil ta ra nga upi ra Ta Meme, da ra Luluai i ga ve iau tana; ma mangoro na bung da ga vana-vana vurvurbit ta ra luana Seir. ² Ma ra Luluai i ga biti tagu dari: ³ Ava vala vana vurvurbit ta go ra luana; avat a vana ta ra papar a labur. ⁴ Ma una vartuluai pire ra tarai dari: Avat a alalu ta ra langun kai ra umana tura i vavat ra tarai Esau, nina dia ki Seir; ma diat a burut ta vavat; io, avat a balaure bulu avat, ⁵ ma koko avat a varngangar ma diat, tago pa ina tul tar kadia gunan ta vavat, pa ta ik a pakana ba na varogop ma ra pal a kau i vavat; tago iau tar tul tar ra luana Seir tai Esau upi na vatur vake vatikai. ⁶ Avat a kul ra magit na nian ta diat ma ra mani upi avat a ian; ma avat a kul ra tava bula ta diat

upi avat a momo. ⁷ Tago ra Luluai kaum God i tar vadoane u ta kaum lavur papalum; i tar matoto ta kaum vinavana ta go ra ngala na bil; ma go ra ivat na vinun na kilakilala ra Luluai kaum God i tar ki maravut u, pa u ga iba upi ta magit. ⁸ Damana da ga pakit ra umana tura i dat ra tarai Esau nina dia ki Seir, ba da ga vana maro ra male Araba maro Elat ma Esion-Geber.

Ma da ga vana likun ma da ga alalu ta ra bil Moab. ⁹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Koko avat a vakankan Moab, ma koko avat a varubu ma diat; tago pa ina tul tar ta pakana ta go ra gunan ta vavat upi avat a kale; tago iau tar tul tar Ar ta ra tarai Lot upi diat a kale vake. (¹⁰ A tarai Em dia ga ki lua tana, a ngirngir na tarai, ma ra kor diat, ma ra umana lolovina ta, da ra tarai Anak; ¹¹ go diat bula di biti ba dia varogop ma ra tarai Repaim, da ra tarai Anak; ma ra tarai Moab dia vatang diat ba a tarai Em. ¹² Ma lua ra tarai Kori bula dia ga ki Seir; ma ra tarai Esau dia ga ur vue diat; ma dia ga vamutue vue diat kan ra luaina mata i diat, ma dia ga ki ta kadia gunan; damana Israel i ga pait ia ta ra gunan dia vatur vake, nina ba ra Luluai i ga tul tar ia ta diat.) ¹³ Io, avat a tut, ma avat a bolo lake ra tava alir Sered. Ma da ga bolo lake ra tava alir Sered.

¹⁴ Ma kada vinavana papa ra bung da ga vana kan Kades-Barnea tana, tuk tar ta ra bung da ga bolo lake ra tava alir Sered tana, i ga varogop ma a utul a vinun ma lavutul na kilala; tuk tar ta ra bung ra tarai na vinarubu par dia ga panie kan ra kor na tarai, da ra Luluai i ga vavalima ure diat. ¹⁵ Ma ra Luluai i ga tur bat diat bula upi na nila vue diat kan ra kor na tarai, tuk tar ta ra bung dia ga panie kakit tana.

¹⁶ Damana ba ra tarai na vinarubu dia ga panie par, ma dia ga tar mat kan ra kor na tarai, ¹⁷ ra Luluai i ga biti tagu dari: ¹⁸ Go ra bung una vana pakit Ar, ra langun kai ra tarai Moab; ¹⁹ ma ba u vana maravai ta

ra tarai Amon, koko una vakankan diat, ma koko una varubu ma diat, tago pa ina tul tar ta pakana ta ra gunan kai ra tarai Amon tam upi una kale vake, tago iau tar tul tar ia ta ra tarai Lot upi diat a kale vake. (²⁰Go bula di biti ba ra gunan Repaim; lua ra tarai Repaim dia ga ki tana; ma ra tarai Amon dia vatang diat ba ra tarai Samsun, ²¹a ngala na tarai, ma ra kor, ma ra umana lolovina ta, da ra tarai Anak; ma ga ra Luluai i ga nila vue diat ta ra luaina mata i diat; ma dia ga ur vue diat, ma dia ga ki ta kadia gunan; ²²da i ga pait ia ure ra tarai Esau aina dia kiki Seir, ta nam ra bung ba i ga nila vue ra tarai Kori ta ra luaina mata i diat, ma dia ga ur vue diat, ma dia ki ta kadia gunan tuk tar ta ra bung gori; ²³ma ra tarai Ava nina dia ga ki ta ra lavur gunan tuk tar aro Gasa, ra tarai Kaptor nina dia ga vana kan Kaptor dia ga nila vue diat, ma dia ga ki ta kadia gunan.) ²⁴Avat a tut, avat a vana, ma avat a bolo lake ra male Amon; ea, iau tar tul tar Sikon ra te Amor ra king Kesbon ta ra lima i vavat, ma kana gunan bula; avat a vura na vatur vake, ma avat a varubu me. ²⁵Go ra bung ina vaburut vatavuna ra lavur vuna tarai ta ra vavai ra bakut par, ma ina vaguria diat; diat a valongore ra varvai ure avat, ma diat a dadadar, ma diat a kadik ure avat.

*Israel i uvia pa Sikon
(Nilu 21:21-30)*

²⁶Ma iau ga tulue ra umana vilav-ilau kan ra bil Kedemot tadav Sikon ra king Kesbon ma ra tinata na mal-mal dari: ²⁷Boina una nur vue iau ba ina vana alalu ta kaum gunan; ina mur uka ra nga tur, ma pa ina vana irai ta ra papar a lima tuna ba ra papar a maira. ²⁸Una ivure ra magit na nian tagu ure ra mani upi ina ian, ma una tul tar ra tava tagu ure ra mani pi ina momo; ia kaka una nur tar ia tagu upi ina vana alalu piram; ²⁹da ra tarai Esau ta ra gunan Seir, ma ra tarai Moab ta ra gunan Ar, dia

ga pait ia piragu; tuk tar iau bolo lake ra tava alir Iordan, ma iau olo ta ra gunan a Luluai kaveve God i tabar avet me.

³⁰Ma Sikon ra king Kesbon pa i ga mulaot ba dat a vana alalu tana, tago ra Luluai kavava God i ga valeo ra tulungeana, ma i ga vadekdek bat ra balana, upi na nur tar ia ta ra lima i vavat, da ta go ra bung. ³¹Ma ra Luluai i ga biti tagu: Ea, iau tar tul tar Sikon ma kana gunan ta vavat; avat a vura na kale upi avat a vatur vake kana gunan. ³²Ma Sikon i ga tut ure dat, diat ma kana tarai par, upi ra vinarubu aro Iakas. ³³Ma ra Luluai kada God i ga nur tar ia ta dat; ma da ga ubu pa ia, diat ma ra umana natuna ma kana tarai par. ³⁴Ma da ga uvia pa kana lavur pia na pal ta nam ra e, ma da ga nila vue ra lavur pia na pal ma ra tarai dia ga ki tana, ma ra vaden ma ra umana bul bula; pa da ga nur vue ta tikai; ³⁵ia kaka ra lavur vavaguai da ga ra pa diat, ma damana ra tabarikik bula ta ra lavur pia na pal da ga ubu diat. ³⁶Papa aro Aroer nina i tur ta ra papar a male Amon, ma ta ra pia na pal i tur ta ra male, ma i tuk tar Gilead, pa ta pia na pal i ga dekdek ta dat; a Luluai kada God i ga tul tar diat par ta dat; ³⁷ia kaka ra gunan kai ra tarai Amon, ma ra papar a tava alir Iabok parika, ma ra lavur pia na pal ta ra gunan i lualuana, pa ava ga maravai tana, ma damana bula ra lavur gunan a Luluai kada God i ga tugal vue dat i tana.

3

*Israel i uvia pa Og maro Basan
(Nilu 21:31-35)*

¹Ma da ga vana likun, ma da ga tutua urama Basan; ma Og ra king Basan i ga vana rikai pi na tur bat dat, diat ma kana tarai par, upi diat a varubu aro Edrei. ²Ma ra Luluai i ga biti tagu: Koko una burutue; tago iau ga tul tar ia tam, diat ma kana tarai par, ma kana gunan; ma una pait nam ra magit tana ba u ga pait ia tai Sikon ra king kai ra tarai Amor, nina

i ga ki Kesbon. ³ Damana ra Luluai kada God i ga tul tar Og bula ta dat, ra king Basan diat ma kana tarai par; ma da ga uvia pa ia, ma pa ta na i ga virua valili pirana. ⁴ Ma ta nam ra e da ga ongor pa kana lavur pia na pal; ma pa ta pia na pal ba pa da ga ra vue kan diat; laptikai na vinun na pia na pal, a papar Argob par, ra kiki na varkurai kai Og aro Basan. ⁵ Go ra lavur pia na pal a ngir na liplip na vat i ga tur kiki diat, ma ra umana ngala na banbanu tana, ma ra umana babat; ma mangoro na pia na pal pa ta liplip ta diat. ⁶ Ma da ga re vakakit vue diat, varogop da ga pait ia tai Sikon ra king Kesbon, da ga re vue ra lavur pia na pal par ma ra tarai dia ga kiki ta diat, ma ra vaden ma ra umana bul bula. ⁷ Ma ra lavur vavaguai ma ra tabarikik ta ra lavur pia na pal, da ga vatur vake pi kadat.

⁸ Ma ta nam ra e da ga tak vue ra gunan kan ra lima i ra ura king kai ra tarai Amor nina dia ga ki ta ra papar a Iordan maro, papa aro ra male Amon ma tuk tar ta ra luana Kermon; (⁹ ma nam Kermon, ra tarai Sidon dia vatang ia ba Sirion, ma ra tarai Amor dia vatang ia ba Senir;) ¹⁰ a lavur pia na pal ta ra tamataman, ma Gilead par, ma Basan par, ma i tuk tar Saleka ma Edrei, a umana pia na pal ta ra kiki na varkurai kai Og aro Basan. (¹¹ Tago Og ika ra king Basan i ga ki valili ta ra ibaiba Repaim; kana vava di ga pait ia ma ra palariam; pa i ki Raba vang pire ra tarai Amon? A lolovinana i lavuvat na malmalikun, ma ra tababana a ivat na malmalikun, da ra malma-likun kai ra tarai.)

Ruben, Gad diat ma ra ngungu tarai Manase dia ki ta ra papar a taur ta ra Iordan
(Nilu 32:1-42)

¹² Ma go ra gunan da ga vatur vake ta nam ra kilala; papa aro Aroer ta ra papar a male Amon, ma ra ngungu ta ra gunan i lualuana Gilead, ma ra lavur pia na pal tana, iau ga tul tar ia ta ra vuna tarai Ruben ma ra vuna

tarai Gad; ¹³ ma ra ngungu Gilead i tur valili, ma Basan par, ra kiki na varkurai kai Og, iau ga tul tar ia ta ra ngungu vuna tarai Manase, ra langun Argob par nam. (Di vatang nam ra gunan Basan par ba ra gunan Repaim. ¹⁴ Iair natu i Manase i ga vatur vake ra pakana par Argob, tuk tar ta ra langun kai ra tarai Gesur ma ra tarai Makat; ma i ga vaiang tar ra iangina iat tai Basan, ma i ga vatang ia ba Kavot-Iair, ma damana di vatang ia ta ra bung gori.) ¹⁵ Ma Gilead iau ga tul tar ia tai Makir. ¹⁶ Ma pire ra tarai Ruben ma ra tarai Gad iau ga tul tar ra gunan ta diat, papa aro Gilead ma tuk tar ta ra male Amon, a bit a male ia ra langun; ma i ga tuk tar ta ra tava alir Iabok, nina ia ra langun kai ra tarai Amon; ¹⁷ a male Araba bula, ma ra Iordan upi na langun tana, i tur pa ia Kineret ma i tuk tar ta ra ta Araba, a Ta Mat, ta ra bit a luana Pisga ta ra papar a taur.

¹⁸ Ma iau ga vartuluai pire vavat ta nam ra kilala dari: a Luluai kavava God i tar tul tar go ra gunan ta vavat upi avat a vatur vake; avat a umana lebe par, avat a vargal ma avat a bolo ma avat a olo tana ta ra luaina mata i ra umana tura i vavat ra tarai Israel. ¹⁹ Ma kavava umana taulai, ma ra umana natu i vavat, ma kavava lavur vavaguai, (iau nunure ba i peal kavava lavur vavaguai,) diat a ki ka ta ra umana pia na pal iau ga tul tar ia ta vavat, ²⁰ tuk tar ta ra bung ba ra Luluai i vango ra umana tura i vavat da i tar vango avat, ma diat bula diat a vatur vake ra gunan ra Luluai kavava God i tul tar ia ta diat ta ra papar a Iordan maro., io, namur avat a lilikun tikataikai upi ra gunan iau ga tul tar ia ta vavat. ²¹ Ma ta nam ra e iau ga vartuluai pire Iosua dari: Ma ra matam iat u tar gire ra lavur magit a Luluai kavava God i ga pait ia ta go ra ura king; damana ra Luluai na pait ia ta ra lavur kiki na varkurai par ba una vana boko tana. ²² Koko avat a burutue diat, tago ra Luluai kavava God na varubu maravut avat.

God i tur bat Moses upi koko na vana Kanaan

²³ Ma ta nam ra e iau ga lul ra Luluai dari: ²⁴ Luluai God, u tar vaarike vatavuna kaum minamar ma ra dekdekim ta kaum tultul; tago akave ta enana god arama ra bala na bakut ba ra pia, ba na. pait ra papalum varogop ma kaum, ma varogop ma ra umana ngala na magit u papait ia? ²⁵ Iau lul u ba ina vana ma ina gire ra vakak na gunan ta ra papar a Iordan maro, nam ra bo na luana, ma Lebanon bula. ²⁶ Ma ga ra Luluai i ga kankanuane iau ure avat, ma pa i ga valongore iau; ma ra Luluai i ga biti ka tagu dari: Una ngo; koko una tata mulai piragu ure go ra magit. ²⁷ Una tutua ka urama ta ra ul a luana Pisga, ma una idaidok upi ra papar a taoai, ma ra papar a labur, ma ra papar a taubar, ma ra papar a taur, ma una bobo ma ra matam; tago i dekdek upi una bolo lake go ra Iordan. ²⁸ Una vartuluai ka pire go Iosua, ma una vargat ia, ma una vapadikat ia; tago na lue rap go ra tarai ba dia bolo lake, ma na rap vaolo diat upi diat a vatur vake ra gunan ba una bobo boko.

²⁹ Damana da ga kiki ta ra male i tur vartalai ma Bet-Beor.

4

Moses i vargat ra tarai Israel upi diat a toratorom

¹ Ma go, avat a tarai Israel, avat a valongore ra umana vartuluai ma ra umana varkurai ba ina tovo tar diat ta vavat, upi avat a pait diat; upi avat a laun, ma avat a olo ra gunan a Luluai God kai ra umana tama i vavat i tul tar ia ta vavat upi avat a vatur vake. ² Koko avat a vot ra tinata ba ina tatike ta vavat, ma koko avat a tak vue ta magit tana; avat a torom uka ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai kavava God ba ina tul tar ia ta vavat. ³ Ma ra mata i vavat iat ava tar gire ra lavur magit a Luluai i ga pait ia ure Baal-Peor; tago ra Luluai kavava God i tar vamutue ra lavur tarai par dia ga

mur Baal-Peor kan avat. ⁴ Ma avat par tikatikai nina ava ga ki petep pire ra Luluai kavava God ava laun ta go ra bung. ⁵ Ea, iau ga vateten tar ra umana vartuluai ta vavat, ma ra umana varkurai, da ra Luluai kaugu God i ga vartuluai piragu, upi avat a pait diat ta nam ra gunan avat a vana tana upi avat a vatur vake. ⁶ Io, avat a mur diat ma avat a torom ta diat; tago damana avat a lia ma ra kabinana ma ra minatoto ta ra lavur vuna tarai, ba diat a valongore go ra lavur vartuluai, ma diat a biti dari: A dovotina go ra ngala na tarai a umana tena kabinana ma ra umana tena minatoto diat. ⁷ Tago akave ta ra ngala na tarai ba kana god i ki maravai pirana, da ra Luluai kada God ta ra bungbung ba da kail ia? ⁸ Ma akave ta ra ngala na tarai ba kana umana vartuluai ma kana umana varkurai dia takodo da go ra tinata na varkurai nina iau vaarike pire vavat ta go ra bung?

A tarai Israel diat a nuk pa mule nam ra magit i ga vana rikai aro Koreb

⁹ Ia kaka una tumarang, ma una balaure bulu ra tulungeam, kan una valubane ra lavur magit u ga gire, ma kan ra balam na nuk vue diat, ta ra lavur bungbung ta kaum nilaun; avat a vaarike diat ta ra umana natum ma ra umana tubum: ¹⁰ ra bung ba ava ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God ta ra luana Koreb, ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Una varurue ra tarai piragu, ma diat a valongore kaugu lavur tinata, upi diat a ru iau ta kadia lavur bung na nilaun ati ra pia, ma upi diat a tovo ra umana natu i diat. ¹¹ Ma ava ga kakari maravai ma ava ga tur ta ra bit a luana; ma ra luana i ga manga birao, ma ra birao i ga tuk urama ra bala na bakut, ma i ga bobotoi, ma i ga vual, ma i ga bingnimuna. ¹² Ma ra Luluai i ga tata pire vavat maro ta ra biro na iap; ava ga valongore ra tinata ma pa ava ga gire ta magit; ava ga valongore ra tinata ka. ¹³ Ma i ga ve tar kana kunubu pire vavat, nina i

ga tul tar ia ta vavat upi avat a pait ia, ra vinun na vartuluai; ma i ga tumu tar diat ta ra ura pal a vat. ¹⁴ Ma ta nam ra e ra Luluai i ga vartuluai piragu ba ina vateten tar ra umana vartuluai ma ra umana varkurai ta vavat, upi avat a pait diat ta ra gunan ava vana tana upi avat a vatur vake.

A varvalai ure ra nilotu tadav ra tabataba

¹⁵ Io, avat a balaure bulu avat; tago pa ava ga gire ra pal a paka i ta tikai ta nam ra bung a Luluai i ga tata pire vavat maro ta ra bala na iap ta ra luana Koreb; ¹⁶ upi koko avat a vakaina mule avat, ma koko avat a ka ta tabataba ta ra malalar i ta magit, a malalar i ra tutana ba ra malalar i ra vavina, ¹⁷ a malalar i ra vavaguai i ki ra pia, a malalar i ra beo i purpururung ta ra maup, ¹⁸ a malalar i ra magit i kakao ra pia, ba ra malalar i ra en i vanavana ta ra bala na ta; ¹⁹ ma ba ava tadarake ra bakut ma ava gire ra keake ma ra gai ma ra lavur tagul, ra kor par arama ra maup, koko avat a rara ma avat a lotu tadav diat, ma avat a torom ta diat; go diat a Luluai kavava God i tar tibe tar diat ta ra tarai par ta ra vavai ra bakut par. ²⁰ Ma avat, a Luluai i tar pilak pa avat, ma i tar agure vairop avat kan ra ubu na iap Aigipto, upi avat kana tarai iat. da i tar dovot gori.

²¹ A Luluai i ga kankanuane iau ure avat, ma i ga vavalima ba koko ina lake ra Iordan, ma koko ina vana ta ra vakak na gunan nina ra Luluai kavava God i tabar avat me upi avat a kale vake. ²² Ina mat ika ta go ra gunan, di ga tigel bat iau ba koko ina lake ra Iordan; ma ga avat, avat a bolo lake, ma avat a vatur vake nam ra vakak na gunan. ²³ Avat a balaure mule avat, kan avat a valubane ra kunubu kai ra Luluai kavava God, nina i ga tul tar ia ta vavat, ma kan avat a pait ta tabataba ta ra malalar i ta magit ra Luluai kavava God i ga tigel bat avat i tana. ²⁴ Tago a Luluai kavava God i da ra iap i vavaimur, a tena ongor.

²⁵ Ma ba ava vangala ra umana natu i vavat ma ra umana tubu i vavat, ma ba ava ga tar ki vavuan ta ra gunan, ma avat a vakaina mule avat, ma avat a ka ra tabataba ta ra malalar i ta magit, ma avat a pait ra magit i bilak ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God upi avat a vakankan ia, ²⁶ boina ba ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan dir a varvai maravut iau gori, ba pa na vavuan ma avat a virua kakit kan ra gunan nina avat a vana tana ma avat a lake ra Iordan upi avat a vatur vake; pa avat a ki mangoro na bung tana, da vamatue vakakit vue avat. ²⁷ Ma ra Luluai na imimire vue avat livlivuan ta ra umana Tematana, ma avat a paupau ka pire ra lavur vuna tarai nina ra Luluai na ben pa avat pire diat. ²⁸ Ma aina avat a torom ta ra umana god, ra kau i ra lima i ra tarai, a davai ma ra vat, nina pa dia nana, ma pa dia valavalongor, ma pa dia ian, ma pa dia lung ta magit.

²⁹ Ma ona avat a tikan upi ra Luluai kavava God abara, avat a tikan tadav ia, ona avat a pepeng bulu upi ia ma ra nuknuk i vavat par ma ra bala i vavat par. ³⁰ Ba avat a ki na malari ma go ra lavur magit dia tup avat, avat a lilikun tadav ra Luluai kavava God ta ra e namur, ma avat a ga valongore mule kana tinata; ³¹ tago a Luluai kavava God ia ra God na varmari; pa na vana kan avat, ma pa na vamatue avat, ma pa na valubane ra kunubu nina i ga tul tar ia ta ra umana tama i vavat ma ra vavalima.

³² Io, avat a tir pa ra umana kilala dia tar par, ra umana kilala lua ta vavat, papa ra bung ba God i ga vaki ra tarai ati ra pia, ma avat a titir maro tika na papar a lao tuk tar tai ta ra papar, ba di ga pait tika na ngala na magit damana lua, ba di ga valongore ra magit damana bar? ³³ Dave, ta tika na enana tarai bar dia ga valongore ra nilai God maro ta ra bala na iap, da ava ga valongore, ma dia laun uka? ³⁴ Dave, ta enana god i ga valar ia bar upi na vana ma na pilak pa tika na vuna tarai kan ta

ra tika na vuna gunan ma ra lavur valavalar, ma ra lavur vakilang, ma ra lavur papalum na kinaian, ma ra vinarubu, ma ta ra ongor na limana, ma ra limana ba i tulue vaarike, ma ra umana ngala na papalum di dadadar tana, varogop ma ra lavur magit ra Luluai kavava God i ga pait ia ure avat aro Aigipto ta ra luaina mata i vavat?

³⁵ Di ga vateten tar ia tam upi una nunure ba ra Luluai ia God, ma pa ta na mulai i ki. ³⁶ A nilaina i ga arikai marama ra bala na bakut piram, upi ia iat na tovo u: ma ati ra pia i ga vagire u ma kana ngala na birao; ma u ga valongore kana tinata maro ta ra bala na biro na iap. ³⁷ Ma tago i ga mari ra umana tamam, kari i ga pilak pa ra umana bul mur ta diat, ma i ga ki piram ma i ga agure vairop u ma ra ngala na dekdekina kan ra gunan Aigipto; ³⁸ ma i ga korot vue ra umana vuna tarai dia ngala ma dia ongor tam, upi na vaki u, ma upi na tabar u ma kadia gunan upi una kale vake, da u tar kale ta go ra bung.

³⁹ Io, gori una nunure ma una nuk pa ia, ba ra Luluai ia God arama ra bala na bakut ma ati ra pia, ma pa ta na mulai. ⁴⁰ Ma una torom ta kana lavur togotogo ma kana lavur vartuluai, nina iau tul tar ia tam gori, upi una ki boina tana, avat ma ra lavur bul mur tam, ma upi una valolovina kaum kini ta go ra gunan, nina ra Luluai kaum God i tul tar ia tam.

A umana pia na pal na bakbakit ta ra papar a taur ta ra Iordan

⁴¹ Io, Moses i ga pilak vaire pa ra utul a pia na pal ta ra papar a Iordan maro, ta ra papar ba ra keake i vana rikai tana, ⁴² upi nina i doko ta tikai na takap bakit tana, nina i ubu talaina ma vakir i nuknukuna me, ma pa i ga milmilikuane lua; upi na vilau tar tai tikai ta go ra utul a pia na pal ma na laun; ⁴³ go ra iang i dital: Beser ta ra bil, ta ra gunan i tamataman, ure ra tarai Ruben,

Ramot-Gilead ure ra tarai Gad, ma Golan-Basan ure ra tarai Manase.

A tinata na varvakapa ure ra vavatang mule na varkurai

⁴⁴ Ma go ra varkurai Moses i ga tul tar ia ta ra tarai Israel: ⁴⁵ go ra umana varvai, ma ra umana togotogo, ma ra umana varkurai, nina Moses i ga tatike diat ta ra tarai Israel, ba dia ga irop kan ra gunan Aigipto, ⁴⁶ ta ra papar a Iordan maro, ta ra male maravai Bet-Peor, ta ra gunan kai Sikon ra king kai ra tarai Amor nina i ga kiki Kesbon, ma Moses ma ra tarai Israel dia ga ub ia ba dia ga irop kan Aigipto. ⁴⁷ Ma dia ga vatur vake kana gunan, ma ra gunan kai Og ra king Basan, a ura king kai ra tarai Amor nina dia ga ki ta ra papar a Iordan maro, ta ra papar ba ra keake i vana rikai tana, ⁴⁸ papa aro Aroer ta ra ul a male Amon, ma i tuk ta ra luana Sion (a iangina bula Kermon), ⁴⁹ ma ra male Araba par ta ra papar a Iordan maro, ta ra matana taur, ma i tuk tar ta ra ta Araba, ta ra bit a luana Pisga.

5

A vinun na varkurai (Niir 20:1-17)

¹ Ma Moses i ga oro pa ra tarai Israel par, ma i ga biti ta diat dari: Avat a tarai Israel, avat a valongore ra umana togotogo ma ra umana varkurai ba ina tatike diat ta ra talinga i vavat go gori, upi avat a vartovo ta diat, ma avat a nuk pa ia upi avat a pait diat.

² A Luluai kada God i ga tul tar ra kunubu ta dat ta ra luana Koreb. ³ A Luluai pa i ga pait nam ra kunubu pire ra umana tama i dat, i ga pait ia ka pire dat iat, dat par nina da laun boko go ieri. ⁴ A Luluai i ga tata tuna ta vavat ta ra luana maro ta ra bala na iap, (⁵ iau ga tur livuan ta vavat ma ra Luluai ta nam ra e, upi ina pala ra tinata kai ra Luluai ta vavat, tago ava ga burutue ra iap, ma pa ava ga tutua ta ra luana,) dari:

⁶ Iau ra Luluai kaum God, nina i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto, kan ra kuba i ra kini na vilavilau.

⁷ Koko una torom tai ta ra umana god bula.

⁸ Koko una poko kaum ta tabataba. ba ta malalar i ta tika na magit arama ra bala na bakut, ba ta tika na magit ra pia, ba ta tika na magit ta ra tava ta ra bala na pia. ⁹ Koko una va timtimum tadav diat ma koko una torom ta diat; tago iau ra Luluai kaum God, iau God a tena ongor, ma ina bali ra varpiam kai ra tarai tadav ra umana natu i diat, ma i tuk tar ta ra vautuluna ma ra vaivatina taun tarai pire diat dia milikuane iau; ¹⁰ ma ina mari ra vinvinun na marmar ta diat dia mari iau, ma dia torom ta kaugu lavur vartuluai.

¹¹ Koko una vatang vakuku ra iang i ra Luluai kaum God, tago a Luluai pa na nuk vue ra balbali pire nina i vatang vakuku ra iangina.

¹² Una kodop ra Bung Sabat upi una ru ia, da ra Luluai kaum God i ga vartuluai piram. ¹³ Laptikai na bung una ongaongor, ma una pait vapar kaum papalum tana; ¹⁴ ma ra valavuruana bung ia ra Bung Sabat kai ra Luluai kaum God; koko avat a papalum tana, u, ba natum a tutana, ba natum a vavina, ba kaum tultul a tutana, ba kaum tultul a vavina, ba kaum bulumakau, ba kaum as, ba kaum ta enana vavaguai, ba ra vaira i ki ta kaum gunan; upi kaum tultul a tutana ma kaum tultul a vavina dir a ngo bula da u. ¹⁵ Ma una nuk pa ia ba u ga tultul ta ra gunan Aigipto, ma ra Luluai kaum God i ga ben vairop u kan abara ma ra dekdek na limana ma ta ra limana ba i tulue; kari ra Luluai kaum God i tar vartuluai piram ba una ru ra Bung Sabat.

¹⁶ Una ru tamam ma nam, da ra Luluai kaum God i tar vartuluai piram, upi na lolovina kaum nilaun, ma upi una ki boina tana, ta ra gunan ba ra Luluai kaum God na tabar u me.

¹⁷ Koko una doko ta tikai.

¹⁸ Koko una po.

¹⁹ Koko una long.

²⁰ Koko una varvai vavaongo ure ta tikai.

²¹ Koko i puruai ra balam upi ra vavina kai talaim; koko bula i puruai ra balam upi ra kuba i talaim, upi kana gunan, ba upi kana tultul a tutana, ba kana tultul a vavina, kana bulumakau, ba kana as, ba upi ta magit kai talaim.

²² Go ra lavur tinata ra Luluai i ga tatike diat ma ra ngala na nilaina ta kavava kivung par ta ra luana, maro ta ra biro na iap, ma ra bakut, ma ra bingnimuna; ma pa i ga vot ia ma ta na. Ma i ga tumu tar diat ta ra ura pal a vat, ma i ga tul tar dir tagu.

A bunurut kai ra tarai (Niir 20:18-21)

²³ Ma ba ava ga valongore ra nilaina i vana rikai kan ra bala na bingnimuna, ba ra luana i birao ma ra iap, ava ga maravai piragu, kavava lavur lualua na apik na tarai ma kavava lavur patuana; ²⁴ ma ava ga biti: Ea, a Luluai kada God i tar vaarike kana minamar ta vevet ma kana ngala na kini, ma ave tar valongore ra nilaina i arikai kan ra bala na iap; gori ave ga gire God i tata pire ra tarai, ma dia laun uka. ²⁵ Io, avet a mat upi ra ava? tago ra ngala na iap na vaimur avet; tago ona avet a valongore mule ra nilai ra Luluai kada God, avet a mat ika. ²⁶ Tago to ia ta ra tarai i ga tar valongore ra nilai God a launa ba i arikai kan ra bala na iap, da avet, ma i ga laun uka? ²⁷ Una vana maravai, ma una valongore ra lavur magit a Luluai kada God na tatike; ma una ve mule avet ta ra lavur magit a Luluai kada God na tatike piram; ma avet a valongore ma avet a pait ia.

²⁸ Ma ra Luluai i ga valongore kavava tinata nina ava ga tatike piragu; ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Iau tar valongore ra tinata kai go ra tarai nina dia ga tatike piram; i boina nam ra tinata dia tar tatike. ²⁹ Gala ra bala i diat na dari vatikai, ba diat a ru iau, ma diat a torom ta kaugu lavur vartuluai, upi na boina pire diat, ma

pire ra lavur bul mur ta diat bula, ma pa na mutu! ³⁰ Una vana ma una biti ta diat: Avat a lilikun ta ra kubakuba i vavat. ³¹ Ma u, una tur ati piragu, ma ina tatike ra lavur vartuluai par tam, ma ra lavur togotogo, ma ra lavur varkurai, nina ba una vateten tar ia ta diat upi diat a pait ia ta ra gunan iau tul tar ia ta diat upi diat a vatur vake.

³² Kari avat a nuk pa ia, ma avat a pait ra magit a Luluai kavava God i tar vartuluai tana pire vavat; koko avat a vana irai ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira. ³³ Avat a mur ra nga par ba ra Luluai kavava God i tar tul tar ia ta vavat, upi avat a laun tana, ma avat a ki mamal, ma avat a ki vavuan ta ra gunan nina avat a vatur vake boko.

6

A ngala na vartuluai

¹ Io, go ra vartuluai, ra umana togotogo, ma ra umana varkurai, nina ra Luluai kavava God i ga vartuluai tana ba da vateten avat me, upi avat a pait diat ta ra gunan ava vana tana upi avat a vatur vake; ² upi una ru ra Luluai kaum God, ma una torom ta kana lavur togotogo par ma ta kana lavur vartuluai nina iau tul tar ia tam, ta ra bungbung par u laun tana, u, ma natum a tutana, ma tubum a tutana; ma upi una laun mangoro na bung. ³ Io, Israel, una valongore ma una kapupi ia pi una pait ia; upi una ki mamal, ma upi una manga tavua, da ra Luluai God kai ra umana tamam i tar kubu tar ia tam, ta ra gunan i alir ra polo na u tana ma ra polo na livur.

⁴ U Israel, una valongore: a Luluai kada God, a Luluai i tikai ka; ⁵ ma una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra dekdekim parika. ⁶ Ma go ra lavur tinata ba iau tul tar diat tam gori, diat a mamat ta ra balam; ⁷ ma una ongor ma ra vartovo tana pire ra umana natum, ma una pirpir ure ba u kiki ra kubam, ma ba u vanavana ta ra nga, ma ba u diadiop,

ma ba u tut mulai. ⁸ Ma una vi vake diat ta ra limam upi ra vakilang, ma diat a da ra vipuar ta ra pal a matam. ⁹ Ma una tumu diat ta ra umana tukal na mataniolo ta ra kubam, ma ta kaum banbanu.

A varvalai ure ra varpiam

¹⁰ Ma ba ra Luluai kaum God na agure vaolo u ta ra gunan i ga vavalima tar ia ta ra umana tamam, tai Abaraam, tai Isak, ma tai Iakob, upi na tabar u me, a umana ngir na pia na pal ma ra umana vakak, nina pa u ga pait diat, ¹¹ ma ra umana pal dia kor ma ra lavur bo na magit ba pa u ga vangan diat, ma ra umana tung na tava ta ra vat ba pa u ga kala diat, a umana uma na vain ma ra umana davai na oliva nina pa u ga vaume diat, ma una ian ma una maur tana, ¹² io, ta nam ra e una balaure u kan una valubane ra Luluai, nina i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto, kan ra gunan u ga ki na vilavilau tana. ¹³ Una ru ra Luluai kaum God, ma una torom tana, ma una vavalima ta ra iangina.

¹⁴ Koko una mut ra umana enana god, ta ra umana god kai ra umana vuna tarai dia ki kikil u; ¹⁵ tago a Luluai kaum God i bang livuan tam ia ra God a tena ongor; kan ra kan kan kai ra Luluai kaum God na arikai ure u, ma na vamutue u kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan.

¹⁶ Koko avat a valar ra Luluai kavava God, da ava ga valar ia aro Masa. ¹⁷ Avat a ongor ika upi avat a toratorom ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai kavava God, ma ta kana lavur varvai, ma ta kana lavur togotogo, nina i ga tul tar ia ta vavat.

¹⁸ Ma una pait ra magit i takodo ma i ko ta ra luaina mata i ra Luluai; upi una ki mamal, ma upi una olo ma una vatur vake ra bo na gunan nina ra Luluai i ga vavalima tar ia ta ra umana tamam, ¹⁹ upi na okole vue kaum lavur ebar par ta ra luaina matam, da ra Luluai i tar tatike.

²⁰ Ba natum a tutana na tir u ta ra kilala namur dari: Ava ra kukurai ra umana varvai, ma ra umana togotogo, ma ra umana varkurai, nina

ra Luluai kada God i ga tul tar ia ta vavat? ²¹ io, una biti tai natum dari: Ave ga ki na vilavilau pire Parao ta ra gunan Aigipto, ma ra Luluai i ga agure vairop avet kan ra gunan Aigipto, ma ra dekdek na limana; ²² ma ra Luluai i ga vaarike ra umana vakilang ma ra umana magit na kinaian ta ra luaina mata i vevet, a umana enana, ma dia ga tup Aigipto, ma Parao ma ra kubana par bula; ²³ ma i ga agure vairop avet mamaro, upi na vaolo avet, upi na tabar avet ma ra gunan nina i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vevet. ²⁴ Ma ra Luluai i ga vartuluai pire vevet upi avet a torom ta go ra lavur togotogo, upi avet a ru ra Luluai kada God, ma avet a ki boina vatikai tana, upi na vale avet, da i tar pait ia tuk tar ta go ra bung. ²⁵ Ma na da ra mangamangana takodo pire dat ba dat a kapupi go ra vartuluai par upi dat a pait ia ta ra luaina mata i ra Luluai kada God, da i ga tul tar ia ta vevet.

7

A gomgom na tarai kai ra Luluai (Niir 34:11-16)

¹ Ba ra Luluai kaum God na vaolo u ta ra gunan nina u vana tana upi una vatur vake, ma na rubat vue mangoro na vuna tarai ta ra luaina matam, ra tarai Ket, ra tarai Girgas, ra tarai Amor, ra tarai Kanaan, ra tarai Peres, ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, lavurua na vuna tarai dia ngala ma dia ongor tam, ² ma ba ra Luluai kaum God na tul tar diat tam, ma una ubu diat; io, una li vakakit vue diat; koko avat a pait ra kunubu ma diat, ma koko una mari diat. ³ Koko ra tinaulai vargil ma diat: koko una vataule natum a bul vavina ma kadia bul tutana, ma koko una ben pa kadia bul vavina upi dir a taulai ma natum a bul tutana. ⁴ Tago diat a ben vaire pa kaum bul tutana kan ra tinorom tagu, upi na torom ta ra lavur enana god; damana ra kankan kai ra Luluai na tut ure avat, ma na vamutue lolole vue avat. ⁵ Avat a pait ika go ra

magit ta diat: avat a kal kopo kadia lavur uguugu na tinabar, ma avat a pamar gigi kadia lavur vat di ga vatur ia, ma avat a mut vue kadia lavur tabataba i Asera, ma avat a tun vue kadia lavur tabataba ta ra iap. ⁶ Tago avat a gomgom na tarai kai ra Luluai kavava God; ra Luluai kavava God i tar pilak pa avat ta ra lavur vuna tarai dia ki ta ra rakarakan a gunagunan par upi avat kana enana tarai.

⁷ Vakir a Luluai i ga mari avat, ma i ga pilak pa avat, tago avat a ngala na kor ma ra lavur enana tarai pata; tago amana ava ga paupau ka ta ra lavur vuna tarai; ⁸ a Luluai i ga pilak pa avat tago i mari ka avat, ma tago i ga mainge ba na pait ot pa ra kunubu nina i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vavat; kari ra Luluai i ga agure vairop avat ma ra dekdek na limana, ma i ga valaun avat kan ra gunan ava ga ki na vilavilau tana, kan ra lima i Parao ra king Aigipto. ⁹ Io, avat a nunure ba.ra Luluai kavava God ia ra God tuna, ra dovot na God nina i pait ot pa ra kunubu ma ra varmari ta diat dia mari ia ma dia toratorom ta kana lavur vartuluai ta ra arip na marmar na taun tarai, ¹⁰ ma i babali pire diat dia milmilikuane upi na li vue diat; pa na nur vue nina i milmilikuane, na babali muka pirana. ¹¹ Kari avat a toratorom ta ra vartuluai, ma ta ra lavur togotogo, ma ta ra lavur varkurai, nina iau tul tar ia ta vavat gori upi avat a pait diat.

A varvadoan ure ra tinorom (Levi 26:3-13; Vart 28:1-14)

¹² Ma ona avat a valongore go ra lavur varkurai, ma avat a mur diat, ma avat a pait diat, a Luluai kavava God na kabila pait ot pa ra kunubu ma ra varmari nina i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vavat; ¹³ ma na mari avat, ma na vadoane avat, ma na vapealane avat; na vadoane ra vuai ra pal a paka i vavat bula ma ra vuai kavava pia, a kon, ma ra vain, ma ra dangi, a tinavua ta kavava kikil na bulumakau ma kavava lavur

nat na sip, ta ra gunan nina i ga vavalima ure pire ra umana tama i vavat ba na tabar avat me. ¹⁴ Avat a ti doan ta ra lavur vuna tarai par; pa ta tutana ma pa ta vavina na biu pire vavat, ma pire kavava lavur vavaguai. ¹⁵ Ma ra Luluai na tak vue ra lavur minait kan avat, ma pa na tulue ra lavur kaina minait Aigipto taun avat, nina ava nunure diat, na tulue diat taun uka diat dia milmilikuane avat.

¹⁶ Ma avat a vapanie vue ra lavur vuna tarai ba ra Luluai kavava God na tul tar diat ta vavat; a mata i vavat pa na gire ung diat; ma koko avat a torom ta kadia lavur god, tago nam na da ra kun pire vavat.

¹⁷ Ona u nuk ia ta ra balam dari: Go ra lavur vuna tarai dia peal tagu, ina ki ur davatane vue diat? ¹⁸ koko una burutue diat; una nuk mal pa ra magit ra Luluai kaum God i ga pait ia tai Parao, ma ta ra gunan Aigipto par; ¹⁹ ra lavur ngala na magit na varmonong u ga gire ma ra matam, ma ra lavur vakilang, ma ra lavur magit na kinaian, ma ra dekdek, ma ra lima di ga tulue vaarike, nina ra Luluai kaum God i ga agure vairop u me; damana ra Luluai kaum God na pait ia ta ra lavur vuna tarai u burutue diat. ²⁰ Go bula, ra Luluai kaum God na tulue ra varubu kakap pire diat, upi diat dia ki valili ma dia paraparau diat a virua ta ra luaina matam.

²¹ Koko una dadadar ure diat; tago ra Luluai kaum God i ki livuan tam, a ngala na God ma di burutue. ²² Ma ra Luluai kaum God na okole vanavana vue nam ra lavur vuna tarai ta ra luaina matam; koko una vapanie lulut vue diat, kan ra umana laing diat a pepeal piram. ²³ Ma ra Luluai kaum God na tul tar diat tam, ma na uvia pa diat ma ra ngala na vinarubu, tuk tar ta ra bung dia tar panie tana. ²⁴ Ma na tul tar kadia umana king ta ra limam, ma una vapanie vue ra iang i diat kan ra vavai ra bala na bakut; pa ta tutana na pait valar pa ia pi na tur ta ra luaina matam, tuk tar ta ra bung u ga li vue diat.

²⁵ A umana tabataba ure kadia umana god, una tun vue diat ta ra iap; koko una puruai upi ra silva ba ra goled di ga mar diat me, ma koko una vatur vake, kan una virua ta ra kun tana; tago ia, ra bilak na magit pire ra Luluai kaum God; ²⁶ ma koko una varuk ra magit i bilak ta ra kubam, pi koko una bilak da nam ra magit; una milikuane muka, ma una okole vue; tago a bilak na magit nam.

8

A bo na gunan upi diat a kale pa ia

¹ A vartuluai parika ba iau tul tar ia tam ta go ra bung una kapupi ia upi una torom tana, upi una laun, ma una peal, ma upi una olo ma una vatur vake ra gunan nina ra Luluai i ga vavalima tar ia ta ra umana tamam. ² Ma una nuk pa ra vinavana par ra Luluai kaum God i ga agure pa u tana go ra ivat na vinun na kilakilala ta ra bil, upi na vaikilik ra nuknukim ure mule u, ma i ga valar u pi na nunure ra magit i bang ta ra balam, ba una torom ta kana lavur vartuluai ba pata. ³ Ma i ga vaikilik pa u, ma i ga nur vue u pi una mulmulum, ma i ga tabar u ma ra mana, nina u ga tuptup tana ma ra umana tamam bula; upi una matoto ba ra tarai pa dia laun ta ra gem uka, dia laun ta ra lavur tinata i arikai kan ra ngie i ra Luluai. ⁴ Kaum mal pa i ga maulana ta ra pakam, ma ra kaum pa i ga ung ta go ra ivat na vinun na kilakilala.

⁵ Ma una nuk pa ia, ba da tika na tutana i vapagumanene natuna, damana bula ra Luluai kaum God i vapagumanene u. ⁶ Ma una torom ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai kaum God, upi una mur kana lavur nga ma una ru ia.

⁷ Tago ra Luluai kaum God i agure vaolo u ta ra bo na gunan, a gunan ba ra tava alir tana, ma ra umana mata na tava ma ra umana lum, dia tavit rikai ta ra umana male ma ta ra lualuana; ⁸ a gunan ba ra vit ma ra barli, ma ra davai na vain, ma ra lovo, ma ra goava, i tavua tana; a

gunan ra oliva na dangi ma ra polo na livur i tur tana; ⁹ a gunan ba una en ra peal magit ma pa una ki na niiba tana; a gunan ba ra vat i da ra palariam tana, ma una kakal upi ra palariam gobol ta ra lualuana tana. ¹⁰ Ma una ian, ma una maur, ma una pite pa ra Luluai kaum God ure ra bo na gunan i ga tul tar ia tam.

A varvalai upi koko diat a nur vue ra Luluai

¹¹ Una balaure u kan una valubane ra Luluai kaum God, ma kan pa una toratorom ta kana lavur vartuluai, ma ta kana lavur varkurai, ma ta kana lavur togotogo, nina iau tul tar ia tam gori; ¹² kan ba u tar ian ma u tar maur, ma u tar pait ra lavur bo na pal ma u tar kiki tana, ¹³ ma ba kaum lavur kikil na bulumakau ma kaum lavur kikil na sip dia tar peal, ma ba i peal kaum silva ma kaum goled, ma kaum lavur tabarikik bula, ¹⁴ ra balam na langlang tana, ma una valubane ra Luluai kaum God, nina i ga agure vairop pa u kan ra gunan Aigipto, kan ra gunan u ga ki na vilavilau tana, ¹⁵ nina i ga lue rap u ta ra ngala na bil di burutue tago ra umana varkarat na vui dia ki tana ma ra umana kuka na pal a galip, ma ra pia mage ba pa ta tava tana, nina i ga vatavit vaarike ra tava kan ra dekdek na vat ure u, ¹⁶ nina i ga tabar vamaur u ma ra mana ta ra bil ba ra umana tamam dia ga tuptup tana, upi na vaikilik pa ra nuknukim ure mule u ma na valar pa u, upi na pait ra bo na magit piram namur. ¹⁷ Una balaure u kan una biti dari: A dekdekigu ma ra ongor na limagu i tar varurue go ra lavur tabarikik upi kaugu. ¹⁸ Ma una nuk pa ka ra Luluai kaum God, tago ia iat i tul tar ra dekdekim upi una vatur vake ra peal magit; upi na vatur vapidikat ra kunubu nina i ga vavalima tar ia ta ra umana tamam.

¹⁹ Ma ona una valubane ra Luluai kaum God, ma una mur ra lavur enana god, ma una torom ta diat, ma una lotu tadav diat, iau ve u ma ra dovotina ta go ra bung ba una virua

muka. ²⁰ Da ra lavur vuna tarai ba ra Luluai i vapanie vue diat ta ra luaina matam, damana u bula una virua, tago pa u kapupi ra nilai ra Luluai kaum God.

9

A Luluai na li vue ra tarai Israel

¹ U Israel, una valongore; gori una bolo lake ra Iordan upi una olo ma una ongor pa ra umana vuna tarai dia ngala ma dia dekdek tam, ra umana ngala na pia na pal di ga liplip kikil diat tuk urama iat, ² a tarai nina dia ngala ma dia lolovina, a umana natu i ra tarai Anak nina u nunure diat ma u tar valongore ra tinata ure diat dari: I tale to ia ba na tur ta ra luaina mata i ra tarai Anak? ³ Io, una nunure gori ba ra Luluai kaum God i lualua tam da ra iap i vavaimur; ia iat na li vue diat, ma na uvia pa diat ta ra luaina matam; damana una korot vue diat, ma una vapanie lulut vue diat, da ra Luluai i ga tatike tam. ⁴ Namur ba ra Luluai kaum God na ga rubat vue diat ta ra luaina matam, koko una nuk ia ta ra balam dari: ra Luluai i tar agure vaolo iau pi ina vatur vake go ra gunan ure kaugu mangamangana takodo; tago ra Luluai i korot vue go ra lavur vuna tarai ta ra luaina matam ure kadia bilak na mangamangana. ⁵ Vakir ure kaum mangamangana takodo, ma vakir ure ra dovot na balam, u olo tana upi una vatur vake kadia gunan; ure ke ra lavur mangamangana kaina go ra lavur vuna tarai dia ga pait ia ra Luluai kaum God i korot vue diat ta ra luaina matam, ma upi na pait ot. pa ra tinata ra Luluai i ga vavalima me pire ra umana tamam, pire Abaraam, pire Isak, ma pire Iakob. ⁶ Io, una nunure ba vakir ure kaum mangamangana takodo ra Luluai kaum God i tabar u ma go ra bo na gunan upi una vatur vake; tago u a pue ngangar.

Israel i piam vue God aro Koreb

⁷ Una nuk vake, koko una valubane, ra mangamangana u ga

vakankan ra Luluai kaum God me ta ra bil; papa ra bung u ga irop kan ra gunan Aigipto tana, tuk tar ta ra bung u ga pot ta go ra gunan, u tar piam vue ra Luluai. ⁸ Ta ra luana Koreb bula ava ga vakankan ra Luluai, ma ra Luluai i ga kankanuane avat ma i ga to na vamutue avat. ⁹ Ba iau ga tar tutua ta ra luana pi ina vatur vake ra ura pal a vat, ra ura pal a vat ure ra kunubu nina ra Luluai i ga pait ia ure avat, iau ga ki a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum ta ra luana; pa iau ga en ra gem, ma pa iau ga mome ra tava. ¹⁰ Ma ra Luluai i ga tul tar ra ura pal a vat tagu nina ra lima i God i ga tutumu tana; ma di ga tumu ra lavur tinata tana ra Luluai i ga tatike ta vavat ta ra luana maro ta ra bala na iap ta ra bung na kivung. ¹¹ Ma ba i ga par ra ivat na vinun na bung na keake ma ra ivat na vinun na bung na marum, a Luluai i ga tul tar ra ura pal a vat tagu, ra ura pal a vat na kunubu. ¹² Ma ra Luluai i ga biti tagu: Una tut, ma una vana ba lulut kan ati; tago kaum tarai nina u ga agure vairop diat kan Aigipto dia tar vabilak mule diat; dia tar vana lulut kan ra nga iau ga vateten tar ia ta diat; dia tar pait kadia tabalar di tun mal ia. ¹³ Ma ra Luluai i ga biti bula tagu dari: Iau tar gire go ra tarai, ma ea, a umana pue ngangar diat; ¹⁴ una nur vue iau, upi ina li vue diat, ma ina pun vue ra iang i diat kan ra vavai ra bala na bakut; ma ina vaki tika na vuna tarai tam, tikai i ngala ma i ongor ta go diat.

¹⁵ Io, iau ga lilikon, ma iau ga irop kan ra luana, ma ra luana i ga io ma ra iap; ma iau ga vatur vake ra ura pal a vat na kunubu ta ra limagu. ¹⁶ Ma iau ga gigira, ma ea, ava ga pait ra magit i rara pire ra Luluai kavava God; ava ga tar tun mal ra nat na bulumakau; ava ga vana irai lulut kan ra nga nina ra Luluai i ga vateten tar ia ta vavat. ¹⁷ Ma iau ga tak pa ra ura pal a vat, ma iau ga

vung vue dir kan ra limagu, ma iau ga rapue gigi dir ta ra luaina mata i vavat. ¹⁸ Ma iau ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra Luluai da lua, a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum; pa iau ga en ra gem ma pa iau ga mome ra tava, ure kavava varpiam par ava ga pait ia, tago ava ga pait ra magit i bilak ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ava ga vakankan ia. ¹⁹ Tago iau ga burut ure ra ngala na kankan ma ra ngala na kavavar nina ra Luluai i ga kankanuane avat me upi na li vue avat. Ma ga ra Luluai i ga valongore iau ta nam ra bung bula. ²⁰ Ma ra Luluai i ga kankanuane tuna Aron bula upi na ubu vue; ma ta nam ra bung. iau ga araring ure Aron bula. ²¹ Ma iau ga tak pa kavava varpiam, nam ra nat na bulumakau ba ava ga pait ia, ma iau ga tun ia ta ra iap, ma iau ga ak gigi ia upi na da ra tobon, ma iau ga vue ra tobon ta ra tava i alir ba ta ra luana.

²² Ma aro Tabera, ma aro Masa, ma aro Kibrot-Atava bula, ava ga vakankan ra Luluai. ²³ Ma ba ra Luluai i ga tulue avat kan Kades-Barnea, ma i ga biti, Avat a vana ma avat a vatur vake ra gunan nina iau tar tabar avat me, ava ga piam vue ra vartuluai kai ra Luluai kavava God, ma pa ava ga nurnur tana, ma pa ava ga kapupi ra nilaina. ²⁴ Ava tar piam vue ra Luluai papa ra bung iau ga nunure vanagam avat.

²⁵ Io, iau ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra Luluai a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum; iau ga bura timtimum tago ra Luluai i ga biti ba na li vue avat. ²⁶ Ma iau ga araring pire ra Luluai ma iau ga biti tana: Luluai God, koko una li vue kaum tarai ma kaum kakalai, nina u ga valaun diat ma ra ongorim, nina u ga agure vairop diat kan Aigipto ma ra dekdek na limam. ²⁷ Una nuk pa kaum utul a tultul, Abaraam, Isak, ma Iakob; koko una nuk pa ra mangamangana pue ngangar kai go ra tarai, ma kadia bilak na mangamangana, ma kadia

nirara, ²⁸ kan diat ta nam ra gunan u ga agure vairop avet tana diat a bitu: a Luluai i ga agure vairop diat upi na ubu diat ta ra bil, tago i mama vaolo pa diat ta ra gunan i ga kubu tar ia ta diat, ma tago i ga milikuane diat. ²⁹ Ma a dovotina diat kaum tarai ma kaum kakalai, nina u ga agure vairop diat ma ra ngala na dekdekim ma ta ra limam ba u ga tulue vaarike.

10

A ura vauruana pal a vat (Niir 34:1-10)

¹ Ta nam ra e ra Luluai i ga bitu tagu dari: Una mut mule ta ura pal a vat da nam dir lua, ma una tutua piragu ta ra ul a luana, ma una pait kaum ta bok na pal a davai. ² Ma ina tumu ra tinata ta ra ura pal a vat da ra tinata i ga ki ta ra ura pal a vat lua nina u ga pamar dir, ma una poe dir ta ra bok. ³ Io, iau ga pait ra bok ma ra davai akasia, ma iau ga mut ra ura pal a vat da ra ura luaina, ma iau ga tutua urama ra ul a luana, ma iau ga vatur vake ra ura pal a vat ta ra limagu. ⁴ Ma i ga tutumu ta ra ura pal a vat varogop ma ra tutumu lua, ra vinun na vartuluai, nina ra Luluai i ga tatike ta vavat ta ra luana maro ta ra bala na iap ta ra bung na kivung; ma ra Luluai i ga tul tar dir tagu. ⁵ Ma iau ga talil ma iau ga kuba ta ra luana, ma iau ga pie ra ura pal a vat ta ra bok nina iau ga pait ia; ma go dir va tana, da ra Luluai i ga vartuluai piragu.

⁶ (Ma ra tarai Israel dia ga vana maro Berot-Beneiakan uro Mosera; Aron i ga mat ie, ma di ga punang ia abara; ma Eleasar natuna i ga kia vue ma i ga pait ra papalum na tena tinabar. ⁷ Ma papa aro dia ga vana Gudgoda, ma papa aro Gudgoda dia ga vana Iotbata, a gunan ba ra umana tava alir tana. ⁸ Ta nam ra e ra Luluai i ga pilak vaire pa ra tarai Levi upi diat a kip ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma upi diat a tur ta ra luaina mata i ra Luluai

ure ra kunudar pirana, ma upi diat a vatang ra tinata na varvadoan ta ra iangina, tuk tar ta ra bung gori. ⁹ Kari ra tarai Levi pa dia vatur vake ta ngungu gunan ba ta tiniba da ra umana tura i diat; a Luluai iat kadia tiniba, da ra Luluai kaum God i ga tatike ta diat.)

¹⁰ Ma iau ga kiki ta ra ul a luana da lua a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum; ma ra Luluai i ga valongore iau ta nam ra e bula; ra Luluai pa i ga li vue u. ¹¹ Ma ra Luluai i ga bitu tagu: Una tut, ma una lue rap ta rai; ma diat a olo ma diat a vatur vake ra gunan nina iau ga vavalima tar la ta ra umana tama i diat upi ina tabar diat me.

A mamainga kai God

¹² Ma go, Israel, ava ra Luluai kaum God i mainge ba una pait ia? la kaka go, ba una ru ra Luluai kaum God upi una mur kana lavur nga, ma upi una mari ia, ma una torom tai ra Luluai kaum God ma ra balam parika ma ra nuknukim parika, ¹³ upi una torom ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai ma ta kana lavur togotogo, nina iau tul tar ia tam gori upi una boina tana.

¹⁴ Ea, ra Luluai kaum God i kale ra maup, ma ra bala na bakut, ma ra rakarakan a gunagunan, ma ra Ivaur magit tana. ¹⁵ Ma ra Luluai i ga manane ke ra umana tamam, ma i ga pilak pa ra umana bul mur ta diat, i ga pilak pa u iat kan ra lavur tarai, da i pada gori. ¹⁶ Io, avat a kapupi ra pokakikil tuna ta ra bala i vavat, ma koko avat a pue ngangar mulai. ¹⁷ Tago ra Luluai kavava God ia ra God kai ra lavur god, ma ra Luluai kai ra lavur luluai, ra ngala na God, ma i dekdek muka, ma di burutue; a tarai par dia varogop pirana, ma pa i vatur vake ta vabongon. ¹⁸ I varkurai takodo ure ra umana nat na ling ma ra ua na vavina, ma i mari ra vaira tago i tabatabar ia ma ra magit na nian ma ra mal. ¹⁹ Io, avat bula avat a mari ra vaira tago ava ga ki na

vaira ta ra gunan Aigipto. ²⁰ Una ru ra Luluai kaum God; una toratorom tana, una ki petep pirana, ma una vavalima ta ra iangina. ²¹ Una pite pa ia, ma ia iat kaum God; i tar pait go ra lavur ngala na magit ma go ra lavur enana magit ure u, nina ra matam i tar gire. ²² A umana tamam dia ga vana ur Aigipto, lavurua na vinun diat; ma go ra Luluai kaum God i tar vapealane u da ra lavur tagul arama ra maup.

11

A Luluai i ngala

¹ Io, avat a mari ra Luluai kavava God, ma avat a torom vatikai ta kana tinata ma ta kana lavur togotogo, ma ta kana lavur varkurai, ma ta kana lavur vartuluai. ² Ma gori, (tago pa iau tata ta ra umana natu i vavat nina ba pa dia matoto ma pa dia ga gire ra varvateten ra Luluai kavava God i ga pait ia,) avat a nunure kana minamar, ra dekdekina, ra limana i ga tul vaarike, ³ ma kana lavur vaki-lang, ma kana lavur papalum nina i ga pait, diat ta ra gunan Aigipto tai Parao ra king Aigipto, ma ta kana gunan par; ⁴ ma ra magit i ga pait ia ta ra tarai na vinarubu Aigipto, ma ta kadia lavur os ma kadia lavur kiki na vinavana; i ga tulue ra lubu ta ra Ta Meme taun diat ba dia ga korot mur avat, ma ra Luluai i ga li vakakit vue diat; ⁵ ma ra magit i ga pait ia pire vavat ta ra bil tuk tar ta ra bung ava pot ta go ra gunan; ⁶ ma ra magit i ga pait ia tai Datan ma Abiram a ura natu i Eliab natu i Ruben; a pia i ga panganga ma i ga konom pa dir, diat ma ra umana niuru i diat, ma kadia umana pal na mal, ma diat par dia ga agil diat, livuan ta ra tarai Israel; ⁷ ma ga ra mata i vavat i tar gire ra ngala na papalum a Luluai i ga pait ia.

A varvadoan ta ra gunan na kunubu

⁸ Kari avat a torom ta ra vartuluai parika ba iau tul tar ia ta vavat ta go ra bung, upi avat a ongor, ma

avat a olo ma avat a vatur vake ra gunan, nina ava vana tana upi avat a vatur vake; ⁹ ma upi avat a valolokon kavava kini ta ra gunan, nina ra Luluai i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vavat upi na tul tar ia ta diat ma ra umana bul mur ta diat, a gunan i alir ra polo na u ma ra polo na livur tana.

¹⁰ Tago go ra gunan ba ava vana tana upi avat a vatur vake, pa dir varogop ma ra gunan Aigipto, nina ava ga irop kan ia, nina ava ga vaume ra pat na davai tana ma ava ga vabilim ia ma ra kau i vavat da ra uma na igir; ¹¹ a gunan nina ava vana tana upi avat a vatur vake ia ra gunan na lualuana, ma i malamale, ma i mome ra bata marama ra bakut, ¹² a gunan ba ra Luluai kavava God i mataure, a mata i ra Luluai kavava God i boke vatikai, i tur pa ia ta ra turpai ra kilala ma i tuk tar ta ra mutuaina.

¹³ Ma ona avat a ongor ma avat a nuk bulu pa kaugu lavur vartuluai nina iau tul tar diat ta vavat gori, upi avat a mari ra Luluai kavava God ma avat a toratorom tana ma ra bala i vavat par ma ra nuknuk i vavat par, ¹⁴ ina tulue ra bata ta kavava gunan ta kana e, ra bata i lua ma ra bata i mur, upi avat a varurue kavava kon ma kavava vain ma kavava dangi. ¹⁵ Ma ina. vatavua ra vura ta kavava gunan ure kavava umana vavaguai, ma avat a ian ma avat a maur. ¹⁶ Avat a balaure avat, kan da tuam para bala i vavat upi avat a vana irai, ma avat a torom ta ra lavur enana god, ma avat a lotu tadav diat, ¹⁷ ma ra kankan kai ra Luluai na tut ure avat, ma na tur bat ra bakut upi koko na bata, ma ra gunan pa na vuai vaarike ra vuaina; ma avat a panie lulut kan ra bo na gunan nina ra Luluai i tabar avat me.

¹⁸ Kari avat a vung vake go kaugu lavur tinata ta ra bala i vavat ma ra nuknuk i vavat, ma avat a vi vake diat ta ra lima i vavat upi ra vakilang, ma avat a vi puar ma diat ta ra pal a mata i vavat. ¹⁹ Ma avat a tovo

tar diat ta ra lavur natu i vavat, ma avat a pirpir ure diat ba ava kiki ra kubakuba i vavat, ma ba ava vana-vana na nga, ma ba ava diadiop, ma ba ava tut mulai. ²⁰ Ma avat a tumu diat ta ra ura tukal na mataniolo ta ra kuba i vavat, ma ta kavava umana banbanu, ²¹ upi da vapealane kavava lavur bung na nilaun, ma ra lavur bung na nilaun kai ra umana natu i vavat, ta ra gunan ba ra Luluai i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vavat upi na tabar diat me, da ra peal bungbung ra bala na bakut i tur arama.

²² Tago ona avat a ongor ta ra tinorom ure ra vartuluai par nina iau tul tar ia ta vavat, upi avat a pait ia, ba avat a mari ra Luluai kavava God upi avat a mur kana lavur nga ma avat a ki petep pirana, ²³ io, ra Luluai na korot vue go ra lavur vuna tarai kan ra luaina mata i vavat, ma avat a ongor pa ra lavur vuna tarai dia ngala ma dia dekdek ta vavat. ²⁴ A lavur pakana ba avat a rurua tana kavavat: papa aro ra bil, ma Lebanon, papa aro ra tava alir a iangina Oiparat tuk tar ta ra ta ra papar a taoai, kavava langun nam. ²⁵ Pa na tale ta tikai ba na tur bat avat; a Luluai kavava God na vaki ra bunurut ma ra nidadar ure avat ta ra gunan par ba ava rua ia, da i ga tatike ta vavat.

²⁶ Ea, gori iau vung ra varvadoan ma ra varvabilak ta ra luaina mata i vavat: ²⁷ avat a ti doan ba ava kapupi ra lavur vartuluai kai ra Luluai kavava God, nina iau tul tar ia ta vavat go ieri, ²⁸ ma avat a bilak ona pa avat a kapupi ra lavur vartuluai kai ra Luluai kavava God, ma ona avat a vana irai kan ra nga iau vateten tar ia ta vavat go ieri, upi avat a mur ra lavur enana god ba pa ava nunure diat.

²⁹ Ma ba ra Luluai kavava God i agure vaolo avat ta ra gunan ava vana tana upi avat a vatur vake, avat a vaki vaarike ra varvadoan ta ra ul a luana Gerisim, ma ra varvabilak ta ra ul a luana Ebal. ³⁰ Dave, pa dir ki ta ra papar a Jordan maro, ta

ra papar i kuba ra keake tana, ta ra gunan kai ra tarai Kanaan nina dia ki ta ra male Araba i vatale uro Gilgal, maravai ta ra makur a iban More? ³¹ Tago avat a bolo lake ra Jordan upi avat a olo ma avat a vatur vake ra gunan nina ra Luluai kavava God i tabar avat me, ma avat a kale vake, ma avat a ki tana. ³² Ma avat a nuk pa ra lavur togotogo ma ra lavur varkurai nina iau tar vaarike diat gori ta ra luaina mata i vavat, upi avat a pait diat.

12

A kopono pakana ka ure ra nilotu

¹ Go ra lavur togotogo ma ra lavur varkurai, nina ba avat a nuk pa ia upi avat a pait diat ta ra gunan ba ra Luluai ra God kai ra umana tama i vavat i tar tabar avat me upi avat a vatur vake, ta ra lavur bungbung par avat a kiki ati ra pia.

² Avat a li vue muka ra lavur pakana gunan, nina ba ra lavur vuna tarai ba avat a ur vue diat dia ga lotu tadav kadia lavur god tana, ta ra lavur ul a luana dia manga tuluai, ta ra lavur ul a luana dia ikilik, ma ta ra lavur bit a davai; ³ avat a kal kopo kadia lavur uguugu na vartabar, ma avat a pamar gigi vue kadia lavur vat di ga vatur diat, ma avat a tun vue kadia lavur tabataba i Asera ma ra iap, ma avat a bual vue kadia lavur tabataba na god; ma avat a vapanie vue ra iang i diat kan nam ra gunan.

⁴ Ma koko avat a pait ra damana pire ra Luluai kavava God. ⁵ Ma avat a nuk upi ra pakana ba ra Luluai kavava God na pilak pa ia ta kavava lavur vuna tarai upi na vaki ra iangina tana, avat a nuk upi ra kubana iat, ma avat a vana tana; ⁶ ma avat a kap kavava umana tinabar di tuntun tar ia tana, ma kavava lavur vartabar, ma kavava totokom, a vavinununa, ma ra tinabar na tutuluai, ma ra magit ava ga kubu tar ia ma ra vavalima, ma kavava lavur tamarigat na vartabar, ma ra luaina nat na bulumakau, ma ra luaina nat na sip ta kavava kikil na vavaguai;

⁷ ma aina avat a ian ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God, ma avat a gugu ta ra lavur magit avat a pait ia, avat ma diat ta ra kuba i vavat, ta ra lavur magit a Luluai kavava God i ga vadoane avat i tana.

⁸ Koko avat a pait ra lavur magit da go da pait ia gori, tago tikatikai i pait ra magit i nuk ia ba i takodo; ⁹ tago pa ava tadav boko ra ningo ma ra tiniba nina ra Luluai kavava God i tul tar ia ta vavat. ¹⁰ Ma ba avat a bolo lake ra Iordan, ma avat a ki ta ra gunan ra Luluai kavava God i tibe tar ia ta vavat upi avat a vatur vake, ma i vango avat kan kavava lavur ebar dia ki kikil avat upi avat a ki bulu, ¹¹ ta nam ra e avat a kap ra lavur magit par ba iau tul tar ia ta vavat ta ra pakana ra Luluai kavava God i pilak pa ia upi ra iangina na ki tana: kavava lavur tinabar di tuntun tar ia, ma kavava lavur vartabar, ma kavava totokom, a vavinununa, ma ra tinabar na tutuluai, ma ra lavur vakak na magit par ava kubu tar ia tai ra Luluai ma ra vavalima. ¹² Ma avat a gugu ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God, avat ma ra umana natu i vavat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma kavava umana tultul, a tarai ma ra vaden, ma ra tutana Levi i ki ta kavava gunan tago pa i vatur vake ta tiniba ba ta pakana gunan varurung ma avat.

¹³ Una balaure u pi koko una pait kaum tinabar di tuntun tar ia ta ra lavur pakana u gire; ¹⁴ una tul tar kaum lavur tinabar di tuntun tar ia ta ra gunan ba ra Luluai na pilak pa ia livuan tai tika na vuna tarai piram, ma aina una pait ra lavur magit iau tul tar ia tam.

¹⁵ Ma a dovotina ona u mainge una doko ra vavaguai ma una en ra kirip ta kaum lavur gunan par, varogop ma ra magit a Luluai kaum God i tar tabar u me; diat dia gomgom ma diat bula ba pa dia gomgom i topa ia ba diat a en ia, da di en ra kuabar na me ma ra are. ¹⁶ Ma koko una en ra gap, una lingire ke ra pia da ra tava.

¹⁷ Ma koko una en ra magit na tokom ta kaum gunan, a vavinununa

ta kaum kon, ba ta kaum vain, ba ta kaum dangi, ba ra luaina nat na bulumakau, ba ra luaina nat na sip ta kaum kikil na vavaguai, ba ta magit u ga kubu tar ia ma ra vavalima, ba kaum tamarigat na vartabar, ba kaum tinabar na tutuluai; ¹⁸ ma una en ika diat ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God ta ra pakana ba ra Luluai kaum God na pilak pa ia, u, ma natum a tutana, ma nafum a vavina, ma kaum tultul a tutana, ma kaum tultul a vavina, ma ra tutana Levi i ki ta kaum gunan; ma una gugu ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God ta ra lavur magit u pait ia. ¹⁹ Una balaure u pi koko una nur vue ra tutana Levi ta ra lavur kilakilala u kiki ta kaum gunan.

²⁰ Ba ra Luluai kaum God na vangaala kaum langun, da i tar kubu tar ia tam, ma una biti, Ina en ra kirip, tago ra balam i bet upi ra kirip, io, una en ra kirip da ra balam i mainge.

²¹ Ona nam ra gunan ba ra Luluai kaum God na pilak pa ia upi ra iangina na ki tana i vailik kan u, io, una doko ta bulumakau ba ta sip ta kaum kikil na vavaguai nina ra Luluai i ga tabar u me, da iau ga vartuluai piram, ma una ian ta kaum gunan da ra balam i mainge. ²² Da di en ra kuabar na me ma ra are, damana una ian tana; diat par dia gomgom ma diat ba pa dia gomgom diat a ian tana. ²³ la kaka ra gap koko muka una en ia, tago ra nilaun i ki ta ra gap; koko una en ra nilaun varurung ma ra kanamongina. ²⁴ Koko una en ia, una lingire ke ra pia da ra tava. ²⁵ Koko una en ia, upi na boina piram ma pire ra umana bul mur tam, ba una pait ra magit i takodo ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁶ Ma ra lavur gomgom na magit dia tur piram, ma ra lavur magit na vavalima, una tak pa diat ma una vana ta ra gunan a Luluai na pilak pa ia, ²⁷ ma una tul tar kaum lavur tinabar di tuntun tar ia, ra kanamongina ma ra gapuna bula, ta ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kaum God, ma ra gap u kaum lavur tinabar da lingire taun ra ul

a uguugu na vartabar kai ra Luluai kaum God, ma ra kanamongina una en ia. ²⁸Una nuk pa go ra lavur tinata iau tul tar ia tam, ma una valongore, upi avat ma ra umana bul mur tam avat a ki mamal pa na mutu, ba una pait nam i ko ma i takodo ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God.

A varvalai ure ra nilotu tadav ra tabataba

²⁹Ba ra Luluai kaum God na rubat vue ra umana Tematana ta ra luaina matam ta nam ra gunan una vana tana upi una vatur vake, ma ba u ur vue diat ma u ki ta kadia gunan, ³⁰una balaure u kan una virua ta ra kun ba u mur kadia mangamangana, ba di tar li vue diat kan ra luaina matam; ma koko una titir upi kadia lavur god vakuku dari: Go ra lavur Tematana dia lotu tadav kadia lavur god ma ra mangamangana lotu ava? Ina pait ia bula damana. ³¹Koko una pait ra damana tadav ra Luluai kaum God; tago dia tar lotu tadav kadia lavur god vakuku ma ra lavur bilak na mangamangana ba ra Luluai i milmilikuane; tago dia tun tar ra umana natu i diat bula, a umana tutana ma ra umana vavina, tadav kadia lavur god vakuku.

³²A lavur magit iau vartuluai piram ure, una nuk pa diat upi una pait diat; koko una vot diat, ma koko una tak vue ta magit kan diat.

13

¹Ba tika na propet na tur rikai livuan tam, ba ra tena ririvon bar, ma i vaarike ra vakilang ba ra magit na kinaian, ²ma i ot ra vakilang ba ra magit na kinaian, ma ona i tata piram dari: Boina dat a mur ra umana enana god, nina u tar tuptup ure diat, ma dat a toratorom ta diat; ³koko una kapupi ra tinata kai nam ra propet, ba kai nam ra tena ririvon; tago ra Luluai kaum God i valar u pi na nunure ba u mari ra Luluai kaum God ma ra balam par ma ra nuknukim par. ⁴Una mur ra Luluai kaum, ma una ru ia, ma una torom ta kana lavur vartuluai, ma una ongo

ta ra nilaina, ma. una kudakudar pirana, ma una ki petep pirana. ⁵Ma da doko nam ra propet ba nam ra tena ririvon, tago i tar tatike ra tinata na varpam ure ra Luluai kaum God, nina i ga agure vairop pa u kan ra gunan Aigipto, ma i ga kul valaun u kan ra gunan u ga ki na vilavilau tana, upi na ben valar vaire vue u kan ra nga ba ra Luluai kaum God i ga vartuluai piram ba una vanavana tana. Damana una okole vue ra kaina kan u.

⁶Ba turam, natu i tinam, ba natum a tutana, ba natum a vavina, ba kaum taulai nina u manane, ba talaim nina u manane da u manane mule u, i lam ivaive pa u, ma i biti dari: Dat a vana ma dat a lotu tadav ra umana enana god, nina u tuptup ta diat, u ma ra umana tamam bula, ⁷a umana god vakuku kai ra tarai dia ki kikulane u, diat dia ki maravai piram ba vailik kan u, i tur pa ia tai tika na ngu na rakarakan a gunangan, ma i tuk tar tai ta ra nguna, ⁸koko una mulaot i tana, ma koko una kapupi ia, ma koko ra matam na gire ung ia, ma koko una nur vue, ma koko una ive; ⁹una doka muka; a limam na tur pa ia pi na doka, ma namur ra lima i ra tarai par. ¹⁰Ma una tupar doka pi na virua, tago i ga mainge pi na al vaire pa u kan ra Luluai kaum God, nina i ga agure vairop u kan Aigipto, kan ra gunan u ga ki na vilavilau tana. ¹¹Ma ra tarai Israel par diat a valongore, ma diat a burut, ma pa diat a pait mule ra bilak na mangamangana damana livuan tam.

¹²Ba u valongore ra varvai ure tika na pia na pal ba ra Luluai kaum God i ga tul tar ia tam upi una ki tana, a tinata dari: ¹³Ta umana tutana vakuku dia tar vana rikai piram, ma dia tar al vaire pa ra tarai ta kadia pia na pal, tago dia biti dari: Dat a vana ma dat a lotu tadav ra lavur enana god, nina ava tuptup uka ure diat; ¹⁴io, una titir, ma una tikatikan, ma una ongor ma ra tinata; ma ona i dovot, ma i tar kapa bulu ba di tar

pait ra magit i bilak damana livuan tam, ¹⁵ una ubu muka ra tarai ta nam ra pia na pal ma ra pakat na vinarubu, una li vakakit vue ma ra pakat na vinarubu, ma damana ra lavur magit i ki tana ma ra lavur vavaguai tana bula. ¹⁶ Una vung varurue ra tabarikik tana ta ra tavul livuan ta ra pia na pal, ma una tun vue ra pia na pal ma ra iap, ma damana ra lavur tabarikik par avat a tun vakakit tar ia tadav ra Luluai kaum God. ma na da ra anguvai vat pa na mutu; koko da vatur mule. ¹⁷ Ma koko una vatur vake ta ngungu magit di ga vatabue; upi ra Luluai na nur vue kana karangap na kankan, ma na mari u, ma na vapealane u, da i ga kubu tar ia ta ra lavur tamam ma ra vavalima, ¹⁸ ba una kapupi ra nilai ra Luluai kaum God, upi una torom ta kana lavur vartuluai par nina iau tul tar ia tam gori, upi una pait ra magit i takodo ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God.

14

Di vatabue ra varvakulkul na ip

¹ Avat a umana natu i ra Luluai kavava God; koko avat a te mule avat, ma koko avat a vakulkul ra tur lua na ulu i vavat ure ra minat. ² Tago avat a gomgom na tarai kai ra Luluai kavava God, ma ra Luluai i tar pilak pa avat kan ra lavur tarai par ta ra rakarakan a gunagunan upi avat kana enana tarai.

A umana gomgom na vavaguai ma diat pa dia gomgom (Levi 11:1-47)

³ Koko avat a en ta magit i milmilikuan. ⁴ Avat a en go ra lavur vavaguai: a bulumakau, a sip, a me, ⁵ ra are, ra gasel, ra robak, ra kuabar na me, ra kuabar na bulumakau, ra antelop, ma ra kuabar na Sip. ⁶ Nina ra pal a kauna a ura kaka tana, ma nina i nganga mule ra magit i ga en value, ta ra lavur vavaguai, avat a en nam. ⁷ Ia kaka, ta diat nina dia nganga mule ra magit dia ga en value, ma ta diat nina ra pal a kau i

diat a ura kaka tana, koko avat a en go diat: ra kamel, ra er, ma ra rabit, tago dia nganga mule ra magit dia ga en value ma ra kau i diat vakir ra ura kaka tana, diat a tabu pire vavat; ⁸ ma ra boroi bula, tago ra kauna a ura kaka tana, ma vakir i nganga mule ra magit i ga en value, na tabu pire vavat; koko avat a en ra vio i diat, ma koko avat a bili ra virua i diat.

⁹ Ma ta ra lavur magit dia laun ta ra ta ba ta ra tava, avat a en go diat: a lavur mangana i vung ra bete diat ma ra vulegi diat, avat a en diat; ¹⁰ ma ra lavur mangana ba pa ta bete diat ma pa ta vulegi diat, koko avat a en diat; dia tabu pire vavat.

¹¹ A lavur beo dia gomgom avat a en diat. ¹² Ma go ra lavur beo koko avat a en diat: a minigulai, a luar, a taragau, ¹³ a busar, a lavur mangana daula, ¹⁴ a lavur mangana kotkot, ¹⁵ a murup, a kau, a kanai, a lavur mangana kavivi, ¹⁶ a kurkur, a kakaula, a kakaula i karabele, ¹⁷ a pelikan, a luar i en ra virua, a komorant, ¹⁸ a mou, a lavur mangana iai, a vianau, ma ra ganau. ¹⁹ Ma ra lavur mangana dia vung ra bebea i diat ma dia kakakao diat a tabu pire vavat; koko avat a en diat. ²⁰ Ma ra lavur gomgom na beo, avat a en ika diat.

²¹ Koko avat a en ra kanamong i ra mangana i mat vakuku; avat a tabar ra vaira ta kavava gunan me, upi na en ia, ba kan avat a ivure pire tika na tematana; tago avat a gomgom na tarai kai ra Luluai kavava God.

Koko avat a kabalane ra nat na me ta ra polo na u i tinana.

A varkurai ure ra totokom

²² Una totokom ma ra vavinununa ta ra lavur vuai kaum uma ba na vana rikai ta ra kilakilala. ²³ Ma una. en ra vavinununa ta kaum kon, ma ta kaum vain, ma ta kaum dangi, ma ra lavur luaina nat na bulumakau, ma ra lavur luaina nat na sip ta kaum kikil na vavaguai, ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God ta ra gunan ba na pilak pa ia pi ra iangina

na ki tana; upi una vartovo ta ra variru pire ra Luluai kaum God pa na mutu.

²⁴ Ma ona ra nga i vailik, ma pa i tale u pi una kap ia ba ra Luluai kaum God i vadoane u, tago ra gunan nina ba ra Luluai kaum God na pilak pa ia pi na vaki ra iangina tana i vailik, ²⁵ io, una ivu re ure ra mani, ma una vi ra mani ta ra limam, ma una vana ta ra gunan ba ra Luluai kaum God na pilak pa ia, ²⁶ ma una tul tar ra mani ure ra magit u mainge, ure ra bulumakau, ba ra sip, ba ra polo na vain, ba ra tava longlong, ba ure ta enana magit ra balam i mainge; ma una ian abara ta ra mata i ra Luluai kaum God, ma una gugu, avat ma diat par ta ra kubam; ²⁷ ma ra tutana Levi ta kaum gunan, koko una nur vue; tago pa i vatur vake ta tiniba ba ta pakana gunan varurung ma u.

²⁸ Ma ta ra mutuai ra ututul a kilala par una kap vaarike ra vavinununa par ure ra vuai kaum uma ta nam ra kilala, ma una vung vake ta kaum gunan; ²⁹ ma ra tutana Levi, tago pa kana ta tiniba ba ta gunan varurung ma u, ma ra vaira, ma ra nat na ling, ma ra ua na vavina, nina dia ki ta kaum gunan, diat a vut ma diat a ian ma diat a maur; upi ra Luluai kaum God na vadoane u ta ra lavur papalum na limam ba u pait ia.

15

A kilala na papala vuai (Levi 25:1-7)

¹ Ma ta ra mutuai ra lavlavurua na kilala par una pait ra pala varvuai. ² Ma ra pala varvuai na dari: diat par ba talai diat i ga kail pa ra mani pire diat, diat a nur vue; koko diat a vo pa ra mani tai talai diat ba tura i diat; tago di tar vaarike ra pala varvuai kai ra Luluai. ³ Ta ra vaira una vo pa ia ona u mainge; ma kaum magit turam i vatur vake una nur vue ke. ⁴ Ma pa na topa ia ba tikai i ki piram na luveana; (tago ra Luluai na vadoane muka u ta ra gunan a Luluai kaum God i tul tar

ia tam upi una kale vake;) ⁵ ona u kapupi bulu ra nilai ra Luluai kaum God, upi una nuk pa ia ma una pait go ra vartuluai par nina iau tul tar ia tam gori. ⁶ Tago ra Luluai kaum God na vadoane u, da i ga vamading piram; ma mangoro na vuna tarai diat a kail ra magit piram, ma pa una kail ta magit; ma una kure mangoro na vuna tarai, ma vakir diat a kure u.

⁷ Ba tika na luveana, tikai ta diat ra umana turam, i ki piram ta ra kubam ta ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me, koko una vadekdek bat ra balam tadav ia, ma koko una muie ra magit tai turam a tolong. ⁸ A limam na tapala pirana, ma una la tar ia tana ra magit i topa kana kini na niiba. ⁹ Una balaure pi koko na kaina ra nuknukim, ma una biti dari: Ra valavuruana kilala, ra kilala na pala varvuai, i tar maravai; ma una mata kakaina tadav turam a tolong, ma una muie ra magit i tana; ma na tangi tadav ra Luluai ure u, ma na da ra varpam piram. ¹⁰ Una tabar bulu ia, ma koko ra balam na tabun ba u tabar ia; tago ure go ra magit iat a Luluai kaum God na vadoane u ta kaum lavur papalum, ma ta ra lavur magit una bili ia. ¹¹ Tago ra umana tolong pa diat a paine kan ra gunan; kari iau vartuluai piram dari: A limam na tapala tadav turam, tadav diat dia ki na niiba piram, ma tadav kaum lavur tolong, ta kaum gunan.

A varbalaurai pire ra umana vilavilau (Niir 21:1-11)

¹² Ba di ivure turam piram, a tutana Ebraio ba ra vavina Ebraio, ma i tar torom tam laptikai na kilala, una pala vue ta ra valavuruana kilala upi na langalanga. ¹³ Ma ona una pala vue pi na langalanga kan u, koko una pala vakuku vue; ¹⁴ una manga tabar ia ma ta na ta kaum kikil na vavaguai, ma ta kaum tavul a rararama vuai, ma ta kaum tung na vain; da ra Luluai kaum God i tar vadoane u, damana una tabar ia.

¹⁵ Ma una nuk pa ia ba u ga ki na vilavilau ta ra gunan Aigipto, ma ra Luluai kaum God i ga kul valaun u; kari iau vartuluai piram ure go ra magit gori.

¹⁶ Ma ona ra vilavilau i biti tam, Pa ina vana kan u, tago i manane u ma ra kubam, tago i ki bulu piram, ¹⁷ una tak pa ra barbar, ma una ing ra talingana me pire ra banbanu, ma na vilavilau vatikai piram; ma una pait ia bula damana ta kaum vilavilau a vavina.

¹⁸ Koko una biti ba i dekdek piram upi una pala vue pi na langalanga kan u, tago i tar kudakudar piram laptikai na kilala da ra ura tultul di kul dir; ma ra Luluai kaum God na vadoane u ta ra lavur magit u pait ia.

A varyadoan ure ra luaina nat na vavaguai

¹⁹ A lavur luaina nat na bulumakau ma ra lavur luaina nat na sip, a umana tomotoina ta kaum kilil na vavaguai. una vagomgom diat upi kai ra Luluai kaum God; ma koko una pait ta papalum ma kaum luaina nat na bulumakau, ma koko una kut ra ivuna ta kaum luaina nat na Sip. ²⁰ Una en ia ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God ta ra kilakilala par ta ra gunan a Luluai na pilak pa ia, avat ma diat ta ra kubam. ²¹ Ma ba ta magit i kaina tana, ba i kekebau ba i pula, ba ona ta magit i bilak tana, koko una vartabar me pire ra Luluai kaum God. ²² Una en ia ta kaum gunan; diat dia gomgom ma diat bula ba pa dia gomgom diat a en ia, da di en ra kuabar na me ma ra are. ²³ Ia kaka ra gapuna koko una en ia; una lolonge ra pia da ra tava.

16

A utul a mamat na lukara (Niir 12:1-20; 23:14-17; 34:18-24; Levi 23:15-21,33-43)

¹ Una nuk pa ra gai Abib, ma una pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai kaum God tana; tago ta ra gai Abib, ta ra marum, ra Luluai kaum God i ga agure vairop u kan ra gunan Aigipto. ² Ma una vartabar ma ra

vartabar na bolo lake tadav ra Luluai kaum God, a sip ma ra bulumakau, ta nam ra pakana ra Luluai na pilak pa ia pi ra iangina na ki tana. ³ Koko una en ra gem i leven varurung me; lavurua na bung una en ra gem ba pa i leven varurung me, ra gem na varmonong, tago u ga tut lutut kan ra gunan Aigipto; upi una kodop vake ra bung u ga irop kan Aigipto tana ta kaum nilaun par. ⁴ Ma lavurua na bung koko da na tadav ta leven ta kaum langun par; ma koko ta ngungu kanamong i nam u vartabar me ta ra luaina bung na ravian na ki ta ra marum tuk tar ta ra malana. ⁵ I tabu pi una vartabar ma ra vartabar na bolo lake ta kaum lavur gunan, nina ra Luluai kaum God i tabar u me, ⁶ ia kaka ta ra gunan ba ra Luluai kaum God i pilak pa ia ba ra iangina na tur tana, una tul tar ra vartabar na bolo lake abara ta ra ravian ba ra keake i kuba, ta nam ra e u ga vana rikai kan Aigipto tana. ⁷ Una rang ia ma una en ia ta ra gunan a Luluai kaum God na pilak pa ia; ma ta ra malana una talil mulai ta ra kubam. ⁸ Laptikai na bung una en ra gem ba pa i leven; ma ta ra valavuruana bung da pait ra ngala na kivung kai ra Luluai kaum God; koko una pait ta papalum tana.

⁹ Una to lavurua na vik; na tur pa ia ma ra vik u vura na doko ra kon ma ra pakat i likokoi tana, damana una to lavurua na vik. ¹⁰ Ma una pait ra lukara na vikvik ure ra Luluai kaum God, ma una mariga upi ra vartabar, ma una vartabar da ra Luluai kaum God i vadoane u; ¹¹ ma una gugu ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God, u, ma natum a tutana, ma natum a vavina, ma kaum tultul a tutana, ma kaum tultul a vavina, ma ra te Levi i ki ta kaum gunan, ma ra vaira, ma ra nat na ling, ma ra ua na vavina i ki piram, ta ra gunan a Luluai kaum God na pilak pa ia pi ra iangina na tur tana. ¹² Ma una nuk pa ia ba u ga ki na vilavilau ta ra gunan Aigipto; ma una kapupi go ra lavur togotogo pi una pait diat.

¹³ Lavurua na tung una pait ra lukara na pal na turturup, ba u tar varurue ra kon ta kaum tavul a rararama vuai ma ra vain ta kaum tung na vain; ¹⁴ ma una gugu ta kaum lukara, u, ma natum a tutana, ma natum a vavina, ma kaum tultul a tutana, ma kaum tultul a vavina, ma ra te Levi, ma ra vaira, ma ra nat na ling, ma ra ua na vavina, nina dia ki ta kaum gunan. ¹⁵ Lavurua na bung una pait ra lukara tadav ra Luluai kaum God ta ra gunan a Luluai na pilak pa ia; tago a Luluai kaum God na vadoane u ma ra lavur vuai na uma, ma ta ra lavur papalum u pait ia ma ra limam, ma una gugu ka.

¹⁶ Ra tarai par piram diat a vautul ma ra tur rikai pire ra Luluai kaum God ta ra kilakilala par ta ra gunan ba na pilak pa ia: ta ra lukara na gem ba pa i leven, ma ta ra lukara na vikvik, ma ta ra lukara na pal na turturup. Ma koko diat a vana rikai vakuku ta ra luaina mata i ra Luluai; ¹⁷ a tarai par diat a vartabar da i topa diat, ma varogop ma ra magit a Luluai kaum God i tar tabar u me.

A varvatakodo

¹⁸ Una vaki ra umana tena varkurai ma ra umana raprap ta kaum lavur gunan nina ra Luluai kaum God i tabar u me, varogop ma kaum lavur vuna tarai; ma diat a kure ra tarai ma ra takodo na varkurai. ¹⁹ Koko una pukue vakaina ra varkurai: ma koko una ru vakuku ra tarai; ma koko bula una vatur vake ra vartabar, tago ra vartabar i vapula bat ra mata i ra tena kabinana, ma i vakaina ra magit kai ra tena takodo. ²⁰ Una mur ra mangamangana i takodo kakit, upi una laun, ma upi una kale vake ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me.

²¹ Koko una vaume kaum ta davai ure ra tabataba i Asera ta ra paparai ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kaum God, nina ba una pait ia. ²² Koko una page kaum ta vat tabu, tago a Luluai kaum God i milmilikuane.

17

¹ Koko una vartabar tadav ra Luluai kaum God ma ra bulumakau ba ra sip ona ta magit i kaina tana, ma ona pa i ko kakit; tago nam i da ra magit na milmilikuan tadav ra Luluai kaum God.

² Ona tika na tutana ba tika na vavina i ki piram, ta ra lavur gunan a Luluai kaum God i tabar u me, ma i pait ra kaina ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God, tago i piam vue kana kunubu, ³ ma i tar vana ma i tar torom ta ra umana enana god, ma i tar lotu tadav diat, ba tadav ra keake, ba ra gai, ba ta tikai ta ra kor arama ta ra maup, nina iau ga tugal bat u tana, ⁴ ma ona di vaarike piram, ma u tar valongore ra tinata tana, io, una ongor ma ra tinir ure, ma ona i dovot ma i tar kapa bulu ba i tar pait ra bilak na mangamangana damana livuan pire Israel ⁵ una ben vaarike nam ra tutana ba nam ra vavina nina i tar pait nam ra kaina magit tar ta kaum mataniolo, ma una tupar doko nam ra tutana ba nam ra vavina upi na virua. ⁶ Ta ra varvai kai ra urua ba ra utul a tena varvai kapa da doko nina i topa ia ba na virua; ma koko da doka ta ra varvai kai ra kopono tena varvai kapa ka. ⁷ A lima i ra umana tena varvai kapa na tur pa ia ba na doka, ma namur ra lima i ra tarai par. Damana una vapanie vue ra kaina kan u.

⁸ Ona tika na magit i vana rikai, ma i dekdek upi u iat una kure, a vardodoko bar, ba ra varngangar, ba ra vinarubu, ma di varpuapuai tana ta kaum gunan, io, una tut, ma una vana urama ta ra gunan ba ra Luluai kaum God na pilak pa ia, ⁹ ma una tadav ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ma ra tena varkurai i ki ta nam ra e; ma una tir diat, ma diat a vateten u ma ra varkurai tana. ¹⁰ Ma una mur ra varkurai di vateten tar ia tam ta nam.ra gunan a Luluai na pilak pa ia; ma una nuk pa ia ba una pait ra lavur magit par ba dia vateten u tana; ¹¹ una mur ra kukurai ra tinata na varkurai dia tovo tar ia tam, ma ra varkurai iat ba

di ve u tana; koko una vana kan ra nga na varkurai dia vavinar u tana, ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira. ¹² Ma nam ra tutana i nguk, ma i piam vue ra tena tinabar i tur pi na kudakudar ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God, ba ra tena varkurai, nam ra tutana na virua; ma una vapanie vue ra kaina kan ra tarai Israel. ¹³ Ma ra tarai par diat a valongore, ma diat a burut, upi koko diat a nguk mulai.

A varvateten ure ra king

¹⁴ Ba u tar vut ta ra gunan nina ra Luluai kaum God i tabar u me, ma u tar kale pa ia, ma u tar ki tana, ma ba una biti dari: Ina vaki tika na king pi na lue iau, da ra lavur vuna tarai par dia ki kikil iau; ¹⁵ una vaki nina ba ra Luluai kaum God i pilak pa ia pi na king piram; una vaki ta tikai ta ra umana turam upi na king ure u, koko una vaki ra vaira ba pa amur barturana me pi na lue u.

¹⁶ Ma koko na vague mangoro na os, ma koko na agure pa mule ra tarai uro Aigipto ure ra peal os; tago ra Luluai i tar ve u dari: Koko una lilikon mulai ubara. ¹⁷ Koko na va-pealane kana umana taulai, pi koko ra balana na rara; ma koko na vangala kana silva ma kana goled. ¹⁸ Ma ba i ki ta kana kiki na king na tumu kana ta buk ma go ra lavur tinata na varkurai tana, ma ra tutumu na mur nam ra buk i tur pire ra umana tena tinabar, ra tarai Levi; ¹⁹ ma na tur pirana, ma na lululuk tana ta ra bungbung par ta kana nilaun, upi na vartovo ta ra variru tadav ra Luluai kana God, upi na mur go ra lavur tinata na varkurai par, ma go ra lavur togotogo, ma upi na pait diat; ²⁰ upi koko ra nuknukina na vangala pa mule pi na pidimuane ra umana turana, ma upi koko na vana irai kan ra vartuluai, ta ra papar a lima tuna ba ra papar a maira; upi na ki vavuan ta kana varkurai, diat ma ra umana natuna, pire ra tarai Israel.

18

A tiniba na nian kai ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi

¹ Koko ra tarai Levi a umana tena tinabar, ma ra vuna tarai Levi par, diat a vatur vake ta tiniba ba ta gunan varurung ma ra tarai Israel; diat a en ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tiniba kai ra Luluai. ² Ma koko diat a vatur vake ta tiniba varurung ma ra umana tura i diat; a Luluai iat kadia tiniba da i tar tatike ta diat.

³ Ma go ra magit ra tena tinabar na vatur vake ta ra tarai, ta diat dia tul tar ra vartabar: ona ra bulumakau ba ra sip, diat a tabar ra tena tinabar ma ra kelakelegina ma ra ura pagupagu na ngiene, ma ra balana.

⁴ Una tabar ia ma ra luaina vuai e ta kaum kon, ma kaum vain, ma kaum dangi, ma kaum luaina ivuna sip. ⁵ Tago a Luluai kaum God i tar pilak pa ia kan kaum lavur vuna tarai upi na toratorom ta ra iang i ra Luluai, diat ma ra lavur bul mur tana pa na mutu.

⁶ Ma ba tika na tutana Levi i vut maro tai tika na gunan i ki tana ta ra langun par Israel, ma i pot ta go ra gunan nina ra Luluai na pilak pa ia, ma i malamalapang ra balana, ⁷ io, na kudakudar ta ra iang i ra Luluai kana God, da ra umana turana ra tarai Levi dia pait ia, nina dia tur ta ra luaina mata i ra Luluai abara.

⁸ Kadia tiniba na nian na varogop, ma na vatur vake bula ra mani di kul kana kakalai me.

A varvalai ure ra bilak na mangamangana

⁹ Ma ba u tar pot ta ra gunan ba ra Luluai kaum God i tabar u me, koko una la ta ra lavur bilak na mangamangana kai nam ra lavur vuna tarai. ¹⁰ Koko ta tikai na ki piram ba i tun natuna a tutana ba natuna a vavina ta ra iap upi ra vartabar, ba ta tikai ba i varvai na tabaran, ba ta tikai i tikatikan upi ra vakilang ta ra bakut, ba ra tena papait, ba ra tena agagar, ¹¹ ba ra tena malira, ba ta tikai i tir ra umana tabaran, ba ta tikai i kabinana ta ra tabaran, ba ta tikai i tir ra umana

minat. ¹² Tago diat par dia pait ra lavur magit damana dia da ra magit na milmilikuan pire ra Luluai; ma ure go ra lavur bilak na magit ra Luluai kaum God i korot vue diat ta ra luaina matam.

¹³ Una takodo kakit pire ra Luluai kaum God. ¹⁴ Tago go ra lavur vuna tarai ba una ur vue diat dia kapupi diat dia giragire upi ra vakilang ta ra bakut, ma diat dia varvai na tabaran; ma u, a Luluai kaum God pa i tul tar ia tam ba una pait ia damana.

God i vavalima ure ra propet da Moses

¹⁵ A Luluai kaum God na vatut vaarike tika na propet livuan tam ta ra umana turam, da iau; nam una valongore; ¹⁶ varogop ma kaum mamainga nina u ga vaarike pire ra Luluai kaum God ta ra luana Koreb ta ra bung na kivung, dari: Koko ina valongore mule ra nilai ra Luluai kaugu God, ma koko ina gire mule go ra ngala na iap, upi koko ina mat. ¹⁷ Ma ra Luluai i ga biti tagu: I boina nam ra tinata dia tar tatike. ¹⁸ Ina vatut vaarike tika na propet ure diat livuan ta ra umana tura i diat, da u; ina vung kaugu tinata ta ra ngiene, ma na tatike ra tinata ta diat ba ina tul tar ia tana. ¹⁹ Ma diat par ba pa dia kapupi kaugu tinata ba na tatike ta ra iangigu, ina kure diat. ²⁰ Ma ra propet ba na tata vakuku ta ra iangigu ure ra magit ba pa iau ga tul tar ia tana, ba nina i varvai ta ra iang i ra umana enana god vakuku, nam ra propet na virua.

²¹ Ma ona una nuk ia ta ra balam: Avet a nunure davatane ra tinata ra Luluai pa i ga tatike? ²² ona tika na propet i varvai ta ra iang i ra Luluai, ma nam ra magit i vatang ia pa i vana rikai ma pa di pait ia, io, ra Luluai vakir i ga tatike nam ra magit, ra propet i ga tatike vakuku ia, koko una burutue.

19

A umana pia na pal na bakbakit, ma ra umana langun papa ania (Nilu 35:9-28; Iosu 20:1-9)

¹ Ba ra Luluai kaum God na rubat vue ra umana vuna tarai, nina kadia gunan a Luluai kaum God i tabar u me, ma u ur vue diat, ma u kiki ta kadia lavur pia na pal, ma ta ra kubakuba i diat, ² una pilak vaire ra utul a pia na pal livuan ta kaum gunan nina ra Luluai kaum God i tabar u me upi una kale pa ia. ³ Una mal ra nga tana ure u, ma una tibe kaum gunan, nina ra Luluai kaum God i tul tar ia tam upi una kale pa ia, upi na utul a papar, upi nina i ga doko ta tikai na vilau bakit tana. ⁴ Go ia ra varkurai ure nina i ga doko ta tikai, ba na vilau bakit tana ma na laun:

Nina i doko vatuptup talaina, ma pa i ga milikuane value, ⁵ da ona tikai dir ma talaina dir vana ra pui upi dir a kita, ma i vatur ra pem ma ra limana pi na bual ra davai, ma ra palariam i taele ma i ta talaina ma i virua tana, nam na vilau bakit ta ra pia na pal damana, ma na laun; ⁶ kan ra tena varobo na korot mur ra tena vardodoko ba i malamalapang ra balana, ma na tadav ia tago i lolovina ra nga, ma na ub ia pi na virua; ma a dovotina pa i ga topa ia damana, tago pa i ga milmilikuane value talaina.

⁷ Kari iau vartuluai piram dari: Una pilak vaire pa ra utul a pia na pal piram. ⁸ Ma ba ra Luluai kaum God i vangala kaum langun da i tar vavalima pire ra umana tamam, ma i tabar u ma ra gunan par i tar kubu tar ia ta ra umana tamam, ⁹ ona una kodop vake go ra vartuluai par upi una pait ia, nina iau tul tar ia tam gori, upi una mari ra Luluai kaum God, ma una mur vaticene pa kana lavur nga, io, una pilak pa ta ra utul a pia na pal mulai maravut go ra utul. ¹⁰ upi koko ra tutana i tuptup na virua ta kaum gunan, nina ra Luluai kaum God i tabar u me pi una kale pa ia, ma koko da takun u ma ra vardodoko.

¹¹ Ma ba tikai i milmilikuane talaina, ma i kiki uai upi ia, ma i tut ure, ma i ub ia pi na virua, ma i vilau

bakit tai tika na pia na pal dari, ¹² io, ra umana patuana ta kana pia na pal diat a vartuluai pi da agur pa ia, ma da tul tar ia ta ra tena varobo pi na virua. ¹³ Koko ra matam na gire ung ia, una valangalanga ka Israel kan ra gapu i ra tutana i tuptup, upi una ki boina tana.

¹⁴ Koko una kari ra vat na langun kai talaim, nina ra umana patuana lualua dia ga vung ia ta kaum gunan ba una kale pa ia, a gunan ba ra Luluai kaum God i tabar u me pi una vatur vake.

A varkurai ure ra tena varveai

¹⁵ Koko ra tena varvai kapa, a kono ko, na tut ma na takun tika na tutana ure ta nirara ba ure ta mangamangana kaina ba i pait. ia; da kure ke tikai ba a ura tena varvai kapa dir takun ia, ba a utul.

¹⁶ Ba tika na tena varvai vavaongo i tut ure ta tikai ma i takun ia ure ra varpiam, ¹⁷ io, nam ra ura tutana par ba dir vartoto dir a tur ta ra luaina mata i ra Luluai, ta ra luaina mata i ra umana tena tinabar ma ra umana tena varkurai dia ki na varkurai ta nam ra kilala; ¹⁸ ma ra umana tena varkurai diat a ongor ma ra tinir, ma ona ra tena varvai kapa i varvai vavaongo, ma i takun vaongo pa turana, ¹⁹ io, da pait nam ra magit tana ba i ga mainge ba na pait ia tai turana; damana una vapanie vue ra kaina kan u. ²⁰ Ma ra ibaiba na tarai diat a valongore, ma diat a burut, ma koko diat a pait mule ra kaina magit damana livuan tam.

²¹ Koko ra matam na gigira ung; da bali ra nilaun ma ra nilaun, ra kiau na mata ma ra kiau na mata, ra pal a ngia ma ra pal a ngia, ra lima ma ra lima, ra kakene ma ra kakene.

20

A varkurai ure ra vinarubu

¹ Ba u vana oai upi ra vinarubu ma kaum lavur ebar, ma u gire ra lavur os ma ra lavur kiki na vana ure ra vinarubu, ma ra kor na tarai dia peal tam, koko una burutue diat, tago amur varagur ma ra Luluai

kaum God nina i ga agure variop u kan ra gunan Aigipto. ² Ma ba ava tur na vaninara upi ra vinarubu, ra tena tinabar na tadav ra tarai, ma na biti ta diat dari: ³ Avat a tarai Israel, avat a valongore; gori avat a vana upi avat a varubu ma kavava lavur ebar; koko na turatura ra bala i vavat; koko avat a burut, koko avat a dadadar, ma koko avat a ururian ure diat; ⁴ tago ava varagur ma ra Luluai kavava God, nina ba na varubu maravut avat ure kavava lavur ebar ma na valaun avat.

⁵ Ma ra umana raprap diat a ve ra tarai dari: To ia ta vavat i ga pait ra kalamana pal, ma pa i ga pait boko ra balaguan tana? Boina ba na talil ta ra kubana, kan na virua ta ra vinarubu, ma ta ra tikai na pait ra balaguan tana.

⁶ Ma to ia ta vavat i ga pait ra uma na vain, ma pa i ga en boko ra vuaina tana? Boina ba na talil ta ra kubana, kan na virua ta ra vinarubu, ma ta ra tikai na gugu ta ra vuaina.

⁷ Ma to ia ta vavat i ga tane bat ra vavina, ma pa i ga ben pa ia boko? Boina ba na talil ta ra kubana, kan na virua ta ra vinarubu, ma ta ra tikai na ben pa ia.

⁸ Ma ra umana raprap diat a tata bula pire ra tarai ma diat a biti: To ia ta vavat i burut ma i turatura ra balana? Boina ba nam na talil ta ra kubana, kan ra bala i ra umana turana na bilua da ra balana iat.

⁹ Ma ba ra umana raprap dia tar tata par pire ra tarai, diat a tibe ra umana luluai na vinarubu upi diat a lue ra tarai.

¹⁰ Ari u maravai pire ta tika na pia na pal upi una varubu me, una vatang value ra malmal tana. ¹¹ Ma ba na pir bat u, ma na papa are ra mataniolo tam, io, ra tarai par dia kiki tana diat a tul tar ra totokom tam, ma diat a toratorom tam. ¹² Ma ona pa i pir bat u, ma i mainge ke pi amur a varubu me, io, una tur vartakalat bat ia, ¹³ ma ba ra Luluai kaum God i tul tar ia tam, una ubu ra umana tutana par ma ra pakat na vinarubu; ¹⁴ ma ga ra vaden ma ra

umana bul, ma ra lavur vavaguai, ma ra lavur tabarikik ta ra pia na pal, una ra pa ia pi kaum; ma una en ra magit kai kaum lavur ebar. nina ra Luluai kaum God i tul tar ia tam.

¹⁵ Damana una pait ia ta ra lavur pia na pal dia ki vailik kan u, ma vakir dia tur varurung ma ra umana pia na pal kai go ra lavur vuna tarai.

¹⁶ Ma koko una nur vue mule ta magit upi na laun ta ra lavur pia na pal kai go ra lavur vuna tarai ra Luluai kaum God i tul tar diat tam upi una kale pa diat; ¹⁷ una li vakakit vue diat, a tarai Ket, a tarai Amor, a tarai Kanaan, a tarai Peres, a tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, da ra Luluai kaum God i tar vartuluai piram; ¹⁸ upi koko diat a tovo u ba una mur kadia lavur mangamangana milmilikuan nina dia lotu me tadav kadia lavur god vakuku, ma damana una piam ra Luluai kaum God.

¹⁹ Ma ona u tur vartakalat bat tika na pia na pal mangoro na bung upi una varubu me ma una ongor pa ia, koko una vakaina vue ra umana davai tana ma ra pem; tago i topa ia ba una ian tana, ma koko una mut vue diat; dave, ra davai damana i tutana bar upi una tur vartakalat bat ia bula? ²⁰ la kaka ra lavur davai ba u nunure ba pa dia topa ra nian una vakaina diat, ma una mut vue diat; ma una pait ra turtur na vinarubu me ure ra pia na pal ba amur varubu me tuk tar ta ra bung ba una ongor pa ia.

21

A balbali ure nina di doka ma pa di nunure nina i pait ia

¹ Ba di na tadav ta tikai di ga ub ia, ta ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me upi una vatur vake, ma i va ta ra pupui, ma pa di nunure ba to ia i ga ub ia, ² io, kaum lavur patuana ma kaum lavur tena varkurai diat a vana oai, ma diat a valar ra vinavana upi ra lavur pia na pal dia tur kikil nina di ga ub ia; ³ ma nam ra pia na pal i tur maravai, ra umana patuana ta nam ra pia na pal diat a agur

pa tika na bulumakau, a tana ba pa i manga patuan boko, ma pa di ga pait boko ra papalum me, ma pa di ga vung boko ra kip tana; ⁴ ma ra umana patuana ta nam ra pia na pal diat a agure vaba ra bulumakau ta ra male a tava i alir tana, a male ba pa di ga ipuk ia ma pa di ga vavauma boko tana, ma diat a bubur ra inoa i ra bulumakau abara ta ra male; ⁵ ma ra umana tena tinabar, a umana natu i Levi, diat a vana ubara, tago a Luluai kaum God i tar pilak pa diat upi diat a kudakudar pirana, ma upi diat a tatike ra tinata na varvadoan ta ra iang i ra Luluai, ma da kure ra lavur vartoto ma ra lavur vinarubu da kadia tinata; ⁶ ma ra lavur patuana par ta nam ra pia na pal, diat dia maravai pire nam ra tutana di ga ub ia, diat a gi ra lima i diat taun ra bulumakau di ga bubur ra inoana ta ra male; ⁷ ma diat a tata kapa dari: A lima i vevet pa i lolonge go ra gap, ma pa ave ga gire ma ra mata i vevet. ⁸ Luluai, una mari kaum tarai Israel, nina u ga valaun diat, ma koko una takun kaum tarai Israel ma ra gap dia tuptup tana. Ma da nur vue ra vardodoko pire diat. ⁹ Damana una valangalanga u kan ra gapu i nina i takodo, ba una pait ra magit i takodo ta ra luaina mata i ra Luluai.

A varbalaurai ure ra vaden nina ba di ben vavilavilau diat ta ra vinarubu

¹⁰ Ari u vana oai upi ra vinarubu ma kaum lavur ebar, ma ra Luluai kaum God i tul tar diat ta ra limam, ma u ben vavilavilau vue diat, ¹¹ ma u gire tika na metek na vavina pire diat, ma u manane, ma u mainge ba una ben pa ia upi kaum taulai, ¹² io, una agur pa ia ta ra kubam, ma ra vavina na gele ra uluna ma na poko ra pulegi na limana; ¹³ ma na ule vue ra mal na vilavilau, ma na ki ra kubam, ma na korkor ure tamana ma nana tika na gai, ma namur una ruk pirana ma amur a taulai. ¹⁴ Ma ona pa u manane, una pala vue ke pi na vana ta nam ra gunan i mainge;

ma koko una ivure ure ra mani, ma koko na ki piram da ra vilavilau, tago u ga varuva.

A vartuluai ure ra luaina nat na bul

¹⁵ Ba tika na tutana kana ra ura vavina, ma i manane tikai ma ta ra tikai pata, ma dir tar kava tar ra umana natuna tana, dir par nina i vakak ma nina pa i vakak, ma nina pa i vakak i kava ra luaina bul tutana, ¹⁶ io, ta ra bung ba i vakale ra umana natuna ma kana tabarikik, koko ra natu i ra vakak na vavina na ki ur vue ra natu i nina pa i vakak, tago ia ra luaina; ¹⁷ pata, na mulaot ika ta ra luaina bul, natu i ra vavina ba pa i vakak, ma na tibe tar ra ura tiniba ta kana lavur tabarikik tana; tago ia ra luaina vuai kana niongor, ma kana iat ra kini na lua.

A bul nina i varpiam

¹⁸ Ba tika na tutana ma natuna i pue ngangar ma i varvarpiam, ma pa i torom ta ra nilai tamana, ba ta ra nilai tinana, ma pa i kabila torom ta dir ba dir vapagumanena, ¹⁹ io, tamana ma tinana dir a vatur ia ma dir a ben pa ia pire ra umana patuana ta kana pia na pal tadav ra mataniolo ta kana pakana, ²⁰ ma dir a biti ta ra umana patuana ta kana pia na pal dari: Go natu i mimir i pue ngangar ma i varvarpiam, pa i valavalongore ra nilai mimir; ia ra tena vovolo ma ra lup tava longlong. ²¹ Ma ra tarai par ta kana pia na pal diat a tupar ia upi na virua; damana una vapanie vue ra kaina magit kan u; ma ra tarai Israel par diat a valongore, ma diat a burut.

Ta umana varkurai

²² Ma ba tika na tutana i ga pait ra varpiam ba i topa ia pi na virua tana, ma u al vatokobe ta ra davai, ²³ koko ra minatina na taba ta ra marum par ta ra davai, una punang ia ta nam ra bung iat; tago nina di al vatokobe ta ra davai i tar kakaina kakit ta ra mata i God; upi koko una vabilak ra gunan nina ra Luluai kaum God i tabar u me upi una kale pa ia.

22

¹ Ba u gire ra bulumakau kai turam ba kana sip i rara, koko una nur vue dir; una ben vatalil dir tadav turam.

² Ma ona turam pa i ki maravai, ba ona pa u nunure, io, una ben pa ia ta ra kubam, ma na tur piram tuk tar ta ra bung turam i tikatikan upi ia, ma una vamule pirana. ³ Ma damana una pait ia ta kana as; ma damana una pait ia ta kana mal; ma damana una pait ia ta ra lavur magit kai turam ba i rara, nina i ga vabura vue ma u tadav ia; koko una nur vue. ⁴ Ba u gire ra as kai turam ba kana bulumakau i bura na nga, koko una nur vue ra maramaravut pire dir; una maravut ia pi na vatur mule dir.

⁵ Koko ra vavina na vavauluvai ma ra lavur mal na tutana, ma koko ra tutana na vavauluvai ma ra mal na vavina; tago nina i pait nam ra magit i da ra magit na milmilikuan pire ra Luluai kaum God.

⁶ Ba u na vakuku tadav ta po na beo na nga, ta ra davai ba ra pia, ma ra umana natina ba ra umana kiau tana, ma ra tana i va taun ra umana natina ba ra umana kiau, koko una tak pa ra tana varurung ma ra umana natina bula; ⁷ una nur vue ra tana, ma ga ra umana natina una tak pa. ia ona u mainge damana; upi una ki boina, ma una valolokon kaum nilaun.

⁸ Ba u vatur ta tika na kalamana pal, una pait ra lipip bat ra ul a pal, upi koko da takun u ma ra vinirua, ona ta tikai na bura ra pia marama tana.

⁹ Koko una vaume ra ura mangana davai ta kaum uma na vain, kan da vatabu ra vuaina par, ra magit u ga vaume ma ra vuai ra uma na vain.

¹⁰ Koko kaum bulumakau ma kaum as dir varurung dir a al ra ipipuk.

¹¹ Koko una mal ma ra mal di vir ia ma ra ivuna sip varurung ma ra kuara tuna.

¹² Una mal tar ra umana marmar na kuara ta ra ivat na ngu kaum mal, nina u turup u me.

A varkurai ure ra kini valiling

¹³ Ba tika na tutana i ben pa ra vavina, ma i ruk tadav ia, ma namur i milikuane, ¹⁴ ma i takun ia ma ra kaina mangamangana, ma i varurai ure, ma i biti: Iau ga ben pa go ra vavina, ma ba iau ruk pirana iau gire ba pa i takodo kana kini na inip, ¹⁵ io, tama i nam ra vavina ma tinana dir a tak pa ra vakilang ure kana kini na inip, ma dir a kap ia pire ra umana patuana ta ra pia na pal ta ra mataniolo; ¹⁶ ma tama i ra vavina na biti ta ra umana patuana dari: Iau ga tul tar natugu ta go ra tutana upi dir a taulai, ma go i milikuane; ¹⁷ ma ea, i tar takun ia ma ra mangamangana kaina, ma i biti: Pa iau ga na tadav ra takodo na kini na inip pire natum; ma go ra vakilang ure ra kini na inip kai natugu. Ma da pala ra mal ta ra luaina mata i ra umana patuana ta ra pia na pal. ¹⁸ Ma ra umana patuana ta nam ra pia na pal diat a vapagumanene nam ra tutana, ¹⁹ ma diat a kure ba na varkul ma tika na mar na mamat na silva, ma diat a tul tar ia tai tama i ra vavina, tago nam ra tutana i tar tata kaina ure tika na inip na vavina Israel; ma dir a ki na bartaulai ka, ma i dekdek upi na vung vue ta kana nilaun par.

²⁰ Ma ona nam ra magit i dovot, ma pa di gire tadav ra takodo na kini na inip ta ra vavina, ²¹ io, diat a ben ra vavina ta ra mataniolo ta ra kuba i tamana, ma ra tarai ta kana pia na pal diat a tupar ia pi na virua; tago i tar pait ra magit na papaua livuan tai Israel, ma i tar po ta ra kuba i tamana; damana una vapanie vue ra kaina kan u.

²² Ba tika na tutana i va tadav tika na vavina i taulai, ma di babare dir, io, dir par dir a virua, ra tutana ba i va tadav ra vavina, ma ra vavina bula; damana una vapanie vue ra kaina kan Israel.

²³ Ba di tane bat tika na inip na vavina upi kai tika na tutana, ma ta ra tutana dir varkuvo me ta ra pia na pal, ma i va tadav ia, ²⁴ io, da agur pa dir par ta ra mataniolo ta nam ra pia na pal, ma da tupar dir

upi dir a virua, ra vavina tago pa i ga kukula ta ra pia na pal, ma ra tutana tago i ga vakaina ra taulai kai talaina; damana una vapanie vue ra kaina kan u.

²⁵ Ma ba ra tutana i tadav ra vavina nina di ga tane bat ia aro ra pui, ma ra tutana i vo pa ia, ma i va tadav ia, io, ra tutana ka ba i va tadav ia na virua; ²⁶ ma koko una pait ta magit ta ra vavina, tago ra vavina pa i ga pait ta magit ba i topa ia ba na virua tana; tago go ra magit i da ra vinarubu pire ra ura tutana, ba tikai i tut ma i ubu talaina; ²⁷ tago i ga na tadav ia ta ra pupui; ra vavina di ga tane bat ia i ga kukula, ma pa ta na abara ba na maravut ia.

²⁸ Ba tika na tutana i na tadav ra vavina, a inip ma pa di tane bat ia boko, ma i kinim vake, ma i va tadav ia, ma di babare dir, ²⁹ io, ra tutana ba i ga va pirana na varkul pire tamana ma ra ilima na vinun na mamat na silva, ma dir a taulai, tago i ga varuva; ma i dekdek upi na vung vue ta kana nilaun par.

³⁰ Koko ta tikai na ben pa ra vavina kai tamana, ba na pala vue kana mal.

23

Diat nina ba koko diat a ruk ta ra kivung

¹ Koko ta tikai ba i tar kinkin ra kolokina, ba ta tikai di tar poko vue ra kuruna, na ruk ta ra kivung kai ra Luluai.

² Koko ra nat na kete na ruk ta ra kivung kai ra Luluai, ma koko bula ra lavur bul mur tana diat a ruk ta ra kivung kai ra Luluai; na tuk tar ta ra vavinun na taun tarai.

³ A tutana Amon ma ra tutana Moab koko dir a ruk ta ra kivung kai ra Luluai; tuk tar ta ra vavinun na taun tarai, koko ta tikai ta diat na ruk ta ra kivung kai ra Luluai, damana vatikai namur; ⁴ tago pa dia ga totongo upi avat ma ra gem ba ra tava ba ava ga irop kan Aigipto, ma tago dia ga tokom Balam natu i Beor maro Petor-Mesopotamia upi na tata vabilak avat. ⁵ Ma a dovotina ra Luluai kavava God pa i ga torom

tai Balam; ma ga ra Luluai kavava God i ga pukue ra tinata na varv-abilak upi ra varvadoan pire vavat, tago ra Luluai kavava God i ga mari avat. ⁶ Ta kaum nilaun par koko una maravut diat upi diat a ki na malmal ma diat a tavua.

⁷ Koko una milikuane ra te Edom, tago amur barturana me; ma koko una milikuane ra te Aigipto, tago u ga ki na vaira ta kana gunan. ⁸ A umana bul mur ta dir ba di kava diat ta ra vautuluna taun tarai namur diat a ruk ta ra kivung kai ra Luluai.

A pakana kal ra tarai na vinarubu na ki gomgom

⁹ Ba u vana oai upi ra vinarubu ma kaum lavur ebar, ma u ki ta ra pakana kai ra tarai na vinarubu, una balaure bat u kan ra lavur kaina magit. ¹⁰ Ma ba tika na tutana i ki piram, ba pa i gomgom ure ta magit i ga tadav ia ta ra marum, io, na vana kan ra pakana kai ra tarai na vinarubu, ma koko na olo tana; ¹¹ ma ba i to na ravian na gumu, ma ba ra keake i tar kuba na olo ta ra pakana kai ra tarai na vinarubu.

¹² Ma kaum tika na pakana irai kan ra gunan kai ra tarai, a baba; nam una vana tana; ¹³ ma una kap ra kakakal ik varurung ma kaum vargal; ma ona una baba, una kakal me, ma una punang ra magit u ga ba vue; ¹⁴ tago a Luluai kaum God i vanavana livuan ta kaum pakana ure ra tarai, upi na valaun u, ma upi na tul tar kaum lavur ebar tam; kari kaum pakana ure ra tarai na gomgom, upi koko na gire ta magit i dur piram, ma na vana kan u.

Ta umana varkurai

¹⁵ A tultul ba i vilau kan kana luluai piram, koko una vamule pire kana luluai; ¹⁶ na kiki ka piram livuan tam, ta ra pakana gunan ba na pilak pa ia ta kaum gunan, nina ba i manga mainge; koko una arung bat ia.

¹⁷ Koko ta tika na vavina Israel na igoro na vavina, ma koko ta tika na tutana Israel na tena nipo na lotu.

¹⁸ Koko una kap ra vabongon na igoro, ma ra vapuak na pap, ta ra kuba i ra Luluai kaum God ure ra kunubu na vavalima, tago nam ra ura magit par ra Luluai kaum God i milmilikuane dir.

¹⁹ Ba u la tar ta magit tai turam, koko una vatur vake ra kubika tana; koko ra kubika ure ra mani, koko ra kubika ure ra magit na nian, koko ra kubika ure ra lavur enana magit di kakail diat ma di vatur ra kubika tana. ²⁰ I topa ia ba una vatur vake ra kubika ta ra vaira i kail piram, ia kaka koko una vatur vake ra kubika tai turam, upi ra Luluai kaum God na vadoane u ta ra lavur magit u bili ia, ta ra gunan nina u vana tana pi una kale pa ia.

²¹ Ba u kubu tar ta magit tai ra Luluai kaum God ma ra vavalima, koko una vavuan upi una pait ot pa ia; tago ra Luluai kaum God na titir upi ia piram, ma kan na da ra varpiam piram. ²² Ma ona pa u kubu tar ta magit ma ra vavalima, pa na kaina piram. ²³ Una mur ra lavur tinata u tar tatike, ma una pait ia, varogop ma ra magit u tar kubu tar ia ma ra vavalima tai ra Luluai kaum God, a tamarigat na vartabar, nina u tar kubu tar ia ma ra ngiem.

²⁴ Ba u vana ta ra uma na vain kai talaim, ona u mainge, una en ra vuai na vain upi una maur tana; ma koko una vung ta na ta kaum rat.

²⁵ Ba u vana ta ra uma na kon kai talaim, io, una doko pa ra tur a kon ma ra limam uka; ma koko una pakat ra kon kai talaim ma ra pakat i likokoi. A varkurai ure ra kutu varbean

24

Ba tika na tutana i ben

¹ pa tika na vavina ma dir taulai, ma namur pa i manane mule, tago i gire tadav ta magit i kaina tana, io, na tumu tika na buk na pala varbean, ma na tul tar ia tana, ma na tul vairop vue kan ra kubana. ² Ma ba i tar vana kan ra kubana, ona i mainge, na vana ma na taulai ma

ta enana tutana mulai. ³ Ma ona ra vauruana tutana pa i manane, ma i tumu tar ra buk na pala varbean tana, ma i tulue kan ra kubana, ba ona ra vauruana tutana dir ga taulai me i mat ika, ⁴ koko kana luaina tutana, nina i ga tul vairop vue, na ben pa mule pi dir a taulai, tago i tar dur; tago nam ra magit i da ra magit na milmilikuan pire ra Luluai, ma koko una varara ra gunan nina ra Luluai kaum God i tabar u me upi una kale pa ia.

⁵ Ba tika na tutana dir kabur taulai ma ra vavina, koko diat a varagur ma ra kor na tarai na vinarubu, ma koko da puak tar ra papalum tana; na ki langalanga ta ra kubana tika na kilala, ma na vagugu pa ra vavina i ga ben pa ia.

Ta umana varkurai

⁶ Koko ta tikai na tak pa ra ura vat na uduudu kon, ba ra vat na uduudu i va arama liu, upi ra vuvung varirap, tago i da i tak vue ra magit na nilaun.

⁷ Ba tika na tutana i long pa tikai ta ra umana turana pire ra tarai Israel, ma i da ra vilavilau pirana, ba ona i ivure, io, nam ra tena nilong na virua; damana una vapanie vue ra kaina kan u.

⁸ Una varbalaurai ure ra kaina minait, a vukavuka, upi una nuk bulu pa ra lavur magit ra umana tena tinabar ra tarai Levi diat a veteten tar ia tam, upi una pait ia; da iau ga vartuluai pire diat, damana una nuk pa ia ma una pait ia. ⁹ Una nuk pa ra magit a Luluai kaum God i ga pait ia tai Miriam, ta ra nga ta nam ra kilala u ga irop kan Aigipto tana.

¹⁰ Ba u la tar ta magit tai talaim, koko una ruk ra kubana pi una vila pa ra vuvung varirap. ¹¹ Una tur ra pia ka, ma nam ra tutana i kail pa ra magit piam na kap vaarike ra vuvung varirap piam ra pia. ¹² Ma ona i luveana, koko una va mat ma kana vuvung varirap; ¹³ una vamule ra vuvung varirap ba ra keake i kuba, upi na va mat ta kana mal na tubatuba, ma na tata vadoane u;

ma na da ra mangamangana takodo piam ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God

¹⁴ Koko una ki taun ra bul na papalum di kulkul ia, a luveana ma ra biaui, ba tikai ta ra tara na turam, ba tika na vaira i ki ta kaum gunan; ¹⁵ ta ra bung i ga papalum tana una kul ia ma kana vabongon, ma koko ra keake na kuba lua; tago i luveana ma ra balana i kaina upi ia; kan na tangi ma na takun u pire ra Luluai, ma na da ra varpam piam.

¹⁶ Koko da doko ra tarai ure ra umana natu i diat, ma koko da doko ra umana bul ure ra umana tama i diat; tikitikai na virua ure kana varpam iat.

¹⁷ Koko una pukue vakaina ra varkurai ure ra vaira, ba ure ra nat na ling; koko una tak pa ra mal kai ra ua na vavina upi ra vuvung varirap; ¹⁸ una nuk pa ia ka ba u ga ki na vilavilau ta ra gunan Aigipto, ma ra Luluai kaum God i ga valaun u kan ia; kari iau vartuluai piam ba una pait go ra magit.

¹⁹ Ba u varurue ra magit ta kaum uma, ma u valubane tika na vinvin ta ra uma, koko una lilikun upi una vila pa ia; kai ra vaira ka, kai ra nat na ling, ma kai ra ua na vavina; upi ra Luluai kaum God na vadoane u ta ra lavur papalum na limam.

²⁰ Ba u tar imar vue ra vuai na oliva, koko una tangatanga ta ra ingaingarina; ai ra vaira, ai ra nat na ling, ma ai ra ua na vavina.

²¹ Ba u varurue ra vuai kaum uma na vain, koko una tangatanga namur tana; ai ra vaira, ai ra nat na ling, ma ai ra ua na vavina.

²² Ma una nuk pa ia ba u ga ki na vilavilau ta ra gunan Aigipto; kari iau vartuluai piam ba una pait go ra magit.

25

¹ Ba ra tarai dia vartoto, ma dia vana pi da varkurai tana, ma ra umana tena varkurai dia kure diat, io, diat a kure valangalanga ra tena takodo, ma diat a kure vakaina ra

tena varpiam; ² ma ona i topa ia ba da luba ra tena varpiam, a tena varkurai na vartuluai ba na va, ma ba da luba ia ta ra luaina matana, da i topa kana varpiam. ³ A ivat na vinun na mememe na varkita da pait ia tana, ma koko i pirai; kan ba da vot ia, ma da kita lake ma mangoro na mememene, turam na da ra magit vakuku piram.

⁴ Koko una kaman vake ra ngie i ra bulumakau ba i ruarua rama vue ra pat i ra kon.

Ona a tutana i mat, ma pa ta natuna, turana na taule kana vavina

⁵ Ba ra barturana dia ki varurung, ma tikai ta diat i mat, ma pa ta natuna, koko ra vavina kai nina i ga mat dir a taulai ma ta enana; tura i kana tutana iat na vana pirana, ma na ben pa ia, ma na pait ra papalum na bartamaiana pirana. ⁶ Ma ra luaina bul tutana ba ra vavina na kava, da vatang ia ba natu i nina ra tutana i ga mat, upi koko ra iangina na panie kan ra tarai Israel. ⁷ Ma ona nam ra tutana i ol ika ma pa i mainge ba dir a taulai ma ra vavina kai turana, io, ra vavina turana i ga mat kan ia na vana ta ra mataniolo tadav ra umana patuana, ma na biti dari: Tura i kaugu tutana i kamale ma pa i mainge ba na vangala ta bul upi na tur kia turana, upi ra iangina na tur pire Israel; i ol upi na pait ra papalum na bartamaiana piragu. ⁸ Io, ra umana patuana ta kana pia na pal diat a vartuluai upi ia, ma diat a pirpir me; ma ona i tur ma i biti ka, Pa iau mainge ba amir a taulai, ⁹ io, ra taulai kai turana na tadav ia ta ra luaina mata i ra umana patuana, ma na pala vue ra pal a kauna, ma na gami ra matana, ma na tata ma na biti dari: Damana da pait ia ta nam ra tutana ba pa i vatur ra kuba i turana. ¹⁰ Ma da vatang ra iangina pire ra tarai Israel dari: a kuba i ra tutana di tar pala vue ra pal a kauna.

Ta umana enana varkurai

¹¹ Ba ra ura tutana dir varubu, ma ra vavina kai tikai ta dir i vana

maravai pi na maravut valaun kana taulai kan nina i to na ub ia, ma i tulue ra limana, ma i vatur vake ra togaina, ¹² io, una poko kutu vue ra limana, koko ra matam na gire ung ia.

¹³ Koko a ura mangana valavalar na mamat dir a bang ta kaum popopoi, a ngala ma ra ikilik. ¹⁴ Koko una vung ra ura mangana la na valavalar, a ngala ma ra ikilik. ¹⁵ Una vung uka ra valavalar na mamat i takodo ma i dovot, ma una vung ra la na valavalar i takodo ma i dovot; upi una ki vavuan ta ra gunan a Luluai kaum God i tul tar ia tam. ¹⁶ Tago diat par dia pait ra magit damana, diat par dia pait ra magit i gegagege, a Luluai kaum God i milikuane diat.

A varkurai pi da pun vue ra ninunuk ure ra tarai Amalek

¹⁷ Una nuk pa ra magit ra tarai Amalek dia ga pait ia tam ta ra nga ba u ga vana irop kan Aigipto, ¹⁸ ba dia ga tadav u ta ra nga, ma dia ga ubu diat dia murmur kakit tam, diat par dia bilua ma dia murmur, ba uga bilua ma i ga rabu ra pakam; ma pa dia ga burutue God. ¹⁹ Kari ba ra Luluai kaum God i tar vango u kan kaum lavur ebar dia ki kikilane u, ta ra gunan ra Luluai kaum God i tabar u me pi una kale vake, una pun vue ra ninunuk ure ra tarai Amalek ta ra vavai ra bakut; koko una valubane.

26

A nga na varmur ure ra luaina vuai na uma ma ra totokom

¹ Ma ba u tar pot ta ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me pi una kale pa ia, ma u vatur vake, ma u kiki tana, ² una tatak ta ra lavur luaina vuai ra uma par, nina una varurue ta ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me, ma una vung ia ta ra rat, ma una vana ta ra pakana a Luluai kaum God na pilak pa ia upi ra iangina na ki tana. ³ Ma una tadav ra tena tinabar i ki ta nam ra kilala, ma una biti tana dari: Gori iau varvai kapa pire ra Luluai kaum God, ba iau tar

vut ta ra gunan a Luluai i ga kubu tar ia ta ra umana tama i dat ma ra vavalima.

⁴ Ma ra tena tinabar na tak pa ra rat kan ra limam, ma na vung ia ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kaum God. ⁵ Ma una tata ma una biti ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God dari:

Tamagu a te Siria i tenten vurvur-bit, ma i ga vana uro Aigipto, ma i ga kiki abara, a paupau tarai ka; ma abara i ga tavua upi ra ngala na tarai, a kor diat ma ra umana tena ongor; ⁶ ma ra tarai Aigipto dia ga vakaina avet, ma dia ga vakadik avet, ma dia ga puak tar ra mamat na kinakap ta vevet; ⁷ ma ave ga tangi tadav ra Luluai ra God kai ra umana tama i vevet, ma ra Luluai i ga valongore ra nila i vevet, ma i ga gire ra magit i ga monong avet, ma kaveve kinakap, ma ba di ga ki taun avet; ⁸ ma ra Luluai i ga agure vairop avet kan Aigipto ma ra ongor na limana, ma i ga tulue ra limana, ma i ga pait ra lavur magit di burutue na kaia, ma ra umana vakilang, ma ra umana papalum na kinaian; ⁹ ma i ga ben vaolo tar avet ta go ra gunan, ma i ga tabar avet ma go ra gunan, a gunan ba ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana. ¹⁰ Ma go iau tar kap ra luaina vuai ra uma, nina u ra Luluai iat u tar tabar iau me.

Ma una vung ia ra pia ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God, ma una lotu pire ra Luluai kaum God; ¹¹ ma una gugu ta ra lavur bo na magit a Luluai kaum God i tar tabar u me, avat ma diat ta ra kubam, avat ma ra te Levi ma ra vaira i kiki livuan piram.

¹² Ba u tar varurue ra totokom par, a vavinununa ta ra vuai kaum uma, ta ra vautuluna kilala, ra kilala na totokom, io, una tabar ra te Levi me, ma ra vaira, ma ra nat na ling, ma ra ua na vavina, upi diat a ian ta kaum gunan ma diat a maur; ¹³ ma una biti dari ta ra luaina mata i ra Luluai kaum God:

Iau tar vung vaire ra umana magit tabu kan ra kubagu, ma iau tar kabila tibe ra te Levi me, ma ra vaira, ma ra nat na ling, ma ra ua na vavina, varogop ma ra vartuluai par u ga tul tar ia tagu; pa iau ga piam vue ta tikai ta kaum lavur vartuluai, ma pa iau ga nuk vue diat; ¹⁴ pa iau ga ian tana ba iau korkor, ma pa iau ga tak pa ta na ba pa iau gomgom, ma vakir iau ga vartabar me ure ra minat; iau ga torom ta ra nilai ra Luluai kaugu God, iau tar pait ra lavur magit u ga vartuluai tana piragu. ¹⁵ Una gigira ba marama ra gomgom na kubam ra bala na bakut, ma una vadoane kaum tarai Israel, ma ra pia u ga tul tar ia ta vevet, da u ga vavalima pire ra umana tama i vevet, a gunan ba ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana.

A gomgom na tarai kai ra Luluai

¹⁶ Go ra bung a Luluai kaum God i vartuluai piram ba una pait go ra lavur togotogo ma ra lavur varkurai; io, una mur diat ma una pait diat ma ra balam parika ma ra nuknukim parika. ¹⁷ Gori u tar mulaot ba una vatur vake ra Luluai ba kaum God, ma ba una mur kana lavur nga. ma una pait kana lavur togotogo, ma kana lavur vartuluai, ma kana lavur varkurai, ma ba una kapupi ra nilaina; ¹⁸ ma gori a Luluai i tar mulaot ba na vatur vake u upi u kana enana tarai iat, da i tar tatike tam, ma upi una torom ta kana lavur vartuluai, ¹⁹ ma upi na vangala u pi una lia ta ra lavur Tematana par nina i ga vaki diat, upi da pite pa u, ma upi una rararang, ma da ru u, ma upi u a gomgom na tarai kai ra Luluai kaum God, da i tar tatike.

27

Da tumu vake ra umana varkurai ta ra luana Ebal

¹ Ma Moses ma ra umana patuana dia ga vartuluai pire ra tarai dari: Avat a toratorom ta ra vartuluai parika nina iau tul tar ia ta vavat go gori. ² Ma ta nam ra bung ava

bolo lake ra Iordan, ma ava vana ta ra gunan a Luluai kavava God i tabar avat me, avat a vung vatur ta umana ngala na vat, ma avat a kolo diat; ³ ma avat a tumu tar ra lavur tinata ta go ra varkurai ta diat, ta nam ra bung ava bolo lake tana; upi avat a olo bulu ta ra gunan a Luluai kavava God i tabar avat me, a gunan ba ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana, da ra Luluai, ra God kai ra umana tama i vavat, i tar tatike ta vavat.

⁴ Ma ba ava tar bolo lake ra Iordan, avat a vatur go ra umana vat, nina iau vartuluai pire vavat ure ta go ra bung, ta ra luana Ebal, ma avat a kolo diat. ⁵ Ma avat a pait ra uguugu na vartabar ure ra Luluai kavava God abara, a uguugu na vat; ma koko avat a mut ra vat ma ra palariam. ⁶ Avat a pait ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kavava God ma ra umana kidoloina vat ika; ma avat a tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai kavava God tana; ⁷ ma avat a vartabar ma ra umana tinabar na varmaram, ma avat a ian abara; ma avat a gugu ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God. ⁸ Ma avat a tumu vakapa go ra lavur tinata na varkurai par ta ra umana vat.

⁹ Ma Moses ma ra umana tena tinabar a tarai Levi dia ga ve ra tarai Israel par dari: Avat a tarai Israel, avat a ki mut ma avat a valongore; ta ra bung gori a Luluai kavava God i tar vatur vake avat upi avat kana tarai. ¹⁰ Kari avat a toratorom ta ra nilai ra Luluai kavava God, ma avat a mur kana lavur vartuluai ma kana lavur togotogo, nina iau tul tar ia ta vavat ta go ra bung.

A tinata na varvabilak aro ra luana Ebal

¹¹ Ma ta nam ra bung iat Moses i ga vartuluai pire ra tarai dari: ¹² Go diat diat a tur ta ra luana Gerisim upi diat a tata vadoane ra tarai, ba ava tar bolo lake ra Iordan: Simeon, Levi, Iuda, Isakar, Iosep, ma Benjamin; ¹³ ma go diat diat a tur ta ra luana Ebal upi diat a vatang ra tinata na

varvabilak: Ruben, Gad, Aser, Sebulun, Dan, ma Naptali. ¹⁴ Ma ra tarai Levi diat a varvai, ma diat a tatike ra tinata pire ra tarai Israel ma ra ngala na nilai diat, dari:

¹⁵ Na ti bilak nam ra tutana ba na pait ra tabataba di ka ia ba di tun mal ia, a magit na milmilikuan pire ra Luluai, ra papalum na lima i ra tena madaka, ma i vatur ivaive pa ia. Ma ra tarai par diat a tata ma diat a biti, Amen.

¹⁶ Na ti bilak nina ba na pidimuane tamana ba nana. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

¹⁷ Na ti bilak nina ba na kari vue ra vat na langun kai talaina. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

¹⁸ Na ti bilak nina ba na ben varara ra pula kan ra nga. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

¹⁹ Na ti bilak nina ba na pukue vakaina ra varkurai ure ra vaira, ra nat na ling, ma ra ua na vavina. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²⁰ Na ti bilak nina ba na va pire ra taulai kai tamana; tago i pala ra mal kai tamana. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²¹ Na ti bilak nina ba na va pire ta mangana vavaguai. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²² Na ti bilak nina ba na va tadav taina, natu i tamana, ba natu i tinana. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²³ Na ti bilak nina ba na va tadav nimuna. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²⁴ Na ti bilak nina ba na ubu ive talaina. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²⁵ Na ti bilak nina ba na vatur vake ra vapuak upi na doko ra takodo na tutana. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

²⁶ Na ti bilak nina ba pa na mulaot ta go ra tinata na varkurai pi na pait diat. Ma ra tarai par diat a biti, Amen.

28

*A varvadoan ure ra tinorom
(Levi 26:3-13; Vart 7:12-24)*

¹ Ma ari una valongore bulu ra nilai ra Luluai kaum God pi una nuk pa kana lavur vartuluai par nina iau tul tar ia tam go gori, ma una pait diat, a Luluai kaum God na vaki u pi una lia ta ra lavur Tematana ta ra rakarakan a gunagunan; ² ma go ra lavur bo na magit diat a tadav u, ma diat a kiki piram, ba una toratorom ta ra nilai ra Luluai kaum God.

³ Una ti doan ta ra pia na pal, ma una ti doan ta ra pupui. ⁴ Na ti doan ra vuai ra pakam, ma ra vuai kaum pia, ma ra vuai kaum lavur vavaguai, kaum lavur nat na bulumakau, ma kaum lavur nat na sip. ⁵ Na ti doan kaum rat ma kaum la di bing ra plaua tana. ⁶ Una ti doan ta kaum niruk, ma una ti doan ta kaum nirop. ⁷ A Luluai na ongor pa kaum lavur ebar nina dia tut na vinarubu ure u ta ra luaina matam; diat a vana rikai up u ta ra kopononga, ma diat a takap kan u ta ra lavurua na nga. ⁸ A Luluai na kure tar ra varvadoan piram ta kaum lavur pal na vuvuvung, ma ra lavur magit u pait ia; ma na vadoane u ta ra gunan a Luluai kaum God i tabar u me.

⁹ A Luluai na vatur vapidikat u upi u kana gomgom na tarai, da i ga vavalima piram, ona una toratorom ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai kaum God, ma una mur kana lavur nga. ¹⁰ Ma ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure ba u kap iang tai ra Luluai, ma diat a burutue u. ¹¹ Ma ra Luluai na vapealane ra lavur bo na magit piram, na peal ra vuai ra pakam, ma ra vuai kaum lavur vavaguai, ma ra vuai kaum pia, ta ra gunan a Luluai kaum God i ga kubu tar ia ta ra umana tamam ma ra vavalima, ba na tabar u me. ¹² A Luluai na papa kana bo na vuvuvung ra bala na bakut piram, ma na tulue ra bata ta kaum gunan ta kana e, ma na vadoane ra lavur papalum una bili ia; ma una la tar ra magit ta ra mangoro na vuna tarai, ma vakir una kakail. ¹³ Ma ra Luluai na vaki u pi u ra ula ma vakir ra taukuna; una

ki ka liu ma vakir una ki ra pia, ona una toratorom ta ra lavur vartuluai kai ra Luluai kaum God nina iau tul tar ia tam go gori, upi una nuk pa diat ma una pait diat; ¹⁴ ma koko una vara irai kan ta tika na tinata iau vartuluai me piram go ieri, ta ra papar a lima tuna ba ra papar a maira, pi una mur ra lavur enana god ma una torom ta diat.

*A balbali ure ra varpiam
(Levi 26:14-46)*

¹⁵ Ma ari pa u torom ta ra nilai ra Luluai kaum God pi una nuk pa kana lavur vartuluai par ma kana lavur togotogo, nina iau tul tar ia tam go ieri, pi una pait diat, io, go ra lavur bilak na magit diat a tadav u, ma diat a kiki piram.

¹⁶ Una ti bilak ta ra pia na pal, ma una ti bilak ta ra pupui. ¹⁷ Na ti bilak kaum rat, ma na ti bilak kaum la di bing ra palaua tana. ¹⁸ Na ti bilak ra vuai ra pakam, ma ra vuai kaum pia, kaum lavur nat na bulumakau, ma kaum lavur nat na sip. ¹⁹ Na ti bilak kaum niruk, ma na ti bilak kaum nirop.

²⁰ A Luluai na tulue ra magit i bilak piram, a purpuruan, ma ra varbor, ta ra lavur magit una bili ia, tuk tar ta ra bung di vamutue u, ma tuk tar ta ra bung una virua lolalolo tana, ure kaum lavur varpiam nina u ga tatavur kan iau me. ²¹ A Luluai na tulue ra kaina minait tadav u, ma pa na ngo tuk tar ta ra bung u tar panie kan ra gunan nina u vana tana pi una vatur vake. ²² A Luluai na ub u ma ra palaur, ma ra mudian, ma ra niung, ma ra malamalapang, ma ra ngala na keake, ma ra vuvu i oao, ma ra kungal; go diat diat a korot vakaina u tuk tar una virua. ²³ Ma ra bakut arama liu na dekdek da ra palariam gobol, ma ra pia ta ra vavai ra kaum na da ra palariam tuna. ²⁴ A Luluai na pukue ra bata ure kaum gunan upi na da ra veo ko ma da ra tobon na pia; na bura taun u marama ra bala na bakut, tuk tar una virua tana. ²⁵ A Luluai na kure u pi kaum lavur ebar

diat a ongor pa u; una vana oai pi avat a varubu ma diat ta ra kopono nga, ma una takap kan diat ta ra lavurua na nga; ma una da ra magit ba ra lavur varkurai ta ra rakarakan a gunagunan diat a purpuruan tana. ²⁶ Ma ra lavur beo liuliu diat a en ra viruam, ma damana ra umana leing na pupui, ma pa ta na korot vue diat.

²⁷ A Luluai na vakadik u ma ra kaina buk Aigipto, ma ra lavur niung, ma ra tiripa, ma ra kaka, ma pa una langalanga ka ia. ²⁸ A Luluai na vakadik u ma ra papaua, ma ra pula, ma ra purpuruan; ²⁹ ma ba ra keake i ki tur una pepere da ra pula i pepere ta ra bobotoi, ma pa una ki bulu ta kaum lavur vinavana; da arung bat i u ka, ma da ra vatikene vue kaum tabarikik, ma pa ta na na maravut valaun u. ³⁰ Una tane bat ra vavina, ma ta enana tutana na va tadav ia; una pait tika na pal, ma vakir una kiki tana; una vaume ra uma na vain, ma pa una en ra vuaina. ³¹ Da doko kaum bulumakau ta ra luaina matam, ma pa una ian tana; da ra vue kaum as kan u, ma pa da vamule; da tul tar kaum lavur sip ta kaum umana ebar, ma pa ta na na maravut valaun u. ³² A umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, da tul tar diat ta ra enana tarai, ma ra matam na idaidok ma na gamgavul uka ma ra ginigira upi diat ta ra bungbung par, ma na dekdek upi una pait ta magit. ³³ A vuai kaum pia, ma kaum lavur papalum par, tika na vuna tarai ba pa u nunure diat diat a en vue; ma da arung bat vatikene u, ma da rupap u; ³⁴ damana una papaua muka ure ra lavur magit ra matam na gire. ³⁵ A Luluai na vakadik u ma ra buk i ngangar ta ra malmalikun na kaum, ma ta ra vo na kaum, ma pa na map, na tur pa ia ta ra pal a kaum ma na tuk tar ta ra tunurot na ulum.

³⁶ A Luluai na agur pa u, varurung ma ra king ba una vaki ia pi na lue u, tadav tika na vuna tarai ba pa U nunure diat, u pata, ma damana ra umana tamam bula pata; ma abara

una lotu tadav ra umana enana god, a davai ma ra vat. ³⁷ Ma una da ra magit na kinaian, ma ra tinata valavalar, ma ra magit na varkulumai, pire ra lavur vuna tarai par nina ra Luluai na ben voe u tadav diat.

³⁸ Una kap ra peal magit na vinauma ta ra uma, ma una varurue ra ikilik, tago ra kubau na en vue.

³⁹ Una vaume ra uma na vain, ma una laga ia, ma pa una mome ra polo na vain, ma pa una varurue ra vuai na vain, tago ra po na vui na en ia.

⁴⁰ Una vatur vake ra umana davai na oliva ta kaum gunan par, ma vakir una vartap ma ra dangina, tago ra vuai na oliva na molo ko. ⁴¹ Una vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina, ma pa diat a ki piam, tago da ben vavilavilau vue diat.

⁴² A kubau na kale pa kaum lavur davai ma ra vuai kaum pia.

⁴³ A vaira ba na ki piam na manga ngala vanavana tam, ma una ikilik vanavana. ⁴⁴ Una kakail pirana, ma ia iat pa na kakail piam; na da ra ula, ma una da ra taukuna.

⁴⁵ Ma go ra lavur bilak na magit diat a tadav u, ma diat a korot mur u, ma diat a monong u, tuk tar ta ra bung u virua tana, tago pa u ga torom ta ra nilai ra Luluai kaum God upi una mur tuna kana lavur vartuluai ma kana lavur togotogo, nina i ga tul tar ia tam; ⁴⁶ ma diat a ki taun u da ra vakilang ma ra magit na kinaian, ma taun ra lavur bul mur tam pa na mutu.

⁴⁷ Tago pa u ga torom tai ra Luluai kaum God ma ra gugu, ma ra balam pa i ga mariga tana, tago i ga peal ra magit piam, ⁴⁸ kari una torom ta kaum lavur ebar ba ra Luluai ra tulue diat tadav u, ma una mulmulum, ma una mar, ma una ki bia, ma una iba upi ra lavur magit; ma na vung ra kip na palariam ta ra ul a varam tuk tar ta ra bung ba na vamutue u.

⁴⁹ A Luluai na agur pa ra vuna tarai maro vailik piam, maro ra ngu na rakarakan a gunagunan, ma na pot lulut da ra minigulai i pururung pukai, a vuna tarai ba pa u matoto

ta kadia tinata, ⁵⁰ a vuna tarai ba i mata kankan, ma pa na ru ra umana kua, ma pa na mari ra umana bul; ⁵¹ na en ra vuai kaum lavur vavaguai ma ra vuai kaum pia, tuk ta ra bung una panie tana; ma pa na en valili ta kon, ba ta vain, ba ta dangi, ba kaum ta nat na bulumakau, ba ta nat na sip ta kaum kikil na sip, tuk tar ta ra bung ba na ga vamutue u tana. ⁵² Na vila vartakalat bat u ta kaum lavur pia na pal, tuk tar ta ra bung kaum lavur liplip, nina dia dekdek ma dia tuluai urama liu ma nina u ga nurnur ta diat, diat a tarip ta kaum gunagunan par; ma na vila vartakalat bat u ta kaum lavur pia na pal ta kaum gunan par nina ra Luluai kaum God i ga tabar u me. ⁵³ Ma una en ra vuai ra pakam iat, ra vio i ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, nina ra Luluai kaum God i tar tul tar diat tam; damana una pait ia ba kaum ebar na arung bat u ta kaum lavur pia na pal, ba i vila vartakalat bat u, ma ba ra kini na malari i monong u. ⁵⁴ Ra tutana, a tena varmari ma ra tena vovovon, na mata kakaina ka tadav turana, ma tadav kana vakak na taulai, ma tadav ra umana natuna dia ki valili pirana; ⁵⁵ ma pa na tabar tikai ta diat ma ta ngungu vio i ra umana natuna nina ba na en diat, tago pa i vung mule ta magit, ba kaum ebar na arung bat u ta kaum lavur pia na pal, ba i vila vartakalat bat u, ma ba ra kini na malari i monong u. ⁵⁶ Ra vavina piram, nina pa i ongor tago i tar vala laun da ra bul na vakak, nina pa i la ta ra vinavana ma ra kauna, tago pa i ongor ra pal a pakana, na mata kakaina tadav kana vakak na tutana, ma tadav natuna a tutana, ma.tadav natuna a vavina; ⁵⁷ pa na mari ra tava na bul nina i vana rikai tana, ba ra umana natuna ba na kava vaariki diat, tago na en ive ke diat, tago pa kana ta magit mulai, ba kaum ebar na arung bat u ta kaum lavur pia na pal, ba i vila vartakalat bat u, ma ba ra kini na malari i monong u.

⁵⁸ Ona pa una nuk pa ra lavur tinata na varkurai di ga tumu ia ta go ra buk upi una pait diat, upi una ru go ra mari na iang di manga burutue, A Luluai kaum God, ⁵⁹ io, na enana tuna ra lavur kinadik a Luluai na tulue piram ma pire ra umana natum, a umana ngala na kinadik ba diat a tur mangoro na kilala, ma ra umana kaina minait ba diat a tur vatikai. ⁶⁰ Ma na tulue ra umana ngal Aigipto piram, nina u ga burutue diat, ma diat a ki petep piram. ⁶¹ Damana bula ra lavur minait ma ra lavur kinadik ba pa di tumu ia ta ra buk go ra lavur varkurai dia tur tana, a Luluai na tulue diat piram, tuk tar ta ra bung ba una panie. ⁶² Ma una paupau ka, ma lua u ga peal da ra kor na tagul arama liu ra maup; tago pa u ga torom ta ra nilai ra Luluai kaum God.

⁶³ Ma da lua ra Luluai i ga gugu tam upi na pait ra boina tam ma na vapealane u, damana ra Luluai na gugu upi na vapanie vue u ma na vamutue u, ma da rubat vue u kan ra gunan nina u vana tana upi una kale vake. ⁶⁴ Ma ra Luluai na imire vurvurbingitane u pire ra lavur Tematana, na tur pa ia tai tika na ngu na rakarakan a gunagunan ma na tuk tar tai ta ra nguna; ma abara una lotu tadav ra umana enana god, nina ba pa u ga nunure diat, u pata, ma ra umana tamam bula pata. a davai ma ra vat. ⁶⁵ Ma ba u ki pire nam ra lavur Tematana pa una balamat, ma ra pal a kaum pa na ngo tana; ma ra Luluai na vadadar ra balam, ma na vagavul ra matam, ma na vabilua ra tulungeam; ⁶⁶ a vinirua na tur vatikai ta ra luaina matam, ma una burburut ta ra bungbung na keake ma ra bungbung na marum, ma pa una nunure bulu ba na dave bar kaum nilaun; ⁶⁷ ta ra malana una biti, Gala na ravian! ma ta ra ravian una biti, Gala na malana! ure ra bunurut ra balam na dadadar me, ma ure ra magit ra matam na gire. ⁶⁸ Ma ra Luluai na vako u ta ra umana parau pi una vana mulai

Aigipto, ta ra nga iau ga biti tam ba pa una gire mule; ma abara una valar ia ba una ivure mule u ta kaum lavur ebar, upi u kadia tultul na tutana ma kadia tultul na vavina, ma pa ta na na kul vake u.

29

A kunubu kai ra Luluai pire ra tarai Israel ta ra gunan Moab

¹ Go ra tinata na kunubu nina ra Luluai i ga vartuluai pire Moses ure, upi diat ma ra tarai Israel diat a pait ia ta ra gunan Moab, tika na pakana mulai ta nam ra kunubu dia ga pait ia aro Koreb.

² Ma Moses i ga oro pa ra tarai Israel par, ma i ga biti ta diat dari: Ava tar gire ra lavur magit a Luluai i ga pait ia ta ra luaina mata i vavat ta ra gunan Aigipto, tai Parao, ma ta kana lavur tultul, ma ta kana gunagunan par, ³ ra lavur valavalar ra mata i vavat i ga gire, ra lavur vakilang, ma ra lavur ngala na magit na kinaian; ⁴ ma ra Luluai pa i ga tul tar ia ta vavat ba ra bala i vavat na matoto, ma ra mata i vavat na gigira ilam, ma ra talinga i vavat na valongor ilam, ma i damana boko tuk ta ra bung gori.

⁵ Ma iau ga rap lue avat ta ra bil a ivat na vinun na kilala; kavava mal pa i maulana ta ra paka i vavat, ma ra pal a kau i vavat pa i kaina ta ra kau i vavat. ⁶ Pa ava ga en ra gem tuna, ma pa ava ga mome ra polo na vain ba ra tava longlong; upi avat a nunure ba iau ra Luluai kavava God. ⁷ Ma ba ava ga pot ta go ra gunan, Sikon ra king Kesbon ma Og ra king Basan dir ga vana rikai tadav dat upi ra vinarubu, ma da ga ubu dir; ⁸ ma da ga vatur vake kadir gunan, ma da ga tibe tar ia ta ra vuna tarai Ruben, ma ta ra vuna tarai Gad, ma ta ra ngungu vuna tarai Manase. ⁹ Io, avat a torom ta ra tinata ta go ra kunubu, ma avat a pait ia, upi avat a mal ra lavur magit avat a bili ia.

¹⁰ Gori avat par ava tur ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God;

kavava umana luluai, kavava lavur vuna tarai, kavava umana patuana, ma kavava umana raprap, maia, a tarai Israel par, ¹¹ kavava umana bul, kavava umana vavina, ma ra umana vaira dia ki ta kavava lavur gunan, diat par a umana tena kita davai ma ra umana tena kulupe tava, ¹² upi avat a kapupi ra kunubu kai ra Luluai kavava God, ma kana vavalima, nina ra Luluai kavava God i pait ia pire vavat go gori; ¹³ upi ieri na vaki avat kana tarai, ma upi ia iat kavava God, da i ga biti ta vavat, ma da i ga vavalima pire ra umana tama i vavat, pire Abaraam, pire Isak, ma pire Iakob.

¹⁴ Ma vakir iau pait go ra kunubu ma go ra vavalima pire vavat ika, ¹⁵ iau pait ia pire diat dia tur pire dat ta go ra bung ta ra luaina mata i ra Luluai kada God, ma pire diat bula pa dia ki varurung ma dat ati ta go ra bung.

¹⁶ Tago ava nunure kada kini ta ra gunan Aigipto, ma kada vinavana alalu ta ra gunan kai ra umana Tematana da ga alu tana; ¹⁷ ma ava tar gire kadia lavur bilak na mangamangana, ma kadia lavur tabalar, a davai ma ra vat, a silva ma ra goled, nina dia tur livuan ta diat.

¹⁸ Io, avat a varbalaurai, upi koko ta tutana, ba ta vavina, ba ta barni-uruna, ba ta apik na tarai pire vavat, ba dia vana irai gori kan ra Luluai kada God, pi diat a lotu tadav ra lavur god kai nam ra lavur Tematana; upi koko ta tika na bit a davai pire vavat ba na vuai ra taring matmat ba ra magit i mapak, ¹⁹ ma ba i valongore ra tinata ta go ra vavalima, na tata vadoane mule ta ra balana ma na biti ka: A dovotina ra balagu i varpam dekdek, ma ina ki mamal ika; damana diat dia boina ma diat dia kaina dia virua varurung; ²⁰ a Luluai pa na nur vue nam ra tutana, ra kankan kai ra Luluai ma kana niongor dir a mi ure nam ra tutana, ma ra tinata na varvabilak par ta go ra buk na ot taun ia, ma ra Luluai na pun vue ra iangina ta

ra vavai ra bakut. ²¹ Ma ra Luluai na pilak vaire vue kan ra lavur vuna tarai Israel par upi na kaina, varogop ma ra lavur tinata na varvabilak ta ra kunubu nina di ga tumu ia ta go ra buk na varkurai.

²² Ma ra taun tarai namur, a umana natu i vavat ba diat a laun namur, ma ra umana vaira ba diat a vut maro ra gunan vailik, diat a nuknuk, ba dia gire ra lavur kinadik i tup nam ra gunan, ma ra lavur minait ra Luluai i tulue tadav ia, ²³ ra gunan par i pakar, ma i solt, ma i madodo, ma pa di vaume ta magit tana, ma pa i vuai, ma pa ta vura i tavua tana, da ra vinirua i ga tadav Sodom ma Gomora, Adma ma Seboim, nina ra Luluai i ga pukue vue diat ta kana kankan ma ta kana kavavar, ²⁴ maia, ra lavur vuna tarai diat a biti dari: Ta ra ava ra Luluai i tar pait go ra lavur magit ta go ra gunan? Ava ra kukurai ra karangap i go ra ngala na kulot? ²⁵ Ma ra tarai diat a biti dari: Tago dia ga piam vue ra kunubu kai ra Luluai, ra God kai ra umana tama i diat, nina i ga pait ia pire diat ba i ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto, ²⁶ ma dia ga vana ma dia ga torom ta ra umana enana god, ma dia ga lotu tadav diat, a umana god ba pa dia ga nunure diat, ma nina pa i ga togue tar ia ta diat; ²⁷ kari ra kankan kai ra Luluai i ga tut ure go ra gunan, upi na vakadik ia ma ra lavur bilak na magit di ga tumu diat ta go ra buk; ²⁸ ma ra Luluai i ga kankan ma i ga rubat vue diat kan kadia gunan, ma i ga kavavar, ma i ga ngala kana milmilikan pire diat, ma i ga okole vue diat tar ta ra enana gunan, da i ot gori.

²⁹ Kai ra Luluai kada God ra lavur magit i pidik; ma ra lavur magit di ga vaarike, kadat ma kai ra lavur natu i dat pa na mutu, upi dat a pait ra lavur tinata ta go ra varkurai.

30

A magit ba da pait ia upi da vatur vake ra varvalaun ma ra varvadoan

¹ Ma ba go ra lavur magit dia tar tadav u, ra magit na varvadoan ma ra magit na varvabilak, nina iau ga vaarike diat piram, ma una nuk pa diat ba u kiki livuan ta ra umana Tematana nina ra Luluai kaum God, i ga korot tar u pire diat, ² ma ba una lilikun tadav ra Luluai kaum God, avat ma ra umana natum, ma una toratorom ta ra nilaina ta nam parika iau vartuluai piram ure ta go ra bung, ma ra balam parika ma ra nuknukim parika, ³ io, ra Luluai kaum God na pala vue u kan ra kini na vilavilau, ma na mari u, ma na lilikun piram ma na ben varurue u kan ra lavur Tematana, nina ra Luluai kaum God i ga imimire vurvurbingitane u pire diat. ⁴ Ona ta umana ta kaum tarai nina di ga okole vue diat dia ki ta ra ngu na rakarakan a gunagunan, a Luluai kaum God na ben varurue u maro, ma maro iat na vila pa u; ⁵ ma ra Luluai kaum God na agur pa u ta ra gunan ra umana tamam dia ga vatur vake, ma una kale pa ia; ma na pait ra magit i boina piram, ma na vapealane u pi una peal ta ra umana tamam.

⁶ Ma ra Luluai kaum God na tul tar ra pokakikil tuna ta ra balam, ma ta ra bala i ra umana natum, upi una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika ma ra nuknukim parika, upi una laun. ⁷ Ma ra Luluai kaum God na tulue go ra lavur magit na varvabilak tadav kaum lavur ebar, ma tadav diat dia milmilikan u nina dia ga vakaina u. ⁸ Ma una lilikun ma una toratorom ta ra tinata kai ra Luluai, ma una pait kana lavur vartuluai ba iau tul tar diat tam ta go ra bung. ⁹ Ma ra Luluai kaum God na manga vatavua ra lavur papalum na limam, ma ra vuai ra pakam, ma ra vuai kaum lavur bulumakau, ma ra vuai kaum pia, upi una boina tana; ma ra Luluai na gugu mulai pi na pait ra boina tam da i ga gugu ure ra umana tamam, ¹⁰ ona una toratorom ta ra nilai ra Luluai kaum God, upi una pait kana lavur vartuluai ma kana

lavur togotogo nina di ga tumu diat ta go ra buk na varkurai, ona una lilikon tadav ra Luluai kaum God ma ra balam parika ma ra nuknukim parika.

¹¹ Go ra vartuluai ba iau tul tar ia tam gori pai i dekdek tam, ma pa i tur vailik. ¹² Vakir i bang arama ra bala na bakut upi una biti dari: To ia na vana urama ra bala na bakut ure avet, ma na kap ia uti pire vevet, ma na varvai tana pire vevet, upi avet a pait ia? ¹³ Ma vakir i bang ta ra papar a ta maro upi una biti dari: To ia na bolo ra ta uro ure avet, ma na kap ia uti pire vevet, ma na varvai tana pire vevet, upi avet a pait ia? ¹⁴ Ma ga ra tinata i maravai tuna piram, ta ra ngiem ma ta ra balam, upi una pait ia.

¹⁵ Ea, gori iau tar vaarike ra ni-laun ma ra boina, ra minat ma ra kaina, ta ra luaina matam; ¹⁶ tago iau tar vartuluai piram gori ba una mari ra Luluai kaum God, ma ba una mur kana nga ma una torom ta kana lavur vartuluai, ma kana lavur togotogo, ma kana lavur varkurai, upi una laun ma una peal, ma ra Luluai kaum God na vadoane u ta ra gunan nina una olo tana pi una vatur vake. ¹⁷ Ma ona ra balam i vana irai, ma pa u valongore kana tinata, ma ona da al varara u, ma u lotu tadav ra umana enana god, ma u torom ta diat, ¹⁸ io, gori iau ve u ba a dovotina una virua muka; vakir una valolokon kaum kini ta go ra gunan nina u bolo ta ra Iordan upi una vana tana upi una vatur vake. ¹⁹ Boina ba ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan dir a varvai maravut iau gori, ba iau tar vaarike ta ra luaina matam ra nilun ma ra minat, ra magit na varvadoan ma ra magit na varvabilak; kari una pilak pa ra nilaun upi una laun, u ma ra lavur bul mur tam, ²⁰ ma una mari ra Luluai kaum God, ma una toratorom ta ra nilaina, ma una ki petep pirana; tago nam ia ra vunapai kaum nilaun, ma na valolokon kaum kini, upi una ki ta ra gunan nina ra Luluai i ga

vavalima tar ia ta ra umana tamam, tai Abaraam, tai Isak, ma tai Iakob.

31

Iosua i kia vue Moses

¹ Ma Moses i ga vana ma i ga tatike go ra lavur tinata ta ra tarai Israel par. ² Ma i ga biti ta diat dari: Gori iau tar laun vue tika na mar ma a ura vinun na kilala; i dekdek upi ina vana vurvurbit mulai; ma ra Luluai i ga biti tagu, Koko una vana lake ra Iordan. ³ A Luluai kavava God na lua ta vavat ta ra vinavana lake; ia iat na li vue go ra lavur vuna tarai ta ra luaina mata i vavat, ma avat a ki ur vue diat; ma Iosua na lue rap avat ta ra vinavana lake, da ra Luluai i ga biti. ⁴ Ma ra Luluai na pait ra magit ta diat da i ga pait ia tai Sikon ma Og, a ura king kai ra tarai Amor, ma ta kadir gunan, ba i ga vamutue dir. ⁵ Ma ra Luluai na nur tar diat ta vavat, ma avat a pait ra lavur magit ta diat varogop ma ra vartuluai iau tar tul tar ia ta vavat. ⁶ Avat a ongor ma avat a balamat, koko avat a burut ma koko avat a ururian ure diat; tago avat a varagur ma ra Luluai kavava God; pa na tatavur kan avat, ma pa na tur irai kan avat.

⁷ Ma Moses i ga oro pa Iosua, ma i ga biti tana dari ta ra luaina mata i ra tarai Israel par: Una ongor ma una balamat, tago avat ma go ra tarai avat a olo boko ta ra gunan nina ba ra Luluai i ga vavalima pire ra umana tama i diat ba na tul tar ia ta diat, ma una tibe tar ia ta diat upi diat a kale pa ia. ⁸ Ma ra Luluai iat na lue rap u; na ki maravut u, pa na tatavur kan u, ma pa na vana kan u; koko una burut ma koko una ururian.

Da luk ra varkurai ta ra lavlavurua na kilala

⁹ Ma Moses i ga tumu go ra varkurai, ma i ga tul tar ia ta ra umana tena tinabar a umana natu i Levi, nina dia ga kip ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma ta ra umana patuana Israel par. ¹⁰ Ma Moses i ga vartuluai pire diat dari: Ba i par ra lavlavurua

na kilakilala, ma ta ra e di ga kure ba da pala varvuai tana, ta ra lukara na pal na turturup, ¹¹ ba ra tarai Israel par dia vana rikai ta ra luaina mata i ra Luluai kavava God ta ra pakana ba na pilak pa ia, avat a luk go ra varkurai ta ra luaina mata i ra tarai Israel par upi diat a valongore. ¹² Avat a varurue ra tarai, a umana tutana ma ra vaden ma ra umana bul, ma ra umana vaira dia ki ta kavava gunan, upi diat a valongore, ma diat a vartovo ta ra variru tadav ra Luluai kavava God, ma diat a nuk pa ra lavur tinata ta go ra varkurai, ma diat a pait ia, ¹³ ma upi ra umana natu i diat nina dia tuptup tana diat a valongore, ma diat a vartovo ta ra variru tadav ra Luluai kavava God, ta ra lavur bungbung par ta nam ra gunan nina ava bolo lake ra Iordan upi avat a vatur vake.

A mutuaina varvateten kai ra Luluai pire Moses

¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Ea, ra e nina una mat i tana i papait na maravai; una oro pa Iosua, ma amur a tur rikai ta ra pal na varbarat, upi ina vartuluai pirana. Ma Moses ma Iosua dir ga vana ma dir ga tur rikai ta ra pal na varbarat. ¹⁵ Ma ra Luluai i ga tur rikai ta ra pal ta ra gobol a bakut; ma ra gobol a bakut i ga tur arama liu ta ra mataniolo na pal.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Moses: Ea, da vadiop u varurung ma ra umana tamam; ma go ra tarai diat a tut, ma diat a vana rara ure ra umana enana god kai ra gunan, nina diat a vana tana upi diat a ki ie, ma diat a vana kan iau, ma diat a vatamam vue ra kunubu dat varurung da ga pait ia. ¹⁷ Ma ta nam ra bung kaugu kankan na tut rikai ure diat, ma ina vana kan diat, ma ina ive ra matagu kan diat, ma da vapanie vue diat, ma mangoro na kaina magit ma mangoro na varmonong diat a tup diat; ma diat a biti ta nam ra bung dari: Dave, go ra lavur kaina magit pa dia tup dat vang tago kada God pa

i ki livuan ta dat? ¹⁸ Ma a dovotina ina ive ra matagu ta nam ra bung ure ra lavur kaina magit dia tar pait ia, tago dia tar vana irai upi ra umana enana god.

¹⁹ Io, amur a tumu go ra kakailai pi kavavat, ma una tovo ra tarai Israel me; una poe ta ra ngie i diat upi go ra kakailai na da kaugu tena varvai kapa ure ra tarai Israel. ²⁰ Tago ba ina ga agur pa diat ta ra gunan nina iau ga vavalima tar ia ta ra umana tama i diat, a gunan ba ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana, ma ba diat a ga ian, ma diat a ga maur, ma diat a ga tubu, io, diat a vana upi ra umana enana god, ma diat a torom ta diat, ma diat a pidimuane iau, ma diat a vatamam vue kaugu kunubu.

²¹ Ma ba ra lavur kaina magit ma ra lavur varmonong dia tup diat, go ra kakailai na takun diat da ra tena varvai kapa; tago pa na ga panie kan ra ngie i ra lavur bul mur ta diat; tago iau nunure ra nuknuk i diat nina dia varvakai me go gori ba pa iau agur pa diat boko ta ra gunan iau ga vavalima tana. ²² Damana Moses i ga tumu go ra kakailai ta nam ra bung, ma i ga tovo tar ia ta ra tarai Israel.

²³ Ma ra Luluai i ga vartuluai pire Iosua natu i Nun, ma i ga biti: Una ongor ma una balamat, tago una agure pa boko ra tarai Israel ta ra gunan nina iau ga vavalima tar ia ta diat; ma ina ki maravut u.

²⁴ Ma ba Moses i ga tumu vaip ra tinata na varkurai ta go ra buk, ma i ga tar par, ²⁵ Moses i ga vartuluai pire ra tarai Levi, nina dia ga kip ra bok na kunubu kai ra Luluai, dari: ²⁶ Avat a tak pa go ra buk na varkurai, ma avat a vung ia ta ra paparai ra bok na kunubu kai ra Luluai kavava God, upi na bang abara da ra tinata na vartakun ure avat. ²⁷ Tago iau nunure kavava varpam ma kavava pue ngangar; ea, ieri ba da laun varurung boko ava tar piam vue ra Luluai; ma na dave bar ba ina ga mat?

²⁸ Avat a oro guve pa ra lavur patuana ta kavava lavur apik na tarai ma

kavava lavur raprap piragu, upi ina tatike go ra lavur tinata ta ra talinga i diat, ma ina vatang upi ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan upi dir a varvai takun diat. ²⁹ Tago iau nunure ba ina mat, ma namur avat a vabilak vakakit mule avat, ma avat a vana irai kan ra nga iau tar vartuluai pire vavat ba avat a mur ia; ma ra kaina na monong avat ta ra kilakilala namur, tago avat a pait ra magit i kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma avat a vakankan ia ma ra papalum na lima i vavat.

A kakailai kai Moses

³⁰ Ma Moses i ga tatike vaip ra tinata ta go ra kakailai ta ra luaina mata i ra kivung kai ra tarai Israel, dari:

32

¹ U a bala na bakut, una ki na valongor, ma ina tata;
Ma ra rakarakan a gunagunan na valongore ra tinata na ngiegu.
² Kaugu tinata na vartovo na bura da ra tua na bata,
Ma kaugu pirpir na bilim da ra mavoko;
Da ra ririmi ta ra vura i golgol,
Ma da ra bata tonoi taun ra lavur davai.
³ Tago ina varvai ure ra iang i ra Luluai;
Avat a ru tuna kada God.
⁴ Ra Vat Ki, kana papalum i ko kakit;
Tago kana lavur mangamangana par dia takodo;
A dovot na God ma pa ta kaina tana,
I takodo ma i ko.
⁵ Dia ga pait ra magit i bilak pirana,
Vakir diat ra umana natuna, tago dia dur;
A taun tarai i kaina ma i gegagege ra maukua i diat.
⁶ Dave, ava balbali damana pire ra Luluai,
Avat a tarai na papaua ma ra umana tabobo?
Dave, vakir ia tama i vavat, ma pa i kul vake avat laka?
Ia iat i tar vaki avat, ma i tar vapidikat avat.
⁷ Avat a nuk pa ra e amana tana,

Avat a nuk pa ra lavur kilala kai mangoro na taun tarai;
Avat a tir ra umana tama i vavat, ma diat a vaarike pire vavat;
Ma kavava umana patuana, ma diat a vateten avat.

⁸ Ba ra Ngala Kakit i ga tive tar kadia gunan ta ra umana vuna tarai,
Ba i ga tibe varbabaiane ra tarai.
I ga pait ra lavur langun kai ra tarai
Varogop ma ra niluluk ure ra tarai Israel.

⁹ Tago ra tarai kai ra Luluai kana tiniba iat;
I tar kale pa Iakob ba kana iat.

¹⁰ I ga na tadav ia ta ra gunan i bil tuna,
Ma ta ra ngala na pupui i lingling;
I ga tur kikilane, i ga matamataure,
I ga balabalaure da ra kiau na matana iat;

¹¹ Da ra taragau i vargat ra umana natina ta kana po,
Ma i bebabebe kove diat,
Ma i vue pepeba, ma i vatur vake diat,

Ma i puak pa diat ta ra bebeana,
¹² A Luluai kaka i ga rap lue,
Ma pa ta vaira na god i ga ki pirana.

¹³ I ga vaki ia ta ra lualuana ta ra rakarakan a gunagunan,
Ma i ga en ra vuai ra uma;
Ma i ga vau ia ma ra polo na livur i arikai kan ra vat ki,
Ma ra dangi i tavit rikai ta ra dekdek na vat;

¹⁴ A bira na polo na u na bulumakau,
ma ra polo na u na sip,
Varurung ma ra bira na nat na sip,
A bira na sip Basan, a tomotoina, ma ra bira na me,
Ma ra vit i boina tuna:
Ma ava ga mome ra vain, a polo na vuai na vain.

¹⁵ Ma Iesurun i ga tubu vavavana, ma i ga ruarua;
Ava tar bira, ava tar tubu, ava tar monoina;
Io, i ga vana kan God nina i ga vaki ia,
Ma i ga nuknuk vakuku ure ra Vat Ki i laun tana.

16 Dia ga vangangal ia ma ra lavur enana god,
Dia ga vakankan ia ma ra lavur bilak na magit.

17 Dia ga vartabar tadav ra umana tabaran ba pa dia God,
Tadav ra umana god dia ga tuptup ta diat,
Tadav ra umana god dia ga kabur vana rikai,
Nina ra umana tama i vavat pa dia ga burutue diat.

18 Ma pa ava nuk pa ra Vat Ki nina i ga vangala avat,
Ma ava tar valubane God nina i ga vaki avat.

19 Ma ra Luluai i ga gire, ma i ga milmilikuane diat,
Tago ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, dia vakankan ia.

20 Ma i ga biti: Ina ive ra matagu kan diat,
Ina gire ba ava bar ra mutuai diat;
Tago diat a tarai i manga gegagege ra nuknuk i diat,
A umana bul na vartuam.

21 Dia tar vangangal iau ma ra magit ba pa i god;
Dia tar vakankan iau ma kadia lavur magit vakuku;
Io, ina vangangal diat ma diat ba vakir diat a tarai;
Ina vakankan diat ma ra vuna tarai na papaua.

22 Tago ra iap i io ure kaugu kulot,
Ma i io tuk tar ta ra ruarua na tulungen aro iat,
Ma i vaimur vue ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i tavua tana,
Ma i vautunge ra lavur bit a lualuana.

23 Ina tulue vartataurane ra lavur varmonong taun diat;

Ina ponok diat ma kaugu lavur pu;

24 Diat a palaur ma ra mulmulum, ma diat a imur ma ra ngala na oao,

Dimana diat a panie ta ra ngal;
Ma ina tulue ra pal a ngie i ra umana leing tadav diat,

Varurung ma ra taring matmat i ki ta ra lavur mangana dia kakao ra pia.

25 Ara ra pia ra pakat na vunarubu na ra vue ra umana natu i diat,
Ma ta ra umana pakana pal ra nidadar;

Na vamutue dir par ra barmana ma ra gara na vavina,
Ra kuramana ma ra kua.

26 Iau ga biti ba ina imire vue diat ta ra gunan vailik,
Ma ina vapanie vue ra nuknuk uraure diat kan ra tarai;

27 Ma iau ga burutue ke ra kankan kai ra ebar,
Kan ra nuknuk i kadia lavur ebar na rara,

Ma diat a biti: A lima i dat i dekdek,
Ma ra Luluai pa i ga pait go ra lavur magit par.

28 Tago diat a vuna tarai ba pa dia matoto,
Ma pa i kapa ra bala i diat.

29 Gala dia kabinana pi go ra lavur magit na tapala pire diat.
Upi diat a nuk pa ra mutuai diat!

30 Na tale davatane ra kopono ba na korot mur tika na arip na marmar,

Ma ra ivut upi dir a korot vue ra vinun na arip na marmar,
Ia kaka ba kadia Vat Ki i ga tar ivure diat,

Ma ra Luluai i ga tar nur vue diat?
31 Tago kadia vat ki pa i da kada Vat Ki,

Maia, ma kada lavur ebar iat dia kure damana.

32 Tago kadia davai na vain a ibul na vain Sodom,
Ma i ga tur ta ra uma aro Gomora;
Kadia vuai na vain i da ra tava mapak,

Kadia lavur kura vuai na vain dia manmanin;

33 Kadia polo na vain i da ra taring kai ra umana vui,
Ma da ra taring matmat kai ra umana varkarat na vui.

34 Dave bar, pa di ga vung vake go piragu,

Ma pa di ga vabulit ia bar varurung ma kaugu ngatngat na tabarikik?

³⁵ Kaugu iat ra varobo, ma kaugu ra balbali,

Ta nam ra bung ba na tagalir ra kau i diat;

Tago ra bung dia malari tana i tar maravai,

Ma ra lavur magit ba diat a tup diat, diat a pampam.

³⁶ Tago a Luluai na kure kana tarai, Ma na mari mule kana umana tultul; Ba i gire ra dekdek i diat i tar panie, Ma pa ta na i ki valili, ta vilavilau ba ta tikai i langalanga.

³⁷ Ma na biti: Akave kadia lavur god. Ra vat ki nina dia ga nurnur tana,

³⁸ Nina dia ga en ra bira ta kadia lavur vartabar;

Ma dia ga mome ra vain ta kadia tinabar na nimomo?

Boina diat a tut ma diat a maravut avat,

Boina diat a kovakove avat!

³⁹ Io, avat a gire ba iau kaka God, Ma pa ta god mulai amir ki varurung me;

Iau vardodoko, ma iau valavalaun; Iau vuna ta ra kinkin, ma iau map ia; Ma pa ta na na valaun ta tikai kan ra limagu.

⁴⁰ Tago iau tulue ra limagu urama ra bala na bakut,

Ma iau biti: Da iau laun pa na mutu,

⁴¹ Ba iau al vamangi kaugu pakat na vinarubu i bagabagele,

Ba iau bibili ta ra varkurai, Ina varobo pire kaugu lavur ebar, Ma ina balbali pire diat dia milikuane iau.

⁴² Kaugu lavur pu diat a maur ma ra gap,

Ma kaugu pakat na vinarubu na en ra vio i ra tarai,

Ma ra gapu i diat dia virua, ma ra gapu i diat di ben vavilavilau diat,

Kan ra ulu i ra umana raprap kai ra umana ebar.

⁴³ Avat a umana Tematana, avat a pite pa kana tarai;

Tago i obo pa ra gapu i kana umana tultul,

Ma i balbali pire kana lavur ebar,

Ma i pait ra varporong ure kana gunan ma kana tarai.

⁴⁴ Ma Moses i ga vana ma i ga tatike ra lavur tinata ta go ra kakailai ta ra luaina mata i ra tarai, dir ma Iosua natu i Nun. ⁴⁵ Ma Moses i ga ngo ma ra varvai ure go ra lavur tinata ta ra tarai Israel par, ⁴⁶ ma i ga biti ta diat dari: Avat a nuk bulu pa go ra lavur tinata iau vaarike ta vavat ta ra bung gori; ma avat a vartuluai pire ra lavur natu i vavat ba diat a ongor ta ra lavur tinata par ta ra varkurai upi diat a pait diat. ⁴⁷ Tago vakir a magit vakuku pire vavat, kavava nilaun i vuna tana, ma ure go ra tinata avat a valolokon kavava kini ta ra gunan nina avat a vana lake ta ra Iordan ure, upi avat a vatur vake.

God i mulaot pi Moses na gire kapi ra gunan Kanaan

⁴⁸ Ma ta nam ra bung iat a Luluai i ga ve Moses dari: ⁴⁹ Una tutua ta ra ul a luana Abarim, ta ra luana Nebo, ta ra gunan Moab, nina i vatale uro Ieriko, ma una bobbe ra gunan Kanaan, nina iau tul tar ia ta ra tarai Israel upi diat a vatur vake; ⁵⁰ ma una tapula ma una mat ta ra luana nina una tutua tana, da turam Aron i ga tapula ma i ga mat ta ra luana Or; ⁵¹ tago amur ga piam vue iau pire ra tarai Israel ta ra tava Meriba-Kades ta ra bil Sin; tago pa amur ga ru iau pire ra tarai Israel. ⁵² Io, una gire ra gunan ta ra luaina matam; ma i dekdek upi una vana ta ra gunan nina iau tabar ra tarai Israel me.

33

Moses i vadoane ra umana vuna tarai Israel

¹ Ma Moses i ga tata.vadoane value ra tarai Israel ma go ra tinata na varvadoan, ma namur i ga mat. ² Ma i ga biti dari: A Luluai i ga vut maro Sinai,

Ma i ga vana rikai tadav diat maro
Seir;
I ga pupua rikai maro ra luana
Paran,
Ma i ga vana kan ra vinun na arip na
marmar na tena gomgom;
A birao na varkurai i ga tur ta ra
papar a limana tuna ure diat.

³ Maia, i ga mari kana tarai;
Kana lavur viviliai dia bakit ta ra
limana;
Ma dia kiki pire ra kaum,
Diat par tikatikai dia tar vaturk vake
kaum tinata.

⁴ Moses i ga tul tar ra varkurai ta dat,
Upi ra tiniba ta ra kivung kai Iakob.
⁵ Ma ra Luluai i ga ki na king pire
Iesurun.
Ba ra umana patuana kai ra tarai dia
ga ki rangup,
A lavur vuna tarai Israel varurung.

⁶ Boina ba Ruben na laun, ma koko
na mat,
Ma koko ra taraina na paupau ka.

⁷ Ma i ga vatang go ra tinata ure Iuda:
Luluai, una valongore ra nilai Iuda,
Ma una agur pa ia tadav kana tarai;
I ga varubu ma ra limana ure diat;
Ma una ga maravut ia ure kana lavur
ebar.

⁸ Ma ure Levi, i ga biti:
Kaum Tumim ma kaum Urim dir tur
pire kaum vakak na tutana,
Nina u ga valar ot pa ia aro Masa,
Nina amur ga vartoto me ta ra tava
Meriba;

⁹ Nina i ga biti ure tamana ma ure
nana dari: Pa iau gire dir;
Pa i ga mulaot bula ta ra umana
turana,
Ma damana ra umana natuna iat, pa
i ga nunure diat;
Tago dia ga nuk pa kaum tinata,
Ma dia torom ta kaum kunubu.

¹⁰ Diat a vateten tar kaum lavur
varkurai tai Iakob,
Ma kaum tinata na vartovo tai Israel;
Diat a vung ra bulit na davai i ang na
katkat ta ra luaina matam,

Ma ra kidoloina tinabar di tuntun
tar ia ta kaum uguugu na
vartabar.

¹¹ Luluai, una vadoane kana
tabarikik,
Ma una manane ra papalum na li-
mana;
Una kita kang ra lu i diat dia tut na
vinarubu ure,
Ma ra lu i diat dia milmilikuane, upi
koko diat a tut mulai.

¹² Ure Benjamin, i ga biti:
A vakak kai ra Luluai na ki bulu
pirana;
I kove ta ra bung parika,
Ma i kiki livuan ta ra ul a varana.

¹³ Ma ure Iosep, i ga biti:
Kana gunan na kedek tai ra Luluai,
Ta ra lavur ngatngat na magit
marama ra bala na bakut, ta
ra mavoko,
Ma ta ra tava i ninim rikai mara ra
pia,

¹⁴ Ma ta ra lavur ngatngat na magit
dia matuka ta ra keake,
Ma ta ra lavur ngatngat na magit dia
tavua ta ra gaigai,

¹⁵ Ma ta ra lavur bo na magit dia
tavua ta ra lualuana ania tana,
Ma ta ra lavur ngatngat na magit
dia tur ta ra buabuana pa na
mutu,

¹⁶ Ma ta ra lavur ngatngat na magit
dia tavua ta ra rakarakan a gu-
nagunan, ma dia koakor tana,
Ma ta ra varmari kai nina i ki ra
pupui;
Boina ba ra nidoan na ki ta ra ulu i
Iosep,
Ma ta ra tunurot na ulu i nina i ga
luluai ta ra tara na turana.

¹⁷ Kana luaina nat na bulumakau, i
lia tuna,
Ma ra ramuna i da ra ram u ra
bulumakau i leing;
Na tumatumak ra lavur vuna tarai
me tuk tar ta ra ngu na
rakarakan a gunagunan;
Damana ra vinun na arip na marmar
kai Epraim,
Ma ra arip na marmar kai Manase.

¹⁸ Ma ure Sebulun, i ga biti:

Sebulun, una gugu ta kaum lavur
vinavana,
Ma u Isakar, ta kaum lavur pal na
mal.

¹⁹ Da ting pa ra tarai upi diat a vana
ta ra luana;
Ma diat a tul tar ra umana takodo na
tinabar abara;
Tago diat a maur ma ra ngala na
tabarikik na ta,
Ma ra ngatngat na tabarikik i tur ivai
ta ra veo.

²⁰ Ma ure Gad, i ga biti:
Nina ba na vangala Gad na ti doan;
I kiki da ra leon,
Ma i karat kadakadal ra lima, ma ra
tunurot na ula.

²¹ I ga pilak vake ra luaina tiniba ure
mule,
Tago di ga tibe vaire pa ra pakana
abara pi kai ra tena varkurai;
Ma i ga vut tadav ra umana luluai kai
ra tarai,
Ma i ga pait ot pa ra magit i takodo
kai ra Luluai,
Ma kana lavur varkurai pire Israel.

²² Ma ure Dan, i ga biti:

Dan i da ra nat na leon,
Ma i pil rikai maro Basan.

²³ Ma ure Naptali, i ga biti:
U Naptali, u tar maur ma ra varmari,
Ma u tar kor ma ra magit na nidoan
tai ra Luluai;
Una kale pa ra ta ma ra papar a
taubar.

²⁴ Ma ure Aser, i ga biti:

Aser na ti doan muka, ma na lia ta ra
umana bul;
Boina ba ra umana turana diat a
manane,
Ma boina ba na puk ra kauna ta ra
dangi.

²⁵ Da pait kaum babat ma ra
palariam tuna ma ra palarian
gobol;
Ma da ra e, damana bula ra
dekdekim.

²⁶ Iesurun, pa ta na mulai dir varo-
gop ma God,
Nina i ki ra bala na bakut upi na
maravut u,

Ma ta kana minamar ta ra ul a bakut.
²⁷ God tukum ia ra kubam,

Ma da bokaboko ta ra limana pa i
mutu;

I ga okole vue ra ebar kan ra luaina
matam,

Ma i ga biti: Una vamutue.

²⁸ Ma Israel i kiki bulu,

A vunapai Iakob kaka i ki,

Ta ra gunan na kon, ma ta ra gunan
na vain;

Maia pa, kana bala na bakut i vatua
ra mavoko.

²⁹ U Israel, u ti doan; la mulai amur
varogop me, a tarai a Luluai i
tar valaun ia,

A bakbakit na maramaravut piram,
Ma kaum pakat na vinarubu na niu-
via!

Kaum lavur ebar diat a va dudur pa
u;

Ma una ruarua taun kadia lavur lu-
aluana.

34

Moses i mat

¹ Ma Moses i ga tutua mara ra
tamataman Moab urama ra luana
Nebo, urama ra ul a luana Pisga, nina
i vatale uro Ieriko. Ma ra Luluai i
ga vagira ma ra gunan Gilead par,
ma i tuk tar ta ra gunan Dan, ² ma
Naptali par, ma ra gunan Ephraim ma
Manase, ma ra gunan Iuda par, tuk
tar ta ra ta ta ra papar a taoai, ³ ma
Negeb, ma ra gunan i tamataman ta
ra male Ieriko ra pia na pal a gelep i
tavua tana, ma i tuk tar Soar. ⁴ Ma
ra Luluai i ga biti tana: Go ia ra
gunan ba iau ga vavalima tar ia tai
Abaraam, tai Isak, ma tai Iakob, ma
iau ga biti dari: Ina tabar ra umana
bul mur tam me; iau tar tul tar ia tam
ba ra matam na gire, ma i dekdek
ika pi una vana lake uro. ⁵ Damana
Moses ra tultul kai ra Luluai i ga mat
ie ta ra gunan Moab, da ra tinata ra
Luluai i ga tatike. ⁶ Ma i ga punang ia
ta ra male ta ra gunan Moab marave
Bet-Peor; ma pa ta na i nunure kana
tung na minat tuk tar ta ra bung gori.
⁷ Ma Moses i ga laun vue tika na mar
ma a ura vinun ot na kilakilala ba i
ga mat; a matana pa i ga gavul boko,

ma i ga ongor boko ra pal a pakana.

⁸ Ma ra tarai Israel dia ga tangtangie Moses ta ra tamataman Moab a utul a vinun na bung; ma ba i ga par ra utul a vinun na bung dia ga ngo kan ra tinangi ma ra tinabun ure Moses.

⁹ Ma Iosua natu i Nun i ga buka ma ra kabinana, tago Moses i ga palagur ia ma ra limana; ma ra tarai Israel dia ga kapupi ia, ma dia ga mur ra vartuluai ra Luluai i ga tul tar ia tai Moses.

¹⁰ Ma papa nam ra bung pa ta propet mulai da Moses i ga tut rikai pire ra tarai Israel, nina ba dir ga varbobo ma ra Luluai, ¹¹ ta ra lavur vakilang ma ta ra lavur magit na kinaian, nina ra Luluai i ga tuelve pi na pait diat ta ra gunan Aigipto, pire Parao ma pire kana lavur tultul par, ma ta. kana gunan parika, ¹² ma ta ra lavur dekdek na papait, ma ta ra enana bunurut Moses i ga pait ia ta ra luaina mata i ra tarai Israel par.

A BUK KAI IOSUA

A tarai Israel dia vaninara upi diat a ra pa ra gunan Kanaan

¹ Ma ba Moses a tultul kai ra Luluai i ga tar mat, ra Luluai i ga biti tai Iosua natu i Nun a tultul kai Moses dari: ² Moses kaugu tultul i tar mat; io, una tut ma una vana bolo ta go ra Iordan, avat ma go ra tarai par, tadav ra gunan ba ina tabar diat me, diat ra tarai Israel iat. ³ Iau tar tul tar ra lavur pakana ta vavat ba ava rua ia ma ra kau i vavat, da iau ga ve Moses. ⁴ Kavava langun na tur pa ia ta ra bil ma ta go ra Lebanon, ma na tuk tar ta ra ngala na tava alir Oiparat, a gunan par kai ra tarai Ket, ma tuk tar ta ra ngala na ta ta nam ra papar i ong ra keake tana. ⁵ Pa na tale ta tikai ba na tur ta ra luaina matam ta ra lavur kilala u laun tana; ma da iau ga maravut Moses, damana ina maravut u; pa ina nur vue u, ma pa ina vana balakane u.

⁶ Una ongor ma una balamat, tago una tibe go ra tarai boko ma ra gunan nina iau ga vavalima tana pire kadia lavur ngalangala ba ina tul tar ia ta diat. ⁷ Ia kaka una ongor ma una balamat muka, upi una torom ta ra lavur vartuluai nina Moses kaugu tultul i ga tul tar diat i tam; koko una vana kan diat ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira, upi una mal pa ra lavur magit ta ra gunan u vana tana. ⁸ Koko go ra buk na varkurai na panie kan ra ngiem, ma una nununuk tana ra keake ma ra marum bula, upi una pait ra lavur magit di ga tumu ia tana, tago ona u pait nam kaum vinavana na boina, ma ra lavur magit na tavua piram. ⁹ Pa iau ga vartuluai piram laka? Una ongor ma una balamat; koko una burut ma koko una ururian; tago amur varagur ma ra Luluai kaum God ta ra lavur gunan ba una vana tana.

¹⁰ Ma Iosua i ga vartuluai pire ra umana raprap kai ra tarai dari:

¹¹ Avat a vana alalu livuan ta ra gunan kai ra tarai ma avat a biti: Avat a vaninare ra magit na nian, tago a utul a bung boko ma avat a bolo lake go ra Iordan, upi avat a olo ta ra gunan, ma avat a kale ra gunan nina ba ra Luluai kavava God i tul tar ia ta vavat upi avat a kale pa ia.

¹² Ma Iosua i ga biti ta ra vuna tarai Ruben, ma ta ra vuna tarai Gad, ma ta ra ngungu vuna tarai Manase, dari: ¹³ Avat a nuk pa mule ra vartuluai Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tatike ta vavat, dari: A Luluai kavava God i tar vango avat, ma na tul tar go ra gunan ta vavat. ¹⁴ Boina ba kavava vaden, ma ra umana natu i vavat, ma kavava umana vavaguai diat a ki vatikai ta go ra gunan nina ba Moses i ga tul tar ia ta vavat ati ta ra papar a Iordan; ma avat ika a umana tena ongor ta ra vinarubu, avat a kap vargal ma avat a bolo lake ta ra luaina mata i ra umana tura i vavat, ma avat a maravut diat, ¹⁵ tuk tar ta nam ra bung ba ra Luluai na, vango ra umana tura i vavat da avat, ma diat bula diat a kale pa ra gunan nina ba ra Luluai kavava God i tul tar ia ta diat; ma namur avat a lilikun tadav kavava gunan iat ma avat a vatur vake tuna, nina ba Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tul tar ia ta vavat ta ra papar a Iordan mati, ta ra pakana ra keake i vana rikai tana. ¹⁶ Ma dia ga tata bali Iosua, ma dia ga biti: Nam ra lavur magit u vartuluai me pire vevet avet a pait diat, ma nam ra lavur gunan u tulue avet i tana avet a vana tana. ¹⁷ Da ave ga toratorom tai Moses, damana avet a toratorom tam; ia kaka i boina ba ra Luluai kaum God na ki piram da i ga ki Moses. ¹⁸ Nina i piam vue kaum vartuluai ma pa i torom ta kaum lavur tinata ta ra lavur magit u tul tar ia tana, na virua ka; ia kaka una ongor ma una balamat.

2

Di tulue ra ivu kilao uro Ieriko

¹ Ma Iosua natu i Nun i ga tulue ive vue a ura tutana maro Sitim, a ivu

kilao, ma i ga biti: Amur a vana ma amur a gire ra gunan ma Ieriko. Ma dir ga vana, ma dir ga ruk ra kuba i tika na paiga na vavina, a iangina Rakab, ma dir ga va ie. ² Ma di ga ve ra king Ieriko dari: Ea, a ura tutana ta ra tarai Israel dir tar olo ta go ra gunan go ra marum upi dir a matoto ta ra gunan. ³ Ma ra king Ieriko i ga tulue ra tinata tadav Rakab dari: Una tulue vairop ra ura tutana dir tar pot piram, ma dir tar ruk ra kubam, tago dir tar vut upi dir a matoto ta ra gunagunan. ⁴ Ma ra vavina i ga ive nam ra ura tutana, ma i ga biti: A dovotina a ivu tutana dir ga ruk piragu, ma pa iau ga nunure ba dir mamave; ⁵ ma ba di ga vaninara upi da banu bat ra pia na pal, ba i ga marum, dir ga irop uka; ma pa iau nunure ba dir vana uve; avat a korot mur lulut dir, tago avat a tadav dir.

⁶ Ma i ga tar agure dir urama ra ul a pal, ma i ga ive dir ta ra gaga ure ra vir mal nina i ga vuare ta ra ul a pal. ⁷ Ma ra tarai dia ga korot mur dir ta ra nga i vana ba ta ra Iordan ta ra bolabolo tana; ma ba diat dia korot mur dir dia ga irop, dia ga banu bat ra mataniolo.

⁸ Ma ba ra ura tutana pa dir ga va mat boko, i ga tutua tadav dir urama ra ul a pal, ⁹ ma i ga biti ta dir dari: Iau nunure ba ra Luluai i ga tabar avat ma go ra gunan, ma ra ngala na bunurut ure avat i ga arikai pire vevet, ma i bilua tuna ra nuknuk i ra tarai par ta ra gunan ta ra luaina mata i vavat. ¹⁰ Tago ave ga valongore ba ra Luluai i ga vamama ra Ta Meme ta ra luaina mata i vavat ta nam ra bung ava ga irop tana kan ra gunan Aigipto, ma ave ga valongore ra magit ava ga pait ia ta ra ura king kai ra tarai Amor ta ra papar a Iordan maro, Sikon ma Og, nina ava ga ubu vakakit vue dir. ¹¹ Ma ta nam ra bung ave ga valongore tana a bala i vevet i ga bilua tuna, ma pa ta niongor mulai ta ra nuknuk i ta tikai, ure ke avat; tago ra Luluai kavava God ia ra God

arama ra bala na bakut ma ati ra pia bula. ¹² Io, go iau lul amur upi amur a vavalima piragu tai ra Luluai, tago iau tar pait ra varmari ta mumur, ba amur a pait ra varmari ta ra kuba i tamagu bula, ma amur a tul tar ra dovot na vakilang tagu, ¹³ ma avat a valaun tamagu ma nagu, ma ra umana taigu, ma ra umana tana vavigu, ma kadia tabarikik par, ma avat a valaun avet kan ra vinirua. ¹⁴ Ma ra ura tutana dir ga biti tana: Kamimir nilaun na tur ure kavavat, ona pa avat a vaarike ra vuna ta go kamimir vinavana; ma ba ra Luluai i tul tar ra gunan ta vevet, avet a pait ra varmari ma ra dovotina piram.

¹⁵ Ma i ga valure vaba dir ta ra mata na kalangar ma ra vinau, tago ra kubanai ga tur ta ra ul a liplip na vat, ma i ga ki ta ra liplip na vat. ¹⁶ Ma i ga biti ta dir: Amur a lop upi ra lualuana, kan ra umana tena varkorot diat a tadav amur; ma amur a parau abara ta utul a bung tuk tar ta ra bung ba ra umana tena varkorot dia tar lilikun mulai, ma namur amur a vana. ¹⁷ Ma ra ura tutana dir ga biti tana dari: Amir mainge ba amir a langalanga ta ra vavalima nina amir ga pait ia tam. ¹⁸ Ea, ba avet a olo ta go ra gunan, una kubue go ra meme na vinau nina u ga valure vaba amir me ta ra mata na kalangar; ma una agure varurue tamam ma nam, ma ra umana taim, ma diat par ta ra kuba i tamam, tar ta ra pal piram. ¹⁹ Ma nina i irop ta ra matakilalat i ra kubam upi na vana ra pia, a gapuna na ki ta ra uluna iat, ma amir a langalanga; ma ona di bili vakaina ta tikai ta diat ara na pal piram, a gapuna na ki ta ra ulu i mimir. ²⁰ Ma ona u vaarike ra vuna ta go kamimir vinavana, io, amir a langalanga kan go ra vavalima amir tar vavalima me piram. ²¹ Ma i ga biti: Da pait ia da kamumur tinata iat. Ma i ga tul vue dir, ma dir ga vana; ma i ga kubue ra meme na vinau ta ra mata na kalangar.

²² Ma dir ga vana, ma dir ga tadav ra gunan i lualuana, ma dir ga ki ie a

utul a bung, tuk tar ta ra bung ba ra umana tena varkorot dia tar lilikun mulai; ma ra umana tena varkorot dia ga tikitikan upi dir ta ra lavur nga, ma pa dia ga tadav dir. ²³ Io, a ura tutana dir ga talil, ma dir ga vana ba ta ra luana, ma dir ga bolo lake, ma dir ga tadav Iosua natu i Nun; ma dir ga ve ta ra lavur magit i ga tadav dir. ²⁴ Ma dir ga biti tai Iosua: A dovotina ra Luluai i tar tul tar ra gunan parika ta ra lima i dat; ma go bula, a tarai par dia ki ta nam ra gunan i bilua ra bala i diat ure dat.

3

A tarai Israel dia vana bolo ra Iordan

¹ Ma Iosua i ga tut ra kavunvun, ma dia ga kakari kan Sitim, ma dia ga tadav ra Iordan, diat ma ra tarai Israel par; ma dia ga ki abara tuk tar ta nam ra bung ba dia vana bolo tana. ² Ma ba i ga par a utul a bung, a umana raprap dia ga vana alalu livuan ta ra gunan kai ra tarai, ³ ma dia ga vartuluai pire ra tarai, ma dia ga biti dari: Ari ava gire ra bok na kunubu kai ra Luluai kavava God, ma ra umana tena tinabar a tarai Levi dia kip pa ia, io, avat a vana kariu ma avat a mur ia; ⁴ upi avat a nunure ra nga ba avat a vana tana, tago pa ava ti vana boko ta go ra nga. Ma a maup na tur livuan ta vavat ma ra bok varogop ma a ilima na mar na pokono; koko avat a maravai tana. ⁵ Ma Iosua i ga biti tai ra tarai: Avat a vagomgom avat, tago ningene ra Luluai na pait ta umana magit na kinaian pire vavat. ⁶ Ma Iosua i ga biti tai ra umana tena tinabar dari: Avat a puak pa ra bok na kunubu ma avat a bolo lake me ta ra luaina mata i ra tarai. Ma dia ga puak pa ra bok na kunubu ma dia ga vana lua ta ra tarai.

⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua: Gori ina tur pa ia pi ina vangala u pire ra tarai Israel par, upi diat a nunure ba da iau ga tur maravut Moses damana ina tur maravut U. ⁸ Ma una vartuluai pire ra umana

tena tinabar nina dia kip ra bok na kunubu dari: Ba ava tadav ra papar a tava Iordan, avat a tur gumu ka ta ra Iordan.

⁹ Ma Iosua i ga biti ta ra tarai Israel: Avat a mai, ma avat a valongore ra tinata kai ra Luluai kavava God. ¹⁰ Ma Iosua i ga biti dari: Go ra magit avat a nunure tana ba God a launa i ki livuan ta vavat, ma ba na korot vairop vue ra tarai Kanaan, ra tarai Ket, ra tarai Kivi, ra tarai Peres, ra tarai Girgas, ra tarai Amor, ma ra tarai Iebus, ta ra luaina mata i vavat: ¹¹ Gire, ra bok na kunubu kai ra Luluai i ra rakarakan a gunagunan par i bolo lake lua ta vavat ta ra Iordan. ¹² Io, avat a pilak pa a vinun ma a ura tutana ta ra lavur vuna tarai Israel, tikatika na tutana ure tikatika na vuna tarai. ¹³ Ma ba ra pal a kau i ra umana tena tinabar nina dia kip ra bok na kunubu kai ra Luluai ra God kai ra rakarakan a gunagunan par dia tur ta ra tava Iordan, a tava Iordan na takunu varbaiai, ma ra tava i alir ba marama na tur guvai ka.

¹⁴ Ma ba ra tarai dia ga kakari kan kadia lavur pal na mal upi diat a bolo lake ta ra Iordan, ma ra umana tena tinabar dia ga kip ra bok na kunubu ta ra luaina mata i ra tarai, ¹⁵ ba diat dia kip ra bok dia ga tadav ra Iordan, ma ra kau i ra umana tena tinabar nina dia kip ra bok i pupuk ta ra papar a tava, (tago ra Iordan i lubu lake ra paparaina ta ra e na varurue magit ta ra uma,) ¹⁶ a tava nina i alir ba marama i ga tur uka, ma i ga lubu guvai tai tika na pakana vailik iat, aro Adam, a pia na pal i tur ta ra paparai Saretan, ma nam ra tava i alir ba ta ra ta Araba, a Ta Mat nam, i ga vana kakit kan ia; ma ra tarai dia ga bolo lake maravai Ieriko. ¹⁷ Ma ra umana tena tinabar nina dia kip ra bok na kunubu kai ra Luluai dia ga tur dekdek ta ra pia i ge ta ra bala na Iordan, ma ra tarai Israel par dia ga bolo lake ta ra pia i ge, tuk tar ba ra tarai par dia ga bolo lake ra Iordan.

4

Di tak pa ra vinun ma ivu vat ta ra bala na Iordan

¹ Ma ba ra tarai par dia ga bolo lake mutu ta ra Iordan, ra Luluai i ga biti tai Iosua dari: ² Avat a pilak pa a vinun ma a ura tutana ta ra tarai, tikatika na tutana ure tikatika na vuna tarai, ³ ma avat a ve diat dari: Avat a tak pa ra vinun ma a ivu vat ta ra bala na Iordan, ta nam ra pakana a kak i ra umana tena tinabar i ga tur dekdek tana, ma avat a kap diat uro, ma avat a vung diat ta nam ra gunan ba avat a va tana go ra marum. ⁴ Ma Iosua i ga oro pa ra vinun ma a ura tutana nina i ga tibe diat ta ra tarai Israel, tikatika na tutana ure tikatika na vuna tarai. ⁵ Ma Iosua i ga biti ta diat dari: Avat a bolo lake ta ra bala na Iordan ta ra luaina mata i ra bok kai ra Luluai kavava God, ma tikatikai ta vavat na puak pa tika na vat ta ra ul a varana, varogop ma ra niluluk i ra lavur vuna tarai Israel, ⁶ Upi go na varogop ma ra vakilang pire vavat, ba ra umana natu i vavat diat a tir avat ta ra umana kilala namur dari: Ava ra kukurai go ra umana vat? ⁷ Ma avat a biti ta diat dari: Tago a tava ta ra Iordan i ga takunu varbaiai ta ra luaina mata i ra bok na kunubu kai ra Luluai; ba i ga vana bolo ta ra Iordan, a tava ta ra Iordan i ga takunu varbaiai; ma go ra umana vat diat a varogop ma ra magit na varvanuknuk pire ra tarai Israel pa na mutu.

⁸ Ma ra tarai Israel dia ga pait nam ra magit Iosua i ga vartuluai pire diat ure, ma dia ga tak pa ra vinun ma a ivu vat kan ra bala na Iordan, da ra Luluai i ga ve Iosua, varogop ma ra niluluk i ra lavur vuna tarai Israel; ma dia ga puak pa diat tar ta ra pakana dia ga va tana, ma dia ga vung diat abara. ⁹ Ma Iosua i ga vatur bula a vinun ma a ura vat ta ra bala na Iordan, ta nam ra pakana ba ra.kau i ra umana tena tinabar nina dia ga kip ra bok na kunubu i ga tur tana; ma gori boko dia tur ie.

¹⁰ Tago ra umana tena tinabar nina dia ga kip ra bok dia ga tur livuan ta ra Iordan, tuk tar ta nam ba di ga pait rit ra lavur magit ba ra Luluai i ga vartuluai tana pire Iosua upi na ve ra tarai, varogop ma ra lavur magit Moses i ga tul tar ia tai Iosua; ma ra tarai dia ga kavie ra vinavana lake. ¹¹ Ma ba ra tarai par dia ga vana lake mutu, a bok kai ra Luluai bula i ga vana lake, ma ra umana tena tinabar bula, ta ra luaina mata i ra tarai. ¹² Ma ra tarai Ruben, ma ra tarai Gad, ma ra ngungu vuna tarai Manase bula, dia ga vana lake ta ra luaina mata i ra tarai Israel ma dia ga kap vargal, da Moses i ga ve diat; ¹³ a ivat na vinun na arip na marmar bar dia ga vaninara upi ra vinarubu ma dia ga vana lake ta ra luaina mata i ra Luluai, upi diat a varubu ta ra gunan i tamataman maravai Ieriko. ¹⁴ Ta nam ra bung ra Luluai i ga vangala Iosua ta ra luaina mata i ra tarai Israel par, ma dia ga ru ia da di ga ru Moses ta kana lavur bung na nilaun par.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga tata pire Iosua, ma i ga biti: ¹⁶ Una ve ra umana tena tinabar nina dia kip ra bok na tinata ba diat a irop kan ra Iordan. ¹⁷ Io, Iosua i ga vartuluai pire ra umana tena tinabar dari: Avat a irop kan ra Iordan. ¹⁸ Ma ba ra umana tena tinabar nina dia ga kip ra bok na kunubu kai ra Luluai dia ga tutua kan ra bala na Iordan, ma ra kau i ra umana tena tinabar i ga rua ra pia i ge, ra tava ta ra Iordan i ga alir mulai ta kana nga, ma i ga lubu lake ra lavur paparaina da lua.

¹⁹ Ma ra tarai dia ga tutua kan ra Iordan ta ra vavinun na bung ta ra luaina gai, ma dia ga ki pit Gilgal ta ra papar a taur tai Ieriko. ²⁰ Ma Iosua i ga vatur nam ra vinun ma a ura vat, nina dia ga tak pa diat ta ra Iordan, aro Gilgal. ²¹ Ma i ga biti ta ra tarai Israel dari: Ari a umana natu i vavat diat a tir ra umana tama i diat ta ra e namur dari, Ava ra kukurai go ra umana vat? ²² io, avat a vateten ra umana natu i vavat tana

dari: Israel i ga vana lake ta go ra Iordan ta ra pia i ge. ²³ Tago ra Luluai kavava God i ga vamama ra tava ta ra Iordan ta ra luaina mata i vavat tuk ta nam ra pakana bung ba ava ga bolo lake tana, da ra Luluai kavava God i ga pait ia ta ra Ta Meme, ba i ga vamama ta ra luaina mata i dat tuk tar ta nam ba da ga bolo lake tana, ²⁴ upi ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure ba ra lima i ra Luluai i dekdek; upi avat a ru vatikene ra Luluai kavava God.

5

A pokakikil ma ra lukara na bolo lake aro Gilgal

¹ Ma ba ra lavur king kai ra tarai Amor, nina dia ga ki ta ra papar a Iordan maro ta ra papar a taoai, ma ra lavur king kai ra tarai Kanaan, nina dia ga ki ra valian, dia ga valongore ba ra Luluai i ga vamama ra tava Iordan ta ra luaina mata i ra tarai Israel tuk tar ta nam ba dia ga tar vurbolo tana, i ga bilua na kaia ra bala i diat, ma pa i ga ongor mulai ra nuknuk i diat ure ra tarai Israel.

² Ta nam ra e ra Luluai i ga bititai Iosua: Una vaninare ra umana koto, ma una poko kikil mule ra tarai Israel. ³ Ma Iosua i ga vaninare ra umana koto, ma i ga poko kikil ra tarai Israel aro Gibeat-Aralot.

⁴ A vuna ba Iosua i ga poko kikil diat i dari: a lavur tutana par nina dia ga irop kan Aigipto, a umana tena vinarubu par, dia ga mat na nga ta ra bil, ba dia ga tar irop kan Aigipto. ⁵ Tago ra tarai par nina dia ga irop di ga poko kikil diat, ma ra tarai par di ga kava diat namur tana, ta ra vinavana na bil maro Aigipto, pa di ga poko kikil diat. ⁶ Tago ra tarai Israel dia ga vanavana ta ra bil a ivat na vinun na kilala, tuk ra tarai par, a umana tena vinarubu, nina dia ga irop kan ra gunan Aigipto, dia ga tar panie, tago pa dia ga torom ta ra nilai ra Luluai; a Luluai i ga vavalima pire diat ba pa na mulaot ba diat a gire ra gunan nina ra Luluai i ga vavalima tar ia ta ra umana tama

i diat ba na tul tar ia ta dat, a gunan ba ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana. ⁷ Ma Iosua i ga poko kikil ra lavur natu i diat, nina ra Luluai i ga kia diat ma diat; pa dia ga vatur vake ra pokakikil, tago pa di ga poko kikil diat ta ra vinavana. ⁸ Ma ba di ga poko kikil ra tarai par, dia ga ki boko ta kadia pakana tuk tar ta nam ra bung ba dia ga map mulai. ⁹ Ma ra Luluai i ga bititai Iosua: Gori iau tar pul vue ra vavirvir Aigipto kan avat. Ia ra vuna tago di vatang ra iang i nam ra gunan ba Gilgal (“Pul Vue”) tuk tar ta ra bung gori.

¹⁰ Ma ra tarai Israel dia ga ki pit Gilgal, ma dia ga pait ra lukara na bolo lake ta ra vinun ma a ivat na bung ta ra gai ba i ravian, ta ra gunan i tamataman aro Ieriko. ¹¹ Ma ta ra kubak na bolo lake dia ga en ra vuai nam ra gunan, a gem ba pa i leven ma ra kon di rang ia, ta nam ra bung iat. ¹² Ma ra mana i ga ngo ta ra bung namur ta nam ba dia ga en ra vuai ra gunan tana; ma pa ta mana mulai pire ra tarai Israel, dia ga en ika ra vuai ra gunan Kanaan ta nam ra kilala.

Iosua ma ra tutana i vature ra pakat na vinarubu

¹³ Ma ba Iosua i ga tur marave Ieriko, i ga idaidok ma i ga gire tika na tutana i tur ta ra luaina matana ma i vature tika na pakat na vinarubu ta ra limana; ma Iosua i ga vana pirana, ma i ga tir ia dari: Dave, u maramaravut avet, ba kan u maravut kaveve lavur ebar? ¹⁴ Ma i ga bititai: Pata, iau ra lualua kai ra tarai na vinarubu kai ra Luluai, ina go iau tar vut. Ma Iosua i ga bura timtimum a matana ura ra pia, ma i ga lotu, ma i ga bititana: Ava ra magit kaugu luluai na tatike ta kana tultul? ¹⁵ Ma ra lualua kai ra tarai na vinarubu kai ra Luluai i ga bititai Iosua: Una pala vue ra pal a kaum ta ra kakim, tago ra pakana pia u tur tana i gomgom. Ma Iosua i ga pait ia.

6

Ieriko i bura palar

¹ Ma di ga banu bat ra umana mataniolo aro Ieriko ure ra tarai Israel; pa ta na i ga irop tana, ma pa ta na i ga olo tana. ² Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua dari: Gire, iau tar tul tar Ieriko ta ra limam, ma ra king tana, ma ra umana rangrang na tutana bula. ³ Ma avat a vana kikil ra pia na pal, a umana tena vinarubu par diat a vakopono ma ra vinavana kikil ra pia na pal. Ma laptikai na bung una pait ia damana. ⁴ Ma lavurua na tena tinabar diat a kap lavurua na tavur ina diat a lua ta ra bok; ma ta ra valavuruana bung avat a valavurua ma ra vinavana kikil ra pia na pal, ma ra umana tena tinabar diat a vu ra tavur. ⁵ Ma ba dia manga pupunge ra tavur, ma ba ava valongore ra nilai ra tavur, a tarai par diat a manga kukula, ma ra liplip na vat kai ra pia na pal na bura palar, ma ra tarai diat a vana urama, tikatikai ta ra luaina matana iat.

⁶ Ma Iosua natu i Nun i ga oro pa ra umana tena tinabar, ma i ga biti ta diat dari: Avat a puak pa ra bok na kunubu, ma lavurua na tena tinabar diat a vature lavurua na tavur ma diat a lua ta ra bok kai ra Luluai. ⁷ Ma i ga ve ra tarai: Avat a tut, ma avat a vana kikil ra pia na pal, ma ra tarai nina dia kap vargal diat a lua ta ra bok kai ra Luluai.

⁸ Ma ba Iosua i ga tata ta ra tarai, lavurua na tena tinabar nina dia ga vature lavurua na tavur ta ra luaina mata i ra Luluai dia ga vanavana ma dia ga pupunge; ma ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga mur diat. ⁹ Ma ra tarai dia ga kap vargal dia ga lua ta ra umana tena tinabar nina dia ga vu ra tavur, ma ra umana murmur bat dia ga mur ra bok, ma ra umana tena tinabar dia ga pupunge vanavana.

¹⁰ Ma Iosua i ga vartuluai pire ra tarai dari: Koko avat a ngenge, ma koko da valongore ra nilai vavat, ma koko ta tinata na irop ta ra ngie i vavat, tuk tar ta nam ra bung ba

ina ve avat upi avat a ngenge; ta nam avat a ngenge. ¹¹ Damana i ga varkurai ba ra bok kai ra Luluai na vakopono vana kikil ra pia na pal; ma dia ga pot mulai ta ra gunan kai ra tarai, ma dia ga va ie.

¹² Ma Iosua i ga tut ra kavunvun, ma ra umana tena tinabar dia ga puak pa ra bok kai ra Luluai. ¹³ Ma ra lavurua na tena tinabar nina dia ga vature ra lavurua na tavur ma dia ga lua ta ra bok kai ra Luluai dia ga vanavana vatikai ma dia ga pupunge; ma ra tarai dia kap vargal dia ga lua ta diat, ma ra umana murmur bat dia ga mur ra bok kai ra Luluai, ma ra umana tena tinabar dia ga pupunge vanavana. ¹⁴ Ma ta ra vauruana bung dia ga vakopono vana kikil ra pia na pal, ma dia ga lilikun tadav ra gunan kai ra tarai. Laptikai na bung dia ga pait ia damana.

¹⁵ Ma ta ra valuvuruana bung dia ga tut ta ra lar, ma dia ga valavurua ma ra vinavana kikil ra pia na pal da lua; ta nam uka ra bung dia ga valavurua ma ra vinavana kikil ra pia na pal. ¹⁶ Ma ta ra valavuruana pakana, ba ra umana tena tinabar dia ga pupunge, Iosua i ga biti ta ra tarai: Avat a kukula, tago ra Luluai i tar tul tar ra pia na pal ta vavat.

¹⁷ Ma ra pia na pal kai ra Luluai upi na virua, a pia na pal ma ra lavur magit tana; ia kaka Rakab ra paiga na vavina na laun, ma diat par ta ra kubana, tago i ga ive ra ura tultul nina da ga tulue dir. ¹⁸ Ma avat, avat a balaure avat ta ra magit di ga vatabue, kan ba ava ga vatabue namur ava vatur vake ta na tana, ma ava vabilak ra gunan kai ra tarai Israel ma ava vapurpuruan ia. ¹⁹ Ma ra silva ma ra goled par, ma ra lavur tabarikik di ga pait ia ma ra palariam gobol ma ra palariam tuna, da vatabue diat upi kai ra Luluai; da kap diat ta ra vuvuvung kai ra Luluai.

²⁰ Io, a tarai dia ga kukula, ma ra umana tena tinabar dia ga pupunge; ma ba ra tarai dia ga valongore ra

nilai ra tavor, a tarai dia ga manga kukukula, ma ra liplip na vat i ga bura palar, ma ra tarai dia ga vana urama tikatikai ta ra luaina matana iat, ma dia ga uvia pa ra pia na pal.

²¹ Ma dia ga kamare vue tuna ra lavur magit ta ra pia na pal ma ra mangi na pakat na vinarubu, a tarai ma ra vaden, a umana patuana ma ra umana bul, ma ra bulumakau, ma ra sip, ma ra as.

²² Ma Iosua i ga biti ta ra ura tutana nina dir ga makile ra gunan: Amur a vana ta ra kuba i ra paiga na vavina, ma amur a agure vairop ra vavina ma kana tarai, da amur ga vavalima pirana. ²³ Ma ra ura barmana a ura kilao dir ga ruk, ma dir ga agure vairop Rakab, ma tamana, ma nana, ma ra umana taina, ma kana tarai par; ma dia ga vairop vue ra umana niuruna par, ma dia ga vaki vaire diat kan ra gunan kai ra tarai Israel.

²⁴ Ma dia ga tun vue ra pia na pal ma ra iap, ma ra lavur tabarikik tana; ia kaka ra silva ma ra goled, ma ra lavur tabarikik di ga pait ia ma ra palariam gobol ma ra palariam tuna, dia ga vung kapi ia ta ra vuvuvung ta ra pal kai ra Luluai. ²⁵ Ma Iosua i ga valaun Rakab ma diat ta ra kuba i tamana, ma kana tarai par, ma i ga ki livuan ta ra tarai Israel tuk tar ta go ra bung; tago i ga ive ra ura tultul nina Iosua i ga tulue dir upi dir a makile Ieriko.

²⁶ Ma Iosua i ga vartuluai pire diat ma ra vavalima ta nam ra bung dari: Na kaina ta ra luaina mata i ra Luluai nam ra tutana ba na tut ma na pait mule go ra pia na pal Ieriko; ba i vung ra vunapaina, natuna a luaina na virua, ma ba i vatur ra mataniolo tana, kana bul a muruna na virua. ²⁷ Damana ra Luluai i ga marama-ravut Iosua, ma i ga rararang ta ra lavur gunagunan.

7

Akan i varpiam

¹ Ma ra tarai Israel dia ga varpiam ure ra magit i tabu: tago Akan, natu i

Karmi, natu i Sabdi, natu i Sera, ta ra vuna tarai Iuda, i ga tak pa ra magit i tabu, ma ra kankan kai ra Luluai i ga vana rikai ure ra tarai Israel.

² Ma Iosua i ga tulue ta umana tutana maro Ieriko uro Ai ta ra paparai Bet-Aven ta ra papar a taur tai Betel, ma i ga biti ta diat dari: Avat a vana ma avat a makile ra gunan. Ma ra tarai dia ga vana oai ma dia ga makile ra gunan Ai. ³ Ma dia ga lilikun tadav Iosua, ma dia ga biti tana: Koko una tulue ra tarai par urama; i topa ia ba ta urua ba ta utul a arip na marmar na tarai diat a vana ma diat a ubu Ai; koko una vabalaguan ra tarai par upi diat a vana urama, tago a paupau ka diat. ⁴ Io, a utul a arip na marmar na tarai bar dia ga vana urama; ma dia ga vilau ka kan ra tarai Ai. ⁵ Ma ra tarai Ai dia ga ubu a utul a vinun ma laptikai na tarai bar ta diat, ma dia ga korot mur diat papa aro ra mataniolo tuk tar ta ra gunan Sebarim, ma dia ga ubu diat ta ra kububa; ma ra bala i ra tarai i ga bilua, ma i ga da ra tava ka.

⁶ Ma Iosua i ga rada kana mal, ma i ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra bok kai ra Luluai tuk tar ta ra ravian, diat ma ra umana patuana kai ra tarai Israel; ma dia ga vung ra tobon ta ra ulu i diat. ⁷ Ma Iosua i ga biti: Ui, Luluai God, ta ra ava u ga agure vabolo go ra tarai ta ra Iordan, upi una tul tar avet ta ra lima i ra tarai Amor, upi avet a virua? Gala ave ga ngo ko, ma ave ga ki ta ra papar a Iordan maro, gala na boina! ⁸ Ea Luluai, ava ina tatike, tago ra tarai Israel dia tar takap kan kadia umana ebar! ⁹ Tago ra tarai Kanaan ma ra tarai par dia ki ta ra gunan diat a valongore boko, ma diat a vartakalat bat avet, ma diat a vapanie vue ra iang i vevet ta ra rakarakan a gunagunan; ma ava una pait ia ure ra ngala na iangim?

¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua dari: Una tut; ta ra ava u va timtimum dari? ¹¹ Israel i ga pait ra kaina; maia pa, dia ga piam vue kaugu kunubu

nina iau ga vartuluai tana pire diat; maia, dia ga tak pa ra magit i tabu, ma dia ga loalong, ma dia ga var-tuam bula, ma dia ga vung potone ma kadia lavur tabarikik. ¹² Kari ra tarai Israel pa dia pait valar pa ia ba diat a tur ta ra luaina mata i kadia umana ebar, dia lop uka kan kadia lavur ebar, tago dia tur ure ra vinirua; pa ina maravut mule avat, ona pa avat a li vue nam ra magit i tabu kan avat.

¹³ Ea, una tut, ma una vagongom ra tarai, ma una biti: Avat a vagongom avat upi ningene, tago ra Luluai ra God kai Israel i biti: Tika na magit i tabu i ki pire vavat a tarai Israel; i dekdek upi avat a tur ta ra luaina mata i kavava umana ebar, tuk tar ta nam ra bung ba ava vung vue nam ra magit i tabu kan avat.

¹⁴ Ta ra malana tiktika na vuna tarai ta vavat na kakari maravai; ma ra lavur apik na tarai ta nam ra vuna tarai ba ra Luluai i vakilang ia, diat a maravai tiktikai; ma ra lavur kakang ta nam ra apik na tarai ba ra Luluai i vakilang ia, diat a maravai tiktikai; ma ra umana tutana ta nam ra kakang ba ra Luluai i vakilang ia, diat a maravai tiktikai.

¹⁵ Ma nina ba ra magit i tabu i tur pirana, da tun vue ma ra iap, ma damana kana lavur tabarikik, tago i tar piam vue ra kunubu kai ra Luluai, ma tago i ga pait ra mangamangana papaua livuan tai Israel.

¹⁶ Io, Iosua i ga tut ta ra kavunvun, ma i ga agur pa ra tarai Israel, tiktika na vuna tarai, ma di ga vakilang ra vuna tarai Iuda; ¹⁷ ma i ga agur pa ra lavur apik na tarai ta ra vuna tarai Iuda, ma i ga vakilang ra apik na tarai kai Sera; ma i ga agur pa ra apik na tarai kai Sera, a umana tutana tiktikai, ma di ga vakilang Sabdi; ¹⁸ ma i ga agur pa diat dia barniuruna me, a umana tutana par tiktikai, ma di ga vakilang Akan natu i Karmi, natu i Sabdi, natu i Sera, ta ra vuna tarai Iuda.

¹⁹ Ma Iosua i ga biti tai Akan: Natugu, i boina ba una ru ra Luluai

ra God kai Israel, ma una tata kapa pirana; una ve iau ure ra magit u tar pait ia, ma koko una vapidik ia kan iau. ²⁰ Ma Akan i ga tata bali Iosua, ma i ga biti dari: A dovotina iau tar piam vue ra Luluai ra God kai Israel, ma iau tar pait ra dari: ²¹ iau ga gire tika na bo na olovoi maro Babilon ta ra tabarikik di ga ra pa ia, ma a ura mar na pakana silva, ma tika na pakana goled a mamatina a ilima na vinun na pakana mamat, ma i ga kaina ra balagu upi diat ma iau ga vatur vake diat; gire, iau tar ive diat ra pia livuan ta kaugu pal na mal, ma ra silva i va ra vavaina.

²² Ma Iosua i ga tulue ra umana tultul, ma dia ga vutvut upi ra pal na mal; ma gire, i ga tar ive ra tabarikik ta kana pal na mal, ma ra silva i ga va ra vavaina. ²³ Ma dia ga kap vairop ra tabarikik kan ra pal na mal, ma dia ga vung kapi ia pire Iosua ma ra tarai Israel par; ma dia ga vung kapi ia ta ra luaina mata i ra Luluai.

²⁴ Ma Iosua ma ra tarai Israel par varurung me dia ga agur pa Akan natu i Sera, ma dia ga kap ra silva ma ra olovoi, ma ra pakana goled, ma ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, ma kana umana bulumakau, ma kana umana as, ma kana umana sip, ma kana pal na mal, ma kana tabarikik par, ma dia ga kap diat tar ta ra male Akor.

²⁵ Ma Iosua i ga biti: Upi ra ava u ga vakaina avet? Ra Luluai na vakaina u go ieri. Ma ra tarai Israel par dia ga tupar ia ma ra vat; ma dia ga tun vue diat ma ra iap, ma dia ga tupar diat ma ra vat.

²⁶ Ma dia ga punang taun ia ma ra ngala na anguvai vat, i tuk tar ta ra bung gori; ma ra Luluai i ga ngo kan ra karangap i kana kankan. Kari di vatang ra iang i nam ra pakana ba ra male Akor (“A Varmonong”), tuk tar ta ra bung gori.

8

Di ra pa Ai ma di li vue

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua dari: Koko una burut ma koko una

ururian; una agur pa ra tarai na vinarubu par; ma una tut, ma una vana urama Ai; gire, iau tar tul tar ra king Ai ta ra limam, ma kana tarai, ma kana pia na pal, ma kana gunan bula; ² ma ra lavur magit u ga pait ia tai Ieriko ma kana king, una, pait ia bula tai Ai ma kana king; ia kaka ra tabarikik tana, ma ra umana vavaguai tana, avat a ra pa ia ba kavavat; una tibe ta tarai upi diat a paraparau aro namur ta ra pia na pal.

³ Io, Iosua i ga tut, diat ma ra tarai na vinarubu par, upi diat a vana urama Ai; ma Iosua i ga pilak pa ra utul a vinun na arip na marmar na rangrang na tutana, ma i ga tulue diat ta ra marum. ⁴ Ma i ga ve diat dari: Avat a paraparau ure ra pia na pal, aro namur ta ra pia na pal; koko avat a vana vailik kan ra pia na pal, avat a ki na vaninara ka; ⁵ ma avet ma ra tarai par piragu avet a maravai tadav ra pia na pal, ma ba diat a irop upi avet, da dia ga pait ia lua, avet a lop ta ra luaina mata i diat; ⁶ ma diat a irop mur avet tuk tar ta nam ba ave tar al vue diat kan ra pia na pal; tago diat a biti, Dia lop ta ra luaina mata i dat da lua; damana avet a vilau kan diat, ⁷ ma avat a tut kan ra pakana ava parau tana, ma avat a vatur vake ra pia na pal; tago ra Luluai kavava God na tul tar ia ta ra lima i vavat. ⁸ Ma ba ava tar uvia pa ra pia na pal avat a vautunge ma ra iap; varogop ma ra tinata kai ra Luluai damana avat a pait ia; ea, iau tar ve avat. ⁹ Ma Iosua i ga tulue diat, ma dia ga vana ma dia ga paraparau ma dia ga kiki livuan tai Betel ma Ai, ta ra papar a taoai tai Ai; ma nam ra marum Iosua i ga ki pire ra tarai.

¹⁰ Ma Iosua i ga tut ta ra kavunvun ma i ga tibe ra tarai, ma diat ma ra umana patuana Israel dia ga lue rap ra tarai urama Ai. ¹¹ Ma ra tarai par, a tarai na vinarubu nina dia ga varagur me, dia ga vana urama ma dia ga vana maravai, ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra pia na pal Ai,

ma dia ga ki ta ra papar a labur tana, ma tika na male livuan ta diat ma Ai. ¹² Ma i ga pilak pa a ilima na arip na marmar na tutana, ma i ga tibe diat upi diat a paraparau livuan tai Betel ma Ai ta ra papar a taoai ta ra pia na pal. ¹³ Damana di ga vaki ra tarai, a kor na tarai par ta ra papar a labur ta ra pia na pal, ma ra tarai na pinarau ta ra papar a taoai tana; ma Iosua i ga ki ta ra bala na male ta nam ra marum.

¹⁴ Ma ba ra king Ai i ga gire, dia ga tut ra malana ikilik, ma ra tarai ta ra pia na pal dia ga irop upi diat a varubu ma ra tarai Israel, a king ma kana tarai par, ta ra kukuba uro ta ra male Araba; pa i ga nunure ba ra tarai dia ga paraparau upi ia aro namur ta ra pia na pal. ¹⁵ Ma Iosua ma ra tarai Israel par dia ga papait da di ga uvia pa diat, ma dia ga vilau ta ra nga i vana ra bil. ¹⁶ Ma dia ga oro varurue ra tarai par ta ra pia na pal upi diat a korot mur diat; ma dia ga korot mur Iosua, ma di ga al vue diat kan ra pia na pal. ¹⁷ Ma pa ta tutana mulai i ga ki Ai ba Betel, diat par dia ga irop ma dia ga korot mur ra tarai Israel; ma pa dia ga banu bat ra pia na pal, ma dia ga korot mur uka ra tarai Israel.

¹⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua: Una tulue ra rumu ta ra limam uro Ai, tago ina tul tar ia ta ra limam. Ma Iosua i ga tulue ra rumu ta ra limana uro ta ra pia na pal. ¹⁹ Ma ra tarai na pinarau dia ga tut lulut kan ra pakana dia ga ki tana, ma dia ga vutvut ba i ga tulue ra limana, ma dia ga olo ta ra pia na pal, ma dia ga uvia pa ia; ma dia ga vautunge lulut ra pia na pal.

²⁰ Ma ba ra tarai Ai dia ga lingan namur, dia ga gire ra mi ta ra pia na pal i tubang rikai urama ra bakut, ma i ga dekdek upi diat a lop ta go ra nga ba ta nam ra nga; ma ra tarai nina dia ga lop upi ra bil dia ga talil, ma dia ga ubu diat dia korot mur diat. ²¹ Ma ba Iosua ma ra tarai Israel par dia ga gire ba ra tarai na pinarau dia ga uvia pa ra pia na pal, ma ba

ra mi ta ra pia na pal i ga tubang rikai, dia ga talil mulai ma dia ga ubu ra tarai Ai. ²² Ma nam diat ta ra pia na pal dia ga vana rikai upi diat; damana dia ga tur livuan ta ra tarai Israel, ta umana tai tika na.papar ma ta ra umana tai ta ra tikai; ma dia ga ubu diat, ma pa dia ga nur vue ta tikai pi na laun valili ba na takap. ²³ Ma dia ga kinim ra king Ai a launa, ma dia ga agure pa ia pire Iosua.

²⁴ Ma ba Israel i ga ubu rit ra tarai Ai ta ra pupui, ta nam ra bil dia ga korot mur diat i tana, ma ba dia ga virua par ta ra mangi na pakat na vinarubu, ma dia ga panie, a tarai Israel par dia ga lilikun uro Ai ma dia ga ub ia ma ra pakat na vinarubu. ²⁵ Ma diat dia ga virua ta nam ra bung, a tarai ma ra vaden, a vinun ma a ura arip na marmar diat, a tarai Ai parika. ²⁶ Tago Iosua pa i ga likun ra limana nina i ga tuelve vaarike ra rumu me, tuk tar ta nam ba i ga kamare vakakit vue ra tarai Ai par. ²⁷ Ia kaka ra lavur vavaguai ma ra tabarikik di ga ra pa ia ta ra pia na pal, a tarai Israel iat dia ga vatur vake varogop ma ra tinata ra Luluai i ga ve tar ia tai Iosua. ²⁸ Ma Iosua i ga tun vue Ai, ma i ga vue pukue vue upi na da ra anguvai vat pa na mutu, ma ra gunan i lingling ika, tuk tar ta ra bung gori. ²⁹ Ma i ga al vatokobe ra king Ai ta ra davai, ma i ga pu tuk tar ta ra ravian; ma ba i tar ong ra keake, Iosua i ga vartuluai, ma dia ga pala vairop ra minatina kan ra davai, ma dia ga vue tar ia ta ra mataniolo ta ra pia na pal, ma dia ga punang taun ia ma ra ngala ma anguvai vat, ma i ki abara tuk tar ta ra bung gori.

*Di tumu vake ra umana varkurai ta ra luana Ebal
(Vart 27:1-26)*

³⁰ Ma Iosua i ga pait ra uguugu na vartabar upi kai ra Luluai ra God kai Israel ta ra luana Ebal, ³¹ da Moses ra tultul kai ra Luluai i ga vartuluai pire ra tarai Israel, da di ga tumu ia ta ra buk na varkurai kai Moses, tika na uguugu na vat ba pa di mut ia, ba pa

ta tutana i ga mal ia ma ra palariam; ma dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai tana, ma dia ga vartabar ma ra umana tinabar na varmaram tana.

³² Ma abara i ga tumu tar ra tinata na varkurai kai Moses ta ra umana vat, ma i ga tutumu ta ra luaina mata i ra tarai Israel. ³³ Ma ra tarai Israel par, ma kadia lavur patuana ma ra umana raprap, ma kadia umana tena varkurai, dia ga tur ta ra ura papar a bok ta ra luaina mata i ra umana tena tinabar ra tarai Levi nina dia ga puak pa ra bok na kunubu kai ra Luluai, a umana vaira ma ra tarai Israel tuna; a ngungu tarai i ga tur ta ra bit a luana Gerisim, ma ta ra ngungu ta ra bit a luana Ebal, da Moses ra tultul kai ra Luluai i ga vartuluai lua tana, ba diat a tata vadoane value ra tarai Israel. ³⁴ Ma namur i ga luk ra lavur tinata na varkurai par, a tinata na varvadoan ma ra tinata na varvabilak, varogop ma ra lavur magit par di ga tumu ia ta ra buk na varkurai. ³⁵ Iosua pa i ga nur vue ta tinata ta nam par Moses i ga vartuluai tana, i ga luk vapar ia ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma ta ra luaina mata i ra vaden, ma ra lavur natu i diat, ma ra lavur vaira bula dia ga ki livuan ta diat.

9

A mangana vartuam kai ra tarai Gibeon

¹ Ma ra lavur king nina dia ga ki ta go ra papar a Iordan, ta ra lualuana, ta ra gunan i tamataman, ma ara ra valian pire ra ngala na ta ta ra luaina mata i Lebanon, a tarai Ket, a tarai Amor, a tarai Kanaan, a tarai Peres, a tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, ba dia ga valongore go, ² dia ga vana varurung upi diat a varubu ma Iosua ma ra tarai Israel, ma i ga kopono ko ra nuknuk i diat.

³ Ma ba ra tarai Gibeon dia ga valongore ra magit Iosua i ga pait ia tai Ieriko ma Ai, ⁴ dia ga pait ra mangamangana vartuam bula, ma dia ga vaninare ra adia magit, ma dia

ga vako ra lavur maulana kakakap ta kadia umana as, ma ra umana paura na vain, a umana maulana ma ra umana tarada ma nina dia ga kubu bonot mule diat, ⁵ damana i ga maulana ra pal a kau i diat ma di ga mal bonot diat, ma dia ga mal ma ra maulana mal; ma ra adia gem i ga biu ma i ga kungal.

⁶ Ma dia ga vana tadav Iosua ta ra gunan kai ra tarai aro Gilgal, ma dia ga biti tana ma ta ra tarai Israel: Ave vut maro ra gunan i tur vailik; boina ba dat a pait ra kunubu. ⁷ Ma ra tarai Israel dia ga biti ta ra tarai Kivi: Kan ava ki livuan ta vevet. Dat a pait davatane ra kunubu ma avat? ⁸ Ma dia ga biti tai Iosua: Avet kaum umana tultul. Ma Iosua i ga biti ta diat: To ia avat? Ma avat mamave? ⁹ Ma dia ga biti tana: Kaum umana tultul dia vut maro ra gunan vailik ure ra iang i ra Luluai kaum God; tago ave ga valongore ra enana varvai ure, ma ra lavur magit i ga pait ia aro Aigipto, ¹⁰ ma ure ra lavur magit i ga pait ia ta ra ura king kai ra tarai Amor ta ra papar a Iordan maro, tai Sikon a king Kesbon ma Og a king Basan nina i ga ki Astarot. ¹¹ Ma kaveve umana patuana ma ra tarai ta kaveve gunan par dia ga biti ta vevet dari: Avat a kap ra magit na nian ure ra vinavana, ma avat a vana barat diat, ma avat a biti ta diat: Avet kaum umana tultul; ma go i boina ba dat a pait ra kunubu na bartalaina. ¹² Go ra gem ave ga kap ia upi ra aveve nian i ga malamalapang boko ta nam ra bung ave ga vana kan ra kubakuba i vevet upi avet a tadav avat; ma go, gire, i tar biu ma i kungal; ¹³ ma go ra umana paura na vain dia ga kalamana ba ave ga vabuka diat; ma go dia tarada; ma go kaveve umana mal ma ra umana pal a kau i vevet dia tar maulana ta ra ngala na vinavana.

¹⁴ Ma ra tarai dia ga tatak ta kadia magit na nian, ma pa dia ga matoto ta ra ngie i ra Luluai. ¹⁵ Ma Iosua i ga tata na malmal pire diat, ma i ga

vatur ra kunubu pire diat upi diat a laun; ma ra umana luluai kai ra tarai dia ga vavalima pire diat.

¹⁶ Ma ba di ga tar pait ra kunubu pire diat, ma i ga par a utul a bung taun ia, dia ga valongore ba dia ki maravai ka, ma ba dia ki livuan ta diat. ¹⁷ Ma ra tarai Israel dia ga vanavana mulai, ma ta ra vautuluna bung dia ga tadav kadia umana pia na pal. Ma go kadia umana pia na pal: Gibeon, Kepira, Berot, ma Kiriati-Iearim. ¹⁸ Ma ra tarai Israel pa dia ga ubu diat, tago ra umana luluai kai ra tarai dia ga vavalima pire diat tai ra Luluai ra God kai Israel. Ma ra tarai par dia ga tata mukumuk ure ra umana luluai.

¹⁹ Ma ra umana luluai dia ga biti ta ra tarai par dari: Ave tar vavalima pire diat tai ra Luluai ra God kai Israel, kari i dekdek upi dat a bili vakaina diat. ²⁰ Dat a pait go ra magit pire diat, dat a nur vue diat upi diat a laun, kan ra kankan na tup avet, tago ave ga vavalima pire diat. ²¹ Ma ra umana luluai dia ga biti ta diat: Avat a nur vue diat upi diat a laun. Damana dia ga tena kita davai ma tena kulupe tava kai ra tarai par, da ra umana luluai dia ga vatang ia ure diat.

²² Ma Iosua i ga oro pa diat, ma i ga biti ta diat dari: Ta ra ava ava ga tuam pa avet, ma ava ga biti, Ave ki vailik kan avat, ma go ava ki ka livuan ta vevet? ²³ Io, avat a kakaina ka, ma avat a ki na vilavilau vatikai, a umana tena kita davai ma ra umana tena kulupe tava ta ra kuba i kaugu God. ²⁴ Ma dia ga tata bali Iosua, ma dia ga biti: Tago a dovotina di ga ve kaum umana tultul ba ra Luluai kaum God i ga ve Moses kana tultul ba na tul tar go ra gunan parika ta vavat, ma ba na vamutue ra tarai par dia ki tana ta ra luaina mata i vavat; kari ave ga burut na kaia ta vavat ure kaveve nilaun, ma ave ga pait go ra magit. ²⁵ Ma go a varkurai ure avet i tur piram; ba u nuk pa ta magit i boina ma i takodo upi da pait ia ta vevet, una pait ia

ka. ²⁶ Ma i ga pait ia damana pire diat, ma i ga valaun diat kan ra lima i ra tarai Israel, ma pa dia ga doko diat. ²⁷ Ma Iosua i ga vaki diat upi diat a kita davai ma diat a kulupe tava ure ra tarai ma ure ra uguugu na vartabar kai ra Luluai bula, tuk tar ta ra bung gori, ta nam ra gunan ba na ga pilak pa ia boko.

10

Di uvia pa ra tarai Amor

¹ Ma ba Adoni-Sedek a king Ierusalem i ga valongore ba Iosua i ga uvia pa Ai ma i ga kamare vakakit vue, ma ba i ga pait ia tai Ai ma kana king da i ga pait ia tai Ieriko ma kana king, ma ba ra tarai Gibeon dia ga ki na malmal ma ra tarai Israel ma dia ga ki livuan ta diat, ² i ga burut na kaia, tago Gibeon a ngala na pia na pal, a pia na pal na king, ma i ga ngala ta dir ma Ai, ma ra tarai par tana dia ga ongor tuna. ³ Kari Adoni-Sedek ra king Ierusalem i ga tulue ra tinata tadav Oam ra king Kebron, ma tadav Piram ra king Iarmut, ma tadav Iapia ra king Lakis, ma tadav Debir ra king Eglon, dari: ⁴ Avat a vana uti, ma avat a maravut iau, ma dat a ubu Gibeon, tago dia ga pait ra malmal ma Iosua ma ra tarai Israel. ⁵ Kari ra ilima na king kai ra tarai Amor, ra king Ierusalem, ra king Kebron, ra king Iarmut, ra king Lakis, ra king Eglon, dia ga vana varurung, ma dia ga vana urama, diat ma kadia lavur kor na tarai na vinarubu, ma dia ga tur marave Gibeon ma dia ga varubu me.

⁶ Ma ra tarai Gibeon dia ga tulue ra tinata tadav Iosua ta ra gunan kai ra tarai aro Gilgal dari: Koko una vana balakane avet kaum umana tultul, una vana lulut tadav avet, una valaun avet, ma una maravut avet, tago ra lavur king par kai ra tarai Amor nina dia ki ta ra gunan i buabuana dia tar tur rangup upi diat a ubu avet. ⁷ Io, Iosua i ga vana urama maro Gilgal, diat ma ra tarai na vinarubu par, ma ra lavur

rangrang na tutana par. ⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua: Koko una burutue diat, tago iau tar tul tar diat ta ra limam; ma pa na tale ta tikai ta diat pi na tur ta ra luaina matam. ⁹ Io, Iosua i ga tadav vakaian diat, tago i ga vana ta ra marum maro Gilgal.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga vapurpuruan diat ta ra luaina mata i Israel, ma i ga ubu diat ma ra ngala na vardodoko aro Gibeon, ma i ga korot mur diat ta ra nga i tutua urama Bet-Koron, ma i ga ubu diat tuk ta ra gunan Aseka ma Makeda. ¹¹ Ma ba dia ga takap kan ra tarai Israel, ba dia ga kuba ta ra kukuba Bet-Koron, ra Luluai i ga vue vaba ra umana ngala na vat marama ra bakut taun diat, ma i ga tuk tar ta ra gunan Aseka, ma dia ga virua ka; mangoro tuna dia ga virua ta ra bata na vatvat, ma nam diat ba ra tarai Israel dia ga ubu diat ma ra pakat na vinarubu pa dia ga manga mangoro.

¹² Ma Iosua i ga tata pire ra Luluai ta nam ra bung ba ra Luluai i ga tul tar ra tarai Amor ta ra tarai Israel, ma i ga biti dari ta ra luaina mata i ra tarai Israel:

U ra Matana Keake, una tur uka aro Gibeon;

Ma u ra Gai, una tur uka ta ra male Aialon.

¹³ Ma ra matana keake i ga tur uka, ma ra gai pa i ga tutua, tuk tar namana ba ra tarai dia ga tar obo pa diat mulai ta kadia lavur ebar. Dave, pa di ga tumu go ta ra buk kai Iasar? Ma ra keake i ga ki tur uka livuan ta ra maup, ma pa i ga ong lulut, i ga ki tur varogop ma tika na kidoloina bung. ¹⁴ Ma lua pa ta bung dari, ma namur bula pata, ba ra Luluai i ga torom ta ra nilai ra tutana; tago ra Luluai i ga varubu maravut Israel.

¹⁵ Ma Iosua i ga lilikun, diat ma ra tarai Israel par, tadav ra gunan kai ra tarai aro Gilgal.

¹⁶ Ma nam ra ilima na king dia ga vilau, ma dia ga parau ta ra babang aro Makeda. ¹⁷ Ma di ga ve Iosua dari: Di ga tikan tadav nam ra ilima

na king, dia parau ta ra babang aro Makeda. ¹⁸ Ma Iosua i ga biti: Avat a pul tar ta umana ngala na vat ta ra mata na babang, ma avat a vaki ta umana monamono tana; ¹⁹ ma avat, koko avat a ki; avat a korot mur kavava lavur ebar, ma avat a ubu ra umana tena murmur bat ta diat; koko avat a nur vue diat upi diat a olo ta kadia lavur pia na pal, tago ra Luluai kavava God i tar tul tar diat ta ra lima i vavat.

²⁰ Ma ba Iosua ma ra tarai Israel dia ga pait vapar ra ngala na vardodoko, ma dia ga virua par, ma diat dia tar laun valili dia ga tar olo ta kadia lavur pia na pal nina di ga liplip bat diat, ²¹ a tarai par dia ga lilikun ma ra malmal tadav Iosua ta ra gunan Makeda; ma pa ta na i ga bor ta tikai ta ra tarai Israel.

²² Ma Iosua i ga biti: Avat a papa are ra mata na babang, ma avat a ben vaarike nam ra ilima na king tadav iau mara ra bala na babang. ²³ Ma dia ga pait ia damana, ma dia ga ben vaarike nam ra ilima na king tadav ia mara ra bala na babang, ra king Ierusalem, ra king Kebron, ra king Iarmut, ra king Lakis, ma ra king Eglon. ²⁴ Ma ba dia ga ben vaarike nam ra umana king tadav Iosua, Iosua i ga oro pa ra tarai Israel par, ma i ga biti ta ra umana luluai na vinarubu nina dia ga varagur me: Avat a tur maravai, ma avat a rua taun ra inoa i go ra umana king. Ma dia ga tur maravai, ma dia ga rua taun ra inoa i diat. ²⁵ Ma Iosua i ga biti ta diat: Koko avat a burut ma koko avat a ururian, avat a ongor ma avat a balamat; tago damana ra Luluai na pait ia ta kavava lavur ebar par, ba ava varubu ma diat. ²⁶ Ma namur Iosua i ga ubu doko diat, ma i ga al vatokobe diat ta ra ilima na davai; ma dia ga taba ta ra umana davai tuk tar ta ra ravian.

²⁷ Ma ta ra pakana bung ba i ga ong ra keake tana, Iosua i ga vartuluai ma dia ga pala vairop ra minat i diat kan ra umana davai, ma dia ga vue diat ta nam ra babang dia ga parau

tana, ma dia ga vung bat ra mata na babang ma ra umana ngir na vat, ma gori boko dia va ie.

²⁸ Ma ta nam ra bung Iosua i ga uvia pa Makeda, ma i ga ub ia ma ra pakat na vinarubu, ma i ga ubu bula ra king tana; i ga kamare vakakit vue diat par dia ki tana, ma pa i ga nur vue ta tikai pi na laun; ma i ga pait ia ta ra king Makeda da i ga pait ia ta ra king Ieriko.

²⁹ Ma Iosua, diat ma ra tarai Israel par, dia ga vana maro Makeda uro Libna, ma dia ga varubu ma ra pia na pal Libna; ³⁰ ma ra Luluai i ga tul tar ia bula ta ra lima i ra tarai Israel, ma ra king tana; ma i ga ub ia ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma diat par dia ga ki tana; pa i ga nur vue ta tikai pi na laun valili; ma i ga pait ia ta ra king tana da i ga pait ia ta ra king Ieriko.

³¹ Ma Iosua i ga vana kan Libna, diat ma ra tarai Israel par, ma i ga tadav Lakis, ma i ga tur maravai pirana ma i ga varubu me; ³² ma ra Luluai i ga tul tar Lakis ta ra lima i ra tarai Israel, ma dia ga uvia pa ia ta ra vauruana bung, ma dia ga ub ia ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma diat par dia ga ki tana, varogop ma ra magit par dia ga pait ia tai Libna.

³³ Ma Oram ra king Geser i ga vana pi na maravut Lakis; ma Iosua i ga ubu diat ma kana tarai, ma pa i ga nur vue ta tikai pi na laun pirana.

³⁴ Ma Iosua, diat ma ra tarai Israel par, dia ga vana maro Lakis uro Eglon, ma dia ga tur maravai pirana ma dia ga varubu me; ³⁵ ma dia ga uvia pa ia ta nam ra bung iat, ma i ga ub ia ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma i ga li vapar vue ra tarai tana ta nam ra bung, varogop ma ra lavur magit i ga pait ia tai Lakis.

³⁶ Ma Iosua, diat ma ra tarai Israel par, dia ga vana maro Eglon uro Kebron; ma dia ga varubu me; ³⁷ ma dia ga uvia pa ia, ma dia ga ub ia ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma ra king tana, ma ra lavur pia na pal,

ma ra tarai par dia ga ki tana, ma pa i ga nur vue ta tikai pi na laun, varogop ma ra lavur magit i ga pait ia tai Eglon; i ga kamare vakakit vue ma ra tarai par dia ga ki tana.

³⁸ Ma Iosua, diat ma ra tarai Israel par, dia ga lilikun uro Debir, ma dia ga varubu me; ³⁹ ma i ga uvia pa ia, ma ra king tana bula, ma ra lavur pia na pal; ma dia ga ubu diat ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma dia ga li vakakit vue ra tarai par dia ga ki tana; pa i ga nur vue ta tikai pi na laun; da i ga pait ia aro Kebron, damana i ga pait ia aro Debir, ma ta kana king, varogop i ga pait ia bula tai Libna ma ra king tana.

⁴⁰ Damana Iosua i ga ubu ra lavur gunan, ta ra lualuana, aro Negeb, ta ra male, ma ta ra papar a luana, ma kadia lavur king par; pa i ga nur vue ta tikai pi na laun, i ga nila vapar vue ra magit i laun, da ra Luluai ra God kai Israel i ga vartuluai tana. ⁴¹ Ma Iosua i ga ubu diat par, i ga tur pa ia aro Kades-Barnea ma i ga tuk tar aro Gasa, ma ra gunan Gosen par, tuk tar ta ra gunan Gibeon. ⁴² Ma Iosua i ga uvia pa go ra lavur king ma kadia gunan ta ra kopono e, tago ra Luluai ra God kai Israel i ga varubu maravut Israel. ⁴³ Ma Iosua ma ra tarai Israel par dia ga talil tadav ra gunan Gilgal.

11

A tarai Israel dia uvia pa Iabin diat ma ra lavur enana king

¹ Ma ba Iabin ra king Kasor i ga valongore go ra lavur magit, i ga vartuluai tadav Iobab ra king Madon, ma tadav ra king Simron, ma tadav ra king Aksap, ² ma tadav ra umana king dia ga ki ta ra gunan i lualuana ta ra papar a labur, ma ta ra tamataman Araba ta ra papar a taubar tai Kinerot, ma ta ra male ma ta ra gunan i lualuana aro Dor ta ra papar a taoai, ³ tadav ra tarai Kanaan ta ra papar a taur ma ta ra papar a taoai, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Iebus ta ra

lualuana, ma ra tarai Kivi ta ra bit a luana Kermon ta ra gunan Mispa. ⁴ Ma dia ga vana rikai, diat ma kadia lavur kor na tarai na vinarubu par, mangoro na tarai da ra veo ara ra valian, ma i ga peal kadia umana os ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu. ⁵ Ma go ra lavur king par dia ga vana guvai; dia ga vut ma dia ga ki guvai ta ra tava Merom, upi diat a varubu ma ra tarai Israel.

⁶ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua: Koko una burutue diat, tago ta ra pakana bung dari ningene ina tul tar diat a umana virua ta ra luaina mata i ra tarai Israel; ma una poko vakaina kadia umana os, ma una tun vue kadia umana kiki na vinavana ma ra iap. ⁷ Damana Iosua, diat ma ra tarai na vinarubu par, dia ga vut vakaian tadav diat ta ra tava Merom, ma dia ga vila taun diat. ⁸ Ma ra Luluai i ga tul tar diat ta ra lima i ra tarai Israel, ma dia ga ubu diat, ma dia ga korot mur diat tuk tar ta ra ngala na pia na pal Sidon, ma tuk tar Misrepot-Maim, ma tuk tar ta ra male Mispé ta ra papar a taur; ma dia ga ubu diat tuk tar ta ra pakana bung ba pa ta na i ga laun valili mulai. ⁹ Ma Iosua i ga pait nam ra magit ta diat ba ra Luluai i ga tatike tana; i ga poko vakaina kadia umana os, ma i ga tun vue kadia umana kiki na vinavana ma ra iap.

¹⁰ Ma Iosua i ga talil ta nam ra e, ma i ga uvia pa Kasor, ma i ga ubu ra king tana ma ra pakat na vinarubu; tago lua Kasor i ga lualua ta nam ra lavur gunan. ¹¹ Ma dia ga ubu ra tarai par tana ma ra mangi na pakat na vinarubu, dia ga nila rit vue diat, ma pa ta launa mulai i ga mat valili; ma i ga tun vue Kasor ma ra iap. ¹² Ma Iosua i ga uvia pa ra lavur pia na pal kai nam ra lavur king, ma i ga uvia pa ra lavur king tana, ma i ga ubu diat ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma i ga kamare rit vue diat, da Moses ra tultul kai ra Luluai i ga vartuluai tana.

¹³ Ma ra lavur pia na pal dia tur ta kadia buabuana tikitikai, a tarai

Israel pa dia ga tun vue diat; ia kaka Kasor, Iosua i ga tun vue nam. ¹⁴ Ma ra lavur tabarikik ta go ra lavur pia na pal, ma ra lavur vavaguai, ra tarai Israel dia ga ra pa diat upi kadiat, ma dia ga ubu ra tarai par ma ra mangi na pakat na vinarubu, tuk tar ta nam ba di ga nila vue diat, ma pa dia ga doko valili ta tikai ta diat dia ga laun. ¹⁵ Da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses kana tultul, damana Moses i ga vartuluai pire Iosua, ma damana Iosua i ga pait ia; pa i ga pait valubane ta magit ta nam parika ra Luluai i ga tul tar ia tai Moses.

Iosua i vatur vake ra gunan parika

¹⁶ Damana Iosua i ga vatur vake nam ra gunan parika, a gunan na lualuana, ma ra papar Negeb parika, ma ra gunan Gosen, ma ra male, ma ra tamataman Araba, ma ra gunan i lualuana kai Israel, ma ra male tana, ¹⁷ papa aro ra luana Kalak nina i tutua uro Seir, ma i tuk tar Baal-Gad ta ra male kai Lebanon ta ra bit a luana Kermon; ma i ga kinim pa kadia lavur king par, ma i ga ubu doko diat. ¹⁸ Ma mangoro na bung Iosua i ga varubu ma nam ra lavur king. ¹⁹ Pa ta pia na pal ba i ga pir bat ra tarai Israel, ia kaka ra tarai Kivi nina dia ga ki Gibeon; dia ga uvua pa diat par ta ra vinarubu. ²⁰ Tago ra Luluai i ga vadekdek ra bala i diat upi diat a varubu ma ra tarai Israel, upi na nila vakakit vue diat, upi koko da mari diat, ba na nila vue ke diat, da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses.

²¹ Ma ta nam ra kilala Iosua i ga vana ma i ga li vue ra tarai Anak ta ra lualuana, ma aro Kebron, ma aro Debir, ma aro Anab, ma ta ra lualuana Iuda par; ma ta ra lualuana Israel par; Iosua i ga nila vakakit vue diat ma kadia lavur pia na pal. ²² Ma pa ta tutana Anak i ga ki mulai ta ra gunan kai ra tarai Israel; ia kaka ta umana dia ga ki Gasa, ma Gat, ma Asdod. ²³ Damana Iosua i ga uvua pa ra gunan parika varogop ma ra

lavur magit ra Luluai i ga tatike tai Moses; ma Iosua i ga tibe tar ia ta ra tarai Israel upi diat a kale pa ia, da ra tiniba ure kadia lavur vuna tarai tikitikai. Ma ra gunan i ga ngo kan ra vinarubu.

12

Ra umana king nina ba Moses i ga ubu diat

¹ Ma go diat ra umana king kai ra gunan nina ba ra tarai Israel dia ga ubu diat, ma dia ga kale pa kadia gunan ta ra papar a Iordan maro ta ra papar a keake i vana rikai tana, papa ta ra male Amon, ma i tuk tar ta ra luana Kermon, ma ra tamataman Araba parika ta ra papar a taur: ² Sikon ra king kai ra tarai Amor, nina i ga ki Kesbon, ma i ga varkurai papa aro Aroer nina i ki ta ra papar a male Amon, ma ra pia na pal i ki livuan ta ra male, tuk tar ta ra tava alir Iabok, a langun kai ra tarai Amon, a papar tai Gilead nam, ³ ma ra tamataman Araba tuk tar ta ra tava kikil Kinerot ta ra papar a taur, ma tuk tar ta ra ta ta ra tamataman Araba, a Ta Mat iat, ta ra papar a taur, ta ra nga i vana uro Bet-Iesimot, ma ta ra papar a taubar tuk tar ta ra bit a lualuana Pisga; ⁴ ma ra langlangun kai Og ra king Basan, nina i ga ki valili ta ra tarai Repaim, ma i ga ki Astarot ma Edrei, ⁵ ma i ga varkurai ta ra luana Kermon, ma aro Saleka, ma ta ra gunan Basan par tuk tar ta ra langun kai ra tarai Gesur ma ra tarai Makat, ma ra papar tai Gilead tuk tar ta ra langun kai Sikon ra king Kesbon. ⁶ Moses ra tultul kai ra Luluai ma ra tarai Israel dia ga ubu diat, ma Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tul tar ia ta ra vuna tarai Ruben ma ra vuna tarai Gad ma ra ngungu vuna tarai Manase upi diat a kale pa ia.

Ra umana king nina ba Iosua i ga ubu diat

⁷ Ma go diat ra umana king kai ra gunan nina ba Iosua ma ra tarai Israel dia ga ubu diat maro ta ra

Iordan ta ra papar a taoai, papa aro Baal-Gad ta ra male kai Lebanon tuk tar ra luana Kalak nina i tutua urama Seir, (ma Iosua i ga tibe tar ia ta ra umana vuna tarai Israel upi diat a kale pa ia da kadia tiniba tikatikai, ⁸ ta ra lualuana, ta ra umana male, ta ra tamataman Araba, ta ra lavur papar a luana, ta ra bil, ma ta ra papar Negeb, a gunan kai ra tarai Ket, ra tarai Amor, ra tara Kanaan ra tarai Peres, ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus): ⁹ a king Ieriko, tikai; a king Ai, maravai Betel, tikai; ¹⁰ a king Ierusalem, tikai; a king Kebron, tikai; ¹¹ a king Iarmut, tikai; a king Lakis, tikai; ¹² a king Eglon, tikai; a king Geser, tikai; ¹³ a king Debir, tikai; a king Geder, tikai; ¹⁴ a king Korma, tikai; a king Arad, tikai; ¹⁵ a king Libna, tikai; a king Adulam, tikai; ¹⁶ a king Makeda, tikai; a king Betel, tikai; ¹⁷ a king Tapua, tikai; a king Keper, tikai; ¹⁸ a king Apek, tikai; a king Lasaron, tikai; ¹⁹ a king Madon, tikai; a king Kasor, tikai; ²⁰ a king Simron-Meron, tikai; a king Aksap, tikai; ²¹ a king Tanak, tikai; a king Megido, tikai; ²² a king Kedes, tikai; a king Iokneam aro Karmel, tikai; ²³ a king Dor ta ra luana Dor, tikai; a king Goim aro Galilaia, tikai; ²⁴ a king Tirsa, tikai; diat parika, a utul a vinun ma tika na king.

13

A gunan i tur valili boko

¹ Ma go Iosua i ga manga patuana ma i ga laun vue mangoro na kilala; ma ra Luluai i ga biti tana: U tar manga patuana, ma i tar peal kaum kilala na nilaun, ma a ngala na gunan i tur valili boko upi avat a kale.

² Go ia ra gunan i tur valili boko:

A langlangun par kai ra tarai Pilistia, ma ra langun kai ra tarai Gesur par, ³ (papa aro ra Sikor nina i alir ta ra luaina mata i Aigipto, ma tuk tar ta ra langun Ekron ta ra papar a labur, di vatang ia ba kai ra tarai Kanaan; ra ilima na luluai kai ra tarai Pilistia, diat maro Gasa, Asdod, Askelon, Gat,

ma Ekron;) ma ra langun kai ra tarai Ava, ⁴ ta ra papar a taubar, a gunan par kai ra tarai Kanaan, ma Meara kai ra tarai Sidon, tuk tar aro Apek ta ra langun kai ra tarai Amor, ⁵ ma ra gunan kai ra tarai Gebal, ma Lebanon parika, ta ra papar a keake i vana rikai tana, papa aro Baal-Gad ta ra bit a luana Kermon ma tuk tar ta ra langun Kamat, ⁶ ra tarai par ta ra lualuana papa aro Lebanon ma tuk tar aro Misrepot-Maim, a tarai Sidon par; ina korot vue diat ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma una tibe tar ra gunan ta ra tarai Israel ma ra padapadailam upi diat a kale, da iau ga ve u. ⁷ Io, una tibe go ra gunan ta ra lavuvat na vuna tarai upi diat a kale, ma ta ra ngungu vuna tarai Manase bula.

A pakana gunan nina ba Ruben, Gad ma ra ngungu tarai Manase dia kale pa ia

⁸ A vuna tarai Ruben ma ra vuna tarai Gad dia ga kale pa ra gunan varurung ma ta ra ngungu ta ra vuna tarai Manase, nam ba Moses i ga tul tar ia ta diat ta ra papar a Iordan maro ba ra keake i vana rikai tana, varogop Moses ra tultul kai ra Luluai i ga kure tar ia ta diat: ⁹ papa aro Aroer nina i ki ta ra papar a male Amon,, ma ra pia na pal livuan ta ra male, ma ra tamataman Medeba tuk tar aro Dibon; ¹⁰ mara lavur pia na pal kai Sikon ra king kai ra tarai Amor, nina i ga varkurai aro Kesbon, tuk tar ta ra langun kai ra tarai Amon; ¹¹ ma Gilead, ma ra langun kai ra tarai Gesur ma Makat, ma ra luana Kermon par, ma ra gunan Basan tuk tar uro Saleka; ¹² a gunan par kai Og aro Basan, nina i ga varkurai aro Astarot ma Edrei, (ia ka i ga ki valili ta ra tarai Repaim); tago Moses i ga ubu diat ma i ga korot vue diat. ¹³ Ma ra tarai Israel pa dia ga korot vue ra tarai Gesur ma ra tarai Makat; a tarai Gesur ma ra tarai Makat dia ki livuan ta ra tarai Israel tuk tar ta go ra bung.

¹⁴ Ia kaka ra vuna tarai Levi pa i ga tul tar ta gunan ta diat upi diat a kale; a tinabar ika di tuntun tar ia ma ra iap tadav ra Luluai ra God kai Israel nam uka kadia tiniba, da i ga ve diat.

¹⁵ Ma Moses i ga tabar ra vuna tarai Ruben varogop ma kadia lavur apik na tarai. ¹⁶ Ma kadia langun i ga tur pa ia papa aro Aroer nina i ki ta ra papar a male Amon, ma ra pia na pal i ki livuan ta ra male, ma ra tamataman par maravai Medeba; ¹⁷ Kesbon ma kana lavur pia na pal ta ra gunan i tamataman; Dibon, ma Bamot-Baal, ma Bet-Baal-Meon, ¹⁸ ma Iasa, ma Kedemot, ma Mepat, ¹⁹ ma Kiriataim, ma Sibma, ma Seret-Sakar ta ra luana kai ra male, ²⁰ ma Bet-Peor, ma ra papar a luana Pisga, ma Bet-Iesimot, ²¹ ma ra lavur pia na pal ta ra gunan i tamataman, ma ra gunan kai Sikon ra king kai ra tarai Amor, nina i ga varkurai aro Kesbon, nina Moses i ga ub ia, diat varurung ma ra umana luluai Midian, Evi, Rekem, Sur, Kur ma Reba, a umana luluai kai Sikon nina dia ga ki ta nam ra gunan. ²² A tarai Israel dia ga doko bula Balam natu i Beor a tena papait ma ra pakat na vinarubu, varurung ma ta ra umana dia ga doko diat. ²³ Ma ra Iordan ia ra langun kai ra tarai Ruben ma ra gunan i maravai tana. Go ra gunan ia ra tiniba kai ra tarai Ruben da kadia lavur apik na tarai, a lavur pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

²⁴ Ma Moses i ga tabar ra vuna tarai Gad, ra umana bul mur tai Gad, varogop ma kadia lavur apik na tarai. ²⁵ Ma kadia langun Iaser ma ra lavur pia na pal Gilead, ma ra ngungu ta ra gunan kai ra tarai Amon, tuk tar uro Aroer nina i ki ta ra luaina mata i Raba, ²⁶ ma papa aro Kesbon tuk tar uro Ramat-Mispe ma Betonim, ma papa aro Makanaim tuk tar ta ra langun Debir, ²⁷ ma ta ra male, Bet-Aram, Bet-Nimra, Sukot, ma Sapon, nina dia ki valili ta ra gunan kai Sikon ra king Kesbon, a Iordan ia ra langun tana, ma i tuk tar

ta ra tava kikil Kineret ta ra papar a Iordan maro ta ra matana taur. ²⁸ Go ia ra tiniba kai ra tarai Gad da kadia lavur apik na tarai, a lavur pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

²⁹ Ma Moses i ga tabar ra ngungu vuna tarai Manase; a ngungu ta ra vuna tarai Manase dia ga kale varogop ma kadia umana apik na tarai. ³⁰ Ma kadia langun i ga tur pa ia aro Makanaim, Basan parika, a gunan par kai Og ra king Basan, ma ra lavur pia na pal kai Iair nina dia tur ta ra gunan Basan, laptikai na vinun na pia na pal, ³¹ ma ra ngungu tai Gilead, ma Astarot ma Edrei, a ura pia na pal ta ra gunan kai Og aro Basan; di ga tul tar go diat ta ra tarai Makir natu i Manase, ure ra tarai Makir nam ra ngungu vuna tarai, varogop ma kadia umana apik na tarai.

³² Go ia ra umana pakana nina Moses i ga tibe diat ta ra tamataman Moab, ta ra papar a Iordan maro, ta ra papar a taur tai Ieriko. ³³ Ma Moses pa i ga tibe ra vuna tarai Levi ma ta pakana, tago ra Luluai ra God kai Israel ia iat kadia tiniba, da i ga ve diat.

14

Di padapadailam upi ra umana tiniba ta ra gunan Kanaan

¹ Ma ra tarai Israel dia ga kale go ra umana tiniba ta ra gunan Kanaan, nina ba Eleasar ra tena tinabar, ma Iosua natu i Nun, ma ra umana lualua na apik na tarai ta ra umana vuna tarai Israel, dia ga tibe diat me. ² Dia ga padapadailam upi ra umana tiniba, da ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses ure ra lavuvat ma a ngungu vuna tarai. ³ Tago Moses i ga tibe ra ura vuna tarai ma a ngungu ma ra gunan ta ra papar a Iordan maro; ma pa i ga tul tar ta tiniba pire diat ta ra tarai Levi. ⁴ Tago ra lavur natu i Iosep a ura vuna tarai diat, Manase ma Ephraim; ma pa di ga tibe tar ta pakana ta ra gunan ta ra tarai Levi, ia kaka ta umana pia

na pal upi diat a ki tana, ma ra pia na vura ure kadia lavur vavaguai ma ure kadia tabarikik. ⁵ Da ra Luluai i ga vartuluai pire Moses, damana ra tarai Israel dia ga pait ia, ma dia ga tibe varbaiane ra gunan.

Di tul tar Kebron tai Kaleb

⁶ Ma ra tarai Iuda dia ga vana tadav Iosua aro Gilgal; ma Kaleb natu i Iepune ra te Kenis i ga biti tana: U nunure ra magit ra Luluai i ga tatike tai Moses ra tutana kai God ure dor, ure iau ma ure u, aro Kades-Barnea. ⁷ Iau ga laun pa a ivat na vinun na kilala ba Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tulue iau maro Kades-Barnea upi ina gire vakilang ra gunan; ma iau ga varvai pirana da ra balagu i ga vateten iau. ⁸ A dovotina ra umana turagu ave ga varagur ma diat dia ga vabilua ra nuknuk i ra tarai, ina iau, iau ga mur tuna ra Luluai kaugu God. ⁹ Ma Moses i ga vavalima ta nam ra bung, ma i ga biti: A gunan u tar rua ia ma ra kakim, kaum iat ma kai ra umana natum vatikai, tago u tar mur tuna ra Luluai kaugu God. ¹⁰ Ma gire, ra Luluai i tar valolovina kaugu nilaun, da i ga biti, ma i tar ivat na vinun ma a ilima na kilala taun ra bung ba ra Luluai i ga tatike go ra tinata pire Moses, ba Israel i ga vanavana ta ra bil; ma ea, iau tar laun vue lavutul na vinun ma a ilima na kilakilala gori. ¹¹ Ma go ieri iau ongor boko varogop ra bung ba Moses i ga tulue iau; a dekdekigu i varogop uka, ma i tale iau ra vinarubu, ma ra nirop ma ra niolo. ¹² Io, boina ba una tul tar go ra lualuana tagu, nina ba ra Luluai i ga varvai ure ta nam ra bung; tago u ga valongore ta nam ra bung ba ra tarai Anak dia ki tana, ma ba ra umana pia na pal dia ngala ma di liplip bat diat; kan ra Luluai na maravut iau, ma ina korot vue diat, da ra Luluai i ga tatike.

¹³ Ma Iosua i ga tata vadoane; ma i ga tul tar Kebron tai Kaleb natu i Iepune upi kana tiniba vatikai.

¹⁴ Kari Kaleb natu i Iepune a te Kenis

i ga kale Kebron tuk tar ta go ra bung, tago i ga mur tuna ra Luluai ra God kai Israel. ¹⁵ Ma amana di ga vatang Kebron ba Kiriath-Arba; ma Arba ia ra ngala na tutana ta ra tarai Anak par. Ma ra gunan i ga ngo kan ra vinarubu.

15

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Iuda

¹ Ma ra tiniba di ga padapadailam pa ia ba kai ra vuna tarai Iuda, da kadia umana apik na tarai, i ga tuk tar ta ra langun Edom, tuk tar ta ra bil Sin ta ra papar a taubar aro iat. ² Ma kadia langun ta ra taubar i ga tur pa ia ta ra ngu na Ta Mat aro iat, ta ra tungunana ta ra papar a. taubar, ³ ma i vana tuk tar ta ra tututua Akrabim, ma i bolo uro Sin, ma i tutua ta ra papar a taubar tai Kades-Barnea, ma i alalu Kesron, ma i vana tadav Adar, ma i vana likun uro Karka, ⁴ ma i vana mulai Asmon, ma i irop ta ra tava alir Aigipto, ma ra ta ia ra mutuai ra langun. Go kavava langun ta ra papar a taubar. ⁵ Ma ra langun ta ra papar a taur ia ra Ta Mat, tuk tar ta ra pakana ra Iordan i alir gumu tana. Ma ra langun ta ra papar a labur i ga tur pa ia ta ra tungunana kai ra ta pire ra pakana ra Iordan i alir gumu tana; ⁶ ma ra langun i vana urama Bet-Kogla, ma i bolo ta ra papar a labur tai Bet-Araba; ma ra langun i vana urama tadav ra vat kai Boan natu i Ruben; ⁷ ma ra langun i vana urama Debir maro ra male Akor, ma uro ra papar a labur, ma i lingan upi Gilgal pire ra tututua Adumim, nina i maravai ra tava alir ta ra papar a taubar tana; ma ra langun i vana tadav ra tava En-Semes, ma i tuk tar En-Rogel; ⁸ ma ra langun i mur ra male kai natu i Inom ma i vana tadav ra papar kai ra tarai Iebus ta ra taubar (Ierusalem nam); ma ra langun i tutua ta ra ul a luana nina i tur ta ra luaina mata i ra male Inom ta ra taoai, ma i varkuvo ta ra papar a labur ma ra mutuai ra male Repaim; ⁹ ma di ga kure ra langun

ba na vana marama ra ul a luana tadav ra mata na tava Neptoa, ma na vana rikai pire ra umana pia na pal ta ra luana Epron; ma ra langun i vana tadav Bala (Kiriati-Iearim nam);¹⁰ ma ra langun i vana likun mara Bala ma i mur ra matana taoai tuk tar ta ra luana Seir, ma i bolo tadav ra papar a luana Iearim ta ra papar a labur (Kesalon nam), ma i kuba tadav Bet-Semes, ma i vana pakit Timna;¹¹ ma ra langun i vana rikai upi ra matana labur tuk tar ta ra luana Ekron, ma i vana Sikeron, ma i bolo tadav ra luana Bala, ma i vana rikai aro Iabnel; damana ra ta ia ra mutuai ra langun.¹² Ma ra ngala na ta ma ra valian ia ra langun ta ra papar a taoai. Go ia ra langun kikir ra tarai Iuda, da kadia lavur apik na tarai.

Kaleb i uvua pa Kebron dir ma Debir
(Vark 1:11-15)

¹³ Ma i ga tul tar ra pakana tai Kaleb natu i Iepune livuan ta ra tarai Iuda, da ra vartuluai kai ra Luluai tadav Iosua, Kiriati-Arba nina ba Kebron, (Arba ia ra tama i Anak).¹⁴ Kaleb i ga korot vue ra utul a natu i Anak tana, Sesai, Akiman ma Talmi, a utul a natu i Anak.¹⁵ Ma i ga vana urama pi na varubu ma ra tarai Debir; ma lua di ga vatang Debir ba Kiriati-Seper.¹⁶ Ma Kaleb i ga biti: Nina ba na ubu Kiriati-Seper ma na uvua pa ia, ina tul tar natugu Aksa tana upi dir a taulai.¹⁷ Ma Otniel natu i Kenas tura i Kaleb i ga uvua pa ia; ma i ga tul tar natuna Aksa tana upi dir a taulai.¹⁸ Ma ba i ga vana pirana, Aksa i ga vo pa ia pi na lul ta gunan na uma tai tamana; ma Aksa i ga irop kan kana as, ma Kaleb i ga tir ia: U mainge ra ava?¹⁹ Ma i ga biti tana: Una tul tar ta vartabar piragu; tago u tar vaki iau ta ra papar Negeb, i boina una tabar iau bula ma ta umana mata na tava. Ma i ga tabar ia ma ta umana mata na tava arama ma ta umana ta ra male bula.

A umana pia na pal Iuda

²⁰ Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Iuda vardada ma kadia umana apik na tarai.

²¹ Ra umana pia na pal kai ra vuna tarai Iuda ta ra papar Negeb ta ra langun aro iat Edom, go diat: Kabsel, Eder, Iagur,²² Kina, Dimona, Adada,²³ Kedes, Kasor, Itnan,²⁴ Sip, Telem, Bealot,²⁵ Kasor-Kadata, Keriot-Kesron (Kasor nam),²⁶ Amam, Sema, Molada,²⁷ Kasar-Gada, Kesmon, Bet-Pelet,²⁸ Kasar-Sual, Ber-Seba, Bisotia,²⁹ Bala, Im, Esem,³⁰ Eltolad, Kesil, Korma,³¹ Siklag, Madmana, Sansana,³² Lebaot, Silkim, Ain, ma Rimon; diat par a ura vinun ma lavuvat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

³³ Ta ra gunan i tamataman: Estaol, Sora, Asna,³⁴ Sanoa, En-Ganim, Tapua, Enam,³⁵ Iarmut, Adulam, Soko, Aseka,³⁶ Saraim, Aditaim, Geder, ma Gederotaim; diat par a vinun ma a ivat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

³⁷ Senan, Kadasa, Migdal-Gad,³⁸ Dilan, Mispa, Ioktel,³⁹ Lakis, Boskar, Eglon,⁴⁰ Kabon, Laman, Kitlis,⁴¹ Gederot, Bet-Dagon, Nama, ma Makeda; a vinun ma laptikai na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁴² Libna, Eter, Asan,⁴³ Ipta, Asna, Nesib,⁴⁴ Keila, Aksib, ma Maresa; lavuvat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁴⁵ Ekron ma kana lavur pia na pal ma kana lavur gunan ik;⁴⁶ ma papa aro Ekron tuk tar ta ra ta, diat par dia tur maravai ta ra langun Asdod, ma kadia lavur gunan ik.

⁴⁷ Asdod, kana lavur pia na pal ma kana lavur gunan ik; Gasa, kana lavur pia na pal ma kana lavur gunan ik; tuk tar ta ra tava alir Aigipto, ma ra valian ta ra ngala na ta.

⁴⁸ Ma ta ra gunan i lualuana: Samir, Iatir, Soko,⁴⁹ Dana, Kiriati-Sana (Debir nam),⁵⁰ Anab, Estemo, Anim,⁵¹ Gosen, Kolon, ma Gilo; a vinun ma tika na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁵² Arab, Duma, Esan, ⁵³ Ianim, Bet-Tapua, Apeka, ⁵⁴ Kumta, Kiriati-Arba (Kebron nam), ma Sior; lavuvat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁵⁵ Maon, Karmel, Sip, Iuta, ⁵⁶ Iesrel, Iokdeam, Sanoa, ⁵⁷ Kain, Gibeaa, ma Timna; a vinun na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁵⁸ Kalkul, Bet-Sur, Gedor, ⁵⁹ Marat, Bet-Anot, ma Eltekon; laptikai na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁶⁰ Kiriati-Baal (Kiriati-Iearim nam) ma Raba; a ura pia na pal ma kadir lavur gunan ik.

⁶¹ Ta ra bil: Bet-Araba, Midin, Sekaka, ⁶² Nibsan, ra pia na pal na Solt, ma En-Gedi; laptikai na pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

⁶³ Ma pa i ga tale ra tarai Iuda upi diat a korot vairop vue ra tarai Iebus nina dia ki Ierusalem; ma ra tarai Iebus dia ki varurung ma ra tarai Iuda aro Ierusalem, ma i tuk tar ta ra bung gori.

16

A pakana gunan di tibe pire ra vuna tarai Epraim ma ra vuna tarai Manase

¹ Ma ra tiniba di ga padapadailam pa ia ba kai ra tarai Iosep, i ga tur pa ia ta ra Iordan aro Ieriko, ta ra tava kai Ieriko ta ra papar a taur, ma i vana ta ra bil nina i tur pa ia aro Ieriko ma i alalu ta ra gunan i lualuana upi na tadav Betel; ² ma i vana rikai maro Betel ma i tadav Lus, ma i bolo tadav ra langun kai ra tarai Ark ma i tuk aro Atarot; ³ ma i kuba mur ra matana taoai ma i tadav ra langun kai ra tarai Iaplet, ma i tuk tar ta ra langun Bet-Koron nina i ki ara, ma i tadav Geser, ma i tuk tar ta ra ta.

⁴ Ma ra umana natu i Iosep, a tarai Manase ma Epraim dia ga kale kadia tiniba.

⁵ Ma ra langun kai ra tarai Epraim varogop ma kadia lavur apik na tarai i ga dari: a langun ure kadia tiniba ta ra papar a taur i ga tur pa ia

aro Atarot-Adar ma i ga tuk tar Bet-Koron nina i ki arama; ⁶ ma ra langun i vana rikai upi ra taoai maravai Mikmetat ta ra papar a labur; ma ra langun i vana likun ma i mur ra matana taur ma i tadav Tanat-Silo, ma i pakit Ianoa ta ra papar a taur tana; ⁷ ma maro Ianoa i kuba ura Atarot ma Nara, ma i tuk tar uro Ieriko, ma i vana rikai ta ra Iordan. ⁸ Maro Tapua ra langun i mur ra matana taoai tadav ra tava alir Kana, ma ra ta a mutuaina. Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Epraim varogop ma kadia lavur apik na tarai, ⁹ varurung ma ra umana pia na pal nina di ga tibe vaire diat upi kai ra tarai Epraim livuan ta ra tiniba kai ra tarai Manase, a lavur pia na pal ma kadia lavur gunan ik. ¹⁰ Ma pa dia ga korot vue ra tarai Kanaan nina dia ga ki Geser; a tarai Kanaan dia ki livuan ta ra tarai Epraim tuk tar ta ra bung gori, ma dia ki na tultul uka.

17

¹ Ma di ga padapadailam pa ra tiniba ba kai ra vuna tarai Manase, tago ia ra luaina kai Iosep. Ma Makir ra luaina kai Manase ia ra tama i Gilead; ma di ga tul tar Gilead ma Basan tana, tago ia ra tena vinarubu. ² Ma di ga padapadailam pa ra tiniba ba kai ra ngungu tarai Manase nina i tur valili, varogop ma kadia lavur apik na tarai, kai ra tarai Abieser, ma kai ra tarai Kelek, ma kai ra tarai Asriel, ma kai ra tarai Sekem, ma kai ra tarai Keper, ma kai ra tarai Semida; go diat a umana bul tutana kai Manase natu i Iosep varogop ma kadia lavur apik na tarai. ³ Ma Selopekad natu i Keper natu i Gilead, natu i Makir natu i Manase, pa ka.na ta bul tutana, a umana bul vavina ka; ma go ia ra iang i kana umana bul vavina: Mala, Noa, Kogla, Milka ma Tirsa. ⁴ Ma dia ga vana tadav Eleasar ra tena tinabar, ma tadav Iosua natu i Nun, ma tadav ra umana luluai, ma dia ga biti: A Luluai i ga vartuluai pire Moses upi na tibe avet ma ta gunan livuan ta ra umana tai

vevet; io, varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai, i ga tul tar ra tiniba ta diat livuan ta ra umana tama i diat. ⁵ Ma damana i ga vinun na tiniba kai Manase, ma ra gunan Gilead ma Basan ta ra papar a Iordan maro, ⁶ tago ra umana natu i Manase, a umana vavina, dia ga kale tika na tiniba varurung ma kana umana bul tutana; ma ra umana natu i Manase dia ga ki valili, dia ga kale pa ra gunan Gilead.

⁷ Ma ra langun kai Manase i ga tur pa ia aro Aser ma i tuk uro Mikmetat nina i tur ta ra luaina mata i Sekem; ma ra langun i bolo ta ra papar a lima tuna tadav ra tarai dia ki En-Tapua. ⁸ Manase i ga vatur vake ra gunan Tapua, ma ra pia na pal Tapua ta ra langun Manase kai ra tarai Epraim. ⁹ Ma ra langun i kuba tadav ra tava alir Kana, ta ra papar a taubar tana; go ra umana pia na pal kai Epraim livuan ta ra umana pia na pal Manase; ma ra langun kai Manase i mur ra tava alir, ta ra papar a labur tana, ma ra ta ia ra mutuaina; ¹⁰ a papar a taubar kai Epraim, ma ra papar a labur kai Manase, ma ra ta kana langun; ma dir varlangunai ma Aser ta ra papar a labur, ma ta ra papar a taur dir varlangunai ma Isakar. ¹¹ Ma Manase i ga vatur vake ta umana pia na pal pire ra tarai Isakar ma Aser; Bet-Sean ma kana lavur pia na pal, Ibleam ma kana lavur pia na pal, ma ra tarai Dor ma kana lavur pia na pal, ma ra tarai En-Dor ma kana lavur pia na pal, ma ra tarai Tanak ma kana lavur pia na pal, ma ra tarai Megido ma kana lavur pia na pal, ta ra utul a buana. ¹² Ma ra tarai Manase dia ga mama korot vue ra tarai ta nam ra umana pia na pal; a tarai Kanaan dia ga ki ka ta nam ra gunan. ¹³ Ma ba ra tarai Israel dia ga ongor, dia ga kure tar ra papalum ta ra tarai Kanaan, ma pa dia ga korot vakakit vue diat.

¹⁴ Ma ra vuna tarai kai Iosep i ga tata pire Iosua, ma i ga biti dari: Ta ra ava u ga tul tar ika ta kopono

tiniba ma ta kopono langun tagu pi ina kale, tago iau a ngala na tarai ma ra Luluai i tar vadoane iau tuk tar ta ra bung gori? ¹⁵ Ma Iosua i ga biti tana: Ba u a ngala na tarai, una vana uria ra lokalokor ma una raraut ta ra gunan kai ra tarai Peres ma ra tarai Repaim, tago ra gunan i lualuana kai Epraim i vaim bat u. ¹⁶ Ma ra umana natu i Iosep dia ga biti: Ra gunan i lualuana pa i ngala ure avet; ma ra tarai Kanaan nina dia ki ta ra gunan i male dia vung ra kiki na vinavana na palariam ure ra vinarubu, diat par dia ki Bet-Sean ma kana lavur pia na pal ma diat dia ki ta ra male Iesrel. ¹⁷ Ma Iosua i ga ve ra kuba i Iosep, a tarai Epraim ma Manase, dari: U a ngala na tarai, ma i ngala ra dekdekim, koko una vatur vake ke ta kopono tiniba; ¹⁸ a gunan i lualuana kaum iat; a dovotina i lokalokor, ma una raut ia ka ma una vatur vake tuk tar ta ra langun tana aro iat; ma ba ra tarai Kanaan dia vatur vake ra umana kiki na vinavana na palariam, ma ba dia ongor, una korot vue ke diat.

18

Di tibe ra gunan aro Silo

¹ Ma ra tarai Israel par dia ga ki varurung aro Silo, ma dia ga vatur ra pal na varbarat ie; ma dia ga tar uviala pa ra gunan.

² Ma lavurua na vuna tarai boko pire ra tarai Israel ba pa di ga tibe tar boko ta pakana ta diat. ³ Ma Iosua i ga biti ta ra tarai Israel dari: Aivia ra bung ava vavuan boko upi avat a ongor pa ra gunan nina ra Luluai ra God kai ra umana tama i vavat i ga tul tar ia ta vavat? ⁴ Avat a pilak tar ta ututul a tutana ure tikitika na vuna tarai, ma ina tulue diat upi diat a vana ma diat a valivute ra gunan, ma diat a tumu ra lavur magit ure varogop ma kadia lavur kakalai; ma diat a talil mulai tadav iau. ⁵ Ma diat a tibe upi na lavurua na pakana; Iuda na ki vatikai ta kana langun ta ra papar a taubar, ma diat ta ra kuba i Iosep diat a ki vatikai ta kadia

langun ta ra papar a labur. ⁶ Ma avat a tumu ra varvai ure ra lavurua na tiniba ta ra gunan, ma avat a kap ra varvai uti piragu; ma ina pada-padailam upi kavava tiniba ati ta ra luaina mata i ra Luluai kada God. ⁷ Ma ra tarai Levi pa dia vatur vake ta tiniba pire vavat, tago ra papalum na tena tinabar kai ra Luluai kadia tiniba; ma Gad ma Ruben ma ra ngungu vuna tarai Manase dia tar alube pa kadia tiniba ta ra papar a Iordan maro ta ra matana taur; nina ba Moses ra tultul kai ra. Luluai i ga tul tar ia ta diat.

⁸ Ma ra tarai dia ga tut, ma dia ga vana; ma Iosua i ga vartuluai pire diat dia ga vana upi diat a tumu ra varvai ure ra gunan, ma i ga biti dari: Avat a vana, avat a valivute ra gunan, avat a tumu vake ra varvai ure, ma avat a talil mulai piragu, ma ina padapadailam ure avat ati Silo ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁹ Ma ra tarai dia ga vana ma dia ga valivute ra gunan, ma dia ga tumu vake ra varvai ure ra lavur pia na pal tana tai tika na buk, lavurua na tiniba tana, ma dia ga lilikun mulai tadav Iosua ta ra gunan Silo.

¹⁰ Ma Iosua i ga padapadailam ure diat aro Silo ta ra luaina mata i ra Luluai; ma Iosua i ga tibe tar ra gunan ta ra tarai Israel abara, varogop ma kadia lavur tiniba.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Benjamin

¹¹ Ma dia ga padapadailam pa ra tiniba kai ra tarai Benjamin varogop ma kadia lavur apik na tarai, ma di ga tibe diat ma ra langun livuan ta ra tarai Iuda ma ra tarai Iosep. ¹² Ma kadia langun ta ra papar a labur i ga tur pa ia ta ra Iordan. ma i tutua ta ra ul a luana maravai Ieriko ta ra papar a labur tana, ma i bolo ta ra gunan i lualuana upi ra matana taoai, ma ra mutuaina ra bil Bet-Aven. ¹³ Ma ra langun i vana maro upi Lus tadav ra luana Lus (Betel nam), ma i mur ra matana taubar; ma ra langun i kuba tadav Atarot-Adar, i pakit ra luana i ki ta ra papar a taubar tai Bet-Koron

nina i ki ara. ¹⁴ Ma ra langun i vana likun ta ra papar a taoai ma i mur ra matana taubar, i tur pa ia ta ra luana i ki maravai Bet-Koron ma i vana upi ra papar a taubar; ma i tuk uro Kiriati-Baal (Kiriati-Iearim nam), a pia na pal kai ra tarai Iuda; go ia ra langun ta ra papar a taoai. ¹⁵ Ma ra langun ta ra papar a taubar i tur pa ia aro iat ra mutuai ra langun Kiriati-Iearim, ma i mur ra matana taoai, ma i tuk tar ta ra mata na tava Neptoa; ¹⁶ ma ra langun i kuba tuk tar ta ra mutuai ra luana i tur pire ra male kai natu i Inom, nina i ki ta ra male Repaim ta ra papar a labur; ma i vana ur ta ra male kai Inom ta ra papar a taubar ta ra luana kai ra tarai Iebus, ma i kuba tadav En-Rogel; ¹⁷ ma i mur ra matana labur, ma i vana rikai pire En-Semes, ma i vana rikai Gelilot nina dir tur vartalai ma ra tututua Adumim; ma i vana ur tadav ra vat kai Boan natu i Ruben; ¹⁸ ma i vana bolo upi ra papar a lualuana ta ra papar a labur ta ra male Araba, ma i kuba tadav ra male Araba; ¹⁹ ma ra langun i bolo maravai Bet-Kogla ta ra papar a labur tana, ma ra langun i tuk tar ta ra tungunana ta ra papar a labur ta ra Ta Mat, ta ra tukuna Iordan ta ra papar a taubar; go ia ra langun ta ra papar a taubar. ²⁰ Ma ra Iordan ia ra langun ta ra papar a taur. Go ia ra tiniba kai ra tarai Benjamin, ma ra langun kikil ia, varogop ma kadia lavur apik na tarai.

²¹ Ma ra lavur pia na pal kai ra vuna tarai Benjamin varogop ma kadia lavur apik na tarai, go diat: Ieriko, Bet-Kogla, Emek-Kesis, ²² Bet-Araba, Semaraim, Betel, ²³ Avim, Para, Opra, ²⁴ Keper-Amoni, Opni, ma Geba; a vinun ma a ura pia na pal ma kadia lavur gunan ik; ²⁵ Gibeon, Rama, Berot, ²⁶ Misper, Kepira, Mosa, ²⁷ Rekem, Irpel, Tarala, ²⁸ Sela, Elep, Iebus (Ierusalem nam), Gibeat, ma Kiriati; a vinun ma a ivat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik. Go ia ra tiniba kai ra tarai Benjamin varogop ma kadia lavur apik na tarai.

19

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Simeon

¹ Ma di ga padapadailam pa ra vauruana tiniba ba kai Simeon, a ba kai ra vuna tarai Simeon varogop ma kadia lavur apik na tarai; ma kadia tiniba i ga tur livuan ta ra tiniba kai ra tarai Iuda. ² Ma kadia tiniba i dari: Ber-Seba, Seba, Molada, ³ Kasar-Sual, Bala, Esem, ⁴ Eltolad, Betul, Korma, ⁵ Siklag, Bet-Markabot, Kasar-Susa, ⁶ Bet-Lebaot, ma Saruken; a vinun ma a utul a pia na pal ma kadia lavur gunan ik; ⁷ Ain, Rimon, Eter, ma Asan; a ivat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik; ⁸ ma ra lavur gunan dia tur kikil go ra lavur pia na pal tuk tar Balat-Ber, Rama ta ra papar Negeb. Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Simeon varogop ma kadia lavur apik na tarai. ⁹ Ra tarai Simeon dia ga vatur vake ra tiniba ta ra langun kai ra tarai Iuda; tago ra pakana kai ra tarai Iuda i ga manga ngala ure diat, damana ra tarai Simeon dia ga vatur vake ta gunan livuan ta kadia tiniba.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Sebulun

¹⁰ Ma di ga padapadailam pa ra vautuluna tiniba ba kai ra tarai Sebulun varogop ma kadia lavur apik na tarai; ma ra langun ta kadia tiniba i tuk aro Sarid; ¹¹ ma kadia langun i ga vana urama ta ra matana taoai, ma i tuk tar Marala, ma i tadav Dabeset; ma i tuk tar ta ra tava alir ta ra luaina mata i Iokneam; ¹² ma i vana likun maro Sarid, ma i mur ra matana taur upi ra vanavana rikai kai ra keake, ma i tadav ra langun kai Kislot-Tabor, ma i vana uro Daberat, ma i tutua urama Iapia; ¹³ ma papa aro i bolo upi ra papar a taur tuk tar Gat-Keper, tadav Et-Kasin, ma i vana rikai Rimon ma i vila likun uro Nea; ¹⁴ ma ra langun i vana likun tana ta ra papar a labur tadav Kanaton; ma i tuk tar ta ra male Iptakel; ¹⁵ ma Katat, Nalal, Simron, Idala, ma Bet-Lekem; a vinun ma a ura pia na pal

ma kadia lavur gunan ik. ¹⁶ Go ia ra tiniba kai ra tarai Sebulun varogop ma kadia lavur apik na tarai, a umana pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Isakar

¹⁷ Di ga padapadailam pa ra vaitatina tiniba ba kai Isakar, a tiniba kai ra tarai Isakar varogop ma kadia lavur apik na tarai. ¹⁸ Ma kadia langun i ga tadav Iesrel, Kesulot, Sunem, ¹⁹ Kaparaim, Sion, Anakarat, ²⁰ Rabbit, Kision, Ebes, ²¹ Remet, Enganim, En-Kada, Bet-Pases; ²² ma ra langun i tuk tar Tabor, Sakasuma, ma Bet-Semes, ma ra Iordan ia ra mutuai kadia langun; a vinun ma laptikai na pia na pal ma kadia lavur gunan ik. ²³ Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Isakar varogop ma kadia lavur apik na tarai, a umana pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Aser

²⁴ Ma di ga padapadailam pa ra vailimana tiniba ba kai ra vuna tarai Aser varogop ma kadia lavur apik na tarai. ²⁵ Ma kadia langun Kelkat, Kali, Beten, Aksap, ²⁶ Alamelek, Amad, ma Misal; ma i tadav Karmel ta ra matana taoai, ma Sikor-Libnat, ²⁷ ma i vana likun ma i mur ra vanavana rikai kai ra keake tuk tar Bet-Dagon, ma i tadav Sebulun ma ra male Iptakel ta ra papar a labur, Bet-Emek ma Neiel; ma i vana rikai pire Kabul ta ra papar a maira, ²⁸ Ebron, Rekob, Kamon, ma Kana, tuk tar Sidon ra ngala; ²⁹ ma ra langun i vana likun tadav Rama, ma tadav ra pia na pal Tiro nina di ga liplip bat ia; ma i vana likun mulai tadav Kosa, ma i tuk tar ta ra ta maravai ra langun Aksib; ³⁰ Uma bula, Apek, ma Rekob; a ura vinun ma a ura pia na pal ma kadia lavur gunan ik. ³¹ Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Aser varogop ma kadia lavur apik na tarai, go ra umana pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Naptali

³² Di ga padapadailam pa ra valap-tikaina tiniba ba kai ra tarai Naptali, kai ra tarai Naptali varogop ma kadia lavur apik na tarai. ³³ Ma kadia langun i ga tur pa ia aro Kelep ta ra iban i tur Sananim, ma Adami-Nekeb, ma Iabnel tuk tar Lakum; ma ra Iordan ia ra mutuaina; ³⁴ ma ra langun i vana likun ma i mur ra matana taoai pi na tadav Asnot-Tabor, ma i vana Kukok; ma i tadav Sebulun ta ra papar a taubar, ma i tadav Aser ta ra papar a taoai, ma Iuda ta ra Iordan ta ra vanavana rikai kai ra keake. ³⁵ Ma ra umana pia na pal nina di ga liplip bat diat, go diat: Sidim, Ser, Kamat, Rakat, Kineret, ³⁶ Adama, Rama, Kasor, ³⁷ Kedes, Edrei, En-Kasor, ³⁸ Iron, Migdal-El, Korem, Bet-Anat, ma Bet-Semes; a vinun ma lavuvat na pia na pal ma kadia lavur gunan ik. ³⁹ Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Naptali varogop ma kadia lavur apik na tarai, a umana pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

A pakana gunan ba di tibe pire ra vuna tarai Isakar

⁴⁰ Di ga padapadailam pa ra valavuruana tiniba ba kai ra vuna tarai Dan varogop ma kadia lavur apik na tarai. ⁴¹ Ma ra langun ta kadia tiniba i ga dari: Sora, Estaol, Ir-Semes, ⁴² Salabin, Aialon, Ithla, ⁴³ Elon, Timna, Ekron, ⁴⁴ Elteke, Gibeton, Balat, ⁴⁵ Ieud, Bene-Berak, Gat-Rimon, ⁴⁶ ma Me-Iarkon, ma Rakon, ma ra langun maravai Iopa.

⁴⁷ Ma ra langun kai ra tarai Dan i ga vana uro iat; tago ra tarai Dan dia ga vana urama ma dia ga varubu ma Lesem, ma dia ga uvia pa ia, ma dia ga ub ia ma ra mangi na pakat na vinarubu, ma dia ga vatur vake ma dia ga ki tana, ma dia ga vaiang tar ra iangina ba Dan, varogop ma ra iang i kadia ngala Dan. ⁴⁸ Go ia ra tiniba kai ra vuna tarai Dan varogop ma kadia lavur apik na tarai, go ra umana pia na pal ma kadia lavur gunan ik.

A pakana gunan ba di tibe pire Iosua

⁴⁹ Damana dia ga tibe vapar ra gunan ta kana lavur langlangun; ma ra tarai Israel dia ga tul tar ra tiniba tai Iosua natu i Nun livuan ta diat; ⁵⁰ varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai dia ga tul tar nam ra pia na pal tana i ga lul upi ia: Timna-Sera ta ra gunan i lualuana Epraim; ma i ga pait ra pia na pal, ma i ga ki tana.

⁵¹ Go ra umana tiniba, nina ba Eleasar ra tena tinabar, ma Iosua natu i Nun, ma ra umana lualua na apik na tarai ta ra umana vuna tarai Israel, dia ga tibe ma ra padapadailam aro Silo ta ra luaina mata i ra Luluai, ta ra mataniolo i ra pal na varbarat. Damana dia ga tibe vapar ra gunan.

20

Di pilak pa ra umana pia na pal na bakbakit

(Nilu 35:6-34; Vart 4:41-43; 19:1-13)

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Iosua dari: ² Una ve ra tarai Israel dari: Avat a vakilang ra umana pia na pal na bakbakit, da iau ga ve avat tai Moses, ³ upi nina i tar doko vatuptup ta tikai ma pa i ga nuknukuna tana, na lop tar tana; ma diat a da ra bakbakit pire vavat kan ra tena varobo.

⁴ Ma na lop tar tai ta tikai ta go ra umana pia na pal, ma na tur ta ra mataniolo ta ra pia na pal, ma na varvai ure ra magit i ga pait ia ta ra luaina mata i ra umana patuana ta nam ra pia na pal; ma diat a ben vaola ta ra pia na pal pire diat, ma diat a tul tar ta pakana tana upi na ki pire diat. ⁵ Ma ba ra tena varobo i korot mur ia, koko diat a tul tar nina i ga doko ta tikai ta ra limana, tago i ga doko vatuptup talaina, ma pa i ga milikuane value. ⁶ Ma na kiki ta nam ra pia na pal tuk tar ta ra bung ba na tur rikai tana ta ra luaina mata i ra kivung upi da kure, ma tuk tar ta ra bung ba ra tena tinabar ngalangala ta nam ra e na mat i tana; namur nina i ga doko ta tikai na talil, ma na

vana ta kana pia na pal iat, ma ta ra kubana iat, ta ra pia na pal i ga lop kan ia.

⁷ Ma dia ga tibe vaire Kedes aro Galilaia ta ra gunan i lualuana Naptali, ma Sekem ta ra lualuana Epraim, ma Kiriati-Arba (nina ba Kebron) ta ra lualuana Iuda. ⁸ Ma ta ra papar a Iordan maro ta ra papar a taur tai Ieriko, dia ga tibe vaire Beser ta ra bil ta ra tamataman ta ra vuna tarai Ruben, ma Ramot aro Gilead ta ra vuna tarai Gad, ma Golan aro Basan ta ra vuna tarai Manase. ⁹ Go diat ra umana pia na pal di ga vak-ilang diat upi kai ra tarai Israel par ma kai ra lavur vaira dia ki pire diat, upi nina ba na ubu vatuptup ta tikai na lop tar tana, ma koko na virua ta ra lima i ra tena varobo, tuk tar ta ra bung ba na ga tur rikai ta ra luaina mata i ra kivung.

21

A umana pia na pal kai ra tarai Levi

¹ Io, ra umana lualua na apik na tarai ta ra tarai Levi dia ga tadav Eleasar ra tena tinabar, ma Iosua natu i Nun, ma ra umana lualua na apik na tarai ta ra umana vuna tarai Israel; ² ma dia ga tata pire diat aro Silo ta ra gunan Kanaan dari: ra Luluai i ga vartuluai tai Moses ba da tul tar ta umana pia na pal ta vevet upi avet a ki tana, varurung ma ra umana pia na vura ba na topa kaveve lavur vavaguai. ³ Ma ra tarai Israel dia ga tul tar go ra umana pia na pal ta ra tarai Levi varurung ma kadia pia na vura, ta kadia tiniba, varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai.

⁴ Ma di ga padapadailam pa ra tiniba kai ra lavur apik na tarai ta ra tarai Koat; ma ra umana natu i Aron ra tena tinabar, ta ra tarai Levi, dia ga vatur vake a vinun ma a utul a pia na pal ta ra vuna tarai Iuda, ma ra vuna tarai Simeon, ma ra vuna tarai Benjamin, ta ra padapadailam.

⁵ Ma ra ibaiba ta ra tarai Koat dia ga vatur vake a vinun na pia na pal

ta ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Epraim, ma ra vuna tarai Dan, ma ra ngungu vuna tarai Manase, ta ra padapadailam.

⁶ Ma ra umana natu i Gerson dia ga vatur vake a vinun ma a utul a pia na pal ta ra umana apik na tarai ta ra vuna tarai Isakar, ma ra vuna tarai Aser, ma ra vuna tarai Naptali, ma ra ngungu vuna tarai Manase aro Basan, ta ra padapadailam.

⁷ A umana natu i Merari, varogop ma kadia lavur apik na tarai, dia ga vatur vake a vinun ma a ura pia na pal ta ra vuna tarai Ruben, ma ra vuna tarai Gad, ma ra vuna tarai Sebulun.

⁸ Ma ra tarai Israel dia ga padapadailam tar go ra umana pia na pal ma kadia pia na vura ta ra tarai Levi, da ra Luluai i ga vartuluai tai Moses.

⁹ Ma dia ga tul tar go ra umana pia na pal kai ra vuna tarai Iuda ma kai ra vuna tarai Simeon, nina di tumu ra iang i diat, ¹⁰ upi kai ra umana natu i Aron, ta ra apik na tarai Koat ta ra vuna tarai Levi; tago di ga padapadailam pa ra luaina tiniba ba kadiat. ¹¹ Ma dia ga tul tar Kiriati-Arba ta diat, Arba nina tama i Anak, (Kebron nam), ta ra gunan i lualuana Iuda, ma ra umana pia na vura kikil ia. ¹² Ma ra lavur pia na uma kai ra pia na pal, ma kana umana gunan ik, dia ga tul tar ia tai Kaleb natu i Iepune upi kana tiniba.

¹³ Ma dia ga tul tar Kebron ta ra umana natu i Aron ra tena tinabar, varurung ma kana pia na vura, a pia na pal na bakbakit ure nina i doko ta tikai, Libna ma kana pia na vura, ¹⁴ Iatir ma kana pia na vura, Estemoa ma kana pia na vura, ¹⁵ Kolon ma kana pia na vura, Debir ma kana pia na vura, ¹⁶ Ain ma kana pia na vura, Iuta ma kana pia na vura, ma Bet-Semes ma kana pia na vura; lavuvat na pia na pal ta nam ra ura vuna tarai; ¹⁷ ma ta ra vuna tarai Benjamin, Gibeon ma kana pia na vura, Geba ma kana pia na vura, ¹⁸ Anatot ma kana pia na vura, ma Almon ma

kana pia na vura; a ivat na pia na pal.
¹⁹ A lavur pia na pal kai ra umana natu i Aron, ra umana tena tinabar, a vinun ma a utul a pia na pal ma kadia lavur pia na vura.

²⁰ Ma ra umana apik na tarai Koat, a tarai Levi, a ibaiba kai ra umana natu i Koat, dia ga vatur vake kadia tiniba, a umana pia na pal ta ra vuna tarai Epraim. ²¹ Ma dia ga tul tar Sekem ta diat ma kana pia na vura ta ra gunan i lualuana Epraim, a pia na pal na bakbakit ure nina i doko ta tikai, Geser ma kana pia na vura, ²² Kibsaim ma kana pia na vura, ma Bet-Koron ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ²³ ma ta ra vuna tarai Dan, Elteke ma kana pia na vura, Gibeton ma kana pia na vura, ²⁴ Aialon ma kana pia na vura, ma Gat-Rimon ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ²⁵ ma ta ra ngungu vuna tarai Manase, Tanak ma kana pia na vura, ma Gat-Rimon ma kana pia na vura; a ura pia na pal. ²⁶ A lavur pia na pal kai ra umana apik na tarai ta ra ibaiba ta ra umana natu i Koat, a vinun diat ma kadia lavur pia na vura.

²⁷ Ma dia ga tul tar Golan aro Basan ta ra ngungu vuna tarai Manase ta ra umana natu i Gerson tika na apik na tarai Levi, varurung ma kana pia na vura, a pia na pal na bakbakit ure nina i doko ta tikai, ma Bestera ma kana pia na vura; a ura pia na pal; ²⁸ ma ta ra vuna tarai Isakar, Kision ma kana pia na vura, Daberat ma kana pia na vura, ²⁹ Iarmut ma kana pia na vura, ma En-Ganim ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ³⁰ ma ta ra vuna tarai Aser, Misal ma kana pia na vura, Abdon ma kana pia na vura, ³¹ Kelkat ma kana pia na vura, ma Rekob ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ³² ma ta ra vuna tarai Naptali, Kedes aro Galilaia ma kana pia na vura, a pia na pal na bakbakit ure nina i doko ta tikai, Kamot-Dor ma kana pia na vura, ma Kartan ma kana pia na vura; a utul a pia na pal. ³³ A umana pia na pal

kai ra tarai Gerson varogop ma kadia lavur apik na tarai, a vinun ma a utul a pia na pal ma kadia lavur pia na vura.

³⁴ Ma di ga tul tar ia ta ra apik na tarai Merari, ra ibaiba ta ra tarai Levi, ta ra vuna tarai Sebulun, Iokneam ma kana pia na vura, Karta ma kana pia na vura, ³⁵ Dimna ma kana pia na vura, ma Nalal ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ³⁶ ma ta ra vuna tarai Ruben, Beser ma kana pia na vura, Iasa ma kana pia na vura, ³⁷ Kedemot ma kana pia na vura, ma Mepat ma kana pia na vura; a ivat na pia na pal; ³⁸ ma ta ra vuna tarai Gad, Ramot aro Gilead ma kana pia na vura, a pia na pal na bakbakit ure nina i doko ta tikai, Makanaim ma kana pia na vura, ³⁹ Kesbon ma kana pia na vura, ma Iaser ma kana pia na vura; diat par a ivat na pia na pal. ⁴⁰ Go diat ra umana pia na pal kai ra umana natu i Merari varogop ma kadia lavur apik na tarai, a ibaiba ta ra umana apik na tarai Levi; ma kadia tiniba a vinun ma a ura pia na pal.

⁴¹ A lavur pia na pal kai ra tarai Levi limlivuan ta ra langun kai ra tarai Israel, a ivat na vinun ma lavutul na pia na pal diat, ma kadia lavur pia na vura. ⁴² Ma go ra umana pia na pal a pia na vura i ga tur kikil diat tikitikai; damana pire go ra lavur pia na pal.

A tarai Israel dia vatur vake ra gunan

⁴³ Damana ra Luluai i ga tul tar ra gunan par ta ra tarai Israel, nina i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i diat; ma dia ga vatur vake, ma dia ga ki tana. ⁴⁴ Ma ra Luluai i ga vango diat ta ra lavur papar, varogop ma ra lavur magit i ga vavalima tar ia ta ra umana tama i diat; ma pa ta tikai ta kadia lavur ebar par i ga tur bat diat; ra Luluai i ga nur tar kadia lavur ebar par ta ra lima i diat. ⁴⁵ Pa ta ik ta nam ra lavur bo na magit ra Luluai i ga tatike tadav ra kuba i Israel i ga rara; i ga ti ot parika.

22

A uguugu na vartabar ta ra papara Jordan

¹ Ma Iosua i ga oro pa ra tarai Ruben, ma ra tarai Gad, ma ra ngungu vuna tarai Manase, ² ma i ga biti ta diat dari: Ava tar mur ra lavur magit Moses ra tultul kai ra Luluai i ga vartuluai tana pire vavat, ma ava tar torom ta ra nilaigu ta ra lavur magit iau ga vartuluai tana pire vavat; ³ pa ava ga vana balakane ra umana tura i vavat ta go ra lavur bungbung tuk tar ta ra bung gori, ma ava tar pait ra vartuluai kai ra Luluai kavava God. ⁴ Ma go ra Luluai kavava God i tar vango ra umana tura i vavat da i ga biti ta diat; io, avat a lilikun go, ma avat a vana ta ra kuba i vavat ma ta ra gunan ba kavava tiniba, nina Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tul tar ia ta vavat ta ra papara Jordan maro. ⁵ Ma avat a varbalaurai bulu upi avat a torom ta ra vartuluai ma ra varkurai, nina Moses ra tultul kai ra Luluai i ga tul tar ia ta vavat, upi avat a mari ra Luluai kavava God, ma avat a mur kana lavur nga, ma avat a torom ta kana lavur vartuluai, ma avat a ki petep pirana, ma avat a kudakudar tana ma ra bala i vavat par ma ra nuknuk i vavat par. ⁶ Damana Iosua i ga tata vadoane diat, ma i ga tul vue diat, ma dia ga vana ta ra kubakuba i diat.

⁷ Io, Moses i ga tul tar ra tiniba ta ra ngungu vuna tarai Manase ta ra gunan Basan; ma Iosua i ga tul tar ra tiniba tai ta ra ngungu livuan ta ra tara na tura i diat ta ra papara Jordan maro, a papara taoai. Ma ba Iosua i ga tul vue diat upi diat a vana ta ra kubakuba i diat, i ga tata vadoane diat ⁸ ma i ga biti: Avat a lilikun tadav ra umana kuba i vavat ma ra ngala na tabarikik, ma mangoro na vavaguai, ma ra silva, ma ra goled, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma mangoro na mal; avat a tibe ra umana tura i vavat ma

ra tabarikik ava ga ra pa ia ta kavava lavur ebar.

⁹ Ma ra tarai Ruben, ma ra tarai Gad, ma ra ngungu vuna tarai Manase, dia ga lilikun ma dia ga vana kan ra tarai Israel aro Silo, nina ta ra gunan Kanaan, upi diat a vana ta ra gunan Gilead, a gunan ba kadia tiniba iat nina dia ga vatur vake varogop ma ra vartuluai kai ra Luluai tai Moses.

¹⁰ Ma ba dia ga tadav ra pakana maravai ta ra Jordan ta ra gunan Kanaan, ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ma ra ngungu vuna tarai Manase dia ga pait tika na uguugu na vartabar ie ta ra Jordan, a kaliana. ¹¹ Ma ra tarai Israel dia ga valongore ra tinata dari: Gire, ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ma ra ngungu vuna tarai Manase dia ga pait ra uguugu na vartabar ta ra langun i ra gunan Kanaan, maravai ta ra Jordan, ta ra papara kai ra tarai Israel. ¹² Ma ba ra tarai Israel dia ga valongore, a kor na tarai Israel par dia ga vana varurung aro Silo, upi diat a vana ma diat a varubu ma diat.

¹³ Ma ra tarai Israel dia ga tuelle Pinekas natu i Eleasar ra tena tinabar tadav ra tarai Ruben, ma tadav ra tarai Gad, ma tadav ra ngungu vuna tarai Manase, ta ra gunan Gilead; ¹⁴ ma a vinun na luluai dia ga varagur me, tikitika na lualua na apik na tarai ure tikitika na vuna tarai Israel; ma diat par dia ga lualua na apik na tarai pire ra umana vuna tarai Israel. ¹⁵ Ma dia ga tadav ra tarai Ruben, ma ra tarai Gad, ma ra ngungu vuna tarai Manase, ta ra gunan Gilead, ma dia ga pirpir ma diat, ma dia ga biti dari:

¹⁶ A tarai par kai ra Luluai dia biti dari: Ava go ra varpam ava pait ia tadav ra God kai Israel, tago ava vana irai kan ra Luluai go ieri ma pa ava mur mule, ma ava tar pait kavava tika na uguugu na vartabar upi avat a tut na varpam ure ra Luluai gori? ¹⁷ Dave, pa i ngala vang ra varpam aro Peor pire dat, nina ba pa da langalanga boko tana, ma

a dovotina tika na kinadik i ga tup ra tarai kai ra Luluai ure, ¹⁸ ma go ava vana tapuku kan ra Luluai ma pa ava mur mule? Ma ona ava tut na varpam ure ra Luluai gori, ningene na kankanuane ra tarai Israel par. ¹⁹ Ma ona ra gunan ta kavava tiniba i kaina, i boina ba avat a bolo lake tadav ra gunan nina ba ra tiniba kai ra Luluai ma ra pal kai ra Luluai i tur tana, ma dat a vatur varurungane vake; ma koko avat a tut na varpam ure ra Luluai, ma koko avat a tut na varpam ure avet, ma ra papait enana uguugu na vartabar ta nam ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kada God. ²⁰ Dave bar, Akan natu i Sera pa i ga pait ra varpam laka ta ra magit di ga vatabue, ma ra kankan i ga tar ki taun ra tarai Israel par? Ma nam ra tutana pa i ga virua varkolono ta kana varpam.

²¹ Ma ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ma ra ngungu vuna tarai Manase dia ga tata bali diat, ma dia ga biti ta ra umana lualua na apik na tarai Israel: ²² A Luluai ra God kai ra lavur god, a Luluai ra God kai ra lavur god, i nunure, ma na vakapa Israel; ari i vuna ta ra varpam ba ra vartuam tadav ra Luluai, (koko una valaun avet gori), ²³ ba ave tar pait ra uguugu na vartabar ure avet, upi avet a vana irai kan ra Luluai; ba ona ave tar pait a upi avet a tul tar ra tinabar di tuntun tar ia tana, ba ra tinabar na vuai na uma, ba ra tinabar na varmaram, ra Luluai iat na kure bali ia. ²⁴ Ave tar pait bulu ka go ra magit, ma ave tar manga nuknuk tana, tago ave ga biti dari: Kan ta ra umana bung namur a umana natu i vavat diat a biti ta ra umana natu i vevet dari, Ava dave ma ra Luluai ra God kai Israel? ²⁵ Tago ra Luluai i ga tibe ra Iordan upi ra langun livuan ta vevet ma avat a tarai Ruben ma ra tarai Gad; vakir kavava ta tiniba tai ra Luluai. Damana ra umana natu i vavat diat a tugal ra umana natu i vevet upi koko diat a ru mule ra Luluai.

²⁶ Kari ave ga biti: Boina dat a

vaninara, ma dat a pait ta tika na uguugu na vartabar, vakir ure ra tinabar di tuntun tar ia, ba ure ra vartabar, ²⁷ ure ke ra vakilang pire vevet ma pire vavat, ma pire kada lavur taun tarai namur, upi avet a pait ra papalum na lotu kai ra Luluai ta ra luaina matana ma kaveve lavur tinabar di tuntun tar ia, ma kaveve lavur vartabar, ma kaveve lavur tinabar na varmaram, upi koko ra umana natu i vavat diat a biti ta ra umana natu i vevet ta ra eae namur dari: Avat, vakir kavava ta tiniba tai ra Luluai. ²⁸ Kari ave ga biti: Ona dia tatike nam ra tinata ta vevet ba ta kaveve taun tarai namur, avet a biti: Gire ra valavalar i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai nina ba ra umana tama i vevet dia ga pait ia, vakir ure ra tinabar di tuntun tar ia ba ure ra vartabar, patana; ure ke ra vakilang pire vevet ma avat. ²⁹ Koko muka avet a piam ra Luluai, ma koko avet a vana irai kan ra nimur pire ra Luluai gori, upi avet a pait ta enana uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia, ba ure ra tinabar na vuai na uma, ba ure ra vartabar, ta nam ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kada God nina i tur ta ra luaina mata i ra kubana.

³⁰ Ma ba Pinekas ra tena tinabar, ma ra umana luluai kai ra tarai, a umana lualua na apik na tarai Israel nina dia ga varagur me, dia ga valongore ra tinata kai ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ma ra tarai Manase, dia ga gugu tuna tana. ³¹ Ma Pinekas natu i Eleasar ra tena tinabar i ga biti ta ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ma ra tarai Manase: Go ieri da nunure ba ra Luluai i ki livuan ta dat, tago pa ava ga pait ra varpam tadav ra Luluai; go ava tar valangalanga ra tarai Israel kan ra lima i ra Luluai.

³² Ma Pinekas natu i Eleasar ra tena tinabar, ma ra umana luluai, dia ga lilikun kan ra tarai Ruben ma ra tarai Gad ta ra gunan Gilead, ma dia ga vana mulai Kanaan tadav ra tarai Israel, ma dia ga kap ra tinata pire diat. ³³ Ma ra tarai Israel dia ga gugu ta go ra magit; ma ra tarai Israel dia ga pite pa God, ma pa dia

ga biti mulai ba diat a vana upi diat a varubu ma diat, upi diat a vakaina vue ra gunan nina ra tarai Ruben ma ra tarai Gad dia ga ki tana. ³⁴ Ma ra tarai Ruben ma ra tarai Gad dia ga vatang ra uguugu na vartabar ba a Vakilang; tago dia ga biti: la ra vakilang pire dat ba ra Luluai ia God.

23

A tinata na varvargat kai Iosua

¹ Ma ba i ga par mangoro na bung, ma ba ra Luluai i ga vango ra tarai Israel kan kadia lavur ebar kikel diat, ma ba Iosua i ga manga patuana ma i ga peal kana lavur kilala, ² Iosua i ga oro varurue ra tarai Israel par, kadia lavur patuana ma kadia lavur luluai, ma kadia lavur tena varkurai, ma kadia lavur raprap, ma i ga biti ta diat: Iau tar patuana, ma kaugu lavur kilala dia tar peal, ³ ma ava tar gire ra lavur magit ra Luluai kavava God i ga pait ia ta go ra lavur vuna gunan ure avat, tago ra Luluai kavava God i ga varubu maravut avat. ⁴ Gire, iau tar tibe avat ma go ra lavur vuna gunan dia tur valili boko, varurung ma ra lavur vuna gunan ba iau ga tar kamare vue diat, upi kavava umana vuna tarai diat a kale diat, i tur pa ia ta ra Iordan ma i tuk tar ta ra ngala na ta, ta ra papar ba ra keake i kuba tana. ⁵ Ma ra Luluai kavava God na okole vue diat ta ra luaina mata i vavat ma na korot vairop diat upi koko avat a gire mule diat, ma avat a vatur vake kadia gunan da ra Luluai kavava God i ga ve avat i tana.

⁶ Io, avat a ongor tuna upi avat a mur ra lavur magit di ga tumu ia ta ra buk na varkurai kai Moses, upi avat a pait ia, ma koko avat a vana kan ia ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira; ⁷ Upi koko avat a ki varurung ma ra tarai dia ki boko pire vavat, ma koko avat a vatavatang ra iang i kadia lavur god, ma koko avat a vatang diat ta ra vavalima, ma koko avat a torom ta diat, ma koko avat a va timtimum tadav diat; ⁸ avat a ki petep uka tai ra Luluai kavava

God, da ava tar pait ia tuk tar ta ra bung gori. ⁹ Tago ra Luluai i ga korot vairop vue ra umana ngala na vuna tarai ma ra umana tena ongor ta ra luaina mata i vavat; ma pa ta tikai i ga tur bat avat tuk tar ta ra bung gori. ¹⁰ Ta kopono tutana ta vavat na korot murmur tika na arip na marmar, tago ra Luluai kavava God i varubu maravut avat, da i ga ve avat. ¹¹ Io, avat a balaure bulu avat, upi avat a mari ra Luluai kavava God. ¹² Ma ona ava vana irai, ma ava mur ra ibaiba ta diat dia ki boko pire vavat ta go ra lavur vuna tarai, ma ona ava taulai ma kadia vaden, ma ava ruk pire diat, ma dia ruk pire vavat, ¹³ avat a nunure ba a dovotina ra Luluai kavava God pa na korot vue mule go ra lavur vuna tarai kan avat; diat a varogop uka ma ra palai ma ra kun pire vavat, ma varogop ma ra virit ta ra paka i vavat, ma ra kait ta ra kiau na mata i vavat, tuk tar ta ra bung ba ava virua tana kan go ra bo na gunan nina ra Luluai kavava God i tar tabar avat me.

¹⁴ Io, gori iau mur ra mangaman-gana kai ra lavur tarai par, ma ava nunure ta ra bala i vavat par ma ra nuknuk i vavat par ba pa ta magit i ga rara ta nam ra lavur bo na magit ra Luluai kavava God i ga tatike ure avat; a lavur magit i ga tadav avat, ma pa ta tikai i ga iba.

¹⁵ Ma da ra lavur bo na magit i ga vana rikai pire vavat nina ba ra Luluai kavava God i ga varvai lua tana, damana ra Luluai na tulue ra lavur kaina magit tadav avat tuk tar ta nam ra bung ba na vakaina vue avat kan go ra bo na gunan nina ba ra Luluai kavava God i tar tabar avat me, ¹⁶ ona ava piam vue ra kunubu kai ra Luluai kavava God nina i ga vatur ia pire vavat, ma ava vana ma ava torom ta ra lavur enana god ma ava va timtimum tadav diat. Ma ra kankan kai ra Luluai na karangap ure avat, ma avat a virua lulut kan ra bo na gunan nina i ga tul tar ia ta vavat.

24

A mutuaina varvai kai Iosua

¹ Ma Iosua i ga oro varurue ra lavur vuna tarai Israel uro Sekem, ma i ga oro pa ra umana patuana Israel, ma kadia umana lualua, ma kadia umana tena varkurai, ma kadia umana raprap; ma dia ga tur rikai ta ra luaina mata i God. ² Ma Iosua i ga biti ta ra tarai par. A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Amana iat a umana tama i vavat dia ga ki ta ra papar a Tava Alir maro, Tera tama i Abaraam ma Nakor, ma dia ga torom ta ra umana enana.god. ³ Ma iau ga pilak pa tama i vavat Abaraam ta ra papar a Tava Alir maro, ma iau ga agure vurvurbit ta ra gunan Kanaan par, ma iau ga vapealane ra lavur bul mur tana. Iau ga tul tar Isak tana, ⁴ ma iau ga tul tar Iakob ma Esau tai Isak. Ma iau ga tibe tar ra luana Seir tai Esau upi na vatur vake vatikai; ma Iakob ma ra umana natuna dia ga vana ur Aigipto. ⁵ Ma iau ga tulue Moses ma Aron, ma iau ga vakadik Aigipto, da iau ga pait ia pire diat; ma namur iau ga agure vairop avat. ⁶ Ma iau ga agure vairop ra umana tama i vavat kan ra gunan Aigipto, ma ava ga tadav ra ta; ma ra tarai Aigipto dia ga korot mur ra umana tama i vavat ma ra lavur kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra tarai dia ki ra os, ma i ga tuk tar ta ra Ta Meme. ⁷ Ma ba dia ga tangi tadav ra Luluai, i ga vaki ra bobotoi livuan ta vavat ma ra tarai Aigipto, ma i ga tulue ra ta taun diat ma dia ga dudu; ma ra mata i vavat i ga gire ra. lavur magit iau ga pait ia aro Aigipto, ma ava ga ki ta ra pupui mangoro na bung. ⁸ Ma iau ga agure vaolo avat ta ra gunan kai ra tarai Amor nina dia ki ta ra papar a Iordan maro; ma dia ga varubu ma avat, ma iau ga nur tar diat ta ra lima i vavat, ma ava ga vatur vake kadia gunan; ma iau ga vakaina vue diat ta ra luaina mata i vavat. ⁹ Namur Balak natu i Sipor a king Moab i ga tut na vinarubu ma ra tarai Israel; ma i ga vartuluai upi Balam natu i

Beor upi na tata vabilak avat; ¹⁰ ma iau, pa iau ga torom tai Balam, kari i ga tata vadoane ke avat; damana iau ga valaun avat kan ra limana. ¹¹ Ma ava ga bolo lake ra Iordan, ma ava ga tadav Ieriko; ma ra tarai Ieriko dia ga varubu ma avat, a tarai Amor, a tarai Peres, a tarai Kanaan, a tarai Ket, a tarai Girgas, a tarai Kivi, ma ra tarai Iebus; ma iau ga tul tar diat ta ra lima i vavat. ¹² Ma iau ga tulue ra varubu kakap na lua ta vavat, ma dia ga korot vairop vue ra ura king kai ra tarai Amor ta ra luaina mata i vavat, vakir kaum pakat na vinarubu ma kaum panak, patana. ¹³ Ma iau ga tul tar ra gunan ta vavat, a gunan ba pa ava ga palum ia, ma ra umana pia na pal ba pa ava ga pait diat, ma go ava ki tana; ma ava ian ta ra vuai na uma na vain ma ra uma na oliva nina pa ava ga vaume.

¹⁴ Kari go avat a ru ra Luluai, ma avat a torom tuna tana ma ra dovotina, ma avat a vung vue ra lavur god nina ra umana tama i vavat dia ga torom ta diat ta ra papar a Tava Alir maro ma aro Aigipto; ma avat a torom tai ra Luluai. ¹⁵ Ma ona pa ava mainge ra tinorom tadav ra Luluai, io, avat a pilak pa nina ba ava mainge ra tinorom tana gori, ra umana god bar nina ba ra umana tama i vavat dia ga torom ta diat ta ra papar a Tava Alir maro, ba ra umana god kai ra tarai Amor nina ava ki ta kadia gunan go ieri; ia kaka iau, avet ma diat ta ra kubagu, avet a torom tai ra Luluai.

¹⁶ Ma ra tarai dia ga tata bali ia ma dia ga biti: Koko muka avet a vana kan ra Luluai, upi avet a torom ta ra umana enana god; ¹⁷ tago ra Luluai kada God iat i ga agure vairop dat ma ra umana tama i dat kan ra gunan Aigipto, kan ra kuba i ra umana vilavilau, ma ia iat i ga pait ra umana ngala na vakilang ta ra luaina mata i dat, ma i ga mataure dat ta ra lavur nga da ga vana tana ma ra lavur tarai da ga vana alalu livuan ta diat; ¹⁸ ma ra Luluai i ga korot vairop vue ra tarai par ta ra luaina mata i

dat, ra tarai Amor nina dia ga ki ta ra gunan; kari avet bula avet a torom tai ra Luluai, tago ia iat kada God.

¹⁹ Ma Iosua i ga biti tai ra tarai: I dekdek upi avat a torom tai ra Luluai, tago ia ra lia na God, a tena ongor; pa na pun vue kavava varpam ma kavava lavur nirara. ²⁰ Ona avana kan ra Luluai ma ava torom ta ra umana enana god, na vana tapuku ma na pait ra magit i bilak ta vavat, ma na vapanie vue avat, ma a dovotina lua i ga pait ra boina ta vavat. ²¹ Ma ra tarai dia ga biti tai Iosua dari: Koko; avet a torom uka tai ra Luluai. ²² Ma Iosua i ga biti tai ra tarai: Avat a umana tena varvai kapa ure mule avat, ba ava tar pilak pa ra Luluai upi avat a torom tana. Ma dia ga biti: Avet a umana tena varvai tana. ²³ Ma i ga biti: Io, avat a vung vue ra lavur enana god livuan ta vavat, ma avat a bala upi ra Luluai ra God kai Israel. ²⁴ Ma ra tarai dia ga biti tai Iosua: Avet a torom tai ra Luluai kaveve God, ma avet a valongore ra nilaina. ²⁵ Ma Iosua i ga pait tika na kunubu pire ra tarai ta nam ra bung, ma i ga vatur tika na vartuluai ma ra varkurai pire diat aro Sekem.

²⁶ Ma Iosua i ga tumu go ra lavur tinata ta ra buk na varkurai kai God, ma i ga tak pa tika na ngala na vat ma i ga vatur ia ta ra vavai ra iban nina i tur pire ra gomgom na pal kai ra Luluai. ²⁷ Ma Iosua i ga biti ta ra tarai par: Gire, go ra vat na varogop ma ra vakilang ure dat; tago i ga valongore ra lavur tinata par ra Luluai i ga tatike pire dat; na varogop ma ra vakilang ure avat, kan avat a pue vue kavava God. ²⁸ Damana Iosua i ga tul vue ra tarai ta kadia tiniba tikatikai.

Iosua ma Eleasar dir mat

²⁹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, Iosua natu i Nun ra tultul kai ra Luluai i ga mat, ma i ga tar laun pa tika na mar ma a vinun ot na kilala. ³⁰ Ma dia ga punang ia ta kana langun iat aro Timnat-Sera, nina ta ra gunan i lualuana Ephraim ta ra papara a labur ta ra luana Gas.

³¹ Ma ra tarai Israel dia ga torom tai ra Luluai ta ra lavur kilala Iosua i ga laun tana, ma ta ra kilala kai ra umana patuana nina dia ga laun boko ba Iosua i ga tar mat, ma dia ga nunure ra lavur papalum ra Luluai i ga pait ia ure Israel.

³² Ma dia ga punang ra ur i Iosep, nina ra tarai Israel dia ga kap vairop ia maro Aigipto, aro Sekem ta ra pakana pia Iakob i ga kul pa ia ta ra umana natu i Kamor tama i Sekem ma ra mar na pakana mani; ma ra umana natu i Iosep dia ga vatur vake.

³³ Ma Eleasar natu i Aron i ga mat, ma dia ga punang ia ta ra luana kai Pinekas natuna, nina di ga tul tar ia tana ta ra gunan i lualuana Ephraim.

A BUK URE RA UMANA TENA VARKURAI

Iuda dir ma Simeon dir kinim vake Adoni-Besek

¹ Ba Iosua i ga tar mat, ra tarai Israel dia ga tir ra Luluai dari: To ia na vana lua tadav ra tarai Kanaan pi na varubu ma diat? ² Ma ra Luluai i ga biti: Iuda na vana, ma ina tul tar ra gunan ta ra limana. ³ Ma Iuda i ga biti tai turana Simeon: Una mai, una maravut iau ta kaugu tiniba, upi dat a varubu ma ra tarai Kanaan, ma iau bula ina tia maravut u ta kaum tiniba. Kari dir ga varagur ma Simeon. ⁴ Ma Iuda i ga vana urama, ma ra Luluai i ga tul tar ra tarai Kanaan ma ra tarai Peres ta ra lima i diat, ma dia ga ubu doko ra vinun na arip na marmar na tarai ta ra gunan Besek. ⁵ Ma dia ga tadav Adoni-Besek abara ta ra gunan Besek, ma dia ga varubu me; ma dia ga uvia pa ra tarai Kanaan ma ra tarai Peres. ⁶ Ma Adoni-Besek i ga lop, ma dia ga korot mur ia, ma ba dia ga kinim vake, dia ga poko vue ra ura kaka ngala ta ra ura limana, ma ra ura kaka ngala ta ra ura kauna. ⁷ Ma Adoni-Besek i ga biti: A lavurua na vinun na king, nina di ga poko vue ra umana kaka ngala ta ra lima i diat ma ra umana kaka ngala ta ra kau i diat, dia ga en ra tagigi na nian ta ra vavai kaugu vatar; da iau ga pait ia, damana God i bali ia tagu. Ma dia ga ben ia urama Ierusalem ma i ga mat ie.

A tarai Iuda dia uvia pa Ierusalem ma Kebron

⁸ Ma ra tarai Iuda dia ga tar tut ure Ierusalem, ma dia ga tar uvia pa ia; ma ba dia ga tar doko diat par tana ma ra pakat na vinarubu dia ga tun vue ra pia na pal. ⁹ Ma namur a tarai Iuda dia ga vana ur upi diat a tut ure ra tarai Kanaan nina dia ga ki ta ra lualuana ma aro Negeb ma ta ra tamataman. ¹⁰ Ma Iuda i ga vana

upi na varubu ma ra tarai Kanaan nina dia ga ki aro Kebron; (lua boko di ga vaiang Kebron ba Kiriat-Arba); ma dia ga ubu Sesai, ma Akiman, ma Talmi.

Otniel i uvia pa ra tarai Debir ma di tul tar Aksa tana (Iosu 15:13-19)

¹¹ Ma dia ga vana papa abara upi diat a tut ure ra tarai Debir. (Lua boko di ga vaiang Debir ba Kiriat-Seper.) ¹² Ma Kaleb i ga biti: Nina ba na tut ure Kiriat-Seper ma na uvia pa ia, ina tul tar natugu Aksa tana pi dir a tulai me. ¹³ Ma Otniel, natu i Kenas, a muruna tai Kaleb, i ga uvia pa ia; ma ia ga tul tar natuna Aksa tana pi dir a tulai me. ¹⁴ Ma ba ra vavina ia ga pot pirana, Otniel i ga vo pa ia ba na lul tamana upi ta pakana pia; ma i ga irop kan kana as; ma Kaleb i ga biti tana: U dave? ¹⁵ Ma ra vavina i ga biti: Una tul tar ta varvadoan piragu. U tar tul tar ra pakana pia i ge piragu aro Negeb, boina ba una tul tar ta umana matavut bula tagu. Ma Kaleb i ga tabar ia ma ra matavut arama ra luana ma ra matavut ta ra bala na male.

A umana gunan ba ra vuna tarai Iuda ma ra vuna tarai Benjamin dia ra pa diat

¹⁶ Ma ra umana natu i ra maku kai Moses, a te Ken, dia ga tutua maro ra gunan na gelep, diat ma ra tarai Iuda upi diat uro ta ra bil Iuda, nina ba i tur ta ra papar a taubar aro Arad. Ma dia ga vana ma dia ga ki pire ra tarai abara.

¹⁷ Ma Iuda dir ga varagur ma turana Simeon, ma dir ga ubu ra tarai Kanaan nina dia ga ki ta ra gunan Sepat, ma dia ga kamare vue. Ma di ga vaiang nam ra pia na pal ba Korma. ¹⁸ Ma Iuda i ga uvia pa bula Gasa ma ra umana gunan kikil ia, ma Askelon ma ra umana gunan kikil ia, ma Ekron ma ra umana gunan kikil ia. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga tur maravut ra tarai Iuda; ma dia ga korot vue ra tarai kan ra lualuana;

tago dia ga mama korot vue diat ta ra tamataman, i vuna ta kadia umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, nina di ga pait diat ma ra palariam.

²⁰ Ma dia ga tul tar Kebron pire Kaleb, da Moses i ga biti tana; ma Kaleb i ga korot vue ra utul a natu i Anak mabara. ²¹ Ma pa i ga tale ra tarai Benjamin upi diat a korot vue ra tarai Iebus nina dia ga ki Ierusalem; ma ra tarai Iebus dia ga ki varurung ma ra tarai Benjamin aro Ierusalem, ma i damana tuk tar gori.

A tarai Iosep dia uvia pa Betel

²² Ma diat ta ra vuna tarai Iosep dia ga tut ure Betel, ma ra Luluai i ga tur maravut diat. ²³ Ma diat ta ra vuna tarai Iosep dia ga tulue ta umana tutana uro Betel upi diat a kilao abara. (Lua boko di ga vaiang nam ra pia na pal ba Lus.) ²⁴ Ma ra umana kilao dia ga gire tika na tutana ba i ga irop kan ra pia na pal, ma dia ga biti tana: Ea, una vateten avet ure ra mataniolo i ra pia na pal, ma avet a mari u. ²⁵ Ma i ga vateten diat ure ra mataniolo i ra pia na pal, ma dia ga ubu ra pia na pal, ma pa dia ga nur vue ta tikai tana, ia kaka nam ra tutana dia ga valaun pa ia ma diat bula ta ra kubana. ²⁶ Ma nam ra tutana i ga vana tadav ra gunan kai ra tarai Ket, ma i ga page ra pia na pal abara, ma i ga vaiang ia ba Lus, ma damana i tuk tar gori.

A umana gunan ba ra tarai Manase ma ra tarai Epraim dia ra pa diat

²⁷ Ma Manase i ga mama korot vue ra tarai ta ra pia na pal Bet-Sean ma ra umana gunan kikil ia, ma damana bula ra pia na pal Tanak ma ra umana gunan kikil ia, ma ra tarai ta ra pia na pal Dor ma ra umana gunan kikil ia, ma ra tarai ta ra pia na pal Ibleam ma ra umana gunan kikil ia, ma ra tarai ta ra pia na pal Megido ma ra umana gunan kikil ia; ma ra tarai Kanaan dia ga vala ki ta nam ra langun. ²⁸ A dovotina a bung i ga vut ba Israel i ga dekdek ba dia ga vovo pa ra tarai Kanaan ma dia ga ki

na tultul uka, ia kaka pa dia ga korot vue muka diat.

²⁹ Ma Epraim pa i ga korot vue ra tarai Kanaan nina dia ga ki Geser; a tarai Kanaan dia ga ki livuan ta diat abara Geser.

A umana gunan ba ra umana enana vuna tarai dia ra pa diat

³⁰ Ma Sebulun pa i ga korot vue ra tarai ta ra pia na pal Kitron, ba ra tarai ta ra pia na pal Nalol; ra tarai Kanaan dia ga ki livuan ta diat, ma dia ga tul tar ika ra totokom ta diat.

³¹ Aser pa i ga korot vue ra tarai ta ra pia na pal Ako, ma ra tarai ta ra pia na pal Sidon, ma damana bula Alab, ma Aksib, ma Kelba, ma Apik, ma Rekob; ³² ma ra tarai Aser dia ga ki livuan ta ra tarai Kanaan, tago pa i ga tale diat pi diat a korot vue muka diat.

³³ Ma Naptali pa i ga korot vue ra tarai ta ra pia na pal Bet-Semes, ma ra tarai ta ra pia na pal Bet-Anat; dia ga ki livuan abara ta ra tarai Kanaan, ma ra tarai Bet-Semes ma ra tarai Bet-Anat dia ga tul tar ra totokom pire diat.

³⁴ Ma ra tarai Amor dia ga korot vue ra tarai Dan urama ta ra lualuana, ma pa dia ga mulaot pi diat a vana ur ta ra tamataman. ³⁵ Ma ra tarai Amor dia ga vala kiki ta ra luana Eres, ma ra ura pia na pal Aialon ma Salbim; ia kaka ba ra tarai Iosep dia ga ongor vanavana dia ga tul tar ra totokom pire diat. ³⁶ Ma ra langun kai ra tarai Amor i ga tur pa ia ka tai tika na vat ta ra tututua rikai urama ra ul a luana Akrabim.

2

Ra angelo kai ra Luluai aro Bokim

¹ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vana maro Gilgal urama Bokim, ma i ga biti: Iau ga ben vairop vue avat kan ra gunan Aigipto tadav go ra gunan, nina ba iau ga vavalima tana tai tama i vavat. Iau ga biti ba pa ina vatamam vue kaugu kunubu ma avat; ² ma iau ga ve avat ba koko avat a pait ta kunubu ma ra tarai ta ra

gunan; avat a re vue kadia umana uguugu na vartabar; ma pa ava ga torom ta ra nilaigu; ta ra ava ava ga pait ra dari? ³ Damana iau ga biti bula: Pa ina korot vue diat kan ra luaina mata i vavat; diat a da ra umana il i ra kait ta ra paparai vavat, ma kadia umana god diat a da ra kun pire vavat. ⁴ Ma ba ra angelo kai ra Luluai i ga tata ma go ra umana pakana tinata tadav ra tarai Israel, a tarai dia ga kukukula ma dia ga tangi. ⁵ Ma dia ga vaiang nam ra gunan ba Bokim, ma dia ga pait ra tinabar tadav ra Luluai abara.

*Iosua i mat
(Iosu 24:29-31)*

⁶ Ma ba Iosua i ga tulue ra tarai, dia ga vana pi diat a kale pa ra gunan, tikatika na tutana i ga vana pi na vatur vake kana tiniba iat. ⁷ Ma ra tarai dia ga toratorom pire ra Luluai ta ra umana kilala na nilaun kai Iosua, ma ta ra umana kilala na nilaun kai ra umana patpatuana nina dia ga mat mur tai Iosua, nina ba dia ga gire ra lavur dekdek na papalum ra Luluai i ga pait ia ure Israel. ⁸ Ma Iosua, natu i Nun, ra tultul kai ra Luluai, i ga mat ba i ga tar laun vue tika na mar ma a vinun ot na kilala. ⁹ Ma dia ga punang ia ta kana langun iat aro Timnat-Eres, ra pia i buabuana tai Epraim, ta ra luana Gas, ma ta ra papar a labur tana. ¹⁰ Ma nam ra taun tarai par bula dia ga mat mur ra umana tama i diat; ma ra kalamana taun tarai dia ga tut mur diat, ma pa dia ga nunure ra Luluai ma ra papalum i ga pait ia ure Israel.

A varpam kai ra tarai Israel ma ra papalum kai ra umana tena varkurai

¹¹ Ma ra tarai Israel dia ga varpam ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga torom ta ra umana Baal; ¹² ma dia ga vana balakane ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat, nina i ga ben vairop vue diat kan ra gunan Aigipto, ma dia ga mur ra umana enana god, ra umana god kai ra tarai dia ki kikel diat, ma dia ga va

timtimum pire diat, ma dia ga vakulot ra Luluai upi na kankan. ¹³ Ma dia ga vana balakane ra Luluai, ma dia ga torom tai Baal ma Astarot. ¹⁴ Ma ra Luluai i ga kankan ure Israel, ma i ga tul tar diat ta ra lima i ra lavur tena varvabilak, ma dia ga vakaina diat, ma i ga ivure diat pire kadia umana ebar dia ga ki kikel diat, ma pa i ga tale diat pi diat a tut rikai mulai ta ra luaina mata i kadia umana ebar. ¹⁵ Ta ra gunan dia ga vana tana ra lima i ra Luluai i ga vakaina diat, da ra Luluai i ga tatike ma da ra Luluai i ga vavalima pire diat; ma dia ga ki na malari.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga vatut ra umana tena varkurai ma dia ga valaun pa diat kan ra lima i diat dia ga vakaina diat. ¹⁷ Ma pa dia ga valongore kadia umana tena varkurai, tago dia ga anan upi ra umana enana god, ma dia ga va timtimum tadav diat. Dia ga vana irai lulut kan ra nga nina ba ra umana tama i diat dia ga vanavana tana ma ra tinorom tadav ra Luluai; ma diat pata. ¹⁸ Ma ba ra Luluai i ga vatut ra umana tena varkurai ure diat i ga ki maravut ra tena varkurai ma i ga valaun pa diat kan ra lima i kadia umana ebar ta nam ra umana bung ba ra tena varkurai i kure diat; i vuna tago ra Luluai i ga pukue ra nuknukina ba i ga valongore kadia umana tinangi ba kadia umana ebar dia ga vakaina diat. ¹⁹ Ma ba ra tena varkurai i ga mat dia ga lilikun ma dia ga manga kaina tai tama i diat upi diat a mur ra umana enana god, ma upi diat a toratorom pire diat, ma upi diat a va timtimum tadav diat; pa dia ga ngo ta kadia kaina mangamangana ma kadia pue ngangar.

²⁰ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga tut ure Israel, ma i ga biti: Tago go ra tarai dia ga piam vue kaugu kunubu, nina ba iau ga kubu tar ia pire ra lavur tama i diat, ma tago pa dia ga torom ta ra nilaigu, ²¹ pa ina korot vue mule kan ra luaina mata i diat ra umana Tematana nina ba dia ga laun valili ba Iosua i ga tar mat; ²² upi

ina valar Israel me, ma upi ina gire ba diat a mur ra nga kai ra Luluai, ma diat a vanavana tana da ra lavur tama i diat dia ga vanavana tana ba pata. ²³ Damana ra Luluai i ga nur vue nam ra umana Tematana, ma pa i ga korot lulut vue diat; ma pa i ga tul tar bula diat ta ra lima i Iosua.

3

Ra umana vuna gunan nina dia ki valili upi diat a valar ra tarai Israel

¹ Go diat ra umana Tematana nina ra Luluai i ga nur vue diat: (i ga nur vue ta umana ta diat upi na valar Israel ma diat, nam ra tarai Israel nina pa dia ga varubu ta ra umana vinarubu ta ra gunan Kanaan. ² I ga pait ra dari upi nam ra taun tarai kai Israel diat a la ta ra vinarubu, nam uka diat ba pa dia ga varubu ta ra umana vinarubu lua.) ³ A ilima na luluai kai ra tarai Pilistia, ma ra tarai Kanaan par, ma ra tarai Sidon, ma ra tarai Kivi nina dia ki ta ra luana Lebanon, papa aro ra luana Baal-Kermon ma tuk ta ra langun Kamat. ⁴ Go dia ga ki upi da valar Israel ma diat, upi da kapa ba diat a torom ta ra umana varkurai kai ra Luluai, nina ba i ga kure ra umana tama i diat tai Moses me. ⁵ Ma ra tarai Israel dia ga ki varurung ma ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus; ⁶ ma dia ga ben pa ra umana natu i diat, a umana vavina, upi kadia umana taulai, ma dia ga tul tar ra umana natu i diat, a umana vavina, pire ra umana natu i diat, a umana tutana, ma dia ga torom ta kadia umana god.

Otniel i valaun ra tarai Israel kan ra lima i Kusan-Risataim

⁷ Ma ra tarai Israel dia ga varpam ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga nuk vue ra Luluai kadia God, ma dia ga torom ta ra umana Baal ma Astarot. ⁸ Damana ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure Israel, ma i ga nur tar diat ta ra lima i Kusan-Risataim, a king ta ra gunan Mesopotamia, ma ra tarai Israel dia

ga torom pire Kusan-Risataim a lavutul na kilala.

⁹ Ma ba ra tarai Israel dia ga kail tadav ra Luluai, ra Luluai i ga vatut ra tena valaun ure diat, ma i ga valaun diat, Otniel natu i Kenas, dir turana ma Kaleb, a muruna tana. ¹⁰ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga irop taun ia, ma i ga ki na varkurai ure Israel; ma i ga vana upi ra vinarubu, ma ra Luluai i ga tul tar Kusan-Risataim ra king Mesopotamia ta ra limana, ma i ga uvia pa ia. ¹¹ Ma ra gunan i ga ngo a ivat na vinun na kilala. Ma Otniel natu i Kenas i ga mat.

Eud i valaun ra tarai Israel kan ra lima i ra tarai Moab

¹² Ma ra tarai Israel dia ga varpam mulai ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ra Luluai i ga vaongor Eglon ra king Moab upi na tur bat Israel, tago dia ga tar varpam ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹³ Ma i ga varurue ra umana natu i Amon ma ra umana natu i Amalek pirana; ma i ga vana ma i ga ubu Israel, ma dia ga kale pa ra gunan na gelep. ¹⁴ Ma ra tarai Israel dia ga toratorom tai Eglon ra king Moab a vinun ma lavutul na kilala.

¹⁵ Ma ba ra tarai Israel dia ga kail tadav ra Luluai, ra Luluai i ga vatut ra tena valaun ure diat, Eud natu i Gera, a te Benjamin, a tutana ba a maira; ma ra tarai Israel dia ga tulue Eud ma ra vartabar pire Eglon ra king Moab. ¹⁶ Ma Eud i ga mal pa kana ta pakat i mangi vartalai, ma ra lolovinana tika na malmalikun; ma i ga vi pit ma ra pakat na vinarubu i ga taba ta ra vavai kana olovoi ta ra papar a parkabin tana ta ra lima tuna. ¹⁷ Ma i ga tul tar ra vartabar pire Eglon ra king Moab; ma Eglon ia ra tutana ba i ga manga tubu. ¹⁸ Ma ba i ga tul tar muka ra vartabar, i ga tul valilikun vue ra tarai nina dia ga kap ra vartabar; ¹⁹ ma ia iat i ga lilikun uka aina pire ra umana tabataba na vat dia ga tur maravai aro Gilgal, ma i ga biti tai ra king: Kaugu ta tinata na pidik piram. Ma Eglon i ga biti: Avat a ki mut. Ma diat

par dia ga ki maravai pirana dia ga irop kan ra luaina matana. ²⁰ Ma Eud i ga ruk tadav ia ba i ga ki varkolono ta ra pakana pal di ga pait ia ure ra ningo ta ra e na keake. Ma Eud i ga biti: A varvai kai God tadav u i ki piragu. Ma i ga tut kan kana kiki. ²¹ Ma Eud i ga tulue ra mairana ma i ga tak pa kana pakat kan ra parkabin tana, a lima tuna, ma i ga go ra balana me. ²² Ma ra palpalum i ra pakat i ga ruk vurakit ta ra balana ma i ga vila vurpu uro ra muruna; ma ra bira i ga kinim vake ra pakat tago pa i ga nuat vue ra pakat kan ra balana. ²³ Ma ba Eud i ga irop tar ta ra pal pit i ga banu bat ra umana banbanu ta ra mata palpal.

²⁴ Ma ba i ga tar irop muka, a umana tultul kai ra king dia ga pot; ma dia ga gigira, ma dia ga banu bat ra umana banbanu ai ra pal; ma dia ga biti: A dovotina i ga pulu ra ura pal a kauna ta kana pal na keake. ²⁵ Ma dia ga kiki ka tuk i ga purpuruan ra nuknuk i diat, ma gire, pa i ga papa ra umana banbanu ai ra pal; damana dia ga tak pa ra ki, ma dia ga ki are diat me; ma ea, kadia luluai i ga tar bura ra pia ma i ga mat.

²⁶ Ma Eud i ga lop ba dia ga ki vavakai, ma i ga bolo lake ra umana tabataba na vat, ma i ga lop tuk uro Seira. ²⁷ Ma ba i ga tar pot i ga vu ra tavur ta ra gunan na lualuana Epraim, ma ra tarai Israel dia ga vana ur kan ra umana lualuana tadav ia, ma i ga lue diat. ²⁸ Ma i ga biti ta diat: Avat a mur iau, tago ra Luluai i tar tul tar kavava umana ebar ta ra lima i vavat. Ma dia ga mur ia, ma dia ga kale pa ra umana bolabolo ta ra tava Iordan kan ra tarai Moab, ma dia ga tur bat diat upi koko ta tutana na bolo ta diat. ²⁹ Ma ta ra tarai Moab dia ga ubu ra vinun na arip na marmar na tarai, ma tikatikai ta diat a dekdek na tutana nina pa i nunure ra bunurut; kari pa ta tikai ta diat i ga lop. ³⁰ Damana Israel i ga uvia pa Moab ta nam ra bung. Ma ra gunan i ga langalanga a lavutul na vinun na

kilala.

Samgar i valaun ra tarai Israel kan ra lima i ra tarai Pilistia

³¹ Ma Samgar natu i Anat, nina i ga ubu laptikai na mar na tarai Pilistia ma ra virit i lamia ai ra bulumakau, i ga mur tana; ia bula i ga valaun Israel.

4

Debora dir ma Barak dir uvia pa Sisera

¹ Ma ba Eud i ga tar mat, ra tarai Israel dia ga pait mule ra varpiam ta ra luaina mata i ra Luluai. ² Ma ra Luluai i ga ivure diat pire Iabin ra king Kanaan, nina i kure Kasor; kana luluai na vinarubu, a iangina Sisera, i ga ki Karoset, a pia na pal kai ra umana Tematana.

³ Ma ra tarai Israel dia ga kail tadav ra Luluai; tago i ga vatur vake lavuvat na mar na kiki na vinavana ai ra vinarubu nina di ga pait diat ma ra palariam; ma i ga manga vakadik ra tarai Israel ta ra ura vinun na kilala.

⁴ Ma Debora ra taulai kai Lapidot i ga kure Israel ta nam ra e, ma ia ra propet, a vavina. ⁵ Ma i ga ki ta ra vavai na gelep nina di ga vaiang ia ba Debora, ma nina i tur livuan ta ra ura gunan Rama ma Betel ta ra gunan na lualuana Epraim; ma ra tarai Israel dia ga pot pirana pi na kure diat. ⁶ Ma i ga vartuluai upi Barak, natu i Abinoam maro Kedes-Naptali, ma i ga biti tana: Dave, ra Luluai ra God kai Israel pa i ga vartuluai dari: Una vana ma una kakari maravai tadav ra luana Tabor, ma una ben pa ra vinun na arip na marmar na tarai ta ra vuna tarai Naptali ma ta ra vuna tarai Sebulun, upi avat ma diat? ⁷ Ma ina tulue Sisera, ra luluai ta ra loko na tarai na vinarubu kai Iabin, tadav ra tava alir Kison, ma ina nur tar ia ta ra limam. ⁸ Ma Barak i ga biti tana: Gala dor a varait ma u, io, ina vana; ma gala pata, pa ina vana. ⁹ Ma i ga biti: A dovotina dor a varait ma u; ia kaka ta go ra vinavana u vana tana vakir kaum ra minamar tana tago ra

Luluai na tul tar Sisera ta ra lima i ra vavina. Ma Debora i ga tut ma dir ga varait ma Barak uro Kedes. ¹⁰ Ma Barak i ga ting pa ra tarai Naptali ma ra tarai Sebulun upi uro Kedes ma i ga lue ra vinun na arip na marmar diat; ma dir ga varait ma Debora.

¹¹ Ma Keber a tutana Ken i ga ki.na vaira kan ra tarai Ken ma kan ra umana natu i Kobab ra maku kai Moses, ma i ga vatut kana pal na mal maravai ta ra iban i ki Sananim nina ba i marave Kedes.

¹² Ma dia ga ve Sisera ba Barak natu i Abinoam i ga tar vana tadav ra luana Tabor. ¹³ Ma Sisera i ga varurue kana lavur kiki na vinavana ure ra vinarubu nina di ga pa it diat ma ra palariam, a lavuvat na mar diat, ma ra lavur tarai par nina dia ga ki varurung me, maro Karoset ra gunan na Tematana, tadav ra tava alir Kison. ¹⁴ Ma Debora i ga bititai Barak: Una tut, tago go iat ra bung ra Luluai i tar tul tar Sisera ta ra limam; dave, vakir ra Luluai i lua tam? Kari Barak i ga vana ur kan ra luana Tabor, diat ma ra vinun na arip na marmar na tarai.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga uvia pa Sisera ma kana lavur kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra kor na taraina ma ra mangmangi na pakat ta ra luaina mata i Barak; ma Sisera i ga pil kan kana kiki na vinavana ma i ga vilau. ¹⁶ Ma Barak i ga korot mur ra umana kiki na vinavana ma ra kor na tarai tuk uro Karoset kai ra umana Tematana; ma ra kor na tarai kai Sisera dia ga virua ta ra mangmangi na pakat na vinarubu; ma pa ta tutana i ga laun valili.

¹⁷ Ma Sisera i ga vilau tadav ra pal na mal kai Iael ra taulai kai Keber a te Ken, tago Iabin ra king Kasor dia ga ki na malmal ma diat ta ra kuba i Keber a te Ken. ¹⁸ Ma Iael i ga irop upi na barat Sisera, ma i ga bititana: Una ruk, kaugu luluai, una ruk ta ra kubagu; koko una burut. Ma i ga ruk ta kana pal na mal, ma i ga tuba ma ra mal. ¹⁹ Ma i ga bititana: Una vamomo iau ma ta ik a tava tago iau mar. Ma i ga papa tika na pal a tava

na polo na u, ma i ga vamoma me, ma i ga tuba mule. ²⁰ Ma i ga bititana: Una tur ta ra mataniolo i ra pal na mal, ma ona ta tutana na pot, ma i tir i u dari, Dave, ta tutana akari? una bititana, Patana. ²¹ Ma Iael ra taulai kai Keber i ga tak pa tika na vakai ai ra pal na mal, ma i ga vatur pa bula ra tututuk, ma i ga pa ingaingu tadav ia ma i ga tut varuk ra vakai ta ra papar a talingana ma i ga vana vurpu tar ta ra pia, tago i ga va mat tarurungai; ma i ga mat. ²² Ma ba Barak i ga korot mur Sisera, Iael i ga barat ia, ma i ga bititana: Una mai ma ina ve tar ra tutana tam nina ba u tikan upi ia. Ma i ga ruk, ma i ga gire ba Sisera i mat, ma ra vakai i ga ki boko ta ra papar a talingana.

²³ Damana ta nam iat ra bung God i ga uvia pa Iabin ra king Kanaan ta ra luaina mata i ra tarai Israel. ²⁴ Ma ra lima i ra tarai Israel i ga uvia vanavana pa Iabin ra king Kanaan, tuk dia ga doko Iabin ra king Kanaan.

5

A kakailai kai Debora dir ma Barak

¹ Ma ta nam ra bung Debora dir ma Barak natu i Abinoam dir ga kakailai dari:

² Avat a pite pa ra Luluai,
Tago ra umana luluai dia ga lue rap
Israel,

Ma ra tarai iat dia ga tul tar diat ma
ra gugu.

³ A umana king, avat a valongore;
a umana luluai, avat a kapupia;

Ma iau ina kakailai tadav ra Luluai;
Ina kakailai na pite varpa tadav ra
Luluai ra God kai Israel.

⁴ Luluai, ba u ga vana rikai maro
Seir,

Ba u ga vana pa kan ra langun Edom,
A rakarakan a gunagunan i ga
dadadar, ma ra bala na bakut
i ga tua,

Maia, a umana bakut dia ga tua ma
ra tava.

⁵ A umana lualuana dia ga guria ta ra
luaina mata i ra Luluai,

Maia pa, Sinai iat i ga damana ta
ra mata i ra Luluai ra God kai
Israel.

⁶ Ta ra e kai Samgar natu i Anat,
Ta ra e kai Iael, pa ta na i ga tur ta ra
umana nga tur,
Ma ra umana tena vinavana dia ga
vana irai ta ra umana nga ra
pui.

⁷ Pa ta tena varkurai i ga ki Israel, dia
ga tar ngo par,
Tuk tar ba iau Debora iau ga tut rikai,
Ba iau ga tut, nina ba iau ga varvan-
gala livuan tai Israel.

⁸ Dia ga pilak pa ra umana kalamana
god;
A vinarubu i ga tur ta ra umana
mataniolo;
Dave vang, di ga gire ta bakbakit ba
ta rumu

Pire ra ivat na vinun na arip na mar-
mar na tarai dia ga ki Israel?

⁹ A balagu i malamalapang upi ra
umana luluai Israel,
Nina dia ga tul tar diat ma ra gugu
livuan pire ra tarai Israel;
Avat a pite pa ra Luluai.

¹⁰ Avat ava ki ta ra umana as dia pua,
Avat ava ki ta ra umana bo na kurit
dia ngatngat muka,
Ma avat ava vanavana ka ta ra nga,
avat a varvai ure.

¹¹ Ta ra gunan ba pa di valongore ra
nilai ra umana tena panak, ma
ba di kulupe ra tava tana,
Ta nam iat ra pakana diat a varvai
ure ra lavur bo na papalum
kai ra
Luluai,
Maia pa, ra lavur bo na magit i pait
ia ba i kure Israel.

Ma ra tarai kai ra Luluai dia ga vana
ur tadav ra umana mataniolo.

¹² Tavangun, una tavangun, Debora;
Tavangun, una tavangun, kaile ta
kakailai;

Una tut rikai, Barak, ma una ben vav-
ilavilau kaum umana vilavi-
lau, u natu i Abinoam.

¹³ Ma diat dia ga ki valili ta ra umana
luluai, ma ra tarai dia ga vana
ur;

Ra Luluai i ga vana ba upi amir a
kure ra umana lebe.

¹⁴ Dia ga vana rikai kan Epraim upi
uro ra malamale,
Ma Benjamin i ga mur u tana livuan
ta kaum vuna tarai;
A umana tena varkurai dia ga pot
maro Makir,
Ma diat dia vatur vake ra buka kai ra
lualua na tena vinarubu dia ga
pot maro Sebulun.

¹⁵ Ma ra umana luluai Isakar dia ga
tur maravut Debora,
Ma Barak bula i ga maravut varogop
ma Isakar;

Dia ga vutvut tadav ia ta ra bala na
male;

Maravai ra umana tava alir kai
Ruben

Dia ga vavalima tana.

¹⁶ Ta ra ava u ga ki livuan ta ra
umana kikil na sip,

Upi una valongore ra umana kaur na
vuvu nina di ga ororo ra sip
me?

Maravai ra umana tava alir kai
Ruben dia ga nuknuk vatikene
pa ia ta ra bala i diat.

¹⁷ Gilead i ga ki ta ra papar a tava
Iordan maro;

Ma Dan, ta ra ava i ga ki ta ra bala i
ra umana parau?

Aser i ga ki ka ta ra olaolo na ta,
Ma i ga bang maravai ta kana umana
tava.

¹⁸ A tarai Sebulun dia ga nuk vaikilik
pa kadia nilaun, ma dia ga tul
tar diat mulai upi ra minat.

I ga damana bula ma Naptali ta ra
bala na kamara ba pa ta bak-
bakit tana.

¹⁹ A umana king dia ga pot, ma dia ga
varubu;

A umana king Kanaan dia ga varubu,
Ta ra gunan Tanak maravai ta ra
tava Megido,

Ma pa dia ga kale ta tabarikik tana.

²⁰ A bala na bakut i ga ebar ma diat,
Ra umana tagul dia ga tut ure Sisera.

²¹ A tava alir Kison i ga kap vue diat,
A tava alir Kison iat, nina i ga ki papa
amana iat.

Ea, a tulungeagu, una ongor ta kaum
vinavana.

²² A umana kau i ra umana os dia ga
ruarua ra pia,
Dia ga ruarua ra pia ba dia vilau.

²³ Na kaina piram Meros, ra angelo
kai ra Luluai i ga biti,
Da tata vakaina ra tarai dia bang
tana;
Tago pa dia ga maravut ra Luluai,
Pa dia ga maravut ra Luluai ba i ga
varubu ma ra umana lebe.

²⁴ Ma Iael na ti doan muka ta ra
vaden par,
Ra taulai kai Keber ra te Ken,
Na ti doan muka ta ra vaden par ta
ra umana pal na mal.

²⁵ I ga lul upi ta tava ka, ma i ga tabar
ia ma ra polo na u;
I ga tabar ia ma ra bira na polo na u
ta ra ngatngat na la.

²⁶ I ga vatur vake ra ot,
Ma ra limana tuna i ga vatur vake ra
tututuk kai ra tena papalum;
Ma i ga ubu Sisera ma ra tututuk, ma
i ga vila vurpu ta ra uluna,
Maia, i ga go ra papar a talingana.

²⁷ Ta ra ruarua na kauna i ga bura
timtimum, i ga bura muka ma
i ga va,
Ra minatina i ga va ta nam iat ra
pakana i ga bura timtimum
tana.

²⁸ I ga tur ta ra mata na kalangar, ma
i ga gigira ma i ga tangi,
Tina i Sisera i ga oraoro ta ra ubene
ai ra mata na kalangar,
Ta ra ava kana kiki na vinavana i
vabing mat?

Ava i tur bat ra umana.vil ta kana
kiki na vinavana?

²⁹ Kana umana tena kabinana, a
umana vavina, dia ga bali ia,
Maia, ia iat i ga bali mule kana tinir,

³⁰ Dave, pa dia ga tikan boko ra
tabarikik vang, ma vakir laka
dia ga tibe?

Tikatika na tutana tika na vavina,
maia pa, a uraura vavina kai
tikatikai;

Ma pire Sisera a tabarikik i matatar,
a minong,

A matatar na minong di ga viri ia,
A ura pakana matatar na mal di ga
viri ia ure ra kongkongigu.

³¹ Boina, Luluai, ba kaum lavur ebar
diat a panie,
Ma diat dia mari u diat a varogop ma
ra keake ba i vana rikai ta ra
dekdekina.

Ma ra gunan i ga ki na malmal a
ivat na vinun na kilakilala.

6

A nioro kai ra Luluai pire Gideon

¹ Ma ra tarai Israel dia ga varpam
ta ra luaina mata i ra Luluai; ma
ra Luluai i ga tul tar diat ta ra lima
i Midian a lavurua na kilala. ² Ma
ra lima i Midian i ga uvia pa Israel;
ma ure ra dari ra tarai Israel dia
ga kal ra umana niiga ta ra umana
luana, ma dia ga bang ta go ra umana
babang ma ra umana dekdek na pal
na bakbakit. ³ Ma ba Israel dia ga
vavauma a tarai Midian ma ra tarai
Amalek, ma ra tarai ta ra papar a
taur; dia ga tut ure diat. ⁴ Ma dia ga ki
aina pire diat ma dia ga varutane ra
vuai ra uma tuk uro Gasa, ma pa ta
magit mulai i ga ki valili pire Israel;
pa ta sip, pa ta bulumakau, ma pa ta
as. ⁵ Tago dia ga pot ma kadia umana
bulumakau ma kadia umana pal na
mal, ma dia ga peal da ra umana
kubau; pa di ga luk valar pa diat ma
kadia umana kamel tago dia ga peal
mat; ma dia ga pot upi diat a vakaina
ra gunan. ⁶ Ma di ga vaikilik pa muka
Israel ure Midian; ma ra tarai Israel
dia ga kail upi ra Luluai.

⁷ Ma ba ra tarai Israel dia ga kail
tadav ra Luluai ure Midian, ⁸ ra Lu-
luai i ga tulue tika na propet tadav ra
tarai Israel; ma i ga biti ta diat: Ra
Luluai, a God kai Israel, i biti dari:
Iau ga vairop pa avat maro Aigipto,
ma iau ga agure vairop pa avat kan
ra gunan ava ga ki na vilavilau tana;
⁹ ma iau ga valaun pa avat kan ra
lima i ra tarai Aigipto, ma kan ra lima
i diat par dia ga vakadik avat, ma

iau ga korot vue diat kan ra mata i vavat, ma iau ga tabar avat ma kadia pia; ¹⁰ ma iau ga biti pire vavat: Iau ra Luluai kavava God; koko avat a burutue ra umana god kai ra tarai Amor, tago ava ki ta kadia gunan; ma pa ava ga ti torom ta ra nilaigu.

¹¹ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vut ma i ga ki ta ra vavai na iban aina Opra, nina ba kai Ioas ra te Abieser, ba natuna Gideon i ga rama ra vit ta ra tung na vain pi na ive kan ra tarai Midian. ¹² Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur kapet pa pirana ma i ga biti tana: U a rangrang na tutana ma ra balamatina bula, ra Luluai i ki piram. ¹³ Ma Gideon i ga biti tana: Kaugu luluai, ona ra Luluai i ki maravut avet ta ra ava ave ki na malari dari? Ma akave kana umana enana papalum nina ba ra umana tama i vevet dia ga ve avet ure ba dia ga biti, Dave, ra Luluai pa i ga ben vairop vue avet kan Aigipto laka? Ma gori ra Luluai i ga okole vue avet ma i ga tul tar avet ta na lima i Midian.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga lingan tadav ia ma i ga biti: Una vana ma go ra dekdekim, ma una valaun Israel kan ra lima i Midian; dave, pa iau togue u laka? ¹⁵ Ma i ga biti tana: Ea, Luluai, ina valaun davatane Israel? Kaugu vuna tarai i luveana ta diat par ra lavur vuna tarai Manase, ma iau, iau manga ikilik ta diat par ta ra kuba i tamagu. ¹⁶ Ma ra Luluai i ga biti tana: A dovotina ina ki maravut u, ma una ubu ra tarai Midian, ma diat a da ra kopo no tutana piram. ¹⁷ Ma i ga biti tana: Ona iau ko ta ra luaina matam, una tul tar ta vakilang upi ina kapa ba u iat u tata piragu. ¹⁸ Iau lul pa u ba koko una vana kan ati tuk ba ina talil piram ma kaugu vartabar upi ina vung ia ta ra luaina matam. Ma i ga biti: Ina ki ka tuk una talil mulai.

¹⁹ Ma Gideon i ga ruk ta ra kubana ma i ga vaninare ta nat na me, ma i

ga tak pa tika na epa * na plaua, ma i ga pait ra gem ba pa i leven me; ra viono i ga vung ia ta ra rat ma ra polo na magit i ga vung ia ta ra kabala ma i ga kap pa ia pire nina i ga ki ka ta ra vavai na iban, ma i ga tabar ia me. ²⁰ Ma ra angelo kai God i ga biti tana: Una tak pa ra viono ma ra gem ba pa i leven ma una vung diat taun go ra vat, ma una lingire taun diat ma ra polo na magit. Ma i ga pait ia damana. ²¹ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tulue ra buka nina i ga ki ta ra limana, ma i ga tuk ra viono ma ra gem ba pa i leven ma ra ngu na buka, ma ra iap i ga arikai ta ra vat ma i ga en vapar vue ra viono ma ra gem ba pa i leven; ma ra angelo kai ra Luluai i ga papaniai kan ra luaina matana. ²² Ma i ga kapa pire Gideon ba ia iat muka ra angelo kai ra Luluai; ma Gideon i ga biti: Ui, Luluai God! Amir gigira varkuvo ma ra angelo kai ra Luluai. ²³ Ma ra Luluai i ga biti tana: A malmal na tadav u; koko una burut, pa una mat. ²⁴ Ma Gideon i ga pait ra uguugu na vartabar abara tadav ra Luluai, ma i ga vaiang ia ba Ra Luluai la Ra Malmal. Ma nam ra iang i tur tuk gori aro Opra kai ra tarai Abieser.

²⁵ Ma ta nam iat ra marum ra Luluai i ga biti tana: Una tak pa ra bulumakau kai tamam, a vauruana bulumakau nina ba i lavurua kana kilala, ma una re vue ra uguugu na vartabar kai Baal nina ba kai tamam, ma una mut vue ra Asera nina dir tur varurung me; ²⁶ ma una vatut mal ta uguugu na vartabar upi kai ra Luluai kaum God ta ra ul i nam ra dekdek na pakana, ma una tak pa ra vauruana bulumakau ma una tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ma nam ra Asera nina ra davai ba una mut vue. ²⁷ Ma Gideon i ga tibe ta vinun na tutana ta kana umana tultul ma i ga pait nam ra Luluai i ga ve tana; ia kaka tago i ga burutue diat ta ra kuba i tamana ma ra tarai na gunan bula, pi bea na pait ia ta ra keake, io, i ga

* **6:19:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lbs.

pait ia ta ra marum iat. ²⁸ Ma ba ra tarai ta ra gunan dia ga tavangun ta ra kavunvun dia ga gire ba di ga re vue ra uguugu na vartabar kai Baal, ma di ga mut vue ra Asera nina i ga tur maravai tana, ma di ga vartabar ma ra vauruana bulumakau ta ra uguugu na vartabar di ga pait ia. ²⁹ Ma dia ga tir vargilliane diat ba: To ia i pait go ra magit? Ma ba dia ga tar vala titir, dia ga biti: Gideon natu i Ioas i pait go ra magit. ³⁰ Ma ra tarai ta nam ra gunan dia ga biti tai Ioas: Una ben pa natum uti pi na mat, tago i ga re vue ra uguugu na vartabar kai Baal ma i ga mut vue ra Asera i ga tur maravai tana. ³¹ Ma Ioas i ga tata pire diat dia tur bat ia: Dave ava tata maravut Baal? Dave, avat a valaun ia? Nina ba na tur maravut ia da doka ba i malana ka boko; ona ia ra god boina ba na maravut ia iat mulai tago ta tikai i ga re vue kana uguugu na vartabar. ³² Damana ta nam ra bung di ga vaiang ia ba Ierub-Baal a kukuraina dari, Baal iat na vartoto me, tago i ga re vue kana uguugu na vartabar.

³³ Ma ra tarai Midian par ma ra tarai Amalek ma ra tarai ta ra papar a taur dia ga vut guvai, ma ba dia ga bolo, dia ga vatut kadia lavur pal na mal ta ra male Iesrel. ³⁴ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga ki tai Gideon; ma i ga vu ra tavur, ma ra tarai Abieser dia ga pot guvai tadav ia. ³⁵ Ma i ga tulue ra umana tultul vurvurbit Manase par; ma diat bula dia ga kor tadav ia. Ma i ga tulue ra umana tultul tadav Aser ma tadav Sebulun, ma tadav Naptali; ma dia ga vana pi diat a varkuvo ma diat.

³⁶ Ma Gideon i ga biti tai God: Ona una valaun Israel ma ra limagu da u ga biti, ³⁷ ina vung go ra pal i ra sip ta ra tavul a rararama vuai; ona ra mavoko i ki taun uka ra pal i ra sip, ma ra pia parika i ge, ina nurnur ba una valaun Israel ma ra limagu da u ga biti. ³⁸ Ma i ga damana, tago ta ra bung namur i ga tavangun ta ra kavunvun, ma i ga bing ra pal i ra sip, ma ba i ga pipite vue ra mavoko kan

nam ra pal i ra sip i ga ti vabuka tika na la na tava tana. ³⁹ Ma Gideon i ga biti tai God: Koko una kankanuane iau ma ina tata go tika na pakana ka; iau lul u ba ina valar mule ka ra pal i ra sip go ra pakana; boina ba ra pal i ra sip na ge ma ra mavoko na ki taun ra pia parika. ⁴⁰ Ma God i ga pait ia damana ta nam iat ra marum; tago ra pal i ra sip i ga ge ke, ma ra mavoko i ga ki ta ra pia parika.

7

A tarai kai Gideon dia uvia pa ra tarai Midian

¹ Ma Ierub-Baal, nina ba Gideon iat, ma ra tarai par dia ga varagur me, dia ga tut ta ra kavunvun ma dia ga vavatur ta ra papar a mata na tava kai Karod; ma ra tarai Midian dia ga ki ta kadia umana pal ta ra matana labur ta ra bala na male maravai ta ra luana More.

² Ma ra Luluai i ga biti tai Gideon: A tarai nina ava varagur ma diat, dia manga peal upi ina tul tar ra tarai Midian ta ra lima i diat, kan Israel na malamala ngala, ma na biti, A limagu iat i tar valaun pa iau. ³ Io, una vana ma una ve ra tarai dari: Nina i burut ma i dadadar, boina ba na talil mulai uro na gunan. Ma Gideon i ga valar diat, ma ra ura vinun ma a ura arip na marmar dia ga talil, ma a vinun na arip na marmar dia ga ki.

⁴ Ma ra Luluai i ga biti tai Gideon: I peal boko ra tarai; una ben diat tadav ra tava, ma ina valar diat pi-ram abara; ma nina ina biti tam ure, Amur a varagur me, nam iat amur a varagur me; ma nam nina ina biti tam ure, Go pa amur a varagur me, ia iat pa amur a varagur me. ⁵ Ma i ga ben vaur ra tarai ta ra tava; ma ra Luluai i ga biti tai Gideon: Nina i dum ra tava ma ra karameana da ra pap i dum ia, una tibe varbaiane nam; damana nina i va timtimum upi na momo. ⁶ Ma diat nina dia ga kulupe ra tava ma ra lima i diat ma dia ga dum ia, a utul a mar ika diat, ma diat par dia ga ki valili dia ga va

timtibum upi diat a mome ra tava.
⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Gideon: Ina valaun pa avat ma go ra utul a mar na tarai nina dia ga dum ra tava, ma ina tul tar ra tarai Midian ta ra limam, ma ra umana enana diat a talil ta ra kubakuba i diat tikatikai.
⁸ Ma i ga tak pa ra umana la kan ra lima i ra tarai, ma kadia umana tavur; ma ra tarai Israel dia ga ki valili i ga tulue diat tikatikai ta kana pal na mal, ma i ga vake ke ra utul a mar na tutana; ma ra tarai na vinarubu kai Midian dia ga ki ta ra male na vavai pirana.

⁹ Ma ta nam iat ra marum ra Luluai i ga biti tana: Una tut, una vana ur ta ra tavul a kamara; tago iau tar tul tar ia ta ra limam. ¹⁰ Ba ona u burut upi una vana ur, amur ma Pura kaum tultul amur a vana ura ra tavul a kamara; ¹¹ ma una valongore nam dia tatike; ma namur na ongor ra limam upi una vana ur ta ra tavul a kamara. Ma dir ga vana ur ma Pura kana tultul ta ra paparai ra tarai na vinarubu aina dia ga ki ie.

¹² Ma ra tarai Midian ma ra tarai Amalek ma ra tarai ta ra papar a taur dia ga ki ta ra bala na male, ma dia ga peal da ra umana kubau; ma pa da luk valar pa kadia umana kamel tago dia ga peal da ra veo ra valian. ¹³ Ma ba Gideon i ga vut, tika na tutana i vaarike kana ririvon pire talaina, ma i ga biti: Ea, iau tar ririvone ra ririvon, ma ea, tika na gem i ga tapulpul ta ra tavul a kamara kai Midian, ma i ga vila ruk ta ra bala na pal na mal, ma i ga rip ra pal, ma i ga vue pukue, ma ra pal na mal i va ka. ¹⁴ Ma talaina i ga bali ia ma i ga biti: Go iat ra pakat na vinarubu kai Gideon natu i Ioas, a tutana Israel; God i tar tul tar Midian ma kana umana loko na tarai ta ra limana.

¹⁵ Ma ba Gideon i ga valongore ra varvai ure ra ririvon ma ra papala tana, i ga lotu; ma i ga talil tadav ra tavul a kamara kai Israel, ma i ga biti: Avat a tut, tago ra Luluai i tar tul tar Midian ma kana umana loko na tarai ta ra lima i vavat. ¹⁶ Ma i ga

tibe ra utul a mar na tarai upi a utul a loko, ma i ga tul tar ra umana tavur ta diat, ma ra umana pobono la nina ba ra birao ta diat tikatikai. ¹⁷ Ma i ga biti ta diat: Avat a bobobe ke iau, ma avat a pait ika nam ba ina pait ia; ma ba ina pot tadav ra paparai ra tavul a kamara avat a pait ika nam ba iau pait ia, ¹⁸ Ba ina vu ra tavur, avet ma diat dia ki piragu, avat bula avat a vu ra lavur tavur ta ra lavur papar par ta ra tavul a kamara, ma avat a kukukula: Ure ra Luluai ma ure Gideon.

¹⁹ Ma Gideon ma nam ra mar na tarai nina dia ga varagur me dia ga pot tadav ra paparai ra tavul a kamara ta ra turpa i ra varkia na mona-mono nina livuan, ma dia ga pamar gigi ra umana la nina dia ga vature vake ta ra lima i diat. ²⁰ Ma ra utul a loko dia ga vu ra lavur tavur ma dia ga pamar gigi ra umana la nina dia ga vatur vake ta ra lima maira, ma dia ga vatur vake ra lavur tavur ta ra lima tuna upi diat a vu diat; ma dia ga kukula: Ra pakat na vinarubu kai ra Luluai ma kai Gideon. ²¹ Ma dia ga tur tikatikai ta kana pakana kikil na tavul a kamara, ma ra umana loko na tarai na vinarubu dia ga lop; ma dia ga ngenge ma dia ga vilau. ²² Ma ba dia ga vu ra utul a mar na tavur, ra Luluai i ga vararak diat upi diat a varubu vargil ma kadia umana pakat na vinarubu; ma ra umana loko na tarai na vinarubu dia ga vilau tuk uro Bet-Sita ta ra nga upi Serera, ma tuk uro ra langun Abel-Mekola maravai Tabat.

²³ Ma di ga ting varurue pa ra tarai Israel maro Naptali ma Aser ma Manase, ma dia ga korot mur ra tarai Midian. ²⁴ Ma Gideon i ga tulue ra umana tultul vurvurbit ta ra gunan na lualuana Epraim ma ra tinata dari: Avat a vana ur upi avat a bat ra tarai Midian, ma avat a kale va-lue pa ra umana tava alir upi ra varbat, ma na tuk tar Bet-Bara ma ra Iordan bula. Ma ra tarai Epraim par dia ga vut varurung ma dia ga kale bat ra umana tava alir tuk tar Bet-Bara ma ra Iordan bula. ²⁵ Ma dia ga

ben vavilavilau ra ura luluai Midian, Oreb ma Seb; dia ga doko Oreb ta ra ul a vat Oreb, ma dia ga doko Seb ta ra tung na vain Seb, ma dia ga korot mur Midian; ma ra ura ulu i Oreb ma Seb dia ga kap dir pire Gideon ta ra papar a Iordan maro iat.

8

¹ Ma ra tarai Epraim dia ga biti tana: Ta ra ava u ga pait ra dari pire vevet, ma ta ra ava pa u ga ting pa avet ba u ga vana upi avat a varubu ma Midian? Ma dia ga vartoto me. ² Ma i ga biti ta diat: Ava nam iau ga pait ia nina i ngala ta nam ava ga pait ia? Dave, nam di varurue valili ia ta ra vuai na vain aro Epraim pa i ngala vang ta ra vuai na vain parika kai Abieser? ³ God i ga tul tar ra ura luluai Midian, Oreb ma Seb, ta ra lima i vavat; ma ava vang iau ga pait ia nina i ngala ta nam ava ga pait ia? Ma ba i ga tata damana kadia kankan ure i ga par.

Gideon i kinim vake ra ura king Midian

⁴ Ma Gideon i ga vana uro Iordan, ma i ga bolo, diat ma ra utul a mar na tarai nina dia ga varagur me; ma dia ga bilua ta ra varkorot. ⁵ Ma i ga biti ta ra tarai Sukot: Iau lul avat ba avat a tabar diat dia murmur iau ma ta gem; tago dia bilua, ma iau korot mur ra ura king Midian, Seba ma Salmuna. ⁶ Ma ra umana lualua Sukot dia ga biti: Dave, u tar kinim vake laka Seba ma Salmuna pi avet a tabar kaum tarai na vinarubu ma ra gem? ⁷ Ma Gideon i ga biti: Ba ra Luluai i ga tul tar Seba ma Salmuna ta ra limagu, a dovotina ina kamit ra vio na paka i vavat ma ra umana kait ma ra umana kama na magu. ⁸ Ma i ga vana tar uina Penuel ma i ga lul diat damana; ma ra tarai Penuel dia ga bali ia da ra tarai Sukot dia ga bali ia. ⁹ Ma i ga tata pire ra tarai Penuel dari: Ari ina lilikun mulai ma ra malmal, ina re vue go ra bur na pal.

¹⁰ Ma Seba ma Salmuna dir ga ki Karkor varurung ma kadir loko na tarai na vinarubu, a vinun ma a ilima na arip na marmar bar, diat ika dia ga ki valili ta ra ngala na kor na tarai kan ra papar a taur; tago tika na mar ma a ura vinun na arip na marmar na tarai nina dia ga tar vatur vake ra pakat na vinarubu dia ga virua. ¹¹ Ma Gideon i ga mur ra nga nina ra umana tena kunukul dia vanavana tana, ma nina ba ta ra papar a taur maro Noba ma Iogbea, ma i ga ubu ra kor tago pa dia ga ki na vaninara. ¹² Ma Seba ma Salmuna dir ga lop; ma i ga korot mur dir, ma i ga kinim vake nam ra ura king Midian, Seba ma Salmuna, ma i ga vapurpuruan ra kor na tarai na vinarubu par.

¹³ Ma Gideon natu i Ioas i ga talil kan ra vinarubu papa aina ra bita buana Eres. ¹⁴ Ma i ga kinim vake tika na barmana Sukot, ma i ga tir ia; ma i ga tumu tar ra iang i diat ra umana luluai ma ra umana patuana Sukot tana, a lavurua na vinun ma lavurua na tarai. ¹⁵ Ma i ga vana tadav ra tarai Sukot ma i ga biti: Avat a gire Seba ma Salmuna nina ba ava ga kulume iau ure ma ra tinata dari: Dave, u tar kinim vake Seba ma Salmuna pi avet a tabar kaum tarai na vinarubu ma ra gem tago dia bilua? ¹⁶ Ma i ga ben pa ra lavur patuana kai nam ra pia na pal, ma i ga vateten ra tarai Sukot ma ra kait ma ra kama na magu. ¹⁷ Ma i ga re vue ra bur na pal kai Penuel, ma i ga doko ra tarai ta nam ra pia na pal. ¹⁸ Ma i ga biti tai Seba ma Salmuna: Nam ra tarai nina ava ga doko diat aro Tabor, a mangana tarai ava bar diat? Ma dir ga bali ia: Dia ga vardada ma u; tikatikai i da ra natu i ta king. ¹⁹ Ma i ga biti: A umana turagu nam, a umana natu i tinagu; da ra Luluai i laun, gala amur ga nur vue ke diat gala pa ina doko amur. ²⁰ Ma i ga biti tai Ieter kana luaina bul: Una tut ma una doko dir. Ma ra barmana pa i ga tak pa kana

pakat na vinarubu, i ga burut tago i ga barmana ka boko. ²¹ Ma Seba ma Salmuna dir ga biti: U iat una tut ma una ubu amir; beaka na tale ke ra dekdek i ra tutana ot. Ma Gideon i ga tut ma i ga doko Seba ma Salmuna, ma i ga tak vue ra umana lokono gai kan ra inoa i kadia umana kamel.

A umana enana papalum kai Gideon, ma Gideon i mat

²² Ma ra tarai Israel dia ga biti tai Gideon: Una kure avet, ma damana natum ma tubum bula; tago u tar valaun pa avet kan ra lima i Midian. ²³ Ma Gideon i ga biti ta diat: Pa ina kure avat, ma natugu bula pa na kure avat. Ra Luluai na kure avat. ²⁴ Ma Gideon i ga biti ta diat: Go kaugu nilul pire vavat, avat a tarai, avat a tabar iau tikatikai ma ra lavur mamar talinga nina i ga ra pa ia. (Kadia mamar talinga di ga pait diat ma ra goled, tago diat a tarai Ismael.) ²⁵ Ma dia ga bali ia: Avet a tul tar diat tam ma ra gugu. Ma dia ga pale tika na mal, ma tikatikai i ga vue tar ra umana mamar talinga tana nina i ga ra pa ia. ²⁶ Ma ra mamat i ra umana mamar talinga na goled nina i ga lul pa ia, i ga da tika na arip ma lavurua na mar na mamat na goled; ma dia ga tul tar bula ra umana lokono gai ma ra umana mamar talinga i taba, ma ra umana mal meme marut kai ra umana king Midian, ma ra umana kurkurua nina i taba ta ra inoa i ra umana kamel. ²⁷ Ma Gideon i ga pait ra tabataba me ma i ga vung ia ta kana gunan Opra. Ma ra tarai Israel par dia ga anan upi ia, ma ari kari ia iat ra magit na tukatukai nam pire Gideon ma diat dia ga ki ra kubana. ²⁸ Ma di ga vaikilik pa Midian ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma pa dia ga tak vatut mule ra ulu i diat. Ma ra gunan i ga ngo a ivat na vinun na kilala ta ra e kai Gideon.

²⁹ Ma Ierub-Baal, natu i Ioas, i ga vana ma i ga ki ra kubana. ³⁰ Ma Gideon i ga vangala lavurua na vinun na natuna, a umana tutana, tago i ga peal kana umana vavina. ³¹ Ma

kana ta ra tika na vavina i ga ki Sekem ma ia bula i ga kava tar ra bul tutana tana, ma i ga vaiang ia ba Abimelek. ³² Ma Gideon natu i Ioas ba i ga tar laun vue mangoro na kilala i ga mat ma di ga punang ia ta ra babang na minat kai tamana Ioas, aro Opra a gunan kai ra tarai Abieser.

³³ Ma ba Gideon i ga mat, a tarai Israel dia ga lilikun mulai, ma dia ga anan upi ra umana Baal, ma dia ga vatang Baal-Berit ba kadia god. ³⁴ Ma ra tarai Israel pa dia ga nuk pa ra Luluai kadia God nina i ga valaun pa diat kan kadia umana ebar nina dia ga ki kikil diat; ³⁵ ma pa dia ga mari bula diat ta ra kuba i Ierub-Baal, nina iat ba Gideon, pi diat a bali kana bo na maramaravut pire Israel.

9

Abimelek i ki na king

¹ Ma Abimelek natu i Ierub-Baal i ga vana uro Sekem tadav ra umana matuana, ma i ga tata pire diat, ma damana bula pire diat ta ra apik na tarai kai tubuna, ma i ga biti: ² Avat a varmaianao vanavana pire ra tarai Sekem dari: Nuve ta go dir i boina, ba ra lavur natu i Ierub-Baal par, nina ba a lavurua na vinun diat, diat a kure avat, ba ta tikai ka na kure avat? Avat a nuk pa ia bula ba iau a uru i vavat ma ra vio i vavat. ³ Ma ra umana matuana dia ga varmaianao vanavana pire ra tarai Sekem, ma ra bala i diat i ga kapupi Abimelek upi diat a mur ia; tago dia ga biti: Go tura i dat. ⁴ Ma dia ga tul tar lavurua na vinun na pakana silva tana nina di ga tak pa ia ta ra pal kai Baal-Berit, ma Abimelek i ga kul ra umana puiap na tutana me, ma dia ga mur ia. ⁵ Ma i ga vana uro Opra tadav ra kuba i tamana, ma i ga doko ra umana turana, a umana natu i Ierub-Baal, a lavurua na vinun na tarai di ga doko diat tai ta kopono vat; ia kaka Iotam, a muruna kakit ta ra umana natu i Ierub-Baal, i ga laun valili tago i ga parau.

⁶ Ma ra tarai par Sekem, ma diat par maro Bet-Milo, dia ga pot varurung, ma dia ga vana ma dia ga vaki Abimelek upi na king, dia ga pait ia maravai ta ra iban pire ra tabataba aro Sekem. ⁷ Ma ba dia ga ve Iotam ure, i ga vana ma i ga tur ta ra ul a luana Gerisim, ma i ga kukula, ma i ga oro, ma i ga biti ta diat: Avat a tarai Sekem, avat a valongore iau upi God na valongore avat. ⁸ Tika na bung a umana davai dia ga vana varurung pi diat a ku ta tikai pi na king pire diat; ma dia ga biti tai ra oliva: Una kure avet. ⁹ Ma ra oliva i ga biti ta diat: Upi ra ava ina vana kan kaugu dangi nina di mar ra umana god ma ra tarai me, upi ina vana ma ina kalkalup taun ra lavur davai? ¹⁰ Ma ra umana davai dia ga biti tai ra lovo: Una mai ma una kure avat. ¹¹ Ma ra lovo i ga biti ta diat: Upi ra ava ina vana kan kaugu kalami ma ra bo na vuaigu upi ina vana ma ina kalkalup taun ra lavur davai? ¹² Ma ra umana davai dia ga biti tai ra vain: Una mai ma una kure avet. ¹³ Ma ra vain i ga biti ta diat: Upi ra ava ina vana kan kaugu polo, nina di vagugu ra umana got ma ra tarai me, upi ina kalkalup taun ra lavur davai? ¹⁴ Ma ra umana davai dia ga biti tai ra kait: Una mai ma una kure avet. ¹⁵ Mara ra kait i ga biti tai ra umana davai: Gala ava ku iau upi kavava king ma ra dovotina, io, avat a mai ma avat a nurnur ta ra malurugu; gala pata, boina ba ra iap na irop kan ra kait ma na vaimur vue ra umana tagatagal Lebanon.

¹⁶ Io, ona kavava mangamangana i tar boina ma i tar takodo, tago ava tar ku Abimelek upi kavava king, ma ona ava tar pait ra boina pire Ierub-Baal ma diat ta ra kubana, ma ona kavava balbali pirana i tar takodo: ¹⁷ (tamagu i ga varubu ure avat ma pa i ga nuk vangala pa kana nilaun, ma i ga valaun avat kan ra lima i Midian; ¹⁸ ma ta go ra bung ava tut rikai bat ra kuba i tamagu, ma ava tar doko ra umana natuna, a lavurua na vinun na tarai ta ra kopono vat,

ma ava tar ku Abimelek natu i kana tultul, a vavina, upi na king ure ra tarai Sekem, tago ava turana me;) ¹⁹ ona ra magit ava tar pait ia pire Ierub-Baal ma diat ta ra kubana ta go ra bung i takodo ma i boina, io, avat a gugu tai Abimelek ma ia bula na gugu ta vavat; ²⁰ ona pata, i boina ba ra iap na irop kan Abimelek ma na vaimur vue ra tarai Sekem ma diat maro Bet-Milo; ma i boina ba ra iap na irop kan ra tarai Sekem ma diat maro Bet-Milo ma na vaimur vue Abimelek.

²¹ Ma Iotam i ga vilau ma i ga lop vanavana uro Ber, ma i ga ki abara tago i ga burutue turana Abimelek.

²² Ma Abimelek i ga luluai pire Israel a utul a kilala. ²³ Ma God i ga tuelle ra kaina tulungen pire Abimelek ma ra tarai Sekem; ma ra tarai Sekem dia ga vagu tar Abimelek; ²⁴ upi ra kaina di ga pait ia pire ra lavurua na vinun na natu i Ierub-Baal na vuai, ma upi ra gapu i diat na ki taun Abimelek, tura i diat, tago i ga doko diat, ma na ki taun ra tarai Sekem bula, tago dia ga vaongor ra limana pi na doko ra umana turana. ²⁵ Ma ra tarai Sekem dia ga tibe ra umana tena kiki uai ta ra ul a luana upi diat a ki pa ia, ma diat a rarara vakai ta diat par dia ga bolabolo; ma di ga ve Abimelek ure.

²⁶ Ma Gal natu i Ebed ma ra umana turana dia ga vana uro Sekem; ma ra tarai Sekem dia ga nurnur ta diat. ²⁷ Ma dia ga vana uro ta ra uma, ma dia ga git ra vuai kadia uma na vain, ma dia ga rua ia, ma dia ga balaguan, ma dia ga ruk ta ra kuba i kadia god, ma dia ga ian ma dia ga momo, ma dia ga tata vakaina Abimelek. ²⁸ Ma Gal natu i Ebed i ga biti: To ia Abimelek, ma to ia Sekem upi dat a toratorom pirana? Vakir laka natu i Ierub-Baal ma Sebul kana tultul dir ga torom pire ra tarai kai Amor, tama i Sekem; upi ra ava dat a torom pirana? ²⁹ Gala go ra tarai dia ki ta ra vavai kaugu varkurai gala ina uvua pa Abimelek! Ma i ga biti tai Abimelek: Una vapealane kaum

tarai na vinarubu, ma avat a mai.
³⁰ Ma ba Sebul ra luluai na gunan i ga valongore go ra tinata kai Gal natu i Ebed, i ga ti ngangal na kulot.
³¹ Ma i ga tulue ive ra umana tultul pire Abimelek, ma dia biti: Ea, Gal natu i Ebed ma ra umana turana dia tar pot Sekem; ma gire, dia vargat ra tarai pi diat a tut na vinarubu ure u.
³² Io, una tut ta ra marum, avat ma ra tarai nina ava ki varurung ma diat, ma avat a parau ta ra uma; ³³ ma ta ra malana, ari ra keake i rada rikai tavuna, una tut ma una ubu ra gunan; ma ba dia tut na vinarubu, una pait ia pire diat da ra nuknukim iat.

³⁴ Ma Abimelek ma ra tarai par dia ga varagur me dia ga tut ta ra marum, ma a ivat na loko dia ga ki parau upi Sekem. ³⁵ Ma Gal natu i Ebed i ga irop kan ra pia na pal, ma i ga tur uka maravai ta ra mataniolo i ra pia na pal; ma Abimelek i ga tut ma ra tarai dia ga varagur me, kan ra pakana nina dia ga ki na pinarau tana. ³⁶ Ma ba Gal i ga gire ra tarai, i ga biti tai sebul: Gire, a tarai dia vut ba vanavana marama ra ul a lualuana. Ma sebul i ga biti tana: U gire ke ra malur i ra lualuana da ra tarai. ³⁷ Ma Gal i ga biti mulai: Gire, a tarai dia irop vanavana ta ra bala na gunan, ma tika na loko i mur ra nga i ra iban Meonenim. ³⁸ Ma Sebul i ga biti tana: Akave ra ngiem, tago u ga biti, To ia Abimelek, ba dat a toratorom tana? Vakir laka go ra tarai nina u ga pidimuane diat? Una vana, ma avat a varubu ma diat. ³⁹ Ma Gal i ga lue ra tarai Sekem, ma dia ga varubu ma Abimelek. ⁴⁰ Ma Abimelek i ga korot ia, ma i ga lop kan ia, ma mangoro na kinkin dia ga bura vanavana tuk tar ta ra mataniolo. ⁴¹ Ma Abimelek i ga ki Aruma; ma sebul i ga korot vue Gal ma ra umana turana, upi koko diat a ki mulai Sekem.

⁴² Ma ba i ga ningene, a tarai dia ga vana ta ra uma; ma dia ga ve Abimelek ure. ⁴³ Ma i ga ben pa ra tarai, ma i ga tibe diat upi a utul a

loko, ma dia ga ki ivai ta ra uma; ma i ga gigira, ma io, ra tarai dia ga irop vanavana kan ra pia na pal; ma i ga tut na vinarubu ure diat, ma i ga ubu diat. ⁴⁴ Ma Abimelek ma kana umana loko na tarai dia ga vut tadav ra mataniolo i ra pia na pal, ma dia ga tur abara; ma a ura loko dia ga korot pa diat parika ta ra uma, ma dia ga ubu diat. ⁴⁵ Ma ta nam ra kidoloina bung par Abimelek i ga ubu nam ra pia na pal; ma i ga uvia pa ia, ma i ga doko ra tarai tana; ma i ga re vue ra pia na pal, ma i ga vue imire ra solt tana.

⁴⁶ Ma ba ra tarai nina dia ga ki ta ra pal na bakbakit Sekem dia ga valongore ure go, dia ga ruk ta ra bala na pal kai El-Berit. ⁴⁷ Ma di ga ve Abimelek ba ra tarai par ta ra pal na bakbakit Sekem dia ga kor varurung. ⁴⁸ Ma Abimelek ma diat dia ga varagur me dia ga vana urama ra luana Salmon; ma Abimelek i ga tak pa ra pem ma ra limana, ma i ga mut tika na ingar i ra davai, ma i ga vung ia ta ra ul a varana. Ma i ga biti tai ra tarai nina dia ga varagur me: Ava tar gire nam iau ga pait ia, io, avat a pait lulut ia bula. ⁴⁹ Ma ra tarai parika dia ga mut ra ingar i ra davai, ma dia ga mur Abimelek, ma dia ga vung kikil diat ta ra pal na bakbakit, ma dia ga vautunge diat; ma ra tarai par ta ra pal na bakbakit Sekem dia ga mat bula, i ga da tika na arip na marmar na tarai ma ra vaden dia ga virua.

⁵⁰ Ma namur Abimelek i ga vana uro Tebes, ma dia ga ubu Tebes ma dia ga uvia pa ia. ⁵¹ Ia kaka, tika na dekdek na pal na bakbakit i ga ki ta ra bala na gunan, ma ra tarai ma ra vaden ma diat par ta nam ra gunan dia ga lop tar tana, ma dia ga tibuna banu bat diat i tana, ma dia ga vana urama ra ul a pal. ⁵² Ma Abimelek i ga vut tadav ra banbanu ai ra pal na bakbakit upi na tun vue ma ra iap. ⁵³ Ma tika na vavina i ga vue vaba tika na vat na uduudu tar ta ra ulu i Abimelek, ma i ga ti pamar ra lorina.

⁵⁴ Ma i ga oro lulut pa kana tultul, nina ba i ga kapkap kana vargal na vinarubu, ma i biti tana: Una tak pa kaum pakat na vinarubu, ma una doko iau, pi koko ra tarai diat a biti ure iau dari:. A vavina i ga doka. Ma kana barmana i ga goa, ma i ga mat. ⁵⁵ Ma ba ra tarai Israel dia ga gire ba Abimelek i ga mat, dia ga vana, ma tikatikai i ga talil ta kana gunan.

⁵⁶ Damana God i ga bali ra varpian kai Abimelek, nina i ga pait ia pire tamana ba i ga doko ra lavurua na vinun na turana. ⁵⁷ Ma ra varpian par kai ra tarai Sekem God i ga bali ia pire diat, ma ra tinata na varvabilak kai Iotam natu i Ierub-Baal i ga tadav diat.

10

Tola dir ma Iair dir kure Israel

¹ Ma namur tai Abimelek, Tola natu i Pua natu i Dodo a tutana Isakar, i ga tut upi na valaun Israel; ma i ga ki aro Samir ta ra gunan na lualuana Epraim. ² Ma i ga kure Israel a ura vinun ma a utul a kilala, ma i ga mat, ma di ga punang ia aro Samir.

³ Ma namur tana Iair a te Gilead i ga tut, ma i ga kure Israel a ura vinun ma a ura kilala. ⁴ Ma i ga vangala a utul a vinun na natuna, a umana tutana, ma dia ga vanavana ta ra utul a vinun na as, ma dia ga kure a utul a vinun na pia na pal, nina ba di ga vaiang diat ba Kavot-Iair, ma i damana ka tuk tar go ieri, ma dia ki ta ra langun Gilead. ⁵ Ma Iair i ga mat, ma di ga punang ia aro Kamon.

A tarai Amon dia vakaina ra tarai Israel

⁶ Ma ra tarai Israel dia ga pait mule ra magit i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga toratorom tai ra umana Baal ma Astarot, ma ra lavur god kai ra tarai Siria, ma ra tarai Sidon, ma ra tarai Moab, ma ra tarai Amon, ma ra tarai Pilistia; ma dia ga vana balakane ra Luluai, ma pa dia ga torom tana. ⁷ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga malamalapang ure

Israel, ma i ga nur tar diat ta ra lima i ra tarai Pilistia ma ra lima i ra tarai Amon. ⁸ Ma dia ga vakaina diat, ma dia ga arung pa ra tarai Israel par ta nam ra kilala. Dia ga arung pa ra tarai Israel par a vinun ma lavutul na kilala, nam diat dia ga ki ta ra papar a Iordan maro, ta ra gunan kai ra tarai Amor ta ra langun Gilead. ⁹ Ma ra tarai Amon dia ga bolo ra Iordan upi diat a tut ure Iuda ma Benjamin, ma diat ta ra vuna tarai Epraim; ma Israel i ga ti malari tuna. ¹⁰ Ma ra tarai Israel dia ga kail tadav ra Luluai, ma dia ga biti: Ave tar piam vue u tago ave tar nuk vue kaveve God ma ave tar torom tai ra umana Baal. ¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tai ra tarai Israel: Pa iau ga valaun pa avat laka kan ra tarai Aigipto ma kan ra tarai Amor, ma kan ra tarai Amon, ma kan ra tarai Pilistia? ¹² Ra tarai Sidon bula, ma ra tarai Amalek, ma ra tarai Maon dia ga arung pa avat; ma ava ga kail tadav iau, ma iau ga valaun pa avat kan ra lima i diat. ¹³ Ma a dovotina ava ga nuk vue iau, ma ava ga torom ta ra umana enana god; damana pa ina valaun mule avat. ¹⁴ Avat a vana, avat a kail tadav ra umana god nina ava tar pilak pa diat upi kavavat; boina ba diat a valaun avat ta kavava kini na malari. ¹⁵ Ma ra tarai Israel dia ga biti tai ra Luluai: Ave tar varpian; nam nina i boina piam una pait ia ta vevet, ia kaka ave lul u ba una valaun avet ta go ra bung. ¹⁶ Ma dia ga vung vue kadia umana enana god ma dia ga torom tai ra Luluai; ma i ga mamat ra balana ure ra kini na malari kai Israel.

¹⁷ Ma ra tarai Amon dia ga tut na vinarubu ma dia ga ki guvai aro Gilead; ma ra tarai Israel dia poapot varurung ma dia ga ki pit aro Mispa. ¹⁸ Ma ra umana luluai Gilead dia ga tata vargil, ma dia ga biti: To ia nam ra tutana nina ba na tur pa ra vinarubu ma ra tarai Amon? Ia iat na ki na luluai pire diat par ra tarai Gilead.

11

Iepta i valaun ra tarai Israel kan ra lima i ra tarai Amon

¹ Ma Iepta ra te Gilead ia ra rangrang na tutana ma ra balamatina bula, ia kaka tinana a igoro na vavina; Gilead ia ra tama i Iepta. ² Ma ra taulai kai Gilead i ga kava tar ta umana bul tutana; ma ba nam ra umana bul kai kana taulai dia ga tar tutana ot dia ga korot vue Iepta, ma dia ga biti tana: Pa una kale pa ta magit ta ra kuba i tama i dat, tago a enana vavina i ga tia kava U. ³ Ma Iepta i ga lop kan ra umana turana, ma i ga ki ta ra gunan Tob; ma ra umana puiap na tutana dia ga tadav Iepta ma dia ga varagur me.

⁴ Ma pa i ga vavuan ma ra tarai Amon dia ga tut na vinarubu ure Israel. ⁵ Ma ba ra tarai Amon dia ga tut ure Israel, a umana patuana Gilead dia ga vana pi diat a ben pa Iepta kan ra gunan Tob; ⁶ ma dia ga biti tai Iepta: Una mai, ma una luluai pire vevet, upi dat a varubu ma ra tarai Amon. ⁷ Ma Iepta i ga biti tai ra umana patuana Gilead: Dave vang, pa ava ga milikuane iau, ma pa ava ga korot vue iau laka kan ra kuba i tamagu? Ta ra ava ava ga pot piragu dari ba ava ki na malari? ⁸ Ma ra umana patuana Gilead dia ga biti tai Iepta: Nam iat ra vuna ave vana dari piam upi una lilikun ma dat, ma upi una ubu ra tarai Amon, ma upi una luluai pire vevet ra lavur tarai par dia ki Gilead. ⁹ Ma Iepta i ga biti tai ra umana patuana Gilead: Gala avat a ben vatalil mule iau tar ta kaugu gunan upi ina ubu ra tarai Amon, ma ra Luluai na tul tar diat piragu, dave ina luluai vang pire vavat? ¹⁰ Ma ra umana patuana Gilead dia ga biti tai Iepta: Ra Luluai na kapa ure kada kunubu; avet a pait ia da nam kaum tinata. ¹¹ Ma Iepta dia ga varagur ma ra umana patuana Gilead ma ra tarai dia ga kure ba na ul a pa ma na luluai pire diat; ma Iepta i ga vaarike kana tinata parika ta ra luaina mata i ra Luluai aro Mispa.

¹² Ma Iepta i ga tulue ra umana tultul pire ra king kai ra tarai Amon, ma i biti: Dor a dave ma u, ba u tar tut upi una ubu kaugu gunan? ¹³ Ma ra king kai ra tarai Amon i ga bali ra umana tultul kai Iepta dari: Tago Israel, ari i ga pot maro Aigipto, i ga long pa kaugu pia papa aro Amon ma tuk uro Iabok ma ra Iordan; kari una valilikun mule nam ra umana pakana pia ma ra malmal. ¹⁴ Ma Iepta i ga tulue mule ra umana tultul pire ra king kai ra tarai Amon, ¹⁵ ma i ga biti tana: Dari ra tinata kai Iepta: Israel pa i ga long ra pia kai Moab, ma ra pia kai ra tarai Amon, pata bula; ¹⁶ ba Israel i ga irop maro Aigipto, ma i ga vana alalu ta ra bil tuk uro ta ra Ta Meme, ma i ga pot aro Kades, ¹⁷ Israel i ga tulue ra umana tultul tadav ra king Edom ma i biti: Iau lul u ba ina bolo kaum gunan; ma ra king Edom pa i ga mulaot. Ma damana bula i ga vartuluai tadav ra king Moab; ma pa i ga mulaot; ma Israel i ga ki ka ta ra gunan Kades. ¹⁸ Ma namur i ga vana alalu ta ra bil, ma i ga vana liliai kan ra gunan Edom ma ra gunan Moab ta ra papar a taur; ma dia ga vatut kadia lavur pal na mal ta ra papar a Amon maro; ma pa dia ga olo tar ta ra papar Moab, tago Amon ia ra langun kai Moab. ¹⁹ Ma Israel i ga tulue ra umana tultul tadav Sikon ra king kai ra tarai Amor, ra king Kesbon; ma Israel i ga biti tana: Ave lul u ba avet a bolo kaum gunan tar uro kaveve pakana. ²⁰ Ma Sikon pa i ga nur tar Israel upi na bolo kana langun; ma Sikon i ga varurue kana tarai par ma dia ga pot aro Iakas, ma dia ga varubu ma Israel. ²¹ Ma ra Luluai, ra God kai Israel, i ga tul tar Sikon ma kana tarai par ta ra lima i Israel, ma dia ga ubu diat; damana Israel i ga kale pa ra langun kai ra tarai Amor nina dia ga ki ta nam ra gunan. ²² Ma dia ga kale pa ra langun parika kai ra tarai Amor, papa maro Amon ma tuk tar uro Iabok, ma maro ra bil ma tuk tar uro ra Iordan. ²³ Ma

go i dari: Ra Luluai ra God kai Israel i ga uvia pa ra tarai Amor ta ra luaina mata i kana tarai Israel, ma i ga vakale diat ma ra pia; ma dave, una kale pa mule laka? ²⁴ Pa una kale ke laka nam ba Kemos kaum god i tul tar ia tam? Damana nina ba ra Luluai kaveve God i ga uvia pa ia ta ra luaina mata i vevet, avet a kale pa kana pia. ²⁵ Ma dave, u boina laka go ieri tai Balak natu i Sipor ra king Moab? Dave, ta tika na pakana laka i ga uvia pa Israel, ba dir ga varubu me? ²⁶ Ba Israel i ga ki a utul a mar na kilala ta ra pia na pal Kesbon ma ra umana gunan kikil ia, ma Aroer ma kana umana gunan, ma ta ra lavur pia na pal dia ki ta ra papar a Amon, ta ra ava pa u ga kap valilikun pa mule diat ta nam ra e? ²⁷ Kari pa iau ga pait ra varpiam piram, u kaka u pait ra varpiam piragu ba u ga tut na vinarubu ure iau; a Luluai ra tena varkurai na ki na varkurai ta go ra bung pire ra tarai Israel ma ra tarai Amon. ²⁸ Ma ra king kai ra tarai Amon pa i ga kapupi ra tinata nina ba Iepta i ga tulue pirana.

²⁹ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga ki taun Iepta, ma i ga vana alalu Gilead ma Manase ma Mispa ta ra langun Gilead, ma maro Mispa ta ra langun Gilead i ga vana tadav ra tarai Amon. ³⁰ Ma Iepta i ga vavalima tai ra Luluai ma i ga biti: Gala una tul tar ra tarai Amon ta ra limagu, ³¹ gala ina tul tar ia piram nam nina amir varkuvo me nina iat ba i irop kan ra kubagu ba iau lilikun ma ra malmal kan ra tarai Amon; da tul tar ia tai ra Luluai, ma ina tun tar ia upi ra tinabar. ³² Ma Iepta i ga vana tadav ra tarai Amon upi na varubu ma diat; ma ra Luluai i ga tul tar diat ta ra limana. ³³ Ma i ga ubu diat ta ra gunan Aroer ma tuk uro ra gunan Minit, a ura vinun na pia na pal i ga ubu diat, ma tuk uro Abel-Keramim, ma i ga peal diat dia ga virua. Damana di ga uvia pa ra tarai Amon ta ra luaina mata i ra tarai Israel.

Natu i Iepta, a vavina

³⁴ Ma Iepta i ga vana uro Mispa tadav ra kubana, ma ea, natuna a vavina i ga vana ma ra tobo ma i ga malagene vanavana upi na barat ia; ma ia ra kavakake; pa kana ta bul tutana, ba ta bul vavina, ia kaka tikai. ³⁵ Ma ba i ga gire i ga rada kana umana mal, ma i ga biti: Na kaina piragu natugu, u tar vatabun iau, ma u tikai ta diat nina dia vapurpuruan iau; tago iau ga tata ta ra mata i ra Luluai, ma i mamat piragu ba ina ole. ³⁶ Ma i ga biti tana: Tamagu, u ga tata ta ra mata i ra Luluai; damana una pait ia tagu da nam i ga irop ta ra ngiem; tago ra Luluai i ga obo pa u pire kaum lavur ebar, nina ra tarai Amon. ³⁷ Ma i ga biti tai tamana: Una tul tar go tagu: una nur vue ke boko iau ta ura gai pi ina vana urama ra lualuana pi avet ma ra umana talaigu avet a tangi ure kaugu kini na inip. ³⁸ Ma i ga biti: Una vana. Ma i ga tul vaire vue a ura gai; ma i ga vana, diat ma ra umana talaina, ma dia ga tangi ure kana kini na inip ta ra lualuana. ³⁹ Ma ba i ga par nam ra ura gai, i ga talil tadav tamana, ma i ga pait ia tana da i ga vavalima ure; ma ia iat pa i ga nunure ta tutana. Ma tika na mangamangana kai ra tarai israel dari: ⁴⁰ ta ra kilakilala ra lavur natu i Israel, a umana bul vavina, dia ga pot guvai pi diat a nuk matamatane upi nam natu i Iepta ra te Gilead, ma dia ga kiki varurung a ivat na bung tai tika na kilala.

12

Iepta dir ma Ephraim

¹ Ma ra tarai Ephraim dia ga vut guvai, ma dia ga vana ta ra matana labur; ma dia ga biti tai Iepta: Ari u ga vana pi avat a varubu ma ra tarai Amon, ta ra ava pa u ga ting pa avet upi dat? Avet a tun vue u ma ra kubam ma ra iap. ² Ma Iepta i ga biti ta diat. Avet ma kaugu tarai i ga tup avet ra dekdek na vinarubu ma ra tarai Amon; ma ba iau ga ting pa avat, pa ava ga valaun pa iau kan

ra lima i diat. ³ Ma ba iau ga gire ba pa ava ga valaun iau, pa iau ga nuk vangala pa kaugu nilaun, ma iau ga vana tadav ra tarai Amon, ma ra Luluai i ga tul tar diat ta ra limagu; ta ra ava ava vana uti piragu ta go ra bung upi dat a varubu? ⁴ Ma Iepta i ga ben varurue pa ra tarai Gilead ma dia ga varubu ma Epraim, ma ra tarai Gilead dia ga ubu Epraim tago dia ga biti: Avat a tarai Gilead, a umana takatakap kan Epraim, ta ra luaina mata i Epraim ma ta ra luaina mata i Manase bula. ⁵ Ma ra tarai Gilead dia ga kale value pa ra umana bolabolo ta ra Iordan kan ra tarai Epraim, ma ba tika na takatakap kai Epraim i ga biti: Iau lul ba ina bolo; ra tarai Gilead dia ga biti tana: U laka a te Epraim? Gala i ga biti ba, Iau pata, ⁶ dia ga biti tana: Una vatang go, Sibolet; ma i ga biti: Tibolet; tago pa i tale pi bea na vatang vatakodo pa ia; damana dia ga kinim pa ia ma dia ga doka ta ra bolabolo Iordan; ma a ivat na vinun ma a ura arip na tarai Epraim dia ga virua ta nam ra bung.

⁷ Ma Iepta i ga tena varkurai Israel a laptikai na kilala. Ma Iepta ra te Gilead i ga mat ma di ga punang ia tai tika na pia na pal Gilead.

Ibsan, Elon ma Abdon dital kure Israel

⁸ Ma namur tana Ibsan ra te Beteleem i ga kure Israel. ⁹ I ga vangala ra utul a vinun na bul tutana, ma i ga tulue kana utul a vinun na bul vavina ta ra gunan vailik, ma i ga ben pa ra utul a vinun na bul vavina maro vailik ure ra umana natuna, a umana bul tutana. Ma i ga kure Israel a lavurua na kilala. ¹⁰ Ma Ibsan i ga mat, ma di ga punang ia aro Beteleem.

¹¹ Ma namur tana Elon ra te Sebulun i ga kure Israel; ma i ga kure Israel a vinun na kilala. ¹² Ma Elon ra te Sebulun i ga mat, ma di ga punang ia ta ra gunan Aialon ta ra langun Sebulun.

¹³ Ma namur tana Abdon natu i Ilel ra te Piraton i ga kure Israel.

¹⁴ Ma a ivat na vinun diat ra umana

natuna, a umana tutana, ma a utul a vinun diat ra umana tubuna, a umana tutana, ma dia ga vanavana ta ra lavurua na vinun na nat na as; ma i ga kure Israel a lavutul na kilala. ¹⁵ Ma Abdon natu i Ilel i ga mat, ma di ga punang ia aro Piraton ta ra langun Epraim ta ra umana lualuana kai ra tarai Amalek.

13

Di kava Samson

¹ Ma ra tarai Israel dia ga varpam mulai ta ra mata i ra Luluai, ma ra Luluai i ga tul tar diat ta ra lima i ra tarai Pilistia a ivat na vinun na kilala.

² Ma tika na tutana maro Sora ta ra vuna tarai Dan nina ba ra iangina Manoa; ma kana tulai i ga biu ma pa i ga kakava. ³ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur kapet pa pire ra vavina, ma i ga biti tana: Ea, u a biu ma pa u kakakava; una kap bala boko ma una kava ta bul tutana. ⁴ Io, una balaure, iau lul u, ma koko una mome ra polo na vuai na vain ba ra tava longlong, ma koko una en ta magit i dur; ⁵ tago una kap bala, ma una kava ta bul tutana; ma pa ta varvarkaka na vagil ra uluna, tago ra bul na da ra Nasir pire God papa ra bala i nana; ma na tur pa ia upi na valaun Israel kan ra lima i ra tarai Pilistia. ⁶ Ma ra vavina i ga tut ma i ga ve kana tutana, ma i biti: A tutana kai God i ga tadav iau, ma ra pal a matana i da ra pal a mata i ra angelo kai God, a magit na bunurut muka; ma pa iau ga tir ia ba, U mamave, ma pa i ga tia vatang tar ra iangina tagu; ⁷ ma i ga biti tagu: Ea, una kap bala. ma una kava ta bul tutana, ma go koko una mome ta polo na vuai na vain ba ta tava longlong, ma koko una en ta magit i dur; tago ra bul na da ra Nasir pire God papa ta ra bala i nana ma tuk ta ra bung na mat i tana.

⁸ Ma Manoa i ga lul vovo ra Luluai, ma i ga biti: Ea, Luluai, boina ba ra tutana kai God nina u ga tulue na pot mulai tadav amir, ma na tovo amir ure ra magit amir a pait ia ta ra bul nina ba da kava boko. ⁹ Ma

God i ga valongore ra nilai Manoa; ma ra angelo kai God i ga pot mulai tadav ra vavina ba i ga ki ta ra uma; ma Manoa, kana tutana, pa dir ga ki varurung me. ¹⁰ Ma ra vavina i ga vutvut, ma i ga vilau, ma i ga ve kana tutana, i ga biti tana: Ea, ra tutana nina i ga pot piragu naria iat, i tur kapet piragu. ¹¹ Ma Manoa i ga tut, ma i ga mur kana taulai, ma i ga pot tadav ra tutana, ma i ga biti tana: Dave, u laka nam ra tutana amur ga tata ma ra vavina? Ma i ga biti: Iau iat nam. ¹² Ma Manoa i ga biti: Boina ba na ot kaum tinata; a mangana bul ava go, ma ava bar kana mangana papalum? ¹³ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tai Manoa: Ra vavina na balaure ta nam parika iau ga ve tana. ¹⁴ A vuai na vain na tabu pirana, ma koko na mome ra polo na vain ba ra tava longlong, ma koko na en ta magit i dur; a magit parika iau ga ve tana boina ba na torom tana. ¹⁵ Ma Manoa i ga biti tai ra angelo kai ra Luluai: Iau lul u ba amir a vake u, pi amir a tun vaninare ta nat na me pi am. ¹⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tai Manoa: Ba u vake iau, pa ina ian ta kaum gem; ma ba una vaninare ta vartabar di tuntun tar ia, io, una vartabar me pire ra Luluai. Tago Manoa pa i ga nunure ba go ra angelo kai ra Luluai. ¹⁷ Ma Manoa i ga biti tai ra angelo kai ra Luluai: To ia bar ra iangim, upi ba i ot kaum tinata amir a pait ta variru piram? ¹⁸ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tana: Ta ra ava u lul upi ra iangigu, tago i enana tuna? ¹⁹ Ma Manoa i ga tak pa ra nat na me ma ra tinabar na plaua, ma i ga vung dir ta ra vat ma i ga vartabar me tadav ra Luluai nina i enana vurakit ra maukuana; ma Manoa ma kana taulai dir ga bobobe ke. ²⁰ Tago ba ra birao na iap i ga tutua urama ra bala na bakut kan ra uguugu na vartabar, ra angelo kai ra Luluai i ga tutua urama ta ra bala na birao na iap kan ra uguugu na vartabar; ma Manoa ma kana taulai dir ga bobobe

ke; ma dir ga bura palar ura ra pia. ²¹ Ma ra angelo kai ra Luluai pa i ga tur kapet mulai pire Manoa dir ma kana taulai. Ma Manoa i ga nunure muka ba ia ra angelo kai ra Luluai. ²² Ma Manoa i ga biti tai kana taulai: A dovotina dor a mat, tago dor tar gire God. ²³ Ma kana taulai i ga biti tana: Gala ra Luluai i ga mainge ba na doko dor, gala pa na ga tia vatur vake ra tinabar di tun tar ia ma ra tinabar na plaua ta ra lima i dor, damana bula pa na ga tia vaarike go ra umana magit pire dor, ma pa na ga tia ve dor ure ra umana magit dari ta go ra pakana bung. ²⁴ Ma ra vavina i ga kava vue ra bul tutana, ma i ga vaiang ia ba Samson; ma ra bul i ga taiak vanavana ma ra Luluai i ga vadoane. ²⁵ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga tur pa ia pi na vararak ia aro Makane-Dan, nina ba i ki livuan Sora ma Estaol.

14

Samson dir ma ra vavina Timna

¹ Ma Samson i ga vana ur ura Timna, ma i ga gire tika na vavina abara a te Pilistia. ² Ma i ga vana, ma i ga ve ra ura tavuna, ma i ga biti: Iau tar gire tika na vavina aro Timna, a vavina Pilistia; Io, amur a kul ia upi kaugu taulai. ³ Ma ra ura tavuna dir ga biti tana: Pa ta vavina ga vang ati pire ra umana niurum ba pire kaugu tarai, upi go u ti vana upi ta vavina Pilistia nina pa i nunure ra pokakikil? Ma Samson i ga biti tai tamana: Amur a kul ia pi kaugu, tago iau manane muka. ⁴ Ma a ura tavuna pa dir ga nunure ba go i vuna tai ra Luluai, tago i ga nuknuk upi ta nga ba na ubu ra tarai Pilistia. Ta nam ra e Israel i ga ki ta ra vavai na varkurai kai ra tarai Pilistia.

⁵ Ma Samson ma ra ura tavuna dital ga vana uro Timna, ma dital ga pot tadav ra umauma na vain kai ra tarai Timna; ma ea, a nat na leon i ga lolor ia. ⁶ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga ki taun ia ma ra ngala na dekdekina, ma i ga al kadakadal ia da bea i ga ti al kadakadal ika ta nat

na me, ma pa ta magit i ga vavakai ta ra limana; ma pa i ga ve tamana ma nana ure ra magit i ga pait ia. ⁷ Ma i ga vana ur ma dir ga tata ma ra vavina; ma Samson i ga manane muka. ⁸ Ma pa i ga vavuan ma i ga talil pi na ben pa ia, ma i ga nuk tadav ra leon nina i ga doka, ma i ga tababa pi na gire; ma ea, a poro na livur i ga ki ta ra ur i ra leon, ma ra polo na bulit na livur bula. ⁹ Ma i ga tak pa ia ma ra ura limana, ma i ga vana ma i ga ian vanavana na nga, ma i ga pot tadav tamana ma nana, ma i ga tabar dir me ma dir ga en ia; ma pa i ga ve dir ba i ga kap pa ia ta ra ur i ra leon. ¹⁰ Ma tamana i ga vana ur tadav ra vavina; ma Samson i ga pait ra lukara, da ra mangamangana kai ra umana barmana. ¹¹ Ma ba dia ga gire, dia ga ben pa ra utul a vinun na tarai pi diat a ki varurung me.

¹² Ma Samson i ga biti ta diat: Ina vapadailam avat, ma gala avat a pala valar pa ia ba ra valavuruana bung ta ra lukara pa i ti par boko, gala ina tabar avat ma ta utul a vinun na mal kumau ma ta utul a vinun na mal na varkia; ¹³ ma gala pa avat a pala valar pa ia, gala avat a tabar iau ma ta utul a vinun na mal kumau ma ta utul a vinun na mal na varkia. Ma dia ga biti tana: Una vaarike kaum varpadailam upi avet a valongore. ¹⁴ Ma i ga biti ta diat: Di ga kap pa ra nian ta ra bala i ra lup virua, ma ra magit i kalakalami ta ra tena niongor. Ma dia ga mama pala ia ta ra utul a bung.

¹⁵ Ma ta ra vaivatina bung, dia ga biti tai ra taulai kai Samson: Ea, una vamaram kaum tutana pi na pala ra varpadailam pire vevet, upi koko avet a tun vue avat ma diat ta ra kuba i tamam ma ra iap; dave, amur ga ting pa avet vang upi da valuveana avet? Vakir i damana laka? ¹⁶ Ma ra taulai kai Samson i ga tangi ta ra luaina matana, ma i ga biti: A dovotina u milikuane iau, ma pa u mari iau, u ga vapadailam ra umana natu i kaugu tarai, ma pa u ga vaarike value ra kukuraina

piragu. Ma i ga biti tana: Ea, pa iau ga tia ve tamagu ma nagu ure, ma upi ra ava ina ve u tana? ¹⁷ Ma i ga tangi ta ra luaina matana ta nam ra lavurua na bung na lukara; ma ta ra valavuruana bung i ga ve tago i ga vatalanguane; ma i ga vaarike ra kukuraina pire ra umana natu i kana tarai.

¹⁸ Ma ta ra valavuruana bung, ba ra keake pa i ga ti ong boko, a tarai ta ra pia na pal dia ga biti tana: Ava vang i kalami ta dir ma ra polo na bulit na livur? Ma ava vang i ongor ta dir ma ra leon? Ma i ga biti ta diat: Gala pa ava ga ipipuk ma kaugu nat na bulumakau, a vavina, gala pa avat a ga tia pala valar pa ra kukurai kaugu varpadailam.

¹⁹ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga ki taun ia ma ra dekdekina, ma i ga vana ur ura Askelon, ma i ga ubu ra utul a vinun ta diat, ma i ga ra pa kadia lavur mal, ma i ga tul tar ra umana mal na varkia pire diat dia ga pala ra kukurai ra varpadailam. Ma i ga kulot, ma i ga vana urama ta ra kuba i tamana. ²⁰ Ma di ga tul tar ra taulai kai Samson pire talaina, a tutana nina dir ga varvaragur me.

15

¹ Ma pa i ga manga vavuan, ta ra e na nidodoko na vit, ma Samson i ga vana pire kana taulai ma i kap ta nat na me pirana; ma i ga biti: Ina ruk pire kaugu taulai ta ra kubana. Ma tamana pa i ga mulaot ba na ruk pirana. ² Ma tamana i ga biti: A dovotina iau tar nuk ia ba u tar milikuane vakakit ia, kari iau tul tar ia pire nam amur varvaragur me; dave vang, tana vavina, nina ra muruna, vakir laka i lia ta dir? Iau lul u ba una ben pa ia, pi na ki ur vue tana vavina. ³ Ma Samson i ga biti ta diat: Ta go ra pakana ba iau vakaina diat ina langalanga pire ra tarai Pilistia. ⁴ Ma Samson i ga vana ma i ga kun ra utul a mar na leing na pap, ma i ga tak pa ra umana ul, ma i ga kubu guve ra taukua i diat a ururua, ma

tikatika na ul i ga vi tar ia bula ta ra taukua i diat a ururua. ⁵ Ma ba i ga vabirao ra umana ul i ga pala vue diat upi diat a vana livuan tar ta ra uma na kon kai ra tarai Pilistia, ma dia ga tun vapar vue ra umana vinvin kon ma ra kon bula ba pa di ga ti doka boko, ma ra uma na oliva bula.

⁶ Ma ra tarai Pilistia dia ga biti: To ia i ga pait go ra magit? Ma dia ga biti: Samson ra nimu i ra tutana Timna, tago i ga tak vue kana vavina ma i ga tul tar ia pire nam dir ga varvaragur me. Ma ra tarai Pilistia dia ga vana ma dia ga tun vue ra vavina dir ma tamana ma ra iap. ⁷ Ma Samson i ga biti ta diat: Tago ava pait ra dari, ina balbali ta vavat, ma namur ina ngo. ⁸ Ma i ga manga ubu diat, kari a kor diat dia ga virua; ma i ga vana ur ma i ga ki ta ra babang na vat aro Etam.

Samson i uvua pa ra tarai Pilistia aro Leki

⁹ Ma ra tarai Pilistia di ga vana urama, ma dia ga ki na vaninara aro Iuda, ma dia tuk uro Leki. ¹⁰ Ma ra tarai Iuda dia ga biti: Ava pot tadav avet upi ra ava? Ma dia ga biti: Ave pot upi avet a vi Samson pi avet a bali nam i ga pait ia ta vevet. ¹¹ Ma a utul a arip na marmar na tarai Iuda dia ga vana ur tadav ra babang na vat aro Etam, ma dia ga biti tai Samson: Pa u nunure vang ba ra tarai Pilistia dia kure dat? Ava laka go u ga pait ia ure avet? Ma i ga biti ta diat: Nina iat dia ga pait ia tagu, nam uka iau ga pait ia pire diat. ¹² Ma dia ga biti tana: Ave pot upi da vi u, upi avet a tul tar iu pire ra tarai Pilistia. Ma Samson i ga biti ta diat: Avat a vavalima tagu ba avat iat pa avat a vakaina iau. ¹³ Ma dia ga tata pirana, ma dia ga biti: Maia, avet a vi vake u, ma avet a tul tar iu ta ra lima i diat; ma a dovotina pa avet a doko u. Ma dia ga vi ia ma ra ura kalamana vivi, ma dia ga ben pa ia kan ra babang na vat.

¹⁴ Ma ba i ga pot aro Leki, ra tarai Pilistia dia ga kukukula ba dia ga varkuvo me; ma ra Tulungea i ra Luluai i ga ki taun ia ma ra dekdekina, ma ra ura vivi dir ga da ra kuara di tun ia ta ra iap, ma ra ura vivi dir ga bura kan ra ura limana. ¹⁵ Ma i ga tadav ta ur na kabe i ra as, a kalamana ka, ma i ga tulue ra limana ma i ga tak pa ia, ma i ga ubu doko tika na arip na marmar na tarai me. ¹⁶ Ma Samson i ga biti: Ma ra ur na kabe i ra as, a umana anguvai ta ra umana anguvai, ma ra ur na kabe i ra as iau ga ubu doko ra arip na marmar diat. ¹⁷ Ma ba i ga par kana tinata, i ga vue ra ur na kabe kan ra limana; ma nam ra gunan di ga vaiang ia ba Rama-Leki. ¹⁸ Ma i ga mar muka, ma i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga biti: U tar pait go ra ngala na niuvia ma ra lima i kaum tultul; ma dave vang, ina mat ma ra nimar, ma ina bura ta ra lima i ra tarai vakuku? ¹⁹ Ma God i ga kita ra ik a male aina Leki, ma ra tava i ga ninim rikai tana; ma ba i ga tar momo, io, i ga lagar ra tulungeana, ma i ga ongor; damana di ga vaiang nam ra pakana ba En-Akore, nina ba i ki Leki tuk tar gori. ²⁰ Ma i ga kure Israel a ura vinun na kilala ta ra e kai ra tarai Pilistia.

16

Samson i vana Gasa

¹ Ma Samson i ga vana uro Gasa, ma i ga gire tika na igoro na vavina abara, ma dir ga ki Me. ² Ma di ga ve ra tarai Gasa dari: Samson i tar pot. Ma dia ga vartakalat bat ia, ma dia ga kiki uai upi ia ta nam ra bung na marum parika aina ra mataniolo i ra pia na pal, ma dia ga kiki vovovon ta nam ra bung na marum parika, ma dia ga biti: Da nur vue tuk tar na kavunvun, ma dat a doka muka. ³ Ma Samson i ga va tuk i ga mutumut, ma ta ra mutumut i ga tut, ma i ga tabe pa ra ura banbanu ai ra mataniolo, ma ra ura pagapaga ai ra banbanu, ma i ga

rubat vue diat par ma ra vabolo ai ra mataniolo, ma i ga vung diat ta ra ul a varana, ma i ga tutua ma diat urama ra ul a luana ta ra nga uro Kebron.

Samson dir ma Delila

⁴ Ma namur i ga mari tika na vavina ta ra male Sorek, a iangina ba Delila. ⁵ Ma ra umana luluai Pilistia dia ga pot tadav ia, ma dia ga biti tana: Una vamaram ia pi una matoto ba a dekdekina i vana rikai mamave, ma ava bar avet a pait ia pi avet a uvia pa ia ma pi avet a vi ia ma avet a varuva; ma avet tikatikai avet a tul tar ia tam ta tika na arip ma tika na mar na pakana silva.

⁶ Ma Delila i ga biti tai Samson: Iau lul u pi una ve iau ba ra dekdekim i vuna ta ra ava, ma ava bar da vi valar pa u me upi da vakadik u. ⁷ Ma Samson i ga biti tana: Gala diat a vi iau ma ta lavurua na vinau na panak ba pa dia ge boko, ina bilua ka, ma amir a vardada ka ma ta enana tutana. ⁸ Ma ra umana luluai Pilistia dia ga kap ra lavurua na vinau na panak ba pa dia ga ge boko uina pirana, ma i ga vi ia me. ⁹ Ma ra umana tena minakila dia ga parau ara ra bala na pal. Ma i ga biti tana: Samson, a tarai Pilistia akari dia vut up u. Ma i ga al kutu ra umana vinau na panak da ka ra kuara i takunu ba i io ta ra iap. Damana pa di ga nunure ba ra dekdekina i vuna ta ra ava.

¹⁰ Ma Delila i ga biti tai Samson: Ea, u tar valunga iau ma u tar vaongo iau; go iau lul u pi una ve iau ba da vi u ma ra ava. ¹¹ Ma i ga biti tana: Gala diat a vi iau ma ta kalamana vinau ba pa di ti papalum boko me, ina bilua ka, ma amir a varogop uka ma ta enana tutana. ¹² Ma Delila i ga tak pa ra umana kalamana vinau nina ba pa di ga ti papalum boko ma diat, ma i ga vi ia, ma i ga biti tana: Samson, a umana te Pilistia akari dia vut up u. Ma a umana tena minakila dia ga parau ka tai ta pakana ta ra bala na pal. Ma i ga al kutu vue diat kan ra ura limana da ka ra kuara.

¹³ Ma Delila i ga biti tai Samson: Tuk go u tar valunga iau ma u tar vaongo iau; una ve iau ba da vi u ma ra ava. Ma i ga biti tana: Gala una vir ta lavurua na viviri na pepe na ip ta ra ulugu tar ta ra virvir mal. ¹⁴ Ma i ga vir tar ia, ma i ga ot vadekdek vake ma ra vakai, ma i ga biti tana: Samson, a umana te Pilistia akari dia vut up u. Ma i ga tavangun kan ra nidiop, ma i ga al vue ra vakai ma ra virvir.

¹⁵ Ma i ga biti tana: U biti laka ba, Iau mari u, ma ra nuknukim pa i tur tagu? Go i tar utul a pakana u valunga iau, ma pa u ti ve iau ba ra dekdekim i vuna ta ra ava. ¹⁶ Ma tago i ga vatotoa ta ra bungbung ma kana tinata, ma i ga vovoa, kari a tulungeana i ga tagura. ¹⁷ Ma i ga ve vakapa, ma i ga biti tana: Pa di ga ka ra ulugu ma ra varvarkaka; tago iau a Nasir pire God papa ta ra bala i nagu; gala da ka iau, a dekdekigu na panie, ma ina bilua ka, ma amir a varogop uka ma ta enana tutana. ¹⁸ Ma ba Delila i ga kapa ba i ga tar vaarike ra nuknukina pirana, i ga vartuluai upi ra umana luluai Pilistia, ma i biti: Avat a vana uti go ka ra pakana, tago i tar vaarike ra nuknukina piragu. Ma ra umana luluai Pilistia dia ga pot pirana, ma ra mani dia ga kap ia ta ra lima i diat. ¹⁹ Ma i ga vadiop ia ta ra ura buk na kauna, ma i ga vartuluai upi tika na tutana, ma i ga ka vue ra lavurua na viviri na pepe na ip ta ra uluna; ma ra vavina i ga tur pa ia pi na vakadik ia, ma ra dekdekina i ga panie. ²⁰ Ma i ga biti: Samson, a umana te Pilistia akari dia vut up u. Ma i ga tavangun kan kana nidiop, ma i ga nuk ia ta ra balana dari: Ina vana da lua, ma ina pipidoi. Ma pa i ga nunure ba ra Luluai i ga tar vana kan ia. ²¹ Ma ra tarai Pilistia dia ga kinim vake, ma dia ga luak vue ra ura kiau na matana; ma dia ga ben ia uro Gasa, ma dia ga vi ia ma ra umana vivi na palariam gobol; ma i ga uduudu ra kon ta ra pal na banubat.

²² Ma ra pepe na uluna i ga lolovina vanavana mulai.

Samson i mat

²³ Ma ra umana luluai Pilistia dia ga pot guvai pi diat a pait ra tinabar tadav kadia god Dagon, ma upi diat a gugu; tago dia ga biti: Kada god i ga tul tar kada ebar Samson ta ra lima i dat. ²⁴ Ma ba ra tarai dia ga gire, dia ga pite pa kadia god; tago dia ga biti: Kada god i tar tul tar kada ebar ta ra lima i dat, nina i ga ra pa kada langun, ma i ga doko ra mangoro ta dat. ²⁵ Ma ba i ga gugu mat ra bala i diat, dia ga biti: Avat a oro upi Samson, upi dat a limlibur me. Ma dia ga ben pa Samson kan ra pal na banubat; ma dia ga nongone; ma dia ga vatur ia livuan ta ra ura pagapaga. ²⁶ Ma Samson i ga biti tai ra bul nina i ga vatur ra limana: Iau lul u ba ina vavatur ta ra ura pagapaga nina ba ra pal i tur tana, upi ina tur bokon ta dir. ²⁷ Ma ra pal i ga kor ma ra tarai ma ra vaden; ma ra umana lululuai Pilistia par dia ga ki tana; ma arama ta ra ul a pal i ga da ra utul a arip na marmar na tarai ma ra vaden dia ga ki, dia ga bobobe ma dia ga nongonongone Samson. ²⁸ Ma Samson i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga biti dari: Luluai God, una nuk pa iau, iau lul u, ma una vadekdek pa iau, iau lul u, go ka ra pakana, God, pi ina bali pa ra ura kiau na matagu pire ra tarai Pilistia. ²⁹ Ma Samson i ga tatabai ta ra ura pagapaga livuan, nina ba ra pal parika i tur tana, ma i ga vavatur ta dir, tikai ma ra limana tuna, ma ta ra tikai ma ra mairana. ³⁰ Ma Samson i ga biti: Ina mat varurung ma ra tarai Pilistia. Ma i ga ongor ma ra dekdekina parika; ma ra pal i ga tarip taun ra umana luluai ma ra tarai par dia ga ki na pal. Ma nina diat dia ga mat varurung me dia ga peal ta diat i ga doko diat ba i ga laun boko. ³¹ Ma ra umana niuruna ma diat ta ra kuba i tamana dia ga vana ur, ma dia ga puak pa ia, ma dia ga kap ia urama, ma dia ga punang ia

aina livuan Sora ma Estaol ta ra pia na pupunang kai tamana Manoa. Ma i ga kure Israel a ura vinun na kilala.

17

Mika i lotu tadav ra tabataba

¹ Ma ta ra gunan i luluana kai Epraim tika na tutana i ga ki, a iangina Mika. ² Ma i ga biti tai tinana: Nam tika na arip ma tika na mar na pakana silva di ga long pa ia tam, nina ba u tata kaina ure, ma u ga varvai ta ra talingagu ure, ea, nam ra silva i ki piragu, iau ga long ia. Ma tinana i ga biti: U ti doan tai ra Luluai, natugu. ³ Ma i ga valilikun mule tika na arip ma tika na mar na pakana silva pire tinana, ma tinana i ga biti: A dovotina ina vagomgom go ra silva upi kai ra Luluai, pi natugu na pait ra tabataba nina di ka ia, ma ra tabataba nina di tun mal ia ta ra iap; damana ina tul valilikun tar mule piram.

⁴ Ma ba i ga tul valilikun tar ra mani pire tinana, tinana i ga tak pa ra ura mar na pakana silva, ma i ga tul tar ia pire ra tena malmal silva, ma i ga pait ra tabataba di ga ka ia, ma ra tabataba di ga tun mal ia ta ra iap me; ma i ga ki ta ra kuba i Mika. ⁵ Ma Mika i ga vatur vake tika na pal nina i ga varuk kana umana god tana, ma i ga pait tika na mal na bongobongo ma ta umana tabalar ma i ga tibe voire tika na natuna, a tutana, upi kana tena tinabar. ⁶ Tago ta nam ra e, pa ta king i ga ki Israel; ma tikatikai i ga pait ika nam i ga takodo ta ra luaina matana iat.

⁷ Ma tika na barmana maro Beteleem-Iuda, ta ra vuna tarai Iuda, ma ia ra te Levi, ma i ga ki abara. ⁸ Ma ra tutana i ga vana kan nam ra pia na pal, kan Beteleem-Iuda, pi na ki ta ra gunan ba na tikan upi ia boko; ba i ga vanavana i ga pot ta ra gunan na lualuana kai Epraim tadav ra kuba i Mika. ⁹ Ma Mika i ga biti tana: U vana mamave? Ma i ga biti tana: Iau a te Levi maro Beteleem-Iuda, ma iau vana pi ina

tadav ta gunan ba ina ki tana. ¹⁰ Ma Mika i ga biti tana: Una ki piragu pi una da tamagu ma kaugu tena tinabar, ma ta ra kilakilala ina tul tar a vinun na pakana silva tam, ma ina tul tar bula ta mal na tena tinabar ma ra am nian. Ma ra tutana Levi i ga ruk. ¹¹ Ma ra te Levi i ga gugu pi na ki varurung ma nam ra tutana, ma nam ra barmana i da tika na natuna pirana. ¹² Ma Mika i ga tibe vaire ra te Levi, ma ra barmana i ga tena tinabar pirana, ma i ga ki ta ra kuba i Mika. ¹³ Ma Mika i ga biti: Gori iau nunure ba ra Luluai na vaboina kaugu kini, tago iau tar vatur vake tika na te Levi upi kaugu tena tinabar.

18

Mika diat ma ra tarai Dan

¹ Ta nam ra e pa ta king i ga ki Israel; ma ta nam ra e ra vuna tarai Dan dia ga tikan upi ta gunan ba kadiat upi diat a ki tana; tago tuk ta nam ra bung pa dia ga kale ta gunan varurung ma ra umana vuna tarai Israel. ² Ma ra lavur natu i Dan dia ga tulue ra ilima na dekdek na tutana ta diat maro Sora ma Estaol upi diat a kilao ta ra gunagunan ma upi diat a matoto tana; ma dia ga biti ta diat: Avat a vana ma avat a matoto ta ra gunagunan; ma dia ga vana uro ta ra gunan na lualuana Epraim, ma dia ga tadav ra kuba i Mika, ma dia ga ki tana. ³ Ba dia ga ki ta ra kuba i Mika, dia ga valongore ilam ra nilai ra barmana nina ra te Levi; ma dia ga tur tapuku mulai, ma dia ga biti tana: To ia i ga ben pa u uti? Ma u dave ati? Ma ava kaum papalum ati? ⁴ Ma i ga biti ta diat: Mika i ga pait ra dari piragu; i ga kul iau upi kana tena tinabar. ⁵ Ma dia ga biti tana: Ave lul u ba una matoto pire God pi avet a nunure ba na boina kaveve vinavana. ⁶ Ma ra tena tinabar i ga biti ta diat: Avat a vana ma ra malmal; kavava nga i bang ta ra luaina mata i ra Luluai.

⁷ Ma nam ra ilima na tutana dia ga vana, ma dia ga pot tadav Lais, ma dia ga gire ra tarai tana ba dia

ga ki bulu da ra tarai Sidon, dia ga ki bulu ta ra malmal; ma pa ta tikai ta ra gunan i ga ki na niiba, tago dia ga uviana, ma dia ga ki vailik kan ra tarai Sidon, ma pa dia ga varnunurai ma ta enana vuna tarai. ⁸ Ma dia ga talil uro Sora ma Estaol tadav ra umana tura i diat; ma ra umana tura i diat dia ga biti ta diat: I dave kavava varvai? ⁹ Ma dia ga biti: Dat a tut, ma dat a vana tadav diat; ave tar gire ra gunan, ma ea, i manga boina; ta ra ava ava kiki ka? Koko avat a talangan ure ra vinavana pi avat a kale pa ra gunan. ¹⁰ Ba avat a vana, avat a tadav ra tarai dia ki bulu, ma ra pia i ngala; God i ga nur tar ia ta ra lima i vavat; a gunan ba pa di iba upi ta magit nina i ki ta ra rakarakan a gunagunan.

¹¹ Ma ra laptikai na mar na tarai ta ra vuna tarai Dan, nina dia ga vi pit ra livua i diat ma ra lavur vargal na vinarubu, dia ga vana maro Sora ma Estaol. ¹² Ma dia ga vana urama, ma dia ga ki pit aro Kiriati-Iearim ta ra langun Iuda; ma dia ga vaiang nam ra gunan ba Makane-Dan, ma i damana tuk tar gori, i ki aro namur Kiriati-Iearim. ¹³ Ma dia ga vana kariu uro ta ra gunan na lualuana Epraim, ma dia ga pot tadav ra kuba i Mika. ¹⁴ Ma ra ilima na tutana nina ra umana kilao ta ra gunan Lais, dia ga biti tai ra umana tura i diat: Ava nunure laka ba ra mal na bongobongo ma ta umana tabalar ma ra tabataba di ga ka ia ma ra tabataba di ga tun mal ia ma ra iap akari ta go ra umana pal? Io, avat a nuknuk ure. ¹⁵ Ma dia ga vana irai, ma dia ga pot tadav ra kuba i ra barmana a te Levi aina ta ra kuba i Mika, ma dia ga titir ure kana nilaun. ¹⁶ Ma nam ra laptikai na mar na tarai, a umana natu i Dan, nina dia ga vi pit ma ra umana vargal na vinarubu, dia ga tur maravai ta ra mataniolo. ¹⁷ Ma nam ra ilima na kilao dia ga vana, ma dia ga ruk, ma dia ga tak pa ra tabataba di ga ka ia, ma ra mal na bongobongo, ma ra umana tabalar, ma ra tabataba

di ga tun mal ia ma ra iap; ma ra tena tinabar i ga tur maravai ta ra mataniolo ma diat ra laptikai na mar na tarai dia ga vi pit diat ma ra umana vargal na vinarubu. ¹⁸ Ma ba dia ga ruk ta ra kuba i Mika, ma dia ga tak pa ra tabataba di ga ka ia, ma ra mal na bongobongo, ma ra umana tabalar, ma ra tabataba di ga tun mal ia ma ra iap, ra tena tinabar i ga biti ta diat: Ava pait ra ava? ¹⁹ Ma dia ga biti tana: Una ki mut, ma una tuba ra ngiem ma ra limam, ma dat a varagur, upi una da tama i vevet ma kaveve tena tinabar; nuve ta go i boina, ba una tena tinabar ta ra kuba i ta kopono tutana, ba una tena tinabar ure tika na vuna tarai Israel? ²⁰ Ma i ga gugu ra bala i ra tena tinabar, ma i ga tak pa ra mal na bongobongo, ma ra umana tabalar, ma ra tabataba di ga ka ia, ma i ga vana livuan ta ra tarai.

²¹ Ma dia ga tur tapuku, ma dia ga vana kariu, ma ra tabarikik ma ra umana vavaguai ma ra umana nat na bul dia ga lua ta diat. ²² Ba dia ga tar vana vailik kan ra kuba i Mika, di ga varurue ra tarai ta ra lavur palpal maravai ta ra kuba i Mika, ma dia ga korot mur vake ra umana natu i Dan. ²³ Ma dia ga oro mur ra umana natu i Dan. Ma dia ga lingan murmur, ma dia ga biti tai Mika: Ava i vakaina u, upi una pot varurung ma ra kor dari? ²⁴ Ma i ga biti: Ava ga tak vue kaugu umana god, nina iau ga pait diat, ma kaugu tena tinabar, ma ava ga vana, ma ava mulai laka i ki piragu? Ma ta ra ava vang ava biti tagu, Ava i vakaina u? ²⁵ Ma ra umana natu i Dan dia ga biti tana: Koko da valongore ra nilaim livuan ta vevet, kan ta umana tena kankan diat a kinim vake u, ma u ma diat ta ra kubam avat a virua. ²⁶ Ma ra umana natu i Dan dia ga vana ta kadia nga; ma ba Mika i ga gire ba dia ga dekdek tana, i ga tur tapuku ma i? a talil ta ra kubana.

²⁷ Ma dia ga tak pa nam nina Mika i ga pait ia, ma kana tena tinabar, ma dia ga pot aro Lais tadav ra tarai

dia ga ki bulu ta ra malmal, ma dia ga ubu diat ma ra mangmangi na pakat na vinarubu, ma dia ga tun vue kadia pia na pal ma ra iap. ²⁸ Ma pa ta tena valaun, tago go ra gunan i ga tur vailik kan Sidon, ma pa dia ga varnunurai ma ta enana; ma go i ga arikai ta ra male maravai pire Bet-Rekob. Ma dia ga pait ra pia na pal ma dia ga ki tana. ²⁹ Ma dia ga vaiang ra pia na pal ba Dan, da ra iang i tama i diat nina Israel i ga vangala; a dovotina di ga vatavatang value boko ba Lais. ³⁰ Ma ra lavur natu i Dan dia ga vatur ra tabataba di ga ka ia upi kadiat; ma Ionatan natu i Gersom natu i Moses, diat ma ra umana natuna dia ga tena tinabar ure ra vuna tarai Dan tuk ta ra bung di ga ben vavilavilau pa ra tarai. ³¹ Damana dia ga vatur ra tabataba di ga ka ia, nina ba kai Mika, ta ra e parika ba ra pal kai God i ga tur aro Silo.

19

A te Levi ma kana vavina

¹ Ma ta nam ra e, ba pa ta king i ga ki Israel, tika na te Levi, nina i ga ki ta ra papar maro ta ra gunan na lualuana Epraim, i ga ben pa ta vavina maro Beteleem-Iuda. ² Ma kana vavina i ga mur ra mangamangana kai ra paiga na vavina, ma i ga vana kan ia uro Beteleem-Iuda tadav ra kuba i tamana, ma i ga ki ie a ivat na gai. ³ Ma kana tutana i ga tut, ma i ga vana upi ia, upi na vamaram ia ma upi na ben valilikun pa mule, ma dir ga varagur ma kana tultul, ma i ga ben pa ra ura as; ma ra vavina i ga ben pa ia ta ra kuba i tamana, ma ba tama i ra vavina i ga gire i ga gugu ba dir ga varboboi. ⁴ Ma nimuna, tama i ra vavina, i ga tugal vake; ma i ga ki pirana a utul a bung; damana dia ga ian ma dia ga momo ma dia ga ki abara. ⁵ Ma ta ra vaivatina bung dia ga tut ra kavunvun upi diat a vana; ma tama i ra vavina i ga biti tai nimuna: Una vamalapang pa ra balam ma go ra pakana gem, ma

namur una vana. ⁶ Ma dir ga ki, ma dir ga ian ma dir ga momo varurung; ma tama i ra vavina i ga biti tai ra tutana: Una ki vovovon, iau lul u, ma una ki go ra marum upi ra balam na gugu. ⁷ Ma ra tutana i ga tut upi na vana; ma nimuna i ga tugal vake, ma i ga ki mulai abara. ⁸ Ma ta ra vailimana bung i ga tut ra kavunvun upi na vana; ma tama i ra vavina i ga biti: Una vamalapang ra balam, iau lul u, una ki tuk tar na matana ravian; ma dir parika dir ga ian. ⁹ Ma ba ra tutana i ga tut upi na vana, dital ma kana vavina ma kana tultul, nimuna tama i ra vavina i ga biti tana: Ea, i maravai na ravian, iau lul u ba una ki boko go ra marum; gire, go ra bung i to na par, una ki ati pi ra balam na gugu; ma ningene una tur pa kaum vinavana ta ra malana ikilik, upi una tadav ra kubam. ¹⁰ Ma ra tutana pa i ga mulaot ba na ki mulai ta nam ra marum, ma i ga tut ma i ga vana, ma i ga ti papangai maravai Iebus (nina ba Ierusalem); dital ga ben ra ura as ma ra kiki ta ra tamuru i dir; ma dital ga varagur ma kana vavina.

¹¹ Ma ba dital ga papangai maravai Iebus i ga ravian; ma ra tultul i ga biti tai kana luluai: Io, iau lul u ba datal a olo ta go ra pia na pal kai ra tarai Iebus upi datal a va tana. ¹² Ma kana luluai i ga biti tana: Pata, pa datal a olo ta ra pia na pal kai ta vaira, nina ba vakir a natu i Israel; datal a vana tuk uro Gibeas. ¹³ Ma i ga biti tai kana tultul: Io, datal a vana maravai tai ta tikai ta go ra ura gunan, Gibeas ma Rama; ma datal a va tana. ¹⁴ Ma dital ga vana, ma ra keake i ga vana ba ari dital ga papangai maravai Gibeas, a gunan kai Benjamin. ¹⁵ Ma dital ga tababa pi dital a olo uro Gibeas; ma i ga olo, ma i ga ki ta ra nga ta ra pia na pal; tago pa ta tikai i ga ting pa dital upi dital a va ra kubana.

¹⁶ Ma ea, tika na patuana tutana i ga papalum ta kana uma, ma i ga lilikun maro tane ba i ga talvivi; ma go ra tutana maina ra gunan na

lualuana Epraim, ma i ga ki Gibeas; ma ra tarai iat ta nam ra gunan a tarai Benjamin. ¹⁷ Ma i ga idok, ma i ga gire ra vaira ta ra nga i ra pia na pal; ma ra patuana tutana i ga biti: Una vana uve? Ma u vana mamave? ¹⁸ Ma i ga biti tana: Amital vana maro Beteleem-Iudas tar ta ra papar maro ta ra gunan na luluana Epraim; iau ga vana mamabara, ma iau ga vana uro Beteleem-Iudas; ma go iau vana tadav ra kuba i ra Luluai; ma pa ta tutana i ting pa iau uina ra kubana. ¹⁹ A maranga na ur na vit ma ra nian ai kamimal ura as i ki, ma damana ra gem ma ra polo na vain ure iau, ma ure kaum tultul a vavina, ma ure ra barmana nina i ki varurung ma kaum ura tultul, pa da iba upi ta magit. ²⁰ Ma ra patuana tutana i ga biti: A malmal na ki tam; boina ba una vatur vake piragu ra magit par u ki na niiba upi ia; ia kaka koko una ki ta ra nga. ²¹ Damana i ga ben pa ia uina ra kubana, ma i ga tul tar ra nian ure ra ura as; ma dital ga dur ra pal kau i dital ma dital ga ian ma dital ga momo.

²² Ma ba dia ga vagugu ra bala i diat, ea, a tarai ta nam ra pia na pal, ta umana kaina tutana, dia ga tur kikil ra pal ma dia ga pipidil ta ra banbanu; ma dia ga biti tai ra luluai na pal, ra patuana, dari: Una ben vairop vue ra tutana i ga ruk ra kubam pi avet a la me. ²³ Ma ra tutana, ra luluai i ra pal, i ga irop tadav diat, ma i ga biti ta diat: Iau lul avat ba koko avat a pait ra kaina dari, a umana turagu; tago go ra tutana i ruk ra kubagu, koko avat a pait go ra magit na papaua. ²⁴ Ea, natugu A inip na vavina ma kana tultul na vavina akari; ina ben vairop dir, ma avat a varuva dir, ma avat a pait nam ra magit ta dir ava mainge; ma koko avat a pait ra magit na papaua dari ta go ra tutana. ²⁵ Ma ra tarai pa dia ga tia valongore; damana ra tutana i ga ben pa kana vavina, ma i ga tul tar ia pire diat; ma dia ga la me, ma dia ga ti vakaina ta

nam ra marum parika tuk tar ta ra lar; ma ta ra buabuarana dia ga pala vue.

²⁶Ma ta ra kavunvun ra vavina i ga vana ma i ga bura ta ra matakilalat i ra kuba i ra tutana aina ba kana luluai i ga ki ie, ma i ga ki abara tuk i ga kakapa. ²⁷Ma kana luluai i ga tut ta ra malana, ma i ga papa are ra banbanu ai ra pal ma i ga irop upi na tur pa kana vinavana; ma ea, ra vavina i ga tia bura ka ta ra matakilalat ai ra pal, ma ra ura limana dir ga va ta ra kalakalat. ²⁸Ma i ga biti tana: Una tut pi dor a vana; ma pa i ga balbali; ma i ga puak pa ia, ma i ga vako ta kana as; ma ra tutana i ga tut ma i ga vana ta kana gunan. ²⁹Ma ba i ga tadav ra kubana, i ga vatur ra pakat, ma i ga kutu varbaiane kana vavina, ma i ga tibe a umana pakapakana tana upi a vinun ma a urua, ma i ga tulue vurvurbit tar ta ra lavur langun Israel par. ³⁰Ma ba dia ga gire, dia ga biti: Pa ta magit dari di ga pait ia ba di ga gire papa ta ra bung ba ra tarai Israel dia ga irop kan ra gunan Aigipto ma i tuk tar ta go ra bung; avat a nuknuk ure, ma avat a matoto tana, ma avat a tata ure.

20

A vinarubu ma ra tarai Benjamin

¹Ma ra tarai Israel dia ga vana ma dia ga kor varurung pire ra Luluai aro Mispa, papa Dan ma tuk tar aro Ber-Seba ma ra langun Gilead. ²Ma ra umana luluai kai ra umana vuna tarai Israel par dia ga tur rikai ta ra luaina mata i ra ngala na kor na tarai kai God, a ivat na mar na arip na marmar diat dia ga vanavana ma ra pakat na vinarubu. ³(Ma ra tarai Benjamin dia ga valongore ba ra tarai Israel dia ga tar vana uro Mispa.) Ma ra tarai Israel dia ga biti: Una ve avet ba go ra kaina magit i ga vana rikai dave? ⁴Ma ra te Levi, ra tutana kai ra vavina nina di ga doka, i ga bali diat ma i ga biti: Iau ga pot aro Gibe a ra gunan kai Benjamin, amir ma kaugu

vavina, upi amir a va abara. ⁵Ma ra tarai Gibe a dia ga tut ure iau ta ra marum, ma dia ga tur kikil ra pal iau ga ki tana; ma dia ga anan upi diat a doko iau, ma dia ga vo pa kaugu vavina, ma i tar mat. ⁶Ma iau ga puak pa kaugu vavina ma iau ga poko gigi varbaiane, ma iau ga tulue vurvurbit ta ra lavur langun nina Israel i ga kale; tago dia ga pait ra mangamangana i manga dur ma ra magit na papaua ta ra langun Israel. ⁷Ea, avat a tarai Israel, avat par avat a vaarike tar kavava varvateten ma kavava varvargat. ⁸Ma ra tarai par dia ga tut da tikai ka, ma dia ga biti: Pa ta tikai ta vevet na ruk mulai ta kana pal na mal, ma pa ta tikai ta vevet na talil ra kubana. ⁹Go iat ra magit avet a pait ia ure Gibe a: avet a padapadailam ure ra varmur ta kaveve vinavana tadav ia; ¹⁰avet a pipilak ta ra umana vunavuna tarai Israel, a vinun na tutana tai tika na mar, a mar na tutana tai tika na arip, ma ta arip na tutana tai ta vinun na arip, upi diat a kap ra nian ure ra tarai; upi diat a pait ia ba dia pot aro Gibe a kai Benjamin da ra magit na papaua par dia ga pait ia ta ra langun Israel. ¹¹Damana ra tarai Israel par dia ga pot tadav ra pia na pal, ma i ga kopono ko ra nuknuk i diat.

¹²Ma ra umana vuna tarai Israel dia ga vartuluai vurvurbit ta ra vuna tarai Benjamin, ma dia ga biti: Ava go ra mangana varpam i tar tavua rikai livuan ta vavat? ¹³Avat a tul tar nam ra umana kaina tutana pire vevet nina dia ki Gibe a, upi avet a doko diat, upi da vapar vue go ra kaina kan Israel. Ma ra tarai Benjamin pa dia ga torom ta ra nilai ra umana tura i diat ra tarai Israel.

¹⁴Ma ra tarai Benjamin par ta ra lavur pia na pal dia ga kor varurung uro Gibe a upi diat a varubu ma ra tarai Israel. ¹⁵Ma ta nam ra bung di ga luk diat ra tarai Benjamin ta ra umana piapia na pal, a ura vinun ma laptikai na arip na marmar diat, nina i ga tale diat ra vinarubu ma ra pakat, ma maro ra gunan Gibe a iat

lavurua na mar na tutana nina di ga pilak pa diat. ¹⁶ Ma ta go ra kor na tarai di ga pilak pa lavurua na mar na tutana, a umana maira; ma diat par tikitikai a umana lima ot ari dia ga vavaian.

¹⁷ Ma ra niluluk na tarai Israel, ba pa di ga luk tar ra tarai Benjamin tana, i ga da a ivat na mar na arip na marmar na tutana nina i ga tale diat ra vinarubu ma ra pakat; go parika a umana tena vinarubu. ¹⁸ Ma ra tarai Israel dia ga tut ma dia ga vana uro Betel ma dia ga matoto tai God, ma dia ga biti: To ia na varubu lua ma ra tarai Benjamin? Ma ra Luluai i ga biti: Iuda na lua. ¹⁹ Ma ta ra malana ra tarai Israel dia ga tut, ma dia ga ki na vaninara upi diat a varubu ma Gibe. ²⁰ Ma ra tarai Israel dia ga vana pi diat a varubu ma Benjamin; ma ra tarai Israel dia ga vatur tamie kadia tarai na vinarubu ure diat aro Gibe. ²¹ Ma ra tarai Benjamin dia ga irop maina Gibe, ma dia ga ubu doko ra ura vinun ma a ura arip na marmar na tutana Israel ta nam ra bung. ²² Ma ra tarai, a umana tutana Israel, dia ga vargat vargilliane diat, ma dia ga vatur tamie diat upi ra vinarubu ta nam ra pakana gunan dia ga vatur tamie diat ie ta ra luaina bung. ²³ (Ma ra tarai Israel dia ga vana ma dia ga tangi ta ra luaina mata i ra Luluai tuk i ga ravian; ma dia ga tir ra Luluai, ma dia ga biti: Dave ina kakari maravai tadav Benjamin turagu pi avet a varubu? Ma ra Luluai i ga biti: Avat a varubu me.)

²⁴ Ma ta ra vauruana bung ra tarai Israel dia ga kakari maravai tadav ra tarai Benjamin. ²⁵ Ma Benjamin i ga irop maina Gibe tadav diat ta ra vauruana bung, ma i ga ubu doko mule ra vinun ma lavutul na arip na marmar na tarai Israel, diat parika nina dia ga varubu ma ra pakat. ²⁶ Ma ra tarai Israel par dia ga vana urama, ma dia ga pot aro Betel, ma dia ga tangi ma dia ga ki abara pire ra Luluai, ma dia ga vevel nam ra bung tuk i ga ravian; ma dia

ga vartabar ma ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram ta ra luaina mata i ra Luluai. ²⁷ Ma ra tarai Israel dia ga tir ra Luluai, (tago ra bok na kunubu kai God i ga ki abara ta nam ra e, ²⁸ ma Pinekas, natu i Eleasar, natu i Aron, i ga tur na lua tana ta nam ra e,) ma dia ga biti: Dave, ina varubu mulai ma ra tarai Benjamin turagu, ba ina ngo? Ma ra Luluai i ga biti: Una vana, tago ningene ina nur tar ia ta ra limam. ²⁹ Ma Israel i ga tibe ta umana tarai pi diat a paraparau kikel Gibe.

³⁰ Ma ta ra vautuluna bung, a tarai Israel dia ga tut ure ra tarai Benjamin, ma dia ga tur tatamiai kakapi upi diat a ubu Gibe da lua. ³¹ Ma ra tarai Benjamin dia ga irop tadav ra tarai, ma dia ga ur vanavana ka diat kan ra pia na pal iat tadav ra. umana nga, ta tikai nina i vana uro Betel, ma ta ra tikai uro Gibe; ma dia ga varubu, ma dia ga ubu doko ra tarai da lua, a utul a vinun bar a tarai Israel. ³² Ma ra tarai Benjamin dia ga biti: Dia virua ta ra luaina mata i dat da lua. Ma ra tarai Israel dia ga biti: Dat a vilau tar ta ra umana nga, ma dat a vila raprap pa diat kan ra pia na pal. ³³ Ma ra tarai Israel par dia ga tut kan ra pakana dia ga ki tana, ma dia ga tur tatamiai ara Baal-Tamar; ma ra tarai Israel nina dia ga paraparau dia ga vila irop kan ra pakana dia ga parau tana abara Mare-Geba. ³⁴ Ma a vinun na arip na marmar na tarai Israel nina di ga pilak pa diat dia ga vana pi diat a varkuvo ma Gibe, ma ra vinarubu i ga manga dekdek; ma pa dia ga nunure ba ra kaina i ga maravai pire diat. ³⁵ Ma ra Luluai i ga ubu Benjamin ta ra luaina mata i Israel; ma ta nam ra bung ra tarai Israel dia ga ubu doko a ura vinun ma a ilima na arip ma tika na mar na tarai Benjamin, go diat parika nina dia ga varvarubu ma ra pakat.

³⁶ Ma ra tarai Benjamin dia ga gire ba di ga ubu dudur pa diat; tago ra tarai Israel dia ga ung murmur kan

Beniamin tago dia ga nurnur ta diat dia ki parau kikil Gibeaa. ³⁷ Ma nina dia ga ki parau dia ga lulut, ma dia ga vilau taun Gibeaa; ma dia ga ubu ra pia na pal ma ra mangmangi na pakat. ³⁸ Ma ra vakilang kai ra tarai Israel ma diat nina dia ga ki parau, ia ra mi ba i tubang rikai ta ra bala na pia na pal. ³⁹ Ma ta ra vinilau kai ra tarai Israel, Beniamin i ga ubu doko ra utul a vinun bar a umana tutana Israel; tago dia ga biti: A dovotina di ubu dudur pa diat ta ra luaina mata i dat da ta ra luaina vinarubu. ⁴⁰ Ma ba ra mi i ga tubang rikai kan ra bala na pia na pal, ra tarai Beniamin dia ga lingan uro namur, ma ea, ra pia na pal parika i ga io, ma ra mi i ga tubang rikai tuk tar urama ra bakut. ⁴¹ Ma ra tarai Israel dia ga tur tapuku, ma ra tarai Beniamin dia ga kaian, tago dia ga gire ba ra kaina i ga tadav diat.

⁴² Ari kari dia ga tur tapuku kan ra tarai Israel tar ta ra nga uina ra pupui; ma ra kamara i ga korot murmur diat, ma diat dia ga lop kan ra pia na pal di ga doko diat abara. ⁴³ Dia ga tur kikil Beniamin, dia ga korot diat, ma dia ga tadav diat ta ra pakana dia ga ngo tana, tuk uro ra matana taur tai Gibeaa. ⁴⁴ Ma a vinun ma lavutul na arip na marmar na tutana Beniamin dia ga virua, diat par a umana tena vinarubu. ⁴⁵ Ba dia ga lop, dia ga vilau uro ra bil tadav ra papar a vat Rimon; a ilima na arip na marmar dia ga virua ta ra umana nga, ma a ura arip na marmar dia ga virua ba di ga manga korot murmur diat ta ra nga uro Gidom. ⁴⁶ Damana ta nam ra bung a ura vinun ma a ilima na arip na marmar na tarai Beniamin dia ga virua, go diat parika a umana tena vinarubu ma ra pakat. ⁴⁷ Laptikai na mar dia ga lop uro tar ta ra bil tadav ra papar a vat Rimon, ma dia ga ki boko ta ra papar a vat Rimon a ivat na gai. ⁴⁸ Ma ra tarai Israel dia ga talil upi diat a ti vadidim vue ra tarai Beniamin, ma dia ga ubu ra tarai ma ra umana vavaguai ma

ra lavur magit parika dia ga varkuvo ma diat ma ra mangmangi na pakat; ma dia ga tun vue bula kadia umana pia na pal.

21

A umana taulai ure ra tarai Beniamin

¹ Ma aro Mispa a tarai Israel dia ga tar vavalima, ba pa ta tikai na tul tar ta natuna, a vavina, pi dir a taulai ma ta tutana Beniamin. ² Ma ra tarai dia ga vana uro Betel, ma dia ga ki ie ta ra luaina mata i God tuk ra ravian, ma dia ga kukukula ma dia ga tangi mat. ³ Ma dia ga biti: Ea Luluai, a God kai Israel, ta ra ava go ra magit i ga monong Israel? Ta ra ava ta tika na vuna tarai pa i ki mulai tai Israel? ⁴ Ba i ga ningene, a tarai dia ga tut ta ra malana ikilik, ma dia ga pait ra uguugu na vartabar, ma dia ga vartabar ma ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tinabar na varmaram. ⁵ Ma ra tarai Israel dia ga biti: To ia bar ta diat.ra umana vuna tarai Israel ba pa i ki varurung ma dat ta go ra kivung kai ra Luluai? Dia ga vavalima ba gala ta tikai pa na vana uro Mispa tadav ra Luluai, da doka.

⁶ Ma i ga mamat ra bala i ra tarai Israel ure Beniamin tura i diat, ma dia ga biti: Go ieri di tar kutu vue tika na vuna tarai tai Israel. ⁷ Ava dat a pait ia pi diat dia laun valili diat a taulai, tago da ga tar vavalima tai ra Luluai ba pa diat a taulai ma ra umana natu i dat?

⁸ Ma dia ga biti: Nuve ra vuna tarai Israel pa i pot ati Mispa tadav ra Luluai? Ma pa ta tutana maro Iabes-Gilead i ga pot ta ra kivung. ⁹ Tago ba di ga oro ra tarai, io, pa ta tikai maro Iabes-Gilead i ga ki. ¹⁰ Ma ra kivung i ga tibe ra vinun ma a ura arip na marmar na rangrang na tutana, ma dia ga biti ta diat: Avat a vana, avat a ubu vapar ra tarai Iabes-Gilead ma ra mangmangi na pakat, ma ra vaden ma ra umana bul bula. ¹¹ Io, ra magit avat a pait ia i dari: a lavur tarai par, ma ra vaden par ba dia ga va pire ra tarai, avat a doko

diat. ¹² Ma dia ga tadav a ivat na mar na inip na vavina livuan ta ra tarai Iabes-Gilead, nina ba pa dia ga nunure ta tutana; ma dia ga ben go diat ta ra pakana a tarai dia ga ki tana aro Silo ta ra langun Kanaan.

¹³ Ma ra kivung par i ga tulue ra tinata pire ra tarai Benjamin ta ra papar a vat Rimon, ba diat a ki na malmal mulai ma diat. ¹⁴ Damana ra tarai Benjamin dia ga talil; ma dia ga tul tar ra vaden pire diat nina dia ga laun valili aro Iabes-Gilead; ma go ra vaden pa dia ga topa diat par. ¹⁵ Ma ra tarai dia ga ligur ure Benjamin, tago ra Luluai i ga vatur ra maup livuan ta ra umana vuna tarai Israel.

¹⁶ Ma ra umana patuana kai ra tarai dia ga biti: Da kap pa ta vaden mamave ure diat nina dia laun valili, tago di tar doko vapar ra vaden Benjamin? ¹⁷ Ma dia ga biti: Da pait ra ava upi da vapitar vaarike mule ra vuna tarai Benjamin, upi koko ta tika na vuna tarai na papaniai tai Israel? ¹⁸ Pa i topa ia ba dat a tul tar ra umana natu i dat, a umana vavina, upi diat a taule diat; (tago ra tarai Israel dia ga vavalima, ma dia ga biti: Na kaina ta nina i tul tar ta natuna pi na taulai ma ra tutana Benjamin).

¹⁹ Ma dia ga nuk pa tika na balaguan ure ra Luluai nina di ga papait ia ta ra kilakilala aro Silo, nina ba i ga tur ta ra papar a labur tai Betel, ta ra papar a taur ta ra nga i vana maro Betel uro Sekem, ma ta ra papar a taubar tai Lebona. ²⁰ Ma dia ga ve ra tarai Benjamin dari: Avat a vana ma avat a parau ta ra umauma na vain; ²¹ ma avat a makmakila, ma ba ra umana inip na vavina Silo dia pot upi diat a malagene, avat a vutvut maro ta ra umauma na vain ma avat dikatikai avat a kinim vake kavava ta vavina Silo, ma avat a vana ta ra langun kai Benjamin. ²² Ma ba ra umana tama i diat ba ra umana tai diat dia pot pire vevet ma dia varvai nakanakoko ure, avet a biti ta diat: Ave lul avat ba avat a tul tar diat ta vevet; tago pa ave ga kinim vake ta vavina ure diat tikatikai ta

ra vinarubu; gala bea ava ga tul tar ra umana vavina pire diat, gala avat a ga vabilak kavava kunubu.

²³ Ma ra tarai Benjamin dia ga pait ia damana, ma dia ga al pa ra umana inip na vavina nina dia ga malagene, ma dia ga ti varkiki iat; io, dia ga ben diat ta kadia langun, ma dia ga taule diat, ma dia ga pait mule ra umana pia na pal, ma dia ga ki ta diat.

²⁴ Ma ra tarai Israel dia ga vana kan abara ta nam ra e, tikatikai tadav kana vuna tarai ma kana apik na tarai, ma dia ga vana varbaiai kan abara tikatikai tadav kana pakana.

²⁵ Ma ta nam ra e pa ta king i ga ki Israel; ma tikatikai i ga mur ra nuknukina iat.

RUT

Rut dir ma Naomi

¹ Ta ra e ba ra umana tena varkurai dia ga ki na varkurai, tika na mul-mulum i ga tup ra gunan, ma tika na tutana Beteleem-Iuda i ga vana upi na ki ta ra gunan Moab, diat ma kana taulai ma ra ura natuna, a ura tutana. ² Ma go ra umana te Eprata tai Beteleem-Iuda, Elimelek ra tutana, ma Naomi kana taulai, ma ra ura natuna, Malon ma Kilion, dia ga tadav ra gunan Moab, ma dia ga ki ie. ³ Elimelek i ga mat abara, ma Naomi kana taulai dital ga ki boko ma ra ura natuna, ⁴ nina dir ga taule ra ura vavina Moab; a iang i tikai Orpa, ma ra iang i ta ra tikai Rut. ⁵ Ma ba i ga par ra vinun na kilala Malon dir ma Kilion dir par dir ga mat, ma ra vavina i ga laun valili kan ra ura natuna ma kana tutana.

⁶ Ma i ga tut ma ra ura kakuna pi dital a vana kan ra gunan Moab; tago i ga valongore ta ra gunan Moab ba ra Luluai i ga tar tadav ra taraina ma ra gem. ⁷ Ma i ga vana kan nam ra pakana i ga ki tana, dital ma ra ura kakuna, upi na lilikun tadav ra gunan Iuda. ⁸ Ma ba dital ga vanavana na nga, Naomi i ga biti ta ra ura kakuna: Amur a vana, ma amur a talil tadav ra kuba i ra ura tina i mumur; boina ba ra Luluai na mari maravut amur da amur tar maravut dital nina dital tar mat, ma iau bula. ⁹ I boina ba ra Luluai na tul tar ra ningo pire mumur tikitikai aina ta ra kuba i kana tutana. Ma i ga galum dir, ma dir ga kukula, ma dir ga tangtangi. ¹⁰ Ma dir ga biti tana: Pata, datal a lilikun varurung ma u tadav kaum tarai. ¹¹ Ma Naomi i ga biti: Amur a talil, a ura enagu; na topa ra ava ba datal a varagur? Pa ta bul tutana mulai ta ra balagu ba na topa ia pi kamumur ta ura tutana. ¹² Amur a talil, a ura enagu, amur a nur vue iau; iau tar tubuan, ma pa i topa iau ba ina taulai mulai. Gala

ina ti kap bala ta go ra marum iat, ma ina kava ta umana bul tutana, ¹³ na lolokon kamumur kini upi diat, ma amur bula amur a tubuan ba pa na ti ot boko kamumur bung na varbean. Koko mulai ta pirpir dari, a ura enagu, kamumur dekdek na kini nina ra Luluai i ga tul tar ia piragu ba ina puak ia, i mamat piragu. ¹⁴ Ma dir ga kukula, ma dir ga tangtangi mulai ure ra dari; ma Orpa i ga galum enana, ma i ga talil; ma Rut i ga ole ba na vana kan ia.

¹⁵ Ma Naomi i ga biti: Gire, tana vavim i tar lilikun tadav ra taraina ma tadav kadia umana god; u bula, amur a varagur me.

¹⁶ Ma Rut i ga biti: Koko una vovo vue iau upi ba ina vana kan u ba upi ina nur vue kaugu nimur piram; nam ra gunan ba una vana tana, iau bula ina vana tana, ma ina ki bula ta ra pal nina ba una va tana; kaum tarai na da kaugu tarai, ma kaum God kaugu God; ¹⁷ a gunan ba una mat tana iau bula ina mat ie, ma da vadiop iau abara; ra Luluai na pait ra balbali piragu, ma ra magit i ngala tana, ba ona ta enana magit ta ra minat na varbaiane dor. ¹⁸ Ma ba Naomi i ga gire ba i ga tar padikat ra nuknuk i Rut upi dir a ti varagur, i ga ngo ma ra tinata pirana

¹⁹ Ma dir ga vanavana tuk tar dir ga pot Beteleem, ma ba dir ga olo ta ra pia na pal pa i ga vavuan ma ra varvai ure dir i ga po vanavana, ma ra vaden dia ga biti: Ea, Naomi go i tar lilikun. ²⁰ Ma i ga biti: Koko avat a vatang mule iau ba Naomi, da vatang iau ba Mara, a tabununa, tago ra Ngala Kakit i tar vabuka kaugu la na nimomo ma ra tinabun. ²¹ Iau ga vana kan ra kubagu a bukaina, ma ra Luluai i ga ben valilikun iau a pobono; ma tago ra Ngala Kakit i tar vakadik iau, i topa ia vang ba avat a vatang boko iau ba Naomi?

²² Damana Naomi i ga talil kan ra gunan i ga ki na vaira tana, ma Rut ra te Moab, enana, dir ga varagur me; ma dir ga pot aro Beteleem ta ra turpai ta e nina di doko ra barli tana.

2

Rut i tangatanga ra pat na barli ta ra uma kai Boas

¹ Tika na niuru i ra tutana kai Naomi, a luluai na gunan, i ga ki, ma a uviana ta ra apik na tarai kai Elimelek, a iangina Boas.

² Ma Rut ra te Moab i ga lul pa Naomi ba na nur tar ia upi na vana na uma upi na tangatanga a pat na barli livuan ta ra umana tena nidodoko kai nina ba na mari ia. Ma i ga biti tana, Una vana, enagu.

³ Ma Rut i ga vana vakuku tadav ra uma kai Boas, ra niuru i Elimelek, ma i ga tangatanga murmur pa diat ra umana tena nidodoko. ⁴ Ma pa i vavuan ma Boas i ga irop kan Beteleem, ma i ga biti tai kana umana tena nidodoko: Ra Luluai na ki pire vavat; ma dia ga bali ia: Ra Luluai na vadoane u. ⁵ Ma Boas i ga tir nina i lue ra umana tena nidodoko, nina ba kana tultul iat: Go ra vavina, a natu i to ia? ⁶ Ma ra tultul nina i lue ra umana tena nidodoko i ga ve ba Rut, ra vavina Moab nina dir ga varagur ma Naomi maro ra gunan Moab; ⁷ i tar lul ba na tangatanga murmur ra umana tena nidodoko; i tar pot ta ra malana, ma i tar ki ati tuk go, ia kaka pa i ngo.

⁸ Ma Boas i ga biti tai Rut: Ea natugu, una valongore, koko una tikan upi ta enana uma pi una tangatanga tana; una ki ati pire kaugu umana vavina na papalum. ⁹ Ma avat a varagur ma diat ta ra umana pakana diat a dodoko tana; iau tar tigel muka ra umana barmana ba koko diat a vaburut u; ari u mar, una vana tadav ra umana la, ma una momo ta nam ra umana barmana dia tar kulupe. ¹⁰ Ma ba Rut i ga valongore go i ga bura timtimum, a matana ura ra pia, ma i ga biti tana: Ava iau ga pait ia upi una mari iau, ma upi ra ava u nuk pa iau a vaira ka? ¹¹ Ma Boas i ga bali ia, ma i ga biti tana: Di tar ve vakapa iau ure ra lavur magit u tar pait diat pire enam

papa ra bung kaum tutana i ga mat i tana, ma ba u ga vana kan tamam ma tinam, ma kan kaum gunan, ma ba u ga vana tadav ra tarai nina ba pa u ga nunure value diat. ¹² Boina ba ra Luluai na bali kaum papalum, ma da tul tar ra dovot na vapuak piram tai ra Luluai ra God kai Israel, nina ba u ga tar nurnur ta ra vavai na bebeana. ¹³ Ma i ga biti tana: Kaum varmari piragu i ngala, kaugu luluai, tago u tar vamaram iau, ma u tar vargat kaum tultul nina ba pa i da kaum umana vavina na papalum.

¹⁴ Ma ta ra pakana bung na nian Boas i ga biti tana: Una mai, ma una ian, ma una puk ra am gem ta ra polo na vuai na vain nina i tar mapak. Ma i ga ki maravai ta ra umana tena nidodoko, ma i ga tabar ia ma ra kon di rang ia, ma i ga ian, ma i ga maur, ma i ga ian valili. ¹⁵ Ma ba i ga tut upi na tangatanga mulai, Boas i ga ve ra umana barmana ba koko diat a tur bat ia ba i tangatanga livuan ta ra umana tena nidodoko. ¹⁶ I ga kure bula ba diat a ele pa ta umana kan ra umana vinvin, ma diat a nur vue upi ana, ma ba na tangatanga tana, koko diat a tigel bat ia.

¹⁷ Ma i ga tangatanga tuk tar ra keake i ga vana ba, ma i ga rama-rama vue nina i ga tar tangatanga pa ia, ma i ga papait na varogop ma tika na epa * na barli. ¹⁸ Ma i ga kap ia, ma i ga vana tadav ra pia na pal, ma i ga vung ia ta ra luaina mata i enana, varurung ma ra nian i ga en valili ia ta ra keake. ¹⁹ Ma enana i ga biti tana: U tar tangatanga ave go ieri, ma akave ra uma nina u tar manga varvakai dari tana? Na ti doan nina i tar nuk pa u. Ma Rut i ga ve enana ure nina ra uma i ga papalum tana ba kai Boas. ²⁰ Ma Naomi i ga biti pire enana: Boina ba ra Luluai na vadoane go ra tutuna nina i mari diat ba kana, diat dia ga mat, ma diat bula dia laun. Ma Naomi i ga biti tana: Go ra tutana a niuru i dor tuna,

* **2:17:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lbs.

ta ra apik na tarai Elimelek. ²¹ Ma Rut, ra te Moab, i ga biti; Maia, i ga biti tagu: Una tangatanga maravai ta kaugu umana barmana tuk tar diat a ga vapar vue ra nidodoko. ²² Ma Naomi i ga biti tai Rut: Enagu, i boina ba avat a varagur ma kana umana vavina na papalum, kan bar ra umana tena nidodoko ta ra enana uma diat a vakaina u. ²³ Ma Rut i ga ki pire ra umana vavina na papalum kai Boas, ma i ga tangatanga tuk tar ba di ga varurue vapar ra barli ma ra kon; ma i ga ki pire enana.

3

Rut dir ma Boas ta ra pal na rararama vuai

¹ Ma Naomi i ga biti tana: Enagu, ina tikan upi ta bo na pal ba una ngo tana ma una ga. ² Boas, a niuru i dor, nina ba ava ga tar papalum ma kana umana vavina na papalum ta ra e na nidodoko, na vu imire ra pal i ra barli ta go ra marum ta ra pal na rararama vuai. ³ Kari una gumu, ma una vartap, ma una ule kaum bo na mal, ma una vana ur tadav ra pal na rararama vuai; ia kaka koko una tadav ia tuk na ga ian ma na ga momo par. ⁴ Ma ba i vana pi na va, una vakilang ra pakana i va tana; namur una ruk, ma una pin likun ra mal i tuba ra kauna me, ma una va ie, ma ia iat na ve u ba ava una pait ia. ⁵ Ma i ga biti tana: A lavur magit u ve iau tana ina pait diat.

⁶ Ma i ga vana ur tadav ra pal na rararama vuai, ma i ga mur ra umana vartuluai par kai enana. ⁷ Ma i ga ki tuk Boas i ga pot ma ra gugu ta ra balana, ta ra nian ma ra nimomo, upi na va namur ta ra vuvungai kon; ma i ga ruk vovovon, ma i ga pin likun ra mal ta ra kauna, ma i ga va. ⁸ Ma ba i ga mutumut Boas i ga tavangun kakaian, ma i ga pupukuai, ma i ga gire ra vavina i va maravai ta ra kauna. ⁹ Ma i ga biti: Ia u? Iau Rut, i ga biti, Rut kaum tultul; una vakukeve ma kaum olovoi tago u a niurugu tuna. ¹⁰ Ma i ga biti: Ra

Luluai na vadoane u, natugu, u tar vaarike ra varmari ta ra mutuaina nina i ngala ta nam ta ra turpaina, tago ra nuknukim pa i ga tur upi ra umana barmana, a luveana ba ta uviana. ¹¹ Ma go, natugu, una ki na varmaram, tago una vatur vake tagu ra lavur magit par nina u mainge, ma ra tarai par ta ra pia na pal dia tar nunure ba i gomgom ra maukuam. ¹² A dovotina iau a niurum tuna, ia kaka tikai boko a niurum nina i maravai kakit piram ta mimir. ¹³ Una ki go ra marum, ma ta ra malana, gala i mainge ba na pait ia piram da ra niurum, io, na pait ia; ma gala pa i mainge ba na da ra niurum piram, io, da ra Luluai i laun, ina pait ia da ra niurum piram; io, una va tuk na malana.

¹⁴ Ma i ga ki ta ra kauna tuk tar ra taptapke, ma i ga tut ba pa di vargirai boko, tago Boas i ga biti ba koko di nunure ba ta vavina i ga vana tadav ra pal na rararama vuai. ¹⁵ Ma i ga biti: Una kap uti nam ra mal u ule, ma una vatur ia; ma ba i ga vatur ia i ga vabuka ia ma ra ura epa na barli upi ana, ma i ga vana tar ta ra pia na pal me. ¹⁶ Ma ba i ga tadav enana, Naomi i ga biti tana: I dave, enagu? Ma Rut i ga varvai ure ra lavur magit ra tutana i ga pait ia pirana. ¹⁷ Ma gire, i ga biti, ra ura epa na barli i tar tabar iau me, tago i tar biti, Pa i topa ia ba una vana pire enam ma pa ta mangana. ¹⁸ Ma Naomi i ga biti: Una ki vovovon, enagu, tuk una kapa ba na dave bar go ra magit; go ra tutana pa na ngo tuk na ga vapar vue go ra magit ta go iat ra bung.

4

Boas dir taulai ma Rut

¹ Ma Boas i ga vana uina ra matan-iolo, ma i ga ki abara. Ma ba ra tutana nina ba i ga kiki upi ia i ga bolo, (a niuruna tuna nina Boas i ga varvai ure,) i ga biti tana: Ea lai, una ki ati; ma i ga tur pit, ma i ga ki gil. ² Ma Boas i ga ting pa a vinun na patuana ta ra pia na pal, ma i ga vo

pa diat pi diat a ki gil bula varurung ma diat. ³ Ma ba dia ga ki gil i ga biti tai nam tikai nina a tutur tana: Naomi, nina i ga lilikun mulai kan ra gunan Moab, i ivure ra pakana pia kai Elimelek a tura i dor; ⁴ ma iau ga nuk ia ba ina ve vakapa u tana ta ra luaina mata i diat dia kiki ati. Ona u mainge ba una kul valilikun ia ma una vatur vake upi kaum, io, una kul ia ta ra luaina mata i kaugu umana patuana, upi una kale pa ia; ona pa una kul ia una ve iau tana pi ina nunure, tago pa ta tikai mulai pi bea na kul ia, u ma iau nina ra muruna tam. Ma i ga biti: Io, ina kul ia. ⁵ Ma Boas i ga biti: Ta nam ra bung ba una kul ra pakana pia tai Naomi, una vatur vake bula Rut ra te Moab, ra taulai kai nina i ga mat, upi una valaun pa ra iang i nina i ga mat ure kana pakana pia. ⁶ Ma ra niuruna i maravai tuna i ga biti: Iau pata, ina nur vue kaugu tiniba; pa iau mainge ba ina vakaina ra tiniba kai ra umana natugu iat. Ina nur tar kaugu tiniba na varkul tam, tago pa iau pait valar pa ia ba ina kul valaun ia.

⁷ Aniania iat i ga dari ra mangamangana kai ra tarai Israel ure ra varkul na varvalaun ma ra varkia; ba ta tutana i ga mainge ba na nur tar kana tiniba tai ta niuruna, na ga ele vue ra pal a kauna, ma na ga tul tar ia pire niuruna, ona pata, gala pa i ga ot ra varkurai ure; damana ra tarai Israel dia ga vakilang vake. ⁸ Ma Boas i ga biti tai niuruna: Una ele vue kaum pal a kau; ma ba i ga tar pait vapar ia, ⁹ Boas i ga biti tai ra umana patuana ma ra tarai par: Ava gire ba ta go ra bung iau tar kul valaun nam parika kai Elimelek ma Kilion ma Malon tai Naomi; ¹⁰ ma iau tar kap pa bula Rut ra te Moab, ra taulai kai Malon, upi kaugu taulai. Kaugu mamainga ba ina tul tar kana pia pire ra umana bul mur tana, upi koko ra iangina na panie ta kana tarai, ma kan ra mataniolo ta kana gunan iat; ava tar gire ra vakilangina ta go ra bung. ¹¹ Ma ra tarai par ta ra mataniolo

ma ra umana patuana dia ga biti: Ave tar gire ra vakilangina. Boina ba ra Luluai na vadoane go ra vavina nina ba na ruk ra kubam upi na da Rakel ma Lea, ra vunapai ra kuba i Israel; boina ba Eprata na nunure kana dovot na mangamangana, ma Beteleem na pite pa ia. ¹² Boina ba kaum apik na tarai na rararang da ra apik na tarai kai Peres, nina Iuda i ga vangala tai Tamar, ta ra bul nina ba ra Luluai na tul tar ia tam tai go ra vavina.

¹³ Ma Boas i ga ben pa Rut upi kana taulai, ma ra Luluai i ga tul tar ia pi na lalau, ma i ga kava ra bul tutana. ¹⁴ Ma ra vaden dia ga biti tai Naomi: Da pite pa ra Luluai tago pa i ga nur vue u upi pa ta tikai pi na valaun ra iang i kaum vuna tarai livuan tai Israel. ¹⁵ Go ra bul na vaongor kaum nilaun, ma na tabatabar u ba u tubuan; tago enam, nina i mari u, ma i boina ta ra lavurua na bul tutana, i tar kava. ¹⁶ Ma Naomi i ga puak ra bul, ma i ga va ta ra bongobongono, ma i ga rite.

¹⁷ Ma ra vaden, ra umana talaina, dia ga tul tar ra iangina, ma dia ga biti: Naomi i ga tar kava ta bul tutana, ma dia ga vaiang ia ba Obed. Ia ra tama i Iese, nina ba ra tama i David.

¹⁸ Go iat ra lavur taun tarai kai Peres; Peres i ga vangala Kesron; ¹⁹ Kesron i ga vangala Ram, ma Ram i ga vangala Aminadab; ²⁰ Aminadab i ga vangala Nason, ma Nason i ga vangala Salmon; ²¹ Salmon i ga vangala Boas, ma Boas i ga vangala Obed; ²² Obed i ga vangala Iese, ma Iese i ga vangala David.

A LUAINA BUK URE SAMUEL

Di kava Samuel

¹ Tika na tutana i ga ki abara ta ra gunan Rama, ta ra pakana i lualuana ta ra papar Epraim, a iangina Elkana, a te Suv; tamana a iangina Ierokam natu i Eliu, nina ba natu i Tou, a vuna tarai tai Epraim. ² I ga taule ra ura vavina, tikai a iangina Ana, ma ta ra tikai Penina. Penina i ga tar kava ta umana bul, ma Ana pa i ga kakakava, a biu ka. ³ Ma go ra tutana i ga vana kan kana gunan ta ra kilakilala upi na lolotu, ma upi na vartabar tadav ra Luluai kai ra lavur kor aina Silo. Eli ma ra ura natuna Kopni ma Pinekas, dital tamana par, dital ga tena tinabar kai ra Luluai abara.

⁴ Ma Elkana i ga tul tar ra tiniba na tinabar di tuntun tar ia pire kana taulai Penina diat ma ra umana natuna par tikatikai, a umana tutana ma ra umana vavina; ⁵ ma i ga tul tar ta kopono tiniba pire Ana, nina ba i ga mari ia, tago ra Luluai i ga tar kure vadekdek bat ra tatal na bul tana. ⁶ Ma kana ebar i ga vakankan ia, pi na kaina ra balana, tago a Luluai i ga tar kure vadekdek bat ra tatal na bul tana. ⁷ Ma ta ra kilakilala i ga papait ia damana vatikai ba i ga vana tadav ra kuba i ra Luluai i ga vakankan Ana. Ma tika na bung ba Elkana i ga pait ra tinabar Ana i ga tangi, ma pa i ga mainge ra nian. ⁸ Ma Elkana, kana tutana, i ga biti: Ana, u tangtangi dave? Ta ra ava pa u ian, ma ta ra ava i ligur ra balam? Pa iau boina laka ta ra vinun na bul tutana?

⁹ Ma ba dia ga tar en ra kirip nina di ga kabalane, ma dia ga tar momo, Ana i ga tut, ma i ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai, ta ra pakana ba Eli ra tena tinabar i ga ki ta kana kiki maravai ta ra ura pagapaga ai ra matakilalat i ra pal na vartabar kai ra Luluai. ¹⁰ Ma i ga araring tadav

ra Luluai tago i ga mamat ra balana; ¹¹ ma ba i ga tangtangi i ga vavalima dari: Ea, Luluai kai ra lavur kor, ona una nuk pa ra kini kai kaum tultul, ma pa una valubane, ma una tul tar ta bul tutana pire kaum tultul, ina tul tar ia upi kai ra Luluai ta kana lavur kilala na nilaun parika, ma pa ta varvarkaka na vagil ra uluna.

¹² Ma ba i ga araring boko ta ra luaina mata i ra Luluai, Eli i ga gire ra ngiene, ¹³ tago Ana i ga tia tata tar mulai ka tana iat, a bul na ngiene i ga varmaianao ma pa di ga tia valongore ra nilaina. Eli i ga nuk ia ba i ga tar longlong ta ra tava longlong, ¹⁴ ma i ga biti tana: Ea, u a longlongina, ta ra ava u kiki vavuan ati? Una vana ma una va pi na panie ra am longlong. ¹⁵ Ma Ana i ga bali ia, ma i ga biti: Vakir iau longlong, luluai, di ga manga valar iau; pa iau ga tia mome ra polo na vuai na vain ba ra tava longlong. Iau lolonge tar ika ra tulungeagu ta ra luaina mata i ra Luluai; ¹⁶ koko una nuk ia ba kaum tultul ia ra kaina vavina; iau tar tatata damana tago iau ligur, ma i mamat ra balagu. ¹⁷ Ma Eli i ga biti: Una vana, ma na boina piram. Boina ba ra God kai Israel na tul tar nam tam u tar lul ia tana. ¹⁸ Ma ra vavina i ga biti: Boina ba una mari kaum tultul. Ma ra vavina i ga vana, ma i ga ian, ma pa i ga matana niligur mulai ra matana.

¹⁹ Ma ta ra malana dia ga tut, ma ba dia ga lotu tadav ra Luluai dia ga talil uro Rama. Ma Elkana i ga la pire Ana, kana taulai, ma ra Luluai i ga nuk pa ia, ²⁰ ma i ga lalau, ma ba i ga ot ra bung i ga kava ra bul tutana, ma i ga vaiang ia ma Samuel, tago i biti: Iau ga lul pa ia tai ra Luluai.

²¹ Ma Elkana ma diat ta ra kubana dia ga tutua urama pi na tul tar tai ra Luluai ra tinabar ure nam ra kilala, ma ra magit bula i ga vavalima tana; ma Ana iat pa i ga vana. ²² I ga biti tai kana tutana: Ba ra bul i vung vue ra u ina kap ia, ma dor a tur ta ra luaina mata i ra Luluai, ma na ki vatikai pirana. ²³ Ma Elkana, kana tutana,

i ga biti tana: U iat una pait nam u nuk ia ba i boina; una ki tuk tar na tia vung vue ra u, ma ra Luluai na maravut u upi una pait ot pa ra nuknukim. Damana Ana i ga ki, ma i ga vau natuna tuk tar ba i ga vung vue ra u.

²⁴ Ma ba i ga tar vung vue ra u dir ga nana vana ta ra kuba i ra Luluai uro Silo. I ga kap bula tika na bulumakau, nina ba i ga utul kana kilala, tika na epa * na plaua, ma tika na pal a tava na polo na vuai na vain; ma dir ma ra bul dir ga olo tar ta ra kuba i ra Luluai abara Silo. ²⁵ Ma ba di ga doko ra bulumakau i ga ben pa ra bul tadav Eli, ²⁶ ma i ga biti: Kaugu luluai, da ra tulungeam i laun, iau muka nam ra vavina nina ba i ga tur ta ra paparaim ati ma ra niaring tadav ra Luluai. ²⁷ Iau ga araring upi go ra bul, ma ra Luluai i ga tabar iau ma nam iau ga lul upi ia; ²⁸ damana iau bula iau tar nur tar ia pire ra Luluai; ta kana kilakilala na nilaun parika da nur tar ia pire ra Luluai. Ma i ga lotu tadav ra Luluai abara.

2

A kakailai kai Ana

¹ Ma Ana i ga kaile go ra kakailai na niaring:

A tulungeagu i pite pa ra Luluai,
A dekdekigu i tavua tai ra Luluai;
A ngiegu i manga pangapanganga
tadav kaugu umana ebar

Tago iau gugu ure kaum valavalaun.

² Pa ta tikai mulai i lia da ra Luluai;
Pa ta na i tur patuan da kada God.

³ Koko o una kolakolo mulai,
Ma koko una tibuna vavagia pa u.

Tago ra Luluai ia God, ma i kapa ure,
Ma nam iat ra tarai dia pait ia, ia iat
i kure.

⁴ Ra panak kai ra tena ongor di bubur
ia,
Ma i tul tar ra dekdek tai nina i
malmalu.

⁵ Diat dia ga tar mamaur, dia pa-
palum upi ra gem,

Ma diat dia mulmulum di tabar
vakuku diat.

A biu na vavina i vatur vake a lavu-
rua na natuna gori,

Ma tina i ra peal i taktakine ra
umana natuna.

⁶ A Luluai i vardodoko, ma ra Luluai
i vuna ta ra nilaun;

I vue tar ta umana ta ra babang na
minat, ma i puak vatur diat.

⁷ A Luluai i varvaluveana, ma ra
Luluai i varvauviana;

I vue tar ta umana ra pia, ma i vatut
ta ra na.

⁸ I puak vatur ra lavur luveana kan
ra tobon

Pi diat a ki marave ra umana luluai,
Ma i tabar diat ma ra umana kiki na
minamar.

Tago ra Luluai i vatur vake ra lavur
pagapaga ai ra rakarakan a
gunagunan;

Ma i page ra rakarakan a gunagunan
taun diat.

⁹ I balaure ra vinavana kai ra umana
tena takodo,

Ma ra umana tena varpiam diat a
virua ta ra bobotoi;

Tago pa ta tutana i rurung ma ra
dekdekina iat.

¹⁰ A Luluai na vadidim vue kana
umana ebar,

Nina i Lia Kakit ta ra bala na bakut
na bubur gigi diat.

Ra lavur varkurai kai ra Luluai na
kuvil taun ra lavur ngu na
rakarakan a gunagunan par,

A Luluai na vadekdek kana king, ma
na vangala pa nina i ga pilak
pa ia.

¹¹ Ma Elkana i ga lilikon uro Rama;
ma ra bul i ga toratorom tai ra Luluai
ta ra luaina mata i Eli ra tena tinabar.

*Di tata na propet ure ra bartama i
Eli*

¹² Ra ura natu i Eli, a ura tena
varpiam. Pa dir ga nuk vangala pa ra
Luluai, ma pa dir ga pait bulu kadir
tiniba na tena tinabar. ¹³ Ba ta tika
na tutana i ga tul tar ta tinabar, ra
tultul kai ra tena tinabar i ga kapkap
ra inging ta ra limana, nina ba a utul

* **1:24:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lbs.

a ngiene tana. ¹⁴ ma i ga ing ra lavur mangana kabala nina di ga kabalane ra kirip tana, ma ra magit nina i ga ing pa ia, ra tena tinabar i ga kap ia upi ana. Damana di ga pait ia pire ra umana te Israel par nina dia ga pot upi diat a pait ra tinabar tadav ra Luluai abara Silo. ¹⁵ Maia pa, ba pa dia ga tun tar boko ra bira, ra tultul kai ra tena tinabar i ga pot, ma i ga ve ra tutana nina i pait ra tinabar ba na tul tar ra viono pire ra tena tinabar upi na tun ia, tago i mainge ra kalamana viono, ma vakir nam di tar kabalane. ¹⁶ Gala nam ra tutana i ga biti tana, Bea da tun value tar boko ra bira, ma namur una ga tak pa nam u mainge, gala i ga bali ia, Pata, una tul tar ia piragu go iat, ona pata, ina ra pa ia ka. ¹⁷ Ra varpian kai ra ura barmana i ga manga bilak ta ra luaina mata i ra Luluai, tago a tarai dia ga nuk vaikilik pa nina di ga tul tar ia pire ra Luluai tana.

¹⁸ Ma Samuel i ga mong ma ra mal kumau, ma i ga toratorom ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ia ra bul uka. ¹⁹ Ma ta ra kilakilala tinana i ga pait kana ta olovoi, ma ba dir ga pot ma kana tutana upi ra vartabar na kilala, i ga tul tar ia pirana. ²⁰ Ba dir ga poapot Eli i ga tatata vadoane pa Elkana dir ma kana taulai, ma i ga bitbiti: Boina ba ra Luluai na tabatabar u ma ra umana bul tai go ra vavina, upi ta balbali ure kana vartabar pire ra Luluai; ma namur dir ga lilikun ta kadir gunan. ²¹ Ma ra Luluai i ga mari Ana, ma i ga lalau, ma i ga kava a utul a bul tutana ma a ura bul vavina. Ma natuna Samuel i ga taiak vanavana ta ra luaina mata i ra Luluai.

²² Ma Eli i ga tar patuana muka; ma ba i ga valongore ure ra ura natuna ma kadir mangamangana tadav Israel par, ma ure kadir nipo ma ra umana tena varbalaurai, a umana vavina, ta ra matakilalat ai ra pal na varbarat, i ga biti ta dir: ²³ Ta ra ava amur pait ra dari? Iau tar valongore ure tai ta tarai par. ²⁴ Ea,

a ura natugu, a kaina varvai go nina ra tarai kai ra Luluai dia tatata tana. ²⁵ Ona ta tika na tutana na pait ra varpian tadav ta enana tutana, God na vamaram dir; ba ona ta tutana i pait ra varpian tadav ra Luluai, to ia bar ba dir a tata ma ra Luluai ure? Ma pa dir ga mainge ba dir a valongore ra tinata kai tama i dir; ma ra Luluai i ga kure ba dir a mat.

²⁶ Ma Samuel i ga taiak vanavana, ma ra varmari kai ra Luluai ma kai ra tarai bula i ga ngala vanavana pirana.

²⁷ Ma tika na tutana kai God i ga pot tadav Eli ma go ra tinata kai ra Luluai: Ea, pa iau ga vaarike tar laka iau iat mulai tadav diat ta ra kuba i tamam, ba dia ga ki ka boko aro Aigipto, ma ba dia ga ki na vilavilau pire Parao? ²⁸ Ma pa iau ga pilak pa ia laka kan ra lavur vuna tarai Israel upi kaugu tena tinabar, pi na tur maravai ta ra uguugu na vartabar, upi na tun ra varporong, ma pi na ule tar ra mal i gomgom ta ra luaina matagu? Pa iau ga tibe laka pire diat ta ra kuba i tamam ra lavur vartabar di tuntun tar ia kai ra tarai Israel upi ra adia nian? ²⁹ Ta ra ava vang u vilie vake ke ra magit nina ba di tuntun tar ia tagu, ma ta ra ava u nur tar ika ra ura natum pi dir a lua tagu, ma pi amutal a tubu ta ra luaina matagu ma ra vuai e ta ra uma, nina ba ra tarai Israel dia tul tar ia? ³⁰ Damana ra Luluai, ra God kai Israel i biti: Iau ga mainge ba diat ta ra kubam ma ra kuba i tamam, ba diat a ki ta ra vavai kaugu varvadoan pa na mutu; ma gori, ra Luluai i biti, I enana ra nuknukigu. Ina ru diat dia ru iau, ma da kulume diat dia nuk vakuku pa iau. ³¹ A bung na vut boko ma ina vadidim vanavana vue ra umana natum, ma ra umana natu i diat ta ra kuba i tamam, tuk pa ta patuana tutana na laun valili ta kaum apik na tarai; ³² ma ta kaum kini na malari una gire ra ko na kini nina ba ina ga tul tar ia pire Israel. ³³ Ta tikai ta kaum apik na tarai na laun valili ure kaugu uguugu na vartabar. Ina valaun pa ia ka pi na gire go ma ra

kiau na matana, ma dir a bilua ta ra nibobo, ma na malari ra balana. Ma ra ngala na papar a tarai ta ra kubam diat a virua ma ra pakat na vinarubu kai ra tarai. ³⁴ Nam nina ba na tadav ra ura natum, Kopni ma Pinekas, na da ra vakilang piram; dir parika dir a mat ta ra kopono bung. ³⁵ Ma ina vatut kaugu ta enana tena tinabar, a tena tinorom, nina ba na pait nam iau nuknuk ure, ma nina ba iau mainge. Ina vangala ta vuna tarai tana nina ba na tur vatikai, ma na vala ki bulu pire nina ba iau tar pilak pa ia. ³⁶ Ma nina ba na laun valili ta ra kubam na vana tadav ia, ma na va tintibum pirana upi ta mani ma ta pakana gem, ma na biti: Pa una tul tar laka ta tiniba tagu, upi ina maravut ra tena tinabar, pi ina en ta ik a nian tana?

3

A Luluai i oro pa Samuel

¹ Ta nam ra e ba Samuel ra bul ik i ga toratorom tai ra Luluai ta ra luaina mata i Eli, pa di ga manga valongore ta tinata tai ra Luluai, ma pa di ga manga gire ta ninana. ² Eli pa i ga manga gigira bulu tago i ga pula, ma tika na bung ba i ga vana upi na va ta kana pakana iat, ³ ma ba ra lamp kai God i ga birao boko, ma ba Samuel i ga va marave ra bok kai God ta ra pal na vartabar kai ra Luluai, ⁴ a Luluai i ga ora: Samuel, Samuel; ma i ga biti: Iau go kari; ⁵ ma i ga vutvut tadav Eli, ma i ga biti: Iau go kari, u tar oro iau. Ma Eli i ga biti: Pa iau ga oro u, una va mulai. Ma i ga vana ma i ga va mat. ⁶ Tika na pakana mulai a Luluai i ga ora: Samuel, Samuel; ma Samuel i ga tut ma i ga vana tadav Eli ma i ga biti: Iau go kari, a dovotina iat u tar oro iau. Ma i ga biti: Pa iau ga oro pa u, natugu, una va mulai. ⁷ Ma Samuel pa i ga tia nunure boko ra Luluai, ma pa ta vavaarikai boko kai ra Luluai i ga tadav ia; ⁸ damana ba ra Luluai i ga oro mule Samuel a vautuluna pakana, i ga tut ma i

ga vana tadav Eli, ma i ga biti: Iau go kari, a dovotina u ga oro iau; ma i ga kapa nagam pire Eli ba ra Luluai i ororo ra bul. ⁹ Damana Eli i ga ve Samuel: Una vana, ma una va, ma ona di oro mule u, una biti, Ea Luluai, una tata, kaum tultul i ti valavalongor. Ma Samuel i ga va mat ta kana pakana iat.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga pot, ma i ga tur, ma i ga oraoro mulai da lua: Samuel. Samuel. Samuel i ga biti: Una tata, kaum tultul i ki na valavalongor. ¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Samuel: Ea, ina pait ta papalum livuan tai Israel, ma nina diat dia valongore, na kiinga ra talinga i diat. ¹² Ta nam ra bung ina pait ia tai Eli ra magit par iau ga varvai lua tana ure ra kubana. ¹³ Tago iau ga ve ba ina kure vabilak vakakit ra kubana, tago i ga nunure ba a ura natuna dir ga vul God, ma pa i ga tugal bat dir tana. ¹⁴ Damana iau ga tar biti ure ra kuba i Eli ba pa da porong bat ra varpiam kai ra kuba i Eli; pa da porong bat ia ma ra tinabar, ba ma ra vartabar bula pata.

¹⁵ Ma Samuel i ga va tuk tar ta ra malana; ma ta ra malana i ga tut, ma i ga papa are ra umana banbanu ai ra kuba i ra Luluai, ma i ga burut pi na ve Eli ure ra ninana. ¹⁶ Ma Eli i ga oro Samuel, ma i ga biti: Samuel, natugu; ma i ga biti: Iau go kari. ¹⁷ Ma Eli i ga biti: Ava nam a Luluai i tar ve u tana? Koko una ive tagu. Boina ba God na doko u, ma na manga vakadik u ona una ive ta kopono tinata tagu ta nam par i tar ve u tana. ¹⁸ Ma Samuel i ga ve tar ra lavur magit par tana, ma pa ta magit i ga vapidik ia pirana. Ma Eli i ga biti: Go muka ra Luluai, na pait nam i boina pirana.

¹⁹ Ma Samuel i ga ngala vanavana, ma ra Luluai i ga tur maravut ia ma i ga pait ot vapor kana lavur tinata nina i ga tatike. ²⁰ A tarai Israel par, papa Dan ma tuk aro Ber-Seba, dia ga vakilang Samuel ba ia ra propet kai ra Luluai. ²¹ Di ga gire mule ra Luluai aro Silo, tago ra Luluai i ga vaarika ia iat mulai tadav

Samuel abara Silo, ma ba Samuel i ga tata, a tarai Israel par dia ga ki na valavalongor.

4

A tarai Pilistia dia ra pa ra bok kai God

¹ Ta nam ra e ra tarai Pilistia dia ga vaninara upi diat a varubu ma Israel. A tarai Israel dia ga vana pi diat a varubu ma ra tarai Pilistia, ma dia ga ngo pit marave Ebeneser; ma ra tarai Pilistia dia ga ki abara Apek. ² Ra tarai Pilistia dia ga tur tamtamie diat ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma ba ra vinarubu i ga ngala mat ra tarai Israel dia ga vilau, ma ra tarai Pilistia dia ga doko vake ra ivat na arip na marmar na tarai na vinarubu Israel ta ra tamataman. ³ Ba ra umana tena vinarubu dia ga lilikun tadav ra pakana dia ga ngo pit tana, ra umana luluai Israel dia ga biti: Ta ra ava ra Luluai i ga korot vue dat ta to ra bung ta ra luaina mata i ra tarai Pilistia? Dat a kap ra bok na kunubu kai ra Luluai maro Silo, upi na tur livuan ta dat upi na valaun pa dat kan ra dekdek i kada umana ebar. ⁴ Damana ra tarai dia ga vartuluai uro Silo ma dia ga kap ra bok na kunubu kai ra Luluai kai ra lavur kor nina i ki taun ra umana angelo; ma dia ga ben pa bula ra ura natu i Eli, Kopni ma Pinekas. ⁵ Ma ba ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga pot aina dia ga ngo pit ie, ra tarai Israel parika dia ga kukula tuk tar ba ra vatavataram i ga arikai ta ra pia. ⁶ Ma ba ra tarai Pilistia dia ga valongore ra kunukula dia ga biti: Ava laka go ra kunukula ta ra gunan kai ra tarai Ebraio? Ma ba ra tarai Pilistia dia ga valongore ba ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga pot abara ta nam ra gunan, ⁷ dia ga burut, ma dia ga biti: Ea, kadia umana god dia tar pot tadav diat ta ra gunan; na kaina ta dat, dia ga biti, pa ta magit dari i ga arikai lua. ⁸ Na kaina ta dat; to ia na valaun pa dat kan ra dekdek i go ra umana dekdek na god? Go ra umana god dia ga ubu ra tarai

Aigipto ma ra lavur mangana minait, ma ra lavur mangana kinadik. ⁹ Ea, avat a tarai Pilistia, avat a tur da ra tarai, pi koko avat a ki na vilavilau pire ra tarai Ebraio da dia ki na vilavilau pire vavat. ¹⁰ Ma ra tarai Pilistia dia ga varvarubu, ma dia ga uvua pa Israel, ma ra tarai par dia ga vilau upi ra gunan, ma i ga peal ra umana virua; a utul a vinun na arip na marmar na tarai na vinarubu, nina dia vanavana tuna ka, dia ga virua. ¹¹ Ma di ga ra pa ra bok kai God, ma ra ura natu i Eli, Kopni ma Pinekas, dir ga virua.

¹² Ma tika na tutana Benjamin i ga lop kan ra vinarubu, ma i ga pot uro Silo ta nam iat ra bung; kana mal i ga tarada, ma i ga kerek ra uluna. ¹³ Ba i ga pot, Eli i ga ki ta kana kiki ta ra papar a mataniolo ai ra pal na vartabar upi na bobobe ra nga, ma ra balana i ga dadadar upi ra bok kai God. Ma ba ra tutana i ga olo ta ra pia na pal ma ra varvai, a tarai par dia ga kukula. ¹⁴ Ba Eli i ga valongore ra kunukula i ga biti: Go ra ngala na kunukula i vuna ta ra ava? Ma ra tutana i ga vana lulut upi na ve Eli. ¹⁵ Ma Eli i ga laun vue lavuvat na vinun ma lavutul na kilala, ma tago ra ura kiau na matana pa dir ga boina, pa i ga gigira. ¹⁶ Ma ra tutana i ga biti tai Eli: Iau nina ra tutana i ga pot mamaina ra tarai na vinarubu dia ngo pit ie, ma iau ga lop kan ra vinarubu gori. Ma Eli i ga biti: Ma i ga dave ra vinarubu, natugu? ¹⁷ Ma nina i ga kap ra varvai i ga biti: Israel i ga vilau kan ra tarai Pilistia; mangoro na tarai na vinarubu dia ga virua, ma a ura natum dir tar mat, ma di ga ra pa ra bok kai God. ¹⁸ Ma ba i ga varvai ure ra bok kai God, Eli i ga bura tamurmur maravai ta ra mataniolo, ma ra inoana i ga tadokoi tago i ga patuana muka ma i ga mamat. I ga lualua tai Israel a ivat na vinun na kilakilala.

¹⁹ Ma kakuna, ra taulai kai Pinekas, i ga kap bala, ma i ga tar maravai pi na kakava; ba i ga

valongore ra varvai ure ra bok kai God, ma ure kakuna dir ma kana tutana ba dir ga tar mat, i ga rururu, ma i ga kava vue ra bul, tago ra kinadik na kinakava i ga monong ia. ²⁰ Ba i ga to na mat, ra vaden nina dia ga tur kikel ia dia ga biti tana: Koko una burut, tago u tar kava ra bul tutana. Ma pa i ga tata, tago pa i ga tia kap nuk upi diat. ²¹ Damana i ga vaiang ra bul ba Ikabod, tago ra minamar ai Israel i ga tar panie. Go i ga vuna tago di ga ra pa ra bok kai God, ma ure bula ra minat kai kakuna dir ma kana tutana. ²² Ma i ga biti: A minamar ai Israel i tar panie; tago di ga ra pa ra bok kai God.

5

A bok kai God i ki ta ra gunan kai ra tarai Pilistia

¹ Ma ra tarai Pilistia dia ga tak pa ra bok kai God, ma dia ga kap ia papa Ebeneser tuk tar aro Asdod; ² ma ba dia ga kap pa ia abara dia ga varuk ia ta ra pal na vartabar kai Dagon, ma dia ga vung ia pire Dagon. ³ Ma ba i ga ningene ra tarai Asdod dia ga tut ta ra malana ma dia ga vana ta ra pal na vartabar kai Dagon; ba dia ga gigira ruk, dia ga ti gire ke Dagon i va palar aro ra pia ta ra luaina mata i ra bok kai ra Luluai. Ma dia ga puak Dagon, ma dia ga vung mule ta kana kiki iat. ⁴ Ma ba dia ga tar tut ta ra malana ta ra bung namur, ea, Dagon i ga va palar aro ra pia ta ra luaina mata i ra bok kai ra Luluai, ma ra ulu i Dagon ma ra ura limana dital ga tar va irai kan ra livuana, ta ra kalakalat i ra pal; a livua i Dagon ika i ga ki. ⁵ Go iat ra vuna ba ra umana tena tinabar kai Dagon ba dia ruk ta ra pal na vartabar kai Dagon, pa dia tur ta ra kalakalat i Dagon aro Asdod, dia pil lake ka.

⁶ Ma ra lima i ra Luluai i ga mamat taun ra tarai Asdod; i ga ubu diat, ma i ga vapagumanene diat ma ra umana buk; ma i ga damana bula diat ta ra umana gunan kikel Asdod.

⁷ Ma ba ra tarai Asdod dia ga gire go, dia ga biti: Ra bok kai ra God kai Israel pa na ki mulai livuan ta dat, tago ra limana i mamat taun dat, ma taun Dagon kada god. ⁸ Damana dia ga vartuluai upi ra umana luluai Pilistia, ma dia ga biti: Avet a pait ra ava ma ra bok kai ra God kai Israel? Ma dia ga biti: Da kap ra bok kai ra God kai Israel uro Gat. ⁹ Ma ba dia ga kap ia ubara, ra lima i ra Luluai i ga ubu nam ra pia na pal. Ma dia ga burut na kaia tago ba i ga ubu ra tarai ta nam ra pia na pal, a niung i ga monong diat par, ra umana barmana varurung ma ra umana patuana. ¹⁰ Ma dia ga tulue ra bok kai God uro Ekron. Ma ba ra bok kai God i ga pot aro Ekron, a tarai Ekron dia ga oraoro dari: Dia tar kap ra bok kai ra God kai Israel tadav dat, upi da doko dat ma kada tarai par. ¹¹ Ma dia ga vartuluai upi ra umana luluai Pilistia, ma dia ga biti: Avat a tul valilikun vue ra bok kai God uro ta kana gunan, pi koko na doko avet ma kaveve tarai, tago ra pia na pal parika i burut na kaia; God i ga ubu diat ma ra mamat na limana. ¹² Ma nam ra umana tutana nina ba pa dia ga mat, dia ga tia mait ika ma ra umana niung, ma ra kunukula i ra pia na pal i ga tadav ra bala na bakut.

6

A tarai Pilistia dia tul valilikun ra bok kai ra Luluai

¹ Ma ba ra bok kai ra Luluai i ga ki ta ra langun kai ra tarai Pilistia lavurua na gai, ² ra tarai Pilistia dia ga vartuluai upi kadia umana tena tinabar ma ra umana tena papait, ma dia ga tir diat dari: Avet a pait ra ava ma ra bok kai ra Luluai? Boina ba avat a vateten avet ba avet a tul davatane tar ia ta kana gunan iat. ³ Ma dia ga biti: Ba ava tulue ra bok kai ra God kai Israel, koko avat a tulue vakuku ia ka, avat a ti tulue ma ta varporong. Ona avat a pait ra dari, avat a lagar mulai, ma avat a kapa ure ra vuna ba ra lima i God i ki taun avat boko. ⁴ Ma dia ga titir:

Ma ava bar ra varporong avet a tul tar ia pirana? Ma dia ga biti: Avat a pait ta ilima na niung, da ra niung ta ra paka i vavat, ma ra goled; ma a ilima na galang bula avat a pait ia ma ra goled; go ra niluluk na da ra niluluk ai ra umana luluai Pilistia, tago a kopono mangana minait i ga monong avat par. ⁵ Damana avat a tun mal ia ta ra iap ta umana malalar i kavava umana niung ma ra umana malalar i kavava umana galang nina dia kap ra kaina minait ta ra gunan, ma damana avat a tul tar ra variru tadav ra God kai Israel, ma kan bar na tak vue ra limana kan avat, ma kavava umana god, ma kavava pia. ⁶ Ta ra ava ava valeo ra bala i vavat da ra tarai Aigipto ma Parao dia ga valeo ra bala i diat? Dave, God pa i ga valunga boko diat vang, ma namur dia ga pala vue Israel? ⁷ Io, avat a pait ta kalamana kiki na vinavana, ma avat a tak pa ta ura tana na bulumakau nina a polo na u ta dir, ma nina ba pa di ga pait boko ra papalum me. Avat a kun dir ta ra kiki na vinavana, ma avat a tak vue ra ura natu i dir. ⁸ Ma namur avat a tak pa ra bok kai ra Luluai, ma avat a vung ia ta ra bala na kiki na vinavana, ma avat a vung ia ta ra paparaina nam ra umana magit nina ava pait ia ma ra goled, ma nina ure ra varporong, ma nina ava tar varuk ia tai tika na vuvuvung, ma avat a tulue ra kiki na vinavana ta ra nga. ⁹ Ma ona i mur ra nga, nina i vana uro ra langun Israel tadav ra gunan Bet-Semes, dari da nunure ba ra Luluai iat nam nina i ga vakaina dat; ma ona pata, dat a nunure ba ia iat pa i vuna tana, a ngunuak ika i ga tadav dat.

¹⁰ Ma ra umana tutana dia ga pait ia ka; dia ga tak pa a ura tana na bulumakau, nina a polo na u ta dir, ma dia ga kun tar dir ta ra kiki na vinavana, ma dia ga tak vue ra ura natu i dir, ¹¹ ma dia ga vung ra bok kai ra Luluai, ma ra vuvuvung nina ra umana galang ma ra umana niung dia ga tun mal diat ma ra goled dia

ki tana, ta ra ul a kiki na vinavana. ¹² Ma ra ura bulumakau, a ura tana, dir ga mur vanavana ra nga tadav Bet-Semes; dir ga mur vaticene ra kopono nga ka, ma pa dir ga vana ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira, ma ba dir ga vanavana dir ga tangi; ma ra umana luluai Pilistia dia ga mur dir tuk tar ta ra langun Bet-Semes.

¹³ Ra tarai Bet-Semes dia ga doko ra vit ta ra male, ma ba dia ga tadaraka dia ga gire ra bok na kunubu, ma dia ga gugu na kaia. ¹⁴ Ra kiki na vinavana i ga vana tadav ra uma kai Iosua ra te Bet-Semes, ma i ga ki ie, maravai ta tika na ngala na vat. Ma dia ga pelegi ra davai nina dia ga pait ra kiki na vinavana me, ma dia ga tun tar ra ura bulumakau me, a tinabar tadav ra Luluai. ¹⁵ Ma diat ta ra vuna tarai Levi dia ga tak pa ra bok kai ra Luluai, ma ra vuvuvung nina ra umana magit i goled dia ki tana, ma dia ga vung taun dir ta ra ngala na vat; ma ra tarai Bet-Semes dia ga tul tar ia tai ra Luluai ta nam ra bung ra umana tinabar di ga tuntun tar ia, ma ra umana enana tinabar bula. ¹⁶ Ma ba ra ilima na luluai Pilistia dia ga gire go, dia ga talil ta nam iat ra bung uro Ekron.

¹⁷ Nam ra umana niung dia goled, nina ba ra tarai Pilistia dia ga varporong me tadav ra Luluai, go diat: ure Asdod tikai, ma ure Gasa tikai, ma ure Askelon tikai, ma ure Gat tikai, ma ure Ekron tikai; ¹⁸ ma ra niluluk ure ra umana galang dia goled, diat bula dia varogop ma ra niluluk ai ra umana gunan nina nam ra ilima na luluai Pilistia dia ga kure, ra umana gunan di liplip bat diat, ma ra umana gunan nina pa ta liplip ta diat. Nam ra ngala na vat ba di ga vung ra bok kai ra Luluai tana, i tur boko ure ra varvadovot, ta ra uma kai Iosua ra te Bet-Semes, tuk ta go ra bung. ¹⁹ Ma ra umana natu i Iekonaia, a umana tutana, pa dia ga gugu varurung ma ra tarai Bet-Semes ba dia ga gire ra bok kai ra Luluai, ma i ga doko lavurua na

vinun diat. Ma ra tarai dia ga ligur tago ra Luluai i ga manga ubu ra tarai.

²⁰Ma ra tarai Bet-Semes dia ga biti: To ia na tur ta ra luaina mata i ra Luluai, tago i ngala mat? Dat a tulue uve pi dat a langalanga tana? ²¹Ma dia ga tulue ta umana tena kapkap varvai tadav ra tarai ta ra pia na pal Kiriath-Iearim, ma dia ga biti: Ra tarai Pilistia dia tar kap valilikun ra bok kai ra Luluai, avat a mai, ma avat a kap pa ia upi na ki pire vavat.

7

¹Ma ra tarai maro Kiriath-Iearim dia ga vana ur, ma dia ga tak pa ra bok kai ra Luluai, ma dia ga kap pa ia tadav ra kuba i Abinadab, nina i tur ta ra buana, ma dia ga vagomgom natuna Eleasar, ma dia ga tibe upi na balaure ra bok kai ra Luluai.

Samuel i kure Israel

²Ma papa ra bung ba ra bok kai ra Luluai i ga pot aro Kiriath-Iearim (a ura vinun na kilala i ga ki abara), diat par ta ra kuba i Israel dia ga bala marmari upi ra Luluai. ³Ma Samuel i ga biti pire ra tarai Israel par: Ona ava talil ma ra bala i vavat parika tadav ra Luluai, damana avat a vung vue ra umana vaira na god ma ra Astarot kan avat, ma avat a anan upi ra Luluai, ma avat a lotu tadav ia ka, ma ia iat na valaun pa avat kan ra dekdek i ra tarai Pilistia. ⁴Ma ra tarai Israel dia ga vung vue ra umana Baal ma ra Astarot kan diat, ma dia ga lotu tadav ra Luluai ka.

⁵Ma Samuel i ga biti, Avat a var-tuluai upi ra tarai Israel parika ba diat a pot varurung aro Mispa, ma ina araring tadav ra Luluai ure avat. ⁶Ma ra tarai dia ga pot varurung aro Mispa, ma dia ga kulupe ra tava, ma dia ga lolonge ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga vevel ta nam ra bung, ma dia ga biti: Ave ga pait ra varpam tadav ra Luluai. (Samuel i ga ki aro Mispa ba i ga kure Israel.)

⁷Ma ba ra tarai Pilistia dia ga valongore ba ra tarai Israel dia ga pot varurung aro Mispa, ra umana

luluai Pilistia dia ga tut na vinarubu ure Israel. Ma ba ra tarai Israel dia ga valongore dia ga burutue ra tarai Pilistia, ⁸ma dia ga biti tai Samuel: Koko una ngo ma ra kinail tadav ra Luluai kada God, upi na valaun dat kan ra dekdek i ra tarai Pilistia. ⁹Ma Samuel i ga tak pa ta nat na sip, nina ba pa i vung vue boko ra u, ma i ga pait ra tinabar me; i ga tun tar ia a kidoloina ka tadav ra Luluai, ma i ga kail tadav ra Luluai ure Israel; ma ra Luluai i ga valongore. ¹⁰Ma ba ra tarai Pilistia dia ga kakari maravai tadav Israel upi diat a ubu diat ta ra pakana bung iat ba Samuel i tun tar ra tinabar tadav ra Luluai tana, a Luluai i ga vapangpagur ma ra ngala na pangpagur tar ta ra tarai Pilistia, ma i ga vapurpuruan diat, ma ra tarai Israel dia ga ubu diat. ¹¹Ma ra tarai Israel dia ga irop mabara Mispa ma dia ga korot mur ra tarai Pilistia tuk aro Bet-Kar, ma dia ga lop. ¹²Ma Samuel i ga tak pa ta vat, ma i ga page livuan tai Mispa dir ma Sen, ma i ga vaiang ia ba Ebeneser, ma i ga biti: Go ra vat na tur na im ure ra maramaravut kai ra Luluai pire dat.

¹³Damana dia ga varuva ra tarai Pilistia, ma pa dia ga bolo mule ra umana langun Israel, ma ra lima i ra Luluai i ga tur bat ra tarai Pilistia ta nam ra umana kilala na nilaun kai Samuel. ¹⁴Ma di ga kap valilikun ra umana pia na pal pire Israel, papa Ekron tuk aro Gat, nina ba ra tarai Pilistia dia ga tar ra pa diat tai Israel, ma dia ga valangalanga ra umana gunan kikil ra umana pia na pal kan ra dekdek i ra tarai Pilistia. Ma Israel dia ga ki na varmaram bula ma ra tarai Amor.

¹⁵Samuel i ga kure ra lavur magit par kai Israel ta kana kilakilala na nilaun parika; ¹⁶ma ta ra kilakilala i ga vana vurvurbit Betel ma Gilgal ma Mispa pi na kure ra lavur magit par kai Israel ta nam ra utul a gunan, ¹⁷ma namur i ga lilikun uro Rama, ta ra gunan i ga pait ra kubana ma ra uguugu ure ra Luluai tana; ma i ga ki na varkurai ure Israel abara.

8

A tarai Israel dia lul upi tika na king

¹ Ma ba Samuel i ga tar patuana i ga tibe ra ura natuna pi dir a ki na varkurai ure Israel. ² Di ga vaiang ra luaina ba Ioel, ma ra vauruana ba Abia, ma dir ga ki na varkurai aro Ber-Seba. ³ Ma a ura natuna pa dir ga mur kana lavur nga; dir ga vana irai upi ra mani, ma dir ga anan upi ra umana kul varbat, ma dir ga vakaina ra takodo na varkurai.

⁴ Damana ra umana luluai Israel dia ga pot aro Rama tadav Samuel, ma dia ga biti: ⁵ Ea, u tar patuana muka, ma a ura natum pa dir mur kaum lavur nga; boina ba una tibe ta tikai upi na king pire vevet, upi na kure avet da ra umana Tematana. ⁶ A bala i Samuel pa i ga gugu ba i ga valongore kadia nilul upi ta king pi na kure diat; ma Samuel i ga araring tadav ra Luluai. ⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Samuel: Una valongore ra nilai ra tarai, ma una valongore ra magit parika dia ve u tana; pa dia tar pilak vue u, dia tar pilak vue iau upi koko ina king pire diat. ⁸ Da dia ga pait ia tagu papa iau ga ben vairop vue diat kan ra gunan Aigipto, da dia ga pilak vue iau, ma dia ga lotu tadav ra umana enana god, damana diat a pait ia piram. ⁹ Io, una valongore ra nilai diat, ia kaka, una vaale diat, ma una vateten diat ure ra papalum na king.

¹⁰ Ma Samuel i ga vaarike ta umana tinata kai ra Luluai pire ra tarai nina dia ga lul upi ta king. ¹¹ Ma i ga biti: Nina ba na king pire vavat na pait go ra umana magit: na tak pa ra umana natu i vavat, a umana tutana, ma na tibe diat pi diat a bal-aure kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma upi diat a ki ta kana umana os, ma pi diat a vilau na lua ta kana lavur kiki na vinavana; ¹² na tibe diat upi diat a umana luluai na vinarubu pi diat a lue ra lavur loko na tarai na vinarubu; na tibe ta umana pi diat a ipuk kana pia, ma pi

diat a doko ra vuai kana uma, ma ta umana pi diat a pait ra lavur vargal ai ra vinarubu, ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu bula. ¹³ Na tak pa ra umana natu i vavat, a umana vavina, pi diat a pait ra lavur mangana dangi i ang na katkat, ma pi diat a tun nian, ma pi diat a papait ra gem. ¹⁴ Na tak pa ra umauma dia boina kan kavava umauma na kon, ma ra umauma na vain, ma ra umauma na oliva, ma na tul tar diat pire kana umana tultul. ¹⁵ Na tak pa tika na vinvinun ta kavava pia na uma, ma kavava uma na vain, ma na tul tar ia pire kana umana luluai na vinarubu ma kana umana tultul. ¹⁶ Na kale kavava umana vilavilau, a umana tutana ma ra umana vavina, ma diat dia boina ta kavava umana bulumakau, ma ta kavava umana as, ¹⁷ ma na tak pa tika na vinvinun ta kavava umana kikil na sip, ma avat iat avat a vilavilau pirana. ¹⁸ Ma avat a tangtangi ure nam ra king ava ga tar pilak pa ia ure avat, ma ra Luluai pa na bali avat ta nam ra bung.

¹⁹ Ma ra tarai pa dia ga mainge ba diat a valongore ra tinata kai Samuel, ma dia ga biti ka: Pata, ave mainge ta tikai pi na king pire vevet, ²⁰ upi avet a varogop ma ra umana Tematana, ma upi kaveve king na kure avet, ma na lue rap avet, ma na varubu ure avet. ²¹ Ma ba Samuel i ga valongore ra tinata par kai ra tarai i ga vaarike mule pire ra Luluai; ²² ma ra Luluai i ga biti tai Samuel: Una torom ta ra nilai diat, ma una pilak pa ta tikai upi na king. Ma Samuel i ga biti tai ra tarai Israel: Tikatikai ta vavat na vana ta kana gunan iat.

9

Di pilak pa Saul upi na king

¹ Tika na uviana na tutana i ga ki, a iangina Kis, ta ra vuna tarai natu Benjamin, ra natu i Abiel, nina ba ra natu i Seror a natu i Bekorat, nina ba ra natu i Apia, a te Benjamin. ² Ma kana ra bul tutana, a iangina Saul, a metek na barmana; ma ta ra lavur

natu i Israel par pa ta tikai i ga boina tana, ma pa ta ulu i ta tikai nina ba na tuk lake ra ul a varana. ³ Ma ta umana as kai Kis, a tama i Saul, dia ga rara, ma Kis i ga ve Saul natuna ba na ting pa ta tika na tultul upi dir a vura tikan upi ra umana as. ⁴ Dir ga vana vurvurbit ta ra gunan na lualuana ta ra papar Ephraim, ma ta ra langun Salisa, ma pa dia ga kie; ma namur dir ga vana vurvurbit ta ra langun Salim, ma pa dir ga tikan tadav diat abara; ma dir ga kabila vana vurvurbit ta ra langun kai ra vuna tarai Benjamin, ma pa dir ga na tadav diat. ⁵ Ma ba dir ga tadav ra langun Suv, Saul i ga biti tai kana tultul: Ea, dor a lilikun ati, kan tamagu na nuk vue ra umana as, ma na kabila ngarao ure dor. ⁶ Ma ra tultul i ga biti tana: Tina na tutana kai God i ki ta go ra gunan, ma di manga ru ia; a magit parika i varvai lua tana di pait ot pa ia; boina ba dor a vana tadav ia, kan na ve dor ure ra magit nina ba dor varvakai tana. ⁷ Ma Saul i ga biti tai kana tultul: Ea, ona dor a vana, dor a kap ra ava pirana? Kador umana vuvuvung na gem dia pobono, ma pa ta tiniba pi dor a kap tar ia tadav ra tutana kai God. Ava i ki pire dor? ⁸ Ma ra tultul i ga bali mule Saul, ma i ga biti: A pakana mani kaugu akari, una tul tar ia pire ra tutana kai God pi na ve dor ure kador vinavana. ⁹ (Lua boko ta ra langun Israel ba ta tutana i vana upi na matoto tai God, i ga biti: Io, dat a vana tadav ra tena ginigira, tago lua boko di ga vatang ra propet ba a tena ginigira.) ¹⁰ Ma Saul i ga biti tai kana tultul: Boina tuna; una mai, dor a vana ubara. Damana dir ga vana uro tadav ra gunan nina ra tutana kai God i ga ki tana.

¹¹ Ma ba dir ga tutua vanavana tadav ra gunan, dia ga varkuvo ma ta umana gara na vavina dia vanavana upi diat a kulupe ra tava, ma dir ga tir diat: Dave, ra tena ginigira akari? ¹² Ma ra umana gara na vavina dia ga biti: Maia, gire, i ki aro na lua ta

mumur; i pot nagam ta go ra gunan, tago ra tarai diat a vartabar ta ra ul a buana ta go ra bung. ¹³ Ba amur a olo ta ra pia na pal amur a tadav lolole, ari pa i ti vana boko ta ra ul a buana; a tarai pa diat a ian lua tuk na pot, tago na tata vadoane value ra tinabar boko ma namur diat di ga ting pa diat i tana, diat a ian; damana amur a vana, tago amutal a varkuvo me go. ¹⁴ Ma dir ga vana ta ra pia na pal, ma ba dir ga olo ta ra mataniolo, dital ga ti varkuvo ko ma Samuel ba i vanavana boko pi urama ta ra ul a buana.

¹⁵ Ta ra bung lua ta nam ba Saul i ga pot pire Samuel tana, ra Luluai i ga vaarike pire Samuel dari: ¹⁶ Ningene, ta ra pakana bung dari, ina tulue piram tika na tutana maro ra langun Benjamin, ma una ku ia pi na luluai pire kaugu tarai Israel; na valaun kaugu tarai kan ra lima i ra tarai Pilistia, tago iau tar gire ra kini na malari kai kaugu tarai, ma kadia tinangi i tar tadav iau. ¹⁷ Ma ba Samuel i ga gire Saul, a Luluai i ga biti tana: Go iat ra tutana iau ga ve u ure, nina ba na kure kaugu tarai. ¹⁸ Ma Saul i ga tadav Samuel ta ra mataniolo, ma i ga biti: Iau lul u ba una ve iau ba ra kuba i ra tena ginigira i tur ave. ¹⁹ Ma Samuel i ga biti: Iau ia nam ra tena ginigira. Una lua tagu ta ra ul a buana, tago una ian piragu gori; ta ra malana ina pala vue u, ma ina ve u ure nam parika i ki ta ra nuknukim. ²⁰ Ma ure kaum umana as nina dia tar rara a utul a bung i taun ia, koko una ngarao ure diat, tago di tar tikan tadav diat. Da mar to ia ma ra umana minamar kai Israel? Pa da tul tar diat laka piram, ma pire diat ta ra kuba i tamam? ²¹ Ma Saul i ga biti: Vakir iau a te Benjamin laka, nina i ikilik ta ra lavur vuna tarai par Israel? Ma kaugu apik na tarai, pa i ikilik muka vang ta ra lavur apik na tarai par Benjamin? Ta ra ava u tata dari piragu?

²² Ma Samuel i ga ben pa Saul dir

ma kana tultul, ma i ga ben dir ta ra pal na nian, ma i ga vaki dir pi dir a ura ul a pa ta diat dia ki ta nam ra nian, a utul a vinun diat. ²³ Ma Samuel i ga biti tai ra tena tuntun nian: Nina ra tiniba iau ga ve u ba una vung vaire, una kap ia uti. ²⁴ Ma ra tena tuntun nian i ga kap ra kangar i ra sip, ma i ga vung ia pire Saul. Ma Samuel i ga biti tai Saul: Ea, di tar vung ra viono kirip ta ra luaina matam, una en ia, tago ave kiki pa u, pi una ian ma diat di ga ting pa diat ta go iat ra pakana bung nina di ga kubu ia. Ma Saul dir ga ian varurung ma Samuel ta nam ra bung.

²⁵ Ma ba dir ga vana ur kan ra ul a buana tadav ra gunan, Saul i ga va ta ra vava nina di ga vaninare ure ta ra ul a pal.

²⁶ Ta ra kavunvun Samuel i ga oro upi Saul ta ra ul a pal dari: Una tut upi ina tule vue u ta kaum vinavana. Ma Saul i ga tut, ma dir ma Samuel dir ga vana tadav ra nga. ²⁷ Ma ba dital ga vanavana na nga, maravai ta ra langun i ra pia na pal, Samuel i ga biti tai Saul: Una ve kaum tultul ba na vanavana lualua ka boko ta dor pi ina pala ra tinata kai God piram.

10

¹ Ma Samuel i ga tak pa ra pal a tava na dangi, ma i ga lolonge tar ia ta ra ulu i Saul, ma i ga galum ia, ma i ga biti: Dave, ra Luluai pa i ga ku u vang pi una luluai ure kana tarai Israel? Una kure ra tarai kai ra Luluai, ma una valaun diat kan ra dekdek i kadia umana ebar. Ma go na da ra vakilang piram ba ra Luluai i tar ku u pi una luluai ta kana vuna gunan; ² go ieri ba una vana kan iau, amutal a varkuvo ma ra ura tutana maravai ta ra babang na minat kai Rakel. nina i tur ta ra langun Benjamin; dir a ve u ba nam ra umana as u ga tikan upi diat, di tar tikan tadav diat, ma tamam pa i ngarao mulai ure ra umana as, i ngarao go ure u, ma i bitbiti, Ina pait ra ava vang ure natugu? ³ Ma ba una vana uro tadav ra iban i tur Tabor,

a utul a tutana dital a barat u abara; dital vanavana uro Betel tadav God abara; tikai ta dital i puak ra utul a nat na me, ta tikai i kap ra utul a gem, ma ta ra tikai i kap ra pal a tava nina ba ra polo na vuai na vain i ki tana. ⁴ Dital a vage pa u ma dital a tabar u ma ra ura gem, nina ba i ki tuna tar tam ba una alube pa ia. ⁵ Ma ba una tadav Gibeai kai God, a gunan ba ta luluai kai ra tarai Pilstia i ki tana, avat a varkuvo ma ra umana propet ba diat a vut ba maro ra ul a luana ma ra pagol, ma ra kudu, ma ra dedede, ma ra pagol ba ta umana vinau tana, ma diat a tatata na propet ba dia par ra kudu, ma dia ubu ra pagol, ma dia vu ra dedede ta ra luaina mata i diat. ⁶ Ma ra Tulungea i God na tia vangangap pa ra balam, ma avat a tata na propet ma diat, pi una da ta tia enana tutana muka. ⁷ Ma ba ra umana vakilang dia tadav u, una pait nam i topa nam ra pakana bung iat, tago God i ki piram. ⁸ Una vanavana lualua ka boko tagu uro Gilgal, ma ina barat u abara, pi ina pait ra umana tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana tinabar na varmaram. Una kiki pa iau ta lavurua na bung, ma ina barat u abara, ma ina ve u ure nina ra magit ba una pait ia. ⁹ Ma ba i ga tar tur tapuku pi dir a varbaiai ma Samuel, God i ga vaenana pa ra balana, ma di ga pait ot pa muka nam ra umana vakilang ta nam iat ra bung.

¹⁰ Ba Saul i ga pot aro Gibeai dia ga varkuvo ma ra umana propet, ma ra Tulungea i God i ga ki taun ia, ma dia ga tatata na propet ma diat. ¹¹ Ma ba ra tarai nina diat dia ga nunure ilam ia, dia ga gire, dia ga tata vargil ika dari: Ava go i monong ra natu i Kis? Dave, da luk tar vang Saul ta ra umana propet? ¹² Ma ta tikai ta diat i ga biti bula: To ia bar tama i diat? Damana di ga luk tar go ma ra umana tinata valavalar: Da luk tar bula Saul vang ma ra umana propet! ¹³ Ma ba i ga tar tata na propet par i ga vana ta ra kubana.

¹⁴ Ma matua i Saul i ga tir dir ma kana tultul: Amur ga ki ave? Ma i ga biti: Amir ga tikan upi ra umana as, ma ba pa amir ga tikan tadav diat, amir ga vana pire Samuel. ¹⁵ Ma matua i Saul i ga biti: Una ve iau ure nam Samuel i ga ve u tana. ¹⁶ Ma Saul i ga biti: I ga ve amir ba di ga tar tikan tadav ra umana as; pa i ga tia vaarike pirana ure ra varkurai nina ba Samuel i ga varvai tana.

¹⁷ Ma Samuel i ga oro varurue ra tarai tadav ra Luluai aro Mispa, ¹⁸ ma i ga biti tai ra tarai Israel: I dari ra tinata kai ra Luluai ra God kai Israel: Iau ga ben vairop vue Israel kan ra gunan Aigipto, ma iau ga valaun pa avat kan ra lima i ra tarai Aigipto, ma ra lima i ra umana vuna tarai nina dia ga vakadik avat; ¹⁹ ma go ieri ava tar nuk vue kavava God, nina ia kaka i ga valaun avat kan ra lavur magit dia ga monong avat, ma kan kavava kini na malari. Ava tar biti ba, Pa ave mainge u; ma ava tar anan upi kavava ta king. Io, avat a pot tadav ra Luluai da kavava umana vuna tarai, ma ta kavava umana apik na tarai iat.

²⁰ Ma Samuel i ga oro pa ra umana vuna tarai tadav ia, ma dia ga pada-padailam pa ra vuna tarai Benjamin. ²¹ Ma i ga oro pa ra umana apik na tarai Benjamin tadav ia, ma di ga padapadailam pa ra apik na tarai Matiri, ma ba i ga oro pa ra umana kakang ta ra apik na tarai Matiri, di ga padapadailam pa Saul natu i Kis, ma ba dia ga tikitikan upi ia, pa dia ga na tadav ia.

²² Damana dia ga titir mulai pire ra Luluai: Dave, ra tutana i ki ati? Ma ra Luluai i ga bali diat dari: I ki parau ta ra tabarikik. ²³ Ma dia ga vutvut upi ia, ma dia ga ben pa ia, ma ba i ga tur varurung ma diat pa ta ulu i ta tikai nina ba i ga tuk ak lake ra ul a varana. ²⁴ Ma Samuel i ga biti tai ra tarai par: Avat a bobo nina ra Luluai i tar pilak pa ia; pa ta tikai ta ra lavur tarai par ba dir varogop me.

Ma ra tarai par dia ga oraoro: God na valaun ra king.

²⁵ Ma Samuel i ga papala pire ra tarai ure ra kini na varkurai na king, ma i ga tumu vake diat ta ra pinpin buk, ma i ga vung ia pire ra Luluai. Ma Samuel i ga tul vaire vue diat, tikitikai tatar ta ra kubana iat. ²⁶ Ma Samuel bula i ga vana tadav ra kubana uro Gibe, ma ra umana rangrang na tutana, nina ba God i ga vamalapang ra bala i diat, dia ga varagur me. ²⁷ Ia kaka ta umana ulai na tutana dia ga biti: Go ra tutana na valaun dayatane dat? Dia ga kulume, ma pa dia ga tul tar ta vartabar pirana. Ma i ga ki mut uka.

11

Saul i ubu ra tarai Amon

¹ Ma ba i ga par tika na gai, Nakas ra te Amon i ga tut ure Iabes-Gilead; ma ra tarai par Iabes dia ga biti tai Nakas: Dat a pait ta kunubu, ma avet a torom tam. ² Ma Nakas ra te Amon i ga biti: Gala da luak vue ra kiau na mata i vavat ta ra lima tuna, gala ina mulaot ba da pait ra kunubu pire vavat. ³ Ma ra umana luluai Iabes dia ga biti tana: Una tul tar avet pi avet a langalanga lavurua na bung, pi avet a tuelve ra umana tultul ma ra varvai ta ra lamlavur langun Israel par, ma ona pa ta na i ki pi na valaun pa avet, avet a torom piam. ⁴ Ma ra umana tena kapkap varvai dia ga pot aro Gibe, ra gunan kai Saul, ma kadia varvai, ma dia ga ve ra tarai ure; ma ra tarai par dia ga tangi mat.

⁵ Ma ba Saul i ga pot ma ra umana bulumakau maro ta ra uma, i ga biti: Ava go i monong ra tarai, ma dia tangtangie ra ava? Ma dia ga ve ure ra tinata kai ra umana tutana Iabes. ⁶ Ma ra Tulungea i God i ga vanganggap Saul ba i ga valongore go, ma i ga kulot i tana. ⁷ Ma i ga tak pa ra ura bulumakau, ma i ga kutu gigi dir, ma i ga tuelve ra umana tultul vurvurbit me ta ra lamlavur langun Israel par ma ra varvai dari: Nina ba pa na vut pi na mur Saul dir

ma Samuel, da pait ia dari ta kana umana bulumakau. Ma ra ngala na bunurut ure ra Luluai i ga ki taun ra tarai, ma diat par dia ga pot da ra kono tutana ka. ⁸ Ma Saul i ga luk diat aro Basek; a tarai Israel, a utul a mar na arip na marmar diat; ma diat kai Iuda, a utul a vinun na arip na marmar na tutana. ⁹ Ma i ga ve diat nina dia ga kap ra varvai, ba diat a biti tai ra tarai Iabes-Gilead: Da valaun avat ningene ta ra pakana bung ba i malamalapang ra keake. Ra umana tena kapkap varvai dia ga vana, ma dia ga ve ra tarai Iabes, ma dia ga gugu na kaia. ¹⁰ Ma dia ga biti tai Nakas: Avet a pot piram ningene, ma una pait nina ra magit u mainge ba una pait ia ta vevet.

¹¹ Ma ta ra bung namur Saul i ga vatur tamie kapi ra tarai ta ra utul a loko, ma dia ga vana ta ra pakana kai ra tarai Amon ta ra monamono ta ra kaukau, ma dia ga ubu ra tarai Amon tuk ra keake i ga ki tur; diat dia ga laun valili dia ga ki vurvurbit, pa ta ivut ba dir ga ki varurung.

¹² Ma ra tarai dia ga biti tai Samuel: To ia nam i ga biti ba Saul pa na kure dat? Da kap diat damana, ma da doko diat. ¹³ Ma Saul i ga biti: Pa da doko ta tika na tutana ta go ra bung, tago ra Luluai i ga pait ra valavalaun livuan pire ra tarai Israel.

¹⁴ Ma Samuel i ga biti tai ra tarai: Avat a mai, dat a vana uro Gilgal, ma dat a kubu vadekdek ra varkurai. ¹⁵ Ma ra tarai par dia ga vana uro Gilgal; ma dia ga vaki Saul upi na king ta ra luaina mata i ra Luluai abara Gilgal, ma dia ga pait ra tinabar na varmaram ta ra luaina mata i ra Luluai, ma Saul ma ra tarai Israel par dia ga gugu na kaia.

12

A tinata kai Samuel pire ra tarai

¹ Ma Samuel i ga biti tai Israel par dari: Ea, iau ga tar valongore ra nilai vavat, ma nam parika nina ava ga ve iau tana, ma iau tar vaki ra king pi ure avat. ² Gori ra king i lue avat,

ma iau, iau tar patuana, ma i kua ra pepe na ulugu, ma a ura natugu dir a ura tutana ot livuan ta vavat, ma papa iau ga barmana ma tuk tar go iau ga lue avat. ³ Iau go, avat a takun iau ta ra luaina mata i ra Luluai ma kana king nina di ga ku ia. Iau ga ra pa ra bulumakau kai to ia? Ma to ia bar iau ga vakadik ia? Ma iau ga loalong pa tai ia? Ma iau ga vatur vake ta kul varbat, ba ta ivu pal a kau tai to ia? Avat a takun iau ma ina bali ia. ⁴ Ma dia ga biti: Pa u ga vakadik avet, ma pa u ga loalong ta vevet, ma pa u ga vatur vake ta kul varbat tai ta tikai. ⁵ Ma i ga biti ta diat: A Luluai dir ma kana king nina di ga ku ia, dir vinar ure avat ba pa ava ga na tadav ta magit pi avat a takun iau ure. Ma dia ga biti: Maikir, dir vinar tana.

⁶ Ma Samuel i ga biti tai ra tarai: A Luluai, nina i ga tibe Moses dir ma Aron, ma i ga ben vairop vue ra umana tama i vavat maro Aigipto, i vinar tana. ⁷ Io, avat a tur boko upi dat a vartoto ma avat ta ra luaina mata i ra Luluai, ma upi ina varvai mulai ure ra lavur papalum na valavalaun kai ra Luluai pire vavat ma pire ra umana tama i vavat. ⁸ Ba Iakob i ga vana uro Aigipto, a tarai Aigipto dia ga vakadik diat, ma ra lavur tama i vavat dia ga kail tadav ra Luluai, ma ra Luluai i ga tulue Moses dir ma Aron upi dir a ben vairop vue ra umana tama i vavat maro Aigipto, ma dir ga vaki diat ta go ra gunan. ⁹ Ma dia ga nuk vue ra Luluai kadia God, damana i ga nur tar diat ta ra lima i Sisera, nina i lualua pire ra tarai na vinarubu kai ra king Kasor, ma ta ra lima i ra tarai Pilistia, ma ta ra lima i ra tarai Moab, ma dia ga ubu diat. ¹⁰ Ma dia ga kail tadav ra Luluai, ma dia ga biti: Ave tar pait ra varpam, tago ave tar nuk vue ra Luluai, ma ave tar lotu tadav ra umana Baal ma ra Astorot, ia kaka una valaun pa avet kan ra dekdek i kaveve umana ebar, ma avet a lotu tadav u. ¹¹ Ma ra Luluai i ga tulue Ierub-Baal, ma Barak, ma Iepta, ma Samuel, ma i ga valaun pa avat kan

ra dekdek i kavava umana ebar nina dia tur kikil avat, tuk tar ba ava ga ki bulu.

¹² Ma ba ava ga gire Nakas, ra king Amon, i tut ure avat, ava ga biti tagu: Pata, ave mainge ta king pi na kure avet; ma a dovotina ra Luluai kavava God ia kavava king. ¹³ Avat a gire go kavava king nina ava ga pilak pa ia. Gire, ra Luluai i tar vaki ta king ure avat. ¹⁴ Gala avat a ru ra Luluai, ma avat a lotu tadav ia, ma avat a valongore ra nilaina, ma pa avat a ole ra varkurai kai ra Luluai, ma avat par ma ra king nina i kure avat, avat a mur ra Luluai kavava God, io, na boina; ¹⁵ ma gala pa avat a valongore ra nilai ra Luluai, ma avat a ole ra varkurai kai ra Luluai, a dovotina ra lima i ra Luluai na tut ure avat ma kavava king.

¹⁶ Io, avat a tur go, ma avat a gire go ra wakilang ra Luluai i vaninare pi na pait ia ta ra luaina mata i vavat. ¹⁷ Vakir go ra bung laka nina da doko ra vit tana? Ea, ina kail pire ra Luluai pi na tulue ra pangpagur ma ra bata, ma avat a nunure, ma avat a kapa ba go nina ava ga pait ia, ba ava ga lul upi ta king, ia ra varpam ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁸ Ma Samuel i ga kail tadav ra Luluai, ma ta nam ra bung ra Luluai i ga tulue ra pangpagur ma ra bata, tuk tar ra tarai par dia ga burut na kaia ure ra Luluai dir ma Samuel. ¹⁹ Ma ra tarai par dia ga biti tai Samuel: Una araring tadav ra Luluai kaum God ure kaum umana tultul, kan avet a mat par, tago da luk guve go kaveve nirara, ba ave ga lul upi ta king, varurung ma kaveve lavur varpam par.

²⁰ Ma Samuel i ga biti tai ra tarai: Koko avat a burut; a dovotina ava ga pait go ra nirara, ia kaka, koko avat a vana irai kana ra Luluai, avat a mur ia, ma avat a lotu tadav ra Luluai ma ra bala i vavat parika. ²¹ Ma koko avat a vana irai upi avat a tikan upi ra umana tabataba vakuku, tago pa i tale diat pi diat a maravut avat, ba pi diat a valaun avat, tago diat a umana

magit vakuku tuna ka. ²² A Luluai pa na nur vue kana tarai, upi ra iangina na rararang, tago ra Luluai i mainge upi na vaki avat upi avat kana tarai iat. ²³ Ma iau iat, koko muka ina nur vue ra niaring ure avat, tago ure ra dari iau pait ra varpam ure ra Luluai. Ina pala vanavana nam ra nga i boina ma i takodo pi na topa avat. ²⁴ Ia kaka avat a ru ra Luluai, ma avat a torom tana ma ra kopono nuknuk ta ra bala i vavat, tago ava tar gire ra ngala na vakilang i ga pait ia livuan ta vavat; ²⁵ ma ona avat a papait vatikene ra nirara, da kamare vue avat ma kavava king.

13

Di varubu ma ra tarai Pilistia

¹ Ba Saul i ga laun vue ta umana kilala i ga tur pa ia pi na king, ma ba i ga ki na king ure Israel a ura kilala bar, ² i ga pilak pa a utul a arip na marmar na tarai na vinarubu Israel; a ura arip na marmar dia ga ki varurung ma Saul aro Mikmas ma ta ra buabuana Betel, ma tika na arip na marmar dia ga ki varurung ma Ionatan aro Gibeia ta ra langun Benjamin; ma ra tarai nina dia ga ki valili Saul i ga tulue diat ta ra kuba i diat, tikatika na tutana ta kana pal na mal iat.

³ Ionatan i ga uvia pa tika na luluai Pilistia aro Geba; ra tarai Pilistia dia ga valongore ba ra tarai Ebraio dia ga tut na varpam; Saul i ga kure ba da vu ra tavor ta ra gunagunan par Israel; ⁴ ma ra tarai Israel dia ga valongore ba Saul i ga uvia pa tika na luluai Pilistia, ma ba ra tarai Israel dia da ra magit i bilak pire ra tarai Pilistia, damana di ga varurue ra tarai par pire Saul abara Gilgal.

⁵ Ma ra tarai Pilistia dia ga tut ure Israel, ma dia ga pot guvai ma ra utul a vinun na arip na marmar na kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma laptikai na arip na marmar diat dia ki ta ra umana os, ma ra tarai na vinarubu nina dia vanavana ka, pa da luk diat tago dia ga peal da ra veo ra valian. Dia ga vana ma dia

ga ngo pit aro Mikmas, ta ra papar a taur tai Bet-Aven. ⁶ Ma ba ra tarai Israel dia ga gire ba na kaina ure diat (tago di korot vadekdek ra tarai) dia ga parau ta ra umana babang na vat, ma ra umana mata, ma ra umana babang na minat, ma ra umana tung; ⁷ mangoro dia ga bolo lake ra Iordan uro ta ra langun Gad ma Gilgal. (Saul i ga ki boko Gilgal, ma ra tarai dia ga dadadar, ma dia ga lop vanavana kan ia.)

⁸ Saul i ga ki pa lavurua na bung da ra kunubu kai Samuel, ma ba Samuel pa i ga ti vut boko aro Gilgal, ma tago ba Saul i ga kiki pa Samuel a tarai dia ga lop vanavana kan ia, ⁹⁻¹⁰ i ga biti, Avat a kap tar ia tagu ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na varmaram bula. Ma ba i ga tar vartabar par ma ra tinabar di tuntun tar ia, Samuel i ga pot. Saul i ga vana pi na vage, ¹¹ ma Samuel i ga biti tana: Ava go nina u tar pait ia? Ma Saul i ga biti: iau ga gire ba ra tarai dia ga lop vanavana kan iau, ma pa u ga tia pot ta ra pakana bung di ga kubu ia, ma ra tarai Pilistia dia ga ki na vaninara aro Mikmas, ¹² ma iau ga nuk ia ba ra tarai Pilistia diat a ubu avet ati Gilgal, ma pa iau ga tia vamaram boko ra Luluai, damana iau ga pait nam nina pa iau ga mainge ba ina pait ia; iau ga vartabar ma ra tinabar di tuntun tar ia. ¹³ Ma Samuel i ga biti tai Saul, U tar pait ra magit na papaua; gala u ga tia torom ta ra varkurai kai ra Luluai kaum God, nina i ga kure ba una pait ia, gala na ga page kaum varkurai ure Israel pi na tur tukum. ¹⁴ Ma go, kaum varkurai pa na tur; a Luluai i tar tikan pa ta tutana nina ba i kopono ko ra nuknuk i dir me, ma ra Luluai i tar tibe pi na luluai pire kana tarai, ma go i vuna tago pa u ga torom ta nam a Luluai i ga ve u tana.

¹⁵ Ma Samuel i ga tut ma i ga vana kan Gilgal, upi uro Gibeab-Beniamin. Saul i ga luk ra tarai nina dia ga ki boko pirana, ma dia ga to na varogop ma laptikai na mar na tutana.

¹⁶ Saul ma natuna Ionatan, ma ra tarai nina dia ga ki boko, dia ga ki abara Geba, ma ra tarai Pilistia dia ga ki aro Mikmas. ¹⁷ Ma ra utul a loko na tarai na vinarubu dital ga tut maro ra gunan kai ra tarai Pilistia; tika na loko i ga mur ra nga i vana uro Opra ta ra langun Sual; ¹⁸ ta tika na loko i ga tia ure ra nga uro Bet-Koron; ma ta ra tikai i ga ure ra nga urama ra buana nina i ki ta ra papar a male Seboim, ma ta ra papar uro ra bil.

¹⁹ Pa ta tena madaka ta ra palar-iam i ga ki ta ra langun Israel, tago ra tarai Pilistia dia ga burut ba ra tarai Israel diat a mal kadia umana pakat na vinarubu ma ra umana rumu. ²⁰ A tarai Israel dia ga vana tadav ra tarai Pilistia pi diat tikatikai diat a vamangi kadia umana rek ai ra ipipuk, ma ra umana ngu na ipipuk, ma ra umana pem, ma ra umana kakakal. ²¹ A matai go ra papalum i ga dari: tika na ik a pakana mani upi da vamangi ra pem ba upi da mal pa ra virvirit ai ra bulumakau; ma ra ura ik a pakana mani upi da vamangi ra rek ai ra ipipuk ba ra kakakal. ²² Damana ta ra bung dia ga varubu aro Mikmas, pa ta tikai ta ra tarai na vinarubu kai Saul ma Ionatan i ga vatur vake ta pakat na vinarubu ba ta rumu, ia kaka Saul ma Ionatan dir ga vatur vake ra lavur vargal.

²³ Ma ra utul a loko na tarai na vinarubu kai ra tarai Pilistia dia ga kakari tadav ra mataniolo Mikmas.

14

¹ Tika na bung Ionatan natu i Saul i ga biti tai kana tultul nina i kapkap kana vargal: Mai, dor a vana tadav ra tarai na vinarubu Pilistia, nina dia ki ta ra papar maro; ma pa i ga ve tamana. ² Ma Saul i ga ki ta ra vavai na goava nina i ga tur maravai ta ra tavul a ramarama vue vit aro Gibeab; ma diat dia ga ki varurung me dia ga da laptikai na mar na tutana; ³ ma Akia, natu i Akitub, dir turana ma Ikabod, natu i Pinekas nina ba natu i Eli ra tena tinabar kai ra Luluai aro

Silo, i ga ule ra mal na bongobongo. Ma ra tarai bula pa dia ga nunure ba Ionatan i ga tar vana.

⁴ Ma a ura ngu na vat dir ga tur livuan ta nam ra umana mataniolo nina ba Ionatan i ga nuk ia ba na bolo tadav ra tarai na vinarubu Pilistia tana; ta tikai i ga tur tai tika na papar, ma ta ra tikai tai ta ra papar; ra iang i tikai ba Boses, ma ra iang i ta ra tikai ba Sene. ⁵ Ta tika na ngu na vat i ga tur rikai ta ra matana labur maro Mikmas, ma ta ra tika na ngu na vat i ga tur rikai ta ra matana taubar maro Geba. ⁶ Ma Ionatan i ga biti tai kana tultul: Io, dor a vana, ma dor a bolo tadav go ra tarai na vinarubu nina pa di poko kikel diat, kan bar ra Luluai na pait ta magit ure dor, tago pa i dekdek pire ra Luluai pi na valaun pa kana tarai, ba dia peal tarai, ba ta paupau ka. ⁷ Ma kana tultul i ga biti tana: U iat, una pait nam i ki ta ra nuknukim. Dor iat, tago ra nuknukim ia ra nuknukigu. ⁸ Ma Ionatan i ga biti, Io, dor a bolo upi ra tarai diat a gire ilam dor. ⁹ Ona dia biti, Amur a tur abara tuk tar avet a tadav amur, dor a tur uka, pa dor a vana tadav diat; ¹⁰ ma ona dia biti, Amur a tadav avet, io dor a vana, tago ia ra vakilang ba ra Luluai i tar nur tar diat ta ra lima i dor.

¹¹ Damana dir par dir ga vana, ma ra tarai Pilistia dia ga gire dir, ma dia ga biti: Ea, gire ra tarai Ebraio dia irop kan ra umana tung nina dia ga paraparau tana; ¹² amur a mai, ma avet a vateten amur. Ma Ionatan i ga biti tai kana tultul: Una tutua murmur tagu tago ra Luluai i tar tul tar diat ta ra lima i Israel. ¹³ Ma Ionatan i ga kakau tutua ma kana tultul i ga murmur ia, ma ba Ionatan i ga ubu ra tarai Pilistia dia ga bura ta ra luaina matana, ma kana tultul i ga doko diat. ¹⁴ Ma ta ra luaina vardodoko Ionatan dir ma kana tultul dir ga doko a ura a vinun na tutana.

¹⁵ Ma ra bunurut i ga kor vanavana ta ra gunagunan ma ta ra tamataman, ma pire ra tarai na vinarubu,

tuk tar ra umana loko nina dia ga ra pa ra gunagunan, ma ra tarai na vinarubu par dia ga burut na kaia; ma ba i ga guria bula a bunurut ure God i ga vadadar ra tarai. ¹⁶ A umana monamono kai Saul aro Gibeia dia ga gire ra purpuruan ta ra gunagunan ba ra tarai dia ga vana vurburbit tana.

¹⁷ Ma Saul i ga biti tai kana tarai na vinarubu: Avat a tikan, ma avat a kapa ba to ia i ga vana kan dat. Ma ba dia ga tikan di ga kapa ba Ionatan dir ma kana tultul pa dir ga ki varurung ma diat. ¹⁸ Ma Saul i ga biti tai Akia: Avat a kap ra bok kai God uti; tago ta nam ra e ra bok kai God i ga ki pire ra tarai Israel. ¹⁹ Ma ba Saul dir ga tata boko ma ra tena tinabar, ra purpuruan ta ra gunan kai ra tarai Pilistia i ga ngala vanavana. Ma Saul i ga biti tai ra tena tinabar: Una tak vue ra limam. ²⁰ Ma Saul ma ra tarai na vinarubu nina dia ga ki varurung me dia ga vut upi ra vinarubu. Ma ra tarai Pilistia dia ga ubu vargilgiliane diat ma ra pakat na vinarubu, ma i ga ngala muka ra purpuruan, ²¹ ma ra umana te Ebraio nina dia ga varubu maravut ra tarai Pilistia, ma dia ga varagur ma diat ta ra gunan na vinarubu, dia ga tur likun pi diat a maravut ra tarai Israel, diat nina dia ga varagur ma Saul ma Ionatan. ²² Ma ra tarai Israel nina dia ga paraparau ta ra pakana i lualuana ta ra papar Epraim, ba dia ga valongore ba ra tarai Pilistia dia ga tar lop, diat bula dia ga korot mur diat ta ra vinarubu. ²³ Damana ra Luluai i ga valaun Israel ta nam ra bung; ma ra vinarubu i ga bolo vanavana Bet-Aven.

²⁴ Ma ra tarai Israel dia ga ki na malari ta nam ra bung; tago Saul i ga vavalima ure ra tarai na vinarubu dari: Na kaina pire ra tutana nina i ian ba pa i ravian boko; na ki tuk ina pait ra varobo pire kaugu umana ebar. Damana pa ta tikai i ga ian. ²⁵ Ma ra tarai par dia ga tadav ra lokor, ma ra polo na bulit na livur i ga ki ta ra pia. ²⁶ Ma

ba ra tarai dia ga vanavana ta ra lokor, ea, ra polo na bulit na livur i ga tup ia; ma pa ta tutana i ga vung ra limana ta ra ngiene, tago ra tarai na vinarubu dia ga burut na kaia ure nam ra varvalima. ²⁷ Ma Ionatan pa i ga valongore tamana ba i ga pait ra varvalima pire ra tarai na vinarubu, damana i ga tulue kana ram, nina i ki ta ra limana, ma i ga tuk pa ra polo na bulit na livur ma ra nguna, ma ba i ga vung ra limana ma ra polo na bulit na livur ta ra ngiene, a ura kiau na matana dir ga bagabagele. ²⁸ Tika na tutana i ga bititana: Tamam i tar vavalima gori ure ra tarai na vinarubu, ma i biti ba na kaina pire nam ra tutana nina i ian ta go ra bung. Ma ra tarai dia bilua ma ra mulmulum. ²⁹ Ma Ionatan i ga biti: Tamagu i tar vakaina ra gunan; ava gire ra ura kiau na matagu dir bagabagele tago iau ga valar ta ik a polo na bulit na livur. ³⁰ Gala ra tarai na vinarubu dia ga tar en ta ngala ta nam nina dia ga ra pa ia tai ra ebar, gala ra vinirua pire ra tarai Pilistia ta go ra bung na ga tia ngala ta nina di tar pait ia.

³¹ Ma dia ga ubu ra tarai Pilistia ta nam ra bung papa aro Mikmas ma tuk uro Aialon, ma ra tarai na vinarubu dia ga bilua. ³² Ma ra tarai na vinarubu dia ga vilau upi ra magit di ga ra pa ia, ra umana sip, ma ra umana bulumakau, ma ra umana nat na bulumakau, ma dia ga ubu doko diat, ma dia ga en diat varurung ma ra gapu i diat. ³³ Ma ba di ga ve Saul ba ra tarai na vinarubu dia tar varpam tadav ra Luluai ba dia ga en ra viono ma ra gap tana, Saul i ga ve diat nina dia ga kap ra varvai pirana: Avat a pul pa tika na vat uti piragu. ³⁴ Ma Saul i ga biti ta diat: Avat a tadav ra tarai na vinarubu, ma avat a ve diat par ba tikatika na tutana na kap uti kana bulumakau ba kana sip, ma na doka ati; koko diat a varpam tadav ra Luluai ba dia en ra viono ma ra gap tana. Damana ra tarai na vinarubu par dia ga kap

tadav ra Luluai nina ba tikatikai i ga vatur vake ta ra limana, ma i ga doka abara. ³⁵ Ma Saul i ga pait ta uguugu ure ra Luluai, a luaina uguugu nina i ga pait ia ure ra Luluai.

³⁶ Ma Saul i ga biti: Dat a korot mur ra tarai na vinarubu ta ra marum, ma dat a vapurpuruan diat tuk na malana. Dat a doko vapar diat upi koko ta tikai na laun valili. Ma ra tarai na vinarubu dia ga biti: U iat. Ma ra tena tinabar i ga biti: Dat a matoto tai God ati. ³⁷ Ma ba Saul i ga tir God ba, Dave, ina korot mur ra tarai Pilistia; una nur tar diat pire Israel? God pa i ga bali ia ta nam ra bung. ³⁸ Ma Saul i ga biti tai ra umana luluai na vinarubu: Avat a mai, ma avat a tikan tadav nina ra tutana a varpam i ki tana. ³⁹ Iau vavalima tai ra Luluai, nina i valaun Israel, gala i ki tai Ionatan iat natugu, na mat ika. Ma pa ta tikai ta ra tarai na vinarubu i ga varvai ure. ⁴⁰ Ma Saul i ga biti tai Israel par: Avat a tur tai tika na papar, ma amir ma Ionatan tai tika na papar. Ma ra tarai dia ga biti: U iat. ⁴¹ Ma Saul i ga araring dari: Ea, Luluai, a God kai Israel, ta ra ava pa u bali kaum tultul ta go ra bung? Ona ra varpam i ki ta mimir ma natugu Ionatan, boina ba da tadav ra vat Urim ta ra varpadaillam, ma ona ra varpam i ki tai ra tarai Israel, boina ba da tadav ra vat Tumim ta ra varpadaillam. ⁴² Ma di ga padapadailam tai Saul dir ma Ionatan, ma ra tarai na vinarubu dia ga langalanga. Ma Saul i ga biti: Da padapadailam ta mimir ma Ionatan. Nina iat ta mimir ba ra Luluai i vakilang ia na mat. Ma ra tarai na vinarubu dia ga biti tai Saul: Koko muka da pait go; ma Saul pa i ga torom; ma ba dia ga padapadailam ta dir ma Ionatan natuna, di ga vakilang Ionatan.

⁴³ Ma Saul i ga biti tai Ionatan: Una ve iau ure ra magit u tar pait ia. Ma Ionatan i ga biti tana: A dovotina iau tar tuk ra polo na bulit na livur ma ra ngu kaugu ram, ma iau tar en kilang ia; iau go kari, ma iau ki

na vaninara pi ina mat. ⁴⁴ Ma Saul i ga biti: A dovotina una mat; gala pata, God na pait ra balbali piragu ma ra magit i ngala tana. ⁴⁵ Ma ra tarai na vinarubu dia ga biti tai Saul: Da doko Ionatan, Ionatan nina i tar pait go ra ngala na niuvia ure Israel? Koko muka. Da ra Luluai i laun pa ta kopono pepe na uluna na bura ra pia, tago ta ra maramaravut kai God i tar uvuvia ta go ra bung. Damana ra tarai na vinarubu dia ga valaun pa Ionatan kan ra vinirua.

⁴⁶ Ma Saul i ga korot murmur mule ra tarai Pilistia, ma ra tarai Pilistia dia ga lilikun tar ta kadia langun.

⁴⁷ Ma ba Saul i ga kale pa ra varkurai Israel i ga varubu ma kana umana ebar nina dia ga tur kikil ia. I ga varubu ma Moab, ma ra tarai Amon, ma Edom, ma ra umana king Soba, ma ra tarai Pilistia; ma nina diat i ga tut ure diat i ga uvia pa diat.

⁴⁸ Ma ra iangina i ga rararang ba i ga uvia pa ra tarai Amalek, ma i ga valaun Israel kan ra dekdek i diat nina dia ga ra pa kadia tabarikik.

⁴⁹ Go ra iang i diat ra umana natu i Saul, a utul a tutana, Ionatan, Isvi ma Malkisua; ma ra iang i ra ura vavina, Merab ra luaina, ma Mikal a muruna. ⁵⁰ Ma ra iang i ra taulai kai Saul, Akinoam natu i Akimas: ma ra iang i kana luluai na vinarubu, Abner natu i Ner, nina dir matuana ma Saul. ⁵¹ Kis, a tama i Saul, ma Ner, a tama i Abner, dir a ura natu i Abiel.

⁵² Ma ta ra umana kilala ba Saul i ga king tana ra vinarubu i ga dekdek ma ra tarai Pilistia, ma ba Saul i ga tadav ta rangrang na tutana, ba ta tena niongor, i ga ting pa ia upi na tena vinarubu.

15

Saul i varpam, ma di pilak vue

¹ Ma Samuel i ga biti tai Saul: A Luluai i ga tulue iau pi ina ku u pi una king ure kana tarai Israel. Una valongore ra nilai ra Luluai ma kana tinata piram. ² Go nina ba ra Luluai kai ra lavur kor i tatike:

Kaugu mamainga ba ina vapagumanene Amalek ure nam i ga pait ia tai Israel, ba i ga tut ure diat ba dia ga vana maro Aigipto. ³ Io, una tut ure ra tarai Amalek, ma una uvia pa diat; una vadidim vue diat, ma nina bula ba kadiat. Koko una valaun pa ta tikai. Una doko ra tarai ma ra vaden, ra umana bul ma ra umana kuramana, ra umana bulumakau ma ra umana sip, ra umana kamel ma ra umana as.

⁴ Ma Saul i ga oro pa ra tarai na vinarubu abara Telaim; di ga luk diat, a ura mar na arip na marmar na tarai dia vanavana ka ma ra kau i diat, ma a vinun na arip na marmar na tutana Iuda. ⁵ Ba Saul i ga tadav ra gunan Amalek dia ga ki parau ma kana tarai ta ra male. ⁶ Ma Saul i ga biti tai ra tarai Ken, Avat a vana kan ati; koko avat a ki varurung ma ra tarai Amalek, kan ina nila vue avat varurung ma diat, tago ava ga pait ra boina tadav ra tarai Israel ba dia ga irop maro Aigipto. Damana ra tarai Ken dia ga kakari kan ra tarai Amalek.

⁷ Ma Saul i ga ubu ra tarai Amalek, ma i ga korot mur diat papa Telaim ma tuk uro Sur ta ra papar a taur tai Aigipto. ⁸ I ga ben vavilavilau Agag, ra king Amalek, ma ra tarai i ga vadidim vue diat; pa ta tikai i ga langalanga. ⁹ Ma Saul, diat ma kana tarai na vinarubu, dia ga valaun pa Agag ma nam bula nina ba i ga boina ma i ga bira ta ra kikil na sip ma ra kikil na bulumakau, ma ra umana nat na sip bula; ma dia ga nila vue ra tabarikik nina ba pa i ngatngat ma pa i boina.

¹⁰ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Samuel dari: ¹¹ Iau ligur tago iau ga pilak pa Saul upi na king, tago pa i mur mule iau; pa i tar pait ot pa kaugu umana vartuluai. Ma Samuel i ga kankan, ma i ga vovo bat ra Luluai ta nam ra marum parika. ¹² Ma ta ra malana i ga vana pi na barat Saul; ma di ga ve Samuel ba Saul i ga vana uro Karmel, ma i ga tar vatut ta vat na im abara, ma go

i tar bolo uro Gilgal. ¹³ Ba Samuel i ga pot tadav ia, Saul i ga biti: A Luluai na vadoane u, iau tar pait ot pa ra vartuluai kai ra Luluai. ¹⁴ Ma Samuel i ga tir ia: Ma ava laka go ra tinangi ai ra umana sip i tangi ta ra talingagu? Ma ava bar laka ra nilai ra umana bulumakau nina iau valongore? ¹⁵ Ma Saul i ga biti: Dia ga ra pa diat pire ra tarai Amalek; ra tarai na vinarubu dia ga valaun pa nam i boina tai ra umana sip ma ra umana bulumakau upi diat a vartabar me tadav ra Luluai kaum God. ¹⁶ Ma Samuel i ga biti tai Saul: Una ki mut, ma ina ve u ure nam nina ra Luluai i tar ve iau tana ta ra marum. Ma Saul i ga biti: Una tata ka.

¹⁷ Ma Samuel i ga biti: A dovotina pa u ga nuk vangala pa u iat mulai, ia kaka, vakir u a lualua laka pire ra lavur vuna tarai Israel? A Luluai i ga ku u upi una king ure ra tarai Israel. ¹⁸ Ma ba ra Luluai i ga tulue u pi una vadidim vue ra umana tena varpiam Amalek, ma pi una ubu diat tuk tar diat a panie, ¹⁹ ta ra ava bar pa u ga tia torom ta ra nilai ra Luluai? Ta ra ava u ga vut upi ra magit di ga ra pa ia? Dari u ga pait ra varpiam ta ra mata i ra Luluai. ²⁰ Ma Saul i ga biti tai Samuel: Iau ga torom ta ra nilai ra Luluai, ma iau ga vana upi nam ra Luluai i ga tulue iau tana. Iau ga ben vavilavilau Agag ra king Amalek, ma iau ga vadidim vue ra tarai Amalek. ²¹ A tarai na vinarubu ka dia ga kap pa ta umana ta nina dia ga boina ta ra umana sip ma ra umana bulumakau, upi ure ra tinabar tadav ra Luluai kaum God, nina ba di ga kure ba da nila vue diat.

²² Ma Samuel i ga biti:

Dave, a Luluai i manane bar ra tinabar di tuntun tar ia, dir ma ra vartabar,

Da i manane ra tinorom ta kana tinata?

A tinorom i boina ta dir ma ra tinabar.

A kini na valavalongor tana i boina ta dital ma ra bira ma ra viono sip, a tomotoina.

²³ Tago a tinut na varpiam i kaina da ra varpiam ai ra papait,

Ma ra nimur na nuknukina iat i kaina da ra lotu tadav ra umana tabataba.

Tago u ga vung vaire vue ra tinata kai ra Luluai,

Damana ra Luluai i ga vung vaire vue u,

Upi galiaka una king mulai.

²⁴ Ma Saul i ga biti tai Samuel: Iau tar pait ra varpiam, ma iau tar piam vue ra vartuluai kai ra Luluai ma kaum lavur togotogo. Iau ga burutue ra tarai na vinarubu, kari iau ga pait nam dia ga vovo pa iau ure. ²⁵ Iau lul u ba una re vue kaugu varpiam,

ma dor a talil pi ina lotu tadav ra Luluai. ²⁶ Ma Samuel i ga biti tai Saul: Pata, pa ina talil mulai ma u tago u tar vung vaire vue ra tinata kai ra Luluai, ma tago ra Luluai i tar vung vaire vue u pi koko una king mulai. ²⁷ Ba Samuel i ga tur tapuku,

Saul i ga tabe vake ra ngu i kana olovoi, ma i ga tarada; ²⁸ ma Samuel i ga biti tana: Go ieri ra Luluai i tar rada vue ra varkurai ure Israel kau u, ma i tar tul tar ia tai tika na talaim nina i boina ta mumur. ²⁹ Ra Minamar ai Israel pa na vavaongo ma pa na pukue ra nuknukina; vakir ia ra tutana pi na nukpuku. ³⁰ Ma Saul i ga biti: Iau tar pait ra varpiam, ia kaka una ru iau ta ra mata i kaugu umana luluai, ma ta ra mata i kaugu tarai Israel; una varagur ma iau pi ina lotu tadav ra Luluai kaum God. ³¹ Ma Samuel dir ga varagur ma Saul, ma Saul i ga lotu tadav ra Luluai.

³² Ma Samuel i ga biti: Avat a ben Agag ra king Amalek uti piragu; ma Agag i ga vanavana ma ra gugu tadav ia, ma i ga biti: A minat i tar pakit iau. ³³ Ma Samuel i ga biti tana: Da kaum pakat na vinarubu i ga vatakunuan ra vaden, damana bula tinam na tabun. Ma Samuel i ga kutu gigi Agag ta ra luaina mata i ra Luluai abara Gilgal.

³⁴ Ma namur Samuel i ga vana uro Rama, ma Saul i ga vana uro Gibeata kana gunan iat. ³⁵ Ma Samuel pa

i ga ti giragire mule ge Saul lua ta kana minat. Ma Samuel i ga tabun ure Saul. Ma ra Luluai i ga ligur ba i ga vaki Saul upi na king kai ra tarai Israel.

16

Di ku David upi na king

¹ Ma ra Luluai i ga biti tai Samuel: Aivia bung boko una tabun ure Saul, tago iau tar vung vaire vue upi koko na ki na king ure Israel? Una vabuka kaum ram u ra vavaguai ma ra dangi, ma ina tulue u tadav Iese ra tutana Beteleem, tago iau tar pilak pa natuna pi na king. ² Ma Samuel i ga biti: Ina vana dave, tago Saul na valongore ure, ma na doko iau? Ma ra Luluai i ga biti: Una tak pa ta nat na bulumakau, ma una vana me, ma una biti, Iau tar pot upi ina pait ra tinabar tadav ra Luluai. ³ Una ting pa Iese upi nam ra tinabar, ma ina ve u ba ava una pait ia ie, ma una ku ra tutana nina ba ina ve tar ia tam.

⁴ Ma Samuel i ga pait nam nina ra Luluai i ga ve ure. Ma ba i ga pot aro Beteleem, ra umana luluai na gunan dia ga pot ma ra nidadar pirana, ma dia ga biti: Dave, u pot laka upi ra boina? ⁵ Ma i ga biti: Maia, iau tar pot upi ina pait ra tinabar tadav ra Luluai; avat a vagomgom avat, ma dat a gugu varurung ta ra tinabar. Ma ia iat i ga vagomgom Iese ma ra umana natuna, ma i ga ting pa diat upi ra vartabar.

⁶ Ma ba dia ga pot ma i ga bobobe Eliab, i ga nuknuk ba a dovotina go nina iat ra Luluai i tar pilak pa ia, go i tur ta ra luaina matagu. ⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Samuel: Koko una nuk upi ra pal a pakana, ba a lolovina; iau tar pilak vue, tago ra Luluai pa i gigira da ra tutana i gigigira; a tutana i gire ra pal a paka ka, ma ra Luluai i gire ra bala i ra tarai. ⁸ Ma Iese i ga oro upi Abinadab, ma i ga ben ia ta ra luaina mata i Samuel, ma Samuel i ga biti: A Luluai pa i ga pilak pa bula go. ⁹ Ma Iese i ga ve Sama ba na bolo ta ra

luaina mata i Samuel, ma Samuel i ga biti: Ma go bula ra Luluai pa i ga pilak pa ia. ¹⁰ Ma Iese i ga ve lavurua na natuna pi diat a bolo ta ra luaina mata i Samuel, ma Samuel i ga biti tai Iese: A Luluai pa i ga pilak pa ta tikai ta go diat. ¹¹ Ma Samuel i ga tir Iese: Dave, ra umana natum parika akari? Ma i ga biti: Tikai boko, a muruna kakit, ia kaka ia ra tena balabalaure kikil na sip. Ma Samuel i ga biti: Una vartuluai upi ia, i mamat ba dat a ki ta go ra nian tuk tar ba na pot. ¹² Ma Iese i ga vartuluai upi ia, ma i ga ben varuk ia; ma ia ra metek na bul, ma i ga kubar ra pepe na uluna, ma ia ra vakak. Ma ra Luluai i ga biti: Una tut, ma una ku ia, tago ia iat nam. ¹³ Ma Samuel i ga tak pa ra ram u ra vavaguai ma ra dangi tana, ma i ga ku ia ta ra luaina mata i ra umana turana; ma papa nam ra bung ra Tulungea i ra Luluai i ga vanganggap David. Ma Samuel i ga tut ma i ga vana uro Rama.

David i ub ra pagol pire Saul

¹⁴ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga vana kan Saul, ma ra kaina tulungen tai ra Luluai i ga vaburut ia. ¹⁵ Ma ra umana tultul kai Saul dia ga biti tana: Ea, a kaina tulungen tai ra Luluai i vaburut u, ¹⁶ boina ba avet a tikan upi ta tikai nina a tena ubu-ubu pagol, ma ba ra kaina tulungen i monong u, na ubu ra pagol ma una lagar tana. ¹⁷ Ma Saul i ga biti tai kana umana tultul: Io, avat a tikan upi ta tena ubuubu pagol, a melemuna tana, ma avat a ben ia uti piragu. ¹⁸ Ma tika na barmana i ga biti: Iau tar vakilang ra natu i Iese ra te Beteleem ba ia ra melemuna ta ra ubuubu pagol, ma ia ra rangrang na tutana bula, a tena vinarubu ma i kabinana, a vakak na barmana ma ra Luluai i ki tana. ¹⁹ Ma Saul i ga tulue ta umana tultul pire Iese, ma dia ga biti: Una tulue natum David uti piragu, nina i balaure ra kikil na sip. ²⁰ Ma Iese i ga tak pa ra vinun na gem, ma tika na pal a tava a polo na vuai na vain tana, ma ra nat na

me, ma i ga vakoa ta ra as, ma i ga tulue diat varurung ma natuna David pire Saul. ²¹ Ma ba David i ga pot pire Saul, ma i ga tur ta ra luaina matana, Saul i ga mari ia, ma i ga tul tar ia upi ia tikai ta diat kana umana tena kapkap vargal. ²² Ma Saul i ga tulue ta tinata pire Iese, ma i biti: Boina ba David na toratorom piragu, tago iau gugu tana. ²³ Ma vatikai ba ra kaina tulungen tai ra Luluai i ga monong Saul, David i ga tak pa kana pagol, ma i ga ub ia tuk tar Saul i ga lagar mulai, ma ra kaina tulungen i ga vana kan ia.

17

David i doko Goliat

¹ Ma ra tarai Pilistia dia ga vaninare kadia tarai na vinarubu pi diat a tut na vinarubu; dia ga pot varurung aro Soko aina ta ra langun Iuda, ma dia ga ngo pit livuan Soko ma Aseka ta ra langun Epes-Damim.

² Saul ma ra tarai Israel dia ga pot varurung, ma dia ga ngo pit ta ra male Ela, ma dia ga tur tatamiai kakapi upi ra tarai Pilistia. ³ Ra tarai Pilistia dia ga ki tai tika na papar a male, ma ra tarai Israel tai ta ra tikai, ma ra male i ga ki livuan ta diat.

⁴ Ma tika na te Pilistia, a rangrang na tutana maro Gat, a iangina Goliat, i ga irop kan ra tarai na vinarubu Pilistia; kana lolovina i ga da tika na pokono ma ra papar. ⁵ I ga toke pa ra kere, ma i ga ule ra ongaongoi di ga pait ia ma ra umana vulegi na palariam, ra mamatina i ga da ra lavuvat na vinun na kilogram (a ura mar na paun), ⁶ ma i ga vung ra bakbakit ai ra kakene, ma i ga taline ra rumu i mangi ta ra ul a varana; go parika di ga pait ia ma ra palariam gobol. ⁷ Ra palpalum i kana ngala na rumu i ga da ra davai nina i ki ta ra ur na virvir mal, ma ra mamat i ra ngie i kana rumu, nina i palariam, i ga da a vinun ma tika na kilogram (a ura vinun ma a ilima na paun); kana tena kapkap bakbakit i ga lualua tana.

⁸ I ga tur ma i ga oraoro pire ra tarai na vinarubu Israel dari: Ta ra ava ava tur tatamiai upi ra vinarubu? Vakir laka iau a te Pilistia, ma avat a umana vilavilau tai Saul? Avat a pilak pa tikai ta vavat pi na vana uti piragu. ⁹ Gala na doko iau ta ra vinarubu avet a vilavilau pire vavat, ma gala ina uvia, ma ina doka, avat kaveve umana vilavilau, ma avat a torom uka ta vevet. ¹⁰ Ma ra te Pilistia i ga biti bula: Gori iau tut ure ra tarai na vinarubu Israel, uti ta tutana pi amir a varubu! ¹¹ Ba Saul ma ra tarai Israel par dia ga valongore go ra umana tinata kai ra te Pilistia, dia ga ngarangarao, ma dia ga burut na kaia.

¹² Ma David, ia ra natu i Iese, ra te Eprata maro Beteleem-Iuda. Ma Iese i ga tar vangala lavutul na bul tutana, ma i ga patuana ba Saul i ga ki na king, ma pa i ga tale pi na mur ra utul a luaina natuna ta ra vinarubu. ¹³ Ma go ra iang i ra utul a natuna nina dital ga vana ta ra vinarubu: Eliab, ra luaina, ma namur Abinadab, ma ra vautuluna Sama. ¹⁴ David ia ra muruna kakit; ra utul a luaina dital ga varagur ma Saul. ¹⁵ David i ga varvarvakai pire Saul, ma i ga balaure bula ra umana sip kai tamana aro Beteleem. ¹⁶ Ma ra rangrang na tutana Pilistia i ga tur ra malana ma ra ravian ta ra luaina mata i ra tarai Israel ure ra ivat na vinun na bung.

¹⁷ Ma Iese i ga biti tai natuna David: Una tak pa go ra epa na vit di ga rang ia, ma go ra vinun na gem, ma una kap lulut diat pire ra utul a turam ta ra gunan ra tarai na vinarubu dia ngo pit tana; ¹⁸ una kap bula a vinun na tiis tadav ra lualua ta kadital loko. Una titir upi ra utul a turam ba dital dave, ma una kap ta varvai ure dital uti piragu. ¹⁹ Ma Saul ma ra tarai na vinarubu par Israel dia ga ki ta ra male Ela, ma dia ga varubu ma ra tarai Pilistia.

²⁰ Ma David i ga tut ta ra malana, ma i ga nur kapi ka ra kikil na sip tai ra tena balabalaure sip, ma i ga kap pa nina ra magit Iese i ga tulue

me, ma i ga vana da di ga tulue. Ba i ga pot nagam aina dia ga ngo pitie, i ga ti valongore ke ra tarai na vinarubu dia ga kukula ba dia vana ta ra vinarubu. ²¹ Ma ra tarai Israel ma ra tarai Pilistia dia ga tur tatamiai upi ra vinarubu. ²² Ma David i ga tul tar ra umana pupulu tai nina i ga balaure ra tabarikik, ma i ga vutvut tadav ra tarai na vinarubu upi na matoto ure ra utul a turana.

²³ Ma ba i ga tatata pa dital nam ra rangrang na tutana i ga ti tur rikai ka kan ra tarai Pilistia. Ma go ra tutana ia ra te Pilistia maro Gat, ma a iangina Goliat. I ga vul diat da lua, ma David i ga valongore. ²⁴ Ma ra umana tutana par Israel dia ga lop ma ra bunurut ba dia ga gire, ²⁵ ma dia ga biti: Ea, ava tar gire laka nam ra tutana nina i vut ma i vul Israel? Ra king na tul tar ra ngala na tabarikik tai nina ba na doka; na tul ta bula natuna tana, a vavina, ma diat ta ra kuba i tamana diat a vatur vake ra kini langalanga livuan tai Israel.

²⁶ Ma David i ga biti tai nina dia ga tur maravai pirana: Da tul tar ra ava pire nina ra tutana ba na doko nam ra te Pilistia abara, ma na pun vue go ra niruva tai Israel? Tago to ia go ra te Pilistia, nina pa i mur ra pokakikil, pi na kulume ra tarai na vinarubu kai ra God a launa? ²⁷ Ma ra tarai na vinarubu dia ga ve da lua ure nina ra tutana ba na doko ra te Pilistia. ²⁸ Ma Eliab, a luaina turana, i ga valongore ba dia ga tata ma ra tarai; i ga kankanuane David, ma i ga biti: Ta ra ava u tar vana uti? U ga tibe to ia pi na balaure ra umana sip, a umana biaui, ta ra bil? Iau nunure kaum ninguk, ma ba u mur uka ra nuknukim; u ga pot ika pi una gire ra vinarubu. ²⁹ Ma David i ga biti: Ava bar i kaina tagu? Iau tia titir ika. ³⁰ Ma i ga tur tapuku, ma i ga titir da lua, ma ra tarai na vinarubu dia ga bali ia da lua. ³¹ Ba dia ga valongore nam David i ga tatike, ra

tarai na vinarubu dia ga ve Saul ure; ma dia ga ben pa ia tadav Saul.

³² Ma David i ga biti tai Saul: Kaugu luluai, koko una burut, kaum tultul na vana ma na varubu ma ra te Pilistia. ³³ Ma Saul i ga biti tai David: Pa i tale u pi una tut ure go ra te Pilistia pi amur a varubu me, tago u a barmana ka, ma ia, i ga varubu papa ania i ga barmana.

³⁴ Ma David i ga biti tai Saul: Kaum tultul i ga balaure ra kikil na sip kai tamana, ma ba ta leon, ba ta bear* i ga ra pa ra sip kan ra kikil na Sip, ³⁵ iau ga korot mur ia, ma iau ga ub ia, ma iau ga valaun pa ia kan ra ngiene, ma ona i ga tut ure iau, iau ga tabe vake ra kabene, ma iau ga kita doka. ³⁶ Kaum tultul i ga doko ta umana leon ma ta umana bear bula, ma go ra te Pilistia, nina ba pa i nunure ra pokakikil, na da tikai ta diat, tago i kulume ra tarai na vinarubu kai ra God a launa. ³⁷ A Luluai nina i ga valaun iau kan ra lima i ra leon ma ra lima i ra bear, na valaun iau kan ra lima i go ra te Pilistia. Ma Saul i ga biti tai David: Una vana, ma boina ba ra Luluai na maravut u.

³⁸ Ma Saul i ga vamong David ma kana umana mal, ma i ga vatoke tar ra kere di pait ia ma ra palariam gobol, ma i ga ule ra ongaongoi di ga pait ia ma ra umana vulegi na palariam. ³⁹ David i ga vi taun ra ongaongoi, ma kana pakat na vinarubu, ma i ga valar ra vinavana, ma pa i ga tale tago pa i ga la ta ra vargal damana. Ma David i ga biti tai Saul: Pa iau pait valar pa ra vinavana ma go diat. Ma David i ga tak vue diat, ⁴⁰ ma i ga tak pa kana buka, ma i ga pilak pa a ilima na lika ta ra tava alir, ma i ga poe diat ta ra popopoi kai ra tena balabalaure sip; i ga vature kana vaian ta ra limana, ma i ga vana upi na barat ra te Pilistia.

⁴¹ Ma ra te Pilistia bula i ga tut upi na barat David, ma kana tena kapkap bakbakit i ga lualua tana.

* 17:34: A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

⁴² Ma ba ra te Pilistia i ga bobo, ma i ga gire David, i ga kulume tago ia ra barmana ka. ⁴³ Ma ra te Pilistia i ga biti tai David: Dave, iau a pap vang upi una tadav iau ma ra buka? Ma ra te Pilistia i ga vul David ta ra iang i kana umana god. ⁴⁴ Ma ra te Pilistia i ga biti tai David: Una tadav iau, ma ina tabar ra umana beo liuliu ma ra lavur leing ra pupui ma ra viom. ⁴⁵ Ma David i ga biti tai ra te Pilistia: U tar tut ure iau ma ra pakat na vinarubu ma ra rumu i mangi, ma iau, iau tar tut ure u ta ra iang i ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai ra loko na tarai na vinarubu Israel, nina ba u vul ia gori. ⁴⁶ A Luluai na nur tar u ta ra limagu, ma ina kutu vue ra ulum, ma ina tabar ra umana beo liuliu ma ra umana leing ta ra gunagunan ma ra pakam ma ra paka i ra tarai na vinarubu Pilistia, upi ra rakarakan a gunagunan na nunure ba ra God kai Israel i laun, ⁴⁷ ma upi diat par ati maravai diat a kapa ba ra Luluai pa i varvalaun ma ra pakat na vinarubu ba ra rumu. A Luluai i kure go ra vinarubu, ma na nur tar u ta ra dedek i vevet.

⁴⁸ Ma ba ra te Pilistia i ga kakari tadav David upi na ub ia, David i ga vut uro na lua pi dir a varkuvo ma ra te Pilistia; ⁴⁹ ma i ga pong pa ra lika ta ra popopoi, ma i ga vaian ra pal a matana me, ma ra lika i ga ta ra pal a matana, ma i ga bura ra pia. ⁵⁰ David i ga uvia pa ra te Pilistia ma ra vaian ma ra lika, ma tago pa kana ta pakat, ⁵¹ i ga vut tadav ra te Pilistia, ma i ga tak pa kana pakat kan ra popopoi ai ra pakat, ma i ga pakat kutu vue ra uluna. Ma ba ra tarai Pilistia dia ga gire ba kadia ngala i ga tar virua dia ga vilua.

⁵² Ma ra tarai Israel ma ra tarai Iuda dia ga tut, ma dia ga kukula, ma dia ga korot mur ra tarai Pilistia tuk ta ra mataniolo uro Gat, ma tadav ra mataniolo ta ra pia na pal Ekron; ma ra umana kinkin dia ga bura nangananga papa Saraim tuk uro Gat ma Ekron. ⁵³ Ma ra tarai Israel dia ga talil kan ra varkorot ma ra

tarai Pilistia, ma dia ga kale pa kadia tabarikik. ⁵⁴ David i ga kap pa ra lor i ra te Pilistia urama Ierusalem, ia kaka kana vargal i ga vung ia ta kana pal na mal.

⁵⁵ Ba Saul i ga gire David i vana-vana tadav ra te Pilistia, i ga biti tai Abner ra luluai i ra tarai na vinarubu: Nam ra barmana, a natu i to ia? Ma Abner i ga biti tai ra king: Da iau laun, pa iau nunure. ⁵⁶ Ma ra king i ga biti: Una matoto ure nam ra barmana ba a natu i to ia.

⁵⁷ Ma ba David i ga doko ra te Pilistia, ma i ga lilikun mulai, Abner i ga ben pa ia tadav Saul, ma i ga vatur vake ra lor i ra te Pilistia ma ra limana. ⁵⁸ Ma Saul i ga biti tana: Ea, To An, u a natu i to ia? Ma David i ga biti: Iau ra natu i kaum tultul Iese, nina ba ra te Beteleem.

18

Ionatan dir pait ra kunubu ma David

¹ Ba David ma Saul dir ga tar tata par, ra bala i Ionatan i ga vavakai tai David, ma Ionatan i ga mari ia da i ga mari ia iat mulai. ² Ma ta nam ra bung iat Saul i ga vatur David, ma pa i ga mulaot ba na talil mulai ta ra kuba i tamana. ³ Ma Ionatan dir ga pait ra kunubu ma David, tago i ga mari ia da i ga mari ia iat mulai. ⁴ Ma Ionatan i ga tak vue kana olovoi, ma i ga tabar David me, ma i ga tul tar bula kana pakat na vinarubu ma kana panak ma kana vipit. ⁵ Saul i ga tibe David pi na lue ta loko na tarai na vinarubu, ma i ga pait bulu kana tiniba, ma i ga pait ot pa nam parika ba Saul i ga tibe tar ia tana; ma ra umana tultul parika kai Saul dia ga manga mari ia.

Saul i varpin ure David

⁶ Ma ba David i ga lilikun ba i ga tar doko kapi ra te Pilistia, ra vaden dia ga pot maro ra umana gunagunan par Israel pi diat a barat Saul, ma dia ga malagene ma ra umana kudu ma ra umana tobo, ma dia ga: gugu

na kaia. ⁷ Ma ba ra vaden dia ga malagene dia ga kakailai vargil dari: Saul i tar doko kana ta umana arip na marmar,

Ma David i tar doko kana ta umana vinun na arip na marmar.

⁸ Ma go ra tinata i ga vangangap Saul, ma i ga kulot i tana, ma i ga biti: Dia mar ra iang i David ma ta umana vinun na arip na marmar, ma ra iangigu dia mar ia ka ma ta umana arip na marmar; ava bar i ki valili pi na kale pa ia? Ia kaka ra varkurai na king. ⁹ Ma papa nam ra bung Saul i ga makmakile David.

¹⁰ Ma ta ra bung namur, a kaina tulungen tai God i ga uvia pa Saul, ma i ga ngangal ta ra bala na kubana. David i ga ubu kana pagol pire Saul da lua, ma Saul i ga vature kana rumu ta ra limana, ¹¹ ma i ga puak kana rumu, ma i ga biti: Ina go potone tar David ta ra papar a pal; ma a ura pakana David i ga lop kan ia.

¹² Ma Saul i ga burutue David tago ra Luluai i ga ki tana, ma pa i ga ki mulai pire Saul. ¹³ Damana Saul i ga kari vue David kan ra luaina matana, ma i ga tibe pi na lue ta loko na tarai na vinarubu, ma i ga pait kana tiniba na lualua pire ra tarai na vinarubu. ¹⁴ Ra kabinana kai David ta ra vinarubu pa i ga kom pit, ma ra Luluai i ga ki vatikai pirana. ¹⁵ Ma ba Saul i ga gire ba David i ga kabinana, ma i ga pait ot pa kana papalum, i ga burutue. ¹⁶ Ia kaka Israel ma Iuda par dia ga mari David, tago i pait valar pa kana tiniba ta ra vinarubu.

¹⁷ Ma Saul i ga biti tai David: Gire Merab, a luaina natugu a vavina, ina tul tar ia tam pi amur a taulai, ia kaka una tur padikat, ma una varvarubu ure ra Luluai. (Tago Saul i ga nuk ia dari ba, Pa i boina ba na virua ta ra limagu, na virua ka ta ra lima i ra tarai Pilistia.) ¹⁸ Ma David i ga biti tai Saul: Iau to ia, ma to ia diat kaugu vuna tarai, ma ra apik na tarai kai tamagu i dave ta ra gunan Israel, upi dor a barnimuna ma ra king? ¹⁹ Ia

kaka ba i ga ot ra bung ba da tul tar Merab natu i Saul tai David, di ga tia tul tar ia ka tai Adriel ra te Mekolat pi dir a taulai. ²⁰ Ma Mikal natu i Saul i ga mari David, ma ba di ga ve Saul tana i ga gugu. ²¹ Saul i ga nuknuk dari: Ina tul tar ia tana upi ina vagu pa ia me, upi na virua ta ra lima i ra tarai Pilistia; damana Saul i ga biti tai David: Gori dor a barnimuna a vauruana pakana. ²² Ma Saul i ga ve kana umana tultul ba diat a tata ivai ma David, ma diat a ve ba, Ra king i gugu ure u, ma kana umana tultul dia manane u, io, amur a barnimuna ma ra king. ²³ Ma ra umana tultul kai Saul dia ga vaarike ra dari pire David, ma David i ga biti: Ma dave, ava nuk ia ba pa i mamat laka piragu, ra luveana, a tutana ba pa kana ta ngala na tiniba, pi amir a barnimuna ma ra king? ²⁴ Ma ra umana tultul kai Saul dia ga vaarike ra tinata kai David pirana; ²⁵ ma Saul i ga biti: Avat a ve David ba go ko ra varkul ra king i mainge ure natuna a vavina, tika na mar na pal i ra pokakikil tai ra tarai Pilistia.

²⁶ Ma ba ra umana tultul dia ga ve David ure ra tinata kai Saul, i ga mulaot ma ra gugu pi na barnimuna ma ra king, ma ba pa i ga ti ot boko ra bung di ga kubu ia, ²⁷ David ma kana umana tutana dia ga vana ma dia ga doko tika na mar na tutana Pilistia; ma David i ga kap pa ra pal i ra pokakikil i diat, ma i ga tul vapar tar ra varkul tai ra king upi dir a barnimuna ma ra king. Damana Saul i ga tul tar Mikal natuna tana, pi dir a taulai. ²⁸ Ma Saul i ga gire ba ra Luluai i ga ki tai David; ma Mikal natu i Saul ga mari ia. ²⁹ Ma Saul i ga manga burutue David, ma Saul dir ga ebar vatikai ma David.

³⁰ Ta umana pakana ra umana luluai kai ra tarai Pilistia dia ga tut ure ra umana gunan, ma vatikai ba dia ga tut ure ta gunan, David i ga kabinana ta diat ra umana luluai na vinarubu kai Saul, ma ra iangina i ga rararang muka.

19

Saul i mainge pi na doko David

¹ Ma Saul i ga ve natuna Ionatan, ma kana umana luluai na vinarubu, ba diat a doko David. ² Ia kaka Ionatan, natu i Saul, i ga gugu ure David, ma i ga ve David dari: Saul tamagu i anan upi na doko u, ma ningene ta ra malana una balaure u iat, ma una parau tai ta pakana i ki ivai. ³ Amir a vana ta ra uma nina u parau tana, ma ina tur ta ra papar i tamagu. Amir a tata ma tamagu ure u, ma ba iau valongore ta magit ina ve u tana.

⁴ Ma Ionatan i ga varvai boboina ure David pire tamana Saul. I ga biti: Koko ra king na pait ra kaina tai kana tultul David; pa i ga pait ra kaina piram, i ga torom uka piram. ⁵ Pa i ga nuk vangala pa kana nilaun ba i ga doko ra te Pilistia ma ba ra Luluai i ga pait ra ngala na niuvia ure Israel. U iat u ga gire nam, ma u ga gugu tana. Upi ra ava una ubu David pi una pait ra varpiam ure ra gapu i nina ba pa i kaina. ⁶ Ma Saul i ga valongore ra tinata kai Ionatan, ma i ga vavalima dari: Ta ra nilaun kai ra Luluai pa da doko David. ⁷ Ma Ionatan i ga oro pa David, ma i ga ve ure, ma i ga ben pa David tadav Saul, ma i ga toratorom mulai tana da lua.

⁸ Ma ba di ga tur pa mule ra vinarubu David i ga vana ma i ga varubu ma ra tarai Pilistia, ma i ga doko ta mangoro ta diat; ma dia ga vilau tana. ⁹ Ma ra kaina tulungen tai ra Luluai i ga monong Saul ba i ga ki ta ra kubana ma ra rumu ta ra limana. Ma ba David i ga ubu ra pagol, ¹⁰ Saul i ga valar ia pi na go potone David ta ra papar a pal ma ra rumu. Ma David i ga paelep, ma Saul i ga go ra papar a pal ma ra rumu, ma David i ga vilau ma i ga lop.

¹¹ Ta nam ra marum Saul i ga tulue ta umana monamono tadav ra kuba i David pi diat a kiki uai abara, upi da doka ta ra malana. Ma Mikal, ra taulai kai David, i ga tugal David, ma i ga biti: Ona pa una valaun pa

mule u go ra marum, ningene una virua. ¹² Ma Mikal i ga valure vaba vue David ta ra mata na kalangar, ma i ga lop. ¹³ Ma Mikal i ga tak pa kadir tabataba ai ra pal, ma i ga vung ia ta ra vava, ma i ga pulu ra uluna ma ra ivuna me, ma i ga tuba ma ra umana mal na vava. ¹⁴ Ma ba Saul i ga tulue ta umana tultul pi diat a kinim vake David, Mikal i ga biti: David i mait. ¹⁵ Ma Saul i ga tulue valilikun diat upi diat a tikan upi David, ma i ga biti ta diat: Avat a puak ia ta kana vava uti, upi ina doka. ¹⁶ Ma ba ra umana tultul dia ga ruk na pal, a tabataba ka ai ra pal i ga va ta ra vava ma ra ivuna me ta ra uluna. ¹⁷ Ma Saul i ga biti tai Mikal: Ta ra ava u ga valunga iau dari, upi kaugu ebar na lop? Ma Mikal i ga biti tai Saul: I ga biti tagu, Una pala vue iau, ta ra ava ina doko u?

¹⁸ Ba David i ga tar lop, i ga vana tadav Samuel abara Rama, ma i ga ve ure nam parika Saul i ga pait ia tana; ma dir ma Samuel dir ga vana uro Naiot pi dir a ki abara. ¹⁹ Ma ba di ga ve Saul ba David i ga ki abara Naiot aina Rama, ²⁰ Saul i ga tulue ra umana tultul pi diat a kinim vake David. Ma ba ra umana tultul dia ga gire Samuel ba i lue ra umana propet nina i malamalapang ra bala i diat ma ra varvai na propet, a Tulungea i God i ga ki taun ra umana tultul kai Saul, ma dia ga tata na propet bula. ²¹ Ba Saul i ga valongore ra dari i ga tulue ta umana enana tultul, ma diat bula dia ga tata na propet. Ma ra vautuluna pakana Saul i ga tulue ta umana tultul, ma diat bula dia ga tata na propet.

²² Ma Saul i ga kankan muka, ma ia iat i ga vana uro Rama, ma ba i ga tadav ra kivu, marave ra buana aina ba ra tavul a ruarua rama vue vit i tur ie, i ga biti: Akave Samuel dir ma David? Ta tikai i ga biti: Dir akono Naiot aro Rama. ²³ Ma ba i ga tur pa ra vinavana upi na tadav Naiot aro Rama, ra Tulungea i God i ga ki taun ia bula, ma i ga tatata

na propet nangananga, tuk i ga tadav Naiot aro Rama. ²⁴ Ma ba i ga pot abara i ga pala vue kana umana mal, ma i ga tata na propet ta ra luaina mata i Samuel tuk i ga bura ra pia, ma i ga va damana ka ta nam ra bung na keake parika ma ra bung na marum bula. Kari di tatike, Saul i ki varurung ma ra umana propet!

20

A kini na bartalaina kai David dir ma Ionatan

¹ Ma David i ga lop maro Naiot aro Rama, ma i ga vana tadav Ionatan, ma i ga biti tana: Ava bar iau ga pait ia, ma ava bar bula kaugu varpian? Ava bar ra varpian iau ga pait ia tai tamam upi na anan dari upi kaugu nilaun. ² Ma Ionatan i ga biti: Koko muka; pa una virua; tamagu pa i ti pait ta magit, nina i ikilik ba i ngala, ma pa i veve value iau tana, ma ta ra ava tamagu na ive go tagu? Pa na pait ia. ³ Ma David i ga biti tai Ionatan: Tamam i tar kapa ure kador kini na bartalaina, damana na biti: Pa ina ve Ionatan ure go, kan na tabun tana. A dovotina da ra Luluai i laun, ma u bula u laun, a kopono tak keke ka livuan tagu ma ra minat.

⁴ Ma Ionatan i ga biti tai David: Ava bar u mainge ba ina pait ia tam? ⁵ Ma David i ga biti tana: Ningene ia ra bung na lukara ure ra kalamana gai, ma iau, pa ina ki ta ra nian varurung ma ra king; una tul tar iau pi ina vana ma ina parau na uma tuk na ravian. ⁶ Ona tamam na titir upi iau, una ve ba iau ga lul u upi ina vana uro Beteleem ure ra balaguan na kilala kai kaugu vuna tarai. ⁷ Ona na biti, Io, i topa ia, kaum tultul pa na ki na bunurut; ba ona i kulot, a dovotina i tar nuk tadav ta kaina. ⁸ Boina ba una mari kaum tultul nina u ga pait ra kunubu kai ra Luluai me; ona iau iat iau vuna ta ra varpian, u iat una doko iau; ta ra ava una al pa iau tadav tamam? ⁹ Ma Ionatan i ga biti: Koko muka, ona iau valongore ba tamagu i ga nuk tadav ta kaina

ure u, ina ve u tana. ¹⁰ Ma David i ga biti: To ia na ve iau ona tamam na bali u ma ra kankan? ¹¹ Ma Ionatan i ga biti tai David: Mai, dor a vana uro na uma. Ma dir ga vana uro na uma.

¹² Ionatan i ga biti tai David: Ea, ra Luluai ra God kai Israel na vinar ba ningene ina tir tamagu ta ra pakana bung dari, ba oari, ma ona iau valongore ta bo na varvai ure David ina tultue ta tultul piram ma ra varvai; ¹³ ma ona pata, boina ba ra Luluai na pait ra balbali piragu ma ra magit i ngala tana. Ba ona tamagu i nuk upi ra kaina boko ure u, iau iat ina kap ra varvai piram pi una lop; ma ra Luluai na ki piram da i ga ki pire tamagu. ¹⁴ Ba iau laun boko una mari iau da God i varvarmari, upi koko ina mat. ¹⁵ Ma koko na panie kaum varmari pire diat ta ra kubagu; ba ra Luluai na vapanie vanavana ra lavur ebar kai David kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan, koko da luk tar bula Ionatan ma diat. Boina ba ra Luluai na kure bali ra umana ebar kai David. ¹⁶ Damana Ionatan i ga pait ra kunubu ma ra apik na tarai kai David, ma ra varobo kai ra Luluai i ga bura taun ra umana ebar kai David. ¹⁷ Ma Ionatan i ga vavalima mulai pire David ure kana varmari pirana, tago i ga mari ia da i ga mari ia iat mulai.

¹⁸ Ma Ionatan i ga biti tai David: Ningene ia ra bung na lukara ure ra kalamana gai, ma diat a gire ba pa u ki tana, tago kaum kiki na maup; ¹⁹ Ma ba di tadav ra vautuluna bung diat a anan up u. Damana una vana ta ra pakana u ga parau tana, ma una ki maravai ta ra anguvai vat. ²⁰ Ma ta ra vautuluna bung ina papanak maravai tana da bea iau vada ta magit. ²¹ Ma ina tultue ta bul pi na tikan upi ra umana pu. Ona iau oro ra bul dari, Ea, ra umana pu dia va ta ra papar mamati tam, una kap diat, io, una vana uti tago na malmal piram, ma ta ra iang i ra Luluai a magit parika dia boina. ²² Ma ona iau ve ra bul, Ea, a umana pu dia ki akono na lua tam, io, una vana tago

ra Luluai i tulue U. ²³ Ma ure nam ra kunubu dor ga pait ia, ra Luluai na vinar vatvatikai ure dor.

²⁴ Ma David i ga vana ma i ga parau ta ra uma. Ma ba ra lukara ure ra kalamana gai i ga vut, ra king i ga ki ta ra vatar upi ra nian. ²⁵ Ra king i ga ki ta kana kiki iat maravai ta ra papar a pal; Ionatan i ga tur, ma Abner dir ga ki varnga ma Saul; ma ra kiki kai David i ga maup.

²⁶ Ma ta nam ra bung pa i ga tata ure, i ga tia nuk ia ka ba ta magit i ga tur bat David, nina ba pa i ga vagomgom ia iat ure. ²⁷ Ma ba ra kiki kai David i ga maup ta ra vauruana bung, a bung i mur ra lukara ure ra kalamana gai, Saul i ga biti tai natuna Ionatan: Ta ra ava natu i lese pa i ga pot nabung upi ra nian, ma gori bula? ²⁸ Ma Ionatan i ga biti tai Saul: David i ga lul iau pi na vana uro Beteleem; ²⁹ i ga biti: Una pala vue iau tago kaveve apik na tarai diat a pait ra tinabar abara, ma ra umana turagu dia ga vovo pa iau pi ina ki abara; damana ona u mulaot i tana, na boina ba ina vana pi ina gire ra umana turagu. Go ra vuna ba pa i ki ati ta ra nian kai ra king.

³⁰ Ma Saul i ga kulot ure Ionatan, ma i ga biti: U a natu i ra vavina a vilavilau, iau nunure ba amur talaina ma natu i lese; go na vakaina amur ma tinam. ³¹ U, kaum varkurai pa na tur dekdek ba natu i lese i laun ta ra gunan. Una vartuluai upi ia, ma da ben ia uti piragu, tago a dovotina na virua. ³² Ma Ionatan i ga biti tai tamana Saul: Ta ra ava da doka? Ava bar i ga pait ia? ³³ Ma Saul i ga vatur kana rumu pi na ub ia me; ma Ionatan i ga nunure ba tamana i ga kure ba da doko David. ³⁴ Ma Ionatan i ga kulot, ma i ga tut kan ra nian, ma i ga ole ra nian ta ra vauruana bung ta ra gai; go i vuna tago tamana i ga vul ia.

³⁵ Ta ra bung namur, ta ra malana, Ionatan i ga vana ta ra uma ta ra pakana bung i ga ve David tana, ma dir ga varagur ma ra nat na bul;

³⁶ ma i ga biti tai ra bul ik: Una vutvut, ma una tikan upi ra umana pu nina ina papanak ma diat. ³⁷ Ma ba ra bul ik i ga vutvut uro na lua, i ga papanak ma tika na pu uro na lua tana, ma ba ra bul i ga tadav ra pakana ba ra luaina pu i ga va tana, nina ba Ionatan i ga papanak me, Ionatan i ga oro murmur ia: Dave, a pu laka pa i va aro na lua tam? ³⁸ Ma i ga oraoro murmur ra bul ik: Una vutvut, una lulut, koko una ngo. Ma ra bul ik kai Ionatan i ga kap pa ra umana pu, ma i ga lilikun tadav kana luluai; ³⁹ ma ra nat na bul pa i ga kapa ure; Ionatan ma David, dir ika dir ga kapa ure ra kukuraina tana.

⁴⁰ Ma Ionatan i ga tul tar kana panak ma ra umana pu pire kana bul, ma i ga ve ba na kap diat ura na gunan. ⁴¹ Ma ba ra bul i ga vana papa, David i ga tut rikai kan ra anguvai vat, ma i ga va timtimum, ma i ga bura ruru a utul a pakana, ma dir ga vargalum, ma dir ga tangi. ⁴² Ma Ionatan i ga biti tai David: Una vana ma ra malmal, ma da dor ga tar vavalima ta ra luaina mata i ra Luluai, a Luluai na ki livuan ta dor, ma livuan tai ra umana natugu ma ra umana natum.

21

David A lop kan Saul

¹ Ma David i ga tut ma i ga vana, ma Ionatan i ga olo mulai ta ra gunan. Ma David i ga vana tadav Akimelek, ra tena tinabar aro Nob. Ma Akimelek i ga dadadar ba i ga barat David, ma i ga biti tana: Ta ra ava u vana varkolono. ma pa amur varagur ma ta tikai? ² Ma David i ga biti tai Akimelek ra tena tinabar: Ra king i ga tulue iau upi ta magit, ma i ga ve iau ba i tabu ba ta tikai na kapa ure ra magit i ga tulue iau upi ia, ba ure bula ra magit nina i ve iau tana. Ave tar kubu ma ra umana tena vinarubu, a umana barmana, ba avet a varkuvo tai ta pakana. ³ Io, ona a ilima na gem dia ki piram, ba ta magit u ga vung ia, una tul tar ia

tagu. ⁴Ma ra tena tinabar i ga biti: Pa ta gem vakuku di vung ia ati, a gem i gomgom ka. I dave, go ra umana barmana ava varagur ma diat, pa dia ga tadav laka ra vaden?

⁵Ma David i ga biti tai ra tena tinabar: Ave tar ki irai kan ra vaden, i dari vatikai ba ave vana ma ra umana tena vinarubu. A vinavana vakuku go ave vana tana, ia kaka di tar vagomgom ra umana popopoi kai ra tarai, ma go ra bung da manga vagomgom kadia umana popopoi.

⁶Damana ra tena tinabar i ga tul tar ra gem i gomgom pirana, a gem na ginigira i va ta ra luaina mata i ra Luluai, nina dia ga varkiane ma ra gem i malamalapang ta nam ra bung iat.

⁷Ma tika na tultul kai Saul i ga ki abara ta nam ra bung, di ga vake ta ra luaina mata i ra Luluai; ma a iangina Doeg, a te Edom, a tena balabalaure vavaguai kai Saul.

⁸Ma David i ga tir Akimelek: Dave, pa ta rumu ba pa ta pakat na vinarubu ati? Pa iau ga kap kaugu pakat na vinarubu, ba kaugu vargal na vinarubu, tago di ga mainge ba da lulut ta go ra vinavana. ⁹Ma ra tena tinabar i ga biti: Ra pakat na vinarubu kai Goliat, ra te Pilistia, nina u ga doka ta ra male Ela, di ga pulu ia ma ra mal, ma i ki ta ra papar maro ta ra mal i gomgom. Ona u mainge ba una tak pa ia upi kaum, una tak pa ia tago pa ta enana ati. Ma David i ga biti: Pa ta tikai ania dir varogop me, una tul tar ia tagu.

¹⁰Ma ta nam ra bung David i ga burut, ma i ga lop kan Saul tadav Akis ra king Gat. ¹¹Ma ra umana luluai na vinarubu kai Akis dia ga biti tana: Vakir laka go David, ra king na gunan? Pa dia ga malagene laka ure go ra tutana, ma pa dia ga kaile dari:

Saul i ga doko kana ta umana arip na marmar,

Ma David i ga doko kana ta umana vinun na arip na marmar?

¹²Ma David i ga kodop vake kadia tinata ta ra balana, ma i ga burutue

Akis ra king Gat. ¹³Ma i ga pepepel, ma dia ga vatur ia, ma i ga ubu ra umana banbanu, ma i ga ngolangolo ra ngiene tar ta ra ivuna kabene.

¹⁴Ma Akis i ga biti tai kana umana luluai na vinarubu: Ava gire go ra tutana i longlong, ma ta ra ava ava ga ben ia uti piragu? ¹⁵Dave, iau ki na niiba vang upi ra longlong na tarai, pi kari ava kap go ra tutana pi na tata na papaua ta ra luaina matagu? Dave, go ra tutana na ruk ra kubagu?

22

¹Ma David i ga vana, ma i ga lop tadav ra babang kai Adulam; ma ba ra umana turana ma diat par ta ra apik na tarai kai tamana dia ga valongore ure, dia ga vana tadav ia abara; ²ma nina ba pa i ki bulu, ba i dinau, ba i vartoto, diat par dia ga pot tadav ia, ma i ga luluai pire diat; ma dia ga papait na varogop ma a ivat na mar na tutana.

³Ma David i ga vana papa uro Mipe ta ra langun Moab, ma i ga biti tai ra king Moab: Iau lul u ba tamagu ma nagu dir a ki piram tuk tar ania ina kapa ure nina ra magit God na pait ia tagu. ⁴Damana i ga vana kan dir, ma dital ga ki varurung ma ra king Moab ba David i ga ki ta ra babang.

⁵Ma ra propet Gad i ga biti tai David: Koko una ki ati, una vana ta ra langun Iuda. Damana David i ga vana ta ra lokor Keret.

Saul i doko ra umana tena tinabar aro Nob

⁶Ma Saul i ga ki ta ra vavai na gelep ta ra buana aro Gibeia, ma ra rumu i ki ta ra limana, ma kana umana luluai na vinarubu dia ga tur kikil ia ba i ga valongore ba di ga tikan tadav David. ⁷Ma i ga biti tai nam ra umana luluai na vinarubu nina dia ga tur kikil ia dari: A umana te Benjamin, avat a valongore! Dave, ra natu i Iese na tabar avat tikaikai laka ma ra pia, ma ra uma na vain? Dave, na vaki avat par upi avat a kure ra umana loko na tarai na vinarubu, ba ta kopono loko ko, ⁸upi

avat a varpit ure iau? Pa ta tikai i ga ve iau ba natugu i ga pait ra kunubu ma natu i lese; a varmari kai ta tikai piragu pa i varogop pi bea na ve vakapa iau ba natugu i ga vangangap kaugu tultul upi amir a ki na ebar me, da di gire gori. ⁹ Ma Doeg ra te Edom nina i toratorom pire ra umana luluai na vinarubu kai Saul i ga biti: Iau ga gire ra natu i Iese i pot aro Nob tadav Akimelek natu i Akitub, ¹⁰ ma Akimelek i ga matoto tai ra Luluai ure, ma i ga tul tar ra nian ma ra pakat na vinarubu kai Goliat ra te Pilistia pirana.

¹¹ Ma ra king i ga vartuluai upi Akimelek ra tena tinabar nina ba natu i Akitub, ma ra umana tena tinabar aro Nob ta ra apik na tarai kai Akitub. Ma ba diat par dia ga pot tadav ra king, ¹² Saul i ga biti: U natu i Akitub, una valongore go. Ma i ga biti: Iau go kari, kaugu luluai. ¹³ Ma Saul i ga biti tana: Ta ra ava amur ma ra natu i Iese amur ga varpit ure iau? U ga tul tar ra gem ma ra pakat na vinarubu pirana, ma u ga matoto tai God ure, upi na tut ure iau, da da gire ta go ra bung. ¹⁴ Ma Akimelek i ga biti ta ra king: Ma nuve ta diat kaum umana luluai na vinarubu dir varogop ma David, nina a dovot na luluai na vinarubu, a nimu i ra king, a lualua ta diat dia tur na varbalaaurai piam, ma di ru ia ta ra kubam? ¹⁵ Dave, go ra luaina pakana vang iau ga matoto tai God ure? Pata tuna. Koko ra king na takun kana tultul ba ta tikai ta ra apik na tarai kai tamagu; kaum tultul i ga tuptup uka ure go ra magit. ¹⁶ Ma ra king i ga biti: Akimelek, una virua, avat ma diat par ta ra apik na tarai kai tamam.

¹⁷ Ma ra king i ga biti ta diat dia ga varagur me: Avat a tur tapuku ma avat a doko ra umana tena tinabar kai ra Luluai, tago diat bula dia ga ki na bartalaina ma David, dia ga nunure ba i ga lop, ma pa dia ga ve iau tana. Ma ra umana luluai na vinarubu kai ra king dia ga ole, pa dia ga mainge ba diat a

doko ra umana tena tinabar kai ra Luluai. ¹⁸ Damana ra king i ga biti tai Doeg: Una tur tapuku ma una doko ra umana tena tinabar. Ma Doeg ra te Edom i ga tur tapuku ma i ga ubu ra umana tena tinabar; ma ta nam ra bung i ga doko lavutul na vinun ma a ilima na tutana dia ga mong ma ra mal i gomgom. ¹⁹ Ma ra king i ga ubu Nob ra gunan kai ra umana tena tinabar, ma i ga kamare vue tuna ma ra pakat na vinarubu, a tarai ma ra vaden, a umana bul ma ra umana kuramana, a umana bulumakau, a umana as, ma ra umana sip.

²⁰ Tikai ta diat a umana natu i Akimelek natu i Akitub i ga lop, a iangina Abiatar, ma i ga vana tadav David. ²¹ Ma ba Abiatar i ga ve David ba Saul i ga doko ra umana tena tinabar kai ra Luluai, ²² David i ga biti tai Abiatar: Ta nam ra bung iau ga gire Doeg ra te Edom abara, iau ga nunure ba na ve Saul; iau iat iau vuna ure ra minat kadiat ta ra apik na tarai kai tamam. ²³ Una ki ati piragu, ma koko una burut, tago nina i ongor upi na tak vue kaum nilaun na tak value vue kaugu; una ki boina ati piragu.

23

David i ki Keila ma ta ra bil

¹ Ba di ga ve David ba ra tarai Pilistia dia ga tut ure Keila, ma ba dia ga loalang ta ra umana tavul a ruarua rama vue vit, ² David i ga titir pa pire ra Luluai dari: Ina tut vang ure go ra tarai Pilistia? Ma ra Luluai i ga biti: Una vana ma una ubu ra tarai Pilistia, ma una valaun ra gunan Keila. ³ Ma ra umana tutana kai David dia ga biti tana: Gala da ki na bunurut ati Iuda, dat a dave ona dat a tut ure ra tarai na vinarubu Pilistia? ⁴ Ma David i ga titir mulai pire ra Luluai, ma ra Luluai i ga biti: Avat a vana uro Keila tago ina tul tar ra tarai Pilistia ta ra lima i vavat. ⁵ Damana David ma kana tarai dia ga vana uro Keila. Dia ga ubu ra tarai Pilistia, ma dia ga kap vue kadia umana vavaguai, ma i ga peal mat

ra umana virua. Damana David i ga valaun ra tarai Keila. ⁶ (Abiatar, ba i ga lop tadav David ma ra mal i gomgom, i ga lop tadav ia ta go ra gunan.)

⁷ Ba di ga ve Saul ba David i ga tar vana uro Keila, Saul i ga biti: God i tar nur tar ia tagu, tago i tar olo ta ra pia na pal nina a liplip ma ra matakilalat tana. ⁸ Ma Saul i ga ting pa ra lavur tarai na vinarubu par upi diat a vana uro Keila, upi diat a tur vartakalat bat David ma kana tarai abara. ⁹ David i ga nunure ba Saul i ga nuknuk ta kaina ure, damana i ga biti tai Abiatar ra tena tinabar: Una kap ra mal na bongobongo uti. ¹⁰ Ma David i ga biti: Ea, Luluai God kai Israel, kaum tultul i ga valongore vadovot pa ia ba Saul na tut ure Keila, ma na kamare vue ra pia na pal ure iau. ¹¹ Dave, Saul na vana ur da kaum tultul i valongore? Ea, Luluai God kai Israel, iau lul u ba una ve kaum tultul ure. Ma ra Luluai i ga biti: Na vana ur. ¹² Ma David i ga biti: Dave, a umana luluai Keila diat a tul tar avet ma kaugu tarai pire Saul? Ma ra Luluai i ga biti: Diat a pait ia. ¹³ Damana David ma kana laptikai na mar na tarai dia ga tut, ma dia ga lop maro Keila, ma pa dia ga ki tai ta gunan tago dia ga vana vurvurbit. Ma ba di ga ve Saul ba David i ga tar lop maro Keila, i ga tur bat ra vinarubu tana.

¹⁴ Ma David i ga ki ta ra bil ma ta ra lualuana, ma Saul i ga tikan upi ia ta ra bungbung parika, ma God pa i ga nur tar ia ta ra limana.

¹⁵ Ma David i ga burut tago Saul i ga anan upi kana nilaun, ma i ga ki ta ra bil Sip ta ra gunan Koresa. ¹⁶ Ma Ionatan natu i Saul i ga vana uro Koresa tadav David upi na kap ra varvargat kai God pirana. ¹⁷ Ma i ga biti tana: Koko una burut, tago ra lima i Saul tamagu pa na tikan tadav u; una king ure Israel, ma ina tur maravai piram; Saul tamagu i kapa muka ure go. ¹⁸ Ma dir ga pait ra kunubu ta ra luaina mata i ra Luluai;

ma David i ga ki abara Koresa, ma Ionatan i ga lilikun tadav ra kubana.

¹⁹ Ma ra tarai Sip dia ga pot tadav Saul abara Gibe, ma dia ga biti: Dave, David pa i parau vang livuan ta vevet ta ra lokalokor aro Koresa? ²⁰ Damana, u ra king, una pait ot pa ra nuknukim, ma una vana ur ma avet a tul tar ia ta ra limam. ²¹ Ma Saul i ga biti: Avat a ti doan tai ra Luluai tago ava ga mari iau. ²² Io, avat a vana, ma avat a nuknuk ure, ma avat a kapa ure ra pakana i ngo pit tana, ma to ia bar i ga gire abara, tago di ga ve iau ba i manga kabinana. ²³ Avat a nuk pa ia, ma avat a kapa ure ra umana pakana i paraparau tana, ma avat a lilikun tadav iau, ma dat a varagur, ma ona i ki ta ra gunan ina tikan upi ia ta ra lavur papapar Iuda parika.

²⁴ Ma dia ga vana lua tai Saul uro Sip: David ma kana tarai dia ga ki ta ra kunai aro Maon ta ra male Araba, aina ra papar a taubar ta ra bil. ²⁵ Ba Saul ma kana tarai dia ga tikan upi ia, David i ga valongore ure, ma i ga vana ur tadav ra vat nina i tur ta ra bala na kunai aro Maon. Ba Saul i ga valongore ra dari, i ga korot mur David ta ra bala na kunai aro Maon, ²⁶ ma ba Saul i ga vanavana tai tika na papar a luana, David ma kana tarai dia ga tia vanavana tai ta ra papar maro pi diat a lop kan Saul, tago dia ga burutue. Ma ba Saul ma kana tarai dia ga to na vaninara upi diat a kinim vake David ma kana tarai, ²⁷ a tena kapkap varvai i ga pot pire Saul ma ra tinata dari: Una talil lulut tago ra tarai Pilistia dia ga tut ure ra gunan. ²⁸ Damana Saul i ga nur vue ra varkorot murmur David, ma i ga talil upi na varubu ma ra tarai Pilistia. Ma di ga vaiang nam ra pakana ba Sela-Amaklehot. ²⁹ Ma David i ga vana papa kan nam ra pakana, ma i ga ki ta ra umana gunan na bakbakit aro En-Gedi.

24

David pa i mulaot pi da doko Saul

aro En-Gedi

¹ Ba Saul i ga lilikun kan ra vinarubu ma ra tarai Pilstia di ga ve ba David i ga ki ta ra bil aro En-Gedi. ² Damana Saul i ga pilak pa ra utul a arip na marmar na tutana ta ra tarai Israel par, ma i ga vana upi na tikan upi David ma kana tarai ta ra umana vat, nina ra umana kuabar na me dia ki tana. ³ Ma i ga pot tadav ra umana liplip na sip, ma tika na babang abara, ma Saul i ga ruk tana upi na valangalanga ra balana; ma David ma kana tarai dia ga ki ara iat ta ra umana ngovo ta ra babang na vat. ⁴ Ma ra tarai kai David dia ga varmaianao ma David dari: Go iat ra bung nina ra Luluai i ga vamading ure kaum ebar ba na nur tar ia tam upi una mur ra nuknukim ure. Ma David i ga tut, ma i ga poko ive pa ra ngu na mal kai Saul; ⁵ ma a dovotina namur i ga ligur ure ra dari, tago i ga poko vue ra ngu na mal kai Saul. ⁶ Ma David i ga biti ta kana tarai, Koko muka ina pait go tai nina ra Luluai i ga ku ia, ma pa i ga pi bea ina tulue ra limagu tadav nina ra Luluai i ga ku ia. ⁷ Damana David i ga tigel bat kana tarai ma go ra umana tinata, ma pa i ga mulaot ba diat a ubu Saul.

Ma Saul i ga irop kan ra babang na vat ma i ga vana. ⁸ David i ga tut bula, ma i ga irop kan ra babang na vat, ma i ga oro murmur Saul: Kaugu luluai ra king. Ma ba Saul i ga lingan uro namur David i ga bura rururu ma ra uluna ra pia, ma i ga va timtimum pirana. ⁹ Ma David i ga biti tai Saul: Ta ra ava u valongore diat dia biti ba David i mainge ba na vakaina u? ¹⁰ U iat u gire ba ta go iat ra bung ra Luluai i nur tar u tagu ta ra bala na babang na vat, ma pa iau mainge ba ina doko u; iau mari u, ma iau biti ba pa ina tulue ra limagu tadav kaugu luluai, tago ra Luluai i ga ku ia. ¹¹ Maikir, tamagu, una gire go ra ngu na mal kaum nina iau vatur ia. Iau tia poko pa ka ra nguna ta kaum mal, ma pa iau doko

u; ma una kapa muka ta go ba ra limagu i langalanga kan ra varpam. A dovotina u anan upi kaugu nilaun, ma iau, pa iau ga pait ta varpam piram. ¹² Boina ba ra Luluai na ki na varkurai pire dor. A Luluai na bali kaum varpam piragu tam, ma ure iau iat, a limagu pa na ub u. ¹³ Da ra tinata valavalar kai ra tarai lualua, Tai ra tena varpam, a varpam i arikai tana iat; ma ra limagu pa na ub u. ¹⁴ A king Israel i tikan upi laka to ia? To ia laka u korot mur ia? A pap! Ba ra tar! ¹⁵ Boina ba ra Luluai na kure, ma na ki na varkurai pire dor. Boina ba ra Luluai na kure ma na maravut iau, ma na valangalanga iau kan ra limam.

¹⁶ Ba David i ga vatang vapar go ra tinata pire Saul, Saul i ga biti: Dave, a nilaim go David natugu? Ma Saul i ga tangi mat. ¹⁷ I ga biti tai David: U lia tagu, u tar pait ra boina piragu ma iau tar pait ra kaina piram; ¹⁸ ma go ieri u tar vaot kaum varmari piragu ba pa u doko iau ba ra Luluai i nur tar iau ta ra limam, tago to ia bar i valaun pa kana ebar ba i tadav ia? ¹⁹ Boina ba ra Luluai na bali ra boina u tar pait ia piragu ma ra boina. ²⁰ Go ieri iau nunure ba a dovotina una king, ma ba di tar tul tar ra varkurai Israel upi kaum. ²¹ Una vavalima tagu tai ra Luluai, ba pa una okole vue ra umana natugu ta ra bung ba ina mat, ma pa una pun vue ra iangigu kan ra apik na tarai kai tamagu. ²² Ma David i ga vavalima damana pire Saul; ma Saul i ga lilikun ta ra kubana, ma David ma kana tarai dia ga lilikun tar ta ra gunan na bakbakit.

25*David dir ma Abigail*

¹ Ba Samuel i ga mat, ra tarai Israel par dia ga pot upi diat a tangtangie, ma dia ga punang ia ta ra kubana aro Rama.

Ma David i ga mareng tadav ra bil Paran. ² Ma tika na uviana tutana i ga ki aro Maon, ia kaka kana tabarikik i ga ki aro Karmel; i ga

vatur vake a utul a arip na marmar na sip ma tika na arip na marmar na me; ma i ga ki gil aro Karmel upi ra varkukut na Sip. ³ A iang i go ra tutana ba Nabal, ma ra iang i kana taulai Abigail. Ra vavina i ga kabinana ma a potar na vavina, ma ra tutana i ga ngangar kana tinata, ma pa i ga nunure ra varmari, ma ia ra te Kaleb.

⁴ David i ga ki boko ta ra bala na kunai ba i ga valongore ba Nabal i kut kana umana sip, ⁵ ma David i ga tulue ra vinun na barmana uro Karmel, ma i ga ve nam ra umana barmana ba diat a vana tadav Nabal aro Karmel, ma diat a tata dari ta ra iang i David: ⁶ Turagu, na tavua vanavana kaum vuvuvung, ma kadiat bula ta ra kubam, ma na peal vanavana kaum tabarikik. ⁷ Iau valongore ba ra umana tena varkukut dia papalum piram. Kaum umana tena balabalaure sip dia ga ki maravai pire vevet ba ave ga ki aro Karmel, ma pa ave ga vul diat, ma pa ave ga varara vue ta magit nina ba kadiat ari ave ga ki varurung ma diat. ⁸ Una tir kaum umana barmana ma diat a varvai damana. Damana una mari kaugu umana barmana, tago ave pot piram ta ra bung na balaguan, ma una tul tar ra magit i ki maravai piram tai kaum umana tultul, ma pire natum David.

⁹ Ba ra umana barmana kai David dia ga pot abara, dia ga vaarike go parika ta ra iang i David. ¹⁰ Ma Nabal i ga kulot, ma i ga tata bali ra umana tultul kai David dari: To ia David? To ia natu i Iese? I peal ra umana vilavilau dia lop ta go ra e kan kadia umana luluai. ¹¹ Dave, i topa ia laka ba ina tak pa kaugu gem, ma kaugu polo na vuai na vain, ma ra vio i ra vavaguai iau tar doka ure kaugu umana tena varkukut, upi ina tul tar ia tai ta umana tutana nina ba kadia gunan iau tuptup ure? ¹² Ma ra umana barmana kai David dia ga tur tapuku ma dia ga lilikun upi diat a ve David ure go. ¹³ Ma David i ga bitita kana tarai: Avat a tak pa kavava

pakat na vinarubu tikatikai. Ma dia ga pait ia. Ma ba David i ga tak pa kana pakat na vinarubu, i ga ben pa ra ivat na mar na tutana pi diat a varagur me, ma a ura mar dia ga ki pi diat a balaure ra tabarikik.

¹⁴ Ma tika na tena balabalaure sip, a bul uka, i ga ve Abigail ra taulai kai Nabal dari: David i ga tulue ra umana tultul maro ra pia na kunai tadav kador luluai pi na oro varvagai, ma i ga vul diat. ¹⁵ Ma go ra umana tutana dia ga mari avet, pa dia ga vul avet, ma pa kaveve ta magit i ga rara ba ave ga ki varurung ma diat ta ra taman; ¹⁶ ta nam ra umana bung na keake ma ra umana bung na marum ba ave ga balaure ra umana sip maravai pire diat, dia ga balaure avet. ¹⁷ I boina ba una kodopia, ma una nuknuk tana, tago i ling na purpuruan pire kador luluai ma diat par ta ra kubana; a dovotina ia ra tena kankan, ma pa i mainge ba na valongore ta tikai.

¹⁸ Ma Abigail i ga lulut, ma i ga tak pa ra ura mar na gem, ma a ura pal a tava nina a polo na vuai na vain ta dir, ma a ilima na sip di ga tun diat, ma a ilima na valavalar na kon di ga rang ia, ma tika na mar na kura vuai na vain di ga vuare, ma a ura mar na gem di pait ia ma ra vuai na lovo; i ga vako diat ta ra umana as. ¹⁹ ma i ga ve ra umana barmana ba diat a vana na lua, ma ia iat na murmur; ma pa i ga ve Nabal kana tutana.

²⁰ I ga vut ba ma kana as ta ra papar a buana, ma i ga barat David ma kana tarai ba dia ga vanavana tadav ia. ²¹ David i ga tia tata ka dari: Iau ga papalum vakuku ba iau ga balaure ra tabarikik ma ra vurvur magit kai nam ra tutana abara ta ra taman. Pa ta magit ta kana tabarikik i ga rara, ma i ga bali ra boina iau ga pait ia ma ra kaina. ²² God na pait ra balbali pire David ma ra magit i ngala tana, gala ta tutana i laun valili pirana ba i malana babare. ²³ Ma ba Abigail i ga gire David, i ga irop kan kana as, ma i ga bura rururu ma ra

pal a matana ra pia, ²⁴ ma i ga bura timtibum ta ra ruarua na kauna, ma i ga biti: Kaugu luluai, boina ba ra vuai ra varpam na bura taun iau; boina ba kaum tultul a vavina na tata piram; iau lul u ba una valongore ra tinata kai kaum tultul a vavina. ²⁵ Ea, kaugu luluai, koko una nuknuk ure go ra tuptup na tutana Nabal; a iangina ba To Papaua, ma ia iat a papaua. Kaum tultul pa i gire ra umana barmana kai kaugu luluai, nina u tulue diat; ²⁶ pata tuna, kaugu luluai, ta ra nilaun kai ra Luluai, ma ta kaum nilaun bula, pa iau gire. Ma tago ra Luluai i tur bat u kan ra vardodoko ba da takun u tana, ma ra varobo bula ta ra limam iat, kaum umana ebar ma diat dia mainge ba diat a vakaina kaugu luluai diat a varogop uka ma Nabal. ²⁷ Go tika na vartabar nina kaum tultul i kap ia ure kaugu luluai, da tul tar ia pire ra umana barmana nina dia mur kaugu luluai. ²⁸ Ba ta magit kaum tultul i pait ia nina ba pa i takodo, iau lul u ba una nur vue; tago kaugu luluai i varubu ure ra Luluai, ra Luluai na kalie ta vuna tarai ure kaugu luluai nina ba na tur vataikai namur; papa di ga kava u pa di ga na tadav ta varpam tam. ²⁹ A tarai diat a tut ure u, ma diat a anan upi kaum nilaun bar, ia kaka da pulu varurungane ra nilaun kai kaugu luluai ma ra umana luana ta ra varbalaurai kai ra Luluai kaum God. Ma ure kaum umana ebar, ra Luluai na vavaiane diat da di vavaiane ra umana lika ma ra vaian. ³⁰ Ba ra Luluai na ga pait ia tai kaugu luluai ra boina parika i ga vamading tana, ba na ga vaki u pi una luluai ure Israel, ³¹ a varkurai na bala pa na takun u, ma kaugu luluai pa na takun ia iat mulai tago di ga lingire vakuku ra gap, ma tago kaugu luluai i ga pait ra varobo. Ma ba ra Luluai na ga vangala kaugu luluai, iau lul u ba una nuk pa kaum tultul a vavina.

³² Ma David i ga biti tai Abigail: Da pite ra Luluai ra God kai Israel tago i tulue u pi una barat iau ta go ra bung.

³³ Da pite pa bula kaum kabinana,

ma una ti doan tago u tar valaun iau ta go ra bung kan ra vardodoko ba da takun iau tana, ma kan ra varobo nina ba iau tar nuk ia ba ina pait ia ma ra limagu iat. ³⁴ Tago da ra Luluai ra God kai Israel i laun, nina i tar tur bat iau pi koko ina vakaina u, gala pa u pot lulut piragu dari, gala pa ta tutana na ga laun valili pire Nabal ba i malana babare. ³⁵ Ma David i ga alube pa ra vartabar nina Abigail i ga kap ia pirana, ma i ga biti tana: Una vana tadav ra kubam ma ra malmal. Iau tar valongore kaum nilul, ma ina pait ika nam u tar lul upi ia.

³⁶ Ma ba Abigail i ga pot tadav Nabal, i ga gugu ma ra tava longlong tago i ga longlong me, damana Abigail pa i ga ve tai ra magit tuk i ga malana. ³⁷ Ta ra malana, ba pa i ga longlong mulai ga ma ra polo na vuai na vain, kana taulai i ga ve ure go parika, ma ra tulungeana i ga tabun, ma i ga tur uka da ra vat. ³⁸ Ba i ga par ra vinun na bung Nabal i ga mat ta ra varmonong tai God.

³⁹ Ba David i ga valongore ba Nabai i ga tar mat, i ga biti: Da pite pa ra Luluai tago i tar obo pa iau ta ra varkulumai kai Nabal piragu, ma i tar tur bat kana tultul kan ra varpam; a varpam kai Nabal, God i tar kure ba na bura taun ra ulu i Nabal iat. Ma David i ga vartuluai pa Abigail upi dir a taulai.

⁴⁰ Ma ba ra umana tultul kai David dia ga pot tadav Abigail aro Karmel, dia ga biti tana: David i tar tulue avet piram tago i mainge ba na ben pa u pi kana taulai. ⁴¹ Ma Abigail i ga tut, ma i ga va timtibum ma ra uluna ra pia, ma i ga biti: Kavava tultul a vavina ia ra vilavilau ka, ma iau ki na vaninara pi ina puk ra pal a kau i ra umana tultul kai kaugu luluai. ⁴² Ma Abigail i ga tut lulut, ma i ga ki ta ra as, ma a ilima na tultul, a umana vavina, dia ga mur ia; ma i ga mur ra umana tultul kai David, ma dir ga taulai me.

⁴³ Ma David i ga ben pa bula Aki-noam maro Iesrel, ma i ga taule dir parika, ⁴⁴ tago Saul i ga tul tar Mikal,

ra taulai kai David, pire Palti natu i Lais, a te Galim.

26

David pa i mulaot pi da doko Saul aro Sip

¹ Ma ra tarai Sip dia ga pot tadav Saul abara Gibeia, ma dia ga biti: Dave, David pa i parau laka ta ra luana Kakila, nina i tur ta ra papar a male Araba? ² Ma Saul i ga ben pa ra utul a arip na marmar na tutana, nina di ga pilak pa diat, ma dia ga vana ur ta ra bil Sip upi diat a tikan upi David abara. ³ Ma Saul i ga ngo pit ta ra luana Kakila, nina i tur ta ra papar a male; David i ga ki ta ra bil, ma i ga gire ba Saul i ga vana upi ia ta ra bil; ⁴ ma i ga tulue ra umana monamono, ma dia ga matoto ure ra pakana ba Saul i ga ki tana. ⁵ Ma David i ga vana tadav ra pakana ba Saul i ga ngo pit tana, ma i ga gire ra pakana ba Saul ma Abner natu i Ner ra luluai ta kana loko na tarai na vinarubu dir ga va tana; Saul i ga va ta ra bakbakit, ma ra umana tena vinarubu dia ga va kikil ia.

⁶ Ma David i ga tir Akimelek ra te Ket ma Abisai tura i Ioab dari: Amir a varagur ma to ia tadav Saul, ma tadav ra pakana dia ngo pit tana? Ma Abisai i ga biti: Dor a vana. ⁷ Damana David ma Abisai dir ga ruk ra marum ta ra pakana dia ga ngo pit tana; ma Saul i ga va ta ra bala na bakbakit, ma kana rumu di ga page ke ta ra pia maravai ta ra ulu i Saul, ma Abner ma ra loko na tarai na vinarubu dia ga va kikil ia.

⁸ Ma Abisai i ga biti tai David: God i tar nur tar kaum ebar ta ra dekdekim, boina ba ina goa ma kana rumu iat; a kopono pakana ka ina goa ma na topa ia, pa ina vaura goa ga. ⁹ Ma David i ga biti tai Abisai: Koko da doka, tago to ia ba na ubu nina ra Luluai i ga ku ia ma na langalanga tana? ¹⁰ Ma David i ga biti bula: Ta ra iang i ra Luluai, ra Luluai iat na ub ia; kana bung na minat na vut, ba na vana upi ra vinarubu ma

na virua. ¹¹ Koko muka ba ina tulue ra limagu tadav nina ra Luluai i ga ku ia; ia kaka una tak pa ra rumu i tur maravai ta ra uluna, ma ra la na tava. ma dor a vana. ¹² Ma David i ga tak pa ra rumu ma ra la na tava nina dir ga ki maravai ta ra ulu i Saul, ma dir ga vana. Pa ta na i ga gire dir, ma pa ta na i ga nunure, ma pa ta na i ga tavangun; dia ga va mat par tago a dekdek na nidiop kai ra Luluai i ga monong diat.

¹³ Ma David i ga bolo ta ra papar uro, ma i ga tur ta ra ul a luana aro iat, ma ra ngala na maup i ga ki livuan ta diat ma ra tarai na vinarubu. ¹⁴ Ma David i ga oro tadav ra tarai na vinarubu ma tadav Abner natu i Ner dari: Abner, pa kaum ta balbali? Ma Abner i ga bali ia: To ia nam i oro? ¹⁵ Ma David i ga biti tai Abner: Dave, u laka a rangrang na tutana? To ia ta ra tarai Israel ba dir varogop ma u? Ta ra ava laka pa u tar balaure kaum luluai ra king? Ta tikai i tar ruk upi na doko ra king kaum luluai. ¹⁶ Go ra magit u tar pait ia pa i boina. Ta ra nilaun kai ra Luluai i topa ia ba una virua tago pa u tar balaure muka kaum luluai nina ra Luluai i ga ku ia. Una gire ra pakana nina ba ra rumu kai ra king ma kana la na tava dir tar ki tana.

¹⁷ Ma Saul i ga valongore ilam ra nilai David, ma i ga biti: Dave, a nilaim go, David natugu? Ma David i ga biti: la ra nilaigu iat, kaugu luluai ra king. ¹⁸ Ma i ga biti bula: Ta ra ava kaugu luluai i korot mur kana tultul? Ava iau ga pait ia? Ava bar ra varpiam i vadur ra limagu? ¹⁹ Boina, kaugu luluai, ba una valongore nam ba kaum tultul na tatike; gala ra Luluai i ga vararak u pi una tut ure iau, da pait ra varporong ure, ba ona ra tarai dia ga vararak u, da vatang kaina ure diat ta ra luaina mata i ra Luluai, tago dia ga okole vue iau kan ra gunan kai ra Luluai, ma dia biti, Una lotu tadav ra umana enana god. ²⁰ Ona i mamat ba da lingire ra gapugu i boina ba na bura ta ra pia maravai aina ra Luluai i ki ie,

tago ra king Israel i anan upi kaugu nilaun da ra minigulai i anan upi ra kakaruk na pui ta ra lualuana.

²¹ Ma Saul i ga biti: Iau tar pait ra varpiam; una talil, David natugu, ma tago u tar nuk vangala pa kaugu nilaun ta go ra bung, pa ina vakaina mule u. Iau tar lunga, ma pa iau tar mur ra nga i takodo. ²² Ma David i ga biti: A rumu kai ra king go, boina ba tika na barmana na bolo uti ma na kap ia. ²³ A Luluai na vapuak dor tikatikai ure ra takodo na mangamangana ma ra dovot na bala i dor. A Luluai i tar nur tar u tagu ta go ra bung, ma pa iau mainge ba ina tulue ra limagu tadav nina ra Luluai i ga ku ia. ²⁴ Ma da iau tar nuk vangala pa kaum nilaun ta go ra bung, damana bula ra Luluai na nuk vangala pa kaugu nilaun, ma na valaun pa iau kan ra lavur magit na varmonong.

²⁵ Ma Saul i ga biti tai David: David natugu, una ti doan; una pait ra umana dekdek na magit ma una uvia pa diat. Ma David i ga vana, ma Saul i ga talil ra kubana.

27

David i ki livuan tai ra tarai Pilistia

¹ Ma David i ga nuknuk ta ra balana, ma i ga biti: Ta tika na bung boko Saul na ti doko iau; ina pait ika go, ina lop tar ta ra langun kai ra tarai Pilistia, damana Saul na talanguan, ma pa na tikan mulai upi iau ta ra langun Israel, ma ina langalanga kan ra limana. ² Damana David ma ra laptikai na mar na tutana nina dia ga ki varurung me dia ga vana alalu ta ra gunan uro pire Akis natu i Maok ra king Gat. ³ Ma David ma kana ura vavina, Akinoam ra vavina Iesrel ma Abigail ra vavina Karmel nina dir ga taulai ma Nabal, ma kana tarai par ma diat ta ra kubakuba i diat dia ga ki pire Akis abara Gat. ⁴ Ma ba di ga ve Saul ba David i ga tar lop uro Gat, io, pa i ga tikan mulai upi ia.

⁵ Ma David i ga biti tai Akis: Boina ba una mari iau, ma una tul tar iau pi ina ki tai ta tika na pia na pal ta ra pui, ma ina ki vatikai abara; pa i tia larina pi ina ki maravai pira ma go ra gunan na king. ⁶ Ma Akis i ga tul tar ra gunan Siklag pirana; ari kari a umana king Iuda dia kure ra gunan Siklag go ieri.

⁷ Ma David i ga ki ta ra langun kai ra tarai Pilistia a kidoloina kilala ma a ivat na gai. ⁸ Ma David ma kana tarai dia ga tut vanavana ure ra tarai Gesuri, ma ra tarai Gersi, ma ra tarai Amalek, a umana vuna tarai dia ki ta ra pui papa ra nga uro Sur ma tuk tadav ra langun Aigipto. ⁹ Ma ba David i ga uvia pa ta gunan, pa i ga nur vue ta tikai pi na laun valili, a tarai ba ra vaden; i ga ra pa ra umana sip, ma ra umana bulumakau, ma ra umana as, ma ra umana kamel, ma ra umana mal, ma namur i ga vana pire Akis. ¹⁰ Ma ba Akis na biti tana, Nuve ra gunan u ga tut ure ta go ra bung? David na biti, Iau ga tut ure ra papar a taubar ta ra langun Iuda, (ba ra papar a taubar ta ra langun kai ra tarai Ieramel, ba ra papar a taubar ta ra langun kai ra tarai Ken). ¹¹ David pa i ga valaun ta tutana ba ta vavina pi da ben ia uro Gat, tago i ga nuk ia, Diat a vagu tar avet. Ma David i ga mur nam ra mangamangana ba i ga ki ta ra langun kai ra tarai Pilistia. ¹² Akis i ga nurnur tai David, ma i ga nuk ia ba David na ki na vilavilau vatikai pirana tago i ga vararak kana tarai Israel pi diat a milikuane pa ia.

28

¹ Ma ta nam ra e ra tarai Pilistia dia ga vut varurung upi diat a tut ure Israel, ma Akis i ga biti tai David: A dovotina dat a varagur ma go ra ngala na kor, avat ma kaum tarai. ² Ma David i ga biti tai Akis: I boina, ma una kapa ure nam ba kaum tultul na pait ia. Ma Akis i ga biti tai David: Ina tibe u pi una lualua ta kaum kilala na nilaun parika ta

kaugu umana tena varbalaurai ta ra vinarubu.

Saul ma ra tena agagar aro En-Dor

³ Samuel i ga tar mat, ma ra tarai Israel par dia ga pot upi diat a tangtangie, ma dia ga punang ia ta kana gunan iat Rama. Ma Saul i ga tar tigel bat ra umana tena agagar ma ra umana tena papait, ma i ga tar tulue diat kan ra gunan.

⁴ Ma ba ra tarai Pilistia dia ga kor varurung ma dia ga ngo pit aro Sunem, ma ba Saul i ga oro varurue ra tarai Israel par upi diat a ki aro Gilboa, ⁵ Saul i ga burut ma i ga dadadar ra balana ma ra ngala na bunurut, tago i ga gire ra loko na tarai na vinarubu kai ra tarai Pilistia. ⁶ Ma ba Saul i ga tir ra Luluai ure, a Luluai pa i ga bali ia; pa i ga bali ia ma ra umana ririvon, ba ra varpadailam, ba ra umana propet. ⁷ Ma Saul i ga biti tai kana umana tultul: Avat a tikan upi ta tena agagar, a vavina, upi ina vana ma ina matoto pirana. Ma kana umana tultul dia ga biti: Tika na tena agagar, a vavina, i ki abara En-Dor.

⁸ Ma Saul i ga vaenana pa ra matana, ma i ga kia vue kana umana mal, ma dital ga vana ma ra ura tutana ta ra marum; ma i ga biti tana: U a tena agagar, una matoto ure iau, ma una vatut pa mule nam ina vatang tar ia tam. ⁹ Ma ra vavina i ga biti tana: U nunure nam ba Saul i ga pait ia, ba i ga tulue ra umana tena papait kan ra langun. Ta ra ava vang u vung ra kun ure iau? Pi ina virua laka? ¹⁰ Ma Saul i ga vavalima tai ra Luluai dari: Ta ra nilaun kai ra Luluai pa ta magit na tadav u ure go. ¹¹ Damana ra vavina i ga biti: Ma u mainge ba ina vatut pa to ia? Ma Saul i ga biti: Una vatut pa Samuel.

¹² Ra vavina i ga bobobe Samuel, ma i ga kukula; ma ra vavina i ga biti tai Saul: Ta ra ava u tar tuam iau? Saul uka u. ¹³ Ma ra king i ga biti: Koko una burut. Ava nam u gire? Ra vavina i ga biti tai Saul: Iau gire ta tabaran i tut rikai kan ra pia.

¹⁴ Ma Saul i ga biti tana: Dir vardada ma ra ava? Ra vavina i ga biti: Go nina i tut rikai ia ra patuana tutana, ma di pulu ia ma ra olovoi. Ma Saul i ga nunure ba Samuel iat, ma i ga va timtimum ma ra pal a matana uro ra pia, ma i ga ki ruru ta ra luaina matana.

¹⁵ Ma Samuel i ga biti tai Saul: Ta ra ava u tar vararak iau pi ina arikai? Ma Saul i ga biti: Iau purpuruan muka tago ra tarai Pilistia dia tar tut ure iau, ma ra Luluai pa i ki tagu, ma pa i tata mulai piragu, pa i tata ta ra umana propet ba ra umana ririvon; damana iau tar oro u pi una vaarike piragu ra magit ba ina pait ia. ¹⁶ Ma Samuel i ga biti: A Luluai i tar vana kan u, ma amur ki na ebar me, ma ta ra ava u tir iau? ¹⁷ A Luluai i tar pait ot pa nam i ga ve u tana tagu; a Luluai i tar tak vue ra varkurai kan ra limam, ma i tar tul tar ia tai David nina ba talaim. ¹⁸ Go i vuna tago pa u ga torom ta ra nilai ra Luluai ba i ga ve u ba una pait ot pa kana mamainga ure ra tarai Amalek; damana ra Luluai i tar pait go ra magit piram ta go ra bung. ¹⁹ Ma ra Luluai na tul tar u ma Israel bula tar ta ra dekdek i ra tarai Pilistia. Ningene una bura, avat ma ra umana natum ba ava tur varurung, ma ra Luluai na nur tar ra loko na tarai na vinarubu kai Israel pire ra tarai Pilistia.

²⁰ Ma Saul i ga bura palar vuavuai, ma i ga burut na kaia ure ra umana tinata kai Samuel; ma i ga bilua tago pa i ga ian ta nam ra bung na keake ma ra bung na marum bula. ²¹ Ma ra vavina i ga vana tadav Saul, ma ba i ga gire ba i ngarao ma i bilua, i ga biti tana: Ea, kaum tultul a vavina i tia torom uka ta ra nilaim; iau tar nuk vaikilik pa kaugu nilaun, ma iau tar pait nam u tar ve iau tana. ²² Damana una torom ta kaum tultul; ina vung ta ik a nian ta ra luaina matam. upi una ian pa ta ik ma una lagar ure kaum vinavana. ²³ Ma i ga ole, ma i ga biti: Pa ina ian. la kaka kana ura tultul ma ra vavina bula

dital ga tata pa ia, ma i ga torom ta dital; i ga tut maro ra pia, ma i ga ki ta ra vava. ²⁴Ma ra vavina i ga vatur a monoina nat na bulumakau ta ra kubana, ma i ga doka lulut, ma i ga tak pa ra plaua ma i ga bing ia, ma i ga pait ra gem nina pa i leven me. ²⁵I ga vung ra nian ta ra luaina mata i Saul ma kana ura tultul, ma dital ga en ia. Namur dital ga tut, ma dital ga vana ta nam ra marum.

29

A tarai Pilistia pa dia nurnur tai David

¹Ma ra tarai Pilistia dia ga pot varurung aro Apek, ma ra tarai Israel dia ga ngo pit maravai ta ra tava i ninim rikai aro Iesrel. ²Ma ra tarai Pilistia dia ga vanavana, a umana loko tikatikai, a umana marmar ma ra umana ararip, ma David ma kana tarai dia ga vanavana, ma diat a umana tena murmur bat ma Akis. ³Ma ra umana luluai Pilistia dia ga biti: To ia go diat a umana te Ebraio? Ma Akis i ga biti ta ra umana luluai Pilistia: Go David a tultul kai Saul ra king Israel; amir ga ki varurung ati a ura kilala, ma pa iau na tadav ta nirara pirana papa ta nam ra bung i ga pot piragu ma tuk tar gori. ⁴Ma ra umana luluai Pilistia dia ga kankanuane Akis, ma dia ga biti tana: Una ve nam ra tutana ba na lilikun tadav ra gunan nina u ga tibe tar ia tana; pa i topa ia ba na varagur ma dat ta ra vinarubu, kan na tut na ebar ure dat ba da varvarubu. Go ra tutana na vaboina davatane ia iat mulai ta ra mata i kana luluai? Pa na pait ia laka ma ra ulu i kada tarai? ⁵Vakir go David laka, nina ba dia ga kakailai varurung ure ba dia ga malagene, ma dia ga biti: Saul i ga doko kana ta umana arip na marmar, Ma David i ga doko kana ta umana vinun na arip na marmar?

⁶Damana Akis i ga oro pa David, ma i ga biti tana: Ta ra nilaun kai ra Luluai u a takodo na tutana, ma ta ra nuknukigu i boina ba una tur

maravut iau ta kaugu lavur varvakai par dari, tago pa iau ga na tadav ta nirara pira papa nam ra bung u ga pot piragu ma i tuk tar ta ra bung gori. Ia kaka ra umana luluai pa dia mainge u. ⁷Io, una lilikun ma ra madu na bala upi ra umana luluai Pilistia diat a ki vovovon.

⁸Ma David i ga biti tai Akis: Ava nam iau papait ia? Ava bula ra nirara u ga na tadav ia tai kaum tultul papa iau ga ki na tultul pira ma tuk ta ra bung gori? Ta ra ava pa ina vana pi ina ubu ra umana ebar kai kaugu luluai ra king? ⁹Ma Akis i ga biti: Ta ra luaina matagu u boina da ra angelo kai God, ia kaka ra umana luluai Pilistia dia ga biti ba koko dat a varagur ma u ta ra vinarubu. ¹⁰Damana una tut ta ra malana, avat ma kaum umana tultul ava varagur ma diat, ma avat a vana tadav ra gunan iau ga tul tar ia tam, ma koko una nuk upi ta kaina, tago iau nunure ba u a dovot na tutana; avat a tut ta ra kavunvun ma avat a vana lolalolo.

¹¹Ma David i ga tur pa ra vinavana ta ra malana ikilik, diat ma kana tarai, upi diat a lilikun ta ra langun kai ra tarai Pilistia. Ma ra tarai Pilistia iat dia ga vanavana uro Iesrel.

30

David i uvua pa ra tarai Amalek

¹Ma ta ra vautuluna bung, ba David ma kana tarai dia ga pot aro Siklag, a tarai Amalek dia ga tar tut ure Negeb ma Siklag; dia ga tar kamare vue Siklag, ma dia ga tar tun ia, ²ma dia ga tar ben vavilavilau ra vaden ma diat par ta ra gunan, a umana ikilik ma ra umana ngala; pa dia ga doko ta tikai, dia ga vi vavilavilau ka diat ma dia ga vana. ³Ma ba David ma kana tarai dia ga tadav ra gunan i ga tar io ma di ga tar ben vavilavilau kadia umana tulai ma ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina. ⁴Ma David ma kana tarai dia ga tangi mat tuk tar ba dia ga araruka ga. ⁵Di ga ben vavilavilau bula ra ura

vavina kai David, Akinoam ra vavina Iesrel ma Abigail nina i ga taulai ma Nabal ra te Karmel. ⁶ Ma David i ga purpuruan; ra tarai dia ga biti ba da tupar ia ma ra vat, tago ra bala i diat tikatikai i ga tabun mat ure ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina. Ma David i ga nurnur tai ra Luluai kana God.

⁷ Ma i ga biti tai Abiatar ra tena tinabar, natu i Akimelek: Una kap ra mal na bongobongo uti piragu. Ma Abiatar i ga kap ra mal na bongobongo tadav David, ⁸ ma David i ga matoto tai ra Luluai. I ga biti: Dave, ina korot mur go ra tarai, ma ina tadav diat? Ma i ga biti tana: Una korot mur diat, tago una tadav diat ma una kap valilikun ra lavur magit parika. ⁹ Damana David ma ra laptikai na mar na tutana nina dia ga ki pirana dia ga vana, ma dia ga tadav ra tava alir ta ra male Besor, ma dia ga vana kan ta umana abara. ¹⁰ A ura mar dia ga ngo pit abara tago dia ga bilua, ma pa i ga tale diat upi diat a bolo ra male Besor; ma David ma ra ivat na mar na tutana dia ga ongor ma ra varkorot.

¹¹ Ma dia ga tadav ra te Aigipto ta ra kunai, ma ba dia ga ben ia tadav David, dia ga tabar ia ma ra nian ma ra tava. ¹² Dia ga tul tar ra pakana gem pirana, a vuai na lovo tana, ma a ura kura vuai na vain; ma ba i ga tar ian par i ga lagar, tago pa i ga en ta gem ma pa i ga mome ta tava a utul a bung na keake ma a utul a bung na marum. ¹³ Ma David i ga biti tana: U kai to ia? U mamave? Ma i ga biti: Iau a te Aigipto, a bul uka, a tultul kai ra te Amalek; kaugu luluai i ga vana kan iau tago ra minait i ga monong iau, i ga tur pa ia i da ra utul a bung i taun ia. ¹⁴ Ave ga ra varpa ta ra papar a taubar ta ra langun kai ra tarai Keret, ma ta ra papar a taubar ta ra langun Iuda, ma ta ra papar a taubar ta ra langun Kaleb; ma ave ga tun vue bula Siklag. ¹⁵ Ma David i ga biti tana: Dave, una ben pa iau tadav go ra tarai? Ma i ga biti: Una

vavalima tai God ba pa una doko iau, ma pa una valilikun iau tadav kaugu luluai, ma ina ben pa u tadav go ra tarai.

¹⁶ Ba i ga ben pa David uro, ea, dia ga ki vurvurbit ta ra pakana dia ga ngo pit tana; dia ga ian, dia ga momo, ma dia ga gugu ure nam ra ngala na tabarikik dia ga tar ra pa ia ta ra gunagunan kai ra tarai Pilistia ma ra gunagunan kai ra tarai Iuda. ¹⁷ Ma David i ga ubu diat, i ga tur pa ia ta nam ra ravian ma i ga tuk tar ta ra ravian ta ra bung namur; ma pa ta tutana i ga lop, ia kaka a ivat na mar na barmana nina dia ga ki ta ra umana kamel dia ga lop muka. ¹⁸ David i ga ti kap valilikun pa mule diat par nina ra tarai Amalek dia ga tar ben vavilavilau pa diat, ma i ga valaun pa bula kana ura vavina. ¹⁹ Pa ta tikai nina ba pa i ga ki, ta kuramana ba ta patuana, ta bul tutana ba ta bul vavina ta ra umana natu i diat; pa ta tabarikik ba ta magit ik nina di ga tar ra pa ia ba i ga rara; David i ga kap valilikun ra lavur magit par. ²⁰ Ma i ga kap pa bula ra umana kikil na sip ma ra umana kikil na bulumakau, ma ra tarai dia ga korot diat uro na lua tana ba dia ga oraoro: Go nina David i ga ra pa ia.

²¹ Ma David i ga pot tadav nam ra ura mar na tutana nina pa i ga tale diat upi diat a mur ia tago dia ga bilua, ma nina dia ga vana kan diat ta ra male Besor. Dia ga tut ma dia ga oro vage David ma ra tarai dia ga varagur me. ²² Ma ta umana kaina tutana nina dia ga ki livuan ta diat dia ga vana ta ra vinarubu dia ga biti: Pa da tul tar ta tiniba pire diat kan ra magit di ga ra pa ia, tago pa dia ga varagur ma dat; da tul tar ika kadia umana taulai tikatikai ma ra umana natu i diat upi diat a vana ma diat. ²³ Ma David i ga biti: A umana turagu, koko muka avat a pait ra dari ure ra tabarikik nina ra Luluai i ga tul tar ia ta dat, da nuk pa nam ra Luluai i ga pait ia ure dat ba i ga

valaun pa dat ma i ga nur tar kada ebar pire dat. ²⁴To ia bar na torom ta ra tinata damana? Ra tiniba kai nina i balaure ra tabarikik na varogop uka ma nam kai nina i vana ta ra vinarubu, kadir tiniba na varogop uka. ²⁵Ma papa nam ra bung David i ga vatut nam ra varkurai ma ra vartuluai ure Israel, ma i dari tuk tar ta ra bung gori.

²⁶Ba David i ga pot aro Siklag i ga tulue ta na ta nam ra magit i ga ra pa ia uro pire ra umana patuana Iuda nina dia talaina me. Ma i ga biti: Di tulue ra vartabar pire vavat, a pakana ta nam di ga ra pa ia ta ra umana ebar kai ra Luluai. ²⁷Ma i ga tulue ra dari tadav diat aina Betel, ma tadav diat dia ki Ramot ta ra langun na taubar, ma tadav diat aro Iatir, ²⁸Aroer, Sipmot, Estemoa, ²⁹ma Rakal, ma tadav diat dia ki ta ra umana gunan kai ra tarai Ieramel ma ra tarai Ken, ³⁰ma tadav diat dia ki aro Korma, Korasan, Atak, ³¹ma Kebron, tadav nam ra umana gunan parika nina ba David ma kana tarai dia ga tar ngoango pit tana.

31

Saul diat tamana dia mat (1 Tutu 10:1-12)

¹Ba ra tarai Pilistia dia ga ubu Israel, ra tarai Israel dia ga vilau kan ra tarai Pilistia, ma dia ga virua ta ra luana Gilboa. ²Ra tarai Pilistia dia ga korot mur vake Saul ma ra utul a natuna, ma dia ga doko Ionatan, Abinadab, ma Malkisua, a utul a natu i Saul. ³A vinarubu i ga dekdek ure Saul, ma ra umana tena pinanak dia ga vapurpuruan Saul ma i ga kinkin. ⁴Ma Saul i ga biti tai kana tena kapkap vargal: Una tak pa kaum pakat na vinarubu, ma una doko iau me, upi koko go diat nina ba pa dia mur ra pokakikil diat a pait ia, ma diat a nongone iau. Ma kana tena kapkap vargal i ga ole tago i ga burut. Damana Saul i ga tak pa kana pakat na vinarubu iat ma i ga bura tar tana. ⁵Ma ba kana tena kapkap vargal i ga gire ba Saul i ga tar mat,

ia bula i ga bura tar ta kana pakat ma i ga mat abara. ⁶Damana Saul ma ra utul a natuna ma kana tena kapkap vargal dia ga mat varurung ta ra kopono bung uka. ⁷Ma ba ra tarai Israel nina dia ga tur ta ra papar maro ta ra male, ma diat ta ra papar a Iordan maro, dia ga gire ba ra tarai Israel dia ga lop, ma Saul ma ra utul a natuna dia ga virua, dia ga vana kan kadia umana gunan ma dia ga lop, ma ra tarai Pilistia dia ga pot ma dia ga kale pa diat, ma dia ga ki ta diat.

⁸Ma ta ra bung namur, ba ra tarai Pilistia dia ga vana pi diat a ra pa ra umana magit ta ra umana virua, dia ga na tadav Saul ma ra utul a natuna dia mat ta ra luana Gilboa. ⁹Damana dia ga kutu vue ra ulu i Saul, ma dia ga tak vue kana vargal, ma dia ga tulue ra umana tena kapkap varvai ta ra langun Pilistia parika, upi diat a kap ra bo na varvai tadav kadia umana tabataba ma ra tarai. ¹⁰Kana vargal dia ga vung ia ta ra pal na vartabar kai Astarot, ma ra pal a pakana dia ga ot ia ta ra liplip ta ra pia na pal Bet-San.

¹¹Ma ba ra tarai Iabes-Gilead dia ga valongore ure nam ba ra tarai Pilistia dia ga pait ia tai Saul, ¹²a umana rangrang na tutana dia ga vana ra marum, ma dia ga kap ra paka i Saul ma ra utul a natuna kan ra liplip ta ra pia na pal Bet-San, ma ba dia ga tadav Iabes dia ga tangtangie, ¹³ma dia ga punang ra ivat na minat i diat ta ra vavai na gelep aro Iabes, ma dia ga vevel ure lavurua na bung.

A VAURUANA BUK URE SAMUEL

David i valongore ba Saul i mat

¹ Ba Saul i ga tarai mat, ma ba David i ga doko ra tarai Amalek, i ga lilikun uro Siklag, ma i ga ki ie a ura bung; ² ta ra vautuluna bung tika na tutana i ga pot mamaina ra gunan na vinarubu kai Saul, i ga tarada kana umana mal, ma ra pia i ga ki ta ra pepe na uluna. Ba i ga tadav David i ga bura rururu ta ra luaina matana.

³ Ma David i ga biti tana: U vana mamave? Ma i ga biti tana: Iau tar lop kan ra gunan na vinarubu kai ra tarai Israel. ⁴ Ma David i ga biti tana: Ma dia ga dave abara? Una ve iau. Ma i ga biti: A tarai na vinarubu dia ga lop kan ra vinarubu, ma mangoro na tarai dia tar virua; ma Saul ma natuna Ionatan, dir bula dir tar virua.

⁵ Ma David i ga biti tai ra barmana nina i ga varvai ure: U nunure datane ba Saul ma Ionatan dir tar mat? ⁶ Ma ra barmana nina i ga ve, i ga biti: Iau tia pa tuptup tadav uka ra luana Gilboa, ma iau tar gire Saul i buka ma kana rumu; ma ra umana kiki na vinavana ai ra vinarubu, ma ra umana tena vinarubu dia ki ra os dia to na tadav ia. ⁷ Ba i ga lingan uro namur, i ga gire iau, ma i ga oro iau. Ma iau ga biti: Iau go kari, ⁸ Ma i ga biti tagu: U to ia? Iau ga biti tana: Iau a te Amalek. ⁹ Ma i ga biti tagu: Una kakari maravai piragu, ma una doko iau; tago i tup iau ra purpuruan na kinadik, ma ra nilaun i ki boko tagu. ¹⁰ Ma iau ga tur maravai pirana, ma iau ga doka, tago i ga kapa piragu ba ari na bura na virua; ma iau ga paike pa ra kere kan ra uluna, ma iau ga ele pa ra mul ta ra limana, ma iau tar kap dir uti pire kaugu luluai.

¹¹ Ma David i ga rada kana umana mal, ma damana bula ra umana tutana nina dia ga ki varurung me; ¹² dia ga tangi ma dia ga riri, ma dia

ga vevel tuk i ga ravian, ure Saul ma natuna Ionatan, ma ure ra tarai kai ra Luluai ma ra tarai Israel, tago dia ga virua ma ra pakat na vinarubu.

¹³ Ma David i ga biti tai ra barmana nina i ga varvai ure: U mamave? Ma i ga biti: Iau a natu i ra vaira, a te Amalek. ¹⁴ Ma David i ga biti tana: Dave pa u ga burut vang upi una doko nina ba ra Luluai i ga ku ia? ¹⁵ Ma David i ga oro pa tika na barmana, ma i ga biti tana: Una vana maravai pirana, ma una doka. Ma i ga ub ia ma i ga mat. ¹⁶ Ma David i ga biti tana: Ra gapum na ki ta ra ulum; tago ra ngiem i ga varvai kapa ure u ba u ga biti, Iau ga doko nina ba ra Luluai i ga ku ia.

A kakailai na niligur kai David ure Saul ma natuna Ionatan

¹⁷ Ma David i ga kaile go ra kakailai na niligur ure Saul ma natuna Ionatan, ¹⁸ ma i ga vartuluai ba da tovo ra tarai Iuda tana; ma di ga tumu ia ta ra buk lasar. I ga biti:

¹⁹ Ea, Israel, di ga doko kaum minamar ta ra lualuana!
Ma diat dia ga rangrang dia tar virua!

²⁰ Koko da pirpir ure aro Gat,
Ma koko da varvai tana ta ra umana nga Askelon.
Kan ra umana vavina Pilistia diat a gugu,
Ma ra umana natu i diat pa dia pokakikil diat a ga ure.

²¹ Avat a umana lualuana Gilboa,
Koko ra mavoko ma ra bata na bura taun avat,
Avat ra gunan na minat!

Tago di ga vabura vue ra ramravit kai ra rangrang na tutana abara,
Ra ramravit kai Saul, nina pa di ga vung ra dangi tana.

²² Ra panak kai Ionatan pa i ga tur likun,
Ma ra pakat na vinarubu kai Saul pa i ga vana vakuku,
Kan ra gapu i ra umana virua, ma ra bira i ra umana rangrangina.

23 Saul ma Ionatan dir ga metek ma dir ga boina ta kadir nilaun, Ma pa di ga varbaiane dir ta kadir minat:

Dir ga lulut ta ra umana minigulai, Ma dir ga ongor ta ra umana leon.

24 Avat ra umana vavina Israel, avat a tangi mat ure Saul.

Nina i ga vamong avat ma ra mal meme, ma ra umana magit na marmar,

Ma i ga vapedep tar ra marmar i goled ta kavava umana kolot.

25 Ui, ra umana rangrangina dia tar virua livuan ta ra vinarubu! Ionatan, u tar virua ta kaum lualuana.

26 A balagu, i mamat ure u, Ionatan, turagu,

U ga metek piragu;

Kaum varmari piragu i ga ko,

I ga lia ta ra varmari kai ra vaden.

27 Ui, ra umana rangrangina dia tar virua,

Ma ra lavur vargal na vinarubu dia tar panie!

2

Di ku David upi na king kal Iuda

1 Namur David i ga tir ra Luluai, ma i ga biti: Dave, ina vana tar vang tai ta pia na pal Iuda? Ma ra Luluai i ga biti tana: Una vana. Ma David i ga biti: Ina vana tar uve? Ma i ga biti: Una vana uro Kebron. 2 Damana David i ga vana, dital ma kana ura vavina, Akinoam ra vavina Iesrel, ma Abigail nina i ga taulai ma Nabal ra te Karmel. 3 Ma David i ga ben pa bula kana tarai, ma diat bula dia ga ki ta ra kubakuba i diat tikatikai; ma dia ga ki ta ra umana pia na pal Kebron. 4 Ma ra tarai Iuda dia ga pot, ma dia ga ku David upi na king ure ra vuna tarai Iuda.

Ma dia ga ve David ba ra tarai Iabes-Gilead dia ga punang Saul.

5 Ma David i ga tulue ra umana tultul tadav ra tarai Iabes-Gilead, ma i ga

biti ta diat: Ava ti doan tai ra Luluai, tago ava ga mari Saul kavava luluai ta nam iat ba ava ga punang ia.

6 Boina ba ra Luluai na mari avat ma na dovot pire vavat; ma iau bula ina mari avat, tago ava ga pait ra dari.

7 Avat a tur padikat, ma koko avat a burut; a dovotina Saul kavava luluai i tar mat, ia kaka diat ta ra vuna tarai Iuda dia ga ku iau upi kadia king.

David i varubu ma ra vuna tarai Saul

8 Ma Abner, natu i Ner, ra lualua ta ra tarai na vinarubu kai Saul, i ga tar agure Is-Boset, natu i Saul, uro Makanaim; 9 ma i ga vaki ia pi na king ure Gilead, ma ra tarai Asur, ma Iesrel, ma Epraim, ma Benjamin, ma ure Israel par. 10 Is-Boset, natu i Saul, i ga da ra ivat na vinun kana kilala ba i ga tur pa ia pi na king ure Israel, ma i ga king a ura kilala. Ma diat ika ta ra vuna tarai Iuda dia ga mur David.

11 David i ga king ure ra vuna tarai Iuda aro Kebron lavurua na kilala ma laptikai na gai.

12 Ma Abner, natu i Ner, ma ra umana tultul kai Is-Boset, natu i Saul, dia ga vana kan Makanaim uro Gibeon. 13 Ma Ioab, natu i Seruia, ma ra umana tultul kai David, dia ga tut ma dia ga barat diat maravai ta ra lum Gibeon; ma dia ga ki, tikai tai tika na papar a lum, ma ta ra tikai tai ta ra papar.

14 Ma Abner i ga biti tai Ioab: Boina ba ra umana barmana diat a tut ma diat a varubu ta ra luaina mata i dat. Ma Ioab i ga biti: Ioi, diat a tut. 15 Ma ra umana barmana dia ga tut ma di ga luk diat, a vinun ma a urua ure Benjamin ma Is-Boset, natu i Saul, ma ra vinun ma a urua na tultul kai David. 16 Ma a ururua dir ga tia tabe vargilliane pa ra ulu i dir, ma dir ga go vargilliane ra pal a virvir i dir tikatikai; ma dia ga bura varurung; damana di ga vaiang nam ra gunan aro Gibeon ba Kelkat-Asurim.

17 Ma ra vinarubu ta nam ra bung i ga dekdek mat; ma ra umana tultul kai David dia ga uvia pa Abner ma ra tarai Israel. 18 Ma ra utul a natu

i Seruia, Ioab, Abisai, ma Asael, dital ga ki abara; ma Asael i ga vilau lulut da ra kuabar na me. ¹⁹ Ma Asael i ga korot mur Abner; ma pa i ga lingan irairai ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira ari i ga korokorot murmur Abner. ²⁰ Ma Abner i ga lingan uro namur, ma i ga biti: U laka Asael? Ma i ga biti: Maia, iau go. ²¹ Ma Abner i ga biti tana: Una vana irai ta ra limam tuna ba ta ra mairam, ma una kinim vake ta barmana ma una kap pa kana vargal. Ma Asael pa i ga mainge ba na nur vue nam i mur ia. ²² Ma Abner i ga biti mulai tai Asael: Una nur vue iau, ta ra ava ina ub u? Amir a varboboi dave ma turam Ioab namur ta ra dari? ²³ Ma i ga ole; ma Abner i ga vuvuai tamurmur ma kana rumu, ma i ga go ra balana me, ma ra rumu i ga vila vurpu uro ra muruna, ma i ga virua ta nam iat ra pakana; ma diat par nina dia ga pot ta ra pakana Asael i ga virua tana dia ga tur vovovon ika.

²⁴ Ma Ioab ma Abisai dir ga korot murmur Abner; ma ba ra keake i ga kuba dir ga pot ta ra buana Ama, nina i ki pire Gia ta ra nga i bolo ra bil Gibeon. ²⁵ Ma ra tarai Benjamin dia ga pot guvai tadav Abner, ma dia ga tur varurung me, a kidoloina loko na tarai na vinarubu ta ra ul a buana. ²⁶ Ma Abner i ga oro Ioab, ma i ga biti: Dave, ra pakat na vinarubu na varvarkarat vatikai? Pa u nunure laka ba ra mutuai go a kaina ka? Vingaia una kure kaum tarai na vinarubu pi koko diat a korokorot murmur ra umana tura i diat? ²⁷ Ma Ioab i ga biti: Da God i laun, gala pa u ga tata, gala pa ta tikai ta go ra tarai na ga nur vue ra varkorot tuk tar na malana. ²⁸ Ma Ioab i ga vu ra tavur, ma ra tarai na vinarubu par dia ga ngo; pa dia ga korot mule boko Israel, ma pa dia ga varubu bula ma diat.

²⁹ Ma Abner ma kana tarai dia ga mur ra male Araba ta nam ra marum par, ma dia ga bolo ra Iordan ma dia ga mur ra male ma dia ga pot aro

Makanaim. ³⁰ Ma Ioab i ga talil ta ra varkorot murmur Abner, ma ba i ga tar oro guve ra tarai, ma ba i ga luk ra umana tultul kai David, dia ga iba boko upi ra vinun ma lavuvat, ma Asael bula. ³¹ Ia kaka ra umana tultul kai David dia ga doko ra utul a mar ma laptikai na vinun na tarai na vinarubu kai Benjamin ma kai Abner. ³² Ma dia ga puak pa ra minat i Asael, ma dia ga punang ia ta ra babang kai tamana aro Beteleem. Ma Ioab ma kana tarai dia ga vanavana ta nam ra marum par, ma i ga lar ba dia ga pot aro Kebron.

3

¹ Ma ra tarai kai Saul dia ga ki na ebar ma ra tarai kai David; ma David i ga dekdek vanavana, ma diat kai Saul dia ga bilua vanavana.

Di kava ra umana natu i David aro Kebron
(1 Tutu 3:1-4)

² Ma David i ga vangala ra umana bul tutana aro Kebron; a luaina Amnon, nina i ga vangala tai Aki-noam ra vavina Iesrel; ³ ra vauru-ana Kileab, tai Abigail ra taulai kai Nabal ra te Karmel; ra vautuluna Absalom, tai Maka ra natu i Talmi ra king Gesur; ⁴ ra vaivatina Adonia, tai Kagit; ra vailimana Sepatia, tai Abital; ⁵ ra valaptikaina Itream, tai Eglia, ra taulai kai David. Di ga vangala go diat tai David aro Kebron.

Abner i nuk ia ba dir ma David dir a pait ra kunubu

⁶ Ta ra e ba ra tarai kai Saul ma ra tarai kai David dia ga varvarubu tana, Abner i ga vangala vanavana ia iat mulai ta ra kuba i Saul. ⁷ Tika na vavina kai Saul, a iangina Rispa, natu i Aia; ma Is-Boset i ga biti tai Abner: Ta ra ava u ga po ma ra vavina kai tamagu? ⁸ Ma Abner i ga kulot ta ra tinata kai Is-Boset, ma i ga biti: Dave, iau a ulu i ra pap kai Iuda? Iau nina iau ga pait ra bo na papalum pire Saul a tamam, ma pire ra umana niuruna, ma ra umana talaina, iau nina iau ga valaun u kan ra lima i David, upi una takun iau

ma ra nirara ta go ra vavina? ⁹ God na pait ra balbali pire Abner, ma ra magit i ngala tana, gala pa ina maravut David upi na kale nam ba ra Luluai i ga vavalima ba na tul tar ia pirana; ¹⁰ ina kari vue ra varkurai kan ra kuba i Saul, ma ina vatut ra kiki na king kai David ure Israel ma Iuda, papa aro Dan ma na tuk uro Ber-Seba. ¹¹ Ma Is-Boset pa i ga pait valar pa ia pi na bali Abner, tago i ga burutue.

¹² Ma Abner i ga tulue ra umana tultul pire David uro Kebron ma ra tinata dari: Kai ia laka go ra gunan? Dor a pait ra kunubu ma ina maravut u pi Israel na toratorom tam. ¹³ Ma i ga biti: I boina ka; dor a pait ra kunubu, ia kaka, koko una pot ta ra luaina matagu gala pa una agure Mikal, natu i Saul, ari una vana piragu. ¹⁴ Ma David i ga tulue ra umana tultul pire Is-Boset, natu i Saul, ma i biti: Una tul tar kaugu taulai Mikal piragu, nina iau ga kul ia ma tika na mar na pal i ra pokakikil tai ra tarai Pilistia. ¹⁵ Ma Is-Boset i ga vartuluai ma i ga tak vue kan kana tutana Paltiel, natu i Lais. ¹⁶ Ma kana tutana i ga mur ia tuk aro Bakurim, ma i ga tangi vanavana nangananga. Ma Abner i ga biti tana: Una lilikun; ma i ga lilikun.

¹⁷ Ma Abner i ga tata pire ra umana patuana Israel, ma i ga biti dari: Vailik go ava ga mainge ba David na king pire vavat; ¹⁸ io, avat a pait ia; tago ra Luluai i ga biti ure David: Ina valaun kaugu tarai Israel kan ra lima i ra tarai Pilistia, ma kadia umana ebar, ma ra lima i kaugu tultul David. ¹⁹ Ma Abner i ga tata bula pire ra tarai Benjamin, ma namur Abner i ga vana uro Kebron ma i ga ve David ure nam parika nina ba Israel ma ra tarai Benjamin dia ga tar kure ba diat a pait ia.

²⁰ Ba Abner ma ra ura vinun na tutana dia ga pot tadav David aro Kebron, David i ga pait ra lukara ure Abner ma kana tarai. ²¹ Abner i ga biti tai David: Ina vana, ma ina agure

Israel par tadav kaugu luluai ra king, upi diat a pait ra kunubu ma u, upi una kure vapar nam u mainge. Ma David i ga tul vue Abner, ma i ga vana ma ra malmal.

Ioab i doko Abner

²² Ioab ma ra umana tultul kai David dia ga lilikun kan ra varli, ma dia ga vatur vake ra ngala na magit na ra varpa. Ma Abner pa i ga ki varurung ma David aro Kebron, tago David i ga tul vue, ma i ga tar vana ma ra malmal. ²³ Ma ba Ioab ma kana tarai dia ga pot, ma di ga ve Ioab ba Abner natu i Ner i ga pot tadav ra king, ma i ga tul vue ma ra malmal, ²⁴ Ioab i ga vana tadav ra king, ma i ga biti: Ava go u tar pait ia? Abner i pot piram, ma upi ra ava u tul vue, ma go i tar vana muka? ²⁵ U nunure ba Abner natu i Ner i pot upi na tuam pa u, upi na matoto ure kaum lavur vinavana, ma upi na kapa ure ra magit u pait ia.

²⁶ Ma Ioab i ga vana kan David. ma i ga tulue ra umana tultul upi Abner, ma dia ga ben valilikun ia kan ra kivu Sira; David i ga tuptup ure go. ²⁷ Ma ba di ga valilikun Abner uro Kebron, Ioab i ga ben vaire pa ia kan ra mataniolo ai ra pia na pal pi dir a pirpir me, ma i ga go ra balana, ma i ga mat, ure ra gapu i Asael turana. ²⁸ Ma namur, ba David i ga valongore, i ga biti: Iau ma diat ta kaugu varkurai avet a langalanga vatikai namur ta ra mata i ra Luluai ure ra gapu i Abner, natu i Ner; ²⁹ boina ba ra balbali na bura taun Ioab, ma diat ta ra kuba i tamana; koko da iba ta ra kuba i Ioab upi ta tikai nina i gapgap, ba i vukavuka, ba i malamala vavina, ba i virua ta ra pakat na vinarubu, ba i iba upi ra nian. ³⁰ Damana Ioab ma Abisai turana dir ga doko Abner tago i ga doko Asael tura i dir, aro Gibeon ta ra vinarubu.

³¹ Ma David i ga ve Ioab, ma ra tarai par dia ga varagur me, ba diat a rada kadia umana mal, ma diat a mal ma ra mal na tabun, ma diat a tangi ta ra luaina mata i ra minat i Abner.

Ma David ra king i ga murmur ra minat. ³² Ma dia ga punang Abner aro Kebron; ma ra king i ga kukula ma i ga tangi ta ra babang na minat kai Abner; ma ra tarai par bula dia ga tangi. ³³ Ma ra king i ga taktakine Abner, ma i ga biti:

Ta ra ava Abner i tar mat da ra lunga i mat?

³⁴ Pa di vi ra limam, ma ra pal a kaum bula pata;

Da ra tutana i bura ta ra mata i ra kaina tarai, damana u tar bura. Ma ra tarai dia ga tangi mulai ure.

³⁵ Ma ba ra tarai dia ga lul vovo David ba na ian ba i keake boko, David i ga vavalima dari: God na pait ra balbali piragu, ma ra magit i ngala tana, gala iau en ta gem ba pa i ti kuba boko ra keake. ³⁶ Ma ra tarai dia ga wakilang go, ma dia ga gugu tana, da dia ga gugu ure ra magit par nina ba ra king i ga pait ia. ³⁷ Ma ra tarai, ma Israel par, dia ga kapa ba vakir ia ra mamainga kai ra king ba da doko Abner natu i Ner.

³⁸ Ma ra king i ga biti tai kana umana tultul: Pa ava nunure laka ba ra ngala na luluai ma ra rangrang na tutana i tar bura livuan tai Israel ta go ra bung? ³⁹ Di ga ku iau pi ina king, ma ta go ra bung iau bilua; ma go ra umana natu i Seruia dia tar ongor tagu; a Luluai na bali ra tena varpam ure ra nirara i tar pait ia.

4

Di doko Is-Boset

¹ Ma ba Is-Boset, natu i Saul, i ga valongore ba Abner i ga tar mat aro Kebron, i ga bilua, ma ra tarai Israel dia ga purpuruan. ² Ma Is-Boset, natu i Saul, kana ta ura tutana, a ura lualua ta ra ura loko; a iang i tikai Bana, ma ra iang i ta ra tikai Rekab, a ura natu i Rimon ra te Berot ta ra vuna tarai Benjamin (di ga luk Berot ba kai Benjamin; ³ ma ra tarai Berot dia ga vilau uro Gitaim, ma dia ki na vaira abara tuk tar gori).

⁴ Ma Ionatan, natu i Saul, i ga vangala ra bul tutana, ma i ga kakak. I ga ilima kana kilala ba ra varvai i ga pot maro Iesrel ure Saul ma Ionatan, ma kana tena varbalaurai, a vavina, i ga puak pa ia ma i ga vilau me; ba dir ga vilau i ga bura me, ma i ga kakak. Ra iangina ba Mepiboset.

⁵ Ma ra ura natu i Rimon ra te Berot, Rekab ma Bana, dir ga vana ma dir ga pot ta ra kuba i Is-Boset ta ra pakana bung i malamalapang, ba i ngo ba ra keake i ki tur. ⁶ Ma ra vavina nina i balaure ra matakilalat ai ra pal i ga mata vava, tago i ga tar vagomgom ta vit; damana Rekab ma turana Bana dir ga kinao boloa ura tar ta ra kuba i ra king. ⁷ Ma dir ga doko Is-Boset ma dir ga kutu vue ra uluna ba i ga va ta kana vava aina ta kana pal na vava, ma dir ga kap ra uluna, ma dir ga lop, dir ga vanavana ta nam ra marum par ta ra nga i mur ra bala na male Araba. ⁸ Dir ga kap ra ulu i Is-Boset pire David uro Kebron, ma dir ga biti tai ra king: Go ra ulu i Is-Boset natu i Saul kaum ebar, nina i ga mainge ba na doko u. Ta go ra bung ra Luluai i tar kure Saul dir ma natuna ure kaugu luluai, ra king.

⁹ Ma David i ga biti tai Rekab ma turana Bana, a ura natu i Rimon ra te Berot: Da God i laun, nina i ga valaun iau ta ra lavur kaina kini, ¹⁰ ba tikai i ga biti tagu dari, Ea, Saul i tar mat, tago i ga nuk ia ba i ga kap ra bo na varvai piragu, iau ga tabe pa ia, ma iau ga doka aro Siklag; nam kana vapuak ure kana varvai. ¹¹ Pa na kaina laka ta go ba ra ura kaina tutana dir ga doko ra takodo na tutana ta kana vava aro ta ra kubana, ma pa ina tir upi vang ra gapuna pire mumur, upi da kamare vue amur kan ra rakarakan a gunagunan? ¹² Ma David i ga kure tar kana umana barmana pi dia ga doko dir, ma dia ga kutu vue ra umana lima i dir ma ra umana kau i dir, ma dia ga vataba diat maravai ta ra lum Kebron. Ma dia ga tak pa ra ulu i Is-Boset, ma dia ga vung ia

tara babang na minat kai Abner aro Kebron.

5

Di ku David upi na king kai Israel
(1 Tutu 11:1-3)

¹ Ma ra umana vuna tarai Israel dia ga vana tadav David aro Kebron, ma dia ga biti dari: Avet ra urum ma ra viom. ² Lua, ta ra e ba Saul i ga king tana, u iat u ga lue rap Israel ta kadia lavur vinavana; ma ra Luluai i ga biti tam: Una tabar vamaur kaugu tarai Israel, ma una ki na luluai pire Israel. ³ Damana ra umana patuana Israel dia ga tadav ra king aro Kebron; ma diat ma David dia ga pait ra kunubu abara Kebron ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga ku David upi na king ure Israel.

⁴ David i ga utul a vinun na kilala ta kana nilaun ba di ga ku ia pi na king, ma i ga king a ivat na vinun na kilala.

⁵ I ga king ure Iuda aro Kebron lavurua na kilala ma a ngungu; ma i ga king arama Ierusalem ure Israel ma Iuda a utul a vinun ma a utul a kilala.

David i kale pa Sion
(1 Tutu 11:4-9)

⁶ Ma ra king ma kana tarai na vinarubu dia ga vana urama Ierusalem, ma dia ga tut ure ra tarai na gunan, ra tarai Iebus, nina dia ga biti tai David: Pa una olo ati, tago ra umana pula ma ra umana kakak diat a korot vue u; tago dia ga nuk ia ba David pa na pait valar pa ia ba na olo. ⁷ Ia kaka David i ga kale pa ra dekdek na gunan na bakbakit, Sion, nina ba ra pia na pal kai David. ⁸ Ma ta nam ra bung David i ga biti: Nina ba na ubu ra tarai Iebus, boina ba na kao tutua ta ra nga na tava upi na varubu ma ra umana kakak ma ra umana pula, nina David i milikuane diat. Damana di biti: Ra umana pula ma ra umana kakak pa diat a ruk ta ra pal. ⁹ Ma David i ga kakari tar ta ra dekdek na gunan na bakbakit, ma i ga vaiang ia ba ra pia na pal kai David. Ma David i ga pait vangala ra pia na pal kikil ia, ma i ga tuk

aro Milo. ¹⁰ Ma David i ga ongor vanavana, tago ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, i ga ki pirana.

Kiram i vaarike ra variru pire David
(1 Tutu 14:1-2)

¹¹ Ma Kiram ra king Tiro i ga tulue ra umana tultul pire David, ma ra umana tagatagal, ma ra umana tena madaka ta ra davai, ma ra umana tena madaka ta ra vat; ma dia ga pait ra pal ure David. ¹² Ma David i ga kapa ba ra Luluai i ga vaki ia pi na king ure Israel, ma i ga vangala kana varkurai ure Israel kana tarai.

Di kava ra umana natu i David aro Ierusalem
(1 Tutu 3:5-9; 14:3-7)

¹³ Ba David i ga mareng maro Kebron, i ga ben pa bula kana ta umana tultul na vavina ma kana ta umana taulai tuna mamaro Ierusalem; ma dia ga kava tar mule ta umana bul tutana ma ta umana bul vavina tai David. ¹⁴ Go ra iang i diat di ga kava tar diat tana aro Ierusalem: Samua, Sobab, Natan, Solomon, ¹⁵ Ibkar, Elisua, Nepeg, Iapia, ¹⁶ Elisama, Elisada, ma Elipelet.

David i uvua pa ra tarai Pilistia
(1 Tutu 14:8-17)

¹⁷ Ma ba ra tarai Pilistia dia ga valongore ba di ga ku David upi na king ure Israel, ra tarai Pilistia par dia ga tut upi diat a tikan upi David; ma David i ga valongore ure, ma i ga vana ur tar ta kana dekdek na bakbakit. ¹⁸ Ma ra tarai Pilistia dia ga tar pot ma dia ga ki vanavana ta ra male par Repaim. ¹⁹ Ma David i ga titir boko pire ra Luluai, ma i ga biti: Dave, ina tut ure ra tarai Pilistia? Dave, una nur tar diat ta ra limagu? Ma ra Luluai i ga biti tai David: Una tut ure diat, tago a dovotina muka ina tul tar ra tarai Pilistia ta ra limam. ²⁰ Ma David i ga vana uro Baal-Perasim, ma David i ga ubu diat abara; ma i ga biti: Ra Luluai i ga tar rede kaugu umana ebar ta ra luaina matagu, da ra tava i rede ra liplip di liplip bat ia me.

Damana i ga vaiang nam ra gunan ba Baal-Perasim. ²¹ Ra tarai Pilistia dia ga vila kan kadia umana tabalar abara, ma David ma kana tarai dia ga kap vue diat.

²² Ma ra tarai Pilistia dia ga tut ma dia ga ki mulai ta ra male Repaim par. ²³ Ma ba David i ga titir pire ra Luluai, i ga biti: Galiaka u vanavana rikai ta ra luaina mata i diat, una ti vila liliai upi una vana maro namur ta diat tar ta ra umana lovo. ²⁴ Ari una valongore ra rererek ta ra ulaula lovo, una lulut ma una tut ure diat, tago ra Luluai na ga lua tam upi na ubu ra tarai na vinarubu Pilistia. ²⁵ Ma David i ga pait ia damana, da ra Luluai i ga kure; ma i ga ubu ra tarai Pilistia papa aro Geba ma tuk aro Geser.

6

David i vana pi na kap ra bok na kunubu

(1 Tutu 13:1-14)

¹ Ma David i ga varurue mule Ta utul a vinun na arip na marmar na tarai Israel, nina di ga pilak pa diat. ² Ma David i ga tut, ma dia ga vana ma kana tarai kan Baal-Iuda, upi diat a kap ra bok na kunubu kai God mabara, nina ba di vatang ra iang i ra Luluai kai ra lavur kor tana, nina i ki na king ta ra umana angelo. ³ Ma dia ga vung ra bok na kunubu kai God ta ra ul a kalamana kiki na vinavana, ma dia ga kap pa ia kan ra kuba i Abinadab, nina i ga tur ta ra buana; ma Usa ma Akio, ra ura natu i Abinadab, dir ga kure ra kalamana kiki na vinavana. ⁴ Ma dir ga kap ra kalamana kiki na vinavana ma ra bok na kunubu kai God tana, maro ra kuba i Abinadab nina i ga tur ta ra buana; ma Akio i ga vana na lua ta ra bok na kunubu. ⁵ Ma David ma ra tarai Israel par dia ga malagene ta ra luaina mata i ra Luluai ma dia ga kakailai, ma ra umana ngap, ma ra umana pagol, ma ra umana kudu, ma ra umana tidir, ma ra umana tobo. ⁶ Ma ba dia ga pot aro ra tavul a rararama vue pat na vit kai

Nakon, Usa i ga tulue ra limana ma i ga tabe vake ra bok na kunubu kai god, tago ra bulumakau i ga tuke. ⁷ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure Usa; ma God i ga ub ia abara ure kana nirara, ma i ga mat maravai ta ra bok na kunubu kai God. ⁸ Ma David pa i ga gugu tago ra Luluai i ga ubu Usa; ma i ga vaiang nam ra pakana ba Peres-Usa, ma i ga damana tuk tar ta ra bung gori.

⁹ Ma David i ga burutue ra Luluai ta nam ra bung, ma i ga biti: Ra bok na kunubu kai ra Luluai na pot dave piragu? ¹⁰ Damana David pa i ga mainge ba na kap ra bok na kunubu kai ra Luluai tar ta ra pia na pal kai David; i ga vana irai me ma i ga vung ia ta ra pal kai Obed-Edom ra te Gat. ¹¹ Ma ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga ki ta ra pal kai Obed-Edom ra te Gat a utul a gai; ma ra Luluai i ga vadoane Obed-Edom ma diat bula ta ra kubana.

Di kap ra bok na kunubu urama Ierusalem

(1 Tutu 15:1-16:16)

¹² Ma di ga ve David ra king ba ra Luluai i ga vadoane ra kuba i Obed-Edom, ma kana lavur magit par, ure ra bok na kunubu kai God. Ma David i ga vana ma i ga kap pa ra bok na kunubu kai God kan ra pal kai Obed-Edom urama ta ra pia na pal kai David ma ra gugu; ¹³ ma ba diat dia ga puak ra bok na kunubu kai ra Luluai di ga vana ka da laptikai na tak keke, i ga doko tar ra bulumakau ma ra monoina vavaguai ure ra tinabar. ¹⁴ Ma David i ga malagene ma ra dekdekina parika ta ra luaina mata i ra Luluai; ma David i ga mal ma ra mal kumau. ¹⁵ Damana David ma ra tarai Israel par dia ga kap ra bok na kunubu kai ra Luluai ma ra ngala na kunukula ma ra nilai ra tavur. ¹⁶ Ma ba ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga olo ta ra pia na pal kai David, Mikal natu i Saul i ga gigira ta ra mata na kalangar, ma i ga gire David ra king ba i pipil ma i malagene ta ra luaina mata i ra Luluai; ma i ga pidimuane

ta ra balana. ¹⁷ Ma dia ga kap ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma dia ga vung ia ta kana pakana, ta ra bala na pal na mal nina David i ga vatut ia ure; ma David i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁸ Ma ba David i ga tar pait vapar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram, i ga tata vadoane ra tarai ta ra iangi ra Luluai kai ra lavur kor, ¹⁹ ma i ga tibe ra nian pire ra kor na tarai Israel par, a tarai ma ra vaden, ma i ga tabar diat tikatikai ma ra pakana gem, ma ra pakana kirip, ma ra kura vain di ga vuare. Ma ra tarai par dia ga vana varbaiai ta ra kubakuba i diat tikatikai.

²⁰ Ma David i ga vana pi na tata vadoane diat ta ra kubana. Ma Mikal natu i Saul i ga vana pi na barat David, ma i ga biti: Di ga manane muka ra king Israel gori, nina ba kana mal i ga tavulat ta ra luaina mata i ra vaden ma ra umana tultul, da ra kuabar na tutana ba i pala vakuku vue kana mal! ²¹ Ma David i ga biti tai Mikal: Iau ga pait ia ta ra luaina mata i ra Luluai, nina i ga pilak pa iau, ma vakir tamam ba ta tikai ta ra kubana, upi ina luluai ure Israel, ra tarai kai ra Luluai; damana ina gugu ta ra luaina mata i ra Luluai. ²² Da manga varuva boko iau ta go, ma ina ikilik ta ra nuknukigu iat; ma ina kapkap ra minamar ta go ra umana tultul na vavina, nina u tata ure. ²³ Ma Mikal natu i Saul pa i ga kava ta bul tuk ta ra bung ba i ga mat i tana.

7

God i pait ra kunubu ma David (1 Tutu 17:1-27)

¹ Ma ba ra king i ga ki bulu ta ra kubana, tago ra Luluai i ga tul tar ra kini na malmal tana livuan ta kana umana ebar; ² ra king i ga biti tai Natan ra propet: Go iau ki ta ra pal di ga pait ia ma ra tagatagal, ma ra bok na kunubu kai God i ki bakit ika ta ra umana mal na tubatuba. ³ Ma Natan i ga biti tai ra king: Una vana, ma una

pait nam parika i ki ta ra balam, tago ra Luluai i ki maravut u.

⁴ Ma ta nam ra marum iat, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Natan, ma i biti: ⁵ Una vana. ma una ve kaugu tultul David, A Luluai i biti dari: Dave, una pait kaugu ta pal upi ina ki tana? ⁶ Pa iau ga ti ki boko tai ta pal, papa nam ra bung iau I ga agure vairop vue ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto, ma i tuk tar gori; iau bang vatikai ka ta ra pal na mal. ⁷ Ba iau ga varagur ma ra tarai Israel ta ra gunagunan, dave, iau ga tir laka ta tika na tena varkurai, nina iau ga tibe pi na kure kaugu tarai Israel, upi na pait kaugu ta pal ma ra tagatagal?

⁸ Damana una biti dari tai kaugu tultul David: Ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Iau ga tak pa u kan ra kikil na sip, ma kan ra varbalaurai na sip, upi una luluai pire kaugu tarai, nina ba Israel; ⁹ iau ga varagur ma u ta ra lavur gunagunan u ga vana tana, ma iau ga mut vue kaum lavur ebar kan ra luaina matam; ma ina vangala ra iangim, upi na da ra iang i ra umana rangrangina ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁰ Ma ina tibe ta gunan pi ure kaugu tarai Israel, ma ina vaki diat abara, ma diat a ki ta kadia gunan iat, ma pa diat a mareng mulai; ma ra kaina tarai pa diat a vakaina mule diat da lua, ¹¹ ma da papa ta nam ra bung ba iau ga tibe ra umana tena varkurai pi diat a kure kaugu tarai Israel; ma ina valangalanga u kan kaum lavur ebar. Ma ra Luluai i ve u ba ra Luluai na page kaum vuna tarai tam. ¹² Ba na ot kaum umana bung, ma da vadiop u pire ra umana tamam, ina tibe ta natum nina ba una vangala, ma na kia u, ma ina page vadekdek kana varkurai. ¹³ Ia iat na pait ta pal pi ure ra iangigu, ma ina page ra kiki na king ta kana varkurai pa na mutu. ¹⁴ Ina da ra tamana, ma na da natugu; ba i vana rara, ina vapagumanena ma ra virvirit kai ra tarai, ma ra umana mememene na virvirit kai ra umana natu i ra tarai; ¹⁵ ia kaka, pa ina tak vue kaugu

varmari kan ia, da iau ga tak vue kan Saul, nina iau ga vung vue kan ra luaina matam. ¹⁶ Ra kubam ma kaum varkurai na tur padikat ta ra luaina matagu pa na mutu; da page kaum kiki na king pi na tur tukum.

¹⁷ Ma Natan i ga ve David ure go ra umana tinata ma go ra ninana.

¹⁸ Ma David ra king i ga ruk, ma i ga ki ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga biti: Iau to ia, Luluai God, ma ia vang diat kaugu apik na tarai, ba u ga agure iau tadav go ra bung? ¹⁹ Go ia ra ikilik na magit ta ra luaina matam, Luluai God; u ga nuk pa bula kaugu apik na tarai ta ra umana kilala namur, ma u ga vaarike tagu ure ra umana taun tarai namur, Luluai God! ²⁰ Ava bula David na tatike pira? Tago u, Luluai God, u nunure kaum tultul. ²¹ U ga biti ba una mar kaum tultul, ma ta kaum varmari u tar vaarike pirana ure namur. ²² Ea, Luluai God, u a ngala; pa ta tikai ba amur varogop me, ma pa ta enana god mulai ave ga valongore ure, ia kaka u. ²³ Akave ta tarai ta ra rakarakan a gunagunan nina ba dia varogop ma kaum tarai, ra tarai Israel, nina ba God iat i ga valaun pa diat upi kana tarai, upi ra iangina na rararang ba i ga korot vanavana vue ra umana Tematana ma kadia umana god ta ra luaina mata i kana tarai? ²⁴ Ma u ga vaki kaum tarai Israel, upi diat kaum tarai vatikai namur; ma u, Luluai, u ga tur rikai upi kadia God. ²⁵ Ma una pait ot pa muka kaum tinata na vamading gori, Luluai God, nina u ga tatike ure kaum tultul ma ure kana apik na tarai, ba na tur tukum; ²⁶ upi ra iangim na rararang vatikai namur, ba ra tarai dia biti. Ra Luluai kai ra lavur kor ia ra God kai Israel; tago di ga page ra apik na tarai kai kaum tultul David upi na tur tukum ta ra luaina matam. ²⁷ Ea, Luluai kai ra lavur kor, God kai Israel, kaum tultul i ga nuk ia ta ra balana ba na araring pira dari, tago u ga vaarike pire kaum tultul ba una page kana apik na tarai. ²⁸ Ea, Luluai God, u

God muka, ma kaum lavur tinata dia dovot, ma u ga vamading ure go ra bo na magit pire kaum tultul; ²⁹ damana, boina ba una vadoane ra apik na tarai kai kaum tultul upi na tur vatikai ta ra luaina matam; tago u, Luluai God, u ga tatike ure; boina ba ra apik na tarai kai kaum tultul na ti doan ma kaum varvadoan pa na mutu.

8

David i vangala kana gunan na varkurai
(1 Tutu 18:1-13)

¹ Ma David i ga ubu ra tarai Pilistia, ma i ga uvia pa diat; ma David i ga tak vue Meteg-Ama kan ra lima i ra tarai Pilistia. ² Ma ba i ga ubu Moab, i ga kure ba ra tarai diat a va varnga ta ra utul a ngaina; i ga doko ra ura ngaina, ma tika na ngaina i ga nur vue upi diat a laun; ma ra tarai Moab dia ga ki na vavai ta ra varkurai kai David, ma dia ga tul tar ra totokom ure.

³ David i ga ubu bula Adadeser, natu i Rekob, ra king Soba, ba i ga vana pi na vatut mule kana varkurai ta ra tava alir Oiparat. ⁴ Ma David i ga ra pa tika na arip ma lavurua na mar na tarai na vinarubu nina dia ki ra os kan ia, ma ra ura vinun na arip na marmar na tarai na vinarubu nina dia ga vana ma ra kau i diat; ma David i ga poko vakaina ra kau i ra umana os ure ra umana kiki na vinavana, ia kaka pa i ga poko vakaina diat nina ba diat a topa tika na mar na kiki na vinavana ure ra vinarubu. ⁵ Ma ba ra tarai Siria maro Damasko dia ga vut upi diat a maravut Adadeser ra king Soba, David i ga doko ra ura vinun ma a ura arip na marmar na tarai Siria. ⁶ Ma David i ga tibe ra umana loko na tarai na vinarubu livuan ta ra tarai Siria maro Damasko; ma ra tarai Siria dia ga ki na vavai ta ra varkurai kai David, ma dia ga tul tar ra totokom ure. Ma ra Luluai i ga tul tar ra niuvia tai David ta nam ra umana gunagunan nina i ga

vanavana tana. ⁷ Ma David i ga tak pa ra umana bakbakit dia goled, nina ba kai ra umana tultul kai Adadeser, ma i ga kap pa diat urama Ierusalem. ⁸ Ma David ra king i ga ra pa ra ngala na palariam gobol kan Beta ma Berotai, ra ura pia na pal kai Adadeser.

⁹ Ma ba Toi ra king Kamat i ga valongore ba David i ga tar uvia pa ra tarai na vinarubu par kai Adadeser, ¹⁰ Toi i ga tulue Ioram natuna upi na tul tar ra variru pire David ra king, upi na pite pa ia tago i ga varubu ma Adadeser ma i ga uvia pa ia, tago Adadeser dir ga vala varubu ma Toi. Ioram i ga kap ra umana la na silva, ma ra goled ma ra palariam gobol; ¹¹ ma David i ga vagongom diat pire ra Luluai, da i ga vagongom value ra silva ma ra goled nina i ga ra pa ia tai ra umana Tematana nina i ga uvia pa diat, ¹² Edom ma Moab ma ra tarai Amon, ra tarai Pilistia ma Amalek; ma i ga damana bula ure ra magit nina i ga ra pa ia tai Adadeser, natu i Rekob, ra king Soba.

¹³ Damana David i ga kale pa ta rangrang na iang. Ba i ga lilikun i ga doko ra vinun ma lavutul na arip na marmar na tarai Edom ta ra male na solt; ¹⁴ ma i ga tibe vurvurbingitane ra umana loko na tarai na vinarubu ta ra langun Edom, ma ra tarai Edom par dia ga ki na vavai ta ra varkurai kai David. Ma ra Luluai i ga tul tar ra niuvia tai David ta nam ra umana gunagunan nina i ga vanavana tana.

*A umana lualua kai David
(2 Sam 20:23-26; 1 Tutu 18:14-17)*

¹⁵ Ma David i ga ki na king ure Israel par; ma David i ga pait ra takodo na varkurai pire kana tarai par. ¹⁶ Ioab natu i Seruia i ga lualua ta ra tarai na vinarubu; ma Ieosapat natu i Akilud i ga tena varbalaurai; ¹⁷ ma Sadok natu i Akitub, ma Akimelek natu i Abiatar, dir ga tena tinabar; ma Seraia i ga tena tutumu; ¹⁸ ma Benaia natu i Ieoiada i ga lue rap ra tarai Keret ma ra tarai Pelet;

ma ra umana natu i David dia ga tena tinabar.

9

David i mari Mepiboset

¹ Ma David i ga biti: Dave, ta tikai i laun valili ta ra apik na tarai kai Saul, upi ina mari ia ure Ionatan? ² Ma tika na tultul mamaro ta ra kuba i Saul i ga ki, a iangina Siba, ma di ga vartuluai upi ia ba na tadav David, ma ra king i ga biti tana: U laka Siba? Ma i ga biti: Kaum tultul, ia iat go. ³ Ma ra king i ga biti: Pa ta tikai vang i laun valili ta ra apik na tarai kai Saul upi ina vaarike ra varmari kai God pirana? Ma Siba i ga biti tai ra king: Ionatan i ga vangala ta bul, ma i kakak ra ura kauna. ⁴ Ma ra king i ga biti tana: I ki akave? Ma Siba i ga biti tai ra king: I ki ta ra kuba Makir natu i Amiel aro Lo-Debar. ⁵ Ma David ra king i ga vartuluai upi ia, ma di ga agure pa ia kan ra kuba i Makir natu i Amiel, maro Lo-Debar.

⁶ Ma ba Mepiboset, natu i Ionatan, natu i Saul, i ga pot tadav David, i ga bura timtimum ma i ga tul tar ra variru pirana. Ma David i ga biti: Mepiboset. Ma i ga biti: Kaum tultul go kari. ⁷ Ma David i ga biti tana: Koko una burut, tago a dovotina ina mari u ure Ionatan tamam, ma ina valilikun tar ra pia parika kai tubum Saul piram; ma una ki vatikai ta kaugu vatar na nian. ⁸ Ma i ga va timtimum, ma i ga biti: Ava bar kaum tultul, upi una nuk pa iau, nina iau da ka ra minat na pap?

⁹ Ma ra king i ga vartuluai upi Siba, ra tultul kai Saul, ma i ga biti tana: Nam parika nina ba kai Saul ma kana apik na tarai iau tar tul tar ia tai natu i kaum luluai. ¹⁰ Ma una palum kana pia, avat ma ra umana natum ma kaum umana tultul; ma una doko pa ra vuaina tana upi na topa ra gem ai ra natu i kaum luluai; ia kaka Mepiboset na ian vatikai ta kaugu vatar na nian. Ma Siba i ga vangala ra vinun ma a ilima na natuna, ma kana a ura vinun na tultul. ¹¹ Ma

Siba i ga biti tai ra king: Nam parika nina ba kaugu luluai ra king i ga kure, kaum tultul na pait ia. Damana Mepiboset i ga ian ta ra vatar kai ra king, da tika na natuna iat.

¹² Ma tikai ka ra natu i Mepiboset, a bul tutana, ma a iangina Mika. Ma diat par nina dia ga ki ta ra kuba i Siba dia ga tultul pire Mepiboset.

¹³ Tago Mepiboset i ga kakak, ma i ga ian vatikai ta ra vatar na nian kai ra king, i ga ki arama Ierusalem.

10

A bunura kai ra tarai Amon ma ra tarai Siria
(1 Tutu 19:1-19)

¹ Ma namur ta go, ra king kai ra tarai Amon i ga mat, ma natuna Kanun i ga kia vue ta ra kini na king.

² Ma David i ga biti: Ina mari Kanun natu i Nakas, da tamana i ga mari iau. Damana David i ga tulue kana ta umana tultul ma ra tinata, upi da vamaram ia ure tamana. Ma ba ra umana tultul kai David dia ga tar pot ta ra langun kai ra tarai Amon, ³ ra umana luluai Amon dia ga biti tai Kanun kadia ngala na luluai: U nuk ia laka ba David i tul tar ra variru pire tamam ba i tulue go ra tinata na varmaram piram? Dave, David pa i ga tulue laka kana umana tultul upi diat a gire ra pia na pal ma upi diat a kilao tana, ma upi da nila vue? ⁴ Ma Kanun i ga kinim vake diat, ma i ga ka vue tikatika na papar a kabe i diat, ma i ga kutu vue ra nguna ta kadia olovoi papa ra livua i diat, ma i ga tul vue diat. ⁵ Ma ba di ga ve David ure, i ga tulue ta umana pi diat a barat diat aro na nga, tago dia ga vavirvirituna. Ma ra king i ga biti: Avat a ki pit ika boko abara Ieriko tuk tar ra kabe i vavat na kubur mulai, ma namur avat a ga lilikun.

⁶ Ma ba ra tarai Amon dia ga gire ba dia ki kaina ta ra mata i David, ra tarai Amon dia ga vartuluai ma dia ga tokom pa ra tarai Siria maro Bet-Rekob, ma ra tarai Siria maro Soba, a ura vinun na arip na marmar na

tarai na vinarubu dia vanavana ka ma ra kau i diat, ma ra king Maka ma kana ta arip na marmar na tarai, ma ra vinun ma a ura arip na marmar na tarai Tob. ⁷ Ba David i ga valongore go, i ga tulue Ioab ma ra tarai na vinarubu par. ⁸ Ma ra tarai Amon dia ga irop, ma dia ga tur tatamiai maravai ta ra mataniolo; ma ra tarai Siria maro Soba ma Rekob dia ga ki na vaninara aro ra pupui varurung ma ra tarai Tob ma diat kai Maka. ⁹ Ma ba Ioab i ga gire ba ra tarai na vinarubu dia ga tur aro na lua ma aro namur tana, i ga pilak pa ra umana rangrangina kai ra tarai Israel, ma i ga tibe diat ure ra tarai Siria; ¹⁰ nam ra tarai na vinarubu nina dia ga ki valili, i ga tibe tar diat tai turana Abisai, upi ure ra tarai Amon. ¹¹ Ma i ga biti: Gala ra tarai Siria diat a ongor ure iau, una maravut iau; ma gala ra tarai Amon diat a ongor pa u, ina vana ma ina maravut u. ¹² Koko dat a burut, dat a rangrang da ra umana tutana ure kada tarai, ma ure bula ra umana pia na pal kai kada God; ma boina ba ra Luluai na pait ika nam ba i boina pirana. ¹³ Ma Ioab ma kana tarai dia ga tut na vinarubu ure ra tarai Siria, ma dia ga lop kan ra luaina matana. ¹⁴ Ma ba ra tarai Amon dia ga gire ba ra tarai Siria dia ga lop, diat bula dia ga lop kan ra luaina mata i Abisai, ma dia ga ruk ta kadia pia na pal. Ma Ioab i ga lilikun kan kana vinarubu ma ra tarai Amon, ma i ga pot arama Ierusalem.

¹⁵ Ma ba ra tarai Siria dia ga gire ba Israel i ga uvia pa diat, dia ga tut guvai. ¹⁶ Ma Adadeser i ga vartuluai upi ra tarai Siria ta ra papar a Tava Alir maro, ma Sobak ra luluai na vinarubu kai Adadeser i ga agure diat uro Kelam. ¹⁷ Ma di ga ve David; ma i ga varurue Israel par, ma i ga bolo ra Iordan, ma i ga pot aro Kelam. Ma ra tarai Siria dia ga tur na vaninara ure David, ma dia ga varubu me. ¹⁸ Ma ra tarai Siria dia ga lop kan Israel; ma David i ga ubu

ra tarai nina dia ki ta ra lavurua na mar na kiki na vinavana, ma ra ivat na vinun na arip na marmar na tarai dia ki ra os, ma i ga ubu Sobak kadia luluai na vinarubu, ma i ga mat abara. ¹⁹ Ma ba ra umana king nina dia ga ki na vavai ta ra varkurai kai Adadeser dia ga gire ba Israel i ga uvia pa diat, dia pa pait ra malmal ma Israel, ma dia ga toratorom pire diat. Damana ra tarai Siria dia ga burut upi diat a maravut mule ra tarai Amon.

11

David dir ma Bat-Seba

¹ Ma ba ra turpai ra kilala i ga vut mulai, ta ra e ba ra umana king dia tut tana, David i ga tulue Ioab ma kana tarai na vinarubu, a tarai na vinarubu par kai Israel; ma dia ga nila vue ra tarai Amon, ma dia ga tur vartakalat bat Raba. la kaka David i ga ki arama Ierusalem.

² Ba David i ga tut kan kana vava ta ra ravian, ma i ga vanavana ta ra ul a pal kai ra king, i ga gire tika na vavina ba i ga gumu; ma ra vavina i ga potar muka. ³ Ma David i ga vartuluai pi na matoto ure ra vavina. Ta tikai i ga biti: Vakir laka go Bat-Seba, natu i Eliam, ra taulai kai Uria ra te Ket? ⁴ Ma David i ga tulue ra umana tultul upi ia, ma i ga pot pirana, ma dir ga va me; (tago i ga gomgom kan ra duruna;) ma ra vavina i ga lilikun tar ta ra kubana. ⁵ Ma ba ra vavina i ga kap bala, i ga tulue ra varvai pire David ure, ma i ga biti: Iau tar kap bala.

⁶ Ma David i ga tulue ra tinata pire Ioab dari: Una tulue Uria ra te Ket uti piragu. Ma Ioab i ga tulue Uria pire David. ⁷ Ma ba Uria i ga tar pot pirana, David i ga tir ia ure Ioab, ma ure ra tarai na vinarubu ba dia dave, ma ure ra vinarubu ba i vana bulbulu ba pata. ⁸ Ma David i ga biti tai Uria: Una vana uro ta ra kubam, ma una dur ra pal a kaum. Ma Uria i ga vana kan ra kuba i ra king, ma tika na tultul i murmur ia ma ra tiniba na nian maro pire ra king. ⁹ Ma Uria i

ga va ta ra matakilalat ta ra kuba i ra king varurung ma ra umana tultul kai kana luluai, ma pa i vana uro ta ra kubana iat.

¹⁰ Ma ba dia ga ve David ba Uria pa i ga vana ta ra kubana, David i ga biti tai Uria: Dave, pa u ga lilikun vang ta kaum vinavana? Ta ra ava vang pa u ga vana uro ta ra kubam? ¹¹ Ma Uria i ga biti tai David: Ra bok na kunubu, ma Israel ma Iuda, dia ki ta ra umana pal na turturup; ma kaugu luluai Ioab, ma ra umana tultul kai kaugu luluai, dia ki ka ta ra pupui; na boina laka ba ina vana tar ta ra kubagu, upi ina ian ma ina momo, ma upi ina va ma kaugu taulai? Da u laun ma ra tulungeam bula, pa ina pait go ra magit. ¹² Ma David i ga biti tai Uria: Una ngo ko boko ati gori, ma ningene na topa u pi una vana. Ma Uria i ga ki Ierusalem ta nam ra bung ma ta ra bung namur. ¹³ Ma ba David i ga vartuluai upi ia, i ga ian ma i ga momo ta ra luaina matana, tuk i ga valonglong ia ma ra tava longlong; ma ta ra ravian i ga vana pi na va ta kana vava ta ra pakana kai ra umana tultul kai kana luluai, ia kaka pa i ga vana tar ta ra kubana.

¹⁴ Ma ta ra malana David i ga tumu ra buk pire Ioab, ma i ga tul tar ia pire Uria pi na kap ia. ¹⁵ Ma ta nam ra buk i ga biti: Avat a tibe Uria upi na tur lua ta ra vinarubu ta ra pakana ra vinarubu i dekdek tana, ma avat a lop kan ia pi da ub ia ma na mat. ¹⁶ Ma ba Ioab i ga makmakile ra pia na pal, i ga tibe Uria pi na varubu ta ra pakana nina ba ra umana rangrang na tutana dia varubu tana. ¹⁷ Ma ra tarai ta nam ra pia na pal dia ga irop ma dia ga varubu ma Ioab; ma ta umana tarai na vinarubu, a umana tultul kai David, dia ga virua; ma Uria ra te Ket i ga virua bula.

¹⁸ Ma Ioab i ga tulue ra varvai ma i ga ve David ure ra vinarubu; ¹⁹ ma i ga biti tai ra tena kapkap varvai: Ba u tar ve vapar ra king ure ra lavur magit ure ra vinarubu, ²⁰ ma

ba ra king na kankan tana, ma na biti tam: Ta ra ava ava ga vana marave ra pia na pal upi ra vinarubu? Pa ava ga nunure vang ba diat a ponok avat mamarama ra ul a liplip na vat? ²¹ Ia i ga ubu Abimelek natu i Ierub-Beset? Dave, a vavina pa i. ga vue vaba vang ta vat na uduudu taun ia mamarama ra ul a liplip na vat aro Tebes ma i ga mat ie? Ta ra ava vang ava ga vana maravai damana ta ra liplip na vat? Una biti: Kaum tultul Uria ra te Ket i tar virua varurung ma diat.

²² Ma ra tena kapkap varvai i ga vana, ma i ga ve David ure ra lavur magit Ioab i ga tulue me. ²³ Ma ra tena kapkap varvai i ga biti tai David: Ra tarai dia ga tut ure avet, ma dia ga varubu ma avet ta ra pui, ma ave ga korot diat tar ta ra mataniolo. ²⁴ Ma ra umana tena panak dia ga ponok tar kaum umana tultul mamarama ra ul a liplip na vat; ma ta umana ta ra umana tultul kai ra king dia ga virua, ma kaum tultul Uria ra te Ket i ga virua bula.

²⁵ Ma David i ga biti tai ra tena kapkap varvai: Una biti tai Ioab dari: Koko una ngarao ure go, tago ra pakat na vinarubu i ubu nam To An ma go To An bula; una ongor ma ra vinarubu ure ra pia na pal, upi da uvia pa ia; ma una vargat ia. ²⁶ Ma ba ra vavina kai Uria i ga valongore ba Uria kana tutana i ga virua, i ga tangie kana tutana. ²⁷ Ma ba i ga par ra tinabun, David i ga vartuluai upi ia, ma i ga ben pa ia ta ra kubana, ma dir ga tulai me, ma i ga kava tar ra bul tutana tana. Ma ra Luluai pa i ga gugu ure ra magit nina David i ga pait ia.

12

Natan i takun David

¹ Ma ra Luluai i ga tulue Natan tadav David. Ma i ga vana pirana, ma i ga biti tana: A ura tutana dir ga ki tai tika na pia na pal; tikai i ga uviana, ma ta ra tikai i ga luveana. ² Ma i ga peal mat ra umana kikil na

sip ma ra umana kikil na vavaguai kai ra uviana; ³ ma ra luveana pa kana ta magit, ia kaka tika na nat na sip, a tana, nina i ga kul ia ma i ga tabar ia ma ra nian, ma i ga tavua varurung ma ra umana natuna; i ga en ana nian, ma i ga momo ta kana la na nimomo, ma i ga ki ta ra bongobongono, ma i ga da kana bul vavina iat. ⁴ Ma tika na vaira maro vailik i ga pot tadav ra uviana, ma ra uviana i ga nur vue kana umana sip ma kana umana vavaguai ba i ga nuk upi ta nian ure ra vaira nina i ga pot pirana, ma i ga kap pa ra nat na sip kai ra luveana, ma i ga vaninare ure ra vaira nina i ga pot pirana.

⁵ Ma ra kankan kai David i ga karangap ure nam ra tutana; ma i ga biti tai Natan: Da ra Luluai i laun, ra tutana nina i ga pait ra dari, i topa ia pi da doka; ⁶ ma na bali nam ra nat na sip ma ta ivat, tago i ga pait go ra magit, ma pa i ga nunure ra varmari.

⁷ Ma Natan i ga biti tai David: U iat nam ra tutana. Ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: Iau ga ku u pi una king ure Israel, ma iau ga valaun u kan ra lima i Saul; ⁸ iau ga tul tar ra kuba i kaum luluai tam, ma u ga kale pa kana umana vavina; iau ga tul tar ra tarai Israel ma Iuda pira; ma gala go diat pa na ga topa ia, gala ina ga tul tar bula ta ngala nina dir varogop me. ⁹ Ta ra ava u ga pidimuane ra tinata kai ra Luluai, ba u ga pait go ra kaina ta ra luaina matana? U ga ubu Uria ra te Ket ma ra pakat na vinarubu, ma u ga ben pa kana vavina upi kaum tulai, ma ia iat u ga doka ma ra pakat na vinarubu kai ra tarai Amon. ¹⁰ Damana kaum apik na tarai pa na langalanga ta ra pakat na vinarubu; tago u ga pidimuane iau, ma u ga ben pa ra vavina kai Uria ra te Ket upi kaum tulai.

¹¹ Ra Luluai i biti dari: Ea, ina vatut ra kaina ure u ta kaum apik na tarai iat, ma ina tak vue kaum umana vavina ta ra luaina matam, ma ina nur tar diat pire talaim, ma na va ma

diat ta ra mata i go ra keake. ¹² U ga pait ive; ma iau, ina pait vaarike go ra magit ta ra luaina mata i Israel par, ma ta ra mata i ra keake.

¹³ Ma David i ga biti tai Natan: Iau ga tar pait ra kaina ure ra Luluai. Ma Natan i ga biti tai David: Ra Luluai i ga re vue kaum nirara, ma pa una mat. ¹⁴ Ia kaka tago u ga pidimuane ra Luluai ta go kaum mangamangana, ra kuramana nina di ga kava tar ia tam na mat. ¹⁵ Ma Natan i ga lilikun tar ta ra kubana.

Ma ra Luluai i ga bili ra bul nina ba ra taulai kai Uria i ga kava tar ia tai David, ma i ga mait muka. ¹⁶ Ma David i ga kail tadav God ure ra bul; ma David i ga vevel ta ra kubana, ma i ga va ta ra pia ta nam ra marum parika. ¹⁷ Ma ra umana patuana nina dia ga ki ta ra kubana, dia ga tur ta ra paparaina upi diat a al vatut ia kan ra pia; ma pa i ga mainge, ma pa i ga en ta gem varurung ma diat. ¹⁸ Ta ra valavuruana bung ra bul i ga mat. Ma ra umana tultul kai David dia ga burut pi diat a ve ba ra bul i ga mat; tago dia ga biti: Ba ra bul i ga laun boko, da ga tata pirana ma pa i ga valongore ra nilai dat; kan na vakaina ia iat laka, gala dat a ve ba ra bul i mat? ¹⁹ Ma ba David i ga gire ba kana umana tultul dia ga varmaianao, i ga kapa pire David ba ra bul i ga mat; damana David i ga biti tai kana umana tultul: Dave, ra bul i mat? Ma dia ga biti: Maia, i tar mat.

²⁰ Ma David i ga tut kan ra pia, ma i ga gumu, ma i ga vartap, ma i ga kia vue kana mal; ma i ga ruk ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga lotu; namur i ga vana ta ra kubana, ma i ga vartuluai upi ta nian, ma i ga ian. ²¹ Ma kana umana tultul dia ga biti tana: Ava bar go u tar pait ia? U ga vevel ma u ga tangie ra bul ba i ga laun boko; ma ba ra bul i ga mat, u ga tut ma u ga ian. ²² Ma i ga biti: Ba ra bul i ga laun boko, iau ga vevel ma iau ga tangi, tago iau ga biti: To ia i nunure

ba ra Luluai na mari iau bar, ma ra bul na laun? ²³ Ma go i tar mat, ta ra ava ina vevel? Dave, ina valaun pa mule? Ina vana boko pirana, ma ia iat pa na lilikun piragu.

²⁴ Ma David i ga vamaram Bat-Seba kana taulai, ma i ga ruk pirana, ma i ga kava ra bul tutana, ma i ga vaiang ia ba Solomon. Ma ra Luluai i ga mari ia, ²⁵ ma i ga tulue ra tinata tai Natan ra propet, ma i ga vaiang ia ba Iedidia, ure ra Luluai.

David i kale pa Raba (1 Tutu 20:1-3)

²⁶ Ma Ioab i ga tut ure Raba, nina ba kai ra tarai Amon, ma i ga uvua pa nam ra pia na pal kai ra king. ²⁷ Ma Ioab i ga tulue ra umana tena kapkap varvai pire David, ma i ga biti: Iau ga tut ure Raba, ma iau ga kale pa ra pal na minakila nina ba di monamono tana bat ra tava. ²⁸ Damana una varurue ra umana tena vinarubu nina dia ki boko, ma avat a tur vartakalat bat ra pia na pal, ma una kale pa ia; kan ina kale pa ra pia na pal, ma diat a vaiang ia ma ra iangigu. ²⁹ Ma David i ga varurue ra umana tena vinarubu nina ba dia ga ki boko, ma i ga vana ma i ga tut ure Raba, ma i ga kale pa ia. ³⁰ I ga paike vue ra kere na goled kan ra ulu i kadia king; ra mamatina i ga da tika na talant,* ma ra umana ngatngat na vat dia ga ki tana; ma di ga vatoke ta ra ulu i David. Ma i ga kap vue ra peal magit na ra varpa kan ra pia na pal. ³¹ Ma i ga ben vavilavilau ra tarai nina dia ki tana, ma i ga tibe diat upi diat a papalum ma ra umana pokopoko, ma ra umana oi na palariam, ma ra umana pem, upi diat a pait ra umana vat na pia; ma i ga pait ra dari ta ra umana pia na pal par kai ra tarai Amon. Namur David ma kana tarai par dia ga lilikun urama Ierusalem.

13

Amnon dir ma Tamar

* **12:30:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais.

¹ Absalom natu i David dir taina ma Tamar, ia ra potar na vavina; ma namur boko Amnon natu i David i ga manane. ² Ma Amnon i ga mait ma ra nginarao ure taina Tamar, tago pa i ga nunure boko ta tutana, ma i ga dekdek pire Amnon upi na pait ta magit pirana. ³ Ma tika na talai Amnon i ga ki, a iangina Ionadab, natu i Simea, dir turana ma David; ma Ionadab i ga kabinana. ⁴ Ma i ga biti tai Amnon: U ra natu i ra king, ta ra ava u bilua ta ra bungbung par? Dave, pa una ve iau? Ma Amnon i ga biti tana: Iau manane Tamar, dir taina ma turagu Absalom. ⁵ Ma Ionadab i ga biti tana: Una va ta kaum vava da ba u mait, ma ba tamam ra pot upi na gire u, una biti tana, Boina ba taigu Tamar na tabar iau ma ra nian; boina ba na vaninare ra nian ta ra luaina matagu upi ina gire, ma ina en ia kan ra limana. ⁶ Ma Amnon i ga va da ba i mait; ma ba ra king i ga pot upi na gire, Amnon i ga biti tai ra king: Iau lul u ba taigu Tamar na vana uti, ma na pait agu ta ura gem ik ta ra luaina matagu, upi ina ian ta ra limana. ⁷ Ma David i ga vartuluai upi Tamar, ma i ga ve ba na vana ta ra kuba i taina Amnon ma na vaninare ta nian ure. ⁸ Tamar i ga vana ta ra kuba i taina Amnon; ma Amnon i ga va ta kana vava. I ga tak pa ta plaua nina i ga leven, ma i ga bing ia, ma i ga pait ra umana gem me ta ra luaina matana, ma i ga tun diat. ⁹ Ma i ga kap ra la ma i ga lingire diat ta ra luaina matana; ma pa i ga mainge ba na en diat. Ma Amnon i ga biti: A tarai par diat a irop kan ra luaina matagu. Ma ra tarai par dia ga irop kan ia. ¹⁰ Ma Amnon i ga biti tai Tamar: Una kap ra nian ta ra pal na vava pi ina tak pa ia ta ra limam. Tamar i ga tak pa ra umana gem nina i ga pait ia, ma i ga kap diat ta ra pal na vava pire taina Amnon. ¹¹ Ma ba i ga kap diat maravai pirana, i ga vatur ia, ma i ga biti tana: Ea, taigu, dor a va. ¹² Ma i ga biti tana: Pata, taigu, koko una

vo pa iau; pa ia boina ba da pait ra magit dari ati Israel; koko una pait go ra magit na papaua. ¹³ Ma iau, ina kap kaugu vavirvir uve? Ma una da tika na lunga ati Israel. Damana, iau lul u, una tir ra king ure iau, ma pa na tugal bat u pi dor a taulai. ¹⁴ Ma pa i ga mainge ba na valongore ra nilaina; ma tago i ga ongor ta dir, i ga vo pa ia, ma dir ga va me.

¹⁵ Ma namur Amnon i ga manga milikuane; ma ra varmilikuanai nina i ga milikuane me, i ga manga dekdek ta ra varmananai nina i ga manane me. Ma Amnon i ga biti tana: Una tut, ma una vana. ¹⁶ Ma i ga biti tana: Pata, tago go ra nirara nina u rara tana ba u tul vue iau, i kaina ta dir ma ra kaina nina u tar pait ia tagu. Ma pa i ga mainge ba na valongore. ¹⁷ Ma i ga oro pa kana tultul nina ba i ga toratorom pirana, ma i ga biti tana: Una vairop vue go ra vavina kan iau, ma una banu bat vue. ¹⁸ Ma Tamar i ga mal ma ra lolovina kolot da ra mangamangana kai ra. umana natu i ra king, a umana inip na vavina. Ma ra tultul i ga vairop vue, ma i ga banu bat vue.

¹⁹ Ma i ga imire ra kabu na iap taun ra uluna, ma i ga rada kana lolovina mal, ma i ga vung ra limana taun ra uluna, ma i ga tangi mat ba i ga vana. ²⁰ Ma Absalom, nina taina tuna, i ga biti tana: Dave, amur ga ki ma Amnon, nina ba taim? Una ki vovovon ika, taigu, tago amur taina, koko ra balam na mamat ure. Ma papa nam ra bung Tamar i ga ki ta ra kuba i taina Absalom, ma i ga tabun.

²¹ Ma ba David ra king i ga valongore go ra umana magit, i ga kankan muka. ²² Ma ure Absalom, pa i ga tatike ta tinata pire Amnon nina i ga boina ba i ga kaina; tago Absalom i ga milikuane Amnon tago i ga vo pa Tamar, nina taina tuna.

Absalom i varobo ma i lop

²³ Ma ba i ga par a ura kilala, ba, ra umana tena varkukut na ivuna sip kai Absalom dia ga ki aro Baal-Kasor, nina ba i tur pire Epraim, Absalom

i ga ting pa ra umana natu i ra king parika. ²⁴ Ma Absalom i ga vana, ma i ga biti tai ra king: Kaum tultul i ga tar tibe ra umana tena varkukut; boina ba ra king ma kana umana tultul diat a varagur ma kaum tultul. ²⁵ Ma ra king i ga biti tai Absalom: Pata, natugu, vakir dat parika, kan avet a mamat pira. Absalom i ga lul vovo pa ia, ma i ga ole; i ga tul tar ika kana varvadoan tana. ²⁶ Ma Absalom i ga biti: Gala u pata, boina ba una tul tar turagu Amnon pi avet. Ma ra king i ga biti: Ta ra ava na varagur ma u? ²⁷ Ma Absalom i ga lul vovo pa ia tuk tar i ga nur tar Amnon ma ra umana natu i ra king pi diat a varagur me.

²⁸ Ma Absalom i ga biti ta kana umana tultul: Ba ava gire ba ra bala i Amnon i gugu ma ra nimomo na polo na vuai na vain, ma iau biti ta vavat, Avat a ubu Amnon, io, avat a doka, koko avat a burut, tago iau iat iau ga ve avat ure; avat a ongor ma avat a rangrang. ²⁹ Ma ra umana tultul kai Absalom dia ga pait ia tai Amnon da Absalom i ga kure. Ma ra umana natu i ra king dia ga tut ma dia ga koa ta kadia umana as tikatikai, ma dia ga lop.

³⁰ Ma ba dia ga ki ka boko nangananga, ra varvai i ga tadav David dari: Absalom i tar doko ra umana natu i ra king, ma pa ta tikai i laun valili. ³¹ Ma ra king i ga tut, ma i ga rada kana umana mal, ma i ga va ta ra pia; ma kana umana tultul nina dia ga tur maravai dia ga rada kadia umana mal. ³² Ma Ionadab, natu i Simea dir turana ma David, i ga biti: Koko kaugu luluai na nuk ia ba dia tar doko ra umana barmana ra umana natu i ra king par; tago Amnon ika i virua; tago Absalom i ga nuk vaninare go ra magit papa ra bung ba Amnon i ga vo pa taina Tamar. ³³ Koko na mamat ra bala i kaugu luluai ra king, ba ra umana natu i ra king par dia tar virua; tago Amnon ika i virua. ³⁴ Ma Absalom i ga lop.

Ma ra barmana nina i ga mona-mono i ga idok, ma i ga gire ra peal

tarai dia vanavana ta ra nga nina i vut ba maro Koronaim ta ra paparai ra luana. ³⁵ Ma Ionadab i ga biti tai ra king: Ra umana natu i ra king dia vut da kaum tultul i ga biti. ³⁶ Ba i ga par kana tinata, ra umana natu i ra king dia ga vut, ma dia ga kukula, ma dia ga tangi; ma ra king ma kana umana tultul dia ga tangi mat. ³⁷ Ma Absalom i ga lop, ma i ga vana pire Talmai natu i Amikur, ra king Gesur. Ma David i ga tabun ta ra bungbung ure natuna.

³⁸ Damana Absalom i ga lop, ma i ga vana uro Gesur, ma i ga ki abara a utul a kilala. ³⁹ Ma ra bala i ra king i ga ngarao upi Absalom; tago i ga tar maram ra balana ure Amnon nina i ga mat.

14

Ioab i nuk pa ra nga ba da ben valilikun Absalom tana

¹ Ma Ioab natu i Seruia i ga gire ba ra bala i ra king i ga ngarao upi Absalom. ² Ma Ioab i ga vartuluai uro Tekoa upi tika na vavina, a tena kabinana, ma i ga biti tana: Una da tikai i tabun, ma una vung ra mal na tabun, ma koko una tap ra pakam ma ra dangi, una da ta vavina nina i ga tabun vailik ure nina i ga mat; ³ ma una vana pire ra king, ma una biti tana dari. (Ma Ioab i ga tul tar ra tinata pirana.)

⁴ Ma ba ra vavina maro Tekoa i ga tata pire ra king, i ga bura timtimum ma ra variru, ma i ga biti: U ra king, una maravut iau. ⁵ Ma ra king i ga biti tana: U dave? Ma i ga biti: A dovotina iau a ua na vavina, ma kaugu tutana i tar mat. ⁶ Kaum tultul i ga kava ra ura bul tutana, ma dir ga varngangar ta ra uma, ma pa ta tikai i ga ki pi na al varbaiane dir, ma tikai ta dir i ga ubu ta ra tikai, ma i ga doka. ⁷ Ma kaugu apik na tarai par dia ga tut ure kaum tultul, ma dia ga biti: Una nur tar nina i ga ubu turana ta vevet upi avet a doka, upi a balbali ure ra nilaun kai turana nina i ga doka, damana dir

par dir a panie; ta ra magit dari diat a pun vue kaugu lakit na iap i ki boko, ma ra iang i kaugu tutana na panie kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan, ma na damana bula kana apik na tarai. ⁸ Ma ra king i ga biti tai ra vavina: Una vana ta ra kubam, ma ina pait ta varkurai ure u. ⁹ Ma ra vavina maro Tekoa i ga biti tai ra king: Kaugu luluai, ra king, ta balbali ure ra kaina mangamangana na ki tagu ma diat ta kaugu vuna tarai; ra king ma kana kiki na king na langalanga. ¹⁰ Ma ra king i ga biti: Una kap nina ba na takun u uti, ma pa na pait mule ta magit piram. ¹¹ Ma i ga biti: Boina ba ra king na vavalima tai ra Luluai kaum God ba koko ra tena varobo na gap na vardodoko, upi koko diat a doko natugu. Ma i ga biti: Da ra Luluai i laun, pa ta kopono pepe na ulu i natum na bura ra pia.

¹² Ma ra vavina i ga biti: Boina ba kaum tultul na tatike ta tinata pire kaugu luluai ra king. Ma i ga biti: Una tata. ¹³ Ma ra vavina i ga biti: Ta ra ava u ga pait ra dari ure ra tarai kai God? Tago ba ra king i tul tar go ra varkurai tagu, i takun ia iat tana, tago i ole pi na vatur vake mule kana nina ba di ga korot vue. ¹⁴ Dat a tarai, dat a mat, da vardada ma ra tava di ga lolonge ta ra pia, nina ba da mama kulupe mule; ia kaka, gala ta tikai na nuk upi ta nga pi da ben valilikun nina di ga korot vue, God pa na tak vue ra nilaun kan ia.

¹⁵ Damana iau ga vut upi ina tatike go ra tinata pire kaugu luluai ra king, tago ra tarai dia ga vaburut iau; kaum tultul i ga biti: Ina tata pire ra king, kan bar ra king na pait ika nam kana tultul i lul upi ia. ¹⁶ Tago ra king na valongore, ma na valaun kana tultul kan ra lima i ra tutana nina ba na vapanie vue amir ma natugu kan ra magit na kakalai pire God. ¹⁷ Kaum tultul i ga nuk ia, Ra tinata kai kaugu luluai rak king na vango ra nuknukigu; tago kaugu luluai ra king i da ra angelo kai God, ma i tale

pi na nunure varbaiane ra boina ma ra kaina. Ra Luluai kaum God na ki piram.

¹⁸ Ma ra king i ga biti tai ra vavina: Koko una ive kan iau nina ba ina tir u tana. Ma ra vavina i ga biti: Boina ba kaugu luluai ra king na tata. ¹⁹ Ma ra king i ga biti: Dave, Ioab i maravut ta go parika? Ma ra vavina i ga biti: Da u laun, kaugu luluai ra king, pa i tale ta tikai pi na parau ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira kan ra tinata nina ba kaugu luluai ra king i tatike; kaum tultul Ioab i ga ve iau ma i ga tul tar ra umana pakana tinata tai kaum tultul. ²⁰ Kaum tultul Ioab i ga pait ra dari upi da vaenana pa ra magit. Ma kaugu luluai i kabinana da ra angelo kai God, upi na kapa ure ra umana magit par ta ra rakarakan a gunagunan.

²¹ Ma ra king i ga biti tai Ioab: Ina pait ot pa go ra magit; una vana, ma una ben pa mule ra barmana Absalom. ²² Ma Ioab i ga bura timtibum ma ra variru, ma i ga tata vadoane ra king; ma Ioab i ga biti: Ta go ra bung kaum tultul i nunure ba kaugu luluai ra king i mari iau, tago ra king i ga torom ta ra nilul kai kana tultul. ²³ Ma Ioab i ga tut ma i ga vana uro Gesur, ma i ga agur pa Absalom urama Ierusalem. ²⁴ Ma ra king i ga biti: Boina ba na vana tar ta ra kubana iat, upi koko na gire ra matagu. Damana Absalom i ga vana tar ta ra kubana, ma pa i ga gire ra mata i ra king.

²⁵ Ta ra langun Israel par pa di ga pite pa ta tikai da di ga pite pa Absalom, tago i ga metek muka; papa ra pal a kauna tuk tar ta ra tunurot na uluna pa ta ik a matmat na vakilang tana. ²⁶ Ma ari i ga kut ra pepe na uluna, (i ga kutkut ia ta ra mutuai ra kilakilala tago i ga mamat,) i ga valar ra pepe na uluna, ma ra mamatina i ga da ra utul a kilogram (a lavurua na paun mamat), da ra valavalar kai ra king. ²⁷ Ma Absalom i ga vangala ra utul a bul tutana, ma tika na bul

vavina, a iangina Tamar, ma ia ra potar muka.

²⁸ Ma Absalom i ga ki a ura kilala arama Ierusalem, ma pa i ga gire ra mata i ra king. ²⁹ Ma Absalom i ga vartuluai upi Ioab upi na tulue pire ra king; ma pa i ga mainge ba na vana pirana; ma i ga vartuluai mulai a vauruana pakana, ma i ga ole. ³⁰ Damana i ga biti tai kana umana tultul: A uma kai Ioab i ki maravai ta kaugu uma, ma ra barli i ki tana; avat a vana ma avat a vautunge vue. Ma ra umana tultul kai Absalom dia ga vautunge vue ra uma. ³¹ Ma Ioab i ga tut ma i ga vana pire Absalom uro ra kubana, ma i ga biti tana: Ta ra ava kaum umana tultul dia ga vautunge vue kaugu uma? ³² Ma Absalom i ga biti tai Ioab: Iau ga vartuluai up u ma ra tinata dari, Una vana uti pi ina tulue u pire ra king upi una biti, Ta ra ava iau ga vana uti maro Gesur? Gala ina ki boko abara, gala na boina ure iau; boina ba ina gire ra mata i ra king, ma ona ta kaina mangamangana i ki tagu, na topa ia ba na doko iau. ³³ Ma Ioab i ga vana pire ra king, ma i ga ve; ma ba i ga vartuluai upi ia, Absalom i ga vana pire ra king, ma i ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra king; ma ra king i ga galum Absalom.

15

Absalom i tut na varpam ure David

¹ Ma namur ta go Absalom i ga vaninare ra kiki na vinavana, ma ra umana os, ma ra ilima na vinun na tutana pi diat a vutvut lualua tana. ² Ma Absalom i ga vala tut ta ra malana ikilik, ma i tur maravai ta ra matakilalat ai ra pia na pal; ma ba ta tutana i ga kap ta magit upi ra king na kure, Absalom na oro pa ia pi na tadav ia, ma na biti: Nuve vang kaum pia na pal? Ma ba na biti: Kaum tultul ta ra vuna tarai To An tai Israel; ³ Absalom na biti tana: Kaum ta magit i dovot ma i takodo, ia kaka ra king pa i ga tibe ta tikai

pi na valongore U. ⁴ Ma Absalom i ga biti bula: Gala di ga tibe iau upi iau a tena varkurai ta ra gunagunan, ma ra tarai par diat a tadav iau ma ra magit ure ra varkurai ba ra kinail, gala ina kure vatakodo pa ia! ⁵ Ma ba ta tikai na pot upi na va timtimum pirana, na tulue ra limana, ma na tabe vake, ma na galum ia. ⁶ Ma Absalom i ga pait ra dari pire ra tarai Israel par nina dia ga pot tadav ra king upi ra varkurai; damana Absalom i ga ben vaire ra nuknuk i ra tarai Israel.

⁷ Ma ba i ga par a ivat na kilala, Absalom i ga biti tai ra king: Una nur vue iau upi ina pait ot pa ra magit iau ga vavalima tana tai ra Luluai aro Kebron. ⁸ Tago kaum tultul i ga vavalima ba iau ga ki boko aro Gesur ta ra papar Siria ba, Gala ra Luluai na ben valilikun mule iau urama Ierusalem, ina lotu tadav ra Luluai, ⁹ Ma ra king i ga biti tana: Una vana ma ra malmal. Damana i ga tut ma i ga vana uro Kebron.

¹⁰ Ma Absalom i ga tulue ive ra umana tena kapkap varvai vurvur-bit pire ra umana vuna tarai Israel ma ra tinata dari: Ari avat a valongore ra nilai ra tavur, avat a biti, Absalom i king aro Kebron. ¹¹ Ma ra ura mar na tutana maro Ierusalem dia ga varagur ma Absalom, tago i ga ting pa diat upi diat a bartalaina me, ma dia ga vana ma ra tuptup. ¹² Ma ba Absalom i ga tul tar ra umana tinabar, i ga vartuluai upi Akitopel ra te Gilo, ra tena varvateten kai David, maro ta kana pia na pal iat, nina ba Gilo. Ma ra kikil na tarai dia ga varpit i ga dekdek vanavana, tago ra tarai dia ga kor vanavana tadav Absalom.

¹³ Ma tika na tena kapkap varvai i ga pot pire David, ma i biti: A bala i ra tarai Israel par dia murmur Absalom. ¹⁴ Ma David i ga biti tai kana umana tultul nina dia ga ki pirana arama Ierusalem: Dat a tut, ma dat a lop; tago gala pata, gala pa ta tikai ta dat na pila kan Absalom; avat a lulut upi dat a vana, kan na tadav lulut dat ma na vakaina dat, ma na ubu ra

pia na pal ma ra pakat na vinarubu. ¹⁵ Ma ra umana tultul kai ra king dia ga biti tai ra king: Kaum umana tultul dia ki na vaninara pi diat a pait ika nam ba kaugu luluai ra king na kure. ¹⁶ Ma ra king i ga vana, ma diat bula ta ra kubana. Ma ra king i ga nur tar ra vinun na tultul na vavina pi diat a balaure ra pal. ¹⁷ Ra king ma kana tarai dia ga vana, ma dia ga ngo pit ta ra mutuaina pal. ¹⁸ Ma kana umana tultul par dia ga boloa; ma ra tarai Keret, ma ra tarai Pelet, ma ra laptikai na mar na tutana Gat nina dia ga mur ia maro Gat, dia ga vila lua ta ra king. ¹⁹ Ma ra king i ga biti tai Itai ra te Gat: Ta ra ava u varagur ma avet? Una lilikun ma una ki pire ra king; tago u a vaira, ma u ki irai kan kaum gunan. ²⁰ U kabur pot ika, ma dave, ina vo pa u pi dat a tenten vurvurbit, tago pa iau nunure ba ina vana uve? Una lilikun. avat ma kaum vuna tarai, ma boina ba ra Luluai na mari u ma na pait ra dovotina piram. ²¹ Ma Itai i ga bali ra king, ma i ga biti: Da ra Luluai i laun, ma da kaugu luluai ra king i laun, a dovotina ta ra gunan nina ba kaugu luluai ra king na bang tana, ba ure ra minat ba ure ra nilaun, ta nam iat ra gunan kaum tultul na bang bula tana. ²² Ma David i ga biti tai Itai: Io, una bolo. Ma Itai ra te Gat, ma kana tarai par ma ra umana bul, dia ga bolo. ²³ Ma ba ra tarai dia ga bolo vanavana, ra gunan par i ga tangi ma ra ngala na nilaina; ra king ma ra tarai par nina dia ga varagur me dia ga bolo ra tava Kidron, ma dia ga mur ra nga uro ra bil.

²⁴ Ma Abiatar i ga vana, ma Sadok bula, ma ra tarai Levi par dia ga kap ra bok na kunubu kai God; ma dia ga vung ra bok kai God ra pia, tuk tar ra tarai dia ga irop par kan ra pia na pal. ²⁵ Ma ra king i ga biti tai Sadok: Avat a puak tar ra bok kai God uro ta ra pia na pal. Gala ra Luluai na mari iau, gala na ben valilikun mule iau upi ina gire mule, ma gunan bula; ²⁶ ma gala na biti, Pa iau gugu tam,

io, iau akari pi na pait ia ka tagu ra magit i boina ta ra nuknukina. ²⁷ Ma ra king i ga biti bula tai Sadok ra tena tinabar: Avat a lilikun ta ra pia na pal ma ra malmal, avat ma Abiatar ma ra ura natu i mumur, Akimas natum ma Ionatan natu i Abiatar. ²⁸ Ma iau, ina ngo pit ta ra bolabolo uro ra bil tuk tar ina valongore ta varvai piram. ²⁹ Damana Sadok ma Abiatar dir ga kap valilikun mule ra bok kai God urama Ierusalem, ma dir ga ki ie.

³⁰ Ma David i ga tutua urama ra luana na Oliva, ma i ga tangi vanavana nangananga; ma ra mal na tubatuba i ga ki ta ra uluna, ma pa ta pal a kau ta ra ura kauna; ma ra tarai nina dia ga varagur me dia ga vung ra mal na tubatuba ta ra ulu i diat tikatikai, ma dia ga tangtangi ba dia ga tutua vanavana. ³¹ Ma di ga ve David ba Akitopel i ga ki varurung ma ra umana tena varpit pire Absalom. Ma David i ga biti: Ea, Luluai, una pukue ra tinata na varvateten kai Akitopel upi a tinata na papaua.

³² Ma ba David i ga tutua urama tar ta ra ul a luana, ta ra pakana nina ba di ga lotu tadav God tana, Kusai ra te Ark i ga barat ia, ma i ga rada kana mal, ma ra pia i ga ki ta ra uluna. ³³ Ma David i ga biti tana: Gala dor a varagur, gala una vake iau; ³⁴ ba gala una lilikun tar ta ra pia na pal, ma una biti tai Absalom, Ina tultul piram, u ra king; da iau ga tultul pire tamam ta ra umana bung i tar par, go ina tultul piram, gala una maravut iau pi ina uvia pa ra tinata na varvateten kai Akitopel. ³⁵ Ma dave, Sadok ma Abiatar ra ura tena tinabar pa dir ki vang abara piram? Damana nam parika nina ba una valongore ta ra kuba i ra king, una ve Sadok ma Abiatar ra ura tena tinabar ure. ³⁶ A ura natu i dir, Akimas natu i Sadok ma Ionatan natu i Abiatar, dir ki pire tama i dir, ma una tulue dir ma ra varvai ure nam parika nina ba una valongore. ³⁷ Damana Kusai ra talai David i ga

ruk uro ta ra pia na pal, ba Absalom i ga olo Ierusalem.

16

¹ Ma ba David i ga koa lake ra ul a luana, Siba ra tultul kai Mepiboset i ga barat ia ma ra ivu as, nina a kiki ta dir, ma dir ga kap ra ura mar na kidoloina gem, ma tika na mar na kura vuai na vain, ma tika na mar na vuai na davai ai ra e na keake, ma tika na paura na polo na vuai na vain. ² Ma ra king i ga biti tai Siba: Ure ra ava go diat? Ma Siba i ga biti: Ra ura as upi diat ta ra kuba i ra king diat a koa ta dir, ma ra gem ma ra vuai na davai pi a nian ai ra umana barmana, ma ra polo na vuai na vain ure nina ba na bilua ta ra bil. ³ Ma ra king i ga biti: Akave laka ra natu i kaum luluai? Ma Siba i ga biti tai ra king: I ki akono Ierusalem; tago i ga biti, Gori ra kuba i Israel na tul valilikun tar mule tagu ra varkurai kai tamagu. ⁴ Ma ra king i ga biti tai Siba: Kaum parika nina ba kai Mepiboset. Ma Siba i ga biti: Iau va timtimum piram, upi kaugu luluai ra king na mari iau.

⁵ Ma ba David i ga pot aro Bakurim, tika na tutana ta ra apik na tarai kai Saul, a iangina Simeï, natu i Gera, i ga irop; ma ba i ga irop, i ga tata na varvul. ⁶ Ma i ga tupar David ma ra umana tultul kai ra king David ma ra vat; ma ra tarai ma ra umana rangrang na tutana dia ga ki ta ra lima tuna ma ta ra papar a maira tai ra king. ⁷ Ma Simeï i ga vul ia dari: Una vana, una vana, u a tena vardodoko, u a tutana vakuku! ⁸ Ra Luluai i ga tar bali u ma ra gapu i ra kuba i Saul, nina u ga kia vue ta ra kiki na king; ma ra Luluai i ga tul tar kaum varkurai pire Absalom natum; ma u, u tar virua ta kaum kaina mangamangana, tago u a tena vardodoko. ⁹ Ma Abisai, natu i Seruia, i ga biti tai ra king: Ta ra ava bar go ra minat na pap na vul kaugu luluai ra king? Una nur tar iau, pi ina vana ma ina kutu vue ra uluna. ¹⁰ Ma ra king i ga biti: Dat a dave ma avat

ra umana natu i Seruia? Na varvul uka gala ra Luluai i ga ve ba na vul David; na tale to ia pi na biti, Ta ra ava u ga pait ra dari? ¹¹ Ma David i ga biti tai Abisai ma tai kana umana tultul: Ava gire ba natugu, nina di ga kava tar ia tagu, i mainge ba na doko iau; dave, pa i topa ia muka ba go ra te Benjamin na pait ia damana? Avat a nur vue; na tata na varvul tago ra Luluai i tar ve. ¹² Kan bar ra Luluai na gire kaugu kini na malari, ma na bali kana varvul piragu ta go ra bung ma ra boina. ¹³ Damana David ma kana tarai dia ga vanavana ta ra nga; ma Simeï i ga vanavana tai ta ra papar a luana maro, ma i ga tatata na varvul, ma i ga tupar ia ma ra umana vat, ma i ga vue ra tobon na pia. ¹⁴ Ma i ga rabu ra paka i ra king ma diat dia ga varagur me, ma dia ga ngo pit ta ra papar a Iordan; ma i ga lagar papa mulai abara.

¹⁵ Ma Absalom, ma ra tarai Israel par, ma Akitopel, dia ga pot aro Ierusalem. ¹⁶ Ma Kusai ra te Ark, a talai David, i ga vana pire Absalom, ma i ga biti tai Absalom: God na valaun ra king! God na valaun ra king! ¹⁷ Ma Absalom i ga biti tai Kusai: I dari laka kaum varmari pire talaim? Ta ra ava pa amur ga varagur ma talaim? ¹⁸ Ma Kusai i ga biti tai Absalom: Pata; nina ba ra Luluai, ma go ra tarai, ma ra tarai Israel par dia ga pilak pa ia, ina toratorom tana ma ina ki pirana. ¹⁹ Ma go bula, ina torom tai to ia? Vakir laka natuna? Da iau ga torom tai tamam, damana ina torom bula tam.

²⁰ Ma Absalom i ga biti tai Akitopel: Una vateten iau ure ra magit ba dat a pait ia. ²¹ Ma Akitopel i ga biti tai Absalom: Una va ma ra umana tultul na vavina kai tamam, nina i ga tibe diat ure ra varbalaurai na pal; ma ba Israel par na valongore ba ra iangim i kaina pire tamam, nam na vadekdek ra lima i ra umana talaim. ²² Ma dia ga vatut ra pal na mal ta ra ul a pal ure Absalom; ma Absalom i ga va ma ra umana tultul na vavina kai tamana ta ra luaina mata i Israel

par. ²³ Ta nam ra umana bung ra tinata na varvateten kai Akitopel i ga da tikai i matoto ta ra tinata kai God; ma ra tinata na varvateten par kai Akitopel i ga damana pire David dir ma Absalom.

17

Kusai i uvia pa ra tinata na varvateten kai Akitopel

¹ Ma Akitopel i ga biti tai Absalom: Una tul tar iau upi ina pilak pa ta vinun ma a ura arip na marmar na tarai, ma ina tut ma ina korot mur David go iat ra marum. ² Ina tadav ia ba i rabu boko ra pakana, ma ina vaburut ia; ma ra tarai par nina dia ki varurung me diat a lop; ma ina ubu ka ra king, ³ ma ina ben valilikun ra tarai piram da ra vavina tadav ra taulai kalama. U mainge ra nilaun kai tika na tutana ka, upi ra tarai par diat a ki na malmal. ⁴ Ma Absalom ma ra umana patuana Israel dia ga manane tuna go ra tinata.

⁵ Ma Absalom i ga biti: Da var-tuluai bula upi Kusai ra te Ark, upi dat a valongore bula kana ta tinata. ⁶ Ma ba Kusai i ga pot tadav Absalom, Absalom i ga biti tana: Akitopel i ga tatike dari; dave, dat a mur laka kana tinata? Gala pata, io, una tata. ⁷ Ma Kusai i ga biti tai Absalom: Go ra tinata na varvateten kai Akitopel pa i boina. ⁸ Ma Kusai i ga biti bula: U nunure ba tamam ma kana tarai diat a umana rangrang na tutana, ma dia karangap go da ra bear* ta ra pui nina ba di ga long pa ra umana natina kan ia. Ma tamam i melem ta ra vinarubu, ma pa na va ta ra pakana ra tarai dia va tana. ⁹ Na parau gori akania tai ta babang ba tai ta enana pakana. Ba na tut ure kaum tarai na vinarubu, ma ta umana ta diat dia virua ta ra turpai ra vinarubu, ra tinata na parang vanavana ba di doko vanavana diat dia mur Absalom. ¹⁰ Ma nina ba i rangrang, ma ra balana i da ra bala i ra leon, na bilua muka ra

nuknukina; tago Israel par i nunure ba tamam ia ra rangrang na tutana, ma diat dia murmur ia, diat a umana lebe. ¹¹ Iau biti ba da varurue ra tarai Israel par piram, papa Dan ma na tuk uro Ber-Seba, upi diat a peal bula da ra veo ra valian; ma u iat una vana bula ta ra vinarubu. ¹² Ma dat a pot vakaian tadav ia, da ra mavoko i bura ta ra pia; ma diat par ma nina dia murmur ia diat a virua. ¹³ Ma gala i ki bakit tai ta pia na pal nina di ga liplip bat ia, da ting pa ra tarai Israel par ba diat a kap ra umana vinau ma da al vue tar ta ra tava alir; ma na tuk tar ba pa da na tadav ta kopono vat ik abara. ¹⁴ Ma Absalom ma ra tarai Israel dia ga biti: Ra tinata na varvateten kai Kusai i boina ta dir ma ra tinata na varvateten kai Akitopel. Tago ra Luluai i ga kure value ba da uvia pa ra bo na tinata na varvateten kai Akitopel, upi ra Luluai na kure vakaina Absalom.

¹⁵ Ma Kusai i ga biti tai Sadok ma Abiatar ra ura tena tinabar: Akitopel i ga vateten Absalom ma ra umana patuana Israel ma ra tinata dari; ma iau ga tia vateten ia dari. ¹⁶ Damana amur a vartuluai lulut, ma amur a biti tai David: Koko una va marave ra bolabolo uro ra bil go ra marum, una bolo vurakit, kan da nila vue ra king ma ra tarai par.

¹⁷ Ma Ionatan ma Akimas dir ga kiki aro En-Rogel; ma di ga kubu ba ta tultul na vavina na vana pi na kap ra tinata pire dir, ma dir a ve ra king David; tago pa i topa ia ba da gire dir ba dir a olo ta ra pia na pal. ¹⁸ Ia kaka tika na bul i ga gire dir, ma i ga ve Absalom; ma dir ga lop lulut, ma dir ga ruk ta ra kuba i tika na tutana aro Bakurim, ma kana kivu abara ta ra bala na gunan, ma dir ga vila ba tana. ¹⁹ Ma ra vavina i ga tuba bat ra mata na kivu ma ra mal, ma i ga vung taun ia ma ra kon nina di ga udu ia; ma pa ta na i ga kapa ure go.

²⁰ Ma ba ra umana tultul kai Absalom dia ga pot ta ra pal, dia ga biti tai

* **17:8:** A bear, tika na mangana king, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

ra vavina: Akimas ma Ionatan dir ki akave? Ma ra vavina i ga biti: Dir tar bolo uro ta ra tava. Ma ba dia ga mama tikan upi dir, dia ga lilikun urama Ierusalem. ²¹ Ma ba dia ga tar vana kakit, dir ga irop kan ra kivu ma dir ga vana ma dir ga ve David ra king; ma dir ga biti tai David: Avat a tut, ma avat a bolo lulut ra tava, tago i dari ra tinata na varvateten kai Akitopel ure u. ²² Ma David ma ra tarai dia ga varagur me dia ga tut ma dia ga bolo ta ra Iordan; ma ta ra lar pa ta tikai i ga ki nina ba pa i ga bolo boko ta ra Iordan.

²³ Ma ba Akitopel i ga gire ba pa di ga mur kana tinata na varvateten, i ga vaninare pa kana as, ma i ga vana ta ra kubana uro ta kana gunan iat, ma ba i ga tar mal pa ra lavur magit ta ra kubana, i ga tibuna al vatokobe mule; ma i ga mat, ma di ga vung ia ta ra babang na minat kai tamana.

David i ki Makanaim

²⁴ Ma David i ga pot aro Makanaim. Ma Absalom ma ra tarai Israel par dia ga bolo ta ra Iordan. ²⁵ Ma Absalom i ga tibe Amasa pi na kia vue Ioab ta ra nilua pire ra tarai na vinarubu. Amasa natu i tika na tutana, a iangina Itra a te Ismael, nina i ga taulai ma Abigal natu i Nakas dir tana vavina ma Seruia ra tina i Ioab. ²⁶ Israel ma Absalom dir ga ki ta ra langun Gilead.

²⁷ Ma ba David i ga pot aro Makanaim, Sobi natu i Nakas maro Raba a pia na pal Amon, ma Makir natu i Amiel maro Lo-Debar, ma Barsilai ra te Gilead maro Rogelim, ²⁸ dia ga kap ra umana vava, ma ra umana la na palariam, ma ra umana la na pia, ma ra vit, ma ra barli, ma ra plaua, ma ra kon di ga tun ia, ma ra ura mangana bin, ²⁹ ma ra polo na livur, ma ra bira na polo na u, ma ra umana sip, ma ra umana nat na vavaguai, upi kai David ma diat dia ga ki varurung me, upi adia nian; tago dia ga biti: A tarai diat a mulmulum, ma diat a bilua, ma diat a mar, aro ta ra bil.

18

Absalom i mat

¹ David i ga luk diat dia ga ki pirana, ma i ga tibe ra umana lualua ure ra umana arip na marmar na tarai ma ra umana lualua ure ra marmar na tarai. ² Ma David i ga tibe ra tarai na vinarubu pi a utul a loko, ma i ga tibe Ioab upi na kure tikai, ma Abisai natu i Seruia, dir turana ma Ioab, upi na tia kure ta ra tikai, ma Itai ra te Gat upi na tia kure ta ra tikai. Ma ra king i ga biti tai ra tarai: Dat a varagur ma avat. ³ Ma ra tarai dia ga biti: Pata; tago gala avet a lop, pa diat a nuk pa avet; ma gala ta ngungu ta vevet dia virua, pa diat a nuk pa avet; ma u, u varogop ma ra vinun na arip na marmar ta vevet; damana i manga boina ba una ki na vaninara ta ra bala na pia na pal, upi una tulue ta maramaravut pire vevet. ⁴ Ma ra king i ga biti ta diat: Ina pait ika nam ava nuk ia ba i boina. Damana ra king i ga tur ta ra paparai ra matakilalat, ma ra tarai na vinarubu par dia ga irop, ra umana marmar ma ra umana arip na marmar diat. ⁵ Ma ra king i ga biti tai Ioab ma Abisai ma Itai dari: Amutal a balaure ke ra barmana Absalom ure iau. Ma ra tarai par dia ga valongore ra king ba i ga tul tar go ra varkurai pire ra umana lualua ure Absalom. ⁶ Ma ra tarai na vinarubu dia ga tut ure Israel; ma dia ga varubu ta ra lokor aro Epraim. ⁷ Ma ra umana tultul kai David dia ga uvia pa ra tarai Israel, ma ra vinirua ta nam ra bung i ga peal; a ura vinun na arip na marmar diat dia ga virua. ⁸ Ma ra vinarubu i ga vana vurvurbit ta ra gunagunan; ma diat dia ga virua ta ra lokor dia ga peal ta diat nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu.

⁹ Ma Absalom i ga varbarat ma ra umana tultul kai David. Absalom i ga ki ra as, ma ra as i ga vana ta ra vavai ra ngala na davai, nina ba ra umana ngalangala na ingarina tana, ma ra pepe na uluna i ga kakai vakai ta ra ingar i ra davai, ma i ga taba ta

ra maup, ma ra as i ga vana vurakit. ¹⁰ Tika na tutana i ga gire, ma i ga ve Ioab, ma i ga biti: Ea, iau tar gire Absalom i taba ta ra davai. ¹¹ Ma Ioab i ga biti tai ra tutana nina i ga ve: U tar gire, ma ta ra ava laka pa u ga ub ia? Gala ina tul tar ta vinun na pakana silva tam ma tika na vipit ure nam. ¹² Ma ra tutana i ga biti tai Ioab: Gala da tul tar ta arip na marmar na pakana silva tar ta ra limagu, gala pa ina tia mat na bili ra natu i ra king ma ra kaka na limagu; tago ave ga valongore ra king ba i ga biti ta mumutal ma Abisai ma Itai, Amutal a balaure ra barmana Absalom ure iau. ¹³ Gala iau ga tak varara pa kana nilaun, (ma pa di ive ta magit kan ra king,) u iat una ga nur vue iau. ¹⁴ Ma Ioab i ga biti: Koko dor a tatata vakuku dari. Ma i ga tak pa ra utul a rumu, ma i ga go ra bala i Absalom me, ba i ga laun boko ta ra ingar i ra davai. ¹⁵ Ma ra vinun na barmana, a umana tena kapkap vargal kai Ioab, dia ga tur kikil Absalom ma dia ga ubu doka.

¹⁶ Ma Ioab i ga vu ra tavur, ma ra tarai na vinarubu dia ga lilikun kan ra varkorot murmur Israel; tago Ioab i ga vake ra tarai. ¹⁷ Ma dia ga kap pa Absalom, ma dia ga vue vaba ia ta ra ngala na tung aro ta ra bala na lokor, ma dia ga anguve ra ngala na anguvai vat taun ia; ma ra tarai Israel par dia ga lop, tikitikai tadav ra kubana iat.

¹⁸ Ma Absalom, ba i ga laun boko, i ga vatur tika na vat ure ia iat ta ra male na king; tago i ga biti: Pa kaugu ta bul tutana pi bea na kap vake ra iangigu; ma i ga vaiang ra vat ma ra iangina iat, ma di ga vatang ia ba ra vat na im ure Absalom, ma i tuk tar ta ra bung gori.

¹⁹ Ma Akimas natu i Sadok i ga biti: Una nur tar iau pi ina vilau ma ra bo na varvai pire ra king, ba ra Luluai i ga tar pait ra varobo pire kana umana ebar. ²⁰ Ma Ioab i ga biti tana: Pa una kap ta varvai gori, ia kaka tai ta enana bung una kap

ra varvai; ta go ra bung pa una kap ta varvai, tago natu i ra king i tar mat. ²¹ Ma Ioab i ga biti tai ra tutana Kus: Una vana ma una ve ra king ure nam u ga gire. Ma ra tutana Kus i ga bura rururu pire Ioab, ma i ga vilau. ²² Ma Akimas natu i Sadok i ga biti mulai tai Ioab: Una nur tar iau pi iau bula ina mur ra tutana Kus, ba ta boina ba ta kaina na tadav iau. Ma Ioab i ga biti: Ta ra ava una vilau, natugu, tago pa da vapuak u ure kaum varvai? ²³ Ma i ga biti: Ina vilau, ba ta kaina ba ta boina na tadav iau. Ma i ga biti tana: Una vana. Ma Akimas i ga vilau murmur ra nga ta ra papar a Iordan, ma i ga kaul kapi ra tutana Kus.

²⁴ David i ga ki livuan ta ra ura matakilalat; ma ra monamono i ga koa ta ra ul a pal ai ra matakilalat ta ra liplip na vat, ma i ga idok, ma i ga gire ra tutana i ga vutvut varkolono. ²⁵ Ma ra monamono i ga oraoro pire ra king. Ma ra king i ga biti: Gala ia kaka, io, i tar kap ta varvai. Ma i ga vutvut, ma i ga kakari maravai vanavana. ²⁶ Ma ra monamono i ga gire ta ra tikai bula i ga vutvut; ma i ga oraoro ura ra mataniolo, ma i ga biti: Ea, tikai bula ra tutana i vutvut varkolono. Ma ra king i ga biti: la bula i kap ta varvai. ²⁷ Ma ra monamono i ga biti: Iau nuk ia ba ra tutana nina i lua i vilau da Akimas natu i Sadok. Ra king i ga biti: la ra bo na tutana, ma na kap ta bo na varvai.

²⁸ Ma Akimas i ga oro ma i ga biti tai ra king: I boina. Ma i ga bura timtibum ta ra luaina mata i ra king, ma i ga biti: Da pite pa ra Luluai kaum God, tago i tar nur tar ra tarai nina dia ga tut na varpam ure kaugu luluai ra king. ²⁹ Ma ra king i ga biti: Dave, ra barmana Absalom i laun boina? Ma Akimas i ga biti: Ba Ioab i tulue kaum tultul, iau gire ra ngala na varvareo ma pa iau vinar ba a mangana ava bar. ³⁰ Ma ra king i ga biti: Una tur irai uboro. Ma i ga tur irai ma i ga tur vovovon ika.

³¹ Ma ra tutana Kus i ga pot; ma ra tutana Kus i ga biti: A varvai pire kaugu luluai ra king; tago gori ra Luluai i tar pait ra varobo pire diat par dia ga tut ure u. ³² Ra king i ga biti tai ra tutana Kus: Ma dave, ra barmana Absalom i laun boina? Ma ra tutana Kus i ga biti: Boina ba ra umana ebar kai kaugu luluai ra king, ma diat par dia tut ure u pi diat a vakaina u, diat a vardada ma nam ra barmana. ³³ Ma ra bala i ra king i ga manga mamat, ma i ga koa tutua tar ta ra bagialar ta ra pal na matakilalat, ma i ga tangi; ma ba i ga tutua vanavana i ga biti: Ui, natugu Absalom, natugu, natugu Absalom! Gala na boina gala iau ga mat ure u, ui Absalom, natugu, natugu!

19

¹ Ma di ga ve Ioab: Ea, ra king i tabun ma i tangie Absalom. ² Ma ra niuvia ta nam ra bung di ga pukue upi ra niligur pire ra tarai par; tago ra tarai dia ga valongore ba ra king i tangie natuna. ³ Ma ra tarai dia ga kinao varbaiai tar ta ra pia na pal, da ra tarai dia ga vavirvir tago dia ga lop ta ra vinarubu. ⁴ Ra king i ga tuba ra matana, ma ra king i ga tangi kukukula: Ui, natugu Absalom, Absalom, natugu, natugu!

⁵ Ma Ioab i ga ruk ta ra pal pire ra king, ma i ga biti: Gori u tar varuva kaum umana tultul, nina dia ga valaun pa u ma ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, ma kaum umana vavina, ma kaum umana tultul na vavina, ⁶ ure ra dari, u mari kaum umana ebar, ma u milikuane diat dia mari u. Gori u tar vaarike ba kaum umana lualua ma kaum umana tultul dia da ra magit vakuku piram; i kapa piragu ba gala Absalom i laun go ieri, ma avet par ave tar mat, una gugu tana. ⁷ Ea, una tut ma una vana, ma una vamaram kaum umana tultul; iau vavalima tai ra Luluai, ba gala pata, gala pa ta tutana na tur ta ra paparaim go ra marum; ma nam ra mangana na kaina piram ta ra lavur kaina magit dia tadav u papa u ga

barmana ma tuk go ieri. ⁸ Ma ra king i ga tut, ma i ga ki ta ra mataniolo. Ma di ga ve ra tarai par dari: Ea, ra king i ki ta ra mataniolo; ma ra tarai par dia ga pot ta ra luaina mata i ra king.

David i lilikun uro Ierusalem

Ma ure Israel, ra tarai par dia ga lop tar ta ra kubakuba i diat tikitikai. ⁹ Ma ra umana vuna tarai Israel par dia ga tata na urur, ma tikitikai i ga biti: Ra king i ga valaun pa dat kan kada umana ebar, i ga valaun pa dat kan ra lima i ra tarai Pilistia; ma go i tar vana kan ra gunan upi na lop kan Absalom. ¹⁰ Ma Absalom, nina di ga ku ia pi na king ure dat, i tar virua ta ra vinarubu. Ta ra ava da vavabing upi da ben valilikun mule ra king?

¹¹ Ma David ra king i ga tulue ra tinata pire Sadok ma Abiatar ra ura tena tinabar, ma i ga biti: Amur a tir ra umana patuana Iuda dari, Ta ra ava avat a umana muruna kakit upi avat a ben valilikun mule ra king tar ta ra kubana? Tago go ra tinata kai ra tarai Israel par i ga tadav ra king. ¹² Avat kaugu vuna tarai, avat ra urugu ma ra viogu; ta ra ava avat ra umana muruna kakit upi avat a agure pa mule ra king? ¹³ Ma amur a biti tai Amasa: Vakir laka u a urugu ma ra viogu? God na pait ra balbali piragu, ma ra magit i ngala tana, gala pa una kia vue boko Ioab ta ra tiniba na nilua ure kaugu loko na tarai na vinarubu. ¹⁴ Ma i ga varamalamalapang ra bala i ra tarai Iuda, ma i ga kopono ko ra nuknuk i diat; ma dia ga vartuluai upi ra king, ma dia ga biti: Una lilikun, avat ma kaum tarai par. ¹⁵ Ma ra king i ga lilikun, ma i ga pot ta ra Iordan. Ma ra tarai Iuda dia ga vana uro Gilgal upi diat a barat ra king abara, ma upi diat a ben vabolo ra king ta ra Iordan.

¹⁶ Ma Simei natu i Gera, ra te Benjamin maro Bakurim, i ga lulut ma i ga varagur ma ra tarai Iuda pi na barat ra king; ¹⁷ ma tika na arip na marmar na tarai Benjamin dia ga

varagur me. Ma Siba ra tultul ta ra kuba i Saul, ma a vinun ma a ilima na natuna, a umana tutana, ma kana ura vinun na tultul, dia ga bolabolo ra Iordan ta ra luaina mata i ra king.
¹⁸ Dia ga bolo uro upi diat a puak vabolo ra king ma diat ta ra kuba i ra king, ma upi diat a pait ika nina ra king i mainge.

Ma ba ra king i ga to na bolo ra Iordan, Simei natu i Gera i ga bura timtibus ta ra luaina mata i ra king,
¹⁹ ma i ga biti tai ra king: Koko kaugu luluai na takun iau ure ra kaina, ma koko na nuk vake ra tinata kai kaum tultul i ga kaina ta ra bung ba kaugu luluai ra king i ga vana kan Ierusalem; koko na bang ta ra nuknuk i ra king. ²⁰ Kaum tultul i nunure ba i ga varpiam; damana iau ga pot lua ta diat ta ra apik na tarai kai Iosep, upi ina barat kaugu luluai ra king.

²¹ Ma Abisai natu i Seruia i ga biti: Pa da doko laka Simei tago i ga vul nina ba ra Luluai i ga ku ia? ²² Ma David i ga biti: Dat a dave ma avat, ra umana natu i Seruia, upi avat a tur bat iau ta go ra bung? Da doko ta tikai vang livuan Israel ta go ra bung? Pa iau nunure laka ba iau ra king ure Israel ta go ra bung? ²³ Ma ra king i ga biti tai Simei: Pa una virua. Ma ra king i ga vavalima damana ure.

²⁴ Ma Mepiboset, nina dir tubuna ma Saul, i ga vana ur pi na barat ra king; papa ra bung ba ra king i ga lop tuk tar ta ra bung i ga lilikon mulai ma ra malmal, pa i ga vagomgom ra ura kauna, ma pa i ga kut ra kabene, ma pa i ga puk vagomgom kana umana mal. ²⁵ Ma ba i ga pot aro Ierusalem upi na barat ra king, ra king i ga biti tana: Ta ra ava pa dor ga varagur, Mepiboset? ²⁶ Ma i ga biti: Kaugu luluai ra king, kaugu tultul i ga tuam pa iau; tago kaum tultul i ga ve ba na vaninare ta as upi ina koa tana, upi ina varagur ma ra king, tago kaum tultul i kakak.
²⁷ Ma i ga tata vabilak kaum tultul

pire kaugu luluai ra king; ia kaka kaugu luluai ra king i da ra angelo kai God; una pait nina i boina piram.
²⁸ Tago di ga nuk pa ia upi da doko diat ta ra apik na tarai kai tamagu ta ra luaina mata i ra king; ia kaka u ga tul tar kaum tultul upi na ian varurung ma diat ta kaum vatar na nian. Ma ina kail dave mulai pire ra king? ²⁹ Ma ra king i ga biti tana: Ta ra ava una valolovina kaum tinata? Iau tar biti, Amur ma Siba, amur a tibe ra pia. ³⁰ Ma Mepiboset i ga biti tai ra king: Na topa ia ba ia iat na kale vapar ia, tago kaugu luluai ra king i tar lilikon mulai tar ta ra kubana ma ra malmal.

³¹ Ma Barsilai ra te Gilead i ga vana ur maro Rogelim, ma i ga bolo ra Iordan upi na ben vabolo ra king ta ra Iordan. ³² Ma Barsilai i ga patuana muka, i ga lavutul na vinun kana kilala na nilaun; ma i ga tabar ra king ma ra nian ba i ga ki aro Makanaim, tago i ga uviana muka. ³³ Ma ra king i ga biti tai Barsilai: Dor a varagur, ma ina balaure u arama Ierusalem. ³⁴ Ma Barsilai i ga biti tai ra king: Aivia boko ra kilala nina ina laun tana, upi ba ina varagur ma ra king urama Ierusalem? ³⁵ I tar lavutul na vinun kaugu kilala; Dave, iau nunure ilam boko ra magit i boina? Dave, kaum tultul i dum kilang vang nam ba i en ia ba i mome? Dave, iau valongore boko laka ra tarai ma ra vaden ba dia kakailai? Ta ra ava kaum tultul na da ra kinakap pire kaugu luluai ra king? ³⁶ Kaum tultul i mainge ke ba dir a bolo ra Iordan ma ra king; ta ra ava ra king na bali ia piragu ma ra vapuak damana? ³⁷ Iau lul u ba una mulaot ba kaum tultul na talil, upi ina mat ta kaugu gunan iat maravai ta ra babang na minat kai tamagu ma nagu. Una gire go kaum tultul Kimam; boina ba na bolo varurung ma kaugu luluai ra king, ma una kure da u nuk ia ba i takodo. ³⁸ Ma ra king i ga biti: Amir a bolo ma Kimam, ma ina kure da u nuk ia ba i takodo; ma ra magit una vo pa ia tagu, ina pait ia tam. ³⁹ Ma

ra tarai par dia ga bolo ra Iordan, ma ra king bula i ga bolo; ma ra king i ga galum Barsilai, ma i ga tata vadoane; ma i ga lilikun ta kana gunan.

⁴⁰ Ma ra king i ga vana uro Gilgal, ma dir ga varagur ma Kimam; ma ra tarai Iuda par ma ra ngungu tarai Israel dia ga varagur ma ra king. ⁴¹ Ma ra tarai Israel par dia ga vana tadav ra king, ma dia ga biti tai ra king: Ta ra ava ra umana tura i vevet ra tarai Iuda dia ga tar long pa u, ma dia ga puak vabolo ra king ma diat ta ra kubana ta ra Iordan, ma ra tarai par kai David varurung me? ⁴² Ma ra tarai Iuda dia ga biti tai ra tarai Israel: Tago ave barniuruna ma ra king; ta ra ava ava kankan ta go ra magit? Ave tar ian laka ta ra vatar na nian kai ra king? Dave, i ga tul tar vang ta vartabar ta vevet? ⁴³ Ma ra tarai Israel dia ga biti tai ra tarai Iuda: Kavevet ra vinun na kakalai ta ra king, ma tai David bula avet a umana luaina ta vavat; ta ra ava vang ava ga nuk vaikilik pa avet? Ma vakir vang ave ga nuk value pa ia pi da ben valilikun pa kada king? Ma ra umana tinata kai ra tarai Iuda i ga manga karangap ta ra tinata kai ra tarai Israel.

20

Seba i tut na varpiam

¹ Ma tika na kaina tutana, a iang-ina Seba natu i Bikri a te Benjamin, i ga vu ra tavur ma i ga biti: Pa kaveve ta tiniba tai David, pa kaveve ta tiniba tai ra natu i Iese; ea, Israel, tikatika na tutana na vana ta kana pal na mal. ² Ma ra tarai Israel par dia ga vana kan David, ma dia ga mur Seba natu i Bikri; ia kaka ra tarai Iuda par dia ga tatabai ta kadia king, papa ra Iordan tuk urama Ierusalem.

³ Ba David i ga pot ta ra kubana aro Ierusalem, ra king i ga ben pa kana vinun na tultul na vavina, nina i ga tibe diat upi diat a balaure ra pal, ma i ga varuk diat tai tika na pal nina dia ga mono bat ia; i ga tibe ra nian ure

diat, ia kaka pa i ga vana tadav diat. Damana di ga banu bat diat tuk tar ba dia ga mat, ma dia ga laun uka da ra umana ua na vavina.

⁴ Ma ra king i ga biti tai Amasa: Una oro guve ra tarai Iuda, ma una ki ati ba pa i ti par boko ra utul a bung. ⁵ Ma Amasa i ga vana pi na oro guve ra tarai Iuda; ma i ga pakit vue ra bung nina di ga kubu ia. ⁶ Ma David i ga biti tai Abisai: Seba natu i Bikri na pait ra magit pire dat nina ba na kaina ta nina kai Absalom; una kap pa ra umana tultul kai kaum luluai, ma una korot mur ia, kan na ruk ta ra pia na pal nina di ga liplip bat ia, ma na langalanga kan dat. ⁷ Ma ra tarai kai Ioab dia ga varagur me, ma ra tarai Keret ma ra tarai Pelet, ma ra umana rangrang na tutana par; ma dia ga vana maro Ierusalem upi diat a korot mur Seba natu i Bikri. ⁸ Ma ba dia ga pot aina pire ra ngala na vat aro Gibeon, Amasa i ga barat diat. Ma Ioab i ga vung kana lavur vargal na vinarubu, ma i ga vi taun ia ma ra vipit, ma kana pakat na vinarubu i ga va taun ra ul a pauna, ma ba i ga vanavana i ga taele papa. ⁹ Ma Ioab i ga biti tai Amasa: I dave, u laun boina turagu? Ma Ioab i ga tabe pa ra kabe i Amasa ma ra lima tuna, da i ga mainge ke ba na galum ia. ¹⁰ Amasa pa i ga tia nuk pa ra pakat na vinarubu ta ra lima i Ioab; damana i ga or ra balana, ma i ga tavuvuduai ra vinau na balana, ma pa i ga ubu mule; ma i ga mat abara. Ma Ioab ma Abisai, dir turana, dir ga korot mur Seba natu i Bikri.

¹¹ Ma tika na tutana na vinarubu kai Ioab i ga tur marave Amasa, ma i ga biti: Nina ba na tur maravut Ioab, ma nina ba na torom tai David, boina ba na mur Ioab. ¹² Ma Amasa i ga va ta ra gapuna ta ra bala na nga; ma nina ba i ga bolo ma i ga gire, i ga tur uka; ma ba ra tutana i gire ba ra tarai par dia ga tur uka, i ga puak vue Amasa kan ra nga uro ra paparai, ma i ga tuba ma ra mal. ¹³ Ba di ga tar kari vue kan ra nga, a tarai par dia ga

mur Ioab upi diat a korot mur Seba natu i Bikri.

¹⁴ Ma Seba i ga alalu ra umana vuna tarai Israel par; ma i ga tadav nagam ra pia na pal Abel aro Bet-Maka; ma ra vuna tarai kai Bikri dia ga tur varurung ma dia ga varagur me. ¹⁵ Ma diat dia ga korot mur ia dia ga tur vartakalat bat ia aro Abel ta ra papar Bet-Maka, ma dia ga vue guve ra buana na pia ure ra pia na pal, ma i ga tur maravai ta ra liplip na vat; ma ra tarai na vinarubu kai Ioab dia ga ongor upi diat a re vue ra liplip na vat. ¹⁶ Ma tika na vavina nina i kabinana i ga oro maro ta ra pia na pal, ma i ga biti: Ea, avat a valongore, avat a valongore, avat a ve Ioab ba amir a tata me, boina ba na vana uti. ¹⁷ Ma Ioab i ga tadav ia; ma ra vavina i ga biti: U laka Ioab? Ma i ga biti: Iau iat nam. Ma i ga biti tana: Una valongore ra tinata kai kaum tultul. Ma i ga biti: Iau ki na valavalongor. ¹⁸ Ma i ga biti: Amana iat dia ga biti, Diat a matoto aro Abel, ma na ot ra varkurai pire diat. ¹⁹ Ave anan upi ra malmal, ma avet a dovot na tarai Israel; ma u ongor upi una kamare vue tika na pia na pal nina ba a ngala livuan tai Israel; ta ra ava una vapanie vue ta tiniba kai ra Luluai? ²⁰ Ma Ioab i ga biti: Koko muka, koko muka, ba ina vapanie vue ba ina nila vue. ²¹ Vakir kaugu mamainga i damana; ia kaka, tika na tutana maro ra gunan na buabuana Epraim, a iangina Seba natu i Bikri, i ga tut na varpam ure ra king, nina ba David; avat a tul tar ia ka, ma ina vana kan ra pia na pal. Ma ra vavina i ga biti tai Ioab: Da vue lake ra ul a liplip ma ra lorina tar tam. ²² Ma ra vavina i ga tata pire ra tarai ma kana kabinana; ma dia ga kutu vue ra ulu i Seba natu i Bikri, ma dia ga vue tar ia tai Ioab. Ma i ga vu ra tavur, ma dia ga vana varbaiai kan ra pia na pal, ma diat par dia ga lilikun tar ta ra kubakuba i diat tikitikai. Ma Ioab i ga lilikun uro Ierusalem pire ra king.

A umana lualua kai David
(2 Sam 8:15-18; 1 Tutu 18:14-17)

²³ Ma Ioab i ga ki na nilua ta ra loko na tarai na vinarubu par kai Israel; ma Benaia natu i Ieoiada i ga lue ra tarai Keret ma ra tarai Pelet; ²⁴ ma Adoram i ga kure ra tarai na papalum; ma Ieosapat natu i Akilud i ga tena varbalaurai; ²⁵ ma Seva i ga tena tutumu; ma Sadok ma Abiatar dir ra ura tena tinabar; ²⁶ ma Ira ra te lair i ga tena tinabar pire David.

21

A tarai Gibeon dia varobo

¹ Ta ra e kai David tika na mulmulum i ga monong ra gunan a utul a kilala; ma David i ga matoto tai ra Luluai ure. Ma ra Luluai i ga biti: I vuna tai Saul ma kana apik na tarai, tago i ga doko ra tarai Gibeon, ² Ma ra king i ga vartuluai upi ra tarai Gibeon, ma i ga biti ta diat, (a tarai Gibeon vakir diat ta ra vuna tarai Israel, diat a ibaiba ta ra tarai Amor; ma ra tarai Israel dia ga pait ra kunubu ma diat; ma Saul i ga valar ia pi na ubu diat ta kana niongor ure ra tarai Israel ma Iuda;) ³ ma David i ga biti ta ra tarai Gibeon: Ava ina pait ia ure avat? Ina pait davatane ra varporong, upi avat a tata vadoane ra tarai kai ra Luluai? ⁴ Ra tarai Gibeon dia ga biti: Pa ave nuk upi ta silva ba ta goled tai Saul ba tai kana apik na tarai; ma pa ave mainge ba da doko ta tutana Israel ure avet. Ma i ga biti: Ava bar ava nuk ia ba ina pait ia ure avat? ⁵ Ma dia ga biti tai ra king: Ra tutana nina i ga vapanie vue avet, nina i ga nuk ia upi na kamare vue avet kan ra gunagunan Israel, ⁶ boina ba da tul tar lavurua na natuna ta vevet, ma avet a kun doko diat ta ra luaina mata i ra Luluai aro Gibeon ta ra luana kai ra Luluai. Ma ra king i ga biti: Ina tul tar diat. ⁷ Ma ra king i ga pilak vue Mepiboset, natu i Ionatan, natu i Saul, ure ra vavalima ta ra iang i ra Luluai nina ba di ga vi guve David dir ma Ionatan natu i Saul me. ⁸ Ma ra king i ga tak pa Armoni ma Mepiboset, nina ba Rispa natu i Aia

i ga kava tar dir tai Saul; ma a ilima na natu i Merab natu i Saul, nina ba i ga kava tar diat tai Adriel natu i Barsilai ra te Mekolat; ⁹ ma i ga tul tar diat pire ra tarai Gibeon, ma dia ga kun doko diat ta ra ul a luana ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ra lavurua parika dia ga mat varurung; di ga doko diat ta ra e na minatuka, ta ra turpai ra e na nidodoko na barli.

¹⁰ Ma Rispa natu i Aia i ga tak pa ra mal na tabun, ma i ga pale taun ra vat upi na va tana, papa ra e na minatuka tuk tar ra bata i ga bura taun diat marana ra bakut; ma pa i ga nur tar ra umana beo liuliu ba diat a tadav diat ta ra keake, ba ra umana leing maro ra puit ta ra marum. ¹¹ Ma di ga ve David ure nam ba Rispa natu i Aia, ra tultul na vavina kai Saul, i ga pait ia. ¹² Ma David i ga vana ma i ga tak pa ra umana ur i Saul, ma ra umana ur i Ionatan natuna, kan ra tarai aro Iabes-Gilead, nina dia ga long pa diat ta nam ba ra tarai Pilistia dia ga vataba diat ta ra nga aro Bet-San, ta ra bung ba ra tarai Pilistia dia ga ubu Saul aro Gilboa; ¹³ i ga kap vue ra umana ur i Saul dir ma natuna Ionatan maro; ma di ga kap varurue ra umana ur i ra lavurua nina di ga kun doko diat. ¹⁴ Ma di ga vung ra umana ur i Saul dir ma natuna Ionatan ta ra babang na minat kai Kis ra tama i Saul aro Sela ta ra langun kai ra tarai Benjamin; ma di ga pait ot pa ra umana varkurai kai ra king. Ma namur God i ga mari mule ra gunan.

*Abisai i valaun pa David kan ra lolovina tutana
(1 Tutu 20:4-8)*

¹⁵ Ma ra tarai Pilistia dia ga tut mulai ure Israel; ma David i ga vana ur, diat ma kana umana tultul, ma dia ga varubu ma ra tarai Pilistia; ma David i ga bilua. ¹⁶ Ma Isbi-Benob, tikai ta diat a umana bul mur ta ra lolovina tutana, nina ra mamat i kana rumu i ga ilima na kilogram (a vinun ma tika na paun mamat) na palariam ma i vi pit ma ra kalamana

pakat na vinarubu, i ga nuk ia ba na doko David. ¹⁷ Ma Abisai natu i Seruia i ga maravut ia, ma i ga ubu ra te Pilistia, ma i ga doka. Ma ra tarai kai David dia ga vavalima pirana dari: Koko una murmur mule avet upi ra vinarubu, kan una pun ra lamp kai Israel.

A tarai kai David dia doko ra umana lolovina tutana

¹⁸ Di ga pait bula tika na vinarubu ma ra tarai Pilistia aro Gob; ma Sibekai ra te Kusat i ga doko Sap, tikai ta diat ra umana bul mur ta ra lolovina tutana.

¹⁹ Ma dia ga pait mule ra vinarubu ma ra tarai Pilistia aro Gob; ma Elkanan natu i Iareoregim ra te Beteleem i ga doko Goliat ra te Gat, nina ba ra palpalum i kana rumu i ga ngala da ra davai nina i ki ta ra ur na virvir mal. ²⁰ Ma di ga varubu bula aro Gat,, ma tika na lolovina tutana muka i ga ki abara, a umana kaka na limana ma ra umana kaka na kauna dia ga ura vinun ma a ivat parika, a laptikai ta ra ura limana tikatikai, ma ra laptikai ta ra ura kauna tikatikai; ma ia bula a lolovina tutana i ga vangala. ²¹ Ba i ga vul Israel, Ionatan natu i Simei nina dir turana ma David i ga doka.

²² A lolovina tutana i ga vangala go ra ivat na tutana aro Gat; ma dia ga virua ta ra lima i David, ma ra lima i kana umana tultul.

22

A kakailai kai David ure ra varvalaun (Kak 18)

¹ Ma ta nam ra bung ba ra Luluai i ga valaun pa David kan ra lima i kana umana ebar, ma kan ra lima i Saul, David i ga vatang ra umana tinata ta go ra kakailai pire ra Luluai, ² ma i ga biti:

Ra Luluai ia kaugu vat i ta, kaugu pal na bakbakit, ma kaugu tena valaun, nina ba kaugu iat;

³ Kaugu God, kaugu padikat na vat i ta, ina rivarivan tana; Kaugu ramravit, ma ra dekdek iau lalaun tana,

Kaugu rivarivan i manga tuluai urama, ma kaugu bakbakit;

Kaugu tena valaun, u valaun iau kan ra dekdek i ra ebar.

⁴ Ina kail tadav ra Luluai, nina i topa ia ba da pite pa ia, Ma da valaun iau kan kaugu lavur ebar.

⁵ A umana bobol na minat dia ga tur kikilane iau, Ma iau ga burut ta ra kaina mangamangana i da ro lovon ta.

⁶ A umana vinau na ruarua na tulungen dia ga viviai tagu, A lavur kun na minat dia ga tadav iau.

⁷ Iau ga kail tadav ra Luluai ba iau ga ki na malari, Ma iau ga tangi tadav kaugu God; I ga valongore ra nilaigu ta kana pal i gomgom, Ma kaugu tinangi i ga ruk ta ra talingana.

⁸ A rakarakan a gunagunan i ga dadadar ma i ga guria, A vunapai ra bala na bakut i ga takari Ma i ga dadadar, tago i ga kankan.

⁹ A mi i ga tubang rikai ta kana kankan, Ma ra iap ta ra ngiene i ga vavaimur; A umana lakit dia ga ioaio tana.

¹⁰ I ga lele ra bakut bula ura ra pia, ma i ga kuba; A ngala na bingnimuna i tur ta ra vavai ra kauna.

¹¹ I ga ki ta ra ul a angelo, ma i ga pururung; Maia pa, di ga gire ba i ga ki ta ra ul a bebea i ra vuvu.

¹² I ga parau ta ra bobotoi, nam kana bakbakit kikil ia; A umana korong na bakut, a umana ivarat arama ra maup.

¹³ A umana lakit dia ga ioaio Ta ra talapar ta ra luaina matana.

¹⁴ Ra Luluai i ga pangpagur bula arama ra bala na bakut, Ma ra ngala Kakit i tata.

¹⁵ I ga tulue kana umana pu, ma i ga korot varbaiane diat;

Maia pa, mangoro na meme, ma i ga ubu vapurpuruan pa diat.

¹⁶ A bala na ta i ga vana rikai Ta ra varpit kai ra Luluai, ma ta ra vuvu na bilauna;

Di ga vaarike bula ra vunapai ra rakarakan a gunagunan.

¹⁷ I ga tulue ra limana marama, ma i ga vatur iau; I ga al vairop iau kan ra do na tava.

¹⁸ I ga valangalanga iau kan kaugu dekdek na ebar, Ma kan diat dia ga milmilikuane iau, tago dia ga manga dekdek tagu.

¹⁹ Dia ga tadav iau ta ra bung ba iau ga ki na malari tana, Ma ra Luluai i ga tukal iau.

²⁰ I ga ben pa iau tar ta ra pakana gunan i maup; I ga valangalanga iau, tago i ga manga gugu ure iau.

²¹ Ra Luluai i ga vapuak iau da i ga topa kaugu mangamangana takodo; I ga balbali piragu da i ga topa ra gomgom na limagu.

²² Tago iau tar mur ra nga kai ra Luluai, Ma pa iau ga bura kakaina kan kaugu God.

²³ Tago kana lavur varkurai dia ga tur ta ra luaina matagu, Ma pa iau ga vana irai kan kana lavur togotogo.

²⁴ Iau ga ko vurakit bula pirana, Ma iau ga balaure bat iau kan kaugu lavur kaina mangamangana.

²⁵ Kari ra Luluai i tar vapuak iau varogop ma kaugu mangamangana takodo, Varogop ma kaugu gomgom ta ra luaina matana.

²⁶ Una ga vaarike kaum varmari pire diat dia varmari, Una ga ko vurakit tadav diat dia ko vurakit;

²⁷ Una ga gomgom vurakit pire diat dia gomgom,

Ma una ga turtur bat diat dia bilak.
 28 Ma una valaun diat a tarai dia malari;
 Ia kaka u gire vakilang diat dia mala-mala ngala, upi una vaikilik pa diat.

29 Ea, Luluai, u kaugu lamp;
 Ra Luluai na vakapa kaugu bobotoi.
 30 Tago ba dor ma u, ina korot mur ra loko na tarai na vinarubu,
 Ma ona amir ma kaugu God ina pil lake ra liplip.

31 Ma ure God, kana nga i ko vurakit;
 A tinata kai ra Luluai i dovot;
 Ra Luluai a ramravit kadiat par dia nurnur tana.
 32 Tago ia God? Ia kaka ra Luluai;
 Ma to ia ra vat i ta? Kada God kaka.
 33 God kaugu dekdek na pal na bak-bakit;
 Ma i rap lue nina i ko vurakit ta kana nga.

34 I mal ra kaugu upi na varogop ma ra kau i ra kuabar na me,
 Ma i vaki iau ta kaugu kiki liu.
 35 I tovo ra limagu ure ra vinarubu,
 Upi ra limagu na lele valar pa ra panak na palariam gobol.

36 U tar tul tar ia bula tagu ra ramravit nina ba kaum valavalaun;
 Ma kaum varmari i tar pait vangala pa iau.

37 U tar valangalanga ra pakana gunan iau vanavana tana,
 Ma ra ura kaugu pa dir ga tamagaga.
 38 Iau ga tar korot mur kaugu umana ebar, ma iau ga tar tadav diat,
 Ma pa iau ga lilikon pit tuk tar ba dia ga virua.

39 Iau ga tar vapanie vue diat, ma iau ga tar go vakakit diat, ma dia mama tut mulai;
 Maia, dia ga tar bura ta ra vavai ra ura kaugu.

40 Tago u ga tar vi pit iau ma ra dekdek upi ra vinarubu;
 U ga tar vamolo tar diat i tagu, diat dia ga tut na vinarubu ure iau.

41 U ga tar pukue vatalil kaugu umana ebar,
 Upi ina ubu vue diat dia milmilikuane iau.

42 Dia ga tikitikan, ma pa ta na ba na valaun diat,
 Dia ga tangi tadav ra Luluai iat, ma pa i ga torom ta diat.

43 Ma iau ga ubu pamar gigi diat da ra tobon na pia;
 Iau ga rua diat da ra pikai ta ra nga, ma iau ga vue pikire vue diat.

44 U ga tar valaun iau kan ra varn-gangar kai kaugu tarai;
 U ga tar vaki iau upi iau a lualua ta ra umana Tematana;
 A tarai nina ba pa iau ga nunure, diat a torom tagu,

45 A umana vaira diat a ongo ko tagu;
 Ma ba dia valongore ra tinata ure iau, diat a torom vuavuai tagu.

46 A umana vaira diat a bilua vanavana,
 Ma diat a vana rikai ma ra nidadar kan kadia lavur pal na bak-bakit.

47 Ra Luluai i laun, ma da pite pa kaugu vat i ta;
 Ma da manga pite pa God, ra vat ki nina iau lalaun tana;

48 Maia pa, nam ra God nina i pait ra varobo ure iau,
 Ma i vamolo tar ra tarai tagu,

49 Ma i valangalanga iau kan kaugu umana ebar;
 Maia pa, u vaki iau urama kan diat dia tut na vinarubu ure iau,
 U valaun iau kan ra tena vakavakaina.

50 Kari, Luluai, ina tul tar ra pite varpa tam pire ra umana Tematana,
 Ma ina kakailai na pite varpa ure ra iangim.

51 Ra Luluai i tul tar ra ngala na varvalaun ta kana king,
 Ma i vaarike tar ra varmari tai nina i ga pilak pa ia,
 Tai David ma kana tarai namur ma pa na mutu.

23

A mutuaina tinata kai David

¹ Go ra mutuaina tinata kai David.
Ra tinata kai David natu i Iese,
Ra tinata kai nina di ga vangala pa ia,
Ra tutana nina ba ra God kai Iakob i
ga ku ia,
Ra tena kakailai kai Israel:

² Ra Tulungea i ra Luluai i ga tata
tagu,
Ma kana tinata i ga ki ta ra
karameagu.

³ Ra God kai Israel i ga tata,
Ra Vat Ki kai Israel i ga biti tagu;
Ba tikai i kure vatakodo ra tarai,
Ma i varkurai ma ra variru tadav
God,

⁴ Na da ra kapa i ra buabuarana, ba
ra keake i arikai,
Na da ra bung na malana ba pa ta
gobol a bakut tana,
Na da ra vura na gunan i gomgom ba
i ga par ra bata.

⁵ Dave, kaugu apik na tarai pa i
damana vang pire God?
Kamimir kunubu na tur tukum,
Di tar pait mal ia, ma i dovot iat;
Dave, pa na vatavua laka kaugu
valavalaun ma kaugu ma-
mainga?

⁶ Ma ra umana tena varpam dia da
ra kait nina di vue,
Nina ba pa da kap varurue ma ra
lima;

⁷ Ra tutana nina i kap diat
I vatur ra palariam ma ra davai na
rumu,
Ma di vaimur vakakit vue diat ta ra
iap.

A dekdek na tarai kai David (1 Tutu 11:10-41)

⁸ Go iat ra niluluk ure ra umana
rangrang na tutana kai David: Ioseb-
Basebet a te Takemon, a luaina ta
dital ra Utul; i ga doko lavutul na
mar na tutana tai tika na vinarubu
ma kana rumu. ⁹ Ma namur tana
Eleasar natu i Dodo a te Akok, tikai
ta dital a Utul a rangrang na tutana.
I ga tur maravut David ba dia ga
tur bat ra tarai Pilistia nina dia ga
pot varurung upi ra vinarubu, ma ra

tarai Israel dia ga tar lop. ¹⁰ I ga tut
ma i ga ubu ra tarai Pilistia tuk tar a
limana i ga bilua, ma i ga pagurgur
ra limana ta ra pakat na vinarubu;
ma ra Luluai i ga pait ra ngala na
niuvia ta nam ra bung; ma ra tarai
dia ga talil ika namur tana upi diat
a tak pa ra tabarikik kadiat dia ga
virua. ¹¹ Ma namur tana Sama natu
i Age a te Arar. Ma ra tarai Pilistia
dia ga kor varurung upi ra vinarubu,
ma tika na uma na barli abara; ma ra
tarai dia ga vilau kan ra tarai Pilistia.
¹² Ma i ga tur ta ra bala na uma pi na
balaure, ma i ga doko ra tarai Pilistia;
ma ra Luluai i ga pait ra ngala na
niuvia.

¹³ Ma tika na pakana a utul ta
diat ra utul a vinun dital ga vana
tadav David ta ra babang na vat kai
Adulam ta ra e na minatuka; ma ra
loko na tarai na vinarubu Pilistia dia
ga ki ta ra male Repaim. ¹⁴ David i
ga ki boko ta ra babang na bakbakit,
ma tika na loko na tarai na vinarubu
Pilistia dia ga ki aro Beteleem. ¹⁵ Ma
David i ga mar, ma i ga biti: Gala
ta tikai na tabar iau ma ta tava
maro ta ra kivu aro Beteleem pire
ra mataniolo! ¹⁶ Ma nam dital ra
utul a rangrang na tutana dital ga
bolo livuan ta ra tarai Pilistia, ma
dital ga kulupe ra tava ta ra kivu aro
Beteleem pire ra mataniolo, ma dital
ga kap ia pire David; ma David i ga
ole pi na mome, i ga lingire vue ke
upi kai ra Luluai, ¹⁷ ma i ga biti: Ea,
Luluai, pa i topa ia ba ina pait go; ina
mome vang ra gapu i go dital nina
ba pa dital ga nuk vangala pa kadital
nilaun? Damana pa i ga mome. Go
ra utul a rangrang na tutana dital ga
pait go ra umana magit.

¹⁸ Ma Abisai, tura i Ioab, natu i
Seruia, ia ra lualua ta ra utul a vinun.
I ga doko ra utul a mar na tutana
ma kana rumu, ma ra iangina i ga
rararang da nam ra Utul. ¹⁹ I ga
manga rangrang ta diat ra utul a
vinun, ma i ga lualua pire diat; ia
kaka pa di ga luk ia varurung ma ra
Utul.

²⁰ Ma Benaia natu i leoiada, a rangrang na tutana maro Kabsel, i ga pait ra umana ngala na niuvia; i ga doko a ura natu i Ariel maro Moab. I ga doko bula ra leon. ta ra tung ta ra e na madoldol. ²¹ Ma i ga doko bula ra te Aigipto, a metek na tutana; ma ra te Aigipto i ga vature ra rumu; ma Benaia i ga tadav ia ka ma ra buka, ma i ga ra pa ra rumu kan ra lima i ra te Aigipto, ma i ga doka ma kana rumu iat. ²² Go ra umana magit Benaia natu i Ieoiada i ga pait ia, ma ra iangina i ga rararang da nam ra Utul a rangrang na tutana. ²³ I ga rangrang ta diat ra utul a vinun, ia kaka pa i ga manga varogop ma ra Utul. Ma David i ga tibe pi na lue ra tarai na vinarubu dia tur na varbalaurai pirana.

²⁴ Asael tura i Ioab ia tikai ta diat ra utul a vinun; damana bula Elkanan natu i Dodo maro Beteleem, ²⁵ Sama ra te Karod, Elika ra te Karod, ²⁶ Keles ra te Pelet, Ira natu i Ikes maro Tekoa, ²⁷ Abieser a te Anatot, Mebunai ra te Kusat, ²⁸ Salmon ra te Akok, Marai ra te Netopat, ²⁹ Keleb natu i Bana ra te Netopat, Itai natu i Ribai maro Gibeia ta ra apik na tarai Benjamin, ³⁰ Benaia ra te Piraton, Idai maro ra umana tava alir Gas, ³¹ Abi-Albon ra te Arbat, Asmavet ra te Barkum, ³² Eliaba ra te Salbon, a umana natu i Iasen, Ionatan, ³³ natu i Sama ra te Arar, Akiam natu i Sarar ra te Arar, ³⁴ Elipelet natu i Akasbai maro Maka, Eliam natu i Akitopel maro Gilo, ³⁵ Kesro ra te Karmel, Parai ra te Arb, ³⁶ Igal natu i Natan maro Soba, Bani ra te Gad, ³⁷ Selek ra te Amon, Nakarai ra te Berot nina ra tena kapkap vargal kai Ioab natu i Seruia, ³⁸ Ira ra te Itir, Gareb ra te Itir, ³⁹ Uria ra te Ket; diat parika a utul a vinun ma lavurua.

24

*David i luk ra tarai Israel ma ra tarai Iuda
(1 Tutu 21:1-27)*

¹ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga karangap mulai ure Israel, ma i ga

vararak David ure diat, ma i ga biti: Una vana, ma una luk ra tarai Israel ma ra tarai Iuda. ² Ma ra king i ga biti tai Ioab ma tai ra umana luluai kai ra tarai: Avat a vana alalu ta ra lavur vuna tarai Israel, papa aro Dan ma tuk uro Ber-Seba, ma avat a luk ra tarai, upi ina nunure ra niluluk i diat. ³ Ma Ioab i ga biti tai ra king: Boina ba ra Luluai kaum God na vapealane ra tarai upi a marmar na tur kita tikai, ma ra mata i kaugu luluai ra king na gire; ta ra ava kaugu luluai ra king i mainge ra dari? ⁴ Ia kaka ra tinata kai ra king i ga ongor ta ra tinata kai Ioab ma ra umana luluai na vinarubu. Ma Ioab ma ra umana luluai na vinarubu dia ga irop kan ra mata i ra king upi diat a luk ra tarai Israel.

⁵ Dia ga bolo ta ra Iordan, ma dia ga tur pa ia aro Aroer ma ta ra pia na pal ta ra bala na male ta ra langun kai ra vuna tarai Gad, ma dia ga pot aro Iaser. ⁶ Ma dia ga vanavana tuk uro Gilead, ma uro Kades ta ra papar kai ra tarai Ket; ma dia ga vanavana tuk uro Dan, ma dia ga vana papa aro Dan ma dia ga tadav vanavana Sidon, ⁷ ma dia ga pot ta ra dekdek na pia na pal Tiro, ma ra umana pia na pal kai ra tarai Kivi ma kai ra tarai Kanaan; ma namur dia ga vana tar ta ra papar Negeb ta ra langun Iuda, ma tuk uro Ber-Seba. ⁸ Ma ba dia ga tar alalu ra gunagunan parika, dia ga lilikun uro Ierusalem ba i ga par lavuvat na gai ma a ura vinun na bung. ⁹ Ma Ioab i ga tul tar ra niluluk ure ra tarai pire ra king; ma diat par kai Israel dia ga lavutul na mar na arip na marmar na tutana nina i tale diat ra vinarubu ma ra pakat na vinarubu; ma diat kai Iuda dia ga ilima na mar na arip na marmar na tutana.

¹⁰ Ma ra bala i David i ga tabun ba i ga tar luk ra tarai. Ma David i ga biti tai ra Luluai: Iau tar rara muka ta ra magit iau ga pait ia. Ea, Luluai, iau lul u, una vung vue ra varpam kai kaum tultul; tago iau tar pait ra magit na papaua. ¹¹ Ma ba David

i ga tut ta ra malana, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ra propet Gad, ra tena ginigira kai David, ma i biti: ¹² Una vana ma una tata pire David, ma una biti: Ra Luluai i biti dari: Go iau tul tar ra utul a magit piram; una pilak pa tikai ta dital upi ina pait ia tam.

¹³ Ma Gad i ga pot tadav David, ma i ga ve, ma i ga biti tana: Dave, a utul a kilala na mulmulum na tadav u ta kaum gunan? Ba dave, a utul a gai kaum umana ebar diat a korokorot vanavana u tana? Ba dave, a utul a bung ra pakat na kaina minait na monong kaum gunan? Una nuknuk ure, ma una vaarike pi ina ve mule nam i ga tulue iau. ¹⁴ Ma David i ga biti tai Gad: Iau ti kaina muka; ia kaka na boina ba ra lima i ra Luluai na vakadik avet, tago kana varmari i ngala mat, ma ra lima i ra tarai pata.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga tulue ra kaina minait taun Israel, i ga tur pa ia ta ra malana ma i ga tuk tar ta ra bung di ga kubu ia; ma lavurua na vinun na arip na marmar na tutana dia ga mat livuan pire ra tarai papa aro Dan ma tuk uro Ber-Seba. ¹⁶ Ma ba ra angelo i ga tulue ra limana uro Ierusalem upi na nila vue, ra Luluai i ga pukue ra nuknukina ure ra kaina, ma i ga biti tai ra angelo nina i vakaina ra tarai: Koko, i topa ia. Ma ra angelo kai ra Luluai i ga ki maravai ta ra tavul a ramarama vue vit kai Arauna ra te Iebus. ¹⁷ Ma ba David i ga gire ra angelo nina i ubu ra tarai, i ga tata pire ra Luluai, ma i ga biti: Ea, iau iat iau ga pait ra nirara, ma kaugu mangamangana i bilak; ia kaka, ava bar go ra umana sip dia ga pait ia? Boina ba ra limam na ki taun iau, ma taun ra apik na tarai kai tamagu.

¹⁸ Ma ta nam ra bung Gad i ga pot tadav David, ma i ga biti tana: Una vana, una vatut ta uguugu na vartabar tadav ra Luluai ta ra tavul a ramarama vue vit kai Arauna ra te Iebus. ¹⁹ Ma David i ga vana da ra tinata kai Gad, da ra vartuluai kai ra Luluai. ²⁰ Ma ba Arauna i ga idok, i ga gire ra king ma kana umana tultul ba dia vanavana tadav

ia; ma Arauna i ga irop ma i ga bura timtibum ta ra luaina mata i ra king. ²¹ Ma Arauna i ga biti: Upi ra ava kaugu luluai ra king i tar pot tadav kana tultul? Ma David i ga biti: Upi ina kul ra tavul a ramarama vue vit piram, upi ina pait ta uguugu na vartabar tadav ra Luluai tana, upi ra kaina minait na par kan ra tarai. ²² Ma Arauna i ga biti tai David: Boina ba kaugu luluai ra king na kap nam i boina pirana pi ure ra tinabar; una gire go ra umana bulumakau, upi ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana magit di ramarama vue vit me ma ra umana kip ai ra bulumakau, upi ure ra davai na tunutun. ²³ U ra king, go parika Arauna i tul tar ia pire ra king. Ma Arauna i ga biti tai ra king: Ra Luluai kaum God na nuk pa u.

²⁴ Ma ra king i ga biti tai Arauna: Pata, ina kul ia ure ra mataina tuna; pa ina tul tar ra magit nina pa iau tar kul ia ure ra tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai kaugu God. Kari David i ga kul ra tavul a ramarama vue vit ma ra umana bulumakau ma ra ilima na vinun na pakana silva. ²⁵ Ma David i ga pait ra uguugu na vartabar tadav ra Luluai abara, ma i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram. Damana ra Luluai i ga torom ta ra kinail ure ra gunan, ma ra kaina minait i ga par kan Israel.

A LUAINA BUK URE RA UMANA KING

Abisag i kudakudar pire David

¹ Ma David i ga tar patuana ma i ga bilua, ma di ga vakukuve ma ra umana mal, ia kaka pa i ga mala-malapang. ² Ma kana umana tultul dia ga biti tana: Boina ba da tikan upi ta inip na vavina ure kaugu luluai ra king; na toratorom tai ra king, ma na balaure, ma na va ta ra bongobongom, upi kaugu luluai ra king na malamalapang. ³ Ma dia ga tikan ta ra langlangun Israel upi ta potar na vavina, ma dia ga na tadav Abisag a vavina Sunam, ma dia ga agure pire ra king. ⁴ Ma ra vavina i ga potar muka, ma i ga balaure ra king ma i ga kudakudar pirana, ia kaka ra king pa i ga nunure.

Adonia i kale ebe ra kini na king

⁵ Ma Adonia natu i Kagit i ga vangala pa ia iat mulai, ma i biti: Ina king; i ga vaninare kana umana kiki na vinavana ma ra tarai dia ki ra os, ma ra ilima na vinun na tutana upi diat a vutvut lualua tana. ⁶ Tamana pa i ga tugal ia ta kopono pakana, ma pa i ga biti tana: Ta ra ava u ga pait ra dari? Ma Adonia ia ra metek na tutana; ma di ga kava namur tai Absalom. ⁷ Ma dital ga tata ma Ioab natu i Seruia ma Abiatar ra tena tinabar; ma dir ga mur Adonia ma dir ga maravut ia. ⁸ Ma Sadok ra tena tinabar, ma Benaia natu i Ieoiada, ma Natan ra propet, ma Sime i ma Rei, ma ra umana rangrang na tutana kai David, pa dia tur maravut Adonia.

⁹ Ma Adonia i ga doko ra umana sip, ma ra umana bulumakau, ma ra umana tubu na vavaguai ta ra paparai ra Vat na Vui, nina i ki maravai pire En-Rogel; ma i ga ting pa ra umana turana, ra umana natu i ra king, ma ra tarai Iuda, a umana tultul kai ra king; ¹⁰ ia kaka pa i ga ting pa Natan ra propet ma Benaia,

ma ra umana rangrang na tutana, ma turana Solomon.

¹¹ Ma Natan i ga tata pire Bat-Seba ra tina i Solomon, ma i biti: Pa u ga valongore vang ba Adonia natu i Kagit i ki na king, ma kador luluai David pa i kapa tana? ¹² Io, na boina ona ina vateten u pi una valaun u iat mulai, ma Solomon natum. ¹³ Una vana tadav David ra king, ma una biti tana: Ea, kaugu luluai ra king, pa u ga vavalima laka pire kaum tultul dari, A dovotina natum Solomon na king namur tagu, ma na ki ta kaugu kiki na king? Ava laka ra vuna Adonia i ki na king? ¹⁴ Ma ba amur tata boko ma ra king, ina ruk mur bula tam, ma ina maravut kaum tinata.

¹⁵ Ma Bat-Seba i ga ruk tadav ra king ta kana bagialar; ma ra king i ga tar patuana muka; ma Abisag ra vavina Sunam i kudakudar pire ra king. ¹⁶ Ma Bat-Seba i ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra king. Ma ra king i ga biti: Ava laka u mainge? ¹⁷ Ma ra vavina i ga biti tana: Kaugu luluai, u ga vavalima tai ra Luluai kaum God pire kaum tultul dari, A dovotina Solomon natum na ki na king namur tagu, ma na ki ta kaugu kiki na king. ¹⁸ Ma gori Adonia i ki na king; ma u, kaugu luluai ra king, pa u kapa tana. ¹⁹ I tar doko ra umana bulumakau, ma ra umana tubu na vavaguai, ma ra umana sip, a peal diat, ma i tar ting pa ra umana natu i ra king, ma Abiatar ra tena tinabar, ma Ioab ra luluai na tarai na vinarubu; ma pa i tar ting pa kaum tultul Solomon. ²⁰ Io, kaugu luluai ra king, ra tarai Israel par dia ki pa u pi una ve diat ba to ia na ki ta ra kiki kai kaugu luluai ra king namur tana. ²¹ Gala pa u ve diat, io, da kure vakaina amir ma natugu Solomon ba da vadiop kaugu luluai ra king varurung ma ra umana tamana.

²² Ma ba dir tatata pa boko ma ra king, Natan ra propet i ga ruk. ²³ Ma di ga ve ra king ba, Natan akari. Ma ba i ga ruk ta ra luaina mata i ra king, i ga bura timtimum

pire ra king ma ra matana ura ra pia.
²⁴ Ma Natan i ga biti: Dave, u tar biti vang ba Adonia na ki na king namur tam, ma na ki ta kaum kiki na king?
²⁵ Tago go ieri i tar vana ur, ma i tar doko mangoro na bulumakau, ma mangoro na tubu na vavaguai, ma mangoro na sip, ma i tar ting pa ra umana natu i ra king, ma ra umana luluai kai ra tarai na vinarubu. ma Abiatar ra tena tinabar, ma dia ian ma dia momo ta ra luaina matana, ma dia biti: God na valaun pa Adonia ra king. ²⁶ Ma pa i tar ting pa iau, iau iat kaum tultul, ma Sadok ra tena tinabar, ma Benaia natu i Ieoiada, ma kaum tultul Solomon. ²⁷ Dave, go laka ra varkurai kai kaugu luluai ra king, tago pa u ga vakapa avet kaum umana tultul ure nina ba na ki ta ra kiki na king kai kaugu luluai ra king namur tana?

Di ku Solomon upi na king

²⁸ Ma David ra king i ga vartuluai upi Bat-Seba. Ma Bat-Seba i ga pot pire ra king, ma i ga tur ta ra luaina matana. ²⁹ Ma ra king i ga vavalima, ma i ga biti: Da ra Luluai i laun, nina i ga valaun pa iau kan ra lavur mangana kini na malari, ³⁰ a dovotina da iau ga vavalima tam, tai ra Luluai ra God kai Israel, ba a dovotina Solomon natum na ki na king namur tagu, ma na kia vue iau ta kaugu kiki na king; da pait ia ta go ra bung. ³¹ Ma Bat-Seba i ga bura timtimum ma ra matana ura ra pia, ma i ga pait ra variru pire ra king, ma i ga biti: Boina ba kaugu luluai ra king David na laun tukum. ³² Ma ra king David i ga biti: Avat a vartuluai upi Sadok ra tena tinabar, ma Natan ra propet, ma Benaia natu i Ieoiada. Ma dital ga pot ta ra luaina mata i ra king. ³³ Ma ra king i ga biti ta dital: Amutal a ting pa ra umana tultul kai kamumutal luluai, ma amutal a vako Solomon natugu ta kaugu as iat, ma avat a agure uro Gikon; ³⁴ ma Sadok ra tena tinabar ma Natan ra propet dir a ku ia abara upi na king ure Israel; avat a vu ra tavur, ma avat

a biti: God na valaun pa ra king Solomon. ³⁵ Avat a mur ia ba i lilikun pi na ki ta kaugu kiki na king; na kia vue iau ta ra kiki na king, tago iau ga tibe pi na luluai ure Israel ma ure Iuda. ³⁶ Ma Benaia natu i Ieoiada i ga biti tai ra king: Amen, boina ba ra Luluai ra God kai kaugu luluai ra tui na vaot pa ra tinata kai ra king; ³⁷ da ra Luluai i ga ki maravut kaugu luluai ra king, boina ba na ki maravut Solomon, ma na vatur kana kiki na king pi na ngala ta ra kiki na king kai kaugu luluai ra king David.

³⁸ Ma Sadok ra tena tinabar. ma Natan ra propet, ma Benaia natu i Ieoiada, ma ra tarai Keret ma ra tarai Pelet, dia ga vana ur. ma dia ga vako Solomon ta ra as kai ra king David, ma dia ga agure uro Gikon. ³⁹ Ma Sadok ra tena tinabar i ga tak pa ra ram u ra vavaguai nina ba ra dangi tana, kan ra pal na mal, ma i ga ku Solomon. Ma dia ga vu ra tavur, ma ra tarai par dia ga biti: God na valaun ra king Solomon. ⁴⁰ Ma ra tarai dia ga mur Solomon, dia ga vu ra tataru ma dia ga manga.kukula ma ra gugu, ma ra pia i ga kanunur ma diat.

⁴¹ Ma Adonia ma ra umana talaina nina dia ga ki me dia ga valongore ba i ga to na par ra nian. Ma ba Ioab i ga valongore ra nilai ra tavur, i ga biti: Ava ra kukurai go ra kunukula ta ra pia na pal? ⁴² Ma ba i tatata boko, Ionatan natu i Abiatar ra tena tinabar i ga vut; ma Adonia i ga biti: Una ruk, tago u a ko na tutana ma u kap ta bo na varvai. ⁴³ Ma Ionatan i ga biti tai Adonia: A dovotina kada luluai ra king David i tar vaki Solomon upi na king; ⁴⁴ ma ra king i tar tulue Sadok ra tena tinabar, ma Natan ra propet, ma Benaia natu i Ieoiada, ma ra tarai Keret ma ra tarai Pelet varurung me, ma dia ga vakoa ta ra as kai ra king; ⁴⁵ ma Sadok ra tena tinabar ma Natan ra propet dir tar ku ia aro Gikon upi na king; ma go dia tar lilikun maro ma ra gugu, ma ava valongore ra vatavataram i ra kunukula ta ra pia

na pal. ⁴⁶ Solomon i ki ta ra kiki na king kai ra gunan na varkurai. ⁴⁷ Ma ra umana tultul kai ra king dia ga vana pi diat a pite pa kada luluai ra king David, ma dia biti: Kaum God na vangala ra iang i Solomon upi na ngala ta ra iangim, ma na vangala pa kana kiki na king pi na ngala ta kaum kiki na king; ma ra king i ga va timtimum ta ra ul a vava. ⁴⁸ Ma ra king i ga biti bula dari: Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel, tago i tar tibe ta tikai ta go ra bung upi na ki ta kaugu kiki na king, ma i tar tul tar iau pi ina gire.

⁴⁹ Ma ra umana talai Adonia dia ga burut, ma dia ga tut, ma diat par tikatikai dia ga vana. ⁵⁰ Ma Adonia i ga burut ure Solomon. ma i ga tut ma i ga vana, ma i ga vavatur ta ra ura ram u ra uguugu na vartabar. ⁵¹ Ma di ga ve Solomon dari: Ea, Adonia i burutue ra king Solomon, ma go i tar vavatur ta ra ura ram u ra uguugu na vartabar, ma i biti, Boina ba ra king Solomon na vavalima piragu ta go ra bung ba pa na doko kana tultul ma ra pakat na vinarubu. ⁵² Ma Solomon i ga biti: Gala na ko kana mangamangana pa ta pepe na uluna na bura ra pia; ba gala da na tadav ta kaina tana na virua. ⁵³ Ma ra king Solomon i ga vartuluai, ma dia ga kap pa ia kan ra uguugu na vartabar. Ma i ga pot ma i ga va timtimum pire Solomon ra king; ma Solomon i ga biti tana: Una vana uro ra kubam.

2

A tinata na varvargat kai David pire Solomon

¹ ga maravai ra bung ba David na mat i tana, ma i ga biti tai Solomon natuna dari: ² Iau mur ra mangamangana kai ra lavur tarai par; una ongor, una tur padikat da ra tutana; ³ una kodop vake ra vartovo kai ra Luluai kaum God ma una mur kana nga parika; una kodop vake kana lavur togotogo ma kana lavur vartuluai, ma kana lavur varkurai ma kana lavur varvai, da nam di tumu

ia ta ra tinata na varkurai kai Moses, upi una tavua ta ra lavur magit par u pait ia, ma ta ra lavur gunan par u vana tana; ⁴ upi ra Luluai na page vadekdek kana tinata nina i ga tatike ure iau ba i ga biti: Gala ra umana natum diat a balaure kadia mangamangana ma diat a vanavana ta ra luaina matagu ma ra dovotina ta ra bala i diat ma ra nuknuk i diat, pa una iba upi ta tutana nina ba na ki ta ra kiki na king kai Israel.

⁵ Ma go bula: u nunure nam ba Ioab natu i Seruia i ga pait ia tagu, ure nam i ga pait ia pire ra ura lualua ta ra loko na tarai na vinarubu Israel, pire Abner natu i Ner, ma pire Amasa natu i Ieter nina i ga doka, ma i ga lolonge ra gap na vinarubu ta ra e na malmal, ma i ga kolo ra vivi ta ra livuana ma ra ura pal a kauna bula ma ra gapu i ra ura tena takodo. ⁶ Una pait ia da kaum kabinana, ma koko na vana ba ta ra ruarua na tulungen ma ra malmal ba i kua ra uluna. ⁷ Una mari ra umana natu i Barsilai ra te Gilead, ma una tul tar diat ba diat a ian ta kaum vatar; tago dia ga mari iau ba iau ga lop kan Absalom, nina turam. ⁸ Ma Simei ra te Benjamin natu i Gera maro Bakurim i ki piram; i ga vul iau ma ra kaina varvul ta ra bung ba iau ga vana uro Makanaim; i ga vana ta ra Iordan pi na barat iau abara, ma iau ga vavalima tai ra Luluai pirana ba pa ina doka ma ra pakat na vinarubu. ⁹ Koko una nur valangalanga vue, tago u a kabinana na tutana; ma una nunure nam ba da pait ia pirana, upi na vana ba ta ra ruarua na tulungen ma ra gap ba i kua ra uluna.

David i mat (1 Tutu 29:26-30)

¹⁰ Ma di ga vadiop David varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David. ¹¹ Ma David i ga ki na king ure Israel a ivat na vinun na kilala; lavurua na kilala i ga ki na king aro Kebron, ma a utul a vinun ma a utul a kilala i ga ki na king aro Ierusalem.

¹² Ma Solomon i ga ki ta ra kiki na king kai tamana David; ma di ga page vadekdek kana varkurai.

Solomon i vatut kana varkurai

¹³ Ma Adonia natu i Kagit i ga vana pire Bat-Seba ra tina i Solomon. Ma i ga biti tana: Dave, u tar pot ma ra malmal? Ma i ga biti: Ma ra malmal. ¹⁴ Ma i ga biti bula dari: Ina tatike ta ik a tinata piram. Ma Bat-Seba i ga biti: Una tata. ¹⁵ Ma i ga biti: U nunure ba kaugu iat ra varkurai, ma ba ra tarai Israel par dia ga lingan upi iau upi ina ki ta ra kiki na king; ia kaka ra varkurai i tar pupukuai tadav turagu, tago kana iat ta ra mamainga kai ra Luluai. ¹⁶ Ma go iau lul u ure tika na magit ika, koko una ole. Ma Bat-Seba i ga biti: Una lul upi ia. ¹⁷ Ma i ga biti: Una tata pire Solomon ra king ure iau, (tago pa na ole vue u,) ba na tul tar Abisag ra vavina Sunam piragu upi amir a taulai. ¹⁸ Ma Bat-Seba i ga biti: I boina, ina tata pire ra king ure u. ¹⁹ Ma Bat-Seba i ga vana pire ra king Solomon upi na tata pa ia ure Adonia. Ma ra king i ga tut upi na barat ia, ma i ga variru pirana, ma i ga ki mulai ta kana kiki na king, ma i ga vartuluai upi ta kiki ure tina i ra king; ma i ga ki ta ra papar a lima tuna. ²⁰ Ma i ga biti: Kaugu ta ik a nilul piram, koko una ole. Ma ra king i ga biti tana: Una lul upi ia tinagu, tago pa ina ole U. ²¹ Ma ra vavina i ga biti: Da tul tar Abisag ra vavina Sunam upi na taulai ma Adonia, nina turam. ²² Ma ra king Solomon i ga biti tai tinana: Ta ra ava u lul upi Abisag ra vavina Sunam upi kai Adonia? Una lul upi ra varkurai bula ure, tago ia turagu iat, ma ra luaina; ma Abiatar ra tena tinabar ma Ioab natu i Seruia dir ki maravut ia. ²³ Ma ra king Solomon i ga vavalima tai ra Luluai, ma i biti: God na pait ra balbali piragu ma ra magit i ngala tana, gala Adonia pa i virua ta go kana nilul. ²⁴ Damana da ra Luluai, nina i ga vatur vaongor iau, ma i ga vaki iau ta ra kiki na

king kai tamagu David, ma i ga mal pa ra kubagu, da i ga kubu ia, i laun, a dovotina Adonia na virua ta go iat ra bung. ²⁵ Ma Solomon ra king i ga vartuluai, ma Adonia i ga virua ta ra lima i Benaia natu i Ieoiada ba i ga ub ia.

²⁶ Ma ra king i ga biti tai Abiatar ra tena tinabar: Una vana uro Anatot tadav kaum pia; i topa ia ba una virua, ia kaka pa ina doko u ta go ra pakana tago u ga puak ra bok kai ra Luluai God ta ra luaina mata i David tamagu, ma tago u ga ki na malari ta nam parika tamagu i ga ki na malari tana. ²⁷ Damana Solomon i ga korot vue Abiatar kan ra tiniba na tena tinabar kai ra Luluai, upi na pait ot pa ra tinata kai ra Luluai, nina i ga tatike ure ra apik na tarai kai Eli aro Silo.

²⁸ Ma ra varvai ure i ga pot tadav Ioab, (a dovotina Ioab pa i ga mur Absalom, ia kaka i ga mur Adonia,) ma Ioab i ga lop tar ta ra pal na mal kai ra Luluai, ma i ga vavatur ta ra ura ram u ra uguugu na vartabar. ²⁹ Ma di ga ve ra king Solomon: Ioab i tar lop tar ta ra pal na mal kai ra Luluai, ma ea, i ki ta ra paparai ra uguugu na vartabar. Ma Solomon i ga tulue Benaia natu i Ieoiada, ma i biti: Una ub ia. ³⁰ Ma Benaia i ga vana tadav ra pal na mal kai ra Luluai, ma i biti tana: Ra king i biti dari, Una irop. Ma i ga biti: Pata, ina virua ati. Ma Benaia i ga kap mule ra tinata pire ra king, ma i biti: Ioab i ga biti dari, ma go kana balbali piragu. ³¹ Ma ra king i ga biti tana: Una pait ia da i ga tatike, una ub ia, ma una punang ia; upi da tak vue kan iau ma kan ra kuba i tamagu ra balbali ure ra gap nina Ioab i ga lolonge ma pa ta vuna. ³² Ma ra Luluai na bali ra gapuna taun ra uluna iat, tago i ga ubu ra ura tutana nina dir ga takodo ma dir ga boina tana, ma i ga doko dir ma ra pakat na vinarubu, Abner natu i Ner a luluai na vinarubu Israel, ma Amasa natu i Ieter a luluai na vinarubu Iuda, ma tamagu David i ga tuptup ure.

³³ Damana ra gapu i dir na ki taun ra ulu i Ioab, ma taun ra umana bul mur tana pa na mutu; ma ra malmal kai ra Luluai na ki taun David ma ra umana bul mur tana, ma kana apik na tarai, ma ta kana kiki na king pa na mutu. ³⁴ Ma Benaia natu i Ieoiada i ga vana ma i ga ub ia, ma i ga doka; ma di ga punang ia ta ra kubana iat aro ta ra pui. ³⁵ Ma ra king i ga vaki Benaia natu i Ieoiada pi na kia vue ta ra tiniba na luluai ai ra loko na tarai na vinarubu; ma ra king i ga tibe Sadok ra tena tinabar pi na kia vue Abiatar.

³⁶ Ma ra king i ga vartuluai upi Simei, ma i ga biti tana: Una pait kaum ta pal ati Ierusalem, ma una ki tana, ma koko una irop kan ra pia na pal; ³⁷ tago ta ra bung ba una irop tana, ma una bolo ra tava alir Kidron, una nunure ba a dovotina una virua; ma ra gapum na ki taun ra ulum iat. ³⁸ Ma Simei i ga biti tai ra king: Kaum tinata i boina; da kaugu luluai ra king i ga tatike, damana kaum tultul na pait ia. Ma Simei i ga ki abara Ierusalem mangoro na bung.

³⁹ Ma ba i ga par a utul a kilala, a ura vilavilau kai Simei dir ga lop pire Akis natu i Maka ra king Gat. Ma di ga ve Simei dari: Ea, kaum ura vilavilau dir ki aro Gat. ⁴⁰ Ma Simei i ga tut, ma i ga vaninare kana as, ma i ga vana uro Gat pire Akis upi na tikan upi kana ura vilavilau; ma Simei i ga vana, ma i ka ben valilikun kana ura vilavilau maro Gat. ⁴¹ Ma di ga ve Solomon ba Simei i ga tar vana maro Ierusalem upi uro Gat, ma i tar talil mulai.

⁴² Ma ra king i ga vartuluai upi Simei, ma i ga biti tana: Pa iau ga vo pa u laka upi una vavalima ta ra Luluai, ma pa iau ga ve u ba a dovotina ta ra bung ba una irop ma una vana irai kan ra pia na pal, una virua? Ma u ga biti tagu, Nam ra tinata iau ga valongore i boina. ⁴³ Ta ra ava pa u ga pait ot pa ra vavalima kai ra Luluai, ma kaugu varkurai piram? ⁴⁴ Ma ra king i ga biti bula

pire Simei: A balam i tar kapa ure ra kaina nina u ga pait ia pire David tamagu; damana ra Luluai na bali kaum varpian taun ra ulum iat. ⁴⁵ Ia kaka da vadoane ra king Solomon, ma ra kiki na king kai David na tur padikat ta ra luaina mata i ra Luluai pa na mutu. ⁴⁶ Ma ra king i ga tulue Benaia natu i Ieoiada, ma i ga irop, ma i ga ub ia, ma i ga virua. Ma di ga vapidikat ra varkurai ta ra lima i Solomon.

3

Solomon dir ma natu i Parao dir taulai

¹ Ma Solomon ma Parao ra king Aigipto dir ga pait ra kunubu na bartalaina, ma i ga taule ra natu i Parao, ma i ga ben pa ia tar ta ra pia na pal kai David, upi na ki ie tuk tar i ga pait vapar vue kana pal, ma ra kuba i ra Luluai, ma ra liplip na vat nina i ki kikil Ierusalem. ² Ma ra tarai dia ga vala pait ra tinabar ta ra umana tavul a lotu tago pa dir ga pait boko ta pal ure ra iang i ra Luluai.

Solomon i araring upi ra kabinana (2 Tutu 1:3-12)

³ Ma Solomon i ga mari ra Luluai ma i ga mur ra lavur togotogo kai David tamana; ia kaka i ga pait ra tinabar ma i ga tun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu.

⁴ Ma ra king i ga vana uro Gibeon upi na pait ra tinabar abara, tago a lia na tavul a lotu nam; ma Solomon i ga tul tar tika na arip na marmar na tinabar di tuntun tar ia ta ra uguugu na vartabar abara. ⁵ Ma ra Luluai i ga tur kapet pire Solomon aro Gibeon ta ra ririvon ta ra marum; ma God i ga biti: Una lul upi nam ba ina tul tar ia tam. ⁶ Ma Solomon i ga biti: U ga manga mari kaum tultul David tamagu varogop ma kana vinavana ta ra luaina matam ta ra dovotina, ma ra mangamangana takodo, ma ra dovot na balana piram; ma u ga tar vaot pa kaum varmari pirana dari, u ga tul tar ta natuna upi na ki ta kana kiki na king ta go ra bung. ⁷ Ma

gori, Luluai kaugu God, u tar vaki kaum tultul upi na kia vue David tamagu ta ra tiniba na king; ma iau a bul uka, iau tuptup ure kaugu lavur vinavana. ⁸ Kaum tultul i ki livuan ta kaum tarai, nina ba u ga pilak pa diat, a ngala na kor nina ba pa i tale ba da luk puput pa diat tago dia peal mat. ⁹ Damana una vakapa ra nuknukigu upi ina kure kaum tarai, ma upi ina nunure ilam ra boina kan ra kaina; tago to ia laka i tale pi na kure go kaum ngala na kor na tarai? ¹⁰ Ma go ra tinata i ga vagugu ra Luluai ba Solomon i ga lul upi go ra magit. ¹¹ Ma God i ga biti tana: Tago u tar lul upi go ra magit, ma pa u lul upi na lolovina kaum nilaun, ma pa u lul upi una uviana, ma pa u lul bula upi ra nilaun kai kaum umana ebar, ma u lul uka ra minatoto pi una nunure ra takodo na varkurai; ¹² io, iau tar pait ia da kaum tinata; iau tar tul tar ra ninunuk nina i kabinana ma i kapa piram; damana pa di na tadav ta tikai i ga laun lua tam nina ba dir varogop ma U, ma pa da na tadav ta tikai namur tam ba dir a varogop ma u. ¹³ Ma iau tar tul tar ia bula piram nam ba pa u tar lul upi ia, a peal tabarikik ma ra variru, upi koko da na tadav ta king nina ba dir varogop ma u, ta kaum kilala na nilaun parika. ¹⁴ Ma gala una mur kaugu lavur nga, upi una kodop vake kaugu lavur togotogo ma kaugu lavur varkurai, da tamam David i ga mur diat, io, ina valolovina kaum kilala na nilaun. ¹⁵ Ma Solomon i ga tavangun, ma ea, i ga ririvon ika; ma i ga vana urama Ierusalem, ma i ga tur ta ra luaina mata i ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana tinabar na varmaram, ma i ga pait ra lukara ure kana umana tultul.

A bo na varkurai kai Solomon

¹⁶ Ma ra ura igoro na vavina dir ga pot tadav ra king, ma dir ga tur ta ra luaina matana. ¹⁷ Ma tikai ta dir i ga biti: Ea, kaugu luluai, amir ma go ra

vavina amir ki tai ta kopono pal, ma iau ga kava vue ta bul ba amir ga ki varurung me ta ra pal. ¹⁸ Ma ba i ga par a utul a bung taun ra bung iau ga kakava tana, go ra vavina bula i ga kava vue ta bul; amir ga ki varurung, ma pa ta vaira amital ga ki varurung me ta ra pal, amir ika amir ga ki ta nam ra pal. ¹⁹ Ma natu i go ra vavina i ga mat ta ra marum, tago i ga va taun ia. ²⁰ Ma i ga tut ta ra mutumut, ma i ga kap pa natugu kan ra paparaigu ba kaum tultul i ga va, ma i ga vung ia ta ra bongobongono, ma i ga vung natuna nina i tar mat ta ra bongobongogu. ²¹ Ma ba iau ga tavangun ta ra malana upi ina vau natugu, ea, i ga tar mat; ma ba iau ga gire ilam ia ta ra malana, iau ga gire ba vakir natugu nina iau ga lalau pa ia. ²² Ma ra vauruana vavina i ga biti: Pata, nina i laun ia iat natugu, ma nina ba i mat natum iat. Ma ra luaina i ga biti: Pata, nina i mat ia iat natum, ma nina i laun natugu nam. Dir ga tata damana ta ra luaina mata i ra king. ²³ Ma ra king i ga biti: Ta tikai i biti, Go nina i laun natugu iat, ma nam nina i mat natum; ma ta ra tikai i biti, Pata, natum nam nina i mat, ma natugu nam nina i laun. ²⁴ Ma ra king i ga biti: Da kap tika na pakat na vinarubu uti. Ma dia ga kap tar ra pakat na vinarubu pire ra king. ²⁵ Ma ra king i ga biti: Da kutu varbaiane ra bul nina i laun, ma da tul tar tika na ngungu tai ta tikai, ma tika na ngungu pire ta ra tikai. ²⁶ Ma ra vavina nina ba kana iat ra bul ma nina ba ra balana i ga anan upi ia i ga biti tai ra king: Ea, kaugu luluai, una tul tar ra bul nina i laun pirana, koko muka da doka. Ma ra enana vavina i ga biti: Koko ina vatur ia, ma koko ia bula na vatur ia; da tibe. ²⁷ Ma ra king i ga biti: Da tul tar ra bul nina i laun pire nam ra vavina, ma koko muka da doka, tago ia iat tinana. ²⁸ Ma Israel par dia ga valongore ure ra varkurai nina ba ra king i ga vaarike; ma dia ga ru ra king, tago dia ga gire ba ra kabinana

kai God i ga bang pirana upi na pait ra varkurai.

4

Ra umana lualua ma ra umana luluai kai Solomon

¹ Ma Solomon i ga ki na king ure Israel par. ² Ma go diat kana umana luluai: Asaria natu i Sadok ra tena tinabar; ³ Elikorep ma Akia ra ura natu i Sisa ra ura tena tutumu; Ieosapat natu i Akilud ra tena tutumu vakai; ⁴ ma Benaia natu i Ieoiada i ga kure ra tarai na vinarubu; ma Sadok ma Abiatar dir a ura tena tinabar; ⁵ ma Asaria natu i Natan i ga kure ra umana raprap; ma Sabud natu i Natan i ga tena tinabar ma dir ga talaina ma ra king; ⁶ ma Akisar i ga kure ra kuba i ra king; ma Adoniram natu i Abda i ga kure diat di ga vo pa diat ure ra papalum.

⁷ Ma Solomon i ga tibe a vinun ma a urua na raprap ure Israel par, ma dia ga kap pa ra nian ure ra king ma diat par ta ra kubana; tikitika na tutana i ga varbalaurai upi ra nian ure tika na gai tai tika na kilala. ⁸ Ma go ra iang i diat: Ben-Kur ure ra lualuana Epraim; ⁹ Ben-Deker ure Makas ma Salbim ma Bet-Semes ma Elon-Bet-Kanan; ¹⁰ Ben-Kesed ure Arubot, ma Soko ma ra papar Keper kana bula; ¹¹ Ben-Abinadab nina i ga taule Tapat natu i Solomon ure ra umana gunan na lualuana Dor; ¹² Bana natu i Akilud ure Tanak ma Megido, ma ra papar Bet-Sean nina i varlangunai ma Saretan, ta ra papar a taubar maro Iesrel, papa Bet-Sean tuk aro Abel-Mekola, ta ra pakana aro iat tai Iokmeam; ¹³ Ben-Geber ure Ramot-Gilead, ma ra umana gunan kai lair natu i Manase nina dia ki ta ra papar Gilead, ma ra papar Argob nina i ki ta ra papar Basan, ma nam ra laptikai na vinun na pia na pal tana, nina di ga liplip bat diat ma a umana okobat na palariam gobol ta diat; ¹⁴ Akinadab natu i Ido ure Makanaim; ¹⁵ Akimas nina dir ga

taulai ma Basemat natu i Solomon ure Naptali; ¹⁶ Bana natu i Kusai ure Aser ma Bealot; ¹⁷ Ieosapat natu i Paruak ure Isakar; ¹⁸ Simei natu i Ela ure Benjamin; ¹⁹ Geber natu i Uri ure ra papar Gilead, ra langun kai Sikon ra king kai ra tarai Amor ma kai Og ra king Basan; ma tika na raprap ure ra gunan Iuda.

A kabinana kai Solomon ma kana kini na uviana

²⁰ Iuda ma Israel dir ga peal da ra veo ra valian, a ngala na kor diat, ma dia ga iaian, ma dia ga momamomo, ma dia ga ga. ²¹ Ma Solomon i ga kure ra lavur gunan na varkurai papa ra Tava Alir ma tuk uro ra gunan kai ra tarai Pilistia, ma tuk tadav ra langun Aigipto; ma dia ga kap ra umana vartabar pire Solomon, ma dia ga torom pirana ta nam ra umana bung i ga laun tana.

²² Ma ra nian kai Solomon ure tika na bung uka i ga dari: a utul a vinun na valavalar* na bo na plaua, ma laptikai na vinun na valavalar na kon, ²³ a vinun na bulumakau ba di ga tabar bulu diat, ma a ura vinun na bulumakau nina dia ga ian ika ta ra bala na vura, ma tika na mar na sip; ma dia ga en bula ra umana leing na me ma ra umana are, ma ra umana kakaruk ba di ga tabar bulu diat. ²⁴ Ma Solomon i ga kure ra lavur gunaganan ta ra papar a Tava Alir mati, papa Tipsa ma i ga tuk uro Gasa; i ga kure ra lavur king ta ra papar a Tava Alir mamati, ma ra malmal i ga ki kikil ia. ²⁵ Ma Iuda ma Israel dia ga ki bulu, tikitika na tutana ta ra vavai kana davai na vain ma ta ra vavai kana lovo; i ga damana papa Dan ma tuk uro Ber-Seba ta nam ra umana bung Solomon i ga laun tana. ²⁶ Ma Solomon i ga vatur vake a ivat na vinun na arip na marmar na kuba i ra os, ma ra umana os ta diat ure kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma a vinun ma a urua na arip na marmar na tutana nina dia ki

* 4:22: Tikitika na valavalar i da ra vinun na beg na rais pua.

ta ra umana os. ²⁷ Ma nam ra umana raprap dia ga balaure ra nian ure ra vatar na nian kai Solomon ma ure diat par bula nina dia ga ian ta ra vatar na nian kai Solomon, tikatika na raprap i ga varbalaurai ure kana gai iat, ma pa dia ga nuk vue ta magit na nian. ²⁸ Dia ga kap bula ra barli ma ra vura i makuk tar ta ra pakana ure, upi ai ra umana os ma ra umana os ure ra vinilau, tikatika na tutana da kana tiniba iat.

²⁹ Ma God i ga tul tar ra kabinana pire Solomon, ma ra ngala na minatototo, ma ra ninunuk ba pa i kom pit, ma i ga da ra veo ra valian. ³⁰ Ma ra kabinana kai Solomon i ga lia ta ra kabinana kadiat maro ra matana taur, ma ra kabinana kai Aigipto par. ³¹ I ga manga kabinana ta ra tarai par; i ga lia tai Etan ra te Esra, ma Eman ma Kalkol ma Darda ra utul a natu i Makol; ma i ga rararang livuan ta ra umana Tematana nina dia ki kikil ia. ³² Ma i ga vatang vaarike ra utul a arip na marmar na tinata valavalar, ma kana umana kakailai tika na arip na marmar ma a ilima diat. ³³ Ma i ga tata ure ra umana davai, ure ra umana tagatagal nina dia ki aro Lebanon ma ure bula ra isop nina i tavua ta ra papar a liplip na vat; i ga tata bula ure ra umana leing, ma ra umana beo, ma ra umana magit dia kakao ra pia, ma ra umana en. ³⁴ Ma ra lavur mangana tarai par maro pire ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan, nina dia ga valongore ure kana kabinana, dia ga pot upi diat a valongore ra kabinana kai Solomon.

5

Solomon dir ma Kiram ra king dir pait ra kunubu

(2 Tutu 2:1-18)

¹ Ma Kiram ra king Tiro i ga tulue kana umana tultul pire Solomon, tago i ga tar valongore ba dia ga tar ku ia pi na king ta ra kiki na king kai tamana; tago Kiram dir ga talaina tuna ma David. ² Ma Solomon i

ga vartuluai pire Kiram, ma i biti: ³ U nunure ba pa i ga tale David tamagu ba na pait ta pal ure ra iang i ra Luluai kana God, i vuna ta ra vinarubu nina kana umana ebar dia ga tut ure, tuk tar ra Luluai i ga tar vamolo tar diat ta ra vavai na kauna. ⁴ Ma gori ra Luluai kaugu God i ga tul tar ra malmal kikil iau, ma pa kaugu ta ebar ba ta kaina varmonong. ⁵ Ma iau nuk upi ina pait ta pal ure ra iang i ra Luluai kaugu God, upi na da ra tinata kai ra Luluai pire David tamagu, ba i biti: Natum, nina ina vaki ia pi na kia vue u ta kaum kiki na king, na pait ra pal ure ra iangigu. ⁶ Damana una vartuluai ba diat a mut ta umana tagatagal aro Lebanon upi kaugu; kaugu umana tultul diat a papalum maravut kaum umana tultul, ma ina tul tar ta vapuak piram nina ba una kure ure kaum umana tultul; tago u nunure ba pa ta tikai pire vevet nina i melem da ra tarai Sidon ta ra munumut na davai. ⁷ Ma ba Kiram i ga valongore ra umana tinata kai Solomon, i ga manga gugu tana, ma i ga biti: Da pite pa ra Luluai ta go ra bung, tago i ga tabar David ma ta natuna nina i kabinana pi na kure go ra kor na tarai. ⁸ Ma Kiram i ga tulue ra tinata pire Solomon, ma i ga biti: Iau tar valongore ra varvai nina u ga tulue piragu, ma ina pait muka ra nuknukim ure ra umana davai na tagatagal ma ra umana davai na iara. ⁹ Kaugu umana tultul diat a kap diat maro Lebanon tuk ura ra valian, ma ina vi guve diat upi ta umana gokara, ma da alire diat ta ra ta tar ta ra pakana ba una kure, ma ina kure ba da pala mule diat abara, ma namur una kap vue diat; ma na ot ra nuknukigu ona una tul tar ra nian ure kaugu umana tultul. ¹⁰ Damana Kiram i ga tul tar ia pire Solomon ra davai na tagatagal ma ra davai na iara da Solomon i ga mainge. ¹¹ Ma Solomon i ga tul tar a ura vinun na arip na marmar na valavalar na vit

* **5:11:** Tikatika na valavalar i da ra ura dram na bensin

pire Kiram, ma a ura vinun na arip na marmar na valavalar* na bo na dangi; ma Solomon i ga tul tar ra dari pire Kiram ta ra kilakilala. ¹² Ma ra Luluai i ga tul tar ra kabinana pire Solomon da i ga vamading pirana; ma Kiram ma Solomon dir ga ki na malmal, ma dir ga pait ra kunubu.

¹³ Ma Solomon i ga vartuluai upi a utul a vinun na arip na marmar na tutana Israel ure ra papalum. ¹⁴ Ma i ga tibe diat upi a vinun na arip na marmar ure tika na gai; tika na gai dia ga ki aro Lebanon, ma a ura gai dia ga ki na gunan; ma Adoniram i ga kure ra tarai na papalum. ¹⁵ Ma Solomon i ga vatur vake a lavurua na vinun na arip na marmar na tena kinakap, ma a lavutul na vinun na arip na marmar na tena munumut na vat nina dia ga papalum arama ta ra umana luana; ¹⁶ ma i ga vatur vake bula a utul a arip ma a utul a mar na tena varbalaurai ure ra papalum, nina dia ga kure ra tarai na papalum. ¹⁷ Ma ra king i ga vartuluai, ma dia ga poko ra umana ngalangala na vat nina i ngatngat ra mataina tana, upi da pait ra vunapai ra pal ma ra umana vat di ga mal ia. ¹⁸ Ma ra umana tena madaka kai Solomon ma Kiram ma ra tarai Gebal dia ga poko mal diat, ma dia ga vaninare ra davai ma ra vat upi da pait ra pal me.

6

Solomon i pait ra kuba i ra Luluai (2 Tutu 3:1-14)

¹ Ma ta ra kilala a ivat na mar ma lavutul na vinun papa nam ra kilala a tarai Israel dia ga irop kan ra gunan Aigipto, ta ra vaivatina kilala ta ra kini na king kai Solomon ure Israel, ta ra gai Siv nina ba ra vauruana gai, Solomon i ga tur pa ia pi na pait ra kuba i ra Luluai. ² Ma ra pal nina Solomon ra king i ga pait ia ure ra Luluai, i ga a vinun ma a ilima na pokono a lolovinana, ma a ilima na pokono a tababana, ma ra tuluaina i ga lavurua na pokono ma a

papar. ³ Ma ra mata na pal i gomgom i ga a ilima na pokono a lolovinana, varogop ma ra tababana ta ra pal i gomgom; ma i ga a ura pokono ma a papar ra tababana ta ra mata na pal. ⁴ Ma i ga pait ra umana mata na kalangar da ra ubene ta ra pal. ⁵ Ma i ga pait bula ra umana bagialar ta ra papar a pal i gomgom, ta ra papar a pakana pal i gomgom, ma ta ra papar a pakana pal i tabu kakit. ⁶ A umana bagialar aro ra pia i ga da tika na pokono ma ra malmalikun ra tababa i diat tikatikai, ma diat dia ki livuan tika na pokono ma a papar, ma diat nina ba arama liu iat i ga da tika na pokono ma ra utul a malmalikun; ma di ga tukal diat ta ra papar a pal upi koko ra umana vabolo diat a ruk ta ra papar a pal i gomgom. ⁷ Ma di ga pait ra pal ma ra umana vat nina di ga poko mal diat aina iat di ga kakal na vat ie; pa di ga valongore ra nilai ra akak ba ra pem ba ta palariam ure ra papalum, ba di ga vatut vanavana ra pal. ⁸ A matakilat ure ri umana bagialar nina dia ki ra pia i ga tur ta ra papar a taubar ta ra pal, ma di ga kao tar ta ra umana bagialar nina dia ga ki livuan, ma tar ta diat nina dia ki arama liu iat ma ra kakao. ⁹ Damana i ga pait vapar ra pal; ma i ga pait ra ul a pal ma ra umana davai ma ra umana pal a davai na tagatagal. ¹⁰ Ma i ga pait ra utul a nga na bagialar ta ra papar a pal i gomgom, ma a tuluai dital i ga da tika na pokono ma ra malmalikun tikatikai; dital ga ki taun ra umana davai na tagatagal nina dia ga va taun ra papar a pal i gomgom.

¹¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Solomon, ma i biti: ¹² Ure go ra pal nina u pait vanavana, gala una mur kaugu lavur togotogo, ma una pait ot pa kaugu lavur varkurai, ma kaugu lavur vartuluai upi una mur diat ure, ina pait ot pa kaugu tinata piram nina iau ga vatang ia tai tamam David; ¹³ ma ina ki livuan pire ra umana natu i Israel, ma pa ina vana kan kaugu tarai Israel.

¹⁴ Ma Solomon i ga vatut ra pal ma i ga vapar ia. ¹⁵ Ma i ga bak ra bala na pal i gomgom ma ra umana pal a davai, ra umana tagatagal iat; papa ra ruarua ma tuk ta ra bakut i ga bak ia ma ra davai; ma ra ruarua ta ra pal i gomgom i ga pait ia ma ra umana pal a davai, ra umana iara iat. ¹⁶ Ma ta ra bala na pal i gomgom aro iat i ga pait ta pakana ma ra umana pal a davai na tagatagal iat, papa ra ruarua ma tuk ta ra bakut, ma i ga a ilima na pokono a lolovinana; i ga pait go ra pakana ta ra bala na pal upi na gomgom kakit. ¹⁷ Ra pakana i gomgom, nina i ki ta ra luaina matana, i ga a vinun na pokono a lolovinana. ¹⁸ Di ga poko ra umana davai na tagatagal ta ra bala na pal ma ra umana vuvu ma ra umana purpur; i ga davai na tagatagal parika ta ra bala na pal, pa di gire mule ta vat. ¹⁹ I ga mal vaninare ra pakana i tabu kakit ta ra bala na pal aro iat, upi ra bok na kunubu kai ra Luluai na ki tana. ²⁰ Ma ra lolovina ta ra pakana i tabu kakit i ga a ilima na pokono, ma ra tababana i ga a ilima na pokono, ma ra tuluaina i ga a ilima na pokono; ma i ga vung vapetep tar ra goled tuna tana. I ga pait bula tika na uguugu na vartabar ma ra davai na tagatagal. ²¹ Ma Solomon i ga vung vapetep tar ra goled tuna ta ra bala na pal; ma i ga vakilang bat ra pakana i tabu kakit ma ra umana vinau na goled; ma i ga vung vapetep tar ra goled tana. ²² Ma i ga vung vapetep tar ra goled ta ra pal parika, tuk di ga pait vapar ra pal. Ma i ga vung vapetep tar bula ra goled ta ra uguugu na vartabar ure ra pakana i tabu kakit.

²³ Ma ta ra pakana i tabu kakit i ga pait ra ura angelo ma ra davai na oliva, ma kadir lolovina tikitikai i ga a ura pokono ma a papar. ²⁴ I ga tika na pokono ma ra malmalikun ra tababa i tika na bebea i ra angelo, ma i ga tika pa pokono ma ra malmalikun ra tababa i ta ra tika na bebeana; i ga a ura pokono ma

a papar papa ra nguna tai tika na bebeana tuk tar ta ra nguna tai ta ra tika na bebeana. ²⁵ Ma ra valavalar ure ra vauruana angelo i ga a ura pokono ma a papar bula; ra ura angelo dir ga varogop uka. ²⁶ Tika na angelo i ga a ura pokono ma a papar ra lolovinana, ma ta ra tika na angelo i ga damana bula. ²⁷ Ma i ga vatur go ra ura angelo ta ra pakana i tabu kakit; ma ra ura angelo dir ga pala ra bebea i dir, ma ra nguna ta ra bebea i tikai i ga tuk pa tika na papar a pal, ma ra nguna ta ra bebea i ta ra tikai i ga tuk pa ta ra tika na papar a pal, ma ra bebea i dir dir ga vartuk livuan. ²⁸ Ma i ga vung vapetep tar ra goled ta ra ura angelo. ²⁹ Ma i ga poko mal ra umana angelo ma ra umana gelep ma ra umana purpur ta ra papar a pal i gomgom, ta ra ura pakana parika. ³⁰ Ma i ga vung vapetep tar ra goled ta ra ruarua ta ra pal i gomgom parika.

³¹ Ma i ga pait ta umana banbanu ure ra matakilalat i ra pakana pal i tabu kakit ma ra davai na oliva; ma i ga ilima na papar ta ra matakilalat. ³² Ma nam ra ura banbanu nina i ga pait dir ma ra davai na oliva, i ga poko mal ra umana angelo, ma ra umana gelep, ma ra umana purpur ta dir, ma i ga vung vapetep tar ra goled ta dir, ma i ga vung ra goled ta ra umana angelo ma ra umana gelep. ³³ Ma i ga pait ra umana pagapaga ma ra davai na oliva ure ra matakilalat i ra pal i gomgom, tikitikai a ivat na paparaina, ³⁴ ma ra ura banbanu ma ra davai na iara; ma ra ura papar tai tikitika na banbanu di pin likun dir. ³⁵ Ma i ga poko mal ra umana angelo ma ra umana gelep ma ra umana purpur ta diat, ma i ga vung vapetep ra goled ta go diat.

³⁶ Ma i ga liplip bat ra bala na gunan ai ra pal i gomgom ma ra utul a nga na vat, nina di ga poko mal diat, ma tika na nga na davai na tagatagal.

³⁷ Ta ra kilala a ivat, ta ra gai Siv,

di ga vung ra vunapai ra kuba i ra Luluai; ³⁸ ma ta ra kilala a vinun ma tikai, ta ra gai Bul nina ba ra gai lavutul, di ga vapar vue muka ra pal ma ra lavur magit par tana, da di ga nuknuk lua tana. Ma Solomon i ga varvakai lavurua na kilala ma ra papalum tana.

7

Ta umana enana pal kai Solomon

¹ Ma Solomon i ga, varvakai a vinun ma a utul a kilala upi na pait vapar ra kubana iat. ² Ma i ga pait tika na pal di vatang ia ba ra Lokor Lebanon, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono a lolovinana, ma a vinun ma a ura pokono ma a papar a tababana, ma lavurua na pokono ma a papar a tuluaina, ma i ga page taun a utul a nga na pagapaga na tagatagal, ma ra umana vabolo na tagatagal bula tana. ³ Arama liu ta nam ra ivat na vinun ma a ilima na pagapaga na tagatagal (a vinun ma a ilima na pagapaga dia ga ki tai tika na ngaina) di ga bak ia ma ra umana pal a davai na tagatagal. ⁴ Ma di ga vung ra utul a nga na mata na kalangar, tika na mata na kalangar i ga vatale ta ra tika na mata na kalangar. ⁵ A davai ure ra umana matakilalat ma ra umana mata na kalangar, di ga poko mal ia pi a ivat na paparaina tana; ma tika na mata na kalangar i ga vatale ta ra tika na mata na kalangar ta ra utul a ngaina par. ⁶ Ma i ga pait bula ra Pal na Pagapaga, ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar a lolovinana, ma a lavurua na pokono ma a papar a tababana; ma i ga pait ra mata na pal tana ma ra umana pagapaga, ma ra mataniolo ure. ⁷ I ga pait bula ra bagialar ure ra kiki na king, a Pal na Takodo na Varkurai, nina ba na pait ra kivung na varkurai tana; ma di ga bak ia ma ra umana pal a davai na tagatagal papa ra ruarua ma tuk urama ta ra umana ivarai. ⁸ Ma ra kubana ba na ki tana, nina i ga tur ta nam ra bala na gunan maravai ta

ra pal i gomgom, dir ga varogop me. Ma Solomon i ga pait bula tika na pal varogop ma go ra pal upi a kuba i natu i Parao, nina i ga ben pa ia upi kana taulai.

⁹ Ma di ga pait go parika ma ra umana ngala na vat, nina ba di ga poko mal diat ma ra umana so da ra valavalar ure diat; ma i ga damana papa ra vunapai ra pal tuk tar ta ra mutuaina ngaina vat nina ba di vaot ra papar a pal me, ma papa ra bala na gunan ai ra pal i gomgom kai ra Luluai tuk tar ta ra ngala na bala na gunan. ¹⁰ Di ga pait ra vunapaina ma ra umana ngala na vat nina i ngala ra mataina; ta umana ta diat kadia lolovina a ura pokono ma a papar, ma ta ra umana kadia lolovina a ura pokono. ¹¹ Ma di ga vung ra umana ngala na vat nina di ga poko mal diat da di ga vakilang diat, ma ra umana davai na tagatagal taun go ra vunapaina. ¹² Ma di ga liplip bat ra ngala na bala na gunan ma ra utul a nga na vat, nina ba di ga poko mal diat, ma tika na nga na davai na tagatagal; di ga pait ia da ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma ra kuba i ra king.

A papalum kai Kuram ta ra kuba i ra Luluai

(2 Tutu 2:13-14; 3:15-5:1)

¹³ Ma ra king Solomon i ga vartuluai uro Tiro upi Kuram. ¹⁴ Ia ra natu i tika na ua na vavina ta ra vuna tarai Naptali, ma tamana a tutana Tiro, a tena madaka ta ra palariam gobol; ma i ga kabinana, ma i ga matoto, ma i ga la ta ra lavur mangana papalum ta ra palariam gobol. Ma i ga pot pire ra king Solomon, ma i ga pait kana umana papalum.

¹⁵ I ga pait a ura pagapaga na palariam gobol, ma kadir lolovina i ga a ivat na pokono ma a papar tikatikai, ma ra valavalar kiki tikai i ga a utul a pokono; ma dir ga varogop parika. ¹⁶ Ma i ga tun mal ra ura kere ma ra palariam gobol ure ra ulu i ra ura pagapaga; tika na kere i ga tuluai urama da tika na pokono ma

ra malmalikun, ma ta ra tika na kere i ga tuluai urama da tika na pokono ma ra malmalikun. ¹⁷ Ma i ga pait ra ura ubene na palariam gobol upi ure ra ura kere nina dir ga ki taun ra ura pagapaga; tika na ubene ure tika na kere, ma ta ra ubene ure ta ra tikai. ¹⁸ Ma i ga tun mal ra umana goava; i ga pait diat ta ra ura ngaina kikil tika na ubene upi da tuba ra kere nina i ki ta ra ul a pagapaga; ma damana bula tai ta ra enana kere. ¹⁹ Ma ra umana kere nina dia ga ki taun ra umana pagapaga ta ra mata na pal di ga mar diat ma ra umana pupu na vaigoara, ma dia ga tuluai urama da tika na pokono. ²⁰ Ra ura kere dir ga ki taun ra ura pagapaga arama liu ta ra pakana i ki ak ta ra paparai ra ubene; di ga tun vapedep tar ra ura mar na goava kikil ia ta ra ura ngaina. ²¹ Ma i ga vatut nam ra ura pagapaga ta ra mata na pal ta ra pal i gomgom; i ga vatut ra pagapaga ta ra papar a lima tuna, ma i ga vaiang ia ba Iakin; ma ra pagapaga nina i ga vatut ia ta ra papar a maira i ga vaiang ia ba Boas. ²² Ma di ga mar ra ul a pagapaga ma ra umana pupu na vaigoara. Damana di ga vapar vue ra papalum na pait pagapaga.

²³ Ma i ga tun mal tika na ngala na la ma ra palariam gobol, ma i ga vulu, ma i ga a ura pokono ma a papar ra balana, ma i ga lulur da tika na pokono ma ra malmalikun, ma i ga lavurua na pokono ma a papar kikil ia. ²⁴ Ma a ura nga na vuvu dir ga ki ta ra vavai na ngu na la kikil ia; ma di ga tun varurungane mal diat ma ra ngala na la ba di ga tun mal ia. ²⁵ Ma i ga ki taun ra vinun ma a ura bulumakau, a utul dital vatale ra matana labur, ma a utul dital vatale ra matana taoai, ma a utul dital vatale ra matana taubar, ma a utul dital vatale ra matana taur; ra ngala na la i ga ki taun diat, ma i ga lu i diat varkuvo livuan. ²⁶ Ma ra butubut i ra la i ga da ra tababa i ra lapar a lima; ma ra ngu na la i ga

talilikun da ra ngu na momamomo, da ra pupu na lelegurua; ma i ga topa a ura arip na valavalar* na polo upi na buka tana.

²⁷ Ma i ga tun mal a vinun na kiki na palariam gobol; tika na kiki i ga tika na pokono ra lolovinana, ma tika na pokono ra tababana, ma a utul a malmalikun ra tuluaina. ²⁸ Ma di ga pait ra umana kiki dari: di ga pait ra umana paparai diat, ma di ga varuk diat ta ra umana ur na kiki, ²⁹ ma ra malalar i ra umana leon ma ra umana bulumakau ma ra umana angelo dia ga ki ta ra umana paparai ra umana kiki. Ma di ga vung ra minamar ta ra umana ur na kiki arama liu ta ra umana leon ma ra umana bulumakau ma ra pia bula tana. ³⁰ Ma ra ivat na vil dia ga ki ta nam ra umana kiki tikatikai, ma ra umana kip nina di ga pait ia upi da vi ra uraura vil me tikatikai di ga tun mal ia ma ra palariam gobol; ma ra ivat na vakai dia ga ki ta ra ivat na ngu na kiki, ma dia ga ki petep ta ra kiki upi ta la na va ta diat. ³¹ Kana kiki na la i ga ki tai tika na kere arama liu da tika na malmalikun; ra kiki na la i ga vulu da ra pagapaga, ma i ga lulur da tika na malmalikun ma a ngungu. Di ga tumu tar ta umana minamar ta ra nguna; ia kaka ra umana paparaina pa dia ga vulu, a ivat na nguna ta diat. ³² A ivat na vil dia ga ki ta ra ivat na ngu na kiki; ma ra umana kip ure ra umana vil di ga tun varurungane mal diat ma ra umana kiki; ra umana vil tikatikai dia ga tuluai da tika na malmalikun ma a ngungu. ³³ Ra umana vil dia ga da ra vil ta ra kiki na vinavana ure ra vinarubu; ra kidoloina vil ma ra umana ur tana ma ra kip ure di ga tun mal ia ma ra palariam gobol. ³⁴ Di ga pait ra ivat na tukal ta ra ivat na nguna tikatikai ta ra umana kiki; ma di ga tun varurungane mal ra umana tukal ma ra umana kiki. ³⁵ Ma ra ngu na kiki kikil ia arama liu, a tuluaina i ga da ra ngungu malmalikun; ma di ga

* 7:26: Tikatika na valavalar i da ra 37 lita (8 galon).

pait varurungane ma ra ana umana tukal ma ra umana paparaina. ³⁶ I ga poko ra malalar i ra umana angelo ma ra umana leon ma ra umana gelep ta ra umana tukal tana ma ta ra umana paparaina, da i topa ra umana maup tikatikai, ma ra umana minamar kiki ia bula. ³⁷ Damana i ga tun mal nam ra vinun na kiki, ma diat par dia ga varvarogop, ta ra adia minamal, ma ta ra valavalar i diat, ma ta ra minamar i diat.

³⁸ Ma i ga pait ra vinun na la na palariam gobol, ma tikatika na la i ga topa ra ivat na vinun na valavalar na polo upi na buka; i ga tika na pokono ra bala i diat tikatikai; ma di ga vung ra umana la ta ra adia umana kiki tikatikai. ³⁹ Ma i ga vung ra ilima na kiki ta ra papar a lima tuna ta ra pal i gomgom, ma ta ra ilima na kiki ta ra papar a maira tana; ma ra ngala na la iat i ga vung ia ta ra papar a taubar ta ra pal i gomgom.

⁴⁰ Ma Kuram i ga pait ra umana kabala, ma ra umana la na kabu, ma ra umana la na kulkulup. Damana Kuram i ga pait ra magit par nina Solomon ra king i ga mainge ure ra papalum ta ra kuba i ra Luluai: ⁴¹ ra ura pagapaga, ma ra ura kere nina dir ga ki taun ra ura pagapaga, ma ra ura ubene pi dir a tuba ra ura kere ta ra ul a pagapaga; ⁴² ma ra ivat na mar na goava ure ra ura ubene, a ura nga na goava tai tikatika na ubene pi da mar ra ura kere na pagapaga me; ⁴³ ma ra vinun na kiki ma ra vinun na la ure diat tikatikai; ⁴⁴ ma ra ngala na la, ma ra vinun ma a ura bulumakau nina dia ki ta ra vavai na la; ⁴⁵ ma ra umana kabala, ma ra umana la na kabu, ma ra umana la na kulkulup bula.

Kuram i ga pait ra umana magit parika ta ra kuba i ra Luluai ure Solomon ra king ma ra palariam gobol. ⁴⁶ Ra king i ga tun mal go diat ta ra pia petapetep ta ra male Iordan, livuan Sukot ma Saretan. ⁴⁷ Ma Solomon pa i ga valar diat, tago dia ga peal; pa di ga luk ra mamat i ra palariam gobol.

⁴⁸ Ma Solomon i ga pait bula ra umana magit nina dia ga ki ta ra kuba i ra Luluai: ra uguugu na vartabar i goled, ra vatar i goled nina ra gem na ginigira i ga ki tana, ⁴⁹ ma ra umana turtur na birao, a ilima ure ra papar a lima tuna, ma ra ilima ure ra papar a maira, ta ra luaina mata i ra pakana i tabu kakit, di ga pait go diat ma ra goled tuna, ma ra umana pupuna davai, ma ra umana lamp, ma ra umana kia, di ga pait diat ma ra goled; ⁵⁰ ma ra umana la, ma ra umana punpun vinau na lamp, ma ra umana ikilik na la, ma ra umana kulkulup, ma ra umana la ure ra mi, go parika di ga pait ia ma ra goled tuna; ma di ga pait bula ra umana lililikun ure ra umana banbanu ma ra goled, ure ra pakana i tabu kakit ma ure bula ra pal i gomgom.

⁵¹ Damana di ga pait vapar ra umana magit Solomon i ga mainge ure ra papalum ta ra kuba i ra Luluai. Ma Solomon i ga varuk ra lavur magit nina tamana David i ga vatabue, ra silva ma ra goled ma ra umana la, ma i ga vung varurungane diat ma ra lavur magit dia ga ngatngat ta ra kuba i ra Luluai.

8

*Solomon i kap ra bok na kunubu ta ra kuba i ra Luluai
(2 Tutu 5:2-14)*

¹ Ma Solomon i ga ting varurue ra umana patuana Israel, ma ra umana luluai na vuna tarai, ma ra umana tama i ra lavur apik na tarai Israel pire Solomon ra king urama Ierusalem, upi diat a kap ra bok na kunubu kai ra Luluai maro Sion ra pia na pal kai David. ² Ma ra tarai Israel par dia ga pot pire Solomon ta ra lukara, ta ra gai Etanim, nina ra valaruruana gai. ³ Ma ra umana patuana Israel par dia ga pot, ma ra umana tena tinabar dia ga puak pa ra bok. ⁴ Ma dia ga kap ra bok kai ra Luluai, ma ra pal na varbarat, ma ra lavur magit i gomgom ta ra Pal na Mal; a umana tena tinabar ma

ra tarai Levi dia ga kap diat. ⁵ Ma ra king Solomon ma ra ngala na kor na tarai nina dia ga pot varurung pirana dia ga vana na lua ta ra bok, ma pa di ga luk valar pa nam ra umana sip ma ra umana bulumakau nina di ga doko diat ure ra tinabar. ⁶ Ma ra umana tena tinabar dia ga kap ra bok na kunubu kai ra Luluai uro ta kana pakana tar ta ra pakana i tabu kakit ta ra pal i gomgom, ta ra vavai ra bebea i ra ura angelo. ⁷ Tago ra ura angelo dir ga pala ra bebea i dir taun ra pakana kai ra bok, ma ra ura angelo dir ga tuba ra bok ma ra ura kip nina di kip ia me. ⁸ Tago ra ura kip dir ga lolovina, i ga tale ba da gire dir kan ra pakana i gomgom ta ra luaina mata i ra pakana i tabu kakit; ia kaka pa di gire mule dir ta ra bala na taman; dir tar ki abara tuk tar ta go ra bung. ⁹ Pa ta magit i ga ki ta ra bala na bok, ia kaka nam ra ura pal a vat nina ba Moses i ga varuk dir aro Koreb, ba ra Luluai i ga pait ra kunubu ma ra tarai Israel, ba dia ga irop kan ra gunan Aigipto.

¹⁰ Ma ba ra umana tena tinabar dia ga irop kan ra pakana i gomgom, tika na gobol a bakut i ga vabuka ra kuba i ra Luluai, ¹¹ ma pa i ga tale ra umana tena tinabar pi diat a pait kadia tiniba ure ra bakut; tago ra minamar i ra Luluai i ga vabuka ra kuba i ra Luluai.

*Di vadoane ra kuba i ra Luluai
(2 Tutu 6:1–7:10)*

¹² Ma Solomon i ga biti: A Luluai i ga biti ba na bang ta ra bakut i bobotoi; ¹³ iau tar pait kaum ta pal, a pakana upi una bang vataikai atana.

¹⁴ Ma ra king i ga tur tapuku, ma i ga tata vadoane ra tarai Israel par; ma ra tarai Israel par dia ga tur. ¹⁵ Ma i ga biti: Da pite pa ra Luluai ra God kai Israel, nina i ga pait ot pa nam ba i ga vaarike pire David tamagu, ba i ga biti: ¹⁶ Papa nam ra bung iau ga agure vairop vue kaugu tarai Israel kan Aigipto, pa iau ti pilak pa ta pia na pal livuan ta ra umana vuna tarai Israel, upi da pait

ta pal tana ure ra iangigu; ia kaka iau ga pilak pa David upi na kure kaugu tarai Israel. ¹⁷ A dovotina i ga ki ta ra nuknuk i David tamagu upi na pait ta pal ure ra iang i ra Luluai ra God kai Israel. ¹⁸ Ia kaka ra Luluai i ga biti tai David tamagu: U ga pait ra boina tago i ga ki ta ra nuknukim upi una pait ta pal ure ra iangigu; ¹⁹ ia kaka, pa una pait nam ra pal, natum iat nina una vangala, ia iat na pait ra pal ure ra iangigu. ²⁰ Ma gori ra Luluai i tar pait ot pa nam ra tinata i ga tatike, tago iau tar tut ma iau tar kia vue David tamagu, ma iau ki ta ra kiki na king kai Israel, da ra Luluai i ga vamading ure, ma iau tar pait ra pal ure ra iang i ra Luluai ra God kai Israel. ²¹ Ma iau ga tibe ta pakana tana ure ra bok, nina ra kunubu kai ra Luluai i ki tana, nina i ga pait ia pire ra umana tama i dat, ba i ga ben vairop diat kan ra gunan Aigipto.

²² Ma Solomon i ga tur ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai, ma i ga tulue ra ura limana urama ra bakut ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ²³ ma i ga biti: Ea, Luluai, ra God kai Israel, pa ta god dir varogop ma u arama ra bala na bakut ma ra pia bula; u pait ot pa kaum kunubu ma u vaarike ra var-mari pire kaum umana tultul nina dia vana ta ra luaina matam ma ra dovot na bala i diat; ²⁴ U tar pait muka kaum tinata na vamading pire kaum tultul David tamagu; maia, a ngiem i tar tatike, ma ra limam i tar pait ot pa ia ta go ra bung. ²⁵ Ea, Luluai, ra God kai Israel, una nuk pa bula nam kaum tinata na vamading pire David tamagu, ba u ga biti: Gala ra umana natum diat a vanavana ta ra luaina matagu da u ga vanavana tana, ma diat a balaure kadia mangamangana, pa una iba upi ta tikai pi na ki ta ra kiki na king kai Israel. ²⁶ I boina, God kai Israel, ba na ot kaum tinata nina u ga vaarike pire David tamagu. ²⁷ Dave, God na bang tuna ta ra rakarakan a gunagunan? Ea, u kor ika ta ra lavur bala na bakut,

ma una ki dave ta go ra pal nina iau tar pait ia? ²⁸ la kaka, una valongore ra niaring kai kaum tultul, ma kana kinail; ea Luluai kaugu God, una valongore ra kinail ma ra niaring kai kaum tultul, ba i kail gori, ²⁹ ba una matamataure go ra pal ra keake ma ra marum, ra pakana nina u ga biti ba ra iangim na ki tana, upi una nuk pa ra niaring nina ba kaum tultul na araring tadav go ra pakana me.

³⁰ Ma ba kaum tultul ma kaum tarai Israel diat a araring tadav go ra pal, una valongore kadia kinail; maia, una valongore ta ra kubam arama ra bala na bakut, ma ba u valongore una mari diat.

³¹ Gala ta tutana na pait ra nirara tadav talaina, ma di vo pa ia pi na vavalima ure ta ra luaina mata i kaum uguugu na vartabar ta go ra pal, ³² una valongore arama ra bala na bakut, ma una kure kaum ura tultul, ma una kure vakaina nina ra tena varpam upi ra vuai kana mangamangana na ki taun ia, ma una kure vatakodo ra tena takodo upi na vatur vake ra vuai kana mangamangana takodo.

³³ Ba ra umana ebar dia ubu dudur pa kaum tarai Israel, tago dia tar piam vue u, ma ba dia nukpuku piam, ma dia vatang vaarike ra iangim, ma dia araring ma dia kail piam ta go ra pal, ³⁴ una valongore arama ra bala na bakut, ma una pun vue ra lavur varpam kai kaum tarai Israel, ma una ben valilikun mule diat tadav ra gunan nina u ga tul tar ia pire ra umana tama i diat.

³⁵ Ba ona pa i bata tago dia tar piam vue u, ma dia araring piam ta go ra pal, ma dia vatang vaarike ra iangim, ma dia nukpuku ure kadia lavur varpam, ba u kure vakaina diat ure, ³⁶ una valongore arama ra bala na bakut, ma una pun vue ra lavur varpam kai kaum umana tultul, ma kaum tarai Israel, ba u tovo diat ure ra nga i takodo pi diat a mur ia, ma una vabilim mule ra gunan nina u ga tul tar ia pire kaum tarai ba kadiat.

³⁷ Ba ona ta mulmulum, ba ta ngala na minait, ba ta ngala na lapap, ba ta kungal, ba ta kubau, ba ta vui na bebe, ba kadia ebar i tur var-takalat bat kadia umana pia na pal, ba ta kaina minait, ba ta mangana kinadik ava bar i tup diat, ³⁸ ma ba ta niaring ba ta kinail i vana rikai, kai ta tikai ba kai kaum tarai Israel par tago tikatikai i kapa ure ra magit i monong ia, ma i tulue ra limana tadav go ra pal, ³⁹ una valongore ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una mari diat, ma u, u nunure ra bala i ra tarai par, (tago u kaka u nunure ra bala i ra lavur natu i ra tarai,) una bali ia pire ra tarai par tikatikai da kadia mangamangana, ⁴⁰ upi diat a ru u ta ra lavur bung-bung par ba dia ki ta ra gunan nina u ga tabar ra umana tama i vevet me.

⁴¹ Ma ure ra vaira nina pa di ga vangala ta kaum tarai Israel, ba na pot kan ra gunan vailik ure ra iangim, ⁴² (tago diat a valongore ure kaum minamar, ma ra dekdek na liman nina u tulue,) ba na pot ma na araring tadav go ra pal, ⁴³ una valongore ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una pait muka nam ra vaira i lul upi ia piam, upi ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure ra iangim, ma diat a ru u da kaum tarai Israel, ma upi diat a nunure ba go ra pal nina iau tar pait ia di vatang ra iangim tana.

⁴⁴ Ma ona kaum tarai diat a tut ure kadia ebar, ta nam ra nga u tulue diat i tana, ma dia araring tadav ra Luluai ma ra mata i diat tadav go ra pia na pal nina u ga pilak pa ia, ma tadav go ra pal nina iau tar pait ia ure ra iangim, ⁴⁵ una valongore arama ra bala na bakut kadia niaring ma kadia kinail, ma una tur maravut diat.

⁴⁶ Ona dia piam u, (ma pa ta tutana i langalanga kan ra varpam,) ma una kankanuane diat, ma una nur tar diat pire kadia ebar, ma dia ben vavilavilau vue diat ta ra gunan kai kadia ebar, a gunan nina i vailik

ba i maravai ka, ⁴⁷ ma dia ki na nuknuk ta ra gunan nina di ga ben vavilavilau tar diat i tana, ma dia nukpuku, ma dia kail piram ta ra gunan kadiat dia ga ben vavilavilau vue diat, ma dia biti, Ave tar rara, ave tar tut na varpiam, ave tar pait ra kaina mangamangana, ⁴⁸ ma ona dia talil piram ma ra bala i diat par ma ra nuknuk i diat par ta ra gunan nina ba kadia ebar dia ga ben vavilavilau tar diat i tana, ma dia araring piram tadav ra gunan nina u ga tul tar ia pire ra lavur tama i diat, tadav ra pia na pal nina u ga pilak pa ia, tadav ra pal nina iau tar pait ia ure ra iangim, ⁴⁹ una valongore kadia niaring ma kadia kinail ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una tur maravut diat; ⁵⁰ ma una mari kaum tarai nina dia piam u, ma una pun vue kadia varpiam piram, ma una mari diat ta ra luaina mata i diat dia ben vavilavilau diat, upi kadia umana ebar diat a mari diat; ⁵¹ tago diat kaum tarai, nina ba kaum tinibia iat, nina u ga agure vairop vue diat kan ra gunan Aigipto, kan ra ubu na palariam.

⁵² Una mataure kaum tultul ma kaum tarai Israel, ma una valongore diat ba dia tangi piram; ⁵³ tago u ga pilak vaire pa diat kan ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunaganan upi kaum tinibia, da u ga tata tai Moses kaum tultul, ba u ga ben vairop vue ra lavur tama i vevet kan ra gunan Aigipto, Luluai God.

⁵⁴ Ma ba Solomon i ga tar vapar vue go ra niaring ma go ra kinail tadav ra Luluai, i ga tut kan ra pakana i ga va timtimum tana ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai ba i ga tuelve ra ura limana urama tadav ra bala na bakut. ⁵⁵ Ma i ga tur ma i ga tata vadoane ra tarai Israel ma ra ngala na nilaina dari: ⁵⁶ Da pite pa ra Luluai, nina i tar tul tar ra ningo pire kana tarai Israel, da i ga vamading tana; ta ra lavur tinata na vamading nina i ga vamading tar ia tai Moses kana tultul, pa ta kopono

tinata ba i ga rara. ⁵⁷ A Luluai kada God na ki pire dat da i ga ki pire ra lavur tama i dat; koko na vana kan dat, ma koko na nur vue dat; ⁵⁸ upi na pukue ra bala i dat tadav ia, upi dat a mur kana lavur nga, ma upi dat a kodop vake kana lavur vartuluai, ma kana lavur togotogo, ma kana lavur varkurai, nina i ga tul tar ia pire ra lavur tama i dat. ⁵⁹ Boina ba go kaugu lavur tinata, nina iau tar kail tadav ra Luluai me, diat a ki pire ra Luluai kada God ta ra lavur bungbung na keake ma ra ra lavur bungbung na marum, upi na tur maravut iau kana tultul ma kana tarai Israel, da kada niiba ta ra bungbung; ⁶⁰ upi ra lavur Tematana ta ra rakarakan a gunaganan diat a nunure ba ra Luluai ia God, ma pa ta na mulai. ⁶¹ Boina ba ra bala i vavat na dovot pire ra Luluai kada God, upi avat a mur kana lavur togotogo ma avat a kodop vake kana lavur vartuluai, da ava mainge gori.

⁶² Ma ra king varurung ma ra tarai Israel par dia ga pait ra vartabar ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁶³ Ma Solomon i ga vartabar tar a ura vinun ma a urua na arip na marmar na bulumakau ma tika na mar ma a ura vinun na arip na marmar na sip ure ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai. Damana ra king ma ra tarai Israel par dia ga vakilang vaire ra kuba i ra Luluai. ⁶⁴ Ta nam iat ra bung ra king i ga vagongom ra bala na gunan livuan nina i tur abara ta ra luaina mata i ra kuba i ra Luluai; ma i ga tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na vuai na uma, ma ra bira i ra tinabar na varmaram abara, tago ra uguugu na vartabar na palariam gobol nina i ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai pa i ga topa diat, tago pa i ga ngala. ⁶⁵ Damana Solomon, ma Israel par, papa ra langun Kamat ma tuk tar ta ra Tava Alir Aigipto, dia ga pait ra lukara ure ra vinun ma a ivat na bung ta nam ra e, ta ra luaina mata i ra Luluai kada God. ⁶⁶ Ta ra valavutuluna bung Solomon i ga pala vue ra tarai, ma

dia ga tata vadoane ra king, ma dia ga vana ta kadia umana pal na mal ma ra gugu ta ra bala i diat ure ra varmari nina ra Luluai i ga tul tar ia tai David kana tultul ma pire Israel kana tarai.

9

Ra Luluai i tur kapet pire Solomon a vauruana pakana
(2 Tutu 7:11-22)

¹ Ma ba Solomon i ga tar pait vapar ra kuba i ra Luluai ma ra kuba i ra king ma kana lavur mamainga, ² ra Luluai i ga tur kapet pa mulai pirana, da i ga tur kapet pirana aro Gibeon. ³ Ma ra Luluai i ga biti tana: Iau tar valongore kaum niaring ma kaum kinail piragu; ma iau tar vagomgom go ra pal nina u ga pait ia, ma iau tar vung tar ra iangigu tana pa na mutu; ma ina mataure ma ina bal-aure pa na mutu. ⁴ Ma ure u, ona una vanavana ta ra luaina matagu da David tamam ma ra dovot na bala ma ra takodo na mangamangana, ma una pait nam iau ga ve u tana, ma una kodop vake kaugu lavur vartuluai ma kaugu lavur varkurai, ⁵ ina page vadekdek kaum kiki na king ta ra gunan Israel pa na mutu, da kaugu tinata na vamading pire David tamam, ba iau biti: Pa una iba upi ta tikai upi na ki ta ra kiki na king kai Israel. ⁶ Ba ona avat a vana irai kan iau, avat ma ra umana natum, ma pa ava kodop vake kaugu lavur vartuluai ma kaugu lavur togotogo, nina iau ga tul tar ia pire vavat, ma avat a torom ta ra umana enana god ma avat a lotu tadav diat, ⁷ ina kap vue Israel kan ra gunan iau ga tabar diat me; ma go ra pal nina iau ga vagomgom ia ure ra iangigu, ina rubat vue kan ra luaina matagu; ma Israel na da ra tinata valavalar ma ra tinata na varvakok livuan ta ra umana Tematana. ⁸ Ma da rip vue go ra pal; ma diat par nina dia bolo diat a kaian, ma diat a itinge, ma diat a biti: Ta ra ava ra Luluai i ga pait ra

dari ure go ra gunan ma ure go ra pal? ⁹ Ma da bali ia dari: Tago dia ga vana kan ra Luluai kadia God, nina i ga agure vairop vue ra lavur tama i diat kan ra gunan Aigipto, ma dia ga tabe vake ra umana enana god, ma dia ga lotu tadav diat, ma dia ga torom ta diat; damana ra Luluai i ga vakaina diat ma go ra lavur magit.

A umana enana mangana papalum kai Solomon
(2 Tutu 8:1-18)

¹⁰ Ma ba i ga par nam ra ura vinun na kilala, nina ba Solomon i ga varvakai tana ma ra pait pal ta ra kuba i ra Luluai ma ra kuba i ra king, ¹¹ ma Kiram ra king Tiro i ga tul tar ra umana davai na tagatagal pire Solomon, ma ra umana davai na iara, ma ra goled, da ra mamainga kai Solomon, Solomon i ga tul tar ra ura vinun na pia na pal tai Kiram ta ra langun Galilaia. ¹² Ma Kiram i ga vana maro Tiro upi na gire nam ra umana pia na pal nina ba Solomon i ga tul tar diat pirana; ma pa i ga gugu ta diat. ¹³ Ma i ga biti: A umana pia na pal ava go, turagu, nina u tar tul tar diat piragu? Ma i ga vaiang diat ba ra gunan Kabul, ma i damana tuk tar ta go ra bung. ¹⁴ Ma Kiram i ga tar tulue tika na mar ma a ura vinun na talant* na goled pire ra king.

¹⁵ Solomon i ga vo pa ra tarai upi ra papalum, ma i ga vuna dari: ure ra kuba i ra Luluai, ma ra kubana, ma ure ra Milo ma ra liplip na vat kikil Ierusalem, ma ure Kasor ma Megido ma Geser, ¹⁶ (Parao ra king Aigipto i ga vana urama, ma i ga uvua pa go ra gunan Geser, ma i ga tun ia, ma i ga doko ra tarai Kanaan nina dia ga ki ta ra pia na pal, ma i ga tul tar ia a vartabar pire natuna nina ba ra taulai kai Solomon, ¹⁷ damana Solomon i ga vatut mule Geser,) ma ure Bet-Korom nina i ki ara, ¹⁸ ma Balat ma Tamar aro ta ra bil, ¹⁹ ma ure ra umana pia na pal na vuvu-vung kai Solomon, ma ure ra umana

* **9:14:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra goled ba ra silva me, i da ra valavalar na mani.

pia na pal ure kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma kana umana tena kiki os, ma ure bula nam ra umana magit Solomon i ga mainge ba na pait ia aro Ierusalem ma aro Lebanon, ma ta kana langun parika.

²⁰ Ma ure ra umana Tematana nina dia ga ki boko ta ra gunan, ra tarai Amor, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, ²¹ nina ba pa i ga tale ra tarai Israel pi diat a kamare vue diat, Solomon i ga vo pa ra umana natu i diat upi ra umana vilavilau, ma dia ki boko damana gori. ²² Solomon pa i ga ben pa ra tarai Israel upi diat a vilavilau; i ga ben pa diat upi diat a tarai na vinarubu, ma kana umana tultul, ma kana umana luluai, ma kana umana lualua, ma diat dia ga kure kana umana kiki na vinavana ma ra umana tena kiki os. ²³ Solomon i ga vatur vake a ilima na mar ma a ilima na vinun na ngala na raprap nina dia ga kure ra tarai na papalum. ²⁴ Ma ba ra natu i Parao i ga mareng kan ra pia na pal kai David tar ta ra pal nina Solomon i ga pait ia ure, Solomon i ga pait ra Milo.

²⁵ A utul a pakana tai tika na kilala Solomon i ga tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tinabar na varmaram ta ra uguugu na vartabar nina i ga pait ia ure ra Luluai, ma i ga tun ra bulit i ang na katkat varurung me ta ra luaina mata i ra Luluai. Damana i ga pait vapar ra pal.

²⁶ Ma ra king Solomon i ga pait ra umana parau aro Esion-Geber marave Elat nina i tur aro ra valian ta ra Ta Meme ta ra langun Edom.

²⁷ Ma Kiram i ga tulue kana umana tultul, a umana tena ta, ure go ra umana parau, ma ra umana tultul kai Solomon dia ga vana varurung ma diat. ²⁸ Ma dia ga pot aro Opir, ma dia ga kap pa ra goled maro, a ivat na mar ma a ura vinun na talant, ma dia ga kap ia pire Solomon ra king.

10

Ra tadar na vavina Seba i tadv

Solomon

(2 Tutu 9:1-12)

¹ Ma ba ra tadar na vavina Seba i ga valongore ra varvai ure Solomon ure ra iang i ra Luluai, i ga pot upi na valar ia ma ra umana dekdek na tinir. ² Ma dia ga pot urama Ierusalem ma ra ngala na kor na tarai, ma ra umana kamel nina dia ga kap ra umana magit dia ang na katkat, ma ra ngala na goled, ma ra umana ngatngat na vat; ma ba i ga pot pire Solomon dir ga pipir me, ma i ga vaarike nam parika nina i ga ki ta ra nuknukina. ³ Ma Solomon i ga bali kana lavur tinir par; pa ta magit na pidik ba pa i ga ve tana.

⁴ Ma ba ra tadar na vavina Seba i ga gire ra kabinana kai Solomon, ma ra pal nina i ga pait ia, ⁵ ma ra nian ta kana vatar, ma ra kini kai kana umana tultul, ma ra papalum kai kana umana vilavilau, ma kadia minong, ma diat dia kap kana momamomo, ma ra lavur tinabar di tuntun tar ia nina i ga vartabar ma diat ta ra kuba i ra Luluai, i ga tup ia ra kinaian. ⁶ Ma i ga biti tai ra king: Nam ra varvai nina iau ga valongore ta kaugu gunan ure kaum lavur papalum ma kaum kabinana i ga dovot. ⁷ Ma pa iau ga kapupi nam ra varvai, ma go iau tar gire ma ra kiau na matagu, ma ea, a ik a ngungu ka di tar ve iau tana; kaum kabinana ma kaum tabarikik i manga ngala muka ta nam ra varvai iau ga valongore ure. ⁸ Nam ra tarai, kaum umana tultul, nina dia tur vatikai ta ra luaina matam ma dia valongore kaum kabinana, dia ti doan. ⁹ Da pite pa ra Luluai kaum God, nina i ga manane u ma i ga vaki u ta ra kiki na king kai Israel; ra Luluai i ga vaki u pi una king, upi una varkurai ma ra takodo na varkurai, tago i ga mari Israel ma pa na mutu. ¹⁰ Ma i ga tul tar ia pire ra king tika na mar ma a ura vinun na talant na goled, ma ra peal vuai na davai i ang na katkat, ma ra umana ngatngat na vat; pa di ga tul tar mule ta peal vuai na davai i ang na katkat

da go nina ra tadar na vavina Seba i ga tul tar ia pire Solomon. ¹¹ Ma ra umana parau kai Kiram nina dia ga kap ra goled maro Opir, dia ga kap bula mangoro na davai na mangina ma ra umana ngatngat na vat. ¹² Ma ra king i ga pait ra umana pagapaga ma ra davai na mangina ure ra kuba i ra Luluai ma ure ra kuba i ra king; i ga pait bula ra umana pagol ma ra umana dedede me ure ra umana tena kakailai; pa di gire mule ta davai na mangina varogop ma nam, tuk tar ta go ra bung. ¹³ Ma ra king Solomon i ga tul tar ia pire ra tadar na vavina Seba nam parika i ga mainge ma nam bula i ga tabar vakuku ia me. Ma ra vavina, diat ma kana umana tultul, dia ga lilikun mulai ta kana gunan.

*A kini na uviana kai Solomon ma kana minamar
(2 Tutu 9:13-24)*

¹⁴ Ma ra mamat i ra goled nina Solomon i ga vatur vake tai ta kopono kilala i ga laptikai na mar ma laptikai na vinun ma laptikai na talant; ¹⁵ ma nam ra goled nina ra umana tena kunukul ma ra umana tena niivura ma ra umana king Arabia ma kana umana luluai dia ga kap ia pirana, pa di ga luk tar ia tana. ¹⁶ Ma Solomon ra king i ga pait a ura mar na bakbakit ma ra goled di tutut ia; laptikai na mar na mamat na goled di ga pait tika na bakbakit me. ¹⁷ Ma i ga pait bula ta ra utul a mar na bakbakit ma ra goled di tutut ia; tika na kilogram ma i pirai (a utul a paun) na goled di ga pait tika na bakbakit me; ma ra king i ga vung diat ta ra pal di vatang ia ba ra Lokor Lebanon. ¹⁸ Ma ra king i ga pait bula tika na ngala na kiki na king ma ra loko na elefant, ma i ga vung vapedep tar ra goled i boina kakit tana. ¹⁹ A laptikai na tak keke dia ga ki ta ra kakao tadav ra kiki na king, ma ta ra ulu i ra kiki na king ra muruna tana i ga vulu; di ga pait ra ura vungvung lima ta ra ura paparai ra kiki na king, ma a ura leon dir

ga tur marave ra ura vungvung lima. ²⁰ Ma a vinun ma a ura leon dia ga tur ta ra ura paparai ra laptikai na tak keke ta ra kakao; pa di ga pait ta kiki damana tai ta enana vuna gunan.

²¹ Ma di ga pait ra lavur la na nimomo kai ra king Solomon ma ra goled, ma ra umana la ta ra pal di vatang ia ba Lokor Lebanon dia ga goled; pa di ga pait ta tikai ma ra silva, tago ta ra e kai Solomon i ga da ra magit vakuku. ²² Tago ra umana parau maro Tarsis kai ra king dia ga vanavana na ta varurung ma ra umana parau kai Kiram; ma ta ra ututul a kilala ra umana parau dia ga poapot, ma dia ga kap ra goled, ma ra silva, ma ra loko na elefant, ma ra umana ngala na mangki, ma ra umana kakaruk i marmar ra ivuna burburu i diat. ²³ Damana ra king Solomon i ga lia ta ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan ta ra tabarikik ma ra kabinana. ²⁴ Ma ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan dia ga anan upi diat a gire Solomon, upi diat a valongore kana kabinana nina God i ga tul tar ia pirana. ²⁵ Ma diat par tikitikai dia ga kap kadia vartabar, ra umana la na silva, ma ra umana ra na goled, ma ra umana mal, ma ra vargal, ma ra vuai na davai i ang na katkat, ma ra umana os, ma ra umana as; ma i ga damana ta ra kilakilala.

*Solomon i kul varurue ra umana kiki na vinavana ma ra umana os
(2 Tutu 1:14-17; 9:25-28)*

²⁶ Ma Solomon i ga kul varurue ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra umana tena kiki os; i ga vatur vake tika na arip ma a ivat na mar na kiki na vinavana ma a vinun ma a ura arip na marmar na tena kiki os, ma i ga vaki diat ta ra umana pia na pal ure ra umana kiki na vinavana, ma pire ra king arama Ierusalem. ²⁷ Ma ra king i ga vapealane ra silva upi na da ra umana vat arama Ierusalem, ma ra umana davai na tagatagal upi diat a peal da ra umana lovo ta ra male. ²⁸ Ma di ga kap ra umana os kai

Solomon maro Aigipto ma maro Kue; ra umana tena kunukul kai ra king dia ga kul diat ma tika na mataina ure tika na kikil na os. ²⁹ A matai tika na kiki na vinavana ba di ga kap ia maro Aigipto, i ga da laptikai na mar na pakana silva, ma ra os di ga kul ia ma ra mar ma a ilima na vinun na pakana silva; ma ra umana king kai ra tarai Ket ma kai ra tarai Siria dia ga kul diat pirana.

11

A varpam kal Solomon, ma kana umana ebar

¹ Ma ra king Solomon i ga manane mangoro na vaira na vavina, varurung ma ra natu i Parao, ra umana vavina Moab, Amon, Edom, Sidon ma Ket, ² a tarai na Tematana nina ba ra Luluai i ga biti tai ra tarai Israel ure diat: Koko avat a ki livuan ta diat, ma koko diat a vana livuan ta vavat, tago diat a varara ra bala i vavat upi kadia umana god. A bala i Solomon i ga ki petep ta go ra umana vavina ma ra varmananai. ³ I ga taule lavurua na mar na tadar vavina, ma a utul a mar na tultul na vavina; ma nam kana umana vavina dia ga ben vaire ra balana. ⁴ Damana ba Solomon i ga tar patuana, kana umana vavina dia ga pukue ra balana pi na mur ra umana enana god, ma ra balana pa i ga dovot tadav ra Luluai kana God da ra bala i David tamana. ⁵ Solomon i ga lotu tadav ra god Astoret a vavina, kai ra tarai Sidon, ma tadav Milkom ra god vakuku kai ra tarai Amon. ⁶ Ma Solomon i ga pait ra magit i kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma pa i ga mur ra Luluai da tamana David i ga pait ia. ⁷ Ma Solomon i ga pait ra tavul a lotu ure Kemos ra god vakuku kai ra tarai Amon, ta ra luana nina i tur ta ra luaina mata i Ierusalem. ⁸ Ma i ga pait ia damana bula ure kana umana vaira na vavina par, upi diat a tun ra bulit i ang na katkat ma upi diat a vartabar tadav kadia umana god.

⁹ Ma ra Luluai i ga kankanuane Solomon, tago di ga pukue ra balana kan ra Luluai ra God kai Israel, nina i ga tur kapet pirana ta ra ura pakana, ¹⁰ ma i ga vartuluai pirana ure go ra magit, ba koko na mur ra umana enana god; ia kaka pa i ga kodop vake ra vartuluai kai ra Luluai. ¹¹ Damana ra Luluai i ga biti tai Solomon: Tago u ga pait ra dari, ma pa u ga kodop vake kaugu kunubu ma kaugu lavur vartuluai, nina iau ga ve u tana, damana ina kutu varbaiane kaum gunan na varkurai, ma ina tul tar ia pire kaum tultul. ¹² Ia kaka, ure kaugu varmari pire David tamam, pa ina pait ia ta kaum kilala na nilaun; ina kutu varbaiane ke kan ra lima i natum. ¹³ Pa ina tak vapar vue kana varkurai, ina tul tar tika na vuna tarai pire natum, tago iau mari David kaugu tultul, ma Ierusalem nina iau ga pilak pa ia.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga vararak Adad ra te Edom ta ra apik na tarai kai ra king Edom, upi dir a ebar ma Solomon. ¹⁵ Ta nam ra e ba David i ga tut ure Edom, ma Ioab ra luluai na vinarubu i ga varvakai ma ra pupunang na tarai, ma di ga doko ra lavur tutana Edom par, ¹⁶ (Ioab ma ra umana tena vinarubu par kai Israel dia ga ki abara laptikai na gai tuk dia ga doko vapar vue ra umana tutana Edom,) ¹⁷ Adad i ga bul boko, ma dia ga lop uro Aigipto ma ra umana tutana Edom nina dia ga tultul pire tamana. ¹⁸ Dia ga tut maro Midian, ma dia ga pot aro Paran; ma dia ga ben pa ta umana tutana maro Paran, ma dia ga pot aro Aigipto, tadav Parao ra king Aigipto; ma i ga tul tar ra pal ma ra nian ma ra pia pirana. ¹⁹ Ma Parao i ga manane Adad, ma i ga tul tar tana vavi Tapenes kana tulai pi dir a tulai me. ²⁰ Ma tana vavi Tapenes i ga kava tar Genubat a bul tutana pirana; ma Tapenes i ga balaure ra bul ta ra kuba i Parao papa ba i ga vung vue ra u; ma Genubat i ga ki varurung ma ra umana natu i

Parao, ra umana tutana, ta ra kuba i Parao. ²¹ Ma ba Adad i ga valongore abara Aigipto ba di ga vadiop David varurung ma ra umana tamana, ma ba Ioab ra luluai na vinarubu i ga tar mat, Adad i ga biti tai Parao: Una nur vue iau pi ina lilikun ta kaugu gunan iat. ²² Ma Parao i ga biti tana: Ava u ga iba upi ia ati piragu, pi u mainge ba una lilikun ta kaum gunan? Ma i ga biti: Pa iau ga iba upi ta magit, ia kaka una nur vue iau pi ina lilikun.

²³ Ma God i ga vararak Reson natu i Eliada, nina i ga lop kan Adadeser kana luluai ra king Soba, upi dir a ebar bula ma Solomon. ²⁴ Ba David i ga doko ra tarai kai Soba, Reson i ga lue rap ra loko na tarai na nilong, ma dia ga vana uro Damasko ma dia ga ki abara, ma i ga king aro Damasko. ²⁵ Ma ta nam ra umana kilala ba Solomon i ga king tana, Reson dir ga ebar ma Israel, ma i ga varli da Adad i pait ia; i ga milikuane Israel, ma i ga ki na king aro Siria.

²⁶ Ma Ieroboam natu i Nebat, a tutana ta ra vuna tarai Epraim, ta ra gunan Sereda, i ga tultul pire Solomon, ma i ga tut ure ra king; tinana Serua, a ua na vavina. ²⁷ Ma ra vuna i ga tut ure ra king i ga dari: Solomon i ga vatut ra Milo ma i ga mal ra liplip na vat ta ra pia na pal kai David tamana; ²⁸ Ieroboam ia ra rangrang na tutana, ma ba Solomon i ga gire go ra barmana ba a tena ongor ta ra papalum, i ga tibe pi na kure ra umana tena papalum ta ra kuba i Iosep; ²⁹ ma tika na bung ba Ieroboam i ga vana kan Ierusalem, Akia ra propet, a tutana Silo, i ga barat ia ta ra nga; Akia i ga mal ma ra kalamana mal, ma dir ika ma Ieroboam dir ga ki ta ra uma; ³⁰ ma Akia i ga vatur vake kana kalamana mal, ma i ga rada ia upi a vinun ma a ura pakana; ³¹ ma i ga biti tai Ieroboam: Una tak pa ra vinun na pakana, tago a Luluai ra God kai Israel i ga biti, Ina rubat vue ra varkurai kan Solomon, ma ina tul tar ra vinun na vuna tarai piram;

³² (Solomon na vatur vake tika na vuna tarai ka, ure kaugu varmari pire kaugu tultul David, ma ure bula Ierusalem, ra pia na pal nina iau ga pilak pa ia kan ra lavur vuna tarai Israel;) ³³ tago i ga vana kan iau, ma i ga lotu tadav ra god Astoret, a vavina, kai ra tarai Sidon, ma tadav Kemos ra god kai Moab, ma Milkom ra god kai ra tarai Amon, ma pa i ga mur kaugu lavur nga upi na pait ot pa ra magit i takodo piragu, ma upi na kodop vake kaugu lavur togotogo ma kaugu lavur varkurai, da David tamana i ga pait ia. ³⁴ Pa ina tak vue ra varkurai parika kan ia; ina vaki ia pi na luluai ta kana kilala na nilaun parika, tago iau mari David kaugu tultul, nina iau ga pilak pa ia tago i ga kodop vake kaugu lavur vartuluai ma kaugu lavur togotogo; ³⁵ ina tak vue ra varkurai kan natuna, ma ina tul tar ra vinun na vuna tarai tana piram. ³⁶ Ma ina tul tar tika na vuna tarai pire natuna, upi tika na birao kai David kaugu tultul na tur vataikai ta ra luaina matagu arama Ierusalem, ra pia na pal nina iau ga pilak pa ia ure ra iangigu. ³⁷ Ma ina vaki u pi una king ure Israel, ma una kure nam parika nina u mainge. ³⁸ Ma ona una valongore nam parika nina iau ve u tana, ma una mur kaugu lavur nga, ma una pait nam nina i takodo piragu, upi una kodop vake kaugu lavur togotogo ma kaugu lavur vartuluai, da David kaugu tultul i ga pait ia, ina ki maravut u, ma ina page kaum apik na tarai da iau ga pait ia ure David, ma ina tul tar Israel piram. ³⁹ Ina vakadik ra apik na tarai kai David ure go, ia kaka pa na damana vataikai.

⁴⁰ Damana Solomon i ga ongor pi na doko Ieroboam, ia kaka Ieroboam i ga tut ma i ga lop uro Aigipto tadav Sisak ra king Aigipto, ma i ga ki abara Aigipto tuk tar Solomon i ga mat.

Solomon i mat
(2 Tutu 9:29-31)

⁴¹ Ma ure ra umana enana papalum kai Solomon, ma ra lavur

magit i ga pait ia, ina kana kabinana, pa di ga tumu vake laka diat ta ra buk na papalum kai Solomon? ⁴² Ma Solomon i ga ki na king ure Israel arama Ierusalem a ivat na vinun na kilala. ⁴³ Ma di ga vadiop Solomon varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David tamana; ma Rekoboam natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

12

A umana vuna tarai Israel dia tut na varpam

(2 Tutu 10:1–11:4)

¹ Ma Rekoboam i ga vana uro Sekem, tago Israel par dia ga vut aro Sekem upi diat a vaki ia pi na king. ² Ma ba Ieroboam natu i Nebat i ga valongore ure, (tago i ga ki boko aro Aigipto, aina i ga lop tar ie kan ra mata i Solomon; Ieroboam i ga ki aro Aigipto, ³ ma di ga vartuluai upi ia;) Ieroboam diat ma ra tarai Israel par dia ga pot pire Rekoboam, ma dia ga biti tana: ⁴ Ea, tamam i ga vung ra mamat na kip ta vevet; boina ba una vapapa ra dekdek na papalum kai tamam ma kana mamat na kip, ma avet a torom tam. ⁵ Ma i ga biti ta diat: Avat a vana, ma ba na par a utul a bung avat a lilikun uti piragu. Ma ra tarai dia ga vana.

⁶ Ma ra king Rekoboam dia ga kivung ma ra umana patuana nina dia ga tar tur ta ra luaina mata i Solomon tamana ba i ga laun boko, ma i ga biti: Ava ra nuknuk i vavat ure ra balbali ba ina tatike pire go ra tarai? ⁷ Ma dia ga biti tana: Gala una tultul pire go ra tarai ta go ra bung, ma una torom ta diat, ma una tata bali diat ma ra bo na tinata, diat a tultul piram pa na mutu. ⁸ Ma pa i ga valongore ra tinata nina ra umana patuana dia ga tul tar ia pirana, i ga matoto ta ra umana barmana nina dia ga tavua rangup me, ma nina dia ga tur ta ra luaina matana. ⁹ I ga biti ta diat: Ava ra nuknuk i vavat ure ra balbali ba dat a tatike pire go ra tarai nina dia ga biti tagu, Una vapapa ra

kip nina tamam i ga vung ia ta vevet? ¹⁰ Ma nam ra umana barmana nina dia ga taiak rangup me dia ga tata me ma dia ga biti: Una biti dari pire go ra tarai nina dia ga biti tam, Tamam i ga vung ra mamat na kip ta vevet, boina ba una kia vue ma ra kip i papa: Ra kaka ikilik ta ra limagu i butubut ta ra livua i tamagu. ¹¹ Ba tamagu i ga vung ra mamat na kip taun avat, ina vangala kavava kip; tamagu i ga virit avat ma ra umana virit, ma iau ina virit avat ma ra umana virit i ililina.

¹² Ma Ieroboam ma ra tarai par dia ga pot tadav Rekoboam ta ra vautuluna bung da ra king i ga kure, ba i ga biti, Avat a lilikun piragu ta ra vautuluna bung. ¹³ Ma ra king i ga pidimuane ra tinata na varvateten kai ra umana patuana, ma i ga bor ra tarai, ¹⁴ ma i ga tata pire diat da ra tinata kai ra umana barmana dari: Tamagu i ga vung ra mamat na kip pire vavat, ma iau ina vangala kavava kip; tamagu i ga virit avat ma ra umana virit tuna, ma iau ina virit avat ma ra umana virit i ililina. ¹⁵ Damana ra king pa i ga torom ta ra nilul kai ra tarai; a Luluai i ga vuna ta go ra magit upi da pait ot pa ra tinata kai ra Luluai nina Akia ra te Silo i ga vaarike pire Ieroboam natu i Nebat. ¹⁶ Ma ba ra tarai Israel par dia ga gire ba ra king pa i ga torom ta kadia nilul, dia ga biti tai ra king: Avet a dave ma David? Pa kaveve ta tiniba tai ra natu i Iese; avat a tarai Israel, avat a lilikun ta ra kubakuba i vavat; na topa David ba na balaure kana vuna tarai iat.

Damana Israel dia ga vana ta ra kubakuba i diat. ¹⁷ Rekoboam i ga king ure ra tarai Israel ika nina dia ga ki ta ra umana pia na pal Iuda. ¹⁸ Ma Rekoboam ra king i ga tulue Adoram, nina i kure ra tarai na papalum; ma ra tarai Israel dia ga tupar ia ma ra umana vat, ma i ga mat. Ma Rekoboam ra king i ga lulut upi na koa ta kana kiki na vinavana upi na lop urama Ierusalem. ¹⁹ Damana Israel i ga tut na varpam ure ra apik na tarai kai David, ma i ga damana

tuk tar gori.

²⁰ Ma ba ra tarai Israel dia ga valongore ba Ieroboam i ga tar lilikun, dia ga vartuluai upi ia pi na tadav ra tarai par, ma dia ga vaki ia upi na king ure Israel par; pa ta na i ga torom ta ra apik na tarai kai David, ia kaka ra vuna tarai Iuda.

²¹ Ma ba Rekoboam i ga pot arama Ierusalem, i ga oro varurue diat ta ra vuna tarai Iuda ma ta ra vuna tarai Benjamin, ma a mar ma lavutul na vinun na arip na marmar, diat par a umana bo na tena vinarubu, dia ga pot upi diat a tut ure ra tarai Israel, upi diat a kap valilikun mule ra varkurai pire Rekoboam natu i Solomon. ²² Ia kaka, ra tinata kai God i ga tadav Semaia ra tutana kai God, ma i biti: ²³ Una biti tai Rekoboam natu i Solomon ra king Iuda, ma tadav ra ura vuna tarai Iuda ma Benjamin, ma pire ra tarai par, dari: ²⁴ A Luluai i biti dari: Pa i topa ia ba avat a vana ma avat a tut ure ra umana niuru i vavat ra tarai Israel; avat a lilikun ta ra kubakuba i vavat tikitikai, tago go ra magit i vuna tagu. Ma dia ga torom ta ra tinata kai ra Luluai, ma dia ga talil ma dia ga vana, da ra Luluai i ga biti.

Ieroboam i varirap ra tarai Israel up! diat a pait ra kaina mangamangana

²⁵ Ma Ieroboam i ga pait ra pia na pal Sekem ta ra gunan na lualuana Epraim, ma i ga ki tana; ma i ga mareng kan abara ma i ga pait ra pia na pal Penuel.

²⁶ Ma Ieroboam i ga nuknuk dari ta ra balana: Go ra varkurai na lilikun mulai tadav ra apik na tarai kai David; ²⁷ ona go ra tarai dia vana pi diat a tul tar ra umana tinabar ta ra kuba i ra Luluai arama Ierusalem, ra bala i go ra tarai na pupukai mulai tadav Rekoboam kadia luluai ra king Iuda; ma diat a doko iau, ma diat a lilikun tadav Rekoboam ra king Iuda. ²⁸ Ma ra king i ga nuknuk ure, ma i ga pait a ura nat na bulumakau ma ra goled, ma i ga biti tai ra tarai:

Koko mulai ava vanavana urama Ierusalem; ea Israel, una gire kaum ura god nina dir ga ben vairop u kan ra gunan Aigipto. ²⁹ Ma i ga vatur ta tikai aro Betel. ma ta ra tikai i ga vatur ia aro Dan. ³⁰ Go ia ra kaina magit, tago ra tarai dia ga vana uro Betel upi diat a lotu tadav ta tikai, ma dia ga vana uro Dan upi diat a lotu tadav ta ra tikai. ³¹ Ma i ga pait ta umana gomgom na pal ta ra umana tavul a lotu, ma i ga tibe ta umana tarai nina pa dia ga vana rikai ta ra vuna tarai Levi pi diat a umana tena tinabar. ³² Ma Ieroboam i ga kubu ra lukara ta ra gai lavutul ta ra bung a vinun ma a ilima ta nam ra gai, da ra lukara di pait ia aro Iuda, ma i ga tul tar ra tinabar ta ra uguugu na vartabar; i ga pait ia damana aro Betel, ma i ga pait ra tinabar tadav ra ura nat na bulumakau nina i ga pait dir; ma i ga vaki ra umana tena tinabar ure ra umana tavul a lotu nina i ga pait diat aro Betel. ³³ Ma i ga vana tadav ra uguugu na vartabar nina i ga pait ia aro Betel ta ra bung a vinun ma a ilima ta ra gai lavutul, nina ra gai i ga nuk pa ia ta ra balana iat; ma i ga kubu ra lukara ure ra tarai Israel, ma i ga vana tadav ra uguugu na vartabar upi na tun ra bulit i ang na katkat.

13

Ra propet maro Iuda i tigel bat Ieroboam

¹ Ma tika na tutana kai God maro Iuda i ga pot aro Betel da ra tinata kai ra Luluai pirana; ma Ieroboam i ga turtur ta ra paparai ra uguugu na vartabar upi na tun ra bulit i ang na katkat. ² Ma ra tutana kai God i ga tata ure ra uguugu na vartabar ma ra tinata kai ra Luluai, ma i ga biti: Ea, ra uguugu, ra uguugu, ra Luluai i biti dari: Gire, da kava boko ra bul ta ra apik na tarai kai David, a iangina Iosia; ma na pait ra tinabar taun u ma ra umana tena tinabar ure ra umana tavul a lotu nina dia tun ra bulit i ang na katkat taun u, ma da tun ra umana ur na tarai

taun u. ³ Ma i ga tul tar tika na vakilang ta nam ra bung, ma i biti: Go iat ra vakilang nina ra Luluai i tar vaarike: da pelegi ra uguugu na vartabar, ma da lolonge ra kabu na iap nina i ki tana. ⁴ Ma ba ra king i ga valongore ra tinata kai ra tutana kai God, nina i ga vaarike ure ra uguugu na vartabar abara Betel, Ieroboam i ga tulue ra limana kan ra uguugu, ma i ga biti: Avat a kinim vake. Ma ra limana nina i ga tulue tadav ia i ga li, ma i ga mama tak valilikun mule. ⁵ Ra uguugu na vartabar i ga tapelegi ma ra kabu na iap i ga talingir kan ra uguugu, da ra vakilang nina ra tutana kai God i ga vaarike ta ra tinata kai ra Luluai. ⁶ Ma ra king i ga bili tai ra tutana kai God: Una lul upi ra varmari kai ra Luluai kaum God, ma una araring ure iau upi ra limagu na boina mulai. Ma ra tutana kai God i ga lul ra Luluai, ma di ga vaboina mule ra lima i ra king, ma i ga da lua. ⁷ Ma ra king i ga biti tai ra tutana kai God: Dor a vana ta ra kubagu, ma una ian, ma ina vapuak u. ⁸ Ma ra tutana kai God i ga biti tai ra king: Gala una tabar iau ma ra ngungu ta ra kubam, pa dor a varagur ma u, ma pa ina ian ma pa ina momo ta go ra gunan; ⁹ tago di ga vartuluai piragu ta ra tinata kai ra Luluai dari: I tabu ba una en ta gem, ba una mome ta tava, ma koko una lilikun ta nam ra nga nina u vana tana. ¹⁰ Damana i ga vana ta ra enana nga, ma pa i ga lilikun ta nam ra nga nina i ga mur ia uro Betel.

¹¹ Ma tika na patuana na propet i ga ki aro Betel; ma tikai ta diat ra umana natuna i ga ve ure ra magit ra tutana kai God i ga pait ia ta nam ra bung aro Betel; ma dia ga ve bula tama i diat ure kana tinata pire ra king. ¹² Ma tama i diat i ga biti ta diat: Nuve ra nga i mur ia? Ma ra umana natuna dia ve tar ra nga tana nina ra tutana kai God maro Iuda i ga vana tana. ¹³ Ma i ga biti tai ra umana natuna: Avat a vaninare ra as. Ma ba dia ga vaninare, i ga koa

tana. ¹⁴ Ma i ga vut mur ra tutana kai God, ma i ga tadav.ia ba i ki ta ra vavai na iban; ma i ga biti tana: Dave, u laka ra tutana kai God maro Iuda? Ma i ga biti: Iau muka nam. ¹⁵ Ma i ga biti tana: Dor a vana ta ra kubagu, ma una en ta gem. ¹⁶ Ma i ga biti: I tabu ba ina talil varurung ma u pi dor a ruk ra kubam; pa ina en bula ta gem ma pa ina mome ta tava pira ta go ra gunan; ¹⁷ tago di ga biti tagu ta ra tinata kai ra Luluai: I tabu ba una en ta gem, ba una mome ta tava abara, ma i tabu ba una tur tapuku upi una mur mule ra nga u ga vana tana. ¹⁸ Ma i ga biti tana: Iau bula a propet da u; ma a angelo i ga tata piragu ma ra tinata kai ra Luluai dari: Una ben valilikun ia tar ta ra kubam upi na ian ma na momo. Ia kaka i ga vaongo pirana. ¹⁹ Ma dir ga lilikun me, ma i ga en ra gem ma i ga mome ra tava ta ra kubana.

²⁰ Ma ba dir ga ki boko ta ra vatar na nian, a tinata kai ra Luluai i ga tadav ra propet nina i ga ben vatalil mule ra tutana kai God; ²¹ ma i ga biti tai ra tutana kai God maro Iuda: Ra Luluai i biti dari: Tago u tar piam vue ra tinata kai ra Luluai, ma pa u tar torom ta ra vartuluai nina ra Luluai kaum God i ga tul tar ia pira, ²² ma u tar talil, ma u tar en ra gem ma u tar mome ra tava ta go ra gunan, nina ba i ga biti tam ure, I tabu ba una en ta gem ba una mome ta tava, damana ra minatim pa na diop ta ra babang kai ra umana tamam. ²³ Ma ba i ga tar ian ma i ga tar momo par, ra propet i ga vaninare kana as iat ure nina i ga ben valilikun pa ia. ²⁴ Ma ba i ga tar vana, tika na leon i ga barat ia na nga, ma ra leon i ga doka; ma ra minatina i ga va ta ra nga, ma ra as dir ma ra leon dir ga tur maravai tana. ²⁵ Ma ra tarai dia ga bolo ma dia ga gire ra minatina ta ra nga, ma ra leon maravai tana; ma dia ga vut, ma dia ga varvai ure ta ra gunan nina ra patuana na propet i ga ki tana. ²⁶ Ma ba ra propet nina i ga ben vatalil pa ia i ga valongore ure, i ga biti: A tutana kai God nam, nina

i piam vue ra tinata kai ra Luluai; damana ra Luluai i tar nur tar ia pire ra leon, ma i tar kadal ia, ma i tar doka, da ra tinata kai ra Luluai pirana. ²⁷ Ma i ga biti tai ra umana natuna: Avat a vaninare ra as ure iau. Ma dia ga vaninare. ²⁸ Ma i ga vana ma i ga na tadav ra minatina ta ra nga, ma ra as ma ra leon dir ga tur maravai tana; ra leon pa i ga en ra virua, ma pa i ga kadal ra as. ²⁹ Ma ra propet i ga puak pa ra minat i ra tutana kai God, ma i ga vako ta ra as, ma i ga kap valilikun ia ta kana pia na pal, upi na ligur ure, ma upi na punang ia. ³⁰ Ma i ga vung ra minatina ta kana babang na minat iat. ma dia ga ligur ure, ma i ga biti: Ui, turagu! ³¹ Ma ba dia ga tar punang ia, i ga tata pire ra umana natuna, ma i ga biti: Ba iau tar mat, avat a vadiop iau ta ra babang na minat nina di ga vadiop ra tutana kai God tana; avat a vung ra umana urugu marave ra umana uruna. ³² Tago na ot muka nam ra tinata kai ra Luluai nina i ga vatang ia ure ra uguugu na vartabar aro Betel, ma ure ra umana gomgom na pal ta ra umana tavul a lotu ta ra umana pia na pal Samaria.

³³ Ba i ga par go ra magit, Ieroboam pa i ga pukue kana varpiam, ma i ga vaki ta umana tutana mulai livuan ta ra tarai upi diat a umana tena tinabar ta ra umana tavul a lotu; nina i ga mainge i ga tibe upi ra umana tena tinabar diat a varogop ma ra umana tavul a lotu. ³⁴ Go ia ra kaina magit kai ra apik na tarai kai Ieroboam, upi da kutu vue ma da vapanie vue kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan.

14

Akia i tata na propet ure Ieroboam

¹ Ma ta nam ra e Abia natu i Ieroboam i ga mait. ² Ma Ieroboam i ga biti tai kana taulai: Una tut, ma una mal ma ta enana mal, upi koko da nunure ilam u ba u ra taulai kai Ieroboam; ma una vana uro Silo, tago Akia ra propet, nina i ga biti ba

ina king ure go ra tarai, i ki abara. ³ Ma una kap bula a vinun na gem, ma ra gem i kalami, ma ra la na polo na bulit na livur; ma una vana pirana; ma na ve u ba na dave ra bul.

⁴ Ma ra taulai kai Ieroboam i ga pait ia, ma i ga tut, ma i ga vana uro Silo, ma i ga pot tadav ra kuba i Akia. Akia pa i gigira bulu; i ga gavul ra matana tago i tar patuana. ⁵ Ma ra Luluai i ga biti tai Akia: Ea, ra taulai kai Ieroboam i vut upi na matoto piram ure natuna, tago i mait; una biti dari pirana.

Ba i ga pot i ga mal pi na da ra enana vavina. ⁶ Ma ba Akia i ga valongore ra katung na kauna, ba i ga ruk ta ra matakilalat, i ga biti: U ra taulai kai Ieroboam, una ruk; ta ra ava u mal ma ta enana mal pi una da ta enana? Na mamat kaugu varvai piram. ⁷ Una vana, ma una ve Ieroboam: Ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: Iau ga vangala u livuan ta ra tarai, ma iau ga vaki u upi una luluai ure kaugu tarai Israel, ⁸ ma iau ga rubat vue ra varkurai kan ra apik na tarai kai David pi ina tul tar ia piram; ma pa u ga vardada ma David kaugu tultul, nina i ga kodop vake kaugu lavur vartuluai, ma i ga mur iau ma ra balana parika, upi na pait ot pa ka nam i ga takodo piragu; ⁹ ra kaina mangamangana nina u ga pait ia i tar lia ta kadiat dia ga laun lua tam, ma u ga vana ma u ga pait kaum ta umana enana god, ma ta umana tabalar, ma u ga vue tamur tar tagu; ¹⁰ damana ina tulue ra kaina tadav ra apik na tarai kai Ieroboam, ma ina nila vue ra lavur tutana par kan Ieroboam, ra umana vilavilau ma diat dia langalanga tai Israel, ma ina arupe vue ra apik na tarai kai Ieroboam da di arupe vapar vue ra puputa. ¹¹ Nina ta ra apik na tarai kai Ieroboam ba i mat ta ra bala na pia na pal a umana pap diat a en ia; ma nina i mat ta ra bala na vura a umana beo liuliu diat a en ia; tago a Luluai i tar biti damana. ¹² Una tut, ma una vana ta ra kubam; ma ba ra

pal a kaum na ruk ta ra pia na pal, ra bul na mat. ¹³ Ma Israel par na tabun ure, ma da punang ia; ia kaka ta ra apik na tarai kai Ieroboam da puak tar ia ta ra babang na minat, tago di ga na tadav ta boina tadav ra Luluai ra God kai Israel tana ta ra apik na tarai kai Ieroboam par. ¹⁴ Ma ra Luluai na vatut ta king ure Israel upi kana, ma na nila vue ra apik na tarai kai Ieroboam ta nam ra bung. ¹⁵ Ma ra Luluai na ubu Israel da ra tava alir i vamaliara ra titiparar; na rubat vue Israel kan go ra bo na gunan nina i ga tul tar ia pire ra lavur tama i diat, ma na imire vue diat ta ra papar a Tava Alir maro, tago dia ga pait kadia ta umana tabataba i Asera. ma dia ga vakankan ra Luluai. ¹⁶ Ma na nur vue Israel ure ra kaina mangamangana kai Ieroboam, nina i ga pait ia ma nina i ga varirap ra tarai Israel tana. ¹⁷ Ma ra taulai kai Ieroboam i ga tut, ma i ga vana, ma i ga pot aro Tirsa; ma ba i ga tadav ra kalakalat i ra pal, ra bul i ga mat. ¹⁸ Ma Israel par dia ga punang ia, ma dia ga tabun ure, da ra tinata kai ra Luluai nina i ga vaarike tai Akia ra propet, kana tultul.

¹⁹ Ma ra umana enana magit nina Ieroboam i ga pait ia, kana umana vinarubu, ma kana kini na king, di ga tumu diat ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel. ²⁰ Ma Ieroboam i ga ki na king a ura vinun ma a ura kilala; ma di ga vadiop ia varurung ma ra umana tamana, ma Nadab natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Rekoboam i ki na king
(2 Tutu 11:5–12:15)

²¹ Ma Rekoboam natu i Solomon i ga ki na king aro Iuda. Rekoboam i ga ivat na vinun ma tikai kana kilala na nilaun ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a vinun ma lavurua na kilala arama Ierusalem, ra pia na pal nina ra Luluai i ga pilak pa ia ta ra lavur vuna tarai Israel ure ra iangina; ma tinana Nama a vavina Amon. ²² Ma Iuda i ga pait nam i ga kaina ta ra

luaina mata i ra Luluai; ma dia ga vakankan ia ma kadia umana kaina mangamangana nina dia ga kaina ta nam ra umana tama i diat dia ga pait ia. ²³ Tago diat bula dia ga pait kadia ta umana tavul a lotu, ma ra umana gomgom na vat, ma ra umana tabataba i Asera, ta ra lavur luana dia tuluai, ma ta ra vavai ra umana davai dia lubalubang; ²⁴ ma ra umana tena nipo na lotu dia ga ki ta ra gunan ta nam ra e; dia ga mur ra lavur bilak na mangamangana kai ra umana Tematana nina ra Luluai i ga korot vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel.

²⁵ Ma ta ra kilala a ilima ta ra kini na king kai Rekoboam, Sisak ra king Aigipto i ga tut ure Ierusalem; ²⁶ ma i ga kap vue ra umana ngatngat na tabarikik ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana ngatngat na tabarikik ta ra kuba i ra king; i ga tak vue ra lavur magit par. Ma i ga kap vue bula ra lavur bakbakit na goled nina Solomon i ga pait ia. ²⁷ Ma Rekoboam ra king i ga kia vue diat ma ra umana bakbakit na palariam gobol, ma i ga tul tar diat pire ra umana luluai kai ra umana monamono na matakilalat ta ra kuba i ra king pi diat a balaure diat. ²⁸ Ma vatikai ba ra king i ga ruk ta ra kuba i ra Luluai, ra umana monamono dia ga kap ra umana bakbakit ubara, ma dia ga kap valilikun mule diat tar ta ra bagialar kai ra umana monamono.

²⁹ Ma ra umana enana magit nina Rekoboam i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ³⁰ Ma Rekoboam ma Ieroboam dir ga varubu vatikai. ³¹ Ma di ga vadiop Rekoboam varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma tinana Nama a vavina Amon. Ma Abia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

15

Abia i ki na king
(2 Tutu 13:1–14:1)

¹ Ba Ieroboam natu i Nebat i ga ki na king a vinun ma lavutul na kilala, Abia i ga tur pa ia pi na king ure Iuda. ² I ga ki na king arama Ierusalem a utul a kilala; ma ra iang i tinana Maka natu i Absalom. ³ Ma i ga mur ra lavur kaina mangamangana kai tamana, nina i ga pait value tana; ma ra balana pa i ga dovot tadav ra Luluai kana God da David kana ngala. ⁴ la kaka ure kana varmari ure David, ra Luluai kana God i ga tul tar tika na birao pirana arama Ierusalem, ma i ga vaki natuna namur tana, ma i ga vatur vadekdek Ierusalem; ⁵ go i vuna tago David i ga pait nam i ga takodo pire ra Luluai, ma pa i ga vana irai kan ta tika na magit nina i ga kure tar ia tana ta kana kilala na nilaun parika, ia kaka ta nam i ga pait ia ure Uria ra te Ket. ⁶ Ma Rekoboam ma Ieroboam dir ga varubu vatikai ba Rekoboam i ga laun boko.

⁷ Ma ra umana enana magit nina Abia i ga pait ia, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra bung na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? Ma Abia dir ga varubu ma Ieroboam. ⁸ Ma di ga vadiop Abia varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David; ma Asa natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

*Asa i ki na king
(2 Tutu 14:1-5; 15:16-19)*

⁹ Ma ta ra kilala a ura vinun ta ra kini na king kai Ieroboam ure Israel, Asa i ga tur pa ia pi na king ure Iuda. ¹⁰ I ga ki na king a ivat na vinun ma tika na kilala arama Ierusalem; ma ra iang i tinana Maka natu Absalom. ¹¹ Ma Asa i ga pait nam i ga takodo pire ra Luluai, da David kana ngala. ¹² Ma i ga korot vue ra umana tena nipo na lotu kan ra gunan, ma i ga tak vue ra umana tabataba nina ra umana tamana dia ga pait ia. ¹³ Ma i ga tak vue ra tiniba kai Maka tinana, tago i ga poko ta bilak na tabataba i Asera; ma Asa i ga mut vue kana tabataba, ma i ga tun ia maravai ta ra tava alir Kidron.

¹⁴ la kaka pa di ga tak vue ra umana tavul a lotu; ma a dovotina ra bala i Asa i ga dovot pire ra Luluai ta kana kilala na nilaun parika. ¹⁵ Ma i ga vung ra umana magit nina tamana i ga vagomgom diat ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana magit nina ia iat i ga vagomgom diat, ra silva, ma ra goled. ma ra umana la.

*A kunubu kai Asa dir ma Ben-Adad
(2 Tutu 16:1-14)*

¹⁶ Ma Asa ma Basa ra king Israel dir ga varubu ta kadir kilala na nilaun parika. ¹⁷ Ma Basa ra king Israel i ga tut ure Iuda, ma i ga vadekdek bat Rama, upi koko ta tikai na vana pire Asa ra king Iuda, ba na irop kan ia. ¹⁸ Ma Asa i ga tak pa ra silva ma ra goled parika nina i ga ki valili ta ra vuvuvung na mani ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra kuba i ra king, ma i ga tul tar ia pire kana umana tultul; ma ra king Asa i ga tulue diat pire Ben-Adad, natu i Tabrimon, natu i Kesion, ra king Siria nina i ga ki aro Damasko, ma i ga biti: ¹⁹ Kador tika na kunubu, nina ba ra ura tama i dor dir ga pait ia; go iau tulue ra silva ma ra goled piam, boina ba una vana ma una nur vue kamumur kunubu ma Basa ra king Israel, upi na vana kan iau. ²⁰ Ma Ben-Adad i ga torom ta ra nilul kai ra king Asa, ma i ga tulue ra umana luluai ma kana loko na tarai na vinarubu tadav ta umana pia na pal Israel, ma dia ga ubu Ion, ma Dan, ma Abel-Bet-Maka, ma Kinerot par, ma ra langun Naptali bula. ²¹ Ma ba Basa i ga valongore ure, i ga nur vue ra papalum aro Rama, ma i ga vana ma i ga ki aro Tirsas. ²² Ma ra king Asa i ga tulue ra varvai pire ra tarai Iuda par; pa ta tikai i ga langalanga tana; ma dia ga kap vue ra umana vat ma ra davai nina Basa i ga pait Rama me; ma ra king Asa i ga vadekdek Geba ta ra langun Benjamin ma Mispa. ²³ Ma ra umana enana papalum kai Asa, ma kana dekdek na niuvia, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra umana pia na pal nina i ga vatut diat, dave,

pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? Ba i ga patuana ra ura kauna dir ga kaina ma ra minait. ²⁴Ma di ga vadiop Asa varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang i varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David kana ngala; ma Ieosapat natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Nadab i ki na king

²⁵Ma Nadab natu i Ieroboam i ga tur pa ia pi na king ure Israel ta ra vauruana kilala kai Asa ra king Iuda, ma i ga ki na king ure Israel a ura kilala. ²⁶Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra nga kai tamana, ma kana kaina mangamangana nina ba i ga varirap Israel tana. ²⁷Ma Basa natu i Akia, ta ra vuna tarai Isakar, i ga varpit ure; ma Basa i ga ub ia aro Gibeton a pia na pal kai ra tarai Pilstia; tago Nadab ma ra tarai Israel par dia ga tar vartakalat bat Gibeton. ²⁸Ma Basa i ga doka ta ra vautuluna kilala kai Asa ra king Iuda, ma i ga kia vue ta ra kini na king. ²⁹Ma ba i ga tur pa ia pi na king, i ga ubu diat par ta ra apik na tarai kai Ieroboam; pa i ga nur vue ta tikai tuk ra apik na tarai kai Ieroboam i ga panie; ma i ga da ra tinata kai ra Luluai nina i ga vaarike tai kana tultul Akia ra te Silo, ³⁰ure ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam, nina i ga pait ia ma nina i ga varirap Israel tana, ma ure ra kankan kai ra Luluai ra God kai Israel nina i ga vuna tana.

³¹Ma ra umana enana, papalum kai Nadab, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ³²Ma Asa ma Basa ra king Israel dir ga varubu ta kadir kilala na nilaun parika.

Basa i ki na king

³³Basa natu i Akia i ga tur pa ia pi na king ta ra vautuluna kilala kai Asa ra king Iuda, ma i ga ki na king ure Israel a ura vinun ma a ivat na kilala aro Tirsa. ³⁴I ga pait nam i ga

kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra mangamangana kai Ieroboam, ma ra kaina mangamangana nina i ga varirap Israel tana.

16

¹Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieu natu i Kanani ure Basa, ma i biti: ²Iau ga puak vangala pa u kan ra tobon na pia, ma iau ga vaki u pi una luluai ure kaugu tarai Israel; ma u ga mur ra mangamangana kai Ieroboam, ma u ga vuna ta ra kaina mangamangana kai kaugu tarai Israel, ma kaugu kankan ure kadia lavur kaina mangamangana; ³damana ina vapanie vue Basa ma kana apik na tarai, ma kaum apik na tarai na da ra apik na tarai kai Ieroboam natu i Nebat. ⁴Nina ta ra apik na tarai kai Basa ba i mat ta ra bala na pia na pal a umana pap diat a en ia; ma nina i mat ta ra bala na vura a umana beo liuliu diat a en ia.

⁵Ma ra umana enana papalum kai Basa, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma kana dekdek na niuvia, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ⁶Ma di ga vadiop Basa varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia aro Tirsa; ma Ela natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

⁷Ma di ga vaarike ra tinata kai ra Luluai tai ra propet Ieu natu i Kanani, ure Basa ma kana apik na tarai, tago i ga pait ra magit i kaina ta ra luaina mata i ra Luluai ma i ga vakankan ia ma kana papalum ba i ga mur ra mangamangana kai ra apik na tarai kai Ieroboam, ma tago i ga ubu doka.

Ela i ki na king

⁸Ta ra kilala a ura vinun ma laptikai ta ra kini na king kai Asa ra king Iuda, Ela natu i Basa i ga tur pa ia pi na king ure Israel aro Tirsa, ma i ga ki na king a ura kilala. ⁹Ma Simri kana tultul, ra luluai ure kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, i ga tut ure. Ela i ga ki aro Tirsa ma i ga mome ra tava longlong upi na longlong tana ta ra

kuba i Arsa, nina i lualua ta ra pia na pal Tirsa; ¹⁰ ma Simri i ga ruk ma i ga ubu doka, ta ra kilala a ura vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Asa ra king Iuda, ma i ga kia vue ta ra kini na king. ¹¹ Ma ba i ga tur pa ia pi na king, ina i ga ki tavuna ta kana kiki na king, i ga ubu diat ta ra apik na tarai kai Basa; pa i ga nur vue ta bul tutana, ba tikai ta ra umana niuruna, ba tikai ta ra umana talaina. ¹² Damana Simri i ga vapanie vue ra apik na tarai kai Basa, ma i ga pait ot pa ra tinata kai ra Luluai nina Ieu ra propet i ga tatike ure Basa, ¹³ ure ra kaina mangamangana kai Basa ma natuna Ela, nina dir ga pait ia ma nina dir ga varirap Israel tana, upi ra Luluai ra God kai Israel na kankan ure kadia lavur magit vakuku.

¹⁴ Ma ra umana enana papalum kai Ela, ma ra lavur magit i ga pait ia, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel?

Simri i ki na king

¹⁵ Ma ta ra kilala a ura vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Asa ra king Iuda, Simri i ga ki na king aro Tirsa ure lavurua na bung. Ra tarai na vinarubu dia ga tur vartakalat bat ra pia na pal Gibeton, nina ba kai ra tarai Pilistia, ¹⁶ ma ra tarai dia kiki abara dia ga valongore ra varvai dari: Simri i tar tut, ma i tar doko ra king; damana ra tarai Israel par dia ga vaki Omri, ra luluai na loko na tarai na vinarubu, upi na king ure Israel ta nam ra bung. ¹⁷ Ma Omri ma ra tarai na vinarubu Israel dia ga tut papa aro Gibeton, ma dia ga vana ma dia ga tur vartakalat bat ra pia na pal Tirsa. ¹⁸ Ma ba Simri i ga gire ba di ga tar uvia pa ra pia na pal, i ga ruk ta ra kuba i ra king, ma i ga tun ra pal ba i ga ki boko tana, ma i ga mat, ¹⁹ ure kana kaina mangamangana tago i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ba i ga mur ra mangamangana kai

Ieroboam, ma ra kaina nina i ga pait ia ma nina i ga varirap Israel tana.

²⁰ Ma ra umana enana papalum kai Simri, ma ra vavagu nina i ga pait ia, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel?

Omri i ki na king

²¹ Ma ra tarai Israel dia ga tur varbaiai: ta ngungu ta diat dia ga mur Tibni natu i Ginat upi na king ure diat; ma ta ra ngungu dia ga mur Omri. ²² Ma diat nina dia ga mur Omri dia ga uvia pa diat nina dia ga mur Tibni natu i Ginat; damana Tibni i ga virua ma Omri i ga ki na king.

²³ Ta ra kilala a utul a vinun ma tikai ta ra kini na king kai Asa ra king Iuda, Omri i ga tur pa ia pi na king ure Israel, ma i ga ki na king a vinun ma a ura kilala; i ga ki na king aro Tirsa laptikai na kilala. ²⁴ Ma i ga kul ra luana Samaria pire Semer ure a ura talant na silva; ma i ga vatut ra pia na pal ta nam ra luana, ma i ga vaiang ra pia na pal nina i ga pait ia ba Samaria, ure Semer, nina kana iat nam ra luana. ²⁵ Ma Omri i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai. ma kana mangamangana i ga kaina ta ra mangamangana kadiat par dia ga laun lua tana. ²⁶ Tago i ga mur ra lavur mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, ma kana kaina mangamangana nina i ga varirap Israel tana, upi ra Luluai ra God kai Israel na kankan ure kadia lavur magit vakuku.

²⁷ Ma ra umana enana papalum Omri i ga pait ia, ma kana ngala na niuvia, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ²⁸ Ma di ga vadiop Omri varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia aro Samaria; ma Akab natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Akab i ki na king

²⁹ Ma ta ra kilala a utul a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Asa

ra king Iuda, Akab natu i Omri i ga tur pa ia pi na king ure Israel; ma Akab i ga ki na king ure Israel a ura vinun ma a ura kilala ta ra pia na pal Samaria. ³⁰ Ma Akab natu i Omri i ga pait ra kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma kana mangamangana i ga kaina ta kadiat par dia ga laun lua tana. ³¹ Ma tago ra kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga mur ia, i ga da ra magit vakuku pirana, i ga ben pa Iesebel natu i Et-Baal ra king kai ra tarai Sidon upi kana taulai, ma i ga toratorom tai Baal, ma i ga lotu tadav ia. ³² Ma i ga pait tika na uguugu na vartabar ure Baal ta ra kuba i Baal, nina i ga pait ia arama Samaria. ³³ Ma Akab i ga pait tika na tabataba i Asera; ma Akab i ga ongor ta ra umana king Israel par nina dia ga laun lua tana, ba na vakankan ra Luluai ra God kai Israel. ³⁴ Ta kana e Kiel ra te Betel i ga vatut Ieriko; ba i ga page ra vunapaina, a luaina natuna Abiram i ga mat, ma ba i ga vatur ra banbanu ure ra mataniolo tana, natuna Segub, a muruna, i ga mat; ma i ga ot ra tinata kai ra Luluai nina i ga vaarike tai Iosua natu i Nun.

17

Elia i tata ure ra e ba pa ta bata tana

¹ Ma Elia ra te Tisbe maro Gilead i ga biti tai Akab: Da ra Luluai ra God kai Israel, nina iau torom tana, i laun, ta go ra umana kilala pa na mavoko ma pa na bata, gala pa ina kure.

² Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Elia, ma i biti: ³ Una vana kan ati, ma una vana uro ta ra matana taur, ma una paraparau ta ra tava alir Kerit nina i alalir tar ta ra Iordan. ⁴ Una momamomo ta ra tava alir, ma iau tar vartuluai pire ra umana kotkot ba diat a tabar u ma ra nian abara. ⁵ Ma i ga torom ta ra tinata kai ra Luluai, ma i ga vana ma i ga ki maravai ta ra tava alir Kerit nina i alalir tar ta ra Iordan. ⁶ Ma ra umana kotkot dia ga kapkap ra gem ma ra kirip pirana ta ra malana, ma ra gem

ma ra kirip ta ra ravian; ma i ga momamomo ta ra tava alir. ⁷ Ma a ik boko ma ra tava alir i ga mama, tago pa i ga bata ta ra gunagunan.

Elia dir ma ra ua na vavina maro Sarepat

⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia, ma i biti: ⁹ Una tut, ma una vana uro Sarepat ra pia na pal aro Sidon, ma una ki ie; iau tar vartuluai pire tika na ua na vavina abara ba na balaure u. ¹⁰ Ma i ga tut ma i ga vana uro Sarepat; ma ba i ga pot ta ra mataniolo ai ra pia na pal, i ga gire ra ua na vavina i varurue ra davai; i ga ora, ma i ga biti: Iau lul u ba una vila pa agu ta ik a tava ta ra la upi ina momo. ¹¹ Ba i ga vana ka boko, i ga oro murmur ia, ma i biti: Iau lul u ba una kap bula ta ngungu gem ta ra limam. ¹² Ma ra vavina i ga biti: Da ra Luluai kaum God i laun, pa kaugu ta gem, ia kaka ta kopono ginagu na plaua ta ra vuvuvung, ma ta ik a dangi ta ra pal a dangi; go iau varurue ra davai upi ina vaninare ure amir ma natugu; amir a en ia ma namur amir a ga mat. ¹³ Ma Elia i ga biti tana: Koko una burut; una vana ka, ma una pait nam u tar tatike; ia kaka una pait value agu ta tika na nat na gem, ma una kap ia uti piragu, ma namur una vaninare ure amur ma natum. ¹⁴ Tago a Luluai ra God kai Israel i biti: Ra plaua ta ra vuvuvung pa na par, ma ra pal a dangi pa na mama, tuk tar ta ra bung ba ra Luluai i tulue mule ra bata ta ra gunagunan. ¹⁵ Ma ra vavina i ga vana ma i ga pait ia da Elia i ga ve; ma ra vavina ma natuna ma Elia dital ga ian ta mangoro na bung. ¹⁶ Ra plaua ta ra vuvuvung pa i ga par, ma ra pal a dangi pa i ga mama, da ra tinata kai ra Luluai nina i ga vaarike tai Elia.

¹⁷ Namur boko natu i ra vavina nina kana ra pal, a bul tutana, i ga mait; kana minait i ga dekdek, ma ra bul i ga mat. ¹⁸ Ma ra vavina i ga biti tai Elia: Dor a dave ma u, u ra tutana kai God? U tar pot laka upi una vanuk tar ia tagu kaugu varpiam, ma

upi una doko natugu? ¹⁹ Ma i ga biti tana: Una tul tar natum tagu. Ma i ga tak vue kan ra bongobongono, ma i ga puak tar ia ta kana bagialar, ma i ga vadiop ia ta kana vava iat. ²⁰ Ma Elia i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga biti: Ea, Luluai kaugu God, dave u vakadik go ra ua na vavina nina kana ra pal iau bakit tana, ma u doko natuna? ²¹ Ma i ga vautul ma ra va taun ia, ma i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga biti: Ea, Luluai kaugu God, iau lul u ba una valaun pa mule go ra bul. ²² Ma ra Luluai i ga torom ta ra nilai Elia, ma ra tulungea i ra bul i ga ruk mulai tana, ma i ga laun. ²³ Ma Elia i ga kap vaur ra bul kan ra bagialar tar ta ra pal ra pia, ma i ga tul tar ia pire tinana; ma Elia i ga biti: Gire, natum i laun. ²⁴ Ma ra vavina i ga biti tai Elia: Go iau nunure ba u ra tutana kai God, ma ra tinata kai ra Luluai nina i ki ta ra ngiem i dovot.

18

Elia i tadav Akab mulai

¹ Ba i ga par mangoro na bung, ta ra vautuluna kilala, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Elia, ma i biti: Una vana, ma una ve tar u tai Akab, ma ina tulue ra bata taun ra gunagunan. ² Ma Elia i ga vana upi na ve tar ia tai Akab.

Ma ra mulmulum i ga tup ia aro Samaria. ³ Ma Akab i ga vartuluai upi Obadia, nina i ga kure ra umana tultul ta ra kubana. (Go Obadia i ga ru muka ra Luluai; ⁴ ma ba Iesebel i ga doko ra umana propet kai ra Luluai, Obadia i ga valaun pa tika na mar na propet, ma i ga ive diat ta ra ura babang na vat, a ilima na vinun tai tika na babang, ma ta ra ilima na vinun tai ta ra tikai, ma i ga tabar diat ma ra gem ma ra tava.)

⁵ Ma Akab i ga biti tai Obadia: Una vana kotakotop ra gunagunan, ma una vana tar fa ra umana mata na kivu, ma tadav ra umana tava alir; kan da na tadav ta vura pi da valaun ra umana os ma ra umana as, ma ra umana vavaguai pa diat a virua par. ⁶ Ma dir ga tibe ra gunan upi dir a

vana kotakotop tana; Akab iat i ga mur tika na nga, ma Obadia iat i ga mur ta enana nga. ⁷ Ma ba Obadia i vanavana ta ra nga, Elia i ga barat ia; ma Obadia i ga nailam ia, ma i ga va timtimum, ma i ga biti: U laka Elia kaugu luluai? ⁸ Ma i ga biti tana: Iau muka nam; una vana ma una ve kaum luluai ba Elia akari. ⁹ Ma Obadia i ga biti: Ava bar ra kaina iau ga pait ia, ba una nur tar kaum tultul ta ra lima i Akab upi na doko iau? ¹⁰ Da ra Luluai kaum God i laun, pa ta vuna tarai ba ta gunan nina ba kaugu luluai pa i ga tikan up u tana; ma ba dia ga biti, Pa i ki ati, i ga vo pa nam ra gunan ma nam ra vuna tarai ba diat a vavalima ba pa dia ga na tadav ia. ¹¹ Ma go u biti: Una vana, ma una ve kaum luluai ba Elia akari. ¹² Ma ba iau tar vana kan u, ra Tulungea i ra Luluai na puak vue u tar ta ra pakana iau tuptup ure; ma damana ba iau pot tadav Akab ma ina ve, ma pa na tadav u, na doko iau; iau kaum tultul iau ga ru ra Luluai papa iau ga barmana. ¹³ Dave, pa di ga ve laka kaugu luluai ta nam iau ga pait ia ba Iesebel i ga doko ra umana propet kai ra Luluai, ba iau ga ive tika na mar ta diat ra umana propet kai ra Luluai ta ra ura babang na vat, a ililima na vinun tai tika na babang, ma ba iau ga tabar diat ma ra gem ma ra tava? ¹⁴ Ma go u biti: Una vana, ma una ve kaum luluai ba Elia akari; ma na doko iau. ¹⁵ Ma Elia i ga biti: Da ra Luluai kai ra lavur kor i laun, nina ba iau torom tana, ina ve tar iau tana ta go ra bung.

¹⁶ Ma Obadia i ga vana upi na barat Akab, ma upi na ve; ma Akab i ga vana upi na barat Elia. ¹⁷ Ma ba Akab i ga gire Elia, Akab i ga biti tana: U laka nina u vakaina Israel? ¹⁸ Ma i ga biti: Pa iau ga ti vakaina Israel; u iat u ga pait ia, avat ma kaum apik na tarai, tago ava ga piam vue ra umana vartuluai kai ra Luluai, ma u ga torom ta ra umana Baal. ¹⁹ Io, una vartuluai upi ra tarai Israel par; ma una varurue diat ma ra ivat na

mar ma a ilima na vinun na propet kai Baal, ma ra ivat na mar na propet kai Asera, nina dia ian ta ra vatar na nian kai Iesebel, urama ta ra luana Karmel.

A valavalar ta ra ul a luana Karmel

²⁰ Ma Akab i ga vartuluai upi ra tarai Israel par, ma i ga varurue ra umana propet ta ra ul a luana Karmel. ²¹ Ma Elia i ga kakari marave ra tarai, ma i ga biti: Aivia ra bung boko ava vana tamtavivi? Ba ra Luluai ia God tuna, boina ba avat a mur ia; ma ona Baal i dovot, io, avat a mur nam. Ma ra tarai pa dia ga bali ia ma ta kpono tinata. ²² Ma Elia i ga biti mulai pire ra tarai: Iau kaka iau tur valili ta ra umana propet kai ra Luluai; ma ra umana propet kai Baal a ivat na mar ma a ilima na vinun diat. ²³ I boina ba da tul tar a ura bulumakau pire vevet; diat a pilak pa ta tikai ta dir, ma diat a poko kadal ia, ma diat a vung mal ia taun ra davai, ia kaka koko diat a vung ta iap tana; ma ina vaninare nam ta ra tikai, ma ina vung mal ia taun ra davai, ma pa ina vung ta iap tana. ²⁴ Ma avat a kail tadav ra iang i kavava god, ma iau ina kail tadav ra iang i ra Luluai, ma ra god nina ba na torom ma ra iap ia iat God tuna. Ma ra tarai dia ga biti: Nam ra tinata i boina. ²⁵ Ma Elia i ga biti tai ra umana propet kai Baal: Avat a pilak value pa tika na bulumakau ure avat, ma avat a vaninare, tago avat a mangoro; avat a kail tadav ra iang i kavava god, ia kaka koko avat a vung ra iap tana. ²⁶ Ma dia ga tak pa ra bulumakau nina di ga tibe, ma dia ga vaninare, ma dia ga kail tadav ra iang i Baal papa ra malana ma tuk tar ra keake i tur, dari: Baal, una valongore avet. Ma pa ta nilaina, ma pa ta balbali, ba dia ga malagene kikil ra uguugu na vartabar. ²⁷ Ma ba ra keake i ga ki tur, Elia i ga kok diat, ma i ga biti: Avat a manga kukula, tago ia ra god; kan i nununuk, ba kan i vana irai, ba kan i limlibur, ba kan

i vat mat ma da vangun ia. ²⁸ Ma dia ga vangala ra nilai diat, ma dia ga lovor ra paka i diat ma ra umana banam ma ra umana rumu, da kadia mangamangana, tuk tar ra gap i ga talolongo ta ra paka i diat. ²⁹ Ma ba i ga keake ravian, dia ga varvai na propet boko, ma i ga tuk tar ta ra pakana bung ure ra tinabar na ravian; ma pa ta nilaina, ma pa ta balbali, ma pa ta na i ga torom ta diat.

³⁰ Ma Elia i ga biti tai ra tarai par: Avat a kakari maravai piragu; ma ra tarai par dia ga kakari maravai pirana. Ma i ga mal pa ra uguugu na vartabar kai ra Luluai nina di ga re vue. ³¹ Ma Elia i ga tak pa a vinun ma a ivu vat, da ra niluluk na vuna tarai ta ra umana natu i Iakob, nina ba ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia dari: Da vaiang u ba Israel. ³² Ma i ga pait ra uguugu na vartabar ure ra iang i ra Luluai ma nam ra umana vat; ma i ga kal ra tung kikil ra uguugu, nina ba i ga topa ia ba da vung a ura valavalar na kon tana. ³³ Ma i ga vung mal ra davai, ma i ga poko kadal ra bulumakau, ma i ga vung ia taun ra davai. Ma i ga biti: Avat a vabuka ra ivat na kulkulup ma ra tava, ma avat a lolonge taun ra tinabar di tuntun tar ia, ma taun ra davai. ³⁴ Ma i ga biti: Avat a pait ia mulai; ma dia ga pait ia a vauruana pakana. Ma i ga biti: Avat a pait ia a vautuluna pakana; ma dia ga pait ia a vautuluna pakana. ³⁵ Ma ra tava i ga alalir taun ra uguugu, ma ra tung i ga buka bula ma ra tava. ³⁶ Ma ta ra pakana bung ure ra tinabar na ravian, Elia ra propet i ga kakari maravai, ma i ga biti: Ea Luluai, ra God kai Abaraam, ma kai Isak, ma kai Israel, boina ba da nunure ta go ra bung ba u God ati Israel, ma iau kaum tultul nina i ga pait go ra umana magit ta kaum tinata. ³⁷ Una valongore iau Luluai, una valongore iau, upi go ra tarai diat a nunure ba u, Luluai, u God tuna, ma ba u tar pukue mule ra bala i diat.

³⁸ Ma ra iap kai ra Luluai i ga bura, ma i ga vaimur ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra davai, ma ra umana vat, ma ra tobon, ma i ga dum vue ra tava ta ra tung. ³⁹ Ma ba ra tarai par dia ga gire, dia ga bura timtibum, ma dia ga biti: A Luluai ia God, a Luluai ia God. ⁴⁰ Ma Elia i ga biti ta diat: Avat a kinim ra umana propet kai Baal, ma koko ta tikai ta diat na lop. Ma ba dia ga tar kinim diat, Elia i ga ben vaur diat ta ra tava alir Kison, ma i ga doko diat abara.

Elia i araring upi ra bata

⁴¹ Ma Elia i ga biti tai Akab: Una tut, ma una ian ma una momo, tago iau valongore ra ngala na urung na bata. ⁴² Ma Akab i ga vana pi na ian ma pi na momo. Ma Elia i ga tutua ta ra ul a luana Karmel, ma i ga bura timtibum ura ra pia, ma i ga vung ra matana ta ra ura malmalikun na kauna. ⁴³ Ma i ga biti tai kana tultul: Una tutua, ma una gigira uro na ta. Ma i ga tutua ma i ga gigira, ma i ga lilikun ma i ga biti: Pa iau gire ta magit. Ma i ga biti tana: Una vana mulai lavurua na pakana. ⁴⁴ Ma ta ra valavuruana pakana i ga biti: Iau gire tika na gobol a bakut i vana rikai aro ta ra ta, ma i ikilik da ra lapar a lima i ra tutana. Ma Elia i ga biti: Una vana tadav Akab ma una biti tana: Una vaninare kaum kiki na vinavana, ma una vana ur, upi koko ra bata na vake u. ⁴⁵ Ma pa i ga vavuan ma ra bakut i ga korong, ma ra vuvu i ga tut, ma i ga ngala muka ra bata. Ma Akab i ga koa ta kana kiki na vinavana, ma i ga vana uro Iesrel. ⁴⁶ Ma ra lima i ra Luluai i ga ki taun Elia, ma i ga vi pit ra livuana, ma i ga vutvut lualua tai Akab tuk uro ta ra mataniolo Iesrel.

19

Elia i lop uro Koreb

¹ Ma Akab i ga ve Iesebel ure nam parika nina Elia i ga pait ia, ma ba i ga doko ra umana propet ma ra pakat na vinarubu. ² Ma Iesebel i ga tulue ra tultul pire Elia ma ra tinata

dari: Ra umana god diat a pait ra balbali piragu, ma ra magit i ngala tana, ona ba ningene i vut, pa ina pait ia ta kaum nilaun da u ga pait ia ta ra nilaun kai ra umana propet. ³ Ma Elia i ga burut, ma i ga tut, ma i ga lop uro Ber-Seba nina ba ra pia na pal kai Iuda, ma i ga vana kan kana tultul abara. ⁴ Ma ia iat i ga vana uro ta ra bil varogop ma ra vinavana i tika na bung, ma i ga ki ta ra vavai na nokanoko; ma i ga araring ba na mat, ma i ga biti: I topa ia: ea Luluai, una tak vue kaugu nilaun tago pa iau boina ta ra umana tamagu. ⁵ Ma i ga va ma i ga diop ta ra vavai na nokanoko; ma tika na angelo i ga bili ia, ma i ga biti tana: Una tut ma una ian. ⁶ I ga gigira, ma ea, a gem nina di ga tun ia ta ra lakit na iap ma ra la na tava dir ga ki ta ra ulalangina. Ma i ga ian ma i ga momo ma i ga va mulai. ⁷ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tadav ia a vauruana pakana, ma i ga bili ia ma i ga biti: Una tut ma una ian, tago ra vinavana na mamat piram. ⁸ Ma i ga tut, ma i ga ian ma i ga momo, ma tago ra pal a pakana i ga ongor ma nam ra nian, i ga vanavana a ivat na vinun na bung na keake ma a ivat na vinun na bung na marum tuk i ga tadav Koreb ra luana kai God.

⁹ Ma i ga pot ta ra babang na vat, ma i ga ki ie; ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia, ma i ga biti tana: Upi ra ava u ki ati, Elia? ¹⁰ Ma i ga biti: Iau tar manga ongor ure ra Luluai ra God kai ra lavur kor; tago ra tarai Israel dia tar vatamam vue kaum kunubu, ma dia tar re vue kaum umana uguugu na vartabar, ma dia tar doko kaum umana propet ma ra pakat na vinarubu; ma iau kaka iau ki valili, ma dia mainge ba diat a doko iau bula. ¹¹ Ma i ga biti: Una irop, ma una tur ta ra ul a luana ta ra luaina mata i ra Luluai. Ma ea, ra Luluai i tar bolo, ma ra vuvu nina i ngala ma i dekdek i ga pelegi ra lualuana ma i ga pamar gigi ra umana vat ta ra luaina mata i ra Luluai; ma ra Luluai pa i ga ki ta

ra vuvu; ma namur ta ra vuvu i ga guria; ma ra Luluai pa i ga ki ta ra guria; ¹² ma namur ta ra guria a iap; ma ra Luluai pa i ga ki ta ra iap; ma namur ta ra iap a rurunga i vovovon.

¹³ Ma ba Elia i ga valongore, i ga turup ra matana ma kana olovoi, ma i ga irop, ma i ga tur ta ra mata na babang. Ma ea, a nilai tikai i ga tadav ia, ma i biti: Upi ra ava u ki ati, Elia?

¹⁴ Ma i ga biti: Iau tar manga ongor ure ra Luluai ra God kai ra lavur kor; tago ra tarai Israel dia tar vatamam vue kaum kunubu, ma dia tar re vue kaum umana uguugu na vartabar, ma dia tar doko kaum umana propet ma ra pakat na vinarubu; ma iau kaka iau ki valili, ma dia mainge ba diat a doko iau bula.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga biti tana: Una lilikun, ma una mur ra nga ta ra bil Damasko; ma ba una pot abara, una ku Kasael upi na king ure Siria;

¹⁶ ma una ku Ieu natu i Nimsi pi na king ure Israel; ma una ku Elisa natu i Sapat ra te Abel-Mekola pi na kia vue u ta ra tiniba na propet. ¹⁷ Ma namur, nina i lop kan ra pakat na vinarubu kai Kasael, Ieu na doka; ma nina i lop kan ra pakat na vinarubu kai Ieu, Elisa na doka. ¹⁸ Ia kaka ina valaun lavurua na arip na marmar na tarai Israel upi kaugu, nina ba pa dia ga va tintibum tadav Baal, ma nina ba pa dia ga galum ia.

A nioro pire Elisa

¹⁹ Ma Elia i ga vana, ma i ga tikan tadav Elisa natu i Sapat, ma i ga tia ipipuk ma a ura vinun ma a ivat na bulumakau, a ururua, ma ia iat i ga ipuk ma ra ura mutuaina. Ma ba Elia i ga tadav ia, i ga vue tar kana olovoi tana. ²⁰ Ma i ga nur vue kana umana bulumakau, ma i ga vut mur Elia, ma i ga biti: Una tul tar iau ba ina galum tamagu ma nagu, ma namur ina mur u. Ma i ga biti tana: Una talil mulai; tago ava iau ga pait ia piram? ²¹ Ma i ga lilikun kan kana nimur pirana, ma i ga tak pa ra ura bulumakau, ma i ga doko dir, ma i ga kabalane dir ta ra iap nina i ga pait ia ma ra davai

na ipipuk, ma i ga tabar ra tarai me, ma dia ga ian. Namur i ga tut, ma i ga murmur Elia, ma i ga toratorom pirana.

20

Akab i uvia pa ra tarai Siria

¹ Ma Ben-Adad ra king Siria i ga varurue kana loko na tarai na vinarubu; ma a utul a vinun ma a ura king dia ga varait me, ma ra umana os ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu; ma i ga tut ure Samaria. ma i ga tur vartakalat bat ia. ² Ma i ga tulue ra umana tultul pire Akab ra king Israel ta ra bala na pia na pal, ma i ga biti tana: Ben-Adad i biti dari: ³ Kaugu iat kaum silva ma kaum goled, ma kaum umana vavina ma ra umana metek, na natum. ⁴ Ma ra king Israel i ga biti: Na da kaum tinata kaugu luluai ra king; una kure iau ma nam parika ba kaugu.

⁵ Ma ra umana tultul dia ga lilikun mulai ma dia ga biti: Ben-Adad i biti dari: A dovot iau ga vartuluai piram ba una tul tar kaum silva, ma kaum goled, ma kaum umana vavina, ma ra umana natum; ⁶ ia kaka ningene ta ra pakana bung dari ina tulue kaugu umana tultul, ma diat a pepeng ta ra kubam ma ta ra kuba i kaum umana tultul; ma nina ra magit diat a gire ma diat a mainge diat a vatur ia ma diat a tak pa ia.

⁷ Ma ra king Israel i ga ting pa ra umana patuana na gunan, ma i ga biti: Gire, go ra tutana i nuk upi ra kaina magit; tago i ga vartuluai piragu upi kaugu umana vavina, ma ra umana natugu, ma kaugu silva, ma kaugu goled, ma pa iau ga muie. ⁸ Ma ra umana patuana ma ra tarai par dia ga biti tana: Koko una valongore ma koko una mulaot. ⁹ Damana i ga biti tai ra umana tultul kai Ben-Adad: Avat a ve kaugu luluai ra king, Iau kaum tultul, ma iau ki na vaninara upi ina pait ot pa kaum luaina nilul, ma go ra nilul pa ina pait ia. Ma ra umana tultul dia ga vana upi diat a kap mule ta tinata pirana.

¹⁰ Ma Ben-Adad i ga tulue go ra tinata pirana: Ra umana god diat a pait ra balbali piragu ma ra magit i ngala tana, gala ra tobon Samaria na topa ra tarai dia mur iau upi tikatikai na vatur vake ta ginagu tana. ¹¹ Ma ra king Israel i ga bali ia, ma i ga biti: Avat a ve, Nina i ule kana vargal koko na vavagia pa ia iat mulai da nina i ele vue. ¹² Ma Ben-Adad i ga valongore go ra varvai ba diat ma ra umana king dia ga momo ta ra umana pal na turturup, ma i ga biti tai kana umana tultul: Avat a tur tatamiai. Ma dia ga tur tatamiai ure ra pia na pal.

¹³ Ma tika na propet i ga tadav Akab ra king Israel ma i ga biti: Ra Luluai i biti dari: U tar gire laka go ra ngala na kor? Ea, ina nur tar ia piram ta go ra bung; ma una nunure ba iau ra Luluai. ¹⁴ Ma Akab i ga biti: Tai to ia? Ma i ga biti: Ra Luluai i biti dari: Da pait ia ma ra tarai nina dia ga varagur ma ra umana luluai na papapar. Ma Akab i ga biti: Ma to ia na tur pa ra vinarubu? Ma ra propet i ga biti: U iat.

¹⁵ Ma Akab i ga luk ra umana barmana nina dia ga varagur ma ra umana luluai na papapar, ma dia ga a ura mar ma a utul a vinun ma a urua; ma namur i ga varurue ra tarai Israel ma dia ga lavurua na arip na marmar. ¹⁶ Ma dia ga irop kan ra pia na pal ba ra keake i ki tur. Ma Ben-Adad i ga longlong vanavana ma ra nimomo tava longlong ta ra umana pal na turturup, diat ma ra utul a vinun ma a ura king nina dia ga tur maravut ia. ¹⁷ Ma ra umana barmana kai ra umana luluai na papapar dia ga irop lua; ma Ben-Adad i ga tulue ta umana upi diat a makila. ma di ga ve ba ta umana dia tar irop maro Samaria. ¹⁸ Ma i ga biti: Gala dia pot ma ra malmal, da kinim vake diat; ba gala dia pot upi ra vinarubu, da kinim vake diat. ¹⁹ Ma ra tarai na vinarubu dia ga mur ra umana barmana kai ra umana luluai na papapar nina dia ga irop

kan ra pia na pal. ²⁰ Ma tikatikai i ga doko tika na tutana; ma ra tarai Siria dia ga lop, ma ra tarai Israel dia ga korot mur diat; ma Ben-Adad ra king Siria i ga lop ta ra os, diat ma ra umana tena kiki os. ²¹ Ma ra king Israel i ga irop ma i ga ubu vake ra umana os ma ra umana kiki na vinavana, ma i ga peal ra tarai Siria nina di ga doko diat.

²² Ma ra propet i ga tadav ra king Israel, ma i ga biti tana: Una lilikun ma una vadekdek kaum tarai na vinarubu, ma una balaure, tago ta ra kalamana kilala ra king Siria na tut ure u.

²³ Ma ra umana tultul kai ra king Siria dia ga biti tana: Kadia umana god diat a umana god na lualuana ka, damana dia ga ongor ta dat; gala da varubu ma diat ta ra taman, gala dat a ongor ta diat. ²⁴ Ma i boina ba una pait ra dari: Una kia vue ra umana king tikatikai ma ra umana luluai na vinarubu; ²⁵ ma una varurue kaum ta loko na tarai na vinarubu varogop ma nam dia ga virua, ma tika na os na kia tika na os, ma tika na kiki na vinavana ure ta tika na kiki na vinavana; ma dat a varubu ma diat ta ra taman, ma a dovotina dat a ongor ta diat. Ma Ben-Adad i ga valongore ra nilai diat, ma i ga torom tana.

²⁶ Ma ta ra kalamana kilala Ben-Adad i ga varurue ra tarai Siria, ma i ga vana uro Apek upi na varubu ma Israel. ²⁷ Ma di ga varurue ra tarai Israel, ma di ga vaninare ra adia nian. ma dia ga vana upi diat a varubu ma diat; ma ra tarai Israel dia ga ki pit aro na lua ta diat da ra ura kikil na nat na me; ma ra tarai Siria dia ga kor ta ra gunagunan.

²⁸ Ma ra tutana kai God i ga tadav ra king Israel, ma i ga biti: A Luluai i biti dari: Tago ra tarai Siria dia ga biti, a Luluai ia ra god na lualuana ka, ma vakir ia ra god na malamale, damana ina nur tar go ra ngala na kor piram, ma avat a nunure tana ba iau ra Luluai. ²⁹ Ma nam ra ura loko na tarai na vinarubu dia ga tur tatamiai ta ra lavurua na bung.

Ma ta ra valavuruana bung dia ga varubu muka, ma ra tarai Israel dia ga doko tika na mar na arip na marmar na tarai na vinarubu Siria nina dia ga vanavana ma ra kau i diat. ³⁰ Nam dia ga laun valili dia ga lop uro ra pia na pal Apek; ma ra liplip na vat i ga bura taun a ura vinun ma lavurua na arip na marmar ta diat.

Ma Ben-Adad i ga lop ta ra bala na pia na pal ma i ga parau aro iat tai tika na bagialar. ³¹ Ma kana umana tultul dia ga biti tana: Ave ga tar valongore ba ra umana king kai ra tarai Israel ra umana tena varmari diat; boina ba dat a vi pit ra livua i dat ma ra mal na tabun, ma dat a vi ra ulu i dat ma ra umana vinau, ma dat a vana tadav ra king Israel; kan na valaun u. ³² Damana dia ga vi pit ma ra mal na tabun, ma dia ga vi ra ulu i diat ma ra umana vinau, ma dia ga pot pire ra king Israel, ma dia ga biti: Ben-Adad kaum tultul i biti, Iau lul u upi kaugu nilaun. Ma Akab i ga biti: Dave, i laun boko? Turagu nam. ³³ Ma ra tarai dia ga valongore ilam ia, ma dia ga ongor pi diat a nunure lulut ia ba go iat ra nuknukina; damana dia ga biti: Maia, Ben-Adad turam iat. Ma Akab i ga biti: Avat a ben ia uti. Ma ba Ben-Adad i ga pot tadav ia, i ga ting pa ia pi na koa ta kana kiki na vinavana. ³⁴ Ma Ben-Adad i ga biti tana: Ina tul tar mule piram nam ra umana pia na pal nina tamagu i ga kale pa ia tai tamam. ma una vatur vake ta umana nga aro Damasko da tamagu i ga vatur vake aro Samaria. Ma Akab i ga biti: Ina pala vue u ure go ra kunubu. Damana dir ga pait ra kunubu me, ma i ga pala vue.

³⁵ Ma tikai ta ra kikil na propet i ga tata ma ra tinata kai ra Luluai pire tika na talaina dari: Iau lul u ba una ubu iau. Ma ra tutana i ga ole ba na ub ia. ³⁶ Ma i ga biti tana: Tago pa u tar torom ta ra nilai ra Luluai, ba una vana kan iau a leon na doko u. Ma ba i ga vana kan ia, tika na leon i ga tadav ia ma i ga doka. ³⁷ Namur i ga tadav ta ra tikai, ma i ga biti: Iau lul

u ba una ubu iau. Ma ra tutana i ga ub ia, ma i ga kinkin. ³⁸ Ma ra propet i ga vana, ma i ga tuba ra matana ma ra mal pi na vaenana ra pal a matana me, ma i ga ki ung pa ra king ta ra nga. ³⁹ Ma ba ra king i ga bolo, i ga oro ra king ma i ga biti: Kaum tultul i tar ki livuan ta ra vinarubu, ma tika na tutana i kap ra vilavilau piragu, ma i biti, Una mono bat go ra tutana, ma ona na lop una kul kana nilaun ma kaum nilaun, ba una varkul ure ma tika na talant na silva. ⁴⁰ Ma ba kaum tultul i varvakai vurvurbit, i lop. Ma ra king Israel i ga biti tana: Na damana ra varkurai ure u; u iat u tar kure. ⁴¹ Ma i ga tak lulut vue ra mal kan ra matana; ma ra king i ga nailam ia ba ia tikai ta diat ra umana propet. ⁴² Ma ra propet i ga biti tana: Ra Luluai i biti dari: Tago u tar pala vue ra tutana nina iau tar vakilang ia ba na virua, damana da tak vue kaum nilaun ure kana nilaun, ma kaum tarai ure kana tarai. ⁴³ Ma ra king Israel i ga vana uro Samaria tadav ra kubana, ma i ga kankan ma i ga mamat ra nuknukina.

21

Akab ma ra uma na vain kai Nabot

¹ Ma Nabot ra te Iesrel i ga vatur vake ra uma na vain aro Iesrel, ma i ga varlangunai ma ra kuba i Akab ra king Samaria. ² Ma Akab dir ga tata ma Nabot ma i ga biti: Una tul tar kaum uma na vain piragu, upi ina vatur vake ure ra uma na igir, tago i ki maravai ta ra kubagu; ma ina tul tar ra uma na vain i boina tana piram, ba gala u mainge, ina kul ia ma ra mani. ³ Ma Nabot i ga biti tai Akab: I tabu piragu tai ra Luluai pi ina tul tar ia piram nina iau ga kale pa ia tai kaugu umana patuana.

⁴ Ma Akab i ga ruk ta ra kubana, ma i ga kankan ma i ga mamat ra nuknukina ure ra tinata kai Nabot ra te Iesrel pirana; i vuna tago i ga biti: Pa ina tul tar ia piram nina iau ga kale pa ia tai kaugu umana patuana. Ma i ga va ta kana vava, ma i ga pukue ra matana, ma i ga ole ra nian.

⁵ Ma Iesebel kana taulai i ga tadav ia ma i ga biti tana: Ta ra ava i mamat ra tulungeam ba pa u en ta magit?

⁶ Ma i ga biti tana: Tago iau ga tata pire Nabot ra te Iesrel, ma iau ga biti tana, Ina kul kaum uma na vain ma ra mani, ba ona u mainge ina bali ia ma ta enana uma na vain; ma i ga biti, Pata, pa ina tul tar kaugu uma na vain pira. ⁷ Ma Iesebel kana taulai i ga biti: Dave, pa u kure laka ra gunan Israel? Una tut, ma una ian, ma una gugu; ina tul tar ra uma na vain kai Nabot ra te Iesrel pira.

⁸ Ma i ga tumu ta umana buk ta ra iang i Akab, ma i ga vabulit bat diat ma kana vakilang, ma i ga tulue diat tadav ra umana patuana ma ra umana luluai nina dia ga ki varurung ma Nabot ta kana pia na pal. ⁹ Ma i ga tutumu dari ta nam ra umana buk: Avat a kubu ra vinevel, ma avat a vaki Nabot arama livuan ta ra tarai; ¹⁰ ma avat a tibe ta ura tutana vakuku pi dir a takun vavaongo pa ia, ma dir a biti: U tar vul God ma ra king. Namur avat a puak vue, ma avat a tupar ia pi na mat.

¹¹ Ma ra tarai ta kana pia na pal, a umana patuana ma ra umana luluai ta kana pia na pal, dia ga pait muka nam Iesebel i ga vartuluai pire diat ure ta kana umana buk. ¹² Dia ga kubu ra vinevel, ma dia ga vaki Nabot urama livuan ta ra tarai, ¹³ ma ra ura tutana vakuku dir ga pot ma dir ga ki ta ra luaina matana; ma ra ura tutana vakuku dir ga takun Nabot ta ra luaina mata i ra tarai, ma dir ga biti: Nabot i ga vul God ma ra king. Ma dia ga puak vairop vue Nabot, ma dia ga tupar ia ma ra umana vat, ma i ga mat. ¹⁴ Ma dia ga tulue ra varvai pire Iesebel dari: Di tar tupar Nabot, ma i tar virua. ¹⁵ Ma ba Iesebel i ga valongore ba dia ga tar tupar Nabot, ma i ga tar virua, Iesebel i ga biti tai Akab: Una tut, ma una kale pa ra uma na vain kai Nabot ra te Iesrel, nina ra uma i ga ole ba na ivure pira ure ra mani; tago Nabot pa i laun, i tar mat: ¹⁶ Ma ba Akab i

ga valongore ba Nabot i ga tar mat, Akab i ga tut upi na vana ur tar ta ra uma na vain kai Nabot ra te Iesrel, upi na kale pa ia.

¹⁷ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Elia ra te Tisbe, ma i biti: ¹⁸ Una tut, ma una vana ur upi una barat Akab ra king Israel, nina i ki Samaria; go i ki ta ra uma na vain kai Nabot, tago i tar vana tana upi na kale pa ia. ¹⁹ Ma una tata pirana, ma una biti: Ra Luluai i biti dari: U tar vardodoko laka, ma u tar kakalai laka? Ma una biti bula pirana: Ra Luluai i biti dari: Ta nam ra pakana pia ba ra umana pap dia ga dam ra gapu i Nabot tana, ra umana pap diat a dam ra gapum iat boko tana. ²⁰ Ma Akab i ga biti tai Elia: U tar tikan tadav iau laka, u kaugu ebar? Ma i ga biti: Iau tar tikan tadav u, tago u ga ivure u iat mulai ure nam i kaina ta ra luaina mata i ra Luluai. ²¹ Ina vakaina u, ma ina rubat vue u, ma ina nila vue ra umana tutana par ta ra apik na tarai kai Akab, ra umana vilavilau ma nina i langalanga tai Israel. ²² Ma ina vaki kaum apik na tarai pi na da ra apik na tarai kai Ieroboam natu i Nebat,, ma da ra apik na tarai kai Basa natu i Akia, ure ra magit u ga vakankan iau me, ma tago u ga varirap Israel upi ra kaina. ²³ Ma ra Luluai i ga tata bula ure Iesebel, ma i biti: Ra umana pap diat a en ra paka i Iesebel ta ra langun Iesrel. ²⁴ Nam ta ra apik na tarai kai Akab ba i mat ta ra bala na pia na pal ra umana pap diat a en ia; ma nina i mat ta ra bala na vura ra umana beo liuliu diat a en ia. ²⁵ (Pa ta tikai mulai i ga ivure ia iat mulai pi na pait ra magit i kaina ta ra luaina mata i ra Luluai da Akab, nina Iesebel kana taulai i ga vararak ia ure ra kaina. ²⁶ Ma i ga pait ra magit i bilak ba i ga lotu tadav ra umana tabataba da ra mangamangana kai ra tarai Amor nina ra Luluai i ga korot vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel.)

²⁷ Ma ba Akab i ga valongore go ra umana tinata, i ga rada kana umana mal, ma i ga mal ma ra mal na tabun,

ma i ga vevel, ma i ga va ta ra mal na tabun, ma i ga vanavana vovovon ika. ²⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Elia ra te Tisbe, ma i biti: ²⁹ U gire laka ba Akab i vaikilik pa mule ta ra luaina matagu? Tago i vaikilik pa mule ta ra matagu, pa ina tulue ra kaina ta kana bungbung na nilaun; ia kaka ta ra umana bung kai natuna ina vakaina kana apik na tarai.

22

Mikaia i tata na propet ure ra bunura kai Akab dir ma Ieosapat (2 Tutu 18:2-34)

¹ Ma Siria ma Israel dir ga ki na malmal a utul a kilala. ² Ma ta ra vautuluna kilala, Ieosapat ra king Iuda i ga vana ur tadav ra king Israel. ³ Ma ra king Israel i ga biti tai kana umana tultul: Ava nunure laka ba Ramot-Gilead kadat. ma da kiki vakuku ka, ma pa da kap valilikun pa ia tai ra king Siria? ⁴ Ma i ga biti tai Ieosapat: Dave, dor a tut ure Ramot-Gilead? Ma Ieosapat i ga biti tai ra king Israel: Io, dor. kaugu tarai na da kaum tarai, kaugu umana os diat a da kaum umana os.

⁵ Ma Ieosapat i ga biti tai ra king Israel: Boina ba ta go ra bung una matoto ta ra tinata kai ra Luluai. ⁶ Ma ra king Israel i ga oro varurue ra umana propet da ra ivat na mar na tutana, ma i ga biti ta diat: Dave, ina tut ure Ramot-Gilead ba pata? Ma dia ga biti: Una tut ure, tago ra Luluai na nur tar ia ta ra lima i ra king. ⁷ Ma Ieosapat i ga biti: Dave, pa ta enana propet mulai kai ra Luluai ati, upi dat a matoto tana? ⁸ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Tika na tutana boko nina ba i topa ia ba da matoto tai ra Luluai tana, Mikaia natu i Imla; ia kaka iau milmilikuane, tago pa i vaarike ta boina ure iau, a kaina ka. Ma Ieosapat i ga biti: Koko ra king na biti damana. ⁹ Ma ra king Israel i ga vartuluai upi tika na tultul, rua i ga biti: Una ben lulut pa Mikaia natu i Imla uti.

¹⁰ Ma ra king Israel dir ma Ieosapat ra king Iuda dir ga ki ta kadir kiki na king tikatikai ta ra bala na taman maravai ta ra mataniolo Samaria, ma dir ga mong ma ra umana mal na king; ma ra umana propet dia ga tata na propet ta ra luaina mata i dir. ¹¹ Ma Sedekia natu i Kenana i ga pait kana ta umana ram ma ra palariam, ma i ga biti: Ra Luluai i biti dari: Una tulan vue ra tarai Siria ma go diat, ma na tuk tar diat a ga panie. ¹² Ma i ga damana ra tinata kai ra umana propet par, ma dia ga biti: Una tut ure Ramot-Gilead, ma una uvia pa ia; tago ra Luluai na nur tar ia ta ra lima i ra king.

¹³ Ma ra tultul nina i ga vana upi Mikaia i ga biti tana: Ea, i kopono ko ra tinata kai ra umana propet ba ra boina na tadav ra king; iau lul u ba kaum tinata na varogop ma kadiat, ma una vatang ta boina ure ra king. ¹⁴ Ma Mikaia i ga biti: Da ra Luluai i laun, nam ba ra Luluai na tatike tagu nam iat ina vaarike. ¹⁵ Ma ba i ga pot tadav ra king, ra king i ga biti tana: Mikaia, dave, avet a tut ure Ramot-Gilead ba pata? Ma i ga biti tana: Una tut ure, ma una uvia pa ia; ma ra Luluai na nur tar ia ta ra lima i ra king. ¹⁶ Ma ra king i ga biti tana: Aivia ra pakana ina vargat u ba una vaarike ra dovotina ka ta ra iang i ra Luluai? ¹⁷ Ma i ga biti: Iau ga gire Israel par nina di ga korot varbaiane diat ta ra lualuana, da ra umana sip nina pa kadia ta tena varbalaurai; ma ra Luluai i ga biti: Pa kadia ta luluai; boina ba ra tarai par tikatikai diat a lilikun ta ra kubakuba i diat ma ra malmal.

¹⁸ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Dave, pa iau ga ve u laka ba pa na vaarike ta boina ure iau, ta kaina ka? ¹⁹ Ma Mikaia i ga biti bula: Ea, una valongore ra tinata kai ra Luluai; iau ga gire ra Luluai i kiki ta kana kiki na king, ma ra lavur kor ra bala na bakut dia ga tur ta ra papar a limana tuna, ma ra papar a mairana. ²⁰ Ma ra Luluai i ga biti: To ia na

tuam pa Akab upi na tut ure Ramot-Gilead upi na virua abara? Ta tikai i ga vatang go, ma ta ra tikai i ga vatang nam. ²¹ Ma tika na tulungen i ga tur rikai ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga biti: Ina tuam pa ia. ²² Ma ra Luluai i ga biti tana: Ma una pait davatane? Ma i ga biti: Ina vana, ma ina da ra vaongo na tulungen ta ra ngie i kana umana propet par. Ma ra Luluai i ga biti: Una tuam pa ia, ma una pait valar pa ia bula; una vana, ma una pait ia. ²³ Io, ra Luluai i tar varuk ra vaongo na tulungen ta ra ngie i go kaum umana propet par; ma ra Luluai i tar tatike ra kaina ure u.

²⁴ Ma Sedekia natu i Kenana i ga kakari maravai ma i ga par ra pagu-pagu na ngie i Mikaia, ma i ga biti: A Tulungea i ra Luluai i tar vana uve kan iau pi na tata piram? ²⁵ Ma mikaia i ga biti: Una kapa ta nam ra bung ba una ruk tai ta bagialar aro iat upi una parau tana. ²⁶ Ma ra king Israel i ga biti: Avat a ben pa Mikaia pire Amon ra luluai na pia na pal, ma tadav Ioas natu i ra king; ²⁷ ma avat a biti: Ra king i biti ba da varuk go ra tutana ta ra pal na banubat, ma da tabar ia ma ta ik a nian ma ta ik a tava ka, tuk tar ina lilikun mulai ma ra malmal. ²⁸ Ma Mikaia i ga biti: Gala una lilikun muka ma ra malmal, gala ra Luluai pa i ga tata tagu. Ma i ga biti: Avat a tarai par, avat a valongore.

²⁹ Ma ra king Israel ma Ieosapat ra king Iuda dir ga tut ure Ramot-Gilead. ³⁰ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Ina mal ma ta enana mal, ma ina varubu ta ra vinarubu; ma una mal ma kaum umana mal iat. Ma ra king Israel i ga mal ma ta enana mal, ma i ga vana tar ta ra vinarubu. ³¹ Ma ra king Siria i ga vartuluai pire kana utul a vinun ma a ura luluai nina dia ga kure kana umana kiki na vinavana, ma i ga biti: Koko avat a varubu ka ma ra ikilik ba ma ra ngala, avat a varubu ka ma ra king Israel. ³² Ma ba ra umana luluai nina dia ga kure ra umana kiki

na vinavana dia ga gire Ieosapat, dia ga biti: A dovotina a king Israel nam; ma dia ga vana irai upi diat a varubu me; ma Ieosapat i ga kukula. ³³ Ma ba ra umana luluai dia ga gire ba vakir ia ra king Israel, pa dia ga korot mule.

³⁴ Ma tika na tutana i ga poponok vakuku ma kana panak, ma kana pu i ga go ra king Israel ta ra varpakan ta ra ongaongoi; ma ra king i ga biti tai nina i ga kure kana kiki na vinavana: Una lilikun, ma una kap vue iau kan ra vinarubu, tago iau tar kinkin. ³⁵ Ma ra vinarubu i ga ongor ta nam ra bung; ma di ga tukal ra king ta kana kiki na vinavana, ma dia ga varubu ma ra tarai Siria ta ra luaina matana, ma ta ra ravian i ga mat; ma ra gap i ga alir kan ra baba tar ta ra ruarua na kiki na vinavana.

³⁶ Ma ba ra keake i papait na vana ba di ga oraoro dari livuan ta ra tarai na vinarubu: A tarai par diat a vana ta kadia pia na pal tikatikai, ma ta kadia gunan tikatikai. ³⁷ Damana ra king i ga mat, ma di ga kap ia uro Samaria; ma dia ga punang ra king aro Samaria. ³⁸ Ma dia ga puk vagomgom ra kiki na vinavana maravai ta ra lum aro Samaria, nina ra umana paiga na vavina dia ga gumu tana; ma ra umana pap dia ga dam ra gapuna, da ra tinata kai ra Luluai nina i ga tatike.

³⁹ Ma ra umana enana papalum kai Akab, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra pal nina i ga pait ia ma i ga mar ia ma ra loko na elephant, ma ra umana pia na pal nina i ga pait diat, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ⁴⁰ Ma di ga vadiop Akab varurung ma ra umana tamana; ma Akasia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

*Ieosapat 1 ki na king
(2 Tutu 20:31–21:1)*

⁴¹ Ma Ieosapat natu i Asa i ga tur pa ia pi na king ure Iuda ta ra vaivatina kilala ta ra kini na king kai Akab ra king Israel. ⁴² Ieosapat i ga utul

a vinun ma a ilima kana kilala na nilaun ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem a ura vinun ma a ilima na kilala. A iang i tinata Asuba natu i Silki. ⁴³ I ga mur ra mangamangana par kai Asa tamana; pa i ga vana irai kan ia, ma i ga pait nam ba i takodo ta ra luaina mata i ra luluai; ia kaka pa di ga tak vue boko ra umana tavul a lotu; ra tarai dia ga pait boko ra tinabar ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavula a lotu. ⁴⁴ Ma Ieosapat i ga ki na malmal ma ra king Israel.

⁴⁵ Ma ra umana enana papalum kai Ieosapat, ma kana ngala na niuvia, ma kana umana vinarubu, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ⁴⁶ Ma i ga tul vue ra umana igoro na tutana ma ra umana igoro na vavina na lotu vakuku, nina dia ga ki boko papa ra e kai tamana Asa kan ra gunan. ⁴⁷ Pa ta king i ga ki Edom ta nam ra e; ta tika na luluai i ga ki na varkurai. ⁴⁸ Ieosapat i ga pait ta umana parau maro Tarsis upi diat a vana uro Opir upi ra goled; ma pa dia ga vana, tago ra umana parau dia ga virua aro Esion-Geber. ⁴⁹ Ma Akasia natu i Akab i ga biti tai Ieosapat: Iau lul u ba kaugu umana tultul diat a varagur ma kaum umana tultul ta ra umana parau. Ma Ieosapat pa i ga mulaot i tana. ⁵⁰ Ma di ga vadiop Ieosapat varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David, kana ngala; ma Ieoram natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Akasia i ki na king Israel

⁵¹ Akasia natu i Akab i ga tur pa ia pi na king ure Israel aro Samaria ta ra kilala a vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Ieosapat ra king Iuda, ma i ga ki na king ure Israel a ura kilala. ⁵² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra mangamangana kai tamana, ma ra mangamangana kai

tinana, ma ra mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat nina i ga varirap Israel upi ra kaina. ⁵³ I ga toratorom tai Baal, ma i ga lotu tadavia, ma ga vakankan ra Luluai ra God kai Israel, da nam parika tamana i ga pait ia.

A VAURUANA BUK URE RA UMANA KING

Akasia i mat

¹ Ma ba Akab i ga tar mat, Moab i ga tut na varpam ure Israel. ² Ma Akasia i ga bura ba kan ra mata na kalangar ta kana bagialar arama liu ta ra kubana aro Samaria, ma i ga mait; ma i ga tulue ta umana tultul, ma i ga biti ta diat: Avat a vana ma avat a matoto tai Baal-Sebub ra god kai Ekron ba ina langalanga mulai kan go ra minait. ³ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tai Elia ra te Tisbe: Una tut, ma una barat ra umana tultul kai ra king Samaria, ma una biti ta diat: Dave, pa ta God i ki Israel pi ava vana pi avat a matoto tai Baal-Sebub ra god kai Ekron? ⁴ Ra tinata kai ra Luluai i dari: Pa una tut mulai kan kaum vava nina u ki tana, a dovotina una mat. Ma damana Elia i ga vana.

⁵ Ma ra umana tultul dia ga lilikun pire ra king, ma i ga biti ta diat: Ta ra ava vang ava lilikun? ⁶ Ma dia ga biti tana: Tika na tutana i barat avet, ma i biti ta vevet: Avat a vana, avat a lilikun tadav ra king nina i tulue avat, ma avat a biti tana: Ra Luluai i biti dari: Dave, pa ta God vang i ki Israel ba u vartuluai upi da matoto tai Baal-Sebub ra god kai Ekron? Damana pa una tut kan kaum vava nina u va tana, a dovotina una mat. ⁷ Ma i ga biti ta diat: A mangana tutana ava nam nina i barat avat, ma i varvai dari? ⁸ Ma dia ga biti tana: I mong ma ra mal ivivuna, ma i vi pit ma ra pal a vavaguai ta ra livuana. Ma i ga biti: Elia iat, ra tutana Tisbe.

⁹ Ma ra king i ga tulue tika na luluai ma kana ilima na vinun na tutana upi ia. Elia i ga ki ta ra ul a buana, ma ra luluai i ga vana tadav ia, ma i ga biti tana: Ea, u ra tutana kai God, ra king i biti ba una vana ur. ¹⁰ Ma Elia i ga biti tai ra luluai: Ona iau a tutana kai God, boina ba ra iap na vana ba marama ra bakut

ma na vaimur avat ma kaum ilima na vinun na tutana. Ma ra iap i ga vana ba marama ra bakut, ma i ga vaimur diat ma kana ilima na vinun na tutana. ¹¹ Ma ra king i ga tulue mule ta enana luluai ma kana ilima na vinun na tutana. Ma i ga tata ma i ga biti tana: Ea, u ra tutana kai God, ra king i tar biti ba una vana ur lulut. ¹² Ma Elia i ga biti ta diat: Ona iau a tutana kai God, boina ba ra iap na vana ba marama ra bakut ma na vaimur avat ma kaum ilima na vinun na tutana. Ma ra iap kai God i ga vana ba marama ra bakut, ma i ga vaimur diat ma kana ilima na vinun na tutana. ¹³ Ma ra vautuluna pakana i ga tulue ta ra tika na luluai ma kana ilima na vinun na tutana. Ma ra vautuluna luluai i ga pot, ma i ga bura timtimum ta ra luaina mata i Elia, ma i ga kail tadav ia, ma i ga biti: Ea, u ra tutana kai God, iau lul u ba kaugu nilaun ma ra nilaun kai go kaum ilima na vinun na tultul diat a ngatngat ta ra luaina matam. ¹⁴ A iap marama ra bakut i tar vana ba, ma i tar vaimur nam ra ura luluai ma kadir ililima na vinun na tutana nina dia tar pot lua ta vevet; boina ba kaugu nilaun na ngatngat ta ra luaina matam. ¹⁵ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga biti tai Elia: Una vana ur varurung me, koko una burutue. Ma i ga tut, ma dir ga varagur me tadav ra king. ¹⁶ Ma i ga biti tana: A Luluai i biti dari: Tago u tar tulue ta umana tultul upi diat a matoto tai Baal-Sebub ra god kai Ekron, (dave pa ta God i ki Israel vang upi da matoto ure kana tinata?) damana pa una tut mulai kan kaum vava nina u va tana, a dovotina una mat.

¹⁷ Ma i ga mat da ra tinata kai ra Luluai nina Elia i ga tatike. Ma Ioram turana i ga kia vue ta ra kini na king tago pa ta natuna. I ga tur pa ia pi na king ta ra vauruana kilala kai Ioram natu i Ieosapat ra king Iuda. ¹⁸ Ma ra umana enana magit nina Akasia i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel?

2

God i kap vue Elia urama ra bala na bakut

¹ Ma ba i ga ot ra bung nina ba God na kap vue Elia urama ra bala na bakut ta ra kalivuvur, Elia dir ga varagur ma Elisa maro Gilgal. ² Ma Elia i ga biti tai Elisa: Una ngo pit ati, iau lul u, tago ra Luluai i ga tulue iau uro iat Betel. Ma Elisa i ga biti: Da ra Luluai i laun, ma da u iat u laun, pa ina vana kan u. Ma dir ga vana uro Betel. ³ Ma diat ta ra kikil na propet aro Betel dia ga pot tadav Elisa, ma dia ga biti tana: Pa u nunure laka ba ra Luluai na tak vue kaum luluai ta go ra bung? Ma i ga biti: Iau nunure, avat a ki mut uka. ⁴ Ma Elia i ga biti tana: Elisa, iau lul u ba una ngo pit ati, tago ra Luluai i ga tulue iau uro iat Ieriko. Ma i ga biti: Da ra Luluai i laun, ma da u iat u laun, pa ina vana kan u. Ma dir ga vanavana uro Ieriko. ⁵ Ma diat ta ra kikil na propet aro Ieriko dia ga pot tadav Elisa, ma dia ga biti tana: Pa u nunure laka ba ra Luluai na tak vue kaum luluai ta go ra bung? Ma i ga biti: Iau nunure, avat a ki mut uka. ⁶ Ma Elia i ga biti tana: Una ngo pit ati, iau lul u, tago ra Luluai i ga tulue iau uro iat Jordan. Ma i ga biti: Da ra Luluai i laun, ma da u iat u laun, pa ina vana kan u. Ma dir ga vanavana ka boko.

⁷ Ma ra ilima na vinun na tutana ta nam ra kikil na propet dia ga vana ma dia ga tur aro vailik a ik kan dir; ma dir iat dir ga tur ta ra papar a Jordan. ⁸ Ma Elia i ga ele vue kana olovoi, ma i ga pin ia, ma i ga kita varbaiane ra tava me, ma dir ga bolo ta ra pia i ge. ⁹ Ma ba dir ga tar bolo, Elia i ga biti tai Elisa: Ba pa da tak vakari vue boko iau kan u, una lul upi nam ba ina pait ia ure u. Ma Elisa i ga biti: Iau lul u ba ina vaura kakalai ta ra dekdekim. ¹⁰ Ma i ga biti: U tar lul ra mamat na magit; ia kaka, gala una bobbe iau ba di tak vakari vue iau kan u, na damana; gala pata, pa na damana. ¹¹ Ba dir ga vanavana ma dir ga pirpir, tika

na kiki na vinavana i birao ma ra umana os dia birao i ga varbaiane dir, ma Elia i ga tutua urama ra bala na bakut ta ra kalivuvur. ¹² Ma Elisa i ga bobbe, ma i ga oraoro: Tamagu, tamagu, a kiki na vinavana kai Israel ma diat dia kure ra umana os tana! Ma pa i ga gire mule; ma i ga tak pa kana umana mal, ma i ga rada varbaiane diat.

Elisa i kia vue Elia

¹³ I ga tak pa ra olovoi kai Elia nina i ga bura kan ia, ma i ga lilikun ma i ga tur ta ra papar a Jordan. ¹⁴ Ma i ga kita ra tava ma ra olovoi nina i ga bura kan Elia, ma i ga biti: Akave ra Luluai ra God kai Elia? Ma ba i ga tar kita ra tava, ra tava i ga vana varbaiai, ma Elisa i ga bolo. ¹⁵ Ma ba diat ta ra kikil na propet maro Ieriko dia ga gire maro vailik a ik, dia ga biti: Ra dekdek i Elia i ki taun Elisa. Ma dia ga vana upi diat a barat ia, ma dia ga bura tintibum ta ra luaina matana. ¹⁶ Ma dia ga biti tana: A ilima na vinun na dekdek na tutana dia ki pire vevet; boina ba diat a vana, ma diat a tikan upi kaum luluai; kan bar ra Tulungea i ra Luluai i tar puak ia urama, ma i tar vue vaba ia taun tika na luana, ba tai ta male. Ma i ga biti: Koko da tulue diat. ¹⁷ Ma dia ga vovo pa ia tuk i ga vavirvir, ma i ga biti: Io, avat a tulue diat. Ma dia ga tulue ra ilima na vinun na tutana, ma dia ga tikan pa ra utul a bung, ma pa dia ga tikan tadav ia. ¹⁸ Ma dia ga lilikun pirana ba i ga ki boko aro Ieriko; ma i ga biti ta diat: Pa iau ga ve laka avat ba koko avat a vana?

¹⁹ Ma ra tarai ta ra pia na pal dia ga biti tai Elisa: Gire, ra pakana di ga page go ra pia na pal tana i boina, da kaugu luluai i nunure; ia kaka ra tava i kaina, ma ra pia pa i vuai bulu. ²⁰ Ma i ga biti: Avat a kap ta kalamana la piragu, ma avat a vung ta solt tana. Ma dia ga kap ia pirana. ²¹ Ma i ga irop, ma i ga vana tar ta ra mata na tava, ma i ga vue imire ra solt tana, ma i ga biti: A Luluai i

biti dari: Iau tar vaboina go ra tava; pa ta minat mulai na vana rikai tana, ma ra vuai ra pia pa na molo mulai. ²² Ma ra tava i ga ti boina tuk gori da ra tinata kai Elisa.

²³ Ma i ga vana papa abara pi uro Betel; ma ba i ga tutua vanavana ta ra nga, ta umana nat na bul dia ga irop kan ra pia na pal, ma dia ga vaula, ma dia ga biti: Peaka, una tutua; peaka, una tutua. ²⁴ Ma i ga lingan uro namur, ma i ga gire diat, ma i ga tata vakaina diat ta ra iang i ra Luluai. Ma a ura bear,* a ura tana, dir ga rada maro ra pui, ma dir ga karat kadakadal ra ivat na vinun ma a urua ta ra umana bul. ²⁵ Ma i ga vana papa kan nam ra pakana urama ra luana Karmel, ma papa mamabara i ga vana mulai uro Samaria.

3

Ioram i ki na king Israel

¹ Ma Ioram natu i Akab i ga tur pa ia pi na king ure Israel aro Samaria ta ra kilala a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Ieosapat ra king Iuda, ma i ga ki na king a vinun ma a ura kilala. ² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai; ia kaka pa i ga da tamana ma tinana; tago i ga vung vue ra vat na biut ure Baal nina tamana i ga pait ia. ³ Ia kaka i ga la ta ra umana kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana, pa i ga vana kan diat.

Elisa i biti ba diat a uvia pa ra tarai Moab

⁴ Ma Mesa ra king Moab i ga vatur vake mangoro na sip; ma i ga to-tokom pire ra king Israel ma ra ivuna tai tika na mar na arip na marmar na nat na sip, ma tika na mar na arip na marmar na sip, a umana tomotoina. ⁵ Ma ba Akab i ga mat, ra king Moab i ga tut na varpam ure ra king Israel.

⁶ Ma ra king Ioram i ga irop maro Samaria ta nam ra e, ma i ga oro

varurue ra tarai Israel par. ⁷ Ma i ga vartuluai uro pire Ieosapat ra king Iuda, ma i biti: Ra king Moab i ga tut na varpam ure iau; dave, una maravut iau vang pi dor a varubu ma Moab? Ma i ga biti: Ina vana; dor varogop uka, kaugu tarai dia da kaum tarai, ma kaugu umana os dia da kaum umana os. ⁸ Ma i ga biti: Nuve ra nga dat a mur ia? Ma i ga biti: Da mur ra nga i vana ta ra bil Edom.

⁹ Ma ra king Israel, ma ra king Iuda, ma ra king Edom dital ga vana liliai da ra lavurua na bung; ma pa ta tava ure ra tarai na vinarubu ma ra umana vavaguai nina dia ga agure diat. ¹⁰ Ma ra king Israel i ga biti: Ui! Ra Luluai i ga ting varurue go ra utul a king pi dital a virua ta ra lima i Moab. ¹¹ Ma Ieosapat i ga biti: Dave, pa ta propet kai ra Luluai ati, upi dat a matoto tai ra Luluai pirana? Ma tika na tultul kai ra king Israel i ga biti: Elisa natu i Sapat akari maravai, nina i ga tultul pire Elia. ¹² Ma Ieosapat i ga biti: Ra tinata kai ra Luluai i ki pirana. Ma ra king Israel ma Ieosapat ma ra king Edom dital ga vana ur tadav ia. ¹³ Ma Elisa i ga biti tai ra king Israel: Dor a dave ma u? Una vana tadav ra umana propet kai tamam ma ra umana propet kai tinam. Ma ra king Israel i ga biti tana: Pata, tago ra Luluai i ga ting guve pa go ra utul a king upi na nur tar dital ta ra lima i Moab. ¹⁴ Ma Elisa i ga biti: Da ra Luluai kai ra lavur kor nina iau torom tana i laun, gala pa iau ru Ieosapat ra king Iuda, gala pa ina lingan up u, ma gala pa ina gire u. ¹⁵ Ia kaka una ben pa ta tena ubuubu pagol uti piragu. Ma ba ra tena ubuubu pagol i ga ubu ra pagol, ra lima i ra Luluai i ga ki taun Elisa. ¹⁶ Ma i ga biti: Ra Luluai i biti dari: Ina vaki ta umana pakana lum ta go ra male. ¹⁷ Tago ra Luluai i biti dari: A vuvu pa na pot, ma pa avat a gire ra bata, ia kaka a tava na

* **2:24:** A bear, tika na mangana king, a tena varkarat, ma i ngala ra dekdekina.

alir ta ra male; ma avat a momo ma kavava umana vavaguai bula. ¹⁸ Ma go ra magit pa i mamat ta ra mata i ra Luluai; na nur tar bula ra tarai Moab ta ra lima i vavat. ¹⁹ Avat a uvia pa kadia lavur pia na pal nina di ga liplip bat diat, ma kadia lavur pia na pal nina dia manga boina, ma avat a bual ra umana bo na davai, ma avat a punang ra umana kivu, ma avat a vakaina ra umana pia na uma ma ra vat. ²⁰ Ma ta ra malana, ta ra pakana bung ure ra tinabar, ea, a tava i ga alir maro Edom, ma i ga ngala ra tava ta nam ra gunan.

²¹ Ma ba ra tarai Moab dia ga valongore ba ra utul a king dital ga tut ure diat, diat par nina i ga tale diat ra vinarubu dia ga pot varurung ma dia ga tur na vaninara ta kadia langun. ²² Ma dia ga tavangun ta ra malana ikilik, ma dia ga gire ra keake i raro ta ra tava, ma ra tarai Moab dia ga gire ra tava i meme da ra gap; ²³ ma dia ga biti: A gap go; ra utul a king dital tar virua, ma ra tarai dia tar ubu vargilliane diat; io, Moab, a tabarikik akono.

²⁴ Ma ba dia ga tadav ra pakana ra tarai Israel dia ga ngo pit tana, ra tarai Israel dia ga tut, ma dia ga ubu ra tarai Moab, ma dia ga vilau kan diat; ma dia ga vana oai vanavana, ma dia ga ubu vanavana ra tarai Moab. ²⁵ Dia ga nila vue ra umana pia na pal; ma tikitika na tutana i ga vue ra vat ta kadia pia na umauma, tuk i ga vatvat parika; ma dia ga punang ra umana kivu, ma dia ga bual ra umana bo na davai; ma ra umana vat ika dia ga ki ta ra pia na pal Kir-Kareset, tago ra umana tena vavaian dia ga tur kikil ia ma dia ga uvia pa ia. ²⁶ Ma ba ra king Moab i ga gire ba di uvia pa. ia, i ga ben pa lavurua na mar na tutana nina dia varubu ma ra pakat ma i ga ongor upi na vana tadav ra king Edom; ma pa i ga pait valar pa ia. ²⁷ Ma i ga tak pa ra luaina natuna, a bul tutana nina ba pi na kia vue ta ra kini na king boko, ma i ga vartabar me da ra tinabar di tuntun tar ia ta ra ul a

liplip. Ma ra ngala na kankan i ga tadav ra tarai Israel, ma dia ga nur vue ma dia ga lilikun ta kadia gunan iat.

4

A dangi kai ra ua na vavina

¹ Ra tulai kai tikai ta ra kikil na propet i ga kail tadav Elisa, ma i ga biti: Kaugu tulai nina ba kaum tultul i tar mat, ma u nunure ba kaum tultul i ga ru ra Luluai; ma ra tena piapie mani i pot upi na kap pa ra ura natugu upi dir a vilavilau pirana.

² Ma Elisa i ga biti tana: Ava laka ina pait ia ure u? Una ve iau; ava bar i ki ta ra kubam? Ma ra vavina i ga biti: Pa ta magit i ki na pal, ia kaka ta ik a dangi ta ra la. ³ Ma i ga biti: Una vana, ma una lul mangoro na la na tava nina dia pobono tai ra umana talaim. ⁴ Una ruk ra kubam, amutal ma ra ura natum, ma una banu ra banbanu, ma una lolonge ra dangi ta nam ra umana la; ma ba dia buka una vung vaire diat. ⁵ Ma ra vavina i ga vana kan ia, ma dital ma ra ura natuna dital ga ruk na pal, ma i ga banu ra banbanu; dir ga kap ra umana la pirana, ma i ga lolonge ra dangi ta diat. ⁶ Ma ba ra umana la dia ga buka, i ga biti tai natuna: Ta la mulai uti. Ma i ga biti tana: Pa ta la mulai. Ma ra dangi i ga par. ⁷ Ma ra vavina i ga pot ma i ga ve ra tutana kai God ure. Ma i ga biti: Una vana, ma una ivure ra dangi, ma una bali kaum nilala, ma amutal ma ra ura natum amutal a laun ta nam i ki valili.

Elisa dir ma ra vavina maro Sunem

⁸ Tika na bung ba Elisa i ga vana uro Sunem, tika na uviana na vavina i ga vo pa ia pi na en ra gem. Ma vatikai ba Elisa i ga bolo ta nam ra nga i ga ngo papa ie pi na ian. ⁹ Ma ra vavina i ga biti tai kana tutana: Iau gire ba go a tutana kai God nina i bolo vatikai ati; ¹⁰ boina ba dor a vaninare tika na nat na bagialar ure, ma dor a vung kana tika na vava

tana, ma tika na vatar, ma tika na kiki, ma tika na turtur na birao, upi na ngo pit tana ba i ngo ati. ¹¹ Ma tika na bung ba i pot abara, i ga ruk ta ra bagialar ma i ga va tana. ¹² Ma i ga biti tai Gekasi kana tultul: Una oro pa ra vavina Sunem uti. Ma ba i ga tar oro pa ia i ga tur ta ra luaina matana. ¹³ Ma i ga biti tai kana tultul: Una biti ta go ra vavina, U tar manga balaure amir, ava da pait ia ure u? Dave, ina tata vang ure u pire ra king, ba pire ra luluai na vinarubu? Ma ra vavina i ga biti: Iau ki boina ka ati livuan pire kaugu tarai. ¹⁴ Ma Elisa i ga biti: Ma ava bar da pait ia ure? Ma Gekasi i ga biti: A dovotina, pa ta natuna, ma go kana tutana i tar patuana. ¹⁵ Ma i ga biti: Una oro pa ia uti. Ma ba i ga oro pa ia, i ga tur ta ra matakilalat. ¹⁶ Ma Elisa i ga biti: Ta ra e dari, ta ra kilala namur, una vau ta bul tutana. Ma ra vavina i ga biti: Koko, kaugu luluai, u ra tutana kai God, koko una vavaongo kaum tultul a vavina. ¹⁷ Ma ra vavina i ga lalau, ma i ga kava ra bul tutana ta ra kilala namur, ta ra e nina Elisa i ga ve ure.

¹⁸ Ma tika na bung ba ra bul i ga taiak, i ga vana pire tamana nina dia ga ki varurung ma ra umana tena nidodoko. ¹⁹ Ma i ga biti tai tamana: Ra ulugu, ra ulugu. Ma tamana i ga biti tai kana tultul: Una puak ia pire nana. ²⁰ I ga kap tar ia pire nana, ma i ga ki ta ra malmalikun na kakene tuk tar ta ra keake i ga ki tur, ma namur i ga mat. ²¹ Ma tinana i ga vana tutua ma i ga vadiop ia ta ra vava kai ra tutana kai God, ma i ga irop, ma i ga banu ra banbanu. ²² Ma i ga oro kana tutana ma i ga biti tana: Una tulue tikai ta ra umana tultul uti piragu, ma tika na as, upi ina vilau upi ra tutana kai God, ma ina lilikun mulai. ²³ Ma i ga biti tana: Ta ra ava una vana pirana gori? Vakir a lukara na kalamana gai, ba ra Bung Sabat. Ma i ga biti: I boina ka. ²⁴ Ma i ga vaninare ra as, ma i ga ve kana tultul: Una kure ra as upi na vana lutut; ma koko na vana vovovon gala

pa iau ve u. ²⁵ Ma ra vavina i ga vana, ma i ga pot tadav ra tutana kai God ta ra luana Karmel. Ma ba ra tutana kai God i ga gire aro vailik, i ga biti tai Gekasi kana tultul: Gire, ra vavina Sunem nono; ²⁶ una vutvut upi una barat ia, ma una biti tana: Dave, u laun boina? Ma kaum tutana, i laun boina? Ma ra bul, i laun boina? Ma ra vavina i ga biti: I boina ka. ²⁷ Ma ba i ga tadav ra tutana kai God ta ra luana, i ga tabe ra ura pal a kauna. Ma Gekasi i ga vana maravai pi na tuluan vue; ma ra tutana kai God i ga biti: Una nur vue, tago i mamat ra tulungeana; ma ra Luluai i ga ive ra magit tagu, ma pa i ga ve iau tana. ²⁸ Ma ra vavina i ga biti: Dave, iau ga kail laka pire kaugu luluai upi ta bul tutana? Pa iau ga biti laka, Koko una vavaongo iau?

²⁹ Ma Elisa i ga biti tai Gekasi: Una vi pit, ma una kap pa kaugu buka ta ra limam, ma una vana; gala una varkuvo ma ta tutana, koko una tata pa ia, ma ona ta tikai na tata pa u, koko una tata bali ia; ma una vung kaugu buka taun ra mata i ra bul. ³⁰ Ma tina i ra bul i ga biti: Da ra Luluai i laun, ma da u iat u laun, pa ina vana kan u. Ma i ga tut ma dir ga varagur me. ³¹ Gekasi i ga vana lua ta dir, ma i ga vung ra buka taun ra mata i ra bul; ia kaka pa i ga valongore ta magit ma pa i ga vakilang ta nilaun tana. Damana i ga lilikun pire Elisa, ma i ga ve ba ra bul pa i tavangun. ³² Ma ba Elisa i ga pot ta ra pal, i ga gire ba ra bul i ga tar mat, ma di ga vadiop ia ta kana vava. ³³ Damana i ga ruk, ma i ga banu bat dir ma ra bul, ma i ga araring tadav ra Luluai. ³⁴ Ma i ga vana ma i ga va taun ra bul, ma i ga vung ra ngiene taun ra ngie i ra bul, ma ra ura kiau na matana taun ra ura kiau na mata i ra bul, ma ra ura limana taun ra ura lima i ra bul, ma i ga va damana tuk ra pal a paka i ra bul i ga malamalapang a ik. ³⁵ Ma i ga tut, ma i ga vanavana ka ta ra bala na pal; ma i ga lilikun tadav ra bul

ma i ga va taun mule; ma ra bul i ga mapiuak lavurua na pakana, ma ra bul i ga pala ra ura kiau na matana. ³⁶ Ma Elisa i ga oro pa Gekasi, ma i ga biti: Una oro pa ra vavina Sunem. Ma i ga oro pa ia. Ma ba i ga ruk pirana, i ga biti: Una puak pa natum. ³⁷ Ma ra vavina i ga bura rururu ta ra ura kauna, ma i ga puak na natuna ma i ga irop.

Elisa i pait ta umana magit na padapada varvo pire ra umana propet

³⁸ Ma Elisa i ga pot aro Gilgal ta ra e na mulmulum. Diat ta ra kiki na propet dia ga kiki ta ra luaina matana, ma i ga biti tai kana tultul: Una vung ra kabala, ma una vaninare ra nian ure ra umana propet. ³⁹ Ma tikai ta diat i ga vana ra pui upi na ilibe ra igir, ma i ga na tadav tika na vinau ra pui, ma i ga git ra vuaina tana, ma i ga vabuka kana mal me, ma i ga poko gigi ia, ma i ga vung ia ta ra kabala, ma pa di ga nunure ba a mangana ava. ⁴⁰ Ma di ga lolonge upi ra tarai diat a en ia. Ma ba dia iaian ta nam ra nian, dia ga kukula, ma dia ga biti: Ea, u ra tutana kai God, a taring i ki ta ra kabala. Ma pa i ga topa ia ba diat a en ia. ⁴¹ Ma i ga biti: Uti ta plaua. Ma i ga vue tar ia ta ra kabala; ma i ga biti: Da lolonge upi ra tarai diat a ian. Ma pa ta magit i ga kaina ta ra kabala.

⁴² Ma tika na tutana maro Baal-Salisa i ga pot tadav ra tutana kai God ma ra ura vinun na gem di ga pait ia ma ra barli, ma ra kalamana kon ta kana vuvuvung, a luaina vuai e ta kana uma. Ma i ga biti: Da tabar ra tarai me upi diat a ian. ⁴³ Ma kana tultul i ga biti: Dave, ina tul tar laka go upi tika na mar na tarai diat a ian tana? Ma i ga biti: Una tabar ra tarai upi diat a ian; tago ra Luluai i biti dari: Diat a ian tana, ma pa diat a en vapar ia. ⁴⁴ Damana i ga vung ia ta ra luaina mata i diat, ma dia ga ian,

ma pa dia ga en vapar ia, da ra tinata kai ra Luluai.

5

Naman i langalanga kan ra vukavuka

¹ Ma Naman, ra luluai na tarai na vinarubu kai ra king Siria, i ga ngala ta ra mata i kana luluai, ma di ga ru ia, tago ra Luluai i ga tul tar ra niuvia pire Siria tana; ia ra rangrang na tutana, ia kaka i ga vukavuka. ² Tika na vavina ik, a vavina Israel, i ga toratorom ta ra tulai kai Naman, ra umana tena ra varpa kai ra tarai Siria dia ga ben vavilavilau pa ia. ³ Ma nam ra vavina i ga biti tai nina i kure: Gala kaugu luluai i ki pire ra propet nina i ki Samaria, gala na boina, tago na langalanga kan kana vukavuka. ⁴ Ma ta tikai i ga vana ma i ga ve kana luluai ba ra vavina ik maro Israel i ga biti damana. ⁵ Ma ra king Siria i ga biti: Una vana, ma iau ina tulue ta buk tadav ra king Israel. Ma Naman i ga vana, ma i ga kap bula ra vinun na talant* na silva, ma laptikai na arip na marmar na pakana mani i goled, ma ra vinun na potar na mal. ⁶ Ma i ga kap ra buk pire ra king Israel, ma i ga dari ra tinata tana: Iau tar tulue Naman kaugu tultul piram upi una valagar pa ia kan kana vukavuka. ⁷ Ma ba ra king Israel i ga luk ra buk, i ga rada kana mal, ma i ga biti: Iau God laka, upi ina vardodoko ma ina varvalaun bula, ba go ra tutana i tulue ra tutana piragu upi ina valagar pa ia kan kana vukavuka? Avat a nuk pa ia, ma avat a gire ba i mainge ba amir a varngangar.

⁸ Ma ba Elisa ra tutana kai God i ga valongore ba ra king Israel i ga rada kana mal, i ga tulue ra tinata dari pire ra king: Ta ra ava u rada kaum mal? Boina ba na vana piragu, ma na nunure ba ra propet i ki Israel. ⁹ Ma Naman i ga pot ma kana umana os, ma kana umana kiki na vinavana,

* 5:5: A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani.

ma i ga tur ta ra matakilalat i ra kuba i Elisa. ¹⁰ Ma Elisa i ga tulue ra tultul pirana, ma i biti: Una vana, ma una valavurua ma ra gunumu ta ra tava Iordan, ma ra pal a pakam na lagar, ma una gomgom uka. ¹¹ Ma Naman i ga kankan, ma i ga vana, ma i ga biti: Ea, iau ga nuk ia ba a dovotina na irop tadav iau, ma na tur, ma na vatang ra iang i ra Luluai kana God, ma na tulue ra limana tadav ra pakana, ma na valagar pa ra vukavuka. ¹² Dave, Abana ma Parpar, ra ura tava alir Damasko, pa dir boina vang ta ra umana tava alir Israel? Pa i topa ia laka pi ina gumu ta dir, ma ina gomgom? Ma i ga tur tapuku, ma i ga vana na kulot. ¹³ Ma kana umana tultul dia ga tadav ia, ma dia ga biti: Tamagu, gala ra propet i ga ve u ba una pait ta ngala na magit, gala una ga pait ia laka? Pa na ga ti topa ia tuna laka ba una pait ia ba i biti tam, Una gumu ma una gomgom? ¹⁴ Ma i ga vana ur, ma i ga valavurua ma ra gunumu ta ra Iordan, da ra tinata kai ra tutana kai God; ma ra pal a pakana i ga lagar ma i ga gomgom da ra paka i ra nat na bul.

¹⁵ Ma i ga lilikun tadav ra tutana kai God, diat ma kana tarai, ma dia ga tur ta ra luaina matana; ma i ga biti: Ea, go iau nunure ba pa ta God i ki ta ra rakarakan a gunagunan ia kaka akari Israel; damana iau lul u ba una alube pa go kaugu vartabar. ¹⁶ Ma Elisa i ga biti: Da ra Luluai nina iau torom tana i laun, pa ina tak pa ta magit. Ma i ga vo pa ia, ma pa i ga mainge. ¹⁷ Naman i ga biti: Ona pata, una tabar kaum tultul ma ra pia nina ba na topa ra kinakap ure ra ura as; papa gori kaum tultul pa na tul tar ta tinabar di tuntun tar ia ba ta vartabar tadav ra umana enana god, tadav ra Luluai kaka. ¹⁸ A Luluai na nur vue go ra magit pire kaum tultul; ba kaugu luluai na vana tar ta ra pal i gomgom kai Rimon upi na lotu tana, ma iau puak maravut ia ta ra vinavana, ma iau va timtibum ta ra pal i gomgom kai Rimon, ba iau

va timtibum ta ra pal i gomgom kai Rimon ra Luluai na nur vue go ra magit pire kaum tultul. ¹⁹ Ma Elisa i ga biti tana: Una vana ma ra malmal. Io, i ga vana kan ia ka a ik.

²⁰ Ma Gekasi, ra tultul kai Elisa ra tutana kai God, i ga nuk ia: Ea, kaugu luluai i tar mari muka go Naman ra te Siria tago pa i tar vatur vake kana vartabar; da ra Luluai i laun, ina vut mur ia, ma ina kap pa ta na tana. ²¹ Ma Gekasi i ga vut mur Naman, ma ba Naman i ga gire ta tikai i vutvut mur ia, i ga irop kan kana kiki na vinavana pi na barat ia, ma i ga biti: A magit i boina laka? ²² Ma i ga biti: Maia, i boina. Kaugu luluai i ga tulue iau, ma i biti: Go ko a ura barmana ta ra kikil na propet dir ga pot piragu ma rama ra lualuana Ephraim, iau lul u ba una tabar dir ma tika na talant na silva, ma ra ura bo na mal. ²³ Ma Naman i ga biti: Boina ba una vatur vake a ura talant. Ma i ga vo pa ia, ma i ga vi ra ura talant na silva ta ra ura popopoi, ma i ga tul tar dir varurung ma ra ura bo na mal pire ra ura tultul, ma dir ga vana na lua ma diat. ²⁴ Ma ba i ga tadav ra buana, i ga tak pa diat kan ra lima i dir, ma i ga vung ive diat ara na pal, ma i ga pala vue ra ura tutana, ma dir ga vana.

²⁵ Ma ia iat i ga ruk, ma i ga tur ta ra luaina mata i kana luluai. Ma Elisa i ga biti tana: U pot mamave, Gekasi? Ma i ga biti: Kaum tultul pa i ga vana tai ta pakana. ²⁶ Ma i ga biti tana: Dave, a nuknukigu pa i ki vang piram, ba ra tutana i tur tapuku ma i irop kan kana kiki na vinavana pi na barat u? Dave, i topa ia ba una vatur vake ra mani gori, ma ra umana mal, ma ra uma na oliva ma ra uma na vain, ma ra umana sip ma ra umana bulumakau, ma ra umana tultul, a umana tutana ma ra umana vavina? ²⁷ Ra vukavuka kai Naman na monong u vatikai, avat ma ra umana bul mur tam pa na mutu. Ma Gekasi i ga irop kan ra luaina matana a vukavuka i pua da ra kabang.

6

A palariam i al tutua

¹ Ma diat ta ra kikil na propet dia ga biti tai Elisa: Ea, pa ta maup ure dat ta go ra gunan da ki tana ta ra luaina matam. ² Boina ba avet a vana uro Iordan, ma avet par avet a kap ta davai tikitikai mamaro, ma avet a pait ta pal abara nina ba dat a ki tana. Ma i ga biti: Io, avat a vana. ³ Ma tikai ta diat i ga biti: Boina ba una varagur ma kaum umana tultul. Ma i ga biti: Ina vana. ⁴ Ma dia ga vana, ma dia ga pot ta ra Iordan, ma dia ga bual ra umana davai. ⁵ Ma tikai ta diat, ba i bual ta davai, ra palariam ta kana pem i ga bura dudu ta ra tava; ma i ga kukula ma i ga biti: Ui, kaugu luluai! Di ga lul pa ia ka. ⁶ Ma ra tutana kai God i ga biti: I ga bura ave? Ma i ga tu tar nam ra pakana tana. Ma i ga mut ta ik a davai, ma i ga vue tar ia ta nam ra pakana, ma ra palariam i ga alir tutua. ⁷ Ma i ga biti tana: Una tak pa ia. Ma i ga tulu ra limana, ma i ga tak pa ia.

Elisa diat ma ra tarai Siria

⁸ Ma ra king Siria i ga tut na vinarubu ure Israel; ma dia ga kivung ma kana umana tultul, ma i biti: Da ngo pit akono ta nam ra pakana. ⁹ Ma ra tutana kai God i ga tulu ra tinata pire ra king Israel dari: Una balaure pi koko una bolo nam ra pakana, tago ra tarai Siria diat a vana uro. ¹⁰ Ma ra king Israel i ga vartuluai tadav ra pakana nina ra tutana kai God i ga ve ure ma i ga vaale tana; ma damana i ga langalanga, vakir ta kopono pakana ka, mangoro na pakana iat.

¹¹ Ma ra king Siria i ga purpuruan ure go ra magit; ma i ga vartuluai upi kana umana tultul, ma i ga biti ta diat: Dave, pa avat a ve iau ba to ia ta vavat i tur maravut ra king Israel? ¹² Ma tikai ta diat kana umana tultul i ga biti: Pa ta tikai ta vevet, kaugu luluai ra king; Elisa iat, ra propet aro Israel, i ve ra king Israel ure ra

lavur tinata nina u tatike ta kaum pal na vava. ¹³ Ma i ga biti: Avat a vana ma avat a tikan upi ia, upi ina vartuluai ma da kinim ia. Ma di ga ve ba i ki aro Dotan. ¹⁴ Damana i ga tulu ra umana os, ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma ra ngala na kor na tarai na vinarubu; ma dia ga pot aro ta ra marum, ma dia ga tur kikil ra pia na pal.

¹⁵ Ma ta ra malana ikilik, ba ra tultul kai ra tutana kai God i ga tut ma i ga irop, i ga gire ra ngala na kor ma ra umana os, ma ra umana kiki na vinavana kikil ra pia na pal. Ma kana tultul i ga biti tana: Ui, kaugu luluai! Dor a dave? ¹⁶ Ma i ga biti: Koko una burut, tago diat dia maravut dor dia peal ta diat kador umana ebar. ¹⁷ Ma Elisa i ga araring, ma i ga biti: Luluai, una vanana pa ia upi na gigira. Ma ra Luluai i ga vanana pa ra barmana, ma i ga bobo; ma ea, ra luana i ga kor ma ra umana os ma ra umana kiki na vinavana a iapuna, ma dia tur kikil Elisa.

¹⁸ Ma ba ra umana ebar dia ga vanavana tadav Elisa, i ga araring tadav ra Luluai, ma i ga biti: Boina ba una vapula go ra tarai. Ma i ga vapula bat ra kiau na mata i diat da ra tinata kai Elisa. ¹⁹ Ma Elisa i ga biti ta diat: Ava tar vana rara, vakir go ra pia na pal ava vana upi ia; avat a mur iau, ma ina ben pa avat tadav nina ra tutana ava tikan upi ia. Ma i ga agure diat uro Samaria. ²⁰ Ma ba dia ga pot aro Samaria, Elisa i ga biti: Luluai, una vanana pa go ra tarai upi diat a gigira. Ma ra Luluai i ga vanana pa diat, ma dia ga gigira; ma ea, dia ga ki livuan Samaria.

²¹ Ma ra king Israel i ga biti tai Elisa, ba i ga gire diat: Dave, tamagu, ina ubu diat? ²² Ma i ga biti: Koko; dave, una doko diat vang nina u tar ben vavilavilau diat ma kaum pakat na vinarubu ma kaum panak? Una tabar diat ma ra gem ma ra tava upi diat a ian ma diat a momo, ma upi diat a lilikun pire kadia luluai. ²³ Ma i ga vaninare ra ngala na nian ure

diat; ma ba dia ga tar ian ma dia ga tar momo, i ga pala vue diat, ma dia ga vana tadav kadia luluai. Ma ra umana loko na tarai na vinarubu kai Siria pa dia ga vana mulai ta ra langun Israel.

Elisa ma ra tinur vartakalat bat Samaria

²⁴ Ma namur ta go, Ben-Adad ra king Siria i ga varurue kana ngala na kor ma i ga vana ma i ga tur vartakalat bat Samaria. ²⁵ Ma ra mulmulum i ga dekdek ta ra pia na pal Samaria; ma dia ga tur vartakalat bat ia tuk tar di ga ivure tika na ulu i ra as ure lavutul na vinun na pakana silva, ma tika na la na keleve ure ra ilima na pakana silva.

²⁶ Ma ba ra king Israel i ga vana ta ra ul a liplip na vat, ma i ga bolo tika na vavina, ra vavina i ga tangi tadav ia, ma i ga biti: Una maravut iau, kaugu luluai ra king. ²⁷ Ma i ga biti: Gala ra Luluai pa na maravut u, ina maravut davatane u? Ma ra vit kan ra tavul a rararama vuia ba ra polo na vain kan ra tung na vain bar? ²⁸ Ma ra king i ga biti tana: U ngarao dave? Ma ra vavina i ga biti: Go la An i ga biti tagu, Da tak pa natum, upi da en ia gori, ma dor a en natugu ningene. ²⁹ Ma amir ga kabalane natugu, ma amir ga en ia; ma ta ra bung namur iau ga biti tana: Una tak pa natum upi dor a en ia; ma i ga tar ive natuna. ³⁰ Ma ba ra king i ga valongore ra tinata kai ra vavina i ga rada kana mal; (i ga vanavana ta ra ul a liplip na vat;) ma ra tarai dia ga gire ba i ga mal ma ra mal na tabun. ³¹ Ma i ga biti: God na pait ra balbali piragu ma ra magit i ngala tana, gala ra ulu i Elisa natu i Sapat na ki boko tana ta go ra bung.

³² Ma Elisa i ga ki ta ra kubana, ma ra umana patuana dia ga ki varurung me; ma ra king i ga tar tulue tika na tutana kan ra luaina matana. Ma ba ra tultul pa i ti pot boko pirana, i ga biti tai ra umana patuana: Avat a gire ra mangamangana kai go ra natu i ra tena vardodoko, i ga

vartuluai upi da kutu vue ra ulugu. Ba ra tultul i pot avat a banu ra banbanu, ma avat a banu vadekdek bat ia; dave, ra katung i ra ura kau i kana luluai pa i murmur ia laka? ³³ Ma ba i ga tatata boko ma diat, ra king i ga pot pirana, ma i ga biti: Ea, go ra kaina i vuna tai ra Luluai; ta ra ava ina ki pa boko ra maramaravut kai ra Luluai?

7

¹ Ma Elisa i ga biti: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; a Luluai i biti dari: Ningene, ta ra pakana bung dari, da ivure tika na valavalar na bo na plaua ure tika na pakana mani, ma a ura valavalar na barli ure tika na pakana mani, ta ra mataniolo Samaria. ² Ma ra luluai nina i ga tur vor ra king i ga biti tai ra tutana kai God: Gala ra Luluai na papa ra umana mata na kalangar ai ra bala na bakut, da pait go ra magit bar? Ma Elisa i ga biti: Una gire go ma ra ura kiau na matam, ia kaka pa una ian tana.

³ Ma a ivat na tutana, a ivat na vukavuka, dia ga ki maravai ta ra mataniolo, ma dia ga tata vargil, ma dia ga biti: Ta ra ava da kiki ati tuk tar dat a mat? ⁴ Gala da biti: Dat a olo ta ra pia na pal, a mulmulum i ngala abara, ma dat a mat ie; ma gala da kiki ati, dat a mat bula. Boina ba dat a tadav ra tarai na vinarubu Siria; gala diat a valaun pa dat, dat a laun, ma gala diat a doko dat, dat a mat ika.

⁵ Ma ba i ga talvivi dia ga tut upi diat a vana tadav ra pakana ra tarai Siria dia ga ki tana; ma ba dia ga tadav ra langun ta ra pakana ba ra tarai Siria dia ga ki tana, ea, pa ta tutana abara. ⁶⁻⁷ Tago ra Luluai i ga tar pait ra ngala na urung livuan ta ra tarai na vinarubu Siria, da ra urung na kiki na vinavana ma ra umana os ma ra ngala na kor; ma dia ga biti vargil: Ea, ra king Israel i ga kul ra umana king kai ra tarai Ket, ma ra umana king kai ra tarai Aigipto, upi diat a ubu dat. Damana dia ga tut ma dia ga lop ba i ga talvivi boko,

ma dia ga vana kan kadia umana pal na mal, ma kadia umana os, ma kadia umana as; ba ra gunan i ga tur damana, dia ga vana kan ia ma dia ga lop upi diat a laun. ⁸ Ma ba ra umana vukavuka dia ga tadav ra langun na gunan, dia ga ruk tai tika na pal na mal, ma dia ga ian ma dia ga momo, ma dia ga kap vue ra silva ma ra goled ma ta umana mal, ma dia ga ive, ma dia ga lilikun, ma dia ga ruk tai ta enana pal na mal, ma dia ga kap vue ra magit tana, ma dia ga ive.

⁹ Ma namur dia ga biti vargil: Nam da pait ia pa i boina, tago go ra bung ia ra bung na bo na varvai; gala dat a ki vovovon ati tuk na malana, a balbali na tadav dat; io, dat a vana ma dat a ve diat ta ra kuba i ra king. ¹⁰ Ma dia ga pot ta ra mataniolo ai ra pia na pal, ma dia ga oro ra tena varbalaurai tana, ma dia ga ve dari: Ave tar pot ta ra pakana ra tarai Siria dia ga ki tana, ma ea, pa ta tutana abara, ma pa ave valongore ra nilai ta tikai; ave gire ke ra umana os ma ra umana as nina di ga veve diat, ma ra umana pal na mal dia tur damana ka. ¹¹ Ma ra umana tena varbalaurai dia ga oraoro, ma di ga ve diat ta ra kuba i ra king.

¹² Ma ra king i ga tut ta ra marum, ma i ga biti tai kana umana tultul: Ina vateten avat ure ra magit ra tarai Siria dia ga pait ia ure dat. Dia nunure ba da mulmulum, damana dia tar vana irai kan kadia umana pal na mal ma dia ki ivai ta ra bala na vura, ma dia biti: Ba dia irop kan ra pia na pal, dat a kinim diat ra umana launa, ma dat a olo ta ra pia na pal. ¹³ Ma tikai ta diat kana umana tultul i ga biti: Boina ba da pilak pa ta umana tutana ma ta umana os ta diat dia ki valili, tago diat par ta ra tarai Israel nina dia laun valili diat a ga varogop boko ma diat par ta ra tarai Israel nina dia ga virua; ma dat a tuelve diat ma dat a matoto. ¹⁴ Damana dia ga pilak pa a ura tena kiki os, ma ra king i ga tuelve dir upi dir a mur ra tarai na vinarubu Siria,

ma i ga biti: Amur a vana ma amur a matoto. ¹⁵ Ma dir ga mur diat tuk ta ra Jordan, ma dir ga gire ra umana mal ma ra umana vargal ta ra papar a nga, nina ba ra tarai Siria dia ga vue ta kadia nilop. Ma ra ura tutana dir ga lilikun ma dir ga ve ra king.

¹⁶ Ma ra tarai dia ga irop, ma dia ga ra pa ra tabarikik ta ra gunan kai ra tarai Siria. Ma di ga ivure tika na valavalar na bo na plaua ure tika na pakana mani, ma a ura valavalar na barli ure tika na pakana mani, da ra tinata kai ra Luluai. ¹⁷ Ma ra king i ga tibe nam ra luluai nina i ga tur vor ia ba na kure ra mataniolo; ma ra tarai dia ga rua taun ia ta ra mataniolo, ma i ga mat da ra tutana kai God i ga tatike ba ra king i ga pot pirana. ¹⁸ Tago ba ra tutana kai God i ga tata pire ra king dari, Ningene, ta ra pakana bung dari, ta ra mataniolo Samaria, da ivure a ura valavalar na barli ure tika na pakana mani, ma tika na valavalar na bo na plaua ure tika na pakana mani, ¹⁹ nam ra luluai i ga bali ra tutana kai God dari: Gala ra Luluai na papa ra umana mata na kalangar ai ra bala na bakut, da pait go ra magit bar? Ma Elisa i ga biti: Ea, una gire go ma ra ura kiau na matam, ia kaka pa una ian tana. ²⁰ I ga ot muka nam pirana; tago ra tarai dia ga rua taun ia ta ra mataniolo, ma i ga mat.

8

Di tul valilikun ra pakana pia nina ba kai ra vavina Sunem

¹ Ma Elisa i ga tar tata pire nam ra vavina nina i ga valaun pa natuna, dari: Una tut, ma una vana, avat ma diat ta ra kubam, ma una ki tai ta pakana nina ba na boina ba una ki tana, tago ra Luluai na tuelve boko ra mulmulum, ma na ki taun ra gunagunan ta lavurua na kilala. ² Ma ra vavina i ga tut, ma i ga torom ta ra tinata kai ra tutana kai God; ma dia ga vana ma diat ta ra kubana, ma dia ga ki ta ra langun kai ra tarai Pilistia ure lavurua na kilala. ³ Ma

ba i ga par nam ra lavurua na kilala, ra vavina i ga lilikun mulai kan ra langun kai ra tarai Pilistia, ma i ga vana upi na kail tadav ra king upi ra kubana ma kana pia.

⁴ Ma ra king dir ga tatata ma Gekasi ra tultul kai ra tutana kai God, ma i ga biti: Una ve iau ure nam ra umana ngala na magit par nina Elisa i ga pait ia. ⁵ Ma ba i ga veve boko ra king ure ra varvalaun i ga pait ia ure nina i ga mat, ra vavina nina ba di ga valaun pa natuna i ga kail tadav ra king ure ra kubana ma kana pia. Ma Gekasi i ga biti: Kaugu luluai ra king, go nina ra vavina, ma go iat natuna, nina Elisa i ga valaun pa ia. ⁶ Ma ba ra king i ga tar tir ra vavina ure, ma i ga varvai tana, i ga tibe tikai ta diat kana umana tultul, ma i ga ve ba na tul valilikun tar nam parika nina ba kana, ma ra lavur vuaina ta kana pia, papa nam ra bung i ga vana kan ia ma tuk tar gori.

Kasael i ki na king aro Siria

⁷ Ma Elisa i ga pot aro Damasko, ma Ben-Adad ra king Siria i ga mait; ma di ga ve ba ra tutana kai God i tar pot. ⁸ Ma ra king i ga biti tai Kasael: Una kap ta vartabar, ma una barat ra tutana kai God, ma una matoto tai ra Luluai tana dari: Dave, ina langalanga kan go ra minait?

⁹ Ma Kasael i ga vana upi na barat ia, ma i ga kap pa ra vartabar ta ra lavur bo na magit dia ki Damasko, ma i ga vako diat ta ra ivat na vinun na kamel, ma ba i ga tur ta ra luaina matana, i ga biti: Natum, Ben-Adad ra king Siria, i ga tulue iau piram ma ra tinir dari: Dave. ina langalanga kan go ra minait? ¹⁰ Ma Elisa i ga biti tana: Una vana, ma una biti tana, A dovotina una langalanga; ia kaka ra Luluai i ga tar vaarike piragu ba a dovotina na mat. ¹¹ Ma ra matana i ga okot tana ma i ga bobbe, tuk i ga vavirvir; ma ra tutana kai God i ga tangtangi. ¹² Ma Kasael i ga biti: Ta ra ava kaugu luluai i tangi? Ma Elisa i ga biti: Tago iau kapa ure ra kaina nina una pait ia tai ra

tarai Israel; una vaimur vue kadia umana dekdek na pia na pal, una doko kadia umana barmana ma ra pakat na vinarubu, una rapue gigi kadia umana bul ikilik, ma una lev-eng kadia vaden nina dia kap bala. ¹³ Ma Kasael i ga biti: Ma kaum tultul nina i da ra pap uka a mangana tutana ava upi na pait ra ngala na magit dari? Ma Elisa i ga biti: A Luluai i tar vaarike piragu ba una king ure Siria.

¹⁴ Ma i ga vana kan Elisa, ma i ga tadav kana luluai; ma ra king i ga biti tana: Elisa i ga tatike ra ava piram? Ma i ga biti: I ga ve iau ba una lagar mulai. ¹⁵ Ma ta ra bung namur i ga tak pa ta pakana mal, ma i ga puk ia ma ra tava, ma i ga tuba ra matana me tuk i ga mat; ma Kasael i ga kia vue ta ra kini na king.

Ieoram i ki na king (2 Tutu 21:1-20)

¹⁶ Ma ba Ioram natu i Akab i ga ki na king ure Israel a ilima na kilala, Ieoram natu i Ieosapat ra king Iuda i ga tur pa ra papalum na king. ¹⁷ I ga utul a vinun ma a ura kilala kana nilaun ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem ure lavutul na kilala. ¹⁸ Ma i ga mur ra mangamangana kai ra umana king Israel, da ra apik na tarai kai Akab; ia iat i ga taule natu i Akab; ma i ga pait nina i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁹ Ma ra Luluai pa i ga mainge ba na nila vue Iuda, tago i ga nuk pa kana tinata na vamading pire David kana tultul, ba na tul tar ta birao ure ra umana natuna pa na mutu.

²⁰ Ta kana e Edom i ga tut na varpam ure Iuda, ma dia ga vatur ta tikai upi na king ure diat. ²¹ Ma Ieoram i ga vana uro Sair, diat ma kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu; ma ba ra tarai Edom dia ga tur kikil bat ia, i ga tut ta ra marum, diat ma ra lavur luluai na kiki na vinavana, ma dia ga ubu diat; ma ra tarai dia ga lop tar ta kadia umana pal na mal. ²² Damana Edom

i ga tut na varpiam ure Iuda, ma i ga damana tuk tar gori. Ma Libna i ga tut na varpiam bula ta nam ra e.

²³ Ma ra umana enana papalum kai Ieoram, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ²⁴ Ma di ga vadiop Ieoram varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Akasia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Akasia i ki na king

(2 Tutu 22:1-6)

²⁵ Ta ra kilala a vinun ma a urua ta ra kini na king kai Ioram natu i Akab ure Israel, Akasia natu i Ieoram ra king Iuda i ga tur pa ia upi na king. ²⁶ Akasia i ga laun vue a ura vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia upi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem tikai ka ra kilala. Ra iang i tinana Atalia dir tubuna ma Omri ra king Israel. ²⁷ I ga mur ra lavur mangamangana kai ra apik na tarai kai Akab, ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra apik na tarai kai Akab, tago i ga taule ra vavina ta ra apik na tarai kai Akab.

²⁸ Ma dir ga varagur ma Ioram natu i Akab upi dir a tut na vinarubu ure Kasael ra king Siria abara Ramot-Gilead; ma ra tarai Siria dia ga vakinkin Ioram. ²⁹ Ma Ioram ra king i ga vana uro Iesrel upi na lagar mulai kan ra umana kinkin nina i ga vatur vake tai ra tarai Siria ba dir ga varubu ma Kasael ra king Siria abara Rama. Ma Akasia natu i Ieoram ra king Iuda i ga vana ur upi na gire Ioram natu i Akab aro Iesrel, tago i ga mait.

9

Di ku Ieu upi na king Israel

¹ Ma Elisa ra propet i ga oro pa tikai ta ra kikil na propet, ma i ga biti tana: Una vi pit ra livuam, ma una kap go ra ik a la na dangi ta ra limam, ma una vana uro Ramot-Gilead. ² Ma

ba una pot abara, una tikan tadav Ieu natu i Ieosapat natu i Nimsi, ma una ruk tadav ia, ma una ting pa ia kan ra umana talaina, ma una ben ia upi amur me ta ra bagialar aro iat ta ra bala na pal. ³ Ma una vature ra nat na la na dangi, ma una lolonge taun ra uluna, ma una biti: A Luluai i biti dari: Iau tar ku u upi una king ure Israel. Ma una papa ra banbanu, ma una vana lulut; ma koko una vavabing.

⁴ Ma ra barmana na propet i ga vana uro Ramot-Gilead. ⁵ Ma ba i ga pot, ra umana luluai na vinarubu dia ga ki ta ra kivung; ma i ga biti: Kaugu ta tinata piram, luluai. Ma Ieu i ga biti: Pire to ia ta vevet? Ma i ga biti: Piram iat, luluai. ⁶ Ma i ga tut, ma i ga ruk ta ra bala na pal; ma i ga lolonge ra dangi taun ra uluna, ma i ga biti tana: Ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: Iau tar ku u upi una king ure ra tarai kai ra Luluai, ure Israel iat. ⁷ Ma una ubu ra apik na tarai kai Akab kaum luluai, upi ina pait ra varobo ure kaugu umana tultul ra umana propet, ma ure ra umana tultul kai ra Luluai, tai Iesebel. ⁸ Tago ra apik na tarai par kai Akab na panie; ma ina nila vue ra lavur bul tutana par kai Akab, ra umana tutana na vilavilau, ma ra umana tutana langalanga tai Israel. ⁹ Ma ina vaki ra apik na tarai kai Akab upi na da ra apik na tarai kai Ieroboam natu i Nebat, ma da ra apik na tarai kai Basa natu i Akia. ¹⁰ Ma ra umana pap diat a en Iesebel ta ra langun Iesrel, ma pa ta na na punang ia. Ma i ga papa ra banbanu, ma i ga vilau.

¹¹ Ma Ieu i ga irop tadav ra umana tultul kai kana luluai; ma tikai ta diat i ga biti tana: Dave, ra magit i boina ka? Ava go ra lunga i mainge? Ma i ga biti ta diat: Ava nunure nam ra tutana ma kana mangana tinata. ¹² Ma dia ga biti: U vaongo ko; una vaarike ra dovotina. Ma i ga biti: I tata dari piragu: A Luluai i biti, Iau tar ku u pi una king ure Israel. ¹³ Ma

dia ga kap lulut kadia umana olovoi tikatikai, ma dia ga vue tar ia ta ra vavai na kauna ta ra ul a kakao, ma dia ga vu ra tavur, ma dia ga biti: Ieu ia ra king.

Ieu i doko Ioram

¹⁴ Ma Ieu natu i Ieosapat natu i Nimsi i ga varpit ure Ioram. (Ioram i ga tar lualua ta ra tarai na vinarubu Israel ba dia ga tut ure Kasael ra king Siria aro Ramot-Gilead; ¹⁵ ma Ioram ra king i ga lilikun uro Iesrel upi na lagar kan ra umana kinkin nina i ga vatur vake tai ra tarai Siria, ba dir ga varubu ma Kasael ra king Siria.) Ma Ieu i ga biti: Ona i damana ra nuknuk i vavat, koko da nur vue ta tikai upi na irop kan ra pia na pal, upi na varvai ure aro Iesrel. ¹⁶ Ma Ieu i ga vana uro Iesrel ta ra kiki na vinavana; tago Ioram i ga va abara. Ma Akasia ra king Iuda i ga tar vana ur upi na gire Ioram.

¹⁷ Ma ra monamono nina i tur ta ra pal na minakila aro Iesrel i ga gire Ieu ma kana tarai ba dia vanavana, ma i ga biti: Iau gire tika na loko. Ma Ioram i ga biti: Una tulue tika na tena kiki os upi na barat diat, ma upi na tir diat dari: Dave, a malmal? ¹⁸ Ma tika na tena kiki os i ga vana ma i ga barat diat, ma i ga biti: Ra king i biti dari: Dave, a malmal? Ma Ieu i ga biti: Amur dave ma ra malmal? Una vana uro namur tagu. Ma ra monamono i ga varvai dari: Ra tultul i tar pot pire diat, ma pa i lilikun mulai. ¹⁹ Ma i ga tulue ta tikai mulai ta ra os, ma i ga pot pire diat, ma i ga biti: Ra king i biti dari: Dave, a malmal? Ma Ieu i ga biti: Amur dave ma ra malmal? Una vana uro namur tagu. ²⁰ Ma ra monamono i ga varvai dari: I tar pot pire diat, ma pa i lilikun mulai; ma ra vinavana i da ra mangana vinavana kai Ieu natu i Nimsi, tago i karangap kana vinavana. ²¹ Ma Ioram i ga biti: Avat a vaninara. Ma dia ga vaninare kana kiki na vinavana. Ma Ioram ra king Israel ma Akasia ra king Iuda dir ga vana ta kadir kiki na vinavana tikatikai upi diat a barat Ieu, ma

dia ga varkuvo me ta ra pakana kai Nabot ra te Iesrel.

²² Ma ba Ioram i ga gire Ieu, i ga biti: Dave, a malmal, Ieu? Ma i ga biti: A mangana malmal ava, ba tinam Iesebel i mur kana lavur bilak na mangamangana ma i peal kana lavur agagar? ²³ Ma Ioram i ga vila likun, ma i ga lop, ma i ga biti tai Akasia: A vavagu go, Akasia. ²⁴ Ma Ieu i ga al kana panak ma ra dekdekina parika, ma i ga go Ioram ta ra tamuruna, ma ra pu i ga vila vurpu ta ra buaina, ma i ga bura ta kana kiki na vinavana. ²⁵ Ma Ieu i ga biti tai Bidkar kana luluai na vinarubu: Una puak ia, ma una vue ta ra uma kai Nabot ra te Iesrel; tago u nuk pa laka ra bung ba dor ga ki ta kador kiki na vinavana ba dor ga toratorom tai tamana Akab, ma ba ra Luluai i ga vatang go ra mamat na tinata ure? ²⁶ A dovotina nabung iau tar gire ra gapu i Nabot ma ra gapu i ra umana natuna, ra Luluai i biti; ma ina pait ra varobo piram ta go ra pakana pia, ra Luluai i biti. Io, una puak ia ma una vue ta nam ra pakana pia, da ra tinata kai ra Luluai.

Ieu i doko Akasia (2 Tutu 22:7-9)

²⁷ Ma ba Akasia ra king Iuda i ga gire, i ga lop ma i ga mur ra nga uro Bet-Agan. Ma Ieu i ga korot mur ia, ma i ga biti: Avat a doka bula ba i ki boko ta ra kiki na vinavana; ma dia ga ub ia ta ra tututua Gur, nina ba marave Ibleam. Ma i ga lop uro Megido, ma i ga mat ie. ²⁸ Ma kana umana tultul dia ga kap ia ta ra kiki na vinavana urama Ierusalem, ma dia ga vadiop ia ta ra babang varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David.

²⁹ Akasia i ga tur pa ia ta na king ure Iuda ta ra kilala a vinun ma tikai ta ra kini na king kai Ioram natu i Akab.

Iesebel i mat

³⁰ Ma ba Ieu i ga pot aro Iesrel, Iesebel i ga valongore ure; ma i ga

kolo ra ura kiau na matana, ma i ga vi mal ra pepe na uluna, ma i ga gigira ur kan ra mata na kalangar. ³¹ Ma ba Ieu i ga olo ta ra mataniolo, i ga oro: Dave, a malmal, u Simri, nina u tar doko kaum luluai? ³² Ma i ga tadaraka urama ta ra mata na kalangar, ma i ga biti: To ia laka i tur maravut iau? Ma ta urua ba ta utul a tultul dital ga gigira ba upi ia. ³³ Ma i ga biti: Amutal a vue vaba ra vavina. Ma dital ga vue vaba ia, ma ra gapuna i ga toramil tar ta ra papar a pal ma ta ra umana os, ma dia ga rua taun ia. ³⁴ Ma ba Ieu i ga ruk, i ga ian ma i ga momo; ma i ga biti: Avat a mal vue nam ra vavina nina di ga tata vabilak ia, ma avat a punang ia, tago ia ra natu i ra king. ³⁵ Ma ba dia ga vana upi diat a punang ia, dia ga na tadav uka ra lorina, ma ra ura kauna, ma ra ura lapar a limana. ³⁶ Ma ba dia ga lilikun ma dia ga varvai ure, i ga biti: Go ia ra tinata kai ra Luluai nina i ga tatike tai kana tultul Elia ra te Tisbe, ba i ga biti: Ta ra langun Iesrel ra umana pap diat a en ra vio i Iesebel; ³⁷ ma ra minat i Iesebel na da ra puta ta ra uma ta ra langun Iesrel, upi koko ta tikai na biti: Go Iesebel.

10

Ieu i doko diat parika kai Akab

¹ A lavurua na vinun na bul tutana ta ra apik na tarai kai Akab dia ga ki aro Samaria. Ma Ieu i ga tumu ta umana buk, ma i ga tulue diat uro Samaria, tadav ra umana luluai ta ra pia na pal, ma tadav ra umana patuana, ma tadav diat dia ga bal-aure ra umana bul mur tai Akab, ma i ga biti: ² Ba ava vatur vake go ra buk, (a umana natu i kavava luluai dia ki pire vavat, ma ra umana kiki na vinavana ma ra umana os dia ki, ma ra umana pia na pal di ga liplip bat diat ma ra umana vargal bula,) ³ avat a pilak pa nina i boina kakit ta ra umana natu i kavava luluai, ma avat a vaki ia ta ra kiki na king kai tamana, ma avat a varubu ure ra apik na tarai kai kavava luluai. ⁴ Ma

dia ga burut na kaia, ma dia ga biti: Ea, i ga uvia pa ra ura king, ma dat a tur dave? ⁵ Ma nina i ga kure ra kuba i ra king, ma nina i ga kure ra pia na pal, ma ra umana patuana, ma diat dia ga balaure ra umana natu i ra king, dia ga tulue go ra tinata pire Ieu: Avet kaum umana tultul, ma avet a pait muka nam u kure; pa avet a vatur ta tikai upi na king; una pait nam i boina ta ra luaina matam.

⁶ Ma Ieu i ga tulue ra vauruana buk tadav diat, ma i ga biti: Ona ava tur maravut iau, ma ona avat a torom ta ra nilaigu, avat a kutu vue ra ulu i ra umana natu i kavava luluai, ma avat a kap diat piragu ati Iesrel ta ra pakana bung dari ningene. Ma nam ra lavurua na vinun na natu i ra king dia ga ki ta ra vavai na varbalaurai kai ra umana ngalangala ta ra pia na pal. ⁷ Ma ba ra buk i ga pot tadav diat, dia ga kinim pa ra lavurua na vinun na natu i ra king, ma dia ga doko diat, ma dia ga poe ra ulu i diat ta ra umana rat, ma dia ga tulue diat pirana uro Iesrel.

⁸ Ma tika na tultul i ga vana ma i ga ve dari: Di tar kap ra umana ulu i ra umana natu i ra king. Ma i ga biti: Avat a vung diat ta ra ura vuvungaina ta ra mataniolo ta ra pia na pal, ma diat a ki abara tuk ta ra malana. ⁹ Ma ba i ga malana i ga irop, ma i ga tur ma i ga biti tai ra tarai: Avat a umana tena takodo; ea, iau ga varpit ure kaugu luluai ma iau ga doka; ma to ia laka i ga ubu go diat? ¹⁰ Avat a kapa ba pa ta tinata kai ra Luluai nina i ga tatike ure ra apik na tarai kai Akab na bura vakuku tar ta ra pia; ra Luluai i tar pait muka nam i ga tatike tai kana tultul Elia. ¹¹ Damana Ieu i ga doko diat par nina dia ga ki valili ta ra apik na tarai kai Akab aro Iesrel, ma i ga doko bula kana umana luluai, ma ra umana talaina, ma kana umana tena tinabar, tuk tar pa ta tikai i laun valili.

¹² Ma i ga tut, ma i ga vana kan diat, ma i ga vana uro Samaria. Ma

ba i ga tadav Bet-Eked, ra pakana kai ra umana tena balabalaure sip, ta ra nga, ¹³ Ieu dia ga varkuvo ma ra umana niuru i Akasia ra king Iuda, ma i ga biti: To ia avat? Ma dia ga biti: Avet a umana niuru i Akasia, ma ave vana upi avet a gire ra umana natu i ra king, ma ra umana natu i ra taulai kai ra king. ¹⁴ Ma i ga biti: Avat a kinim vake diat. Ma dia ga kinim vake diat, ma dia ga doko diat ta ra tung aro Bet-Eked, a ivat na vinun ma a ura tutana diat; ma pa i ga nur vue ta tikai ta diat upi na laun.

¹⁵ Ma ba i ga vana papa mabara, dir ga varkuvo ma leonadab natu i Rekab tago i ga vana upi na barat ia; ma i ga varvagai pirana ma i ga biti tana: Dave, ra balam i dovot da ra balagu i dovot piram? Ma leonadab i ga bali ia: Maia. Ma Ieu i ga biti: Uti ra limam. Ma ba i ga. tulue ra limana pirana, i ga vatur ia ma i ga vakoa ta kana kiki na vinavana. ¹⁶ Ma i ga biti: Dor a vana, ma una gire kaugu niongor ure ra Luluai. Ma i ga kap ia uro Samaria ta kana kiki na vinavana. ¹⁷ Ma ba i ga pot aro Samaria, i ga doko diat parika kai Akab nina dia ga ki boko aro Samaria, tuk i ga nila vue, da ra tinata kai ra Luluai nina i ga tatike tai Elia.

Ieu i nila vue diat dia lolotu tadav Baal

¹⁸ Ma Ieu i ga oro guve ra tarai parika, ma i ga biti ta diat: Akab i ga torom tai Baal a ik ika; ma Ieu na manga torom tana. ¹⁹ Io, avat a tulue uti piragu ra lavur propet par kai Baal, ma diat par dia lotu pirana, ma kana umana tena tinabar; koko da iba upi ta tikai ta diat; kaugu ta ngala na tinabar ure Baal; ma nina pa i vana tana, pa na laun. Ma Ieu i ga pait ia ma ra vavagu upi na nila vue diat dia lolotu tadav Baal. ²⁰ Ma Ieu i ga biti: Avat a kubu ta lukara gomgom ure Baal: Ma dia ga pait ia. ²¹ Ma Ieu i ga vartuluai vurvurbit ta ra langun Israel ure, ma diat par nina dia lotu tadav Baal dia ga pot;

pa ta tutana ba pa i ga vana. Ma dia ga ruk ta ra kuba i Baal, ma ra kuba i Baal i ga kor tuna. ²² Ma i ga biti tai nina i ga kure ra umana mal: Una kap ra umana mal ure ra tarai na lotu kai Baal. Ma i ga kap vaarike ra umana mal. ²³ Ma Ieu, dir ma leonadab natu i Rekab, dir ga ruk ta ra kuba i Baal; ma i ga biti tai ra tarai na lotu kai Baal: Avat a gigira, upi koko ta tultul kai ra Luluai na ki ati livuan ta vavat, a tarai na lotu kai Baal. ²⁴ Namur i ga tur pa ia pi na pait ra tinabar ma upi na tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia.

Ma Ieu i ga tar tibe lavutul na vinun na tutana ara ra pia, ma i ga tar biti: Gala tika na tutana ta diat nina iau nur tar diat ta ra lima i vavat i lop, nina i vuna tana na bali ra nilaun kai nam ra tutana ma kana nilaun iat. ²⁵ Ma ba Ieu i ga tar tul vapar tar ra tinabar di tuntun tar ia, i ga biti tai ra umana monamono ma ra umana luluai na vinarubu: Avat a ruk, ma avat a doko diat; koko ta tikai na irop. Ma dia ga doko diat ma ra pakat na vinarubu. Ma ra umana monamono ma ra umana luluai na vinarubu dia ga vue vairop diat ura ra pia ma dia ga ruk ta ra pakana aro iat ta ra kuba i Baal, ²⁶ ma dia ga kap vairop ra umana pagapaga kan ra kuba i Baal, ma dia ga tun diat. ²⁷ Ma dia ga pamar gigi ra pagapaga ure Baal, ma dia ga re vue ra kuba i Baal, ma dia ga pait pukue upi ra pakana ure ra puta, ma i tuk gori.

²⁸ Damana Ieu i ga nila vue Baal kan Israel. ²⁹ Ia kaka Ieu pa i ga vana kan ra kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat nina i ga varirap Israel tana, ma dia ga lotu boko tadav ra ura nat na bulumakau dir goled aro Betel ma aro Dan. ³⁰ Ma ra Luluai i ga biti tai Ieu: Tago u ga pait ra magit i boina ba u ga pait ra magit nina i takodo ta ra luaina matagu, ma u ga pait ot pa ra nuknukigu ure ra apik na tarai kai Akab, damana ra umana natum diat a ki ta ra kiki na king kai Israel, ma na tuk tar ta ra vaivatina taun tarai.

³¹ Ma Ieu pa i ga balaure pi na mur ot pa ra tinata na varkurai kai ra Luluai ra God kai Israel ma ra nuknukina parika; pa i ga vung vue ra kaina mangamangana kai Ieroboam, nina i ga varirap Israel tana.

³² Ta nam ra e ra Luluai i ga tur pa ia pi na kutu vue ta umana pakana kan Israel; ma Kasael i ga uvia pa diat ta ra lavur langun par kai Israel, ³³ papa ra Iordan maro ta ra matana taur, ma ra langun Gilead par, Gad ma Ruben ma Manase, ma papa aro Aroer nina i ki ta ra male Amon, maia, ra langun par Gilead ma Basan.

³⁴ Ma ra umana enana papalum kai Ieu, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra dekdekina, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ³⁵ Ma di ga vadiop Ieu varurung ma ra umana tamana, ma dia ga punang ia aro Samaria. Ma Ieoakas natuna i ga kia vue ta ra kini na king. ³⁶ Ma Ieu i ga ki na king ure Israel aro Samaria ure a ura vinun ma lavutul na kilala.

11

Atalia i kale ebe ra varkurai (2 Tutu 22:10–23:21)

¹ Ma ba Atalia tina i Akasia i ga gire ba natuna i ga tar mat, i ga tut ma i ga doko ra umana tutana par ta ra apik na tarai kai ra king. ² Ia kaka Ieoseba, natu i Ieoram ra king, nina dir taina ma Akasia, i ga tak pa Ioas natu i Akasia kan ra umana natu i ra king nina di ga doko diat, ma i ga ive dir ma kana tena varbalaurai ta ra pal na vava; damana di ga ive kan ra mata i Atalia, ma pa di ga doka. ³ Ma i ga balaure ive ta ra kuba i ra Luluai laptikai na kilala; ma Atalia i ga kure ra gunan.

⁴ Ma ta ra kilala lavurua leoiada i ga vartuluai upi ra umana luluai na vinarubu nina dia ga kure ra tarai Kar ma ra umana monamono, ma i ga agure diat ta ra bala na kuba i ra Luluai; ma i ga pait ra kunubu ma diat, ma dia ga vavalima pirana ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga vaarike natu

i ra king pire diat. ⁵ Ma i ga vartuluai pire diat, ma i ga biti: Go ra magit nina ba avat a pait ia: tika na vautuluna ta vavat ba ava pot ta ra Bung Sabat avat a monamono ta ra kuba i ra king; ⁶ ma tika na vautuluna ta vavat avat a tur ta ra mataniolo Sur; ma ta ra tika na vautuluna ta vavat avat a tur ta ra mataniolo aro namur ta ra umana monamono; damana avat a mono ra kuba i ra king ma avat a liplip bat ia. ⁷ Ma ta ra ura tiniba ta vavat, nina ava langalanga ta ra Bung Sabat, avat a mono bat ra king ta ra kuba i ra Luluai. ⁸ Avat a tur kikil ra king, ma tikatikai na vatur vake kana vargal ta ra limana; ma ona ta tikai i bolo livuan ta ra umana monamono, da doka; ma ta ra lavur pakana ra king i vana tana, avat a varagur me.

⁹ Ma ra umana luluai na vinarubu dia ga pait muka nam leoiada ra tena tinabar i ga ve diat i tana; diat tikatikai dia ga ben pa kadia tarai, diat di ga tibe diat upi diat a varbalaurai ta ra Bung Sabat, ma diat bula dia ga langalanga ta ra Bung Sabat, ma dia ga pot tadav leoiada ra tena tinabar. ¹⁰ Ma ra tena tinabar i ga tul tar ia pire ra umana luluai na vinarubu ra umana rumu ma ra umana bakbakit nina ba kai ra king David, ma dia ga ki ta ra kuba i ra Luluai. ¹¹ Ma ra tarai na monamono dia ga vatur kadia vargal tikatikai, ma dia ga tur kikil ra uguugu na vartabar ma ra pal, papa ta ra papar a lima tuna ta ra pal ma tuk tar ta ra papar a maira tana, upi diat a balaure ra king. ¹² Ma i ga ben vairop natu i ra king, ma i ga vatoke tar ra kere na king tana, ma i ga tul tar ra buk na varkurai pirana; ma i ga ku ia upi na king; ma dia ga papar lima, ma dia ga oraoro: God na valaun ra king!

¹³ Ma ba Atalia i ga valongore ra nilai ra umana monamono ma ra nilai ra tarai, i ga ruk tadav diat ta ra kuba i ra Luluai; ¹⁴ ma i ga gire ra king ba i ga tur ta ra turtur da ra mangamangana kai ra king, ma ra umana luluai

na vinarubu ma ra umana tena vu tavur ta ra paparaina; ma ra tarai na gunan par dia ga gugu ma dia ga vu ra umana tavur. Ma Atalia i ga rada kana mal, ma i ga oraoro dari: A vavagu, a vavagu! ¹⁵ Ma Ieoiada ra tena tinabar i ga vartuluai pire ra umana luluai na tarai na vinarubu ba diat a ben vue livuan ta ra tarai na vinarubu, ma diat a doko nina i mainge ba na mur ia ma ra pakat na vinarubu; tago ra tena tinabar i ga tigel diat ba koko da doka ta ra kuba i ra Luluai. ¹⁶ Ma dia ga kinim ia; ma i ga irop ta ra mataniolo na os ta ra kuba i ra king, ma di ga doka abara.

¹⁷ Ma leoiada i ga pait ra kunubu ure ra Luluai ma ra king ma ra tarai, upi diat a tarai kai ra Luluai, ma i ga pait bula ra kunubu ure ra king ma ra tarai. ¹⁸ Ma ra tarai par ta ra gunan dia ga vana tar ta ra kuba i Baal, ma dia ga re vue; kana umana uguugu na vartabar ma kana umana tabataba dia ga pamar gigi diat, ma dia ga doko Matan ra tena tinabar kai Baal ta ra luaina mata i ra umana uguugu. Ma ra tena tinabar i ga tibe ra umana monamono ure ra kuba i ra Luluai.

¹⁹ Ma i ga ting pa ra umana luluai na vinarubu, ma ra tarai Kar, ma ra umana monamono, ma ra tarai par; ma dia ga ben pa ra king kan ra kuba i ra Luluai tadav ra kuba i ra king, ma dia ga olo ta ra mataniolo kai ra umana monamono. Ma i ga ki ta ra kiki na king. ²⁰ Ma ra tarai par ta ra gunan dia ga gugu; ma ra pia na pal i ga nunure ra malmal, ba di ga doko Atalia ma ra pakat na vinarubu ta ra kuba i ra king. ²¹ Ioas i ga laun vue lavurua na kilala ba i ga tur pa ia upi na king.

12

Ioas i ki na king Iuda (2 Tutu 24:1-27)

¹ Ioas i ga tur pa ra kini na king ta ra kilala lavurua ta ra kini na king kai Ieu; ma i ga ki na king a ivat na vinun na kilala arama Ierusalem; ma

ra iang i tinana Sibia a vavina Ber-Seba. ² Ma Ioas i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai ta nam ra umana bung ta kana nilaun ba leoiada ra tena tinabar i ga vateten ia tana. ³ Ia kaka pa di ga re vue ra umana tavul a lotu; ra tarai dia ga pait ra tinabar ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat boko ta ra umana tavul a lotu.

⁴ Ma Ioas i ga biti ta ra umana tena tinabar: Ra mani parika ure ra magit di ga vagomgom ia ma di kap tar ia ta ra kuba i ra Luluai, ra mani nina tikatikai i varkul me ure kana nilaun ma ra mani nina ra bala i ta tikai i mariga upi na vartabar me ta ra kuba i ra Luluai, ⁵ boina ba ra umana tena tinabar diat a vatur vake, tikatikai ta kana tiniba iat; ma diat a mal vatikene pa ra pal i gomgom, ba dia gire ta magit i kaina tana. ⁶ Ia kaka, ba Ioas i ga ki na king a ura vinun ma a utul a kilala, ra umana tena tinabar pa dia ga mal pa boko ra umana tarada ta ra pal i gomgom. ⁷ Damana Ioas i ga vartuluai upi Ieoiada ma ra umana tena tinabar; ma i ga biti ta diat: Ta ra ava pa ava ga mal ra magit i kaina ta ra pal i gomgom? Papa gori koko avat a vatur vake ra mani ta kavava tiniba iat, avat a tul tar ia ka ure ra minamal ta ra pal i gomgom. ⁸ Damana ra umana tena tinabar dia ga mulaot ba koko diat a vatur vake mule ta vartabar na mani tai ra tarai, ma koko mulai diat a vatur vake ra tiniba ure ra minamal ta ra pal i gomgom.

⁹ Ma Ieoiada ra tena tinabar i ga kap pa tika na bok, ma i ga poko ra mata ta ra ul a bok, ma i ga vatur ia maravai ta ra uguugu na vartabar nina ta ra papar a lima tuna ta ra mataniolo ai ra kuba i ra Luluai; ma ra umana tena tinabar nina dia ga tur na nimono ta ra matakilalat dia ga vung tar ra mani par tana nina di ga kap ia ta ra kuba i ra Luluai. ¹⁰ Ma ba di ga gire ba ra bok i buka ma ra mani, ra tena varbalaurai kai ra king ma ra tena tinabar ngalangala dir ga pot, ma ra mani nina di ga

vung ia ta ra kuba i ra Luluai dir ga luk ia ma dir ga poe ta ra umana popopoi. ¹¹ Ma dir ga tul tar ra mani nina di ga valar ia pire ra umana luluai na papalum ta ra kuba i ra Luluai; ma dia ga kul ra umana tena madaka ta ra davai ma ra umana tena pait pal, nina dia ga papalum ta ra kuba i ra Luluai, ¹² ma ra umana tena madaka ta ra vat ma ra umana tena pinopoko na vat; ma dia ga kul bula ra davai ma ra vat upi da mal ra umana tarada ta ra kuba i ra Luluai, ma ta enana magit bula ure ra minamal na pal. ¹³ Pa di ga mal ra umana momamomo na silva, ra umana punpun vinau na lamp, ra umana ikilik na la, ra umana tavur, ba ra umana la na goled, ba ra umana la na silva, ma go ra mani nina di ga kap ia tadav ra kuba i ra Luluai, ¹⁴ tago di ga tul tar ia ka pire ra umana tena papalum nina dia ga mal ra kuba i ra Luluai me. ¹⁵ Pa dia ga tir diat nina di ga tul tar ra mani pire diat upi diat a vapuak ra umana tena papalum me, tago dia ga papalum ma ra dovotina. ¹⁶ Ra mani di ga tul tar ia ure ra umana tinabar na nirara, ma ra mani ure ra umana tinabar na varporong, pa di ga kap ia ta ra kuba i ra Luluai; kai ra umana tena tinabar iat.

¹⁷ Ta nam ra e Kasael ra king Siria i ga tut ure ra pia na pal Gat, ma i ga uvia pa ia. Ma Kasael i ga lingan upi Ierusalem. ¹⁸ Ma Ioas ra king Iuda i ga tak pa ra umana gomgom na magit nina Ieosapat ma Ieoram ma Akasia, kana utul a ngala, dital ga vagomgom diat ba dital ga king Iuda, ma nam ra umana magit ia iat i ga vagomgom diat, ma ra goled par nina i ga ki ta ra vuvuvung na mani ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra kuba i ra king, ma i ga tulue pire Kasael ra king Siria; ma Kasael i ga nur vue Ierusalem.

¹⁹ Ma ra umana enana papalum kai Ioas, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ²⁰ Ma kana umana tultul dia ga

tut na varpit ure, ma dia ga ubu Ioas ta ra pal Milo ta ra nga uro Silo. ²¹ Ma Iosakar natu i Simeat, ma Ieosabad natu i Somer, kana ura tultul, dir ga ub ia ma i ga mat; ma dia ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Amasia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

13

Ieoakas i ki na king Israel

¹ Ta ra kilala a ura vinun ma a utul ta ra kini na king kai Ioas natu i Akasia ra king Iuda, Ieoakas natu i Ieu i ga tur pa ia pi na king ure Israel aro Samaria, ma i ga ki na king a vinun ma lavurua na kilala. ² I ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana; pa i ga vana kan ia.

³ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga tut ure Israel, ma i ga nur vaticene tar diat ta ra lima i Kasael ra king Siria, ma ta ra lima i Ben-Adad natu i Kasael. ⁴ Ma Ieoakas i ga kail tadav ra Luluai, ma ra Luluai i ga valongore; tago i ga gire ra kinadik kai ra tarai Israel, nina ba ra king Siria i ga ki taun diat me. ⁵ (Ma ra Luluai i ga tul tar ra tena valaun pire Israel, ma dia ga langalanga kan ra lima i ra tarai Siria; ma ra tarai Israel dia ga ki ta kadia umana palpal da lua. ⁶ la kaka pa dia ga vana kan ra kaina mangamangana kai ra apik na tarai kai Ieroboam, nina i ga varirap Israel tana, ma dia ga mur diat; ma tika na tabataba i Asera i ga tur boko Samaria.) ⁷ A tarai na vinarubu kai Ieoakas dia to na panie, ma i da a ilima na vinun na tena kiki os, ma a vinun na kiki na vinavana, ma a vinun na arip na marmar na tena vinarubu dia vanavana ma ra kau i diat, dia laun valili ka; tago ra king Siria i ga vakaina diat ma dia ga vardada ka ma ra tobon ta ra tavul a rararama vuai.

⁸ Ma ra umana enana papalum kai Ieoakas, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra dekdekina, pa di ga tumu

diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ⁹ Ma di ga vadiop Ieoakas varurung ma ra umana tamana; ma di ga punang ia aro Samaria; ma Ieoas natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Ieoas i ki na king Israel

¹⁰ Ta ra kilala a utul a vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Ioas ra king Iuda, Ieoas natu i Ieoakas i ga tur pa ia pi na king ure Israel aro Samaria, ma i ga ki na king a vinun ma laptikai na kilala. ¹¹ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai; pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana; i ga mur uka diat.

¹² Ma ra umana enana papalum kai Ieoas, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra dekdekina ba i ga varubu ma Amasia ra king Iuda, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ¹³ Ma di ga vadiop Ieoas varurung ma ra umana tamana; ma Ieroboam i ga ki ta kana kiki na king; ma di ga punang Ieoas aro Samaria varurung ma ra umana king Israel.

A mutuaina tinata na propet kai Elisa, ma i mat

¹⁴ Ma Elisa i ga mait ma ra minait nina i ga mat me; ma Ieoas ra king Israel i ga vana ur tadav ia ma i ga tangie, ma i ga biti: Tamagu, tamagu, ra kiki na vinavana kai Israel, ma diat dia kure ra umana os tana! ¹⁵ Ma Elisa i ga biti tana: Una tak pa ra panak ma ra umana pu; ma i ga tak pa ra panak ma ra umana pu. ¹⁶ Ma i ga biti tai ra king Israel: Una al ra panak; ma i ga al ia. Ma Elisa i ga vung ra limana taun ra lima i ra king. ¹⁷ Ma i ga biti: Una papa ra mata na kalangar ta ra papar a taur; ma i ga papa ia. Ma Elisa i ga biti: Una poponok; ma i ga poponok. Ma i ga biti: Ra pu na niuvia kai ra Luluai, ra pu na niuvia ure Siria; tago una ubu ra tarai Siria aro Apek tuk una ga kamare vue diat.

¹⁸ Ma i ga biti: Una tak pa ra umana pu; ma i ga tak pa diat. Ma i ga biti tai ra king Israel: Una kita ra pia; ma i ga kita ra pia a utul a pakana ka. ¹⁹ Ma ra tutana kai God i ga kankanuane, ma i ga biti: Na ga boina gala u ga kikikita a ilima ba laptikai na pakana; gala damana, gala una ga ubu Siria tuk u ga nila vue; ma go una ubu Siria a utul a pakana ka.

²⁰ Ma Elisa i ga mat, ma di ga punang ia. Ma ta ra kilakilala ta umana loko na tarai Moab dia ga vala pot upi ra ra varpa. ²¹ Ma ba ra tarai dia ga vanavana upi diat a punang ta tikai nina i ga mat, ea, dia ga gire tika na loko na tarai na ra varpa; ma dia ga vue ra tutana ta ra babang na minat kai Elisa; ma ba ra tutana i ga tadav ra umana ur i Elisa i ga laun ma i ga tur.

²² Ma Kasael ra king Siria i ga ki taun Israel ta ra umana kilala Ieoakas i ga king tana. ²³ Ma ra Luluai i ga gire ung diat, ma i ga mari diat, ma i ga nuk pa diat, ure kadia kunubu ma Abaraam ma Isak ma Iakob; damana pa i ga nila vue diat, ma pa i ga okole vue diat kan ra luaina matana tuk gori. ²⁴ Ma Kasael ra king Siria i ga mat; ma Ben, Adad natuna i ga kia vue ta ra kini na king. ²⁵ Ma Ieoas natu i Ieoakas i ga kap valilikun nam ra umana pia na pal kan ra lima i Ben-Adad natu i Kasael nina i ga kap pa diat tai Ieoakas tamana ta ra vinarubu. A utul a pakana Ieoas i ga ub ia, ma i ga kap valilikun mule ra umana pia na pal kai Israel.

14

Amasia i ki na king (2 Tutu 25:1-28)

¹ Ma Amasia natu i Ioas ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king ta ra vauruana kilala ta ra kini na king kai Ieoas natu i Ieoakas ra king Israel. ² I ga tur pa ia pi na king ba i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala; ma i ga ki na king a ura vinun ma lavuvat

na kilala arama Ierusalem; a iang i tinana Ieoadin marama Ierusalem. ³I ga pait nina i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, ia kaka, pa i ga vardada ma David kana ngala; i ga pait nam Ioas tamana i ga pait ia. ⁴la kaka pa di ga tak vue ra umana tavul a lotu; a tarai dia ga pait boko ra umana tinabar ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu.

⁵Ma ba kana varkurai i ga tur padikat pirana, i ga doko nam ra ura tultul nina dir ga doko tamana ra king; ⁶pa i ga doko ra umana natu i nam ra ura tena vardodoko, da di ga tumu ia ta ra buk na varkurai kai Moses, da ra Luluai i ga vartuluai ba i ga biti: Koko da doko ra tarai ure ra umana natu i diat, ma koko da doko ra umana bul ure ra umana tama i diat; tikitikai na virua ure kana kaina mangamangana iat.

⁷I ga doko ra vinun na arip na marmar na tutana Edom ta ra male na solt, ma i ga uvia pa ra pia na pal Sela ta ra vinarubu, ma i ga vaiang ia ba Ioktel, ma i ga tuk gori.

⁸Ma Amasia i ga tulue ta umana tultul pire Ieoas natu i Ieoakas natu i Ieu, ra king Israel, ma i ga biti: Una mai, dor a varboboi. ⁹Ma Ieoas ra king Israel i ga tulue ra tinata pire Amasia ra king Iuda dari: Ra kait nina i ga ki Lebanon i ga biti tai ra tagatagal Lebanon, Una tul tar natum a vavina pire natugu a tutana pi dir a taulai; ma tika na leing na pui aro Lebanon i ga bolo, ma i ga rua taun ra kait. ¹⁰A dovotina u ga ubu Edom, ma ra balam i ngala tana; una langlang tana, ma una ki ta kaum gunan; ta ra ava una vatut ra purpuruan ma una kaina tana, ma una bura, avat ma ra tarai Iuda?

¹¹Ma Amasia pa i ga mainge ba na valongore. Damana Ieoas ra king Israel i ga vana, ma dir ma Amasia ra king Iuda dir ga varboboi aro Bet-Semes, nina ba kai Iuda. ¹²Ma ra tarai Israel dia ga uvia pa ra tarai Iuda, ma dia ga lop tar ta ra kubakuba i diat. ¹³Ma Ieoas ra

king Israel i ga kinim pa Amasia ra king Iuda, natu i Ioas natu i Akasia, aro Bet-Semes, ma i ga vana urama Ierusalem, ma i ga rada vue ra liplip na vat Ierusalem papa ra mataniolo Epraim tuk tar ta ra mataniolo ta ra ngu na liplip, tika na mar na pokono ra lolovina tana. ¹⁴Ma i ga kap pa ra goled ma ra silva par, ma ra umana la nina di ga tadav diat ta ra kuba i ra Luluai, ma ta ra vuvuvung na mani ta ra kuba i ra king; ma i ga kap bula ra tarai upi ra kikia, ma i ga lilikun uro Samaria.

¹⁵Ma ra umana enana papalum kai Ieoas, ma ra dekdekina, ma kadir vinarubu ma Amasia ra king Iuda, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ¹⁶Ma di ga vadiop Ieoas varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia aro Samaria varurung ma ra umana king Israel; ma Ieroboam natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

¹⁷Ma Amasia natu i Ioas ra king Iuda i ga laun a vinun ma a ilima na kilala namur ta ra minat i Ieoas natu i Ieoakas ra king Israel.

¹⁸Ma ra umana enana papalum kai Amasia pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ¹⁹Ma dia ga varpit ure arama Ierusalem, ma i ga lop uro Lakis; ma dia ga korot mur ia uro Lakis, ma dia ga doka abara. ²⁰Di ga kap pa ra minatina ta ra umana os; ma di ga punang ia arama Ierusalem varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David. ²¹Ma ra tarai Iuda par dia ga pilak pa Usia, nina ba i ga a vinun ma laptikai kana kilakilala na nilaun, ma dia ga vaki ia pi na kia vue tamana Amasia ta ra kini na king. ²²I ga vatut Elat ma i ga kap valilikun mule tai Iuda, namur ta ra minat kai tamana.

Ieroboam i ki na king

²³Ma Ieroboam natu i Ieoas ra king Israel i ga tur pa ia pi na king ta ra kilala a vinun ma a ilima ta ra kini na king kai Amasia natu i Ioas ra king Iuda, ma i ga ki na king

aro Samaria a ivat na vinun ma tika na kilala. ²⁴ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana.

²⁵ I ga langun mule ra pia Israel papa ra langun Kamat ma tuk tar ta ra ta ta ra Araba, da ra tinata kai ra Luluai, ra God kai Israel, nina i ga tatike ta kana tultul Iona natu i Amitai ra propet, maro Gat-Keper. ²⁶ Tago ra Luluai i ga gire ra kini na malari kai Israel, ba i ga tar mamat; tago pa ta vilavilau ma pa ta tutana langalanga, ma pa ta na pi na maravut Israel. ²⁷ A Luluai pa i ga biti ba na pun vue ra iang i Israel kan ra vavai na bakut; damana i ga valaun diat ta ra lima i Ieroboam natu i Ieas.

²⁸ Ma ra umana enana papalum kai Ieroboam, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma ra dekdekina, ma kana umana vinarubu, ma kana niuvia ba i ga kap valilikun mule Damasko ma Kamat, nina ba kai Iuda lua, ure Israel, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ²⁹ Ma di ga vadiop Ieroboam varurung ma ra umana tamana, nina ra umana king Israel; ma Sekaria natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

15

Usia i ki na king (2 Tutu 26:1-23)

¹ Ma Usia natu i Amasia ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king ta ra kilala a ura vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Ieroboam ra king Israel. ² I ga laun vue a vinun ma laptikai na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king a ilima na vinun ma a ura kilala arama Ierusalem; ra iang i tinana Iekolia a vavina Ierusalem. ³ Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai da tamana Amasia i ga pait ia. ⁴ Ia kaka pa di ga re vue ra umana tavul a lotu; a tarai dia ga varvartabar ma dia ga tun ra bulit i

ang na katkat boko ta ra umana tavul a lotu.

⁵ Ma ra Luluai i ga ubu ra king, ma i ga vukavuka tuk tar ta ra bung i ga mat i tana, ma i ga ki ta ra pal irai. Ma Iotam natu i ra king i ga kure ra kuba i ra king, ma i ga ki na varkurai pire ra tarai.

⁶ Ma ra umana enana papalum kai Usia, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ⁷ Ma di ga vadiop Usia varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Iotam natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Sekaria i ki na king

⁸ Ma Sekaria natu i Ieroboam i ga ki na king ure Israel ta ra kilala a utul a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Usia ra king Iuda, ma i ga ki na king aro Samaria a laptikai na gai. ⁹ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai da ra umana tamana dia ga pait ia; pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana.

¹⁰ Ma Salum natu i Iabes i ga varpit ure, ma i ga ub ia ta ra luaina mata i ra tarai, ma i ga doka, ma i ga kia vue ta ra kini na king.

¹¹ Ma ra umana enana papalum kai Sekaria, di ga tumu diat ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel. ¹² Go iat ra tinata kai ra Luluai nina i ga tatike pire ku, dari: Ra umana natum ta ra vaivatina taun tarai diat a ki ta ra kiki na king kai Israel. Ma i ga damana.

Salum i ki na king

¹³ Salum natu i Iabes i ga tur pa ia pi na king ta ra kilala a utul a vinun ma lavuvat ta ra kini na king kai Usia ra king Iuda, ma i ga ki na king tika na gai ka aro Samaria.

¹⁴ Ma Menakem natu i Gadi i ga tut maro Tirsas, ma i ga vana Samaria, ma i ga ubu Salum natu i Iabes aro

Samaria, ma i ga doka, ma i ga kia vue ta ra kini na king.

¹⁵ Ma ra umana enana papalum kai Salum, ma kana varpit, di ga tumu diat ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel. ¹⁶ Ta nam ra e Menakem i ga ubu Tapua, ma ra tarai par tana, ma ra umana gunan maravai tana papa aro Tirsa; tago pa dia ga papa are, damana i ga ub ia; ma i ga leveng ra vaden par tana nina dia ga kap bala.

Menakem i ki na king

¹⁷ Ma Menakem natu i Gadi i ga tur pa ia pi na king ure Israel ta ra kilala a utul a vinun ma lavuvat ta ra kini na king kai Usia ra king Iuda, ma i ga ki na king aro Samaria a vinun na kilala. ¹⁸ I ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai; ta kana kilala na nilaun parika pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana.

¹⁹ Ma Pul ra king Asiria i ga tut ure ra gunan; ma Menakem i ga tul tar tika na arip na marmar na talant na silva pire Pul, upi na tur maravut ia ma na vapidikat kana varkurai. ²⁰ Ma Menakem i ga kap ra totokom pire ra umana uviana na tutana ta ra langun Israel, a ilima na vinun na pakana silva i ga kap ia pire diat tikitikai, upi na tul tar ia pire ra king Asiria. Damana ra king Asiria i ga lilikun, ma pa i ga ki ta ra gunan.

²¹ Ma ra umana enana papalum kai Menakem, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel? ²² Ma di ga vadiop Menakem varurung ma ra umana tamana; na Pekakia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Pekakia i ki na king

²³ Ma Pekakia natu i Menakem i ga tur pa ia pi na king ure Israel ta ra kilala a ilima na vinun ta ra kini na king kai Usia ra king Iuda, ma i ga ki na king aro Samaria a ura kilala. ²⁴ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra

luaina mata i ra Luluai; pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana.

²⁵ Ma Peka natu i Remalia, kana luluai na vinarubu, i ga varpit ure, ma i ga ben pa ra ilima na vinun na tutana Gilead, ma i ga ub ia ta ra pal na bakbakit ta ra kuba i ra king aro Samaria; ma i ga doka ma i ga kia vue ta ra kini na king.

²⁶ Ma ra umana enana papalum kai Pekakia, ma ra lavur magit i ga pait ia, di ga tumu diat ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel.

Peka i ki na king

²⁷ Ma Peka natu i Remalia i ga tur pa ia pi na king ure Israel ta ra kilala a ilima na vinun ma a urua ta ra kini na king kai Usia ra king Iuda; ma i ga ki na king aro Samaria a ura vinun na kilala. ²⁸ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai; pa i ga vana kan ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel tana.

²⁹ Ma ta ra e kai Peka ra king Israel Tiglat-Peleser ra king Asiria i ga pot, ma i ga uvia pa Ion, ma Abel-Bet-Maka, ma Ianoa, ma Kedes, ma Kasor, ma Gilead, ma Galilaia, ma ra langun Naptali par, ma i ga ben vavilavilau ra tarai uro Asiria. ³⁰ Ma Osea natu i Ela i ga varpit ure Peka natu i Remalia, ma i ga ub ia, ma i ga doka, ma i ga kia vue ta ra kini na king, ta ra kilala a ura vinun ta ra kini na king kai Iotam natu i Usia.

³¹ Ma ra umana enana papalum kai Peka, ma ra lavur magit i ga pait ia, di ga tumu diat ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Israel.

Iotam i ki na king

(2 Tutu 27:1-9)

³² Ma Iotam natu i Usia ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king ta ra vauruana kilala na king kai Peka natu i Remalia ra king Israel. ³³ I ga tur pa ia pi na king ba i ga laun vue

a ura vinun ma a ilima na kilala; ma i ga ki na king a vinun ma laptikai na kilala arama Ierusalem; a iang i tinana Ierusa natu i Sadok. ³⁴ Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra lavur mangamangana kai tamana Usia. ³⁵ Ia kaka pa di ga re vue boko ra umana tavul a lotu; a tarai dia ga varvartabar ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat boko ta ra umana tavul a lotu. I ga pait ra mataniolo arama ta ra kuba i ra Luluai.

³⁶ Ma ra umana enana papalum kai Iotam, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ³⁷ Ta nam ra e ra Luluai i ga vararak vatavuna Resin ra king Siria, ma Peka natu i Remalia, upi dir a tut ure Iuda. ³⁸ Ma di ga vadiop Iotam varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Akas natuna i ga kia vue ta ra Kini na king.

16

Akas i ki pa king (2 Tutu 28:1-27)

¹ Ma Adas natu i Iotam ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king ta ra kilala a vinun ma lavurua ta ra kini na king kai Peka natu i Remalia. ² Akas i ga laun vue a ura vinun na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a vinun ma laptikai na kilala; ma pa i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai kana God da David kana ngala. ³ I ga mur ra mangamangana kai ra umana king Israel; ma i ga tul tar natuna a tinabar di tuntun tar ia, da ra bilak na mangamangana kai ra umana Tematana nina ba ra Luluai i ga korot vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel. ⁴ Ma i ga vartabar ma i ga tuntun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu, ma ta ra lavur ul a buana, ma ta ra vavai ra umana davai dia lubalubang.

⁵ Ma Resin ra king Siria ma Peka natu i Remalia ra king Israel dir ga

tut na vinarubu ure Ierusalem; ma dir ga tur vartakalat bat Akas, ma dir ga mama uvia pa ia. ⁶ Ta nam ra e Resin ra king Siria i ga kap valilikun Elat upi kai Siria, ma i ga korot vue ra tarai Iudaia kan Elat; ma ra tarai Siria dia ga pot aro Elat, ma dia ga ki ie, ma i tuk tar gori. ⁷ Ma Akas i ga tulue ra umana tultul pire Tiglat-Pileser ra king Asiria, ma i ga biti: Iau kaum tultul ma natum; una vana uti, ma una valaun pa iau kan ra lima i ra king Siria ma ra lima i ra king Israel nina dir tut ure iau. ⁸ Ma Akas i ga tak pa ra silva ma ra goled nina i ga ki ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra vuvung na mani ta ra kuba i ra king, ma i ga tulue upi ra vartabar pire ra king Asiria. ⁹ Ma ra king Asiria i ga torom tana; ma ra king Asiria i ga vana, ma i ga tut ure Damasko, ma i ga uvia pa ia, ma i ga ben vavilavilau ra tarai tana uro Kir, ma i ga doko Resin.

¹⁰ Ma ra king Akas i ga vana uro Damasko upi na barat Tiglat-Pileser ra king Asiria, ma i ga gire ra uguugu na vartabar nina i ga tur aro Damasko. Ma ra king Akas i ga tulue ra malalar i ra uguugu, ma ra valavalar tana ma ra nga na minamal par tana, pire Uria ra tena tinabar. ¹¹ Ma Uria ra tena tinabar i ga pait ra uguugu na vartabar; da nam parika ra king Akas i ga tulue ra varvai ure maro Damasko, damana Uria ra tena tinabar i ga pait ia upi na ki na vaninara ure ra king ba na lilikun maro Damasko. ¹² Ma ba ra king i ga lilikun maro Damasko, ra king i ga gire ra uguugu. Ma ra king i ga kakari maravai pire ra uguugu, ma i ga ko rikai tana, ¹³ ma i ga tun kana tinabar di tuntun tar ia, ma kana tinabar na vuai na uma, ma i ga lolonge kana tinabar na nimomo, ma i ga apur ra gapu i kana tinabar na varmaram taun ra uguugu. ¹⁴ Ma ra uguugu nina di ga pait ia ma ra palariam gobol ma i ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai, i ga tak vue kan ra luaina mata i ra pal, kan ra pakana ba i ga tur tana livuan ta

kana uguugu ma ra kuba i ra Luluai, ma i ga vatur ia ta ra papar a labur ta kana uguugu. ¹⁵ Ma ra king Akas i ga vartuluai pire Uria ra tena tinabar ma i ga biti: Una tun ra tinabar di tuntun tar ia ta ra malana, ma ra tinabar na vuai na uma ta ra ravian, ma ra tinabar di tuntun tar ia nina ba kai ra king, ma kana tinabar na vuai na uma, ma ra tinabar di tuntun tar ia nina ba kai ra tarai par ta ra gunan, ma kadia tinabar na vuai na uma, ma kadia lavur tinabar na nimomo, ta ra ngala na uguugu; ma una apur ra gap parika taun ia kan ra tinabar di tuntun tar ia, ma kan ra tinabar; ma ra uguugu nina di ga pait ia ma ra palariam gobol, kaugu ka upi ina tititir tana. ¹⁶ Ma Uria ra tena tinabar i ga pait muka nina ra king Akas i ga vartuluai tana.

¹⁷ Ma ra king Akas i ga kutu vue ra umana paparai ra umana kiki na la, ma i ga tak vue ra la kan diat; ma i ga tak vue ra ngala na la kan ra ulu i ra umana bulumakau nina di ga pait diat ma ra palariam gobol, ma i ga vung ia ta ra kiki di ga pait ia ma ra vat. ¹⁸ Ma ra nga na olaolo ure ra Bung Sabat nina di ga pait ia ta ra pal, ma ra mataniolo kai ra king, i ga tak vue dir kan ra kuba i ra Luluai, i ga vuna ta ra king Asiria.

¹⁹ Ma ra umana enana papalum kai Akas nina i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ²⁰ Ma di ga vadiop Akas varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Esekia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

17

Samaria i bura ma ra tarai Israel di ki na vilavilau

¹ Ma Osea natu i Ela i ga tur pa ia pi na king ure Israel ta ra kilala a vinun ma a urua ta ra kini na king kai Akas ra king Iuda; ma i ga ki na king aro Samaria lavuvat na kilala. ² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata

i ra Luluai, ia kaka pa i ga manga kaina da ra umana king Israel dia ga laun lua tana.

³ Ma Salmaneser ra king Asiria i ga tut ure; ma Osea i ga torom pirana, ma i ga kap tar ra totokom pirana. ⁴ Ma ra king Asiria i ga matote ba Osea i ga varpit ure; tago i ga tar tulue ra umana tultul pire So ra king Aigipto, ma pa i ga tul tar ra totokom pire ra king Asiria, da i ga pait ia ta ra kilakilala; damana ra king Asiria i ga kinim ia, ma i ga vi ia ma i ga vake ta ra pal na banubat.

⁵ Namur ra king Asiria i ga vana alalu ta ra gunan, ma i ga tut ure Samaria, ma i ga tur vartakalat bat ia a utul a kilala. ⁶ Ma ta ra kilala lavuvat ta ra kini na king kai Osea, ra king Asiria i ga uvia pa Samaria, ma i ga ben vavilavilau ra tarai Israel uro Asiria, ma i ga vaki diat aro Kala ma Kabor, ta ra papar a tava alir Gosan, ma ta ra umana pia na pal kai ra tarai Media.

⁷ Go i ga vuna tago ra tarai Israel dia ga tar piam vue ra Luluai kadia God, nina i ga ben vairop vue diat kan ra gunan Aigipto, kan ra dekdek na lima i Parao ra king Aigipto, ma dia ga torom ta ra umana enana god, ⁸ ma dia ga mur ra umana mangamangana kai ra umana Tematana, a tarai nina ra Luluai i ga korot vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel, ma ra umana king Israel dia ga varirap diat i tana. ⁹ Ma ra tarai Israel dia ga pait ive ra umana magit nina pa dia ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai kadia God; ma dia ga pait ra umana tavul a lotu ta kadia gunagunan, ta ra umana tavul a monamono ma ta ra umana pia na pal di ga liplip bat diat. ¹⁰ Ma dia ga vatur kadia umana tabataba na vat ma kadia umana tabataba i Asera ta ra lavur ul a luana, ma ta ra vavai ra umana davai dia lubalubang; ¹¹ ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu abara, da ra umana Tematana nina ra Luluai i ga vairop vue diat kan ra luaina mata i diat; ma dia ga pait ra umana

bilak na magit upi diat a vakankan ra Luluai; ¹² ma dia ga torom ta ra umana tabataba, a mangamangana nina ra Luluai i ga biti ta diat ure dari: Koko avat a pait go.

¹³ A dovotina ra Luluai i ga varvai pire Israel ma pire Iuda tai ra umana propet ma ra umana tena ginigira, ba i ga biti: Avat a vana kan kavava lavur kaina mangamangana, ma avat a kodop vake kaugu umana vartuluai ma kaugu umana togotogo, upi na varogop ma ra tinata na varkurai nina iau ga vartuluai ure pire ra umana tama i vavat, ma nina iau ga vaarike pire vavat ta kaugu umana tultul ra umana propet. ¹⁴ Ia kaka pa dia ga mainge ba diat a valongore, dia ga karduk da ra umana tama i diat dia ga karduk, nina pa dia ga nurnur tai ra Luluai kadia God. ¹⁵ Dia ga milikuane kana umana vartuluai, ma kana kunubu nina dia ga pait ia ma ra umana tama i diat, ma kana umana varvalai nina i ga varvai pire diat me; ma dia ga mur ra magit vakuku, ma dia ga papaua da ra umana Tematana nina dia ga ki kil diat, a tarai nina ra Luluai i ga vartuluai pire diat ure ba koko diat a mur kadia umana mangamangana. ¹⁶ Ma dia ga nuk vue ra umana vartuluai kai ra Luluai kadia God, ma dia ga tun mal ra umana tabalar upi kadiat, nina ba a ura nat na bulumakau, ma dia ga pait ra tabataba i Asera, ma dia ga lotu tadav ra kor arama ta ra maup, ma dia ga toratorom tai Baal. ¹⁷ Ma dia ga tun ra umana natu i diat ta ra iap upi ra tinabar, ma dia ga nurnur ta ra papait ma ra agagar, ma dia ga ivure diat iat mulai upi diat a pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, upi da vakankan ia. ¹⁸ Damana ra Luluai i ga kankanuane muka Israel, ma i ga okole vue diat kan ra luaina matana; pa ta na ta diat i ga ki valili, ia kaka ra vuna tarai Iuda.

¹⁹ Ma Iuda bula pa dia ga kodop vake ra umana varkurai kai ra Luluai kadia God; dia ga mur ra umana

mangamangana nina Israel dia ga pait diat. ²⁰ Damana ra Luluai i ga pilak vue ra tarai Israel par, ma i ga vakadik diat, ma i ga nur tar diat pire ra umana tena ra varpa, tuk tar i ga okole vapar vue diat kan ra luaina matana. ²¹ Ba i ga kutu vue Israel kan ra apik na tarai kai David, dia ga vaki Ieroboam natu i Nebat upi na king; ma Ieroboam i ga korot vue ra tarai Israel kan ra nimur pire ra Luluai, ma i ga vuna ta kadia ngala na varpam. ²² Ma ra tarai Israel dia ga mur ra lavur kaina mangamangana kai Ieroboam nina ia iat i ga pait ia, ma pa dia ga vana kan diat, ²³ tuk ra Luluai i ga okole vue diat kan ra luaina matana, da i ga tatike ta kana umana tultul ra umana propet. Damana di ga kap vue ra tarai Israel kan kadia gunan tadav Asiria, ma dia ki abara tuk gori.

A kalamana tarai dia ki aro Samaria

²⁴ Ma ra king Asiria i ga ben pa ra tarai maro Babilon, ma maro Kuta, ma maro Ava, ma maro Kamat, ma maro Separvaim, ma i ga vaki diat ta ra umana pia na pal Samaria, upi diat a kia vue ra tarai Israel; ma dia ga kale pa Samaria, ma dia ga ki ta ra umana pia na pal tana.

²⁵ Ta ra turpai kadia kini abara pa dia ga ru ra Luluai; kari ra Luluai i ga tultue ta umana leon livuan ta diat, ma dia ga doko ta umana ta diat. ²⁶ Ma di ga ve ra king Asiria dari: Ra umana vuna tarai nina u ga kap vue diat, ma u ga vaki diat ta ra umana pia na pal Samaria, dia tuptup ure ra mangamangana kai ra god ta nam ra gunan, damana i ga tultue ra umana leon livuan ta diat, ma dia doko ra tarai tago dia tuptup ure ra mangamangana kai ra god ta nam ra gunan. ²⁷ Ma ra king Asiria i ga vartuluai, ma i ga biti: Avat a ben pa tikai ta diat ra umana tena tinabar nina ava ga kap diat mabara; boina ba na vana ma na ki abara upi na tovo diat ure ra mangamangana

kai ra god ta nam ra gunan. ²⁸ Ma tikai ta diat ra umana tena tinabar nina di ga ben vavilavilau diat maro Samaria i ga pot ma i ga ki aro Betel, ma i ga tovo diat ure ra variru tadav ra Luluai.

²⁹ Ia kaka ra lavur vuna tarai dia ga pait kadia umana god, ma dia ga varuk diat ta nam ra umana pal ta ra umana tavul a lotu nina ra tarai Samaria dia ga pait ia, tikitika na vuna tarai dia ga pait ia ta nam iat ra pia na pal dia ga ki tana. ³⁰ Ra tarai Babilon dia ga mal Sukot-Benot, ma ra tarai Kut dia ga mal Nergal, ma ra tarai Kamat dia ga mal Asima, ³¹ ma ra tarai Ava dia ga mal Nibkas ma Tartak, ma ra tarai Separvaim dia ga tun ra umana natu i diat ta ra iap a tinabar tadav Adramalek ma Anamelek ra ura god kai ra tarai Separvaim. ³² Dia ga lotu tadav ra Luluai, ma dia ga pilak pa ta umana ta diat upi diat a tena tinabar ta ra umana tavul a lotu, ma dia ga pait ra tinabar ure diat ta ra umana pal ta ra umana tavul a lotu. ³³ Dia ga lotu tadav ra Luluai, ma dia ga torom bula ta kadia umana god, da ra mangamangana kai ra umana Tematana ta kadia umana gunagunan iat.

³⁴ Ma go ieri dia mur ra mangamangana kai kadia tarai lualua; pa dia ru ra Luluai, ma pa dia mur ra lavur vartuluai, ba ra umana togotogo, ba ra vartovo, ba ra varkurai nina ra Luluai i ga tul tar ia pire ra umana natu i Iakob, nina i ga vaiang ia ba Israel. ³⁵ A Luluai i ga pait ra kunubu ma diat, ma i ga biti: Koko avat a lotu tadav ra umana enana god, ma koko avat a va timtimum tadav diat, ma koko avat a torom ta diat, ma koko avat a pait ra tinabar tadav diat; ³⁶ avat a ru ka ra Luluai, nina i ga ben vairop vue avat kan ra gunan Aigipto ma ra ngala na dekdek ma ra ongor na limana, ma avat a va timtimum pirana, ma avat a pait kavava umana tinabar tadav ia. ³⁷ Avat a mur vatikene ra umana vartuluai, ma ra umana togotogo, ma ra vartovo ma ra varkurai, nina i

ga tumu vake diat ure avat; ma koko avat a lotu tadav ra umana enana god; ³⁸ ma koko avat a nuk vue kaugu kunubu nina iau ga pait ia ma avat; ma koko avat a lotu tadav ra umana enana god, ³⁹ avat a ru ka ra Luluai kavava God, ma na valaun pa avat kan kavava umana ebar. ⁴⁰ Ia kaka pa dia ga valongore, dia ga mur uka ra mangamangana kai kadia tarai lualua.

⁴¹ Damana go ra umana vuna tarai dia ga lotu tadav ra Luluai, ma dia ga torom bula ta kadia umana tabataba; damana ra umana natu i diat ma ra umana bul mur ta diat dia pait ia tuk go, da kadia tarai lualua dia ga pait ia.

18

Esekia i ki na king (2 Tutu 29:1-2; 31:1)

¹ Ma Esekia natu i Akas ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king ta ra vautuluna kilala na king kai Osea natu i Ela ra king Israel. ² I ga tur pa ia pi na king ba i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala; i ga ki na king a ura vinun ma lavuvat na kilala arama Ierusalem; ra iang i tinana Abi natu i Sekaria. ³ Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, da David kana ngala i ga pait ia. ⁴ I ga re vue ra umana tavul a lotu, ma i ga pamar gigi ra umana tabataba na vat, ma i ga bual ra tabataba i Asera; ma i ga pamar gigi ra vui na palariam gobol nina Moses i ga pait ia, tago ta nam ra e ra tarai Israel dia ga tun ra bulit i ang na katkat tadav ia, ma di ga vaiang ia ba Nekustan. ⁵ I ga nurnur tai ra Luluai ra God kai Israel; ma pa di ga na tadav ta tikai ta diat ra umana king Iuda nina dia ga laun namur tana pi dir a varogop me, ma pire diat nina dia ga laun lua tana pa ta na bula. ⁶ Tago i ga tatabai pire ra Luluai, ma pa i ga vung vue ra nimur pirana, ma i ga kodop vake kana umana vartuluai, nina ra Luluai i ga tul tar ia pire Moses. ⁷ Ma ra Luluai i ga ki maravut ia; ba i ga vana upi na

pait ta magit i ga pait ot pa ia; ma i ga tut na varpam ure ra king Asiria, ma pa i ga torom pirana. ⁸ I ga ubu vue ra tarai Pilistia tuk aro Gasa ma ra umana gunan maravai tana, kan ra umana tavul a monamono ma kan ra umana pia na pal bula.

Samaria i bura

⁹ Ma ta ra vaivatina kilala na king kai Esekia, nina ba ra kilala lavurua ta ra kini na king kai Osea natu i Ela ra king Israel, Salmaneser ra king Asiria i ga tut ure Samaria, ma i ga tur vartakalat bat ia. ¹⁰ Ma ba i ga par ra utul a kilala i ga uvia pa ia; di ga uvia pa Samaria ta ra kilala laptikai ta ra kini na king kai Esekia, nina ba ra kilala lavuvat ta ra kini na king kai Osea ra king Israel. ¹¹ Ma ra king Asiria i ga ben vavilavilau ra tarai Israel uro Asiria, ma i ga vaki diat aro Kala ma Kabor, ta ra papar a tava alir Gosan, ma ta ra umana pia na pal kai ra tarai Media, ¹² tago pa dia ga torom ta ra nilai ra Luluai kadia God, ma dia ga piam vue kana kunubu, ta ra lavur magit ba Moses ra tultul kai ra Luluai i ga varkurai tana, ma dia ga ole ke.

Senakerib i vana rikai upi ra vinarubu (2 Tutu 32:1-19; Ies 36:1-22)

¹³ Ma ba Esekia i ga ki na king a vinun ma a ivat na kilala Senakerib ra king Asiria i ga vana rikai upi na varubu ma ra lavur pia na pal Iuda nina ba di ga pait ra liplip tana, ma i ga uvia pa diat. ¹⁴ Ma Esekia ra king Iuda i ga tuelve ra tinata uro Lakis pire ra king Asiria, ma i ga biti: iau ga varpam; una nur vue iau, ma ina puak nina una to tar ia tagu. Ma ra king Asiria i ga to tar a utul a mar na talant na silva, ma a utul a vinun na talant na goled pire Esekia. ¹⁵ Ma Esekia i ga tul tar ia pirana ra silva parika nina di ga kap pa ia kan ra kuba i ra Luluai ma ra vuvuvung na mani ta ra kuba i ra king. ¹⁶ Ta nam ra e Esekia i ga papake vue mule ra goled nina di ga vung vapetep tar ia ta ra umana banbanu ta ra pal i

gomgom kai ra Luluai, ma ra goled nina Esekia ra king Iuda i ga vung vapetep tar ia ta ra umana pagapaga, ma i ga tul tar ia pire ra king Asiria.

¹⁷ Ma ra king Asiria i ga tuelve ra Tartan ma ra Rabsaris ma ra Rabsake maro Lakis urama Ierusalem, diat ma ra ngala na kor na tarai na vinarubu, tadav ra king Esekia. Ma ba dia ga pot Ierusalem, dia ga vana ma dia ga tur ta ra nga na tava ure ra lum i tur arama, ta ra nga upi ra gunan kai ra tena malmal mal. ¹⁸ Ma ba dia ga oro upi ra king, Eliakim natu i Kilkia ra monamono na pal i ga vana rikai pire diat, dital ma Sebna ra tena tutumu ma Ioa natu i Asap ra monamono ure ra lavur buk. ¹⁹ Ma ra Rabsake i ga biti ta dital: Amutal a ve Esekia dari: A ngala na king Asiria i biti: Ava nam ra tukal ba u nurnur tana? ²⁰ U nuk ia ba ra pirpir na topa laka ra varvateten ma ra dekdek upi ra vinarubu? U nurnur tai to ia ba u tut na varpam ure iau? ²¹ Ea, u nurnur bar tai Aigipto, nam ra vuvur i talikun, nina ba i tur ra lima i diat par dia buka me; damana Parao ra king Aigipto pire diat par dia nurnur tana. ²² Ma ba una biti tagu: Ave nurnur tai ra Luluai kaveve God: dave, vakir ia nam ba Esekia i ga tar re vue kana umana tavul a lotu, ma kana umana uguugu na vartabar, ma i ga biti tai Iuda ma Ierusalem dari: Avat a lotu ta ra luaina mata i go ra uguugu ati Ierusalem? ²³ Io, ina ting pa u ba una varkul pire kaugu luluai ra king Asiria, ma ina tul tar ra ura arip na marmar na os piram, ona ra tarai piram ba diat a ki ta diat. ²⁴ Io, una tur bat davatane ta tika na luluai na vinarubu kai kaugu king, tikai ta diat dia ikilik, ma una nurnur dave tai Aigipto upi ra umana kiki na vinavana ma upi ra tarai dia ki ra os? ²⁵ Ma dave, ina pot vakuku bar upi ina varubu ma go ra gunan, ma upi ina li vue, ma vakir amir ma ra Luluai vang? A Luluai iat i ga biti tagu dari: Una vana urama, ma amur a varubu ma nam ra gunan,

ma una li vue.

²⁶ Ma Eliakim natu i Kilkia ma Sebna ma Ioa dital ga biti ta ra Rabsake dari: Boina ba una tata ma kaum umana tultul ta ra tinata Siria, tago amital tar nunure; ma koko dat a pirpir ma ra tinata kai ra umana Iudaia ta ra luaina mata i ra tarai dia kiki ta ra ul a ngala na liplip na vat. ²⁷ Ma ra Rabsake i ga biti mulai: Dave, kaugu luluai i ga tulue iau tadav amur ma kaum luluai upi ina tatike go ra lavur tinata? Dave, pa i ga tulue iau vang tadav ra tarai nina dia ki ta ra ul a liplip na vat upi diat a en ra adia taka ma diat a mome ra adia tava na mim?

²⁸ Ma ra Rabsake i ga tur, ma i ga vangala ra nilaina, ma i ga tatata ma ra tinata Iudaia, ma i ga biti: Avat a valongore ra tinata kai ra ngala na king Asiria. ²⁹ A king i biti dari: Koko Esekia na tuam pa avat, tago pa na tale ba na valaun pa avat kan ra limagu; ³⁰ ma koko avat a kapupi Esekia ba i biti ta vavat: A dovotina ra Luluai na valaun pa dat; pa da tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra king Asiria. ³¹ Koko avat a kapupi Esekia, tago ra king Asiria i biti dari: Boina ba avat a pir bat iau, ma avat a irop tadav iau; ma avat tikitikai avat a ian ta kavava davai na vain, ma tikitikai na ian ta kana davai na oliva, ma avat tikitikai avat a mome ra tava ta kavava kivu; ³² tuk tar ta ra bung ba ina. pot i tana, ma ina ben vue avat tar ta ra gunan da kavavat, a gunan i tavua tana ra kon ma ra polo na vuai na vain, a gunan a magit na nian i peal tana, ma damana bula ra uma na vain, a gunan ba ra dangi na oliva ma ra polo na livur i ngala tana, upi avat a laun ma koko avat a mat; ma koko avat a kapupi Esekia ba i biti ta vavat: A Luluai na valaun pa dat. ³³ Dave, ta tikai ta diat ra umana god kai ra umana Tematana i ga tar valaun diat bar kan ra lima i ra king Asiria? ³⁴ Akave ra umana god Kamat ma Arpad? Akave ra umana god Separvaim ma Ena ma Iva? Ma dave, dia ga valaun Samaria

kan ra limagu bar? ³⁵ To ia ta diat ra umana god ta ra lavur gunan dia ga valaun kadia gunan kan ra limagu? Ma ra Luluai na valaun davatane Ierusalem kan ra limagu?

³⁶ Ma ra tarai dia ga ki mut uka, ma pa dia ga bali ia ma ta ik a tinata, tago ra king i ga vartuluai dari: Koko avat a bali ia. ³⁷ Ma Eliakim natu i Kilkia, a monamono ta ra pal, ma Sebna ra tena tutumu, ma Ioa natu i Asap, a monamono ta ra lavur buk, dital ga vana tadav Esekia, ma i ga tarada kadital mal, ma dital ga vaarike ra tinata kai ra Rabsake pirana.

19

*A Luluai i valaun pa Iuda kan Senakerib
(2 Tutu 32:20-23; Ies 37:1-38)*

¹ Ma ba ra king Esekia i ga valongore i ga rada kana mal, ma i ga vavauluvai ma ra mal na tabun, ma i ga ruk ta ra kuba i ra Luluai. ² Ma i ga tulue Eliakim, nina i balaure ra pal, ma Sebna ra tena tutumu, ma ra umana patuana ta ra umana tena tinabar, tadav Iesaia ra propet nina ba natu i Amos, ma dia ga vavauluvai ma ra mal na tabun. ³ Ma dia ga biti tana: Esekia i biti dari: Go ra bung a bung na purpuruan, ma ra bung na varpit, ma ra bung na varkulumai, tago i tar maravai ba da kava ra umana bul, ma pa ta dekdek ba da kava vaarike diat. ⁴ Kan ra Luluai kaum God na valongore ra tinata kai ra Rabsake, nina ba ra king Asiria kana luluai i tar tulue pi na vul God, a launa, ma na bali ra tinata nina ba ra Luluai kaum God i tar valongore; kari una pait ra niaring ure ra ibaiba i ki valili.

⁵ Damana ra umana tultul kai Esekia ra king dia ga tadav Iesaia. ⁶ Ma Iesaia i ga biti ta diat: Avat a biti dari pire kavava luluai: I dari ra tinata kai ra Luluai: Koko una burut ta ra tinata nina u tar valongore, nam ba ra umana tultul kai ra king Asiria dia tar vul iau me. ⁷ Ea, ina tulue tika na tabaran tana, ma na valongore ta varvai, ma na lilikun ta

kana gunan iat, ma na virua ta ra pakat na vinarubu ta kana gunan iat.

⁸ Damana ra Rabsake i ga lilikun, ma i ga tadav ra king Asiria ba i varubu ma Libna; tago i ga tar valongore ba i ga tar vana kan Lakis.

⁹ Ma ba i ga valongore ba Tiraka ra king Etiopia i ga vana rikai upi dir a varubu me, i ga tulue ta umana tultul tadav Esekia, ma i ga biti: ¹⁰ Avat a ve Esekia ra king Iuda dari: Koko kaum God nina u nurnur tana na tuam pa u ba i biti, Pa da tul tar Ierusalem ta ra lima i ra king Asiria. ¹¹ Ea, u tar valongore ure ra lavur magit nina ba ra umana king Asiria dia ga pait ia ta ra lavur gunan, ba dia ga li vakakit vue diat; ma dave, da valaun u vang?

¹² Dave, ra umana god kai ra umana vuna tarai dia ga valaun diat nina ba ra umana tamagu dia ga kamare vue diat, Gosan ma Karan ma Resep ma ra tarai Eden nina dia ga ki Telasar?

¹³ Akave ra king Kamat, ma ra king Arpad, ma ra king kai ra pia na pal Separvaim, ma ra ura king kadir Ena ma Iva?

¹⁴ Ma Esekia i ga vatur vake ra buk ta ra umana tultul, ma i ga luk ia; ma Esekia i ga tutua urama ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga pala ia ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁵ Ma Esekia i ga araring ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga biti: Luluai, God kai Israel, u ki livuan ta ra ura angelo, u muka God, maia pa, u kaka ra God kai ra lavur gunan par ta ra rakarakan a gunagunan, ma u ga pait ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut. ¹⁶ Luluai, una torom ma ra talingam, ma una valongore; Luluai, una tavangun ma una gire; ma una valongore ra lavur tinata kai Senakerib, nina i tar tulue uti pi na vul ra launa God me.

¹⁷ A dovotina, Luluai, ra umana king Asiria dia ga kamare vue ra umana vuna tarai ma kadia umana gunan, ¹⁸ ma dia ga vue kadia lavur god ta ra iap; tago vakir diat a umana god tuna, a umana davai ma ra umana vat ika diat nina ba ra lima i ra tarai i

ga poko diat; kari dia ga vakaina diat.

¹⁹ Ma go, Luluai kaveve God, iau lul u, una valaun avet kan ra limana, upi ra lavur gunan ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure tana ba u ra Luluai God, ma pa ta na mulai.

²⁰ Ma Iesaia natu i Amos i ga tulue ra tinata tadav Esekia dari: A Luluai ra God kai Israel i biti: Tago u tar kail tadav iau ure Senakerib ra king Asiria, iau tar valongore u. ²¹ Go iat ra tinata nina ra Luluai i tar vaarike ure: A inip na vavina Sion i tar milikuane u ma i tar kulume u; natu i Ierusalem, a vavina, i tar loe ra uluna tam. ²² To ia nam u tar kulume ma u tar vul ia? Ma to ia nam ba u tata bat ia ma u papait na luluai pirana? Nina iat ra Lia Kakit kai Israel. ²³ U tar tulue kaum umana tultul, ma u tar kulume ra Luluai ta diat ba u ga biti: Iau tar vana urama ra ul a lualuana ma kaugu kor na kiki na vinavana, ma ta ra bala na lokor Lebanon iat; ma ina bual ra lavur tagatagal dia lolovina urama liu tana, ma ra umana bo na iara; ma ina dolo uro iat ta ra bala na lokor pi

ina tadav ra pakana ra umana davai dia lubalubang tana. ²⁴ Iau tar kakal upi ta tava ma iau tar mome, ma ina rang vamama ra umana tava alir Aigipto ma ra pal a kaugu.

²⁵ Dave, pa u ga valongore ba iau tar vaninara vailik tana, ma iau ga varkurai tana amana iat? Ma go iau tar pait ot pa ia ba una li vue ra umana pia na pal ba di ga pait ra liplip kikul diat, upi diat a da ra anguvai vat i purpuruan. ²⁶ Kari ra tarai nina dia ki ta diat pa dia ga ongor, dia ga burut ma dia ga purpuruan; dia ga da ra kunai ta ra pupui, da ra davai i gobolina, da ra vura ta ra ul a pal, ma da ra kon a keake i rang ia ba pa i manga tavua boko. ²⁷ Ma iau nunure ba u kiki, ma ba u irairop, ma ba u olaolo, ma kaum ngangali ure iau. ²⁸ Ma tago u tar ngangali ure iau, ma tago kaum tinata na ninguk i tar ruk ta ra talingagu, kari ina vung kaugu il ta ra bilaum, ma kaugu palariam na

al vakai ta ra ngiem, ma ina ben valilikun u ta nam ra nga u ga vana rikai tana.

²⁹ Ma go ra vakilang ina tul tar ia tam; ta go ra kilala avat a en nam ra magit i tavua, namur ta ra vauruana kilala nam ba i tavua vakuku; ma ta ra vautuluna kilala avat a vauma ma avat a varuruai, ma avat a pait ra umauma na vain ma avat a en ra vuai diat. ³⁰ Ma ra ibaiba ta ra vuna tarai Iuda nina i laun valili na okorina ara ra bala na pia, ma arama liu na vuai. ³¹ Tago ra ibaiba na vana rikai maro Ierusalem, ma nina diat dia pila maro ra luana Sion; a niongor kai ra Luluai na pait ot pa go.

³² Kari ra Luluai i biti ure ra king Asiria dari: Pa na tadav go ra pia na pal, ma pa na poponok ie, ma pa na tadav ia ma ra bakbakit, ma pa na kal guve ra pia upi ra bobokon tana. ³³ Na lilikun ta nam iat ra nga i ga pot i tana, ma pa na tadav go ra pia na pal, ra Luluai i biti. ³⁴ Tago ina balaure bat go ra pia na pal upi na laun ure iau ma ure kaugu tultul David.

³⁵ Ma ta nam ra marum ra angelo kai ra Luluai i ga vana rikai ta ra pakana ra tarai na vinarubu Asiria dia ga ki tana, ma i ga ubu tika na mar ma lavutul na vinun ma a ilima na arip na marmar ta diat; ma ba ra tarai dia ga tut ra malana., ea, diat nam dia ga mat.

³⁶ Damana Senakerib ra king Asiria i ga vana, ma i ga lilikun ma i ga ki Nineve. ³⁷ Ma tika na bung ba i lotu ta ra kuba i Nisrok kana god, Adramelek ma Sareser, a ura natuna, dir ga ub ia ma ra pakat na vinarubu, ma dir ga lop tar ta ra gunan Ararat. Ma natuna Esar-Kadon i ga kia vue ta ra kini na king.

20

Esekia i mait

(Ies 38:1-8,21-22; 2 Tutu 32:24-26)

¹ Ta nam ra e Esekia i ga mait, ma i ga to na mat. Ma ra propet Iesaia natu i Amos i ga tadav ia, ma i biti tana: A Luluai i biti dari: Una mal

pa ra lavur magit ta ra kubam, tago una mat ma pa una laun mulai. ² Ma i ga lingan upi ra papar a pal, ma i ga araring tadav ra Luluai, ma i ga biti: ³ Luluai, iau lul u ba una nuk pa kaugu vinavana ta ra luaina matam, tago iau tar dovot ma ra balagu i ko, ma iau tar pait nam i ga boina ta ra luaina matam. Ma Esekia i ga tangi mat.

⁴ Ma ba Iesaia pa i ga vana boko ta ra bala na pia na pal, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia, ma i ga biti: ⁵ Una lilikun, ma una biti tai Esekia ra luluai kai kaugu tarai: A Luluai, ra God kai David kaum ngala, i biti: Iau tar valongore kaum niaring, ma iau tar gire ra lur na matam; damana ina valagar pa mule u, ma ta ra vautuluna bung una vana tadav ra kuba i ra Luluai. ⁶ Ma ina valolovina kaum nilaun upi una laun a vinun ma a ilima na kilala boko; ma ina valaun u ma go ra pia na pal bula kan ra lima i ra king Asiria; ma ina balaure bat go ra pia na pal ure iau ma ure kaugu tultul David.

⁷ Ma Iesaia i ga biti: Avat a tak pa ta gem na lovo. Ma dia ga tak pa ia, ma dia ga vung ia ta ra buk, ma i ga lagar mulai.

⁸ Ma Esekia i ga biti tai Iesaia: Ava ra vakilang ba ina nunure tana ba ra Luluai na valagar pa iau, upi ina vana tar ta ra kuba i ra Luluai ta ra vautuluna bung? ⁹ Ma Iesaia i ga biti: Go iat ra vakilang kai ra Luluai piram ba ra Luluai na pait ot pa nam i ga vaarike: dave, ra malur na kakari na lua a vinun na rina, ba na lilikun a vinun na rina? ¹⁰ Ma Esekia i ga biti: Pa i dekdek upi ra malur na kakari na lua a vinun na rina; boina ba ra malur na lilikun a vinun na rina. ¹¹ Ma ra propet Iesaia i ga kail tadav ra Luluai, ma i ga kari valilikun ra malur a vinun na rina ta ra koko rikai kai Akas.

A umana tur kia kai Babilon dia tadav Esekia

(2 Tutu 32:27-31; Ies 39:1-8)

¹² Ta nam ra e Berodak-Baladan natu i Baladan, ra king Babilon, i ga

tulue ra buk ma ra vartabar tadav Esekia, tago i ga valongore ba Esekia i ga tar mait. ¹³ Ma Esekia i ga torom ta diat, ma i ga vagire diat ma ra pal i vung vake kana ngatngat na tabarikik tana, a silva ma ra goled, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra dangi i ngatngat; i ga vagire diat bula ma ra pal kana vargal i ki tana, ma ra lavur magit par ta kana vuvuvung; pa ta magit ta ra kubana ba ta kana gunan ba Esekia pa i ga vagire diat me.

¹⁴ Ma namur Iesaia ra propet i ga tadav ra king Esekia, ma i ga biti tana: Go ra tarai dia ga biti dave? Ma dia ga vana mamave uti piram? Ma Esekia i ga biti: Dia ga pot maro ra gunan vailik, maro Babilon iat. ¹⁵ Ma i ga biti: Ma dia ga gire ra ava ta ra kubam? Ma Esekia i ga bali ia dari: Dia tar gire ra lavur magit par ta ra kubagu; pa ta magit ta kaugu ngatngat na tabarikik nina ba pa iau ga vagire diat me.

¹⁶ Ma Iesaia i ga biti tai Esekia: Una valongore ra tinata kai ra Luluai. ¹⁷ Ea, ra e na vut ba ra lavur magit ta ra kubam ma ra lavur magit nina ba ra umana tamam dia ga vung vake tuk tar gori, da mulue diat uro Babilon; pa ta magit na ki valili, ra Luluai i biti. ¹⁸ Ma da ben vue ta umana bul tutana ta diat nina dia vana rikai tam ma nina u vangala diat, ma diat a monamono na pal ta ra kuba i ra king Babilon. ¹⁹ Ma Esekia i ga biti tai Iesaia: A tinata kai ra Luluai, nina u ga tatike, i boina. I ga biti bula: Pa i boina laka, ona da ki na malmal ma da kiki bulu ta kaugu kilakilala na nilaun?

Esekia i mat
(2 Tutu 32:32-33)

²⁰ Ma ra umana enana papalum kai Esekia, ma ra dekdekina, ma kana papalum ta ra lum, ma ra nga na tava nina ba ra tava i alir rikai ta ra pia na pal tana, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ²¹ Ma di ga vadiop Esekia varurung ma ra

umana tamana, ma Manase natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

21

Manase i ki na king
(2 Tutu 33:1-20)

¹ Manase i ga laun vue a vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a ilima na vinun ma a ilima na kilala; a iang i tinana Kepsiba.

² I ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra lavur bilak na mangamangana kai ra umana Tematana, nina ba ra Luluai i ga tar okole vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel. ³ Tago i ga vatut mule ra umana tavul a lotu nina Esekia tamana i ga li vue; ma i ga pait ra umana uguugu na vartabar ure Baal, ma i ga pait tika na tabataba i Asera da Akab ra king Israel i ga pait ia, ma i ga lotu tadav ra kor par arama ta ra maup, ma i ga toratorom ta diat.

⁴ Ma i ga pait ta umana uguugu na vartabar ta ra kuba i ra Luluai, nina ra Luluai i ga biti dari ure: Ina page ra iangigu arama Ierusalem.

⁵ Ma i ga pait ta umana uguugu ure ra kor par arama ta ra maup ta ra ura bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai. ⁶ I ga tul tar natuna ra tinabar di tuntun tar ia, ma i ga tikan upi ra vakilang ta ra bakut, ma i ga la ta ra.papait, ma i ga tir ra umana tabaran, ma i ga matoto tai ra umana tena agagar, ma i ga ongor upi ra kaina ta ra luaina mata i ra Luluai upi na vakankan ia. ⁷ Ma i ga vatur ra tabataba i Asera nina i ga tar pait ia ta ra pal nina ra Luluai i ga biti tai David ma tai natuna Solomon ure dari: Ta go ra pal, ma ta ra pia na pal Ierusalem nina iau ga pilak pa ia kan ra lavur vuna tarai Israel, a iangigu na mamar tukum; ⁸ ma pa ina nur tar ra tarai Israel pi diat a vana irai kan ra gunan nina iau ga tul tar ia pire ra umana tama i diat, gala diat a kodop vake nam iau ga vartuluai ure, ma diat a pait ot pa ra tinata na varkurai nina kaugu tultul Moses i ga tul tar ia

pire diat. ⁹ Ma pa dia ga torom; ma Manase i ga ben varara diat upi diat a pait ra magit i kaina ta nam ba ra umana Tematana dia ga pait ia, nina ra Luluai i ga okole vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga tata tai kana umana tultul a umana propet, ma i ga biti: ¹¹ Tago Manase ra king Iuda i tar pait go ra umana bilak na mangamangana, ma i ga pait ra kaina nina i ngala ta nam ra tarai Amor, nina dia ga laun lua tana, dia ga pait ia, ma tago i tar varirap ra tarai Iuda tadav ra varpam ma kana umana tabataba; ¹² kari ra Luluai ra God kai Israel i biti: Ea, ina tulue ra kaina tadav Ierusalem ma tadav Iuda, ma nina ba na valongore na kiinga ra ura talingana. ¹³ Ma nam ra kuara iau ga valar Samaria me, ma ra vinau na valavalar iau ga valar ra apik na tarai kai Akab me, ina valar bula Ierusalem me; ma ina u vage Ierusalem da ra tutana i u vage ra la, i u vagea ma i vung pukue. ¹⁴ Ma ina okole vue ra ibaiba ta kaugu tarai na pipilak, ma ina nur tar diat ta ra lima i kadia umana ebar; ma diat a da ra magit na ra varpa ma ra magit na vurbil pire kadia lavur ebar, ¹⁵ tago dia ga pait nam i kaina ta ra luaina matagu, ma dia ga vakankan iau, papa nam ra bung ba ra umana tama i diat dia ga irop kan ra gunan Aigipto, ma i tuk tar go ieri.

¹⁶ Ma Manase i ga lingire ra gapu i mangoro na tena takodo, tuk i ga vabuka Ierusalem me; go ra magit i ga pait vartataurane ra varpam nina i ga varirap Iuda tana pi diat a pait nam i bilak ta ra luaina mata i ra Luluai.

¹⁷ Ma ra umana enana papalum kai Manase, ma ra lavur magit i ga pait ia, ma kana varpam, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ¹⁸ Ma di ga vadiop Manase varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra uma nina ra kubana i ga

tur tana, ra uma kai Usa; ma Amon natuna i ga kia vue ta ra kini.na king.

Amon i ki na king (2 Tutu 33:21-25)

¹⁹ Amon i ga laun vue a ura vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a ura kilala; ra iang i tinana Mesulemet natu i Karus maro Iotba. ²⁰ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da Manase tamana i ga pait ia. ²¹ Ma i ga mur ra lavur mangamangana kai tamana, ma i ga torom ta ra umana tabataba nina tamana i ga torom ta diat, ma i ga lotu tadav diat; ²² ma i ga vana kan ra Luluai ra God kai ra umana tamana, ma pa i ga mur ra nga kai ra Luluai.

²³ Ma ra umana tultul kai Amon dia ga varpit ure, ma dia ga doko ra king ta ra kubana iat. ²⁴ Ma ra tarai na gunan dia ga doko diat par nina dia ga varpit ure Amon ra king; ma ra tarai na gunan dia ga vaki Iosia natuna upi na kia vue ta ra kini na king.

²⁵ Ma ra umana enana papalum kai Amon nina i ga pait diat, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ²⁶ Ma di ga punang ia ta kana babang na minat ta ra uma kai Usa; ma Iosia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

22

Iosia ma ra buk na varkurai (2 Tutu 34:1-2,8-33)

¹ Iosia i ga laun vue lavutul na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a utul a vinun ma tika na kilala; a iang i tinana Iedida natu i Adasia maro Boskat. ² I ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra mangamangana kai David kana ngala, ma pa i ga vana irai ta ra papar a lima tuna ba ra papar a maira.

³ Ba Iosia i ga ki na king a vinun ma lavutul na kilala, ra king i ga tulue ra tena tutumu Sapan natu i Asalia

natu i Mesulam tadav ra kuba i ra Luluai, ma i ga biti: ⁴Una vana tadav Kilkia ra tena tinabar ngalangala, upi na luk ra mani i ki ta ra kuba i ra Luluai, nina ra umana monamono ta ra matakilalat dia tar vatur vake tai ra tarai; ⁵ ma da tul tar ia pire ra umana luluai na papalum nina dia balaure ra kuba i ra Luluai; ma diat a tibe tar ia pire ra umana tena papalum nina dia ki ta ra kuba i ra Luluai, upi diat a mal ra umana pakana dia kaina ta ra pal; ⁶ diat a tul tar ia pire ra umana tena madaka ta ra davai, ma ra umana tena pait pal, ma ra umana tena madaka ta ra vat, ma upi da kul ra davai ma ra vat upi da mal ra pal. ⁷ Pa di ga tir nina diat di ga tul tar ra mani pire diat, tago dia ga papalum ma ra dovotina.

⁸ Ma Kilkia ra tena tinabar ngalangala i ga biti tai Sapan ra tena tutumu: Iau tar na tadav ra buk na varkurai ta ra kuba i ra Luluai. Ma Kilkia i ga tul tar ra buk pire Sapan, ma i ga luk ia. ⁹ Ma Sapan ra tena tutumu i ga vana tadav ra king, ma i ga biti tai ra king: Kaum umana tultul dia tar lingire ra mani nina di tar tadav ia ta ra pal, ma dia tar tul tar ia pire ra umana luluai na papalum nina dia balaure ra kuba i ra Luluai. ¹⁰ Ma Sapan ra tena tutumu i ga ve bula ra king dari: Kilkia ra tena tinabar i tar tul tar tika na buk piragu. Ma Sapan i ga luk ia ta ra luaina mata i ra king.

¹¹ Ma ba ra king i ga valongore ra umana tinata ta ra buk na varkurai, i ga rada kana umana mal. ¹² Ma ra king i ga vartuluai upi Kilkia ra tena tinabar, ma Akikam natu i Sapan, ma Akbor natu i Mikaia, ma Sapan ra tena tutumu, ma Asaia ra tultul kai ra king, ma i biti: ¹³ Avat a vana, ma avat a matoto tai ra Luluai ure iau, ma ure ra tarai, ma ure Iuda par, ure ra lavur tinata ta go ra buk nina di tar tadav ia; tago ra kankan kai ra Luluai i malamalapang ure dat, tago ra umana tama i dat pa dia ga torom ta ra umana tinata ta go ra buk, upi diat a pait muka nam di ga tumu ia

tana ure dat.

¹⁴ Damana Kilkia ra tena tinabar, ma Akikam, ma Akbor, ma Sapan, ma Asaia, dia ga vana tadav Kulda ra propet, a vavina, ra taulai kai Salum natu i Tikva natu i Karkas, a tena balabalaure mal kai ra king; (Kulda i ga ki ta ra vauruana ngungu ta ra pia na pal Ierusalem;) ma dia ga tata me. ¹⁵ Ma i ga biti ta diat: A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Avat a ve nam ra tutana nina i ga tulue avat uti piragu: ¹⁶ Ra Luluai i biti dari: Ea, ina tulue ra kaina tadav go ra gunan, ma tadav ra tarai tana, ma na da ra umana tinata ta ra buk nina ra king Iuda i ga luk ia; ¹⁷ tago dia ga vana kan iau, ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god, upi diat a vakankan iau ma ra lavur papalum na lima i diat; kari kaugu kankan na malamalapang ure go ra gunan, ma pa da pun ia. ¹⁸ Ma avat a biti tai ra king Iuda nina i ga tulue avat upi avat a matoto tai ra Luluai: Ra Luluai, ra God kai Israel, i biti dari: Ure nam ra umana tinata nina u ga valongore diat, ¹⁹ tago pa i ga leo ra balam, ma u ga nuk vaikilik pa u iat mulai ta ra luaina mata i ra Luluai, ba u ga valongore ure nam iau ga tatike ure go ra gunan ma ure ra tarai tana ba diat a ki na malari da ra magit di ga tata vabilak ia, ma tago u ga rada kaum mal, ma u ga tangtangi ta ra luaina matagu, iau tar valongore u, ra Luluai i biti. ²⁰ Damana ina vadiop guve avat ma ra umana tamam, ma una vana tadav ra babang na minat ma ra malmal, ma ra kiau na matam pa na gire ra kaina nina ina tulue tadav go ra gunan. Ma dia ga kap mule ra tinata pire ra king.

23

A umana kalamana varkurai kai Iosia
(2 Tutu 34:3-7,29-33)

¹ Ma ra king i ga vartuluai, ma i ga varurue ra umana patuana Iuda ma Ierusalem tadav ia. ² Ma ra king i ga vana tadav ra kuba i ra Luluai,

ma ra lavur tutana Iuda ma ra tarai Ierusalem par, ma ra umana tena tinabar, ma ra umana propet, ma ra tarai par, a tarai vakuku ma ra umana ngalangala, dia ga varagur me; ma i ga luk ra lavur tinata ta ra buk na kunubu nina di ga tadav ia ta ra kuba i ra Luluai pire diat. ³ Ma ra king i ga tur maravai pire ra pagapaga, ma i ga pait ra kunubu ta ra luaina mata i ra Luluai, ba na mur ra Luluai, ma na kodop vake kana umana varkurai, ma kana umana tinata, ma kana umana togotogo, ma ra balana parika ma ra nuknukina parika, upi na pait ot pa ra lavur tinata ure go ra kunubu nina di ga tumu vake diat ta go ra buk; ma ra tarai par dia ga mulaot i tana.

⁴ Ma ra king i ga vartuluai pire Kilkia ra tena tinabar ngalangala, ma ra umana enana tena tinabar, ma ra umana monamono ta ra matak-ilalat, ba diat a kap vairop vue ra lavur la di ga pait diat ure Baal, ma ure Asera, ma ure ra kor arama ta ra maup, kan ra kuba i ra Luluai; ma i ga tun diat ta ra male Kidron ta ra paparai Ierusalem, ma di ga kap ra kabu i diat uro Betel. ⁵ Ma i ga tugal bat ra umana tena tinabar ure ra umana tabataba, nina ba ra umana king Iuda dia ga tibe diat upi diat a tun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu ta ra umana pia na pal Iuda, ma ta ra umana gunan kikil Ierusalem; i ga tugal bula diat dia ga tun ra bulit i ang na katkat tadav Baal, ma tadav ra keake, ma tadav ra gai, ma tadav ra umana butanai tagul, ma tadav ra kor arama ta ra maup. ⁶ Ma i ga kap vairop vue ra tabataba i Asera kan ra kuba i ra Luluai tar ta ra tava alir Kidron ta ra paparai Ierusalem, ma i ga tun ia ta ra tava alir Kidron, ma i ga rua gigie upi na da ra tobon, ma i ga imire vue ra tobon tana taun ra umana pia na minat kai ra tarai vakuku. ⁷ Ma i ga re vue ra umana pal kai ra umana tena nipo na lotu, nina dia ga ki ta ra kuba i ra Luluai, nam ra umana pal nina ra vaden dia ga vir ra umana

mal na minong ure Asera tana.

⁸ Ma i ga kap varurue ra umana tena tinabar kan ra umana pia na pal Iuda, ma i ga vakaina ra umana tavul a lotu ba ra umana tena tinabar dia ga tun ra bulit i ang na katkat tana, papa Geba ma tuk aro Ber-Seba; ma i ga re vue ra umana tavul a lotu nina dia ga tur ta ra papar a maira maravai ta ra mataniolo kai Iosua ra tena varkurai ta ra pia na pal. ⁹ la kaka ra umana tena tinabar ure ra umana tavul a lotu pa dia ga tadav ra uguugu na vartabar kai ra Luluai arama Ierusalem, dia ga en ra gem nina ba pa i leven varurung ma ra umana tura i diat. ¹⁰ Ma i ga vakaina Topet, nina i ga ki ta ra male kai ra tarai Inom, upi koko ta tikai na tul tar natuna, a tutana ba ra vavina, a tinabar di tuntun tar ia tadav Molek. ¹¹ Ma i ga tak vue ra umana os nina ra umana king Iuda dia ga vagongom diat ure ra keake kan ra mataniolo ta ra kuba i ra Luluai, maravai ta ra bagialar kai Natan-Melek ra luaina monamono na pal i gomgom; ma i ga tun. ra umana kiki na vinavana ure ra keake ta ra iap. ¹² Ma ra king i ga bubur gigi ra umana uguugu na vartabar ta ra ul a pal kai Akas, nina ra umana king Iuda dia ga pait diat, ma ra umana uguugu.nina Manase i ga pait diat ta ra ura bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma ra tobon tana i ga imire ta ra tava alir Kidron. ¹³ Ma ra king i ga vakaina ra umana tavul a lotu ta ra luana maravai Ierusalem, nina Solomon i ga pait diat ta ra papar a taubar ta ra bilak na luana, ure Astoret ra bilak na god kai Sidon, ma ure Kemos ra bilak na god kai Moab, ma ure Milkom ra bilak na god kai ra tarai Amon. ¹⁴ I ga bubur gigi ra umana pagapaga, ma i ga mut vue ra umana tabataba i Asera, ma i ga vabuka nam ra umana pakana ma ra umana ur na minat.

¹⁵ Ma i ga bubur ra uguugu na vartabar aro Betel, ma ra tavul a lotu nina ba Ieroboam natu i Nebat, nina i ga varirap Israel upi ra varpiam, i

ga pait ia; i ga re vue nam ra uguugu ma ra tavul a lotu; i ga tun ra tavul a lotu ma i ga rua gigie upi na tobon, ma i ga tun bula ra tabataba i Asera.

¹⁶ Ma ba Iosia i ga tur tapuku, i ga gire ra umana babang na minat ta nam ra luana; ma i ga vartuluai upi diat a kap vue ra umana ur kan ra umana babang, ma i ga tun diat ta ra ul a uguugu, ma i ga vabilak ia, ma i ga da ra tinata kai ra Luluai nina ra tutana kai God i ga vaarike, nina i ga varvai lua ure go ra lavur magit.

¹⁷ Ma i ga biti: Nam ra magit nina iau gire i tur na im ure to ia? Ma ra tarai ta ra pia na pal dia ga biti tana: la ra babang na minat kai ra tutana kai God nina i ga pot maro Iuda, ma i ga vatang vaarike go ra umana magit nina u tar pait ia ure ra uguugu aro Betel. ¹⁸ Ma i ga biti: Da nur vue; koko ta tikai na tak vue ra umana uruna. Damana dia ga nur vue ra umana uruna, ma dia ga va boko ma ra umana ur i ra propet nina i ga pot maro Samaria.

¹⁹ Iosia i ga re vue ra umana gomgom na pal bula ta ra umana tavul a lotu ta ra umana pia na pal Samaria, nina ba ra umana king Israel dia ga pait diat upi diat a vakankan ra Luluai, ma i ga vakaina diat da i ga pait ia aro Betel. ²⁰ Ma i ga doko ra umana tena tinabar ta ra umana tavul a lotu taun ra umana uguugu, ma i ga tun ra umana ur i ra tarai ta diat: ma namur i ga lilikun urama Ierusalem.

*Di pait ra lukara na bolo lake
(2 Tutu 35:1-19)*

²¹ Ma ra king i ga vartuluai pire ra tarai par, ma i ga biti: Avat a pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai kavava God, da di ga tumu ia ta go ra buk na kunubu. ²² Ma pa ta lukara na bolo lake dir ga varogop me papa ra e ba ra umana tena varkurai dia ga kure Israel, ma ta ra e kai ra umana king Israel ma ra umana king Iuda bula pa ta na; ²³ di ga pait go ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai arama Ierusalem ta ra kilala a vinun

ma lavutul ta ra kini na king kai Iosia.

*A kankan kai ra Luluai i tur boko
pire Iuda*

²⁴ Ma Iosia i ga tigel bat diat dia tatata na tabaran, ma ra umana tena agagar, ma ra umana tabalar na pal, ma ra umana tabataba, ma ra lavur bilak na magit nina di ga na tadav ia ta ra langun Iuda ma arama Ierusalem, upi na pait ot pa ra lavur tinata na varkurai nina di ga tumu ia ta ra buk nina Kilkia ra tena tinabar i ga tadav ia ta ra kuba i ra Luluai.

²⁵ Ma pa ta king nina i ga laun lua tana dir ga varogop me, ma ta diat dia ga laun namur tana pa ta na bula; i ga mur ra Luluai ma ra balana parika, ma ra nuknukina parika, ma ra dekdekina parika, da i ga vartovo tana ta ra tinata na varkurai kai Moses.

²⁶ Ia kaka ra Luluai pa i ga pukue ra nuknukina ure kana ngala na kulot, nina i ga malamalapang ure Iuda, ure ra lavur magit nina Manase i ga vakankan ia me. ²⁷ Ma ra Luluai i ga biti: Ina okole vue Iuda kan ra luaina matagu da iau ga okole vue Israel, ma ina nur vue go ra pia na pal nina iau ga pilak pa ia, nina ba Ierusalem iat, ma ra pal i gomgom nina iau ga biti ure dari: A iangigu na mamar tana.

*Iosia i mat
(2 Tutu 35:20-27)*

²⁸ Ma ra umana enana papalum kai Iosia, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda?

²⁹ Ta kana e Parao-Neko ra king Aigipto i ga tut na vinarubu ure ra king Asiria ma i ga vana upi na varubu me ta ra tava alir Oiparat; ma Iosia ra king i ga tut upi na tur bat ia; ma Parao-Neko i ga doka ba i ga gire vatavuna aro Megido. ³⁰ Ma kana umana tultul dia ga kap pa ia maro Megido ta ra kiki na vinavana urama Ierusalem, ma dia ga punang ia ta kana babang na minat iat. Ma ra

tarai na gunan dia ga ben pa Ieoakas natu i Iosia, ma dia ga ku ia, ma dia ga vaki ia upi na kia vue tamana ta ra kini na king.

Ieoakas i ki na king, ma di tak vue (2 Tutu 36:1-4)

³¹ Ba Ieoakas i ga laun vue a ura vinun ma a utul a kilala i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king aro Ierusalem a utul a gai; a iang i tinana Kamutal natu i Ieremia maro Libna. ³² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra umana tamana dia ga pait ia.

³³ Ma Parao-Neko i ga vung ia ta ra pal na banubat aro Ribla ta ra langun Kamat, upi koko na ki na king aro Ierusalem; ma i ga varkurai ba ra gunan na tul tar tika na mar na talant ma silva ma tika na talant na goled upi ra totokom pirana. ³⁴ Ma Parao-Neko i ga vaki Eliakim natu i Iosia upi na kia vue tamana Iosia ta ra kini na king, ma i ga vaenana pa ra iangina upi Ieoiakim; ma i ga ben vavilavilau Ieoakas uro Aigipto, ma i ga mat abara.

³⁵ Ma Ieoiakim i ga tul tar ra silva ma ra goled pire Parao; ia kaka i ga kap ra totokom ta ra gunan upi na tul tar ra mani da ra varkurai kai Parao; i ga kap pa ra silva ma ra goled ta ra tarai na gunan, tikatikai da kana totokom iat, upi na tul tar ia pire Parao-Neko.

Ieoakim i ki na king (2 Tutu 36:5-8)

³⁶ Ba Ieoiakim i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king aro Ierusalem a vinun ma tika na kilala; ra iang i tinana Sebida natu i Pedaia maro Ruma. ³⁷ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai da nam ra umana tamana dia ga pait ia. Ta kana e Nebukadnesar ra king

24

¹ Babilon i ga tut ure ra gunan, ma Ieoiakim i ga toratorom pirana a utul a kilala; namur i ga tut na varpiam ure. ² Ma ra Luluai i ga

tulue ra umana loko na tarai Kaldea, ma ra umana loko na tarai Siria, ma ra umana loko na tarai Moab, ma ra umana loko na tarai Amon, ma dia ga tut ure Iuda upi diat a vakaina, da ra tinata kai ra Luluai nina i ga vaarike tai kana umana tultul a umana propet: ³ I ga vuna ta ra varkurai kai ra Luluai ba go ra varmonong i ga tadav Iuda, upi da okole vue diat kan ra luaina matana, ure ra lavur kaina mangamangana kai Manase nina i ga pait ia, ⁴ ma tago i ga lingire ra gapu i ra umana tena takodo;. tago i ga vabuka Ierusalem ma ra gapu i ra umana tena takodo, ma ra Luluai pa i ga mainge ba na pun vue go.

⁵ Ma ra umana enana papalum kai Ieoiakim, ma ra lavur magit i ga pait ia, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Iuda? ⁶ Ma di ga vadiop Ieoiakim varurung ma ra umana tamana, ma Ieoiakin natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

⁷ Ma ra king Aigipto pa i ga irop mulai kan kana gunan, tago ra king Babilon i ga tar kale pa ra gunagunan parika kai ra king Aigipto, papa ra tava alir Aigipto tuk tar ta ra tava alir Oiparat.

Di ben vavilavilau Ieoakin diat ma ra umana luluai na gunan pi uro Babilon

(2 Tutu 36:9-10)

⁸ Ba Ieoiakin i ga laun vue a vinun ma lavutul na kilala i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king aro Ierusalem a utul a gai; ra iang i tinana Nekusta natu i Elnatan maro Ierusalem. ⁹ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra umana tamana dia ga pait ia.

¹⁰ Ta nam ra e ra tarai kai Nebukadnesar ra king Babilon dia ga tut ure Ierusalem, ma dia ga tur vartakalat bat ra pia na pal. ¹¹ Ma Nebukadnesar ra king Babilon i ga tadav ra pia na pal ba kana tarai dia ga tur vartakalat bat ia; ¹² ma Ieoiakin ra king Iuda i ga irop tadav ra king Babilon, diat ma tinana, ma

kana umana tultul, ma kana umana luluai, ma kana umana raprap; ma ra king Babilon i ga ben vavilavilau pa ia ta ra kilala lavutul ta kana kini na king.

¹³ Ma i ga kap vue ra umana ngatngat na magit ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra kuba i ra king, ma i ga poko gigi ra umana la na goled nina Solomon ra king Israel i ga pait ia ure ra kuba i ra Luluai, pi na ot ra tinata kai ra Luluai. ¹⁴ Ma i ga ben vavilavilau ra tarai par Ierusalem, ra umana luluai na gunan ma ra umana rangrang na tutana, a vinun na arip na marmar diat, ma ra umana tena madaka ma ra umana tena papalum ta ra palariam bula; pa ta na i ga ki valili. ia kaka ra umana luveana na tarai vakuku ta ra gunagunan. ¹⁵ Ma i ga ben vavilavilau Ieoiakin uro Babilon; ma tina i ra king, ma ra umana taulai kai ra king, ma kana umana raprap, ma ra umana uviana na tutana ta ra gunan, i ga ben vavilavilau diat marama Ierusalem uro Babilon. ¹⁶ Ma ra king Babilon i ga ben vavilavilau a lavurua na arip na marmar na rangrang na tutana. ma ra umana tena madaka ma ra umana tena papalum ta ra palariam, tika na arip na marmar diat,, ma diat par dia ga ongor ma i ga tale diat ra vinarubu, uro Babilon.

¹⁷ Ma ra king Babilon i ga vaki tika na matuana Matania pi na kia vue ta ra kini na king, ma i ga vaenana pa ra iangina upi Sedekia.

Sedekia i ki na king
(2 Tutu 36:11-12; Iere 52:1-3a)

¹⁸ Sedekia i ga laun vue a ura vinun ma tika na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king aro Ierusalem a vinun ma tika na kilala; ra iang i tinana Kamutal natu i Ieremia maro Libna. ¹⁹ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, varogop ma ra lavur magit Ieoiakim i ga pait ia. ²⁰ Tago Ierusalem ma Iuda dir ga kaina vanavana ure ra kankan kai ra Luluai, tuk ta ra bung i ga okole

vue diat kan ra luaina matana; ma Sedekia i ga tut na varpam ure ra king Babilon.

25

Ierusalem i bura
(2 Tutu 36:13-21; Iere 52:3-11)

¹ Ma ta ra kilala lavuvat ta kana kini na king, ta ra gai a vinun ma ra bung a vinun, Nebukadnesar ra king Babilon i ga vut, diat ma kana loko na tarai na vinarubu par, upi diat a varubu ma Ierusalem, ma dia ga tur vartakalat bat ia; ma dia ga pait ra umana pal na minakila kikil ia. ² Ma di ga ki kikil ra pia na pal tuk tar ta ra kilala a vinun ma tikai ta ra kini na king kai Sedekia. ³ Ta ra gai a ivat ma ta ra bung lavuvat, ra mulmulum i ga tup tuna diat ta ra pia na pal, ma ra tarai na gunan pa dia ga vatur vake mule ta magit na nian. ⁴ Ma di ga rada ra liplip ta ra pia na pal; ma ra king diat ma ra tarai na vinarubu dia ga lop ta ra marum ta ra mataniolo livuan ta ra ura liplip, maravai ta ra uma kai ra king; (ma ra tarai Kaldea dia ga ki kikil ra pia na pal;) ma dia ga mur ra nga ta ra Araba. ⁵ Ma ra tarai na vinarubu Kaldea dia ga korot mur ra king, ma dia ga korot mur vake ta ra pakana i tamataman marave Ieriko; ma kana tarai na vinarubu dia ga vila varbaiai kan ia. ⁶ Ma dia ga kinim vake ra king, ma dia ga ben ia tadav ra king Babilon aro Ribla, ma dia ga kure. ⁷ Dia ga doko ra umana natu i Sedekia ta ra luaina matana, ma dia ga luak vue ra ura kiau na mata i Sedekia, ma dia ga vi ia ma ra vinau na palariam, ma dia ga kap ia uro Babilon.

A tarai Iuda dia ki na vilavilau
(Iere 39:8-10; 52:12-30)

⁸ Ta ra gai a ilima, ta ra bung a vinun, ta ra kilala a vinun ma lavuvat ta ra kini na king kai Nebukadnesar ra king Babilon, Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono, a tultul kai ra king Babilon, i ga pot arama Ierusalem; ⁹ ma i ga tun vue ra kuba

i ra Luluai, ma ra kuba i ra king; ma ra umana palpal Ierusalem par nina dia ngala, i ga tun vue diat ma ra iap. ¹⁰ Ma ra tarai na vinarubu Kaldea par, nina dia ga varagur ma ra luluai na tarai na monamono, dia ga re vue ra liplip na vat kikil Ierusalem. ¹¹ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap vavilavilau ra ibaiba na tarai dia ga ki boko ta ra pia na pal, ma diat dia ga takap tadav ra king Babilon, ma diat dia ga ki valili kan ra kor na tarai. ¹² Ma ra luluai na tarai na monamono i ga nur vue ke ra umana luveana tuna ta ra gunan upi diat a balaure ra umauma na vain ma upi diat a palum ra pia.

¹³ Ma ra tarai Kaldea dia ga bubur gigi ra ura pagapaga na palariam gobol ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana kiki ma ra ngala na la na palariam gobol ta ra kuba i ra Luluai, ma dia ga mulue ra lavur pakana palariam gobol tana uro Babilon. ¹⁴ Ma dia ga kap vue bula ra umana la, ma ra umana kakakal, ma ra umana kia, ma ra umana kulkulup, ma ra lavur mangana la na palariam gobol nina dia ga papalum me ta ra pal i gomgom, ¹⁵ ma ra umana rararangai, ma ra umana ikilik na la bula. Ma ra luluai na tarai na monamono i ga kap vue ra tabarikik di ga pait ia ma ra goled ma ra tabarikik di ga pait ia ma ra silva. ¹⁶ Ma di ga mama luk valar pa ra mamat i ra palariam gobol ta ra ura pagapaga, ra ngala na la, ma ra umana kiki, nina Solomon i ga pait ia ure ra kuba i ra Luluai. ¹⁷ Tika na pagapaga i ga tuluai urama varogop ma ra ivat na pokono ma ngungu, ma ra kere na palariam gobol i ga ki tana; ra kere i ga tuluai urama varogop ma ra utul a malmalikun; di ga mar kikil ra kere ma ra ubene ma ra umana goava na palariam gobol; ma ra vauruana pagapaga ma ra ubene tana i ga varogop ma go tikai.

¹⁸ Ma ra luluai na tarai na monamono i ga kinim vake Seraia ra tena tinabar lualua, ma Sepania ra vauruana tena tinabar, ma ra utul a

monamono ta ra matakilat; ¹⁹ ma ta diat ta ra pia na pal i ga kinim vake tika na luluai na tarai na vinarubu, ma a ilima na tutana ta diat dia ga tur ta ra luaina mata i ra king, ba di ga na tadav diat ta ra pia na pal; damana ra tena tutumu kai ra luluai na tarai na vinarubu, nina i ga pilak guve ra tarai na vinarubu, ma laptikai na vinun na tarai na gunan, nina dia ga ki ta ra pia na pal. ²⁰ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap diat ma i ga agure pa diat tadav ra king Babilon aro Ribla. ²¹ Ma ra king Babilon i ga ubu doko diat aro Ribla ta ra langun Kamat. Damana di ga ben vavilavilau vue ra tarai Iuda kan kadia gunan.

Ra tarai nina dia laun valili dia lop uro Aigipto

(Iere 40:7-9; 41:1-3)

²² Ma Nebukadnesar ra king Babilon i ga tibe Gedalia natu i Akikam natu i Sapan upi na tena varukurai ure ra tarai i ga nur vue ma dia ga ki boko ta ra langun Iuda.

²³ Ma ba ra umana luluai dia ga valongore ba ra king Babilon i ga tar vaki Gedalia upi na tena varukurai, dia ga vana uro Mispa tadav Gedalia; go diat nina dia ga pot pirana ma kadia tarai, Ismael natu i Netania, ma Iokanan natu i Karea, ma Seraia natu i Tankumet ra te Netopat, ma Iasania natu i ra te Makat. ²⁴ Ma Gedalia i ga vavalima pire diat ma kadia tarai, ma i ga biti ta diat: Koko avat a burut ure ra umana luluai Kaldea; avat a ki ta ra gunan, ma avat a torom tai ra king Babilon, ma na boina ure avat.

²⁵ Ia kaka ta ra gai lavurua Ismael natu i Netania natu i Elisama, ta ra apik na tarai kai ra king, i ga vut, diat ma a vinun na tutana, ma dia ga ubu doko Gedalia ma ra umana te Iudaia ma ra umana te Kaldea nina dia ga ki varurung me aro Mispa. ²⁶ Ma ra tarai par, ra tarai vakuku ma ra umana ngalangala, ma ra umana luluai na vinarubu, dia ga tut ma dia ga vana uro Aigipto, tago dia ga burutue ra tarai Kaldea.

Di vairop vue Ieoiakin ma di vangala kana kini aro Babilon

(Iere 52:31-34)

²⁷ Ma ba Ieoiakin ra king Iuda i ga ki na vilavilau aro Babilon a utul a vinun ma lavurua na kilala, ta ra gai a vinun ma a urua, ta ra bung a ura vinun ma lavurua ta ra gai, Evil-Merodak ra king Babilon, ta ra luaina kilala ta kana kini na king, i ga vairop vue Ieoiakin ra king Iuda kan ra pal na banubat; ²⁸ ma i ga tata na varmari pirana, ma i ga vangala kana kini ta ra kini kai ra lavur king nina dia ga ki varurung me aro Babilon. ²⁹ I ga kia vue nam ra umana mal nina i ga mal me ta ra pal na banubat, ma i ga ian ta ra vatar na nian kai ra king ta nam ra umana bung i ga laun boko tana; ³⁰ ma ra king i ga tul vatikene tar ra tiniba pirana ta ra bungbung par, ta nam ra umana bung i ga laun boko tana.

A LUAINA BUK NA TUTUMU VAKAI

A umana bul mur tai Adam (Vuna 5:1-32)

¹ Adam, Set, Enos, ² Kenan, Malalel, Iared, ³ Enok, Metusela, Lamek, ⁴ Noa, Sem, Kam, ma Iapet.

A umana bul mur tai Noa (Vuna 10:1-32)

⁵ A umana natu i Iapet, a umana tutana, go diat: Gomer, Magog, Madai, Iavan, Tubal. Mesek, ma Tiras. ⁶ Ma ra umana natu i Gomer go dital: Askenas, Dipat, ma Togarma. ⁷ Ma ra umana natu i Iavan go diat: Elisa, Tarsis, Kitim, ma Rodanim.

⁸ A umana natu i Kam, a umana tutana, go diat: Kus, Misraim, Put, ma Kanaan. ⁹ Ma ra umana natu i Kus go diat: Seba, Kavila, Sabta, Rama, ma Sabteka. Ma ra ura natu i Rama go dir: Seba ma Dedan. ¹⁰ Ma Kus i ga vangala Nimrod; go i luluai tavuna ta ra gunagunan. ¹¹ Ma Misraim i ga vangala Ludim, Anamim, Leabim, Naptukim, ¹² Patrusim, Kaslukim (nina ba ra tarai Pilistia dia ga vana rikai tana), ma Kaptorim. ¹³ Ma Kanaan i ga vangala Sidon a luaina natuna, ma Ket. ¹⁴ Ma damana bula ra tarai Iebus, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Girgas, ¹⁵ ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Ark, ma ra tarai Sin, ¹⁶ ma ra tarai Arvad, ma ra tarai Semar, ma ra tarai Kamat.

¹⁷ A umana natu i Sem, a umana tutana, go diat: Elam, Asur, Arpaksad, Lud, Aram, Us, Kul, Geter, ma Mesek. ¹⁸ Ma Arpaksad i ga vangala Sela, ma Sela i ga vangala Eber. ¹⁹ Ma Eber i ga vangala ra ura bul tutana: tikai a iangina Peleg (tago ta kana e di ga tibe varbaiane ra gunagunan), ma turana a iangina Ioktan. ²⁰ Ma Ioktan i ga vangala Almodad, Selep, Kasarmavet, Iera, ²¹ Adoram, Usal, Dikla, ²² Ebal, Abimael, Seba, ²³ Opir, Kavila, ma Iobab; go diat parika ra umana natu i Ioktan.

A umana bul mur ta Sem (Vuna 11:10-26)

²⁴ Sem, Arpaksad, Sela, ²⁵ Eber, Peleg, Reu, ²⁶ Serug, Nakor, Tera, ²⁷ Abaram (nina iat Abaraam). ²⁸ A ura natu i Abaraam go dir: Isak ma Ismael.

A umana bul mur tai Ismael ma Ketura (Vuna 25:1-6,12-18)

²⁹ Go ra umana bul mur ta dir: a luaina natu i Ismael, Nebaiot; namur Kedar, Adbel, Mibsam, ³⁰ Misma, Duma, Masa, Kadad, Tema, ³¹ Ietur, Napis, ma Kedema. Go diat a umana natu i Ismael.

³² Ma ra umana natu i Ketura, a tultul na vavina kai Abaraam: i ga kava Simran, Ioksan, Medan, Midian, Isbak, ma Sua. Ma ra ura natu i Ioksan go dir: Seba ma Dedan. ³³ Ma ra umana natu i Midian go diat: Epa, Eper, Kanok, Abida, ma Elda. Go diat a umana natu i Ketura, a umana tutana.

A umana bul mur tai Esau (Vuna 36:1-43)

³⁴ Ma Abaraam i ga vangala Isak. A ura natu i Isak go dir: Esau ma Israel.

³⁵ A umana natu i Esau go diat: Elipas, Reuel, Ieus, Ialam, ma Kora. ³⁶ Ma ra umana natu i Elipas go diat: Teman, Omar, Sepi, Gatam, Kenas, Timna, ma Amalek. ³⁷ Ma ra umana natu i Reuel go diat: Nakat, Sera, Sama, ma Misa.

³⁸ A umana natu i Seir go diat: Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Eser, ma Disan. ³⁹ Ma ra ura natu i Lotan, a ura tutana: Kori ma Komam; ma Timna dir taina ma Lotan. ⁴⁰ Ma ra umana natu i Sobal go diat: Alian, Manakat, Ebal, Sepi, ma Onam. Ma ra ura natu i Sibeon go dir: Aia ma Ana. ⁴¹ A natu i Ana: Dison. Ma ra umana natu i Dison go diat: Kamran, Esban, Itran, ma Keran. ⁴² Ma ra utul a natu i Eser go dital: Bilan, Savan, ma Iakan. Ma ra ura natu i Disan: Us ma Aran.

⁴³ Go ra iang i diat ra umana king nina dia ga kure ra gunan Edom ba pa ta king boko ure ra tarai Israel: Bela natu i Beor, ma ra iang i kana

pia na pal Dinaba. ⁴⁴ Ma Bela i ga mat, ma Iobab natu i Sera maro Bosra i ga kia vue ta ra kini na king. ⁴⁵ Ma Iobab i ga mat, ma Kusam maro ra gunan kai ra tarai Teman i ga kia vue ta ra kini na king. ⁴⁶ Ma Kusam i ga mat, ma Kadad natu i Bedad nina i ga uvia pa ra tarai Midian ta ra tamataman kai Moab i ga kia vue ta ra kini na king; ma Avit ia ra iang i kana pia na pal. ⁴⁷ Ma Kadad i ga mat, ma Samla maro Masreka i ga kia vue ta ra kini na king. ⁴⁸ Ma Samla i ga mat, ma Saul maro Rekobot ta ra papar a Tava Alir i ga kia vue ta ra kini na king. ⁴⁹ Ma Saul i ga mat, ma Baal-Kanan natu i Akbor i ga kia vue ta ra kini na king. ⁵⁰ Ma Baal-Kanan i ga mat, ma Kadad i ga kia vue ta ra kini na king; ma Pai ia ra iang i kana pia na pal; ma ra iang i kana taulai Metabel natu i Matred a vavina, natu i Mesakab.

⁵¹ Ma Kadad i ga mat. Ma go ra iang i diat a umana luluai Edom: a luluai Timna, a luluai Alia, a luluai Ietet, ⁵² a luluai Olibama, a luluai Ela, a luluai Pinon, ⁵³ a luluai Kenas, a luluai Teman, a luluai Mibsar, ⁵⁴ a luluai Magdiel, a luluai Iram. Go diat a umana luluai Edom.

2

A umana natu i Israel (Vuna 35:22-26)

¹ Go diat a umana natu i Israel, a umana tutana: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Isakar, Sebulun, ² Dan, Iosep, Benjamin, Naptali, Gad, ma Aser.

A umana bul mur tai Iuda

³ A umana natu i Iuda: Er, Onan, ma Sela; i ga vangala go ra utul a bul tutana tai Bat-Sua ra vavina Kanaan. Ma Er, ra luaina natu i Iuda, i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga doka. ⁴ Ma Tamar kakuna i ga kap bala pirana, ma i ga kava Peres ma Sera. A ilima diat a umana natu i Iuda. ⁵ A ura natu i Peres go dir: Kesron ma Kamul. ⁶ Ma ra umana natu i Sera go diat: Simri, Etan, Eman, Kalkol, ma Dara; a ilima diat par. ⁷ A natu i Karmi: Akan, nina

i ga vakaina Israel ba i ga long pa ra magit i gomgom. ⁸ A natu i Etan: Asaria. ⁹ Ma Kesron i ga vangala go ra umana bul tutana: Ieramel, Ram, ma Kelubai.

¹⁰ Ma Ram i ga vangala Aminadab, ma Aminadab i ga vangala Nason ra luluai kai ra tarai Iuda, ¹¹ ma Nason i ga vangala Salma, ma Salma i ga vangala Boas, ¹² ma Boas i ga vangala Obed, ma Obed i ga vangala Iese; ¹³ ma Iese i ga vangala kana luaina bul tutana Eliab, a vauruana Abinadab, a vautuluna Simea, ¹⁴ a vavatina Netanel, a vailimana Radai, ¹⁵ a valaptikaina Osem, a valavuruana David; ¹⁶ a ura tai diat go dir, Seruia ma Abigail. A utul a natu i Seruia go dital: Abisai, Ioab, ma Asael. ¹⁷ Ma Abigail i ga kava Amasa, ma Ieter ra te Ismael ia ra tama i Amasa.

¹⁸ Ma Kaleb natu i Kesron i ga vangala ra utul a bul tutana tai kana ura vavina Asuba ma Ieriot, go dital: Ieser, Sobab, ma Ardon. ¹⁹ Ma Asuba i ga mat, ma Kaleb i ga ben pa Eprata nina i ga kava tar Kur tana. ²⁰ Ma Kur i ga vangala Uri, ma Uri i ga vangala Besalel. ²¹ Ba Kesron i ga laun vue laptikai na vinun na kilala i ga ben pa ra natu i Makir a tama i Gilead. ma i ga kap bala pirana, ma i ga kava Segub. ²² Ma Segub i ga vangala Iair nina i ga kure ra ura vinun ma a utul a pia na pal ta ra langun Gilead. ²³ Ma Gesur ma Aram dir ga kale pa Kavot-Iair ma Kenat ma ra laptikai na vinun na gunan dia ga ki ta dir. Go diat par ra umana bul mur tai Makir ra tama i Gilead.

²⁴ Ma ba Kesron i ga tar mat aina Kaleb-Eprata, Abia ra taulai kai Kesron i ga kava Asur ra tama i Tekoa.

²⁵ Ma go diat ra umana natu i Ieramel ra luaina natu i Kesron: Ram a luaina, namur Buna, Oren, Osem, ma Akia. ²⁶ Ma tika na taulai bula kai Ieramel, a iangina Atara; ia ra tina i Onam. ²⁷ Go dital a utul a natu i Ram a luaina natu i Ieramel: Mas, Iamin, ma Eker. ²⁸ Ma ra ura natu i

Onam go dir: Samai ma Iada; ma ra ura natu i Samai go dir: Nadab ma Abisur. ²⁹ Ma Abiaail ia ra iang i ra taulai kai Abisur; ma i ga kava tar Aban ma Molid tana. ³⁰ Ma ra ura natu i Nadab go dir: Seled ma Apaim; Seled i ga mat ma pa i ga vangala ta bul. ³¹ A natu i Apaim: Isi. Ma ra natu i Isi: Sesan. Ma ra natu i Sesan: Alai. ³² Ma ra ura natu i Iada tura i Samai go dir: Ieter ma Ionatan; ma Ieter i ga mat ma pa i ga vangala ta bul. ³³ Ma ra ura natu i Ionatan go dir: Pelet ma Sasa. Go diat ra umana natu i Ieramel.

³⁴ Ma Sesan pa i ga vangala ta bul tutana, a umana vavina ka. Ma Sesan i ga vatur vake ra te Aigipto upi kana tultul, a iangina Iarka. ³⁵ Ma Sesan i ga tul tar natuna a vavina pire Iarka kana tultul upi dir a taulai, ma i ga kava Atai. ³⁶ Ma Atai i ga vangala Natan, ma Natan i ga vangala Sabad; ³⁷ ma Sabad i ga vangala Eplal, ma Eplal i ga vangala Obed; ³⁸ ma Obed i ga vangala Ieu, ma Ieu i ga vangala Asaria; ³⁹ ma Asaria i ga vangala Keles, ma Keles i ga vangala Eleasa; ⁴⁰ ma Eleasa i ga vangala Sismai, ma Sismai i ga vangala Salum; ⁴¹ ma Salum i ga vangala Iekamia, ma Iekamia i ga vangala Elisama.

⁴² Ma Kaleb tura i Ieramel i ga vangala Mesa, kana luaina bul tutana, tama i Sip, ma Meresa tama i Kebron. ⁴³ Ma ra umana natu i Kebron go diat: Kora, Tapua, Rekem, ma Sema. ⁴⁴ Ma Sema i ga vangala Rakam, tama i Iorkeam; ma Rekem i ga vangala Samai. ⁴⁵ Ma ra natu i Samai: Maon; ma Maon ia ra tama i Bet-Sur. ⁴⁶ Ma Kaleb i ga vangala Karan, Mosa, ma Gases, tai kana tultul na vavina Epa; ma Karan i ga vangala Gases. ⁴⁷ Ma ra umana natu i Iadai go diat: Regem, Iotam, Gesan, Pelet, Epa, ma Sap. ⁴⁸ Maka ra tultul na vavina kai Kaleb i ga kava Seber ma Tirkana; ⁴⁹ i ga kava bula Sap tama i Madmana, Seva tama i Makbena, ma tama i Gibeaa; ma natu

i Kaleb a vavina Aksa. ⁵⁰ Go diat a umana natu i Kaleb.

A umana natu i Kur, a luaina bul tutana kai Eprata: Sobal tama i Kiriati-Iearim, ⁵¹ Salma tama i Beteleem, Karep tama i Bet-Gader. ⁵² Ma Sobal ra vunapai ra tarai Kiriati-Iearim i ga vangala ta umana bul tutana, Karoe diat, ma dia ga vunapai ra ngungu ta diat a tarai Menukot. ⁵³ Ma ra tarai Kiriati-Iearim dia ga vunapai ra tarai Itri, ma ra tarai Put, ma ra tarai Sumat, ma ra tarai Misra; ma ra tarai Sorat ma ra tarai Estaol dia ga vana rikai ta diat. ⁵⁴ Ma Beteleem i ga vana rikai tai Salma, ma go diat bula, ra tarai Netopat, ma ra tarai Atrot-Bet-Ioab, ma ra ngungu ta diat a tarai Manakat, ma ra tarai Sor. ⁵⁵ A tarai Tirat, ma ra tarai Simeat, ma ra tarai Sukat, a umana tena tutumu diat nina dia ga ki aro Iabes. Diat a vuna tarai Ken ma dia ga vana rikai tai Kamat a vunapai ra apik na tarai Rekab.

3

A umana natu i David
(2 Sam 3:2-5; 5:13-16; 1 Tutu 14:3-7)

¹ Go ra iang i diat a umana natu i David, a umana tutana, nina i ga vangala diat aro Kebron: Amnon a luaina, tai Akinoam ra vavina Iesrel; a vauruana Daniel, tai Abigail ra vavina Karmel; ² a vautuluna Absalom, tai Maka natu i Talmai ra king Gesur; a vaivatina Adonia, tai Kagit; ³ a vailimana Sepatia, tai Abital; a valaptikaina Iream, tai Eglia kana taulai. ⁴ Go ra laptikai di ga kava diat aro Kebron, ba i ga ki na king abara lavurua na kilala ma laptikai na gai; ma i ga ki na king arama Ierusalem a utul a vinun ma a utul a kilala.

⁵ Go diat di ga kava diat pirana aina Ierusalem: tai Bat-Sua natu i Amiel a ivat diat, Simea, Sobab, Natan, ma Solomon; ⁶ ma go bula diat: Ibkar, Elisama, Elipelet. ⁷ Noga, Nepeg, Iapia, ⁸ Elisama, Eliada, ma Elipelet, lavuvat diat.

⁹ Go diat ra umana natu i David, a umana tutana, ma pa di ga luk bula ra umana natu i kana umana tultul na vavina; i ga vangala bula Tamar, tai diat.

A umana bul mur tai Solomon

¹⁰ Ma Solomon i ga vangala Rekoboam, ma Rekoboam i ga vangala Abia, ma Abia i ga vangala Asa, ma Asa i ga vangala Ieosapat; ¹¹ ma Ieosapat i ga vangala Ieoram, ma Ieoram i ga vangala Akasia, ma Akasia i ga vangala Ioas; ¹² ma Ioas i ga vangala Amasia, ma Amasia i ga vangala Asaria, ma Asaria i ga vangala Iotam; ¹³ ma Iotam i ga vangala Akas, ma Akas i ga vangala Esekia, ma Esekia i ga vangala Manase; ¹⁴ ma Manase i ga vangala Amon, ma Amon i ga vangala Iosia. ¹⁵ Ma ra umana natu i Iosia go diat: a luaina Iokanan, a vauruana Ieoiakim, a vautuluna Sedekia, a vaivatina Salum. ¹⁶ Ma Ieoiakim i ga vangala Iekonia, ma Iekonia i ga vangala Sedekia.

¹⁷ Ma Iekonia, nina di ga ben vavilavilau vue, i ga vangala go ra umana bul tutana: natuna Sealtiel. ¹⁸ Malkiram, Pedaia, Senasar, Iekamia, Osama, ma Nedabia. ¹⁹ Ma ra ura natu i Pedaia go dir: Serubabel ma Sime; ma ra ura natu i Serubabel go dir: Mesulam ma Kanania, ma Selomit bula tai dir; ²⁰ ma go ra ilima na bul tutana bula: Kasuba, Oel, Berekia, Kasadia, ma Iusab-Kesed. ²¹ Ma Kanania i ga vangala Pelatia ma Iesaia; ma Iesaia i ga vangala Repaia, ma Repaia i ga vangala Arnan, ma Arnan i ga vangala Obadia, ma Obadia i ga vangala Sekania. ²² A laptikai na natu i Sekania, a umana bul tutana: Semaia, Katus, Igal, Baria, Nearia, ma Sapat. ²³ Ma ra utul a natu i Nearia go dital: Elioenai, Kiskia, ma Asrikam. ²⁴ Ma Elioenai i ga vangala lavurua na bul tutana, go diat: Odavia, Eliasib, Pelaia, Akub, Iokanan, Delaia, ma Anani.

4

A umana bul mur tai Iuda

¹ A umana natu i Iuda, a umana tutana, go diat: Peres, Kesron, Karmi, Kur, ma Sobal. ² Ma Reaia natu i Sobal i ga vangala Iakat, ma Iakat i ga vangala Akumai dir ma Lad; go diat a tarai Sorat.

³ Etam i ga vangala Iesrel, Isma, ma Idbas, a utul a bul tutana, ma Aselelponi tai dital; ⁴ ma Penuel i ga vangala Gedor, ma Eser tama i Kusa. Go diat a tarai Kur. ra luaina natu i Eprata, nina i ga vangala Beteleem.

⁵ Ma Askur tama i Tekoa i ga taule ra ura vavina, Kela ma Nara. ⁶ Ma i ga vangala Akusam, Keper, Temeni, ma Akastari, tai Nara; go diat a umana natu i Nara. ⁷ Ma ra umana natu i Kela, a umana tutana, go dital: Seret, Iskar, ma Etnan. ⁸ Ma Kos i ga vangala Anub ma Sobeba, ma i ga vunapai ra tarai Akarkel natu i Karum. ⁹ Ma Iabes i ga rangrang ta diat ra umana turana; tinana i ga vaiang ia ba Iabes, tago i biti: Iau ga kava pa ia ma ra ngala na kinadik. ¹⁰ Ma Iabes i ga araring tadav ra God kai Israel, ma i ga biti: Boina ba una vadoane muka iau, ma una vangala ra langun ta kaugu pia, ma una ki maravai piragu pi koko ta kaina na tadav iau, ma ina ligur tana. Ma God i ga valongore kana nilul.

¹¹ Ma Kelub tura i Suka i ga vangala Mekir, nina ba tama i Eston. ¹² Ma Eston i ga vangala Bet-Rapa, Pasea, ma Tekina nina ba tama i Ir-Nakas. Go diat a umana tutana Reka. ¹³ Ma a ura natu i Kenas, go dir: Otniel ma Seraia; ma Otniel i ga vangala Katat. ¹⁴ Ma Meonotai i ga vangala Opra; ma Seraia i ga vangala Ioab nina i ga vunapai ra tarai Ge-Karasim, tago diat par abara ra umana tena madaka. ¹⁵ Kaleb natu i Iepune i ga vangala Iru, Ela, ma Nam; ma Ela i ga vangala Kenas. ¹⁶ A umana natu i Iealelel go diat: Sip, Sipa, Tiria, ma Asarel. ¹⁷ Ma ra umana natu i Esra go diat: Ieter, Mered, Eper, ma Ialon. Ma Bitia natu i Parao, a vavina, i ga taulai ma

Mered, ma i ga kava Miriam, Samai, ma Isba nina ba tama i Estemoa. ¹⁸Ma kana taulai a vavina Ebraio i ga kava Iered tama i Gedor, Keber tama i Soko, ma Iekutiel tama i Sanoa. ¹⁹Ma ra taulai kai Odia, dir taina ma Nakam, i ga kava tama i Keila ra te Garmi, ma tama i Estemoa ra te Makat. ²⁰Ma ra umana natu i Simon go diat: Amnon, Rina, Ben-Kanan, ma Tilon. A ura natu i Isi go dir: Soket ma Ben-Soket.

²¹A umana natu i Sela natu i Iuda go diat: Er tama i Leka, ma Lada tama i Maresa; ra umana tena vir mal kumau ta ra apik na tarai Asbea dia ga vana rikai bula tana; ²²ma Iokim. ma ra tarai Koseba, ma Ioas, ma Sarap nina i ga kure Moab ma i ga lilikun uro Lekem. (Go ra tutumu amanamana iat tana.) ²³Ra umana tena pait la na pia diat, ma dia ga ki aro Netaim ma Gedera; dia ga papalum pire ra king abara.

A umana bul mur tal Simeon

²⁴A umana natu i Simeon, a umana tutana, go diat: Nemuel, Iamin, Iarib, Sera, ma Saul. ²⁵Ma Saul i ga vangala Salum, ma Salum i ga vangala Mibsam, ma Mibsam i ga vangala Misma; ²⁶ma Misma i ga vangala Kamuel, ma Kamuel i ga vangala Sakur; ma Sakur i ga vangala Sime; ²⁷ma Sime i ga vangala a vinun ma laptikai na bul tutana ma laptikai na bul vavina; ia kaka ra umana turana pa dia ga vangala ta peal bul, ma kadia apik na tarai pa i ga tavua da ra umana natu i Iuda.

²⁸Ma dia ga ki aro Ber-Seba, Molada, Kasar-Sual, ²⁹Bila, Esem, Tolad, ³⁰Betuel, Korma, Siklag, ³¹Bet-Markabot, Kasar-Susim, Bet-Biri, ma Saraim. Dia ga kale go ra umana pia na pal tuk tar ta ra kilala kai David. ³²Ma dia ga ki bula aro Etam, Ain, Rimon, Token, ma Asan, a ilima na pia na pal diat. ³³Ma dia ga kale bula ra umana gunan nina dia ga ki kivil nam ra umana pia na pal, ma tuk uro Baal. Go kadia umana gunan, ma kadia taun tarai.

³⁴Mesobab, Iamlek, Iosa natu i Amasia, ³⁵Ioel, Ieu natu i Iosibia natu i Seraia natu i Asiel, ³⁶Elioenai, Iakoba, Iesokaia, Asaia, Adiel, Iesimiel, Benaia, ³⁷Sisa natu i Sipi natu i Alon natu i Iedaia natu i Simri natu i Semaia; ³⁸go diat ra umana luluai ta kadia umana apik na tarai; ma kadia umana apik na tarai dia ga manga tavua muka. ³⁹Ma dia ga vana uro tuk tar ta ra mataniolo Gedor, nina ba i ki ta ra papar a taur ta ra male, upi diat a tikan upi ra vura ure kadia umana sip. ⁴⁰Ma dia ga tadav ra vura i lubalubang ma i boina, ma ra gunan i ga ngala, ma i malmal, ma dia ga ki vovovon tana; tago ra tarai nina dia ga ki lua ta nam ra gunan dia ga vana rikai tai Kam.

⁴¹Go diat nina di ga tumu ra iang i diat dia ga vana ubara ta ra e kai Esekia ra king Iuda, ma dia ga re vue ra umana pal na mal abara, ma dia ga nila vue ra tarai Meun nina dia ga ki ie, ma dia ga ki abara tuk gori; tago ra vura i ga boina ure kadia umana sip.

⁴²Ma ta umana ta diat, a ilima na mar na bul mur tai Simeon, dia ga vana uro ra luana Seir, ma Pelatia, Nearia, Repaia, ma Usiel, a umana natu i Isi, dia ga luluai pire diat. ⁴³Ma dia ga ubu ra ibaiba na tarai Amalek nina dia ga lop, ma dia ga ki ie tuk gori.

5

A umana bul mur tai Ruben

¹Ma ra umana natu i Ruben, (ia ra luaina natu i Israel; ia kaka di ga tul tar kana kini na lua pire ra umana natu i Iosep tago i ga pait ra kaina pire ra taulai kai tamana; damana pa di tumu vake ra umana bul mur tana da nina di ga kava value. ²Iuda i ga ongor ta diat a umana turana, ma ra luluai i ga vana rikai tana, ia kaka di ga tul tar ra kini na lua pire Iosep). ³Ra umana natu i Ruben ra luaina natu i Israel, a umana tutana, go diat: Kanok, Palu, Kesron, ma Karmi.

⁴A umana natu i Ioel go diat: Ioel i ga vangala Semaia, Semaia i ga

vangala Gog, Gog i ga vangala Simeï,
⁵ Simeï i ga vangala Mika, Mika i
 ga vangala Reaia, Reaia i ga vangala
 Baal, ⁶ Baal i ga vangala Bera, nina
 ba Tiglat-Pileser ra king Asiria i ga
 ben vavilavilau vue; i ga luluai kai
 ra tarai Ruben. ⁷ Ma kana vuna tarai
 ta kadia lavur apik na tarai, ba di ga
 tumu vake kadia umana taun tarai,
 go diat kadia umana luluai: Ieiel,
 Sekaria, ⁸ ma Bela natu i Asas natu
 i Sema natu i Ioel, nina i ga ki aro
 Aroer ma tuk aro Nebo ma Baal-
 Meon, ⁹ ma ta ra papar a taur tuk
 tadav ra bil nina i vana tadav ra tava
 alir Oiparat; i ga damana tago kadia
 umana vavaguai dia ga manga peal
 ta ra gunan Gilead. ¹⁰ Ma ta ra e kai
 Saul dia ga varubu ma ra tarai Agar,
 ma dia ga doko diat; ma dia ga ki ta
 kadia umana pal na mal ta ra gunan
 parika ta ra papar a taur maro tai
 Gilead.

A umana bul mur tai Gad

¹¹ Ma ra umana natu i Gad dia
 ga varlangunai ma diat ta ra gunan
 Basan ma tuk aro Saleka: ¹² Ioel i
 ga lualua ta diat, ma namur Sapam,
 Ianai, ma Sapat, abara Basan; ¹³ a
 lavurua na luluai bula dia ga kure ta
 umana apik na tarai, go diat: Mikael,
 Mesulam, Seba, Iorai, Iakan, Sia, ma
 Eber. ¹⁴ Go diat dia ga vana rikai
 tai Abikail natu i Kuri, natu i Iaroa,
 natu i Gilead, natu i Mikael, natu i
 Iesisai, natu i Iado, natu i Bus; ¹⁵ ma
 Aki natu i Abdiel natu i Guni i ga
 luluai ure kadia umana apik na tarai.
¹⁶ Ma dia ga ki ta ra umana pia na
 pal Gilead ma Basan, ma ta ra umana
 gunan ik kai Saron, tuk uro ta ra
 langun tana. ¹⁷ Di ga tumu vake
 kadia umana taun tarai ta ra e kai
 Iotam ra king Iuda, ma ta ra e kai
 Ieroboam ra king Israel.

A varvai ure ra vuna tarai ma a ngungu

¹⁸ A ivat na vinun ma a ivat na arip
 ma lavurua na mar ma laptikai na
 vinun na rangrang na tutana ta ra
 vuna tarai Ruben, ma ra vuna tarai
 Gad, ma ra ngungu ta ra vuna tarai
 Manase, dia ga tale ra vinarubu, ma

dia ga la ta ra ramravit ma ra pakat
 na vinarubu, ma ra panak: ¹⁹ Ma dia
 ga tut na vinarubu ure ra tarai Agar,
 Ietur, Napis, ma Nodab. ²⁰ Dia ga kail
 tadav God livuan ta ra vinarubu, ma
 i ga maravut diat, ma dia ga uvia pa
 ra tarai Agar ma diat dia ga varagur
 ma diat, tago dia ga nurnur pirana.
²¹ Ma dia ga kap vue kadia umana
 vavaguai, a umana kamel a ilima na
 vinun na arip na marmar diat, ma
 a ura mar ma a ilima na vinun na
 arip na marmar na sip, ma a ura
 arip na marmar na as; ma dia ga
 ben vavilavilau vue tika na mar na
 arip na marmar na tutana. ²² I ga
 peal diat dia ga virua tago God i ga
 maravut diat; ma dia ga ki ta kadia
 gunan tuk tar di ga ben vavilavilau
 ra tarai Israel.

²³ Ma ra ngungu vuna tarai Man-
 ase dia ga kale ra gunan Basan tuk
 uro Baal-Kermon ma Senir ma ra
 luana Kermon. ²⁴ Go ra iang i diat
 ra umana luluai ta kadia umana
 apik na tarai: Eper, Isi, Eliel, Asriel,
 Ieremia, Odavia, ma Iadiel, a umana
 lebe, a umana rangrangina, dia ga
 lue kadia umana apik na tarai.

²⁵ Ma dia ga tut na varpiam ure
 ra God kai ra umana tama i diat,
 ma dia ga anan upi ra umana god
 kai ra tarai na gunan, nina ba God
 i ga nila vue diat ta ra luaina mata
 i diat. ²⁶ Ma ra God kai Israel i ga
 vararak Pul ra king Asiria, ma Tiglat-
 Pileser ra king Asiria, ma i ga ben
 vavilavilau vue diat, ra tarai Ruben,
 ma ra tarai Gad, ma ra ngungu vuna
 tarai Manase, ma i ga agur pa diat
 uro Kala, Kabor, Ara, ma tadav ra
 tava alir Gosan, ma dia ki ie tuk gori.

6

A umana bul mur tai Levi

¹ A umana natu i Levi, a umana
 tutana, go dital: Gerson, Koat, ma
 Merari. ² Ma ra umana natu i Koat
 go diat: Amram, Isar, Kebron, ma
 Usiel. ³ Ma ra utul a natu i Amram go
 dital: Aron, Moses, ma Miriam. Ma
 ra umana natu i Aron go diat: Nadab,
 Abiu, Eleasar, ma Itamar.

⁴ Eleasar i ga vangala Pinekas, Pinekas i ga vangala Abisua, ⁵ Abisua i ga vangala Buki, Buki i ga vangala Usi, ⁶ Usi i ga vangala Serakia, Serakia i ga vangala Meraiot, ⁷ Meraiot i ga vangala Amaria, Amaria i ga vangala Akitub, ⁸ Akitub i ga vangala Sadok, Sadok i ga vangala Akimas, ⁹ Akimas i ga vangala Asaria, Asaria i ga vangala Iokanan, ¹⁰ Iokanan i ga vangala Asaria, (nam nina i ga pait ra papalum na tena tinabar ta ra pal i gomgom nina Solomon i ga pait ia aro Ierusalem;) ¹¹ ma Asaria i ga vangala Amaria, Amaria i ga vangala Akitub, ¹² Akitub i ga vangala Sadok, Sadok i ga vangala Salum, ¹³ Salum i ga vangala Kilkia, Kilkia i ga vangala Asaria, ¹⁴ Asaria i ga vangala Seraia, Seraia i ga vangala Ieosadak; ¹⁵ ma Ieosadak i ga vana ta ra kini na vilavilau, ba ra Luluai i ga ben vavilavilau Iuda ma Ierusalem ta ra lima i Nebukadnesar.

¹⁶ Ra umana natu i Levi go dital: Gerson, Koat, ma Merari. ¹⁷ Ma go ra iang i dir ra ura natu i Gerson: Libni ma Simei. ¹⁸ Ma ra umana natu i Koat go diat: Amram, Isar, Kebron, ma Usiel. ¹⁹ A ura natu i Merari go dir: Mali ma Musi. Ma go diat a umana apik na tarai ta ra vuna tarai Levi varogop ma ra umana apik na tarai kai ra umana tama i diat tikitikai. ²⁰ Ra apik na tarai kai Gerson: Gerson i ga vangala Libni, Libni i ga vangala Iakat, Iakat i ga vangala Sima, ²¹ Sima i ga vangala Ioa, Ioa i ga vangala Ido, Ido i ga vangala Sera, Sera i ga vangala Ieaterai. ²² Ra apik na tarai kai Koat: Koat i ga vangala Aminadab, Aminadab i ga vangala Kora, Kora i ga vangala Asir, ²³ Asir i ga vangala Elkana, Elkana i ga vangala Ebiasap, Ebiasap i ga vangala Asir, ²⁴ Asir i ga vangala Takat, Takat i ga vangala Uriel, Uriel i ga vangala Usia, Usia i ga vangala Saul. ²⁵ Ra apik na tarai kai Elkana: Elkana i ga vangala Amasai, Amasai i ga vangala Akimot, ²⁶ Akimot i ga vangala Elkana,

Elkana i ga vangala Sopai, Sopai i ga vangala Nakat, ²⁷ Nakat i ga vangala Eliab, Eliab i ga vangala Ierokam, Ierokam i ga vangala Elkana. ²⁸ Ma ra ura natu i Samuel: a luaina Ioel, ma ra vauruana Abia. ²⁹ Ra apik na tarai kai Merari: Merari i ga vangala Mali, Mali i ga vangala Libni, Libni i ga vangala Simei, Simei i ga vangala Usa, ³⁰ Usa i ga vangala Simea, Simea i ga vangala Kagia, Kagia i ga vangala Asaia.

A umana tena kakailai ta ra kuba i ra Luluai aina ba David i tibe diat

³¹ Ma go ra iang i diat nina David i ga tibe diat upi diat a lue ra umana kakailai ta ra kuba i ra Luluai, ba di ga tar varuk ra bok na kunubu tana; ³² ma dia ga kakailai ta ra luaina mata i ra Pal ta ra pal na varbarat, tuk tar Solomon i ga pait ra pal i gomgom kai ra Luluai arama Ierusalem; ma dia ga pait bula kadia tiniba na papalum.

³³ Go ra iang i diat dia ga vatur vake go ra tiniba, ma ra iang i ra umana natu i diat a umana tutana: ta ra apik na tarai kai Koat, Eman ra tena kakailai, nina ba natu i Ioel, natu i Samuel, ³⁴ natu i Elkana, natu i Ierokam, natu i Eliel, natu i Toa, ³⁵ natu i Sup, natu i Elkana, natu i Makat, natu i Amasai, ³⁶ natu i Elkana, natu i Ioel, natu i Asaria, natu i Sepania, ³⁷ natu i Takat, natu i Asir, natu i Ebiasap, natu i Kora, ³⁸ natu i Isar, natu i Koat, natu i Levi, nina ba natu i Israel. ³⁹ Ma turana Asap, nina i ga tur ta ra papar a limana tuna, go iat Asap natu i Berekia, natu i Simea, ⁴⁰ natu i Mikael, natu i Baseia, natu i Malkia, ⁴¹ natu i Etni, natu i Sera, natu i Adaia, ⁴² natu i Etan, natu i Sima, natu i Sime, ⁴³ natu i Iakat, natu i Gerson, nina ba natu i Levi. ⁴⁴ Ma ta ra papar a maira ta ra umana tura i diat, diat ta ra apik na tarai kai Merari dia ga tur: Etan natu i Kisi, natu i Abdi, natu i Maluk, ⁴⁵ natu i Kasabia, natu i Amasia, natu i Kilkia, ⁴⁶ natu i Amsi, natu i Bani, natu i Semer, ⁴⁷ natu i Mali, natu i Musi,

natu i Merari, nina ba natu i Levi.
⁴⁸ Ma di ga tibe ra umana tura i diat a tarai Levi ure ra papalum ta ra pal na varbarat kai God.

A umana bul mur tai Aron

⁴⁹ Ma Aron ma ra umana natuna dia ga pait ra tinabar ta ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ta ra uguugu ure ra mi na lotu, ma diat ika dia ga pait ra tiniba ta ra pakana i gomgom kakit, ma dia ga pait ra varporong ure ra tarai Israel, da nam Moses ra tultul kai God i ga vartuluai ure. ⁵⁰ Go diat ra umana bul mur tai Aron: Aron i ga vangala Eleasar, Eleasar i ga vangala Pinekas, Pinekas i ga vangala Abisua, ⁵¹ Abisua i ga vangala Buki, Buki i ga vangala Usi, Usi i ga vangala Serakia, ⁵² Serakia i ga vangala Meraiot, Meraiot i ga vangala Amaria, Amaria i ga vangala Akitub, ⁵³ Akitub i ga vangala Sadok, Sadok i ga vangala Akimas.

A umana pia na pal kai ra tarai Levi
(Iosu 21:1-42)

⁵⁴ Go ra lavur pia na pal nina di ga padapadailam ure diat upi kai ra lavur natu i Aron ta ra apik na tarai kai Koat: ⁵⁵ Iuda i ga tul tar ra pia na pal Kebron pire diat ma ra pia parika tana; ⁵⁶ ia kaka ra pia nina i ki kikil ra pia na pal, ma ra umana gunan tana, dia ga tul tar ia pire Kaleb natu i Iepune. ⁵⁷ Ma dia ga tul tar bula ra umana pia na pal na bakbakit pire ra umana natu i Aron, Kebron, Libna ma ra pia na vura tana, Iatir, Estemoa ma ra pia na vura tana, ⁵⁸ Kilen ma ra pia na vura tana, Debir ma ra pia na vura tana, ⁵⁹ Asan ma ra pia na vura tana, ma Bet-Semes ma ra pia na vura tana; ⁶⁰ ma diat ta ra vuna tarai Benjamin dia ga tul tar Geba ma ra pia na vura tana, Alemet ma ra pia na vura tana, ma Anatot ma ra pia na vura tana. Kadia umana apik na tarai dia ga kale pa ra vinun ma a utul na pia na pal.

⁶¹ Ma ra ibaiba ta ra apik na tarai kai Koat, di ga padapadailam ure

ma dia ga tul tar a vinun na pia na pal ta diat kan ra ngungu vuna tarai Manase. ⁶² Ma di ga tul tar a vinun ma a utul na pia na pal pire ra umana natu i Gerson varogop ma kadia umana apik na tarai, kan ra vuna tarai Isakar, ma ra vuna tarai Aser, ma ra vuna tarai Naptali, ma ra vuna tarai Manase aro Basan. ⁶³ Ma di ga padapadailam ure ra umana natu i Merari, varogop ma kadia umana apik na tarai, ma di ga tul tar a vinun na pia na pal ta diat kan ra vuna tarai Ruben, ma ra vuna tarai Gad, ma ra vuna tarai Sebulun. ⁶⁴ Ma ra tarai Israel dia ga tul tar ra umana pia na pal ma ra umana pia na vura ta diat pire ra tarai Levi.

⁶⁵ Ma di ga tul tar nam ra umana pia na pal nina di ga tar tumu vake ra iang i diat, kan ra vuna tarai Iuda, ma kan ra vuna tarai Simeon, ma kan ra vuna tarai Benjamin. ⁶⁶ Ma ta umana ta diat ta ra apik na tarai kai Koat dia ga vatur vake kadia umana pia na pal ta ra langun kai ra vuna tarai Epraim. ⁶⁷ Ma dia ga tul tar go ra umana pia na pal na bakbakit pire diat: Sekem ta ra pakana i lualuana ta ra langun Epraim ma ra pia na vura tana, Geser ma ra pia na vura tana, ⁶⁸ Iokmeam ma ra pia na vura tana, Bet-Koron ma ra pia na vura tana, ⁶⁹ Aialon ma ra pia na vura tana, ma Gat-Rimon ma ra pia na vura tana; ⁷⁰ ma kan ra ngungu ta ra vuna tarai Manase, Aner ma ra pia na vura tana ma Bileam ma ra pia na vura tana; go diat ure ra ibaiba ta diat ta ra apik na tarai kai Koat.

⁷¹ Ma di ga tul tar go diat pire ra umana natu i Gerson kan ra ngungu ta ra vuna tarai Manase: Golan aina Basan ma ra pia na vura tana ma Astarot ma ra pia na vura tana; ⁷² ma kan ra vuna tarai Isakar, Kedes ma ra pia na vura tana, Daberat ma ra pia na vura tana, ⁷³ Ramot ma ra pia na vura tana, ma Anem ma ra pia na vura tana; ⁷⁴ ma kan ra vuna tarai Aser, Masal ma ra pia na vura tana, Abdon ma ra pia na vura

tana, ⁷⁵ Kukok ma ra pia na vura tana, ma Rekob ma ra pia na vura tana; ⁷⁶ ma kan ra vuna tarai Naptali, Kedes aina Galilaia ma ra pia na vura tana, Kamon ma ra pia na vura tana, ma Kiriataim ma ra pia na vura tana.

⁷⁷ Ma di ga tul tar go diat pire ra ibaiba ta ra vuna tarai Levi, diat ta ra apik na tarai kai Merari: kan ra vuna tarai Sebulun, Rimono ma ra pia na vura tana ma Tabor ma ra pia na vura tana; ⁷⁸ ma ta ra papar a Iordan maro marave Ieriko, ta ra papar a taur ta ra Iordan di ga tul tar ia pire diat kan ra vuna tarai Ruben, Beser aina ta ra bil ma ra pia na vura tana, Iasa ma ra pia na vura tana, ⁷⁹ Kedemot ma ra pia na vura tana, ma Mepat ma ra pia na vura tana; ⁸⁰ ma kan ra vuna tarai Gad, Ramot aina Gilead ma ra pia na vura tana, Makanaim ma ra pia na vura tana, ⁸¹ Kesbon ma ra pia na vura tana, ma Iaser ma ra pia na vura tana.

7

A umana bul mur tai Isakar

¹ A umana natu i Isakar, a umana tutana, go diat: Tola, Pua, Iasub, ma Simron, a ivat diat. ² Ma ra umana natu i Tola go diat: Usi, Repaia, Ieriel, Iamai, Ibsam, ma Semuel, a umana lualua ta ra umana apik na tarai. A dekdek na apik na tarai go kai Tola; kadia niluluk ta ra e kai David i ga a ura vinun ma a ura arip ma laptikai na mar na tarai. ³ A umana natu i Usi: Israkia ma ra umana natuna, Mikael, Obadia, Ioel, ma Isia, a ilima diat, a umana luluai par; ⁴ ma dia ga lue ra utul a vinun ma laptikai na arip na marmar na tarai na vinarubu ta ra apik na tarai kai tama i diat; i ga peal kadia umana taulai ma ra umana natu i diat. ⁵ Ma ra umana tura i diat ta ra vuna tarai Isakar, a umana rangrang na tutana bula, di ga luk diat ta kadia lavur apik na tarai ma dia ga da lavutul na vinun ma lavurua na arip na marmar.

A umana bul mur tai Benjamin

⁶ A utul a natu i Benjamin go diat: Bela, Beker, ma Iediael. ⁷ Ma ra umana natu i Bela: Esbon, Usi, Usiel, Ierimot, ma Iri, a ilima diat, a umana luluai na apik na tarai, a umana rangrang na tutana, ma dia ga lue a ura vinun ma a ura arip na marmar ma a utul a vinun ma a ivat. ⁸ Ma ra umana natu i Beker: Semira, Ioas, Elieser, Elioenai, Omri, Ieremot, Abia, Anatot, ma Alemet. Go diat a umana natu i Beker. ⁹ Ma dia ga luk diat ba a umana luluai na apik na tarai, ma dia ga lue a ura vinun na arip ma a ura mar na rangrang na tutana. ¹⁰ Ma ra umana natu i Iediael: Bilan ma ra umana natuna, Ieus, Benjamin, Eud, Kenana, Setan, Tarsis, ma Akisakar. ¹¹ Go diat a umana natu i Iediael, a umana luluai na apik na tarai, ma dia ga lue a vinun ma lavurua na arip ma a ura mar na tarai nina dia ga tale ra vinarubu. ¹² Ta umana apik na tarai bula dia ga ki, Supim ma Kupim, a tarai Ir, Kusim, a tarai Aker.

A umana bul mur tai Naptali

¹³ A umana natu i Naptali: Iasiel, Guni, Ieser, ma Salum, a umana natu i Bila.

A umana bul mur tai Manase

¹⁴ Ra taulai kai Manase i ga kava Asriel; ma ra tultul na vavina kai Manase, nina ba maro Siria, i ga kava Makir tama i Gilead; ¹⁵ ma Makir i ga taule ra vavina ta ra apik na tarai Kupim ma Supim, nina dir tana vavina ma Maka; ma kana vauruana bul a iangina Selopekad, ma Selopekad i ga vangala ra umana bul vavina ka. ¹⁶ Ma Maka ra taulai kai. Makir i ga kava ra bul tutana, ma i ga vaiang ia ba Peres; ma ra iang i turana Seres; ma i ga vangala a ura bul tutana, Ulam ma Rakem. ¹⁷ Ma Ulam i ga vangala Bedan. Go diat a umana natu i Gilead natu i Makir natu i Manase. ¹⁸ Ma taina Amoleket i ga kava Isod, Abieser, ma Mala. ¹⁹ Ma Semida i ga vangala Akian, Sekem, Liki, ma Aniam, a umana bul tutana par.

A umana bul mur tai Epraim

²⁰ Ra apik na tarai kai Epraim: Epraim i ga vangala Sutela, Sutela i ga vangala Bered, Bered i ga vangala Takat, Takat i ga vangala Eleada, Eleada i ga vangala Takat, ²¹ Takat i ga vangala Sabad, Sabad i ga vangala Sutela, Sutela i ga vangala Eser ma Elead, nina ra tarai Gat ba di ga vangala diat ta ra gunan dia ga doko dir, ba dir ga vana ba pi dir a ra pa kadia umana vavaguai. ²² Epraim tama i dir i ga tabun ure dir ta mangoro na bung, ma ra umana turana dia ga pot upi diat a vamaram ia. ²³ Ma i ga tadav kana taulai, ma i ga lalau, ma i ga kava ra bul tutana, ma i ga vaiang ia ba Beria, tago a kaina i ga tadav ra kubana. ²⁴ Ma natuna a vavina, Sera, i ga vunapai Bet-Koron, nina i ki ara, ma nina bula i ki arama, ma Usen-Sera. ²⁵ Ma natuna a tutana, Repa, i ga vangala Resep, Resep i ga vangala Tela, Tela i ga vangala Takan, ²⁶ Takan i ga vangala Ladan, Ladan i ga vangala Amiud, Amiud i ga vangala Elisama, ²⁷ Elisama i ga vangala Nun, ma Nun i ga vangala Iosua. ²⁸ Ma dia ga ki aro Betel, ma Naran ta ra papar a taur, ma Geser ta ra papar a taoai, ma Sekem ma Asa, ma ra umana gunan kikil diat; ²⁹ ma dia ga kale go ra umana gunan maravai ta ra langun kai ra vuna tarai Manase, Bet-Sean, Tanak, Megido, ma Dor, ma ra umana gunan kikil diat. A umana natu i Iosep natu i Israel dia ga ki ta go diat.

A umana bul mur tai Aser

³⁰ Aser i ga vangala a ivat na bul tutana, Imna, Isva, Isvi, ma Beria, ma Sera tai diat. ³¹ A ura natu i Beria go dir: Keber ma Malkiel tama i Birsait. ³² Ma Keber i ga vangala Iaplet, Somer, ma Kotam, ma Sua tai dital. ³³ A utul a natu i Iaplet go dital: Pasak, Bimal, ma Asvat. ³⁴ A umana natu i Semar go diat: Aki, Roga, Iekuba, ma Aram. ³⁵ A umana natu i Kelem turana go diat: Sopa, Imna, Seles, ma Amal. ³⁶ A umana natu i Sopa go diat: Sua, Karneper, Sual,

Beri, Imra, ³⁷ Beser, Od, Sama, Silsa, Itran, ma Bera. ³⁸ A utul a natu i Ieter go dital: Iepune, Pispas, ma Ara. ³⁹ A utul a natu i Ula go dital: Ara, Kaniel, ma Risia. ⁴⁰ Go diat a umana bul mur tai Aser, a umana lualua ta ra umana apik na tarai, a umana melemuna, a umana rangrang na tutana ma ra umana ngalangala ta diat ra umana luluai. Ma dia ga lue a ura vinun ma laptikai na arip na marmar na tarai nina dia ga tale ra vinarubu.

8

A umana bul mur tal Benjamin

¹ Ma Benjamin i ga vangala Bela a luaina natuna, namur Asbel a vauruana, Akara a vautuluna, ² Noka a vaivatina, ma Rapa a vailimana. ³ Ma Bela i ga vangala ta umana bul tutana. Adar, Gera, Abiud, ⁴ Abisua, Naman, Akoa, ⁵ Gera, Sepupan, ma Kuram.

⁶ Go a utul a natu i Eud (dital a utul a lualua ta ra umana apik na tarai nina dia ga ki aro Geba, ma di ga ben vavilavilau vue dital uro Manakat): ⁷ Naman, Akia, ma Gera. Ma Iglam i ga vangala Usa ma Akiud.

⁸ Ma Sakaraim i ga vangala ra umana bul ta ra gunan na pui aro Moab namur ta nam ba i ga pala vue kana ura vavina Kusim ma Bara. ⁹ Ma i ga vangala Iobab, Sibia, Mesa, Malkam, Ieus, Sakia, ma Mirma, tai Kodes kana taulai. ¹⁰ Go diat a umana natuna, a umana tutana, ma diat a umana lualua na apik na tarai.

¹¹ Ma i ga vangala Abitub ma Elpal tai Kusim. ¹² Ma ra umana natu i Elpal, a umana tutana, go diat: Eber, Misam, Semed nina i ga pait ra ura pia na pal Ono ma Lod ma ra umana gunan kikil dir, ¹³ Beria, ma Sema, (diat a umana lualua na apik na tarai nina dia ga ki aro Aialon, ma dia ga uvia pa ra tarai Gat,) ¹⁴ Akio, Sasak, ma Ieremot.

¹⁵ Sebadia, Arad, Eder, ¹⁶ Mikael, Ispa, ma Ioka, diat a umana natu i Beria. ¹⁷ Sebadia, Mesulam, Kiski, Keber, ¹⁸ Ismerai, Islia, ma Iobab, diat a umana natu i Elpal. ¹⁹ Iakim,

Sikri, Sabdi, ²⁰ Elienai, Siletai, Eliel, ²¹ Adaia, Beraia, ma Simrat, diat a umana natu i Simei. ²² Ispan, Eber, Eliel, ²³ Abdon, Sikri, Kanan, ²⁴ Kanania, Elam, Antotia, ²⁵ Ipdeia, ma Penuel, diat a umana natu i Sasak. ²⁶ Samserai, Sekaria, Atalia, ²⁷ Iaresia, Elia, ma Sikri, diat a umana natu i Ierokam. ²⁸ Go diat a umana lualua ta ra umana apik na tarai ta kadia lavur taun tarai; a umana luluai diat, ma dia ga ki arama Ierusalem.

*A vuna tarai kai Saul
(1 Tutu 9:35-44)*

²⁹ Ma Ieiel tama i Gibeon i ga ki ta ra pia na pal Gibeon, ma ra iang i kana taulai Maka; ³⁰ ma i ga vangala Abdon a luaina natuna, namur Sur, Kis, Baal, Nadab, ³¹ Gedor, Akio, ma Seker. ³² Ma Miklot i ga vangala Simea. Ma diat bula dia ga ki arama Ierusalem ma ra umana tura i diat ta kadia pakana iat.

³³ Ma Ner i ga vangala Kis, ma Kis i ga vangala Saul, ma Saul i ga vangala Ionatan, Malki-Sua, Abinadab, ma Es-Baal (Is-Boset). ³⁴ Ma natu i Ionatan, Merib-Baal (Mepiboset); ma Merib-Baal i ga vangala Mika. ³⁵ Ma ra umana natu i Mika go diat: Piton, Melek, Tarea, ma Akas. ³⁶ Ma Akas i ga vangala Ieoda; ma Ieoda i ga vangala Aletmet, Asmavet, ma Simri; ma Simri i ga vangala Mosa, ³⁷ Mosa i ga vangala Binea, Binea i ga vangala Rapa, Rapa i ga vangala Eleasa, Eleasa i ga vangala Asel, ³⁸ ma Asel i ga vangala laptikai na bul tutana, ma go ra iang i diat: Asrikam, Bokeru, Ismael, Searia, Obadia, ma Kanan. Go parika a umana natu i Asel. ³⁹ Turana Esek i ga vangala Ulam a luaina, Ieus a vauruana, ma Elipelet a vautuluna. ⁴⁰ Ma ra umana natu i Ulam, a umana rangrang na tutana diat, a umana tena ponok; i ga peal ra umana natu i diat, ma dia ga vangala ra peal natu i diat bula, a mar ma a ilima na vinun diat. Go diat a umana bul mur tai Benjamin.

9

*Diat dia lilikun maro Babilon
(Neke 11:1-24)*

¹ Damana di ga luk ra tarai Israel ta kadia lavur apik na tarai; ma di ga tumu diat ta ra buk ure ra umana king Israel; ma di ga ben vavilavilau vue ra tarai Iuda uro Babilon ure kadia varpam. ² Nam diat nina dia ga pot lua ba dia ga lilikun upi diat a kale pa kadia pia ta ra umana pia na pal, a tarai Israel, ra umana tena tinabar, a tarai Levi, ma diat dia papalum ta ra pal i gomgom.

³ Ma ta umana bula ta ra umana vuna tarai Iuda, Benjamin, Epraim, ma Manase, dia ga ki arama Ierusalem; ⁴ go diat: Utai natu i Amiud, natu i Omri, natu i Imri, natu i Bani, ta ra apik na tarai kai Peres natu i Iuda; ⁵ ma ta diat ra tarai Silo, Asaia a luaina natuna, ma ra umana natuna; ⁶ ma ta ra apik na tarai kai Sera, Ieuel ma ra umana niuruna, laptikai na mar ma lavuvat na vinun; ⁷ ma ta ra umana apik na tarai kai Benjamin, Salu natu i Mesulam, natu i Odavia, natu i Asenua, ⁸ ma Ibneia natu i Ierokam, ma Ela natu i Usi natu i Mikri, ma Mesulam natu i Sepatia natu i Reuel natu i Ibnia, ⁹ ma ra umana niuru i diat ta kadia taun tarai, lavuvat na mar ma a ilima na vinun ma laptikai. Go parika a umana lualua ta kadia umana apik na tarai.

¹⁰ Ma ta diat ra umana tena tinabar: Iedaia, Ieoiarib, Iakin, ¹¹ ma Asaria natu i Kilkia, natu i Mesulam, natu i Sadok, natu i Meraiot, natu i Akitub, ra lualua ta ra kuba i God, ¹² ma Adaia natu i Ierokam, natu i Paskur, natu i Malkia, ma Masai natu i Adiel, natu i Iasera, natu i Mesulam, natu i Mesilemit, natu i Imer, ¹³ ma ra umana niuru i diat, diat a umana lualua ta kadia umana apik na tarai; tika na arip ma lavurua na mar ma laptikai na vinun diat, ma diat par dia ga tale ra papalum ta ra kuba i God.

¹⁴ Ma ta diat ra tarai Levi: Semaia natu i Kasub, natu i Asrikam, natu i Kasabia, ta ra apik na tarai kai

Merari; ¹⁵ Bakbakar, Keres, Galal, ma Matania natu i Mika, natu i Sikri, natu i Asap, ¹⁶ ma Obadia natu i Semaia, natu i Galal, natu i Iedutun, ma Berekia, natu i Asa, natu i Elkana, nina i ga ki ta ra gunan kai ra tarai Netopat.

¹⁷ Ma ra umana monamono na matakilalat: Salum, Akub, Talmon, ma Akiman, ma ra umana niuru i diat; Salum i ga lualua ta diat, ¹⁸ ma i ga tur na varbalaurai ta ra mataniolo kai ra king ta ra papar a taur; go diat a umana tena varbalaurai ta ra pakana i gomgom kai ra tarai Levi. ¹⁹ Ma Salum natu i Kore, natu i Ebiasap, natu i Kora, ma ra umana niuruna ta ra apik na tarai kai Kora, dia ga kure ra papalum ma dia ga balaure ra matakilalat ai ra Pal, da ra umana tama i diat dia ga kure ra gunan kai ra Luluai, ma dia ga balaure ra mataniolo tana; ²⁰ ma Pinekas natu i Eleasar i ga lue diat lua boko, ma ra Luluai i ga ki maravut ia. ²¹ Sekaria natu i Meselemia i ga tena varbalaurai ta ra matakilalat ai ra pal na varbarat. ²² Di ga pilak pa a ura mar ma a vinun ma a urua upi ra umana tena varbalaurai ta ra umana mataniolo. Di ga tumu vake ra iang i diat ta kadia umana gunan; David ma Samuel ra tena ginigira dir ga tibe diat upi kadia tiniba. ²³ Damana diat ma ra umana bul mur ta diat dia ga balaure ra umana mataniolo ta ra kuba i ra Luluai, a pal na varbarat, ta kadia tiniba tikitikai. ²⁴ Ma ra umana tena varbalaurai dia ga tur ta ra ivat na papar parika, a papar a taur, a papar a taoai, a papar a labur, ma ra papar a taubar. ²⁵ Ma ra umana niuru i diat dia ga ki ta kadia gunagunan, ma dia ga ki pa ra vik nina ba diat a pait kadia tiniba tana. ²⁶ Nam ra ivat na te Levi nina di ga tumu ra iang i diat dia ga kure ra umana tena varbalaurai, ma ra umana bagialar, ma ra vuvuvung na mani ta ra kuba i God. ²⁷ Dia ga va maravai ta ra kuba i God tago dia ga kure ra varbalaurai tana, ma kadia tiniba ba diat a papa ia ta ra

malamalana.

²⁸ Ta umana bula ta diat dia ga balaure ra umana la ure ra papalum, ma dia ga kap varuk diat ma dia ga vairop vue diat bula ta kadia varmur tikitikai. ²⁹ Ta umana ta diat di ga tibe diat upi diat a balaure ra tabarikik ma ra umana la ta ra pal i gomgom, ma upi diat a balaure ra bo na plaua, ma ra polo na vuai na vain, ma ra dangi, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra umana vuai na davai dia ang na katkat. ³⁰ Ma ta umana ta diat ra umana tena tinabar dia ga vaninare ra dangi na varku kan ra umana vuai na davai dia ang na katkat.

³¹ Ma Matitia, tikai ta diat ra tarai Levi, nina ba a luaina natu i Salum ta ra apik na tarai kai Kora, i ga kure ra umana magit nina di ga tun diat ta ra rararangai. ³² Ma ta umana ta diat ta ra apik na tarai kai Koat dia ga balaure ra gem na ginigira, upi diat a vaninare ure ra Bung Sabat.

³³ Go diat a umana tena kakailai, ra umana lualua ta ra umana apik na tarai ta ra tarai Levi, dia ga va ta ra umana bagialar ai ra pal; pa dia ga varvakai ma ta enana mangana papalum tago dia ga pait kadia tiniba a bungbung na keake ma ra bungbung na marum.

³⁴ Go diat a umana lualua ta ra umana apik na tarai ta ra tarai Levi, a umana luluai ta kadia taun tarai, ma dia ga ki arama Ierusalem.

A vuna tarai kai Saul (1 Tutu 8:29-38)

³⁵ Ma Ieiei tama i Gibeon i ga ki ta ra pia na pal Gibeon, ma ra iang i kana taulai Maka; ³⁶ ma i ga vangala Abdon a luaina natuna, namur Sur, Kis, Baal, Ner, Nadab, ³⁷ Gedor, Akio, Sekaria, ma Miklot. ³⁸ Ma Miklot i ga vangala Simeam. Ma dia ga ki arama Ierusalem ma ra umana tura i diat ta kadia pakana iat.

³⁹ Ma Ner i ga vangala Kis, ma Kis i ga vangala Saul; ma Saul i ga vangala Ionatan, Malki-Sua, Abinadab, ma Es-Baal. ⁴⁰ Ma ra natu i Ionatan,

Merib-Baal; ma Merib-Baal i ga vangala Mika. ⁴¹ Ma ra umana natu i Mika go diat: Piton. Melek, Tarea, ma Akas. ⁴² Ma Akas i ga vangala Iara, Iara i ga vangala Alemet, Asmavet. ma Simri; ma Simri i ga vangala Mosa, ⁴³ Mosa i ga vangala Binea, Binea i ga vangala Repaia, Repaia i ga vangala Eleasa, Eleasa i ga vangala Asel; ⁴⁴ ma Asel i ga vangala laptikai na bul tutana, ma go ra iang i diat: Asrikam, Bokeru, Ismael, Searia, Obadia, ma Kanan; go parika ra umana natu i Asel.

10

Saul diat tamana dia mat (1 Sam 31:1-13)

¹ Ba ra tarai Pilistia dia ga ubu Israel, ra tarai Israel dia ga vilau kan ra tarai Pilistia, ma dia ga virua ta ra luana Gilboa. ² Ra tarai Pilistia dia ga korot mur vake Saul ma ra utul a natuna, ma dia ga doko Ionatan ma Abinadab ma Malki-Sua, a utul a natu i Saul. ³ Ma ra vinarubu i ga dekdek ure Saul, ma ra umana tena pinanak dia ga vapurpuruan Saul, ma i ga kinkin. ⁴ Ma Saul i ga biti tai kana tena kapkap vargal: Una tak pa kaum pakat na vinarubu, ma una doko iau me, pi koko go diat nina pa dia mur ra pokakikil diat a pait ia, ma diat a nongone iau. Ma kana tena kapkap vargal i ga ole tago i ga burut. Damana Saul i ga tak pa kana pakat na vinarubu iat, ma i ga bura tar tana. ⁵ Ma ba kana tena kapkap vargal i ga gire ba Saul i ga tar mat, ia bula i ga bura tar ta kana pakat, ma i ga mat abara. ⁶ Damana Saul ma ra utul a natuna dia ga virua, ma kana apik na tarai i ga panie. ⁷ Ma ba ra tarai Israel par nina dia ga ki ta ra male dia ga gire ba ra tarai Israel dia ga vilau, ma ba Saul ma ra utul a natuna dia ga virua, dia ga vana kan kadia umana gunan, ma dia ga lop, ma ra tarai Pilistia dia ga pot, ma dia ga kale pa diat, ma dia ga ki ta diat.

⁸ Ma ta ra bung namur, ba ra tarai Pilistia dia ga vana pi diat a ra pa

ra umana magit tai ra umana virua, dia ga na tadav Saul ma ra utul a natuna dia mat ta ra luana Gilboa. ⁹ Ma dia ga ra pa ra umana magit kai Saul, ma dia ga kap pa ra uluna ma kana vargal, ma dia ga tulue ra umana tena kapkap varvai ta ra langun Pilistia parika, pi diat a kap ra bo na varvai tadav kadia umana tabataba ma tadav ra tarai. ¹⁰ Dia ga vung kana vargal ta ra pal na tinabar kai kadia umana god, ma dia ga ot ra uluna ta ra pal kai Dagon.

¹¹ Ma ba ra tarai Iabes-Gilead dia ga valongore ure nam nina ra tarai Pilistia dia ga pait ia tai Saul, ¹² a umana rangrang na tutana dia ga vana, ma dia ga kap ra paka i Saul ma ra utul a natuna, ma dia ga kap diat uro Iabes, ma dia ga punang ra ivat na minat i diat ta ra vavai na iban aina Iabes, ma dia ga vevel lavurua na bung.

¹³ Damana Saul i ga virua ure kana varpiam tadav ra Luluai, tago pa i ga kodop vake ra tinata kai ra Luluai; ma tago i ga titir tai tikai i tatata na tabaran upi na matoto tana, ¹⁴ ma pa i ga matoto tai ra Luluai; damana i ga doka, ma i ga tul tar ra varkurai pire David natu i Iese.

11

Di ku David upi na king kai Israel (2 Sam 5:1-5)

¹ Ma ra tarai Israel par dia ga vana tadav David aro Kebron, ma dia ga biti: Avet ra urum ma ra viom. ² Lua, ta ra e ba Saul i ga king tana, u iat u ga lue rap Israel ta kadia lavur vinavana; ma ra Luluai kaum God i ga biti tam: Una tabar vamaur kaugu tarai Israel, ina una ki na luluai pire kaugu tarai Israel. ³ Damana ra umana patuana Israel dia ga tadav ra king aro Kebron; ma diat ma David dia ga pait ra kunubu abara Kebron ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga ku David upi na king ure Israel, da ra tinata kai ra Luluai tai Samuel.

David i kale pa Sion (2 Sam 5:6-10)

⁴ Ma David ma ra tarai Israel par dia ga vana urama Ierusalem (nina ba Iebus); ma ra tarai Iebus, nina ba ra tarai na gunan, dia ga ki ie. ⁵ Ma ra tarai Iebus dia ga biti tai David: Pa una olo ati. Ia kaka David i ga kale ra dekdek na gunan na bakbakit Sion, nina ba ra pia na pal kai David. ⁶ Ma David i ga biti: Nina ba na ubu value ra tarai Iebus na lualua ma na luluai na vinarubu. Ma Ioab natu i Seruia i ga tut lua, ma di ga vaki ia pi na lualua ure diat. ⁷ Ma David i ga ki ta ra dekdek na gunan na bakbakit; damana dia ga vaiang ia ba ra pia na pal kai David. ⁸ Ma David i ga pait vangala ra pia na pal kikil ia, ma i ga tur pa ia papa aro Milo; ma Ioab i ga mal mule ra pia na pal i ga kaina. ⁹ Ma David i ga ongor vanavana tago ra Luluai kai ra lavur kor i ga ki pirana.

*A dekdek na tarai kai David
(2 Sam 23:8-39)*

¹⁰ Go diat a umana luluai ta ra umana rangrang na tutana kai David, dia ga vaarike ra dekdek i diat ta kadia niongor ba dia ga maravut David pi na ki na king ure Israel, ma pi na page kana varukurai, da ra tinata kai ra Luluai ure Israel. ¹¹ Go iat ra niluluk ure ra umana rangrang na tutana kai David: Iasobeam, natu i ra te Kakmon, a luaina ta dital ra Utul; i ga doko ra utul a mar na tutana tai tika na vinarubu ma kana rumu.

¹² Ma namur tana Eleasar natu i Dodo, ra te Akok, tikai ta dital ra Utul a rangrang na tutana. ¹³ Dir ga ki varurung ma David aro Pas-Damim ba ra tarai Pilistia dia ga ki upi ra vinarubu; ma tika na uma na barli abara. Ma ra tarai dia ga vilau kan ra luaina mata i ra tarai Pilistia. ¹⁴ Ma dir ga ki ta ra bala na uma pi dir a balaure, ma dir ga doko ra tarai Pilistia; ma ra Luluai i ga valaun dir ta ra ngala na niuvia.

¹⁵ Ma tika na pakana a utul ta diat ra utul a vinun dital ga vana tadav David ta ra babang na vat kai Adu-lam; ma ra loko na tarai na vinarubu

kai ra tarai Pilistia dia ga ki ta ra male Repaim. ¹⁶ David i ga ki boko ta ra babang na bakbakit, ma tika na loko na tarai na vinarubu Pilistia dia ga ki aro Beteleem. ¹⁷ Ma David i ga mar, ma i ga biti: Gala ta tikai na tabar iau ma ta tava maro ta ra kivu aro Beteleem pire ra mataniolo! ¹⁸ Ma nam ra utul dital ga bolo livuan ta ra tarai Pilistia, ma dital ga kulupe ra tava ta ra kivu aro Beteleem pire ra mataniolo, ma dital ga kap ia pire David; ma David i ga ole pi na mome, i ga lingire vue ke upi kai ra Luluai,, ¹⁹ ma i ga biti: Pa i topa ia ba ina pait go; ina mome vang ra gapu i go dital nina ba pa dital ga nuk vangala pa kadital nilaun? Tago dital ga vana ta ra kikinit vakai pi dital a kap ia. Damana pa i ga mome. Go ra utul a rangrang na tutana dital ga pait go ra umana magit.

²⁰ Ma Abisai tura i Ioab ia ra lualua ta ra utul a vinun; i ga doko ra utul a mar na tutana ma kana rumu, ma ra iangina i ga rararang da nam ra Utul. ²¹ I ga manga rangrang ta diat ra utul a vinun, ma i ga lualua pire diat; ia kaka pa di ga luk ia varurung ma ra Utul.

²² Benaia natu i leoiada, a rangrang na tutana maro Kabsel, i ga pait ra. umana ngala na niuvia; i ga doko ra ura natu i Ariel maro Moab; i ga doko bula ra leon ta ra tung ta ra e na madoldol. ²³ Ma i ga doko bula ra te Aigipto, a ngala na tutana, kana lolovina i ga da tika na pokono ma a utul a malmalikun ma a ngungu; ra te Aigipto i ga vature ra rumu nina i ga ngala da ra davai ta ra ur na virvir mal; i ga vana tadav ia ka ma ra buka, ma i ga ra pa ra rumu kan ra lima i ra te Aigipto, ma i ga doka ma kana rumu iat. ²⁴ Go ra umana magit Benaia natu i leoiada i ga pait ia, ma ra iangina i ga rararang da nam ra Utul a rangrang na tutana. ²⁵ I ga rangrang ta diat ra utul a vinun, ia kaka pa i ga manga varogop ma ra Utul; ma David i ga tibe pi na lue ra tarai na vinarubu dia tur na varbalaurai pirana.

²⁶ Go ra iang i diat ra umana rangrang na tutana ta kana loko na tarai na vinarubu: Asael dir turana ma Ioab, Elkanan natu i Dodo maro Beteleem, ²⁷ Samot ra te Aror, Keles ra te Pelon, ²⁸ Ira natu i. Ikes ra te Tekoa, Abieser ra te Anatot, ²⁹ Sibekai ra te Kusat, Ilai ra te Akok, ³⁰ Marai ra te Netopat, Keled natu i Bana ra te Netopat, ³¹ Itai natu i Ribai maro Gibeal ta ra vuna tarai Beniamin, Benaia ra te Piraton, ³² Kurai maro ra umana tava alir Gas, Abiel ra te Arbat, ³³ Asmavet ra te Barum, Eliaba ra te Salbon, ³⁴ a umana natu i Asem ra te Gison, Ionatan natu i Sage ra te Arar, ³⁵ Akiam natu i Sakar ra te Arar, Elipal natu i Ur, ³⁶ Keper ra te Mekerat, Akia ra te Pelon, ³⁷ Kesro ra te Karmel, Narai natu i Esbai, ³⁸ Joel dir turana ma Natan, Mibkar natu i Agri, ³⁹ Selek ra te Amon, Nakarai ra te Berot nina ra tena kapkap vargal kai Ioab natu i Seruia, ⁴⁰ Ira ra te Itir, Gareb ra te Itir, ⁴¹ Uria ra te Ket, Sabad natu i Alai, ⁴² Adina natu i Sisa ra te Ruben, a luluai kai ra tarai Ruben, ma a utul a vinun varurung me, ⁴³ Kanan natu i Maka, Iosapat ra te Mitni, ⁴⁴ Usia ra te Asterat, Sama ma Ieiei a ura natu i Kotam ra te Aroer, ⁴⁵ Iediael natu i Simri, ma Ioka turana ra te Tis, ⁴⁶ Eliel ra te Makav, Ieribai, Iosavia, ra ura natu i Elnam, Itma ra te Moab, ⁴⁷ Eliel, Obed, ma Iasiel ra te Mesoba.

12

Diat dia maravut David aro Siklag

¹ Go diat a umana tutana nina dia ga varagur ma David uro Siklag, ba Saul natu i Kis i ga tur bat ra lavur vinavana kai David; dia ga ki varurung ma ra umana lebe nina dia ga maravut David ta ra vinarubu. ² Dia ga varubu ma ra panak, ma dia ga vavaian ma dia ga papanak ma ra ura lima i diat tikitikai; ma diat ma Saul kai ra vuna tarai Beniamin.

³ A luaina ta diat Akieser, ma namur Ioas natu i Sema maro Gibeal, Iesiel ma Pelet ra ura natu i Asmavet, Beraka, Ieu ra te Anatot; ⁴ Ismaia ra te Gibeon, a rangrang na tutana,

i ga tur varurung ma ra utul a vinun, ma i ga kure diat; Ieremia, Iakasiel, Iokanan, Iosabad ra te Gederat, ⁵ Elusai. Ierimot, Bealia, Semaria, Sepatia ra te Karup; ⁶ Elkana, Isia, Asarel, Ioeser, ma Iasobeam, ra umana tutana ta ra apik na tarai Kora; ⁷ Ioela ma Sebadia, ra ura natu i Ierokam maro Gedor.

⁸ Ma ta umana tutana Gad, a umana melemuna nina dia ga vartovo ta ra vinarubu, dia ga tadav David ta ra babang aro ta ra bil; dia ga kap ra ramravut ma ra rumu, ma ra mata i diat i ga karangap da ra mata i ra kon. ma dia ga vutvut da ra umana kuabar na me ta ra lualuana: ⁹ Eser a luaina, Obadia a vauruana, Eliab a vautuluna, ¹⁰ Mismana a vavivatina, Ieremia a vailimana, ¹¹ Atai a valaptikaina, Eliel a valavuruana, ¹² Iokanan a valavutuluna, Elsabad a valavuvatina, ¹³ Ieremia a vavinununa, Makbanai a vavinununa ma tikai. ¹⁴ Go diat kai ra tarai Gad dia ga kure ra umana loko na tarai na vinarubu, ma nina i ga bilua ta diat par i ga topa tika na mar na tutana, ma nina i ongor ta diat par i ga topa tika na arip na marmar na tutana. ¹⁵ Go diat dia ga bolo ra Iordan ta ra luaina gai, ba ra tava alir i ga lubu lake ra paparaina, ma dia ga korot vue ra tarai ta ra umana male ta ra papar a taur ma ra papar a taoaitana.

¹⁶ Ma ta umana bula ta ra ura vuna tarai Beniamin ma Iuda dia ga vana tar ta ra babang kai David. ¹⁷ Ma David i ga vana pi na barat diat, ma i ga biti ta diat: Gala ava pot piragu ma ra malmal upi avat a maravut iau, a balagu na ki petep ta vavat; ba gala ava pot upi avat a vagu pa iau pire kaugu umana ebar, boina ba ra God kai ra umana tama i dat na nuk pa ia, ma na kure, tago pa iau ga pait ta nirara. ¹⁸ Ma ra tulungen i ga irop taun Amasai ra lualua ta diat ra utul a vinun, ma i ga biti:

Ea, avet kaum tarai David,

Ma ave tur maravut u, natu i Iese;

A malmal, a malmal piram,

Ma ra malmal na ki taun diat dia maravut u,
 Tago kaum God ia kaum tena mara-maravut. Ma David i ga vatur vake diat, ma i ga tibe diat upi diat a umana lualua ta kana loko na tarai na vinarubu.

¹⁹ Ma ta umana ta ra vuna tarai Manase dia ga lop pire David ba David i ga varagur ma ra tarai Pilistia ba dia ga tut ure Saul, ta ra bung ba David pa i ga maravut diat tago ra umana luluai Pilistia, ba dia ga tar tata papa ure, dia ga tulue tago dia ga nuk ia. ba na maravut Saul, ma diat a virua tana. ²⁰ Ma ba David i ga vanavana uro Siklag ta umana luluai kai ra tarai Manase dia ga lop pirana: Adna, Iosabad, Iediael, Mikael, Iosabad, Eliku, ma Siletai. ²¹ Ma dia ga maravut David ba i ga varubu ma diat dia ga tut upi ra ra varpa, tago a umana lebe diat; ma diat a umana lualua ta ra loko na tarai na vinarubu.

²² A loko na tarai na vinarubu i ga ngala vanavana, tago ra tarai dia ga tadav vanavana David ta ra bungbung, tuk tar ia ra ngala na kor, da ra kor kai God.

A tarai na vinarubu kai David aro Kebron

²³ Ma go a niluluk na tarai na vinarubu ta kadia vunavuna tarai tikatikai nina dia ga barat David. aro Kebron pi diat a tul tar ra varkurai kai Saul pirana, da ra Luluai i ga tatike. ²⁴ Ta ra vuna tarai Iuda, nina dia kap ra ramravit ma ra rumu, laptikai na arip ma lavutul na mar; ²⁵ ta ra vuna tarai Simeon, lavurua na arip ma tika na mar na lebe; ²⁶ ta ra vuna tarai Levi, a ivat na arip ma laptikai na mar; ²⁷ ta ra apik na tarai kai Aron, a utul a arip ma lavurua na mar, ma Ieoiada i ga lualua ta diat; ²⁸ ma Sadok, a barmana ka ma a lebe, varurung ma a ura vinun ma a ura luluai ta ra apik na tarai kai tamana; ²⁹ ta ra vuna tarai Benjamin, ra vuna tarai kai Saul, a utul a arip na marmar ika, tago a peal ta diat dia ga ki petep boko ta ra apik na tarai

kai Saul; ³⁰ ta ra vuna tarai Epraim, a ura vinun na arip ma lavutul na mar diat, a umana rangrang na tutana ta kadia umana apik na tarai; ³¹ ta ra ngungu vuna tarai Manase, a vinun ma lavutul na arip na marmar, nina ba di ga vatang tikatikai ma ra iangina, ma dia ga pot upi diat a vaki David pi na king; ³² ta ra vuna tarai Isakar, a ura mar na luluai nina dia ga kapa ure nam ra e ma ure bula ra magit ba na boina ba Israel na pait ia; kadia tarai par dia ga varagur ma diat; ³³ ta ra vuna tarai Sebulun, a ilima na vinun na arip na marmar nina dia ga tale ra vinarubu ma dia ga vanavana ta ra vinarubu ma ra lavur magit na vinarubu, a ngala na kor diat ma i kopo ko ra nuknuk i diat; ³⁴ ta ra vuna tarai Naptali, tika na arip na marmar na luluai, ma dia ga lue rap ra utul a vinun ma lavurua na arip na marmar nina dia kap ra ramravit ma ra rumu; ³⁵ ta ra vuna tarai Dan, a ura vinun ma lavutul na arip ma laptikai na mar nina dia ga tale ra vinarubu; ³⁶ ta ra vuna tarai Aser, a ivat na vinun na arip na marmar nina dia ga tale ra vinarubu; ³⁷ ma kan ra papar a Iordan maro, ta ra vuna tarai Ruben ma ra vuna tarai Gad ma ra ngungu vuna tarai Manase, tika na mar ma a ura vinun na arip na marmar nina dia kap ra lavur magit na vinarubu.

³⁸ Go parika ra tarai na vinarubu nina dia ga mong ure ra vinarubu dia ga vana uro Kebron ma ra kopo mamainga ta ra nuknuk i diat, upi diat a vaki David pi na king ure Israel par; ma ra tarai Israel par bula i ga kopo ra nuknuk i diat ba da vaki David upi na king. ³⁹ Ma dia ga ki varurung ma David abara a utul a bung, ma dia ga iaian ma dia ga momamomo, tago ra umana tura i diat dia ga vaninara ure diat.

⁴⁰ Ma ra umana talai diat maro iat Isakar ma Sebulun ma Naptali, dia ga kap ra nian ta ra umana as ma ra umana kamel ma ra umana

miul* ma ra umana bulumakau, a gem tuna, ma ra gem di pait ia ma ra vuai na lovo, ma ra umana kura vuai na vain nina di ga vuare, ma ra polo na vuai na vain, ma ra dangi, ma ra umana bulumakau, ma ra umana sip nina ba pa dia ga luk valar pa diat, tago a gugu i ga ki ta ra gunan Israel.

13

David i nuk ia ba na kap mule ra bok na kunubu pi uro Ierusalem

¹ Ma David i ga tata pire ra umana luluai ta ra umana arip na marmar, ma pire ra umana luluai na marmar, maia, ra lavur luluai parika. ² Ma David i ga biti ta ra tarai Israel: Ona ava mulaot i tana, ma i varogop ma ra nuknuk i ra Luluai kada God, dat a vartuluai pire kada tarai nina dia ki vurvurbit boko ta ra gunan Israel, ma pire ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi nina dia ki boko pire diat, ta kadia umana pia na pal nina ba a bala na vura i ki ta diat, upi diat a ki maravut dat; ³ ma dat a kap valilikun mule ra bok na kunubu kai kada God pi na ki pire dat, tago pa da ga nuk upi ia ta ra e kai Saul.

David i vana pi na kap ra bok na kunubu

(2 Sam 6:1-11)

⁴ Ma ra tarai par dia ga mulaot i tana, tago ra magit i ga takodo ta ra luaina mata i ra tarai.

⁵ Damana David i ga oro varurue ra tarai Israel par, papa aro Sikor ta ra langun kai Aigipto ma tuk tar ta ra langun Kamat, upi da kap ra bok na kunubu kai God maro Kiriati-Iearim. ⁶ Ma David i ga tut. ma ra tarai Israel par, ma dia ga vana uro Bala, nina ba Kiriati-Iearim a pia na pal kai Iuda, upi diat a kap ra bok na kunubu kai God mabara, ra Luluai nina i ki taun ra umana angelo. ⁷ Ma dia ga vung ra bok na kunubu kai God ta ra ul a kalamana kiki na vinavana, ma dia ga kap pa ia kan ra kuba i Abinadab; ma Usa ma Akio dir ga kure ra kiki na vinavana. ⁸ Ma David

ma ra tarai Israel par dia ga gugu ma ra dekdek i diat ta ra luaina mata i God ma ra umana kakailai, ma ra umana ngap, ma ra umana pagol, ma ra umana tobo, ma ra umana kudu, ma ra umana tavor. ⁹ Ma ba dia ga pot aina ra tavul a rararama vuai kai Kidon, Usa i ga tulue ra limana ma i ga tabe vake ra bok na kunubu, tago ra bulumakau i ga tuke. ¹⁰ Ma ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure Usa, ma i ga ub ia tago i ga tabe vake ra bok na kunubu, ma i ga mat abara ta ra luaina mata i God. ¹¹ Ma David pa i ga gugu tago ra Luluai i ga ubu Usa; ma i ga vaiang nam ra pakana ba Peres-Usa, ma i ga damana tuk tar gori.

¹² Ma David i ga burutue God ta nam ra bung, ma i ga biti: A bok na kunubu kai God na pot dave piragu?

¹³ Damana David pa i ga mainge ba na kap ra bok na kunubu tar ta ra pia na pal kai David, i ga vana irai me ma i ga vung ia ta ra pal kai Obed-Edom ra te Gat. ¹⁴ Ma ra bok na kunubu kai God i ga ki ta ra kuba i Obed-Edom a utul a gai; ma ra Luluai i ga vadoane ra kuba i Obed-Edom ma nam parika nina ba kana.

14

Kiram i vaarike ra variru pire David

(2 Sam 5:11-12)

¹ Ma Kiram ra king Tiro i ga tulue ra umana tultul pire David, ma ra umana tagatagal, ma ra umana tena madaka ta ra davai, ma ra umana tena madaka ta ra vat, upi diat a pait ra pal ure David. ² Ma i ga kapa pire David ba ra Luluai i ga vaki ia pi na king ure Israel, ma ba i ga vangala kana varkurai ure kana tarai Israel.

A umana natu i David, di kava diat arama Ierusalem

(2 Sam 5:13-16; 1 Tutu 3:5-9)

³ Ma David i ga ben pa ta umana vavina mulai abara Ierusalem, ma i ga vangala ta umana bul tutana ma ta umana bul vavina mulai. ⁴ Go ra iang i diat ra umana

* **12:40:** A miul, ia ra natu i ra os dir ma ra as.

natuna nina i ga vangala diat abara Ierusalem: Samua, Sobab, Natan, Solomon, ⁵ Ibkar, Elisua, Elpelet, ⁶ Noga, Nepeg, Iapia, ⁷ Elisama, Beliada, ma Elipelet.

David i uvia pa ra tarai Pilistia
(2 Sam 5:17-25)

⁸ Ma ba ra tarai Pilistia dia ga valongore ba di ga ku David pi na king ure Israel, ra tarai Pilistia par dia ga tut upi diat a tikan upi David; ma David i ga valongore ure, ma i ga tut upi na varubu ma diat. ⁹ Ma ra tarai Pilistia dia ga pot upi diat a ra pa ra magit ta ra male Repaim. ¹⁰ Ma David i ga titir boko pire God, ma i ga biti: Dave, ina tut ure ra tarai Pilistia? Dave, una nur tar diat ta ra limagu? Ma ra: Luluai i ga biti tana: Una tut ure diat, tago ina nur tar diat ta ra limam. ¹¹ Ma ra tarai Pilistia dia ga vana uro Baal-Perasim. ma David i ga ubu diat abara; ma David i ga biti: God i tar rede kaugu umana ebar ta ra dekdekigu, da ra tava i rede ra liplip di liplip bat ia me. Damana di ga vaiang nam ra pakana ba Baal-Perasim. ¹² Ma ra tarai Pilistia dia ga vilau kan kadia umana god abara, ma David i ga vartuluai ba da tun vue diat ta ra iap.

¹³ Ma ra tarai Pilistia dia ga ra varpa mulai ta ra male. ¹⁴ Ma David i ga titir mulai pire God; ma God i ga biti tana: Galiaka u vanavana rikai ta ra luaina mata i diat, una ti vila liliai upi una vana maro namur ta diat tar ta ra umana lovo. ¹⁵ Ma ari una valongore ra rererek ta ra ulaula lovo, una tut ure diat, tago God na ga lua tam upi na ubu ra tarai na vinarubu Pilistia. ¹⁶ Ma David i ga pait ia da God i ga kure, ma dia ga ubu ra tarai Pilistia papa aro Gibeon ma tuk aro Geser.

¹⁷ Ma ra iang i David i ga rararang ta ra umana gunagunan, ma ra Luluai i ga tul tar ia pi ra umana Tematana diat a burutue.

15

Di kap ra bok na kunubu urama Ierusalem
(2 Sam 6:12-22)

¹ Ma David i ga pait kana umana pal ta ra pia na pal kai David, ma i ga vaninare ra pakana ure ra bok na kunubu kai God, ma i ga vatut tika na pal na mal ure. ² Ma David i ga biti: Koko ta enana na puak ra bok na kunubu kai God, ia kaka ra tarai Levi; tago ra Luluai i ga pilak pa diat pi diat a puak ra bok na kunubu kai God, ma pi diat a toratorom pirana pa na mutu.

³ Ma David i ga oro varurue ra tarai Israel par arama Ierusalem upi da kap ra bok na kunubu kai ra Luluai tar ta ra pakana i ga vaninare ure. ⁴ Ma David i ga ting pa ra umana natu i Aron, ma ra tarai Levi: ⁵ ta ra apik na tarai Koat, Uriel ra lualua ma ra mar ma a ura vinun ta kana apik na tarai; ⁶ ta ra apik na tarai Merari, Asaia ra lualua ma a ura mar ma a ura vinun ta kana apik na tarai; ⁷ ta ra apik na tarai Gerson, Ioel ra lualua ma ra mar ma a utul a vinun ta kana apik na tarai; ⁸ ta ra apik na tarai Elisapan, Semaia ra lualua ma a ura mar ta kana apik na tarai; ⁹ ta ra apik na tarai Kebron, Eliel ra lualua ma layutul na vinun ta kana apik na tarai; ¹⁰ ta ra apik na tarai Usiel, Aminadab ra lualua ma ra mar ma a vinun ma a urua ta kana apik na tarai.

¹¹ Ma David i ga vartuluai upi Sadok ma Abiatar a ura tena tinabar, ma upi Uriel, Asaia, Ioel, Semaia, Eliel, ma Aminadab, a umana tutana Levi, ¹² Ma i ga biti ta diat: Avat a umana lualua na apik na tarai kai ra tarai Levi, avat a vagomgom avat ma ra umana tura i vavat, upi avat a puak ra bok na kunubu kai ra Luluai ra God kai Israel tar ta ra pakana iau tar vaninare ure. ¹³ God i ga kankan lua ure dat tago pa ava ga puak ia da ra tinata na varkurai. ¹⁴ Damana ra umana tena tinabar dia ga vagomgom diat mulai, upi diat a kap ra bok na kunubu kai ra Luluai

ra God kai Israel. ¹⁵ Ma ra tarai Levi dia ga kip ra bok na kunubu kai God ta ra ul a vara i diat, da Moses i ga kure varogop ma ra tinata kai ra Luluai.

¹⁶ Ma David i ga ve ra umana lualua kai ra tarai Levi ba diat a tibe ta umana ta diat ma kadia umana magit ure ra kakailai, ra umana pagol, ma ra umana ngap, ma ra umana tobo, pi diat a ubu diat ma pi diat a kukula na gugu. ¹⁷ Ma ra tarai Levi dia ga tibe Eman natu i Ioel, ma ta diat ta kana apik na tarai, Asap natu i Berekia; ma ta ra apik na tarai Merari, Etan natu i Kusaia; ¹⁸ ma ta umana nina pa i ngala kadia tiniba. Sekaria, Ben, Iasiel, Semiramot, Iekiel, Uni, Eliab, Benaia, Maseia, Matitia, Elipeleu, ma Mikneia, ma a ura tena balabalaure mataniolo, Obed-Edom ma Ieiel. ¹⁹ Ta diat ra umana tena kakailai, Eman ma Asap ma Etan dital ga vatarengere ra umana tobo na palariam gobol; ²⁰ Sekaria, Asiel, Semiramot, Iekiel, Uni, Eliab, Maseia, ma Benaia, dia ga ubu ra umana pagol ta ra tiun Alamot; ²¹ Matitia, Elipeleu, Mikneia, Obed-Edom, Ieiel, ma Asasia, dia ga ubu ra umana pagol ta ra tiun Seminit. ²² Ma Kenania ra lualua ta ra tarai Levi i ga kure ra kakailai, ma i ga vateten diat ure ra kakailai tago ia ra melemuna tana. ²³ Berekia ma Elkana dir a ura tena varbalaurai ure ra bok na kunubu. ²⁴ Sebania, Iosapat, Natanel, Amasai, Sekaria, Benaia, ma Elieser, ra umana tena tinabar, dia ga vu ra tavur ta ra luaina mata i ra bok na kunubu kai God; ma Obed-Edom ma Ieka dir ga balaure ra bok na kunubu.

²⁵ Damana David ma ra umana patuana Israel ma ra umana luluai na vinarubu dia ga vana pi diat a kap vairop vue ra bok na kunubu kai ra Luluai kan ra kuba i Obed-Edom ma ra ngala na gugu; ²⁶ ma ba God i ga maravut ra umana te Levi ba dia ga puak ra bok na kunubu kai ra Luluai, dia ga vartabar ma lavurua na bulumakau, ma lavurua na sip, a umana tomotoina. ²⁷ Ma David i ga

mal ma ra mal kumau, damana bula ra umana te Levi nina dia ga puak ra bok na kunubu, ma ra umana tena kakailai, ma Kenania nina i kure ra kakailai; ma David i ga tar mong ma ra kolot na bongobongo. ²⁸ Damana ra tarai Israel par dia ga kap ra bok na kunubu kai ra Luluai ma ra ngala na kunukula, ma ra nilai ra vuvu ma ra tavur ma ra umana tobo dia taratarenge muka, ma ra umana pagol ma ra umana ngap. ²⁹ Ma ba ra bok na kunubu kai ra Luluai i ga olo ta ra pia na pal kai David, Mikal natu i Saul i ga gigira ta ra mata na kalangar, ma i ga gire David ra king i malagene ma i ubu ra pagol, ma i ga pidimuane David ure.

16

¹ Ma dia ga kap ra bok na kunubu kai God, ma dia ga vung ia ta kana pakana ta ra bala na pal na mal nina David i ga vatut ia ure; ma dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana tinabar na varmaram, ta ra luaina mata i God. ² Ma ba David i ga tar pait vapar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram, i ga tata vadoane ra tarai ta ra iang i ra Luluai. ³ Ma i ga tibe ra nian pire ra tarai ma ra vaden Israel, ma i ga tul tar ia ta diat tikatikai, ra pakana gem, ra pakana kirip, ma ra kura vuai na vain di ga vuare.

⁴ Ma i ga tibe ta umana ta diat ra tarai Levi pi diat a kudakudar ta ra luaina mata i ra bok na kunubu kai ra Luluai, ma upi diat a nuk vatikene pa ra pite varpa tadav ra Luluai ra God kai Israel: ⁵ Asap ra lualua ta diat, namur Sekaria, Ieiel, Semiramot, Iekiel, Matitia, Eliab, Benaia, Obed-Edom, ma Ieiel; ma dia ga ubu ra umana pagol ma ra umana ngap, ma Asap i ga lue diat ma ra umana tobo nina dia taratarenge muka; ⁶ ma Benaia ma Iakasiel, a ura tena tinabar, dir ga kudakudar vatikai ta ra luaina mata i ra bok na kunubu kai God ma ra tavur.

A kakailai na pite varpa kai David
(Kak 105:1-15; 96:1-13; 106:1,47-48)

⁷ Ma ta nam ra bung David i ga tibe
Asap ma ra umana turana ure ra pite
varpa tadav ra Luluai.

⁸ Avat a tul tar ra pite varpa tadav
ra Luluai; avat a kail upi ra
iangina;

Avat a vaarike kana lavur papalum
pire ra tarai.

⁹ Avat a kakailai tadav ia, avat a kaile
ra kakailai na pite varpa tadav
ia;

Avat a tata ure kana lavur enana
papalum.

¹⁰ Avat a langlang ta ra lia na iangina;
Boina ba na gugu ra bala i diat dia
tikan upi ra Luluai.

¹¹ Avat a tikatikan upi ra Luluai ma
upi ra dekdekina;

Avat a vala tikan upi ra matana.

¹² Avat a nuk pa ra lavur enana
papalum i ga pait ia,

Kana papalum pa padapada varvo,
ma ra lavur varkurai dia
arikai ta ra ngiene,

¹³ Avat ra umana bul mur tai Israel
kana tultul,

Avat ra umana natu i Iakob, kana
umana viviliai.

¹⁴ Ia iat ra Luluai kada God;
Kana umana varkurai dia kor ta ra
rakarakan a gunagunan par.

¹⁵ Avat a nuk vatikene pa kana
kunubu,

Ra tinata nina i ga tul tar ia ta diat ra
arip na marmar na taun tarai;

¹⁶ A kunubu nina dir ga pait ia ma
Abaraam,

Ma kana vavalima pire Isak;

¹⁷ Ma nina i ga vadekdek pa ia pire
Iakob upi na da ra varkurai,

Ma pire Israel upi ra kunubu pa na
mutu;

¹⁸ Ba i ga biti: Ina tul tar ra gunan
Kanaan tam,

A gunan ba avat a kale pa ia;

¹⁹ Ba pa i ga peal boko kavava tarai,
Maia pa, a paupau tuna avat, ma ava
ga ki na vaira ka tana.

²⁰ Ma dia ga tenten vurvurbit, ma dia
ga vana kan tika na vuna tarai
upi ta ra tikai,

Kan tika na vuna gunan upi ta ra tika
na vuna tarai;

²¹ Pa i ga tul tar ta tikai ba na vakaina
diat;

Maia pa, i ga pit ra umana king ure
diat;

²² Ma i ga biti: Koko avat a bili diat
nina iau ga ku diat,

Ma koko avat a vakaina kaugu
umana propet.

²³ Avat par ta ra rakarakan a guna-
gunan avat a kakailai tadav ra
Luluai;

Avat a vaarike kana valavalaun a
bungbung par.

²⁴ Avat a varvai ure kana minamar
pire ra umana Tematana,

Ma ure kana lavur enana papalum
pire ra lavur vuna tarai par.

²⁵ Tago ra Luluai i ngala, ma i kat ba
da manga pite pa ia,

I topa ia ba da ru ia, ma ra umana
god pata.

²⁶ Tago ra lavur god kai ra tarai par,
a umana magit vakuku diat;

Ma ga ra Luluai i ga pait ra bala na
bakut.

²⁷ A variru ma ra minamar dir tur ta
ra luaina matana,

A dekdek ma ra gugu dir ki ta kana
pal i gomgom.

²⁸ Avat a lavur apik na tarai,

Avat a tul tar ra minamar ma ra
dekdek tai ra Luluai.

²⁹ Avat a tul tar ra minamar tai ra
Luluai ba na topa ra iangina;

Avat a kap ra tinabar, ma avat a pot
ta ra luaina matana.

Avat a lotu tadav ra Luluai ma ra
gomgom na minong.

³⁰ Avat par ta ra rakarakan a guna-
gunan, avat a dadadar ta ra
luaina matana;

I tar vaki bulu ra rakarakan a guna-
gunan, ma pa na takari.

³¹ Boina ba ra bala na bakut na gugu,
ma ra rakarakan a gunagunan
na ga;

Boina ba diat a biti livuan ta ra lavur
Tematana: A Luluai i ki na
king.

³² Boina ba ra ta na roro, ma ra lavur
mangana i kor tana;

Boina ba ra pupui na kukula ma ra
gugu, ma ra lavur magit dia ki
tana;

³³ Kari a lamlayur davai ta ra
lokalokor diat a kakailai na
gugu ta ra luaina mata i ra
Luluai,

Tago i vut upi na kure ra rakarakan
a gunagunan.

³⁴ Avat a pite pa ra Luluai, tago ia ra
tena varmari;

Tago kana varmari i tur tukum.

³⁵ Avat a biti: Ea, u ra God ure kaveve
valavalaun, una valaun avet,

Ma una varurue avet, ma una valaun
avet kan ra umana Tematana,

Upi avet a pite pa ra lia na iangim,

Ma upi avet a gugu mat ma ra var-
mananai piram.

³⁶ Da pite pa ra Luluai ra God kai
Israel,

Vatikai ma pa na mutu.

Ma ra tarai par dia ga biti, Amen,
ma dia ga pite pa ra Luluai.

*Di tibe ra tarai Levi ure ra bok na
kunubu*

³⁷ Ma David i ga nur tar Asap ma
ra umana turana pi diat a kudakudar
ta ra luaina mata i ra bok na kunubu
kai ra Luluai ta ra lavur bungbung
par da da mainge diat, ³⁸ varurung
ma Obed-Edom ma ra laptikai na vi-
nun ma lavutul na tura i diat; Obed-
Edom natu i Iedutun, ma Kosa, di ga
tibe dir pi dir a ura tena varbalaurai
na matakilalat.

³⁹ Ma di ga vaki Sadok ra tena tin-
abar ma ra umana turana, a umana
tena tinabar, ta ra luaina mata i ra
Pal kai ra Luluai ta ra tavul a lotu
Gibeon, ⁴⁰ upi diat a tul tar ra tinabar
di tuntun tar ia tadav ra Luluai ta
ra lavur bungbung na malana ma ra
lavur bungbung na ravian, ta ra ul a
uguugu na vartabar ure ra tinabar di
tuntun tar ia, da di ga tumu ia ta ra
tinata na varkurai kai ra Luluai, nina
i ga vartuluai ure pire Israel. ⁴¹ Ma

Eman ma Iedutun, ma diat nina di ga
pila pa diat ma di ga vatang ra iang
i diat tikatikai, dia ga varagur ma
Sadok upi diat a tul tar ra pite varpa
tadav ra Luluai, tago kana varmari i
tur tukum; ⁴² ma Iedutun ma Eman
dir ga vatur ra umana tavur, ma ra
umana tobo, ma ra umana enana
magit ure ra kakailai kai God, pi Ir a
tur maravut ra umana tena kakailai
me; ra umana natu i Iedutun di ga
tibe diat pi diat a balaure ra matan-
iolo.

⁴³ Ma ra tarai par dia ga vana,
tikatikai ta ra kubana iat; ma David
i ga lilikun pi na tata vadoane diat ta
ra kubana.

17

*A kunubu kai God pire David
(2 Sam 7:1-29)*

¹ Ma ba David i ga ki bulu ta ra
kubana, David i ga biti tai Natan ra
propet: Go iau ki ta ra pal di ga pait
ia ma ra tagatagal, ma ra bok na
kunubu kai ra Luluai i ki bakit ika
ta ra umana mal na tubatuba. ² Ma
Natan i ga biti tai David: Una pait
nam parika i ki ta ra balam, tago God
i ki maravut u.

³ Ma ta nam ra marum iat, ra tinata
kai God i ga tadav Natan, ma i biti:
⁴ Una vana, ma una ve kaugu tultul
David, Ra Luluai i biti dari: Pa una
pait kaugu ta pal upi ina ki tana.

⁵ Pa iau ga ti ki boko tai ta pal papa
nam ra bung iau ga agure vairop
vue Israel, ma i tuk tar gori; iau ga
vana kan tika na pal na mal tar tai
ta ra tikai, ma kan tika na pal tar
tai ta ra tikai. ⁶ Ba iau ga varagur
ma ra tarai Israel ta ra gunagunan,
dave, iau ga tir laka ta tika na tena
varkurai, nina iau ga tibe pi na kure
kaugu tarai, dari: Ta ra ava pa ava
ga pait kaugu ta pal ma ra tagatagal?

⁷ Kari una biti dari pire kaugu tultul
David: A Luluai kai ra lavur kor i
biti dari: Iau ga tak pa u kan ra kikil
na sip, ma kan ra varbalaurai na
sip, upi una luluai pire kaugu tarai
Israel; ⁸ iau ga varagur ma u ta ra
lavur gunagunan u ga vana tana, ma

iau ga mut vue kaum lavur ebar kan ra luaina matam; ma ina vangala ra iangim, upi na da ra iang i ra umana rangrangina ta ra rakarakan a gunagunan. ⁹ Ma ina tibe ta gunan pi ure kaugu tarai Israel, ma ina vaki diat abara, ma diat a ki ta kadia gunan iat, ma pa da vamareng mule diat; ma ra kaina tarai pa diat a vakaina mule diat da lua, ¹⁰ ma da papa ta nam ra bung ba iau ga tibe ra umana tena varkurai pi diat a kure kaugu tarai Israel; ma ina uvia pa kaum lavur ebar. Ma go bula iau ve u tana, ra Luluai na page kaum apik na tarai. ¹¹ Ma ba na ot kaum umana bung, ma da vadiop u varurung ma ra umana tamam, ina tibe ta natum nina ba una vangala, ma ina page vadekdek kana varkurai ¹² la iat na pait kaugu ta pal, ma ina page kana kiki na king pa na mutu. ¹³ Ma ina da tamana, ma ia iat na da natugu; ma pa ina tak vue kaugu varmari kan ia, da iau ga tak vue kan nina i ga king lua tam; ¹⁴ ma ina vaki bulu ia ta ra kubagu ma ta kaugu varkurai pa na mutu; ma da page vadekdek kana kiki na king pa na mutu.

¹⁵ Ma Natan i ga ve David ure go ra umana tinata ma go ra ninana.

¹⁶ Ma David ra king i ga ruk, ma i ga ki ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga biti: Iau to ia, Luluai God, ma ia vang diat kaugu apik na tarai, ba u ga agure iau tadav go ra bung? ¹⁷ Go ia ra ikilik na magit ta ra luaina matam, God; u ga varvai ure ra apik na tarai kai kaum tultul ta ra umana kilala namur; ma u ga nuk pa iau bula varogop ma ra umana ngalangala, Luluai God. ¹⁸ Ava bula David na tatike piram ure ra variru nina u ga ru kaum tultul me? Tago u nunure kaum tultul. ¹⁹ Ea, Luluai, u tar pait go ra ngala na magit upi na po rikai, upi na boina ure kaum tultul, varogop ma ra nuknukim iat. ²⁰ Ea, Luluai, pa ta tikai ba amur varogop me, ma pa ta enana god ave ga valongore ure, ia kaka u. ²¹ Ma akave ta vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan

nina ba dia varogop ma kaum tarai Israel, nina ba God i ga valaun pa diat upi kana tarai iat, upi ra iangim na rararang tara umana ngala na magit na bunurut, ba u ga korot vanavana vue ra umana Tematana kan ra luaina mata i kaum tarai nina u ga kul valaun diat kan Aigipto? ²² Ma u ga vaki kaum tarai Israel upi diat kaum tarai vataikai namur; ma u, Luluai, u ga tur rikai upi kadia God. ²³ Kari, Luluai, boina ba ra tinata nina u ga tatike ure kaum tultul ma ure kana apik na tarai na tur tukum, ma una pait ot pa nam u ga tatike. ²⁴ Ma boina ba ra iangim na tur tukum ma na ngala pa na mutu, ba di biti, ra Luluai kai ra lavur kor ia ra God kai Israel, maikir, a God ure Israel; ma di page vadekdek ra apik na tarai kai David kaum tultul ta ra luaina matam. ²⁵ Tago u, kaugu God, u tar vaarike pire kaum tultul ba una page kana apik na tarai, kari kaum tultul i ga nuk ia ta ra balana ba na araring ta ra luaina matam. ²⁶ Boina, Luluai, u kaka God, ma u ga vaming ure go ra bo na magit pire kaum tultul; ²⁷ kari u tar gugu ba una vadoane ra apik na tarai kai kaum tultul, upi na tur vataikai namur ta ra luaina matam; tago u, Luluai, u tar tata vadoane, ma na ti doan pa na mutu.

18

David i vangala kana gunan na varkurai

(2 Sam 8:1-14)

¹ Ma David i ga ubu ra tarai Pilistia, ma i ga uvia pa diat, ma i ga kale pa ra pia na pal Gat ma ra umana gunan kikil ia kan ra lima i ra tarai Pilistia. ² Ma i ga ubu ra tarai Moab, ma ra tarai Moab dia ga toratorom pire David, ma dia ga tul tar ra totokom pirana.

³ Ma David i ga ubu Adadeser ra king Soba aro Kamat, ba i ga vana pi na vatut kana varkurai ta ra tava alir Oiparat. ⁴ Ma David i ga ra pa tika na arip na marmar na kiki na vinavana ure ra vinarubu kan ia, ma

lavurua na arip na marmar na tarai na vinarubu nina dia ki ra os, ma a ura vinun na arip na marmar na tarai na vinarubu nina dia ga vana ma ra kau i diat; ma David i ga poko vakaina ra kau i ra umana os ure ra umana kiki na vinavana, ia kaka pa i ga poko vakaina diat nina ba diat a topa tika na mar na kiki na vinavana ure ra vinarubu. ⁵ Ma ba ra tarai Siria maro Damasko dia ga vut upi diat a maravut Adadeser ra king Soba, David i ga doko ra ura vinun ma a ura arip na marmar na tutana Siria. ⁶ Ma David i ga tibe ta umana loko na tarai na vinarubu pi diat a ki aro Damasko ta ra gunan Siria; ma ra tarai Siria dia ga toratorom pire David, ma dia ga tul tar ra totokom pirana. Ma ra Luluai i ga tul tar ra niuvia tai David ta nam ra umana gunagunan nina i ga vanavana tana. ⁷ Ma David i ga tak pa ra umana bakbakit dia goled, nina ba kai ra umana tultul kai Adadeser, ma i ga kap pa diat urama Ierusalem. ⁸ Ma David i ga ra pa ra ngala na palariam gobol kan ra ura pia na pal kai Adadeser, Tibkat ma Kun, nina Solomon i ga pait ra ngala na la ma ra ura pagapaga ma ra umana la na palariam gobol me.

⁹ Ma ba Tou ra king Kamat i ga valongore ba David i ga uvia pa ra tarai na vinarubu par kai Adadeser ra king Soba, ¹⁰ i ga tulue Adoram natuna upi na tul tar ra variru pire David ra king, ma upi na pite pa ia tago i ga varubu ma Adadeser ma i ga uvia pa ia, tago Adadeser dir ga vala varubu ma Tou. Adoram i ga kap ra umana la na goled, ma ra silva ma ra palariam gobol; ¹¹ ma David i ga vagomgom diat upi kai ra Luluai, da i ga vagomgom value ra silva ma ra goled nina i ga ra pa ia ta ra umana Tematana, Edom, Moab, ra tarai Amon, ra tarai Pilistia, ma Amalek.

¹² Ma Abisai natu i Seruia i ga doko ra vinun ma lavutul na arip na marmar na tarai Edom ta ra male na solt. ¹³ Ma i ga tibe ta umana

loko na tarai na vinarubu pi diat a ki aro Edom, ma ra tarai Edom dia ga toratorom tai David. Ma ra Luluai i ga tul tar ra niuvia tai David ta nam ra umana gunagunan nina ba i ga vanavana tana.

*A umana lualua kai David
(2 Sam 8:15-18; 20:23-26)*

¹⁴ Ma David i ga ki na king ure Israel par; ma i ga pait ra takodo na varukurai pire kana tarai par. ¹⁵ Ma Ioab natu i Seruia i ga lualua ta ra tarai na vinarubu; ma Ieosapat natu i Akilud i ga tena varbalaurai; ¹⁶ ma Sadok natu i Akitub, ma Abimelek natu i Abiatar, dir ga tena tinabar; ma Savsa i ga tena tutumu; ¹⁷ ma Benaia natu i Ieoiada i ga lue rap ra tarai Keret ma ra tarai Pelet; ma ra umana natu i David dia ga vatur vake ra umana ngala na tiniba ta ra luaina mata i ra king.

19

*A bunura kai ra tarai A mon ma ra tarai Siria
(2 Sam 10:1-19)*

¹ Ma ba Nakas ra king kai ra tarai Amon i ga mat, natuna i ga kia vue ta ra kini na king. ² Ma David i ga biti: Ina mari Kanun natu i Nakas, tago tamana i ga mari iau. Kari David i ga tulue ta umana tultul upi diat a vamaram ia ure tamana. Ma ba ra umana tultul kai David dia ga pot ta ra langun kai ra tarai Amon tadav Kanun upi diat a vamaram ia, ³ ra umana luluai kai ra tarai Amon dia ga biti tai Kanun: U nuk ia laka ba David i tul tar ra variru pire tamam ba i tulue ra umana tena varmaram piam? Dave, kana umana tultul pa dia pot laka piam upi diat a makile ra gunan, ma diat a nila vue, ma diat a kilao tana? ⁴ Damana Kanun i ga kinim vake ra umana tultul kai David, ma i ga ka vue ra kabe i diat, ma i ga kutu vue ra ngungu ta kadia olovoi papa ra livua i diat, ma i ga tul vue diat. ⁵ Ma ta umana dia ga ve David ure nam di ga pait ia ta go ra umana tutana. Ma i ga tulue ta umana pi diat a barat diat, tago

dia ga vavirvir muka. Ma ra king i ga biti: Avat a ki pit ika boko abara Ieriko tuk tar ra kabe i vavat na kubur mulai, ma namur avat a ga lilikun.

⁶ Ma ba ra tarai Amon dia ga gire ba dia ki kaina ta ra mata i David, Kanun ma ra tarai Amon dia ga tulue tika na arip na marmar na talant* na silva pi diat a tokom pa ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra umana tena kiki os maro Mesopotamia, ma maro Aram-Maka, ma maro Soba. ⁷ Damana dia ga tokom a utul a vinun ma a ura arip na marmar na kiki na vinavana, ma ra king Maka ma kana tarai; ma dia ga pot ma dia ga ngo pit aro Medeba. Ma ra tarai Amon dia ga pot guvai kan kadia umana pia na pal upi ra vinarubu. ⁸ Ma ba David i ga valongore ure go, i ga tulue Ioab ma ra tarai na vinarubu par, a umana lebe. ⁹ Ma ra tarai Amon dia ga irop, ma dia ga tur tatamiai upi ra vinarubu maravai ta ra mataniolo ta ra pia na pal; ma ra umana king nina dia ga pot dia ga ki irai ta ra pupui. ¹⁰ Ma ba Ioab i ga gire ba ra tarai na vinarubu dia ga tur aro na lua ma aro namur tana, i ga pilak pa ra umana rangrangina kai ra tarai Israel, ma i ga tibe diat ure ra tarai Siria; ¹¹ ma nam ra tarai na vinarubu dia ga ki valili, i ga tibe tar diat tai turana Abisai, ma dia ga tur tatamiai ure ra tarai Amon. ¹² Ma i ga biti: Gala ra tarai Siria diat a ongor ure iau, una maravut iau; ma gala ra tarai Amon diat a ongor pa u, ina vana ma ina maravut u. ¹³ Koko dat a burut, dat a rangrang da ra umana tutana ure kada tarai, ma ure ra umana pia na pal kai kada God; ma boina ba ra Luluai na pait ika nam ba i boina pirana. ¹⁴ Ma Ioab ma kana tarai dia ga tut na vinarubu ure ra tarai Siria, ma dia ga lop kan ra luaina matana. ¹⁵ Ma ba ra tarai Amon dia ga gire ba ra tarai Siria dia ga lop, diat bula dia ga lop kan ra

luaina mata i Abisai turana, ma dia ga ruk ta ra pia na pal. Ma Ioab i ga vana urama Ierusalem.

¹⁶ Ma ba ra tarai Siria dia ga gire ba ra tarai Israel dia ga uvia pa diat, dia ga tulue ta umana tultul upi diat a ben pa ra tarai Siria ta ra papar a Tava Alir maro, ma Sopak ra luluai na vinarubu kai Adadeser i ga agure diat. ¹⁷ Ma di ga ve David; ma i ga varurue ra tarai Israel par. ma dia ga bolo ra Iordan, ma dia ga tadav diat ma dia ga tur tatamiai upi ra vinarubu ma diat. Kari ba David ma kana tarai dia ga tur tatamiai ure diat, ra tarai Siria dia ga varubu ma diat. ¹⁸ Ma ra tarai Siria dia ga lop kan Israel; ma David i ga ubu ra tarai nina dia ki ta ra lavurua na arip na marmar na kiki na vinavana, ma ra ivat na vinun na arip na marmar dia vanavana ka, ma i ga doko Sopak ra luluai na vinarubu. ¹⁹ Ma ba diat dia ga toratorom tai Adadeser dia ga gire ba Israel i ga uvia pa diat, dia ga pait ra malmal ma David ma dia ga toratorom pirana; ma ra tarai Siria pa dia ga mainge mule ba diat a maravut ra tarai Amon.

20

David i kale pa Raba (2 Sam 12:26-31)

¹ Ma ba ra turpai ra kilala i ga vut mulai, ta ra e ba ra umana king dia tut na vinarubu tana, Ioab i ga lue ra umana lebe ta ra tarai na vinarubu, ma dia ga vakaina ra gunan kai ra tarai Amon, ma dia ga tur vartakalat bat Raba. Ma David i ga ki boko arama Ierusalem. Ma Ioab i ga ubu Raba, ma i ga uvia pa ia. ² Ma David i ga paike vue ra kere kan ra ulu i kadia king, ma ba i ga valar ra mamatina i ga da tika na talant na goled, ma ra umana ngatngat na vat dia ga ki tana; ma di ga vatoke ta ra ulu i David. Ma i ga kap vue ra peal magit na ra varpa kan ra pia na pal. ³ Ma i ga ben vavilavilau ra tarai

* **19:6:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra goled ba ra silva me i da ra valavalar na mani.

nina dia ki tana, ma i ga tibe diat upi diat a papalum ma ra umana so, ma ra umana oi na palariam, ma ra umana pem. David i ga pait ra dari ta ra umana pia na pal par kai ra tarai Amon. Ma David ma ra tarai par dia ga lilikun urama Ierusalem.

A tarai kai David dia doko ra umana lolovina tutana
(2 Sam 21:15-22)

⁴ Di ga pait bula tika na vinarubu ma ra tarai Pilistia aro Geser; ma Sibekai ra te Kusat i ga doko Sipai, tikai ta diat ra umana bul mur ta ra lolovina tutana; ma dia ga uvia pa diat.

⁵ Ma dia ga pait mule ra vinarubu ma ra tarai Pilistia; ma Elkanan natu i Iair i ga doko Lami dir turana ma Goliat ra te Gat, nina ba ra palpalum i kana rumu i ga ngala da ra davai nina i ki ta ra ur na virvir mal.

⁶ Ma di ga varubu bula aro Gat, ma tika na lolovina tutana muka i ga ki abara, a umana kaka na limana ma ra umana kaka na kauna dia ga a ura vinun ma a ivat parika, a laptikai ta ra ura limana tikatikai, ma ra laptikai ta ra ura kauna tikatikai; ma ia bula a lolovina tutana i ga vangala.

⁷ Ba i ga vul Israel, Ionatan natu i Simea nina dir turana ma David i ga doka.

⁸ A lolovina tutana i ga vangala go dital aro Gat; ma dital ga virua ta ra lima i David, ma ra lima i kana umana tultul.

21

David i luk ra tarai Israel ma ra tarai Iuda
(2 Sam 24:1-25)

¹ Ma Satan i ga tut ure Israel, ma i ga vararak David pi na luk ra tarai Israel par. ² Ma David i ga biti tai Ioab ma tai ra umana luluai kai ra tarai: Avat a vana, ma avat a luk ra tarai Israel papa aro Ber-Seba ma tuk uro Dan; ma avat a kap mule ra varvai piragu upi ina nunure ra niluluk i diat. ³ Ma Ioab i ga biti: Boina ba ra Luluai na vapealane kana tarai upi a marmar na tur kia

tikai! Ia kaka, kaugu luluai ra king, vakir diat par vang a umana tultul kai kaugu luluai? Ta ra ava kaugu luluai i mainge ra dari? Ta ra ava na vuna ta ra nirara kai Israel? ⁴ Ia kaka ra tinata kai ra king i ga ongor ta ra tinata kai Ioab. Ma Ioab i ga vana kan ia, ma i ga vana alalu ra gunan Israel par, ma i ga talil mulai Ierusalem. ⁵ Ma Ioab i ga tul tar ra niluluk ure ra tarai pire David. Ma diat par kai Israel dia ga tika na arip ma tika na mar na arip na marmar na tutana nina i tale diat ra vinarubu ma ra pakat na vinarubu; ma diat kai Iuda dia ga ivat na mar ma lavurua na vinun na arip na marmar na tutana nina i tale diat ra vinarubu ma ra pakat na vinarubu ⁶ Pa i ga luk ra tarai Levi ma ra tarai Benjamin, tago ra varkurai kai ra king ia ra magit na milmilikuan pire Ioab.

⁷ Ma go ra magit i ga kaina ta ra luaina mata i God, damana i ga vakadik Israel. ⁸ Ma David i ga biti tai God: Iau ga rara muka ta ra magit iau ga pait ia. Ia kaka iau lul u ba una vung vue ra kaina mangamangana kai kaum tultul; tago iau ga pait ra magit na papaua. ⁹ Ma ra Luluai i ga tata pire Gad, ra tena ginigira kai David, ma i ga biti: ¹⁰ Una vana ma una tata pire David, ma una biti: A Luluai i biti dari: Go iau tul tar ra utul a magit piram; una pilak pa tikai ta dital upi ina pait ia tam. ¹¹ Ma Gad i ga pot tadav David, ma i ga biti tana: A Luluai i biti dari: Una pilak pa nam u mainge: ¹² a utul a kilala na mul-mulum; ba a utul a gai nina ba kaum umana ebar diat a vakavakaina tana, ba ra pakat na vinarubu kai kaum umana ebar na korokorot vanavana u; ba a utul a bung nina ba ra pakat na kaina minait kai ra Luluai na monong ra gunan tana, ba ra angelo kai ra Luluai na varli vurvurbit ta ra langlangun Israel par. Una nuknuk ure, ma una vaarike pi ina ve mule nam i ga tulue iau. ¹³ Ma David i ga biti tai Gad: Iau ti kaina muka; ia kaka na boina ba ra lima i ra Luluai na vakadik iau, tago kana varmari i

ngala mat, ma ra lima i ra tarai pata.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga tulue ra kaina minait taun Israel, ma lavurua na vinun na arip na marmar na tutana Israel dia ga mat me. ¹⁵ Ma God i ga tulue ra angelo urama Ierusalem upi na nila vue; ma ba i ga vaninara pi na nila vue, ra Luluai i ga gire ung ia, ma i ga pukue ra nuknukina ma i ga biti ta ra angelo na vardodoko: Koko, i topa ia. Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur uka maravai ta ra tavul a rararama vuai kai Ornan ra te Iebus. ¹⁶ Ma David i ga idok, ma i ga gire ra angelo kai ra Luluai ba i tur livuan ta ra rakakaran a gunagunan ma ra bala na bakut, ma i vature ra pakat na vinarubu ta ra limana, ma i tulue taun Ierusalem. Ma David ma ra umana patuana, nina dia ga mong ma ra mal na tabun, dia ga bura palar. ¹⁷ Ma David i ga biti tai God: Pa iau ga vartuluai laka ba da luk ra tarai? Iau iat iau ga pait ra nirara, ma kaugu mangamangana i bilak; ia kaka, ava bar go ra umana sip dia ga pait ia? Boina, Luluai kaugu God, ba ra limam na ki taun iau, ma taun ra apik na tarai kai tamagu, ma koko na ki taun kaum tarai pi diat a kaina tana.

¹⁸ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vartuluai pire Gad ba na ve David ba na vana ma na vatut ta uguugu na vartabar tadav ra Luluai ta ra tavul a rararama vuai kai Ornan ra te Iebus. ¹⁹ Ma David i ga vana ta ra tinata kai Gad, nina i ga vatang ia ta ra iang i ra Luluai. ²⁰ Ma Ornan i ga tur tapuku ma i ga gire ra angelo, ma ra ivat na natuna nina dia ga ki pirana dia ga parau. Ornan i ga ramarama vue vit, ²¹ ma ba David i ga vana tadav Ornan, Ornan i ga gire David ma i ga irop kan ra tavul a rararama vue vit, ma i ga bura timtimum ta ra luaina mata i David. ²² Ma David i ga biti tai Ornan: Una tul tar go ra tavul a rararama vuai piragu, upi ina vatut ta uguugu na vartabar tadav ra Luluai tana; una ivure piragu ure ra mataina tuna, upi ra kaina minait na par kan ra tarai. ²³ Ma Ornan i

ga biti tai David: Una kap ia ka, ma na topa ia ba kaugu luluai ra king na pait nam i boina ta ra luaina matana me; ma ina tul tar bula ra umana bulumakau, upi ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana magit di ramarama vue vit me, upi ure ra davai na tunutun, ma ra vit ure ra tinabar na vuai na uma. Go parika iau tabar u me.

²⁴ Ma David ra king i ga biti tai Ornan: Pata, ina kul ia ure ra mataina muka; pa ina tak pa nam ba kaum ure ra Luluai, ma pa ina tul tar ra magit nina pa iau ga kul ia ure ra tinabar di tuntun tar ia. ²⁵ Kari David i ga tul tar laptikai na mar na pakana goled pire Ornan ure nam ra pakana.

²⁶ Ma David i ga pait ra uguugu na vartabar tadav ra Luluai abara, ma i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram, ma i ga kail tadav ra Luluai; ma i ga bali ia marama ra bala na bakut ma ra iap ta ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia. ²⁷ Ma ra Luluai i ga vartuluai pire ra angelo, ma i ga ule mule kana pakat na vinarubu ta kana popopoi iat.

A pakan pia ure ra kuba i ra Luluai

²⁸ Ta nam ra e ba David i ga gire ba ra Luluai i ga bali ia ta ra tavul a rararama vuai kai Ornan ra te Iebus, i ga vartabar abara. ²⁹ Ra pal kai ra Lul, uai nina Moses i ga pait ia aro ta ra bil, ma ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia, dir ga ki ta nam ra e ta ra tavul a lotu aro Gibeon; ³⁰ ma i ga dekdek pire David ba na vana pi na matoto tai God abara, tago i ga burutue ra pakat na vinarubu kai ra angelo kai ra Luluai.

22

¹ Ma David i ga biti: Go iat ra kuba i ra Luluai God, ma go iat ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia ure Israel.

David i pait ra vaninara ure ra kuba i ra Luluai

² Ma David i ga vartuluai pi da varurue ra umana vaira nina dia ga ki ta ra gunan Israel; ma i ga tibe ra umana tena madaka ta ra vat upi diat a poko ra umana ngala na vat upi da pait ra kuba i God. ³ Ma David i ga vaninare ra ngala na palariam ure ra umana ot ure ra umana banbanu ai ra umana mataniolo, ma ure bula ra umana varpakan, ma ra ngala na palariam gobol nina pa di ga luk valar pa ra mamatina, ⁴ ma ra umana tagatagal nina ba pa di ga luk diat, (tago ra tarai Sidon ma Tiro dia ga kap ra peal tagatagal pire David). ⁵ Tago David i ga biti: Solomon natugu i barmana ka ma pa i melem boko, ma ra pal nina ba da vatut ia ure ra Luluai na lia ma ra minamar ma na rararang ta ra lavur vuna gunan, kari ina vaninara ure. Damana David i ga vaninara bulbulu ba pa i ga ti mat boko.

⁶ Ma i ga oro pa Solomon natuna, ma i ga vartuluai pirana ba na vatut ra pal ure ra Luluai ra God kai Israel. ⁷ Ma David i ga biti tai Solomon: Natugu, iau ga mainge ba ina vatut ra pal ure ra iang i ra Luluai. kaugu God. ⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i ga biti: U ga lolonge vatikene ra gap, ma u ga varubu ta ra umana ngala na vinarubu; pa una vatut ta pal ure ra iangigu, tago u ga lolonge ra ngala na gap ta ra gunagunan ta ra luaina matagu. ⁹ Io, una vangala ra bul tutana, ma na nunure ra malmal. Ina tul tar ra malmal tana kan kana lavur ebar kikil ia; da vaiang ia ba Solomon, ma ina tul tar ra malmal ma ra ningo pire Israel ta kana umana bung na nilaun. ¹⁰ Na vatut ra pal ure ra iangigu; ma na da natugu, ma ina da tamana; ma ina page kana kiki na king taun Israel pa na mutu. ¹¹ Io, natugu, ra Luluai na ki piram upi una pait ot pa ra pal kai ra Luluai kaum God, da i ga tatike value ure u. ¹² Ia kaka, boina ba ra Luluai na tul tar ra kabinana ma ra minatoto piram, upi una torom ta ra varkurai

kai ra Luluai kaum God ba i tul tar ra varkurai ure Israel tam. ¹³ Gala una kodop vake ra umana vartuluai ma ra umana varkurai nina ba ra Luluai i ga vartuluai pire Moses tana ure Israel, na boina piram; una ongor ma una balamat; koko una burut ma koko una ururian. ¹⁴ Ta ra ngala na niongor iau ga vaninare tika na mar na arip na marmar na talant na goled, ma ra vinun na mar na arip na marmar na talant na silva, ure ra kuba i ra Luluai, ma ra palariam gobol ma ra palariam tuna nina ba pa di ga luk valar pa ia tago i peal mat; ma iau ga vaninare bula ra davai ma ra vat. Ma gala u mainge una vangala pa ia. ¹⁵ Ma i peal ra umana tena papalum nina dia ki piram, ra umana tena munumut na vat, ra umana tena madaka ta ra vat, ra umana tena madaka ta ra davai, ma ra peal tutana nina dia melem ta ra lavur mangana papalum ¹⁶ ma ra goled, ma ra silva, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna. Una tur pa ra papalum, ma ra Luluai na ki maravut u.

¹⁷ Ma David i ga vartuluai ba ra umana. luluai Israel diat a maravut Solomon natuna, ma i ga biti: ¹⁸ Dave, ra Luluai kavava God pa i ki laka pire vavat? Pa i ga tul tar laka ra malmal pire vavat ta ra lavur papar? I ga nur tar ra tarai ta go ra gunan ta ra limagu, ma di ga uvia pa ra gunan ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ta ra luaina mata i kana tarai. ¹⁹ Io, avat a bala upi ra Luluai kavava God ma avat a nuknuk upi ia; avat a tut, ma avat a vatut ra pal i gomgom kai ra Luluai God, upi avat a kap ra bok na kunubu kai ra Luluai ma ra lavur gomgom na la kai God tar ta ra pal nina ba da pait ia ure ra iang i ra Luluai.

23

¹ Ma David i ga patuana ma i ga laun vao; ma i ga vaki Solomon natuna pi na king ure Israel.

Ra umana tiniba ma ra papalum kai ra tarai Levi ma ra umana tena

tinabar

² Ma i ga oro varurue ra umana luluai Israel, varurung ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi. ³ Ma di ga luk ra tarai Levi par ba i ga utul a vinun kadia kilala ba i ga bolo ra utul a vinun; ma ra niluluk i ga utul a vinun ma lavutul na arip na marmar na tutana. ⁴ Ma di ga tibe a ura vinun ma a ivat na arip na marmar upi diat a balaure ra papalum ta ra kuba i ra Luluai, ma laptikai na arip na marmar ure ra papalum na raprap ma ra papalum na tena varkurai, ⁵ ma a ivat na arip na marmar upi diat a umana tena varbalaurai na mataniolo, ma ra ivat na arip na marmar upi diat a pite pa ra Luluai ta nam ra umana magit na kakailai nina David i ga pait ia ure ra pite varpa.

⁶ Ma David i ga tibe diat ta ra utul a tiniba varogop ma ra utul a natu i Levi. Gerson, Koat, ma Merari. ⁷ Ta ra apik na tarai Gerson, Ladan ma Sime. ⁸ A utul a natu i Ladan: Iekiel i lualua, Setam, ma Ioel. ⁹ A utul a natu i Sime: Selomot, Kasiel, ma Karan. Go diat a umana lualua ta ra apik na tarai kai Ladan. ¹⁰ Ma ra umana natu i Sime: Iakat, Sina, Ieus, ma Beria. Go diat a ivat na natu i Sime. ¹¹ Ma Iakat ia ra lualua, ma Sina ia ra vauruana; ma tago pa i ga peal ra umana natu i Ieus ma Beria, di ga luk diat ba a kopono apik na tarai ka.

¹² A ivat na natu i Koat: Amram, Isar, Kebron, ma Usiel. ¹³ A ura natu i Amram: Aron ma Moses; ma di ga tibe vaire Aron upi na vagon-gom ra umana magit dia gomgom kakit, diat ma ra umana natuna pa na mutu, upi diat a tun ra bulit i ang na katkat ta ra luaina mata i ra Luluai, ma upi diat a kudakudar tana, ma upi diat a pite pa ra iangina vatikai namur. ¹⁴ Ma ure Moses ra tutana kai God, di ga luk ra umana natuna varurung ma ra vuna tarai Levi. ¹⁵ A ura natu i Moses: Gersom ma Elieser. ¹⁶ Sebuel, a natu i Gersom, ia ra lualua. ¹⁷ Rekabia, a natu i Elieser, ia ra lualua. Elieser

pa i ga vangala ta bul tutana mulai, ia kaka ra umana natu i Rekabia dia ga peal. ¹⁸ Selomit, a natu i Isar, ia ra lualua. ¹⁹ A umana natu i Kebron: Ieria ra lualua, Amaria ra vauruana, Iakasiel ra vautuluna, ma Iekameam ra vaivatina. ²⁰ A ura natu i Usiel: Mika ra lualua, ma Isia ra vauruana.

²¹ A ura natu i Merari: Mali ma Musi. A ura natu i Mali: Eleasar ma Kis. ²² Ma Eleasar i ga mat, ma pa i ga vangala ta bul tutana, a umana bul vavina ka; ma ra umana tai diat a umana natu i Kis dia ga taule diat. ²³ A utul a natu i Musi: Mali, Eder, ma Ieremot.

²⁴ Go diat a umana bul mur tai Levi ta ra umana apik na tarai kai ra lavur tama i diat, a umana lualua na apik na tarai ta diat di ga luk diat, nina dia ga pait ra papalum ta ra kuba i ra Luluai, diat i ga ura vinun kadia kilala ba i ga bolo ra ura vinun.

²⁵ Tago David i ga biti: Ra Luluai ra God kai Israel i ga tul tar ra malmal pire kana tarai, ma i ki Ierusalem pa na mutu; ²⁶ a tarai Levi pa diat a puak mule ra pal na varbarat ma ra umana la ure ra papalum tana. ²⁷ Tago ta ra mutuai kana nilaun David i ga vartuluai ba da. luk ra umana bul mur tai Levi, diat i ura vinun kadia kilala ba i bolo ra ura vinun. ²⁸ Kadia tiniba pi diat a torom ta ra umana bul mur tai Aron ta ra papalum ta ra bala na pal i gomgom kai ra Luluai, ma ta ra bala na gunan, ma ta ra umana bagialar, ma ta ra varvagomgom ta ra umana magit dia gomgom, maia pa, ra papalum ta ra kuba i God; ²⁹ dia ga varvakai bula ma ra gem na ginigira, ma ra bo na plaua ure ra tinabar na vuai na uma, nina ba pa i leven. ba nina di tun ia ta ra rararangai, ba nam di puk ia, ma ure ra umana valavalar na mamat ma ra umana la na valavalar. ³⁰ Ma ta ra malamalana diat a tur ma diat a tul tar ra pite varpa tadav ra Luluai, ma damana ta ra ravravian; ³¹ ma diat a tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai, ta ra umana Bung Sabat, ma ra umana kalamana

gai, ma ra umana enana bung na lukara nina di ga kubu diat, varogop ma ra varkurai ure ra niluluk i diat, ta ra luaina mata i ra Luluai vatikai. ³² Damana diat a balaure ra pal na varbarat, ma ra pakana i gomgom, ma diat a toratorom ta ra umana tura i diat a umana bul mur tai Aron ba dia pait kadia papalum ta ra kuba i ra Luluai.

24

¹ Go diat a umana tiniba ure ra umana bul mur tai Aron. A umana natu i Aron, a umana tutana: Nadab, Abiu, Eleasar, ma Itamar. ² Ma Nadab ma Abiu dir ga mat lua tai tama i dir, ma tago pa dir ga vangala ta bul di ga tul tar ra tiniba na tena tinabar pire Eleasar ma Itamar. ³ Ma Sadok ta ra umana bul mur tai Eleasar, ma Akimelek ta ra umana bul mur tai Itamar, dir ga maravut David ba i ga tibe diat ure kadia lavur mangana tiniba nina ba diat a pait ia. ⁴ Ma tago ra umana lualua ta ra apik na tarai kai Eleasar dia ga peal ta diat ta ra apik na tarai kai Itamar, di ga tibe diat dari: a vinun ma laptikai na lualua ta ra apik na tarai kai Eleasar, ma lavutul ta ra apik na tarai kai Itamar. ⁵ Di ga padapadailam ure ra varmur na tiniba, ma ra umana luluai ta nam ra ura apik na tarai par, kai Eleasar ma kai Itamar, dia ga lue ra umana papalum ta ra pal i gomgom ma ra umana papalum parika kai God. ⁶ Ma ra tena tutumu, Semaia natu i Netanel ra te Levi, i ga tumu ra iang i diat ta ra luaina mata i ra king ma ra umana luluai, ma Sadok ra tena tinabar, ma Akimelek natu i Abiatar, ma ra umana lualua ta ra umana apik na tarai kai ra umana tena tinabar ma kai ra tarai Levi; di ga padapadailam lua upi ta. tikai ta ra apik na tarai kai Eleasar, ma namur upi ta tikai ta ra apik na tarai kai Itamar.

⁷ A padapadailam i ga dari: a luaina Ieoiarib, a vauruana Iedaia, ⁸ a vautuluna Karim, a vaivatina Seorim, ⁹ a vailimana Malkia, a

valaptikaina Miamin, ¹⁰ a valavuruana Akos, a valavutuluna Abia, ¹¹ a valavuvatina Iesua, a vavinununa Sekania, ¹² a vavinununa ma tikai Eliasib, a vavinununa ma a urua Iakim, ¹³ a vavinununa ma a utul Kupa, a vavinununa ma a ivat Iesebeab, ¹⁴ a vavinununa ma a ilima Bilga, a vavinununa ma laptikai Imer, ¹⁵ a vavinununa ma lavurua Kesir, a vavinununa ma lavutul Apises, ¹⁶ a vavinununa ma lavuvat Petakia, a vaura vinununa Iekeskel, ¹⁷ a ura vavinununa ma tikai Iakin, a ura vavinununa ma a urua Gamul, ¹⁸ a ura vavinununa ma a utul Delaia, a ura vavinununa ma a ivat Masia. ¹⁹ Go iat ra varmur na tiniba ba dia ga ruk ta ra kuba i ra Luluai upi diat a pait kadia papalum, da tama i diat Aron i ga tul tar ia pire diat, da ra vartuluai kai ra Luluai ra God kai Israel pirana.

²⁰ Ma ta ra umana enana bul mur tai Levi: ta ra apik na tarai Amram, Subael; ma natu i Subael, Iedeia. ²¹ Ta ra apik na tarai kai Rekabia, Isia ia ra lualua ta ra umana natu i Rekabia. ²² Ta ra apik na tarai Isar, Selomot; ta ra umana natu i Selomot, Iakat. ²³ Ma ta ra apik na tarai Kebron, Ieria ra lualua, Amaria ra vauruana, Iakasiel ra vautuluna, Iekameam ra vaivatina. ²⁴ Ta ra apik na tarai Usiel, Mika; ta ra umana natu i Mika, Samir. ²⁵ Ma Isia dir turana ma Mika; ta ra umana natu i Isia, Sekaria. ²⁶ A ura natu i Merari: Mali ma Musi. A natu i Iasia, Beno. ²⁷ Ta ra apik na tarai Merari: a umana natu i Iasia, Beno, Soam, Sakur, ma Ibri. ²⁸ Ta ra apik na tarai Mali, Eleasar nina pa i ga vangala ta bul tutana. ²⁹ Ta ra apik na tarai Kis, Ieramel natu i Kis. ³⁰ Ma ra umana natu i Musi: Mali, Eder, ma Ierimot. Go diat a umana te Levi ta kadia lavur apik na tarai.

³¹ Go diat bula, ra lualua na apik na tarai ma damana bula turana a muruna, dia ga padapadailam da ra umana tura i diat a umana bul mur tai Aron, ta ra luaina mata i David ra king, ma Sadok ma Akimelek, ma ra

umana lualua ta ra umana apik na tarai kai ra umana tena tinabar ma kai ra tarai Levi.

25

A tiniba kadiat nina dia lue ra kakailai

¹ Ma David ma ra umana luluai na vinarubu dia ga tibe vaire ta umana natu i Asap, ma ta umana natu i Eman, ma ta umana natu i Iedutun, upi diat a tata na propet ma ra umana ngap, ma ra umana pagol, ma ra umana tobo; go ra iang i diat dia ga pait ra papalum da kadia lavur varvakai:

² Ta ra apik na tarai Asap, Sakur, Iosep, Netania, ma Asarela, a umana natu i Asap; Asap i ga lue diat, ma i ga tata na propet da ra king i ga kure.

³ Tai Iedutun, laptikai na natu i Iedutun, Gedalia, Seri, Iesaia, Simej, Kasabia, ma Matitia; ma tama i diat Iedutun i ga lue diat ma ra pagol ma i ga tata na propet ma ra pite varpa tadav ra Luluai.

⁴ Tai Eman, a umana natu i Eman, Bukia, Matania, Usiel, Sebucl, Ierimot, Kanania, Kanani, Eliata, Gidalti, Romamti-Eser, Iosbekasa, Maloti, Otir, ma Makasiot; ⁵ go diat a umana natu i Eman ra tena ginigira kai ra king ta ra umana tinata kai God, upi da vangala. Ma God i ga tabar Eman ma a vinun ma a ivat na bul tutana ma a utul a bul vavina.

⁶ Tama i diat i ga lue go diat par ta ra kakailai ta ra kuba i ra Luluai ma ra umana tobo, ma ra umana pagol, ma ra umana ngap, ure ra lotu ta ra kuba i God,

Asap, Iedutun, ma Eman, dital ga ki ta ra vavai ra varkurai kai ra king. ⁷ A niluluk i diat par, ba di ga luk varurungane diat ma ra umana tura i diat nina dia ga melem ta ra kakailai tadav ra Luluai, i ga a ura mar ma lavutul na vinun ma lavutul. ⁸ Ma di ga padapadailam ure kadia tiniba tikatikai; diat par dia ga varvarogop ta ra padapadailam, a umana ngala ma ra umana ikilik, ra tena vartovo ma ra bul vartovo.

⁹ Di ga padapadailam value pa Iosep

ta ra apik na tarai Asap; a vauruana Gedalia, diat ma ra umana turana ma ra umana natuna, a vinun ma a urua; ¹⁰ a vautuluna Sakur; diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹¹ a vaivatina Isri, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹² a vailimana Netania, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹³ a valaptikaina Bukia, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁴ a valavuruana Iesarela, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁵ a valavutuluna Iesaia, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁶ a valavuvatina Matania, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁷ a vavinununa Simej, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁸ a vavinununa ma tikai Asarel, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ¹⁹ a vavinununa ma a urua Kasabia, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁰ a vavinununa ma a utul Subael, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²¹ a vavinununa ma a ivat Matitia, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²² a vavinununa ma a ilima Ieremot, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²³ a vavinununa ma laptikai Kanania, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁴ a vavinununa ma lavurua Iosbekasa, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁵ a vavinununa ma lavutul Kanani, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁶ a vavinununa ma lavuvat Maloti, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁷ a vaura vinununa Eliata, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁸ a ura vavinununa ma tikai Otir, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ²⁹ a ura

vavinununa ma a urua Gidalti, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ³⁰ a ura vavinununa ma a utul Makasiot, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua; ³¹ a ura vavinununa ma a ivat Romamti-Eser, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma a urua.

26

A umana tena balabalaure mataniolo ma ra umana enana tena balabalaure

¹ A umana tiniba ure ra umana tena balabalaure mataniolo: ta ra apik na tarai Kora, Meselemia natu i Kore, ta ra umana natu i Asap. ² Ma Meselemia i ga vangala ta umana bul tutana: Sekaria a luaina, Iediael a vauruana, Sebadia a vautuluna, Iatniel a vaivatina, ³ Elam a vailimana, Ieokanan a valaptikaina, Elioenai a valavuruana.

⁴ Ma Obed-Edom i ga vangala ta umana bul tutana: Semaia a luaina, Ieosabad a vauruana, Ioa a vautuluna, Sakar a vaivatina, Netanel a vailimana, ⁵ Amiel a valaptikaina, Isakar a valavuruana, Peuletai a valavutuluna; tago God i ga vadoane. ⁶ Ma natuna Semaia bula i ga vangala ta umana bul tutana, ma diat a umana lualua ta ra apik na tarai kai tama i diat, tago diat a umana rangrang na tutana. ⁷ Ra umana natu i Semaia: Otni, Repael, Obed, Elsabad, nina ra umana tura i diat a umana rangrang na tutana, Eliu, ma Semakia, ⁸ Go diat a umana bul mur tai Obed-Edom, ma ba di ga luk guve diat tai Obed-Edom ma ra umana natu i diat ma ra umana tura i diat, dia ga da laptikai na vinun ma a urua, a umana dekdek na tutana ma i ga tale diat ra papalum.

⁹ A umana natu i Meselemia ma ra umana turana, a vinun ma lavutul na rangrang na tutana diat. ¹⁰ Ma Kosa ta ra apik na tarai kai Merari i ga vangala ta umana bul tutana: Simri nina ba tamana i ga vaki ia pi na lualua (ma a dovotina vakir ia ra luaina bul), ¹¹ Kilkia, Tebalia, ma Sekaria; a vinun ma a utul diat a

umana natu i Kosa diat ma ra umana turana.

¹² Di ga tibe go diat upi diat a lue ra umana tiniba ure ra varbalaurai na mataniolo, ma dia ga pait kadia tiniba da ra umana tura i diat ta ra kuba i ra Luluai. ¹³ Ma dia ga padapadailam ure kadia umana tiniba tikitikai ta ra lavur mataniolo par, varogop ma kadia umana apik na tarai, a umana ngala varurung ma ra umana ikilik. ¹⁴ Di ga padapadailam pa ra papar a taur ba kai Selemia. Namur di ga padapadailam upi ra tiniba kai natuna Sekaria, a tena kabinana, ma i ga vatur vake ra tiniba ta ra papar a labur. ¹⁵ Kai Obed-Edom a tiniba ta ra papar a taubar, ma ra umana natuna dia ga vatur vake ra varbalaurai ta ra pal na vuvung. ¹⁶ Kai Supim ma Kosa a tiniba ta ra papar a taoai, ta ra mataniolo Saleket ta ra ul a nga nina i tututua. ¹⁷ Di ga tibe laptikai na te Levi ta ra papar a taur, ta ra papar a labur a ivat ta ra bungbung, ta ra papar a taubar a ivat ta ra bungbung, ma a ururua ta ra ura banbanu ta ra pal na vuvung; ¹⁸ ma ure ra mata palpal ta ra papar a taoai, di ga tibe ra ivat ta ra ul a nga, ma a urua ta ra mata palpal iat. ¹⁹ Go diat ra umana tiniba kai ra umana tena balabalaure mataniolo, ta ra apik na tarai kai Kora ma ra apik na tarai kai Merari.

²⁰ Ma ta ra tarai Levi Akia i ga kure ra vuvung na mani ta ra kuba i God, ma ra vuvung ure ra umana gongom na magit.

²¹ A umana natu i Ladan, diat ta ra apik na tarai Gerson ba kai Ladan: a umana lualua ta ra apik na tarai kai Ladan ra te Gerson, Iekieli. ²² A ura natu i Iekieli, Setam ma Ioel turana, dir ga kure ra vuvung ure ra umana ngatngat na magit ta ra kuba i ra Luluai.

²³ Ta ra umana apik na tarai Amram, Isar, Kebron, ma Usiel: ²⁴ Sebucl natu i Gerson natu i Moses ia ra tena balabalaure mani. ²⁵ Ra umana turana: tai Elieser, natuna Rekabia, ma natuna Iesaia,

ma natuna Ioram, ma natuna Sikri, ma natuna Selomot. ²⁶ Go Selomot ma ra umana turana dia ga balaure ra umana gomgom na magit, nina David ra king ma ra umana lualua ta ra umana apik na tarai, ma ra umana lualua ure ra umana arip na marmar ma ure ra umana marmar, ma ra umana luluai na vinarubu, dia ga vagomgom diat. ²⁷ A magit dia ga ra pa ia ta ra umana vinarubu dia ga vagomgom ia pi da mal ra kuba i ra Luluai me. ²⁸ Ma nam bula Samuel ra tena ginigira, ma Saul natu i Kis, ma Abner natu i Ner, ma Ioab natu i Seruia, dia ga tar vagomgom ia, a magit par nina di ga vagomgom ia Selomot ma ra umana turana dia ga balaure.

²⁹ Ta ra apik na tarai Isar, di ga tibe Kenania ma ra umana natuna pi diat a raprap ma diat a tena varkurai ta ra gunagunan vurvurbit Israel.

³⁰ Ta ra apik na tarai Kebron, di ga tibe Kasabia ma ra umana niuruna, a umana rangrang na tutana, tika na arip ma lavurua na mar diat, upi diat a varvakai ma ra umana magit kai ra Luluai ma kai ra king, ta ra gunan Israel ta ra papar a Jordan maro ta ra papar a taoai. ³¹ Ta ra apik na tarai Kebron, Ieria i ga lualua ta ra tarai Kebron ta kadia lavur kakang ta kana taun tarai. Ta ra kilala a ivat na vinun ta ra kini na king kai David di ga tikan tadav ta umana rangrang na tutana livuan ta diat aro laser-Gilead. ³² Ma David ra king i ga tibe diat ma ra umana turana, a ura arip ma lavurua na mar na rangrang na tutana, a umana lualua pire kadia tarai, upi diat a lue ra vuna tarai Ruben, ma ra vuna tarai Gad, ma ra ngungu vuna tarai Manase, upi diat a varvakai ma ra umana magit kai ra Luluai ma kai ra king.

27

A umana lualua ta ra vuna gunan

¹ Go ia ra varmur ure ra tarai Israel, a umana lualua na apik na tarai, a umana lualua ure ra umana arip na marmar ma ure ra umana

marmar, ma kadia umana raprap nina dia ga toratorom tai ra king, ta ra lavur magit ure ra umana tiniba nina dia ga varvarkia ta ra gaigai ta ra kilala parika, (a ura vinun ma a ivat na arip na marmar na tutana dia ga ki tai tikatika na tiniba):

² Iasobeam natu i Sabdiel i ga lue ra luaina tiniba ta ra luaina gai; a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba. ³ Go tika na bul mur tai Peres, ma i ga lualua ta ra umana luluai na vinarubu ta ra luaina gai.

⁴ Ma Dodai ra te Akok i ga lue ra tiniba ta ra vauruana gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

⁵ Benaia natu i Ieoiada ra tena tinabar i ga lue ra vautuluna loko na tarai ta ra vautuluna gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba. ⁶ Go iat Benaia i ga rangrang ta ra utul a vinun, ma i ga lue ra utul a vinun; ma Amisabad natuna i ga tur kia ure tamana ta ra tiniba na lualua ta kana tiniba.

⁷ Asael dir turana ma Ioab ia ra vaivatina lualua ta ra vaivatina gai, ma namur tana natuna Sebadia; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

⁸ Samut ra te Isra ia ra vailimana lualua ta ra vailimana gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

⁹ Ira natu i Ikes maro Tekoa ia ra valaptikaina lualua ta ra valaptikaina gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹⁰ Keles ra te Pelon, a bul mur tai Epraim, ia ra valavuruana lualua ta ra valavuruana gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹¹ Sibekai ra te Kusat ta ra apik na tarai Sera ia ra valavutuluna lualua ta ra valavutuluna gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹² Abieser ra te Anatot ta ra vuna tarai Benjamin ia ra valavuvatina

lualua ta ra valavuvatina gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹³ Marai ra te Netopat ta ra apik na tarai Sera ia ra vavinun na lualua ta ra vavinun na gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹⁴ Benaia ra te Piraton, a bul mur tai Epraim, ia ra vavinun ma tika na lualua ta ra vavinun ma tika na gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹⁵ Keldai ra te Netopat ta ra apik na tarai Otniel ia ra vavinun ma a urua na lualua ta ra vavinun ma a urua na gai; ma a ura vinun ma a ivat na arip na marmar dia ga ki ta kana tiniba.

¹⁶ A umana luluai na vuna tarai bula dia ga ki ure ra tarai Israel: ure ra vuna tarai Ruben, Elieser natu i Sikri; ure ra vuna tarai Simeon, Sepatia natu i Maka; ¹⁷ ure Levi, Kasabia natu i Kemuel; ure Aron, Sadok; ¹⁸ ure Iuda, Eliu dir turana ma David; ure Isakar, Omri natu i Mikael; ¹⁹ ure Sebulun, Ismaia natu i Obadia; ure Naptali, Ieremot natu i Asriel; ²⁰ ure ra vuna tarai Epraim, Osea natu i Asasia; ure ra ngungu vuna tarai Manase, Ioel natu i Pedaia; ²¹ ure ra ngungu vuna tarai Manase ta ra langun Gilead, Ido natu i Sekaria; ure Benjamin, Iasiel natu i Abner; ²² ure Dan, Asarel natu i Ierokam. Go diat ra umana luluai na vuna tarai ure ra tarai Israel.

²³ David pa i ga luk diat nina pa dia ga tadav boko ra ura vinun na kilala, tago ra Luluai i ga biti ba na vapealane ra tarai Israel upi diat a varogop ma ra umana tagul arama liu. ²⁴ Ioab natu i Seruia i ga tur pa ra niluluk, ia kaka pa i ga vapar ia; ma a kankan i ga tadav Israel ure go, damana pa di ga tumu vake ra niluluk ta ra buk na tutumu vakai kai ra king David.

²⁵ Ma Asmavet natu i Adiel i ga kure ra pal na vuvuvung kai ra king; ma Ionatan natu i Usia i ga kure ra umana pal na vuvuvung ta ra umauma, diat ta ra umana pia na pal, ma diat ta ra umana gunan,

ma ta ra umana gunan na bakbakit; ²⁶ ma Esri natu i Kelub i ga kure diat nina dia ga ipipuk ra umauma; ²⁷ Sime i ra te Ramat i ga kure ra umauma na vain; ma Sabdi ra te Sipim i ga kure ra vuai na vain ure ra umana pal na vuvuvung na polo na vain; ²⁸ ma Baal-Kanan ra te Geder i ga kure ra umana davai na oliva ma ra umana davai na lovo nina dia tavua ta ra malamale; ma Ioas i ga kure ra umana pal na vuvuvung na dangi; ²⁹ ma Sitrai ra te Saron i ga kure ra umana kikil na vavaguai nina dia ga iaian aro Saron; ma Sapat natu i Adlai i ga kure ra umana kikil na vavaguai nina dia ga ki ta ra umana male; ³⁰ Obil ra te Ismael i ga kure ra umana kamel; ma Iedeia ra te Meronot i ga kure ra umana as; ³¹ ma Iasis ra te Agar i ga kure ra umana kikil na sip. Go diat dia ga kure ra tabarikik kai David ra king.

³² Ionatan matua i David ia ra tena varvateten, a tena kabinana, ma ra tena tutumu bula; ma Iekiel natu i Kakmoni i ga balaure ra umana natu i ra king, a umana tutana; ³³ ma Akitopel ia ra tena varvateten kai ra king; ma Kusai ra te Ark dir ga talaina ma ra king; ³⁴ namur Ieoiada natu i Benaia ma Abiatar dir ga kia vue Akitopel; ma Ioab i ga kure ra loko na tarai na vinarubu kai ra king.

28

David i tibe Solomon pi na pait ra kuba i ra Luluai

¹ Ma David i ga varurue ra umana luluai par kai ra tarai Israel, a umana luluai na vuna tarai, ma ra umana lualua ta ra umana loko na tarai nina dia varvakai pire ra king da kadia tiniba iat, a umana luluai na arip na marmar, ma ra umana luluai na marmar, diat dia ga kure ra lavur mangana tabarikik kai ra king ma ra umana natuna, a umana tena varbalaurai ta ra kuba i ra king, ma ra umana rangrang na tutana par; i ga varurue diat aro Ierusalem. ² Ma David ra king i ga tur ma i ga biti: A umana turagu ma kaugu tarai, avat a

valongore iau; a dovotina iau ga nuk upi ia ba ina pait ra pal upi ra bok na kunubu kai ra Luluai na ngo tana, ma upi na topa ra ruarua na kau i kada God. Ma ba iau ga tar vaninare ra umana magit ure go ra pal. ³ God i ga biti tagu: Pa una pait ta pal ure ra iangigu, tago u a tutana na vinarubu, ma u ga lolonge ra gap.

⁴ Ia kaka ra Luluai ra God kai Israel i ga pilak pa iau kan diat ta ra apik na tarai kai tamagu upi ina king ure Israel pa na mutu; i ga pilak pa Iuda upi na lualua, ma ta ra vuna tarai Iuda i ga pilak pa ra apik na tarai kai tamagu, ma ta ra umana natu i tamagu i ga gugu ure iau upi na vaki iau pi ina king ure Israel par. ⁵ Ma ta ralavur natugu, (tago ra Luluai i tar tabar iau ma ta mangoro na bul tutana,) i ga pilak pa Solomon natugu upi na ki ta ra kiki na king ta ra varkurai kai ra Luluai ure Israel. ⁶ Ma i ga biti tagu: Solomon natum na pait kaugu ta pal ma ra umana bala na gunan tana; tago iau ga, pilak pa ia upi natugu, ma ina da tamana. ⁷ Ma ina page kana varkurai pa na mutu, ona na tur dekdek upi na pait kaugu umana vartuluai ma kaugu umana varkurai da i pait ia gori.

⁸ Damana iau vargat avat ta ra luaina mata i Israel par, nina ba ra tarai kai ra Luluai, ma ta ra luaina mata i kada God, ba avat a kodop vake ra lavur vartuluai kai ra Luluai kavava God, ma avat a anan upi diat, upi avat a kale tuna go ra bo na gunan, ma upi avat a mat kan ia tar ta ra umana natu i vavat pa na mutu.

⁹ Ma u, Solomon natugu, una kapa ure ra God kai tamam, ma una toratorom tana ma ra ko na balam ma ra bo na mamainga ta ra nuknukim; tago ra Luluai i kapa ure ra bala i ra tarai, ma i nunure ra lavur mamainga ta ra nuknuk i ra tarai; ona una tikan upi ia, una tikan tadav ia; ma ona una nuk vue, na okole vue u pa na mutu. ¹⁰ Io, una balaure, tago ra Luluai i ga pilak pa u pi una pait ta pal upi kana gomgom na kiki; una ongor, ma una pait ia.

¹¹ Ma David i ga tul tar ra malalar pire Solomon natuna ure ra mata na pal ta ra gomgom na pal, ma ra umana bagialar tana, ma ra umana pal na vuvuvung tana, ma ra umana bagialar arama, ma ra umana bagialar ara iat, ma ra pakana ure ra varporong; ¹² i ga tul tar ra malalar i nam parika i ga nuknuk ure, a umana bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana bagialar dia tur kikil ia, ma ra umana pal na vuvuvung ure ra kuba i God, ma ra umana pal ure ra lavur magit di ga vagomgom diat; ¹³ i ga ve vakapa ure ra umana tiniba kai ra umana tena tinabar ma kai ra tarai Levi, ma ure ra lavur mangana papalum ta ra kuba i ra Luluai. I ga ve bula ure ra lavur magit ure ra papalum ta ra kuba i ra Luluai, ¹⁴ ra mamat i ra goled ure ra lavur la na goled ure ra lavur mangana papalum, ma ra mamat i ra silva ure ra lavur la na silva ure ra lavur mangana papalum, ¹⁵ ra mamat i ra goled ure ra umana turtur na birao na goled tikatikai ma ra umana lamp ure, ma ra mamat i ra silva ure ra umana turtur na birao na silva tikatikai ma ra umana lamp ure, varogop ma ra papalum kai ra umana turtur na birao tikatikai, ¹⁶ ra mamat i ra goled ure ra umana vatar tikatikai ure ra gem na ginigira, ma ra mamat i ra silva ure ra umana vatar na silva, ¹⁷ a goled tuna ure ra umana kono, ma ra umana la na kulkulup, ma ra umana la na tava; i ga vatang ra mamat i ra goled ure ra umana la na goled tikatikai, ma ra mamat i ra silva ure ra umana la na silva tikatikai; ¹⁸ di ga nuk pa bula ra goled i gomgom muka ure ra uguugu na mi na lotu, ma ra goled ure ra kiki na vinavana, nina ba a ura angelo nina dir pala ra bebea i dir taun ra bok na kunubu kai ra Luluai. ¹⁹ Ma David i ga biti: Go parika iau ga kapa tana ma iau ga tumu ia tago ra lima i ra Luluai i ga ki taun iau, ure ra lavur mangana ba da pait ia da go ra malalar.

²⁰ Ma David i ga biti tai Solomon natuna: Una ongor ma una balamat, ma una pait ia, koko una burut ma koko una ururian, tago ra Luluai God, nina ba kaugu God, na ki maravut u; pa na nuk vue u, ma pa na vana kan u, tuk tar da vapar vue ra lavur papalum ure ra kuba i ra Luluai. ²¹ Ma una gire ra umana tiniba kai ra umana tena tinabar ma kai ra tarai Levi ure ra lavur varvakai ta ra kuba i God; ma diat par dia mariga ma dia melem ta ra lavur mangana papalum diat a tur maravut u ta ra papalum; ma ra umana luluai ma ra tarai par diat a pait ot pa kaum lavur vartuluai.

29

¹ Ma David ra king i ga biti ta ra tarai par: Solomon natugu, nina ba God i tar pilak pa ia, i barmana ka boko, ma ra papalum nina ba na pait ia boko i dekdek, tago ra pal ta vakir kai ra tarai, kai ra Luluai God ka. ² Iau tar ongor pi ina vaninare ra lavur magit par ure ra kuba i kaugu God, a goled, a silva, a palariam gobol, a palariam tuna, ma ra davai, ure ra adia mangana papalum tikatikai, a umana vat na onik, a umana vat na marmar, a umana vat ure ra vamong, a umana matatar na vat, a lavur mangana ngatngat na vat, ma ra peal vat dia pua. ³ Ma tago ra balagu i malamalapang upi ra kuba i kaugu God, ma tago kaugu ta vuvuvung na goled ma ra silva, ina tul tar ia ure ra kuba i kaugu God, ma na maravut nam iau ga tar vaninare ure ra gomgom na pal: ⁴ a utul a arip na marmar na talant na goled maro Opir, ma lavurua na arip na marmar na talant na silva i gomgom muka, upi da vapedep tar ia ta ra umana papar a pal, ⁵ ma ure ra lavur papalum kai ra umana tena madaka, a goled ure ra lavur magit ba diat a pait ia ma ra goled, ma ra silva ure ra lavur magit ba diat a pait ia ma ra silva. To ia bar i mariga upi na vartabar, ma na tul tar ia iat tai ra Luluai ta go ra bung?

⁶ Ma ra umana luluai na apik na tarai ma ra umana luluai na vuna tarai Israel, ma ra umana luluai na arip na marmar ma ra umana luluai na marmar, varurung ma diat nina dia kure ra lavur mangana papalum kai ra king, dia ga tul tar ra tamarigat na vartabar; ⁷ ma dia ga tul tar a ilima na arip na marmar na talant na goled, ma a vinun na arip na marmar na pal a mani i goled, ma a vinun na arip na marmar na talant na silva, ma a vinun ma lavutul na arip na marmar na talant na palariam gobol, ma tika na mar na arip na marmar na talant na palariam tuna, ure ra papalum ta ra kuba i God. ⁸ Ma diat nina dia ga vatur vake ra umana ngatngat na vat, dia ga tul tar diat pire Iekiel ra te Gerson upi na vung diat ta ra pal na vuvuvung ta ra kuba i ra Luluai. ⁹ I ga ngala ra gugu pire ra tarai, tago dia ga mariga upi ra vartabar, ma dia ga tul tar ra tamarigat na vartabar pire ra Luluai ma ra ko na bala i diat; ma i ga ngala bula ra gugu kai David ra king.

David i pite pa ra Luluai

¹⁰ Damana David i ga pite para Luluai ta ra luaina mata i ra tarai par; ma David i ga biti: Da pite pa u pa na mutu, Luluai God kai Israel tama i vevet. ¹¹ Kaum iat, Luluai, ra dekdek, ma ra niongor, ma ra minamar, ma ra niuvia, ma ra kini na king; tago kaum iat ra lavur magit parika nina i ki arama ra bala na bakut ma ra pia bula; kaum iat ra varkurai, Luluai, ma u ki liu kakit ta diat parika. ¹² U ra vunapai ra tabarikik ma ra variru, ma u kure ra lavur magit par, ma ra dekdek ma ra niongor i ki ta ra bala na limam; ma i tale u pi una vangala ma una vadekdek ra tarai par. ¹³ Kari, kaveve God, ave vatang boina piram, ma ave pite pa ra mari na iangim. ¹⁴ Ia kaka, iau to ia, ma ia diat kaugu tarai, upi avet a pait valar pa ra tamarigat na vartabar dari? Tago u ra vunapai ra lavur magit parika, ma ave tul tar ika nam piram ba kaum. ¹⁵ Tago avet a umana vaira

ta ra luaina matam, ma ave ki na vaira ka, da ra umana tama i vevet; kaveve umana bungbung dia panie da ra malur, ma pa avet a ki tukum ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁶ Ea, Luluai kaveve God, go ra lavur magit parika nina ave ga tar vaninare pi avet a pait kaum ta pal me ure ra lia na iangim i vana rikai ta ra limam, a lavur magit parika kaum. ¹⁷ Iau nunure bula, kaugu God, ba u valar ra bala i ra tarai, ma u gugu ta ra mangamangana takodo. Ma ure iau, iau ga mariga upi ra vartabar ma ra takodo na balagu; ma kaugu iat ra gugu ba iau gire kaum tarai go kari, ba dia pait ra tamarigat na vartabar piram. ¹⁸ Ea, Luluai God kai Abaraam, kai Isak, ma kai Israel, a utul a tama i vevet, una vaki vatikene ra umana mamainga ma ra umana ninunuk dari ta ra bala i kaum tarai, ma una vapatuan ra bala i diat upi diat a ki petep piram. ¹⁹ Ma una tul tar ia pire Solomon natugu a dovot na balana, upi na kodop vake kaum lavur vartuluai, kaum lavur varvai, ma kaum lavur togotogo, upi na pait ot pa go ra lavur magit, ma na vatut ra pal ta, nina ba iau tar vaninare ra lavur magit ure.

Solomon i kia vue David upi na king

(1 King 2:10-12)

²⁰ Ma David i ga biti tai ra tarai par: Avat a pite pa ra Luluai kavava God. Ma ra tarai par dia ga pite pa ra Luluai ra God kai ra lavur tama i diat, ma dia ga tur rururu, ma dia ga lotu tadav ra Luluai, ma dia ga tul tar kadia variru tadav ra king.

²¹ Ma dia ga pait ra umana tinabar tadav ra Luluai, ma ta ra bung namur dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai, tika na arip na marmar na bulumakau, tika na arip na marmar na sip, a umana tomotoina, ma tika na arip na marmar na nat na sip, varurung ma kadia umana tinabar na nimomo, ma ra peal vartabar ure ra tarai Israel par; ²² ma dia ga ian ma dia ga

momo ta nam ra bung ma ra ngala na gugu ta ra luaina mata i ra Luluai. Ma dia ga vaki Solomon natu i David a vauruana pakana pi na king, ma dia ga ku ia ta ra luaina mata i ra Luluai pi na luluai pire diat; ma dia ga ku Sadok upi na tena tinabar. ²³ Ma Solomon i ga ki ta ra kiki na king kai ra Luluai, ma i ga kia vue David tamana ta ra kini na king; ma i ga tavua, ma ra tarai Israel par dia ga torom tana. ²⁴ Ma ra umana luluai par, ma ra umana lebe, ma ra umana natu i David ra king bula, dia ga vavalima tar diat pire Solomon ra king. ²⁵ Ma ra Luluai i ga vangala Solomon ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma i ga tul tar ra minamar pirana nina ba pa di ga gire tai ta king Israel lua tana.

²⁶ Ma David natu i Iese i ga ki na king damana ure ra gunan Israel par. ²⁷ Ma i ga ki na king ure Israel a ivat na vinun na kilala; lavurua na kilala i ga ki na king aro Kebron, ma a utul a vinun ma a utul i ga ki na king arama Ierusalem. ²⁸ Ma i ga mat ba i ga laun vao, a patuana tutana nina i ga uviana ma di ga ru ia; ma Solomon natuna i ga kia vue ta ra kini na king. ²⁹ Ma ra umana papalum kai David ra king, papa ra turpaina ma tuk ta ra mutuaina, di ga tumu diat ta ra tutumu vakai kai Samuel ra tena ginigira, ma ta ra tutumu vakai kai Natan ra propet, ma ta ra tutumu vakai kai Gad ra tena ginigira; ³⁰ di ga tutumu ure kana kini na king ma ra dekdekina, ma ure ra mangana e nina i ga tadav ia, ma nina i ga tadav Israel, ma nina i ga tadav ra umana vuna gunan par ta ra rakarakan a gunagunan.

A VAURUANA BUK NA TUTUMU VAKAI

Solomon i lul upi ra kabinana (1 King 3:1-15)

¹ Ma di ga vapidikat ra varkurai kai Solomon natu i David, tago ra Luluai kana God i ga ki maravut ia, ma i ga vangala pa ra iangina. ² Ma Solomon i ga vartuluai upi ra tarai Israel par, ma upi ra umana luluai na arip na marmar, ma ra umana luluai na marmar, ma ra umana tena varkurai, ma ra umana lualua ta ra umana apik na tarai Israel par. ³ Ma Solomon dia ga varagur ma ra kor na tarai ta ra tavul a lotu aro Gibeon; tago ra pal na varbarat kai God, nina Moses ra tultul kai ra Luluai i ga pait ia aina ta ra bil, i ga ki ie. ⁴ Ia kaka ra bok kai God David i ga kap pa ia maro Kiriath-earim tadav ra pakana i ga vaninare ure; tago i ga vatur ra pal na mal ure arama Ierusalem. ⁵ Ra uguugu na vartabar nina Besalel natu i Uri natu i Kur i ga pait ia ma ra palariam gobol i ga ki abara ta ra luaina mata i ra pal kai ra Luluai; ma Solomon ma ra tarai na lotu dia ga vana tadav ia. ⁶ Ma Solomon i ga vana urama tadav ra uguugu na palariam gobol nina i ki ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra pal na varbarat, ma i ga tul tar tika na arip na marmar na tinabar di tuntun tar ia tana.

⁷ Ma ta nam marum iat God i ga tur kapet pire Solomon, ma i ga biti tana: Una lul upi nam ba ina tul tar ia tam. ⁸ Ma Solomon i ga biti tai God: U ga mari muka David tamagu, ma u ga vaki iau upi ina kia vue ta ra kini na king. ⁹ Kari Luluai God, boina ba da pait ot pa ra tinata na vamading tadav David tamagu, tago u ga vaki iau upi ina king ure ra tarai nina dia peal muka da ra tobon na pia. ¹⁰ Una tul tar ra kabinana ma ra minatoto piragu ta kaugu kini na nilua pire go

ra tarai, tago i tale to ia bar upi na kure go ra kor na tarai ta?

¹¹ Ma God i ga biti tai Solomon: Tago go i ga ki ta ra balam, ma tago pa u ga lul upi ra tabarikik, ma ra kini na uviana, ba ra minamar. ba ra nilaun kai kaum umana ebar, ma tago pa u ga lul bula ba da vallovina kaum nilaun, ma u ga lul uka upi ra kabinana ma ra minatoto upi una kure kaugu tarai, nina ba iau ga vaki u pi una king pire diat, ¹² damana da tul tar ra kabinana ma ra minatoto piram; ma ina tul tar bula ra tabarikik piram, ma una uviana, ma da mar u, upi una lia ta ra umana king dia ga laun lua tam, ma ta ra umana king bula nina diat a laun boko namur. ¹³ Ma Solomon i ga lilikun kan ra tavul a lotu abara Gibeon, kan ra luaina mata i ra pal na varbarat, ma i ga vana uro Ierusalem; ma i ga ki na king ure Israel.

Solomon i kul varurue ra umana kiki na vinavana ma ra umana os (1 King 10:26-29; 2 Tutu 9:25-28)

¹⁴ Ma Solomon i ga kul varurue ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra umana tena kiki os; ma i ga vatur vake tika na arip ma a ivat na mar na kiki na vinavana, ma a vinun ma a ara arip na marmar na tena kiki os, ma i ga vaki diat ta ra umana pia na pal ure ra umana kiki na vinavana, ma pire ra king arama Ierusalem. ¹⁵ Ma ra king i ga vapealane ra silva ma ra goled upi na peal da ra umana vat arama Ierusalem, ma i ga vapealane ra umana davai na tagatagal upi diat a peal da ra umana lovo ta ra male. ¹⁶ Ma di ga kap ra umana os kai Solomon maro Aigipto; ra umana tena kunukul kai ra king dia ga kul diat ma tika na mangana mataina ure tika na kikil na os. ¹⁷ A matai tika na kiki na vinavana ba di ga kap ia maro Aigipto, i ga da laptikai na mar na pakana silva, ma ra os di ga kul ia ma tika na mar ma a ilima na vinun na pakana silva; ma ra umana king

kai ra tarai Ket ma kai ra tarai Siria dia ga kul diat pirana.

2

Solomon ma Kiram ra king dir pait ra kunubu
(1 King 5:1-18; 7:13-14)

¹ Ma Solomon i ga nuknuk boko upi na pait ra pal ure ra iang i ra Luluai. ma tika na pal na king bula. ² Ma Solomon i ga tibe lavurua na vinun na arip na marmar na tutana pi diat a puak ra umana kinakap, ma lavutul na vinun na arip na marmar na tutana pi diat a mumut na vat ta ra umana luana, ma i ga tibe a utul a arip ma laptikai na mar upi diat a kure diat. ³ Ma Solomon i ga vartuluai uro pire Kiram ra king Tiro, ma i ga biti: Da u ga mari David tamagu, ma u ga tulue ra umana davai na tagatagal pirana upi na pait ra kubana me, damana una mari iau. ⁴ Iau mainge ba ina pait ra pal ure ra iang i ra Luluai kaugu God, ma ina vagongom ia, upi da tun ra bulit i ang na katkat ma i boina ta ra luaina matana, ma upi da vung bula ra gem na ginigira tana, ma upi da tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung na malana ma ra bungbung na ravian, ma ta ra umana Bung Sabat, ma ta ra umana kalamana gai, ma ta nam ra umana bung di ga kubu diat ba avet a lukara tana ure ra Luluai kaveve God. Di ga kure ra dari ure Israel pa na mutu. ⁵ Ma ra pal nina ba ina pait ia na ngala, tago kaveve God i lia ta ra umana god par. ⁶ Na tale to ia pi na pait kana ta pal, tago i kor ika ta ra lavur bala na bakut? Ma iau to ia upi ina pait ra kubana pi na ki tana? Da pait ia ka pi da tun ra bulit i ang na katkat tana. ⁷ Kari una tulue uti piragu tika na tutana, a tena madaka ta ra goled ma ra silva, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma i melem ta ra pait mal i meme marut ma i meme tuna ma i blu marut, ma i la ta ra tutumu ta ra vat, upi na maravut ra umana tena

madaka nina dia ki piragu ati Iuda ma Ierusalem, nina David tamagu i ga tibe diat. ⁸ Ma una tulue uti piragu ra umana davai na tagatagal, ma ra umana iara, ma ra umana davai na mangina maro Lebanon; tago iau nunure ba kaum umana tultul dia melem ta ra munumut na davai aro Lebanon; ma kaugu umana tultul diat a papalum maravut kaum umana tultul, ⁹ upi diat a vaninare ta peal davai muka, tago ra pal nina ba ina pait ia na ngala muka. ¹⁰ Ma ina tabar kaum umana tultul nina dia bual ra davai ma a ura vinun na arip na marmar na valavalar na vit, ma a ura vinun na arip na marmar na valavalar na barli, ma a ura vinun na arip na marmar na valavalar na polo na vuai na vain, ma a ura vinun na arip na marmar na valavalar na dangi.

¹¹ Ma Kiram ra king Tiro i ga tumu bali ra buk pire Solomon, ma i ga biti: Tago ra Luluai i mari kana tarai, damana i ga vaki u pi una king ure diat. ¹² Kiram i ga biti bula: Da pite pa ra Luluai ra God kai Israel. nina i ga pait ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, ma i ga tabar David ra king ma ta natuna nina i kabinana. tago i minana ma i matoto, ba na pait ta pal ure ra Luluai, ma ra kuba i ra king. ¹³ Ma go iau tar tulue tika na melemuna, a tena kabinana, a iangina Kuram-Abi, ¹⁴ natu i ra vavina ta ra vuna tarai Dan, ma tamana a tutana Tiro, nina i la muka ta ra papalum ma ra goled, ma ra silva, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma ra vat, ma ra davai, ma ra mal i meme marut ma i blu marut ma i meme tuna, ma ra mal kumau; ma i melem tuna bula ta ra tutumu ta ra vat ma upi na mal ra malalar i ta magit di mainge; na topa ia ba na papalum maravut kaum umana tena madaka, ma nam ra umana tena madaka kai kaugu luluai David, tamam. ¹⁵ Ma nam ra vit, ma ra barli, ma ra dangi, ma ra polo na vuai na vain, nina ba kaugu luluai i ga varvai ure, boina ba na tulue

pire kana umana tultul; ¹⁶ ma avet a bual ra umana davai aro Lebanon, nina ba na topa kaum papalum, ma avet a alire diat ta ra umana gokara ta ra ta tuk uro Iopa, ma una kap pa diat urama Ierusalem.

¹⁷ Ma Solomon i ga luk ra umana vaira parika nina dia ga ki ta ra langun Israel, da David tamana i ga luk diat; ma dia ga da tika na mar ma a ilima na vinun ma a utul a arip ma laptikai na mar. ¹⁸ Ma i ga tibe lavurua na vinun na arip na marmar upi diat a puak ra umana kinakap, ma lavutul na vinun na arip na marmar upi diat a mumut na vat ta ra umana luana, ma utul a arip ma laptikai na mar upi diat a kure ra tarai na papalum.

3

Solomon i pait ra kuba i ra Luluai (1 King 6:1-38)

¹ Ma Solomon i ga tur pa ia pi na pait ra kuba i ra Luluai arama Ierusalem, ta ra ul a buana Moria, ta ra pakana nina ba ra Luluai i ga tur kapet pire David tamana tana, ra pakana nina David i ga kul vaninare ta ra tavul a rararama vuai kai Ornan ra te Iebus. ² Ma i ga tur pa ra papalum ta ra vauruana bung ta ra vauruana gai ta ra vaivatina kilala ta kana kini na king. ³ Go diat a umana valavalar kai Solomon ure ra papalum ta ra kuba i God: ba di ga valar ia ma ra mangana valavalar lualua, i ga da a vinun ma a ilima na pokono ra lolovinana, ma a ilima na pokono ra tababana. ⁴ Ma ra mata na pal nina i ki ta ra luaina mata i ra pal ra lolovina tana i ga a ilima na pokono, varogop ma ra tababa i ra pal i gomgom, ma ra tuluaina i ga a utul a vinun a pokono; ma i ga vung vapetep tar ra goled tuna ta ra balana. ⁵ Ma i ga pait ra bakut ta ra pal i gomgom iat ma ra iara, ma i ga vapetep tar ra goled i ngatngat muka tana, nina ba ra malalar i ra umana gelep ma ra umana vinau na

palariam tana. ⁶ Ma i ga mar ra pal ma ra umana ngatngat na vat; ra goled iat di ga kap ia maro Parvaim.

⁷ I ga vapetep tar ra goled ta ra umana bolo, ma ra umana kalakalat, ma ra umana papar a pal tana, ma ra umana banbanu; ma di ga poko ra malalar i ra umana angelo ta ra umana papar a pal.

⁸ Ma i ga pait bula ra pakana i tabu kakit; ra lolovina tana i ga da ra tababa i ra pal i gomgom, a ilima na pokono, ma ra tababana i ga ilima na pokono; ma i ga vapetep tar ra goled i ngatngat muka tana, nina ba ra mamatina i ga da laptikai na mar na talant.* ⁹ Ma ra mamat i ra umana ot tana i ga maravai pi na tika na kilogram (tika na paun ma ngungu) na goled. Ma ra umana bagialar arama liu di ga vapetep tar

ra goled ta diat. ¹⁰ Ma i ga poko ra ura angelo ta ra davai ure ra pakana i tabu kakit, ma di ga vapetep tar ra goled ta dir. ¹¹ Ma ra lolovina i ra ivat na bebea i ra ura angelo par i ga a ilima na pokono; tika na bebea i tika na angelo i ga tika na pokono ma a malmalikun ra lolovina tana, ma i ga tuk ta ra papar a pal; ma ta ra tika na bebeana i ga tika na pokono ma a malmalikun ra lolovina tana bula, ma i ga tuk ta ra bebea i ta ra tika na angelo. ¹² Ma ra bebea i ra vauruana angelo i ga tika na pokono ma a malmalikun ra lolovina tana, ma i ga tuk ta ra papar a pal, ma ta ra tika na bebeana bula i ga tika na pokono ma a malmalikun ra lolovina tana, ma i ga tuk ta ra bebea i ta ra tika na angelo. ¹³ Ma ra ura angelo dir ga pala ra ivat na bebea i dir, ma ra lolovina ta diat i ga da a ilima na pokono; ma dir ga tur ma ra kau i dir, ma ra mata i dir i ga vatale uro ra pal i gomgom iat. ¹⁴ Ma i ga pait ra mal na rurua kutu ma ra mal i blu marut, ma i meme marut, ma i meme tuna, ma ra mal kumau, ma di ga ingit tar ra umana malalar i ra angelo tana.

* **3:8:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais.

*A papalum kai Kuram ta ra kuba i
ra Luluai
(1 King 7:15-51)*

¹⁵ Ma i ga pait ra ura pagapaga ta ra luaina mata i ra pal i gomgom, ma kadir lolovina i ga da lavutul na pokono ma a utul a malmalikun, ma tika na kere i ga ki ta dir tikatikai, ma dir ga tuluai urama da tika na pokono ma a malmalikun tikatikai. ¹⁶ Ma i ga mal ra ura kurkurua, ma i ga vamong ra ura kere me; ma i ga mal tika na mar na goava ma i ga vung diat ta ra ura kurkurua. ¹⁷ Ma i ga vatut nam ra ura pagapaga ta ra luaina mata i ra pal i gomgom, tikai ta ra papar a lima tuna, ma ta ra tikai ta ra papar a maira; ma nam ta ra papar a lima tuna i ga vaiang ia ba Iakin, ma nam ta ra papar a maira i ga vaiang ia ba Boas.

4

¹ Ma i ga pait bula tika na uguugu na vartabar ma ra palariam gobol, ma i ga a ilima na pokono ra lolovina tana, ma a ilima na pokono ra tababana, ma ra tuluaina i ga a ura pokono ma a papar. ² Ma i ga tun mal tika na ngala na la ma ra palariam gobol, ma i ga vulu, ma i ga a ura pokono ma a papar ra balana, ma i ga lulur da tika na pokono ma a malmalikun, ma i ga lavurua na pokono ma a papar kikil ia. ³ Ma a ura nga na vuvu dir ga ki ta ra vavai na ngu na la kikil ia; ma di ga tun varurungane mal diat ma ra ngala na la ba di ga tun mal ia. ⁴ Ma i ga ki taun ra vinun ma a ura bulumakau, a utul dital vatale ra matana labur, ma a utul dital vatale ra matana taoai, ma a utul dital vatale ra matana taubar, ma a utul dital vatale ra matana taur; ra ngala na la i ga ki taun diat, ma i ga lu i diat varkuvo livuan. ⁵ Ma ra butubut i ra la i ga da ra tababa i ra lapar a lima; ma ra ngu na la i ga talilikun da ra ngu na momamomo, da ra pupu na lelegurua; ma i ga topa

a utul a arip na valavalar na polo* upi na buka tana.

⁶ Ma i ga pait a vinun na la, ma i ga vung a ilima ta diat ta ra papar a lima tuna, ma ta ra ilima ta ra papar a maira; di ga pait go diat upi da puk ra umana tinabar di tuntun tar ia tana; ma ra ngala na la di ga tibe upi ra umana tena tinabar diat a iuiu tana. ⁷ Ma i ga pait a vinun na turtur na birao ma ra goled da di ga kure; ma i ga vung diat ta ra pal i gomgom, a ilima ta ra papar a lima tuna, ma ta ra ilima ta ra papar a maira. ⁸ Ma i ga pait bula ra vinun na vatar, ma i ga vung diat ta ra pal i gomgom, a ilima ta ra papar a lima tuna ma ta ra ilima ta ra papar a maira. Ma i ga pait tika na mar na la i goled. ⁹ I ga pait bula tika na bala na gunan ure ra umana tena tinabar, ma tika na bala na gunan, a ngala, ma i ga pait ra umana banbanu ure, ma i ga vapedep tar ra palariam gobol ta diat. ¹⁰ I ga vung ra ngala na la ta ra papar a lima tuna ta ra matana taubar ta ra pal i gomgom.

¹¹ Ma Kuram i ga pait ra umana kabala ma ra umana la na kabu, ma ra umana la na kulkulup. Damana Kuram i ga pait vapar ra papalum nina i ga papalum tana ure Solomon ra king ta ra kuba i God: ¹² ra ura pagapaga, ma ra ura kiki nina dir vulu ure ra ura kere nina i ga pait ia ure ra ulu i ra ura pagapaga; ma ra ura ubene ure ra ura kiki dir vulu ure ra ura kere nina dir ga ki taun ra ura pagapaga; ¹³ ma a ivat na mar na goava ure ra ura ubene; a ura nga na goava ure ra ura ubene tikatikai, upi da tuba ra ura kiki dir vulu ure ra ura kere nina dir ga ki taun ra ura pagapaga. ¹⁴ I ga pait bula ra umana kiki ma ra umana la taun ra umana kiki; ¹⁵ a kopono ngala na la, ma ra vinun ma a ura bulumakau ta ra vavaina. ¹⁶ Kuram-Abi i ga pait bula ra umana kabala, ma ra umana la na kabu, ma ra umana kono ure ra kanomong, ma ra umana la parika

* 4:5: Tika na valavalar na polo i da ra 37 na lita (8 na galon).

ure; i ga pait diat ma ra palariam gobol ure Solomon upi ure ra kuba i ra Luluai. ¹⁷ Ra king i ga tun mal diat ta ra tamataman Iordan, ta ra pia petpetep nina i ki livuan Sukot ma Sereda. ¹⁸ Damana Solomon i ga tun mal ta peal la, ma pa i ga tale ba da luk vapar ra mamat i ra palariam gobol ure.

¹⁹ Ma Solomon i ga pait ra umana la nina dia ga ki ta ra kuba i God, ma ra uguugu nina i goled, ma ra umana vatar nina ra gem na ginigira i ga ki tana, ²⁰ ma ra umana turtur na birao, ma ra umana lamp ure, upi diat a birao da di ga kure ta ra luaina mata i ra pakana i tabu kakit; go parika di ga pait ia ma ra goled; ²¹ ma i ga pait ra umana pupu na davai, ma ra umana lamp, ma ra umana kia, ma ra goled nina i boina kakit; ²² ma ra umana punpun vinau na lamp, ma ra umana la, ma ra umana kulkulup, ma ra umana la na lakit, di ga pait diat ma ra goled tuna; ma di ga pait bula ra umana lililikun ure ra umana banbanu ma ra goled, ure ra pakana i tabu kakit ma ure bula ra pal i gomgom.

5

¹ Damana di ga pait vapar ra lavur papalum Solomon i ga varvakai tana ure ra pal na vartabar kai ra Luluai. Ma Solomon i ga vung go diat ta ra pal na vuvuvung ta ra kuba i God: ra silva ma ra goled ma ra lavur la par nina David tamana i ga vagomgom diat.

Solomon i kap ra bok na kunubu ta ra kuba i ra Luluai
(1 King 8:1-11)

² Ma Solomon i ga varurue ra umana patuana Israel, ma ra umana lualua ta ra umana vuna tarai, ma ra umana luluai ta ra umana apik na tarai Israel, aro Ierusalem, upi da kap ra bok na kunubu kai ra Luluai kan ra pia na pal kai David, nina ba Sion. ³ Ma ra tarai Israel par dia ga kor guvai pire ra king ta ra lukara nina di ga pait ia ta ra gai lavurua.

⁴ Ma ra umana patuana Israel dia ga pot, ma ra tarai Levi dia ga puak ra bok na kunubu. ⁵ Ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga kap pa ra bok na kunubu, ma ra pal na varbarat, ma ra umana la gomgom nina dia ga ki ta ra pal na mal.

⁶ Ma Solomon ra king ma ra tarai Israel par nina dia ga ki varurung me dia ga tur ta ra luaina mata i ra bok na kunubu, ma dia ga doko ra umana sip ma ra umana bulumakau ure ra tinabar, ma pa i ga tale ba da luk diat tago dia ga peal mat. ⁷ Ma ra umana tena tinabar dia ga vung tar ra bok na kunubu kai ra Luluai ta kana pakana iat, ta ra pakana pal aro iat, ta ra pakana i tabu kakit, ta ra vavai na bebea i ra ura angelo. ⁸ Tago ra ura angelo dir ga pala ra ivat na bebea i dir taun ra pakana ai ra bok na kunubu, ma ra ura angelo dir ga turup ra bok na kunubu ma ra ana ura kip arama liu tana. ⁹ Tago ra ura kip dir ga lolovina, i ga tale ba da gire dir kan ra pakana i gomgom ta ra luaina mata i ra pakana i tabu kakit; ia kaka pa di gire mule dir ta ra bala na taman; ma i tar ki abara tuk tar ta go ra bung. ¹⁰ Pa ta magit i ga ki ta ra bala na bok, ia kaka nam ra ura pal a vat nina ba Moses i ga varuk dir aro Koreb, ba ra Luluai i ga pait ra kunubu ma ra tarai Israel, ba dia ga tar irop kan ra gunan Aigipto.

¹¹ Ba ra umana tena tinabar dia ga irop kan ra pakana i tabu kakit, (tago ra lavur tena tinabar par dia ga vagomgom pa mule diat iat, ma vakir diat ika ba kadiat ra tiniba;) ¹² ma ra umana tena kakailai bula kai ra tarai Levi, Asap, Eman, Iedutun, varurung ma ra umana natu i diat ma diat bula ta kadia apik na tarai, dia ga mal ma ra mal kumau, ma dia ga tur ta ra papar a taur ta ra uguugu na vartabar, ma dia ga vatur vake ra umana tobo, ma ra umana pagol na kaur, ma ra umana pagol, ma tika na mar ma a ura vinun na tena tinabar dia ga tur marave diat ma dia ga vu ra umana tavur; ¹³ ra umana tena vu tavur ma ra umana tena kakailai

dia ga tur varurung ma ra pite varpa tadav ra Luluai; ma ba ra nilai ra umana tavur ma ra umana tobo ma ra umana enana mangana magit na kakailai dia ga maravut diat, dia ga kakailai na pite varpa tadav ra Luluai dari: la ra tena varmari, ma kana varmari i tur tukum; ma tika na gobol a bakut i ga vabuka ra pal, ra kuba i ra Luluai iat, ¹⁴ ma pa i ga tale ra umana tena tinabar pi diat a pait kadia tiniba ure ra bakut; tago ra minamar i ra Luluai i ga vabuka ra gomgom na pal kai God.

6

Di vadoane ra kuba i ra Luluai (1 King 8:12-66)

¹ Ma Solomon i ga biti: A Luluai i ga biti ba na bang ta ra bakut i bobotoi.

² Iau tar pait kaum ta pal upi una ki tana, a pakana nina ba una bang vatikai tana.

³ Ma ra king i ga tur tapuku, ma i ga tata vadoane ra tarai Israel par; ma ra tarai Israel par dia ga tur. ⁴ Ma i ga biti: Da pite pa ra Luluai ra God kai Israel, nina i ga pait ot pa nam ba i ga vaarike pire David tamagu, ba i ga biti: ⁵ Papa nam ra bung iau ga agure vairop vue kaugu tarai kan ra gunan Aigipto, pa iau ga ti pilak pa ta pia na pal livuan ta ra umana vuna tarai Israel, upi da pait ta pal tana ure ra iangigu; ma pa iau ga pilak pa ta tutana upi na luluai ure kaugu tarai Israel; ⁶ ia kaka iau ga pilak pa Ierusalem upi ra iangigu na ki tana, ma iau ga pilak pa David upi na kure kaugu tarai Israel. ⁷ A dovotina i ga ki ta ra nuknuk i David tamagu upi na pait ta pal ure ra iang i ra Luluai ra God kai Israel. ⁸ Ia kaka ra Luluai i ga biti tai David tamagu: U ga. pait ra boina tago i ga ki ta ra nuknukim upi una pait ta pal ure ra iangigu; ⁹ ia kaka, pa una pait nam ra pal, natum iat nina una vangala, ia iat na pait ra pal ure ra iangigu. ¹⁰ Ma ra Luluai i tar pait ot pa nam ra tinata i ga tatike, tago iau tar tut ma iau tar kia vue David tamagu, ma iau ki ta ra

kiki na king kai Israel, da ra Luluai i ga vamading ure, ma iau tar pait ra pal ure ra iang i ra Luluai ra God kai Israel. ¹¹ Ma iau ga tibe ta pakana tana ure ra bok, nina ra kunubu kai ra Luluai i ki tana, nina i ga pait ia pire ra tarai Israel.

¹² Ma i ga tur ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai, ma i ga tulue ra ura limana ta ra luaina mata i ra tarai Israel par; ¹³ (Solomon i ga vartuluai ba da pait ra turtur ma ra palariam gobol, tika na pokono ma a malmalikun ra lolovina tana, ma tika na pokono ma a malmalikun ra tababana, ma a utul a malmalikun ra tuluaina, ta ra bala na gunan; ma i ga tur tana, ma i ga va timtibum tana ta ra luaina mata i ra tarai Israel, ma i ga tulue ra ura limana urama ra bakut;) ¹⁴ ma i ga biti: Ea, Luluai God kai Israel, pa ta god dir varogop ma u arama ra bala na bakut mara pia bula; u pait ot pa kaum kunubu na varmari pire kaum umana tultul nina dia vanavana ta ra luaina matam ma ra dovot na bala i diat; ¹⁵ u tar pait muka kaum tinata na vamading pire kaum tultul David tamagu; maia, a ngiem i tar tatike, ma ra limam i tar pait ot pa ia ta go ra bung. ¹⁶ Ea, Luluai God kai Israel, una nuk pa bula nam kaum tinata na vamading pire David tamagu, ba u ga biti: Gala ra umana natum diat a vanavana ta ra luaina matagu da u ga vanavana tana, ma diat a balaure kadia mangamangana, pa una iba upi ta tikai pi na ki ta ra kiki na king kai Israel. ¹⁷ I boina, Luluai God kai Israel, ba na ot kaum tinata nina u ga vaarike pire kaum tultul David.

¹⁸ Dave, God na bang tuna pire ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan? Ea, u kor ika ta ra lavur bala na bakut, ma una ki dave ta go ra pal nina iau ga tar pait ia? ¹⁹ Ia kaka, una valongore ra niaring kai kaum tultul, ma kana kinail; ea, Luluai kaugu God, una valongore ra kinail ma ra niaring kai kaum tultul, ba i araring piram, ²⁰ ba una matamataure go ra pal ra keake ma ra marum, ra

pakana nina u ga biti ba ra iangim na ki tana, upi una nuk pa ra niaring nina ba kaum tultul na araring tadav go ra pakana me. ²¹ Ma ba kaum tultul ma kaum tarai Israel diat a araring tadav go ra pal, una valongore kadia kinail; maia, una valongore ta ra kubam arama ra bala na bakut, ma ba u valongore una mari diat.

²² Gala ta tutana na pait ra kaina tadav talaina, ma di vo pa ia pi na vavalima ure ta ra luaina mata i kaum uguugu na vartabar ta go ra pal, ²³ una valongore arama ra bala na bakut, ma una kure kaum ura tultul, ma una kure vakaina nina ra tena varpiam upi ra vuai kana mangamangana na ki taun ia, ma una kure vatakodo ra tena takodo upi na vatur vake ra vuai kana mangamangana takodo.

²⁴ Ma gala ra umana ebar dia ubu dudur pa kaum tarai Israel, tago dia ga tar pait ra varpiam piram, ma ba dia nukpuku tana ma dia vatang vaarike ra iangim, ma dia araring ma dia kail ta ra luaina matam ta go ra pal, ²⁵ una valongore arama ra bala na bakut, ma una pun vue ra kaina mangamangana kai kaum tarai Israel, ma una ben valilikun mule diat tadav ra gunan nina u ga tul tar ia ta diat ma ra umana tama i diat.

²⁶ Ba ona pa i bata tago dia ga pait ra varpiam piram, ma dia araring piram ta go ra pal, ma dia vatang vaarike ra iangim, ma dia nukpuku ure kadia kaina mangamangana, ba u kure vakaina diat ure, ²⁷ una valongore arama ra bala na bakut, ma una pun vue ra kaina mangamangana kai kaum umana tultul, ma kaum tarai Israel, ba u tovo diat ure ra nga i takodo pi diat a mur ia, ma una vabilim mule ra gunan nina u ga tul tar ia pire kaum tarai ba kadiat.

²⁸ Ba ona ta mulmulum, ba ta ngala na minait, ba ta ngala na lapap, ba ta kungal, ba ta kubau, ba ta po na bebe, ba kadia ebar i tur vartakalat bat kadia umana pia na pal, ba ta

kaina minait, ba ta mangana kinadik ava bar i tup diat, ²⁹ ma ba ta niaring ba ta kinail i vana rikai, kai ta tikai ba kai kaum tarai Israel par tago tikatikai i kapa ure ra magit i monong ia, ma i tulue ra limana tadav go ra pal, ³⁰ una valongore ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una mari diat, ma u, u nunure ra bala i ra tarai par, (tago u kaka u nunure ra bala i ra lavur natu i ra tarai), una bali ia pire ra tarai par tikatikai da kadia mangamangana, ³¹ upi diat a ru u ma diat a mur kaum lavur nga ta ra lavur bungbung par ba dia ki ta ra gunan nina u ga tabar ra umana tama i vevet me.

³² Ma ure ra vaira nina pa di ga vangala ta kaum tarai Israel, ba na pot kan ra gunan vailik ure ra iangim nina i ngala, ma ra dekdek na liman nina u tultulue; ba na pot ma na araring tadav go ra pal, ³³ una valongore ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una pait muka nam ra vaira i lul upi ia piram, upi ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure ra iangim, ma diat a ru u da kaum tarai Israel, ma upi diat a nunure ba go ra pal nina iau tar pait ia di vatang ra iangim tana.

³⁴ Ma ona kaum tarai diat a tut ure kadia umana ebar, ta nam ra nga u tulue diat i tana, ma dia araring piram ma ra mata i diat tadav go ra pia na pal nina u ga tar pilak pa ia, ma tadav go ra pal nina iau tar pait ia ure ra iangim, ³⁵ una valongore kadia niaring ma kadia nilul arama ra bala na bakut. ma una tur maravut diat.

³⁶ Ona dia pait ra varpiam piram, (ma pa ta tutana i langalanga kan ra kaina mangamangana), ma una kankanuane diat, ma una nur tar diat pire kadia ebar, ma dia ben vavilavilau pa diat tadav ra gunan nina i vailik ba i maravai ka, ³⁷ gala dia ki na nuknuk ta ra gunan nina di ga ben vavilavilau tar diat i tana, ma dia nukpuku, ma dia kail piram ta ra gunan dia ki na vilavilau tana, ma dia biti, Ave ga rara, ave ga tut

na varpam, ave ga pait ra kaina mangamangana, ³⁸ ma gala dia talil tadav u ma ra bala i diat par ma ra nuknuk i diat par ta ra gunan nina di ga ben vavilavilau tar diat i tana, ma dia araring piram tadav ra gunan nina u ga tul tar ia pire ra lavur tama i diat, ma tadav ra pia na pal nina u ga pilak pa ia, ma tadav ra pal nina iau ga pait ia ure ra iangim, ³⁹ una valongore kadia niaring ma kadia kinail ta kaum kiki arama ra bala na bakut, ma una tur maravut diat; ma una mari kaum tarai nina dia ga pait ra varpam piram. ⁴⁰ Kari, kaugu God, una mataure avet, ma una ki na valavalongor ure ra niaring nina ba na arikai ta go ra pakana. ⁴¹ Io, Luluai God, una tut ma una ruk tadav go kaum kiki, amur ma kaum dekdek na bok; boina ba kaum umana tena tinabar, Luluai God, diat a vavauluvai ma ra varvalaun, ma boina ba kaum umana tena lotu diat a gugu ta ra mangamangana takodo. ⁴² Io, Luluai God, koko una okole vue nina u ga ku ia; una nuk pa kaum varmari tadav kaum tultul David.

7

¹ Ma ba Solomon i ga vapar vue ra niaring, ra iap marama ra bala na bakut i ga vana ba, ma i ga vaimur vue ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana vartabar; ma ra minamar kai ra Luluai i ga vabuka ra pal. ² Ma pa i ga tale ra umana tena tinabar ba diat a ruk ta ra kuba i ra Luluai, tago ra minamar kai ra Luluai i ga vabuka ra kuba i ra Luluai. ³ Ma ra tarai Israel par dia ga bobo ba ra iap i ga vana ba, ma ra minamar kai ra Luluai i ga ki taun ra pal; ma dia ga bura rururu ta ra ruarua na vat, ma dia ga lotu, ma dia ga pite pa ra Luluai dari: la ra tena varmari, ma kana varmari i tur tukum. ⁴ Ma ra king ma ra tarai par dia ga vartabar ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁵ Ma ra king Solomon i ga vartabar ma ra ura vinun ma a ura arip na marmar na bulumakau ma tika na mar ma a ura vinun na arip na marmar na sip. Damana ra king ma ra tarai par

dia ga wakilang vaire ra kuba i ra Luluai. ⁶ Ma ra umana tena tinabar dia ga tur ta kadia pakana iat; ma ra tarai Levi dia ga vature kadia umana magit na kakailai kai ra Luluai nina David ra king i ga pait ia ure ra lotu na pite varpa tadav ra Luluai (tago kana varmari i tur tukum), ba dia kakailai na pite varpa ure David; ma ra umana tena tinabar dia ga vu kadia umana tavur ta ra luaina mata i diat; ma ra tarai Israel par dia ga tur.

⁷ Ma Solomon i ga vagomgom bula ra bala na gunan livuan nina i ki ta ra luaina mata i ra kuba i ra Luluai; ma i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia, ma ra bira i ra umana tinabar na varmaram abara, tago ra uguugu na vartabar nina Solomon i ga pait ia ma ra palariam gobol pa i ga ngala pi na topa ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na vuai na uma, ma ra bira. ⁸ Damana Solomon. ma ra ngala na kor na tarai Israel par, papa ra langun Kamat ma tuk tar ta ra Tava Alir Aigipto, dia ga pait ra lukara lavurua na bung ta nam ra e. ⁹ Ma ta ra valavutuluna bung dia ga pait ra kivung na lotu; tago dia ga varvakai ma ra lotu na varvadoan ure ra uguugu na vartabar lavurua na bung, ma ta ra lavurua na bung dia ga pait ra lukara ure. ¹⁰ Ma ta ra bung a ura vinun ma a utul ta ra gai lavurua, i ga pala vue ra tarai, ma dia ga vana ta kadia umana pal na mal ma ra gugu ta ra bala i diat ure ra varmari nina ra Luluai i ga tul tar ia pire David, ma pire Solomon, ma pire Israel kana tarai.

*Ra Luluai i tur kapet pire Solomon, a vauruana pakana
(1 King 9:1-9)*

¹¹ Damana solomon i ga pait vapar ra kuba i ra Luluai ma ra kuba i ra king; ma ra lavur magit Solomon i ga nuknuk ure pi na pait ia ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra kubana bula, i ga pait ot pa ia muka. ¹² Ma ra Luluai i ga tur kapet pire Solomon ta ra marum, ma i ga biti tana: Iau tar

valongore kaum niaring, ma iau tar pilak pa go ra pakana upi kaugu pal na vartabar. ¹³ Ona iau tigel ra bakt upi koko na bata, ma ona iau tulue ra kubau pi na vakaina ra gunan, ba ona iau tulue ra kaina minait livuan ta kaugu tarai, ¹⁴ gala kaugu tarai nina dia kap ra iangigu diat a vaikilik pa diat, ma diat a araring, ma diat a tikan upi ra matagu, ma diat a vana kan kadia kaina mangamangana, gala ina valongore diat marama ra bala na bakt, ma ina pun vue kadia kaina mangamangana, ma ina vaboina mule kadia gunan. ¹⁵ Ma ina matamataure avat, ma ina ki na valavalongor ure ra niaring nina ba na arikai ta go ra pakana. ¹⁶ Kari iau tar pilak pa go ra pal ma iau tar vagomgom ia, upi ra iangigu na ki vatikai tana; ma ina mataure, ma ra nuknukigu na ki tana pa na mutu. ¹⁷ Ma ona u iat una vanavana ta ra luaina matagu da David tamam i ga vanavana, ma una pait ot pa nam ba iau ga vartuluai piram ure, ma una kodop vake kaugu lavur vartuluai ma kaugu lavur varkurai, ¹⁸ ina page vadekdek ra kiki na king ta kaum varkurai, da kaugu tinata na vaming pire David tamam dari: Pa una iba upi ta tutana upi na luluai ure Israel. ¹⁹ Ba ona avat a vana irai, ma ava nuk vue kaugu umana vartuluai ma kaugu umana varkurai nina iau ga tul tar ia pire vavat, ma avat a vana ma avat a torom ta ra umana enana god, ma avat a lotu tadav diat, ²⁰ io, ina rubat vue diat kan kaugu gunan nina iau ga tabar diat me; ma go ra pal nina iau ga vagomgom ia ure ra iangigu, ina vapanie vue kan ra luaina matagu, ma ina vaki ia upi na da ra tinata valavalar ma ra tinata na varvakok livuan ta ra umana Tematana. ²¹ Ma diat par nina dia bolo go ra ngala na pal diat a kaina, ma diat a biti: Ta ra ava ra Luluai i ga pait ra dari ure go ra gunan, ma ure go ra pal? ²² Ma da bali ia dari: Tago dia ga vana kan ra Luluai ra God kai ra lavur tama i diat, nina i ga agure vairop diat kan ra

gunan Aigipto, ma dia ga tabe vake ra umana enana god, ma dia ga lotu tadav diat, ma dia ga torom ta diat; kari i ga vakaina diat ma go ra lavur magit.

8

A umana enana mangana papalum kai Solomon (1 King 9:10-28)

¹ Ma ba i ga par nam ra ura vinun na kilala, nina ba Solomon i ga varvakai tana ma ra pait pal ta ra kuba i ra Luluai ma ra kubana, ² Solomon i ga pait mule ra umana pia na pal nina Kuram i ga tabar ia me, ma i ga tibe ra tarai Israel upi diat a ki ta diat.

³ Ma Solomon i ga tut ure Kamat-Soba, ma i ga uvia pa ia. ⁴ I ga vatut Tadmor aina ta ra bil, ma ra umana pia na pal na vuvuvung ta ra papar Kamat. ⁵ Ma i ga vatut Bet-Koron nina i ki arama, ma Bet-Koron nina i ki ara, a ura pia na pal nina di ga liplip bat dir ma ra liplip na vat, ma di ga pait ra umana mataniolo ta dir ma ra umana okobat tana; ⁶ ma Balat, ma ra umana pia na pal na vuvuvung nina Solomon i ga vatur vake, ma ra umana pia na pal ure kana umana kiki na vinavana, ma ra umana pia na pal ure kana umana tena kiki os, ma ra umana magit nina Solomon i ga mainge ba na pait ia ure kana nilibur arama Ierusalem ma aro Lebanon ma ta kana langun parika. ⁷ Ma ure ra tarai nina dia ga ki boko ta ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Kivi, ma ra tarai Iebus, nina vakir diat a tarai Israel, ⁸ ma nina ba ra tarai Israel pa dia ga kamare vue diat, Solomon i ga vo pa ra umana natu i diat upi diat a vilavilau, ma dia ki boko damana gori. ⁹ Ia kaka Solomon pa i ga ben pa ra tarai Israel upi diat a vilavilau ta kana papalum; diat a tarai na vinarubu ka, ma ra umana lualua ta kana umana luluai na vinarubu, ma diat dia ga kure kana umana kiki na vinavana ma ra umana tena kiki os. ¹⁰ Ma Solomon i ga vatur vake a ura mar ma a ilima

na vinun na ngala na raprap nina dia ga kure ra tarai na papalum.

¹¹ Ma Solomon i ga agure natu i Parao kan ra pia na pal kai David tar ta ra pal i ga vaninare ure; tago i ga biti: Kaugu taulai pa na ki ta ra kuba i David ra king Israel, tago ra pakana ra bok kai ra Luluai i ki tana i gomgom.

¹² Solomon i ga tul tar ra tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai ta ra uguugu na vartabar kai ra Luluai, nina i ga pait ia ta ra luaina mata i ra pal; ¹³ i ga pait ia ra bungbung parika da di ga kure ta ra varkurai kai Moses, ta ra umana Bung Sabat, ma ta ra umana kalamana gai, ma ta nam ra utul a lukara nina di ga kubu ia ba da pait dital ta ra kilakilala, ra lukara na gem ba pa i leven, ra lukara na vikvik, ma ra lukara na pal na turturup. ¹⁴ Ma i ga tibe ra papalum kai ra umana tena tinabar ure ra bungbung parika, da ra varkurai kai David tamana, ma ra papalum kai ra tarai Levi, upi diat a kakailai na pite varpa ma diat a kudakudar pire ra umana tena tinabar da ra varkurai ure ra bungbung, ma ra umana tena balabalaure matakilalat ure kadia tiniba ta ra umana matakilalat tikatikai; tago David ra tutana kai God i ga kure damana. ¹⁵ Ma pa dia ga vana irai kan ra vartuluai kai ra king pire ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi ure ta magit, ma ure bula ra pal na vuvuvung. ¹⁶ Ma di ga pait ot pa ra lavur magit ta ra papalum kai Solomon, papa di ga vung ra vunapai ra kuba i ra Luluai tuk i ga par. Damana di ga vapar vue ra papalum ta ra kuba i ra Luluai.

¹⁷ Namur Solomon i ga vana uro Esion-Geber, ma uro Elat, nina dir tur aro ra valian ta ra langun Edom.

¹⁸ Ma Kuram i ga tulue ra umana parau pirana, ma kana umana tultul nina dia ga la ta ra ta; ma diat ma ra umana tultul kai Solomon dia ga pot aro Opir, ma dia ga kap ra ivat na mar ma a ilima na vinun na talant na goled mabara pire ra king Solomon.

9

Ra tadar na vavina Seba i tadav Solomon (1 King 10:1-13)

¹ Ma ba ra tadar na vavina Seba i ga valongore ra varvai ure Solomon,, i ga pot arama Ierusalem upi na valar Solomon ma ra umana dekdek na tinir. Dia ga pot ma ra ngala na kor na tarai, ma ra umana kamel nina dia ga kap ra umana magit dia ang na katkat, ma ra ngala na goled, ma ra umana ngatngat na vat; ma ba i ga pot pire Solomon dir ga piri-piri me ma i ga vaarike nam parika nina i ga ki ta ra nuknukina. ² Ma Solomon i ga bali kana lavur tinir par; pa ta magit na pidik ba pa i ga ve tana. ³ Ma ba ra tadar na vavina Seba i ga gire ra kabinana kai Solomon, ma ra pal nina i ga pait ia, ⁴ ma ra nian ta kana vatar; ma ra kini kai kana umana tultul, ma ra papalum kai kana umana vilavilau, ma kadia minong, ma diat dia kap kana momamomo, ma kadia minong, ma ra lavur tinabar di tuntun tar ia nina i ga vartabar ma diat ta ra kuba i ra Luluai, i ga tup ia ra kinaian. ⁵ Ma i ga biti tai ra king: Nam ra varvai nina iau ga valongore ta kaugu gunan ure kaum lavur papalum ma kaum kabinana i ga dovot. ⁶ Pa iau ga kapupi nam ra varvai, ma go iau tar gire ma ra kiau na matagu, ma ea, pa di ga vaarike piragu ta ik a ngungu ure kaum minamar ma kaum kabinana; ra iangim i rararang muka ta nam ba iau ga valongore. ⁷ Nam ra tarai, kaum umana tultul, nina dia tur vatikai ta ra luaina matam ma dia valongore kaum kabinana, dia ti doan. ⁸ Da pite pa ra Luluai kaum God, nina i ga manane u ma i ga vaki u ta kana kiki na king, upi una king ure ra Luluai kaum God; tago kaum God i ga mari Israel upi diat a tur tukum, damana i ga vaki u pi una king pire diat, upi una varkurai ma ra takodo na varkurai. ⁹ Ma i ga tul tar ia pire ra king tika na mar ma a ura vinun

na talant na goled, ma ra peal vuai na davai i ang na katkat, ma ra umana ngatngat na vat; ma pa di ga tul tar mule ta peal vuai na davai i ang na katkat da go nina ra tadar na vavina Seba i ga tul tar ia pire Solomon. ¹⁰ Ma ra umana tultul kai Kuram, ma ra umana tultul kai Solomon, nina dia ga kap pa ra goled maro Opir, dia ga kap bula ra davai na mangina ma ra umana ngatngat na vat. ¹¹ Ma ra king i ga mal ra umana pagapaga ma ra davai na mangina ure ra kuba i ra Luluai ma ure ra kuba i ra king; i ga pait bula ra umana pagol ma ra umana dedede me ure ra umana tena kakailai; i telek nam ra bung di ga gire nam ra davai ta ra gunan Iuda. ¹² Ma ra king Solomon i ga tul tar ia pire ra tadar na vavina Seba nam parika i ga mainge, varurung ma nam di bali kana vartabar me. Ma ra vavina i ga vana, diat ma kana umana tultul, ma dia ga talil mulai ta kana gunan.

*A kini na uviana kai Solomon
(1 King 10:14-29; 1 Tutu 1:14-17)*

¹³ Ma ra mamat i ra goled nina Solomon i ga vatur vake tai ta kopo kilala i ga laptikai na mar ma laptikai na vinun ma laptikai na talant; ¹⁴ ma nam ra goled nina ra umana tena kunukul ma ra umana tena niivura dia ga kap ia, pa di ga luk tar ia tana; ma ra umana king Arabia ma ra umana luluai na gunan dia ga kap ra goled ma ra silva pire Solomon. ¹⁵ Ma ra king Solomon i ga pait a ura mar na bakbakit ma ra goled di tutut ia; a vinun na kilogram (a ura vinun ma tika na paun) na goled di ga pait tika na bakbakit me. ¹⁶ Ma i ga pait bula ta ra utul a mar na bakbakit ma ra goled di tutut ia; a ilima na kilogram (a vinun na paun ma ngungu) na goled di ga pait tika na bakbakit me; ma ra king i ga vung diat ta ra pal di vatang ia ba ra Lokor Lebanon. ¹⁷ Ma ra king i ga pait bula tika na ngala na kiki na king ma ra loko na elefant, ma i ga vung vapetep tar ra goled i boina kakit

tana. ¹⁸ A laptikai na tak keke dia ga ki ta ra kakao tadav ra kiki na king, ma tika na ruarua di ga pait ia ma ra goled, ma dir ga ki petep ta ra kiki na king; ma di ga pait ra ura vungvung lima ta ra ura paparai ra kiki na king, ma a ura leon dir ga tur marave ra ura vungvung lima. ¹⁹ Ma a vinun ma a ura leon dia ga tur ta ra ura paparai ra laptikai na tak keke ta ra ka kao; pa di ga pait ta kiki damana tai ta enana gunan.

²⁰ Ma di ga pait ra lavur la na nimomo kai ra king Solomon ma ra goled, ma ra umana la ta ra pal di vatang ia ba ra Lokor Lebanon dia ga goled, tago ta ra e kai Solomon a silva i ga da ra magit vakuku. ²¹ Tago ra umana parau kai ra king dia ga vanavana uro Tarsis varurung ma ra umana tultul kai Kuram; ma ta ra ututul a kilala ra umana parau maro Tarsis dia ga poapot, ma dia ga kap ra goled, ma ra silva, ma ra loko na elefant, ma ra umana ngala na mangki, ma ra umana kakaruk i mamar ra ivuna burburu i diat. ²² Damana ra king Solomon i ga lia ta ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan ta ra tabarikik ma ra kabinana: ²³ Ma ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan dia ga anan upi diat a gire Solomon, upi diat a valongore kana kabinana nina God i ga tul tar ia pirana. ²⁴ Ma diat par tikatikai dia ga kap kadia vartabar, ra umana la na silva, ma ra umana la na goled, ma ra umana mal, ma ra vargal, ma ra vuai na davai i ang na katkat, ma ra umana os, ma ra umana as; ma i ga damana ta ra kilakilala.

²⁵ Ma Solomon i ga vatur vake ra ivat na arip na marmar na pal ure ra umana os ma ure ra umana kiki na vinavana, ma a vinun ma a ura arip na marmar na tena kiki os, ma i ga vaki diat ta ra umana pia na pal ure ra umana kiki na vinavana, ma pire ra king arama Ierusalem. ²⁶ Ma i ga kure ra umana king papa ra Tava Alir ma tadav ra langun

kai ra tarai Pilistia, ma tuk aro ra langun Aigipto. ²⁷ Ma ra king i ga va-pealane ra silva upi na da ra umana vat arama Ierusalem, ma ra umana davai na tagatagal upi diat a peal da ra umana lovo ta ra male. ²⁸ Ma di ga kap ra umana os kai Solomon maro Aigipto, ma ta ra rakarakan a gunagunan parika.

Solomon i mat
(1 King 11:41-43)

²⁹ Ma ra umana enana papalum kai Solomon, papa ra turpaina ma tuk ta ra mutuaina, dave, pa di ga tumu diat vang ta ra buk nina Natan ra propet i ga tumu ia, ma ta ra varvai na propet kai Akia ra te Silo, ma ta ra buk na ninana kai Ido ra tena ginigira ure Ieroboam natu i Nebat? ³⁰ Ma Solomon i ga ki na king ure Israel arama Ierusalem a ivat na vinun na kilala. ³¹ Ma di ga vadiop Solomon varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David tamana; ma Rekoboam natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

10

A umana vuna tarai Israel dia tut na varpam
(1 King 12:1-24)

¹ Ma Rekoboam i ga vana uro Sekem, tago Israel par dia ga pot aro Sekem upi diat a vaki ia pi na king. ² Ma ba Ieroboam natu i Nebat i ga valongore ure, (tago i ga ki boko ari Aigipto, aina i ga lop tar ie kan ra mata i Solomon ra king,) Ieroboam i ga lilikun maro Aigipto. ³ Ma dia ga vartuluai upi ia; ma Ieroboam ma ra tarai Israel par dia ga pot pire Rekoboam, ma dia ga biti tana: ⁴ Ea, tamam i ga vung ra mamat na kip ta vevet; boina ba una vapapa ra dekdek na papalum kai tamam ma kana mamat na kip, ma avet a torom tam. ⁵ Ma i ga biti ta diat: Avat a vana, ma ba na par a utul a bung avat a lilikun mulai uti piragu. Ma ra tarai dia ga vana.

⁶ Ma Rekoboam ra king dia ga kivung ma ra umana patuana nina dia ga tar tur ta ra luaina mata i Solomon tamana ba i ga laun uka boko, ma i ga biti: Ava ra nuknuk i vavat ure ra balbali ba ina tatike pire go ra tarai? ⁷ Ma dia ga biti tana: Gala una mari go ra tarai, ma una vagugu diat, ma una tata pire diat ma ra bo na tinata, diat a, tultul piram pa na mutu. ⁸ Ma pa i ga valongore ra tinata nina ra umana patuana dia ga tul tar ia pirana, ma i ga matoto ta ra umana barmana nina dia ga tavua rangup me, ma nina dia ga tur ta ra luaina matana. ⁹ Ma i ga biti ta diat: A va ra nuknuk i vavat ure ra balbali ba dat a tatike pire go ra tarai nina dia ga biti tagu, Una vapapa ra kip nina tamam i ga vung ia ta vevet? ¹⁰ Ma ra umana barmana nina dia ga tavua rangup me dia ga tata me ma dia ga biti: Una biti dari pire ra tarai nina dia ga biti tam, Tamam i ga vung ra mamat na kip ta vevet, boina ba una kia vue ma ra kip i papa: Ra kaka ikilik ta ra limagu i butubut ta ra livua i tamagu. ¹¹ Ba tamagu i ga vung ra mamat na kip taun avat, ina vangala kavava kip; tamagu i ga virit avat ma ra umana virit, ma iau ina virit avat ma ra umana virit i ililina.

¹² Ma Ieroboam ma ra tarai par dia ga pot tadav Rekoboam ta ra vautuluna bung da ra king i ga kure, ba i ga biti, Avat a lilikun piragu ta ra vautuluna bung. ¹³ Ma ra king i ga pidimuane ra tinata na varvateten kai ra umana patuana, ma i ga bor ra tarai, ¹⁴ ma i ga tata pire diat da ra tinata kai ra umana barmana dari: Tamagu i ga vung ra mamat na kip ta vavat, ma iau ina vangala kavava kip; tamagu i ga virit avat ma ra umana virit tuna, ma iau ina virit avat ma ra umana virit i ililina. ¹⁵ Damana ra king pa i ga torom ta ra nilul kai ra tarai; God i ga vuna ta go ra magit upi ra Luluai na pait ot pa kana tinata nina Akia ra te Silo i ga vaarike pire Ieroboam natu i Nebat. ¹⁶ Ma ba ra tarai Israel par dia ga

gire ba ra king pa i ga torom ta kadia nilul, dia ga biti tai ra king: Avet a dave ma David? Pa kaveve ta tiniba tai ra natu i Iese; io, avat a tarai Israel, avat a lilikun ta ra kubakuba i vavat; na topa David ba na balaure kana vuna tarai iat. Kari ra tarai Israel dia ga vana ta ra kubakuba i diat.

¹⁷ Ma Rekoboam i ga king ka ure ra tarai Israel nina dia ga ki ta ra umana pia na pal Iuda. ¹⁸ Ma Rekoboam ra king i ga tulue Adoram, nina i ga kure ra tarai na papalum; ma ra tarai Israel dia ga tupar ia ma ra umana vat, ma i ga mat. Ma Rekoboam ra king i ga lulut upi na koa ta kana kiki na vinavana upi na lop urama Ierusalem. ¹⁹ Damana Israel i ga tut na varpam ure ra apik na tarai kai David, ma i ga damana tuk tar gori.

11

¹ Ma ba Rekoboam i ga pot arama Ierusalem, i ga oro varurue diat ta ra vuna tarai Iuda ma ta ra vuna tarai Benjamin, ma a mar ma lavutul na vinun na arip na marmar, diat par a umana bo na tena vinarubu, dia ga pot upi diat a tut ure ra tarai Israel, upi diat a kap valilikun mule ra varkurai pire Rekoboam natu i Solomon. ² Ia kaka ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Semaia ra tutana kai God, ma i biti: ³ Una biti tai Rekoboam natu i Solomon ra king Iuda, ma tadav diat par ta ra ura vuna tarai Iuda ma Benjamin, dari: ⁴ A Luluai i biti dari: Pa i topa ia ba avat a vana ma avat a tut ure ra umana niuru i vavat; avat a lilikun ta ra kubakuba i vavat tikatikai, tago go ra magit i vuna tagu. Ma dia ga torom ta ra tinata kai ra Luluai, ma dia ga talil, ma pa dia ga tut ure Ieroboam.

A varkurai kai Rekoboam i tur padikat

⁵ Ma Rekoboam i ga ki aina Ierusalem, ma i ga vatut ra umana pia na pal na bakbakit ta ra langun Iuda. ⁶ I ga vatut Beteleem, Etam, Tekoa, ⁷ Bet-Sur, Soko, Adulam. ⁸ Gat,

Maresa, Sip, ⁹ Adoraim, Lakis, Aseka, ¹⁰ Sora, Aialon, ma Kebron; go diat a umana pia na pal na bakbakit ta ra langun Iuda ma Benjamin. ¹¹ Ma i ga vapidikat ra lavur dekdek na pal na bakbakit, ma i ga tibe ra umana luluai na vinarubu ure diat, ma i ga vung ra nian ma ra dangi ma ra polo na vuai na vain ta diat. ¹² Ma i ga vung ra umana bakbakit ma ra umana rumu ta ra umana pia na pal parika, upi diat a dekdek mat. Ma i ga kale Iuda ma Benjamin upi kana.

¹³ Ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi nina dia ga ki ta ra langun Israel dia ga vana kan kadia umana gunan ma dia ga pot tadav ia. ¹⁴ Tago ra tarai Levi dia ga vana kan kadia umana gunan ma kadia tabarikik, ma dia ga vana ta ra langun Iuda ma uro Ierusalem; tago Ieroboam ma ra umana natuna dia ga okole vue diat upi koko diat a pait ra tiniba na tena tinabar tadav ra Luluai; ¹⁵ ma i ga tibe kana ta umana tena tinabar ure ra umana tavul a lotu, ma ure bula ra umana tabaran, ma ra ura nat na bulumakau nina i ga pait dir. ¹⁶ Ma diat ta ra umana vuna tarai Israel par nina ra bala i diat i ga ongor upi ra Luluai, ra God kai Israel, dia ga vana uro Ierusalem upi diat a vartabar tadav ra Luluai, ra God kai ra lavur tama i diat. ¹⁷ Kari dia ga vapidikat ra kikel na varkurai Iuda, ma dia ga vapidikat Rekoboam natu i Solomon, a utul a kilala; tago dia ga mur ra mangamangana kai David ma Solomon a utul a kilala.

¹⁸ Ma Rekoboam i ga ben pa Makalat natu i Ierimot natu i David upi kana tulai, (tinana Abikail natu i Eliab natu i Iese). ¹⁹ Ma i ga kava tar ra utul a bul tutana tana, Ieus, Semaria, ma Sam. ²⁰ Ma namur i ga ben pa Maka natu i Absalom; ma i ga kava Abia, Atai, Sisa, ma Selomit. ²¹ Ma ta diat kana umana tulai ma kana umana tultul na vavina Rekoboam i ga manga mari Maka natu i Absalom; (tago i ga taule ra vinun ma lavutul na vavina, ma i ga ben pa laptikai na vinun na tultul

na vavina, ma i ga vangala ra ura vinun ma lavutul na bul tutana, ma laptikai na vinun na bul vavina.)
²² Ma Rekoboam i ga tibe Abia natu i Maka upi na lualua ta ra umana turana, tago i ga mainge ba na vaki ia pi na king. ²³ Ma i ga varkurai ma ra kabinana, ma i ga tibe kana umana bul tutana vurvurbit ta ra langun Iuda ma Benjamin par, pi diat a ki ta ra umana pia na pal na bakbakit; ma i ga tul tar ra nian nina ba na manga topa diat, ma i ga kul ra umana vavina ure diat.

12

Sisak i tut na vinarubu ure Iuda (1 King 14:21-31)

¹ Ma ba ra varkurai kai Rekoboam i ga tur padikat, ma Rekoboam i ga ongor, i ga nur vue ra tinata na vartovo kai ra Luluai, ma ra tarai Israel dia ga mur ia tana. ² Ma ta ra kilala a ilima ta ra kini na king kai Rekoboam, Sisak ra king Aigipto i ga tut ure Ierusalem, tago dia ga tut na varpam ure ra Luluai. ³ Ma i ga pot ma tika na arip ma a ura mar na kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma laptikai na vinun na arip na marmar na tena kiki os, ma da mama luk ra tarai nina dia ga varagur me maro Aigipto: a tarai Lubim, a tarai Sukim, ma ra tarai Etiopia. ⁴ Ma i ga uvua pa ra umana pia na pal na bakbakit kai Iuda, ma i ga vana urama Ierusalem. ⁵ Ma Semaia ra propet i ga vana tadav Rekoboam, ma tadav ra umana luluai Iuda, nina dia ga ki varurung aro Ierusalem ure Sisak, ma i ga biti ta diat: A Luluai i biti dari: Iau tar nur tar avat ta ra lima i Sisak tago ava ga vana irai kan iau. ⁶ Ma ra umana luluai Israel ma ra king dia ga nuk vaikilik pa mule diat, ma dia ga biti: A Luluai i takodo. ⁷ Ma ba ra Luluai i ga gire ba dia ga nuk vaikilik pa mule diat, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Semaia dari: Dia tar nuk vaikilik pa mule diat; pa ina nila vue diat; ina valangalanga diat a ik, ma kaugu kankan pa na i taun

Ierusalem ta ra lima i Sisak. ⁸ Ia kaka diat a torom pirana, upi diat a kapa ure ra tinorom piragu ma ra tinorom pire ra umana luluai na Tematana.

⁹ Damana Sisak ra king Aigipto i ga tut ure Ierusalem, ma i ga kap vue ra umana ngatngat na tabarikik ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana ngatngat na tabarikik ta ra kuba i ra king; i ga tak vue ra lavur magit par. Ma i ga kap vue bula ra lavur bakbakit na goled nina Solomon i ga pait ia. ¹⁰ Ma ra king Rekoboam i ga kia vue diat ma ra umana bakbakit na palariam gobol, ma i ga tul tar diat pire ra umana luluai kai ra umana monamono na matakilalat ta ra kuba i ra king pi diat a balaure diat. ¹¹ Ma vatikai ba ra king i ga ruk ta ra kuba i ra Luluai. ra umana monamono dia ga kap ra umana bakbakit ubara, ma dia ga kap valilikun mule diat tar ta ra bagialar kai ra umana monamono.

¹² Ma ba i ga nuk vaikilik pa mule ia iat, ra kankan kai ra Luluai pa i ga ki taun ia. upi koko na malari kakit; ma a dovotina di ga na tadav ta umana bo na magit tai Iuda. ¹³ Damana Rekoboam ra king i ga vpadikat mule ia iat arama Ierusalem. ma i ga ki na king. Ma Rekoboam i ga laun vue a ivat na vinun ma tika na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a vinun ma lavurua na kilala arama Ierusalem, ra pia na pal nina ba ra Luluai i ga tar pilak pa ia kan ra lavur vuna tarai Israel upi na mar ra iangina tana; ma ra iang i tinana Nama, a vavina Amon. ¹⁴ Ma i ga pait nam i ga kaina, tago ra balana pa i ga ongor upi na nunure ra Luluai.

¹⁵ Ma ra umana papalum kai Rekoboam, papa ra turpaina ma tuk ta ra mutuaina, pa di ga tumu diat vang ta ra buk kai Semaia ra propet ma ra buk kai Ido ra tena ginigira? Ma Rekoboam ma Ieroboam dir ga varubu vatikai. ¹⁶ Ma di ga vadiop Rekoboam varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia

na pal kai David, ma Abia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

13

Abia i ki na king (1 King 15:1-8)

¹ Ba Ieroboam i ga ki na king a vinun ma lavutul na kilala, Abia i ga tur pa ia pi na king ure Iuda.

² I ga ki na king arama Ierusalem a utul a kilala; ma ra iang i tinana Mikaia natu i Uriel maro Gibea. Ma Abia ma Ieroboam dir ga varubu.

³ Ma Abia i ga vana ta ra vinarubu ma ra loko na tarai na vinarubu, a ivat na mar na arip na marmar na rangrang na tutana; ma Ieroboam i ga tur tatamiai ure ra vinarubu ma lavutul na mar na arip na marmar na rangrang na tutana.

⁴ Ma Abia i ga tur ta ra buana Semaraim nina i ki ta ra gunan na lualuana Epraim, ma i ga biti: Ea, Ieroboam ma avat a tarai Israel par; avat a valongore iau; ⁵ pa ava nunure laka ba ra Luluai ra God kai Israel i ga tul tar ra varkurai Israel pire David ma pire ra umana natuna pa na mutu ma ra kunubu na solt? ⁶ Ia kaka Ieroboam natu i Nebat, ra tultul kai Solomon natu i David, i ga tut na varpam ure kana luluai. ⁷ Ma ba Rekoboam i ga barmana ma pa i ga leo ra balana boko pi na tur bat diat, a kaina tarai, a umana tutana vakuku, dia ga tur maravut Ieroboam upi diat a ongor bat Rekoboam natu i Solomon. ⁸ Ma gori ava nuk ia ba avat a uvia pa ra varkurai kai ra Luluai ta ra lima i ra apik na tarai kai David; ma a dovotina ava peal mat, ma ra ura nat na bulumakau na goled dir ki pire vavat nina Ieroboam i ga pait dir pi kavava ura god. ⁹ Pa ava ga korot vue laka ra umana tena tinabar kai ra Luluai, diat ta ra apik na tarai kai Aron, ma ra tarai Levi, ma pa ava ga tibe laka kavava umana tena tinabar da ra mangamangana kai ra umana Tematana? Nina i pot ma ra nat na bulumakau ma lavurua na sip, a umana tomotoina, upi da tibe me,

na tena tinabar ure ra magit nina vakir ia ra god. ¹⁰ Ma ure avet, ra Luluai ia kaveve God, ma pa ave ga vana kan ia; ma kavevet a umana tena tinabar nina dia kudakudar tai ra Luluai, ma ra tarai Levi ure kadia papalum. ¹¹ Ma ta ra malamalana ma ra ravravian dia tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ma dia tun ra bulit i ang na katkat; dia vung ra gem na ginigira ta kana vatar gomgom, ma ra turtur na birao i goled ma ra umana lamp tana, upi diat a birao ta ra umana ravian; avet, ave torom ta ra vartuluai kai ra Luluai, ma avat ava tar vana kan ia. ¹² Ea, God i lue rap avet, ma kana umana tena tinabar dia ki pi diat a vu ra umana tavur, a pupungai na vinarubu ure avat. Ea, avat a tarai Israel, koko avat a varubu ma ra Luluai ra God kai ra umana tama i vavat, tago pa avat a pait valar pa ta magit.

¹³ Ma Ieroboam i ga tibe ta umana pi diat a kiki uai aro namur ta diat; damana dia ga ki ta ra luaina mata i Iuda, ma ra umana tena kiki uai dia ga ki aro namur ta diat. ¹⁴ Ma ba ra tarai Iuda dia ga lingan uro namur, ea. ra tarai na vinarubu dia tur tatamiai aro na lua ma aro namur ta diat; ma dia ga kail tadav ra Luluai, ma ra umana tena tinabar dia ga vu ra umana tavur. ¹⁵ Ma ra tarai Iuda dia ga kukula; ma ba ra tarai Iuda dia ga kukula God i ga ubu Ieroboam ma ra tarai Israel par ta ra luaina mata i Abia ma ra tarai Iuda. ¹⁶ Ma ra tarai Israel dia ga vilau kan ra tarai Iuda, ma God i ga nur tar diat ta ra lima i diat. ¹⁷ Ma Abia ma kana tarai dia ga doko ra peal ta diat, ma a ilima na mar na arip na marmar na tarai Israel nina di ga pilak pa diat dia ga virua. ¹⁸ Damana di ga uvia pa ra tarai Israel ta nam ra e, ma ra tarai Iuda dia ga ongor tago dia ga nurnur tai ra Luluai ra God kai ra lavur tama i diat.

¹⁹ Ma Abia i ga korot mur Ieroboam, ma i ga kap vue ra umana pia na pal kan ia, Betel ma ra umana gunan kikil ia, Iesana ma ra umana gunan kikil ia, ma Epron ma ra umana

gunan kikil ia. ²⁰ Ma Ieroboam pa i ga ongor mulai ta ra umana bung kai Abia. Ma ra Luluai i ga ub ia ma i ga mat. ²¹ Ma Abia i ga ongor vanavana, ma i ga taule ra vinun ma a ivat na vavina, ma i ga vangala a ura vinun ma a ura bul tutana ma a vinun ma laptikai na bul vavina. ²² Ma ra umana enana papalum kai Abia, ma kana mangamangana, ma kana umana tinata, di ga tumu diat ta ra buk kai ra propet Ido.

14

Asa i ki na king (1 King 15:9-12)

¹ Ma di ga vadiop Abia varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David, ma Asa natuna i ga kia vue ta ra kini na king; ma ta kana e ra gunan i ga ki na malmal a vinun na kilala.

² Ma Asa i ga pait nam i ga takodo ma i ga boina ta ra luaina mata i ra Luluai kana God; ³ tago i ga re vue ra umana uguugu na vartabar kai ra umana vaira na god, ma ra umana tavul a lotu, ma i ga bubur ra umana pagapaga, ma i ga mut vue ra umana tabataba i Asera, ⁴ ma i ga ve ra tarai Iuda ba diat a anan upi ra Luluai ra God kai ra lavur tama i diat, ma diat a torom ta ra tinata na vartovo ma ra varkurai. ⁵ Ma i ga tak vue ra umana tavul a lotu ma ra umana tabalar na keake ta ra umana pia na pal Iuda parika; ma kana varkurai i ga ki na malmal. ⁶ Ma i ga vatut ta umana pia na pal nina di ga liplip bat diat ta ra langun Iuda; tago ra gunan i ga nunure ra malmal ma pa ta vinarubu ta nam ra umana kilala; tago ra Luluai i ga tar tul tar ra malmal pirana.

⁷ Ma i ga biti ta ra tarai Iuda: Boina ba dat a vatut go ra umana pia na pal, ma dat a pait ra umana liplip na vat kikil diat, ma ra umana pal na minakila, ma ra umana banbanu ma ra umana okobat tana; go ra gunan kadat boko, tago da tar anan upi ra Luluai kada God; da tar anan upi ia,

ma i ga tul tar ra malmal kikil dat. Dia ga pait ia damana ma i ga boina pire diat.

⁸ Ma Asa i ga vatur vake a utul a mar na arip na marmar na tutana Iuda nina dia ga varubu ma ra bakbakit ma ra rumu, ma a ura mar ma lavutul na vinun na arip na marmar na tutana Benjamin nina dia ga varubu ma ra ramravit ma ra panak, ure kana tarai na vinarubu; ma diat par a umana rangrang na tutana.

⁹ Ma Sera ra te Etiopia i ga tut ure diat ma ra vinun na mar na arip na marmar na tena vinarubu, ma a utul a mar na kiki na vinavana; ma dia ga pot aro Maresa. ¹⁰ Ma Asa i ga vana upi na varubu me, ma dia ga tur tatamiai ure ra vinarubu ta ra male Sepata abara Maresa. ¹¹ Ma Asa i ga kail tadav ra Luluai kana God, ma i ga biti: Luluai, u kaka u pait valar pa ia pi una maravut nina i bilua pi na uvia pa nina i ongor; una maravut avet, Luluai kaveve God, tago ave nurnur tam, ma ave tar tut ure go ra ngala na kor ta ra iangim. Ea, Luluai, u kaveve God, koko ra tarai diat a uvia pa u.

¹² Ma ra Luluai i ga ubu ra tarai Etiopia ta ra luaina mata i Asa ma ra tarai Iuda; ma ra tarai Etiopia dia ga vilau. ¹³ Ma Asa ma ra tarai nina dia ga varagur me dia ga korot mur diat tuk aro Gerar, ma ra tarai Etiopia dia ga virua ma pa ta tikai ta diat i ga laun valili; ma dia ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ta ra luaina mata i kana tarai na vinarubu; ma dia ga kap vue ra ngala na tabarikik. ¹⁴ Ma dia ga ubu ra lavur pia na pal kikil Gerar, tago a bunurut ure ra Luluai i ga tadav diat; ma dia ga vakaina ra umana pia na pal upi ra tabarikik ta diat, tago i ga ngala muka. ¹⁵ Ma dia ga vakaina ra umana liplip na vavaguai, ma dia ga ra pa ra peal sip ma ra peal kamel, ma dia ga lilikun urama Ierusalem.

15

Asa i rubat vue ra lavur bilak na

*mangamangana**(1 King 15:13-15)*

¹ Ma ra Tulungea i God i ga ki tai Asaria natu i Oded, ² ma i ga vana upi na barat Asa, ma i ga biti tana: Asa, ma ra tarai Iuda ma Benjamin, avat a valongore iau; a Luluai i ki pire vavat ba ava ki pirana; ma ona avat a tikan upi ia, na ki pi avat a tikan tadav ia; ma ona ava vana kan ia, na vana kan avat. ³ I tar vavuan ba pa ta dovot na God pire Israel, ma pa ta tena tinabar ba i varvartovo, ma pa ta tinata na vartovo; ⁴ ma ba dia ga lingan mulai upi ra Luluai ra God kai Israel ta kadia kini na malari, ma dia ga tikan upi ia, dia ga tikan tadav ia. ⁵ Ta nam ra e pa ta malmal i ga ki pire nina i irairop ma nina i olaolo, ia kaka ra ngala na purpuruan i ga tup ra tarai par ta ra gunagunan. ⁶ Dia ga virua tagigi, tago tika na vuna gunan i ga tut ure tika na vuna gunan, ma tika na pia na pal i ga tut ure tika na pia na pal, tago God i ga vapurpuruan diat ma mangoro na varmonong. ⁷ Ma avat a ongor, ma koko ra lima i vavat na bilua; ma a dovotina da vapuak avat ure kavava papalum.

⁸ Ma ba Asa i ga valongore go ra umana tinata, ma ra varvai na propet kai Oded ra propet, i ga ongor mulai, ma i ga rubat vue ra umana bilak na mangamangana kan ra langun Iuda ma Benjamin,, ma kan nam ra umana pia na pal nina i ga kale pa diat ta ra gunan na lualuana Epraim; ma i ga pait vakalamane mule ra uguugu na vartabar kai ra Luluai nina i ga ki ta ra luaina mata i ra pal kai ra Luluai. ⁹ Ma i ga oro varurue ra tarai par Iuda ma Benjamin, ma diat ta ra vuna tarai Epraim ma ra vuna tarai Manase ma ra vuna tarai Simeon nina dia ga ki pire diat, tago a peal dia ga vana kan Israel tadav ia, ba dia ga gire ba ra Luluai kana God i ga ki pirana. ¹⁰ Damana dia ga pot varurung abara Ierusalem ta ra vautuluna gai ta ra kilala a vinun ma a ilima ta ra kini na king kai Asa.

¹¹ Ma ta nam ra bung dia ga tak pa lavurua na mar na bulumakau ma lavurua na arip na marmar na sip kan nam ra umana vavaguai nina dia ga ra pa diat, ma dia ga vartabar tadav ra Luluai. ¹² Ma dia ga pait ra kunubu ba diat a anan upi ra Luluai ra God kai Israel ma ra bala i diat par ma ra nuknuk i diat par; ¹³ ma nina ba pa na anan upi ra Luluai ra God kai Israel, ba ta luluai ba ta tutana vakuku, ba ta tutana ba ta vavina, da doka. ¹⁴ Ma dia ga vavalima tadav ra Luluai ma ra ngala na nilai diat. ma ra kunukula, ma ra umana tavur. ma ra umana vuvu. ¹⁵ Ma ra tarai Iuda par dia ga gugu ure nam ra vavalima; tago dia ga tar vavalima ma ra bala i diat par, ma kadia mamainga i ga tur upi ia; ma dia ga tikan tadav ia, ma ra Luluai i ga tul tar ra malmal kikal diat.

¹⁶ Ma i ga tak vue ra tiniba kai Maka tina i Asa ra king, tago i ga poko.ta bilak na tabataba i Asera; ma Asa i ga mut vue kana tabataba, ma i ga gi ia, ma i ga tun ia maravai ta ra tava alir Kidron. ¹⁷ Ia kaka pa di ga tak vue ra umana tavul a lotu kan Israel; ma a dovotina ra bala i Asa i ga dovot ta kana kilala na nilaun parika. ¹⁸ Ma i ga vung ra umana magit nina tamana i ga vagomgom diat ta ra kuba i God. ma ra umana magit nina ia iat i ga vagomgom diat, ra silva ma ra goled, ma ra umana la. ¹⁹ Ma pa di ga varubu mulai tuk tar ta ra kilala a utul a vinun ma a ilima ta ra kini na king kai Asa.

16

Asa dir ma Ben-Adad dir pait ra kunubu

(1 King 15:16-24)

¹ Ma ta ra kilala a utul a vinun ma laptikai ta ra kini na king kai Asa, Basa ra king Israel i ga tut ure Iuda, ma i ga vadekdek bat Rama, upi koko ta tikai na vana pire Asa ra king Iuda, ba na irop kan ia. ² Ma Asa i ga tak pa ra silva ma ra goled nina i ga ki ta ra vuvuvung na mani ta ra kuba

i ra Luluai ma ta ra kuba i ra king, ma i ga tulue pire Ben-Adad ra king Siria nina i ga ki abara Damasko, ma i ga biti: ³ Kador tika na kunubu, da ra kunubu kai ra ura tama i dor; go iau tulue ra silva ma ra goled piram, boina ba una vana ma una nur vue kamumur kunubu ma Basa ra king Israel, upi na vana kan iau. ⁴ Ma Ben-Adad i ga torom ta ra nilul kai Asa, ma i ga tulue ra umana luluai ma kana loko na tarai na vinarubu tadav ra umana pia na pal Israel, ma dia ga ubu Ion, ma Dan, ma Abel-Maim, ma ra umana pia na pal na vuvuvung ta ra langun Naptali. ⁵ Ma ba Basa i ga valongore ure, i ga nur vue ra papalum aro Rama, ma ra papalum i ga kom pit. ⁶ Ma ra king Asa i ga ben pa ra tarai Iuda par; ma dia ga kap vue ra umana vat ma ra davai nina Basa i ga pait Rama me; ma i ga vatut Geba ma Mispa me.

⁷ Ma ta nam ra e Kanani ra tena ginigira i ga vana pire Asa ra king Iuda ma i ga biti tana: Tago u ga nurnur tai ra king Siria, ma vakir tai ra Luluai kaum God, damana ra tarai na vinarubu kai ra king Israel dia tar lop kan ra limam. ⁸ Dave, vakir ra tarai Etiopia ma ra tarai Lubim a ngala na kor vang, ma pa i ga peal vang kadia umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma kadia umana tena kiki os? Ma tago u ga nurnur tai ra Luluai, i ga nur tar diat ta ra limam. ⁹ A Luluai i gigira vurvurbit ta ra rakarakan a gunagunan par upi na maravut diat nina ra bala i diat i dovot pirana. Kari u ga pait ra magit na papaua, ma papa gori pa una langalanga kan ra umana vinarubu. ¹⁰ Ma Asa i ga kankanuane ra tena ginigira, ma i ga varuk ia ta ra pal na babat keke, tago i ga kulot pirana ure go ra magit. Ma Asa i ga vakadik ta umana pire ra tarai ta nam ra e.

¹¹ Ma di ga tumu ra umana papalum kai Asa, papa ra turpaina ma tuk ta ra mutuaina, ta ra buk ure ra umana king Iuda ma Israel. ¹² Ma ba Asa i ga ki na king a utul a vinun ma lavuvat na kilala a ura kauna dir ga

kaina ma ra minait; go ra minait i ga dekdek mat; ia kaka pa i ga lul ra Luluai ure kana minait, i ga tadav ra umana tena valagar ika. ¹³ Ma di ga vadiop Asa varurung ma ra umana tamana, ma i ga mat ba i ga ki na king a ivat na vinun ma tika na kilala. ¹⁴ Ma di ga punang ia ta kana tung na minat iat nina i ga kal ia ta ra pia na pal kai David, ma di ga vadiop ia ta ra vava nina i ga ang na katkat ma ra lavur mangana dia ang na vuai, nina diat dia ga melem ta ra papalum tana dia ga vaninare; ma dia ga pait ra variru pirana ma ra ngala na iap.

17

Di vapidikat ra varkurai kai Ieosapat

¹ Ma Ieosapat natuna i ga kia vue ta ra kini na king, ma i ga vapidikat kana kini pi na tur bat Israel. ² Ma i ga tibe ra tarai na vinarubu ure ra umana pia na pal Iuda nina di ga liplip bat diat, ma i ga vaki ra umana loko na tarai na vinarubu vurvurbit ta ra langun Iuda, ma ta nam ra umana pia na pal ta ra langun Epraim nina Asa tamana i ga kale pa diat.

³ Ma ra Luluai i ga ki maravut Ieosapat, tago i ga mur ra lavur mangamangana nina David kana ngala i ga mur ia ta ra turpai kana tiniba, ma tago pa i ga anan upi ra umana Baal, ⁴ i ga anan ika upi ra God kai tamana, ma i ga mur kana lavur varkurai, ma pa i ga mur ra mangamangana kai ra tarai Israel. ⁵ Damana ra Luluai i ga vapidikat ra varkurai ta ra limana; ma ra tarai Iuda par dia ga kap ra umana vartabar pire Ieosapat, ma i ga peal kana tabarikik, ma di ga manga ru ia. ⁶ I ga langlang ta ra umana nga kai ra Luluai; ma i ga tak vue ra umana tavul a lotu ma ra umana tabataba i Asera kan ra langun Iuda.

⁷ Ma ta ra vautuluna kilala ta kana kini na king i ga tulue kana umana luluai, Ben-Kail, Obadia, Sekaria, Netanel, ma Mikaia, upi diat a tovo

ra tarai ta ra umana pia na pal Iuda; ⁸ ma Semaia, Netania, Sebadia, Asael, Semiramot, Ieonatan, Adonia, Tobia, ma Tobadonia, a umana te Levi, ma Elisama ma Ieoram, a ura tena tinabar, dia ga varagur ma diat. ⁹ Ma dia ga kap ra buk na vartovo kai ra Luluai, ma dia ga tovo ra tarai Iuda; ma dia ga vana alalu ta ra langun Iuda, ma dia ga tovo ra tarai ta ra umana pia na pal tana.

¹⁰ Ma ra bunurut ure ra Luluai i ga ki ta ra umana luluai na gunan nina dia ga ki kikil Iuda, kari pa dia ga tut na vinarubu ure Ieosapat. ¹¹ Ma ta umana ta ra tarai Pilistia dia ga kap ra umana vartabar pire Ieosapat, ma dia ga tul tar ra silva ure ra totokom; ma ra tarai Arabia dia ga kap ra umana kikil na vavaguai pirana, lavurua na arip ma lavurua na mar na sip, a umana tomotoina, ma lavurua na arip ma lavurua na mar na me, a umana tomotoina. ¹² Ma Ieosapat i ga uviana vanavana; ma i ga vatut ra umana pal na bakbakit ma ra umana pia na pal na vuvuvung aina Iuda; ¹³ ma i ga pait mangoro na papalum ta ra umana pia na pal Iuda; ma ra umana tena vinarubu, a umana lebe, dia ga ki arama Ierusalem. ¹⁴ Ma di ga luk diat ta kadia umana apik na tarai: ta ra vuna tarai Iuda a utul a luluai na arip na marmar: Adna ra luluai, ma kana utul a mar na arip na marmar na rangrang na tutana; ¹⁵ ma Ieokanan ra luluai, ma kana ura mar ma lavutul na vinun na arip na marmar na tutana; ¹⁶ ma Amasia natu i Sikri, nina i ga tul tar ia iat mulai tadav ra Luluai ma ra gugu, ma kana ura mar na arip na marmar na rangrang na tutana; ¹⁷ ma ta ra vuna tarai Beniamin: Eliada a rangrang na tutana, ma kana ura mar na arip na marmar na tutana nina dia vature ra panak ma ra ramravit; ¹⁸ ma Ieosabad, ma kana tika na mar ma lavutul na vinun na arip na marmar nina dia kap ra vargal.

¹⁹ Go diat dia ga toratorom pire ra king, ma pa di ga luk tar bula diat

nina ra king i ga tibe diat ta ra umana pia na pal Iuda nina di ga liplip bat diat.

18

Mikaia i varvai lua ba Akab ma Ieosapat dir a bura
(1 King 22:1-40)

¹ Ma Ieosapat i ga vatur vake ra ngala na tabarikik ma di ga manga ru ia; ma dir ga talaina ma Akab. ² Ma ba i ga par ta umana kilala i ga vana ur tadav Akab abara Samaria. Ma Akab i ga doko mangoro na sip ma mangoro na bulumakau ure, ma ure bula ra tarai nina dia ga varagur me, ma i ga vovo pa ia ba dir a tut ure Ramot-Gilead. ³ Ma Akab ra king Israel i ga biti tai Ieosapat ra king Iuda: Dave, dor a tut ure Ramot-Gilead? Ma i ga biti tana: Io, dor, kaugu tarai na da kaum tarai. ma avet a maravut u ta ra vinarubu.

⁴ Ma Ieosapat i ga biti tai ra king Israel: Iau lul u ba una matoto ure ra tinata kai ra Luluai ta go ra bung.

⁵ Ma ra king Israel i ga oro varurue ra umana propet, a ivat na mar na tutana, ma i ga biti ta diat: Dave, dat a tut ure Ramot-Gilead ba pata? Ma dia ga biti: Una tut ure, tago God na nur tar ia ta ra lima i ra king.

⁶ Ma Ieosapat i ga biti: Dave, pa ta enana propet mulai kai ra Luluai ati, upi dat a matoto tana? ⁷ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Tika na tutana boko nina ba i topa ia ba da matoto tai ra Luluai tana; ia kaka iau milmilikuane, tago pa i vaarike ta boina ure iau, a kaina ka; a iangina Mikaia natu i Imla. Ma Ieosapat i ga biti: Koko ra king na tata damana.

⁸ Ma ra king Israel i ga vartuluai upi tika na tultul, ma i ga biti: Una ben lutul pa Mikaia natu i Imla uti.

⁹ Ma ra king Israel dir ma Ieosapat ra king Iuda dir ga ki ta kadir kiki na king tikatikai ta ra bala na taman maravai ta ra mataniolo Samaria, ma dir ga mong ma ra umana mal na king; ma ra umana propet dia ga tata na propet ta ra luaina mata i dir.

¹⁰ Ma Sedekia natu i Kenana i ga pait kana ta umana ram ma ra palariam, ma i ga biti: A Luluai i biti dari: Una tulan vue ra tarai Siria ma go diat, ma na tuk tar diat a ga panie. ¹¹ Ma i ga damana ra tinata kai ra umana propet par, ma dia ga biti: Una tut ure Ramot-Gilead, ma una uvia pa ia; tago ra Luluai na nur tar ia ta ra lima i ra king.

¹² Ma ra tultul nina i ga vana upi Mikaia i ga biti tana: Ea, i kopono ko ra tinata kai ra umana propet ba ra boina na tadav ra king; iau lul u ba kaum tinata na varogop ma kadiat, ma una varvai ma ra boina. ¹³ Ma Mikaia i ga biti: Da ra Luluai i laun, nam ba kaugu God na tatike nam iat ina vaarike. ¹⁴ Ma ba i ga pot tadav ra king, ra king i ga biti tana: Mikaia, dave, avet a tut ure Ramot-Gilead ba pata? Ma i ga biti: Avat a tut ure, ma avat a uvia pa ia; ma da nur tar diat ta ra lima i vavat. ¹⁵ Ma ra king i ga biti tana: Aivia ra pakana ina ve u ba una vaarike ra dovotina ka piragu ta ra iang i ra Luluai? ¹⁶ Ma i ga biti: Iau ga gire Israel par nina di ga korot varbaiane diat ta ra lualuana, da ra umana sip nina pa kadia ta tena varbalaaurai; ma ra Luluai i ga biti: Pa kadia ta luluai; boina ba tikatika na tutana na lilikun ta ra kubana ma ra malmal.

¹⁷ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Dave, pa iau ga ve u laka ba pa na vaarike ta boina ure iau, a kaina ka? ¹⁸ Ma Mikaia i ga biti bula: Ea, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; iau ga gire ra Luluai i kiki ta kana kiki na king, ma ra lavur kor ra bala na bakut dia ga tur ta ra papar a limana tuna ma ta ra papar a mairana. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga biti: To ia na tuam pa Akab ra king Israel upi na tut ure Ramot-Gilead, ma na virua abara? Ta tikai i ga vatang go, ma ta ra tikai i ga vatang nam. ²⁰ Ma tika na tulungen i ga tur rikai ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga biti: Ina tuam pa ia. Ma ra Luluai i ga biti tana: Una pait davatane? ²¹ Ma i ga

biti: Ina vana, ma ina da ra vaongo na tulungen ta ra ngie i kana umana propet par. Ma i ga biti: Una tuam pa ia, ma una pait valar pa ia bula; una vana, ma una pait ia. ²² Io, ra Luluai i tar varuk ra vaongo na tulungen ta ra ngie i go kaum umana propet par; ma ra Luluai i tar tatike ra kaina ure u.

²³ Ma Sedekia natu i Kenana i ga kakari maravai ma i ga par ra pagu-pagu na ngie i Mikaia, ma i ga biti: A Tulungea i ra Luluai i tar vana uve kan iau pi na tata piram? ²⁴ Ma Mikaia i ga biti: Ea, una kapa ta nam ra bung ba una ruk tai ta bagialar aro iat upi una parau tana. ²⁵ Ma ra king Israel i ga biti: Avat a ben pa Mikaia pire Amon ra luluai na pia na pal, ma tadav Ioas natu i ra king; ²⁶ ma avat a biti: Ra king i biti ba da varuk go ra tutana ta ra pal na banubat, ma da tabar ia ma ta ik a nian ma ta ik a tava ka, tuk tar ina lilikun mulai ma ra malmal. ²⁷ Ma Mikaia i ga biti: Gala una lilikun muka ma ra malmal, gala ra Luluai pa i ga tata tagu. Ma i ga biti: Avat a tarai par, avat a valongore.

²⁸ Ma ra king Israel ma Ieosapat ra king Iuda dir ga tut ure Ramot-Gilead. ²⁹ Ma ra king Israel i ga biti tai Ieosapat: Ina mal ma ta enana mal, ma ina varubu ta ra vinarubu; ma una mal ma kaum umana mal iat. Ma ra king Israel i ga mal ma ta enana mal, ma dia ga vana tar ta ra vinarubu. ³⁰ Ma ra king Siria i ga vartuluai pire kana umana luluai nina dia ga kure kana umana kiki na vinavana, ma i ga biti: Koko avat a varubu ma ra ikilik ba ma ra ngala, avat a varubu ka ma ra king Israel. ³¹ Ma ba ra umana luluai nina dia ga kure ra umana kiki na vinavana dia ga gire Ieosapat, dia ga biti: A dovotina a king Israel nam; ma dia ga vana irai pi diat a varubu me; ma Ieosapat i ga kukula, ma ra Luluai i ga maravut ia; ma God i ga vaire vue diat kan ia. ³² Ma ba ra umana luluai nina dia ga kure ra umana kiki na vinavana dia ga gire ba vakir ia ra

king Israel, pa dia ga korot mule.

³³ Ma tika na tutana i ga poponok vakuku ma kana panak, ma kana pu i ga go ra king Israel ta ra varpakan ta ra ongaongoi; ma ra king i ga biti tai nina i ga kure kana kiki na vinavana: Una lilikun, ma una kap vue iau kan ra vinarubu, tago iau tar kinkin. ³⁴ Ma ra vinarubu i ga ongor ta nam ra bung; ma di ga tukal ra king ta kana kiki na vinavana, ma dia ga varubu ma ra tarai Siria ta ra luaina matana tuk i ga ravian; ma ta ra pakana bung ba ra keake i kuba tana ra king i ga mat.

19

A propet Ieu i takun Ieosapat

¹ Ma Ieosapat ra king Iuda i ga lilikun ta ra kubana arama Ierusalem ma ra malmal. ² Ma Ieu natu i Kanani ra tena ginigira i ga vana pi na barat ia, ma i ga biti tai ra king Ieosapat: Dave, una maravut vang ra tena varpiam, ma una mari diat dia milikwane ra Luluai? Ra kankan kai ra Luluai i ki taun u ure go ra magit. ³ Ia kaka di tadav ta umana bo na magit piam, tago u ga tak vue ra umana tabataba i Asera kan ra gunan, ma u ga anan upi God ta ra balam.

Ieosapat i tibe ta umana tena varkurai

⁴ Ma Ieosapat i ga ki abara Ierusalem; ma i ga vana mulai pire kana tarai papa aro Ber-Seba tuk uro ta ra gunan na lualuana Epraim, ma i ga ben valilikun diat tadav ra Luluai ra God kai ra lavur tama i diat. ⁵ Ma i ga tibe ta umana tena varkurai ure ra gunan ta nam ra umana pia na pal nina di ga liplip bat diat ta ra langun Iuda, ⁶ ma i ga biti ta ra umana tena varkurai: Avat a nuknuk ure nam ava pait ia, tago pa ava ki na varkurai ure ra tarai, ava varkurai ure ra Luluai, ma ia iat i ki maravut avat ta ra varkurai. ⁷ Kari na boina ba ra bunurut ure ra Luluai na ki ta vavat; avat a balaure ma avat a pait ia; tago ra Luluai kada God pa i nunure ra kaina mangamangana,

ma pa i ru varbaiane ra tarai, ma pa i vatur vake ra kul varbat.

⁸ Ma Ieosapat i ga tibe ta umana ta diat ra tarai Levi ma ra umana tena tinabar ma ra umana lualua na apik na tarai Israel aina Ierusalem, upi diat a varkurai ta ra iang i ra Luluai ma upi diat a ki na varkurai ure diat dia vartoto. Dia ga ki na varkurai aina Ierusalem. ⁹ Ma i ga vartuluai pire diat dari: Avat a pait kavava tiniba ma ra variru tadav ra Luluai, ma avat a pait ia ma ra dovotina ma ra ko na bala i vavat. ¹⁰ Ma ona ra umana tura i vavat ta ra umana pia na pal dia kap ra vartoto pire vavat upi avat a varkurai tana, a vardodoko, ba ra tinata na varkurai ma ra vartuluai, ba ra umana togotogo ma ra umana varkurai, avat a ve vakapa diat, upi koko diat a rara tadav ra Luluai ma ra kankan na tadav avat ma ra umana tura i vavat; avat a pait muka go ma avat a langalanga.

¹¹ Ma Amaria ra tena tinabar ngalangala i lualua ta vavat ta ra umana tinir ure ra Luluai; ma Sebadia natu i Ismael ra ngala ta ra vuna tarai Iuda i lualua ure ra umana magit kai ra king; ma ra tarai Levi diat a tur maravut avat. Avat a ongor ta go ra papalum, ma boina ba ra Luluai na ki maravut ra umana tena takodo.

20

Diuvia pa ra tarai Moab ma Amon

¹ Ma namur ta go ra tarai Moab ma ra tarai Amon ma ta umana ta diat ra tarai Meun dia ga tut na vinarubu ure Ieosapat. ² Ma ta umana dia ga pot pire Ieosapat, ma dia ga biti: Tika na ngala na kor maro Edom ta ra papar a ta maro dia tut ure u; ma go dia ngo pit aro Kasason-Tamar (nina ba En-Gedi).

³ Ma Ieosapat i ga burut, ma i ga araring tadav ra Luluai; ma i ga vartuluai ba ra tarai diat a vevel ta ra langun Iuda parika. ⁴ Ma ra tarai Iuda dia ga pot varurung upi diat a kail tadav ra Luluai; dia ga vana varurung upi diat a kail tadav ra

Luluai kan ra lavur pia na pal Iuda par.

⁵ Ma Ieosapat i ga tur ta ra kuba i ra Luluai ta ra luaina mata i ra kalamana bala na gunan, ma ra tarai Iuda ma Ierusalem dia ga tur kikil ia; ⁶ ma i ga biti: Ea, Luluai, ra God kai ra lavur tama i vevet, vakir u God vang arama ra bala na bakut? Ma vakir u kure vang ra lavur vuna gunan na Tematana? Ma ra limam i ongor ma i dekdek, ma pa i tale ta tikai pi na tur bat u. ⁷ Ea, kaveve God, vakir u ga korot vue vang ra tarai kan go ra gunan ta ra luaina mata i kaum tarai Israel, ma u ga tul tar ia pire ra umana bul mur tai Abaraam talaim upi kadiat tukum? ⁸ Ma dia ga ki tana, ma dia ga tar vatut ra gomgom na pal tana ure ra iangim, ma dia ga biti: ⁹ Ona ta kaina na tadav avet, ta pakat na vinarubu bar, ba ta varkurai, ba ta kaina minait, ba ta mulmulum, avet a tur ta ra luaina mata i go ra pal, ma ta ra luaina matam, (tago ra iangim i ki ta go ra pal,) ma avet a kail piram ta kaveve kini na malari, ma una valongore avet ma una valaun avet.

¹⁰ Ma go una gire ra tarai Amon ma ra tarai Moab ma diat ta ra luana Seir, a tarai nina ba pa u ga tul tar ra tarai Israel ba diat a korot vue diat ba dia ga irop kan ra gunan Aigipto, ma dia ga nur vue diat, ma pa dia ga kamare vue diat; ¹¹ una gire kadia balbali pire vevet, dia pot upi diat a okole vue avet kan ra gunan nina u ga tul tar ia ta vevet ba avet a kale. ¹² Ea, kaveve God, pa una kure laka diat? Tago ra dekdek i vevet pa i topa go ra ngala na kor nina dia tut ure avet; ma avet iat, pa ave nuk upi ta magit ure; ia kaka ra mata i vevet i lingan up u.

¹³ Ma ra tarai Iuda par dia ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai, ma kadia umana nat na bul, ma kadia umana taulai, ma ra umana natu i diat, dia ga tur varurung ma diat. ¹⁴ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga irop taun Iakasiel natu i Sekaria, natu i Benaia, natu i Ieiel, natu i Matania,

tika na te Levi ta ra umana natu i Asap, livuan ta ra kor na tarai; ¹⁵ ma i ga biti: Avat a valongore iau, avat a tarai Iuda par; ma avat bula ava ki Ierusalem, ma u bula ra king Ieosapat; ra Luluai i biti dari pire vavat: Koko avat a burut, ma koko avat a purpuruan ure go ra ngala na kor; tago vakir kavavat go ra vinarubu, kai God ika. ¹⁶ Ningene avat a vana ur tadav diat; io, diat a tutua ta ra buana Sis; ma avat a na tadav diat ta ra ul a male nina i vatale uro ra bil Ieruel. ¹⁷ Pa avat a varubu ta go ra vinarubu; avat a tur tatamiai ka ma avat a ki vovovon, ma avat a gire ra varvalaun kai ra Luluai pire vavat a tarai Iuda ma Ierusalem. Koko avat a burut, ma koko avat a purpuruan; ningene avat a tut ure diat, tago ra Luluai i ki maravut avat.

¹⁸ Ma Ieosapat i ga tur rururu a matana ura ra pia; ma ra tarai Iuda par ma diat par a tarai Ierusalem dia ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra Luluai, ma dia ga lotu tadav ra Luluai. ¹⁹ Ma ra tarai Levi, ta ra apik na tarai Koat, ma ta ra apik na tarai Kora, dia ga tur upi diat a pite pa ra Luluai ra God kai Israel ma ra ngala na nilai diat.

²⁰ Ma dia ga tut ta ra malana i-lik, ma dia ga bolo vanavana ra bil Tekoa. Ma ba dia ga tur pa ra vana vana Ieosapat i ga tur ma i ga biti: Ea, Iuda ma avat a tarai Ierusalem, avat a valongore iau; avat a nurnur tai ra Luluai kavava God, ma avat a tur bulu; avat a nurnur ta kana umana propet, ma na boina pire vavat. ²¹ Ma i ga vargat ra tarai, ma i ga vartuluai ba ta umana diat a kakailai tadav ra Luluai, a kakailai na pite varpa ta ra gomgom na minong, ba dia lualua ta ra tarai na vinarubu, ma diat a biti: Avat a pite pa ra Luluai, tago kana varmari i tur tukum. ²² Ma ba dia ga tur pa ra kakailai na pite varpa, ra Luluai i ga vararak ta umana pi diat a ki parau ure ra tarai Amon, ma ra tarai Moab, ma diat maro ra luana Seir, nina dia ga tut ure Iuda; ma di ga vapurpuruan

diat. ²³ Tago ra tarai Amon ma ra tarai Moab dia ga varubu ma ra tarai maro ra luana Seir upi diat a doko diat ma diat a nila vue diat; ma ba dia ga kamare vue ra tarai Seir, dia ga doko vargilliane diat.

²⁴ Ma ba ra tarai Iuda dia ga pot tadav ra pal na minakila ta ra bil, ma dia ga bobbe ra ngala na kor, ea, diat a umana minatina ka nina dia ga bura ta ra pia, ma pa ta tikai i ga lop. ²⁵ Ma ba Ieosapat ma kana tarai dia ga vana upi ra magit na ra varpa pire diat, dia ga na tadav ta peal tabarikik ma ra umana mal, ma ra umana ngatngat na vat, ma dia ga ele pa diat, ma tago i ga ngala dia ga mama kap vue vapar ia; a utul a bung dia ga varvakai ma ra kinakap tana, tago i ga manga ngala. ²⁶ Ma ta ra vaivatina bung dia ga kor varurung ta ra Male Beraka, ma dia ga pite pa ra Luluai abara; damana di ga vaiang nam ra pakana ba ra Male Beraka, ma i ga damana tuk gori. ²⁷ Ma namur ra umana tutana par Iuda ma Ierusalem dia ga lilikun urama Ierusalem ma ra gugu, ma Ieosapat i ga lue diat; tago ra Luluai i ga vagugu diat ure kadia umana ebar. ²⁸ Ma dia ga pot arama Ierusalem ma ra umana pagol, ma ra umana ngap, ma ra umana tavur, ma dia ga vana tadav ra kuba i ra Luluai. ²⁹ Ma ra bunurut ure God i ga ki taun ra umana vuna gunan na Tematana, ba dia ga valongore ba ra Luluai i ga ubu ra umana ebar kai Israel. ³⁰ Damana ra langun kai Ieosapat i ga ki na malmal; tago kana God i ga tul tar ra ningo pirana livuan ta diat dia ga ki kikil ia.

Ieosapat i ki na king (1 King 22:41-50)

³¹ Ma Ieosapat i ga ki na king ure Iuda; i ga laun vue a utul a vinun ma a ilima na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem a ura vinun ma a ilima na kilala; ma ra iang i tinana Asuba natu i Silki. ³² I ga mur ra mangamangana kai Asa tamana, ma

pa i ga vana irai kan ia, ma i ga pait nam ba i takodo ta ra luaina mata i ra Luluai. ³³ Ia kaka pa di ga tak vue boko ra umana tavul a lotu; ma ra bala i ra tarai pa i ga ki petep boko pire ra God kai ra lavur tama i diat. ³⁴ Ma ra umana enana papalum kai Ieosapat, papa ra turpaina tuk ta ra mutuaina, di ga tumu diat ta ra buk kai Ieu natu i Kanani, ma go di ga tumu varuk ia ta ra buk ure ra umana king Israel.

³⁵ Namur Ieosapat ra king Iuda dir ga bartalaina ma Akasia ra king Israel, a tena varpiam. ³⁶ Ma dir ga pait ra kunubu ba da pait ta umana parau ure ra vinavana uro Tarsis; ma dir ga pait nam ra umana parau aro Esion-Geber. ³⁷ Ma Elieser natu i Dodavau maro Maresa i ga tata na propet ure Ieosapat, ma i ga biti: Tago amur ga bartalaina ma Akasia, a Luluai i tar vakaina kaum papalum. Ma ra umana parau dia ga virua, ma pa dia ga vana uro Tarsis.

21

¹ Ma di ga vadiop Ieosapat varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David; ma Ieoram natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Ieoram i ki na king Iuda (2 King 8:17-24)

² Ma ra umana turana, a umana natu i Ieosapat, go diat: Asaria, Iekiel, Sekaria, Asaria, Mikael, ma Sepatia; diat par a umana natu i Ieosapat ra king Iuda. ³ Ma tama i diat i ga tabar diat ma ra umana ngala na vartabar, a silva, ma ra goled, ma ra lavur mangana dia ngatngat, ma ra umana pia na pal Iuda nina di ga liplip bat diat; ia kaka ra varkurai iat i ga tabar Ieoram me, tago ia ra luaina natuna. ⁴ Ma ba Ieoram i ga tar ki bulu ta ra varkurai kai tamana, ma i ga tar ongor, i ga doko ra umana turana ma ra pakat na vinarubu, ma i ga doko bula ta umana luluai Iuda. ⁵ Ieoram i ga

laun vue a utul a vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem lavutul na kilala. ⁶ Ma i ga mur ra mangamangana kai ra umana king Israel, da ra apik na tarai kai Akab; tago i ga taule natu i Akab; ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai. ⁷ Ia kaka ra Luluai pa i ga mainge ba na nila vue ra apik na tarai kai David, tago i ga tar pait ra kunubu ma David, ma i ga vamading ba na tul tar ra lamp pirana ma pire ra umana natuna pa na mutu.

⁸ Ta kana e Edom i ga tut na varpam ure Iuda, ma dia ga tibe ta tikai pi na king ure diat. ⁹ Ma Ieoram i ga tut na vinarubu, diat ma kana umana luluai na vinarubu ma kana umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma i ga vana tadav diat; ma ba ra tarai Edom dia ga tur kiki bat ia, i ga tut ta ra marum, diat ma ra lavur luluai na kiki na vinavana, ma dia ga ubu diat. ¹⁰ Damana Edom i ga tut na varpam ure Iuda, ma i ga damana tuk tar gori. Ma Libna i ga tut na varpam bula ure kana varkurai ta nam ra e; tago i ga vana kan ra Luluai ra God kai ra umana tamana. ¹¹ Ma i ga vatut ta umana tavul a lotu ta ra lualuana Iuda, ma i ga ben varara ra tarai Ierusalem upi diat a pait ra kaina, ma i ga ben varara Iuda. ¹² Ma tika na buk kai Elia ra propet i ga pot pirana, ma i ga biti: Ra Luluai ra God kai David kaum ngala i biti dari: Tago pa u ga mur ra mangamangana kai Ieosapat tamam, ba ra mangamangana kai Asa ra king Iuda, ¹³ ma tago u ga mur ra mangamangana kai ra umana king Israel, ma u ga ben varara Iuda ma ra tarai Ierusalem pi diat a pait ra kaina, da ra apik na tarai kai Akab dia ga pait ia, ma tago u ga doko ra umana turam ta ra apik na tarai kai tamam, nina dia ga boina tam; ¹⁴ ea, ra Luluai na tulue ra kaina minait tadav kaum tarai, ma ra umana natum, ma kaum umana taulai, ma kaum tabarikik par; ¹⁵ ma ure u iat, ra kaina minait na tadav

ra balam, ma na kaina vanavana tuk tar ba na tavuvuduai ra vinau na balam.

¹⁶ Ma ra Luluai i ga varakak ra nuknuk i ra tarai Pilistia, ma ra tarai Arabia nina dia varlangunai ma ra tarai Etiopia, pi diat a tut ure Ieoram; ¹⁷ ma dia ga pot aro Iuda, ma dia ga ub ia, ma dia ga kap vue ra tabarikik parika nina dia ga tadav ia ta ra kuba i ra king, ma ra umana natuna, a umana tutana, ma kana umana taulai; ma pa ta bul tutana i ga ki mulai pirana, ia kaka Ieoakas a muruna kakit ta ra umana natuna. ¹⁸ Ma namur ta go ra Luluai i ga ub ia ma ra kaina minait ta ra balana. ¹⁹ Ma ba i ga par a ura kilala, a vinau na balana i ga tavuvuduai ure kana minait, ma i ga mat ma ra kaina minait. Ma kana tarai pa dia ga pait ra variru pirana ma ra iap, da dia ga pait ia pire ra umana tamana.

²⁰ I ga laun vue a utul a vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem lavutul na kilala; ma i ga panie ma pa ta na i ga ligur ure; ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David, ma vakir ta ra babang kai ra umana king.

22

Akasia i ki na king Iuda (2 King 8:25-29)

¹ Ma ra tarai Ierusalem dia ga vaki Akasia natuna, a muruna kakit, upi na kia vue ta ra kini na king; tago ra loko na tarai na vinarubu nina dia ga varagur ma ra tarai Arabia dia ga doko ra umana luaina par. Damana Akasia natu i Ieoram ra king Iuda i ga ki na king. ² Akasia i ga laun vue a ivat na vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king arama Ierusalem tika na kilala; ma ra iang i tinana Atalia dir tubuna ma Omri. ³ I ga mur ra lavur mangamangana kai ra apik na tarai kai Akab, tago tinana i ga varirap ia ure ra kaina mangamangana. ⁴ Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra apik na tarai kai Akab, tago ba tamana i

ga tar mat dia ga varirap ia tadav ra vinirua. ⁵ I ga mur bula kadia tinata na varvateten, ma dir ga varagur ma Ioram natu i Akab ra king Israel upi dir a tut na vinarubu ure Kasael ra king Siria abara Ramot-Gilead; ma ra tarai Siria dia ga vakinkin Ioram. ⁶ Ma i ga lilikun uro Iesrel upi na lagar mulai kan ra umana kinkin nina i ga vatur vake ba dir ga varubu ma Kasael ra king Siria abara Rama. Ma Akasia natu i Ioram ra king Iuda i ga vana ur upi na gire Ioram natu i Akab aina Iesrel, tago i ga mait.

*Ieu i doko Akasia
(2 King 9:27-29)*

⁷ God i ga vuna ta ra vinirua kai Akasia, ba i ga vana upi na gire Ioram; tago ba i ga pot dir ga varagur ma Ioram ba i ga vana pi na barat Ieu natu i Nimsi, nina ra Luluai i ga ku ia pi na nila vue ra apik na tarai kai Akab. ⁸ Ma ba Ieu i ga pait ra varkurai ta ra apik na tarai kai Akab, i ga barat ra umana luluai Iuda, ma ra umana niuru i Akasia, nina dia ga toratorom tai Akasia, ma i ga doko diat. ⁹ Ma i ga tikan upi Akasia, ma dia ga kinim vake ba i ga parau aro Samaria, ma di ga ben ia tadav Ieu, ma di ga doka; ma dia ga punang ia, tago dia ga biti: Ia natu i Ieosapat nina i ga tikatikan upi ra Luluai ma ra balana parika. Ma pa i ga tale ta tikai ta ra apik na tarai kai Akasia pi na kure ra gunan.

*Atalia i kale ebe ra varkurai
(2 King 11:1-21)*

¹⁰ Ma ba Atalia tina i Akasia i ga gire ba natuna i ga tar mat, i ga tut ma i ga doko ra umana tutana par ta ra apik na tarai kai ra king Iuda. ¹¹ Ia kaka Ieosabeat natu i ra king i ga tak pa Ioas natu i Akasia kan ra umana natu i ra king nina di ga doko diat, ma i ga ive dir ma kana tena varbalaurai ta ra pal na vava. Damana Ieosabeat, natu i Ioram ra king, ra taulai kai Ieoiada ra tena tinabar, nina dir taina ma Akasia, i ga ive kan ra mata i Atalia, ma pa i

ga doka. ¹² Ma dir ga balaure ive ta ra kuba i God laptikai na kilala; ma Atalia i ga kure ra gunan.

23

¹ Ma ta ra kilala lavurua i ga padikat ra nuknuk i Ieoiada, ma i ga pait ra kunubu ma ra umana luluai na vinarubu, Asaria natu i Ierokam, Ismael natu i Ieokanan, Asaria natu i Obed, Maseia natu i Adaia, ma Elisapat natu i Sikri. ² Ma dia ga vana vana vurvurbit ta ra langun Iuda, ma dia ga varurue ra tarai Levi kan ra lavur pia na pal Iuda, ma ra umana lualua na apik na tarai Israel, ma dia ga vana urama Ierusalem. ³ Ma ra tarai par dia ga pait ra kunubu ma ra king ta ra kuba i God. Ma Ieoiada i ga biti ta diat: Boina ba natu i ra king na ki na king, da ra Luluai i ga tatike ure ra umana bul mur tai David. ⁴ Go ra magit nina ba avat a pait ia: tika na vautuluna ta vavat ba ava pot ta ra Bung Sabat, a umana tena tinabar ma ra tarai Levi, diat a monamono ta ra umana matakilalat; ⁵ ma tika na vautuluna diat a tur ta ra kuba i ra king, ma tika na vautuluna ta ra mataniolo na vunapaina; ma ra tarai par diat a ki ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai. ⁶ Ma koko ta tikai na ruk ta ra gomgom na pal kai ra Luluai, ia kaka ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi nina dia varvakai tana; diat a ruk tago di ga tibe vaire diat; ma ra tarai par diat a monamono ure ra Luluai. ⁷ Ma ra tarai Levi diat a tur kikil ra king, ma tikatikai na vatur vake kana vargal ta ra limana; ma ona ta tikai i ruk ta ra pal, da doka; ma ta ra lavur pakana ra king i vana tana, avat a varagur me.

⁸ Damana ra tarai Levi ma ra tarai Iuda par dia ga pait muka nam Ieoiada ra tena tinabar i ga ve diat i tana; diat tikatikai dia ga ben pa kadia tarai, diat di ga tibe diat upi diat a varbalaurai ta ra Bung Sabat, ma diat bula dia ga langalanga ta ra Bung Sabat; tago Ieoiada ra tena tinabar pa i ga pala vue ra umana

tiniba. ⁹ Ma leoiada ra tena tinabar i ga tul tar ia pire ra umana luluai na vinarubu ra umana rumu ma ra umana bakbakit ma ra umana ram-ravit nina ba kai ra king David, ma dia ga ki ta ra kuba i God. ¹⁰ Ma, ra tarai dia ga vatur kadia vargal tikatikai, ma i ga tibe diat upi diat a tur kikil ra uguugu na vartabar ma ra pal, papa ta ra papar a lima tuna ta ra pal ma tuk tar ta ra papar a maira tana, upi diat a balaure ra king. ¹¹ Ma dia ga ben vairop natu i ra king, ma dia ga vatoke tar ra kere na king tana, ma dia ga tul tar ra buk na varkurai pirana, ma dia ga vaki ia pi na king; ma leoiada ma ra umana natuna dia ga ku ia; ma dia ga biti: God na valaun ra king!

¹² Ma ba Atalia i ga valongore ra nilai ra tarai ba dia ga vutvut ma dia ga pite pa ra king, i ga ruk tadav ra tarai ta ra kuba i ra Luluai; ¹³ ma i ga gire ra king ba i ga tur pire kana pagapaga, ma ra umana luluai na vinarubu ma ra umana tena vu tavur ta ra paparai ra king; ma ra tarai na gunan par dia ga gugu, ma dia ga vu ra umana tavur; ma ra umana tena kakailai bula dia ga vature kadia lavur magit ure ra kakailai ma dia ga lue ra kakailai na pite varpa. Ma Atalia i ga rada kana mal, ma i ga oraoro dari: A vavagu, a vavagu! ¹⁴ Ma leoiada ra tena tinabar i ga ben pa ra umana luluai na vinarubu, ma i ga biti ta diat: Da ben vue livuan ta ra tarai na vinarubu, ma da doko nina i mainge ba na mur ia ma ra pakat na vinarubu; tago ra tena tinabar i ga biti: Koko da doka ta ra kuba i ra Luluai. ¹⁵ Ma dia ga kinim ia; ma i ga irop ta ra mataniolo na os ta ra kuba i ra king, ma di ga doka abara.

¹⁶ Ma leoiada i ga pait ra kunubu ure ia iat ma ra tarai par ma ra king, upi diat a tarai kai ra Luluai. ¹⁷ Ma ra tarai par dia ga vana tar ta ra kuba i Baal, ma dia ga re vue; kana umana uguugu na vartabar ma kana umana tabataba dia ga pamar gigi diat, ma dia ga doko Matan ra tena tinabar

kai Baal ta ra luaina mata i ra umana uguugu.

¹⁸ Ma leoiada i ga tibe ra umana monamono ure ra kuba i ra Luluai ta ra vavai ra varkurai kai ra umana tena tinabar ta ra vuna tarai Levi, nina David i ga tibe diat tar ta ra kuba i ra Luluai, upi diat a tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia, da di ga tumu ia ta ra varkurai kai Moses, ma ra gugu ma ra kakailai da David i ga vartuluai ure. ¹⁹ Ma i ga tibe ra umana tena varbalaurai ta ra umana mataniolo ta ra kuba i ra Luluai, upi koko ta tikai ba pa i gomgom ure ta magit na olo tana. ²⁰ Ma i ga ting pa ra umana luluai na vinarubu, ma ra umana ngalangala, ma ra umana luluai kai ra tarai, ma ra tarai par ta ra gunan; ma dia ga ben pa ra king kan ra kuba i ra Luluai tadav ra kuba i ra king, ma dia ga olo ta ra mataniolo arama; ma di ga vaki ra king ta ra kiki na king. ²¹ Ma ra tarai par ta ra gunan dia ga gugu; ma ra pia na pal i ga nunure ra malmal, ba di ga doko Atalia ma ra pakat na vinarubu.

24

Ioas i ki na king Iuda (2 King 12:1-21)

¹ Ioas i ga laun vue lavurua na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a ivat na vinun na kilala arama Ierusalem; ma ra iang i tinana Sibia a vavina Ber-Seba. ² Ma Ioas i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra umana bung na nilaun par kai leoiada ra tena tinabar. ³ Ma leoiada i ga kul ra ura vavina ure; ma i ga vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. ⁴ Namur Ioas i ga nuk ia ba da mal pa mule ra kuba i ra Luluai.

⁵ Ma i ga oro guve ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ma i ga biti ta diat: Avat a vana ta ra umana pia na pal Iuda, ma avat a varurue ra mani tai ra tarai Israel par upi da mal pa mule ra kuba i kavava God ta ra kilakilala, ma avat a pait lulut ia. la kaka ra tarai Levi pa

dia ga pait lulut ia. ⁶ Ma ra king i ga vartuluai upi leoiada ra lualua, ma i ga biti tana: Ta ra ava pa u ga kure ra tarai Levi upi diat a kap ia tai Iuda ma Ierusalem ra totokom kai Moses ra tultul kai ra Luluai ma kai ra tarai Israel par, ure, ra pal na tinata? ⁷ Tago ra umana natu i Atalia, nam ra kaina vavina, dia ga vakaina ra kuba i God; ma ra umana magit par nina di ga vagongom diat ure ra kuba i ra Luluai, dia ga kap tar diat ure ra umana Baal. ⁸ Ma ra king i ga varkurai, ma dia ga pait tika na bok, ma dia ga vatur ia ara ra pia ta ra mataniolo ta ra kuba i ra Luluai. ⁹ Ma dia ga vartuluai ta ra langun Iuda par ma Ierusalem ba da kap ra totokom ure ra Luluai nina Moses ra tultul kai God i ga kure tar ia ta ra tarai Israel aro ra bil. ¹⁰ Ma ra umana luluai ma ra tarai par dia ga gugu, ma dia ga kap ra totokom, ma dia ga vue poe ta ra bok, tuk dia ga vuvung par.

¹¹ Ma ba ra tarai Levi dia ga kap ra bok tadav ra umana tultul kai ra king, tago dia ga gire ba i buka ma ra mani, ra tena varbalaaurai kai ra king ma ra tultul kai ra tena tinabar ngalangala dir ga pot ma dir ga lingire vue ra mani kan ra bok, ma di ga kap mule tar ta kana pakana. Di ga pait ia damana ta ra bungbung ma di ga varurue ra ngala na mani. ¹² Ma ra king ma leoiada dir ga tul tar ia pire ra umana luluai na papalum ta ra kuba i ra Luluai; ma dia ga kul ra umana tena madaka ta ra vat ma ra umana tena madaka ta ra davai upi diat a mal mule ra kuba i ra Luluai, ma ra umana tena madaka ta ra palariam ma ra palariam gobo upi diat a mamal ta ra kuba i ra Luluai. ¹³ Damana ra umana tena papalum dia ga papalum, ma dia ga ongor ta ra minamal, ma dia ga mal mule ra kuba i God pi na da lua, ma dia ga vadekdek mule. ¹⁴ Ma ba dia ga vapar ia, dia ga kap ra mani nina i ki valili pire ra king ma leoiada, ma di ga pait ra umana la ure ra kuba i ra Luluai me, a umana

la ure ra papalum ma ure ra umana tinabar, ma ra umana ikilik na la, ma ra umana la na silva ma ra umana la na goled.

Ma dia ga tul vatikene tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra kuba i ra Luluai ta ra umana bung na nilaun kai leoiada. ¹⁵ Ma leoiada i ga manga patuana ma i ga laun vao, ma i ga mat; i ga laun vue tika na mar ma utul a vinun na kilala ba i ga mat. ¹⁶ Ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David varurung ma ra umana king, tago i ga pait ra boina tai Israel, ma pire God ma ra kubana.

¹⁷ Ma ba leoiada i ga tar mat, ra umana luluai Iuda dia ga pot ma dia ga pait ra variru pire ra king. Ma ra king i ga torom ta diat. ¹⁸ Ma dia ga nuk vue ra kuba i ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat, ma dia ga torom ta ra umana Asera ma ra umana tabataba; ma ra kankan i ga tadav Iuda ma Ierusalem ure go kadia nirara. ¹⁹ Ma i ga tulue ta umana propet tadav diat, upi da ben valilikun mule diat tadav ra Luluai; ma dia ga varvai takun diat, ma pa dia ga nuk pa ia. ²⁰ Ma ra Tulungea i God i ga ki taun Sekaria natu i leoiada ra tena tinabar; ma i ga tur rikai pire ra tarai, ma i ga biti ta diat: God i biti dari: Ta ra ava ava piam vue ra umana vartuluai kai ra Luluai, upi pa na boina pire vavat? A Luluai i tar vana kan avat, tago ava tar vana kan ia. ²¹ Ma dia ga varpit ure, ma dia ga tupar ia ma ra vat ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai ta ra vartuluai kai ra king. ²² Damana Ioas ra king pa i ga nuk pa ra varmari nina leoiada tamana i ga pait ia pirana, ma i ga doko natuna. Ma ba i ga mat i ga biti: A Luluai na gire, ma na varobo.

²³ Ma ta ra mutuai ra kilala ra loko na tarai na vinarubu Siria dia ga tut ure Ioas; ma dia ga pot aro Iuda ma Ierusalem ma dia ga nila vue ra umana luluai kan ra tarai, ma dia ga tulue kadia lavur tabarikik tadav ra king Damasko. ²⁴ A loko na tarai na vinarubu Siria pa dia ga peal; ma ra

Luluai i ga nur tar ra ngala na kor ta ra lima i diat, tago dia ga vana kan ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat. Damana di ga pait ra varkurai ure Ioas.

²⁵ Ma ba dia ga vana kan ia, ma i ga manga kinkin, kana umana tultul iat dia ga varpit ure tago i ga doko natu i Ieoiada ra tena tinabar, ma dia ga doka ta kana vava, ma i ga mat. Ma di ga punang ia ta ra pia na pal kai David, ia kaka pa di ga punang ia ta ra babang kai ra umana king. ²⁶ Ma go ra iang i dir nina dir ga varpit ure: Sabad natu i Simeat ra vavina Amon, ma Ieosabad natu i Simrit ra vavina Moab. ²⁷ Ma ra varvai ure ra umana natuna, ma ra umana mamat na tinata di ga tatike ure, ma ra minamal ta ra kuba i God, di ga tumu diat ta ra tinata na papala ure ra buk ure ra umana king. Ma Amasia natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

25

Amasia i ki na king (2 King 14:1-22)

¹ Amasia i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a ura vinun ma lavuvat na kilala arama Ierusalem; ma ra iang i tinana Ieoadan marama Ierusalem. ² I ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, ia kaka pa i ga ko tuna ra balana. ³ Ma ba kana varkurai i ga tur padikat pirana, i ga doko nam ra ura tultul nina dir ga doko tamana ra king; ⁴ pa i ga doko ra umana natu i dir, i ga pait ia ka da di ga tumu ia ta ra buk na varkurai kai Moses, da ra Luluai i ga vartuluai ba i ga biti: Koko da doko ra tarai ure ra umana natu i diat, ma koko da doko ra umana bul ure ra umana tama i diat; tikatikai na virua ure kana kaina mangamangana iat.

⁵ Ma Amasia i ga oro guve ra tarai Iuda, ma i ga tibe diat da kadia lavur apik na tarai ta ra varkurai kai ra umana luluai na arip na marmar ma ra umana luluai na marmar, a tarai

Iuda ma Benjamin par; ma i ga luk diat i ura vinun kadia kilala ba i bolo ra ura vinun, a utul a mar na arip na marmar na tutana diat, i ga tale diat ra vinarubu ma dia ga la ta ra rumu ma ra bakbakit. ⁶ I ga tokom bula tika na mar na arip na marmar na rangrang na tutana maro Israel ma tika na mar na talant na silva. ⁷ Ma tika na tutana kai God i ga tadav ia ma i ga biti: Ea, u ra king, koko avat a varagur ma ra tarai na vinarubu Israel, tago ra Luluai pa i ki maravut Israel, diat a tarai Epraim par. ⁸ Ona u nuk ia ba una vana ta ra vinarubu ma ra niongor tago u ga pait go, God na vakaina u ta ra luaina mata i ra ebar; tago i tale God ba na maramaravut ma ba na vakavakaina. ⁹ Ma Amasia i ga biti ta ra tutana kai God: Ma ava avet a pait ia ure nam ra mar na talant nina iau ga tul tar ia pire ra tarai na vinarubu Israel? Ma ra tutana kai God i ga biti: I tale ra Luluai ba na tabar u ma ra magit i ngala ta go. ¹⁰ Ma Amasia i ga tul voire vue ra tarai na vinarubu nina dia ga tadav ia maro Epraim, upi diat a lilikun tar ta ra kuba i diat; damana dia ga manga kankan ure Iuda, ma dia ga lilikun ta ra kuba i diat ma ra karangap na kankan.

¹¹ Ma Amasia i ga rangrang, ma i ga lue kana tarai, ma dia ga vana ta ra Male na Solt, ma dia ga doko ra vinun na arip na marmar ta diat ra tarai Seir. ¹² Ma ra tarai Iuda dia ga kinim pa ta ra vinun na arip na marmar nina dia ga laun boko, ma dia ga ben diat urama ra ul a vat, ma dia ga vue vaba diat kan ra ul a vat, ma diat par dia ga tagigi. ¹³ Ma ra umana tena vinarubu nina Amasia i ga valilikun vue diat upi koko diat a varagur me ta ra vinarubu, dia ga ubu ra umana pia na pal Iuda, papa aro Samaria ma tuk aro Bet-Koron, ma dia ga doko ra utul a arip na marmar na tarai ta diat, ma dia ga ra pa ra ngala na tabarikik.

¹⁴ Ma ba Amasia i ga lilikun kan ra vardodoko na tarai Edom, i ga kap ra umana god kai ra tarai Seir, ma

i ga vatur diat upi diat kana umana god, ma i ga va timtimum pire diat, ma i ga tun ra bulit i ang na katkat tadav diat. ¹⁵ Kari ra kankan kai ra Luluai i ga karangap ure Amasia, ma i ga tulue tika na propet pirana nina i ga biti tana: Ta ra ava u ga anan upi ra umana god kai ra tarai, nina pa dia ga valaun pa kadia tarai kan ra limam? ¹⁶ Ma ba dir ga tatata, ra king i ga biti tana: Dave, ave tar vaki u pi u a tena varvateten kai ra king? Una nur vue; ta ra ava da ubu u? Ma ra propet i ga nur vue, ma i ga biti: Iau nunure ba God i tar kure ba da vakaina u, tago u ga pait go ra magit, ma pa u ga nuk pa kaugu tinata na varvateten.

¹⁷ Ma Amasia ra king Iuda i ga varpit, ma i ga tulue ra tinata tadav Ieoas natu i Ieoakas natu i Ieu ra king Israel, ma i ga biti: Una mai, dor a varboboi. ¹⁸ Ma Ieoas ra king Israel i ga tulue ra tinata pire Amasia ra king Iuda dari: Ra kait nina i ga ki Lebanon i ga biti tai ra tagatagal Lebanon, Una tul tar natum a vavina pire natugu a tutana pi dir a taulai; ma tika na leing na pui aro Lebanon i ga bolo, ma i ga rua taun ra kait. ¹⁹ U biti: Gire, iau tar ubu Edom; a balam i ngala ma u langlang tana. Ma go, una ki ta kaum gunan; ta ra ava una vatut ra purpuruan ma una kaina tana, ma una bura, avat ma ra tarai Iuda?

²⁰ Ma Amasia pa i ga mainge ba na valongore; go ra magit i ga vuna tai God, upi na tul tar diat ta ra lima i kadia umana ebar, tago dia ga anan upi ra umana god kai ra tarai Edom. ²¹ Damana Ieoas ra king Israel i ga vana, ma dir ma Amasia ra king Iuda dir ga varboboi aro Bet-Semes, nina ba kai Iuda. ²² Ma ra tarai Israel dia ga uvia pa ra tarai Iuda, ma dia ga lop tar ta ra kubakuba i diat. ²³ Ma Ieoas ra king Israel i ga kinim pa Amasia ra king Iuda, natu i Ieoas natu i Akasia, aro Bet-Semes, ma i ga ben pa ia urama Ierusalem, ma i ga rada vue ra liplip na vat Ierusalem papa ra mataniolo Epraim tuk tar ta

ra mataniolo ta ra ngu na liplip, tika na mar na pokono ra lolovina tana. ²⁴ Ma i ga kap pa ra goled ma ra silva par, ma ra umana la nina di ga tadav diat ta ra kuba i God pire Obed-Edom, ma ra umana ngatngat na magit ta ra kuba i ra king; ma i ga kap bula ra tarai upi ra kikia, ma i ga lilikun uro Samaria.

²⁵ Ma Amasia natu i Ieoas ra king Iuda i ga laun a vinun ma a ilima na kilala namur ta ra minat i Ieoas natu Ieoakas ra king Israel.

²⁶ Ma ra umana enana papalum kai Amasia, papa ra turpaina tuk ta ra mutuaina, pa di ga tumu diat vang ta ra buk ure ra umana king Iuda ma Israel? ²⁷ Ma papa ra e ba Amasia i ga vana irai kan ra nimur pire ra Luluai dia ga varpit ure arama Ierusalem; ma i ga lop uro Lakis, ma dia ga korot mur ia uro Lakis, ma dia ga doka abara. ²⁸ Ma di ga kap pa ra minatina ta ra umana os, ma di ga punang ia varurung ma ra umana tamana ta ra pia na pal kai David.

26

Usia i ki na king (2 King 15:1-7)

¹ Ma ra tarai Iuda par dia ga pilak pa Usia, nina ba i ga a vinun ma laptikai kana kilala na nilaun, ma dia. ga vaki ia pi na kia vue tamana Amasia ta ra kini na king. ² I ga vatut Elat ma i ga kap valilikun mule tai Iuda, namur ta ra minat kai tamana. ³ Usia i ga laun vue a vinun ma laptikai na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king a ilima na vinun ma a ura kilala arama Ierusalem; ma ra iang i tinana Iekilia a vavina Ierusalem. ⁴ Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai da tamana Amasia i ga pait ia. ⁵ Ma i ga anan upi God ta ra umana bungbung kai Sekaria, nina i ga vateten ia ure ra variru tadav God; ma ba i ga anan upi ra Luluai, God i ga vatavua kana papalum.

⁶ Ma i ga vana upi na varubu ma ra tarai Pilstia, ma i ga re vue ra

liplip na vat Gat, ma ra liplip na vat Iabne, ma ra liplip na vat Asdod; ma i ga vatut ta umana pia na pal ta ra papar Asdod, ma livuan ta ra tarai Pilistia. ⁷ Ma God i ga maravut ia ba i ga varubu ma ra tarai Pilistia, ma ra tarai Arabia nina dia ga ki aro Gur-Baal, ma ra tarai Meun. ⁸ Ma ra tarai Amon dia ga tul tar ra totokom pire Usia; ma ra iangina i ga rararang tuk tar ta ra langun Aigipto, tago i ga ongor vanavana.

⁹ Ma Usia i ga vatut ta umana pal na minakila arama Ierusalem, ta ra mataniolo ta ra ngu na liplip, ma ta ra mataniolo ta ra male, ma ta ra pipit likun na liplip, ma i ga pait vadekdek diat. ¹⁰ Ma i ga pait ta umana pal na minakila aro ra bil, ma i ga kal mangoro na tung na tava, tago i ga vatur vake mangoro na vavaguai, ta ra male ma ta ra tamataman; kana ra umana tena vinauma ma ra umana tena balabalaure uma na vain ta ra lualuana ma ta ra pia na uma, tago i ga la ta ra vinauma.

¹¹ Ma Usia i ga vatur vake kana ta loko na tarai na vinarubu, nina dia ga tale ra vinarubu ta kadia lavur tiniba, da ra niluluk ure diat nina Ieiel ra tena tutumu ma Maseia ra tultul dir ga pait ia ta ra varkurai kai Kanania tika na luluai na vinarubu kai ra king. ¹² Ra niluluk ure ra umana lualua na apik na tarai par, a umana rangrang na tutana, i ga a ura arip ma laptikai na mar. ¹³ Ma dia ga kure ra tarai na vinarubu, a utul a mar ma lavurua na arip ma a ilima na mar diat, ma i ga tale diat ra vinarubu ma ra ngala na dekdek, upi diat a maravut ra king ure ra ebar. ¹⁴ Ma Usia i ga vaninare ra vargal ure ra tarai na vinarubu par, a umana bakbakit, a umana rumu, a umana kere na vinarubu, a umana mal na ongaongoi, a umana panak, ma ra umana lika. ¹⁵ Arama Ierusalem i ga pait ta umana ngala na magit na vinarubu, nina ra umana melemuna dia ga nuk tadav diat, upi diat a ki ta ra umana pal na minakila ma ta ra ngu na liplip, ma diat a poponok ma

diat a vavaian ma ra umana ngala na vat. Ma ra iangina i ga rararang uro vailik, tago di ga manga maravut ia tuk i ga dekdek tuna.

¹⁶ Ma ba i ga dekdek i ga kolakolo ra nuknukina ma i ga kaina tana, ma i ga pait ra varpam ure ra Luluai kana God; tago i ga ruk ta ra gomgom na pal kai ra Luluai upi na tun ra bulit i ang na katkat ta ra uguugu ure ra mi na lotu. ¹⁷ Ma Asaria ra tena tinabar i ga ruk mur ia, diat ma lavutul na vinun na tena tinabar kai ra Luluai, a umana rangrang na tutana; ¹⁸ ma dia ga tur bat Usia ra king, ma dia ga biti tana: Vakir kaum tiniba, Usia, pi una tun ra bulit i ang na katkat tadav ra Luluai, a tiniba ka kai ra umana tena tinabar a umana natu i Aron, nina di ga tibe vaire diat upi diat a tun ra bulit i ang na katkat; una irop kan ra gomgom na pal, tago u ga pait ra varpam; ma ra Luluai God pa na manane u ure go ra magit. ¹⁹ Ma Usia i ga kankan; i ga vatur vake ra la na mi ta ra limana upi na tun ra bulit i ang na katkat; ma ba i ga kankanuane ra umana tena tinabar, a minait na vukavuka i ga arikai ta ra pal a matana, ta ra luaina mata i ra umana tena tinabar ta ra kuba i ra Luluai, ta ra paparai ra uguugu ure ra mi na lotu. ²⁰ Ma Asaria ra tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tinabar par dia ga gire, ma ea, a pal a matana i ga vukavuka, ma dia ga okole lolole vue kan abara; maia, ia iat i ga lulut upi na irop, tago ra Luluai i ga ub ia.

²¹ Ma Usia ra king i ga vukavuka tuk tar ta ra bung i ga mat i tana, ma i ga ki ta ra pal irai tago i vukavuka; tago di ga kure bat ia kan ra kuba i ra Luluai. Ma Iotam natuna i ga kure ra kuba i ra king, ma i ga ki na varkurai pire ra tarai na gunan.

²² Ma ra umana enana papalum kai Usia, papa ra turpaina tuk ta ra mutuaina, Iesaia ra propet natu i Amos i ga tumu vake diat. ²³ Ma di ga vadiop Usia varurung ma ra umana tamana; ma dia ga punang ia varurung ma ra umana tamana

ta ra pia na pupunang nina ba kai ra umana king, tago dia ga biti: I vukavuka. Ma Iotam natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

27

Iotam i ki na king (2 King 15:32-38)

¹ Iotam i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a vinun ma laptikai na kilala arama Ierusalem; a iang i tinana Ierusa natu i Sadok. ² Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, da nam parika tamana Usia i ga pait ia; ia kaka pa i ga ruk ta ra gomgom na pal kai ra Luluai. Ma ra tarai dia ga pait boko ra kaina mangamangana. ³ I ga pait ra mataniolo arama ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga vatut mangoro na pal ta ra liplip Opel. ⁴ Ma i ga vatut bula ta umana pia na pal ta ra gunan na lualuana Iuda, ma i ga pait ta umana pal na bakbakit ma ta umana pal na minakila ta ra lokalokor.

⁵ Dir ga varubu ma ra king kai ra tarai Amon, ma i ga uvia pa diat. Ma ra tarai Amon dia ga tul tar tika na mar na talant na silva pirana ta nam ra kilala, ma a vinun na arip na marmar na valavalar na vit, ma a vinun na arip na marmar na valavalar na barli. A tarai Amon dia ga tul tar nam ta ra vauruana kilala bula, ma ta ra vautuluna kilala bula. ⁶ Damana Iotam i ga dekdek, tago i ga mal kana lavur mangamangana ta ra luaina mata i ra Luluai kana God.

⁷ Ma ra umana enana papalum kai Iotam, ma kana lavur vinarubu, ma kana lavur mangamangana, di ga tumu vake diat ta ra buk ure ra umana king Israel ma Iuda. ⁸ I ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a vinun ma laptikai na kilala arama Ierusalem. ⁹ Ma di ga vadiop Iotam varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia

ta ra pia na pal kai David; ma Akas natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

28

Akas i ki na king (2 King 16:1-20)

¹ Akas i ga laun vue a ura vinun na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king a vinun ma laptikai na kilala arama Ierusalem; ma pa i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, da David kana ngala, ² i ga mur ra mangamangana kai ra umana king Israel; ma i ga tun mal ra umana tabalar ure ra umana Baal. ³ Ma i ga tun ra bulit i ang na katkat ta ra male kai natu i Inom, ma i ga tun ra umana natuna ta ra iap, da ra bilak na mangamangana kai ra umana Tematana nina ba ra Luluai i ga korot vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel. ⁴ Ma i ga varvartabar ma i ga tuntun ra bulit i ang na katkat ta ra umana tavul a lotu, ma ta ra lavur ul a buana, ma ta ra vavai ra umana davai dia lubalubang.

⁵ Kari ra Luluai kana God i ga nur tar ia ta ra lima i ra king Siria; ma dia ga ub ia, ma dia ga ben vavilavilau vue mangoro ta kana tarai uro Damasko. Ma di ga nur tar ia bula ta ra lima i ra king Israel, ma i ga ub ia ma i ga doko ra ngala na tarai. ⁶ Tago Peka natu i Remalia i ga doko tika na mar ma a ura vinun na arip na marmar ta ra kopono bung, diat par a umana rangrang na tutana Iuda; tago dia ga vana kan ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat. ⁷ Ma Sikri, tika na rangrang na tutana maro Epraim, i ga doko Maseia natu i ra king, ma Asrikam nina i ga kure ra kuba i ra king, ma Elkana nina i ga vauruana ta ra king. ⁸ Ma ra tarai Israel dia ga ben vavilavilau pa a ura mar na arip na marmar ta ra umana tura i diat, a vaden ma ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma dia ga ra pa ra ngala na tabarikik ta diat, ma dia ga kap ra tabarikik uro Samaria.

⁹ Ma tika na propet kai ra Luluai abara, a iangina Oded, ma i ga vana upi na barat ra tarai na vinarubu ba dia pot mulai Samaria, ma i ga biti ta diat: Ea, ra Luluai ra God kai ra umana tama i vavat i ga kankan ure Iuda, kari i ga nur tar diat ta ra lima i vavat, ma ava ga doko diat ma ra ngala na kankan i tuk urama ra bala na bakut. ¹⁰ Ma go ava nuk ia ba avat a kure ra tarai Iuda ma Ierusalem ma ra vaden, upi diat kavava umana vilavilau. Dave, pa kavava ta umana nirara ure ra Luluai kavava God? ¹¹ Io, avat a valongore iau, ma avat a valilikun vue mule ra umana vilavilau nina ava ga kinim pa diat ta ra umana tura i vavat; tago ra ngala na kankan kai ra Luluai i ki taun avat.

¹² Ma ta umana luluai kai ra tarai Epraim, Asaria natu i Iokanan, Berekia natu i Mesilemot, Iekiskia natu i Salum, ma Amasa natu i Kad-lai, dia ga tur bat diat dia lilikun kan ra vinarubu, ¹³ ma dia ga biti ta diat: Koko avat a ben pa ra umana vilavilau uti; tago ava nuk pa ra magit nina ba na da kada nirara ure ra Luluai ma na vangala kada kaina mangamangana ma kada nirara; tago kada nirara i ngala, ma ra ngala na kankan i ki ure Israel. ¹⁴ Damana ra tarai na vinarubu dia ga nur vue ra umana vilavilau ma ra tabarikik ta ra luaina mata i ra umana luluai ma ra tarai par. ¹⁵ Ma ra tarai nina di ga vatang ra iang i diat dia ga tut, ma dia ga ben pa ra umana vilavilau, ma dia ga vamal ra umana tavaturia ta diat ma ra tabarikik di ga ra pa ia; dia ga vamal diat, ma dia ga ule tar ra pal a kau ta diat, ma dia ga tabar diat ma ra nian ma ra nimomo, ma dia ga tap diat, ma dia ga vako ra umana biluana ta diat ta ra umana as, ma dia ga tule vue diat pire ra umana tura i diat aro Ieriko, ra pia na pal na gelep; ma namur dia ga lilikun uro Samaria.

¹⁶ Ta nam ra e Akas i ga vartuluai upi ra king Asiria upi na maravut ia. ¹⁷ Tago ra tarai Edom dia ga tut

mulai ma dia ga uvia pa Iuda, ma dia ga ben vavilavilau vue ta umana. ¹⁸ A tarai Pilistia bula dia ga tut ure ra umana pia na pal ta ra male ma aro Negeb-Iuda, ma dia ga uvia pa Bet-Semes, Aialon, Gederot, Soko ma ra umana gunan kikil ia, Timna ma ra umana gunan kikil ia, ma Gimso bula ma ra umana gunan kikil ia, ma dia ga ki ta diat. ¹⁹ Tago ra Luluai i ga varuva Iuda ure Akas ra king Iuda, tago i ga papait vakuku aro Iuda, ma i ga manga varpam ure ra Luluai. ²⁰ Ma Tiglat-Pileser ra king Asiria i ga tadav ia, ma i ga vakadik ia ma vakir i ga vadekdek ia. ²¹ Ma Akas i ga tatak ta ra kuba i ra Luluai, ma ta ra kuba i ra king ma ra umana luluai, ma i ga tul tar ra totokom pire ra king Asiria; ma nam pa i ga maravut ia. ²² Ma ta ra e ba di ga vakadik ia, go ra king Akas i ga manga varpam mulai ure ra Luluai. ²³ Tago i ga vartabar tadav ra umana god Damasko, nina dia ga ub ia; ma i ga biti: Tago ra umana god kai ra umana king Siria dia maravut diat, ina vartabar tadav diat upi diat a maravut iau. Ia kaka dia ga vuna ta kana vinirua ma ta ra vinirua kai Israel par.

²⁴ Ma Akas i ga kap varurue ra umana la ure ra kuba i God, ma i ga poko gigi ra umana la ure ra kuba i God, ma i ga banu bat ra gomgom na pal kai ra Luluai; ma i ga pait kana umana uguugu ta ra lavur pakana gunan Ierusalem. ²⁵ Ma i ga vatut ra umana tavul a lotu ta ra lavur pia na pal Iuda upi da tun ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god, ma i ga vakankan ra Luluai ra God kai ra umana tamana.

²⁶ Ma kana umana enana papalum, ma kana lavur mangamangana, papa ra turpaina tuk ta ra mutuaina, di ga tumu vake diat ta ra buk ure ra umana king Iuda ma Israel. ²⁷ Ma di ga vadiop Akas varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra pia na pal Ierusalem iat; tago pa dia ga kap ia tar ta ra babang kai ra umana king Iuda; ma Esekia

natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

29

Esekia i ki na king (2 King 18:1-3)

¹ Esekia i ga tur pa ia pi na king ba i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala, ma i ga ki na king a ura vinun ma lavuvat na kilala arama Ierusalem; ma ra iang i tinana Abia natu i Sekaria. ² Ma i ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, da David kana ngala i ga pait ia.

Esekia i vagomgom mule ra kuba i ra Luluai

³ Ta ra luaina kilala ta kana kini na king, ta ra luaina gai, i ga papa are ra umana banbanu ta ra gomgom na pal kai ra Luluai, ma i ga mal pa diat. ⁴ Ma i ga agure ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ma i ga varurue diat ta ra bala na taman ta ra papar a taur, ⁵ ma i ga biti ta diat: Avat a tarai Levi, avat a valongore iau; avat a vagomgom avat, ma avat a vagomgom ra gomgom na pal kai ra Luluai ra God kai ra umana tama i vavat, ma avat a kap vue ra dur kan go ra pakana i gomgom. ⁶ Tago ra umana tama i dat dia ga varpam, ma dia ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai kada God, ma dia ga vana kan ia, ma ra mata i diat i ga lingan irai kan ra kuba i ra Luluai, ma dia ga vue tamur tar tana. ⁷ Ma dia ga banu bat bula ra mata palpal, ma dia ga pun ra umana lamp, ma pa dia ga tun ra bulit i ang na katkat ma pa dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra pakana i gomgom tadav ra God kai Israel. ⁸ Kari ra kankan kai ra Luluai i ga ki taun Iuda ma Ierusalem, ma i ga nur tar diat upi diat a magit di burut i tana, ma ra magit na kinaian, ma ra magit na varkulumai, da ra mata i vavat i gire. ⁹ Tago ra umana tama i dat dia tar virua ta ra pakat na vinarubu, ma ra umana natu i dat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma kada umana taulai, dia ki na vilavilau ure go ra magit. ¹⁰ Ma

go i ki ta ra nuknukigu ba dat a pait ra kunubu pire ra Luluai ra God kai Israel, upi kana ngala na kankan na vana kan dat. ¹¹ A umana natugu, koko avat a kiki vakuku; tago ra Luluai i tar pilak pa avat upi avat a tur ta ra luaina matana, upi avat a kudakudar pirana, ma upi avat kana umana tultul, ma avat a tun ra bulit i ang na katkat.

¹² Ma ra tarai Levi dia ga tut, go diat: Ta ra apik na tarai Koat, Makat natu i Amasai ma Ioel natu i Asaria; ta ra apik na tarai Merari, Kis natu i Abdi ma Asaria natu i Iealelel; ta ra apik na tarai Gerson, Ioa natu i Sima ma Eden natu i Ioa; ¹³ ta ra apik na tarai Elisapan, Simri ma Ieuel; ta ra apik na tarai Asap, Sekaria ma Matania; ¹⁴ ta ra apik na tarai Eman, Iekuel ma Sime; ma ta ra apik na tarai Iedutun, Semaia ma Usiel. ¹⁵ Ma dia ga varurue ra umana tura i diat, ma dia ga vagomgom diat iat, ma dia ga ruk, da ra vartuluai kai ra king ta ra tinata kai ra Luluai, upi diat a vagomgom ra gomgom na pal kai ra Luluai. ¹⁶ Ma ra umana tena tinabar dia ga ruk ta ra bala na gomgom na pal kai ra Luluai upi diat a vagomgom ia, ma dia ga kap vue ra lavur mangana dur nina dia ga tadav ia ta ra gomgom na pal kai ra Luluai tar ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai. Ma ra tarai Levi dia ga kap ia, upi diat a puak vue uro ra tava alir Kidron. ¹⁷ Dia ga tur pa ra varvagomgom ta ra luaina bung ta ra luaina gai, ma ta ra bung lavutul ta nam ra gai dia ga tadav ra mata palpal kai ra Luluai; ma dia ga vagomgom ra gomgom na pal kai ra Luluai ta ra lavutul na bung, ma ta ra bung a vinun ma laptikai ta ra luaina gai dia ga vapar vue.

¹⁸ Ma dia ga ruk tadav Esekia ra king ta ra kubana, ma dia ga biti: Ave tar vagomgom vapar ra kuba i ra Luluai, ma ra uguugu ure ra tinabar di tuntun tar ia ma ra umana la ure, ma ra vuvuvung ure ra gem na ginigira ma ra umana la ure. ¹⁹ Ma

ra umana la bula, nina Akas i ga vue diat ba i ga pait ra varpian ta kana kini na king, ave ga mal diat ma ave ga vagomgom diat; ma ea, dia ki ta ra luaina mata i ra uguugu na vartabar kai ra Luluai.

²⁰ Ma Esekia ra king i ga tut ta ra malana ikilik, ma i ga varurue ra umana luluai ta ra pia na pal, ma dia ga vana urama ta ra kuba i ra Luluai. ²¹ Ma dia ga kap lavurua na bulumakau, ma lavurua na sip a umana tomotoina, ma lavurua na nat na sip, ma lavurua na me a umana tomotoina, upi a tinabar na varporong ure ra kiki na varkurai, ma ure ra gomgom na pal ma ure ra tarai Iuda. Ma i ga vartuluai pire ra umana tena tinabar, a umana natu i Aron, upi diat a tul tar diat ta ra uguugu na vartabar kai ra Luluai. ²² Ma dia ga doko ra umana bulumakau, ma ra umana tena tinabar dia ga kap ra gapu i diat ma dia ga apur ra uguugu na vartabar me; ma dia ga doko ra umana sip, ma dia ga apur ra uguugu na vartabar ma ra gapu i diat; ma dia ga doko ra umana nat na sip, ma dia ga apur ra uguugu na vartabar ma ra gapu i diat bula. ²³ Ma dia ga kap ra umana me ure ra tinabar na varporong ta ra luaina mata i ra king ma ra tarai par; ma dia ga vung ra lima i diat taun diat, ²⁴ ma ra umana tena tinabar dia ga doko diat, ma dia ga pait ra tinabar na varporong ma ra gapu i diat ta ra uguugu na vartabar, upi da pait ra varporong ure Israel par; tago ra king i ga tar vartuluai ba da tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tinabar na varporong ure ra tarai Israel par.

²⁵ Ma i ga tibe ra tarai Levi ta ra kuba i ra Luluai ma ra umana tobo, ma ra umana pagol, ma ra umana ngap, da ra vartuluai kai David, ma Gad ra tena ginigira kai ra king, ma Natan ra propet; tago nam ra vartuluai i ga vuna tai ra Luluai ta ra ngie i kana umana propet. ²⁶ Ma ra tarai Levi dia ga tur ma ra umana magit na kakailai kai David, ma ra umana

tena tinabar dia ga vature ra umana tavur. ²⁷ Ma Esekia i ga vartuluai ba da tul tar ra tinabar di tuntun tar ia ta ra uguugu na vartabar. Ma ba di ga tur pa ra tinabar di tuntun tar ia, di ga tur pa bula ra kakailai tadav ra Luluai, ma ra vuvu tavur, ma ra umana magit na kakailai kai David ra king Israel dia ga maravut ia. ²⁸ Ma ra tarai par dia ga lotu, ma ra umana tena kakailai dia ga kakailai, ma ra umana tena vu tavur dia ga pupunge; ma di ga pait vanavana tuk di ga vapar vue ra tinabar di tuntun tar ia.

²⁹ Ma ba dia ga vapar vue ra tinabar, ra king ma diat parika abara dia ga lotu. ³⁰ Ma Esekia ra king ma ra umana luluai dia ga vartuluai ba ra tarai Levi diat a kakailai na pite varpa tadav ra Luluai ma ra umana tinata kai David, ma kai Asap ra tena ginigira. Ma dia ga kakailai na pite varpa ma ra gugu, ma dia ga tur rururu ma dia ga lotu. ³¹ Ma Esekia i ga biti: Go ava tar tul tar avat pire ra Luluai; avat a kakari maravai ma avat a kap ra umana vartabar ma ra umana tinabar na pite varpa ta ra kuba i ra Luluai. Ma ra kor na tarai dia ga kap ra umana vartabar ma ra umana tinabar na pite varpa; ma diat ba i mariga ra bala i diat dia ga kap ra umana tinabar di tuntun tar ia. ³² Ma ra niluluk ure ra umana tinabar di tuntun tar ia, nina ra tarai dia ga kap ia, i ga lavurua na vinun na bulumakau, tika na mar na sip a umana tomotoina, ma a ura mar na nat na sip; go diat parika a tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai. ³³ Ma di ga vagomgom laptikai na mar na bulumakau ma a utul a arip na mar-mar na Sip. ³⁴ Ia kaka ra umana tena tinabar pa dia ga peal, ma pa i ga tale diat upi diat a kulit vapar ra umana tinabar di tuntun tar ia; damana ra umana tura i diat ra tarai Levi dia ga maravut diat, tuk di ga vapar vue ra papalum, ma tuk ra umana tena tinabar dia ga vagomgom diat iat mulai; tago ra bala i ra tarai Levi i ga dovot tuna ta diat ra umana tena

tinabar upi diat a vagomgom diat iat mulai. ³⁵ Ma i ga tup ia ra umana tinabar di tuntun tar ia, ma ra bira i ra umana tinabar na varmaram, ma ra umana tinabar na nimomo ure ra umana tinabar di tuntun tar ia. Damana di ga mal pa mule ra papalum ta ra kuba i ra Luluai. ³⁶ Ma Esekia ma ra tarai par dia ga gugu ure ra magit nina God i ga vaninare ure ra tarai; tago di ga pait lulut go ra magit.

30

Di pait ra lukara na bolo lake

¹ Ma Esekia i ga tulue ra tinata tadav ra tarai Israel ma Iuda par, ma i ga tumu bula ta umana buk tadav ra tarai Epraim ma Manase, upi diat a vana tadav ra kuba i ra Luluai arama Ierusalem, upi diat a pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai ra God kai Israel. ² Tago ra king, ma kana umana luluai, ma ra tarai par Ierusalem, dia ga tar varkurai ba da pait ra lukara na bolo lake ta ra vauruana gai. ³ Pa dia ga pait valar pa ia ta nam ra gai, tago ra paupau tena tinabar nina dia ga vagomgom diat iat mulai pa dia ga topa ia, ma ra tarai par pa dia ga vana varurung urama Ierusalem. ⁴ Ma ra magit i ga takodo ta ra mata i ra king ma ra tarai par. ⁵ Damana dia ga varkurai ba da varvai vurvurbit ta ra langun Israel par, papa aro Ber-Seba ma tuk uro Dan, ba diat a vana upi diat a pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai ra God kai Israel arama Ierusalem; tago pa di ga pait ia lua ma ra ngala na kor da di ga tumu ia. ⁶ Io, ra umana tena kapkap varvai dia ga kap vurvurbitane ra umana buk kai ra king ma kana umana luluai ta ra langun Israel ma Iuda par, ma varogop ma ra vartuluai kai ra king dia ga biti: Avat a tarai Israel, avat a talil tadav ra Luluai ra God kai Abaraam, Isak, ma Israel, upi ia iat na talil tadav ra ibaiba ta vavat nina ava tar pila kan ra lima i ra umana king Asiria.

⁷ Koko avat a varogopane avat ma ra umana tama i vavat ma ra umana tura i vavat, nina dia ga pait ra varpam pire ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat, ma damana i ga nur vue diat upi diat a ki na uliran, da ava gire. ⁸ Ma koko avat a pue ngangar da ra umana tama i vavat, avat a tul tar ika avat pire ra Luluai, ma avat a olo ta kana gomgom na pal nina i ga vagomgom ia pa na mutu, ma avat a torom tai ra Luluai kavava God, upi kana ngala na kankan na vana kan avat. ⁹ Tago gala avat a talil tadav ra Luluai, gala diat dia ga ben vavilavilau vue ra umana tura i vavat ma ra umana natu i vavat diat a mari diat, ma diat a lilikun mulai tadav go ra gunan; tago ra Luluai kavava God ia ra tena varmari ma i buka ma ra varmari, ma ona avat a talil tadav ia pa na lingan kan avat.

¹⁰ Ma ra umana tena kapkap varvai dia ga vana alalu ta ra umana pia na pal ta ra langun Epraim ma Manase, ma tuk uro Sebulun; ia kaka ra tarai dia ga nongone diat ma dia ga kulume diat. ¹¹ Ta umana ka ta ra tarai Aser ma ra tarai Manase ma ra tarai Sebulun dia ga torom ma ra madu na bala i diat, ma dia ga vana urama Ierusalem. ¹² Ma ra lima i God i ga ki tai Iuda upi na vakopono ra nuknuk i diat, upi diat a pait ot pa ra varkurai kai ra king ma ra umana luluai ta ra tinata kai ra Luluai. ¹³ Ma ra peal tarai dia ga kor varurung arama Ierusalem upi diat a pait ra lukara na gem ba pa i leven ta ra vauruana gai, a ngala na kor iat. ¹⁴ Ma dia ga tut ma dia ga tak vue ra umana uguugu na vartabar nina dia ga ki Ierusalem, ma dia ga tak vue bula ra umana uguugu nina di ga tun ra bulit i ang na katkat ta diat, ma dia ga vue diat ta ra tava alir Kidron.

¹⁵ Ma dia ga doko ra bolo lake ta ra bung a vinun ma a ivat ta ra vauruana gai; ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga vavirvir ma dia ga vagomgom diat iat mulai, ma dia ga kap ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra kuba i ra Luluai.

16 Ma dia ga tur ta kadia umana turtur, da ra varkurai kai Moses ra tutana kai God; ra umana tena tinabar dia ga apure ra gap nina dia ga vatur vake ta ra lima i ra tarai Levi. 17 A mangoro pire ra tarai pa dia ga vagomgom diat, kari ra tarai Levi dia ga doko ra umana bolo lake ure diat nina pa dia ga gomgom, upi da vagomgom diat ure ra Luluai. 18 Tago a kor na tarai, mangoro ta diat maro Ephraim, Manase, Isakar, ma Sebulun, pa dia ga vagomgom diat, ia kaka dia ga ian ta ra bolo lake, ma pa i ga varogop ma ra tutumu ure. Tago Esekia i ga araring ure diat, ma i ga biti: A Luluai nina i boina na nur vue pire diat par tikitikai 19 nina dia anan upi God, ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat, ma ra dovot na bala i diat, ba pa dia ga pait ot pa ra varvagomgom ure ra gomgom na pal. 20 Ma ra Luluai i ga torom tai Esekia, ma i ga valagar pa ra tarai.

21 Ma ra tarai Israel nina dia ga ki Ierusalem dia ga pait ra lukara na gem ba pa i leven ma ra ngala na gugu ta ra lavurua na bung; ma ra tarai Levi ma ra umana tena tinabar dia ga pite pa ra Luluai ta ra bungbung par, ma dia ga kakailai tadav ra Luluai ma ra ngala na nilai diat. 22 Ma Esekia i ga tata na varmari pire ra tarai Levi par nina dia melem ta ra papalum kai ra Luluai. Damana dia ga iaian ta ra lavurua na bung ure ra lukara, ma dia ga tul tar ra umana tinabar na varmaram, ma dia ga pite pa ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat. 23 Ma ra tarai par dia ga varkurai ba da pait ia ta lavurua na bung mulai; ma dia ga pait ia lavurua na bung mulai ma ra gugu. 24 Tago Esekia ra king Iuda i ga tabar ra tarai ma tika na arip na marmar na bulumakau ma lavurua na arip na marmar na sip ure ra umana tinabar; ma ra umana luluai dia ga tabar ra tarai ma tika na arip na marmar na bulumakau ma a vinun na arip na marmar na sip; ma ra peal

tena tinabar dia ga vagomgom diat iat mulai. 25 Ma ra tarai Iuda par, ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ma ra tarai na lotu nina dia ga vana maro Israel, ma ra umana vaira nina dia ga pot maro ra gunan Israel ma nina dia ga ki Iuda, diat par dia ga gugu. 26 Damana a ngala na gugu i ga ki arama Ierusalem, tago papa ra e kai Solomon natu i David ra king Israel pa di ga pait ta lukara dari arama Ierusalem. 27 Ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga tur ma dia ga tata vadoane ra tarai; ma di ga valongore ra nilai diat, ma kadia niaring i ga tutua urama ra bala na bakut ta kana gomgom na kiki.

31

1 Ma ba i ga par go ra lavur magit, a tarai Israel par nina dia ga ki dia ga vana ta ra lavur pia na pal Iuda, ma dia ga pamar gigi ra umana vat na tabalar. ma dia ga mut vue ra umana tabataba i Asera, ma dia ga re vue ra umana tavul a lotu ma ra umana uguugu na vartabar kan ra langun Iuda ma Benjamin, ma aro Ephraim ma Manase bula, tuk dia ga vamutue diat par. Ma namur ra tarai Israel par dia ga lilikun ta kadia umana pia na pal, tikitikai ta kana pakana iat.

Esekia i mal pa ra tiniba kai ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi

2 Ma Esekia i ga tibe ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi ta kadia lavur tiniba tikitikai da kadia varvakai, ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi par, upi diat a tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra umana tinabar na varmaram, ma upi diat a pite varpa ma diat a kakailai ta ra mataniolo ta ra gunan kai ra Luluai. 3 I ga kure tar bula ta tiniba ure ra king ta kana tabarikik, ure ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra malana ma ta ra ravian, ma ure ra umana Bung Sabat, ma ure ra umana kalamana gai, ma ure ra umana lukara nina di ga kubu diat, da di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai. 4 Ma i ga vartuluai pire

ra tarai nina dia ga ki Ierusalem upi diat a tul tar ra tiniba kai ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, upi diat a ongor ta ra varkurai kai ra Luluai. ⁵ Ma ba di ga vaarike ra vartuluai ra tarai Israel dia ga tul tar ra ngala na vuai e ta ra kon, ma ra polo na vuai na vain, ma ra dangi, ma ra polo na livur, ma ta ra lavur magit i tavua ta ra uma; ma dia ga kap ra vavinun na pakana ta ra lavur magit, ma i ga tup ia. ⁶ Ma ra tarai Israel ma Iuda nina dia ga ki ta ra umana pia na pal Iuda dia ga kap ra vavinun na pakana ta ra umana bulumakau ma ra umana sip, ma ra umana magit di ga vagongom diat ure ra Luluai kadia God, ma dia ga vung diat ta ra umana anguvai. ⁷ Ta ra vautuluna gai dia ga tur pa ia pi diat a vuvung tar ta ra umana anguvai, ma dia ga vapar vue diat ta ra valavuruana gai. ⁸ Ma ba Esekia ma ra umana luluai dia ga pot ma dia ga gire ra umana anguvai, dia ga pite pa ra Luluai ma kana tarai Israel. ⁹ Ma Esekia i ga tir ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi ure ra umana anguvai. ¹⁰ Ma Asaria ra tena tinabar ngalangala ta ra apik na tarai kai Sadok i ga bali ia dari: Papa ba di ga tur pa ia ba diat a kap ra umana vartabar tar ta ra kuba i ra Luluai, ave ga ian ma ave ga maur. ma ave ga en valili ra ngala; tago ra Luluai i tar vadoane kana tarai, ma go ra ngala na vuvuvung i ki valili.

¹¹ Ma Esekia i ga vartuluai ba da vaninare ta umana bagialar ta ra kuba i ra Luluai; ma dia ga vaninare diat. ¹² Ma dia ga kap ra umana vartabar, ma ra vavinununa ta ra lavur magit, ma ra magit par di ga vagongom diat, ma ra dovotina; ma Konania ra te Levi i ga kure diat, ma turana Simei i ga vauruana tana. ¹³ Iekiel, Asasia, Nakat, Asael, Ierimot, Iosabad, Eliel, Ismakia, Makat, ma Benaia, dia ga tena varbalaurai ta ra vavai ra varkurai kai Konania ma turana Simei, ta ra tiniba kai Esekia ra king ma Asaria ra tena

varkurai ta ra kuba i God. ¹⁴ Ma Kore natu i Imna ra te Levi, ra tena balabalaure mataniolo ta ra papar a taur, i ga kure ra umana tamarigat na vartabar ure God, upi na tibe ra umana vartabar kai ra Luluai, ma ra umana gongom na magit. ¹⁵ Eden, Miniamin, Iesua, Semaia, Amaria, ma Sekania, dia ga maravut ia ma ra dovotina ta ra umana pia na pal kai ra umana tena tinabar, ma dia ga tul tar ra umana tiniba pire ra umana tura i diat, diat dia ngala ma diat dia ikilik, ta kadia lavur tiniba na papalum, ¹⁶ ia kaka pa ta tiniba ure diat di ga tumu ra iang i diat, ra umana tutana par nina i utul kadia kilala ba i bolo ra utul, nina dia vana ta ra kuba i ra Luluai ure kadia varvakai ta kadia lavur tiniba, da ra varkurai ure ra papalum ta ra bungbung.

¹⁷ Di ga tumu ra iang i ra umana tena tinabar ta kadia lavur apik na tarai, ma ra tarai Levi nina i ura vinun kadia kilala ba i bolo ra ura vinun, di ga tumu ra iang i diat ta kadia lavur varvakai ma ta kadia lavur tiniba. ¹⁸ Di ga tumu ra iang i diat varurung ma kadia umana nat na bul, ma kadia umana taulai, ma ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, kadia kor na tarai; tago dia ga vagongom vatikene diat iat ma ra dovotina. ¹⁹ Ma ure ra umana tena tinabar a umana natu i Aron, nina dia ga ki ta ra pia na vura ta kadia umana pia na pal, di ga vatang ra iang i ta umana tutana, ta ra umana pia na pal tikatikai, upi diat a tul tar ra umana tiniba pire ra lavur tutana par ta ra umana tena tinabar, ma pire ra tarai Levi par nina di ga tumu ra iang i diat.

²⁰ Esekia i ga pait ia damana ta ra langun Iuda parika; ma i ga pait nam i ga boina ma i ga takodo ma i ga dovot ta ra luaina mata i ra Luluai kana God. ²¹ Ma ra lavur papalum nina i ga tur pa ia ure ra varvakai ta ra kuba i God, ma ure ra tinata na varkurai, ma ure ra umana vartuluai, nina i ga tikan upi kana

God tana, i ga pait diat ma ra balana parika, ma i ga boina pirana.

32

Senakerib i tut na vinarubu ure Iuda
(2 King 18:13-37; Ies 36:1-22)

¹ Ba i ga par go ra lavur magit, ma go ra dovot na mangamangana, Senakerib ra king Asiria i ga tut ma i ga vana Iuda ma i ga tur vartakalat bat ra umana pia na pal di ga liplip bat diat, ma i ga nuk ia ba na kale pa diat. ² Ma ba Esekia i ga gire ba Senakerib i ga pot, ma ba i ga nuk ia ba na varubu ure Ierusalem, ³ dia ga tata guvai ma kana umana luluai ma kana umana rangrang na tutana upi da tur bat ra tava ta ra umana mata na tava aro ra paparai ra pia na pal; ma dia ga tur maravut ia. ⁴ Damana ra ngala na kor dia ga vana varurung, ma dia ga tur bat ra umana mata na tava, ma ra tava alir nina i ga alir ta ra bala na gunan, ma dia ga biti: Ta ra ava ra umana king Asiria diat a tadav ra ngala na tava ona dia pot? ⁵ Ma i ga ongor, ma i ga pait mule nam ra pakana parika ta ra liplip nina i ga tarada, ma i ga vatut ra umana pal na minakila tana, ma i ga pait ta ra tika na liplip na vat ta ra papar a liplip maro, ma i ga vadekdek Milo ta ra pia na pal kai David, ma i ga pait mangoro na vargal ma ra umana bakbakit. ⁶ Ma i ga tibe ra umana luluai na vinarubu ure ra tarai, ma i ga varurue diat pirana ta ra bala na taman pire ra mataniolo ta ra pia na pal, ma i ga tata na varmaram pire diat, ma i ga biti: ⁷ Avat a ongor ma avat a balamat, koko avat a burut ma koko avat a ururian ure ra king Asiria, ma ure ra ngala na kor nina dia varagur me; tago nina i maravut dat i ngala tai nina i maravut ia. ⁸ A dekdek na limana a palapaka ka, ma ga ra Luluai kada God i tur maravut dat, ma i varubu ure dat. Ma ra tarai dia ga nurnur ta ra tinata kai Esekia ra king Iuda.

⁹ Namur ta go, ba Senakerib ra king Asiria i ga tur vartakalat bat Lakis ma kana ngala na kor na tarai na vinarubu, i ga tulue kana umana tultul urama Ierusalem tadav Esekia ra king Iuda, ma tadav ra tarai Iuda par nina dia ga ki Ierusalem, ma dia ga biti: ¹⁰ Senakerib ra king Asiria i biti dari: Ava nurnur ta ra ava upi avat a ki bakit arama Ierusalem? ¹¹ Esekia pa i ga tuam pa avat vang, upi na nur tar avat ta ra minat ma ra mulmulum ma ra nimar, ba i biti, A Luluai kada God na valaun dat kan ra lima i ra king Asiria? ¹² Dave, vakir Esekia nam ba i ga tak vue kana umana tavul a lotu ma kana umana uguugu na vartabar, ma i ga vartuluai pire Iuda ma Ierusalem dari: Avat a lotu ta ra luaina mata i tika na uguugu na vartabar ka, ma avat a tun ra bulit i ang na katkat tana? ¹³ Pa ava nunure laka nam ba avet ma ra umana tamagu ave ga pait ia pire ra umana vuna tarai ta ra gunagunan? Dave, ra umana god kai ra umana vuna tarai ta ra gunagunan dia ga valaun bar kadia gunan kan ra limagu? ¹⁴ I ga tale to ia ta diat ra umana god kai ra umana vuna tarai nina ra umana tamagu dia ga nila vue diat ba na valaun kana tarai kan ra limagu, upi kavava God na valaun valar pa avat kan ra limagu? ¹⁵ Io, koko Esekia na tuam pa avat, ma na varara avat dari, ma koko avat a kapupi ia; tago pa ta god kai ta vuna tarai ba kai ta vuna gunan i ga valaun valar pa kana tarai kan ra limagu, ma kan ra lima i ra umana tamagu; damana bula pa na tale kavava God ba na valaun avat kan ra limagu. ¹⁶ Ma mangoro na tinata bula kana umana tultul dia ga tatike ure ra Luluai God ma ure kana tultul Esekia. ¹⁷ I ga tumu bula ta umana buk, upi na vul ra Luluai ra God kai Israel, ma upi na tata kaina ure, dari: Da ra umana god kai ra umana vuna tarai ta ra gunagunan pa dia ga valaun kadia tarai kan ra limagu, damana ra God kai Esekia pa na valaun kana tarai kan ra limagu.

18 Ma dia ga oraoro ma ra ngala na nilai diat ta ra tinata Iudaia pire ra tarai Ierusalem nina dia ga ki ta ra ul a liplip, upi diat a vaburut diat, ma upi diat a vapurpuruan diat, upi diat a uvia pa ra pia na pal. 19 Ma dia ga tata ure ra God kai Ierusalem, da ure ra umana god kai ra umana vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan nina ra lima i ra tarai i ga pait diat.

A Luluai i valaun pa Esekia
(2 King 19:1-37; Ies 37:1-38)

20 Ma Esekia ra king, ma Iesaia ra propet natu i Amos, dir ga araring ure go ma dir ga kakail urama ra bala na bakut. 21 Ma ra Luluai i ga tulue tika na angelo nina i ga vapanie vue ra umana rangrang na tutana, ma ra umana lualua, ma ra umana luluai, ta ra pakana ba ra tarai kai ra king Asiria dia ga ki tana. Damana i ga lilikun ta kana gunan ma ra vavirvir. Ma ba i ga ruk ta ra kuba i kana god, nina i ga vangala dir. dir ga doka abara ma ra pakat na vinarubu. 22 Damana ra Luluai i ga valaun Esekia ma diat dia ga ki Ierusalem kan ra lima i Senakerib ra king Asiria, ma kan ra lima i kana lavur ebar, ma i ga balaure diat ta ra lavur papar. 23 Ma mangoro dia ga kap ra umana vartabar pire ra Luluai urama Ierusalem, ma ra umana ngatngat na magit pire Esekia ra king Iuda; ma papa nam ra e i ga ngala ta ra mata i ra lavur vuna tarai.

Esekia i mait
(2 King 20:1-11; Ies 38:1-22)

24 Ta nam ra e Esekia i ga mait, ma i ga to na mat; ma i ga araring pire ra Luluai, ma i ga bali ia ma i ga tul tar ra vakilang pirana. 25 Ia kaka Esekia pa i ga bali ra boina di ga pait ia pirana, tago i ga malamala ngala ta ra balana; kari ra kankan i ga ki taun ia, ma taun Iuda ma Ierusalem. 26 Ma Esekia i ga vaikilik pa ia iat mulai ure ra ngala na ninunuk ta ra balana, diat ma ra tarai Ierusalem, ma damana ra kankan kai ra Luluai pa i ga tadav diat ta ra e kai Esekia.

Esekia i kapupi ra umana tultul maro Babilon

(2 King 20:12-19; Ies 39:1-8)

27 Ma Esekia i ga uviana ma di ga manga ru ia; ma i ga pait kana ta umana pal na vuvuvung ure ra silva, ma ra goled, ma ra umana ngatngat na vat, ma ra vuai na davai i ang na katkat, ma ra umana bakbakit, ma ra lavur mangana bo na la; 28 ra umana pal na vuvuvung bula ure ra kon, ra polo na vuai na vain, ma ra dangi; ma ra umana pal ure ra lavur mangana vavaguai, ma ra umana liplip na sip. 29 I ga vatur vake bula ra umana pia na pal, ma i ga tup ia kana umana kikil na sip ma kana umana kikil na vavaguai; tago God i ga manga vauviana.

30 Esekia iat i ga tur bat ra mata na tava ta ra tava alir Gikon, ma i ga vanonoro pa ia ura ta ra pia na pal kai David ta ra papar a taoai tana. Ma Esekia i ga tavua ta kana lavur papalum. 31 Ia kaka ure ra umana tultul nina ra umana luluai Babilon dia ga tulue diat pirana upi diat a matoto ta ra magit na kinaian di ga pait ia ta ra gunan, God i ga nur vue upi na valar ia, upi na nunure ot pa ra balana.

Esekia i mat
(2 King 20:20-21)

32 Ma ra umana enana papalum kai Esekia, ma ra lavur bo na magit i ga pait ia, di ga tumu diat ta ra ninana kai Iesaia ra propet natu i Amos, ta ra buk ure ra umana king Iuda ma Israel. 33 Ma di ga vadiop Esekia varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra tututua aina ba ra umana babang kai ra umana natu i David dia ki ie; ma ra tarai Iuda par ma diat dia ga ki Ierusalem dia ga ru ia ba i ga mat. Ma Manase natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

33

Manase i ki na king
(2 King 21:1-18)

1 Manase i ga laun vue a vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi

na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a ilima na vinun ma a ilima na kilala. ² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da ra lavur bilak na mangamangana kai ra umana Tematana, nina ba ra Luluai i ga tar okole vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel. ³ Tago i ga vatut mule ra umana tavul a lotu nina Esekia tamana i ga li vue; ma i ga pait ra umana uguugu na vartabar ure ra umana Baal, ma i ga pait ra umana tabataba i Asera, ma i ga lotu tadav ra kor par arama ta ra maup, ma i ga toratorom ta diat. ⁴ Ma i ga pait ta umana uguugu na vartabar ta ra kuba i ra Luluai, nina ra Luluai i ga biti dari ure: A iangigu na ki vatikai arama Ierusalem.

⁵ Ma i ga pait ta umana uguugu ure ra kor par arama ta ra maup ta ra ura bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai. ⁶ I ga tul tar ra umana natuna upi ra tinabar di tuntun tar ia ta ra male kai natu i Inom; ma i ga tikan upi ra vakilang ta ra bakut, ma i ga la ta ra papait ma ta ra agagar, ma i ga tir ra umana tabaran, ma i ga matoto tai ra umana tena agagar; ma i ga ongor upi ra kaina ta ra luaina mata i ra Luluai upi na vakankan ia. ⁷ Ma i ga vatur ra tabataba nina i ga tar pait ia ta ra kuba i God, nina lua God i ga biti tai David ma tai natuna Solomon ure dari: Ta go ra pal, ma ta ra pia na pal Ierusalem nina iau ga pilak pa ia kan ra lavur vuna tarai Israel, a iangigu na mamar tukum; ⁸ ma pa ina kari vue mule ra kau i ra tarai Israel kan ra gunan nina iau ga tibe tar ia ta ra umana tama i vavat, gala diat a kodop vake nam parika iau ga vartuluai ure pire diat ta ra ngie i Moses, ra tinata na varkurai ma ra umana togotogo ma ra umana vartuluai. ⁹ Ma Manase i ga ben varara ra tarai Iuda ma diat dia ga ki Ierusalem, upi diat a pait ra magit i kaina ta nam ba ra umana Tematana dia ga pait ia, nina ra Luluai i ga okole vue diat kan ra luaina mata i ra tarai Israel. ¹⁰ Ma ra Luluai i ga tata pire Manase, ma pire kana tarai; ma

pa dia ga torom.

¹¹ Kari ra Luluai i ga tulue ra umana luluai na tarai na vinarubu kai ra king Asiria tadav diat, ma dia ga kono pa Manase ma ra umana kono, ma dia ga vi ia ma ra umana vivi na palariam, ma dia ga ben pa ia uro Babilon. ¹² Ma ba i ga ki na malari i ga araring tadav ra Luluai kana God, ma i ga vaikilik pa ia muka ta ra luaina mata i ra God kai ra umana tamana. ¹³ Ma i ga araring pirana, ma God i ga torom tana ma i ga valongore kana nilul, ma i ga ben pa mule urama Ierusalem tadav kana kiki na varkurai. Ma Manase i ga nunure ba ra Luluai ia God.

¹⁴ Namur ta go i ga pait tika na liplip na vat ta ra papar a liplip maro namur, ta ra pia na pal. kai David, ta ra papar a taoai tai Gikon ta ra male, ma i ga tuk uro ta ra mataniolo na en; ma i ga pait ra liplip kikil Opel, ma i ga pait pakan mule urama pi na manga tuluai; ma i ga vatur ra umana luluai na vinarubu ta ra umana pia na pal Iuda par nina di ga liplip bat diat. ¹⁵ Ma i ga tak vue ra umana vaira na god, ma ra tabataba kan ra kuba i ra Luluai, ma ra lavur uguugu na vartabar nina i ga pait diat ta ra luana kai ra kuba i ra Luluai ma arama Ierusalem, ma i ga vue diat kan ra pia na pal. ¹⁶ Ma i ga mal pa mule ra uguugu na vartabar kai ra Luluai, ma i ga tul tar ra umana tinabar na varmaram ma ra umana tinabar na pite varpa tana, ma i ga vartuluai pire ra tarai Iuda ba diat a torom tai ra Luluai ra God kai Israel. ¹⁷ Ma ra tarai dia ga varvartabar boko ta ra umana tavul a lotu, ia kaka tadav ra Luluai kadia God.

¹⁸ Ma ra umana enana papalum kai Manase, ma kana niaring tadav kana God, ma ra lavur tinata kai ra umana tena ginigira nina dia ga tata pirana ta ra iang i ra Luluai ra God kai Israel, di ga tumu diat ta ra tutumu vakai ure ra umana king Israel. ¹⁹ Kana niaring bula, ma ra tinorom kai God tana, ma kana lavur kaina

mangamangana ma kana varpam parika, ma ra umana gunan nina i ga pait ra tavul a lotu tana, ma i ga vatut ra umana Asera ma ra umana tabataba tana, ba pa i ga vaikilik pa ia boko: di ga tumu diat ta ra tutumu vakai kai ra umana tena ginigira. ²⁰ Ma di ga vadiop Manase varurung ma ra umana tamana, ma di ga punang ia ta ra kubana iat; ma Amon natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

Amon i ki na king
(2 King 21:19-26)

²¹ Amon i ga laun vue a ura vinun ma a ura kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a ura kilala. ²² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, da Manase tamana i ga pait ia; ma Amon i ga varvartabar tadav ra umana tabataba nina Manase tamana i ga pait diat, ma i ga torom ta diat. ²³ Ma pa i ga vaikilik pa mule ta ra luaina mata i ra Luluai, da Manase tamana i ga vaikilik pa ia iat; Amon iat i ga ngala vanavana kana umana nirara. ²⁴ Ma kana umana tultul dia ga varpit ure, ma dia ga doka ta ra kubana iat. ²⁵ Ma ra tarai na gunan dia ga doko diat par nina dia ga varpit ure Amon ra king; ma ra tarai na gunan dia ga vaki Iosia natuna pi na kia vue ta ra kini na king.

34

Iosia i ki na king
(2 King 22:1-2)

¹ Iosia i ga laun vue lavutul na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king arama Ierusalem a utul a vinun ma tika na kilala. ² I ga pait nam i ga takodo ta ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga mur ra mangamangana kai David kana ngala, ma pa i ga vana irai ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira.

Iosia i vagomgom ra gunan
(2 King 23:4-20)

³ Tago ta ra kilala lavutul ta kana kini na king, ba i ga barmana ka boko, i ga tur pa ia pi na tikan upi ra God kai David kana ngala; ma ta ra kilala a vinun ma a urua i ga tur pa ia pi na vagomgom vue ra umana tavul a lotu, ma ra umana Asera, ma ra umana tabataba, ma ra umana tabalar di ga tun mal diat, kan Iuda ma Ierusalem. ⁴ Ma di ga re vue ra umana uguugu na vartabar kai ra umana Baal ta ra luaina matana; ma i ga mut vue ra umana tabalar na keake nina dia ga ki arama liu ta diat; ma i ga pamar gigi ra umana Asera, ma ra umana tabataba, ma ra umana tabalar di ga tun mal diat, upi dia ga da ra tobon, ma i ga imimire ta ra umana tung na minat kadiat dia ga vartabar tadav diat. ⁵ Ma i ga tun ra ur i ra umana tena tinabar ta kadia lavur uguugu na vartabar, ma i ga vagomgom Iuda ma Ierusalem. ⁶ Ma ta ra umana pia na pal Manase, Epraim, ma Simeon bula, ma tuk uro Naptali, i ga re vue ra umana tavul a lotu. ⁷ Ma i ga re vue ra umana uguugu na vartabar, ma i ga pamar gigi ra umana Asera ma ra umana tabataba upi diat a da ra tobon, ma i ga mut vue ra umana tabalar na keake ta ra langun Israel parika, ma i ga lilikun urama Ierusalem.

Di tikan tadav ra buk na varkurai
(2 King 22:3-23:3)

⁸ Ba i ga ki na king a vinun ma lavutul na kilala, ma ba i ga tar vagomgom ra gunan ma ra gomgom na pal, i ga tulue Sapan natu i Asalia, ma Maseia ra tena varkurai ta ra pia na pal, ma Ioa natu i Ioakas ra tena tutumu, upi da mal pa mule ra kuba i ra Luluai kana God. ⁹ Ma dital ga tadav Kilikia ra tena tinabar ngalangala, ma dital ga tul tar ra mani nina di ga kap ia ta ra kuba i God, nina ra tarai Levi, ra umana tena balabalaure matakilat, dia ga varurue ta ra lima i ra tarai Manase ma Epraim, ma ta ra ibaiba ta ra tarai Israel, ma ta ra tarai Iuda ma Benjamin par; ma ta diat dia ga ki Ierusalem. ¹⁰ Ma dia ga tul tar ia pire

ra umana luluai na papalum nina dia ga balaure ra kuba i ra Luluai; ma dia ga, tul tar ia pire ra umana tena papalum nina dia ga ki ta ra kuba i ra Luluai, upi diat a mal pa ra pal ma diat a vakalamane; ¹¹ dia ga tul tar ia pire ra umana tena madaka ta ra davai ma ra umana tena pait pal upi diat a kul ra umana vat di ga mut diat ma.ra davai ure ra umana al vakai ma ra umana vabolo ure ra umana pal nina ra umana king Iuda dia ga vakaina diat.

¹² Ma ra tarai dia ga papalum ma ra dovotina; ma ra umana luluai na papalum go diat, Iakat ma Obadia, a ura te Levi ta ra apik na tarai Merari, ma Sekaria ma Mesulam ta ra apik na tarai Koat, ma dia ga kure ra papalum. Ma ra tarai Levi, diat par dia ga melem ta ra umana magit na kakailai, ¹³ dia ga kure ra umana tena kinakap, ma diat par dia pait ra lavur mangana papalum; ma ta umana ta diat ra tarai Levi dia ga tena tutumu, ta umana dia ga lualua, ma ta umana dia ga tena balabalaure mataniolo.

¹⁴ Ma ba di ga vairop ra mani nina di ga kap ia ta ra kuba i ra Luluai, Kilkia ra tena tinabar i ga na tadav ra buk na varkurai kai ra Luluai nina di ga tul tar ia tai Moses. ¹⁵ Ma Kilkia i ga biti tai Sapan ra tena tutumu dari: Iau ga tadav ra buk na varkurai ta ra kuba i ra Luluai. Ma Kilkia i ga tul tar ra buk pire Sapan. ¹⁶ Ma Sapan i ga kap ra buk pire ra king, ma i ga ve bula ra king dari: Kaum umana tultul dia pait ra lavur magit di ga tul tar ia ta diat. ¹⁷ Ma dia ga lingire ra mani nina di ga tadav ia ta ra kuba i ra Luluai, ma dia ga tul tar ia pire ra umana luluai na papalum, ma pire ra umana tena papalum. ¹⁸ Ma Sapan ra tena tutumu i ga ve ra king dari: Kilkia ra tena tinabar i tar tul tar tika na buk piragu. Ma Sapan i ga luk ia ta ra luaina mata i ra king.

¹⁹ Ma ba ra king i ga valongore ra umana tinata ta ra buk na varkurai, i ga rada kana umana mal. ²⁰ Ma ra king i ga vartuluai upi Kilkia,

ma Akikam natu i Sapan, ma Abdon natu i Mika, ma Sapan ra tena tutumu, ma Asaia ra tultul kai ra king, ma i biti: ²¹ Avat a vana, ma avat a matoto tai ra Luluai ure iau, ma ure ra tarai Israel ma Iuda nina dia ki valili, ure ra lavur tinata ta go ra buk nina di ga tadav ia; tago ra ngala na kankan kai ra. Luluai i talingir taun dat, tago ra umana tama i dat pa dia ga torom ta ra tinata kai ra Luluai, upi diat a pait muka nam parika di ga tumu ia ta go ra buk.

²² Damana Kilkia ma diat nina ra king i ga tulue diat dia ga vana tadav Kulda ra propet, a vavina, ra taulai kai Salum natu i Tokat natu i Kasra, a tena balabalaure mal kai ra king; (Kulda i ga ki ta ra vauruana ngungu ta ra pia na pal Ierusalem;) ma dia ga tata me da nam ra tinata. ²³ Ma i ga biti ta diat: A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Avat.a ve nam ra tutana nina i ga tulue avat uti piragu: ²⁴ A Luluai i biti dari: Ea, ina tulue ra kaina tadav go ra gunan, ma tadav ra tarai tana, ma na da ra umana tinata na varvabilak di ga tumu ia ta ra buk nina di ga luk ia ta ra luaina mata i ra king Iuda; ²⁵ tago dia ga vana kan iau, ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god, upi diat a vakankan iau ma ra lavur papalum na lima i diat; kari kaugu kankan i talingir taun go ra gunan, ma pa da pun ia. ²⁶ Ma avat a biti tai ra king Iuda nina i ga tulue avat upi avat a matoto tai ra Luluai: A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Ure nam ra umana tinata nina u ga valongore diat, ²⁷ tago pa i ga leo ra balam, ma u ga nuk vaikilik pa u iat mulai ta ra luaina mata i God, ba u ga valongore kana lavur tinata ure go ra gunan ma ure ra tarai tana, ma tago u ga vaikilik pa u iat mulai ta ra luaina matagu, ma u ga rada kaum umana mal, ma u ga tangtangi ta ra luaina matagu, iau tar valongore u, ra Luluai i biti. ²⁸ Io, ina vadiop guve avat ma ra umana tamam, ma una vana tadav ra babang na minat ma ra malmal, ma ra kiau na matam pa

na gire ra kaina nina ina tulue tadav go ra gunan ma tadav ra tarai tana. Ma dia ga kap mule ra tinata pire ra king.

²⁹Ma ra king i ga vartuluai, ma i ga varurue ra umana patuana Iuda ma Ierusalem. ³⁰Ma ra king i ga vana tadav ra kuba i ra Luluai, ma ra lavur tutana Iuda ma ra tarai Ierusalem par, ma ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai par, a tarai vakuku ma ra umana ngalangala, dia ga varagur me; ma i ga luk ra lavur tinata ta ra buk na kunubu nina di ga tadav ia ta ra kuba i ra Luluai pire diat. ³¹Ma ra king i ga tur ta kana turtur, ma i ga pait ra kunubu ta ra luaina mata i ra Luluai, ba na mur ra Luluai, ma na kodop vake kana umana varkurai, ma kana umana tinata, ma kana umana togotogo, ma ra balana parika ma ra nuknukina parika, upi na pait ot pa ra lavur tinata ure go ra kunubu nina di ga tumu vake diat ta go ra buk. ³²Ma i ga varkurai ba diat par dia ga ki Ierusalem ma ra tarai Benjamin diat a mulaot ure. Ma ra tarai Ierusalem dia ga pait ot pa ra kunubu kai God, ra God kai ra umana tama i diat. ³³Ma Iosia i ga tak vue ra umana bilak na mangamangana kan ra lavur gunagunan nina ra tarai Israel dia ga kure diat, ma i ga varkurai ba diat par dia ga ki Israel diat a torom tai ra Luluai kadia God. Ta kana kilala na nilaun parika pa dia ga vana irai kan ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat.

35

Iosia i pait ra lukara na bolo lake (2 King 23:21-23)

¹Ma Iosia i ga pait ra lukara na bolo lake tadav ra Luluai arama Ierusalem; ma di ga doko ra bolo lake ta ra vavinun ma a ivat na bung ta ra luaina gai.

²Ma i ga tibe ra umana tena tinabar ta kadia lavur tiniba, ma i ga vargat diat ure ra papalum ta ra kuba i ra Luluai. ³Ma i ga bitita ra tarai Levi nina dia ga tovo

ra tarai Israel par, ma nina di ga vakilang vaire diat ure ra Luluai: Avat a vung ra gomgom na bok ta ra pal nina Solomon natu i David ra king Israel i ga pait ia; pa na da ra kinakap mulai ta ra ul a vara i vavat; go avat a kudakudar pire ra Luluai kavava God, ma pire kana tarai Israel. ⁴Ma avat a vaninare avat da kavava lavur apik na tarai ta kavava umana tiniba, da ra tutumu kai David ra king Israel, ma da ra tutumu kai Solomon natuna. ⁵Ma avat a tur ta ra pakana i gomgom varogop ma ra umana tiniba ure ra umana apik na tarai kai ra umana tura i vavat ra tarai, ma a ngungu tai tika na apik na tarai ta ra tarai Levi na ki pire tikatika na apik na tarai ta diat. ⁶Avat a vagomgom avat, ma avat a doko ra bolo lake, ma avat a vaninare ure ra umana tura i vavat, upi da pait ot pa ra tinata kai ra Luluai ta ra ngie i Moses.

⁷Ma Iosia i ga tabar ra tarai parika nina dia ga ki abara ma ra umana nat na sip ma ra umana nat na me kan ra kikil na vavaguai, a utul a vinun na arip na marmar diat, ure ra umana tinabar ta ra lukara na bolo lake, ma ra utul a arip na marmar na bulumakau bula; diat par di ga tul tar diat kan ra tabarikik kai ra king. ⁸Ma kana umana luluai dia ga tul tar ra tamarigat na vartabar pire ra tarai, ma pire ra umana tena tinabar, ma pire ra tarai Levi. Kilkia, Sekaria, ma Iekiel, a utul a tena varkurai ta ra kuba i God, dital ga tabar ra umana tena tinabar ma ra ura arip ma laptikai na mar na nat na bulumakau, ma ra utul a mar na bulumakau, ure ra umana tinabar ta ra lukara na bolo lake. ⁹Damana bula Konania, ma ra ura turana Semaiia ma Netanel, Kasabia, Ieiel, ma Iosabad, ra umana luluai kai ra tarai Levi, dia ga tabar ra tarai Levi ma ra ilima na arip na marmar na nat na bulumakau, ma ra ilima na mar na bulumakau, ure ra umana tinabar ta ra lukara na bolo lake. ¹⁰Damana di ga vaninara upi ra varvakai, ma ra umana tena tinabar dia ga tur

ta kadia turtur, ma ra tarai Levi ta kadia lavur tiniba, da ra vartuluai kai ra king. ¹¹ Ma dia ga doko ra bolo lake, ma ra umana tena tinabar dia ga apure ra gap nina dia ga kap ia ta diat, ma ra tarai Levi dia ga kulit diat. ¹² Ma dia ga vung vaire ra umana tinabar di tuntun tar ia, upi diat a tul tar diat da ra umana tiniba ure ra umana apik na tarai, upi da tul tar diat tai ra Luluai, da di ga tumu ia ta ra buk kai Moses. Dia ga pait ia damana ma ra umana bulumakau. ¹³ Ma dia ga rang ra bolo lake ta ra iap da ra vartuluai ure; ma dia ga kabalane ra umana tinabar nina di ga vagomgom diat, ma dia ga kap lutut diat pire ra tarai. ¹⁴ Ma namur dia ga vaninare ra magit ure diat iat, ma ure ra umana tena tinabar; tago ra umana tena tinabar ra umana natu i Aron dia ga varvakai ma ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ra bira tuk i ga marum; damana ra tarai Levi dia ga vaninare ra magit ure diat iat, ma ure ra umana tena tinabar ra umana natu i Aron. ¹⁵ Ma ra umana tena kakailai ta ra apik na tarai Asap dia ga tur ta kadia turtur, da ra vartuluai kai David, ma Asap, ma Eman, ma Iedutun ra tena ginigira kai ra king; ma ra umana tena varbalaurai dia ga tur ta ra lavur mataniolo, ma pa dia ga vana kan kadia tiniba, tago ra umana tura i diat ra tarai Levi dia ga vaninare ra magit ure diat.

¹⁶ Damana di ga vaninara upi ra varvakai kai ra Luluai ta nam ra bung, upi diat a pait ra lukara na bolo lake, ma upi diat a tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra uguugu na vartabar kai ra Luluai, da ra vartuluai kai Iosia ra king. ¹⁷ Ma ra tarai Israel nina dia ga ki abara dia ga pait ra lukara na bolo lake ta nam ra e, ma dia ga pait ra lukara na gem ba pa i leven lavurua na bung. ¹⁸ Ma pa ta lukara na bolo lake i ga varogop ma go ta ra langun Israel papa ra e kai Samuel ra propet; ma pa ta king Israel i ga pait ra lukara na bolo lake varogop ma nam kai Iosia, ma kai

ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai Iuda ma Israel par abara, ma diat dia ga ki Ierusalem. ¹⁹ Di ga pait go ra lukara na bolo lake ta ra kilala a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Iosia.

Iosia i mat
(2 King 23:28-30)

²⁰ Namur ta go, ba Iosia i ga tar mal pa ra gomgom na pal, Neko ra king Aigipto i ga tut na vinarubu ure Karkemis ta ra tava alir Oiparat; ma Iosia i ga tut upi na tur bat ia. ²¹ Ma i ga tulue ta umana tultul pirana, ma i ga biti: Dor dave ma u, u ra king Iuda? Gori pa iau tut ure u, ure ke nam ra vuna tarai nina ave varubu ma diat; ma God i ga vartuluai piragu pi ina lutut; una tur irai kan God nina i ki piragu, kan na vakaina u. ²² Ia kaka Iosia pa i ga lingan irai kan ia, i ga mal ika ma ra enana mal upi na varubu me, ma pa i ga torom ta ra tinata kai Neko, nina ra tinata kai God iat, ma i ga vana upi diat a varubu ta ra male Megido. ²³ Ma ra umana tena panak dia ga ponok Iosia ra king; ma ra king i ga biti tai kana umana tultul: Avat a kap vue iau tago iau manga kinkin. ²⁴ Ma kana umana tultul dia ga kap vue kan ra kiki na vinavana, ma dia ga vung ia ta kana vauruana kiki na vinavana, ma dia ga kap ia urama Ierusalem; ma i ga mat, ma di ga punang ia ta ra babang kai ra umana tamana. Ma ra tarai Iuda ma Ierusalem par dia ga tabun ure Iosia. ²⁵ Ma Ieremia i ga tangie Iosia; ma ra umana tena kakailai, a tarai ma ra vaden, dia pite pa Iosia ta kadia lavur kakailai na tinangi, tuk tar gori; ma dia ga vung diat upi a vartuluai pire Israel, ma ea, di ga tumu diat ta ra umana kakailai na tinangi.

²⁶ Ma ra umana enana papalum kai Iosia, ra umana bo na papalum i ga pait diat, da nam di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai, ²⁷ kana lavur papalum, papa ra turpaina tuk ta ra mutuaina, di ga tumu vake diat

ta ra buk ure ra umana king Israel ma Iuda.

36

*Ieoakas i ki na king, ma di tak vue
(2 King 23:31-35)*

¹ Ma ra tarai na gunan dia ga ben pa Ieoakas natu i Iosia, ma dia ga vaki ia upi na kia vue tamana ta ra kini na king arama Ierusalem. ² Ieoakas i ga laun vue a ura vinun ma a utul a kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king aro Ierusalem a utul a gai. ³ Ma ra king Aigipto i ga tak vue kan ra kini na king arama Ierusalem, ma i ga varkurai ba ra gunan na tul tar tika na mar na talant na silva ma tika na talant na goled upi ra totokom pirana. ⁴ Ma ra king Aigipto i ga vaki Eliakim turana upi na king ure Iuda ma Ierusalem, ma i ga vaenana pa ra iangina upi Ieoiakim. Ma Neko i ga vatur Ieoakas turana, ma i ga ben vavilavilau pa ia uro Aigipto.

*Ieoiakim i ki na king
(2 King 23:36-24:7)*

⁵ Ieoiakim i ga laun vue a ura vinun ma a ilima na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king a vinun ma tika na kilala arama Ierusalem; ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai kana God. ⁶ Nebukadnesar ra king Babilon i ga tut ure, ma i ga vi ia ma ra umana vivi na palariam, ma i ga ben vavilavilau pa ia uro Babilon. ⁷ Nebukadnesar i ga kap vue bula ra umana la ure ra kuba i ra Luluai uro Babilon, ma i ga vung diat ta kana pal na vartabar aro Babilon. ⁸ Ma ra umana enana papalum kai Ieoiakim, ma kana lavur bilak na mangamangana, ma ra vartakun ure, di ga tumu vake diat ta ra buk ure ra umana king Israel ma Iuda; ma Ieoiakin natuna i ga kia vue ta ra kini na king.

*Di ben vavilavilau Ieoiakin uro Babilon
(2 King 24:8-17)*

⁹ Ieoiakin i ga laun vue lavutul na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma

i ga ki na king a utul a gai ma a vinun na bung arama Ierusalem; ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁰ Ma ta ra mutuai ra kilala Nebukadnesar ra king i ga var-tuluai ma i ga ben pa ia uro Babilon, ma di ga kap vue ra umana ngatngat na la kan ra kuba i ra Luluai, ma i ga vaki Sedekia turana upi na king ure Iuda ma Ierusalem.

*Sedekia i ki na king
(2 King 24:18-20; Iere 52:1-3a)*

¹¹ Sedekia i ga laun vue a ura vinun ma tika na kilala ba i ga tur pa ia pi na king, ma i ga ki na king aro Ierusalem a vinun ma tika na kilala; ¹² ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai kana God; pa i ga vaikilik pa mule ta ra luaina mata i Ieremia ra propet nina i ga vatang ra tinata kai ra Luluai. ¹³ Ma i ga tut na varpam bula ure Nebukadnesar ra king, nina i ga kure pi na vavalima tai God; ma i ga pue ngangar, ma i ga valeo ra balana kan ra nukpuku tadav ra Luluai ra God kai Israel. ¹⁴ Ma ra umana tena tinabar ngalangala bula, ma ra tarai, dia ga manga varpam da ra lavur bilak na mangamangana kai ra umana Tematana; ina dia ga vadur ra kuba i ra Luluai nina i ga vagomgom ia arama Ierusalem. ¹⁵ Ma ra Luluai ra God kai ra umana tama i diat i ga vala tulue kana umana tultul pire diat ma pa i ga vabing, tago i ga mari kana tarai ma ra kubana; ¹⁶ ma dia ga kulume ra umana tultul kai God, ma dia ga pidimuane kana tinata, ma dia ga vaula kana umana propet, tuk ba ra kankan kai ra Luluai i ga tut ure kana tarai ma pa ta varvalaun.

*Di ben vavilavilau ra tarai Iuda
(2 King 25:8-21; Iere 39:8-10; 52:12-30)*

¹⁷ Kari i ga tulue ra king kai ra tarai Kaldea tadav diat, nina i ga doko kadia umana barmana ma ra pakat na vinarubu ta kadia gomgom na pal, ma pa i ga mari ra barmana ba ra gara na vavina, ra patuana ba nina i kua; i ga nur tar diat par ta ra

limana. ¹⁸ Ma ra umana la par ure ra kuba i God, diat dia ngala ma diat dia ikilik, ma ra umana ngatngat na magit ta ra kuba i ra Luluai, ma ra ngatngat na tabarikik kai ra king ma kai kana umana luluai, i ga kap vue diat par uro Babilon. ¹⁹ Ma dia ga tun vue ra kuba i God, ma dia ga re vue ra liplip na vat Ierusalem, ma dia ga tun vue ra umana pal na luluai tana ma ra iap, ma dia ga vakaina vue ra lavur bo na magit ta diat. ²⁰ Ma diat dia ga pila kan ra pakat na vinarubu i ga ben vavilavilau vue diat uro Babilon; ma dia ga vilavilau pirana ma pire ra umana natuna tuk tar ta ra varkurai kai ra vuna tarai Persia, ²¹ upi da pait ot pa ra tinata kai ra Luluai ta ra ngie i Ieremia, tuk ba ra gunan na nunure kana umana kilala na ningo; tago i ga nunure ra ningo ba i ga ki na uliran, upi da pait ot pa lavurua na vinun na kilakilala.

*Kores vaarike tika na vartuluai
(Esra 1:1-4)*

²² Io, ta ra kilala tikai ta ra kini na king kai Kores ra king Persia, ra Luluai i ga vargat ra nuknuk i Kores ra king Persia, upi da pait ot pa ra tinata kai ra Luluai nina Ieremia i ga tatike, ma Kores i ga vaarike tika na vartuluai ta kana gunagunan par, ma i ga tumu ia bula ta ra buk, dari: ²³ Kores ra king Persia i biti dari: A Luluai ra God arama ra bala na bakut i tar tul tar ra lavur vuna gunan par ra pia tagu; ma i ga vartuluai piragu ba ina pait kana tika na pal arama Ierusalem ta ra gunan Iuda. Io, diat par pire vavat ba dia niuruna ma kana tarai, boina ba ra Luluai kadia God na maravut diat, ma boina ba diat a vana urama.

ESRA

Kores i vaarike tika na vartuluai

¹ Io, ta ra kilala tikai ta ra kini na varkurai kai Kores ra king Persia, ra Luluai i ga vargat ra nuknuk i Kores ra king Persia, upi da pait ot pa ra tinata kai ra Luluai nina Ieremia i ga tatike, ma Kores i ga vaarike tika na vartuluai ta ra umana gunan parika nina i ga varkurai ta diat, ma i ga tumu ia bula ta ra buk, dari: ² Kores ra king Persia i biti dari: Ra Luluai, ra God arama ra bala na bakut, i tar tul tar ra lavur gunan par ra pia tagu; ma i ga vartuluai piragu ba ina pait kana tika na pal arama Ierusalem ta ra gunan Iuda. ³ Io, diat par pire vavat ba dia niuruna ma kana tarai boina ba kadia God na maravut diat, ma boina ba diat a vana urama Ierusalem ta ra gunan Iuda, ma diat a pait ra pal kai ra Luluai, ra God kai Israel, ra God nina i kiki arama Ierusalem. ⁴ Ma diat par dia ki valili tai ta gunan dia ki na vaira tana, boina ba ra tarai tuna mabara diat a maravut diat ma ra silva, ma ra goled, ma ra tabarikik, ma ra umana vavaguai, maravut ra vartabar di pait ia ure ra pal kai God arama Ierusalem.

Diat dia ga ki na vilavilau dia vana urama Ierusalem (2 Tutu 36:22-23)

⁵ Io, a umana luluai ta ra lavur apik na tarai Iuda ma Benjamin, ma ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, dia ga tut, diat par ba God i ga vargat ra nuknuk i diat, upi diat a vana ma diat a pait ra kuba i ra Luluai arama Ierusalem. ⁶ Ma diat par dia ga ki kikel diat dia ga maravut vaongor diat ma ra tabarikik na silva, ma ra goled, ma ra vuvur magit, ma ra umana vavaguai, ma ra lavur ngatngat na magit, maravut nam ra lavur magit dia ga vartabar vakuku me.

⁷ Ma Kores ra king bula i ga vairop ra lavur tabarikik ure ra kuba i ra

Luluai, nina ba Nebukadnesar i ga mulue vue kan Ierusalem, ma i ga vaki diat ta ra kuba i kana umana god; ⁸ maia, go ra lavur magit Kores ra king Persia i ga tul tar ia tai Mitredat kana luluai na mani ba na vairop diat, ma i ga to tar diat tai Sesbasar ra luluai Iuda. ⁹ Ma i dari ra niluluk ure diat: a utul a vinun na ngala na la na goled, tika na arip na marmar na ngala na. la na silva, a ura vinun ma lavuvat na pakat; ¹⁰ a utul a vinun na la na goled, ta ra tika na mangana la na silva a ivat na mar ma a vinun ot, ma ra umana enana la tika na arip na marmar. ¹¹ Di ga luk guve ra lavur magit na papalum damana, diat di ga pait diat ma ra goled, ma diat di ga pait diat ma ra silva, a ilima na arip ma a ivat na mar diat. Go diat par Sesbasar i ga kap diat urama, ba di ga ben ra tarai nina dia ga ki na vilavilau maro Babilon urama Ierusalem.

2

A niluluk i diat dia lilikon (Neke 7:4-73)

¹ Io, go ra tarai ta ra papar Iuda dia ga vana urama kan ra kini na vilavilau, diat ba Nebukadnesar ra king Babilon i ga agur pa diat uro Babilon, ma go dia ga talil uro Ierusalem ma Iuda, tikitikai ta kana pia na pal iat. ² Dia ga varagur ma Serubabel, Iesua, Nekemia, Seruia, Relaia, Mordekai, Bilsan, Mispar, Bigvai, Rekum ma Bana.

Go ia ra niluluk ure ra tarai Israel: ³ A tarai Paros, a ura arip ma tika na mar ma lavurua na vinun ma a urua. ⁴ A tarai Sepatia, a utul a mar ma lavurua na vinun ma a urua. ⁵ A tarai Ara, lavurua na mar ma lavurua na vinun ma a ilima. ⁶ A tarai Pakat-Moab, ta ra ura apik na tarai Iesua ma Ioab, a ura arip ma lavutul na mar ma a vinun ma a urua. ⁷ A tarai Elam, tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun ma a ivat. ⁸ A tarai Satu, lavuvat na mar ma a ivat na vinun ma a ilima. ⁹ A tarai Sakai, lavurua na mar ma laptikai na vinun ot. ¹⁰ A tarai Bani, laptikai

na mar ma a ivat na vinun ma a urua. ¹¹ A tarai Bebai, laptikai na mar ma a ura vinun ma a utul. ¹² A tarai Asgad, tika na arip ma a ura mar ma a ura vinun ma a urua. ¹³ A tarai Adonikam, laptikai na mar ma laptikai na vinun ma laptikai. ¹⁴ A tarai Bigvai, a ura arip ma a ilima na vinun ma laptikai. ¹⁵ A tarai Adin, a ivat na mar ma a ilima na vinun ma a ivat. ¹⁶ A tarai Ater, tai Esekia, lavuvat na vinun ma lavutul. ¹⁷ A tarai Besai, a utul a mar ma a ura vinun ma a utul. ¹⁸ A tarai Iora, tika na mar ma a vinun ma a urua. ¹⁹ A tarai Kasum, a ura mar ma a ura vinun ma a utul. ²⁰ A tarai Gibar, lavuvat na vinun ma a ilima. ²¹ A tarai Beteleem, tika na mar ma a ura vinun ma a utul. ²² A tarai Netopa, a ilima na vinun ma laptikai. ²³ A tarai Anatot, tika na mar ma a ura vinun ma lavutul. ²⁴ A tarai Asmavet, a ivat na vinun ma a urua. ²⁵ A tarai Kiriath-Arim, Kepira, ma Berot, lavurua na mar ma a ivat na vinun ma a utul. ²⁶ A tarai Rama ma Geba, laptikai na mar ma a ura vinun ma tika. ²⁷ A tarai Mikmas, tika na mar ma a ura vinun ma a urua. ²⁸ A tarai Betel ma Ai, a ura mar ma a ura vinun ma a utul. ²⁹ A tarai Nebo, a ilima na vinun ma a urua. ³⁰ A tarai Magbis, tika na mar ma a ilima na vinun ma laptikai. ³¹ A tarai Elam (a enana), tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun ma a ivat. ³² A tarai Karim, a utul a mar ma a ura vinun ot. ³³ A tarai Lod, Kadid, ma Ono, lavurua na mar ma a ura vinun ma a ilima. ³⁴ A tarai Ieriko, a utul a mar ma a ivat na vinun ma a ilima. ³⁵ A tarai Sena, a utul a arip ma laptikai na mar ma a utul a vinun ot.

³⁶ A umana tena tinabar: a tarai Iedaia, ta ra apik na tarai kai Iesua, lavuvat na mar ma lavurua na vinun ma a utul. ³⁷ A tarai Imer, tika: na arip ma a ilima na vinun ma a urua. ³⁸ A tarai Paskur, tika na arip ma a ura mar ma a ivat na vinun ma lavurua. ³⁹ A tarai Karim, tika na arip ma a vinun ma lavurua.

⁴⁰ A tarai Levi: a tarai Iesua ma Kadmiel, ta ra apik na tarai Odavia, lavurua na vinun ma a ivat.

⁴¹ A umana tena kakailai: a tarai Asap, tika na mar ma a ura vinun ma lavutul.

⁴² A tarai na monamono na matakilalat: a tarai Salum, a tarai Ater, a tarai Talmon, a tarai Akub, a tarai Katita, a tarai Sobai, diat par tika na mar ma a utul a vinun ma lavuvat.

⁴³ A tarai na papalum ta ra pal i gomgom: a tarai Sika, a tarai Kasupa, a tarai Tabaot, ⁴⁴ a tarai Keros, a tarai Sia, a tarai Padon, ⁴⁵ a tarai Lebana, a tarai Kagaba, a tarai Akub, ⁴⁶ a tarai Kagab, a tarai Samlai, a tarai Kanan, ⁴⁷ a tarai Gidel, a tarai Gakar, a tarai Reaia, ⁴⁸ a tarai Resin, a tarai Nekoda, a tarai Gasam, ⁴⁹ a tarai Usa, a tarai Pasea, a tarai Besai, ⁵⁰ a tarai Asna, a tarai Meunim, a tarai Nepisim, ⁵¹ a tarai Bakbuk, a tarai Kakupa, a tarai Karkur, ⁵² a tarai Baslut, a tarai Mekida, a tarai Karsa, ⁵³ a tarai Barkos, a tarai Sisera, a tarai Tema, ⁵⁴ a tarai Nesia, a tarai Katipa.

⁵⁵ A umana bul mur ta diat ra tarai na tultul kai Solomon: a tarai Sotai, a tarai Asoperet, a tarai Peruda, ⁵⁶ a tarai Iala, a tarai Darkon, a tarai Gidel, ⁵⁷ a tarai Sepatia, a tarai Katil, a tarai Pokeret-Asebaim, a tarai Ami. ⁵⁸ A tarai na papalum ta ra pal i gomgom par ma ra umana bul mur ta ra tarai na tultul kai Solomon, a utul a mar ma lavuvat na vinun ma a urua diat.

⁵⁹ Ma go diat dia ga vana urama maro Tel-Mela, Tel-Karsa, Kerub, Adan, ma Imer, ma i ga dekdek upi diat a vaarike kadia apik na tarai, ba kadia vuna tarai, upi da nunure ba diat a umana te Israel ba pata: ⁶⁰ a tarai Delaia, a tarai Tobia, a tarai Nekoda, laptikai na mar ma a ilima na vinun ma a urua. ⁶¹ Ma ra umana bul kai ra umana tena tinabar: a tarai Kabaia, a tarai Akos, a tarai Barsilai (nina i ga taule tika na vavina ta diat ra umana natu i Barsilai ra ta Gilead, ma di ga tul tar ra iang i diat tana). ⁶² Go diat dia ga tikan upi ra iang i diat ta ra buk na vuna tarai pire diat di ga tumu vake diat, ma pa dia ga tikan tadav ia; kari

di ga biti ba pa dia ga gomgom, ma di ga okole vue diat kan ra tiniba na tena tinabar. ⁶³ Ma ra luluai na gunan i ga biti ta diat ba koko diat a en ra magit i gomgom tuna, tuk tar ta ra bung tika na tena tinabar na tut rikai upi na vavaarikai ma ra Urim ma ra Tumim.

⁶⁴ A kor na tarai par i ga varogop ma a ivat na vinun ma a ura arip ma a utul a mar ma laptikai na vinun ot, ⁶⁵ ma kadia umana tultul na tutana ma ra umana tultul na vavina dia ga varogop ma lavurua na arip ma a utul a mar ma a utul a vinun ma lavurua; ma a ura mar na tarai ma ra vaden, a umana tena kakailai, dia ga varagur ma diat. ⁶⁶ Kadia umana os, lavurua na mar ma a utul a vinun ma laptikai; kadia umana miul,* a ura mar ma a ivat na vinun ma a ilima; ⁶⁷ kadia umana kamel, a ivat na mar ma a utul a vinun ma a ilima; kadia umana as, laptikai na arip ma lavurua na mar ma a ura vinun ot.

⁶⁸ Ma ta umana lualua na apik na tarai, ba dia ga vut ta ra kuba i ra Luluai aro Ierusalem, dia ga vartabar ma ra minariga ure ra kuba i God ba da vatur ia ta kana gunan iat; ⁶⁹ dia ga vartabar varogop ma ra tabarikik dia ga vung ia, ma dia ga tul tar ia ta ra vuvuvung na mani ure ra papalum laptikai na vinun ma tika na arip na marmar na pal a mani i goled ma a ura arip ma a utul a mar na kilogram (a ilima na arip na marmar na paun) na silva, ma tika na mar na mal na tena tinabar.

⁷⁰ Damana ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi ma ta umana ta diat ra tarai, ma ra umana tena kakailai, ma ra umana monamono ta ra matakilalat, ma ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom, dia ga kiki ta kadia umana pia na pal tikitikai, ma ra tarai Israel par dia ga ki ta kadia lavur pia na pal iat.

¹ Ma ba ra valavuruana gai i ga tar ot, ma ra tarai Israel dia ga ki ta ra lavur pia na pal, ra tarai dia ga kor varurung arama Ierusalem ma i ga kopono ko ra nuknuk i diat. ² Ma Iesua natu i Iosadak diat ma ra tara na turana ra umana tena tinabar, ma Serubabel natu i Sealtiel ma ra tara na turana, dia ga tut ma dia ga pait ra uguugu na vartabar ure ra God kai Israel upi da tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tana, da di ga tumu ia ta ra varkurai kai Moses ra tutana kai God. ³ Ma dia ga page ra uguugu na vartabar ta kana kiki iat, tago ra bunurut ure ra tarai ta ra gunagunan i ga tup diat; ma dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai tana, a tinabar di tuntun tar ia ta ra malana ma ta ra ravian. ⁴ Ma dia ga pait ra lukara na pal na turturup, da di ga tumu ia, ma dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, ma di ga luk diat upi na varogop ma ra varkurai tana, da i topa ra bungbung par; ⁵ ma namur vanavana dia ga tul tar ra tinabar di tuntun tar ia vatikai, ma ra umana tinabar ure ra kalamana gai, ma ure ra lavur gomgom na lukara kai ra Luluai nina di ga tar kure, ma ra vartabar kadiat par dia ga tul tar ra tamarigat na vartabar tadav ra Luluai. ⁶ Dia ga tul vatavuna tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra Luluai ta ra luaina bung ta ra valavuruana gai; ma pa di ga vung boko ra vunapai ra pal i gomgom kai ra Luluai. ⁷ Dia ga tul tar bula ra mani ta ra umana tena madaka ta ra vat, ma ta ra umana tena madaka ta ra davai; ma dia ga tabar ra tarai Sidon ma ra tarai Tiro ma ra magit na nian, ma ra nimomo, ma ra dangi, upi diat a kap vaur ra umana tagatagal maro Lebanon uro ra valian, uro Iopa, varogop ma ra vartuluai Kores ra king Persia i ga pait ia pire diat.

3

Di tur pa ra lotu mulai

Di tur pa ra pait pal mulai ta ra kuba i ra Luluai

* 2:66: A miul, ia ra natu i ra os dir ma ra as.

⁸ Ma ba dia ga tar vut ta ra kuba i God arama Ierusalem, ta ra vau-ruana kilala ma ta ra gai a urua, Serubabel natu i Sealtiel ma Iesua natu i Iosadak, diat par ma ra umana tura i diat ra umana tena tinabar ma.ra tarai Levi, ma diat par dia ga tar lilikun kan ra kini na vilav-ilau uro Ierusalem, dia ga tur pa ia; ma dia ga tibe ra tarai Levi, diat ba i ga a ura vinun, upi diat a lualua ta ra papalum ta ra kuba i ra Luluai. ⁹ Namur Iesua i ga tut, diat ma ra umana natuna ma ra umana niuruna, Kadmiel ma ra umana natuna, a umana natu i Iuda, ma dia ga tur varurung upi diat a lue ra umana tena papalum ta ra kuba i God, varurung ma ra tarai Kenadad ma ra umana natu i diat ma ra umana niuru i diat, a tarai Levi diat. ¹⁰ Ma ba ra umana tena pait pal dia ga vung ra vunapai ra pal i gomgom kai ra Luluai, a umana tena tinabar dia ga tur togo, ma dia ga mong ma ra umana bo na mal ma dia ga vatur ra tavur, damana ra tarai Levi a umana natu i Asap dia ga vatur ra umana kudu, upi diat a pite pa ra Luluai da David ra king Israel i ga vartuluai tana. ¹¹ Ma dia ga kakailai varvarbali ba dia ga vatang ra varmananai pire ra Luluai ma ba dia ga pite pa ia, dari: Tago i boina, tago kana varmari i ki vatikai pire ra tarai Israel ma pa na mutu. Ma ra tarai par dia ga ngenge ma ra ngala na ngenge, ba dia ga pite pa ra Luluai, tago di ga tar vung ra vunapai ra kuba i ra Luluai. ¹² Ma mangoro ta diat ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi ma ra umana lualua na apik na tarai, a umana kua nina di ga gire ra pal lua, dia ga kukula ma ra tinangi ba di ga vung ra vunapai go ra pal ta ra luaina mata i diat; ma mangoro dia ga kukula na gugu; ¹³ ma i ga dekdek upi ra tarai diat a valongore ilam ra ngala na kunukula na gugu kan ra ngala na tinangi kai ra tarai; tago ra tarai dia ga manga ngenge tuna, ma di ga valongore aro vailik iat.

4

Ra umana ebar dia tur bat ra papalum

¹ Ma ba ra umana ebar kai ra tarai Iuda ma ra tarai Benjamin dia ga valongore ba ra tarai dia ga ki na vilavilau lua dia pait ra pal i gomgom upi kai ra Luluai, ra God kai Israel, ² dia ga vana pire Serubabel ma tadav diat dia lualua ta ra umana apik na tarai, ma dia ga biti ta diat dari: Boina ba dat a pait pal varurung, tago ave tikatikan upi kavava God da avat, ma ave ga pait ra tinabar tadav ia papa ra e Esar-Kadon ra king Asiria i ga varkurai tana, nina i ga vaki avet ta go ra gunan. ³ Ma Serubabel ma Iesua ma diat par dia lualua ta ra umana apik na tarai Israel dia ga biti ta diat dari: Pa i topa avat upi avat a papait maravut avet ta ra pal ure kaveve God; avet ika avet a pait pal upi kai ra Luluai, ra God kai Israel, da Kores ra king Persia i ga vartuluai pire vevet. ⁴ Io, ra tarai na gunan dia ga vabilua ra tarai Iuda, ma dia ga vaburut diat ta ra papait pal, ⁵ ma dia ga tokom ta umana tena kabinana upi diat a tur bat diat kan ra magit dia ga mainge ba diat a pait ia, ta ra lavur kilala ta ra kini na varkurai kai Kores ra king Persia, ma i ga tuk tar ta ra kini na varkurai kai Darius ra king Persia.

⁶ Ma ba Akasueros i ga tur pa ia pi na king dia ga tumu ra vartakun ure ra tarai dia ki Iuda ma Ierusalem.

⁷ Ma ta ra e ba Artaksasta i ga king, Bislam, Mitredat, Tabel, ma ra umana talai diat par dia ga tumu ra buk tadav Artaksasta ra king Persia; ma dia ga tumu ra buk ta ra mangana tutumu Siria ma ta ra tinata Siria.

⁸ Rekum ra tena varkurai ma Simsai ra tena tutumu dir ga tumu ra buk ure Ierusalem tadav Artaksasta ra king dari: ⁹ (go diat dia ga tutumu, Rekum ra tena varkurai, ma Simsai ra tena tutumu, ma ra umana talai diat, ra umana tena varkurai, ra umana luluai na gunan, ra umana

raprap, ra tarai Persia, ra tarai Erek, ra tarai Babilon, ra tarai Susa nina maro Elam, ¹⁰ ma ra lavur vuna tarai par nina ra ngala na luluai Osnapar, a rangrang na tutana, i ga agur pa diat uro, ma i ga vaki. diat ta ra pia na pal Samaria, ma ta ra gunan ta ra papar a tava alir maro, ma damana vahavana.

¹¹ Ma ra tinata ta ra buk nina di ga tumu ia tadav Artaksasta ra king i ga varogop ma ra tinata dari:) Kaum umana tultul dia ki ta ra papar a tava alir maro, ma damana vana-vana. ¹² Boina ba ra king na nunure ba ra umana Iudaia nina dia tar vana kan u dia tar pot pire vevet ati Ierusalem; dia pait ra pia na pal nina i ga varpam ma i kaina, ma dia tar pait vapar ra liplip tana, ma dia tar mal ra vunapaina. ¹³ Boina ba ra king na nunure ba ona di pait go ra pia na pal ma di pait vapar ra liplip tana, pa diat a tul tar mule ra totokom na varkurai ma ra totokom na tabarikik ma ra totokom na nga, ma ona damana ra magit kai ra king na rara tana. ¹⁴ Ma tago ra king i tul tar ra vapuak ta vevet, ma tago pa i topa avet upi avet a gire ba ra magit kai ra king na rara, ave tar tulue ra tinata pire ra king, ma ave tar vaarike vadovot ia; ¹⁵ upi da tikatikan ta ra buk na tutumu vakai kai tamam; damana una tikan tadav ra varvai ta ra buk na tutumu vakai, ma una matoto ba go ra pia na pal i varpam, ma i tar vakaina ra umana king ma ra umana papar na varkurai, ma ba dia tut na vinarubu tana papa ania iat; ia ra vuna di ga re vue go ra pia na pal. ¹⁶ Ave ve vadovot ra king ba ona di vatur mule go ra pia na pal ma di pait vapar kana liplip, pa una vatur vake mule ra papar na varkurai ta ra papar a tava alir maro.

¹⁷ Io, ra king i ga bali ra tinata kai Rekum ra tena varkurai, ma kai Simsai ra tena tutumu, ma ra umana talai diat par aro Samaria, ma ta ra gunan ta ra papar a tava alir maro, dari: A malmal! ¹⁸ Di ga luk pukue

ra buk ta ra luaina matagu nina ava ga tumu ia pire vevet. ¹⁹ Ma iau ga varkurai, ma di ga tikatikan, ma di tar tikan tadav ra varvai ba papa ania iat go ra pia na pal i ga tut na vinarubu ure ra umana king, ma di ga pait ra varpam ma ra vinarubu tana. ²⁰ A umana ngala na king bula dia ga kure Ierusalem ma dia ga kure ra gunan par ta ra papar a tava alir maro; ma di ga tul tar ra totokom na varkurai ma ra totokom na tabarikik ma ra totokom na nga ta diat. ²¹ Io, avat a pait ra varkurai ma avat a tugal bat nam ra tarai me, ma koko da pait go ra pia na pal tuk tar ta ra bung ba ina pait ra varkurai tana. ²² Ma avat a balaure upi koko avat a talanguan tana; ta ra ava ra vuna na tavua ba ra umana king diat a kaina tana?

²³ Ma ba di ga luk ra buk kai Artaksasta ra king ta ra luaina mata i Rekum, ma Simsai ra tena tutumu, ma ra umana talai diat, dia ga ngarangara upi ra vinavana Ierusalem tadav ra umana Iudaia, ma dia ga tugal vadekdek bat diat.

²⁴ Io, dia ga ngo ta ra papalum ta ra kuba i God aro Ierusalem; ma ra papalum i ga ngo tuk tar ta ra vauruana kilala ta ra kini na varkurai kai Darius ra king Persia.

5

Di pait mule ra kuba i ra Luluai

¹ Ma ra ura propet, Kagai ra propet, ma Sekaria natu i Ido, dir ga tata na propet pire ra tarai Iuda ma Ierusalem; dir ga tata na propet ta ra iang i ra God kai Israel pire diat. ² Ma Serubabel natu i Sealtiel i ga tut, dir ma Iesua natu i Iosadak, ma dir ga tur pa ra papait ta ra kuba i God aro Ierusalem; ma ra ura propet kai God dir ga ki maravut dir. ³ Ma ta nam ra e Tatenai ra luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro i ga tadav diat, diat ma Setar-Bosenai ma ra umana talai dir, ma dia ga biti ta diat dari: To ia i ga varkurai upi avat a pait go ra pal, ma avat a vaip vue go ra liplip? ⁴ Ma dia ga tatike ra tinata

dari pire diat: To ia ra iang i diat ra tarai dia vatur go ra pal? ⁵ Ma kadia God i ga mataure ra umana patuana Iudaia, ma pa dia ga tugal bat diat boko tuk tar ta ra bung ba da vaarike go ra magit pire Darius, ma ba da ga tulue mule ra tinata na balbali ure.

⁶ A buk ba Tatenai ra luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro i ga tulue tadav Darius ra king, diat ma Setar-Bosenai ma ra umana talaina, a umana luluai na gunan, nina dia ki ta ra papar a tava alir maro: ⁷ dia ga tulue ra buk pirana, ma di ga tumu ra tinata dari tana: Tadav Darius ra king, a ngala na malmal.

⁸ Boina ba ra king na nunure ba ave ga vana ta ra papar Iuda, ta ra pal kai ra ngala na God, nina di ga pait ia ma ra umana ngir na vat, ma di ga pait maravut ra umana papar a pal ma ra davai, ma dia ongor ta go ra papalum ma i tavua ta ra lima i diat. ⁹ Ma ave ga tir nam ra umana patuana, ma ave ga biti ta diat dari: To ia i ga pait ra varkurai pire vavat upi avat a pait go ra pal ma upi avat a vaip vue go ra liplip? ¹⁰ Ave ga titir bula upi ra iang i diat, upi avet a tumu vake ra iang i diat dia lualua ta diat, ma avet a ve vadovot u tana.

¹¹ Ma dia ga bali kaveve tinir dari: Avet ra umana tultul kai God nina i kure ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, ma ave pait ra pal nina di ga vatur ia amana iat, nina tika na ngala na king Israel i ga vatur ia ma i ga pait vapar ia. ¹² Ma ba ra umana tama i vevet lualua dia ga vakankan ra God arama ra bala na bakut, i ga tul tar diat ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon, a te Kaldea, ma i ga re vue go ra pal, ma i ga kap vavilavilau vue ra tarai uro Babilon. ¹³ Ma ta ra luaina kilala ta ra kini na varkurai kai Kores ra king Babilon, Kores ra king i ga pait ra varkurai upi da pait mule go ra kuba i God. ¹⁴ Ma ra lavur la na goled ma ra lavur la na silva ta ra kuba i God, nina Nebukadnesar i ga kap vue diat kan ra pal i gomgom Ierusalem, ma i ga mulue varuk diat

ta ra pal i gomgom Babilon, io, nam diat Kores ra king i ga tak vairop diat kan ra pal i gomgom Babilon, ma di ga tul tar diat tai tika na tutana a iangina Sesbasar, nina i ga vaki ia upi na luluai na gunan; ¹⁵ ma i ga biti tana dari: Una vatur vake go ra lavur tabarikik, ma una vana, ma una vung diat ta ra pal i gomgom Ierusalem, ma boina ba da vatur ra kuba i God ta kana turtur. ¹⁶ Io, nam ra Sesbasar i ga vut, ma i ga pait ra vunapai ra kuba i God aro Ierusalem; ma papa nam ra e tuk tar ta ra bung gori di papalum tana, ma pa i par boko.

¹⁷ Io, ba ra king i nuk ia ba i boina, da tikatikan ta ra pal na vuvung kai ra king aro Babilon, upi da nunure ba i dovot go ra tinata ba Kores ra king i ga pait ra varkurai upi da vatur go ra kuba i God aro Ierusalem, ma boina ba ra king na tulue kana varkurai ure go ra magit pire vevet.

6

¹ Ma Darius ra king i ga varkurai, ma di ga tikatikan ta ra pal na buk, nina di ga vung varurue ra umana ngatngat na buk tana aro Babilon. ² Ma di ga tikan tadav ra pinpin na buk aro Akmeta ta ra kuba i ra king ta ra papar Media, ma di ga tumu vake go ra magit tana: ³ Ta ra luaina kilala ta ra kini na varkurai kai Kores, Kores ra king i ga varkurai dari: Ure ra kuba i God arama Ierusalem, boina ba da pait nam ra pal, a pal ba da pait ra tinabar tana, ma boina ba da pait vadekdek ra vunapaina; a tuluaina na varogop ma a vinun ma a ilima na pokono, ma damana ra tababana a vinun ma a ilima na pokono; ⁴ da pait ia ma ra utul a ngaina ngala na vat, ma tika na ngaina kalamana davai; ma boina ba da tak pa ra mani ure ta ra kuba i ra king. ⁵ Go bula: boina ba da vamule ra tabarikik nina di ga pait ia ma ra goled ma ra silva ure ra kuba i God, nina Nebukadnesar i ga kap vue kan ra pal i gomgom Ierusalem

ma i ga mulue uro Babilon, ma da kap mule ta ra pal i gomgom aro Ierusalem, tikitika na magit da vung ia ta kana kiki iat, ma una vung ra lavur magit ta ra kuba i God.

⁶ Io, u Tatenai ra luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro, Setar-Bosenai ma ra umana talai mumur a umana luluai na gunan, nina dia ki ta ra papar a tava alir maro, avat a nur vue diat; ⁷ koko avat a tur bat ra papalum ta go ra kuba i God; boina ba ra luluai na gunan kai ra tarai Iudaia ma ra umana patuana Iudaia diat a pait go ra kuba i God ta kana kiki. ⁸ Ma go bula: iau pait ra varkurai ure ra magit ba avat a pait ia pire go ra umana patuana Iudaia ure ra papait ta go ra kuba i God dari: ba da tul tar muka ra tabarikik kai ra king pire go ra tarai ta ra totokom ta ra papar a tava alir maro, upi da bali ra lavur magit me di ga kul ia, upi koko ta magit na tur bat diat. ⁹ Ma ra magit ba dia iba upi ia, ra umana bulumakau, a umana sip a umana tomotoina, a umana nat na sip, ure ra tinabar di tuntun tar ia tai ra God arama ra bala na bakut, ma ra vit, ra solt, ra vain, ma ra dangi, varogop ma ra tinata kai ra umana tena tinabar aro Ierusalem, boina da tul vatikene tar go ra lavur magit ta diat; ¹⁰ upi diat a pait ra tinabar i ang na vuvuvul pire ra God arama ra bala na bakut, ma diat a araring ure ra king ma ra umana natuna upi diat a laun. ¹¹ Ma iau tar pait tika na varkurai bula dari: Nina ra tutana ba na pukue vaenana go ra varkurai, boina ba da rubat vue tika na pagapaga ta ra kubana, ma da al vatokobe tana ma da vi ia tana; ma da vakaina ra kubana ure go ra magit upi na varogop ma ra ul a buta; ¹² ma God, nina i tar vaki ra iangina ie, na rubat vue ra lavur king ma ra tarai par nina ba dia tulue ra lima i diat upi diat a vaenana pa ia, upi diat a re vue go ra kuba i God aro Ierusalem. Iau Darius iau pait go ra varkurai; boina da torom muka tana.

¹³ Io, Tatenai ra luluai na gunan

ta ra papar a tava alir maro, ma Setar-Bosenai, ma ra umana talai dir, dia ga torom muka tago Darius ra king i ga vartuluai damana. ¹⁴ Ma ra umana patuana kai ra umana Iudaia dia ga pait ra pal ma kadia papalum i ga tavua, tago Kagai ra propet ma Sekaria natu i Ido dir ga tata na propet tana. Ma dia ga vatur vaip ia varogop ma ra vartuluai kai ra God kai Israel, ma varogop ma ra varkurai kai Kores, ma Darius, ma Artaksasta ra king Persia. ¹⁵ Ma di ga vaip go ra pal ta ra vautuluna bung ta ra gai Adar ta ra kilala laptikai ta ra kini na king kai Darius. ¹⁶ Ma ra tarai Israel, ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai par di ga ben vavilavilau pa diat, dia ga pait ra lotu na niruk ta go ra pal ma ra gugu. ¹⁷ Ma dia ga pait ra tinabar ma tika na mar na bulumakau ta ra niruk ta go ra pal kai God, a ura mar na sip a umana tomotoina, a ivat na mar na nat na sip, ma ure ra tinabar na varporong ure ra tarai Israel par a vinun ma a ura me a umana tomotoina, varogop ma ra niluluk ure ra lavur vuna tarai Israel. ¹⁸ Ma dia ga vaki ra umana tena tinabar varogop ma kadia lavur tiniba, ma ra tarai Levi varogop ma kadia lavur tiniba ure ra papalum na lotu tadav God arama Ierusalem; da di ga tar tumu ia ta ra buk kai Moses.

¹⁹ Ma ra tarai dia ga lilikun kan ra kini na vilavilau dia ga pait ra lukara na bolo lake ta ra bung a vinun ma a ivat ta ra luaina gai. ²⁰ Tago ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga tar vagogom mule diat, ma i ga kopono ko ra nuknuk i diat; diat par dia ga gomgom; ma dia ga doko ra bolo lake ure ra tarai ba dia ga ki na vilavilau, ma ure ra umana tena tinabar a umana tura i diat, ma ure mule diat iat. ²¹ Ma ra tarai Israel, diat dia ga lilikun kan ra kini na vilavilau, ma diat par dia ga vana pire diat kan ra lavur dur na mangamangana kai ra umana Tematana ta nam ra gunan upi diat a tikan upi ra Luluai, ra God kai Israel, dia

ga ian, ²² ma dia ga pait ra lukara na gem ba pa i leven ma ra gugu lavurua na bung; tago ra Luluai i ga tar vagugu diat, ma i ga tar pukue ra bala i ra king Asiria tadav diat, upi na vaongor ra lima i diat ta ra papalum ure ra kuba i God, ra God kai Israel.

7

Esra diat ma kana tarai dia vana urama Ierusalem

¹ Ma ba i par go ra lavur magit, ta ra kini na varkurai kai Artaksasta ra king Persia, Esra natu i Seraia, natu i Asaria, natu i Kilkia, ² natu i Salum. natu i Sadok, natu i Akitub, ³ natu i Amaria, natu i Asaria, natu i Meraiot, ⁴ natu i Serakia, natu i Usi, natu i Buki, ⁵ natu i Abisua, natu i Pinekas, natu i Eleasar, natu i Aron ra tena tinabar lualua; ⁶ go ra Esra i ga vana urama maro Babilon; ma ia ra tena tutumu, ma i ga melem ta ra tinata na varkurai kai Moses, nina ra Luluai, ra God kai Israel, i ga vartuluai me; ma ra king i ga mulaot ta ra lavur magit i ga lul ia, tago ra lima i ra Luluai kana God i ga maravut ia. ⁷ Ma ta umana ta ra tarai Israel dia ga vana urama, ma ta ra umana tena tinabar, ma ta ra tarai Levi, ma ta umana tena kakailai, ma ta umana monamono na matakilalat, ma ta umana tena papalum ta ra pal i gomgom, dia ga vana Ierusalem ta ra kilala lavurua ta ra kini na varkurai kai Artaksasta. ⁸ Ma i ga pot aro Ierusalem ta ra gai a ilima ma ta ra kilala lavurua ta ra varkurai kai ra king. ⁹ Tago di ga tur pa ra vinavana urama maro Babilon ta ra luaina bung ma ta ra gai tikai, ma ta ra luaina bung ta ra gai a ilima i ga vut arama Ierusalem, tago ra bo na lima i God i ga maravut ia. ¹⁰ Tago ra nuknuk i Esra i ga ot pi na tikitikan ta ra varkurai kai ra Luluai, ma upi na mur ia, ma upi na vartovo pire ra tarai Israel ure ra umana togotogo ma ra lavur varkurai.

¹¹ A tinata ta ra buk ra king Artaksasta i ga tul tar ia tai Esra ra

tena tinabar, ra tena tutumu ma ra tena kabinana ta ra tinata na varkurai kai ra Luluai, ma ta kana lavur togotogo tadav ra tarai Israel, i ga dari: ¹² Artaksasta, ra king kai ra lavur king, tadav Esra ra tena tinabar, a tena tutumu nina i melem ta ra varkurai kai ra God arama ra bala na bakut, a malmal!

¹³ Iau pait ra varkurai ba diat par ta ra tarai Israel, ma kadia umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ta kaugu umana pakana nina iau varkurai ta diat, diat dia mainge ra vinavana urama Ierusalem, avat a varagur ma diat. ¹⁴ Tago ra king ma kana lavurua na tena varvateten dia tulue u upi una matoto ure Iuda ma Ierusalem, varogop ma ra varkurai kai kaum God nina u tar vatur vake; ¹⁵ ma upi una kap ra silva ma ra goled, nina ra king ma kana umana tena varvateten dia tabar ra God kai Israel me, nina i kiki Ierusalem, ma ra tamarigat na nuknuk i diat, ¹⁶ ma damana ra silva ma ra goled par ba u tikan tadav ia ta ra papar Babilon, varurung ma ra tamarigat na vartabar kai ra tarai, ma kai ra umana tena tinabar, nam ba dia gugu pi diat a tabar ra kuba i kadia God me arama Ierusalem. ¹⁷ Io, una ongor ma una kul ra umana bulumakau ma go ra mani, ma ra umana sip a umana tomotoina, ma ra umana nat na sip, varurung ma kadia tinabar na nian ma ra tinabar na nimomo, ma una tul tar diat ta ra ul a uguugu na vartabar ta ra kuba i kavava God nina i tur Ierusalem. ¹⁸ Ma ra lavur magit avat ma ra umana turam ava nuk ia ba i boina upi avat a pait ia ma ra goled ma ra silva nina i ki valili, boina ba avat a pait nam upi na varogop ma ra nuknuk i kavava God. ¹⁹ Ma nam ra tabarikik ba da tul tar ia tam ure ra lotu ta ra kuba i kaum God, boina ba una tul tar ia ta ra luaina mata i God arama Ierusalem. ²⁰ Ma ba da mainge mule ta magit ure ra kuba i kaum God, a magit ba i topa ia ba una tak tar ia, boina una tak pa ia ta ra pal na vuvuvung kai ra king. ²¹ Ma

ia, Artaksasta ra king, iau vartuluai pire ra lavur tena balabalaure pal na vuvuvung ta ra papar a tava alir maro, dari: A lavur magit Esra ra tena tinabar, ra tena tutumu nina i melem ta ra varkurai kai ra God arama ra bala na bakut, i vatang upi ia ta vavat, da pait ia muka, ²² na tuk tar ra mar na talant* na silva, ma tuk tar tika na mar na valavalar na vit, ma tuk tar ra mar na valavalar na vain, ma tuk tar ra mar na valavalar na dangi, ma ra solt par ba dia mainge. ²³ A lavur magit ra God arama ra bala na bakut i vartuluai upi ia, boina da pait bulu ia ure ra kuba i ra God arama ra bala na bakut; tago ra kankan na vana rikai upi ra ava ure ra varkurai kai ra king ma ra umana natuna? ²⁴ Ma ave tumu vadovot tar ia ta vavat bula, ba pa i takodo upi da vatur vake ra totokom na varkurai, ba ra totokom na tabarikik, ba ra totokom na nga, tai ta na ta diat ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ra umana tena kakailai, ra umana monamono na matakilalat, ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom, ba ra umana tultul ta go ra kuba i God.

²⁵ Ma u Esra, varogop ma ra kabinaana kai kaum God nina i ki piram, una tibe ra umana luluai ma ra umana tena varkurai upi diat a kure ra tarai ta ra papar a tava alir maro, diat ba dia nunure ra varkurai kai kaum God; ma avat a vateten nina ba pa i nunure. ²⁶ Ma diat par ba pa dia torom ta ra varkurai kai kaum God ma ra varkurai kai ra king, boina ba da kure muka diat, da ubu doko diat, ba da tul vaire vue diat, ba diat a varkul, ba upi diat a ki ta ra pal na banubat.

²⁷ Da pite pa ra Luluai, ra God kai ra umana tama i dat, nina i ga varuk ra magit damana ta ra bala i ra king upi na mar ra kuba i ra Luluai aro Ierusalem; ²⁸ ma i ga tul tar ra varmari tagu ta ra luaina mata i ra king, ma ta ra luaina mata i kana umana tena varvateten, ma ta

ra luaina mata i ra umana rangrang na luluai kai ra king. Ma iau ga ongor tago ra lima i ra Luluai kaugu God i ga maravut iau, ma iau ga pilak varurue ra umana patuana ta ra tarai Israel upi avet a varagur urama.

8

¹ Ma go ra umana lualua na apik na tarai ba ave ga varagur ma diat maro Babilon ta ra kini na varkurai kai Artaksasta, ma go kadia umana ngalangala: ² ta ra tarai Pinekas, Gersom; ta ra tarai Itamar, Daniel; ta ra tarai David, Katus, ³ natu i Sekania; ta ra tarai Paros, Sekaria, ma di ga luk varurungane me tika na mar ma a ilima na vinun ot na tutana ta kana apik na tarai; ⁴ ta ra tarai Pakat-Moab, Elioenai, natu i Serakia, diat ma a ura mar na tutana; ⁵ ta ra tarai Sekania, natu i Iakasiel, diat ma a utul a mar na tutana; ⁶ ta ra tarai Adin, Ebed natu i Ionatan, diat ma a ilima na vinun na tutana; ⁷ ta ra tarai Elam, Iesaia natu i Atalia, diat ma lavurua na vinun na tutana; ⁸ ta ra tarai Sepatia, Sebadia natu i Mikael, diat ma lavutul na vinun na tutana; ⁹ ta ra tarai Ioab, Obadia natu i Iekiel, diat ma a ura mar ma a vinun ma lavutul na tutana; ¹⁰ ta ra tarai Selomit, natu i Iosipia, diat ma tika na mar ma laptikai na vinun ot na tutana; ¹¹ ta ra tarai Bebai, Sekaria natu i Bebai, diat ma a ura vinun ma lavutul na tutana; ¹² ta ra tarai Asgad, Iokanan natu i Akatan, diat ma tika na mar ma a vinun ot na tutana; ¹³ ta ra tarai Adonikam, diat dia mur kakit, a iang i dital Elipelet, Ieiel, ma Semaia, diat ma laptikai na vinun na tutana; ¹⁴ ma ta ra tarai Bigvai, Utai ma Sabud, diat ma lavurua na vinun na tutana.

¹⁵ Ma iau ga varurue diat ta ra tava alir nina i alir uro Ava; ma ave ga ki abara a utul a bung; ma iau ga giragire ra tarai, ma ra umana tena tinabar, ma pa iau ga gire tadav ta

* 7:22: A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani.

tikai ta ra tarai Levi. ¹⁶ Io, iau ga var-tuluai upi Elieser, Ariel, Semaia, Elnatan, Iarib, Elnatan, Natan, Sekaria, ma Mesulam, diat a umana patuana; damana bula upi Ioiarib, ma Elnatan, a ura tena vartovo. ¹⁷ Ma iau ga tulue diat tadav Ido ra luluai ta ra gunan Kasipia; ma iau ga vateten tar ra tinata ta diat ba diat a tatike tai Ido, diat ma ra umana turana a umana tena papalum ta ra pal i gomgom, ta ra gunan Kasipia, dari, ba diat a agur pa ra umana tultul ure ra kuba i kaveve God tadav avet. ¹⁸ Ma tago ra bo na lima i kaveve God i ga maravut avet, dia ga agur pa tika na tutana, a tena kabinana, pire vevet, a tutana ta ra apik na tarai kai Makli natu i Levi natu i Israel, a iangina Serebia, diat ma ra umana natuna ma ra umana turana, a vinun ma lavutul diat; ¹⁹ ma Kasabia varurung ma Iesaia ta ra tarai Merari, ra umana turana ma ra lavur natu i diat, a ura vinun ot; ²⁰ ma ta ra umana tena papalum ta ra pal i gomgom, nina David ma ra umana luluai dia ga tibe diat upi diat a toratorom ta ra tarai Levi, a ura mar ma a ura vinun; ma di ga vatang ra iang i diat tikatikai.

²¹ Ma iau ga vartuluai ba da pait ra vinevel abara ta ra tava alir Ava, upi avet a va timtibum ta ra luaina mata i kaveve God, ma upi avet a tikan ra takodo na nga ure avet, ma ure ra umana natu i vevet, ma ure kaveve tabarikik par. ²² Tago iau ga ruva upi ina lul ra king upi ra loko na tarai na vinarubu ma ra umana tena kiki os upi diat a maravut avet ure ra umana ebar ta ra nga; tago ave ga biti pire ra king dari: A lima i kaveve God i maravut diat par dia tikatikan upi ia, ma ra dekdekina ma kana kankan i tur bat diat par dia vana kan ia. ²³ Damana ave ga vevel, ma ave ga araring tadav kaveve God ure go ra magit, ma i ga valongore avet.

²⁴ Ma iau ga tibe vaire a vinun ma a ura lualua ta ra umana tena tinabar, Serebia, Kasabia, diat ma a vinun na tura i dir, ²⁵ ma iau ga valar tar

ra silva ma ra goled ta diat, ma ra tabarikik, ma ra lavur magit ure ra kuba i kaveve God, nina ba ra king ma kana umana tena varvateten ma kana umana luluai ma ra tarai Israel par abara dia ga vartabar me; ²⁶ iau ga valar tar laptikai na mar ma a ilima na vinun na talant na silva ta ra lima i diat, ma ra tabarikik di ga pait ia ma ra silva tika na mar na talant, tika na mar na talant na goled, ²⁷ ma a ura vinun na la na goled nina ra matai diat i varogop ma tika na arip na marmar na pal a mani i goled, ma a ura la ba di ga pait ia ma ra palariam gobol ma i bagabagele ma i ngatngat da ra goled. ²⁸ Ma iau ga biti ta diat dari: Di vagomgom avat ure ra Luluai ma ra tabarikik i gomgom; ma ra silva ma ra goled ia ra tamari-gat na vartabar pire ra Luluai, ra God kai ra umana tama i vavat. ²⁹ Avat a balaure, ma avat a vatur vake diat tuk tar ta ra bung ba avat a valar diat ta ra luaina mata i ra umana lualua kai ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, ma ra umana luluai na apik na tarai Israel, aro Ierusalem ta ra umana pakana pal ta ra kuba i ra Luluai. ³⁰ Damana ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga vatur vake ra silva ma ra goled di ga valar tar ia, ma ra tabarikik, upi diat a kap ia uro Ierusalem ta ra kuba i kaveve God.

³¹ Namur ave ga vana kan ra tava alir Ava ta ra bung a vinun ma a urua ta ra gai tika, upi avet a vana Ierusalem; ma ra lima i God i ga maravut avet, ma i ga valaun avet kan ra ebar ma ra tena kiki uai ta ra nga. ³² Ma ave ga vut Ierusalem, ma ave ga ki ie a utul a bung. ³³ Ma ta ra vaivatina bung di ga valar tar ra silva ma ra goled ma ra tabarikik ta ra kuba i kaveve God tai Meremot natu i Uria ra tena tinabar; dir ma Eleasar natu i Pinekas; diat ma Iosabad natu i Iesua, ma Noadia natu i Binui, ra ura tutana Levi; ³⁴ di ga luk vapar ia, ma di ga valar vapar ia, ma di ga tumu vake ra mamatina par ta nam ra bung.

³⁵ A tarai di ga kap vavilavilau pa

diat ma dia ga lilikun kan ra kini irai, dia ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia tadav ra God kai Israel, a vinun ma a ura bulumakau ure ra tarai Israel par, lavuvat na vinun ma laptikai na sip a umana tomotoina, lavurua na vinun ma lavurua na nat na sip, ma a vinun ma a ura me a umana tomotoina ure ra tinabar na varporong; go ra lavur vavaguai dia ga tun tar diat tai ra Luluai. ³⁶ Ma dia ga tul tar ra vartuluai kai ra king tadav ra umana luluai kai ra king, ma tadav ra umana luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro; ma dia ga maravut ra tarai ma ra kuba i God.

9

A niaring na nukpuku kai Esra

¹ Ma ba di ga pait go ra lavur magit, a umana luluai dia ga vana piragu, ma dia ga biti dari: A tarai Israel ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi pa dia tur varbaiai ma ra tarai vakuku ta go ra gunan, ma dia mur kadia lavur bilak na mangamangana, a mangamangana kai ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Iebus, ma ra tarai Amon, ma ra tarai Moab, ma ra tarai Aigipto, ma ra tarai Amor. ² Tago dia tar ben ra umana natu i diat, a umana vavina, ure diat ma ure kadia umana bul tutana; damana ra gomgom na tarai dia tar varpopoto ma ra tarai vakuku ta go ra gunagunan; maia, ra umana luluai ma ra umana tena varkurai iat dia manga varpiam ta go ra magit. ³ Ma ba iau ga valongore go ra magit iau ga rada kaugu mal ma kaugu olovoi, ma iau ga ivut vue ra pepe na ulugu ma ra ivuna kabegu, ma iau ga ki ma ra kinaian. ⁴ Ma diat dia ga burut ta ra tinata kai ra God kai Israel, tago diat di ga kap vavilavilau pa diat dia ga varpiam, dia ga pot guvai piragu; ma iau ga ki ma ra kinaian tuk tar ta ra vartabar ra ravian. ⁵ Ma ba di ga pait ra vartabar ra ravian iau ga tut kan kaugu kini na niruva, ma i ga tarada kaugu mal ma kaugu olovoi; ma iau ga va timtimum,

ma iau ga tulue ra limagu tadav ra Luluai kaugu God, ⁶ ma iau ga biti dari:

Ea, kaugu God, iau ruva ma iau ula, ma pa iau tadarake u, kaugu God; tago kaveve umana varpiam dia ki ak ta ra ulu i vevet, ma kaveve nirara i tuk urama ra bala na bakut. ⁷ Papa ra e ra umana tama i vevet lualua dia ga laun tana tuk tar gori ave tar rara tuna; ma ure kaveve umana varpiam di tar tul tar avet, ma kaveve umana king, ma kaveve umana tena tinabar, ta ra lima i ra umana king ta ra gunagunan, ma ta ra pakat na vinarubu, ma ta ra kini na vilavilau, upi da ra varpa pire vevet, ma upi na ula ra mata i vevet, da go ieri. ⁸ Ma ta go ra paupau bung ra Luluai kaveve God i tar tul tar ra varmari ta vevet, upi ra ibaiba ta vevet na pila, ma i tar tul tar ra dekdek na kiki ta vevet ta kana gunan i gomgom, upi kaveve God na vakapa ra mata i vevet ma na valagar pa avet a ik ta kaveve kini na vilavilau. ⁹ Tago avet a umana vilavilau; ma a dovotina kaveve God pa i ga vana balakane avet ta kaveve kini na vilavilau, i ga tul tar kana varmari ta vevet ta ra luaina mata i ra umana king Persia, upi diat a valagar pa avet, upi avet a vatur ra kuba i kaveve God, ma upi avet a mal mule ra umana taripuna, ma upi diat a tul tar ra liplip ta vevet ta ra gunan Iuda ma Ierusalem. ¹⁰ Ma go, kaveve God, ava avet a tatike mule? Tago ave tar vana kan kaum lavur vartuluai, ¹¹ nina kaum umana tultul, a umana propet dia ga tul tar ia ta vevet dari: A gunan ava vana tana upi avat a vatur vake i tar dur ure ra dur na mangamangana kai ra tarai dia kiki tana, ure kadia bilak na mangamangana, ma dia tar vabuka vapar ia ma kadia dur. ¹² Io, koko avat a tul tar kavava umana bul vavina upi diat a taulai ma kadia umana bul tutana, ma koko avat a ben kadia umana bul vavina upi diat a taulai ma kavava umana bul tutana, ma koko avat a maravut muka

diat upi diat a ki na malmal ma diat a tavua, gori ma pa na mutu; upi avat a ongor, ma avat a en ra bo na magit i tavua ta ra gunan, ma upi ra umana natu i vavat diat a kale namur, ma pa na mutu.

¹³ Ma ba go ra lavur magit dia tar tadav avet ure ra lavur kaina magit ave ga pait ia, ma ure kaveve ngala na nirara, ma a dovotina u kaveve God pa u ga manga babali pire vevet da i topa kaveve umana varpam, tago u ga tar tul tar ra ibaiba damana pire vevet, ¹⁴ dave, avet a piam vue mule kaum umana vartuluai, ma avet a taulai ma ra tarai nina dia papait go ra lavur bilak na magit? Ona damana una ga kankanuane avet tuk tar ta ra bung una ga vamutue avet i tana, ma pa ta ibaiba na ki valili, ma pa ta na na pila, laka? ¹⁵ Luluai, u ra God kai Israel, u ra tena takodo; tago ave tar ki valili ma ave tar pila, da i pada gori. Gire, kaveve nirara i tar kapa ta ra luaina matam; tago pa ta na i pait valar pa ia ba na tur ta ra luaina matam ure go.

10

Di vung vue ra vaden ma ra umana bul, a umana vaira

¹ Io, ba Esra i ga araring, ma i ga tata kapa, ma i ga tangtangi ma i ga bura timtimum ta ra luaina mata i ra kuba i God, a ngala na kor na tarai Israel, a tarai ma ra vaden ma ra umana bul, dia ga vana varurung pirana; tago ra tarai dia ga tangi mat. ² Ma Sekania natu i Iekiel, tikai ta ra tarai Elam, i ga tata ma i biti tai Esra dari: Ave tar piam vue kada God, ma ave tar taulai ma ra umana enana vavina mamati; ma go Israel pa i virua boko ure go ra magit. ³ Io, i boina ba dat a pait ra kunubu ma kada God, ma avet a vung vue ra lavur vaden damana ma ra umana bul dia ga kava diat, varogop ma ra tinata na varvateten kai kaugu luluai ma kadiat dia dadadar ta ra vartuluai kai kada God; ma boina ba da pait ia varogop ma ra varkurai. ⁴ Una tut, tago kaum nam ra papalum, ma

avet a maravut u; una ongor ma una pait ia. ⁵ Ma Esra i ga tut, ma i ga kure ba ra umana lualua ta ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai Israel par, diat a vavalima ba diat a mur kana tinata. Io, dia ga vavalima damana. ⁶ Ma Esra i ga tut kan ra luaina mata i ra kuba i God, ma i ga ruk ta ra bagialar kai Ieokanan natu i Eliasib, ma ba i tar ruk pa i ga ian ma pa i ga momo, tago i ga tabun ra balana ure ra varpam kai ra tarai dia ga ki na vilavilau.

⁷ Ma dia ga tulue ra varvai ta ra gunagunan Iuda ma Ierusalem pire ra tarai par dia ga tar lilikun kan ra kini na vilavilau upi diat a vana varurung aro Ierusalem; ⁸ ma ba da kap na nganga pa ra tabarikik kadiat par ba pa dia vut ta ra vautuluna bung varogop ma ra tinata kai ra umana luluai ma ra umana patuana, ma da tul vaire vue diat kan ra kivung kai ra tarai dia ga lilikun kan ra kini na vilavilau. ⁹ Io, ra tarai Iuda ma ra tarai Beniamin dia ga vana varurung urama Ierusalem ta ra utul a bung; i ga a ura vinun na bung ta ra valavuvat na gai; ma ra tarai par dia ga ki ta ra bala na gunan ta ra luaina mata i ra kuba i God, ma dia ga dadadar ure go ra magit, ma ure ra ngala na bata. ¹⁰ Ma Esra ra tena tinabar i ga tut ma i ga biti ta diat dari: Ava tar rara, ma ava tar taulai ma ra umana enana vavina, ma ava tar vangala ra nirara kai Israel. ¹¹ Io, avat a tata kapa tana ta ra luaina mata i ra Luluai, ra God kai ra umana tama i vavat, ma avat a pait ra magit i mainge; ma avat a ki irai kan ra tarai mamati, ma kan ra umana enana vavina. ¹² Ma ra kor na tarai par dia ga tata ma ra ngala na nilai diat ma dia ga biti dari: Ra magit u ga tatike ure avet, avet a pait ia. ¹³ Ma ga ra tarai dia peal, ma i kilala na bata go, ma pa i topa avet upi avet a tur ra pia; ma go ra papalum pa da pait ia ta ra kopono bung ba tai ta urua, tago ave ga manga varpam ta go ra magit. ¹⁴ Boina ba da tibe

kaveve umana luluai ure ra kor na tarai, ma boina ba diat par dia kiki ta kaveve umana pia na pal, ma dia tar taulai ma ra umana enana vavina, diat a vut ta nam ra umana bung ba da kubu ia, diat varurung ma ra umana patuana ta ra lavur pia na pal tikatikai, damana bula ra umana tena varkurai ta diat, tuk tar ta ra bung ra kankan kai God i tar ngo kan avet, ma go ra magit na ti par. ¹⁵ la kaka Ionatan natu i Asael ma Iakseia natu i Tikva dir ga tur bat go ra magit, ma Mesulam ma Sabetai ra te Levi dir ga maravut dir. ¹⁶ Ma ra tarai dia ga tar talil kan ra kini na vilavilau dia ga pait ia damana. Esra, ra tena tinabar, i ga pilak vaire ta umana lualua na apik na tarai, ure kadia umana apik na tarai, ma di ga vatang ra iang i diat tikatikai; ma go diat dia ga ki varurung ta ra luaina bung ta ra gai a vinun upi diat a titir ure go ra magit. ¹⁷ Ma ta ra luaina bung ta ra gai tikai dia ga vapar ra tinir ure ra tarai dia ga. taulai ma ra umana enana vavina.

¹⁸ Ma di ga gire tadav ta umana natu i ra umana tena tinabar nina dia ga tar taulai ma ra umana vavina, a umana vaira; go diat: ta ra apik na tarai kai Iesua natu i Iosadak ma ra umana turana, Maseia, Elieser, Iarib, ma Gedalia. ¹⁹ Ma dia ga vavalima ba diat a vung vue kadia umana vavina; ma tago dia ga rara dia ga pait ra tinabar ma tika na sip, a tomotoina, ure kadia nirara. ²⁰ Ta ra tarai Imer, Kanani ma Sebadia; ²¹ ta ra tarai Karim, Maseia, Elia, Semaia, Iekiel ma Usia; ²² ta ra tarai Paskur, Elioenai, Maseia, Ismael, Natanel, Iosabad ma Elasa.

²³ Ta ra tarai Levi: Iosabad, Simei, Kelaia (Kelita nam), Petakia, Iuda ma Elieser.

²⁴ Ta ra umana tena kakailai, Eliasib; ma ta ra umana monamono na matakilalat, Salum, Telem ma Uri.

²⁵ Tai Israel: ta ra tarai Paros, Ramia, Isia, Malkia, Miamin, Eleasar, Malkia ma Benaia; ²⁶ ta ra tarai Elam, Matania, Sekaria, Iekiel, Abdi, Ieremot ma Elia; ²⁷ ta ra tarai Satu,

Elioenai, Eliasib, Matania, Ieremot, Sabad ma Asisa; ²⁸ ta ra tarai Bebai, Ieokanan, Kanania, Sabai ma Atlai; ²⁹ ta ra tarai Bani, Mesulam, Maluk, Adaia, Iasub, Seal ma Ieremot; ³⁰ ta ra tarai Pakat-Moab, Adna, Kelal, Benaia, Maseia, Matania, Besalel, Binui ma Manase; ³¹ ta ra tarai Karim, Elieser, Isia, Malkia, Semaia, Simeon, ³² Benjamin, Maluk ma Semaria; ³³ ta ra tarai Kasum, Matenai, Matata, Sabad, Elipelet, Ieremai, Manase ma Simei; ³⁴ ta ra tarai Bani, Madai, Amram, Uel, ³⁵ Benaia, Bedeia, Kelui, ³⁶ Vania, Meremot, Eliasib, ³⁷ Matania, Matenai, Iasu, ³⁸ Bani, Binui, Simei, ³⁹ Selemia, Natan, Adaia, ⁴⁰ Maknadebai, Sasai, Sarai, ⁴¹ Asarel, Selemia, Semaria, ⁴² Salum, Amaria ma Iosep; ⁴³ ta ra tarai Nebo, Ieiel, Matitia, Sabad, Sebina, Ido, Ioel ma Benaia.

⁴⁴ Go diat par dia ga taulai ma ra umana enana vavina; ma dia ga vung vue diat varurung ma ra umana bul nina dia ga kava diat.

NEKEMIA

A niaring kai Nekemia ure Ierusalem

¹ A varvai ure Nekemia natu i Kakalia. Io, ta ra gai Kisleu, ta ra kilala a ura vinun, ba iau ga kiki ta ra ngala na pia na pal Susa, ² Kanani, tikai ta diat ra umana turagu, dia ga pot ma ta umana Iudaia; ma iau ga tir diat ure ra tarai Iudaia nina dia ga pila ma dia ga tur valili ta diat di ga kap vavilavilau pa diat, ma ure Ierusalem. ³ Ma dia ga ve iau dari: Ra ibaiba ta diat di ga kap vavilavilau pa diat nina dia ki ta nam ra papar dia ki na malari ma dia vavirvir tuna; a liplip Ierusalem bula i tar tarip, ma di tar tun vue ra banbanu tana.

⁴ Ma ba iau ga valongore go ra tinata, iau ga ki ra pia, ma iau ga tangi, ma i ga ligur ra balagu ta umana bung; ma iau ga vevel, ma iau ga araring ta ra luaina mata i ra God arama ra bala na bakut, ⁵ ma iau ga biti dari: Iau lul u Luluai, God arama ra bala na bakut, u ra ngala na God ba di burutue, u ba u pait ot pa ra kunubu ma ra varmari pire diat dia mur u ma dia toratorom ta kaum lavur vartuluai; ⁶ boina ba ra talingam na valongore, ma ra matam na tapala, upi una nuk pa ra niaring kai kaum tultul, nina iau pait ia ta ra luaina matam ta go ra e, ta ra bung na keake ma ta ra bung na marum, ure ra tarai Israel kaum umana tultul, ba iau tata kapa ure ra varpiam kai ra tarai Israel, nina ave tar pait ia piram; maia, avet ma ra kuba i tamagu ave tar pait ra varpiam. ⁷ Ave tar pait ra varpiam tuna piram, ma pa ave ga torom ta kaum lavur vartuluai, ma kaum lavur togotogo, ma kaum lavur varkurai, nina u ga vartuluai tana pire kaum tultul Moses. ⁸ Iau lul u ba una nuk pa ra tinata nina u ga tul tar ia tai kaum tultul Moses, dari: Ona avat a pait ra varpiam, ina vue imimire vue avat

livuan ta ra lavur Tematana; ⁹ ma ga ona avat a lilikun piragu, ma avat a torom ta kaugu lavur vartuluai upi avat a pait diat, ina varurue diat di ga okole vue diat ma dia ki ta ra ngu na rakarakan a gunagunan maro iat, ma ina agur pa diat ta ra pakana gunan ba iau ga pilak pa ia upi ra iangigu na ki tana. ¹⁰ Io, go diat kaum lavur tultul ma kaum tarai, nina u ga valaun diat ma ra ngala na dekdekim ma ta ra ongor na limam. ¹¹ Luluai, iau lul u ba ra talingam na valongore ra niaring kai kaum tultul go, ma ra niaring kai kaum lavur enana tultul bula, nina dia ga upi diat a ru ra iangim; ma iau lul u ba una maravut kaum tultul go ieri, ma una mari ia ta ra luaina mata i go ra tutana. (Ma iau ga kap ra momamomo pire ra king.)

2

Di tulue Nekemia pi uro Ierusalem

¹ Ma ta ra gai Nisan ta ra kilala a ura vinun ta ra kini na king kai Artaksasta, ba ra vain i tur ta ra luaina matana, iau ga tak pa ra vain ma iau ga tabar ra king me. Io, ma lua pa iau ga ligur ta ra luaina mata i ra king. ² Ma ra king i ga biti tagu dari: Ta ra ava ra matam i tanguvian, tago vakir u mait? Pa ta magit mulai, ia kaka i tar tabun ra balam. Ma iau ga burut na kaia. ³ Ma iau ga biti tai ra king: Boina ba ra king na laun tukum; dave, ra matagu pa na tanguvian bar, tago ra pia na pal, a gunan ba di ga punang ra umana tamagu tana, i tar lingling ma di tar tun vue ra banbanu tana ma ra iap? ⁴ Ma ra king i ga biti tagu dari: Ava ra magit u lul upi ia? Io, iau ga araring pire ra God arama ra bala na bakut. ⁵ Ma iau ga biti tai ra king: Ba ra king i mainge, ma ba una mari kaum tultul, una tulue iau uro Iuda, ta ra pia na pal di ga punang ra umana tamagu tana, upi ina pait vatur mule. ⁶ Ma ra king i ga biti tagu (ma kana tulaibula i ga ki pirana): Ma aivia ra bung di pait ot pa nam ra vinavana tana? Ma vingai una ga

lilikon mulai? Damana ra king i ga gugu pi na tulue iau, ma iau ga kubu tar ra bung tana. ⁷ Ma iau ga biti bula tai ra king dari: Ba ra king i mainge, boina ba dal tur tar ra umana buk tagu tadav ra umana luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro, pi diat a nur tar iau ba ina vana alalu tuk tar ta ra bung ba ina vut Iuda tana; ⁸ ma tika na buk bula tadav Asap ra monamono ta ra uma na davai kai ra king, upi na tul tar ra davai tagu pi ina mal ra umana vabolo me ure ra mataniolo ta ra dekdek na pal i tur varurung ma ra pal i gomgom, ma ure ra liplip na pia na pal, ma ure ra pal ba ina ruk tana. Ma ra king i ga mulaot i tana, tago ra bo na lima i God i ga maravut iau.

⁹ Ma iau ga vut pire ra umana luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro, ma iau ga tul tar ra umana buk kai ra king ta diat. Ma ra king i ga tulue. ta umana luluai na tarai na vinarubu ma ta umana tena kiki os upi avet a varait ma diat.

¹⁰ Ma ba Sanbalat ra te Koron, ma Tobia ra tultul a te Amon, dir valongore, a bala i dir i ga tabun na kaia, tago tika na tutana i ga vut ma i ongor pi na mal pa ra kini kai ra tarai Israel.

Nekemia i vargat ra tarai upi diat a pait mule ra liplip Ierusalem

¹¹ Damana iau ga pot Ierusalem, ma iau ga ki a utul a bung tana. ¹² Ma ta ra marum iau ga tut, avet ma ta umana tutana; ma ra magit kaugu God i ga vanuk tar ia ta ra balagu ba ina pait ia ure Ierusalem pa iau ga vaarike pire ta tikai; ma pa ta vavaguai bula piragu, ia kaka nina iau ga ki tana. ¹³ Ma ta ra marum iau ga irop ta ra Mataniolo na Male, maravai ta ra Mata na Tava kai ra umana Kuabar na Pap, ma iau ga vana ta ra Mataniolo na Puputa ma iau ga giragire ra liplip Ierusalem, nina i ga tarip, ma ra banbanu tana i ga tar imur. ¹⁴ Namur iau ga vana ta ra Mataniolo na Mata na Tava ma ta ra Lum kai ra King; ma pa ta nga abara pi ra vavaguai nina iau ga

ki tana na vana tana. ¹⁵ Ma ta ra marum iau ga mur vatutua ra nga na tava alir, ma iau ga giragire ra liplip; ma iau ga talil mulai, ma iau ga olo ta ra Mataniolo na Male ma damana iau ga lilikon. ¹⁶ Ma ra umana tena varkurai pa dia ga nunure ba iau ga vana uve, ba ava ra magit iau ga pait ia; ma pa iau ga ve boko ra umana Iudaia tana, ba ra umana tena tinabar, ba ra umana lualua, ba ra umana tena varkurai, ba ra tarai na papalum. ¹⁷ Ma namur iau ga biti ta diat dari: Ava gire ra magit da ki na malari tana; Ierusalem i tar lingling, ma ra umana banbanu na mataniolo dia tar imur; avat a mai, ma dat a pait ra liplip Ierusalem, upi koko ra tarai diat a vul mule dat. ¹⁸ Ma iau ga ve diat ure ra lima i kaugu God nina i ga maravut mal iau, ma ure ra tinata kai ra king bula nina i ga tatike piragu. Ma dia ga biti dari: Boina dat a tut, ma dat a papait. Damana ra lima i diat i ga ongor upi ra bo na papalum.

¹⁹ Ma ba Sanbalat ra te Koron, ma Tobia ra tultul ra te Amon, ma Gesem ra te Arabia, dital ga valongore, dital ga kulume avet, ma dital ga pidimuane avet, ma dital ga biti dari: Ava ra magit go ava pait ia? Avat a tut na varpam ure ra king vang? ²⁰ Ma iau ga bali diat, ma iau ga biti dari: A God arama ra bala na bakut na vatavua kaveve papalum; kari avet kana umana tultul avet a tut ma avet a papait; ma avat, vakir kavavat ta pakana ba ta tiniba ba ta magit i tur na im ure avat, ati Ierusalem.

3

Ra umana ngu na papalum

¹ Ma Eliasib ra tena tinabar ngalangala i ga tut, diat ma ra umana turana ra umana tena tinabar, ma dia ga pait vatur ra Mataniolo na Sip; dia ga pait ra lotu tana, ma dia ga vatur ra banbanu tana; tuk ta ra Pal na Minakila kai ra Mar dia ga pait ra lotu tana, tuk tar ta ra Pal na Minakila kai Kananel. ² Ma ra

tarai Ieriko dia ga tur pa ra papait ta kana ngu na papalum. Ma Sakur natu i Imri i ga tur pa ra papait ta kadia ngu na papalum. ³ Ma ra tarai Asena dia ga pait ra Mataniolo na En; dia ga vung ra vabolo, ma dia ga vatur ra banbanu, ma dia ga pait ra umana ot ma ra umana babat tana. ⁴ Ma Meremot natu i Uria natu i Akos i ga mamal ta kadia ngu na papalum. Ma Mesulam natu i Berekia natu i Mesesabel i ga mamal ta kana ngu na papalum. Ma Sadok natu i Bana i ga mamal ta kana ngu na papalum. ⁵ Ma ra tarai Tekoa dia ga mamal ta kana ngu na papalum; ma ga kadia umana raprap pa dia ga maravut ra papalum kai kadia luluai. ⁶ Ma Ioiada natu i Pasea ma Mesulam natu i Besodeia dir ga mal mule ra Mataniolo Lualua, dir ga vung ra vabolo tana, ma dir ga vatur ra banbanu tana, ma ra umana ot ma ra umana babat. ⁷ Ma Melatia ra te Gibeon i ga mamal ta kadir ngu na papalum, dir ma Iadon ra te Meronot, ma ra tarai Gibeon, ma ra tarai Mispa, nina ra luluai na gunan ta ra papar a tava alir maro i ga kure. ⁸ Ma Usiel natu i Karaia, dir a ura tena madaka ta ra goled, i ga mamal ta kana ngu na papalum. Ma Kanania, ra tena malmal magit i ang na katkat, i ga mamal ta kana ngu na papalum, ma di ga liplip vadekdek bat Ierusalem tuk tar ta ra Liplip na Vat i Manga Tababa. ⁹ Ma Repaia natu i Kur, ra tena varkurai ta ra ngungu gunan Ierusalem, i ga mamal ta kana ngu na papalum. ¹⁰ Ma Iedaia natu i Karumap i ga mamal ta kana ngu na papalum, marave ra kubana iat. Ma Katus natu i Kasabneia i ga mamal ta kana ngu na papalum. ¹¹ Malkia natu i Karim, ma Kasub natu i Pakat-Moab, dir ga mal pa ta ra tika na ngungu ma ra Pal na Minakila ure ra umana Ubu. ¹² Ma Salum natu i Alokes, ra tena varkurai ure tika na ngungu gunan Ierusalem, i ga mamal ta kadir ngu na papalum, diat ma ra umana natuna, a umana

vavina. ¹³ Kanun ma ra tarai Sanoa dia ga mal pa ra Mataniolo na Male; dia ga pait ia, ma dia ga vatur ra banbanu, ma ra lavur ot ma ra lavur babat, ma dia ga pait bula ra ura mar ma a ilima na vinun na pokono ta ra liplip tuk tar ta ra Mataniolo na Puputa. ¹⁴ Ma Malkia natu i Rekab, ra tena varkurai ta ra papar Bet-Akerem, i ga mal pa ra Mataniolo na Puputa; i ga pait ia, ma i ga vatur ra banbanu tana, ma ra lavur ot ma ra umana babat.

¹⁵ Ma Salum natu i Kolkose, ra tena varkurai ta ra papar Mispa, i ga mal pa ra Mataniolo na Mata na Tava; i ga pait ia, ma i ga tuba, ma i ga vatur ra banbanu tana, ra ot ma ra umana babat tana, ma i ga pait ra liplip na vat ta ra lum Sela maravai ta ra uma kai ra king, tuk tar ta ra kakao i vana ur marama ra Pia na Pal kai David. ¹⁶ Ma Nekemia natu i Asbuk, ra tena varkurai ta ra ngungu ta ra papar Bet-Sur, i ga mamal ta kana ngu na papalum, ma i ga tuk tar ta ra pakana dir tur vartalai ma ra umana babang na minat kai David, ma tuk tar ta ra lum di ga pait ia, ma tuk tar ta ra Kuba i ra umana Lebe. ¹⁷ A tarai Levi dia ga mamal ta kana ngu na papalum, ma Rekum natu i Bani ia ra luaina. Ma Kasabia, ra tena varkurai ta ra ngungu ta ra papar Keila, i ga mamal ta kana ngu na papalum ure kana papar iat. ¹⁸ Ra umana tura i diat dia ga mamal ta kana ngu na papalum, Bavai natu i Kenadad, ra tena varkurai ta ra ngungu ta ra papar Keila. ¹⁹ Ma Eser natu i Iesua, ra tena varkurai Mispa, i ga mal pa tika na pakana ta kana ngu na papalum, nina ba i tur maravai ta ra tututua urama ra pal na vargal, ta ra pipit likun na liplip.

²⁰ Baruk natu i Sabai i ga ongor ma ra minamal tai ta ra tika na pakana ta kana ngu na papalum, i ga tur pa ia ta ra pipit likun na liplip, ma i ga tuk tar ta ra mataniolo ta ra kuba i Eliasib ra tena tinabar ngalangala. ²¹ Meremot natu i Uria natu i Akos i ga mal pa ta ra tika na pakana ta

kana ngu na papalum, i ga tur pa ia ta ra mataniolo ta ra kuba i Eliasib, ma i ga tuk tar ta ra ngu na pal kai Eliasib. ²² A umana tena tinabar nina dia ki ta ra gunan i tamataman dia ga mamal ta kana ngu na papalum. ²³ Benjamin ma Kasub dir ga mamal ta kadia ngu na papalum maravai ta ra kuba i dir. Ma Asaria natu i Maseia natu i Anania i ga mamal ta kadir ngu na papalum maravai ta ra kubana iat. ²⁴ Binui natu i Kenadad i ga mal pa ta ra tika na pakana, papa ra kuba i Asaria ma tuk tar ta ra pipit likun na liplip, ma tuk tar ta ra nguna. ²⁵ Palal natu i Usai i ga mamal ta ra pakana i tur vartalai ma ra pipit likun na liplip ma ra pal na minakila nina i tur rikai ta ra kuba i ra king arama ta ra bala na gunan kai ra tarai na monamono. Ma Pedaia natu i Paros i ga mamal ta kana ngu na papalum. ²⁶ Io, ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom dia ga ki Opel, ma dia ga mamal tuk tar ta ra pakana maravai ta ra mataniolo na tava ta ra papar a taur, ma tuk tar ta ra pal na minakila nina i tur rikai. ²⁷ A tarai Tekoa dia ga mal pa ta ra tika na pakana ta kana ngu na papalum, ta ra pakana i tur vartalai ma ra ngala na pal na minakila i tur rikai, ma i tuk tar ta ra liplip Opel.

²⁸ A umana tena tinabar dia ga mal pa ra pakana arama ra Mataniolo na Os, tikatikai i ga mamal ta ra pakana marave ra kubana iat. ²⁹ Sadok natu i Imer i ga mamal ta kadia ngu na papalum, maravai ta ra kubana iat. Ma Semaia natu i Sekania, ra monamono ta ra mataniolo ta ra papar a taur, i ga mamal ta kana ngu na papalum. ³⁰ Kanania natu i Selemia ma Kanun ra valaptikaina natu i Salap dir ga mal pa ta ra tika na pakana ta kana ngu na papalum. Ma Mesulam natu i Berekia i ga mamal ta kana ngu na papalum, maravai ta kana pakana pal. ³¹ Malkia, tikai ta diat ra umana tena madaka ta ra goled, i ga mamal ta kana ngu na papalum, ma i tuk tar ta ra kuba i ra umana tena papalum ta ra pal i gomgom, ma

ra kuba i ra umana tena kunukul, ta ra pakana i tur vartalai ma ra Mataniolo na Niluluk, ma tuk tar ta ra pakana pal arama ta ra ngu na liplip. ³² Ma ra umana tena madaka na goled ma ra umana tena kunukul dia ga mamal livuan ta ra pakana pal arama ta ra ngu na liplip ma ra Mataniolo na Sip.

4

Ra umana tena papalum dia bal-aure bat ra umana ebar

¹ Ma ba Sanbalat i ga valongore ba ave ga pait ra liplip na vat, i ga kankan, ma i ga ngangal na kulot, ma i ga kulume ra umana Iudaia. ² Ma i ga tata ta ra luaina mata i ra umana turana ma ra tarai na vinarubu Samaria, ma i ga biti dari: Ava ra magit go ra umana bilua na Iudaia dia pait ia? Diat a pait bar ra liplip ure diat? Diat a pait ra tinabar bar? Diat a vaip ia ta ra kopono bung vang? Dave, diat a valaun mule ra umana vat ta ra ul a puputa, tago dia tar dodo? ³ Io, Tobia ra te Amon i ga tur maravai pirana, ma i ga biti dari: Ma go ra an dia pait ia, gala tika na leing na pap na vana tana, gala na re vue kadia liplip na vat. ⁴ Kaveve God, una valongore, tago di tar pidimuane avet; ma una bali kadia varvul taun ra ulu i diat iat, ma una nur tar diat upi da ra varpa pire diat ta ra gunan dia ki na vilavilau tana; ⁵ ma koko una tuba kadia bilak na mangamangana, ma koko da pun vue kadia varpian kan ra luaina matam, tago dia tar vakankan u ta ra luaina mata i ra umana tena pait pal. ⁶ Damana ave ga pait ra liplip; ma di ga pakan guve ra liplip par, ma i ga vana urama liu a ngungu ta ra tuluaina; tago ra bala i ra tarai i ga gugu upi ra papalum. ⁷ Ma ba Sanbalat ma Tobia, ma ra tarai Arabia, ma ra tarai Amon, ma ra tarai Asdod, dia ga valongore ba ra minamal ta ra liplip Ierusalem i tavua, ma dia mal bonot mule ra umana pakana dia tarada, dia ga ngangal na kulot; ⁸ ma diat par

dia ga varpit ba diat a vana varurung ma diat a varubu ma Ierusalem, ma ba diat a vapurpuruan ia.

⁹ Ma ave ga araring pire kaveve God, ma ave ga tibe ra umana tena minakila ure diat ta ra keake ma ra marum, tago ave ga burut ure diat. ¹⁰ Ma Iuda i ga biti dari: Ra ongor i ra umana tena kinakap i papait na panie, ma mangoro na puputa go kari; damana pa i tale avet upi avet a pait ra liplip. ¹¹ Ma kaveve lavur ebar dia biti: Diat a tuptup, ma pa diat a gire, tuk tar ta ra bung avet a vana rikai livuan ta diat, ma avet a ubu diat, ma avet a tur bat ra papalum. ¹² Ma ba ra umana Iudaia nina dia ga ki maravai pire diat dia ga vut, dia ga vala ve avet dari: Diat a tut ure avet maro ra lavur pakana dia ki tana. ¹³ Kari iau ga tibe ra tarai varogop ma kadia umana apik na tarai ta ra pakana ara iat ta ra liplip na vat ta ra lavur pakana maup, ma dia ga kap kadia umana pakat na vinarubu, ma kadia umana rumu, ma kadia umana panak. ¹⁴ Ma iau ga gire, ma iau ga tut, ma iau ga biti ta ra umana ngalangala, ma ta ra umana tena varkurai, ma ta ra tarai par, dari: Koko avat a burut ta diat, avat a nuk pa ra Luluai, tago i ngala ma di burut na kaia tana, ma avat a varubu ure ra umana tura i vavat, ma ra umana natu i vavat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma kavava umana taulai ma ra umana kuba i vavat. ¹⁵ Ma ba kaveve umana ebar dia ga valongore ba ave ga matoto tana, ma ba God i ga noe vue kadia varpit, avet par ave ga talil mulai ta ra liplip na vat upi kaveve papalum tikatikai.

¹⁶ Ma papa nam ra bung ta umana ta kaugu umana tultul dia ga ongor ta ra papalum, ma ra ibaiba dia ga vature ra umana rumu, ma ra umana ramravit, ma ra umana panak, ma ra umana ongaongoi; ma ra umana tena varkurai dia ga tur namur ta ra tarai Iuda par. ¹⁷ Diat dia ga pait ra liplip ma diat dia ga kakap dia ga ongor mat, ma diat par

dia ga papalum ma tika na lima i diat, ma dia ga vature kadia vargal ma ta ra tikai. ¹⁸ Ma diat par ra umana tena pait liplip dia ga vi pit ma ra pakat na vinarubu, ma damana dia ga papalum. Ma nina i vu ra tavor i ga tur piragu. ¹⁹ Ma iau ga biti ta ra umana ngalangala ma ra umana tena varkurai, ma ta ra tarai par dari: Ra papalum i ngala ma i tup ia, ma da tur varbaiai ta ra liplip, tikai i tur vailik kan ta ra tikai; ²⁰ ba ava valongore ra tavor tai tika na pakana, boina avat a vana tadav avet; kada God na varubu maravut dat. ²¹ Damana ave ga ongor ta ra papalum; ma tika na ngungu tarai dia ga vatur ra rumu papa ra kaukau tuk tar ta ra pakana bung a umana tagul dia vana rikai tana. ²² Ma ta nam ra bung iau ga biti bula ta ra tarai dari: Boina ba ra tarai par, tikatikai ma kana tultul, diat a va Ierusalem, upi diat a mono ra marum ure dat, ma na keake diat a papalum. ²³ Io, damana avet ma ra umana turagu, ma kaugu umana tultul, ma ra umana monamono nina dia mur iau bula, pa ta tikai ta vevet i ga ule vue kana mal, ma avet par ave ga kap kaveve vargal.

5

Di nur vue ra tinavua na mani

¹ Io, a ngala na tinata na vartakun kai ra tarai ma kadia umana taulai i ga vana rikai ure ra umana tura i diat, a umana Iudaia. ² Tago ta umana dia ga biti: Avet ma ra umana natu i vevet, a umana tutana ma ra umana vavina, mangoro avet; boina avet a vila pa ra kon, upi avet a ian ma avet a laun. ³ Ta umana bula dia ga biti: Ave tar kail ra mani, ma ave tar noe tar kaveve pia na uma ma kaveve umauma na vain, ma ra umana kuba i vevet; boina avet a nuk upi ra kon, tago ra mulmulum. ⁴ Ta ra umana mulai dia ga biti: Ave tar kail ra mani ure ra totokom pire ra king ure kaveve lavur pia na uma ma kaveve lavur uma na vain. ⁵ Ma ra pal a paka i vevet i da ra pal a paka

i ra tara na tura i vevet, ma ra umana natu i vevet dia da ra umana natu i diat; ma go ave ivure ra umana natu i vevet, a umana tutana ma ra umana vavina, upi diat a ki na tultul, ma ta umana natu i vevet, a umana vavina, di tar vura ivure diat upi diat a tultul; ma i dekdek upi avet a pait vaenana pa ia, tago ra enana tarai dia vatur vake kaveve pia na uma ma kaveve umauma na vain.

⁶ Ma iau ga manga kulot ba iau ga valongore kadia tinangi ma go ra tinata. ⁷ Ma iau ga nununuk ta ra balagu, ma iau ga takun ra umana ngalangala ma ra umana tena varkurai, ma iau ga biti ta diat dari: Ava vatur vake ra tinavua na mani ta ra umana tura i vavat. Ma iau ga pait ra ngala na kivung ure diat. ⁸ Ma iau ga biti ta diat: Avet, varogop ma ra dekdek i vevet, ave tar kul valangalanga ra umana tura i vevet, a umana Iudaia, nina di ga ivure diat pire ra umana Tematana; ma dave avat a ivure bar ra umana tura i vavat, ma da ivure bar diat pire vevet? Ma dia ga ki mut uka, ma pa dia ga nunure ba ava diat a tati ke. ⁹ Ma iau ga biti bula dari: Ra magit ava pait ia pa i boina; pa i topa avat vang upi avat a vana ma ra variru tadav kada God, tago ra umana Tematana, kada umana ebar, dia vul dat? ¹⁰ Ma damana iau, ma ra umana turagu ma kaugu umana tultul, ave la tar ra mani ma ra kon ta diat. Iau lul avat ba boina dat a nur vue go ra mangamangana. ¹¹ Iau lul avat, boina ba go gori avat a vamule kadia pia na uma, kadia umauma na vain, kadia umauma na oliva, ma ra kubakuba i diat, ma avat a vamule ra tinavua ta kadia mani, ma ta ra kon, ma ta ra vain, ma ta ra dangi, nina ava ga vo pa ia ta diat. ¹² Ma dia ga biti: Maia, avet a vamule, ma pa avet a vatur vake ta magit ta diat; avet a pait ia da u tar tati ke. Ma iau ga oro pa ra umana tena tinabar, ma iau ga biti ta diat ba diat a vavalima upi diat a pait ia varogop ma go ra kunubu. ¹³ Ma iau ga timar kaugu mal, ma iau

ga biti: Damana God na timar vue diat par kan ra kubakuba i diat ba pa dia pait ot pa go ra kunubu, ma kan kadia papalum bula; maia, damana da timar vue diat ma da lingire vue diat. Ma ra kivung par i ga biti: Amen; ma dia ga pite pa ra Luluai. Ma ra tarai dia ga mur go ra kunubu.

¹⁴ Ma papa ra bung di ga vaki iau upi ina luluai na gunan pire diat ta ra gunan Iuda, i ga tur pa ia ta ra kilala a ura vinun ma i ga tuk tar ta ra kilala a utul a vinun ma a urua ta ra kini na varkurai kai Artaksasta, a vinun ma a ura kilala, avet varurung ma ra umana turagu pa ave ga en ra magit ai ra luluai na gunan. ¹⁵ Ma ra umana luluai na gunan lua tagu dia ga vung ra mamat na kinakap pire ra tarai, ma dia ga vatur vake ra kon ma ra vain ta diat, maravut ra ivat na vinun na mamat na silva; maia, kadia umana tultul bula dia ga varkurai pire ra tarai; ma iau pata, tago iau ga ru God.

¹⁶ Maia, ma pa iau ga ngo ta ra papalum ta go ra liplip, ma pa ave ga kul ta pia; ma kaugu umana tultul par dia ga vana varurung abara upi ra papalum.

¹⁷ Ma go bula: iau ga tabar tika na mar ma a ilima na vinun na tutana ta diat ra umana Iudaia ma ra umana tena varkurai ma ra magit na nian, varurung ma diat dia ga tadav avet kan ra umana Tematana dia ki kiki l dat. ¹⁸ Ma tiki tika na bung di ga vaninare tika na bulumakau ma laptikai na bo na sip, damana di ga vaninare bula ra umana kakaruk ure iau, ma ta ra vavinun na bung a lavur mangana vain, a peal; ma pa iau ga vatang upi ra vabongon na luluai na gunan ure go parika, tago ra kini na vilavilau i ga tup ra tarai.

¹⁹ God, boina ba una nuk pa ra lavur magit par iau tar pait ia ure go ra tarai.

6

A kaina nuknuk i ra umana ebar

¹ Io, ba di ga ve Sanbalat ma Tobia, ma Gesem ra te Arabia, ma kaveve

lavur ebar par, ba iau ga pait ra liplip, ma ba pa i tarada mulai; (ma a dovotina pa iau ga vung boko ra umana banbanu ta ra umana mataniolo ta nam ra e;) ² Sanbalat ma Gesem dir ga vartuluai piragu ma ra tinata dari: Una mai, datal a varkuvo tai tika na pia na pal ik ta ra tamataman Ono. Ma dir ga nuk pa ra kaina magit ba dir a pait ia piragu. ³ Ma iau ga tulue ra umana tultul pire dir ma ra tinata dari: Iau varvakai ma ra ngala na papalum, ma i dekdek upi ina vana ur; upi ra ava da vung vue ra papalum ba ina vana kan ia upi ina vana ur pire mumur? ⁴ Ma dia ga vaivat ma ra vartuluai damana piragu, ma iau ga bali vatikene diat ma nam ra mangana tinata. ⁵ Ma Sanbalat i ga tulue kana tultul piragu upi na vailimana, ma i ga kap ra buk ta ra limana ba pa di ga vabulit bat ia; ⁶ ma ra tutumu tana i ga dari: Di varvai tana pire ra umana vuna tarai, ma Gesem i vatang ia, ba avat ma ra umana Iudaia a nuknuk i vavat ba avat a tut na varpiam; nam ra vuna u pait ra liplip na vat; ma ra nuknukim ba una king pire diat, di varvai damana. ⁷ Ma u tar tibe bula ra.uma propet upi diat a varvai ure u aro Ierusalem, dari: Go tika na king Iuda. Ma go da ve ra king ure go ra lavur tinata. Io, una mai, ma dat a tata guvai tana. ⁸ Ma iau ga tulue ra tinata pirana, dari: Vakir di pait ra magit damana da u vatang ia, i vana rikai vakuku ta ra balam iat. ⁹ Tago diat par dia ga mainge ba diat a vaburut avet, ma dia ga biti: A lima i diat na bilua boko ta ra papalum, ma pa diat a pait ia. Ma go, God, una vaongor ra limagu.

¹⁰ Ma iau ga vana ta ra kuba i Semaia natu i Delaia natu i Metabel, nina i ga banu bat mule; ma i ga biti: Boina dor a ki varurung ta ra kuba i God, aro iat ta ra pal i gomgom, ma dor a banu bat ra pal i gomgom; tago diat a vut boko upi diat a ubu u, diat a vut ta ra marum upi diat a doko u.

¹¹ Ma iau ga biti tana: Dave, a tutana da iau na vilau bar? Ma nuve ra

tutana da iau na ruk ra pal i gomgom upi na valaun mule? Pata, pa ina ruk tana. ¹² Ma iau ga gire ilam ia ba God pa i ga tulue; ma ga i ga vatang kana tinata na propet ure iau, tago Tobia ma Sanbalat dir ga tar tokom ia. ¹³ Di ga tokom ia upi ina burut, ma upi ina pait nam ra magit, ma ina rara tana, upi diat a varvai ma ra kaina tinata ure iau, ma upi diat a takun iau me. ¹⁴ God, una nuk pa Tobia ma Sanbalat da i topa dir ure go kadir mangamangana, ma damana bula ra propet Noadia, a vavina, ma ta ra umana propet bula nina dia mainge ba diat a vaburut iau.

¹⁵ Damana di ga vaip ra liplip na vat ta ra gai Elul, ta ra bung a ura vinun ma a ilima tana, ma a ilima na vinun ma a ura bung parika dia ga varvakai tana. ¹⁶ Ma ba kaveve lavur ebar dia ga valongore ra tinata ure, ra lavur Tematana kikil avet dia ga burut, ma dia ga ruva; tago dia ga nunure muka ba kaveve God iat i ga pait go ra papalum.

¹⁷ Ma go bula, ta nam ra e a umana ngalangala Iuda dia ga tulue mangoro na buk pire Tobia, ma ra umana buk kai Tobia dia ga tadav diat.

¹⁸ Tago mangoro na tarai Iuda dia ga vavalima pirana, tago dir nimuna ma Sekania natu i Ara; ma natuna Ieokanan, a tutana, dir ga tulai ma natu i Mesulam natu i Berekia. ¹⁹ Dia ga ve iau bula ure kana lavur bo na papalum, ma dia ga ve mule ure kaugu tinata. Ma Tobia i ga tulue ra umana buk upi na vaburut iau.

7

Nekemia i tibe ra amana lualua aro Ierusalem

¹ Ma ba di ga pait vapar ra liplip na vat, ma ba iau ga vatur ra umana banbanu, ma ba di ga tibe ra umana monamono ma ra umana tena kakailai ma ra tarai Levi, ² iau ga tul tar ra varkurai ure Ierusalem tai Kanani, turagu, ma Kanania ra luluai ta ra pal na bakbakit, tago ia ra dovot na tutana, ma i ga lia ta ra mangoro ma ra variru tadav God.

³ Ma iau ga ve dir ba koko da papa are ra umana mataniolo Ierusalem ona ra keake pa i lapap boko; ma ba ra umana monamono dia mono boko da banu ra umana matanilo ma da vung ra babat tana; ma da tibe ra tarai Ierusalem upi diat a monamono, tikitikai ta kana turtur na monamono, ma tikitikai ta ra luaina mata i ra kubana iat.

⁴ Ma ra pia na pal i ga manga tababa ma i ga ngala; ma ra paupau tarai ka dia ga ki tana, ma pa di ga vatur boko ra umana pal. ⁵ Ma kaugu God i ga vanuk tar ia tagu ba ina oro varurue ra umana ngalangala, ma ra umana tena varkurai, ma ra tarai, upi da luk guve diat varogop ma kadia umana apik na tarai. Ma iau ga tikan tadav ra buk na apik na tarai ure diat dia ga vana urama lua, ma iau ga na tadav go ra tinata tana:

*A niluluk i diat dia lilikon
(Esra 2:1-70)*

⁶ Go ra tarai ta ra papar Iuda dia ga vana urama kan ra kini na vilavilau, nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga ben voe diat, ma go dia ga talil uro Ierusalem, ma uro Iuda, tikitikai upi kana pia na pal iat. ⁷ Dia ga varagur ma Serubabel, Iesua, Nekemia, Asaria, Ramia, Nakamani, Mordekai, Bilsan, Misperet, Bigvai, Nekum ma Bana. Go ia ra niluluk ure ra tarai Israel:

⁸ A tarai Paros, a ura arip ma tika na mar ma lavurua na vinun ma a urua. ⁹ A tarai Sepatia, a utul a mar ma lavurua na vinun ma a urua. ¹⁰ A tarai Ara, laptikai na mar ma a ilima na vinun ma a urua. ¹¹ A tarai Pakat-Moab, ta ra ura apik na tarai Iesua ma Ioab, a ura arip ma lavutul na mar ma a vinun ma lavutul. ¹² A tarai Elam, tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun ma a ivat. ¹³ A tarai Satu, lavutul na mar ma a ivat na vinun ma a ilima. ¹⁴ A tarai Sakai, lavurua na mar ma laptikai na vinun ot. ¹⁵ A tarai Binui, laptikai na mar ma a ivat na vinun ma lavutul. ¹⁶ A tarai Bebai, laptikai na mar ma a ura vinun ma lavutul. ¹⁷ A tarai Asgad, a ura arip ma a utul a mar

ma a ura vinun ma a urua. ¹⁸ A tarai Adonikam, laptikai na mar ma laptikai na vinun ma lavurua. ¹⁹ A tarai Bigvai, a ura arip ma laptikai na vinun ma lavurua. ²⁰ A tarai Adin, laptikai na mar ma a ilima na vinun ma a ilima. ²¹ A tarai Ater, tai Esekia, lavuvat na vinun ma lavutul. ²² A tarai Kasum, a utul a mar ma a ura vinun ma lavutul. ²³ A tarai Besai, a utul a mar ma a ura vinun ma a ivat. ²⁴ A tarai Karip, tika na mar ma a vinun ma a urua. ²⁵ A tarai Gibeon, lavuvat na vinun ma a ilima. ²⁶ A tarai Beteleem ma Netopa, tika na mar ma lavutul na vinun ma lavutul. ²⁷ A tarai Anatot, tika na mar ma a ura vinun ma lavutul. ²⁸ A tarai Bet-Asmavet, a ivat na vinun ma a urua. ²⁹ A tarai Kiriath-Iearim, Kepira, ma Berot, lavurua na mar ma a ivat na vinun ma a utul. ³⁰ A tarai Rama ma Geba, laptikai na mar ma a ura vinun ma tika. ³¹ A tarai Mikmas, tika na mar ma a ura vinun ma a urua. ³² A tarai Betel ma Ai. tika na mar ma a ura vinun ma a utul. ³³ A tarai Nebo (a enana), a ilima na vinun ma a urua. ³⁴ A tarai Elam (a enana), tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun ma a ivat. ³⁵ A tarai Karim, a utul a mar ma a ura vinun ot. ³⁶ A tarai Ieriko, a utul a mar ma a ivat na vinun ma a ilima. ³⁷ A tarai Lod, Kadid, ma Ono, lavurua na mar ma a ura vinun ma tika. ³⁸ A tarai Sena, a utul a arip ma lavuvat na mar ma a utul a vinun ot.

³⁹ A umana tena tinabar; a tarai Iedaia, ta ra apik na tarai kai Iesua, lavuvat na mar ma lavurua na vinun ma a utul. ⁴⁰ A tarai Imer, tika na arip ma a ilima na vinun ma a urua. ⁴¹ A tarai Paskur, tika na arip ma a ura mar ma a ivat na vinun ma lavurua. ⁴² A tarai Karim, tika na arip ma a vinun ma lavurua.

⁴³ A tarai Levi: a tarai Iesua, tai Kadmiel, ta ra apik na tarai Odeva, lavurua na vinun ma a ivat.

⁴⁴ A umana tena kakailai: a tarai Asap, tika na mar ma a ivat na vinun ma lavutul.

⁴⁵ A tarai na monamono na matak-ilalat: a tarai Salum, a tarai Ater, a tarai Talmon, a tarai Akub, a tarai

Katita, a tarai Sobai, tika na mar ma a utul a vinun ma lavutul.

⁴⁶ A tarai na papalum ta ra pal i gomgom: a tarai Sika, a tarai Kasupa, a tarai Tabaot, ⁴⁷ a tarai Keros, a tarai Sia, a tarai Padon, ⁴⁸ a tarai Lebana, a tarai Kagaba, a tarai Salmai, ⁴⁹ a tarai Kanan, a tarai Gidel, a tarai Gakar, ⁵⁰ a tarai Reaia, a tarai Resin, a tarai Nekoda. ⁵¹ a tarai Gasam, a tarai Usa, a tarai Pasea, ⁵² a tarai Besai, a tarai Meunim, a tarai Nepusesim, ⁵³ a tarai Bakbuk, a tarai Kakupa, a tarai Karkur, ⁵⁴ a tarai Baslit, a tarai Mekida, a tarai Karsa, ⁵⁵ a tarai Barkos, a tarai Sisera, a tarai Tema, ⁵⁶ a tarai Nesia, a tarai Katipa.

⁵⁷ A umana bul mur ta ra tarai na tultul kai Solomon: a tarai Sotai, a tarai Soperet, a tarai Perida, ⁵⁸ a tarai Iala, a tarai Darkon, a tarai Gidel, ⁵⁹ a tarai Sepatia, a tarai Katil, a tarai Pokeret-Asebaim, a tarai Amon. ⁶⁰ A tarai na papalum ta ra pal i gomgom par ma ra umana bul mur ta ra tarai na tultul kai Solomon, a utul a mar ma lavuvat na vinun ma a urua diat.

⁶¹ Go diat dia ga vana urama maro Tel-Mela, Tel-karsa, Kerub, Adon, ma Imer, ma i ga dekdek upi diat a vaarike bulu kadia apik na tarai ba kadia umana ngalangala pi da nunure tana ba diat a umana te Israel ba pata: ⁶² a tarai Delaia, a tarai Tobia, a tarai Nekoda, laptikai na mar ma a ivat na vinun ma a urua. ⁶³ Ma ta diat ra umana tena tinabar: a tarai Kobaia, a tarai Akos, a tarai Barsilai (nina i ga taule tika na vavina ta ra umana natu i Barsilai ra te Gilead, ma di ga tul tar ra iang i diat tana). ⁶⁴ Go diat dia ga tikan upi ra iang i diat ta ra buk na vuna tarai pire diat di ga tumu vake diat, ma pa dia ga tikan tadav ia; kari di ga biti ba pa dia gomgom, ma di ga okole vue diat kan ra tiniba na tena tinabar. ⁶⁵ Ma ra luluai na gunan i ga biti ta diat ba koko diat a en ra magit i gomgom tuna, tuk tar ta ra bung tika na tena tinabar na tut rikai upi na vavaarikai ma ra Urim ma ra Tumim.

⁶⁶ Ma diat ra tarai par di ga luk guve diat ba a ivat na vinun ma a ura arip ma a utul a mar ma laptikai na vinun ot, ⁶⁷ ma kadia lavur tultul na tutana ma kadia lavur tultul na vavina, lavurua na arip ma a utul a mar ma a utul a vinun ma lavurua diat; ma kadiat a ura mar ma a ivat na vinun ma a ilima na tena kakailai bula, a tarai ma ra vaden. ⁶⁸ Kadia lavur os, lavurua na mar ma a utul a vinun ma laptikai; kadia lavur miul,* a ura mar ma a ivat na vinun ma a ilima; ⁶⁹ kadia lavur kamel, a ivat na mar ma a utul a vinun ma a ilima; kadia lavur as, laptikai na arip ma lavurua na mar ma a ura vinun ot.

⁷⁰ Ma ta umana lualua na apik na tarai dia ga vartabar ure ra papalum. A luluai na gunan i ga tul tar tika na arip na marmar na pal a, mani i goled ta ra vuvuvung na mani, ma a ilima na vinun na la, ma a ilima na mar ma a utul a vinun na mal na tena tinabar. ⁷¹ Ma ta umana lualua na apik na tarai dia ga tul tar a ura vinun na arip na marmar na pal a mani i goled ta ra vuvuvung na mani, ma tika na arip na kilogram (a ura arip ma a ura mar na paun) na silva. ⁷² Ma ra tarai par dia ga vartabar ma a ura vinun na arip na marmar na pal a mani i goled, ma ra lavuvat na mar na kilogram (a ura arip na marmar na paun) na silva, ma laptikai na vinun ma lavurua na mal na tena tinabar.

⁷³ Damana ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra umana monamono na matakilalat, ma ra umana tena kakailai, ma ta umana ta ra tarai, ma ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom, ma ra tarai Israel par, dia ga kiki ta kadia lavur pia na pal.

Ma ba i ga vut ra gai lavurua, a tarai Israel par dia ga ki ta kadia lavur pia na pal.

8

Esra i luk ra buk na varkurai pire ra tarai par

* **7:68:** A miul ia ra natu i ra os dir ma ra as.

¹ Ma ra tarai par dia ga vana varurung ma ra kopono nuknuk i diat ta ra bala na taman pire ra Mataniolo na Tava; ma dia ga ve Esra ra tena tutumu upi na vila pa ra buk na varkurai kai Moses, nina ra Luluai i ga vartuluai tana pire ra tarai Israel.

² Ma Esra ra tena tinabar i ga kap ra buk na varkurai ta ra kivung, pire ra tarai ma ra vaden, ma pire diat par dia valongore ma ra minatoto, ta ra luaina bung ta ra gai lavurua. ³ Ma i ga luluk tana ta ra bala na taman pire ra Mataniolo na Tava, i ga tur pa ia ta ra malana ikilik ma i ga tuk tar ta ra keake i ki tur, ta ra luaina mata i ra tarai ma ra vaden ma nina i ga tale diat ra minatoto tana; ma ra talinga i ra tarai par dia ga ki na valongor upi ra tinata ta ra buk na varkurai.

⁴ Ma Esra ra tena tutumu i ga tur ta ra turtur na varvai di ga pait ia ma ra davai ure go ra magit iat; ma Matitia, Sema, Anaia, Uria, Kilkia ma Maseia, dia ga tur ta ra papar a lima tuna tana; ma ta ra papar a mairana Pedaia, Misael, Malkia, Kasum, Kasbadana, Sekaria ma Mesulam. ⁵ Ma Esra i ga pala ra buk ta ra luaina mata i ra tarai par; (tago i ga tur liu ta diat ra tarai par;) ma ba i ga pala ia, ra tarai par dia ga tut. ⁶ Ma Esra i ga pite pa ra Luluai ra ngala na God. Ma ra tarai par dia ga biti, Amen, Amen, ma dia ga tulue ra lima i diat urama; ma dia ga tur rururu, ma dia ga lotu tadav ra Luluai ma ra mata i diat i ga gigira ura ra pia. ⁷ Ma Iesua bula, ma Bani, Serebia, Iamin, Akub, Sabetai, Odia, Maseia, Kelita, Asaria, Iosabad, Kanan, Pelaia ma ra tarai Levi, dia ga vakapa ra tarai ta ra varkurai; ma ra tarai dia ga tur ta kadia pakapakana. ⁸ Ma dia ga luluk ta ra buk, ta ra varkurai kai God, ma dia ga vatang vakapa; ma dia ga pukue tar ra kukuraina upi diat a matoto ta ra magit di gai luk ia.

⁹ Ma Nekemia ra luluai na gunan, ma Esra ra tena tinabar ma ra tena tutumu, ma ra tarai Levi nina dia ga vateten ra tarai, dia ga biti ta ra

tarai par dari: Go ra bung a bung i gomgom kai ra Luluai kavava God, koko avat a ligur ma koko avat a tangi. Tago ra tarai par dia ga tangtangi ba dia ga valongore ra tinata na varkurai.

¹⁰ Ma i ga ve diat dari: Avat a vana, ma avat a en ra magit i bira, ma avat a mome ra tava i kalakalami, ma avat a tabar nina ba pa di vaninare ta magit ure ma ta umana tiniba; tago go ra bung a bung i gomgom kai kada Luluai; ma koko na tabun ra bala i vavat, tago ra gugu tai ra Luluai ia ra ongor i vavat. ¹¹ Damana ra tarai Levi dia ga vango ra tarai ma ra tinata dari: Avat a ki mut, tago go ra bung a bung i gomgom; ma koko na tabun ra bala i vavat. ¹² Ma ra tarai dia ga vana upi diat a ian ma upi diat a momo ma upi diat a vartabar ma upi diat a gugu muka, tago i ga kapa ra bala i diat ure ra tinata di ga ve tar ia ta diat.

¹³ Ma ta ra vauruana bung ra umana luluai na apik na tarai kai ra tarai par, ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, dia ga ki varurung ma Esra ra tena tutumu upi diat a nuk pa ra tinata na varkurai. ¹⁴ Ma dia ga gire tadav ra tinata di ga tumu ia ta ra varkurai nina ra Luluai i ga vartuluai tana pire Moses ba ra tarai Israel diat a ki ta ra pal na turturup ta ra lukara ta ra gai lavurua; ¹⁵ ma ba diat a vaarike ma diat a varvai tana ta kadia lavur pia na pal, ma aro Ierusalem dari: Avat a vana ta ra luana, ma avat a vila pa ta umana ingar i ra oliva, ma ra kuabar na oliva, ma ra iluga, ma ra mapina ul, ma ra ingar i ra umana davai dia lubalubang, upi avat a pait ra umana pal na turturup, da di ga tumu ia. ¹⁶ Damana ra tarai dia ga vana oai, ma dia ga vila pa ia, ma dia ga pait kadia umana pal na turturup, tikitikai ta ra ul a kubana, ma ta kadia tamataman, ma ta ra bala na gunan ta ra kuba i God, ma ta ra bala na gunan maravai ta ra Mataniolo na Tava, ma ta ra bala na gunan maravai ta ra Mataniolo kai Epraim.

¹⁷ Ma ra tarai par nina dia ga lilikun kan ra kini na vilavilau di ga pait ra umana pal na turturup, ma dia ga kiki ta ta umana pal na turturup; tago papa ra e Iosua natu i Nun i ga laun tana tuk ta nam ra bung ra tarai Israel pa dia ga pait ia. Ma dia ga manga gugu.

¹⁸ Damana ra bungbung par, i ga tur pa ia ta ra luaina bung ma i ga tuk tar ta ra mutuaina, Esra i ga luluk ta ra buk na varkurai kai God. Ma dia ga pait ra lukara lavurua na bung; ma ta ra valavutuluna bung dia ga pait ra ngala na kivung, varogop ma ra tinata na varkurai.

9

Esra i tata kapa ure ra lavur mangana varpam kai ra tarai Israel

¹ Ma ta ra bung a ura vinun ma a ivat ta nam ra gai, ra tarai Israel dia ga ki varurung ma dia ga vevel, ma dia ga mal ma ra mal na tabun, ma dia ga vung ra pia ta ra ulu i diat. ² Ma ra tarai Israel tuna dia ga ki varbaiai kan ra lavur vaira par, ma dia ga tur, ma dia ga tata kapa ure kadia varpam, ma ra bilak na magit ra umana tama i diat dia ga pait ia. ³ Ma dia ga tur rikai ta kadia turtur, ma dia ga luluk ta ra buk na varkurai kai ra Luluai kadia God ta ra ngungu bung; ma tai ta ra ngungu bung dia ga tata kapa, ma dia ga lotu tadav ra Luluai kadia God. ⁴ Ma Iesua, Bani, Kadmiel, Sebania, Buni, Serebia, Bani ma Kenani, dia ga tur ta ra kakao kai ra tarai Levi ma dia ga tangi ma ra ngala na nilai diat tadav ra Luluai kadia God. ⁵ Ma ra tarai Levi, Iesua, Kadmiel, Bani, Kasabneia, Serebia, Odia, Sebania ma Petakia, dia ga biti: Avat a tur, ma avat a pite pa ra Luluai kavava God vatikai namur ma pa na mutu.

Da pite pa ra iangim i mamar kakit, ma i ki ak ta ra lavur tinata na varvadoan ma ra lavur tinata na pite varpa. ⁶ U Luluai, u kakika; u ga pait ra bala na bakut, a bala na bakut arama iat, ma ra kor na tagul, ra rakarakan a gunagunan ma

ra lavur magit tana, ra ta ma ra lavur mangamangana i laun tana, ma u balabalaure diat par; ma ra kor ta ra bala na bakut dia lolotu tadav u.

⁷ U Luluai God, u ga pilak pa Abaram, ma u ga ben vairop ia kan Ur ta ra gunan Kaldea, ma u ga vaiang ia ba Abaraam; ⁸ ma u ga gire tadav ra dovot na balana ta ra luaina matam, ma u ga pait ra kunubu pirana upi una tul tar ra gunan tana kai ra tarai Kanaan, ma ra tarai Ket, ma ra tarai Amor, ma ra tarai Peres, ma ra tarai Iebus, ma ra tarai Girgas, ma upi una tul tar ia ta ra umana bul mur tana bula, ma u ga pait ot pa kaum tinata, tago u takodo.

⁹ Ma u ga gire ra magit i ga monong ra umana tama i vevet ta ra gunan Aigipto, ma u ga valongore kadia tinangi ta ra Ta Meme; ¹⁰ ma u ga vaarike ra umana vakilang ma ra umana papalum na kinaian tai Parao, ma ta kana umana tultul, ma ta ra tarai par ta kana gunan; tago u ga nunure ba dia ga papait na luluai pire diat; ma u ga vangala ra iangim, ma i damana tuk gori. ¹¹ Ma u ga kutu varbaiane ra ta ta ra luaina mata i diat, upi diat a vana bolo livuan tana da ta ra pia i mage; ma diat dia ga korot mur diat u ga vue vadudu diat ta ra marumian da di vue vadudu ra vat ta ra ngala na tava. ¹² Ma go bula, u ga agure diat ma ra bakut ta ra keake, ma ra biro na iap ta ra marum, upi na kapa ra nga ba diat a vana tana. ¹³ U ga irop ma u ga ki ta ra ul a luana Sinai, ma u ga tata pire diat marama ra bala na bakut, ma u ga tul tar ra takodo na varkurai ta diat, ma ra umana dovot na tinata na varkurai, ma ra umana bo na togotogo ma ra umana bo na vartuluai; ¹⁴ u ga vaarike kaum Bung Sabat pire diat, ma u ga tul tar ra umana vartuluai ta diat, ma ra umana togotogo ma ra varkurai, ta ra lima i Moses kaum tultul; ¹⁵ ma u ga tabar diat ma ra gem marama ra bala na bakut ba dia ga mulmulum, ma u ga vananoro ra tava kan ra vat ki ba dia ga mar, ma u ga vartuluai

pire diat upi diat a vana ma diat a kale pa ra gunan nina u ga tulue ra limam urama ure pi una tul tar ia ta diat.

¹⁶ Ma diat ma ra umana tama i vevet lualua dia ga papait na luluai, ma dia ga pue ngangar, ma pa dia ga kapupi kaum lavur vartuluai, ¹⁷ ma dia ga ole ra tinorom, ma pa dia ga nuk pa bula kaum lavur papalum na kinaian nina u ga pait diat livuan ta diat; dia ga pue ngangar ika, ma ta kadia varpam dia ga pilak pa tika na raprap upi diat a lilikun ta ra kini na vilavilau; ma u God u punpun vue ra varpam, u varmari ma i ngala kaum bala na varmari, u vavabing ma ra kankan, ma i peal kaum varmari, ma pa u ga vana balakane diat.

¹⁸ Maia, ba dia ga mal ra nat na bulumakau ma dia ga biti, Go kavava God nina i ga agure pa avat kan Aigipto, ma ba dia ga manga vakankan u, ¹⁹ ta kaum peal mangamangana varmari pa u ga vana kan diat ta ra pupui; ra bakut pa i ga panie kan diat ta ra keake pi na lualua ta diat ta ra nga; ma damana bula ra biro na iap ta ra marum, upi diat a gire ra kapa ma ra nga pi diat a vana tana. ²⁰ U ga tul tar bula ra bo na Tulungeam ta diat upi na vateten diat, ma pa u ga muie kaum mana upi diat a en ia, ma u ga tul tar ra tava ta diat ba dia ga mar. ²¹ Maia pa, a ivat na vinun na kilala u ga tabar diat ta ra pupui, ma pa dia ga iba upi ta magit; kadia umana mal pa dia ga maulana, ma ra kau i diat pa dia ga ung.

²² Ma go bula, u ga tul tar ra umana vuna gunan ta diat ma ra umana vuna tarai, nina u ga tibe tar diat varogop ma kadia umana pakana gunan; damana dia ga vatur vake ra gunan kai Sikon, ra gunan kai ra king Kesbon iat, ma ra gunan kai Og ra king Basan. ²³ U ga vapeal bula ra lavur natu i diat upi diat a varogop ma ra kor na tagul arama liu, ma u ga vaolo diat ta ra gunan nina u ga tar biti ta ra umana tama i diat ba

diat a olo tana ma diat a kale pa ia. ²⁴ Damana ra umana natu i diat dia ga olo ma dia ga kale pa ra gunan, ma u ga vamolo tar ra tarai Kanaan ta nam ra gunan ta diat, ma u ga nur tar diat ma kadia umana king ma ra tarai par ta ra gunan ta ra lima i diat, upi diat a pait ra magit dia ga mainge ta diat. ²⁵ Ma dia ga ongor pa ra umana pia na pal di ga liplip bat diat, ma ra bo na gunan, ma dia ga vatur vake ra umana pal dia kor ma ra lavur bo na magit, ma ra umana kivu ba di ga kal ia, a umana uma na vain, a amana uma na oliva, ma ra peal davai na vunuanai; io, dia ga ian ma dia ga maur, ma dia ga tubu, ma dia ga gugu ta kaum ngala na vartabar.

²⁶ Ma a dovot pa dia ga toratorom, ma dia ga tut na varpam piam, ma dia ga vue tamur tar ta kaum varkurai, ma dia ga ubu kaum lavur propet nina dia ga pit diat upi diat a vatalil mule diat piam, ma dia ga pait ra lavur magit u ga manga kankan tana. ²⁷ Kari u ga nur tar diat ta kadia lavur ebar, ma dia ga vakadik diat; ma ba dia ga ki na malari, dia ga kail piam ma u ga valongore marama ra bala na bakut; ma varogop ma kaum ngala na varmari u ga tul tar ra umana tena valaun ta diat, ma dia ga valaun diat kan kadia lavur ebar. ²⁸ Ma ba dia ga langalanga dia ga pait mule ra varpam ta ra luaina matam; kari u ga vung vue diat, ma kadia lavur ebar dia ga kure diat; ma a dovot ba dia ga lilikun ma dia ga tangi up u, u ga valongore marama ra bala na bakut; ma mangoro na bung u ga valaun diat varogop ma kaum varmari; ²⁹ ma u ga takun diat upi una ben pa mule diat tadav kaum varkurai; ma dia ga papait na luluai ka, ma pa dia ga torom ta kaum lavur vartuluai, dia ga piam vue ke kaum lavur varkurai, (nina ba ta tikai na laun tana ona i pait ia,) ma dia ga karduk, ma dia ga pue ngangar, ma pa dia ga valongor. ³⁰ Ma a dovotina mangoro na kilala u ga mari diat,

ma u ga pit diat ma ra Tulungeam ta diat ra umana propet; ma pa dia ga kapupi ia; kari u ga nur tar diat ta ra tarai dia kiki ta ra gunagunan. ³¹ la kaka, ure kaum ngala na varmari pa u ga vapanie vapar vue diat, ma pa u ga vana balakane diat; tago u ra God na varmari iat. ³² Io, kaveve God, u ra ngala na God, ra dekdek ma ra enana, u pait ot pa ra kunubu ma ra varmari, koko nam ra magit i tup avet ma kaveve umana king, ma kaveve umana luluai, ma kaveve umana tena tinabar, ma kaveve umana propet, ma ra umana tama i vevet, ma kaum tarai par, papa ra bung ra umana king Asiria dia ga varkurai tana ma i tuk tar ta ra bung gori, na varogop ma ra magit i ikilik piram. ³³ I dovot u tar takodo ta ra lavur magit i tar tadav avet; tago kaum mangamangana i dovot, ma avet ave ga pait ra magit i bilak; ³⁴ ma kaveve umana king, ma kaveve umana luluai, ma kaveve umana tena tinabar, ma ra umana tama i vevet, pa dia ga torom ta kaum varkurai, ma pa dia ga nuk pa kaum lavur vartuluai ma kaum lavur varvai nina u ga pit diat me. ³⁵ Tago pa dia ga torom tam ta kadia e na varkurai, ma ure kaum ngala na varmari ba u ga tul tar ia ta diat, ma ta ra gunan i ngala ma i boina nina u ga tabar diat me; ma pa dia ga vana tapuku kan kadia lavur bilak na mangamangana. ³⁶ Ea, avet ra umana tultul gori; ma ure ra gunan nina u ga tul tar ia ta ra umana tama i vevet upi diat a en ra vuaina ma ra lavur bo na magit tana, ea, ave ki na tultul tana. ³⁷ Ma ra umana king u ga tibe diat ba diat a kure avet ure kaveve varpam dia vatur vake ra ngala na tabarikik tana; dia kure ra pal a paka i vevet bula, ma kaveve lavur vavaguai, da dia mainge, ma ave ki na malari tuna. ³⁸ Ma ure go ra lavur magit ave pait ra dovot na kunubu, ma ave tumu ia; ma kaveve umana luluai, ma kaveve tarai Levi, ma kaveve umana tena tinabar, dia

pait kadia vakilang na bulit tana.

10

A tarai dia vavalina ba diat a mur ra varkurai

¹ Diat dia ga pait kadia vakilang na bulit tana, go diat; Nekemia ra luluai na gunan natu i Kakalia, Sedekia, ² Seraia, Asaria, Ieremia, ³ Paskur, Amaria, Malkia, ⁴ Katus, Sebania, Maluk, ⁵ Karim, Meremot, Obadia, ⁶ Daniel, Gineton, Baruk, ⁷ Mesulam, Abia, Miamin, ⁸ Masia, Bilgai, Se-maia; go diat ra umana tena tinabar.

⁹ Ma ra tarai Levi: Iesua natu i Asania, Binui ta diat ra tarai Kenadad, Kadmiel; ¹⁰ ma ra umana tura i diat, Sebania, Odia, Kelita, Pelaia, Kanan, ¹¹ Mika, Rekob, Kasabia, ¹² Sakur, Serebia, Sebania, ¹³ Odia, Bani, Beninu.

¹⁴ A umana luluai kai ra tarai: Paros, Pakat-Moab, Elam, Satu, Bani, ¹⁵ Buni, Asgad, Bebai, ¹⁶ Adonia, Bigvai, Adin, ¹⁷ Ater, Esekia, Asur, ¹⁸ Odia, Kasum, Besai, ¹⁹ Karip, Anatot, Nobai, ²⁰ Magpias, Mesulam, Kesir, ²¹ Mesesabel, Sadok, Iadua, ²² Pelatia, Kanan, Anaia, ²³ Osea, Kanania, Kasub, ²⁴ Alokes, Pilka, Sobek, ²⁵ Rekum, Kasabna, Maseia, ²⁶ Akia, Kanan, Anan, ²⁷ Maluk, Karim, Bana.

²⁸ Ma ra tarai par dia ga ki valili, ma ra umana tena tinabar, ra tarai Levi, ra umana monamono ta ra matakilalat, ra umana tena kakailai, ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom, ma diat par dia ki varbaiai ma ra tarai vakuku ta ra gunan upi diat a tatabai ta ra varkurai kai God, kadia umana tulai, ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, diat par dia kabinana ma dia matoto, ²⁹ dia ga tatabai ta ra umana tura i diat, kadia umana ngalangala, ma dia ga pait ra dekdek na vavalima upi diat a mur ra varkurai kai God nina ba Moses ra tultul kai God i ga tul tar ia, ma ba diat a kapupi ra lavur vartuluai kai ra Luluai kada God, ma diat a pait diat, ma kana lavur varkurai ma kana lavur togotogo. ³⁰ Ma ba vakir da tul tar

kaveve umana bul vavina tadav ra tari vakuku ta ra gunan, ma vakir da ben pa mule kadia umana bul vavina upi diat a taulai ma kaveve umana bul tutana; ³¹ ma ba ra tarai vakuku diat a kap ra tabarikik ba ta magit na uma upi diat a bung me ta ra Bung Sabat, ba vakir avet a kul ia pire diat ta ra Bung Sabat ba ta ra enana bung na lotu; ma ba vakir avet a varurue ra magit na uma ta ra valavuruana kilala, ma ba avet a nur vue ra mani di ga kail ia.

³² Ma ave ga pait ra varkurai bula ba avet a totokom ma ra vautuluna pakana ta ra pal a mani ta ra kilakilala ure ra papalum ta ra kuba i kaveve God: ³³ ure ra gem na ginigira, ma ure ra tinabar na vuai na uma ba di tul vatikene tar ia, ure ra tinabar di tuntun vatikene tar ia, ta ra umana Bung Sabat, ta ra lukara na kalamana gai, ta ra umana enana lukara di ga tibe, ma ure ra umana gomgom na magit, ma ure ra umana tinabar pi da pait ra varporong me ure ra tarai Israel, ma ure ra lavur papalum par ta ra kuba i kaveve God. ³⁴ Ma ave ga ilailam, ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai, ure ra vartabar na davai, upi da kap ia ta ra kuba i kaveve God, varogop ma kaveve lavur apik na tarai, ta ra e di kubu ia, ma ta ra kilakilala, upi da vavato me ta ra uguugu na vartabar kai ra Luluai kaveve God, da di ga tumu ia ta ra buk na varkurai; ³⁵ ma upi da kap ra vuai e ta kaveve pia, ma ra vuai e ta ra lavur mangamangana davai, ta ra kilakilala, ta ra kuba i ra Luluai; ³⁶ damana bula ra luaina ta kaveve umana bul tutana, ma ta kaveve lavur vavaguai, da di ga tumu ia ta ra buk na varkurai, ma ra luaina ta kaveve umana kikil na bulumakau ma kaveve umana kikil na sip, upi da kap diat ta ra kuba i kaveve God, tadav ra umana tena tinabar dia kudakudar ta ra kuba i kaveve God; ³⁷ ma upi avet a kap ra luaina plaua, ma ra lavur tinabar na tutuluai, ma ra vuai ra lavur mangamangana davai, ma ra vain

ma ra dangi, tadav ra umana tena tinabar ta ra umana pakana pal ta ra kuba i kaveve God; ma ra vavinun na pakana ta ra vuai ra pia tadav ra tarai Levi, tago ra tarai Levi dia varurue ra vavinun na pakana ta ra lavur pia na pal ta kaveve umauma. ³⁸ Ma ra tena tinabar natu i Aron diat a varagur ma ra tarai Levi ba ra tarai Levi dia vila pa ra vavinun na pakapakana; ma ra tarai Levi diat a kap ra vavinununa ta ra vavinun na pakapakana ta ra kuba i kaveve God, ta ra palpal ta ra pal na vuvuvung. ³⁹ Tago ra tarai Israel ma ra tarai Levi diat a kap ra vartabar di tultulue, ta ra kon ma ra vain ma ra dangi, ta ra umana pakana pal nina ra umana la ure ra pal i gomgom dia tur tana, ma damana ra umana tena tinabar nina dia kudakudar, ma ra umana monamono na matakilalat, ma ra umana tena kakailai; ma pa avet a nur vue ra kuba i kaveve God.

11

Diat dia ki Ierusalem (1 Tutu 9:1-34)

¹ Ma ra umana luluai kai ra tarai dia ga ki Ierusalem; ma ra tarai par bula dia ga ilailam upi da agur pa ta tikai ta ra vinvinun na tarai upi na ki Ierusalem ra pia na pal i gomgom, ma ra lavuvat dia tur valili diat a ki ta ra lavur enana pia na pal. ² Ma ra tarai dia ga pite pa ra umana tutana par nina dia ga tul tar diat iat ma ra minariga upi diat a ki Ierusalem.

³ Io, go ra umana luluai na langun dia ga ki Ierusalem; ma ta ra umana pia na pal Iuda diat par dia ga ki, tikitikai ta kana pia, ta kadia umana pia na pal: Israel, ra umana tena tinabar, ma ra tarai Levi, ma ra tarai na papalum ta ra pal i gomgom, ma ra umana bul mur ta ra umana tultul kai Solomon.

⁴ Ma ta umana ta diat ra tarai Iuda ma ra tarai Benjamin dia ga ki Ierusalem. Ta diat ra tarai Iuda: Ataia natu i Usia, natu i Sekaria, natu i Amaria, natu i Sepatia, natu i Malalel, ta ra tarai Peres; ⁵ ma Maseia natu i Baruk, natu i Kolkose,

natu i Kasaia, natu i Adaia, natu i Ioiarib, natu i Sekaria, natu i ra te Sela. ⁶ A tarai Peres par ba dia ki Ierusalem, a ivat na mar ma laptikai na vinun ma lavutul, a umana tena ongor diat. ⁷ Ma go diat a tarai Beniamin: Salu natu i Mesulam, natu i Ioed, natu i Pedaia, natu i Kolaia, natu i Maseia, natu i Itiel, natu i Iesaia. ⁸ Ma namur tana Gabai, Salai, lavuvat na mar ma a ura vinun ma lavutul. ⁹ Ma Ioel natu i Sikri i ga kure diat; ma Iuda natu i Asenua i ga vauruana tena varkurai ta ra pia na pal. ¹⁰ Ta diat ra umana tena tinabar: Iedaia natu i Ioiarib, Iakin, ¹¹ Seraia natu i Kilkia, natu i Mesulam, natu i Sadok, natu i Meraiot, natu i Akitub, ra tena varkurai ta ra kuba i God, ¹² ma ra umana tura i diat nina dia pait ra papalum ta ra pal, lavutul na mar ma a ura vinun ma a urua; ma Adaia natu i Ierokam, natu i Palalia, natu i Amsi, natu i Sekaria, natu i Paskur, natu i Malkia, ¹³ ma ra umana turana, a umana lualua ta ra umana apik na tarai, a ura mar ma a ivat na vinun ma a urua; ma Amasai natu i Asarel, natu i Asai, natu i Mesilemot, natu i Imer, ¹⁴ ma ra umana tura i diat, a umana lebe tuna, tika na mar ma a ura vinun ma lavutul; Sabdiel natu i Agedolim i ga kure diat. ¹⁵ Ma ta diat ra tarai Levi: Semaia natu i Kasub, natu i Asrikam, natu i Kasabia, natu i Buni; ¹⁶ ma Sabetai ma Iosabad, ta diat ra umana lualua kai ra tarai Levi, nina dia varvakai ma ra papalum ra pia ta ra kuba i God; ¹⁷ ma Matania natu i Mika, natu i Sabdi, natu i Asap, nina i lualua ta ra pite varpa na lotu, ma Bakbukia, ra vauruana ta diat ra umana turana; ma Abda natu i Samua, natu i Galal, natu i Iedutun. ¹⁸ A tarai Levi par ta ra pia na pal i gomgom di ga luk guve diat ba a ura mar ma lavutul na vinun ma a ivat. ¹⁹ Ma ra umana monamono na matakilalat, Akub, Talmon, ma ra umana tura i dir, nina dia monamono ta ra umana mataniolo, tika na mar ma lavurua na vinun ma a urua. ²⁰ Ma ra ibaiba ta diat ra tarai Israel, ta diat ra umana tena tinabar,

ma ra tarai Levi, dia ga ki ta ra lavur pia na pal Iuda, tikatikai ta ra pakana gunan i ga kale pa ia.

²¹ Ma ra tari na papalum ta ra pal i gomgom dia ga ki Opel; ma Sika ma Gispa dir ga kure ra tarai na papalum. ²² Ma Usi natu i Bani, natu i Kasabia, natu i Matania, natu i Mika, ta diat ra tarai Asap, ra umana tena kakailai, i ga kure ra tarai Levi aro Ierusalem, ta ra papalum ta ra kuba i God. ²³ Tago ra king i ga pait ra vartuluai ure diat, ma ra dovot na tiniba ure ra umana tena kakailai, da i ga topa ia ta ra bungbung. ²⁴ Ma Petakia natu i Mesesabel ta diat ra tarai Sera natu i Iuda, i maramaravut ra king ta ra lavur magit ure ra tarai.

Diat dia ki irai kan Ierusalem

²⁵ Ma ure ra umana pia na pal ik ma kadia umana pia na uma, ta umana tarai Iuda dia ga ki Kiriat-Arba ma ta ra umana pia na pal tana, ma aro Dibon ma ta ra umana pia na pal tana, ma aro Iekabsel ma ta ra umana pia na pal tana, ²⁶ ma aro Iesua, Molada ma Bet-Pelet, ²⁷ ma aro Kasar-Sual ma aro Ber-Seba ma ra umana pia na pal tana, ²⁸ ma aro Siklag ma aro Mekona ma ta ra umana pia na pal tana, ²⁹ ma aro En-Rimon, Sora ma Iarmut, ³⁰ Sanoa, Adulam, ma ra umana pia na pal ik tana, Lakis ma ra umana uma tana, Aseka ma ra umana pia na pal tana. Damana dia ga ki papa aro Ber-Seba ma tuk tar ra male Inom. ³¹ A tarai Beniamin bula dia ga ki Geba, Mikmas ma Aia, ma Betel ma ra umana pia na pal tana; ³² aro Anatot, Nob, Anania, ³³ Kasor, Rama, Gitaim, ³⁴ Kadid, Seboim, Nebalat, ³⁵ Lod ma Ono, ta ra male ra umana tena madaka dia ga ki tana. ³⁶ Ma ta umana tiniba ta ra tarai Levi ta ra papar Iuda dia ga mur ra vuna tarai Beniamin.

12

A umana tena tinabar ma ra tarai Levi

¹ Ma go ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi dia ga varagur urama ma Serubabel natu i Sealtiel, ma Iesua: Seraia, Ieremia, Esra, ² Amaria, Maluk, Katus, ³ Sekania, Rekum, Meremot, ⁴ Ido, Ginetoi, Abia, ⁵ Miamin, Madia, Bilga, ⁶ Semaia, Ioiarib, Iedaia, ⁷ Salu, Amok, Kilkia, Iedaia. Go diat ra umana lualua ta ra umana tena tinabar ma ra umana tura i diat ta ra kilala Iesua i ga laun tana.

⁸ Ma ra tarai Levi go diat: Iesua, Binui, Kadmiel, Serebia, Iuda, ma Matania, nina i ga lualua ta ra pite varpa, diat ma ra umana turana. ⁹ Damana bula Bakbukia ma Uno, a ura tura i diat, dia tur vartalai ma nam diat.

¹⁰ Ma Iesua i ga vangala Ioiakim, ma Ioiakim i ga vangala Eliasib, ma Eliasib i ga vangala Ioiada, ¹¹ ma Ioiada i ga vangala Iokanan, ma Iokanan i ga vangala Iadua.

¹² Ma ta ra kilala Ioiakim i ga laun tana, go diat dia ga tena tinabar, a umana lualua ta ra umana apik na tarai: ta ra tarai Seraia, Meraia; ta ra tarai Ieremia, Kanania; ¹³ ta ra tarai Esra, Mesulam; ta ra tarai Amaria, Iokanan; ¹⁴ ta ra tarai Maluki, Ionatan; ta ra tarai Sebania, Iosep; ¹⁵ ta ra tarai Karim, Adna; ta ra tarai Meraiot, Kelkai; ¹⁶ ta ra tarai Ido, Sekaria; ta ra tarai Gineton, Mesulam; ¹⁷ ta ra tarai Abia, Sikri; ta ra tarai Miniamin ma Moadia, Piltai; ¹⁸ ta ra tarai Bilga, Samua; ta ra tarai Semaia, Ieonatan; ¹⁹ ta ra tarai Ioiarib, Matenai; ta ra tarai Iedaia, Usi; ²⁰ ta ra tarai Salai, Kalai; ta ra tarai Amok, Eber; ²¹ ta ra tarai Kilkia, Kasabia; ta ra tarai Iedaia, Netanel.

²² Ta ra kilakilala Eliasib, Ioiada, Iokanan, ma Iadua, dia ga laun tana, di ga tumu ra tarai Levi ba ra umana lualua ta ra umana apik na tarai; damana ra umana tena tinabar bula, ta ra kilakilala na varkurai kai Darius ra te Persia.

²³ Di ga tumu ra iang i ra tarai Levi, a umana lualua ta ra umana apik na tarai, ta ra buk na tutumu vakai, tuk tar ta ra e kai Iokanan natu i

Eliasib. ²⁴ Ma ra umana luluai ta diat ra tarai Levi: Kasabia, Serebia, ma Iesua natu i Kadmiel, ma ra umana tura i diat ba dia tur vartalai ma diat, upi diat a pite varpa ma diat a tul tar ra varmananai, varogop ma ra var-tuluai kai David ra tutana kai God, da kadia varmur. ²⁵ Matania, Bakbukia, Obadia, Mesulam, Talmon, ma Akub, a umana monamono diat, ma dia ga varbalaurai ta ra umana pal na vuvuvung ta ra umana mataniolo.

²⁶ Go diat dia ga laun ta ra kilakilala kai Ioiakim natu i Iesua natu i Iosadak, ma ta ra kilakilala kai Nekemia ra luluai na gunan dir ma Esra ra tena tinabar ma ra tena tutumu.

Di vadoane ra liplip na vat

²⁷ Ma ba di ga pait ra lotu ure ra liplip na vat kikel Ierusalem, dia ga tikitikan upi ra tarai Levi ta ra gunagunan, ma dia ga agur pa diat uro Ierusalem, upi diat a pait ra lotu ma ra gugu, ma upi diat a pite varpa ma ra kakailai, ma ra kudu, ma ra kaur ma ra pagol. ²⁸ Ma ra umana tena kakailai dia ga vana varurung maro ra gunagunan kikel Ierusalem, ma maro ra umana pia na pal kai ra tarai Netopat; ²⁹ damana bula maro Bet-Gilgal, ma maro ra umana gunan Geba ma Asmavet; tago ra umana tena kakailai dia ga tar pait kadia umana pia na pal kikel Ierusalem. ³⁰ Ma ra umana tena tinabar ma ra, tarai Levi dia ga vagongom mule diat, ma dia ga vagongom ra tarai ma ra umana mataniolo ma ra liplip na vat.

³¹ Namur iau ga agur pa ra umana luluai Iuda ta ra ul a liplip na vat, ma iau ga tibe a ura ngala na loko na tarai, ma dia ga pite varpa ma dia ga pait ra vinavana; tikai i ga vana ta ra papar a lima tuna ta ra ul a liplip na vat tadav ra Mataniolo na Puputa; ³² ma go diat dia ga mur diat: Osaia, ma ra papar ta diat ra umana luluai Iuda, ³³ ma Asaria, Esra, Mesulam, ³⁴ Iuda, Beniamin, Semaia ma Ieremia, ³⁵ ma ta umana tena tinabar nina dia ga

kap ra umana tavor: Sekaria natu i Ionatan, natu i Semaia, natu i Matania, natu i Mikaia, natu i Sakur, natu i Asap; ³⁶ ma ra umana turana, Semaia, Asarel, Milalai, Gilalai, Mai, Netanel, Iuda, ma Kanani, ma dia ga kap ra lavur mangamangana pagol kai David ra tutana kai God; ma Esra ra tena tutumu i ga lue diat; ³⁷ ma ta ra Mataniolo na Mata na Tava, ma ta ra luaina mata i diat, dia ga vana urama ta ra kakao na pia na pal kai David, nina i ga tutua ta ra liplip na vat nina i ga tur rikai ta ra kuba i David, ma i ga tuk tar ta ra Mataniolo na Tava ta ra papar a taur.

³⁸ Ma ta ra loko na tarai na pite varpa dia ga vana upi diat a varkuvo ma diat, ma iau ga mur diat ma ra ngungu tarai, ta ra ul a liplip na vat ta ra pakana i ki rikai ta ra Pal na Minakila na Ubu, ma i tuk tar ta ra Liplip na Vat i Tababa; ³⁹ ma ave ga mur ra liplip na vat i ki rikai ta ra Mataniolo kai Epraim, ma ta ra Mataniolo Lualua, ma ta ra Mataniolo na En, ma ra Pal na Minakila kai Kananel, ma ra Pal na Minakila kai ra Mar, ma i tuk tar ta ra Mataniolo na Sip; ma dia ga tur ta ra Mataniolo na Monamono.

⁴⁰ Damana ra ura loko na tarai dia ga tur ma dia ga pite varpa ta ra kuba i God, avet ma ra ngungu ta ra umana tena varkurai; ⁴¹ ma ra umana tena tinabar, Eliakim, Maseia, Miniamin, Mikaia, Elioenai, Sekaria, ma Kanania, ma dia ga vatur vake ra umana tavor; ⁴² ma Maseia, Semaia, Eleasar, Usi, Ieokanan, Malkia, Elam ma Eser. Ma ra umana tena kakailai dia ga manga kakailai, ma Iesrakia i ga lue diat. ⁴³ Ma dia ga pait ra umana ngala na tinabar ta nam ra bung, ma dia ga gugu, tago God i ga vagugu diat ma ra ngala na gugu; ma ra vaden bula ma ra umana bul dia ga gugu; ma damana di ga valongore ra gugu kai Ierusalem ta ra gunan vailik.

A lavur tiniba kai ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi

⁴⁴ Ma ta nam ra bung di ga tibe ra umana tutana pi diat a kure ra umana pal na vuvuvung ure ra umana vartabar di ga tultulue, ma ure ra lavur vuai e, ma ure ra vavinununa, upi diat a ga varurue ra lavur tiniba ure ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi, pi na varogop ma ra varkurai tana ure ra pia na uma kai ra umana pia na pal; tago Iuda i ga gugu ure ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi nina dia ga kudakudar. ⁴⁵ Ma dia ga toratorom ta ra vartuluai kai kadia God, ma ta ra vartuluai na varvagomgom; ma ra umana tena kakailai ma ra umana monamono na matakilalat dia ga pait ia bula damana, varogop ma ra vartuluai kai David ma natuna Solomon. ⁴⁶ Tago ta ra e lua ba David ma Asap dir ga laun tana, tika na lualua na kakailai i ga ki, ma di ga pait ra kakailai na varmananai ma ra pite varpa tadav God. ⁴⁷ Ma ta ra e kai Serubabel, ma ta ra e kai Nekemia, ra tarai Israel par dia ga tul tar ra tiniba ta ra umana tena kakailai ma ta ra umana monamono na matakilalat, da i topa tikatika na bung; ma di ga vung vaire ta tiniba ure ra tarai Levi, ma ra tarai Levi dia ga vung vaire ta tiniba ure ra tarai Aron.

13

A umana kalamana varkurai kai Nekemia

¹ Ma ta nam ra bung dia ga luluk ta ra buk kai Moses ba ra tarai dia ga ki na valavalongor; ma dia ga na tadav ra tinata di ga tumu ia tana ba koko ta tutana Amon ba ta tutana Moab na ruk ta ra kivung kai God pa na mutu; ² tago pa dia ga totongo upi ra tarai Israel ma ra gem ma ra tava, dia ga tokom uka Balam ure diat upi na tata vabilak pa diat; ma kada God i ga pukue ra varvabilak upi ra varvadoan. ³ Ma ba dia ga valongore ra tinata na varkurai dia ga tibe vaire ra lavur enana tarai kan ra tarai Israel.

⁴ Ma lua ta go, Eliasib ra tena tinabar, nina di ga tibe ba na balaure

ra umana pal na vuvuvung ta ra kuba i kaveve God, ma nina dir ga talaina ma Tobia, ⁵ i ga vaninare ra ngala na pal ure Tobia, nina lua di ga vung ra tinabar na vuai na uma tana, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra umana la, ma ra vavinununa ta ra kon, ra vain, ma ra dangi, nina di ga tabar ra tarai Levi me, ma ra umana tena kakailai, ma ra umana mona-mono na matakilalat, varogop ma ra vartuluai; ma ra umana vartabar di tultulue ure ra umana tena tinabar. ⁶ Ma ta nam ra umana bung par pa iau ga ki Ierusalem; tago ta ra kilala a utul a vinun ma a urua ta ra kini na varkurai kai Artaksasta ra king Babilon iau ga vana pire ra king, ma iau ga lul ra king upi na pala vue mule iau; ⁷ ma iau ga vut Ierusalem, ma iau ga matoto ta ra kaina magit Eliasib i ga pait ia ure Tobia, tago i ga mal vaninare tika na pal ure ta ra bala na gunan ta ra kuba i God. ⁸ Ma i ga manga tabun ra balagu tana; kari iau ga vue vairop vue ra lavur tabarikik kai Tobia kan ra pal. ⁹ Namur iau ga vartuluai, ma di ga vagomgom ra umana pal; ma iau ga kap mule ra umana la ure ra kuba i God tana, ma ra umana tinabar na vuai na uma ma ra bulit i ang na katkat.

¹⁰ Ma iau ga gire ba pa di ga tabar ra tarai Levi ma ra tiniba i topa diat; damana ra tarai Levi, ma ra umana tena kakailai, nina dia ga pait ra papalum, dia ga takap par tikatikai ta kana uma. ¹¹ Ma iau ga takun ra umana tena varkurai ma iau ga biti: Ta ra ava ra kuba i God i lingling? Ma iau ga varurue diat ma iau ga vaki diat tikatikai ta kana kiki. ¹² Ma ra tarai Iuda par dia ga kap ra vavinun na pakana ta ra kon, ma ta ra vain, ma ta ra dangi, ta ra pal na vuvuvung. ¹³ Ma iau ga vaki ra umana tena varbalaurai ta ra palpal na vuvuvung: Selemia ra tena tinabar, ma Sadok ra tena tutumu, ma ta diat ra tarai Levi, Pedaia; ma Kanan natu i Sakur natu i Matania i ga maravut dital; tago di ga biti ba

dia ga dovot, ma kadia papalum ba diat a tibe tar ra magit ta ra umana tura i diat. ¹⁴ Kaugu God, una nuk pa iau ure go, ma koko una pun vue ra lavur varmari iau ga pait ia ure ra kuba i kaugu God, ma ure ra lavur varvakai tana.

¹⁵ Ta nam ra e iau ga gire ta umana tutana ta ra gunan Iuda dia ga ru-arua ra tung na vain ta ra Bung Sabat, ma dia ga kapkap ra kon ma dia ga puak tar ia ta ra umana as; damana dia ga pait ia ma ra polo na vain, ma ra vuai na vain, ma ra lovo, ma ra lavur mangana kinakap, nina dia ga kap varuk diat ta ra pia na pal Ierusalem ta ra Bung Sabat; ma iau ga pit diat ta nam ra bung ba dia ga ivure ra magit na nian tana. ¹⁶ Ma ra tarai Tiro dia ga ki bula tana, ma dia ga kap ra en tana, ma ra lavur mangana tabarikik, ma dia ga ivure ta ra Bung Sabat pire ra tarai Iuda ma Ierusalem. ¹⁷ Ma iau ga takun ra umana luluai Iuda, ma iau ga biti ta diat dari: Ava ra kaina magit go ava pait ia, ma ava vakaina ra Bung Sabat? ¹⁸ Dave, a umana tama i vavat pa dia ga pait ra damana vang, ma kada God pa i ga tulue vang go ra lavur kaina magit tadav dat, ma tadav go ra pia na pal? Ma go avat ra vuna ba ra kankan na vana rikai mulai pire ra tarai Israel, tago ava vakaina ra Bung Sabat. ¹⁹ Ma ba i to na marum, ba pa i Bung Sabat boko, iau ga vartuluai ba da banu bat ra umana mataniolo, ma iau ga vartuluai ba koko da papa are mule diat ba i Bung Sabat boko; ma iau ga tibe ta umana ta kaugu umana tultul ta ra umana mataniolo, upi koko da varuk ta kinakap ta ra Bung Sabat. ²⁰ Damana ra umana tena kunukul ma ra umana tena niivura na lavur magit dia ga va aro na taur tika na pakana ba a urua. ²¹ Ma iau ga pit diat, ma iau ga biti ta diat dari: Ta ra ava ava ki ta ra marum ta ra papar a liplip? Ona avat a pait mule ina vi avat. Ma papa nam ra bung pa dia ga pot mulai ta ra Bung Sabat. ²² Ma

iau ga vartuluai pire ra tarai Levi upi diat a vagomgom diat mulai, ma upi diat a vut ma diat a monamono ta ra lavur mataniolo, upi da vakilang vaenana ra Bung Sabat. Kaugu God, una nuk pa go ra magit bula piragu, ma una mari iau varogop ma kaum ngala na varmari.

²³ Ta nam ra e iau ga gire ra umana Iudaia nina dia ga tulai ma ra umana vavina Asdod, ma ra umana vavina Amon, ma ra umana vavina Moab; ²⁴ ma ta umana natu i diat dia ga tata ma ta umana pakana tinata Asdod, ma dia ga mama tata ma ra tinata kai ra umana Iudaia, dia nunure ke ra tinata kai ra enana tarai. ²⁵ Ma iau ga takun diat, ma iau ga tata vabilak diat, ma iau ga kita ta umana ta diat, ma iau ga ivut vue ra pepe na ulu i diat, ma iau ga kure tar ia ta diat ba diat a vavalima tai God, ma iau ga biti dari: Koko avat a tul tar kavava umana bul vavina upi diat a tulai ma kadia umana bul tutana, ma koko avat a ben kadia umana bul vavina upi kavava umana barmana diat a taule diat, ma koko avat iat avat a taule diat. ²⁶ Dave, Solomon ra king Israel pa i ga rara ta go ra magit laka? Ma a dovotina pire mangoro na vuna tarai pa ta king dir ga varogop me, ma kana God i ga manane, ma God i ga vaki ia pi na king ure ra tarai Israel par; ma ra umana vaira na vavina dia ga ben varara. ²⁷ Dave, avet a torom ta vavat upi avet a pait ra magit i kaina tuna, ma avet a piam vue kada God ma avet a tulai ma ra umana vaira na vavina?

²⁸ Ma tika na natu i Ioiada natu i Eliasib ra tena tinabar ngalangala, dir nimuna ma Sanbalat ra te Koron; kari iau ga korot vue kan iau. ²⁹ Kaugu God, una nuk pa diat, tago dia tar vabilak ra kini na tena tinabar, ma ra kunubu na tena tinabar, ma ra kunubu kai ra tarai Levi.

³⁰ Damana iau ga kure vue ra lavur magit i vaira kan diat, ma iau ga tibe tar ra umana kiki ta ra umana tena tinabar ma ure ra tarai Levi, tikatikai ta kana papalum; ³¹ ma ure

ra vartabar na davai ta ra e di ga tibe, ma ure ra umana vuai e.

Kaugu God, una nuk pa iau pi ina boina tana.

ESTA

A tadar na vavina Vasti i piam vue ra king Akasueros

¹ Ta nam ra kilakilala Akasueros i ga king tana, (go ra Akasueros i ga varkurai papa aro India ma tuk tar aro Etiopia, a mar ma a ura vinun ma lavurua na papar), ² ta nam ra kilakilala Akasueros i ga ki ta ra kiki na king ta kana gunan ta ra kubana nina i tur Susa, ³ ma ta ra vautuluna kilala ta kana kini na king, i ga pait ra ngala na lukara ure kana lavur luluai ma kana lavur tultul; a umana luluai na vinarubu Persia ma Media, a umana ngalangala ma ra umana luluai ta ra lavur papar, dia ga ki ta ra luaina matana, ⁴ ma mangoro na bung i ga vagira diat ma ra peal tabarikik ta kana potar na varkurai, ma damana ra lavur magit na variru ta kana minamar; tika na mar ma lavutul na vinun ot na bung i ga pait ia damana. ⁵ Ma ba go ra lavur bung dia ga ot, ra king i ga pait ra lukara ure ra tarai par dia ga ki Susa ta ra kubana, diat par ra umana ngala ma ra umana ikilik, ure lavurua na bung, ta ra bala na gunan ta ra uma na nilibur ta ra kuba i ra king. ⁶ Di ga vakaite ra umana ngala na mal tana, a umana pua ma ra umana kul, ma di ga kun vake diat ma ra umana vinau di ga vir ia ma ra kuara i pua ma i meme marut ta ra umana pipidikol na silva ta ra umana pagapaga na vat pua; a umana vava di ga pait diat ma ra goled ma ra silva, ma dia ga tur ta ra pakana i pal a vat, di ga mal ia ma ra vat i meme, ma ra vat i pua, ma ra kalagi, ma ra vat i marut. ⁷ Ma di ga vamomo diat ta ra umana la na goled, (a umana la na goled dia ga enana varbaiai,) ma di ga tabar diat ma ra polo na vain, a ngala tuna, da ra king i ga varvartabar. ⁸ Ma ra nimomo i ga varogop uka ma ra varkurai tana; pa di ga vo pa ta tikai, tago ra king i ga tul tar ia ta ra lavur

tultul ta ra kubana ba diat a pait nam ra magit tikatikai i vatang upi ia. ⁹ Ma ra taulai kai ra king, a iangina Vasti, i ga pait bula ra lukara ure ra vaden ta ra kuba i ra king Akasueros.

¹⁰ Io, ta ra valavuruana bung, ba ra bala i ra king i ga gugu ma ra vain, i ga vartuluai pire Meuman, Bista, Karbona, Bigta, Abagta, Setar ma Karkas, ra lavurua na tultul na pal nina dia kudakudar pire ra king, ¹¹ upi diat a agur pa Vasti ra taulai kai ra king tadav ra king ma kana kere na tadar na vavina, upi na vaarike kana minamar pire ra tarai ma ra umana luluai, tago a metekina ta. ¹² Ma Vasti ra taulai kai ra king i ga kamala ta kana vartuluai, nina ra umana tultul na pal dia ga ve tana; kari ra king i ga ngangal na kulot ma i ga malamalapang ma kana kankan.

¹³ Ma ra king i ga tir ra umana tena kabinana nina dia nunure ra vakilang i ra umana e, (tago damana ra mangamangana kai ra king tadav diat dia nunure ra tinata na vartuluai ma ra varkurai); ¹⁴ i ga ting pa Karsena, Setar, Admata, Tarsis, Meres, Marsena ma Memukan, a lavurua na luluai Persia ma Media, nina dia ga tur ta ra luaina mata i ra king, ma dia ga ki ta ra lavur ngala na kiki ta kana gunan. ¹⁵ I ga biti dari: Ava dat a pait ia ta ra taulai kai ra king, Vasti, upi na varogop ma ra varkurai, tago pa i ga torom ta ra vartuluai kai ra king Akasueros nina ba ra umana tultul na pal dia ga ve tana? ¹⁶ Ma Memukan i ga tata ta ra luaina mata i ra king ma ta ra luaina mata i ra lavur luluai, ma i ga biti: Vasti ra taulai kai ra king vakir i ga rara pire ke ra king, i ga rara bula pire ra umana luluai par ma pire ra lavur tarai par dia kiki ta ra lavur papar kai ra king Akasueros. ¹⁷ Tago go ra magit ra taulai kai ra king i tar pait ia na rararang pire ra vaden par, ma diat a nuk vakuku vue kadia umana tutana ba dia valongore ra tinata dari: A king Akasueros i ga vartuluai ba da

agur pa kana taulai Vasti pirana, ma i ga ol ika. ¹⁸ Ma gori iat ra umana taulai kai ra lavur luluai Persia ma Media nina dia valongore ra magit ra taulai kai ra king i ga pait ia diat a vatang ra tinata damana bula pire ra umana luluai kai ra king. Ma damana ra ngala na varpiam ma ra ngala na kankan na vana rikai tana. ¹⁹ Ba ra king i mainge, boina na pait tika na vartuluai, ma boina ba da tumu ia varurung ma ra lavur varkurai Persia ma Media, upi na tur vatikai, ba koko Vasti na vana rikai mulai pire ra king Akasueros; ma boina ba ra king na tul tar kana kini ta ra kubana tai ta ra vavina i boina ta dir ma Vasti. ²⁰ Ma nam ra bung ba da varvai tana ure ra varkurai ra king i ga pait ia ta kana umana gunan par, (tago i ga varkurai ta ra ngala na gunan) a vaden par diat a ru kadia umana tutana, diat par a umana ngala ma ra umana ikilik.

²¹ Ma ra king ma ra umana luluai dia ga manane go ra tinata; ma ra king i ga mur ra tinata kai Memukan; ²² tago i ga tulue ra umana buk ta ra lavur papar kai ra king, ta ra lavur papar tikatikai varogop ma kadia mangana tutumu, ma tadav ra lavur vuna tarai tikatikai varogop ma kadia tinata, ba ra umana tutana par tikatikai diat a vatur vake ra varkurai ta ra kubakuba i diat iat, ma ba diat a tatata ma ra tinata kai kadia tarai.

2

Esta i kia vue Vasti ra tadar na vavina

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, ma ra kankan kai ra king Akasueros i ga ngo mulai, i ga nuk pa Vasti ma ra magit i ga pait ia, ma ra varkurai di ga pait ia ure. ² Ma ra umana tultul nina dia ga kudakudar pire ra king dia ga biti tana dari: Boina ba da tikatikan upi ra umana metek na vavina, a umana inip, upi diat a ki pire ra king; ³ ma ra king na tibe ra umana tultul ta ra lavur papar ta nam ra umana gunan i varkurai

tana, upi diat a agur varurue pa ra lavur metek na vavina par, a umana inip, uro Susa ta ra kuba i ra king, upi diat a ki ta ra pal na vaden pi kai ra king, ma Egai ra monamono na vaden kai ra king na mataure diat; ma da tul tar ra lavur vartap ta diat. ⁴ Ma boina ba nam ra vavina ba ra king na manane na ki ur vue Vasti. Ma ra king i ga gugu ta go ra magit, ma i ga pait ia.

⁵ Ma tika na te Iudaia i ga ki Susa ta ra kuba i ra king, a iangina Mordekai, natu i Iair natu i Simei natu i Kis, a te Benjamin, ⁶ nina di ga ben vavilavilau pa ia maro Ierusalem, diat ma Iekonia ra king Iuda, nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga ben vavilavilau pa ia. ⁷ Ma nam ra tutana i ga mataure Adasa, nam Esta, natu i matuana, tago tamana ma nana dir ga mat; ma ra bul vavina i ga vakak ma i ga metek, ma ba tamana ma nana dir ga mat, Mordekai i ga vamel ia da natuna iat.

⁸ Ma ba di ga valongore ra vartuluai kai ra king ma kana varkurai, ma ba di ga agur varurue mangoro na bul vavina ta ra kuba i ra king aro Susa, upi Egai na mataure diat, di ga varuk Esta bula ta ra kuba i ra king upi Egai ra monamono na vaden na balaure. ⁹ Ma i ga gugu ta go ra bul vavina ma i ga mari ia; ma i ga tul lolole tar ra lavur vartap tana, ma ra ana tiniba na nian, damana bula lavurua na tultul na vavina kai ra king da di ga vartuluai tana; ma i ga kari ia, diat ma kana lavur tultul, ta ra pakana pal i manga boina ta ra pal na vaden. ¹⁰ Esta pa i ga vaarike boko kana vuna tarai ma ra lavur niuruna, tago Mordekai i ga tigel ia ba koko na vaarike. ¹¹ Ma Mordekai i ga limlibur ra bungbung par ta ra liplip na bala na gunan ta ra pal na vaden, upi na matoto ba Esta i dave, ma ba ava bar na tadav ia.

¹² Io, ba di ga pait ra lavur magit ta ra vaden varogop ma ra varkurai ure ra vaden tana, ma i ga par a vinun ma a urua na gai, (tago i ga damana

kadia e na vaninara, laptikai na gai di ga tap diat ma ra dangi na bira na davai, ma laptikai na gai mulai di ga tap diat ma ra dangi i ang na katkat ma ra lavur mangana vartap ure ra vaden,) ma ba i ga ot ra bung kai tikatika na vavina pi na tadav ra king Akasueros, ¹³ io, ba ra vavina i ga vana dari pire ra king, di ga tul tar ra lavur magit i mainge tana pi na vana me kan ra pal na vaden ma na ruk ta ra kuba i ra king. ¹⁴ Ta ra ravian i ruk, ma ta ra malana i irop mulai, ma i vana ta ra vauruana pal na vaden kai ra king pire Sasgas ra tultul na pal kai ra king, nina i balaure ra umana tultul na vavina kai ra king; pa na ruk mulai tadav ra king ona ra king pa i manane, ma ona pa di oro pa mule ma ra iangina.

¹⁵ Io, ta ra bung ba Esta natu i Abikail matua i Mordekai, nina i ga vamel ia, na kabila ruk tadav ra king, pa i ga vatang upi mule ta magit, i ga vatur vake ke nam ba Egai ra tultul na pal kai ra king ma ra tena balabalaure vaden i ga tul tar ia tana. Ma diat par dia ga gire Esta dia ga manane. ¹⁶ Damana di ga agur pa Esta ta ra kuba i ra king pire Akasueros ra king ta ra gai a vinun, a iangina Tebet, ta ra kilala lavurua ba i ga ki na king tana. ¹⁷ Ma ra king i ga manga mainge Esta ta ra lavur vaden par, ma i ga mari ia ma i ga manane tuna, ma ra umana enana bul vavina pa i ga manga manane diat; io, i ga vatoke tar ra kere na tadar na vavina tana, ma i ga ben ia upi na kia vue Vasti.

¹⁸ Ma namur ra king i ga pait ra ngala na lukara ure kana lavur luluai par ma ure kana lavur tultul, ma di ga vatang ia ba ra lukara kai Esta; ma i ga vaarike ra pala varvuai ta ra lavur papapar, ma i ga pait ra ngala na vartabar varogop ma ra peal tabarikik kai ra king.

Mordekai i vaarike ba di varpit ure ra king

¹⁹ Ma ba ra umana inip na vavina dia ga ki varurung mulai, Mordekai

i ga kiki ta ra mataniolo kai ra king. ²⁰ Esta pa i ga vaarike boko kana vuna tarai ba ra umana niuruna, da Mordekai i ga tugal ia; tago Esta i ga toratorom ta ra vartuluai kai Mordekai da ta ra kilala i ga vamel ia tana. ²¹ Io, ta nam ra umana bung ba Mordekai i ga kiki ta ra mataniolo kai ra king, a ura tultul na pal kai ra king nina dir ga balaure ra matakilalat, Bigtan ma Teres, dir ga kankan ma dir ga varpit ba dir a ubu ra king Akasueros. ²² Ma Mordekai i ga nunure go ra magit, ma i ga rada ia pire Esta ra taulai kai ra king; ma Esta i ga ve ra king tana ta ra iang i Mordekai. ²³ Ma ba di ga titir ta go ra magit, ma di ga nunure ba i dovot damana, di ga al vatokobe dir ta ra davai; ma di ga tumu vake ta ra buk na tutumu vakai ta ra luaina mata i ra king.

3

Aman i varpit upi na nila vue ra umana Iudaia par

¹ Ba i ga par go ra lavur magit ra king Akasueros i ga vangala pa Aman natu i Amedata ra te Agag, ma i ga tul tar ia tana ba na ki na lua, ma i ga vangala kana kini upi na ngala ta ra lavur luluai dia ga ki pirana. ² Ma ra lavur tultul kai ra king nina dia ga kiki ta ra kuba i ra king dia ga va timtimum pirana, ma dia ga pait ra variru pire Aman, tago ra king i ga vartuluai damana ure. Ma Mordekai pa i ga va timtimum pirana, ma pa i ga pait ra variru pirana. ³ Ma ra umana tultul kai ra king nina dia ga kiki ta ra kuba i ra king dia ga biti tai Mordekai dari: Upi ra ava u piapiam vue ra vartuluai kai ra king? ⁴ Ma ba dia ga tar tatata tana ra bungbung par, ma pa i ga kapupi kadia tinata, dia ga ve Aman tana upi diat a matoto ba na dave ra niol kai Mordekai, tago i ga tar ve diat ba ia ra tutana Iudaia. ⁵ Ma ba Aman i ga gire ba Mordekai pa i ga va timtimum, ma pa i ga pait ra variru pirana, Aman i ga manga

kankan. ⁶ Ma i ga nuk ia ba ra magit vakuku pi na ubu ka Mordekai; tago di ga vateten ia ta ra vuna tarai kai Mordekai. Kari Aman i ga varpit upi na nila vue ra umana Iudaia par, ra vuna tarai kai Mordekai, nina dia ga kiki ta ra umana gunan par kai Akasueros.

⁷ Ta ra luaina gai, a gai Nisan, ta ra kilala a vinun ma a urua ta ra kini na varkurai kai Akasueros, di ga pait ra Pur, a kukuraina di ga ilailam, ta ra luaina mata i Aman ta ra bungbung; ma di ga pait vanavana ta ra gaigai tuk tar ta ra gai a vinun ma a urua, a gai Adar. ⁸ Ma Aman i ga biti tai ra king Akasueros dari: Tika na vuna tarai i kiki vurvurbit livuan ta ra tarai ta ra lavur papapar nina u varkurai tana, ma kadia lavur mangamangana dia enana varbaiai ma ra mangamangana kai ra lavur tarai par; ma pa dia toratorom ta ra lavur varkurai kai ra king, kari pa i topa ra king ba na nur vue ke diat. ⁹ Ba ra king i mainge, boina da tumu ia ba da nila vue diat, ma ina tul tar ra vinun na arip na marmar na talant* na silva ta diat dia balaure ra mani kai ra king, upi da vung ia ta ra vuvung na mani kai ra king.

¹⁰ Ma ra king i ga tak vue ra domol na vakilang kan ra kaka na limana, ma i ga tul tar ia tai Aman natu i Amedata ra te Agag, ra ebar kai ra umana Iudaia. ¹¹ Ma ra king i ga biti tai Aman: Koko ra mani, ma una pait ika ra magit u mainge ta nam ra tarai.

¹² Ma di ga oro pa ra umana tena tutumu kai ra king ta ra luaina gai ma ra bung a vinun ma a utul, ma di ga tumu ra tinata da Aman i ga vartuluai tana tadav ra lavur ngala na luluai kai ra king, ma tadav ra lavur luluai na papar, ma tadav ra lavur luluai na vuna tarai; di ga tumu ia ta ra lavur papar tikitikai varogop ma kadia mangana tutumu, ma tadav ra lavur vuna tarai tikitikai varogop ma kadia tinata; di ga tumu ia ta

ra iang i ra king Akasueros, ma di ga vakilang ia ma ra domol kai ra king. ¹³ Ma di ga tulue ra umana buk ma ra umana vilavilau ta ra lavur papapar kai ra king, upi da nila vue ra umana Iudaia par, ma da ubu diat, ma da vamutue diat par, ra umana ngala ma ra umana bul, a umana kuramana ma ra vaden, ta ra kopono bung, ta ra bung a vinun ma a utul ta ra gai a vinun ma a urua, a gai Adar, ma upi da ra pa kadia tabarikik kan diat. ¹⁴ Ma di ga varvai ma ra buk pire ra tarai par, ba da vaarike nam ra varkurai ta ra lavur papapar, upi diat a ki na vaninara upi nam ra bung. ¹⁵ Ma ra umana vilavilau dia ga kavie ra vinavana da ra king i ga vartuluai me, ma di ga vaarike ra varkurai ta ra kiki na varkurai aro Susa; ma ra king ma Aman dir ga ki upi dir a momo; ma ra pia na pal Susa i ga purpuruan.

4

Esta i mulaot upi na tadav ra king ure kana tarai

¹ Ma ba Mordekai i ga matoto ta ra lavur magit par di ga pait ia, Mordekai i ga rada kana mal, ma i ga vavauluvai ma ra mal na tabun, ma ra kabu na iap ta ra uluna, ma i ga vana ta ra bala na pia na pal, ma i ga tangi mat ma i ga manga kukukula; ² ma i ga tur papa ta ra mataniolo kai ra king bula, tago i ga tabu ba ta tikai na olo ta ra mataniolo kai ra king ba i mal ma ra mal na tabun. ³ Ma ta ra lavur papapar ra vartuluai kai ra king ma kana varkurai i ga poapot tana, a ngala na niligur i ga tup ra umana Iudaia, ma dia ga vevel, ma dia ga kukukula, ma dia ga tangi mat; ma mangoro dia ga va ma ra mal na tabun ma ta ra kabu na iap bula.

⁴ Ma ra umana tultul na vavina kai Esta ma kana umana tultul na pal dia ga vutvut pirana ma dia ga ve tana; ma ra tulai kai ra king i ga manga ligur; ma i ga tulue ra mal

* **3:9:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani.

pire Mordekai upi na vavauluvai me, ma upi na pala vue ra mal na tabun, ma pa i ga vatur vake. ⁵ Ma Esta i ga oro pa Atak, tika na tultul na pal kai ra king, nina ra king i ga tibe upi na toratorom tana, ma i ga tulue ba na vana pire Mordekai, upi na matoto ba ava ra kukuraina ma ba i dave.

⁶ Ma Atak i ga vana tadav Mordekai ta ra bala na gunan ta ra pia na pal, nina ta ra luaina mata i ra mataniolo kai ra king. ⁷ Ma Mordekai i ga ve ure ra lavur magit dia ga tadav ia, ma ba aivia ra mani Aman i ga biti ba na tul tar ia ta ra vuvuvung na mani kai ra king ure ra umana Iudaia pi na nila vue diat. ⁸ Ma i ga tul tar bula ra buk tana di ga tumu ra varkurai tana, nina di ga vaarike aro Susa, ba da nila vue diat, upi na ve tar ia tai Esta ma upi na vakapa ure; ma upi na vartuluai pirana ba na vana pire ra king, ma na araring pirana, ma na lul ia ure ra nilaun kai kana tarai.

⁹ Ma Atak i ga vut ma i ga ve Esta ta ra tinata kai Mordekai. ¹⁰ Ma Esta i ga tata pire Atak, ma i ga tulue tadav Mordekai ma ra tinata dari: ¹¹ A lavur tultul par kai ra king, ma ra tarai ta ra lavur papapar kai ra king, dia nunure ba nina i ruk ta ra kuba i ra king ara iat, ta tutana ba ta vavina bar, ona pa di ga oro pa ia, a kopono varkurai ure ba da doka, ia kaka nina ba ra king na tulue vaarike ra buka na goled pirana na laun; ma go ra utul a vinun na bung pa di ga ting pa iau pi ina ruk tadav ra king.

¹² Ma di ga ve Mordekai ta ra tinata kai Esta. ¹³ Ma Mordekai i ga ve diat ba diat a bali Esta dari: Koko una nuk ia ba una pila tago u ki ta ra kuba i ra king, ma ra lavur Iudaia par pata. ¹⁴ Tago ona u ki mut uka ta go ra e, ta ra tikai na maravut ra umana Iudaia ma na valaun diat, ma ga avat ma kaum apik na tarai avat a virua ka; ma kan di tar vaki u ta go ra kini na tadar ure ra e dari.

¹⁵ Ma Esta i ga ve diat ba diat a bali Mordekai dari: ¹⁶ Una vana, ma una varurue ra umana Iudaia par dia ki

ati Susa, ma avat a pait ra vinevel ure iau, ma a utul a bung koko avat a en ta magit ma koko avat a momo, ta ra marum ba ta ra keake; avet bula ma kaugu umana tultul na vavina avet a vevel damana; ma ina ruk pire ra king, ma a dovotina go ra niruk pa i varogop ma ra varkurai; ma ona ina virua, io, ina virua ka. ¹⁷ Ma Mordekai i ga vana, ma i ga pait ra lavur magit Esta i ga vartuluai me pirana.

5

Esta i pait ra lukara ure ra king dir ma Aman

¹ Ma ta ra vautuluna bung Esta i ga mong ma ra mal na tadar, ma i ga tur ta ra bala na gunan ara iat ta ra kuba i ra king, ta ra luaina mata i ra kuba i ra king; ma ra king i ga ki ta kana kiki na king ta ra kubana, ma ra kiki na king i ga vatale ta ra mataniolo na pal. ² Ma ba ra king i ga gire Esta kana taulai i tur ta ra bala na gunan, i ga manane; ma ra king i ga tulue vaarike ra buka na goled nina i ga vature tadav Esta. Io, Esta i ga vana maravai, ma i ga bili ra tur a buka. ³ Ma ra king i ga tir ia: Esta, u ra taulai kai ra king, ava u mainge? Ma ava kaum nilul? Ma ona na varogop ma ra papar a gunan iau varkurai tana, da tul tar ia tam. ⁴ Ma Esta i ga biti: Ba ra king i mainge, boina ba ra king ma Aman dir a ki maravut go gori ta ra lukara ba iau tar vaninare ure ra king. ⁵ Ma ra king i ga biti: Da agure lulut pa Aman, upi da pait ia da Esta i tar tatike.

Damana ra king ma Aman dir ga vana ta ra lukara Esta i ga vaninare. ⁶ Ma ba dital ga mome ra polo na vain ra king i ga biti tai Esta dari: Ava kaum nilul? Da tul tar ia ka tam. Ma ava kaum niaring? Ona u lul upi ta papar ta ra gunan iau varkurai tana, da pait ot pa ia ka. ⁷ Ma Esta i ga tata ma i ga biti: Kaugu nilul ma kaugu niaring i dari: ⁸ Ona ra king i mari iau, ma ona ra king i ga upi na mulaot ta kaugu nilul, ma upi na pait

ra magit iau lul ia pirana, boina ba ra king ma Aman dir a vana ta ra lukara ba ina vaninare ure dir, ma ningene ina pait nam ra magit ra king i ga tatike.

Di vaninare ra davai pi da al vatokobe Mordekai tana

⁹ Ma nam ra bung Aman i ga irop ma i ga gugu ma i ga ga ra balana; ma ba Aman i ga gire Mordekai ta ra mataniolo kai ra king, ba pa i ga tur ma pa i ga vana are, i ga ngangal na kulot ure Mordekai. ¹⁰ Ma Aman i ga tur bat mule ke boko, ma i ga vana ra kubana; ma i ga vartuluai upi ra umana talaina ma upi Seres kana tulai. ¹¹ Ma Aman i ga ve diat ure kana ngala na tabarikik, ma ure ra peal natuna, ma ure ra lavur magit ra king i ga vangala pa ia tana, ma ba i ga vaki ia pi na lia ta ra lavur luluai ma ra lavur tultul kai ra king. ¹² Ma Aman i ga biti bula dari: Maia, Esta ra tulai kai ra king pa i ga nur tar ia tai ta tikai bula ba dir a varagur ma ra king ta ra lukara i ga pait ia, iau kaka; ma i ga ting pa amir ma ra king ure ningene bula. ¹³ Ma go ra lavur magit pa dia vadongone iau, ta ra lavur bungbung ba iau gire Mordekai ra tutana Iudaia i kiki boko ta ra mataniolo kai ra king. ¹⁴ Ma Seres kana tulai ma ra lavur talaina bula dia ga biti tana dari: Boina ba da page vatur tika na davai ba i tuluai urama a vinun ma a ura pokono ma a papar, ma na malana una ve ra. king ba da al vatokobe Mordekai tana; ma namur una vana na gugu ta ra lukara, amur ma ra king. Ma Aman i ga gugu ta go ra magit ma i ga vartuluai ba da page vatur nam ra davai.

6

A king i tulue Aman pi na ru vangala pa Mordekai

¹ Ta nam ra marum ra king i ga mama diop, ma i ga vartuluai ba da kap ra buk pirana nina di tumu vake ra umana magit tana di pait ia ta kana varkurai, ma di ga lukluk ia ta

ra luaina mata i ra king. ² Ma di ga gire tadav ra varvai ure Mordekai, ba i ga tar vaarike ra magit ure Bigtan ma Teres, a ura tultul na pal kai ra king ta diat dia balaure ra matakilalat, nina dir ga mainge ba dir a ubu ra king Akasueros. ³ Ma ra king i ga biti: Ava vang ra variru ma ava vang ra varkurai di ga vabongon Mordekai me ure go ra magit? Ma ra umana tultul kai ra king nina dia kudakudar pirana dia ga biti tana dari: Pa di ga vabongon ia ma ta magit. ⁴ Ma ra king i ga titir: To ia akamana na taman? Io, Aman i ga tar olo ta ra luaina bala na gunan ta ra kuba i ra king, upi na ve ra king ba da al vatokobe Mordekai ta ra davai i ga page vatur ia ure. ⁵ Ma ra umana tultul kai ra king dia ga biti tana dari: Ea, Aman go kari i tur ta ra bala na gunan. Ma ra king i ga biti: Boina ba na ruk. ⁶ Io, Aman i ga ruk. Ma ra king i ga biti tana: Da pait ra ava ta nam ra tutana ra king i mainge ba na ru vangala? Ma Aman i ga nuk ia ta ra balana dari: To ia bar nam ra king i mainge ba na ru vangala? iau kaka nam. ⁷ Ma Aman i ga biti tai ra king dari: Ba ra king. i mainge ba na ru vangala ta tutana, ⁸ boina da kap ra mal na minong nina ra king i vala mong me upi kai nam ra tutana ra king i mainge ba na ru vangala, ma damana bula ra os ba ra king i vala ki tana, nina di vatoke ra kere na king tana; ⁹ ma da tul tar ra mal na minong ma ra os tai tika na ngala na luluai kai ra king, upi da mar nam ra tutana me ba ra king i mainge ba na ru vangala, ma da vaki ia ta ra tamuru i ra os upi na vana alalu ta ra pia na pal, ma da varvai lua tana dari: Damana da pait ia ta nam ra tutana ra king i mainge ba na tul tar ra variru tana. ¹⁰ Ma ra king i ga biti tai Aman: Una pampam, ma una kap ra mal na minong ma ra os, da u ga biti, ma una pait nam ra magit tai Mordekai ra tutana Iudaia nina i kiki ta ra mataniolo kai ra king, ma boina ba una pait rit ra magit u ga tatike.

¹¹ Io, Aman i ga kap ra mal na minong ma ra os, ma i ga mar Mordekai, ma i ga vaki ia ta ra os upi na vana alalu ta ra pia na pal, ma i ga varvai lua tana dari: Damana da pait ia ta ra tutana ra king i mainge ba na tul tar ra variru tana. ¹² Ma Mordekai i ga vana mulai ta ra mataniolo kai ra king. Ma Aman i ga vana lulut ta ra kubana, i ga ligur ma i ga tuba ra uluna. ¹³ Ma Aman i ga ve Seres kana taulai ma ra umana talaina par ta ra lavur magit i ga tadav ia. Ma kana umana tena kabinana ma Seres kana taulai dia ga biti tana: Ona Mordekai, nina u ga papait na bura ta ra luaina matana, ia ra tutana Iudaia, i dekdek upi una uvia pa ia, una bura ka ta ra luaina matana.

¹⁴ Ma ba dia ga pirpir boko me, a umana tultul na pal kai ra king dia ga pot, ma dia ga agure lulut pa Aman ta ra lukara Esta i ga vaninare.

7

Aman i rara ma di al vatokobe

¹ Damana ra king ma Aman dir ga vana ta ra lukara kai Esta ra taulai kai ra king. ² Ma ra king i ga biti mulai tai Esta ta ra vauruana bung ba dital ga mome ra polo na vain tana: Ava ra magit u lul ia piragu, Esta, u ra taulai kai ra king? Da tul tar ia ka tam. Ma ava ra magit u vatang upi ia? Ona u mainge ba da tul tar ta papar ta ra gunan iau varkurai tana tam, da pait ot pa ia ka. ³ Ma Esta ra taulai kai ra king i ga tata ma i ga biti dari: Ea, u ra king, ba u mari iau. ma ba ra king i mainge damana, boina ba una tul tar kaugu nilaun tagu ure kaugu nilul, ma ra nilaun kai kaugu vuna tarai bula ure kaugu niaring; ⁴ tago di tar ivure avet ma kaugu tarai upi da nila vue avet, ma upi da ubu avet upi avet a virua. Ma gala di ga ivure avet upi avet a ki na vilavilau, a tarai ma ra vaden, gala pa ina ga tata; tago ra magit ba na tup avet pa i ngala ta ra magit ba na rara kan ra king. ⁵ Io,

ra king Akasueros i ga tata ma i ga biti tai Esta kana taulai dari: To ia nam ra tutana i varpit upi ra dari, ma i ki akave? ⁶ Ma Esta i ga biti: Go ra bilak na tutana Aman ia ra tena vargegelenai ma ra ebar! Ma Aman i ga burut ta ra luaina mata i ra king ma ta ra luaina mata i ra taulai kai ra king. ⁷ Ma ra king i ga kulot ma i ga tut kan ra nimomo na vain, ma i ga vana ta ra uma na nilibur ta ra kuba i ra king; ma Aman i ga tur bula upi na lul pa kana nilaun pire Esta ra taulai kai ra king, tago i ga gire ba ra king i mainge ba na kure vakaina.

⁸ Ma ra king i ga lilikun mulai kan ra uma na nilibur, ma i ga ruk mulai ta ra pal dital ga mome ra vain tana; ma Aman i ga bura timtimum ta ra vava Esta i ga ki tana. Ma ra king i ga biti: Dave, na vo pa kaugu taulai bar ta ra pal ba iau ki maravai? Ma ba ra king i ga tatike nam ra tinata di ga tuba ra mata i Aman. ⁹ Ma Karbona, tikai ta ra umana tultul na pal nina dia turtur ta ra luaina mata i ra king, i ga biti: Ea, tika na davai i tur ta ra gunan kai Aman, ma i tuluai urama a vinun ma a ura pokono ma a papar, ma Aman i ga vatur ia ure Mordekai, nina i ga vatang ra bo na magit ure ra king. Ma ra king i ga biti: Avat a al vatokobe ta nam. ¹⁰ Damana di ga al vatokobe Aman ta nam ra davai i ga vaninare ure Mordekai. Ma ra kankan kai ra king i ga ngo.

8

A king mulaot upi ra umana Iudaia diat a varubu bat kadia umana ebar

¹ Ta nam ra bung ra king Akasueros i ga tul tar ra kuba i Aman ra ebar kai ra umana Iudaia tai Esta ra taulai kai ra king. Ma Mordekai i ga tur rikai ta ra luaina mata i ra king, tago Esta i ga ve ba dir niuruna. ² Ma ra king i ga ule vue kana domol na vakilang, nina i ga tar tak vue mule kan Aman, ma i ga tul tar ia tai Mordekai. Ma Esta i ga vaki Mordekai upi na kure ra kuba i Aman.

³ Ma Esta i ga tata mulai pire ra king, ma i ga bura timtimum pire ra ura kauna, ma i ga tangi ma i ga lul ia pi na tur bat ra kaina nina Aman ra te Agag i ga vaninare, ma ra varpit i ga pait ia ure ra umana Iudaia. ⁴ Ma ra king i ga tulue vaarike ra buka na goled tadav Esta. Damana Esta i ga tut, ma i ga tur ta ra luaina mata i ra king. ⁵ Ma i ga biti: Ba ra king i mainge, ma ba i mari iau, ma ona ra king i nuk ia ba i takodo, ma i manane iau, boina da tumu ra buk upi da pukue ra tinata me nina Aman natu i Amedata ra te Agag i ga tumu ia, ba da nila vue ra umana Iudaia ta ra lavur papapar kai ra king. ⁶ Tago ina gire davatane ra kaina magit ba na tadav kaugu tarai? Ma ina bobedav atane ra vinirua ba na tadav ra umana niurugu?

⁷ Ma ra king Akasueros i ga biti tai Esta ra tulai kai ra king ma Mordekai ra tutana Iudaia: Ea, iau tar tul tar ra kuba i Aman tai Esta, ma di ga al vatokobe Aman iat ta ra davai, tago i ga mainge ba na ubu ra umana Iudaia. ⁸ Amur a tumu bula ra buk ure ra umana Iudaia, da amur mainge, ta ra iang i ra king, ma amur a vakilang ia ma ra domol kai ra king; tago ra buk di tumu ia ta ra iang i ra king ma di vakilang ia ma ra domol kai ra king, pa ta tutana na pukue mule. ⁹ Ma ta nam ra e, ta ra gai a utul, a gai Sivan, ta ra bung a ura vinun ma a utul tana, di ga oro pa ra umana tena tutumu kai ra king; ma di ga tumu ra tinata da Mordekai i ga vartuluai tana tadav ra umana Iudaia, ma tadav ra umana ngala na luluai, ma tadav ra umana luluai na gunan, ma tadav ra lavur luluai na papapar papa aro India ma tuk tar uro Etiopia, tika na mar ma a ura vinun ma lavurua na papapar; di ga tumu ia ta ra lavur papapar tikatikai varogop ma kadia mangana tutumu, ma tadav ra lavur vuna tarai tikatikai varogop ma kadia tinata, ma tadav ra umana Iudaia varogop ma kadia mangana tutumu ma kadia tinata. ¹⁰ Ma i ga tutumu ta ra iang i ra king

Akasueros, ma i ga vakilang ia ma ra domol kai ra king, ma i ga tulue ra umana vilavilau ma ra umana buk, ma dia ga ki ra lavur os kai ra king, a umana tena nivut, nina di ga vague diat ta ra gunan kai ra king. ¹¹ Ma ta nam ra lavur buk ra king i ga tul tar ia ta ra umana Iudaia ta ra lavur pia na pal par ba diat a vana varurung upi diat a tur padikat ure kadia nilaun, ma upi diat a nila vue ra dekdek i ra tarai ba ra dekdek i ra papar nina ba na varubu ma diat, upi diat a ubu vue diat ma diat a vamutue diat, ra umana natu i diat ma ra vaden bula, ma ba diat a ra vue kadia tabarikik, ¹² ta ra kopono bung ta ra lavur papapar kai ra king Akasueros, ta ra bung a vinun ma a utul ta ra gai a vinun ma a urua, a gai Adar.

¹³ Ma di ga tumu tika na buk tadav ra tarai par, upi da varvai ure ra varkurai ta ra lavur papapar, ma ba ra umana Iudaia diat a ki na vaninara ta nam ra bung upi diat a obo pa diat ta kadia lavur ebar. ¹⁴ Damana ra umana vilavilau nina dia ki ra umana os kai ra king, a umana tena nivut, dia ga vana lulut tago ra vartuluai kai ra king i ga vararak diat; ma di ga varvai ure ra varkurai aro Susa ra kiki na varkurai. ¹⁵ Ma Mordekai i ga vana rikai kan ra luaina mata i ra king, ma i ga mong ma ra mal na king i kul ma i pua, ma i ga toke ra ngala na kere na king di ga pait ia ma ra goled, ma i ga olovoi ma ra mal kumau i meme marut, ma ra pia na pal Susa i ga kukukula na gugu. ¹⁶ A kapa ma ra gugu, ma ra gina ma ra variru, i ga tur pire ra umana Iudaia. ¹⁷ Ma ta ra lavur papapar, ma ta ra lavur pia na pal nina di ga valongore ra vartuluai kai ra king ma kana varkurai tana, a gugu ma ra gina, a lukara ma ra malagene, dia ga tur pire ra umana Iudaia. Ma mangoro na tarai ta nam ra gunagunan dia ga agil ra umana Iudaia, tago dia ga burut ure ra umana Iudaia.

A umana Iudaia dia ubu kadia lavur ebar

¹ Io, ta ra gai a vinun ma a urua, a gai Adar, ta ra bung a vinun ma a utul, ba i maravai upi da pait ot pa ra varkurai kai ra king, ta nam ra bung iat ba ra umana ebar kai ra umana Iudaia dia ga nuk ia ba diat a ongor pa diat, (ma di ga pukue ke upi ra umana Iudaia diat a ongor pa diat dia ga milikuane diat,) ² ra umana Iudaia dia ga vana varurung ta kadia lavur pia na pal ta ra lavur papar kai ra king Akasueros, upi diat a ubu nam ra tarai dia ga mainge ba diat a vakaina ra umana Iudaia; ma pa ta tikai i ga tur bat valar pa diat, tago ra tarai par dia ga burutue diat.

³ Ma ra umana luluai na papar par, ma ra umana ngala na luluai, ma ra umana luluai na gunan, ma diat par dia ga varvakai ta ra papalum kai ra king, dia ga maravut ra umana Iudaia, tago dia ga burut ure Mordekai. ⁴ Tago Mordekai i ga ngala ta ra kuba i ra king; ma ra iangina i ga rararang ta ra lavur papapar; tago ra tutana Mordekai i ga ngala vanavana.

⁵ Ma ra umana Iudaia dia ga ubu kadia lavur ebar par ma ra pakat na vinarubu, ma dia ga doko diat ma dia ga nila vue diat, ma dia ga pait ra magit dia ga mainge ta diat dia ga milikuane diat. ⁶ Ma aro Susa ra kiki na varkurai ra umana Iudaia dia dia ga ubu doko a ilima na mar na tutana. ⁷ Ma dia ga doko bula Parsandata, Dalpon, Aspata, ⁸ Porata Adalia, Aridata, ⁹ Parmasta, Arisai, Aridai ma Vaisata, ¹⁰ ra vinun na bul tutana kai Aman natu Amedata ra ebar kai ra umana Iudaia; ma pa dia ga vatur vake ra tabarikik.

¹¹ Ta nam ra bung di ga ve ra king ure ra niluluk i diat di ga doko diat aro Susa ra kiki na varkurai. ¹² Ma ra king i ga biti tai Esta kana taulai dari: A umana Iudaia dia ga ubu vue ra ilima na mar na tutana ati Susa ra kiki na varkurai, damana ra vinun na bul tutana kai Aman; ava bar dia ga pait ia ta ra umana enana papar kai ra king bula! Io, ava mulai kaum

nilul? Da torom tana. Ma ava mulai kaum niaring? Da pait ia ka. ¹³ Ma Esta i ga biti: Ba ra king i mulaot, boina da tul tar ia ta ra umana Iudaia dia ki Susa upi ningene bula diat a pait ia da ra varkurai ure gori; ma boina ba da al vatokobe ra vinun na bul tutana kai Aman ta ra vinun na davai. ¹⁴ Ma ra king i ga vartuluai ba da pait ia damana; ma di ga vaarike ra varkurai aro Susa, ma di ga al vatokobe ra vinun na bul tutana kai Aman. ¹⁵ Ma ra umana Iudaia ta ra pia na pal Susa dia ga vana varurung ta ra bung a vinun ma a ivat bula ta ra gai Adar, ma dia ga doko ra utul a mar na tarai aro Susa; ma pa dia ga vatur vake ra tabarikik.

A lukara kal Purim

¹⁶ Ma ra lavur enana Iudaia ta ra umana papar kai ra king dia ga vana varurung, ma dia ga varubu ure kadia nilaun, ma kadia lavur ebar dia ga ngo kan diat, ma ra umana Iudaia dia ga ubu doko diat dia ga milikuane diat, lavurua na vinun ma a ilima na arip na marmar diat; ma pa dia ga vatur vake ra tabarikik.

¹⁷ Go ra magit dia ga pait ia ta ra bung a vinun ma a utul ta ra gai Adar; ma ta ra bung a vinun ma a ivat tana dia ga ngo, ma dia ga lukalukara ma dia ga gugu. ¹⁸ Ma ga ra umana Iudaia aro Susa dia ga vana varurung ta ra bung a vinun ma a utul, ma ta ra bung a vinun ma a ivat; ma ta ra bung a vinun ma a ilima dia ga ngo tana, a bung na lukara ma ra bung na gugu ka pire diat. ¹⁹ Kari ra umana Iudaia dia kiki ta ra umana gunan ik, diat dia kiki ta ra lavur pia na pal ba pa di ga liplip kikil diat, dia vakilang ra bung a vinun ma a ivat ta ra gai Adar upi ra bung na gugu ma ra bung na lukara, a bo na bung, ma dia varvartabar vargil tana.

²⁰ Ma Mordekai i ga tumu vake go ra lavur magit, ma i ga tulue ra umana buk tadav ra lavur Iudaia par ta ra lavur papar par kai ra king Akasueros, tadav diat dia ga ki maravai ma tadav diat dia ga ki vailik, ²¹ upi na kure tar ia ta diat ba diat a ru

ra bung a vinun ma a ivat ta ra gai Adar, ta ra kilakilala par, ma ra bung a vinun ma a ilima bula, ²² tago ta nam ra bung ra umana ebar kai ra umana Iudaia dia ga ngo kan diat, ma ta nam ra gai a gugu i ga kia vue ra niligur, ma ra bo na bung i ga kia vue ra tinabun; upi diat a lukara ma diat a ga ta nam ra ura bung, ma diat a varvartabar vargil, ma ba diat a tabatabar ra umana luveana.

²³ Ma ra umana Iudaia dia ga mulaot ba da pait vaticene ra magit di ga pait vatavuna, ma varogop ma ra tinata Mordekai i ga tumu ia pire diat. ²⁴ Tago Aman natu i Amedata ra te Agag, ra ebar kai ra lavur Iudaia par, i ga varpit ure ra umana Iudaia upi na vamutue vue diat, ma i ga pait ra Pur, a kukuraina i ga ilailam, upi na vuna vue diat ma upi na nila vue diat; ²⁵ ma ba ra king i ga valongore go ra magit, i ga vartuluai ma ra umana buk ba da bali go ra bilak na magit na varpit pirana, nina i ga varpit me ure ra umana Iudaia, ma ba da al vatokobe diat ma ra umana natuna, a umana tutana. ta ra davai. ²⁶ Kari di ga vatang go ra umana bung ba Purim, a vuna ra tinata Pur. Ma ure ra lavur tinata ta go ra buk, ma ure nam di ga gire ure go ra magit, ma ure ra magit i ga tadav diat, ²⁷ ra umana Iudaia dia ga kure, ma dia ga vavalima ure mule diat ma ure ra umana bul mur ta diat, ma ure diat par ba diat a agil diat boko, upi na tur dekdek, ba diat a ru go ra ura bung ta ra kilakilala par, varogop ma ra vartuluai di ga tumu ia ure dir, ma varogop ma ra e di ga vakilang ia, ²⁸ ma ba da nuk pa go ra ura bung ma da ru dir, ta ra lavur taun tarai, ma ta ra lavur apik na tarai, ta ra lavur papar ma ta ra lavur pia na pal, ma ba koko ra umana Iudaia diat a vung vue go ra umana bung Purim, ma koko da nuk valubane diat pire ra umana bul mur ta diat.

²⁹ Io, Esta ra taulai kai ra king, natu i Abikail, ma Mordekai ra tutana Iudaia, dir ga tumu vadekdek ra tinata upi dir a vapidikat go ra vauruana

buk ure ra Purim. ³⁰ Ma Mordekai i ga tulue ra umana buk tadav ra lavur Iudaia, ta ra mar ma a ura vinun ma lavurua na papar ta ra gunan Akasueros i ga varkurai tana, a tinata na malmal ma ra dovot na tinata tana, ³¹ upi diat a nuk vadekdek vake ra umana bung Purim ta ra e di ga kure tar ia, da Mordekai ra tutana Iudaia ma Esta ra taulai kai ra king dir ga tul tar ia ta diat, ma da dia ga mulaot i tana ure mule diat ma ure bula ra umana bul mur ta diat, ure ra vinevel ma ra tinangi. ³² Ma ra vartuluai kai Esta i ga vapidikat go ra lavur magit ure ra Purim; ma di ga tumu ia ta ra buk.

10

Mordekai i ngala Pire ra amana Iudaia

¹ Ma ra king Akasueros i ga varkurai ba ra tarai ta ra ngala na gunan ma ta ra umana ta kikel diat a tul tar ra totokom na varkurai. ² Ma ra lavur magit i ga pait ia ta ra dekdekina ma ta ra ongorina, ma ra varvai par ure Mordekai ma ure ra ngala na kini ba ra king i ga tul tar ia tana, pa di ga tumu diat vang ta ra buk na tutumu vakai ure ra umana king Media ma Persia? ³ Tago Mordekai ra tutana Iudaia i ga vauruana ta ra king Akasueros, ma i ga ngala pire ra umana Iudaia, ma ra kor na tarai dia ga turana me dia ga manane, tago i ga nuknuk upi ra magit ba kana tarai diat a boina tana, ma i ga tatike ra tinata na malmal ta kana tarai par.

IOB

Di valar ra gomgom na maukua i Iob

¹ Amana iat ta ra gunan Us, tika na tutana i ga ki, a iangina Iob; i ga ko kakit ma i ga takodo, i ga ru God ma i ga ringan irai kan ra kaina. ² I ga vangala lavurua na bul tutana ma a utul a bul vavina. ³ I ga vatur vake lavurua na arip na marmar na sip, ma a utul a arip na marmar na kamel, ma tika na arip na marmar na bulumakau, ma a ilima na mar na as, a umana tana, ma i ga peal kana umana tultul; damana go ra tutana i ga lia ta ra tarai par aro ta ra matana taur. ⁴ Ma a umana natuna dia ga papait balaguan ta ra kubakuba i diat, tikitikai ta kana bung iat; ma dia ga varvartuluai upi ra utul a tai diat pi dital a ian ma dital a momo varurung ma diat. ⁵ Ma ta ra vikvik, ta ra balaguan, Iob i ga varvartuluai pa diat pi na vagomgom diat; i ga tavangun ta ra malana ikilik ma i ga tul tar ra umana tinabar di tuntun tar ia ure diat, tika na tinabar ure tikitikai i ga tul tar ia; tago Iob i ga biti: Kan bar ra umana natugu dia ga pait ra kaina mangamangana, ba dia ga pue vue God ta ra bala i diat. Iob i ga pait ra dari vatvatikai.

⁶ Ta tika na bung i ga vut ba ra umana natu i God dia ga pot tadav ra Luluai, ma Satan bula diat. ⁷ Ma ra Luluai i ga biti tai Satan: U mamave? Ma Satan i ga bali ra Luluai ma i ga biti: Iau tar alalu ta ra rakarakan a gunagunan, ma iau tar vanavana tana. ⁸ Ma ra Luluai i ga biti tai Satan: Dave, u tar vakilang kaugu tultul Iob? Pa ta tikai dir varogop me ta ra rakarakan a gunagunan, a tutana i ko kakit ma i takodo, i ru God ma i ringan kan ra kaina. ⁹ Ma Satan i ga biti tai ra Luluai: Dave, Iob i ru God ma pa ta vuna? ¹⁰ Dave, pa u ga liplip bat ia laka, A kubana, ma kana tabarikik par? U ga vadoane ra

papalum na.limana, ma kana umana vavaguai dia pepeal vanavana ta ra gunagunan. ¹¹ Una tulue ra limam ma una bili nam ba kana, gala na tata kaina ure u ta ra matam. ¹² Ma ra Luluai i ga biti tai Satan: Gire, nam parika nina i vatur vake i ki ta ra dekdekim; ia kaka, ia iat koko una bili ia. Ma Satan i ga vana kan ra luaina mata i ra Luluai.

¹³ Ta tika na bung ba ra umana natuna, a umana tutana ma ra umana vavina, dia ga ian ma dia ga mome ra polo na vuai na vain ta ra kuba i tura i diat, a luaina, ¹⁴ tika na tena kapkap varvai i ga pot tadav Iob ma i ga biti: A umana bulumakau dia ga ipipuk, ma ra umana as dia ga iaian marave diat; ¹⁵ ma ra tarai Sabea dia ga pot ma dia ga ra pa diat; maia, ma dia ga doko ra umana tultul ma ra pakat na vinarubu, ma.iau kaka go iau tar lop upi ina ve u tana. ¹⁶ Ma ba i ga tatata ka boko tikai bula i ga pot ma i ga biti: A meme kai God i ga bura marama ra bakut, ma i ga tun vue ra umana sip, ma ra umana tultul, ma i ga vaimur vue diat; ma iau kaka go iau tar laun valili pi ina ve u tana. ¹⁷ Ma ba i ga tatata ka boko ta ra tikai bula i ga pot ma i ga biti: A utul a loko kai ra tarai Kaldea dia ga ra pa ra umana kamel, ma dia ga doko ra umana tultul ma ra pakat na vinarubu; ma iau kaka go iau tar lop upi ina ve u tana. ¹⁸ Ma ba i ga tatata ka boko ta ra tikai bula i ga vut ma i ga biti: Ba ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, dia ga ian ma dia ga mome ra polo na vuai na vain ta ra kuba i tura i diat, a luaina, ¹⁹ a kalivuvur maro ra bil i ga vut ma i ga pipin ra ivat na ngu na pal, ma i ga tarip taun ra umana barmana, ma dia ga virua; ma iau kaka go iau tar laun valili upi ina ve u tana.

²⁰ Ma Iob i ga tut, ma i ga rada kana olovoi, ma i ga ka ra uluna, ma i ga bura rururu ra pia, ma i ga lotu; ²¹ ma i ga biti: Pa kaugu ta mal ba iau ga irop kan ra bala i nagu, ma na damana ka bula ba ina lilikun

mulai; a Luluai i ga varvartabar, ma ra Luluai i ga taktak vue; da pite pa ra iang i ra Luluai. ²² Ta go ra lavur magit parika Iob pa i ga pait ra varpam, ma pa i ga tia mat na takun God.

2

¹ Ma tika na bung mulai i ga vut ba ra umana natu i God dia ga pot tadav ra Luluai, ma Satan bula i ga pot varurung ma diat upi na tadav ra Luluai. ² Ma ra Luluai i ga bititai Satan: U mamave? Ma Satan i ga bititai: Iau tar alalu ta ra rakarakan a.gunagunan, ma iau tar vanavana tana. ³ Ma ra Luluai i ga bititai Satan: Dave, u tar vakilang laka kaugu tultul Iob? Tago pa ta tikai dir varogop me ta ra rakarakan a gunagunan, a tutana i ko kakit ma i takodo, i ru God ma i lingan irai kan ra kaina. U ga vararak iau ure, upi ina vakaina vakuku ia, ma i tur patuan boko. ⁴ Ma Satan i ga bititai ra Luluai: A pal a pakana i ga langalanga ka. A tutana na nur vue kana lavur magit parika upi na laun. ⁵ Una tulue ra limam, ma una bili ra viono ma ra uruna, ma damana na pue vue u ta ra luaina matam. ⁶ Ma ra Luluai i ga bititai Satan: Gire, i ki ka ta ra bala na limam; ia kaka, koko una tak vue kana nilaun.

⁷ Ma Satan i ga vana kan ra luaina mata i ra Luluai, ma i ga bili vakaina ra paka i Iob ma ra umana buk dia ga kankadik muka, dia ga tur pa ia ta ra pal a kauna ma i tuk tar ta ra uluna. ⁸ Ma i ga tak pa ra epene kabala na pia pi na ka ra pal a pakana me, ma i ga ki ta ra kabu na iap. ⁹ Ma kana taulai i ga bititana: U turtur padikat boko laka? Una tata kaina ure God, ma una mat. ¹⁰ Ma i ga bititana: U tatata da ra umana papaua na vavina dia tatata. Dave, dor a vatur vake ra boina ka vang tai God, ma ra kaina pata? Ta go ra lavur magit parika Iob pa i ga varpam ta ra bul na ngiene.

¹¹ Ma ba ra utul a talai Iob dital ga valongore ure ra kaina i ga monong

ia, dital ga vut tikatikai maro kana gunan iat, Elipas ra te Teman, Bildad ra te Sua, ma Sopar ra te Nama. Dital ga kubu ba dital a ki ravie ma dital a vamaram ia. ¹² Ma ba dital ga gire maro vailik, ma pa dital ga na ilam ia, dital ga tangi mat; dital ga rada kadital mal, ma dital ga ku ra ulu i dital ma ra tobon. ¹³ Lavurua na bung na keake ma lavurua na bung.na marum dia ga kiki me ra pia, ma pa ta tikai ta dital i ga tata pa ia, tago dital ga gire ba i ga malari tuna.

3

Job i tata kakaina ure kana bung na kinakava

¹ Namur ta go Iob i ga papa ra ngiene, ma i ga tata kakaina ure kana bung na kinakava. ² Ma Iob i ga bititai: ³ Boina ba na panie kaugu bung na kinakava,

Ma nam ra marum ba i ga bititai: Di tar lalau pa ra bul tutana.

⁴ Boina ba nam ra bung na keake na bobotoi:

Boina ba God liu na nuk vue,
Ma koko ra kapa na pupua tana.

⁵ Boina ba ra bobotoi ma ra malur na minat dir a kale pa ia upi kadir,

Ma ra bakut na pulu pa ia;

Ma nina ba na vabobotoi ra bung na keake, boina ba na vaburut ia.

⁶ Ma ure nam ra bung na marum, boina ba ra ngala na bingnimuna na konom vake;

Koko na gugu varurung ma ra lavur bungbung ta ra kilala;

Ma galiaka da luk tar ia tai ta ra umana gaigai.

⁷ Boina ba nam ra bung na marum na biu,

Ma pa ta na na kakailai na gugu tana.

⁸ Boina ba ra umana tena papait diat a vul nam ra bung,

Nina dia vartuluai upi ra ngala na vui na ta.

⁹ A umana tagul na lar diat a bobotoi tana,

Ma galiaka ra buabuarana na gire ra kapa,

Ba na bobé ra taptapke;
¹⁰ Tago pa i ga banu bat ra tatal na bul,
 Ma pa i ga pulu bat ra ura kiau na matagu kan ra varmonong.

¹¹ Ta ra ava pa iau ga mat ta ra tatal na bul?
 Ma ba iau ga vana rikai kan ra bala i nagu, ta ra ava pa iau ga vung vue ra tulungeagu?

¹² Ta ra ava ra ura buk na keke dir ga ki pa iau,
 Ma ra ura u pi ina u ta dir?

¹³ Gala damana, gala ina ga va vovovon,
 Ma ina tia va mat ika ma ra malmal,
¹⁴ Varurung ma ra umana king ma ra umana tena varvateten ai ra rakarakan a gunagunan,
 Nina dia ga vatut ra umana lingling na gunan upi kadiat,
¹⁵ Varurung ma ra umana luluai dia uviana ma ra goled,
 Ma nina dia ga vabuka kadia lavur palpal ma ra silva.

¹⁶ Ina ga da ra bul ba di ga kava pit ia,
 Ma ra bul tadoko nina pa i ga gire ge ra kapa.

¹⁷ Abara ta nam ra gunan di langalanga kan ra tena varpiam,
 Ma ra lavur biluana dia ngo.

¹⁸ A umana vilavilau dia va guvai ma ra malmal abara,
 Pa dia valongore ra nilai ra umana luluai na papalum.

¹⁹ A luluai ma ra vilavilau dir par dir ki ie,
 Ma ra vilavilau i langalanga kan kana luluai na papalum.

²⁰ Ta ra ava di tul tar ra kapa pire diat dia ki na malari,
 Ma ra nilaun pire diat dia kaina kakit?

²¹ Dia kiki upi ra minat, ma pa dia gire,
 Dia manga tikan upi ia ma ra ngat-ngat na magit pata;

²² Dia gugu muka, ma dia ga,
 Ba dia tikan tadav ra babang na minat.

²³ Ta ra ava di tul tar ra kapa pire nina pa i na ilam kana nga,
 Ma pire nina bula ba God i ga tur bat ia?

²⁴ A lavur oir nam agu gem,
 Ma kaugu lavur niriri dia talalongo da ra tava.

²⁵ Nam nina iau burut ure, nam iat i tadav iau,
 Ma nina ra magit iau ururian tana go iat i tadatadav iau.

²⁶ Pa iau nunure ra malmal, ma pa iau nunure ra ningo,
 Pa iau nunure ra kini langalanga; a kinadik ika i monong iau.

4

Elipas i pit Iob

¹ Ma Elipas maro Teman i ga biti:
² Gala ta tikai na tata, dave, una kankan tana?
 Ma to ia vang na ki mut?

³ U iat u ga tovo ta mangoro,
 Ma u ga vapidikat ra umana lima nina dia ga bilua.

⁴ Kaum lavur tinata dia ga vargat diat dia ga to na bura,
 Ma u ga vaongor ra lavur buk na keke nina dia malmalu.

⁵ Ma ba go ra magit i ga tadav u, u talangan tana;
 Ma ba i bili u, u tabun tana.

⁶ Dave kaum variru tadav God pa i vapatuan kaum nurnur,
 Ma kaum takodo na mangamangana pa i vargat ra nuknukim?

⁷ Una nuk pa ia: To ia ra tena takodo i ga virua?
 Ba di ga vapanie davatane vue ra tena nurnur?

⁸ Da iau ga gire, diat dia ipipuk ure ra kaina mangamangana,
 Ma dia vaume ra purpuruan, nam uka dia dokodoko pa ia.

⁹ Dia virua ta ra ubar kai God,
 Ma ra karangap i kana kankan i vapanie vue diat.

¹⁰ Di bubur ra umana pal a ngie i ra lavur leon,
 Nina ra nilai diat i kukukula ma ra kankan;

11 A patuana leon i bilua tago i iba upi ra nian,
Ma ra umana natu i ra leon, a tana,
dia vilau varbabaiai.

12 Di ga kap ive tar ta magit piragu,
Ma ra talingagu i ga valongore ra
varmaianao tana.

13 Ba ra tarai dia ga matmat ta ra
marum,
Iau ga ki na nuknuk ure kaugu
umana ninana,

14 A bunurut ma ra nidadar dir ga
vatur vake iau,
Ma ra lavur urugu dia ga dadadar.

15 Tika na tulungen i ga bolo ta ra
luaina matagu,
Ma i ga varvatut ra ivuna pakagu.

16 Ma i ga tur uka, ma pa iau ga tia na
ilam ia ba i dave;
I da ra malalar i turtur ta ra luaina
matagu;
Ba i ga tur mutmut iau ga valongore
ra nilaina, dari:

17 A tutana na takodo dave ta ra
luaina mata i God?
A tunana na gomgom dave ta ra
luaina mata i nina i ga vaki ia?

18 Pa i nurnur ta kana umana tultul,
Ma i takun kana umana angelo ure
ra nirara;

19 Na damana bula pire diat di ga ki
ta ra kubakuba i diat nina ra
pia petpetep,
Ma ra turpai diat a tobon na pia,
Nina di bereng diat da ra bebe.

20 Dia laun vue ke ra kpono bung,
Dia panie kakit, ma pa ta na i nuk pa
ia.

21 Gala ra magit i boina ta diat i
papaniai ka,
Pa diat a mat laka ba pa dia tadav
boko ra kabinana?

5

1 Ona una oraoro, to ia bar na torom
ta ra nilaim?
Ma nuve vang ta ra umana angelo
una matoto tana?

2 A kulot i vakaina ra papaua na
tutana,
Ma ra varpin i doko nina i tuptup.

3 Iau ga gire ra tuptup na tutana i ga
okor,

Ma iau ga tata vakaina lulut ra
kubana.

4 A umana natuna dia ki na malari,
Di ki taun diat ta ra mataniolo,
Ma pa ta na i ki pi na maravut diat.

5 Diat dia mulmulum dia en vue kana
umauma,
Dia tak vue nam ba i tavua livuan ta
ra umana kait bula,
Ma diat dia mar dia anan upi kana
tabarikik.

6 Tago ra varmonong pa i vana rikai
ta ra tobon,
Ma ra purpuruan pa i gol rikai ta ra
pia;

7 Da ra pitil na iap i pitil tutua,
Damana di kava ra tarai upi ra kini
na malari.

8 Ma iau, gala ina lingan tadav God,
Ma ina nur tar kaugu kini tai God;

9 Tago i papait ra umana ngala na
magit nina pa da kapa tana,
Ma ra umana magit na kinaian nina
dia peal mat;

10 I tul tar ra bata ure ra gunagunan,
Ma ra tava i alir tavit ta ra umauma;

11 I vangala ra umana luveana,
Ma i tul tar ra varvalaun ta diat dia
tabun.

12 I tur bat ra umana tena vakikiu,
Kari ra lima i diat pa i pait valar pa
ta magit.

13 I kinim vake ra umana tena kabi-
nana ta kadia vavagu iat,
Ma i vapar vue ra nuknuk i nina i
gegagege ra maukuana.

14 Dia vartadav ma ra bobotoi ba i
keake ka boko,
Dia pa tupatupa ba ra keake i ki tur,
dari ta ra marum.

15 I valaun pa ra umana biluana kan
kadia pakat na vinarubu,
Ma ra umana biaui kan ra lima i ra
umana rangrang na luluai.

16 Damana ra umana luveana dia
nuknuk ung,
Ma di paum bat ra ngie i ra lavur
kaina magit.

17 Ea, nina ba God i vapagumanena i
ti doan;
Damana koko una pidimuane ra
varpit kai ra Dekdek Muka.

18 Tago nina ba i tar kita vadala, i pulu ia bula;
 Ma nina ba i tar ubu vakinkin ia, a limana i valaun pa ia.
 19 Laptikai na pakana i valaun u kan ra kini na malari,
 Maia, lavurua na pakana ra kaina pa na tadav u.
 20 Ta ra e na mulmulum na valaun pa u kan ra minat,
 Ma ta ra e na vinarubu kan ra pakat na vinarubu.
 21 Una ki bakit kan ra tinata kakaina, Ma pa una burut ba ra bung na vinirua i vut.
 22 Una nongone ra vinirua ma ra niiba,
 Ma pa una burutue ra lavur leing ta ra gunagunan.
 23 Avat a bartalaina ma ra umana vat ta ra uma,
 Ma avat a ki na varmaram ma ra lavur leing ta ra pupui.
 24 Una nunure ba ra kubam i tur langalanga,
 Ma ba una vana tadav kaum kikil na sip, pa ta magit na rara tana.
 25 A umana natum diat a peal,
 Ma ra umana bul mur tam diat a da ra mapmapina vura.
 26 Una tadav ra babang na minat ba i lolokon kaum kilala na nilaun Da ra vinvin vit ta ra e na nidodoko.
 27 Go parika ave tar tikan tadav ia, ma i dovot;
 Una valongore, ma una kodop vake ta ra balam.

6

Iob i bor ra umana talaina

1 Ma Iob i ga tata ma i ga biti:
 2 Boina ba da valar kaugu ninga rao. Ma da vung varurungane ra agu lavur varmonong ta ra valavalar na mamat!
 3 Na ga mamat ta dir ma ra veo ra valian;
 Damana iau tar tata vakuku.
 4 Ra Dekdek Muka i ga kalie kana umana pu tagu,
 Ma ra tulungeagu i mome ra taring ta diat;
 A lavur varvaburut kai God dia tut ure iau.

5 Dave, a kuabar na as i tangi ba i en ra vura,
 Ba ra bulumakau ba i en ra ana nian?
 6 Dave, di en ra nian ba pa i kalami laka ba pa di vung ra solt tana,
 Ba di dum kilang ra kubika ta ra kiau?
 7 A balagu i ole pi na bili diat,
 Dia da ra kaina viono tagu.
 8 Gala da pait ot pa kaugu nilul,
 Gala God na tul tar ra magit i tagu iau anan upi ia!
 9 Boina ba God na rumam iau,
 Ma na tulue ra limana ma na tak vue kaugu nilaun!
 10 Damana ina ki na varmaram,
 Maia, ina gugu ta ra ngala na kinadik;
 Tago pa iau ga pue vue ra tinata kai ra Lia Kakit.
 11 Akave ra dekdekigu pi ina tur padikat?
 Ma ava ra mutuaigu pi ina ki vovovon?
 12 Dave, ra dekdekigu i varogop laka ma ra dekdek i ra umana vat?
 Dave, di ga pait laka ra viogu ma ra palariam gobol?
 13 A dovotina pa ta maramaravut i ki piragu,
 Ma di ga tak vue ra minatoto par kan iau.
 14 I topa ia ba ra umana talaina diat a mari nina i bilua ra nuknukina,
 Ma nina i to na panie kana nurnur tai ra Dekdek Muka.

15 Ia kaka, a umana turagu dia ga vagu pa iau da ra tava alir,
 Da ra tava alir i mama lulut.
 16 Nina i noro ma i kabu ta ra ngala na bata,
 Ma ta ra madoldol na mavoko ba i polo.
 17 Ba i malamalapang dia panie,
 Ma ba ra keake i ongor, pa di na mule diat.
 18 A umana kiki na vinavana dia vana irai tadav diat,
 Dia vana ta ra bil ma dia virua.
 19 A umana kiki na vinavana maro Tema dia ga tikan upi diat,
 Ma ra tarai maro Seba dia ga nuknukung upi diat;

20 Dia ga nurnur vaoloi,
Dia ga pot abara ma dia ga kaian.

21 Amutal, amutal damana piragu;
Amutal gire kaugu kini na malari,
ma amutal burut.

22 Dave, iau ga biti ba, Amutal a tabar
iau ma ta magit?

Ba, Amutal a tul tar ta magit tagu ta
kamumutal tabarikik?

23 Ba, Amutal a valangalanga iau kan
ra lima i kaugu ebar?

Ba, Amutal a kul valaun iau kan diat
dia arung bat iau?

24 Amutal a tovo iau, ma ina ki mut,
Ma amutal a vateten iau ta ra magit
iau ga rara tana.

25 A umana takodo na tinata dia
dekdek,
Ma ba amutal varpit, amutal varpit
ure ra ava?

26 Amutal a pit laka ra umana paka-
pakana tinata ka,
A tinata vakuku kai nina i purpu-
ruan ra nuknukina?

27 Amutal padapadailam upi nina i ki
na lingling,
Ma amutal uviana tai talai mumutal.

28 Ea, amutal a boobe iau,
Pa ina vaongo ta ra luaina mata i
mumutal.

29 Iau lul amutal, koko da pait ra
nirara dari tagu,
Amutal a lilikun, tago pa di ga na ta-
dav ta kaina mangamangana
tagu.

30 Dave, i tar rara ra tinata ta ra
karamagu?

Ma pa iau kairane mule vang ra
kaina tagu?

7

Iob i tata bat God

1 A kini kai ra tutana ati ra pia pa i
mamat vang?
Ma kana nilaun pa dir vardada vang
ma ra tena papalum di kul ia?

2 Da ra vilavilau i ki pa ra malur ta ra
keake ravian,
Da ra tena papalum di kul ia i anan
upi kana vapuak,

3 Damana di kure ba ina laun vue ra
umana gaigai nina pa ta magit
ta diat,

Ma di tibe tar ra umana bungbung
na marum ba ina ki na malari
ta diat.

4 Ba iau va iau biti: Vingaia ga vang
na malana ma ina tut?

Ma iau pupupukuai vurvurbit tuk
tar ta ra buabuarana.

5 I palapala korong ra pal a pakagu,
ma i kariuriu bula,

A palina ta ra pakagu i pok ma i
tavavar.

6 Kaugu lavur bungbung dia vana
lulut ta dir ma ra rarau na
kuara ta ra lima i ra tena virvir
mal,

Dia panie vakuku.

7 Ea, una nuk pa ia ba kaugu nilaun i
da ra vuvu ka,

A matagu pa na gire mule ra boina.

8 Nina i gire iau gori pa na gire mule
iau,

Ina panie kan ra luaina matam.

9 Da ra bakut i tapre ma i panie,

Damana bula nina i kuba ta ra ru-
arua na tulungen pa na tutua
rikai mulai.

10 Pa na lilikun mulai ra kubana,
Ma kana gunan pa na nuk pa mule.

11 Damana pa ina ki mut mulai;
Ina tatata ka tago i takunuan ra bal-
agu,

Ma ra tulungeagu i ti ki na malari.

12 Dave, iau ra ta laka, ba ra varkarat
na leing mara na ta,

Upi una mono bat iau?

13 Ba iau nuk ia ba kaugu vava na
vamaram iau,

Ma kaugu molamolo na vango ra
nuknukigu,

14 U vaburut iau ma ra umana
ririvon,

U vadadar iau ma ra umana ninana,
15 Tuk tar ra tulungeagu i anan pi da
kun doko iau,

Ma i mainge ra minat ma vakir ra
kinadik.

16 Iau milikuane kaugu kini; ma pa
iau mainge ba ina laun vat-
vatikai;

Una nur vue iau, tago kaugu umana
bung dia da ra vuvu.

17 Ava bar ra bilua na tutana, upi una
vangala pa ia,

Ma upi ra balam na kiki vavakai tana?
 18 Ta ra bungbung na malana u lalaume,
 Ma ta ra umana pakapakana bung u valavalar ia.
 19 Aivia ra bung boko pa una lingan irai kan iau,
 Ma pa una nur vue ke iau pi ina konom ra gor na ngiegu?
 20 Ona iau pait ra kaina mangamangana, iau pait ra ava laka piram, u ra monamono ure ra tarai par?
 Ta ra ava u ga vaki iau upi kaum vakilang iat,
 Upi ari kari ina puak pa kaugu kinakap iat?
 21 Ta ra ava pa u pun vue kaugu varpam,
 Ma ta ra ava pa u tak vue kaugu kaina mangamangana?
 Pa na vavuan ma ina va ta ra tobon na pia,
 Ma ba una tikan milat upi iau, pa ina ki mulai.

8

Bildad i tata dekdek ba God i dovot

1 Ma Bildad ra te Sua i ga tata, ma i ga biti:
 2 Vingaia una ngo kan ra lavur tinata damana?
 Ma aivia ra bung boko ra tinata na ngiem na da ra dekdek na vuvu?
 3 Dave, God i vakaina laka ra varkurai?
 Ba ra Dekdek Muka i vabilak laka ra magit i takodo?
 4 Beaka a umana natum dia ga varpam pirana,
 Ma i ga nur vue diat ta ra vuai kadia kaina mangamangana,
 5 Una tikan milat upi God,
 Ma una kail tadav ra Dekdek Muka;
 6 Ma ona u gomgom ma u takodo,
 Na tut pi na maravut u,
 Ma una tavua ta kaum takodo na kini.
 7 Ta ra turpaina una ikilik bar,
 Ma ta ra mutuaina una uviana.
 8 Una tir ra tarai lualua,

Ma una nuknuk ure ra minatoto kai ra umana tama i diat;
 9 (Tago dat, nabung uka ta dat, ma da tuptup uka,
 Kada umana bungbung ati ra pia dia da ra malur na davai);
 10 Dave, pa diat a tovo u, ma pa diat a ve u,
 Ma pa diat a kap vaarike ra umana tinata ta ra bala i diat?
 11 Dave, a titiparar i tavua bulu ta ra pia ba pa i bilim?
 Ba ra kaukaul ta ra pia ba pa i polo?
 12 Pata, tago ba i pupu ma i tur boko, I makuk lutut, ma ra umana enana davai pata.
 13 Damana ra lavur nga kadiat dia nuk vue God,
 Damana i panie ra ninunuk ung kai ra tena varpam.
 14 Kana nurnur i takunu varbaiai, I da ra po na kabiloko.
 15 I va bokon ta ra kubana, ma pa na tur,
 I vatur vadekdek ia, ma pa na ki vatikai.
 16 I da ra vinau i tavua ta ra keake, Ra umana ingarina dia lul vanavana ta ra uma,
 17 Ra umana okorina dia pulu ra anguvai vat,
 Ma i ki ta ra pakana i vatvat.
 18 Ma ona di rubat vue kan ra pakana i ki tana,
 Nam ra pakana na varpuai ure dari, Pa iau ga gire u.
 19 Go muka ra gugu ta kana nga, Ma ra umana enana diat a tavua ta ra pia.
 20 Ea, God pa na okole vue nina i ko kakit,
 Ma pa na tur maravut ra umana tena varpam.
 21 Na vabuka boko ra ngiem ma ra ninongon,
 Ma ra bul na ngiem ma ra kunukula na gugu.
 22 Diat dia milikuane u, da mal diat ma ra niruva;
 Ma ra pal na mal kai ra tena varpam na panie.

9

Pa i tale Iob pi na bali God

1 Ma Iob i ga tata, ma i ga biti:
 2 Maia, i dovot nam, iau nunure;
 Ia kaka, a tutana na takodo dave ta
 ra mata i God?
 3 Ona ta tikai i mainge ba dir a
 vartoto me,
 Pa na tale ba na bali tikai ta diat kana
 arip na marmar na tinir.
 4 I kabinana, ma i dekdek muka,
 To ia bar i ga tur bat ia, ma i ga boina
 ka tana?
 5 I kari vue ra umana lualuana, ma
 pa dia nuk pa ia,
 Ba i vue pukue diat ta kana kulot.
 6 I tang ra rakarakan a gunagunan ta
 kana pakana,
 Tuk tar ra umana pagapaga tana dia
 dadadar.
 7 I tigel bat ra keake, ma pa i rada,
 Ma i pulu bat ika ra umana tagul.
 8 I vuare ra bakut, ma pa ta tikai i
 maravut ia,
 I rua ra bobol na ta;
 9 I pait ra Tagul na Ubene ma ra
 Kabatingtigur (Tabiara),
 Ma ra ngala na maup ta ra matana
 taubar.
 10 I pait ra umana ngala na magit
 nina pa da kapa tana,
 Ma ra umana magit na kinaian dia
 peal mat.
 11 I pakit iau, ma pa iau gire;
 I bolo vurakit, ma pa iau babare.
 12 I kinim vake nam ba i mainge, ma
 to ia na tigel ia?
 To ia na biti tana: U pait ra ava?
 13 God iat pa na ngo ta kana kankan,
 Ra umana tena maramaravut kai
 Rab dia bura timtibus ta ra
 vavai ra kauna.
 14 Ma na dave ure iau, ina bali da-
 vatane,
 Ma nuve ra umana pakana tinata ina
 pilak pa ia pi amir a vartoto
 me?
 15 Gala ina ga takodo, gala pa ina ga
 bali ia,
 Ina kail ika tadav kaugu tena varku-
 rai pi na mari iau.
 16 Gala ina vartuluai upi ia, ma na
 torom tagu,

Gala pa ina nurnur ba na valongore
 ra nilaigu.

17 I bubur iau ma ra ngala na vuvu,
 Ma i vakinkin iau, ma pa ta vuna;
 18 Pa i nur vue iau upi ina ngongo
 mat,
 I vamapak kaugu nilaun parika.
 19 Gala da valar ra dekdekina ma ra
 dekdek i ra tarai, i lia kakit,
 Ma gala da vartoto ta ra varkurai, to
 ia bar na takun ia?
 20 Gala ina ga takodo, gala ra ngiegu
 iat na takun iau,
 Ma gala ina ga langalanga, gala ia
 iat na ga vaminana diat ba iau
 rara.
 21 Iau iat iau langalanga; pa iau nuk
 pa iau iat mulai;
 Iau milikuane kaugu nilaun.
 22 Tika na mangana ka; damana iau
 biti:
 I nila vue diat dia takodo ma damana
 bula diat dia kaina.
 23 Ba ra vinirua i pot vakaian,
 I nongone ra purpuruan kai ra lavur
 tena takodo.
 24 Di tul tar ra rakarakan a gu-
 nagunan pire ra umana tena
 varpam,
 Ma i vapula ra umana tena varkurai
 kai ra tarai;
 Ona ia iat pa i pait ia, to ia bar nam i
 vuna tana?
 25 Kaugu lavur bung dia panie lulut
 uka ta dir ma ra tena vinilau,
 Dia purpuruk, ma pa dia varkuvo ma
 ra boina.
 26 Dia vilau lulut da ra mon i ararik
 ta,
 Da ra minigulai i bebe ba upi ra ana
 kirip.
 27 Ona ina biti: Ina nuk vue kaugu
 nginarao,
 Ina gugu ma ina ga;
 28 Iau burut ure ra agu umana ki-
 nadik,
 Ma ba una takun boko iau.
 29 Da takun ot pa boko iau,
 Ta ra ava ina ongaongor vakuku?
 30 Gala ina gumu ta ra mavoko i
 madoldol ba i polo,
 Ma ina vagomgom vakakit ra ura
 limagu,

31 Gala una vadudu iau ta ra pikai,
Ma kaugu umana mal diat a mi-
likuane iau.
32 Vakir ia ra tutana da iau, upi ina
bali ia,
Ma upi amir a tur varurung ta ra
varkurai.
33 Pa ta na i ki pi na varkurai livuan
ta mimir,
Ma pi na tulue ra limana ta mimir
par.
34 Boina ba na tak vue kana virit kan
iau,
Ma koko na vaburut iau ma ra
dekdekina,
35 Damana pa ina burutue pi ina tata;
Pa i damana, iau varkolono ko.

10

Iob i tata na niligur ure kana kini

1 A balagu i talanguan ure kaugu
kini,
Ma pa ina al vake mule ra
nuknukigu,
Ina tata tago i ligur ra balagu.
2 Ina biti tai God: Koko una kure
vakaina iau;
Una ve iau ure kaum vartakun pi-
ragu.
3 Dave, i topa u ba una kure
vadekdek ra tarai,
Ba pi una pidimuane nam u ga vaki
ia,
Ma una manane ra varpit kai ra
umana tena varpam?
4 Dave, a kiau na matam i palapaka
ka,
Ba u gigira da ra tarai ka?
5 Dave, kaum umana bung na nilaun
dia da ra umana bung na ni-
laun kai ta tutana,
Ma kaum umana kilala na nilaun dia
varogop laka ma nam kai ra
tarai,
6 Upi una tikan upi kaugu lavur ni-
rara,
Ma upi una titir upi kaugu kaina
mangamangaña,
7 Ma u nunure ba pa iau kaina,
Ma pa ta na i ki pi na pala vue iau
kan ra limam?
8 A ura limam dir ga taba iau ma dir
ga pip iau,

Ma go u nila vue ke iau.
9 Una nuk pa ia ba u ga pip iau da ra
pia bulit;
Ma dave, una bing rigirigi iau pi ina
da mule ra tobon?
10 Dave, pa u ga lingire iau da di
lingire ra polo na u,
Ma pa u ga vamek iau da ra tiis?
11 U ga pulu iau ma ra viono ma ra
palina,
Ma u ga pakan guve iau ma ra umana
ur ma ra umana lolo.
12 U ga tul tar ra nilaun tagu ma ra
varmari bula,
Ma u ga balaure vake re tulungeagu.
13 U ga vapidik go ra umana magit ta
ra balam,
I kapa piragu ba i ki piram.
14 Ona iau rara, u wakilang iau tana,
Ma pa una nuk vue kaugu kaina
mangamangana.
15 Na kaina piragu, ona ra kaina
mangamangana i ki tagu!
Ma ona i takodo ra maukuagu, ina
ive boko ra matagu,
Tago iau vavirvir muka ba iau gire
kaugu kini na malari.
16 Ona iau tak vatut ra ulugu, u korot
iau da ra leon,
Ma u pait mule ra umana magit na
kinaian piragu;
17 U tata bat mule iau,
Ma u vatavua kaum kankan piragu,
I peal diat dia tut ure iau.
18 Ta ra ava u ga ben pa iau kan ra
bala i nagu?
Gala ina ga vung vue ra tulungeagu,
ma pa ta kiau na mata na ga
tia gire pa iau,
19 Ina ga da pa di ga kava vaarike iau,
Ina ga da nina di puak vue kan ra
tatal na bul tadav ra babang
na minat.
20 Pa i peal laka kaugu umana bung-
bung?
Damana una nur vue ke boko iau,
upi ina gugu a ik,
21 Ba pa ina vana boko tadav ta gu-
nan nina ba pa ina lilikun kan
ia,
A gunan na bobotoi ma ra malur na
minat,

22 A gunan na bobotoi da ra bingn-
imuna iat,
A gunan na malur na minat ma i
purpuruan,
A gunan nina ra kapa tana i bobotoi
ka.

11

Sopar i biti ba Iob a tena varpiam

1 Ma Sopar ra te Nama i ga tata ma i
ga biti:
2 Dave, pa da bali laka ra peal tinata?
Ma ra lup tinata na tur langalanga
vang?
3 Dave, a tarai diat a ki mut laka ure
kaum lavur tinata,
Ma pa ta tikai laka na tata varuva u
ure kaum lavur varvul?
4 Tago u biti: Kaugu tinata na vartovo
i takodo,
Ma iau gomgom ta ra luaina matam.
5 Ea, gala God na tata,
Ma na papa ra bul na ngiene bat u,
6 Ma na pala ra umana magit na pidik
ai kana kabinana piam,
Ma ra magit na padapada varvo ta
kana nga na papalum!
Damana una kapa ba God pa i bali
u da i topa kaum varpiam
parika.

7 Dave, i tale u laka pi una matoto ure
ra umana magit na pidik kai
God?
Dave, kaum kabinana na tuk pa laka
ra kabinana kai ra Dekdek
Muka?
8 I tuk lake ra bala na bakut; una pait
ra ava?
I ki ura iat ta ra ruarua na tulungen;
una nuk davatane?
9 Ba di valar ia, i lolovina ta dir ma ra
rakaran a gunagunan,
Ma i tababa ta dir ma ra ta.
10 Ona na bolo, ma na banu bat ta
tikai,
Ba ona na oro varurue ra tarai, to ia
na tigel ia?
11 Tago i nunure ra tarai vakuku;
I gire ra varpiam, ma nina ba pa i
nuk pa ia.
12 Ma ra tutana vakuku i tuptup,
Di kava da ra natu i ra as, a kuabar.
13 Ona una vatakodo ra balam,

Ma una tulue ra ura limam tadav ia,
14 Ona una vung vue ra varpiam kan
ra limam,
Ma ra magit i bilak pa i ki ta ra
kubam,
15 A dovotina pa una vavirvir, tago u
gomgom;
Ma una tur dekdek, ma pa una burut.
16 Ma una nuk vue kaum kini na
malari,
Una nuk vake da ka ra tava i panie
ba ra lovon i par.
17 Kaum nilaun na kapa, da ra kapa
ba i keake tur;
Ma ona u ki ta ra bobotoi, na da ka
ra lar.
18 A ninunuk ung na ki mulai piam,
ma una ki bulu tana;
Una gigira vurvurbit, ma una ngo
muka.
19 Una va, ma pa ta na na vaburut u;
Ma mangoro diat a lul upi ta
vartabar piam.
20 Ma ra kiau na mata i ra umana
tena varpiam diat a pula,
Ma diat a mama lop,
A kopono ninunuk ung na ki pire
diat, ba diat a vung vue ra
tulungea i diat.

12

Iob i mulaot ure ra dekdek i God ma kana kabinana

1 Ma Iob i ga tata ma i ga biti:
2 A dovotina amutal iat a utul a ma-
totono,
Ma ba amutal a mat, a kabinana na
mat varurung ma amutal.
3 Ma iau bula, iau kabinana da amu-
tal,
Ma pa amutal manga kabinana tagu.
To ia bar pa i nunure ra dari?
4 A umana talaigu dia nongone iau,
Iau a tutana nina God i ga valongore
ba i ga kail tadav ia;
A tena takodo, ma i ko kakit, go ra
tutana dia nongone.
5 Diat dia ki bulu dia nuk taun vue
diat dia ki na malari,
Dia to pin nina i to na bura.
6 A umana tena nilong dia ki boina,
Ma diat dia valar God dia ki bulu,
Ma ra dekdek i diat, ia nam kadia
god.

7 Una tir ra umana leing ra pupui, ma diat a tovo u;
 Ma ra umana beo liuliu, ma diat a ve u;
 8 Una matoto ta ra rakarakan a guna-guna, ma una kapa tana;
 Ma ra umana en ta ra bala na ta diat a varvai piram.
 9 To ia bar ta diat pa i nunure
 Ba ra lima i ra Luluai i ga pait go?
 10 I kure ra lavur launa par,
 Ma ra nilaun kai ra tarai par.
 11 Dave, ra talinga i ta tikai pa i valar kilang ra umana tinata,
 Da ra karamena i dum kilang ra nian?
 12 A kabinana i ki pire ra umana patuana,
 Ma ra minatoto pire diat i lolokon kadia nilaun.
 13 A kabinana ma ra dekdek dir ki pire God,
 Ma ia iat i vatur vake ra minatoto ma ra kapa na ninunuk.
 14 Nam nina i re vue, pa da vatur pa mule;
 Ma nina i banu bat ia, pa da papa are mule.
 15 I tigel bat ra bata, ma ra umana tava alir dia ge;
 I tulue mule, ma dia lovon ta ra gunagunan.
 16 A dekdek ma ra kabinana dir ki pirana,
 I kure ra tena vartuam ma nina di tuam pa ia.
 17 I vapurpuruan ra umana tena varvateten,
 Ma i valunga ra umana tena varkurai.
 18 I pala vue ra umana vivi kai ra umana king,
 Ma i vi pit diat ma ra mal na vivi.
 19 I ben vavilavilau vue ra umana tena tinabar,
 Ma i vaikilik pa ra umana luluai.
 20 I vabombom ra umana melemuna ta ra tinata,
 Ma i vatuptup ra umana patuana.
 21 I manga kulume ra umana luluai,
 Ma i pala ra vipit kai ra umana tena ongor.
 22 A umana magit na pidik ta ra bobotoi i kap vaarike diat,

Ma i ben vairop ra malur na minat tadav ra kapa.
 23 I vangala ra lavur vuna gunan, ma i nila vue bula diat;
 I vatababa ra lavur vuna tarai, ma i ben vavilavilau bula diat.
 24 I vapurpuruan ra nuknuk i ra umana luluai pire ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan,
 Ma i varara diat ta ra bil ba pa ta nga tana.
 25 Dia paparai tupatupa ta ra bobotoi ba pa ta kapa tana,
 Ma dia papa lebalebe da ra tutana i longlong ta ra nimomo.

13

Job i tur padikat ure kana dovot na mangamangana

1 Ea, a kiau na matagu i ga gire go parika,
 Ma ra talingagu i ga valongore, ma i ga kapa tana.
 2 Nam nina amutal nunure, iau bula iau nunure,
 Pa iau papaua ta mumutal.
 3 Ia kaka, iau mainge ba amir a tata ma ra Dekdek Muka,
 Ma ba amir a vartoto ma God.
 4 Amutal vamong ra lavur magit parika ma ra tavir,
 Amutal a utul a tena valagar vakuku.
 5 Gala amutal a ki mut,
 Gala amutal a kabinana!
 6 Amutal a valongore kaugu kabinana,
 Ma amutal a kapupi ra tinata ta ra ngiegu.
 7 Dave vang, amutal a tur maravut God ma ra tinata ba pa i takodo,
 Amutal a varvai vavaongo vang ure?
 8 Dave, amutal a varkurai maravut ia,
 Ma amutal a vartoto ure God?
 9 Dave, na boina ba na tikan milat ta ra bala i mumutal?
 Amutal a valunga pa ia laka da di valunga ra tutana?
 10 A dovotina na pit amutal,
 Ona amutal ru ia ma ra vaongo.
 11 Dave, pa amutal burut laka ure kana minamar,

Ma pa amutal dadadar ta ra luaina matana?

12 Kamumutal umana tinata valavalar dia da ra kabu na iap,

Kamumutal umana tinata na balbali dia da ra bakbakit na pia bulit.

13 Amutal a ki mut, ma amutal a nur vue iau, upi ina tata,

Ba a boina ba a kaina i tadav iau.

14 A pakagu i da ka ra nian piragu,

Ma kaugu nilaun da ra magit vakuku ta ra limagu.

15 Iau ki pa ia pi na ubu iau, la kaka, ina vartoto ure kaugu mangamangana ta ra luaina matana.

16 Pa ta tena varpam na pot ta ra luaina matana,

Go iat kaugu varvalaun.

17 Amutal a valongore ilam ra magit par ba iau tata ure,

Boina ba kaugu tinata na bang ta ra talinga i mumutal.

18 Iau tar mal bulu kapi kaugu vavaarikai,

Iau nunure ba iau takodo.

19 Gala ta tikai na tata ure iau,

Gala ina ki mut ma ina vung vue ra tulungeagu.

20 Una tul tar ra ura magit ika tagu, Ma pa ina parau kan ra matam:

21 Una tak vakakit vue ra limam kan iau,

Ma koko una vaburut iau.

22 Damana ina torom ba u oro pa iau, Ma una valongore iau ba iau tata piram.

23 Aivia bar kaugu umana kaina mangamangana ma kaugu umana nirara?

Una ve vakapa iau ure kaugu varpam ma kaugu nirara.

24 Ta ra ava u ive ra matam,

Ma u vakilang iau ba iau kaum ebar?

25 Dave, una vaburut ra mapina davai nina ra vuvu i kavkavie,

Ma una korot mur ra maranga na mapina kunai?

26 U tumu vake ra umana magit dia mapak ure iau,

Ma u vakale iau ma ra umana nirara ta kaugu kini na barmana.

27 U vung ra ura kaugu ta ra babat keke, ma u makmakile kaugu lavur nga;

U tumu kikil ra ura pal a kaugu.

28 Iau da ra davai i marapurap, Da ra mal a po na vui i enen ia.

14

Iob i nuknuk ure ra nilaun kai ra tarai, ba i tutukana ka

1 A tutana nina ba ra vavina i kava, Pa i lolokon kana nilaun, ma ra do na niligur i nunure tana.

2 I da ra pupu na davai i gol rikai ma di doko mule;

I da ra malur na bakut i vana lulut ma pa i ki vatikai ta ra kopono pakana.

3 Ta ra ava u mono bat ta tikai damana,

Ma u ben ia pi una ki na varkurai pirana?

4 To ia bar na mal pukue ra magit i dur pi na gongom?

Pa ta tikai.

5 Di ga luk value kana umana bung, ma ra niluluk i kana umana gai i ki piram,

U ga tar vakilang ra langun ta kana nilaun, ma pa i tale ba na bolo lake tana;

6 Una lingan irai kan ia pi na ngo, Tuk tar na pait ot pa kana bung da ra tena papalum di kul ia.

7 Tago i tale ra davai ba di mut vue pi na gol mulai,

Ma ra golina tana pa na maranga;

8 A dovotina ra okor i ra davai i ki vavuan ta ra pia,

Ma ra paina nina ba ra golina i arikai tana i maroto; ⁹ la kaka ra golina na ibul ba i kap ra polo,

Ma na vung ra umana ingaingarina da ra davai.

10 Ma ra tutana iat i mat ma i vana; I vung vue ra tulungeana, ma i ki ave?

11 Da ra polo ta ra tava kikil i panie, Da ra tava alir i mama ma i ge;

12 Damana ra tarai dia va ma pa dia
tut rikai mulai,
Ma gala ra bala na bakut i panie diat
a va mat boko,
Ma pa diat a tavangun mulai.
13 Ea, boina ba una ive iau ta ra
ruarua na tulungen,
Ma una vaparau iau tuk tar kaum
kankan na ngo,
Ma ba na ot muka kaugu e, una nuk
pa mule iau!
14 Dave, ra tutana na laun mulai ba i
tar mat?
Gala damana, ina tur padikat ta
kaugu tiniba
Tuk tar di valangalanga iau.
15 Una oro upi iau, ma ina bali u;
Ma una anan upi ra papalum na
limam.
16 Una balaure bat kaugu vinavana,
Ma una nuk vue kaugu varpian.
17 Kaugu varpian una ang bat ia ta
ra popopoi,
Ma una vi vake kaugu nirara.
18 Ia kaka ra lualuana dia bura tagigi,
Ma ra vat i tapulpul,
19 A tava alir i vaduladula ra umana
vat,
Ma ra lovon i kal vue ra pia;
Damana u nila vue ra ninunuk ung
kai ra tutana.
20 A dekdekim i uvia pa ia, ma i
panie;
U vaenana pa ra pal a matana, ma u
tul vue.
21 Di ru ra umana natuna, ma ia iat
pa i nunure;
Dia vavirvir, ma pa i kapa tana.
22 I kairane ke ra kinadik ta ra
pakana iat,
Ma i tabun uka ure ia iat mulai.

15

Elipas i pitapitau Iob

1 Ma Elipas ra te Teman i ga tata ma
i ga biti:
2 Dave, a tena kabinana na tatata
vakuku damana,
Ma na vabuka ra balana ma ra vuvu
maro ra matana taur?
3 Dave, na vartoto ma ra tinata
vakuku,

A umana tinata nina ba pa na vuai ra
vuaina?

4 U tak vue ra variru pire God,
Ma u tur bat ra nilotu tadav God.

5 Kaum varpian i tovo ra ngiem,
Ma u mur ra tinata kai ra umana
tena vakikiu.

6 A ngiem iat i takun u, iau pata;
Maia, a ura bul na ngiem dir varvai
ure u.

7 Dave, u laka ra luaina tutana ba di
ga kava?

Ma u ga laun lua laka ta ra umana
lualuana?

8 Dave, u kikivung laka ma diat ta ra
kivung kai God?

Ma kaum uka ra kabinana laka?

9 Dave, u nunure laka ta magit nina
ba pa amital nunure?

Ava bar ra minatoto i ki piram nina
ba pa amital ga matoto tana?

10 I tar kua ra pepe na ulu i mimital
ma amital patuana muka,

Ma amital ga laun lua tai tamam.

11 Dave, u nuk vaikilik pa ra umana
tinata na varmaram kai God,

Ma ra umana varpit na varmari?

12 Ta ra ava ra balam i kure u,
Ma ta ra ava a ura kiau na matam dir
kolakolo?

13 Upi una tut ure God,

Ma ra umana tinata dari na irop kan
ra ngiem?

14 Ava bar ra bilua na tutana, upi na
gomgom?

Ma nina ra vavina i ga kava, upi na
takodo?

15 Ea, ona God pa i nurnur ta kana
umana angelo,

Ma ra bala na bakut i dur ta ra luaina
matana,

16 Na dave bar ure ta ra tikai i bilak
ma i kaina kana mangaman-
gana,

A tutana nina i mome ke ra varpian
da ra tava?

17 Una ki na valongor, ma ina tata
piram,

Ma ina ve u ure ra magit iau matoto
tana:

18 (A tinata nina a umana tena kabi-
nana dia ga kap pa ia

Tai ra umana tama i diat, nina pa dia ga ive;
 19 Nina dia ga vatur vake ra gunagunan,
 Ba pa ta vaira i ga ki livuan ta diat):
 20 A kaina tutana i kairane ra kinadik ta kana kilakilala na nilaun parika,
 Ta nam ra umana kilala ba di ga luk value upi kai ra tena vakavakaina.
 21 A talingana i pitalinge ra umana magit na bunurut;
 Ra tena vavarana i na tadav ia ba i ki bulu boko.
 22 Pa i nurnur ba na talil kan ra bobotoi,
 Ma ra pakat na vinarubu i ki ung pa ia.
 23 I tikan vurvurbit upi ra gem, ma i biti: I ki ave?
 I nunure ba kana bung na marum i ki maravai ka;
 24 A varmonong ma ra nginarao dir vaburut ia,
 Dir uvua pa ia da ra king i ki na vaninara upi ra vinarubu.
 25 Tago i ga tut ure God,
 Ma i ga malamala ngala pire ra Dekdek Muka
 26 Ma i ga vutvut tadav ia ma ra kolakolo na nuknukina,
 Ma i ga kap ra dekdek na bakbakit;
 27 Tago i ga vartap ma ra bira,
 Ma i ga vatubu ra pal a pakana,
 28 Ma i ga ki ta ra umana pia na pal dia lingling,
 Ta ra umana pal nina pa i topa ia ba ta tikai na bang ta diat,
 Tago dia to na tarip.
 29 Pa na uviana, ma kana tabarikik pa na ki vatikai pirana,
 Ma kana uma pa na manga vuai.
 30 Pa na lop kan ra bobotoi;
 A umana ingarina diat a maranga ta ra malamalapang i ra iap,
 Ma ra vuvu na kap vue ra umana pupuna.
 31 Koko na nurnur ta ra magit vakuku, nina i valunga pa ia iat mulai tana,
 Tago na vatur vake ra magit vakuku upi kana vapuak.

32 Na kap vapar ia ba pa i ti ot boko kana e,
 Ma ra gogono na makuk uka.
 33 Ra vuaina na bura ka da ra kura vain i molo,
 Ma na vabura vue ke ra pupuna da ra oliva i amar kapa.
 34 A umana bartalaina ta ra varpam diat a biu,
 Ma ra iap, na vaimur vue ra umana tena kul varbat.
 35 Dia lalau pa ra tavir, ma dia kava vaarike ra bilak na mangamangana,
 Ma ra bala i diat i vaninare ra vaongo.

16

Iob i tata mukumuk ure ra mangamangana kai God pirana

1 Ma Iob i ga tata ma i ga biti:
 2 Iau ga tar valongore ta mangoro na magit dari;
 Amutal a utul a tena varmaram vakuku.
 3 Dave, na par ra umana tinata vakuku?
 Ava bar i vangangap u ba u bali ka iau dari?
 4 Gala dor a tur varkia,
 Pa i dekdek pi ina tata da u tata;
 Na tale iau pi ina pit u,
 Ma ina loe ra ulugu ure u.
 5 Ma iau, ina ga vapatuan u ma ra ngiegu,
 Ma ra ura bul na ngiegu dir a ga vamaram u ta kaum niligur.
 6 Gala iau tata, kaugu niligur pa i panie;
 Ma gala ina ki mut, ina ngo dave tana?
 7 Ma go God i ga vabiluane iau,
 Ma iau a lingling ika.
 8 I ga tabe vake iau, ma nam ia ra vartakun ure iau;
 A palaur na pakagu i takun iau, i varvai kapa ta ra luaina matagu.
 9 Ba i ga kankan i ga rada iau ma i ga vakaina iau bula;
 I ga varkakaratanane ra pal a ngiene ure iau;
 Kaugu ebar i ga go iau ma ra kiau na matana.
 10 A tarai dia ga panganga ure iau,

Dia ga par ra pagupagu na ngiegu,
Dia tut varurung ure iau.

¹¹ God i nur tar iau pire ra umana
tena varpam,

Ma i vue tar iau ta ra lima i diat dia
bilak.

¹² Iau ga ki na gugu ma i ga bubur
varbaiane iau;

I ga vatur vake ra kongkongigu, ma i
ga bubur gigi iau.

I ga vaki iau upi kana vakilang iat,

¹³ Kana umana tena panak dia tur
kikil iau.

I go ra balagu, ma pa i mari iau,

Ma ra polo mapak ta ra katigu i
lolonge tar ia ta ra pia.

¹⁴ I rada vartataurane iau,

Ma i vutvut tadav iau da ra rangrang
na tutana.

¹⁵ Iau tar ingit ra mal na tabun ta ra
pal a pakagu,

Ma ra dekdekigu i ki ta ra tobon.

¹⁶ A matagu i kalangar ta ra tinangi,

Ma i maravai upi ina tapula;

¹⁷ Ma ra limagu pa i ga pait ra kaina,

Ma kaugu niaring i ga gomgom.

¹⁸ Ea, u ra rakarakan a gunagunan,
koko una punang ra gapugu,

Upi kaugu tinangi pa na ngo ta ra
gunagunan par.

¹⁹ Ma go ieri, nina ba na varvai kapa
ure iau i ki arama ra bala na
bakut,

Ma ta tikai arama muka na varvai
dovot ure iau.

²⁰ A umana talaigu dia kulume iau;
Ma iau kail tadav God ma ra lur na
matagu,

²¹ Upi na varkurai takodo ure ra
tutana pire God,

Ma livuan pire ra tutana ma ra
umana talaina.

²² A paupau kilala boko

Ma ina vana, ma pa ina talil mulai.

17

¹ A tulungeagu i bilua, ma i tar ot
kaugu umana bung,

A babang na minat i ki pa iau.

² A umana tena varkulumai dia ki
piragu,

Ma kadia lavur varvul i ki ta ra
luaina matagu.

³ Una tul tar ta vakilang tagu ba u iat
una ki maravut iau;

Tago to ia bula na pait ra vavalima
ure iau?

⁴ Tago u ga ive ra minatoto kan ra
bala i diat,

Damana pa una vangala diat.

⁵ Nina i varvai takun ra umana ta-
laina upi kadia tabarikik,

A mata i ra umana natuna na bilua.

⁶ I ga vaki iau da ra tinata na var-
vakok ta ra gunagunan,

Da tikai di nami ra matana.

⁷ A kiau na matagu i gavul ta ra
tinangi,

Ma ra umana rakagu dia da ra malur.

⁸ A umana tena takodo diat a kaian
ure go,

Ma nina i ko na tut ure ra umana
tena varpam.

⁹ Ia kaka ra tena takodo pa na talan-
guan,

Ma nina i gomgom ra limana na
dekdek vanavana.

¹⁰ Ma amutal, amutal par, amutal a
mai,

Ma pa ina tadav ta tena kabinana
livuan ta mumutal.

¹¹ Kaugu umana bung dia tar par,
ma kaugu lavur ninunuk dia
takunu,

Ra lavur magit ra balagu i anan upi
ia.

¹² Dia pukue ra marum upi ra bung
na keake;

Dia biti: A kapa i maravai ka ta ra
bobotoi.

¹³ Gala ina nuk ia ba ina kuba ta ra
ruarua na tulungen,

Ma gala ina pale kaugu vava ta ra
bobotoi,

¹⁴ Gala ina biti ta ra tung na minat: U
tamagu,

Ma ta ra kalolo: U nagu ma taigu,

¹⁵ Akave vang kaugu ninunuk ung?

Ma to ia bar na gire?

¹⁶ Na vana ba ta ra ruarua na tulun-
gen,

Ba amir a vana varurung ta ra tobon.

18

Bildad i tata kapa ure nam ba na vana rikai pire ra umana tena varpiam

¹ Ma Bildad ra te Sua i ga tata ma i ga biti:

² Na par vingaia kaum tinikan upi ra umana kalamana tinata? Una ki na nuknuk, ma namur amital a tata.

³ Dave di nuknuk ba amital a utul a vavaguai?

A utul a tuptup ta ra luaina matam?

⁴ U nina u kanener ma ra kankan, Dave, ra rakarakan a gunagunan na ki na lingling ure u?

Ba da kap vaire vue ra vat kan kana pakana?

⁵ Da pun ra kapa i ra tena varpiam, Ma ra birao ta kana iap pa na raro.

⁶ Ra kapa ta ra kubana na bobotoi, Ma ra lamp taun ra uluna, da pun ia.

⁷ Di vatutukana kana tak keke, Ma kana varpit na vabura ia.

⁸ A ura kauna dir rap tar ia ta ra ubene,

Ma i rua ra tubatuba ai ra kun.

⁹ A inabut na kakene i papa ta ra kun, Ma ra vapir i tut me.

¹⁰ Ma di pale ive pa ia aro ra pia, Di kapi bat ra ngaina me.

¹¹ A umana magit na bunurut dia ki kiki ia, diat a vaburut ia,

Ma diat a karat ra inabut na kakene.

¹² A dekdekina i panie ta ra mulmulum,

A varmonong i kiki pa ia pi na bura.

¹³ A minait na en ra umana ingar i ra pakana,

Maia, a kaina minait na en ra umana rakana tana.

¹⁴ Da rubat vue kan ra magit i ga nurnur tana,

Ma da al pa ia tadav ra luluai na bunurut.

¹⁵ A umana vaira diat a ki ta ra kubana,

Ma da imire ra pakar ta kana pakana.

¹⁶ A umana okorina diat a maroto ara ra pia tana,

Ma ra umana ingarina arama liu da mut vue.

¹⁷ Pa da nuk pa mule ta ra rakarakan a gunagunan,

Ma ra iangina na panie ta ra bala na gunan.

¹⁸ Da korot vue kan ra kapa tadav ra bobotoi,

Ma da korot vue kan ra rakarakan a gunagunan.

¹⁹ Ba i tar mat, pa ta na na tur kia ia, ta natuna, a tutana, ba ta tubuna, a tutana,

Pa ta tikai na ki valili ta ra kubana.

²⁰ Diat maro ra matana taoai diat a kaian ure kana bung,

Ma diat ta ra matana taur diat a ga burut.

²¹ I damana ra kubakuba i ra umana tena varpiam,

I damana ra pakana kai nam ra tutana ba pa i nunure God.

19

Iob i nurnur ba God na vaarike ba Iob i dovot.

¹ Ma Iob i ga tata ma i ga biti:

² Aivia ra bung amutal a vapurpuruan ra balagu,

Ma amutal a bubur gigi iau ma ra umana tinata?

³ Amutal ga vala pit iau a vinun na pakana;

Ma pa amutal vavirvir ure ra magit dari amutal ga pait ia tagu.

⁴ Ona i dovot ba iau ga tar rara, Kaugu nirara i ki tagu iat,

⁵ Ona amutal ki na luluai piragu, Ma amutal takun iau ba iau vuna ta kaugu kini na malari,

⁶ Amutal a kapa ba God iat i ga vue pukue iau,

Ma i ga kinim vake iau ma kana ubene.

⁷ Iau kukukula: Di ubu iau! Ma pa ta na i valongore;

Iau kail upi ra maramaravut, ma pa ta na i varkurai ure.

⁸ I ga liplip bat kaugu nga, ma iau mama bolo,

Ma i ga vabobotoi ra umana pakapakana iau vana tana.

⁹ I tar tak vue kaugu minamar,

Ma i ga kap vue ra kere kan ra ulugu.

¹⁰ I ga rip vue iau da ra pal, ma iau tar panie;

I ga rubat vue kaugu ninunuk ung da
di rubat vue ra davai.

11 I ga vamalamalapang kana
kankan ure iau,

Ma i ga luk tar iau ta diat kana
umana ebar.

12 Kana loko na tarai na vinarubu dia
tut rangup ure iau,

Dia tur vartakalat bat iau
Ma dia tur kikil ra kubagu.

13 I tar vaki kaugu apik na tarai vailik
kan iau,

Ma ra umana talaigu ave ki na vaira
ma diat.

14 A umana niurugu dia ga nur vue
iau,

Ma diat ave ga manga bartalaina ma
diat, dia tar valubane iau.

15 Iau a vaira ka pire diat dia ki
ra kubagu, ma pire diat bula
kaugu umana tultul, a umana
vavina; iau da ra tematana
pire diat.

16 Iau oro pa kaugu tultul, ma pa i
torom tagu,

Ba iau vala lul ia ma ra ngiegu.

17 Kaugu mamadang i bilak pire
kaugu taulai,

Ma ra pakagu i kaina pire ra umana
natugu.

18 A umana nat na bul dia kulume
iau,

Ma ona iau tut dia vaula iau.

19 A umana talaigu tuna dia mi-
likuane iau,

Ma nina iau ga mari diat, dia tut
mulai ka ure iau.

20 A umana urugu dia ki petep ta ra
pal i ra pakagu ma ra viogu,

Ma iau tia ki ga ta ra pulegi likiliku-
tan.

21 Amutal a ma ri iau, amutal a mari
iau, a utul a talaigu;

Tago ra lima i God i tar bili iau.

22 Ta ra ava amutal korot iau da God
i pait ia,

Ma ta ra ava pa amutal maur ma ra
viogu?

23 Gala da tumu vake kaugu umana
tinata!

Gala da tumu vake diat ta ra buk!

24 Gala da poko diat ta ra vat upi diat
a tur tukum,

Ma ra pen na palariam ma ra bol,
gala na boina!

25 Iau nunure ba kaugu tena valaun
i laun,

Ma ta ra bung murmur na tur ati ra
pia;

26 Ma ba ra lavur kalolo dia tar
vakaina ra pakagu,

Ina gire boko God ma ra matagu;

27 Maia, iau iat ina gire,

Ma ra ura kiau na matagu iat dir a
bobobe;

I mamat ra balagu tana.

28 Ona amutal biti: Datal a korot mur
ia,

Tago ra vunapai ra varmonong i ki
tana,

29 Io, amutal a burutue ra pakat na
vinarubu;

Tago ra pakat na vinarubu i bali ra
kankan,

Upi amutal a nunure ba ra tena
varkurai i ki.

20

*Sopar i varvai ure nam ba na vana
rikai pire ra umana tena varpam*

1 Ma Sopar ra te Nama i ga tata ma
i ga biti:

2 A nuknukigu i tata bali iau,

Tago i malamalapang ra balagu.

3 Iau ga valongore ra tinata varbat
nina i vul iau,

Ma ta kaugu minatoto ra tulungeagu
i tata bali iau.

4 Dave, pa u ga nunure ba papa
amanamana iat,

Ma papa di ga vaki ra tutana ta ra
rakarakan a gunagunan,

5 A tena varpam pa i tia kakakalai
vavuan,

Ma ra gugu kai ra tutana vakuku i
kom pit?

6 Ona i ngala tuk ta ra bala na bakut,
Ba ra uluna i tadav ra bakut,

7 Da kamare vue da ra putana;

Ma diat dia ga nunure diat a titir
dari: I ki ave?

8 Na panie da ra ririvon, ma pa da na
tadav ia;

Maia, da korot vue da ra ninana ta ra
marum.

9 Ra kiau na mata i nina i ga gire pa
 ia, pa na gire mule;
 Ma kana gunan pa na na mule.
 10 A umana natuna diat a anan upi
 ra maramaravut kai ra umana
 luveana,
 Ma ra umana lima i diat diat a
 valilikun kana tabarikik.
 11 Ba ra umana uruna dia dekdek
 boko da ra barmana,
 Na mat damana ta ra tobon.
 12 Gala ra varpam i kalami ta ra
 ngiene,
 Ma gala i ive ta ra vavai na
 karameana,
 13 Ma gala i valaun vake boko ta ra
 ngiene,
 Ma pa i mainge ba na marue vue,
 14 Gala ra nian ta ra balana na ma-
 pak,
 Ma na da ra taring kai ra umana vui
 tana.
 15 Na marue vue ra tabarikik nina i
 ga konom vake,
 Ma God na vairop vue kan ra balana.
 16 Na num pa ra taring kai ra umana
 vui;
 A ngie i ra vui na karat doka.
 17 Pa na gire ra umana tava alir,
 Dia alir ma ra polo na livur ma ra
 bira na polo na u.
 18 Nam i ga ongor upi ia, pa na konom
 ia, na valilikun ia ka;
 Ma pa na gugu ta nam i ga lu varu-
 rue.
 19 Tago i ga ki taun ra umana luveana
 ma i ga nur vue diat;
 I ga kale pa ra pal nina pa i ga pait ia.
 20 Ma tago pa i ga ngo ta ra parurai,
 Pa na tia valaun pa ta magit nina ba
 i mainge.
 21 Tago pa ta magit i ga ki valili ta
 nina i ga ra pa ia;
 Damana kana kini na uviana pa na
 tur vaticai.
 22 Ta kana kini na uviana na ki kaina;
 Ma ra dekdek na kini na malari na
 tadav ia.
 23 Ba i to na vabuka ra balana,
 God na karangap ure,
 Ma kana kankan na bura taun ia ba
 i iaian.
 24 Ba i lop kan ra vargal na palariam,
 Da ponok ia ma ra panak di pait ia
 ma ra palariam gobol.

25 Ra pu i ga vila vurpu uro ra mu-
 runa,
 Ma ra ngie na pu i ga toro ra katina;
 I burut na kaia.
 26 A bobotoi i ki na vaninara ure kana
 lavur ngatngat da magit;
 A iap nina pa ta tutana i vu ia na tun
 vue;
 Na tun vue bula ra magit i ki valili ta
 ra kubana.
 27 A bala na bakut na vaarike kana
 varpam,
 Ma ra rakarakan a gunagunan na tut
 ure.
 28 Da mulue vue ra lavur tabarikik ta
 ra kubana,
 Da kap vue diat ta ra bung na kankan
 kai God.
 29 Go iat ra tiniba kai God nina i tibe
 ra tena varpam me,
 A magit ba na kale pa ia tai God.

21

*Job i tata dekdek ba ra umana tena
 varpam dia ki bulu*

1 Ma Iob i ga tata ma i ga biti:
 2 Amutal a valongore bulu kaugu
 tinata,
 Ma na da ra tinata na varmaram pire
 mumutal.
 3 Amutal a tul tar iau pi ina tata,
 Ma ba iau tar tata par, io, una varku-
 lumai.
 4 Dave, iau tata na urur ure ra tarai
 laka?
 Ma ta ra ava ina ki vovovon?
 5 Amutal a gire iau, ma amutal a
 kaian,
 Ma amutal a karat liman tana.
 6 Ba iau nuknuk tana iau kaian mat,
 Ma i dadadar ra pakagu.
 7 Ta ra ava vang a umana tena
 varpam dia laun,
 Ta ra ava dia laun vue mangoro na
 kilala ma dia dekdek ma dia
 rangrang?
 8 A umana natu i diat diat a tavua
 bulu pire diat,
 Ma kadia umana bul mur ta ra lu-
 aina mata i diat.
 9 Dia ki bulu ta ra kubakuba i diat,
 Ma ra virit kai God pa i tadav diat.
 10 Kadia bulumakau, a tomotoina, i
 varvangala bulu vaticai;

Ma kadia tana na bulumakau i kakakava bulu.
 11 Dia tulue kadia umana bul da ra kikil na sip,
 Ma ra umana natu i diat dia malagene ma ra gugu.
 12 A pagol ma ra kudu dir maravut diat ta ra kakailai,
 Ma dia gugu ta ra nilai ra tataru.
 13 Dia ki na uviana ta kadia kilala na nilaun,
 Ma dia vana ba ta ra ruarua na tulungen ma ra malmal.
 14 Dia biti tai God: Una vana kan avet,
 Tago pa ave mainge ba avet a matoto ure kaum lavur nga.
 15 To ia ra Dekdek Muka upi avet a toratorom pirana?
 Ava bar avet a vatur vake, ona avet a araring tadav ia?
 16 Dave, pa dia kure vang ra nga ba diat a uviana tana?
 A ninunuk kai ra umana tena varpam i ki vailik kan iau.
 17 Aivia ra pakana di pun ra lamp kai ra umana tena varpam?
 Ba ra varmonong i tadav diat?
 Ba God i vakadik diat ta kana kankan?
 18 Ba dia da ra mapina kunai a vuvu i purpuruke,
 Ma da ra pal i ra vit a ngala na vuvu i kapkap vue?
 19 Amutal biti: God i vung vake kana balbali ure ra umana natuna.
 Boina ba na bali ia iat, upi na kairane.
 20 Boina ba ra kiau na matana na gire kana vinirua,
 Boina ba na mome ra kankan kai ra Dekdek Muka.
 21 Kana mangana ninunuk ava ure diat ta ra kubana ba i tar mat,
 Ba di kutu pit kana umana gaigai na nilaun?
 22 Dave, i tale ta tikai pi na tovo vamatotone God,
 Tago i ki na varkurai ure diat dia ki arama?
 23 Ta tikai i mat ba i lagar boko,
 Ba i ki na malmal ma i ki bulu,
 24 Kana umana pal a tava dia buka leke ma ra polo na u,

Ma ia iat pa i bilua.
 25 Ta ra tikai i mat ba i kankadik ra tulungeana,
 Ma pa i ga tia kairane ta bo na kini.
 26 Dir par di punang dir ta ra pia,
 Ma ra umana kalolo dia kakakao taun dir par.
 27 Ea, iau nunure ra nuknuk i mumutal,
 Ma ra umana magit amutal nuknuk kakaina ure iau tana.
 28 Amutal biti laka: Akave ra kuba i ra luluai?
 Akave ra kubakuba i ra umana tena varpam?
 29 Dave, pa amutal ga tir ra umana tena vinavana laka,
 Ma pa amutal ga kapupi kadia varvai,
 30 Ba ra tena varpam i langalanga ta ra bung na varmonong,
 Ma i pila ta ra bung na kankan?
 31 To ia i varvai kapa pirana ure kana mangamangana?
 To ia i kure vakaina ure ra umana kaina magit i ga pait ia?
 32 Ba di puak ia ma ra variru tadav ra tung na minat,
 Di mono bat ra babang na minat.
 33 A pia ta ra male i kalakalami pirana;
 A tarai par dia murmur ia,
 Ma ra kor dia lualua tana.
 34 Ta ra ava amutal vamaram vakuku iau?
 Kamumutal lavur tinata na balbali a vaongo ko.

22

Elipas i takun Iob ure ra ngala na varpam

1 Ma Elipas ra te Teman i ga tata ma i ga biti:
 2 Dave, i tale ta tikai pi na vadongone God?
 A dovotina nina i kabinana i vadongone ia iat mulai.
 3 Dave, ra Dekdek Muka i gugu vang, ona i takodo kaum mangamangana?
 Ba i kale pa ta magit, ona u ko kakit?

4 Dave, i pit u, ma i varkurai ure u laka,

Tago u burut ure?

5 I ngala kaum varpam, laka?

Ma pa ta mutuaina ta kaum bilak na mangamangana.

6 Tago u ga kap vakuku ra umana vuvung varirap pire turam, Ma u ga tak vue ra mal kai ta umana upi dia tavaturia.

7 Pa u ga tul tar ta tava pire diat dia bilua upi diat a momo, Ma pa u ga tabar vamaur diat dia mulmulum.

8 A rangrang na tutana i ga kale vanavana ra gunan,

Ma nina di ga manane i ga ki tana.

9 U ga tulue ra umana ua na vavina, ma pa ta magit ta ra lima i diat, Ma u ga bubur ra lima i ra umana nat na ling.

10 Damana a umana kun dia va kikil u,

Ma ra bunurut i tup vakaian u;

11 Kaum kapa i bobotoi ka,

Ma ra lovon i alir taun u.

12 Dave, God pa i ki vang arama ra bala na bakut?

Una gire ra umana tagul arama liu, dia ki arama liu kakit iat!

13 Ma u, u biti: Ava vang God i nunure?

Na kure valar pa diat vang dia ki ta ra vavai ra ngala na bingnimuna?

14 I vanavana ta ra ul a bakut,

Ma pa i gire dat, tago a dekdek na bakut i tuba bat ia.

15 Una mur laka ra nga kai ra umana tena varpam, papa amana iat?

16 Di ga ra vue diat ba pa i ot boko kadia kilala na nilaun,

Ma ra lovon i ga kap vue ra vunapai diat.

17 Dia ga biti tai God: Una vana kan avet,

Ma, Ava bar avet a vatur vake tai ra Dekdek Muka?

18 Ma i ga vabuka ra kubakuba i diat ma ra bo na tabarikik;

A ninunuk kai ra umana tena varpam i ki vailik kan iau.

19 A umana tena takodo dia gire ma dia gugu;

Ma diat dia langalanga kan ra varpam dia nongone diat,

20 Ma dia biti: A dovotina di ga vapanie vue diat dia ga tut ure dat,

Ma ra magit i ga ki valili, a iap i ga en vue.

21 Amur a ki na varnunurai ma God, ma una ki na malmal;

Damana a boina na tadav u.

22 Una kapupi ra tinata na vartovo nina i irop kan ra ngiene,

Ma una kodop vake kana lavur tinata ta ra balam.

23 Ona una talil tadav ra Dekdek Muka ma ra variru,

Ma ona una tak vue ra kaina mangamangana kan ra kubam,

24 Ma ona una vue tar kaum ngatngat na tabarikik ta ra tobon,

Ma kaum goled maro Opir livuan ta ra umana vat ta ra tava alir,

25 Upi ra Dekdek Muka, ia kaka nam kaum ngatngat na tabarikik,

Ma na da ra ngatngat na silva piram;

26 Damana una ga ta ra Dekdek Muka,

Ma una tadaraka urama pire God.

27 Ba una araring tadav ia na valongore u,

Ma una pait ot pa kaum lavur vavalima.

28 Ra magit u nuknuk ure, da pait ot pa ia,

Ma ra kapa na pupua ta kaum lavur nga.

29 Tago God i varuva nina i malamala ngala,

Ma i valaun nina i madu ra balana.

30 I valaun nina i langalanga kan ra varpam;

Maia, da valaun u tago i gomgom ra limam.

23

Job i anan upi na vadovot pa ra maukuana ta ra luaina mata i God

¹ Ma Iob i ga tata ma i ga biti:

² Kaugu tinata na urur i mamat boko go,

Ra mamat na limana i ki taun iau, ma iau riri tana.

³ Ea, gala iau ti nunure ra pakana i ki tana,

Upi ina tadav kana kiki iat!

⁴ Ina vaarike kaugu kini pirana, Ma ra ngiegu na buka ma ra tinata ure.

⁵ Ina kapa ure kana balbali piragu, Ma ina matoto ta kana tinata.

⁶ Dave, na barat iau laka ma kana dekdek?

Pata; na valongore ke iau.

⁷ Abara na topa ra tena takodo pi na vartoto me,

Ma kaugu tena varkurai na pala vakakit vue iau. ⁸ Ia kaka, iau vana aro na lua, ma pa i ki abara;

Iau vana aro namur, ma pa iau gire tadav ia;

⁹ Iau mama tikan upi ia ta.ra papar a maira,

Ma ba iau tur tapuku tadav ra papar a lima tuna, pa iau na tadav ia.

¹⁰ Ma ia iat i kapa ure kaugu nga, Ma ba na ga valar ot pa iau, ina vana rikai da ra goled.

¹¹ A kaugu i tar vanavana ta kana nga;

Iau ga mur kana mangamangana, ma pa iau ga vana irai.

¹² Iau ga mur vaticene kana lavur vartuluai;

Ma kana lavur tinata dia ga ngatngat piragu ta dir ma ra agu nian.

¹³ Ia kaka, to ia bar na vaenana pa ra nuknukina?

I pait ot pa nam ba i mainge ba na pait ia.

¹⁴ Nam ra magit di ga tibe value ure iau, ia iat i pait ia;

Ma mangoro na magit damana dia ki pirana.

¹⁵ Damana i purpuruan ra balagu ta ra luaina matana;

Ma ba iau nuknuk ure, iau ti burut i tana.

¹⁶ Tago God i ga vabilua ra nuknukigu,

Ma ra Dekdek Muka i ga vapurpu-ruan iau;

¹⁷ Tago di vapurpuruan iau ma ra bobotoi,

Ma ra bingnimuna i tuba ra matagu.

24

Job i tata urur ba God i nur vue ra varpiam

¹ Ta ra ava ra Dekdek Muka pa i kubu mule ra umana bung nina ba na varkurai ta diat?

Ta ra ava diat dia nunure pa dia gire kana umana bung na varkurai?

² A umana tena varpiam dia kari vue ra umana vat na langun;

Ma dia ra pa ra umana kikil na sip ma dia tabar diat.

³ Dia korot vue ra as kai ra nat na ling,

Ma dia tak pa ra bulumakau kai ra ua na vavina ure ta vuvung varirap.

⁴ Dia tulun vue diat dia ki na niiba kan ra nga;

Damana ra umana luveana ta ra gunan dia parau varurung.

⁵ Ea, da ra umana kuabar na as ta ra bil

Dia vanavana upi kadia varvakai, ma dia tikan vurvurbit upi ra nian;

A nian ai ra umana natu i diat i ki ta ra bil.

⁶ Dia dodoko ta ra umauma na kon, Ma dia tangatanga ta ra umauma na vain kai ra umana tena varpiam.

⁷ Dia vava ta ra marum ma pa ta mal, Pa kadia ta mal na tubatuba ure ra madoldol.

⁸ A bata marama ra ul a luana i puk ra paka i diat,

Ma dia tur bakit ta ra umana vat.

⁹ (Ta umana dia ra vue ra nat na ling kan ra u i nagu,

Ma dia ra pa natu i ra luveana upi ra vuvung varirap.)

¹⁰ Dia vana vurvurbit ma pa kadia ta mal;

Ma dia ki na mulmulum ba dia kap ra umana vinvin kon;

¹¹ Dia bing ra dangi ta ra uma na oliva;

Ma dia mar ba dia ruarua ra tung na polo na vuai na vain.

¹² A umana minait dia oir ta ra bala na pia na pal,

Ma ra umana kinkin dia kukukula;
Ma God i nur vue kadia niaring.

¹³ Ta umana dia tur bat ra kapa, Dia tuptup ure ra umana nga tana, Ma pa dia mainge ba diat a mur diat.

¹⁴ Ra tena vardodoko i tut ta ra kavunvun,

Upi na doko ra umana luveana ma diat dia ki na niiba;

Ma i da ra tena nilong ta ra marum.

¹⁵ Ra tena nipo i ki pa ra talvivi,

I pulu ra matana,

Ma i biti: Pa ta tikai na gire iau.

¹⁶ Ta ra marum dia rerebeng ma dia dola ruk ta ra umana pal;

Dia ki parau ta ra keake,

Tago pa dia nunure ra kapa.

¹⁷ Ra malana i da ra malur na minat pire diat;

Tago dia bartalaina ma ra lavur magit na bobotoi.

¹⁸ Amutal biti: A lovon i kap vue diat; Ra tinata na varvabilak i ki taun kadia pia;

Pa dia rua mule kadia uma na vain.

¹⁹ A kilala na keake ma ra malamala-pang dir vapanie vue ra tava alir maro ra lualuana;

Damana ra ruarua na tulungen i pait ia pire diat dia varpiam.

²⁰ Kana gunan iat na nuk vue,

Pa da nuk pa mule ra iangina;

Da rubat vue ra varpiam da ra davai i maroto.

²¹ I vakaina nina i biu,

Ma pa i pait ra boina pire ra ua na vavina. ²² Ia kaka God i val-olokon ra nilaun kai ra umana rangrangina ta ra dekdekina;

Dia lagalagar mulai ba dia ga nuk ia ba diat a mat.

²³ I tul tar diat pi diat a ki bulu, ma diat a tur padikat;

Ma i mataure kadia lavur vinavana.

²⁴ Di vangala diat ure ta paupau kilala, ma dia vana ka;

Dia makuk ma dia maranga da ra davai;

Ma di doko diat da di doko ra kon.

²⁵ Ona pata, to ia bar na takun iau ba iau vavaongo,

Ma na varvai ba kaugu tinata ia ra tinata vakuku?

25

Bildad i biti ba pa i tale ra tarai pi diat a takodo ta ra mata i God

¹ Ma Bildad ra te Sua i ga tata ma i ga biti:

² God i varkurai ma ra dekdek na varkurai;

I vamalmal ra gunan arama liu.

³ To ia bar na luk valar pa kana umana loko na tarai na vinarubu?

Ma to ia bar kana kapa pa i pupua taun ia?

⁴ A tutana na takodo dave ta ra mata i God?

Ma nina ba ra vavina i kava na gomgom dave?

⁵ Ea, a gai iat pa i bagabagele pirana, Ma ra umana tagul pa dia gomgom ta ra luaina matana;

⁶ Ma dave bar ra tutana, nina a kalolo ko,

¹ Ma ra natu i ra tutana, nina a kariuriu ka!

26

Iob i varveai ba God i kure ra lavur magit par

¹ Ma Iob i ga tata ma i ga biti:

² U ga maravut davatane nina ba pa i ongor?

U ga valaun davatane ra lima na binilua?

³ U ti vala kapi ra varvateten pire nina ba pa i kabinana,

Ma ra bo na minatoto bula!

⁴ U ga tatata laka pire to ia?

Ma u ga vaarike vang ra nuknuk i to ia?

⁵ A umana tulungen dia dadadar

Ara ta kadia gunan ta ra vavai na ta.

⁶ A ruarua na tulungen i manga tapapa pirana,

Ma pa ta tubatuba ta ra tavul a vinirua.

⁷ I ga vuare ra bala na bakut ta ra maup aro ra matana labur,

Ma i vataba ra rakarakan a gunagunan ta ra maup.
 8 I pulu bat ra tava ta kana umana bakut,
 Ma ra bakut pa i puongo tana.
 9 I tuba ra matana gai,
 Ma i talare kana bakut taun ia.
 10 I ga pait ra langun abara ta ra ul a ta,
 Ma i ga tibe varbaiane ra bobotoi kan ra kapa.
 11 A umana pagapaga ai ra bala na bakut dia dadadar
 Ma dia kaian ta kana vartigal.
 12 I ga vango ra ta ma ra dekdekina;
 I ga ubu Rab ta kana minatoto.
 13 I ga mar ra bakut ma kana ubar;
 Ra limana i ga go vakinkin ra vui, a tena vinilau.
 14 Ma go a ik a gamgavuna ka ta kana mangamangana;
 Ma ra magit da valongore ure, ia ra varmaianao i memeap uka!
 To ia laka i nunure rit ra dekdekina iat?

27

Iob i varvai ure nam ba na vana rikai pire ra umana tena varpiam

1 Ma Iob i ga tur pa mule kana varvai, ma i ga biti:
 2 Da God, nina i ga tak vue ra varkurai takodo kan iau, i laun;
 Ma ra Dekdek Muka, nina i ga vapurpuruan ra balagu, i laun;
 3 Ba iau laun boko,
 Ma ra Tulungea i God i ki boko tagu;
 4 A ura bul na ngiegu pa dir a vaongo,
 Ma ra karameagu pa na vartuam.
 5 Pa iau mulaot ba kaum tinata i dovot;
 Pa ina varpuai ure kaugu mangamangana takodo tuk ta ra bung ba ina mat i tana.
 6 Iau vatur vake kaugu mangamangana takodo, ma pa ina nur vue;
 A balagu pa na takun iau ba iau laun boko.
 7 Boina ba kaugu ebar na da ra tena varpiam,
 Ma nina i tut ure iau, boina ba na da ra bilak na tutana.

8 Tago na topa nina i piam vue God dave ba i kale ta ngala na tabarikik,
 Ta ra pakana bung ba God na tak vue ra tulungeana?
 9 Dave, God na valongore ra nilaina laka,
 Ba ra varmonong i tadav ia?
 10 Dave, na gugu muka laka ure ra Dekdek Muka,
 Ma na vala kail tadav God?
 11 Ina vateten u ure ra lima i God;
 Ma pa ina ive nam i ki pire ra Dekdek Muka.
 12 Ea, amutal tar kapa ure ra dari;
 Ta ra ava bar amutal papait vakuku?
 13 Go iat ra tiniba ba ra tena varpiam na vatur vake tai God,
 Ma ra umana tena vakavakaina diat a kale pa ra dari tai ra Dekdek Muka.
 14 Ona ra umana natuna diat a peal, diat ai ra pakat na vinarubu;
 Ma ra umana bul mur tana diat a ki na mulmulum.
 15 Diat dia ki valili, diat a mat ta ra kaina minait,
 Ma kadia umana aua pa diat a tangie diat.
 16 Ona i vung varurue ra silva pi na peal da ra tobon,
 Ma ra umana mal upi diat a peal da ra pia petpetep;
 17 A umana tena takodo diat a vung ra umana mal nina i ga vaninare,
 Ma diat dia langalanga diat a tibe ra silva.
 18 Ra pal nina i pait ia i da ka ra po na kabiloko,
 Ma da ra pal na turturup nina ra tena minakila i pait ia.
 19 Ba i va na pal i uviana boko, ma ia ra mutuaina tana;
 Ba i tavangun, di tar kari vue.
 20 A umana magit na bunurut dia tadav ia da ra lovon;
 Ma ra dekdek na labur i kap vue ta ra marum.
 21 A kalivuvur maro ra matana taur i puak vakakit vue;
 Maia, i tak vue kan kana pakana.

22 God i tupatupar ia, ma pa i mari ia;
Ma i mama lop kan ra limana.

23 A tarai diat a pakate vue,
Ma diat a itinge vue kan kana gunan.

28

A tarai dia tikan upi ra minatoto

1 A tung i ki, nina di kal ra silva tana,
Ma ra pakana ure ra goled di vagom-
gom ia tana.

2 A palariam di kap pa ia ta ra bala
na pia,
Ma ra palariam gobol di tuntun
vapolo pa ia kan ra vat.

3 A tarai dia uvia pa ra bobotoi,
Ma dia tikitikan ara iat
Upi ra umana vat ta ra ngala na
bingnimuna.

4 Dia kal ra tung ta ra pakana vailik
kan ra tarai;
A umana tena vinavana dia nuk vue
diat;
Dia taba ta ra vinau ura ta ra bala na
tung, ma dia kokokolil.

5 A nian i vana rikai ta ra pia;
Ma ara iat di pelegi ra umana vat ma
ra iap.

6 A umana sapir dia ki ta ra umana
vat,
Ma dia kap pa ra umana pakana
goled.

7 A minigulai pa i nunure ra nga
tadav ia,
Ma ra kiau na mata i ra taragau pa i
na tadav ia.

8 A umana leing pa dia ga rua ia,
Ma ra dekdek na leon pa i bolo tana.

9 A limana i ongor ta ra dekdek na
vat,
Ma i pukue vue ra umana lualuana.

10 I kal ra umana niiga ta ra umana
vat,
Ma ra kiau na matana i na tadav ra
magit i ngatngat.

11 I tur bat ra umana tava upi koko
diat a nininim rikai,
Ma i kap vaarike ra magit i ga ki ivai
tadav ra kapa.

12 Di tadav ra kabinana ave?
Ma akave ra gunan a minatoto i
tavua tana?

13 A tarai pa dia nunure ra nga tadav
ia,

Ma ta go ra nilaun pa ta tikai i tikan
tadav ia.

14 Ra lamanana i biti: Pa i bang ati;
Ma ra ta i biti: Pa i ki tagu.

15 Pa da kul pa ia ma ra goled,
Ma pa da valar ra mataina ma ra
silva.

16 A goled maro Opir pa i topa ia pi
da kul ia me,
Ma ra ngatngat na beril ma ra sapir
bula, pata.

17 A goled ma ra glas pa dir boina
tana,
Ma pa di varkiane ma ra umana
marmar na goled.

18 A raga ma ra kristal, pa da vatang
dir ure;
Maia, a kabinana i manga ngatngat
ta dir ma ra kiau na kalagi.

19 A topas maro Etiopia pa i boina
tana,
Pa ta goled i manga mamat da kul ia
me.

20 A kabinana i arikai mamave?
Ma akave ra gunan a minatoto i
tavua tana?

21 Di ive kan ra mata i ra umana
launa,
Ma ra umana beo liuliu pa dia na
tadav ia.

22 A tavul a vinirua ma ra minat dir
biti:
Amir valongore ke ra varvai ure.

23 God i nunure ra nga tana,
Ia kaka i nunure ra gunan i ki tana.

24 Tago i gire tuk ra lavur langun ta
ra rakarakan a gunagunan,
Ma i matoto ure ra gunagunan par ta
ra vavai na bakut.

25 Ba i ga kure value ra dekdek i ra
vuvu,
Ma i ga valar bula ra ta;

26 Ba i ga vatur ra umana varkurai
ure ra bata,
Ma i ga pait ra nga ure ra meme;

27 Ta nam ra e i ga gire ma i ga
vaarike;
I ga vatur ia, ma i ga valar ot pa ia.

28 Ma i ga biti tai ra tarai:

Ea, ba di ru ra Luluai, ia ra kabinana nam;
Ba di lop kan ra varpian, ia ra minatoto nam.

29

Iob i nuk vake kana kini na gugulu

¹ Ma Iob i ga tur pa mule kana varvai, ma i ga biti;
² Gala na boina ba ina varogop uka ma lua,
Ta nam ra umana bung ba God i ga mono bat iau;
³ Ba kana lamp i ga birao taun ra ulugu,
Ma iau vanavana ta ra bobotoi ma kana kapa;
⁴ Da kaugu kini ba iau ga tutana ot, Ba God i ga ki ta ra kubagu;
⁵ Ba ra Dekdek Muka i ga maravut iau,
Ma ave ga ki ma ra umana natugu;
⁶ Ba ra polo na u i ga alir ta kaugu lavur vinavana,
Ma ra dangi i ga alir rikai kan ra vat ure iau!
⁷ Ba iau ga vana ta ra mataniolo ai ra pia na pal,
Ma ba iau ga vaninare kaugu kiki ta ra tavul a kivung,
⁸ Ra umana barmana dia ga parau ba dia ga gire iau,
Ma ra umana patuana dia ga tut;
⁹ Ra umana luluai dia ga ngo kan kadia pirpir,
Ma dia ga ki mut;
¹⁰ Ra nilai ra umana ngalangala i ga da ka ra varmaianao,
Ma ra karamea i diat i ga ki petep ta ra ul a ngie i diat.
¹¹ Ba di ga valongore ure iau, di ga tata vadoane iau,
Ma ba di ga gire iau, di ga pite pa iau;
¹² Tago iau ga maravut ra umana luveana ba dia ga tangi,
Ma ra umana nat na ling ba dia ga iba upi ra maramaravut.
¹³ Diat dia ga to na mat dia ga tata vadoane iau,
Ma iau ga vagugu ra bala i ra ua na vavina.

¹⁴ Iau ga mong ma ra mal na mangamangana takodo;

Ma kaugu takodo na varkurai ia kaugu olovoi ma kaugu kere na minamar.

¹⁵ Iau ga kiau na mata pire ra umana pula,

Ma ra keke pire ra umana kakak.

¹⁶ Iau a tama i diat dia ga ki na niiba,
Ma iau ga tikan pa ra varkurai ure nina i ga vaira piragu.

¹⁷ Iau ga bubur ra pal a ngie i ra tena varpian,

Ma iau ga al vairop vue ra magit i ga ra pa ia kan ra ngiene.

¹⁸ Ma iau ga nuk ia: Ina mat ta kaugu po,

Ma ina vapeal kaugu umana bung upi diat a da ra veo;

¹⁹ Ra okorigu i vana tadav ra tava,
Ma ra mavoko i ki ta ra ingarigu ta ra marum,

²⁰ A minamarigu i ongor piragu,
Ma kaugu panak i kalamana vatikai ta ra limagu.

²¹ A tarai dia ga ki pi diat a valongore iau,

Ma dia ga ki mut upi ina vateten diat.

²² Kaugu pirpir i ga bura taun diat,
Ma ba i ga par kaugu lavur tinata, pa dia ga tata mulai;

²³ Dia ga ki pa iau da dia ga ki pa ra bata;

Ma dia ga manga panganga da ure ra bata namur.

²⁴ Iau ga mata lagar pa diat dia ga ngarao,

Ma pa dia ga pidimuane ra talapar i ra matagu.

²⁵ Iau ga ki na luluai pire diat ba iau ga pilak tar kadia nga,

Ma iau ga kure diat da ra king i kure ra tarai na vinarubu,

Da tikai i vamaram diat dia ki na niligur.

30

Iob i tata na niligur ure kana kini na malari go

¹ Ma go ra umana barmana dia kulume iau,

A umana natu i diat nina pa dia ga ko

- Pi bea diat a ki varurung ma ra umana pap ta kaugu kikil na sip.
- ² Maia, a dekdek i ra lima i diat na topa ra ava ure iau?
Go diat nina ra dekdek i diat i ga panie.
- ³ Dia palaur ta ra niiba ma ta ra mulmulum,
Ma dia ngangra ra pia aro ta ra bil;
- ⁴ Dia rubat ra ta aro ra pui,
Ma ra okor i ra nokanoko ure ra marua i diat.
- ⁵ Di korot vue diat kan ra mata i ra tarai;
Dia vakaunga murmur diat da ure ra tena nilong.
- ⁶ Dia ki ta ra umana male dia marungrung,
Ma ta ra umana tung ma ta ra umana babang.
- ⁷ Dia kukukula ta ra pui;
Dia va varurung ta ra vavai na kalang.
- ⁸ Diat a umana natu i ra umana lunga, maia, a umana natu i ra umana tutana vakuku,
Ma di ga korot vue diat kan ra gunan.
- ⁹ Ma go dia pite iau ta kadia kakailai,
Ma iau da ra tinata na varvaula livuan ta diat.
- ¹⁰ Dia milikuane iau, dia turtur irai kan iau,
Ma dia gami ra pal a matagu.
- ¹¹ Tago God i ga pala ra kuara iau vi pit me, ma i ga varuva iau,
Dia papait vakuku ta ra luaina matagu.
- ¹² A tarai vakuku dia tut ta ra papar a limagu tuna,
Dia korokorot iau,
Ma dia vatur ra umana magit upi ina virua tana.
- ¹³ Dia vakaina kaugu nga,
Ma pa ta tikai i tur bat diat,
Ba dia ongor upi ina virua.
- ¹⁴ Dia olo da ta ra ngala na mata;
Dia vila olo tadav iau ta ra liplip i tarede.
- ¹⁵ Damana a umana magit na bunurut dia tadav iau;
Dia vu vue kaugu minamar,
Ma kaugu bo na kini i panie da ra bakut.
- ¹⁶ Ma go ra balagu i mamat ma ra tinabun,
Ma ra umana bung na varmonong dia kinim vake iau.
- ¹⁷ Ta ra bung na marum di go ra umana urugu,
Ma ra kinadik tagu pa i nunure ra ningo.
- ¹⁸ A dekdek i kaugu minait i vadur kaugu mal;
Ma i dadat tagu da ra tabara.
- ¹⁹ God i vue tar iau ta ra pikai
Ma iau da ka ra tobon ma ra kabu na iap.
- ²⁰ Iau kail tadav u, ma pa u bali iau;
Ma ba iau tur, u tia gigira tamtavun uka tagu.
- ²¹ U tar pukue kaum mangaman-gana, ma pa u mari mule iau;
U vakaina iau ma ra dekdek i ra limam.
- ²² U puak tar iau urama ta ra ul a vuvu, ma u vaki iau tana;
Ma u vakaina iau ta ra karangap i ra vuvu.
- ²³ Iau nunure ba una ben pa iau tar ta ra minat,
Tadav ra pal di ga tibe pi kai ra umana launa par.
- ²⁴ Dave, nina i to na virua pa na tulue laka ra limana,
Ma pa na kail laka upi ta maramar-avut ta ra ana varmonong?
- ²⁵ Dave, pa iau ga tangi ure nina i ga ki kaina,
Ma ra balagu pa i ga tabun ure diat dia ga ki na niiba?
- ²⁶ Ma ba iau ga ungunung pa ra boina, a kaina ka i ga arikai;
Ma ba iau ga ungunung pa ra kapa, a bobotoi ka i ga arikai.
- ²⁷ A balagu i malamalapang, ma i purpuruan;
A umana bung na varmonong dia ga tadav iau.
- ²⁸ I korong ra pakagu, ma pa i vuna ta ra keake;
Iau tur rikai ta ra kivung, ma iau kail upi ra maramaravut.
- ²⁹ Iau a tura i ra umana kuabar na pap,
Ma ra talai ra umana murup.

30 A pal a pakagu i korong ma i tapapak kan iau,
Ma ra urugu i avavian ta ra mala-malapang.
31 Di pukue kaugu pagol upi ra tinabun,
Ma kaugu vuvu upi ra nilai diat dia tangtangi.

31

Iob i tata dekdek ba i dovot kana mangamangana

1 Iau tar pait ra kunubu ure ra ura kiau na matagu;
Ina bobo davatane ta gara na vavina?
2 Ava bar ina vatur vake tai God ure nam,
Ma ava bar ra Dekdek Muka na tul tar ia tagu ure?
3 Dave, ra tena varpiam pa na vatur vake laka ra varmonong,
Ma diat dia varpiam pa diat a kale pa ra vinirua?
4 Pa i gire vang kaugu lavur mangamangana,
Ma pa i luk vang kaugu umana tak keke?
5 Gala iau ga vanavana upi ra magit vakuku,
Ma gala ra kakigu i ga vutvut upi ra vartuam;
6 (Boina ba da valar iau ta ra valavalar na mamat i takodo,
Upi God na nunure ba i takodo ra maukuagu!)
7 Gala iau ga vana rara,
Ma ra balagu i ga mur ra kiau na matagu,
Ma ta magit i dur i ga ki petep ta ra limagu;
8 Boina ba ra umana enana diat a en nam iau ga vaume;
Ma boina ba da rubat vue kaugu uma.
9 Gala ra balagu i ga anan upi ta vavina,
Ma gala iau ga tar kiki ta ra mataki-lalat kai talaigu;
10 Boina ba kaugu taulai na tultul ure ta enana,
Ma ra umana enana diat a po me.
11 Tago nam ia ra kaina magit,

A bilak na magit nina ba da kure;
12 Tago nam ia ra iap nina i vavaimur upi ra tavul a vinirua,
Ma na en vapar vue ra lavur vuai kaugu papalum.

13 Gala iau ga nur vue ra kinail kai kaugu tultul, a tutana ba ra vavina,
Ba dia ga kail piragu;
14 Ava ina pait ia ba God i tut na varkurai?
Ma ba i titir, ava ina tatike?
15 Dave, kaugu tena vavaki pa i ga vaki vang bula kaugu tultul?
Dave, pa i ga pait vardadane amir ta ra tatal na bul?

16 Gala iau ga muie ta magit tai ta luveana,
Ba iau ga nur vue ta ua na vavina pi na tangtangi ma ra niiba,
17 Ba iau ga ian varkolono
Ma pa iau ga tabar ra umana nat na ling;
18 (Tago da tama i ra bul i balaure natuna, damana iau ga balaure,
Ma iau ga lue rap ia papa ra bala i nana;)
19 Gala iau ga gire ta tikai i iba upi ra mal ma i to na virua,
Ba ta luveana ba pa kana ta mal na tubatuba,
20 Ma pa iau ga vamaram ia ma kaugu pal a sip,
Tuk tar i ga tata vadoane iau;
21 Gala iau ga al pa ra nat na ling tadav ra varkurai,
Tago iau ga nunure ba ra tena varkurai na torom tagu;
22 Boina ba ra kelakelegi tagu na takunu varbaiai ta ra varpakan,
Ma ra limagu na takavir kan ra ul a varagu.
23 Tago iau ga burutue ra varmonong kai God,
Ma pa iau ga pait valar pa ta magit ure kana ngala na kini.
24 Gala iau ga nurnur ta ra goled,
Ma iau ga biti tana: U kaugu tena maramaravut;

25 Gala iau ga gugu tago iau ga manga uviana,
Ma tago ra limagu i ga kale pa mangoro na tabarikik;
26 Gala iau ga gire ra keake ba i ga pupua,
Ba ra gai ba i ga talapar,
27 Ma ra balagu i ga vana ivai irai,
Ma ra ngiegu i ga galum ra limagu;
28 Nam bula a kaina mangamangana nina ba da kure,
Tago iau ga tia piam vue ra God liu.

29 Gala iau ga gugu ure ra vinirua kai nina i ga milikuane iau,
Ma iau ga ga ba ra kaina i ga tadavia;
30 (A ngiegu pa i pait ra kaina mangamangana,
Pa iau ga tatike ra varong ure kana nilaun;)
31 Gala ra tarai ta ra kubagu pa dia ga biti:
To ia bar nina ba pa i maur ma ra anan?
32 Tago pa ta vaira i ga va ta ra nga;
A banbanu ai kaugu pal i ga tapapa milat ure ra umana tena vina-vana;
33 Gala iau ga ive kaugu varpam da ra tarai,
Ba iau ga tuba, ta ra bongobongogu,
34 Tago iau ga burut ure ra tarai,
Ma ra varmilikuanai kai ra umana apik na tarai i ga vaburut iau,
Ma damana iau ga ki mut ara ra bala na pal.

35 Gala ta tikai na valongore iau!
(Ea, kaugu vakilang akari! Boina ba ra Dekdek Muka na bali iau!)
Gala ina ga vatur vake ra vartakun nina kaugu ebar i ga tar tumu vake!
36 A dovotina ina puak ia ta ra ul a varagu;
Ma ina vung vapetep tar ia tagu da ra kere ta ra ulugu;
37 Ina ve vapar tar ia tana ra lavur magit parika ta kaugu vina-vana;
Ma ina kakari maravai pirana da ra natu i ra king.

38 Gala kaugu pia i ga takun iau,
Ma ra umana nga na ipipuk ta kaugu uma dia ga tangtangi varurung;
39 Gala iau ga en ra vuai ra pakana ba pa iau ga kul ia,
Ba iau ga doko ko diat ba kadiat nam ra pia;
40 Boina ba a kait na tavua kia vue ra vit,
Ma ra vura vat na tavua kia vue ra barli.

I ga par ra lavur tinata kai Iob.

32

Eliu i vaarike ba kana balbali pire Iob i dovot

¹ Ma nam ra utul a tutana pa dital ga tata pa mule Iob, tago i ga tar takodo ta ra luaina matana iat. ² Ma Eliu natu i Barakel ra te Bus ta ra apik na tarai Ram i ga kankan. I ga tata pire Iob ma ra kulot na nuknukina, tago Iob i ga ongor ba ia iat i takodo ta dir ma God. ³ I ga kulot bula ure nam ra utul a talaina, tago dital ga mama bali Iob, ia kaka dital ga takun ia. ⁴ Eliu i ga kiki ung vue dital upi na kabila tata pire Iob, tago dital ga patuana tana. ⁵ Ma ba Eliu i ga gire ba pa ta balbali ta ra ngie i dital, i ga kulot muka.

⁶ Ma Eliu natu i Barakel ra te Bus i ga tata ma i ga biti:

Iau a barmana ka, ma amutal a utul a patuana;

Kari go iau ga tia kiki mut uka, tago iau ga vavirvir pi bea ina vaarike ra nuknukigu.

⁷ Iau ga nuk ia ba i topa ka nina i ga laun vue mangoro na kilala upi na tata,

Ma nina i peal kana kilala na nilaun upi na tena vartovo.

⁸ Ia kaka a tulungen i bang ta ra tarai, Ma ra ubar kai ra Dekdek Muka i vamatotone diat.

⁹ Vakir diat ika ra umana ngalangala dia kabinana,

Ma vakir diat ika ra umana patuana dia matoto.

10 Damana iau biti: Avat a valongore iau;
Ma ina kabila vaarike ra nuknukigu.

11 Ea, iau ga ki pa kamumutal tinata, Iau ga valongore kamumutal tinata na varfoto,
Ba amutal ga tikatikan ika upi ra umana tinata.

12 Maia, iau ga ki na valavalongor, Ma pa ta tikai ta mumutal i ga pue valar pa ra tinata kai Iob,
Pa ta tikai i ga bali ot pa kana tinata.

13 Koko amutal a biti: Amital ga tikan tadav ra kabinana;
Ia kaka God iat, vakir ta tutana, na uvia pa ia.

14 Tago pa i ga tata tadav iau, Ma pa ina bali ia da kamumutal umana tinata.

15 Io, dital ruva, dital ga ti ki na taur, Ma pa dital tak mule ra ngie i dital.

16 Ma dave, ina kiki ung uka vang pa dital upi dital a tata,
Tago dital turtur mut uka, ma pa dital tata?

17 Ina kabila vatang kaugu balbali; Ma ina kabila vaarike ra nuknukigu.

18 Tago i buka ra nuknukigu ma ra lavur magit ba ina tatike,
Ma ra tulungeagu i vavapil iau.

19 A balagu i da ra polo na vuai na vain di tuba bat ia ta ra pal a tava;

Da ra kalamana paura i to na tarada.
20 Ina tata pi ina vango ra nuknukigu;

Ma ina papa ra ngiegu ma ra balbali.

21 Pa ina nuk vangala pa ta tutana, Ma pa ina tia ru vakuku ta tikai.

22 Pa iau la ta ra variru vakuku, Gala pata, gala kaugu Tena Vavaki na tak vue kaugu nilaun.

33

Eliu i pit Iob

1 Ea, Iob, una valongore kaugu pir-pir,

Ma una nuk pa kaugu lavur tinata.

2 Gire, iau papa ra ngiegu, Ma ra karameagu i tata.

3 Kaugu tinata i vaarike ke nam i takodo ta ra balagu,
Ma ra ura bul na ngiegu dir tatike ra dovotina.

4 Ra Tulungea i God i ga vaki iau, Ma ra ubar i ra Dekdek Muka i ga tul tar ra nilaun tagu.

5 Ona una pait valar pa ia, una bali kaugu tinata;
Una tut, ma dor.a vartoto.

6 Ta ra luaina mata i God dor varogop uka;
Di ga pait bula iau ma ra pia pet-petep.

7 Koko una burut ure ta magit tagu, A limagu pa na ki dekdek taun u.

8 A dovotina, iau ga valongore u ba u ga tata,
Ma iau ga valongore bula ra nilaim, ba u ga biti:

9 I gomgom ra balagu, ma pa ta varpian tagu;
Iau langalanga ka, ma pa ta kaina mangamangana piragu.

10 Ea, i takun iau, I nuk tar iau ba kana ebar;

11 I vung ra ura kaugu ta ra babat keke,
Ma i makmakile kaugu lavur nga.

12 Ea, go kaum mangamangana pa takodo, damana ina bali u,
Tago God i manga ngala kakit ta dir ma ra tutana.

13 Ta ra ava u vartoto me,
Ba pa i valongore kaum kinail?

14 Tago God i tata tika na pakana, Maia, a ura pakana, ia kaka ra ta.ra.i pa dia nuk pa ia.

15 Ta ra ririvon, ma ra ninana na marum,

Ba ra tarai dia tarurungai,
Ba dia va mat ta kadia umana vava,
16 I vaarike ra umana magit pire diat,

I vaburut diat ma ra umana varvalai,
17 Upi na ben valilikun diat kan kadia kaina mangamangana,

Ma na vung vue ra mangamangana kolakolo kai ra tarai;

18 Upi na balaure bat ra tulungea i diat kan ra tung,
Ma kadia nilaun kan ra vinirua.

19 I vapagumanene ra tutana ma ra kinadik ta kana vava,
 Ma i kankadik ra umana uruna;
 20 Tuk tar ra balana i ole ra nian,
 Ma pa i mainge mule ra kirip.
 21 I maroro ra pakana;
 Ma i palaur kakit.
 22 A tulungeana i marave ra tung,
 Ma ra angelo na minat i maravai ka.
 23 Gala kana angelo i ki,
 A tena maramaravut, tikai ta diat ra arip na marmar,
 Upi na ve ra tutana ure ra magit i takodo;
 24 Ma i mari ia ma i biti:
 Da valaun ia kan ra tung,
 Tago iau tar tadav ra varkul ure.
 25 I tubu mulai; ra pal a pakana i boina ta dir ma ra pal a paka i ra bul,
 Ma i kap mule ra dekdek i ra barmana;
 26 I araring tadav God, ma God i mari ia;
 I lotu tadav ia ma ra gina;
 Ma i ve ra tarai ure kana varvalaun,
 27 I kakailai tadav diat dari:
 Iau ga varpiam uka, iau ga vanavana irai,
 Ma pa i ga kure bali iau;
 28 I ga valaun iau kan ra tung,
 Upi kaugu nilaun na gire mule ke ra kapa.
 29 Ma God i pait vartataurane go,
 A ura pakana, maia, a utul a pakana ure ra tarai,
 30 Upi na ben valilikun diat kan ra tung,
 Upi diat a gire mule ra kapa na nilaun.
 31 Ea, Iob, una ki na valavalongor tagu,,
 Ma una ki mut, ma ina tata.
 32 Gala kaum ta tinata, una bali iau;
 Una tata, tago iau mainge ba ina valangalanga u.
 33 Gala pata, una valongore iau;
 Una ki mut, ma ina vateten u ta ra kabinana.

34

Eliu i vaarike ba God i takodo

¹ Ma Eliu i ga biti bula:

² Ea, avat a umana tena kabinana.
 avat a valongore kaugu tinata;
 Ma avat, a minatoto i ki pire vavat,
 avat a ki na valavalongor.
³ Tago ra talinga i ta tikai i valar kilang ra umana tinata,
 Da ra karameana i dum kilang ra nian.
⁴ Boina ba dat a pipilak upi kadat nina ra magit i takodo;
 Ma dat iat dat a kapa ure ra magit i boina.
⁵ Tago Iob i ga biti: Iau takodo,
 Ma God i ga tak vue ra varkurai takodo kan iau;
⁶ A dovotina iau takodo, ma God i takun iau ba iau vaongo;
 I vakinkin iau ma ina mat tana, ma a dovotina pa iau rara.
⁷ To ia bar dir varogop ma Iob,
 Nina i mome ra varkulumai da ra tava?
⁸ Ma dir varagur ma ra umana tena pait ra kaina,
 Ma dir talaina ma ra umana bilak na tutana.
⁹ Tago i ga biti ba Pa i vadongone ta tikai
 Ba dir a talaina ma God.
¹⁰ Ea, avat a umana tena minatoto,
 avat a ki na valavalongor,
 Vakir i topa God ba na varpiam,
 Ba ra Dekdek Muka ba na pait ra nirara.
¹¹ Tago na kure bali ta tutana ure kana lavur papalum,
 Ma na vapuak ia da kana manga-mangana.
¹² God pa na pait ta magit i kaina, pata tuna,
 Ma ra Dekdek Muka pa na pait ta kaina varkurai.
¹³ To ia laka i ga tibe upi na kure ra rakarakan a gunagunan,
 To ia i ga nur tar ia tana pi na balaure?
¹⁴ Gala na kap valilikun ra Tulungeana,
 Ma na kap mule kana ubar na nilaun,
¹⁵ Gala ra tarai par diat a mat varurung,
 Ma ra tutana na lilikun tadav ra tobon.

16 Ona u kabinana, una valongore go; Una nuk pa kaugu lavur tinata.

17 Dave, na topa tikai nina i milikuane ra takodo na varkurai ba na ki na varkurai?

Ma dave, una takun laka nina i takodo ma i dekdek?

18 I topa ia laka ba da biti tai ta king: U a tutana vakuku,

Ba tai ta luluai: U ti kaina muka?

19 God pa i ru ra umana luluai, A umana uviana ma ra umana luveana dia varogop pirana, Tago diat parika a vuai ra papalum na limana.

20 Ta ra kopono pitu mata dia mat, ta ra mutumut;

Di vadadar ra tarai ma di kari vue diat,

Ma ra umana luluai dia papaniai vakaian.

21 A mata i God i gire ra tutana, Ma i kapa ure kana lavur vinavana.

22 Pa ta bingnimuna, ma pa ta malur bula,

Nina ba ra umana tena pait ra kaina diat a parau tana.

23 God pa i ga tibe ra bung ure ta tikai, Upi na tur ta ra varkurai ta ra luaina matana.

24 I bubur gigi ra umana ngalangala ba pa i titir ure diat,

Ma i vaki ra umana enana ta kadia umana tiniba.

25 Tago i kapa ure kadia lavur mangamangana papalum, I vue pukue diat ta ra marum, ma dia kinkin.

26 I ubu diat da di ubu ra umana tena varpiam

Ta ra mata i ra tarai,

27 Tago dia ga lingan irai kan ia, Ma pa dia ga ru kana lavur nga,

28 Ma tago ra kinail kai ra umana luveana i ga arikai tadav ia,

Ma i ga valongore ra tinangi kadiat di vakadik diat.

29 Ba i ki vovovon, to ia na vartakun? Ona i ive ra matana, to ia na gire?

Nam i pait ia ure ra tarai ma ure ra vuna gunan bula,

30 Upi koko nina i piam vue God na ki na varkurai,

Ma upi koko ta tikai na ben varara ra tarai.

31 Dave, ta tikai i ga biti tai God: Iau tar kairane ra kinadik, ma pa ina varpiam mulai;

32 Una tovo iau ta ra magit iau. tuptup tana;

Ma gala iau ga tar pait ta kaina mangamangana, pa ina pait ia mulai?

33 Dave, na bali u da u mainge, tago u ole?

Tago ra varpilak i tur piram, ma vakir piragu;

Damana una vaarike ra magit u nunure.

34 A umana tena minatoto diat a biti tagu,

Ma ra tena kabinana nina i valongore kaugu tinata na biti:

35 Iob i tata na tuptup, Ma pa ta kabinana ta kana lavur tinata.

36 Boina ba da valar Iob tuk ta ra mutuaina,

Tago i balbali da ra umana tena varpiam.

37 I vaot kana kaina mangamangana ma ra varpiam,

I pakat ra limana livuan ta dat, Ma i vapeal kana umana tinata ure God.

35

1 Ma Eliu i ga biti bula:

2 Dave, u nuk ia ba go i takodo piram? Ba u biti: A maukuagu i takodo ta dir ma ra maukua i God,

3 Ba u biti: Ona pa iau ga varpiam, na ga topa ra ava nam piram?

Ma: Na ngala laka nam ba ina kale ta ra mangamangana takodo ta nam ina ga kale ta ra varpiam?

4 Io, ina bali u, Ma ra umana talaim bula.

5 Una tadarake ra bakut, ma una gire; Una bobo ra bakut, nina i lia tam.

6 Kaum varpiam i dave pire God? Ma kaum peal kaina mangamangana dia pait ra ava pirana?

7 Kaum takodo na mangamangana i tul tar ra ava pirana?

Ma ava i kale pa ia ta ra limam?
⁸ Kaum kaina mangamangana i ta-
 dav uka ra tutana da u,
 Ma kaum takodo na mangamangana
 i bili ka ra tarai.
⁹ Dia tangi ure ra lavur dekdek na
 varkurai dia ki taun diat;
 Dia tangi upi ra maramaravut tago
 ra lima i ra umana luluai i
 mamat pire diat.
¹⁰ Pa ta tikai i biti: Akave God kaugu
 Tena Vavaki,
 Nina ba i tul tar ra umana kakailai ta
 ra marum,
¹¹ Ra vartovo i tovo dat me i lia ta
 ra vartovo i tovo ra lavur leing
 me,
 I manga vakabinana dat ta diat ra
 umana beo ta ra maup?
¹² Dia tangi ka, ma pa ta i bali diat,
 Ivuna ka ta ra nuknuk na kolakolo
 tai ra umana kaina tutana.
¹³ God pa na valongore ta tinangi
 vakuku,
 Ma ra Dekdek muka pa na nuk vake.
¹⁴ Ma pa na valongore muka u ba u
 biti ba pa u gire;
 Ea, ra magit i ki pirana, una ki
 vovovon upi ia!
¹⁵ Ma gori, tago pa i ub u ma ra
 kankan,
 U biti ba pa i manga nuk pa ra
 varpam.
¹⁶ Damana Iob i papa vakuku ra
 ngiene,
 Ma i vapeal ra umana tuptup na
 tinata.

36

Eliu i pite pa God tago i lia

¹ Ma Eliu i ga biti bula:
² Una nur vue ke boko iau, ma ina
 vateten u,
 Tago kaugu ta tinata boko ba ina
 maravut God me.
³ Ina kap pa kaugu kabinana maro
 vailik,
 Ma ina vatang tar ra mangaman-
 gana takodo pire kaugu Tena
 Vavaki.
⁴ A dovotina kaugu lavur tinata dia
 dovot;
 Ma ta tikai nina i ot muka kana
 minatoto i ki piram.

⁵ Ea, God i dekdek muka, ma pa i nuk
 vaikilik pa ta tikai;
 I lia ta ra dekdek ma ra minatoto.
⁶ Pa i balaure vake ra umana tena
 varpam,
 Ma i maravut uka diat di vakaina
 diat.
⁷ I mataure ra umana tena takodo
 vatikai,
 I vangala diat, ma i tul tar diat
 upi diat a ki varurung ma ra
 umana king ta ra kiki na king.
⁸ Ba dia ki kaina,
 Ma ra kini na malari i vi diat,
⁹ I vaarike kadia papalum pire diat,
 Ma kadia lavur varpam, ba dia pait
 ia ma ra kolakolo na ninunuk.
¹⁰ I papa ra talinga i diat upi ra
 vartovo,
 Ma i kure ba diat a nukpuku vue ra
 varpam.
¹¹ Gala dia valongore ma dia torom
 tana,
 Diat a ki bulu ta kadia umana bung-
 bung na nilaun,
 Ma diat a ga ta kadia umana kilala
 par.
¹² Gala pata, diat a virua ta ra pakat
 na vinarubu,
 Ma diat a mat ba pa i kapa ra nuknuk
 i diat.
¹³ Diat nina God pa i bang ta ra bala
 i diat dia kankan vatikai,
 Ma pa dia kail upi ra maramaravut
 ba i vi vake diat.
¹⁴ Dia mat ba dia barmana ka boko,
 Ma kadia nilaun i panie da ra bilak
 na tarai.
¹⁵ God i valaun diat dia kankadik ma
 ra kinadik iat,
 Ma i papa ra talinga i diat ma ra kini
 na malari.
¹⁶ I ga ben vaire u kan ra varmonong
 Tadav ra pakana i langalanga;
 Ma di ga vung ra bo na nian ta kaum
 vatar.
¹⁷ Ma u vatur vake muka ra vapuak
 ure ra tena varpam;
 A balbali ma ra varkurai dir vatur
 vake u.
¹⁸ Koko una varkulumai tago i pit u;
 Ma koko una vana irai tago i mamat
 kaum varkul.
¹⁹ Dave, kaum tabarikik na valaun
 u, upi koko una kairane ra
 varmonong.

Ba ra dekdek i kaum kini na luluai?
²⁰ Koko una anan upi ra marum,
 Ba di vamutue ra tarai ta kadia pakana.
²¹ Una balaure, koko una nuknuk ure ra magit i kaina,
 Tago u ga pilak pa go ta dir ma ra kinadik.
²² Ea, God i dekdek vurakit;
 Akave ta tena vartovo nina dir varogop me?
²³ To ia i kure kana nga?
 Ba to ia na biti tana: U ga pait ra nirara?
²⁴ Una nuk vake go, ba una pite pa kana papalum,
 Nina ra tarai dia tar kakailai ure.
²⁵ A tarai par dia tar bobo;
 Dia gire maro vailik ika.
²⁶ Ea, God i ngala vurakit, ma pa da matoto ure;
 I dekdek ba da luk kana umana kilala.
²⁷ I puak vatutua ra polo na ta,
 I vaenana pa kana vual upi na tua
²⁸ Ma i lolonge ra bata kan ra bakut,
 Upi na burabura taun ra tarai.
²⁹ To ia i nunure ba ra lavur gobol a bakut dia va vurvurbit dave,
 Ma ra lavur pangpagur ai ra kubana dia vana rikai dave?
³⁰ Ea, i vaki ra kapa kikil ia,
 Ma i tuba ra vunapai ra ta.
³¹ I ki na varkurai ure ra tarai tana;
 Ma i tabatabar bulu diat ma ra nian.
³² I ive ra meme ta ra limana,
 Ma i kure pi na ubu ra magit nina i ga vakilang ia.
³³ Ra pangpagur i varvai ure,
 Nina i karangap kana kankan ure ra varpam.

37

¹ Ta go bula ra balagu i dadadar,
 Ma i pipipidil ta kana pakana.
² Avat a valongore ra nilaina, i ti ngala mat,
 Ma ra kurkurung i arikai ta ra ngiene.
³ I tulue ra rurungana vurvurbit ta ra vavai na bakut,
 Ma kana meme ta ra lavur ngu na rakarakan a gunagunan.

⁴ A rurunga i mur ra meme;
 God i tata ma ra ngala na nilai kana minamar,
 Ma pa i tur bat ra meme ba di valongore ra nilaina.
⁵ A dekdek na nilai God i vaarike kana lavur enana papalum;
 I pait ra umana ngala na magit, nina pa da nuk valar pa diat.
⁶ Tago i biti ta ra madoldol na mavoko: Una bura ta ra gunagunan;
 Ma damana ta ra bata ma ta ra dekdek na bata: Una ongor.
⁷ I tur bat ra papalum kai ra tarai,
 Upi ra tarai par diat a kapa tana.
⁸ A umana leing dia ruk ta kadia umana bakbakit,
 Ma dia kiki ta kadia umana babang.
⁹ A karangap na vuvu i tut rikai maro ra matana taubar,
 Ma ra madoldol i vut maro ra matana labur.
¹⁰ A ais i arikai ta ra ubar kai God,
 Ma ra umana polakikil dia dekdek ta ra madoldol.
¹¹ A bakut i mamat ma ra bata;
 Ma i palapala ia ta ra umana bakut.
¹² Ta kana varkurai i vana vurvurbit,
 Upi na pait ot pa kana vartuluai ta ra mata i ra rakarakan a gunagunan.
¹³ Ba ure ra varpit, ba ure kana pia,
 Ba ure ra varmari, ia iat i tulue.
¹⁴ Ea, Iob, una ki na valavalongor;
 Una tur vovovon, ma una nukure ra lavur enana papalum kai God.
¹⁵ Dave, u nunure ba God i kure davatane diat,
 Ba ra meme i arikai dave kan kana bakut?
¹⁶ U nunure laka ba ra lavur gobol a bakut dia tabataba dave,
 A papalum kai nina kana minatoto i ko kakit?
¹⁷ U nunure ra vuna ba kaum umana mal dia malamalapang,
 Ba ra rakarakan a gunagunan i mutmut ure ra taubar?
¹⁸ I tale u laka pi una pala are ra pala bakut,
 Nina i dekdek da ra tiroa na palariam gobol,
 Da ia iat i pait ia?

19 Una tovo avet ta ra magit ba avet a tatike pirana;
Ave ma nuknuk upi ta tinata tago pa i kapa.
20 Da ve laka ba amir a tata me?
Gala ta tutana na tata, gala na papaniai.
21 Ma go pa i tale ra tarai ba diat a bobo ra matana keake,
Nina i raro mat ta ra bakut,
Ba ra vuvu i tar vut ma i tar kap vue ra umana bakut.
22 Ma ra kapa i raro mat i arikai maro ta ra matana labur;
God i mong ma kana ngala na minamar.
23 Pa i tale dat pi dat a nunure ot pa ra
Dekdek Muka; a dekddekina i manga lia kakit;
Kana varkurai i takodo vurakit, ma pa na kure varara ta tikai.
24 Damana ra tarai dia ru ia; la iat pa i kap nuk upi diat dia malamala tena kabinana tana.

38

A Luluai i vaarike ba Iob pa i matoto

1 Ma ra Luluai i ga tata bali Iob ta ra bala na kalivuvur, ma i ga biti:
2 To ia nam i vabobotoi ra kabinana Ma ra umana tinata na tuptup?
3 Una vi pit da ra tutana,
Ina tir u, ma una bali iau ma ra kabinana.
4 U ga ki ave ba iau ga vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan?
Una bali nam, gala kaum kabinana i topa ia.
5 To ia i ga valar ot pa ia? U nunure laka?
To ia nam i ga ongo ve ma ra vinau na valavalar?
6 Di ga vatuke ra ana umana pagapaga ta ra ava?
To ia laka i ga vung ra vat na nguna tana,
7 Ba ra umana tagul na lar dia ga kakailai varurung,
Ma ra lavur natu i God dia ga kukukula na gugu?

8 To ia i ga pore bat ra ta ma ra umana banbanu,
Ba i vuvuai rikai,
9 Ta nam ra e ba iau ga pulu ia ma ra vual,
Ma iau ga tul tar ra dekddek na bobotoi pi na mal me,
10 Ba iau ga tibe kana umana langun,
Ma ba iau ga vartakalat bat ia,
11 Ma iau ga biti tana: Una vanavana tuk tar ati, ma koko una bolo lake,
Ma ta go ra langun kaum lavur bobol ta diat a tur pit tana?
12 Dave, u tar kure ra malana ta kaum bungbung na nilaun,
Ba u tar ve ra buabuarana ure kana pakana,
13 Upi na vatur vake ra ivat na ngu na rakarakan a gunagunan,
Ma na timar vue ra umana tena varpiam tana?
14 I enana ra ginigira tana da ra vakilang di taun tar ia ta ra pia petpetep,
Ma i matatar da ra mal.
15 Ma di tak vue ra kapa kan ra umana tena varpiam,
Ma di bubur vue ra lima i diat nina dia tulue urama.
16 Dave, u tar tadav ra umana pakana ra ta i ninim rikai tana,
Ba u tar rua ra pipia arika ra bala na ta?
17 Dave, di tar ve tar ra mataniolo ai ra minat tam,
Ba u tar gire ra mataniolo ai ra bobotoi?
18 U tar vakilang vake laka ra tababa i ra rakarakan a gunagunan?
Gala u vinar tana, una varvai ure.
19 Akave ra nga tadav ra kuba i ra kapa,
Ma ra bobotoi i bang ave?
20 Dave i tale u pi una ben ia ta kana langun,
Ma upi una nunure ra nga tadav ra kubana?
21 U nunure, tago di ga kava u ta nam ra e,
Ma u ga laun vue mangoro na kilala!

22 Dave, u tar ruk ta ra pal na vuvung ure ra madoldol na mavoko,
 Ba u tar gire ra pal na vuvung ure ra bata na vatvat,
 23 Nina iau ga balaure vake ure ta kaina bung,
 Ure ra bung na vinarubu ma ra bung na kamara?
 24 Akave ra nga tadav ra pakana ba ra kapa i arikai tana,
 Ba ra pakana ba ra taur i arikai tana tadav ra rakarakan a gunagunan?
 25 To ia i ga mal ra nga nina ra bata i murmur ia,
 Ba ra nga i ra meme ma ra pangpagur.
 26 Upi ra bata na bura ta ra pakana ba pa ta tarai tana,
 Ta ra bil ba pa ta tarai tana,
 27 Upi na vamomo ra bil,
 Ma na vagol ra vura abara?
 28 Dave, tika na tutana i ga tar vangala ra bata?
 Ma to ia a tama i ra mavoko?
 29 A ais i ga irop kan ra bala i ia?
 Ma ia i ga kava ra pua na mavoko marama ra bakut?
 30 A tava i dekdek da ra vat,
 Ma ra ais i kuvang ra ul a tava.
 31 I tale u vang pi una vi ra Kabatingtigur (Tabiara) ma ra vinau na palariam,
 Ba una pala ra vivi ai ra Tagul na Ubene?
 32 Dave una pait valar pa ia pi una kure ra nga i ra umana buta nai tagul,
 Ba una lue rap ra Ngala na Tagul ma ra umana natuna?
 33 Dave, u nunure ra lavur togotogo ure ra ul a bakut?
 I tale u vang pi una vatur kadia varkurai ta ra rakarakan a gunagunan?
 34 Dave, i tale u pi una vartuluai tadav ra umana gobol a bakut,
 Upi ta ngala na bata na bura taun u?
 35 Dave, u pait valar pa ia upi una tulue ra meme, upi na vana,

Ma na biti tam: Iau go kari?
 36 To ia i ga tovo ra lavur bakut na bata,
 Ma to ia i ga vateten ra umana gau-gau na tup?
 37 To ia i kabinana upi na luk puput pa ra lavur gobol a bakut?
 Ba to ia na lolonge ra umana pal a tava marama ra ul a bakut,
 38 Ba ra tobon na pia i buibui,
 Ba ra umana kut na pia dia ki varpetep?
 39 Dave, una rove upi ra kirip ure ra leon, a tana,
 Ma una tabar vamaur bula ra umana nat na leon,
 40 Ba dia ki ta kadia umana babang,
 Ba dia parau ta ra pui?
 41 To ia i tabar ra kotkot ma ra anan nian
 Ba ra umana natina dia tangi tadav God,
 Ba dia vana vurvurbit ma ra mulmulum?

39

1 U nunure laka ra e na kinakava kai ra umana kuabar na me ta ra lualuana,
 Ba u gire ra kinakava kai ra umana tana na are?
 2 I tale u laka pi una luk ra umana gai dia kap bala tana,
 Ma u nunure ba vingai diat a kakava?
 3 Dia va timtibum, dia kava vue ra umana natu i diat,
 Ma dia gugu tana.
 4 A umana natu i diat dia potar, dia tavua vanavana ta ra bala na vura;
 Dia vana irai, ma pa dia talil tadav ra umana tavu i diat.
 5 To ia i ga vaki ra kuabar na as upi a leing?
 To ia i ga pala ra umana vivi ai ra as,
 6 Nina iau ga tabar ia ma ra bala na kunai upi a kubana,
 Ma ra pia na solt upi kana gunan?
 7 Pa i mainge ra varvareo ai ra pia na pal,

Ma pa i valongore ra nilai nina i kure
ra vinavana kai ra umana as.

⁸ I vana vurvurbit ta ra lualuana,
Upi na tikan upi ra umana mapmap-
ina dia kalabar.

⁹ Dave, a kuabar na bulumakau na
gugu pi na toratorom piram?
Dave, na ki bulu ta kaum pal na
vavaguai?

¹⁰ I tale u laka pi una kun tar ia ta
kaum ipipuk?

Dave, na mur u ma na ragu ta ra
umana odo?

¹¹ Dave, una nurnur tana tago i
dekdek,
Ma una nur tar ra papalum ta kaum
uma pirana?

¹² Dave, una nurnur tana ba na kap
pa kaum kon,
Ma na varurue ta kaum tavul a
rararama vuai?

¹³ Ra murup i kopkop ma ra nilagar;
Ma dave, a bebeana i nunure ra
varmari?

¹⁴ I nur vue ra umana kiauna ara ra
pia,

Upi diat a malamalapang ta ra tobon;

¹⁵ Pa i vinar ba ta pal a kau tana na
rua pamar diat,

Ba ta leing na rigi diat.

¹⁶ A balana i leo ure ra umana
natuna, dari bea diat vakir
kana;

Ma pa i nuk pa ia, ba i papalum
vakuku;

¹⁷ I vuna tago God i ga tak vue ra
kabinana kan ia,

Ma pa i ga tul tar ra minatoto pirana.

¹⁸ Ba i tut upi na vilau,
I nongone ra os ma nina i ki tana.

¹⁹ Dave, u ga tul tar ra dekdek ta ra
os?

U ga vung bula laka ra ivuna nina i
varvarongo ta ra inoana?

²⁰ Dave, u ga kure ba na pil da ra
kubau?

A dekdek na nilaina ia ra magit na
bunurut.

²¹ I ruarua ra male, ma i gugu ta ra
dekdekina;

I vana upi ra vinarubu.

²² I kulume ra bunurut, ma pa i bilua
ra nuknukina,

Ma pa i vilau kan ra pakat na
vinarubu.

²³ Ra popopoi na pu i talatalenge,
Damana bula ra rumu i bagabagele
ma ra rumu i mangi.

²⁴ I konome ra pia ta kana karangap
na kankan,
Ma ba di pupunge, i mama tur
vovovon.

²⁵ Ba ra tavor i tangi, i biti: Ioi!
Tago i lung ra vinarubu maro vailik,
A varvareo kai ra umana luluai na
vinarubu, ma ra kunukula.

²⁶ Dave, ra taragau i bebe alalir ta ra
maup ta kaum kabinana,
Ba i pururung uro ra matana taubar?

²⁷ Ba ra minigulai i pururung tutua,
Upi na pait kana po arama liu iat,
Iyuna laka ta kaum varkurai?

²⁸ I rakan arama iat ta ra papar a vat,
ma i ki ka
Ta ra ngu na vat ma ta ra pakana i
bakit.

²⁹ I gire ra ana kirip marama liu iat;
Ma i bobe ma ra kiau na matana
maro vailik.

³⁰ A umana natuna dia rum ra gap;
Ma i ki ta ra pakana a umana virua
dia va tana.

40

¹ Ma ra Luluai i ga tata pire Iob, ma
i ga biti:

² Dave, nina i varngangar na tadav ra
Dekdek Muka?

Nina i vartoto ma God, na bali ia.

³ Ma Iob i ga tata bali ra Luluai, ma
i ga biti:

⁴ Ea, iau da ra magit vakuku; ava ina
tatike piram?

Ina ki mut uka.

⁵ Tika na pakana iau ga tata, ma pa
ina tata mulai;

Maia, a ura pakana, ma pa ina
vatang mule ta tinata.

*Ta umana magit nina dia vaarike
ra dekdek i God*

⁶ Ma ra Luluai i ga tata pire Iob ta
ra bala na kalivuvur, ma i ga biti:

⁷ Una vi pit da ra tutana;

Ina tir u, ma una bali iau ma ra
kabinana.

8 Dave, una vakaina vue kaugu takodo na varkurai?
 Dave, una takun iau, upi u iat una tur langalanga?
 9 Dave, ra limam i da ra lima i God, Ma i tale u pi ra nilaim na oraoro da kana pangpagur?
 10 Una mong ma ra minamar ma ra kini na ngala;
 Ma una vung bula ra variru ma ra kini na luluai.
 11 Una lolonge ra karangap i kaum kankan,
 Ma una vaikilik diat par dia kolakolo.
 12 Una bobé diat ma una varuva diat; Ma una rua bereng ra umana tena varpiam ta ra pakana dia ki tana.
 13 Una punang guve diat ta ra tobon; Ma una tuba ra pal a mata i diat ta ra pakana i ki ivai.
 14 Ma damana ina pite pa u, Tago ra limam tuna iat i valaun u.
 15 Ea, una gire ra os na tava, Nina iau ga vaki ia da iau ga vaki u; I en ra vura da ra bulumakau.
 16 Una gire, i dekdek ra pagupagu na kakene,
 Ma ra dekdekina i ki ta ra lolo na balana.
 17 A taukuna i dekdek da ra tagatagal; Ma ra umana al vakai ta ra pagupagu na kakene dia ki varpetep.
 18 A umana uruna dia da ra lolo na palariam gobol,
 Ma ra umana rakana dia da ra palariam.
 19 I lia ta ra lavur magit na vavaki kai God;
 I tale ke nina i ga vaki ia pi na tadavia ma ra pakat na vinarubu.
 20 Tago ra umana luana dia vatavua ra ana nian
 Ta ra pakana ba ra umana leing ra pupui dia libur tana.
 21 I va ta ra malur i ra umana davai, Ba i parau ta ra titiparar ta ra lum.
 22 A umana davai dia malmalur dia tuba bat ia;
 Ma ra umana iara ta ra papar a tava dia tur kikil ia.
 23 Ea, pa i burut ba ra tava i lovon;

Ma ba ra Iordan i noro ta ra ngiene i tur patuan ika.
 24 Dave, i tale ta tikai ba na kinim ia ba i bobé bat ia,
 Ma na al pa ia ma ra vinaire ta ra bilauna?

41

1 Dave, una il ra pukpuk ma ra ngiene na il,
 Ba una vi ra karameana ma ra kuara?
 2 Dave, una vung ra vinaire ta ra bilauna,
 Ba una go laka ra pagupagu na ngiene ma ra rumu?
 3 Dave, na lul vovo pa u,
 Ba na tata vovovon piram?
 4 Dave, na pait ra kunubu piram,
 Ba na toratorom vatikai tam?
 5 Dave, amur a limlibur me da u limlibur ma ra beo,
 Ba una vi ia upi kaum umana inip na vavina diat a ga tana?
 6 Dave, a umana talaim diat a balaguan tana,
 Ba diat a ivure ra umana pakapakana pire ra umana tena kunukul?
 7 Dave, una go ra palina ma ra umana rumu na palariam,
 Ba ra uluna ma ra umana rumu ai ra en?
 8 Una vung uka ra limam tana;
 Una nuk pa ra vinarubu, ma pa una pait mule!
 9 Ea, a ninunuk ung upi da kinim vake, a ninunuk vakuku ka;
 Ona ta tikai i gire ke, i dadadar ika tana.
 10 Pa ta tikai i rurung upi na vakurat ia.
 Ma akave ra tutana nina ba na tur pa ia?
 11 To ia na ub ia, ma pa na balbali?
 Pa ta tikai ta ra vavai na bakut.
 Kaugu iat.
 12 Pa ina ki mut ure ra umana ingarina,
 Ba ra ngala na dekdekina, ba ra minamarina.
 13 To ia na kulit vue ra palina?
 To ia na go kana dekdek na vargal?
 14 To ia na papa ra ngiene?

Di tingtingiran ta ra umana pal a ngiene.

¹⁵ A umana vulegina dia ki ngaina ta ra tamuruna,

Ma dia ki varpetep.

¹⁶ Dia ki vartamtabirit,

Kari pa ta vuvu i ruk tana.

¹⁷ Dia ki varpakan vanavana;

Ma tago dia ki rokot, i dekdek ba da al kaba pa diat.

¹⁸ A kapa i pupua rikai. ba i mapiuak, Ma ra ura kiau na matana dir da ra malana ba i lar.

¹⁹ A birao i irop kan ra ngiene,

Ma ra umana pitil na iap dia pitil rikai.

²⁰ A mi i irop kan ra bilauna,

Da kan ra kabala i buabuai ma Ta ul i io.

²¹ Kana ubar i topa ia ba da vabirao ra umana lakit na iap me,

Ma ra birao i arikai ta ra ngiene.

²² A dekdek i bang ta ra inoana,

Ma ra lavur magit par dia burut ure.

²³ Di varpakane ra pal i ra pakana, I ki bulu tana, ma i dekdek upi da tak vue.

²⁴ A balana i leo da ra vat,

I leo da ra vat na uduudu.

²⁵ Ba i tut, a umana rangrang na tutana dia burut,

Dia dadadar ari i ubuubu lup ta ra ta.

²⁶ A pakat na vinarubu pa i topa ta magit,

Damana bula ra rumu ma ra pu ma ra magit i mangi tuna.

²⁷ A palariam i da ra kubul pirana,

Ma ra palariam gobol i da ra davai i maroto.

²⁸ Pa na lop kan ra pu;

Ma ra umana lika dia da ka ra timul a kunai pirana.

²⁹ A umana ram dia da ra vuvur;

Ma i nongone ke ra umana rumu dia bebe.

³⁰ A balana i da ra umana epene vat dia mangi;

I va da ra gegege tapiok ta ra pikai.

³¹ I vakakapal ra ta da ra kabala;

I vurue ra lamanana da di vurue ra vamong ta ra kaka.

³² A taina i pua murmur tana,

Ma ta tikai na nuk ia ba ra ta iat i pua.

³³ Pa ta magit i varogop me ta ra rakarakan a gunagunan,

Tago pa i nunure ra bunurut.

³⁴ I gire ra lavur ngala na magit;

I king ure ra lavur magit i kolakolo.

42

Iob i tata kapa ma i mulaot ba God i takodo

¹ Ma Iob i ga tata bali ra Luluai, ma i ga biti:

² Iau nunure ba u pait valar pa ra lavur magit parika,

Ma i dekdek ba da tur bat ra nuknukim.

³ To ia i ive ra kabinana ma ra tuptup?

Iau ga tata ma ra tuptup

Ure ra umana magit nina ba kaugu kabinana pa i ga tale ba na kodop vake.

⁴ Una valongore iau, iau lul u, ma ina tata;

Ina tir u, ma una bali iau ma ra kabinana.

⁵ Iau ga valongore ra varvai nina di kapkap vanavana ure u,

Ma go iau gire u ma ra kiau na matagu;

⁶ Damana iau milikuane mule iau, ma iau nukpuku

Ta ra tobon ma ra kabu na iap.

⁷ Ma ba ra Luluai i ga tar tata par pire Iob, a Luluai i ga kabila biti tai Elipas ra te Teman dari: Kaugu kankan i karangap ure u, ma pire ra ura talaim; tago pa amutal ga varvai dovot ure iau, da kaugu tultul Iob i ga pait ia. ⁸ Damana amutal a kap lavurua na bulumakau ma lavurua na sip, a umana tomotoina, ma amutal a vana tadav kaugu tultul Iob, ma amutal a vartabar ma diat ure amutal; ma kaugu tultul Iob na araring ure amutal, ma ina torom ta kana niaring, ma pa ina bali amutal tago amutal ga papaua; tago pa amutal ga varvai dovot ure iau, da kaugu tultul Iob i ga pait ia. ⁹ Damana Elipas ra te Teman, Bildad ra te Sua, ma Sopar ra te Nama dital ga vana, ma dital ga

pait nam ba ra Luluai i ga ve dital tana; ma ra Luluai i ga valongore bula ra niaring kai Iob.

Di vaboina mule ra kini kal Iob

¹⁰ Ma ba Iob i ga araring ure ra utul a talaina, ra Luluai i ga vaenana pa kana kini; ma Iob i ga vatur vake mule tai ra Luluai a uraura pakana ta nina i ga vatur value vake. ¹¹ Ma ra umana turana, ma ra umana taina, ma diat dia ga talaina lua me, dia ga pot tadav ia, ma dia ga ian varurung me ta ra kubana; ma dia ga ligur maravut ia, ma dia ga vamaram ia ure ra kini na malari i ga vatur vake tai ra Luluai; ma tikatikai i ga tabar ia ma ta pakana mani ma ra domol i goled. ¹² Ma ra Luluai i ga manga vadoane ra ibaiba na nilaun kai Iob ta dir ma ra turpaina; ma i ga vatur vake a vinun ma a ivat na arip na marmar na sip, ma laptikai na arip na marmar na kamel, ma a ura arip na marmar na bulumakau, ma tika na arip na marmar na as, a umana tana. ¹³⁻¹⁴ I ga vatur vake bula lavurua na bul tutana ma a utul a bul vavina. A luaina i ga vaiang ia ba Iemima, a vauruana ba Kesia, ma ra vautuluna ba Keren-Apuk. ¹⁵ Ma ta ra gunagunan pa di ga na tadav ta metek na vavina da ra utul a natu i Iob; ma tama i dital i ga tul tar dital ba dital a kakalai varurung ma ra umana tai dital.

¹⁶ Ma namur ta go Iob i ga laun Vue tika na mar ma a ivat na vinun na kilakilala, ma i laun pi na gire ra umana natuna, ma ra umana natu i diat bula, tuk tar i ga ivat na taun tarai. ¹⁷ Ma Iob i ga mat; i ga ngeo ma i ga laun vao.

A UMANA KAKAILAI

1

A LUAINA BUK A dovot na gugu

- 1 I ti doan nam ra tutuna ba pa i mur
ra nuknuk i ra kaina tarai,
Ma pa i tur ta ra nga kai ra umana
tena vana rara,
Ma pa dia ki varurung ma ra umana
tena varkulumai.
- 2 Ia kaka i manga gugu ka ta ra
vartovo kai ra Luluai;
Ma i nununuk ta kana vartovo a
bungbung na keake ma ra
bungbung na marum bula.
- 3 Na varogop ma ra davai di ga
vaume ta ra papar a tava alir,
I vuavuai ta kana e,
A mapmapina bula pa i makuk;
Ma ra lavur magit par i pait diat, diat
a tavua.
- 4 A umana tena varpam pa dia
damana;
Dia varogop uka ma ra pal i ra vit a
vuvu i kapkap vue.
- 5 Kari a umana tena varpam pa diat
a pila ta ra varkurai,
Ma ra umana tena vana rara pa diat
a ki varurung ma ra umana
tena takodo.
- 6 Tago ra Luluai i nunure ra manga-
mangana kai ra tena takodo,
Ma ra mangamangana kai ra tena
varpam na virua.

2

Ra King nina ba God i ga pilak ia

- 1 Upi ra ava ra umana Tematana dia
urung,
Ma ra lavur tarai dia nuknuk ra
magit vakuku?
- 2 A umana king mati ra pia dia tut na
vinarubu,
Ma ra lavur luluai dia kiki vung
varbat
Ure ra Luluai ma nina i ga pilak pa
ia; dia biti:
- 3 Dat a al kutu kadir umana vivi,
Ma dat a vue kadir lavur vinau kan
dat.

4 Nina i ki ra bala na bakut na non-
gon ika,

A Luluai na kulume diat.

5 Namur na tata pire diat ta kana
kulot,

Ma na vapurpuruan diat ta kana
karvuvu.

6 Ma iau tar vaki kaugu king arama
Sion kaugu luana gomgom.

7 Ina vaarike ra varkurai;

A Luluai i ga biti tagu dari: U natugu;
Gori iau tar vangala u,

Una lul iau,

8 Ma ina tibe tar ra lavur Tematana
tam,

Ma kaum ra lavur ngungu na
rakarakan a gunagunan aro
iat.

9 Una puar diat ma ra buka na palar-
iam,

Una pamar gigi diat da ra la na pia.

10 Kari avat a matoto, a umana king,
Avat a kapupi ra varpit, a umana
tena varkurai mamati ra pia.

11 Avat a toratorom tai ra Luluai ma
ra bunurut,

Avat a gugu ma ra nidadar.

12 Avat a galum natuna, kan na kulot,
Ma avat a virua na nga,

Tago kana kankan na arikai lulut.

Diat dia nurnur tana dia ti doan.

3

A niaring ta ra malana upi ra maramaravut

A kakailai kai David, ba i vilau kan
natuna Absalom.

1 Luluai, kaugu umana ebar dia tar
peal!

Mangoro dia tut na tur varbat ure
iau.

2 Mangoro dia biti ure iau dari:
Pa ta maramaravut kai God pirana.
Sela.

3 Ma u, Luluai, u a ramravit kikel iau;
U kaugu minamar, ma u vatur ra
ulugu urama.

4 Iau tangi tadav ra Luluai ma ra
nilaigu,

Ma i torom tagu maro ta kana luana
gomgom. Sela.

⁵ Iau ga va ma iau ga diop;
Iau ga tavangun, tago ra Luluai i
maramaravut iau.

⁶ Pa ina burutue ra ngala na kor na
tarai,

Nina dia tur kikil bat iau.

⁷ Luluai, una tut; una valaun iau,
kaugu God.

Tago u ga rapu ra pagupagu na ngie
i diat par kaugu umana ebar,

U tar bubur ra pal a ngie i ra umana
tena varpiam.

⁸ A valavalaun i tur uka pire ra Lu-
luai;

Kaum varvadoan na ki taun kaum
tarai. Sela.

4

*A niaring ta ra marum upi ra
maramaravut*

Kai nina i lue ra kakailai; ta ra pagol;
a kakailai kai David.

¹ Kaugu takodo na God, una torom
tagu ba iau kail u;

U tar valangalanga iau ba i ga tup
iau;

Una mari iau, ma una valongore
kaugu niaring.

² Avat a tarai, aivia ra bung boko ava
pukue kaugu minamar upi ra
vavirvir?

Aivia ra bung ava mainge ra manga-
mangana vakuku ma ava
anan upi ra vaongo? Sela.

³ Ma avat a nunure ba ra Luluai i tar
tibe voire pa ra dovot na tena
lotu upi kana iat;

Ra Luluai na valongore ba iau ora.

⁴ Avat a variru, ma koko avat a
varpiam;

Avat a nununuk ta ra bala i vavat iat
ba ava vava, ma avat a ngo.
Sela.

⁵ Avat a tul tar ra lavur takodo na
tinabar,

Ma avat a nurnur tai ra Luluai.

⁶ Mangoro dia biti: To ia na ve tar ta
bo na magit ta vevet?

Luluai, a talapar i ra matam na
pupua taun avet.

⁷ U ga vagugu ra balagu,

Ma ra tinavua i kadia kon ma kadia
vain pa i vagugu diat.

⁸ Ina va ma ina diop ma ra malmal,
Tago u kaka, Luluai, u vabakite bulu
iau.

5

A niaring upi ra varbalaurai

Kai nina i lue ra kakailai; ta ra vuvu;
a kakailai kai David.

¹ Luluai, una valongore kaugu tinata,
Una nuk pa ra ninunuk ta ra balagu.

² Una valongore kaugu kinail, kaugu
king ma kaugu God,

Tago iau araring piram.

³ Luluai, una valongore ra nilaigu ta
ra malana;

Ta ra malana ina vaninare kaugu
niaring tadav u, ma ina mono.

⁴ Tago vakir u a god ba na gugu ta ra
varpiam;

A kaina pa na ki piram.

⁵ A umana lunga pa diat a tur ta ra
luaina matam;

U milikuane ra lavur tena varpiam
par.

⁶ Una nila vue ra umana tena
vaongo;

A Luluai i milikuane ra tena var-
dodoko ma ra tena vavagu.

⁷ Ma iau, ina ruk ta ra kubam ta
kaum peal varmari;

Ina variru piram, ma ina lotu tadav
kaum pal i gomgom.

⁸ Una lue rap iau, Luluai, ta kaum
mangamangana takodo, ure
kaugu lavur ebar.

Una vakapa mal kaum nga ta ra
luaina matagu.

⁹ Tago pa ta dovotina i tur ta ra ngie
i diat;

A bala i diat i manga kaina ka;

A kongkong i diat i da ra babang na
minat i panganga;

A karamea i diat i tata na var-
mananai vakuku.

¹⁰ God, una takun ot pa diat;

Boina ba diat a bura ure ra nuknuk i
diat iat;

Una okole vue diat ure kadia peal
varpiam,

Tago dia tar tut na varpian ure u.

- 11 Ma boina ba diat par dia nurnur tam, diat a ga tuna ka, Diat a malalongo na gugu vaticai, tago u kove diat. Ma diat dia manane ra iangim diat a gugu tam.
- 12 Tago una vadoane ra tena takodo; Luluai, una pulu ia ma ra varmari da ra ramravit.

6

A niaring upi ra maramaravut ta ra e na purpuruan

- Kai nina i lue ra kakailai, ta ra pagol; a tiun Seminit; a kakailai kai David.
- 1 Luluai, koko una pit iau ta kaum kankan, Ma koko una vapagumanene iau ta kaum ngala na kulot.
- 2 Luluai, una mari iau, tago iau tar bilua; Luluai, una valagar pa iau, tago ra urugu i purpuruan.
- 3 Damana ra balagu i purpuruan; Ma u Luluai, aivia ra bung boko?
- 4 Una lilikun, Luluai, una valangalanga iau, Una valaun iau ta kaum varmari.
- 5 Tago ba di mat pa di nuk pa mule u, Ma ta ra ruarua na tulungen ia na pite pa mule u?
- 6 Iau tar talangan ma kaugu oir; A lavur marum i polo ko kaugu vava; Iau pukpuk kaugu molamolo ma ra lur na matagu.
- 7 A kiau na matagu i gavul ta ra tinangi, I rovo ure kaugu lavur ebar.
- 8 Avat a vana kan iau, avat ra lavur tena varpian par, Tago ra Luluai i tar valongore kaugu tinangi.
- 9 Ra Luluai i tar valongore kaugu nilul vovo; Ra Luluai na alube pa kaugu niaring.
- 10 Kaugu lavur ebar par diat a vavirvir, ma diat a purpuruan

na kaia, diat a lilikun, ma da varuva vakaian diat.

7

A niaring upi ra takodo na varkurai

- A kakailai kai David nina i ga kaile tadav ra Luluai ure ra tinata kai Kus, a te Benjamin.
- 1 Luluai kaugu God, iau nurnur piram; Una valaun iau kan diat par dia korot mur iau, ma una valangalanga iau;
- 2 Kan na karat kadakadal kaugu nilaun da ra leon, Na kadal ia, ma pa ta na ati ba na valaun ia.
- 3 Luluai kaugu God, ona iau tar pait go; Ona i kaina ra limagu;
- 4 Ona iau tar bali nina amir ga ki na malmal me ma ra kaina; (Maia, ma iau ga valangalanga kaugu ebar vakuku;)
- 5 Boina ba ra ebar na vakaina kaugu nilaun, ma na kinim vake; Maia, na ruarua taun iau ura ra pia, Ma na vaki kaugu minamar ta ra tobon. Sela.
- 6 Una tut, Luluai, ta kaum kankan, Una vadadake u ma una tur bat ra nginangal na kulot kai kaugu umana ebar; Ma una tavangun maravut iau; u tar vartuluai upi ra varkurai.
- 7 Ma boina ba ra kor na tarai na tur kikilane u; Ma una vana urama liu ta diat.
- 8 Ra Luluai i pait ra varkurai pire ra tarai; Una kure iau, Luluai, vardada ma ra takodo na maukuagu, Ma vardada ma ra dovotina i ki tagu.
- 9 Boina ba ra varpian kai ra lavur tena varpian na par, ma una vatur vapadikat ra umana tena takodo; Tago God, a tena takodo, i valar ra nuknuk i ra tarai ma ra bala i diat bula.
- 10 God kaugu ramravit, Nina i valaun diat i dovot ra bala i diat.

11 God a takodo na tena varkurai,
Maia pa, ia ra God ba na kankan ure
ra kaina a bungbung par.

12 Ona ta tikai pa i nukpuku, na
al vamangi kana pakat na
vinarubu;

I tar lele kana panak, ma i tar van-
inare.

13 I tar mal bula. ra ana rumu na
minat;

Ma kana umana pu i vabirao diat.

14 Ea, i mamat ra nuknukina ma ra
kaina;

Maia pa, i tar lalau pa ra magit
i bilak, ma i kava vue ra
vavaongo.

15 I tar kal ra tung, ma i kal valulur
pa ia,

Ma ia iat i tar bura ta ra tung i pait
ia.

16 Kana bilak na mangamangana na
pipit likun ta ra uluna iat,

Ma kana mangamangana karangap
na ki taun ra tunurot na uluna.

17 Ina pite pa God da i topa ia ure
kana mangamangana takodo;

Ma ina kakailai na pite varpa tadav
ra iang i ra Luluai ra Ngala
Kakit.

8

*A minamar i God ma ra variru kai
ra tarai*

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Gitit;
a kakailai kai David.

1 Luluai, kaveve Luluai,

I mamar tuna ra iangim ta ra
rakarakan a gunagunan par!

U tar vaki kaum minamar urama ra
ul a bakut.

2 Ta ra ngie i ra umana kuramana,
ma ta ra ngie i diat dia u boko
u tar mal vaarike ra dekdek,

Ure kaum umana ebar,

Upi una vamut ra ebar ma ra tena
varobo.

3 Ba iau nuk pa ra bala na bakut, a
papalum na limam,

A gai ma ra umana tagul, nina u ga
vaki diat,

4 Ava bar ra tarai, upi una nuk pa
diat?

Ma ava ra tutana ba una laume kapi
ia?

5 Tago u ga vaki ia, ma i papait na
varogop ma God,

U vatoke ra minamar ma ra variru
tana.

6 U ga tul tar ra varkurai tana ure ra
lavur papalum na limam;

U ga vaki ra lavur magit par ta ra
vavai na kauna;

7 A lavur sip, ma ra umana bu-
lumakau parika,

Maia pa, a umana leing bula ta ra
pupui;

8 A umana beo liuliu, ma ra umana
en ta ra ta,

Ma ra lavur mangana i vanavana ta
ra ta.

9 Luluai, kaveve Luluai, i ma-
mar tuna ra iangim ta ra
rakarakan a gunagunan
parika!

9

*A pite varpa tadav God ure kana
dovot na varkurai*

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Mut-
Laben; a kakailai kai David.

1 Ina pite pa ra Luluai ma ra balagu
parika;

Ina vaarike kaum lavur enana pa-
palum.

2 Ina gugu ma ina ga tuna tam,

Ina pite pa ra iangim, u ra Ngala
Kakit.

3 Ba kaugu umana ebar dia vilau,

Dia bura ma dia panie ke ta ra luaina
matam.

4 Tago u tar varkurai maravut ure ra
magit i takodo piragu ma ure
kaugu papalum;

U tar ki ta ra kiki na king ma ra
takodo na varkurai.

5 U tar bor ra umana Tematana, u
tar nila vue ra umana tena
varpam,

U tar pun vatukum vue ra iang i diat.

6 A umana ebar dia tar panie, ma dia
tar kaina tukum;

U tar re vue kadia umana pia na pal,
Pa da nuk uraure pa mule diat.

⁷ Ma ra Luluai i ki na king pa na mutu;
I tar mal pa kana kiki na king upi ra varkurai.

⁸ Ma na kure ra rakarakan a gunagunan ma ra takodo na varkurai,
Na kure vatakodo ra lavur vuna tarai.

⁹ Ra Luluai na da ra pal na bakbakit kadiat di ki taun diat, a pal na bakbakit ta ra kilala na purpuruan.

¹⁰ Ma diat dia nunure ra iangim, diat a nurnur tam,
Tago u, Luluai, pa u nur vue diat dia tikan up u.

¹¹ Avat a kakailai na pite varpa tadav ra
Luluai, nina i ki Sion;
Avat a vaarike kana lavur papalum livuan pire ra tarai.

¹² Tago nina i varvartir ure ra vardodoko i nuk pa diat,
Pa i nuk vue ra kinail kai ra umana luveana.

¹³ Una mari iau, Luluai;
Una gire ra mangana varmonong nina ba iau kairane ta diat dia milikuane iau,
U nam, ba u puak vairop iau kan ra mataniolo na minat;

¹⁴ Upi ina vaarike vapar ra pite varpa piram,
Ta ra umana mataniolo kai natu i Sion, a vavina,
Ina gugu tuna ta kaum varvalaun.

¹⁵ A umana Tematana dia tar bura ta ra tung dia ga kal ia,
Ra ubene dia ga vung ive pa ia, i kun vake ra kak i diat iat.

¹⁶ Ra Luluai i tar vaarike ia iat mulai, i tar varkurai;
A tena varpam i virua ta ra papalum na limana iat. Igaion, Sela.

¹⁷ A umana tena varpam diat a talil ta ra ruarua na tulungen,

Maia pa, diat par a umana Tematana ba dia nuk vue God.

¹⁸ Tago diat dia ki na niiba vakir da nuk vue diat vatikai,

Ma pa na rara tukum nam ba ra umana luveana dia nuknuk upi ia.

¹⁹ Luluai, una tut; koko ra tarai diat a uvuvia;

Boina ba da kure ra umana Tematana ta ra luaina matam.

²⁰ Luluai, una vaburut na kaia diat;
Boina ba ra lavur Tematana diat a nunure ba diat a tarai ka. Sela.

10

A niaring upi ra maramaravut

¹ Luluai, ta ra ava u tur vavailik?
Ta ra ava u ki ivai ta ra kilala na purpuruan?

² A tena varpam i malamala ngala, ma di korot mur tuna ra luveana;

Boina ba diat a virua mulai ta ra magit dia varpit ure.

³ Tago ra tena varpam i langlang ta kana lavur mamainga,

Ma ra tena vavaranai i piam vue ra Luluai, ma i vul ia bula.

⁴ A tena varpam ba i kolakolo ra matana, i biti: Pa na titir upi ia.

Kana lavur nuknuk dari: Pa ta God.

⁵ Kana lavur mangamangana dia tur padikat vatikai;

Kaum lavur varkurai dia ki na lao, pa i gire diat;

Ma ure kana lavur ebar, i kulume diat.

⁶ A nuknukina i dari:

Pa ina takari;

Pa ina ki kaina ta ra lavur taun tarai namur.

⁷ A ngiene i buka ma ra tinata kakaina, ra vaongo ma ra tinata na arung varbat;

A bilak na tinata ma ra kaina tinata dir ki ta ra vavai na karameara.

⁸ I ki parau ta ra umana pia na pal,
I doko ive diat ba pa dia rara;

I makmakile ive diat dia vana tuna ka.

⁹ I va parau da ra leon ta kana bang;

I kiki uai upi na kinim ra luveana;
I kinim pa ra luveana, ba i al pa ia ma kana ubene.

¹⁰ I ki rokrok, ma i pa rururu,
Ma diat dia vana tuna ka dia virua ta ra dekdekina.

¹¹ I biti dari: God i tar valubane;
I ive ra matana, ma pa na gire.

¹² Una tut, Luluai; God, una vatur ra limam urama;

Koko u nuk vue ra umana luveana.

¹³ Ta ra ava ra tena varpam na vul God,
Ma na biti ba pa u titir upi ia?

¹⁴ U tar gire, tago u gire ra bilak na magit ma ra varpam upi una kure;

Nina i ki tuna ka i nur tar mule tam;
U tar maravut ra umana nat na ling ta ra lavur kilala i tar par.

¹⁵ Una bubur ra lima i ra tena varpam;

Ma ure ra bilak na tutana, boina ba una tikan vue kana varpam par, upi koko u gire mule ta na.

¹⁶ Ra Luluai a king pa na mutu;
A umana Tematana dia tar panie kan kana gunan.

¹⁷ Luluai, u tar valongore ra ma mainga kadiat i madu ra bala i diat;

Una mal pa ra nuknuk i diat; una vatorome ma ra talingam;

¹⁸ Upi una kure maravut ra umana nat na ling ma diat di arung bat diat,

Upi koko ra tarai mati ra pia diat a ngangal mulai.

11

A nurnur tai God

Kai nina i lue ra kakailai; kai David.

¹ Iau rivarivan tai ra Luluai; Dave ava biti tagu:

Una lop tar ta kaum luana da ra beo?

² Tago, gire, a umana tena varpam dia lele ra panak,

Dia vung vaninare kadia pu ta ra vinau,

Upi diat a tut nina i takodo ta ra bobotoi.

³ Gala di vakaina vue ra vunapaina,
Ava ra umana tena takodo diat a gala pait ia?

⁴ Ra Luluai i ki ta kana pal tabu,
Ra Luluai, kana kiki na king i tur arama ra bala na bakut,

A kiau na matana i gire ra umana natu i ra tarai, ma ra pilpil na matana i valar diat.

⁵ Ra Luluai i valar ra umana tena takodo.

Ma ra tulungeana i pidimuane ra tena varpam ma nina bula i varvakaina.

⁶ Na vapeal ra umana kun pire ra umana tena varpam;

A iap ma ra pakar ma ra mala-malapang na vuvu, nam kadia tiniba.

⁷ Tago ra Luluai i takodo,
I mainge muka ra mangamangana takodo;

A umana tena takodo diat a gire ra matana.

12

A niaring upi ra maramaravut

Kai nina i lue ra kakailai, a tiun Seminit; a kakailai kai David.

¹ Luluai, una maramaravut, tago ra tena lotu i tar panie;

Tago diat i dovot ra maukua i diat dia par pire ra umana natu i ra tarai.

² Dia tatike ra magit vakuku ka, tikatikai dir ma talaina;

Dia tata na varmananai vavaongo, ma ra bala i diat dir enana ma kadia tinata.

³ Ra Luluai na nila vue ra ngie i diat par dia tata na varmananai vavaongo,

Ma ra karamea i diat dia vangala vakuku kadia tinata.

⁴ Diat dia biti: Avet a ongaongor ma ra karamea i vevet;

A ngie i vevet kavevet iat; to ia na luluai ta vevet?

⁵ Go ina tut, ra Luluai i biti, Tago di ra vue ra magit kai ra lueveana, ma tago diat dia ki na niiba dia mamadung; Ina vaki ia ta ra rivarivan nina ba i anan upi ia.

⁶ A tinata kai ra Luluai a gomgom na tinata; I da ra silva ba di tar tun vagomgom ia ta ra ubu ra pia, Di valavurua ma ra varvagamgom tana.

⁷ Luluai, una ga mataure diat, Una ga kove diat kan go ra taun tarai vatvatikai.

⁸ A umana tena varpam dia vana vurvurbit ta ra gunagunan par, Tago di nuk vangala pa ra varpam pire ra umana natu i ra tarai.

13

A niaring upi ra maramaravut

Kai nina i lue ra kakailai, a kakailai kai David.

¹ Luluai, na tuk vingai bar? Una valubane vatikene iau vang? Aivia ra bung boko una ive ra matam kan iau?

² Aivia ra bung boko ina nununuk ta ra balagu, Ma ra niligur na ki ta ra balagu ra bungbung par? Aivia ra bung boko kaugu ebar na ngala ta mimir?

³ Luluai, kaugu God, una nuk pa iau, ma una torom tagu; Una vakapa ra kiau na matagu kan ina diadiop ma ra niva na minat;

⁴ Kan kaugu ebar na biti: Iau tar uvua pa ia; Kan kaugu lavur ebar diat a manga gugu ba iau takari.

⁵ Ma iau tar nurnur ta kaum varmari; A balagu na manga gugu ta kaum varvalaun;

⁶ Ina kakailai tadav ra Luluai, Tago i tar vapeal kana bo na mangamangana piragu.

14

A kaina mangamangana kai ra tarai (Kak 53)

Kai nina i lue ra kakailai; kai David.

¹ A nuknuk i ra lunga dari: Pa ta God. Di tar vakaina kadia lavur mangamangana, di tar manga vabilak diat; Pa ta tikai ba na pait ra boina.

² Ra Luluai i gigira ba marama ra bala na bakut, ma i na tadav ra umana natu i ra tarai.

Upi na gire ba ta umana dia minana bar, Ma diat a tikan upi God.

³ Diat parika dia tar vana irai; dia tar dur par. Pa ta na ba i pait ra boina; pa ta tikai ka.

⁴ Dave, ra umana tena varpam par pa dia matoto? Diat ba dia en kaugu tarai da dia en ra magit, Ma pa dia lotu tadav ra Luluai.

⁵ Akamana i ga tup diat ra ngala na bunurut; Tago God i ki maravut ra takodo na taun tarai.

⁶ Ava varuva ra mamainga kai nina i ki na malari, Ma ga ra Luluai kana rivarivan.

⁷ Boina ba ra valavalaun kai Israel na vana rikai maro Sion! Ta ra bung ba ra Luluai na valangalanga kana tarai kan kadia kini na vilavilau, Ta nam ra bung Iakob na gugu tuna, ma Israel na ga.

15

Nam ra magit God i mainge

A kakailai kai David.

¹ Luluai, ia na kiki ta ra kubam? Ia na ki ta kaum luana gomgom?

2 Nina ba i ko tuna kana mangaman-
gana, ma i papait ra magit i
takodo,
Nina ba i tatike ra dovotina ta ra
balana.
3 Nina ba pa i varurai kakaina ma ra
kameana,
Ma pa i vakaina talaina,
Ma pa i kapupi ra kaina varvai ure
nina dir ki varurung me.
4 Nina i milmilikuane ra bilak na
tutana;
Ma i ruru diat dia ru ra Luluai.
Nina ba i vavalima, ma ona ia iat i
kaina tana, i pait ot pa ia ka,
pa i vaenana pa ia.
5 Nina i kaiane ra tarai ma kana
mani, ma pa i vatur vake ra
ngala na kubika tana,
Ma pa i alube pa ta varkul upi na
takun nina pa i rara.
Nina i papait ra dari pa na takari
muka.

16

A niaring na nurnur

A Miktam kai David.
1 Una vaale bat iau, God, tago iau
rivarivan tam.
2 Iau tar tatike tai ra Luluai dari: U
kaugu Luluai;
U kaka ra bo na magit ba iau vatur
vake.
3 Ma ure ra tarai na viviliai ta ra
gunagunan,
Dia ko vurakit, iau gugu tuna ta diat.
4 Diat dia kia vue ra Luluai ma ta
enana god, na pepeal kadia
lavur niligur;
Pa ina tul tar kadia umana tinabar, a
nimomo na gap,
Ma pa ina vatang ra iang i diat ma ra
ngiegu.
5 Ra Luluai ia kaugu tiniba ma ra agu
nimomo;
U tar mal vake kaugu tiniba.
6 Di tar valarue kaugu tiniba ta ra
vakak na gunan,
Maia pa, kaugu tiniba i boina tuna.

7 Ina pite pa ra Luluai, nina i tar tovo
iau;
Maia pa, a balagu i tar vateten iau ta
ra marum.
8 Ra Luluai i tur vatikai ta ra luaina
matagu,
Pa ina takari, tago i tur ta ra papar a
limagu tuna.
9 Kari a balagu i ga, ma ra tulungeagu
i gugu;
A pakagu bula na ki bulu.
10 Tago pa una nur tar ra tulungeagu
tai ra ruarua na tulungen,
Ma pa una tul tar kaum tena lotu
upi na nunure ra mareng na
minat.
11 Una ga vateten iau ta ra nga na
nilaun;
I ngala mat ra gugu ta ra luaina
matam,
Ma ra gina ba pa na mutu i tur ta ra
limam tuna.

17

A niaring kai ra tena takodo

A niaring kai David.
1 Luluai, una valongore nam i
takodo, una torom ta kaugu
kinail;
Una valongore kaugu niaring, nina
ba pa i irop ta ra ngiegu ma ra
vaongo.
2 Boina ba ra varkurai ure iau na
vana rikai tam;
A matam na gire ra mangamangana
takodo.
3 U tar valar ra balagu; u tar tadav
iau ta ra marum;
U tar valar iau, ma pa u gire tadav ta
magit;
I ot ra nuknukigu ba koko na rara ra
ngiegu.
4 Ma ure ra mangamangana kai ra
tarai;
Iau tar nuk pa ra tinata na ngiem, ma
pa iau mur ra lavur nga kai ra
umana tena vakavakaina.
5 Iau vanavana vatikai ta kaum lavur
nga,
A ura kaugu pa dir tamagaga.

6 Iau tar kakail piram, tago u God,
una ga valongore iau.
Una lingan upi iau, ma una valongore
kaugu tinata.

7 Una vaarike kaum enana varmari,
U nam, u valaun diat dia nurnur tam
ma ra limam tuna
Kan diat dia tut na vinarubu ure diat.

8 Una balaure iau, da di balaure ra
kiau na mata,
Una ive iau ta ra malur na bebeam,
9 Kan ra umana tena varpam dia
vakaina iau,
Kan diat bula kaugu umana ebar
tuna dia tur kikil iau.

10 Dia tar banu bat ra bala i diat,
Dia vatavatang ra lavur ngala na
tinata vakuku.

11 Dia tur kikil avet go ta kaveve
lavur vinavana,
Dia makmakila upi diat a vabura
avet ra pia.

12 Dia varogop tuna ma ra leon i
mulmulum upi ra ana virua,
Ma dia da ra nat na leon i kiki uai ta
ra pakana gunan ivai.

13 Luluai, una tut,
Avat a tur varmatam, ma una ub
diat.
Una valaun iau ma kaum pakat
na vinarubu kan ra tena
varpam;

14 Ma kan ra tarai ma ra limam,
Luluai,
Kan ra tarai ta go ra rakarakan a
gunagunan ba kadia tiniba i
tur ta go ra nilaun uka,
Ma kan diat ba u vabuka ra bala
i diat ma kaum ngatngat na
tinabar;
A nuknuk i diat i ngo, tago mangoro
na natu i diat,
Ma ra ibaiba na tabarikik kadiat dia
tibe tar ia ta ra umana natu i
diat.

15 Ma boina ba ina gire ra matam ure
ra mangamangana takodo;
Ba ina tavangun, boina ba na ngo ra
nuknukigu ta ra malalarim.

18

A kakailai na niuvia kai David (2 Sam 22:1-51)

Kai nina i lue ra kakailai; kai David a
tultul kai ra Luluai, nina i ga tatike ra
lavur tinata ta go ra kakailai pire ra
Luluai, ta nam ra bung ba ra Luluai i
ga valaun ia tana kan ra lima i kana
umana ebar ma kan ra lima i Saul,
ma i biti:

1 Luluai, ra dedekigu, iau mari u.

2 Ra Luluai ia kaugu vat i ta, kaugu
pal na bakbakit, ma kaugu
tena valaun;
Kaugu God, kaugu padikat na vat i ta,
ina rivarivan tana.
Kaugu ramravit, ma ra dekdek iau
lalaun tana, kaugu pal na ri-
varivan i manga tuluai urama.

3 Ina kail tadav ra Luluai, nina i topa
ia ba da pite pa ia,
Ina laun kan kaugu lavur ebar.

4 A umana vinau na minat dia ga rau
kikil iau,
Ma iau ga burut ta ra varpam i da ra
lovon ta.

5 A umana vinau na ruarua na tulun-
gen dia ga viviai tagu,
A lavur kun na minat dia ga tadav
iau.

6 Iau ga kail tadav ra Luluai ba iau ga
ki na malari,
Ma iau ga tangi tadav kaugu God;
I ga valongore ra nilaigu ta kana pal
tabu,
Ma kaugu tinangi ta ra luaina
matana i ga ruk ra talingana.

7 A rakarakan a gunagunan i ga
dadar ma i ga guria,
A vunapai ra lualuana bula i takari
ma i dadar, tago i ga kankan.

8 A mi i tubang rikai ta kana kankan,
Ma ra iap ta ra ngiene i ga vavaimur;
A umana lakit dia ioaio tana.

9 I ga lele ra bakut bula ura ra pia, ma
i ga kuba;
A ngala na bingnimuna i tur ta ra
vavai ra kauna.

10 Ma i ki ra ul a angelo, ma i puru-
rung;

Maia pa, i pururung lulut ta ra ul a
bebea i ra vuvu.

11 I ga paraparau ta ra bobotoi, nam
kana bakbakit kikil ia;

A umana korong na bakut, a umana
ivarat arama ra maup.

12 A bata na vatvat ma ra lakit

I irop kan ra talapar ta ra luaina
matana.

Ma i bura doladolo kana lavur
ivarat;

13 Ra Luluai i ga pangpagur bula
arama ra bala na bakut,

Ma ra Ngala Kakit i tata;

A bata na vatvat ma ra lakit.

14 I ga tulue kana umana pu, ma i
korot varbaiane diat;

Maia pa, mangoro na meme, ma i
ubu vapurpuruan pa diat.

15 A bala na ta i vana rikai

Ta kaum varpit ma ta ra vuvu na
bilaum;

Dir ga vaarike bula ra vunapai ra
rakarakan a gunagunan.

16 I tulue ra limana marama, ma i
vatur iau;

I al vairop iau kan ra do na tava.

17 I valangalanga iau kan kaugu
dekdek na ebar,

Ma kan diat dia milmilikuane iau,
Tago dia ga manga dekdek ta vevet.

18 Dia ga tadav iau ta ra bung iau ki
na malari tana,

Ma ra Luluai i ga tukal iau.

19 I ben pa iau ta ra pakana gunan i
maup;

I valangalanga iau, tago i manga
gugu tagu.

20 Ra Luluai i vapuak iau da i
topa kaugu mangamangana
takodo;

I babali piragu da i topa ra gomgom
na limagu.

21 Tago iau tar mur ra nga kai ra
Luluai,

Ma pa iau vana rara kan kaugu God.

22 Tago kana lavur varkurai dia ga
tur ta ra luaina matagu,

Ma pa iau ga vue kana lavur togotogo
kan iau.

23 Iau ga ko vurakit bula pirana,

Ma iau ga balaure bat iau kan ra
varpian.

24 Kari ra Luluai i tar vapuak iau
varogop ma kaugu manga-
mangana takodo,

Varogop ma ra gomgom na limagu ta
ra luaina matana.

25 Una ga vaarike kaum varmari pire
diat dia varmari,

Una ga ko vurakit tadav diat dia ko
vurakit;

26 Una ga gomgom vurakit pire diat
dia gomgom,

Ma una ga turtur bat diat dia bilak.

27 Tago una ga valaun ra tarai dia
malari;

Ma diat dia malamala ngala ka, una
ga vaikilik pa diat.

28 Tago una ga valiting kaugu lamp;

Ra. Luluai kaugu God na vakapa
kaugu bobotoi.

29 Tago ba dor ma u, ina korot mur a
loko na tarai na vinarubu,

Ma ona amir ma kaugu God ina pil
lake ra liplip.

30 Ma ure God, kana nga i ko vurakit;
A tinata kai ra Luluai i dovot;

Ra Luluai a ramravit kadiat par dia
nurnur tana.

31 Tago ia God? la kaka ra Luluai.

Ma to ia ra vat i ta? Kada God kakika.

32 Nam ra God i vi pit iau ma ra
dekdek,

Ma i mal kaugu nga upi na ko vu-
rakit.

33 I mal ra kaugu upi na varogop ma
ra kau i ra me,

Ma i vaki iau ta kaugu kiki liu.

34 I tovo ra limagu ure ra vinarubu,

Upi ra limagu na lele valar pa ra
panak na palariam gobol.

35 U tar tul tar tagu bula ra ramravit
nina ba kaum valavalaun;

Ma ra limam tuna i maravut iau,

Ma kaum varmari i pait vangala pa
iau.

36 U tar valangalanga ra pakana gu-
nan iau vanavana tana,

Ma ra ura kaugu pa dir tamagaga.

37 Ina korot mur kaugu umana ebar,
ma ina tadav diat;

Ma pa ina lilikon mulai tuk ta nam
ba dia tar virua.

38 Ina go vakakit diat upi koko diat a tut mulai.

Diat a bura ta ra vavai ra ura kaugu.

39 Tago u tar vi pit iau ma ra dekdek upi ra vinarubu;

U tar vamolo tar diat i tagu, diat dia ga tut na vinarubu ure iau.

40 U tar pukue vatalil kaugu umana ebar,

Ma ure diat dia milmilikuane iau, iau tar ubu vue diat.

41 Dia ga tangi ma pa ta na i valaun diat,

Dia tangi tadav ra Luluai iat, ma pa i torom ta diat.

42 Ma iau ga ubu. pamar gigi diat; dia da ra tobon a vuvu i kap vue;

Iau vue pikire vue diat da ra pikai ta ra nga.

43 U tar valaun iau kan ra varngan-gar kai ra tarai;

U tar vaki iau upi iau ra lualua ta ra umana Tematana;

A tarai ba pa iau ga nunure diat dia tar torom tagu.

44 Ba dia valongore ra tinata ure iau diat a torom vuavuai tagu,

A umana vaira diat a ongo tagu.

45 A umana vaira diat a bilua vana-vana,

Ma diat a vana rikai ma ra nidadar kan kadia lavur pal na bak-bakit.

46 Ra Luluai i laun, ma da pite pa kaugu vat i ta,

Ma da manga pite pa God kaugu tena valaun,

47 Maia pa, nam ra God ba na pait ra varobo ure iau,

Ma i vamolo tar ra tarai tagu.

48 I valaun iau kan kaugu umana ebar,

Maia pa, u vaki iau urama kan diat dia tut na vinarubu ure iau,

U valaun iau kan ra tena vakavakaina.

49 Kari, Luluai, ina tul tar ra pite varpa tam pire ra umana Tematana,

Ma ina kakailai na pite varpa tadav iangim.

50 Ra Luluai i tul tar ra ngala na valavalaun ta kana king,

Ma i vaarike tar ra varmari tai nina i ga pilak pa ia,

Tai David ma kana tarai namur ma pa na mutu.

19

A minamar i God ta ra papalum na vavaki

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ A lavur bakut i varvai ure ra minamar i God,

Ma ra maup i vaarike ra papalum na limana.

² Tikatika na bung na keake i ve tar ia ta ra bung na keake mulai,

Ma tikatika na marum i vamatotone pa ta ra marum mulai.

³ A dovotina pa ta tinata ma pa ta vatavatang;

Pa di valongore ra nilai dir.

⁴ Kadir langun i tuk tar ta ra rakarakan a gunagunan par,

Ma kadir tinata ta ra lavur ngungu na gunagunan mutu.

God i tar pait ra kuba i ra keake tana,

⁵ Nina ba i varogop ma ra taulai kalama i irop ta ra kubana,

Ma i gugu da ra tena ongor i vutvut ta kana vinavana.

⁶ Kana vinavana i tur pa ia ta ra ngu na lao,

Ma i tuk tar mulai ta ra lavur ngunguna;

Ma pa ta magit ba pa i kairane ra lapapuna.

A varkurai kai ra Luluai

⁷ A vartovo kai ra Luluai i ko vurakit ma i valar ra tulungea i ra tarai;

A varvai kai ra Luluai i dovot, ma i vakabinana diat dia tuptup.

⁸ A umana togotogo kai ra Luluai dia takodo, ma dia vagagane ra bala i ra tarai.

A vartuluai kai ra Luluai i gomgom, ma i vanana pa ra kiau na mata i ra tarai.

⁹ A variruru tadav ra Luluai i gomgom, ma i tur pa na mutu;

A umana varkurai kai ra Luluai dia dovot ma dia takodo par.

¹⁰ I topa ia ba da manga anan upi diat, ma koko da manga anan upi ra goled;

Maia pa, ma upi ra ngala na goled ba i ngatngat bula, pata.

Dia manga kalami ta dir ma ra bulit na livur

Ma ra polo ta ra bulit na livur.

¹¹ Dia vaale kaum tultul;

Ma nina i toratorom ta diat na kale pa ra ngala na vapuak.

¹² Ia na nunure ilam kana lavur nirara?

Una pun vue kaugu lavur nirara dia tur ivai.

¹³ Una tur bat kaum tultul ta ra umana varpam tuna,

Koko diat a kure iau; damana ina ko vurakit,

Ma ina langalanga kan ra ngala na mangamangana varpam.

¹⁴ Boina ba ra tinata na ngiegu ma ra ninunuk ta ra balagu na takodo ta ra luaina matam,

U Luluai, kaugu rivarivan ma kaugu tena valaun.

20

A niaring upi ra niuvia

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Ra Luluai na torom tam ta ra bung na purpuruan;

A iang i ra God kai Iakob na balaure bat u;

² Na tuelve ra maramaravut piram maro ra kubana,

Ma na vapidikat u maro Sion;

³ Na nuk vake kaum lavur vartabar, Ma na vatur vake kaum tinabar di tun tar ia;

⁴ Na tabar u ma ra magit a balam i mainge,

Ma na pait ot pa ra nuknukim.

⁵ Avet a malalongo na gugu ure kaum niuvia,

Ma dat a vatur kada lavur vakilang ta ra iang i kada God;

Ra Luluai na pait ot pa kaum lavur nilul.

⁶ Go iau nunure ba ra Luluai i valaun nina i ga pilak pa ia;

Na torom tana marama ra bala na bakut ta kana kiki tabu.

Ma na valaun ia ma ra dekdek na limana tuna.

⁷ Ta umana dia nurnur ta ra kiki na vinavana, ma ta ra umana ta ra lavur os;

Ma avet, avet a vatang ika ra iang i ra

Luluai, kaveve God.

⁸ Dia tar pa rururu ma dia tar bura;

Ma avet ave tar tut, ma ave tur takodo.

⁹ Luluai, una maravut ra king;

Una torom ta vevet ba ave oro.

21

A pite varpa ure ra muvia

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Luluai, a king na gugu ta ra dekdekim;

Ma na manga gugu ta kaum valavalaun!

² U ga tabar ia ma ra magit a balana i ga mainge,

Ma pa u ga muie nam i ga lul upi ia ma ra ngiene. Sela.

³ Tago u totongo upi ia ma u vadoane ma ra umana bo na magit;

U vatoke tar ra vipuar na goled i ngatngat.

⁴ I ga lul ra nilaun tam, ma u tul tar ia tana;

Ba na lolokon kana nilaun ma pa na mutu.

⁵ I ngala kana minamar ure kaum valavalaun;

U vauluve ma ra variru ma ra minong.

⁶ Tago u vadoane pa na mutu,

U vagugu pa ia ma ra gugu ta ra luaina matam.

⁷ Tago ra king i nurnur tai ra Luluai, Ma ta ra varmari kai ra Ngala Kakit pa na takari.

⁸ A limam na tikan tadav diat par kaum umana ebar;

A limam tuna na tikan tadav diat dia milikuane u.

9 Una kure diat upi diat a varogop ma ra ubu na iap ta ra luaina matam.
Ra Luluai na konome diat ta kana kankan,
Ma ra iap na en vue diat.
10 Una li vue ra umana natu i diat kan ra rakarakan a gunagunan,
Ma ra umana bul mur ta diat kan ra tarai.
11 Ba dia vaninare value ta kaina magit ure u,
Ba dia abe pa ta kaina mangana, pa dia pait valar pa ia;
12 Tago u pukue vatalil diat,
Ma una al vaninare kaum vinau na panak upi ra mata i diat.
13 Luluai, una ngalangala ta ra dekdekim iat;
Damana avet a kakailai, ma avet a pite pa kaum niongor.

22

A kunukula na kinadik ma ra kakailai na pite varpa
Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Aielet-Asar; a kakailai kai David.
1 Kaugu God, kaugu God, ta ra ava u vana kan iau?
Ta ra ava u ki vailik kan iau, ma pa u maravut iau, ma ta ra ava pa u valongore kaugu tinata na niriri?
2 Ea, kaugu God, iau oraoro ta ra keake, ma pa u torom;
Ma ta ra marum bula pa iau ki mut.
3 Ma u, u ti lia kakit,
U nam u kiki na king livuan ta ra pite varpa kai Israel.
4 A umana tama i vevet dia ga nurnur tam;
Dia ga nurnur, ma u ga valaun diat.
5 Dia ga tangi tadav u, ma dia tar pila;
Dia ga nurnur tam, ma pa dia ga vavirvir.
6 Ma iau a kalolo ko, ma vakir iau a tutana;
A magit na varkulumai pire ra tarai,
ma ra tarai dia pidimuane ke iau.
7 Diat par dia gire iau, dia nongone iau;

Dia tumul; dia lungane ra ulu i diat, ma dia biti:
8 Na nur tar ia tai ra Luluai! Ra Luluai na valaun ia!
Boina ba na valaun ia, tago i manga gugu tana!
9 Ma u kaka nam ba u ga al vairop iau kan ra tatal na bul;
U ga vanurnur iau ba iau ga u boko ta ra u i nagu,
10 Papa nam ra bung iau ga irop tana ta ra tatal na bul u ga puapuak iau;
Ma ba iau ga ki boko ta ra bala i nagu, u kaugu God.
11 Koko u ki vailik kan iau, tago a purpuruan i maravai,
Ma pa ta na ba na maramaravut.
12 Mangoro na bulumakau, a umana tomotoina, dia tar tur kikilane iau;
A umana dekdek na bulumakau, a umana tomotoina, maro Basan dia tar tur kikil iau.
13 Dia pangapanganga tadav iau da ra leon i varvarkarat ma i kukukula.
14 Di lingire vue iau da ra tava vakuku ka,
Ma ra umana urugu par dia taele;
A nuknukigu i da ra bulit na livur;
I polo ko ta ra balagu.
15 A dekdekigu i lageo da ra ngungu kabala na pia;
A karamaegu i petapetep ta ra kabegu;
Ma u tar vadiop vaba iau ta ra tobon na minat.
16 Tago a umana pap dia tur kikil iau;
A kor na tarai, a umana tena kaina, dia balade kikil iau;
Dia tar go ra ura limagu ma ra ura kaugu.
17 Pa i dekdek ba ina luk guve ra umana urugu par,
Ma diat dia giragire iau, ma. dia nongone iau.
18 Dia tibe kaugu umana mal ta diat mulai,

Ma dia padapadailam ure kaugu olovoi.

19 Ma u Luluai, koko una ki vailik; U kaugu tena maramaravut, una lut upi una maravut iau.

20 Una valaun iau kan ra pakat na vinarubu;

Ma kaugu kopono ko una valaun ia kan ra dekdek i ra pap.

21 Una valaun iau kan ra ngie i ra leon,

Maia pa, kan ra it i ra bulumakau, a kuabar, u tar torom tagu.

22 Ina vaarike ra iangim pire ra umana turagu;

Ma ina kakailai na pite varpa tam livuan ta ra tarai na lotu.

23 Avat ava ru ra Luluai, avat a pite pa ia;

Avat par a umana bul mur tai Iakob, avat a mar ia;

Avat par a umana bul mur tai Israel, avat a ururian tana.

24 Tago pa i ga pidimuane, ma pa i ga milikuane ra kaina kini kai nina i malari;

Ma pa i ga ive ra matana kan ia;

Ma ba i ga kail tadav ia, i ga valongore.

25 Kaugu pite varpa livuan ta ra kor na tarai i vuna tam;

Ina pait ot pa kaugu lavur kunubu na vavalima ta ra luaina mata i diat dia ru ia.

26 Diat i madu ra maukua i diat, diat a ian ma diat a maur;

Diat dia mainge ra Luluai, diat a pite pa ia;

Boina ba ra bala i vavat na laun pa na mutu!

27 A umana ngungu par ta ra rakarakan a gunagunan diat a nuknuk pa mule ma diat a lilikun pire ra Luluai;

A umana apik par ta ra lavur vuna tarai diat a lotu tadav u.

28 Tago ra Luluai iat i vatur vake ra varkurai;

Ma ia iat ra Luluai kai ra lavur vuna tarai.

29 Diat par dia tubu ta ra rakarakan a gunagunan diat a ga ian ma diat a ga lotu;

Diat par dia to na mat, diat a va timtibum pirana,

Maia pa, nina bula ba i mama valaun mule.

30 Tika na taun tarai na torom tana; Ma da varvai ure ra Luluai pire ra taun tarai namur.

31 Diat a vut, ma diat a varvai ta kana mangamangana takodo.

Pire ra tarai ba da kava diat boko, Diat a vaarike ba i tar pait ia.

23

Ra Luluai kada Tena Varbalaurai
A kakailai kai David.

1 Ra Luluai kaugu tena varbalaurai; pa ina iba upi ta magit.

2 I vadiop iau ta ra vura i lubalubang, I agure pa iau ta ra papar a tava na ningo.

3 I valagar pa kaugu nilaun;

I lue rap iau ta ra lavur nga i ra mangamangana takodo ure ra iangina.

4 Maia, ma ba ina alalu ta ra male na malur na minat,

Pa ina burut ure ta kaina magit; tago u ki piragu;

Kaum ram ma kaum buka dir vama-ram iau.

5 U vung togotogo ra nian piragu ta ra luaina mata i kaugu lavur ebar;

U tar ku ra ulugu ma ra dangi; kaugu momamomo i buka leke.

6 A dovot, ra boina ma ra varmari dir a mur iau ta ra lavur bung-bung ina laun tana,

Ma ina ki ta ra kuba i ra Luluai pa na mutu.

24

Ra ngala na King

A kakailai kai David.

1 A pia kai ra Luluai, ma ra lavur magit i kor tana;

A rakarakan a gunagunan ma diat dia ki tana.

2 Tago i ga vung ra vunapaina ta ra ta,

Ma i vatur vapadikat ia ta ra lovon ta.

³ Ia na tutua urama ta ra luana kai ra Luluai?

Ma ia na tur ta kana gunan i gomgom?

⁴ Nina ba i gomgom ra limana ma ra balana bula;

Nina ba ra tulungeana pa i mainge ra magit vakuku,

Ma pa i vavalima vavaongo.

⁵ Ia iat na alube pa ra varvadoan tai ra Luluai,

Ma ra takodo na mangamangana tai God kana tena valaun.

⁶ Nina ra taun tarai ba dia toratorom tana, dia damana,

Diat dia tikan upi ra matam, u ra God kai Iakob. Sela.

⁷ A umana mataniolo, avat a tadaraka,

Ma ra umana matakilalat pa ania, avat a manga tapapa,

Upi ra King na minamar na olo.

⁸ To ia ra King na minamar?

Ra Luluai, i ongor ma i dekdek,

Ra Luluai ra tena ongor ta ra vinarubu.

⁹ A umana mataniolo, avat a tadaraka,

Maia, avat a manga tapapa, avat a umana matakilalat pa ania,

Ma ra King na minamar na olo.

¹⁰ To ia go ra King na minamar?

Ra Luluai kai ra lavur kor,

Ia iat ra King na minamar.

25

A niaring upi ra varvateten ma ra varbalaurai

Kai David.

¹ Luluai, a mamainga kai ra tulungeagu i tur piram.

² Kaugu God iau tar nurnur tam,

Koko ina vavirvir;

Koko kaugu lavur ebar diat a gugu ma iau.

³ Maia, pa ta tikai ta diat dia nurnur tam na vavirvir;

Diat ika dia pait ra vavagu vakuku diat a vavirvir.

⁴ Luluai, una vateten tar kaum lavur mangamangana tagu;

Una tovo tar kaum lavur nga tagu.

⁵ Una rap lue iau ta kaum dovot na mangamangana, ma una tovo iau;

Tago u God, kaugu tena valaun,

Iau kiki ung up u ta ra bung parika.

⁶ Luluai, una nuk pa kaum bala na varmari ma kaum lavur varmari;

Tago dia tur papa amana iat.

⁷ Koko una nuk pa kaugu lavur nirara, ba iau ga barmana, ma koko una nuk pa kaugu lavur mangana varpam;

Luluai, una nuk pa iau vardada ma kaum varmari;

Ma ure kaum bo na mangamangana una nuk pa iau, Luluai.

⁸ Ra Luluai i boina ma i dovot, Kari na tovo ra umana tena varpam ure ra nga.

⁹ Na rap lue diat i madu ra bala i diat ta ra mangamangana takodo, Ma na tovo tar kana mangamangana ta diat i madu ra bala i diat.

¹⁰ A lavur mangamangana kai ra Luluai dia vuna ta ra varmari ma ta ra dovotina

Tadav diat dia mur kana kunubu ma kana lavur vartuluai.

¹¹ Luluai, ure ra iangim

Una nur vue kaugu varpam, tago i ngala.

¹² To ia i ru ra Luluai?

Ra Luluai na tova ure ra nga, nina ba na pilak pa ia. ¹³ Ia iat na ki mamal,

Ma ra umana bul mur tana diat a kale ra gunan.

¹⁴ A magit na pidik kai ra Luluai i kapa pire diat dia ru ia,

Ma na vateten tar kana kunubu ta diat.

¹⁵ A matagu i gigira vatikai upi ra Luluai;

Tago ia iat na pala vue ra kaugu ta ra kun.

¹⁶ Una tur likun upi iau, ma una mari iau;

Tago iau ki varkolono ma i tup iau.

¹⁷ Una valangalanga ra nuknukigu,

Una ben vairop iau kan ra lavur magit i monong iau.

¹⁸ Una nuk pa ra mangamangana i tup iau ma kaugu kinadik; Ma una nur vue kaugu lavur nirara.

¹⁹ Una nuk pa kaugu lavur ebar, tago a peal diat; Ma dia milikuane iau ma ra milmilikuan i ngangar.

²⁰ Uria vaale vake kaugu nilaun, ma una valaun iau; Koko ina vavirvir, tago iau rivarivan tam.

²¹ Boina ba ra dovotina ma ra mangamangana takodo dir a mataure iau, Tago iau ki nunur tam.

²² God, una valaun Israel kan kana lavur varmonong.

26

A niaring kai ra tena takodo

Kai David.

¹ Luluai, una kure maravut iau, Tago iau vanavana ma ra dovot na balagu;

Iau tar nurnur bula tai ra Luluai, ma pa iau malmaliara.

² Luluai, una gire iau, ma una valarot pa iau;

Una valar ra balagu ma ra nuknukigu.

³ Tago kaum varmari i tur ta ra luaina matagu, Ma iau tar mur kaum dovotina.

⁴ Pa ave ki varurung ma ra tarai vakuku,

Ma pa ave varait bula ma ra umana tena vartuam.

⁵ Iau milikuane ra kivung kai ra umana tena varpam

Ma pa ave ki varurung ma ra umana bilak.

⁶ Ina gi ra limagu ma ra gomgom na mangamangana,

Ma damana ina vana pire kaum uguugu na vartabar, Luluai,

⁷ Upi da valongore kaugu tinata na pite varpa,

Ma ina varvai ure kaum lavur enana papalum.

⁸ Luluai, iau manane ra kubam, Ma ra pakana ba kaum minamar i ki tana.

⁹ Koko una vung guve avet ma ra umana tena varpam, Ma koko kaugu nilaun na panie varurung ma ra umana tena vardodoko,

¹⁰ Nina ba ra lima i diat i pait ra kaina, Ma ra lima i diat tuna i vatur ra ngala na kul varbat.

¹¹ Ma iau, iau vanavana ka ma ra dovot na balagu, Una valaun iau, ma una mari iau.

¹² A kakigu i tur ta ra gunan i tamataman; Ta ra lavur kivung ina pite pa ra Luluai.

27

A niaring na pite varpa

Kai David.

¹ Ra Luluai kaugu kapa ma kaugu valavalaun; ina burutue to ia? Ra Luluai ra dekdek na pal na bakbakit ure kaugu nilaun; ina burut tai to ia?

² Ba ra umana tena varpam dia tadav iau upi diat a en pa ra viogu,

Kaugu umana ebar ma diat ave vargegelenai ma diat, dia ga tutukai ma dia ga bura.

³ Ba ra ngala na kor na tarai diat a varubu ure iau,

A balagu pa na burut; Ba ra vinarubu na tut ure iau, Nam ra bung bula ina ki ma ra nurnur uka.

⁴ A kopono magit iau tar lul ra Luluai upi ia, nam muka ina anan upi ia;

Ba ina ki ta ra kuba i ra Luluai ta ra lavur bungbung par ina laun tana,

Upi ina gire ra minamar i ra Luluai,
ma upi ina varvartir ta kana
pal i gomgom.

⁵ Tago ta ra bung na purpuruan ra
Luluai na balaure ive vake iau
ta kana pal na mal;
Na vabakite iau ta ra rivarivan na
kubana;
Na puak tar iau ta ra ul a vat i ta.

⁶ Ma go ra ulugu na tur arama liu
ta kaugu umana ebar dia tur
kikil iau;
Ma ina tul tar ra vartabar na gugu ta
ra kubana;
Ina kakailai, maia pa, ina kakailai na
pite varpa tadav ra Luluai.

⁷ Luluai, una valongore ba iau kakail
ma ra nilaigu;
Una mari iau bula, ma una torom
tagu.

⁸ U ga biti: Avat a tikan upi ra
matagu.
A balagu i tar biti tam: Ina tikatikan
upi ra matam, Luluai.

⁹ Koko u ive ra matam kan iau;
Koko una kankanuane vue kaum tul-
tul;
Lua u ga maravut iau.
Koko una okole vue iau, ma koko una
vana balakane iau,
U God kaugu tena valaun.

¹⁰ Tago tamagu ma nagu dir tar vana
balakane iau,
Ma ra Luluai na vamel iau.

¹¹ Una tovo tar kaum nga tagu, Lu-
luai;
Ma una ben pa iau ta ra nga i kapa,
Ure kaugu umana ebar.

¹² Koko una tul tar iau ta ra
mamainga kai kaugu umana
ebar;
Tago ra umana tena varvai vavaongo
dia tar tut ure iau,
Ma ta umana dia vatavatang ra
kaina magit.

¹³ Gala pa iau ga ki nunur upi ina
gugu ta ra bo na mangaman-
gana kai ra Luluai ta ra gunan

kadiat dia laun, gala a biaui
iau!

¹⁴ Una nurnur tai ra Luluai;
Una ongor, ma koko ra balam na
burut;
Maia, una nurnur uka tai ra Luluai.

28

A niaring upi ra maramaravut

Kai David.

¹ Luluai, ina kail tadav u;
U kaugu vat ki, koko una vaut kan
iau;

Kan ba una ki mut tagu,
Ina vardada ma diat dia kuba ta ra
tung na minat.

² Una valongore kaugu nilul vovo ba
iau kail u,
Ba iau tulue ra limagu urama tadav
ra kubam i tabu kakit.

³ Koko una tak vue iau varurung ma
ra umana tena varpam,
Ma varurung ma ra umana tena pait
ra kaina,
Nina dia tata na malmal ma ra
umana talai diat,
Ma ra bala i diat i kaina ka.

⁴ Una balbali ta diat da i topa kadia
papalum,
Ma da i topa bula kadia kaina
mangamangana;
Una bali ra papalum na lima i diat ta
diat,
Una tul tar ra vapuak ta diat ba i topa
diat.

⁵ Tago pa dia nuk pa ra lavur pa-
palum kai ra Luluai,
Ma ra bibili na limana bula pata,
Na re vue diat, ma pa na vatur diat
mulai.

⁶ Da pite pa ra Luluai
Tago i tar valongore kaugu lavur
nilul vovo.

⁷ Ra Luluai ra dekdekigu ma kaugu
ramravit;
A balagu i tar nurnur tana ma i tar
maravut iau;

Kari ra balagu i manga gugu,
Ma ina pite pa ia ma kaugu kakailai.

⁸ Ra Luluai ra dekdek i kana tarai,

Ma ra dekdek na rivarivan ure ra
valavalaun kai nina i ga pilak
pa ia.

⁹ Una valaun kaum tarai, ma una
vadoane kaum tiniba;
Una tabatabar bula diat, ma una
puak vatikene pa diat.

29

A nilai ra Luluai ta ra pangpagur

A kakailai kai David.

¹ Avat a umana natu i God, avat a tul
tar tai ra Luluai,

Avat a tul tar tai ra Luluai ra variru
ma ra dekdek.

² Avat a tul tar tai ra Luluai ra variru
ba na topa ra iangina;

Avat a lotu tadav ra Luluai ma ra
gomgom na minong.

³ A nilai ra Luluai i ki taun ra polo;
Ra God na minamar i pangpagur,
Ra Luluai, i ki taun ra ngala na polo.

⁴ A nilai ra Luluai i dekdek tuna,
A nilai ra Luluai i mamar mat.

⁵ A nilai ra Luluai i bubur ra umana
tagatagal;

Maia pa, ra Luluai i bubur gigi ra
umana tagatagal Lebanon.

⁶ I vapil dir da ra nat na bulumakau;
Lebanon ma Sirion da ra nat na
bulumakau i leing.

⁷ A nilai ra Luluai i tulue ra umana
kulameme.

⁸ A nilai ra Luluai i vadadar ra bil,
Ra Luluai i vadadar ra bil Kades.

⁹ A umana me dia kakava ta ra nilai
ra Luluai,

A nilai ra Luluai i rama vue ra lavur
mapina davai ta ra pupui.

Ma ra lavur mangana par ta ra
kubana dia biti: Variru!

¹⁰ Ra Luluai i ga ki na king ta ra lovon
ta,

Maia pa, ra Luluai i ki na king pa na
mutu.

¹¹ Ra Luluai na tul tar ra dekdek ta ra
taraina;

Ra Luluai na vadoane ra taraina ma
ra malmal.

30

A niaring na pite varpa

A kakailai; a kakailai ta ra pinapa na
pal; kai David.

¹ Ina pite vangala pa u, Luluai; tago
u tar al vatut iau,

Ma pa u mulaot ba kaugu umana
ebar diat a gugu ma iau.

² Luluai kaugu God,

Iau ga tangi tadav u, ma u tar valagar
pa iau.

³ Luluai, u tar vatutua ra tulungeagu
kan ra ruarua na tulungen;

U tar valaun iau kan diat dia kuba ta
ra tung na minat.

⁴ Avat a kakailai na pite varpa tadav
ra

Luluai, avat kana umana tena lotu,
Ma avat a tul tar ra pite varpa ta ra
gomgom na iangina.

⁵ Tago pa i kankan vavuan.

Kana varmari i tur tukum.

Kan ra tinangi na tur ba i marum,

Ma ba i malana ra gugu na vana
rikai.

⁶ Ma iau, ba i tavua kaugu tabarikik
iau ga biti:

Pa ina takari muka.

⁷ U Luluai, ure kaum varmari u tar
vaki kaugu luana upi na tur
dekdek;

U ga ive ra matam, ma iau ga purpu-
ruan.

⁸ Iau ga kail u Luluai;

Ma iau ga araring tadav ra Luluai
dari:

⁹ Ina topa ra ava ba ina kuba ta ra
tung na minat?

A tobon na pite pa u vang?

Na vaarike vang kaum dovotina?

¹⁰ Luluai, una valongore, ma una
mari iau:

Luluai, una maramaravut iau.

¹¹ U tar pukue kaugu niligur upi ra
malagene;

U tar pala vue kaugu mal na tabun,
ma u vi pit iau ma ra gina;

¹² Upi ra minamar na kakailai na pite
varpa tam, ma koko na ki mut.

Luluai, kaugu God, ina pite pa u, ma pa na mutu.

31

A niaring na nurnur tai God

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Luluai, iau rivarivan tam; koko ina vavirvir ta tika na bung;

Una valangalanga iau, tago u a tena takodo.

² Una kap talinga ba upi iau. una valangalanga lolole pa iau;

Una da ra vat i ta piragu, da ra dekdek na pal na bakbakit ba ina laun tana.

³ Tago u kaugu vat i ta ma kaugu pal na bakbakit;

Ma ure ra iangim una ben iau, ma una tovo tar ra nga tagu.

⁴ Una pala vue iau kan ra kun, nina di kapi ive upi iau;

Tago u kaugu dekdek na pal na bakbakit.

⁵ Ina nur tar ra tulungeagu ta ra limam;

U tar kul valaun iau, Luluai, u ra dovot na God.

⁶ Iau milikuane diat dia nuk pa ra lavur magit vavaongo;

Ma iau nurnur uka tai ra Luluai.

⁷ Ina gugu ma ina manga ga ta kaum varmari,

Tago u tar gire ra magit i monong iau;

U tar matoto ta ra lavur mangana i tup iau.

⁸ Ma pa u ga tul tar iau ta ra lima i ra ebar,

U tar vung ra kaugu ta ra pakana i maup.

⁹ Una mari iau, Luluai, tago i tup iau ra nginarao;

A matagu i papait na bilua ma ra tinangi, maia, ra tulungeagu ma ra pakagu bula.

¹⁰ Tago iau vapar vue kaugu nilaun ma ra niligur, ma kaugu lavur kilala ma ra niriri;

A dekdekigu i par vanavana ure kaugu varpam, ma ra umana urugu dia panie.

¹¹ Tago i mangoro kaugu umana ebar, iau da ra magit na milmilikuan,

Maia pa, ra umana talaigu dia manga milikuane iau, ma ra umana turagu dia burutue iau;

Diat dia ga gire iau, dia vilau kan iau.

¹² Di tar valubane iau, da ra tutana i mat iau tar panie kan ra nuknuk i diat;

Iau da ra la i tapamar.

¹³ Tago iau tar valongore ra varvul mangoro dia varvul me;

A ururian i tur kikil iau ta ra lavur papar.

Ba dia varpit ure iau,

Dia nuk tadav ta mangamangana ba ina virua tana.

¹⁴ Ma ga iau, iau nurnur uka tam, Luluai;

Iau ga biti dari: U kaugu God.

¹⁵ U kure kaugu kini;

Una valaun iau kan ra lima i kaugu umana ebar ma kan diat dia vakaina iau.

¹⁶ Boina ba ra matam na pupua taun kaum tultul;

Una valaun iau ta kaum varmari.

¹⁷ Luluai, koko ina vavirvir, tago iau tar kail u;

Boina ba ra umana tena varpam diat a vavirvir,

Ma diat a ki mut ta ra ruarua na tulungen.

¹⁸ Boina ba ra umana tena vaongo diat a bombom,

Nina dia nguk ma ra tinata ure ra tena takodo,

I kolakolo ra nuknuk i diat ma dia milmilikuan bula.

¹⁹ I ti ngala mat kaum varmari, nina u vung vake pi kadiat dia ru u,

Nina u pait ia ta diat dia nurnur tam Ta ra luaina mata i ra tarai!

²⁰ Una ga ive diat ta ra rivarivan ta ra luaina matam kan ra varpit kai ra tarai;

Una ga vabakite diat ta ra pal na mal
kan ra tinata na vartoto.

21 Da pite pa ra Luluai,
Tago i tar vaarike kana enana var-
mari tagu ta ra dekdek na pia
na pal.

22 Ma iau, ta kaugu nirut, iau ga biti
dari:
Di tar vamatue iau ta ra luaina
matam;
Ma u ga valongore ke kaugu lavur
nilul vovo,
Ba iau ga tangi tadav u.

23 Avat a mari ra Luluai, avat par
kana tarai na lotu;
Ra Luluai i vaale bat ra dovot na
tarai,
Ma i manga balbali pire diat dia
malamala luluai.

24 Avat a ongor, ma koko avat a
burut,
Avat par ba ava nurnur upi ra Lu-
luai.

32

A tinata kapa ma ra pupupun vuai

Kai David; a mari na kakailai.

1 I ti doan nina ba di tar pun
vue kana mangamangana
varpam, nina ba di tar tuba
kana nirara.

2 I ti doan nam ra tutana ba ra Lu-
luai pa i vatang tar kana lavur
varpam tana,
Ma nina ba pa ta vaongo i ki ta ra
tulungeana.

3 Ba iau ga ive kaugu mangaman-
gana i tar rabu ra pakagu
Ure kaugu niriri ta ra bung parika.

4 Tago ra keake ma ra marum a
limam i mamat i tagu;
A polo na pakagu i ga panie da ta
ra ngala na lapap ta ra e na
keake. Sela.

5 Iau ga vura tata kapa piram ure
kaugu nirara,
Ma pa iau ga ive kaugu varpam
mulai;
Iau ga biti: Ina vaarike kaugu lavur
varpam tadav ra Luluai;

Ma u, u ga nur vue kaugu varpam
ma kaugu bilak na manga-
manana. Sela.

6 Kari go, boina ba ra umana tena
lotu tikitikai diat a araring
piram ta ra e ba di tikan valar
pa u;

I dovot ba ra lovon ta i ngala mat pa
na tadav diat.

7 U kaugu rivarivan; una ga balaure
bat iau kan ra purpuruan,
Una ga tul tar ra umana kakailai na
valavalaun upi diat a tur kikil
iau. Sela.

8 Ina vakabara u ma ina tovo u ure ra
nga ba una mur ia;
Ina vateten u, ma ra matagu na
mataure u.

9 Koko ava da ra os ba da ra as, tago
pa dir matoto;
Di kure bat dir ma ra al vakai ma ra
palariam ta ra ngie i dir;
Tumu pata, pa dir a maramaravai
piram.

10 A ngala na niligur na tup ra tena
varpam,
Ma ra varmari na tur kikil nina ba na
nurnur tai ra Luluai.

11 Avat a umana tena takodo, avat a
gugu tai ra Luluai, ma avat a
manga ga;
Avat par ba i dovot ra bala i vavat,
avat a nenge ma ra gugu.

33

A kakailai na pite varpa

1 Avat a umana tena takodo, avat
a nenge ma ra gugu tai ra
Luluai;

A pite varpa i topa ra dovot na tarai.

2 Avat a pite pa ra Luluai ma ra pagol;
Avat a kakailai na pite varpa pirana
ma ra pagol ba a vinun na
vinau tana.

3 Avat a kakaile ra kalamana kakailai
pirana,
Avat a ubuubu mal ra pagol, ma avat
a manga ongor tana.

4 Tago ra tinata kai ra Luluai i takodo,
Ma kana lavur papalum par i dovot.

5 I mainge ra ko na mangamangana,
ma ra takodo na varkurai.

A gunagunan i kor ma ra varmari kai
ra Luluai.

⁶ A tinata kai ra Luluai i vaki ra maup
arama liu,
Ma ra lavur kor na magit tana i vana
rikai ta ra vuvu na ngiene.

⁷ I varurue ra polo na ta da ra angu-
vai;
I vung vake ra ngala na tava da ta ra
pal na vuvuvung.

⁸ A rakarakan a gunagunan par na ru
ra Luluai;
A tarai par ta ra rakarakan a guna-
gunan diat a burut i tana.

⁹ Tago ia iat i ga tata, ma di pait ia ka;
la iat i ga vartuluai, ma i tur
rikai bulu.

¹⁰ Ra Luluai i noe vue ra mamainga
kai ra lavur Tematana;
I tur bat ra nuknuk i ra tarai par.

¹¹ A nuknuk i ra Luluai i tur bulu
vaticai,
Damana bula ra nuknuk i ra balana
pire ra lavur taun tarai na-
mur.

¹² I ti doan nam ra vuna tarai ba ra
Luluai ia kana God;
Nam ra tarai ba i ga pilak pa diat upi
diat kana tiniba.

¹³ Ra Luluai i gigira ba marama ra
bala na bakut;
I gire ra lavur natu i ra tarai;

¹⁴ Marama iat ta ra kubana i gire
Ra lavur tarai ati ra pia;

¹⁵ Maia, nina iat, ba i mal pa ra bala
i diat par,
Ma i nuk pa kadia lavur papalum.

¹⁶ A king pa i laun ure ra ngala na
loko na tarai,
Ma a rangrang na tutana pa i laun ta
ra ngala na dekdekina.

¹⁷ A os i mama valavalaun;
Ma pa i valangalanga ta tikai ure ra
ngala na ongorina.

¹⁸ Ea, a mata i ra Luluai i mataure
diat dia ru ia,
Ma diat dia ki nunur upi kana var-
mari;

¹⁹ Upi na valangalanga ra tulungea i
diat kan ra minat.

Ma na tabar valaun diat ta ra mul-
mulum.

²⁰ A tulungea i dat i tar ki nunur upi
ra Luluai;

Ia iat kada maramaravut ma kada.
ramravit.

²¹ Tago ra bala i dat na manga gugu
tana,

Tago da tar nurnur ta ra gomgom na
iangina.

²² Luluai, boina ba kaum varmari na
ki pire vevet,

Tago ave tar nurnur tam.

34

Da pite pa God tago i boina

Kai David, ba i vaenana ra
maukuana ta ra luaina mata i
Abimelek, nina i korot vue, ma i vana
ka.

¹ Ina pite pa ra Luluai ta ra bungbung
par,

Ma kana pite varpa na ki vaticai ta
ra ngiegu.

² A balagu na langlang tai ra Luluai;
Diat i madu ra bala i diat diat a
valongore, ma diat a ga.

³ Ea, dat varurung, dat a pite pa ra
Luluai,

Ma dat par dat a tata vangala pa ra
iangina.

⁴ Iau ga tikatikan upi ra Luluai, ma i
ga torom tagu,

Ma i ga valangalanga iau kan kaugu
lavur bunurut par.

⁵ Dia ga lingan upi ia, ma i vakapa
diat;

Ma ra mata i diat pa na malari ta tika
na bung.

⁶ Go ra biaui i ga kakail, ma ra Luluai
i ga torom tana,

Ma i ga valaun ia kan kana lavur
mangana varmonong.

⁷ Ra angelo kai ra Luluai i tur kikil
diat dia ru ia,

Ma i valangalanga diat.

⁸ Ea, avat a dum kilang ra varmari
kai ra Luluai; ma avat a gire
ilam ia;

I ti doan nam ra tutana ba i nurnur
tana.

9 Avat kana umana viviliai avat a ru
ra Luluai,
Tago diat dia ru ia, pa dia iba upi ta
magit.

10 Diat nina pa dia nurnur dia iba upi
ta nian, ma dia mulmulum;
Ma diat dia nuk upi ra Luluai, pa diat
a iba upi ta bo na magit.

11 Avat a mai, a umana bul, avat a
valongore iau;

Ina tovo tar ra variru tadav ra Luluai
ta vavat:

12 To i mainge ra nilaun tuna,
Ma to ia i mainge ba na lolovina kana
nilaun upi na gire ra boina
tana?

13 Una tur bat ra karameam ta ra
kaina tinata,
Ma ra ngiem bula upi koko na
vavaongo.

14 Una vana kan ra kaina, ma una
pait ra boina;

Una tikan upi ra malmal ma una mur
ia.

15 A mata i ra Luluai i gire ung ra
umana tena takodo,
Ma ra talingana i valongore kadia
kinail.

16 A mata i ra Luluai i tur bat ra
umana tena varpam,
Upi na vamutue ra ninunuk uraure
diat kan ra rakarakan a guna-
gunan.

17 A umana tena takodo dia kail, ma
ra Luluai i valongore,
Ma i valangalanga diat kan ra lavur
magit i monong diat.

18 Ra Luluai i maravai pire diat i
takunuan ra bala i diat,
Ma i valaun diat i tabun ra tulungea
i diat.

19 A tena takodo i kairane mangoro
na magit na varmonong,
Ma ra Luluai i valangalanga kan diat
par.

20 I vaale bat ra uruna par,
Pa ta tikai i tabubur.

21 Ra kaina mangamangana na ubu
ra tena varpam,
Ma da kure diat dia milikuane ra
tena takodo.

22 Ra Luluai i kul bat ra nilaun kai
kana umana tultul,

Ma pa da takun ta tikai ta diat dia
nurnur tana.

35

A niaring upi ra maramaravut

Kai David.

1 Luluai, una tata maravut iau ure
diat dia takun iau,

Una tur bat diat dia tut na vinarubu
ure iau,

2 Una tak pa ra ramravit ma ra bak-
bakit,

Ma una tut upi una maravut iau.

3 Una ele pa ra rumu, ma una pore
bat ra nga ure diat dia korot
mur iau,

Una biti ta ra tulungeagu dari: Iau
kaum valavalaun.

4 Boina ba diat dia mainge ba diat
a doko iau, diat a vavirvir ma
diat a ruva,

Da pukue vatalil diat ma da vapur-
puruan diat, ba dia abe pa ra
kaina ure iau.

5 Boina ba ra vuvu na kap vue diat da
ra mapmapina;

Ra angelo kai ra Luluai na rapu diat.

6 Boina ba kadia nga na bobotoi ma
na duladula par;

Ra angelo kai ra Luluai na korot mur
pa diat,

7 Tago dia ga kapi kun ivai ure iau,
ma pa ta vuna;

Dia ga kal vakuku ra tung ure iau.

8 Boina ba ra vinirua na tadav vaka-
ian diat;

Ma diat a taviviai ta kadia kun iat,
nina dia kapi ive;

Diat a bura tana, ma diat a virua.

9 Ma ra tulungeagu na gugu tai ra
Luluai,

Na manga ga ta kana valavalaun.

10 A urugu par na biti: Luluai, amur
varogop ma to ia?

U ba u valangalanga nina i ki na
malari kan ra tutana i lia ta dir
ma ra niongor;

Maia, ma u valangalanga nam i
malari ma i luveana kan ra
tena nilong.

11 A umana tena varvai vavaongo dia tut;
Dia tir iau ta ra lavur magit ba pa iau nunure.

12 Dia bali ra boina ma ra kaina piragu,
A tulungeagu i lingligur tana.

13 Ma iau, iau ga mal ma ra mal na tabun, ba dia mait;
I tup iau ra vinevel;
Kaugu niaring i ga lilikun piragu.

14 Kaugu mangamangana tadav ia i ga da ra mangamangana tadav talaigu ba turagu;
Iau ga ula takodo ma ra tinabun da tikai i tangie nana.

15 Ma ba iau vana lebalebe dia manga gugu ka, ma dia vana varurung,
Dia vana varurung. ma dia tibul vakaian iau,
Dia kadakadal iau, ma pa dia ngo.

16 Da ra umana bilak na tena varkulumai vakuku,
Dia vangvangia ra pal a ngie i diat tadav iau.

17 Luluai, aivia ra bung boko una kiki ka?
Una valaun ra tulungeagu kan kadia lavur varli,
Ma kaugu kopo ko kan ra umana leon.

18 Ina pite pa u ta ra ngala na kor na tarai;
Ina pite pa u livuan ta ra pepeal tarai.

19 Koko kaugu umana ebar vakuku diat a gugu ma iau,
Ma koko diat dia milikuane vakuku iau diat a pitu mata.

20 Tago vakir dia tata ma ra malmal,
Dia abe pa ka ra vaongo ure diat dia ki bulu ta ra gunan.

21 Maia, a ngie i diat i manga panganga tadav iau,
Ma dia biti: Ioi, ioi, ave tar gire ma ra mata i vevet.

22 U tar gire, Luluai, koko una ki mut uka;
Luluai, koko una ki vailik kan iau.

23 Boina una ongor, ma una tavan-gun, upi una kure maravut iau
Ta kaugu vartakun, u kaugu God ma kaugu Luluai.

24 Una kure iau, Luluai kaugu God, da i topa ra takodo na maukuam;
Ma koko diat a gugu ma iau.

25 Koko diat a nuknuk ia dari: Io, damana ave mainge;
Koko diat a biti: Ave tar konom pa ia.

26 Boina ba diat par dia gugu ta kaugu kinadik, diat a vavirvir ma diat a ruva ka;
Boina ba diat dia malamala luluai piragu, diat a vavauluvai ma ra niruva ma ma ra vavirvir.

27 Boina ba diat dia maravut kaugu takodo na vavaarikai, diat a ngenge ma ra gugu, ma diat a ga;
Maia, diat a biti vatikai dari: Da pite vangala pa ra Luluai,
Nina i gugu ta ra tinavua kai kana tultul.

28 Ma ra karameagu na varvai ure kaum mangamangana takodo,
Ma ure kaum pite varpa ra bungbung parika.

36

A kaina mangamangana kai ra tarai

Kai nina i lue ra kakailai, kai David, a tultul kai ra Luluai.

1 A varpam i varvai dari ta ra bala i ra tena varpam ba
Pa ta bunurut ure God ta ra luaina matana.

2 Tago i manane vavaongo pa ia ta ra luaina matana, dari:
Ba pa da gire tadav kana varpam, ma pa da milikuane.

3 A tinata nina i irop ta ra ngiene i kaina ma i vavagu;
Pa i kabinana mulai upi na pait ra boina.

4 I nuk vaninare ra kaina ta kana vava,
Imur ra nga ba pa i boina;
Pa i milikuane ra kaina.

God ia ra tena pait ra boina

- ⁵ Luluai, kaum varmari i tuk tar urama ra bala na bakut; Kaum dovot na mangamangana i tuk ta ra ul a bakut iat.
- ⁶ Kaum mangamangana takodo i da ra lualuana kai God, Kaum lavur varkurai dia da ra ngala na marumian; Luluai, u vaale bat ra tarai ma ra lavur leing bula.
- ⁷ God, kaum varmari i ti ngatngat tuna! Ma ra umana natu i ra tarai dia rivarivan ta ra malur na be-beam.
- ⁸ Diat a maur tuna ma ra bira ta ra kubam; Ma una ga vamomo diat ma ra tava na gugu piram.
- ⁹ Tago ra vunapai ra nilaun i tur piram, Ma ta kaum kapa ave na ilam tadav ra kapa.
- ¹⁰ Koko una ngo ma kaum varmari pire diat dia nunure u; Ma kaum mangamangana takodo na vala tadav diat i dovot ra bala i diat.
- ¹¹ Koko nina i malamala luluai na rua vakaina iau, Ma koko ra tena varpam na korot vue iau.
- ¹² A umana tena varpam dia tar bura; Di tar rapue diat, ma i dekdek upi diat a tut mulai.

37*A kini ta ra e namur kai ra tena varpam ma ra tena takodo*

Kai David.

- ¹ Koko u ngarangarao ure ra umana tena varpam, Ma koko u varngu ure diat dia pait ra mangamangana gegagege.
- ² Tago i maravai ba da raut kutu vue diat da ra vura, Ma diat a makuk boko da ra davai i lubalubang.
- ³ Una nurnur tai ra Luluai, ma una pait ra boina ka;

Una kiki ta ra gunan ma una mur ra dovotina.

- ⁴ Una gugu bula tai ra Luluai; Ma na tul tar ra magit tam u lul upi ia.
- ⁵ Una nur tar kaum lavur vinavana tai ra Luluai; Una nurnur tana, ma ia iat na mal ot pa ia.
- ⁶ Ma ia iat na vaarike bula ra takodo na maukuam da ra kapa, Ma damana bula ra takodo na varkurai ure u da ra keake.
- ⁷ Una ngo tai ra Luluai, ma una kiki pa ia, Koko u ngarangarao ure nina ba i tavua kana lavur papalum, Ma ure ra tutana ba i pait ot pa kana lavur kaina nuknuk.
- ⁸ Koko una kankan, ma una ngo kan ra kulot; Koko u ngarangarao, tago i papait na vuna ta ra mangamangana i rara.
- ⁹ Tago a umana tena varpam diat a virua; Ma ga diat dia ki nunur tai ra Luluai, diat a kale pa ra gunan.
- ¹⁰ Tago a ik boko ma ra tena varpam pa na ki mulai; Maia, ma una ga manga gire pa ra kubana, ma pa na ki mulai.
- ¹¹ Ma diat i madu ra bala i diat, diat a kale pa ra gunan, Ma diat a manga gugu ta ra ngala na malmal.

¹² A umana tena varpam dia varpit ure ra tena takodo, Ma dia vangvangia ra pal a ngie i diat tadav ia.

¹³ A Luluai na nongone, Tago i tar gire ba na vut ra bunguna.

¹⁴ A umana tena varpam dia tar ele pa ra pakat na vinarubu, ma dia tar lele ra panak; Upi diat a uvia pa diat dia malari ma dia luveana, Upi diat a uvia pa diat i takodo kadia mangamangana.

- 15 Kadia pakat na vinarubu na go ra bala i diat iat,
Ma kadia umana panak diat a tabubur boko.
- 16 Ra paupau magit kai ra tena takodo
I boina ta dir ma ra peal tabarikik kai mangoro na tena varpiam.
- 17 Tago ra lima i ra umana tena varpiam na tabubur boko,
Ma ra Luluai i tukatukal ra umana tena takodo.
- 18 A Luluai i nunure ra lavur bung kadiat dia ko tuna,
Ma kadia tiniba na tur pa na mutu.
- 19 Vakir diat a vavirvir ta ra kaina e,
Ma ta ra e na mulmulum diat a maur uka.
- 20 A umana tena varpiam diat a virua ka,
Ma ra umana ebar kai ra Luluai diat a da ra minamar i ra umana pia na vura,
Diat a panie; da ra mi diat a panie muka.
- 21 A tena varpiam i dinau, ma pa i babali mulai,
Ma ra tena takodo i varvarmari ka, ma i varvartabar.
- 22 Tago diat ba ra Luluai i vadoane diat dia kale pa ra gunan,
Ma diat ba i tata vabilak diat diat a virua.
- 23 Ba ra Luluai i vapidikat ra vana vana kai tika na tutana,
Ma ba i gugu ta kana vinavana,
- 24 A dovotina ba i bura, pa na kaina kakit,
Tago ra Luluai na vatur ia ma ra limana.
- 25 Iau ga bul, ma go iau tar patuan;
Ma pa iau gire ta tena takodo ba i ki kaina,
Ma ra umana bul mur tana pa dia lulul upi ra adiat.
- 26 I varvarmari vatikai, ma di kakail pirana,
Ma ra umana bul mur tana dia ti doan.
- 27 Una vana irai kan ra kaina, ma una pait ra boina ka;
Damana una ki bulu vatikai.
- 28 Tago ra Luluai i mainge ra takodo na varkurai,
Ma pa i vana kan kana umana tena lotu.
I balaure vatikene pa diat.
Ma ra umana bul mur kai ra lavur tena varpiam diat a virua ka.
- 29 A umana tena takodo diat a kale pa ra gunan,
Ma diat a ki tana pa na mutu.
- 30 A ngie i ra tena takodo i vaarike ra kabinana,
Ma ra kameana i vatang ra varkurai i takodo.
- 31 A vartovo kai kana God i ki ta ra nuknukina,
Ma a kakene pa na tagalir.
- 32 A tena varpiam i kiki uai upi ra tena takodo,
Ma i mainge na ub ia.
- 33 Ra Luluai pa na nur tar ia ta ra limana,
Ma pa na kure vakaina ba di varkurai.
- 34 Una ki nunur tai ra Luluai, ma una mur kana nga,
Ma na vangala pa u pi una kale pa ra gunan;
Ba ra umana tena varpiam dia virua una gire.
- 35 Iau tar gire ra tena varpiam ba i varvaburut na kaia,
Ma i lulul da ra davai i lubalubang ta kana pia iat.
- 36 Ma ba iau vana pakit, gire, pa i tur mulai.
Maia, iau ga tikitikan upi ia, ma pa iau na tadav ia.
- 37 Una nuk pa ra tutana i ko tuna, ma una gire ra dovot na tutana;
Tago a tutana na malmal na vatur vake ra umana bul mur.
- 38 Ma ra umana tena vana rara diat a virua varurung,
Ra umana bul mur ta diat, da vamatue diat.

39 Ma ga ra valavalaun kai ra umana
tena takodo i arikai tai ra Lu-
luai;
Ia iat kadia pal na bakbakit ta ra e na
purpuruan.
40 Ma ra Luluai na maravut diat ma
na valaun diat;
Na valangalanga diat kan ra umana
tena varpiam, ma na valaun
diat,
Tago dia tar rivarivan tana.

38

*A niaring kai ra tutana i manga
mait*

A kakailai kai David, upi ra var-
vanuknuk.

1 Luluai, koko una pit iau ta kaum
ngala na kankan;
Ma koko una virit iau ta kaum ngan-
gal na kulot.

2 Tago kaum umana pu dia tur
vadekdek iau,
Ma ra limam i mamat i tagu.

3 A pal a pakagu pa i lagar bulu ure
kaum kankan,
Ma pa ta bo na nilaun ta ra urugu ure
kaugu varpiam.

4 Tago iau tar dudu ta kaugu bilak na
mangamangana,
Da ra mamat na kinakap dia mamat
i tuna tagu.

5 A umana manuagu dia ang na bubu
ma dia ngangar,
Tago iau a papaua.

6 I talikun ra murugu ma iau pa
rururu tuna,
I tabun ra balagu ra bungbung
parika.

7 A lugu i oao tuna,
Ma ra pal a pakagu pa i lagar.

8 Iau bilua, ma iau dala tuna,
Iau tar kukukula tago i purpuruan ra
balagu.

9 Luluai, u tar matoto ta kaugu ma-
mainga par,
Ma kaugu oir pa i ki ivai kan u.

10 I pipipidil ra balagu, i panie ra
dekdekigu,
Ma ra matagu bula i pula.

11 Diat dia mari iau, ma ra umana
talaigu, dia tur irai kan kaugu
kaina minait;
Ma ra umana turagu bula dia tur aro
vailik.

12 Diat bula dia mainge ba ina virua,
dia kapi kun ure iau,
Ma diat dia mainge ba ina kadik, dia
vatang ra vinirua,
Ma dia nununuk ta ra vartuam ra
bungbung parika.

13 Ma iau da ra vaut, pa iau valaval-
ongor,
Ma iau da ra bombom na tutana ba
pa i tatata.

14 Maia, iau da ra tutana ba pa i
valavalongor,
Ma pa ta tinata na varbat i irop ta ra
ngiene.

15 Tago, Luluai, iau ki nunur tam;
Una ga torom, Luluai kaugu God.

16 Tago iau ga biti: Kan diat a gugu
ma iau,
Ba i tagalir ra kaugu, dia malamala
luluai piragu.

17 Tago iau to na bura ka,
Ma iau lingligur vatikai.

18 Tago ina varvai ure kaugu
varpiam,
Na tabun ra balagu ure kaugu nirara.

19 Ma kaugu umana ebar dia ongor
ika ma dia dekdek;
Ma ra kor diat, dia milmilikuane
varara iau.

20 Diat bula, dia bali ra boina ma ra
kaina,
Diat kaugu umana ebar, tago iau
mur ra bo na mangamangana.

21 Luluai, koko una vana balakane
iau,
U kaugu God, koko una ki vailik kan
iau.

22 Una pampam, ma una maravut
iau,
U Luluai, kaugu valavalaun.

39

A tinata kapa kai ra tutana i manga mait

Kai nina i lue ra kakailai, kai Iedutun; a kakailai kai David.

¹ Iau ga biti: Ina kure mal ra maukuagu upi koko ina rara ma ra ngiegu.

Ba ra tena varpam i ki ta ra luaina matagu,

Ina balaure mal ra ngiegu, vada di kaman bat ia.

² Iau ga ki mut uka, pa iau ga tatike ta magit, patana tuna;

Ma i ga ligur tuna ra balagu.

³ A balagu i ga malamalapang,

Ma ba iau nununuk boko, a iap i ioaio; io, iau ga tatike ra dari:

⁴ Luluai, una vateten tar ra mutuai kaugu nilaun tagu,

Ma aivia ra bung boko ba ina laun tana;

Boina ba ina nunure ba iau panie vanavana ka.

⁵ Ea, u tar vaikilik pa kaugu nilaun upi na da ra ura tababa na lima ka,

Ma kaugu kini ati ra pia i da ra magit vakuku ta ra matam;

A dekdek na tarai par dia varogop uka ma ra magit vakuku tuna. Sela.

⁶ Diat par tikitikai dia vana vurvur-bit da ra malalar i ra magit ika,

Dia ngarangarao upi ra magit vakuku ka;

Dia lu varurue tabarikik, ma pa dia nunure ba to ia na kale pa ia.

⁷ Ma go Luluai, iau kiki pa ra ava?

Iau nurnur uka tam.

⁸ Una valaun iau kan kaugu lavur varpam;

Koko una tul tar ra umana papaua ba diat a kulume iau.

⁹ Iau ga ki mut ma pa iau ga tak ra ngiegu,

Tago u iat u ga pait ia.

¹⁰ Una tak vue kaum dekdek na varkurai kan iau,

Tago iau to na virua ta ra mememene na limam.

¹¹ Ba u tovo ra tarai, ma ba u bor diat ure ra varpam,

U vakaina vue kadia minamar da ra po na vui;

A tarai par dia varogop ma ra magit vakuku. Sela.

¹² Luluai, una valongore kaugu niaring. ma kaugu kinail na ruk ra talingam;

Koko u ki mut, ba i lur ra matagu;

Tago iau a vaira piram,

Da kaugu umana ngalangala pa ina ki vataikai.

¹³ Boina ba una nur vue iau. upi ina lagar mulai.

Ma namur ina vana kan ati ma pa ina ki mulai.

40

A kakailai na pite varpa

Kai nina i lue ra kakailai, a kakailai kai David.

¹ Iau ga kiki vovovon upi ra Luluai, Ma i ga lingan upi iau, ma i ga torom ta kaugu kinail.

² Ma i ga al vairop iau kan ra tung na vinirua, ma kan ra kaina pikai;

Ma i ga vatur ra kaugu ta ra ul a vat i ta, ma i ga vapadikat kaugu vinavana.

³ Ma i tar vaki ra kalamana kakailai ta ra ngiegu,

Maia pa, a pite varpa tadav kada God;

Mangoro diat a gire, ma diat a burut, Ma diat a nurnur tai ra Luluai.

⁴ I ti doan nam ra tutana ba i nurnur tai ra Luluai,

Ma pa i nuk pa diat i kolakolo ra nuknuk i diat, ma diat bula dia papait ra vartuam, pata.

⁵ Luluai, kaugu God, i ti peal kaum lavur enana papalum,

Ma kaum lavur nuknuk, nina ba u tar pait ot pa diat ure avet;

Pa ta na mulai ba amur a varogop me;

Gala ina varvai ma ina tatata ure diat,

Gala i dekdek upi ina luk puput pa diat.

⁶ Vakir u gugu ta ra vartabar, ma ra tinabar bula pa u gugu tana;

U tar papa are ra talingagu;

Vakir u mainge ra tinabar di tun tar ia, ma ra varporong bula pata.

⁷ Io, iau ga biti: Ea, iau tar pot;

Di tar tutumu ure iau ta ra pinpin na buk;

⁸ Kaugu God, iau ga upi ina pait ra nuknukim;

Maia, kaum vartovo i ki ta ra balagu.

⁹ Iau tar varvai ure ra mangamangana takodo ta ra ngala na kor,

Ea, pa ina tigel bat ra bul na ngiegu,

U tar nunure, Luluai.

¹⁰ Pa iau ga ive kaum mangamangana takodo ta ra balagu,

Iau tar vaarike ra dovot na maukuam ma kaum valavalaun;

Pa iau ga vapidik kaum varmari ma kaum dovot na mangamangana kan ra ngala na kor.

¹¹ Luluai, koko una kamale kaum bala na varmari tagu;

Boina ba kaum varmari ma kaum dovot na mangamangana dir a vaale bat vatikene iau.

*A niaring upi ra maramaravut
(Kak 70)*

¹² Tago ra umana kaina magit dia tur kikelane iau, dia vurot tuna.

Kaugu varpam i vila mur tadav iau, ma i dekdek upi ina tadaraka;

I peal tuna, ma ra lavur pepe na ulugu pata, ma ra balagu i tar bilua.

¹³ Boina, Luluai, una valangalanga iau,

Luluai, una rurut ma una maravut iau.

¹⁴ Boina ba diat par dia mainge ba diat a vamutue iau,

Diat a vavirvir ma diat a purpuruan; Boina ba da pukue vatalil diat dia gugu ta kaugu kinadik, ma diat a ruva bula.

¹⁵ Diat dia biti tagu: Ioi! Ioi!

Diat a ki na uliran ika ure kadia vavirvir.

¹⁶ Boina ba diat par dia nuk up u diat a manga gugu ma diat a ga tam;

Ma diat dia mainge kaum valavalaun, diat a biti vatikai dari:

Da pite vangala pa ra iang i ra Luluai.

¹⁷ Ma iau a malari na tutana ma iau a luveana;

Ma ra Luluai i nuk pa ka iau.

U kaugu maramaravut ma kaugu tena valaun;

Koko una vavuan, u kaugu God.

41

A niaring kai tika na minait

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Nina i nuk pa ra umana biaui i ti doan,

Ra Luluai na valangalanga ta ra e ba na ki kaina tana.

² Ra Luluai na balaure ma na vaale bat ia, ma na ti doan ati ra pia;

Ma pa una tul tar ia ta ra mamainga kai kana umana ebar.

³ Ra Luluai na ga maravut ia ba i va ma ra minait;

U tar valagar mule.

⁴ Iau ga biti: Luluai, una mari iau;

Una valagar ra tulungeagu, tago iau tar piam u.

⁵ Kaugu umana ebar dia tata kaina ure iau dari:

Vingaia na mat, ma ra iangina na panie?

⁶ Ba i tadav iau, i tatike ra vaongo ko; Ra nuknukina.i varurue ra kaina, Ma ba i vana vurvurbit i varvarvai tana.

⁷ Diat par dia milmilikuane iau, dia varmaianao ure iau,

Ma dia nuk vaninare ra magit ba ina kaina tana.

⁸ Dia biti ba: A kaina minait i monong ia;

Ma go i tar va, ma pa na tut mulai.

⁹ Maia, a talaigu iat, nina iau ga nurnur tana, ma nina amir ga en ra agu nian varurung,

I ruarua iau.

10 Ma u, Luluai, una mari iau, ma una vatut iau,
Upi ina pait ra balbali pire diat.

11 Go ina nunure tana ba u gugu tagu,
Tago kaugu ebar pa i uvia pa iau.

12 Ma iau, u tar maravut iau, tago i dovot ra maukuagu.

Ma u vatur vaticene pa iau ta ra luaina matam.

13 Da pite pa ra Luluai ra God kai Israel,

Ma pa na mutu.
Amen ma Amen.

42

A VAURUANA BUK A niaring kai ta tikai nina i ki irai kan kana gunan
Kai nina i lue ra kakailai; a mari na kakailai kai ra tarai Kora.

1 Da ra leing na me i anan upi ra mata na tava,
Damana ra tulungeagu i anan up u,
God.

2 A tulungeagu i mar upi God, upi ra God a launa.

Vingaia ina vana, ma ina tur rikai ta ra mata i God?

3 A lur na matagu i kia vue ra aguanian ta ra keake ma ta ra marum,
Ma dia biti vaticai tagu: Akave kaum God?

4 Ina nuk pa go ra lavur magit ma ra balagu i giliuk tana,

Tago ave ga varvaragur ma ra kor, ma iau ga lue rap diat ta ra kuba i God,

Ma ra kakailai ma ra pite varpa, a kor na tarai avet, ave ga pait ra lukara na lotu.

5 Tulungeagu, ta ra ava u lingligur? Ma ta ra ava u ngarangarao?

Una ki nunur tai God; tago ina pite pa ia boko,

Nina ba kaugu tena maramaravut ma kaugu God.

6 Kaugu God, a tulungeagu i lingligur tuna,
Kari ina nuk pa u ta ra gunan Iordan,

Ma ta ra lualuana Kermon ma ta ra buana Misar.

7 A umana tava dia vargat vargiliiane diat ta ra roro na lovon ta,
Iau dudu ka ta kaum lavur bobol ma kaum top.

8 Ma ra Luluai i tul tar kana varmari ba na balaure iau ta ra keake,
Ma ta ra marum iau pite pa ia ma ra kakailai,

Maia, ma iau araring tadav God ra vunapai kaugu nilaun.

9 Ina biti tai God kaugu vat ki dari: Ta ra ava u tar valubane iau?

Ta ra ava iau lingligur ta ra dekdek na varkurai kai kaugu ebar?

10 Diat dia arung bat iau dia vul iau, da dia kita ra urugu;

Tago dia tir vaticene pa iau dari: Akave kaum God?

11 U ti lingligur dave, tulungeagu?

Ma ta ra ava u ngarangarao?

Una nurnur tai God, tago ina pite pa ia boko, la iat kaugu tena maramaravut ma kaugu God.

43

A niaring kai ta tikai nina i ki irai kan kana gunan

1 Una kure maravut iau God, ma una tata maravut iau ure ra tarai vakuku.

Una valangalanga iau kan ra tarai dia vartuam ma i gegagege ra maukua i diat.

2 Tago u God, u ra dekdekigu; u vung vue iau dave?

Ta ra ava ina tenten vurvurbit ma ra tinabun ure ra ebar, nina i arung bat iau?

3 Una tuelve vaarike kaum kapa ma kaum dovotina; boina dir a rap lue iau;

Boina ba dir a agure iau ta kaum luana gomgom,

Ma tadav ra lavur kubam.

4 Upi ina tadav ra uguugu kai God, Tadav God, nina iau manga gugu tana,

Ma ina pite pa u ma ra pagol, u God, kaugu God.

5 Tulungeagu, u ti lingligur dave?
Ma ta ra ava u ngarangarao?
Una nurnur tai God, tago ina pite
pa ia boko, la iat kaugu tena
maramaravut, ma kaugu God.

44

A niaring upi ra varbalaurai

Kai nina i lue ra kakailai, kai ra tarai
Kora; a mari na kakailai.

1 Ave tar valongore ma ra talinga i
vevet iat, God, a umana tama
i vevet dia tar ve avet ure
Ra lavur magit u ga pait ia amana ba
dia ga laun.

2 U ga rubat vue ra umana Tematana
ma ra limam iat, ma u ga kalie
diat;

U ga vakadik ra tarai vakuku, ma u
tul vue diat upi diat a ingain-
garina varbabaiai.

3 Tago vakir dia ga vatur vake ra
gunan ure kadia pakat na
vinarubu,
Ma pa dia ga ongor pa ia ma ra lima
i diat iat,
Dia ga ongor pa ia ka ure ra limam,
a limam tuna iat, ma ure ra
kapa na matam,
Tago u ga gugu ta diat.

4 U kaugu king, kaugu God,
Una kure tar ra valavalaun upi kai
Iakob.

5 Avet a taun bat kaveve lavur ebar
ure u kaka,
Ta ra iangim ave rua bereng diat dia
tut na vinarubu ure avet.

6 Tago pa ina nurnur ta kaugu panak,
Ma kaugu pakat na vinarubu pa na
valaun iau.

7 U kaka u ga valaun avet kan kaveve
lavur ebar,
Ma u varuva diat dia milmilikuane
avet.

8 Ta ra bungbung parika ave
langlang tai God,
Ma avet a pite vatikene pa ra iangim.
Sela.

9 Ma go u tar vung vue avet, ma u tar
varuva avet;
Ma pa da varagur ma kaveve loko na
tarai na vinarubu.

10 Ave vilau ka kan kaveve umana
ebar;

Ma diat dia milikuane avet, dia ra
varpa vardada ma kadia ma-
mainga.

11 U tar tul tar avet, ma ave varogop
ma ra umana sip di poko diat
Ma u tar vaki varbabaiane avet
livuan ta ra umana Tematana.

12 U ivivure kaum tarai ure ta pau-
pau magit ika,

Ma pa u pie pa ta tabarikik ma ra
mataina.

13 U vaki avet da ra magit na milmi-
likuan pire ra umana talai
vevet,

Ave da ra magit na vavirvir ma ra
magit na varkulumai pire diat
dia ki kikilane avet.

14 Ave da ra tinata na varvakok
livuan ta ra lavur Tematana,
Ma dia loloe ra ulu i diat ta vevet.

15 A bungbung par i tup iau ra
niruva,

Ma ra vavirvir i turup ra matagu.

16 Ure ra tinata kai ra tena varku-
lumai ma ra tena varvul,
Ma ure ra ebar ma ra tena varobo.

17 Go ra lavur magit i tadav avet;

Ma pa ave valubane u,

Ma pa ave rara kan kaum kunubu.

18 A bala i vevet pa i vana tapuku,

Ma pa ave vana kan kaum nga,

19 Upi una kita ngidangide avet ma
avet a da ra uliran na gunan,

Ma upi una vamalur avet ma ra
malur na minat.

20 Ari da ga valubane ra iang i kada
God,

Ba ona da ga tulue vaarike ra lima i
dat upi ta enana god,

21 God pa na tikan tadav ia bar?

Tago i nunure ra lavur magit i pidik
ta ra nuknuk i dat.

22 Maia, di ubu doko avet a bungbung
par ure u,

Di nuk varogopane avet ma ra
umana sip da ure ra var-
dodoko.

23 Luluai, una tut, ta ra ava u va mat
ika?

Una tut, koko una vung vue vatikene
avet.

24 Ta ra ava u ive ra matam,
Ma u nuk vue kaveve kinadik ma
kaveve kaina kini?

25 Tago ave va palar ta ra tobon,
A bala i vevet i ki petep ta ra pia.

26 Una tut upi una maravut avet,
Ma una valaun avet ure kaum var-
mari.

45

A kakailai ta ra varbean na king

Kai nina i lue ra kakailai, a tiun
Sosanin; kai ra tarai Kora; a mari na
kakailai ure ra varbean.

1 A balagu i buabuai lake ma ra lavur
kat na tinata;

Ina tatike ra tinata nina iau ga pit ia
ure ra king;

A karameagu i da ra pen na tutumu
kai tikai i melem tuna ta ra
tutumu.

2 U ti lia ma ra potar ta vavat ma ra
tarai,

A mari na tinata i irop ta ra
ngiem, kari God i tar vadoane
vatukum u.

3 Una vi pit, ma ra pakat na vinarubu
na taba ta ra papar a rakam, u
a rangrang na luluai,

Una vi pit ma kaum minamar ma ra
ngala na dekdekim.

4 Ma una ongor ma ra nivut ta ra
ngala na dekdekim

Ure ra dovot na papalum, ure diat i
madu ra bala i diat ma ure ra
mangamangana takodo;

Ma ra limam tuna na tovo u ta ra
lavur magit ba di burut na
kaia tana.

5 Kaum umana pu dia lamia,
A tarai dia bura ta ra vavai na kaum;
A umana pu dia tar go ra bala i ra
umana ebar kai ra king.

6 God, kaum kiki na king i tur tukum,
Kaum buka na king, a buka na
varkurai i takodo.

7 U tar mainge ra mangamangana
takodo, ma u tar milikuane ra
varpiam;

Kari God, kaum God, i tar ku u
Ma ra dangi na gugu, upi una lia me
ta vavat ma ra umana talaim.

8 Kaum lavur mal dia ang na katkat
ma ra bira na davai, ra alo ma
ra kasia.

A umana pagol dia tar vagugu u ta ra
umana kuba i ra king, nina di
mar ia ma ra loko na elefant.

9 Ta umana vaden, a umana natu i ra
umana king, dia ki varurung
ma kaum lavur tadar na vav-
ina;

Kaum taulai i tur ta ra papar a limam
tuna, ma i mong ma ra goled
maro ta ra gunan Opir.

10 Ea, u a inip na vavina, una nuk pa
ia, ma una valongore;

Una nuk vue ra umana niurum ma
diat ta ra kuba i tamam;

11 Damana ra king na manane ra
vakak na matam;

Tago ia iat kaum luluai, ma una tul
tar ra variru tana.

12 Ma natu i Tiro, a vavina, na kap
vartabar;

Maia, ra umana uviana ta ra tarai
diat a lul upi una mari diat.

13 Natu i ra king, a vavina, i ki ra bala
na pal na king ma i mamar na
kaia;

Kana mal di ga vir maravut ia ma ra
goled.

14 Ba di ben pa ia tadav ra king na
mal ma ra mal na minong,

A umana inip na vavina, nina dia
talaina me, dia mur ia,

Ma da agur pa diat piram.

15 Da agur pa diat ma ra gugu ma ra
ngala na gina;

Diat a ruk ta ra kuba i ra king.

16 A umana natum diat a kia vue
kaum umana ngalangala,

Ma una vaki diat upi diat a luluai ta
ra gunagunañ.

17 Ina tul tar ia ba diat a nuk uraure
ra iangim ta ra lavur taun
tarai namur;

Kari a lavur vuna tarai par diat a pite
milat pa u ma pa na mutu.

46

God i ki maravut dat

Kai nina i lue ra kakailai; kai ra tarai Kora; a tiun Alamot; a kakailai.

¹ God kada rivarivan ma ra dekdek i dat,
A tena maramaravut tuna ta ra e na purpuruan.

² Kari pa dat a burut; ma ba di vaenana pa ra rakarakan a gunagunan,

Ma ba di tak vakari pa ra lualuana ura ra bala na ta, pa dat a burut.

³ A ta na kaina urung, ma na tup ia ra top!

A umana lualuana diat a dadadar ika ta ra ngala na lubu! Sela.

⁴ Tika na tava alir go kari, ma ra tavana i vagugu pa ra pia na pal kai God,

Ra pia gomgom, ba ra kubakuba i ra Ngala Kakit i tur tana.

⁵ God i ki livuan tana; pa na takari.

God na maravut ia ta ra lar.

⁶ A umana Tematana dia urung, di tar vamaliara ra umana varkurai;

I tatata ka, ma ra gunagunan i polo.

⁷ Ra Luluai kai ra lavur kor i ki pire dat;

Ra God kai Iakob kada pal na rivarivan. Sela.

⁸ Avat a mai, avat a giragire ra lavur papalum kai ra Luluai,

A lavur magit na kinaian ba i ga pait ia ta ra rakarakan a gunagunan.

⁹ I tur bat ra vinarubu, ma i tuk ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan.

I bubur ra panak; i pakat kutu ra rumu;

I tun vue ra lavur kiki na vinavana ma ra iap.

¹⁰ Avat a ki vovovon, ma avat a nunure ba iau God;

Ina ngalangala boko pire ra lavur vuna tarai,

Ina ngalangala boko ta ra rakarakan a gunagunan.

¹¹ Ra Luluai kai ra lavur kor i ki pire dat;

Ra God kai Iakob kada pal na rivarivan. Sela.

47

Ra king nina i lia

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai ra tarai Kora.

¹ Avat a tarai par avat a papar; Avat a nenge tadav God ma ra gugu.

² Tago ra Luluai, a Ngala Kakit, a tena ongor tuna,

Ia iat ra ngala na King ta ra rakarakan a gunagunan.

³ I tar vamolo tar ra tarai ta dat, Ma ra umana Tematana ta ra vavai na kau i dat.

⁴ I pilak pa ra tiniba upi kadat, A gunan ba i ngala tuna tana ra nuknuk i Iakob nina i mari ia. Sela.

⁵ God i tutua ma ra kalukal,

RA Luluai ma ra nilai ra tavur.

⁶ Avat a kakailai na pite varpa tadav God,

Avat a kakailai na pite varpa;

Avat a kakailai na pite varpa tadav kada King,

Avat a kakailai na pite varpa.

⁷ Tago God i king ta ra rakarakan a gunagunan par,

Avat a kakailai na pite varpa ma ra mari na kakailai.

⁸ God i varkurai na king pire ra lavur vuna tarai.

God i tar ki ta kana kiki gomgom.

⁹ A umana luluai kai ra tarai dia tar ki varurung,

Diat ma ra tarai kai ra God kai Abaraam;

Tago God i kure ra lavur luluai ta ra rakarakan a gunagunan;

Ia iat i tar ngala kakit.

48

Sion, ra ngala na pia na pal kai God

A kakailai kai ra tarai Kora.

¹ Ra Luluai i ngala, ma: i ko tuna upi da pite pa ia,

Ta ra pia na pal kai kada God, ta kana luana gomgom.

2 A luana Sion a kaliana, i tuluai urama liu, a rakarakan a gunagunan par i gugu tana, Ra ngungu aro iat ta ra papar a labur, a dekdek na pia na pal kai ra ngala na king.

3 God i vaarike mule ta diat dia ki ta ra lavur pal na luluai tana, ba ia iat a dekdek na pal na bakbakit.

4 Ea, tago ra umana king dia vana varurung, Dia tar bolo lake varurung.

5 Dia gire, ma dia kaian tuna; I bilua ra nuknuk i diat ma dia kavie ra nilop.

6 A nidadar i tadav diat ie; A kinadik da i tadav ra vavina ba i kakava.

7 U pamapamar ra umana parau maro Tarsis Ma ra vuvu na taubar.

8 Da ave valongore, damana ave tar gire Ta ra pia na pal kai ra Luluai kai ra lavur kor, ta ra pia na pal kai kada God; God na vatur vapadikat ia, ma pa na mutu. Sela.

9 God, ave tar nuk pa kaum varmari, Livuan ta kaum pal i gomgom.

10 God, da ra iangim i tuk tar ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan, Damana bula ra pite varpa tadav u; A limam tuna i takodo kakit.

11 Boina ba ra luana Sion na ga, Ma ra umana pia na pal Iuda diat a manga gugu Ure kaum lavur varkurai.

12 Avat a vana vurvurbit ta ra gunan Sion, ma avat a vana kikil ia; Avat a luk guve kana lavur dekdek na pal na minakila.

13 Avat a gire bulu kana dekdek na liplip na balada, Avat a nuk pa kana lavur pal na luluai; Upi avat a ve ra taun tarai namur.

14 Tago dari God, kada God pa na mutu; Na agagure vatikene pa dat.

49

Diat dia nurnur ta ra tabarikik, dia lunga

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai ra tarai Kora.

1 Avat a lavur vuna tarai par, avat a valongore go;

Avat a valavalongor, avat a tarai ta ra rakarakan a gunagunan;

2 Avat par a tarai tuna ma ra umana ngalangala,

A umana uviana ma ra umana luveana.

3 A ngiegu na tatike ra tinata i kabina,

Ma ra nuknuk ta ra balagu na kabatau.

4 Ina valongore ra tinata valavalar; Ina pala kaugu tinata i pidik ta ra pagol.

5 Ina burut dave ta ra kaina e, Ba ra varpam kadiat dia ki ur vue iau na tur kikil iau?

6 Diat dia nurnur ta ra ngala na tabarikik,

Ma dia vavagia pa diat mulai tago i peal kadia magit;

7 Pa ta tikai ta diat i valaun valar pa turana

Ba na varkul pire God ure,

8 (Tago ra varkul ure kadia nilaun i ngala mat,

Ma pa na pait valar pa ia vatikai namur),

9 Upi na laun vatikai,

Ma koko na gire ra tung na minat.

10 Tago i gire ba ra umana tena kabina dia mat,

A lunga bula ma ra koloata dir par dir virua,

Ma ra umana enana dia kale pa kadia pepeal magit.

11 Diat a ki vatikai ta kadia tung na minat;

Nam iat a kubakuba i diat ta ra lavur taun tarai namur,

Kadiat dia vaiang tar ra iang i diat iat ta ra umana gunan.

12 Damana a tadar na tarai pa dia laun vatikai,

Dia da ra umana leing nina dia virua ka.

13 Diat dia nurnur ta diat mulai, dia mur go ra nga,
Ma ra umana talai diat bula nina dia mulaot ta kadia tinata. Sela.

14 Di tulue varuk diat ta ra ruarua na tulungen da ra kikil na sip;
A minat kadia tena varbalaurai;
A umana tena takodo diat a kure diat ta ra malana,
A pal a paka i diat na panie, ma diat a kuba ta ra ruarua na tulungen.

15 Ma God na valaun ra tulungeagu kan ra dekdek i ra ruarua na tulungen,
Tago ia iat na onge iau. Sela.

16 Koko u burut ba tikai i uviana vanavana,
Ba i tavua ra minamar ta ra kubana,

17 Tago ba i mat pa na kap vue ta magit;
Kana ngala na minamar pa na kuba mur ia.

18 A dovotina ba i ga laun boko i biti ba i ti doan,
Ma ra tarai dia pite pa u ba i tavua kaum tabarikik;

19 Na vana tadav ra umana tamana, Nina ba pa dia gire ra keake mulai.

20 Ba tikai i tadar ma pa i matoto, I da ra umana leing nina dia viruaka.

50

A dovot na lotu

A kakailai kai Asap.

1 God, maia pa, ra Luluai God i tarata,
Ma i oro varurue pa ra rakarakan a gunagunan maro ra nguna a keake i vana rikai tana tuk tar ta ra nguna i kuba tana.

2 God i pupua rikai marama Sion, A kaliana kakit.

3 Kada God na vut ma pa na ki mut! A iap i ulur na lua tana,
Ma i tup ia ra vuvu kikil ia;

4 Na oro upi ra bala na bakut arama, Ma upi ra rakarakan a gunagunan upi na kure ra taraina;

5 Avat a agure pa kaugu lavur tena lotu tadav iau,
Diat ba ave ga pait ra kunubu ma ra tinabar.

6 Ma ra bala na bakut na varvai ta kana mangamangana takodo;
Tago God iat i tena varkurai. Sela.

7 Kaugu tarai, avat a valongore, ma ina tata;
U Israel, ina pit u;
Iau God, maia, kaum God.

8 Pa ina pit u ure kaum lavur tinabar;
Ma kaum lavur tinabar di tun tar ia dia tur vatikai ta ra luaina matagu.

9 Pa iau mainge ta tikai ta kaum lavur bulumakau,
Ma pa iau mainge bula ra me ta kaum kikil na me.

10 Tago ra lavur leing ta ra pupui kaugu diat,

Ma ra lavur vavaguai ta ra arip na marmar na lualuana bula.

11 Iau matoto ta ra lavur beo ta ra lualuana,

Ma ra lavur kuabar ta ra lokalokor kaugu diat.

12 Gala ina mulmulum, gala pa ina ve u,

Tago ra rakarakan a gunagunan kaugu, ma ra lavur magit i kor tana kaugu bula.

13 Dave, ina en ra kanomong i ra bulumakau bar?

Ba kan ina (mome ra gapu i ra me?)

14 Una tul tar ra tinabar na pite varpa tai

God;

Ma una pait ot pa kaum lavur vavalima pire ra Ngala Kakit;

15 Ma una kail iau ta ra bung ba u ki na malari tana;

Ina valaun u, ma una pite pa iau.

16 Ma tadav ra tena varpam God i biti dari:

U varvai dave ta kaugu lavur togo-togo,

Ma dave u vatavatang kaugu kunubu?

17 Tago u milmilikuane ra varpit,

Ma u piam vue kaugu tinata.

18 Ba u gire ta tena nilong amur gugu varurung me,

Ma ava varirivut ma ra umana tena nipo.

19 U tak ra ngiem upi ra kaina tinata,
Ma ra karameam i vavagu.

20 U ki, ma u takun turam,
U takun vavaongo pa natu i tinam
iat;

21 U tar pait go ra lavur magit, ma iau
ki mut uka,

U ga biti ba dor varogop uka;
Ma ina pit u boko, ma ina
vaarike kaum mangaman-
gana tikatikai ta ra luaina
matam.

22 Io, avat ba ava nuk vue God, avat
a nuk pa nam;

Kan ina karat kadakadal u, ma pa ta
na akari ba na valavalaun;

23 Diat par ba dia tul tar ra tinabar na
pite varpa dia ru iau,

Ma nina i mal pa kana mangaman-
gana,

Ina ve tar ra valavalun kai God tana.

51

A niaring upi ra pupupun vue

Kai nina i lue ra kakailai, a kakailai
kai David, ba Natan ra propet i ga
tadav ia, ba i ga ruk tadav Bat-Seba.

1 God, una mari iau, vardada ma
kaum varmari ta;

Varogop ma kaum pepeal na var-
mari una pun vue kaugu lavur
varpiam;

2 Una dalu vakakit vue kaugu
varpiam,

Ma una dur vue kaugu nirara kan
iau.

3 Tago iau nunure kaugu lavur
varpiam,

Ma kaugu nirara i tur vatikai ta ra
luaina matagu.

4 Iau tar pait ra kaina piam, ia kaka
piam,

Ma iau tar pait nam ba i bilak ta ra
luaina matam,

Upi una takodo ba u tatata,

Ma una langalanga ba u varkurai.

5 Ea, di ga kava iau ta ra bilak na
mangamangana,

Ma tinagu i ga lalau pa iau ma ra
varpiam.

6 Ea, u mainge ra dovot na bala,
Kari una vaminana iau ara ta ra
nuknukigu iat.

7 Una vagomgom iau ma ra isop, ma
ina gomgom,,

Una dalu iau, ma ina pua kakit ma ra
kabang pata.

8 Una tul tar iau, ba ina tadav ra gugu
ma ra gina,

Upi ra urugu na lagar mulai, nina ba
u ga bubur gigi diat.

9 Una ive ra matam kan kaugu lavur
nirara,

Ma una pun vue kaugu lavur
varpiam par.

10 Una vaki tar ra gomgom na
nuknuk tagu, God;

Ma una pait vakalamane ra takodo
na ninunuk tagu.

11 Koko una okole vue iau kan ra
matam,

Ma koko una tak vue ra takodo na
tulungeam kan iau.

12 Una tul tar mule ra gugu tagu, a
gugu ta kaum valavalaun,

Ma una maravut iau ma ra pok na
nuknukigu.

13 Ona damana, ina tovo tar kaum
lavur mangamangana ta ra
umana tena varpiam,

Ma ra umana tena vana rara diat a
vana tapuku piam.

14 God, u God a vunapai kaugu
valaun,

Una valaun iau kan ra vartakun na
vardodoko;

Ma ra karameagu na manga kakailai
ure kaum mangamangana
takodo.

15 Luluai, una papa ra bul na ngiegu,

Ma ra ngiegu na vaarike kaum pite
varpa.

16 Tago pa u kaina upi ra tinabar;
Gala u mainge, gala ina ga tar ia tam;

Vakir u ga ta ra tinabar di tun tar ia.

17 Ba i takunuan ra nuknuk i dat, ia
nam ra tinabar God i mainge,

Ba i takunuan ma ba i nukpuku
ra bala i vevet, God, pa u
pidimuane.

¹⁸ Una mal Sion vardada ma kaum bo na mamainga.

Una liplip bat Ierusalem.

¹⁹ Damana una gugu ta ra umana tinabar di tul tar ia ma ra takodo na mangamangana,

Ma ta ra tinabar di tun tar ia, a kidoloina ka;

Damana da tul tar ra umana bulumakau ta kaum uguugu na vartabar.

52

A varkurai kai God ma kana var-mari vartataun

Kai nina i lue ra kakailai; a mari na kakailai kai David, ba Doeg ra te Edom i ga vana ma i ga ve Saul dari: David i ki ta ra kuba i Akimelek.

¹ U langlang dave ta ra varpiam, u a rangrang?

A bala na varmari kai God i tur tukum.

² U nuk pa ra vinirua upi una varvai tana,

U da ra varvarkaka i mangi tuna, u varvartuam.

³ U mainge ra kaina ma pa u mainge ra boina;

U mainge ra vaongo, ma pa u tatike ra takodo na tinata. Sela.

⁴ U vatavatang ra tinata na vangan-gap,

U ra tena vaongo!

⁵ God na vamutue u bula ma pa na mutu.

Na kinim vake u ma na rubat vue u kan ra kubam,

Ma na rubat vue u kan ra gunan kai ra umana launa. Sela.

⁶ A umana tena takodo diat a gire ma diat a burut,

Ma diat a nonganongone, ma diat a biti dari:

⁷ Ea, go ra tutana pa i ogoabut tai God;

I nurnur uka ta kana pepeal tabarikik,

Ma i vapidikat ia mulai ta kana varngu.

⁸ Ma iau, iau da ra davai na oliva i lubalubang ta ra kuba i God,

Iau nurnur vatikai ta ra varmari kai God, ma pa na mutu.

⁹ Ina pite vaticene pa u, tago u tar pait ia;

Ma ina nurnur ta ra bo na iangim ta ra luaina mata i kaum lavur tena lotu.

53

A kaina mangamangana kai ra tarai (Kak 14)

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Makalat; a mari na kakailai kai David.

¹ A papaua i varpuai ta ra balana dari: Pa ta God.

Dia ga pait ra kaina magit, a magit i milmilikuan tuna;

Pa ta na ba i pait ra boina.

² God i gigira ba marama ra bala na bakut,

Ina upi ra umana natu i ra tarai,

Kan ta na dia minana

Ma dia tikan upi God.

³ Diat par dia tar vana rara, dia tar dur par,

Pa ta na ba i pait ra boina, maia pa, pa ta tikai ka.

⁴ Dave; ra umana tena varpiam pa dia minana vang?

Diat ba dia en vue kaugu tarai da dia en ra adia magit,

Ma pa dia araring tadav God.

⁵ Dia ga burut i tuna, ma pa ta vuna; Tago God i kabu vue vanavana ra uru i diat dia tut na vinarubu ure u.

U tar varuva diat, tago God i pilak vue diat.

⁶ Boina ba ra valavalaun na ga vana rikai maro Sion!

Ba God na ben vatalil kana tarai di ga kinim vavilavilau diat,

Iakob na manga gugu, ma Israel na ga.

54

A niaring upi ra varbalaurai kan ra ebar

Kai nina i lue ra kakailai; a mari na kakailai kai David, ba ra tarai Sip dia vana ma dia biti tai Saul:

Dave, David pa i parau vang livuan ta vevet?

¹ God, una valaun iau ure ra iangim, Ma una varkurai ure iau ma ra dekdekim.

² God una valongore kaugu niaring, Ma ra tinata na ngiegu na ruk ta ra talingam.

³ Tago ra umana vaira dia tar tut ure iau,

Ma ra umana tena vinarubu dia tar mainge ba diat a ubu iau;

God pa i tur ta ra luaina mata i diat. Sela.

⁴ Ea, God kaugu tena maramaravut, A Luluai iat i tukatukal kaugu nilaun.

⁵ Na bali ra kaina magit ta kaugu umana ebar;

Una vamutue diat varogop ma ra dovot na maukuam.

⁶ Ina vartabar piram ma ra tamarigat na vartabar;

Luluai, ina pite pa ra iangim tago i boina.

⁷ Tago i tar valangalanga iau kan ra lavur magit par i monong iau;

Ma ra matagu i tar gire ra magit iau mainge pire kaugu umana ebar.

55

A niaring upi ra maramaravut

Kai nina i lue ra kakailai; ta ra pagol; a mari na kakailai kai David.

¹ God, una valongore kaugu niaring; Ma koko una ki ivai kan kaugu nilul.

² Una nuk pa iau, ma una torom tagu; Iau ngarangara ure kaugu kaina kini, ma iau oir,

³ Ure ra tinata kai ra ebar, Ma tago ra umana tena varpam dia arung bat iau;

Dia vue ra kaina magit taun iau, Ave vargegenai tago dia kulot.

⁴ A balagu i takunuan tuna, Ma ra bunurut na minat i tadav iau.

⁵ Ra ururian ma ra nidadar dir tadav iau,

Ma ra bunurut i ta i manga tup iau.

⁶ Ma iau ga biti: Gala ina vung ta bebeagu, da ra balu i vung ra bebeana!

Gala ina vilau me, ma ina ngo.

⁷ Ea, gala damana, gala ina ga vana irai vailik,

Ina ga kiki arima ra pui. Sela.

⁸ Gala ina kavie ra vinavana upi ta rivarivan,

Kan ra ngala na vuvu ma ra kalivuvur.

⁹ Luluai, una vamutue kadia tinata, ma una vapurpuruan ia,

Tago iau tar gire ra vinarubu ma ra varngangar ta ra pia na pal.

¹⁰ Ta ra keake ma ta ra marum dia vana vurvurbit i tana ta ra ul a liplip;

A varpam ma ra bilak na mangamangana i ki livuan tana.

¹¹ A vinirua i tur livuan tana, A varvaur ma ra vartuam pa i vana kan ra lavur ngaina.

¹² Tago vakir ta ebar i vul iau;

Gala ta ebar, gala ina ki vamadudur pa ia;

Ma vakir nina i milikuane iau i pite vangala pa ia mulai;

Gala damana, gala ina paraparau kan ia;

¹³ U kaka u ga pait ia, u ra tutana ba dor varogop,

Dor ga varbete ma dor ga talaina tuna.

¹⁴ Dor ga pirpir ma i ga kalami kador tinata,

Dor ga vanavana ta ra kuba i God, dat ma ra kor.

¹⁵ A minat na tadav vakaian diat, Diat a kuba ta ra ruarua na tulungen ba dia laun bulu boko;

Tago a varpam i ki ta ra kuba i diat, maia, ma ta ra bala i diat.

¹⁶ Ma iau, ina kail ika tadav God,

Ma ra Luluai na valaun iau.

¹⁷ Ta ra ravian, ma ta ra malana, ma ba ra keake i ki tur, ina araring ma ina oir,

Ma na valongore ra nilaigu.

18 I tar valangalanga bulu ra tulungeagu upi koko diat a maravai piragu,

Tago mangoro diat ave varngangar ma diat.

19 God na valongore ma na vakadik diat,

Maia, nina i tar ki na varkurai papa amana. Sela.

Na vakadik diat ba pa i enana kadia kini,

Ma diat ba pa dia burut ure God.

20 I tar tul vaarike ra limana ure diat dia ga ki na bartalaina me,

I tar vatamam vue kana kubunu.

21 Kana tinata i ga duladula da ra bira;

Ma ra balana i buka ma ra vinarubuka,

Kana lavur tinata dia manga madu, ma ra dangi pata,

Ma dia varogop uka ma ra pakat na vinarubu di ele pa ia.

22 Una nur tar kaum kinakap tai ra Luluai,

Ma ia iat na onge u;

Pa na vung vue tuna ra tena takodo upi na takari.

23 Ma u, God, una ga vabura tar diat ta ra tung na minat;

A umana tena vardodoko ma ra umana tena vartuam

Diat a virua pit ika ba pa na par boko ra papar ta kadia nilaun ati ra pia;

Ma iau, ina nurnur uka tam.

56

A niaring na nurnur tai God

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Ionat-Elem-Rekokim; a Miktam kai David, ba ra tarai Pilistia dia kinim ia aro Gat.

1 God una mari iau, tago ra tarai dia mainge ba diat a konome iau;

Ta ra bungbung par i tup iau ra vinarubu,

2 Kaugu lavur ebar dia mainge ba diat a konome iau ra bungbung par,

Tago mangoro diat dia varubu ure iau ma dia vavagia pa diat mulai.

3 Ba ta bung iau burburut,

Ina nurnur uka tam.

4 Ta ra varmari kai God ina pite pa kana tinata;

Iau tar nurnur tai God, ma pa ina burut;

Ava mulai ra tarai diat a pait ia piragu?

5 A bungbung par dia pukpukue kaugu tinata,

Ma ra nuknuk i diat ba diat a vakaina iau.

6 Dia vana varurung, dia kiki uai,

Dia gire vakilang kaugu vinavana;

Maia, da di kobot upi kaugu nilaun.

7 Dave, diat a pila bar ta kadia varpam?

God, una rapue ra umana vuna tarai.

8 U nunure kaugu lavur vinavana vurvurbit;

Una varurue ra lavur lur na matagu ta kaum paura;

Dave, pa di tar tumu vake diat ta kaum buk?

9 Nam ra bung ba iau tangi tadav u kaugu lavur ebar diat a lop uka;

Go ra magit iau tar nunure, ba God i tur maravut iau.

10 Ta ra varmari kai God ina pite pa kana tinata,

Tai ra Luluai ina pite pa kana tinata.

11 Iau tar nurnur tai God, pa ina burut.

Ava mulai ra tarai diat a pait ia tagu?

12 Iau tar vavalima piram, God,

Ina tul tar ra tinabar na pite varpa piram.

13 Tago u tar valangalanga ra tulungeagu kan ra minat,

Maia, ma u tar balaure ra kaugu pi koko na tutukai,

Upi ina vanavana ta ra luaina mata i God

Ta ra kapa na nilaun.

57

*A niaring upi ra maramaravut
(Kak 108:1-5)*

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Al-Tasket; a Miktam kai David, ba i lop kan Saul ta ra babang.

¹ Una mari iau, God, una mari iau; Tago ra tulungeagu i rivarivan tam, Ma ta ra vavai na bebeam ina rivarivan,

Tuk tar ta ra bung ba na ngo ra umana kaina magit.

² Ina kail tadav God, ra Ngala Kakit, Tadav God nina i maramaravut iau.

³ Na vartuluai marama ra bala na bakut ma na valaun iau, Tago nina i mainge ba na konome iau i tar varvul. Sela.

God na tulue vaarike kana varmari ma kana dovotina.

⁴ A tulungeagu i ki livuan ta ra umana leon;

Ina va livuan ta ra umana ebar dia ngangap da ra iap,

Maia, livuan ta ra tarai Ba ra ngie i diat i da ra rumu ma ra pu,

Ma ra karamea i diat i da ra pakat na vinarubu i mangi.

⁵ Una vangala pa u mulai, God, Una ki ak ta mumur ma ra bala na bakut,

Ma kaum minamar na ki ta ra rakarakan a gunagunan.

⁶ Dia tar vaninare ra ubene ure ra kaugu,

A tulungeagu i bilua;

Dia tar kal ra tung ure ian, ma diat iat dia tar bura tana. Sela.

⁷ God, a balagu i tur padikat, i tur padikat,

Ina kakailai ma ina pite varpa.

⁸ Una tavangun, a tulungeagu;

Amur a tavangun, a kaur ma ra pagol,

Iau iat ina tavangun ta ra kavunvun iat.

⁹ Ina pite pa u, Luluai, livuan pire ra tarai;

Ina kakailai piram livuan ta ra lavur vuna tarai;

¹⁰ Tago kaum bala na varmari i ngala ma i tuk tar ta ra lao,

Ma kaum dovotina i tuk tar ta ra lavur bakut.

¹¹ Una vangala pa u mulai, God,

Una ki ak ta mumur ma ra bala na bakut,

Ma kaum minamar na ki ta ra rakarakan a gunagunan.

58

*A niaring pire God upi na vakadik
ra umana tena pait ra kaina*

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Al-Tasket; a Miktam kai David.

¹ Avat a umana ngalangala, a dovot ava varkurai takodo?

Dave, ava kure vadovot vang ra umana natu i ra tarai?

² Pata, ta ra bala i vavat ava nuk upi ra varpam,

A lima i vavat i tibe ra rakarakan a gunagunan ma ra mangaman-gana vinarubu.

³ A umana tena varpam dia vana rara; di kava diat damana.

Ba di kava diat dia vana rara muka, ma dia vavaongo.

⁴ Kadia taring i da ra taring na vui; Dia da ra kaina vui a vaut, nina i tabonot ra talingana,

⁵ Ma pa i torom ta ra nilai ra tena vamaram vui,

Ma ona i mal bulu kana papait, pa i torom bula.

⁶ God, una rubat bubur ra pal a ngie i diat,

Luluai, una rubat vue ra ngala na pal a ngie i ra umana leon.

⁷ Boina diat a panie da ra tava i ulur; Ba i al vaninare kana pu, boina ba na da i tabubur.

⁸ Boina ba diat a da ra demdem nina i polo ko ma i panie;

Ma da ra bul ba ra vavina i kava pit ia, ma pa i gire ra keake.

⁹ Kavava umana kabala pa dia mala-malapang boko,

Ma ba ra kirip i kalamana boko, a kulot na kap vue diat ma ra kalivuvur.

¹⁰ A tena takodo na gugu ba i gire ra varobo;

Na puk ra kauna ta ra gapu i ra tena varpam.

¹¹ Ma ra tarai diat a biti: A dovot di vabongon ra tena takodo;

A dovotina tika na God go kari ma i pait ra varkurai ta ra gunagunan.

59

A niaring upi ra bo na kini

Kai nina i lue ra kakailai; a Miktam kai David, ba Saul i ga vartuluai ma di ga kiki uai ta ra kubana upi da doka.

¹ Kaugu God, una valangalanga iau kan kaugu lavur ebar,

Una vabakite iau arama kan diat dia tut na vinarubu ure iau.

² Una valangalanga iau kan ra umana tena pait ra kaina,

Ma una valaun iau kan ra umana lup vardodoko.

³ Tago dia kiki uai upi kaugu nilaun; A umana ngalangala dia vana varurung upi iau;

Vakir ure kaugu varpam, vakir ure kaugu nirara, Luluai.

⁴ Dia vutvut ma dia vaninara ma vakir iau ra vuna;

Una tavangun, ma una totongo upi iau, ma una gire.

⁵ Maia, u iat Luluai, ra God kai ra lavur kor, ra God kai Israel,

Una tut ma una kure ra lavur Tematana;

Koko una mari ta tika na bilak na tena varpam. Sela.

⁶ Dia lilikun na ravian,

Dia loalor da ra pap,

Ma dia vana vurvurbit ta ra pia na pal.

⁷ Ea, a umana lup tinata diat;

A umana pakat na vinarubu dia ki ta ra bul na ngie i diat;

Tago (dia biti:) To ia na valongore?

⁸ Ma u, Luluai, una ga nongone diat, Una ga kulume ra lavur Tematana par.

⁹ U ra dekdekigu, ina ki pa u;

Tago God kaugu dekdek na pal na bakbakit.

¹⁰ Kaugu God na totongo upi iau ma kana varmari.

God na tul tar iau ba ina gire ra magit iau mainge ta kaugu lavur ebar.

¹¹ Koko una ubu doko diat, kan kaugu tarai diat a valubane;

Boina diat a tenten vurvurbit ika ure ra dekdekim; una vaikilik pa diat,

Luluai, kaveve ramravit.

¹² Ea, i tup ia ra kaina ta ra ngie i diat!

Ea, i tup ia ra tinata na bul na ngie i diat!

Boina ba da kinim pa diat ta kadia mangamangana kolakolo,

Ma ure ra varvul ma ra vavaongo ba dia vatang ia.

¹³ Una vapanie diat ta kaum kulot, una vapanie diat upi koko dia laun mulai.

Ma una vaminana diat upi diat a nunure ba God i varkurai pire ra tarai Iakob,

Ma i tuk tar ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan. Sela.

¹⁴ Ma una tul tar diat ba diat a lilikun na ravian,

Boina ba diat a loalor da ra pap,

Ma diat a vana vurvurbit ta ra pia na pal.

¹⁵ Diat a vana vurvurbit upi ta magit, Ma diat a ki ra marum bula ona pa dia maur.

¹⁶ Ma iau, ina kakailai ure ra dekdekim;

Maia, ina manga kakailai ure kaum varmari ta ra malana;

Tago u ga da ra dekdek na pal na bakbakit piragu,

Ma a rivarivan ta ra bung iau ki na malari tana.

¹⁷ U ra dekdekigu, ina kakailai tadavu,

Tago u, God, kaugu dekdek na pal na bakbakit, ra God ba i mari tuna iau.

60*A niaring upi ra varvalaun
(Kak 108:6-13)*

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Susan-Edut; a Miktam kai David upi ra vartovo, ba dia varubu ma Aram-Naraim ma Aram-Soba, ma Ioab i lilikun ma i ubu a vinun ma a ura arip na marmar ta ra tarai Edom ta ra male na solt.

¹ God u tar vung vue avet, u tar rip vue avet;

U tar kulot; boina una valagar pa avet mulai.

² U tar vaguria ra gunagunan; u tar pelegi ia;

Una mal mule nina i tapelegi, tago i dadadar.

³ U tar vaarike tar ra umana dekdek na magit pire kaum tarai;

U tar vamomo avet ma ra tava long-long.

⁴ U tar tul tar ra vakilang ta diat dia ru u,

Upi diat a lop kan ra panak. Sela.

⁵ Upi na langalanga kaum vakak na tarai,

Una valavalaun ma ra limam tuna, ma una torom ta vevet.

⁶ God i tar tata ma ra gomgom na maukuana; ina manga gugu.

Ina tibe Sekem, ma ina valar varbaine ra male Sukot.

⁷ Gilead kaugu, ma Manase kabila kaugu;

Epraim bula i da ra kere na vinarubu ta ra ulugu;

Iuda kaugu buka na varkurai,

⁸ Moab kaugu la na dududur.

Ina vue tar ra pal a kaugu tai Edom, Pilistia ina kukula ure u.

⁹ To ia na agure vaolo iau ta ra dekdek na pia na pal?

To ia na ben vaolo iau ta ra gunan Edom?

¹⁰ Dave, God, pa u ga vung vue avet? Ma pa da varagur ma kaveve lavur kor.

¹¹ Una maravut avet ure ra ebar; Tago a maramaravut kai ra tarai a magit vakuku.

¹² Ba dat ma God, dat a ongaongor tuna;

Tago ia iat na ruarua taun kada lavur ebar.

61*A niaring upi ra varbalaurai*

Kai nina i lue ra kakailai; ta ra pagol; kai David.

¹ Una valongore kaugu kinail, God; Una torom ta kaugu niaring.

² Maro iat ra ngu na rakarakan a gunagunan ina kail u, ba i tup ra balagu;

Una ben vatutua iau ra ul a vat ki, nina i manga tuluai urama.

³ Tago u a rivarivan piragu, Ma a dekdek na pal na bakbakit kan ra ebar.

⁴ Ina ki vaticai ta ra kubam; Boina ba ina rivarivan ta ra vavai na bebeam. Sela.

⁵ Tago u, God, u tar valongore kaugu lavur vavalima, U tar tul tar ra tiniba tagu kadiat dia ru ra iangim.

⁶ Una ga valolovina ra nilaun kai ra king; Kana lavur kilala diat a varogop ma ra kilala kai ra mangoro na taun tarai.

⁷ Na ki vaticai ta ra luaina mata i God; Una tul tar ra varmari ma ra dovotina upi dir a balaure.

⁸ Damana ina kakailai na pite varpa pa na mutu,

Upi ina pait ot pa kaugu umana vavalima ta ra bungbung par.

62*A nurnur tai ra varbalaurai kai God*

Kai nina i lue ra kakailai; ure Iedutun; a kakailai kai David.

¹ A tulungeagu i ki pa God kakika, Kaugu varvalaun i vana rikai tana iat.

² Ia kaka kaugu vat i ta ma kaugu varvalaun, Kaugu dekdek na pal na bakbakit; pa ina manga malmaliara.

3 Aivia bung boko avat a vartumai
ma ra tutana,
Upi avat par, avat a ubu doka,
Da ra papar a pal i tarip, da ra liplip
i tarada.
4 Dia tar tata guvai upi diat a vabura
vue ke kan kana bo na kini,
Ma dia ga ta ra vaongo;
Diat par dia tata na varvadoan ma ra
ngie i diat, ma ta ra bala i diat
dia tata kakaina. Sela.

5 Tulungeagu, una ki pa God kakika,
Tago tana iat na vana rikai ra magit
iau ki nunur upi ia.
6 Ia iat kaugu vat i ta ma kaugu
varvalaun,
Kaugu dekdek na pal na bakbakit, pa
ina malmaliara.
7 Kaugu varvalaun ma kaugu mina-
mar i tur pire God;
God ia ra vat i ta iau dekdek tana, ma
kaugu rivarivan bula.

8 Avat a tarai, avat a nurnur tana ta
ra bungbung par.
Avat a vaarike bulu ra magit ta
ra bala i vavat ta ra luaina
matana;
God a rivarivan ure dat. Sela.
9 A dovot, a tarai tuna dia da ra magit
vakuku ka,
Ma ra umana ngalangala dia da ra
vaongo ko;
Ta ra valavalar na mamat dia papa
ka,
Dia da ra magit vakuku tuna.

10 Koko una nurnur ta ra arung var-
bat,
Ma koko na kolakolo ra nuknukim
ure ra nilong;
Ba i tavua ra tabarikik, koko avat a
nurnur tana.
11 A kopo no pakana God i tar tata;
Ma a ivu pakana iau tar valongore
go;
Ba kai God ra niongor,
12 Ma ba kaum, Luluai, ra varmari;
Tago u bali ra mangamangana kai ra
tarai par tikitikai.

63

A ngala na mamainga upi God

A kakailai kai David, ba i ga ki ta ra
bil Iuda.

1 God u kaugu God, ina ongor ma ra
tinikan up u;

A tulungeagu i mar up u,

A pakagu bula i kaina up u,

Ta ra gunan i mage ma i bil ika, ma
pa ta tava tana;

2 Damana iau ga bobbe vamat u ta ra
pal tabu,

Upi ina na tadav ra dekdekim ma
tadav kaum minamar.

3 Tago kaum varmari i boina ta dir
ma ra kini ati ra pia;

A bul na ngiegu na pite pa u.

4 Damana ina pite pa u ba iau laun
boko;

Ina tulue ra limagu urama ure ra
iangim.

5 A tulungeagu na ti maur da ma ra
luku na ur ma ra bira;

A ngiegu na pite pa u, ma ra bul na
ngiegu na mugur;

6 Ba iau nuk pa u ta kaugu vava,
Ina nununuk ure u ba iau vangala ka
tuk ra keake;

7 Tago u tar maravut iau,

Ma ta ra malur na bebeam ina
ngenge ma ra gugu.

8 A tulungeagu i ki petep piram,

A limam tuna i vatur vake iau.

9 Ma diat dia mainge ba diat a doko
iau,

Diat a kuba ura iat ta ra bala na pia.

10 Diat a virua ta ra pakat na
vinarubu;

Diat a tiniba kai ra umana kuabar na
pap.

11 Ma ra king na gugu tai God;

Diat par dia vavalima tana diat a
langlang;

Ma ra ngie i ra umana tena vaongo
da ang bat ia boko.

64

A niaring upi ra varbalaurai

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai
kai David.

1 God una valongore ra nilaigu ta
kaugu vartakun,

Una ga valaun iau kan ra varvaburut kai ra ebar.

² Una ga varavite iau kan ra varpit ivai kai ra umana tena varpam,

Kan ra kor na tena varvabilak;

³ Kan diat dia vamangi ra kamea i diat da di al vamangi ra pakat na vinarubu,

Ma dia tar al vaninare kadia lavur pu, maia, a umana tinata i mapak;

⁴ Upi diat a ponok ive ra tarai ba dia ko kakit;

Dia ponok vakaian diat, ma pa dia burut.

⁵ Dia varvargat vargiliane diat upi ra kaina magit;

Dia tata guvai ba diat a kapi kun ivai; Dia biti: To ia na gire dat?

⁶ Dia nuk tadav ra umana varpam; Dia biti: Da tar mal ot pa kada nin-unuk;

Ma ra bala i ra tarai tikatikai ma ra nuknuk i diat i lurus.

⁷ Ma God na ponok diat,

Ma ra pu na tur vakaian diat.

⁸ Ma da vabura diat, a kamea i diat iat i takun diat;

Diat par dia gire ra balbali pire diat, diat a loe ra ulu i diat.

⁹ Ma ra tarai par diat a burut, Ma diat a varvai ta ra papalum kai God,

Ma diat a matoto ta kana varkurai.

¹⁰ A umana tena takodo diat a ga tai ra Luluai, ma diat a rivarivan tana,

Ma diat par ba i dovot ra bala i diat diat a pite varpa.

65

A pite varpa ma ra varmananai

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ God, di tar vaninara ma ra pite varpa piram ta ra gunan Sion; Ma da pait ot pa ra vavalima piram.

² U, u toratorom ta ra niaring, A tarai par diat a tadav u.

³ A lavur varpam dia tur bat iau, Ma una ga pun vue diat.

⁴ I ti doan ra tutana ba u pilak pa ia, ma u ora upi na maravai piram;

Upi na ki ra kubam;

Avet a maur ma ra bo na magit ta ra kubam,

Ta kaum gomgom na pal tabu iat.

⁵ Una ga torom ta vevet, ma una pait ra umana enana magit na bunurut ure ra takodo na maukuam,

U God, u vuna ta kaveve varvalaun; U ba ra rakarakan a gunagunan i nurnur tam,

Ma diat bula dia ki na ta aro vailik.

⁶ U vungvung vapidikat ra lavur lu-aluana ma ra dekdekim,

U vi pit ma ra niongor;

⁷ U vango ra roro na ta, a roro na bobol tana,

Ma ra urung kai ra lavur vuna tarai bula.

⁸ Diat bula dia ki ta ra langlangun aro iat dia burut ta kaum lavur vakilang;

U vagugu pa diat ta ra matana taubar ma diat ta ra matana labur.

⁹ U tar laume ra gunan, u tar puk vabilim ia,

U tar manga vauviana;

A mata na tava kai God i lubu;

U tabar diat ma ra kon, tago damana u vaninare ra gunan.

¹⁰ U vabilim ra nga na niipuk,

U ap kana lualuana,

U vamaumau ia ma ra bata,

U vadoane ra lavur mangana i gol.

¹¹ U vatoke ra kilakilala ma ra lavur bo na magit piram,

Ma ba u vanavana, u imimire ra ngala na varvadoan.

¹² I bura tar ta ra pia na vura ta ra bil;

Ma ra umana ilil dia mal ma ra gugu.

¹³ A pia na vura i kor ma ra kikil na sip,

Ma ra kon i tup ia ta ra umana male; Dia ngenge ma ra gugu, maia, dia kabila kakailai.

66

A kakailai na pite varpa

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai.

1 A rakarakan a gunagunan par, una kukula na gugu tadav God;
 2 Avat a vaarike ra minamar i ra iangina ma ra kakailai;
 Avat a mal tuna kana pite varpa.
 3 Avat a bititai God: Kaum lavur papalum dia enana tuna!
 Tago a dekdekim i ngala na kaia, kaum lavur ebar diat a ongo tam.
 4 A rakarakan a gunagunan na lotu piram,
 Ma na kakailai piram;
 Maia, na kakailai tadav ra iangim. Sela.
 5 Avat a mai, avat a gire ra lavur papalum kai God;
 I ti enana tuna kana mangamangana tadav ra umana natu i ra tarai.
 6 I vaenana pa ra ta, ma i da ra pia mage;
 Dia tinur bolo ko ta ra lubu;
 Abara ave. ga gugu tana.
 7 I varkurai vatikai ma ra dekdekina, A matana i makmakile ra lavur Tematana;
 Koko ra tarai na varpiam diat a vangala pa diat mulai. Sela.
 8 Avat a lavur vuna tarai avat a pite pa kaveve God,
 Ma avat a taorong ma ra tinata na pite varpa pirana;
 9 Nina i tar valaun avet,
 Ma pa i nur tar ia ba ra kau i vevet na tagalir.
 10 Tago u, God, u tar valar avet,
 U tar tun vagomgom avet, da di tun vagomgom ra silva.
 11 U tar akir avet;
 U tar vako tar ra mamat na kinakap ta ra tamuru i vevet,
 12 U ga tul tar ra tarai upi diat a vutvut rua taun ra ulu i vevet;
 Ave tinur bolo ta ra iap ma ta ra tava;
 Ma u ga ben vairop avet, ma u vaki avet ta ra gunan na gugu.
 13 Ina ruk ta ra kubam ma ra tinabar di tun tar ia,
 Ina pait ot pa kaugu umana vavalima piram,
 14 Nina i ga arikai ta ra bul na ngiegu,

Ma ra ngiegu i ga vatang diat ba iau ga ki na malari.
 15 Ina tul tar ra tinabar tam, nina di tun tar ia, a monoina,
 Varurung ma ra ang na sip, a tomo toina.
 Ina tul tar ra umana bulumakau ma ra me. Sela.
 16 Avat par avaru God, avat a mai ma avat a valongore,
 Ina vaarike ra magit i ga pait ia ure iau.
 17 Iau ga kail ia ma ra ngiegu,
 Ma iau ga pite vangala pa ia ma ra karameagu.
 18 Tumu iau nuk pa ra varpiam ta ra balagu,
 Ra Luluai pa na valavalongor;
 19 Ma a dovot God i tar valongor,
 I tar torom ta kaugu tinata na niaring.
 20 Da pite pa God,
 Nina ba pa i pidimuane kaugu niaring,
 Ma pa i tak vue kana bala na varmari kan iau.

67

A kakailai na pite varpa

Kai nina i lue ra kakailai; ta ra pagol; a kakailai.
 1 God, una mari avet, ma una tata vadoane avet,
 A matam na pupua taun avet; Sela.
 2 Upi da nunure kaum mangamangana ati ra pia,
 Ma kaum valavalaun ta ra lavur vuna gunan.
 3 Boina ba ra lavur vuna tarai diat a pite pa u, God,
 Boina ba ra lavur vuna tarai par diat a pite pa u.
 4 Boina ba ra lavur vuna gunan diat a ga, ma diat a kakailai ure ra gugu;
 Tago una ga kure ra lavur vuna tarai ma ra takodo na varkurai,
 Ma una lualua ta ra lavur vuna gunan ati ra pia. Sela.
 5 Boina ba ra lavur vuna tarai diat a pite pa u, God,

Boina ba ra lavur vuna tarai par diat a pite pa u.

⁶ A pia i tar tul tar ra vuaina; God, maia pa, kada God iat, na vadoane dat,

⁷ God na vadoane dat, Ma ra lavur ngu na rakarakan a gunagunan diat a ru ia.

68

A kakailai na niuvia kai ra tarai Israel

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Boina ba God na tut, ma boina ba da korot varbabaiane kana umana ebar;

Boina ba diat bula dia milikuane, diat a lop kan ra luaina matana.

² Da ra vuvu i kap vue ra mi, damana una korot vue diat;

Da ra bulit na livur i polo ta ra iap, Damana ra umana tena varpam diat a virua ta ra luaina mata i God.

³ Boina ba ra umana tena takodo diat a ga;

Boina ba diat a gugu mat ta ra luaina mata i God;

Maia, diat a gugu ma diat a ga.

⁴ Avat a kakailai tadav God, avat a kakailai na pite varpa tadav ra iangina;

Avat a mal ra bo na nga ure nina i vutvut bolo ta ra bil;

A iangina “Ra Luluai”; ma avat a gugu mat ta ra luaina matana.

⁵ God ta kana pal tabu

I da ra tutana ba na vamel ra nat na ling,

Ma ia ra tena varkurai ba na mari ra umana ua na vavina.

⁶ God i vaki ra kekene ta ra pal, I pala vue diat dia ki ra pal na banubat, ma i tavua kadia tabarikik.

Ma ra pue ngangar na ki ta ra gunan i maramararang.

⁷ God, ba u ga lue rap kaum tarai, Ba u ga bolo ta ra bil; Sela.

⁸ A gunan i ga gurua,

A umana bakut dia ga bura ta ra luaina mata i God,

Maia, Sinai akanama i ga dadadar ta ra luaina mata i God, a God kai Israel.

⁹ U, God, u ga tul tar ra ngala na bata, Ma u ga valagar kaum gunan ba i ga talatalanguan.

¹⁰ Kaum kor na tarai dia tar ki tana; Ta kaum varmari, God, u ga vanvaninare ra magit ure ra umana biaui.

¹¹ A Luluai i tul tar ra tinata,

A ngala na kor na vaden dia varvarvai.

¹² A umana king kai ra lavur loko na tarai na vinarubu dia takap, dia takap;

Ma ra vaden ba dia ki ka ra kuba i diat dia tibe ra tabarikik di rara pa ia.

¹³ Ba ava va livuan ta ra umana kikil na sip,

I da ra bebea i ra uka i bagabagele da ra silva,

Ma ra ivuna i gobol da ra goled.

¹⁴ Ba ra Dekdek Muka i ga korot varbabaiane ra umana king tana, I ga da ra bata i pua aro Salmon.

¹⁵ A luana Basan ia ra luana kai God; A luana Basan i manga tuluai urama.

¹⁶ Avat a umana luana ba ava manga tuluai urama, ta ra ava ava matana varpin,

Ure ra luana vang, nina God i ga pilak pa ia ba na ki tana?

Maia, ra Luluai na ki tana pa na mutu.

¹⁷ A umana kiki na vinavana kai God dia peal na kaia,

Maia, a umana arip na marmar ma ta umana arip na marmar mulai.

A Luluai i ki livuan ta diat, Sinai i ki ta ra pal tabu.

¹⁸ U tar tutua urama, u tar ben vavilavilau ra kini na vilavilau;

U tar alube pa ra vartabar tai ra tarai;

Maia, ta diat bula ra umana tena varongongoi, upi ra Luluai God na ki pire diat.

¹⁹ Da pite pa ra Luluai, nina i puak pa kada kinakap ta ra bungbung par,

Maia, da pite pa God nina i valavalaun dat. Sela.

²⁰ God ia ra God na maramaravut pire dat.

Ma i tale ra Luluai God ba na tul tar ta nga da pila kan ra minat i tana.

²¹ Ma God na pamar ra lor i kana lavur ebar,

Ma na kutu vue ra tagal a ulu i diat dia papait vatikene kadia varpam.

²² A Luluai i biti: Ina vatalil diat maro Basan,

Ina vatalil diat mara ra marumian na ta;

²³ Upi una puk ra kaum ta ra gapu i kaum lavur ebar,

Upi ra karamea i kaum lavur pap diat a vatur vake kadia tiniba tana.

²⁴ God, di tar gire kaum vinavana,

Maia, ra vinavana kai kaugu God, kaugu King, ba i ruk ra pal tabu.

²⁵ A umana tena kakailai dia vana na lua, a umana tena ubuubu pagol dia murmur;

Diat ma ra umana inip na vavina ba dia par ra kudu.

²⁶ Avat a pite pa God ta ra lavur kivung na tarai,

Maia, avat ava tamana ma Israel, avat a pite pa ra Luluai.

²⁷ Benjamin ra ikilik akari kadia tena varkurai,

A umana luluai Iuda ma kadia kivung,

A umana luluai Sebulun, ma ra umana luluai Naptali.

²⁸ God, una vaarike ra dekdekim, God, una ongor, u ba u ga papalum maravut avet;

²⁹ Tago ure kaum gomgom na pal arama Ierusalem,

A umana king diat a kap tabar u.

³⁰ Una bor bat ra umana kaina leing ta ra pupui,

A kor na bulumakau ma ra umana nat na bulumakau kai ra tarai,

Nina dia rua vakavakaina ra lavur pakana silva;

Una korot varbabaiane ra lavur vuna tarai dia gugu ta ra vinarubu.

³¹ A umana luluai diat a vana rikai maro Aigipto;

Etiopia na tulue lolole pa ra limana upi God.

³² Avat a umana vuna gunan ta ra rakarakan a gunagunan, avat a kakailai tadav God;

Avat a kakailai na pite varpa tadav ra Luluai; Sela.

³³ Tadav nina i vutvut arama liu iat ra ul a bakut, nina ba amana iat i tana;

Ea, i tata, ma i ngala tuna ra nilaina.

³⁴ Avat a mulaot ba God i dekdek; Kana bo na varmari i ki pire Israel, Ma i vaarike ra dekdekina arama ra ul a bakut.

³⁵ God, u ti enana tuna ba u arikai kan kaum pakana i tabu;

Ra God kai Israel i tabar kana tarai ma ra niongor ma ra dekdek.

Da pite pa God!

69

A kinail upi ra maramaravut

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Sosanim; kai David.

¹ God, una valaun iau;

Tago ra tulungeagu i to na virua ta ra lovon ta.

² Iau dongol ta ra ngala na pikai ba pa ta turtur tana,

Iau tar tur ta ra lulur na polo, ma iau dudu ta ra lovon ta.

³ Iau mila ka ma ra tinangi, a kongkongigu i dengdeng ika.

A kiau na matagu i papait na pula ma ra tinangi upi God.

⁴ Diat dia milikuane vakuku iau dia peal, ma ra pepe na ulugu pata;

Diat dia mainge ba diat a vamutue
 iau dia ongor mat, kaugu
 umana ebar vakuku diat;
 Iau ga vamule ra magit ba pa iau ga
 ra pa ia.

⁵ God, u nunure kaugu papaua;
 Ma kaugu varpam pa i tur ivai kan
 u.

⁶ Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor,
 koko diat dia nurnur tam diat
 a vavirvir ure iau.

God kai Israel, koko diat dia tikan up
 u diat a ruva ure iau.

⁷ Tago di ga vul iau ure u;
 A vavirvir i turup ra matagu.

⁸ Iau tar ki na vaira pire ra umana
 turagu,

Ma iau a tematana pire ra umana
 natu i nagu,

⁹ Tago ra niongor ure ra kubam i tar
 vaimur iau;

Ma ra tinata na varvul kadiat dia vul
 u i tup uka iau.

¹⁰ Ba iau ga tangi, ma ba iau ga vevel,
 Dia ga pukue, ma dia vul iau me.

¹¹ Ba iau mal ma ra mal na tabun,
 Iau da ra magit na varvakok pire
 diat.

¹² Diat dia ki ta ra mataniolo dia tata
 bat ika iau,

Ma ra umana lup tava longlong
 dia kulume iau ta kadia lavur
 kakailai.

¹³ Ma iau, Luluai, iau araring tadav u
 ta ra bo na e;

God, ta kaum pepeal na varmari,
 Una torom tagu, tago i dovot kaum
 valavalaun.

¹⁴ Una al vairop iau kan ra paipai ma
 koko ina dudu;

Una valangalanga iau kan diat dia
 milikuane iau ma kan ra tava
 i lubu.

¹⁵ Koko ra lovon na lubu taun iau,
 Ma koko ra marumian na konome
 iau,

Ma koko ra tung na paum bat ra
 ngiene ba iau tar ki tana.

¹⁶ God, una torom tagu, tago i boina
 kaum ngala na varmari;

Una lingan upi iau varogop ma ra
 pepeal i kaum varmari.

¹⁷ Ma koko una ive ra matam kan
 kaum tultul;

Tago iau ki na malari; una torom
 lulut i tagu.

¹⁸ Una maravai tadav ra tulungeagu,
 ma una valaun ia,

Una kul valangalanga iau ure kaugu
 umana ebar.

¹⁹ U tar nunure ra varvul piragu,
 ma kaugu vavirvir ma kaugu
 niruva;

Kaugu umana ebar dia tur ta ra lu-
 aina matam.

²⁰ A varvul i tar vatakunuan ra bal-
 agu, ma i tup iau ra niligur;

Ma iau ga nuk upi ta umana ba dia
 mari iau, ma pata;

Iau ga nuk upi ta umana tena var-
 maram, ma pa iau na tadav ta
 na.

²¹ Dia tabar bula iau ma ra taring ba
 ra agu nian,

Ma ba iau mar, dia vamomo iau ma
 ra tava mapak.

²² Kadia kadui ta ra luaina mata i diat
 na da ra kun,

Maia, ma kadia kini na malmal na da
 ra palai.

²³ A mata i diat na gavul upi koko diat
 a nana,

Ma ra lu i diat na dadadar vatikai.

²⁴ Una lolonge tar kaum kulot taun
 diat,

Ma kaum kankan, a karangapuna,
 na vila mur tadav diat.

²⁵ Kadia gunan na uliran,
 Koko ta tikai na ki ta kadia lavur pal
 na mal.

²⁶ Tago dia vakaina nina ba u ga luba
 ia,

Ma dia varvai ta ra kinadik kadiat u
 ga vakinkin diat.

²⁷ Kadia varpam na ngala vanavana,
 Ma koko diat a vatur vake kaum
 mangamangana takodo.

²⁸ Da pun vue diat kan ra buk na
 nilaun,

Ma koko da tumu diat i tana
 varurung ma ra umana tena
 takodo.

²⁹ Ma iau, i monong iau ra kinadik,
 ma ra ngunungut;

God, kaum valavalaun na vaki iau arama liu.

30 Ina pite pa ra iang i God ma ra kakailai,

Ma ina vangala pa ia ma ra pite varpa.

31 Ma ra Luluai na manane go, ma pa na manane ra nat na bulumakau,

Ba ra bulumakau nina i vung ra ramuna ma ra pal a kauna.

32 Ba diat i madu ra bala i diat dia gire, diat a ga tana;

Avat ava tikan upi God, boina ba ra bala i vavat na lagar mulai.

33 Tago ra Luluai i torom ta ra vulavula,

Ma pa i pidimuane diat i ga varuk diat ta ra pal na banubat.

34 A bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan dir a pite pa ia,

A ta bula ma ra lavur mangana i laun tana.

35 Tago God na valaun Sion, ma na pait ra umana pia na pal Iuda;

Ma ra tarai diat a ki ie, ma diat a kale pa ia.

36 A umana bul mur ta kana umana tultul diat a kabila kale pa ia;

Ma diat dia mari ra iangina, diat a ki ie.

70

A niaring upi ra maramaravut (Kak 40:13-17)

Kai nina i lue ra kakailai; kai David; upi ra varvanuknuk.

1 Una pampam, God, upi una valaun iau,

Una pampam, Luluai, upi una maramaravut iau.

2 Boina ba diat dia nuk upi kaugu nilaun,

Diat a vavirvir ma diat a malari;

Diat dia gugu ta kaugu kinadik,

I boina ba da pukue vatalil diat ma da varuva diat.

3 Boina ba diat a takap ure kadia vavirvir,

Diat ba dia biti: Ioi! Ioi!

4 Diat dia tikitikan up u, boina ba diat a gugu, ma diat a ga par tam.

Ma diat dia mainge kaum valavalaun, diat a biti varikai dari:

Da pite vangala pa God!

5 Ma iau, a malari na tutana ma a luveana iau,

God, una rurut ma una tadav iau.

U kaugu tena maramaravut ma kaugu tena valaun,

Luluai, koko una vavabing.

71

A niaring kai tika na Patuana

1 Luluai, iau tar rivarivan piram;

Koko ina vavirvir ta tika na bung.

2 Una ga valangalanga iau, ma una ga valaun iau ta kaum takodo na mangamangana;

Una valongore iau, ma una valaun iau.

3 Una da ra dekdek na bakbakit piragu upi ina vala vilau ruk tana;

U tar varkurai ba da valaun iau, Tago u kaugu vat ki ma kaugu dekdek na pal na bakbakit.

4 Kaugu God, una valaun iau kan ra lima i ra tena varpam, Kan ra lima i ra tutana i gegagege ra nuknukina, ma pa ta varmari i ki ta ra balana.

5 Tago iau nurnur tam, Luluai God, Papa ra kilala iau ga bul tana, iau nurnur tam.

6 Papa ra bung di ga kava iau tana, iau tur bokon tam;

U kaugu tena minamal papa ra e iau ga ki boko ra bala i nagu tana;

Ina pite vaticene pa u.

7 Mangoro dia kakaian tagu;

Ma u kaugu dekdek na bakbakit.

8 A ngiegu na buka ma ra pite varpa, Ma ra tinata na variru piram a bungbung parika.

9 Koko una vung vue iau ba iau kua; Koko una vana. balakane iau ba ra dekdekigu i papait na panie.

10 Tago kaugu lavur ebar dia pirpir ure iau,

Ma diat dia kiki uai upi iau dia tata
varurung,

11 Dia biti: God i tar vana balakane;
Avat a korot mur ia, ma avat a kinim
pa ia;

Tago pa ta na akari ba na valaun ia.

12 God, koko u ki vailik kan iau;
Kaugu God, una rurut upi una mara-
maravut iau.

13 Boina ba ra umana ebar ure kaugu
nilaun diat a vavirvir ma diat
a panie,

Ma diat dia ling na vakaina iau,
boina ba na tup diat ra
vavirvir ma, ra niruva.

14 Ma iau, ina ki nunur vatikai,
Ma ina vangala pa mule ra pite varpa
piram.

15 A ngiegu na varvai ure kaum
mangamangana takodo,

Ma ure kaum valavalaun a bung-
bung parika,

Tago i dekdek upi ina vatang ot pa ia.

16 Ina tur pa ia ma ra umana dekdek
na papalum kai ra Luluai God,
Ina vatang kaum mangamangana
takodo, maia, kaum kakika.

17 God, u tar vateten iau papa ra e iau
ga bul tana;

Ma tuk tar gori iau tar vaarike kaum
lavur enana papalum.

18 Maia, ma ba iau patuan boko, ma
ba ina kua, koko una vana kan
iau;

Tuk tar ta ra bung ba iau ga vaarike
tar ra ongorim ta ra taun tarai
namur,

Ma ra dekdekim ta diat tikitikai ba
diat a laun namur.

19 God, kaum mangamangana
takodo i ngala kakit,

U, u tar pait ra umana ngala na
magit,

God, to ia mulai ba amur a vardada
me?

20 U, ba u ga tulue mangoro na magit
na varmonong tadav iau,

Una ga valagar mule iau,
Ma una vairop mule iau kan ra bala
na pia.

21 Una vatavua kaugu ngala na kini,

Ma una lingan mulai, ma una vama-
ram iau.

22 Ina pite pa u ma ra dedede,
Maia, ina pite pa kaum dovotina,
kaugu God,

Ina kakailai na pite varpa tadav u,
ma ra pagol na maravut ia,

U ra Lia Kakit kai Israel.

23 A bul na ngiegu na gugu ba iau
kakailai na pite varpa piram;

Damana kabila ra tulungeagu, nina
u ga valaun ia,

24 A karameagu bula na tata ure
kaum mangamangana takodo
a bungbung par;

Tago diat dia mainge ba diat a
vakaina iau, dia tar vavirvir
ma dia tar purpuruan.

72

A niaring ure ra king

Kai Solomon.

1 God, una tul tar kaum varkurai ta
ra king,

Ma kaum takodo na nuknuk tai natu
i ra king.

2 Na kure kaum tarai ma ra takodo
na varkurai,

Ma kaum malari na tarai ma ra kabi-
nana.

3 A umana lualuana ma ra umana ilil
diat a vuai vaarike ra malmal
upi kai ra tarai,

Tago dia mur ra mangamangana
takodo.

4 Na kure maravut ra tarai dia
malari,

Na valaun ra umana natu i ra lu-
veana,

Ma na bubur gigi ra tena ki vartaun.

5 Diat a ru u ta ra lavur tataun
Ba ra keake ma ra gai dir pupua boko
tana.

6 Na da ra bata i bura ta ra niraut;
Da ra ra ririmi i vabilim ra pia.

7 Ta kana e na varkurai a umana tena
takodo diat a tavua,

Ma ra malmal na pepeal tuk tar ta
ra bung ba ra gai pa na pupua
mulai.

8 A langun i kana varkurai na tur pa
ia ta ra ta, ma na tuk tar ta ra
ta,

Na tur pa ia ta ra Tava Alir, ma na tuk tar ta ra ngu na rakarakan a gunagunan.

⁹ Diat dia ki ta ra pupui diat a va timtibum pirana;

Ma kana umana ebar diat a nur tar ika diat i tana;

¹⁰ A umana king Tarsis ma ra umana king kai ra umana lolo diat a kap tabar ia;

A umana king Sieba ma Seba diat a tul tar ra vartabar.

¹¹ Maia, ra lavur king par diat a bura timtibum pirana,

Ma ra lavur Tematana par diat a toratorom tana.

¹² Tago na maravut ra luveana ba i tangi,

Ma nina bula i malari ba pa ta na i maravut ia;

¹³ Na mari diat dia bilua, ma diat dia ki na niiba,

Ma na valaun diat dia iba upi ra magit.

¹⁴ Na valaun diat kan ra vaongo ma kan ra ra varpa;

Ma ra gapu i diat na ngatngat ta ra luaina matana.

¹⁵ Damana diat a laun, ma boina ba ra tarai diat a tabar ia ma ra goled maro Sieba;

Ma boina ba diat a araring vatikai ure,

Ma diat a pite pa ia a bungbung par.

¹⁶ Boina ba ra kon na pepeal ta ra gunan, ta ra ul a lualuana;

Ma ra vuaina na rarenge da aro Lebanon;

Ma ra tarai diat a tavua ta ra pia na pal da ra vura ta ra pia.

¹⁷ A iangina na tur vatikai;

Boina ba ra umana bul mur tana diat a kap ra iangina ta ra lavur tataun a keake i pupua tana;

A lavur vuna tarai diat a tata vadoane mule diat i tana,

Ma diat a biti ure ba i ti doan.

¹⁸ Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel,

Ia kaka i pait ra lavur papalum na padapada varvo.

¹⁹ Da pite vaticene pa ra iangina, a potar tuna;

Ma ra rakarakan a gunagunan na buka ma kana minamar;

Amen, ma Amen.

²⁰ I par ra umana niaring kai David, natu i Iese.

73

A VAUTULUNA BUK A dovot na varkurai kai God

A kakailai kai Asap.

¹ A dovot God i mari Israel, I mari diat i gomgom ra bala i diat.

² Ma iau, a kaugu i to na tagalir, I maravai ba ina tamagaga ta kaugu vinavana.

³ Tago iau varngu ure ra umana malamala luluai,

Ba iau gire ra tinavua kai ra umana tena varpam.

⁴ Tago pa dia kairane ra kinadik;

A paka i diat i oton, ma i ongor.

⁵ Pa dia ki na malari da ta ra na, Ma pa di vakadik diat varogop ma ta ra na.

⁶ Kari dia mamar ma ra ngala na nuknuk ure diat mulai da ma ra kurkurua;

Dia vavauluvai ma ra mangaman-gana ra varpa.

⁷ A kiau na mata i diat i ung rikai ma ra bira,

A bala i diat i buka leke ma ra lavur nuknuk vakuku.

⁸ Dia varkulumai, ma dia tata kaina; Dia vataatang ra ra varpa marama liu iat.

⁹ Dia tatike ra tinata da marama ra bala na bakut,

Ma kadia pirpir i vana ta ra rakarakan a gunagunan.

¹⁰ Kari kana tarai dia mur diat, Ma dia maur ma ra ngala na ni-momo.

¹¹ Ma dia biti: God na nunure da-vatane?

Ma ra Ngala Kakit i matoto vang?

¹² Ea, dari ra mangamangana kai ra kaina tarai!

Dia ki vovovon vatikai ati ra pia, ma dia tar lu varurue ra ngala na tabarikik.

13 A dovot iau tar dalu ra balagu vakuku,
I gomgom vakuku ra limagu;
14 Tago di vakadik iau a bungbung par,
Ma di tar virit iau ta ra malana a bungbung par.

15 Gala iau ga biti: Ina tatike ra dari; Ea, ina gala vagu pa kaum taun tarai.
16 Ma iau ga nununuk vanavana upi ina nunure go,
Iau ga milamila tana;
17 Tuk tar ta ra bung ba iau ga ruk ta ra pal i gomgom kai God,
Ma iau ga nuk pa ra mutuai diat tuna.
18 A dovot u vatur diat ta ra pakana gunan i duladula,
U rapue vakaian diat, ma dia virua.
19 Dia tar virua lulut!
I tar par, dia tar imur kakit ma ra ngala na bunurut.
20 Da tikai i pidimuane ra ririvon ba i tavangun,
Damana Luluai, ba u tavangun una pidimuane ra malalar i diat.

21 Ba i mapak ra nuknukigu,
Ma ba i pinpidian ra balagu,
22 Iau ga koloata ma iau ga tabobo,
Iau ga da ra kaina leing ika piram.
23 Ma go iau ki vataikai ka piram;
U tar vatur vake ra limagu tuna.
24 Una ga rap lue iau ma kaum tinata na varvateten,
Ma namur una ga ben vaolo iau ta ra minamar.
25 To ia bula arama ra bala na bakut ba ina nuk pa ia?
Ma pa ta na bula ati ra pia ba ina kaina upi ia; u kaka iau mainge u.
26 A pakagu ma ra balagu bula i bilua,
Ma God ka ia ra dekdek i ra balagu,
ma kaugu tiniba pa na mutu.

27 Tago diat dia vana kan u, diat a virua;
U tar nila vue diat par dia tabunu kan u.
28 Ma iau, i topa iau ba ina kakari maravai pire God;

Iau tar rivarivan ta ra Luluai God,
Upi ina vaarike kaum lavur papalum.

74

A niaring pire God upi na valaun pa kana tarai

A mari na kakailai kai Asap.

1 God, ta ra ava u ga okole vakakit vue avet?
Ta ra ava kaum kulot i vuvuvul ure kaum kilil na sip, nina u tabatabar ia?
2 Una nuk pa kaum tarai, diat u kul pa diat amana,
Diat u ga valaun pa diat upi diat kaum vuna tarai.
Una nuk pa bula ra luana Sion, nina u tar ki ie.
3 Una vutvut tar ta ra gunan di ga nila vatukum vue,
A ebar i tar pait ra lavur magit i kaina ta kaum pal i gomgom.

4 Kaum lavur ebar dia tar kukula livuan ta kaum pal na kivung,
Dia tar vatur kadia lavur vakilang tana;
5 Dia da ra tarai ba dia kap ra pem,
Ma dia bual ra makur a davai.
6 Ma go dia mut vakaina ra lavur davai par tana ba di ga poko mal ia,
Dia mut diat ma ra kalangar ma ra tututuk.
7 Dia tar vabirao kaum pal tabu;
Dia tar re vakaina vue ra kuba i ra iangim.
8 A nuknuk i diat dari: Boina ba dat a re vapar vue diat;
Dia tar tun.vue ra lavur pal na kivung kai God ta ra gunan.

9 Pa ave gire mule kaveve lavur vak-ilang,
Pa ta propet mulai i ki;
Ma pa ta na ati pire vevet ba i nunure ba na tuk vingaia.
10 God, aivia ra bung boko ra ebar na varkulumai?
Dave, ra ebar na vul vatikene pa bar ra iangim?
11 Ta ra ava u tak vue ra limam kan avet, a limam tuna iat?

Una tulue vaarike, ma una vamutue
diat.

12 Ma God kaugu King papa amana
iat;

I ongaongor ma ra valavalaun ta ra
rakarakan a gunagunan.

13 U ga tibe varbaiane ra ta ma ra
dekdekim;

U ga pamar gigi ra ulu i ra pukpuk ta
ra tava.

14 U ga pamar gigi ra ulu i ra kon-
akonom,

U ga tul tar ia pire ra tarai dia ki ra
pupui, upi ra adia nian.

15 U ga kita pelegi ra vat i ta upi ra
lovon na alir tavit tana,

U ga rang vamama ra umana tava
alir, ma lua dia ga tavit vatikai.

16 Kaum ra keake, ma kaum bula ra
marum,

U ga vaki ra kapa ma ra matana
keake.

17 U ga pait ra langlangun na
rakarakan a gunagunan par,

U ga pait ra e na taubar ma ra e na
labur.

18 Luluai, una nuk pa ia, tago ra ebar
i tar varkulumai;

Ma ra umana papaua dia tar vul ra
iangim.

19 Koko una tul tar kaum vakak na
uka ta ra umana leing.

Galiaka una valubane vatikene vue
kaum malari na tarai.

20 Una nuk pa ra kunubu;

Tago ra lavur pakapakana gunan
na bobotoi dia kor ma ra
vinarubu.

21 Galiaka una tul vavirvir vue diat di
arung bat diat;

Boina ba diat dia malari ma dia lu-
veana diat a pite pa ra iangim.

22 God, una tut, una tata vovo ure
kaum papalum iat,

Una nuk pa ra umana pepel, tago dia
vul u a bungbung par.

23 Koko una valubane ra tinata kai
kaum lavur ebar;

Ma kadia varvareo dia tut ure u i
tubang rikai vatikai.

75

God ia ra Tena Varkurai

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Al-
Tasket; a kakailai kai Asap.

¹ God, ave pite pa u;

Ave pite varpa, tago ra iangim i mar-
avai;

A tarai dia varvarvai ta kaum lavur
enana papalum.

² Ba ina tadav ra bung di ga kubu ia,
Iau ina varkurai takodo.

³ Ba ra rakarakan a gunagunan i
purpuruan ma ra tarai tana
bula,

Iau, iau tar vatur vapidikat ra paga-
paga tana. Sela.

⁴ Iau biti dari ta diat dia malamala
luluai: Koko avat a malamala
luluai;

Ma ta ra umana tena varpam dari:
Koko avat a vatur ra ulu i vavat
urama;

⁵ Koko avat a vatur ra ulu i vavat
urama liu,

Ma galiaka avat a vatang ra nginan-
gal na tinata.

⁶ Tago ra maramaravut pa na vana
rikai ta ra papar a taur,

Ta ra papar a taoai ma ta ra papar a
taubar bula pata.

⁷ God kaka ra tena varkurai;

I vaikilik pa tikai, ma ta ra tikai i
vangala pa ia.

⁸ Tago ra Luluai i vatur vake ra mo-
mamomo, ma ra polo na vain
tana i buabuai;

I buka ma ra tava di ga pota, ma i
lolonge vue;

A dovotina, a lavur tena varpam
par ta ra rakarakan a gunagu-
nan diat a mome ra mapak na
magit tana.

⁹ Ma iau, ina varvarvai vatikai,

Ina kakailai na pite varpa tadav ra
God kai Iakob.

¹⁰ Ina bubur vue kabila ra ram kai ra
umana tena varpam,

Ma ra ram kai ra umana tena takodo
na tavua rikai.

76

God ia ra Tena Niuvia

Kai nina i lue ra kakailai, ta ra pagol,
a kakailai kai Asap.

¹ A tarai Iuda dia nunure God;

A iangina i ngala pire ra tarai Israel.

² Ma kana pal tabu i tur ta ra gunan
Salem,

Ma ra kubana ta ra gunan Sion.

³ I ga bubur ra umana pu na panak
abara;

A bakbakit ma ra pakat na vinarubu
bula, ma i tur bat ra vinarubu.
Sela.

⁴ U ti mamar tuna, ma u ti ngala kakit
ta ra lualuana i tur tukum.

⁵ Di ra pa ra tabarikik kai ra umana
tena ongor, dia tar va na mi-
nat;

Ma ra lima i ra umana rangrang pa i
torom mulai.

⁶ God kai Iakob, a umana kiki na
vinavana ma ra umana os

Dia matmat ika ta kaum varbor.

⁷ Ma u, di burut na kaia tam;

Ma to ia na tur ta ra luaina matam ba
u ngangal na kulot?

⁸ U tar vatang ra varkurai marama ra
bala na bakut;

A rakarakan a gunagunan i burburut
ma i ki mut uka,

⁹ Ba God i tut upi na varkurai

Ma upi na valaun diat i madu ra
bala i diat ta ra rakarakan a
gunagunan. Sela.

¹⁰ A dovot a kankan kai ra tarai na ga
pite pa u,

Ma una ga vi pit ma ra kankan i tur
valili.

¹¹ Ona ava tar vavalima, avat a pait
ot pa ia pire ra Luluai kavava
God;

Boina ba diat par dia ki kikel ia diat a
kap tabar ia, tago i topa ia ba
da ru ia.

¹² Na vamutue ra nilaun kai ra
umana luluai;

A umana king ta ra rakarakan a
gunagunan dia burut na kaia
tana.

77

A varmaram ta ra e na purpuruan

Kai nina i lue ra kakailai; kai Iedu-
tun; a kakailai kai Asap.

¹ Iau manga kail tadav God,

Maia, ina manga kail tadav God, ma
na valongore iau.

² Damana ta ra e iau ga ki na malari
tana, iau tikan upi ra Luluai;

Iau ga tulue vaarike ra limagu ta ra
marum, ma pa iau ngo,

A tulungeagu pa i mainge ra var-
maram.

³ Ba iau ga nuk pa God, iau ga
ngarangarao;

Ba iau nununuk ma ra niaring, a
tulungeagu i matmat ika. Sela.

⁴ U ga tur bat ra pilpil na matagu,
upi koko ina va mat; ga purpu-
ruan ra balagu ma iau mama
tata.

⁵ Iau ga nuk pa ra e amana tana,

Ra umana tataun lualua.

⁶ Ina nuk pa mule kaugu kakailai ta
ra marum;

Boina ina nununuk ta ra balagu;

Ma ra tulungeagu i ga titir dari:

⁷ Dave, ra Luluai na vung vaticene
vue avet ta ra lavur tataun?

Ma pa na varmari mulai bar?

⁸ Dave, i tar par kakit kana varmari?
I pak vaticai vang kana tinata na
varvatading?

⁹ Dave, God i tar valubane upi na pait
ra varmari?

I tar banu bat vake bar kana bala
na varmari ure kana kankan?
Sela.

¹⁰ Ma iau ga biti: Iau purpuruan go,
Tago i enana ra lime tuna ra Ngala
Kakit.

¹¹ Ina vatang ra lavur papalum kai ra
Luluai,

Maia pa, ina nuk pa mule kaum
lavur papalum na kinaian ba
amana tana.

¹² Ina nununuk ta kaum lavur pa-
palum kabila,

Ma ina nuk pa kaum lavur bibili.

¹³ Kaum mangamangana, God, i tar
gomgom;

Akave mulai ta ngala na god da kada
God tuna?

¹⁴ U nam ra God, nina ba i papait ra
lavur magit na kinaian.

U ga rada ra dekdekim livuan ta ra
umana vuna tarai.

¹⁵ U tar valaun kaum tarai ma ra
limam,

Ra umana natu i Iakob, ma ra umana
natu i Iosep. Sela.

¹⁶ A ta i gire u, God,

A ta i gire u, ma i burut,

A marumian kabila i dadadar.

¹⁷ A umana bakut dia lingire ra bata,

A lao i pangpagur;

Kaum lavur meme dia pala ia
vurvurbit.

¹⁸ A nilai kaum pipi i.po rikai ta ra
ragia,

A umana meme dia vakapa ra guna-
gunan;

Ra pia i guria ma i dadadar.

¹⁹ A ta kaum nga,

Ma u vanavana ta ra ngala na polo,

Ma ra pal a kaum i pidik.

²⁰ U ga agur pa kaum tarai da ra kikil
na sip,

Ta ra lima i dir Moses ma Aron.

78

God ma kana tarai

A mari na kakailai kai Asap.

¹ Avat kaugu tarai, avat a valongore
kaugu tinata na vartovo.

Avat a nuk pa ra tinata na ngiegu.

² Ina tatike ra tinata valavalar,

Ina vatang ra umana tinata i pidik,
nina amana iat tana.

³ Nina da tar valongore ma da tar
nunure,

Ma ra umana tama i dat dia ga ve dat
i tana.

⁴ Pa da ive diat kan ra lavur natu i
diat,

Ma da vaarike ra umana pite varpa
kai ra Luluai ta ra taun tarai
namur,

Damana bula ra dekdekina ma ra
lavur enana papalum i ga pait
ia.

⁵ Tago i vatur tika na varvai pire
Iakob,

Ma i tibe tar tika na varkurai tai
Israel,

Nina ba i vartuluai ure pire ra
umana tama i dat,

Ba diat a tovo ra umana natu i diat
me.

⁶ Upi ra taun tarai namur na nunure
diat, maia, a umana bul ba da
kava boko diat;

Diat a tut, ma diat a ve ra umana
natu i diat;

⁷ Upi diat a nurnur tai God,

Ma koko diat a valubane ra lavur
papalum God i ga pait ia,

Ba diat a torom uka ta kana lavur
vartuluai;

⁸ Ma koko diat a mur ra umana tama
i diat,

Tago a umana karduk diat ma ra
umana tena varpam,

A taun tarai ba pa dia mal vadovot ra
nuknuk i diat,

Ma ra tulungea i diat pa i tur padikat
pire God.

⁹ A umana natu i Epraim ba dia kap
vargal ma dia vatur ra panak,

Dia ga takap uka ta ra bung na
vinarubu.

¹⁰ Pa dia torom ta ra kunubu kai God,
Ma pa dia mur kana vartovo.

¹¹ Ma dia valubane ra lavur magit i
ga pait ia,

Ma kana lavur papalum ba i ga ve tar
ia ta diat.

¹² I ga pait ra umana magit na ki-
naian ta ra luaina mata i ra
umana tama i diat,

Ta ra gunan Aigipto ma ta ra langun
Soan.

¹³ I ga pelegi ra ta, ma i ga tul tar diat
upi diat a tinur bolo tana;

I ga varurue ra polo upi na tur guvai.

¹⁴ Ta ra keake i ga rap lue diat ina ra
bakut,

Ma ta ra marum par ma ra biro na
iap.

¹⁵ I ga pelegi ra umana vat ki ta ra
pupui,

Ma i ga manga vamomo diat ma ra
tava mara ra bala na pia.

¹⁶ I ga tul tar ra tava ba na nanoro
rikai ta ra vat,

Ma i ga vananoro ra polo da ra tava
alir.

- 17 Ma pa dia ga ngo ma ra varpian tadav ia,
Dia ga tut na varpian ika ure ra Ngala Kakit ta ra pupui.
- 18 Ma ta ra bala i diat dia ga valar God
Ma ra nilul upi ra nian varogop ma kadia mamainga.
- 19 Maia pa, dia ga takun God;
Dia ga biti: God na vaninare vang ra nian ta ra pupui?
- 20 Ea, i ga kita ra vat ki ma ra tava i ga nanoro rikai tana,
Ma i ga manga lovon.
Dave, na tale pi na tul tar ra gem bula?
Na tabar kana tarai ma ra kirip vang?
- 21 Kari, ba ra Luluai i ga valongore, i ga ngangal na kulot;
Ma di ga vabirao ra iap ure Iakob,
Ma ra kankan i ga tubang rikai ure Israel;
- 22 Tago pa dia ga kapupi God,
Ma pa dia ga nurnur ta kana valavalaun.
- 23 Ma i ga vartuluai pire ra maup,
Ma i ga papa are ra umana matakilalat i ra bakut,
- 24 Ma i ga tul tar ra bata na mana,
Ma i ga tabar diat ma ra kon marama ra bala na bakut.
- 25 A tarai par dia ga en ra gem kai ra umana angelo,
I ga tuelve ra peal magit.
- 26 I ga vatut ra taur ta ra lao;
Ma i ga rap ra taubar ma ra dekdekina;
- 27 Ma i ga tul tar ra peal kirip da ra bata,
Ma ra beo liuliu i peal da ra veo ra valian.
- 28 Ma dia ga bura livuan ta ra gunan kai ra tarai,
Ma kikil ra kubakuba i diat.
- 29 Damana dia ga ian ma dia ga maur,
Ma i ga tul tar ra magit ta diat dia ga kaina upi ia.
- 30 Pa dia ga tabar vango boko kadia mamainga,
Ma pa dia ga konome ra adia magit boko,
- 31 Ba ra kankan kai God i ga tut rikai ure diat,
Ma i ga ubu doko diat dia dekdek pire diat,
Ma i ga vamutue ra umana barmana Israel.
- 32 Ia kaka, pa dia ga ngo kan ra varpian,
Ma pa dia ga kapupi kana lavur enana papalum.
- 33 Ma i ga vapar vue kadia kini ati ra pia da ra magit vakuku,
Ma kadia lavur kilala dia ga panie ta ra ngala na nidadar i vut vakaian.
- 34 Ba i ga ubu diat, dia ga titir upi ia;
Ma dia ga vana tapuku, ma dia ga ongor mulai ma ra tinikan upi God.
- 35 Ma dia ga nuk pa mule ba God kadia vat ki,
Ma ra Ngala Kakit kadia tena valaun.
- 36 Ma dia ga manane vavaongo pa ia ma ra ngie i diat,
Ma dia ga tuam pa ia ma ra karamea i diat.
- 37 Tago ra bala i diat pa i ga dovot pirana,
Ma pa dia ga tur padikat ta kana kunubu.
- 38 Ma God i ga pun vue ra varpian,
Ma pa i ga varli, tago a tena varmari tuna,
Ma mangoro na bung i ga tigel bat kana kankan,
Ma pa i ga vararak kana kulot par.
- 39 Ma i ga nuk pa ia ba diat a tarai ka;
Dia da ra vuvu, ba i panie ma pa i vana rikai mulai.
- 40 Mangoro na bung dia ga tut na varpian ta ra pupui,
Ma dia ga vatakunuan ia ta ra bil!
- 41 Ma dia ga lilikun mulai, ma dia ga valar God,
Ma dia ga vakankan ra Lia Kakit kai Israel.
- 42 Vakir dia ga nuk pa ra limana,
Ba ra bung i valaun diat kan kadia lavur ebar tana.
- 43 Pa dia ga nuk pa ra lavur mangana vakilang i ga pait ia aro Aigipto,

Ma kana lavur papalum na kinaian
ta ra langun Soan.

44 I ga pukue kadia lavur tava alir upi
ra polo na gap uka,

Ma kadia lavur tava ki bula, ma
pa dia ga pait valar pa ra ni-
momo.

45 I ga tulue ra umana livur na langa
na pap tadav diat, ma dia ga
karat diat;

Ma ra lavur rokrok bula, nina dia ga
vakaina diat.

46 I ga tul tar ra vuai kadia uma ta ra
lavur po na vui,

Ma ra vuai kadia papalum ta ra lavur
kubau.

47 I ga vakaina vue kadia davai na
vain ma ra bata na vatvat,

Ma kadia umana lovo ma ra kaina
mavoko.

48 I ga tul tar ia ba ra bata na vatvat
na tup kadia umana vavaguai,

Ma ra malamalapang i ga tup kadia
lavur bulumakau.

49 I ga lingire taun diat ma kana
karangap na kankan,

A kulot, ma ra karvuvu, ma ra pur-
puruan,

I ga tulue ra umana tultul dia
vakavakaina.

50 I ga mal ra nga ure kana kulot,
Pa i ga mari kadia nilaun upi koko
diat a mat,

I ga tul tar ia ba na tup diat ra kaina
minait;

51 Ma i ga ubu doko ra lavur luaina
bul par ta ra gunan Aigipto,

A luaina vuai ra dekdek i diat ta ra
pal na mal kai Kam.

52 Ma i ga agure vairop kana tarai iat
da ra kikil na sip,

Ma i ga rap lue diat ta ra pupui da ra
kikil na vavaguai.

53 Ma i ga agure bulu pa diat, ma
damana pa dia ga burut;

Ma ra ta i ga vue taun uka kadia
lavur ebar.

54 Ma i ga agur pa diat ta kana langun
gongom,

Ma ta ra gunan i lualuana nina ba i
ga kul pa ia ma ra limana tuna.

55 Ma i ga korot vue ra umana Tem-
atana ta ra luaina mata i diat,

Ma i ga tibe tar ra gunan ta diat, upi
diat a kale pa ia.

Ma i ga vaki ra umana vuna tarai
Israel ta kadia umana pal na
mal.

56 Ma dia ga valar ika God, a
Ngala Kakit, ma dia ga tut na
varpian uka ure,

Ma pa dia ga torom ta kana umana
vartuluai;

57 Dia ga vana tapuku ka, ma dia ga
vavagu da ra umana tama i
diat,

Dia ga vana rara da ra pu i pak.

58 Tago dia ga vakankan ia ma kadia
umana tavul a lotu,

Ma dia ga vangangal ia ma kadia
lavur tabataba.

59 Ba God i ga valongore, i ga kankan,
Ma i ga okole vakakit vue Israel;

60 Kari i ga vana kan ra kubana aro
Silo,

Ra pal na mal nina i ga vatur ia pire
ra tarai.

61 Ma i ga tul tar ra dekdekina ba na
ki ta ra gunan na vaira,

Ma kana minamar upi ra ebar na
vatur vake.

62 I ga nur tar kana tarai bula ta ra
vinirua;

Ma i ga kankanuane kana tiniba.

63 A iap i ga vaimur kadia umana
barmana,

Ma kadia umana inip na vavina pa
dia ga gugu ta ra malagene na
varbean.

64 Kadia umana tena tinabar dia ga
virua ta ra pakat na vinarubu,

Ma kadia umana ua na vavina pa dia
ga tangie diat.

65 Io, ra Luluai i ga tavangun, da ta
tikai i tavangun kan ra nidiop,

I ga tavangun da ra.tena niongor ba
i ga tar mome ra polo na vain.

66 I ga ubu vatalil kana umana ebar,
I ga varuva vatikene pa diat.

67 Tikai bula, i ga pilak vue ra kuba i
Iosep,

Ma pa i ga vilie ra vuna tarai Epraim;

68 Ma i ga pilak pa ra vuna tarai Iuda
ka,

A luana Sion, nina ba i manane.
⁶⁹ Ma i ga pait vadekdek kana pal
 tabu da ra umana lualuana,
 Da ra rakarakan a gunagunan, nina
 i ga vatur ia upi na padikat
 vatikai.
⁷⁰ I ga pilak pa bula David kana
 tultul,
 Ma i ga tak vue kan ra kikil na sip;
⁷¹ Ba i ga mur ra umana sip, a umana
 tana nina dia vau ra umana
 natu i diat, i ga oro pa ia,
 Upi na tabatabar Iakob kana tarai,
 ma Israel kana tiniba.
⁷² Damana i ga tabatabar diat, ma i
 ga dovot ra balana,
 Ma i ga lualua ta diat ma ra kabi-
 nana.

79

A niaring pire God upi na valaun pa kana tarai

A kakailai kai Asap.

¹ God, a umana Tematana dia tar ki
 ta kaum gunan;
 Dia tar vabilak kaum pal tabu,
 Dia tar re vapar vue Ierusalem.
² Dia tar tabar ra umana beo liuliu
 ma ra virua i kaum umana
 tultul,
 Ma ra vio i kaum lavur tena lotu dia
 tar tul tar ia ta ra umana leing
 na pui.
³ A gapu i diat i alir kikilane
 Ierusalem da ra tava ka,
 Ma pa ta tikai abara ba na punang
 diat.
⁴ Avet ave da ra magit na varkulumai
 pire ra umana talai vevet,
 Ma da ra magit na varvul ma ra
 magit na varvaula pire diat
 dia ki kikilane avet.
⁵ Aivia ra bung boko, Luluai, aivia
 ra bung una kankanuane
 vatikene pa avet?
 Ma kaum varpin na birao da ra iap?
⁶ Una lolonge tar kaum kankan taun
 ra umana Tematana ba dia
 ngulngul tam,
 Ma taun ra lavur vuna tarai ba pa dia
 lotu ta ra iangim.

⁷ Tago dia tar konom vapar vue
 Iakob,
 Ma dia tar pait ra kamara ta kana
 gunan.

⁸ Koko una bali ra mangamangana
 kai ra umana tama i vevet ta
 vevet;
 Boina ba una lulut, ma una totongo
 upi avet ma kaum bala na var-
 mari;

Tago ave bel tuna.

⁹ Una maravut avet, God kaveve tena
 valaun, ure ra minamar i ra
 iangim,

Una valangalanga avet, ma una pun
 vue kaveve varpam ure ra
 iangim.

¹⁰ Ta ra ava ra umana Tematana diat
 a biti boko dari: Akave kadia
 God?

Boina ba una vaarike ra varobo ure
 ra gapu i kaum umana tultul
 Livuan ta ra umana Tematana ta ra
 luaina mata i vevet.

¹¹ Boina ba ra mamadang kadiat di
 ga vi diat na vana rikai piram;
 Vardada ma ra ngala na dekdekim
 una valaun diat dia to na mat;

¹² Ma una valavurua ma ra balbali
 tadav diat dia ki kikilane avet,
 Ure ra varvul, Luluai, nina di ga vul
 u me.

¹³ Damana avet kaum tarai, a kikil na
 sip nina u tabatabar diat,
 Avet a pite vatikene pa u;
 Avet a vaarike kaum pite varpa pire
 ra lavur taun tarai par.

80

A niaring pire God upi na vatut vakalamane kana tarai

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun
 Sosanim-Edut; a kakailai kai Asap.

¹ U ra tena varbalaurai kai Israel,
 una valongore,
 U ba u agagure Iosep da ra kikil na
 sip;

U ba u ki na king ta ra ul a angelo,
 una pupua rikai.

² Una lue rap Epraim ma Benjamin
 ma Manase, una ongor,
 Ma una mai upi una valaun avet.

3 Una vadoane mule avet, God,
A matam na pupua, ma avet a laun.

4 Luluai, a God kai ra lavur kor,
Aivia ra bung boko una kankan ure
ra niaring kai kaum tarai?

5 U ga tabar diat ma ra gem na
tinangi,
Ma u ga vamomo diat ma ra ngala na
lur na mata i diat.

6 A tarai dia ki kikil avet dia varngan-
gar ure avet,
Ma kaveve lavur ebar dia nonganon-
gon ure avet.

7 God kai ra lavur kor, una vadoane
mule avet;
Ma ra matam na pupua, ma avet a
laun.

8 U ga kap vairop ra davai na vain
kan Aigipto,
U ga korot vue ra umana Tematana,
ma u ga kalie.

9 U ga raut are;
Ma i okor bulu, ma i lulul bonot ra
gunan.

10 I vamlur ra umana lualuana,
Ma ra umana ingaingarina dia da ra
tagatagal kai God.

11 I tultulue ra ingaingarina, ma i tuk
tar ta ra ta.
Ma ra golina tuk tar ta ra Tava Alir.

12 Ta ra ava u ga rada vakaina kana
liplip,
Upi diat par dia vana pakit dia ibul
ia?

13 A kuabar na kolok i ngonge,
Ma ra umana leing ta ra lokalokor
dia iaian tana.

14 God kai ra lavur kor, una lingan
mulai,
Una gigira ba marama ra bala na
bakut, ma una lalaume go ra
davai na vain;

15 Ma una ki ravie nina ba ra limam
tuna i ga vaume,
Ma ravie ra davai nina u ga va-
padikat ia upi kaum.

16 A davai na vain i tar dodo, di
tar.mut vue;

Dia virua ba u matana kankan.

17 Una balaure maravut nina ba u ga
valaun ia ma ra limam tuna,

Ma ra tarai nina u ga vatavua diat
upi kaum diat.

18 Damana pa avet a vana tapuku
kan u;

Una valagar avet, ma avet a lotu
tadav ra iangim.

19 Luluai, God kai ra lavur kor, una
vadoane mule avet;
A matam na pupua, ma avet a laun.

81

A kakailai ure ra bung na gugu

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Gitit;
kai Asap.

1 Avat a manga kakailai tadav God a
dekdek i dat,
Na taorong ra nilai vavat tadav ra
God kai Iakob.

2 Avat a puak ra kakailai, ma avat a
par ra kudu,
Avat a ubu ra bo na ngap ma ra
pagol,

3 Avat a vu ra tavur ta ra gai ba i
kama,
Ba ra gai i palaioko ure kada bung na
lukara.

4 Tago damana ra varkurai ure Is-
rael,
A vartuluai kai ra God kai Iakob.

5 I tibe tar ia tai Iosep upi ra varvai,
Ba i vana rikai upi na kure ra gunan
Aigipto.

Iau ga valongore vatavuna ra tinata
kai tikai ba pa iau nunure.

6 Iau tar tak vue ra kinakap ta ra ul a
varana,
A ura limana dir a langalanga kan ra
rat.

7 U ga kail ba u ga ki na malari, ma
iau ga valaun u;
Iau ga torom tam ba iau ga ki ivai ta
ra ivarat,

Iau ga valar u ta ra tava Meriba. Sela.

8 Kaugu tarai, avat a valongore, ma
ina varvai bulu ta vavat;
Israel, gala ava valongore iau!

9 Koko ta enana god na tur pire vavat,
Ma koko avat a lotu tadav ta enana
god.

10 Iau ra Luluai kavava God,
Nina i ga ben vairop avat kan ra
gunan Aigipto;

Avat a manga panganga, ma ina van-
gan ra ngie i vavat.

11 Ma kaugu tarai pa dia torom ta ra
nilaigu,

Ma Israel pa i mainge iau.

12 Io, iau nur tar diat ta ra leo na
nuknuk i diat,

Upi diat a mur uka kadia vartovo iat.

13 Gala kaugu tarai diat a valongore
iau!

Gala Israel na vanavana ta kaugu
lavur nga!

14 Gala ina uvia lolole pa kadia lavur
ebar,

Ma ra limagu na tur bat diat dia ki na
vargegelenai me.

15 Diat dia milikuane ra Luluai, diat
a ongo boko tana,

Ma na damana pire diat pa na mutu.

16 Maia, ina tabar diat ma ra kon i
boina kakit,

Ma ina tabar vamaur diat ma ra polo
na livur i ki ta ra vat ki.

82

God ia ra lia na Tena Varkurai

A kakailai kai Asap.

1 God i tur livuan ta ra kivung na
tarai kai God;

Na varkurai livuan ta ra umana god
vakuku.

2 Aivia ra bung boko kavava varkurai
na rara,

Ma avat a ru vakuku ra umana tena
varpam? Sela.

3 Avat a kure maravut diat dia bilua
ma ra umana nat na ling bula,

Avat a vatakodo ra varkurai ure
diat di monong diat ma ure ra
umana luveana.

4 Avat a valaun ra umana bilua ma
diat dia ki na niiba;

Avat a valangalanga diat kan ra lima
i ra umana tena varpam.

5 Pa dia kabinana ma pa dia minana;
Dia vana vurvurbit ta ra bobotoi;

A vunapaina par kai ra rakarakan a
gunagunan i tariri.

6 Iau ga biti: Ava da ra umana god,

Ma avat par a umana natu i ra Ngala
Kakit. ⁷ la kaka avat a mat da
ra tarai,

Ma avat a virua da tika na luluai.

8 Una tut, God, una kure ra
rakarakan a gunagunan,

Tago una kale pa boko ra lavur vuna
tarai par.

83

A niaring upi Israel na uvia pa kana umana ebar

A kakailai kai Asap.

1 God, koko una ki mut uka,
Koko una paum bat ra ngiem, ma
koko una ngo, God.

2 Tago kaum umana ebar dia urung,
Ma diat dia milikuane u dia tar vatur
ra ulu i diat urama.

3 Dia varpit ure kaum tarai,
Ma dia tata guvai ure kaum tarai
nina u mataure diat.

4 Dia tar biti: Uti, dat a vakaina vue
diat, upi koko diat a vuna tarai
mulai;

Upi koko da nuk uraure mule ra iang
i Israel.

5 Tago dia tar tata rangup, ma i ko-
pono ko ra nuknuk i diat;

Dia pait ra kunubu upi diat a tur bat
u;

6 Diat dia ki ra umana pal na mal, a
tarai Edom ma ra tarai Ismael;

Moab, ma ra tarai Agar;

⁷ Gebal, ma Amon ma Amalek;

Pilistia diat ma ra tarai Tiro;

⁸ Asiria bula diat;

Dia tar maravut ra tarai Lot. Sela.

9 Boina ba una pait nam ra magit ta
diat ba u ga pait ia tai Midian;

Ma tai Sisera, ma tai Iabin, ta ra tava
alir Kison;

10 Nina dia ga virua aro En-Dor,
Ma dia ga varogop ma ra puta i va ra
pia ka.

11 Una kure vakaina kadia umana
tadar na tutana da Oreb ma
Seb,

Maia, kadia umana rangrang par da
Seba ma Salmuna;

12 Diat dia tar biti dari: Boina dat a
taun ra gunagunan kai God.

13 Kaugu God, una kure diat upi diat
a vardada ma ra tobon ika
nina i pulung tavurvuru;
Ma diat a da ra mapmapina ba ra
vuvu i kapkap ia.
14 Da ra iap i vaimur ra pupui,
Ma da ra biro na iap di vautunge ra
lualuana me,
15 Damana una korot mur diat ma
kaum kalivuvur,
Ma una manga vaburut diat ma
kaum ngala na vuvu.
16 A mata i diat na malari tuna;
Upi diat a tikitikan upi ra iangim,
Luluai.
17 Boina ba diat a vavirvir, ma diat a
burut vatikai;
Maia pa, diat a ruva ka, ma diat a
virua;
18 Upi diat a nunure ba u kaka, u ba
ra iangim, a Luluai,
U ra Ngala Kakit ta ra rakarakan a
gunagunan.

84

A mamainga ure ra pal kai God

Kai nina i lue ra kakailai; a tiun Gitit;
a kakailai kai ra tarai Kora.
1 I ti vakak tuna ra kubam, Luluai kai
ra lavur kor!
2 A tulungeagu i bala upi ra gunagu-
nan kai ra Luluai; gi pa, ma i
anan bula upi ia;
A balagu ma ra pal a pakagu dir
kakailai na gugu tadav ra God,
a launa.
3 Maia pa, a levon i tikan pa ra
kubana,
Ma ra tamatamele i na tadav kana po
ba ra umana natnatina dia va
tana,
Gi pa, kaum lavur uguugu, Luluai kai
ra lavur kor,
Kaugu King, ma kaugu God.
4 Diat dia ki ra kubam dia ti doan;
Diat a pite vatikene pa u. Sela.
5 Diat ba u ra dekdek i diat dia ti
doan;
Diat ba dia nuknuk pa ra vinavana
uro Sion.

6 Ba dia alalu ta ra male Baka, dia
pukue upi ra pia na mata na
tava,
Maia, ra bata i bura tavuna i manga
vadoane.
7 Dia ongor vanavana,
Diat par dia tur rikai ta ra luaina
mata i God ta ra gunan Sion.
8 Luluai, God kai ra lavur kor, una
valongore kaugu niaring;
Una nuk pa ia, God kai Iakob. Sela.
9 Ea, God, una gire kaveve ramravit,
Ma una gire ung ra mata i nina u ga
ku ia.
10 A dovot ta kopono bung ta kaum
gunan i boina ta ra arip na
marmar na bung vakuku.
Iau mainge ba ina tur ta ra mataki-
lalat i ra kuba i kaugu God,
Ma pa iau mainge ba ina ki ta ra
kubakuba i ra varpam.
11 Tago ra Luluai God i da ra matana
keake, ma i da ramravit;
Ra Luluai na vartabar ma ra varmari
ma ra minamar.
Pa na muie ta bo na magit ta diat i
takodo kadia mangamangana.
12 Luluai kai ra lavur kor,
I ti doan nam ra tutana ba i nurnur
tam.

85

A niaring upi ra vuna tarai na ki bulu

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai
kai ra tarai Kora.
1 Luluai, u ga mari kaum gunan;
U ga vakedek mule ra tarai Iakob.
2 U ga pun vue ra varpam kai kaum
tarai.
U tuba kadia lavur nirara. Sela.
3 U tur bat kaum kulot par;
U vung vue kaum dekdek na kankan.
4 Una lingan upi avet, God kaveve
tena valaun,
Ma una tugal bat kaum kankan tadav
avet.
5 Dave, una kankanuane avet vatikai
vang?
Dave, una kankanuane ra lavur taun
tarai par?
6 Dave, pa una valagar pa mule avet,

Upi kaum tarai diat a gugu tam?

⁷ Luluai, una vaarike kaum varmari ta vevet,
Ma una tul tar kaum valavalaun ta vevet.

⁸ Ina valongore, ra tinata kai ra Luluai God;
Tago na tatike ra tinata na malmal tadav kana tarai, ma tadav kana lavur tena lotu; la kaka, koko diat a lilikun tadav ra mangamangana papaua mulai.

⁹ A dovot kana valavalaun i maravai pire diat dia ru ia.
Upi ra minamar na ki ta kada gunan.

¹⁰ A varmari ma ra dovotina dir ga varkuvo,
A mangamangana takodo ma ra malmal dir ga vargalum.

¹¹ A dovotina i gol ta ra gunagunan, Ma ra mangamangana takodo i gigeria ba marama ra bala na bakut.

¹² Maia, ra Luluai na tul tar ra magit i boina;
Ma kada gunan na vuavuai.

¹³ A mangamangana takodo na lua tana,
Ma na mal ra pal a kauna upi ra nga.

86

A niaring upi ra maramaravut

A niaring kai David.

¹ Luluai, una lingan uti, ma una torom tagu,

Tago iau malari, ma iau ki na niiba.

² Una vaale bat kaugu nilaun, tago i boina ra maukuagu;

U kaugu God, una valaun kaum tultul nina i nurnur tam.

³ Luluai, una mari iau,
Tago iau tangi tadav u a bungbung par.

⁴ Una vagugu ra bala i kaum tultul,
Tago, Luluai, a tulungeagu i nuknuk up u.

⁵ Tago u a tena varmari, Luluai, ma u nur vue ra varpam,
Ma i peal kaum varmari tadav diat dia kail u.

⁶ Luluai, una valongore kaugu niaring;

Ma una torom ta kaugu lavur nilul vovo.

⁷ Ta ra bung ba iau ki na malari tana ina kail u,

Tago una ga torom tagu.

⁸ Luluai, pa ta na mulai ta ra umana god ba amur varogop me;

Ma pa ta papalum i da kaum lavur papalum.

⁹ Luluai, a umana vuna tarai par u ga vaki diat diat a pot ma diat a lotu ta ra luaina matam;

Ma diat a pite pa ra iangim.

¹⁰ Tago u ngala kakit, ma u papait ra umana enana magit;

U God kakika ma pa ta na mulai.

¹¹ Una tovo tar kaum nga tagu, Luluai; ina murmur kaum dovotina.

Una vakopono ko ra nuknukigu upi ina ru ra iangim.

¹² Luluai kaugu God, ina pite pa u ma ra nuknukigu par,

Ma ina pite pa ra iangim ma pa na mutu.

¹³ Tago i ngala kaum varmari tadav iau,

Ma u tar valangalanga ra tulungeagu kan ra ruarua na tulungen mara iat.

¹⁴ God, diat i kolakolo ra nuknuk i diat dia tar tut ure iau,

Ma a loko na tarai na vinarubu dia mainge ba diat a ubu iau,

Ma pa dia nuknuk pa u.

¹⁵ Ma u, Luluai, u a God na varmari, ma u a tena varmaram,

U vavabing ma ra kankan, ma i peal kaum bala na varmari ma kaum dovotina.

¹⁶ I boina ba una lingan tadav iau, ma una mari iau,

Una tul tar ra dekdekim ta kaum tultul,

Ma una valaun natu i kaum tultul, a vavina.

¹⁷ Una tul tar ta vakilang na varmari tagu;

Upi diat dia milikuane iau diat a gire ma diat a vavirvir,

Tago u, Luluai, u tar maravut iau, ma u tar vamaram pa iau.

87*A pite varpa ure Jerusalem*

A kakailai kai ra tarai Kora.

¹ Ra Luluai i vung ra vunapaina iat ta
ra luana gomgom,

² Ra Luluai i manga manane ra
umana matakilalat i Sion,
Ta ra lavur pia na pal kai Iakob.

³ Di tatike ra lavur enana tinata ure
u
Ra pia na pal kai God. Sela.

⁴ Ina vatang Rab ma Babilon varu-
rung ma diat dia nunure iau;
Gire Pilistia, ma Tiro, ma Etiopia;

Di ga kava To An aro;
⁵ Maia, da biti ure Sion:
Di ga kava go ra tutana ba nam tana.
Ma ra Ngala Kakit iat na vatur va-
padikat ia.

⁶ Ba i tumu vake ra tarai, ra Luluai
na biti dari: Go di ga kava ie.
Sela.

⁷ Ma diat a kakailai, ma diat a mala-
gene dari:
A lavur vunapai kaugu gugu dia tur
piram.

88*A kinail upi ra maramaravut*

A kakailai kai ra tarai Kora; kai nina
i lue ra kakailai; a tiun Makalat-
Leanot; a mari na kakailai kai Eman
ra te Esra.

¹ Luluai God, kaugu tena valaun,
Iau tar tangi ta ra luaina matam ra
keake ma ra marum.

² Boina ba kaugu niaring na vana
rikai piram,
Una torom ta kaugu kinail;

³ Tago ra balagu i purpuruan na kaia,
Ma ra tulungeagu i marave ra ruarua
na tulungen.

⁴ Di luk varurungane avet ma diat
dia kuba ta ra tung;
Iau varogop ma ra tutana. ba pa ta
dekdekina;

⁵ Iau va livuan ta diat dia mat,
Iau da diat dia tar virua ma dia va ta
ra tung na minat,
Nina ba pa u nuk pa mule diat,

Ma pa u vatur vake mule diat.

⁶ U tar vadiop iau ta ra tung ara iat,
Ta ra gunan i bobotoi ma ta ra mar-
marumian.

⁷ Kaum kulot i monong iau,
Ma u tar vakaina iau ma kaum lavur
bobol. Sela.

⁸ U tar vaki ra umana talaigu vavailik
kan iau,
Iau da ra magit na milmilikuan tuna
pire diat;

U tar liplip bat iau, ma i dekdek upi
ina irop.

⁹ A varmonong i vuna tago ra matagu
i gamgavul;

Luluai, iau tar kail tadav u a bung-
bung par,

Iau tar tulue vaarike ra limagu pi-
ram.

¹⁰ Dave, una ga pait ra umana magit
na kinaian ure ra lavur minat
bar?

Ma ra umana minat diat a tut rikai
bar upi diat a pite pa u? Sela.

¹¹ Dave, da varvai vang ure kaum
varmari ta ra tung na minat,

Ba ure ra dovot na maukuam ta ra
tavul a vinirua?

¹² Dave, da nunure kaum lavur
papalum na kinaian ta ra
bobotoi,

Ma kaum mangamangana takodo ta
ra gunan di valubane ra lavur
magit i tana?

¹³ Ma Luluai, iau tar tangi tadav u,
Ma ta ra malamalana kaugu niaring
na vana rikai piram.

¹⁴ Luluai, ta ra ava u vung vue iau?
Ta ra ava u ive ra matam kan iau?

¹⁵ Iau ki na malari, ma iau to na mat
papa ra bung iau ga bul tana;
Kaum varvaburut i monong iau, ma
iau ngarangarao tuna.

¹⁶ U ti ngangal na kulot ure iau,
Kaum lavur varvaburut dia tar va-
mutue iau.

¹⁷ Dia vana kikilane iau da ra lovon
ta ra bungbung par,
Dia vila bat iau, diat parika.

¹⁸ U tar varbaiane avet ma ra umana
talaigu ma ra umana turagu,
dia ki vailik kan iau,
Ma amir talaina ka ma ra bobotoi.

89

A kakailai ure ra e ba a vinarubu i tadav Israel

A mari na kakailai kai Etan a te Esra.

¹ Ina kakailai na pite varpa vatikai ure ra lavur varmari kai ra Luluai,

Ma kaugu tinata na vaarike tar ra dovot na maukuam.

² Tago iau tar biti dari: A varmari na tavua vatikai,

Ma kaum dovot na mangamangana na tur padikat ta ra bala na bakut.

³ Amir ma kaugu viviliai amir tar pait ra kunubu,

Iau tar vavalima tai David kaugu tultul dari:

⁴ Ina vaki vatikene pa ra umana bul mur tam,

Ma ina vatur kaum kiki na king ta ra lavur taun tarai. Sela.

⁵ Luluai, ra bala na bakut na pite pa kaum lavur enana papalum,

Di pite pa bula kaum dovot na mangamangana ta ra kivung kai ra umana tena gomgom.

⁶ Tago to ia arama ra ul a bakut ba da nuk vardadane dir ma ra Luluai?

To ia ta ra lavur natu i God dir varogop ma ra Luluai,

⁷ A God ba di burut i tuna tana ta ra kivung kai ra umana tena gomgom,

Ma i topa ia ba da manga ru ia ta diat dia tur kikil ia?

⁸ Luluai God kai ra lavur kor, To ia i ongor da u, Ia?

⁹ U iat u kure vadekdek ra karangap na. ta,

Ba i tut kana lavur bobol, u iat u kure vango diat.

¹⁰ U tar pamar Rab da tikai ba i tar virua;

U tar korot varbaiane kaum lavur ebar ma ra dekdek na limam.

¹¹ A bala na bakut kaum iat, ma ra gunagunan kaum bula;

U ga vaki ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i kor tana.

¹² A matana labur ma ra matana taubar u tar pait dir;

Tabor ma Kermon dir gugu ta ra iangim.

¹³ A limam i ongor tuna, A limam i dekdek ma ra limam tuna i ngala.

¹⁴ A mangamangana takodo ma ra dovot na varkurai dir a vuna-pai kaum kiki na king;

A varmari ma ra dovotina dir lualua ta ra matam.

¹⁵ Nam ra tarai ba dia nunure ra ngenge na gugu dia ti doan;

Dia vanavana ta ra talapar i ra matam, Luluai.

¹⁶ Dia gugu ta ra iangim a bungbung par,

Ma dia lia ma kaum mangamangana takodo.

¹⁷ Tago dia langlang ta ra dekdekim; Ma ra ongor i vevet na tavua ta kaum varmari,

¹⁸ Tago ra Luluai i tul tar kada ram-ravit,

Ma ra Lia Kakit kai Israel i vaki kada king.

A vavalima kai God pire David

¹⁹ Ta nam ra e u ga tata pire kaum umana tena lotu ta ra ninana,

Ma u ga biti: Iau tar tul tar ia tai tika na tena ongor upi na maramaravut;

Iau tar vangala tika na rangrang kai ra tarai.

²⁰ Iau tar tikan tadav David kaugu tultul,

Iau tar ku ia ma kaugu varku i gomgom;

²¹ A limagu na maramaravut ia; A limagu na vapidikat ia bula.

²² Ra ebar pa na ki taun ia,

Ma ra tena varpam pa na vakadik ia.

²³ Ma ina rapue kana lavur ebar ta ra luaina matana,

Ma ina ubu diat dia milikuane.

²⁴ Ma kaugu dovot na mangamangana ma kaugu varmari, dital a varirivut me;

Ma ra dekdekina na ngala ta ra iangigu.

²⁵ Kana varkurai na tuk tar ta ra ta, Ma kana gunan na varkurai ta ra umana tava alir.

26 Na tatike piragu dari: U tamagu,
Kaugu God, ma ra vat ki iau laun
tana.

27 Ina vaki ia upi ia ra luaina,
Na ki ak tuna ta ra lavur king ta ra
rakarakan a gunagunan;

28 Kaugu varmari na ki pirana pa na
mutu,
Ma kaugu kunubu na tur okot pi-
rana.

29 Kana umana bul mur diat a ki ma
pa na mutu,
Ma kana kiki na king na tur tukum
da ra bala na bakut.

30 Ba ra umana natuna dia vana kan
kaugu lavur vartuluai,
Ma ari pa dia mur kaugu lavur
varkurai,

31 Tumu dia piam vue kaugu lavur
togotogo,
Ma pa dia torom ta kaugu lavur var-
tuluai;

32 Io, ina bali kadia nirara ma ra virit,
Ma kadia bilak na mangamangana
ma ra umana meme na
varkita.

33 Ma pa ina tak vakakit vue kaugu
varmari kan ia,
Ma kaugu mangamangana dovot pa
na pak.

34 Pa ina piam vue kaugu kunubu,
Ma pa ina vaenana pa ra tinata i ga
arikai kan ra ngiegu.

35 A kopono bung iau ga vavalima. ta
kaugu lia na kini dari:
Pa ina vaongo pa David.

36 Kana umana bul mur diat a ki
vataikai,
Ma kana kiki na king na tur ta ra
luaina matagu da ra matana
keake.

37 Na tur vataikai da ra gai,
Ma da ra tena varvai arama ra maup
i dovot. Sela.

A tinangi tago a king i tar bura

38 Ma u tar okole vue nina u ga ku ia,
U tar pilak vue, u tar kulot ure.

39 U tar milikuane ra kunubu pire
kaum tultul,
U tar rapue kana kere na king ara ra
pia.

40 U tar re vue kana lavur liplip;
U tar nila vue kana lavur dekdek na
pal na bakbakit.

41 Diat par dia vana pakit dia loalong
fana;
Diat dia ki kiki ia dia vul ia.

42 U tar vadekdek ra lima i kana lavur
ebar,
Ma u tar vagugu diat dia varubu me.

43 U tar vatalil kana pakat na
vinarubu,
Ma pa u vaongor pa ia ta ra
vinarubu.

44 U tar vapanie vue kana minamar,
Ma u tar pukue vue kana kiki na king
ura ra pia.

45 U tar vaikilik pa kana kini na
barmana,
U tar manga varuva tuna. Sela.

A niaring upi ra varvalaun

46 Luluai, aivia ra bung boko una ki
ivai?

Kaum kulot na birabirao vataikai bar?
47 Boina ba una nuk pa iau, tago
kaugu kini pa i lolokon;

U ga vaki ra tarai upi ra kini vakuku!
48 Akave ra tutana ba na laun vataikai
ma pa na gire ra minat?

Akave tikai ba na valaun ra tu-
lungeana kan ra varkurai kai
ra ruarua na tulungen? Sela.

49 Luluai, akave kaum lavur varmari
nina
U ga vaarike diat lua?

Nina u ga vavalima tar diat tai David
ta kaum dovot na mangaman-
gana?

50 Luluai, una nuk pa ra varvul di vul
kaum umana tultul me;

Una nuk pa ra varkaba kai ra tarai,
nina ba ra balagu i kairane,

51 Nina ba kaum lavur ebar dia vark-
aba me, Luluai,

Nina dia ga vul ra pal a kau i nam ba
u ga ku ia me.

52 Da pite pa ra Luluai, ma pa na
mutu.

Amen ma Amen.

90

A VAIVATINA BUK God ma ra tarai

A niaring kai Moses ra tutana kai God.

¹ Luluai, u kaveve rivarivan ta ra lavur taun tarai par.

² Ba pa di ga pait vaarike boko ra lavur lualuana,

Ma ba pa u ga vaki boko ra pia ma ra rakarakan a gunagunan,

U muka God u tar ki, pa ta vunapaim ma pa ta mutuaim.

³ U kure ra tarai ma dia lilikun ta ra tobon;

Ma u biti: Avat a talil, avat a lavur natu i ra tarai.

⁴ Tago ra arip na marmar na kilala dia varogop piram ma nabung uka ba i par,

Ma dia da ra nimono na marum.

⁵ U kapkap vue diat da ra lovon ta; dia varogop uka ma ra nidiop;

Na malana dia da ra vura i gol;

⁶ Na malana i lubalubang, ma i tavua;

Na ravian di doko pa ia, ma i makuk;

⁷ Tago kaum kankan i vaimur avet, Ma ave purpuruan tuna ta ra karangap i kaum kankan.

⁸ U tar vung vaarike kaveve lavur varpam ta ra luaina matam,

Ma kaveve lavur varpam ba i tur ivai, u tar vung diat ta ra talapar i ra matam.

⁹ Tago kaveve nilaun i panie ke ta kaum kulot,

Ma ave vapar vue kaveve kilakilala da ra oir.

¹⁰ Kaveve kini ati ra pia i varogop ma lavurua na vinun na kilakilala,

Ma ba i ongor ra paka i vevet, kan na varogop ma lavutul na vinun na kilakilala;

Ma ra dekdek na papalum ma ra niligur i vana rikai ta kadia minamar,

Tago i par lutul, ma ave vilau ka.

¹¹ To ia i nunure ra dekdek i kaum kankan,

Ma ia i nunure kaum kulot upi na tul tar ra variru tam ba na topa u?

¹² Una tovo mal avet, upi avet a nuk pa ra mutuai kaveve nilaun,

Ma avet a ongor upi na kapa ra bala i vevet.

¹³ Aivia boko ra bung dari? Una lilikun, Luluai,

Ma una mari mule kaum umana tul-tul.

¹⁴ Una vamaur lutul avet ma kaum varmari,

Upi avet a kukula na gugu, ma avet a ga ta kaveve nilaun par.

¹⁵ Una vagagane avet, upi kaveve umana bung na gugu diat a varogop ma ra lavur bung-bung u ga valigur avet i tana,

Ma ra lavur kilala ave ga malari tana.

¹⁶ Una vaarike kaum papalum pire kaum umana tul-tul,

Ma kaum minamar tadav ra umana natu i diat;

¹⁷ Ma boina ba ra minamar kai ra Luluai kaveve God na ki ta vevet;

Ma una vatavua ra papalum na lima i vevet,

Maia, una vatavua ra papalum na lima i vevet.

91

God kada Tena Balabalaure

¹ Nina i bakitai ta ra Ngala Kakit Na ki vatikai ta ra malur i ra Dekdek Muka.

² Ina tatike tai ra Luluai dari: Kaugu rivarivan ma kaugu dekdek na pal na bakbakit,

Kaugu God, nina ina nurnur tana.

³ Tago ia iat na valangalanga u kan ra palai kai ra tena akir beo, Ma kan ra ngala na minait di mat i tana.

⁴ Na roro taun u ma ra bebeana, Ma una rivarivan ta ra vavai na bebeana.

Kana dovotina ia ra ramravit ma ra bakbakit.

⁵ Pa una burut ure ra magit na bunurut ta ra marum,

Ma pata bula ure ra pu i pururung ta
ra keake;
⁶ Ba ure ra ngala na minait nina i pa
kinakinau ta ra bobotoi,
 Ba ure ra vinirua i vana rikai ba ra
keake i ki tur.
⁷ Ba ta arip na marmar diat a virua
ta ra papar a mairam,
 Ma ta vinun na arip na marmar ta ra
papar a limam tuna,
 Pa na maravai piram.
⁸ Una gire ke ma ra matam,
 Ma una na ra vabongon kai ra
umana tena varpam.
⁹ Tago u, Luluai, u kaugu rivarivan!
 U ga pilak pa ra Ngala Kakit upi una
ki tana;
¹⁰ Pa ta kaina magit na tadav u tana,
 Ma pa ta kaina minait na marave ra
kubam.
¹¹ Tago na tul tar kana umana angelo
upi diat a balaure u ta kaum
lavur vinavana.
¹² Diat a puak pa u ma ra lima i diat,
 Kan ra kaum na tuke ta ra vat.
¹³ Una rua taun ra leon ma ra
varkarat na vui,
 Ma una ruarua taun ra nat na leon
ma ra pukpuk.
¹⁴ Tago i mainge tuna iau, kari ina
valaun ia,
 Ina vaki ia urama liu iat, tago i tar
nunure ra iangigu.
¹⁵ Ba i kail tadav iau, ina torom tana;
 Ina ki ravie ta ra bung na purpuruan;
 Ina valaun ia ma ina ru ia.
¹⁶ Ina tabar ot pa ia ma ra lolovina
nilaun,
 Ma ina vaarike kaugu valavalaun
tana.

92

A kakailai na pite varpa

A kakailai ure ra Bung Sabat.
¹ I kat ba da pite pa ra Luluai,
 Ma ba da kakailai tadav ra iangim, u
ra Ngala Kakit!
² Ba da vaarike kaum varmari na
malana,

Ma kaum dovot na mangamangana
ta ra bungbung na marum
par,
³ Da ubu ra pagol, nina a vinun na
vinau tana,
 Ma da ubu mal ra ngap.
⁴ Tago u, Luluai, u tar vagagane iau
ma kaum papalum;
 Ina ngenge ma ra gugu ure ra lavur
papalum na limam.
⁵ Luluai, i ngala kaum lavur pa-
palum!
 A lavur nuknukim dia pidik na kaia.
⁶ A koloata pa i nunure;
 Ma ra lunga pa i matoto tana.
⁷ Ba ra umana tena varpam dia
lubalubang da ra vura,
 Ma ba ra lavur tena pait ra kaina dia
pupu,
 I damana upi diat a virua tukum;
⁸ Ma u, Luluai, u ti lia vatvatikai.
⁹ Tago kaum lavur ebar, Luluai,
 Kaum lavur ebar diat a virua,
 Ma ra lavur tena pait ra kaina da
kabu varbaiane diat.
¹⁰ Ma ra ramugu i tar dekdek da ra
ram u ra bulumakau i leing;
 Di tar tap iau ma ra kalamana dangi.
¹¹ A matagu i tar gire ra bunura
kadiat dia parau upi iau,
 A talingagu i valongore ra varvai ure
ra vinirua kadiat dia tut upi
diat a vakaina iau.
¹² A umana tena takodo diat a
lubalubang da ra inaina lama,
 Diat a tavua da ra tagatagal aro
Lebanon,
¹³ Diat di ga vaume diat ta ra kuba i
ra Luluai,
 Diat a lubalubang ta ra gunan kai
kada God.
¹⁴ Diat a vuavuai boko ba dia kua,
 Na tup ia kadia bulit ma ra mapmap
i diat;
¹⁵ Upi da nunure tana ba ra Luluai i
dovot;
 Ia kaugu vat ki, ma pa ta mangaman-
gana gegagege i ki pirana.

93

God ia ra King

1 Ra Luluai i ki na king; i mong ma ra minamar;
Ra Luluai i mong, i vi pit ma ra niongor;
Maia, ra rakarakan a gunagunan i tur padikat ma pa na takari.
2 Kaum kiki na king i tur padikat papa ania;
U tar laun papa amana iat.
3 A lavur lovon ta dia noro, Luluai, A lavur lovon ta dia noro muka, A lavur lovon ta dia buabuai.
4 Ra Luluai arama liu i ngala, I ngala ta dir ma ra roro na ta, I ngala ta dir ma ra bobol na ta.
5 Kaum lavur vartuluai dia dovot muka;
Luluai, a mangamangana gomgom i topa ra kubam vatikai.

94

God ia ra Tena Varkurai ure ra tarai par

1 Luluai, u ra God na varobo, Ura God na varobo, una pupua rikai!
2 Una tut, u ra tena varkurai kai ra rakarakan a gunagunan, Una tul tar ra balbali ta diat i kolakolo ra nuknuk i diat.
3 Luluai, aivia ra bung boko, Aivia ra bung a umana tena varpian diat a gugu mat?
4 Dia malamala tene ta kadia peal tinata;
Diat par a umana tena pait ra kaina dia tibuna vavagia pa diat mulai.
5 Dia pamar gigi kaum tarai, Luluai, Dia vakadik kaum tiniba.
6 Dia ubu ra ua na vavina ma ra vaira,
Dia doko ra umana nat na ling.
7 Ma dia biti: Ra Luluai pa na gire, Ma ra God kai Iakob pa na nuk pa ia.
8 Avat a umana koloata, avat a nuk pa ia,
Ma avat a umana lunga, vingaia avat a matoto?
9 Nina i ga pait ra tatalinga pa na valavalongor vang?

Nina i mal ra kiau na mata, pa na gigira bar?
10 Nina i vateten ra umana Tematana pa na varpit laka?
Nina i vaminana ra tarai,
11 Ra Luluai, i matoto ta ra lavur nuknuk i ra tarai,
Ba a magit vakuku.
12 Luluai, i ti doan nam ra tutana ba u vateten ia,
Nina u tova ta kaum tinata na var-tovo,
13 Upi na ki mamal ta ra kaina bung, Tuk tar ta ra bung ba di kal pa ra tung tana ure ra tena varpian.
14 Tago ra Luluai pa na vung vue kana tarai,
Ma pa na vana kan kana tiniba.
15 Tago a takodo na varkurai na vana rikai tai ra tena takodo,
Ma diat par i dovot ra bala i diat. diat a mur ia.
16 To ia na tur maravut iau ure ra umana tena varpian?
To ia amir, upi amir a tur bat ra umana tena pait ra kaina?
17 Gala ra Luluai pa na ga maravut iau,
Gala ra tulungeagu na ga ki lulut ta ra gunan na minat.
18 Ba iau ga biti: A kaugu i tagalir, Kaum varmari, Luluai, i ga vatur vapidikat iau.
19 Ba i alaala ma i ngarao ra nuknukigu,
Kaum lavur tinata na varmaram dia vagagane iau.
20 Amur a talaina dave ma ra varkurai kai ra umana tena varpian,
Nina dia pait vaarike ra bilak na mangamangana ma ra varkurai?
21 Dia vana varurung upi diat a tur bat ra nilaun kai ra tena takodo,
Ma dia kure vakaina nina pa i rara.
22 Ma ra Luluai i da ra dekdek na pal na bakbakit piragu;
Ma kaugu God i da ra vat ki iau rivarivan tana.

23 Ma na vatalil kadia varpian upi na
ki ta diat iat;
Ma na vamutue diat ure kadia kaina
papait.
Ra Luluai kada God na vamutue diat.

95

A kakailai na pite varpa

1 Avat a mai, dat a manga kakailai
tadav ra Luluai;
Dat a ngenge tadav ra vat ki da
lalaun tana.
2 Dat a tur rikai ta ra luaina matana
ma ra pite varpa,
Dat a papar pirana, ma ra lavur
kakailai na lotu na maravut ia.
3 Tago ra Luluai a ngala na God,
Ma ra ngala na King, i lia ta ra lavur
god.
4 I vatur vake ra lavur lulur ta ra
rakarakan a gunagunan;
Kana bula ra lavur lualuana;
5 A ta kana, ma ia iat i ga pait ia,
Ma ra limana i ga mal ra gunan i
mage.
6 Avat a mai, dat a lotu ma dat a tur
rururu;
Dat a va timtibum ta ra luaina mata
i ra Luluai, nina i ga vaki dat!
7 Tago ia iat kada God,
Ma dat ra tarai ba i balabalaure, ma
ra kikil na sip ba i agagure.
Gori, gala avat a valongore ra ni-
laina!
8 Koko avat a valeo ra bala i vavat, da
aro Meriba,
Da ta ra gunan Masa ta ra bil,
9 Nam ra bung ba ra umana tama i
vavat dia ga valar iau,
Dia ga valar ot iau, ma a dovotina dia
ga tar gire kaugu papalum.
10 A ivat na vinun na kilala i ga
takunuan ra balagu ure nam
ra taun tarai,
Ma iau ga biti: Diat a tarai ba i rara
ra nuknuk i diat,
Ma pa dia nunure kaugu mangaman-
gana;
11 Kari iau ga vavalima na kankan,
Ba koko diat a olo ta kaugu ningo.

96

God ia ra lia na King (1 Tutu 16:23-33)

1 Avat a kaile ra kalamana kakailai
tadav ra Luluai,
Avat par ta ra rakarakan a gunagu-
nan, avat a kakailai tadav ra
Luluai.
2 Avat a kakailai tadav ra Luluai, avat
a pite pa ra iangina;
Avat a vaarike kana valavalaun a
bungbung par.
3 Avat a varvai ure kana minamar
pire ra umana Tematana,
Ma ure kana lavur enana papalum
pire ra lavur vuna tarai par.
4 Tago ra Luluai i ngala, ma i kat ba
da manga pite pa ia;
I topa ia ba da ru ia ma ra umana
enana god pata.
5 Tago ra lavur god kai ra tarai par a
umana magit vakuku diat,
Ma ga ra Luluai i ga pait ra bala na
bakut.
6 A variru ma ra minamar i tur ta ra
luaina matana.
A dekdek ma ra minong i ki ta kana
pal tabu.
7 Avat a lavur apik na tarai,
Avat a tul tar ra variru ma ra varku-
rai tai ra Luluai;
8 Avat a tul tar ia tai ra Luluai ra
variru ba na topa ra iangina;
Avat a kap ra tinabar, ma avat a olo
ta kana gunan.
9 Avat a lotu tadav ra Luluai ma ra
gomgom na minong;
Avat par ta ra rakarakan a guna-
gunan, avat a dadadar ta ra
luaina matana.
10 Avat a biti livuan ta ra lavur Tem-
atana: Ra Luluai i ki na king;
I tar vaki bulu ra rakarakan a guna-
gunan ma pa na takari;
Na kure ra tarai ma ra takodo na
varkurai.
11 Boina ba ra bala na bakut na gugu
ma ra rakarakan a gunagunan
na ga;
A ta na roro, ma ra lavur mangana i
kor tana;

12 A pupui na kukula ma ra gugu, ma
ra lavur magit i ki tana;
Io, a lavur davadavai ta ra lokalokor
diat a kakailai na gugu;
13 Ta ra luaina mata i ra Luluai, tago
i vut;
Tago i vut upi na kure ra rakarakan
a gunagunan;
Na kure ra rakarakan a gunagunan
ma ra takodo na varkurai,
Ma ra lavur vuna tarai ma ra
dovotina.

97

God ia ra lia na Tena Varkurai

1 Ra Luluai i ki na king; boina ba na
gugu ra rakarakan a gunagu-
nan;
A lavur gunan ra valian diat a ga.
2 A umana bakut ma ra bobotoi i pulu
bat ia;
A mangamangana takodo ma ra
takodo na varkurai dir ra vu-
napai kana kiki na king.
3 A iap i lua tana,
Ma i vaimur kana lavur ebar di tur
kikilane.
4 Kana lavut meme dia pu are ra
rakarakan a gunagunan;
A gunagunan i gire, ma i dadadar.
5 A umana lualuana dia polo da ra
bulit na livur ta ra luaina mata
i ra Luluai;
Ta ra luaina mata i ra Luluai kai ra
rakarakan a gunagunan.
6 A bala na bakut i vaarike kana
mangamangana takodo,
Ma ra lavur vuna tarai dia gire kana
minamar.
7 Diat par dia torom ta ra umana
tabataba diat a vavirvir;
Diat par dia langlang ta ra lavur god
vakuku.
Avat a umana god par, avat a. lotu
pirana.
8 Sion i valongore, ma i gugu,
Ma ra umana natu i Iuda, a umana
vavina, dia ga muka;
Ure kaum lavur varkurai, Luluai.
9 Tago u, Luluai, u lia kakit ta ra
rakarakan a gunagunan,
U ti ngala muka ta ra lavur god par.

10 Avat ava mari ra Luluai avat a
milikuane ra kaina;
I vaale bat ra nilaun kai kana umana
tena lotu;
I valaun diat kan ra lima i ra umana
tena varpam.
11 I keke are ra umana tena takodo,
Ma di vagugu diat i dovot ra bala i
diat.
12 Avat a ga tai ra Luluai, avat a
umana tena takodo;
Ma avat a pite pa ra lia na iangina.

98

God i kure ra rakarakan a gunagu- nan

A kakailai.
1 Avat a kaile ra kalamana kakailai
tadav ra Luluai;
Tago i tar pait ra umana enana
magit;
A limana tuna, ma ra gomgom na
limana, i pait vaarike ra var-
valaun.
2 Ra Luluai i tar rada kana
valavalaun,
I tar vaarike kana mangamangana
takodo pire ra lavur vuna
tarai par.
3 I tar nuk pa kana varmari ma kana
dovot na mangamangana ta-
dav ra kuba i Israel;
A lavur ngungu na rakarakan a gu-
nagunan dia tar gire ra var-
valaun kai kada God.
4 Avat a ongor ma ra papar ta-
dav ra Luluai, avat par ta ra
rakarakan a gunagunan;
Na taorong kavava kakailai na gugu,
maia, avat a kakailai na pite
varpa.
5 Avat a kakailai na pite varpa tadav
ra
Luluai, ma ra pagol na maravut ia,
A pagol, ma ra kalami na nilai vavat,
6 A tavur, ma ra kaur bula.
Avat a manga pupunge ta ra luaina
mata i ra Luluai, ra King.
7 A ta na roro, ma ra lavur mangana
i kor tana,
A rakarakan a gunagunan, ma diat
dia ki tana;

8 Boina ba ra lavur lovon diat a pa-
par,
A lavur buabuana diat a taorong ma
ra gugu,
9 Ta ra luaina mata i ra Luluai, tago
i vut upi na kure ra rakarakan
a gunagunan;
Na kure ra rakarakan a gunagunan
ma ra varkurai i takodo,
Ma ra lavur vuna tarai ma ra varku-
rai i varogop.

99

God ia ra lia na King

1 Ra Luluai i ki na king; boina
ba ra lavur vuna tarai diat a
dadadar;
I kiki ta ra ul a angelo; a gunagunan
i guria.
2 Ra Luluai i ngala ta ra gunan Sion,
I ki ak ta ra lavur vuna tarai.
3 Boina ba diat a pite pa ra ngala na
iangim, a enana ta!
I lia kakit.
4 A dekdek i ra king i mainge ra
takodo na varkurai;
U vatvatur ra varkurai i varogop,
U tar pait ra dovot na varkurai ma ra
mangamangana takodo pire
Iakob.
5 Avat a pite vangala pa ra Luluai
kada God,
Ma avat a va timtimum ta ra ruarua
na kauna;
I lia kakit.
6 Moses ma Aron diat ma kana
umana tena tinabar,
Ma Samuel livuan ta diat dia kail upi
ra iangina,
Dia kail upi ra Luluai, ma i torom ta
diat.
7 I ga tata ta diat ma ra bakut;
Dia ga torom ta kana lavur vartuluai,
ma ta ra varkurai ba i tar tul
tar ia ta diat.
8 Luluai kaveve God, u tar torom ta
diat;
U God, u ga pupun vuai pire diat,
Ma a dovotina u ga obo pa kadia
mangamangana.
9 Avat a pite vangala pa ra Luluai,
kada God,

Ma avat a lotu ta kana luana gom-
gom;
Tago ra Luluai kada God i lia.

100

A kakailai na pite varpa

A kakailai na pite varpa.
1 Avat a umana gunagunan par, avat
a kukula na gugu tadav ra Lu-
luai.
2 Avat a toratorom tai ra Luluai ma
ra gina;
Avat a vana rikai ta ra matana ma ra
kakailai.
3 Avat a matoto ba ra Luluai ia God;
Ia iat i ga vaki dat, ma dat kana iat;
Dat kana tarai, ma kana kikil na sip
ba i balabalaure.
4 Avat a olo ta kana umana mataniolo
ma ra tinabar na pite varpa,
Ma ta kana gunan ma ra var-
mananai;
Avat a pite pa ia, ma avat a tata
vadoane ra iangina.
5 Tago ra Luluai i boina; kana var-
mari i tur pa na mutu;
Ma ra dovot na maukuana na tuk tar
ta ra lavur taun tarai par.

101

Ra vavalima kai ra King

A kakailai kai David.
1 Ina kakailai ure ra varmari ma ure
ra varkurai,
Tadav u, Luluai, ina kakailai na pite
varpa.
2 Ina mal bulu pa kaugu mangaman-
gana, ma ina vanavana bul-
bulu;
Vingaia bar una tadav iau?
3 Ina ki ra kubagu ma ra ko na bal-
agu.
Pa ina nuk upi ta bilak na magit,
Iau milmilikuane ra kaina manga-
mangana kadiat dia vana
rara;
Pa na ki petep piragu.
4 A gegagege na nuknuk na vana kan
iau,
Pa amir a varmaliurai ma ra kaina;

⁵ Ina vamutue nina i takun ivaive talaina ma i vaongo ko tana; Ma pa ina mari nina i malamala lulu-luai ma i kolakolo ra nuknuk-ina.

⁶ Ina nuk upi ra dovot na tarai ta ra gunan upi diat a ki piragu; Nina i vanavana ta ra nga ba i ko tuna, nam na torom tagu.

⁷ Nam ba na pait ra lavur vavagu pa na ki ra kubagu; Nam i tatike ra vaongo pa na tur vatikai ta ra luaina matagu.

⁸ A bungbung par ta ra malana ina vamutue ra umana tena varpam par ta ra gunagunan, Upi ina re vue ra lavut tena pait ra kaina par ta ra pia na pal kai ra Luluai.

102

A niaring kai nina i ki na malari

A niaring kai nina i malari, ba i tup ia, ma i vaarika kana kaina kini pire ra Luluai.

¹ Luluai, una valongore kaugu niaring,

Ma kaugu tinangi na tadav u.

² Koko una ive ra matam kan iau ta ra bung ba iau ki na malari tana;

Una lingan upi iau;

Ba iau kail up u, una torom lutut.

³ Tago kaugu nilaun i panie da ra mi, Ma ra lavur urugu dia io da ra map-ina ul.

⁴ Di tar rang ra balagu da ra vura, ma i makuk;

A dovot iau valubane vue ra aguanian.

⁵ A umana urugu dia tar petep ta ra viogu

Ure kaugu tinangi ma kaugu niriri.

⁶ Iau varogop ma ra mou ta ra bil,

Ma iau da ra kurkur ta ra pupui.

⁷ Iau vangala pa ra keake,

Ma iau da ra beo ik i ki varkolono ta ra ul a pal.

⁸ Kaugu lavur ebar dia vul iau a bungbung par;

Ma diat dia kaba iau dia tata kakaina tagu.

⁹ Tago iau tar en ra kabu da ra gem, Ma iau tar poto kaugu tava na nimomo ma ra lur na matagu.

¹⁰ I vuna ta kaum kankan ma kaum kulot,

Tago u tar takan pa iau, ma u tar rapue iau.

¹¹ Kaugu kini ati ra pia i da ra malur i lolovina;

Ma iau tar makuk da ra vura.

¹² Ma ga u Luluai, una ki tukum, Ma ra lavur taun tarai par diat a matamatanai upi ra iangim.

¹³ Una ga tut, ma una mari Sion; Tago i topa ia ba una mari ia, maia, ra bung di ga kubu ia i tar vut;

¹⁴ Tago kaum umana tultul dia manane kana lavur vat,

Ma dia mari ra tobonina.

¹⁵ Damana ra lavur vuna tarai diat a ru ra iang i ra Luluai,

Ma ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan diat a ru kaum minamar;

¹⁶ Tago ra Luluai i tar vatur Sion,

I tar vana rikai ta kana minamar;

¹⁷ I tar nuk pa ra niaring kai ra umana biaui,

Ma pa i pidimuane.kadia nilul.

¹⁸ Diat a tumu go ure ra taun tarai namur;

Ma ra tarai ba da vangala boko diat diat a pite pa ra Luluai.

¹⁹ Tago i tar gire uti ra pia marama liu ta kana pal tabu;

Marama ra bala na bakut ra Luluai i tar bobo ra gunagunan;

²⁰ Upi na valongore ra tinangi kadiat dia ki ra pal na banubat;

Upi na pala vue diat di ga kure diat upi diat a virua;

²¹ Upi ra tarai diat a varvai ure ra iang i ra Luluai ta ra gunan Sion,

Ma ure kana pite varpa ta ra gunan Ierusalem,

²² Ba ra umana vuna tarai dia tar ki varurung,

Ma ra umana vuna varkurai bula. upi diat a torom tai ra Luluai.

23 I tar vaikilik kapi ra dekdekigu nangananga;
 I tar vatutukana kaugu nilaun.
 24 Iau biti: Kaugu God, koko una tak vue kaugu nilaun ba pa iau patuana boko.

Kaum lavur kilala na nilaun pa diat a mutu.
 25 Amana iat u ga vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan,
 Ma ra bala na bakut a kau i ra limam.
 26 Dir a panie boko, ma ga u, una ga tur vatikai;
 Maia pa, dir par dir a maulana vana-vana da ra mal;
 Ma da ra mal una ga kia dir, ma dir a enana vanavana;
 27 Ma u, pa u enana ka,
 Ma kaum nilaun pa na mutu.
 28 A umana natu i kaum lavur tultul diat a ki vatikai namur,
 Ma ra umana bul mur ta diat diat a tur ta ra luaina matam.

103

A varmari kai God

Kai David.
 1 A tulungeagu, una pite pa ra Luluai,
 Ma ra balagu par na pite pa ra lia na iangina.
 2 A tulungeagu, una pite pa ra Luluai,
 Ma koko una valubane kana lavur vartabar piram:
 3 I nur vue kaum lavur varpiam;
 I valagar u ta kaum lavur minait;
 4 I valaun u kan ra vinirua;
 I vi puar u ma ra varmari ma ra bala na varmari;
 5 I tabar vamaur u ma ra bo na magit,
 Upi na kalamana mulai ra dekdekim da ra dekdek i ra minigulai.
 6 Ra Luluai i pait ra takodo na mangamangana,
 Ma i varvarkurai maravut diat par di ki taun diat.
 7 I ga vaarike tar kana lavur mangamangana tai Moses
 Ma kana lavur papalum ta ra tarai Israel;
 8 Ra Luluai i buka ma ra varmari, a tena varmari tuna,

Pa i kankan lulut, ma i peal kana lavur varmari.
 9 Pa na varbor vatikai;
 Ma kana kulot pa na tur tukum.
 10 Pa i obo pa kada lavur varpiam;
 Ma pa i bali kada lavur bilak na mangamangana ta dat.
 11 Tago da ra bala na bakut i ki arama liu iat,
 Damana i ngala kana lavur varmari tadav diat dia ru ia.
 12 Da ra ngu na gunan ra matana keake i vana rikai tana i vailik kan ra ngu na gunan i ki ong tana,
 Damana i tak vakari vue kada lavur varpiam kan dat.
 13 Da tika na tutana i mari ra umana natuna,
 Damana ra Luluai i mari diat dia ru ia.
 14 Tago i nunure ra mangana pal a paka i dat,
 I nuk pa dat, tago dat a tobon ika.
 15 Ma ra tarai, kadia nilaun i da ra vura;
 Dia tavua da ra pupu na davai.
 16 Tago ba ra ubar i vuvu tadav diat, dia panie ke,
 Ma pa di nunure mule kadia turtur.
 17 Ma ga ra varmari kai ra Luluai i tur tukum pire diat dia ru ia,
 Ma kana mangamangana takodo pire ra lavur bul mur ta diat;
 18 Pire diat dia torom ta kana kunubu,
 Ma pire diat dia nuk pa kana lavur vartuluai upi diat a pait diat.
 19 Ra Luluai i tar vatur kana kiki na king arama ra bala na bakut,
 Ma i kure ra lavur magit par.
 20 Avat kana lavur angelo, avat a pite pa ra Luluai,
 Avat ba ava ongor kakit, ma ava pait ot pa kana lavur vartuluai,
 Ma ava torom ta kana lavur tinata.
 21 Avat kana lavur kor, avat a pite pa ra Luluai;
 Avat kana lavur tultul ba ava pait ot pa kana mamainga.
 22 Avat kana lavur papalum, avat a pite pa ra Luluai,

Ta ra lavur gunan i varkurai tana;
A tulungeagu, una pite pa ra Luluai.

104

A pite varpa tadav ra Tena Vavaki

¹ A tulungeagu, una pite pa ra Luluai.
Luluai kaugu God, u ti ngala tuna;
U vavauluvai ma ra variru ma ra
ngala na minamar.

² U pulu mule u ma ra kapa da ma ra
olovoi;
U vung pala ra lao da ra mal na
turturup;

³ U vung ra vabolo ure ra kubam
arama liu ta ra vual;

U pilak pa ra umana bakut upi diat
kaum kiki na vinavana;

U vanavana ta ra ul a bebea i ra
vuvu.

⁴ U vaki kaum lavur angelo upi dia
da ra vuvu,
Kaum umana tultul upi dia da ra biro
na iap;

⁵ U ga page vadekdek ra rakarakan a
gunagunan,
Upi koko na takari vatikai namur.

⁶ U tuba ma ra lamanana da ma ra
olovoi;
A umana buabuana dia ga dudu ta ra
polo;

⁷ A polo i ga takap ta kaum varbor;
I ga vilavilau ta ra nilai kaum pang-
pagur,

⁸ Upi ra kiki u ga mal pa ia ure;
A umana lualuana dia ga vana rikai,
ma ra umana male dia ga
kuba.

⁹ U ga pait ra langun ba pa dia bolo
lake tana.
Upi koko diat a lilikun mulai upi diat
a tuba ra gunagunan.

¹⁰ U tulue vaarike ra umana mata na
tava ta ra malamale,
Dia noranoro limlivuan ta ra lualu-
ana.

¹¹ A umana king ta ra pupui dia
momamomo,
A umana kuabar na as dia maur
tana.

¹² A umana beo liuliu dia poapo mar-
avai tana,

Ma limlivuan ta ra mapina davai dia
vivigul.

¹³ U tabatabar ra lualuana ma ra tava
marama ra kubam;

A pia i maur ma ra vuai kaum lavur
papalum.

¹⁴ U vatavua ra vura upi a.i ra umana
vavaguai;

Ma ra umana davadavai upi diat a
topa ra tarai;

Upi diat a vatur vake ra adia magit
na nian ta ra pia;

¹⁵ Ma ra vain upi na vagagane ra
nuknuk i ra tarai,

Ma ra vaivai upi na vatavaliran ra
mata i diat,

Ma ra gem upi na vaongor ra bala i
diat.

¹⁶ A umana davai kai ra Luluai dia
maur ma ra bata,

A umana tagatagal aro Lebanon nina
i ga vaume diat;

¹⁷ Nam ba ra umana beo dia poapo
tana;

Ma ra mou i ki ta ra iara.

¹⁸ A umana kuabar na me dia bakitai
ta ra lualuana i manga tuluai,
Ma ra mang i paraparau livuan ta ra
umana vat;

¹⁹ U vaki ra gai upi na tibe ra kilala,
Ma ra matana keake i nunure kana
kukuba.

²⁰ U vabobotoi ra gunan, ma i
marum,

Nam ba ra lavur kuabar ra pupui dia
kakao rikai tana.

²¹ A umana nat na kon dia kukukula
upi ra adia magit,

Ma dia tikatikan upi ra adia nian pire
God.

²² Ba ra keake i kuma rikai dia vana
kariu,

Ma dia va mulai ta kadia babang.

²³ A tarai dia vana oai upi kadia
papalum,

Ma upi kadia bibili tuk tar ta ra
ravian.

²⁴ Luluai, i peal tuna kaum lavur
papalum!

U tar pait diat par ma ra kabinana;
A rakarakan a gunagunan i kor ma
kaum lavur vavaki.

²⁵ A ta i ki abara, i ngala ma i tababa,

A peal mangana dia kakakao tana,
dia vurot,

A lavur mangana dia laun, a umana
ikilik ma ra umana ngala.

²⁶ A umana parau dia vanavana ta ra
ul a ta,

A konakonom oaga i ki tana, nina u
ga pait ia upi na limlibur ie.

²⁷ Go diat par dia ki pa u,

Upi una tabar diat ma ra adia magit
a bungbung par.

²⁸ U tabar diat, ma dia varuruai,
U pala ra limam, ma dia maur ma ra
bo na magit.

²⁹ U kuvang ra matam, ma dia ki
kaina;

U tigel bat ra vuvu na bilau i diat, ma
dia mat ika,

Ma dia lilikun upi ra tobon i diat.

³⁰ Ba u tulue ra tulungeam dia laun,
Ma u pait vakalamane ra mata i ra
rakarakan a gunagunan.

³¹ Boina ba ra minamar i ra Luluai na
tur tukum,

Boina ba ra Luluai na gugu ta kana
lavur papalum!

³² Nina i gire ung ra rakarakan a
gunagunan, ma i dadadar;

I bili ra lualuana, ma dia vuvuvul.

³³ Ina kakailai tadav ra Luluai ta
kaugu nilaun par;

Ina kakailai na pite varpa tadav
kaugu God ta ra lavur kilala ba
iau kiki ati ra pia.

³⁴ Boina ba kaugu ninunuk na
kalakalami pirana;

Ina gugu tai ra Luluai.

³⁵ Boina ba ra umana tena pait
ra kaina diat a virua kan ra
rakarakan a gunagunan,

Ma koko ra umana tena varpiam diat
a ki mulai ati.

A tulungeagu, una pite pa ra Luluai.
Avat a pite pa ra Luluai.

105

*God ma kana tarai
(1 Tutu 16:8-22)*

¹ Avat a tul tar ra pite varpa tadav
ra Luluai; avat a kail upi ra
iangina!

Avat a vaarike kana lavur papalum
pire ra umana vuna tarai.

² Avat a kakailai tadav ia, avat a kaile
ra kakailai na pite varpa tadav
ia.

Avat a tata ure kana lavur enana
papalum.

³ Avat a langlang ta ra lia na iangina;
Boina ba na gugu ra bala i diat dia
tikan upi ra Luluai.

⁴ Avat a tikatikan upi ra Luluai ma
upi ra dekdekina,

Avat a vala tikatikan upi ra matana.

⁵ Avat a nuk pa ra lavur enana pa-
palum i ga pait ia;

Kana papalum na padapada varvo,
ma ra lavur varkurai i arikai
ta ra ngiene;

⁶ Avat ra umana bul mur tai
Abaraam kana tultul;

Avat a umana natu i Iakob, kana
umana viviliai.

⁷ Ia iat ra Luluai kada God;

Kana umana varkurai dia kor ta ra
rakarakan a gunagunan par.

⁸ I nuk vatikene pa kana kunubu,
Ra tinata ba i ga tul tar ia ta ra arip
na marmar na taun tarai,

⁹ Ra kunubu dir ga pait ia ma
Abaraam,

Ma kana vavalima pire Isak bula;

¹⁰ Ma i ga vadekdek pa ia pire Iakob
upi na da ra varkurai,

Ma pire Israel upi ra kunubu pa na
mutu;

¹¹ Ma i ga biti dari: Ina tul tar ra
gunan Kanaan tam,

A gunan ba avat a kale pa ia;

¹² Ma nam ra bung a paupau tarai ka
diat;

Maia pa, a paupau tuna diat, ma dia
ga ki na vaira ka tana.

¹³ Ma dia ga tenten vurvurbit, dia ga
vana kan tika na vuna tarai
upi ta ra tikai.

Kan tika na vuna gunan upi ta ra tika
na vuna tarai.

¹⁴ Pa i ga tul tar ta tikai ba na vakaina
diat,

Maia pa, i ga pit ra umana king ure
diat;

- 15 I dari: Koko ava bili diat ba iau ga ku diat,
Ma koko avat a vabilak kaugu umana propet.
- 16 Ma i ga tulue ra mulmulum, upi na tup ra gunan,
Ma i ga vakaina vue ra adia magit.
- 17 I ga tulue tika na tutana na lua ta diat;
Di ga ivure Iosep upi na ki na vilavilau;
- 18 Di ga varuk ra kakene ta ra babat keke,
Di ga vi ia ma ra vinau na palariam;
- 19 Tuk tar ta ra bung ba na ot kana tinata;
A tinata kai ra Luluai i ga valar ot pa ia.
- 20 Ra king i ga vartuluai, ma i ga pala vue,
Maia pa, ra luluai kai ra tarai i ga vung pala vue.
- 21 I ga vaki ia upi na luluai ta ra kubana,
Ma upi na tena varkurai ure kana lavur tabarikik,
- 22 Upi na vi kana umana luluai da i mainge.
Ma na tovo tar ra kabinana ta kana lavur patuana.
- 23 Israel bula i ga vana uro Aigipto,
Ma Iakob i ga ki na vaira ta ra gunan Kam.
- 24 Ma i ga vapeal tuna kana tarai,
Ma i ga vaongor diat, ma dia ga lia ma ra niongor ta kadia lavur ebar.
- 25 I ga pukue ra bala i diat upi diat a milikuane kana tarai,
Ma upi diat a vagu pa kana umana tultul.
- 26 I ga tulue Moses kana tultul,
Ma Aron nina i ga pilak pa ia.
- 27 Dir ga vaarike kana umana vaki-lang limlivuan ta diat,
Ma kana lavur papalum na pada-pada varvo ta ra gunan Kam.
- 28 I ga tulue ra bingnimuna, ma i ga bobotoi;
Ma dia ga piam vue kana tinata.
- 29 I ga pukue ra adia tava upi na gap uka,
Ma i ga doko kadia lavur en.
- 30 Kadia gunan i ga livur ma ra umana rokrok,
Dia ga ki ta ra kuba i kadia umana king.
- 31 I ga tata, ma ra umana livur na langa dia ga vana rikai,
Ma ra ut bula, ta kadia langlangun.
- 32 I ga kia ra bata tuna ma ra bata na vatvat pire diat,
Ma ra meme i papala ta kadia gunan.
- 33 I ga vakaina bula kadia davai na vain ma kadia lovo,
Ma i ga bubur ra lavur davai ta kadia langlangun.
- 34 I ga tata, ma ra umana kubau dia ga vana rikai,
Damana ra umana nat na kubau, ma dia ga vurot mat,
- 35 Ma dia ga en vue ra lavur davadavai ta kadia gunan,
Ma dia ga en vue ra vuai kadia pia.
- 36 I ga ubu bula ra lavur luaina bul ta kadia gunan,
A luaina vuai ra dekdek i diat par.
- 37 I ga agure vairop diat, ma dia ga kap ra silva ma ra goled,
Ma pa ta tikai ta kana lavur vuna tarai i ga tutukai.
- 38 Aigipto i ga gugu ta kadia nirop,
Tago ra bunurut ure diat i ga tup.diat.
- 39 I ga vuare tika na bakut, ma i ga turup diat,
Ma i ga tul tar ra iap upi na pu are diat ta ra marum.
- 40 A tarai dia ga lulul, ma i ga tul tar ra voro,
Ma i ga tabar vamaur diat ma ra gem marama ra bala na bakut.
- 41 I ga pelegi ra vat ki, ma ra tava i ga tamtavit tana,
A tava alir i ga noranoro ta ra gunan i mage.
- 42 Tago i ga nuk pa kana lia na tinata,
Ma Abaraam kana tultul.
- 43 Ma i ga agure vairop kana tarai ma ra gugu,

Ma kana umana viviliai ma ra kakailai na gugu.
 44 Ma i ga tul tar ra lavur gunan kai ra umana Tematana ta diat;
 Ma dia ga kale ra papalum kai ra umana vuna tarai;
 45 Upi diat a toratorom ta kana umana varkurai,
 Ma upi diat a mur kana lavur vartuluai.
 Avat a pite pa ra Luluai.

106

*Ra Luluai ia ra tena pait ra boina
 pire kana tarai*

1 Avat a pite pa ra Luluai.
 Avat a pite pa ra Luluai, tago a tena varmari;
 Tago kana varmari ta i tur tukum.
 2 To ia na vatang valar pa ra lavur dekdek na papalum kai ra Luluai?
 Ma i tale to ia upi na vaarike kana lavur papalum di pite pa ia?
 3 Diat dia torom ta ra varkurai dia ti doan,
 Damana bula nina i pait ra mangamangana takodo ta ra bungbung par.
 4 Luluai, una nuk pa iau ma nam ra varmari ba u papait ia pire kaum tarai;
 Una maravut iau ma kaum valavalaun;
 5 Upi ina gire ra tinavua kai kaum umana viviliai;
 Upi ina gugu ta ra nidoan kai kaum tarai,
 Upi avet ma kaum tiniba avet a langlang varurung.
 6 Avet ma ra umana tama i vevet ave tar vana rara,
 Ave tar varpam, ave tar mur ra bilak na mangamangana.
 7 A umana tama i vevet aro Aigipto pa dia ga nuk pa kaum lavur enana papalum;
 Pa dia ga nuk pa kaum lavur varmari, a pepeal diat;
 Dia ga varpam uka abara ra valian, ta ra Ta Meme iat.

8 Ma i ga valaun uka diat ure ra iangina,
 Upi na vaarike ke kana ngala na niongor.
 9 I ga bor bula ra Ta Meme, ma i ga mama;
 Damana i ga agure vabolo diat ta ra maluluvina, ma i da dia bolo ta ra bil ika.
 10 Ma i ga valaun diat kan ra lima i nina i milmilikuane diat,
 Ma i ga valaun diat kan ra lima i ra ebar.
 11 Ma kadia umana ebar dia ga dudu ta ra polo;
 Ma pa ta tikai i virua valili.
 12 Io, dia ga kapupi kana tinata,
 Ma dia ga kakailai na pite varpa pirana.
 13 Pa i vavuan, ma dia ga valubane mule kana lavur papalum,
 Ma pa dia ga ki pa ra nuknukina.
 14 I ga tut rikai ka kadia mamainga ta ra bil,
 Ma dia ga valar God ta ra pupui.
 15 Ma i ga tul tar ra magit ta diat dia bala upi ia,
 Ma i ga tulue ra ngala na minait bula livuan ta diat.
 16 Ma dia ga pin bula Moses ta ra gunan dia ki tana,
 Dir ma Aron ra viviliai kai ra Luluai.
 17 A pia i ga panganga, ma i ga konom pa Daton,
 Ma i ga tuba kapi ra loko na tarai kai Abiram.
 18 Di ga vautunge ra iap livuan ta kadia loko na tarai,
 Ra biro na iap i ga vaimur ra umana tena varpam.
 19 Dia ga mal ra nat na bulumakau ta ra gunan Koreb,
 Ma dia ga lotu tadav ra kalavuar,
 20 Damana dia ga kia vue kadia minamar
 Ma ra malalar i ra bulumakau nina i en ra vura.
 21 Dia ga valubane God kadia tena valaun,
 Nina i ga pait ra umana ngala na magit ta ra gunan Aigipto;

- 22 A umana enana papalum ta ra
gunan Kam,
Ma ra umana magit ba di burut i tana
ta ra Ta Meme.
- 23 Kari i ga biti ba na ubu vue diat;
Ia kaka Moses kana viviliai i ga tur
bat ia,
Upi na vabalamat kana kankan, kan
na ubu vue diat.
- 24 Maia pa, dia ga milikuane ra bo na
gunan,
Pa dia ga kapupi kana tinata;
- 25 Dia ga tata na urur uka ta kadia
lavur pal na mal,
Ma pa dia ga torom ta ra nilai ra
Luluai.
- 26 Kari i ga vatur ra limana ure diat,
Upi na vue pukue vue diat ta ra bil;
- 27 Upi na vaki varbabaiane ra umana
bul mur ta diat livuan ta ra
lavur Tematana,
Ma upi na tul varbabaiane vue diat
ta ra gunagunan.
- 28 Dia ga agile bula Baal-Peor,
Ma dia ga enen ra magit na tinabar
tadav ra umana minat.
- 29 Ma dia ga vangangal ia ma kadia
lavur mangamangana;
Ma ra ngala na minait i ga vana rikai
pire diat.
- 30 Io, Pinekas i ga tut, ma i ga tur
varbat,
Ma damana ra ngala na minait i ga
par.
- 31 Ma nam di ga luk tar ia tana da ra
mangamangana takodo,
Ta ra lavur taun tarai ma pa na mutu.
- 32 Dia ga vakankan ia bula ta ra tava
Meriba,
Ma Moses bula i ga rara ure diat;
- 33 Tago dia ga piam vue ra Tulungea
i God,
Ma i ga tatata lulut uka.
- 34 Pa dia ga vamutue vue ra lavur
vuna tarai,
Da ra Luluai i ga vartuluai pire diat;
- 35 Dia ga ki varpopoto ma ra lavur
Tematana,
Ma dia ga vartovo ta kadia manga-
mangana.
- 36 Dia ga torom bula ta kadia umana
god,
Nina dia ga da ra kun pire diat.
- 37 Maia, dia ga vartabar ma ra
umana natu i diat, a umana
tutana ma ra umana vavina,
pire ra umana tabaran.
- 38 Ma dia ga doko diat ba pa dia rara,
Maia pa, kadia umana bul tutana ma
kadia umana bul vavina,
Nina dia ga tul tar diat ta ra umana
tabalar Kanaan;
- Ma ra gunan i ga kaina ma ra gap.
- 39 Dia ga vadur pa mule diat ma
kadia lavur mangamangana,
Ma dia ga vana na ungaunga ma
kadia lavur papait.
- 40 Damana ra kankan kai ra Luluai i
ga birao ure kana tarai,
Ma i ga manga milikuane kana
tiniba.
- 41 Ma i ga tul tar diat ta ra lima i ra
umana Tematana,
Ma diat dia milikuane diat dia ga
kure diat.
- 42 Kadia umana ebar dia ga ki taun
diat bula,
Ma dia ga nur tar ika diat ta kadia
varkurai.
- 43 Mangoro na pakana i ga valaun
diat;
Ma ra nuknuk i diat i ga varvarpam
ika,
Ma dia ga malmalu ure kadia
varpam.
- 44 Ma i ga nuk pa diat mulai ba dia
malari,
Ba i valongore kadia kinail;
- 45 Ma i ga nuk pa mule kana kunubu,
Ma i ga pukue ra nuknukina upi na
varogop ma kana varmari ta,
a pepeal tuna.
- 46 I ga tul tar ia ta diat par bula ba di
ga kinim vavilavilau diat, upi
diat a mari diat.
- 47 Luluai kaveve God, una valaun
avet,
Ma una varurue pa avet kan ra kini
livuan ta ra umana Tematana,
Upi avet a pite pa ra lia na iangim,
Ma avet a gugu mat ma ra var-
mananai piram.

48 Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel, vatikai ma pa na mutu. Ma ra tarai par diat a biti: Amen. Avat a pite pa ra Luluai.

107

A VAILIMANA BUK A pite varpa tadav God tago ia ra tena pait ra boina

1 Avat a tul tar ra pite varpa tai ra Luluai, tago a tena varmari; Tago kana varmari i tur tukum.
 2 Boina ba diat ba ra Luluai i tar valaun diat, diat a vatang nam ra tinata, Diat ba i tar valaun diat kan ra lima i ra ebar,
 3 Ma i tar varurue vairop diat kan ra gunagunan, Kan ra papar a taur ma ra papar a taoai, Kan ra papar a labur ma ra papar a taubar.
 4 Dia ga vana rara ta ra bil, ta ra nga i pui ka, Pa dia ga gire tadav ta pia na pal ba ra tarai tana.
 5 Dia ga mulmulum ma dia ga mar, A tulungea i diat i ga matmat.
 6 Ba dia ga malari dia ga tangi tadav ra Luluai, Ma i ga valangalanga diat kan ra lavur magit i ga monong diat.
 7 Ma i ga lue rap diat ta ra takodo na nga, Upi diat a vana ta ra pia na pal ba a tarai dia ki tana.
 8 Boina ba diat a tul tar ra pite varpa tai ra Luluai ure kana varmari, Ma ure kana lavur enana papalum pire ra lavur natu i ra tarai!
 9 Tago i tabar vamaur nina i merek, Ma i vangan nina i mulmulum ma ra bo na magit.
 10 Diat dia ga ki ta ra bobotoi ma ta ta malur na minat, Dia ga malari ta ra pal na banubat, ma di ga vi diat;
 11 Tago dia ga piam vue ra tinata kai God,

Ma dia ga pidimuane ra nuknuk i ra Ngala Kakit;

12 Kari i ga vamolo ra bala i diat ma ra dekdek na papalum; Dia ga bura, ma pa ta na abara ba na maramaravut.
 13 Io, ba dia ga ki na malari, dia ga tangi tadav ra Luluai, Ma i ga valaun diat kan kadia kaina kini.
 14 I ga ben vairop diat kan ra bobotoi ma ra malur na minat, Ma i ga al kutu kadia vivi.
 15 Boina ba diat a pite pa ra Luluai ure kana varmari, Ma ure kana lavur enana papalum pire ra lavur natu i ra tarai!
 16 Tago i bubur ra umana banbanu na palariam gobol, Ma i mut kutu ra babat na palariam.
 17 A umana papaua dia malari ure kadia lavur mangamangana varpam iat, Ma kadia kaina mangamangana i tup diat.
 18 A bala i diat pa i mainge tuna ta nian, Ma dia kakari maravai ta ra matan-iolo na minat.
 19 Io, dia tangi tadav ra Luluai ba dia malari, Ma i valaun diat kan kadia kaina kini.
 20 I tulue kana tinata, ma i valagar pa diat, Ma i valangalanga diat kan kadia vinirua.
 21 Boina ba diat a pite pa ra Luluai ure kana varmari, Ma ure kana lavur enana papalum pire ra lavur natu i ra tarai!
 22 Ma boina ba diat a vartabar ma ra pite varpa, Ma diat a varvai ure kana lavur papalum ma ra gugu.
 23 Diat dia vana na ta ta ra umana parau, Diat dia vana na kunukul ta ra lamanana,
 24 Go diat dia tar gire ra umana papalum kai ra Luluai,

Ma kana lavur papalum na kinaian
ta ra marumian.

²⁵ Tago i tata, ma i vatut ra ngala na
vuvu,

Nina i vue ra umana bobol urama.

²⁶ Dia tutua urama ra bakut, dia kuba
mulai ta ra marumian;

I bilua tuna ra bala i diat ure ra kaina
vinavana.

²⁷ Dia vana lekaleke, ma dia pa
lebalebe da tikai i longlong ma
ra nimomo,

Ma pa dia nunure mulai ba ava bar
diat a pait ia.

²⁸ Io, dia tangi tadav ra Luluai ba dia
malari,

Ma i valaun diat kan kadia kaina
kini.

²⁹ I vango ra ngala na vuvu upi na
malila ka,

Ma ra umana bobol dia ngo.

³⁰ Io, dia gugu, tago i malila,

Ma i vaur diat ta ra tungunana dia
mainge diat a pukai tana.

³¹ Boina ba diat a pite pa ra Luluai
ure kana varmari,

Ma ure kana lavur enana papalum
pire ra lavur natu i ra tarai!

³² Ma diat a tata vangala pa ia ta ra
kivung kai ra tarai,

Ma diat a pite pa ia ta ra kivung kai
ra umana patuana.

³³ I rang ra umana tava alir ma dia
da ra bil,

Ma ra umana mata na tava upi diat a
da ra pia i mage tuna.

³⁴ I pukue ra pia na uma upi na da ra
bil ika,

Ure ra varpam kadiat dia ki tana.

³⁵ I toro ra bil, ma i da ra kabipolo,

Ma ra pia mage upi na kor ma ra
umana mata na tava.

³⁶ Ma i vaki diat dia mulmulum ie,

Ma dia pait ra pia na pal tana,

³⁷ Ma dia pait ra uma, ma dia vaume
ra davai na vain,

Ma i vuavuai tuna.

³⁸ I vadoane bula diat, ma dia peal na
kaia;

Ma kadia umana vavaguai pa dia
ikilik vanavana.

³⁹ Ma ba dia ikilik ma ba dia bilua,

Tago di ki taun diat, ma di vakaina
diat, ma i ngarao ra bala i diat,

⁴⁰ I manga kulume ra umana luluai,
Ma i varara diat ta ra bil ba pa ta nga
tana.

⁴¹ Ma i vaki vabakite ra luveana kan
ra kinadik,

Ma i vatavua kana tarai da ra kikil na
sip.

⁴² A umana tena takodo dia gire, ma
dia ga;

Ma ra mangamangana gegagege par
i ang bat ra ngiene.

⁴³ Ba tikai i matoto, boina ba na nuk
pa go ra lavur magit,

Ma na kapupi ra lavur varmari kai
ra Luluai.

108

*A niaring upi God na maravut
kana tarai, ma na tur bat kadia
umana ebar*

(Kak 57:7-11; 60:5-12)

A kakailai kai David.

¹ God, a nuknukigu i tar vaninara;
Ina kakailai, maia, iau iat ina
kakailai na pite varpa;

² Amur a tavangun, ra ngap ma ra
pagol;

Iau iat ina vangun ra kau.

³ Ina pite pa u, Luluai, livuan ta ra
umana Tematana,

Ma ina kakailai na pite varpa pira
livuan ta ra umana vuna gu-
nan.

⁴ Tago kaum varmari i ki ak ta ra
bakut,

Ma kaum dovotina i tuk tar ta ra lao.

⁵ God, una vangala pa mule u pi una
ki ak ta ra bakut,

Kaum minamar na ngala ta ra
rakarakan a gunagunan.

⁶ Una valaun avet ina ra limam tuna,
ma una torom tagu,

Upi kaum vakak na langalanga.

⁷ God i tar tata ta kana lia na kini
dari: Ina manga gugu;

Ina tibe varbaiane Sekem, ma ina
valar tibe ra male Sukot.

⁸ Gilead kaugu, Manase kaugu,
Epraim bula a ramravit ure ra ulugu.
Iuda kaugu buka na varkurai.

⁹ Moab kaugu la na dududur;

Ina vue ra pal a kaugu taun ra gunan
Edom;
Ina kalukal ure Pilistia.

¹⁰ To ia na agur vaolo iau ta ra pia na
pal di tar liplip bat ia?

To ia na rap vaolo iau ta ra gunan
Edom?

¹¹ Dave, pa u tar okole vue avet, God?
Pa ava varagur, God, ma kaveve kor
na tarai na vinarubu.

¹² Una maravut avet, upi avet a tur
bat ra ebar,

Tago ra maramaravut kai ra tarai pai
i topa ta magit.

¹³ Ba dat ma God dat a ongaongor,
Tago ia iat na rua taun kada umana
ebar.

109

*Ra tutana nina i purpuruan i tata
mukumuk*

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai
kai David.

¹ Koko una ki mut, u ra God ba iau
pite pa ia.

² Tago ra tena varpam ma ra tena
vavagu dir tak ngia ure iau.

Dir tar vavaongo pa iau.

³ Maia, dia vila babat iau ma ra tinata
na varge gelenai,

Ma dia varubu ure iau, ma pa ta
vuna.

⁴ Dia bali kaugu varmari ma ra
mangamangana ebar;

Ma iau, iau tar araring.

⁵ Ma dia bali ra boina ma ra kaina
piragu,

Ma dia bali ra varmari ma ra milmi-
likuan.

⁶ Una tibe ra tena varpam upi na
kure;

Ma ra tena vartakun na tur pirana ta
ra papar a lima tuna.

⁷ Ba di varvarkurai ure, boina ba da
takun ot pa ia;

Ma kana niaring na da ra varpam.

⁸ Boina ba na laun a paupau bung
uka,

Ma ta ra tikai na kia vue ta kana kiki.

⁹ Boina ba ra umana natuna diat a
varogop ma ra umana nat na
ling,

Ma kana taulai a ua na vavina ka.

¹⁰ Boina ba ra umana natuna diat a
va nangananga ka, ma diat a
lulul uka,

Ma boina ba da korot vue diat kan ra
kuba i diat i uliran.

¹¹ A tena piapie mani na vatur vake
kana tabarikik par,

Ma ra umana vaira diat a long kana
papalum.

¹² Koko ta tikai na mari mule,

Ma koko ta tikai na vamel ra umana
natuna, a umana nat na ling.

¹³ Boina ba ra umana bul mur tana
diat a virua;

Ma da pun vue ra iang i diat ta ra
taun tarai namur.

¹⁴ Boina ba ra Luluai na nuk pa
ra varpam kai ra umana
tamana;

Ma koko da pun vue ra varpam kai
nana.

¹⁵ Ra Luluai na nuk vatikene pa diat,
Upi na vamutue ra ninunuk uraure
diat ati ra pia.

¹⁶ Tago pa i ga pait ra varmari,

I vakavakaina ka ra luveana, ma
nina i ki na niiba,

Ma nina i takunuan ra balana, upi na
ubu diat.

¹⁷ A lup tinata kakaina ma kana
kaina tinata na lilikun mulai
pirana,

Ma pa i gugu ta ra varvadoan, ma na
ki vailik kan ia.

¹⁸ I vavauluvai ma ra tinata kakaina
da ma ra mal,

Ma i ruk ta ra balana da ra tava,

Ma da ra dangi ta ra uruna.

¹⁹ Boina ba na da ra mal pirana, nina
i turturup me,

Ma da ra vipit, nina i vala vi pit me.

²⁰ Go ra vapuak ba ra Luluai na tul
tar ia ta kaugu umana ebar,

Ma ta diat dia tata vakaina iau.

²¹ Luluai, God, una mari maravut iau
ure ra iangim,

Una valaun iau, tago i kat kaum
varmari.

²² Tago iau ki na malari ma iau lu-
veana,

Ma i takunuan ra balagu.

²³ Iau tar panie da ra malur,

Di kap vue iau da ra kubau.

24 A malmalikun na kaugu i malmalu
ta ra vinevel,
Ma ra pal a pakagu i palaur.
25 Ma iau, iau da ra magit na varku-
lumai pire diat,
Ba dia gire iau dia loloe ra ulu i diat.
26 Una maravut iau, Luluai kaugu
God,
Una valaun iau varogop ma kaum
varmari;
27 Upi diat a nunure ba a limam iat,
Ba u, Luluai, u ga pait ia.
28 Kan diat a tata kakaina, ma u, una
ga tata na varvadoan;
Dia tut, ma di varuva diat, ma kaum
tultul na gugu.
29 Kaugu umana ebar diat a vavaulu-
vai ma ra niruva,
Ma diat a pulu mule diat ma kadia
vavirvir iat da ma ra olovoi.
30 Ina pite pa tuna ra Luluai ma ra
ngiegu;
Maia, ina pite pa ia livuan ta ra ngala
na kor.
31 Tago na tur na maramaravut ta
ra papar a lima tuna pire ra
luveana,
Upi na valaun ia kan diat dia kure
vakaina.

110

*Ra Luluai ma ra king nina i ga
pilak pa ia*

A kakailai kai David.

1 Ra Luluai i ga tatike ta kaugu luluai
dari:
Una ki ta ra papar a limagu tuna,
Upi ina vadiop kaum lavur ebar upi
ra ruarua na kakim.
2 Ra Luluai na tulue vaarike kaum
dekdek na buka na varkurai
maro Sion;
Una ki na varkurai limlivuan ta
kaum lavur ebar.
3 Kaum tarai dia ga upi diat a tul
tar mule diat ta ra bung ba u
varurue diat tana,
Ma diat a mamar ma ra gomgom na
minamar;
U vatur vake kaum lavur barmana
dia da ra mavoko i vana rikai
ta ra lar.

4 Ra Luluai i tar vavalima ma pa na
pukue ra nuknukina;
U a tena tinabar tukum
Varogop ma Melkisedek.
5 Ra Luluai, nina i tur ta ra papar a
limam tuna,
Na pamar gigi ra umana king ta
ra bung ba na vaarike kana
kankan tana.
6 Na varvarkurai limlivuan ta ra
umana Tematana,
Na vabuka ra umana bala na kamara
ma ra umana virua;
Na pamar gigi ra umana luluai i ra
rakarakan a gunagunan.
7 Na momo ta ra tava i alir ta ra papar
a nga;
Kari na vatur ra uluna urama.

111

A pite varpa tadav ra Luluai

1 Avat a pite pa ra Luluai.
Ina pite pa ra Luluai ma ra balagu
pa,
Ta ra kivung kadiat dia dovot ma
pire ra kor na tarai.
2 A umana papalum kai ra Luluai dia
ngala,
Ma diat dia gugu ta diat dia vartovo
tana.
3 Kana papalum a kaliana tuna, ma i
mamar na kaia;
Ma kana mangamangana takodo i
tur padikat pa na mutu.
4 I vanuk tar kana lavur enana pa-
palum;
Ra Luluai a tena varmari, ma i buka
ma ra varmari tuna.
5 I tar tul tar ra magit na nian ta diat
dia ru ia;
Na nuk vatikene pa kana kunubu.
6 I tar vaarike ra dekdek i kana lavur
papalum pire kana tarai,
Ba i ga tul tar ra gunan kai ra umana
Tematana ta diat.
7 A lavur papalum na limana dia
dovot ma dia takodo,
Ma kana lavur togotogo dia dovot.
8 Dia tur padikat pa na mutu,
Di tul tar diat ma ra dovotina ma ra
mangamangana takodo.
9 I ga tulue ra valavalaun tadav kana
tarai;

I ga kure tar kana kunubu pi na tur vatikai.

A iangina i lia, ma i topa ia ba da ru ia.

¹⁰ A variru tadav ra Luluai ia ra vunapai ra kabinana;

Ma diat dia mur ia diat a matoto bulu.

A pite varpa pirana na tur tukum.

112

A tena takodo i ki na gugu

¹ Avat a pite pa ra Luluai.

Nam ra tutana ba i ru ra Luluai i ti doan,

Nina ba i ga tuna ta kana lavur vartuluai.

² A umana bul mur tana diat a ngala ta ra gunagunan,

A taun tarai kai ra umana tena takodo diat a ti doan.

³ I rada ra kubana ma ra ngala na tabarikik ma ra vurvur magit,

Ma kana mangamangana takodo na tur tukum.

⁴ Na marum a kapa i vakapa are ra dovot na tutana,

Ra tena maramaravut, ra tena varmari, ma ra tena takodo.

⁵ I ti doan nam ra tutana ba i pait ra varmari, ma i la tar ra magit ta diat dia lul ia,

I ti doan bula nina ba na dovot ta kana lavur papalum.

⁶ A dovot pa na malmaliara ta tika na bung;

Di nuk uraure ra tena takodo pa na mutu.

⁷ Pa na burut ure ta kaina varvai, A nuknukina i tur padikat, i nurnur tai ra Luluai.

⁸ A nuknukina i tur padikat, ma pa na burburut,

Tuk na gire kana mamainga ure kana lavur ebar.

⁹ A gugu na tutana, i tar tabar ra umana luveana;

Kana mangamangana takodo na tur vatikai;

A ramuna na tur arama, ma da ru ia.

¹⁰ A tena varpam na gire ma na tabun ra balana;

Na vangvangia ra pal a ngiene, ma na panie;

Pa da pait ot pa ra mamainga kai ra tena varpam.

113

A pite varpa tadav ra Luluai tago ia ra tena pait ra boina

¹ Avat a pite pa ra Luluai.

Avat a umana tultul kai ra Luluai, avat a pite pa ia,

Avat a pite pa ra iang i ra Luluai.

² Da pite pa ra iang i ra Luluai

Papa gori ma pa na mutu.

³ Maro ra ngu na gunan a keake i kuma rikai tana tuk tar ta ra nguna i ki ong tana,

Da pite pa ra iang i ra Luluai.

⁴ Ra Luluai i ki ak ta ra lavur vuna tarai,

Ma kana minamar i ngala ta dir ma ra minamar i ra bala na bakut.

⁵ To ia dir varogop ma ra Luluai kada God,

Nina i ki arama liu,

⁶ Nina i tur rururu upi na gigira ba Taun ra maup ma ra rakarakan a gunagunan?

⁷ I vatut ra luveana kan ra tobon, Ma i puak vairop ra viloi kan ra ul a buta;

⁸ Upi na vaki ia varurung ma ra umana luluai,

Maia, varurung ma ra umana luluai kai kana vuna tarai.

⁹ I tul tar ra vavina i biu ba na ki ra kubana,

Ma na gugu ure ra umana natuna.

Avat a pite pa ra Luluai.

114

A kakailai ure ra Lukara na Bolo Lake

¹ Ba Israel i ga irop kan Aigipto, Ra kuba i Iakob kan ra tarai ba i enana kadia tinata;

² Ra Luluai i ga pilak pa Iuda upi kana pal tabu,

Ma Israel upi kana pakana ba i varkurai tana.

³ A ta i gire ma i lop, Jordan i alir murmur.

4 A umana buabuana dia pil da ra me, a tomotoina,
A umana ilil da ra nat na sip.

5 U ti dave ra ta, tago u lop?
U Iordan, u dave, tago u alir murmur?

6 I dave avat a umana buana, tago ava pipil da ra me?
Avat a umana ilil, tago ava pipil da ra umana nat na sip?

7 U ra rakarakan a gunagunan, una dadadar, tago ra Luluai i bangati;

Tago ra God kai Iakob go kari;

8 Nina i pukue ra vat ki upi ra kabipolo,
Ma ra dekdek na vat upi ra mata na tava.

115

Ra kopono dovot na God

1 Koko avet, Luluai, koko avet a vatur vake ra pite varpa;
Una tul tar ia ta ra iangim iat,
Ure kaum varmari, ma ure ra dovot na maukuam.

2 Upi ra ava a umana Tematana dia biti dari:
Akave kadia God?

3 Kada God i ki ka ra bala na bakut;
I tar pait ra lavur magit i ga mainge.

4 Kadia lavur tabataba di ga pait diat ma ra silva ma ra goled ika,
A tarai ka dia ga pait diat.

5 Dia vung ra ngie i diat, ma pa dia tata;

A kiau na mata i diat, ma pa dia gigira;

6 A talinga i diat, ma pa dia valavalongor;

A bilau i diat, ma pa dia lulung;

7 A lima i diat, ma pa dia bibili;

Dia vung ra kau i diat, ma pa dia vanavana;

A kongkong i diat, ma pa ta nilai diat.

8 Ma diat dia pait diat dia varogop vanavana ma diat;
Ma damana bula diat par tikitikai dia nurnur ta diat.

9 Israel, una nurnur tai ra Luluai!
Ia kaka kadia tena maramaravut ma kadia ramravit.

10 Avat a tarai Aron, avat a nurnur tai ra Luluai!

Ia kaka kadia tena maramaravut ma kadia ramravit.

11 Avat ava ru ra Luluai, avat a nurnur tai ra Luluai!

Ia kaka kadia tena maramaravut ma kadia ramravit.

12 Ra Luluai i ga nuk pa dat, ma na vadoane dat;

Na vadoane ra tarai Israel;

Na vadoane ra tarai Aron;

13 Na vadoane diat dia ru ra Luluai,
Diat par a umana ikilik ma ra umana ngala.

14 Ra Luluai na vapeal avat,
Avat ma ra umana natu i vavat.

15 Ra Luluai na vadoane avat,
Nina i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan bula.

16 A bala na bakut kai ra Luluai,
Ma ra rakarakan a gunagunan i ga tul tar ia tai ra tarai.

17 A umana minat pa diat a pite pa mule ra Luluai,
Ma diat bula dia kuba ta ra gunan na minat, pata.

18 Ma dat, dat a pite pa ra Luluai
Papa gori ma pa na mutu.
Avat a pite pa ra Luluai.

116

A tutana nina di tar valaun ia kan ra minat i pite pa ra Luluai

1 Iau mari ra Luluai, tago i tar torom
Ta ra nilaigu ma ta kaugu lavur nilul.

2 Ina lotu pirana ta ra lavur bung ina laun tana,
Tago i tar lingan upi iau.

3 A umana vivi na minat dia ga vake iau,

Ma ra ngala na bunurut kai ra ru-
arua na tulungen i ga tup iau;
A purpuruan ma ra nginarao dir ga tadav iau.

4 Io, iau ga kakail tadav ra iang i ra Luluai dari:
Luluai, iau lul u, una valaun iau.

⁵ Ra Luluai a tena varmari ma ra tena takodo;
Maia, kada God a tena varmari tuna.
⁶ Ra Luluai i vaale bat diat dia tuptup;
Iau ga bilua ma i tar valaun iau.
⁷ A tulungeagu, una balamat mulai;
Tago ra Luluai i mari maravut u.

⁸ Tago u tar, valaun ra tulungeagu kan ra minat;
A matagu pa na lulur,
Ma ra kakigu pa na tutukai.
⁹ Ina vanavana ta ra luaina mata i ra Luluai,
Ta ra gunan kai ra umana launa.
¹⁰ Iau ga nurnur ba iau ga tata dari:
I tup iau tuna;
¹¹ Ta kaugu nginarao iau ga biti dari:
A tarai par a umana tena vavaongo diat.

¹² Ina tul tar ra ava tai ra Luluai
Ure kana lavur bo na vartabar pi-
ragu?
¹³ Ina tak pa ka ra momamomo na
valavalaun,
Ma ina lotu tadav ra iang i ra Luluai.
¹⁴ A magit par ba iau ga vavalima tar
ia tai ra Luluai, ina tul tar ia
Ta ra luaina mata i kana tarai par.
¹⁵ Ba ra umana tena lotu kai ra Lu-
luai dia mat,
I ngala ra nuknukina tana.
¹⁶ Luluai, a dovotina iau kaum tultul;
Iau kaum tultul, natu i kaum tultul a
vavina;
U tar pala kapi kaugu lavur vivi.
¹⁷ Ina tul tar ra tinabar na pite varpa
tam,
Ma ina lotu tadav ra iang i ra Luluai.
¹⁸ Ina pait ot pa kaugu lavur vaval-
ima pire ra Luluai,
Maia, ta ra luaina mata i kana tarai
par,
¹⁹ Ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra
Luluai,
Livuan tam Ierusalem.,
Avat a pite pa ra Luluai.

117

A pite varpa tadav ra Luluai

¹ Avat a umana vuna gunan par, avat
a pite pa ra Luluai,

Avat a lavur vuna tarai par, avat a
manane.
² Tago i ngala kana varmari tadav
dat,
Ma ra dovotina kai ra Luluai i tur pa
na mutu.
Avat a pite pa ra Luluai.

118

A niaring na pite varpa ure ra niuvia

¹ Avat a pite pa ra Luluai, tago a tena
varmari;
Tago kana varmari i tur pa na mutu.
² Boina ba Israel na biti gori,
Ba kana varmari i tur pa na mutu.
³ Boina ba gori ra tarai Aron na biti,
Ba kana varmari i tur pa na mutu.
⁴ Boina ba diat dia ru ra Luluai diat a
biti gori,
Ba kana varmari i tur pa na mutu.

⁵ Ba iau ga ki na malari, iau ga kail
tadav ra Luluai;
Ra Luluai i ga torom tagu, ma i ga
valangalanga iau.
⁶ Ra Luluai i tur maravut iau; pa ina
burut;
A tarai diat a vakaina davatane iau?
⁷ Ra Luluai i tur na maramaravut
piragu,
Kari ina gugu ka ure diat dia milmi-
likuane iau.
⁸ I boina ba da rivarivan pire ra
Luluai,
Ma koko da nurnur ta ra tarai.
⁹ I boina ba da rivarivan pire ra
Luluai,
Ma koko da nurnur ta ra umana
ngalangala.

¹⁰ A umana Tematana par dia ga
kobot upi iau;
Ta ra iang i ra Luluai ina ubu vue
diat.
¹¹ Dia ga kobot upi iau; maia, dia ga
kobot upi iau;
Ta ra iang i ra Luluai ina ubu vue
diat.
¹² Dia ga vartakalat bat iau da ra
umana livur;
Da ga pun diat da ra neap;
Ta ra iang i ra Luluai ina ubu vue
diat.

13 Di ga varur vadekdek iau upi ina bura.

Ma ra Luluai iat i ga maravut iau.

14 Ra Luluai ra dekdekigu ma kaugu kakailai;

Ma ia bula kaugu valavalaun.

15 A kalukal ma ra valavalaun dir tur ta ra kuba i ra umana tena takodo;

A lime tuna ra Luluai i uvuvia.

16 A lime tuna ra Luluai i ngala;

A lime tuna ra Luluai i uvuvia.

17 Pa ina virua, ina laun uka,

Ma ina varvarvai ta ra lavur papalum kai ra Luluai.

18 Ra Luluai i tar vaminana iau ma ra virit,

Ma pa i ga vung vue iau upi ina mat.

19 Una papa are ra matakilalat na mangamangana takodo tagu;

Ina olo tana, ma ina pite pa ra Luluai:

20 Go ia ra matakilalat kai ra Luluai; A umana tena takodo diat a olo tana.

21 Ina pite pa u, tago u ga torom tagu, Ma u tar valaun iau.

22 Nam ra vat ba ra umana tena pait pal dia ga pilak vue,

Nam muka di tar pait ra ul a ngu na pal me.

23 Go ra Luluai i vuna tana;

Ma ra mata i dat i manamanane.

24 Ra Luluai i vuna ta go ra bung,

Dat a gugu ma dat a ga tana.

25 Luluai, ave aring u ba una valaun avet gori;

Luluai, ave lul u ba una vadoane avet gori.

26 Nina i olo ma ra iang i ra Luluai i ti doan;

Ave tata vadoane avat ta ra kuba i ra Luluai.

27 Ra Luluai ia God, ma i tar tul tar ra kapa ta dat;

Avat a tur pa ra lukara ma ra purpur, Ma na tuk tar ta ra ram u ra uguugu na vartabar.

28 U kaugu God, ma ina pite pa u, U kaugu God, ma ina pite vangala pa u.

29 Avat a tul tar ra pite varpa tadav ra Luluai, tago a tena varmari,

Tago kana varmari i tur pa na mutu.

119

A varkurai kai ra Luluai

1 Diat i ko vurakit kadia mangamangana,

Ma dia mur ra vartovo kai ra Luluai, dia ti doan.

2 Diat dia torom ta kana varvai.

Upi diat a tikan upi ia ma ra bala i diat par, dia ti doan.

3 Maia, diat ba pa dia pait ta mangamangana gegagege,

Diat ba dia mur kana lavur nga!

4 U tar tul tar kaum lavur vartuluai ta ra tarai,

Upi diat a ongor ma ra tinorom tana.

5 Boina ba na padikat kaugu mangamangana,

Upi ina torom ta kaum lavur togotogo.

6 Ba tumu ina ru kaum lavur vartuluai,

Pa ina vavirvir.

7 Ina pite pa u ma ra dovot na balagu, Ba iau matoto ure kaum lavur takodo na varkurai.

8 Ina torom ta kaum lavur togotogo; Koko una vana balakane iau.

Da torom ta ra varkurai kai ra Luluai

9 A barmana na vagomgom kana mangamangana ma ra ava bar?

Na toratorom uka ta kaum tinata.

10 Iau tar tikatikan up u ma ra balagu parika,

Koko una tul tar iau ba ina vana rakan kaum lavur vartuluai.

11 Iau tar vung vake kaum tinata ta ra balagu,

Upi koko ina piam u.

12 Luluai, da pite pa u;

Una vateten tar kaum lavur togotogo tagu.

13 Iau tar varvarvai ta ra lavur tinata na varkurai

Dia arikai ta ra ngiem.

14 Iau manga gugu ta ra nga i vuna ta kaum lavur varvai,

Da di gugu ta ra lavur tabarikik par.

15 Ina nununuk ta kaum lavur vartuluai,

Ma ina ru kaum lavur mangamangana.

16 Ina ga ta kaum lavur togotogo;
Pa ina valubane kaum tinata.

Da gugu ta ra varkurai kai ra Luluai

17 Una mari maravut kaum tultul,
upi ina laun,

Damana ina torom ta kaum tinata.

18 Una vanana pa ra matagu, upi ina
gire

Ra lavur magit na kinaian ta kaum
tinata na vartovo.

19 Iau a vaira ati ra pia;

Koko una ive kaum lavur vartuluai
kan iau.

20 A balagu i anan tuna a bungbung
par

Upi kaum lavur varkurai.

21 U tar bor diat dia malamala luluai,
Na kaina ta diat dia vana rara kan
kaum lavur vartuluai.

22 Una tak vakari vue kan iau ra
vavirvir ma ra milmilikuan;

Tago iau tar torom ta kaum umana
varvai.

23 A umana luluai bula dia ga ki ma
dia ga varpit ure iau,

Ma ga kaum tultul i nununuk ta
kaum lavur togotogo.

24 Kaum umana varvai bula ina gugu
tana,

Diat kaugu umana tena varvateten.

*A niongor up! ra tinorom ta ra
varkurai kai ra Luluai*

25 A balagu i ki petep ta ra tobon,
Una valagar pa mule iau vardada ma
kaum tinata.

26 Iau tar tata kapa ure kaugu manga-
mangana, ma u tar torom
tagu,

Una vateten tar kaum umana togo-
togo tagu.

27 Una vaminana iau ure ra maukua
i kaum umana vartuluai,

Damana ina nununuk ure kaum
lavur enana papalum.

28 I kaina ra balagu ma ra niligur;
Una vapidikat iau vardada ma kaum
tinata.

29 Una tak vue kan iau ra mangaman-
gana vavaongo,

Ma una tabar maravut iau ma kaum
tinata na vartovo.

30 Iau tar pilak pa ra dovot na manga-
mangana,

Iau tar mainge kaum lavur varkurai.

31 Iau tabe vake kaum lavur varvai,
Luluai, koko una varuva iau.

32 Ina vutvut ta ra nga i kaum lavur
vartuluai,

Tago u valangalanga ra balagu.

A niaring upi ra minatoto

33 Una tovo tar ra nga i kaum lavur
togotogo tagu;

Ma ina mur ia tuk tar ta ra mutuaina.

34 Una tabar iau ma ra minatoto, ma
ina torom ta kaum vartovo;

Maia, ina torom tana ma ra balagu
parika.

35 Una vavanavana iau. ta ra nga i
kaum umana vartuluai,

Tago iau gugu ta diat.

36 Una pukue ra balagu, upi na
mainge kaum lavur varvai,

Ma koko ina puruai upi ra kaina
tabarikik.

37 Una tugal bat ra matagu, ba koko
na gire ra magit vakuku,

Ma una valagar iau, upi ina vana-
vana ta kaum lavur nga.

38 Una vadekdek tar kaum tinata ta
kaum tultul,

Nina ba kadiat dia ru u.

39 Una tak vue ra varkulumai kan
iau, nina ba iau burutue;

Tago kaum umana varkurai dia
boina.

40 Ea, iau tar bala upi kaum lavur
vartuluai;

Una valagar pa iau ma kaum manga-
mangana takodo.

*A nurnur tai ra varkurai kai ra
Luluai*

41 Luluai, boina ba kaum varmari
bula na tadav iau,

Maia, kaum valavalaun iat vardada
ma kaum tinata.

42 Damana ina tata bat nina i vul iau;
Tago iau nurnur ta kaum tinata.

43 Ma koko una tak vakakit vue ra
dovot na tinata kan ra ngiegu,

Tago iau tar nurnur ta kaum lavur
varkurai.

44 Damana ina torom vataikai ta kaum
tinata na vartovo,

Ma pa na mutu.

45 Ma ina ki langalanga,

Tago iau tar varvartovo ure kaum
lavur vartuluai.

46 Ina vaarike bula kaum lavur varvai ta ra luaina mata i ra umana king,

Ma pa ina vavirvir.

47 Ma ina gugu ta kaum lavur vartuluai,

Tago iau mainge diat.

48 Ina tulue vaarike ra limagu bula upi kaum lavur vartuluai, tago iau mari diat,

Ma ina nununuk ta kaum lavur togo-togo.

A kini nunur ta ra varkurai kai ra Luluai

49 Una nuk pa ra tinata tadav kaum tultul,

Tago u tar vanurnur iau.

50 Kaum tinata i valagar pa iau, Ia nam iau maram tana ba ra kaina mangana i tup iau.

51 Diat i kolakolo ra nuknuk i diat dia ga manga kulume iau,

Ma pa iau ga vana irai kan kaum vartovo.

52 Luluai, iau tar nuk pa kaum lavur varkurai amana tana,

Ma iau tar maram tana.

53 I malamalapang ra balagu ma ra kankan,

Tago ra umana tena varpam dia vung vue kaum vartovo.

54 Iau tar kakailai ure kaum lavur togotogo,

Ta ra kubagu ba iau ki na vaira tana.

55 Luluai, iau tar nuk pa ra iangim ta ra marum,

Ma iau tar torom ta kaum vartovo.

56 Iau tar vatur vake go,

Tago iau tar torom ta kaum umana vartuluai.

A varmari na bala ia ra varvargat ure ra varkurai kai ra Luluai

57 Luluai, kaugu tiniba;

Iau tar biti ba ina torom ta kaum lavur tinata.

58 Iau tar lul, upi kaum varmari ma ra balagu par;

Una mari iau vardada ma kaum tinata.

59 Iau nuknuk pa kaugu lavur mangamangana,

Ma iau tadav kaum lavur varvai.

60 Iau lulut, ma pa iau vavuan,

Upi ina torom ta kaum lavur vartuluai.

61 Iau taviviai ta ra vivi kai ra umana tena varpam,

Ma pa iau valubane kaum tinata na vartovo.

62 Ina tavangun ta ra mutumut, upi ina tul tar ra pite varpa piram,

Ure kaum lavur takodo na varkurai.

63 Ave talaina ma diat dia ru u, Ma ave talaina ma diat dia torom ta kaum lavur vartuluai.

64 Luluai, a rakarakan a gunagunan i kor ma kaum varmari;

Una tovo iau ma kaum lavur togo-togo.

A varkurai kai ra Luluai i ngatngat

65 U tar pait ra varmari tadav kaum tultul,

Luluai, vardada ma kaum tinata.

66 Una tovo tar ra kabinana tagu ma ra minatoto bula,

Tago iau tar kapupi kaum lavur vartuluai.

67 Lua, ba pa ta magit i monong iau, iau ga vana rara;

Ma go iau tar torom ta kaum tinata.

68 U a boina, ma u pait ra boina, Una tovo tar kaum lavur togotogo tagu.

69 Diat i kolakolo ra nuknuk i diat dia takun vavaongo pa iau,

Ma iau, ina torom ta kaum umana vartuluai ma ra balagu par.

70 I bira ka ra bala i diat,

Ma iau, iau gugu ka ta kaum vartovo.

71 I boina piragu, tago ra kaina mangamangana i ga tup iau;

Upi ina vartovo ure kaum lavur togo-togo.

72 A vartovo na ngiem i topa iau,

Ma ra arip na marmar na goled ba ra silva pata.

A varkurai kai ra Luluai i dovot

73 A limam i tar mal iau, ma i tar vaki iau;

Una tul tar ra minatoto tagu, upi ina vartovo ure kaum lavur vartuluai.

74 Diat dia ru u diat a gire iau ma diat a gugu,

Tago iau tar nurnur ta kaum tinata.

75 Luluai, iau nunure ba i takodo kaum lavur varkurai;

Ma u tar virit iau, tago i dovot ra maukuam.

76 Boina ba kaum varmari na vama-
ram iau,
Vardada ma kaum tinata tadav
kaum tultul.

77 Boina ba kaum bala na varmari na
tadav iau, upi ina laun,
Tago iau gugu ta kaum vartovo.

78 Boina ba diat i kolakolo ra nuknuk
i diat diat a vavirvir, tago dia
vakaina iau, ma pa ta vuna.

Ma iau, ina nununuk ta kaum lavur
vartuluai.

79 Boina ba diat dia ru u diat a tadav
iau,

Ma diat a nunure boko kaum lavur
varvai.

80 Boina ba ra balagu na mur vakakit
kaum lavur togotogo,

Upi koko ina vavirvir.

A niaring upi ra varvalaun

81 A balagu i malari upi kaum
valavalaun;

Ma go ina nurnur uka ta kaum
tinata.

82 A matagu i kaina upi kaum tinata,
Ba iau biti: Vingaia una vamaram
iau?

83 Tago iau da ra paura i taba ta ra
mi,

Ma a dovotina pa iau valubane kaum
lavur togotogo.

84 Aivia ra bung boko na tup kaum
tultul?

Vingaia una kure diat dia
vakavakaina iau?

85 Diat i kolakolo ra nuknuk i diat dia
ga kal ra tung ure iau,

Diat ba pa dia varogopane mule diat
ma kaum tinata na vartovo.

86 Kaum lavur vartuluai par dia
dovot;

Dia takun vavaongo iau; una mar-
avut iau.

87 I maravai ba diat a vamutue iau ati
ra pia,

Ma ga iau, pa ina ga vung vue kaum
umana vartuluai.

88 Una valagar iau vardada ma kaum
varmari;

Damana ina torom ta ra varvai na
ngiem.

A nurnur ta ra varkurai kai ra Luluai

89 Luluai, kaum tinata i tur tukum,
I tur padikat arama ra bala na bakut.

90 Kaum dovot na mangamangana i
tur pire ra umana taun tarai
par,

U tar vaki ra rakarakan a gunagunan
ma i tur vatikai.

91 Varogop ma kaum lavur varkurai
dir tur gori,

Tago ra lavur magit diat kaum
umana tultul.

92 Gala kaum tinata pa i ga vagagane
iau,

Gala ina ga virua ta ra mangana i
monong iau.

93 Pa ina valubane tuna kaum lavur
vartuluai;

Tago u tar valagar iau. me.

94 Iau kaum, una valaun iau;

Tago iau tar tikan upi kaum lavur
vartuluai.

95 A umana tena varpiam dia kiki uai
upi diat a vamutue iau,

Ma iau, ina nuk pa kaum lavur var-
vai.

96 Iau tar gire ba ra lavur magit ati ra
pia a komkomuna ka,

Ia kaka kaum vartuluai i tababa na
kaia.

Da mari ra varkurai kai ra Luluai

97 Iau ti manane tuna kaum tinata na
vartovo!

Iau nununuk tana vatikai.

98 Iau lia ta kaugu umana ebar ma
ra kabinana, ure kaum umana
vartuluai;

Tago dia ki vatikai piragu.

99 Iau lia ta kaugu umana tena var-
tovo par ma ra minatoto;

Tago iau nununuk ta kaum lavur
varvai.

100 Iau lia ta ra umana patuana ma ra
kabinana;

Tago iau tar torom ta kaum lavur
vartuluai.

101 Iau tugal bat ra kaugu ta ra lavur
kaina nga par,

Upi ina torom ta kaum tinata.

102 Pa iau vana kan kaum lavur
varkurai

Tago u tar tovo iau.

103 Kaum lavur tinata dia kalakalami
tuna piragu!

Maia, dia manga kalami ta ra ngiegu,
ma ra polo na livur pata.

104 Kaum lavur vartuluai dia vami-
nana iau;

Kari iau milmilikuane ra lavur kaina nga par.

A varkurai kai ra Luluai i varvakapa

105 Kaum tinata ia ra lamp ure ra kaugu,

Ma i da ra kapa ure kaugu nga.

106 Iau tar vavalima, ma ina pait ot pa ia bula,

Ba ina torom ta kaum lavur takodo na varkurai.

107 I tup iau tuna,

Una valagar pa iau, Luluai, vardada ma kaum tinata.

108 Luluai, iau lul u ba una alube pa kaugu vartabar na pite varpa,

Ma una tovo tar kaum lavur varkurai tagu.

109 Iau to na virua ra bungbung par; Ma pa iau valubane kaum tinata na vartovo.

110 A umana tena varpam dia kapi kun ure iau,

Ma pa iau vana rara kan kaum lavur vartuluai.

111 Iau vatur vaticene pa kaum lavur varvai,

Tago ra balagu i gugu ure diat.

112 Iau tar kure ra balagu ba na pait ot pa kaum umana togotogo,

Pa na mutu, tuk tar ta ra mutuaina.

A bo na kini ta ra varkurai kai ra Luluai

113 Iau milmilikuane diat i a urua ra nuknuk i diat;

Ma iau mainge ke kaum tinata na vartovo.

114 U kaugu rivarivan ma kaugu bak-bakit;

Iau nurnur ta kaum tinata.

115 Avat a vana kan iau, avat a umana tena pait ra kaina,

Upi ina torom ta ra lavur vartuluai kai kaugu God.

116 Una maravut iau varogop ma kaum tinata, upi ina laun;

Ma koko ina vavirvir ure ra magit iau ki nunur upi ia.

117 Una vapadikat iau, ma ina ki bulu, Ma ina ru vaticene pa kaum lavur togotogo.

118 U okole vue diat par dia vana rara kan kaum lavur togotogo,

Tago kadia mangamangana i vavaongo.

119 U vamutue ra umana tena varpam par ati ra pia da ra dur;

Kari iau mainge kaum lavur varvai.

120 A pal a pakagu i dadadar tago iau burut i tam;

Ma iau burut bula ta kaum lavur varkurai.

Da torom ta ra varkurai kai ra Luluai

121 Iau tar pait ra magit u ga kure tar ia, ma ra magit i takodo bula;

Koko una nur tar iau ta diat dia ki taun iau.

122 Una maravut kaum tultul upi na ki bulu;

Koko diat i kolakolo ra nuknuk i diat diat a ki taun iau.

123 A matagu i kaina tuna upi na gire kaum valavalaun,

Ma upi kaum takodo na tinata.

124 Una pait nam ra magit pire kaum tultul ba na varogop ma kaum varmari,

Ma una tovo tar kaum lavur togotogo tagu.

125 Iau kaum tultul, una tabar iau ma ra minatoto,

Upi ina nunure kaum lavur varvai.

126 I topa ia ba ra Luluai na varkurai; Dia tar nuk vakuku vue kaum tinata na vartovo.

127 Kari iau manga mainge kaum lavur vartuluai ta dir

Ma ra goled, maia, ma ra goled i ngatngat tuna.

128 Kari iau biti ba kaum lavur vartuluai dia takodo,

Ma iau milikuane ra lavur nga par ba dia rara.

A tutana i mainge upi na mur ra varkurai kai ra Luluai

129 Kaum lavur varvai dia enana tuna,

Kari iau toratorom ta diat.

130 Ba di pala kaum tinata, i varvakapa;

I vaminana diat dia tuptup.

131 Iau manga panganga, ma iau tungatunga,

Tago iau bala upi kaum umana vartuluai.

132 Una lingan upi iau, ma una mari iau,
Tago dari kaum mangamangana pire diat dia manane ra iangim.

133 Una vateten ra kaugu pi na vana-vana vada kaum tinata,
Ma koko ta bilak na mangamangana na kure iau.

134 Una valaun iau kan ra tarai dia ki taun iau,
Upi ina mur kaum lavur vartuluai.

135 Boina ba ra matam na pupua taun kaum tultul,
Ma una tovo tar kaum lavur togotogo tagu.

136 A matagu i lulur na kaia,
Tago pa dia torom ta kaum tinata na vartovo.

A varkurai kai ra Luluai i dovot

137 Luluai, u a tena takodo,
Ma kaum lavur varkurai dia dovot.

138 Kaum lavur varvai, nina u ga tul tar diat, dia takodo,
Ma dia dovot muka.

139 Kaum niongor i tar vaimur iau,
Tago kaugu umana ebar dia tar valubane kaum tinata.

140 Kaum tinata i gomgom tuna,
Kari kaum tultul i manamanane.

141 Iau da ra bul vakuku ka, ma di milmilikuane iau,
Ma pa iau nuk vue kaum lavur vartuluai.

142 Kaum mangamangana takodo i tur tukum,
Ma kaum tinata na vartovo ia ra dovotina.

143 A purpuruan ma ra bunurut dir tabe vake iau,
Ma ina gugu ka ta kaum lavur vartuluai.

144 Kaum lavur varvai dia takodo pa na mutu,
Una vakabinana iau, ma ina laun uka.

A niaring upi ra varvalaun

145 Iau kail ma ra balagu par; Luluai, una torom tagu;

Ina torom ta kaum lavur togotogo.

146 Iau tar kail tadav u; una valaun iau,

Ma ina torom ta kaum lavur varvai.

147 Ba pa i ga lar boko, iau ga kail up u;

Iau nurnur ta kaum tinata.

148 Ba pa di kia vue boko ra mon- amono na marum, iau tavan- gun

Upi ina nununuk ta kaum tinata.

149 Una valongore ra nilaigu vardada ma kaum varmari;

Una valagar pa iau, Luluai, vardada ma kaum varkurai.

150 Diat dia vakavakaina iau ma ra bilak na mangamangana dia maravai,

Dia tar vana vavailik kan kaum tinata na vartovo.

151 Luluai, u ti ki maravai,
Ma kaum lavur vartuluai dia dovot.

152 Papa amana tana iau tar nunure ure kaum lavur varvai,

Ba u ga vatur diat upi diat a tur tukum.

A kinail upi ra varvalaun

153 Una nuk pa ra mangana i tup iau, ma una valaun iau;

Tago pa ina valubane kaum tinata na vartovo.

154 Una tata maravut iau, ma una valaun iau,

Una valagar pa iau vardada ma kaum tinata.

155 A valavalaun i ki vailik kan ra umana tena varpiam,

Tago pa dia tikan upi kaum lavur togotogo.

156 Kaum bala na varmari, Luluai, i ngala muka;

Una valagar pa iau vardada ma kaum lavur varkurai.

157 Mangoro dia vakavakaina iau, ma dia ebar ure iau,

Ma pa iau vana irai kan kaum lavur varvai.

158 Iau ga gire ra umana tena vavagu, ma ra balagu i ga ligur,

Tago pa dia torom ta kaum tinata.

159 Una nuk pa kaugu varmananai tadav kaum lavur vartuluai;

Una valagar pa iau, Luluai, varogop ma kaum varmari.

160 Kaum lavur tinata parika dia dovot,

Ma diat par kaum lavur takodo na varkurai dia tur pa na mutu.

A tutana i tul tar mule ta ra varkurai kai ra Luluai

161 A umana luluai dia tar vakaina vakuku iau;

Ma ra balagu i manga ru ka kaum tinata.

162 Iau gugu ure kaum tinata,

Da ta tikai ba i gire tadav ra ngala na tabarikik.

163 Iau pidimuane ra mangamangana vaongo, iau manga milikuane,

Ma iau manamanane ke kaum vartovo.

164 Iau valavurua ma ra pite varpa tadav

U ta ra bungbung par,

Tago i takodo kaum lavur varkurai.

165 I ngala ra malmal pire diat dia mamainge kaum tinata,

Ma pa ta tukatukai pire diat.

166 Luluai, iau tar ki nunur upi kaum valavalaun,

Ma iau tar pait ot pa kaum lavur vartuluai.

167 A balagu i tar torom ta kaum lavur varvai,

Ma iau manga manane diat.

168 Iau tar torom ta kaum lavur vartuluai ma ta kaum umana varvai,

Tago kaugu lavur mangamangana dia tur kapa ta ra luaina matam.

A niaring upi ra maramaravut

169 Boina ba kaugu kunukula na maravai piram, Luluai;

Una vaminana iau vardada ma kaum tinata.

170 Boina ba kaugu nilul na vana rikai piram,

Una valaun iau vardada ma kaum tinata.

171 A ngiegu na vatavatang ra pite varpa,

Tago u tovo tar kaum lavur togotogo tagu.

172 A karameagu na kakailai ure kaum tinata,

Tago kaum lavur vartuluai dia takodo.

173 A limam na vaninara upi na maravut iau,

Tago iau tar pilak pa kaum lavur vartuluai.

174 Iau anan upi kaum valavalaun, Luluai;

Ma iau manga gugu ta kaum vartovo.

175 Boina ba ina laun boko, ma ina pite pa u;

Ma boina ba kaum lavur varkurai diat a maravut iau.

176 Iau tar vana rara da ra sip i rara; una tikan upi kaum tultul;

Tago pa iau nuk vue kaum lavur vartuluai.

120

A niaring upi ra maramaravut

A kakailai na nitutua.

1 Ba iau ga ki na malari iau ga kail tadav ra Luluai,

Ma i ga torom tagu.

2 Una valaun iau, Luluai, kan ra tena vavaongo,

Ma kan ra tena vavagu.

3 Ava da tul tar ia tam? Ba ava da pait ia piram,

U ra tena vavagu?

4 A umana pu, a umana lamiana, kai ra tena vinarubu,

Ma ra lakit na iap.

5 I kaina tagu tago iau ki na vaira ati Mesek,

Ma ra kubagu i tur livuan ta ra umana pal na mal Kedar!

6 A tulungeagu i ga ki vavuan

Pire nina i milmilikuane ra malmal.

7 Iau mainge ra malmal;

Ma ba iau tatata dia mainge ke ra vinarubu.

121

Ra Luluai kada Tena Balabalaure

A kakailai na nitutua.

1 Ina tadarake ra lualuana;

Kaugu valavalaun na vana rikai mameve?

2 Kaugu valavalaun i vana rikai tai ra Luluai,

Nina i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan.

3 Pa na nur vue ra kakim upi na tagalir;

Nina i mataure u pa na va mat!

4 Ea nina i mataure Israel,

Pa na mata vava, ma pa na va mat.

5 Ra Luluai ia kaum monamono;
Ra Luluai i vamalur u ta ra papar a
limam tuna;
6 A matana keake pa na tup u ta ra
keake,
Ma ra gai ta ra marum, pata bula.
7 Ra Luluai na balaure bat u kan ra
lavur kaina magit;
Na balaure kaum nilaun.
8 Ra Luluai na balaure kaum nirop
ma kaum niolo,
Papa gori ma pa na mutu.

122

A pite varpa ure Ierusalem

A kakailai na nitutua.
1 Iau ga gugu ba dia ga biti tagu dari:
Dat a vana oai upi ra kuba i ra Luluai.
2 A kak i vevet dia tur
Ta kaum mataniolo, Ierusalem.
3 Ierusalem di ga papait ia,
A pia na pal ba i tur varurung bulu;
4 A umana vuna tarai dia vana oai
upi ia, a umana vuna tarai kai
ra Luluai,
Dia vana, tago damana ra varkurai
ure Israel,
Upi diat a tul tar ra pite varpa tadav
ra iang i ra Luluai.
5 A umana ngala na kiki na varkurai
abara,
A umana kiki na king kai ra kuba i
David.
6 Avat a araring upi Ierusalem na ki
na malmal;
Diat dia mari u diat a tavua.
7 A malmal na tur ta kaum bala na
gunan,
Ma ra peal magit ta kaum lavur pal
na luluai.
8 Ure ra tara na turagu ma ure ra
umana talaigu,
Ina biti go: A malmal na ki tam.
9 Ure ra kuba i ra Luluai kada God,
Ina ongor upi una ki mamal.

123

A niaring upi ra varmari

A kakailai na nitutua.
1 A matagu i tadaraka piram,
U ba u ki ra bala na bakut.

2 Ea, da ra mata i ra umana tultul,
a umana tutana, i gire upi ra
lima i kadia umana luluai,
Da ra mata i ra tultul, a vavina, i
gire upi ra lima i kana tadar
vavina,
Damana ra mata i dat i gire upi ra
Luluai kada God,
Tuk tar ta ra bung ba na mari dat.
3 Luluai, una mari avet, una mari
avet,
Tago i tup tuna avet ra varvul.
4 A varkulumai kadiat dia ki vakuku
I tup tuna ra tulungea i vevet,
Ma damana bula ra varvul kadiat i
kolakolo ra nuknuk i diat.

124

God i valaun pa kana tarai

A kakailai na nitutua; kai David.
1 Boina ba gori Israel na biti dari:
Gala ra Luluai pa i ga tur maravut
dat,
2 Gala ra Luluai pa i ga tur maravut
dat,
Ba ra tarai dia ga tut na vinarubu ure
dat,
3 Gala dia ga konom pa dat, a umana
launa,
Ba kadia kulot i ga tut ure dat;
4 Gala na ga tup dat da ra ngala na
tava,
Gala da ga kongo ta ra lovon ta,
5 Ma gala da ga virua ta ra polo i
buabuai.
6 Da pite pa ra Luluai,
Tago pa i ga nur tar dat ta ra ngie i
diat da ra mangana di kinim
karat pa ia.
7 Da tar pila ta ra kun kai ra tena kapi
kun da ra beo,
A kun i takunu, ma da tar pila.
8 Kada maramaravut i vana rikai ta
ra iang i ra Luluai,
Nina i ga vaki ra bala na bakut ma ra
rakarakan a gunagunan.

125

A bo na kini kai ra tarai kal God
A kakailai na nitutua.

1 Diat dia nurnur tai ra Luluai dia da
ra luana Sion,
Nina ba pa na takari, na tur padikat
ika pa na mutu.

2 Da ra umana lualuana dia tur kikil
Ierusalem,
Damana ra Luluai i tur kikil ra
taraina,
Papa gori ma pa na mutu.

3 Tago ra buka na varkurai kai ra
umana tena varpam pa na ki
vatikai
Taun ra tiniba kai ra umana tena
takodo;
Kan ra umana tena takodo diat a
tulue vaarike ra lima i diat upi
ra varpam.

4 Luluai, una mari maravut diat dia
boina,
Ma diat bula i dovot ra bala i diat.

5 Ma diat dia vana irai upi kadia
lavur nga i gegagege,
Ra Luluai na ben vaire vue diat varu-
rung ma ra umana tena pait ra
kaina.
A malmal na ki pire Israel.

126

A niaring upi ra varvalaun

A kakailai na nitutua.

1 Ba ra Luluai i ga ben valilikun mule
diat dia talil uro Sion,
Da ga varogop ma diat dia ririvon.

2 Ta nam ra bung i tup dat ra ninon-
gon,
Ma da ga kakailai ma ra gugu.
Ta nam ra bung a umana Tematana
dia biti dari;
Ra Luluai i tar pait ra umana ngala
na magit ure diat.

3 Ra Luluai i ga pait ra umana ngala
na magit ure dat;
Da gugu.

4 Luluai, una vadoane mule avet,
Da ra umana tava alir aro Negeb.

5 Diat dia vavauma ma i lur ra mata
i diat,
Diat a varurue boko ra magit ma diat
a ngenge na gugu.

6 Ba tikai i vana ma i tangi,
Ba i kap voe ra patpat na davai upi
na vaume,
A dovotina na lilikun ma ra ngenge
na gigi,

Ba i kap ra vuai na uma.

127

A pite varpa tadav God tago ia ra tena pait ra boina

A kakailai na nitutua; kai Solomon.

1 Ona ra Luluai pa i vatur ra pal,
Diat dia papait dia papalum vakuku
taña;
Ona ra Luluai pa i balaure ra pia na
pal,
Ra monamono i mono vakuku.

2 A magit vakuku pire vavat, ba ava
tut ra malana ikilik ma ba ava
ki vavuan ta ra marum,
Ma ba ava en ra nian ba i ga tup avat
ra papalum ure;
Tago i tabar kana lavur vakak ba dia
diadiop.

3 Ea, ra Luluai i tul tar ra umana bul
tutana;
A vuai ra tatal na bul i da ra vapuak.

4 A umana bul di kava diat ba ra tavu
i diat dia ongor boko,
Dia da ra umana pu ta ra lima i ra
tena ongor.

5 I ti doan nam ra tutana ba kana
popopoi i buka ma diat;
Pa na vavirvir,
Ba dia pirpir ma kana umana ebar ta
ra mataniolo.

128

A balbali ure ra tinorom tai ra Luluai

A kakailai na nitutua.

1 Diat par dia ru ra Luluai dia ti doan
tikatikai,
Nina diat dia murmur kana lavur
nga.

2 Tago una en ra magit i vuna ta ra
papalum na limam;
Una ti doan, ma una ki mamal.

3 Kaum taulai i ki ara iat ra kubam,
ma na da ra davai na vain i
manga vuai;
A lavur natum kikil kaum vuvuvung
na nian dia da ra lavur boro
na vudu.

4 Ea, damana na ti doan nam ra
tutana
Ba i ru ra Luluai.

5 Ra Luluai na vadoane u maro Sion,

Ma una gire ra nidoan kai ra gunan
Ierusalem ta ra lavur bung-
bung u laun tana ati ra pia.

⁶ Maia, una gire ra umana bul mur-
tam, a umana tubum.

A malmal na ki pire Israel.

129

*A niaring upi ra Luluai na tur bat
ra umana ebar kal Israel*

A kakailai na nitutua.

¹ Gori Israel na biti dari:

Di ga vakavakaina milate iau papa ra
kilala iau ga bul boko tana;

² Di ga vakavakaina milate iau papa
ra kilala iau ga bul boko tana;

Ma pa dia ga uvua pa iau.

³ A umana tena niipuk dia ga ipipuk
ra tamurugu;

Dia ga pait ra umana lolovina nga na
ipipuk tana.

⁴ Ra Luluai a tena takodo,
I poko kutu varbaiane ra vivi umana
tena varpam.

⁵ Boina ba diat a vavirvir, ma da
pukue vatalil diat,

Diat par dia milikuane Sion.

⁶ Boina ba diat a da ra vura ta ra ul a
pal,

I makuk ba pa i pupu boko;

⁷ Ma ra tena nidodoko pa i vatur ia
ma ra limana,

Ma nina i vivi pa i vung ia ta ra
bongobongono.

⁸ Diat bula dia vana pakit pa dia biti:
A varvadoan kai ra Luluai na ki ta
vavat;

Ave tata vadoane avat ta ra iang i ra
Luluai.

130

A niaring upi ra maramaravut

A kakailai na nitutua. kai ra

¹ Luluai, iau kail u mara ra malu-
luvinana iat.

² Luluai, una torom tagu;

Boina ba ra talingam na valongore

Ra nilaigu ba iau lul vovo pa u.

³ Luluai, ba u nuk vakilang vake ra
lavur varpam,

Luluai, ia na tur?

⁴ Ma ga u, a tena pupupun vuai u,

Upi da ru u.

⁵ Iau ki pa ra Luluai, a tulungeagu i
kiki pa ia;

Ma iau nurnur ta kana tinata.

⁶ A tulungeagu i nuk upi ra Luluai,
I manga nuk upi ia, ma ra mona-
mono pa i manga nuk upi ra
malana.

Maia, a monamono pa i manga nuk
upi ra malana.

⁷ Israel, una nurnur tai ra Luluai;
Tago a bala na varmari i tur pirana,
Ma ra ngala na varvalaun bula.

⁸ Ma ia iat na valaun Israel
Kan kana lavur varpam.

131

*A niaring na nurnur ma ra madu
na bala*

A kakailai na nitutua; kai David.

¹ Luluai, a nuknukigu pa i kolakolo,
ma ra matagu pa i malamala
ngala;

Ma pa iau varvakai ma ra umana
ngala na magit,

Ba ma ra umana magit dia dekdek
piragu.

² A dovot iau tar vabalamat ra tu-
lungeagu, iau tar vangoa.

Da ra nat na bul ba pa i u mulai i
ki bokon ta ra bongobongo i
nana,

Damana ra tulungeagu i ki bokon
tagu.

³ Israel, una nurnur tai ra Luluai
Papa gori ma pa na mutu.

132

A pite varpa ure ra pal na lotu

A kakailai na nitutua.

¹ Luluai, una nuk pa mule David
Ure ra lavur mangana i monong ia;

² Ba i ga vavalima tadav ra Luluai,
Ma i ga varvatading pire ra Ngala
Kakit kai Iakob dari:

³ A dovot, pa ina ruk ra kubagu,
Ma pa ina diop ta kaugu vava;

⁴ A matagu pa na pula,
Ma ra pilpil na matagu pa na mata
vava,

⁵ Tuk tar ta ra bung ba ina gire tadav
ta kiki upi kai ra Luluai,

Ma tadav ta pal ba ra Ngala Kakit kai
Iakob na ki ie.

6 Ea, da ga valongore ta ra gunan
Eprata,

Da ga tikan tadav ia ta ra langun lar.

7 Dat a ruk ta kana palpal,

Dat a va timtibum pire ra ruarua na
kauna.

8 Luluai, una tut, una ruk ra kubam,
Amur ma kaum dekdek na bok.

9 Boina ba kaum umana tena tin-
abar diat a vavauluvai ma ra
mangamangana takodo.

Ma boina ba kaum umana tena lotu
diat a kukula ma ra gugu.

10 Koko una okole vue nina u ga ku
ia,

Ure David kaum tultul.

11 Ra Luluai i ga vavalima ma ra
dovot ure David,

Pa na nur vue, dari:

Ina vaki tikai ta ra umana bul mur
tam ta kaum kiki na king.

12 Ona ra umana natum dia tora-
torom ta kaugu kunubu,

Ma ta kaugu tinata ba ina vateten tar
ia ta diat,

A umana natu i diat diat a kabila ki
vatikai ta kaum kiki na king.

13 Tago ra Luluai i tar pilak pa Sion;
I mainge ba na ki tana.

14 Go ra gunan ina ngo vatikai tana;
Ina kiki ati, tago iau tar mainge.

15 Ina tata vadoane tuna ra ana nian,
Ina tabar vamaur ra lavur luveana
tana ma ra magit.

16 Ina vavauluve bula ra umana tena
tinabar tana ma ra varvalaun,
Ma kana lavur tena lotu diat a
kukukula ma ra gugu.

17 Abara tika na ram u David na ing
rikai,

Iau tar vaninare tika na lamp ure
nina iau ga ku ia.

18 Ina vavauluve kana lavur ebar ma
ra vavirvir,

Ma ta ra uluna iat a kere na king na
bagabagele.

133

A pite varpa ure ra varmari vargil

A kakailai na nitutua; kai David.

1 Ea, i boina ma i vakak

Ba ra umana barturana dia ki varu-
rung bulu!

2 I da ra ngatngat na varku ta ra ula,
I alalir ta ra kabe,

Maia, ra kabe i Aron iat,

Ma i alalir tar ta ra inoa i kana mal.

3 I da ra mavoko ta ra luana Kermon,
I bura taun ra lualuana Sion;

Tago ra Luluai i tul tar ra nidoan
abara,

Maia, ra nilaun iat, ma pa na mutu.

134

A nioro upi ra pite varpa pire God

A kakailai na nitutua.

1 Ea, avat a pite pa ra Luluai, avat par
a umana tultul kai ra Luluai,
Avat ba ava tur ta ra kuba i ra Luluai
ta ra marum.

2 Avat a tulue vaarike ra lima i vavat
urama upi ra pal tabu,

Ma avat a pite pa ra Luluai.

3 Ra Luluai na tata vadoane avat
maro Sion,

Maia pa, nina ba i ga pait ra bala
na bakut ma ra rakarakan a
gunagunan bula.

135

A kakailai na pite varpa

1 Avat a pite pa ra Luluai.

Avat a pite pa ra iang i ra Luluai;

Avat a pite pa ia, avat a umana tultul
kai ra Luluai.

2 Avat ba ava tur ta ra kuba i ra
Luluai,
Ta ra bala na gunan ta ra kuba i kada
God,

3 Avat a pite pa ra Luluai, tago ra
Luluai a tena varmari;

Avat a kakailai na pite varpa tadav
ra. iangina, tago i vakak nam.

4 Tago ra Luluai i tar pilak pa Iakob
upi kana,

Ma Israel upi kana tiniba. a ngat-
ngatina.

5 Tago iau nunure ba ra Luluai i
ngala,

Ma ba kada Luluai i lia ta ra lavur
god.

6 A magit par ra Luluai i ga mainge
na pait ia, i tar pait ia ka,

Arama ra bala na bakut ma ati ra
pia. ta ra ta ma ta ra lavur
marumian par.

7 I vatubang ra vual ta ra lavur ngu
na rakarakan a gunagunan,
I tul tar ra meme upi na palapala ia,
ma ba dir a varait ma ra bata,
I tul vairop vue ra vuvu kan kana
lavur vuvuvung.

8 Nina i ga ubu doko ra umana luaina
bul ta ra gunan Aigipto,
A luaina bul kai ra tarai, ma ra luaina
nat na vavaguai.

9 I ga tul tar ra umana vakilang ma ra
lavur magit na kinaian livuan
tam Aigipto,
Pire Parao ma pire kana lavur tultul.

10 I ga ubu vue mangoro na vuna
gunan,
Ma i ga ubu doko ra ivu ngala na
king,

11 Sikon ra king kai ra tarai Amor,
Ma Og ra king Basan,
Ma ra lavur kiki na varkurai par
Kanaan;

12 Ma i ga tul tar kadia gunan upi ra
tiniba,
A tiniba kai Israel kana tarai.

13 Luluai, a iangim i tur tukum,
Ma di nuk uraure, Luluai, ta ra lavur
taun tarai namur.

14 Tago ra Luluai na kure kana tarai,
Ma na pukue ra nuknukina ure kana
lavur tultul.

15 A umana tabataba kai ra lavur
Tematana di ga pait diat ma ra silva
ma ra goled.,
A tarai ka dia ga pait diat.

16 Dia vung ra ngie i diat, ma pa dia
tata;
A kiau na mata i diat, ma pa dia
gigira;

17 A talinga i diat, ma pa dia valaval-
ongor;
Ma pa ta vuvu ta ra ngie i diat.

18 Diat dia pait diat diat a varogop
boko ma diat,
Maia, diat par tikatikai dia nurnur ta
diat.

19 Avat ta ra kuba i Israel, avat a pite
pa ra Luluai;
Avat ta ra kuba i Aron, avat a pite pa
ra Luluai;

20 Avat ta ra kuba i Levi, avat a pite
pa ra Luluai;
Avat ba ava ru ra Luluai, avat a pite
pa ra Luluai.

21 Da pite pa ra Luluai ta ra gunan
Sion,
Nina i ki Ierusalem.
Avat a pite pa ra Luluai.

136

A kakailai na pite varpa

1 Avat a tul tar ra pite varpa tai ra
Luluai tago ia ra tena varmari;
Tago kana varmari i tur tukum.

2 Avat a tul tar ra pite varpa tai ra
God kai ra lavur god;
Tago kana varmari i tur tukum.

3 Avat a tul tar ra pite varpa tadav ra
Luluai kai ra lavur luluai;
Tago kana varmari i tur tukum.

4 Tadav nina i pait ra lavur magit na
kinaian ba pa ta na mulai i pait
ia;
Tago kana varmari i tur tukum.

5 Tadav nina i ga vaki ra bala na
bakut ma ra kabinana;
Tago kana varmari i tur tukum.

6 Tadav nina i ga vaki vaarike ra
gunan upi na ki ak ta ra polo;
Tago kana varmari i tur tukum.

7 Tadav nina i ga vaki ra umana
ngala na kapa;
Tago kana varmari i tur tukum.

8 A matana keake upi na varkurai ba
i keake;
Tago kana varmari i tur tukum.

9 A gai ma ra lavur tagul upi diat a
varkurai ta ra marum;
Tago kana varmari i tur tukum.

10 Tadav nina i ga ubu Aigipto ta ra
luaina natu i diat,
Tago kana varmari i tur tukum;

11 Ma i ga agure vairop Israel kan
diat,
Tago kana varmari i tur tukum;

12 Ma ra dekdek na limana, ma ra
limana ba i tultulue vaarike;
Tago kana varmari i tur tukum.

13 Tadav nina i ga tibe varbaiane ra
Ta Meme,

Tago kana varmari i tur tukum;
¹⁴ Ma i ga agure vabolo Israel livuan tana,
 Tago kana varmari i tur tukum;
¹⁵ Ma i ga vue pukue vue Parao ma kana kor na tarai ta ra Ta Meme;
 Tago kana varmari i tur tukum.
¹⁶ Tadav nina i ga agure vabolo ra taraina ta ra bil;
 Tago kana varmari i tur tukum.
¹⁷ Tadav nina i ga ubu ra ura ngala na king,
 Tago kana varmari i tur tukum;
¹⁸ Ma i ga doko ra ura rangrang na king,
 Tago kana varmari i tur tukum;
¹⁹ Sikon ra king kai ra tarai Amor,
 Tago kana varmari i tur tukum;
²⁰ Ma Og ra king Basan,
 Tago kana varmari i tur tukum;
²¹ Ma i ga tul tar kadia gunan upi ra tiniba,
 Tago kana varmari i tur tukum;
²² Maia, a tiniba kai Israel kana tul-tul;
 Tago kana varmari i tur tukum.
²³ I tar nuk pa dat ba da ga ki na malari,
 Tago kana varmari i tur tukum;
²⁴ Ma i ga pala vue dat kan kada lavur ebar;
 Tago kana varmari i tur tukum.
²⁵ I tul tar ra nian ai ra lavur mangana laun;
 Tago kana varmari i tur tukum.
²⁶ Avat a tul tar ra pite varpa tadav God i ki ra bala na bakut;
 Tago kana varmari i tur tukum.

137

A umana tinangi kai ra tarai Israel ba dia ki na vaira ta ra enana gunan

¹ Ave ga ki ta ra papar a tava alir Babilon,
 Ave ga kiki, maia, ave ga tangtangi,
 Ba ave ga nuk pa Sion.
² Ave ga vakaite kaveve umana pagol
 Ta ra umana iara i tur tana.
³ Tago diat dia ga ben vavilavilau
 avet dia ga mainge ra umana
 kakailai ta vevet,

Ma diat dia vakavakaina avet dia ga mainge ba avet a gugu, ma dia ga biti:
 Avat a kakaile ta umana kakailai Sion ta vevet.
⁴ Avet a kaile davatane ra kakailai kai ra Luluai
 Ta ra gunan na vaira?
⁵ Tumu iau valubane u, Ierusalem,
 Boina ba na li ka ra limagu tuna;
⁶ Ona pa iau nuk pa u,
 Boina ba ra karamaegu na ki petep ta ra ul a ngiegu;
 Ona pa iau manga mainge Ierusalem
 Ta ra lavur magit iau gugu ta diat.
⁷ Luluai, una nuk pa ra bung u Ierusalem,
 Ure ra umana natu i Edom,
 Nina dia ga biti: Re vue, re vue,
 Maia, na tuk tar ta ra vunapaina.
⁸ U natu i Babilon, u a tena varli,
 Na ti doan nina ba i bali ia tam
 Ra magit u ga pait ia ta vevet.
⁹ Na ti doan nina ba na puak pa kaum umana kuramana,
 Ma na rapue diat ta ra vat ki.

138

A niaring na pite varpa

Kai David.
¹ Ina pite pa u ma ra balagu par;
 Ta ra luaina mata i ra lavur god ina kakailai na pite varpa piram.
² Ina lotu tadav kaum pal tabu,
 Ma ina tul tar ra pite varpa ta ra iangim, upi ina bali kaum varmari ma kaum dovotina me;
 Tago u tar vangala kaum tinata ma i ngala ta dir ma ra iangim par.
³ Ta nam ra bung ba iau ga kakail, u ga torom tagu,
 U ga tabar maravut ra balagu ma ra niongor.
⁴ A lavur king par ta ra rakarakan a gunagunan diat a pite pa u, Luluai,
 Ba dia valongore ra tinata na ngiem.
⁵ Maia, diat a kakailai ure ra lavur mangamangana kai ra Luluai;
 Tago ra minamar kai ra Luluai i ngala.

6 Ma a dovotina ra Luluai i ngala tuna, ma i nuk pa ka ra umana ikilik,
 Ma i nunure diat a umana malamala luluai ba dia ki vailik.
 7 Ma ba iau vanavana livuan ta ra purpuruan, una ga valagar pa iau;
 Una ga tulue vaarike ra limam upi una tur bat ra kulot kai kaugu lavur ebar,
 Ma ra limam tuna na valaun iau.
 8 Ra Luluai na pait ot pa ra magit ba na topa iau;
 Kaum varmari, Luluai, i tur tukum;
 Koko una vung vue ra lavur kau i ra limam iat.

139

A kabinana ma ra varmari kai God i ot

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.
 1 Luluai, u tar pepeng ta ra balagu, ma u tar matoto tagu.
 2 U nunure ba iau ki, ma ba iau tur; U matoto ta ra nuknukigu ba iau ki vavailik.
 3 U tar gire valar pa kaugu vinavana ma kaugu nidiop,
 Ma u tar vinar ta kaugu lavur mangamangana.
 4 Tago pa ta kopono tinata ta ra ngiegu,
 Ba pa u nunure rit ia, u Luluai.
 5 U ki na lua, ma u ki namur tagu, Ma ra limam i vatur vake iau.
 6 A kabinana dari i ti enana tuna piragu,
 I ti akit, ma i dekdek upi ina matoto tana.
 7 Ina vana uve kan ra Tulungeam? Ma ina lop uve upi koko ina gire ra matam?
 8 Ba iau tutua urama ra bala na bakut, u ki ie;
 Ba ina mal kaugu ta vava ta ra ru- arua na tulungen, ea, u ki bula abara.
 9 Ba iau alalir ma ra bebea i ra lar, Ma ba ina ki ta ra langun na ta aro iat;
 10 Abara bula a limam na ben iau, Ma ra limam tuna na vatur vake iau.

11 Ba iau biti: A dovot, kan ra bobotoi na nonoe bat iau,
 Ma kan ra kapa kikil iau na marum uka;
 12 Ra bobotoi iat pa i noe bat iau tam, Ma ra marum i pupua da ra keake;
 A bobotoi ma ra kapa dir par dir varogop piram.
 13 Tago u iat u ga mal pa ra balagu, U ga pakan guve iau ta ra bala i nagu.
 14 Ina pite pa u tago u ti enana kakit, Ma kaum lavur papalum dia enana muka;
 Ma ra balagu i nunure bulu.
 15 A urugu pa i tur ivai kan u Ba di mal vapidik iau,
 Ma ba di alur kapi iau ara iat ra bala na pia.
 16 A matam i tar gire ra pakagu ba pa i ko boko;
 Ma di ga tar tumu ra lavur bung par ta kaum buk,
 Maia, a lavur bung di ga kubu diat, Ba pa ta na boko ta diat i ga vana rikai.
 17 God, kaum lavur nuknuk dia ngat- ngat piragu,
 Dia vurot muka.
 18 Gala ina to diat, gala na tup ia ma ra veo pata;
 Ba iau tavangun iau ki boko piram.
 19 God, boina ba una ubu ra umana tena varpam!
 I boina avat a vana kan iau, avat a umana tena vardodoko.
 20 Tago dia tut na varpam ure u, Ma kaum lavur ebar dia vatang ra iangim.
 21 Luluai, pa iau milmilikuane vang diat dia milikuane u?
 Ma pa i takunuan ra balagu bar ure diat dia tut na varpam ure u?
 22 Iau milikuane diat ma ra milmi- likuan tuna;
 Ave ki na ebar ma diat.
 23 God, una pepeng ta ra balagu, ma una matoto ta ra nuknukigu;
 Una valar pa iau, ma una matoto ta kaugu lavur ninunuk;
 24 Ma una gire ba ta kaina manga- mangana tagu,

Ma una ben iau ta ra nga na nilaun tukum.

140

A niaring upi ra varbalaurai

Kai nina i lue ra kakailai; a kakailai kai David.

¹ Luluai, una valaun iau kan ra kaina tarai;

Una vaale bat iau kan ra umana tena vinarubu;

² A bala i diat i nuk upi ra varpam, Ta ra bungbung par dia varvargat upi ra vinarubu.

³ Dia tar vamangi ra kamea i diat upi na da ra kamea i ra vui; A taring da kai ra varkarat na vui i ki ta ra vavai na bul na ngie i diat. Sela.

⁴ Luluai, una balaure bat iau kan ra lima i ra tena varpam,

Una vaale bat iau kan ra tena vakavakaina;

Nina dir mainge ba dir a vabura iau ta kaubu vinavana.

⁵ Diat i kolakolo ra nuknuk i diat dia tar kapi ive ra kun ure iau, ma dia tar vung ive ra palai;

Dia tar vuare ra ubene ta ra papar a nga;

Dia tar vung ra ben ure iau. Sela.

⁶ Iau ga biti tai ra Luluai: U kaugu God;

Luluai, una valongore kaugu lavur nilul vovo.

⁷ Luluai, God, kaugu dekdek na valavalaun,

U tar turup ra ulugu ta ra bung na vinarubu.

⁸ Luluai, koko una tul tar ra magit dia mainge ta ra umana tena varpam;

Koko una maravut ra kaina nuknuk i diat. Sela.

⁹ Ba diat dia kobot upi iau dia tonatonok,

Boina ba kadia kaina tinata na tup diat iat mulai.

¹⁰ Boina ba ra lakit na iap na bura taun diat da ra bata;

Boina ba da vue tar diat ta ra iap, Ma ta ra ngala na tung, upi koko diat a tutua irop mulai.

¹¹ A tena varvul pa na ki bulu ta ra rakarakan a gunagunan,

Ma ra kaina na rovoi upi ra tena vakavakaina upi na virua.

¹² Iau nunure ba ra Luluai na maravut diat dia ki na malari,

Ma na pait ra magit i takodo pire ra luveana.

¹³ A dovotina ra umana tena takodo diat a pite pa ra iangim;

Ma diat i dovot ra bala i diat diat a ki ta ra luaina matam.

141

A niaring ta ra marum

A kakailai kai David.

¹ Luluai, iau tar kail u; una mai lulut; Una valongore ra nilaigu ba iau kail u.

² Kaugu niaring na tubang rikai piram da ra mi na lotu,

Ma ba iau vatur ra limagu urama na da ra tinabar di tun tar ia ta ra ravian.

³ Luluai, una vaki tika na monamono pire ra ngiegu,

Una balaure bat ra matakilalatina.

⁴ Koko ra balagu na lingan upi ta kaina magit,

Upi koko na varvakai ma ra umana bilak na mangamangana,

Varurung ma ra umana tena pait ra kaina;

Ma koko ina ian ta ra adia magit i kalami.

⁵ Ba ra tena takodo i virit iau, a varmari nam;

Ma ba i pit iau, a varku nam ta ra ulugu;

Koko ra ulugu na kamale;

Ma pa ina ngo ma ra niaring ure kadia kaina mangamangana.

⁶ Tumu di vue vaba kadia umana tena varkurai ta ra papar a ar,

Diat a kapupi kaugu lavur tinata, tago dia kalami.

⁷ Da tikai i mumut, ma i kita davai ra pia,

Damana ra uru i diat na va vurvurbit ta ra ngie i ra ruarua na tulungen.

8 Tago iau lingalingan up u, Luluai God;
 Iau rivarivan tam; koko una nur vue iau pi ina virua.
 9 Una balaure bat iau ta ra kun di ga kapi ia ure iau,
 Ma ta ra ben kai ra umana tena pait ra kaina.
 10 Boina ba ra umana tena varpian diat a bura tikatikai ta kana ubene iat,
 Ma iau, ina pila ka ta diat.

142

A niaring upi ra maramaravut

A mari na kakailai kai David, ba i ga ki ta ra babang; a niaring.

1 Iau manga kail tadav ra Luluai;
 Iau lul vovo ra Luluai ma ra nilaigu.
 2 Iau rada kaugu nginarao ta ra luaina matana,
 Iau vaarike kaugu purpuruan pirana.
 3 Ba ra tulungeagu i matmat ika tagu,
 u nunure kaugu nga;
 A tarai dia ga kapi ive ra kun ta nam ra nga ba ina vanavana tana.
 4 Una gire ra papar a limagu tuna,
 tago pa ta na piragu ba na kapupi iau;
 Pa ta gunan na bakbakit mulai ure iau, pa ta na i mari iau.
 5 Iau tangi tadav u, Luluai;
 Iau biti dari: U kaugu rivarivan
 Ma kaugu tiniba ta ra gunan kai ra umana launa.
 6 Una kapupi kaugu tinangi, tago iau bilua tuna.
 Una valangalanga iau kan diat dia vakavakaina iau, tago dia lia ma ra niongor tagu.
 7 Una pala vue iau ta ra pal na banubab, Upi ina tul tar ra pite varpa ta ra iangim;
 A umana tena takodo diat a tur kikir boko iau,
 Tago una ga mari maravut iau.

143

A niaring upi ra maramaravut

A kakailai kai David.

1 Una valongore kaugu niaring, Luluai; una nuk pa kaugu lavur nilul vovo;
 Una torom tagu, tago i dovot ma i takodo ra maukuam.
 2 Ma koko u varvarkurai ure kaum tultul,
 Tago pa ta na ta diat dia ki ra pia na takodo ta ra luaina matam.
 3 Tago ra ebar i korot vakavakaina iau,
 I tar rapue iau ura ra pia;
 I tar vaki iau ta ra gunan i bobotoi, da diat dia tar mat amana.
 4 Kari ra tulungeagu i matmat,
 A nuknukigu i burut muka.
 5 Iau nuk pa mule ra umana bung amana,
 Iau nununuk ta kaum lavur mangamangana,
 Iau nununuk ta ra kau i ra limam.
 6 Iau tulue vaarike ra ura limagu piram;
 A tulungeagu i mar up u da ra pia i mage. Sela.
 7 Luluai, una pampam ma una torom tagu; a tulungeagu i tar bilua.
 Koko una ive ra matam kan iau;
 Kan ina varogop ma diat dia kuba ta ra Tung.
 8 Na malana una tabar vamaur iau ma kaum varmari,
 Tago iau rivarivan piram.
 Una vaminana iau ta ra nga ba ina vanavana tana;
 Tago ra tulungeagu i nuk up u.
 9 Luluai, una valangalanga iau kan kaugu lavur ebar;
 Iau vilau piram upi ina ki bakit tam.
 10 Una vateten iau, upi ina pait ra nuknukim; tago u kaugu God;
 A bo na Tulungeam na lue rap iau ta ra nga i tamataman.
 11 Una valagar iau, Luluai, ure ra iangim;
 Una ben vairop iau kan ra purpuruan, ta kaum mangamangana takodo.
 12 Ma una vamutue kaugu umana ebar ta kaum ngala na varmari,

Ma una nila vue diat dia vakadik iau;
Tago iau kaum tultul.

144

Ra King i pite pa God ure ra niuvia

Kai David.

¹ Da pite pa ra Luluai kaugu vat i ta;
I tovo tar ra vinarubu ta ra limagu,
Ma ra vartaliur ta ra kaka na limagu.

² Ra Luluai ia kaugu varmari ma
kaugu dekdek na pal na bak-
bakit,

Kaugu dekdek na pal i manga tuluai
urama, ma kaugu tena valaun;
Kaugu ramravit, ma nina iau nurnur
tana;

Nina i vamadudur pa kaugu tarai
tagu.

³ Luluai, ava ra tarai upi una nuk pa
diat?

Ba ra umana natu i ra tarai upi una
torom ta diat?

⁴ A tarai dia varogop ma ra magit
vakuku;

Kadia kini ati ra pia i da ra malur i
pananiai.

⁵ Luluai, una lele ra bakut, ma una
kuba;

Una tuk ra umana luana, ma diat a
mi.

⁶ Una pala ra meme, ma una korot
varbabaiane diat;

Una tulue vaarike kaum lavur pu,
ma una uvia pa diat.

⁷ Una tulue vaba ra limam marama;
Una valaun iau, ma una al vairop iau
ta ra ngala na tava;

Kan ra lima i ra umana vaira,

⁸ Nina dia tatike ra tinata vakuku,
Ma kadia vavalima a vavalima
vavaongo.

⁹ Ina kaile ra kalamana kakailai ta-
dav u, God;

Ina ubu ra pagol ba a vinun na vinau
tana, ma ina kakailai na pite
varpa piram.

¹⁰ I tul tar ra niuvia ta ra umana king;
I valaun David kana tultul kan ra
pakat na vinarubu.

¹¹ Una valaun iau, ma una valan-
galanga iau kan ra lima i ra
umana vaira,

Nina dia tatike ra tinata vakuku,
Ma kadia vavalima a vavalima
vavaongo.

¹² Boina ba ra umana natu i dat, a
umana barmana, diat a da ra
umana kuluban;

Ma kada umana bul vavina diat a da
ra umana vat na ngu na pal, di
mut mal diat upi diat a topa ra
pal na king;

¹³ Boina ba dat a vung rede ta ra
lavur mangana tabarikik,

Ma ra umana sip ta kada umana gu-
nan diat a kava vue ra umana
arip na marmar ma ra umana
vinvinun na arip na marmar;

¹⁴ Boina ba na ngala ra magit kada
umana bulumakau dia puak
ia,

Ba pa ta kamara, ma pa ta vinarubu,
Ma pa ta tinangi ta ra bala na gunan.

¹⁵ I ti doan nam ra tarai ba dia ki
mamal dari;

Maia, i ti doan ra tarai ba ra Luluai
kadia God.

145

A kakailai na pite varpa

A kakailai na pite varpa; kai David.

¹ Ina tata vangala pa u, kaugu God, ra
King;

Ma ina pite pa ra iangim ma pa na
mutu.

² Ta ra bungbung par ina pite pa u,
Ma ina pite vatikene pa ra iangim.

³ Ra Luluai i ngala, ma i kat tuna ba
na ngala ra pite varpa pirana,
Ma i dekdek upi da nunure ot pa
kana ngala na kini.

⁴ Tika na taun tarai na manane kaum
lavur papalum ta ra mata i ta
ra tikai,

Ma na varvai ure ra lavur dekdek na
magit u ga pait ia.

⁵ Ina nununuk ure kaum potar na
minamar ma kaum ngala na
kini;

Ma ure kaum lavur enana papalum.

6 Ma ra tarai diat a tatata ure kaum lavur enana mangamangana ba dia burut i tana,
Ma ina varvarvai ure kaum lavur ngala na papalum.

7 Diat a tatata ka ure kaum ngala na varmari,
Na taorong kadia kakailai ure ra takodo na maukuam.

8 Ra Luluai a tena varmari, i buka ma ra varmari;
Pa i kankan lutut. ma i peal kana varmari ta.

9 Ra Luluai i mari ra lavur magit par;
Ma kana bala na varmari i tadataday ra lavur mangana i ga vaki diat.

10 A lavur mangana ba u ga vaki diat diat a tul tar ra pite varpa piram, Luluai;
Ma kaum lavur tena lotu diat a manane u.

11 Diat a tata ure ra minamar i kaum varkurai,
Ma diat a pirpir ure ra ongorim;

12 Upi diat a vaarike tar kana lavur enana mangamangana ta ra tarai,
Ma ra enana minamar i kana varkurai.

13 Kaum varkurai a varkurai ba na tur vatikai ma pa na mutu,
Ma kaum varkurai na tur vatikai pire ra lavur taun tarai.

14 Ra Luluai i tukatukal diat par dia papait na bura,
Ma i vatut diat ba dia ki ma ra tinabun.

15 A lavur mangana dia ki pa u,
Ma u tabatabar diat ma ra adia magit ta ra e ba i topa ia.

16 U pala ra limam,
Ma u tabar vamaur ra lavur launa mangana ma kaum varmari.

17 Ra Luluai i dovot ta kana lavur mangamangana,
Ma i varmari ta kana lavur papalum.

18 Ra Luluai i ki ravie diat par dia kail ia,
I ki ravie diat par dia kail ia ma ra dovotina.

19 Na pait ot pa ra mamainga kadiat dia ru ia,

Ma na valongore bula kadia kinail, ma na valaun diat.

20 Ra Luluai na vale bat diat par dia mari ia,
Ma ra umana tena varpam, na nila vue ke diat par.

21 A ngiegu na vaarike ra pite varpa tadav ra Luluai,
Ma boina ba ra lavur mangana i laun diat a pite pa ra lia na ingina ma pa na mutu.

146

A pite varpa tadav God ra Tena Valaun

1 Avat a pite pa ra Luluai.
A tulungeagu, una pite pa ra Luluai.

2 Ba iau laun boko ina pite pa ra Luluai;
Ina kakailai na pite varpa tadav kaugu
God ba iau ki ati ra pia boko.

3 Koko avat a nurnur ta ra umana luluai,
Ma koko avat a nurnur ta ra tarai, tago pa i tale diat ra varvalaun.

4 A tulungea i diat i irop, ma dia lilikun mulai tadav ra pia,
Ta nam ra bung a nuknuk i diat i panie.

5 Nina ba ra God kai Iakob i maravut ia i ti doan,
Nina ba i ki nunur tai ra Luluai kana God.

6 God i ga pait ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan,
A ta ma ra lavur magit ta dital;
I dovot vatikai.

7 I pait ra takodo na varkurai ure diat di ki taun diat,
I tabar diat dia mulmulum ma ra magit na nian;
Ra Luluai i pala vue diat di ga vi diat.

8 Ra Luluai i vanana pa ra umana pula,
Ra Luluai i vatvatur diat dia ki ma ra tinabun,
Ra Luluai i mainge ra umana tena takodo.

9 Ra Luluai i ki ravie ra umana vaira,
I maravut ra umana nat na ling ma
ra umana ua na vavina;
Ma i vapurpuruan ika ra nga kai ra
umana tena varpian.

10 Ra Luluai na varkurai pa na mutu;
Sion, kaum God na kure ra lavur
taun tarai par.
Avat a pite pa ra Luluai.

147

A pite varpa tadav God Dekdek Muka

1 Avat a pite pa ra Luluai.
Tago i kat ba da kakailai tadav kada
God;
Tago ia ra tena varmari, ma ra pite
varpa i topa ia muka.
2 Ra Luluai i vatavua Ierusalem;
I ben varurue ra tarai Israel, diat di
ga korot varbaiane vue diat.
3 I valagar pa diat i takunuan ra bala
i diat,
Ma i pulu kadia lavur kinkin.
4 I luk valar pa ra lavur tagul,
Ma i vatang valar pa diat par ma ra
iang i diat.
5 Kada Luluai i ngala tuna, ma i
dekdek muka;
Pa ta langun ta kana minatoto.
6 Ra Luluai i maravut diat i madu ra
bala i diat;
Ma i vaki vaba ra umana tena
varpian ura ra pia iat.

7 Avat a kakailai tadav ra Luluai ma
ra pite varpa,
Avat a pite pa kada God ma ra pagol;
8 Nina i vaki ra umana bakut ta ra
maup,
I vaninare ra bata ure ra rakarakan
a gunagunan,
Ma i vatavua ra vura ta ra lualuana;
9 I tabatabar ra umana leing ma ra
adia nian,
Damana bula ra umana nat na kotkot
ba dia tangtangi.

10 Pa i gugu ta ra dekdek i ra os,
Pa i ga ta ra ngala na kak i ra tarai;
11 I gugu ka ta diat dia ru ia,
Ta diat dia nurnur ta kana varmari.
12 Ierusalem, una pite pa ra Luluai;

Sion, una pite pa kaum God.

13 Tago i tar vapidikat ra lavur oko-
bat ta kaum umana mataki-
lalat.

I tar vadoane ra umana natum pi-
ram.

14 I tul tar ra malmal ta kaum
langlangun,

I tabar vamaur u ma ra kon i manga
tubu.

15 I tulue vaarike kana vartuluai ta ra
rakarakan a gunagunan;

Kana tinata i vutvut tuna.

16 I tul tar ra bata i pua da ra kabang;
I vue imimire ra mavoko da ra kabu;

17 I vue vaarike kana bata i dekdek
da ra umana tagigi na gem;

Na tale to ia ba na tur ba i tulue ra
mudian?

18 I tulue vaarike kana tinata, ma i
rang vapolo ra ais;

I vatut kana vuvu, ma ra polo i alalir.

19 I ve tar kana tinata tai Iakob,
Kana lavur togotogo ma kana lavur
varkurai tai Israel.

20 Pa ta vuna tarai mulai ba i mari ia
dari,

Ma ure kana umana varkurai, pa dia
ga nunure diat.

Avat a pite pa ra Luluai.

148

A nioro pire ra rakarakan a gunagunan upi na pite pa God

1 Avat a pite pa ra Luluai.

Avat a pite pa ra Luluai arama ra
bala na bakut;

Avat a pite pa ia arama liu.

2 Avat par kana lavur angelo, avat a
pite pa ia;

Avat kana lavur kor, avat a pite pa ia.

3 Amur a matana keake ma ra gai,
amur a pite pa ia;

Avat par a umana tagul ava pupua,
avat a pite pa ia.

4 U ra lao arama liu kakit, una pite pa
ia,

Damana bula avat ra lavur polo ta ra
ul a bakut.

5 Boina ba diat a Pite pa ra iang i ra
Luluai,

Tago i ga vartuluai, ma dia ga vana
rikai.

6 I tar vatur vapidikat diat upi diat a tur tukum;
I tar pait ra varkurai ba pa na panie.

7 Avat a pite pa ra Luluai mara ra pia,
Avat ra lavur konakonom, ma avat ra lavur marumian na ta,

8 Ra iap ma ra bata na vatvat, a bata i pua, ma ra vual,
A ngala na vuvu bula nina ba i pait ot pa kana tinata,

9 A lualuana ma ra lavur ilil par,
A davai dia vuavuui ma ra lavur gatagal par,

10 A umana leing ma ra lavur vavaguai par,
A umana mangana dia kakao ra pia, ma ra lavur beo liuliu,

11 A umana king ta ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur tarai par,
A umana luluai ma ra lavur tena varkurai par ati ra pia,

12 Diat par a umana barmana ma ra umana gara na vavina,
A umana patuana ma ra umana karamana;

13 Boina ba diat a pite pa ra iang i ra Luluai;
Tago ia kaka ra iangina i ngala;
Kana minamar i ki akit ta dital ma ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut bula.

14 Ma i tar vangala ra ram u kana tarai,
Ma ra pite varpa kai kana umana tena lotu;
Maia, a tarai Israel iat, a tarai ba dia ki maravai pirana.
Avat a pite pa ra Luluai.

149

A kakailai na pite varpa

1 Avat a pite pa ra Luluai.
Avat a kaile ra kalamana kakailai tadav ra Luluai,
Avat a kakailai na pite varpa tadav ia ta ra kivung kai kana umana tena lotu.
2 Boina ba Israel na gugu ta nina i ga vaki ia;

Boina ba ra umana natu i Sion diat a ga ta kadia King.

3 Boina ba diat a pite pa ra iangina ma ra malagene;
Boina ba diat a pite pa ia ma ra papar kudu ma ra ubuubu pagol.

4 Tago ra Luluai i gugu ta kana tarai;
Na mar diat i madu ra bala i diat ma ra niuvia.

5 Boina ba ra umana tena lotu diat a ga tuna ta ra minamar;
Boina ba diat a manga kakailai ona dia va ta kadia vava.

6 A pite varpa tuna na arikai ta ra ngie i diat,
Ma ra pakat na vinarubu ba i mangi vartalai na tur ta ra lima i diat;

7 Upi diat a pait ra varobo ta ra umana Tematana,
Ma ra balbali ta ra lavur vuna tarai;

8 Upi diat a vi kadia umana king ma ra umana vinau na palariam,
Ma kadia lavur luluai ma ra vivi na palariam;

9 Upi diat a pait ra varkurai ta diat, nina di ga tumu vake;
Kana umana tena lotu diat a vatur vake ra variru tana.
Avat a pite pa ra Luluai.

150

Da pite pa ra Luluai

1 Avat a pite pa ra Luluai.
Avat a pite pa God ta kana pal tabu;
Avat a pite pa ia arama ra dekdek na bakut.

2 Avat a pite pa ia ure kana lavur dekdek na papalum;
Avat a pite pa ia da i topa kana kini i ngala kakit.

3 Avat a pite pa ia ma ra nilai ra tavur;
Avat a pite pa ia ma ra pagol ma ra ngap.

4 Avat a pite pa ia ma ra kudu ma ra malagene;
Avat a pite pa ia ma ra pagol ma ra kaur.

5 Avat a pite pa ia ma ra tidir ba i tangi;
Avat a pite pa ia ma ra tutupele ba i tangi mat.

6 Boina ba ra lavur mangana i laun diat a pite pa ra Luluai.

Avat a pite pa ra Luluai.

A UMANA TINATA VALAVALAR

A umana tinata valavalar dia mat

¹ A umana tinata valavalar kai Solomon natu i David, ra king Israel:

² Upi da nunure ra kabinana ma ra varvateten,

Upi da matoto ta ra tinata i kabatau,

³ Upi da vatur vake ra varvateten ta ra mangamangana kabinana,

Ra mangamangana takodo, ra takodo na varkurai, ma ra dovot na mangamangana,

⁴ Upi da tul tar ra minatoto ta ra umana tuptup,

A kabinana ma ra ninunuk i minana ta ra barmana:

⁵ Ra tena kabinana i valavalongor ma i vatavua kana kabinana,

Ma nina i kapa ra nuknukina na vatur vake ra dovot na varvateten,

⁶ Upi na tapala pirana ra tinata valavalar ma ra malalar,

Ra lavur tinata kai ra umana tena kabinana ma kadia tinata na pidik.

⁷ A variru tadav ra Luluai ia ra vunapai ra kabinana;

Ma ra umana papaua dia nuk pipiam vue ra kabinana ma ra varvateten.

A tinata na varvargat ma ra tinata na vartigal

⁸ Natugu, una valongore ra varvateten kai tamam,

Ma koko una piam vue ra umana vartovo kai tinam;

⁹ Tago dia da ra mari na vipuar ta ra ulum,

Ma ra kurkurua ta ra inoam.

¹⁰ Natugu, ba ra umana tena varpian dia lam rap pa u,

Koko una mulaot.

¹¹ Ba dia biti, U dat, dat a vana, dat a kiki uai upi ra vardodoko,

Dat a paraparau vakuku upi diat dia tuptup;

¹² Dat a konom pa diat ba dia laun boko da ra ruarua na tulungen,

Ma ba dia ongor boko, da diat dia kuba ta ra tung;

¹³ Dat a tikan tadav ra lavur ngatngat na tabarikik,

Dat a vangan vabuka ra kuba i dat ma ra vurvur magit da ra pa ia;

¹⁴ Boina ba dat a varbete, Ma dat par na kopono ko kada vuvung na mani.

¹⁵ Natugu, koko ava varagur ma diat ta ra nga,

Una tigel bat ra kaum ba koko na tur ta kadia pal a nga;

¹⁶ Tago ra kau i diat i vutvut upi ra kaina,

Ma dia pampam upi ra vardodoko.

¹⁷ A magit vakuku ra ubene, Ona di pala ia ta ra mata i ra beo;

¹⁸ Ma dia kobot upi ra gapu i diat iat, Dia paraparau upi ra vinirua ba na tadav diat iat.

¹⁹ Damana ra mangamangana kadiat dia vakavakaina upi diat a vangala kadia tabarikik,

Nina ba i vole vue ra nilaun kadiat dia vung ia.

A nioro kai ra kabinana

²⁰ A kabinana i manga oro ta ra nga; I varvarvai ta ra umana tavul;

²¹ I oraoro ta ra ngala na tavul a bung;

Ta ra mataniolo ta ra pia na pal i vatang kana tinata dari:

²² Avat a umana tuptup, aivia ra bung boko ava mainge ra mangamangana tuptup?

Ma aivia ra bung boko ra umana tena varkulumai diat a gugu ta kadia varkulumai,

Ma ra umana papaua diat a milikuane ra kabinana?

²³ Avat a talil ure kaugu varpit;

Ea, ina lolonge tar ra tulungeagu ta vavat,

Ina vaarike tar kaugu tinata ta vavat.

²⁴ Tago iau ga oro, ma ava ga ol ika, Iau ga tulue vaarike ra limagu, ma pa ta na i ga nuk pa ia;

25 Ma ava ga nuknuk vakuku ka ta
kaugu lavur varvateten,
Ma pa ava ga mainge kaugu tinata na
varpit,
26 Io, iau bula ina nonganongon ure
ra kaina magit ba na tadav
avat;
Ina varvaula ba ra magit ava bu-
rutue na tadav avat;
27 Ba nam ra magit ava burutue na
tadav avat da ra ngala na vuvu
na bata,
Ma ra vinirua na tadav avat da ra
kalivuvur,
Ba ra kinadik ma ra nginarao na
tadav avat,
28 Ta nam ra bung diat a kail tadav
iau, ma pa ina torom ta diat;
Diat a ongor upi ra tinikan upi iau,
ma pa diat a na tadav iau;
29 Tago dia ga milikuane ra minatoto,
Ma pa dia pilak pa ra variru tadav ra
Luluai;
30 Pa dia ga mainge kaugu var-
vateten,
Dia ga pidimuane ke kaugu varpit
par;
31 Kari diat a ian boko ta ra vuai
kadia mangamangana iat,
Ma diat a maur boko ma ra lavur
nuknuk i diat iat.
32 Tago ba ra umana tuptup dia vana
irai diat a virua tana.
Ma ra kini vakuku kai ra umana
papaua na vamutue diat;
33 Ma nina i torom tagu na kiki bulu,
Ma na ngo, ma pa ta bunurut ure ta
kaina magit pirana.

2

A vabongon pire ta tikai nina i tikan upi ra kabinana

1 Natugu, ba u vatur vake kaugu
tinata,
Ma ba u vung vake kaugu umana
vartuluai piram,
2 Upi ra talingam na valongore ra
kabinana,
Ma ra nuknukim na ongor upi ra
minatoto;
3 Maia, ba u kakail upi ra nana ilam,
Ma ba u vatang upi na kapa ra
nuknukim,
4 Ba u tikatikan upi ia da upi ra mani,

Ma ba u peng pa ia da ra ngatngat na
tabarikik di ga ive;
5 Io, na kapa piram ra variru tadav ra
Luluai,
Ma una nunure God tana.
6 Tago ra Luluai i tul tar ra kabinana;
A kabatau ma ra minatoto dir arikai
ta ra ngiene;
7 I vung vake ra dovot na kabinana
upi kadiat i dovot ra bala i diat,
Ma ia ra ramravit kadiat i takodo
kadia mangamangana;
8 Upi na balaure ra nga ure ra takodo
na varkurai,
Ma na mono bat ra nga kai kana
lavur dovot na tena lotu.
9 Damana una matoto ta ra manga-
mangana takodo, ta ra takodo
na varkurai,
Ma ta ra dovot na mangamangana,
maia, ma ta ra lavur bo na nga.
10 Tago ra kabinana na ruk ta ra
nuknukim,
Ma ra balam na gugu ta ra minatoto;
11 A ninunuk lua na mono bat u,
Ma ra kapa na ninunuk na mataure
u;
12 Upi na valaun u kan ra kaina nga,
Kan ra tarai dia tatike ra magit i
gegagege,
13 Nina dia vana kan ra lavur takodo
na nga,
Upi diat a vanavana ta ra lavur nga
na bobotoi,
14 Nina dia ga upi diat a pait ra
varpam,
Ma dia manga gugu ta ra kaina tavir;
15 Diat ba i gegagege kadia lavur nga,
Ma dia rara ta kadia vinavana;
16 Upi na langalanga kan ra enana
vavina,
Kan ra vaira iat nina i varmananai
vavaongo ma kana tinata,
17 Nina i leingane talaina i ga man-
ane ba i ga inip boko,
Ma i valubane ra kunubu kai kana
God;
18 Tago ra kubana i kokopo upi ra
minat,
Ma kana lavur nga dia vana rikai
pire diat dia tar mat;
19 Diat par dia ruk pirana pa diat a
lilikun mulai,

Ma pa diat a tadav mule ra nga na nilaun.

20 Damana una murmur ra bo na tarai,

Ma una vanavana ta ra nga kai ra umana tena takodo.

21 Tago ra dovot na tarai diat a kiki ta ra gunan,

Ma diat dia ko kakit diat a ki vatikai tana.

22 Ma ga ra umana tena varpam da mut vue diat kan ra gunan,

Ma diat dia vavagu da rubat vue diat kan ia.

3

A tinata na varvargat ure ra tinorom

1 Natugu, koko una valubane kaugu tinata na vartovo,

Ma ra balam na toratorom ta kaugu lavur vartuluai;

2 Tago diat a valolovina kaum kini ati ra pia,

Ma diat a vapealane kaum lavur kilala na nilaun, ma ra malmal piram.

3 A varmari ma ra dovotina koko dir a vana kan u;

Una kurkurue dir, ma una tumu dir ta ra mapina balam.

4 Damana God na mari u, ma na manane u,

Ma ra tarai bula.

5 Una nurnur tai God ma ra balam par,

Ma koko una tur bokon ta kaum kabinana iat.

6 Una gire ilam ia ta kaum lavur vinavana,

Ma na mal vado kaum lavur nga.

7 Koko una malamala tena kabinana; Una ru ra Luluai, ma una vana kan ra kaina.

8 Damana ta pakam na ongor,

Ma ra lavur urum diat a lagar tana.

9 Una ru ra Luluai ma kaum tabarikik,

Ma una tabar ia ma ra luaina vuai e par ta kaum uma;

10 Damana kaum umana pal na vuvung diat a kor,

Ma kaum umana tung na vain diat a buka leke ma ra polo na vain.

11 Natugu, koko una pidimuane ra varvapagumanene kai ra Luluai,

Ma koko una talanguan ta kana varpit;

12 Tago ra Luluai i pit nina i mari ia, Da ra tutana i pit natuna, a bul na vakak.

13 I ti doan nam ra tutana ba i tikan tadav ra kabinana,

Ma nam bula ra tutana ba i vatur vake ra minatoto;

14 Tago ra magit da vatur vake tana i boina, ma nam ba da vatur vake ure ra mani pata,

Ma ra magit da pie pa ia tana i kat, ma ra ngatngat na goled pata.

15 I ngatngat tuna ma ra umana kiau na kalagi pata,

Ma ra lavur tabarikik ba u anan upi ia pa i varogop me.

16 Ta ra limana tuna i vatur vake ra kini lolokon ati ra pia;

Ta ra mairana i vatur vake ra peal tabarikik ma ra variru.

17 Kana lavur nga dia mamar,

Ma kana lavur pal a nga dia malmal.

18 I da ra davai na nilaun pire diat dia vatur vake;

Ma diat par dia vatur vake dia ti doan.

19 A Luluai i ga vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan ma ra kabinana;

Ma i ga page ra bala na bakut ma ra kapa na ninunuk;

20 A lamanana i ga vuvuai rikai ta kana minatoto,

Ma ra mavoko i tua kan ra bakut.

21 Natugu, koko una lingan kan diat; Una vatur vake ra dovot na kabinana ma ra kapa na ninunuk;

22 Damana diat a valagar pa ra balam,

Ma diat a da ra magit na marmar ta ra inoam.

23 Una ga vana bulu ta kaum nga,

Ma vakir una ga tuke ra kaum.

24 Ba u va, pa una burut;

Ma ba u va mat, kaum nidiop na kalakalami piram.

25 Koko una burut ure ta magit na kinaian.

Ba ure ra vinirua kai ra tena varpam, ba i tadav ia;

26 Tago una nurnur tai ra Luluai, Ma na balaure ra kakim upi koko na papa ta ra kun.

27 Koko una muie ra bo na magit ta diat i topa diat,

Ona i tale u ba una tul tar ia ta diat.

28 Koko una biti tai talaim, Una vana ka boko, ma una vana mulai uti, ma ningene ina tabar u,

Ma go u tar vung ra magit.

29 Koko una nuk upi ta kaina magit ure talaim, Tago i kiki bulu piram.

30 Koko amur a varngangar vakuku ma ta tutana,

Ona pa i ga pait ta kaina magit piram.

31 Koko una pin ra tena vakavakaina, Ma koko una pilak pa kana ta mangamangana;

32 Tago nina i gegagege ra maukuana i da ra magit na milmilikuan pire ra Luluai,

Ma ra dovot na tutana dir ki na bartalaina me.

33 A Luluai i tata vabilak ra kuba i ra tena varpam,

Ma i tata vadoane ra kuba i ra tena takodo.

34 A dovotina i kulume ra umana tena varkulumai,

Ma i mari diat i madu ra nuknuk i diat.

35 A umana tena kabinana diat a kale pa ra variru boko,

Ma ra umana lunga diat a vatur vake ra vavirvir.

4

A kabinana i lia

1 A umana bul, avat a ongo ta ra varvateten kai tama i vavat,

Ma avat a nuk pa ia upi na kapa ra nuknuk i vavat tana;

2 Tago iau tul tar a bo na minatoto ta vavat;

Koko avat a vana irai kan kaugu tinata na vartovo.

3 Tago lua iau ga bul, ma iau ga ki pire tamagu,

Iau a gobolina ma ra kavakake ta ra luaina mat i nagu.

4 Ma i ga tovo iau, ma i ga biti tagu dari:

Boina ba ra balam na kodop vake kaugu tinata;

Una mur kaugu lavur vartuluai, ma una laun;

5 Koko una valubane ra tinata na ngiegu, ma koko una tapgaga kan ia.

Una ongor upi ra kabinana, una ongor upi ra kapa na ninunuk;

6 Koko una vana kan ia, ma na vaale bat u;

Una manane, ma na balaure bat u.

7 A kabinana i lia; io, una ongor upi ra kabinana;

Maia, una tul tar kaum lavur tabarikik par upi kaum ra kapa na ninunuk.

8 Una pite vangala pa ia. ma na vatavua u;

Ba u kapupi ia, na vuna ta ra variru piram.

9 Na vatoke tar ra mari na vipuar ta ra ulum,

Ma na mar u ma ra potar na kere.

10 Ea, natugu, una valongore, ma una kapupi kaugu lavur tinata,

Upi na peal kaum kilakilala na nilaun.

11 Iau tar tovo u ta ra nga na kabinana;

Iau tar agure pa u ta ra dovot na nga.

12 Ma ba u vanavana pa ta magit na tur bat ra kakim,

Ma ba u vutvut pa una tutukai.

13 Una vatur vadekdek vake ra varvateten; koko ana vung vue;

Una balaure vake, tago una lalaun tana.

14 Koko una mur ra nga kai ra bilak na tarai,

Ma koko una vanavana ta ra nga kai ra umana tena varpam.

15 Una tur irai kan ia, koko una vana tana;

Una tur ar, ma una vana pakit ia.

16 Tago pa dia va mat, ona pa dia ga pait value ra varpam;

Ma ra nidiop pa i tadav diat, ona pa dia ga vabura value ta tikai.

17 Tago dia en ra magit di ga long ia, Ma dia mome ra polo na vain ba dia ga ra pa ia.

18 Ma ga ra nga kai ra tena takodo i da ra kapa i pupua, Ma i manga kapa vanavana upi na keake tuna boko.

19 A nga kai ra umana tena varpian i da ra bingnimuna; Pa dia nunure ra magit dia tutukai tana.

20 Natugu, una nuk pa kaugu tinata; A talingam na valongore kaugu lavur varvai.

21 Koko una lingan kan diat; Una kodop vake diat ta ra balam iat.

22 Tago diat dia tikan tadav diat dia laun tana, Ma ra paka i diat par i lagar tana.

23 Una mono bat tuna ra balam; Tago ra nilaun i arikai tana.

24 Koko una vatang ra tinata i vaongo, Ma koko una pukue vagege ra varvai.

25 A matam na gigira uro na lua ka, Ma ra pilpil na matam na gigira takodo ko.

26 Una nuk bulu pa ra nga ure ra kaum, Ma una kure mal kaum lavur nga.

27 Koko una tapgaga ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira; Una tak vakari vue ra kaum kan ra varpian.

5

A tinata na vartigal ure ra kaina mangamangana

1 Natugu, una nuk pa kaugu kabinana, Ma ra talingam na valongore kaugu minatoto;

2 Upi una vatur vake ra bo na varbalaurai, Ma upi a kabinana na ki ta ra ngiem.

3 Tago ra bul na ngie i ra enana vavina i vatua ra polo na livur,

Ma ra ngiene i duladula ta dir ma ra dangi;

4 Ma namur i mapak da ra kaumal, Ma i mangi vartalai da ra pakat na vinarubu.

5 A ura kauna dir vutvut upi ra vinirua, Ma i ruarua ra ruarua na tulungen;

6 Pa i nuk bulu pa ra nga na nilaun; Kana lavur mangamangana pa dia tur bulu, ma pa i kapa.

7 Io, a umana bul, avat a valongore iau, Ma koko avat a vana kan ra tinata na ngiegu.

8 Boina ba kaum nga na tur vailik kan ia, Ma koko una vana maravai ra matakilalat i ra kubana;

9 Kan una tul tar kaum minamar ta ra umana enana, Ma kaum nilaun ta ra tena varvakadik;

10 Kan a umana vaira diat a maur ma kaum peal magit, Ma na tup u ra papalum ta ra kuba i ra enana;

11 Ma ta ra mutuaim una riri, Ba i palaur ra pakam ma ra viom,

12 Ma una ga biti dari: Iau ga milihkuane ra varvateten, Ma ra balagu i ga pidimuane ra varpit!

13 Ma pa iau ga torom ta ra nilai kaugu umana tena vartovo, Ma pa iau ga valongore ra tinata kai kaugu umana tena varvair.

14 I ga maravai ba ina kaina kakit Livuan ta ra kivung kai ra tarai na lotu.

15 Una mome ra tava ta kaum tung na tava iat, Ma ra tava ba i alir rikai ta kaum kivu.

16 Ta ra ava kaum lavur mata na tava diat a talingir vurvurbit, Ma ra umana tava alir diat a alir ta ra lavur pal a nga?

17 Boina ba kaum uka diat, Ma koko kamumur ma ra vaira piram.

18 Boina ba kaum mata na tava na ti doan;

Ma una gugu ta kaum taulai nina
amur taulai me ba u barmana
boko.

¹⁹ Na da ra potar na me ma ra vakak
na vavaguai piram;

Boina una gugu vatikai ta ra iuiuna,
Ma una ga vatikai ta kana varmari.

²⁰ Natugu, ta ra ava una rara ma ra
enana vavina,

Ma amur a varkabait ma ra enana?

²¹ Tago ra lavur mangamangana kai
ra tutana dia kapa ta ra mata i
ra Luluai,

Ma i nuk bulu pa kana lavur nga.

²² Ra lavur nirara iat kai ra tena
varpam diat a vi vake,

Ma na vavakai ta ra vinau na
varpam kana iat.

²³ Na virua tago pa i ga vartovo,

Ma na vana rara tago i lunga tuna.

6

*A tinata na vartigal ure ra kini na
tabauma ma ra vavaongo*

¹ Natugu, ba u ga mulaot pi u a tur
kia ure talaim,

Ba u ga vavalima pire tika na vaira,

² Ma di tar kete u ma ra tinata na
ngiem,

Ma di tar kinim vake u ma ra tinata
na ngiem,

³ Io, una pait go, natugu, ma una
valaun mule u,

Tago talaim i tar vatur vake ra varku-
rai ure u:

Una vana ma una bura timtimum
pirana, ma una kakail pire ta-
laim.

⁴ Koko ra matam na pula ma ra va
mat,

Ma koko ra pilpil na matam na mata
vava;

⁵ Una pila ka da ra king na me i vilau
kan ra tena nirovai,

Ma da ra beo i lop kan ra tena kapi
beo.

⁶ U ra tabauma, una vana tadav ra
rumi;

Una nuk pa kana mangamangana,
ma una minana tana.

⁷ A dovotina, pa kana ta luluai,

Ba ta monamono, ba ta tena varku-
rai,

⁸ Ma i vaninare ke ra ana magit ta ra
kilala na keake,

Ma i varurue ra ana magit ta ra e na
varuruai.

⁹ Aivia ra bung una va boko, u a
tabauma?

Vingai una ga tut kan kaum nidiop?

¹⁰ Ta ik a mata vava, ta ik a nidiop,

Da likun ra lima ta ik upi da ngo,

¹¹ Ma ra kini na luveana na tadav u
da ra tena limlibur vakuku,

Ma ra niiba da ra tena kap vargal.

¹² A tutana vakuku, a tena varpam,
I vanavana ma i rara ra ngiene,

¹³ I pitu mata, i gege ra kakene,

I tutu ma ra kaka na limana,

¹⁴ A nuknukina i gegagege, i nuknuk
upi ra kaina vatikai,

I vaume ra varngangar;

¹⁵ Kari ra ana vinirua na tadav vaka-
ian ia,

Na tagigi vakaian, ma pa da valaun
ia.

¹⁶ Laptikai na magit ra Luluai i
milmilikuane diat,

Lavurua dia da ra bilak na magit
pirana:

¹⁷ A mara i kolakolo, a karameme i
vaongo,

A lima ba i ubu doko ra tena takodo,

¹⁸ A bala ba i nuk upi ra varpam,

A keke i vutvut upi ra kaina,

¹⁹ A tena varvai ba i vatang ra
vaongo,

Ma nina ba i vaume ra varngangar
pire diat dia barturana.

A tinata na vartigal ure ra nipo

²⁰ Natugu, una mur ra vartuluai
tamam i tul tar ia tam,

Ma koko una vana irai kan ra var-
tovo kai tinam.

²¹ Una vung vake ta ra nuknukim,
Una kurkurua me.

²² Ba u vanavana na rap lue u;

Ba u vava na balaure u;

Ma ba u tavangun amur a pirpir me.

²³ Tago ra vartuluai i da ra lamp, ma
ra tinata na vartovo i da ra
kapa,

Ma ra varpit ta ra varvateten i da ra
nga na nilaun,

²⁴ Upi na balaure bat u kan ra kaina
vavina,

Kan ra varmananai vavaongo ba ra enana i pait ia.

²⁵ Koko ra balam na kaina upi ia tago a metekina,
Ma koko na valam pa u ma ra pilpil na matana;

²⁶ Tago ra paiga na vavina i mainge ke ra ana nian,
Ma ga ra tena nipo, a vavina, i rovoi upi ra ngatngat na nilaun.

²⁷ Dave, ta tikai na kap ra iap ta ra bongobongono,
Ma pa na birao bar kana mal?

²⁸ Ma dave, ta tikai na rua taun ra lakit,
Ma pa na rang ra kauna bar?

²⁹ Damana nina i vana tadav ra taulai kai talaina;
Nina i bili ia pa na langalanga.

³⁰ A tarai pa dia manga milikuane ra tena nilong, ba i long
Upi na maur tago i mulmulum;

³¹ Ma ba di babare, na valavurua ma ra balbali;
Na bali ia ma ra lavur magit ta ra kubana.

³² Nina dir po ma ta vavina i tabobo;
Nina i pait ia i vakaina ra tulungeana iat.

³³ Na kinkin ma na vavirvir,
Ma pa da pun vue kana niruva.

³⁴ Tago ra tutana na ngangal ma ra varvampir,
Ma ta ra bung na varobo pa na varmari.

³⁵ Na vue ke ra varkul;
Ma ba ra vartabar i ngala kakit, pa na maram tana.

7

A mangamangana kai ra paiga na vavina

¹ Natugu, una nuk vake kaugu lavur tinata,
Una vung vake kaugu lavur vartuluai piram;

² Una toratorom ta kaugu lavur vartuluai ma una laun,
Ma una balaure kaugu vartovo da ra kiau na matam;

³ Una vi diat ta ra kaka na limam,
Una tumu diat ta ra mapina balam.

⁴ Una biti dari ta ra kabinana, U taigu.

Ma una vatang ra kapa na nuknuk ba talaim tuna;

⁵ Upi dir a balaure bat u kan ra enana vavina,
Kan ra enana ba i tatike ra kalakalami na tinata.

⁶ Tago iau ga ki ta ra mata na kalaragar ta ra kubagu,
Ma iau ga gigira irop ta ra ubene tana;

⁷ Ma iau ga na tadav tika na barmana i lunga,
Pire ra umana tuptup,
Ma iau ga gire ilam ia pire ra umana bul;

⁸ I alalu ra gunan maravai ta ra pakana ra vavina i ki tana,
Ma i mur ra nga ba i vana ta ra kubana,

⁹ Ta ra talvivi, ta ra bung na ravian,
Ta ra bingnimuna ta ra marum ma ta ra bobotoi.

¹⁰ Ma ea, tika na vavina i totongo upi ia ie,
I mal da ra paiga na vavina, ma i tavir ra balana.

¹¹ A tena varuturut, ma pa i kure kana mamainga,
Ma pa i kiki bulu ta ra kubana;

¹² Go i kiki ta ra nga, namur ta ra tavul a bung,
Ma i kiki uai ta ra lavur nga varkuvo.

¹³ Damana i kinim vake, ma i galum ia,
I vamadara ma i biti tana:

¹⁴ A umana vartabar ure ra tinabar na varmaram akari piragu;
Gori iau tar pait ot pa kaugu vavalima;

¹⁵ Kari iau tar irop upi ina totongo upu,
Upi ina ongor ma ra tinikan upi ra matam, ma iau tar tikan tadavu.

¹⁶ Iau ga pale ra bo na kurit ta kaugu vava,
Ma ra mal i bolapit di ga vir ia ma ra kuara Aigipto;

¹⁷ Iau ga imimire ra bira na davai, ra alo, ma ra sinamon ta kaugu vava.

18 Una mai, dor a gugu varurung tuk tar ta ra malana;
 Dor a ga ma ra varmananai vargil.
 19 Tago kaugu tutana pa i ki ati,
 I tar vana vailik;
 20 I tar kap ra popopoi na mani,
 Ma na talil mulai ta ra kubana ba i palaioko ra gai.
 21 I vavamaram ia ma kana mari na tinata,
 Ma i vo pa ia ma kana kalami na pirpir.
 22 I mur vuavue,
 Da ra bulumakau i vana upi da doka,
 Ba da ra pap upi da vi ia,
 23 Tuk tar ta ra pakana bung ba ra pu i tur ra katina;
 Da ra beo i pukai lulut ta ra kun,
 Ma pa i nunure ba na virua tana.
 24 Kari, a umana bul, avat a valongore iau,
 Ma avat a nuk pa kaugu tinata.
 25 Koko ra nuknukim na vana irai ta kana mangamangana,
 Ma koko una rara ta kana lavur nga.
 26 Tago i tar rapue vakinkin mangoro;
 Maia, diat dia tar virua ure, a peal tuna diat.
 27 A kubana i da ra nga upi ra ruarua na tulungen,
 Ma i kuba ta ra kuba i ra umana minat.

8

A kabinana ia ra ko na magit ma i tur tukum

1 Dave, a kabinana pa i manga oraoro bar,
 Ma pa di valongore vang ra nilai ra minatoto?
 2 I tur arama ra ul a buana ta ra papar a nga,
 Ma ta ra lavur nga varkuvo;
 3 Ta ra papar a mataniolo ba di olaolo ta ra pia na pal tana,
 Ta ra matakilat ba di rukruk tana, i manga oraoro dari:
 4 Avat a tarai, iau oro avat,
 Ma ra nilaigu i tadav ra umana natu ra tarai.
 5 Avat a umana tuptup, avat a minana;

Ma avat a umana lunga, boina ba na kapa ra bala i vavat.
 6 Avat a valongore, tago ina tatike ra umana bo na magit i tuna,
 Ma ina tak ra ngiegu ta ra dovotinka;
 7 Tago ra ngiegu na vatang ra dovotina;
 Ma ra bul na ngiegu i milikuane ra bilak na mangamangana.
 8 A lavur tinata na ngiegu dia takodo;
 Pa ta tinata i gegagege ma pa ta tinata i rara tana.
 9 Dia kapa pire ra matotono,
 Ma nina i nuk tadav ra kabinana i mulaot ba dia takodo.
 10 Avat a vatur vake kaugu varvateten, ma koko ra mani.
 Ra kabinana, ma koko ra goled i ngatngat;
 11 Tago ra kabinana i ngatngat ta dir ma ra kiau na kalagi,
 Ma ra lavur magit ba da kaina upi diat pa dia varogop me.
 12 Iau ra kabinana, iau tar la ta ra mangamangana kabatau,
 Ma iau nuk tadav ra minatoto di pait ra umana kalamana magit me.
 13 A variru tadav ra Luluai i milikuane ra kaina;
 Iau milikuane tuna ra kolakolo na ninunuk, ma ra ninguk,
 Ra bilak na mangamangana, ma ra tinata i gegagege.
 14 A varvateten i vuna tagu, ma tagu di pait ot pa ra magit,
 Iau tar matoto, ma ra niongor i ki tagu.
 15 Iau vuna tago ra umana king dia varkurai,
 Ma ra umana luluai dia tul tar ra umana takodo na vartuluai;
 16 Iau ra vuna tago ra umana luluai na gunan dia varkurai,
 Ma ra umana ngalangala, ma ra umana tena varkurai par ta ra rakarakan a gunagunan.
 17 Iau mari diat dia mari iau,
 Ma diat dia ongor ma ra tinikan upi iau diat a na tadav iau.
 18 A kini na uviana ma ra pite varpa dir ki piragu,
 A tabarikik ba pa na panie ma ra mangamangana takodo.

19 A vuaigu i boina ta dir ma ra goled,
a goled i ngatngat,
Ma kaugu tinavua i lia ta dir ma ra
silva i kat tuna.
20 Iau vanavana ta ra nga na manga-
mangana takodo,
Ta ra pal a nga na takodo na varku-
rai,
21 Upi ina vakale diat dia mainge iau
ma ra tabarikik,
Ma upi ina vabuka kadia umana pal
na vuvuvung.
22 A Luluai i ga vaki iau ta ra vuna-
paina iat,
Ba pa i ga pait boko kana lavur
papalum ania tana.
23 Di tar vatur iau pa ania iat, papa
ra vunapaina,
Ba pa di ga pait vaarike boko ra
rakarakan a gunagunan.
24 Di ga kava vaarike iau ba pata
boko ra lamanana,
Ma ra umana mata na tava ba dia
buka ma ra tava, patana boko.
25 Ba pa di ga page boko ra umana
ngala na luana,
Ba pa ta buabuana boko di ga kava
vaarike iau;
26 Ma pa i ga pait boko ra rakarakan
a gunagunan ba ra pupui,
Ba ra vunapai ra tobon i ra pia.
27 Ba i ga vatur mal ra bala na bakut,
iau ga ki,
Damana bula ba i ga valar vue ra lao
ta ra ul a ta,
28 Ba i ga mal vapidikat ra maup
arama liu,
Ba i ga vapidikat ra umana mata na
tava ta ra bala na pia,
29 Ba i a ga tul tar ra langun ta ra ta,
Upi koko ra lavur polo diat a piam
vue kana vartuluai,
Ba i ga valar ra vunapai ra rakarakan
a gunagunan,
30 Iau ga ki maravut ia da ra tena
madaka;
Ma i ga gugu vatikai tagu,
Iau ga malamalagene vatikai ta ra
luaina matana;
31 Iau ga libur ta kana gunagunan ba
ra tarai dia ki tana,

Ma iau ga gugu ta ra umana natu i ra
tarai.
32 Io, a umana bul, avat a valongore
Iau,
Tago diat dia mur kaugu lavur nga
dia ti doan.
33 Avat a valongore ra varvateten,
ma avat a minana,
Ma koko avat a ole.
34 I ti doan nam ra tutana ba na
torom tagu,
Ba na mono ta kaugu mataniolo ta ra
bungbung par,
Ba na kiki pire ra tukal i kaugu
matakilalat.
35 Tago nina i tikan tadav iau i tikan
tadav ra nilaun,
Ma na vatur vake ra varmari tai ra
Luluai.
36 Ma nina i rara kan iau i vakaina ia
iat mulai;
Ma diat par dia milikuane iau dia
mainge ra minat.

9

Da mur ra kabinana, ma ra tuptup na mangamangana pata

1 A kabinana i tar pait ra kubana,
I tar vatur kana lavurua na paga-
paga;
2 I tar doko kana umana vavaguai i
tar poto kana polo na vain,
I tar vangan bula kana vatar na
3 I tar tulue vaarike kana umana
tultul na vavina, i oraoro
Ta ra umana ul a luana dia manga
tuluai ta ra pia na pal:
4 Nina ba i tuptup na ruk ati!
Ma ure nina i tabobo, i biti tana:
5 Avat a mai, avat a ian ta kaugu nian,
Ma avat a momo ta nam ra vain ba
iau ga pota.
6 Avat a vana kan ra tuptup na
mangamangana, ma avat a
laun,
Ma avat a vanavana ta ra nga na
minatoto.
7 Nina i tovo vatakodo ra tena varku-
lumai pa na gugu tana namur,
Ma nina i pit ra kaina tutana, da
vakaina.
8 Koko una pit ra tena varkulumai,
kan na milikuane u;

Una pit ra tena kabinana, ma na mari u.
 9 Una vateten ra tena kabinana, ma na kabinana mulai;
 Una tovo ra tena takodo, ma na tavua kana kabinana.
 10 A variru tadav ra Luluai ta ra vunapai ra kabinana,
 Ma ra minatoto kai ra Lia Kakit ia ra kabinana tuna.
 11 Tago ina vapeal kaum lavur bung,
 Ma ina vanot kaum umana kilala na nilaun.
 12 Ba u kabinana, i vadongone u;
 Ma ba u varkulumai, u kaka una puak pa boko a balbali. 13 la Papaua a tena varuturut;
 A tuptup na vavina, ma pa i vavirvir.
 14 Ma i kiki ta ra matakilalat i ra kubana,
 Ta ra kiki ba i tur rikai ta ra pia na pal,
 15 Upi na vatatabe diat dia vana pakit,
 Diat dia vana kakit ta kadia vina-
 vana;
 16 Nina ba i tuptup na ruk ati!
 Ma ure nina i tabobo, i biti tana:
 17 Ra tava di long ia i kalakalami,
 Ma ra gem ba di en ive i boina.
 18 Ma ra tutana pa i nunure ba ra umana minat dia ki ie,
 Ma ra umana talaina dia bang ta ra ruarua na tulungen.

10

Di valarue ra tena takodo ma ra tena varpiam

1 A umana tinata valavalar kai Solomon.
 Ba ra bul i kabinana tamana i gugu tana,
 Ma ba ra bul i lunga nana i ngarao tana.
 2 A tabarikik ba di ga long ia pa i vadongone ta tikai,
 Ma ga ra mangamangana takodo i varvalaun kan ra minat.
 3 A Luluai pa na nur vue ra bala i ra tena takodo upi na mulmulum,
 Ma i vung vue ke ra mamainga kai ra tena varpiam.
 4 Nina i biluane ra papalum, na luveana,

Ma ga nina i ongaongor ta ra varvakai, na uviana.
 5 A bul nina i varurue magit ta ra e na keake i kabinana,
 Ma ga ra bul i va mat ta ra e na varuruai i vuna ta ra niruva.
 6 A varvadoan i ki ta ra ulu i ra tena takodo,
 Ma ra vakavakaina i ki ivai ta ra ngie i ra tena varpiam.
 7 Di matamatane upi ra tena takodo, ma di pite pa ia,
 Ma ga ra iang i ra tena varpiam na mareng ika.
 8 Nina i kapa ra nuknukina i kapupi ra umana vartuluai,
 Ma nina i tatike ra tinata na papaua na virua.
 9 Nina i dovot kana mangamangana vanavana bulu,
 Ma ga nina i vabilak kana mangamangana, da kapa boko ure.
 10 Nina i pitu mata i vuna ta ra varngangar,
 Ma nina i tatike ra tinata na papaua na virua.
 11 Ra ngie i ra tena takodo i da ra mata na nilaun,
 Ma ra vakavakaina i ki ivai ta ra ngie i ra tena varpiam.
 12 A milmilikuan i vuna ta ra lavur varngangar,
 Ma ga ra varmari i tuba ra labur varpiam par.
 13 Di na tadav ra kabinana ta ra ngie i nina i kapa ra nuknukina,
 Ma ga ra virit i topa ra tamuru i ra papaua.
 14 A umana tena kabinana dia vung vake ra minatoto,
 Ma ra ngie i ra umana papaua i da ra vinirua i maravai.
 15 A tabarikik kai ra uviana kana dekdek na pia na pal,
 Ma ra umana luveana dia virua ta kadia kini na niiba.
 16 Ra varvakai kai ra tena takodo i papait na vatavua ra nilaun,
 Ma ra vuai ra papalum kai ra tena varpiam i papait na vatavua ra varvakaina.
 17 Nina i nuk pa ra varvateten i vana-
 vana ta ra nga na nilaun,

Ma ga nina i pue vue ra varpit i vana rara.

18 A tena vavagu i ive ra milmilikuan, Ma nina ba i vatang ra tinata na varurai i lunga.

19 Ba da vangala ra tinata da rara bula tana,

Ma ga nina ba i kure bat ra ngiene i kabinana.

20 A karamea i ra tena takodo i da ra ngatngat na silva;

Ma ra bala i ra umana tena varpam pa i manga topa ta magit.

21 Ra ngie i ra tena takodo i tabar mangoro,

Ma ga ra umana lunga dia mat ma ra papaua.

22 A varvadoan kai ra Luluai i vuna ta ra kini na uviana,

Ma ra niongor pa i vanot ia.

23 A lunga i libur ma ra kaina mangamangana,

Ma nina i kapa ra nuknukina i gugu ta ra kabinana.

24 Nina ra magit ba ra tena varpam i burutue na tadav ia muka,

Ma da tul tar ra magit ta ra tena takodo, nina i mainge.

25 Ba ra kalivuvur i bolo, ra tena varpam i panie tana,

Ma ra tena takodo i da ra vunapaina i tur okot tukum.

26 Da ra tava mapak ta ra pal a ngie i dat, ma da ra mi ta ra kiau na mata i dat,

Damana ra tabauma pire diat dia tultulue.

27 A variru tadav ra Luluai i valolokon ra kini ati ra pia,

Ma da vakom ra kilala kai ra tena varpam.

28 A mutuai ra kini nunur kai ra tena takodo a gugu,

Ma ra magit ba ra umana tena varpam dia ki pa ia na panie ke.

29 A nga kai ra Luluai ia ra bakbakit ure ra tena takodo,

Ma ga ra umana tena pait ra kaina dia virua tana.

30 Pa da tak vakari vue muka ra tena takodo,

Ma ga ra umana tena varpam pa diat a ki vataikai ta ra gunan.

31 Ra ngie i ra tena takodo i vuai vaarike ra kabinana,

Ma da poko kutu vue ra karamea i ra tena tavir.

32 A ura bul na ngie i ra tena takodo dir matoto ta ra magit i vakak,

Ma ra ngie i ra umana tena varpam i tatike ra magit i gegagege.

11

1 A Luluai i milmilikuan tuna ra valavalar i rara,

Ma i manga gugu ta ra takodo na mamat.

2 Ba da nuk vangala pa dat, dat a vavirvir boko;

Ma diat ba dia vaikilik pa mule diat dia kabinana.

3 A ko na mangamangana kai ra dovot na tarai na lue rap diat,

Ma ga ra mangamangana gegagege kai ra umana tena vavagu na vamutue diat.

4 Ta ra bung na kulot a tabarikik pa i topa ta magit,

Ma ga ra mangamangana takodo i varvalaun kan ra minat.

5 A mangamangana takodo kai ra ko na tutana na mal are kana nga,

Ma ga ra tena varpam na bura ta kana varpam iat.

6 A mangamangana takodo kadiat dia dovot na valaun diat,

Ma ra umana tena vavagu diat a virua ta kadia kaina ma-mainga iat.

7 Ba ra tena varpam i mat, pa i ki pa mule ta magit,

Ma ra nurnur kai ra bilak na tutana i panie.

8 Di valaun ra tena takodo kan ra magit na varmonong,

Ma ra tena varpam i kia vue.

9 A tutana vakuku i vakaina talaina ma ra ngiene,

Ma ra umana tena takodo dia lan-galanga ure ra minatoto.

10 Ba ra umana tena takodo dia ki bulbulu, diat par ta ra pia na pal dia gugu;

Ma ba ra umana tena varpam dia virua, di kukula na gugu.

11 A pia na pal i tavua ta ra varvadoan kai ra dovot na tarai, Ma di vue pukue vue ta ra ngie i ra umana tena varpiam.

12 Nina i pidimuane talaina i papaua ka, Ma nam ba i kapa ra nuknukina i ki mut uka.

13 A tena varurai i vanavana vurvur-bit ma i vaarike ra magit i pidik, Ma ra dovot na tutana pa i rarada.

14 Ona pa ta bo na varvateten, ra tarai dia bura; ma ba i peal ra umana tena varvateten, dia ki bulbulu.

15 Nina i tur kia ra vaira ure kana nilala na kaina tana, Ma nina i milikuane ra vavalima na kiki bulu.

16 A bo na vavina i vatur vake ra variru, Ma ra umana tena ra varpa dia vatur vake ra tabarikik.

17 A tena varmari i vadongone mule ia iat, Ma ra tena varvakadik i vakaina ra pal a pakana iat.

18 A tena varpiam i vatur vake ra vabongon i vaongo, Ma ga nina i vaume ra mangamangana takodo i vatur vake ra dovot na vapuak.

19 Nina i tur padikat ta ra mangamangana takodo na vatur vake ra nilaun, Ma nina i murmur ra kaina na mat i tana.

20 A Luluai i milikuane diat i gegagege ra nuknuk i diat, Ma ga diat i ko kakit kadia mangamangana i manga gugu ta diat.

21 A dovotina muka, a varkurai na tadav ra tena varpiam, Ma ga ra umana tena takodo da valaun diat.

22 Da ra boroi i mong ma ra mamar bibilau na goled, Damana ra metek na vavina ba pa i kapa ra nuknukina.

23 A mamainga kai ra tena takodo i boina ka, Ma ra tena varpiam i ki pa ka ra ngala na kankan.

24 Ta tikai i vartabar ma i uviana ka tana; Ma ta ra tikai i muie ra magit i takodo, ma i iba vanavana tana.

25 A tena vartabar na ti maur boko, Ma nina ba i tabar vamomo ra tarai da kabila tabar vamoma.

26 A tarai diat a tata vabilak nina i muie vake ra kon, Ma ra varvadoan na ki ta ra ulu i nina ba i ivure.

27 Nina i ongor ma ra tinikan upi ra boina i tikan upi ra varmananai, Ma nina i ongor ma ra pepeng upi ra kaina na tadav ia boko.

28 Nina ba i nurnur ta kana ngala na tabarikik na bura ka, Ma ra umana tena takodo diat a lubalubang da ra mapina davai.

29 Nina i vapurpuruan ra kubana iat na vatur vake ra vuvu tana, Ma ra lunga na tultul pire ra tena kabinana.

30 A vuai ra tena takodo i da ra davai na nilaun, Ma ra tena kabinana i ting valar pa ra tulungea i ra tarai.

31 Ea, da bali boko ra tena takodo ati rapia, Ma da manga balbali pire ra bilak na tutana ma ra tena varpiam.

12

1 Nina i mainge ra varvateten i mainge ra kabinana, Ma nina i milikuane ra varpit i tuptup uka.

2 A Luluai na manane ra bo na tutana, Ma na kure vakaina ra tutana ba i bilak ra nuknukina.

3 Pa ta tutana na ki padikat ure ra bilak na mangamangana, Ma ra vunapai ra tena takodo pa na takari muka.

4 A vavina ba i gomgom kana mangamangana i da ra kere na minamar ta ra ulu i kana tutana, Ma nina i pait ra magit na vavirvir i da ra maroto ta ra uruna.

5 A nuknuk i ra umana tena takodo i ko,

Ma ra varvateten kai ra umana tena varpam i vaongo ko.
 6 A tinata kai ra umana tena varpam i kobot upi ra gap,
 Ma ga ra ngie i ra umana tena takodo na valaun diat.
 7 Di vue pukue vue ra umana tena varpam, ma dia panie,
 Ma ga ra kuba i ra umana tena takodo na tur uka.
 8 Di pite pa tikai varogop ma kana kabinana,
 Ma di pidimuane ke nina i gegagege ra balana.
 9 Nina di ru ia a ik ika, ma tika na tultul i ki pirana, i boina,
 Ma pa i boina ba tikai i ru mule, ma i iba upi ra nian.
 10 A tena takodo i mari kana vavaguai,
 Ma ga ra bala i ra tena varpam i varvakadik.
 11 Nina i palum kana pia na uma na varurue ra ngala na magit na nian,
 Ma ga nina ba i murmur ra mangamangana vakuku i papaua.
 12 A bilak na tutana i mainge ba na pait ra kaina,
 Ma ga ra okor i ra tena takodo i vuai.
 13 Ba i rara ra ngie i ra tutana i da ra palai pirana,
 Ma ga ra tena takodo na langalangan ra purpuruan.
 14 A tutana na maur ma ra boina ure ra vuai ra ngiene,
 Ma ra magit ba ra lima i tikai na pait ia da bali ia pirana.
 15 A papaua i nuk ia ba i takodo kana nga,
 Ma ga nina i kabinana i kapupi ra varvateten.
 16 A kankan kai ra lunga i po rikai muka,
 Ma ga ra tutana i matoto i ive ra magit na vavirvir.
 17 Nina i tatike ra dovotina i vaarike ra mangamangana takodo,
 Ma ra kaina tena varvai i vaongo.
 18 Nina i lulut kana tinata i varvakinkin da ra pakat na vinarubu,
 Ma ra karamea i ra tena kabinana i varvalagar.

19 A ngia i dovot na tur pa na mutu,
 Ma ra karameme ba i vaongo i panie lulut.
 20 A vavagu i ki ta ra bala i diat dia varpit upi ra kaina,
 Ma diat dia tata rangup upi ra malmal dia gugu.
 21 Pa ta kaina magit na tadav ra tena takodo,
 Ma ga ra tena varpam na tup ia.
 22 A Luluai i milikuane ra ngia i vaongo,
 Ma ga diat dia pait ra dovotina i manga gugu ta diat.
 23 A tutana i minana i ive kana kabinana,
 Ma ga ra nuknuk i ra umana papaua i varvarvai ta ra magit na papaua.
 24 A lima i ra tena ongor na vatur vake ra varkurai,
 Ma ga ra tabauma na ki na vilavilau.
 25 A nginarao i vuna ba i mamat ra nuknuk i ra tutana,
 Ma ra bo na tinata i vagugu ia.
 26 A tena takodo i rap bulu talaina,
 Ma ga ra mangamangana kai ra tena varpam i varara diat.
 27 A tabauma pa i rove pa ta magit,
 Ma ga ra tena ongor na vatur vake ra ngatngat na tabarikik.
 28 Da na tadav ra nilaun ta ra nga na mangamangana takodo,
 Ma ra minat pa i tur ta kana pal a nga.

13

1 A bul ba i kabinana i kapupi ra varvateten kai tamana,
 Ma ga ra tena varkulumai pa i nuk pa ra varpit.
 2 A tutana na en ra boina ure ra vuai ra ngiene,
 Ma ra tena vavagu i mainge ke ra vakavakaina.
 3 Nina i mono bat ra ngiene i vatur vake kana nilaun,
 Ma ga nina i manga tak ra ngiene na virua.
 4 A bala i ra tabauma i mamainga, ma pa i vatur vake ta magit,
 Ma ra bala i ra umana tena ongor na ti maur boko.

5 A takodo na tutana i milikuane ra vaongo,
 Ma ga ra kaina tutana i milmilikuan ma i vuna ta ra vavirvir.
 6 A mangamangana takodo i mono bat nina ba i dovot kana mangamangana,
 Ma ra bilak na mangamangana i vue pukue vue ra tena varpam.
 7 Tikai i malamala uviana ma pa i vung ta magit;
 Ta ra tikai i malamala luveana ma i vung ra peal magit.
 8 A tutana i varkul ure kana nilaun ma kana ngala na tabarikik,
 Ma ra luveana pa da vaununge.
 9 A kapa kai ra umana tena takodo i manga birao,
 Ma ra lamp kai ra umana tena varpam da pun ia.
 10 A papait na luluai i vuna ta ra varngangar,
 Ma ra kabinana i ki pire diat dia matoto.
 11 A tabarikik ba di lu varurue ma ra mangamangana vakuku na panie mulai,
 Ma ra magit di vatur vake ure ra papalum na ngala vanavana.
 12 A bala i diat dia vala ki ung upi ta magit i papait na tabulbulu,
 Ma ba da vatur vake kada mamainga i da ra davai na nilaun.
 13 Nina i pidimuane ra tinata i vakaina mule,
 Ma ga nina ba i ru ra vartuluai na vatur vake ra vapuak.
 14 A vartovo kai ra umana tena kabinana i da ra mata na nilaun,
 Upi da laun kan ra lavur palai na minat.
 15 Da manamanane ra bo na minatoto,
 Ma ga ra nga kai ra umana tena vavagu i dekdek ika.
 16 A tarai par ba dia matoto dia papalum ma ra kabinana,
 Ma ga ra lunga i vaarike vurvurbingitane ra magit na papaua.
 17 A kaina vilavilau i bura ta ra kaina,
 Ma ga ra dovot na tultul i valavalaun.
 18 A kini na luveana ma ra vavirvir dir a tadav nina ba na piam vue ra varvarteten,

Ma ga nina ba na nuk pa ra varpit da ru ia boko.
 19 Ba da pait ot pa kada mamainga i kalakalami ta ra bala i dat,
 Ma i da ra magit na milmilikuan pire ra umana lunga ba diat a vung vue ra varpam.
 20 Una varait ma ra umana tena kabinana, ma una kabinana bula;
 Ma nina dia talaina ma ra umana lunga na kadik.
 21 A vinirua i korot mur pa ra umana tena varpam,
 Ma da vabongon ra umana tena takodo ma ra boina.
 22 A bo na tutana i vakale ra umana bul mur tana ma kana tabarikik,
 Ma ra vurvur magit kai ra tena varpam di vung vake ure ra tena takodo.
 23 A ngala na magit na nian ta ra uma kai ra umana luveana,
 Ma i kaina ka ure ra mangamangana ba pa i takodo.
 24 Nina ba pa i vaminana natuna ma ra virit i milikuane,
 Ma ga nina ba i mari ia i vala vapagumanena.
 25 A tena takodo i iaian ma i maur tana,
 Ma ga ra bala i ra tena varpam na ti mulmulum.

14

1 A vaden ba dia kabinana dia pait mal ra kubakuba i diat,
 Ma ra papaua i re vue ma ra limana iat.
 2 Nina ba i dovot kana vinavana i ru ra Luluai,
 Ma ga nina ba i gegagege kana mangamangana i pidimuane.
 3 A virit i ki ta ra ngie i ra lunga ure kana mangamangana luluai,
 Ma ga ra ngie i ra umana tena kabinana na vaale bat diat.
 4 Ona pa ta bulumakau, pa di vung ana ta kon;
 A tabarikik i tavua ta ra dekdek i ra bulumakau.
 5 A dovot na tena varvai pa na vaongo,
 Ma ga ra kaina tena varvai i vartuam uka.

- 6 A tena varkulumai i tikan upi ra kabinana, ma pa i na tadav ia, Ma ra kabinana pa i dekdek tadav nina i kapa ra nuknukina.
- 7 Una vana kan ra luaina mata i ra lunga, Tago pa una matote ta tinata na kabinana tana.
- 8 A matotono i nunure kana nga, kana kabinana nam; Ma ra umana lunga dia papaua ma ra vartuam.
- 9 A umana lunga dia varkulumai ure ra vuai ra kaina mangamangana, Ma ra varmari i ki livuan ta ra umana tena takodo.
- 10 A nuknuk i dat i matoto ta kana niligur iat, Ma ra vaira pa i kairane maravut ia ta kana gugu.
- 11 A kuba i ra tena varpam na tarip, Ma ga ra pal na mal kai ra dovot na tutana na tur bulu.
- 12 Tika na nga a tarai dia biti ba i takodo, Ma ra tukuna i tadav ra minat.
- 13 Ba ra tarai dia nonganongon, ra bala i diat i ligur uka; Ma ra mutuai ra gugu a tinabun uka.
- 14 Nina ba ra balana i vana rara na milamila ta kana mangamangana iat, Ma ra bo na tutana na ti maur ma kana papalum iat.
- 15 A tutana i tuptup i kapupi ra lavur tinata, Ma ra matotono i nuk bulu pa kana vinavana.
- 16 A tena kabinana i burut, ma i vana kan ra varpam; Ma ra lunga i ngangangal ma ra kulot, ma pa i burut.
- 17 A lup kankan na pait ra magit na papaua, Ma di milikuane ra tutana ba i varpit ure ra varpam.
- 18 A umana tuptup dia vatur vake ra papaua, Ma ga ra umana tena kabinana dia toke ra kabinana.
- 19 A umana tena varpam dia va timtimum ta ra luaina mata i ra umana boina, Ma ra umana bilak ta ra mataniolo kai ra tena takodo.
- 20 A luveana, talaina bula i milikuane, Ma mangoro dia talaina ma ra uviana.
- 21 Nina i pidimuane talaina i varpam, Ma ga nina i mari ra umana luveana i ti doan nam.
- 22 Dave, diat dia nuk upi ra varpam pa dia vana rara vang? Diat dia nuk upi ra boina diat a vatur vake ra varmari ma ra dovotina.
- 23 A lavur papalum par dia vuna ta ra vabongon, Ma ra kinanang na pirpir ika i valuveana dat.
- 24 A kere kai ra umana tena kabinana, kadia kabinana; Ma ra kere kai ra umana lunga, kadia papaua ka.
- 25 A dovot na tena varvai i valangalanga ra tarai, Ma nina ba i vatang ra vaongo a tena vartuam nam.
- 26 Nina i ru ra Luluai pa i burut tuna, Ma ra umana natuna kadiat ra pal na bakbakit.
- 27 A variru tadav ra Luluai ia ra mata na nilaun, Upi da laun tana kan ra lavur palai na minat.
- 28 A king i mamar ta ra ngala na kor na tarai, Ma ba ra luluai i iba upi ra tarai. na virua ka.
- 29 Nina i vavabing ma ra kankan i ngala kana kabinana, Ma ra tena nirut i vangala pa ra papaua.
- 30 Ba ra bala i dat i ngo, ra pal a paka i dat i laun bulu; Ma ra varpin i vamaroto ra uru i dat.
- 31 Nina i ki taun ra tolong i kaba nina i ga vaki ia, Ma ga nina ba i mari ra biaui i ru ia.
- 32 A tena varpam i virua ta kana varpam, Ma ra tena takodo i rivariyan ta kana mangamangana takodo.
- 33 A kabinana i kiki ta ra bala i nina i kapa ra nuknukina,

Ma ra magit i ki ta ra bala i ra umana
lunga da vaarike boko.

³⁴ A mangamangana takodo i van-
gala ra vuna gunan,

Ma ga ra varpam i vabilak ra vuna
tarai.

³⁵ Ra king i manane ra tultul i pa-
palum ma ra kabinana,

Ma i kankanuane nina i pait ra magit
di ruva tana.

15

¹ A tinata na varmaram i pun vue ra
kankan,

Ma ga ra dekdek na tinata i vuna ta
ra karvuvu.

² A karamea i ra tena kabinana i
tatike mal ra tinata na mina-
toto,

Ma ga ra ngie i ra lunga i lingire ra
tinata na papaua.

³ A mata i ra Luluai i gire ra lavur
gunagunan par,

Ma i makmakile ra umana kaina ma
ra umana boina.

⁴ Ba ra karamea i dat i varmaram i
da ra davai na nilaun,

Ma ba i rara ra tulungea i dat na
kinkin tana.

⁵ A lunga i pue vue ra varvateten kai
tamana,

Ma ga nina ba i kapupi ra varpit i
kabinana.

⁶ Ta ra kuba i ra tena takodo i ngala
ra tabarikik,

Ma na kaina ra vapuak kai ra umana
tena varpam.

⁷ A ngie i ra umana tena kabinana i
imimire ra kabinana,

Ma ga ra bala i ra umana lunga pata.

⁸ A vartabar kai ra umana tena
varpam i da ra magit na
milmilikuan pire ra Luluai,

Ma i manga gugu ka ta ra niaring kai
ra dovot na tarai.

⁹ A mangamangana kai ra tena
varpam i da ra magit na
milmilikuan pire ra Luluai,

Ma i mari ka nina i mur ra manga-
mangana takodo.

¹⁰ Nina i vana kan ra nga na tabun
boko ta ra varpit,

Ma nina i milikuane ra varpit na
virua.

¹¹ A ruarua na tulungen ma ra tavul
a vinirua dir tur ta ra luaina
mata i ra Luluai,

Damana muka ra bala i ra tarai bula!

¹² A tena varkulumai pa i mainge ra
varpit,

Ma pa i vana tadav ra umana tena
kabinana.

¹³ Ba i gugu ra bala i dat, na barbar
ra mata i dat;

Ma ga ba i tabun ra bala i dat, ra
tulungea i dat i kinkin.

¹⁴ Ba tikai i kapa ra nuknukina, i
tikatikan upi ra kabinana;

Ma ra ngie i ra umana lunga i nga ra
magit na papaua.

¹⁵ A biaui i ki na malari ra bungbung
par,

Ma ga nina i lagar i lukalukara
vatikai.

¹⁶ I boina ba da vatur ra ikilik na
tabarikik ika varurung ma ra
variru tadav ra Luluai,

Ma pa i boina ba da vung ra ngatngat
na vurvur magit varurung ma
ra purpuruan.

¹⁷ Ba da en ra vurigir ma da varmari
tana i boina,

Ma ra monoina bulumakau varu-
rung ma ra milmilikuan pa i
boina.

¹⁸ A tena kulot i vuna ta ra varpua-
puai,

Ma nina i vavabing ma ra kankan i
vango ra varngangar.

¹⁹ A kait i tavua ta ra nga kai ra
tabauma,

Ma ga ra nga kai ra tena takodo i
tamataman.

²⁰ A bul a tena kabinana i vagugu
tamana,

Ma ga ra papaua i pidimuane nana.

²¹ A lunga i gugu ta ra papaua na
mangamangana,

Ma ga ra tutana ba i kabinana i mal
vatakodo kana vinavana.

²² Ona pa da pirpir guvai, pa da pait
ot pa ra umana varkurai;

Ma ona i peal ra umana tena var-
vateten da pait valar pa diat.

²³ A tutana i gugu ta kana tinata na
balbali,

Ma ba di tatike ra tinata ta ra ki-
lalana iat, i boina tuna nam.

24 A tena kabinana i vana ta ra nga
na nilaun urama,
Upi na vana kan ra ruarua na tulun-
gen ara iat.

25 A Luluai na rubat vue ra kuba i
nina i ngala ra nuknukina ure
mule.
Ma na vatur vapidikat ra langun kai
ra ua na vavina.

26 A lavur kaina nuknuk dia da ra
magit na milmilikuan pire ra
Luluai,
Ma ra mari na tinata i gomgom.

27 Nina i vakavakaina upi na vangala
kana tabarikik i vakaina ra
kubana iat,
Ma ga nina i milikuane ra kul varbat
na ti laun.

28 A bala i ra tena takodo i nuk vaot
ra tinata na balbali,
Ma ga ra ngie i ra tena varpam i lin-
gire vaarike ra umana kaina
mangana tinata.

29 A Luluai i ki vailik kan ra umana
tena varpam,
Ma i torom ta ra niaring kai ra
umana tena takodo.

30 Ba ta magit i vakapa ra mata i dat,
a bala i dat i gugu tana;
Ma ba da valongore ra bo na magit,
a uru i dat i lagar tana.

31 Nina i valongore ra varpit ure ra
nilaun,
Ma ki livuan pire ra umana tena
kabinana.

32 Nina i ole ra varvateten i
pidimuane ra tulungeana iat,
Ma ga nina i kapupi ra varpit na
matoto tana.

33 A variru tadav ra Luluai i vuna ta
ra kabinana,
Ma ra kini vovovon na vuna ta ra
variru.

16

*A umana tinata valavalar ure ra
nilaun ma ra mangamangana*

1 A ninunuk ta ra bala i diat, a magit
kai ra tarai;
Ma ga ra Luluai i tul tar ra tinata na
balbali ta ra ngie i dat.

2 A lavur mangamangana kai ra tu-
tana dia gomgom ta ra luaina
matana.

Ma ga ra Luluai i valar ra nuknuk i
ra tarai.

3 Una nur tar kaum lavur papalum
tai ra Luluai,
Ma da ga pait ot pa ra umana magit
u ga nuk pa ia.

4 A Luluai i ga pait ra lavur magit ure
kadia papalum tikatikai,
Ma ra tena varpam iat ure ra bung
na vinirua.

5 Diat par ba i ngala ra nuknuk i
diat ure diat mulai, ra Luluai
i milikuane diat;
A dovotina muka, a varkurai na ta-
dav diat.

6 Di varkul ure ra varpam ma ra
varmari ma ra dovotina,
Ma ba di ru ra Luluai a tarai dia vana
kan ra varpam.

7 Ba ra Luluai i manane ra manga-
mangana kai ta tikai,
I vamaram guve diat ma kana lavur
ebar bula.

8 A ikilik na tabarikik ba i tur varu-
rung ma ra mangamangana
takodo
I boina ta dir ma ra ngala na vapuak
varurung ma ra mangaman-
gana ba pa i takodo.

9 A tutana i nununuk upi ra nga ba
na vana tana,
Ma ra Luluai i vateten tar kana vina-
vana tana.

10 A mamat na tinata i arikai ta ra
ngie i ra king,
Ba i varkurai ra ngiene pa na rara.

11 A takodo na valavalar ma ra
takodo na mamat dir vuna tai
ra Luluai,
Ia iat i ga pait ra lavur mamat ta ra
kakakap.

12 A umana king dia milmilikuane
tuna ra kaina mangaman-
gana,
Tago ra kiki na king i tur dekdek ta
ra mangamangana takodo.

13 A umana king dia manga gugu ta
ra takodo na tinata,
Ma dia manane nina ba i ko kana
pirpir.

14 A kankan kai ra king i da ra tena
varvai ure ra minat,
A tena kabinana i vamaram pa ia.

15 Ba ra king i matana varmari i da
ra nilaun,

Ma kana varmananai i da ra bakut
na bata.
¹⁶ A niongor upi ra kabinana i boina
ta dir ma ra niongor upi ra
goled;
 I boina ba da pilak pa ra niongor
upi ra minatoto, ma koko ra
niongor upi ra silva.
¹⁷ A nga kai ra dovot na tarai i vana
irai kan ra varpiam;
 Nina i balaure kana vinavana i vaale
bat kana nilaun.
¹⁸ A mangamangana kolakolo i lua,
namur ra vinirua;
 Ma ra papait na luluai i lua, namur
ra bunura.
¹⁹ I boina ba na madu ra bala i
dat varurung ma ra umana
luveana,
 Ma pa i boina ba da kale ra magit di
ga ra pa ia varurung ma diat
dia papait na luluai.
²⁰ Nina i nuk pa ra tinata na tikan
tadav ra boina,
 Ma nina i nurnur tai ra Luluai i ti
doan.
²¹ Nina i kabinana ra nuknukina da
vatang ia ba a matotono,
 Ma ba i kalakalami ra tinata a var-
tovo na tavua.
²² Ba tikai i vatur vake ra minatoto i
da ra mata na nilaun pirana,
 Ma ra papaua kai ra umana lunga i
vakadik diat.
²³ A nuknuk i ra tena kabinana i
vateten ra ngiene,
 Ma i vanot kana pirpir ma ra kabi-
nana.
²⁴ A mari na tinata i da ra polo na
livur,
 I kalakalami ta ra bala i dat, ma ra
uru i dat i lagar tana.
²⁵ Tika na nga a tarai dia biti ba i
takodo,
 Ma ra tukuna i tadav ra minat.
²⁶ A mamainga kai ra tena papalum
upi ra magit i vuna ta kana
niongor,
 Tago ra mulmulum i varvargat ia.
²⁷ A tutana vakuku i nuknuk upi ra
kaina,
 Ma kana tinata i maramararang.
²⁸ A tavar na tutana i imire
vurvurbingitane ra varngan-
gar,

Ma ra tena varmaianao i varbaiane
diat dia ki na bartalaina tuna.
²⁹ A tena vakavakaina i lam pa ta-
laina,
 Ma i agur pa ia ta ra nga ba pa i
boina.
³⁰ Nina i vapula bat ra matana
i nununuk upi ra magit i
gegagege,
 Nina i paum bat ra bul na ngiene i
pait ot pa ra varpiam.
³¹ Ra ulu i nina i kua i da ra kere na
minamar,
 Da tikan tadav ia ta ra nga na manga-
mangana takodo.
³² Nina i vavabing ma ra kankan i
boina ta dir ma ra lebe,
 Ma nina i kure bat ra nuknukina i
boina ta dir ma nina i uvua pa
ra pia na pal.
³³ Di padapadailam upi ra magit,
 Ma kai ra Luluai ka ra varkurai tuna
tana.

17

¹ Ona da ki na varmaram ma da
en ra ngungu magit ba pa ta
nangnang tana,
 I boina ta dir ma ra pal ba i tup ia ra
lukara tana ma ra varngangar
bula.
² A tultul ba na mal kana papalum
na vatur vake ra varkurai ure
natu i ra luluai ba i bilak kana
mangamangana,
 Ma na vatur vake ra tiniba na
tabaririk varurung ma nam ra
barturana.
³ Di tun vagomgom ra silva ta ra
kabala, ma ra goled ta ra ubu,
 Ma ga ra Luluai i valar ra bala i ra
tarai.
⁴ A tena pait ra kaina i kapupi ra
bilak na tinata,
 Ma ra tena vartuam i nuk pa ra
pirpir Maul.
⁵ Nina i kulume ra tolong i vul nina i
ga vaki ia,
 Ma nina i gugu ta ra magit na var-
monong pa na pila ta ra varku-
rai.
⁶ A umana bul mur dia da ra kere
pire ra umana patuana,
 Ma ra umana bul dia langlang ta ra
umana tama i diat.

7 A bo na tinata pa i topa ra lunga;
Ma damana ra vaongo pa i topa tuna
ra luluai.

8 A vartabar i da ra ngatngat na vat
pire nina i tul tar ia;

A lavur gunan ba i vana tana i tavua.

9 Nina i tuba ra kaina mangaman-
gana i tikan upi ra varmari,

Ma ga nina i vaarike milat pa ra
magit i varbaiane diat dia ki
na bartalaina.

10 A varpit i ki muka ta ra uru i ra
tutana ba i matoto,

Ma ra lunga pa i boina ta ra mar na
mememene.

11 A tena varongongoi i mainge ke ra
vinarubu na varpiam,

Ma da tulue ra dekdek na tultul pi-
rana.

12 I boina a ik ba tika na tutana dir a
varkuvo ma tika na bear* ba
di ga long ra umana natuna
kan ia,

Ma pa i boina ba na barat ra lunga.

13 Nina i bali ra boina ma ra kaina,
Ra kaina pa na vana kan ra kubana.

14 A vunapai ra varngangar i da ra
tua na tava ka,

Kari una nur vue ra ik. a vartoto ba
pa ta varngangar boko.

15 Nina i kure valangalanga ra tena
varpiam, ma nina i kure
vakaina ra tena takodo,

Dir par ra Luluai i milikuane dir.

16 Ta ra ava ra lunga i vatur vake ra
mani upi na kul ra kabinana
me,

Ma ra nuknukina pa i tale?

17 A talai dat tuna i varmari vatikai,
Ma di kava tura i dat ure ra bung ba
na tup dat.

18 A tutana ba pa i kabinana i vaval-
ima,

Ma i tur kia ure ta tikai ta ra luaina
mata i talaina.

19 Nina i mainge ra varpiam i mainge
ra varngangar;

Ma nina i pait vangala ra matakilalat
ta ra kubana urama i tikatikan
upi ra vinirua.

20 Nina i gegagege ra nuknukina pa
na gire tadav ra bo na magit,

Ma nina ba i rara ra karameana
na bura ta ra magit na var-
monong.

21 Nina i vangala ra lunga na ling-
ligur tana,

Ma nina dir tamana ma ra lunga pa
na gugu.

22 A gugu ta ra nuknuk i dat i valagar
dat,

Ma ra tinabun ta ra bala i dat i
vapalaur dat.

23 A kaina tutana i alube pa ra kul
varbat ta tikai i ga ive ta ra
bongobongono,

Upi na pukue varara ra nga na
varkurai.

24 A kabinana i ki ta ra luaina mata i
nina i kapa ra nuknukina,

Ma ga ra mata i ra lunga i tikatikan
ta ra langlangun na rakarakan
a gunagunan.

25 Ona tika na bul i papaua tamana i
tabun ure,

Ma i da ra magit i mapak pire nina
ba i ga kava vaarike.

26 Pa i boina ba da vanganga ra tena
takodo,

Ma pa i boina bula ba da luba
ra umana ngalangala ure ra
dovot na mangamangana.

27 Nina i tatike ra paupau tinata ka i
kabinana,

Ma nina ba pa i ngangar ra nuknuk-
ina a matotono nam.

28 Damana bula ra lunga, ba i ki mut
di biti ba i kabinana;

Ba i paum bat ra ngiene di biti ba i
matoto.

18

1 Nina i kiki irai i nuk pa kana ma-
mainga iat,

Ma i varngangar ma ra lavur dovot
na kabinana par.

2 A lunga pa i gugu ta ra minatoto,
I mainge ke ba na vaarike ra nuknuk-
ina iat.

3 Ba ra tena varpiam i pot, a milmi-
likuan bula i pot;

Ma ra vavirvir dir vut varurung ma
ra varvul.

4 A tinata kai ra tutana i da ra tava i
lubu;

* 17:12: A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

A vunapai ra kabinana i da ra tava alir.
 5 Pa i boina ba da mari ra tena varpam ta ra varkurai,
 Ma damana bula pa i boina ba da okole vue ra tena takodo.
 6 A ngie i ra lunga i vuna ta ra varpuapuai,
 Ma kana tinata i vuna ta ra varkita.
 7 A tinata kai ra lunga. i vuna ta kana vinirua,
 Ma ra ngiene i da ra kun ure ra tulungeana.
 8 A lavur tinata kai ra tena varmaianao dia da ra magit i kalakalami,
 Dia ruk tara bala i ra tarai ara iat.
 9 Nina i talatalangan ta kana papalum
 Dir turana ma ra tena varli.
 10 A iang i ra Luluai i da ra dekdek na pal na bakbakit;
 A tena takodo i vilau tar tana ma i ki bulu tana.
 11 A tabarikik kai ra uviana i da ra dekdek na pia na pal pirana,
 Ma ia iat i nuk ia ba i da ra ngala na liplip pirana.
 12 Lua ta ra vinirua ra nuknuk i ra tarai i malamala ngala;
 Ma ra kini vovovon i lua, namur ra variru.
 13 Ba tikai i tata balbali ma pa i valongore boko ra tinata,
 I da ra magit na papaua ma ra vavirvir pirana.
 14 A tulungea i ra tutana i puak pa kana binilua,
 Ma to ia na puak pa ra tulungea i nina ba i tabun?
 15 A bala i ra matotono i varurue ra kabinana,
 Ma ra talinga i ra tena kabinana i titatikan upi ra minatoto.
 16 A vartabar kai ta tikai i mal are kana nga,
 Ma i ben pa ia ta ra luaina mata i raumana ngala.
 17 Ba tikai i lua ma ra tinata na vartakun, di biti ba kan i takodo,
 Tuk tar nam ba kana ebar i vut ma i tir ia.
 18 A padapadailam i vango ra varn-gangar,

Ma i varkurai livuan ta ra umana luluai.
 19 Ba da maravut tura i dat i da ra ongor na pia na pal,
 Ma ra umana vargegelenai dia da ra okobat ta ra pal na bakbakit.
 20 A bala i ra tutana na ti maur ma ra vuai ra ngiene;
 Na ti maur ma ra vabongon ure kana tinata.
 21 A karamea i ra tarai i vuna ta ra minat ma ta ra nilaun,
 Ma diat dia manga tata diat a en ra vuaina.
 22 Nina dir taulai ma ra bo na vavina i tar tikan tadav ra bo na magit,
 Ma i tar vatur vake ra varmari kai ra Luluai.
 23 A luveana i lulul uka,
 Ma ga ra uviana i ngangar kana tinata na balbali.
 24 Ba tikai dia bartalaina ma ra tarai par, pa na boina tana;
 Ma ga tika na talai dat i ki, ma i manga ki petep ta dir ma tura i dat.

19

1 A luveana ba i dovot kana mangamangana i boina
 Ta dir ma ra tutana ba i bilak kana tinata ma i papaua bula.
 2 Damana bula, ba ra bala i dat i tuptup pa i boina,
 Ma nina ba i vana rurut na rara.
 3 Ba ra tutana i vakaina kana nga ma ra mangamangana tuptup,
 A balana i urur ure ra Luluai.
 4 Ba tikai i uviana, mangoro dia talaina me;
 Ma ra luveana, talaina i vana kan ia ka.
 5 A varkurai na tadav ra tena varvai ba i tavir,
 Ma nina ba i vatang ra vaongo pa na pila ta ra balbali.
 6 Mangoro dia lulul ra tena varmari,
 Ma ra tarai par dia talaina ma ra tena vartabar.
 A umana turana par dia milikuane ra luveana,
 7 Ma damana muka ra umana talaina dia vana vailik kan ia!
 I vila mur diat ma ra tinata, ma pata, dia tar vana ka.

8 Nina i ongor upi ra kabinana i mari
ra balana iat;
Ma nina i balaure vake ra minatoto
na tikan tadav ra boina.
9 A tena varvai ba i tavir pa na pila ta
ra varkurai,
Ma nina ba i vatang ra vaongo na
virua.
10 Pa i topa ra lunga pi na lukalukara,
Ma damana bula pa i topa tuna ra
tultul ba na kure ra umana
luluai.
11 Ba tikai i matoto i vovovon ma ra
kankan,
Ma ra magit na gugu pirana pi na nur
vue ra nirara.
12 Ba ra king i kulot i da ra leon i
kukukula,
Ma ga kana varmari i da ra mavoko
ta ra vura.
13 Ba tika na bul i lunga i da ra magit
na varmonong pire tamana,
Ma ra varngangar kai tika na vavina
i taulai i da ra pal i tuatua
vatikai.
14 A pal ma ra tabarikik da kale dir ta
ra umana tama i dat,
Ma ra Luluai iat i tul tar ra vavina ta
dat, a tena kabinana.
15 A mangamangana tabauma i vuna
ba da tarurungai,
Ma ra tena talangan na ti malari ma
ra mulmulum.
16 Nina i toratorom ta ra vartuluai i
balaure kana nilaun iat;
Ma nina ba pa i mataure kana vina-
vana na virua ka.
17 Nina ba i mari ra umana luveana i
la tar ra magit tai ra Luluai,
Ma ra Luluai na bali boko kana bo na
mangamangana.
18 Una virit natum a tutana, tago kan
na boina tana;
Ma koko una bala upi kana vinirua.
19 A balakadik na varkul boko.
Tago ona u varporong ure, una pait
mule.
20 Una valongore ra tinata na var-
vateten, ma una kapupi ra
varpit,
Upi una kabinana ta ra mutuaim.
21 A tarai dia abe pa mangoro na
magit ta ra bala i diat,
Ma ra nuknuk i ra Luluai na tur
vatikai.

22 A magit di mainge ta ra tutana ia
ra varmari,
Ma ra luveana i boina ta dir ma ra
tena vartuam.
23 A variru tadav ra Luluai i papait
na vatavua ra nilaun;
Ma nina ba i vatur vake na ti maur
vatikai;
Pa ta kaina magit na tadav ia.
24 A tabauma i vung ra limana ta ra
la,
Ma pa i tak vaarike mule pi na tulue
ta ra ngiene.
25 Una luba ra tena varkulumai, ma
ra tuptup na tutana na matoto
tana;
Ma una pit nina i kapa ra nuknukina,
ma na gire ilam ra kabinana.
26 Nina i vakaina tamana, ma i okole
vue nana,
Ia ra bul ba i vuna ta ra niruva ma ra
vavirvir.
27 Natugu, una ngo kan ra valavalon-
gor ta ra varvateten
Ona u mainge ke ba una vana irai
kan ra tinata na kabinana.
28 A tena varvai vakuku i kulume ra
varkurai,
Ma ra ngie i ra kaina tarai i konom
pa ra kaina magit.
29 Di vaninare ra umana varkurai
ure ra umana tena varku-
lumai,
Ma ra umana mememene ure ra
tamuru i ra umana lunga.

20

1 A polo na vain ia ra tena varku-
lumai, a tava longlong ia ra
tena varangangar;
Ma nina i longlong tana pa i kabi-
nana.
2 Di dadadar ta ra king da ta ra
kunukula kai ra leon;
Nina i vakankan ia i vakaina ia iat
mulai.
3 A magit na pite varpa pire ta tikai
ba i ki irai kan ra varngangar;
Ma ra umana lunga par dia varpua-
puai.
4 Ta ra e na madoldol ra tabauma pa
i ipuk;
Kari na lulul ta ra e na varuruai, ma
pa na vatur vake ta magit.
5 A varvateten ta ra bala i ra tarai i
da ra tava i lulur,

Ma ra tutana ba i kapa ra nuknukina
na kulupe.

⁶ Mangoro na tarai diat a varkuvo ma
ta tikai ba na mari diat,
Ma to ia i tikan tadav valar pa ta
dovot na tutana?

⁷ A tena takodo ba i vanavana ma ra
dovot na mangamangana,
A umana bul mur tana dia ti doan.

⁸ A king ba i ki ta ra kiki na varkurai
I kavie varbaiane vue ra lavur kaina
magit par ma ra matana.

⁹ To ia na tatike valar pa ra dari: Iau
tar vagongom ra balagu,
Iau tar langalanga kan ra varpiam?

¹⁰ A ura mangana mamat ma a ura
mangana valavalarina,
Dir par dir milmilikuan pire ra Lu-
luai.

¹¹ A bul ikilik bula i vaarike ra
maukuana ta kana manga-
mangana,

Ba na dovot bar ma ba na takodo bar
kana papalum.

¹² A kapa na talinga ma ra kapa na
kiau na mata,
A Luluai i ga pait dir par.

¹³ Koko u ra lup va mat, kan una
luveana tana;
Una tavangun, ma una ti maur ma ra
magit.

¹⁴ Nina i kul ra magit i biti dari: Pa i
boina, pa i boina;
Ma ba i tar kap ia, i langlang me.

¹⁵ A goled ma ra peal kiau na kalagi
go kari;

Ma ra tinata na kabinana ia ra ngat-
ngat na magit na marmar.

¹⁶ Una tak pa ra mal kai nina i tar
vavalima ure ra vaira,
Una kure pi na pait ot pa kana vaval-
ima pire ra umana vaira.

¹⁷ A magit na nian ba di ga long ia i
kalami pire ra tutana,

Ma namur ra ngiene na buka ma ra
raga.

¹⁸ Ba da tata guvai da vatur ra umana
varkurai tana;

Ma ba u mainge ra vinarubu, una
nuk mal value pa ia.

¹⁹ A tena varurai i vanavana vurvur-
bit ma i vaarike ra magit na
pidik;

Kari koko amur talaina ma ra lup
tinata vakuku.

²⁰ Nina i tata vabilak tamana ba
nana,
Da pun vue kana lamp ta ra ngala na
bingnimuna.

²¹ Kan lua da kap rurut pa ra
tabarikik,
Ma namur pa da kedek tana.

²² Koko una biti: Ina obo pa ra kaina;
Una ki ung pa ra Luluai, ma na
valaun u.

²³ A ura mangana mamat i milmi-
likuan pire ra Luluai,
Ma pa i ko ra valavalar ba i vaongo.

²⁴ A lavur vinavana kai ra tutana dia
vuna tai ra Luluai;

Io, na kapa dave ra nuknuk i ra tarai
ure kadia nga?

²⁵ I da ra palai pire ra tutana ba i biti
vakuku dari: I gomgom;
Ma ba i tar vavalima lua, namur i
nuknuk.

²⁶ Ba ra king i kabinana i kavie vue
ra umana tena varpiam,
Ma i rama vue diat ma ra vil.

²⁷ A tulungea i ra tarai i da ra lamp
kai ra Luluai,
Ma i tikatikan ta ra lavur ngungu ara
iat ra bala i diat.

²⁸ A varmari ma ra dovotina dir
vaale bat ra king,
Ma ra varmari i tukal vapidikat
kana kiki.

²⁹ A umana barmana dia mamar ma
ra dekdek i diat,
Ma ra kua na ulu i ra umana patuana
ia ra magit na minamar pire
diat.

³⁰ Ra umana mememene nina dia
varvakinkin dia vagongom
vue ra varpiam;
Ma ra varvirit i tuk ara ra balana iat.

21

¹ A nuknuk i ra king i da ra tava alir
ta ra lima i ra Luluai;
I kure pukue kana vinavana da i
mainge.

² A mangamangana par kai ra tarai i
takodo ta ra luaina mata i diat
iat,
Ma ga ra Luluai i valar ra nuknuk i
diat.

- 3 Ba di pait ra mangamangana takodo ma ra takodo na varkurai,
A Luluai i manga mainge nam ta dir ma ra tinabar.
- 4 A malamala luluai ma ra kolakolo na ninunuk,
A lamp kai ra tena varpiam, a kaina magit nam.
- 5 A nuknuk i ra tena ongor i tur upi ra peal magit ika,
Ma diat par ba dia ngarangara, dia ngarangara ka upi ra niiba.
- 6 Ba da ongor upi ra tabarikik ma ra tinata vavaongo,
I da ra niongor upi ra vual i panie, ma i da ra palai na minat.
- 7 A vinarubu kai ra umana tena varpiam na pakate vue diat,
Tago dia ole vue ra mangamangana takodo.
- 8 Ba tikai i puak pa ra mamat na kaina mangamangana, i gegagege tuna kana nga;
Ma nina i gomgom, i takodo kana papalum.
- 9 I manga boina ba da kiki ta ra ul a pal ika,
Ma pa i boina ba da kiki varurung ma ra vavina, a tena varngan-gar, ta ra ngala na pal.
- 10 A bala i ra tena varpiam i bala upi ra varpiam,
Ma pa i mari talaina.
- 11 Ba di kure ra tena varkulumai, ra tutana i tuptup na kabinana tana;
Me ba di vateten ra tena kabinana, i vatur vake ra minatoto tana.
- 12 A tena takodo i nuk pa ra kuba i ra tena varpiam;
Tago di vue pukue vue ra umana tena varpiam, ma dia virua.
- 13 Nina i ang bat ra talingana ba ra luveana i kakail,
Na kakail bula boko ma pa da valongore.
- 14 A vartabar ivai i pun vue ra kankan,
Ma ra kul varbat ba tikai i ive ta ra bongobongono i vango ra ngala na kulot.
- 15 A magit na gugu pire ra tena takodo upi na pait ra takodo na varkurai,
Ma ra vinirua na tadav ra tena pait ra kaina.
- 16 Ba tikai i rara kan ra nga na minatototo,
Na ki ka muka ta ra kivung kadiat dia ga mat.
- 17 Nina ba a tena nilibur na ki na luveana boko;
Ma ra lup mome vain ma ra lup vartap pa na uviana.
- 18 Da varkul ma ra tena varpiam ure ra tena takodo,
Ma ra tena vavagu na kia vue ra dovot na tutana.
- 19 A kini ta ra bil i boina,
Ma pa i boina tuna ra kini varurung ma ra vavina, a tena varngan-gar ma ra tena varvakankan.
- 20 A ngatngat na tabarikik ma ra dangi dir ki ta ra kuba i ra tena kabinana,
Ma ra lunga i vole dir par.
- 21 Nina i mur ra mangamangana takodo ma ra varmari,
Na tikan tadav ra nilaun ma ra varirua.
- 22 A tena kabinana i ko rikai ta ra pia na pal kai ra umana lebe,
Ma i vue pukue vue ra dekdekina nina di nurnur tana.
- 23 Nina i tur bat ra ngiene ma ra karameana,
I balaure bat kana nilaun kan ra kini na malari.
- 24 Nina ba i kolakolo ra nuknukina ma i malamala luluai, di vatang ia ba ra tena varkulumai,
I papalum ma ra ngala na nuknukina ure mule, ma pa i ruva.
- 25 A tabauma i mat ma ra mamainga upi ta magit.
Tago ra limana i ole ra papalum.
- 26 Tikai go i manga puruai ra balana upi ra magit a bungbung parika,
Ma ra tena takodo i varvartabar ma pa i muie.
- 27 A tinabar kai ra tena varpiam a magit na milmilikuan;

Maia pa, a magit na milmilikuan
tuna ba i tul tar ia ma ra bilak
na nuknukina.

28 A tena varvai vavaongo na virua
ka,

Ma ga ra tinata kai nina i valavalon-
gor na tur tukum.

29 A kaina tutana i vadekdek bat ra
matana,

Ma ra dovot na tutana i kure mal
kana vinavana.

30 Pa ta kabinana, ma pa ta minatoto,
Ma pa ta varkurai na tur bat ra
Luluai.

31 Di vaninare ra os ure ra bung na
vinarubu,

Ma ra niuvia iat i vuna tai ra Luluai.

22

1 A bo na iang i ngatngat ta dir ma ra
ngala na tabarikik,

Ma ba di manane dat i boina ta dital
ma ra silva ma ra goled.

2 A umana uviana ma ra umana lu-
veana dia varvarkuvo,

Ma ra Luluai i ga pait diat par.

3 A tena kabinana i gire ra kaina ma
i parau,

Ma ra umana papaua dia bolabolo
vanavana ka, ma i tup diat.

4 Ba tikai i ki vovovon ma i ru ra
Luluai, di vapuak ia

Ma ra ngala na tabarikik, ma ra
variru, ma ra bo na nilaun.

5 A umana kait ma ra umana kun dia
tur bat ra nga kai ra tena vana
rara;

Nina i balaure ra tulungeana na ki
vailik kan diat.

6 Una tovtovo ra bul ure ra nga ba
na vanavana tana,

Ma ba i patuana pa na vana kan ia.

7 A uviana i kure ra luveana,
Ma ra tena kinakang i tultul pire
nina i ga la tar ia.

8 Nina ba i vaume ra kaina manga-
mangana na varurue ra var-
monong,

Ma kana virit na kankan na bilua.

9 Nina ba i matana varmari na ti
doan,

Tago i tabar ra umana luveana ma ra
ana magit na nian.

10 Una okole vue ra tena varku-
lumai, ma ra varngangar na
irop bula,

Ma ra varpuapuai ma ra varvul dir a
ngo.

11 Nina ba i manane ra gomgom na
bala,

Ma i kalakalami kana tinata, dir a
talaina ma ra king.

12 A mata i ra Luluai i vaale bat nina
i kabinana,

Ma i pukue vapurpuruan ra tinata
kai ra tena vavagu.

13 A tena talangan i biti: Tika na
leon i ki ra pia!

Kan da ubu iau na nga!

14 A ngie i ra enana vavina i da ra
ngala na tung;

Nina ba ra Luluai i kankanuane na
bura tar tana.

15 A mangamangana papaua i ki ta ra
nuknuk i ra bul,

Ma ra virit na vartovo na korot
vavailik vue kan ia.

16 Nina i ki taun ra umana luveana
upi na vangala kana tabarikik,

Ma nina ba i tabar ra umana uviana,
na ki na niiba boko.

A varvateten ma ra vartigal

17 A talingam uti, ma una valongore
ra lavur tinata kai ra umana
tena kabinana,

Ma ra balam na ongor upi kaugu
minatoto.

18 Tago a magit na gugu ba u kodop
vake diat ta ra balam,

Ba dia ki na vaninara ta ra bul na
ngiem.

19 Gori iau tar vaarike diat piram iat,
Upi una nurnur tai ra Luluai.

20 Dave, pa iau ga tutumu piram
naria,

Ure ra varvateten ma ra minatoto,

21 Upi ina vakabara tuna u ta ra
dovot na tinata,

Upi una talil ma ra dovot na tinata
tadav diat dia ga tulue u?

22 Koko una long pa ra magit kai ra
luveana, tago i luveana,

Ma koko una ki taun ra biaui ta ra
mataniolo;

23 Tago ra Luluai na tata maravut dir
ta ra varkurai,

Ma na ra vue ra nilaun kadiat dia ra
varpa pire diat.

24 Koko amur a talaina ma ra lup kankan,
Ma koko amur a varait ma ra balakadik,

25 Kan una laure kana mangaman-gana,
Ma una papa ta ra kun.

26 Koko tikai ta diat dia vavalima,
Ba ta diat dia tur kia ure ra umana dinau.

27 Tago ona pa u vung ta magit ba una ga bali ia me,
Ta ra ava na tak vue kaum vava u va tana?

28 Koko una kari vue ra vat na langun amana tana,
Nina a umana tamam dia ga vatur ia.

29 Ea, u gire tika na tutana i melem ta kauna papalum?
Na tur boko ta ra luaina mata i ra umana king;
Pa na toratorom ta ra tarai vakuku ka.

23

1 Ba u ian varurung ma ra luluai,
Una nuk bulu pa nina i ki ra luaina matam;

2 Ma ba u ra lukai,
Una vung ra pakat ta ra kongkongim.

3 Koko una kaina upi kana lavur kalami na nangnang,
Tago dia da ra nian i vartuam.

4 Koko una ongor upi una uviana;
Una ngo ma kaum kabinana.

5 Ba ra matam i bo-be ke, i panie muka;
Tago ra vurvur magit dia vung ra be-bea i diat,
Ma dia purpururung urama ra maup da ra minigulai.

6 Koko una en ra magit kai ra tena langodo,
Ma koko una kaina upi kana kalami na nangnang;

7 Tago da i toto ta ra balana, damana ra maukuana;
I biti tam dari: Una ian ma una momo;
Ma vakir ra nuknukina damana pira-m.

8 A ngungu magit ba u tar en ia una ga marue mule,
Ma una ga vole kaum kalami na tinata.

9 Koko una tatata ba ra lunga i ki na valongor,
Tago na pidimuane ke ra kabinana ta kaum tinata.

10 Koko una kari vue ra vakilang na langun amana tana,
Ma koko una vana ta ra uma kai ra umana nat na ling;

11 Tago kadia tena valaun i ongor;
Na tata maravut diat ta ra vartakun ure u.

12 A balam na ongor upi ra varvateten,
Ma ra ura talingam upi ra tinata na kabinana.

13 Koko una ngo ma ra varvapagumanene pire ra bul,
Tago ba u tova ma ra virvirit, pa na virua.

14 Una luba ia ma ra virvirit,
Ma una valaun ra tulungeana kan ra ruarua na tulungen.

15 Natugu, ba ra balam i kabatau,
Ra balagu iat na gugu bula.

16 Maia pa, ra tulungeagu na ga,
Ba ra ngiem i vatang ra ko na tinata.

17 Koko ra balam na varngu ure ra umana tena varpiam,
Una ongor ika ta ra variru tadav ra Luluai ta ra bungbung parika.

18 Tago a dovotina, ra e namur i ki,
Ma ra magit u ki nunur upi ia pa na tukum.

19 Natugu, una valongore ma una kabinana,
Ma ra nuknukim na mur ra nga i takodo.

20 Koko avat a la varurung ma ra umana lup mome vain,
Ma koko una ki maravut ra umana lup kirip, a umana lukai;

21 Tago ra lup nimomo ma ra lukai dir a luveana boko,

Ma ba tikai i mata vava ka, na mal boko ma ra mal i tarada.

22 Una toratorom tai tamam nina i ga vangala u,
Ma koko una pidimuane tinam ba i tubuan.

23 Una kul ra dovotina, ma koko una ivure mule;
Damana bula ra kabinana, ma ra varvateten, ma ra minatoto.

24 Tama i ra tena takodo na manga gugu;
Ma nina i vangala ra bul i kabinana, na ga tana.

25 Boina ba tamam ma tinam dir a gugu,
Ma nina i ga kava vaarike u na ga.

26 Natugu, una tul tar ra nuknukim tagu,
Ma boina ba ra matam na manane kaugu lavur uga.

27 Tago ra paiga na vavina i da ra ngala na tung;
Ma ra enana vavina i da ra ubu i varvaim.

28 I kiki uai da ra tena nilong,
Ma i vapeal ra umana tena vavagu pire ra tarai.

29 Ia i kairane ra kinadik? Ia i ki na tabun?
Ia i tup ia ra varngangar? Ia ra tinata na urur i tur pirana?
Ia i kinkin ma pa ta vuna tana? Ia i gavul ra matana?

30 Nina diat dia vavabing ma ra kini pire ra polo na vain,
Nina diat dia vana ma dia mome kilang ra vain i varpopoto.

31 Koko una bobbe ra vain ba i meme,
Ba i tangtagul ta ra momamomo,
Ba i kalakalami ta ra nimomo:

32 Namur i varkarat da ra teo,
Ma i varpidik da ra varkarat na vui.

33 A matam na gire ra umana enana magit,
Ma una ga tatike ra purpuruan na tinata.

34 Una da tikai i vava ra ul a ta,
Ba varogop ma nam i vava arama ra ul a toro.

35 Una biti: Di ga luba iau, ma pa i makmaki;

Di ga kita iau, ma pa iau ga kairane; Vingai ina tavangun? Ina tikan mulai upi ra polo na vain.

24

1 Koko una varngu ure ra umana tena varpiam,
Ma koko una anan upi ra kini pire diat;

2 Tago ra bala i diat i nuk upi ra arung varbat,
Ma ra ngie i diat i tatike ra kaina magit.

3 Di pait ra pal ma ra kabinana,
Ma ra minatoto i vatur vapidikat ia;

4 Ma ra kabinana i vangan ra lavur pakana pal
Ma ra lavur tabarikik i ngatngat ma i potar.

5 A tena kabinana i ti ongor,
Ma ra matotono i vangala ra dekdekina.

6 Ba u pait ra vinarubu una nuk mal pa ia,
Ma ba i peal ra umana tena varvateten da vatur vake ra niuvia.

7 A lunga pa i tadav ra kabinana tago i kiki arama iat;
Pa i tak ra ngiene ta ra mataniolo.

8 Nina ba i abe pa ra kaina upi na pait ia,
A tarai diat a vatang ia ba ra tena varpiam.

9 A nuknuk i ra umana lunga i tar kaina,
Ma ra tena varkulumai i da ra magit na milmilikuan ta ra luaina mata i ra tarai.

10 Ba u matmat ta ra bung ba di tur bat u,
A ongorim i ikilik ika.

11 Una valaun pa diat di al pa diat tadav ra minat,
Ma una tugal bat diat dia pa lebalebe tadav ra vardodoko.

12 Ba u biti, Ea, vakir ave ga nunure go,

Dave, nina ba i valar ra bala i ra tarai pa i nuk pa ia bar?

Ma nina i balaure bat ra tulungeam pa i nunure bar?

Ma pa na vabongon vang ra tarai tikatikai varogop ma kadia papalum?

13 Natugu, una en ra polo na livur, tago i boina,

Ma ra bulit na livur, nina i kalakalami ta ra ngiem.

14 Una nunure ba ra kabinana i damana ta ra tulungeam;

Ba u tar tikan tadav ia, una vatur vake ra vabongon,

Ma ra magit u kiki ung pa ia pa na panie.

15 U ra tena varpam, koko una kobot upi ra gunan kai ra tena takodo;

Koko una vakaina kana pal na vava;

16 Tago ra tena takodo i bura lavurua na pakana, ma i tut mulai;

Ma ga ra kaina magit i vue pukue vue ra umana tena varpam.

17 Ba kaum ebar i bura, koko una gugu;

Ma ba i tutukai, koko ra balam na ga tana;

18 Kan ra Luluai na gire, ma pa na manane,

Ma kana kankan na ngo kan ia.

19 Koko una ngarangarao ure ra umana tena varpam,

Ma koko una pin ra umana bilak na tutana;

20 Tago ra tena varpam pa na vatur vake ta vabongon,

Ma da pun ra lamp kai ra umana tena varpam.

21 Natugu, una ru ra Luluai ma ra king,

Ma koko una laure diat dia pukpukue ra mangamangana;

22 Tago kadia kinadik na vut vakaian; Ma to ia i nunure ra vinirua i vuna ta dir?

23 Go bula ra umana tinata kai ra umana tena kabinana.

Pa i boina ba di ru vakuku ra tarai ta ra varkurai.

24 Nina i biti ta ra tena varpam, U a tena takodo,

A tarai diat a tata kaina ure, ma ra umana vuna tarai diat a milmilikuane;

25 Ma diat dia pit ra tena varpam diat a gugu boko,

Ma ra bo na nidoan na tadav diat.

26 Nina i bali vatakodo ra tinata, I da i galum ra bul na ngie i dat.

27 Una vaninara ure ra papalum aro ra pia,

Ma una mal varurue ra tabarikik aro ra pupui;

Ma namur una vatur kaum pal.

28 Koko una takun vakuku talaim, Ma koko una vartuam ma ra bul na ngiem.

29 Koko una biti dari: Da i ga pait ia tagu, damana ina bali ia pirana;

Ina bali ka ra mangamangana kai nam ra tutana.

30 Iau ga vana alalu ta ra uma kai ra tabauma,

Ma ta ra uma na vain kai ra lunga;

31 Ma ea, ra kait i ga tavua tana,

Ma i ga avur ma ra kara,

Ma kana liplip na vat i ga kaina.

32 Io, iau ga bobbe, ma iau ga nuk mal pa ia;

Iau ga gire ma iau ga matoto tana.

33 Ta ik a niva boko, ma ta ik a mata vava,

Da likun ra lima ta ik upi da ngo,

34 Damana ra kini na luveana na pot da ra kinakinao,

Ma ra kini na niiba da ra tutana i kap vargal.

25

A umana varvalaruai ma ra tinata na vartovo

¹ Go diat bula a umana tinata valavalar kai Solomon, nina ba ra

tarai kai Esekia ra king Iuda dia ga tumu diat.

² Ba God i vapidik ta magit i mamar tana,

Ma ga ra umana king dia mamar ba dia tikan ot pa ra magit.

³ Da ra bala na bakut arama iat, ma ra bala na pia ara iat,

Damana ra nuknuk i ra umana king pa da nunure valar pa ia.

⁴ Ba di tun vagomgom ra silva, Ra tena madaka i pait ra la me;

⁵ Da okole vue ra umana tena varpian kan ra king,

Ma kana kiki na king na tur padikat ta ra mangamangana takodo.

⁶ Koko una pite pa mule u ta ra luaina mata i ra king,

Ma koko una tur ta ra turtur kai ra umana ngalangala;

⁷ Tago i boina ba da biti tam, Una kakari uti na lua,

Ma pa i boina ba da vaki u ara namur ta ra luaina mata i ra king,

Nina ba ra matam i tar gire.

⁸ Koko una rut pa ra vartakun pire ra tena varkurai,

Kan pa u nunure ba una pait ra avata ra mutuaina,

Ba talaim i tar varuva u.

⁹ Amur a pirpir ma talaim iat,

Ma koko una pala ra magit i pidik kai ta ra tikai;

¹⁰ Kan nina i valongore na vul u,

Ma ra kaina varvai ure u na tur vatikai.

¹¹ A tinata ba di vatang mal pa ia I da ra gamata di pait ia ma ra goled ta ra la na silva.

¹² Da ra mamar. talinga di pait ia ma ra goled, ma ra magit na marmar di pait ia ma ra goled i ngatngat,

Damana ra tena varpit i kabinana i topa ra talinga i ra tena tinorom.

¹³ Da ra madoldol na mavoko i valavalagar ta ra e na varuruai,

Damana ra dovot na tultul pire diat dia tultulue,

Tago i valagar ra bala i kana umana luluai.

¹⁴ Da ra bakut ma ra vuvu ba pa ta bata tana,

Damana ra tutana ba i malamala tena vartabar.

¹⁵ A mangamangana vovovon i vo valar pa ra tena varkurai,

Ma ra madu na tinata i bubur ra ur.

¹⁶ Dave, u tar tikan tadav ra bulit na livur? Una en ra ngungu tana ba i topa u,

Kan una manga maur me, ma una marue mule.

¹⁷ Koko una ruk milat ra kuba i talaim,

Kan na talangan tam, ma na milmilikuane u.

¹⁸ A tutana ba i varvarvai vavaongoure talaina,

I da ra ram, ma ra pakat na vinarubu, ma ra pu i lamia.

¹⁹ A nurnur tadav ra tavis na tutana ta ra bung na purpuruan,

I da ra pal a ngia i tabubur ma da ra keke i takari.

²⁰ Da tikai i ule vue ra mal ta ra madoldol, ma da ra tava i pinpidian ta ra mata na manua,

Damana nina i kakailai pire tikai i mamat ra balana.

²¹ Ba kaum ebar i mulmulum, una tabar ia ma ra magit na nian;

Ma ba i mar, una vamoma ma ra tava;

²² Tago damana u vuvunge muka ra lakit i io ta ra uluna,

Ma ra Luluai na vabongon u.

²³ A labur i kap vaarike ra bata,

Damana ra varurai i vuna ta ra matana kankan.

²⁴ I manga boina ba da kiki ta ra ul a pal ika,

Ma pa i boina ba da kiki varurung ma ra vavina, a tena varngan-gar, ta ra ngala na pal.

²⁵ Da ra tava madoldol i valagar nina i mar,

Damana ra bo na varvai maro ra gunan vailik.

26 Ba ra tena takodo i malmaliara ta ra luaina mata i ra tena varpiam,

I da ra kivu i piapia, ma ra mata na tava di tar vakaina.

27 Pa i boina ba da en ra ngala na bulit na livur,

Damana koko una manga tata na varmananai.

28 Nina ba pa i kure valar pa ra nuknukina,

I da ra pia na pal i tarip ma pa ta liplip tana.

26

1 Da ra madoldol na mavoko ta ra kilala na keake, ma da ra bata ta ra e na varuruai,

Damana ra variru pa i topa ra lunga.

2 Da ra levon i tenten vurvurbit, da ra tamatamele ba i purpuru-rung;

Damana ba di tata kakaina vakuku, pa i pukai.

3 A virvirit ure ra os, a al vakai ure ra as,

Ma ra davai ure ra tamuru i ra umana lunga.

4 Koko una bali ra lunga vardada ma kana tinata na papaua,

Kan u bula amur a varogop me.

5 Una bali ra tinata kai ra lunga varogop ma kana papaua,

Kan i nuk ia ba ia ra tena kabinana.

6 Nina i tulue ra lunga ma ra tinata, I pakat kutu vue ra kakene iat, ma i vakaina mule ia iat.

7 A ura kak i ra kakak pa dir dekdek, Damana ra tinata valavalar pa i topa ra ngie i ra lunga.

8 Nina i pite pa ra lunga

I da ra rat na ngatngat na vat ta ra anguvai vat vakuku.

9 Da ra kait i tur ra lima i ra tutana i longlong,

Damana ra tinata valavalar ta ra ngie i ra lunga.

10 Da ra tena pinanak nina i vakinkin ra tarai par,

Damana nina i tokom ra lunga ba i vana alalu.

11 Da ra pap i lilikun tadav ra magit i ga marue,

Damana ra lunga ba i pait mule kana mangamanganā papaua.

12 Dave, u gire tikai ba i malamala tena kabinana?

Kan ra lunga na mal kana mangamangana, ma nam pata.

13 A tabauma i biti: A kon aro ra pia! A leon i ki ta ra nga!

14 Da ra banbanu i pukpukuai ta kana lililikun,

Damana ra tabauma i pukpukuai ta kana vava.

15 A tabauma i vung ra limana ta ra la;

I talangan, ma pa i tak vaarike mule pi na tulue ta ra ngiene.

16 A tabauma i nuk ia ba i manga kabinana

Ta ra lavurua na tutana nina ba i tale diat ra tinata na minatoto.

17 Nina i maravut ta ra varngangar ba vakir kana,

I da tikai i vatur vake ra talinga i ra pap.

18 Da ra longlong nina ba i vue ra biro na ul,

Ma ra pu, ma ra minat,

19 Damana ra tutana i tuam pa lalaina,

Ma i biti, Iau varvaula ka!

20 Ona pa ta davai, ra iap i mat;

Ma ona pa ta tena varmaianao, ra varngangar i ngo.

21 Da ra pal a kaka ta ra lakit, ma ra davai ta ra iap,

Damana ra tena vartoto i vabirao ra varngangar.

22 A tinata kai ra tena varmaianao i varogop ma ra magit i kalakalami,

Ma i ruk ra bala i ra tarai ara iat.

23 A kalakalami na tinata ma ra kaina nuknuk

Dir varogop ma ra la na pia ba di kola ma ra buabuai na silva.

24 A tena milmilikuan i tavor ma kana tinata,

Ma ta ra balana i vung vake ra var-tuam;

25 Ba i marmari kana tinata, koko una nurnur tana;

Ta go lavurua na bilak na magit dia ki ta ra balana;

26 Ma ba i turup kana milmilikuan ma ra vavagu,

Da ga vaarike vakapa boko kana
bilak na mangamangana ta ra
luaina mata i ra kivung.

²⁷ Nina iat ba i kal ra ubu na bura tar
tana,

Ma nina ba i pul ra vat, na lilikun
mulai pirana iat.

²⁸ A tena vaongo i milikuane nina ba
i tar bereng ia,

Ma ra tena varmananai vakuku i
vuna ta ra vinirua.

27

¹ Koko una langlang ure karagam,
Tago pa u nunure ra magit ba na
vana rikai tai tika na bung.

² Ra enana tutana na pite pa u, ma
koko ra ngiem iat;

A vaira, ma koko ra bul na ngiem iat.

³ A vat i mamat, ma ra veo bula;
Ma ra kankan i vuna ta ra lunga i
mamat ta dir.

⁴ A kulot i varvakadik, ma ra kankan
i kaina tuna;

Ma na tale to ia ba na tur ta ra luaina
mata i ra varkukur?

⁵ A varpit di pait ia ta ra kapa
I boina ta dir ma ra varmari ba i tur
ivai.

⁶ Ba talai dat i kita dat i vuna ta ra
varmari;

Ma ga ra ebar i peal kana vargalum.

⁷ Nina ba i tup ia ra minaur i vue ra
bulit na livur,

Ma pire nina i mulmulum a lavur
mapak na magit par dia
kalakalami.

⁸ Da ra beo i vana irai kan kana po,
Damana ra tutana ba i vana irai kan
ra kubana.

⁹ A dangi na vartap ma ra polo i ang
na katkat dir vagugu ra bala i
ra tarai,

Damana ra varmari kai talai tikai ba
i arikai ta ra dovot na nuknuk-
ina.

¹⁰ Koko una nur vue talaim iat ma
talai tamam;

Ma koko una ruk ra kuba i turam ta
ra bung ba u malari tana.

Talaim i ki maravai i boina ta dir ma
turam i ki vailik.

¹¹ Natugu, una vagagane ra balagu
ma una kabinana,

Upi ina bali valar pa nina i vul iau.

¹² A tena kabinana i gire ra kaina ma
i parau,

Ma ra umana papaua dia bolabolo
vanavana ka, ma i tup diat.

¹³ Una tak pa ra mal kai nina i tar
vavalima ure ra vaira,

Una kure pi na pait ot pa kana vaval-
ima pire ra enana vavina.

¹⁴ Nina ba i tata vadoane talaina
ma ra ngala na nilaina ta ra
malana ikilik,

Da biti ba i varogop ma ra varboar.

¹⁵ A tuatua ba pa i ngo ta ra bung na
bata tuna

Dir vardada ma ra vavina, a tena
varngangar;

¹⁶ Nina i mainge ba na tur bat ia, i tur
bat ra vuvu,

Ma i da ra limana tuna i vatur ra
dangi.

¹⁷ A palariam i vamangi ra palariam,
Damana ra tarai dia vargat
vargiliane diat.

¹⁸ Nina i balaure ra lovo na en ra
vuaina,

Ma nina i kudakudar pire kana lu-
luai na vatur vake ra variru.

¹⁹ Da ra malalar i ra tutana ta ra tava
dir varogop ma ra matana
tuna,

Damana ra nuknuk i ra tutana i
vaarike ra tutana iat.

²⁰ A ruarua na tulungen ma ra tavul
a vinirua pa dir maur ta tika
na bung,

Ma ra mamainga kai ra tarai pa i ngo
ta tika na bung.

²¹ Di tun vagomgom ra silva ta ra
kabala, ma ra goled ta ra ubu,

Ma di valar ra tutana ma ra pite
varpa pirana.

²² Ma ona u akak gigi ra lunga ma ra
tututuk ta ra la na vat livuan
ta ra kon di gigi ia,

A dovotina kana mangamangana pa-
paua pa na vana kan ia.

²³ Una ongor upi una nunure bai
dave kaum kikil na sip,

Ma una balaure bulu kaum lavur
vavaguai;

²⁴ Tago ra ngala na tabarikik pa i tur
vatikai;

Ma dave, da vatur vake ra kere na king pa na mutu vang?

²⁵ Ba di varurue ra vura i makuk, ra kalamana i gol rikai mulai,

Ma di ilibe ra vurigir ta ra lualuana.

²⁶ A umana nat na sip ure kaum mal, Ma ra umana me ure ra matai ra pia;

²⁷ A polo na u i ra me na topa ra am magit, ma ra adiat ta ra kubam,

Ma kaum lavur tultul na vavina diat a maur tana.

28

A umana tena varpam ma ra umana tena takodo

¹ A umana tena varpam dia takatakap ba pa ta na i korot mur diat,

Ma ga ra umana tena takodo dia rurung da ra leon.

² Ba ta gunan i varvarpam mangoro dia varvarkia ta ra kiki na luluai;

Ma ba ra tarai dia matoto ma dia kabinana a gunan na tur bulu.

³ Ba tikai i ki na niiba ma i ki taun ra umana luveana,

I da ra bata tonoi nina i lovon vue ra magit na nian par.

⁴ Diat dia vana kan ra varkurai dia pite pa ra umana tena varpam,

Ma ga diat dia torom ta ra varkurai dia tur bat diat.

⁵ A varkurai pa i kapa pire ra kaina tarai,

Ma ga diat dia tikan upi ra Luluai a lavur magit i kapa pire diat.

⁶ A luveana ba i dovot kana mangamangana

I boina ta dir ma ra uviana nina ba i gegagege kana nga.

⁷ Nina i toratorom ta ra varkurai a kabinana na bul nam,

Ma ga nina dia talaina ma ra umana lukai i varuva tamana.

⁸ Nina i vapealane kana tabarikik mar ra ngala na tinavua ma ra varvaur,

I varurue ke upi kai nina i mari ra umana luveana.

⁹ Nina i lingan kan ra varkurai ma pa i valongore,

Kana niaring bula a magit na milmikuan.

¹⁰ Nina i varara ra tena takodo upi na mur ra kaina nga,

Na bura ta kana ubu iat;

Ma ga ra ko na tutana na kale pa ra bo na magit.

¹¹ A uviana i malamala tena kabinana,

Ma ga ra luveana nina i kapa ra nuknukina i nunure kana mangamangana.

¹² Ba ra umana tena takodo dia ongor, i ngala tuna ra minamar;

Ma ba ra umana tena varpam dia tut, a tarai dia paraparau.

¹³ Nina i tuba kana umana nirara pa na tavua,

Ma da ga mari ka nina i tata kapa ure ma i vung vue.

¹⁴ I ti doan nam ra tutana ba i ru vaticene ra Luluai,

Ma ga nina i valeo ra balana na ki na malari boko.

¹⁵ Da ra leon i kukukula, ma da ra bear i rovoi upi ra ana magit,

Damana ra kaina luluai pire ra umana luveana.

¹⁶ A luluai nina i iba upi ra minatoto i kabila ki taun ra tarai;

Ma ga nina i milikuane ra mangamangana vakatip na valolokon kana nilaun.

¹⁷ Ra tutana ba i ga ubu doko ta tikai, Boina ba na puiap tuk tar ta ra bung na minat;

Koko ta tikai na maravut ia.

¹⁸ Nina ba i dovot kana vinavana da valaun ia,

Ma ga nina i gegagege kana mangamangana na bura muka.

¹⁹ Nina i palum kana uma na vatur vake ra ngala na magit na nian,

Ma ga nina i mur ra mangamangana vakuku na ki na niiba tuna.

²⁰ A dovot na tutana na ti doan tuna, Ma ga nina i ngarangarao upi na uviana pa na pila ta ra varkurai.

²¹ Pa i boina ba da ru vakuku ra tarai; Tago ta tikai na pait ra varpam ure ra ngungu magit na nian ika.

²² Nina ba i varngu i ngarangarao upi ra peal tabarikik,

Ma pa i nunure ba ra kini na niiba na tadav ia.
 23 Nina i pit ta tikai da manane boko namur,
 Ma pa da manane nina i pite varpa vavaongo.
 24 Nina i long ra magit kai tamana ba nana ma i biti ba pa i kaina,
 Dir talaina ma ra tena varli.
 25 A tena rorogoto i vuna ta ra varngangar,
 Ma ga nina i nurnur tai ra Luluai na tubu boko.
 26 Nina ba i nurnur ta ra nuknukina iat i lunga;
 Ma ga nina ba i vanavana ma ra kabinana da valaun ia.
 27 Nina i tabatabar ra umana luveana pa na ki na niiba,
 Ma ga nina ba i lingalingan kan diat da vala bor ia.
 28 Ba ra umana tena varpiam dia tut, a tarai dia paraparau;
 Ma ba dia virua, a umana tena takodo dia peal vanavana.

29

1 Nina ba di vala pit ia ma i pue ngangar ika,
 Na virua vakaian, ma pa da valaun valar pa ia.
 2 Ba ra umana tena takodo dia tavua, a tarai dia gugu;
 Ma ba ra tena varpiam i vatur vake ra varkurai, a tarai dia oir.
 3 Ba tikai i mainge ra dovotina i vagagane tamana,
 Ma ga nina i laure ra umana igoro na vavina i vole vue kana tabarikik.
 4 A king i mal vapadikat ra gunan ma ra bo na varkurai,
 Ma ga nina ba i vo pa a vartabar i pukue vakaina.
 5 Nam ra tutana ba i manane vavaongo talaina
 I pale ra ubene ure ra kauna.
 6 A kun i ki ta ra varpiam kai ra tena varpiam,
 Ma ga ra tena takodo i kakailai ma i gugu.
 7 A tena takodo i nuk pa ra magit kai ra umana luveana;
 A tena varpiam pa i kapa ra nuknukina upi na nunure.

8 A umana tena varkulumai dia vau-tunge ra pia na pal,
 Ma ra umana tena kabinana dia tignal valar pa ra kankan.
 9 Ba tika na tena kabinana dir varngangar ma ra lunga,
 Ba i matana kankan ba i nonganongon, i varogop uka, pa i ngo ra varngangar.
 10 A umana tena vinarubu dia milmilikuane nina i ko kakit,
 Ma dia anan upi ra nilaun kai nina i dovot.
 11 A lunga i vaarike kana kankan par,
 Ma ga ra tena kabinana i tur bat ia ma i vangoa.
 12 Ba tika na luluai i kapupi ra vaongo,
 Kana lavur tultul par dia kaina.
 13 Ra luveana ma nina i ki taun ia dir varkuvo;
 A Luluai i vakapa ra mata i dir par.
 14 A king ba i kure vadovot ra umana luveana,
 Kana kiki na king na tur pa na mutu.
 15 A virvirit ma ra varpit dir vuna ta ra kabinana,
 Ma ra bul ba da nur vue ke na varuvana.
 16 Ba ra umana tena varpiam dia varkurai, a varpiam i tavua;
 Ma ra umana tena takodo diat a gire boko kadia bunura.
 17 Una vapagumanene natum, ma na vango u;
 Maia, na vagagane ra balam.
 18 Ona pa ta tinata na vavaarikai ra tarai dia kuabar,
 Ma nina ba i toratorom ta ra varkurai i ti doan.
 19 Pa da tovo valar pa ra tultul ma ra tinata ka,
 Tago a dovotina, kan i kapa ra nuknukina, ma pa na torom.
 20 Dave, u gire tika na tutana i rurut ma kana tinata?
 Kan ra lunga na boina namur, ma nam pata.
 21 Nina i vangala kana bul na tultul da ra vamel,
 Na vatur vake boko da natuna.
 22 A tena kankan i vuna ta ra varngangar.
 Ma ra balakadik i peal kana mangamangana varpiam.

23 Ba tikai i ngala ra nuknukina ure mule, na ruva boko;
 Ma nina i madu ra nuknukina na vatur vake boko ra pite varpa.
 24 Nina dir varbete ma ra tena nilong i milikuane kana nilaun;
 I valongore ra varvabilak, ma pa i vaarike ta magit.
 25 A bunurut ure ra tarai i da ra palai, Ma ga nina ba i nurnur tai ra Luluai i ki bulbulu.
 26 Mangoro dia tikatikan upi ra varmananai kai ra luluai,
 Ma ga ra takodo na varkurai ure ta tikai i vana rikai tai ra Luluai.
 27 A tutana ba pa i takodo kana mangamangana i da ra bilak na magit pire ra umana tena takodo,
 Ma nina ba i takodo kana mangamangana i da ra magit na milmilikan pire ra tena varpam.

30

A tinata na varvateten kai Agur?

1 A umana tinata kai Agur natu i lake; a mamat na tinata.
 Ra tutana i biti tai Itiel, tai Itiel ma Ukal, dari:
 2 A dovotina iau ra ngala na koloata ta ra tarai par,
 Ma pa iau minana da ra tarai.
 3 Ma pa iau ga vartovo ta ra kabinana,
 Ma pa iau matoto ta ra Lia Kakit.
 4 To ia i ga tutua urama ra bala na bakut ma i ga kuba mulai?
 To ia i ga vatur vake ra vuvu ma ra limana?
 To ia i ga pulu ra lavur polo ma kana mal?
 To ia i ga vung vapadikat ra umana ngu na rakarakan a gunagunan?
 To ia ra iangina, ma to ia ra iang i natuna, a tutana?
 Kan u nunure?
 5 A tinata par kai God i gomgom;
 I da ra bakbakit pire diat dia nurnur tana.
 6 Koko una vot kana tinata,

Kan na pit u, ma na tapala ba u a tena vaongo.
 7 A ura magit iau tar lul ia piram;
 Koko una muie dir tagu ba iau laun boko:
 8 Una tak vue ra mangamangana vakuku kan iau ma ra lavur vaongo;
 Koko una tul tar ra kini na luveana tagu ba ra kini na uviana;
 Una tabar iau ma ra magit na nian ba i topa iau,
 9 Kan ina ga maur tuna, ma ina pue vue u, ma ina ga biti: To ia ra Luluai?
 Ba kan ina iba, ma ina loalong, ma ina kaba ra iang i kaugu God.
 10 Koko una takun vavaongo ra tultul pire kana luluai,
 Kan na bor vakaina u, ma da takun u.
 11 Tika na taun tarai dia tata vabilak tama i diat, ma ra tutana,
 Ma pa dia tata vadoane na i diat.
 12 Tika na taun tarai dia malamala tena gomgom,
 Ma a dovotina, pa di ga dalu vue kadia dur.
 13 Tika na taun tarai, ea, dia matana luluai!
 Ma ra pilpil na mata i diat i tur arama iat.
 14 Tika na taun tarai a umana pal a ngie i diat dia da ra umana pakat na vinarubu, ma kadia umana gabar dia da ra umana banam,
 Upi diat a konom vue ra umana luveana kan ra rakarakan a gunagunan, ma diat dia ki na niiba kan ra tarai.
 15 Ra domol a ura natuna; dir vala biti, Una vartabar, una vartabar.
 A utul a magit nina pa dital maur tika na bung,
 A ivat ba pa dia biti, I tar topa ia:
 16 A ruarua na tulungen, a vavina i biu,
 A pia ba pa i bilim ma ra tava,
 Ma ra iap ba pa i biti, I tar topa ia.

17 A mata i nina ba i vul tamana ma
i pidimuane ra tinorom tadav
nana,
A umana kotkot ta ra male diat a
tolok vue,
Ma ra umana nat na luar diat a en ia.

18 A utul a magit dital pidik piragu,
A ivat pa iau nunure diat:

19 Ra nga kai ra taragau ta ra maup,
Ra nga kai ra vui ta ra ul a vat ki,
Ra nga kai ra parau ta ra ul a ta,
Ma ra nga kai ra tutana tadav ra inip
na vavina.

20 Ra mangamangana kai ra vavina,
a tena nipo, i dari:

I ian, ma i u ra ngiene,
Ma i biti, Pa iau ga pait ta kaina
magit.

21 Ure a utul a magit a gunan i guria,
A ivat pa i ki vamadudur vue diat:

22 A tultul ba i ki na king,
A lunga ba i maur ma ra magit,

23 A milmilikuan na vavina ba dir
taulai ma ra tutana,
Ma ra tultul na vavina ba i kia vue
kana tadar vavina.

24 A ivat na magit dia ikilik ta ra
rakarakan a gunagunan,
Ma dia kabinana tuna:

25 A umana rumi vakir dia dekdek,
Ma ga dia varurue ra adia magit ta ra
kilala na keake;

26 A umana mang dia bilua ka,
Ma ga dia pait ra kubakuba i diat ta
ra lavur vat;

27 A umana kubau pa kadia ta king,
Ma ga dia vana rikai da ra umana
loko na tarai na vinarubu;

28 Ra kupkup pa i dekdek upi una
vatur vake,
Ma ga i kiki ta ra kuba i ra umana
king.

29 A utul a magit dital vanavana da
ra luluai,
A ivat dia pa na luluai:

30 A leon i lia kakit ta ra lavur leing,
Ma pa i tur are ta ra na;

31 Ra loko na kakaruk; ra me, a
tomotoina; ma ra king ba i lue
ra tarai na vinarubu.

32 Ona u ga lunga ma ra malamala
luluai,

Ba ona u ga nuk pa ra kaina magit,
Una paum bat ra ngiem.

33 Tago ba di guaguan ra polo na u,
na bira;

Ma ba di bing ra bibilau, i gap;
Damana ba di guaguar ra kankan, a
varngangar i arikai.

31

*A tinata na varvargat pire tika na
king*

1 A tinata kai ra king Lemuel; a
mamat na tinata ba nana i ga tovo tar
ia tana.

2 Ava, natugu? Ava, u natu i ra
balagu?

Ava, natugu ba iau ga vavalima ure
u?

3 Koko una vole ra dekdekim ma ra
umana vavina,

Ma koko una mur nam ra manga-
mangana ba ra umana king
dia virua tana.

4 Lemuel, pa i topa ra umana king, pa
i topa ra umana king upi diat a
mome ra polo na vain;

Ma pa i topa ra umana luluai ba diat
a anan upi ra tava longlong;

5 Kan diat a momo, ma diat a val-
ubane ra varkurai,

Ma kan diat a varara ra varkurai ure
diat dia ki na malari.

6 Una tabar nina i to na virua ma ra
tava longlong,

Ma nina i tup ia una vamoma ma ra
polo na vain;

7 Boina na momo, ma na valubane
kana kini na niiba,

Ma koko na nuk pa mule ra magit i
tup ia.

8 Una tak ra ngiem ma una maravut
ra bombom,

Ta ra vavaarikai ure ra umana biaui
par.

9 Una tak ra ngiem, ma una varkurai
takodo,

Ma una varkurai bulu ure ra umana
luveana ma ure diat dia ki na
niiba.

*A pite varpa ure ra ko na vavina
nina i taulai*

- 10 A ko na vavina, to ia i tikan valar pa ia?
Tago i manga ngatngat ta ra umana kiau na kalagi.
- 11 A nuknuk i kana tutana i nurnur tana,
Ma pa na iba upi ra tabarikik.
- 12 I mal kana tutana, ma pa i vakaina, Ta kana nilaun par.
- 13 I tikatikan upi ra ivuna sip ma ra mal,
Ma i mariga ta ra papalum na limana.
- 14 I da ra umana parau na kunukul, I ung ra ana magit na nian maro vailik.
- 15 Ba i marum boko i tut,
Ma i tabar diat ta ra kubana,
Ma i tibe tar ra papalum ta kana umana tultul na vavina.
- 16 I nuk pa tika na pia na papalum, ma i kul pa ia;
Ma i pait ra uma na vain ma ra vapuak ure ra papalum na limana.
- 17 I vi pit ra livuana ma ra ongor,
Ma i vadekdek ra limana.
- 18 I nunure ba kana tabarikik na kunukul i varvadongon;
Kana lamp pa i mat ra marum.
- 19 I kulalang ra kuara,
Ma i rau ia ta ra pakana davai ta ra limana.
- 20 A limana i tul tar ra magit ta ra umana luveana,
I tulue ra limana tadav diat dia ki na niiba.
- 21 Ra i burutue ra madoldol na mavoko ure diat ta ra kubana,
Tago diat par ta ra kubana dia mal ma ra mal meme.
- 22 I vir kana lavur bo na kurit; mong ma ra mal kumau ma ra meme marut.
- 23 Kana taulai i rararang ta ra matan-iolo,
Ba i ki maravut ra umana patuana ta nam ra gunan.
- 24 I ingit mal ra umana kolot ma i ivure diat;
Ma i tulue ra umana vipit tadav ra tena kunukul.
- 25 I mong ma ra niongor ma ra variru,
Ma i nongone ke ra kilala namur.
- 26 I tak ra ngiene ma i tatike ra tinata na kabinana,
Ma ra karameana i vaarike ra var-tovo na varmari.
- 27 I balaure bulu ra lavur mangamangana ta ra kubana,
Ma pa i en ra ana magit da ra tabauma.
- 28 A umana natuna dia tut, ma dia tata vadoane;
Ma kana tutana i pite pa ia bula dari:
- 29 Mangoro na vaden dia ga mal kadia papalum,
Ma u, u lia ta diat par.
- 30 A minong i vaongo, ma ra vakak na pakana i panie,
Ma ga ra vavina ba i ru ra Luluai, da pite pa ia.
- 31 Avat a la tar ra vuai ra limana tana,
Ma boina ba kana lavur papalum diat a pite pa ia ta ra matan-iolo.

A BUK KAI RA TENA VARVAI

A lavur magit par ia ra magit vakuku

¹ A umana tinata kai natu i David, a Tena Varvai nina i ga king arama Ierusalem.

² A magit vakuku tuna, a magit vakuku tuna, damana ra Tena Varvai i biti; a lavur magit par ia ra magit vakuku. ³ A tutana i varvakai ta kana papalum a bungbung par, ma i kale ra ava bar?

⁴ Tika na taun tarai i panie, ma ta ra tikai i kia vue, ma ra rakarakan a gunagunan i tur tukum. ⁵ A keake i arikai, ma i vana ba bula, ma i tadav mule ra pakana aina i ga arikai ie.

⁶ I vuvu na labur, i al pukue, ma i kabila vuvu na taubar; vaticai i al pukue, ma i lilikun da kana nga. ⁷ A umana tava alir par dia alir ur ura ra valian, ma pa dia vabuka ra ta; ma tadav ra nga i ra umana tava alir dia talil mulai. ⁸ A lavur magit par dia ki na tagura, ma pa da vatang valar pa ia ba dia tagura dave: a kiau na mata pa i maur ta ra ginigira, ma ra tatalinga i pitalinga vaticai upi ta tinata. ⁹ Nam nina i tar par na arikai boko namur, ma nam nina di ga pait vapar ia, da pait mule boko namur. Pa ta kalamana magit ta ra vavai ra matana keake. ¹⁰ Kan a tarai diat a biti ure ta magit: Ea, a kalamana magit go! Ma pata, i ga tur amana iat lua ba pa di ga kava boko diat. ¹¹ Di tar nuk vue ra tarai lualua; ma ra tarai nina ba da kava boko diat namur, diat dia mur diat, diat a valubane diat.

A kakairanai kai ra tena varvai ure kana nilaun

¹² Iau ra Tena Varvai, iau ga king ure Israel arama Ierusalem. ¹³ Iau ga ongor upi ina nuknuk ma ina matoto ure ra lavur magit par i arikai ta ra vavai na bakut, tago ra papalum nina God i ga tul tar ia pire ra tarai i ga valigur diat. ¹⁴ Iau ga tar gire

ot pa ra lavur mangana varvakai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ia ra magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu. ¹⁵ A magit i gegagege pa da vatakodo pa ia, ma pa da pait valar pa ia pi da luk nam nina pa i ki.

¹⁶ Iau ga nuknuk dari ta ra balagu: Ea, iau manga kabinana tuna ta diat par dia ga laun lua tagu arama Ierusalem; maia, a nuknukigu i manga la ta ra kabinana ma ra minatototo. ¹⁷ Iau ga varvakai ma ra tinikan upi ra kabinana ma ra minatoto, ma upi ra magit na papaua bula; ma ia ra magit vakuku tuna. ¹⁸ Tago a niligur dir tur varurung ma ra ngala na kabinana; ma nina i vangala kana minatoto i vangala bula ra tinabun.

2

¹ Iau ga biti dari ta ra balagu: Una valar ra gugu ma una ga tana; go bula a magit vakuku ka. ² Iau ga nuknuk ba ra ninongon ia ra magit na papaua; ma ra gugu, ba i topa ra ava? ³ Iau ga nuknuk milat ure ra nga ba ina vagugu ra pakagu ma ra polo na vuai na vain, (a dovotina iau ga kure bulu kaugu nuknuk tana) pi ina valar ra kini na papaua, upi ina kapa ure ra magit ba na boina ure ra lavur natu i ra tarai ta ra vavai na bakut, upi diat a varvakai me ta ra umana bungbung ta kadia nilaun.

⁴ Iau ga pait ra umana dekdek na papalum; iau ga pait ra umana ngala na pal; iau ga vaume ra umauma na vain; ⁵ iau ga pait ra umauma na purpur, ma ra umana pia na nilibur, ma iau ga vaume ra lavur mangana dia vuavuai, ma di iaian ta ra vuai diat; ⁶ iau ga kal ra umana kivu pi da puk ra umana davai ta kaugu tinga na davai; ⁷ iau ga kul ra umana tultul, a umana tutana ma ra umana vavina, ma di ga vangala ra umana tultul ta ra kubagu; iau ga kale bula ra umana kikil na bulumakau, ma ra umana kikil na sip, ma dia ga peal ta nam kadiat dia ga laun lua tagu arama Ierusalem; ⁸ iau ga vaururue ra silva ma ra goled, ma ra

umana magit nina dia ngatngat pire ra king; iau ga ting pa ra umana tena kakailai, a umana tutana ma ra umana vavina, ma ra umana vavina nina ba ra umana natu i ra tarai diat a gugu ure diat. ⁹ Iau ga manga uviana vanavana, ma pa ta tikai nina i ga laun lua tagu i ga uviana da iau; ma kaugu kabinana i ga ki boko tagu. ¹⁰ Pa iau ga tical bat ra balagu ba i ga puruai upi ta magit; pa iau ga kure bat ra gugu kan ra balagu, tago a dovotina a balagu i ga ga ta go ra umana magit nina iau ga anan upi diat; ma go parika ia kaugu tiniba ta kaugu lavur papalum. ¹¹ Ma iau ga gire ra lavur papalum na limagu, a vuai kaugu niongor ma kaugu varvakai; ma ea, ia ra magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu ka, ma pa ta magit ta go ra nilaun i topa ta magit.

¹² Ma iau ga tur tapuku pi ina bobo ra kabinana, ma ra nuknuk na lunga, ma ra nuknuk na papaua; tago nina i kia vue ra king na pait laka ra ava? Ia kaka nam nina ra king i ga pait ia. ¹³ A kabinana i boina ta dir ma ra nuknuk na papaua, da ra kapa i boina ta dir ma ra bobotoi. ¹⁴ Tago ra tena kabinana i gigira ma ra kiau na matana, ma ra lunga i vanavana ta ra bobotoi; ia kaka iau ga gire ba ra kopono magit i tadav dir par. ¹⁵ Damana iau ga biti tagu iat: Ona ra mutuaigu na da ra mutuai ra lunga, kaugu kabinana na topa ra ava? Damana iau ga nuknuk ba go bula a magit vakuku tuna. ¹⁶ Da di nuk vue ra lunga, na damana bula ma ra tena kabinana, ma ta ra kilala namur da valubane dir parika. Ea, a tena kabinana na mat da ra lunga! ¹⁷ Damana iau ga milikuane ra kini na nilaun; tago ra lavur papalum ta ra vavai na bakut dia ga kaina piragu; a lavur magit parika ia ra magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu.

¹⁸ Ma iau ga milikuane ra lavur vuai kaugu papalum; tago iau ga nunure ba ina vana kan ia; nina ba

na kia vue iau na kale pa ia. ¹⁹ Ma to ia i nunure ba na tena kabinana ba na lunga? Ma ia iat na kure nam nina i vana rikai ta kaugu niongor ma kaugu kabinana. Go bula a magit vakuku tuna. ²⁰ Damana a nuknukigu i ga bilua ure kaugu papalum ma kaugu varvakai ta ra vavai na keake. ²¹ Tago a tutana nina i ga papalum ma ra kabinana ma ra minatoto, ma i ga melem tana, na vana kan ra vuai kana papalum, ma ta tikai nina pa i ga papalum ure, na kale diat. Go a magit vakuku tuna, ma ra kaina magit iat. ²² Ava bar ra magit i boina ba ta tutana i kale pa ia kan ra niongor ma ra nginarao ta kana papalum ta go ra nilaun? ²³ Tago ta ra lavur bungbung ta kana nilaun i kale ra niligur ma ra tinabun; ma ra nuknukina pa i nunure ra ningo ta ra marum. Go bula a magit vakuku tuna.

²⁴ Pa ta magit ure ta tutana na boina ta go, ba na ian, ma na momo, ma na vagugu ra balana ba i papalum. Ma iau ga gire ba go i vuna tai God. ²⁵ Tago to ia na ian, ma to ia na gugu ba i ki na lao kan God? ²⁶ God i tul tar ra kabinana ma ra minatoto ma ra gugu pire nina i manane; ma i tul tar ia ta ra tena varpam pi na varurue, ma pi na vangala ra tabarikik upi ra tutana God i manane na kale. Go bula a magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu.

3

Di tar tibe ta pakana bung ure ra lavur magit parika

¹ Di tar tibe ta pakana bung ure ra lavur magit parika tikitikai, tikitika na e ure ra lavur magit par tikitikai ta ra vavai na bakut: ² a e ure ra kinakava, a e ure ra minat; a e ure ra vinauma, a e na rurubat; ³ a e ba da vardodoko, ma ra e ba da valavala-gar; a e na nila, ma ra e na vavatut; ⁴ a e ba da tangi tana, ma ra e ba da nongon tana; a e ba da tabun tana, ma ra e ba da malagene tana; ⁵ a e

ba da imire vue ra umana vat tana, ma ra e ba da varurue ra umana vat tana; a e ba da vartal tana, ma ra e ba da vung varpala vuai tana; ⁶ a e ba da tikatikan tana, ma ra e ba da varara vue ra magit tana; a e ba da vung vake ta magit tana, ma ra e ba da vuvuai tana; ⁷ a e ba da rarada tana, ma ra e ba da ingit tana; a e ba da ki mut tana, ma ra e ba da varvarvai tana; ⁸ a e ba da varmari tana, ma ra e ba da varmilikuanai tana; a e ba da varvarubu tana, ma ra e ba da ki na malmal tana.

⁹ A tena varvakai i kale ra ava ta kana papalum? ¹⁰ Iau ga tar gire ra umana mangana papalum nina God i ga tibe ba ra tarai diat a papalum tana. ¹¹ I ga tibe ra umana magit pi diat a boina ta kadia e iat tikatikai, ma i ga vaume ra mamainga upi ra nilaun tukum ta ra bala i ra tarai; di pait go upi koko ta tutana na kapa ure ra papalum kai God papa ra turpaina ma tuk tar ta ra mutuaina. ¹² Iau nunure ba pa ta bo na magit i ki ure ra tarai, ia kaka upi diat a ga ma diat a vagugu diat mulai ba dia laun boko. ¹³ Go iat ra vartabar kai God pire ra tarai; ba tikatikai na ian, ma na momo, ma na gugu ba i papalum.

¹⁴ Ma iau nunure ba nam nina God i pait ia na tur damana vatikai; pa da vung tar ta magit tana, ma pa da tak vue ta magit kan ia; ma God i ga kure damana upi ra tarai diat a ru ia. ¹⁵ Nam nina i tur gori, i ga tur bula lua; ma nam nina ba na tur namur boko, i tur go ieri; ma vatikai God i kap vaarike nam nina i panie.

Ra umana magit nina pa dia takodo ta go ra nilaun

¹⁶ Ma iau ga gire mule ra umana magit ta ra rakarakan a gunagunan, ma iau ga gire ra kaina varkurai ta ra umana pal na varkurai; ma ba ra kaina mangamangana i kia vue ra mangamangana takodo. ¹⁷ Ma iau ga biti ta ra balagu: A dovotina tika na bung boko God na kure ra umana tena takodo ma ra umana tena varpiam; tago di tibe ta e ure

ra umana magit parika, ure ra lavur magit a tarai dia nuknuk tana ma dia pait ia. ¹⁸ Ma iau ga nuk ia ba God go i pala vakapa ra mangamangana kai ra tarai, upi diat a gire ba pa dia enana varbaiai ma ra umana leing. ¹⁹ Tago nam nina ba na tadav ra tarai, na tadav bula ra umana leing; a kopono magit i tadav dir par; da tikai i mat, damana bula nam ta ra tikai, a kopono mangana ubar na nilaun i ki ta diat par; a tutana pa i boina ta dir ma ra leing; dir parika a magit vakuku tuna. ²⁰ Dir par a kopono mutuai dir; di ga pait dir par ma ra tobon na pia, ma dir par dir a talil tadav ra tobon na pia mulai. ²¹ To ia i nunure ba ra tulungea i ra tutana i tutua urama, ma ra tulungea i ra leing i vut ba ta ra pia?

²² Damana iau ga gire ba ra magit i boina ure ra tutana ba na gugu ta kana papalum; ia nam ra magit i kale ta ra nilaun; tago to ia na vateten ia ure ra magit ba na arikai namur?

4

¹ Ma iau ga gigira mulai, ma iau ga gire ra lavur magit na varmonong nina i tur ta ra rakarakan a gunagunan; diat dia kairane ra varmonong dia tangtangi, ma pa ta na i ki pi na maravut diat; a umana tena varpiam dia ki ta ra kiki na varkurai, ma ra tarai dia kairane ra kini na malari, ma pa ta tikai pi na vamaram diat. ² Damana iau ga nuk ia ba ra umana minat dia gugu, ma ra umana launa pata; ³ ma nina ba pa di ga ti kava boko, ma pa i ga ti gire ra kaina ta ra rakarakan a gunagunan i ti gugu muka ta diat par.

⁴ Ma iau ga gire bula ba ra tutana i pin talaina ure ra bo na papalum i pait ia. Go bula a magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu. ⁵ A lunga i vatur paum ra limana, kari i en ra pal a pakana iat. ⁶ Ba tika na lima i buka, ma da maidang tana, i boina ta dir ma a ura lima dir buka ma nina ba di ga ngarangarao upi ia.

⁷ Ma iau ga gire bula tika na magit vakuku tuna ta ra vavai na keake; ⁸ a kopono tutana, pa ta niuruna, pa ta natuna, pa ta turana, ma i ongaongor upi na varurue ra mani; pa i maur ma nam i kapkap ia, ma pa i titir ba i ongor ure to ia? Go bula a magit vakuku tuna, a magit da tabun tana.

⁹ A urua dir boina tai ta tikai; dir kap ra bo na vapuak ta kadir papalum. ¹⁰ Tago ona tikai ta dir i bura, nam ta ra tikai na puak ia. Na kaina ure ra kopono tutana nina i bura ma pa ta na pi na puak maravut ia. ¹¹ Ona a urua dir va varpulu dir varmalapangai, ma gala ta tikai i va varkolono na malamalapang dave? ¹² Na tale ta ivu tutana pi dir a uvua pa ra tena nilong, ma ra kopono tutana pata. A utul a kuara nina di viri guve dital pa i takunu lulut.

¹³ A barmana nina i luveana ma i kabinana i boina ta dir ma ra king i patuana ma i papaua, nina ba pa na valongore ta tinata na varvateten. ¹⁴ Tago di ga kava a luveana, ma di ga ben vairop ia kan ra pal na banubat upi na king. ¹⁵ Iau ga gire ra ngala na kor na tarai dia vanavana ta ra gunagunan, dia torom pire ra barmana ba na kia vue. ¹⁶ Pa di ga luk vapar diat dia ga gugu tana ba kadia lualua, ma namur pa dia ga kapupi mule. Go bula a magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu.

5

Pa i boina ba da vavalima vakuku

¹ Koko una ruk vakuku ta ra kuba i God; una kakari maravai pirana upi una ki na valavalongor; go na boina ta dir ma ra tinabar kai ra umana papaua, tago a umana papaua dia pait ika ra magit i bilak. ² Koko na pepeal kaum lavur tinata, ma koko ra balam na vaarike lulut ta magit ta ra luaina mata i God. God i ki arama ra bala na bakut, ma u ki ta ra rakarakan a gunagunan; damana koko na peal kaum lavur tinata. ³ Tago ba i tup ia ra nginarao a tutana na ririvon; damana i tup ia ra

tinata ba ra papaua i tatata. ⁴ Ba una kubu tar ta magit tai ra Luluai, koko una vavuan pi una pait ot pa ia tana, tago pa i gugu tai ra umana papaua; una pait ot pa nam u vavalima tana. ⁵ Gala pa u ga vavalima, gala na ti boina ta dir ma ra vavalima nina ba pa una pait ot pa ia. ⁶ Koko ra ngiem na vunapai ra kaina mangamangana ai ra pal a pakam; koko una biti tai God: Iau ga vavalima vakuku, kan bar God na kankan ure ra nilaim, ma na kamare vue ra papalum na limam. ⁷ Una ru God. tago mangoro na magit na papaua dia arikai ta ra peal ririvon ma ra peal tinata.

A lavur magit ta go ra nilaun, ia ra magit vakuku

⁸ Ba u gire ba di monong ra umana luveana, ma di vakaina ra takodo na varkurai ta ra kiki na varkurai, koko una kaian tana; tago a luluai nina i ngala i rara pa tai nina i ikilik; ia kaka tikai i ngala ta dir. ⁹ A dovotina a kiki na varkurai nina a king i kure i tavua bulu.

¹⁰ Nina i manane ra mani pa na ngo ra balana tana; ma nina i manane ra ngala na tabarikik pa na kale ta magit tana; go bula a magit vakuku tuna. ¹¹ Ba i peal vanavana ra magit a tutana i kale, i peal vanavana bula diat nina dia vole vue; ma nina ba kana iat i tia gire vue ke. ¹² A niva kai ra tena papalum i ti boina, ba i maur ba pata; ma ra uviana pa i va bulu tago i tar en ta ngala.

¹³ Iau tar gire tika na kaina magit ta ra rakarakan a gunagunan, ma i dari, a tutana i vung varurue a ngala na tabarikik ma i kaina tana; ¹⁴ a tabarikik i ga vung varurue i rara vakuku, ma pa ta ibaiba nina ba natuna na kale. ¹⁵ Pa kana ta mal ba i ga irop kan ra bala i nana, ma i ki tuna ka ba na lilikon mulai damana, ma ba i vana, pa na kap vue ta ra limana ta vuai kana papalum. ¹⁶ A kaina magit i tuna go, ba ra tutana na vana kan ra rakarakan a gunagunan da i ga ruk tana. Ava bar i ga kale ta go ra papalum vakuku? ¹⁷ I vapanie

vue kana umana bung ta ra bobotoi, i purpuruan, i ngarangarao, ma ta umana bung i kulot i tana.

¹⁸ Ea, ra magit iau ga tadav ia nina ba i boina ma i takodo i dari, ba ta tikai na ian, ma na momo, ma na ki na gugu ta ra lavur papalum i varvakai tana, ta nam ra umana bung nina ba God i ga tibe ba na laun tana; tago nam kana tiniba. ¹⁹ Ba ta tutana i uviana, ma i ngala kana tabarikik, ma i gugu tana, ma i iaian ta nam di ga tul tar ia tana, ma i ki na gugu ba i papalum; go a vartabar kai God. ²⁰ Ma nam ra tutana pa na ngarao ba pa i lolokon kana nilaun, tago God i vagugu ra balana.

6

¹ Tika na kaina magit iau ga tar gire ta ra vavai na keake, ma i va taun ra tarai: ² a tutana nina God i ga tul tar ra tabarikik tana tuk tar i uviana, ma di ru ia, ma i tar kale nam parika ra balana i ga mainge, ma i mama gugu tana; tika na vaira ka i vatur vake ra boina tana. Go bula a magit vakuku tuna, ma i da ra kaina minait. ³ A tutana nina i vangala ra mar na natuna, ma i laun vue mangoro na kilala, ma ra umana bungbung ta kana nilaun dia peal mat, ma ra balana pa i nunure ra gugu, ma ba i mat pa di punang ia; go i kaina ta dir ma ra bul tadoko; ⁴ tago pa i topa ta magit ma i panie ta ra bobotoi ba pa ta iangina boko; ⁵ pa i ga gire ra keake, ma pa i ga matoto ure; go i nunure ra ningo, ma ra tutana pata. ⁶ Ona nam ra tutana na laun vue a ura arip na marmar na kilakilala, ma pa i ki na gugu tana, dir parika dir varogop tago a kopono mutuai dir. ⁷ A tutana i papalum upi koko na mulmulum, ia kaka pa i maur tana.

⁸ A tena kabinana pa i kap ta magit i boina ta nam nina a papaua i kap ia; damana bula ra luveana nina i takodo kana mangamangana. ⁹ A magit di gire i boina ta dir ma ra magit di anan upi ia; go bula a magit vakuku tuna, a tinikan upi ra vuvu.

¹⁰ Nam nina di pait ia di ga kure value amanamana iat, ma amanamana iat lua di ga kure value ba ra tutana na dave; pa i tale ba na vartoto ma tikai i ngala ta dir.

¹¹ Mangoro na tinata ure, ia ra magit vakuku tuna. A umana tinata dia topa ra ava?

¹² To ia na vateten ra tutana ure ra magit i boina ba pa i lolokon kana nilaun? Dia panie da ra malur na gobol a bakut. To ia bar na vakapa ra tutana ure ra magit ba na tadav go ra rakarakan a gunagunan ba i vana kan ia?

7

A kabinana i lia

¹ A bo na iang i lia ta dir ma ra tava na varku i ngatngat muka; ma ra bung na minat i boina ta dir ma ra bung na kinakava. ² A vinavana tadav ra pal na tinabun i boina ta dir ma ra vinavana tadav ra pal di balaguan tana; tago ra minat ia ra mutuai ra tarai par; ma i manga topa ia ba ra umana launa diat a nuk vake. ³ A niligur i boina ta dir ma ra gugu; tago da vapatuan ra bala i tikai ta ra tinabun. ⁴ A bala i nina dia kabinana i ki ta ra pal na tinabun, ma ra bala i nina dia papaua i ki ta ra pal na malagene. ⁵ Ba di valongore ra varpit kai ra umana tena kabinana, nam i boina ta dir ma ra kakailai kai ra umana papaua. ⁶ A ninongon kai ra papaua i da ra pirpiriringa na kait ta ra vavai na kabala. Go bula a magit vakuku tuna. ⁷ Tago ra tena kabinana i valunga ia iat mulai ba i ki taun ra tarai, ma di vakaina ra minatoto ta ra kul varbat.

⁸ A mutuai ra magit i boina ta dir ma ra turpaina, ma ra kini vovovon i boina ta dir ma ra kolakolo na ninunuk.

⁹ Koko una kankan lulut; tago a varvakankan i ki rokot ta ra bala i ra umana lunga. ¹⁰ Koko una titir ure ra vuna ba nam i tar par i boina ta dir ma ra magit go ieri; a tinir kai ra lunga nam. ¹¹ A kabinana i boina da ra tiniba di kale vake, a magit nina a tarai dia kale ra boina tana.

¹² Tago a kabinana ia ra rivarivan da ra mani; ma ra minatoto i pait ra magit i manga boina ta dir ma ra boina nina ra mani i pait ia; a kabinana i valaun pa nina i kale pa ia.

¹³ Una nuknuk ure ra papalum kai God; to ia na pait valar pa ia ba na vatakodo nina ba i ga vagega?

¹⁴ Una ki na gugu ta ra umana bo na bung; ma ta ra umana kaina bung una nuknuk ure go, ba God i ga pait dir par upi koko ta tutana na kapa ure ra magit ba na arikai boko.

¹⁵ Mangoro na magit iau ga gire ta kaugu nilaun ba i panie lulut; a tena takodo i virua ure kana mangamangana takodo, ma ra tena varpam i valolovina kana nilaun ta ra varpam. ¹⁶ Koko una boina vurakit, rua koko una kabinana vurakit; ta ra ava una ki na malari?

¹⁷ Koko una kaina vurakit bula, ma koko una manga papaua; ta ra ava una mat ba pa i ti ot boko kaum kilala na nilaun? ¹⁸ Ra nga nina i boina i dari: Una mur tika na nga, ma koko una ringan irai kan nam ta ra tikai; tago nina i ru God na kapa ure ra magit ba na pait ia.

¹⁹ A kabinana, nina ba ra bakbakit ure ra tena kabinana, i manga boina ta dir ma ra bakbakit nina a pia na pal i vatur vake ta ra vinun na rangrang na tutana. ²⁰ A dovotina pa di na tadav ta kopono tutana ta ra rakarakan a gunagunan nina ba kana mangamangana takodo i langalanga kan ra varpam. ²¹ Tika na magit bula; koko una ki pi una valongore ra lavur tinata par kai ra tarai; kan una valongore kaum tultul na vul u; ²² tago u nunure ba a mangoro na pakana u iat u ga vul ive ra umana enana.

A tinikan upi ra kabinana

²³ Go parika iau ga tar valar ia ta ra kabinana; iau ga biti: Ina kabinana, ma iau mama pait ia. ²⁴ Da mama kodop vake ra magit i ki vailik ma i lulur mat. To ia na matoto tuna ure?

²⁵ Iau ga ongor ma ra nuknukigu pi ina nunure, ma pi ina nuknuk ure, ma pi ina tikan tadav ra kabinana, ma ra vuna ure ra lavur magit par; ma iau ga gire ba ra mangamangana bilak ia ra magit na tuptup, ma ra magit na tuptup ia ra magit na papaua. ²⁶ Ma iau ga na tadav ra magit i manga mapak ta dir ma ra minat, a vavina nina i kapi pa ra tarai; a balana i da ra ubene, ma ra limana i da Ta vivi na palariam. A tutana na lop kan ia ka ta ra varmari kai God, ma ra tena varpam na virua pirana.

²⁷⁻²⁸ Iau ga nuknuk ure ra umana magit tikatikai, ma iau ga valarue diat, ma iau ga mama tadav ra dovotina; ia kaka, go iat iau ga tadav ia, ra Tena Varvai i biti: A kopono tutana i takodo livuan tai tika na arip na marmar na tutana; ma ta vavina, pata.

²⁹ Ea, go iau ga na tadav ia, ba God i ga vaki ra tarai upi diat a takodo; ma ra tarai dia ga tar nuk tadav ra umana kalamana magit.

8

¹ To ia i da ra tena kabinana? Ma to ia i nunure ra papala? A kabinana i vakapa ra mata i ra tutana, ma i vaenana pa ra matana nina i leo.

A tinorom pire ra king

² Una torom tai ra king tago u ga tar vavalima ta ra luaina mata i God ba una torom pirana. ³ Koko una tut vakuku ure, ma koko una ongor bat ia; tago i mur ot pa ra nuknukina iat. ⁴ A tinata kai ra king i mamat vurakit; ma to ia bar na biti tana: Ava nam u pait ia?

A tarai pa dia kapa ure ra mangamangana kai God

⁵ Nina i torom ta ra varkurai pa na kaina; ia kaka ra bala i ra tena kabinana i nunure ba di ga tar kubu ta bung na varkurai; ⁶ a bung na varkurai ure ra lavur magit par; tago ra kini na malari kai ra tarai i mamat pire diat. ⁷ Pa dia nunure ra magit nina ba da pait ia; ma to ia na vateten diat ure. ⁸ Pa ta tutana nina ba na

kure ra vuvu ba ra bung na minat; pa ta ningo ta ra bung di varvarubu tana, ma ra varpam pa na vabakite ra umana tena varpam. ⁹ Iau ga tar gire go ba iau ga nuknuk ure ra lavur magit di pait ia ta go ra rakarakan a gunagunan: ba ta umana tutana dia ki na luluai ure kadia tarai, dia langalanga upi diat a vakaina diat.

¹⁰ Ma iau ga gire ba di puak ra umana tena varpam tadav ra pia na pupunang, upi diat a ngo muka abara, ma pa ta pakana pia i gomgom ure ra umana tena takodo, dia ga vana kan diat, ma pa ta na i ga nuk pa diat; go bula a magit vakuku tuna. ¹¹ A nuknuk i ra tutana i anan upi ra varpam, tago i nuk ia ba ra balbali ure kana kaina mangamangana pa na pot lulut tadav ia. ¹² Iau nunure ba gala ta tena varpam i vala pait ra kaina mangamangana, ma i valolovina kana nilaun tana, diat ika dia ru God dia ki langalanga; ¹³ ma ra umana tena varpam, nina pa dia ru God, kadia nilaun na panie da ra malur. ¹⁴ Ma go bula ra magit vakuku tuna nina i tur ta ra rakarakan a gunagunan; a magit i tadav ra umana tena takodo da i tadav ra umana tena varpam; ma ra umana tena varpam dia kale nam nina ba na topa ra tena takodo ko. Go bula, iau biti, ia ra magit vakuku tuna.

¹⁵ Damana iau pite pa ra kini na gugu; a magit i boina vurakit i dari, ba ra tutana na ian ma na momo ma na gugu, ma na pait milate ra dari ta nam ra umana bung parika nina ba God i tul tar ia ba na laun tana ta go ra rakarakan a gunagunan.

¹⁶ Ba iau ga ongor ta ra nuknukigu pi ina matoto ure ra kabinana, ma pi ina kapa ure ra lavur magit di pait ia ta ra rakarakan a gunagunan, tago ta ra bungbung na keake ma ta ra bungbung na marum pa dia vava mat, ¹⁷ i ga kapa piragu ba pa i tale ta tutana pi na kodop vake ra kukurai ra lavur papalum kai God ta ra rakarakan a gunagunan; gala i ongor upi ia, gala pa na tadav ra kukuraina tana; gala

a tena kabinana i nuk ia ba i to na tadav ia, gala pa na tadav ia muka.

9

A kini kai ra tarai tikatikai pa i varogop

¹ Go iat i tar kapa muka piragu ba ra umana tena takodo, ma ra umana tena kabinana, ma kadia lavur papalum parika, dia ki ta ra vavai ra varkurai kai God. Dave, na mari diat? Dave, na milikuane diat? Pa ta tutana i nunure ba ava bar na tadav diat.

² A kopono mangana mutuai diat par; ure diat dia takodo ma ure diat ba pa dia takodo, ure diat dia boina ma ure diat dia kaina, ure diat dia gomgom ma ure diat ba pa dia gomgom, ure nina i tatabar ma ure bula nina ba pa i tatabar; nam nina i tadav ra tena takodo i tadav bula ra tena varpam; ra tena vavalima vakuku na varogop uka ma nina i nuknuk bulu ure kana vavalima. ³ Pa ta magit ta ra rakarakan a gunagunan i kaina ta go, ba ra kopono mutuai ra tarai par; ma ia ra vunapai ra umana kaina magit a tarai dia nuk upi diat, ma ra longlong na mamainga ta ra bala i diat ta go ra nilaun, ma namur a minat ika. ⁴ Nina i laun i ki na ninunuk ung; a pap nina a launa i boina ta dir ma ra leon i mat; ⁵ a umana launa dia nunure ba diat a mat boko; a umana minat pa dia nunure ta magit, ma pa dia kap ta vapuak ure kadia varvakai, di tar valubane diat. ⁶ Kadia varmari i panie varurung ma kadia varmilikuanai ma kadia varpin; ma pa kadia ta tiniba mulai ta ra magit ure go ra nilaun.

⁷ Ea, una mai, una en am gem ma ra gugu, ma una momo ra am polo na vuai na vain ma ra gina ta ra balam, tago God i tar manane kaum papalum. ⁸ Una mal vatikai ma ra mal pua, ma koko ra ulum na iba upi ra dangi. ⁹ Una ki na gugu ma kaum taulai, nina u mari ia, ta nam ra umana bungbung ta kaum nilaun, nina dia panie lulut, ma nina

ba God i ga tibe tar ia tam ta go ra nilaun; nam iat kaum tiniba ta kaum umana bung na papalum ta ra vavai na keake. ¹⁰ Ra mangana papalum nina i topa ia ba ra limam na pait ia, una pait ia ma ra dekdekim parika; tago pa ta papalum, ma pa ta magit di pait ia, pa ta minatoto, ma pa ta kabinana, ta ra ruarua na tulungen nina ba una vana tana.

¹¹ Ma iau ga nuknuk mulai ure ra nilaun, ma iau ga gire ba pa di tul tar ra umana tena vinilau pi diat a uvuvia ta ra varkaul, ba ra umana rangrang na tutana pi diat a uvuvia ta ra vinarubu, ba ra umana tena kabinana pi diat a kap ra gem, ba ra umana tena minatoto pi diat a kale pa ra tabarikik, ba ta pite varpa pire ra umana melemuna; a minat ma ra magit na kinaian i tadav diat par. ¹² Pa ta na i nunure kana pakana bung; da ra umana en dia virua ta ra ubene, da ra umana beo dia papa ta ra kun, damana di kun ra umana natu i ra tarai ta ra kaina bung ba i pot vakaian tadav diat.

A kabinana i boina ta dir ma ra lavur vargal na vinarubu

¹³ Ma iau ga gire ra kabinana dari ta go ra nilaun, ma iau ga manane: ¹⁴ tika na nat na pia na pal i ga tur, ma pa i ga peal ra tarai tana; ma tika na rangrang na king i ga tut ure, ma i ga pait ra umana liplip kikil ia; ¹⁵ ma ta ra bala na gunan di ga na tadav tika na luveana na tutana, a tena kabinana, ma i ga valaun ra pia na pal ta kana kabinana; ma pa ta tikai i ga nuk pa nam ra luveana na tutana. ¹⁶ Iau ga nuknuk ba ra kabinana i boina ta dir ma ra niongor; ia kaka di kulume ra kabinana kai ra luveana, ma pa di valongore kana tinata.

¹⁷ Di valongore ra tinata kai ra tena kabinana ba ra tarai dia ki vovovon, ma ra nilai nina i lue ra umana tena malagene, pata. ¹⁸ A kabinana i boina ta dir ma ra lavur vargal na vinarubu; ma ra kopono nirara i vakaina mangoro na bo na ninunuk.

10

A vuai ra papaua na mangamangana

¹ A langa na taring i vakaina ra varku i ang na katkat; a ik a mangana papaua i vakaina ra kabinana ma ra variru. ² A nuknuk i ra tena kabinana i ben vatakodoa; ma ra nuknuk i ra lunga i ben varara. ³ Ba ra lunga i vanavana na nga i iba upi ra minatoto; i vatang ra umana enana tikatikai ba i lunga.

⁴ Ona ra bala i ra tena varkurai i malamalapang, ma i kulot ure u, koko una vung vue kaum tiniba; una torom pirana, ma una vango ra balana. ⁵ Go tika na magit iau ga gire i kaina ta ra rakarakan a gunagunan, a tena varkurai i pait ra nirara ma ra tuptup; ⁶ a umana papaua dia vatur vake ra ngala na tiniba pirana, ma di tibe ra umana uviana ma ta ikilik ika. ⁷ Damana iau ga gire ra umana vilavilau dia ki ta ra umana os, ma ra umana luluai dia vanavana ka ma ra kau i diat.

⁸ Nina i kal ra tung na bura bar tana, ma nina i re vue ta liplip na vat, a vui bar na karat ia. ⁹ Nina i kal ra umana vat na kaina bar ta diat; ma nina i mut ra davai na kinkin bar. ¹⁰ Ona ra pem i mul, ma pa di vamangi ia, i ti topa ia tuna ba da manga mumut me; a kabinana ia ra vunapai ra bo na papalum. ¹¹ Gala ra vui i varkarat ba pa di vamaram ia boko, gala ra kabinana kai ra tena vavamaram vui pa i topa ta magit.

¹² A umana tena kabinana dia vatur vake ra pite varpa ta kadia tinata; ma ra lunga i kaina ka ta ra ura bul na ngiene. ¹³ Ba i tata tavuna i tata na papaua, ma ra mutuai kana tinata ia ra kaina varngangar. ¹⁴ A umana lunga dia tata mat; a tutana pa i nunure ba ava nam ba na vana rikai boko namur; to ia na ve ure ra magit i arikai ba i mat? ¹⁵ A umana papaua dia vatalanguane diat par, tago pa dia nunure ra nga upi ra pia na pal. ¹⁶ U ra gunan, na kaina piram ba kaum king a tultul uka, ma kaum umana luluai dia balaguan

tuk tar ta ra lar! ¹⁷ Na boina piram ba kaum king a natu i ra ngala, ma kaum umana luluai dia balaguan ta ra pakana bung ure ra balaguan, ma dia ian pi diat a dekdek tana, ma vakir pi diat a longlong.

¹⁸ A ul a pal i bilua ta ra kaina papalum, ma ba ra umana lima dia ki vakuku ra ul a pal i tua. ¹⁹ A tarai dia balaguan pi diat a gugu, dia momo pi diat a ga, ma ra mani ia ra vunapai dir par. ²⁰ Koko una vul ra king, ma ta kaum vava bula pata; koko una tata kaina ure ra umana uviana, ma ta kaum vava bula pata; kan ta beo ta ra maup na kap ra nilaim, ma ra umana bebe diat a varvai ure.

11

A mangamangana kai ra tena kabinana

¹ Una vue tar kaum gem ta ra ul a tava, ma ba i par mangoro na bung una tak pa mule. ² Una tibe kaum mani tar tai ta lavurua ba tal lavutul na tinur varbete; pa u nunure ba ava bar na kaina ta ra rakarakan a gunagunan. ³ Ba ra umana gobol a bakut dia mamat ma ra bata, dia vabilim ra gunagunan; ona ra davai i bura uro ta ra matana taubar, ba uro ta ra matana labur, ta ra pakana a davai i bura tana, ta nam iat ra pakana na va.

⁴ Nina i giragire upi ra vuvu pa na vavauma; ma nina i bobobe ra umana gobol a bakut pa na dodoko. ⁵ Da pa u nunure ba ra vuvu i kakaviai dave, ba ra bul i tavua dave ta ra tatal na bul, damana i dekdek upi una nunure ba God, nina i bang ta ra lavur magit par, i papalum dave.

⁶ Una vavaume kaum umana patina ta ra malana, ma koko una ngo tuk i ravian; tago pa u nunure ba go ba nam na tavua, ba dir parika.

⁷ A dovotina ra kapa i boina, ma ra magit na gugu ba a ura kiau na mata dir gire ra keake. ⁸ Ona ra tutana i laun vue mangoro na kilala, boina ba na gugu ta diat parika; boina ba na

nuk pa go, ba ra umana bungbung na bobotoi diat a peal mat. Namur ta ra minat na lingling ika.

A tinata na varvateten pire ra umana barmana

⁹ Damana, u a barmana, una gugu ta kaum kilala na barmana; na lagar ra nuknukim ba pa u tutana ot boko; una mur ra mamainga ai ra balam, ma nam nina a ura kiau na matam dir manane; ia kaka, una nunure ma ra dovotina ba God na kure u ure go ra lavur magit. ¹⁰ Una rubat vue ra lavur nginarao kan ra nuknukim, ma una balaure ra pal a pakam kan ra kinadik, tago a kini na barmana, ma ra kini ba u lagalagar tana, pa na tur vatikai.

12

¹ Damana una nuk pa kaum Tena Vavaki ba u barmana boko, ba pa dia ti vut boko ra umana kaina bung, ma pa i ti vut boko ra e ba una biti tana: Pa iau gugu ure. ² Ba ra keake pa i bobotoi boko, ma pa i panie ra kapa i ra gai ma ra umana tagul, ma pa i bakut mulai ba ra bata i tar par; ³ ba ra umana monamono ai ra pal dia dadadar, ma ra ura pagapaga tana dia pagol; ba ra umana vavina nina dia uduudu dia paupau ka ma dia ngo, ma ra umana vavina dia tur ta ra mata na kalangar pa diat a bagabagele mulai; ⁴ ba di banu ra umana banbanu ta ra mata na pal, ma pa i ngala mulai ra nilai ra vat na uduudu, ba ra varvareo kai ra umana beo i memeap ika, ma pa di valongore bulu ra kakailai kai ra vaden; ⁵ ba nina i patuana i burut ba na vana tutua, ma pa i mainge ra vinavana ka; ba ra pepe na uluna i pua, ba i pa barabarop, ma ra tulungeana i bilua; ma ra tutana i vana tar ta ra kubana, nina ba na kiki tukun tana, ma ra umana tena niligur dia bolabolo ta ra nga; ⁶ ta ra bung ba ra kuara i silva i takunu, ma ra lamp i goled i bura ma i tagigi, ba ra la na tava i tapelegi aro ta ra mata na tava, ma ra alal tava i kaina ta ra

kivu; ⁷ ba ra tobon i talil tadav ra pia, ma ra tulungen tadav God nina a ga tul tar ia.

⁸ A magit vakuku tuna, damana ra Tena Varvai i biti, a lavur magit parika a magit vakuku tuna.

A kidoloina tiniba kai ra tarai

⁹ Ma go bula, ra Tena Varvai, tago i ga kabinana, i ga tovo vanavana ra tarai maia, i ga nuknuk ure, ma i ga tikan upi ra umana tinata valavalar.

¹⁰ Ra Tena Varvai i ga tikan upi ra umana bo na pakana tinata pi na tumu vake ra umana tinata dia dovot.

¹¹ Ra lavur tinata kai nina i kabinana dia da ra umana virvirit, ma kana umana tinata valavalar dia da ra umana ot di tutuk varuk diat; di varuk ra nuknuk i ra kopono tutana ta ra nuknuk i ra mangoro. ¹² Ea, natugu, una luk ra buk na kabinana, ma una vartovo tana; nina i mainge ba na kap varurue ta mangoro na buk, pa na nunure ra ningo; a vartovo milat i vabiluane ra pal a paka.

¹³ Go ra mutuaina, ma na par; a tiniba kai ra tutana ba na ru God, ma na torom ta kana lavur vartuluai, ¹⁴ tago God na kap vaarike ra lavur magit na pidik par, ma na kure diat, ba dia boina ba dia kaina.

A KAKAILAI I LIA TA RA LAVUR KAKAILAI

A taulai kalama, a vavina, ma ra umana natu i Ierusalem, a umana vavina

- ¹ A kakailai i lia ta ra lavur kakailai, nina ba kai Solomon.
- ² Boina ba na galum iau ma ra umana vargalum na ngiene; Kaum varmari i boina ta dir ma ra polo na vuai na vain.
- ³ Kaum lavur varku dia ang na vuai, A iangim i da ra varku di ga lolonge, Damana a umana inip na vavina dia mari u.
- ⁴ Una al pa iau; ma avet a vutvut up u.
Ra king i ga ben pa iau tar ta ra kubana;
Avet a gugu ma avet a ga tam;
Avet a vala varvai ure kaum varmari, ma ure ra polo na vuai na vain pata;
Kadia varmari piram i dovot.
- ⁵ I korong ra pakagu, a umana natu i Ierusalem, a umana vavina, Ia kaka iau a metek,
Da ra umana pal na mal Kedar,
Da ra umana mal na babak kutu kai Solomon.
- ⁶ Koko avat a bobé iau tago i gogol ra pakagu,
Tago ra keake i ga tar rang vakubar ra pakagu.
A umana natu i tinagu, a umana tutana, dia ga kankan ure iau,
Ma dia ga vo pa iau pi ina tena varbalaurai ta ra umauma na vain;
Ma kaugu uma na vain pa iau ga balaure.
- ⁷ U nina ba ra tulungeagu i mari ia, una ve iau
Ure ra pakana kaum kikil na sip dia iaian tana, ma ra pakana dia ngoango tana ari ra keake i ki tur;
Ta ra ava ina da ta tikai i tuba ra pal a matana

Maravai tar ta ra kikil na sip kai ra umana talaim?

- ⁸ Gala pa u nunure, u nina u boina ta ra vaden par,
Una mur ra nga kai ra umana sip,
Ma una tabar kaum lavur nat na me maravai ta ra umana pal na mal kai ra umana tena bala-balaure sip.

A taulai kalama, a vavina, ma ra taulai kalama, a tutana

- ⁹ Kaugu vakak, iau tar valarue u ma ra nat na os ai ra kiki na vinavana kai Parao;
- ¹⁰ A ura pagupagu na ngiem dir boina, ra pepe na ulum nina di vir ia i vamong dir,
Ma ra inoam bula, nina di vakurue ma ra kurkurua i ngatngat.
- ¹¹ Avet a vi kaum ta vivi na goled,
Ma avet a vapedep vanavana tar ta silva tana.
- ¹² Ba ra king i ga ki boko ta kana vatar,
Kaugu varku i ang na vuai.
- ¹³ Kaugu vakak i da ra vinvin bira na davai
Nina i va ta ra bongobongogu.
- ¹⁴ Kaugu vakak i da ra tur a pupu na davai i ang na vuai
Ta ra uma na vain aro En-Gedi.
- ¹⁵ Ea, kaugu vakak, u a valilingina; ea, u a valilingina,
Ma a ura kiau na matam dir da ra kiau na mata i ra uka.
- ¹⁶ Ea, kaugu vakak, u bula a valilingina, maia, a magit na varmananai;
Ma kador vava i limut.
- ¹⁷ Ra umana bolo ta kador pal, a umana tagatagal,
Ma ra umana ivarai tana a umana iara iat.

2

- ¹ Iau a lelegurua maro Saron,
Ma ra vaigoara ta ra malamale.
- ² Da ra vaigoara livuan ta ra umana kait,

I damana kaugu vakak livuan ta diat
ra vaden.

³ Da ra gamata livuan ta ra lavur
davai na pui,

I damana kaugu vakak livuan pire ra
tarai.

Iau ga ki ma ra gugu ta ra maluruna,
Ma ra vuaina i kalami piragu.

⁴ I ga ben tar iau ta ra pal na nian,
Ma kana vakilang nina i bebe taun
iau, ia ra varmari.

⁵ Avat a vadekdek iau ma ra vuai
na vain di vuare, ma avat a
vamaram iau ma ra gamata,

Tago iau mait ma ra varmari.

⁶ Boina ba ra limana, a maira, na va
ta ra kabinamur na ulugu,

Ma ra limana tuna na tal iau me.

⁷ Ea, a umana vavina Ierusalem, iau
vargat avat

Tai ra umana vakak na leing ma ra
umana me,

Ba koko avat a vararak pa ra ma-
mainga upi ra varmari

Tuk tar ba i arikai.

⁸ Ra nilai kaugu vakak! Gire i vut,
I pil ta ra lualuana, i pipil tur vana-
vana ta ra buabuana.

⁹ Kaugu vakak i da ra vakak na leing,
ba ra nat na me;

Gire, i tur ta ra papar a pal,

I gigira ruk ta ra umana mata na
kalangar,

Di gire ta ra liplip na ubene.

¹⁰ Kaugu vakak i ga tata, ma i ga biti
tagu;

Una tut, kaugu vakak, kaugu
valilingina, ma dor a vana;

¹¹ Tago ra e na madoldol i tar par,

I tar par ra bata;

¹² Di gire ra umana pupu na davai ta
ra gunagunan,

Ra e kai ra umana beo nina dia
kakailai i vut,

Ma di valongore ra nilai ra uka ta
kada gunan;

¹³ Ra vuai na lovo i matuka vana-
vana,

Ma ra umana vain dia pupu,

Ma dia ang na vuai.

Una tut, kaugu vakak, kaugu
valilingina, ma dor a vana.

¹⁴ Ea, kaugu uka ta ra umana ngovo
na vat, ta ra bakbakit ta ra ar
na vat,

Boina ba ina gire ra pal a matam,
boina ba ina valongore ra ni-
laim,

Tago ra nilaim i kalami, ma ra pal a
matam i vakak.

¹⁵ Avat a kinim vake ra umana leing
na pap, ra umana nat na leing
na pap, nina dia kokore ra
uma na vain;

Tago kaveve umana vain dia pupu.

¹⁶ Kaugu vakak, ia kaugu vakak iat,
ma iau kana,

I ian livuan ta ra umana vaigoara.

¹⁷ Ba i vuvu ravian ma ra lavur malur
dia panie,

Una talil, kaugu vakak, ma una da ra
vakak na leing ba ra nat na me

Ta ra umana luana dia ang na vuai.

3

A nuknuk i ra taulai kalama a vavina

¹ Nina ba ra balagu i mari ia, iau
ga ngarao upi ia ta ra umana
bungbung na marum ba iau ga
va ta kaugu vava;

Iau ga ngarao upi ia, ma pa iau ga
tikan tadav ia.

² Iau ga biti: Gori ina tut, ma ina vana
vurvurbit ta ra pia na pal,

Ina tikan upi nina ra balagu i mari ia,
Ta ra umana nga ma ta ra lavur nga

dia tababa;

Iau ga tikan upi ia, ma pa iau ga tikan
tadav ia.

³ Ra umana monamono nina dia
vana vurvurbit ta ra pia na pal
dia ga tadav iau,

Ma iau ga biti ta diat: Dave, ava ga
gire laka nina ra balagu i mari
ia?

⁴ Iau ga vana kan diat, ma pa i ga
vavuan

Ma iau ga na tadav nina ba ra balagu
i mari ia.

Iau ga tal ia, ma pa iau ga pala vue
Tuk iau ga ben pa ia tar ta ra kuba i
nagu,

Ta ra pal kai nina i ga lalau pa iau.

5 A umana vavina Ierusalem, iau
vargat avat,
Tai ra umana vakak na leing ma ra
umana me,
Ba koko avat a vararak pa ra ma-
mainga upi ra varmari
Tuk tar ba i arikai.

Diat dia vanavana ta ra varbean

6 To ia go i pot maro ra bil da ra
umana lologoi na mi,
Nina i ang na vuai ma ra bira na
davai, ma ra bulit i ang na
katkat,
Ma ra kabang kai ra umana tena
kunukul?

7 Ea, ia ra vava kai Solomon,
A laptikai na vinun na dekdek na
tutana kai Israel
Dia tur kikil ia.

8 Diat par dia melem ta ra vinarubu
ma ra pakat na vinarubu;
Tikatikai i vi tar kana pakat ta ra
paparai na kauna,
Upi koko ta bunurut ta ra marum.

9 Solomon ra king i ga pait kana ta
kiki na vinavana
Ma ra davai maro Lebanon.

10 I ga pait ra umana pagapaga tana
ma ra silva,
Ma ra ruarua tana i ga pait ia ma ra
goled, ma ra kiki tana i ga pait
ia ma ra mal i meme marut,
A umana vavina Ierusalem
Dia ga mal ia ma ra varmari.

11 Avat a vana, a umana vavina
Sion, ma avat a gire ra king
Solomon,
I vung ra kere nina tinana i ga vatoke
tar ia tana ta ra bung di ga tane
bat ia,
Ta ra bung i ga gugu ra balana tana.

4

*A taulai kalama, a tutana, i pite pa
ra taulai kalama, a vavina*

1 Ea, kaugu vakak, u a valilingina, u
a potar na vavina,
A ura kiau na matam dir da ra kiau
na mata i ra uka;

Ra pepe na ulum i da ra kikil na me
Nina i va ta ra papar a luana Gilead.

2 Ra umana pal a ngiem dia da ra
kikil na sip ba di kabur kut uka
diat,
Ma nina ba di ga puk vagomgom
diat;

Dia vanavana a ururua,
Ma pa ta tikai ta diat i iba.

3 Ra ura bul na ngiem dir da ra kuara
i meme,
Ma ra ngiem i vakak;
A ura pagupagu na ngiem nina dir
ki ta ra vavai na mal na tu-
batuba,
Dir da ra pakana gamata.

4 Ra inoam i da ra bur na pal nina
David i ga pait ia ure ra vuvu-
vung na vargal,

Nina ba tika na arip na marmar na
bakbakit dia ki tana,
Diat par ra umana ramravit kai ra
umana rangrang na tutana.

5 A ura um dir da ra kanga, a ura natu
i ra vakak na leing,
Nina ba dir ian maravai ta ra umana
vaigoara.

6 Ba i vuvu ravian, ma ra lavur malur
dia panie,
Ina vana tar ta ra luana na bira na
davai,
Ma tadav ra buana na bulit i ang na
katkat.

7 Kaugu vakak, ra pakam i potar,
Ma pa ta babale tana.

8 Dor a varagur maro Lebanon,
kaugu taulai kalama,
Dor a varagur maro Lebanon;
Una gigira marama ra ul a Amana,
Marama ra ul a Senir dir ma Ker-
mon,
Kan ra bala i ra babang kai ra umana
leon,
Kan ra luana kai ra umana lepad.*

9 U tar vagugu ra balagu, u taigu,
kaugu taulai kalama;
U tar vagugu ra balagu ba u kap
lingan upi iau,

* 4:8: A lepad, a mangana leing da ra ngala na pusi, a tena varkarat.

Ba iau gire ra kurkurua ta ra inoam.

¹⁰ Taigu, kaugu taulai kalama, kaum varmari i boina!

I manga boina ta dir ma ra polo na vuai na vain!

Ma ra vuvuluna ta kaum lavur var-tap i lia ta ra lavur mangana magit dia ang na katkat!

¹¹ Ea, kaugu taulai kalama, a ura bul na ngiem dir tuatua da ra bulit na livur.

A polo na bulit na livur, ma ra polo na u, dir ki ta ra vavai na karameam.

Kaum lavur mal dia ang na vuvuvul da Lebanon.

¹² Taigu, kaugu taulai kalama, i da ra uma di liplip bat ia,

Da ra tava i ninim rikai nina di tuba bat ia,

Da ra tava i pupunuk nina di ang bat ia.

¹³ Kaum lavur. ibul dia da ra uma na gamata i vuai ra bo na vuaina;

A ena ma ra umana mapina nared,

¹⁴ A nared ma ra sapron,

Kalamus ma sinamon, ma ra lavur davai na bulit dia ang na katkat;

A bira na davai ma ra davai na alo ma ra umana vuai na davai dia ang na vuai, ma dia ngatngat muka.

¹⁵ U tika na uma na tava i pupunuk, U tika na kivu, nina ba ra tava tana a launa,

U ra umana tava alir marama Lebanon.

¹⁶ Ea, u ra labur, una tavangun; ma u ra taubar, una vut;

Amur a vu taun kaugu uma, upi ra bo na vuvuluna tana na arikai.

Boina ba kaugu vakak na vana ta kana uma,

Ma na en ra bo na vuaina tana.

5

¹ Iau pot ta kaugu uma, taigu, kaugu taulai kalama;

Iau tar ilipe kaugu bira na davai ma kaugu balsam;

Iau tar mome kaugu polo na vuai na vain ma kaugu polo na u.

Avat a ian, a umana talaigu,

Avat a momo, maikir, avat a mome ta ngala, a umana vakak.

A kini varbaiai ia ra magit na niligur

² Iau ga va mat, ma ra balagu i ga tavangun;

Ia ra nilai kaugu vakak ba i pipidil, ma i biti:

Una papa are iau, taigu, kaugu valilingina, kaugu nat na uka, kaugu viviliai,

Tago ra pepe na ulugu i pupuk ma ra mavoko,

Ra ulugu i buibui ma ra vual na marum.

³ Iau ga tar vorodo vue kaugu olovoi, ta ra ava ina ule mule?

Iau ga tar puk ra ura kaugu, ta ra ava ina vadur mule dir?

⁴ Kaugu vakak i ga varuk ra limana ta ra liplip na ubene marave ra matakilalat,

Ma ra balagu i ga dadadar upi ia.

⁵ Iau ga tut pi ina papa are pa kaugu vakak;

A ura limagu dir ga tua ma ra bira na davai,

Ma ra umana kaka na limagu ma ra bira na davai i polo,

Ari iau ga vatur ra alal bat ai ra matakilalat.

⁶ Iau ga papa are pa kaugu vakak, Ma kaugu vakak pa i ga ki, i ga tar vana.

A balagu i ga mamat ba i ga tata.

Iau ga tikan upi ia, ma pa iau ga tikan tadav ia;

Iau ga oro upi ia, ma pa i ga bali iau.

⁷ Ra umana monamono, nina dia vana vurvurbit ta ra pia na pal, dia ga tadav iau.

Dia ga kita iau, dia ga vakinkin iau;

Ra umana tena balabalaure ta ra liplip na vat dia ga ra pa kaugu mal na tubatuba.

⁸ Iau lul vovo pa avat a umana vavina

Ierusalem, ba gala avat a tadav kaugu vakak,

Avat a ve ba iau mait ma ra varmari.

A taulai kalama, a vavina, i pite pa ra taulai kalama, a tutana

9 Ea, u a viviliai kakit ta ra vaden par,
Kaum vakak i boina dave tai ta
enana vakak?
Kaum vakak dir enana varbaiai dave
ma ta enana i vakak,
Pi una lul vovo pa avet dari?

10 Kaugu vakak i tavatavaliran, ma i
kubar ra pakana,
I lia vurakit ta ra vinun na arip na
marmar;

11 Ra uluna i da ra goled i ngatngat;
Ra pepe na uluna i da ra pupu ra pao.
ma i korong da ra kotkot.

12 Ra ura kiau na matana dir da
ra ura uka marave ra umana
tava alir;
Di tar puk dir ma ra polo na u, ma dir
ki bulu.

13 A ura pagupagu na ngiene dir da ra
uma na balsam, ma ra kinobot
na pitilibung;

A ura bul na ngiene dir da ra umana
vaigoara nina dia tua ma ra
bira na davai i polo.

14 A ura limana dir da ra umana do-
mol i goled, nina ba di vapetep
tar diat ma ra topas;

Ra pal a pakana i da ra loko na
elefant, nina ba di vapetep tar
ra sapir tana.

15 A ura kauna dir da a ura pagapaga
na bo na vat, nina ba dir ki
taun ra ura kiki i goled ma i
ngatngat;

Ba di gire i da Lebanon, ma i boina
da ra umana tagatagal.

16 Kana tinata i kalakalami, maikir,
ia parika i mariringian kakit.
Go iat kaugu vakak, go nina a talaigu,
a umana vavina Ierusalem.

6

1 Ea, u a viviliai kakit ta ra vaden par,
Kaum vakak i tar vana uve?
Kaum vakak i tar lingan tar uve,
Upi dat a tikan upi ia?

2 Kaugu vakak i tar vana ur ta kana
kinobot na davai i ang na
katkat,

Upi na ian ta ra uma, ma upi na ilipe
ra umana vaigoara.

3 Iau kai kaugu vakak, ma kaugu
vakak ia kaugu;
I tabar kana kikil na sip maravai ta
ra umana vaigoara.

*A taulai kalama, a tutana, i pite pa
ra taulai kalama, a vavina*

4 Ea, kaugu vakak, u ti mariringian
da Tirsas,

Ma u vakak da Ierusalem,
A magit na bunurut da ra loko na
tarai na vinarubu ma ea vak-
ilang na kamara.

5 Una lingan irai kan iau,
Tago a ura kiau na matam dir ga tar
vaburut iau.

Ra pepe na ulum i da ra kikil na me,
Nina i va ta ra papar Gilead.

6 Ra umana pal a ngiem dia da ra
kikil na sip.

Nina ba di ga puk vagomgom diat;
Dia vanavana a ururua, ma pa ta
tikai ta diat i iba.

7 A ura pagupagu na ngiem, nina dir
ki ta ra vavai kaum mal na
tubatuba,

Dir da ra pakana gamata.

8 A laptikai na vinun diat ra umana
vavina kai ra king, ma a lavu-
tul na vinun na tultul na vav-
ina,

Ma ra umana inip na vavina nina pa
di luk diat, dia ki.

9 Kaugu nat na uka, kaugu viviliai, ia
ra kavakake,

A kopono vavina kai nana;
A bul na vakak kai nina i ga lalau pa
ia.

Ra umana vavina dia ga gire, ma dia
ga biti: I ti doan;

Maikir, ra umana vavina kai ra king,
ma ra lavur tultul na vavina,
dia ga pite pa ia.

10 Ia go i da ra kapa ai ra buabuarana,
Ma i talapar da ra gai,
Ma i pupua da ra keake,
A magit na bunurut da ra loko na
tarai na vinarubu ma ra vak-
ilang na kamara?

11 Iau ga vana ur ta ra uma na galip,
Upi ina gire ra lavur ginol ta ra male,

Pi ina gire ra davai na vain ba i
karakap boko,

Ma ra gamata ba i pupu.

¹² Ba pa iau ga nununuk boko, kaugu
mamainga i ga vako iau

Ta ra kiki na vinavana kai kaugu
vakak.

¹³ Ea, u ra vavina maro Sulam, una
lilikun;

Una lilikun, una lilikun, ma avet a
gire u.

Upi ra ava avat a gire ra vavina
Sulam,

Da ava bobo ra malagene maro
Makanaim?

7

¹ Ea, u a natu i ra luluai, a vavina, i
ti mamamar tuna ra ura kaum
ba u vanavana!

A paparai na kaum i guaguar da ra
pupu na irima

Varogop ba ra melemuna i ga
madake.

² A bitom i da ra la na nimomo nina
i vulu,

Ma nina pa i iba upi ra polo na vuai
na vain;

Ra balam i da ra vinvin vit
Nina ba Ta umana vaigoara dia tur
kikil ia.

³ A ura um dir da ra kanga,
Da ra ura natu i ra leing, nina a bo na
ginagira.

⁴ A inoam i da ra bur na pal di pait ia
ma ra loko na elefant;

A ura kiau na matam dir da ra
umana lum aro Kesbon, mara-
vai ta ra mataniolo Bat-Rabim;

A bilaum i da ra bur na pal Lebanon
Nina i vatale uro Damasko.

⁵ A ulum i da Karmel,
Ma ra pepe na ulum i da ra mal i
meme marut,
Nina di rau ra king me.

*A ura taulai kalama dir gugu varu-
rung*

⁶ Ea, a vakak u, a valilingina ma a
boina,

Nina ba da gugu tana.

⁷ Ra pal a pakam i da ra gelep,
Ma a ura um dir da ra vuaina i vo.

⁸ Iau ga biti: Ina koe ra gelep,
Ina tatabai ta ra umana pagalina;

Boina ba a ura um dir a da ra vuaina
i vo,

Ma kaum mamadang na vuvul da ra
vuai na gamata;

⁹ Ma ra ngiem na da ra polo na vuai
na vain nina i manga boina,

Ma i kalamu ure kaugu vakak,

Ta ra bul na ngiene ma ra pal a
ngiene.

¹⁰ Iau kai kaugu vakak,

Ma kana mamainga i tur tagu.

¹¹ Una mai, kaugu vakak, boina da
dora vana ta ra bala na vura;
Boina ba dor a ki ta ra gunagunan.

¹² Boina ba dor a vana na taptapke
uro ta ra umauma na vain;

Dor a gire ba ra davai na vain i
karakap boko, ma ra vuaina i
arikai,

Ma ba ra umana gamata dia pupu;
Ma ina vaarike kaugu varmari piram
abara.

¹³ Ra umana davai na pepe ure ra
varmari dia ang na vuai,

Ma ra umana mangana vuaina davai
dia boina, a kalamana ma ra
maulana, dia va ta ra po,

Nina ba iau ga vung ia ure u, kaugu
vakak.

8

¹ Gala u a taigu, nina ba nagu i ga vau
ia,

Gala na boina!

Ba ina tadav u ta ra taman, ma ina
galum u,

Pa ta na na kulume iau tana.

² Ina agure u tar ta ra kuba i nagu,

Nina ba na vateten iau;

Ina vamomo u ma ra polo na vuai
na vain, nina di ga pota ma ra
kavavar,

Ma ra polo na vuai na vain nina i
kalamu.

³ Boina ba ra limana, a maira, na va
ta ra kabinamur na ulugu,
Ma ra limana tuna na tal iau me.

⁴ Ea, a umana vavina Ierusalem, iau
vargat avat,

Ba koko avat a vararak pa ra ma-
mainga upi ra varmari,

Tuk tar ba i arikai.

A varmari i dekdek da ra minat

- ⁵ Ia go i vut maro ra pupui,
Ma i tatabai ta kana vakak?
Iau ga vangun u ta ra bit a gamata,
Abara iat tinam i ga kava u ie,
Aina iat u ga ruarua ia ie.
- ⁶ Una vaki iau da ra vakilang ta ra
balam, da ra vakilang ta ra
limam.
Tago a varmari i dekdek da ra minat;
Ma ra varpin i leo da ra babang na
minat;
A umana meme tana dia da ra meme
ta ra iap,
A birao iat kai ra Luluai.
- ⁷ Mangoro na tava dia mama pun ra
varmari,
Ma. ra umana lovon dia mama taun
vadudu pa ia;
Da kulume ra tutana
Nina ba na valar ia pi na kul ra
varmari ma ra tabarikik.
- ⁸ Tika na tai vevet,
Nina ba pa i ti tur boko ra una;
Ava avet a pait ia ure tai vevet
Ta ra bung ba di tir pa ia ta vevet?
- ⁹ Gala i tur padikat da ra liplip na vat,
Avet a pait ra bur na pal i silva taun
ia;
Gala i da ra banbanu,
Avet a liplip bat ia ma ra umana
davai na tagatagal.
- ¹⁰ Iau ra liplip na vat, ma a ura ugu
dir da ra ura bur na pal tana,
Ma ta ra kiau na matana iau ga da
tikai nina i ga tikan tadav ra
malmal.
- ¹¹ Solomon i ga vatur vake tika na
uma na vain aro Baal-Amon;
Ma ra umana tena balabalaure dia
ga tokom pa kana uma na vain
pirana
Ma tika na arip na marmar na
pakana silva ure ra vuaina
tana.
- ¹² Kaugu uma na vain iau balaure;
Ma u Solomon, una vatur vake kaum
silva,
Ma ra vuai kaum uma, ma ra umana
tena balabalaure bula.

- ¹³ Ea, a umana talaigu dia valongore
ra nilaim,
U, nina u ki ta ra umauma;
Boina ba iau bula, ina valongore.
- ¹⁴ Una lulut, kaugu vakak,
Ma una libur da ra vakak na leing ba
ra me,
Ta ra umana luana dia ang na katkat.

A BUK KAI RA PROPET IESAIA

A kaina vuna tarai

¹ A ninana nina ba Iesaia, natu i Amos, i ga gire ure Iuda ma Ierusalem, ta ra kilakilala ba Usia, Iotam, Akas ma Esekia dia ga ki na king ta ra gunan Iuda.

² U ra bala na bakut, una valongore, ma u ra rakarakan a gunan, una nuk pa ia, tago ra Luluai i tar tatike dari: Iau tar tabar ra umana bul, ma iau tar vangala diat, ma dia tar piam vue iau. ³ A bulumakau i nunure nina i vague, ma ra as i nunure ra vuvuvung na nian kai nina i vague; ma Israel pa i nunure, ma kaugu tarai pa dia nuk pa ia.

⁴ Ui! A kaina vuna tarai, a tarai ba dia kap vurot ma ra bilak na mangamangana, a umana natu i ra umana tena varpam, a umana bul na vartuam diat; dia tar vana balakane ra Luluai, dia tar nuknuk vakuku ure ra Lia Kakit kai Israel, dia tar papait na vaira, ma dia ung murmur. ⁵ Upi ra ava da kita mule avat? Tago ava tut na varpam, ma i kaina vanavana. A ulu i vavat par i mait, a bala i vavat par i tar turatura. ⁶ Papa ta ra pal a kauna ma i tuk ta ra katkat na ula, pa ta bo na nilaun tana; a umana baba ka, ma ra umana dala, ma ra umana manua; pa di paum guve diat, pa di pulu diat, ma pa di puk diat ma ra dangi. ⁷ Kavava gunan i tar uliran, di tar.li kavava lavur pia na pal; a umana vaira dia en vue kavava gunan ta ra luaina mata i vavat, ma i tar lingling da ra gunan ba ra umana vaira dia li ia.

⁸ Ma ra natu i Sion, a vavina, i tur valili, da ra pal na turturup ta ra uma na vain, da ra pal na minakila ta ra uma na kukamba, da ra pia na pal ba ra ebar i tur kikil ia. ⁹ Gala ra Luluai kai ra lavur kor pa i ga nur vue ta ik a ibaiba pire dat, gala dat a ga varogop

ma Sodom, ma dat a ga vardada ma Gomora.

A nioro upi ra dovot na nukpuku

¹⁰ Avat a umana tena varkurai Sodom, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; avat a tarai Gomora, avat a nuk pa ra vartovo kai kada God. ¹¹ Upi ra ava ra peal tinabar piragu? ra Luluai i biti. Iau milamila ga ta kavava lavur me di tuntun tar ia tagu, ma ta ra bira i ra umana tubu na vavaguai, ma pa iau gugu ta ra gapu i ra umana bulumakau, ma ra umana nat na sip, ma ra umana me, a umana tomotoina. ¹² Ba ava vana rikai ta ra luaina matagu, to ia i vatang upi nam ra lavur magit ta ra lima i vavat, upi avat a rua vakaina kaugu lavur bala na gunan? ¹³ Koko avat a kap tabar mule iau ma ra lavur tinabar vakuku; a mi na lotu ia ra magit na milmilikuan piragu; a lukara na gai ma ra Bung Sabat, ra pait kivung, pa iau mainge go ra umana magit; dia da ra mangamangana varpam, maia, ra ngala na lukara na lotu damana bula. ¹⁴ A balagu i milmilikuane kavava lavur lukara na gai ma kavava lavur enana lukara, dia da ra kap vurot piragu; iau milamila tana. ¹⁵ Ma ba ava vung pala tar ra lima i vavat, ina ive ra matagu kan avat; maia, ma ba ava vapeal kavava lavur niaring, pa ina torom ta vavat; a lima i vavat i dur rit ma ra gap. ¹⁶ Avat a vargi, avat a dalu vagongom avat; avat a vung vue kavava lavur varpam kan ra luaina matagu; avat a ngo ma ra papait varpam, ¹⁷ ma avat a vartovo ta ra papait boina; avat a nuk upi ra takodo na varkurai, avat a valangalanga nina di arung bat ia, avat a varkurai maravut ra nat na ling, avat a tata maravut ra ua na vavina.

¹⁸ Io, avat a mai, ma dat a vartoto, ra Luluai i biti; ba tumu kavava lavur varpam dia meme da ra gap, diat a pua boko da ra kabang, ba dia birao da ra mal meme, diat a pua boko da ra ivuna sip. ¹⁹ Ona ava mariga, ma ona ava torom, avat a en

ra bo na vuai ra gunan boko: ²⁰ ma ona ava ol ika, ma ava varpam, a pakat na vinarubu na en vue avat; tago ra ngie i ra Luluai i tar tatike.

A varkurai ure Sion ma re varvalaun tana

²¹ Ea, ra pia na pal nam i ga dovot i tar da ra igoro na vavina! Amana i ga buka ma ra takodo na varkurai! A mangamangana takodo i ga ki tana, ma go a umana tena vardodoko. ²² Kaum silva i tar kubur, kaum polo na vain di tar varpopoto ma ra tava. ²³ Kaum umana luluai dia tar tut na varpam, ma dia varlair varurung ma ra umana tena nilong; diat par tikitikai dia anan upi diat a vatur vake ra vartabar, ma dia nuk upi ra lavur vapuak; pa dia varkurai maravut ra nat na ling, ma ra magit kai ra ua na vavina pa di vaarike pire diat.

²⁴ Kari ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, ra Tena Niongor kai Israel, i biti dari: Ea, ina valangalanga iau mulai kan diat dia tur bat iau, ma ina obo pa iau mulai ta kaugu lavur ebar; ²⁵ ma ina palum u ma ra limagu, ma ina dalu vue ra magit i kaina tam, ma ina tak vue ra lavur kaina magit kan u. ²⁶ Ina mal pa mule kaum umana tena varkurai pi na varogop ma ra vunapaina, ma kaum umana tena varvateten upi diat a da ta ra turpaina; namur da vatang u ba ra takodo na pia na pal, ma ra pia na Dal i dovot. ²⁷ Da kul valaun Sion ma ra takodo na varkurai, ma diat dia lilikun pirana ma ra mangamangana takodo. ²⁸ Ma ra umana tena varpam ma ra umana tena bolo langun diat a virua varurung, ma diat dia vana balakane ra Luluai diat a panie. ²⁹ Tago diat a vavirvir ure ra umana iban ava tar manane, ma ra mata i vavat na ula ta ra lavur moramoro nina ava ga vakilang diat. ³⁰ Tago ava da ra mapmapina davai i ele, ma da ra uma ba pa ta tava tana. ³¹ Ma ra tena niongor na da ra vupuna, ma kana papalum da ra takulen na iap; ma dir

par dir a birao, ma pa ta na na pun ia.

2

A e na varkurai na malmal kai ra Luluai
(Mika 4:1-3)

¹ A tinata ba Iesaia, natu i Amos, i ga gire ure Iuda ma Ierusalem. ² Ma ta ra e namur ra luana nina ba ra kuba i ra Luluai i tur tana na lualua ta ra umana buana, ma na kiki ak ta diat, ma ra lavur vuna tarai diat a koakor tadav ia. ³ Ma mangoro na tarai diat a vana, ma diat a biti dari: Avat a mai, ma dat a varait urama ta ra luana kai ra Luluai ma ta ra kuba i ra God kai Iakob; ma na vateten dat ure kana mangamangana, ma dat a murmur kana umana nga; tago ra vartovo na vana rikai maro Sion, ma ra tinata kai ra Luluai maro Ierusalem. ⁴ Ma ra Luluai na varvarkurai ta ra lavur vuna gunan, ma na pit mangoro na vuna tarai; ma diat a pait pukue kadia lavur pakat na vinarubu upi ra umana rek, ma kadia lavur rumu upi ra umana kono; a umana vuna gunan pa diat a varvarubu vargil mulai, ma pa diat a varvartovo mulai ure ra vinarubu.

A varkurai kai ra Luluai pire diat dia kolakolo

⁵ Io, avat ta ra kuba i Iakob, avat a mai ma dat a vanavana ta ra kapa kai ra Luluai. ⁶ U tar vana balakane kaum tarai ta ra kuba i Iakob, tago i tar peal pire diat ra lavur mangamangana maro ra taubar, ma diat a umana tena papait da ra tarai Pilistia, ma dia varpit ma ra lavur natu i ra umana vaira. ⁷ Kadia gunan i kor ma ra silva ma ra goled bula, ma kadia ngatngat na tabarikik i tup ia; damana bula kadia gunan i kor ma ra umana os, ma ra lavur kiki na vinavana i tup ia pire diat. ⁸ Damana bula kadia gunan i kor ma ra lavur tabataba; dia lolotu tadav ra papalum na lima diat, tadav ra magit ba ra kaka na lima i diat iat i ga pait ia. ⁹ Ma ra luveana i va timtimum, ma ra luluai i ruva; io, koko una nur vue

pire diat. ¹⁰ Una ruk ta ra babang na vat ki, una parau ta ra tobon na pia kan ra kankan kai ra Luluai ma kan kana ngala na minamar. ¹¹ Diat dia matana luluai diat a bura boko, ma ra tarai ba i ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, diat a vavirvir boko, ma ra Luluai kaka na ngala ta nam ra bung.

¹² Tago tika na bung kai ra Luluai kai ra lavur kor na pot tadav diat par i kolakolo ra nuknuk i diat, tadav diat dia papait na luluai, ma tadav diat dia vangala pa mule diat, ma da vaikilik pa diat; ¹³ ma tadav ra lavur tagatagal par ta ra Lebanon, nina dia manga tuluai urama, ma tadav ra lavur iban par ta ra gunan Basan; ¹⁴ ma tadav ra lavur lualuana par dia manga tuluai urama, ma ra lavur buana dia ki ak; ¹⁵ tadav ra lavur pal na minakila dia tuluai urama, ma ra lavur dekdek na liplip na vat; ¹⁶ ma tadav ra lavur parau Tarsis, ma tadav ra lavur malalar par di gugu tana. ¹⁷ Ma da vue pukue vue ra mangamangana kolakolo kai ra tarai, ma kadia mangamangana luluai da vaikilik pa ia; ma ra Luluai kaka na ngala ta nam ra bung. ¹⁸ Ma ra lavur tabalar diat a panie kakit. ¹⁹ Ma ra tarai diat a ruk ta ra umana babang ta ra umana vat ki ma ra umana tung ra pia, upi diat a parau kan ra ngala na kankan kai ra Luluai ma kan kana ngala na minamar ba i tut upi na vaguria na kaia ra rakarakan a gunagunan. ²⁰ Ta nam ra bung ra tarai diat a vung vue kadia lavur tabalar na silva, ma kadia lavur tabalar na goled dia ga pait diat upi diat a lotu tadav diat; diat a vue tar diat ta ra lavur mang ma ra lavur tepetepe; ²¹ upi diat a ruk ta ra umana babang ta ra umana vat ki ma ra umana ngovo na vat upi diat a ki vue ra ngala na kankan kai ra Luluai ma kana enana minamar, ba i tut upi na vaguria na kaia ra rakarakan a gunagunan. ²² Io, koko avat a nurnur ta ra tarai ba ra vuvu ka i tur ta ra bilau i diat; tago ra

magit ava na tale diat?

3

A varkurai kai ra Luluai pire Iuda dir ma Ierusalem

¹ Tago ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, na tak vue ra tukal ma ra buka kan Ierusalem ma Iuda, ra tukal na magit na nian par ma ra buka na tava par; ² ra tena niongor ma ra tena vinarubu, ra tena varkurai ma ra propet, ra tena papait ma ra patuana, ³ ra luluai na loko na tarai na vinarubu, ma ra tutana di ru ia, ma ra tena varvateten, ma ra tena madaka ma ra tena agagar tuna. ⁴ Ma ina tibe ra umana bul uka upi diat a lue rap diat, ma ra umana kuramana diat a kure diat. ⁵ Ma ra tarai diat a rung vargilians bat diat mulai, ma tikatikai na ki taun talaina; a bul na piam vue ra patuana, ma ra tutana vakuku na piam vue ra ngalangala. ⁶ Ba tika na tutana na kinim vake turana ta ra kuba i tama i dir, ma na biti tana dari: U tar vung ra mal, boina ba una varkurai pire dat, ma boina ba una mal pa go ra taripuna ma ra limam; ⁷ ta nam ra bung na tak ra ngiene ma na biti dari: Vakir ina tena valagar, tago pa ta magit na nian ma pa ta mal ta ra kubagu; koko avat a va ki iau ba ina tena varkurai kai ra tarai.

⁸ Tago Ierusalem i tar tarip, ma Iuda i tar bura; tago kadia tinata ma kadia mangamangana i tur bat ra Luluai, ma dia vakankan ra mata i kana minamar. ⁹ A mata i diat iat i takun diat mulai; dia vaarike kadia kaina mangamangana da Sodom, pa dia ive. A bala i diat na kaina, tago dia tar vabongon diat mulai ma ra kaina. ¹⁰ Avat a varvai ure ra umana tena takodo ba diat a ki mamal boko, tago diat a en boko ra vuai kadia papalum. ¹¹ Na kaina tai nina ra tena varpiam! Na ki na malari boko, tago da tul tar ra vapuak tana ure kana papalum. ¹² Ma ra umana bul uka diat a arung bat kaugu tarai, ma ra vaden diat a kure diat; ea, avat kaugu tarai, diat ba dia rap lue avat,

dia varara avat, ma dia vapurpuruan ra nga ba ava vana tana. ¹³ A Luluai i tut upi na vartoto, ma i tur upi na kure ra tarai. ¹⁴ A Luluai na kure ra umana patuana kai kana tarai ma kadia lavur luluai bula; avat iat ava tar en vue ra uma na vain; a tabarikik ba ava long ia pire ra umana luveana i va ta ra kuba i vavat; ¹⁵ ava ra kukuraina, tago ava rua bereng kaugu tarai, ma ava ki taun ra umana biaui? a Luluai God kai ra lavur kor i biti.

A varkurai kai ra Luluai pire ra umana natu i Sion, a umana vavina

¹⁶⁻¹⁷ Ma ra Luluai i tatike bula go: A Luluai na vaki ra kaka ta ra katkat na ulu i ra umana natu i Sion, a umana vavina, ma ra Luluai na pala vue kadia lavur mal; tago i kolakolo ra nuknuk i diat, ma ba dia vana vurvurbit dia tonatonok, ma ra mata i diat i varvol, ma ba dia vana dia pipil vanavana, ma i vartetelengei ra kau i diat.

¹⁸ Ta nam ra bung ra Luluai na tak vue ra lavur minong dia mong me, ma ra lavur ubene na tagal a ula, ma ra lavur marmar da ra lokono gai; ¹⁹ ra lavur magit na marmar talinga, ra lavur lalai, ma ra lavur mal na kurkurua; ²⁰ a lavur kere, ma ra lavur vinau na patkoai, ma ra lavur vipit, ma ra lavur pal a varku, ma ra umana magit na babat; ²¹ a lavur domol, ma ra lavur magit na marmar bibilau; ²² a lavur mal na lukara, ma ra lavur olovoi, ma ra lavur mal na kukuvai, ma ra lavur popopoi; ²³ a lavur tiroa, ma ra lavur mal kumau, ma ra lavur vipuar, ma ra lavur mal na turturup mata.

²⁴ Ma na damana ka: a magit i ang na bubu na kia vue ra magit i ang na vuvuvul; ma ra vinau vakuku na kia vue ra bo na vipit; ma ra peaka na kia vue ra tagal a ip; ma ra mal na tabun na kia vue ra potar na minong; a vakilang na vilavilau di tuntun tar ia na kia vue ra bo na minamar. ²⁵ Kaum tarai diat a virua ta ra pakat na vinarubu, ma kaum lavur dekdek ta ra kamara. ²⁶ Ma kana umana mataniolo diat a tangi

ma diat a ligur, ma Sion na lingling ika ma na ki na tabun.

4

¹ Ma ta nam ra bung lavurua na vavina diat a tabe vake tika na tutana, ma diat a biti tana dari: Avet a en ra aveve magit iat, ma avet a mal ma kaveve mal iat: ma ave lul uka ba avet a kap iang tam, ma una pun vue ra magit na vavirvir ta vevet.

A ko na kini namur kai Ierusalem

² Ma ta nam ra bung ra ibul i ra Luluai na potar ma na mamar, ma ra vuai ra pia na ko tuna ma na mariringian ure ra tarai Israel dia tar pila. ³ Ma na dari: nina ba i ki valili aro Sion ma ra ibaiba i ki Ierusalem da vatang ia ba a gomgom, maia pa, diat par tikatikai ba di ga tumu ra iang i diat varurung ma ra tarai dia ki Ierusalem, ⁴ ba ra Luluai na ga dalu vue ra dur ta ra umana natu i Sion, a umana vavina, ma ba na ga kap vue ra gap kan Ierusalem ma ra vuvu na varkurai ma ra vuvu na rangrang.

⁵ Ma ta ra bung na keake ra Luluai na vaki ra bakut ma ra mi arama liu ta ra gunan na luana Sion par; ma na tur bula arama liu ta kana lavur kivung, ma ra marum na vaki ra biro na iap ba na pupua tana, tago ra minamarina na turup diat par. ⁶ Ma da vatur ra pal na turturup upi da malur tana ta ra bung na keake, ma da ki bakit tana ma da rivarivan tana ta ra ngala na vuvu ma kan ra bata.

5

A tinata valavalara ure ra umana vain

¹ Boina ina kakaile ra kakailai kai talaigu tadav ra vakak na talaigu ure kana uma na vain. A vakak na talaigu kana ra uma na vain ta ra papar a luana i manga vuai; ² ma i ipuk ia, ma i tak varurue vue ra lavur vat kan ia, ma i vaume ra bo na davai na vain tuna tana, ma i pait ra pal na minakila livuan tana, ma i kal ra tung na vain bula tana; ma i nuk upi ra vuai na vain tuna tana; ma pata, a vuaina i manmanin ika.

³ Io, avat a tarai Ierusalem ma ra tarai Iuda, avat a varkurai ure amir ma kaugu uma na vain. ⁴ Ava mulai ba da maravut nam me ba iau tar pait ia ta kaugu uma na vain? Tago iau tar pait ra lavur magit tana. Ma ta ra ava, ba iau nuk upi ra vuai na vain tuna tana, i vuai vaarike ke ra vuaina i manmanin? ⁵ Io, go ina ve avat ba ava ina pait ia ta kaugu uma na vain: ina re vue ra liplip na valangur tana, ma da tun vue; ina re vue ra liplip na vat bula, ma da ruarua vakaina; ⁶ ma ina rubat vue, upi koko da laga mule ra davai tana, ma koko da ipuk mulai tana; ma ra kait ma ra kunai ka dir a tavua tana, ma ina tigel ra bakut upi koko ra bata na bura tana. ⁷ Tago ra uma na vain kai ra Luluai kai ra lavur kor ia ra tarai Israel, ma ra tarai Iuda ia kana davai na uma ba i manamanane; ma i nuk upi ra takodo na varkurai, ma i gire ke ra vinarubu, i anan upi ra mangamangana takodo, ma i valongore ra kunukula ka.

Na kaina pire ra umana tena varpam

⁸ Na kaina ta diat dia vapeal kadia umana pal, ma dia vangala kadia pia na uma vanavana upi pa ta maup mulai, ma avat ika ava ki varkolono ta ra bala na gunan! ⁹ Ra Luluai kai ra lavur kor i vatang tar ia ta ra talingagu dari: A dovotina. mangoro na pal diat a lingling ika, maia pa, ra umana kaliana ma diat di ga alur kapi diat, ma pa ta na na ki tana. ¹⁰ Tago a vinun na langun na uma na vain da vatur vake ra kopono valavalalar na polo na vain tana, ma ba da imimire a vinun na epa* na pat na kon da vatur vake ra kopono epa tana.

¹¹ Na kaina ta diat dia tavangun ra malana ikilik upi diat a mome ra tava longlong; diat dia vangala pa ra keake ta ra marum upi ra polo na vain na vamalamalapang diat! ¹² Ma ra pagol ma ra gita, a kudu ma ra

tataru, ma ra polo na vain i maravut kadia lavur lukara; ma pa dia nuk pa ra papalum kai ra Luluai, ma pa dia gire ilam ra magit ra limana i pait ia. ¹³ Kari kaugu tarai dia tar vana ta ra kini na vilavilau, tago dia iba upi ra kabinana, ma kadia umana luluai dia mat ma ra mulmulum, ma ra kor na tarai dia kaina ma ra nimar. ¹⁴ Kari ra ruarua na tulungen i vangala mule, ma i manga panganga kakit; ma kadia umana uviana, ma ra kor na tarai tuna, ma kadia lavur minamar vakuku, ma ra tena gugu pire diat, diat par dia ruk tana. ¹⁵ Ma ra tutana vakuku i tar malari, ma ra ngala na tutana i tar ruva, ma diat dia matana luluai dia tar ruva bula; ¹⁶ ma ra Luluai kai ra lavur kor i ngala ta ra varkurai; ma God, ra Lia Kakit, i lia ta ra mangamangana takodo. ¹⁷ Ta nam ra bung a umana nat na sip diat a iaian ta kadia pia na vura, ma ra umana vaira diat a konom ra magit kai ra umana tubu na tutana ta ra gunan i lingling.

¹⁸ Na kaina ta diat dia al pa ra kaina mangamangana ma ra vinau na vaongo, ma ra mangamangana bilak da ma ra dekdek na vinau; ¹⁹ ma dia biti dari: Boina ba na lulut, boina ba na pampam ma kana papalum, upi avet a gire, ma boina ba ra nuknuk i ra Lia Kakit kai Israel na vut ma na vana rikai upi avet a nunure!

²⁰ Na kaina ta diat dia vatang ra kaina ba a boina, ma ra boina ba a kaina; dia biti ba ra bobotoi i kapa, ma ra kapa i bobotoi; dia biti ba ra mapak na magit i kalami, ma ra kalami na magit i mapak!

²¹ Na kaina ta diat dia malamala tena kabinana, ma dia nuk ia ba dia matoto!

²² Na kaina ta ra umana lup mome vain, ma diat dia ongor ma ra longoi na tava longlong; ²³ diat dia varkurai maravut ra tena varpam upi ta vapuak tana, ma dia varpuai ta ra mangamangana takodo kai ra tena takodo! ²⁴ Io, da ra biro na iap

* **5:10:** A epa ia ra valavalalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lb.

i vapar vue ra kunai, ma da ra vura makuk i dudukau ta ra iap, damana ra okor i diat na maroto ma ra pupu i diat na tubang rikai da ra tobon; tago dia tar piam vue ra vartovo kai ra Luluai kai ra lavur kor; ma dia milmilikuane ra tinata kai ra Lia Kakit kai Israel.

²⁵ Kari ra kulot kai ra Luluai i tar birao ure kana tarai, ma i tar tulue ra limana ure diat, ma i tar ubu diat, ma ra umana buana dia ga guria, ma ra minat i diat dia ga va da ra puputa ta ra lavur pal a nga. Ma a dovotina kana kankan pa i par boko, ma i tulue boko ra limana. ²⁶ Ma na vatur ra vakilang ure ra umana vuna tarai dia kiki vailik, ma na buange pa diat maro ra ngu na rakarakan a gunagunan, ma io, diat a vutvut ma diat a poapot lulut; ²⁷ pa ta na ta diat na talangan, ma pa ta na na tutukai; pa ta na na mata vava, ma pa ta na na va mat. kadia vipit pa na golagolo, ma ra kuara na pal a kau i diat pa na takunu varbai; ²⁸ kadia umana pu dia lamia, ma kadia lavur panak par dia talele; kadia lavur os a pal a kau i diat dia da ra vat, ma ra umana vil ta kadia kiki na vinavana dia da ra kalivuvur; ²⁹ a nilai diat na da ra nilai ra leon, diat a kukukula da ra umana nat na leon; maia, diat a kukukula, ma diat a kinim vake ra magit dia ub ia, ma diat a puak vabakite vue, ma pa ta na na valaun ia. ³⁰ Ma ta nam ra bung diat a roro ure diat da ra ta i roro; ma ba di gire ra gunan da gire ke ra bingnimuna ma ra tinabun tana, ma ra bakut i bak bat ra kapa.

6

A ninana ma ra nioro pire Iesaia

¹ Ta ra kilala Usia ra king i ga mat i tana, iau ga gire ra Luluai, ma i ga ki ta ra ngala na kiki na king i tur arama iat, ma ra ngu kana mal i ga kor ta ra pal i gomgom. ² A umana angelo dia ga tur arama tana; tikitikai i vung laptikai na bebeana; i turup ra matana ma ra urua; ma i tuba ra ura kauna ma ta ra urua; ma

i purpururung ma ta ra urua. ³ Ma dia ga oro vargilgiliane diat, ma dia biti dari: I ti lia kakit, i ti lia kakit, i ti lia kakit, ra Luluai kai ra lavur kor; a rakarakan a gunagunan i ti kor ma kana minamar. ⁴ Ma ra vunapai ra matakilalat i ga guria ta ra nilai nina i oro, ma ra pal i ga buka ma ra mi. ⁵ Ma iau ga biti dari: Ina malari! Tago ina virua, tago iau a tutana ba i dur ra bul na ngiegu, ma iau ki livuan ta ra tarai ba i dur ra bul na ngie i diat; tago ra matagu i tar gire ra King, ra Luluai kai ra lavur kor.

⁶ Io, namur tikai ta diat ra umana angelo i ga pururung pukai piragu, ma i ga kap ra lakit ta ra limana, i ga tak pa ia ma ra kia kan ra uguugu na vartabar; ⁷ ma i ga bili ra ngiegu me, ma i biti: Ea, go i tar bili ra bul na ngiem, ma di tar tak vue kaum bilak na mangamangana, ma di tar dur vue kaum varpiam. ⁸ Ma iau ga valongore ra nilai ra Luluai, i dari: Ina tulue to ia, ma to ia na vana ure avet?

Ma iau ga biti tana: Iau go kari, una tulue iau. ⁹ Ma i ga biti: Una vana, ma una ve go ra tarai dari: Avat a valavalongor vatikai, ma koko avat a matoto, avat a gigigira vatikai, ma koko avat a gigira ilam. ¹⁰ Una valeo bat ra bala i go ra tarai, ma una ang bat ra talinga i diat, ma una vapula bat ra mata i diat, kan diat a gigira ilam ma ra mata i diat, ma diat a valongor ilam ma ra talinga i diat, ma diat a matoto ma ra bala i diat, ma diat a talil, ma da valaun pa diat.

¹¹ Ma iau ga biti: Luluai, aivia ra bung na damana? Ma i ga bali ia: Tuk tar ta ra bung ba ra umana pia na pal diat a kapakapana ma pa ta na na ki mulai ta diat, ma ra umana pal diat a lingling, ma ra gunan na da ra bil tuna, ¹² ma ra Luluai na ga kari vue ra tarai upi diat a ki vailik, ma mangoro na tavul diat a uliran livuan. ta ra gunan. ¹³ Ma ba ra vavinununa tana i ki boko, da vaimur vue; da ra iroto ma da ra rebarebe, a vuna i tur boko ba di mut

vue, damana ra gomgom na vuna tarai i da ra vuna pirana.

7

A luaina tinata kai Iesaia tadav Akas

¹ Ma ta ra kilala ba Akas, natu i Iotam, natu i Usia, i ki na king Iuda, Resin ra king Siria, ma Peka natu i Remalia, a king Israel, dir ga vana urama Ierusalem upi diat a varubume, ma pa dir ga ongor valar pa ia. ² Ma di ga ve ra kuba i David dari: Siria dir ma Epraim dir tur varurung. Ma ra balana i dadadar ma ra bala i kana tarai bula, da ra umana davai ra pupui dia malmaliara ta ra vuvu.

³ Ma ra Luluai i ga biti tai Iesaia dari: Amur ma natum Sear-Iasub amur a vana upi amur a barat Akas ta ra ngu na nga na tava kai ra lum i ki arama, ta ra nga uro ta ra pia kai ra tena malmal mal; ⁴ ma una biti tana: Una varbalaurai, ma una balamat; koko una burut, ma koko ra balam na ururian ure go ra ura valuta ba dir mi, ure ra ngala na kankan kai Resin maro Siria ma ra natu i Remalia. ⁵ Tago Siria ma Epraim ma natu i Remalia dital tar varpit ure u, ma dital biti dari: ⁶ Datal a vana urama Iuda ma datal a vapurpuruan ia, ma datal a rada ia, ma datal a vaki natu i Tabeal upi na king ie; ⁷ a Luluai God i biti dari: Patana, pa dital a pait ot pa ia. ⁸ Tago Damasko i lua ta ra gunan Siria, ma Resin i lua ta ra gunan Damasko, ma ba pa na par boko laptikai na vinun ma a ilima na kilala, Epraim na tamuta, ma pa ta vuna tarai mulai tana; ⁹ ma Samaria i lualua ta ra gunan Epraim, ma natu i Remalia i lua ta ra pia na pal Samaria. Ona pa ava nurnur pa avat a tur padikat.

A tinata kai Iesaia ure Imanuel

¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti mulai tai Akas dari: ¹¹ Una lul pa ra Luluai kaum God upi ta vakilang; una lul upi ia ta ra lamanana ba arama liu ta ra maup. ¹² Ma Akas i ga biti: Patana, i dekdek piragu upi ina lul ia, ma pa

ina valar ra Luluai. ¹³ Ma Iesaia i ga biti: Ea, avat ta ra kuba i David, avat a valongore: a dovotina a magit i ikilik pire vavat ba avat a vamila ra tarai, ma dave, avat a vamila kaugu God bula? ¹⁴ Kari ra Luluai iat na tul tar ta tika na vakilang ta vavat; ea, tika na inip na vavina na kap bala, ma na kava vaarike ra bul tutana, ma na vaiang tar ra iangina ba Imanuel. ¹⁵ Na en ra bira na polo na u, ma ra polo na livur, upi na matoto ma na ole vue ra kaina, ma na pilak vake ra boina. ¹⁶ Ma ba ra bul pa i matoto boko upi na ole vue ra kaina, ma upi na pilak vake ra boina, ra gunan kai ra ura king ba u burutue dir na uliran. ¹⁷ A Luluai na tulue ra kaina e piram ma pire kaum tarai, ma pire ra kuba i tamam, nina ra dari pa i ga pot papa ra bung ba Epraim ma Iuda dir ga vana varbaiai tana; gi pa, na tulue ra king Asiria.

¹⁸ Ma ta nam ra e ra Luluai na buange pa ra langa maro ra papar vailik ta ra tava alir Aigipto, ma ra livur i ki ra gunan Asiria. ¹⁹ Ma diat a vut, ma diat a ki par ta ra lavur male ma ta ra lavur ngovo na vat ki, ma ta ra ul a davai na kait, ma ta ra lavur pia na vura.

²⁰ Ta nam ra e ra Luluai na tokom ra varvarkaka, nina maro ra langun ta ra papar a tava alir, a king Asiria iat, ma na ka ra ula ma ra ivuna kakene; maia, ma na vapar vue ra ivuna kabene bula.

²¹ Ma ta nam ra e na dari: tika na tutana na vague tika na bulumakau, a tana, ma ra ivu sip uka; ²² ma na vatur vake ra ngala na polo na u ta dital ma na en ra birana; tago diat par ba diat a ki valili ta ra gunan diat a en ra bira na polo na u ma ra polo na livur.

²³ Ma ta nam ra e a lavur gunan ba tika na arip na davai na vain dia ga tavua tana, ma ra matai diat i ga varogop ma tika na arip na pakana silva, a kunai ma ra kait na gol tana. ²⁴ Da vana tana ma ra panak ma ra pu, tago ra gunan par na pui ma ra kunai ma ra kait. ²⁵ Ma pa una rua

taun ra umana luana mulai, diat ba lua di ga ipuk diat ma ra rek, tago una burutue ra kunai ma ra kait, da tultulue ra umana bulumakau ka ma ra umana sip, upi diat a rua vakaina.

8

A iang i ra natu i ra propet

¹ Ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Una vatur vake ra pal a davai, ma una tumu ra tinata tana ma ra matana buk tuna, dari: kai Maer-Salal-Kas-Bas; ² ma ina ting pa a ura dovot na tena varvai, upi dir a varvai tana, Uria ra tena tinabar, ma Sekaria natu i Ieberekia. ³ Ma iau ga tadav kaugu taulai, ma i ga kap bala, ma i ga kava ra bul tutana. Ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Una vatang ra iangina ba Maer-Salal-Kas-Bas. ⁴ Tago ba ra bul pa i oro valar pa boko dari: Tota, ba Gaki, da mulue pa ra ngala na tabarikik Damasko ma ra vurvur magit di ga long ia aro Samaria ta ra luaina mata i ra king Asiria.

⁵ Ma ra Luluai i ga biti mulai pi-ragu dari: ⁶ Tago go ra tarai dia tar pidimuane ra tava Siloa i alalir vovovon ika, ma i gugu ka tai Resin ma natu i Remalia; ⁷ kari ra Luluai na tulue ra tava kan ra Tava Alir tadav diat, a dekdek na tava ma ra ngala, ra king Asiria ma kana minamar par; ma na tut rikai kan kana lavur nga na tava, ma na lubu lake ta ra lavur paparaina; ⁸ ma na kavie ra vinavana, ma na pot Iuda; ma na vabuka lake, ma na vana alalu, ma na tuk tar ta ra inoana; ma na pala ra bebeana, ma kaum gunan, Imanuel, na kor me.

⁹ Avat a urung, a tarai, ma da bubur gigi avat; ma avat par ava ki ra gunan vailik, avat a valongore: avat a vi pit, ma da bubur gigi avat; avat a vi pit, ma da bubur gigi avat. ¹⁰ Avat a tata guvai upi ta varkurai, ma da pidimuane ke; avat a tatike ra tinata, ma pa na tur, tago dat ma God.

Avat a burut tai ra Luluai

¹¹ Tago ra Luluai i vatur vake iau ma ra dekdek na limana, ma i ve iau, ma i vateten iau ba koko ina mur ra nga kai go ra tarai, dari: ¹² Koko avat a vatang ra lavur magit a varpit ba go ra tarai diat a vatang ra varpit tana, ma koko avat a burutue ra lavur magit ba go ra tarai diat a burutue, ma koko avat a dadadar tana. ¹³ A Luluai kai ra lavur kor na lia kakit pire vavat; nam avat a burut tana, ma nam avat a dadadar ure. ¹⁴ Ma na da ra pal na rivarivan; ma ga tadav ra ura kuba i Israel par na da ra vat na tukatukai ma da ra vat ki na bunura, ma na da ra kun ma ra palai tadav ra tarai Ierusalem. ¹⁵ Ma mangoro diat a tutukai tana, ma diat a bura, ma diat a tabubur, ma da kun diat, ma da kinim vake diat.

¹⁶ Una pin guve ra buk na varvai, una vabulit tar ra tinata na vartovo ta kaugu tarai na vartovo. ¹⁷ Ma ina ki ung pa ra Luluai nina i ive ra matana upi koko ra kuba i Iakob na bobo, ma ina gire upi ia. ¹⁸ Gire, amital ma ra ura bul ba ra Luluai i ga tul tar dir tagu, amital da ra utul a vakilang ma ra magit na kinaian pire ra tarai Israel tai ra Luluai kai ra lavur kor nina i kiki ra luana Sion.

¹⁹ Ma ba di ve avat dari, Avat a tir ra umana tena papait ma ra umana tena agagar, diat dia varmaianao ma dia tata mukumuk; dave, pa i topa ra tarai laka ba diat a tir kadia God? Dave diat a tir ra umana minat ure diat dia laun vang? ²⁰ Diat a tadav ra vartovo ma ra varvai! Ma ona pa dia varvai varogop ma go ra tinata, a tuna pa na malana pire diat.

²¹ Ma diat a kairane, na tup diat, ma diat a mulmulum; ma ba diat a mulmulum diat a ngarangara, ma diat a vul kadia king ma kadia God bula, ma diat a tadarake; ²² ma diat a gire ra pia, ma diat a na tadav ra magit na varmonong ma tadav ra bobotoi ka, a bobotoi ba diat a burut na kaia tana; ma da korot vue diat ta ra ngala na bingnimuna.

9

A kinakava ma ra e na varkurai

kai ra Luluai na Malmal

¹ Ma nina ba i ga ki ma ra ngala na bunurut pa na bang mulai ta ra bobotoi. Ta ra kilala lua i ga varuva ra gunan Sebulun ma ra gunan Nap-tali, ma ga ta ra kilala namur i tar vamong ia tuna ta ra valian, ta ra papar a Iordan maro iat, a langun kai ra umana Tematana. ² A tarai ba dia ga vanavana ta ra bobotoi dia tar gire ra ngala na kapa; diat dia ga ki ta ra gunan na malur na minat, a kapa i tar pupua taun diat. ³ U tar vapealane ra vuna tarai, u tar vangala kadia gugu; dia gugu ta ra luaina matam, varogop di gugu ta ra e na varurue magit na uma, ma da ra tarai dia gugu ba dia tibe ra magit di ga varane. ⁴ Tago u tar bubur kana mamat na kip, ma ra davai ba di ga kita ra tamuruna me, ma ra virit kai kana ebar. da ta ra bung di ga ubu Midian tana. ⁵ Tago ra vargal par ba ra tarai dia vargal me ta ra varvareo na vinarubu, ma ra lavur mal dia dur ma ra gap, da tun vue diat, da vaulung uka ra iap me. ⁶ Tago di tar kava tar tika na kuramana ta dat; di tar tul tar tika na bul tutana ta dat; ma na puak pa ra varkurai ta ra ul a varana, ma da vaiang ra iangina dari: Enana Tena Varvateten Tuna, Dekdek na God, Tama Tukum, Luluai na Malmal. ⁷ Kana varkurai ma ra malmal dir a tavua vanavana ma pa na mutu ta ra kiki na king kai David ma ta kana varkurai, upi na vatur ia ma na vapidikat ia ma ra takodo na varkurai ma ra takodo na mangamangana papa gori ma vatikai namur. A niongor kai ra Luluai kai ra lavur kor na pait ot pa ia.

A kankan kai ra Luluai ure Israel

⁸ A Luluai i ga tulue ra tinata tadav Iakob, ma i tar tadav Israel. ⁹ Ma ra lavur tarai par diat a nunure boko, a tarai Epraim ma ra tarai Samaria bula, nam diat dia vavagia pa diat, ma i ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, ma dia biti dari: ¹⁰ A umana vat na pia dia tar bura, ma go avet a pait pal ma ra vat i tuna ba di

mut ia; di tar tagi ra umana lovo, ma avet a kia vue ke diat ma ra umana tagatagal. ¹¹ Kari ra Luluai na vangala urama liu iat ra umana ebar kai Resin upi diat a tur bat ia, ma na vararak kana lavur ebar; ¹² a tarai Siria dia ki ta ra luaina matana, ma ra tarai Pilistia dia ki namur tana; ma diat a konom vue Israel ma ra ngie i diat na panganga. Ma a dovotina, kana kulot pa i ngo, ma i tultulue ra limana boko.

¹³ Ma ra tarai pa dia talil pire nina i kita diat, ma pa dia tikan upi ra Luluai kai ra lavur kor. ¹⁴ Kari ra Luluai na kita kutu vue ra ulu i Israel ma ra taukuna bula, a ul ma ra vuvur; na pait ia ta ra kopono bung uka. ¹⁵ A patuana ma ra luluai ia ra uluna, ma ra propet nina ba i vartovo ma ra vaongo, ia ra taukuna. ¹⁶ Tago diat dia lue rap go ra tarai, dia ben varara diat; ma diat dia bala mur diat dia virua. ¹⁷ Kari ra Luluai pa na ga ta kadia umana barmana, ma pa na mari kadia umana nat na ling, ma kadia umana ua na vavina; tago diat par a umana tena lotu vakuku ma ra umana tena pait ra kaina, ma ra ngie i diat par i tatata na pepel. Ma a dovotina, kana kulot pa i ngo, ma i tultulue boko ra limana.

¹⁸ Tago ra kaina mangamangana i io da ra iap; i vaimur vue ra kunai ma ra kait; maia pa, i vaneap ra lokalokor na pui, ma i pulung da ra vual na mi. ¹⁹ Ta ra kulot kai ra Luluai kai ra lavur kor a gunan i imur, ma ra tarai dia da ra davai di vaulung ra iap me; pa ta na i mari turana. ²⁰ Ma tikai na rara pa ta ra papar a lima tuna, ma na mulmulum uka; ma na ian ta ra papar a maira, ma pa na maur; tikitika na tutana na en ra kanomong i ra limana iat; ²¹ Manase na en Epraim, ma Epraim na en Manase; ma go dir varurung dir a ebar ma Iuda. Ma a dovotina, kana kulot pa i ngo, ma i tultulue boko ra limana.

10

¹ Na kaina ta diat dia vatur ra umana varkurai ba pa dia takodo,

ma ta ra umana tena tutumu ba dia tumu ra tinata i gegagege; ² upi diat a tugal bat ra takodo na varkurai pire ra umana tolong me, ma upi diat a tak vue ra takodo na varkurai kan kaugu tarai ba dia ki na niiba, upi diat a long ra tabarikik kai ra umana ua na vavina, ma upi diat a ra pa ra magit kai ra umana nat na.ling! ³ Ma avat a pait ra ava ta ra bung na balbali, ma ta ra e na vinirua ba na vut maro vailik? Avat a lop tadav to ia ba na maravut avat? Ma avat a vung kavava vurvur magit pire to ia? ⁴ Kan diat a va timtimum uka varurung ma ra umana vilavilau, ma diat a bura palar varurung ma diat di ubu doko diat. Ma a dovotina, kana kulot pa i ngo, ma i tultulue ra limana boko.

A Luluai i papalum ma Asiria

⁵ Ui, Asiria, a virit kai kaugu kankan, ma ra davai ta ra limana, kaugu kulot nam! ⁶ Ina tulue pi na varubu ma ra vuna gunan vakuku, ma ina tul tar, ia tana ba na vatur vake ra magit na ra varpa, ma ra magit na nilong, ma na inabut taun diat ma ra kauna da taun ra pikai na nga. ⁷ A dovotina, ia iat pa i biti ba na damana, ma ra nuknukina i enana; a nuknukina ba na varli, ma ba na ubu kutu vue mangoro na vuna tarai. ⁸ Tago i biti dari: Dave, kaugu umana luluai par pa dia ki na king vang? ⁹ Dave, Kalno pa dir varogop ma Karkemis vang? Ma Kamat pa dir varogop bar ma Arpad? ma Samaria pa dir varogop bar ma Damasko? ¹⁰ Da ra limagu i tar tuk tar ta ra umana vuna gunan ba dia lotu tadav ra umana tabataba, nina ba kadia lavur tabataba dia peal ta ra lavur tabataba Ierusalem ma Samaria, ¹¹ damana ina pait valar pa ia tai Ierusalem bula, ma ta kana lavur tabataba, ra magit ba iau ga pait ia tai Samaria ma kana lavur tabataba.

¹² Io, ma na dari: ba ra Luluai i ga pait kana lavur papalum par ta ra luana Sion ma ta ra pia na pal Ierusalem, ina bali ra vuai ra dekdek

na nuknuk i ra king Asiria, ma ra matana luluai i mong me. ¹³ Tago i tar biti dari: Iau tar pait ia ma ra dekdek na limagu, ma ta kaugu kabina, tago iau matoto; ma iau tar kari ra langun kai ra tarai, ma iau tar ra vue kadia ngatngat na tabarikik, ma da ra lebe iau tar vairop vue diat dia ki na king; ¹⁴ ma ra limagu i tadav ra ngatngat na tabarikik kai ra tarai da i tadav ra po na beo; ma da tikai i tak vue ra umana kiau ba ra beo i tar vana kan diat, damana iau tar tak varurue ra lavur gunan; ma pa ta tikai i vue pepeba, ma pa ta na i tak ngia, ma pa ta na i tangi. ¹⁵ Dave, ra pem i piam vue nina i mumut me? Dave, ra popopoko na piam vue nina i alal ia? Kan a davai i kita nina ba i vatur ia, ba kan ra buka i puak pa nina ba pa i davai?

¹⁶ Kari ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, na tulue ra palaur pire kana umana tubutubuna, ma na voto kana umana ngalangala upi diat a birao da ra iap. ¹⁷ Ma ra Kapa kai Israel na da ra iap, ma ra Lia Kakit da ra kulameme, ma na vuringa, ma ta ra kopono bung na vaimur vue kana kunai ma kana kait. ¹⁸ Ma na vaimur vakakit vue ra minamar i kana pupui, ma ra minamar i kana uma, a balana ma ra pal a pakana; ma na da ba ra minait i kuvakuvoro vanavana. ¹⁹ Ma ra ibaiba na davai ta kana pupui na da ra paupau ka, ma ra bul na to valar pa diat.

A ibaiba tai Israel

²⁰ Ma ta nam ra bung ra ibaiba tai Israel, ma diat ta ra kuba i Iakob ba dia tar pila, pa diat a tur bokon mulai ta nina i tar kita diat, diat a nurnur tuna ka tai ra Luluai, ra Lia Kakit kai Israel. ²¹ A ibaiba na talil tadav ra dekdek na God, maia, a ibaiba ta ra tarai Iakob. ²² Tago a dovot, ba kaum tarai Israel dia peal da ra veo ra valian, a ibaiba ka diat a talil; di tar kure ba da vapanie vue diat, ma ra takodo na varkurai na lubu. ²³ Tago ra Luluai God kai ra lavur

kor na vamutue ra lavur magit ta ra gunagunan, da di tar kure.

²⁴ Kari ra Luluai God kai ra lavur kor i biti dari: Avat kaugu tarai ava ki Sion, koko avat a burut ta ra te Asiria, ba i kita avat ma ra virit, ma ba i vatur kana ram urama ure avat, da ra tarai Aigipto dia ga pait ia. ²⁵ Tago a ik boko, ma ra kulot na par, ma kaugu kankan na ubu vue diat. ²⁶ Ma ra Luluai kai ra lavur kor na vatut tika na virit ure, da ta ra vinarubu Midian, ta ra vat ki Oreb; ma kana davai na va taun ra ta, ma na vatur ia urama, da ta ra gunan Aigipto. ²⁷ Ma ta nam ra e kana kip na panie kan ra ul a varam, ma kana kinakap kan ra inoam, ma ra kip na tabubur, tago una ongor.

A nivut kai Asiria

²⁸ I tar pot Aiat, i tar alu Mikron; aro Mikmas i vung guve kana tabarikik; ²⁹ dia tar bolo ta ra lekaleke, dia vava ta ra gunan Geba; Rama i guria; Gibeai kai Saul i vilau. ³⁰ Una kukula ma ra ngala na nilaim, u natu i Galim, a vavina! Laisa, una valongore! Anatot, una tata bali ia! ³¹ Madmena a puiap; a tarai Gebim dia vana varurung upi diat a takap. ³² Gori iat na ki pit aro Nob, i vadadar ra limana tadav ra luana kai natu i Sion, a vavina, a luana Ierusalem i ki tana.

³³ Ea, ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, na laga ra umana ingarina ma ra ngala na kankan; ma diat i lolovina ra paka i diat na tagi diat, ma diat dia manga tuluai urama na mut vabura vue diat. ³⁴ Ma na raut ra lokor ta ra pupui ma ra palariam, ma ra tena ongor na re vue Lebanon.

11

A ingar i Iese na varkurai vatakodo

¹ Ma tika na ibul na tavua rikai ta ra vuna davai Iese, ma tika na ingarina ba i gol rikai ta ra okorina na vuai; ² ma ra Tulungea i ra Luluai na ki tana, a tulungea i ra kabinana ma

ra kapa, a tulungea i ra varvateten ma ra varvadekdek, a tulungea i ra minatoto ma ra variruru tadav ra Luluai; ³ ma na gugu ka ta ra variruru tadav ra Luluai, ma kana varkurai pa na vuna ta ra magit i gire ke ma ra matana, ma kana varpit pa na vuna ka ta ra magit i valongore; ⁴ na kure ra umana luveana ma ra takodo na varkurai, ma na varkurai bulu ure diat dia ki vovovon ta ra gunagunan, ma kana varkurai na varogop; ma na kita ra gunagunan ma ra davai na ngiene, ma na ubu vue ra umana tena varpam ma ra vuvu na ngiene. ⁵ Ma na vi pit ma ra mangamangana takodo ta ra livuana, ma ra dovotina a vipit ta ra luna. ⁶ Ma ra leing na pap dir a ki varurung ma ra nat na sip, ma ra lepad* dir a va varurung ma ra nat na me. A nat na bulumakau ma ra leon. ba i natina boko, dital ma ra monoina vavaguai, dital a varvaragur; ma ra pede bul na rap lue dital. ⁷ Ma ra bulumakau, a tana, dir ma ra bear† dir a ian varurung; a ura natu i dir dir a va varurung; ma ra kon na en ra vura da ra bulumakau. ⁸ Ma ra kuramana na limlibur ta ra matakilalat i ra vui, ma ra bul ba i tar vung vue ra u na vung ra limana ta ra vava kai ra vui i varkarat. ⁹ Ma pa da varvakaina ma pa da varli ta kaugu luana i gomgom, tago ra rakarakan a gunagunan na buka ma ra minatoto ure ra Luluai da ra tung na ta i buka ma ra ta.

¹⁰ Ma ta nam ra e ra umana Tematana diat a titir upi ra okor i Iese, nina i tur da ra vakilang ure ra lavur vuna tarai; ma ra gunan ba i kiki tana na manga mamar.

A ibaiba na lilikon ma ra gugu

¹¹ Ma ta nam ra e ra Luluai na tulue mule ra limana pi na kul valaun ra ibaiba ta kana tarai nam diat dia tur valili, maro Asiria, maro Aigipto, maro Patros, maro Etiopia, maro Elam, maro Sinar, maro Kamat ma maro ra lavur lolo na ta. ¹² Ma na vatur tika na vakilang ure ra lavur

* **11:6:** A lepad, a mangana king da ra ngala na pusi, a tena varkarat. † **11:7:** A bear, tika na mangana king, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

Tematana, ma na varurue ra tarai Israel nina di ga korot vue diat, ma na ben guve ra tarai Iuda kan ra ivat na mata na vuvu, diat dia ki vurvurbit. ¹³ Epraim pa na varpin mulai, ma da vamutue diat dia varpuruan Iuda; Epraim pa na pin Iuda, ma Iuda pa na vaburut Epraim. ¹⁴ Ma diat a pukai ki ta ra ul a vara i ra tarai Pilistia ta ra papar a taoai; diat a varirivut ba diat a ra vake ra tabarikik kai ra tarai na taur; diat a tulue ra lima i diat taun ra gunan Edom ma Moab, ma ra tarai Amon diat a torom ta diat. ¹⁵ Ma ra Luluai na vamutue vakakit ra karamea i ra ta Aigipto; ma na tulue ra limana taun ra Tava Alir, ma na kita varbaine ma ra malamalapang na vuvu upi na lavurua na tava alir ik, ma ra tarai diat a vana bolo ta diat ma na mage ke ra pal a kau i diat. ¹⁶ Ma da pait tika na ngala na nga maro Asiria ure ra ibaiba ta kana tarai nina dia ki valili, da nam ra tarai Israel dia ga vana tana ta nam ra bung dia irop kan ra gunan Aigipto.

12

A kakailai na pite varpa

¹ Ma ta nam ra bung una ga biti dari: Luluai, ina pite pa u, tago a dovot u ga kankan tagu, ma go kaum kulot i tar ngo, ma u vamaram iau. ² Ea, God kaugu varvalaun; ina nurnur, ma pa ina burut, tago ra Luluai God ia ra dekdekigu ma kaugu kakailai; ma i tar valaun iau. ³ Kari avat a kulupe ra tava ta ra umana kivu na varvalaun, ma avat a gugu tana. ⁴ Ma ta nam ra bung avat a biti dari: Avat a pite pa ra Luluai, avat a kail upi ra iangina, avat a varvarvai ure ra lavur magit i papait ia livuan ta ra tarai, avat a vaarike ba i tar ngala ra iangina. ⁵ Avat a kakailai tadav ra Luluai tago i tar pait ra umana livuana magit; boina ba na po rikai ta ra rakarakan a gunagunan par. ⁶ U, ra te Sion, una nenge ma una kukula, tago ra Lia Kakit kai Israel i tar ngala piram.

13

A mamat na tinata ure Babilon

¹ A mamat na tinata ure Babilon nina Iesaia, natu i Amos, i ga gire.

² Avat a vatur tika na vakilang ta ra ul a luana. a kapakapana, avat a oro pa diat ma ra ngala na nilai vavat, avat a kalkaluve diat, upi diat a olo ta ra mataniolo kai ra umana ngalangala. ³ Iau tar vartuluai pire diat ba iau ga pilak vaire pa diat, maia, iau tar ting pa kaugu umana tena ongor upi diat a pait ot pa kaugu kankan, maia pa, diat ba dia manga gugu ta kaugu ngala na minamar. ⁴ Valongore, ra ngala na varvareo ta ra umana lualuana da ra varvareo i vuna ta ra ngala na kor! A varvareo i vuna ta ra purpuruan pire ra lavur gunan kai ra umana vuna tarai ba dia kiki varurung! A Luluai kai ra lavur kor i varurue ra kor na tarai upi ra vinarubu. ⁵ Dia pot maro ra gunan vailik, ma maro ra lao i vailik kakit, maia, ra Luluai ma ra vargal ure kana kulot, upi diat a vamutue ra gunagunan par. ⁶ Avat a tangi; tago ra bung kai ra Luluai i tar maravai, na vut da ra vinirua tai ra Dekdek Kakit. ⁷ Kari a lima i ra tarai par diat a malmalu ma ra nuknuk i ra tarai par na kut; ⁸ ma diat a ururian; a kinadik ma ra niligur na kinim vake diat; diat a kadik da ra vavina ba i kakava; diat a kaian ta diat vargil; a mata i diat na da ra birao. ⁹ Ea, ra bung kai ra Luluai i tup ia tuna, i vut ma ra kulot ma ra karangap na kankan, upi na ubu vauliran ra gunan, ma upi na vamutue ra umana tena varpiam tana. ¹⁰ Tago ra umana tagul arama liu ta ra maup, ma ra lavur butanai tagul tana, pa diat a pupua; a matana keake na bobotoi ba i vanavana rikai, ma ra gai pa na pupua. ¹¹ Ma ina vakadik ra rakarakan a gunagunan ure kana kaina mangamangana, ma ra umana tena varpiam ure kadia varpiam; ma ina vapanie vue ra ngala na ninunuk kai ra umana malamala luluai, ma ina varuva ra mangamangana kolakolo kai ra umana balakadik. ¹² A

ngatngat na goled na peal a ik, ma ra tarai pa diat a peal, ma ra goled tuna maro Opir na ngala a ik, ma ra tarai diat a paupau ka. ¹³ Kari ina vadadar ra umana bakut, ma ina kari ra rakarakan a gunagunan kan kana kiki, ure ra ngala na kankan kai ra Luluai kai ra lavur kor, ma ta ra bung i karangap tana. ¹⁴ Ma da ra kuabar na me ba di korokorot ia, ma da ra umana sip ba pa ta na i balaure guve diat, damana diat a talil tikatikai ta kana vuna tarai iat, ma tikatikai na lop ta kana gunan iat. ¹⁵ Ma diat par ba da gire tadav diat, da go diat, ma diat par ba da kinim diat, da ubu diat ma ra pakat na vinarubu. ¹⁶ Da rapue gigi ra umana natu i diat, a umana kuramana, ta ra luaina mata i diat; da lobolobong ra kubakuba i diat, ma da vakaina kadia umana taulai. ¹⁷ Ea, ina vararak ra tarai Media ure diat; nam diat pa dia nuk pa ra silva, ma pa dia manane ra goled. ¹⁸ Kadia panak na ubu ra umana barmana, ma pa dia mari ra vuai ra tatal na bul; a mata i diat pa na mari ra umana bul. ¹⁹ Ma Babilon, nina ba ra umana gunan dia manga langlang tana, nina ba i ngala ra nuknuk i ra tarai Kaldea tana, tago a kaliaana, Babilon na da ra ura gunan Sodom ma Gomora ta nam ra bung ba God i ga vue pukue vue dir. ²⁰ A tarai pa diat a ki mulai tana, ma pa da pait mule ta pal ta kana kiki ta ra lavur kilala namur ma pa na mutu; damana bula ra tarai Arabia pa diat a vatur kadia pal na mal tana, ma ra umana tena balabalaure sip bula pa diat a vango kadia kiki na sip tana. ²¹ Ia kaka ra lavur leing na pupui diat a vava ie; ma ra kubakuba i ra tarai na koakor ma ra umana kurkur; ma ra umana murup diat a kiki ie, ma ra umana me diat a malamalagene ie. ²² Ma ra umana leing diat a kukukula ta kadia umana ngala na pal na bakbakit, ma ra umana leing na pap ta kadia lavur potar na pal na luluai; ma kana e i tar maravai, ma pa da valolovina kana kilala.

14

A varvaula ure ra king Babilon

¹ Tago ra Luluai na mari Iakob boko, ma na pilak pa boko Israel, ma na vaki diat ta kadia gunan iat; ma ra umana vaira diat a agil diat, ma diat a tatabai ta ra kuba i Iakob. ² Ma ra umana vuna tarai diat a agure pa diat ta kadia gunan; ma ra vuna tarai Israel na vatur vake diat ta ra gunan kai ra Luluai, upi diat a ki na tultul pire diat, a umana tutana ma ra umana vavina; ma diat a ben vavilavilau diat ba dia ga ki na vilavilau pire diat lua; ma diat a kure diat ba dia ga arung bat diat.

³ Ma ta nam ra e ba ra Luluai na vango ra balam, tago i par kaum niligur, ma kaum purpuruan, ma kaum dekdek na papalum nam ba di ga vapapalum u me, ⁴ una tatike go ra tinata na varkulumai ure ra king Babilon, ma una biti: Nina i arung bat dat i tar ngo. A tena vakavakaina i tar ngo! ⁵ A Luluai i tar bubur kutu ra davai kai ra tena varpiam, ra buka kai ra umana tena varkurai; ⁶ nina ba pa dia ngo ma ra varkita ta ra kankan, nina ba dia ga kure ra umana vuna tarai ma ra kulot, ma dia vakaina ra tarai, ma pa ta na i tur bat diat. ⁷ A rakarakan a gunagunan i tar ngo, ma i malila; di puak pa ra kakailai. ⁸ Maia, a umana tagatagal ma ra umana iara aro Lebanon dia gugu ure u, ma dia biti dari: Papa ra bung ba u ga ngo, pa ta tena munumut i vana rikai pire vevet. ⁹ A ruarua na tulungen ara ra bala na pia i vaninara upi na totongo up u ba u pot, i vangun ra umana minat ure u, nina diat dia ga ngalangala ta ra rakarakan a gunagunan; i tar vatut ra lavur king kai ra lavur Tematana kan kadia lavur kiki na king. ¹⁰ Diat par diat a tata, ma diat a biti tam dari: Dave, u bula. u tar bilua da avet? Dat a varogop laka? ¹¹ Di tar vue vairop kaum minamar upi na ki ta ra ruarua na tulungen, damana bula ra nilai kaum lavur pagol; a kariuriu kaum vava, ma ra lavur

kalolo kaum tubatuba. ¹² U ra tagul na lar, natu i ra kaukau, u tar bura marama liu iat! Di tar mut vue u, ma u tar va ra pia, u ba u ga ongor pa ra lavur vuna gunan! ¹³ Ma u ga nuk ia ka dari: Ina tutua urama ra bala na bakut, ina vatur kaugu kiki na king urama liu iat upi na ki ak ta ra umana tagul kai God; ma ina ki ta ra ul a luana, nina di ki varurung tana, ta ra papar a labur i vailik mat; ¹⁴ ina tutua rikai ta ra ul a luana ma ina ki ak ta ra umana bakut dia va turup ia; ina da ra Ngala Kakit. ¹⁵ Ma a dovot da vue vaba u ta ra ruarua na tulungen, ta ra ngungu tung ura iat. ¹⁶ Diat ba dia gire u diat a bobebulu u, diat a nuk pa u, ma diat a biti: Dave, go bar nina ra tutana ba i ga vaguria ra rakarakan a gunagunan, ma i ga vadadar ra umana vuna gunan, ¹⁷ nina i ga vakaina ra rakarakan a gunagunan pi na da ra bil ika, ma i ga re vue ra umana pia na pal tana? Nina ba pa i ga pala vue diat i ga vi diat upi diat a talil ta ra kubakuba i diat? ¹⁸ A lavur king par kadiat ra umana vuna gunan dia va tikatikai ta ra kubakuba i diat, ma di ru diat. ¹⁹ Ma u, di tar vairop vue u kan kaum pal na minat da ra ingar a davai i maroto, ma u vavauluvai ma diat di ga go doko diat ma ra pakat na vinarubu, diat a va taun u; damana diat di ga vue tar diat ta ra tung ma di ga tuba diat ma ra vat; da ra minat i milmilikuan di ruarua taun ia. ²⁰ Pa da punang varurue diat ma u, tago u tar li kaum gunan, u tar ubu vue kaum tarai; pa da vatang mule ra iang i diat ra umana bul mur tai ra tena varpam pa na mutu. ²¹ Avat a vaninare ra tavul a vardodoko ure ra umana natuna, tago ra umana tama i diat dia ga varpam, upi koko diat a tut ma diat a kale ra rakarakan a gunagunan ma diat a vapeal ra lavur pia na pal ta ra rakarakan a gunagunan.

²² Ma ina tut na vinarubu ure diat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma ina rubat vue ra iangina ma ra ibana, ma natuna ma tubuna kan Babilon,

ra Luluai i biti. ²³ Ma go bula: ina tul tar ia ta ra umana kuabar na boroi, ba diat a va tana, ma na da ra umana lum uka; ma ina arupe ma ra noko na vinarubu, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

Da li vue Asiria

²⁴ A Luluai kai ra lavur kor i tar vavalima dari: A dovot da pait ot pa ra nuknukigu, ma da iau tar mainge, damana na tur: ²⁵ ma ina rip vue ra te Asiria ta kaugu gunan, ma ina inabut taun ia ta kaugu lualuana; damana kana kip na takari kan diat, ma kana kinakap na bura kan ra ul a vara i diat. ²⁶ Go ra ninunuk di ga nuk ot pa ia ure ra rakarakan a gunagunan; ma go ra limagu iau tar tulue taun ra lavur vuna tarai par. ²⁷ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i tar nuk ot pa ia, ma to ia na vatamam vue? Ma i tar tul vaarike ra limana, ma to ia na likun ia?

A mamat na tinata ure Pilistia

²⁸ Ta ra kilala ra king Akas i ga mat i tana, ra mamat na tinata i ga dari:

²⁹ U a gunan Pilistia par, koko una gugu tago i tar tabubur ra davai nina i ga kita u; tago ra vui i varkarat na tavua rikai ta ra vuna vui, ma natina mulai, a vui ba i varkarat na kaia, ma i purpururung bula. ³⁰ Ma ra umana luaina bul kai ra umana luyeana diat a ian, ma nina i ki na niiba na va bulu; ma ina doko ra okorim ma ra mulmulum, ma ra ibam na virua. ³¹ U a matakilalat, una kukukula, u ra pia na pal, una tangtangi; u Pilistia par, u tar panie; tago ra vual na mi i vana rikai maro ra taur, ma pa ta na i tur vavale ke ta ra loko na tarai. ³² Io, ava da tatike ta ra umana tultul kai ra tarai? Ba ra Luluai i tar page Sion, ma ra umana biaui pire kana tarai diat a lop bakit tana.

15

A mamat na tinata ure Moab

¹ A mamat na tinata ure Moab. Tago ta ra kopono marum uka da vakaina Ar-Moab, ma da vamutue; tago ta ra kopono marum da li Kir-Moab, ma da vamutue. ² Bait ma

Dibon dir tar tutua urama ra ul a lualuana upi dir a tangi; Moab i kukukula ure Nebo ma ure Medeba; diat par dia peaka, ma dia tar kut vue ra ivuna kabe i diat. ³ Dia mal ma ra mal na tabun ta kadia lavur nga, diat par dia kukukula ma dia tangtangi mat ta ra ul a palpal ma ta kadia lavur tavul. ⁴ Kesbon ma Eleale bula dir kukukula, di valongore ra nilai dir aro iat Iasa; kari ra umana tena vinarubu Moab dia kakaian, ma ra bala i diat i dadar. ⁵ A balagu i mari tuna Moab; kana umana luluai dia tar takap uro Soar, uro Eglat-Selisia; tago dia tutua ta ra tutua Lukit, ma dia tangtangi vanavana; tago ta ra nga Koronaim dia tur pa ra kunukula ure ra vinirua. ⁶ A tava Nimrim na mama; tago ra vura i makuk, pa i gol rikai mulai, pa ta magit i lubalubang mulai. ⁷ Kari diat a mulue kadia ngala na tabarikik ma ra vurvur magit ba di tar vung vake, ma dia bolo lake ra tava alir na iara. ⁸ Tago i ngala ra kunukula ta ra gunan Moab par, ma ra tinangi i tuk tar Eglaim, ma i tuk tar Ber-Elim. ⁹ Tago ra tava Dimon i varpopoto ma ra ngala na gap; ma ina tulue tar ta umana magit mulai tai Dimon, a leon na ubu nina i takap kan Moab, ma diat bula ba dia ki valili ta ra gunan.

16

¹ Avat a tulue ra umana nat na sip tadav ra tena varkurai kai ra gunan, maro Sela maravai ra bil avat a tulue diat tadav ra luana kai natu i Sion, a vavina. ² Tago na dari: a umana bul Moab, a umana vavina, diat a kiki ra tava alir Amon ta ra pakana ba di tinur bolo tana, da ra umana beo dia vana vurvurbit, da diat di ga korot vue diat kan kadia po. ³ Una varvateten, una pait ot pa ra varkurai, boina ba ra malurum na da ra marum, ba ra keake i ki tur, una vaki vabakite diat di korot vue diat, koko una vagu tar nina i tenten vurvurbit. ⁴ Boina ba una onge kangu tarai ba di korot vue diat; ma ure Moab, boina ba na kukuvai piam upi koko ra tena vakavakaina

na gire tadav ia; tago di tar nila vue ra tena arung varbat, a nilong i ngo, ma nina i ruarua ia ma ra kauna i tar panie kan ra gunagunan. ⁵ Ma da vatur tika na kiki ma ra varmari, ma ta tikai na kiki tana ma ra dovotina, ta ra kuba i David; na varvarkurai, na tikatikan upi ra takodo na varkurai, ma na pampam upi na pait ra mangamangana takodo.

⁶ Da tar valongore ra tinata ure ra mangamangana kolakolo kai Moab, tago i tar ngala mat ra nuknukina ure mule; da tar valongore ra tinata ure kana mangamangana ninguk, ure kana mangamangana malamala, ma kana kulot; kana lavur tinata na vavagia i vaongo ko. ⁷ Kari Moab na kukula ure Moab, tikatikai na tangtangi; avat a ligur ure ra umana gem di pait ia ta ra gunan Kir-Areset, na monong tuna avat. ⁸ Tago ra umana uma Kesbon dia tar kaina, ma damana ra davai na vain Sibma; a umana luluai kai ra lavur tarai dia tar rubat vue ra umana bo na davai tana; dia tuk tar Iaser, dia rara ta ra bil; a ingaingarina i lulul tuna, dia bolo ta ra ta. ⁹ Kari ina tangi maravut ra tarai Iaser ba dia tangtangi ure ra davai na vain Sibma; Kesbon ma Eleale, ina puk amur ma ra lur na matagu, tago ba di git ra luaina vuai e, ma ba di varurue ra magit na uma piam, a kalukal i vana rikai. ¹⁰ Ma ra gugu ma ra gina dir tar panie kan ra uma i vuai, ma ta ra uma na vain pa da kakailai ma pa da papar; pa ta. tena rurua na rua vue ra polo na vain ta ra tung na vain; ma iau tar kure vue ra ngenge na vunuanai. ¹¹ Kari ra balagu i tangtangi da ra ngap ure Moab, ma ra katigu ure Kir-Eres. ¹² Ma na dari: ba Moab na tur rikai, ba i balabalaguan ta ra ul a luana, ma ba i ruk ta kana pal na lotu upi na araring, pa na pait valar pa ta magit.

¹³ Nam ia ra tinata ba ra Luluai i ga tatike ure Moab ta ra kilala i tar par. ¹⁴ Ma go ra Luluai i tar tatike ra dari: A utul a kilala boko, a kilala da ra bul papalum i luk ia, ma da piam

vue ra minamar kai Moab varurung ma kana ngala na kor; ma ra ibana na ikilik ika, ma da nuknuk vakuku tana.

17

A mamat na tinata ure Damasko

¹ A mamat na tinata ure Damasko. Ea, Damasko pa na pia na pal mulai, na da ra taripuna ka. ² A umana pia na pal Aroer dia tar uliran; a lavur kikil na vavaguai diat a vava tana, ma pa ta na na vaburut diat. ³ Pa ta dekdek na liplip na tur kikil mule Epraim, ma ra varkurai kai Damasko na panie, ma damana ra ibaiba Siria; diat a varogop uka ma ra minamar i Israel, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

A varkurai ure Israel

⁴ Ma ta nam ra bung na dari: a minamar i Iakob na ikilik ika, ma ra tubu na pakana na maroro. ⁵ Ma na da ra tena nidodoko i vatur guve ra livuana kon i tur, ma ra limana i doko pa ra vuaina; maia, na da tikai i tangatanga ta ra male Repaim. ⁶ Ma a dovot, da nur vue ta umana vuai na davai tana ba da tangatanga upi ia boko; na da ari da imar ra davai na oliva, ma ta urua ba ta utul a oliva ta ra turuna, ma ta ivat ba ta ilima ta ra ingarina, ra Luluai, ra God kai Israel, i biti.

⁷ Ta nam ra bung ra tarai diat a gire upi nina i ga vaki diat, ma ra mata i diat na lingan upi ra Lia Kakit kai Israel. ⁸ Pa diat a gire upi mule ra umana uguugu na vartabar, ma pa diat a lingan upi ra magit a lima i diat i ga pait ia, a lavur tabataba i Asera ba ra lavur tabalar na keake.

⁹ Ma ta nam ra e kana umana dekdek na pia na pal ba ra liplip i tur kikil diat, diat a da ra umana gunan dia uliran ta ra pupui ma ta ra ul a luana, nina di ga lop kan diat ba ra tarai Israel dia vut; ma na da ra gunan di pait ra kamara tana. ¹⁰ Tago u tar valubane ra God i kaum valavalaun, ma pa u nuk pa ra vat ki a dekdekim i vuna tana; kari u vaume ra umana davai ba u gugu tana, ma u vaume ra umana

enana kubur na davai; ¹¹ ma ta ra bung ba u vaume diat, u bait kikil ia, ma u papait tana upi ra magit u tar vaume na pupu ta ra malana; ma ga ra varuruai na purpuruan ta ra bung na tabun ma ta ra bung na niligur tuna.

¹² Ui! mangoro na vuna tarai dia koakor varurung, dia roro da ra ta i roro; ma ra umana vuna tarai dia lovon da ra lovon ta! ¹³ A umana vuna tarai diat a lovon da ra lovon ta; ma ga God na bor diat, ma diat a takap vailik, ma da korot vue diat, da ra vuvu i kap vue ra pal a vit ta ra ul a lualuana, ma da ra tobon na pia i tubang rikai ba i maravai ra ngala na vuvu. ¹⁴ Na ravian i tup ia ra bunurut, ma ba pa i malana boko dia tar panie. Damana ra tiniba kadiat dia loalong pire dat, ma ra varkurai ba na tadav diat dia ra vue kada vurvur magit.

18

A tinata na propet ure Etiopia

¹ Ui, ra gunan i ngala ra purpuru-rung tana, a gunan ta ra papar mari iat ta ra umana tava alir Etiopia; ² a gunan ba i tulue kana umana tultul upi diat a vana na ta ta ra umana parau di pait ia ma ra vuvur, ma i biti dari: Avat a umana tena vinavana tuna, avat a vana tadav ra vuna tarai ba i lolovina ma i damdamia ra paka i diat, tadav ra tarai ba di burutue diat papa ra vunapaina tuk tar gori; a vuna tarai ba dia ongor ma dia barbar, ma ra umana tava alir dia tibe varbaiane kadia gunan! ³ Avat a tarai ta ra rakarakan a gunagunan, ma avat par ava ki ra pia, avat a gire ba di vatur ra vakilang arama ra ul a luana, ma ba di pupunge avat a valongore.

⁴ Tago ra Luluai i ga biti tagu dari: Ina ki mut uka, ma ina gire maro ra kubagu; ba i tup ia ra laplapiran na keake, da ra vual na mavoko ta ra oao ta ra e na varuruai na magit na uma. ⁵ Tago ba pa di varuruai boko, ba i par ra pupu na davai, ma ra vuai ra vain i vana rikai ta

ra pupuna ma i papait na matuka, na laga vue ra umana vivilauna ma ra kono, ma na pakat kutu vue ra umana ingaingarina dia lulul. ⁶ Ma da nur tar diat par ta ra lavur beo na lualuana, a umana lup magit, ma ra umana kuabar ta ra pupui; ma ra lavur beo, a umana lup magit, diat a ian tana ta ra e na keake, ma ra lavur leing na pupui diat a ian tana ta ra e na bata.

⁷ Ta nam ra e tika na vuna tarai ba i lolovina ma i damdamia ra paka i diat, ma ra tarai ba di burutue diat papa ra vunapaina tuk tar gori, a vuna tarai i ongor ma i barbar, a tarai ba ra umana tava alir dia tibe varbaiane kadia gunan, go diat a kap ra vartabar tadav ra Luluai kai ra lavur kor, ta ra gunan a iang i ra Luluai kai ra lavur kor i kiki tana, a luana Sion.

19

A mamat na tinata ure Aigipto

¹ A mamat na tinata ure Aigipto. Ea, ra Luluai i ki ra bakut ba i vana lulut, ma i pot Aigipto; ma ra umana tabataba Aigipto diat a takari kan ra luaina matana, ma ra bala i ra tarai Aigipto na bilua kakit tana. ² Ma ina vararak ra tarai Aigipto ure ra tarai Aigipto mulai ka, diat par diat a varubu vargil, tikatikai ma turana, ma tikatikai ma talaina; a umana pia na pal diat a varubu vargil, ma ra umana vuna gunan diat a varubu vargil. ³ Ma ra dekdek i Aigipto na panie kan ia, ma ina vamutue kadia minatoto, ma diat a tadav ra umana tabalar, ma tadav ra umana tena langlagur, ma tadav ra umana tena papait, ma tadav ra umana tena agagar. ⁴ Ma ra tarai Aigipto ina tul tar diat ta ra dekdek na luluai; ma tika na kavavar na king na kure diat, ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, i biti. ⁵ Ma ra ta na mama, ma ra tava alir na mama bula ma na matetek. ⁶ Ma ra umana tava alir diat a ang na bubu; ma ra umana nga na tava Aigipto diat a mama vanavana, ma diat a mage; a vuvur

na makuk, damana bula ra titiparar.

⁷ A lavur pia na vura ta ra papar a Nil, ma ra lavur magit di vaume maravai ra Nil, na maranga, ma ra vuvu na kap vue, ma pa da gire mule.

⁸ A umana tena vinoara bula diat a tangi ma na tabun ra bala i diat ba dia il ta ra Nil, ma diat ba dia voara ma ra ubene ta ra ul a tava diat a ki na malari. ⁹ Diat bula ba dia kulalang ma diat dia viri mal pua, diat a ruva. ¹⁰ Kana umana pagapaga diat a tabubur, ma diat dia papalum upi ta mani na tabun tuna ra bala i diat.

¹¹ A umana luluai Soan dia tabobo tuna; a tinata na varvateten kai ra umana tena kabinana tuna kai Parao i da ra tinata na papaua ka; ava biti dave tai Parao: Iau natu i ra umana tena kabinana, iau natu i ra umana king lualua? ¹² Io, akave kaum umana tena kabinana? Boina ba go diat a ve u; ma boina ba diat a vaarike ra magit ba ra Luluai kai ra lavur kor i tar kure ure Aigipto! ¹³ A umana luluai Soan dia tar papaua, di tar tuam pa ra umana luluai Nop; a umana ngalangala ta kana lavur vuna tarai dia tar varara Aigipto. ¹⁴ A Luluai i tar lingire ra purpuruan na ninunuk ta diat; ma dia tar varara Aigipto ta kana lavur papalum par, da ra tutana i longlong i vana lebalebe ma i marmaruai. ¹⁵ Ma pa ta papalum ta ra gunan Aigipto ba ra uluna ba ra taukuna, a mapina ul ba ra vuvur, na pait ia.

¹⁶ Ta nam ra e ra tarai Aigipto diat a da ra vaden; ma diat a dadadar ma diat a burburut ure ra lima i ra Luluai kai ra lavur kor, nina i vatur ia ure diat. ¹⁷ Ma Aigipto na dadadar ure ra gunan Iuda, diat par ba di ve diat i tana diat a burut, ure ra varkurai ba ra Luluai kai ra lavur kor i ga pait ia ure diat.

¹⁸ Ta nam ra e a ilima na pia na pal Aigipto diat a tata ma ra tinata Kanaan, ma diat a vavalima tai ra Luluai kai ra lavur kor; ma tikai da vatang ia ba a pia na pal na keake.

¹⁹ Ta nam ra e tika na uguugu na vartabar ure ra Luluai na tur livuan

ta ra gunan Aigipto, ma tika na pagapaga ure ra Luluai na tur ta ra langun tana. ²⁰ Ma na da ra vakilang ma da ra varvai ure ra Luluai kai ra lavur kor ta ra gunan Aigipto; tago diat a kail boko upi ra Luluai ure diat dia arung bat diat, ma na tulue ra tena valaun pire diat, ma ra tena tur varbat, ma na valaun diat. ²¹ Ma ra Luluai na vateten Aigipto ure mule, ma ra tarai Aigipto diat a nunure ra Luluai ta nam ra bung; maia, diat a lotu pirana ma ra tinabar, diat a vartabar pirana, diat a vavalima pire ra Luluai, ma diat a pait ra magit ba dia vavalima tana. ²² Ma ra Luluai na kita Aigipto, na kita ia ma na valagar pa ia; ma diat a lilikun tadav ra Luluai, ma na torom ta kadia nilul, ma na valagar pa diat.

²³ Ta nam ra e tika na bo na nga na vana mara Aigipto uro Asiria, ma ra te Asiria na vana Aigipto, ma ra te Aigipto na vana Asiria, ma ra tarai Aigipto ma ra tarai Asiria diat a lotu varurung.

²⁴⁻²⁵ Ta nam ra e ra tarai Israel, ma ra tarai Aigipto, ma ra tarai Asiria diat a talaina, ma ra rakarakan a gunagunan na ti doan tana; tago ra Luluai kai ra lavur kor i tar tata vadoane diat dari: Kaugu tarai Aigipto diat a ti doan, ma u Asiria ra kau na limagu, ma u Israel kaugu tiniba.

20

Asiria na uviala pa Aigipto dir ma Etiopia

¹ Ta nam ra kilala ba ra luluai na vinarubu i ga vana Asdod, tago Sargon, ra king Asiria, i ga tulue, ma dia ga varubu ma ra pia na pal Asdod, ma i ga ongor pa ia; ² ta nam ra e ra Luluai i ga tata ma ra ngie i Iesaia, natu i Amos, dari: Una vana, ma una pala vue ra mal na tabun kan ra livuam, ma una pala vue ra pal a kaum. Ma i ga pait ia damana, ma i ga vanavana tuna ka, ma pa i ga vung ta pal a kauna. ³ Ma ra Luluai i ga biti dari: Da kaugu tultul Iesaia i vanavana tuna ka, ma pa i vung ta

pal a kauna a utul a kilala upi na da ra vakilang ma ra magit na kinaian ure Aigipto ma ure Etiopia; ⁴ damana ra king Asiria na ben vue ra tarai Aigipto ba di tar kinim diat, ma ra tarai Etiopia ba di tar ben vavilavilau vue diat, a umana barmana ma ra umana patuana, diat a vana damana ka ma pa ta pal a kau i diat, ma pa ta mal na tuba ra ul a pau i diat, upi Aigipto na vavirvir tana. ⁵ Ma diat a ururian ma diat a ruva ure Etiopia nina dia ga nurnur tana, ma ure Aigipto nina dia langlang ure. ⁶ Ma ra tarai, nina dia ki ta go ra gunan ra valian, diat a biti ta nam ra bung: Gire, damana nina da ga nurnur tana, nina da ga vilau tana upi na maravut dat ma na valaun dat kan ra king Asiria; ma dat, dat a pila dave?

21

A mamat na tinata ure ra bil na ta

¹ A mamat na tinata ure ra bil na ta. Da ra umana ragia aro Negeb dia vana lulut, damana i vana rikai maro ra bil, maro ra gunan na bunurut.

² Di vaarike ra mamat na ninana piragu; a tena vavagu di vagu pa ia, ma ra tena ra varpa di ra pa kana tabarikik. U Elam, una vana urama; u Media, una tur kikil; tago ina vapar ra lavur niriri par tana. ³ Kari a balagu i kankadik; a makmaki i tar tadav iau da ra makmaki i tadav ra vavina ba i to na kakava; i tup iau ma i dekdek upi ina valongor; iau tar ururian ma pa ina gigira. ⁴ A balagu i tungatunga, a ngala na dadadar i tadav iau; a talvivi nina iau ga mainge di tar pukue, ma i da ra guria piragu. ⁵ Dia vaninare ra vatar na nian, dia vakadui, dia ian, dia momo; avat a umana luluai avat a tut, avat a vadangi ra bakbakit. ⁶ Tago ra Luluai i ga biti tagu dari: avat a vana, avat a vaki tika na monamono; ma na vaarike ra magit i gire; ⁷ ma ba i gire ra loko na tarai dia ki ra os ma dia vana vartalai, a loko na tarai ba dia ki ra as ma ra loko na tarai ba dia ki ra kamel, na ongor

ma na valongor bulbulu. ⁸ Ma i ga kukukula da ra leon dari: Luluai, iau vala tur ta ra ul a pal na minakila ta ra bungbung na keake, ma iau ki ta kaugu pakana pal ta ra lavur marum par; ⁹ ma go a loko na tarai dia vut, ma dia vana vartalai. Ma i ga tata ma i ga biti: Babilon i tar bura; i tar bura; ma ra lavur tabataba ure. kana lavur god dia tar bura ra pia, ma dia tapelegi. ¹⁰ Ea, u kaugu papalum na rua ramarama vue kon, ma ra kon ta kaugu tavul a rararama vuai: nam ra magit ba ra Luluai kai ra lavur kor, a God kai Israel, i vaarike piragu, nam iau tar ve avat i tana.

A mamat na tinata ure Duma

¹¹ A mamat na tinata ure Duma. Tika i oro iau maro Seir dari: Tena minakila, dave ra marum? Tena minakila, dave ra marum? ¹² A tena minakila i biti: I tar malana, ma i kabila marum boko; ba ava mainge avat a tir iau, avat a titir; avat a lilikun mulai.

A mamat na tinata ure Arabia

¹³ A mamat na tinata ure Arabia. Avat a mareng ta ra pupui Arabia, avat a tarai Dedan, a umana tena vinavana. ¹⁴ Avat a kap ra tava pire nina i mar; avat a totongo upi diat dia vilau, ma avat a tabar diat ma ra gem. ¹⁵ Tago dia tar takap kan ra pakat na vinarubu, kan ra pakat di ga ele pa ia, kan ra panak di ga lele pa ia, ma kan ra mamat na vinarubu.

¹⁶ Tago ra Luluai i ga biti tagu dari: Ba pa i par boko tika na kilala, a kilala da ra bul papalum i luk ia, a minamar par kai Kedar na ga panie; ¹⁷ Ma ra ibaiba ta ra lavur tena panak ma ra lavur lebe pire ra tarai Kedar, a paupau ka diat, tago ra Luluai, ra God kai Israel, i tar tatike.

22

A mamat na tinata ure ra male na ninana

¹ A mamat na tinata ure ra male na ninana.

Ava dave, tago ava tar tutua par ta ra lavur ul a pal? ² U, ba i tup ia ra nenge piam, u a pia na pal i

ngala ra varvareo tana, u ra pia na pal na varpalapalak; a umana virua piam pa dia ga virua ta ra pakat na vinarubu, ma pa di ga doko diat ta ra vinarubu. ³ Kaum lavur luluai dia ga lop par; a umana tena panak dia ga vi diat; di ga vi kaum tarai, diat par ba di ga gire tadav diat, ma dia ga lop ta ra gunan vailik. ⁴ Kari iau ga biti: Avat a ringan kan iau, ina tangi mat; koko avat a ongor upi avat a vamaram iau, tago di tar li vue natu i kaugu tarai, a vavina. ⁵ Tago go ra bung a bung na vinirua, a bung di rua taun dat i tana, a bung na purpuruan ta ra male na ninana, ma i vuna ta ra Luluai God kai ra lavur kor; di re vue ra liplip na vat, ma di tangi tadav ra umana lualuana. ⁶ Ma Elam i kap ra popopoi na pu, i maravut bula ma ra kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra tarai dia ki ra os; ma Kir i tatik ra bakbakit. ⁷ Ma kaum lavur bo na male dia kor ma ra lavur kiki na vinavana, ma ra tarai na os dia tur togo maravai ra mataniolo. ⁸ Ma i ga tak vue ra tubatuba kan Iuda; ma ta nam ra bung u ga gire upi ra vargal ta ra pal ta ra lokor. ⁹ Ma ava ga gire ra umana tarapak ta ra pia na pal kai David, ba a mangoro diat; ma ava ga varurue ra tava ta ra kalamana lum. ¹⁰ Ma ava ga to ra lavur pal Ierusalem, ma ava ga rip vue diat upi ava a vapidikat ra liplip na vat me. ¹¹ Ava ga kal ra tung bula ure ra tava ta ra lum, a luaina, ma pa ava ga nuk pa nina i ga pait go ra magit par, ma pa ava ga kapupi nina i ga varkurai tana papa ania. ¹² Ma ta nam ra bung ra Luluai God kai ra lavur kor i ting pa avat ba avat a tangi ma ba avat a ligur; ma ba avat a gela ra ulu i vavat, ma ba avat a vi pit ma ra mal na tabun; ¹³ ma i dave? Da gire ke ra gugu ma ra malagene, di doko ra umana bulumakau ma di poko ra umana sip, di en ra kirip ma di mome ra vain; di biti: Dat a ian ma dat a momo, tago ningene dat a virua. ¹⁴ Ma ra Luluai kai ra lavur kor i vaarike ra nuknukina piragu dari: A

dovot go ra bilak na mangamangana pa da pun vue kan avat tuk tar ta ra bung ava mat i tana, a Luluai God kai ra lavur kor i biti.

Eliakim na kia vue Sebna

¹⁵ A Luluai God kai ra lavur kor i biti dari: Una vana, ma una tadav go ra tena varbalaurai, tadav Sebna, nina i kure ra pal, ma una biti tana dari: ¹⁶ Ava u pait ia ati? Ma amur niuruna ma to ia ati, tago u tar kal ra babang na minat ati pi kaum? I mut kana babang na minat arama iat, ma i anan upi ra kubana ta ra vat ki! ¹⁷ Ea, ra Luluai na vue u ma ra kankan da ra ongor na tutana; maia, na pin vadekdek guve u. ¹⁸ A dovot, na vurvurue u ma na vue u da ra bol ta ra ngala na gunan; una mat abara, ma kaum lavur potar na kiki na vinavana diat a ki bula abara, u, ba ra kuba i kaum luluai na vavirvir tam.

¹⁹ Ma ina okole vue u kan kaum papalum, ma ina al vabura u kan kaum kiki. ²⁰ Ma ta nam ra bung ina oro pa kaugu tultul Eliakim, natu i Kilkia; ²¹ ma ina ule tar kaum mal na minong tana, ma ina vapidikat ia ma kaum vipit, ma ina tul tar kaum varkurai ta ra limana; ma na da tama i ra tarai Ierusalem, ma ra tarai Iuda bula. ²² Ma ina vung ra ki ure ra kuba i David ta ra ul a varana, ma na papa are, ma pa ta na na ki varbat; ma na ki varbat, ma pa ta na na papa are. ²³ Ma ina tut vake da ra ot ta ra dekdek na pakana; ma na da ra kiki na minamar ta ra kuba i tamana.

²⁴ Ma da vakaite tar ra lavur magit na minamar par ta ra kuba i tamana tana, a umana bul mur tana ma ra umana niuruna, a umana ikilik na la par, a umana pal a tava ma ra umana paura bula. ²⁵ Ma ra Luluai kai ra lavur kor i biti ba ta nam ra bung ra ot nina di ga tut vake ta ra dekdek na pakana na tariri; da pakat vue ma na bura, ma ra lavur tabarikik dia ga taba tana na kaina; tago ra Luluai i tar tatike.

23

A mamat na tinata ure Tiro ma Sidon

¹ A mamat na tinata ure Tiro. Avat a umana parau Tarsis, avat a kukukula; tago di tar nila vue, ma pa ta pal mulai i tur, ma pa ta olaolo; ta ra gunan Kitim di ve diat i tana. ² Avat ava kiki ta ra lolo, avat a ki mut, u, ba ra umana tena kunukul Sidon, diat ba dia bolo na ta, dia tar vauviana u. ³ Ma i vatur vake ra totokom, tago kana lavur parau dia ung ra pat na davai Sikor ma ra kon ba di doko pa ia ta ra papar a Nil; ma ia ra tavul a bung ba ra lavur vuna tarai dia bung tana. ⁴ Sidon, una vavirvir, tago ra ta i tar tata, ra dekdek na pia na pal ara ra valian, ma i biti dari: Pa iau kap bala, ma pa iau kakava, ma pa iau tabar ra, umana barmana, ma pa iau vangala ra umana inip na vavina. ⁵ Ba ra varvai i vut uro Aigipto na manga tabun ra bala i diat ta ra tinata ure Tiro. ⁶ Avat a bolo uro Tarsis, avat a tarai ava kiki ta ra lolo, ma avat a kukula. ⁷ Dave, go kavava pia na pal bar, a tena gugu, nina di ga vatur ia amana iat i tana? Nina i ga vana ta ra gunan vailik ma i ga ki tana?

⁸ To ia i tar kure ba da pait ra magit damana tai Tiro, nina ba i vartabar ma ra umana kere na king, ma kana umana tena kunukul dia ki na luluai ma dia ngalangala ta ra gunagunan? ⁹ A Luluai kai ra lavur kor i tar kure, upi da vabilak ra ngala na nuknuk ure ra lavur minamar, ma upi da piam vue ra umana ngalangala ta ra gunagunan par. ¹⁰ U, natu i Tarsis, a vavina, una lubu ta kaum gunan da ra Nil; pa kaum ta vipit mulai. ¹¹ I tar tulue vaarika ra limana taun ra ta, i tar vaguria ra umana gunan; ra Luluai i tar vartuluai ure Kanaan upi da li vue ra umana dekdek na pia na pal tana. ¹² Ma i ga biti dari: Koko una gugu mulai, u natu i Sidon, a vavina, ba di tar ki taun ia; una tut, ma una lop bolo uro Kitim; ma abara bula pa una ngo. ¹³ Gire go ra gunan; go ra tarai dia tar panie; ra tarai

Kaldea dia tar tibe tar ia ta ra umana leing na pupui; dia ga vatur kadia lavur dekdek na pal na vinarubu, dia ga re vue ra umana pal na luluai tana; dia tar li ia. ¹⁴ Avat a umana parau Tarsis, avat a kukukula, tago di tar nila vue kavava dekdek na pia na pal.

¹⁵ Ma ta nam ra e na dari: Da nuk vue Tiro lavurua na vinun na kilakilala, varogop ma ra lavur kilala tika na king na ki na varkurai tana; ma ba i par ra lavurua na vinun na kilala, a kini Tiro na varogop ma ra kini ba di vatang ia ta ra kakailai ure ra paiga na vavina dari: ¹⁶ Una vatur ra ngap, ma una vana vurvurbit ta ra pia na pal, u ra paiga na vavina, ba di tar nuk vue u; una tikir mal ra ngap, una kaile mangoro na kakailai upi da nuknuk pa mule u.

¹⁷ Ma ba i par ra lavurua na vinun na kilakilala ra Luluai na mari mule Tiro, ma Tiro na tadav mule kana vapuak, ma na da ra paiga na vavina pire ra lavur gunan par ati ra pia ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁸ Ma da vagongom kana tabarikik ma kana vapuak upi kai ra Luluai; pa da vung varurue ma pa da vung vake, tago kana tabarikik kadiat dia ki ta ra luaina mata i ra Luluai, upi diat a ian bulu, ma upi diat a mong ma ra mal, a dekdekina.

24

A varkurai kai ra Luluai ure ra rakarakan a gunagunan

¹ Ea, ra Luluai i vakapakapana ra gunagunan; i li ia ma i vue pukue vue ra lavur magit tana, ma i korot varbaiane vue ra tarai. ² Ma da ra tarai tuna damana ra tena tinabar; da ra tultul na tutana damana kana luluai; da ra tultul na vavina damana kana tadar vavina; da ra tena kunukul damana ra tena niivura; nina i la tar ra mani ma nina i kang pa ia; nina i vatur vake ra tinavua ma nina i tul tar ia tana, go diat diat a varogop par. ³ A rakarakan a gunagunan na kapakapana tuna, ma na uliran tuna; tago ra Luluai i tar tatike go ra

tinata. ⁴ A pia i tabun ma i makuk, a rakarakan a gunagunan i malmalu ma i makuk; a umana ngalangala ta ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan dia malmalu. ⁵ A gunagunan bula i tar bilak ure ra tarai dia ki tana, tago dia tar piam vue ra umana varkurai, dia tar vaenana pa ra vartuluai, dia tar vatamam vue ra kunubu ba na tur vatikai. ⁶ Kari ra kaina balbali i tar vaimur ra gunagunan, ma di takun ot pa diat dia ki tana; kari di rang vue ra tarai ta ra gunagunan ma ra paupau ka dia tur valili.

⁷ A polo na vain i tabun, ra davai na vain i maranga, ma ra umana tena gugu dia oir. ⁸ A papar na kudu i ngo, a ngenge kadiat dia gugu i par, a gina kadiat dia ubu, ra pagol i tar mutu. ⁹ A kakailai pa na maravut mule ra nimomo vain, ma ra tava longlong na mapak pire diat dia mome. ¹⁰ A pia na pal a tena purpuruan, i lingling, a lavur pal di banu diat upi koko ta tikai na ruk. ¹¹ Di valongore ra tinangi ta ra lavur pal a nga ure ra vain; a lavur malagene dia tar panie, a ninongon par ta ra gunan i tar vilau. ¹² A pia na pal i uliran, ma ra ngala na banbanu tana i tapelegi. ¹³ Tago na dari livuan ta ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan, na da di imar ra davai na oliva, na da ra tangatanga upi ra vuai na vain ba i par ra varuruai na vuai na vain. ¹⁴ Go diat diat a manga oro, diat a kukula; diat a manga oro upi ra minamar kai ra Luluai mara na ta. ¹⁵ Io, avat a pite pa ra Luluai ta ra gunan ba i vanavana rikai ra keake tana, maia, avat a pite pa ra iang i ra Luluai ra God kai Israel, ta ra lavur gunan ra valvalian.

¹⁶ Da tar valongore ra kakailai na pite varpa tadav ra tena takodo maro ra ngu na rakarakan a gunagunan. Ma iau ga biti ka: Iau kuvakuvoro, iau kuvakuvoro, iau malari! A umana tena vavagu dia tar, vavagu tuna. ¹⁷ A bunurut, a tung na minat, ma ra kun dital tar tadav avat ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan.

¹⁸ Tago na dari: Nina ba na lop kan ra kunukula ure ra bunurut na bura ta ra tung; ma nina ba na tutua kan ra tung da kun ia, tago ra lavur matak-ilalat arama liu dia tapapa, ma ra vunapai ra rakarakan a gunagunan i dadadar. ¹⁹ A rakarakan a gunagunan i tar tapelegi, a rakarakan a gunagunan i tar polo kakit, a rakarakan a gunagunan i malmaliara na kaia. ²⁰ A rakarakan a gunagunan na pa lebalebe da ra tutana i longlong, ma na malmaliara da ra pal na turturup, ma kana kaina mangamangana na monong ia, ma na bura, ma pa na tut mulai.

²¹ Ma ta nam ra e ra Luluai na kure ra umana ngalangala arama liu, a kor diat, ma ra umana king ati ra pia ta ra rakarakan a gunagunan.

²² Ma da agur varurue pa diat da di varurue ra tarai ta ra tung, nina ba di rara pa diat, ma da varuk diat ta ra pal na banubat, ma ba i par mangoro na bung da kure diat. ²³ Ta nam ra bung ra gai na ula, ma ra keake na ruva; tago ra Luluai kai ra lavur kor na ki na king ta ra luana Sion ma ta ra gunan Ierusalem, ma ta ra luaina mata i kana lavur patuana, ma na mamar tuna.

25

A kakailai na pite varpa ure ra varmari kai ra Luluai

¹ Luluai, u kaugu God; ina pite vangala pa u, ina pite pa ra iangim; tago u tar pait ra umana enana magit; a umana varkurai papa ania tana dia dovot ma dia tur padikat. ² Tago u tar vue pukue vue ra pia na pal ma i da ra anguvai na vat; a pia na pal ba di ga liplip kikil ia i tar tarip; a palpai kai ra umana vaira, pa i pia na pal mulai; pa da vatur mule vatikai namur. ³ Kari ra dekdek na tarai diat a pite pa u, ra pia na pal kai ra umana vuna tarai, a umana karvuvu, diat a ru u. ⁴ Tago u ra pal na bakbakit ure ra tarai dia bilua, a pal na bakbakit ure ra umana luveana ba dia malari, a rivarivan kan ra ngala na vuvu na bata, a pia na malmalur ta ra oao, ba

ra kankan kai ra umana karvuvu i da ra ngala na vuvu ba i tumatumak ra papar a pal. ⁵ Da u vapanie ra oao ta ra gunan na keake, damana una vapanie vue ra tinata na kavavar kai ra umana vaira; da ra malur na bakut i tak vue ra lapap, damana ra gugu kai ra umana karvuvu na panie.

⁶ Ma ta go ra luana ra Luluai kai ra lavur kor na vaninare ra lukara ure ra lavur vuna tarai par, na vaninare ra lukara ma ra monamonoina, a lukara na vain ba amana tana, a lukara ma ra magit i bira ma ra luuku na ur tana, a lukara na vain ba di tar vagongom ia. ⁷ Ma ta go ra luana na nila vue ra mal na turturup, nina i tuba ra mata i ra lavur tarai par, ma ra mal na turturup ba di vuare taun ra lavur Tematana. ⁸ I tar konom vatukum vue ra minat; ma ra Luluai God na u vue ra lur na mata i ra tarai par; ma na tak vue kan ra rakarakan a gunagunan ra magit ba kana tarai dia vavirvir tana, tago ra Luluai i tar tatike.

⁹ Ma ta nam ra bung da biti dari: Ea, kada God go, da tar ki ung pa ia, ma na valaun dat; ra Luluai go, da tar ki ung pa ia, dat a gugu ma dat a ga ta kana varvalaun. ¹⁰ Tago ra lima i ra Luluai na maravut go ra luana, ma da ruarua taun Moab da di rua taun ra kunai ta ra ul a puputa. ¹¹ Ma na tultulue ra limana tana, da nina i alalir i vung tulue ra limana upi na alir; ma na vaikilik pa ra ngala na nuknukina ure mule ba i tultulue ra limana. ¹² Ma ra dekdek na pal ta kaum liplip na vat i tar re vue, i tar vabura vue ma i va ra pia, maia, i va ta ra tobon iat.

26

A kakailai na nurnur ure ra varbalaurai kai ra Luluai

¹ Ta nam ra e da kakailai ma go ra kakailai ta ra gunan Iuda: Kadat a dekdek na pia na pal; God na vaki ra varvalaun upi ra liplip tana ma ra dekdek na pal na bakbakit. ² Avat a papa are ra mataniolo upi ra tarai diat a olo tana, nina ba dia takodo ma

dia ru ra dovotina. ³ U balabalaure nina i kadongor ra nuknukina upi na ki na malmal tuna, tago i nurnur tam. ⁴ Avat a nurnur tukum tai ra Luluai, tago ra Luluai God ia ra vat ki kai ra lavur tataun. ⁵ Tago i tar vairop pa diat dia ki arama, ra pia na pal i malamala luluai; i rere vue, i rere vue upi na va ra pia; maia, i vue tar ia ta ra tobon. ⁶ A kau i ra tarai na rua taun ia; maia, a kau i diat dia bilua ma ra pal a kau i diat dia ki na niiba.

⁷ A nga i ra tena takodo ia ra takodo na nga; u, u tar dovot, ma u vateten ra tena takodo ure ra nga. ⁸ Maia, Luluai, ave tar ki pa u ta ra nga i yuna ta kaum lavur varkurai. A bala i vevet i anan upi ra iangim ma upi na nuknuk pa u. ⁹ A balagu i tar anan up u ta ra marum; maia, ina ongor ta ra tulungeagu ma ra tinikan up u, tago ba kaum umana varkurai dia tup ra gunagunan, a tarai ta ra rakarakan a gunagunan dia matoto ta ra mangamangana takodo. ¹⁰ Ba di mari ra tena varpian, pa na matoto ta ra mangamangana takodo; ta ra gunan ba di mur ra dovotina tana na pait ika ra magit i rara, ma pa na gire ilam ra minamar i ra Luluai.

¹¹ Luluai, u tar tulue ra limam urama, ma pa dia gire; ma ga diat a gire boko kaum niongor ure ra tarai, ma diat a vavirvir, ma ra iap na vaimur vue kaum lavur ebar. ¹² Luluai, una ga tibe ra malmal ta vevet, tago u tar pait bula kaveve lavur papalum ure avet. ¹³ Luluai kaveve God, ta umana luluai kabila dia tar kure avet; ma tam uka avet a vatavatang ra iangim. ¹⁴ Dia tar mat ma pa diat a laun mulai; dia tar panie ma pa diat a tut mulai; upi go iat u tar kure diat, ma u tar vamutue diat, ma pa da nuk pa mule diat. ¹⁵ Luluai, u tar vapeal ra tarai, a tarai u tar vapeal diat; u tar mamar; u tar vangala ra langun na gunan.

¹⁶ Luluai, ba i ga tup diat, dia ga nuk pa u; dia kakail ba u vapagumanene diat. ¹⁷ Da ra vavina i kap bala ma kana bung i maravai ba na

kakava tana, i tangi tago i kankadik, damana avet ta ra luaina matam, Luluai. ¹⁸ Ave tar kap bala, ave tar liliut ta ra makmaki, ma ave tar kava vaarike ra vuvu ka; pa ave pait vaarike ra varvalaun ta ra gunagunan; ma pa di kava vaarike ra tarai ba diat a ki ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁹ Kaum umana minat diat a laun mulai; kaugu umana minat diat a tut mulai. Avat a tavangun, ma avat a kakailai, avat ba ava kiki ta ra tobon na pia, tago kaum mavoko i da ra mavoko na kavunvun, ma ra pia na vamule ra umana minat.

²⁰ Io, kaugu tarai, avat a ruk ra kuba i vavat, ma avat a banu bat ra umana matakilalat; avat a parau ta umana bung tuk tar ta ra bung ba na par. kaugu kankan tana. ²¹ Tago ra Luluai na vana rikai kan ra kubana upi na bali ra kaina mangamangana kai ra tarai ta ra gunagunan; a gunagunan bula na vaarike ra gap i talingir tana, ma pa na ive mule diat di ga ubu diat i tana.

27

Da valaun ra tarai Israel ma da ben guve diat

¹ Ta nam ra e ra Luluai na ubu ra ngala na vui, ra vui a tena vinalau, ma ra vui i vila gegagege, ma kana pakat na vinarubu, nina i mangi ma i ngala ma i dekdek, ma na ubu doko ra ngala na vui na ta.

² Ta nam ra e avat a kakailai ure ra uma na vain i potar. ³ Iau ra Luluai ina balaure; ina puk ia vatikai, ina balaure ta ra keake ma ra marum kan ta tikai na vakaina. ⁴ A balagu pa i karangap; gala ra kait ma ra kada na tur bat iau ta ra vinarubu ina gala vana taun ia ma ina ga tun vapar vue. ⁵ Ona pata, boina ba na vatur vake ra dekdekigu upi na vamalmal bat iau, maia, na vamalmal bat iau. ⁶ Ta ra umana tataun namur Iakob na okor; Israel na pupu ma na ibul, ma ra rakarakan a gunagunan na kor ma ra vuai dir.

⁷ Dave, i tar kita ia da i ga kita diat dia ga kita ia lua? Ba dave, di tar

ub ia da diat i ga ubu diat? ⁸ Ba u okole vue, u varngangar me a ik; i tar kari vue ma ra ngala na vuvu ta ra e na taubar. ⁹ Io, ba Iakob i puar ra lavur vat na uguugu na vartabar da di puar ra papapa, ma ona pa i vatur mule ra malalar i Asera ma ra umana tabataba na keake, da pun vue kana lavur bilak na mangamangana, ma ia ra vuaina ba da tak vue kana kaina mangamangana. ¹⁰ tago ra pia na pal ba di liplip kikil ia i lingling, i da ra gunan i uliran ma i kapakapana da ra bil; a nat na bulumakau na iaian tana, ma na vava tana, ma na en ra umana ingar i ra davai tana. ¹¹ Ba ra umana ingarina dia maranga da bubur vue diat, a vaden diat a vut, ma diat a vautunge diat; tago go ra tarai dia papaua; kari nina i tar vaki diat pa na mari diat, ma nina i ga pip guve diat pa na vagugu diat.

¹² Ma ta nam ra e ra Luluai na kita rama vue ra kon, na tur pa ia ta ra ngala na Tava Alir ma na tuk tar ta ra tava alir Aigipto, ma da varurue avat tikitikai, a tarai Israel.

¹³ Ma ta nam ra e da vu ra ngala na tavor; ma diat dia to na virua ta ra gunan Asiria diat a vut, damana diat di ga okole vue diat ta ra gunan Aigipto; ma diat a lotu tadav ra Luluai aro Ierusalem ta ra luana i gomgom.

28

A tinata na vartigal pire Epraim

¹ Na kaina ra kere kai ra umana tena longlong Epraim, a kere ba dia langlang tana; na kaina ra pupuna i makuk, nina kana enana minamar ba i tur ta ra ul a male i tubu, a male kadiat dia longlong ma ra vain! ² Ea, tika na ngala na tutana kai ra Luluai, a dekdekina; ma na rapue ara ra pia ma ra karangap, da ra ngala na bata na vatvat, da ra kalivuvur, da ra ngala na lovon ta ma ra vuvu. ³ A kere kai ra umana tena longlong Epraim, a kere ba dia langlang tana, da ruarua taun ia boko; ⁴ ma ra pupuna i makuk, nina kana enana minamar ba i tur ta ra ul a male i

tubu, na da ra vuai e, a lovo, ba pa i kilala na keake boko, nina di gire ilam ia muka ba di gire ra davai, ma ba di vatur vake di en ia muka. ⁵ Ta nam ra e ra Luluai kai ra lavur kor na da ra kere na minamar, ma da ra potar na vipuar ure ra ibaiba ta kana tarai; ⁶ ma na da ra takodo na varkurai pire nina i ki na varkurai, ma ra ongor i diat dia pukue vatalil ra umana ebar ta ra mataniolo.

A tinata na vartigal ma ra tinata na vavalima tadav Ierusalem

⁷ Ma go diat bula dia tar rara ure ra vain, ma dia vana lebalebe ure ra tava longlong: a tena tinabar ma ra propet dir tar rara ure ra tava longlong, a vain i vatuptup dir, dir vana lebalebe ure ra tava longlong, i gavul ra mata i dir, ma kadir varkurai pa i takodo. ⁸ Tago ra umana vuvuvung na nian par dia dur ma ra magit di marue ma ra magit na puputa, ma pa ta pakana i gomgom tana. ⁹ A propet na vakabinana to ia? Ma na tovo to ia pi na kapa ra varvai pirana? Nina bar diat ba dia tar vung vue ra u, ma pa di vau mule diat? ¹⁰ A kunukula i kalilingian parika, ma i vapurpuruan; a ik ati, ma a ik abara. ¹¹ Ma na tata ta go ra tarai ta ra ngie i ra enana tarai, nina kadia tinata i enana: ¹² tago i ga biti ta diat dari: A ningo go, avat a vango nina i talatalangan; ma go ia ra nilagar. Ma pata, pa dia valongore. ¹³ Kari ra tinata kai ra Luluai na dari ta diat: A kunukula i kalilingian parika, ma i vapurpuruan; ta ik ati, ma ta ik abara; upi diat a vana, ma diat a bura tamurmur, ma diat a tabubur, ma da kete diat, ma da kinim vake diat.

¹⁴ Io, avat a umana tena varkulumai, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat ba ava kure ra tarai dia kiki Ierusalem. ¹⁵ Tago ava tar biti dari: Avet ma ra minat ave tar kumkubu, ma avet ma ra ruarua na tulungen i varogop ra nuknuk i vevet; ba ra ngala na lovon ta na vana alalu, pa na tadav avet; tago ra vaongo kaveve ramravit, ma ave parau ta ra vartuam; ¹⁶ kari ra Luluai

God i biti dari: Ea, iau tar vung ra vat ta ra gunan Sion, a vunapaina, a dovot na vat, a ngatngat na vat na ngu na pal, a dekdek na vunapaina; nina i nurnur pa na takap. ¹⁷ Ma ina kure ba ra kabinana ra valavalar na langun, ma ra mangamangana takodo ra vinau na vamamat; ma ra bata na vatvat na kap vue ra ramravit na vaongo, ma ra tava na lubu mat ta ra gunan di parau tana.

¹⁸ Ma da re vue kavava kunubu ma ra minat, ma ra kunubu ma ra ru- arua na tulungen pa na tur padikat; ba ra ngala na lovon ta na alir alalu, avat a dudu tana. ¹⁹ A lavur bung par ba i vana alalu na tup avat; a bungbung na malana par na vana alalu, ta ra keake ma ta ra marum; ma ba di matoto ta ra varvai na da ra ngala na nidadar ika. ²⁰ Tago ra vava i tutukana, ma ra tutana ba na va tana i lolovina, ma ra mal na tubatuba pa i manga tababa ma pa i topa ia ba na pulu bulu mule me. ²¹ Tago ra Luluai na tur da ta ra luana Perasim, ma na kulot da ta ra male Gibeon; upi na ongor ta kana varvakai, kana enana varvakai, ma na pait ot pa kana papalum, kana enana papalum: ²² Io, koko avat a varkulumai, kan da vi vadekdek kavava vivi, tago iau tar valongore tai ra Luluai God kai ra lavur kor ba i tar ot ra nuknukina ma na pait ra ngala na varli ta ra rakarakan a gunagunan.

²³ Ea, avat a valongore ra nilaigu, avat a kapupi kaugu varvai ma avat a nuk pa ia. ²⁴ Dave, ra tena niipuk i ipipuk vatikai bar upi na vaume? Dave, i kakal ma i raragu vatikai ta kana pia bar? ²⁵ Dave, ba i tar mal vadamia ra pia pa na imire vang ra dil ma ra kumin tana, ma na vaume ra vit upi na tur ngaina, ma ra kon ta kana pakana iat, ma ra pit ta ra langun na uma? ²⁶ Tago kana God i tovo bulu ia ma i vateten ia. ²⁷ Tago pa di rama vue ra pat na dil ma ra pakat, ma ra vil na kakari pa i vana taun ra kumin; a dil di kita rama

vue ma ra davai ka, ma ra kumin ma ra virit. ²⁸ Dave, di ruarua gigi vakakit ra kon vang? Pata, pa na rua rama vue vatikai; ma ba ra vil ta kana kakari i vana taun ia, ma kana umana os bula, pa na bereng ia. ²⁹ Go bula i vuna tai ra Luluai kai ra lavur kor, nina ba i enana tuna kana varpit, ma i lia kakit ta ra kabinana.

29

Ariel diat ma kana umana ebar

¹ Ui, Ariel,* Ariel, a pia na pal nina ba David i ga ki tana! Avat a luk tar ra kilala ta ra kilala; a umana lukara diat a varvarkia vanavana; ² ma namur ina vapurpuruan Ariel, ma da korkor ma da tangtangi; ma na da Ariel piragu. ³ Ma ina tur kikil u, ma ina vartakalat bat u ma ra dekdek na pal, ma ina kal bokon bat u. ⁴ Ma da vue vairop u, ma una tata ta ra pia ka; ma kaum tinata na da ra tinata kai tikai i va dudur pa iau; ma ra nilaim na da ra nilai ra tena papait da i vana rikai mara ra pia, ma kaum tinata na da ra tinata na varmaianao ba i vana rikai kan ra tobon. ⁵ Ma kaum lavur ebar, a kor, diat a varogop ma ra tobon tuna, ma ra lavur dekdek na luluai, a kor, diat a varogop ma ra pal a vit ba i panie, maia, diat a panie vakaian ta ra pitu mata ka. ⁶ A Luluai kai ra lavur kor na tadav ia ma ra pipi, ma ra guria, ma ra ngala na kurung, ma ra ragia, ma ra ngala na vuvu, ma ra ngala na biro na iap i vavaimur. ⁷ Ma ra kor na vuna tarai par, diat ba dia varvarubu ma Ariel, maia, diat par dia varubu me, ma dia varubu ure kana dekdek na pal na vinarubu, ma diat dia vapurpuruan ia, diat a da ra ririvon, da ra ninana na marum uka. ⁸ Ma na da ra tutana i mulmulum i ririvon ba i ian, ma ba i tavangun a balana i palupel ika; ba kan i da ra tutana i mar i ririvon ba i momo, ma ba i tavangun i turatura ka ma ra balana i kaina upi ta tava; damana boko ra kor na vuna tarai diat dia varubu ma ra luana Sion.

* **29:1:** Ariel: Di vatang Jerusalem ati ba Ariel, "a leon kai God".

Israel i pula ma i lotu vavaongo

⁹ Avat a ki papa, ma avat a kaian; avat a vapula avat, ma avat a pula; dia longlong, ma vakir ma ra vain; dia vana lebalebe, ma vakir ure ra tava longlong. ¹⁰ Tago ra Luluai i tar tuelve ra vuvu na niva tarurungai taun avat, ma i tar vapula bat ra mata i vavat, a umana propet; ma i tar turup kavava umana lualua, a umana tena ninana. ¹¹ Ma ra ninana par i da ra tinata ta ra buk ba di vabulit bat ia pire vavat; ba ra tarai dia tul tar ia tai ta tika na tena kabinana, ma di biti tana dari: Boina una luk go, na biti mulai: I dekdek piragu, tago di tar vabulit bat ia; ¹² ma di tul tar ra buk tai ta tikai ba pa i kabinana, ma dia biti: Boina una luk go; ma i biti mulai dari: Pa iau nunure ra lukbuk.

¹³ Ma ra Luluai i ga biti: Tago go ra tarai dia maravai piragu, ma dia ru iau ma ra ngie i diat ma ra bul na ngie i diat, ma ga dia ga kari ra bala i diat vailik kan iau, ma kadia varirur tadav iau i vuna ta ra vartuluai nina ba ra tarai ka di tar tovo diat i tana; ¹⁴ kari ina pait ra enana papalum tuna livuan ta go ra tarai, maia, ra enana papalum ma ra magit na kinaian; ma ra kabinana kadiat dia minana pire diat na panie, ma ra minatoto kadiat i kapa ra nuknuk i diat na ki po.

¹⁵ Na kaina ta diat dia ongor upi diat a vapidik tuna ra nuknuk i diat kan ra Luluai, ma ta diat dia papait kadia lavur papalum ta ra bobotoi, ma dia biti: To ia i gire avet? Ma to ia i nunure? ¹⁶ Ea, ava rara tuna! Dave, ra tena pait la na pia na da ra pia ka, upi ra magit i ga pait ia na biti ure nina i ga pait ia dari: Pa i ga pait iau; ba ra magit ba ta tikai i ga mal pa ia na varpuai ure nina i ga mal pa ia, dari: Pa i kapa ra nuknukina?

Da valaun Israel

¹⁷ Pa na mangoro na bung boko, ma da pukue Lebanon upi na da ra pia na vura, ma ra pia na vura na da ra pupui ka! ¹⁸ Ma ta nam ra bung a umana vaut diat a valongore

ra tinata ta ra buk, ma ra mata i ra umana pula na nana ta ra marum ma ta ra bobotoi. ¹⁹ Diat bula i madu ra bala i diat diat a vangala kadia gugu tai ra Luluai, ma ra umana luveana ta ra tarai diat a ga ta ra Lia Kakit kai Israel. ²⁰ Tago di tar nila vue ra karvuvu, a tena varkulumai i panie, ma diat par dia kiki uai upi diat a pait ra magit i kaina dia virua, ²¹ diat dia kure tikai ba di takun vakuku ia, ma dia kapi kun ure nina i varpit ta ra mataniolo, ma dia okole vakuku vue ra tena takodo. ²² Kari ra Luluai nina i ga valaun Abaraam i biti dari ure ra kuba i Iakob: Go Iakob pa na vavirvir, ma gori ra matana pa na kiala. ²³ Ma ba i gire ra umana natuna, a kau i ra limagu, nina dia ki livuan tana, diat a manga ru ra iangigu; maia, diat a manga ru ra Lia Kakit kai Iakob, ma diat a burut ta ra God kai Israel. ²⁴ Ma diat bula ba i rara ra tulungea i diat, na kapa boko ra nuknuk i diat, ma diat dia tata na urur, diat a matoto ta ra tinata na vartovo.

30*Nina i tur bokon tai Aigipto, na bura*

¹ A Luluai i biti dari: Na kaina ta ra umana bul na varpiam, diat dia nuk upi ra varvateten, ma vakir tagu; dia pait ra kunubu, ma pa i vuna ta ra tulungeagu, upi diat a vapealane ra kaina mangamangana; ² diat dia vana ur Aigipto, ma pa dia tir iau tana; upi diat a vaongor pa diat ma ra dekdek i Parao, ma upi diat a nurnur ta ra malur i Aigipto. ³ Avat a vavirvir boko ta ra dekdek i Parao, ma avat a purpuruan, tago ava kapupi ra malur i Aigipto. ⁴ Tago kana umana luluai dia kiki Soan, ma kana umana tultul na king dia tar pot Kanes. ⁵ Diat a ruva boko ure nam ra tarai ba pa dia vadongone valar pa diat, ma pa dia maravut diat, a tarai ba pa dia vatur vake ta magit, ta diat, ia kaka ra vavirvir ma ra varkulumai bula.

⁶ A mamat na tinata ure ra umana leing aro Negeb.

Dia vana alalu ta ra gunan na varmonong ma ta ra gunan na bunurut, a gunan ba ra leon, a tana, ma ra leon, a tomotoina, dir kiki tana, a gunan ba ra vui ma ra vui i varvarkarat ma i purpururung dir vana rikai tana, ma dia mulue kadia vurvur magit ta ra tamuru i ra umana as, ma kadia ngatngat na tabarikik ta ra buk na muru i ra kamel tadav ta tika na vuna tarai ba pa na vadongone diat.

⁷ Tago Aigipto i mama maravut, ma pa i topa ta magit, kari iau tar vaiang tar ra iangina ba Raab, nina i kiki ka.

⁸ Io, go una vana, ta ra luaina mata i diat una tumu ia ta ra pal a davai, ma una tumu vake ta ra buk, upi na topa ra umana kilala namur, ma na tur pa na mutu. ⁹ Tago a tarai na varpiam diat, a umana bul na vartuam, a tarai ba pa dia mainge ba diat a valongore ra varvateten kai ra Luluai; ¹⁰ a tarai ba dia biti tai ra umana tena ninana dari: Koko avat a gigira; ma tai ra umana propet: Koko avat a ve avet ure ra umana magit i takodo, avat a ve avet ure ra umana kalami na magit, avat a varvai ma ra magit na vartuam; ¹¹ avat a vana kan ra nga, avat a vana irai kan ra pal a nga, avat a ting pa ra Lia Kakit kai Israel upi na panie kan ra luaina mata i vevet. ¹² Io, ra Lia Kakit kai Israel i biti dari: Tago ava pidimuane go ra tinata, ma ava nurnur uka ta ra vinarubu ma ta ra vartuam, ma ava tur bokon tana, ¹³ kari go ra bilak na mangamangana na da ra vat pire vavat ba i tapelegi ma i to na bura, da ra papar a pal i tolo ma na tapipin vakaian ta ra pitu mata. ¹⁴ Ma na puar ia da di puar ra la na pia ba ra tena pait la i pait ia, na pamar gigi ia ma pa na mari ia; ma ra lavur tagigina pa ta pakana na ngala mulai tana ba da tak vue ra lakit kan ra iap me, ba da kulupe ra tava ta ra kivu me. ¹⁵ Tago ra Luluai God, ra Lia Kakit kai Israel, i biti dari: Ba ava lilikun ma ba i ngo ra bala i vavat, avat a laun; a ongor i vavat na vuna ta ra kini vovovon ma ta ra nurnur; ma pa ava mainge ke. ¹⁶ Ma ava ga

biti ka dari: Pata, tago avet a takap ta ra umana os; kari avat a lop. Ma dari bula: Avet a ki ta ra umana tena nivut; kari diat dia korokorot avat diat a rurut na kaia. ¹⁷ Tika na arip na marmar diat a takat ta ra varbor kai ta tikai; ma ba a ilima dia bor avat, avat a takatakap, ma ra ibaiba i vavat na da ra toro arama ra ul a luana, ma na da ra vakilang ta ra ul a buana.

A tinata na vamading ba God na mari kana tarai

¹⁸ Ma kari ra Luluai na ki pa ia upi na maravut avat, ma kari da pite vangala pa ia upi na mari avat; tago ra Luluai ia ra God ba na varkurai takodo; diat dia nurnur tana diat a ti doan. ¹⁹ Avat a tarai ava kiki Sion ta ra pia na pal Ierusalem, koko avat a tangi mulai; a dovot na mari tuna avat ta nam ra bung ba ava kail upi ia; ba i valongore na torom ta vavat. ²⁰ Ma a dovotina ba ra Luluai i tabar avat ma ra gem na purpuruan ma ra tava na niligur, kaum umana tena vartovo pa diat a ki po mulai, ma ga una ga gire kaum umana tena vartovo ma ra matam; ²¹ ma ra talingam na valongore ra tinata namur tam dari: Go ia ra nga, avat a vana tana, ma koko avat a vana irai ta ra papar a lima tuna ba ta ra papar a maira. ²² Ma avat a ga vabilak ra silva ba di ga mal pa ra pal i kaum umana tabataba me, ma ra goled nina di ga tuba rit kaum lavur tabalar me, ma una ga vue diat da ra magit i dur; una ga biti tana dari: Una vana ka! ²³ Ma na tuelve ra bata taun ra magit ba u vaume ta ra uma par; ma na tabar u ma ra magit na nian, na tavua ta ra pia, ma na tubu ma na peal; ta nam ra e kaum lavur vavaguai diat a iaian ta ra ngala na pia na vura. ²⁴ Damana ra umana bulumakau ma ra umana nat na as, diat dia papalum ta ra uma, diat a en ra magit ba di vung ra solt tana, a magit ba di vagomgom ia ma ra kakakal ma ra teptep. ²⁵ Ma ra umana tava alir diat a tamtavit rikai ta ra lavur buana dia manga tuluai, ma ta ra lavur luana

dia tuluai urama a ik, ta ra bung na vinarubu ta, ba ra umana pal na minakila diat a tarip. ²⁶ Ma tikai bula: a kapa na gai na da ra kapa na keake, ma ra kapa na keake na da ra kapa kai ra lavurua na keake, da ra kapa ure lavurua na bung, ta nam ra e ba ra Luluai i pulu ra, manua kai kana tarai, ma i mal vamap kadia lavur kinkin.

A varkurai kai ra Luluai pire Asiria

²⁷ Ea, ra iang i ra Luluai i vut maro vailik, i vuringa ma kana kulot, ma i tubang rikai ra ngala na vual na mi; a ngiene i buka ma ra kankan, ma ra karameana i vavaimur da ra iap; ²⁸ ma ra vuvu na ngiene i da ra lovon i lubu, i tuk tar ta ia inoana, upi na turube ra umana vuna tarai ma ra ubene na vinirua, ma na vung ra al vakai ta ra ngie i ra tarai upi diat a rara tana. ²⁹ Ma avat a kakailai ka ta ra marum ba di pait ra lukara i gomgom; ma ra bala i vavat na gugu da ra bala i tikai ba i valongore ra tataru ta kana vinavana upi ra luana kai ra Luluai, ma tadav ra vat ki kai Israel. ³⁰ Ma ra Luluai na vaarike ra bo na nilaina upi da valongore, ma na tulue vaarike ra limana ma ra kankan, ma ra karameme na iap ba na vavaimur, ma ra ngala na vuvu, ma ra ragia, ma ra bata na vatvat. ³¹ Tago da pamar gigi ra te Asiria ma ra nilai ra Luluai, ma ra Luluai na kita ia ma kana virit. ³² Ma tikatika na mememe na varkita di pait ia ma ra davai ba di ga tibe tar ia, nina ba ra Luluai na ub ia me, da papar tana, ma da ubu ra pagol tana; ma na varubu ma diat ta ra vinarubu i ngala ra vinirua tana. ³³ Tago di tar vaninare ra tavul a iap, maia, di tar vaninare ure ra king; di tar pait vangala, ma i mangavana ba; a boboroi i io ma ra davai tana i ngala; a vuvu ba na vuna tai ra Luluai i vabirao, ma i da ra vuvu na iap.

31

Ra tarai Aigipto, a umana tutana

ka, vakir God

¹ Na kaina ta diat dia vana ur Aigipto, upi ta maramaravut tana, ma dia ogoabut ta ra umana os; ma dia nurnur ta ra umana kiki na vinavana, tago dia peal, ma ta diat dia ki ra os, tago dia ongor tuna; ma pa dia nuk upi ra Lia Kakit kai Israel, ma pa dia tikatikan upi ra Luluai! ² Ma ra Luluai bula i kabinana, ma i tultulue ra magit na varmonong, ma pa i nukpuku ta kana tinata; na tut uka upi na tur bat ra kaina vuna tarai ma ra maramaravut kai ra umana tena pait ra bilak na magit. ³ Tago ra umana te Aigipto a tarai ka diat, ma vakir God; ma kadia lavur os dia palapaka ka, ma pa dia tulungen; ma ba ra Luluai i tulue ra limana a tena maramaravut na tutukai, dir ma nina ba da maravut ia dir par dir a bura, ma dir a virua varurung.

⁴ Tago ra Luluai i biti tagu dari: Da ra leon i ngala ma ra nat na leon dir kukula ure ra vavaguai ba dir ga ub ia, ma ba di oro pa mangoro na tena varbalaurai pa dir burut ue ra nilai diat, ma pa dir ngarao ure kadia varbor, damana ra Luluai kai ra lavur kor na vana ur ma na varubu ta ra ul a luana Sion. ⁵ Da ra umana beo dia bebe ba, damana ra Luluai kai ra lavur kor na kove Ierusalem; na kove ma na valaun ia, na mari ia ma na vaale bat ia. ⁶ Avat a umana natu i Israel, avat a lilikun pire nina ba ava ga manga piam vue.

⁷ Tago ta nam ra bung diat a vue kadia lavur tabataba di ga pait ia ma ra silva, ma ra lavur tabataba di ga pait ia ma ra goled, nina ba ra lima i vavat i ga.mal pa diat upi ava kaina tana. ⁸ Ma ra te Asiria na virua ta ra pakat na vinarubu, vakir kai ra tarai; ma ra pakat na vinarubu ba vakir kai ra tarai na en vue; na takap kan ra pakat na vinarubu ma kana lavur barmana diat a varkul uka. ⁹ Ma kana vat ki na panie ure ra ngala na bunurut, ma kana lavur luluai diat a burut na kaia ta ra vakilang; damana ra Luluai i biti, nina ba kana birao i

io arama Sion, ma kana ubu na iap ta ra pia na pal Ierusalem.

32

A dovot na king

¹ Ea, tika na king na varkurai takodo, ma ra umana luluai diat a varkurai mamal. ² Ma tikai na da ra babang ba da ki bakit kan ra vuvu tana, ma na da ra kukuvai ure ra ngala na bata; ma na da ra umana tava alir ta ra gunan i mage, ma da ra malur na vat ki ta ra gunan dia mar tana. ³ Ma ra mata i diat dia nana pa na pula, ma ra talinga i diat dia valongore diat a torom. ⁴ A bala i ra umana tena nirut na kabinana, ma ra kamea i ra umana tena mamamanga na topa ra kapa na tinata. ⁵ Pa da vatang ra papaua mulai ba a luluai, ma pa da vatang ra tena vavagu mulai ba a vakak na tutana.

⁶ Tago ra papaua na tatike ke ra tinata na papaua ma ra nuknukina na varvakai ma ra kaina mangamangana, upi na pait, ra magit i bilak, ma upi na vatang ra tinata i rara ure ra Luluai, upi na palupel ra bala i diat dia mulmulum; ma pa na tabar vamaur diat dia mar ma ra tava. ⁷ A tabarikik na papalum kai ra tena vavagu i kaina bula; i nuk upi ra umana bilak na mangamangana upi na vamutue nina i madu ra balana ma ra tinata na vartuam, ma na pait ra dari bula ba ra luveana i tatike ra takodo na tinata. ⁸ Ma ra vakak na tutana na nuk pa ra vakak na magit, ma na tur padikat ta ra vakak na magit.

A tinata na vartigal pire ra vaden Ierusalem

⁹ Avat a tut, avat ra umana vavina ba ava limlibur uka, ma avat a valongore ra nilaigu; avat a vaden ba pa ava burut tai ta magit, avat a valongore kaugu tinata. ¹⁰ Tago ba i par tika na kilala ma a ngungu na tup avat ra vaden ba pa ava burut, tago pa ta vuai na vain, ma pa da varurue ta magit ta ra uma. ¹¹ Avat a vaden ba ava limlibur uka, avat a dadadar,

ma avat ba ava kiki vakuku, a bala i vavat na burut; avat a ule vue kavava mal, ma avat a ki tuna ka, ma avat a vi pit ma ra mal na tabun.

¹² Avat a timtibul ra bongobongo i vavat ure ra umana bo na uma, ma ure ra davai na vain ba i ga manga vuai. ¹³ A kait ma ra kunai na tavua ka ta ra pia kai kaugu tarai, maia. damana bula ta ra lavur pal na varvagu ta ra pia na pal, a tena gugu; ¹⁴ tago ra kuba i ra luluai na lingling, a pia na pal ba i kor ma ra tarai na kapakapana ka; a luana ma ra pal na minakila dir a da ra ura babang vatikai, a umana kuabar na as diat a limlibur tana, ma ra umana kikel na vavaguai diat a iaian tana; ¹⁵ tuk tar ta ra bung ba di lolonge ra Tulungen taun dat marama liu, ma ra bil na da ra pia na vura, ma ra mata i ra pia na vura na peal da ra pupui. ¹⁶ Ta nam ra bung a takodo na varkurai na ki ta ra bil, ma ra mangamangana takodo ta ra uma ba i manga vuai. ¹⁷ Ma ra mangamangana takodo na pait vaarike ra malmal, ma ra kini vovovon ma ra kini bulu dir a vuna ta ra mangamangana takodo. ¹⁸ Ma kaugu tarai diat a kiki ta ra gunan i maidang ma ta ra umana dekdek na pal, ma ta ra gunan ba dia ngo bulu tana. ¹⁹ Ma lua na bata na vatvat upi ra pupui na virua tana, ma da manga varuva ra pia na pal tana. ²⁰ Avat ba ava vavauma ta ra lavur papar a tava par, ava ti doan, damana avat ba ava ben vaarike ra kau i ra bulumakau ma ra kau i ra as.

33

A Luluai na kap ra varvalaun

¹ Na kaina tam, u ra tena ra varpa, u ba pa di ga ra varpa piram, u ba u varvartuam, ma pa di ga tuam pa u! Ba una ngo ma ra ra varpa, da ra varpa piram; ma ba una ngo ma ra vartuam, da tuam pa u. ² Luluai, una mari avet, ave tar kiki up u; ta ra bungbung na malana par una maravut avet, una valaun avet bula ta ra e na purpuruan. ³ A umana vuna tarai dia tar takap ta ra ngala na

varvareo, ma ra lavur Tematana dia vilau varbaiai ba u tur rikai. ⁴ Ma da varurue guve ra tabarikik ba ava ga ra pa ia, da ra po na vui i varuruai; da ra kubau i pipil damana da pil taun ia. ⁵ A Luluai i ngala, tago i ki arama kakit; i tar vabuka Sion ma ra takodo na varkurai ma ra mangamangana takodo bula. ⁶ Ma ta kaum e a lavur magit na tur bulu, a varvalaun na peal, damana ra minatoto ma ra kabinana; a variru tadav ra Luluai, nam kana ngatngat na tabarikik.

⁷ Ea, kadia lavur lebe dia kukukula ara ra pia; a umana tultul na malmal dia tangi mat. ⁸ A umana bo na nga dia tar pui; ra tena vinavana i ngo pit, i tar vatamam vue ra kunubu, i tar mabuane ra umana pia na pal, pa i nuk pa ra tarai. ⁹ A gunan i ligur ma i makuk; Lebanon i vavirvir ma i maranga; Saron i da ra pui; ma Basan ma Karmel dir tala. ¹⁰ Ma ra Luluai i biti: Go ina tut rikai; go ina ki arama; go ina ngala boko. ¹¹ Avat a lalau pa ra tamuta na vit, ma avat a kava vaarike ra timul a vit ika; a vuvu na ngie i vavat i da ra iap ba na vaimur avat. ¹² Ma ra tarai dia da ra kabang di tar tun ia; dia da ra kait ba di tar raut vue ma di tar tun ia; dia da ra kait ba di tar raut vue ma di tar tun vue ta ra iap.

¹³ Avat ba ava ki vailik, avat a valongore ra magit iau tar pait ia, ma avat ba ava ki maravai avat a matoto ta ra dekdekigu. ¹⁴ A umana tena varpam aro Sion dia burut, a nidadar i vut vakaian tadav diat dia piam vue God. To ia ta dat na ki varurung ma ra iap i vavaimur? ro ia ta dat na ki varurung ma ra oao vatikai? ¹⁵ Nina ba na pait ra mangamangana takodo, ma nina ba i dovot kana pirpir; nina i milikuane ra tabarikik na nilong; nina i tur bat ra limana upi koko na vatur vake ra kul varbat; nina i ang bat ra talingana upi koko na valongore ra tinata na vardodoko, ma i vapula bat ra matana upi koko na boobe ra kaina; ¹⁶ na kiki arama; a umana dekdek na vat ki kana pal na bakbakit; ana

magit na nian da tul tar ia, ma pa na iba upi ta tava.

¹⁷ A matam na gire ra king ta kana minamar, na gire ra gunan i langalanga vurvurbit. ¹⁸ A balam na nuk pa ra bunurut; akave nam i luk ra mani na totokom, akave nina i vatur vake? Ma akave nina i luk guve ra umana pal na minakila? ¹⁹ Pa una gire mule ra tarai dia karangap, a tarai dia tatata ma ra tinata i mamat, a tinata ba pa u nunure ilam ia; a tarai dia mama-manga ta kadia tinata, ma i dekdek ba una valongore ilam ia. ²⁰ Una gire Sion, ra pia na pal ba da pait kada lavur lukara na lotu tana; a matam na gire Ierusalem, a gunan i malmal, a pal na mal ba pa da kari mule, kana lavur tukal pa da rubat mule diat vatikai namur, ma pa da al kutu kana lavur vinau. ²¹ Ma aina ra Luluai na kiki varurung ma dat ta kana minamar; a gunan ba ra umana ngala na tava alir tana; pa ta ngala na parau ba di value na vana tana, ma damana bula pa ta parau na vinarubu. ²² Tago ra Luluai kada tena varkurai, ra Luluai i tul tar ra umana vartuluai ta dat, ra Luluai kada king; ma na valaun dat. ²³ Kaum lavur vinau dia golagolo; pa dia vapidikat ra bit a toro, ma pa dia pala valar pa ra sel; ba i ga damana di tibe ra ngala na tabarikik di ga ra pa ia; a umana kakak dia ga vatur vake. ²⁴ Ma pa ta tutana ba i ki tana na biti: Iau mait; da pun vue ra kaina mangamangana kai ra tarai dia ki tana.

34

A kankan kai ra Luluai pire Edom diat ma ra umana vuna gunan

¹ Avat a mai, a umana Tematana. upi avat a valongore; ma avat a ra lavur magit bula ba dia ki tana; a rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit dia vana rikai tana. ² Tago ra Luluai i kankanuane ra lavur Tematana par, ma i ngangangal na kulot ure kadia lavur kor na tarai; i tar pilak vakakit vue diat, i tar nur tar

diat ba da ubu vue diat. ³ Ma nam diat ba di ubu vue diat da vue vairop diat, ma ra ang na mareng na paka i diat na vana rikai, ma ra gapu i diat na ulur ta ra lualuana. ⁴ Ma ra kor na tagul arama liu na ga panie, ma da pin ia da ra pinpin na buk, ma kana kor na tagul diat a panie ke da ra mapina davai na vain, ma da ra mapina lovo ba i makuk.

⁵ Tago kaugu pakat na vinarubu i tar maur tuna arama ra bala na bakut; ea, na vana taun Edom, ma taun ra tarai iau ga tata vabilak diat upi da kure vakaina diat. ⁶ A pakat na vinarubu kai ra Luluai i tar maur ma ra gap, i tar maur mat ma ra bira: a gapu i ra umana nat na sip ma ra gapu i ra umana me, ma ra bira na lika i ra umana me, a umana tomo-toina; tago ra Luluai i pait ra tinabar ta ra gunan Bosra, ma ra ngala na vinirua ta ra gunan Edom. ⁷ Ma ra umana bulumakau, a kuabar, diat a virua varurung ma diat, damana ra umana bulumakau, a toitoi, ma ra umana dekdek na bulumakau; ma kadia gunan na maur ma ra gap, ma kadia tobon na maur mat ma ra bira. ⁸ Tago a bung nam a bung na balbali kai ra Luluai, a kilala na vapuak ta ra vartoto ure Sion.

⁹ Ma ra umana tava alir tana diat a da ra bulit na davai, ma ra tobon tana na da ra pakar, ma kana gunan na da ra bulit i birao. ¹⁰ Pa da pun ia ta ra marum ma ta ra keake bula pata; a mina na pulung pa na mutu; ta ra lavur tataun namur na uliran, pa ta na na vana alalu tana, ma pa na mutu. ¹¹ Ma ra mou ma ra kuabar na boroi ka dir a kale, ma ra kurkur ma ra kotkot dir a ki tana, ma na vung pala tar ra vinau na purpuruan ma ra valavalar na uliran tana. ¹² Diat a ting pa ra umana luluai upi ta tikai na ki na king ta ra gunan, ma pa ta tikai abara; ma kadia lavur luluai diat a tukum. ¹³ Ma ra kait na tavua rikai ta kana lavur pal na luluai, a kara ma ra kalang ta kana lavur dekdek na pal na bakbakit; ma na da ra kuba i ra umana kuabar na pap, a liplip ure ra umana murup. ¹⁴ Ma

ra lavur leing na pui diat a barat ra umana leing na pap, ma ra umana kuabar na me diat a oro vargilgiliane diat; maia, ma ra tabaran na marum na kiki tana, ma na ngo tana. ¹⁵ A teo na po tana, ma na kakapi ma na va taun ra kiau tana, ma na varurue ra umana natina ta ra maluruna; maia pa, a umana kavivi diat a vana varurung tana, tikatikai dir ma ta-laina. ¹⁶ Avat a tikatikan ta ra buk kai ra Luluai, ma avat a luk ra tinata; pa ta na na pak, da pait vapar ia, tago ra ngiegu i tar vartuluai, ma ra Tulungeana i tar varurue diat. ¹⁷ Ma i tar padapadailam upi diat, ma ra limana i tar tibe tar ia ta diat ma ra vinau na valavalar; diat a kale vatikai ma pa na mutu, ta ra lavur tataun namur diat a kiki tana.

35

Da ben valilikun ra tarai kai God

¹ A lokor ma ra bil dir a gugu; ma ra pupui na ga, ma na pupu da ra vaigoara. ² Na pupu mat, ma na gugu ma ra ngala na gugu ma ra kakailai; a minamar kai Lebanon da tul tar ia tana, a ngala na minong kai Karmel ma kai Saron; diat a gire ra minamar kai ra Luluai, a ngala na minong kai kada God.

³ Avat a vapidikat ra umana lima dia bilua, ma avat a vaongor ra malmalikun na keke dia malmalu. ⁴ Una ve diat ba ra bala i diat i burburut dari: Avat a ongor, koko avat a burut; ea, kavava God na pot ma ra varobo ma ra balbali kai God; ia iat na vut, ma na valaun avat. ⁵ Ta nam ra bung ra mata i diat dia pula na tapala, ma ra talinga i diat dia vaut na kapa. ⁶ Ta nam ra bung a kakak na pipil da ra leing na me, ma ra karamea i diat dia bombom na kakailai na pite varpa, tago ra tava na nininim rikai ta ra bil, ma ra tava alir ta ra gunan i mage. ⁷ Ma ra veo ba i lapap na lum uka, ma ra pia ba i mage na ul a tava ka; ma ta nam ra gunan ba ra umana kuabar na pap dia va tana, a vura ma ra vuvur ma ra titiparar na tur tana. ⁸ Ma da gire ra nga tur

tana ma ra pal a nga, ma da vatang ia ba ra Gomgom na Nga; diat dia dur pa diat a vanavana tana; a nga kai ra umana tena vinavana, maia, ma ra umana lunga bula pa diat a rara tana. ⁹ Pa ta leon na kiki tana, ma pa ta varkarat na leing na vana urama tana, pa da na tadav diat i tana; ia kaka diat di valaun diat diat a vanavana tana; ¹⁰ ma diat ba ra Luluai i ga kul valaun pa diat diat a lilikun, ma diat a pot Sion ma ra kakailai; a totokoi na gugu na tur ta ra ulu i diat, ma pa na mutu; diat a vatur vake ra gugu ma ra gina, ma ra niligur ma ra tinangi dir a ga lop uka.

36

Senakerib i tut na vinarubu ure Iuda

(2 King 18:13-27; 2 Tutu 32:1-19)

¹ Ma ba Esekia ra king i ga varkurai a vinun ma a ivat na kilala, Senakerib ra king Asiria i ga vana rikai upi na varubu ma ra lavur pia na pal Iuda ba di ga pait ra liplip tana, ma i ga ongor pa diat. ² Ma ra king Asiria i ga tulue ra Rabsake maro Lakis urama Ierusalem, diat ma ra ngala na kor na tarai na vinarubu, tadav ra king Esekia. Ma i ga tur ta ra nga na tava ure ra lum i tur arama, ta ra nga upi ra gunan kai ra tena malmal mal. ³ Ma Eliakim natu i Kilkia, ra monamono na pal, i ga vana rikai pirana, ma Sebna ra tena tutumu, dital ma Ioa natu i Asap, ra monamono ure ra lavur buk. ⁴ Ma ra Rabsake i ga biti ta diat: Amutal a ve Esekia dari: A ngala na king Asiria i biti: Ava nam ra tukal ba u nurnur tana? ⁵ Iau biti ba kaum lavur varkurai ma ra dekdekim ure ra vinarubu a magit vakuku; ma go u nurnur tai ia, tago u tar tut na varpam ure iau? ⁶ Ea, u nurnur bar tai Aigipto, nam ra vuvur i talikun, nina ba i tur ra lima i diat par ba dia buka me; damana Parao ra king Aigipto pire diat par dia nurnur tana.

⁷ Ma ba u biti tagu: Ave nurnur tai ra Luluai kaveve God: dave, vakir

ia nam ba Esekia i ga re vue kana lavur tavul a lotu ma kana umana uguugu na vartabar, ma i ga biti tai Iuda ma Ierusalem dari: Avat a lotu ta go ra uguugu na vartabar? ⁸ Io, ina ting pa u ba una varkul pire kaugu luluai, ra king Asiria, ma ina tul tar a ura arip na marmar na os piram, ona ra tarai piram ba diat a ki ta diat. ⁹ Io, una tur bat davatane ta tika na luluai na vinarubu kai kaugu king, tikai ta diat dia ikilik, ma una nurnur dave tai Aigipto upi ra umana kiki na vinavana ma upi ra tarai dia ki ra os? ¹⁰ Ma dave, iau pot vakuku bar upi ina varubu ma go ra gunan, ma upi ina li vue, ma vakir amir ma ra Luluai vang? A Luluai iat i ga biti tagu dari: Una vana urama, ma amur a varubu ma nam ra gunan, ma una li vue.

¹¹ Ma Eliakim ma Sebna ma Ioa dital ga biti ta ra Rabsake dari: Boina ba una tata ma kaum umana tultul ta ra tinata Siria, tago amital tar nunure; ma koko dat a tata ma ra pirpir kai ra umana Iudaia ta ra luaina mata i ra tarai dia kiki ta ra ul a ngala na liplip na vat. ¹² Ma ra Rabsake i ga biti mulai: Dave, kaugu luluai i ga tulue iau tadav amur ma kaum luluai upi ina tatike go ra lavur tinata? Dave, pa i ga tulue iau tadav ra tarai dia ki ta ra ul a liplip na vat upi diat a en ra adia taka ma diat a mome ra adia tava na mim?

¹³ Ma ra Rabsake i ga tur, ma i ga tatata ma ra pirpir Iudaia, i ngala ra nilaina ma i biti dari: Avat a valongore ra tinata kai ra ngala na king Asiria. ¹⁴ A king i biti dari: Koko Esekia na tuam pa avat, tago pa na tale ba na valaun avat; ¹⁵ ma koko avat a kapupi Esekia ba i biti ta vavat: A dovot, ra Luluai na valaun dat; pa da tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra king Asiria. ¹⁶ Koko avat a kapupi Esekia, tago ra king Asiria i biti dari: Boina avat a pir bat iau, ma avat a irop tadav iau; ma avat tikatikai avat a ian ta kavava davai na vain, ma tikatikai na ian ta kana davai na oliva, ma avat tikatikai avat a mome ra tava ta kavava kivu; ¹⁷ tuk

tar ta ra bung ba ina pot i tana, ma ina ben vue avat ta ra gunan da kavavat, a gunan i tavua tana ra kon ma ra vain, a gunan a magit na nian i peal tana ma damana bula ra uma na vain. ¹⁸ Avat a balaure, kan Esekia na tuam pa avat ma ra tinata dari: A Luluai na valaun dat. Dave, ta tikai ta ra umana god kai ra umana Tematana i tar valaun diat bar kan ra lima i ra king Asiria? ¹⁹ Akave ra umana god Kamat ma ra umana god Arpad? Akave ra umana god Separvaim? Ma dave, dia tar valaun Samaria kan ra limagu bar? ²⁰ To ia ta ra umana god ta go ra lavur gunan dia ga valaun kadia gunan kan ra limagu? Ma ra Luluai na valaun davatane Ierusalem kan ra limagu?

²¹ Ma dia ga ki mut uka, ma pa dia ga bali ia ma ta ik a tinata, tago kadia king i ga vartuluai dari: Koko avat a torom tana. ²² Ma Eliakim natu i Kilkia, a monamono ta ra pal, ma Sebna ra tena tutumu, ma Ioa natu i Asap, a monamono ta ra lavur buk, dital ga vana tadav Esekia, ma i tarada kadital mal, ma dital ga vaarike ra tinata kai ra Rabsake pirona.

37

*A Luluai i valaun pa Iuda kan Senakerib
(2 King 19:1-37; 2 Tutu 32:20-23)*

¹ Ma ba ra king Esekia i ga valongore i ga rada kana mal, ma i ga vavauluvai ma ra mal na tabun, ma i ga ruk ta ra pal kai ra Luluai. ² Ma i ga tulue Eliakim, nina i balaure ra pal, ma Sebna ra tena tutumu, ma ra umana patuana ta ra umana tena. tinabar, tadav Iesaia ra propet, ma dia vavauluvai ma ra mal na tabun. ³ Ma dia ga biti tana: Esekia i biti dari: Go ra bung a bung na purpuruan, ma ra bung na varpit, ma ra bung na varkulumai, tago i tar maravai ba da kava ra umana bul, ma pa ta dekdek ba da kava vaarike diat. ⁴ Kan ra Luluai, kaum God, na valongore ra tinata kai ra Rabsake, nina ba ra king Asiria kana luluai i

ga tulue pi na vul God, a launa, ma na bali ra tinata ba ra Luluai kaum God i tar valongore; kari una pait ra niaring ure ra ibaiba i ki valili.

⁵ Damana ra umana tultul kai Esekia ra king dia ga tadav Iesaia. ⁶ Ma Iesaia i ga biti ta diat ba diat a vana, ma diat a ve kadia luluai dari: A Luluai i biti: Koko una burut ta ra tinata u tar valongore, nam ba ra umana tultul kai ra king Asiria dia tar vul iau me. ⁷ Ea, ina tulue tika na tabaran tana, ma na valongore tika na varvai, ma na lilikun ta kana gunan iat, ma na virua ta ra pakat na vinarubu ta kana gunan iat.

⁸ Damana ra Rabsake i ga lilikun, ma ba i ga pot ra king Asiria dir ga varubu ma Libna, tago i valongore ba i ga vana kan Lakis. ⁹ Ma i ga valongore ra tinata ure Tiraka, ra king Etiopia, ba i tar vana rikai upi dir a varubu me.

Ma ba i valongore i tulue ra umana tultul tadav Esekia ma i biti: ¹⁰ Avat a ve Esekia dari: Koko kaum God ba u nurnur tana na tuam pa u, tago i biti ba pa da tul tar Ierusalem ta ra lima i ra king Asiria. ¹¹ Ea, u tar valongore ra lavur magit ba ra umana king Asiria dia ga pait ia ta ra lavur gunan, tago dia tar li vakakit diat; ma dave, da valaun u bar? ¹² Dave, a umana god kai ra umana vuna tarai dia ga valaun diat bar, ra umana gunan ba ra umana tamagu dia ga vamutue diat, Gosan ma Karan ma Resep ma ra tarai Eden, diat dia ki Telasar? ¹³ Akave ra king Kamat, ma ra king Arpad, ma ra king kai ra pia na pal Separvaim, ma ra ura king kadir Ena ma Iva?

¹⁴ Ma Esekia i ga vatur vake ra buk ta ra umana tultul, ma i ga luk ia; ma Esekia i ga tutua urama ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga pala ia ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁵ Ma Esekia i ga araring tadav ra Luluai dari: ¹⁶ Luluai kai ra lavur kor, God kai Israel, u ki livuan ta ra ura angelo, u ra God tuna, maia pa, u kaka ra God kai ra umana vuna gunan par ta ra rakarakan a gunagunan ma u ga pait

ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut. ¹⁷ Luluai, una torom ma ra talingam ma una valongore; Luluai, una tavangun ma una gire; ma una valongore ra lavur tinata ba Senakerib i tar tulue uti pi na vul ra launa God me. ¹⁸ A dovotina Luluai, a umana king Asiria dia tar li vue ra lavur gunan ma kadia varkurai bula, ¹⁹ ma dia tar vue kadia lavur god ta ra iap, tago vakir diat a umana god tuna; a umana davai ma ra umana vat ika diat, ma ra lima i ra tarai i ga pait ika diat, kari dia ga vamutue diat. ²⁰ Ma go Luluai kada God, una valaun avet kan ra limana, upi ra umana vuna gunan par ta ra rakarakan a gunagunan diat a nunure tana ba u ra Luluai, maia, u kakika.

²¹ Ma Iesaia, natu i Amos, i ga tulue ra tinata tadav Esekia dari: A Luluai, ra God kai Israel, i biti: Iau tar valongore kaum niaring piragu ure Senakerib, ra king Asiria. ²² Dari ra tinata ba ra Luluai i tar vatang ia ure: A inip na vavina Sion i tar milikuane u ma i tar kulume u; natu i Ierusalem, a vavina, i tar loe ra uluna tam. ²³ To ia nam u tar kulume ma u tar vul ia? Ma to ia nam ba u tata bat ia ma u papait na luluai pirana? A Lia Kakit kai Israel iat. ²⁴ Tago avat ma kaum umana tultul ava tar kulume ra Luluai, ma u tar biti: Iau tar vana urama ra ul a lualuana ma kaugu kor na kiki na vinavana, ma ta ra bala na pui Lebanon iat, ma ina mut vue ra lavur tagatagal dia lolovina urama liu tana, ma ra umana iara, a boina; ma ina tutua ta ra ul a luana aro iat, ta ra ngala na pui ta kana gunan ba i vuai tuna. ²⁵ Iau tar kakal upi ta tava, ma iau tar mome; ma ina rang vamama ra umana tava alir Aigipto ma ra pal a kaugu. ²⁶ Dave, pa u valongore ba iau tar vaninara vailik tana, ma iau ga varkurai tana amana iat? Ma go iau tar pait ot pa ia ba una li vue ra umana pia na pal ba di ga pait ra liplip kiki diat, upi diat a da ra anguvai vat i purpuruan. ²⁷ Kari

ra tarai dia ki ta diat pa dia ongor, dia ga burut ma dia ga vavirvir; dia ga da ra kunai ta ra pupui, da ra davai i gobolina, da ra vura ta ra ul a pal, ma da ra uma na kon ba pa i manga tavua boko. ²⁸ Ma iau tar nunure ba u kiki, ma ba u irairop, ma ba u olaolo, ma kaum ngangali ure iau. ²⁹ Ma tago u ngangali ure iau, ma tago kaum tinata na ninguk i tar ruk ta ra talingagu, kari ina vung kaugu il ta ra bilaum, ma kaugu palariam na al vakai ta ra ngiem, ma ina ben valilikun u ta nam ra nga u ga vana rikai tana.

³⁰ Ma go ra vakilang ina tul tar ia tam: go ra kilala avat a en ra magit i tavua, namur ta ra vauruana kilala nam ba i tavua vakuku; ma ta ra vautuluna kilala avat a vauma ma avat a varuruai, ma avat a pait ra uma na vain ma avat a en ra vuaina tana. ³¹ Ma ra ibaiba ta ra kuba i Iuda nina i tar laun pila, na okorina ara ra bala na pia, ma arama liu na vuai. ³² Tago ra ibaiba na vana rikai maro Ierusalem, ma diat dia pila maro ra luana Sion; a niongor kai ra Luluai kai ra lavur kor na pait ot pa go.

³³ Kari ra Luluai i biti ure ra king Asiria dari: Pa na tadav go ra pia na pal, ma pa na poponok ie, ma pa na kap ra ramravit tana, ma pa na kal guve ra pia upi ra bobokon tana. ³⁴ Na lilikun mulai ta nam iat ra nga i ga pot i tana, ma pa na tadav go ra pia na pal, ra Luluai i biti. ³⁵ Tago ina balaure bat go ra pia na pal upi na laun ure iau ma ure kaugu tultul David.

³⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vana rikai, ma i ga ubu a mar ma lavutul na vinun ma a ilima na arip na marmar na tarai pire ra umana te Asiria; ma ba ra tarai dia tut ra malana, ea, diat nam dia ga mat. ³⁷ Damana Senakerib ra king Asiria i ga vana ma i ga lilikun, ma i ga ki Nineve. ³⁸ Ma tika na bung ba i lotu ta ra kuba i kana god Nisrok, Adramelek ma Sareser, a ura natuna, dir ga ub ia ma ra pakat na vinarubu, ma dir ga takap ta

ra gunan Ararat. Ma natuna Esar-Kadon ga kia vue.

38

Esekia i mait
(2 King 20:1-11; 2 Tutu 32:24-26)

¹ Ta nam ra e Esekia i ga mait, ma i to na mat. Ma ra propet Iesaia, natu i Amos, i ga tadav ia, ma i biti tana: A Luluai i biti dari: Una mal pa ra lavur magit ta ra kubam, tago una mat ma pa una laun mulai. ² Ma Esekia i ga lingan upi ra papar a pal, ma i ga araring tadav ra Luluai, ma i biti: ³ Luluai, iau lul u ba una nuk pa kaugu vinavana ta ra luaina matam, tago iau tar dovot ma ra balagu i ko, ma iau tar pait ra magit i boina ta ra luaina matam. Ma Esekia i ga tangi mat.

⁴ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Iesaia dari: ⁵ Una vana ma una ve Esekia ba ra Luluai, ra God kai tamana David, i biti dari: Iau tar valongore kaum niaring, iau tar gire ra lur na matam; ea, ina valolovina kaum nilaun pi una ki mulai a vinun ma a ilima na kilala. ⁶ Ma ina valaun u ma go ra pia na pal bula kan ra king Asiria. ma ina balaure bat go ra pia na pal.

(v 21) *Ma Iesaia i ga biti dari: Boina diat a tak pa ra gem na lovo, ma diat a vung ia ta ra buk, ma na lagar mulai. (v 22) Esekia i ga biti bula: Ava ra vakilang ina nunure tana ba ina tutua ta ra kuba i ra Luluai? Ma Iesaia i ga biti: ⁷ Ma ina tul tar go ra vakilang tam upi una nunure ba ra Luluai i pait go ra magit i ga tatike: ⁸ Ea, ina valilikun ra malur ta ra koko rikai, nina i ga vana ur ta ra koko rikai kai Akas ta ra keake, upi na talil a vinun na rina. Io, ma ra keake i ga lilikun a vinun na rina ta ra koko rikai, nina i ga kuba tana.

⁹ Ma Esekia, ra king Iuda, ba i ga mait par, ma i ga tar lagar kan kana minait, i tumu go ra tinata:

¹⁰ Iau ga biti: Ba i dekdek boko ra pakagu ina olo ta ra mataniolo kai ra ruarua na tulungen;

Di tar tak vue ra ibaiba ta kaugu nilaun kan iau.

¹¹ Iau ga biti: Pa ina gire ra Luluai, maia pa, pa ina gire ra Luluai ta ra gunan a tarai dia laun tana;

Pa ina gire mule ra tarai ba ina ki pire diat dia tar panie.

¹² Di rubat vue ra kubagu, ma di *kari ia da ra pal na mal kai ra tena balabalaure vavaguai;

Iau tar pin kaugu nilaun da ra tena viri mal;

A Luluai na kut vue iau kan ra kuara; Ta ra kopono bung una ga vapar vue iau.

¹³ Iau ga vango ra balagu tuk tar ta ra malana; i bubur ra lavur urugu da ra leon;

Ta ra kopono bung una ga vapar vue iau. ¹⁴ iau ga tangi da ra tamatamele ba da ra mou;

Iau ga riri da ra uka; a matagu i bilua ma ra tadatadarake;

Luluai, i tar tup iau, boina ba ina tur bokon tam.

¹⁵ Ava ina tatike? I tar tata piragu, ma ia iat i ga pait ia.

Ina pa vovovon ta ra lavur kilala ina laun tana, tago ra tulungeagu i kankadik.

¹⁶ Luluai, a tarai dia laun ta go ra lavur magit,

Ma ra tulungeagu i laun uka ta diat; Kari una valagar iau, ma una valaun iau.

¹⁷ Ea, ra tulungeagu i ga kankadik upi ina vatur vake ra malmal tana;

Ma u tar mari ra tulungeagu, ma u tar valaun ia kan ra tung na vinirua.

Tago u tar vue kaugu lavur kaina mangamangana namur tam.

¹⁸ Tago ra ruarua na tulungen pa na pite pa u, ma ra minat pa i manane u;

* 38:6: Di pukue ra varmur ure go ra ura rina upi a tinir ma kana balbali dir a ki varurung.

Diat dia kuba ta ra tung na minat, i dekdek upi diat a ki pa kaum dovotina.

¹⁹ Nina i laun, nina i laun na pite pa u, da iau papait ia go ieri;

I boina ba tama i ra umana bul na vaarike kaum dovotina ta ra umana natuna.

²⁰ A Luluai i ki na vaninara upi na valaun iau;

Kari dat a kakaile kaugu lavur kakailai, ma dat a ubu ra pagol maravut ia

Ta ra kuba i ra Luluai ta ra bungbung par da laun tana.

²¹ (-) ²² (-)

39

Esekia i kapupi ra umana tultul maro Babilon

(2 King 20:12-19; 2 Tutu 32:27-31)

¹ Ta nam ra e Merodak-Baladan, natu i Baladan, ra king Babilon, i ga tultue ra buk ma ra vartabar tadav Esekia, tago i ga valongore ba i ga mait, ma ba i ga lagar mulai. ² Ma Esekia i ga gugu tana, ma i ga vagire diat ma ra pal i vung vake kana ngatngat na tabarikik tana, a silva ma ra goled, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra dangi i ngatngat; i ga vagira diat bula ma ra pal kana vargal i tur tana, ma ra lavur magit ta kana vuvuvung; pa ta magit ta ra kubana ba ta kana gunan ba pa i vagira diat me.

³ Io, namur Iesaia ra propet i ga tadav ra king Esekia, ma i ga tir ia: Go ra tarai dia biti dave? Ma dia vana mamave uti piram? Ma Esekia i ga biti dari: Dia pot piragu maro ra gunan vailik, maro Babilon iat. ⁴ Ma i ga biti: Ava dia tar gire ta ra kubam? Ma Esekia i ga bali ia dari: Dia tar gire ra lavur magit par ta kaugu pal; pa ta magit ta kaugu ngatngat na tabarikik ba pa iau ga vagira diat me.

⁵ Ma Iesaia i ga biti tai Esekia dari: Una valongore ra tinata kai ra Luluai kai ra lavur kor. ⁶ Ea, ra umana bung diat a pot ba ra lavur magit ta ra kubam ma ra lavur magit ba ra umana tamam dia ga vung vake tuk tar gori, da mulue diat uro Babilon;

ma pa ta magit na ki valili, ra Luluai i biti. ⁷ Ma da ben vue ta umana bul tutana ta diat ba dia vana rikai tam ma ba u vangala diat, ma diat a tultul na pal ta ra kuba i ra king Babilon.

⁸ Ma Esekia i ga biti tai Iesaia: A tinata kai ra Luluai, nina u ga tatike, i boina. Esekia i ga biti bula: Ta ra kilakilala iau laun tana da ki na malmal ma da kiki bulu.

40

A tinata na varmaram kai ra Luluai tadav Sion

¹ Kavava God i biti: Avat a varmaram, avat a varmaram, kaugu tarai. ² Avat a pirpir na varmari ma Ierusalem ma avat a manga oraoro pirana ba kana kilala na vinarubu i tar ot, ba di tar pun vue kana kaina mangamangana; ba ra Luluai i tar vaurua ma ra balbali pirana ure kana kaina mangamangana par.

³ A nilai tikai i oro dari: Avat a mal vaninare ra nga kai ra Luluai ta ra pupui, avat a pait vatamataman tika na nga tur ure kada God. ⁴ A lavur male da vabuka diat, ma ra lavur luana ma ra lavur ilil par da ap diat; ma nina i gegagege da mal vadoa, ma ra lavur pakana dia tung pitipit da punang vatamataman diat; ⁵ ma da vaarike ra minamar i ra Luluai, ma ra lavur tarai par diat a gire, tago ra ngie i ra Luluai i tar tatike. ⁶ A nilai tikai i biti dari: Una manga varvai. Ma iau ga biti: Ava ina varvai tana? A tarai par dia da ra vura, ma kadia lavur minamar i da ra pupu na davai ta ra pupui; ⁷ a vura i makuk, ma ra pupu na davai i papaniai, tago ra vuvu kai ra Luluai i tadav ia; a dovot ra tarai dia da ka ra vura. ⁸ A vura i makuk, ma ra pupu na davai i papaniai; ia kaka ra tinata kai kada God na tur tukum, ma pa na mutu.

⁹ U ba u kap ra bo na varvai tadav Sion, una tutua ta ra ul a luana i manga tuluai urama; u ba u ve Ierusalem ta ra bo na tinata, una tak ra ngiem ma una ongor, una tak ra ngiem ma koko una burut; una ve ra umana pia na pal Iuda: Ea, kavava

God go! ¹⁰ Ea, a Luluai God na vut da ra tena ongor, ma ra limana na varkurai; ea, dir varagur ma kana vabongon, ma kana balbali na lua tana. ¹¹ Na tabatabar kana kikir na sip da ra tena balabalaure sip, na varurue ra lavur nat na sip ma ra limana, ma na puak pa diat ta ra bongobongono, ma na rap lue vovovon diat dia vau ra umana natnat i diat.

Da valarue ra God kai Israel ma to ia?

¹² To ia i ga valar ra lavur polo ta ra bala na limana, ma i ga valar ra bala na bakut ma ra davai na valavalar, ma i ga varurue ra tobon na pia ta ra bok na valavalar, ma i ga valar bula ra lavur lualuana ma ra umana ilil ma ra valavalar na mamat? ¹³ To ia i ga vateten ra Tulungea i ra Luluai, ba i ga tova da ra tena vartovo? ¹⁴ Dir ga piri ma to ia, ma to ia i ga vamatotone pa ia, ma i ga vateten ia ure ra nga na varkurai, ma i ga vaminana ia. ma i ga vaarike tar ra nga na kabinana tana? ¹⁵ Ea, ra lavur vuna tarai dia da tika na tua na tava ta ra la na tava, ma di biti ba dia da ra mumut na pia ik ta ra valavalar na mamat; ea, i puak pa ra umana lolo na ta da ra mavunai ik. ¹⁶ Ma Lebanon pa i ngala upi na topa ra iap, ma ra lavur leing tana pa dia peal upi diat a topa ra tinabar di tuntun tar ia. ¹⁷ A lavur vuna tarai dia da ra magit vakuku pirana; maia, dia da ra magit vakuku tuna ta ra luaina matana. ¹⁸ Io, avat a valarue God ma to ia? Ba nuve ra malalar avat a pait vardadane me? ¹⁹ A tena madaka ta ra davai i ga taba ra tabataba, ma ra tena madaka ta ra goled i vung vapetep tar ra goled tana, ma i pait vake ra umana vinau na silva tana. ²⁰ Nina i luveana i pilak pa tika na davai ba pa i maroto ma i vartabar me; i tikan upi ra tena madaka na davai, a tena tuna, upi na mal pa kana tabataba ba pa na takari. ²¹ Dave, pa ava nunure? Pa ava valongore? Pa di ve bar avat tana papa ra vunapaina? Pa ava matoto tana papa ra e ba di ga vaki ra

rakarakan a gunagunan tana? ²² Ia iat i ki arama liu ra maup kikir ra rakarakan a gunagunan, ma ra tarai ra pia dia da ra lavur kubau; i vuare ra bala na bakut da ra ubene, ma i pale da ra pal na mal ba da kiki tana; ²³ i vapar vue ra umana luluai; i kure ra umana tena varkurai ta ra gunagunan upi diat a da ra magit vakuku tuna. ²⁴ Maia, ba di kabur vaume diat, ba di kabur ing ika diat, ba ra vunapai diat i kabur okorina ka ta ra pia, i tulue ra vuvu tadav diat ma dia makuk, ma ra ragia i kap vue diat da ra mapina davai. ²⁵ Io, avat a valarue iau ma to ia, upi amir a vardada me? a Lia Kakit i biti. ²⁶ Avat a tadaraka, ma avat a gigira; to ia i ga vaki nam diat? I ben vaarike kadia kor ma i to diat; i vaiang tar ra iang i diat par tikitikai; ma tago i ngala tuna ra dekdekina, ma tago i ongor na kaia, pa ta tika ta diat i rara.

²⁷ U Iakob ma u bula Israel, dave amur biti dari: Ra Luluai pa i nunure kaugu nga, ma kaugu God i tar nuk vue ra magit i takodo piragu? ²⁸ Dave, pa u nunure? Pa u valongore? God pa na mutu, ra Luluai, nina i ga vaki ra lavur ngungu na rakarakan a gunagunan, pa i bilua, ma pa i talatalangan; pa da nunure valar pa ra nuknukina. ²⁹ I tabatabar ra umana bilua ma ra niongor, ma i tul tar ra dekdek ta nina i malmalu. ³⁰ Maia, ra umana bul diat a malmalu ma diat a talatalangan, ma ra umana barmana diat a bura kakit, ³¹ ma diat dia nurnur tai ra Luluai na kalamana mulai ra dekdek i diat; diat a pururung urama liu iat da ra minigulai; diat a vutvut ma pa diat a talangan; diat a vanavana, ma pa na rabu ra paka i diat.

41

A titana na vamading kai God pire Israel

¹ Avat a lavur lolo, avat a ki mut ta ra luaina matagu; ma boina ba na kalamana mulai ra dekdek i ra umana vuna tarai; boina ba diat

a maravai, ma namur diat a tata; boina ba dat a ki varurung upi ra varkurai. ²To ia i tar vatut tikai maro ra matana taur; nina i vanavana ma ra niuvia? I nur tar ra umana vuna tarai tana, ma i tul tar ia tana ba na kure ra umana king; i nur vue diat upi diat a da ra tobon ta ra luaina mata i kana pakat na vinarubu, ma da ra mapina davai ba ra vuvu i kapkap ia ta ra luaina mata i kana panak. ³I korokorot diat, ma i murmur bulu kana nga, maia, ra nga ba ra kauna pa i ga rua ia boko. ⁴To ia i vuna tana, ma to i ga pait ot pa ia, ma i ga oro pa ra umana taun tarai papa amana? Iau ra Luluai, ra luaina ma iau ki pire diat dia murmur bula, iau la lat. ⁵A umana lolo dia ga gire, ma dia ga burut; a umana langlangun na rakarakan a gunagunan dia ga guria; dia ga vut, ma dia ga maravai. ⁶Dia ga maravut vargilgiliane diat; ma diat par, tikatikai i ga ve turana: Una ongor! ⁷Damana ra tena madaka ta ra davai i vargat ra tena madaka ta ra goled, ma nina i mal vaduldul ra magit ma ra akak i vargat ra tena tututuk, ma i biti ure ra magit di tun pakan guve ba i boina; ma i ing vake ma ra ot upi koko na takari.

⁸Ma u Israel kaugu tultul, u Iakob nina ba iau tar pilak pa ia, natu i talaigu Abaraam; ⁹u ba iau tar vatur vake u ta ra langlangun na rakarakan a gunagunan, ma iau tar oro pa u maro ra umana nguna, ma iau biti tam dari: U kaugu tultul, iau tar pilak pa u ma pa iau pilak vue u; ¹⁰koko una burut, tago iau ki piram; koko una ururian, tago iau kaum God; ina vapidikat u; ina maravut u; ina vatur u ma ra limagu tuna nina i uvua. ¹¹Ea, diat par ba dia kankanuane u, diat a ruva ma diat a purpuruan boko; diat ba ava vartoto ma diat, diat a da ra magit vakuku boko, ma diat a virua. ¹²Maia, diat ba ava varngangar ma diat, una ga tikan upi diat boko, ma pa una tikan tadav diat; diat ava varubu ma diat, diat a da ra magit

vakuku, ma diat a mutu. ¹³Tago iau ra Luluai kaum God ina vatur vake ra limam tuna, ma ina biti tam dari: Koko una burut, ina maravut u. ¹⁴Koko avat a burut, u Iakob ra kalolo, ma avat ra tarai Israel; ina maravut avat, ra Luluai i biti, ma ra Lia Kakit kai Israel kaum tena valaun. ¹⁵Ea, ina vaki u boko upi una da ra kakari di rama vue ra vit me, na mangi ra pal a ngiene tana; una vana taun ra umana luana, ma una rua ngidangide diat, ma una poko ngidangide ra umana ilil da ra kunai. ¹⁶Una tep diat, ma ra vuvu na kap vue diat, ma ra vuvu na bata na imimire diat; ma una gugu tai ra Luluai, ma una langlang tai ra Lia Kakit kai Israel.

¹⁷A umana luveana ma diat dia ki na niiba dia tikan upi ra tava, ma pa ta na, ma ra karamea i diat i mage tuna, tago dia mar; iau ra Luluai ina torom ta diat, iau ra God kai Israel pa ina vung vue diat. ¹⁸Ina vatavit vaarike ra umana tava alir ta ra lavur luana dia bil, ma ina kal ra umana kivu livuan ta ra umana male: ina pukue ra bil upi na da ra lum na tava, ma ra pia mage na da ra umana mata na tava ka. ¹⁹Ina vaume ra tagatagal ta ra bil, ma ra davai akasia, ma ra iluga, ma ra oliva; ina kalie ra iara, ma ra tuvoro, ma ra bukubuk varurung; ²⁰upi diat a gire, ma diat a nunure, ma diat a nuk pa ia, ma diat a matoto varurung, ba ra lima i ra Luluai i tar pait go, ma ra Lia Kakit kai Israel i tar vaki ia.

A Luluai i kulume ra umana god vavaongo

²¹A Luluai i biti: Avat a vaarike ra magit da vartoto tana; ma ra King kai Iakob i biti: Avat a vaarike ra umana dekdek na vuna ava nuk tadav diat. ²²Boina diat a agur pa diat, upi diat a ve tar ra magit ta dat ba na vana rikai namur; avat a vaarike ra umana magit amana tana ba a umana ava, upi avet a nuk pa diat, ma upi avet a nunure ra mutuai diat; ba kan avat a vaarike ta umana magit ta vevet ba da pait ia namur. ²³Avat a varvai

ure ra umana magit ba diat a vana rikai boko; upi avet a nunure ba avat a umana god; maia, avat a pait ra boina, ba kan avat a pait ra kaina, upi avet a ururian, ma avet par avet a gire. ²⁴ Ea, avat a umana god vakuku, ma kavava papalum bula a magit vakuku; ma nina i pilak pa avat, a bilak na tutana nam.

²⁵ Iau tar vatut tikai maro ra papar a labur, ma i tar vut; ta tikai ta ra vanavana rikai kai ra keake, ma i lotu ta ra iangigu; ma na rua taun ra umana luluai da di rua taun ra pikai, ma da ra tena pait la na pia i ruarua taun ra pia petpetep. ²⁶ To ia i ga varvai tana amana ra vunapaina, upi da nunure? Ma to ia i varvai lua tana, upi da biti ba i tar takodo? Pa ta na ati ba i varvai tana, maia, pa ta na ati ba na vaarike, maia, pa ta na ati ba na valongore kavava tinata. ²⁷ Ina ve value Sion dari: Gire diat! Ma ina tulue ta tikai tadav Ierusalem ba na kap ra bo na varvai. ²⁸ Ma ba iau gigira, pa ta na ati; ma pa ta tena varvateten i ki pire diat upi na torom ma ra tinata ba da tir ia. ²⁹ Ea, diat par kadia papalum i da ra magit vakuku, ma pa i topa ta magit; kadia lavur tabalar a umana vaongo ma ra magit na purpuruan.

42

A tultul kai ra Luluai

¹ Gire kaugu tultul, nina ba iau vatur maravut ia; kaugu viviliai, nina ba ra balagu i gugu tana; iau tar vaki ra Tulungeagu tana; na vaarike ra varkurai takodo ta ra lavur Tematana. ² Pa na kukula, ma pa na vangala ra nilaina, ma pa da valongore ra nilaina na nga. ³ Pa na pit bubur ra vuvur i talikun, ma pa na pun ra vinau na lamp i mi boko; na vaarike vadovot ra takodo na varkurai. ⁴ Pa na talangan, ma pa na bilua, tuk tar ta ra bung ba i tar vaki ra takodo na varkurai ta ra gunagunan; ma ra umana lolo na ta diat a ki pa kana tinata na varkurai.

⁵ A Luluai God, nina i ga vaki ra bala na bakut ma i ga vuare, nina

i vatavua ra pia ma ra lavur magit i tur tana, nina i tul tar ra vuvu na nilaun ta ra tarai dia ki tana ma ra tulungen ta diat dia vanavana tana, i biti dari: ⁶ Iau ra Luluai iau tar oro pa u ta ra mangamangana takodo, ma ina vatur vake ra limam, ma ina balaure vake u, ma ina tul tar u ba u ra kunubu pire ra tarai ma ra kapa pire ra umana Tematana, ⁷ upi una vakapa ra mata i diat dia pula, upi una pala vue diat di ga banu bat diat, ma upi una ben vaarike diat dia ki ta ra bobotoi kan ra pal na banubat. ⁸ Iau ra Luluai, go ra iangigu; ma pa ina nur vue kaugu minamar upi kai ta tikai, ma ra umana tabataba pa diat a vatur vake kaugu pite varpa. ⁹ Ea, nam ra umana magit ba di ga varvai lua tana, di tar pait ot pa diat, ma ra umana kalamana magit go iau varvai tana; ba pa dia arikai boko ina ve avat i tana.

Da pite pa ra Luluai ure kana ngala na varvalaun

¹⁰ Avat a kaile ra kalamana kakailai tadav ra Luluai, ma avat a pite pa ia ta ra langlangun na rakarakan a gunagunan, avat ba ava vanavana ra ul a ta, ma ra lavur mangamangana dia ki ra bala na ta, ma ra umana lolo, ma ra tarai dia ki ta diat. ¹¹ A pupui ma ra lavur pia na pal tana diat a tak ra ngie i diat, a umana gunan ba ra tarai Kedar dia ki tana; boina ba ra tarai Sela diat a kakailai, boina ba diat a ngenge ba marama ra ul a luana. ¹² Boina ba diat a tul tar ra varirur tadav ra Luluai, ma diat a pite pa ia ta ra lavur lolo na ta. ¹³ A Luluai na vana rikai da ra lebe; na vararak da ra tena vinarubu; na kukula, maia, na manga ngenge; na ongor bat kana lavur ebar. ¹⁴ Mangoro na bung iau tar ki mut, iau tar ngo ma iau tar kure bat iau; ma go ina kukula da ra vavina i kakava; ina tungatunga ma ina nguangua bula. ¹⁵ Ina li ra lavur luana ma ra lavur ilil, ma ina rang kadia lavur davai; ma ina pukue ra lavur tava alir upi diat a umana lolo, ma ina rang vamama ra umana lum.

¹⁶ Ma ina ben pa ra umana pula ta ra nga dia ngulngul tana, ma ina agure pa diat ta ra nga ba dia tuptup tana; a bobotoi na kapa ta ra luaina mata i diat, ma ra lavur pakapakana ba dia gegagege diat a do. Go ra lavur magit ina pait ia, ma pa ina vana balakane diat. ¹⁷ Diat dia nurnur ta ra lavur tabataba, ma dia biti ta ra umana tabalar nina di ga tun mal diat, Avat kaveve umana god, diat a takap boko, ma diat a vavirvir.

Israel i mama kap ra bo na minatoto ta ra varvapagumanenai

¹⁸ Avat a umana vaut, avat a valongore, ma avat a umana pula, avat a lingan uti upi avat a gire. ¹⁹ To ia bula i pula da kaugu tultul? Ba to ia bula i vaut da kaugu vilavilau, nina iau ga tulue? To ia bula i pula da nina ba amir talaina me, ma to ia i pula da ra tultul kai ra Luluai? ²⁰ U gire mangoro na magit, ma pa u nuk pa diat; a talingana i kapa, ma pa i valavalongor. ²¹ Ure kana mangamangana takodo, ra Luluai i tar vangala pa ra tinata na varkurai upi na rararang. ²² Ma go ra tarai, a tarai ba di tar long kadia tabarikik, ma di tar ra pa ia; di tar kun diat par ta ra umana tung, ma di ive diat ta ra umana pal na banubat. Di ra pa diat, ma pa ta na ba na valaun diat, dia da ra magit na vurbil, ma pa ta na i biti: Una vamule. ²³ To ia ta vavat ba na valongore go? To ia na valongore ma na kapupi ia ure ra umana kilala namur? ²⁴ To ia i ga tul tar ia ba da ra pa Iakob, ma to ia i ga tul tar Israel ta ra umana tena nilong? Vakir ra Luluai i ga pait ia laka? Ia nam nina da ga pait ra varpam ta ra luaina matana, ma pa dia ga mur kana lavur nga, ma pa dia ga torom ta kana lavur vartovo. ²⁵ Kari i lolonge ra karangap i kana kankan taun ia, ma ra dekdek na vinarubu; ma i vautunge rit ia, ma pa i nunure; ma i birao tana, ma pa i nuk pa ia.

43

A Luluai ia ra kopono Tena Valaun

¹ Ma go ra Luluai nina i ga vaki u Iakob, ma i ga pip guve u Israel, i biti dari: Koko una burut, tago iau tar kul valaun u; iau tar oro pa u ma ra iangim, u kaugu. ² Ba u bolo ta ra tava, dor; ma ba u bolo lake ra umana tava alir, pa diat a vana taun u; ba u vanavana livuan ta ra iap, pa una dodo, ma ra iap pa na vaimur u. ³ Tago iau ra Luluai kaum God, a Lia Kakit kai Israel kaum tena valaun; iau tar tul tar Aigipto ma Etiopia ma Seba, upi dital ra varkul ure u. ⁴ Tago u tar ngatngat ta ra luaina matagu, ma iau tar ru u ma iau tar mari u, kari ina kul kia u ma ra tarai, ma ina tul tar ra umana vuna tarai ure kaum nilaun. ⁵ Koko una burut, tago ina maravut u; ina agur pa ra umana natum maro ra papar a taur, ma ina varurue avat maro ra papar a taoai; ⁶ ina biti ta ra papar a labur: Uti; ma ta ra papar a taubar: Koko u kamala; una agur pa ra umana natugu, a umana tutana, maro vailik, ma ra umana natugu, a umana vavina, maro ra langun na rakarakan a gunagunan, ⁷ diat par ba dia kap ra iangigu, ma ba iau tar vaki diat upi kaugu minamar; iau tar pip guve diat, maia, iau tar pait diat.

⁸ Da ben vaarike ra umana pula, diat ba ra kiau na mata i diat i ki, ma ra umana vaut ba ra talinga i diat i ki. ⁹ Boina ba ra umana Tematana par diat a vana varurung, ma ra umana vuna tarai diat a kivung; to ia ta diat na varvai ure ra dari, ma na vaarike ra umana magit amana tana pire dat? Boina ba diat a agur pa kadia lavur tena varvai kapa, upi diat a tata bat ra vartakun; ba upi diat a valongore, ma diat a biti ba i dovot. ¹⁰ Avat kaugu umana tena varvai, ra Luluai i biti, ma kaugu tultul ba iau ga pilak pa ia; upi avat a nunure, ma avat a kapupi iau, ma upi na kapa ra nuknuk i vavat ba iau God Iat; pa ta god i lua tagu, ma pa ta na ba na mur iau. ¹¹ Iau Iat, iau ra Luluai, ma

pa ta tena valaun mulai. ¹² Iau tar varvai, ma iau tar varvalaun, ma iau tar vavaarikai, ba pa ta enana god i ga ki livuan ta vavat; kari avat kaugu umana tena varvai, ra Luluai i biti, ma iau God. ¹³ Maia, papa gori iau God Iat; ma pa ta na ba na lop kan ra limagu; ina papalum, ma to ia na pukue mule?

¹⁴ A Luluai kavava tena valaun, ra Lia Kakit kai Israel, i biti dari: Iau tar vartuluai uro Babilon ure avat, ma ina ung pa diat par, ra umana te Kaldea bula, ta ra lavur parau dia gugu tana, ma diat a da ra tarai ba dia takatakup. ¹⁵ Iau ra Luluai, kavava Lia Kakit, a Tena Vavaki kai Israel, kavava King.

¹⁶ I dari ra tinata kai ra Luluai, nina i pait ra nga ta ra ul a ta, ma ra pal a nga ta ra al na ta, ¹⁷ nina i agure vaarike ra kiki na vinavana ma ra os, ra loko na tarai na vinarubu ma ra dekdek na vargal; dia va varurung ra pia, ma pa diat a tut mulai; dia tar mutu, dia tar mat da ra birao ta ra vinau na lamp: ¹⁸ Koko avat a nuk pa ra lavur magit lua, ma koko avat a kapupi ra lavur magit amana tana. ¹⁹ Ea, ina pait ra kalamana magit; go na tavua rikai; dave, pa avat a nunure bar? Ina mal ra nga ta ra pupui, ma ina vatavit vaarike ra umana tava alir ta ra bil. ²⁰ A umana leing ra pupui diat a ru iau, a umana kuabar na pap ma ra umana murup, tago iau vaki ra polo ta ra pupui, ma ra tava alir ta ra bil, upi ina vamomo kaugu tarai, kaugu lavur viviliai, ²¹ a tarai ba iau ga pait diat upi diat kaugu, upi diat a pite pa iau.

²² Ma pa u lotu tadav iau, Iakob, ma u milamila tagu Israel. ²³ Pa u tul tar nina ra umana vavaguai ik tagu, nina ba u tuntun tar diat; ma pa u ru iau ma kaum lavur tinabar. Pa iau vo pa ra lavur vartabar tam, ma pa iau vatalanguane u ma ra tunutun na bulit i ang na katkat. ²⁴ Pa u kul ra tup upi kaugu, ma pa u vauviana ia.u ma.ra bira ta kaum lavur tinabar; u tar vabalaguan ika iau ma kaum lavur nirara, ma u tar vatalanguan

ia ma kaum lavur kaina mangamangana. ²⁵ Iau Iat, iau pun vue kaum lavur varpam ure ra iangigu iat, ma pa ina nuk pa mule kaum lavur kaina mangamangana. ²⁶ Una vanuk tar ia tagu, dor a vartoto varurung; una vaarike kaum magit, upi una tur langalanga tana. ²⁷ Tamam lualua i ga rara, kaum umana tena maramaravut dia ga piam vue iau. ²⁸ Kari ina vabilak ra umana luluai na pal i gomgom, ma Iakob na da ra magit i bilak, ma Israel na da ra magit na varvul.

44

A Luluai ia ra kopono God

¹ Io, Iakob kaugu tultul, go una valongore; ma u bula Israel, kaugu viviliai; ² A Luluai nina i ga pait u, ma i ga mal pa u ta ra tatal na bul, ma i mainge na maravut u, i biti dari: U Iakob kaugu tultul, koko una burut; damana u bula Iesurun, u ba iau tar pilak pa u. ³ Tago ina lingire ra tava taun ra gunan i mar, ma ra tava na alir ta ra pia i mage. Ina lolonge ra Tulungeagu taun ra lavur bul mur tam, ma kaugu varvadoan taun ra umana natum; ⁴ ma diat a tavua rikai livuan ta ra kunai, da ra iara ta ra papar a tava alir. ⁵ Tikai na biti: Iau kai ra Luluai; ma ta ra tikai na kale ra iang i Iakob; ta ra tikai mulai na tutumu ta ra limana ba ia kai ra Luluai, ma na kap bula ra iang i Israel.

⁶ A Luluai, ra King kai Israel ma kana tena valaun, ra Luluai kai ra lavur kor, i biti dari: Iau ra luaina ma iau ra mutuaina; ma pa ta god mulai. ⁷ Ma to ia na vavaarikai da iau? Boina na varvai tana, ma na mal pa ia ure iau, tago iau ga vaki tika na vuna tarai amana tana; ma boina diat a vaarike ra lavur magit diat a vut boko ma ba da pait ia boko. ⁸ Koko avat a burut, ma koko avat a ururian; dave, pa iau ga varvai piam amana tana, ma pa iau ga vaarike bar? Ma avat kaugu umana tena varvai. Dave, ta tika na god

mulai i ki? Pata, pa ta vat ki; pa iau nunure ta na.

A nilotu tadav ra tabataba ia ra tuptup na mangamangana

⁹ Diat dia taba ra umana tabataba, a tarai vakuku diat, ma kadia lavur vakak na magit pa dia topa ta magit; ma kadia lavur tena varvai iat pa dia gigira ma pa dia matoto, upi diat a vavirvir ika. ¹⁰ To ia i tar mal pa tika na god, ma to ia i tar tun mal ra tabalar ba pa i topa ta magit? ¹¹ Ea, a umana talaina par diat a vavirvir, ma diat dia papalum tana a tarai ka diat; boina ba diat a ki varurung par, boina diat a tur; diat a burut, diat a ruva varurung.

¹² A tena madaka ta ra palariam i pait ra pem, ma i tun ia ta ra lakit, ma i tutut ia ma ra tututuk, ma i palum ia ma ra ongor na limana; maia, i mulmulum ma ra dekdekina i panie; pa i mome ta tava ma i bilua. ¹³ A tena madaka ta ra davai i vung ra valavalar, i tumu vakilang ia ma ra pen, i ka ia ma ra pelen, i vakilang ia ma ra kompas, ma i pait vardadane ma ra tutana i potar ra pakana, upi na ki na pal. ¹⁴ I tagi ra tagatagal, ma i pilak pa ta iting ba ta iban, ma i balaure vapidikat tika na davai ta ra pupui; i vaume ra iara, ma ra bata i vatavua. ¹⁵ Io, i topa ra iap kai ra tarai; ma tika na tutana i vatur vake ta pakana ma i madir tana; maia, i vautunge, ma i tun ra gem me; maia, ma i pait ra god me, i lotu tadav ia; i pait ra tabataba me, ma i va timtimum pirana. ¹⁶ A ngungu tana i vaulung ra iap me; ta ra ngungu i en ra kirip tana, i rang ra viono vavaguai tana, ma i maur tana; maia, i manmadir ma i biti: I boina, iau tar lagar; iau tar gire ra iap; ¹⁷ ma nam i ki valili i pait tika na god me, kana tabataba; i bura timtimum tadav ia, ma i lotu, ma i araring pirana, ma i biti: Una valaun iau, tago u kaugu god.

¹⁸ Pa dia nunure, ma pa dia nuk pa ia; tago i tar vapula bat ra kiau na mata i diat upi koko diat a gigira,

ma ra bala i diat upi koko diat a matoto. ¹⁹ Ma pa ta na i nuk pa ia, ma pa dia kabinana ma pa i kapa ra nuknuk i diat upi diat a biti dari: A ngungu tana iau tar vaulung ra iap me; maia, iau tar tun ra gem ta ra lakit tana; iau tar rang ra kirip, ma iau tar en ia; ma ina pait vang ra magit i milmilikuan ma ra ibana? Dave, ina bura timtimum bar tadav ra ngungu davai?

²⁰ I en ra kabu; di tar tuam pa ra nuknukina, ma ra nuknukina i varara, damana pa i valaun valar pa mule, ma pa i biti: Dave, a vaongo nam i tur ta ra limagu tuna, laka?

A Luluai ia ra Tena Valaun kai Israel

²¹ Iakob, una nuk pa go ra lavur magit; ma u Israel bula, tago u kaugu tultul; iau tar vaki u, u kaugu tultul; u Israel, pa ina valubane u. ²² Iau tar vapanie vue kaum lavur varpiam da ra vual, ma kaum kaina mangamangana da ra bakut; una lilikun piragu, tago iau tar valaun u. ²³ U ra bala na bakut una kakailai, tago ra Luluai i tar pait ia; u ra vuna-pai ra rakarakan a gunagunan una ngenge; avat a umana lualuana, a pupui ma ra lavur davai par tana, avat a taorong ma ra kakailai, tago ra Luluai i tar valaun pa Iakob, ma i mamar tai Israel.

²⁴ A Luluai kaum tena valaun, ma nina i ga mal pa u ba u ki boko ta ra tatal na bul, i biti dari: Iau ra Luluai, iau pait ra lavur magit; iau kaka iau pale ra bala na bakut, ma iau vuare ra gunagunan; to ia mulai ba amir me? ²⁵ Nina i ga tur bat ra lavur vakilang kai ra umana tena vaongo, ma i vabuabua ra umana tena papait; nina i pukue vatalil ra umana tena kabinana, ma i pukue kadia kabinana upi na da ra papaua; ²⁶ nina i vapidikat ra tinata kana tultul i tatike, ma i pait ot pa ra nuknuk i kana umana tultul; nina i biti ure Ierusalem dari: A tarai diat a kiki mulai tana; ma ure ra umana pia na pal Iuda ba: Da pait

diat, ma ina vatur mule ra umana gunan di ga li vue diat i tana; ²⁷ nina i biti ta ra marumian: Una mama, ma ina rang vamama kaum umana tava alir; ²⁸ nina i biti ure Kores ba: Kaugu tena varbalaurai, ma na pait ot pa ra lavur magit iau mainge; maia, i biti ure Ierusalem ba: Da pait vatur ia mulai, ma da vung ra vunapai ra pal na vartabar.

45

A tiniba pire Kores

¹ A Luluai i biti tai Kores, nina i ga ku ia, nina ba iau tar vatur vake ra limana tuna upi ina vamolo ra umana vuna gunan tana ma ina pala vue ra vipit kai ra umana king, upi ina papa are ra umana mataniolo ta ra luaina matana, ma pa da banu bat ra umana matakilalat, dari: ² Ina lualua tam, ma ina kal pa ra lavur gunan dia buabuana upi diat a tamataman; ina tumak bubur ra umana banbanu na palariam gobol, ma ina bubur kutu ra umana babat na palariam; ³ ma ina tul tar ra lavur ngatngat na magit tam ba di ga ive, ma ra peal tabarikik di ga vapidik ia, upi una nunure ba iau ra Luluai, nina i ting pa u ma ra iangim, a God kai Israel iat. ⁴ Ure Iakob kaugu tultul, ma ure Israel kaugu viviliai, iau tar oro pa u ma ra iangim; ma iau tar vaiang tar tika na iangim bula, ma a dovot pa u ga nunure iau. ⁵ Iau ra Luluai, ma pa ta na mulai; pa ta god mulai ba amir a ki varurung me; ina vi pit u, ma a dovotina pa u ga nunure iau; ⁶ upi diat a nunure ba pa ta na mulai maro ra papar a keake i vana rikai tana tuk tar ta ra papar i kuba. tana; iau ra Luluai, ma pa ta na mulai. ⁷ Iau pait ra kapa ma iau vuna ta ra kokodo; iau pait ra malmal ma iau vuna ta ra magit i varmonong; iau ra Luluai, iau pait go ra lavur magit.

A Luluai a tena vavaki

⁸ Avat a lavur bakut avat a ririmi marama, ma boina ba ra bata na mangamangana takodo na bura marama liu; boina ba ra pia na

panganga upi na tavua rikai ra valavalaun ma ra mangamangana takodo bula; iau ra Luluai iau ga pait ia.

⁹ A tutana ba dir varngangar ma nina i ga pait ia na kaina! A ngungu la pire ra umana ngungu la na pia! Dave, ra pia petpetep na biti tai nina i palum ia dari: Ava u pait ia? Ba kaum papalum na biti vang dari: Pa ta limana? ¹⁰ Na kaina pire nina i biti tai tamana: Ava u vangala? ma tai ra vavina: Ava u kava vaarike? ¹¹ A Luluai ra Lia Kakit kai Israel ma kana Tena Vavaki i biti dari: Avat a tir iau ure ra umana magit ba da pait diat namur; avat a vartuluai piragu ure ra umana natugu ma ure ra kau na limagu. ¹² Iau tar pait ra rakarakan a gunagunan, ma iau tar vaki ra tarai tana; a limagu iat i tar vuare ra bala na bakut, ma iau vartuluai ure ra kor tana. ¹³ Iau tar vaki ia ma ra mangamangana takodo, ma ina pait kodo kana lavur nga; ia iat na pait kaugu pia na pal, ma na pala vue kaugu tarai di ga kinim vavilavilau diat, ma vakir ure ra varkul ba ure ra vapuak, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

¹⁴ A Luluai i biti dari: A papalum kai Aigipto, ma ra tabarikik kai Etiopia, ma ra tarai Sabea, a umana lolovina tutana, diat a pot piram, ma kaum boko diat; diat a murmur u; da ga vi diat ma ra vinau na palariam, ma diat a vana piram, ma diat a bura timtibum piram; diat a lul u, ma diat a biti dari: A tuna, God i ki piram, ma pa ta na mulai, pa ta god mulai. ¹⁵ A dovotina u God u ki ivai, u ra God kai Israel, ra Tena Valaun. ¹⁶ Diat dia pait ra umana tabalar diat a vavirvir, maia, diat a purpuruan, diat par; ma diat a vana ma ra purpuruan par. ¹⁷ Ma ra Luluai na valaun Israel ma ra varvalaun kum; pa avat a vavirvir ma pa avat a purpuruan gori ma vatikai namur.

¹⁸ Tago ra Luluai, nina i ga vaki. ra bala na bakut, ia God; i ga pait ra gunagunan ma i ga mal pa ia; i vatur ia vakir upi na uliran, i ga pait ia

upi ra tarai diat a ki tana; ra Luluai i biti: Iau ra Luluai, ma pa ta na mulai. ¹⁹ Pa iau tata ivai, ta ra pakana gunan i bobotoi; pa iau ga bititai ra umana natu i Iakob: Avat a tikan upi iau ta ra pakana i uliran; iau ra Luluai iau vatavatang ra tinata i takodo, ma iau varvarvai ta ra magit i dovot.

A umana tabalar kal Babilon ma ra Luluai

²⁰ Avat a vana varurung, ma avat a vana uti, avat a maravai par, avat a umana Tematana ba ava tar pila; diat dia kapkap ra tabataba na davai pa dia matoto, ma damana bula diat dia araring tadav ra god ba pa i tale ra varvalaun. ²¹ Avat a varvai, ma avat a vaarike; maia, diat a piri-piri varurung; to ia i ga vaarike go papa ania? To ia i ga varvai amana tana? Vakir iau ra Luluai iau ga pait ia laka? Ma pa ta god mulai, iau kaka; iau a takodo na God, ma ra tena valaun bula, ma pa ta na mulai. ²² Avat a lavur langlangun na rakarakan a gunaunan, avat a lingan upi iau, ma avat a laun; tago iau God, ma pa ta na mulai.

²³ Iau tar vavalima tagu iat mulai, a tinata i tar irop kan ra ngiegu ma ra mangamangana takodo, ma pa na lilikon mulai, ba ra lavur malmalikon na keke diat a talikon tadav iau, ma ra karamea i ra tarai par diat a vavalima tagu. ²⁴ Ma da bititai iau dari: Tai ra Luluai iat iau vatur ra mangamangana takodo ma ra niongor! Ma ra tarai diat a tadav ia, ma diat par dia ga kankanuane diat a vavirvir. ²⁵ Tai ra Luluai ra umana natu i Israel par diat a uvuvia, ma diat a langlang tana.

46

¹ Bel i va timtimum, Nebo i tur rururu; kadia lavur tabalar dia tar puak tar diat ta ra tamuru i ra umana vavaguai, ma ra tamuru i ra umana bulumakau; a lavur magit ba ava kap diat vurvurbit dia da ra mamat na kinakap, a umana vavaguai dia kap vurot ma dia talangan tana.

² Dia tur rururu, ma dia va timtimum varurung; dia mama vung vue ra kinakap, ma diat iat dia tar ki na vilavilau.

³ Avat a valongore iau, avat ta ra kuba i Iakob, ma avat ra ibaiba par ta ra kuba i Israel, avat ba iau ga puak pa avat papa ra bung di ga kava avat i tana, ma papa ra bung ava ki boko ta ra tatal na bul; ⁴ ma tuk tar ta ra bung ava ngeo tana, pa iau enana, ma ba i kua ra ulu i vavat ina puak pa avat boko; iau tar pait ia ma ina pupuak boko; maia, ina pupuak ma ina valavalaun.

⁵ Avat a valarue amir ma to ia? Ma avat a varogopane amir ma to ia, ma avat a gire vardadane amir upi amir a varogop ma to ia? ⁶ Diat ba dia lingire ra goled kan ra popopoi, ma dia valar ra silva ma ra valavalar na mamat, dia tokom ra tena madaka ta ra goled, ma i pait tika na god me; dia bura timtimum, ma dia lotu. ⁷ Dia puak pa ia ta ra ul a vara i diat, ma dia kip ia, ma dia vatur ia ta kana turtur, ma i tur; ma pa na takari kan kana turtur; maia, ba tikai i kail ia i dekdek upi na vatorome, ma pa i valaun valar pa ia kan ra magit i monong ia.

⁸ Avat a nuk pa go, ma avat a tur padikat da ra tarai; avat a kodop pa mule, avat a umana tena varpam. ⁹ Avat a nuk pa ra lavur magit lualua, a lavur magit amana tana, tago iau God, ma pa ta na mulai; iau God, ma pa ta na mulai ba amir varogop me; ¹⁰ iau vatang ra mutuaina amana ta ra turpaina, ma iau varvai ania ta ra magit ba da pait ia namur boko; iau bititai: A nuknukigu na tur, ma ina pait valar pa ra lavur magit ba iau mainge; ¹¹ iau oro pa ra beo, a lup virua, maro ra matana taur, ra tutana ba iau ga pilak pa ia maro ra gunan vailik; maia, iau tar tatike, ma ina pait ot pa ia bula; iau tar kure, ma ina mal pa ia. ¹² Avat i pue ngangar ra bala i vavat, avat ava ki vailik kan ra mangamangana takodo, avat a valongore iau: ¹³ Ina kari kaugu mangamangana takodo upi na ki

maravai, pa na tur vailik, ma kaugu valavalaun pa na vavabing; ma ina tul tar kaugu valavalaun tai Sion, ure Israel kaugu minamar.

47

A varkurai ure Babilon

¹ Una kuba, Babilon, a inip na vavina, ma una ki ra pia; una ki ra pia ma koko ta ra kiki na king, u natu i ra tarai Kaldea, a vavina; tago pa da vatang mule u ba ra lagarina ma ra valilingina. ² Una vatur ra vat na uduudu, ma una udu ra kon; una tak vue kaum mal na turturup, una ule vue ra lolovina mal, una pala vue ra mal na keke, ma una tinur bolo ta ra tava alir! ³ Da pala vue kaum lavur mal, maia, da gire boko ra pakam tuna; ina varobo, ma pa ina mari ta tikai.

⁴ Kada tena valaun, a iangina ra Luluai kai ra lavur kor, a Lia Kakit kai Israel. ⁵ Natu i ra tarai Kaldea, a vavina, una ki mut, ma una parau, tago pa da vatang mule u ba ra tadar na vavina nina i kure ra umana gunan. ⁶ Iau ga kankanuane kaugu tarai, iau ga vabilak kaugu tiniba, ma iau ga tul tar diat ta ra limam; ma pa u ga mari diat, ma u ga vung ra mamat na kip ta ra ul a vara i ra umana kua. ⁷ Ma u ga biti: Iau a tadar na vavina tukum; damana pa u ga nuk pa go ra umana magit, ma pa u ga kodop ra mutuaina tana.

⁸ Io, i boina ba una valongore go, u a lagarina, ma u ba u ki vakuku, ma u biti ta ra balam: Iau kakika, ma pa ta na mulai; pa ina ki da ra ua na vavina, ma ra umana natugu pa diat a mat kan iau; ⁹ ma go ra ura magit dir a tadav vakaian u ta ra kopono bung, a umana natum diat a mat, ma una ga ki da ra ua na vavina; dir a tadav u, ma na tup u, ma kaum mangoro na mangamangana agagar ma kaum peal babat pa diat a topa ta magit. ¹⁰ Tago u tar nurnur ta kaum bilak na mangamangana; u ga biti: pa ta na i gire iau; kaum kabinana ma kaum minatoto dir tar tuam pa u;

ma u ga biti ta ra balam dari: Iau ki, ma pa ta na mulai, iau kaka. ¹¹ Kari na tup u, ma i dekdek ba una papait bat ia; ma ra kaina magit na tadav u, ma i dekdek ba una tur bat ia; da li vakaian vue u, ma go pa u nunure.

¹² Io, una tur rikai ma kaum lavur papait ma kaum peal mangamangana agagar, nina ba u ga varvarvakai ma diat papa ra bung u ga bul tana; kan una boina tana, ba una uvia bar. ¹³ U tar mila ma ra peal tinata na varvateten; boina ba diat dia kabinana ta ra lavur tagul, diat dia bobobe diat, ma dia vatang ra magit ba na tadav u ta ra gaigai, diat a tur rikai, ma diat a valaun u kan ra lavur magit ba na tadav u! ¹⁴ Ea, diat a da ra togoloara, a iap na en vue diat, pa diat a tibuna valaun valar pa diat mulai kan ra dekdek na birao; pa na da ra lakit di manmadir tana, pa na da ra madiruan ta tikai i ki pirana. ¹⁵ Damana ra lavur magit u ga varvakai tana; diat ava ga bung ma diat papa ra kilala u ga bul tana, diat a vana tikatikai ta kana nga iat; ma pa ta na na ki piram upi na valaun u.

48

A tinata na propet ure ra umana kalamana magit

¹ Avat ta ra kuba i Iakob, nina di vaiang avat ba Israel, ma ava tar vana rikai ta ra tava Iuda, avat ba ava vavalima ta ra iang i ra Luluai, ma ava vatang ra iang i ra God kai Israel, ma ga pa i dovot ma pa i takodo, avat a valongore. ² Tago dia kap iang tai ra pia na pal i gomgom, ma dia ogogabut ta ra God kai Israel, nina ba ra iangina ra Luluai kai ra lavur kor. ³ A lavur magit lua iau ga varvai amana iat i tana; maia, dia ga irop kan ra ngiegu, ma iau ga vaarike diat; iau ga pait vakaian diat, ma dia tar ot. ⁴ Tago iau ga nunure ba u a karduk, ma ba ra inoam i da ra lolo na palariam, ma ra pal a matam i da ra palariam gobol, ⁵ kari iau tar ve u papa amana, ba pa di ga pait ia

boko iau tar vaarike piam, upi koko una biti: Kaugu tabalar i ga pait diat, ma kaugu tabataba ba di ga taba ma kaugu kalavuar di ga tun mal pa ia i tar vartuluai tana. ⁶ U tar valongore; una gire go ra lavur magit; ma dave, pa avat a varvai tana? Iau vaarike ra umana kalamana magit ta vavat papa gori, a umana magit na pidik ba u ngulngul tana. ⁷ Di pait diat gori, ma vakir amana; ma lua pa u ga valongore diat, upi koko una biti dari: Ea, iau tar matoto ta diat. ⁸ Pata, pa u ga valongore, ma pa u ga nunure; maia, pa ania pa i ga kapa ra talingam, tago iau ga nunure ba u pait ra mangamangana vavagu, ma di tar vatang u ma ra tena varpiam papa ra bung di ga kava u tana. ⁹ Ina ngo boko ma ra kankan ure ra iangigu ma ina ngo kan u ma pa ina ubu vue u pi ra tarai diat a pite pa iau. ¹⁰ Gire, iau tar tun vagomgom u, ma vakir da di tun vagomgom ra silva; iau tar valar u ta ra ubu na kinadik. ¹¹ Ure iau iat, ure iau iat, ina pait ia; upi ra ava da vul ra iangigu? Ma pa ina tul tar kaugu minamar tai ta tikai.

A Luluai na valaun pa Israel

¹² Iakob, una valongore iau, ma u bula Israel nina ba iau ga ting pa u; iau Ia Iat; iau ra luaina, iau ra mutuaina bula. ¹³ Maia, ra limagu i ga vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ma ra limagu tuna i ga vuare ra bala na bakut; ba iau vartuluai pire dir, dir par dir tur rikai. ¹⁴ Avat a vana varurung, avat par, ma avat a valongore; to ia ta diat i tar varvai ta go ra lavur magit? Nina ba ra Luluai i tar mari ia na pait ra nuknukina ure Babilon, ma ra limana na taun ra tarai Kaldea. ¹⁵ Iau iat iau tar tata, maia, iau tar oro pa ia; iau tar agure pa ia, ma kana papalum na tavua. ¹⁶ Avat a maravai piragu, avat a valongore go; papa ania pa iau tata ivai; papa ra bung di ga pait ia iau ki; ma go ra Luluai God i tar tulue iau, amir ma ra Tulungeana.

¹⁷ A Luluai kaum tena valaun, ra Lia Kakit kai Israel, i biti dari: Iau ra Luluai kaum God, nina i tovo vamaroro u, nina i lua tam ta ra nga ba una vana tana. ¹⁸ Gala u ga torom ta kaugu lavur vartuluai, gala ra malmal piam na ga da ra tava alir, ma kaum mangamangana takodo na ga da ra bobol na ta; ¹⁹ a umana natum diat a gala peal da ra veo, ma ra umana bul mur tam da ra umana mumut ik tana; gala ra iangina pa na panie kan ra luaina matagu.

²⁰ Avat a irop kan Babilon, avat a vilau kan ra tarai Kaldea, avat a mugur vaarike, avat a varvai tana, avat a vatavatang ia, ma na tuk ta ra mutuaina langun na gunagunan, avat a biti: ra Luluai i tar valaun kana tultul Iakob. ²¹ Ma pa dia ga mar ba i ga agure vurbolo diat ta ra bil; ia ga vatamtavit vaarike ra tava kan ra vat ki pi adiat; i ga pelegi ra vat ki ma ra tava i ga nanoro rikai tana. ²² A umana tena varpiam pa ta malmal i ki pire diat, ra Luluai i biti.

49

A tultul kai ra Luluai na da ra kapa pire ra umana vuna gunan

¹ Avat a umana lolo, avat a valongore iau, ma avat bula ra tarai ava ki vailik: A Luluai i tar ting pa iau ba iau ga ki boko ta ra tatal na bul; ba iau ga ki ta ra bala i nagu i tar vatang ra iangigu; ² ma i al vamangi ra ngiegu upi na da ra, pakat i mangi, ma i vabakite iau ta ra malur na limana; ma i ge iau pi iau da ra pu i bagabagele, ma i balaure vake iau ta kana popopoi; ³ ma i biti tagu: U kaugu tultul, Israel, nina ba ina mamar tana. ⁴ Ma iau ga biti ka: Iau tar papalum vakuku, iau tar vole ra dekdekigu ma pa i topa ta magit; ma a dovotina ra Luluai na kure vatakodo iau, ma kaugu God na vabongon iau. ⁵ Ma go ra Luluai, nina i mal pa iau papa ra tatal na bul upi iau kana tultul, upi ina vatalil Iakob pirana, ma upi da varurue

Israel pirana; (tago iau ruru ta ra mata i ra Luluai, ma kaugu God ia ra dekdekigu;) ⁶ maia, ra Luluai, i biti dari: A magit i ikilik ika ba una tultul piragu upi una vatur ra umana vuna tarai Iakob, ma upi una agure vatalil diat ra tarai Israel ba di ga valaun diat; ina kabila tul tar u ba una vakapa ra umana Tematana, upi kaugu valavalaun na vana rikai tam tuk tar ta ra langlangun na rakarakan a gunagunan.

⁷ A Luluai, ra tena valaun kai Israel, ma kana Lia Kakit, i biti ta nina ra tarai dia piam vue, ta nina ba ra gunagunan par i milmilikuane, ta ra tultul kai ra umana tena varkurai, dari: A umana king diat a gire ma diat a tut, damana a umana ngalangala, ma diat a va timtibum; ure ra Luluai nina i dovot, ra Lia Kakit kai Israel, nina i ga pilak pa u.

A tinata na vamading upi da vatut mule Sion

⁸ A Luluai i biti dari: Iau tar torom tam ta ra bung ba i topa ia, ma ta ra bung na varvalaun iau tar maravut u; ma ina vale bat u, ma ina tul tar u pi u ra kunubu tadav ra tarai, upi una mal vatavua mule ra gunan, upi diat a vatur vake ra umana gunan dia lingling; ⁹ upi una biti ta diat di ga vi diat: Avat a irop; ma ta diat dia ki ra bobotoi: Avat a vana rikai. Diat a ian nangananga, ma ta ra lavur ul a luana vakuku diat a gire tadav ra magit na nian. ¹⁰ Pa diat a mulmulum, ma pa diat a mar; ra oao ma ra keake pa dir a rang diat; tago nina ba i mari diat na agure pa diat, ma na rap lue diat tar ta ra umana mata na tava. ¹¹ Ma ina mal kaugu lavur luana upi diat a vana tana, ma kaugu nga tur na tur rikai. ¹² Ea, go diat diat a pot maro vailik, ma nam diat maro ra papar a labur ma ra papar a taoai, ma ta ra na maro ra gunan Sinim. ¹³ U ra bala na bakut, una kakailai, ma u ra rakarakan a gunagunan, una gugu, ma avat a umana lualuana, avat a taorong ma ra kakailai; tago

ra Luluai i tar vamaram kana tarai, ma na mari kana lavur biaui.

¹⁴ Ma Sion i ga biti: A Luluai i tatavur kan iau, ma ra Luluai i tar nuk vue iau. ¹⁵ Dave, a vavina na valubane vang natuna ba i vau ia, upi pa na mari ra bul ba i ga kava? A dovotina kan ra vaden diat a valubane, ma iau, pa ina valubane u. ¹⁶ Ea, iau tar koto tar ra iangim ta ra lapar a limagu, ma kaum liplip na vat i tur vatikai ta ra luaina matagu. ¹⁷ A umana natum dia kavie ra vavina; diat dia ga li u, ma diat dia ga vakaina u, diat a takap kan u.

¹⁸ Una idaidok vurvurbit, ma una gigira; go diat par dia vana varurung, ma diat a tadav u. Da iau lalaun, ra Luluai i biti, una mong ma diat par da ma ra magit na minong, ma una vi pit ma diat, da ra tulai kalama, a vavina, i vi pit. ¹⁹ Tago, ure ra lavur gunan dia kapakapana ma dia lingling piram, ma kaum gunan ba di tar li ia, go diat a kor mat ma ra tarai, ma diat dia ga konokonom u diat a ki vailik. ²⁰ A umana bul ba u ga kava diat ta ra e na niligur diat a lul u boko dari: Pa ta maup ure iau ta go ra gunan, boina ba una tul tar ta gunan tagu ba na langalanga pi ina ki tana. ²¹ Ta nam ra bung una biti ta ra balam: Ia i ga kava go diat piragu, tago ra umana natugu dia tar rara kan iau, ma iau a biu, ma iau ki na vilavilau, ma iau tenten vurvurbit? Ma to ia i ga vangala go diat? Ea, iau ga ki varkolono; go diat dia ga ki ave?

²² Ra Luluai God i biti dari: Ea, ina tulue ra limagu urama upi ra umana Tematana diat a gire, ma ina vatur kaugu vakilang ure ra tarai; ma diat a puak pa ra umana natum, a umana tutana, ta ra bongobongo i diat, ma diat a puak pa ra umana natum, a umana vavina, ta ra ul a vara i diat. ²³ Ma ra umana king diat a vamel u, ma kadia umana tadar na vavina diat a amane u; diat a va timtibum piram ma diat a dam vue ra tobon ta ra kakim; ma una nunure ba iau ra Luluai; ma diat dia nurnur tagu pa diat a vavirvir. ²⁴ Dave, da ra vue ra

magit ra tena ongor i ga ra pa ia, ba da valangalanga ra umana vilavilau kai ra dekdek na luluai? ²⁵ Ma ra Luluai i biti: Maia, ra tarai ba ra tena ongor i ga kinim vavilavilau pa diat da tak vue diat kan ia, ma diat ba ra dekdek na tena vinarubu i ga vi diat da pala vue diat; tago avet a varngangar ma diat ba ava varngangar ma diat, ma ina valaun ra umana natum. ²⁶ Ma ina tabar diat dia arung bat u ma ra virua i diat iat, ma diat a longlong ma ra gapu i diat iat, da ma ra polo na vain i kalami; ma ra tarai par diat a nunure boko ba iau ra Luluai kaum tena valaun, ma nina i kul valaun u, ra Tena Ongor kai Iakob.

50

¹ A Luluai i biti dari: Akave ra buk na pala varbean, nina ba iau ga pala vue tina i vavat me? Ba nuve ta diat ba iau ga kakail pire diat i ga kul pa avat? Ea, di ga ivure avat ure kavava bilak na mangamangana, ma di ga vue tina i vavat ure kavava lavur varpam. ² Ta ra ava pa ta na i kiki ba iau ga pot? Ma dave pa ta na i torom ba iau ga oro? Dave, a limagu i ki pit ika, ma pa i pait valar pa ra varvalaun bar? Ba kan pa kaugu ta niongor upi ina varvalangalanga me? Ea, ta kaugu varboar i mama ra ta, ma iau rang ra umana tava alir upi dia da ra bil; a en tana i ang na kakaina, tago pa ta tava, ma i mat ma ra nimar. ³ Iau ule tar ra marutuna ta ra bala na bakut, ma iau tuba ma ra mal na tabun.

A tultul kai God i toratorom

⁴ A Luluai God i tar tul tar ra karamea i ra umana matotono tagu, upi na tale iau ba ina vargat nina i talangan ma ra tinata. Ta ra bungbung par i vangun iau ta ra malana, i vangun ra talingagu upi ina valongore da diat dia matoto. ⁵ A Luluai God i tar papa are ra talingagu, ma pa iau ga piam vue, ma pa iau ga vana likun kan ia. ⁶ Iau ga tul tar ra tamurugu ta diat dia kita iau, ma ra pagupagu na ngiegu ta

diat dia rubat vue ra ivuna kabegu, ma pa iau ga ive ra matagu kan ra vavirvir ma ra nanami. ⁷ Tago ra Luluai God na maravut iau, kari pa iau purpuruan; kari ra matagu i da ra dekdek na vat, ma iau nunure ba pa ina vavirvir. ⁸ Nina ba na vaarike ba iau takodo i maravai; to ia i mainge ba dor a vartoto? Boina ba dor par dor a tur; to ia kaugu ebar? Boina ba na maravai piragu. ⁹ A Luluai God na maravut iau, to ia ba na kure vakaina iau? Ea, diat par diat a maulana da ra mal, a po na vui na en vue diat.

¹⁰ To ia ta vavat i ru ra Luluai, ma i toratorom ta ra nilai kana tultul? Nina i ki ta ra bobotoi ma pa kana ta kapa, boina ba na nurnur ta ra iang i ra Luluai, ma na tur bokon ta kana God. ¹¹ Ea, avat par ba ava valiting ra iap, ma ava vi pit ma ra vinau i birao: boina avat a vanavana.ta kavava birao na iap, ma limlivuan ta ra lavur ul ba ava tar vautunge. A limagu na pait go pire vavat; avat a va ma ra niligur.

51

A tinata ma varmaram pire Sion

¹ Avat a valongore iau, avat ba ava mur ra mangamangana takodo, avat ba ava tikatikan upi ra Luluai: Avat a gire upi ra vat ki nina di ga mut avat i tana, ma upi ra tung nina di ga kal avat i tana. ² Avat a lingan upi Abaraam tama i vavat, ma upi Sara nina i ga kava avat, tago ba i ga ki varkolono iau ga oro pa ia, ma iau ga vadoane, ma iau ga vapealane. ³ Tago ra Luluai i tar vamaram Sion; i tar vamaram kana lavur gunan dia lingling, ma i tar pait pukue kana bil upi na da Eden, ma kana bala na kunai upi na da ra uma kai ra Luluai; a gugu ma ra gina na kiki tana, a pite varpa bula ma ra kakailai.

⁴ Avat kaugu tarai, avat a kapupi iau; ma kaugu vuna gunan, una valongore iau; tago ra varkurai na vana rikai tagu, ma kaugu vartuluai na ki da ra kapa pire ra lavur vuna

tarai. ⁵ Kaugu niuvia i tar matata, ma kaugu varvalaun i tar vana rikai, ma ra limagu na kure ra lavur tarai; a umana takikil diat a ki pa iau, ma diat a nurnur ta ra limagu. ⁶ Avat a tadarake ra bakut, ma avat a gire ra gunan ta ra vavaina; tago ra bala na bakut na panie da ra mi, ma ra rakarakan a gunagunan na maulana da ra mal, ma diat dia ki tana diat a virua da ra umana ngatingat; ma kaugu valavalaun na ki tukum, ma pa da kure vue kaugu niuvia.

⁷ Avat ba ava nunure ra mangamangana takodo, a tarai ba kaugu varkurai i ki ta ra bala i vavat, avat a valongore iau; koko avat a burut ta ra varkulumai kai ra tarai, ma koko avat a ururian ta kadia varvul. ⁸ Tago ra po na vui na en vue diat da ra mal, ma ra pupuka na en diat da i en ra davai; ma kaugu niuvia na tur tukum, ma kaugu valavalaun na tur ta ra lavur tataun.

⁹ U ra lima i ra Luluai, una tavan-gun, una tavangun; una vavauluvai ma ra dekdekim; una tavangun da ania ta ra kilala amana iat. U nam, u ga kutu varbaiane Rab, ma u ga or ra ngala na vui, laka? ¹⁰ U nam ba u ga vamama ra ta, ra ta ta ra ngala na marumian; u nina u mal ra nga ta ra bala na ta upi diat di ga valaun diat dia tinur bolo tana, laka? ¹¹ Ma diat ba ra Luluai i kul valaun pa diat, diat a lilikun, ma diat a pot Sion ma ra kakailai; a gugu tukum na ki ta ra ulu i diat; diat a vatur vake ra gugu ma ra gina, ma ra niligur ma ra niriri na takap.

¹² Iau iat nam ba i vango avat; to ia u ba una dadadar ure ra tarai, tago diat a mat, ma ure ra umana natu i ra tarai, tago diat a da ra vura boko, ¹³ ma u tar nuk valubane ra Luluai, nina i ga vaki u, nina i ga vuare ra bala na bakut, ma i ga vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ma u burut ta ra bungbung par ta ra kankan kai nina i arung bat u, ba i vaninara upi na vamutue u? Ma akave ra kankan kai nina i arung bat u?

¹⁴ I maravai ba nina i ki na vilavilau na langalanga; pa na virua, ma pa na kuba ta ra tung, ma pa na iba upi ra magit na nian. ¹⁵ Tago iau ra Luluai kaum God, nina i vaguaguan ra ta upi ra lavur bobol diat a roro, a iangigu ra Luluai kai ra lavur kor. ¹⁶ Ma iau tar vung kaugu tinata ta ra ngiem, ma iau turup u ma ra malur na limagu, upi ina vaki ra bala na bakut, ma upi ina vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ma ina ve Sion dari: Avat kaugu tarai.

¹⁷ Ierusalem, una tavangun, una tavangun, una tut, u ba ra lima i ra Luluai i tar vamomo u ma ra karangap i kana kankan; u tar momo ta ra la na pa lebalebe, ma u tar vapar ia. ¹⁸ Pa ta na ta diat par ra umana tutana ba i tar kava diat i rap lue, ma ta diat par ba i tar vangala diat pa ta na ba na vatur vake ra limana upi na ben ia. ¹⁹ Go ra ura magit dir ga tadav u; to ia na tangtangi ure u? A varli ma ra vinirua, a mulmulum ma ra pakat na vinarubu; ma ina vamaram davadane u? ²⁰ Kaum lavur bul dia tar matmat, dia va ta ra lavur ngu na nga, da ra are ta ra ubene; ma i tup diat ra karangap i ra kankan kai ra Luluai ma ra varboar kai kaum God. ²¹ Io, u ra biaui, ma u ba u tar longlong ma vakir ma ra polo na vain, una valongore go: ²² Kaum Luluai, ra Luluai, ma kaum God, nina i tata maravut kana tarai, i biti dari: Ea, iau tar tak vue kan ra limam ra momamomo na pa lebalebe, ra la na kankan ba iau ga tul tar ia tam; pa una momo mulai tana; ²³ ma ina tul tar ia ta ra lima i diat dia vakadik u, nina dia tar biti tam dari: Una va timtimum, upi avet a rua taun u; ma ra tamurum i ga da ra pia, ma da ra pal a nga, ure diat dia vanavana tana.

52

God na valaun pa Sion kan ra kini na vilavilau

¹ Sion, una tavangun, una tavangun, una vavauluvai ma ra

dekdekim; u Ierusalem, ra pia na pal i gomgom, una mal ma kaum mal na minong, tago papa gori pa ta tutana vakuku ma pa ta bilingiran na olo mulai piram. ² Una timar vue ra tobon kan u, Ierusalem, una tut ma una ki; una pala vue ra vivi kan ra inoam, natu i Sion, a vavina, u ba di ga kinim vavilavilau u.

³ Tago ra Luluai i biti dari: Ba di ga ivure avat pa di ga vatur vake ta magit i tana; ma damana da valaun avat, ma pa da pa avat. ⁴ Tago ra Luluai God i biti dari: Amana kaugu tarai dia ga vana ur Aigipto upi diat a ki na vaira abara; ma ra te Asiria i ga arung bat diat ma pa ta vuna. ⁵ Io, ra Luluai i biti, ava ina pait ia ta go, tago di ben vakuku vue kaugu tarai? Diat dia kure diat dia kukukula, ra Luluai i biti, ma di vul vatikene ra iangigu ta ra bungbung par. ⁶ Kari kaugu tarai diat a matoto ta ra iangigu; kari diat a nunure ta nam ra bung ba iau iat iau tata; ea, iau go kari.

⁷ I ti mamar tuna ta ra lualuana ra kau i nina i kap ra bo na varvai, ma i varvai ure ra malmal, i ti mamar tuna ra kau i nina i kap ra bo na tinata ure ra magit i kat, ma i vaarike ra varvalaun; nina i biti tai Sion: Kaum God i ki na king! ⁸ Ea, ra nilai kaum lavur monamono; dia taorong, dia kakailai varurung, tago ra mata i diat tikitikai i gire ra Luluai ba i talil mulai uro Sion. ⁹ Avat a umana gunan Ierusalem, a umana taripuna, avat a gugu, ma avat a kakailai varurung, tago ra Luluai i tar vamaram kana tarai, i tar kul valaun Ierusalem. ¹⁰ A Luluai i tar vaarike ra gomgom na limana ta ra luaina mata i ra lavur Tematana, ma ra lavur langlangun na rakarakan a gunagunan diat a gire ra varvalaun kai kada God. ¹¹ Avat a vana, avat a vana, avat a irop mabara, koko avat a bili ra dur na magit; avat a irop kan ia; avat ba ava kap ra tabarikik kai ra Luluai, avat a gomgom. ¹² Tago pa avat a ngarangara ta ra vinavana, ma pa avat a vana da tikai i takap,

tago ra Luluai na lue avat, ma ra God kai Israel na mur bat avat.

A tultul kai ra Luluai i kankadik

¹³ Ea, kaugu tultul na tavua bulu, da pite pa ia ma da vangala pa ia urama, ma na kiki arama iat. ¹⁴ Da mangoro dia ga kaian tam, (a matana i ga bilak ta ra tarai par, ma ra pal a pakana i ga bilak ta ra lavur natu i ra tarai,) ¹⁵ damana na vakaian mangoro na vuna tarai; a umana king diat a ki mut ta ra luaina matana, tago diat a gire nina ba pa di ga ve diat i tana, ma nam ba pa di ga valongore na kapa pire diat.

53

¹ To ia i kapupi ra magit ave tar varvai tana? Ma di tar vaarike ra lima i ra Luluai tai to ia? ² Tago i kubur rikai ta ra luaina matana da ra ibul na davai, ma da ra okor ta ra pia mage; pa di manane ra pal a pakana, ma pa i mamar; ma ba da gire, pa ta minamar tana upi da kokon upi ia. ³ A tarai dia ga nuknuk vakuku tana, ma dia ga pilak vue; a tutana na niligur, ma i nunure ra minait; ma di ga milikuane da tikai ba ra tarai dia ive ra mata i diat kan ia, ma pa da ga ru ia.

⁴ A dovotina i tar kapkap kada lavur minait, ma i tar puak pa kada lavur kinadik; ma dat da ga biti ba i malari, ba God i ga ub ia ma i ga vakadik ia. ⁵ Ma i ga kinkin ure kada lavur varpiam, ma i ga kalangar ure kada bilak na mangamangana; di ga vapagumanena ure kada malmal, ma ta kana lavur pal a vidiraen da map. ⁶ Dat par da tar rara da ra umana sip, dat par tikitikai da tar mur kada nga; ma ra Luluai i tar puak vako tar kada varpiam par tana.

⁷ Di ga arung bat ia, ma i ki vovovon ika ma pa i tata; da ra nat na sip di ben ia upi ra vardodoko, ina da ra sip i ki mut pire kana tena varkukut, damana pa i tata. ⁸ Di ga okole vue ba di ga arung bat ia ma di ga kure; ma to ia ta kana taun tarai i nuk pa ia ba di ubu vue kan ra gunan

da laun tana? Di ga kita ia ure ra varpam kai kaugu tarai. ⁹ Ma ba i ga mat di ga punang ia varurung ma ra umana tena varpam ma varurung ma ra uviana; ma a dovotina pa i ga pait ta kaina magit ma pa i ga vartuam ma ra ngiene.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga mainge ke ba na vadala; i tar vakadik ia; ba i tul tar kana nilaun upi ra tinabar ure ra mangamangana varpam, na gire ra vuaina, ma na laun vao, ma ra magit ba ra Luluai i gugu tana na tavua ta ra limana. ¹¹ Na gire ra papalum a tulungeana i ongor tana, ma na gugu tana; ma kaugu takodo na tultul na vatakodo ra peal tarai ma kana kabinana, ma na puak pa kadia lavur bilak na mangamangana. ¹² Kari ina tibe tar ra tiniba tana varurung ma ra umana ngala, ma na kale ra tabarikik varurung ma ra umana tena ongor; tago i ga nur vue kana nilaun upi na virua, ma di ga luk guve ma ra umana tena varpam; ma i ga puak pa ra varpam kai mangoro, ma i ga araring ure ra umana tena varpam.

54

A varmari kai ra Luluai pire Israel na tur tukum

¹ U ra biu, ma u ba pa u kakava boko, una kakailai; una puak ra kakailai, ma una kukula na gugu, u ba pa i ga makmaki boko ra balam ta ra kinakava; tago ra Luluai i biti dari: A umana natu i ra vavina i malari dia pepeal ta ra umana natu i ra vavina i taulai. ² Una vangala kaum pal na mal, ma da pala tul vue ra mal ta ra papar a kubam, koko na ikilik ika; una valolovina ra lavur vinau, ma una vapidikat kaum lavur tukal. ³ Tago una ga tavua ta ra papar a limam tuna, ma ta ra papar a mairam bula; ma ra umana bul mur tam diat a kale ra umana Tematana, ma diat a kor ta ra lavur pia na pal dia lingling.

⁴ Koko una burut, tago pa una vavirvir, ma pa da vapurpuruan u;

tago pa da varuva u; tago una ga nuk vue ra magit u ga vavirvir tana ba u ga bul boko, ma pa una ga nuk pa mule ra varkulumai piram ba u ga ua na. vavina. ⁵ Tago nina i ga vaki u kaum taulai, a iangina ra Luluai kai ra lavur kor; ma ra Lia Kakit kai Israel kaum tena valaun, da vatang ia ba ra God kai ra rakarakan a gunagunan par. ⁶ Tago ra Luluai i tar ben pa u da di ben ra vavina ba kana tutana i tabunu kan ia ma i tabun ra balana, da ra vavina ba pa i peal boko kana kilala, ma di okole vue, kaum God i biti. ⁷ A ik ika iau ga vana balakane u, ma ina varurue mule u ma ra ngala na varmari. ⁸ A Luluai kaum tena valaun i biti dari: Ba kaugu kulot i tar buabuai leke iau tar ive ra matagu a ik kan u, ma ina mari u boko ma ra varmari tukum. ⁹ Tago go ra magit i da ra lovon ta piragu ta ra kilala i Noa; tago da iau ga vavalima ba ra lovon ta kai Noa pa na vadorong vue mule ra rakarakan a gunagunan, damana iau ga vavalima ba pa ina kankanuane mule u, ma pa ina bor mule u. ¹⁰ Tago ra Luluai nina i mari u i biti dari: A umana luana diat a panie, ma ra umana ilil diat a takari, ma kaugu varmari pa na vana balakane u, ma ra malmal iau ga kubu tar ia tam pa na takari.

A kalamana Ierusalem

¹¹ U ra biaui, a ngala na vuvu i gogone u, ma pa di vamaram pa u, ea, ina vung kaum lavur vat ma ra vamong, ma ina pait ra vunapaim ma ra umana sapir. ¹² Ma ina pait kaum umana mata na kalangar ma ra umana rubi, ma kaum umana matakilalat ma ra umana karbukel, ma kaum liplip par ma ra umana ngatngat na vat. ¹³ Ma ra Luluai na tovo ra lavur natum par; ma ra malmal pire ra lavur natum na ngala. ¹⁴ Da vatur vapidikat u ma ra mangamangana takodo; pa ta na na arung bat u, ma pa una burut; ma una ki vailik kan ra nidadar, tago pa na maravai piram. ¹⁵ Ea, kan

diat a kor varurung, ma pa iau ga tul tar ia ta diat; ma diat par ba dia koakor varurung upi diat a tur bat u, diat a bura boko tam. ¹⁶ Ea, iau tar vaki ra tena madaka ta ra palariam nina i vu ra lakit upi na io, ma i pait vaarike ra vargal na vinarubu ta kana papalum; ma iau tar vaki ra tena vakavakaina ba na varli; ¹⁷ pa ta vargal ba di mal pa ia upi diat a ub u me na pait valar pa ia, ma diat par ba diat a takun u ta ra varkurai, una ga kure diat. Go ra tiniba a umana tultul kai ra Luluai diat a vatur vake, ma go kadia mangamangana takodo tagu, ra Luluai i biti.

55

Di oro pa ra tarai par upi diat a kap vakuku ra varmari

¹ Ea, avat par ava mar, avat a mai tadav ra tava, ma nina bula ba vakir kana ta mani; avat a mai, avat a kukul, ma avat a ian; maia pa, avat a mai, avat a alube vakuku pa ra polo na vain ma ra polo na u, koko avat a kul ia, ma koko avat a la tar ra mani. ² Upi ra ava avat a vole ra mani ure nina ba pa i gem? Ma kavava vapuak ure nina ba pa di maur tana? Avat a kapupi muka kaugu tinata, ma avat a en ra magit i boina, ma ra bala i vavat na gugu ta ra magit i bira. ³ Avat a lingan uti, ma avat a mai tadav iau; avat a valavalongor ma ra. tulungea i vavat na laun; ma ina kubu vatukum tar ia ta vavat ra lavur bo na magit na varmari ba di ga vadovot tar ia tai David. ⁴ Ea, iau ga tibe ba na tena varvai pire ra umana vuna tarai, a raprap ma ra luluai kai ra umana vuna tarai. ⁵ Ea, una ga ting pa ra vuna tarai ba pa u nunure, ma ra vuna tarai ba pa i ga nunure u na vilau piram, ure ra Luluai kaum God, ma ure ra Lia Kakit kai Israel, tago u tar rararang tana.

⁶ Avat a tikan upi ra Luluai ba da tikan tadav ia boko, avat a kail ia ba i matata; ⁷ boina ba ra tena varpam na vung vue kana mangamangana,

ma ra bilak na tutana na vung vue ra nuknukina, ma na lilikun tadav ra Luluai, ma ra Luluai na mari ia; na talil tadav kada God, ma na pun vue muka kana varpam. ⁸ Tago ra Luluai i biti: A nuknukigu pa i da ra nuknuk i vavat, ma kavava mangamangana pa i da kaugu mangamangana; ⁹ tago da ra bala na bakut i lia ta dir ma ra gunagunan, damana kaugu mangamangana i lia ta kavavat, ma ra nuknukigu i lia ta ra nuknuk i vavat.

¹⁰ Tago da ra bata ma ra mavoko i bura marama liu, ma pa i lilikun mulai ba i tar vabilim ra pia, ma ba i tar vatavua ra davai upi na lubalubang tana, ma i tabar ra tena vinauma ma ra pat na davai ma ra tutana i mulmulum ma ra magit na nian, ¹¹ damana ra tinata ba i arikai ta ra ngiegu; pa na lilikun vakuku tadav iau, na pait ot pa ka ra magit iau mainge, ma na vatavua ra magit iau ga tulue upi ia.

¹² Tago avat a irop ma ra gugu, ma da agur pa avat ma ra malmal; a umana luana ma ra umana ilil diat a puak pa ra kakailai ta ra luaina mata i vavat, ma ra lavur davadavai ta ra gunan diat a papar ¹³ A iara na tavua kia vue ra kait, ma ra iluga na tavua kia vue ra kara; ma ra Luluai na rararang tana, ma na da ra vakilang ba pa da rubat vue.

56

A vabongon pire diat dia mur ra kunubu kai God

¹ A Luluai i biti dari: Avat a varkurai takodo, ma avat a pait ra mangamangana takodo, tago i maravai ba na pot kaugu varvalaun, ma ba da vaarike kaugu niuvia. ² I ti doan ra tutana ba na pait go, ma natu i ra tutana ba na vatur bulu vake; nina i ru ra Bung Sabat ma pa i vakaina, ma i tugal bat ra limana upi koko na pait ta magit i kaina.

³ A vaira bula, nina ba i tar agil ra Luluai, koko na biti dari: A dovotina ra Luluai na varbaiiane avet ma kana tarai; ma nina ba i mama vangala ta

bul, koko na biti: Iau a marangana.

⁴ Tago ure diat ba dia mama vangala ta bul, ma dia ru kaugu lavur Bung Sabat, ma dia pilak pa ra lavur magit ba iau manane, ma dia vatur kaugu kunubu, ra Luluai i biti ure diat dari: ⁵ Ina tul tar ra magit ba na tur na im ta diat ta ra kubagu ma ta kaugu bala na gunan, ma ra iang ba na boina ta ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina; ina tul tar ra iang ta diat ba pa da rubat vue.

⁶ Damana bula ra umana vaira ba dia agil ra Luluai upi diat a torom tana, ma upi diat a manane ra iang i ra Luluai, upi diat kana umana tul-tul, diat par ba dia ru ra Bung Sabat ma pa dia vakaina, ma dia vatur vake kaugu kunubu; ⁷ go diat ina agur pa diat ta kaugu luana i gom-gom, ma ina vagugu diat ta kaugu pal na niaring; kadia tinabar di tuntun tar ia ma kadia lavur tinabar diat a ko ta kaugu uguugu na vartabar, tago da vatang kaugu pal ba ra pal na niaring ure ra tarai par. ⁸ Ra Luluai God nina i varurue ra tarai Israel, diat ba di ga okole vue diat, i biti dari: Ina ben varurue ta umana bula varurung ma kana tarai iat ba di varurue diat.

A vartakun pire Israel ure kana nilotu tadav ra umana tabataba

⁹ Avat a umana vavaguai par ta ra pupui, avat a mai upi avat a ian, maia, avat a umana leing par ta ra lokalokor. ¹⁰ Kana umana mona-mono dia pula, diat par pa dia minana; diat par a umana bombom na pap, ma ra varboar pa i tale diat; dia ririvon, dia vava, diat a umana lup va mat. ¹¹ Maia, a umana pap a umana lukai diat, pa ta bung ba dia maur tana; ma go ra umana tena varbalaurai pa i kapa ra nuknuk i diat; diat par dia mur kadia nga iat, tikitikai i nuk pa kana tabarikik, diat parika damana. ¹² Dia biti: Avat a mai, ma ina vila pa ra polo na vain, ma dat a maur ma ra tava longlong; ma ningene na varogop uka ma gori, ma na ngala kakit.

57

¹ A tena takodo i virua, ma pa ta na i nuk upi ia; ma di tak vue ra umana tena lotu, ma pa ta na i kapupi ia ba di tak vue ra tena takodo kan ra magit i kaina ba na vut. ² I olo ta ra malmal; dia ngo ta kadia vava, tikitikai nina i dovot kana vinavana.

³ Ma avat a umana natu i ra vavina a tena agagar, avat a mai, avat a umana natu i dir ra tena nipo ma ra paiga na vavina. ⁴ Ava varvaula ure to ia? Ava panganga ma ava karameme ure to ia? Avat i umana natu i ra varpam, laka, a umana natu i ra vartuam, ⁵ nina i mala-malapang ra bala i vavat ure ra umana tabataba ta ra bit a davai i lubalubang, ma nina ava ubu doko ra umana bul ta ra lavur male ma ta ra lavur babang na vat ki?

⁶ Kaum tiniba pire ra umana kulkul na vat ta ra male; diat iat kaum tiniba; u tar lolonge tar ra tinabar na nimomo ta diat, u tar tabar diat ma ra tinabar na vuai na uma. Dave, da vamaram iau vang ure go ra lavur magit? ⁷ U ga pait kaum vava ta ra ul a luana i tuluai urama iat; ma u tutua rikai tana upi una pait ra tinabar tana. ⁸ Ma namur ta ra banbanu ma ta ra pagapaga tana u tar vatur kaum vakilang; tago u tar vung vue kaum mal upi ta ra tikai na gire u, ma u tar tutua; u tar vangala kaum vava, ma ava tar pait ra kunubu; u ga mainge kadia vava ba u tar gire. ⁹ Ma u ga tadav ra king ma ra varku, ma u ga vangala ra magit i ang na vuvuvul, ma u ga tulue kaum lavur tultul ta ra gunan vailik, ma u ga vabilak mule u tuk tar ta ra ruarua na tulungen. ¹⁰ I ga rabu ra pakam ma ra lolovina nga u ga mur ia, ma pa u ga biti ba a magit vakuku; a dekdekim i ga kalamana mulai, kari pa u ga bilua tana. ¹¹ Ma u burutue to ia, ma u dadadar ure to ia, upi una vaongo, ma u valubane vue iau, ma pa u nuk pa ia? Pa iau ga ki mut mangoro na bung, ma pa u burut ure iau, laka? ¹² Ina vaarike kaum mangamangana

takodo; ma kaum lavur papalum pa diat a maravut u. ¹³ Ba u kukukula, boina ba diat u ga oro varurue diat diat a valaun u; ma ga ra vuvu na kap vue diat ma diat a panie par ta ra ubar; ma nina i nurnur tagu kana ra gunan, ma na kale kaugu luana i gomgom.

A maramaravut kai God ma kana valavalagar

¹⁴ Ma da biti: Avat a kakal, avat a kakal, avat a mal pa ra nga, avat a kal rubat vue ra umana tukatukai ta ra nga ba kaugu tarai diat a vana tana.

¹⁵ Ma nina i ngala kakit, ma di ru ia muka, ma i ki tukum, ma ra iangina ba Lia Kakit, i biti dari: Iau kiki ta ra pakana arama iat, ma ta ra pakana i gomgom, ma iau ki bula pire nina i ligur ma i madu ra balana, upi ina valagar pa ra tulungea i diat dia madu, ma ina valagar pa ra bala i diat dia ligur. ¹⁶ Tago pa ina varngangar vatikai, ma pa ina kulot vatikai; kan ra tulungen na panie ta ra luaina matagu, ma damana bula ra tarai nina iau ga pait diat. ¹⁷ Iau ga kulot, tago i ga kaina ra balana ma ra purpuruai, ma iau ga kita ia; iau ga ive ra matagu, ma iau ga kankan; ma i mur uka ra nga irai nina i mainge. ¹⁸ Iau tar gire kana mangamangana, ma ina valaun ia; ina lua bula tana, ma ina vabongon ia ma ra varmaram, ma diat bula dia korkor tana. ¹⁹ Iau vuna ta ra tinata dari: A malmal tai nina i ki vailik ma tai nina bula i ki maravai, ra Luluai i biti; ma ina valagar pa ia. ²⁰ Ma ra umana bilak na tutana dia da ra ta i urung, tago pa i ngo, ma kana umana bobol dia ur vue ra puta ma ra magit i dur. ²¹ Kaugu God i biti: Pa ta malmal pire ra umana tena varpiam.

58

A dovot na nga ure ra vinevel

¹ Urama ra nilaim, koko una bilua; na ngala ra nilaim da ra nilai ra tavur, ma una vaarike pire kaugu tarai kadia mangamangana varpiam, ma ta diat ra kuba i lakob

kadia kaina mangamangana. ² A dovotina dia tikan upi iau ta ra bungbung par, ma dia biti ba dia gugu ba dia nunure kaugu lavur nga; da ra vuna tarai ba i ga pait ra mangamangana takodo, ma da ra vuna tarai ba pa i ga vana kan ra varkurai kai kadia God, dia lul iau upi ra varkurai takodo, dia ga upi diat a kakari maravai pire God. ³ Dia biti: Upi ra ava ave tar vevel, ma pa u gire? Upi ra ava ave tar vakadik ra tulungea i vevet, ma pa u ga nuk pa ia? Ea, ta ra bung ba ava vevel tana, ava tikatikan ika upi ra gugu, ma ava ki taun kavava tarai na papalum. ⁴ Ea, ava vevel upi avat a varngangar ma upi avat a vartoto ma upi avat a vartibul ma ra kaina lima i vavat; gori pa ava vevel upi da kapupi ra nilai vavat arama liu. ⁵ Dave, iau kokon upi ra vinevel damana bar? Iau mainge ra bung dari bar ba tika na tutana na vakadik ra tulungeana tana? Ra uluna na va rururu da ra ul i ra vuvur bar, ma na ki ma ra mal na tinabun ta ra kabu? Dave, u biti ba nam ra vinevel tuna, ma ra bung ba ra Luluai na gugu tana? ⁶ Go laka ra vinevel ba iau mainge: ba da pala ra vivi na kaina mangamangana, da pala bula ra vinau na kip, ma da ngo kan diat ba di arung bat diat, ma ba ava bubur ra lavur kip? ⁷ Go laka ra vinevel tuna: ba u tabar diat dia mulmulum ma ra nian u ga vung ia. ma ba u ben varuk ra luveana nina ba di ga okole vue ta ra kubam; ba u gire tikai ma pa kana ta mal, ma u ule tar ta tikai tana, ma ba koko una nur vue ra lavur niurum? ⁸ Ba u pait ra dari, kaum kapa na papangai da ra malana, ma una lagar lulut; ma kaum mangamangana takodo na da ra tur a kaur piram, ma ra minamar i ra Luluai na mur bat u. ⁹ Ta nam ra e una kakail, ma ra Luluai na torom; una oro, ma na biti: Iau go kari.

Ba u tak vue ra kip kan ra tarai, ba u vung vue ra tunutu na lima ma ra kaina tinata, ¹⁰ ba u mari diat dia mulmulum, ma ba u tabar ba biaui, ta nam ra e kaum kapa na

vana rikai ta ra kokodo, ma kaum bobotoi na da ra keake i ki tur; ¹¹ ma ra Luluai na rap vatikene pa u, ma na tabar vamaur ra tulungeam ta ra gunan i ngala ra keake tana, ma na vapidikat ra urum; ma una da ra uma di tar vabilim ia, ma da ra mata na tava ba pa na mama. ¹² Ma kaum tarai diat a pait mal pa mule ra lavur gunan dia lingling; una vatur mule ra pagapaga kai mangoro na tataun; ma da vatang u ba ra Tena Malmal mata, ma ra Tena Malmal nga upi da vanavana tana.

A dovot na variru tadav ra Bung Sabat

¹³ Ba u vung vaire ra kakim kan ra Bung Sabat, upi koko u mur ra nuknukim uka ta kaugu enana bung; ba u vatang ra Bung Sabat ba ra bung na gugu, ma ra magit i gomgom pire ra Luluai ba ra magit i ruru; ma ona u ru ia, ma pa u mur kaum lavur nga, ma ona pa u tikan upi kaum gugu iat, ma pa u tata ma kaum tinata iat; ¹⁴ nam ra bung una ga tai ra Luluai; ma ina agur pa u ta ra lavur lualuana ta ra gunagunan pi una ki tana; ma ina tabar u ma ra gunan kai tamam Iakob; tago ra ngie i ra Luluai i tar tatike.

59

A tinata kapa ure ra varpam kai ra tarai Israel

¹ Ea, ra lima i ra Luluai pa i ki pit ika, upi koko na varvalaun; ma ra talingana pa i tabonot, upi koko na valavalongor; ² ma ga kavava bilak na mangamangana i tar varbaiane avat ma kavava God, ma kavava kaina mangamangana i tar ive ra matana kana avat, ma pa na torom. ³ Tago ra lima i vavat dia dur ma ra gap, ma ra kaka na lima i vavat ma ra bilak na mangamangana; a ngie i vavat i tar vaongo, a karamea i vavat i tata mukumuk ma ra kaina tinata. ⁴ Pa ta na i tikatikan upi ra mangamangana takodo, ma pa ta na i vatang upi ra dovotina; dia nurnur ta ra mangamangana vakuku, ma

dia vaongo; dia lalau pa ra tavir, ma dia kava vaarike ra bilak na mangamangana.

⁵ Dia telek ra kiau na vui, ma dia mal ra po na kabiloko; nina ba na ian ta kadia kiau na mat, ma ba da rua pamar ta tikai a varkarat na vui i vana rikai tana. ⁶ Kadia lavur po na kabiloko pa diat a da ra mal, ma pa diat a tuba mule diat ma kadia lavur papalum; kadia lavur papalum dia bilak, ma ra vakavakaina i ki ta ra lima i diat. ⁷ A kau i diat i vutvut upi diat a varpam, ma dia kavkavie ra vinavana upi diat a doko ra umana tena takodo; a nuknuk i diat i varvakai ma ra bilak na mangamangana; a uliran ma ra vinirua i tur ta kadia lavur nga. ⁸ Pa dia nunure ra nga na malmal, ma pa dia vanavana ma ra takodo na varkurai; dia tar kal kadia ta umana nga dia gegagege, diat par ba dia vanavana tana pa dia nunure ra malmal.

⁹ Kari ra takodo na varkurai i ki vailik kan dat, ma ra mangamangana takodo pa i tadav dat; da nuk upi ra kapa, ma da gire ke ra bobotoi, da kaina upi ra talapar i ra keake, ma da vanavana ka ta ra marum. ¹⁰ Da pepere upi ra papar a pal da ra pula, maia, da pepere da diat ba pa ta mata i diat; da tutukai ba ra keake i ki tur, da ta ra talvivi; da varogop ma ra umana minat pire diat dia laun bulu. ¹¹ Da kukula da ra umana bear, ma da riri tuna da ra umana uka; da kaina upi ra takodo na varkurai, ma pata, upi ra varvalaun, ma i ki vailik kan dat.

¹² Tago kaveve lavur varpam dia peal ta ra luaina matam, ma kaveve lavur kaina mangamangana dia takun avet; tago kaveve lavur varpam dia ki pire vevet, ma ave nunure kaveve lavur kaina mangamangana; ¹³ tago da ga piam vue ra Luluai ma da ga pue vue, ma da ga vana irai kan kada God, da ga vatang ra tinata na varvabilak ma ra tinata na varpam, da ga nuk pa ra lavur tinata na vartuam ta ra bala i dat, ma da ga vatavatang diat.

¹⁴ Di pukue varara vue. ra takodo na varkurai, ma ra mangamangana takodo i tur aro vailik; tago ra dovotina i tar bura ta ra bala na gunan, ma i dekdek upi ra dovot na mangamangana na olo tana.

¹⁵ Maia, ra dovotina pa i ki, ma di loalong pire nina i vung vue ra kaina; ma ra Luluai i tar gire, ma i kankan, tago pa ta takodo na varkurai tana. ¹⁶ Ma pa i gire ta tutana, ma i kaian tago pa ta na ba na maravut ia; kari ra limana iat i pait ra varvalaun pirana, ma kana mangamangana takodo i tukal vatur ia. ¹⁷ Ma i vavauluvai ma ra mangamangana takodo da ma ra ongaongoi, ma i toke ra kere na varvalaun ta ra uluna; ma i mal ma ra mal na varobo, ma i vi pit ma ra niongor da ma ra olovoi.

¹⁸ Da i topa kadia mangamangana, damana na balbali pire diat, a kulot na tadav diat dia tur bat ia, a varobo na tadav kana lavur ebar, maia pa, na balbali pire ra umana lolo da i topa diat. ¹⁹ Damana diat a ru ra iang i ra Luluai ta ra papar a taoai, ma kana minamar ta ra gunan a keake i vanavana rikai tana; tago na vut da ra lovon ta, nina ba ra vuvu kai ra Luluai i gogone. ²⁰ Ma ra tena valaun na vana rikai pire Sion, ma pire ra tarai Iakob ba dia vana tapuku kan ra varpiam, ra Luluai i biti.

²¹ Ma iau, go kaugu kunubu pire diat, ra Luluai i biti: a tulungeagu nina i ki piram, ma kaugu tinata ba iau ga vung ia ta ra ngiem, pa dir a panie kan ra ngiem, ma pa dir a panie kan ra ngie i ra umana natum, ma kan ra ngie i ra lavur bul mur ta diat bula pata, papa gori ma pa na mutu, ra Luluai i biti.

60

A minamar kai Sion ta ra e namur

¹ Una tut, una pupua; tago kaum kapa i tar vut, ma ra minamar i ra Luluai i tar papangai taun u. ² Tago ra bobotoi na tuba ra rakarakan a gunagunan, ma ra bingnimuna na tuba ra lavur vuna tarai; ma ra

Luluai na vana rikai piram, ma da gire kana minamar tam. ³ Ma ra lavur vuna tarai diat a tadav kaum matana kapa, ma ra umana king diat a tadav ra talaparim ba u kuma rikai. ⁴ Una idaidok vurvurbit, ma una gire: diat par dia vana varurung piram; a umana natum, a umana tutana, diat a pot maro vailik, ma da puak pa ra umana natum, a umana vavina. ⁵ Ba u gire ra dari na kapa ra nuknukim, ma na giliuk ra balam ma na ngala; tago da tul tar ra peal magit na ta tam, ma ra ngala na tabarikik kai ra umana Tematana bula na tadav u. ⁶ Mangoro na kamel diat a koakor piram, a umana kamel maro Midian ma Epa; diat par diat a vut maro Seba; diat a kap ra goled ma ra bulit i ang na katkat, ma diat a varvarvai ta ra pite varpa tadav ra Luluai. ⁷ Da agur varurue ra lavur kikil na vavaguai maro Kedar piram, a umana sip Nebaiot, a umana to-motoina, diat a torom tam; diat a pot tadav kaugu uguugu na vartabar ma da gugu ta diat, ma ina mar ra kubagu, a kaliana. ⁸ To ia go diat ba dia alir liu da ra bakut, ma dia pukapukai ra da umana uka tadav ra kubakuba i diat? ⁹ A dovot, a umana lolo diat a ki pa iau, ma ra umana parau Tarsis diat a lua upi diat a ung ra umana natum, a umana tutana, maro vailik, kadia silva ma kadia goled varurung ma diat, upi ra Luluai kaum God na rararang, ma ure ra Lia Kakit kai Israel, tago i tar vamong u.

¹⁰ Ma ra umana vaira diat a pait kaum liplip na vat, ma kadia lavur king diat a toratorom tam; tago ta kaugu kankan iau ga kita u, ma. ta kaugu varmari iau tar mari u. ¹¹ Kaum umana mataniolo diat a tur tapapa vatikai, pa da banu bat diat ta ra bung na keake ma ta ra bung na marum, upi ra tarai diat a mulue ra vurvur magit kai ra lavur Tematana piram, ma da agur pa kadia umana king varurung ma diat. ¹² Tago nam ra vuna gunan ma nam ra vuna tarai ba pa na torom tam na virua;

maia, nam ra umana vuna tarai diat a panie tukum. ¹³ A minong kai Lebanon na tadav u, a iara, a tuvoro ma ra bukubuk, upi da mar kaugu pal i gomgom me, ma ina mar ra ruarua na kaugu. ¹⁴ Ma ra umana natu i diat ba dia ga vakadik u, a umana tutana, diat a tadav u, ma diat a pa rururu; ma diat par dia ga pidimuane u, diat a va timtimum pire ra kaum; ma diat a vatang u ba ra Pia na Pal kai ra Luluai, ra gunan Sion kai ra Lia Kakit kai Israel. ¹⁵ Lua u ga lingling ma di ga milmilikuane u, pa ta na i ga alalu piram, ma go ina vangala pa u pi una rararang tuna, ma mangoro na taun tarai diat a ga tam. ¹⁶ Una mome ra polo na u kai ra umana Tematana, ma una nga ra u i ra umana king; ma una nunure ba iau ra Luluai iau kaum tena valaun, nina i kul valaun u, a Tena Ongor kai Iakob.

¹⁷ A palariam gobol ina kia vue ma ra goled, a palariam tuna ma ra silva, a davai ma ra palariam gobol, ma ravat ma ra palariam tuna. A malmal na varkurai piram, ma ra mangamangana takodo na monamono. ¹⁸ Pa da varvai mulai ure ra vinarubu ta kaum gunan, ba ure ra uliran ma ra vinirua ta kaum lavur langlangun; ma una ga vatang kaum lipip ba a Valavalaun, ma kaum umana mataniolo ba a Pite Varpa. ¹⁹ A matana keake pa na vakapa u mulai ta ra bung na keake, ma ra gai pa na pupua piram upi una kapa, ma ga ra Luluai na da ra kapa tukum piram, ma una mamar ma kaum God. ²⁰ Kaum matana keake pa na kuba, ma kaum gai pa na panie, tago ra Luluai kaum kapa tukum, ma i tar par ra kilala na korkor piram. ²¹ Kaum tarai bula diat a takodo par, diat a kale vake ra gunan pa na mutu, ra pakana davaina ba iau ga kalie, ra kau i ra limagu, upi da pite pa iau tana. ²² Nina i ikilik na tavua upi na arip na marmar, ma ra pede upi ra dekdek na vuna tarai; iau ra Luluai, ina pait lolole pa ia ta kana e iat.

61

A bo na varvai ure ra varvalaun pire Sion

¹ A Tulungea i ra Luluai God i ki tagu, tago ra Luluai i tar ku iau upi ina varve ra bo na varvai tadav ra lavur luveana; i tar tulue iau upi ina pulu diat i kinkin ra nuknuk i diat, upi ina varvai ure ra papala vuai pire diat di ga vi pa diat, ma ure ra pinapa vuai pire diat di ga banu bat diat; ² upi ina varvai ure ra kilala na bo na mamainga kai ra Luluai, ma ra bung na varobo kai kada God; upi ina vamaram diat par dia ligur; ³ upi ina tabar diat i tabun ra bala i diat ta ra gunan Sion; upi ina kia vue ra kabu pire diat ma ra vipuar, ra niligur ma ra dangi na gugu, ra mamat na ninunuk ma ra mal na pite varpa; upi da vatang diat ba a umana davai na mangamangana takodo, a uma kai ra Luluai, upi da pite pa la tana. ⁴ Ma diat a pait mule ra umana pal dia tarip, ma diat a vatur mule ra lavur magit di ga re vue lua, ma diat a pait mal ra lavur pia na pal di ga li vue diat, ma dia ga lingling mangoro na taun tarai. ⁵ Ma ra umana vaira diat a turtur ma diat a balaure kavava lavur vavaguai, ma ra umana Tematana diat a ipipuk kavava pia na uma, ma diat a laga kavava davai na vain. ⁶ Ma ga avat, da vatang avat ba a umana tena tinabar kai ra Luluai; a tarai diat a vatang avat ba ra umana tultul kai kada God; avat a ian ta ra tabarikik kai ra umana Tematana, ma avat a langlang ta kadia minamar. ⁷ Da vaura varkul ure ra vavirvir i ga tup avat; ma ure ra purpuruan diat a gugu ta kadia tiniba; tago diat a vatur vake a ura tiniba ta kadia gunan; diat a gugu pa na mutu.

⁸ Tago iau ra Luluai, iau mainge ra takodo na varkurai, iau milmilikuane ra bilak na nilong; ma ina tul tar kadia vapuak ta diat ma ra dovotina, ma avet a pait ra kunubu ma diat, ma pa na mutu. ⁹ Ma ra umana natu i diat diat a rangrang

livuan ta ra lavur Tematana, ma kadia lavur bul mur pire ra lavur vuna tarai; diat par ba dia gire diat diat a mulaot ba diat a tarai ba ra Luluai i tar vadoane diat.

¹⁰ Ina manga gugu tai ra Luluai, ma ra balagu na ga ta kaugu God; tago i tar vi pit iau ma ra lavur mal na varvalaun, i tar vavauluve iau ma ra olovoi na mangamangana takodo, da ra taulai kalama, a tutana, i vung ra vipuar, ma da ra taulai kalama, a vavina, i mong ma ra lavur magit na minong. ¹¹ Tago da ra pia i vatavua vaarike ra davai, ma da ra lavur magit di ga vaume ta ra uma i gol rikai, damana ra Luluai God na vatavua vaarike ra mangamangana takodo ma ra pite varpa ta ra luaina mata i ra lavur Tematana.

62

¹ Ure Sion pa ina ki mut, ma ure Ierusalem pa ina ngo, tuk tar ta ra bung ba kana mangamangana takodo na vana pangai tana da ra kapa, ma kana varvalaun na da ra lamp i birao. ² Ma ra umana Tematana diat a gire kaum mangamangana takodo, ma ra lavur king diat a boke kaum minamar; ma da oro pa u ma ra kalamana iangim, ma ra ngie i ra Luluai iat na vaiang tar ia tam. ³ Damana bula una varogop ma ra kere na minamar ta ra lima i ra Luluai, ma da ra vipuar na king ta ra lima i kaum God. ⁴ Pa da vatang mule u ba a Lingling, ma pa da vatang kaum gunan mulai ba a Bil; da vatang u ka ba Kepsiba (Iau Manane), ma kaum gunan ba Beula (Taulai), tago ra Luluai i manane u, ma kaum gunan na taulai. ⁵ Tago da ra barmana dir taulai ma ra inip na vavina, damana avat a taulai ma kaum umana bul, ma da ra taulai kalama, a tutana, i gugu ta kana vavina, damana kaum God na gugu tam.

⁶ Ierusalem, iau tar vaki ra umana monamono ta ra ul a liplip piram; pa diat a ki mut muka ta ra bung na keake ma ta ra bung na marum; avat a umana tena varvanuknuk kai

ra Luluai, koko avat a ngo, ⁷ ma koko avat a ngo kan ia, tuk tar ta ra bung ba na vatur Ierusalem tana, ma tuk tar da pite pa ia ta ra rakarakan a gunagunan. ⁸ A Luluai i ga vavalima ma ra limana tuna ma ta ra limana i dekdek, dari: A dovot, pa ina tul tar kaum kon ta kaum lavur ebar upi diat a en ia; ma ra lavur vaira pa diat a mome kaum polo na vain, nina u ga ongor upi ia; ⁹ diat ika ba dia ga doko varurue, diat a en ia, ma diat a pite pa ra Luluai; ma diat dia ga poko varurue, diat a mome ra polono ta ra bala na gunan kikil kaugu pal i gomgom.

¹⁰ Avat a irop, avat a irop ta ra mataniolo; avat a vaninare ra nga kai ra tarai; avat a kakal, avat a kal ra bo na nga; avat a tak vue ra lavur vat; avat a vatur ra vakilang ure ra tarai. ¹¹ Ea, ra Luluai i tar varvai, ma kana tinata i tuk tar ta ra mutu; aina langun na gunagunan, dari: Avat a ve natu i Sion, a vavina, dari: Ea, kaum varvalaun i pot; ea, dir varagur ma kana vapuak, ma kana balbali i lua tana. ¹² Ma da vatang diat ba ra Enana Tarai, a Tarai ba ra Luluai i tar Kul Valaun diat; ma da vatang u ba Nina di tar Pilak pa ia, a pia na pal ba pa i uliran.

63

A bung na varobo kai ra Luluai

¹ To ia nam i vanavana maro Edom, to ia nam i meme kana mal ma i vana maro Bosra? To ia nam ba i mong tuna ma kana mal, ma i vanavana da tika na luluai ta ra ngala na dekdekina? Iau nam ba iau vaarike ra niuvia, ma iau ongor upi ina varvalaun. ² Ma ta ra ava i meme kaum mal, ma kaum lavur mal dia da ra umana mal kai nina i ruarua ra tung na vain? ³ Iau tar rururua varkolono ta ra tung na vain, ma ta ra lavur tarai pa ta na i ga maravut iau; maia, ta kaugu kankan iau tar ruarua taun diat, ma iau tar inabut taun diat ta kaugu kulot; ma ra gapu i diat i toramil ta kaugu mal, ma kaugu mal parika i meme

ma ra gap. ⁴ Tago iau tar nuk pa ra bung na varobo, ma kaugu kilala na varvalaun i tar pot. ⁵ Ma iau ga gigira, ma pa ta tena maramaravut, ma iau ga kaian tago pa ta na ba na vavatur; kari iau ga varvalaun ma ra limagu iat, ma kaugu karangap i ga vatur iau. ⁶ Ma iau ga rua taun ra tarai ta kaugu kankan, ma iau ga tabar valonglong diat ta kaugu karangap, ma ra gapu i diat iau ga lingire ra pia.

A bo na mangamangana kai ra Luluai pire Israel

⁷ Ina vatang ra lavur varmari kai ra Luluai, ma ina kakailai na pite varpa tadav ra Luluai, ure ra lavur magit ba ra Luluai i ga tul tar ia ta dat, ma ure ra bo na vartabar tadav ra tarai Israel, nina i ga pait ia ta diat varogop ma kana bala na varmari, ma vada kana peal na varmari. ⁸ Tago i ga biti: A dovotina diat kaugu tarai, a umana bul ba pa dia vavagu; damana i tar tena valaun pire diat. ⁹ Ba i tup diat, i tup ia bula varurung ma diat; i kiki pire diat ma ra angelo, ma i valaun pa diat; ta kana bala na varmari ma kana ninunuk na varmari i ga kul valaun diat; i puak pa diat, ma i kapkap diat amana ta ra lavur bungbung. ¹⁰ Ma dia ga tut na varpam, ma dia ga valigur ra lia na Tulungeana; kari dia vargegenai, ma ia iat i varubu ure diat. ¹¹ Io, i nuk pa ra kilala amana, i nuk pa Moses ma kana tarai, ma i biti: Akave nina ba i ga agur vairop pa diat kan ra ta, a tena varbalaurai ure kana kikil na sip? Akave nina i ga tulue ra lia na Tulungeana livuan ta diat, ¹² nina i ga tulue ra dekdek na limana ba dir ga varvaragur ma Moses ta ra papar a limana tuna, nina i ga re varbaiane ra ta ta ra luaina mata i diat upi ra iangina na rararang pa na mutu, ¹³ nina i ga agure vabolo diat ta ra marumian da di ben ra os ta ra bala na kunai, ma pa dia ga tutukai? ¹⁴ Da ra umana vavaguai dia kuba ta ra male, damana ra Tulungea i ra Luluai i vango diat; damana u ga rap

lue kaum tarai upi na rararang ra iangim.

A niaring upi ra varmari ma ra maramaravut

¹⁵ Una gigira ba marama ra bala na bakt, ma una bobbe marama ta kaum lia na kini ma kaum minamar; akave kaum niongor, ma akave kaum lavur dekdek na papalum? Di tigel bat ra mamainga ta ra balam ma kaum varmari piragu. ¹⁶ Tago da tamana ma u, ma a dovotina Abaraam pa i nunure avet, ma Israel pa i mulaot ta vevet; u Luluai a tama i vevet; a iangim kaveve Tena Valaun papa ania iat. ¹⁷ Ea, Luluai, ta ra ava u varara avet kan kaum lavur nga, ma u valeo ra bala i vevet upi koko avet a ru mule u? Boina una talil ure kaum lavur tultul, ure ra lavur vuna tarai nina ba diat kaum tiniba. ¹⁸ Kaum enana tarai dia ga vatur vake ra paupau bung uka; kaveve lavur ebar dia tar rua taun kaum pal i gomgom. ¹⁹ Ave da diat ba pa u ga kure muka diat, da diat ba pa dia ga kap ra iangim.

64

¹ Gala una rada ra bakt upi una kuba, upi ra umana buana diat a guria ta ra luaina matam, gala na boina; ² da ra iap i vadodo ra kunai, ma da ra iap i vabuabuai ra tava; upi kaum lavur ebar diat a nunure ra iangim, upi ra umana Tematana diat a dadadar ta ra luaina matam! ³ Ba u ga pait ra lavur enana magit na bunurut nina pa ave ga nuk upi diat, u ga kuba, ma ra umana buana dia ga dadadar ta ra luaina matam. ⁴ Tago papa ania iat pa di valongore, ma pa di vatorome, ma pa di gire ma ra kiau na mata, ta enana god bula ba na maravut nina i ki pa ia. ⁵ U totongo upi nina i gugu ba na pait ra mangamangana takodo, ma upi diat dia nuk pa u ma kaum mangamangana; ea, u ga kulot, ma ave ga rara; mangoro na bung ave kiki damana, ma dave, da valaun avet ba pata? ⁶ Tago avet par ave da

tikai i dur, ma kaveve lavur mangamangana takodo dia varogop ma ra mal i kerek; ma avet par ave panie da ra mapina davai; ma kaveve lavur kaina mangamangana dia kap vue avet da ra vuvu. ⁷ Ma pa ta na i kail ra iangim, pa ta na ba i vararak mule upi na tabe vake u; tago u tar ive ra matam kan avet, ma u tar tul tar ia ba kaveve kaina mangamangana diat a vaimur avet. ⁸ Ma go, Luluai, u tama i vevet; avet ave pia, ma u ra tena pait la; ma avet par ra kau i ra limam. ⁹ Koko una ngangangal ma ra kulot, Luluai, ma koko una kodop vaticene pa ra varpam; ea, ave lul u pi una nuk pa ia ba avet par kaum tarai. ¹⁰ Kaum umana pia na pal dia gomgom dia da ra pupui, Sion i pui ka, Ierusalem i tar lingling. ¹¹ Kaveve pal i gomgom, a kaliana, nina ba ra umana tama i vevet dia ga pite varpa piram tana, i tar io; ma di tar vakaina ra lavur magit ave ga manane. ¹² Dave, Luluai, una tur bat mule u ta go ra lavur magit? Dave, una ki mut bar, ma una manga vakadik boko avet?

65

Da vapagumanene diat dia varpam

¹ Iau tar torom ta diat ba pa dia ga tir iau; iau tar maravai pire diat ba pa dia tikan upi iau; iau ga biti ta ra vuna tarai ba pa dia kap ra iangigu: Avat a gire iau, avat a gire iau! ² Ta ra bung parika iau tar tulue ra limagu upi ra tarai na varpam, upi diat dia vanavana ta ra nga ba pa i boina, ma dia mur uka ra nuknuk i diat; ³ a tarai ba dia vakankan vaticene iau ta ra luaina matagu, ba dia pait ra tinabar ta ra lavur uma na nilibur, ma dia tun tar ra bulit i ang na katkat ta ra ul a vat na pia; ⁴ dia kiki ta ra pia na pupunang, ma dia bangbang ivai; dia en ra viono boroi, ma ra polo na magit i milmilikuan i ki ta kadia lavur la; ⁵ dia biti: Una tur baba, koko una maravai piragu, tago iau gomgom ta dor; go diat dia da

ra mi ta ra bilaugu, da ra iap ba i io ta ra bung parika. ⁶ Ea, di tar tumu ia ta ra luaina matagu, ma pa ina ki mut, ina balbali ka; maia, ina balbali ta ra bongobongo i diat iat, ⁷ ina bali kadia lavur kaina mangamangana varurung ma ra lavur mangamangana varpam kai ra umana tama i diat, ra Luluai i biti; tago dia ga tun tar ra bulit i ang na katkat ta ra lavur ul a luana, ma dia ga vul iau ta ra lavur ilil; io, ina valar tar ra vapuak ure kadia papalum lua ta ra bongobongo i diat.

⁸ A Luluai i biti dari: Da ra kalamana polo na vain i ki ta ra kura vain, ma tikai i biti, Koko una vakaina tago ra bo na magit i ki tana, damana ina pait ia ure kaugu umana tultul, upi koko ina vamutue diat par. ⁹ Ma ina vatavua Iakob upi na vuai, ma tika na bul na vana rikai tai Iuda ba na kale kaugu lavur luana; ma diat ba iau tar pilak pa diat diat a vatur vake, ma kaugu umana tultul diat a ki tana. ¹⁰ Ma Saron na da ra liplip na sip, ma ta ra male Akor a umana kikil na bulumakau diat a va, ure kaugu tarai nina dia ga tikan upi iau.

¹¹ Ma avat ba ava vana balakane ra Luluai, avat ba ava valubane kaugu luana i gomgom, avat ba ava pait ra vatar na nian ure Gad, ma ava vabuka ra momamomo ma ra vain i varpopoto ure Meni, ¹² ina kure tibe avat ba avat a virua ta ra pakat na vinarubu, ma avat par avat a ki bul keke upi ra vardodoko; tago ba iau ga oro pa ava ga torom, ma ba iau ga tata pa ava ga kapupi ia, ma ava ga pait ika nam ba i kaina ta ra luaina matagu, ma ava ga pilak pa ra magit ba pa iau manane.

¹³ Kari ra Luluai God i biti dari: Ea, kaugu umana tultul diat a ian, ma avat a mulmulum; ea, kaugu umana tultul diat a momo, ma avat a mar; ea, kaugu umana tultul diat a gugu, ma avat a ruva; ¹⁴ ea, kaugu umana tultul diat a kakailai tago i ga ra bala i diat, ma avat a tangi tago i tabun ra bala i vavat, ma avat a kukukula

tago i purpuruan ra nuknuk i vavat.
¹⁵ Ma avat a nur tar ra iang i vavat upi ra tinata na varvul pire kaugu umana viviliai, ma ra Luluai God na ubu doko u; ma na vaiang tar ra enana iang ta kana umana tultul;
¹⁶ upi nina i tata vadoane mule ta ra gunagunan, na tata vadoane mule ta ra God i dovot; ma nina ba i vavalima ta ra gunagunan, na vavalima ta ra God i dovot; tago di tar valubane ra lavur magit i tar monong diat amana, ma dia tar ki ivai kan ra luaina matagu.

A kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan

¹⁷ Tago ina vaki ra kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan, ma pa da nuk pa mule ra lavur magit lualua, ma pa diat a arikai mulai ta ra nuknuk i ra tarai. ¹⁸ Ma avat a ga ma avat a gugu vatikai ma pa na mutu ta ra lavur magit ba iau pait ia; tago iau pait pukue Ierusalem upi ra ngala na gugu, ma kana tarai upi ra gina. ¹⁹ Ma ina gugu tai Ierusalem, ma ina ga ta kaugu tarai, ma pa da valongore mule ra tinangi tana, ma ra kunukula pata bula. ²⁰ A kuramana nina ba i laun vue ta paupau bung uka ma i mat, pa na ki mulai tana, ma damana bula ra patuana nina ba i mat ba pa i ot kana lavur kilala; tago ra bul na mat ba i tar laun vue ra mar na kilala, ma ra tena varpam ba pa i laun vue ra mar na kilala na bilak ika. ²¹ Ma diat a pait ra umana pal ma diat a kiki ta diat; diat a vaume ra umana uma na vain, ma diat a en ra vuai diat. ²² Pa diat a pait ta pal upi ra enana na kiki tana, ma pa diat a vavauma upi ra enana na ian tana; tago ra kilakilala ba kaugu tarai diat a laun vue na varogop ma ra kilakilala ba tika na davai i laun tana, tago kaugu umana viviliai diat a gugu ta ra papalum na lima i diat mangoro na bung. ²³ Pa diat a papalum vakuku, ma pa diat a vangala vaarike ra umana bul ure ra purpuruan; tago diat a vuai diat

ba ra Luluai i ga vadoane diat, ma ra umana natu i diat bula. ²⁴ Ma na dari: ina torom ta diat ba pa dia ga oro boko, ma ba dia tatata boko, ina valongore. ²⁵ A leing na pap ma ra nat na sip dir a iaian varurung, ma ra leon na en ra vura da ra bulumakau, ma ra vui na maur ma ra toboŋ ika. Pa diat a varvakaina ma pa diat a varli ta kaugu luana i gomgom par, ra Luluai i biti.

66

A umana varkurai kal ra Luluai, ma ra bo na kini namur kai Sion

¹ A Luluai i biti dari: A bala na bakut kaugu kiki na king, ma ra rakarakan a gunagunan a ruarua na kaugu; a mangana pal ava avat a pait ia upi kaugu? Ma a mangana gunan ava ba ina ngo tana? ² Tago ra limagu i tar pait go ra lavur magit, ma damana go ra lavur magit dia tar vana rikai, ra Luluai i biti. Ma ina nuk pa nina iat ba i madu ra balana ma i ligur, ma nina i dadadar ta kaugu tinata.

³ Nina i doko ra bulumakau dir varogop ma nina ba i ubu ra tutana; nina i tul tar ra nat na sip dir varogop ma nina i bing doko ra pap; nina i tul tar ra tinabar na vuai na uma dir varogop ma nina ba i vartabar ma ra gapu i ra boroi; nina i tun tar ra bulit i ang na katkat dir varogop ma nam i tata vadoane ra tabataba; maia, dia tar pilak pa kadia lavur nga iat, ma ra bala i diat i gugu ta kadia bilak na mangamangana; ⁴ kari iau kabila ina pilak tar ra umana magit na vartuam ta diat, ma ina tulue ra magit tadav diat ba diat a burut tana; tago ba iau ga oro pa ta na i ga torom, ma ba iau ga tatata pa dia ga kapupi ia; ma dia ga pait ika ra magit i kaina ta ra luaina matagu, ma dia ga pilak pa ra magit ba pa iau manane.

⁵ Avat ba ava dadadar ta ra tinata kai ra Luluai, avat a valongore kana tinata dari: A umana tura i vavat nina dia milmilikuane avat, ma dia okole vue avat ure ra iangigu, dia tar biti, Boina ba da manga pite pa ra

Luluai, upi avet a gire boko kavava gugu; ma diat a vavirvir boko. ⁶ A ngala na varvareo ta ra pia na pal! A nilai tikai i arikai ta ra pal i gomgom, a nilai ra Luluai iat, nina ba i balbali pire kana umana ebar! ⁷ Ba pa i ongor boko i kakava, ma ba pa ta kinadik boko i kava vue ra bul tutana. ⁸ To ia i tar valongore ra magit damana? To ia i tar gire ra lavur magit damana? Dave, da vaki ra gunan ta ra kopono bung bar? Ma da kava bar tika na vuna tarai ta ra kopono bung? Tago nam ra bung ba Sion i ga kankadik i ga kava vaarike ra umana natuna tana. ⁹ A Luluai i biti: Dave, da kap bala vang ma pa da kakava? Kaum God i biti: Dave, iau ba iau varvangala ina tur bat ra kinakava bar?

¹⁰ Avat a gugu varurung ma Ierusalem, ma avat par ba ava manane, avat a ga tana; avat par ba i tabun ra bala i vavat tana, avat a gugu mat varurung me; ¹¹ upi avat a num ra una ma avat a maur ma ra u na varmaram tana; upi avat a vapar vue ra polo na una, ma avat a gugu ta kana peal minamar. ¹² Tago ra Luluai. i biti dari: Ea, ina tulue ra malmal pirana da ra tava alir, ma ra minamar kai ra lavur Tematana na tadav ia da ra tava alir i lubu leke; ma da vau avat, ma da puak avat ta ra pal a virvirina, ma da vagugu avat ta ra malmalikun na kauna. ¹³ Ma da tika na vavina i amane natuna, damana ina amane avat, ma da vamaram avat aro Ierusalem. ¹⁴ Ma avat a gire, ma ra bala i vavat na gugu, ma ra uru i vavat na lubalubang da ra vura; ma da gire ilam ra lima i ra Luluai pire kana umana tultul, ma na kankanuane kana lavur ebar. ¹⁵ Tago ra Luluai na vut ma ra iap, ma kana lavur kiki na vinavana diat a da ra ragia, upi na vaarike kana kankan ma ra karangap, ma kana varboar ma ra biro na iap. ¹⁶ Tago ra Luluai na kure ra tarai par ma ra iap ma kana pakat na vinarubu, ma ra Luluai na ūbu ra peal tuna.

¹⁷ Diat dia vaki vaire diat iat mulai

ma dia vagomgom diat iat mulai upi diat a vana ta ra uma na nilibur, ma dia murmur ta tikai ba i ki livuan, ma dia en ra boroi, ma ra magit i tabu ma ra galang, diat a virua varurung, ra Luluai i biti.

¹⁸ Tago iau nunure kadia lavur papalum, ma ra lavur nuknuk i diat; tuka boko ina agur varurue pa ra lavur vuna tarai, ma ra lavur alaala tinata, ma diat a vut, ma diat a gire kaugu minamar. ¹⁹ Ma ina vatur tika na vakilang livuan ta diat, ma diat dia pila ina tulue diat tadav ra umana Tematana, uro Tarsis, ma Pul, ma Lud, diat ra umana tena panak, uro Tubal ma Iavan, ma ra lavur lolo na ta aro vailik, diat ba ra iangigu pa i rararang boko pire diat, ma ba pa dia gire boko kaugu minamar; ma diat a varvarvai ure kaugu minamar pire ra umana Tematana. ²⁰ Ma ra Luluai i biti dari: Diat a agur pa ra lavur tura i vavat uro Ierusalem tadav kaugu luana i gomgom, ma da tul tar diat tai ra Luluai, diat a ki ra os, ma ra kiki na vinavana, ma ra kakakari, ma ra as, ma ra kamel, da ra tarai Israel dia kap ra tinabar na vuai na uma ta ra gomgom na la tadav ra kuba i ra Luluai. ²¹ Ma ra Luluai i biti: Ta umana ta diat bula ina pilak pa diat upi diat a tena tinabar, ma ta umana upi diat a pait ra papalum kai ra tarai Levi.

²² Ma da ra kalamana bala na bakut ma ra kalamana pia ba ina pait ia boko dir a ki ta ra luaina matagu, damana ra umana bul mur ta vavat ma ra iang i vavat bula pa diat a panie, ra Luluai i biti. ²³ Ma na dari: ta ra lavur lukara na gai, ma ta ra lavur Bung Sabat, a tarai par diat a vana rikai upi diat a lotu ta ra luaina matagu, ra Luluai i biti. ²⁴ Ma diat a irop, ma diat a bobo ra virua i ra tarai dia ga piam vue iau; tago kadia kalolo pa na mat, ma pa da pun ra iap ure diat; ma diat a da ra magit na varpidimuanai pire ra tarai par.

A BUK KAI RA PROPET IEREMIA

A nioro kai God pire Ieremia ma ra vartuluai pirana

¹ A umana tinata kai Ieremia natu i Kilkia, tikai ta diat ra umana tena tinabar dia ga ki Anatot ta ra gunan Benjamin, ² nina ba ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ia ta ra kilala Iosia natu i Amon i ga king Iuda tana, ma ta ra kilala a vinun ma a utul ta kana varkurai. ³ I ga tadav ia bula ta ra kilala Ieoiakim natu i Iosia i ga king Iuda tana, ma i ga tuk tar ta ra mutuai ra kilala a vinun ma tikai Sedekia natu i Iosia i ga king Iuda tana, tuk tar ta ra gai a ilima nina di ga ben vavilavila pa ra tarai Ierusalem tana.

⁴ Io, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ⁵ Lua, ba pa iau ga vaki u boko ta ra tatal na bul, iau ga nunure u, ma ba pa u ga vana rikai boko kan ra bala i ra vavina iau ga pilak vaire pa u; iau ga tibe u pi una propet pire ra lavur vuna tarai. ⁶ Ma iau ga biti: Ua, Luluai God! A varvai pa i tale iau, tago iau a bul uka. ⁷ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Koko una biti, Iau a bul uka; tago una ga vana tadav diat par ba ina tulue u tadav diat, ma ra lavur magit par ba ina tul tar diat i tam una ga tatike diat. ⁸ Koko una burut ure diat, tago ina ki piram upi ina valaun u, ra Luluai i biti. ⁹ Ma ra Luluai i ga tulue ra limana pi na bili ra ngiegu; ma ra Luluai i ga biti tagu: Ea, iau tar vung kaugu tinata ta ra ngiem; ¹⁰ gire, gori iau tar vaki u pi una lualua ta ra umana vuna tarai ma ra umana vuna gunan, upi una rururubat ma una rararada, ma una varvarli ma una vakavakaina, upi una vavatur ma una vavauma.

¹¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: Ieremia, u gire ra ava? Ma iau ga biti: Iau gire ra buka na davai na galip. ¹² Ma ra Luluai i ga biti tagu: I dovot ra magit u tar gire;

tago iau makmakile kaugu tinata pi ina pait ia.

¹³ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau dari: U gire ra, ava? Ma iau ga biti: Iau gire ra ngala na kabala i buabuai, ma ra matana i gigira uti maro ra papar a labur. ¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Maro ra papar a labur ra kaina na puongo rikai ma na tadav ra tarai par ta go ra gunan. ¹⁵ Tago ina oro pa ra umana vuna tarai par ta ra umana vuna gunan ta ra papar a labur, ra Luluai i biti; ma diat a vut, ma diat a vatur kadia umana kiki na king tikatikai ta ra mataniolo Ierusalem, ma ta ra lavur papar a liplip tana, ma maravai ra lavur pia na pal Iuda. ¹⁶ Ma ina vaarike kaugu varkurai ure diat, ure kadia lavur bilak na mangamangana par; tago dia tar vana kan iau ma dia tar tun ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god, ma dia tar lotu tadav ra kau na lima i diat iat.

¹⁷ Kari una vi pit ra livuam, ma una tut, ma una ve diat ta ra lavur tinata ina tul tar ia tam; koko una burutue diat kan ina vaburut u ta ra luaina mata i diat. ¹⁸ Tago gori iau tar liplip kikil u da di liplip kikil ra pia na pal, ma una da ra pagapaga i palariam, ma una da ra liplip i palariam gobol, upi una tur bat ra gunagunan par, ra umana king Iuda, ra umana luluai tana, ra umana tena tinabar tana, ma ra tarai ta ra gunan. ¹⁹ Ma diat a varubu ure u, ma pa diat a ongor valar pa u, tago iau ki maravut u pi ina valaun u, ra Luluai i biti.

2

A Luluai i tul vovo pa Israel ure kana varpam

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ² Una vana, ma una varvai ta ra luaina mata i ra tarai Ierusalem dari: A Luluai i biti dari: Iau nuk pa boko kaum varmari ba u ga bul vavina boko, kaum varmari ba dor ga ki na bartaulai kalama boko, ba u ga mur iau ta ra pupui, ta ra gunan ba pa ta uma tana. ³ Di ga vakilang vaire Israel upi kai ra

Luluai, kana vuai e; diat par dia en vue da takun diat; a kaina na tadav diat, ra Luluai i biti.

⁴ Avat ta ra kuba i Iakob, ma avat ra lavur apik na tarai ta ra kuba i Israel, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; ⁵ A Luluai i biti dari: A umana tama i vavat dia tar gire tadav ra mangamangana gegagege ava tagu, tago dia ga vana vailik kan iau, ma dia ga mur ra mangamangana vakuku, ma dia ga ki vakuku? ⁶ Ma pa dia ga biti dari: Akave ra Luluai nina i ga ben vairop avet kan ra gunan Aigipto, nina i ga lue rap avet ta ra pupui, ta ra gunan i bil ma i tungtung pitipit, a gunan i mage ma i bingnimuna, a gunan ba pa ta na i ga vana alu tana, ma i lingling? ⁷ Ma iau ga agure vaolo pa avat ta ra gunan i tup ia ra magit tana, upi avat a en ra vuaina ma avat a vatur vake ra tabarikik tana; ma ba ava ga vana tana ava ga vakaina kaugu gunan, ma ava ga vabilak tuna ra gunan iau ga kale pa ia. ⁸ A umana tena tinabar pa dia ga biti dari: Akave ra Luluai? Ma diat dia bibili ta ra varkurai pa dia ga nunure iau; a umana raprap bula dia ga piam vue iau, ma ra umana propet dia ga tata na propet tai Baal, ma dia ga mur ra mangamangana ba pa i topa ta magit. ⁹ Kari dat a vartoto boko, ra Luluai i biti, ma avet ma ra umana bul mur ta vavat avet a vartoto. ¹⁰ Boina avat a bolo na ta ma avat a vana ta ra lolo Kitim, ma avat a gire; avat a vartuluai uro Kedar, ma avat a nuk bulu pa ia; ma avat a gire ba ta magit damana abara vang. ¹¹ Dave, ta tika na vuna tarai bar i tar kia vue kana umana god, ma a dovotina vakir diat a umana god tuna? Ma ga kaugu tarai dia ga ki ur vue kadia minamar ma ra magit vakuku. ¹² A Luluai i biti dari: U a bala na bakut, una kaian, una dadadar ma una lingling muka ta go ra magit. ¹³ Tago kaugu tarai dia tar pait ra ivu kaina magit: dia tar vana kan iau ra mata na tava na nilaun, ma dia tar kal kadia ta umana tung na tava, a umana tung

na tava nina dia talok ma pa ta tava ta diat.

¹⁴ Dave, Israel i vilavilau bar? Ba i tultul bar? Ta ra ava i da ra magit na vurbil? ¹⁵ Ra umana nat na leon dia ga bor ia ma dia ga kukukula. Dia tar nila vue kana gunan; kana umana pia na pal dia tar imur, ma dia tar kapakapana. ¹⁶ Damana ra tarai Nop ma ra tarai Tapankes dia tar pamar ra tunurot na ulum. ¹⁷ Dave, pa u ga vakaina mule u laka, tago u ga vana kan ra Luluai kaum God, ta nam ra e ba i ga agure pa u ta ra nga? ¹⁸ Mago, ta ra ava u vana Aigipto pi una mome ra tava ta ra Nil, ba ta ra ava u vana Asiria pi una mome ra tava ta ra Oiparat? ¹⁹ Ra Luluai God kai ra lavur kor i biti dari: Kaum bilak na mangamangana iat na tovo u, ma kaum varpam na pit u; boina una nunure ma una kapa ba ia ra magit i kaina ma i mapak ba una vana kan ra Luluai kaum God ma una iba upi ra variru piragu.

²⁰ Tago ania u ga bubur kaum kip, ma u ga al kutu kaum lavur vivi, ma u ga biti: Pa ina kudakudar; tago ta ra lavur lualuana dia tuluai urama ma ta ra lavur bit a davai dia lubalubang u ga va timtimum da ra paiga na vavina. ²¹ Ma a dovotina iau ga tar vaume u, a kat na davai na vain tuna, a dovot na ibul; i dave bar tago u tar enana piragu da ra umana ingar i ra kuabar na davai na vain? ²² Ma ona u manga dalu mule u, ma ona u vangala ra sop tam, kaum varpam pa na panie ta ra luaina matagu, ra Luluai God i biti: ²³ Dave u bitbiti dari: Vakir iau dur, vakir iau mur ra umana Baal? Una gire kaum nga ta ra male, una matoto ta kaum papait; u da ra kamel i vutvut ma i tenten vurvurbit, ²⁴ da ra kuabar na as ta ra bil, nina i tungatunga ta kana mamainga; to ia na tur bat ia ta kana mamainga ta kana e? Diat par dia tikatikan upi ia pa dia ongor upi ia; ba kana gai i vut diat a.tikan tadav ia. ²⁵ Koko una vana ma ra kaum ba pa u vung ra pal a kaum, ma koko ra kongkongim na mage;

ma u ga biti ka: Pata, i dekdek; tago iau mainge ra umana vaira, ma ina murmur diat.

²⁶ Da ra tena nilong i ruva ba di barat ia, damana di varuva ra tarai Israel, diat ma kadia umana king, ma kadia umana luluai, ma kadia umana tena tinabar, ma kadia umana propet, ²⁷ nina dia biti ta ra davai, U tamagu, ma ta ra vat, U tar kava iau; tago dia tar vue tamur tar tagu, ma pa dia lingan upi iau; ma ga ta ra e diat a malari tana diat a biti dari: Una tut, ma una valaun avet. ²⁸ Ma akave kaum lavur god nina u ga pait diat upi kaum? Boina diat a tut, ona i tale diat upi diat a valaun u ta ra kilala i tup u; tago ra niluluk ure kaum lavur god i varogop ma ra niluluk ure kaum lavur pia na pal, Iuda.

²⁹ Upi ra ava ava mainge ba dat a vartoto? Avat par ava ga piam vue iau, ra Luluai i biti. ³⁰ Iau ga luba vakuku ra umana natu i vavat, ma pa dia ga matoto tana; kavava pakat na vinarubu iat i ga ubu vue kavava umana propet da ra leon a tena vardodoko. ³¹ Ea, avat a taun tarai, avat a nuk pa ra tinata kai ra Luluai. Dave, iau ga da ra bil vang pire Israel? Ba da ra gunan i bingnimuna? Ta ra ava kaugu tarai dia biti dari: Da tar takunu varbaiai, pa avet a vana tadav mule u? ³² Dave, tika na bul vavina na valubane kana magit na marmar, ba ra taulai kalama kana mal na minong? Ma a dovotina kaugu tarai dia tar vala valubane iau a bungbung.

³³ U ti mar kaum lavur mangamangana upi da manane u! Kari u tar tovo tar kaum mangamangana ta ra umana kuabar na vavina bula. ³⁴ Ma go bula, di tar tikan tadav ra gapu i ra umana luveana, a umana tena takodo, ta kaum ngu na mal; pa u gire diat ta ra pakana di lolobong tana. Ma ure nam diat, ³⁵ u ga biti ka: Iau tuptup uka tana; a dovot kana kankan i tar ngo muka kan iau. Ea, ina kure u, tago u bitbiti dari: Pa iau ga varpam.

³⁶ Ta ra ava u manga betabete vurvurbit upi una vaenana pa kaum mangamangana? Una ruva boko ure Aigipto da u ga ruva ure Asiria.

³⁷ Una vana kan go bula, ma una palagur ra ulum ma ra ura limam; tago ra Luluai i tar pilak vue diat u ogogabut ta diat, ma pa una ti boina ta diat.

3

¹ Di biti dari: Ba tika na tutana i pala vue kana vavina, ma ra vavina i vana kan ia ma dir taulai ma ra enana tutana, dave, ra tutana lua na lilikun mulai pirana? Gala damana ra gunan pa na manga dur vang? Ma ga u, u ga ki na igoro na vavina, ma mangoro dia ga tadav u, ma u nuk ia bar ba una talil mulai piragu? ra Luluai i biti. ² Una tadatadarake ra umana luana, ma una gire; akave ra pakana ba pa di ga ki tadav u tana? U tar ki pa diat ta ra papar a nga da ra te Arabia ta ra bil, ma u tar vadur ra gunan ma kaum kini na paiga na vavina ma kaum bilak na mangamangana. ³ Kari di tur bat ra bata, ma ra bata namur pa i bura; Ma a dovotina ra pal a matam i da ra pal a. mata i ra paiga na vavina, ma u pue vue ra vavirvir. ⁴ Dave, pa una tangi tadav iau papa gori dari: Tamagu, dor ga talaina papa ra bung iau ga bul tana? ⁵ Dave, na kulot vatikai? Na kankan pa na mutu? Ea, u tar tata, ma u tar pait ra kaina magit, ma u tar pait valar pa ia.

A Luluai i lul pa Israel dir ma Iuda pi dir a nukpuku

⁶ Ma ta ra kilala Iosia i ga ki na king tana, ra Luluai i ga biti tagu dari: Dave, u tar gire ra magit Israel nina i vana kan iau i tar pait ia? I tar tutua ta ra lavur luana dia manga tuluai, ma i ki ta ra lavur bit a davai dia lubalubang, ma i ki ie da ra igoro na vavina. ⁷ Ma ba i ga tar pait go ra lavur magit iau ga nuk ia dari: Kan na talil piragu. Ma pata, pa i ga talil; ma tana vavina Iuda a tena vartuam i ga gire. ⁸ Ma iau ga gire, ba iau ga

tar okole vue Israel ma iau ga tar tul tar ra buk na pala varbean tana, tago Israel nina i vana kan iau i ga po, tana vavina Iuda a tena vartuam pa i ga burut; pata, ia bula i ga vana ma i ga ki da ra igoro na vavina. ⁹ Ma tago kana kini na igoro na vavina i da ra magit vakuku pirana, i ga vadur ra gunan par, ma i ga po ma ra lavur vat ma ra lavur davai. ¹⁰ Ma a dovotina go ra lavur magit di pait ia, ma tana vavina Iuda a tena vartuam pa i ga lilikun piragu ma ra dovot na balana, i tavis ika, ra Luluai i biti.

¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Israel nina i vana kan iau i papait na takodo a ik tai Iuda a tena vartuam. ¹² Una vana, una lingan upi ra papar a labur, ma una varvai ma go ra tinata, ma una biti: U Israel, nina u vana kan iau, boina una lilikun mulai, ra Luluai i biti; pa ina bobo u ma ra kankan, tago iau a tena varmari, ra Luluai i biti, pa ina kulot vatikai pa na mutu. ¹³ Ia kaka una tata kapa ure kaum bilak na mangamangana, tago u tar piam vue ra Luluai kaum God, ma u ga vana vurvurbit pire ra umana vaira ta ra lavur bit a davai dia lubalubang, ma pa ava ga torom ta ra nilaigu, ra Luluai i biti.

¹⁴ Avat a umana bul ava vana kan iau, boina avat a talil, ra Luluai i biti; tago iau da kavava tutana, ma ina ben pa avat, tikai tai tika na pia na pal, ma a ivut tai tika na apik na tarai, ma ina agur pa avat uro Sion; ¹⁵ ma ina tibe avat ma ra umana tena varbalaurai varogop ma ra nuknukigu, ma diat a tabatabar avat ma ra kabinana ma ra minatoto. ¹⁶ Ma ba ava peal ma ava tar tavua ta ra gunan, ra Luluai i biti, ta nam ra e pa da biti mulai, A bok na kunubu kai ra Luluai; pa na arikai mulai ta ra nuknuk i diat, ma pa diat a nuk pa mule; pa diat a vana mulai tana, ma pa da pait mule. ¹⁷ Ta nam ra e da vatang Ierusalem ba ra kiki na king kai ra Luluai, ma ra lavur vuna tarai diat a vana varurung tana, tadav ra iang i ra Luluai aro Ierusalem, ma pa diat a pue ngangar mulai ta ra kaina

mamainga ta ra bala i diat.

¹⁸ Ta nam ra kilala ra tarai Iuda diat a varagur ma ra tarai Israel, ma diat a vana rikai varurung kan ra gunan ta ra papar a labur, ma diat a vana ta ra gunan ba iau ga tul tar ia ta ra umana tama i vavat upi diat a kale vake.

¹⁹ Iau ga nuk ia ba ina vaki avat livuan ta ra umana natugu, ma ina tabar avat ma ra vakak na gunan, a tiniba i ko kakit pire ra lavur vuna tarai; ma iau ga nuk ia ba avat a vatang iau ba Tota, ma pa avat a vana irai kan iau. ²⁰ A dovot, da ra vavina i tabunu kan kana tutana ma ra vavagu, damana avat a tarai Israel ava ga pait ra vavagu piragu, ra Luluai i biti. ²¹ Di valongore ra nilai tikai ta raul a lualuana, a tinangi ma ra nilul kai ra tarai Israel; tago dia tar vana rara ta kadia vinavana, ma dia tar valubane ra Luluai kadia God. ²² Avat a umana bul nina ava vana kan iau, avat a lilikun ma ina valangalanga avat kan ra vinavana irai. Ea, ave tar tadav u, tago u ra Luluai kaveve God. ²³ A dovotina a maramaravut di nuk upi ia marama ra buabuana ma ra varvareo ta ra lualuana, a magit vakuku; a dovotina ra valavalaun ure Israel i tur pire ra Luluai kada God. ²⁴ Ma ra magit na vavirvir i tar konom vue ra papalum kai ra umana tama i dat papa ra bung da ga bul tana, kadia kikil na sip ma kadia kikil na bulumakau, ra lavur natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina. ²⁵ Boina ba dat a va ma kada vavirvir, ma kada purpuruan na tuba dat; tago da tar pait ra kaina mangamangana tadav ra Luluai kada God, dat ma ra umana tama i dat, papa ra bung da ga bul tana tuk tar gori, ma pa da ga torom ta ra nilai ra Luluai kada God.

4

¹ Israel, ona u mainge ba una lilikun, una lilikun piragu, ra Luluai i biti. Ma ona una vung vue kaum lavur bilak na mangamangana kan ra luaina matagu, pa da kari vue u; ² ma una vavalima ma ra

mangamangana i dovot ma i takodo ma i ko dari, Da ra Luluai i laun; ma ra umana vuna tarai diat a tata vadoane mule diat i tana, ma diat a langlang tana.

³ Tago ra Luluai i biti ta ra tarai Iuda ma tai Ierusalem dari: Avat a ipuk kavava pia i kurkur, ma koko avat a vavauma livuan ta ra kura kait. ⁴ Avat a poko kikil avat ure ra Luluai, ma avat a vatur vake ra pokakikil tuna ta ra bala i vavat, avat a tarai Iuda ma avat ava ki Ierusalem; kan kaugu kankan na io, ma na birao ma pa ta na na pun valar pa ia, tago i kaina kavava mangamangana.

Da vakaina Israel ma ra vinarubu

⁵ Avat a varvai tana aro Iuda, ma avat a vaarike pire Ierusalem, ma avat a biti: Avat a vu ra tavur ta ra gunan, avat a varvai ma ra ngala na nilai vavat dari: Avat a vana varurung, ma dat a olo ra umana pia na pal di ga liplip bat diat. ⁶ Avat a vatur ra vakilang uro Sion, avat a takap upi avat a laun, koko avat a tur uka; tago ina kap vaarike ra kaina maro ra papar a labur, ma ra ngala na vinirua. ⁷ Tika na leon i tar vana rikai kan kana lokalokor, a tena varli ure ra umana vuna tarai; go i vanavana ta kana nga, i tar vana rikai kan kana pakana upi na li vakaina kaum gunan, upi kaum umana pia na pal diat a kapakapana ma pa ta na na kiki ta diat. ⁸ Boina avat a vi pit ma ra mal na tabun, avat a tangtangi ma avat a kukukula, tago ra kulot kai ra Luluai pa i ngo kan dat.

⁹ Ma ta nam ra bung, ra Luluai i biti, a niongor kai ra king na panie, ma damana ra niongor kai ra umana luluai; ma ra umana tena tinabar diat a kakaian, ma ra umana propet diat a purpuruan. ¹⁰ Ma iau ga biti: Ea, Luluai God, a dovotina u tar manga tuam pa go ra tarai, ma Ierusalem bula, tago u biti, Avat a ki na malmal; ma go, a pakat na vinarubu i tar tuk tar ta ra bala i diat. ¹¹ Ta nam ra e da biti ta go ra tarai ma

tai Ierusalem dari: A malamalapang na vuvu maro ra lualuana ta ra bil i tadav natu i kaugu tarai, vakir upi na imire ba upi na vagongom ia, ¹² kaugu dekdek na vuvu na vana rikai ma pa i topa nam ra papalum; go ina vatang bula ra varkurai ure diat.

¹³ Ea, na vana rikai da ra umana bakut, ma kana lavur kiki na vina-vana diat a da ra kalivuvur; kana umana os dia vutvut tuna ma ra umana minigulai pata. Dat a umana biaui, tago di li dat! ¹⁴ U Ierusalem, una dalu vue ra kaina mangamangana kan ra balam upi da valaun u. Aivia ra bung kaum kaina ninunuk na ki boko ta ra balam? ¹⁵ Tago ra nilai tikai i varvai maro Dan, ma i vaarike ra kaina maro ra lualuana Epraim. ¹⁶ Avat a vatang ia pire ra umana vuna tarai; ea, avat a varvai ure Ierusalem, ba ra umana tena minakila dia tar pot maro ra gunan vailik, ma dia manga tata ure ra umana pia na pal Iuda. ¹⁷ Da ra umana tena minakila ta ra uma dia tur kikilane, tago i ga tar tut na varpam ure iau, ra Luluai i biti. ¹⁸ Kaum mangamangana ma kaum lavur papait dia vuna tago go ra lavur magit dia tar tadav u; go kaum bilak na mangamangana; a dovotina i mapak tago i tuk tar ta ra balam.

¹⁹ A balagu! A balagu! I kadik tuna ra balagu; i purpuruan ra balagu, i dekdek upi ina ki mut; tago iau tar valongore ra nilai ra tavur, a vuvu na vaninara ure ra vinarubu. ²⁰ A vinirua ma ra vinirua mulai di varvarvai tana, tago di tar li vakaina ra gunan par; di re vakaian vue kaugu umana pal na mal, ma kaugu umana mal na bakbak ta ra pitu mata. ²¹ Aivia ra bung boko ina gire ra vakilang, ma ina valongore ra nilai ra tavur? ²² Tago kaugu tarai dia papaua, dia ngulngul ure iau, a umana topor na bul, ma pa dia matoto. Dia la ka ta ra kaina mangamangana, ma pa dia minana pi diat a pait ra boina.

²³ Iau ga gire ra rakarakan a guna-

gunan, ma ea, i ga purpuruan ma i ga kapakapana ka; ma ra maup arama liu, ma pa ta kapa tana. ²⁴ Iau ga gire ra lualuana, ma ea, dia ga gurguria, ma ra umana buabuana par dia ga malmaliara. ²⁵ Iau ga gire, ma pa ta tutana i ga ki, ma ra umana beo liuliu dia ga tar lop. ²⁶ Iau ga gire, ma ea, ra umauma i ga pui, ma ra lavur pia na pal tana dia ga tarip ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ure kana ngala na kankan. ²⁷ Tago ra Luluai i biti dari: Ra gunagunan na kapakapana ka, ma pa ina li vakakit vue. ²⁸ A rakarakan a gunagunan na lingligur tana, ma ra lavur bakut diat a likutan; tago iau tar tatike, iau tar kure ta ra balagu, ma pa iau pukue ra nuknukigu tana, ma pa ina vana tapuku kan ia. ²⁹ A tarai par ta ra pia na pal dia takap ure ra varvareo kai ra umana tena ki os ma ra umana tena panak; dia vana ra lokalokor, ma dia koko rikai ta ra umana vat; a lavur pia na pal par dia lingling, ma pa ta na mulai i ki ta diat. ³⁰ Ma ba di li vakaina u, ava una pait ia? Ma a dovotina u mal ma ra mal meme tuna, ma u mamar ma ra lavur marmar na goled, ma i mong ra matam, ma u moamong vakuku ka; a umana talaim dia milmilikuane u, dia mainge ke ba diat a ub u. ³¹ Tago iau tar valongore ra tinangi da ra tinangi na vavina ba i tup ia ra kinadik, da ra niriri kai nina i kakava tavuna, a nilai natu i Sion a vavina, ba i tungatunga upi ra vuvu, ba i tultulue ra limana, ma i biti: Go iau tar malari! Tago ra tulungeagu i matmat ta ra luaina mata i ra umana tena vardodoko.

5

A varpam kal Ierusalem ma kai Iuda

¹ Avat a vila vurvurbit ta ra lavur nga Ierusalem, ma avat a gire, ma avat a matoto, ma avat a tikatikan ta ra umana tavul tana upi ta tika na tutana, ta tikai ba i pait ra magit

i takodo ma i anan upi ra dovotina; ona ta tikai damana tana, ina mari ia. ² Ba dia biti, Da ra Luluai i laun! dia vavalima vavaongo.

³ Ea, Luluai, a matam pa. i gire upi ra dovotina vang? U tar luba diat, ma pa i tabun ra bala i diat; u tar vapanie diat, ma dia ole ke ra varvaminana; dia ga valeo ra bala i diat upi na leo ta dir ma ra vat; dia ole ra nukpuku. ⁴ Ma iau ga biti: A dovot go diat a umana biaui, dia tabobo; tago pa dia nunure ra mangamangana kai ra Luluai, ma ra varkurai kai kadia God; ⁵ ina tadav ra umana ngalangala, ma ina tata pire diat, tago dia nunure ra mangamangana kai ra Luluai ma ra varkurai kai kadia God. Ma ga go diat par dia ga bubur ra kip ma dia ga al kutu ra umana vivi. ⁶ Kari tika na leon maria ra pui na ubu diat, ra leing na pap maro ra bil na li vakaina diat; ra lepad* na kiki uai ta kadia lavur pia na pal, ma diat par ba dia irop tana da karat kadakadal diat; tago i peal kadia lavur varpam, ma dia tar manga vana irai.

⁷ Ina mari davatane mule u? A umana natum dia tar vana kan iau, ma dia tar vavalima ta ra iang i diat ba pa, dia god; ba iau ga tar tabar vamaur tuna diat, dia ga po ko, ma dia ga vana varurung ta ra lavur pal na igoro na vavina, a kor diat. ⁸ Dia ga da ra umana os ba dia tar ian ta ra malana; tikatikai ta diat i anan upi ra vavina kai talaina. ⁹ A Luluai i biti: Dave, pa ina bali go ra lavur magit ta diat? Ma pa ina varobo bar pire ra vuna tarai da go?

¹⁰ Avat a ko rikai ta kana liplip, ma avat a varli, ma koko avat a vamtue; avat a laga vue ra umana ingaingarina, tago vakir diat kai ra Luluai. ¹¹ Tago ra tarai Israel ma ra tarai Iuda dia tar vartuam tuna piragu, ra Luluai i biti. ¹² Dia tar pue vue ra Luluai, ma dia ga biti dari: Vakir ia nam; ma vakir ra kaina na tadav avet, ma vakir avet a gire ra pakat na vinarubu ba ra mulmulum.

* **5:6:** A lepad, a mangana king da ra ngala na pusi, a tena varkarat.

¹³ Ra umana propet diat a da ra vuvu boko, tago pa ta tinata i ki pire diat; damana da pait ia ta diat. ¹⁴ Kari ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, i biti dari: Tago ava vatang ra tinata dari, ina vabirao kaugu tinata ta ra ngiem upi na da ra iap, ma go ra tarai diat a da ra davai, ma na vaimur diat. ¹⁵ Ea, avat a tarai Israel, ia tulue tika na vuna tarai maro vailik tadav avat, ra Luluai i biti; a dekdek na vuna tarai diat, a vuna tarai ania tana, a vuna tarai ba pa u nunure kadia tinata, ma ra magit dia tatike pa i kapa piram. ¹⁶ Kadia popopoi na pu i da ra tung na minat i panganga, diat par a umana lebe. ¹⁷ Ma diat a en vue ra vuai kaum uma, ma kaum gem nina i topa ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, ba diat a en ia; diat a en vue kaum lavur kikil na sip ma kaum lavur kikil na bulumakau, ma diat a en vue kaum lavur davai na vain ma kaum lavur davai na lovo; diat a nila vue kaum lavur pia na pal ma ra pakat na vinarubu, nina di liplip bat diat ma u ogogabut ta diat.

¹⁸ Ma ta nam ra e bula pa ina vamutue vakakit u, ra Luluai i biti. ¹⁹ Ma ba ava biti dari: Ta ra ava ra Luluai kada God i tar pait go ra lavur magit pire dat? una biti ta diat dari: Da ava ga vana kan iau ma ava ga torom ta ra umana vaira na god ta kavava gunan, damana avat a toratorom ta ra umana vaira ta ra gunan ba vakir kavavat.

²⁰ Avat a vaarike go ta ra kuba i Iakob, ma avat a varvai tana ta ra gunan Iuda dari: ²¹ Avat a umana papaua ma ra umana lunga, nina ava vung ra kiau na mata i vavat ma pa ava gigira ilam, ma ava vung ra talinga i vavat ma pa ava valongor ilam, avat a valongore go: ²² A Luluai i biti: Dave, pa ava burut tagu? Pa ava dadadar vang ta ra luaina matagu? Iau ga langun bat ra ta ma ra veo ta ra varkurai pa na mutu, ma i dekdek upi na lubu lake tana. Ma a dovotina, ra bobol na pupuar ma pa na ongor pa ia, na roro ma pa

na lubu pakit ia. ²³ Ma go ra tarai a bala i diat i tut na varpam ma i pue ngangar; dia tar tut na varpam ma dia tar takap. ²⁴ Ma vakir dia biti ta ra bala i diat dari: Boina dat a ru ra Luluai kada God go, nina i tulue ra bata, ra bata i lua ma ra bata i murmur, ta kana e, ma nina i tibe tar ra umana vik ta dat ba da varurue ra magit na uma tana. ²⁵ Kavava bilak na mangamangana i tar tugal vue go ra lavur magit, ma kavava lavur varpam dia tar tur bat ra boina ta vavat.

²⁶ Tago di gire tadav ra umana tena varpam pire kaugu tarai; dia makmakila, da ra umana tena akir beo dia kiki uai; dia kapi ra kun upi ra tarai diat a papa tana. ²⁷ Da ra pal na beo i kor ma ra umana beo, damana ra kuba i diat i kor ma ra vartuam; kari dia tar ngala ma dia tar uviana, ²⁸ dia tar tubu ma dia tavaliran. Pa ta langun mulai ta kadia kaina mangamangana; pa dia varkurai ma ra takodo na varkurai ure ra nat na ling upi na tavua, ma ra takodo na magit kai ra luveana pa dia kure. ²⁹ A Luluai i biti: Dave, pa ina bali go ra lavur magit? Ma pa ina varobo bar pire ra vuna tarai da go?

³⁰ A magit na kinaian ma ra magit i kaina tuna di tar pait ia ta ra gunan: ³¹ a umana propet dia tata na propet ma ra vaongo, ma ra umana tena tinabar dia varvarkurai da dia mainge; ma kaugu tarai dia mainge damana, ma ava avat a pait ia ta ra mutuaina?

6

A vinirua kai Ierusalem ma kai Iuda

¹ Avat a umana natu i Benjamin, avat a takap kan ra bala na pia na pal Ierusalem upi avat a laun, ma avat a pupunge aro Tekoa, ma avat a vatur ra vakilang aro Bet-Akerem; tago ra kaina i papait na vana rikai maro ra papar a labur, ma ra ngala na vinirua. ² Ina mut vue natu i Sion a vavina, a metekina ma ra lagarina. ³ A umana tena balabalaure sip diat a tadav ia ma kadia lavur kikil na

sip; diat a vatut kadia lavur pal na mal kikil ia, ma diat a tabar kadia umana sip, tikatikai ta kana pakana. ⁴ Avat a vaninare ra vinarubu ure; dat a tut upi dat a vana urama ba ra keake i ki tur. A umana malari dat; a keake i tar ki ria, ma ra malur na ravian i tar lolovina. ⁵ Dat a tut, ma dat a vana urama na marum, ma dat a re vue kana lavur pal na luluai. ⁶ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a bual vue ra umana davai, ma avat a kal guve ra ngala na bobokon ure Ierusalem; go ra. pia na pal da babali pirana, tago diat par tana dia pait ika ra arung varbat. ⁷ Da ra tava i ninim rikai ta ra kivu, damana ra kaina mangamangana i ninim rikai tana; di valongore ra tinata ure ra vakavakaina ma ra varvabilak; ra minait ma ra umana kinkin dia tur vatikai ta ra luaina matagu. ⁸ Ierusalem, una nuk pa ra varvalai, kan ina ki irai kan u, kan ina li u pi una da ra bil ika, da ra gunan i kapakapana ka.

⁹ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Da tangatanga bulu ta ra ibaiba tai Israel da di tangatanga ta ra davai na vain; a limam na bili mule ra umana ingaingarina, da ra tena varurue vuai na vain i papait ia. ¹⁰ Ina tata ma ina varvai pire to ia diat, upi diat a valongore? Ea, ra talinga i diat i vaut, i dekdek upi diat a valongore; ea, ra tinata kai ra Luluai i da ra magit na varkulumai pire diat, pa dia gugu tana. ¹¹ Kari iau buka ma ra karangap na kankan kai ra Luluai, i tup iau ba iau tuba bat ia ta ra balagu; una lingire taun ra umana bul ta ra pal a nga, ma taun ra umana barmana dia kiki varurung; tago ra tutana bula ma kana taulai da kinim vavilavilau pa dir, ra kua bula ma ra patuana. ¹² Ma da nur tar ra kuba i diat ta ra umana enana, ma damana kadia umauma ma kadia umana vavina; tago ina tulue ra. limgu taun ra tarai dia ki ta go ra gunan, ra Luluai i biti. ¹³ Tago diat par a umana ikilik ma ra umana ngala diat a umana lup tabarikik; ma diat par a umana tena vaongo, i tur

pa ia ta ra propet ma i tuk tar ta ra tena tinabar. ¹⁴ Dia tar mal vakuku ra magit kaugu tarai dia kaina tana, ma dia biti, A malmal, a malmal, ma pa ta malmal i ki. ¹⁵ Dave, dia ga vavirvir ba dia ga pait ra magit i bilak? Pata, pa dia ga vavirvir tana, ma pa dia ga ula; kari diat a virua varurung ma diat dia virua; ta ra e ba ina balbali pire diat diat a bura, ra Luluai i biti.

¹⁶ A Luluai i biti dari: Avat a tur uka na nga ma avat a idok, ma avat a titir upi ra umana nga lualua, ba nuve ra nga i boina ma avat a vana tana ma ra bala i vavat na ngo. Ma dia ga biti ka: Vakir avet a vana tana. ¹⁷ Ma iau ga tibe ra umana mona-mono ta vavat, ma dia ga biti: Avat a valongore ra nilai ra tavur. Ma dia ga biti ka: Pa avet a valongore. ¹⁸ Kari avat a umana vuna tarai, avat a valongore, ma avat ava kiki varurung, avat a nunure ra magit da pait ia livuan ta diat. ¹⁹ U a rakarakan a gunagunan, una valongore; ea, ina tulue ra kaina tadav go ra tarai, a vuai ra nuknuk i diat iat, tago pa dia ga kapupi kaugu tinata, ma dia ga pilak vue kaugu varkurai. ²⁰ Upi ra ava di kap ia uti piragu ra bulit i ang na katkat maro Seba, ma ra tup maro ra gunan vailik? Kavava umana tinabar di tuntun tar ia pa iau mainge diat, ma pa iau gugu ta kavava lavur tinabar. ²¹ Io, ra Luluai i biti dari: Ea, ina vung ra umana vat na tukatukai ta ra luaina mata i go ra tarai, ma ra umana bartamana, a umana tutana, diat a tuke diat; a tara ma ra umana talai diat diat a virua.

²² A Luluai i biti dari: Ea, tika na vuna tarai diat a pot maro ra gunan ta ra papar a labur, ma tika na ngala na vuna tarai na tut rikai maro ra ngu na rakarakan a gunagunan aro iat. ²³ Dia vature ra panak ma ra rumu, diat a umana tena varvakadik, ma pa dia varvarmari, a nilai diat i roro da ra ta; dia ki ra umana os ma dia tur tatamiai ure ra vinarubu, upi diat a varubu ma u, natu i Sion a vavina. ²⁴ Da ga

valongore ra varvai tana, a lima i dat i bilua vanavana; a nginarao i tar kinim vake dat, ma ra kinadik da i kinim vake ra vavina i to na kavava. ²⁵ Koko una vana oai upi ra umauma, ma koko una vanavana ta ra nga; tago ra pakat na vinarubu kai ra ebar i ki ie, ma ra ngala na bunurut ta ra lavur papar. ²⁶ U natu i kaugu tarai, a vavina, una vi pit ma ra mal na tabun, ma una bubuluai ta ra kabu; una korkor da ure ra bul a kavakake, una tangi mat; tago ra tena varli na vut vakaiian pire dat.

²⁷ Iau tar vaki u pi u a tena valavalar na silva pire kaugu tarai nina ba na valar diat; ma una matoto ta kadia mangamangana ma una valar ia. ²⁸ Diat par a umana bilak na tena varpam, ma dia vana vurvurbit ma ra tinata na varvul; dia da ra palariam gobol ma ra palariam tuna, diat par dia pait ra bilak na mangamangana. ²⁹ A vuvuvu i vuvu mat, ma ra iap i tun vue ra bol; di tun vagongom vakuku ia, tago pa di rubat vue ra umana tena varpam. ³⁰ A tarai diat a vatang diat ba ra kaina silva, tago ra Luluai i tar pilak vue diat.

7

Avat a mal pa kavava mangamangana ma ra lavur magit ava pait ia

¹ A tinata nina i ga tadav Ieremia tai ra Luluai dari: ² Una tur ta ra mataniolo ta ra kuba i ra Luluai, ma una vaarike go ra tinata ie, ma una biti dari: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat a tarai Iuda par ba ava olo ta go ra mataniolo upi avat a lotu tadav ra Luluai. ³ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Avat a mal pa kavava mangamangana ma ra lavur magit ava pait ia, ma ina vaki avat ta go ra gunan. ⁴ Koko avat a nurnur ta ra tinata na vartuam dari: A pal i gomgom kai ra Luluai, a pal i gomgom kai ra Luluai, a pal i gomgom kai ra Luluai go. ⁵ Tago ona ava mal bulu pa kavava mangamangana ma ra lavur magit ava pait ia, ma ona ava pait ra magit i

takodo pire vavat varvargil, ⁶ ma ona pa ava ki taun ra vaira, ra nat na ling, ma ra ua na vavina, ma ona pa ava doko ra tena takodo ta go ra gunan, ma ona pa ava mur ra umana enana god upi avat a kaina tana, ⁷ io, ina vaki avat ta go ra gunan, ta ra gunan iau ga tul tar ia ta ra umana tama i vavat, papa ania ma pa na mutu. ⁸ Ea, ava kapupi ra tavir na tinata, a tinata ba pa na topa ta magit. ⁹ Dave, avat a loalong, ma avat a vardodoko, ma avat a po, ma avat a vavalima vavaongo bar, ma avat a tun tar ra bulit i ang na katkat tadav Baal, ma avat a mur ra umana enana god nina lua pa ava ga nunure diat, ¹⁰ ma namur avat a vana mulai uti pi avat a tur ta ra luaina matagu ta go ra pal, nina di vatang ra iangigu tana, ma avat a biti, Ave tar langalanga mulai, upi avat a pait go ra lavur magit na milmilikan? ¹¹ Dave, go ra pal nina di vatang ra iangigu tana i da ra babang kai ra umana tena nilong ta ra luaina mata i vavat? Ea, iau iat iau tar gire, ra Luluai i biti.

¹² Ma go avat a vana ta kaugu kiki nina i ga tur Silo, aina ba iau ga vaki vatavuna ra iangigu ie, ma avat a gire ra magit iau ga pait ia tana ure ra varpam kai kaugu tarai Israel. ¹³ Ma go ra Luluai i biti dari: Tago ava tar pait go ra lavur papalum, ma ba iau ga vala tata pire vavat ma pa iau ga vabing, pa ava ga valongore, ma ba iau ga oro pa avat, pa ava ga torom, ¹⁴ io, ra magit iau ga pait ia tai Silo, ina pait ia bula ta go ra pal nina di vatang ra iangigu tana ma ava ogogabut tana, ma ta nam ra gunan ba iau ga tul tar ia ta vavat ma ra umana tama i vavat. ¹⁵ Ma ina okole vue avat kan ra luaina matagu, da iau ga okole vue ra umana tura i vavat par, ra tarai Epraim par.

A kankan kai God ure ra nilotu tadav ra umana enana god

¹⁶ Kari koko una araring ure go ra tarai, ma koko una vatang ta kinail ba ta nilul ure diat, ma koko una lul vovo pa iau, tago pa ina

torom tam. ¹⁷ Dave, pa u gire ra lavur mangamangana dia pait ia ta ra lavur pia na pal Iuda ma ta ra lavur pal a nga Ierusalem? ¹⁸ A umana bul dia varurue ra davai, ma ra umana tama i diat dia vautunge, ma ra vaden dia bing ra plaua, upi diat a tun ra gem ai ra tadar na vavina arama liu ra maup, ma upi diat a lingire ra tinabar na nimomo ta ra umana enana god, upi diat a vakankan iau. ¹⁹ Dave, dia vakankan iau iat vang? ra Luluai i biti. Vakir dia vakankan mule diat iat vang, upi na ula ra mata i diat? ²⁰ Kari ra Luluai God i biti dari: Ea, da lolonge kaugu kankan ma kaugu kulot taun go ra gunan, taun ra tarai ma taun ra umana vavaguai, ma taun ra umana davai ta ra pui, ma taun ra vuai ra pia; ma na birao ma pa da pun ia.

A balbali ure ra varpam kai Iuda

²¹ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Avat a vot kavava lavur tinabar ma kavava umana tinabar di tuntun tar ia, ma avat a en ra kirip. ²² Tago pa iau ga tata ta ra umana tama i vavat, ma pa iau ga vartuluai pire diat ta nam ra bung iau ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto, ure ra umana tinabar di tuntun tar ia ma ure ra umana mangana tinabar; ²³ go ra magit iau ga vartuluai me pire diat, dari: Avat a kapupi ra nilaigu, ma iau kavava God boko, ma avat kaugu tarai; ma avat a vanavana ta ra lavur nga ina kure tar ia ta vavat upi avat a ki mamal tana. ²⁴ Ma pa dia ga kapupi ia, ma pa dia ga kap talinga; dia ga mur uka ra nuknuk i diat iat, ma dia ga pue ngangar ta ra kaina mamainga ta ra bala i diat, ma dia ga vana murmur uka, ma pa dia ga vana uro na lua. ²⁵ Papa ra bung ra umana tama i vavat dia ga irop kan ra gunan Aigipto tuk tar gori, iau ga vala tulue kaugu lavur tultul a umana propet pire vavat a bungbung par, ma pa iau ga vabing; ²⁶ ma pa dia ga kapupi iau, ma pa dia ga kap talinga, dia ga karduk uka; dia

ga manga kaina ka ta ra umana tama i diat.

²⁷ Ma una varvai ma go ra lavur tinata pire diat, ma pa diat a kapupi u; ma una oraoro bula upi diat, ma pa diat a torom tam. ²⁸ Ma una biti ta diat dari: Go ra vuna tarai pa dia kapupi ra nilai ra Luluai kadia God, ma pa dia vatur vake ra varvateten; a dovotina i tar panie, ma di tar kutu vue kan ra ngie i diat.

²⁹ Ierusalem, una kut vue ra tagal a ulum ma una vue, ma una tangtangi ta ra lualuana; tago ra Luluai i tar pilak vue ra taun tarai i kankanuane, ma i tar vana kan ia. ³⁰ Tago ra tarai Iuda dia tar pait ra magit i bilak ta ra luaina matagu, ra Luluai biti; dia tar vaki kadia lavur magit dia milmilikuan ta ra pal di vatang ra iangigu tana, upi diat a vadur. ia me.

³¹ Ma dia ga pait ra tavul a lotu aro Topet, ta ra male kai natu i Inom, upi diat a tun tar ra umana natu i diat ta ra iap tana, a umana bul tutana ma ra umana bul vavina; go pa iau ga tul tar ia ta diat, ma pa i ga vana rikai ta ra nuknukigu. ³² A Luluai i biti; Io, ra e na vut ba pa da vatang mule Topet ba ra male kai natu i Inom, da vatang ia boko ba ra male na vardodoko; tago diat a pupunang aro Topet, tago pa ta maup irai mulai. ³³ Ma ra umana beo liuliu ma ra umana leing ra pia diat a en ra virua i go ra tarai, ma pa ta na na korot vue diat. ³⁴ Ma ina vapanie vue ra gara ma ra gugukan ra umana pia na pal Iuda ma kan ra umana pal a nga Ierusalem, ma ra nilai ra taulai kalama bula a tutana, ma ra nilai ra taulai kalama a vavina; tago ra gunan na lingling ika.

8

¹ Ta nam ra e, ra Luluai i biti, diat a kal pa ra ur i ra umana king Iuda, ma ra ur i ra umana luluai, ma ra ur i ra umana tena tinabar, ma ra ur i ra umana propet, ma ra ur i ra tarai Ierusalem, kan ra tung na minat dia va tana; ² ma diat a vuare diat ta ra luaina mata i ra keake, ma ra gai, ma ra kor par arama ra maup, nina dia

ga manane diat, ma dia ga torom ta diat, ma dia ga mur diat, ma dia ga bala upi diat, ma dia ga lotu tadav diat; pa da varurue diat, ma pa da punang diat, diat a da ka ra puputa ra pia. ³ Ma ra ibaiba ta go ra kaina apik na tarai nina dia ki ta ra lavur gunagunan ba iau ga tar korot tar diat i tana, diat a pilak pa ra minat, ma ra nilaun pata, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

A varpiam ma ra balbali tana

⁴ Go bula una biti ta diat: A Luluai i biti dari: Dave, a tarai dia bura bar ma pa dia tut mulai? Tikai na vana irai bar ma pa na talil mulai? ⁵ Io, ta ra ava go ra tarai Ierusalem dia vala vana irai? Dia tatabai ta ra vartuam, ma dia ole ra vinavana talil. ⁶ Iau ga ki na valongor, ma vakir dia ga tata mamal; pa ta tikai i nukpuku ta kana varpiam ma ra tinata dari: Ava iau tar pait ia? Diat par dia mur uka kadia nga iat da ra os i kamkavie ra vinavana upi ra vinarubu. ⁷ Maia, ra mou ta ra vavai ra bakut i nunure kana e; ma ra uka ma ra tamatamele ma ra iai dital nuk pa ra e ba dital a lilikun tana; ma ga kaugu tarai dia ngulngul ta ra varkurai kai ra Luluai.

⁸ Dave ava biti dari: Ave kabinana, ma ra varkurai kai ra Luluai i ki pire vevet? Ea, ra vartuam na pen kai ra umana tena tutumu i tar pukue upi ra vaongo. ⁹ A umana tena kabinana dia ruva, diat a ururian ma da kinim vake diat; ea, dia tar pilak vue ra tinata kai ra Luluai, ma ra mangana kabinana ava i ki pire diat?

¹⁰ Kari ina nur tar kadia umana vavina ta ra umana enana, ma kadia umana uma bula upi diat a vatur vake diat, tago diat par, a umana ikilik ma ra umana ngala, a umana lup tabarikik; ma diat par a umana tena vaongo, i tur pa ia ta ra propet ma i tuk tar ta ra tena tinabar. ¹¹ Dia tar mal vakuku ra magit kaugu tarai dia kaina tana, ma dia biti, A malmal, a malmal, ma pa ta malmal i ki. ¹² Dave, dia ga vavirvir ba dia ga pait ra magit i bilak? Pata, pa dia ga vavirvir tana, ma pa dia ga ula;

kari diat a virua varurung ma diat dia virua; ta ra e ba ina balbali pire diat diat a bura, ra Luluai i biti.

¹³ Ina vaimur vakakit vue diat, ra Luluai i biti; pa ta vuai na vain na tavua ta ra davai na vain, ma pa ta vuai na lovo na tur ta ra davai na lovo; ma ra mapina na maranga, ma ra umana magit iau ga tabar diat me diat a panie kan diat. ¹⁴ Ta ra ava da kiki ka? Avat a kor varurung, ma dat a olo ta ra umana pia na pal di ga liplip bat diat, ma dat a virua ie; tago ra Luluai kada God i tar nur tar dat ta ra vinirua, ma i tar vamomo dat ma ra tava mapak, tago da tar piam vue ra Luluai. ¹⁵ Da ga nuk upi ra malmal, ma pa ta bo na magit i ga papangai, ma upi ra e na nilagar, ma ea, a bunurut uka! ¹⁶ Di valongore ra kurkurung i kana lavur os maro Dan, ma ba kana lavur ongor na os dia kukukula ra gunagunan par i dadadar; tago dia tar pot, ma dia tar en vue ra gunan ma ra lavur magit tana, ra pia na pal ma diat dia ki tana. ¹⁷ Tago ea, ina tulue ra umana vui livuan ta vavat, a umana tena varkarat, ma i dekdek upi da papait bat diat: ma diat a karat avat, ra Luluai i biti.

A tinata na niligur ure Iuda dir ma Ierusalem

¹⁸ Gala ina vamaram pa mule iau ta kaugu niligur! A balagu i bilua. ¹⁹ Ea, ra nilai natu i kaugu tarai, a vavina, i tangtangi maro ta ra gunan vailik: Dave, ra Luluai pa i ki Sion? Kana King pa i ki pirana vang? Ta ra ava dia ga vakankan iau ma kadia lavur tabataba ma ra lavur magit vakuku? ²⁰ A e na varuruai i tar par, a kilala na keake i tar mutu, ma pa di ga valaun dat. ²¹ Iau tar kinkin ure ra kinkin kai natu i kaugu tarai, a vavina; iau tar korkor; a kinaian i tar vake iau. ²² Dave, pa ta bira ure ra kinkin aro Gilead? Dave, pa ta tena valagar aro? Ta ra ava natu i kaugu tarai, a vavina, pa i lagar mulai?

9

¹ Gala ra ulugu na polo ko, ma gala ra matagu na da ra kivu na lur, gala ina tangi ra bungbung na keake ma ra bungbung na marum ure diat dia ga virua pire kaugu tarai! ² Gala kaugu ta pal na vavagil ure ra umana tena vinavana ta ra pupui, upi ina vana kan kaugu tarai ma ina ki irai kan diat! Tago diat par a umana tena nipo, a loko na tarai na vavagu. ³ Ma dia lele ra karamea i diat da kadia panak up diat a vaongo; ma dia tar ongor ta ra gunagunan, ma ga vakir dia ongor upi ra dovotina; tago dia kia vue tika na kaina mangamangana ma ta ra kaina mangamangana, ma pa dia nunure iau, ra Luluai i biti. ⁴ Avat tikatikai avat a balaure avat kan ra umana talai vavat, ma koko avat a nurnur tai tika na tura i vavat, tago a umana tura i vavat par diat a vavagu, ma ra umana talai vavat par diat a varurai. ⁵ Ma diat a tuam vargiliane diat, ma pa diat a vatang ra dovotina; dia tar vateten ra karamea i diat upi na vaongo ko; dia ongor mat ma ra kaina papait. ⁶ A kubam i tur livuan ta ra vartuam, ma ure ra vartuam dia pue vue ra minatoto ure iau, ra Luluai i biti. ⁷ Io, ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ina tun vapolo diat ma ina valar diat; tago ava mulai ina pait ia ure natu i kaugu tarai, a vavina? ⁸ A karamea i diat i da ra pu na minat, i varvartuam: ta tikai i tata na malmal pire talaina ma ra ngiene, ma ra nuknukina i kiki uai upi ia. ⁹ A Luluai i biti: Dave, pa ina bali go ra lavur magit ta diat? Ma pa ina varobo bar pire ra vuna tarai da go? ¹⁰ Ina tangtangi ma ina kukukula ure ra umana lualuana, ma ina kakailai na niligur ure ra umana bala na vura ara ra bil, tago dia tar imur, ma pa ta na i vana alu tana; ma ra tarai pa dia valongore mule ra nilai ra umana bulumakau; a umana beo liuliu ma ra umana vavaguai dia tar takap, dia tar panie. ¹¹ Ma ina vue pukue vue Ierusalem upi na da ra anguvai vat, a kuba i

ra umana kuabar na pap; ma ina vakapakapana ra umana pia na pal Iuda upi pa ta na na ki tana.

A gunan na virua, ma da okole vue ra tarai

¹² To ia ra tena kabinana ba na kapa ure go? Ma to ia ba ra ngie i ra Luluai i tar tata pirana, upi na vaarike? Io, ta ra ava ra gunan i virua ma ta ra ava i madodo da ra pupui, ma pa ta na i vana alu tana?

¹³ Ma ra Luluai i biti: Tago dia tar vana kan kaugu varkurai nina iau ga tul tar ia ta diat, ma pa dia ga torom ta ra nilaigu ma pa dia ga mur ia, ¹⁴ ma dia tar mur uka ra nuknuk i diat iat i pue ngangar, ma dia ga mur ra umana Baal nina ra umana tama i diat dia ga tovo tar ia ta diat: ¹⁵ kari ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tabar go ra tarai ma ra magit i mapak, ma ina vamomo diat ma ra tava mapak. ¹⁶ Ina imimire vue diat livuan ta ra umana Tematana, nina diat ma ra umana tama i diat pa dia ga nunure diat; ma ina tulue ra pakat na vinarubu namur ta diat tuk tar ta ra bung ba ina ga vapanie vue diat.

¹⁷ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a nuk pa ia, ma avat a oro pa ra vaden na tinangi upi diat a vut; ma avat a vartuluai upi ra umana melem na vavina upi diat a pot; ¹⁸ ma boina diat a pampam, ma diat a kukukula ure dat, upi ra lur na mata i dat na varababakai, ma ra tava na tavit rikai ta ra pilpil na mata i dat. ¹⁹ Tago di valongore ra kunukula maro Sion dari: Di tar li vakaina dat! Di tar vapurpuruan dat, tago da tar vana kan kada gunan, tago di tar rip vue ra kubakuba i dat. ²⁰ Ma avat ra vaden, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, ma ra tinata na ngiene na ruk ta ra talinga i vavat, ma avat a vateten tar ra kunukula ta ra umana natu i vavat a umana vavina, ma tikatikai na tovo talaina ma ra tinata na niligur. ²¹ Tago ra minat i tar ko rikai ta kada umana mata na kalangar, i tar ruk ta kada umana pal ta, upi na ubu vue ra

umana bul dia libur ra pia, ma ra umana barmana kan ra lavur nga na pia na pal. ²² Una varvai dari: A Luluai i biti dari: A umana minat i ra tarai diat a bura da ra puputa ta ra bala na vura, ma da ra vinvin i bura namur ta ra tena nidodoko, ma pa ta na na varurue guve diat.

A tarai dia mar ta ra minatoto ure God

²³ A Luluai i biti dari: Koko ra tena kabinana na langlang ta kana kabinana, ma koko ra tena niongor na langlang ta kana niongor, ma koko ra uviana na langlang ta kana peal tabarikik; ²⁴ Ma boina ba nina i langlang na langlang ta go, ba i kapa ra nuknukina, ma ba i nunure ba iau ra Luluai nina i varvarmari, ma i pait ra varkurai i ko, ma i pait ra mangamangana takodo ta ra rakarakan a gunagunan; tago iau gugu ta go ra lavur magit, ra Luluai i biti. ²⁵ Ea, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba ina babali pire diat di tar poko kil diat, ma pa dia pokakikil tuna, ²⁶ Aigipto, Iuda, Edom, a tarai Amon, Moab, ma diat dia gele ra ulu i diat nina dia ki ra bil; tago ra lavur Tematana pa dia pokakikil, ma ra tarai Israel par pa dia vatur vake ra pokakikil tuna ta ra bala i diat.

10

A god vavaongo ma ra God i dovot

¹ Avat a valongore ra tinata ba ra Luluai i tatike ta vavat a tarai Israel; ² a Luluai i biti dari: Koko avat a mur ra mangamangana kai ra umana Tematana, ma koko avat a burut ta ra lavur vakilang arama liu; tago ra umana Tematana dia burutue diat. ³ Tago ra umana mangamangana kai ra umana Tematana a magit vakuku; tago di bual ra davai ta ra pupui, ma ra tena madaka i palum ia ma ra pogot. ⁴ Di mar ia ma ra silva ma ra goled; di tak pa ra akak ma di tut vake ma ra umana ot upi koko na takari. ⁵ Dia da ra vavaongo kalangar ta ra uma, ma pa dia tata; di puapuak pa diat, tago pa i tale diat ra

vinavana. Koko avat a burutue diat, tago pa i tale diat ba diat a pait ra magit i kaina, ma pa i tale diat ba diat a pait ra magit i boina.

⁶ Luluai, pa ta na ba amur varogop me; u ti ngala, ma ra ngala na iangim i rararang. ⁷ To ia pa na burut i tam, u ra king kai ra lavur vuna tarai? Tago i topa ia ba da ru u, tago pa ta tikai ta ra lavur tena kabinana kai ra tarai, ma pa ta tikai ta kadia lavur gunan par, ba amur varogop me.

⁸ Ma ga diat par dia papaua, ma i topor ra bala i diat; a vartovo kai ra umana tabataba i da ra davai ka. ⁹ Di vila pa ra silva di tutut ia maro Tarsis, ma ra goled maro Upas, a papalum kai ra melem na tutana, ma ra lima i ra tena madaka ta ra goled i tar pait ia; kadia mal i blu ma i meme marut; go ra lavur magit par a papalum kai ra umana tena madaka. ¹⁰ Ma ga ra Luluai ia ra dovot na God; ia ra God i laun, ma ra king pa na mutu; ba i kankan ra rakarakan a gunagunan i gurua, ma ra umana vuna tarai dia mama ki vue kana kankan.

¹¹ Avat a ve diat dari: A umana god ba pa dia ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, diat a panie kan ra rakarakan a gunagunan ma kan ra vavai na bakut.

¹² I tar pait ra pia ma ra dekdekina, ma i tar vatur ra rakarakan a gunagunan ta kana kabinana, ma ta kana minatoto i tar pala vuare ra bala na bakut; ¹³ ba i tata ra tava arama ra maup i urung, ma i al vatutua pa ra vual kan ra ngu na rakarakan a gunagunan; i pala ra meme ure ra bata, ma i oro pa ra vuvu kan kana pal na vuvuvung. ¹⁴ A tarai par tikitikai dia tar papaua ma pa dia matoto; a umana tena madaka par ta ra goled dia vavirvir ure kadia lavur tabataba; tago kana tabalar di ga tun mal ia a vaongo ko, ma pa ta vuvu na nilaun tana. ¹⁵ A magit vakuku diat, a papalum na tavir; ta ra e ba da kure diat, diat a virua. ¹⁶ A tiniba kai Iakob pa i varogop ma go diat, tago i ga pip guve ra lavur magit, ma i kale

pa ra vuna tarai Israel; ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina.

Di li vue Iuda

¹⁷ Una tak varurue pa kaum tabarikik kan ra gunan, u ba di tar vartakalat bat u. ¹⁸ Tago ra Luluai i biti dari: Ea, ta go ra e ina vavaiane vue ra tarai ta go ra gunan, ma ina vakadik diat upi diat a kairane. ¹⁹ Iau ti malari ta kaugu minait! Kaugu kinkin i kamen; ma iau ga biti ka: A dovot go kaugu minait iat, ma ina ki vamadudur vue ke. ²⁰ Di tar rip vue kaugu pal na mal, ma kaugu lavur vinau dia tar takunu; a umana natugu dia tar vana balakane iau, pa dia bang mulai ati; pa ta na akari pi na pala vatur mule kaugu pal na mal, ma upi na vakaite kaugu umana mal na bakbak. ²¹ Tago ra umana tena varbalaurai dia tar papaua, ma pa dia ga tir ra Luluai; kari kadia papalum pa i ga tavua, ma kadia lavur kikil na sip dia tapre. ²² Di valongore ra varvai, ea i vut ma ra ngala na varvareo maro ra gunan ta ra papar a labur, upi na li ra umana pia na pal Iuda, ma na tul tar ia ta ra umana kuabar na pap upi diat a ki tana.

²³ Luluai, iau nunure ba ra tarai pa dia kure kadia nga, ma pa di tul tar ia ta diat ba diat a pilak pa kadia vinavana. ²⁴ Luluai, una tovo iau ma ra takodo na varkurai, ma koko ta kaum kulot, kan una papait na vapanie vue iau. ²⁵ Una lingire kaum karangap na kankan taun ra lavur Tematana nina dia ngulngul tam, ma taun ra lavur apik na tarai ba pa dia lotu ta ra iangim; tago dia tar en vue Iakob, dia tar konom ia ma dia tar vaimur vue, ma dia tar li vakaina vue kana gunan.

11

Pa di torom ta ra tinata na kunubu

¹ A tinata i ga tadav Ieremia tai ra Luluai dari: ² Avat a valongore ra tinata ta go ra kunubu; ma una tata ma ra tarai Iuda ma ra tarai dia ki Ierusalem, ³ ma una biti ta diat: A

Luluai, ra God kai Israel, i biti dari: Na ti bilak nam ra tutana ba pa na valongore ra tinata ta go ra kunubu, ⁴ nina iau ga tul tar ia ta ra umana tama i vavat ta ra bung iau ga ben vairop diat kan ra gunan Aigipto, kan ra ubu na palariam, ma iau ga biti dari: Avat a torom ta ra nilaigu, ma avat a pait ra lavur magit iau vartuluai tana pire vavat; damana avat kaugu tarai ma iau kavava God, ⁵ upi ina vatur vadovot kaugu vavalima nina iau ga pait ia pire ra umana tama i vavat, ba ina tabar diat ma ra gunan i alir ra polo na u ma ra polo na livur tana, da i tar ot gori. Ma iau ga bali ia dari: Amen, Luluai.

⁶ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Una varvai mago ra lavur tinata ta ra lavur pia na pal Iuda, ma ta ra lavur nga Ierusalem, dari: Avat a valongore ra tinata ta go ra kunubu, ma avat a pait ia. ⁷ Tago iau ga manga vaale ra umana tama i vavat ta ra bung iau ga ben vairop diat kan ra gunan Aigipto, iau ga vala vaale diat ma pa iau ga vabing tuk tar ta ra bung gori, ma iau ga biti: Avat a toratorom ta ra nilaigu. ⁸ Ma vakir dia ga torom, ma pa dia ga kap talinga, dia ga pue ngangar ika ta ra kaina mamainga ta ra bala i diat tikatikai; kari iau ga pait ot pa ra lavur tinata ta go ra kunubu, nina iau ga vartuluai pire diat ba diat a pait ia, ma pa dia ga pait ia.

⁹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Di tikan tadav ra varpit pire ra tarai Iuda ma diat dia ki Ierusalem. ¹⁰ Dia tar lingan murmur upi ra lavur kaina mangamangana kai ra umana tama i diat lualua, nina dia ga ol ma pa dia ga valongore kaugu tinata; dia tar mur ra umana enana god upi diat a torom ta diat; a tarai Israel ma ra tarai Iuda dia tar pue vue kaugu kunubu nina ave ga pait ia ma ra umana tama i diat. ¹¹ Kari ra Luluai i biti dari: Ea, ina tulue ra kaina taun diat, ma i dekdek upi diat a pila tana; ma diat a kail upi iau, ma pa ina torom ta diat. ¹² Ta nam ra bung a

umana pia na pal Iuda ma ra tarai Ierusalem diat a vana ma diat a kail tadav ra umana god nina dia tun ra bulit i ang na katkat pire diat; ma vakir diat a valaun tuna diat ta ra e dia ki na malari tana. ¹³ Tago kaum umana god, Iuda, dia tar peal da kaum umana pia na pal; ma ava ga vatur ra umana uguugu na vartabar ure ra magit na vavirvir nina dia peal da ra umana nga Ierusalem, a umana uguugu pi avat a tun tar ra bulit i ang na katkat tadav Baal tana. ¹⁴ Kari koko una araring ure go ra tarai, ma koko una kakail ma una lulul ure diat; tago pa ina valongore diat ta ra e ba dia kail iau tana ure ra magit i tup diat.

¹⁵ Kaugu vakak i kiki dave ta ra kubagu, tago i tar pait ra mangamangana i, manga dur? Dave bar, a vavalima ma ra kirip i gomgom na pun vue kaum nirara pi una langalanga? ¹⁶ A Luluai i ga vaiang tar ra iangim ba, A davai na oliva i lubalubang, i vakak ma ra bo na vuaina tana; i tar vautunge ma ra ngala na katung, ma ra umana ingarina dia tabubur. ¹⁷ A Luluai kai ra lavur kor nina i ga vaume u i vatang ra kaina ure u, ure ra bilak na magit ra tarai Iuda ma ra tarai Israel dia ga pait ia, nina dia ga vakankan iau me ba dia ga tun ra bulit i ang na katkat tadav Baal.

Di varpit ure Jeremia

¹⁸ Ma ra Luluai i ga vateten tar ia tagu, ma iau ga nunure; ta nam ra bung u ga vaarike kadia mangamangana piragu. ¹⁹ Ma iau ga da ra nat na sip i maram nina di agur pa ia upi ra vardodoko; ma pa iau ga nunure ra varpit dia ga pait ia ure iau dari: Dat a rip vakaina vue ra davai ma ra vuaina, ma dat a rubat vue kan ra gunan ra tarai dia laun tana, upi koko da nuk pa mule ra iangina. ²⁰ Ma ea, Luluai kai ra lavur kor, u ba u varkurai takodo, ma u valar ra bala i ra tarai ma ra nuknuk i diat, boina ba ina gire kaum varobo

pire diat, tago iau tar vaarike kaugu vartakun piram.

²¹ Kari ra Luluai i biti dari ure ra tarai Anatot nina dia anan upi kaum nilaun, ma dia biti, Koko una tata na propet ta ra iang i ra Luluai kan una virua ta ra lima i vevet: ²² A Luluai kai ra lavur kor i biti: Ea, ina babali pire diat; a umana barmana diat a virua ta ra pakat na vinarubu, ma ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, diat a mat ta ra mulmulum. ²³ Ma pa ta na na ki valili pire diat, tago ina tulue ra kaina pire ra tarai Anatot ta ra kilala na balbali pire diat.

12

A tinata mukumuk kai Jeremia ma ra balbali kai God pirana

¹ U ti takodo, Luluai, ba dor vartoto ma u; ma go iau mainge ina tir u ure ra varkurai: Ta ra ava ra mangamangana kai ra umana tena varpam i tamtavua? Ta ra ava ra umana tena vartuam par. dia ki bulbulu? ² U tar vaume diat, ma dia tar okorina; dia tavua ma dia vuai; u bang. ta ra ngie i diat, ma u ki vailik kan ra bala i diat. ³ Ma u, Luluai, u nunure iau; u gire iau, ma u valar ra nuknukigu tadav u; una al vairop diat da ra umana sip upi ra vardodoko, ma una vaninare diat ure ra bung na vardodoko.

⁴ Aivia ra bung boko ra gunan na tabun, ma ra umana davai ta ra gunan par diat a makuk? A umana vavaguai dia virua ure ra kaina mangamangana kadiat dia ki tana, ma damana ra umana beo liuliu; tago dia ga biti: Pa na gire ra mutuai dat. ⁵ Ba u varkaul ma diat dia vanavana ka ma ra kau i diat ma i rabu ra pakam tana, una varkorot dave ma ra umana os? Ba u parau ta ra gunan ba i malmal, ava bar una pait ia ta ra lokalokor Iordan? ⁶ Tago ra umana turam bula, ma diat ta ra kuba i tamam, dia tar vavagu piram; dia tar manga oro mur u; ba diat a tata ma ra bo na tinata piram, koko una kapupi diat.

⁷ Iau tar vana kan ra kubagu, iau tar vung vue kaugu kakalai; iau tar nur tar nina ba ra balagu i manga manane ta ra lima i kana lavur ebar. ⁸ Kaugu kakalai i da ra leon na pupui piragu, i tar kukukula bat iau; kari iau tar milikuane. ⁹ Dave, kaugu kakalai i da ra beo i palapalatabu piragu? Dave, ra umana beo na vinarubu dia tur vartakalat bat ia? Avat a vana, avat a oro varurue ra lavur leing na pupui, avat a agur pa diat upi diat a ian. ¹⁰ Mangoro na tena balabalau sip dia tar vakaina kaugu uma na vain, dia tar rua vakaina kaugu gunan, dia tar pukue kaugu potar na gunan upi na da ra bil i lingling. ¹¹ Dia tar li ia; i tangi tadav iau, tago i kapakapana ka; a gunan par i lingling ika, tago pa ta na i nuk pa ia. ¹² A umana tena varli dia tar vut ta ra lua luana ta ra pupui; tago ra pakat na vinarubu kai ra Luluai i pakapakat vue ra magit, i tur pa ia tai tika na ngu na gunan, ma i tuk tar tai ta ra ngu na gunan; pa ta magit i ki na malmal. ¹³ Dia tar vaume ra vit, ma dia tar varurue ra kait; dia tar manga ongor, ma pa i vadongone diat; avat a vavirvir ta ra vuai vavat, ure ra karangap na kankan kai ra Luluai.

¹⁴ Ure ra umana kaina talaigu par, nina. dia bili vakaina ra tiniba ba iau ga tul tar ia ta kaugu tarai Israel upi diat a kale pa ia, ra Luluai i biti dari: Ea, ina rubat vue diat kan kadia gunan, ma ina rubat vue ra vuna tarai Iuda livuan kan diat. ¹⁵ Ma ba iau tar rubat vue diat, ina lilikun ma ina mari mule diat, ma ina agur pa mule diat, tikatikai ta kana kakalai, ma tikatikai ta kana gunan. ¹⁶ Ma tumu diat a ongor ma ra vartovo ta ra mangamangana kai kaugu tarai upi diat a vavalima ta ra iangigu dari, Da ra Luluai i laun, da dia ga tovo kaugu tarai ma ra vavalima tai Baal, io, diat a tavua livuan ta kaugu tarai. ¹⁷ Ma tumu pa diat a torom, io, ina rubat vue nam ra vuna tarai, ina rubat vamutue diat, ra Luluai i biti.

13

A vartovo ta ra vipit i kaina

¹ A Luluai i ga biti tagu dari: Una vana, ma una kul kaum tika na vipit a mal kumau, ma una vi pit me, ma koko una vung ia ta ra tava. ² Io, iau ga kul pa ra vipit da ra tinata kai ra Luluai, ma iau ga vi pit me. ³ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau dari: ⁴ Una tak pa ra vipit u ga kul pa ia, nina u vi pit me, ma una tut, ma una vana ta ra tava alir Oiparat, ma una ive ta ra babang na vat ki abara. ⁵ Io, iau ga vana, ma iau ga ive ta ra papar a Oiparat, da ra Luluai i ga vartuluai piragu. ⁶ Ma ba i ga par mangoro na bung, ra Luluai i ga biti tagu dari: Una tut, una vana ta ra tava alir Oiparat, ma una vila pa ra vipit maro, nina iau ga vartuluai piam ba una vung ive ie. ⁷ Iau ga vana ta ra tava alir Oiparat, ma iau ga kakal, ma iau ga tak pa ra vipit kan ra pakana iau ga tar ive tana; ma ea, ra vipit i ga kaina, ma pa i ga topa mule ta magit. ⁸ Io, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ⁹ A Luluai i biti dari: Damana ina vabilak ra minamar i Iuda, ma ra ngala na minamar i Jerusalem. ¹⁰ Go ra kaina tarai nina dia pue vue kaugu tinata diat a varogop boko ma go ra vipit ba pa i topa ta magit, tago dia mur ra karduk na nuknuk i diat, ma dia tar mur ra umana enana god upi diat a torom ta diat ma upi diat a lotu tadav diat. ¹¹ Tago da ra vipit i ki petep ta ra livua i ra tutana, damana iau ga vung vapetep tar ra tarai Israel tagu ma ra tarai Iuda par, ra Luluai i biti, upi diat kaugu tarai, ma na ngala ra iangigu tana, ma upi da pite pa iau tana, ma upi ina mamar tana; ma vakir dia ga torom tagu.

A vartovo ta ra lavur pal a tava dia buka

¹² Kari una tatike go ra tinata ta diat: A Luluai, ra God kai Israel, i biti dari: A lavur pal a tava da vabuka diat ma ra polo na vain. Ma diat a biti tam: Dave, pa ave nunure bar ba

da vabuka ra lavur pal a tava ma ra polo na vain? ¹³ Io, una biti ta diat: A Luluai i biti dari: Ea, ina valonglong tuna ra tarai par ta go ra gunan, a umana king dia kiki ta ra kiki na king kai David, ra umana tena tinabar, ra umana propet, ma ra tarai par dia ki Ierusalem. ¹⁴ Ma ina ubu gigi diat varvargil, a umana tutana varurung ma ra umana natu i diat a umana tutana, ra Luluai i biti; pa ina nur vue diat, pa ina gire ung diat, ma pa ina mari diat, ina vambutue ke diat.

Da vavilavilau pa Iuda tago pa i nukpuku

¹⁵ Avat a valongore, ma avat a kapupi ia; koko avat a malamala luluai, tago ra Luluai i tar tata. ¹⁶ Avat a pite pa ra Luluai kavava God ba pa i marum boko, ma ra kau i vavat pa i tutukai boko ta ra lualuana dia bobotoi, ma ba ava nuk upi ra kapa na pukue upi ra malur na minat, ma na da ra bingnimuna. ¹⁷ Ma ona pa ava mainge ba avat a valongore, a balagu na tangi ivai ure kavava mangamangana malamala luluai; ina tangi mat ma ra matagu na lur, tago di tar vavilavilau pa ra kilil na tarai kai ra Luluai.

¹⁸ Una ve ra king ma na i ra king dari: Boina ba amur a vaikilik pa amur, amur a kiki ra pia ka, tago kamumur vipuar na king i tar bura, kamumur mari na kere na king. ¹⁹ Di tar vartakalat bat ra umana pia na pal aro Negeb, ma pa ta na na valangalanga diat; di tar ben vavilavilau pa Iuda parika, di tar ben vavilavilau vapar vue diat.

²⁰ Avat a idaidok, ma avat a gire diat dia vana maro ra papar a labur. Akave ra kilil di ga nur tar ia tam, kaum mari na kilil? ²¹ Una biti dave, ba na tibe ra umana talaim upi diat a lua tam, tago u tar tovo diat upi diat a bartalaina ma u? Dave, ra kinadik pa na tup u laka, da i tup ra vavina i kakava? ²² Ma ari u nuk ia ta ra balam dari, Ta ra ava go ra lavur magit dia monong iau? ure kaum ngala na varpam di

vorodo vue kaum mal, ma di vakaina u. ²³ Dave, ra tutana Etiopia na kia vue ra pal a pakana, ba ra lepad ra tutumu ta ra ivuna? Ona dir pait valar pa ia, avat ava la ta ra varpam avat a kabila pait valar pa ra boina. ²⁴ Kari ina korot varbaiane diat da ra timul i ra kon nina ba ra vuvu maro ra bil i kap vue. ²⁵ Go kaum tiniba, nina iau ga kure tar ia tam, ra Luluai i biti; tago u tar valubane iau, ma u nurnur ta ra vaongo. ²⁶ Kari ina pala vue kaum mal ta ra luaina matam, ma da gire ra magit u vavirvir tana. ²⁷ Iau tar gire ra lavur bilak na magit u papait ia, kaum lavur nipo, ma kaum lavur kaina varting, ra kaina mangamangana ta kaum kini na paiga na vavina, ta ra lualuana ra pui. Na kaina tam, Ierusalem! U kamakamale ra varvagomgom, aivia ra bung boko na damana?

14

A tinata ure ra e na mulmulum

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav Ieremia ure ra mulmulum: ² Iuda i lingligur, ma ra umana mataniolo dia talatalangan, dia kiki ra pia ma ra korkor; ma ra tingangi kai Ierusalem i tar vana rikai. ³ Ma kadia umana ngalangala dia tulue kadia umana vilavilau upi ta tava; dia tadatadav ra umana tung na tava, ma pa dia gire tadav ta tava, dia lilikun ma kadia lavur pal a tava dia pobono ko; dia ruva ma dia purpuruan, ma dia tuba ra ulu i diat. ⁴ A umana tena niipuk dia vavirvir ma dia tuba ra ulu i diat, tago ra pia i tair tago pa i ga bata ta ra gunagunan. ⁵ Maia, ra kuabar na me ta ra pupui i kakava, ma i vana kan ra natina, tago pa ta vura. ⁶ Ma ra umana kuabar na as dia tur ta ra umana luana, dia ngeve upi ra vuvu da ra umana kuabar na pap; ra mata i diat i gamgavul, tago pa ta mapina davai.

⁷ Luluai, kaveve lavur kaina mangamangana dia takun avet, ia kaka una papalum ure ra iangim; tago kaveve lavur vinavana irai i

tup ia, ave tar piam vue u. ⁸ U nina ra tarai Israel dia nurnur upi ia, u kadia tena valaun ta ra kilala na varmonong, upi ra ava u ki na vaira ta ra gunan, ma u da ra tena vinavana nina i ki gil ika upi na va ta ra marum? ⁹ Ta ra ava u da ra tutana i kaian, da ra lebe ba i mama varvalaun? Ma ga u, Luluai, u bang livuan ta vevet, ma di vatang ra iangim ta vevet; koko una vana kan avet.

¹⁰ A Luluai i biti dari pire go ra tarai: Damaña dia tar la ta ra ten-ten vurvurbit; pa dia ga kure bat ra kau i diat; io, ra Luluai pa i mainge diat, go na nuk pa kadia bilak na varpiam, ma na bali kadia lavur kaina mangamangana. ¹¹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Koko una araring ure go ra tarai upi diat a vatur ra bo na magit. ¹² Ba dia vevel pa ina valongore kadia kinail; ma ari dia tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na vuai na uma, pa ina kapupi diat; i na nila vue ke diat ma ra pakat na vinarubu, ma ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait.

¹³ Io, iau ga biti dari: Ui, Luluai God! Ea, ra umana propet dia ve diat dari: Pa avat a gire ra pakat na vinarubu, ma pa avat a kairane ra mulmulum; a dovotina ina tul tar ra malmal pire vavat ta go ra gunan.

¹⁴ Ma ra Luluai i ga biti tagu: A umana propet dia tata na propet ma ra tinata vavaongo ta ra iangigu; pa iau ga tulue diat, ma pa iau ga vartuluai pire diat, ma pa iau ga tata pire diat; dia vaarike ra ninana vavaongo pire vavat, ma ra tinata na tabaran, ma ra magit vakuku, ma ra vartuam i vuna ta ra nuknuk i diat iat. ¹⁵ Ma ure ra umana propet dia tata na propet ta ra iangigu ma pa iau ga tulue diat, ma dia biti ba ra pakat na vinarubu ma ra mulmulum pa dir a vana rikai ta go ra gunan, ra Luluai i biti dari: Nam ra umana propet diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma ta ra mulmulum. ¹⁶ Ma da okole vue ra tarai ba dia tata na propet pire diat ta ra lavur nga

Ierusalem, a vuna ra mulmulum ma ra pakat na vinarubu; ma pa ta na ba na punang diat, ma kadia umana vavina, ma ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina; tago ina lolonge taun diat ma kadia bilak na mangamangana iat. ¹⁷ Ma una tatike go ra tinata ta diat: Boina ba na lur ra matagu a bungbung na keake ma ra bungbung na marum, ma koko na ngo; tago di tar ubu natu i kaugu tarai a inip na vavina ma ra dekdek na vinarubu, ma ra kinkin i kamen tuna. ¹⁸ Ari iau vana uria ra pupui, iau gire ra tarai di ga ubu diat ma ra pakat na vinarubu; ma ari iau olo ra pia na pal, iau bobo diat dia matmat ma ra mulmulum! Tago dir par ra propet ma ra tena tinabar dir vana vurvurbit ta ra gunagunan, ma pa dir kabinana.

¹⁹ Dave, u tar okole vakakit vue Iuda? A balam i tar milikuane Sion bar? Ta ra ava u ga ubu avet, ma pa i map mulai? Ave ga bala upi ra malmal, ma pa ta bo na magit i ga arikai, upi ra e na valavalagar, ma go ave dadadar ika! ²⁰ Luluai, ave gire ilam kaveve varpiam, ma ra bilak na mangamangana kai ra umana tama i vevet, tago ave tar piam vue u. ²¹ Koko una milmilikuane avet ure ra iangim; koko una varuva kaum kiki na minamar; una nuk pa ia, koko una vatamam vue kaum kunubu pire vevet. ²² Dave, ta umana tena vavatur bar pire ra umana god vakuku kai ra umana Tematana? Ba ra bakut vang na vabura ra bata? U kaka, Luluai kaveve God, u pait valar pa ia. Io, avet a tadatadav u, tago u ga pait go ra lavur magit par.

15

A kankan kai ra Luluai pire Iuda na tur tukum

¹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Gala Moses ma Samuel dir tur ta ra luaina matagu, gala pa ina nuknuk upi go ra tarai; una korot vue diat kan ra luaina matagu, ma diat a vana ka.

² Ma ari dia tir u, Avet a vana uve?

una ve diat ba ra Luluai i biti dari: Diat ba kai ra minat, diat a tadav ra minat; diat ba kai ra pakat na vinarubu, diat a tadav ra pakat na vinarubu; diat ba kai ra mulmulum, diat a tadav ra mulmulum; ma diat ba kai ra kini na vilavilau, diat a vana ta ra kini na vilavilau. ³ Ma ina tibe ra ivat na mangana ta diat, ra Luluai i biti: a pakat na vinarubu pi na vardodoko, a umana pap upi diat a kakakavir, ma ra umana beo liuliu ma ra umana leing, upi diat a varvarkonom ma diat a varvarli. ⁴ Ma ina gogone vurvurbingitane diat ta ra lavur vuna gunan ta ra rakarakan a gunagunan, a vuna Manase natu i Esekia ra king Iuda, ma ra magit i ga pait ia aro Ierusalem.

⁵ U Ierusalem, to ia na mari u, ma to ia na tangie u? To ia na tur pit upi na titir ure kaum kini ba i dave? ⁶ A Luluai i biti: U tar pilak vue iau, u tar vana murmur; kari iau tar tulue ra limagu ure u, ma iau tar vamutue u; iau tar talanguan ta ra nur varvuai. ⁷ Ma iau tar vue diat ma ra vuavue vit ta ra lavur mataniolo na gunan; iau tar ra vue ra umana natu i diat, iau tar nila vue kaugu tarai; pa dia ga nur vue kadia lavur mangamangana. ⁸ Kadia umana ua na vavina dia tar peal, ma ra veo ara ra valian pata; iau tar tulue ra tena varli taun ra umana tina i ra umana barmana ba ra keake i ki tur; iau tar tulue vakaian ra ngala na bunurut taun diat, ma ra nidada bula. ⁹ Nina i tar kava vue lavurua i tar bilua; i tar vung vue ra tulungeana; kana keake i tar kuba ba i kapa boko; i ga tar vavirvir ma i malari; ma diat dia ki valili ina nur. tar diat ta ra pakat na vinarubu ta ra luaina mata i kadia lavur ebar, ra Luluai i biti.

¹⁰ Gaki, iau tia malari tago u tar kava vue iau, a tutana di varngangar me ma ra tutana di vartoto me ta ra gunagunan! Pa iau ga la tar ra mani ure ra tinavua, ma ra tarai pa dia ga la tar ra mani tagu, ma a dovotina diat par dia vul vakaina iau. ¹¹ A Luluai i ga biti: A dovotina ina vaongor u pi una ki boina; a

dovotina ina kure kaum ebar ba na lulul piram ta ra kaina e ma ta ra e na varmonong.

¹² Dave, da bubuk kutu ra palariam, a palariam maro ra papar a labur, ma ra palariam gobol?

¹³ Kaum lavur tabarikik ma kaum lavur ngatngat na magit ina la vakuku tar diat, ma pa ta varkul ure, a vuna kaum lavur varpiam ta kaum lavur langun. ¹⁴ Ma ina tulue diat varurung ma kaum lavur ebar ta ra gunan ba pa u nunure; tago di tar vautunge ra iap ure kaugu kankan, ma na io taun avat.

A tinata na vamading kai ra Luluai tadav Jeremia

¹⁵ Luluai, u nunure; una nuk pa iau, ma una tadav iau, ma una obo pa iau ta diat dia vakavakadik iau; koko una vapanie vue iau ure kaum mangamangana vovovon; una nuk pa ia ba di kaba iau ure ra iangim.

¹⁶ Di ga tikan tadav kaum tinata, ma iau ga konom ia; ma iau ga gugu ta kaum tinata ma i ga ga ra balagu tana, tago di vatang ra iangim tagu, Luluai, God kai ra lavur kor. ¹⁷ Pa iau ga ki varurung ma diat dia balabalaguan, ma pa iau ga gugu; iau ga kiki vargonoi tago damana kaum varkurai, tago u tar vabuka iau ma ra kankan. ¹⁸ Ta ra ava kaugu kinadik i tur vatikai, ma kaugu kinkin i dekdek ma i ole pi na map? Dave, una da ra tava alir i vartuam piragu bar, da ra tava i mama?

¹⁹ Kari ra Luluai i biti dari: Ba u talil ina agur pa mule u pi una tur ta ra luaina matagu; ma ona u tak varbaiane ra magit i ngatngat kan ra magit vakuku, una da ra ngiegu; diat a lilikun piram, ma pa una lilikun pire diat. ²⁰ Ma ina vaki u pi una da ra liplip na palariam gobol pire go ra tarai; ma diat a varubu ure u, ma pa diat a ongor pa u, tago iau ki maravut u pi ina valaun u ma ina valangalanga u, ra Luluai i biti. ²¹ Ma ina valangalanga u kan ra lima i ra umana tena varpiam, ma ina valaun

u kan ra lima i ra dekdek na tarai di dadadar ta diat.

16

A varkurai kai ra Luluai pire ra tarai

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ² Koko una ben kaum tika na vavina, ma koko una vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina ta go ra gunan. ³ Tago ure ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina ba di kava diat ta go ra gunan, ma ure ra vaden ba dia kava diat ma ra tarai ba dia vangala diat ta go ra gunan, ra Luluai i biti dari: ⁴ Diat a mat ma ra kaina minait; pa da tangie diat, ma pa da punang diat; diat a da ra puputa i va ra pia; ma diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma ta ra mulmulum; ma ra virua i diat a magit na nian ai ra umana beo liuliu, ma ai ra umana leing na pui.

⁵ Tago ra Luluai i biti dari: Koko una ruk ta ra pal di lingligur tana, ma koko una vana pi una kukukula, ma koko una tangie diat, tago iau tar tak vue kaugu malmal kan go ra tarai, ra Luluai i biti, kaugu varmari ma ra bala na varmari. ⁶ Diat par a umana ngala ma ra umana ikilik diat a mat ta go ra gunan; vakir da punang diat, ma ra tarai pa diat a tangie diat, ma pa diat a lovor mule diat, ma pa diat a ka ra ulu i diat ure diat; ⁷ ma vakir a tarai diat a pait ra nian pire diat upi diat a vamaram diat ure ra minat; ma vakir da vamomo diat ma ra momamomo na varmaram ure tama i diat ba na i diat.

⁸ Ma koko una vana ta ra pal na lukara upi avat a ki varurung ma diat ta ra nian ma ta ra nimomo. ⁹ Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ta ra luaina mata i vavat, ma ta kavava e boko, ina tugal vango ra kakailai ma ra gara ta go ra gunan, ra nilai ra taulai kalama a tutana, ma ra nilai ra taulai kalama a vavina.

¹⁰ Ma ba u vaarike go ra lavur tinata pire go ra tarai, ma diat a biti tam, Ta ra ava ra Luluai i tar tatike go ra lavur kaina magit ure avet?

Ava ra bilak na magit ave ga pait ia? Ma ava ra kaina mangamangana ave ga pait ia tadav ra Luluai kaveve God? ¹¹ una biti ta diat dari: Tago ra umana tama i vavat dia tar vana kan iau, ra Luluai i biti, ma dia ga bala mur ra umana enana god, ma dia ga torom ta diat, ma dia ga lotu tadav diat, ma dia ga tatavur kan iau ma pa dia ga torom ta kaugu varkurai, ¹² ma ava ga lia ta ra umana tama i vavat ta ra kaina mangamangana, tago ava pue ngangar ta ra kaina mamainga ta ra bala i vavat tikatikai, ma pa ava kapupi iau; ¹³ kari ina okole vairop vue avat kan go ra gunan, ma ina ben avat ta ra gunan ba pa ava nunure, ma ra umana tama i.vavat bula pata; ma abara avat a torom ta ra umana enana god ta ra bungbung na keake ma ra bungbung na marum, tago pa ina mari avat.

¹⁴ Io, ra Luluai i biti ba ra e na vut ba pa da vatang mule ra tinata dari, Da ra Luluai i laun, nina i ga agur pa ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto; ¹⁵ dari ka, Da ra Luluai i laun, nina i ga agur pa ra tarai Israel kan ra gunan ta ra papar a labur, ma kan ra lavur gunagunan i ga korot tar diat i tana. Ma ina agur pa mule diat ta kadia gunan, nina iau ga tabar ra umana tama i diat me.

¹⁶ Ea, ina vartuluai pa mangoro na tena vinoara, ma diat a voare pa diat, ra Luluai i biti; ma namur ina vartuluai pa mangoro na tena nirovai, ma diat a korokorot diat kan ra lavur luana, ma ra lavur buana ik par, ma kan ra lavur babang na vat. ¹⁷ Tago iau gire kadia lavur mangamangana; pa dia tur ivai kan ra matagu, ma pa di vapidik kadia bilak na mangamangana kan ra matagu. ¹⁸ Ma lua ina vaurua ma ra balbali ure kadia bilak na mangamangana ma kadia varpiam; tago dia tar vadur kaugu gunan ma ra virua i ra magit i milmilikuan, ma dia tar vakor kaugu tiniba ma kadia lavur bilak na mangamangana.

¹⁹ Luluai, u ra dekdekigu ma kaugu

pal na rivarivan, ma kaugu bak-bakit ta ra e na varmonong, a lavur vuna tarai maro ra lavur ngu na rakarakan a gunagunan diat a tadav u, ma diat a biti dari: A umana tama i vevet dia tar kale pa ka ra vaongo, a magit vakuku ma ra magit ba pa da boina tana. ²⁰ Dave, tika na tutana na pait kana ta umana god, ma a dovotina vakir diat a umana god tuna? ²¹ Io, avat a gire, ina vakapa diat, go ko ina vakapa diat ure ra limagu ma ra dekdekigu; ma diat a nunure ba ra Luluai ra iangigu.

17

Di tar tumu vake ra varpam kai Iuda ta ra bala i diat

¹ Di tar tumu vake ra varpam kai Iuda ma ra pen na palariam; di tar tumu ia ma ra vat i lamia ta ra pal a vat na bala i diat, ma ta ra umana ram u kadia lavur uguugu na vartabar, ² ba ra umana natu i diat dia nuk pa kadia lavur uguugu na vartabar ma kadia lavur tabataba i Asera ta ra lavur bit a davai i lubalubang ma ta ra lavur luana dia manga tuluai. ³ U kaugu luana ta ra pupui, ina nur tar kaum tabarikik ma kaum lavur ngatngat na magit upi da ra vue diat, ma damana kaum lavur tavul a lotu, ure ra varpam ta kaum lavur langun. ⁴ Ma u iat, pa una kale mule kaum tiniba nina iau ga tabar u me; ma ina kure u ba una tultul pire kaum lavur ebar ta ra gunan ba pa u nunure; tago ava tar vautunge kaugu kankan da ra iap, ma na io pa na mutu.

⁵ A Luluai i biti dari: Na ti bilak nam ra tutana ba i nurnur ta ra tarai, ma i dekdek ta ra palapaka ka, ma ra balana i vana kan ra Luluai. ⁶ Tago na ti varogop ma ra davai ta ra bil, ma pa na gire ba ra bo na magit i vut; ma na ki ka ta ra pakana pui i mage, ta ra gunan i solt ma i lingling ika. ⁷ I ti doan nam ra tutana ba i nurnur tai ra Luluai, ma ra Luluai iat kana nurnur. ⁸ Tago na ti varogop ma ra davai di ga vaume ta ra papar a tava, ma i okaokor maravai ra tava alir,

ma pa na burutue ra ngala na keake, a mapina na lubalubang ika; ma pa na ngarangarao ta ra kilala na keake, ma pa na ngo ma ra vunuai. ⁹ A bala i ra tarai i lia ta ra lavur magit na ra vartuam, ma i kaina mat; na tale to ia pi na nunure? ¹⁰ Iau ra Luluai iau tikatikan ta ra nuknuk i ra tarai, iau valar ra bala i diat, upi ina vapuak ra tarai, tikatikai da kana mangamangana iat ma varogop ma ra buai kana papalum. ¹¹ Da ra kakaruk i va taun ra umana kiau ba pa i ga kapi diat, damana nina i lu varurue ra tabarikik ma ra mangamangana nilong; ba i patuan boko na vana kan diat, ma ta ra mutuaina na da ra papaua.

¹² Kada pal i gomgom ia ra kiki na king, a kaliana; papa ra turpaina i tur arama. ¹³ Luluai, u ba ra tarai Israel dia nurnur tana, diat par dia vana kan u diat a ruva; diat dia vana kan u da tumu ra iang i diat ta ra pia, tago dia tar vana kan ra Luluai ra vunapai ra tava na nilaun.

¹⁴ Luluai, una valagar pa iau, ma ina lagar; una valaun iau, ma ina laun; tago iau pite pa u. ¹⁵ Ea, dia biti tagu dari: Akave ra tinata kai ra Luluai? Boina na vana rikai go. ¹⁶ Ma iau, pa iau ga ngo lulut kan ra papalum na tena varbalaurai namur tam; ma pa iau ga kokon upi ra bung na varkurai; u tar nunure ra tinata i irop kan ra ngiegu ta ra luaina matam. ¹⁷ Koko una vadadar iau; u kaugu rivarivan ta ra kaina bung. ¹⁸ Boina ba diat dia vakadik iau diat a vavirvir; ma koko ina vavirvir; boina ba diat a burut vakaian, ma koko ina burut vakaian; una tulue ra kaina bung tadav diat, ma una vamutue diat ma ra ivu vinirua.

A Bung Sabat ia ra gomgom na bung

¹⁹ A Luluai i ga biti tagu dari: Una vana ma una tur ta ra mataniolo kai ra tarai, nina ra umana king Iuda dia olaolo tana ma dia irairop tana, ma ta ra lavur mataniolo Ierusalem, ²⁰ ma una biti ta diat: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat a

umana king Iuda ma ra tarai Iuda par, ma avat par ava ki Ierusalem, nina ava olaolo ta go ra umana mataniolo. ²¹ A Luluai i biti dari: Avat a balaure avat, ma koko avat a puak pa ta kinakap ta ra Bung Sabat, ma koko avat a olo me ta ra mataniolo Ierusalem; ²² damana koko avat a puak vairop pa ta kinakap kan ra kuba i vavat ta ra Bung Sabat, ma koko avat a pait ta papalum; avat a ru ka ra Bung Sabat, da iau ga var-tuluai pire ra umana tama i vavat. ²³ Ma pa dia ga nuk pa ia, ma pa dia ga kap talinga; dia ga karduk uka, upi koko diat a valongore, ma koko diat a varvartovo tana. ²⁴ Ma ari ava ongor ma ra tinorom piragu, ra Luluai i biti, ma pa ava kap vaolo ta kinakap ta ra mataniolo ta go ra pia na pal ta ra Bung Sabat, ma ava ru ka ra Bung Sabat, ma pa ava pait ta papalum tana, ²⁵ io, ra umana king ma ra umana natu i ra king nina dia ki ta ra kiki na king kai David diat a olo ta ra mataniolo ta go ra pia na pal, diat a ki ta ra kiki na vinavana ma ta ra umana os, diat ma kadia umana luluai, a tarai Iuda ma ra tarai Ierusalem; ma go ra pia na pal na.tur vatikai. ²⁶ Ma ra tarai diat a pot maro ra umana pia na pal Iuda, ma maro ra umana gunan kikil Ierusalem, ma maro ra gunan Benjamin, ma maro ra malamale, ma marama ra lualuana, ma maro Negeb, ma diat a kap ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra umana mangana tinabar, ma ra tinabar na vuai na uma, ma ra bulit i ang na katkat, ma diat a kap ra umana vartabar na pite varpa tadav ra kuba i ra Luluai. ²⁷ Ma ari pa ava torom tagu, ma pa ava ru ra Bung Sabat, ma ava puak pa ra kinakap ma ava olo me ta ra umana mataniolo Ierusalem ta ra Bung Sabat, ina vautunge ra iap ta ra umana mataniolo, ma na vaimur ra umana pal na luluai Ierusalem, ma pa da pun ia.

18

A vartovo tai ra tena pait la na pia

¹ Ra tinata ba ra Luluai i ga tulue tadav Ieremia i dari: ² Una tut, ma una vana ur ta ra pal kai ra tena pait la na pia, ma abara una valongore kaugu tinata. ³ Io, iau ga vana ur ta ra pal kai ra tena pait la na pia, ma ea, i pait kana papalum ta ra vil. ⁴ Ma ba ra la i pait ia ma ra pia petpetep i kaina ka ta ra lima i ra tena pait la, i pait mule ta ra la me, da ra tena pait la i mainge na pait ia.

⁵ Io, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ⁶ Avat a tarai Israel, i dekdek vang ba ina palum avat da go ra tena pait la? ra Luluai i biti. Ea, avat a tarai Israel, iau palum avat varogop ra tena pait la i palum ra pia petpetep. ⁷ Ta nam ra bung ba ina varvai ure tika na vuna tarai, ma ure tika na vuna gunan, upi da rubat vue, ma da re vue, ma da nila vue, ⁸ ma ona nam ra vuna tarai ba iau tar tata ure i nukpuku ure kana kaina mangamangana, ina kabila pukue ra nuknukigu ure ra kaina magit iau ga mainge ba ina pait ia tana. ⁹ Ma damana bula ta nam ra bung ba ina varvai ure tika na vuna tarai, ma ure tika na vuna gunan, ba da vatur ia ma da vatavua, ¹⁰ ma ona i pait ra kaina ta ra luaina matagu, ma pa i torom ta ra nilaigu, io, ina pukue ra nuknukigu ure ra bo na magit iau ga biti ba ina vadoane diat me. ¹¹ Io, una vana ma una ve ra tarai Iuda ma ra tarai Ierusalem dari: A Luluai i biti dari: Ea, iau vaninare ra kaina ure avat, ma iau nuk tika na nuknuk ure avat; boina ba avat par tikitikai avat a talil kan kavava kaina nga, ma avat a mal pa kavava lavur mangamangana ma kavava lavur papalum. ¹² Ma dia biti ka: A magit vakuku nam; tago avet a mur uka ra lavur nuknuk i vevet iat, ma avet a pue ngangar ta ra kaina mamainga ta ra bala i vevet tikitikai. ¹³ Kari ra Luluai i biti dari: Avat a titir pire ra umana vuna tarai ba to ia i valongore ra magit damana; ra inip na vavina Israel i tar pait ra magit i manga bilak. ¹⁴ Dave, ra madoldol na mavoko aro Lebanon na panie

kan ra vat ki ta ra pupui? Ba kan ra tava madoldol nina i alir ba maro vailik na mama? ¹⁵ Tago kaugu tarai dia tar valubane iau, dia tar tun ra bulit i ang na katkat tadav ra umana god vakuku; ma di tar vabura diat ta kadia lavur nga, ta ra lavur pal a nga ania tana, upi diat a mur ra umana nga na pupui ka, a umana nga ba pa di mal diat, ¹⁶ upi kadia gunan na da ra magit na kinaian ma ra magit di vuake vatikai; diat par dia vana pakit diat a kaian, ma diat a loe ra ulu i diat. ¹⁷ Ina korot varbabaiane diat ta ra luaina mata i ra ebar da ma ra taur; diat a gire ra tamurugu, ma vakir ra matagu, ta ra bung dia malari tana.

A varpit kai ra tarai ma ra niaring kai Jeremia

¹⁸ Ma dia ga biti: Ea, avat a mai, dat a varpit ure Jeremia; tago ra varkurai pa na panie kan ra tena tinabar, ma ra minatoto pa na panie kan ra tena kabinana, ma ra varvai pa na panie kan ra propet. Avat a mai, dat a ub ia ma ra karamea i dat, ma koko dat a kapupi ta kopono tinata i tatike.

¹⁹ Luluai, una nuk pa iau, ma una valongore ra nilai diat ave vartoto ma diat. ²⁰ Dave, da bali ra boina ma ra kaina ka? Tago dia tar kal ra ubu ure kaugu nilaun. Una nuk pa ia ba iau ga tur ta ra luaina matam upi ina tata boboina ure diat, upi ina tigel vue kaum ngala na kankan kan diat. ²¹ Kari una tul tar ra umana natu i diat ta ra mulmulum, ma una nur tar diat ta ra dekdek i ra pakat na vinarubu; boina ba kadia umana vavina diat a biu, ma diat a ua na vavina; ma boina ba ra minat na ubu kadia tarai, ma kadia umana barmana diat a virua ta ra pakat na vinarubu. ²² Boina ba ra kunukula na vana rikai ta ra kubakuba i diat ta nam ra bung ba una tulue vakaian ra tarai na vinarubu taun diat, tago dia tar kal ra ubu pi ina ur tana, ma dia tar kapi kun ure ra kaugu. ²³ Ma u, Luluai, u nunure kadia lavur varpit dia ga pait ia upi diat a ubu

iau; koko una nur vue kadia bilak na mangamangana, ma koko una pun vue kadia varpian kan ra luaina matam; ma ga da vabura diat ta ra luaina matam, ma una kure diat ta ra bung kaum kankan na arikai tana.

19

A vartovo ta ra pal a tava i tapamar

¹ Ma ra Luluai i ga biti dari: Una vana, ma una kul tika na pal a tava ba ra tena pait la i ga pait ia ma ra pia, ma una agur pa ta umana patuana kai ra tarai, ma ta umana patuana kai ra umana tena tinabar, ² ma una vana oai ta ra male kai natu i Inom maravai ra mataniolo Karsit, maabara una varvai ma ra tinata ba ina ve tar ia tam; ³ ma una biti: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat a umana king Iuda, ma avat a tarai Ierusalem; ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tulue ra kaina tadav go ra gunan, ma ra talinga i diat dia valongore ra varvai ure na kiinga. ⁴ Tago dia tar vana kan iau, ma dia tar vadur go ra pakana, ma dia tar tun ra bulit i ang na katkat ie tadav ra umana enana god nina ba pa dia nunure diat, damana bula ra umana tama i diat ma ra umana king Iuda; ma dia ga doko mangoro na tena takodo ta go ra pakana, ⁵ ma dia ga vatur ra umana tavul a lotu kai Baal, upi diat a tun tar ra umana natu i diat, a umana tinabar di tuntun tar ia tadav Baal, a magit ba pa iau ga vartuluai tana, ma pa iau ga vatang ia, ma pa i ga arikai ta ra nuknukigu; ⁶ kari ra Luluai i biti dari: Ea, ra e na vut ba pa da vatang mule go ra pakana ba Topet, ba ra male kai natu i Inom, da vatang ia ka ba ra male na vardodoko. ⁷ Ma ina tur bat ra varkurai kai Iuda ma kai Ierusalem upi na da ra magit vakuku ta go ra pakana; ma ina kure ba diat a virua ta ra pakat na vinarubu ta ra luaina mata i kadia lavur ebar, ma diat dia varpit upi kadia nilaun diat a ubu diat; ma ina tabar ra umana beo

liuliu ma ra umana leing na pui ma ra virua i diat upi ra adia magit na nian. ⁸ Ma ina tul tar go ra pia na pal upi na da ra magit di kaian tana ma di vuake; diat par dia vana pakit diat a kaian ma diat a vuake ure ra lavur magit i tup ia. ⁹ Ma diat a en boko ra vio i ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, ma diat a en vargilliane ra vio i diat, ba kadia lavur ebar ma diat dia anan upi kadia nilaun dia arung bat diat, ba dia vila vartakalat bat diat, ma ba ra kini na malari i monong diat.

¹⁰ Io, una pamar ra pal a tava ta ra luaina mata i ra tarai ava varagur ma diat, ¹¹ ma una biti ta diat: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Damana ina pamar gigi go ra tarai ma go ra pia na pal, da di pamar gigi ra la ra tena pait la na pia i ga pait ia, ma i dekdek upi da pakan guve mule; ma da pupunang aro Topet tago pa ta maup mulai irai.

¹² Damana ina pait ia ta go ra pakana, ra Luluai i biti, ma ta ra tarai tana, ma ina pait varogopane go ra pia na pal ma Topet; ¹³ ma ra lavur pal Ierusalem, ma ra palpal kai ra umana king Iuda, nina dia dur, diat a da ra gunan Topet, a lavur pal di tar tun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra kor arama ra maup ta ra ul a pal tana, ma di tar lolonge ra tinabar na nimomo ure ra umana enana god.

¹⁴ Ma Ieremia i ga vut maro Topet, uina ra Luluai i ga tar tulue pi na tata na propet ie, ma i ga tur ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma i ga biti ta ra tarai par: ¹⁵ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tulue ra lavur kaina magit par iau tar vatang ia taun go ra pia na pal ma taun kana lavur gunan; tago dia ga karduk uka, upi koko diat a valongore kaugu tinata.

20

Da vakaina Paskur tago i vung ra kau i Ieremia ta ra babat keke

¹ Io, Paskur natu i Imer ra tena tinabar, a luluai na varbalaurai ta ra kuba i ra Luluai, i ga valongore

Ieremia ba i tata na propet ure go ra lavur magit. ² Ma Paskur i ga kita Ieremia ra propet, ma i ga varuk ra kauna ta ra babat keke ta ra matan-iolo Benjamin nina i tur arama, ta ra kuba i ra Luluai. ³ Ma ta ra kubak tana Paskur i ga pala vue Ieremia kan ra babat keke. Ma Ieremia i ga biti tana: A Lulukai pa i vatang ra iangim ba Paskur, i tar vatang ia ba Magor-Misabib. ⁴ Tago ra Luluai i biti dari: Ea, una da ra magit na bunurut piram mulai ma pire ra umana talaim; ma diat a virua ta ra pakat na vinarubu kai kadia lavur ebar, ma ra matam na gire; ma ina tul tar Iuda par ta ra lima i ra king Babilon, ma na ben vavilavilau pa diat uro Babilon, ma na ubu diat ma ra pakat na vinarubu.

⁵ Ma go bula, ina tul tar ra lavur magit kai go ra pia na pal, ma ra lavur magit di ga varurue, ma ra lavur ngatngat na magit tana, ma ra lavur ngatngat na magit kai ra umana king Iuda, ina tul tar diat ta ra lima i kadia lavur ebar, ma diat a ra pa diat, ma diat a vatur vake diat, ma diat a mulue diat uro Babilon. ⁶ Ma u Paskur, ma diat par dia ki ta ra kubam, da ben vavilavilau avat; una vana uro Babilon, ma una mat ie, ma da punang i u abara, avat ma ra umana talaim par nina u ga tatike ra tinata na propet vavaongo pire diat.

A tinata na niligur kai Ieremia

⁷ Ea Luluai, u tar lam pa iau, ma iau tar ongo; u dekdek ta mimir, ma u tar ongor pa iau; iau da ra magit na varkulumai ta ra bungbung par, a tarai par dia gi iau. ⁸ Tago ra lavur bung iau tata tana iau kukula; iau oraoro dari: A vinarubu ma ra vinirua! Tago ra tinata kai ra Luluai ia ra magit di vul iau tana, ma ra magit na varkulumai, ta ra bung parika. ⁹ Ma tumu iau biti, Pa ina vatang mule, ma pa ina varvai mulai ta ra iangina, io, ra balagu i kairane ra biro na iap ta ra urugu, ma iau ta-languan ma ra kini vamadudur vue, ma i dekdek ba ina tugal bat ia. ¹⁰ A

dovotina iau valongore mangoro dia tata kaina ure iau, ma ra varvaburut i tur kikil iau. A umana talaigu ave tar varlair ma diat, dia nuk upi kaugu bunura, ma dia biti: Avat a takun ia, ma avet bula avet a takun ia; kan da lam valar pa ia, ma dat a ongor pa ia, ma dat a obo pa dat i tana. ¹¹ Ma ra Luluai, a dekdek na tena niongor, i ki maravut iau; kari diat dia vakadik iau diat a bura, ma pa diat a ongor pa iau; diat a ruva tuna boko, tago pa diat a pait valar pa ia, diat a vavirvir ma ra ngala na vavirvir ba pa da valubane. ¹² Ma u, Luluai kai ra lavur kor, u ba u valar ra umana tena takodo, u ba u gire ra bala i ra tarai ma ra nuknuk i diat, boina ba ina gire ra varobo pire diat; tago iau tar vaarike kaugu kini piram. ¹³ Avat a kakailai tadav ra Luluai, avat a pite pa ra Luluai; tago i tar valangalanga ra nilaun kai ra luveana kan ra lima i ra umana tena varpiam.

¹⁴ I ti kaina ra bung nina di ga kava iau tana; koko da pite pa ra bung nagu i ga kava vue iau tana. ¹⁵ I ti kaina nam ra tutana ba i ga ve tamagu dari, Di tar kava kaum tika na bul tutana, ma i ga vagugu ia. ¹⁶ Ma boina ba nam ra tutana na da ra umana pia na pal ra Luluai i ga vue pukue vue diat, ma pa i ga mari diat; boina ba na valongore ra kunukula ta ra malana, ma ra varvareo ba ra keake i ki tur, ¹⁷ tago pa i ga ubu iau ta ra bala i nagu; damana nagu na ga da kaugu tung na minat, ma ra balana na ga ngala vatikai. ¹⁸ Ta ra ava iau ga vana rikai ta ra tatal na bul upi na tup iau ra papalum ma ra niligur, ma upi ina laun vue kaugu lavur bung ma ra vavirvir?

21

Da li vue Ierusalem

¹ A Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Ieremia ta nam ra bung ba ra king Sedekia i ga tulue Paskur natu i Malkia pirana, dir ma Sepania natu i Maseia ra tena tinabar, ma ra tinata

dari: ² Iau lul u ba una matoto pire ra Luluai ure dat, tago Nebukadnesar ra king Babilon i varubu ure dat; kan ra Luluai na mari dat varogop ma kana lavur enana papalum, upi Nebukadnesar na vana kan dat.

³ Ma Ieremia i ga biti ta dir: Amur a ve Sedekia dari: ⁴ A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Ea, ina valilie ra vargal ta ra lima i vavat, nina ava varubu bat ra king Babilon ma ra tarai Kaldea me, nina dia tur var-takalat bat avat ta ra papar a liplip maro, ma ina varurue diat tar ta ra bala i go ra pia na pal. ⁵ Ma iau iat ina ubu avat ma ra limagu ba iau tulue, ma damana ma ra ongor na limagu, ta ra kulot, ma ta ra nginangal, ma ta ra ngala na kankan. ⁶ Ma ina ubu diat par dia ki ta go ra pia na pal, a tarai ma ra lavur vavaguai; diat a mat ta ra ngala na minait. ⁷ Ma ra Luluai i biti: Namur ina tul tar Sedekia ra king Iuda, ma kana umana tultul, ma ra tarai, diat dia tar mat valili ta go ra pia na pal ta ra ngala na minait, ma ta ra pakat na vinarubu, ma ta ra mulmulum, ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon, ma ta kadia lavur ebar, ma ta diat dia anan upi kadia nilaun; ma na ubu diat ma ra mangi na pakat na vinarubu; pa na nur vue diat, pa na gire ung diat, ma pa na mari diat.

⁸ Ma una ve go ra tarai ba ra Luluai i biti dari: Ea, iau vatur ra nga na nilaun ma ia nga na minat ta ra luaina mata i vavat. ⁹ Nina ba na kiki ta go ra pia na pal na virua ta ra pakat na vinarubu, ma ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait; ma nina ba na irop ma na nur tar ia iat mulai ta ra tarai Kaldea dia ki kikil bat avat, na laun, ma na vatur vake kana nilaun da ra magit i ra pa ia. ¹⁰ Tago iau lingalingan upi go ra pia na pal upi ina vakaina, ma vakir upi na boina, ra Luluai i biti; da tul tar ia ta ra lima i ra king Babilon, ma na tun vue ma ra iap.

A umana tinata na varvabilak ure ra umana king Iuda

¹¹ Ma ure ra kuba i ra king Iuda, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, ¹² avat ta ra kuba i David. A Luluai i biti dari: Avat a varkurai takodo ta ra malana, ma avat a valaun nina di ga loalong pirana kan ra lima i ra tena arung varbat; kan ra karangap i kaugu kankan na vana rikai da ra iap, ma na io ma pa ta na na pun valar pa ia, tago kavava mangamangana i tar kaina. ¹³ Ea, u ba u kiki ra male, u ra vat ki ta ra tamataman, iau papait na tur bat u, ra Luluai i biti; avat ba ava biti: To ia na vana ur pi na varubu ma dat, ma to ia na olo ra kuba i dat? ¹⁴ Ma ina pait ra balbali pire vavat varogop ma ra vuai kavava papalum, ra Luluai i biti; ma ina vautunge ra iap ta kana lokor, ma na vaimur ra lavur magit i tur kikil ia.

22

¹ A Luluai i ga biti dari: Una vana ur ta ra kuba i ra king Iuda, ma una tatike go ra lavur tinata ie, ² ma una biti dari: U ra king Iuda, nina u ki ta ra kiki na king kai David, una valongore ra tinata kai ra Luluai, avat ma kaum umana tultul ma kaum tarai nina dia olaolo ta go ra mataniolo. ³ A Luluai i biti dari: Avat a pait ra varkurai ma ra mangamangana takodo, ma avat a valaun nina di ga loalong pirana kan ra lima i ra tena arung varbat; koko avat a ki taun ra vaira, ra nat na ling, ma ra ua na vavina, ma koko avat a vakaina diat, ma koko avat a doko ra umana tena takodo ta go ra gunan.

⁴ Tago ona ava pait go ra magit, a umana king nina dia ki ta ra kiki na king kai David diat a olo ta ra mataniolo ta go ra pal, diat a vanavana ma ra kiki na vinavana ma diat a ki ra os, diat ma kadia umana tultul, ma kadia tarai bula. ⁵ Ma ona pa ava valongore go ra lavur tinata, iau vavalima ta ra iangigu iat, ra Luluai i biti, ba go ra pal na lingling ika.

⁶ Tago ra Luluai i biti dari ure ra kuba i ra king Iuda: U da Gilead piragu, ma da ra ul a Lebanon, ma

a dovotina ina nila vue u pi una da ra bil ma da ra umana pia na pal dia kapakapana ka. ⁷ Ma ina vaninare ra umana tena varli ure u, tikitikai ma kana vargal; ma diat a mut vue kaum lavur vakak na tagatagal, ma diat a tarie diat ta ra iap.

⁸ Ma mangoro na vuna tarai diat a vana pakit go ra pia na pal, ma diat a tir vargiliiane diat dari: Ta ra ava ra Luluai i tar pait go ra magit ta go ra ngala na pia na pal? ⁹ Ma da bali ia dari: Tago dia tar vana kan ra kunubu kai ra Luluai kadia God, ma dia tar lotu tadav ra umana enana god, ma dia tar torom ta diat.

¹⁰ Koko avat a tangie nina i tar mat, ma koko avat a tabun ure; avat a manga tangie ke nina i vana irai, tago pa na talil mulai, ma pa na gire mule kana gunan iat. ¹¹ Tago ure Salum natu i Iosia ra king Iuda, nina i ga kia vue tamana Iosia ta ra kini na king, ma i ga mareng kan go ra gunan, ra Luluai i biti dari: Pa na lilikon mulai uti; ¹² na mat ika ta nam ra gunan di ga ben vavilavilau pa ia tar tana, ma pa na gire mule go ra gunan.

¹³ Na ti kaina nam ba na pait ra kubana ma ra mangamangana gegagege, ma kana umana pakapakana pal ma ra mangamangana pa i takodo; nina i vapapalum talaina ma pa i kul ia, ma pa i tul tar kana vapuak tana; ¹⁴ nina i biti, Ina pait kaugu ta pal a kaliana, ma ina vangala ra umana pakana pal tana, ma i mal ra umana mata na kalangar tana; ma di bak ia ta ra balana ma ra pal a davai, a tagatagal, ma di kola ma ra meme. ¹⁵ Dave, una ki na king vang tago u ongaongor upi una lia ma ra tagatagal? Dave, tamam pa i ga ian ma pa i ga momo vang, ma i ga pait ra mangamangana i dovot ma i takodo? Nam ra e i ga boina pirana. ¹⁶ I ga kure mal ra magit kai ra luveana ma nina i ki na niiba; nam ra e i ga boina. Pa di nunure ilam iau ta nam ra mangamangana laka? ra Luluai i biti. ¹⁷ Ma ra

matam ma ra balam pa i nuk upi ta enana magit mulai, ia kaka upi ra nilong, ma upi una doko ra umana tena takodo, ma upi ra arung varbat, ma upi una vakavakaina.

¹⁸ Kari ra Luluai i biti dari ure Ieoiakim natu i Iosia ra king Iuda: Pa da tangi ure dari, Ui turagu! ba, Ui taigu! Pa da tangi ure dari, Ui luluai! ba, Ui kana minamar! ¹⁹ Da punang ia da di punang ra as, da al vairop ia ma da vue vaire vue kan ra mataniolo na pia na pal Ierusalem.

²⁰ Una tutua urama Lebanon, ma una oraoro, ma una tak ra ngiem aro Basan; ma una kukula maro Abarim, tago ra umana talaim par dia tar virua. ²¹ Iau ga tata piram ba u ga ki mamal, ma u ga biti ka: Pa iau mainge ba ina valongore. Damana kaum mangamangana papa ra bung u ga bul tana, pa u ga torom ta ra nilaigu. ²² Ra vuvu na tabatabar kaum lavur tena varbalaurai, ma ra umana talaim diat a yana ta ra kini na vilavilau; a dovotina ta nam ra bung una vavirvir ma una purpuruan ure kaum lavur bilak na mangamangana. ²³ U ba u ki aro Lebanon ma u mal pa kaum po ta ra tagatagal, una ti manga malari ba ra kinadik na tup u da ra kinadik i tup ra vavina i kakava!

²⁴ Da iau laun, ra Luluai i biti, gala Konia natu i Ieoiakim ra king Iuda ia ra domol ta ra limagu tuna, gala ina ule vue u ²⁵ ma ina tul tar u ta ra lima i diat dia anan upi kaum nilaun, ma ta ra lima i diat ba u burutue diat, a lima i Nebukadnesar ra king Babilon ma ra lima i ra tarai Kaldea. ²⁶ Ma ina okole vue u, amur ma tinam nina i ga kava u, ma ina vaki amur ta ra enana gunan ba pa di ga kava amur tana, ma amur a mat ie. ²⁷ Ma pa dir a talil ta ra gunan dir bala upi ia.

²⁸ Dave, go ra tutana Konia pa dir varogop ma ra la i tapamar, ma di pue vue? Pa dir varogop vang ma ra la pa di manane? Ta ra ava di tar okole vue diat ma ra umana bul mur tana, ma di tar vue tar diat ta ra gunan ba pa dia nunure? ²⁹ A gunan,

a gunan, a gunan, una valongore ra tinata kai ra Luluai! ³⁰ A Luluai i biti dari: Avat a tumu vake ra iang i go ra tutana, a biu na tutana, a tutana ba pa na tavua kana papalum; tago pa ta bul mur tana na tavua ma na ki ta ra kiki na king kai David, ma na varkurai mulai ati Iuda.

23

Ra ibaiba na tarai diat a lilikon

¹ A Luluai i biti: Na kaina pire ra umana tena varbalaurai nina dia vakavakaina ma dia korot varbabaiane ra umana sip ba iau tabar diat.

² Io, ra Luluai ra God kai Israel i biti dari ure ra umana tena varbalaurai ba dia tabatabar kaugu tarai: Ava tar imimire varbabaiane kaugu kikil na sip, ma ava tar korot vue diat, ma pa ava ga laume diat; ea, ina bali kavava kaina mangamangana pire vavat, ra Luluai i biti. ³ Ma ina varurue ra ibaiba ta kaugu kikil na sip maro ra lavur gunagunan iau ga korot tar diat i tana, ma ina agur pa mule diat ta kadia lavur liplip na sip; ma diat a varvangala ma diat a pepeal. ⁴ Ma ina tibe ra umana tena varbalaurai pire diat nina diat a tabatabar diat; ma pa diat a burut mulai, ma pa diat a ururian, ma pa ta tikai na rara, ra Luluai i biti.

⁵ Ea, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba ina vatavua tika na ibul i David, a takodoina, ma na ki na king ma na varkurai ma ra kabinana, ma na pait ot pa ra varkurai ma ra mangamangana takodo ta ra gunan. ⁶ Ta kana kilala da valaun Iuda, ma Israel na ki bulu; ma da vatang ra iangina ba, ra Luluai kada mangamangana takodo.

⁷ Kari ra Luluai i biti: Ra e na vut ba pa da biti mulai dari, Da ra Luluai i laun, nina i ga ben vairop ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto; ⁸ dari ka, Da ra Luluai i laun, nina i ga ben vairop ra tarai Israel kan ra gunan ta ra papar a labur, ma kan ra lavur gunan par i ga korot tar diat i tana, ma i ga agur pa diat; ma diat a ki ta kadia gunan iat.

A tinata na vartakun ure ra umana propet vavaongo

⁹ Ure ra umana propet: A balagu i takunuan, a lavur urugu dia dadadar; iau da ra tutana i longlong ma ra nimomo, da ra tutana ba ra vain i tar ongor pa ia, ure ra Luluai ma ure kana lia na tinata. ¹⁰ Tago ra gunan i kor ma ra umana tena nipo; tago ra gunan i lingligur ure ra tinata na varvabilak; a umana pia na vura ta ra pupui dia tar makuk. Kadia mangamangana i bilak, ma pa i takodo kadia niongor. ¹¹ Tago ra propet ma ra tena tinabar dir par a ura vakuku upi God; maia, ta ra kubagu iat iau tar na tadav kadir bilak na mangamangana, ra Luluai i biti. ¹² Kari kadia nga na da ra nga i duladula ta ra bobotoi, da korot tar diat i tana ma diat a bura tana; tago ina tulue ra kaina pire diat ta ra kilala na balbali pire diat, ra Luluai i biti. ¹³ Ma iau ga na tadav ra mangamangana papaua pire ra umana propet Samaria; dia ga tata na propet tai Baal, ma dia ga varara kaugu tarai Israel. ¹⁴ Pire ra umana propet Ierusalem bula iau tar gire tika na bilak na magit; dia pait ra nipo, ma dia vanavana ta ra vaongo, ma dia vapatuan ra lima i ra umana tena varpiam, ma damana pa ta tikai i vana tapuku kan kana bilak na mangamangana; diat par dia da Sodom piragu, ma ra tarai na gunan dia da Gomora.

¹⁵ Io, ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari ure ra umana propet: Ea, ina tabar diat ma ra magit i mapak, ma ina vamomo diat ma ra tava mapak; tago ta ra gunagunan par ra mangamangana vakuku i tar vana rikai kan ra umana propet Ierusalem. ¹⁶ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Koko avat a kapupi ra tinata kai ra umana propet ba dia tata na propet pire vavat; dia tovo tar ra magit vakuku ta vavat; dia tatike ra ninana na nuknuk i diat iat, ma vakir ra tinata ba i arikai ta ra ngie i ra Luluai. ¹⁷ Dia vala biti ta diat dia pidimuane iau, Ra Luluai i tar biti

ba avat a ki na malmal; ma dia biti pire diat par dia pue ngangar ta ra kaina mamainga ta ra bala i diat, Pa ta kaina na tadav avat. ¹⁸ Tago to ia i ga tur ta ra kivung kai ra Luluai, upi na nunure kana tinata ma upi na valongore? To ia i ga nuk pa kana tinata, ma i ga valongore? ¹⁹ Gire, ra ngala na ubar kai ra Luluai! Kana kulot i tar vana rikai da ra kalivuvur; ma na tut taun ra ulu i ra umana tena varpiam. ²⁰ A kankan kai ra Luluai pa na ngo pit, na pait ot pa ka ra lavur nuknuk ta ra balana; ta ra mutuaina na kapa muka pire vavat.

²¹ Pa iau ga tulue go ra umana propet, diat iat dia ga vutvut; pa iau ga tata pire diat, diat iat dia ga tata na propet. ²² Ma gala dia ga tur ta kaugu kivung, gala dia ga ve kaugu tarai ta kaugu tinata, ma gala dia ga ben vatalil diat kan kadia kaina nga ma kan kadia kaina mangamangana.

²³ Dave, iau a God ba i ki maravai ka, ra Luluai i biti, ma vakir a God ba i ki vailik laka? ²⁴ Dave, ta tikai na ki dongdong ta ra lokalokor upi koko ina gire? ra Luluai i biti. Pa iau kor laka ta ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan? ra Luluai i biti. ²⁵ Iau tar valongore ra tinata kai ra umana propet nina dia tata na propet ma ra vaongo ta ra iangigu ma dia biti, Iau tar ririvon, iau tar ririvon. ²⁶ Aivia ra bung boko ba ra nuknuk i ra umana propet vavaongo na damana, a nuknuk i ra umana propet na vartuam ba i vuna ta ra bala i diat iat? ²⁷ Dia nuk ia ba diat a tovo kaugu tarai ma kadia lavur ririvon ba dia ve vargilliane diat ure, upi diat a valubane ra iangigu, da ra umana tama i diat dia ga valubane ra iangigu ma dia ga nuk pa Baal. ²⁸ Nam ra propet ba kana ta ririvon, boina na vaarike ra ririvon; ma nina ba i vatur vake kaugu tinata, boina na tatike kaugu tinata ma ra dovotina. A timul i ra vit dir dave ma ra vuai ra vit? ra Luluai i biti. ²⁹ Dave, kaugu tinata pa i da ra iap laka, ra Luluai i biti, ma pa i da ra tututut ba na pamar gigi ra vat ki?

³⁰ Kari iau tur bat ra umana propet nina dia long kaugu tinata ta diat varvargil, ra Luluai i biti. ³¹ Ea, iau tur bat ra umana propet nina dia tak ra ngie i diat ma dia biti: ra Luluai i biti. ³² Ea, iau tur bat diat dia tata na propet ma ra ririvon vavaongo, ma dia ve kaugu tarai, ma dia varara diat ma kadia vartuam ma ta kadia vavagia vakuku, ra Luluai i biti; ma pa iau ga tulue diat, ma vakir iau ga vartuluai pire diat, ma pa diat a vadongone muka go ra tarai, ra Luluai i biti.

³³ Ma ba go ra tarai, ba ta propet, ba ta tena tinabar, diat a tir u dari, Ava ra mamat na magit kai ra Luluai? io, una ve diat, Avat ra mamat na magit! Ina vung vue avat, ra Luluai i biti. ³⁴ Ma ure ra propet, ma ure ra tena tinabar, ma ure ra tarai ba diat a biti, Ra mamat na magit kai ra Luluai, ina balbali pire nam ra tutana ma diat ta ra kubana. ³⁵ Avat a vatang ia dari, tikitikai pire talaina ma tikitikai pire turana, Ava ra balbali kai ra Luluai? ma, Ava ra Luluai i tar tatike? ³⁶ Ma koko avat a vatang mule ra mamat na magit kai ra Luluai, tago ra mamat na magit ia ra tinata kai ra tarai tikitikai, ma avat tar pukue varara ra tinata kai ra God i laun, kai ra Luluai kai ra lavur kor kada God. ³⁷ Una tir ra propet dari, Ava ra balbali kai ra Luluai piraam? ma dari, Ava ra Luluai i tar tatike? ³⁸ Ma ona ava biti, Ra mamat na magit kai ra Luluai, io, ra Luluai i biti dari: Tago ava tatike go ra tinata, Ra mamat na magit kai ra Luluai, ma iau tar vartuluai pire vavat dari, Koko avat a biti, Ra mamat na magit kai ra Luluai, ³⁹ io, ina nuk vakakit vue avat, ma ina vung vue avat ma ra pia na pal nina iau ga tul tar ia ta vavat ma ta ra umana tama i vavat kan ra luaina matagu; ⁴⁰ ma ina vaki vatikene ra varvul ta vavat, ma ra vavirvir pa na mutu, ma pa da valubane.

24

A vartovo ta ra umana lovo dia

boina ma ta diat dia kaina

¹ Ba Nebukadnesar ra king Babilon i ga tar ben vavilavilau vue Iekonia natu i Ieoiakim ra king Iuda kan Ierusalem, diat ma ra umana luluai Iuda varurung ma ra umana tena madaka ma ra umana tena madaka ta ra palariam, ma i ga tar vaki diat aro Babilon, ra Luluai i ga vaarike go ra ninana piragu: Iau ga gire ra ura rat na lovo di ga vung dir ta ra luaina mata i ra pal li gomgom kai ra Luluai. ² Tika na rat ra lovo tana i boina tuna, da ra luaina minatuka; ma ta ra rat ra lovo tana i kaina tuna, ma pa dia topa ra nian, dia kaina damana. ³ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Ieremia, u gire ra ava? Ma iau ga biti: A umana lovo; a bo na lovo i boina tuna; ma ra kaina lovo i kaina muka, ma pa i topa ra nian, i kaina damana. ⁴ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ⁵ A Luluai ra God kai Israel i biti dari: A umana vilavilau Iuda, nina iau tar tulue diat kan go ra gunan ta ra gunan kai ra tarai Kaldea, diat a varogop ma ra boina piragu, da go ra umana bo na lovo. ⁶ Tago ina mataure diat upi diat a ki boina, ma ina agure pa mule diat tar ta go ra gunan; ma ina vatur diat, ma pa ina rip vue diat; ma ina vaume diat, ma pa ina rubat vue diat. ⁷ Ma ina tul tar ra nuknuk i diat ba na nunure ba iau ra Luluai; ma diat kaugu tarai, ma iau kadia God boko, tago diat a lilikun piragu ma ra bala i diat parika. ⁸ Ma ra Luluai i biti dari: Da ra umana kaina lovo ba pa dia topa ra nian tago dia kaina tuna, damana ina nur vue Sedekia ra king Iuda, ma kana lavur luluai, ma ra ibaiba ta ra tarai Ierusalem ba dia ki valili ta ra gunan, ma diat dia ki ta ra gunan Aigipto. ⁹ Ina nur vue diat upi da gogone vakaina diat ta ra lavur vuna gunan ta ra rakarakan a gunagunan, upi diat a da ra magit na vavirvir, ma ra magit na varkulumai, ma ra magit na varvul, ma ra bilak na magit, ta ra lavur gunan ba ina korot tar diat i tana. ¹⁰ Ma ina tulue ra pakat na

vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra ngala na minait, pire diat tuk tar ta ra bung diat a panie kan ra gunan ba iau ga tul tar ia ta diat ma ta ra umana tama i diat.

25

Babilon na vakaina Iuda a lavurua na vinun na kilakilala

¹ Go ra tinata i ga tadav Ieremia ure ra tarai Iuda par, ta ra vaivatina kilala Ieoiakim natu i Iosia i ga king Iuda tana (nina ba ra luaina kilala Nebukadnesar i ga ki na king aro Babilon), ² ma Ieremia i ga tatike ta ra tarai Iuda par, ma ta diat par dia ga ki Ierusalem, dari: ³ Papa ra kilala a vinun ma a utul Iosia natu i Amon i ga ki na king aro Iuda, tuk tar ta ra bung gori, a ura vinun ma a utul a kilala parika, ra tinata kai ra Luluai i ga tadatadav iau, ma iau ga tar vala tata pire vavat ma pa iau ga vavabing; ma pa ava ga kapupi ia. ⁴ Ma ra Luluai i ga vala tulue kana umana tultul a umana propet pire vavat, ma pa i ga vavabing; ma pa ava ga kapupi ia, ma pa ava ga kap talinga; ⁵ ma dia ga biti: Avat a vana tapuku, tikatikai kan kana kaina nga, ma kan kavava kaina mangamangana, ma avat a ki ta ra gunan ra Luluai i ga tul tar ia ta vavat ma ta ra umana tama i vavat, papa ania ma pa na mutu; ⁶ ma koko avat a mur ra umana enana god upi avat a torom ta diat, ma upi avat a lotu tadav diat, ma koko avat a vakankan iau ma ra papalum na lima i vavat; ma pa ina bili vakaina avat. ⁷ Ma pata, pa ava ga kapupi iau, ra Luluai i biti, upi avat a vakankan iau ma ra papalum na lima i vavat ma avat a kaina tana.

⁸ Kari ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Tago pa ava ga kapupi kaugu tinata, ⁹ ina vartuluai upi ra lavur vuna tarai par maro ra papar a labur, ra Luluai i biti, ma ina vartuluai upi kaugu tultul Nebukadnesar ra king Babilon, ma ina agur pa diat tadav go ra gunan, ma tadav ra tarai dia ki tana, ma tadav ra umana

vuna tarai kikil diat; ma ina vambutue vakakit vue diat, ma ina vaki diat da ta magit na kinaian, ma ra magit di vuake, ma ra magit na vavirvir vatikai. ¹⁰ Go bula, ina vapanie vue ra gara ma ra gugu kan diat, ra nilai ra taulai kalama a tutana, ma ra nilai ra taulai kalama a vavina, ra nilai ra vat na uduudu, ma ra kapa i ra lamp na birao. ¹¹ Ma go ra gunan par na lingling, ma da kaian tana; ma go ra umana vuna tarai diat a toratorom ta ra king Babilon lavurua na vinun na kilakilala. ¹² Ma ba i ot ra lavurua na vinun na kilakilala, ina pait ra balbali pire ra king Babilon, ma pire nam ra vuna tarai ure kadia kaina mangamangana, ma pire ra gunan kai ra tarai Kaldea; ma ina li vatukum vue, ra Luluai i biti. ¹³ Ma kaugu lavur tinata par ba iau ga tatike ure, na ti ot ta nam ra gunan, a lavur magit par di ga tumu ia ta go ra buk, nina Ieremia i ga tata na propet tana ure ra lavur vuna tarai. ¹⁴ Tago mangoro na vuna tarai ma ra umana ngala na king diat a kabila ben vavilavilau pa diat; ma ina vabongon diat da i topa kadia lavur mangamangana, ma ra papalum na lima i diat.

A momamomo na kankan ure ra lavur vuna tarai

¹⁵ Tago ra Luluai ra God kai Israel i biti tagu dari: Una tak pa ra momamomo kan ra limagu, nina ra vain na kankan i tur tana, ma una vamomo ra lavur vuna tarai me ba ina tulue u pire diat. ¹⁶ Ma diat a momo, ma diat a vana lebalebe, ma diat a longlong, ure ra pakat na vinarubu ba ina tulue pire diat. ¹⁷ Ma iau ga tak pa ra momamomo kan ra lima i ra Luluai, ma iau ga vamomo ra lavur vuna tarai par me. nina ra Luluai i ga tulue iau pire diat, ¹⁸ Ierusalem, ma ra umana pia na pal Iuda, ma ra umana king tana, ma ra umana luluai tana, upi diat a lingling, ma upi diat a magit na kinaian, ma ra magit di vuake, ma ra bilak na magit; ma gori i tar damana; ¹⁹ Parao ra king Aigipto, ma

kana umana tultul,, ma kana umana luluai, ma kana tarai par, ²⁰ ma ra umana vaira; ma ra umana king par ta ra gunan Us, ma ra lavur king par ta ra gunan kai ra tarai Pilistia (Askelon, Gasa, Ekron, ma ra ibaiba Asdod); ²¹ Edom, Moab, ma ra tarai Amon; ²² ma ra umana king Tiro par, ma ra umana king Sidon par, ma ra umana king ta ra gunan ra valian ta ra papar a ta maro; ²³ Dedan, Tema, Bus, ma diat par dia gele ra ulu i diat; ²⁴ ma ra lavur king Arabia par, ma ra lavur king kai ra lavur mangana tarai dia ki ra bil; ²⁵ ma ra lavur king Simri par, ma ra lavur king Elam, ma ra lavur king par kai ra tarai Media; ²⁶ ma ra lavur king ta ra papar a labur, diat dia ki maravai ma diat dia ki vailik, diat parpar; ma ra lavur vuna gunan par ra pia ta ra rakarakan a gunagunan; ma ra king Babilon na momo namur ta diat.

²⁷ Ma una ve diat ba ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Avat a momo, ma avat a longlong, ma avat a marmaruai, ma avat a bura, ma koko avat a tut mulai, ure ra pakat na vinarubu ba ina tulue pire vavat. ²⁸ Ma ona dia ole, ma pa dia tak pa ra momamomo ta ra limam upi diat a momo, io, una biti ta diat: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a ti momo. ²⁹ Tago iau tur pa ra vakavakaina ta ra pia na pal di vaiang tar ra iangigu tana, ma avat a pila vang? Patana, pa avat a pila, tago ina oro pa ra pakat na vinarubu pi na tadav ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

³⁰ Io, una tata na propet ma go ra lavur tinata, ma una biti ta diat dari: A Luluai na kukula marama liu, ma ra nilaina na vana rikai kan kana kiki i gomgom; na manga kukula ure kana kikil na sip, na ngenge da diat dia rua ra vuai na vain ure diat par dia ki ta ra rakarakan a gunagunan.

³¹ Da valongore ra lulunga ta ra ngu na rakarakan a gunagunan; tago ra Luluai i vartoto ma ra lavur vuna tarai, ma na pait ra varkurai ure diat

par dia ki ra pia; ma na tul tar ra kaina tarai ta ra pakat na vinarubu, ra Luluai i biti.

³² A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, ra kaina na arikai tai tika na vuna tarai ma na tadav ta ra tikai, ma ra ngala na ubar muka na tut maro ra ngu na rakarakan a gunagunan aro iat. ³³ Ma ta nam ra bung da gire diat ba ra Luluai i tar ubu diat, maro tika na ngu na rakarakan a gunagunan tuk tar tai ta ra tikai; pa da tangie diat, pa da varurue diat, ma pa da punang diat; diat a da ra puputa i va ra pia. ³⁴ Avat a umana tena varbalaaurai, avat a kukula ma avat a tangi, ma avat a bibie ta ra kabu na iap, avat a umana raprap na kikil na sip; tago ra e ba da ubu doko avat i tana i tar vut muka, ma ina korot varbabaiane avat, ma avat a bura da ra umana vakak na Sip. ³⁵ Ma ra umana tena varbalaaurai pa diat a pait valar pa ra nilop, ma ra umana raprap na kikil na sip pa diat a pila. ³⁶ Da valongore ra kunukula kai ra umana tena varbalaaurai, ma ra tinangi kai ra umana raprap na kikil na sip! Tago ra Luluai.i vakaina vue kadia pia na vura, ³⁷ ma di tar re vue ra bo na liplip na sip ure ra karangap na kulot kai ra Luluai. ³⁸ I tar vana rikai kan kana lokalokor da tika na leon; tago kadia gunan i tar uliran ure ra pakat na vinarubu ba i monong ia, ma ure kana karangap na kulot.

26

Di biti ba da doko Jeremia

¹ Ba leoiakim natu i Iosia ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king, go ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Jeremia: ² A Luluai i biti dari: Una tur ta ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma una varvai pire ra lavur pia na pal Iuda nina dia vut upi diat a lotu ta ra kuba i ra Luluai ma ra lavur tinata ba ina kure tar ia tam upi una tatike pire diat; koko una ive ta tika na tinata ik. ³ Kan diat a valongore, ma diat tikatikai diat a vana tapuku kan kadia kaina

nga, upi ina pukue ra nuknukigu ure ra kaina iau tar vaninare pi ina pait ia ta diat ure kadia bilak na mangamangana. ⁴ Ma una biti ta diat ba ra Luluai i biti dari: Ona pa ava kapupi iau upi avat a mur kaugu varkurai nina iau tar vatur ia ta ra luaina mata i vavat, ⁵ upi avat a kapupi ra tinata kai kaugu umana tultul ra umana propet, nina iau vala tulue diat tadav avat ma pa iau vavabing, ma pa ava kapupi diat, ⁶ io, ina kure go ra pal upi dir a varogop ma Silo, ma go ra pia na pal na da ra bilak na magit pire ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan.

⁷ Ma ra umana tena tinabar ma ra umana propet ma ra tarai par dia ga valongore Ieremia ba i ga tatike go ra tinata ta ra kuba i ra Luluai. ⁸ Ma ba Ieremia i ga vaip ra tinata par ra Luluai i ga vartuluai ba na varvai me pire ra tarai par, ra umana tena tinabar ma ra umana propet ma ra tarai par dia ga kinim vake, ma dia ga biti: Una virua muka! ⁹ Ta ra ava u ga tata na propet ta ra iang i ra Luluai dari: Go ra pal na da Silo, ma go ra pia na pal na lingling ma pa ta na na ki tana? Ma ra tarai par dia ga vana varurung tadav Ieremia ta ra kuba i ra Luluai.

¹⁰ Ma ba ra umana luluai Iuda dia ga valongore go ra lavur magit, dia ga tutua mara ra kuba i ra king tadav ra kuba i ra Luluai, ma dia ga kiki pire ra matakilalat ta ra kalamana mataniolo ta ra kuba i ra Luluai. ¹¹ Ma ra umana tena tinabar ma ra umana propet dia ga biti dari ta ra umana luluai ma ta ra tarai par: I topa ia ba da doko go ra tutana, tago i tar tata na propet ure go ra pia na pal, da ava tar valongore ma ra talinga i vavat iat. ¹² Ma Ieremia i ga biti ta ra umana luluai par ma ra tarai par dari: A Luluai i ga tulue iau pi ina tata na propet ure go ra pal ma ure go ra pia na pal ma ra lavur tinata ava tar valongore. ¹³ Io, avat a mal pa kavava lavur vinavana ma kavava lavur mangamangana, ma avat a torom ta ra nilai ra Luluai

kavava God; ma ra Luluai na pukue ra nuknukina ure ra kaina i ga tatike ure avat. ¹⁴ Ma go ava vatur vake iau; boina avat a pait ra magit i ko ma i takodo ta ra luaina mata i vavat piragu. ¹⁵ Ia kaka avat a nunure muka go, ba ona ava doko iau ava doko ra tena takodo, ma da takun avat ma go ra pia na pal ma ra tarai dia ki tana; tago a dovotina ra Luluai i ga tulue iau tadav avat upi ina tatike go ra lavur tinata ta ra talinga i vavat.

¹⁶ Ma ra umana luluai ma ra tarai par dia ga biti ta ra umana tena tinabar ma ra umana propet: Pa i topa ia ba da doko go ra tutana, tago i tar tata pire dat ta ra iang i ra Luluai kada God. ¹⁷ Ma ta umana patuana ta ra gunan dia ga tut, ma dia ga tata ta ra kivung par dari: ¹⁸ Mika ra te Moraset i ga tata na propet ta ra e ba Esekia i ga ki na king Iuda tana, ma i ga tata pire ra tarai Iuda dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Da ipipuk Sion da di ipipuk ra gunan na uma, ma Ierusalem na da ra umana anguvai na vat, ma ra luana ra pal na lotu i tur tana na da ra lavur luana ra pui. ¹⁹ Dave, Esekia ra king Iuda ma ra tarai Iuda par dia ga ubu doka vang? Pa i ga burutue bar ra Luluai, ma i ga lul upi ra varmari kai ra Luluai, ma ra Luluai i ga pukue ra nuknukina ure ra kaina i ga vatang ia ure diat? Go da vuna ba ra ngala na kaina na tadav dat.

²⁰ Ma tika na tutana bula i ga tata na propet ta ra iang i ra Luluai, a iangina Uria natu i Semaia a te Kiriath-Iearim; ma nam bula i ga tata na propet ure go ra pia na pal ma go ra gunan, varogop ma ra tinata kai Ieremia. ²¹ Ma ba Ieoiakim, diat ma kana lavur ngalangala ma ra lavur luluai, dia ga valongore kana tinata, ra king i ga mainge ba na doka; ma ba Uria i ga valongore, i ga burut ma i ga takap, ma i ga vana Aigipto. ²² Ma Ieoiakim ra king i ga tulue ra tarai uro Aigipto, Elnatan natu i Akbor diat ma ta umana tutana bula, ²³ ma dia ga agur pa Uria maro Aigipto

tadav Ieoiakim ra king, ma ra king i ga doka ma ra pakat na vinarubu, ma i ga vue ra minatina ta ra tung na minat kai ra tarai vakuku. ²⁴ Ma Akikam natu i Sapan i ga maravut Ieremia, upi koko diat a tul tar ia ta ra lima i ra tarai pi diat a doka.

27

A vartovo ta ra umana kip

¹ Ba Sedekia natu i Iosia ra king Iuda i ga tur pa ia pi na king, ra Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Ieremia: ² A Luluai i ga biti tagu: Una pait kaum ta umana vivi ma ta umana kip, ma una vung diat ta ra ul a varam. ³ Ma una tulue diat tadav ra king Edom, ma tadav ra king Moab, ma tadav ra king kai ra tarai Amon, ma tadav ra king Tiro, ma tadav ra king Sidon; ma ra umana tultul ba dia vut Ierusalem pire Sedekia ra king Iuda diat a kap diat. ⁴ Ma una tul tar go ra tinata na vartuluai pire diat ure kadia umana luluai: A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Avat a ve kavava umana luluai dari: ⁵ Iau tar vaki ra rakarakan a gunagunan, ma ra tarai ma ra umana vavaguai dia ki ra pia, ma ra ngala na dekdekigu ma ta ra ongor na limagu; ma iau tul tar ia tai nina iau mainge. ⁶ Ma go iau tar tul tar go ra gunagunan tai kaugu tultul Nebukadnesar ra king Babilon; ma iau tar tul tar ra umana vavaguai na gunan bula tana, upi diat a torom tana. ⁷ Ma ra umana vuna tarai par diat a torom tana, ma tai natuna bula ma tubuna, tuk tar ta ra bung u kana gunan iat; ma ta nam ra e mangoro na vuna tarai ma ra umana ngala na king diat a ben vavilavilau pa ia. ⁸ Ma ona ta vuna tarai ba ta vuna gunan na ole ra tinorom pire go Nebukadnesar ra king Babilon, ma pa diat a puak pa ra kip kai ra king Babilon ta ra ul a vara i diat, ina balbali pire nam ra vuna tarai ma ra pakat na vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra ngala na minait, ra Luluai i biti, tuk tar ba ina vapanie

vapar vue diat i tana. ⁹ Ma avat, koko avat a kapupi kavava umana propet, ma kavava umana tena varvai na tabaran, ma kavava umana tena ririvon, ma kavava umana tena papait, ma kavava umana tena agagar. nina dia ve avat dari: Vakir avat a toratorom ta ra king Babilon. ¹⁰ Tago dia varvai vavaongo pire vavat, upi da kari vavailik vue avat kan kavava gunan. ma upi ina korot vue avat ma avat a virua. ¹¹ Ma nam ra vuna tarai ba na puak pa ra kip kai ra king Babilon ta ra ul a vara i diat, ma na toratorom tana, ina nur vue nam ra vuna tarai pi diat a ki ta kadia gunan iat, ra Luluai i biti; ma diat a pait ra umauma tana, ma diat a ki ie.

¹² Ma iau ga tatike go ra lavur tinata pire Sedekia ra king Iuda dari: Avat a puak pa ra kip kai ra king Babilon ta ra ul a vara i vavat, ma avat a torom tana ma ta kana tarai, ma avat a laun. ¹³ Ta ra ava ava mainge pi avat a virua, avat ma kaum tarai, ta ra pakat na vinarubu, ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait, da ra Luluai i ga varvai ure nam ra vuna tarai ba na ole ra tinorom ta ra king Babilon? ¹⁴ Ma koko avat a kapupi ra tinata kai ra umana propet nina dia biti ta vavat, Vakir avat a torom ta ra king Babilon, tago dia tata na propet vavaongo pire vavat. ¹⁵ Tago vakir iau ga tulue diat, ra Luluai i biti, dia tata vavaongo ko ta ra iangigu, upi ina korot vue avat, ma upi avat a virua, avat ma ra lavur propet dia tata na propet pire vavat.

¹⁶ Ma iau ga tata pire ra umana tena tinabar bula ma pire go ra tarai par dari: A Luluai i biti dari: Koko avat a kapupi ra tinata kai kavava lavur propet ba dia tata na propet pire vavat ma dia biti, Ea, i maravai ba da vamule ra tabarikik ure ra kuba i ra Luluai maro Babilon, tago dia tata na propet ma ra vaongo pire vavat. ¹⁷ Koko avat a kapupi diat, avat a toratorom uka ta ra king Babilon ma avat a laun; upi ra ava go ra pia na pal na lingling ika? ¹⁸ Ma

ona dia propet tuna, ma ra tinata kai ra Luluai i ki pire diat, boina diat a araring pire ra Luluai kai ra lavur kor, upi koko da mulue ra tabarikik nina i tur valili ta ra kuba i ra Luluai ma ta ra kuba i ra king Iuda ma ta ra pia na pal Ierusalem uro Babilon. ¹⁹ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari ure ra umana pagapaga, ma ure ra ngala na la, ma ure ra umana kiki, ma ure ra ibaiba na tabarikik nina i tur valili ta go ra pia na pal, ²⁰ nina Nebukadnesar ra king Babilon pa i ga kap vue, ba i ga ben vavilavilau Iekonia natu i Ieoiakim ra king Iuda, maro Ierusalem uro Babilon, diat ma ra lavur luluai Iuda ma Ierusalem; ²¹ maia pa, ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari ure ra tabarikik nina i tur valili ta ra kuba i ra Luluai, ma ta ra kuba i ra king Iuda, ma ta ra pia na pal Ierusalem: ²² Da mulue uro Babilon, ma na ki abara tuk tar ta ra bung ina nuk pa ia, ra Luluai i biti; ma ta nam ra bung ina mulue diat uti, ma ina vamule uti ta go ra gunan.

28

A tinata vavaongo kai ra propet Kanania

¹ Ma ta nam ra kilala, ba Sedekia i ga tur pa ia pi na king Iuda tana, ta ra kilala a ivat ma ra gai a ilima, Kanania natu i Asur ra propet maro Gibeon i ga ve iau ta ra kuba i ra Luluai, ta ra luaina mata i ra umana tena tinabar ma ra tarai par, dari: ² A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Iau tar bubur ra kip kai ra king Babilon. ³ Ba pa i par boko a ura kilala, ina ga vamule ra lavur tabarikik kai ra kuba i ra Luluai uti ta go ra gunan, nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga tak vue kan go ra gunan, ma i ga mulue uro Babilon; ⁴ ma ina agur pa mule Iekonia natu i Ieoiakim ra king Iuda uti ta go ra gunan, diat ma ra tarai Iuda di ga ben vavilavilau pa diat uro Babilon, ra Luluai i biti, tago ina bubur ra kip kai ra king Babilon.

⁵ Ma ra propet Ieremia i ga biti ta ra propet Kanania ta ra luaina mata i ra umana tena tinabar ma ta ra luaina mata i ra tarai dia ga tur ta ra kuba i ra Luluai, ⁶ ra propet Ieremia i ga biti: Amen, boina ba ra Luluai na pait ia; a Luluai na pait ot pa kaum tinata nina u ga tata na propet me, ma na vamule ra tabarikik kai ra kuba i ra Luluai ma ra tarai par dia ki na vilavilau maro Babilon uti ta go ra gunan. ⁷ Ia kaka una valongore go ra tinata ba ina tatike ta ra talingam ma ta ra talinga i go ra tarai par. ⁸ A umana propet dia ga lua ta dorania tana dia ga tata na propet ure mangoro na gunan ma ure ra umana ngala na vuna tarai, ure ra vinarubu, ma ure ra mulmulum, ma ure ra ngala na minait. ⁹ Ma ba tika na propet i varvai ure ra malmal, ba di pait ot pa ra tinata kai nam ra propet da nunure muka ure nam ra propet ba a dovotina ra Luluai i tar tulue.

¹⁰ Ma ra propet Kanania i ga tak vue ra kip kan ra ul a vara i Ieremia ra propet, ma i ga bubur ia. ¹¹ Ma Kanania i ga biti ta ra luaina mata i ra tarai par dari: A Luluai i biti: Damana ina bubur ra kip kai Nebukadnesar ra king Babilon kan ra ul a vara i ra lavur vuna tarai par, ba pa na par boko ra ura kilala. Ma ra propet Ieremia i ga vana ka.

¹² Ma ba ra propet Kanania i ga bubur ra kip kan ra ul a vara i ra propet Ieremia, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ¹³ Una vana, ma una ve Kanania dari: A Luluai i biti dari: U tar bubur ra kip na davai, ma ina pait ra kip na palariam upi na kia vue ra davai. ¹⁴ Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Iau tar vung tar ra kip na palariam ta ra ul a vara i go ra lavur vuna tarai, upi diat a toratorom tai Nebukadnesar ra king Babilon, ma diat a torom tana; ma iau tar tul tar ra lavur vavaguai na gunan bula tana.

¹⁵ Ma ra propet Ieremia i ga biti ta ra propet Kanania dari: Kanania, go una valongore; a Luluai pa i ga

tulue u, ma u vuna ba go ra tarai dia kapupi ra vaongo. ¹⁶ Kari ra Luluai i biti dari: Ea, ina kari vue u kan ra rakarakan a gunaganan; go ra kilala una mat, tago u tar tatike ra tinata na varpiam ure ra Luluai.

¹⁷ Damana ra propet Kanania i ga mat ta nam ra kilala iat ta ra gai lavurua.

29

A buk kai Ieremia tadav diat dia ki irai

¹ Ma ra propet Ieremia i ga tulue go ra tinata ta ra buk maro Ierusalem tadav ra umana patuana kai ra tarai di ga ben vavilavilau pa diat, ma tadav ra umana tena tinabar, ma tadav ra umana propet, ma tadav ra tarai par, nina Nebukadnesar i ga ben vavilavilau vue diat maro Ierusalem uro Babilon. ² Di ga tulue namur ta ra vinavana kan Ierusalem kai Iekonia ra king, ma na i ra king, ma ra umana tultul na pal, ma ra umana luluai Iuda ma Ierusalem, ma ra umana tena madaka, ma ra umana tena madaka ta ra palariam.

³ Elasa natu i Sapan ma Gemaria natu i Kilkia, nina Sedekia ra king Iuda i ga tulue dir uro Babilon tadav Nebukadnesar ra king Babilon, dir ga kap ra buk, ma i ga biti dari:

⁴ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari ta ra tarai par di ga kinim vavilavilau pa diat, nina iau ga kure ba da kap vavilavilau pa diat kan Ierusalem uro Babilon: ⁵ Avat a pait ra umana pal ma avat a ki ta diat; avat a vavauma ma avat a en ra vuaina; ⁶ avat a tulai ma avat a vangala ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina; avat a vataule ra umana natu i vavat a umana tutana, ma avat a tul tar ra umana natu i vavat a umana vavina upi diat a tulai, ma diat a kava ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina; ma avat a peal abara, ma koko avat a panie vanavana. ⁷ Ma avat a ongor upi ra malmal ta ra pia na pal iau tar tulue vavilavilau avat tana, ma avat a araring ure pire ra Luluai; tago ba

i ki na malmal, avat bula avat a ki na malmal. ⁸ Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Koko avat a kapupi ra vaongo kai kavava umana propet pire vavat, ba kai kavava umana tena varvai na tabaran, ma koko avat a nuk pa kavava lavur ririvon ava ririvone diat. ⁹ Tago dia tata na propet ma ra vaongo pire vavat ta ra iangigu; vakir iau ga tulue diat, ra Luluai i biti. ¹⁰ Tago ra Luluai i biti dari: Ba i tar ot ra lavurua na vinun na kilala ure Babilon, ina tadav avat, ma ina pait ot pa kaugu bo na tinata pire vavat, ma ina ben vatalil avat ta go ra gunan. ¹¹ Tago iau nunure ra nuknukigu ure avat, ra Luluai i biti, iau nuk pa ra malmal ma vakir ra kaina, upi ina tabar avat ma ra nurnur ta ra mutuaina. ¹² Ma avat a kail upi iau, ma avat a vana ma avat a araring piragu, ma ina valongore avat. ¹³ Ma avat a tikan upi iau, ma avat a tikan tadav iau, ari ona ava tikan upi iau ma ra bala i vavat par. ¹⁴ Ma avat a tikan tadav iau, ra Luluai i biti, ma ina pala vue avat kan ra kini na vilavilau, ma ina ben varurue avat kan ra lavur vuna tarai iau ga korot tar avat pire diat, ra Luluai i biti; ma ina agur pa mule avat uti ta go ra gunan nina iau ga tulue avat kan ia upi avat a ki na vilavilau.

¹⁵ Tago ava tar biti: A Luluai i tar vaki ra umana propet pire dat ati Babilon. ¹⁶ Tago ra Luluai i biti dari ure ra king i ki ta ra kiki na king kai David, ma ure ra tarai par dia ki ta go ra pia na pal, a umana tura i vavat ba dia ga varagur ma avat ta ra kini na vilavilau: ¹⁷ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, ina tulue ra pakat na vinarubu pire diat, ma ra mulmulum, ma ra ngala na minait, ma diat a da ra kaina lovo, nina pa i topa ra nian tago i kaina. ¹⁸ Ma ina korot mur diat ma ra pakat na vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra ngala na minait, ma ina nur vue diat ba da gogone vurvurbingitane diat ta ra lavur vuna gunan ta ra

rakarakan a gunagunan, ma diat a da ra magit na milmilikuan, ma ra magit na kinaian, ma ra magit di vuake, ma ra magit na varkulumai pire ra lavur vuna tarai nina iau tar korot tar diat i tana, ¹⁹ tago pa dia ga kapupi kaugu tinata, ra Luluai i biti, nina iau ga vala tulue kaugu umana tultul ra umana propet me pire diat, ma pa iau ga vavabing; ma pa ava ga mainge ra valavalongor, ra Luluai i biti. ²⁰ Io, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat par ava ki na vilavilau, nina iau ga tulue avat kan Ierusalem uro Babilon.

²¹ Ure Akab natu i Kolaia, ma ure Sedekia natu i Maseia, nina dir tata na propet ma ra vaongo pire vavat ta ra iangigu, ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tul tar dir ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon, ma na doko dir ta ra luaina mata i vavat; ²² ma dir a vuna ta ra tinata na varvabilak pire ra tarai Iuda dia ki na vilavilau aro Babilon, dari: A Luluai na varogopane amutal ma Sedekia ma Akab nina ra king Babilon i ga rang dir ta ra iap; ²³ tago dir ga pait ra magit na papaua livuan tai Israel, ma dir ga po ma ra umana taulai kai ra umana talai dir, ma dir ga vaongo ma ra tinata ta ra iangigu, dir ga tatike ra tinata ba pa iau ga vartuluai tana pire dir; ma iau matoto tana, ma iau varvai kapa tana, ra Luluai i biti.

²⁴ Ma ure Semaia ra te Nekelam, una biti dari: ²⁵ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Tago u ga tulue ra umana buk ta ra iangim iat tadav ra tarai Ierusalem par, ma tadav Sepania natu i Maseia ra tena tinabar, ma tadav ra umana tena tinabar par, dari: ²⁶ A Luluai i tar vaki u a tena tinabar pi una kia vue leoiada ra tena tinabar, upi avat a varbalaurai ta ra kuba i ra Luluai ure ra umana papaua par ba dia tata na propet, upi una vung diat ta ra babat keke ma ra babat na ino. ²⁷ Io, ta ra ava pa u ga pit Ieremia ra te Anatot, nina i tata na propet pire vavat, ²⁸ tago i tar tulue ra tinata pire

vevet ati Babilon, ma i biti: A kini na vilavilau na lolokon; avat a vatur ra umana pal ma avat a ki ta diat; avat a vavauma ma avat a en ra vuaina?

²⁹ Ma Sepania i ga luk go ra buk ta ra luaina mata i ra propet Ieremia. ³⁰ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ³¹ Una tulue ra tinata pire diat par dia ki na vilavilau dari: A Luluai i biti dari ure Semaia ra te Nekelam: Tago Semaia i tar tata na propet ta vavat, ma vakir iau ga tulue, ma i vuna tago ava kapupi ra vaongo, ³² io, ra Luluai i biti: Ea, ina balbali pire Semaia ra te Nekelam ma pire ra umana bul mur tana; pa ta niuruna na ki pire go ra tarai, ma vakir na gire ra bo na magit ba ina pait ia pire kaugu tarai, ra Luluai i biti; tago i tar tatike ra tinata na varpam ure ra Luluai.

30

A vavalima ba diat dia ki na vilavilau diat a talil mulai

¹ A Luluai i ga tulue ra tinata tadav Ieremia dari: ² A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Una tumu ra lavur tinata iau tar tatike pira tai ta tika na buk. ³ Tago ea, ra Luluai i biti, ra e na vut ba ina pala vue kaugu tarai Israel ma Iuda kan ra kini na vilavilau, ra Luluai i biti; ma ina agur vatalil diat ta ra gunan iau ga tul tar ia ta ra umana tama i diat, ma diat a vatur vake.

⁴ Ma ra Luluai i ga tatike go ra tinata ure Israel ma ure Iuda. ⁵ Tago ra Luluai i biti dari: Ave tar valongore ra tinata na nidadar, ra tinata na bunurut, ma vakir ra tinata na malmal. ⁶ Go avat a titir ma avat a gire, ta tutana na kakava vang? Ta ra ava iau gire ra tarai dia vatur ra livua i diat, da ra vavina ba i kakava, ma ra mata i diat par i kiala? ⁷ Ui! Tago nam ra bung i ngala, ma pa ta bung dir varogop me; ia ra kilala na varmonong pire Iakob, ma da valaun ia ka kan ia.

⁸ Ma ta nam ra bung, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ina bubur vue kana kip kan ra ul a varam, ma ina al kutu ra am lavur vivi, ma ra umana

vaira pa diat a ben vavilavilau mule; ⁹ diat a torom uka tai ra Luluai kadia God, ma tai David kadia king, nina ba ina vaki ia pire diat. ¹⁰ Kari koko una burut, u Iakob kaugu tultul, ra Luluai i biti, ma u Israel, koko una ururian; tago ina valaun u kan ra kini vailik, ma ra umana bul mur tam kan ra gunan dia ki na vilavilau tana; ma Iakob na talil ma na ngo ma na balamat, ma pa ta na na vaburut ia. ¹¹ Tago iau ki piram, ra Luluai i biti, upi ina valaun u; tago ina vapanie vakakit vue ra lavur vuna tarai par nina iau ga imire vue u pire diat, ma pa ina vapanie vakakit u; ina vapagumanene ke u ma ra varkurai, ma pa ina nur vue muka ra balbali piram.

¹² Tago ra Luluai i biti dari: Kaum minait pa na boina mulai, ma kaum kinkin i kamen. ¹³ Pa ta na i tur maravut u pi da pulu u, ma pa u vung ta magit pi na map tana. ¹⁴ A umana talaim par dia tar valubane u; pa dia nuk pa u; tago iau tar kita vakinkin u da ra ebar, ma iau tar vapagumanene u da ra tena varvakadik, tago mangoro kaum bilak na mangamangana, ma u tar vapeal kaum varpam. ¹⁵ Ta ra ava u tangi ure kaum kinkin? I dekdek upi na ngo kaum kinadik. Iau pait go ra lavur magit piram, tago mangoro kaum bilak na mangamangana, ma tago u tar vapeal kaum varpam. ¹⁶ Kari diat par dia en vue u da kabila en vue diat; ma kaum lavur ebar par tikitikai da kinim vavilavilau pa diat; ma diat dia loalong piram da kabila loalong pire diat, ma diat par dia ra varpa piram da kabila ra varpa pire diat. ¹⁷ Tago ina valagar pa u, ma ina vama kaum lavur kinkin, ra Luluai i biti, tago dia tar vatang u ba ra puiap, ma dia biti, dari: Sion nam ba pa ta na i nuk pa ia.

¹⁸ A Luluai i biti dari: Ea, ina lilikon mulai tadav ra umana pal na mal kai Iakob, ma ina mari ra umana kubana; ma da pait mule ra pia na pal ta kana luana iat, ma da ki mulai

ta ra kuba i ra king da di ga pait ia lua. ¹⁹ Ma ra pite varpa ma ra nilai diat dia gugu na arikai kan ia; ma ina vapealane diat ma vakir diat a paupau mulai; ina mar diat ma pa diat a ruva. ²⁰ A umana natu i diat diat a ki da lua, ma da vatur mal kadia kivung ta ra luaina matagu, ma ina kure bali diat dia arung bat diat. ²¹ Ma tikai ta diat iat na luluai pire diat, ma kadia tena varkurai na vana rikai ta diat; ma ina vamarave, ma na tadav iau; tago to ia nam ba na rurung upi na tadatadav iau? ra Luluai i biti. ²² Ma avat kaugu tarai ma iau kavava God boko.

²³ Gire, ra ngala na ubar kai ra Luluai! Kana kulot i tar vana rikai da ra kalivuvur; ma na tut taun ra ulu i ra umana tena varpam. ²⁴ A karangap na kankan kai ra Luluai pa na ngo pit, na pait ot pa ka ra lavur nuknuk ta ra balana; ta ra mutuaina na kapa pire vavat.

31

¹ Ta nam ra e, ra Luluai i biti, iau ra God kai ra lavur apik na tarai Israel, ma diat kaugu tarai boko. ² A Luluai i biti dari: A tarai dia ki valili ta ra pakat na vinarubu dia ga na tadav ra varmari ta ra pupui; ma ba Israel i ga anan upi ra ningo, ³ ra Luluai i ga tur rikai pirana maro vailik, ma i ga biti: Iau tar mari u ma ra varmari tukum; kari iau tar al pa u ma ra varmari. ⁴ Ina vatur mule u da ra pal, ma da pait vatur u, a inip na vavina Israel; una kap mule kaum lavur kudu, ma una vana rikai ta ra malagene kadiat dia gugu. ⁵ Una pait mule ra umana uma na vain ta ra lualuana Samaria; a umana tena vinauma diat a vavauma, ma diat a gugu ta ra vuaina. ⁶ Tago tika na bung na vut boko ba ra umana tena minakila diat a oraoro ta ra lavur lualuana Epraim dari: Avat a tut, ma dat a vana urama Sion tadav ra Luluai kada God.

⁷ Tago ra Luluai i biti dari: Avat a kakailai na gugu ure Iakob, ma avat a ngenge ure nina i lualua ta ra lavur vuna tarai; avat a varvai,

avat a pite varpa, ma avat a biti: Luluai, una valaun kaum tarai, ra ibaiba tai Israel. ⁸ Ea, ina agur pa diat maro ra gunan ta ra papar a labur, ma ina ben varurue diat maro ra ngu na rakarakan a gunagunan aro iat, diat varurung ma ra umana pula ma ra umana kakak, ra umana vavina dia kap bala varurung ma ra umana vavina dia kakava; a ngala na kor diat a talil uti. ⁹ Diat a vut ma ra tinangi, ma ina. agur pa diat ma ra tinata na varmaram; ina ben pa diat ta ra umana tava alir ta ra nga i tamataman, ma pa diat a tutukai tana; tago iau tama i Israel, ma Epraim ra luaina natugu.

¹⁰ Avat a umana vuna tarai, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, ma avat a vaarike ta ra umana lolo aro vailik, ma avat a biti: Nina i tar vue imimire vue Israel na varurue mule, ma na balaure da ra tena varbalaurai i mono bat kana kikil na sip. ¹¹ Tago ra Luluai i tar kul valangalanga Iakob, ma i tar valaun ia kan ra lima i nina i ga ongor ta dir. ¹² Ma diat a vut ma diat a kakailai ta ra luana Sion, ma diat a vana varurung tadav ra bo na magit kai ra Luluai, tadav ra kon, ma tadav ra vain, ma tadav ra dangi, ma tadav ra umana nat na sip ma ra umana nat na bulumakau; ma kadia nilaun na ti varogop ma ra uma di pukpuk ia, ma pa diat a ligur mulai.

¹³ Ma ta nam ra e ra inip na vavina na gugu ma ra malagene, ma damana ra umana barmana ma ra umana patuana; tago ina pukue kadia niligur upi ra gugu, ma ina vamaram diat, ma ina vagugu diat upi na par kadia niligur. ¹⁴ Ma ina tabar vamaur ra bala i ra umana tena tinabar ma ra bira, ma kaugu tarai diat a maur ma ra bo na magit tagu, ra Luluai i biti.

¹⁵ A Luluai i biti dari: Di valongore ra nilai tikai aro Rama, a kunukula ma ra ngala na tinangi, Rakel i tangtangie ra umana natuna; i ole vue ra varmaram ure ra umana natuna, tago dia tar panie. ¹⁶ A Luluai i biti dari: Koko una tangi, ma koko

na lur ra matam, tago da vapuak u ure kaum papalum, ra Luluai i biti; ma diat a lilikun mulai kan ra gunan na ebar. ¹⁷ Ma kan na boina ra mutuaim, ra Luluai i biti; ma ra umana natum diat a vut mulai ta kadia langun iat. ¹⁸ A dovotina iau tar valongore Epraim i tangie mule dari: U tar vapagumanene iau, ma di tar vapagumanene iau da ra nat na bulumakau ba pa i la ta ra kip; una valilikun iau, ma ina lilikun, tago u ra Luluai kaugu God. ¹⁹ A dovot ba iau ga tar vana irai, iau ga nukpuku; ma ba iau ga tar matoto, iau ga par ra vo na kaugu; iau ga ruva, ma iau ga ula, tago iau ga vavirvir ure ra magit iau ga pait ia ba iau ga bul boko. ²⁰ Dave, Epraim a vakak na natugu, a tutana? A bo na bul laka? Tago ra lavur bung ba iau takun ia iau manga nuknuk pa ia boko; kari ra balagu i bala upi ia, ma a dovotina ina mari ia, ra Luluai i biti.

²¹ Una vatur ra umana vakilang na nga, ma una page ra umana davai na varvateten na nga; a nuknukim na lingan upi ra nga tur, upi ra nga u ga vana tana; u a inip na vavina Israel, una lilikun, una lilikun mulai tadav go kaum lavur pia na pal. ²² Natugu, a vavina ba u ga vana irai, aivia ra bung boko una tenten vurvurbit? Tago ra Luluai i tar vaki ra kalamana magit ati ra pia: a vavina na kove ra tutana.

²³ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Da vatang mule go ra tinata ta ra gunan Iuda ma ta ra lavur pia na pal tana, ba iau ben valilikun diat di ga kinim vavilavilau pa diat: A Luluai na vadoane u, u ra kuba i ra mangamangana takodo, u ra luana i gomgom. ²⁴ Ma Iuda ma kana lavur pia na pal diat a ki varurung tana, ma ra umana tena vinauma ma diat dia vana vurvurbit ma ra kikil na Sip. ²⁵ Tago iau tar tabar vamaur nina i talatalangan, ma iau tar vaongor diat par i tabun ra bala i diat. ²⁶ Ba i ga par go iau ga tavangun, ma iau ga nana; ma kaugu niva i ga kalami piragu.

²⁷ A Luluai i biti dari: Ea, ra e na vut ba ina vaume ra tarai ma ra umana vavaguai ta ra gunan Israel ma ta ra gunan Iuda. ²⁸ Ma da iau ga makile diat upi ina rubat vue diat, ma upi ina rip vue diat, ma upi ina pukue vue diat, ma upi ina vamutue diat, ma upi ina vakadik diat, damana ina makile diat upi ina vatur diat, ma upi ina vaume diat, ra Luluai i biti.

A kalamana kunubu

²⁹ Ta nam ra e pa da biti mulai dari: a umana tutana dia tar en ra umana vuai na vain dia manmanina, ma ra pal a ngie i ra umana natu i diat dia manmanina. ³⁰ Tikatikai na virua ure kana varpiam iat; ma nina i en ra vuai na vain i manmanina ra pal a ngiene iat na manmanina.

³¹ A Luluai i biti dari: Ea, ra e na vut ba avet ma ra tarai Israel ma ra tarai Iuda avet a pait ra kalamana kunubu; ³² pa na varogop ma rak kunubu avet ma ra umana tama i diat ave ga pait ia ta ra bung iau ga vatur ra lima i diat upi ina ben vairop diat kan ra gunan Aigipto; tago dia ga vatamam vue nam kaugu kunubu, ma a dovotina iau ga ki da ra taulai pire diat, ra Luluai i biti. ³³ Go ra kunubu avet ma ra tarai Israel avet a pait ia ba i par nam ra e, ra Luluai i biti: ina poe kaugu vartuluai ta ra bala i diat, ma ina tumu ia ta ra bala i diat, ma iau kadia God ma diat kaugu tarai. ³⁴ Ma pa diat a tovo mule talai diat tikatikai, ma tura i diat tikatikai, dari: Una nunure ra Luluai; tago diat par diat a nunure iau, a umana ikilik tuna ta diat ma ra umana ngala, ra Luluai i biti; tago ina pun vue kadia bilak na mangamangana, ma pa ina nuk pa mule kadia varpiam.

³⁵ A Luluai, nina i tul tar ra keake pi na vakapa ra bung na keake, ma ra gai ma ra lavur tagul upi diat a vakapa ra marum, nina i vaguan ra ta upi kana bobol na roro, ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina, i biti dari: ³⁶ Ba go ra lavur mangana dia panie ta ra luaina matagu, ra Luluai

i biti, a tarai Israel na panie bula ma vakir na vuna tarai mulai ta ra luaina matagu pa na mutu. ³⁷ A Luluai i biti dari: Ona i tale ba da valar ot pa ra bala na bakut arama liu, ma da tikan tadav ra vunapai ra rakarakan a gunagunan ara iat, io, ina okole vue ra tarai Israel bula ure ra lavur magit dia tar pait ia, ra Luluai i biti.

³⁸ Ea, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba da pait ra pia na pal upi kai ra Luluai, na tur pa ia ta ra pal na minakila kai Kananel ma na tuk tar ta ra mataniolo ta ra ngu na liplip. ³⁹ Ma ra langun na vana takodo tuk tar ta ra luana Gareb, ma na vila likun upi na tuk tar Goa. ⁴⁰ Ma ra male parika ure ra umana minat ma ure ra kabu, ma ra lavur pakana pia tuk tar ta ra tava alir Kidron, tuk tar ta ra mataniolo na os ta ra papar a taur, na gomgom ure ra Luluai; pa da rubat vue, ma pa da re vue mule pa na mutu.

32

Jeremia i kul ra pakana pia aro Anatot

¹ A Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Jeremia ta ra vavinun na kilala Sedekia i ga ki na king Iuda tana, ta ra kilala a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Nebukadnesar. ² Io, ta nam ra kilala ra tarai na vinarubu kai ra king Babilon dia ga tur vartakalat bat Ierusalem, ma di ga vi varuk Jeremia ra propet ta ra taman kai ra umana monamono nina i ga ki ta ra kuba i ra king Iuda. ³ Tago Sedekia ra king Iuda i ga vi varuk ia, ma i ga biti, Ta ra ava u tata na propet dari: A Luluai i biti: Ea, ina tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra king Babilon, ma na ongor pa ia; ⁴ ma Sedekia ra king Iuda pa na takap kan ra tarai Kaldea, a dovotina da nur tar ia ta ra lima i ra king Babilon, ma dir a pirpir tuna ma ra ngie i dir, ma dir a varbobo ma ra mata i dir; ⁵ ma na agur pa Sedekia uro Babilon, ma na ki ie tuk tar ta ra bung ina tadav ia, ra Luluai i biti; ma ba ava varubu ma ra tarai Kaldea, pa avat a ongor pa diat?

6 Ma Ieremia i ga biti: A tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: 7 Ea, Kanamel natu i matuam Salum na tadav u ma na biti dari: Una kul kaugu pakana pia aro Anatot, tago ra varkurai i tul tar ia tam ba una kul valilikun ia. 8 Io, Kanamel natu i matuagu i ga tadav iau ta ra taman kai ra umana monamono varogop ma ra tinata kai ra Luluai, ma i ga biti tagu dari: Una kul kaugu pakana pia aro Anatot ta ra gunan Benjamin, tago ra varkurai i tul tar ia tam ba una kale pa ia ma ba una kul valilikun ia; una kul vake pi kaum. Ma iau ga matoto tana ba go ra tinata a tinata kai ra Luluai. 9 Ma iau ga kul ra pakana pia aro Anatot kai Kanamel natu i matuagu, ma iau ga valar tar ra mani tana, a vinun ma lavurua na pakana silva. 10 Ma iau ga tumu ra buk na kunukul, ma iau ga vabulit vakilang ia, ma iau ga ting pa ra umana tena varvai kapa ure, ma iau ga valar tar ra mani tana ta ra valavalar na mamat. 11 Damana iau ga tak pa ra ura buk na kunukul, nina di ga vabulit vakilang ia varogop ma ra varkurai ma ra mangamangana kunukul, ma nina bula ba pa di ga vabulit ia; 12 ma iau ga tul tar ra buk na kunukul tai Baruk natu i Neria natu i Maseia, ta ra luaina mata i Kanamel natu i matuagu, ma ta ra luaina mata i ra umana tena varvai kapa nina di ga tumu ra iang i diat ta ra buk na kunukul, ta ra luaina mata i ra tarai Iudaia dia ga kiki ta ra taman kai ra umana monamono. 13 Ma iau ga vartuluai pire Baruk ta ra luaina mata i diat dari: 14 A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Una tak pa go ra ura buk na kunukul, dir par, nina di ga vabulit vakilang ia ma nina ba pa di ga vabulit ia, ma una poe dir tai ta tika na la na pia pi dir a ki mangoro na bung tana. 15 Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Da kul mule boko ra umana pal ma ra umana pia na uma ma ra umana uma na vain ta go ra gunan.

16 Ma ba iau ga tul tar ra buk na kunukul tai Baruk natu i Neria, iau ga araring tadav ra Luluai dari: 17 Ea, Luluai God! U tar vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan ma ra ngala na dekdekim ma ta ra ongor na limam; pa ta magit i dekdek piram, 18 u ba u mari ra umana arip na marmar, ma u bali ra mangamangana kai ra tarai pire ra umana bul mur ta diat, u ra ngala na God ma ra dekdek na God, ra Luluai kai ra lavur kor ra iangim, 19 u lia ma ra kabinana ma u ongor ta ra papalum; a kiau na matam i bobo ra lavur mangamangana kai ra tarai upi una vabongon tikatikai da kana mangamangana ma da ra vuai kana papalum; 20 u ga vaarike ra umana vakilang ma ra umana magit na kinaian ta ra gunan Aigipto, tuk tar ta ra bung gori, pire ra tarai Israel ma pire ra umana enana tarai bula, ma u tar vangala ra iangim da i pada gori; 21 ma u ga agure vairop pa kaum tarai Israel kan ra gunan Aigipto ma ra lavur vakilang ma ra umana magit na kinaian, ma ta ra dekdekim, ma ta ra ongor na limam, ma ta ra ngala na nidadar; 22 ma u ga tul tar go ra gunan ta diat, a gunan ba u ga tar vavalima tar ia ta ra umana tama i diat, a gunan ra polo na u ma ra polo na livur i alir tana; 23 ma dia ga olo tana, ma dia ga vatur vake. Ma pa dia ga torom ta ra nilaim, ma pa dia ga mur kaum varkurai; pa dia ga pait tuna ta magit ta nam par u ga vartuluai pire diat ba diat a pait ia. Kari u tar tulue go ra lavur kaina magit pire diat. 24 Ea, ra umana bobokon dia tar maravai pire go ra pia na pal upi da ongor pa ia; ma di tul tar ra pia na pal ta ra lima i ra tarai Kaldea nina dia varubu me, ure ra pakat na vinarubu, ma ure ra mulmulum, ma ure ra ngala na minait; ma ra magit u ga tatike i tar ot; ma ea, u giragire. 25 Ea, Luluai God, u tar biti tagu, Una kul ra pia ma ra mani, ma una ting pa ra umana tena varvai kapa tana; ma go di tar

tul tar ra pia na pal ta ra lima i ra tarai Kaldea.

²⁶ Namur ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ²⁷ Ea, iau ra Luluai, ra God kai ra lavur tarai; ta tika na magit i dekdek bar piragu?

²⁸ Kari ra Luluai i biti dari: Ea, ina tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra tarai Kaldea, ma ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon, ma na ongor pa ia; ²⁹ ma ra tarai Kaldea nina dia varubu ma go ra pia na pal, diat a vut ma diat a vautunge go ra pia na pal, ma diat a tun vue varurung ma ra umana pal di ga tuntun tar ra bulit i ang na katkat tai Baal ta ra ul a pal tana, ma di ga lolonge ra tinabar na nimomo tana tadav ra umana enana god, upi diat a vakankan iau. ³⁰ Tago ra tarai Israel ma ra tarai Iuda dia ga pait ika ra magit i kaina ta ra luaina matagu papa amana dia ga bul tana; tago ra tarai Israel dia ga vakankan ika iau ma ra papalum na lima i diat, ra Luluai i biti. ³¹ Tago go ra pia na pal i ga vangangal iau pi ina kankan ma upi ina kavavar papa ra bung di ga pait vatavuna ma i tuk tar gori; upi ina re vue kan ra luaina matagu, ³² ure ra lavur kaina mangamangana kai ra tarai Israel ma kai ra tarai Iuda, nina dia ga pait ia pi diat a vakankan iau, diat ma kadia umana king, kadia umana luluai, kadia umana tena tinabar, kadia umana propet, ma ra tarai Iuda, ma ra tarai dia ki Ierusalem. ³³ Ma dia tar vue tamur tar tagu, ma pa dia ga lingan upi iau; ma a dovotina iau ga vala tovo diat ma pa iau ga vavabing, ma pa dia ga valongore upi diat a vatur vake ra vartovo. ³⁴ Dia ga vaki kadia lavur bilak na magit ta ra pal di vatang ra iangigu tana, upi diat a vadur ia. ³⁵ Ma dia ga pait ra umana tavul a lotu ure Baal ta ra male kai natu i Inom, upi diat a tuntun tar ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, tai Molek; ma nam pa iau ga vartuluai tana pire diat, ma pa i ga vana rikai ta ra nuknukigu, ba diat a

pait go ra bilak na mangamangana, upi na varirap Iuda ta ra kaina.

³⁶ Ma go, ure go ra pia na pal nina ava biti ure dari, Di tar tul tar ia ta ra lima i ra king Babilon ure ra pakat na vinarubu ma ra mulmulum ma ra ngala na minait, ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: ³⁷ Ea, ina ben varurue diat kan ra lavur gunagunan ba iau ga korot tar diat i tana ta kaugu kulot ma ta kaugu kavavar ma ta kaugu ngala na kankan, ma ina agur pa mule diat tar ta go ra gunan, ma ina vaki bulu diat; ³⁸ ma diat kaugu tarai, ma iau kadia God boko; ³⁹ ma ina vakopono ko ra nuknuk i diat ma kadia mangamangana, upi diat a ru vatikene iau namur; upi diat a ki boina tana, ma damana bula ra umana bul mur ta diat; ⁴⁰ ma avet a pait ra kunubu tukum ma diat, upi koko ina lingan irai kan diat, upi ina pait ika ra boina ta diat, ma ina vaki ra variru ure iau ta ra bala i diat, upi koko diat a vana kan iau. ⁴¹ Ma ina gugu ta diat upi ina pait ra boina ta diat, ma ina vaume tuna diat ta go ra gunan ma ra balagu par ma ra nuknukigu par. ⁴² Tago ra Luluai i biti dari: Da iau ga tulue go ra lavur kaina magit pire go ra tarai, damana ina tulue ra boina pire diat nina iau ga kubu tar ia ta diat. ⁴³ Ma da kul ra umana pakana pia ta go ra gunan nina ava biti ure dari, I tar lingling, pa ta tarai ma pa ta vavaguai tana, di tar tul tar ia ta ra lima i ra tarai Kaldea. ⁴⁴ A tarai diat a kul ra umana pakana pia ma ra mani, ma diat a tumu ra umana buk na kunukul, ma diat a vabulit vakilang diat, ma diat a ting pa ra umana tena varvai kapa, ta ra gunan Benjamin, ma ta ra gunagunan kikil Ierusalem, ma ta ra lavur pia na pal Iuda, ma ta ra lavur pia na pal ta ra gunan i lualuana, ma ta ra lavur pia na pal ta ra malamale, ma ta ra lavur pia na pal ta ra papar Negeb; tago ina ben valilikun, diat dia ki na vilavilau, ra Luluai i biti.

33

Ierusalem na ki bulu mulai

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule Ieremia ba di ga banu bat ia boko ta ra taman kai ra umana monamono, dari: ² A Luluai nina i pait ia, ra Luluai nina i mal pa ia pi na vatur ia, ra Luluai ra iangina, i biti dari: ³ Una kail tadav iau ma ina torom tam, ma ina vaarike ra umana ngala na magit piram, ma ra umana dekdek na magit, ba pa u nunure boko diat. ⁴ Tago ure ra umana pal ta go ra pia na pal, ma ure ra umana pal kai ra umana king Iuda, nina di ga rip vue diat upi da pait ra balada me ure ra umana bobokon ma ure ra pakat na vinarubu, ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: ⁵ A tarai Kaldea dia vut upi diat a varubu, ma upi diat a vabuka ra umana pal ma ra minat i ra tarai, nina iau tar ubu diat ta kaugu kankan ma ta kaugu karangap na kulot, tago ure kadia bilak na mangamangana iau tar ive ra matagu kan go ra pia na pal.

⁶ Ea, ina tabar ia ma ra bo na nilaun ma ra nilagar, ma ina valagar diat; ma ina vaarike ra ngala na malmal ma ra dovotina pire diat. ⁷ Ma ina vatalil ra tarai Iuda ma ra tarai Israel nina dia ki na vilavilau, ma ina vatavua diat da lua. ⁸ Ma ina dalu vue kadia lavur bilak na mangamangana kan diat, nina dia tar pait ia piragu; ma ina nur vue kadia lavur bilak na mangamangana nina dia tar pait ia piragu ma dia tar piam vue iau me. ⁹ Ma go ra pia na pal na da ra iang na gugu piragu, a pite varpa ma ra magit iau langlang tana, ta ra luaina mata i ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan, nina diat a valongore ra lavur bo na magit ba ina pait ia pirana; ma diat a burut ma diat a dadadar ure ra lavur bo na magit ma ra malmal ba ina tabar ia me.

¹⁰ A Luluai i biti dari: Ta go ra gunan ba ava biti ure dari, I tar lingling, ma pa ta tarai ma pa ta vavaguai tana, maia, ta ra lavur pia na pal Iuda ma ta ra lavur nga Ierusalem

nina dia lingling, ma pa ta tarai ma pa ta vavaguai tana, da valongore ¹¹ ra nilai ra gugu ma ra nilai ra gina, ra nilai ra taulai kalama a tutana ma ra nilai ra taulai kalama a vavina, ra nilai diat dia biti, Avat a pite pa ra Luluai kai ra lavur kor, tago ra Luluai i boina, tago kana varmari i tur pa na mutu, ma ra nilai diat dia kap ra vartabar na pite varpa ta ra kuba i ra Luluai. Tago ina ben vatalil diat dia ki na vilavilau da ta ra turpaina, ra Luluai i biti.

¹² A Luluai kai ra lavur kor i biti: A kuba i ra umana tena balabalaure sip nina dia vadiop kadia umana kikil na sip na tur mulai ta go ra gunan i lingling, nina pa ta tarai ma pa ta vavaguai tana, ma ta ra lavur pia na pal tana. ¹³ Ta ra lavur pia na pal ta ra gunan i lualuana, ma ta ra lavur pia na pal ta ra gunan i malamale, ma ta ra lavur pia na pal ta ra papar Negeb, ma ta ra gunan Benjamin, ma ta ra lavur gunagunan kikil Ierusalem, ma ta ra lavur pia na pal Iuda, a umana kikil na sip diat a bolo mulai ta ra luaina mata i nina i lukluk diat, ra Luluai i biti.

¹⁴ A Luluai i biti: Ea, ra e na vut ba ina pait ot pa ra bo na tinata tana nina iau ga tatike ure ra tarai Israel ma ure ra tarai Iuda. ¹⁵ Ta nam ra lavur bung, ma ta nam ra e, ina vagol vaarike tika na ibul i David, a takodoina, ma na pait ra varkurai ma ra mangamangana takodo ta ra gunagunan. ¹⁶ Ta nam ra lavur bung da valaun Iuda, ma Ierusalem na ki bulu; ma da vatang ra iangina ba, ra Luluai kada mangamangana takodo.

¹⁷ Tago ra Luluai i biti dari: David pa na iba upi ta tutana vataikai namur ba na ki ta ra kiki na king kai ra tarai Israel; ¹⁸ ma ra umana tena tinabar ma ra tarai Levi pa diat a iba upi ta tutana ta ra luaina matagu upi na tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ma ba na tun tar ra tinabar na vuai na uma, ma ba na pait vatikene tar ra tinabar.

¹⁹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ²⁰ A Luluai i biti dari: Gala i tale avat ba avat

a vatamam vue kaugu kunubu ure ra keake, ma kaugu kunubu ure ra marum, upi koko ra bung na keake ma ra bung na marum dir a varvarkia mulai, ²¹ gala da vatamam vue kamimir kunubu ma David bula kaugu tultul, upi koko natuna na ki na varkurai ta kana kiki na king, ma kaveve kunubu ma. ra tarai Levi a umana tena tinabar, kaugu umana tultul. ²² Da i dekdek upi da luk ra kor na tagul arama liu, ba upi da valar ra veo ara ra valian, damana ina vapealane ra umana bul mur tai David kaugu tultul, ma ra tarai Levi nina dia kudakudar piragu.

²³ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Jeremia dari: ²⁴ Dave, pa u nuk pa ra tinata go ra tarai dia tar tatike, dari: Ra ura vuna tarai nina ra Luluai i ga pilak pa dir, i tar okole vue dir? Damana dia pidimuane kaugu tarai, upi koko diat a vuna tarai mulai ta ra luaina mata i diat. ²⁵ A Luluai i biti dari: Ona kaugu kunubu ure ra keake ma ure ra marum pa na tur mulai, ona pa iau ga kure tar ra lavur mangamangana arama ra bala na bakut ma ra pia, ²⁶ io, ina okole vue bula ra lavur bul mur tai Iakob, ma tai David kaugu tultul, ma pa ina pilak pa ta tikai ta ra umana bul mur tana upi na kure ra umana bul mur tai Abaraam, Isak, ma Iakob; tago ina ben vatalil diat dia ki na vilavilau, ma ina mari diat.

34

A tinata na vartigal kai Jeremia pire Sedekia

¹ Ta nam ra kilala ba Nebukadnesar ra king Babilon, diat ma kana loko na tarai na vinarubu par, ma ra lavur vuna gunan ta ra rakarakan a gunagunan nina i ga kure diat, ma ra lavur vuna tarai, dia ga varubu ma Ierusalem ma kana lavur pia na pal, ra Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Jeremia: ² A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Una vana, ma amur a tata ma Sedekia ra king Iuda, ma una ve ba ra Luluai i biti dari: Ea, ina tul tar go ra pia na pal ta ra

lima i ra king Babilon, ma na tun vue ma ra iap; ³ ma vakir una pila ta ra limana, a dovotina da kinim vake u, ma da tul tar u ta ra limana; ma amur a varboboi ma ra king Babilon, ma amur a pirpir me, ma una vana Babilon. ⁴ Ma u Sedekia ra king Iuda, una valongore ke ra tinata kai ra Luluai; ra Luluai i biti dari ure u: Vakir una virua ta ra pakat na vinarubu; ⁵ una mat ika ma ra malmal; ma da di ga pait ra variru ma ra ngala na iap pire ra umana tamam, a umana king amana dia ga lua tam, damana da pait ra variru ure u ma ra ngala na iap; ma diat a tangie u, ma diat a biti, Ui, luluai! tago iau tar tatike ra tinata, ra Luluai i biti.

⁶ Ma Jeremia ra propet i ga tatike go ra lavur tinata pire Sedekia ra king Iuda aro Ierusalem, ⁷ ta nam ra kilala ba ra loko na tarai na vinarubu kai ra king Babilon dia ga varubu ure Ierusalem tana, ina ure ra ura pia na pal Iuda dir ga ki valili boko, Lakis ma Aseka; tago dir ika dir ga tur valili ta ra umana pia na pal Iuda ba di ga liplip bat diat.

Di vakaina ra kunubu ure ra umana tultul, a umana te Ebraio

⁸ Ma ra Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Jeremia, ba Sedekia dia ga pait ra kunubu ma ra tarai par Ierusalem ba da vaarike ra kini langalanga pire diat, ⁹ upi ra umana luluai par tikatikai diat a pala vue kadia umana tultul a umana tutana, ma kadia umana tultul a umana vavina, ona diat a umana te Ebraio, ma upi koko ta tikai na vo pa turana a te Iudaia upi na ki na vilavilau pirana. ¹⁰ Ma ra umana luluai par ma ra tarai par dia ga toratorom, diat dia ga mulaot ta nam ra kunubu ba ra tarai diat a pala vue kadia umana tultul na tutana ma kadia umana tultul na vavina, ma koko diat a vo tar mule ra tinorom ta diat; dia ga torom, ma dia ga pala vue diat. ¹¹ Ma namur dia ga nuknuk likun, ma dia ga valilikun ra umana tultul na tutana ma ra umana tultul na vavina nina dia ga tar pala

vue diat, ma dia ga vo pa mule diat upi diat a vilavilau. ¹² Kari ra Luluai i ga tulue ra tinata kai ra Luluai tadav Jeremia dari: ¹³ A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Iau ga pait ra kunubu, avet ma ra umana tama i vavat, ta ra e iau ga ben vairop diat kan ra gunan Aigipto tana, kan ra gunan dia ga ki na vilavilau tana, ma iau ga biti dari: ¹⁴ Ba i ot ra lavlavurua na kilala avat tikitikai avat a pala vue ra umana tura i vavat, a umana Ebraio, nina di ga ivure diat pire vavat ma dia ga torom ta vavat laptikai na kilala; avat a pala vue diat upi diat a vana kan avat. Ma ga ra umana tama i vavat pa dia ga valongore iau, ma pa dia ga kap talinga. ¹⁵ Ma go ava ga tar nukpuku, ma ava ga pait ra magit i takodo ta ra luaina matagu, tago ava ga vaarike ra kini langalanga ta ra umana talai vavat tikitikai, ma ava ga tar pait ra kunubu ta ra luaina matagu ta ra pal di vatang ra iangigu tana; ¹⁶ ma ga ava ga nuknuk likun ma ava ga vakaina ra iangigu, ma avat par tikitikai ava ga valilikun kavava umana tultul na tutana ma kavava umana tultul na vavina nina ava ga pala vue diat ta kadia mamainga, ma ava ga vo tar ra kunudar ta diat upi diat a tultul na tutana ba tultul na vavina pire vavat.

¹⁷ Kari ra Luluai i biti dari: Pa ava ga torom tagu upi avat a vaarike ra kini langalanga ta ra umana tura i vavat tikitikai ma ra umana talai vavat tikitikai; ea, go iau vaarike ra kini langalanga pire vavat, ra Luluai i biti, iau nur tar avat ta ra pakat na vinarubu, ta ra ngala na minait, ma ta ra mulmulum; ma ina gogone vurvurbingitane avat ta ra lavur vuna gunan ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁸ Ma ina nur tar nam ra tarai ba dia tar piam vue kaugu kunubu, ma pa dia ga pait ot pa ra tinata na kunubu nina dia ga pait ia ta ra luaina matagu, ba dia ga poko ra nat na bulumakau upi na ura pakana ma dia ga vanavana livuan ta dir, ¹⁹ a umana luluai Iuda,

a umana luluai Ierusalem, a umana monamono na pal ta ra kuba i ra king, a umana tena tinabar, ma ra tarai par ta ra gunan, nina dia ga vanavana livuan ta ra ura pakana ta ra nat na bulumakau, ²⁰ ina nur tar diat ta ra lima i kadia lavur ebar, ma ta ra lima i diat dia anan upi kadia nilaun; ma ra virua i diat a magit na nian ai ra umana beo liuliu ma ra umana leing ra pia. ²¹ Ma ina tul tar Sedekia ra king Iuda ma kana umana luluai ta ra lima i kadia lavur ebar, ma ta ra lima i diat dia anan upi kadia nilaun, ma ta ra loko na tarai na vinarubu kai ra king Babilon, nina dia ga vana kan avat. ²² Ea, ra Luluai i biti, ina vartuluai ma ina agur vatalil diat ta go ra pia na pal; ma diat a varubu me, ma diat a ongor pa ia, ma diat a tun vue ma ra iap; ma ina li vakaina vue ra umana pia na pal Iuda, ma pa ta na na ki ta diat.

35

A tarai Rekab dia toratorom

¹ A Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Jeremia ta ra e kai Ieoiakim natu i Iosia ra king Iuda: ² Una vana tadav ra tarai Rekab, ma una tata pire diat, ma una agure varuk diat ta ra kuba i ra Luluai, tar tai tika na bagialar tana, ma una vamomo diat ma ra polo na vuai na vain. ³ Io, iau ga ben pa Iasania natu i Jeremia natu i Kabasinia, diat ma ra umana turana, ma ra umana natuna par, ma ra apik na tarai Rekab par; ⁴ ma iau ga agure varuk diat ta ra kuba i ra Luluai, tar ta ra bagialar kai ra umana natu i Kanan natu i Igdalia ra tutana kai God, nina i maravai ta ra bagialar kai ra umana luluai, nam i tur taun ra bagialar kai Maseia natu i Salum ra tena balabalaure matakilalat. ⁵ Ma iau ga vung ra umana la ma ra polo na vain tana ma ra umana momamomo bula ta ra luaina mata i ra tarai Rekab, ma iau ga biti ta diat: Avat a mome ra polo na vain.

⁶ Ma dia ga biti ka: Pa avet a mome ra polo na vain, tago Ionadab natu i Rekab, tama i vevet, i ga varkurai pire vevet dari: Koko avat a mome ra polo na vain, avat ma ra umana bul mur ta vavat pa na mutu; ⁷ damana bula koko avat a pait ta pal, ma koko avat a vaume ra pat na davai, ma koko avat a pait ta uma na vain, ma koko avat a vatur vake ta tikai; ta ra lavur bung ava laun tana avat a ki ta ra lavur pal na mal ika, upi na lolokon kavava nilaun ta nam ra gunan ava ki na vaira tana. ⁸ Ma ave ga torom ta ra tinata kai Ionadab natu i Rekab, tama i vevet, ta ra lavur magit i ga varkurai tana pire vevet, upi koko avet a mome ra polo na vain ta ra lavur bungbung par ave laun tana, avet ma kaveve umana taulai, ma ra umana natu i vevet, a umana tutana ma ra umana vavina; ⁹ ma upi koko avet a pait ra umana pal upi avet a ki ta diat; ma pa ave vatur vake ta uma na vain, ba ta pakana pia, ba ta pat na davai; ¹⁰ ave ga ki ka ta ra umana pal na mal, ma ave ga torom, ma ave ga pait ra lavur magit tama i vevet Ionadab i ga vartuluai tana pire vevet. ¹¹ Ma ba Nebukadnesar ra king Babilon i ga vana rikai ta go ra gunan, ave ga biti: Boina dat a vana urama Ierusalem, kan ra loko na tarai na vinarubu Kaldea ma ra loko na tarai na vinarubu Siria diat a tadav dat; ma damana ave kiki Ierusalem.

¹² Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ¹³ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel i biti dari: Una vana ma una biti ta ra tarai Iuda ma ra tarai Ierusalem dari: Dave, pa avat a kapupi ra vartovo upi avat a torom ta kaugu tinata? ra Luluai i biti. ¹⁴ Di pait ot pa ra tinata kai Ionadab natu i Rekab, nina i ga tatike pire ra umana natuna ba i ga tigel bat diat upi koko diat a mome ra polo na vain, ma tuk tar ta ra bung gori pa dia mome ra polo na vain, tago dia torom ta ra varkurai kai tama i diat; ma ga iau ga vala tata pire vavat ma pa iau ga vavabing, ma pa

ava ga torom tagu. ¹⁵ Iau ga vala tulue bula kaugu umana tultul par pire vavat, a umana propet, ma pa iau ga vavabing, ma iau ga biti dari: Go avat a vana tapuku kan kavava kaina nga tikatikai, ma avat a mal pa kavava mangamangana, ma koko avat a mur ra umana enana God upi avat a torom ta diat, ma avat a ki ta ra gunan nina iau ga tul tar ia ta vavat ma ra umana tama i vavat; ma pa ava ga kap talinga, ma pa ava ga torom tagu. ¹⁶ Ma tago ra umana natu i Ionadab natu i Rekab dia tar pait ot pa ra vartuluai tama i diat i ga tul tar ia ta diat, ma go ra tarai pa dia ga torom tagu, ¹⁷ kari ra Luluai ra God kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tulue ra lavur kaina magit tadav Iuda ma tadav diat par dia ki Ierusalem nina iau tar vatang ia ure diat; tago iau tar tata pire diat ma pa dia ga valongore, ma iau ga oro upi diat ma pa dia ga torom.

¹⁸ Ma Ieremia i ga biti ta ra tarai Rekab: ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Tago ava tar torom ta ra vartuluai kai tama i vavat Ionadab, ma ava tar mur kana lavur togotogo, ma ava tar pait ra lavur magit i ga vartuluai me pire vavat, ¹⁹ io, ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ionadab natu i Rekab pa na iba upi ta tutana ba na tur ta ra luaina matagu ma pa na mutu.

36

Di vaimur ra pinpin na buk parika ta ra iap

¹ Ma ta ra kilala a ivat ta ra kini na king kai Ieoiakim natu i Iosia ra king Iuda, ra Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Ieremia dari: ² Una tak pa ra pinpin na buk, ma una tumu ra lavur tinata tana nina iau tar tatike piram ure Israel, ma ure Iuda, ma ure ra lavur vuna tarai, papa ra bung iau ga tata tavuna piram, papa ra e Iosia i ga laun tana, tuk tar ta ra bung gori. ³ Kan ra tarai Iuda diat a nuk pa ra lavur kaina magit iau tar vaninara

pi ina pait ia pire diat, upi diat a vana tapuku kan kadia kaina mangamangana tikatikai, ma upi ina pun vue kadia bilak na mangamangana ma kadia varpian. ⁴ Ma Ieremia i ga oro pa Baruk natu i Neria; ma Baruk i ga tumu ra tinata i ga irop kan ra ngie i Ieremia ta ra pinpin na buk, a lavur tinata par kai ra Luluai nina i ga tatike pirana. ⁵ Ma Ieremia i ga vartuluai pire Baruk, ma i ga biti dari: Di tar tugal bat iau, ma i dekdek upi ina vana ta ra kuba i ra Luluai; ⁶ kari una vana, ma una luluk ta ra pinpin na buk, nina u tar tumu ra tinata tana ba i irop kan ra ngiegu, una luk ra tinata kai ra Luluai ta ra luaina mata i ra tarai ta ra kuba i ra Luluai ta ra bung na vinevel; ma una luk ia bula ta ra luaina mata i ra tarai Iuda nina dia irairop kan kadia umana pia na pal. ⁷ Kan kadia niaring na vana rikai ta ra luaina mata i ra Luluai, ma diat a vana tapuku kan kadia kaina nga tikatikai; tago i ngala ra kankan ma ra kulot ra Luluai i tar vatang ia ure go ra tarai. ⁸ Ma Baruk natu i Neria i ga pait ra lavur magit da ra propet Ieremia i ga vartuluai pirana, ma i ga lukluk ra tinata kai ra Luluai ta ra buk ta ra kuba i ra Luluai.

⁹ Ma ta ra kilala a ilima ta ra kini na king kai Ieoiakim natu i Iosia ra king Iuda, ta ra gai lavuvat, ra tarai Ierusalem par ma ra tarai par ba dia vana kan ra umana pia na pal Iuda upi diat a vana Ierusalem dia ga oro guve ra tarai upi ra vinevel ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹⁰ Io, Baruk i ga luk ra tinata kai Ieremia ta ra buk ta ra kuba i ra Luluai, ta ra bagialar kai Gemaria natu i Sapan ra tena tutumu, ta ra bala na gunan arama pire ra kalamana mataniolo ta ra kuba i ra Luluai, ta ra luaina mata i ra tarai par.

¹¹ Ma ba Mikaia natu i Gemaria natu i Sapan i ga valongore ra lavur tinata kai ra Luluai ta ra buk, ¹² i ga vana ur ta ra kuba i ra king, ma i ga ruk ta ra bagialar kai ra tena tutumu; ma ra umana luluai par dia ga ki

ie, Elisama ra tena tutumu, Delaia natu i Semaia, Elnatan natu i Akbor, Gemaria natu i Sapan, Sedekia natu i Kanania,. ma ra lavur luluai par.

¹³ Ma Mikaia i ga ve diat ta ra lavur tinata par i ga valongore ba Baruk i ga luk ra buk ta ra luaina mata i ra tarai. ¹⁴ Kari ra umana luluai par dia ga tulue Ieudi natu i Netania natu i Selemia natu i Kusi tadav Baruk ma ra tinata dari: Una vatur vake ra pinpin na buk, nam u ga luluk tana ta ra luaina mata i ra tarai, ma una vana uti. Damana Baruk natu i Neria i ga vatur vake ra pinpin na buk ma i ga tadav diat. ¹⁵ Ma dia ga biti tana: Go una ki, ma una luk ia ta ra luaina mata i vevet. Damana Baruk i ga luk ia ta ra luaina mata i diat.

¹⁶ Ma ba dia ga valongore ra lavur tinata par dia ga bobo vargilliane diat ma ra bunurut, ma dia ga biti tai Baruk: A dovotina avet a ve ra king ta go ra lavur tinata. ¹⁷ Ma dia ga tir Baruk, ma dia ga biti: Boina ba una ve avet, u ga tumu davatane go ra lavur tinata i irop kan ra ngiene?

¹⁸ Ma Baruk i ga bali diat dari: I ga vatang go ra lavur tinata piragu ma ra ngiene, ma iau ga tumu diat ta ra buk ma ra polo na tutumu. ¹⁹ Ma ra umana luluai dia ga biti tai Baruk dari: Una vana ma una paraparau, amur ma Ieremia, ma koko ta tikai na nunure ra pakana amur ki tana. ²⁰ Ma dia ga ruk tadav ra king ta ra bala na gunan; ma dia ga vung ra pinpin na buk ta ra bagialar kai Elisama ra tena tutumu; ma dia ga ve ra king ta ra lavur tinata par.

²¹ Ma ra king i ga tulue Ieudi pi na vila pa ra pinpin na buk, ma i ga vila pa ia ta ra bagialar kai Elisama ra tena tutumu. Ma Ieudi i ga luk ia ta ra luaina mata i ra king, ma ta ra luaina mata i ra lavur luluai par dia tur maravai pire ra king. ²² Ma ra king i ga kiki ta ra pal na manmadir ta ra gai lavuvat, ma ra iap i ga birao ta ra tavul a iap ta ra luaina matana.

²³ Ma ba Ieudi i ga tar luk ra utul ba a ivat na langun, ra king i ga kutu vue ma ra ravita, ma i ga vue tarie ta

ra iap ta ra tavul a iap, ma damana i ga papait ia vanavana upi na imur ra pinpin na buk parika ta ra iap. ²⁴ Ma ra king ma kana lavur tultul par nina dia ga valongore go ra lavur tinata pa dia ga burut ma pa dia ga rada kadia umana mal. ²⁵ Ma Elnatan ma Delaia ma Gemaria dital ga lul ra king ba koko na tun ra pinpin na buk, ma pa i ga kapupi dital. ²⁶ Ma ra king i ga vartuluai pire Ieramel natu i ra king, ma pire Seraia natu i Asriel, ma pire Selemia natu i Abdel, upi dital a kinim Baruk ra tena tutumu ma Ieremia ra propet; ma ra Luluai i ga ive ke dir.

²⁷ Ma ba ra king i ga tar tun vue ra pinpin na buk ma ra lavur tinata nina Baruk i ga tumu diat ba dia ga irop kan ra ngie i Ieremia, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia dari: ²⁸ Una vatur vake ta tika na pinpin na buk mulai, ma una tumu tar ra lavur tinata lua tana, ra tinata i ga tur ta ra luaina pinpin na buk nina Ieoiakim ra king Iuda i tar tun vue. ²⁹ Ma ure Ieoiakim ra king Iuda una biti dari: A Luluai i biti dari: U tar tun vue go ra pinpin na buk, ma u ga biti, Ta ra ava u ga tutumu tana dari: A dovotina ra king Babilon na vut ma na li vue go ra gunan, ma na vapanie vue ra tarai ma ra lavur vavaguai tana? ³⁰ Kari ra Luluai i biti ure Ieoiakim ra king Iuda dari: Pa ta bul mur tana na ki ta ra kiki na king kai David; ma na keake da vue tar ra minatina ta ra lapap, ma na marum tar ta ra mavoko. ³¹ Ma ina kure bali ia, diat ma ra umana bul mur tana ma kana umana tultul, ure kadia bilak na mangamangana; ma ra lavur kaina magit ba iau ga vatang ia ure diat ma pa dia ga kapupi ia, ina tulue pire diat, ma pire ra tarai dia ki Ierusalem, ma pire ra tarai Iuda.

³² Ma Ieremia i ga tak pa ta ra tika na pinpin na buk, ma i ga tul tar ia tai Baruk natu i Neria ra tena tutumu; ma Baruk i ga tumu ra lavur tinata tana i ga irop kan ra ngie i Ieremia, ra tinata ba i ga tur ta ra pinpin na buk nina Ieoiakim ra king Iuda i ga

tun vue ta ra iap; ma di ga vot ia ma mangoro na tinata damana bula.

37

Ieremia i ki ta ra pal na banubat

¹ Ma Sedekia natu i Iosia nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga vaki ia pi na king ta ra gunan Iuda i ga ki ur vue Konia natu i Ieoiakim ta ra kini na king. ² Ma diat ma kana umana tultul ma ra tarai ta ra gunan pa dia ga kapupi ra tinata kai ra Luluai nina i ga tatike tai Ieremia ra propet.

³ Ma ra king Sedekia i ga tulue Ieukal natu i Selemia ma Sepania natu i Maseia ra tena tinabar tadav ra propet Ieremia ma ra tinata dari: Una araring tadav ra Luluai kada God ure dat. ⁴ Ma Ieremia i ga ki langalanga boko pire ra tarai, tago pa di ga varuk ia boko ta ra pal na banubat. ⁵ Ma ra loko na tarai na vinarubu kai Parao i ga vana rikai maro Aigipto; ma ba ra tarai Kaldea nina dia ga ki vartakalat bat Ierusalem dia ga valongore ra varvai ure diat, dia ga tut ma dia ga vana kan Ierusalem.

⁶ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ra propet Ieremia dari: ⁷ A Luluai ra God kai Israel i biti dari: Amur a ve ra king Iuda nina i ga tulue amur piragu pi amur a matoto tagu, dari: Ea, ra loko na tarai na vinarubu kai Parao, nina i ga vana rikai pi na maravut u, na lilikun mulai ta kana gunan iat Aigipto. ⁸ Ma ra tarai Kaldea diat a vut mulai, ma diat a varubu ma go ra pia na pal; ma diat a ongor pa ia, ma diat a tun vue ma ra iap. ⁹ A Luluai i biti dari: Koko avat a tuam pa mule avat ma ra tinata dari, A tarai Kaldea diat a vana muka kan dat; tago vakir diat a vana kan avat. ¹⁰ Tago gala ava ga ubu ra loko na tarai na vinarubu Kaldea par nina dia varubu ma avat, ma gala ra tarai dia ga virua valili dia kinkin par, gala diat par diat a tut ta kadia lavur pal na mal tikatikai, ma diat a tun vue go ra pia na pal ma ra iap.

¹¹ Ma ba ra loko na tarai na vinarubu Kaldea dia ga vana kan Ierusalem tago dia ga burutue ra loko na tarai na vinarubu kai Parao, ¹² Ieremia i ga vana rikai kan Ierusalem upi na vana ta ra gunan Benjamin, upi na vatur vake kana tiniba abara livuan ta ra tarai. ¹³ Ma ba i ga ki ta ra mataniolo Benjamin, tika na luluai na varbalaurai abara, a iangina Iria natu i Selemia natu i Kanania, ma i ga kinim vake ra propet Ieremia, ma i ga biti: U mainge ba una mur ra tarai Kaldea. ¹⁴ Ma Ieremia i ga biti: A vaongo, pa ina mur ra tarai Kaldea. Ma Iria pa i ga kapupi ia, ma i ga kinim vake Ieremia, ma i ga ben pa ia pire ra umana luluai. ¹⁵ Ma ra umana luluai dia ga kankanuane Ieremia, ma dia ga luba ia, ma dia ga varuk ia ta ra pal na banubat ta ra kuba i Ionatan ra tena tutumu, tago di ga tar pukue nam upi ra pal na banubat.

Sedekia dir ma Ieremia dir tata varurung

¹⁶ Ma ba Ieremia i ga pot ta ra pal na banubat, ta ra tung, ma i ga ki ta ra pakana pal tana, ma ba Ieremia i ga ki mangoro na bung tana, ¹⁷ Sedekia ra king i ga vartuluai upi ia, ma di ga vila pa ia; ma ra king i ga tir ive ta ra kubana, ma i ga biti: Dave, ta tinata kai ra Luluai piram? Ma Ieremia i ga biti: Maia. I ga biti bula dari: Da tul tar u ta ra lima i ra king Babilon. ¹⁸ Ma Ieremia i ga biti bula tai Sedekia ra king dari: Ava ra kaina magit iau tar pait ia piram, ba pire kaum umana tultul, ba pire go ra tarai, tago ava tar varuk iau ta ra pal na banubat? ¹⁹ Akave go kavava lavur propet nina dia ga tata na propet ta vavat ma dia ga biti, Ra king Babilon pa na tut na vinarubu ure avat ba ure go ra gunan? ²⁰ Ma go, kaugu luluai ra king, boina ba una valongore iau: boina ba una nuk pa kaugu nilul ta ra luaina matam, ma koko una tulue vatalil iau ta ra pal kai Ionatan ra tena tutumu. kan ina mat ie. ²¹ Ma Sedekia ra king i ga

vartuluai, ma di ga varuk Ieremia ta ra taman kai ra umana monamono, ma ra bungbung par di ga tul tar ra pakana gem tana maro ra tavul a tuntun gem, tuk tar ta ra bung ra gem ta ra pia na pal i ga par. Ma damana Ieremia i ga kiki ta ra taman kai ra umana monamono.

38

Di puak vairop Ieremia kan ra tung

¹ Ma Sepatia natu i Matan, ma Gedalia natu i Paskur, ma Iukal natu i Selemia, ma Paskur natu i Malkia, dia ga valongore ra tinata Ieremia i ga tatike tadav ra tarai dari: ² A Luluai i biti dari: Nina ba na kiki ta go ra pia na pal na virua ta ra pakat na vinarubu, ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait; ma nina ba na irop tadav ra tarai Kaldea na laun, ma na vatur vake kana nilaun da ra magit di ra pa ia, ma na laun uka. ³ A Luluai i biti dari: A dovotina da tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra tarai na vinarubu kai ra king Babilon, ma na ongor pa ia.

⁴ Ma ra umana luluai dia ga biti tai ra king dari: Boina ba da ubu doko go ra tutana, tago i vabilua ra lima i ra tarai na vinarubu dia kiki ta go ra pia na pal, ma ra lima i ra tarai par, tago i tatike ra tinata damana pire diat; tago go ra tutana pa i nuk upi ra magit go ra tarai diat a boina tana, i nuk upi ra magit ba na vakaina diat. ⁵ Ma Sedekia ra king i ga biti dari: Ea, avat iat avat a kure, tago i dekdek ba ra king na tur bat avat. ⁶ Ma dia ga vatur vake Ieremia, ma dia ga vue ta ra tung kai Malkia natu i ra king, nina ta ra taman kai ra umana monamono; ma dia ga valure vaba Ieremia ma ra umana vinau. Ma pa ta tava ta nam ra tung, a pikai ka, ma Ieremia i ga dongol tana.

⁷ Ma ba Ebed-Melek ra te Etiopia, a tena varbalaurai ta ra kuba i ra king, i ga valongore ba di tar vue Ieremia ta ra tung, ma ra king i ga kiki ta ra mataniolo Benjamin, ⁸ Ebed-Melek i ga irop kan ra kuba i ra king, ma

i ga tata pire ra king dari: ⁹ Kaugu luluai ra king, go ra tarai dia tar pait ra kaina ta ra lavur magit dia ga pait ia ta ra propet Ieremia, nina dia tar vue ta ra tung; ma na virua ta ra tung i ki tana ure ra mulmulum, tago pa ta gem mulai ta ra pia na pal. ¹⁰ Ma ra king i ga vartuluai pire Ebed-Melek ra te Etiopia dari: Una agur pa ra utul a vinun na tutana mamati, ma avat a al vairop ra propet Ieremia kan ra tung, ba pa i mat boko. ¹¹ Damana Ebed-Melek i ga agur pa ra tarai, ma dia ga vana ra kuba i ra king ta ra vavai ra pal na vuvuvung, ma dia ga tak pa ra umana maulana mal di tar vue ma ra lavur pakana mal i tarada, ma dia ga valure vaba ia ma ra vinau tadav Ieremia ta ra tung. ¹² Ma Ebed-Melek ra te Etiopia i ga biti tai Ieremia: Boina ba una vung go ra maulana mal di tar vue ma ra umana pakana mal i tarada ta ra baim ta ra vinau. Ma Ieremia i ga pait ia damana. ¹³ Io, damana di ga al pa Ieremia ma ra vinau, ma di ga puak vairop ia kan ra tung; ma Ieremia i ga kiki ta ra taman kai ra umana monamono.

Sedekia i tadav Ieremia upi ra varvateten

¹⁴ Ma Sedekia ra king i ga vartuluai upi Ieremia ma di ga agur pa ia pirana ta ra vautuluna mataniolo ta ra kuba i ra Luluai; ma ra king i ga biti tai Ieremia: A kono magit ina tir u tana, koko una ive ta magit kan iau. ¹⁵ Ma Ieremia i ga biti tai Sedekia: Ona ina vaarike piram, una ga ubu doko iau, laka? Ma ona ina vateten u, pa una kapupi iau. ¹⁶ Io, Sedekia i ga vavalima ivai pire Ieremia dari: Da ra Luluai i laun, nina i ga vaki ra vuvu na nilaun ta dor, pa ina doko u, ma pa ina nur tar u ta ra lima i go ra tarai nina dia anan upi kaum nilaun. ¹⁷ Io, Ieremia i ga biti tai Sedekia: A Luluai ra God kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Tumu una irop tadav ra umana luluai kai ra king Babilon una laun, ma pa da tun vue go ra pia na pal

ma ra iap; ma una laun ma diat bula ta ra kubam; ¹⁸ ma ona pa una irop tadav ra umana luluai kai ra king Babilon, da tul tar go ra pia na pal ta ra lima i ra tarai Kaldea, ma diat a tun vue ma ra iap, ma vakir una pila ta ra lima i diat. ¹⁹ Ma Sedekia ra king i ga biti tai Ieremia: Iau burutue ra tarai Iudaia nina dia tar mur ra tarai Kaldea, kan da tul tar iau ta ra lima i diat, ma diat a kaba iau. ²⁰ Ma Ieremia i ga biti: Pa da tul tar u ta diat. Iau lul u ba una torom ta ra nilai ra Luluai ta ra magit iau tatike piram; damana una ki boina ma una laun. ²¹ Ma ona u ol ika, ma pa una irop, ra Luluai i tar vaarike go ra tinata piragu: ²² Ea, ra umana vavina par ba dia ki valili ta ra kuba i ra king Iuda, da ben vairop diat tadav ra umana luluai kai ra king Babilon, ma nam ra vaden diat a biti: A umana talaim ava varlair ma diat dia tar vagu pa u, ma dia tar vo pa u; ma go, ba ra kaum i dongol ta ra pikai, dia vana balakane u. ²³ Ma da ben vairop kaum umana tulai ma ra umana natum tadav ra tarai Kaldea; ma pa una pila ta ra lima i diat, ra king Babilon na vatur vake u; ma ure u da tun vue go ra pia na pal ma ra iap.

²⁴ Ma Sedekia i ga biti tai Ieremia: Koko ta tikai na matoto ta go ra tinata, ma pa una virua. ²⁵ Ma ona ra umana luluai diat a valongore ba dor tar pirpir, ma dia tadav u ma dia biti tam, Go una ve avet ta ra magit u ga vaarike pire ra king, ma ra magit ra king i ga ve u tana; koko una ive ta magit kan avet, ma pa avet a doko u, ²⁶ io, una biti ta diat, Iau ga pait kaugu nilul pire ra king, pi koko na tulue mule iau ta ra pal kai Ionatan, kan ina virua ie.

²⁷ Ma ra lavur luluai par dia ga tadav Ieremia, ma dia ga tir ia, ma i ga bali diat ma ra lavur tinata ra king i ga vartuluai tana. Damana dia ga ngo kan ia ma ra pirpir, tago pa dia ga valongore go ra magit. ²⁸ Damana Ieremia i ga kiki ta ra taman kai ra

umana monamono tuk tar ta ra bung di ga ongor pa Ierusalem tana.

39

Ierusalem i bura

¹ Ta ra kilala lavuvat Sedekia i ga ki na king aro Iuda tana, ta ra gai a vinun, Nebukadnesar ra king Babilon ma kana tarai na vinarubu par dia ga vana Ierusalem, ma dia ga vartakalat bat ia; ² ma ta ra kilala a vinun ma tikai ta ra kini na king kai Sedekia, ta ra gai a ivat, ma ra bung lavuvat, di ga rada ra liplip ma di ga olo ra pia na pal. ³ Ma ba di ga ongor pa Ierusalem, a umana luluai par kai ra king Babilon dia ga olo, ma dia ga ki ta ra mataniolo livuan: Nergal-Sareser, Samgar-Nebo, Sarsekim ra Rabsaris ma Nergal-Sareser ra Rabmag, diat varurung ma ra umana luluai par kai ra king Babilon.

⁴ Ma ba Sedekia ra king Iuda ma ra tarai na vinarubu par dia ga gire diat, dia ga takap, ma ta ra marum dia ga irop kan ra pia na pal ta ra uma kai ra king, ta ra mataniolo livuan ta ra ura liplip; ma ra king i ga mur ra nga ta ra Araba. ⁵ Ma ra tarai na vinarubu Kaldea dia ga korot mur diat, ma dia ga vutvut tadav Sedekia ta ra pakana i tamataman maravai Ieriko; ma ba dia ga kinim vake, dia ga agure pa ia tadav Nebukadnesar ra king Babilon aro Ribla ta ra gunan Kamat, ma i ga kure. ⁶ Ma ra king Babilon i ga doko ra umana natu i Sedekia ta ra luaina matana aro Ribla; ma ra king Babilon i ga doko ra umana tadar na tutana Iuda bula. ⁷ Ma i ga luak vue ra ura kiau na mata i Sedekia, ma i ga vi ia ma ra palariam upi na ben pa ia uro Babilon. ⁸ Ma ra tarai Kaldea dia ga tun vue ra kuba i ra king ma ra iap, ma ra kubakuba i ra tarai, ma dia ga re vue ra liplip kikil Ierusalem. ⁹ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap vavilavilau ra ibaiba na tarai dia ga ki boko ta ra pia na pal, ma diat bula dia ga takap pirana, ma diat dia ga ki valili. ¹⁰ Ma

Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga nur vue ke ra umana luveana ba pa dia ga vatur vake ta magit, ta ra gunan Iuda, ma i ga tul tar ra umana uma na vain ta diat ma ra umana pia na uma varurung me.

Nebukadnesar i balaure Ieremia

¹¹ Io, Nebukadnesar ra king Babilon i ga vartuluai pire Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono ure Ieremia, ma i ga biti: ¹² Una vatur vake, ma una balaure bulu ia ma koko una vakaina, ma una pait ika nam ra magit pirana ba i ve u tana. ¹³ Io, Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono, ma Nebusasban ra Rabsaris, ma Nergal-Sareser ra Rabmag, ma ra umana ngala na luluai par kai ra king Babilon, ¹⁴ dia ga vartuluai, ma dia ga vairop Ieremia kan ra taman kai ra umana monamono, ma dia ga tul tar ia tai Gedalia natu i Akikam natu i Sapan, upi na agur pa ia ta ra kubana; damana i ga ki livuan ta ra tarai.

A Luluai na valaun Ebed-Melek

¹⁵ Ba di ga tar banu bat Ieremia ta ra taman kai ra umana monamono, a tinata kai ra Luluai i ga tadav ia dari: ¹⁶ Una vana, ma una ve Ebed-Melek ra te Etiopia dari: A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina tulue kaugu lavur tinata taun go ra pia na pal upi na kaina, ma vakir upi na boina; ma da pait ot pa diat ta ra luaina matam ta nam ra bung. ¹⁷ Ma ina valaun u ta nam ra bung, ra Luluai i biti, ma pa da tul tar u ta ra lima i ra tarai u burutue diat. ¹⁸ Tago a dovotina ina valaun u, ma pa una virua ta ra pakat na vinarubu, ma kaum nilaun na da ra magit na ra varpa piram, tago u tar nurnur tagu, ra Luluai i biti.

40

Ieremia ma ra ibaiba na tarai dia tadav Gedalia (2 King 25:22-24)

¹ Ma ba Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga pala vue Ieremia aro Rama, (tago di ga vi ia

ma ra vinau na palariam, ma Nebusaradan i ga ben vue varurung ma ra tarai Ierusalem ma Iuda ba di ga kap vavilavilau pa diat uro Babilon), ra Luluai i ga tulue go ra tinata tadav Ieremia. ² Ma ra luluai na tarai na monamono i ga ben pa Ieremia, ma i ga biti tana: A Luluai kaum God i ga vatang go ra kaina magit upi na tadav go ra gunan; ³ ma ra Luluai i tar tulue, ma i tar pait ra magit da i ga tatike; tago ava tar piam vue, ra Luluai, ma pa ava ga torom ta ra nilaina, kari go ra magit i tar tadav avat. ⁴ Ma go, go ieri iau pala vue ra vinau na palariam kan ra limam. Ona u nuk ia ba i boina pi una mur iau uro Babilon, io, una mai, ma ina balaure bulu u; ma ona u nuk ia ba pa i boina pi una mur iau uro Babilon, io, koko; ea, ra gunan par i tur ta ra luaina matam; una vana ta nam ra pakana u nuk ia ba i ko ma i takodo pi una vana tana. ⁵ Ma ba i ga ururian boko, i ga biti tana: Una lilikun pire Gedalia natu i Akikam natu i Sapan, nina ra king Babilon i ga vaki ia pi na luluai ta ra lavur pia na pal Iuda, ma una ki pirana livuan ta ra tarai; ba kan una vana tai ta pakana ba u nuk ia ba i boina ba una vana tana. Damana ra luluai na tarai na monamono i ga tabar ia ma ra magit na nian, ma i ga pait ra enana vartabar bula pirana, ma i ga pala vue. ⁶ Ma Ieremia i ga vana tadav Gedalia natu i Akikam aro Mispa, ma dir ga ki varurung pire ra tarai dia ga ki valili ta ra gunan.

⁷ Ma ba ra umana luluai na vinarubu nina dia ga ki ra pupui, diat ma kadia tarai dia ga valongore ba ra king Babilon i ga tar vaki Gedalia natu i Akikam pi na luluai ta ra gunan, ma i ga tar tul tar ra tarai ma ra vaden ma ra umana bul tana, a umana luveana tuna ta ra gunan nina ba pa di ga kap vavilavilau vue diat uro Babilon, ⁸ io, dia ga vana tadav Gedalia aro Mispa, Ismael natu i Netania, Iokanan ma Ionatan a ura natu i Kareia, Seraia natu i Tankumet, ra umana natu i Epai ra te Netopat,

ma Iesania natu i ra te Makat, diat ma kadia tarai. ⁹ Ma Gedalia natu i Akikam natu i Sapan i ga vavalima pire diat ma pire kadia tarai dari: Koko avat a burut ure ra tinorom tadav ra tarai Kaldea; avat a kiki ta go ra gunan, ma avat a torom ta.ra king Babilon, ma na boina pire vavat. ¹⁰ Ma iau, ina ki Mispa upi ina torom ta ra tarai Kaldea ba dia vana tadav dat; ma avat, boina avat a varurue ra polo na vain ma ra magit i matuka ta ra kilala na keake ma ra dangi, ma avat a vung ia ta kavava umana la, ma avat a ki ta kavava umana pia na pal nina ava tar vatur vake diat.

¹¹ Damana ra lavur Iudaia dia ga ki Moab, ma pire ra tarai Amon, ma aro Edom, ma ta ra lavur gunan, ba dia ga valongore ba ra king Babilon i ga nur vue ra ibaiba na tarai Iuda pi diat a ki, ma ba i ga vaki Gedalia natu i Akikam natu i Sapan upi na kure diat, ¹² io, ra lavur Iudaia dia ga lilikun maro ra lavur gunan di ga korot tar diat i tana, ma dia ga vana ta ra gunan Iuda tadav Gedalia aro Mispa, ma dia ga varurue ra ngala na polo na vain ma ra peal magit i ga matuka ta ra kilala na keake.

Ismael i varpit ure Gedalia (2 King 25:25-26)

¹³ Ma Iokanan natu i Kareia ma ra lavur luluai na vinarubu ba dia ga ki ra pupui dia ga tadav Gedalia aro Mispa, ¹⁴ ma dia ga biti tana: Dave, u tar nunure ba Balis ra king kai ra tarai Amon i tar tulue Ismael natu.i Netania upi na ubu doko u? Ma Gedalia natu i Akikam pa i ga kapupi diat. ¹⁵ Io, Iokanan natu i Kareia i ga biti ivai tai Gedalia aro Mispa dari: Iau lul u ba ina vana ma ina doko Ismael natu i Netania, ma pa ta na na matoto tana; upi ra ava na ubu doko u, upi ra umana Iudaia par ba dia ki varurung piam diat a tapre varbaiai, ma ra ibaiba na tarai Iuda na virua? ¹⁶ Ma ga Gedalia natu i Akikam i ga biti tai Iokanan natu i Kareia dari: Koko una pait go ra

magit, tago u tatike ra vaongo ure Ismael.

41

¹ Ma ta ra gai lavurua Ismael natu i Netania natu i Elisama, ta ra apik na tarai kai ra king, tika na ngala na luluai kai ra king, diat ma a vinun na tutana, dia ga vana tadav Gedalia natu i Akikam aro Mispā; ma dia ga ian varurung abara Mispā. ² Ma Ismael natu i Netania i ga tut, diat. ma ra vinun na tutana dia ga varagur me, ma i ga ubu doko Gedalia natu i Akikam natu i Sapan ma ra pakat na vinarubu, nina ba ra king Babilon i ga vaki ia pi na luluai ta ra gunan. ³ Ismael i ga ubu doko ra umana Iudaia par bula nina dia ga ki varurung ma Gedalia aro Mispā, ma damana bula ra tarai na vinarubu Kaldea nina dia ga ki pirana.

⁴ Ma ba i ga tar doko ive Gedalia, ta ra kubak tana, ⁵ a tarai dia ga vut maro Sekem, ma maro Silo, ma maro Samaria, lavutul na vinun diat, dia ga ka ra kabe i diat ma kadia mal i ga tarada, ma dia ga poko mule diat, ma dia ga vatur ra tinabar na vuai na uma ma ra bulit i ang na katkat, upi diat a tul tar ia ta ra kuba i ra Luluai. ⁶ Ma Ismael natu i Netania i ga vana oai maro Mispā upi na totongo upi diat, ma i ga tangtangi vanavana; ma ba dia ga varkuvo me i ga biti ta diat: Avat a vana tadav Gedalia natu i Akikam. ⁷ Ma ba dia ga pot ta ra bala na pia na pal iat, Ismael natu i Netania i ga ubu doko diat, ma i ga vue vaba diat ta ra tung, diat ma ra tarai dia ga varagur me. ⁸ Ma a vinun na tutana ta diat dia ga biti tai Ismael dari: Koko una ubu avet, tago ave tar vung ive ra vit ma ra barli ma ra dangi ma ra bulit na livur ta ra pupui. Io, i ga nur vue diat, ma pa i ga doko diat varurung ma ra umana tura i diat. ⁹ Io, ra tung nina Ismael i ga vue vaba ra minat i ra tarai par tana nina i ga ubu diat ia ra ngala na tung ba Asa ra king i ga kal ia, tago i ga burut ure Basa ra king Israel; ma Ismael natu i Netania

i ga vabuka pa ia ma ra minat i diat di ga ubu diat. ¹⁰ Io, Ismael i ga ben vavilavilau vue ra ibaiba na tarai dia ga ki Mispā, a umana natu i ra king, a umana vavina, ma ra tarai par dia ga ki valili aro Mispā, nina Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga tul tar diat tai Gedalia natu i Akikam; Ismael natu i Netania i ga ben vavilavilau vue diat, ma i ga vana upi na bolo tadav ra tarai Amon.

¹¹ Ma ba Iokanan natu i Karea, ma ra lavur luluai na vinarubu dia ga varvaragur me, dia ga valongore ra lavur kaina magit Ismael natu i Netania i ga pait ia, ¹² dia ga agur pa ra tarai par, ma dia ga vana upi diat a varubu ma Ismael natu i Netania, ma dia ga tikan tadav ia ta ra ngala na tava aro Gibeon. ¹³ Ma ba ra tarai par dia ga ki pire Ismael dia ga gire Iokanan natu i Karea ma ra lavur luluai na vinarubu dia ga varait me, dia ga gugu. ¹⁴ Ma nam ra tarai par ba Ismael i ga ben vavilavilau vue diat kan Mispā dia ga vana tapuku kan ia, ma dia ga talil, ma dia ga vana tadav Iokanan natu i Karea. ¹⁵ Ma Ismael natu i Netania diat ma lavutul na tutana dia ga takap kan Iokanan, ma dia ga vana tadav ra tarai Amon. ¹⁶ Ma Iokanan natu i Karea ma ra lavur luluai na vinarubu nina dia ga varvaragur me dia ga agur pa ra ibaiba na tarai par, nina Ismael natu i Netania i ga kap vavilavilau vue diat maro Mispā ba i ga tar ubu doko Gedalia natu i Akikam, a tarai na vinarubu, a vaden, a umana bul, ma ra umana tena balabalaure pal, nina i ga agur pa mule diat maro Gibeon; ¹⁷ ma dia ga vana, ma dia ga ki ta ra gunan kai Kimam maravai Beteleem, upi diat a vana Aigipto ¹⁸ ure ra tarai Kaldea; tago dia ga burutue diat, tago Ismael natu i Netania i ga ubu doko Gedalia natu i Akikam, nina ra king Babilon i ga vaki ia ba na luluai ta ra gunan.

42

A tinata kai Jeremia pire Iokanan

¹ Ma ra lavur luluai na vinarubu, ma Iokanan natu i Karea, ma Iesania natu i Osaia, ma ra tarai par, a umana ngala ma ra umana ikilik, dia ga vana maravai, ² ma dia ga biti tai ra propet Ieremia dari: Boina ba una kapupi kaveve nilul, ma una araring tadav ra Luluai kaum God ure avet, ure go ra ibaiba na tarai par, (tago avet ra paupau ave ki valili ta ra mangoro, da u gire avet ma ra matam), ³ upi ra Luluai kaum God na vaarike tar ra nga ta vevet ba avet a vana tana, ma ra magit ba avet a pait ia. ⁴ Ma ra propet Ieremia i ga biti ta diat: Iau tar valongore avat; io, ina araring pire ra Luluai kavava God varogop ma kavava tinata; ma ra lavur magit ra Luluai na tatike ure avat, ina ga vaarike pire vavat; pa ina ive ta magit kan avat. ⁵ Ma dia ga biti tai Ieremia: A Luluai na da ra tena varvai kapa tuna ma ra tena varvai dovot ma na takun bulu avet, ona pa ave mur ra lavur tinata ra Luluai kaum God i tulue u me pire vevet. ⁶ Ba i boina bar, ba i kaina bar, avet a torom ta ra nilai ra Luluai kada God, nina ave tulue u pirana, upi avet a ki mamal tana, ona avet a torom ta ra nilai ra Luluai kada God.

⁷ Ma ba i ga par a vinun na bung, a tinata kai ra Luluai i ga tadav Ieremia. ⁸ Ma i ga oro pa Iokanan natu i Karea ma ra lavur luluai na vinarubu dia ga ki pirana, ma ra tarai par, a umana ngala ma ra umana ikilik, ⁹ ma i ga biti ta diat: A Luluai ra God kai Israel, nina ava ga tulue iau pirana upi ina tul tar kavava nilul tana, i biti dari: ¹⁰ Ona avat a kiki ta go ra gunan, io, ina page vatur avat ma pa ina rip vue avat, ma ina vaume avat ma pa ina rubat vue avat; tago iau pukue ra nuknukigu ure ra kaina magit iau ga pait ia ta vavat. ¹¹ Koko avat a burutue ra king Babilon, nina ava tar burutue; koko avat a burutue, ra Luluai i biti, tago iau ki pire vavat upi ina valaun avat, ma ina valan-galanga avat kan ra limana. ¹² Ma

ina tul tar ra varmari ta vavat, upi ra king na mari avat ma na nur vue avat upi avat a ki ta kavava gunan iat. ¹³ Ma ona ava biti, Pata, pa avet a ki ta go ra gunan, ma ona damana pa ava torom ta ra nilai ra Luluai kavava God ¹⁴ ma ava biti, Pata, avet a vana ka ta ra gunan Aigipto, aina pa avet a gire ta vinarubu tana, ma pa avet a valongore ra nilai ra tavur, ma pa avet a mulmulum, ma avet a ki ie, ¹⁵ io, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat ra ibaiba Iuda; ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ona i dekdek ra nuknuk i vavat upi avat a vana Aigipto, ma avat a ki na vaira ie, ¹⁶ io, ra pakat na vinarubu ba ava burutue na tadav avat ta ra gunan Aigipto, ma ra mulmulum nina ava burutue na korot mur avat uro Aigipto, ma avat a mat ie. ¹⁷ Damana pire ra tarai par nina i dekdek ra nuknuk i diat ba diat a vana Aigipto upi diat a ki na vaira tana; diat a virua ta ra pakat na vinarubu, ma ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait; ma pa ta na ta diat na laun ba na pila ta ra kaina magit ba ina tulue pire diat. ¹⁸ Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Da di tar lolonge vaarike kaugu kankan ma kaugu karangap na kulot taun ra tarai Ierusalem, damana da lolonge vaarike kaugu karangap na kulot taun avat ba avat a vana Aigipto; ma avat a da ra magit na milmilikuan ma ra magit na kinaian, ma ra magit na varvabilak, ma ra magit na varvul; ma pa avat a gire mule go ra gunan.

¹⁹ A Luluai i tar tata ure avat ra ibaiba Iuda dari: Koko avat a vana Aigipto. Avat a nunure muka ba iau tar varvai kapa pire vavat ta go ra bung ²⁰ ba ava tar vana irai upi avat a virua. Tago ava ga tulue iau tadav ra Luluai kavava God, ma ava ga biti: Una araring ure avet tadav ra Luluai kada God, ma una vaarike ra magit par pire vevet ra Luluai kada God na tatike, ma avet a pait ia. ²¹ Ma gori iau tar vaarike pire vavat, ma pa ava

torom ta ra nilai ra Luluai kavava God tai ta magit ba i ga tulue iau me pire vavat. ²² Io, avat a nunure muka ba avat a virua ta ra pakat na vinarubu, ta ra mulmulum, ma ta ra ngala na minait, ta nam ra gunan ava mainge ra vinavana tana upi avat a ki na vaira tana.

43

A tarai dia vana Aigipto

¹ Ma ba Jeremia i ga tar tatike vaip ra lavur tinata par kai ra Luluai kadia God tadav ra tarai par, nina ra Luluai kadia God i ga tulue me pire diat, ² Asaria natu i Osaia ma Iokanan natu i Karea ma ra lavur vavagia na tutana dia ga piam vue Jeremia dari: U vaongo; ra Luluai kada God pa i ga tulue u ma ra tinata dari, Koko avat a vana Aigipto upi avat a ki na vaira ie; ³ Baruk uka natu i Neria i vangangal u pi una tur bat avet, upi na vagu tar avet ta ra lima i ra tarai Kaldea, upi diat a ubu avet, ma diat a kap vavilavilau pa avet uro Babilon. ⁴ Damana Iokanan natu i Karea ma ra lavur luluai na vinarubu ma ra tarai par pa dia ga torom ta ra nilai ra Luluai, upi diat a ki ta ra gunan Iuda. ⁵ Ma Iokanan natu i Karea ma ra lavur luluai na vinarubu dia ga ben pa ra ibaiba na tarai Iuda, nina dia ga tar talil kan ra lavur Tematana ba di ga tar korot tar diat i tana upi diat a ki ta ra gunan Iuda, ⁶ ra tarai, ra vaden, ra umana bul, ra umana natu i ra king, a umana vavina, ma ra tarai par ba Nebusaradan ra luluai na monamono i ga nur tar diat tai Gedalia natu i Akikam natu i Sapan, ma ra propet Jeremia, ma Baruk natu i Neria; ⁷ ma dia ga vana uro Aigipto, tago pa dia ga torom ta ra nilai ra Luluai. Ma dia ga pot aro Tapankes.

⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Jeremia aro Tapankes dari: ⁹ Una tak pa ta umana ngala na vat, ma una ive diat ta ra pia na kabang ta ra bala na gunan, nina

ta ra mataniolo i ra kuba i Parao aro Tapankes, ta ra luaina mata i ra tarai Iuda, ¹⁰ ma una biti ta diat: A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina vartuluai upi Nebukadnesar ra king Babilon kaugu tultul, ma ina vatur kana kiki na king ta go ra umana vat iau tar vung ive diat, ma na vuare kana pal na mal na king taun diat. ¹¹ Ma na vut ma na ubu ra gunan Aigipto; diat ba kai ra minat diat a tadav ra minat, ma diat ba kai ra kini na vilavilau diat a tadav ra kini na vilavilau, ma diat ba kai ra pakat na vinarubu diat a tadav ra pakat na vinarubu. ¹² Ma ina vautunge ra iap ta ra lavur kuba i ra umana god Aigipto; ma na tun vue diat, ma na kap vavilavilau pa diat; ma na vavauluvai ma ra gunan Aigipto da ra tena balabalaure sip i vavauluvai ma ra olovoi; ma na vana rikai maro ma ra malmal. ¹³ Na bubur bula ra umana gomgom na vat ta ra kuba i ra keake nina i ki ta ra gunan Aigipto; ma na tun vue ra umana kuba i ra umana god Aigipto ma ra iap.

44

Jeremia i tata na propet pire ra umana Iudaia nina dia ki Aigipto

¹ Ra tinata ba i ga tadav Jeremia ure ra umana Iudaia nina dia ga ki ta ra gunan Aigipto, aro Migdol, ma aro Tapankes, ma aro Nop, ma ta ra gunan Patros: ² A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ava tar gire ra lavur kaina magit iau tar tulue taun Ierusalem ma taun ra lavur pia na pal Iuda; ma gori dia tar lingling, ma pa ta na i ki ta diat, ³ ure kadia bilak na mangamangana nina dia ga pait ia upi diat a vakankan iau me, tago dia ga vana ma dia ga tun ra bulit i ang na katkat, ma dia ga torom ta ra umana enana god ba pa dia ga nunure, ma avat ma ra umana tama i vavat bula pa ava ga nunure diat. ⁴ Ma a dovotina iau ga vala tulue kaugu umana tultul ra umana propet pire vavat, ma pa iau ga vavabing, ma iau ga biti: Ea, koko avat a pait go

ra bilak na magit ba iau milikuane.
⁵ Ma pa dia ga valongore, ma pa dia ga kap talinga, upi diat a vana kan kadia kaina mangamangana, ma upi koko diat a tun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god.
⁶ Kari kaugu karangap na kankan ma kaugu kulot i ga vana rikai, ma i ga birao ta ra lavur pia na pal Iuda ma ta ra lavur nga Ierusalem, ma dia tar lingling ma dia tar kapakapana ka, da di gire gori.
⁷ Kari ra Luluai ra God kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ta ra ava ava vakaina mule avat iat, upi da vamutue ra tarai ma ra vaden kan avat, ra umana bul ma ra umana kuramana kan ra gunan Iuda, upi koko ta tikai na ki valili?
⁸ Tago ava vakankan iau ma ra papalum na lima i vavat, tago ava tun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra lavur god ta ra gunan Aigipto, nina ava tar vana pi avat a ki na vaira tana, upi da vamutue avat, ma upi avat a da ra magit na varvabilak ma ra magit na varvul pire ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan.
⁹ Dave, ava tar valubane bar ra kaina mangamangana kai ra umana tama i vavat, ma ra kaina mangamangana kai ra umana king Iuda, ma ra kaina mangamangana kai kadia umana vavina, ma kavava mangamangana iat, ma ra kaina mangamangana kai kavava umana taulai, nina dia ga pait ia ta ra gunan Iuda ma ta ra lavur nga Ierusalem?
¹⁰ Gori bula pa dia ga nuk vaikilik pa diat boko, ma pa dia ga burut, ma pa dia ga mur kaugu varkurai ma kaugu lavur vartuluai, nina iau ga tul tar diat ta vavat ma ta ra umana tama i vavat.
¹¹ Kari ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina bove vakaina avat, ma ina vamutue Iuda par.
¹² Ma ina kure ra ibaiba Iuda, nina i ga dekdek ra nuknuk i diat upi diat a vana Aigipto upi diat a ki na vaira tana, ma diat a panie parika; ta ra gunan Aigipto diat a virua; a pakat na vinarubu na vapanie diat, ma ra mulmulum; ma

diat a virua, a umana ikilik tuna ma ra umana ngala kakit, ta ra pakat na vinarubu ma ta ra mulmulum; ma diat a da ra magit na milmilikuan, ma ra magit na kinaian, ma ra magit na varvabilak, ma ra magit na varvul.
¹³ Tago ina babali pire diat dia ki Aigipto da iau ga babali pire Ierusalem, ma ra pakat na vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra ngala na minait,
¹⁴ ma pa ta na ta ra ibaiba Iuda, nina dia tar vana Aigipto upi diat a ki na vaira tana, na pila ba na laun, upi na lilikun ta ra gunan Iuda, nina dia mainge upi diat a talil tana ma diat a ki tana; tago pa ta na na lilikun, ia kaka nina ba na pila.

¹⁵ Io, ra tarai par ba dia nunure ba kadia umana taulai dia tuntun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra umana enana god, ma ra vaden par ba dia tur maravai, a ngala na kor, ra tarai par dia ki ta ra gunan Aigipto ta ra papar Patros, dia ga bali ra tinata kai Ieremia dari:
¹⁶ Ure ra tinata nina u ga tatike pire vevet ta ra iang i ra Luluai, pa avet a kapupi u.
¹⁷ Ma avet a pait ot pa ka ra lavur tinata par i tar irop kan ra ngie i vevet, ma avet a tun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra tadar na vavina arama liu ra maup, ma avet a lolonge tar ra tinabar na nimomo tana, da ave ga pait ia lua, avet ma ra umana tama i vevet, kaveve umana king ma kaveve umana luluai, ta ra lavur pia na pal Iuda ma ta ra lavur nga Ierusalem; tago ta nam ra kilakilala ave ga tar vung ra ngala na magit na nian, ma ave ga ki boina, ma pa ave ga varkuvo ma ta kaina magit.
¹⁸ Ma papa ra bung ave ga ngo ma ra tuntun tar bulit i ang na katkat tadav ra tadar na vavina arama liu ra maup, ma ra lolonge tinabar na nimomo pirana, ave ga iba upi ra lavur magit, ma ave ga panie ta ra pakat na vinarubu ma ta ra mulmulum.
¹⁹ Ma ra vaden dia ga biti: Ba ave ga tun tar ra bulit i ang na katkat tadav ra tadar na vavina arama liu ra maup, ma ave ga lolonge tar ra tinabar na

nimomo tana, dave, ave ga pait ra umana gem ta ra malalarina ma ave ga lolonge tar ra tinabar na nimomo tana, ma kaveve umana tutana pa dia ga mulaot vang tana?

²⁰ Ma Jeremia i ga biti dari ta ra tarai par, a umana tutana ma ra umana vavina, diat par nina dia ga bali ia ma nam ra tinata: ²¹ Nam ra bulit i ang na katkat ava ga tun tar ia ta ra lavur pia na pal Iuda ma ta ra lavur nga Ierusalem, avat ma ra umana tama i vavat, kavava umana king ma kavava umana luluai, ma ra tarai par ta ra gunagunan, dave, ra Luluai pa i ga nuk pa ia bar, ma pa i ga vana rikai ta ra nuknukina bar? ²² I ga dekdek upi ra Luluai na nur vue, tago i kaina kavava mangamangana ma ava ga tar pait ra lavur kaina magit na milmilikuan; kari kavava gunan i tar lingling, ma i da ra magit na kinaian ma ra magit na varvabilak, ma pa ta tarai dia ki tana, da di gire gori. ²³ Tago ava tar tun tar ra bulit i ang na katkat, ma tago ava tar piam vue ra Luluai, ma pa ava ga torom ta ra nilai ra Luluai, ma pa ava ga mur kana tinata na varkurai, ba kana lavur vartuluai, ba kana lavur varvai; kari ra kaina magit i tar tadav avat, da di gire gori.

²⁴ Ma Jeremia i ga biti bula ta ra tarai ma ra vaden par dari: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, avat a tarai Iuda par ba ava ki ta ra gunan Aigipto ²⁵ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Avat a tarai ma kavava umana taulai ava tar tatike ra tinata ma ra ngie i vavat, ma ava tar pait ot pa ia ma ra lima i vavat, dari: Avet a pait ot pa muka kaveve umana vavalima upi avet a tun tar ra magit tadav ra tadar na vavina arama liu ra maup, ma upi avet a lolonge tar ra tinabar na nimomo tana. Io, boina avat a vadovot kavava umana vavalima, ma avat a pait ot pa kavava umana vavalima. ²⁶ Kari avat par ra tarai Iuda ava ki Aigipto, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai. A Luluai i biti dari: Ea, iau tar vavalima ta

ra ngala na iangigu ba vakir ta tika na tutana Iuda ta ra gunan Aigipto par na vatang mule ra iangigu dari, Da ra Luluai God i laun. ²⁷ Ea, iau makmakile diat upi diat a kaina ka, ma vakir upi diat a boina, ma ra tarai Iuda par ba dia ki Aigipto diat a panie ta ra pakat na vinarubu, ma ta ra mulmulum, upi da vambutue vakakit diat. ²⁸ Ma diat dia pila ta ra pakat na vinarubu diat a talil maro Aigipto upi ra gunan Iuda, a paupau ka diat; ma ra ibaiba Iuda par, nina dia ga vana Aigipto upi diat a ki na vaira tana, diat a matoto boko ba nuve ra tinata na tur dekdek, kaugu ba kadiat.

²⁹ Ma go ia ra vakilang pire vavat, ra Luluai i biti, ba ina vakadik avat ta go ra gunan, upi avat a nunure ba da vadovot kaugu tinata ma da vakaina avat: ³⁰ A Luluai i biti dari: Ea, ina nur tar Parao Kopra ra king Aigipto ta ra lima i kana lavur ebar, ma ta ra lima i diat dia anan upi kana nilaun, da iau ga tul tar Sedekia ra king Iuda ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon kana ebar ba i ga anan upi kana nilaun.

45

A tinata kai Jeremia pire Baruk

¹ Go ra tinata kai ra propet Jeremia tadav Baruk natu i Neria ba i ga tumu go ra lavur tinata Jeremia i ga tatike ta ra buk, ta ra vaivatina kilala Ieoiakim natu i Iosia i ga ki na king Iuda tana: ² Ea Baruk, ra Luluai ra God kai Israel i biti dari piram: ³ U ga biti, Go iau tar malari! Tago ra Luluai i tar vot kaugu kinadik ma ra niligur; iau tar talangan ma ra niriri, ma pa iau tikan tadav ra ningo. ⁴ Una biti pirana dari: A Luluai i biti dari: Ea, nam iau ga page vatur ia ina re vue mule, ma nam iau ga vaume ina rubat vue mule; damana ta ra gunagunan parika. ⁵ Ma u nuk upi ra umana ngala na magit ure u bar? Koko una tikan upi diat; tago ina tulue ra kaina tadav ra tarai par, ra Luluai i biti, ma kaum

nilaun ina tul tar ia tam da ra magit na ra varpa ta ra lavur pakapakana u vanavana tana.

46

A umana tinata na propet ure Aigipto

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav ra propet Ieremia ure ra umana Tematana.

² Ure Aigipto. Ure ra tarai na vinarubu kai Parao-Neko ra king Aigipto, nina i ga tur maravai ta ra tava alir Oiparat aro Karkemis, nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga ub ia ta ra vaivatina kilala Ieoiakim natu i Iosia i ga ki na king Iuda tana.

³ Avat a vaninare ra bakbakit ma ra ramravit, ma avat a vana oai upi avat a varubu. ⁴ Avat a vaninare ra umana os, ma avat a koa ta diat, avat a umana tena ki os, ma avat a tur rikai ma ra kere na vinarubu; avat a ge ra umana rumu, ma avat a vavauluvai ma ra ongaongoi. ⁵ Ta ra ava iau tar gire? Dia ururian ma dia takap. Kadia umana lebe di tar uviala pa diat, ma dia tar vilau tuna, ma pa dia ringan mulai; a bunurut i tur kiki diat, ra Luluai i biti. ⁶ I dekdek upi ra tena nivut na takap, ma ra lebe pa na pila; ta ra papar a labur maravai ra tava alir Oiparat dia tar tutukai ma dia tar bura. ⁷ To ia nam i lubu da ra Nil, nina ra tava tana i varpalak da ra umana tava alir? ⁸ Aigipto i lubu da ra Nil, ma ra tava tana i varpalak da ra umana tava alir; ma i biti: Ina tut, ina lubu taun ra rakarakan a gunagunan, ina lovon vue ra pia na pal ma ra tarai dia ki tana. ⁹ A umana os, avat a vutvut; ma ra umana kiki na vinavana, avat a vila longlong; ma ra umana lebe diat a vana oai, a tarai Etiopia ma ra tarai Put nina dia kap ra bakbakit, ma ra tarai Ludim nina dia vature ra panak ma dia lale pa ia. ¹⁰ Tago nam ra bung ia ra bung kai ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, a bung na varobo, upi na obo pa mule ta kana lavur ebar; ma ra pakat na vinarubu na iaian ma na maur, ma na maur tuna ma ra

nimomo ta ra gapu i diat; tago di pait ra tinabar tadav ra Luluai, ra Luluai kai ra lavur kor, ta ra papar a labur maravai ra tava alir Oiparat. ¹¹ U ra inip na vavina Aigipto, una vana urama Gilead, ma una vila pa ra bira ure ra kinkin; u valavalal vakuku mangoro na tava na valavalagar; pa una lagar mulai. ¹² A umana vuna tarai dia tar valongore ra varvai ure kaum vavirvir, ma ra rakarakan a gunagunan i kor ma kaum tinangi; tago ra lebe dir ga vartumak ma ra lebe, ma dir par dir ga bura varurung.

¹³ A tinata nina ra Luluai i ga tatike pire ra propet Ieremia ure Nebukadnesar ra king Babilon ba na vut ma na ubu ra gunan Aigipto.

¹⁴ Avat a vaarike aro Aigipto, ma avat a varvai aro Migdol, ma avat a varvai aro Nop ma aro Tapankes; avat a biti: Una tur rikai, ma una vaninara, tago ra pakat na vinarubu i tar iaian kikiliane u. ¹⁵ Ta ra ava Apis i ga vilau? Kaum bulumakau pa i ga tur dekdek, tago ra Luluai i ga rapue. ¹⁶ I ga vatuke mangoro, ma dia ga bura vartataun, ma dia ga biti: Io, dat a vana kan ra pakat na vinarubu i ngangar tadav kada tarai iat, ma ta ra gunan di ga kava dat i tana. ¹⁷ Abara da vatang Parao ra king Aigipto ba a paraparang, tago pa i ga nuk pa ra e di ga kubu ia. ¹⁸ Da iau lalaun, ra king i biti, nina ba ra iangina ra Luluai kai ra lavur kor, a dovotina da Tabor pire ra umana luana, ma da Karmel ara ra valian, damana na vut. ¹⁹ U natu i ra tarai Aigipto, a vavina, una ki na kiniva upi ra kini na vilavilau; tago Nop na lingling boko, ma na imur, ma pa ta na mulai na ki tana. ²⁰ Aigipto i da ra bulumakau, a tana, a metekina; ma ra varkarat na langa i tar vut pirana maro ra matana labur. ²¹ Ma ra tarai na vinarubu di kulkul diat nina dia ki pirana dia da ra umana monoina nat na bulumakau; tago diat bula dia tar vana tapuku, ma dia tar vilau par, pa dia ga tur kadongor; tago ra bung na varmonong pire diat i

tar tadav diat, ra bung na balbali.
²² A rerengene na varogop ma ra rerenge na vui; tago ra kor na tarai na vinarubu diat a vana, ma diat a tadav ia ma ra umana pem da ra umana tena bubual. ²³ Diat a bual vue kana bo na lokor, ra Luluai i biti, tago i dekdek upi da pepeng tana; tago dia mangoro ma ra umana kubau pata, ma dia vurot mat. ²⁴ Da varuva ra inip na vavina Aigipto, da nur tar ia ta ra lima i ra tarai ta ra papar a labur.

²⁵ A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti: Ea, ina vakadik Amon-Tebes, ma Parao, ma Aigipto varurung ma kana umana god ma kana umana king, Parao ma diat bula dia nurnur tana; ²⁶ ma ina nur tar diat ta ra lima i diat dia anan upi kadia nilaun, ma ta ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon, ma ta ra lima i kana lavur tultul; ma namur ra tarai diat a ki mulai tana da amana, ra Luluai i biti.

²⁷ Ma u Iakob kaugu tultul, koko una burut, ma u Israel, koko una ururian; tago ina ben valaun u maro vailik, ma ra umana natum maro ra gunan dia ki na vilavilau tana; ma Iakob na lilikun, ma na ngo ma na ki na malmal, ma pa ta na na vaburut ia. ²⁸ A Luluai i biti: Iakob kaugu tultul, koko una burut, tago iau ki maravut u; tago ina li vakakit vue ra lavur vuna tarai iau ga korot tar u pire diat, ma pa ina vamutue vakakit u; ina tovo ko u ma ra varkurai, ma pa ina nur vue muka ra balbali piram.

47

A tinata na propet u re ra tarai Pilistia

¹ Ra tinata kai ra Luluai nina i ga tadav ra propet Ieremia ure ra tarai Pilistia ta ra kilala ba Parao pa i ga ubu boko Gasa.

² A Luluai i biti dari: Ea, ra lubu na vana rikai maro ra papar a labur, ma na da ra lovon ta, ma na lovon ta ra gunagunan taun ra lavur magit tana, ra pia na pal ma diat dia ki

tana; ma ra tarai diat a tangi ma diat par dia kiki ta ra gunan diat a kukukula. ³ Ba kana umana ongor na os dia ruarua ra pia ma i katung tana, ma kana lavur kiki na vinavana dia vana rurut tuna ma ra umana vil dia kankanunur, ra umana tutana pa dia lingan murmur upi ra umana natu i diat tago i bilua ra lima i diat, ⁴ ure ra bung ba i vut upi da vakaina vue ra tarai Pilistia par tana, upi da rubat vue ra umana tena maramaravut par dia ki valili kan Tiro ma Sidon; tago ra Luluai na vakaina vue ra tarai Pilistia, ra ibaiba ta ra gunan Kaptor ra valian. ⁵ Gasa i tar karakaren, Askelon i tar mutu. U ra ibaiba ta ra tarai Anak, aivia ra bung una poko mule u? ⁶ U ra pakat na vinarubu kai ra Luluai, aivia ra bung boko pi una ngo? Boina una lilikun ta kaum popopoi; una ngo ma una ki vovovon. ⁷ Na ngo dave, tago ra Luluai i tar vartuluai pirana? I tar togue ure Askelon ma ure ra valian.

48

A tinata na propet ure Moab

¹ Ure Moab. A Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Na kaina tai Nebo, tago di tar kamara tana! Di tar varuva Kiriataim, di tar uvia pa ia; ra dekdek na pal na minakila i tar ruva, ma i tar tarip. ² Pa di pite pa mule Moab; aro Kesbon di tar varpit upi na kaina, ma di biti: Avat a mai, dat a vamutue upi koko na vuna tarai mulai. Ma u bula Madmen, una ti mutu boko; a pakat na vinarubu na korot mur u. ³ Di valongore ra tinangi maro Koronaim, a varli ma ra ngala na vinirua! ⁴ Moab i tar mutu; di valongore kadia tinangi tuk tar Soar. ⁵ Tago diat a tutua ta ra tututua Lukit, ma diat a tangi vanavana; tago ba dia kuba uro Koronaim dia tar valongore ra kunukula ure ra vinirua, ma i tup diat. ⁶ Avat a vilau, avat a ongor upi avat a laun, ma avat a da ra kuabar na as ta ra bil! ⁷ Da ongor pa u bula, tago u tar nurnur ta kaum

lavur papalum ma ta kaum lavur ngatngat na tabarikik; ma Kemos na vana ta ra kini na vilavilau, kana umana tena tinabar varurung ma kana umana luluai. ⁸ Ma ra tena varli na tadav ra umana pia na pal par, ma pa ta pia na pal na pila; ra male bula na virua, ma da nila vue ra gunan i tamataman, da ra Luluai i tar tatike. ⁹ Da tul tar ra bebeana tai Moab, upi na pururung ma na takap; ma kana lavur pia na pal diat a kapakapana ka, ma pa ta na na ki tana. ¹⁰ Na kaina tai nina ba i papait na talanguan ta ra papalum kai ra Luluai, ma na kaina tai nina ba na tigel bat kana pakat na vinarubu ta ra vardodoko! ¹¹ Moab i tar ki bulu papa ra kilala i ga bul tana, i tar tur bulu taun kana leven da ra polo na vain, ma pa di ga lolonge tar ia tai ta la ma namur tai ta ra tikai mulai, ma pa i ga vana ta ra kini na vilavilau; kari ba di mome kilang ia i varogop uka, ma ra ang na vuai tana pa i enana.

¹² Io, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba ina tulue ra tarai na lolongoi pirana, ma diat a lolonge vue, upi kana umana la diat a mama, ma diat a pamar gigi kana lavur pal a tava. ¹³ Ma Moab na vavirvir ure Kemos, da ra tarai Israel dia ga vavirvir ure Betel nina dia ga nurnur tana.

¹⁴ Ava biti dave: Avet ra umana uviana ma ra umana lebe ure ra vinarubu? ¹⁵ Di tar li vakaina Moab, kana lavur pia na pal dia tar pulung ma ra mi, ma kana lavur barmana dia tar kuba upi ra vardodoko, ra king i biti, ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina. ¹⁶ I maravai ra bung ba na tup Moab tana, ma kana kinadik i pampam tuna. ¹⁷ Avat par ava ki kikil ia, avat a tangie, ma avat par ba ava nunure ra iangina; avat a biti: Ra dekdek na buka i tar tabubur dave, ra vakak na davai ik? ¹⁸ U ra inip na vavina u kiki Dibon, una irop kan kaum mari na kiki, ma una ki ra pia ka; tago nina i ga nila vue Moab i tar tutua tadav u, i tar vamutue kaum lavur dekdek na pal. ¹⁹ U ba u ki Aroer, una tur ta ra papar a nga,

ma una gigira; una tir ra tutana i takap ma ra vavina ba i vilau; ma una biti, Ava di tar pait ia? ²⁰ Moab i tar ruva, tago di tar re vue; avat a kukula ma avat a tangi; avat a vaarike ta ra papar Amon, ba Moab i tar kapakapana.

²¹ Ma ra varkurai i tar tadav ra gunan i tamataman, tadav Kolon, ma tadav Iasa, ma tadav Mepat, ²² ma tadav Dibon, ma tadav Nebo, ma tadav Bet-Diblataim, ²³ ma tadav Kiriataim, ma tadav Bet-Gamul, ma tadav Bet-Meon, ²⁴ ma tadav Keriot, ma tadav Bosra, ma tadav ra lavur pia na pal ta ra gunan Moab, nina dia tur vailik ma diat dia tur maravai. ²⁵ Di tar kutu vue ra ram u Moab, ma ra limana i tar tabubur, ra Luluai i biti. ²⁶ Avat a vamoma pi na longlong, tago i tar vangala mule ta ra luaina mata i ra Luluai; ma Moab na bibie ta ra magit i ga marue, ma da kabila kulume, ²⁷ Dave, pa u ga kulume Israel bar? Dave, di ga na tadav ia varurung ma ra umana tena nilong vang, tago ta ra lavur bung u tata tana u loe ra ulum?

²⁸ Ea, avat a tarai Moab, avat a irop kan ra umana pia na pal, ma avat a ki ta ra babang na vat ki; ma avat a varogop ma ra balu nina i pait kana po ta ra ura papar a odo. ²⁹ Ave tar valongore ra varvai ure ra ngala na nuknuk i Moab ure mule, ba i kolakolo na kaia: ure kana mangamangana luluai, kana mangamangana kolakolo, kana mangamangana rangrang vakuku, ma ra ngala na nuknukina ure mule. ³⁰ A Luluai i biti: Iau tar matoto ure kana kankan ba a magit vakuku; kana lavur vavagia varpa pa dia ga pait valar pa ta magit. ³¹ Kari ina kukula ure Moab, ina tangi ure Moab par; da riri ure ra tarai Kir-Keres. ³² U a davai na vain Sibma, ina manga tangie u, ma ra tinangi ure Iaser na ikilik ika; a umana ingarim dia ga bolo ra ta, dia ga tuk tar ta ra ta Iaser; a tena varli i tar tadav kaum vuai na davai i matuka ta ra kilala na keake ma kaum vuai na vain. ³³ Ma ra gugu ma

ra gina i tar panie kan ra uma i lokor ma kan ra gunan Moab; ma iau tar vamama ra tung na vain; pa ta na na rurua ma ra ngenge; ra ngenge pa na ngenge na gugu mulai.

³⁴ Kesbon ma Eleale dir kukula; di valongore ra nilai dir tuk tar Iasa, maro Soar tuk tar Koronaim, ma tuk tar Eglat-Selisia; tago ra umana tava Nimrim bula diat a mama.

³⁵ Ma go bula, ra Luluai i biti, ina vapanie vue nina i pait ra tinabar ta ra tavul a lotu aro Moab, ma nina i tun tar ra bulit i ang na katkat tadav kana umana god. ³⁶ Kari ra balagu i tangi ure Moab da ra dedede. ma ra balagu i tangi da ra dedede ure ra tarai Kir-Keres; ra peal tabarikik i tar vung ia i tar mutu. ³⁷ Tago ra ulu i diat par i tar kulkul, ma di tar ka ra kabe i diat par; di tar poko ra lima i diat par, ma di tar vi pit ma ra mal na tabun. ³⁸ Ta ra lavur ul a pal Moab ma ta ra lavur nga par tana dia tangtangi, tago iau tar puar Moab da ra la ba pa di manane, ra Luluai i biti.

³⁹ I tar tarip muka! Avat a kukula! Moab i tar tur tapuku ma ra niruva! Damana diat par dia ki kikil Moab diat a kulume ma diat a kaian mat i tana. ⁴⁰ Tago ra Luluai i biti dari: Ea, na pururung da ra minigulai, ma na vue pepeba taun Moab. ⁴¹ Di tar ongor pa Keriot, ma di olo vakaian ra umana dekdek na pal na minakila; ma ta nam ra bung ra nuknuk i ra umana lebe Moab na da ra nuknuk i ra vavina ba i tup ia ra ana kinadik.

⁴² Ma da vamutue Moab upi koko na vuna tarai mulai. tago i tar vangala pa mule ta ra luaina mata i ra Luluai.

⁴³ Ea, u a te Moab. a bunurut ma ra tung ma ra kun dital a tadav u, ra Luluai i biti. ⁴⁴ Nina i takap kan ra bunurut na bura ta ra tung; ma nina i ko rikai kan ra tung na papa ta ra kun; tago ina tulue ra kilala na balbali pire Moab iat, ra Luluai i biti.

⁴⁵ Diat dia tar vilau dia malur aro Kesbon, ma i rabu ra paka i diat, tago ra iap i tar vana rikai maro Kesbon, ma ra biro na iap maro livuan Sikon, ma i tar vaimur vue ra tur lua na ulu

i Moab ma ra tunurot na ulu i diat dia varvareo. ⁴⁶ Na kaina tam Moab! A tarai Kemos dia tar virua, tago di tar kap vavilavilau vue ra umana natum, a umana tutana, ma di tar ben vavilavilau pa ra umana natum. a vaden. ⁴⁷ Ma ga ta ra e namur ina ben vatalil ra tarai Moab di ga kap vavilavilau pa diat, ra Luluai i biti. A varkurai ure Moab i tuk ati.

49

A tinata na propet ure ra tarai Amon

¹ Ure ra tarai Amon. A Luluai i biti dari: Dave, Israel pa i ga vangala ra umana bul tutana? Pa ta na akari ba na kale pa kana tabarikik bar? Ta ra ava Milkom i vatur vake Gad, ma kana tarai dia ki ta ra lavur pia na pal tana? ² Io, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba da valongore ra tinata na vinarubu ure Raba kai ra tarai Amon; ma Raba na da ra buana vakuku, ma da tun vue ra umana gunan ik kikil ia; ma Israel na vatur vake diat ba dia ga vatur vake Israel lua, ra Luluai i biti. ³ Kesbon, una kukula, tago Ai i tar kaina; avat ra vaden Raba, avat a tangtangi; avat a vi pit ma ra mal na tabun, avat a tangi vanavana livlivuan ta ra umana liplip; tago da kap vavilavilau pa Milkom, kana lavur tena tinabar varurung ma kana lavur luluai. ⁴ Ta ra ava u langlang ta ra lavur male, ta kaum male na tava, u ra vavina ba i tar vana irai? U ba u nurnur ta kaum ngatngat na tabarikik, ma u biti dari: To ia na tadav iau? ⁵ Ea, ina tulue ra bunurut piram, ra Luluai God kai ra lavur kor i biti, ma na vuna ta diat par dia ki kikil u; ma da korot vue avat tikatikai ta kana nga iat, ma pa ta na na varurue diat dia loalop. ⁶ Ma namur ina ben vatalil ra tarai Amon di ga kap vavilavilau pa diat, ra Luluai i biti.

A tinata na propet ure Edom

⁷ Ure Edom. A Luluai kai ra lavur kor biti dari: Dave, pa ta kabinana mulai aro Teman? A tinata na varvateten i tar mutu bar pire ra umana

tena minatoto? Kadia kabinana i tar panie vang? ⁸ Avat a lop, avat a vana irai, avat a ki ivai ara iat, avat ra tarai Dedan, tago ina tulue ra e na varmonong ure Esau pirana, ra e ba ina babali pirana tana. ⁹ Gala ra umana tena varurue vuai na vain diat a tadav u, diat a gala varurue valili ta umana vuai na vain laka upi da tangatanga tana? Ona ra umana tena nilong dia vut piram ta ra marum, pa diat a loalong vang tuk tar ra pakana dia maur tana? ¹⁰ Ma iau ga ule vue ra dekdek i Esau, iau ga vaarike kana lavur gunan na paraparau, ma na dekdek upi na ki ivai mulai; a umana bul mur tana dia tar virua, damana ra umana turana ma ra umana talaina, ma ia iat i tar panie. ¹¹ Una nur vue ra umana bul piram ba tama i diat i tar virua, ina valaun diat; ma boina ba ra umana ua na vavina piram diat a nurnur tagu.

¹² Tago ra Luluai i biti dari: Ea, ona diat ba vakir i topa diat diat a momo muka ta ra la, una pila dave bar ta ra balbali? Pa da nur vue u ta ra balbali, a dovotina una ga momo muka. ¹³ Tago iau tar vavalima ta ra iangigu iat, ra Luluai i biti, ba Bosra na da ra magit na kinaian, ma ra magit na varkulumai, ma na bil ika. ma da vul vakaina; ma ra umana pia na pal par tana diat a kapakapana vatikai namur. ¹⁴ Iau tar valongore ra varvai tai ra Luluai, ma di tar tulue tika na tena kapkap varvai pire ra lavur vuna tarai ma ra tinata dari: Avat a vana varurung, ma avat a vana, ma avat a tut na vinarubu ure. ¹⁵ Tago iau tar vaikilik pa u pire ra lavur vuna tarai, ma di pidimuane u pire ra tarai. ¹⁶ Ma ure kaum dekdek na varvaburut, ra ngala na nuknukim ure mule u i tar vagu pa u, u ba u kiki ta ra lavur babang na vat, ma u vatur vake ra ul a luana; ma a dovotina ba u pait kaum po arama liu iat da ra minigulai, ina vabura vue u marama, ra Luluai i biti. ¹⁷ Ma Edom na da ra magit di kaian tana; diat par dia pakit ia diat

a kaian ma diat a itinga ure kana lavur kinadik. ¹⁸ Da di ga re vue Sodom ma Gomora ma ra lavur pia na pal maravai ta dir, ra Luluai i biti, damana pa ta na na kiki ie, ma pa ta tutana na pait ra kubana tana. ¹⁹ Ea, na tutua rikai da ra leon maro ra lokalokor Iordan upi ra pia na vura i lubalubang vatikai; ma ina korot vakaian vue ke kan ia; ma nina di pilak pa ia, ina tibe tar ia pi na lualua tana; tago amir varogop ma to ia? Ma to ia na tibe tar ta e tagu? Ma to ia ra tena balabalaure sip ba i pait valar pa ia ba na tur ta ra luaina matagu? ²⁰ Kari avat a valongore ra varkurai kai ra Luluai, nina i tar pait ia ure Edom, ma ra nuknukina ure ra tarai Teman: A dovotina da al vue diat, ra umana ikilik ta ra kikil na sip; a dovotina kadia pia na vura na kaian ure diat. ²¹ A gunagunan i gurua ure ra kurkurung ta kadia bunura; a kunukula i vana rikai, ma di valongore ra vatavataram ta ra Ta Meme. ²² Ea, na tutua rikai ma na purpururung da ra minigulai, ma na vue pepeba taun Bosra; ma ta nam ra bung ra nuknuk i ra umana lebe Edom na da ra nuknuk i ra vavina ta kana kinadik.

A tinata na propet ure Damasko

²³ Ure Damasko. Kamat ma Arpad dir purpuruan, tago dir tar valongore ra kaina varvai; dia tar panie, ma dia da ra ta ba i urung ma i dekdek upi na malila. ²⁴ Damasko i tar bilua, i tar tur tapuku pi na lop, ma ra nidadar i tar kinim vake; a bunurut ma ra niligur dir tar vatur vake, da dir kinim vake ra vavina ba i kakava. ²⁵ Dave, ra pia na pal di pite pa ia, ra pia na pal iau gugu tana, pa i lingling laka? ²⁶ Kari kana umana barmana diat a virua ta kana lavur nga, ma da vamutue ra umana tena vinarubu par ta nam ra bung, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ²⁷ Ma ina vautunge ra iap ta ra liplip Damasko, ma na vaimur ra umana pal na king kai Ben-Adad.

A tinata na propet ure Kedar ma Kasor

²⁸ Ure Kedar, ma ure ra umana vuna gunan Kasor; nina Nebukadnesar ra king Babilon i ga ubu diat.

A Luluai i biti dari: Avat a tut, ma avat a vana Kedar, ma avat a li vakaina ra tarai ta ra papar a taur.

²⁹ Da ra vue kadia lavur pal na mal ma kadia lavur kikil na sip; da mulue vue kadia lavur mal na bakbak ma kadia lavur la par ma kadia umana kamel; ma da oraoro pire diat dari: A ngala na nidadar ta ra lavur papar.

³⁰ Avat ra tarai Kasor, avat a lop, avat a vana vaillik, avat a ki ara iat, ra Luluai i biti; tago Nebukadnesar ra king Babilon i tar varkurai ure avat, ma i tar nuk tadav tika na magit ba na pait ia ta vavat. ³¹ Avat a tut, ma avat a tadav ra vuna tarai i ki na malmal ma pa i ngarangarao, ra Luluai i biti, nina vakir kadiat a umana banbanu ba ra umana babat, ma dia kiki vargonoi ka. ³² Ma da ra pa kadia umana kamel, ma da long kadia kor na vavaguai; ma ina korot varbaiane diat ba dia kut ra pepe na ulu i diat ma ra kabe i diat ta ra lavur matana vuvu; ma ina tulue ra magit na varmonong pire diat maro ra lavur papar kikil diat, ra Luluai i biti. ³³ Ma ra umana kuabar na pap diat a ki Kasor, ma na kapakapana pa na mutu; pa ta na na ki ie, ma pa ta tutana na pait ra kubana tana.

A tinata na propet ure Elam

³⁴ Go ra tinata kai ra Luluai i ga tadav ra propet Ieremia ure Elam, ba Sedekia i ga tur pa ia pi na king Iuda.

³⁵ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, ina bubur ra panak kai Elam, ra vuna ongor i diat. ³⁶ Ma ina tulue ra ivat na vuvu taun Elam maro ra ivat na matana vuvu, ma ina korot varbabaiane diat ta nam ra lavur matana vuvu; ma ra tarai Elam nina di okole vue diat diat a vana tadav ra lavur vuna tarai. ³⁷ Ma ina vaburut Elam ta ra luaina mata i kadia lavur ebar, ma ta ra luaina mata i diat dia anan upi kadia nilaun; ma ina tulue ra kaina pire diat, kaugu karangap

na kankan iat, ra Luluai i biti; ma ina tulue ra pakat na vinarubu namur ta diat upi ina vapanie vue diat; ³⁸ ma ina vatur kaugu kiki na king aro Elam, ma ina vamutue ra king ma ra umana luluai kan ia, ra Luluai i biti. ³⁹ Ma ta ra e namur ina ben vatalil ra tarai Elam di ga kap vavilavilau pa diat, ra Luluai i biti.

50

A tinata na propet ure Babilon

¹ Go ra tinata ra Luluai i ga tatike ure Babilon, ure ra gunan kai ra tarai Kaldea, tai ra propet Ieremia.

² Avat a vaarike pire ra umana vuna tarai ma avat a varvai, ma avat a vatur tika na vakilang; avat a vaarike ma koko avat a ive, avat a biti dari: Di tar uvia pa Babilon, Bel i tar ruva, Merodak i tar ururian; kana umana tabataba dia vavirvir, kana umana tabalar dia ururian. ³ Tago maro ra papar a labur tika na vuna tarai i tar vana rikai upi dir a varubu me, ma na vakaina kana gunan upi na bil ika, ma pa ta na na ki ie; dia tar vilau, dia tar vana, a tarai ma ra umana vavaguai. ⁴ Ta nam ra bung ma ta nam ra e, ra Luluai i biti, ra tarai Israel diat a pot, diat varurung ma ra tarai Iuda; ma diat a tangi vanavana, ma diat a tikan upi ra Luluai kadia God. ⁵ Diat a titir upi Sion, ma ra mata i diat na lingan upi ia, ma diat a biti: Avat a mai, ma avat a pait ra kunubu ma ra Luluai pa na mutu, a kunubu ba pa da valubane.

⁶ Kaugu tarai dia da ra umana sip dia rara; kadia lavur tena varbalaurai dia ga varara diat, dia ga agur vaire pa diat ta ra umana luana; dia ga vana vurvurbit ta ra lualuana, dia tar valubane ra umana tavul a ningo. ⁷ Diat par dia tadav diat dia tar konom pa diat, ma kadia lavur ebar dia ga biti: Vakir ave rara, tago dia tar piam vue ra Luluai ra vuna varkurai i takodo, ra Luluai iat ba ra umana tama i diat dia ga nurnur tana. ⁸ Avat a lop kan Babilon, ma avat a irop kan ra gunan kai ra

tarai Kaldea, ma avat a lualua da ra umana me, a umana tomotoina, dia lue ra kikil na me. ⁹ Tago ina vararak ra kor na tarai maro ra papar a labur, ma ina vatut diat upi diat a varubu ma Babilon; ma diat a tur tatamiai upi diat a varubu ure; ma da kinim pa ia maro. Kadia lavur pu diat a da ra pu kai ra tena pinanak tuna, nina ba pa i lilikun vakuku. ¹⁰ Ma da ra vue ra tabarikik Kaldea; diat par dia ra pa ia diat a maur, ra Luluai i biti. ¹¹ Tago ava gugu ma ava ga, avat ba ava loalong ta kaugu gunan, tago ava pipil da ra bulumakau a tana nina i iaian ta ra vura, ma ava kukula da ra ongor na os, ¹² ra vavirvir na tup na i vavat, ma nina i ga kava avat na purpuruan; ea, na murmur kakit ta ra lavur vuna tarai, na pupui ka, a gunan ba pa ta tava tana ma ra bil ika. ¹³ Ure ra kankan kai ra Luluai pa ta na na ki mulai tana, na kapakapana muka; diat par dia vana pakit Babilon diat a kaian ma diat a itinga ure kana lavur kinadik. ¹⁴ Avat a tur vartakalat bat Babilon, avat par ava lale ra panak; avat a ponoponok ia, koko avat a vavale ra pu, tago i tar piam vue ra Luluai. ¹⁵ Avat a malalongo kikil ia, i tar nur tar mule; kana lavur dekdek na balada dia tar tarip, kana liplip i tarada; tago ra varobo kai ra Luluai go; avat a varobo pirana, da i ga pait ia damana avat a pait ia pirana. ¹⁶ Avat a kutu vue ra tena vinauma kan Babilon, ma nina i papalum ma ra pakat i likokoi ta ra kilala na nidodoko; diat par tikitikai diat a nuk upi kadia tarai, ma diat a vilau ta kadia gunan iat, ure ra pakat na vinarubu kai ra tena arung varbat.

¹⁷ Israel i da ra sip i rara, ra umana leon dia tar korot vue; a king Asiria i tar iaian lua tana, ma namur go Nebukadnesar ra king Babilon i tar paringute ra uruna. ¹⁸ Kari ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Ea, ina babali pire ra king Babilon ma ta kana gunan, da iau ga babali pire ra king Asiria. ¹⁹ Ma ina ben vatalil Israel ta kana pia

na vura, ma na iaian ta ra luana Karmel ma Basan, ma na ti maur ta ra lualuana Epraim ma Gilead. ²⁰ Ta nam ra bung ma ta nam ra e, ra Luluai i biti, da tikitikan upi ra bilak na mangamangana kai Israel, ma pa da gire ta na, ma da tikitikan upi ra varpiam kai Iuda, ma pa da na tadav ia; tago ina ga mari ra ibaiba nina iau nur vue diat.

²¹ Una vana urama upi una varubu ma ra gunan Merataim iat, ma upi una varubu ma ra tarai Pekod; una ubu doko diat, ma una vamutue vakakit diat, ra Luluai i biti, ma una pait ra lavur magit iau ga vartuluai piram ure. ²² Ra gunan i urung ma ra vinarubu ma ta ra ngala na vinirua. ²³ A tututut ure ra rakarakan a gunaganan i tar tapamar ma i tar tabubur! Babilon i tar kapakapana livuan ta ra lavur vuna tarai! ²⁴ Iau tar kapi kun ure u, ma u tar papa tana, Babilon, ma u ga tuptup uka tana; di tar barat u, ma di tar kabila kinim vake u, tago u tar varubu ma ra Luluai. ²⁵ A Luluai i tar papa are kana vuvuvung na vargal, ma i tar tak vairop kana vargal na kulot; tago ra Luluai God kai ra lavur kor na pait kana papalum ta ra gunan kai ra tarai Kaldea. ²⁶ Avat a vana maro ra langun vailik upi avat a varubu me, avat a papa are kana lavur pal na vuvuvung; avat a pait ra umana anguvai me, ma avat a re vakakit vue upi koko ta magit na tur valili tana. ²⁷ Avat a ubu kana lavur bulumakau; diat a vana ur upi ra vardodoko. Na kaina ta diat, tago kadia bung i tar pot, ra e na balbali pire diat. ²⁸ Di valongore ra nilai diat dia lop ma dia takap kan ra gunan Babilon, upi diat a vaarike ra varobo kai ra Luluai kada God aro Sion, ra varobo ure kana pal i gomgom.

²⁹ Avat a oro varurue ra umana tena pinanak, diat par dia lale ra panak, ure Babilon; avat a ki kikilane; koko ta tikai tana na takap. Avat a vapuak ia varogop ma kana papalum, avat a pait ia pirana da ra lavur magit par i ga pait ia; tago i

ga malamala luluai tadav ra Luluai, tadav ra Lia Kakit kai Israel. ³⁰ Kari kana lavur barmana diat a virua ta kana umana nga, ma da vamutue kana lavur tena vinarubu ta nam ra bung, ra Luluai i biti. ³¹ Ea, ina tur bat u, u a malamala luluai, ra Luluai God kai ra lavur kor i biti, tago kaum bung i tar vut, ra e ba ina babali piram. ³² Ma ra malamala luluai na tutukai ma na bura, ma pa ta na na vatur mule; ma ina vautunge ra iap ta kana umana pia na pal, ma na vaimur vue ra lavur magit kiki ia.

³³ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Di arung bat ra tarai Israel varurung ma ra tarai Iuda, ma diat par dia ga kap vavilavilau pa diat dia vatur vadekdek vake diat; dia kamala ma pa dia nur vue diat. ³⁴ Kadia tena valaun i ongor; ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina; na pait valar pa ra varkurai ure diat, upi na vango ra rakarakan a gunagunan ma na vapurpuruan ra tarai Babilon. ³⁵ A pakat na vinarubu i monong ra tarai Kaldea, ra Luluai i biti, ma ra tarai Babilon, ma kana umana luluai, ma kana umana tena kabinana. ³⁶ A pakat na vinarubu i tup ra umana tena ginigira, ma diat a papaua; a pakat na vinarubu i monong kana umana lebe, ma diat a ururian. ³⁷ A pakat na vinarubu i tup kadia lavur os ma kadia lavur kiki na vinavana, ma ra lavur mangana tarai dia ki pirana, ma diat a da ra vaden; a pakat na vinarubu i monong kana lavur ngatngat na tabarikik, ma da loalong tana. ³⁸ A ngala na keake na tup kana lavur tava, ma diat a mama; tago ia ra gunan na tabataba, ma dia kaina tuna tana upi ra umana tabalar. ³⁹ Kari ra umana kuabar na leing varurung ma ra umana kuabar na pap diat a ki ie, ma ra umana murup diat a ki tana; ma na kapakapana vatikai ka, ma pa ta na na. pait mule ra kubana tana pa na mutu. ⁴⁰ Da nam ra bung God i ga vue pukue vue Sodom ma Gomora ma ra umana pia na pal maravai pire dir, ra Luluai i biti, damana pa ta na na pait ra

kubana ie, ma pa ta tutana na ki tana.

⁴¹ Ea, ra tarai dia vut maro ra papar a labur, ma da vararak ra ngala na vuna tarai ma mangoro na king ta ra ngu na rakarakan a gunagunan aro iat. ⁴² Dia vature ra panak ma ra rumu; diat a umana tena varvakadik, ma pa dia varvar-mari; dia roro da ra ta, ma dia ki ra os; diat par dia vargal da ra tarai na vinarubu, upi diat a varubu ma u, natu i Babilon. ⁴³ A king Babilon i tar valongore ra varvai ure diat, ma ra limana i tar bilua; a nginarao i tar kinim vake ma ra kinadik da i kinim vake ra Vavina ba i kakava. ⁴⁴ Ea, na tutua rikai da ra leon maro ra lokalokor Iordan upi ra pia na vura i lubalubang vatikai; ma ina korot vakaian vue ke diat kan ia; ma nina di pilak pa ia, ina tibe tar ia pi na lualua tana; tago amir varogop ma to ia? Ma to ia na tibe tar ta e tagu? Ma to ia ra tena balabalaure sip ba i pait valar pa ia ba na tur ta ra luaina matagu? ⁴⁵ Kari avat a valongore ra varkurai kai ra Luluai, nina i tar pait ia ure Babilon, ma ra nuknukina ure ra gunan kai ra tarai Kaldea: A dovotina da al vue diat, ra umana ikilik ta. ra kiki na sip; a dovotina kadia pia na vura na kaian ure diat. ⁴⁶ A gunagunan i gurua ure ra kurkurung ba di uvia pa Babilon, ma di valongore ra kunukula pire ra lavur vuna tarai.

51

A varkurai kai ra Luluai ure Babilon

¹ A Luluai i biti dari: Ea, ina vatut ra vuvu na varli ure Babilon ma ure ra tarai Kaldea. ² Ma ina tulue ra umana tena vuvuvu pire Babilon, ma diat a vu ia; ma diat a vu vudue vue ra magit kan kana gunan, tago ta ra e na varmonong diat a tut ure ta ra gunagunan kiki ia. ³ Koko ra tena pinanak na lale kana panak, ma koko na tut ta kana ongaongi; koko avat a mari kana umana barmana; avat a vamutue vakakit kana kor na tarai na vinarubu par. ⁴ Ma da ubu

vabura diat ta ra gunan kai ra tarai Kaldea, ma da or diat ta kana umana nga. ⁵ Tago ra Luluai kai ra lavur kor kadia God pa i ga vana balakane ra tarai Israel ma ra tarai Iuda; ma a dovotina kadia gunan i kor ma ra varpiam tadav ra Lia Kakit kai Israel. ⁶ Avat a lop kan Babilon, ma avat tikitikai avat a valaun mule avat; koko avat a virua ta kana varpiam, tago go ra e ia ra e na varobo kai ra Luluai; na pait ra balbali pirana. ⁷ Babilon i ga da ra momamomo na goled ta ra lima i ra Luluai, ma i ga tabar vamomo ra rakarakan a gunagunan par upi na longlong; a umana vuna tarai dia tar momo ta kana polo na vain, kari ra umana vuna tarai dia tar papaua. ⁸ Babilon i tar bura vakaian ma i tar virua; avat a kukula ure. Avat a kap ra bira ure kana kinkin i rorot, kan na map. ⁹ Da ga mainge ba dat a valagar Babilon, ma pa i lagar; avat a vana kan ia, ma dat a lilikun ta kada gunan tikitikai; tago ra varkurai di pait ia tana i tuk urama ra bala na bakut, ma i tutua urama liu ra maup. ¹⁰ A Luluai i tar vaarike kada takodo na kini; avat a mai, ma dat a varvarvai aro Sion ure ra papalum kai ra Luluai kada God. ¹¹ Avat a vamangi ra umana pu, ma avat a vatur vadekdek vake ra umana bakbakit; ra Luluai i tar vararak ra nuknuk i ra umana king Media, tago ra nuknukina i tur bat Babilon upi na vamutue, tago ia ra varobo kai ra Luluai, ra varobo ure kana pal i gomgom. ¹² Avat a vatur tika na vakilang ure ra liplip Babilon; avat a vapidikat ra tarai na minakila; avat a vaki ra umana monamono; avat a kiki uai; tago nam ra magit ra Luluai i tar tatike ure ra tarai Babilon i tar nuk vaninare ma i tar pait ot pa ia. ¹³ U ba u kiki ta ra mangoro na tava alir, ma u tar uviana ma ra ngatngat na tabarikik, a mutuaim i tar vut, di tar kutu vue kaum nilaun. ¹⁴ A Luluai kai ra lavur kor i tar vavalima tana iat mulai dari: A dovotina ina vapeal ra tarai piram da ra umana kubau, ma diat a

kukula na niuvia ure u.

¹⁵ I tar pait ra pia ma ra dekdekina, i tar vatur ra rakarakan a gunagunan ta kana kabinana, mi ta kana minatoto i tar pala vuare ra bala na bakut; ¹⁶ ba i tata ra tava arama ra maup i urung, ma i al vatutua pa ra vual kan ra ngu na rakarakan a gunagunan; i pala ra meme ure ra bata, ma i oro pa ra vuvu kan kana pal na vuvuvung. ¹⁷ A tarai par tikitikai dia tar papaua ma pa dia matoto; a umana tena madaka par ta ra goled dia vavirvir ure kadia lavur tabataba; tago kana tabalar di ga tun mal ia a vaongo ko, ma pa ta vuvu na nilaun tana. ¹⁸ A magit vakuku diat, a papalum na tavir; ta ra e ba da kure diat, diat a virua. ¹⁹ A tiniba kai Iakob pa i varogop ma go diat, tago i pip guve ra lavur magit, ma i kale pa ra vuna tarai Israel; ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina.

²⁰ U kaugu ram ma kaugu vargal; ma ina pamar gigi ra umana vuna tarai, ma ina vamutue ra umana vuna gunan tam; ²¹ ma tam ina rapue gigi ra os ma ra tutana i ki tana; ²² ma tam ina bubur gigi ra kiki na vinavana ma nina i ki ia; ma tam ina rapue gigi ra tutana ma ra vavina; ma tam ina rapue gigi ra kua ma ra barmana; ma tam ina rapue gigi ra bul tutana ma ra bul vavina; ²³ ma tam ina rapue gigi ra tena balabalaure sip ma kana kikil na sip; ma tam ina rapue gigi ra tena vinauma ma kana ura bulumakau ta ra kip; ma tam ina rapue gigi ra umana lualua ma ra umana luluai. ²⁴ Ma ta ra luaina mata i vavat ina bali ra lavur kaina magit Babilon ma ra tarai Kaldea dia ga pait ia aro Sion pire diat, ra Luluai i biti.

²⁵ Ea, iau tur bat u, u ra luana na varli ba u vamutue ra rakarakan a gunagunan, ra Luluai i biti; ma ina tulue ra limagu taun u, ma ina pul vue u kan ra lavur vat ki, ma una da ra luana i dodo. ²⁶ Ma pa da tikan tadav ta vat ure ra ngu na pal piram, ba tadav ta vat ure ra vunapaina;

una kapakapana vatikai ka namur, ra Luluai i biti.

²⁷ Avat a vatur ra vakilang ta ra gunan, avat a vu ra tavor pire ra umana vuna tarai, avat a vaninare ra umana vuna tarai upi diat a varubu me, avat a oro varurue ra utul a gunan Ararat, Mini, ma Askenas, upi dital a varubu me; avat a tibe tika na luluai na vinarubu ure, avat a tulue vaarike ra umana os ure da ra umana kubau ivivuna. ²⁸ Avat a ting vaninare ra umana vuna tarai ure, ra umana king kai ra tarai Media, kana umana lualua, kana umana luluai par; ma ra gunagunan par kana varukurai i tur tana. ²⁹ Ma ra gunan i dadadar ma i kankadik, tago ra nuknuk i ra Luluai ure Babilon i tar dekdek upi na vakaina ra gunan Babilon upi na kapakapana ka. ³⁰ A umana lebe Babilon pa dia varubu, dia ki ka ta kadia dekdek na pal na bakbakit; a ongor i diat i tar panie, dia da ra vaden; di tar vautunge ra umana kuba i ra tarai tana, kadia lavur babat dia tabubur. ³¹ Tika na vilavilau na vutvut upi na barat ta ra tikai, ma tika na tena kapkap varvai upi na barat ta ra tika na tena kapkap varvai, upi diat a ve ra king Babilon ba di tar ongor pa kana pia na pal par; ³² di tar ongor pa ra umana bolabolo, ma di tar tun vue ra balada, ma ra umana tena vinarubu dia tar burut.

³³ Tago ra Luluai kai ra lavur kor, ra God kai Israel, i biti dari: Natu i Babilon, a vavina, i da ra tavul a rararama vuai ta ra e ba di rua ia; ma a ik boko ma ra kilala na varuruai na vut ure. ³⁴ Nebukadnesar ra king Babilon i tar en vue iau, i tar rupap iau, i tar pong pa ra lavur magit tagu ma iau da ra pobono rat, i tar konom vue iau da ra konakonom oaga, ra balana i tar tubu ma ra agu nangnang, i tar okole vue iau. ³⁵ A vavina Sion na biti dari: Da bali ra kaina vinarubu pire Babilon, nina i ga pait ia piragu ma pire ra umana niurugu. Ierusalem na biti dari: A gapugu na ki taun ra tarai Kaldea. ³⁶ Kari ra Luluai i biti dari: Ea, ina

tata maravut u ta ra varukurai, ma ina obo pa u; ma ina rang vage kana tava ki, ma kana mata na tava na mama. ³⁷ Ma Babilon na da ra anguvai vat, a kuba i ra umana kuabar na pap, a magit di kaian tana ma di itinga, ma na kapakapana ka. ³⁸ Diat a kukula varurung da ra umana leon; diat a kurkurung da ra umana nat na leon. ³⁹ Ba i malamalapang ra bala i diat ina lapir diat, ma ina vamomo diat upi diat a longlong, upi diat a gugu, ma diat a va mat vatikai, ma pa diat a tavangun mulai, ra Luluai i biti. ⁴⁰ Ina ben vaur diat upi ra vardodoko da ra umana nat na sip, da ra umana sip varurung ma ra umana me. a umana tomotoina.

⁴¹ Di tar ongor pa Babilon! Di tar uvua vakaian nina ba ra rakarakan a gunagunan i pite pa ia! Babilon i tar kapakapana livuan ta ra lavur vuna tarai! ⁴² A ta i tar lubu taun Babilon, ma kana lavur bobol dia tar roro taun ia. ⁴³ Kana umana pia na pal dia tar lingling, a pia i mage ma i bil, a gunan ba pa ta na i pait ra kubana tana, ma pa ta na i alalu tana. ⁴⁴ Ma ina kure Bel aro Babilon, ma ina al vairop ra magit i ga konom ia kan ra ngiene; ma ra umana vuna tarai pa diat a vana varurung mulai pirana; ra liplip na vat kikil Babilon na tarip.

⁴⁵ Avat kaugu tarai, avat a irop kan ia, ma avat a valaun avat tikitikai kan ra karangap na kankan kai ra Luluai. ⁴⁶ Ma koko ra bala i vavat na bilua, ma koko avat a burut ure ra varvai nina da valongore ta ra gunan; tago tika na varvai na vana rikai tai tika na kilala, ma namur tai ta ra tika na kilala tika na varvai mulai; damana ra vinarubu ta ra gunan, ma tika na luluai na tut ure ta ra luluai. ⁴⁷ Kari ra e na vut ba ina kure ra umana tabataba Babilon tana, ma ra gunagunan par tana na vavivir; ma kana tarai nina dia virua diat a bura livuan tana. ⁴⁸ Ma ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit tana diat a kakailai ma ra gugu ure Babilon,

tago ra umana tena varli diat a vut maro ra papar a labur, ra Luluai i biti. ⁴⁹ Babilon bula na virua ure ra tarai Israel nina dia ga virua, da ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan par dia ga virua ure Babilon. ⁵⁰ Avat ava tar pila ta ra pakat na vinarubu, avat a vana, koko avat a tur uka; avat a nuk pa ra Luluai maro vailik, ma boina ba Ierusalem na vana rikai ta ra nuknuk i vavat. ⁵¹ Da vavirvir tago di tar kulume dat; a mata i dat i tar ula, tago ra umana vaira dia ga ruk ta ra umana gomgom na pal ta ra kuba i ra Luluai. ⁵² Kari, ra Luluai i biti, ra e na vut ba ina kure kana umana tabataba tana; ma ta kana gunan par diat dia kinkin diat a oir. ⁵³ Ma gala Babilon na tutua urama ra bala na bakut, ma gala na vapadikat ra dekdekina arama liu, kaugu umana tena varli diat a vut uka pirana, ra Luluai i biti. ⁵⁴ Di valongore ra tinangi maro Babilon, ma ra katung ure ra ngala na vinirua maro ra gunan kai ra tarai Kaldea! ⁵⁵ Tago ra Luluai i vakaina Babilon, ma i vamtue ra ngala na vagirgir tana; ma kadia umana bobol dia roro da ra ngala na lubu, di valongore kadia urung; ⁵⁶ tago ra tena varli i tar vut pirana, pire Babilon iat, ma dia tar kinim vake kana umana lebe, ma di tar bubur kadia lavur panak; tago ra Luluai ia ra God na balbali, a dovotina na balbali muka. ⁵⁷ Ma ina vamomo kana umana luluai ma kana umana tena kabinana upi diat a longlong, damana kana umana luluai ma kana umana luluabula, ma kana umana lebe; ma diat a va mat tukum, ma pa diat a tavangun mulai, ra King i biti, ra Luluai kai ra lavur kor ra iangina. ⁵⁸ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Da re vapar vue ra ngala na liplip kikil Babilon, ma da tun vue kana umana banbanu dia manga tuluai urama; ma ra umana vuna tarai diat a varvakai vakuku, ma ra umana vuna gunan diat a talangan ma ra papalum ba da tun vue.

⁵⁹ Go ra tinata ra propet Ieremia i ga vartuluai me pire Seraia natu

i Neria natu i Maseia, ba dir ga vana Babilon varurung ma Sedekia ra king Iuda ta ra kilala a ivat ta kana kini ma king. Ma Seraia i ga tena varbalaurai. ⁶⁰ Ma Ieremia i ga tumu ra lavur kaina magit ba diat a tadav Babilon ta ra buk, go ra lavur tinata ba di ga tumu ia ure Babilon. ⁶¹ Ma Ieremia i ga biti tai Seraia: Ba u tar pot aro Babilon, una luk go ra lavur tinata par, ⁶² ma una biti: Luluai, u tar biti ure go ra gunan ba una vamtue upi pa ta na na ki tana, pa ta tarai ma pa ta vavaguai, ma na kapakapana ka pa na mutu. ⁶³ Ma ba u tar luk rit go ra buk, una kun tar ra vat i tana, ma una vue tar ia ta ra Oiparat, ⁶⁴ ma una biti: Babilon na dudu damana, ma pa na mopangai mulai, tago ina tulue ra kaina pirana. Ma diat a talagan.

A tinata kai Ieremia i tuk ati.

52

Sedekia i ki na king

(2 King 24:18-20; 2 Tutu 36:11-16)

¹ Sedekia i ga laun vue a ura vinun ma tika na kilala ba i ga tur pa ia pi na king; ma i ga ki na king a vinun ma tika na kilala aro Ierusalem; ra iang i tinana Kamutal natu i Ieremia maro Libna. ² Ma i ga pait nam i ga kaina ta ra luaina mata i ra Luluai, varogop ma ra lavur magit Ieoiakim i ga pait ia. ³ Tago Ierusalem ma Iuda dir ga kaina vanavana ure ra kankan kai ra Luluai, tuk tar ta ra bung i ga okole vue diat kan ra luaina matana.

Ierusalem i bura

(2 King 24:20-25:7; Iere 39:1-7)

Ma Sedekia ia ga tut na varpiam ure ra king Babilon. ⁴ Ma ta ra kilala lavuvat ta kana kini na king, ta ra gai a vinun ma ra bung a vinun, Nebukadnesar ra king Babilon i ga vut, diat ma kana loko na tarai na vinarubu par, upi diat a varubu ma Ierusalem, ma dia ga tur vartakalat bat ia; ma dia ga pait ra umana pal na minakila kikil ia. ⁵ Damana di ga ki kikil ra pia na pal tuk tar ta ra kilala a vinun ma tikai ta ra kini na

king kai Sedekia. ⁶ Ta ra gai a ivat ma ta ra bung lavuvat, ra mulmulum i ga tup tuna diat ta ra pia na pal, ma ra tarai na gunan pa dia ga vatur vake mule ta magit na nian. ⁷ Io, di ga rada ra liplip ta ra pia na pal; ma ra tarai na vinarubu par dia ga lop, ma dia ga irop kan ra pia na pal ta ra marum ta ra mataniolo livuan ta ra ura liplip, maravai ta ra uma kai ra king; (ma ra tarai Kaldea dia ga ki kikil ra pia na pal;) ma dia ga mur ra nga ta ra Araba. ⁸ Ma ra tarai na vinarubu Kaldea dia ga korot mur ra king, ma dia ga korot mur vake Sedekia ta ra pakana i tamataman marave Ieriko; ma kana tarai na vinarubu dia ga vila varbaiai kan ia. ⁹ Ma dia ga kinim vake ra king, ma dia ga ben ia tadav ra king Babilon aro Ribla ta ra gunan Kamat, ma i ga kure. ¹⁰ Ma ra king Babilon i ga doko ra umana natu i Sedekia ta ra luaina matana, ma i ga doko ra umana luluai Iuda bula aro Ribla. ¹¹ Ma i ga luak vue ra ura kiau na mata i Sedekia; ma ra king Babilon i ga vi ia ma ra palariam, ma i ga kap ia uro Babilon, ma i ga varuk ia ta ra pal na banubat tuk tar ta ra bung i ga mat i tana.

*A tarai Iuda dia ki na vilavilau
(2 King 25:8-21; 2 Tutu 36:17-21;
Iere 39:8-10)*

¹² Ta ra gai a ilima, ta ra bung a vinun, ta ra kilala a vinun ma lavuvat ta ra kini na king kai Nebukadnesar ra king Babilon, Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono nina i toratorom ta ra king Babilon i ga vut Ierusalem; ¹³ ma i ga tun vue ra kuba i ra Luluai, ma ra kuba i ra king, ma ra umana palpal Ierusalem par; a umana ngala na pal par, i ga tun vapar vue diat ma ra iap. ¹⁴ Ma ra tarai na vinarubu Kaldea par, nina dia ga varagur ma ra luluai na tarai na monamono, dia ga re vue ra liplip par kikil Ierusalem.

¹⁵ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap vavilavilau ta umana ta diat dia luveana tuna, ma ra ibaiba na tarai dia ga ki

valili ta ra pia na pal, ma diat dia ga takap tadav ra king Babilon, ma ra ibaiba ta ra umana tena madaka. ¹⁶ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga nur vue ke ra umana luveana tuna ta ra gunan upi diat a balaure ra umauma na vain ma upi diat a palum ra pia.

¹⁷ Ma ra tarai Kaldea dia ga bubur gigi ra umana pagapaga na palariam gobol ta ra kuba i ra Luluai, ma ra umana kiki ma ra ngala na la na palariam gobol ta ra kuba i ra Luluai, ma dia ga mulue ra lavur pakana palariam gobol tana uro Babilon. ¹⁸ Ma dia ga kap vue bula ra umana la, ma ra umana kakakal, ma ra umana kia, ma ra umana ikilik na la, ma ra umana kulkulup, ma ra lavur mangana la na palariam gobol nina dia ga papalum me ta ra pal i gomgom, ¹⁹ ma ra umana momamomo, ma ra umana rarangai, ma ra umana ikilik na la, ma ra umana kabala, ma ra umana turtur na birao, ma ra umana kulkulup, ma ra umana la. Ra luluai na tarai na monamono i ga kap vue ra tabarikik di ga pait ia ma ra goled ma ra tabarikik di ga pait ia ma ra silva. ²⁰ Ma di ga mama luk valar pa ra mamat i ra palariam gobol ta ra ura pagapaga, ra ngala na la, ra vinun ma ura bulumakau ta ra vavai ra ngala na la, nina Solomon ra king i ga pait ia ure ra kuba i ra Luluai. ²¹ Ma ure ra ura pagapaga, tika na pagapaga i ga tuluai urama varogop ma ra ivat na pokono ma a papar, ma ra livuana i ga a utul a pokono; a balana i ga pobono ko, ma ra butubut tana i ga da ra ivat na kaka na lima. ²² Ma ra kere na palariam gobol i ga ki tana, ma ra kere i ga tuluai urama varogop ma tika na pokono ma ra malmalikun; di ga mar kikil ra kere ma ra ubene ma ra umana goava na palariam gobol; ma ra vauruana pagapaga ma ra umana goava tana i ga varogop ma go tikai. ²³ Lavuvat na vinun ma laptikai na goava dia ga ki ta ra paparaina; a umana goava par ta ra ubene kikil ia, tika na mar

diat.

²⁴ Ma ra luluai na tarai na monamono i ga kinim vake Seraia ra tena tinabar lualua, ma Sepania ra vauruana tena tinabar, ma ra utul a monamono ta ra matakilalat; ²⁵ ma ta diat ta ra pia na pal i ga kinim vake tika na luluai na tarai na vinarubu, ma lavurua na tutana ta diat dia ga tur ta ra luaina mata i ra king, ba di ga na tadav diat ta ra pia na pal; damana ra tena tutumu kai ra luluai na tarai na vinarubu, nina i ga pilak guve ra tarai na vinarubu, ma laptikai na vinun na tarai na gunan, nina dia ga ki ta ra bala na pia na pal. ²⁶ Ma Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap diat, ma i ga agure pa diat tadav ra king Babilon aro Ribla. ²⁷ Ma ra king Babilon i ga ubu doko diat aro Ribla ta ra gunan. Kamat. Damana di ga ben Vavilavilau vue ra tarai Iuda kan kadia gunan.

²⁸ Go ra tarai Nebukadnesar i ga kap vavilavilau vue diat: ta ra kilala lavurua, a utul a arip ma a ura vinun ma a utul na tarai Iudaia; ²⁹ ta ra kilala a vinun ma lavutul ta ra kini na king kai Nebukadnesar, i ga kap vavilavilau vue lavutul na mar ma a utul a vinun ma a urua na tarai kan Ierusalem; ³⁰ ba Nebukadnesar i ga ki na king a ura vinun ma a utul na kilala, Nebusaradan ra luluai na tarai na monamono i ga kap vavilavilau vue lavurua na mar ma a ivat na vinun ma a ilima na Iudaia; diat par ba di luk guve diat a ivat na arip ma laptikai na mar na tarai.

*Di vairop vue Ieoiakin ma di vangala kana kini aro Babilon
(2 King 25:27-30)*

³¹ Ma ba Ieoiakin ra king Iuda i ga ki na vilavilau a utul a vinun ma lavurua na kilala, ta ra gai a vinun ma a urua, ta ra bung a ura vinun ma a ilima ta ra gai, Evil-Merodak ra king Babilon i ga mari Ieoiakin ra king Iuda, ta ra luaina kilala ta kana kini na king, ma i ga ben vairop ia kan ra pal na banubat; ³² ma i ga tata na varmari pirana, ma i ga

vangala kana kini ta ra kini kai ra lavur king nina dia ga ki varurung me aro Babilon. ³³ Ma i ga kia vue kana mal na pal na banubat, ma i ga ian ta ra vatar na nian kai ra king ta ra lavur bung i ga laun boko tana; ³⁴ ma ra king Babilon i ga tul vatikene tar ra tiniba pirana ta ra bungbung par tuk tar ta ra bung i ga mat i tana, ta ra lavur bung i ga laun boko tana.

A UMANA KAKAILAI NA NILIGUR

A umana mangana niligur kai ra tarai Sion ba dia ki na vilavilau

¹ Ua, ra pia na pal nina i ga kor ma ra tarai i ki na lingling ika!

Ua, i da ra ua na vavina, nina i ga ngala pire ra lavur vuna tarai!

Ua, nina i ga tadar na vavina ta ra umana papapar i tar ki na vilavilau!

² I tangtangi tuna ra marum, ma ra lur na matana i varababakai ta ra pagupagu na ngiene;

Ta diat par dia lalau pa ta na i vamaram ia;

A umana talaina par dia tar vagu pa ia, dia tar ki na vargegelenai me.

³ Iuda i tar mareng, tago i ki na malari, ma tago ra papalum i tup ia;

I ki livuan ta ra umana Tematana, ma pa i tikan tadav ra ningo;

Diat par dia korot mur ia dia tar korot tadav ia ba i ki na malari.

⁴ A umana nga Sion dia ki na niligur, tago pa ta na mulai i vana ta ra ngala na lukara;

Kana lavur mataniolo dia kapakapana ka, kana umana tena tinabar dia riri;

Kana umana inip na vavina a umana biaui, ma ia iat i ki ma ra niligur.

⁵ Diat dia ki na vargegelenai me dia tar ki na lua, kana umana ebar dia tamtavua;

Tago ra Luluai i tar vakadik ia ure kana peal varpiam;

Kana umana bul ikilik dia tar vana ta ra kini na vilavilau ta ra luaina mata i ra ebar.

⁶ Ma ra minamar par i tar panie kan natu i Sion;

Kana umana luluai dia varogop ma ra umana me ba pa dia tikan tadav ta pia na vura,

Ma dia tar lop kan nina i korot mur diat, tago pa ta ongor i diat.

⁷ Ta ra e i ki na kinadik tana, ma ta ra e i malari tana,

Ierusalem i nuk pa kana lavur vakak na tabarikik, nina i ga vatur vake papa ania iat;

Ba kana tarai dia virua ta ra lima i ra ebar, pa ta na i maravut ia;

Diat dia ki na vargegelenai me dia ga gire, ma dia ga varkulumai ure kana binilua.

⁸ Ierusalem i tar varpiam tuna, kari i da ra magit i kerek;

Diat par dia ga ru ia go dia pidimuane, tago dia tar gire ra pakana tuna;

Maia, i oir, ma i tur tapuku.

⁹ Kana mal i keo; pa i ga nuk pa ra mutuaina;

Kari i tar bura vakaian; pa ta na i vamaram ia;

Luluai, una bobea ra magit i tup iau; tago ra ebar i tar vangala pa mule.

¹⁰ Nina dir ki na vargegelenai me i tar tulue ra limana upi kana lavur vakak na magit;

Tago i tar gire ba ra umana Tematana dia tar ruk ta kana pal i gomgom,

Nina u ga vartuluai tana ba koko diat a ruk ta kaum kivung.

¹¹ Kana tarai par dia oir, dia nuk upi ra nian;

Dia tar kia kadia lavur vakak na magit upi ra magit na nian, upi ra bala i diat na lagar tana;

Luluai, una gire, ma una bobea, tago iau tar ki kaina.

¹² Avat par ba ava vana pakit, pa ava mari iau vang?

Ea, avat a gire upi ta niligur ba dir varogop ma kaugu niligur, nina di pait ia tagu,

Nina ra Luluai i tar vatakunuan ra balagu me ta ra bung i ngangal na kulot tana.

¹³ Marama liu i tar tulue ra iap ta ra umana urugu, ma i tar ongor pa diat;

I tar vatur ra ubene ure ra kaugu, i tar tulue vatalil iau;

I tar li iau, ma iau bilua ra bungbung parika.

14 Ra limana i tar vi tar ra kip i vuna
ta kaugu lavur varpam;
Di tar vi guve diat, dia tar ki taun
ra inoagu; i tar vapanie ra
dekdekigu;
A Luluai i tar tul tar iau ta ra lima i
diat ba pa i tale iau pi ina tur
bat diat.
15 A Luluai i tar pidimuane kaugu
lavur lebe piragu;
I tar vatut ra ngala na kor ure iau
upi na ubu vue kaugu umana
barmana;
A Luluai i tar rua ra inip na vavina
Iuda da ta ra tung na vain.
16 Ure go ra lavur magit iau tang-
tangi, ma ra matagu i lur;
Tago ra tena varmaram ba na vala-
gar ra balagu i tar ki vailik kan
iau;
A umana natugu dia tar lingling ika,
tago ra ebar i tar ongor.
17 Sion i tultulue ra limana; pa ta na
akari ba na vamaram ia;
A Luluai i tar vartuluai ure Iakob
ba diat dia ki kikil ia diat a
vargegelenai me;
Ierusalem i da ra magit i kerek pire
diat.
18 A Luluai i tar takodo; tago iau tar
pam vue kana vartuluai;
Ea, avat ra lavur vuna tarai par, avat
a valongore, ma avat a gire
kaugu niligur;
Kaugu lavur inip na vavina ma
kaugu lavur barmana dia tar
vana ta ra kini na vilavilau.
19 Iau ga oro upi ra umana talaigu,
ma dia ga tuam pa iau;
Kaugu umana tena tinabar ma
kaugu umana patuana dia tar
mat ta ra pia na pal,
Ba dia ga tikan upi ra magit na nian
upi diat a valagar ra bala i diat
me.
20 Ea Luluai, una gire; iau tar ki
na malari; ra balagu i purpu-
ruan;
I tapuku ra balagu, tago iau tar
varpam tuna;
Aro irai a pakat na vinarubu i var-
valigur, ma ati ra pia na pal a
minat.

21 Di tar valongore kaugu niriri; pa ta
na ati ba na vamaram iau;
Kaugu lavur ebar par dia tar valon-
gore ra varvai ure kaugu kini
na purpuruan; dia gugu, tago
u tar pait ia;
Ta kaum vartuluai na ga vut boko ra
bung u ga vatang ia, ma diat a
vardada ma iau.
22 Boina ba kadia lavur varpam diat
a tur rikai ta ra luaina matam;
Ma una babali pire diat, da u ga bali
kaugu lavur varpam piragu;
Tago mangoro kaugu niriri, ma ra
balagu i tar bilua.

2

*A umana mangana niligur kai ra
tarai Sion dia vana rikai tai ra Luluai*

1 Ua, ra Luluai i tar turup natu i
Sion ma ra bakut i ta ta kana
kankan!
I tar rapue ra minamar i Israel
marama ra bala na bakut ura
ra pia,
Ma pa i ga nuk pa ra ruarua na kauna
ta ra bung i kankan tana.
2 Ra Luluai i tar konom vue ra lavur
kuba i Iakob par, ma pa i ga
varmari;
Ta kana kulot i tar rapue ra umana
dekdek na pia na pal kai natu
i Iuda;
I tar vue tar diat ra pia iat; i tar
vakaina ra kiki na varkurai
ma ra umana luluai tana.
3 Ta kana nginganal na kulot i tar
kutu vue ra ram u Israel par;
I tar tak vue ra limana tuna ta ra
luaina mata i ra ebar;
Ma i tar vaimur Iakob da ra biro
na iap nina i vaimur ra magit
kikil ia.
4 I tar lale kana panak da ra ebar, i
tar tur ta ra papar a lima tuna
da ra tena tur varbat,
Ma i tar ubu doko diat par dia vakak
ta ra mata i diat ta ra kuba i
natu i Sion.
I tar lolonge kana karangap na
kankan da ra iap.
5 A Luluai i tar varogop ma ra ebar, i
tar vamutue Israel;

I tar vamtue kana lavur pal na luluai; i tar nila vue kana lavur dekdek na pia na pal;
 Ma i tar vangala ra tabunuk ma ra tinangi ta ra natu i Iuda.
 6 I tar re vakaina vue ra kubana da ra pal na uma, ma i tar li vue kana pal na kivung;
 A Luluai i tar kure ba da valubane ra ngala na kivung ma ra Bung Sabat ta ra gunan Sion.
 Ma ta kana ngala na kulot i tar pidimuanne ra king ma ra tena tinabar.
 7 A Luluai i tar vung vue kana ugu-ugu na vartabar; i tar milikuane kana pal i gomgom,
 I tar nur tar ra umana kakamir ta kana lavur pal na luluai ta ra lima i ra ebar;
 Dia tar urung ta ra kuba i ra Luluai da ta ra bung i ra ngala na kivung.
 8 A Luluai i tar kure ba na re vue ra liplip kikil natu i Sion;
 I tar vung tar ra vinau na valavalar, pa i tak vue ra limana kan ra nila;
 I tar vabilua ra bobokon ma ra liplip; dir par dir tarip.
 9 Kana umana banbanu dia tar tapunang ra pia; i tar re vue kana lavur kinalat, ma i tar bubur diat;
 Kana king ma kana umana luluai dia ki livuan ta ra umana Tematana; pa ta vartovo na varkurai mulai;
 Kana umana propet bula pa dia vatur vake ta ninana tai ra Luluai.
 10 A umana patuana kai natu i Sion dia ki ra pia ka, dia ki mut uka;
 Dia tar imire ra tobon ta ra ulu i diat, dia vi pit ma ra mal na tabun;
 A umana inip na vavina Ierusalem dia ula tadoko.
 11 A matagu i tar gavul ma ra tinangi, a balagu i purpuruan;
 A katigu i tar bura ra pia ure ra vinirua i tadav kaugu tarai;
 Tago ra umana bul ikilik ma ra umana kuramana dia matmat

ika ta ra lavur nga na pia na pal.
 12 Dia tir ra umana na i diat dari: Akave ta kon ma ta vain?
 Ba i talili ra mata i diat da ra mata i ra tarai dia kinkin ta ra lavur nga na pia na pal,
 Ba dia vung vue ra tulungea i diat ta ra bongbongo i ra umana na i diat.
 13 Ava ra magit ina ve tar ia tam? Ava ra magit ina valarue amur me, u natu i Ierusalem?
 Ava ra magit ina valar tar ia tam upi ina vamaram u me, natu i Sion, a inip na vavina?
 Tago kaum kinkin i ngala da ra ta; to ia na valagar u?
 14 Kaum umana propet dia tar gire ra umana ninana ure u, a umana ninana vakuku ma ra umana ninana na papaua;
 Ma pa dia vaarike kaum varpiam upi da vatalil u kan ra kini na vilavilau;
 Dia gire ke ra magit vakuku ure u, ma ra magit i vuna ta kaum kini na vilavilau.
 15 Diat par dia vana pakit dia papar tam;
 Dia ititinga, ma dia loe ra ulu i diat ta ra natu i Ierusalem, ma dia biti dari:
 Dave, go di vatang ia vang ba, Ra minamar kakit, Ra pia na pal ba ra rakarakan a gunagunan i gugu tana?
 16 Kaum lavur ebar par dia panganga ure u;
 Dia ititinga, ma dia vangvangia ra pal a ngie i diat; dia biti dari: Ave tar konom vapar ia;
 A dovotina ave ga nuk upi go ra bung; ave tar laun tadav ia, ave tar gire.
 17 A Luluai i tar pait ra magit i ga nuk upi ia; i tar pait ot pa kana tinata;
 Da i ga vartuluai amana tana, i tar rapue ma pa i ga varmari;

Ma i tar tul tar ra ebar upi na gugu
ma u, i tar vangala ra ram u
diat ava vargegelenai ma diat.

18 A bala i diat i ga tangi tadav ra
Luluai;

U a liplip kikil natu i Sion, boina ba ra
lur na matam na varababakai
ra keake ma ra marum da ra
tava alir;

Koko una talanguan; koko ra kiau na
matam na ngo.

19 Una tut, una kukula ra marum
ta ra lavur varkia na mona-
mono;

Una lolonge vaarike ra nuknukim da
ra tava ta ra luaina mata i ra
Luluai.

Una tulue ra limam tadav ia upi
na valaun kaum umana bul
ikilik,

Nina dia matmat ta ra lavur ngu na
nga par.

20 Ea Luluai, una gire; ia nam u ga
pait ra dari pirana?

Dave, ra vaden diat a en ra vuai ra
paka i diat, ra umana bul ba
dia tal diat?

Dave, da ubu doko ra tena tinabar
ma ra propet ta ra pal i gom-
gom kai ra Luluai?

21 A barmana ma ra kua dir va ra pia
ta ra umana nga;

Kaugu umana inip na vavina ma
kaugu umana barmana dia tar
virua ta ra pakat na vinarubu;

U ga ubu diat ta ra bung u kulot
i tana; u ga vardodoko, ma
vakir u ga varmari.

22 Da ta ra bung i ra ngala na kivung,
u ga oro upi ra lavur magit
iau dadadar tana ta ra lavur
papar.

Ma pa ta na i ga pila, ma pa ta na i
ki valili ta ra bung ra Luluai i
kulot i tana;

Diat iau ga rite diat, ma iau ga
vangala diat, kaugu ebar i tar
vapanie diat.

3

*A varmari kai God na valaun pa
diat*

1 Iau ra tutana ba i tar kairane ra
kinadik ta ra vivirit kai kana
kankan.

2 I tar agur pa iau, ma i tar ben pa iau
upi ina vana ta ra bobotoi, ma
vakir ta ra kapa.

3 A dovotina i tar tur bat vatikene iau
ra bungbung parika.

4 I tar vabibian ra vio na pakagu ma
ra pal a pakagu; i tar bubur ra
umana urugu.

5 I tar papait bat iau, ma i tar vaki ra
magit i mapak tuna kikil iau,
ma ra kinadik i tup iau.

6 I tar vaki iau ta ra umana gunan
na bobotoi, da diat dia tar mat
amana tana.

7 I tar liplip bat iau upi koko ina irop;
i tar vamamat ra agu vinau na
palariam.

8 Maia, ba iau oro ma iau kail upi na
maramaravut iau, i banu bat
vue kaugu niaring.

9 I tar pore kaugu nga ma ra vat di
ga mut ia, i tar vagene kaugu
lavur nga.

10 I da ra bear* piragu ba i kiki uai,
da ra leon ta ra lokor.

11 I tar varara iau na nga, ma i tar
kadal iau; i tar valingling iau.

12 I tar lale kana panak, ma i valabat
upi iau ma ra pu.

13 I tar go ra balagu ma ra umana pu
ta kana popopoi.

14 Iau ra magit na varkulumai pire
kaugu tarai par; ma dia var-
vaula ure iau ra bungbung
par.

15 I tar vabuka iau ma ra magit i
mapak, i tar tabar vamaur iau
ma ra kini na malari.

16 I tar bubur ra pal a ngiegu ma ra
raga, i tar tuba iau ma ra kabu
na iap.

17 Ma u tar kari vavailik vue ra
balagu kan ra malmal; iau ga
valubane ra bo na kini.

* 3:10: A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat, ma i ngala ra dekdekina.

- 18 Ma iau ga biti: A dekdekigu i tar panie, ma pa iau nuk upi mule ta magit tai ra Luluai.
- 19 Una nuk pa kaugu kinadik ma kaugu kini na malari, ra magit i mapak ma ra tava i mapak.
- 20 A balagu pa i valubane dir boko, ma i ki na niligur.
- 21 Iau nuk pa go, kari iau papait na nurnur.
- 22 A varmari kai ra Luluai i vuna tago pa da tar imur, tago kana varmar i tur tukum.
- 23 I kalamana vatikai ta ra bungbung na malana; ma u dovot tuna.
- 24 A tulungeagu i biti: A Luluai kaugu tiniba, kari ina nurnur tana.
- 25 A Luluai i mari diat dia nurnur tana, i mari nina i tikatikan upi ia.
- 26 I topa ia ba ra tutana na ki nunur ma na ki vovovon upi ra valavalaun kai ra Luluai.
- 27 I topa ra tutana ba na. puak pa ra kip ba i barmana boko.
- 28 Boina ba na ki varkolono ma na ki mut uka, tago i tar vung tar ia.
- 29 Boina ba na vung ra ngiene ta ra tobon; ona damana kan na boina mulai.
- 30 Boina ba na pukue tar ra pagupagu na ngiene ta nina i par ia; boina ba na tup ia ra varvul pirana.
- 31 Tago ra Luluai pa na varvarokoloi pa na mutu.
- 32 Tago ba i varvatakunuan, namur i varmari mulai varogop ma kana ngala na varmari.
- 33 Tago vakir i gugu pi na vakadik ra tarai, ba upi na vatakunuan ra bala i diat.
- 34 Ba di rua bereng ra umana vilavilau ta ra rakarakan a gunagunan,
- 35 Ba di kure varara ra takodo na magit kai ta tikai ta ra luaina mata i ra Ngala Kakit,
- 36 Ba di pukue varara ra varkurai ure tika na tutana, ra Luluai pa i manane nam.
- 37 To ia i tatike ra tinata ba da pait ot pa ia, ona ra Luluai pa i vartuluai tana?
- 38 Dave, ra boina ma ra kaina pa i vana rikai ta ra ngie i ra Ngala Kakit vang?
- 39 Ta ra ava ra tutana a launa i tata na urur, ra tutana di bali kana varpam pirana?
- 40 Boina dat a tikatikan ta kada lavur mangamangana, ma dat a valar ia, ma dat a vana tapuku tadav ra Luluai.
- 41 Boina ba ra nuknuk i dat ma ra lima i dat na araring tadav God arama ra bala na bakut.
- 42 Ave tar varpam, ma ave tar tut na varpam; ma pa u ga nuk vue.
- 43 U tar punang taun avet ma ra kankan, ma u tar korot mur avet; u tar vardodoko, ma pa u ga varmari.
- 44 U tar pulu mule u ma ra bakut upi koko kaveve niaring na ruk piam.
- 45 U tar vaki avet da ra magit i kerek, ma da ra puta livuan ta ra umana Tematana.
- 46 Kaveve lavur ebar par dia tar manga panganga tadav avet.
- 47 A bunurut ma ra tung dir tadav avet, a nila ma ra vinirua.
- 48 A lur na matagu i varababakai da ra tava i alir ure ra vinirua i tadav kaugu tarai.
- 49 A matagu i manga lur vatikai, ma pa i ngo pit,
- 50 Tuk tar ta ra bung ra Luluai i gigira ba, ma i bobo marama ra bala na bakut.
- 51 I kadik ra balagu ta ra magit iau gire ba i tadav ra vaden ta kaugu pia na pal.
- 52 Diat dia ebar vakuku tadav iau dia tar korot vakaina iau da di korot vakaina ra beo.
- 53 Dia tar vamutue kaugu nilaun ta ra pal na banubat, dia tar tupar iau ma ra vat.
- 54 A ulugu i dudu ta ra lubu; iau ga biti dari: Iau tar virua.
- 55 Iau ga kail upi ra iangim, Luluai, mara iat ra tung.

- 56 U tar valongore ra nilaigu; koko una ang bat ra talingam ba iau kakail upi ra maramaravut.
- 57 U ga kakari maravai ta ra bung iau ga kail u; u ga biti: Koko u burut.
- 58 Luluai, u ga varkurai maravut iau; u ga valaun iau.
- 59 Luluai, u tar gire ra kaina magit di pait ia tagu; una varkurai ure iau.
- 60 U tar gire kadia varobo par ma kadia lavur varpit upi iau.
- 61 U tar valongore kadia varvul; Luluai, ma kadia lavur varpit upi iau;
- 62 Ra tinata kadiat dia tut na vinarubu ure iau, ma ra magit di nuk vakuku pa ia ure iau ta ra bung parika.
- 63 Una gire ba dia kiki ma ba dia tut; dia kakailai na varkulumai ure iau.
- 64 Luluai, una babali pire diat varogop ma ra papalum na lima i diat.
- 65 Una valeo ra bala i diat; kaum varvabilak na tadav diat.
- 66 Una korot diat ma ra kankan, ma una ga vamutue diat kan ra vavai ra bala na bakut kai ra Luluai.

4

I tar ot ra balbali pire ra tarai Sion

- 1 Ua, ra goled i tar kubar! Ua, ra goled i tar kaina, nina i ga ngatngat muka!
Di tar lolonge guve ra umana vat na pal i gomgom ta ra lavur ngu na nga.
- 2 A umana ngatngat na natu i Sion, diat dia varogop ma ra vakak na goled,
Di tar varogopane diat ma ra pal a tava, ra papalum kai ra tena pait la na pia!
- 3 Ea, ra umana kuabar na pap dia tul tar ra u i diat, dia vau ra umana natu i diat;
Ma ra umana vaden ta kaugu tarai dia dekdek da ra umana murup ta ra bil.

- 4 A karamea i ra kuramana i ki petep ta ra ul a ngiene, tago i mar;
A umana bul ikilik dia lul upi ta nian, ma pa ta na i tabar diat.
- 5 Diat dia ga en ra magit ma ra nangnang dia mulmulum na nga;
Diat dia ga mong ma ra mal meme ba dia ga bul dia va ta ra umana ul a puta.
- 6 Tago ra kaina mangamangana ba kaugu tarai dia ga pait ia i ngala ta ra kaina mangamangana kai Sodom,
Nina di ga vue pukue vue da ta ra kopono pitu mata, ma pa ta lima i ra tarai i ga bili ia.
- 7 Kana umana luluai dia ga barabara tuna, ma ra tava pata; dia ga pua tuna, ma ra polo na u pa i pua damana;
A paka i diat i ga mong ma ra bo na nilaun, ma i ga bagabagele da ra ngatngat na vat;
- 8 Go ra mata i diat i korakorong ma ra teke na mi pata; vakir da nunure diat ta ra lavur nga;
A pal a paka i diat i petep ta ra uru i diat; i tar maranga, i tar da ra davai.
- 9 Diat ba ra pakat na vinarubu i ubu diat, dia ti doan ta diat ba dia virua ta ra mulmulum;
Tago go diat dia kuvakuvoro, tago dia iba upi ra vuai ra uma.
- 10 A umana vavina, a umana tena varmari, dia tar kabalane ra umana natu i diat;
Dia ga da ra adia magit na nian ta ra e ba ra vinirua i ga tadav kaugu tarai.
- 11 A Luluai i tar pait ot pa kana karangap na kankan, i tar lolonge kana nginganal na kulot;
Ma i tar vautunge ra iap aro Sion, ma ra iap i tar vaimur ra vunapaina.
- 12 A umana king ta ra rakarakan a gunagunan ma ra tarai par dia ki ra pia pa dia kapupi ia,
Ba ra tena vargegenai ma ra ebar dir a olo ta ra mataniolo Ierusalem.

- 13 Tago kana umana propet dia ga varpian, ma kana umana tena tinabar dia ga rara, Ma dia ga ubu ra umana tena takodo tana.
- 14 Dia pepere da ra umana pula ta ra lavur nga, a gap i vadur diat. Ma damana i dekdek upi ra tarai diat a bili kadia mal.
- 15 Dia biti ta diat: Avat a vana! A umana dur! Avat a vana! Avat a vana! Koko da varbili! Ba dia vilau ma dia tenten vurvurbit, ra tarai dia biti pire ra umana Tematana: Koko diat a kiki mulai ati.
- 16 A mata i ra Luluai iat i tar korot varbabaiane diat; pa na nuk pa mule diat; Pa di ga ru ra umana tena tinabar, pa di ga mari ra umana patuana.
- 17 A mata i dat i gavul boko ma ra ginigira upi ra tena maramar-avut vakuku; Ba da ga makmakila, da ga ki pa ra tarai ba pa i topa diat upi diat a valaun dat.
- 18 Di tikan mur ra pal a kau i dat ma i dekdek ba dat a vana ta kada lavur nga. A mutuai dat i tar maravai, kada kilala i tar ot; tago ra. mutuai dat i tar pot.
- 19 Diat dia korot mur dat dia lulut tuna, ra umana minigulai liu pa dia lulut damana. Dia ga korakorot dat ta ra lualuana, dia ga kiki uai upi dat ta ra pupui.
- 20 A vuvu na bilau i dat, nina ra Luluai i ga tar ku ia, i tar virua ta kadia umana ubu; Nina da ga biti ure dari: Livuan ta ra umana vuna tarai dat a laun ta ra maluruna.
- 21 Una gugu ma una ga, natu i Edom, u ba u ki ta ra gunan Us; Ra momamomo na tadav u bula; una longlong boko ma ra nimomo, ma una ga pala vue kaum mal.
- 22 Natu i Sion, i tar par ra balbali ure kaum varpian; pa na kap vavilavilau vue mule u;

Natu i Edom, na bali kaum kaina papalum; na vaarike kaum varpian.

5

A niaring upi ra varmari

- 1 Luluai, una nuk pa ra magit i tar tadav avet; Boina una gire kaveve kini na vavirvir.
- 2 A gunan nina ave ga kale pa ia di tul tar ia ta ra umana vaira, A kubakuba i vevet ta ra umana Tematana.
- 3 A umana nat na ling avet, pa ta tama i vevet, A umana na i vevet dia da ra umana ua na vavina.
- 4 Ave tar kia kaveve mani upi ta tava na nimomo; Di ivure kaveve davai pire vevet.
- 5 Diat dia korot mur avet dia ki taun ra inoa i vevet; Ave tar talanguan, ma pa ave ngo ta ik.
- 6 Ave tar lulul ma ra tarai Aigipto. Ma damana ma ra tarai Asiria, upi avat a en ta magit.
- 7 A umana tama i vevet dia tar varpian, ma dia tar panie; Ma ave kairane ra balbali ure kadia varpian.
- 8 A umana tultul uka dia kure avet, Ma pa ta na akari ba na valaun avet kan ra lima i diat.
- 9 Ave varurue ra aveve magit, ma ave to na virua tana, Ure ra pakat na vinarubu arima ra pupui.
- 10 A pal a paka i vevet i avian da ra ubu Ure ra ngala na oao ta ra mulmulum.
- 11 Dia ga vakaina ra vaden Sion, Ma ra umana inip na vavina ta ra lavur pia na pal Iuda.
- 12 Di tar al vatokobe ra umana luluai ta ra lima i diat; Pa di ru ra mata i ra umana patuana.
- 13 A umana barmana dia puapuak ra vat na uduudu; Ma ra umana bul dia burabura ba dia kakave ra davai.
- 14 A umana patuana pa dia ki mulai ta ra mataniolo.

Ma ra umana barmana dia tar ngo ta
ra malagene.

¹⁵ A gugu ta ra bala i vevet i tar par;
Di tar pukue kaveve malamalagene
pi na varogop ma ra tinangi.

¹⁶ A kere na luluai i tar bura kan ra
ulu i vevet;
A umana biaui avet! Tago ave tar
varpam.

¹⁷ Ure go, ra nuknuk i vevet i tar
bilua;
Ure go ra lavur magit, ra mata i vevet
i tar gamgavul;

¹⁸ Ure ra luana Sion nina i tar lin-
gling;
A umana kuabar na pap dia limlibur
tana.

¹⁹ U Luluai, u kiki vatikai,
Kaum kiki na king i tur vatikai ta ra
lavur taun tarai pa na mutu.

²⁰ Ta ra ava u valubane vatikene
avet,
Ma u ki kan avet mangoro na kilaki-
lala?

²¹ Luluai, una valilikun avet piam,
ma avet a lilikun;
Una vakalamane kaveve kini da
amana.

²² Ba kan u tar okole vakakit vue
avet,
Ma u kankanuane tuna avet bar?

A BUK KAI RA PROPET ESEKIEL

A ninana kai ra propet ure ra mī-namar i God

¹ Ta ra kilala a utul a vinun, ta ra bung a ilima ta ra gai a ivat, ba iau ga ki varurung ma ra umana vilavilau ta ra tava alir Kebar, a bakut i ga tapre, ma iau ga gire God ta ra umana ninana. ² Ta ra vailimana bung ta ra gai, ta ra vailimana kilala ta ra kini na vilavilau kai Ieoiajin ra king, ³ a tinata kai ra Luluai i ga tadav ra tena tinabar Esekiel, natu i Busi, ta ra gunan kai ra tarai Kaldea ta ra tava alir Kebar; ma ra lima i ra Luluai i ga ki tana abara.

⁴ Ma ba iau ga gigira, a ngala na vuvu i ga dekdek maro ra matana labur, a ngala na bakut nina a iap i birabirao tana, ma ra raro da ra vat amber i ki kikil ia ma i irairop tana. ⁵ Ma ra malalar i ra ivat na launa vavaki i ga ki tana. Ma dia ga vardada ma go: dia varogop ma ra tarai; ⁶ tikatikai a ivat na matana ma a ivat na bebeana, ⁷ ma ra umana kak i diat dia takodo, ma ra pal a kau i diat i da ra pal a kau i ra nat na bulumakau, ma dia raro da ra palariam gobol i bagabagele; ⁸ na vavai ta ra bebea i diat, ta ra ivat na paparai diat a umana lapar a lima i ra tarai dia ga ki; ma ra ivat na pal a mata i diat ma ra ivat na bebea i diat dia ga dari: ⁹ a umana bebea i diat dia ga vavatukai vargil ta diat, ma ra mata i diat pa dia ga pupukuai ba dia ga takari, ma tikatikai ba i ga takari i ga tia vana takodo ko. ¹⁰ Ma ure ra ivat na pal a mata i diat, aro na lua a mata i ra tutana, ma ta ra papar a lima tuna a mata i ra leon, ma ta ra papar a maira a mata i ra bulumakau, ma ra mata i ra minigulai aro namur. ¹¹ A mata i diat i ga damana. Di ga pala ra bebea i diat arama liu; tikatikai a ura bebeana pi di ga vavatukai vargil, ma ta ra ura bebeana tikatikai pi di pulu ra pal a

pakana ma dir. ¹² Tikatikai i ga vana takodo, ma ta ra pakana ra tulungen i ga rap pa diat i tana, ta nam iat ra pakana dia ga takari, ma ba dia ga takari pa dia ga pupukai.

¹³ Ma livuan ta ra umana magit na vavaki tika na magit i guguran, i da ra lapap na iap i bagabagele, da ra umana biro na ul; a iap i raro ma i kulamene. ¹⁴ Ma ra umana launa vavaki dia ga vutvut vurvurbit da ra meme i pala ia.

¹⁵ Ma ba iau ga bobobe ra umana launa vavaki, iau ga gire ra vil i ga ki ta ra pia, maravai ta ra ivat na launa vavaki, tikatika na vil ure diat tikatikai. ¹⁶ Ma ure ra umana vil, dia ga da ra vat krisolit, a ivat dia ga varogop, ma dia ga ki da tikai i ki livuan tai ta ra tikai. ¹⁷ Ba dia ga vana dia ga vana tadav ra ivat na matana vuvu; ma pa dia ga pupukuai ba dia ga vanavana. ¹⁸ Ma ure ra ivat na vil, a umana uru i diat tana, ma ra ivat na vil ma ra uru i diat dia ga buka ma ra umana kiau na mata. ¹⁹ Ba ra umana launa vavaki dia ga vana, ra umana vil dia ga vana bula ma diat; ma ba ra umana launa vavaki dia ga tut kan ra pia, ra umana vil dia ga tut varurung ma diat. ²⁰ Ta ra pakana ra tulungen i ga rap pa diat i tana, ta nam iat ra pakana dia ga vana, ma ra umana vil dia ga vana varurung ma diat; tago ra tulungea i ra umana launa vavaki i ga ki ta ra umana vil. ²¹ Ba nam dia vana, go bula dia vana; ma ba nam dia tur, go bula dia tur; ma ba nam dia tut kan ra pia, ra umana vil bula dia ga tut varurung ma diat; tago ra tulungea i ra umana launa vavaki i ga ki ta ra umana Vil. ²² Ma arama liu taun ra ulu i ra umana launa vavaki a magit da ra maup i ki, ma i da ra kristal, arama liu ta ra ulu i diat. ²³ Ma ta ra vavai ra maup a umana bebea i diat dia ga takodo, nina di ga vavatukai vargil; ma ra umana launa vavaki dia ga pulu ra paka i diat tikatikai ma ta ra ura bebea i diat. ²⁴ Ma ba dia ga vanavana iau ga valongore ra bebea i diat i da ra

rurunga na tava, da ra pangpagur kai ra Dekdek Muka, a varvareo da ra varvareo kai ra kor na tarai; ba dia ga tur a bebea i diat dia ga bura. ²⁵ Ma ra nilai tikai i ga pot marama ra maup nina i ki liu ta ra ulu i diat; ba dia ga tur a bebea i diat dia ga bura.

²⁶ Arama liu ta ra maup nina ba i ki taun ra ulu i diat, ta magit da ra ngala na kiki na king, da ra sapir, i ga ki; ma. ta nam ra magit da ra kiki na king, ta tikai i ga ki, da ra paka i ra tutana. ²⁷ A ngungu tana, a livuana tuk ta ra uluna, iau ga gire ra magit i rarao da ra amber, da ra iap kikir ia; ta ra ngungu tana, ra livuana tuk ta ra kauna, iau ga gire ra magit da ra iap, ma ra kapa i pupua kikir ia. ²⁸ A kapa kikir ia i da ra gogol ta ra bakut ba i par ra bata. I damana nam ra ninana ure ra minamar i ra Luluai. Ma ba iau ga gire, iau ga bura palar, ma iau ga valongore ra nilai tikai i tata.

2

A nioro pire Israel

¹ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una tut ma ina tata piram. ² Ba i ga tata piragu a Tulungen i ga ruk tagu, ma i ga vatut pa iau; ma iau ga valongore ba i tatata piragu. ³ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, go iau tulue u tadav ra tarai Israel, tadav ra tarai na varpiam, nina dia ga tut na varpiam ure iau; diat ma ra umana tama i diat dia ga pait ra varpiam tadav iau tuk ta ra bung gori. ⁴ Iau tulue u pire diat; pa dia nunure ra variru, a umana karduk diat; ma una ve diat: A Luluai God i biti dari. ⁵ Ma ba diat a torom, ba diat a ole, (tago a umana tena varpiam diat), diat a nunure ba ra propet i tar ki livuan ta diat. ⁶ Ma u, natu i ra tutana, koko una burutue diat ba ure kadia lavur tinata, ba ra kait ma ra kama na magu dir ki piram ma u ki taun ra umana kuka na pal a galip; koko una burutue kadia tinata, ma koko una ururian ta ra mata i diat, tago a umana tena varpiam diat. ⁷ Una ve diat ure kaugu tinata, ba diat a

torom ba diat a ole; tago a umana tena varpiam diat.

⁸ Ma u, natu i ra tutana, una valongore kaugu tinata; koko una tena varpiam da go ra umana tena varpiam; una papa ra ngiem, ma una en ra magit iau tabar u me. ⁹ Ma ba iau ga gire, ea, di ga tulue ra lima tadav iau, i vature ra pinpin na buk a tutumu tana; ¹⁰ ba i tar pala ia ta ra luaina matagu, i ga buka ma ra tutumu, a palina ma ra balana bula, a umana tinata ure ra tinangi ma ra tinabun ma ra kinadik.

3

¹ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una en ra magit di tul tar ia tam; una en go ra pinpin na buk, ma namur una vana ma una varvai pire ra tarai Israel. ² Ma iau ga papa ra ngiegu, ma i ga tabar iau ma ra pinpin na buk. ³ Ma i ga ve iau: Natu i ra tutana, una konom go ra pinpin na buk iau tabar u me, ma una vabuka ra balam me. Ba iau ga tar en ia, i ga kalami ta ra ngiegu da ra polo na bulit na livur.

⁴ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una vana tadav ra tarai Israel, ma una varvai ma kaugu tinata pire diat. ⁵ Pa di tulue u pire ra umana vaira, ba pire diat i dekdek kadia tinata, di tulue u tadav uka ra tarai Israel; ⁶ pa di tulue u tadav ra umana Tematana, nina ba kadia tinata pa u nunure. A dovotina, ona iau tulue u pire diat, diat a valongore u. ⁷ Ma ra tarai Israel pa diat a valongore u, tago pa dia valongore iau; tago ra tarai Israel par a umana tena varpiam ma ra umana tena varongongoi diat. ⁸ Ma ina vaki u pi una tena varpiam tadav diat, ma upi una tena varongongoi pire diat. ⁹ Ina vadekdek kaum mamainga upi na da ra vat i dekdek, upi na dekdek ta ra leo na vat; koko una burutue diat, ma koko una ururian ta ra mata i diat, tago a umana tena varpiam diat.

¹⁰ Ma i ga biti bula tagu: Natu i ra tutana, a lavur tinata ina ve u tana una kapupi diat ta ra balam, ma una

valongore diat ma ra talingam. ¹¹ Ma una vana tadav ra umana vilavilau, tadav kaum vuna tarai, ma una ve diat dari: A Luluai God i biti dari: ba dia valongore u, ba pata.

¹² Ma ra Tulungen i ga puak pa iau, ma iau ga valongore namur tagu ra rurunga ba ra minamar i ra Luluai i vana rikai kan ra pakana i ki tana; ¹³ ia ra rurunga i ra bebea i ra umana launa vavaki ba dia vartadav, ma ra rurunga i ra umana vil dia vana varurung ma diat. da ra ngala na kanunur. ¹⁴ Ma ra Tulungen i ga puak pa iau, ma i ga kap vue iau; iau ga vana ma i ga malamalapang ra balagu ma ra kulot, tago ra lima i ra Luluai i ga ki vartataun tagu. ¹⁵ Ma iau ga tadav ra umana vilavilau dia ki Tel-Abib marave ra tava alir Kebar; ma iau ga ki varurung ma diat a lavurua na bung, ma i ga tabun ra balagu.

A monamono tadav ra tarai Israel (Esek 33:1-9)

¹⁶ Ba ra lavurua na bung dia ga par, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, dari: ¹⁷ Natu i ra tutana, iau tibe u pi u ra monamono tadav ra tarai Israel; vatikai ba u valongore ta tinata tagu, una vatumarang diat. ¹⁸ Ba iau ve ra tena varpiam: Una mat; tumu pa u vatumarang ia, tumu pa u vatumarang ia ure kana kaina nga, upi na laun, io, nam ra kaina tutana na mat ure kana kaina mangamangana, ma ina takun u ure ra gapuna. ¹⁹ Ba tumu u vatumarang ra tena varpiam, ma pa i vana kan kana kaina mangamangana ma ra kaina nga i mur ia, na mat ure kana kaina mangamangana, ma u, u ga valaun pa u. ²⁰ Ma go bula, ona ta takodo na tutana i vue kana bo na mangamangana upi na pait ra kaina, ba iau tul tar ra varilam pirana na mat; tago pa u ga vatumarang ia, na mat ure kana varpiam, ma pa da nuk pa ia ure nam ra umana bo na papalum i ga pait ia; ia kaka, ina takun u ure ra gapuna. ²¹ Ba ona una vatumarang ra takodo na tutana

pi koko na pait ra kaina mangamangana, ma pa i pait ra kaina, na laun, tago i valongore ra varvatumarang; ma u, u ga valaun pa u.

A propet i bombom

²² Ma ra lima i ra Luluai i ga ki taun iau abara; ma i ga biti tagu: Una tut, una vana ta ra male, ma ina tata piram abara. ²³ Ma iau ga tut, ma iau ga vana tadav ra male; ma ra minamar i ra Luluai i ga tur abara, da nam ra minamar iau ga tar gire maravai ta ra tava alir Kebar; ma iau ga bura palar. ²⁴ Ma ra Tulungen i ga ruk tagu ma i ga vatur iau ta ra ura kaugu; ma i ga tata ma i ga biti tagu: Una vana, una ruk ra kubam, ma una banu bat ia.

²⁵ Ma u, natu i ra tutana, da vi u, da vi u ma ra vinau, ma pa da pala vairop vue u tana; ²⁶ ma ina vung vapetep ra karameam ta ra ul a ngiem, upi pa una tata pit diat; tago a umana tena varpiam diat. ²⁷ Ma ba ina tata piram, ina papa ra ngiem, ma una biti ta diat: A Luluai God i biti dari; nina ba na valongore, na valongore; ma nina ba na ole, na ole; tago a umana tena varpiam diat.

4

A malalar ba di vartakalat bat Ierusalem

¹ Ma u, natu i ra tutana, una tak pa ta vat na pia, ma una vung ia ta ra luaina matam, ma una tumu ra malalar i ra pia na pal tana, a pia na pal Ierusalem iat; ² ma una vartakalat bat ia, ma una kal ta umana tung, ma una pait ra ngala na pip pi a bobokon ure; una varurue ra umana tena vinarubu maravai tana, ma una vatur ra umana tututumak kikil ia. ³ Ma una tak pa ta pakana palar na palariam, ma una vatur ia da ra liplip na palariam i tur livuan ta mumur ma ra pia na pal; ma una pukue ra matam tadav ia, upi na da di vartakalat bat ia, ma una vartakalat bat ia. Go ia ra vakilang ure ra tarai Israel.

⁴ Namur una va ta ra papar a mairam; ma ina vo pa u pi una puak

ra balbali kai ra tarai Israel; una puak pa ia ta nam ra umana bung u va ta ra paparaim. ⁵ Iau tul tar ia tam tika na bung ure tika na kilala ta kadia umana kilala na balbali. a utul a mar ma lavuvat na vinun diat; damana una puak pa ra balbali kai ra tarai Israel. ⁶ Ma ba u tar vapar vue go, una va ta ra papar a limam tuna. ma una puak pa ra balbali kai ra tarai Iuda; a ivat na vinun na bung, tika na bung ure tika na kilala iau tul tar ia tam. ⁷ Ma ure ra varvatakalat kai Ierusalem, una pukue ra matam tadav ia, ma una pala vue ra mal na limam; ma una tata na propet ure. ⁸ Ma ea, ina vi u ma ra umana vivi pi koko una pupukuai kan tika na papar tar tai ta ra tikai, tuk i ot ra umana bung ure kaum varvatakalat.

⁹ Ma u, una tak pa ra vit ma ra barli, a bin ma ra lentil, a millet ma ra rais, ma una vung diat ta ra kopono la, ma una pait ra gem ma diat. Ta nam ra umana bung u va ta ra paparaim, a utul a mar ma lavuvat na vinun na bung, una ian tana. ¹⁰ Ma una valar ra am nian ta ra bungbung, a ngungu gem ure tika na bung, ma una ian ta ra pakana bung na nian iat. ¹¹ Ma una valar ra am tava na nimomo, una mome tika na lita (a ura paint) ika ta ra pakana bung di ga kure value tana. ¹² Ma una en ia da ra gem di pait ia ma ra barli, ma una tun ia ta ra luaina mata i diat ta ra iap di pait ia ma ra taka i ra tarai. ¹³ Ma ra Luluai i ga biti: Damana bula ra tarai Israel diat a en ra nian ba pa i gomgom livuan ta ra umana Tematana aina ina korot varbaiane vue diat ie. ¹⁴ Ma iau ga biti: Ea, Luluai God! Tuk go pa iau ga vadur iau; papa iau ga bul pa iau ga en ta magit i ga mat vakuku ba di ga ubu kadakadal ia, ma ra viruana pa i ga ruk ta ra ngiegu. ¹⁵ Ma i ga biti tagu: Io, ina mulaot ba una tun vaninare am gem ma ra taka i ra bulumakau ma vakir ma ra taka i ra tarai. ¹⁶ Ma i ga biti bula tagu: Natu i ra tutana, ina bubur ra bukabuka

na nian ta ra bala i Ierusalem. diat a valar ra adia nian ma diat a en ia ma ra nginarao; ma diat a valar ra adia tava ma diat a mome ma ra bilua na ninunuk. ¹⁷ Ina pait go upi diat a iba upi ra gem ma ra tava, ma na bilua ra nuknuk i diat par, ma diat a palaur vanavana ta ra adia balbali.

5

¹ Ma u, natu i ra tutana, una tak pa ra pakat i mangi da ra varvarkaka kai ra tena varkaka, ma una varkaka me, una ka ra ulum ma ra kabem; ma una tak pa ra valavalar ma una tibe varbaiane ra tagal a ip. ² A vautuluna tana una tun ia ta ra iap i birao ta ra bala na pia na pal, ba i par ra varvatakalat; ma ta ra vautuluna tana una kutu ia ma ra, pakat kikil ra pia na pal; ma ta ra vautuluna bula tana una imire tar ia ta ra vuvu, ma ina ele pa ra pakat namur ta diat. ³ la kaka a paupau tagal a ip una pulu diat ta ra pinpin ta kaum kolot; ⁴ ma ta go diat una tak pa ta umana, ma una vue tarie diat, ma una tun diat ta ra iap; ma ra iap na vana rikai tana tadav ra tarai Israel par.

⁵ A Luluai God i biti dari: Go Ierusalem iau ga vaki ia pi na ki livuan ta ra umana Tematana, ma ra umana gunagunan par kikil ia; ⁶ ma i ga piam vue kaugu umana tinata na varkurai ma kaugu lavur togotogo, ma kana varpam i ngala ta nam kai ra umana Tematana ma ra umana gunagunan dia tur kikil ia, tago kana tarai dia ga vana irai kan kaugu umana togotogo ma pa dia ga torom ta kaugu lavur vartuluai.

⁷ Damana ra Luluai God i biti: Tago kaum varuturut i ngala ta nam kai ra lavur Tematana dia tur kikil u, ma tago pa u ga torom ta kaugu lavur vartuluai ma ra umana togotogo, ma u ga tia mur uka ra lavur manga-mangana kai ra umana Tematana dia tur kikil u, ⁸ damana ra Luluai God i biti: Ea. iau iat iau tur bat u; ma ina pait ra balbali piram ta ra luaina mata i ra umana Tematana. ⁹ Ma ina pait ra magit tam ba pa iau ga ti pait ia boko, a magit ba pa ina

pait mule, i vuna ta kaum kaina mangana papalum. ¹⁰ A umana tutana diat a en ra natu i diat, ma ra umana bul tutana diat a en ra tama i diat livuan ta vavat. Ina pait ra balbali pire vavat, ma ina imire diat dia laun valili tadav ra lavur vuvu. ¹¹ A Luluai God i vavalima dari: A dovotina, tago u ga vadur vakaina kaugu pal i gomgom ma kaum dur ma kaum bilak na mangamangana, ina ubu avat; a varmari ma ra ginigira ung pa dir a ki tagu. ¹² Tika na vautuluna ta kaum tarai diat a virua ta kaum bala na liplip ma ra kaina minait ma ra mulmulum; ma kikil kaum liplip tika na vautuluna na virua ma ra pakat na vinarubu; ma tika na vautuluna ina imire tar ia tadav ra lavur vuvu, ma ina ele pa ra pakat namur ta diat. ¹³ Damana kaugu kankan na tadav diat, ma kaugu karangap na ngo, ma na langalanga ra nuknukigu; ma diat a nunure ba iau ra Luluai iau ga tata ta kaugu niongor, ba kaugu kankan i ga tadav diat. ¹⁴ Ma ina vaenana pa u pi una kapakapana ka, a magit na varkulumai pire ra umana Tematana dia tur kikil u, ma ta ra mata i diat dia pakit u. ¹⁵ Ma diat a kulume u ma diat a milikuane u, upi u a varpit ma ra magit na kinaian tadav ra umana Tematana dia tur kikil u, ba iau pait ra balbali piram ma ra kankan ma ra karangap ma kaugu dekdek na varpit; iau ra Luluai, iau ga tatike; ¹⁶ ba iau al tar kaugu umana pu na mulmulum ma kaugu umana pu na vinirua upi diat a nila vue u, ma ba iau vangala ra mulmulum tadav u, ma iau bubur kaum buka na nian. ¹⁷ Ina tulue ra mulmulum ma ra umana leing tadav u, ma diat a ra vue ra umana natum; a ngala na minait ma ra gap na alir taun u, ma ina tulue ra pakat pi na ub u; iau ra Luluai. iau ga tatike.

6

A tinata na propet ure ra umana luana Israel

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, dari: ² Natu i ra tutana, una

pukue ra matam tadav ra umana lualuana ta ra langun Israel, ma una tata na propet pire diat, ³ dari: Avat ra umana lualuana ta ra langun Israel, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai God; ra Luluai God i biti dari ta ra umana lualuana, ma ta ra umana buabuana, ma ta ra umana ngala na male ma ra umana ikilik bula: Ea, ina kap ra pakat tadav u, ma ina nila vue ra umana pakana pia u lolotu ta diat. ⁴ Kaum umana uguugu na vartabar da kamare vue diat, ma kaum umana tabalar na keake da pelegi diat; ma ina vue kaum umana minat ta ra luaina mata i kaum umana tabataba. ⁵ Ma ina vadiop ra umana minat i ra tarai Israel ta ra luaina mata i kadia umana tabataba; ma ina imire ra umana uru i vavat kikil kavava umana uguugu na vartabar. ⁶ Ta nam ra umana pakana a tarai dia ki tana, da nila vue ra umana gunan tana, ma ra umana pakana pia dia lolotu tana diat a ti kaina kakit; upi kavava umana uguugu na vartabar diat a kaina ma diat a kapakapana ka, ma upi da pamar gigi kavava umana tabalar, ma upi da mut vue kavava umana pagapaga na keake, ma ra lavur magit par nina ava ga pait mal diat da vapanie vapar vue diat. ⁷ A tarai nina di ga doko diat, diat a bura livuan ta vavat, ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

⁸ Ia kaka ina nur vue ta umana ta vavat upi diat a laun. Ba ta umana ta vavat dia lop kan ra pakat na vinarubu, ma dia ki vurvurbit ta ra umana gunan na vaira, ⁹ nam diat ta vavat dia ga lop diat a nuk pa iau livuan ta ra umana Tematana ba dia ki na vilavilau tana, ba iau ga vatagiliman ra bala i diat dia piam vue iau, ma iau ga vapula ra mata i diat dia anan upi ra umana tabataba; diat a pidimuane vargiliane diat ure ra kaina dia ga pait ia, ma ure bula kadia kaina mangamangana. ¹⁰ Ma diat a matoto ba iau ra Luluai: pa iau ga tata vakuku ba iau ga biti ba ina tulue ra kaina tadav diat.

¹¹ A Luluai God i biti dari: Una

papar, ma una inabut ma ra kaum, ma una biti, Ioi! ure ra lavur kaina magit Israel i pait ia; tago diat a bura ta ra pakat na vinarubu, ma ra mulmulum, ma ra kaina minait. ¹² Nam i ki aro vailik na mat ma ra kaina minait, ma nam i ki maravai na bura ta ra pakat na vinarubu, ma nam di pait kikil ia na mat ta ra mulmulum; damana ina pait ot pa kaugu kankan pire diat. ¹³ Ma avat a nunure ba iau ra Luluai, ba ra umana minat i diat dia va livuan ta kadia umana tabataba ma kikil kadia umana uguugu na vartabar, ma ta ra lavur ul a buana, ma ta ra lavur ul a luana, ma ra pia ta ra umana launa davai ma ra umana davai na kaia, ma ta ra lavur pakana ba lua dia ga vartabar tana tadav kadia umana tabataba ma ra mi na lotu. ¹⁴ Ina tulue ra limagu taun diat, ma ina nila vue nam ra umana pakana dia bang boko tana, ma ina vakapakapana pa ia papa ra bil ma tuk tar Ribla; ma diat a nunure ba iau iat ra Luluai.

7

A pakana bung i tar ot

¹ Go bula ra tinata kai ra Luluai i ga pot piragu: ² Ma u, natu i ra tutana, a Luluai God i biti dari tadav ra gunan Israel: I tar ot, ra pakana bung i tar ot ure ra ivat na ngu na gunan. ³ Ra pakana bung i tar ot ure u, ina ub u ma kaugu kankan, ma ina kure u ure kaum mangamangana; ma ina bali u ure kaum kaina papalum. ⁴ Pa ina nunure ra varmari, ma pa ina gire ung u; ina bali u ure kaum mangamangana ba kaum kaina papalum i tur ta ra luaina matam; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

⁵ A Luluai God i biti dari: A kaina na ki vartataun ta ra kaina! Ea, i maravai ka. ⁶ Ra pakana bung i tar ot, ra pakana bung i tar ot; i tavan-gun tadav u. Ea, i tar pot. ⁷ Ea u, u ki ta ra gunan, kaum pakana bung i maravai vanavana; a bung i maravai, a bung ba di purpuruan tana, ma pa ta kunukula na gugu ta ra umana

buabuana. ⁸ A ik boko ma ina lingire kaugu ngala na kankan taun u, ma ina vaot pa kaugu kankan piram, ma ina kure u ure kaum mangamangana ma ina bali kaum kaina papalum piram. ⁹ Pa ina nunure ra varmari, ma pa ina gire ung u; ina tulue kaum mangamangana taun ra ulum, ma kaum kaina papalum na tur ta ra luaina matam; ma avat a nunure ba iau ra Luluai nina iau kita avat.

¹⁰ Go iat ra bung! I tar pot! A balbali piram i tar arikai; kaum kaina mangamangana i tar vuai, ma kaum mangamangana kolakolo i tar ibul. ¹¹ A kaina mangamangana i tar tavua ma i da ra ram na varvabilak; pa ta tikai ta diat na ki valili, ma kadia tabarikik bula pata, ma kadia mani bula pata; ma pa ta tikai na luluai pire diat. ¹² Ra pakana bung i tar ot, ra bung i maravai vanavana; koko ra tena kunukul na gugu, ma ra tena niivura koko na tabun ra balana; tago ra kulot i bura taun ra pia na pal parika. ¹³ Tago ra tena niivura pa na lilikun tadav nam ra magit i ga ivure, na damana tuk ta ra mutuai kana nilaun; tago ra ninana ure ra pia na pal parika ma pa na lilikun; ma pa ta tikai na vadekdek kana nilaun ure kana varpam. ¹⁴ Di tar vu ra tavur, ma di tar vaninare ra umana magit par; ma pa ta tikai i vana pi na varubu, tago kaugu ngala na kankan i ki taun ra pia na pal parika.

¹⁵ A pakat na vinarubu i ki kikil ra pia na pal, ma ta ra bala na pia na pal a kaina minait ma ra mulmulum. Nina i ki ta ra bil na bura ta ra pakat na vinarubu, ma nina i ki ta ra bala na gunan na panie ta ra mulmulum ma ra kaina minait. ¹⁶ Ma tumu ta umana dia laun ma dia lop, diat par diat a parau ta ra umana buabuana da ra umana uka na male, ma na tabun ra bala i diat tikitikai ure kadia lavur mangamangana. ¹⁷ A umana lima i diat diat a pagolgol ma ra umana malmalikun na kau i diat pa diat a dekdek, diat a da ra tava ka.

18 Diat a varauve tar ra mal na tabun ta ra livua i diat, ma ra bunurut na ki taun diat; a mata i diat par na vavirvir, ma ra ulu i diat par na kulkul. 19 Diat a imimire kadia silva ta ra umana nga, ma kadia goled diat a milmilikuane ke; tago ta nam ra bung ba ra kankan kai ra Luluai i pot, pa ta silva ma pa ta goled na valaun valar pa diat, ba na vamaur kadia mamainga; a mani i ga vuna ta ra kaina mangamangana pire diat, ma i ga vakaina ka diat. 20 Dia ga manane kadia lavur ngatngat na magit, ma dia ga pait ra lavur bilak na tabataba me, a magit na varmilikuanai; damana ina pukue upi na da ra magit i dur pire diat. 21 Ma ina tul tar ia ta ra umana vaira upi diat a vakaina, ma ta ra umana tena varpiam upi diat a loalong tana; ma diat a vadur ia. 22 Ina lingan irai kan diat, ba dia vakaina kaugu ngatngat na pakana; a umana tena nilong diat a ruk tana, diat a vadur ia 23 ma diat a vakaina.

I peal ra umana virua ta ra gunagunan, ma ra pia na pal i buka ma ra lavur bilak na mangamangana. 24 Damana ina ben pa diat dia manga kaina ta ra umana Tematana, upi diat a kale pa ra umana palpal; ina vamutue bula ra kolakolo na nuknuk i ra umana rangrangina; ma da vadur kadia umana gomgom na pakana. 25 Ba ra nila i vut, diat a tikan upi ra malmal, ma pata. 26 A kaina magit na pot taun ra kaina magit, ma ra varvai nina di kap vanavana ka taun ra varvai di kap vanavana ka; ma diat a tadav ra propet upi ta ninana; a tinata na varkurai na panie kan ra tena tinabar, ma ra tinata na varvateten kan ra umana. patuana. 27 Ra king na tabun, ma natuna na mal ma ra mal na tabun, ma ra lima i ra tarai ta ra gunagunan diat a dadadar ma ra bunurut. Ina kure diat da i topa diat, ma ina vakaina diat da kadia mangamangana; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

8

A ninana kai ra propet ure ra umana bilak na magit aro Ierusalem

1 Ta ra kilala laptikai, ta ra vailimana bung ta ra gai laptikai, ba iau ga ki ta ra kubagu ma ra umana patuana Iuda dia ga ki ta ra luaina matagu, a lima i ra Luluai God i ga bura taun iau.

2 Ma ea, iau ga gire ta tikai da ra tutana; papa ra livuana ura ba i da ra iap, ma papa ra livuana urama tutua i raro, ma i mong da ra vat amber. 3 Ma i ga tulue ra magit da ra lima, ma i ga vatur vake ra pepe na ulugu; ma ra Tulungen i ga puak vatutua iau urama livuan ta ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut, ma tai ta ninana kai God i ga ben iau ubara Ierusalem tadav ra banbanu ai ra matakilalat ta ra matana labur, ma tuk ara iat ta ra bala na gunan, tadav ra pakana a tabataba i tur tana, nina ba God i kankan tana. 4 Ma ea, a minamar i ra God kai Israel i raro abara da iau ga gire aro ta ra male. 5 Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una lingan uro ta ra matana labur. Ma iau ga lingan uro ta ra matana labur, ma ta ra papar a labur ta ra mataniolo, ta ra pakana i vatale ra uguugu na vartabar, nam ra tabataba nina God i kankan tana i ga tur. 6 Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, u gire laka nam dia pait ia? U gire nam ra umana bilak na magit nina ba ra tarai Israel dia pait ia ati, ma nina ba di korot vue iau me kan kaugu pal i gomgom? Ia kaka una gire boko ta magit i kaina ta go.

7 Ma i ga kap iau tadav ra banbanu ai ra bala na gunan. Ba iau ga bobo, iau ga gire ra mata ta ra liplip na vat. 8 Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una rada ra liplip na vat; ma ba iau ga rada ia, iau ga gire ra banbanu. 9 Ma i ga biti tagu: Una olo, ma una gire ra umana bilak na magit dia pait ia ati. 10 Damana iau ga olo ma iau ga bobo, ma ea, di ga tumu ra umana malalar i ra umana magit dia kakakao ra pia ma ra malalar i

ra umana leing dia milmilikuan, ma ra malalar i ra umana tabalar kai ra tarai Israel. ¹¹ Ma lavurua na vinun na patuana Israel dia ga tur ta ra luaina mata i diat, ma Iasania natu i Sapan i ga tur livuan ta diat, ma diat par tikitikai dia ga vatur ra la ure ra mi; ma ra mi i ang na katkat i ga tubang tutua urama. ¹² Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, u gire laka nam ra umana patuana Israel dia pait ive, tikitikai ta kana pal na malalar? Tago dia biti, a Luluai pa i gire dat; ra Luluai i ga vana balakane ra gunagunan. ¹³ Ma i ga biti bula tagu: Una gire boko ta magit i kaina ta go nina dia pait ia.

¹⁴ Ma i ga ben iau tadav ra banbanu ai ra mataniolo na kuba i ra Luluai nina ba i tur ta ra matana labur; ma ea, ra vaden dia tangi abara ure ra god Tamus. ¹⁵ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, u tar gire laka nam? Una gire boko ta kaina tana.

¹⁶ Ma i ga ben vatalil iau tadav ra bala na gunan ta ra kuba i ra Luluai, ma iau ga gire a ura vinun ma a ilima na tutana bar abara ta ra mataniolo ai ra pal i gomgom kai ra Luluai, ma dia vue tamur tar ta ra pal i gomgom kai ra Luluai, ma i mata i diat uro ra matana taur, ma dia lotu tadav ra keake i tur ta ra matana taur. ¹⁷ Ma i ga biti tagu: U gire laka go, natu i ra tutana? Pa i mamat bar ta ra kuba i Iuda ba dia pait go ra umana bilak na magit ati, upi diat a vakaina muka ra gunagunan, ma upi ina kulot vartataun tana? Dia vung ra ingar i ra davai ta ra bilau i diat. ¹⁸ Damana ina kure diat ta kaugu kankan; a matagu pa na nur vue diat, ma pa ina mari bula diat; gala dia kukula mat ta ra talingagu, gala pa ina valongore diat.

9

A vinirua kal ra umana tena varpam

¹ Ma i ga oraoro ta ra talingagu ma ra ngala na nilaina, ma i biti: Avat a umana tena vardodoko ai ra pia na

pal, avat a mai, ma avat par avat a vature kavava pakat na vardodoko tikitikai ta ra lima i vavat. ² Ma a laptikai na tutana dia ga vanavana ta ra nga nina i arikai ta ra mataniolo ta ra matana labur, ma tikitikai i vature kana pakat na vardodoko ta ra limana; ma tika na tutana, nina i mal ma ra mal kumau, ma ra vuvuvung na polo na tutumu i taba ta ra paparaina, i ki livuan ta diat. Ma dia ga ruk, ma dia ga tur ta ra paparai ra uguugu na vartabar nina di pait ia ma ra palariam gobol. ³ Ma ra minamar i ra God kai Israel nina i ga ki taun ra angelo, i ga takari tar ta ra kalakalat ai ra pal; ma i ga oro ra tutana i mal ma ra mal kumau, ma ra vuvuvung na polo na tutumu i taba ta ra paparaina. ⁴ Ma ra Luluai i ga biti tana: Una vana alalu ta ra pia na pal Ierusalem, ma una tumu ta vakilang ta ra pal a mata i diat dia ririri ma dia tangtangi ure ra umana bilak na magit di pait ia tana. ⁵ Ma iau ga valongore ba i ga biti tai ra umana enana: Avat a mur ia vanavana ta ra pia na pal, ma avat a varubu; koko ra mata i vavat na nur vue ta tikai, ma koko avat a varmari; ⁶ avat a kamare vue ra umana patuana, ma ra umana barmana, ma ra umana gara na vavina, ma ra umana bul ma ra vaden; ia kaka koko avat a bili ta tikai nina ba ra vakilang i ki tana; ma avat a tur pa ia ta kaugu pal i gomgom. Ma dia ga tur pa ia ma ra umana patuana nina dia tur ta ra mata na pal. ⁷ Ma i ga biti ta diat: Avat a vabilak ra pal, avat a vabuka ra umana taman tana ma ra umana virua; avat a irop. Ma dia ga irop, ma dia ga ubu ra pia na pal.

⁸ Ma ba dia ga varubu vanavana, ma iau ga ki varkolono, iau ga bura palar ma iau ga biti: Ea, Luluai God, dave una kamare vue diat par dia ki valili ta ra tarai Israel ba u lingire kaum kankan taun Ierusalem? ⁹ Ma i ga biti tagu: A varpam kai Israel ma Iuda i manga ngala kakit, a gunan i kaina ma ra gap, ma ra pia na pal i buka ma ra magit ba pa i takodo;

tago dia biti, a Luluai i ga vana balakane ra gunagunan, ma ra Luluai pa i gire. ¹⁰ Damana ra matagu pa na nur vue diat, ma pa ina mari diat; ina bali diat ure kadia mangamangana. ¹¹ Ma ra tutana nina i mal ma ra mal kumau ma i kap ra vuvuvung na polo na tutumu i ga varvai, ma i biti: Iau tar pait nam u ga ve iau tana.

10

A minamar i God A takari kan ra pal na vartabar

¹ Ma iau ga gire ra magit da ra vat sapir, ma i da ra kiki na king, ma i ki ta ra maup arama liu ta ra ulu i ra umana angelo. ² Ma i ga biti tai ra tutana i mal ma ra mal kumau: Una vana livuan ta ra umana vil dia vuvuruai, na vavai ta ra angelo, ma una vabuka ra ura limam ma ra umana lakit na iap dia rarao mat nina dia ki livuan ta ra umana angelo, ma una imire diat taun ra pia na pal. Ma iau ga gire ba i ga ruk.

³ Ba i ga ruk, ra umana angelo dia ga tur ta ra papar a pal ta ra matana taubar; ma ra gobol a bakut i ki ta ra bala na gunan. ⁴ Ma ra minamar i ra Luluai i ga takari kan ra angelo tar ta ra kalakalat ai ra pal; ma ra pal i ga buka ma ra gobol a bakut, ma ra bala na gunan i ga buka ma ra rarao ai ra minamar i ra Luluai. ⁵ Ma di ga valongore ra rurunga i ra bebea i ra umana angelo ta ra bala na gunan maro, ma i ngala da ra nilai ra God Dekdek Muka ba i tata.

⁶ Ma ba i ga ve ra tutana i mal ma ra mal kumau ba na tak pa ra iap i ki livuan ta ra umana vil dia vuvuvuruai ma ra umana angelo, ra tutana i vana ma i tur marave ra Vil. ⁷ Ma tika na angelo i ga tulue ra limana tadav ra iap livuan ta ra umana angelo, ma i ga tatak pa tana, ma i ga vung ia ta ra lima i nina i mal ma ra mal kumau, ma i ga tak pa ia, ma i ga irop. ⁸ A umana angelo dia vung ra magit da ra lima i ra tarai ta ra vavai ra bebea i diat. ⁹ Ma ba iau ga bobo iau ga gire ra ivat na vil maravai ta ra umana angelo, tika

na vil tikatikai; ma ra vamong ai ra ivat na vil i da ra vamong ai ra vat topas. ¹⁰ Nam ra ivat na vil parika dia varvarogop, ma di ga vung mal diat dari tika na vil i ki ta ra bala i ta ra tikai. ¹¹ Ba dia ga vana dia ga vanavana tar ta ra ivat na papar par; pa di ga valilie diat ari dia ga vanavana, ma dia ga murmur uka ra lavur papar nina ba ra mata i diat i ga vatale. ¹² Kadia umana vil ma ra umana uru i diat dia ga buka ma ra umana kiau na mata. ¹³ Ma iau ga valongore ba di ga vaiang nam ra umana vil ba ra umana vil dia vuvuruai. ¹⁴ Ma diat tikatikai a ivaivat na pal a mata tana: a luaina pal a mata a mata i ra angelo, ma ra vauruana a mata i ra tutana, ma ra vautuluna a mata i ra leon, ma ra vaivatina a mata i ra minigulai. ¹⁵ Ma ra umana angelo dia ga tut papa ta ra pia; go iat ra launa vavaki nina iau ga gire maravai ta ra tava alir Kebar. ¹⁶ Ba ra umana angelo dia ga kakari, ra umana vil dia ga kakari bula ma diat; ba ra umana angelo dia ga pala ra bebea i diat upi diat a tut papa aro ra pia, ra umana vil dia ga ki petep ta diat. ¹⁷ Ba ra umana angelo dia ga tur uka, damana bula ra umana vil; ma ba dia ga tut papa aro ra pia, diat bula dia ga tut papa aro ra pia varurung ma diat; tago a launa tulungen i ga ki ta ra umana vil.

¹⁸ Ma ra minamar i ra Luluai i ga kakari kan ra kalakalat ai ra pal, ma i ga ki taun ra umana angelo. ¹⁹ Ma iau ga gire ra umana angelo dia ga pala ra bebea i diat ma dia ga tut papa aro ra pia ba dia ga vana, ma ra ivat na vil ta ra paparai diat; ma dia ga tur ta ra banbanu ta ra mataniolo i ra kuba i ra Luluai, i vatale uina ra matana taur; ma ra minamar i ra God kai Israel i ga ki taun diat. ²⁰ Go iat ra umana launa vavaki nina iau ga gire maravai ra tava alir Kebar ba ra God kai Israel i ga ki taun iau; ma iau ga nai.lam diat ba ra umana angelo. ²¹ Diat par tikatikai dia ga vatur vake ra ivaivat na pal a mata i

diat ma ra ivaivat na bebea i diat; ma ra lapar a lima da ra lapar a lima i ra tutana i ga ki ta ra vavai na bebea i diat. ²² Ma ra umana pal a mata i diat dia ga vardada ma nam ra umana pal a mata nina iau ga gire maravai ra tava alir Kebar; tikitikai i ga vana takodo.

11

A varpit pire ra umana kaina luluai

¹ Ma ra Tulungen i ga puak iau urama, ma i ga kap iau uro ta ra mataniolo i ra kuba i ra Luluai, nina i vatale uina ra matana taur; ma abara ta ra banbanu ai ra mataniolo iau ga gire ra ura vinun ma a ilima na tutana; ma iau ga gire lasania natu i Asur, ma Pelatia natu i Benaia, livuan ta diat, dir a ura luluai kai ra tarai. ² Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, go ra umana tutana nina dia nuk upi ra kaina, ma dia tul tar ra kaina tinata na varvateten ta ra pia na pal; ³ dia biti: Pa i ot ra e ba da pait pal tana; go ra pia na pal ia ra ngala na kabala, ma dat ra viono tana. ⁴ Damana una varvai na propet takun diat, una varvai na propet, natu i ra tutana. ⁵ Ma ra Tulungea i ra Luluai i ga bura taun iau, ma i ga biti tagu: Una vaarike go ra tinata kai ra Luluai: Ea, Israel, u ga biti ba i dari ka; ma iau nunure nam i arikai ta ra nuknuk i vavat. ⁶ Ava ga vapealane ra umana virua ta go ra pia na pal, ma ava ga vabuka ra umana nga tana ma ra umana minat i diat. ⁷ Damana ra Luluai God i biti dari: Kavava umana virua nina ava ga tar doko diat a viono ko, ma go ra pia na pal ia nam ra kabala; ma avat iat, da ben vairop vue avat kan ra balana. ⁸ Ava tar burutue ra pakat na vinarubu; io, ina kap ra pakat na vinarubu taun avat, damana ra Luluai God i biti. ⁹ Ina ben vairop vue avat kan ra bala na pia na pal, ma ina tul tar avat ta ra lima i ra umana vaira, ma diat a kure avat. ¹⁰ Avat a virua ma ra pakat na vinarubu; ina kure avat ta ra langun kai Israel, ma avat a nunure ba iau

ra Luluai. ¹¹ Go ra pia na pal pa na da kavava kabala, ma avat, pa avat a viono tana; ina kure avat ta ra langun kai Israel; ¹² ma avat a nunure ba iau ra Luluai; tago pa ava ga vanavana ta kaugu umana tinata na varkurai, ma pa ava ga torom ta kaugu lavur vartuluai, ava ga mur uka ra mangamangana kai ra umana Tematana nina dia ki kikel avat.

¹³ Ma ba iau ga tata na propet dari, Pelatia natu i Benaia i ga mat. Ma iau ga bura palar, ma iau ga oro ma ra ngala na nilaigu, ma iau ga biti: Ea, Luluai God, dave una kamare vue ra ibaiba tai Israel?

A vavalima kai ra Luluai ba na tul tar mule ra gunan Israel pire ra tarai ma na vakalamane diat

¹⁴ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga pot piragu, dari: ¹⁵ Natu i ra tutana, diat dia ki Ierusalem dia ga biti dari ure ra umana turam, nina ava ki na vilavilau varurung ma diat, a tarai Israel par: Dia ki na vaira kakit kan ra Luluai; ma di ga tul tar go ra gunan upi kadat. ¹⁶ Io, una ve diat ba ra Luluai God i biti dari: A dovotina iau ga tar kap vaire vue diat tadav ra umana Tematana, ma iau ga imire vue diat ta ra umana gunan na vaira, ia kaka, ina balaure bat diat ure ta paupau kilala ta ra umana gunan ba dia vana tana. ¹⁷ Ma una tata dari: A Luluai God i biti: Ina varurue avat mamaro ta ra umana gunagunan ma kan ra umana Tematana nina di ga imire vue avat tar tana, ma ina tul tar mule ra gunan Israel pire vavat. ¹⁸ Diat a talil tar mulai ta go ra gunan, ma diat a kamare vue ra lavur bilak na magit ma ra lavur magit na milmilikuan tana. ¹⁹ Ma ina vakopono ko ra nuknuk i diat, ma ina varuk ra kalamana tulungen ta diat, ma ina kia vue ra leo na bala i diat ma ra madu na bala, ²⁰ upi diat a mur kaugu lavur varkurai, ma upi diat a torom ta kaugu lavur vartuluai ma diat a pait ot pa diat; ma diat kaugu tarai, ma iau kadia God. ²¹ Ma ure diat nina ra bala i diat i anan upi kadia lavur bilak na mangamangana

ma ra lavur magit na milmilikuan, ina kure ba diat a kap ra balbali tana, a Luluai God i biti.

²² Ma ra umana angelo dia ga pala ra bebea i diat, ma ra umana vil dia tur marave diat; ma ra minamar i ra God kai Israel i ga ki taun diat par.

²³ Ma ra minamar i ra Luluai i ga kakari kan ra bala na pia na pal, ma i ga ki taun ra luana nina i ki ta ra papar a taur ta ra pia na pal.

²⁴ Ma ra Tulungen i ga puak iau urama, ma i ga ben vatalil iau ta ra ninana ta ra Tulungea i God tadav ra umana vilavilau aro Kaldea. Ma ra ninana nina iau ga gire i ga panie kan iau. ²⁵ Ma iau ga ve diat dia ga ki na vilavilau ure nam parika nina ra Luluai i ga vagira iau me.

12

Esekiel i ve vakapa ra tarai ba da ben vavilavilau diat

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, u ki livuan ta ra tarai na varpam, nina ba a mata i diat, ma pa dia gigira me, ma ra talinga i diat, ma pa dia valavalongor me; tago ra umana tena varpam diat. ³ Natu i ra tutana, una vaninare pa kaum tabarikik nina ba na topa ia ba una mareng me, ma una mareng ta ra bung na keake ta ra luaina mata i diat; una vana kan ra kubam da ra vilavilau tar ta ra enana pakana ta ra luaina mata i diat. A dovotina a umana tena varpam diat, ma kan bar diat a matoto tana. ⁴ Una vairop vue kaum tabarikik ta ra keake ta ra luaina mata i diat, a tabarikik nina i topa ra nimareng; ma na ravian una vana ba dia giragire u boko, ma una vana da ra tarai di ben diat ta ra gunan na vilavilau. ⁵ Una rada ra liplip na gunan ta ra luaina mata i diat, ma una irop ta ra mata tana. ⁶ Boina ba diat a gire u ba u puak vairop vue kaum tabarikik ta ra ul a varam ba i bobotoi; una tuba ra matam upi koko una gire ra pia; tago iau ga tibe u pi una da ra vakilang pire ra tarai Israel.

⁷ Iau ga pait nam di ga ve iau tana: iau ga puak vairop vue kaugu tabarikik ba i keake boko, a tabarikik nina i topa ra vinavana vailik, ma ta ra ravian iau ga rada ra liplip ma ra limagu; ma ta ra marum iau ga puak kaugu tabarikik ta ra ul a varagu, ma iau ga vana me ta ra luaina mata i diat.

⁸ Ma ta ra malana ra tinata kai ra Luluai i ga pot piragu, ma i dari: ⁹ Natu i ra tutana, nam ra tarai na varpam Israel pa dia ga tir u vang ure nam u ga pait ia? ¹⁰ Una biti dari pire diat: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Go ia ra mamat na tinata ure ra king Ierusalem, ma ra tarai Israel par nina dia ki abara. ¹¹ Una biti: Iau da ra vakilang ure avat; da iau ga pait ia, damana bula da pait ia ta diat; diat a vana ta ra gunan na vaira, ma diat a ki na vilavilau tana. ¹² Ma ra king nina i ki livuan ta diat na puak pa kana tabarikik ta ra ul a varana ba i bobotoi, ma na vana; na rada ra liplip ma na irop ta ra mata tana; na tuba ra matana upi koko na gire ra pia ma ra kiau na matana. ¹³ Ina pala kaugu ubene, ma ina kinim ia me; na ina ben pa ia uro Babilon, ta ra langun Kaldea, ma na mat abara, ia kaka pa na gire nam ra gunan. ¹⁴ Ma ure kana umana tultul ma diat dia varagur me, ma kana umana tena varbalaurai, ina imire vue diat ta ra lavur matana vuvu; ma ina ele pa ra pakat na vinarubu namur ta diat. ¹⁵ Ma ba ina korot vurvurbingitane diat pire ra umana Tematana, ma ba ina imire vue diat ta ra umana gunan na vaira, diat a kapa ba iau ra Luluai. ¹⁶ A paupau ka diat ina valaun valili diat kan ra pakat na vinarubu, kan ra mulmulum ma kan ra kaina minait; upi diat a varvai kapa pire ra tarai dia ki na vaira pire diat ure ra lavur bilak na mangamangana dia ga pait ia; damana diat a nunure ba iau iat ra Luluai.

¹⁷ Ma go bula ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹⁸ Natu i ra tutana, una dadadar ba u en ra

am gem, ma una ururian ma una ngarao ba u mome ra am tava; ¹⁹ ma una ve ra tarai ta ra gunan ba ra Luluai God i tata dari ure diat dia ki Ierusalem ta ra langun Israel: Diat a ngarangarao ba dia en ra adia gem, ma diat a kaian ba dia mome ra adia tava, tago kadia gunan na uliran ure ra kaina nina ra tarai tana dia ga pait ia. ²⁰ Ma ra umana pia na pal nina a tarai dia ki ta diat, diat a lingling ika, ma ra gunan na uliran kakit; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

²¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ²² Natu i ra tutana, ava vang go ra tinata valavalar nina i ki ta ra gunan Israel, A umana bungbung dia parpar vanavana, ma ra lavur ninana pa dia vaarike ta magit?

²³ Damana una ve diat ba ra Luluai God i biti dari: Ina vamutue go ra tinata valavalar, ma pa da vatang mule aro Israel. Una biti ta diat: A e i maravai nina ba da pait ot pa ra lavur ninana tana.

²⁴ Pa da gire mule ta ninana vakuku, ba da valongore ta kalami na tinata na propet aro Israel. ²⁵ Tago iau iat ra Luluai; ina tata, ma na ot kaugu tinata; pa na vavuan, tago ta kavava kilala na nilaun, avat a tarai na varpiam, ina tata ma ina pait ot pa kaugu tinata, a Luluai God i biti.

²⁶ Ma go ra tinata bula kai ra Luluai i ga tadav iau: ²⁷ Natu i ra tutana, a tarai Israel dia biti: Ra ninana nina i gire, a ninana ure ta umana kilala dia tur na lua boko, i varvai ure ta e akono iat boko na lua. ²⁸ Damana una biti ta diat: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Pa ta tikai ta kaugu lavur tinata na vavuan, nam nina iau tatike da pait ot pa ia, a Luluai God i biti.

13

Di kure vakaina ra umana propet vavaongo

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una tata na propet bat diat ra umana propet dia ki Israel, ma una biti ta

diat dia tata na propet ika ta ra bala i diat: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; ³ ra Luluai God i biti dari: Na kaina ta diat ra umana lunga na propet, nina dia mur uka ra nuknuk i diat, ma pa dia ga gire ta ninana! ⁴ Ea, Israel, kaum umana propet dia da ra umana leing na pap dia bang ta ra umana pakana dia lingling.

⁵ Pa ava ga vana tadav ra umana pakana dia tarada, ma pa ava ga mal mule ra liplip ure ra kuba i Israel, upi diat a tur padikat ta ra vinarubu ta ra bung kai ra Luluai. ⁶ Dia tar gire ra umana vaongo na ninana, ma dia tar tata na propet vavaongo; dia tatike ba, A Luluai i biti, ma ra Luluai pa i ga tulue diat, ma dia ki na ninunuk ung ba na pait ot pa kadia tinata. ⁷ Pa ava. ga gire vang ta ninana vakuku, ma pa ava ga tata na propet vavaongo laka, ba ava tatike, A Luluai i biti, ma pa iau ga tata?

⁸ Damana ra Luluai God i biti: Tago ava tar tata vakuku, ma tago ava ga gire ra umana ninana vavaongo, damana iau tur bat avat, ra Luluai God i biti. ⁹ A limagu na ongor bat ra umana propet nina dia gire ra umana ninana vakuku, ma dia tata na propet vavaongo; pa diat a ki maravut ta ra kivung kai kaugu tarai, pa da tumu vake diat ta ra buk na tutumu kai Israel, ma pa diat a olo ta ra gunan Israel; ma avat a kapa tana ba iau ra Luluai God. ¹⁰ Tago dia ben varara kaugu tarai ba dia biti, A malmal; ma pa ta malmal; ma tago ba di pait ra liplip, dia ku ia ma ra kabang; ¹¹ una ve diat dia ku ia ma ra kabang ba na bura; a ngala na bata ma ra bata na vatvat na bura, ma ra ngala na vuvu na tut ma na rada ia. ¹² Ma ba ra liplip i tarip, dave pa diat a biti laka ta vavat: Akave vang ra kabang nina ava ga ku ia me? ¹³ Damana ra Luluai God i biti: Ina kankan ma ina rada ia ma ra karangap na vuvu; ina kulot ma ra ngala na bata na bura, ma ra umana ngalangala na bata na vatvat diat a en vue. ¹⁴ Damana ina rada ra liplip

nina ava ga ku ia ma ra kabang, ma na tarip, ma da gire ra bit a liplip; ra liplip na bura ma na bereng avat; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

¹⁵ Damana ina pait ot pa kaugu kankan ure ra liplip, ma ure bula diat dia ga ku ia ma ra kabang, ma ina biti ta vavat: Ra liplip i panie, ma damana bula diat dia ga ku ia, ¹⁶ nina ra umana propet kai Israel, nina dia varvai na propet ure Ierusalem, ma dia gire ra umana ninana na malmal ure, ma pa ta malmal i ki, ra Luluai God i biti.

¹⁷ Ma u, natu i ra tutana, una tur bat ra vaden ta kaum gunan, nina dia tata na propet ta ra bala i diat; ma una tata na propet bat diat, ¹⁸ ma una biti: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Na kaina pire ra vaden nina dia kaman tar ra umana babat ta ra lima i ra tarai par, ma dia ingit tar ra umana mal na tubatuba ure ra pal a mata i ra tarai par, upi diat a kun vake ra tulungea i diat! Avat a kun vake laka ra tulungea i kaugu tarai, ma avat a valaun ta umana vang upi avat a uviana tana? ¹⁹ Ava ga vakaina iau livuan ta kaugu tarai ure ta ginagu na barli ma ta ik a gem, ma ta kavava tinata vavaongo ta ra talinga i kaugu tarai ava doko diat dia takodo, ma ava valaun diat dia kaina.

²⁰ Io, ra Luluai God i biti: Ina tur bat kavava umana babat, nina ava kun vake ra tulungea i ra tarai me, ma ina kutu vue diat kan ra lima i vavat, ma ina pala vue ra tulungea i diat nina ava ga kun vake diat, upi diat a langalanga. ²¹ Ma ina rada vue kavava umana mal na tubatuba ure ra pal a mata i vavat, ma ina valangalanga kaugu tarai kan ra lima i vavat upi koko avat a kun vake mule diat; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

²² Tago ava ga valigur ra bala i ra umana tena takodo, nina ba pa iau ga valigur diat, ma kavava umana tinata vavaongo; ma tago ava ga vadekdek ra lima i ra tena varpiam, upi koko na lingan irai kan kana varpiam, ma na laun

tana; ²³ damana da vamutue kavava umana ninana vakuku, ma kavava umana tinata na tabaran; ma ina valaun pa kaugu tarai kan ra lima i vavat; ma avat a nunure ba iau iat ra Luluai.

14

A varkurai pire diat dia lotu tadav ra tabataba ma dia vana tadav ra propet

¹ Ma ba ta umana patuana Israel dia ga pot ma dia ga ki ta ra lu-aina matagu, ² go ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau: ³ Natu i ra tutana, go ra umana tutana dia ga vung vapetep kadia umana tabataba ta ra bala i diat, ma dia mur vaticene ra kaina mangamangana nina dia tutukai tana; ma dave, ina valongore kadia umana tinir? ⁴ Una tata pire diat, ma una biti ta diat: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Ba ta tutana Israel nina i vung vapetep kana lavur tabataba ta ra balana ma i mur vaticene ra kaina mangamangana nina i tutukai tana, i vana pi na matoto tai ta propet; iau ra Luluai ina bali ia ma ra balbali i mamat da ra mamat i kana peal tabataba; ⁵ upi ina vakaina Israel ma ra magit ra bala i diat i anan upi ia, tago dia ga kia vue iau ma kadia umana tabataba. ⁶ Io, una biti tai Israel: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Avat a nukpuku, ma avat a vana balakane kavava lavur tabataba; ma avat a lingan irai kan kavava umana bilak na mangamangana. ⁷ Tago ba ta tikai ta ra kuba i Israel, ba ta vaira nina i ki abara, i vana balakane iau, ma i vung vapetep kana umana tabataba ta ra balana, ma i mur vaticene ra kaina mangamangana nina i tutukai tana, ma i vana tadav ta propet upi ra propet na matoto tagu ure, iau iat ra Luluai ina bali ia; ⁸ ina tur bat ia ma ra matagu, ma ina vamutue kan kaugu tarai, ma na tur da ra vakilang ma ra tinata valavalar; ma avat a nunure ba iau ra Luluai. ⁹ Ona di tuam pa ta propet, ma i tata na propet, iau iat ra Luluai iau ga tuam

pa ia, ma ina bili ia, ma ina vamutue kan kaugu tarai Israel. ¹⁰ Da kure dir par, a varvapagumanene ure ra propet na varogop ma ra varvapagumanene ure ra tutana i ga matoto pirana; ¹¹ upi koko Israel na vana irai mulai kan iau, ba na vabilak diat iat mulai ma kadia lavur varpam; ma diat boko kaugu tarai, ma iau boko kadia God, ra Luluai God i biti.

A varkurai kai God pire Ierusalem i dovot

¹² Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ¹³ Natu i ra tutana, ba ta gunan i piam vue iau ba i tut na varpam, Ta iau bili ia, ma iau bubur kana buka na nian. ma iau tulue ra mulmulum tadav ia upi da vamut varurungane vue ra tarai ma ra lavur vavaguai tana; ¹⁴ ma gala go ra utul a tutana, Noa, Daniel ma Iob, dital ki tana, dital a valaun uka dital iat ma kadital bo na mangamangana, a Luluai God i biti. ¹⁵ Gala ina tulue ra umana leing vurvurbit ta ra gunaganan, tuk ra gunaganan i kaina ma i lingling, ma pa ta tikai na vana alalu tago i tup ia ra umana leing; ¹⁶ gala go ra utul a tutana dital ki tana, pa dital a valaun ta bul tutana ba ta bul vavina, da valaun uka dital, ma ra gunan iat na ti lingling, a Luluai God i biti. ¹⁷ Gala ina tulue ra pakat na vinarubu taun nam ra gunaganan, ma ina biti: U a pakat na vinarubu, una vana alalu ta ra gunaganan; ma gala ina vamutue ra tarai ma ra umana vavaguai; ¹⁸ io, gala go ra utul a tutana dital ki tana, pa dital a valaun ra umana natu i diat, a umana bul tutana ma ra umana bul vavina, da valaun uka dital, a Luluai God i biti. ¹⁹ Gala ina tulue ra kaina minait tadav nam ra gunaganan, ma iau lingire kaugu kulot ma ra gap taun ia; ma gala ina vamutue ra tarai ma ra umana vavaguai; ²⁰ gala Noa, Daniel ma Iob, dital ki tana, gala pa dital a valaun ra umana natu i diat, ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina, dital a valaun uka dital ta kadital takodo

na mangamangana, a Luluai God i biti.

²¹ Ma pa na ga ngala muka laka, a Luluai God i biti, ba ina tulue kaugu ivat na kaina varkurai taun Ierusalem, a pakat na vinarubu, a mulmulum, ra umana kaina leing, ma ra kaina minait, upi da vamutue ra tarai ma ra umana vavaguai? ²² Gala ta umana diat a ki valili, ta bul tutana ba ta bul vavina, ma diat a lop, ma diat a vana tadav avat, ba ava gire kadia mangamangana, avat a ki na varmaram ure ra kaina nina iau ga vakaina Ierusalem me, ma ra lavur magit iau ga pait ia tana. ²³ Maia, ba ava gire kadia kini ma kadia mangamangana, avat a ki na varmaram tana; ma avat a kapa ba pa iau ga vakaina vakuku diat ma ba pa ta vuna, a Luluai God i biti.

15

Ierusalem i da ra davai na vain vakuku

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, a davai na vain i boina dave ta ra lavur mangana davai ara ra lokor? ³ Di pait laka ta magit me? Di mut laka ta vavavakaitai tana pi da vakaite ta la tana? ⁴ Io, di vue tarie ta ra iap upi da vaulung ra iap me; ra iap i en ra ura nguna tana, ma namur ra livuana i birao; dave, i topa laka ta magit? ⁵ Ba i ga boina boko, pa i ga topa ta magit; ma na topa mule ra ava ba ra iap i tar rang ia? ⁶ Damana ra Luluai God i biti dari: Da ta ra lavur mangana davai ta ra lokor di vue ra davai na vain ta ra iap upi da vaulung ra iap me, damana ina vue ra tarai Ierusalem. ⁷ Ina tur bat diat ma ra matagu; ba dia lop kan ra iap, ra iap na vaimur vue diat; ma avat a nunure ba iau ra Luluai, ba iau tur bat diat ma ra matagu. ⁸ Ma ina kamare vue kadia gunan ure kadia varpam tadav iau, a Luluai God i biti.

16

Ierusalem pa i dovot

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una vakapa Ierusalem ure kana lavur bilak na mangamangana, ³ ma una biti tana: A Luluai God i tata dari pire Ierusalem: U ga vana rikai ma di ga kava u ta ra gunan Kanaan; tamam a te Amor, ma tinam a vavina Ket. ⁴ Ma ure kaum bung na kinakava, ta ra bung ba di ga kava u tana, pa di ga kutu ra bitom, ma pa di ga puk u ma ra tava, pa di ga vung bula ra solt ta ra pakam, ma pa ta na i ga pulu u ma ra mal na kuramana. ⁵ Pa ta na i ga ngarao up u, pi na pait go ra umana magit piram, ba pi na mari u; di ga vue ke u ta ra taman, tago di ga milikuane u ta ra bung di ga kava u tana.

⁶ Ma ba iau ga bolo iau ga gire u ba u ga va ta ra gapum, ma iau ga biti tam: Una laun. ⁷ Iau ga balaure u, ma iau ga vapealane vanavana u da ra bo na davai; u ga tavua ma u ga ongor; u ga gara na vavina ma i ga tur ra um, ma i ga lolovina ra pepe na ulum; ia kaka pa kaum ta mal upi una mal me. ⁸ Ma ba iau ga bolo u, iau ga gire ba u topa ra varmari; ma iau ga ule kaugu olovoi tam upi da tuba ra pakam me; ma iau ga vavalima tam, ma iau ga pait ra kunubu ure u, a Luluai God i biti, ma iau ga vatur vake u ba kaugu. ⁹ Iau ga puk u ma ra tava; maia, iau ga dalu vue ra gap ta ra pakam, ma iau ga tap u ma ra dangi. ¹⁰ Iau ga vamong u ma ra mal di ga ingit tar ra purpur tana, ma iau ga ule tar ra pal a kau di ga pait ia ma ra pal a bulumakau tam; iau ga vamong u ma ra mal kumau, ma iau ga tuba u ma ra bo na mal. ¹¹ Iau ga vamong u ma ra umana magit na marmar, ma iau ga ule tar ra mul ta ra limam, ma ra kurkurua ta ra inoam, ¹² a mamar bibilau ta ra bilaum, a mamar talinga ta ra ura talingam, ma ra bo na kere ta ra ulum. ¹³ Damana di ga vamong u ma ra goled ma ra silva: ma di ga valam u ma ra mal kumau, ma ra bo na mal, ma ra mal di ga ingit tar ra purpur

tana; ma u ga en ra bo na plaua, a polo na livur, ma ra dangi; ma u ga potar kakit ma kaum kini i ga da ra kini na tadar na vavina. ¹⁴ Ma ra minamarim i ga rararang ta ra lavur gunagunan; tago u ga ko kakit ure ra minamarigu nina ba iau ga mar u me, a Luluai God i biti.

¹⁵ Ma u ga nurnur ta ra minamarim, ma tago ra iangim i ga rararang, u ga ki na igoro na vavina ma diat par dia ga bolabolo. ¹⁶ U ga tak pa kaum umana mal, ma u ga pait ra umana pal na mal me, a bo na matatar tana, ma u ga ki na igoro na vavina pire diat; pa di ga gire ra dari lua, ma pa da gire mule namur. ¹⁷ Ma u ga tak pa bula nam ra umana magit na marmar nina iau ga tabar u me, a umana magit na goled ma ra silva, ma u ga pait ra umana tabataba na tutana me, ma u ga ki na igoro ma diat; ¹⁸ u ga tuba go ra umana tabataba ma kaugu umana mal nina di ingit tar ra purpur tana, ma u ga vung kaugu dangi ma ra tinabar na mi ta ra luaina mata i diat. ¹⁹ Kaugu nian, nina iau ga tabar u me, a bo na plaua, ma ra dangi, ma ra polo na livur, u ga tuntun tar ia ta ra mata i diat upi ra magit i ang na katkat, a Luluai God i biti.

²⁰ Ma u ga tak pa nam ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, nina ba u ga vangala diat upi kaugu, ma u ga tun diat ure ra tinabar pire diat. Dave, kaum kini na igoro na vavina pa i kaina kakit laka, ²¹ upi una doko ra umana natugu, ma una tun tar diat ure ra tinabar tadav kaum umana bilak na tabataba? ²² Ma ta kaum lavur bilak na mangamangana ma kaum lavur nipo, pa u ga nuk pa kaum kilala na bul ba u ga tavaturia, ma ba u ga va ta ra gapum.

²³ Ma go u ga pait vartataurane kaum lavur bilak na mangamangana (na kaina tam, na kaina tam, a Luluai God i biti), ²⁴ ma u ga vatut kaum ta pal na igoro, ma ta ra lavur nga par u ga vatur kaum ta pakana; ²⁵ ma ta ra lavur nga varkuvo u

ga vatur kaum ta pakana, ma u ga vabilak ra minamarim ma ra nipo ma nina i bolabolo, ma kaum lavur nipo i ga tup ia. ²⁶ U ga da ra igoro na vavina ma ra tarai Aigipto, nina ba amur varlangunai me, ma kaum lavur nipo i ga tup ia, upi ina tut ma ra kankan ure u. ²⁷ Damana iau ga tulue ra limagu tadav u, ma iau ga vaikilik ra am nian, ma iau ga nur tar u ta ra mamainga kai kaum umana ebar, a vaden Pilistia, nina ba dia ga vavirvir ure kaum lavur bilak na mangamangana. ²⁸ U ga po ma Asiria, tago di mama vamaur ra pal a pakam; maia, u ga da ra igoro na vavina pire diat, ma pa u ga maur tana. ²⁹ Kaum lavur nipo ta ra gunan Kanaan i ga tup ia, ma i tuk uro Kaldea; ma pa u ga maur tana.

³⁰ I malamalapang tuna ra balam, ta Luluai God i biti, u da ra igoro na vavina; ³¹ u vatut kaum ta pal na igoro ta ra lavur nga varkuvo, ma kaum ta pakana ta ra lavur nga. Ma vakir u a igoro na vavina, tago pa u ga mainge ta varkul. ³² U a paiga na taulai, u ki ma ra umana vaira ma vakir ma kaum tutana! ³³ Di tul tar ra umana vartabar pire ra umana paiga na vavina, ma u iat u ga tul tar ra vartabar pire diat dia mari u, ma u ga kul diat upi diat a tadav u ure kaum lavur nipo. ³⁴ U ga enana varbaiai ma ra umana paiga na vavina; pa ta tutana i ga anan up u; u ga tul tar ra varkul ma vakir di ga tul tar ra varkul piram; kari u ga ti enana varbaiai ma ra umana paiga na vavina.

³⁵ Ea, u ra paiga na vavina, una valongore ra tinata kai ra Luluai; ³⁶ a Luluai God i biti dari: Tago di ga kapa ure kaum bilak na mangamangana ma di ga pala vue kaum umana mal ba u ga po ma ra umana talaim, ma ure kaum lavur dur na tabataba, ma ure ra gapu i ra umana natum nina u ga tabar ra umana tabataba me, ³⁷ damana ina oro varurue ra umana talaim nina ba ava ga po ma diat, diat par nina ba u ga mari

diat, ma diat bula nina ba pa u ga mari diat; ina vaki diat kilil u, ma ina pala vue kaum umana mal ta ra luaina mata i diat upi diat a gire ra pakam tuna. ³⁸ Ma ina kure u da di kure ta kuabar na vavina nina ba i vardodoko, ma ra karangap i kaugu kankan ma kaugu varpin na ki taun u. ³⁹ Ina nur tar u pire ra umana talaim, ma diat a re vue kaum pal na igoro, ma kaum lavur pakana liu bula; diat a pala vue kaum lavur mal, ma diat a tak vue kaum umana magit na marmar, ma una ki ka damana. ⁴⁰ Diat a ben pa ra ngala na kor, ma diat a tupar u ma ra umana vat, ma diat a go u ma kadia umana pakat na vinarubu. ⁴¹ Diat a kure u, ma diat a tun vue kaum lavur palpal ma ra iap ta ra luaina mata i ra vaden; damana ina tur bat kaum lavur nipo, ma ra lavur varkul u ga kul diat me. ⁴² Kaugu kankan piram na ngo, ma kaugu varpin na panie kan u, ma ina ki mut, ma pa ina kankan mulai. ⁴³ Ea, ina bali kaum mangamangana piram, tago pa u ga nuk pa kaum kilala na bul, ma u ga vakankan iau ma go ra lavur magit, a Luluai God i biti. Na ga boina gala pa u ga tia pait ra magit na vavirvir taun kaum lavur bilak na mangamangana.

⁴⁴ Tikatikai nina i vatang ra umana tinata valavalar na vatang bula go ra tinata valavalar ure u: A vavina i kap lap tinana. ⁴⁵ U a vavina, u kap lap tinam, nina i milikuane kana tutana ma ra umana natuna; ma ava tana vavina ma diat dia ga milikuane kadia umana tutana ma ra umana natu i diat; tinam a vavina Ket, ma tamam a tutana Amor. ⁴⁶ Tana vavim, a luaina, i ki varurung ma ra umana natuna, a umana vavina, aro Samaria ta ra matana labur; tana vavim, a muruna, i ki varurung ma ra umana natuna, a umana vavina, aro Sodom ta ra matana taubar. ⁴⁷ Ia kaka, pa u ga mur kadia lavur mangamangana, ma pa u ga pait ra lavur magit i bilak ba dia pait ia; pa i ga mamat piram ba kaum mangamangana i ga manga bilak ta

kadia mangamangana. ⁴⁸ Da iau laun, a Luluai God i biti, Sodom nina tana vavim, ma ra umana natuna, a umana vavina, pa dia ga manga kaina ta vavat ma ra umana natum, a umana vavina. ⁴⁹ Ea, go iat ra varpiam kai Sodom, nina ba diat ma ra umana natuna i ga kolakolo ra nuknuk i diat, ma dia ga ki vakuku ta kadia kini na uviana, ma pa i ga maravut ra umana luveana ma diat dia ki na niiba. ⁵⁰ Dia ga malamala ngala, ma dia ga pait ra bilak na mangamangana ta ra luaina matagu; ma ba iau ga vakilang go, iau ga tak vue diat. ⁵¹ Ma Samaria bula, pa i ga pait ta ngungu ka ta kaum lavur kaina mangamangana; u ga manga vapealane kaum lavur bilak na mangamangana, ma diat pata; damana tago u ga vapeal kaum kaina mangamangana, u ga vaikilik bula nam kai ra ura tana vavim.

⁵² Da tul tar ra vavirvir tam, tago u ga vaikilik ra balbali ure ra kaina mangamangana kai ra ura tana vavim; ba u ga vangala kaum bilak na mangamangana, ta kaum mangamangana u vaarike ba diat dia boina tam; una vavirvir, ma una kap ra niruva, tago ra ura tana vavim dir boina tam.

⁵³ Ma ina pukue ra kini na vilavilau kai Sodom ma ra umana natuna, a umana vavina, ma ra kini na vilavilau kai Samaria ma ra umana natuna, a umana vavina, ma ina pukue kaum kini na vilavilau varurung ma diat, ⁵⁴ upi una kap kaum niruva iat, ma upi una vavirvir ure nam parika u ga pait ia, ba u varam dir. ⁵⁵ Ma ra ura tana vavim, Sodom ma Samaria, ma ra umana natu i dir, a umana vavina, diat a kap pa mule ra kini nina dia ga ki tana lua, ma avat ma ra umana natum, a umana vavina, avat a kap pa mule ra kini ava ga ki tana lua. ⁵⁶ Vakir Sodom, nina tana vavim, a tinata na varkulumai ta ta ngiem laka, ta ra bung ba i ga kolakolo ra nuknukim, ⁵⁷ ma ba pa di ga kap vaarike tar boko kaum bilak na

mangamangana? Ma go ra umana vavina Edom, ma diat dia maravai pirana, ma ra umana vavina Pilistia, dia kulume u da di ga kulume Sodom, diat par dia pidimuane u. ⁵⁸ Gori u kap ra balbali ure kaum bilak na mangamangana ma ra lavur kaina magit u ga pait ia, ra Luluai i biti.

⁵⁹ Ra Luluai God i biti dari: Ina bali ia piram da u ga pait ia, ba u ga nuk vaikilik pa ra vavalima ba u ga vakaina ra kunubu. ⁶⁰ Ia kaka ina nuk pa kador kunubu ta kaum kilala na bul, ma ina pait ta kunubu piram nina ba na tur tukum. ⁶¹ Ma una nuk pa kaum mangamangana, ma una vavirvir tana, ba ina tul tar ra ura tana vavim tam, a luaina ma ra muruna, pi dir a ura natum; go pa na arikai ta kaum kunubu piragu; ⁶² iau iat ina pait kaugu kunubu piram; ma una nunure ba iau ra Luluai, ⁶³ ma una nuk pa ia, ma una vavirvir, ma pa una papa mule ra ngiem ure kaum niruva, papa nam ra bung ba ina re vue nam parika u ga pait ia, ra Luluai God i biti.

17

A tinata valavalar ure ra umana minigulai ma ra davai na vain

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga pot piragu, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una vatang ra varvapadailam, ma una tata ma ra tinata valavalar pire Israel; ³ una biti: I dari ra tinata kai ra Luluai God: A ngala na minigulai, i palapalatabu ra ivuna, a ura bebeana dir lolovina ma dir tababa ma a peal ivuna ta dir, i ga pururung uro Lebanon, ma i ga kap vue ra tur a tagatagal; ⁴ i ga bubur vue ra tur a golina, ma i ga kap vue uro ta ra gunan kai ra umana tena kunukul, ma i ga vaume ta ra pia na pal kai ra umana tena kunukul. ⁵ I ga kap bula ta umana patina kan ra gunan, ma i ga vaume ta ra bo na pia; ma i ga vaume marave ra umana tava. I ga vaume bulu ia, ⁶ ma i ga tavua, i ga tavua a davai na vain nina ba ra umana ingaingarina dia ga palpalil

ika ma dia ga lul vanavana tar tana, ma ra umana okorina dia ga ki ta ra vavaina; ma ia ra davai na vain, ma i ga vung ra umana ingaingarina, ma i ga ibul. ⁷ Ma tika na minigulai bula, a ngala, ma a ura bebeana dir ngala, ma a peal ivuna ta dir; ma ra umana okor i go ra davai na vain ma ra umana ingarina bala dia ga lul vanavana tar tana papa ta nam ra pakana di ga vaume tana, upi ia iat na vabilim ia. ⁸ Di ga vaume ta ra bo na pia maravai ta ra umana tava upi na vung ra umana ingarina, ma upi na vuai ta vuaina, ma upi na tavua ta bo na vain tuna. ⁹ Una biti: Ra Luluai God i biti dari: Dave, na tavua laka? Pa na rubat vue laka ra umana okorina, ma pa na kutu vue ra vuaina tana, upi na maranga? Dave, na mainge vang ta ngala na niongor ma ta mangoro na lima pi da rubat vue? ¹⁰ Di ga vaume, ma dave, na tavua laka? Pa na makuk ba ra vuvu maro ra matana taur i ub ia, ta ra pakana iat di ga vaume tana?

¹¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga pot bula piragu, ma i biti: ¹² Una tatike tai go ra tarai na varpam: Pa u kapa laka ure ra kukurai go ra umana magit? Una ve diat: Ea, ra king Babilon i ga vana urama Ierusalem, ma i ga kap vue ra king ma ra umana luluai, ma i ga ben vavilavilau diat uro Babilon. ¹³ I ga oro pa tika na natu i ra king, ma i ga vatur kana kunubu pirana; natu i ra king i ga vavalima pirana, ma i ga tak vue ra umana luluai, ¹⁴ upi ra gunan na toratorom, ma upi koko na anan upi na ngala mulai, na torom uka ta kana kunubu upi na ki boina tana. ¹⁵ Ma go natu i ra king i ga tut na varpam ure ba i ga tulue kana umana tultul uro Aigipto, pi diat a tulue mangoro na os ma ra peal tarai na vinarubu. Dave, na tavua laka? Ta tutana damana na ki langalanga? Nina ba i vakaina ra kunubu na ki langalanga? ¹⁶ Da iau laun, ra Luluai God i biti, na mat, na mat ta ra gunan kai nam ra king nina i ga tibe pi na king, ma nina ba i ga pidimuane

kana kunubu na mat varurung me ta ra gunan Babilon. ¹⁷ Ma Parao ma kana ngala na kor na tarai na vinarubu ma kana peal tarai diat a mama maravut ia ta ra vinarubu, ba dia pait ra umana bobokon na pia ure ma ra umana pal na minakila upi da vamutue ra kor na tarai. ¹⁸ I ga pidimuane ra vavalima ba i ga vakaina ra kunubu; ea, i ga tul tar ra limana, ma i ga pait go ra umana magit; pa na pila.

¹⁹ Damana ra Luluai God i biti: Da iau laun, ina kure ure kaugu vavalima nina i ga pidimuane, ma ure kaugu kunubu nina i ga vakaina. ²⁰ Ma ina pala kaugu ubene taun ia, ma ina al pa ia ma kaugu kun, ma ina ben pa ia uro Babilon, ma ina kure abara ure kana varpam nina i ga pait ia piragu. ²¹ Kana tarai na vinarubu ta ra umana loko diat a virua ma ra pakat na vinarubu, ma ra umana takatakap ta diat da imire vue diat ta ra lavur matana vuvu; ma avat a nunure ba iau ra Luluai iau ga tatike.

²² A Luluai God i biti dari: Iau bula, ina tak pa ta tur a tagatagal ma ina vaume; ina bubur vue ra tur a golina, nina a boina, ma ina vaume ta ra ul a luana i manga tuluai; ²³ ina vaume ta ra luana i tuluai kai Israel; na vung ra umana ingarina ma na vuai, ma na tavua a bo na tagatagal; ma ra lavur mangana beo par diat a rakan tana, ta ra malur na ingarina. ²⁴ Ma ra lavur mangana davai ta ra pui diat a nunure ba iau vatutukana ra davai i lolovina, ma iau valolovina ra davai i tutukana; iau vamakuk ra davai i lubalubang, ma iau valubalubang ra davai i makuk; iau ra Luluai iau ga tatike, ma ina pait ia.

18

Nina i varpam, a tulungeana na virua

¹ A tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau dari: ² Ta ra ava ava vatang go ra tinata valavalar ure ra gunan Israel, A umana tutana dia ga en ra umana vuai na vain dia manmanin,

ma ra ngie i ra umana natu i diat dia manmanin? ³ Da iau laun, ra Luluai God i biti, koko avat a vatang mule nam ra tinata valavalar aro Israel. ⁴ Kaugu ra tulungea i ra tarai par, a tulungea i ra tutana ma ra tulungea i natuna bula; ma nina i varpiam, a tulungeana na virua.

⁵ Gala ta tutana i boina, ma i pait nam nina i takodo ma i dovot; ⁶ gala pa i ga ian ta ra lualuana, ma pa i ga lotu tadav ra umana tabataba kai Israel, gala pa i ga po ma ra vavina kai talaina, ma pa i ga tadav ta vavina ba i kap ra gai, ⁷ gala pa i ga kap varara ta magit kai ta tikai, ma i ga valilikun ra vuvung varirap kai nina i ga kail pa ra mani pirana, ma pa i ga vakadik ta tikai, ma i ga tabar diat dia mulmulum ma ra ana gem, ma i ga vama diat ba pa kadia ta mal, ⁸ gala pa i ga tak pa ta vavatur tai nina i ga kail ta mani pirana, gala pa i ga pait ta mangamangana gegagege, ma i ga varkurai takodo pire ra tarai, ⁹ gala i ga mur kaugu lavur varkurai, ma i ga torom ta kaugu lavur vartuluai; ia ra takodo na tutana, ma a dovotina na laun, ra Luluai God i biti.

¹⁰ Gala i vangala ta bul tutana, nina a tena nilong ma ra tena vardodoko, ma nina ba i pait go ra umana magit, ¹¹ ma pa i pait kana lavur tiniba, nina i ian ta ra lualuana, ma nina i po ma ra vavina kai talaina, ¹² ma nina i ki taun ra umana luveana ma diat dia ki na niiba, ma i long, ma pa i valilikun ra vuvung varirap, ma nina i lotu tadav ra umana tabataba, ma i pait ra umana bilak na mangana, ¹³ ma nina i tak pa ra vavatur ta nina i kail pa ra mani pirana; dave, na laun? Pa na laun; i ga pait go ra umana bilak na magit, ma a dovotina da doka; ia iat i vuna ta kana vinirua.

¹⁴ Ma go bula, gala i vangala ta bul tutana, ma ra bul i gire ra varpiam kai tamana, ma i burut, ma pa i mur diat, ¹⁵ gala pa i ian ta ra lualuana, ma pa i lotu tadav ra umana tabataba kai Israel, gala pa i po ma ra vavina kai talaina, ¹⁶ ma pa i vakadik

ta tikai, ma pa i kap ta vuvung varirap, ma pa i ra pa ta magit, ma i tabar diat dia mulmulum ma ra ana gem, ma i vama diat nina pa kadia ta mal, ¹⁷ gala i tak vue ra limana kan ra umana luveana, ma pa i tak pa ta vavatur, gala i pait ot pa kaugu umana varkurai ma i ga mur kaugu lavur vartuluai; pa da doka ure ra varpiam ka i tamana, a dovotina ia iat na laun. ¹⁸ Tamana iat na virua, tago i ga varvakadik, ma i ga vakaina turana, ma i ga pait nam ba pa i boina livuan ta kana tarai, na virua ure kana varpiam. ¹⁹ Ava biti: Ta ra ava ra bul pa i kap ra balbali ure ra varpiam kai tamana? Ba ra bul i pait nam i takodo ma i dovot, ma i mur kaugu lavur varkurai, ma i pait diat, a dovotina na laun. ²⁰ Nina i varpiam, ia iat na virua; ra bul pa na kap ra balbali ure ra varpiam kai tamana, ma ra tutana pa na kap ra balbali ure ra varpiam kai natuna; ra mangamangana takodo kai ra tena takodo na ki taun ia, ma ra varpiam kai ra tena varpiam na ki taun ia.

A nga kai God i takodo (Esek 33:10-20)

²¹ Ma ona ta kaina tutana i nukpuku ure ra varpiam nina i ga pait ia, ma i torom ta kaugu lavur varkurai, ma i pait nam i takodo ma i dovot, a dovotina na laun ma pa na virua. ²² Nam parika kana umana varpiam nina i ga pait ia, pa da nuk pa mule diat ure; na laun ta ra mangamangana takodo nina i pait ia. ²³ Dave, iau mainge laka ba ra tena varpiam na virua? ra Luluai God i biti. Pa iau mainge laka ba na nukpuku pi na laun?

²⁴ Ma ona ra takodo na tutana i vung vue kana takodo na mangamangana ma i varpiam, ma i mur ra lavur bilak na mangamangana nina ra tena varpiam i pait ia, dave na laun? Pa da nuk pa ta tikai ta diat kana lavur bo na papalum; na virua ure kana varpiam ma kana kaina mangamangana nina i pait ia. ²⁵ Ava biti: A Luluai pa i takodo ta kana

mangamangana. Ea, avat ta ra kuba i Israel, avat a valongore: Kaugu mangamangana i takodo; vakir laka kavava mangamangana pa i takodo? ²⁶ Ba ra takodo na tutana i vung vue kana mangamangana takodo, ma i varpam, na mat i tana; na virua ure ra varpam i ga pait ia. ²⁷ Ma ona ra kaina tutana i nukpuku ure ra varpam i ga pait ia, ma i pait nam i takodo ma i dovot, ia iat na valaun mule. ²⁸ A dovotina na laun, ma pa na mat, tago i ga nukpuku ure kana lavur varpam nina i ga pait ia. ²⁹ Ma Israel i biti: A mangamangana kai ra Luluai pa i takodo. Ea, Israel, kaugu mangamangana i takodo! Vakir laka kavava mangamangana pa i takodo? ³⁰ Ea, Israel, ina kure avat da kavava mangamangana tikatikai, ra Luluai God i biti. Avat a nukpuku, avat a vana kan kavava lavur varpam, upi koko ra kaina mangamangana na vakaina avat. ³¹ Avat a vung vakakit vue kavava lavur varpam nina ava ga pait diat; ma avat a pait vakalamane ra bala i vavat ma ra tulungea i vavat; ea, Israel, ta ra ava avat a virua? ³² Pa iau mainge ba ta tikai na virua, ra Luluai God i biti; damana avat a nukpuku ma avat a laun.

19

A kakailai na niligur ure ra umana luluai Israel

¹ Una vatang go ra kakailai na niligur ure ra umana luluai Israel, ² ma una biti: Tinam i da ra leon, a tana, livuan ta diat ra umana leon! I ga ki livuan ta ra umana nat na leon ba i ga vamum ra umana natina. ³ Tika na natina i ga balaure, i ga tavua a kubuluna, ma i ga vartovo ta ra nirovoy; ma i ga en ra tarai. ⁴ Ra umana vuna tarai dia ga valongore ure, ma i ga virua ta kadia tung; ma dia ga al ia ma ra umana kono uro Aigipto. ⁵ Ma ba i ga gire ba di ga al vue kan ia, i ga panie kana ninunuk ung; ma i ga kap pa ta enana natina ma i ga tavua a kubuluna. ⁶ Ma i ga

varagur ma ra umana ngala na leon; ma i ga tavua a kubuluna, ma i ga vartovo ta ra nirovoy, ma i ga en ra tarai. ⁷ I ga vakaina kadia umana ngatngat na pal, ma i ga kamare vue kadia umana pia na pal; ma ra gunagunan ma diat par dia ki tana dia ga dadadar ba i kukukula. ⁸ Ra umana vuna tarai dia ga ki kikel ia dia ga tut ure, ma dia ga pala kadia umana ubene ure, ma i ga virua ta kadia tung. ⁹ Dia ga liplip bat ia ma dia ga al ia ma ra umana kono tadav ra king Babilon; di ga banu bat ia upi koko da valongore mule ra nilaina ta ra umana lualuana Israel.

¹⁰ Tinam i da ra davai na vain ta ra uma na vain, nina di ga vaume ta ra papar a tava; i ga vuai ra ngala na vuaina ma i ga vung mangoro na ingarina ma i ga vuna ta ra umana tava. ¹¹ Tika na dekdek na ingarina i ga tavua a buka na varkurai; i ga manga tuluai urama tuk ra bakut, ma di gire maro vailik ma ra peal ingaingarina. ¹² Ma di ga rubat vue ta ra kankan, ma di ga vue ke ra pia; ra vuvu maro ra matana taur i ga vamolo ra vuaina; ma di ga bubur vue ra ingarina i dekdek, ma i ga makuk, ma ra iap i ga vaimur vue. ¹³ Ma gori di vaume ta ra bil, ta ra pia i ge ma pa ta tava tana. ¹⁴ A iap i ga kakao vanavana tar ta ra umana ingarina, ma ra iap i ga en vue ra vuaina, ma gori pa ta dekdek na ingarina, pa ta buka na varkurai. A kakailai na niligur go, ma na ki da ra kakailai na niligur.

20

A papalum kal God pire Israel

¹ Ta ra kilala lavurua, ta ra bung a vinun ta ra gai a ilima, ta umana patuana Israel dia ga pot upi diat a matoto tai ra Luluai, ma dia ga ki ta ra luaina matagu. ² Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ³ Natu i ra tutana, una tata pire ra umana patuana Israel, ma una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Ava pot vang upi avat a matoto tagu?

Da iau laun, ra Luluai God i biti, pa avat a matoto tagu. ⁴ Dave, pa una kure diat, natu i ra tutana, pa una kure diat? Una vakapa diat ure ra lavur bilak na mangamangana kai ra umana tama i diat, ⁵ ma una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Ta ra bung nina ba iau ga pilak pa Israel tana, ma iau ga vavalima ure ra umana bul mur tai Iakob, ma iau ga vaarike iau iat ta diat ta ra gunan Aigipto, ma iau ga vavalima pire diat ma iau ga biti, Iau ra Luluai kavava God, ⁶ ta nam ra bung iau ga vavalima pire diat ba ina agure vairop vue diat kan ra gunan Aigipto tadav ra gunan nina iau ga pilak pa ia ure diat, a gunan ba na alir rikai ra polo na u tana, ma ra polo na livur, a gunan i manga vakak; ⁷ ma iau ga biti ta diat: Avat par tikitikai avat a vung vue ra lavur bilak na magit nina ava ga manane, ma koko avat a vabilak avat ma ra umana tabataba kai Aigipto; iau ra Luluai kavava God. ⁸ Ma dia ga tut na varpiam ure iau, ma pa dia ga valongore iau; a tarai pa dia ga vung vue ra lavur bilak na magit nina dia ga manane, ma pa dia ga vana kan ra umana tabataba kai Aigipto. Damana iau ga biti ba ina lingire kaugu kankan taun diat, upi ina pait ot pa kaugu kankan tadav diat livuan ta ra gunan Aigipto. ⁹ Ia kaka, ba iau ga kure diat iau ga nuknuk ure ra iangigu, upi koko na kaina ta ra mata i ra umana Tematana, nina ba dia ga ki livuan ta diat, ra umana Tematana nina ba ra iangigu i ga rararang pire diat, ba iau ga agure vairop vue kaugu tarai kan ra gunan Aigipto. ¹⁰ Damana iau ga agure vairop vue diat kan ra gunan Aigipto, ma iau ga ben diat tadav ra bil. ¹¹ Iau ga tul tar kaugu umana tinata na varkurai pire diat, ma iau ga vateten diat ure kaugu lavur vartuluai, nina ba ona ta tutana i torom ta diat na laun ta diat. ¹² Iau ga tul tar bula kaugu Bung Sabat pire diat, upi ra vakilang livuan ta vevet, upi diat a nunure ba iau ra Luluai, nina iau

pilak vaire pa diat. ¹³ Ma Israel i ga tut na varpiam ure iau aro ta ra bil; pa dia ga mur kaugu lavur tinata na varkurai, ma dia ga pue kaugu lavur vartuluai, nina ba ona ta tutana i torom ta diat na laun ta diat; ma dia ga vakaina kaugu umana Bung Sabat; ma iau ga biti ba ina lolonge kaugu kankan taun diat ta ra bil, upi da vapanie vue diat. ¹⁴ Ia kaka, ba iau ga kure diat iau ga nuknuk ure ra iangigu, upi koko na kaina ta ra mata i ra umana Tematana, nina dia ga gire ba iau ga agure vairop vue diat. ¹⁵ Ma iau ga vavalima pire diat aro ta ra bil, ba pa ina ben diat tadav ra gunan nina iau ga pilak pa ia ure diat, a gunan ba na alir rikai tana ra polo na u, ma ra polo na livur, a gunan nina i manga vakak, ¹⁶ tago dia ga pue kaugu lavur vartuluai, ma pa dia ga mur kaugu lavur tinata na varkurai, ma dia ga vakaina kaugu umana Bung Sabat, ma tago ra bala i diat i ga anan upi kadia umana tabataba. ¹⁷ Ma ra kiau na matagu i ga mari diat, ma pa iau ga vakaina diat, ma pa iau ga kamare vue diat aro ta ra bil.

¹⁸ Ma iau ga biti ta ra umana natu i diat aro ta ra bil: Koko avat a mur ra lavur vartuluai kai ra umana tama i vavat, ma koko avat a kodakodop mur kadia lavur varkurai, ma koko avat a vabilak avat ma kadia umana tabataba; ¹⁹ iau ra Luluai kavava God; avat a mur kaugu lavur vartuluai, ma avat a torom ta kaugu lavur varkurai; ²⁰ ma avat a ru kaugu umana Bung Sabat, ma diat a tur a vakilang livuan pire dat, upi avat a nunure ba iau ra Luluai kavava God. ²¹ Ma ra umana natu i diat dia ga tut na varpiam ure iau; ma pa dia ga mur kaugu lavur vartuluai, ma pa dia ga kodop murmur kaugu lavur varkurai, nina ba ona ta tutana i torom ta diat na laun ta diat; dia ga vakaina kaugu umana Bung Sabat; ma iau ga biti ba ina lolonge kaugu kankan taun diat, upi ina pait ot pa kaugu kulot tadav diat aro ta ra bil. ²² Ia kaka, iau ga tak

vue ra limagu, tago iau ga ngarao ure ra iangigu, upi koko na kaina ta ra mata i ra umana Tematana nina dia ga gire ba iau ga agure vairop vue diat. ²³ Ma iau ga vavalima pire diat aro ta ra bil ba ina imire vue diat livuan ta ra umana Tematana, ma ina tibe varbaiane vue diat ta ra umana gunan, ²⁴ tago pa dia ga pait kaugu umana varkurai, ma dia ga pue vue kaugu lavur vartuluai, ma dia ga vakaina kaugu umana Bung Sabat, ma ra kiau na mata i diat i ga anan upi ra umana tabataba kai ra umana tama i diat. ²⁵ Ma iau ga tul tar ta umana vartuluai pire diat nina ba pa dia ga boina, ma ra umana varkurai nina ba pa diat a laun ta diat; ²⁶ ma iau ga vadur diat ta kadia lavur tinabar ba dia ga tun ra umana luaina natu i diat ta ra iap, upi ina nila vue diat; damana diat a nunure ba iau ra Luluai.

²⁷ Damana, natu i ra tutana, una tata pire ra tarai Israel, ma una biti ta diat: A Luluai God i biti dari: Ta go bula ra umana tama i vavat dia ga vul iau, ba dia ga pait ra varpam tadav iau. ²⁸ Tago ba iau ga ben diat tadav ra gunan nina ba iau ga vavalima ba ina tul tar ia ta diat, ba dia ga gire ta ngala na buana, ba ta davai i pungpung, dia ga vartabar abara, ma dia ga vatalanguane iau ma kadia umana tinabar, ma ra tinabar na mi i ang na katkat, ma ra tinabar na nimomo nina dia ga lolonge. ²⁹ Ma iau ga tir diat: Ava ra kukurai go ra buana ava vana tana? Ma tuk tar ta go ra bung di vatang ia ba Bama. ³⁰ Damana una biti tai Israel: Ra Luluai God i biti dari: Avat a vabilak avat laka da ra mangamangana kai ra umana tama i vavat, ma avat a anan upi kadia lavur magit i bilak? ³¹ Ma ava vadur avat ba ava pait kavava umana tinabar, ba ava tun kavava umana bul tutana ta ra iap upi ra tinabar tadav kavava umana tabataba, ma i tuk tar go ieri. Ma dave, Israel, avat a matoto vang tagu? Da iau laun, ra Luluai God i biti, pa avat a

matoto piragu. ³² Koko avat a nuk ia ba avat a vardada ma ra umana Tematana ma ra tarai ta ra umana gunagunan, upi avat a lotu tadav ta davai ba ta vat. ³³ Da iau laun, ra Luluai God i biti, ina king ure avat ba iau tulue ra dekdek na limagu ma iau lolonge kaugu kankan taun avat; ³⁴ ina ben vairop vue avat kan ra umana Tematana, ma ina varurue avat kan ra umana gunagunan nina di ga imire tar avat i tana, ba iau tulue ra dekdek na limagu ma iau lolonge kaugu kankan; ³⁵ ma ina kap avat ta ra bil kai ra umana Tematana, ma ina kure avat abara. ³⁶ Da iau ga kure ra umana tama i vavat ta ra bil ta ra gunan Aigipto, damana ina kure bula avat, ra Luluai God i biti. ³⁷ Ma ina luk avat tikitikai, ma ina varuk avat ta ra kunubu; ³⁸ ma ina pilak vue ra umana tena varpam kan avat, ma diat dia tut ure iau, ma ina kap vue diat kan ra gunan ba dia bang tana, ia kaka pa diat a olo ta ra langun Israel; ma avat a nunure ba iau iat ra Luluai. ³⁹ Ma ure avat, a kuba i Israel, ra Luluai God i biti dari: Avat a vana, avat a torom ta kavava umana tabataba tikitikai; namur boko avat a valongore iau, ma pa avat a vakaina mule ra gomgom na iangigu ma kavava umana tinabar ma kavava umana tabataba. ⁴⁰ Ta kaugu luana i gomgom, ta ra luana i tuluai aro Israel, diat par ta ra kuba i Israel diat a lotu tadav iau, ra Luluai God i biti; ina valongore diat abara, ma ina mainge kavava umana tinabar, ma ra umana ngatngat na vartabar, ma ra umana magit nina ava ga vagomgom diat. ⁴¹ Ari ina kap varurue avat kan ra umana Tematana, ma kan ra umana gunagunan nina di ga imire tar avat i tana, ina kapupi avat da ra magit i ang na katkat, ma ra iangigu na rararang ta ra luaina mata i ra umana Tematana. ⁴² Ma avat a nunure ba iau ra Luluai, ari ina agure avat tadav ra gunan Israel, tadav ra gunan nina iau ga vavalima ba ina tul tar ia pire ra umana tama i vavat. ⁴³ Ma avat a nuk pa kavava

mangamangana abara, ma ra lavur magit ava ga pait ia, ra lavur magit nina ba ava ga vabilak avat me; ma avat a tibuna pidimuane mule avat ure kavava lavur bilak na mangamangana ava ga pait ia. ⁴⁴ Ea Israel, avat a nunure ba iau ra Luluai, ari ina kure avat ure ke ra iangigu, ma vakir bea na topa kavava varpian ma ra lavur kaina magit ava ga pait ia, ra Luluai God i biti.

A tinata na varvabilak ure ra papar a taubar

⁴⁵ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau ma i biti: ⁴⁶ Natu i ra tutana, una lingan uro ra matana taubar, ma una takun ra matana taubar, ma una varvai na propet tadav ra lokor aro Negeb; ⁴⁷ ma una biti ta ra lokor aro Negeb: Una valongore ra tinata kai ra Luluai; ra Luluai God i biti dari: Ea, ina vautunge ra iap livuan tam, ma na vaimur vue ra umana launa davai par tam, ma ra umana maranga na davai par; pa da pun ra birao tana, ma ra lavur pal a mata par papa ra matana taubar ma tuk uro ta ra matana labur diat a dodo. ⁴⁸ Ma ra lavur tarai diat a gire ba iau ra Luluai iau ga vautunge; ma pa da pun ia. ⁴⁹ Ma iau ga biti: Ea, Luluai God, dia biti ure iau, Vakir go laka nina i vavaarike ke ra umana tinata valavalar?

21

A Luluai i ele pa kana pakat na varkurai

¹ Ma go ra tinata kai ra Luluai i ea tadav iau: ² Natu i ra tutana, una lingan uro Ierusalem, ma una varvai na vartakun ure ra umana gomgom na pia, ma una tata na propet ure ra gunan Israel; ³ ma una biti tai ra gunan Israel: A Luluai i biti dari: Ea, iau ki na ebar ma u, ma ina ele pa kaugu pakat na vinarubu kan ra popopoi, ma ina kutu vue ra umana tena takodo ma ra umana tena varpian nina dia ki livuan tam. ⁴ Ma tago ina kamare vue ra umana tena takodo ma ra umana tena varpian nina

dia ki livuan tam, kaugu pakat na vinarubu na ki taun ra lavur tarai par papa ra matana taubar ma na tuk uro ra matana labur; ⁵ ma ra lavur tarai par diat a nunure ba iau ra Luluai iau tar ele pa kaugu pakat na vinarubu kan ra popopoi, ma pa da poe mule.

⁶ Damana una riri mat, natu i ra tutana, una riri mat ma ra tinabun ma ra niligur ta ra luaina mata i diat. ⁷ Ma ba dia biti tam, Ta ra ava u riri? Una biti ta diat, Ure ra varvai, i to na pot; a bala i ra tarai par na dadadar, ma ra lima i diat pa na ongor, ma ra tulunguea i diat na bilua, ma ra buk na kau i diat na gumaguma; ea, i to na pot, ma da pait ot pa ia, ra Luluai God i biti.

⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ⁹ Natu i ra tutana, una tata na propet, ma una biti: A Luluai i biti dari: A pakat na vinarubu, a pakat na vinarubu, i mangi ma i bagabagele, ¹⁰ i mangi pi da vardodoko me; i bagabagele upi na da ra palapalaia; dave, dat a gugu laka? Ra ibul kai natugu i vakaina ra lavur davai par. ¹¹ Damana di tul tar ra pakat na vinarubu upi da gea, upi da vatur ia; di vamangi ia ma di gea upi ra tena vardodoko na vature. ¹² Una kukula, natu i ra tutana, una kukula mat; tago di ga vatur ia ure kaugu tarai, ure ra umana luluai Israel; diat ma kaugu tarai di ga nur tar diat ta ra pakat na vinarubu; damana una par ra vo na kaum. ¹³ Tago a valavalar i tur; ma na dave ona ra ibul nina i vakavakaina i panie? ra Luluai God i biti. ¹⁴ Damana u, natu i ra tutana, una tata na propet, una par ra limam; una loe ra pakat na vinarubu a ura pakana, maia, una loe a utul a pakana, ra pakat na vinarubu nina i ubu vakinkin ra tarai ma dia ti matmat tana; ia ra ngala na pakat na vinarubu nina i ubu vakinkin ra tarai ma dia ti matmat tana, nina i ki taun diat. ¹⁵ Iau ga vung ra pakat na vinarubu ta kadia lavur mataniolo upi ra bala i diat na dadadar, ma upi

diat a pa burabura; io! i bagabagele da ra palapalaia, di ga vaninare upi ra vardodoko. ¹⁶ Una papakatai ta ra papar a lima tuna ma ta ra papar a maira, ma ta ra lavur papar par. ¹⁷ Ma ina par ra limagu, ma kaugu kankan na ngo tana; iau ra Luluai iau tar tatike.

¹⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ¹⁹ U, natu i ra tutana, una pait go bula, una wakilang ta ura nga nina ba ra pakat na vinarubu kai ra king Babilon na mur dir; dir a irop papa tai ta kopono gunan ika; una tumu ta lapar a lima pi na to tar ra nga tadav ta pia na pal. ²⁰ Una wakilang ra nga upi ra pakat na vinarubu na mur ia tadav Raba, ra pia na pal kai ra tarai Amon, ma tadav Ierusalem ta ra langun Iuda. ²¹ Tago ra king Babilon i tur ta ra nga varkuvo, ta ra pakana dir vana varbaiai tana, upi ra papait; i loe ra umana pu, i matoto ta ra umana tabalar, ma i gire wakilang ra kat. ²² Ta ra limana tuna i vatur ra varpadaillam ure Ierusalem, upi da vatut ra umana tututumak pi da papa ra umana mataniolo me, da kukula mat, da pait ra umana ngala na pip bokon tana, ma da pait ra umana dekdek na pal na minakila. ²³ Ma Ierusalem i nuk ia ba ia ra papait vakuku, tago dia ga pait ra umana vavalima; ia kaka go i vanuk tar kadia varpam, upi da ben vavilavilau diat ure.

²⁴ Damana ra Luluai God i biti: Tago ava tar vanuk tar kavava kaina mangamangana ma kavava lavur varpam nina di na tadav diat, ma di gire wakilang diat ta kavava lavur papalum, ma tago ava ga tibuna vanuk tar mule avat, da kap vavilavilau vue avat. ²⁵ Ma u, a kaina tutana nina u kure Israel, u to na virua, tago i ot kaum bung na nilaun, ta ra bung na balbali ure ra varpam. ²⁶ Ra Luluai God i biti dari: Da tak vue ra mal na rarau, ma da paike vue ra vipuar; da vaenana pa ra umana magit; da vangala nina i ikilik, ma da varuva nina i ngala. ²⁷ Ina kamare vue,

kamare vue, kamare vue; ma go pa na tur mulai tuk tar nina ba kana na pot, ma ina tabar ia me.

A varkurai ure ra tarai Amon

²⁸ Ma u, natu i ra tutana, una tata na propet, ma una biti: Ra Luluai God i biti dari ure ra tarai Amon ma kadia varvul; una biti: A pakat na vinarubu, di ele ra pakat na vinarubu upi ra vardodoko, di ga gea pi na bagabagele da ra palapalaia. ²⁹ Ta ra ninana i rara ma ta ra varpadaillam vavaongo di ga ve u ba una loe ta ra inoa i ra bilak na tarai, nina ba diat a virua ta ra bung na balbali ure ra kaina mangamangana. ³⁰ Una valonge ta ra popopoi. Ina kure u ta kaum gunan iat, ta ra gunan di ga kava u tana. ³¹ Ma ina lolonge kaugu kankan taun u; ina vu taun u ma ra birao ai kaugu kulot, ma ina nur tar u ta ra lima i ra kaina tarai, nina ra umana tena vardodoko. ³² Una da ra davai ure ra iap; ra gapum da lolonge livuan ta ra gunan, ma da nuk vue u, tago iau ra Luluai iau ga biti damana.

22

A kaina mangamangana kai Ierusalem

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Ma u, natu i ra tutana, dave, una vartakun, una vartakun ta ra gunan na gap? Ona damana, una vakapa ure kana lavur bilak na mangamangana. ³ Ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Ea, ra pia na pal nina i lingire ra gap livuan tana iat, upi na ot kana bung, ma i pait kana umana tabataba upi na kaina tana! ⁴ U tar kaina ure ra gap nina u ga lingire, ma u tar bilak ta kaum umana tabataba nina u ga pait diat; u tar vatutukana kaum umana bung, ma i to na par kaum lavur kilala; damana iau vaki u pi u a magit na varkulumai pire ra umana Tematana, ma ra magit na ninongon ta ra gunagunan. ⁵ Diat dia ki maravai piram, ma diat bula dia ki vailik, diat a kulume u, u a duruna ma u buka ma ra lavur

purpuruan. ⁶ Ea, ra umana luluai Israel dia ga lingire ra gap, tikatikai da ra dekdekina iat. ⁷ Dia ga kulume ra umana tama i diat ma ra umana na i diat livuan tam; dia ga ki taun ra umana vaira; dia ga vakaiana ra umana nat na ling ma ra umana ua na vavina. ⁸ U ga pidimuane ra magit di ga vagomgom ia ure iau, ma u ga vakaina kaugu umana Bung Sabat. ⁹ A umana tutana, nina dia ga varvai vavaongo upi da vardodoko, dia ki livuan tam; dia ga ian ta ra umana lualuana, ma dia ga po livuan tam. ¹⁰ A umana tutana dia ga kap pa ra vavina kai tama i diat livuan tam, dia tadav ra vavina ba i kap ra gai. ¹¹ Ta tikai i ga po ma ra vavina kai talaina; ta tikai i ga po ma kakuna; ma ta ra tikai i ga varuva taina, natu i tamana. ¹² Dia ga tak pa ra kul varbat ure ra vardodoko livuan tam; u ga tak pa ra kubika ma ra varvaur, u ga ki taun talaim upi una uviana tana, ma u ga nuk vue iau, ra Luluai God i biti.

¹³ Ea, ina par ra limagu ure kaum varvaur, ma ure ra gap nina i ga ki livuan tam. ¹⁴ Dave, ra balam na leo ma ra limam na dekdek ta nam ra umana bung ba ina kure u tana? Iau ra Luluai iau tar tatike. ma ina pait ia.

¹⁵ Ma ina imire u livuan ta ra umana Tematana, ma ina vue imire vurvurbingitane u ta ra lavur gunangan, ma ina tun vue ra durum nina i ki tam. ¹⁶ Ma una vavirvir ta ra luaina mata i ra umana Tematana, ma una nunure ba iau iat ra Luluai.

¹⁷ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga pot tadav iau, ma i biti: ¹⁸ Natu i ra tutana, ra tarai Israel dia da ra puputa piragu; a palariam gobol, ma ra kapa, ma ra palariam tuna, ma ra bol, ta ra bala na iap, diat a puputa ka ta ra silva tuna. ¹⁹ Damana ra Luluai God i biti: Tago avat par a puputa ka, damana ina kap varurue avat urama Ierusalem, ma avat a ki livuan tana. ²⁰ Da di vung varurue ra silva ma ra palariam gobol ma ia palariam tuna ma ra bol ma ra kapa ta ra bala na iap, ma di vu ra iap upi

da vapolo diat, damana ina varurue avat ta kaugu kankan ma ta kaugu kulot, ma ina vung avat abara, ma ina vapolo avat. ²¹ Maia, ina varurue avat, ma ina vu taun avat ma ra iap ai kaugu kankan, ma da vapolo avat livuan tana. ²² Da di vapolo ra silva ta ra bala na iap, damana da vapolo avat livuan tana, ma avat a nunure ba iau ra Luluai iau ga lolonge kaugu kankan taun avat.

²³ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ²⁴ Natu i ra tutana, una biti tana: Ta ra bung iau kulot tana, u ra gunan i dur, ma nina ba pa ta bata i ga bura tana. ²⁵ A umana propet dia varvarpit papa tana, dia da ra leon i kukukula mat ba i en ra ana kirip; dia konom vue ra nilaun kai ra tarai; dia ra pa ra mani ma ra umana ngatngat na magit, ma ta kadia mangamangana mangoro na vavina dia ua tana. ²⁶ Kana umana tena tinabar dia ga vakaina kaugu tinata na varkurai, ma dia ga vabilak kaugu umana gomgom na magit; pa dia tibe varbaiane ra magit i gomgom kan ra magit vakuku, ma pa dia ga vateten ra tarai pi diat a gire ilam varbaiane ra duruna kan ra gomgomuna, dia ga ive ra mata i diat kan kaugu umana Bung Sabat, ma di vabilak iau livuan ta diat. ²⁷ Kana umana luluai dia da ra umana leing na pap ba dia en ra adia kirip; dia lingire ra gap, ma dia doko ra tarai, upi diat a uviana ta ra magit ba pa i takodo. ²⁸ Kana umana propet dia ga varku ure diat ma ra kabang; dia nana vakuku ma dia tata na propet vavaongo pire diat, ma dia biti, Ra Luluai God i biti dari, ma ra Luluai pa i ga tata. ²⁹ A tarai na gunan dia ga ongor ta ra arung varbat, ma dia ga long; ma dia ga pait ra magit i rara ta ra umana luveana ina diat dia ki na niiba, ma dia ga arung bat varara ra vaira. ³⁰ Ma iau ga tikan upi ta tutana livuan ta diat, upi na pait mule ra liplip, ma na tur ta ra pakana i tarada upi na balaure bat ra gunan, upi koko ina kamare vue; ia kaka pa iau

ga na tadav ta tikai. ³¹ Damana iau ga lolonge kaugu kankan taun diat; iau ga vaimur vue diat ma ra iap ta kaugu kulot; dia kap ra balbali tagu ure kadia mangamangana, ra Luluai God i biti.

23

A ura bartana vavina

¹ A tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, a ura bartana vavina, a kopono na i dir, ³ ma dir ga paiga na vavina ba dir ga gara na vavina boko aro Aigipto; di ga bing ra u i dir, ma di ga bili ra mata na u i dir ta kadir kini na inip. ⁴ Ma a iang i dir, a luaina Ola, ma ra muruna Oliba; ma iau ga ben dir, ma dir ga kava ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina. Ma ure ra iang i dir, Ola nam ba Samaria, ma Oliba nam ba Ierusalem. ⁵ Ma Ola i ga paiga na vavina ba i ga ki boko piragu; ma i ga manga nuk upi ra umana talaina, ra umana tena vinarubu Asiria, ⁶ nina dia ga mal ma ra mal i blu, ra umana luluai na gunan ma ra umana luluai, a umana bobo na barmana par diat, ma dia ga ki ra umana os. ⁷ Ma i ga anan upi ra umana boina livuan ta ra tarai Asiria, ma i ga vabilak kana mangamangana ma kadia umana tabataba. ⁸ Ma a dovotina pa i ga vung vue kana bilak na mangamangana papa aro Aigipto; tago ba i ga gara na vavina boko a tarai dia ga po me ma dia ga bili ra mata na una ta kana kini na inip ma dia ga pait ra kaina me.

⁹ Damana iau ga nur tar ia ta ra lima i ra umana talaina, ta ra lima i ra tarai Asiria nina i ga anan upi diat. ¹⁰ Go diat dia ga gire tuna ra pakana; dia ga ben vavilavilau ra umana natuna, ra umana tutana ma ra umana vavina, ma ia iat dia ga doka ma ra pakat na vinarubu; damana dia ga kure vakaina, ma i ga tur da ra tinata valavalar pire ra vaden.

¹¹ Ma tana vavina, Oliba, i ga gire go, ia kaka i ga manga kaina kana

mangamangana ta dir ma tana vavina, ma ra magit i ga bilak tana i ga manga bilak ta dir ma ra magit tana vavina i ga bilak tana. ¹² I ga anan upi ra tarai Asiria, ra umana luluai na gunan ma ra umana luluai nina dia ga mal ma ra ngatngat na mal, ra umana bobo na barmana par diat nina dia ga ki ra umana os. ¹³ Ma iau ga gire ba di ga vakaina; dir par dir ga mur ra kopono nga. ¹⁴ Ma i ga vapealane kana bilak na mangamangana; i ga gire ra umana malalar i ra tarai ta ra liplip na vat, a malalar i ra tarai Kaldea di ga tumu diat ma ra vamong i meme., ¹⁵ di ga vi pit ra livua i diat, ma di ga pulu ra ulu i diat ma ra mal na rarau i matatar, ma dia da ra umana natu i ra king, da ra tarai Babilon ta ra gunan Kaldea, ra gunan di ga kava diat i tana. ¹⁶ Ba i ga gire diat, i ga anan upi diat, ma i ga tulue ra umana tultul pire diat aro Kaldea. ¹⁷ Ma ra tarai Babilon dia ga pot pi diat a talaina me, ma dia ga vabilak ia ma kadia bilak na mangamangana, ma i ga kaina tana, ma ra balana i ga milikuane diat. ¹⁸ Damana i ga gire ilam kana umana bilak na mangamangana, ma i ga gire ta kana kini na tavaturia; ma iau ga milikuane da iau ga milikuane tana vavina. ¹⁹ Ma i ga vapealane boko kana bilak na mangamangana, ma i ga nuk pa ia ba i ga gara na vavina boko, ba i ga paiga na vavina aro Aigipto, ²⁰ ma i ga manga talaina ma kadia umana tutana nina dia da ra umana as ma ra umana os, a umana tomotoina. ²¹ Damana u ga nuk pa ra bilak na magit ba u ga gara na vavina boko, ba ra tarai Aigipto dia ga bili ra mata na um ta kaum kini na inip.

²² Ea, Oliba, ra Luluai God i biti dari: Ina vakarangap ra umana talaim, nina u ga milikuane diat, upi diat a tut ure u, ma diat a tur kilil u; ²³ ra tarai Babilon ma ra tarai Kaldea, diat maro Pekod ma Soa ma Koa, ma ra tarai Asiria par varurung ma diat; ra umana bobo na barmana,

ra umana luluai na gunan ma ra umana luluai diat, ra umana natu i ra king ma ra umana rangrang na tutana nina dia ki ra umana os. ²⁴Ma diat a tut ure u ma ra umana vargal ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu, ma ra umana kiki na vinavana ure ra kinakap, ma ra ngala na kor na tarai; diat a tadav u ma ra ongaongoi ma ra ramravit. ma ra kere na vinarubu; ma ina tul tar ra varkurai pire diat, ma diat a kure u varogop ma ra nuknuk i diat. ²⁵Kaugu niongor na tut ure u, ma diat a pait ra karangap na varkurai piram; diat a kutu vue ra bilaum ma ra ura talingam, ma diat dia laun valili tam diat a virua ma ra pakat na vinarubu; diat a ben vavilavilau ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina; ma diat dia laun valili tam a iap na vaimur vue diat. ²⁶Diat a tak vue kaum umana mal ma kaum umana ngatngat na marmar. ²⁷Damana ina vapanie vue kaum bilak na mangamangana ma ra kaina nina u ga kap pa ia kan ra gunan Aigipto, upi koko una lingan mulai upi diat, ma upi koko una nuknuk pa mule Aigipto. ²⁸Tago ra Luluai God i biti dari: Ea, ina nur tar u ta ra lima i nina ba u milikuane diat, ta ra lima i nina ba ra balam i vaira ma diat; ²⁹diat a kure u ma ra karangap na kankan, ma diat a ra pa ra vuai kaum papalum, ma una lingling; ma da gire ilam kaum bilak na mangamangana. ³⁰Da pait go ra umana magit piram, tago u ga anan upi ra tarai vakuku, ma tago u ga dur ma kadia umana tabataba. ³¹U ga mur ra nga kai tana vavim; damana ina tul tar kana la piram. ³²Ra Luluai God i biti dari: Una momo ta ra la kai tana vavim, a la nina i lulur ma i ngala; da kulume u, ma una da ra magit vakuku, tago i buka mat. ³³Una buka leke ma ra longlong ma ra niligur, ma ra kinaian ma ra kini lingling, ma ra la kai Samaria, tana vavim. ³⁴Una momo tana, una ti mome vatakerakera, ma una ti nga ra la, ma una karagu ra um;

tago iau ga tatike, ra Luluai God i biti. ³⁵Damana ra Luluai God i biti dari: Tago u ga valubane iau, ma u ga vue tamur tar tagu, damana una puak kaum nipo ma kaum bilak na mangamangana.

³⁶Ma ra Luluai i ga biti bula tagu: Natu i ra tutana, dave una kure laka Ola ma Oliba? Una vaarike pire dir ure kadir lavur kaina mangamangana. ³⁷Tago dir ga po, ma ra gap i ki ta ra lima i dir, ma dir ga pait ra kaina ma kadir umana tabataba; ma dir ga pait ra tinabar ma ra umana natu i dir nina dir ga kava diat ure iau, ma ra iap i ga vaimur vue diat. ³⁸Ma go bula dir ga pait ia tagu: dir ga vakaina kaugu pal i gomgom ma dir ga papait vakuku ta kaugu umana Bung Sabat. ³⁹Ma dir ga pait go ta nam iat ra bung ba dir ga pait value ra tinabar ma ra umana natu i dir tadav kadia umana tabataba upi dir a vabilak kaugu pal i gomgom; go dir ga pait ia ta ra bala na kubagu.

⁴⁰Ma amur ga tulue ra tultul uro vailik, ma amur ga vartuluai pa ra umana tutana, ma dia ga pot; ma u ga gumu na vaninara ure diat, ma u ga vamong ra matam, ma u ga mong ma ra umana marmar; ⁴¹ma u ga ki ta ra molamolo marave ra vatar, nina u ga vung kaugu magit i ang na vuvuvul tana ma kaugu dangi. ⁴²Ma di ga valongore ra malalongo na gugu; ma di ga vartuluai pa ra umana tutana vakuku, ra umana lup nimomo maro ra bil; ma di ga ule ra mul ta ra lima i dir, ma ra bo na kere ta ra ulu i dir. ⁴³Ma iau ga biti ure nina i ga la ta ra nipo: Go diat a po me. ⁴⁴Ma dia ga tadav ia da dia tadav ra paiga na vavina; dia ga tadav Ola ma Oliba nam ra ura dur na vavina. ⁴⁵Ma ra umana tena takodo diat a kure dir da di kure ra vavina i po, ma ra vavina i vardodoko; tago dir iat a ura tena nipo ma ra gap i ki ta ra lima i dir.

⁴⁶Damana ra Luluai God i biti: Ina ben pa ra ngala na kor tadav dir, ma ina nur tar dir upi da vakaina dir ma da ra pa dir. ⁴⁷Ma ra ngala

na kor na tupar dir ma ra umana vat, ma diat a doko dir ma ra umana pakat na vinarubu; diat a doko ra umana natu i dir, a umana tutana ma ra umana vavina, ma diat a tun vue kadir umana palpal ma ra iap. ⁴⁸ Damana ina vapanie vue ra bilak na mangamangana ta ra gunan, upi ra vaden par diat a vartovo pi koko diat a mur kamumur bilak na mangamangana. ⁴⁹ Ma diat a bali kamumur bilak na mangamangana ta mumur, ma amur a puak ra varpiam kai kamumur lavur tabataba; ma amur a nunure ba iau iat ra Luluai God.

24

A tinata valavalar ure ra tava i buabuai ta ra kabala

¹ Ta ra kilala lavuvat, ta ra gai a vinun, ta ra bung a vinun, a tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una tumu vake ra iang i go ra bung iat; ta go ra bung iat ra king Babilon i ga vartakalat bat Ierusalem. ³ Una tata ma ra tinata valavalar ure go ra tarai na varpiam, ma una biti ta diat: A Luluai God i biti dari: Una vaninare ra kabala, una vung ia ta ra iap, ma una lolonge tar ra tava tana; ⁴ una vung ra umana pakapakana tana, ra umana bo na pakana, a umana kelakelegi ma ra umana ul a vara; una vabuka ia ma ra umana kalami na ur. ⁵ Ma una pilak pa nina i boina ta ra kikil na sip; una valamalampang ia pi na manga buabuai, ma una kabalane ra umana ur tana.

⁶ Io, ra Luluai God i biti dari: Na kaina pire ra gunan na gap, ra kabala nina ba ra umana pakana kubur tana, dia ki boko ta ra balana! Tak vue ra umana pakapakana tana, una tak vakuku vue diat. ⁷ Tago ra gapuna i ki livuan tana; i ga lingire taun ra vat i kulkul; pa i ga lingire ta ra pia pi ra tobon na tuba. ⁸ I ga pait ia upi na karangap kaugu kankan upi ra balbali; damana iau ga vapetep ra gapuna ta ra vat, upi koko da tuba.

⁹ Damana ra Luluai God i biti dari: Na kaina pire ra gunan na gap! Iau iat ina vangala ra boboroi. ¹⁰ Da vung ra ngala na davai ta ra iap upi na malamalampang ma upi da kabalane tuna ra viono; da vamek ra polo ma da tun ra umana ur. ¹¹ Namur da vung ra pobono kabala ta ra lakit na iap upi na lapap ma na kulameme, upi na tun vue ra duruna tana ma upi na en vue ra kubur tana.

¹² I ga rabu ra pakana ma ra niongor vakuku; ma ra ngala na kubur i ki boko tana, pa i panie ta ra iap. ¹³ Nam ra kubur kaum bilak na mangamangana, ma tago pa u ga mainge ba una gomgom tagu, pa una gomgom muka tuk tar ina lolonge kaugu karangap na kankan taun u. ¹⁴ Iau ra Luluai iau tar tatike, ma ina pait ot pa ia; pa ina ngo, ma pa ina nunure ra varmari, ma pa ina nukpuku; da kure bali u da kaum lavur mangamangana ma kaum lavur papalum, ra Luluai God i biti.

A taulai kai Esekiel i mat

¹⁵ Ma go ra tinata bula kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹⁶ Natu i ra tutana, ina tak vue kan u nina ra matam i manane; koko una korkor ma koko una tangi, ma koko na lur ra matam. ¹⁷ Una riri, ma koko da valongore; koko una tabun ure nina i mat; una pulu ra ulum ma kaum mal na ip, ma una ule tar ra pal a kau ta ra ura pal a kaum; koko una tuba ra ura bul na ngiem, ma koko una en ra nian vartaun. ¹⁸ Iau ga tata pa ra tarai ta ra malana, ma ta ra ravian kaugu taulai i ga mat; ma ta ra malana ta ra kubakene iau ga pait nam di ga ve iau tana. ¹⁹ Ma ra tarai dia ga biti tagu: Dave, pa una vaarike laka pire vevet ra kukurai go kaum mangamangana ure avet, ma ra vuna ba u pait ra dari? ²⁰ Ma iau ga biti ta diat: Ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ²¹ Uria tata pire ra tarai Israel ba, Ra Luluai God i biti dari: Ea, ina vakaina kaugu pal i gomgom, nina ava nurnur tana ma

ra kiau na mata i vavat i manane, ma nina ra bala i vavat i mari ia; ma ra umana natu i vavat, a umana tutana ma ra umana vavina, nina ava ga vana kan diat, diat a virua ma ra pakat na vinarubu. ²² Ma avat a pait nam nina iau ga pait ia; pa avat a tuba ra bul na ngie i vavat, ma pa avat a en ra nian vartaun. ²³ A umana mal na ip diat a ki ta ra ulu i vavat, ma ra umana pal a kau diat a ki ta ra pal a kau i vavat; pa avat a korkor ma pa avat a tangi; avat a tagura vanavana ta kavava lavur varpam, ma avat a ririri vargil ure avat. ²⁴ Damana Esekiel na da ra vakilang pire vavat; nam parika i ga pait ia, avat bula avat a pait ia; ma ba go na pot, avat a nunure ba iau ra Luluai God.

²⁵ Ma u, natu i ra tutana, ta ra bung ba ina tak vue kan diat ra magit dia nurnur tana ma dia gugu ure, ra magit ra kiau na mata i diat i manane, ma ra bala i diat i ki petep tana, ma ba iau tak vue bula ra umana natu i diat, a umana tutana ma ra umana vavina, ²⁶ ta nam iat ra bung nina i lop na pot piram ma ra varvai ure. ²⁷ Ta nam iat ra bung una papa ra ngiem pire nina i ga lop, ma una tata, ma pa una bombom mulai; damana una tur a vakilang pire diat, ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

25

A tinata na varvabilak ure ra tarai Amon

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una lingan upi ra tarai Amon, ma una varvai na propet ure diat; ³ ma una biti ta ra tarai Amon: Avat a valongore ra tinata kai ra Luluai God; ra Luluai God i biti dari: Tago u ga biti, Ioi! ure kaugu pal i gomgom ba di ga vakaina, ma ure ra gunan Israel ba di ga valingling ia, ma ure ra tarai Iuda ba di ga ben vavilavilau diat, ⁴ damana ina tul tar u pire ra tarai maro ra matana taur, ma diat a kale pa u, ma diat a bang ta kaum gunan; diat a en ra vuai kaum lavur

davai, ma diat a mome kaum polo na u. ⁵ Ma ina tibe Raba upi ra umana kamel diat a iaian tana, ma ra gunan Amon upi ra umana kikil na sip diat a molamolo tana; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

⁶ Ma ra Luluai God i biti dari: Tago u ga par ra limam, ma u ga inabut ma ra ura pal a kaum, ma u ga gugu ba u ga vul vatagiliman ra gunan Israel, ⁷ damana iau tar tulue ra limagu taun u, ma ina tul tar u pire ra umana vuna tarai pi diat a kale vakuku pa u; ma ina vamutue u kan ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ina nila vue u kan ra umana gunagunan, ma ina vapanie vue u; ma una nunure ba iau ra Luluai.

A tinata na varvabilak ure Moab

⁸ Ra Luluai God i biti dari: Tago Moab i biti, A tarai Iuda dia da ka ra umana Tematana, ⁹ damana ina rede ra langun Moab ta ra paparaina nina ba kana utul a bo na pia na pal, Bet-Iesimot ma Baal-Meon ma Kiriataim, dital tur tana, ¹⁰ ma ina tul tar Moab ma ra tarai Amon pire ra tarai maro ra matana taur upi kadiat, upi koko da nuk pa mule ra tarai Amon varurung ma diat ra umana vuna tarai; ¹¹ ma ina kure Moab, ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

A tinata na varvabilak ure Edom

¹² A Luluai God i biti dari: Tago Edom i ga bali vakaina ra tarai Iuda, ma i ga pait ra kaina ba i tut na balbali ure diat, ¹³ damana ra Luluai God i biti: Ina kure Edom, ma ina vamutue ra tarai ma ra umana vavaguai tana; ma ina valingling ra gunan; papa aro Teman ma na tuk tar aro Dedan diat a virua ma ra pakat na vinarubu. ¹⁴ Ma ina pait kaugu varobo taun Edom ma ra lima i kaugu tarai Israel; ma diat a pait ia aro Edom varogop ma kaugu kulot ma da kaugu karangap na kankan; ma diat a nunure kaugu varobo, ra Luluai God i biti.

A tinata na varvabilak ure ra tarai Pilistia

¹⁵ A Luluai God i biti dari: Tago ra tarai Pilistia dia ga pait ra varobo, ma dia ga bali vakaina ra tarai Israel tago dia ga milikuane vakakit ia, ¹⁶ damana ra Luluai God i biti: Ea, ina tulue ra limagu taun ra tarai Pilistia, ma ina vamutue ra tarai Keret, ma ra ibaiba i ki aro ra valian. ¹⁷ Ma ina pait ra ngala na varobo taun diat ma ra karangap na varpit; ma diat a nunure ba iau ra Luluai, ba iau vung kaugu varobo taun diat.

26

A tinata na varvabilak ure Tiro

¹ Ta ra kilala a vinun ma tikai, ta ra luaina bung ta ra gai, go ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau: ² Natu i ra tutana, tago Tiro i ga biti ure Ierusalem, Ioi, ra mataniolo kai ra tarai i tarip, ra gunan i ti tapapa, ma tago i ki lingling ina uviana tana, ³ damana ra Luluai God i biti dari: Ea, Tiro, iau tut ure u, ma ina kure mangoro na vuna tarai upi diat a tut ure u, da ra ta i vatut ra umana bobol. ⁴ Ma diat a re vue ra umana liplip na vat kai Tiro, ma diat a rip vue kana umana pal na minakila; ma ina ka vue ra tobon kan ia, ma na da ra vat i kulkul. ⁵ A ta na tur kikil ia, ma na da ra pakana nina ba di vuare ra umana ubene tana; tago iau tar tatike, ra Luluai God i biti; ma ra umana vuna tarai diat a ra pa ia. ⁶ Ma ra umana natuna, a umana vavina, nina dia ki ta ra ngala na gunan, diat a virua ma ra pakat na vinarubu; ma diat a nunure ba iau ra Luluai. ⁷ Tago ra Luluai God i biti dari: Ea, ina vatut pa Nebukadnesar, ra king Babilon, ra king kai ra lavur king, ure Tiro, ma na tut ta ra papar a labur ma ra umana os, ma ra umana kiki na vinavana, ma ra tarai na vinarubu dia ki ra os, ma ra ngala na kor bula. ⁸ Na doko ra umana natum ma ra pakat na vinarubu, a umana vavina nina dia ki ta ra ngala na gunan; na pait ra umana pal na minakila ure u, ma na pait ra bobokon na pia ure u, ma na peal kana umana ramravit.

⁹ Na tumak kaum umana liplip na vat ma kana umana tututumak, ma na pakat rada vue kaum umana pal na minakila ma kana umana pem. ¹⁰ A tobon nina ba kana mangoro na os dia kalkal ia na bura taun u; kaum lavur liplip na vat diat a kanunur ta ra niurung ai ra umana tena ki os, ma ra umana kiki na vinavana ai ra tabarikik, ma ra umana kiki na vinavana ai ra vinarubu, ba i olo ta kaum umana mataniolo da ra tarai dia olo tai ta pia na pal ba di rada ra liplip tana. ¹¹ Na rua kaum lavur nga ma ra pal a kau i kana umana os; na doko kaum tarai par ma ra pakat na vinarubu, ma kaum umana dekdek na pagapaga diat a bura uro ra pia. ¹² Diat a mulue kaum tabarikik, ma diat a ra pa kaum lavur magit na niivura; diat a re vue kaum lavur liplip na vat, ma diat a kamare vue kaum umana bo na pal; ma diat a vue kaum lavur vat uro na ta, ma kaum lavur davai, ma kaum tobon. ¹³ Ina tak vue kaum lavur kakailai kan u, ma pa da valongore mule ra nilai kaum lavur pagol. ¹⁴ Ina vaki u pi una da ra vat i kulkul, a pakana di vuare ra umana ubene tana; ma pa da vatut mule u; tago iau ra Luluai iau ga tatike, ra Luluai God i biti.

¹⁵ Ra Luluai God i biti dari tai Tiro: Dave, ra umana lolo pa diat a dadadar vang ba di valongore kaum bunura, ba ra umana kinkin dia ririri, ba di dokodoko ra tarai livuan tam? ¹⁶ Ma ta nam ra bung a umana luluai maro na ta diat a irop kan kadia umana kiki na luluai, ma diat a vung vue kadia umana olovoi, ma diat a tak vue kadia umana mal nina di ga mar ia, ma diat a mong ika ma ra bunurut; diat a ki ara ra pia, ma diat a dadadar milamilat, ma diat a kaian ure u. ¹⁷ Diat a kakailai na niligur ure u, ma diat a biti tam: Ea, di tar kamare vue u, a gunan nina ba ra umana tena ta dia ga bang tana, a rangrang na gunan nina i ga tur aro na ta, diat ma kana tarai dia ga vaburut diat dia vana ta ra ul a ta! ¹⁸ Ma go ra umana lolo dia dadadar ta kaum bunura; maia, ra umana

lolo na ta diat a kaian ba u panie.

¹⁹ Tago ra Luluai God i biti dari: Ba ina vakaina u pi una da ra umana pia na pal dia lingling; ba iau kure.ra ta pi na roro taun u, ma ra ta na vadudu u; ²⁰ ta nam ra bung ina vung vaba u varurung ma diat dia kuba ta ra tung, tadav ra tarai dia ga laun amanamana iat, ma ina kure ba una bang ta ra ruarua na rakarakan a gunagunan, ta ra umana pakana nina dia ga lingling papa amanamana iat, ma avat a lingling ma diat abara; ma pa una tur mulai ta ra gunan na nilaun. ²¹ Ina kamare vakakit vue u, ma una panie; ma gala dia tikitikan up u, pa diat a tikan tadav u, ra luluai God i biti.

27

A tinata na niligur ure Tiro

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Ma u, natu i ra tutana, una vatang go ra kakailai na niligur ure Tiro, ³ ma una biti tai Tiro: Ea, u nina u ki ta ra olaolo na ta, a tena niivura ure ra lavur vuna tarai pire ra umana lolalolo na ta, i dari ra tinata kai ra Luluai God: Ea, Tiro, u ga nuk ia ba u manga mariringian kakit. ⁴ Kaum umana langun dia tur ta ra bala na ta, ma kaum umana tena madaka dia ga tar mar vakakit u. ⁵ Dia ga mal kaum umana pal a davai ma ra iara maro Senir; dia ga kap ra tagatagal maro Lebanon upi da mal kaum torome. ⁶ Di ga poko ra iban maro Basan upi kaum umana vo; ma di ga kap ra umana bukubuk maro ra umana lolo Kitim ure kaum ruarua, ma di ga vapedep tar ia ma ra loko na elefant. ⁷ Di ga mal kaum umana sel, nina ba kaum vakilang bula, ma ra mal kumau maro Aigipto, ma kaum mal na turturup ma ra mal i blu marut ma i meme marut maro ra umana lolo Elisa. ⁸ Ra tarai maro Sidon ma Arvad diat kaum umana tena vinalu, ma kaum umana tena kabinana iat, Tiro, kaum umana tena ta. ⁹ Ra umana patuana ma ra umana tena kabinana maro Gebal dia ga vung ra

tita tam; ra umana parau na ta ma kadia umana tena ta dia ga pot piram pi diat a kapkap kaum tabarikik na niivura.

¹⁰ Diat maro Persia ma Lud ma Put dia ki ta kaum loko na tarai na vinarubu, upi kaum umana tena vinarubu; kadia umana ramravit ma kadia umana kere na vinarubu nina dia mong me dia maravut ra minamarim. ¹¹ Ra tarai Arvad ma Kelek dia ga balaure kaum umana liplip na vat, ma ra tarai Gamad dia ga ki ta kaum umana pal na minakila, ma kadia umana ramravit nina dia ga vakaite ta kaum umana liplip na vat dia ga vaot pa ra minamarim. ¹² A tarai Tarsis dia ga kap tar ra umana magit di ga pait diat ma ra silva ma ra palariam ma ra kapa ma ra bol piram, upi una ivure diat. ¹³ Diat maro Iavan ma Tubal ma Mesek dia ga kap tar ra umana vilavilau ma ra umana la na palariam gobol piram. ¹⁴ A tarai Togarma dia ga kap tar ra umana os, ma ra umana os na vinarubu, ma ra umana as piram. ¹⁵ A tarai maro Roda ma diat ta ra umana gunan ra valian dia ga kap tar ta umana loko na elefant ma ra korong na davai piram ba dia ga pot piram upi ra bung. ¹⁶ Diat maro Edom dia ga vauviana u ma ra umana emeraled, ma ra mal i meme marut, ma ra mal tututumumu, ma ra mal kumau, ma ra raga, ma ra vat agat. ¹⁷ Iuda ma ra gunan Israel dir ga kap ra vit maro Minit, a bulit na livur, a polo na livur, a dangi ma ra bira ure ra kinkin, ba dia ga pot piram upi ra bung. ¹⁸ Damasko i ga vauviana u ma ra polo na vain maro Kelbon ma ra ivuna sip i pua. ¹⁹ Diat maro Usal dia ga kap ra palariam i bagabagele, ma ra kasia ma ra kalamus. ²⁰ Dedan i ga kap tar ra umana ngatngat na mal piram ure ra umana kiki na os. ²¹ Arabia ma ra umana luluai maro Kedar dia ga kap tar ra umana nat na sip, ma ra umana to-motoina sip, ma ra umana me piram. ²² Seba ma Rama dia ga kap tar ra lavur magit dia ang na katkat, ma ra

umana ngatngat na vat ma ra goled piram. ²³ Karan ma Kane ma Eden, a tarai Asiria ma Kilmad, dia ga pot piram upi ra bung. ²⁴ Dia ga kap tar ra umana pupulu na ngatngat na mal i blu, ma ra umana mal tututumu, ta ra umana vuvuvung di ga pait ia ma ra tagatagal ma di ga vi bat ia.

²⁵ Ra umana parau maro Tarsis dia ga kap kaum lavur magit na niivura ta ra ul a ta, ma u ga uviana ma u ga mamar me. ²⁶ Kaum umana tena vinalu dia ga kap u uro ta ra ngala na ta; ma ra vuvu na taur i ga vakaina u aro ta ra lamanana. ²⁷ Ra lavur magit u ga uviana tana, kaum tabarikik, kaum lavur magit na niivura, kaum lavur tena vinalu, kaum lavur tena ta, diat dia ga vung ra tita tam, diat dia ga balaure kaum lavur magit na niivura, kaum lavur tarai na vinarubu, ma ra kor na tarai nina dia ki tam, diat a virua ta ra bala na ta ta ra bung una kaina tana.

²⁸ Ba kaum umana tena ta dia kukukula, ra umana gunan ra valvalian diat a dadadar; ²⁹ ma ra umana tena vinalu, ma ra umana tena ta, diat a irop kan kadia umana parau ma diat a tur ra valian, ³⁰ ma diat a tangtangie u; diat a tangi mat, ma diat a kavur ra ulu i diat ma ra tobon, ma diat a bububuluai ta ra kabu na iap; ³¹ diat a ka ra pepe na ulu i diat ure u, ma diat a vung ra mal na tabun, ma na ngarao ra bala i diat ma ra ngala na tinangi ma ra mamat na niligur. ³² Ma ba dia tangi, diat a kaile go ra kakailai na niligur, Ia dir varogop ma Tiro, ia dir vardada ma nina di ga vadudu vue ura ra bala na ta? ³³ Mangoro na gunan dia ga buka ma ra lavur magit u ga ivure pire diat; ma u ga vauviana ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit u ga uviana me ma kaum tabarikik. ³⁴ Ma go u tar virua ta ra bala na ta, kaum lavur magit na niivura ma kaum kor na tarai dia ga dudu. ³⁵ Diat par dia ki ta ra umana lolo dia kaian ure u, ma ra umana king dia burut ma i matana nginarao ra mata i diat.

³⁶ Ra umana tena kunukul livuan ta ra tarai dia dakdak ure u; una tur upi ra vakilang na bunurut, ma una panie kakit.

28

A tinata na varvabilak ure ra king Tiro

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una biti tai ra luluai Tiro: Ra Luluai God i biti dari: Tago i kolakolo ra nuknukim, ma u ga biti, Iau a god, ma iau ki ta ra kiki kai God ta ra bala na ta, ma a dovotina u a tutana ka, ma vakir a god, da u nuk ia; ³ u kabinana ta mumur ma Daniel; pa ta magit i pidik tam; ⁴ ta kaum kabinana ma kaum minnatoto u ga uviana, ma u ga vung ra ngala na goled ma ra silva; ⁵ ta kaum kabinana ma kaum niivura u ga vangala kaum tabarikik, ma i kolakolo ra nuknukim ure kaum kini na uviana; ⁶ damana ra Luluai God i biti: Tago u ga nuk ia ba u a god, ⁷ ina tulue ra umana vaira tadav u, nina dia karvuvu ta ra lavur vuna tarai; ma diat a pakat kutu ra minamar i kaum kabinana, ma diat a vamavur ra lavur magit i mariringian tam. ⁸ Diat a vue tar u ta ra tung na minat, ma una virua da diat dia virua ta ra bala na ta. ⁹ Dave, una biti laka ta nina i doko u, Iau a god? U a tutana ka, ma vakir a god ta ra lima i nina i vakinkin u. ¹⁰ Una virua ta ra lima i ra umana vaira da ra umana Tematana dia virua; tago iau ga tatike, ra Luluai God i biti.

A tinata na niligur ure ra king Tiro

¹¹ Ma go ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹² Natu i ra tutana, una vatang ra kakailai na niligur ure ra king Tiro, ma una biti tana: Ra Luluai God i biti dari: U ra ul a pa ta ra kabinana ma ra magit i mariringian kakit. ¹³ U ga ki aro Eden ta ra uma kai God, ma di ga vamong u ma ra lavur mangana vat dia ngatngat, a sardia, a topas, a kristal, a beril, a onik, a iasper, a sapir, a emeraled, a karbukel, ma ra

goled i ga vake diat. Ta ra bung di ga vaki u, ¹⁴ iau ga tul tar u pi una ki varurung ma ra umana angelo ta ra luana i gomgom kai God, ma u ga vanavana livuan ta ra umana lapap na vat nina dia ga raro. ¹⁵ Papa nam ra bung di ga vaki u tana u ga ti boina kakit, ma i ga damana tuk tar di ga na tadav ra varpiam piram. ¹⁶ Ta kaum lavur kunukul u ga buka ma ra lavur bilak na mangamangana, ma u ga pait ra kaina; damana iau ga tar okole vue u kan ra luana kai God, tago u kaina; ma ra angelo i ga korot vue u kan aina livuan ta ra umana lapap na vat dia raro. ¹⁷ Tago u ga mariringian i ga kolakolo ra nuknukim, ma kaum kabinana i ga kaina ta kaum minamar; iau ga vue u ura ra pia, ma iau ga nur vue u pi ra umana king diat a bohe u. ¹⁸ Tago i ga peal kaum lavur varpiam, ma kaum lavur kunukul dia ga kaina, u ga vabilak kaum umana pal na vartabar; damana ra iap i ga arikai livuan tam, ma i ga en vue u, ma u a kabu na iap uka ta ra luaina mata i diat par dia gire u. ¹⁹ Diat par dia nunure u ta ra lavur vuna tarai diat a kaian ure u; ma una tur a vakilang na bunurut, ma una panie kakit.

A tinata na varvabilak ure Sidon

²⁰ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ²¹ Natu i ra tutana, una lingan uro Sidon, ma una tata na propet ure, ²² ma una biti: I dari ra tinata kai ra Luluai God: Iau tut ure u, Sidon; ma ina mamar livuan tam; ba iau kure ma ra dekdek na varkurai, ma ba di gire kaugu lia na kini livuan tana, diat a nunure ba iau ra Luluai. ²³ Ma ina tulue ra kaina minait tadav ia, ma ra gap na ki ta kana lavur nga; ma ra umana kinkin diat a bura livuan tana, ma ra pakat na vinarubu na ki taun ia; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

²⁴ Ma diat par dia ki kikil ra gunan Israel, nina dia ga milikuane diat, pa ta tikai ta diat na da ra il na kait i varara ba da ra il na loboto i

varvakadik; ma diat a nunure ba iau ra Luluai God.

²⁵ Ra Luluai God i biti dari: Ba ina ga kap varurue ra tarai Israel kan nam ra umana vuna tarai nina ba di ga imire vue diat i tana, ma da ga gire kaugu lia na kini ta ra luaina mata i ra umana Tematana, diat a ki ta kadia gunan nina ba iau ga tul tar ia pire kaugu tultul Iakob. ²⁶ Ma diat a ki bulu tana; maia, diat a pait ra umana pal, ma diat a vaume ra umauma na vain; diat a ki bulu ba iau ga tar pait ot pa kaugu umana varkurai ure diat dia ki kikil diat ma dia vakaina diat; ma diat a nunure ba iau ra Luluai kadia God.

29

A tinata na Varvabilak ure Aigipto

¹ Ta ra kilala a vinun, ma ta ra gai a vinun, ta ra vavinun ma a ura bung ta ra gai, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una lingan uro tadav Parao ra king Aigipto, ma una tata na propet ure, ma ure Aigipto par; ³ una tata, ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Ea, Parao, ra king Aigipto, iau tut ure u, ra ngala na pukpuk u vava ta kaum umana tava alir, ma u nuk ia ba kaum iat ra tava alir Nil, ma u iat u ga vaki ia. ⁴ Ina vung ra umana il ta ra ngiem, ma ra umana en diat a ki petep ta ra vulegim; ina al vairop vue u ma ra umana en bula nina dia ki petep ta ra vulegim kan ra bala i kaum umana tava alir. ⁵ Ma ina vue u ma ra umana en nina dia ki ta kaum umana tava, uro ta ra bil, ma una ki abara; una bura ta ra taman, ma pa ta na na puak pa u; ina tul tar u pi a kirip ai ra umana leing ra pupui, ma ra umana beo liuliu. ⁶ Ma ra tarai Aigipto diat a nunure ba iau ra Luluai, tago dia ga da ra buka na vuvur pire ra tarai Israel. ⁷ Ba dia ga vatur u ma ra lima i diat, u ga tabubur, ma u ga vakarunga ra ul a vara i diat par; ba dia ga nurnur tam u ga tabubur, ma ra livua i diat i ga dadadar.

⁸ Damana ra Luluai God i biti: ina kap ra pakat na vinarubu ure u,

ma ina kamare vue ra tarai ma ra umana vavaguai nina dia ki livuan tam. ⁹ Ma ra gunan Aigipto na ki na lingling ma na uliran; ma diat a nunure ba iau ra Luluai; tago i ga biti, Kaugu iat ra tava alir Nil, ma iau ga vaki ia. ¹⁰ Kari iau ga tut ure u, ma ure kaum umana tava alir, ma ina vakapakapana ra gunan Aigipto, ma na ki na lingling papa Migdol ma na tuk tar uro Siene, maia, na tuk tar ta ra langun Etiopia iat. ¹¹ Pa ta tutana ma pa ta vavaguai na alalu tana, ma na uliran ure ra ivat na vinun na kilala. ¹² Ma ra gunan Aigipto na kapakapana livuan ta ra umana gunan dia uliran, ma kana umana pia na pal diat a lingling ure ra ivat na vinun na kilala livuan ta ra umana pia na pal di ga kamare vue diat; ina imire vue ra tarai Aigipto pire ra lavur vuna tarai, ma ina korot varbaiane diat tar ta ra gunagunan. ¹³ Tago ra Luluai God i biti: Ba na par ra ivat na vinun na kilala ina varurue ra tarai Aigipto kan nam ra umana vuna tarai mamaina ba di ga imire tar diat ie; ¹⁴ ma ina agur vatalil Aigipto, ma diat a talil tadav ra gunan Patros, tadav ra gunan di ga kava diat i tana; ma pa diat a rangrang mulai. ¹⁵ Kadia gunan na bilua ta ra lavur vuna tarai par, ma pa na ngala mulai pi bea na kure ra lavur vuna tarai; ina vaikelik pa diat upi koko diat a ngala mulai livuan ta ra lavur vuna tarai. ¹⁶ Ma Israel pa na nurnur mulai tai Aigipto, upi ina nuk pa mule kadia varpiam; ma diat a nunure ba iau ra Luluai God.

¹⁷ Ta ra kilala a ura vinun ma lavurua ta ra luaina gai, ma ta ra luaina bung ta ra gai, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹⁸ Natu i ra tutana, Nebukadnesar ra king Babilon i ga tut ure Tiro ma ra ngala na niongor; ma i ga peaka ra ulu i diat ra umana tena vinarubu, ma ra ul a vara i diat i ga manua; ma diat ma kana tarai na vinarubu pa dia ga kap ta vapuak maro Tiro ure kadia ngala na niongor; ¹⁹ damana ra Luluai God i biti: Ina tul tar ra

gunan Aigipto pire Nebukadnesar ra king Babilon, ma na ben vavilavilau kana kor na tarai, ma na ra pa ia, ma na kale pa kana tabarikik; ma na kul kana tarai na vinarubu me. ²⁰ Iau tar tul tar ra gunan Aigipto pirana, a balbali ure kana papalum piragu, ra Luluai God i biti.

²¹ Ta nam ra bung ina vatavua vaarike ra dekdek i ra tarai Israel, ma ina papa ra ngiem livuan ta diat; damana diat a nunure ba iau ra Luluai.

30

Da li vue Aigipto

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una tata na propet ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Avat a tangi, Na kaina nam ra bung! ³ Tago ra bung i maravai, a bung kai ra Luluai i maravai ka; a bung na gobol a bakut, a bung na balbali pire ra umana Tematana.

⁴ A pakat na vinarubu na tadav Aigipto, ma Etiopia na ngarao ba ra umana virua dia bura aro Aigipto, ba di ben vavilavilau kana kor na tarai, ma di kamare vue kana pia na pal. ⁵ Etiopia ma Put ma Lud ma ra tarai Arabia ma ra tarai Libia ma ra tarai ta ra gunan na kunubu diat varurung, diat a virua ma ra pakat na vinarubu.

⁶ Ma ra Luluai i biti dari: Diat bula dia maravut Aigipto diat a bura, ma ra dekdekina nina i ga nurnur tana na bilua; papa Migdol ma tuk tar aro Siene diat a virua ma ra pakat na vinarubu, ra Luluai God i biti. ⁷ Ma diat a kapakapana ka livuan ta ra umana gunan dia uliran, ma kana umana pia na pal diat a ki livuan ta ra umana pia na pal di ga kamare vue diat. ⁸ Ma diat a nunure ba iau ra Luluai, ba iau tar tun vue Aigipto ma ra iap, ma di tar kamare vue kana umana fena maramaravut.

⁹ Ta nam ra bung ra umana tultul diat a lua tagu ta ra umana parau ma diat a vaburut ra tarai Etiopia nina dia tamtavun; ma ra nginarao na

tadav diat da ta ra bung kai Aigipto; tago na vut boko.

¹⁰ Ra Luluai God i biti dari: Ina kamare vue ra kor na tarai Aigipto ma ra lima i Nebukadnesar ra king Babilon. ¹¹ Da ben pa diat ma kana tarai, nina dia manga karvuvu ta ra lavur vuna tarai par, upi diat a vaka-pakapana ra gunan; ma diat a ele pa kadia umana pakat na vinarubu ure Aigipto, ma ra gunan na buka ma ra umana virua. ¹² Ma ina vage ra umana tava alir, ma ina ivure kadia gunan pire ra kaina tarai; ma ina kamare vue ra gunan ma ra lavur magit par nina dia ki tana ma ra lima i ra umana vaira; iau ra Luluai iau ga tatike.

¹³ Ra Luluai God i biti dari: Ina re vue ra umana tabataba, ma ina vapanie vue ra umana magit vakuku aro Mempis; ma pa ta luluai na ki aro Aigipto; ma ina vaki ra bunurut ta ra gunan Aigipto. ¹⁴ Ina vakapakapana Patros, ma ina tun Soan ma ra iap, ma ina kure Tebes; ¹⁵ ina lolonge kaugu kankan taun Pelusium, ra dekdek na bakbakit kai Aigipto, ma ina kamare vue ra tarai Tebes. ¹⁶ Ina tun vue Aigipto ma ra iap, ma Pelusium na ngarao tana; da rede vue Tebes, ma Mempis na purpuruan tana. ¹⁷ Ra umana barmana maro On ma Pi-Beset diat a virua ma ra pakat na vinarubu; ma da ben vavilavilau kadir tarai. ¹⁸ Na marum pire Tekapnekes, ba iau bubur ra kini na nilua kai Aigipto, ma ra dekdekina i panie; a bakut na ki taun ia, ma ra umana natuna, a umana vavina, diat a vana ta ra gunan na vilavilau. ¹⁹ Damana ina kure Aigipto, ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

²⁰ Ta ra bung lavurua, ta ra gai tikai, ta ra kilala a vinun ma tikai, a tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ²¹ Natu i ra tutana, iau tar bubur ra lima i Parao ra king Aigipto; ma pa di ga vi vor mule ba di ga pulu ia, upi bea na ongor upi na vatur mule ra pakat na vinarubu. ²² Damana ra Luluai God i biti: Ea, iau tut ure Parao ra king Aigipto, ma

ina bubur ra ura limana, nina i ga ongor ma nam bula i ga tabubur, ma ina vabura vue ra pakat na vinarubu kan ra limana. ²³ Ma ina imire vue ra tarai Aigipto livuan ta ra lavur vuna tarai, ma ina korot varbaiane vue diat ta ra umana gunagunan. ²⁴ Ina vaongor ra lima i ra king Babilon, ma ina vung tar kaugu pakat ta ra limana; ma ina bubur ra ura lima i Parao, ma na riri ta ra luaina matana da ra kinkin i riri ba i papait na mat. ²⁵ Ma ina vaongor ra lima i ra king Babilon, ma ra lima i Parao na bilua; ma diat a nunure ba iau ra Luluai, ba iau vung tar kaugu pakat na vinarubu ta ra lima i ra king Babilon, ma i tulue taun ra gunan Aigipto. ²⁶ Ma ina imire vue ra tarai Aigipto livuan ta ra lavur vuna tarai, ma ina korot varbaiane vue diat ta ra gunagunan; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

31

Parao ma kana kor na tarai diat a virua

¹ Ta ra bung tikai, ta ra gai a utul, ta ra kilala a vinun ma tikai, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una biti tai Parao ra king Aigipto, ma pire kana ngala na kor na tarai: To ia bar i ngala varogop ma u? ³ U ga da ra tagatagal aro Lebanon, ma ra umana bo na ingarina tana dia lubalubang, ma i manga lolovina, ra turuna i ga tuk ta ra bakut. ⁴ A tava i ga vatavua pa ia, ma i ga lubalubang ta ra lulur na tava; ra umana tava alir dia ga alir ta ra pakana i tur tana ma dia ga tadav ra umana davai tana. ⁵ Damana i ga lolovina ta ra umana davai na pui; ra umana ingarina dia ga mangoro ma dia ga lubalubang ta ra ngala na tava. ⁶ Ra umana beo liuliu dia ga pait kadia umana po ta ra umana ingarina, ma ra umana vavaguai dia ga kava ra umana natu i diat ta ra vavaina, ma ra umana ngala na vuna tarai dia ga ki ta ra maluruna. ⁷ I ga boina ta ra dekdekina, ma ra umana ingarina dia ga lolovina tago

ra okorina i ga ki marave ra ngala na tava. ⁸ Pa i ga tale ra umana tagatagal ta ra uma kai God pi diat a vabakite; ra umana iara pa dia ga varogop ma ra umana ngala na ingarina, ma ra umana ola pa dia ga varogop ma ra umana ingarina; pa ta davai ta ra uma kai God i ga vardada ma ra mariringianina. ⁹ Iau ga mar ia ma ra mangoro na ingaingarina; kari ra umana davai aro Eden ta ra uma kai God dia ga pin ia.

¹⁰ Damana ra Luluai God i biti: Tago i ga manga lolovina ma ra turuna i ga tadav ra gobol a bakut, ma i ga kolakolo ra balana tago i ga lolovina, ¹¹ damana iau nur tar ia pire nina i manga rangrang livuan ta ra lavur vuna tarai, ma ia iat na kure; tago iau tar korot vue ure kana bilak na mangamangana. ¹² A umana vaira, nina dia manga karvuvu ta ra umana vuna tarai par, dia ga kamare vue, ma dia ga vana kan ia; ra umana mapmapina dia ga bura taun ra umana lualuana ma tar ta ra umana male, ma ra umana ingarina dia ga tabubur marave ra umana tava alir ta ra gunan; ma ra tarai par ta ra umana gunagunan dia ga vana kan ra maluruna, ma i ki na lingling. ¹³ Ra umana beo liuliu diat a rakan ta ra taripuna, ma ra umana vavaguai diat a ki ta ra umana ingarina.

¹⁴ Di ga pait go pi koko ra umana davai ta ra papar a tava alir diat a vangala pa diat iat i tana, ma upi koko diat a tulue ra turu i diat urama tar ta ra gobol a bakut, ma upi koko diat dia tavua marave ra tava diat a valolovina diat; di ga tul tar diat tadav ra minat ma tadav ra umana male pi diat a ki varurung ma ra tarai vakuku, varurung ma diat dia vana ta ra tung na minat.

¹⁵ Ra Luluai God i biti dari: Ta ra bung ba i ga vana ba ta ra ruarua na tulungen, iau ga kure ra tava i lulur mat ba na tabun, iau ga tugal bat ra umana tava alir, ma ra umana ngala na tava dia ga tur; Lebanon i ga tabun ure, ma ra umana davai na pui dia ga makuk. ¹⁶ Ra umana vuna

tarai dia ga dadadar ta ra niurung i kana bunura, ba iau ga vue vaba ia ta ra ruarua na tulungen varurung ma diat dia vana ur ta ra tung na minat; ma ra umana davai Eden, diat dia manga boina ta diat aro Lebanon, dia tavua marave ra tava, dia ga ki na varmaram tana. ¹⁷ Ma diat nina dia ga ki ta ra maluruna livuan ta ra umana vuna tarai diat a vana bula ta ra ruarua na tulungen varurung me, upi diat a ki guvai ma diat dia ga virua ta ra pakat na vinarubu.

¹⁸ Nuve ra davai Eden ba i ngala tam? Ma a dovotina una bura varurung ma ra umana davai Eden ta ra male; ma una va varurung ma diat dia ga virua ta ra pakat na vinarubu. Na damana bula ure Parao ma kana kor na tarai, ra Luluai God i biti.

32

A tinata na niligur ure Parao

¹ Ta ra bung tikai, ta ra gai a vinun ma a urua, ta ra kilala a vinun ma tikai, a tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una vatang ra kakailai na niligur ure Parao ra king Aigipto, ma una biti tana: Di ga nuk ia ba u ga varogop ma ra nat na leon kai ra lavur vuna tarai, ma u da ka ra pukpuk ta ra bala na ta; u mo rikai ta kaum umana tava alir, ma u ubuubu lup ta ra umana tava ma ra umana kaum, ma u vabilak ra umana tava alir.

³ Ra Luluai God i biti dari: Ina vue kaugu ubene taun u ta ra lima i ra kor na tarai, ma diat a al u ma kaugu ubene. ⁴ Ina rapue u ura ra pia, ma ina vue u ta ra taman, ma ra umana beo liuliu diat a ki tam, ma ra umana leing ta ra gunagunan par diat a maur tam. ⁵ Ina vue ra viom tar ta ra lualuana, ma ra umana male diat a buka ma ra minatim. ⁶ Ina puk ra gunagunan nina u vana tana ma ra gapum, ma na tuk urama ra lualuana, ma ra umana nga na tava diat a buka ma u. ⁷ Ari ina kamare vue u, ina ti tuba bat ra bala na bakut, ma ina vabobotoi ra umana tagul; ina turup bat ra matana keake ma ra gobol a bakut, ma ra gai pa

na pupua. ⁸ Ina vabobotoi ra umana kapa dia raro mat ta ra bakut, ma ra bobotoi na ki taun ra gunagunan, ra Luluai God i biti.

⁹ Ina vapurpuruan ra bala i mangoro na tarai, ba iau kap vanavana ra varvai ure kaum bunura pire ra lavur vuna tarai, ta nam ra umana gunagunan nina ba u ga tuptup ure.

¹⁰ Maia, mangoro na vuna tarai diat a kaian ure u, ma kadia umana king diat a burut na kaia ure u, ba dia gire iau ba iau loe kaugu pakat na vinarubu ta ra mata i diat; diat a tingtingiran vatikai, tikatikai na burut ure kana nilaun, ta ra bung u bura tana. ¹¹ Tago ra Luluai God i biti dari: Ra pakat na vinarubu kai ra king Babilon na tadav u. ¹² Ma kaum peal tarai diat a virua ta ra umana pakat na vinarubu kai ra umana rangrangina, nina dia karvuvu ta ra lavur vuna tarai par; diat a li vue ra kolakolo na nuknuk i ra tarai Aigipto, ma da kamare vue kana tarai par.

¹³ Ina kamare vue bula ra umana vavaguai nina dia ki ta ra paparai ra umana tava, ma ra pal a kau i ra tarai ma ra umana vavaguai pa diat a vakaina mule ra umana tava.

¹⁴ Ma ina vagomgom kadia umana tava, ma kadia umana tava alir diat a lir da ra dangi, ra Luluai God i biti.

¹⁵ Ba ina kamare vue ra gunan Aigipto ma na kapakapana, ma ina vapanie vue ra magit par i ga ki tana, ba ina ubu diat par dia ki tana, diat a nunure ba iau ra Luluai. ¹⁶ Go iat ra kakailai na niligur nina ba ra vaden kai ra umana vuna tarai diat a kaile ure Aigipto ma kana kor na tarai, ra Luluai God i biti.

¹⁷ Ta ra bung a vinun ma a ilima, ta ra luaina gai, ta ra kilala a vinun ma a urua, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹⁸ Natu i ra tutana, una tangie ra kor na tarai Aigipto, ma una vue vaba diat, diat ma ra vaden kai ra umana rangrang na vuna tarai, tadav ra gunan na bobotoi, varurung ma diat dia vana ur ta ra tung na minat. ¹⁹ U manga vakak vang tai to ia? Una vana ur,

ma una ki varurung ma ra umana Tematana.

²⁰ Diat a bura varurung ma diat dia virua ta ra pakat na vinarubu; da nur tar ia tadav ra pakat na vinarubu; da al vue ma kana kor na tarai. ²¹ Ra umana rangrang na luluai ta ra ruarua na tulungen diat a tata pirana ma pire diat dia ga tur maravut ia, ma diat a biti: Dia tar vana ur, dia vava mut, a umana Tematana nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu.

²² Asiria i ki abara, ma kana kor na tarai; kadia umana tung na minat dia va vurkikilane; diat par dia ga virua ta ra pakat na vinarubu; ²³ diat par di ga punang diat ta ra tung na minat aro iat, ma kana kor na tarai dia va vurkikilane kana tung na minat; go diat nina dia ga vaburut ra umana gunagunan ba dia ga laun boko, dia ga virua ta ra pakat na vinarubu.

²⁴ Elam i ki abara ma kana kor dia va vurkikilane kana tung na minat; diat par dia ga virua ta ra pakat na vinarubu; diat par dia ga vana ta ra gunan i bobotoi; go diat nina dia ga vaburut ra umana gunagunan ba dia ga laun boko dia ga vatur vake ra vavirvir varurung ma diat dia vana ur ta ra tung na minat. ²⁵ I va varurung ma kana kor na tarai livuan ta diat dia ga virua; ra umana tung na minat dia va vurkikilane; diat par ra umana Tematana nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu; nina dia ga vaburut ra umana gunagunan na launa, dia vatur vake ra vavirvir varurung ma diat dia vana ur ta ra tung na minat; ma ia iat i ki livuan ta diat dia ga virua.

²⁶ Mesek ma Tubal ma kadir ngala na kor na tarai dia ki abara; kadia umana tung na minat dia va vurkikilane dir; diat par a umana Tematana, nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu; tago dia ga vaburut ra umana gunagunan na launa. ²⁷ Pa diat a va varurung ma ra umana rangrang na luluai na Tematana, nina

dia ga vana ur ta ra ruarua na tulungen ma kadia umana vargal, ra umana pakat na vinarubu dia va ra vavai ra ulu i diat, ma kadia umana bakbakit dia va taun ra uru i diat; tago a dovotina dia ga vaburut ra umana rangrangina ta ra gunan na launa. ²⁸ Ma da varuva u livuan ta ra umana Tematana, ma una va varurung ma diat dia virua ta ra pakat na vinarubu.

²⁹ Edom i ki abara varurung ma kana umana king ma kana umana luluai; dia ga rangrang, ma go dia ki varurung ma ra umana Tematana nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu ma dia vana ta ra tung na minat.

³⁰ Ra umana luluai maro ra matana labur dia ki abara, diat par varurung ma diat maro Sidon, nina dia ga vana ur ma ra umana virua; dia ga rangrang, ma go dia vavirvir, ma dia va varurung ma ra umana Tematana nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu; dia puak kadia vavirvir varurung ma diat dia vana ur ta ra tung na minat.

³¹ Ba Parao na gire go diat, na ki na varmaram bar ure kana loko na tarai na vinarubu nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu, ra Luluai God i biti. ³² I ga vaburut diat ta ra gunan na launa; damana na va livuan ta ra umana Tematana nina dia ga virua ta ra pakat na vinarubu, go muka Parao ma kana kor na tarai, ra Luluai God i biti.

33

A tiniba kai ra monamono (Esek 3:16-21)

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una tata pire kaum vuna tarai, ma una biti ta diat: Ba iau tut ure ta gunan ma ra pakat na vinarubu, ma ra tarai dia pilak pa ta tikai ta diat upi na monamono; ³ ma i vu ra tavur ba i gire ra pakat na vinarubu i tadav ra gunan upi na vaale ra tarai; ⁴ gala ta tikai i valongore ra tavur, ma pa i kapupi ra varvalai, ona ra pakat

na vinarubu i vut ma i virua tana, a gapuna na ki ta ra uluna iat. ⁵ I ga valongore ra nilai ra tavur, ma pa i ga kapupi ra varvalai; a gapuna na ki taun ia, tago gala i ga kapupi ra varvalai, gala na ga laun.

⁶ Ma gala ra monamono i gire ra pakat na vinarubu ba i vut, ma pa i vu ra tavur pi na vaale ra tarai, ma ra pakat na vinarubu i vut ma ta tikai i virua, nam i virua livuan ta kana varpam, ia kaka ina takun ra monamono ure ra gapuna.

⁷ Ma u, natu i ra tutana, iau tar vaki u a monamono ure ra kuba i Israel; damana una valongore ra tinata na ngiegu, ma una vaale value diat ure iau. ⁸ Ba iau biti tai ra tena varpam, Ea, u a kaina tutana, a dovotina una mat, ma gala pa u vaale value ra tena varpam ure kana mangamangana, nam ra kaina tutana na mat ta kana varpam, ia kaka ina takun u ure ra gapuna. ⁹ Ia kaka, gala una vaale ra tena varpam ure kana mangamangana pi na vana kan ia, ma pa i nukpuku; na mat ta kana varpam, ma u iat u tar valaun ra tulungeam.

A nga kai God i takodo (Esek 18:21-32)

¹⁰ Ma u, natu i ra tutana, una biti ta ra kuba i Israel: Ava tata dari ma ava biti, Kaveve umana varpam, ma kaveve umana kaina mangamangana dia ki taun avet, ma ave tagura vanavana; avet a laun dave? ¹¹ Una biti ta diat: Da iau lalaun, ra Luluai God i biti, pa iau mainge ba ra umana tena varpam diat a virua; iau mainge ke ba ra tena varpam na nukpuku ma na laun; avat a nukpuku, ma avat a talil kan kavava kaina mangamangana; ta ra ava avat a virua, avat ta ra kuba i Israel?

¹² Ma u, natu i ra tutana, una biti ta kaum vuna tarai: Ra mangamangana takodo kai ra tena takodo pa na valaun pa ia ta kana bung na varpam; ma ure ra varpam kai ra tena varpam, pa na virua tana ta nam ra bung ba i talil kan kana varpam; ma nina bula i takodo pa

na laun ta ra bung i varpian tana. ¹³ Ba iau biti ure ra tena takodo, A dovotina na laun; gala i nurnur ta kana takodo na mangamangana ma i pait ra kaina, pa da nuk pa ta bo na papalum i ga pait ia; ta kana varpian nina i ga pait ia, nam iat na virua ure. ¹⁴ Ma go bula, ba iau biti tai ra tena varpian, A dovotina una mat; gala i vana kan kana varpian, ma i pait nam i takodo ma i dovot; ¹⁵ ma i valilikun ra vuvung varirap, ma i tul valilikun tar nam i ga long ia, ma i mur ra umana vartuluai upi ra nilaun, ma pa i pait ra magit i bilak; a dovotina na laun, pa na virua. ¹⁶ Pa ta tikai ta ra umana nirara nina i ga pait ia da nuk pa ia upi da takun ia ure; i tar pait nam i takodo ma i dovot; a dovotina na laun. ¹⁷ Ma kaum vuna tarai dia biti, Ra mangamangana kai ra Luluai pa i takodo; ma ure diat, vakir laka kadia mangamangana nam ba pa i takodo? ¹⁸ Ba ra tena takodo i vana kan kana takodo na mangamangana, ma i pait ra kaina mangamangana, ia iat na virua tana. ¹⁹ Ma ba ra tena varpian i vana kan kana varpian; ma i pait nam i takodo ma i dovot, na laun tana. ²⁰ Ma ava biti, Ra mangamangana kai ra Luluai pa i takodo. Ea, Israel, ina kure avat tikitikai da kana mangamangana iat.

A varvai kapa ba Ierusalem i bura

²¹ Ta ra bung a ilima, ta ra gai a vinun, ta ra kilala a vinun ma a urua, nina ave ga ki na vilavilau tana, ta tikai nina i ga lop maro Ierusalem i ga pot piragu ma i ga biti: Di ga ubu ra pia na pal. ²² Ma ta ra ravian ta ra bung lua ta nam nina ra tutana i ga lop i ga tadav iau tana, ra lima i ra Luluai i ga ki taun iau, ma i ga papa ra ngiegu, ma pa iau ga bombom mulai ba i ga tadav iau ta ra malana.

²³ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau ma i biti: ²⁴ Natu i ra tutana, diat dia ki ta ra umana gunan dia kaina aro Israel dia tata ma dia biti: Abaraam a kopono tutana ka, ma i ga kale pa ra gunan, ma avet,

ave mangoro, ma a dovotina avet a kale pa ra gunan upi kavevet.

²⁵ Damana una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Avat ba ava en ra viono ma ra gap tana, ava lotu tadav ra umana tabataba, ma ava lingire ra gap, avat a kale pa laka ra gunan? ²⁶ Avat nina ba ava, vatur ra pakat na vinarubu, nina ava pait ra magit i bilak, nina ava vakaina ra vavina kai talai vavat, avat a kale pa vang ra gunan? ²⁷ Una biti dari pire diat: Ra Luluai God i biti dari: Da iau lalaun, diat dia ki ta ra umana gunan dia kaina diat a virua ta ra pakat na vinarubu, ma nina ba i ki aro ta ra uma ra umana leing diat a en ia, ma diat nina dia ki ta ra umana dekdek na pal na bakbakit ma ta ra umana babang diat a mat ta ra kaina minait. ²⁸ Ma ina vakapakapana ra gunan, ma na tur a magit na kinaian, ma ra dekdekina nina i ga kolakolo me na panie; ma ra umana lualuana Israel diat a lingling, ma pa ta na mulai na alalu ie. ²⁹ Ta nam ra bung ba ina ga vakapakapana ra gunagunan ure kadia bilak na mangamangana nina dia ga pait ia, ma i tur a magit na kinaian, diat a nunure ba iau ra Luluai.

³⁰ Ma ure u, natu i ra tutana, kaum vuna tarai dia tata ure u ta ra umana nga ma ta ra umana mata kilalat i ra umana kubakuba i diat, ma dia biti: Ea, dat a vana, ma dat a valongore ra tinata ba ra Luluai na tatike. ³¹ Ma dia pot piram da kadia mangamangana, ma dia ki ta ra luaina matam da kaugu tarai, ma dia valongore kaum lavur tinata, ma pa dia torom ta diat; dia varmari ma ra ngia ka, ma ra bala i diat i anan upi ra adia magit iat. ³² Dia valongore u da ta tikai i ki pi na valongore ta bo na kakailai, ba nina i melem ta ra ubuubu pagol; tago dia valongore kaum lavur tinata, ma pa dia mur diat. ³³ Ma ba go ra bung na vut, (a dovotina na vut,) diat a nunure ba ta tika na propet i ga ki livuan ta diat.

A tinata na varvabilak ure ra umana tena balabalaure sip Israel

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una tata na propet ure ra umana tena varbalaurai Israel, una tata na propet dari pire ra umana tena varbalaurai: Ra Luluai God i biti dari: Na kaina pire ra umana tena varbalaurai Israel nina dia tibuna tabar vamaur pa ka diat! Vakir vang a tiniba kai ra tena varbalaurai pi na tabar ra umana Sip? ³ Ava en ra bira, ma ava mal ma ra ivuna sip, ava doko ra umana monoina; ma pa ava tabar ra umana Sip. ⁴ Pa ava ga vadekdek diat dia bilua, pa ava ga valaun diat dia mait, pa ava ga vi vor nina i ga tabubur, pa ava ga ben vatalil nam di ga korot vue, pa ava ga tikan upi nam i ga rara; ava ga kure vadekdek diat ma pa ta varmari. ⁵ Ma dia ga ki vurvurbit tago pa ta tena varbalaurai, ma ra umana leing ta ra pupui dia ga en diat. ⁶ Kaugu umana sip dia ga vana vurvurbit ta ra umana lualuana ma ta ra umana ilil dia tuluai; maia, di ga korot varbaiane kaugu umana sip ta ra mata i ra rakarakan a gunagunan, ma pa ta na i ga vana pi na tikan upi diat.

⁷ Damana avat ra umana tena varbalaurai avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; ⁸ Da iau lalaun, ra Luluai God i biti, tago kaugu umana sip dia ga da ra magit na vurbil, ma ra umana leing ta ra pupui dia ga en diat, tago pa ta tena varbalaurai ure diat, ma tago kaugu umana tena varbalaurai pa dia ga tikan upi kaugu umana sip, ma tago ra umana tena varbalaurai dia ga tibuna tabar vamaur pa ka diat, ma vakir kaugu umana sip; ⁹ damana avat a umana tena varbalaurai avat a valongore ra tinata kai ra Luluai; ¹⁰ ra Luluai God i biti dari: Iau tar tut ure ra umana tena varbalaurai, ma ina tir diat ure kaugu umana sip, ma ina tugal diat upi.koko diat a tabar mule ra umana sip; ma ra umana tena varbalaurai pa diat a tibuna tabar vamaur pa

mule diat; ma ina valaun pa kaugu umana sip kan ra ngie i diat, upi koko diat a en diat.

¹¹ Tago ra Luluai God i biti dari: Iau iat ina tikan upi kaugu umana sip, ma ina tikan tadav diat. ¹² Da ra tena varbalaurai i tikan upi kana kikil na sip ta ra bung dia ga vila varbabaiai, damana ina tikan tadav kaugu umana sip; ma ina valaun pa diat ta nam ra umana gunagunan nina dia ga vila varbabaiai tana ta ra bung i ga barbarup ma i ga bobotoi. ¹³ Ina kap varurue diat kan ra umana vuna tarai, ma ina agure diat kan ra umana gunagunan, ma ina ben diat ta kadia gunan iat; ina tabar diat ta ra lualuana Israel, ma maravai ta ra umana tava alir, ma ta ra umana gunan a tarai dia ki tana. ¹⁴ Ina tabar diat ma ra bo na vura, ma diat a ian vanavana ta ra umana buana Israel; diat a va ta ra bo na pakana, ma diat a ian ta ra vura i lubalubang ta ra lualuana Israel. ¹⁵ Iau iat ina tabar kaugu umana sip, ma ina vadiop diat, ra Luluai God i biti. ¹⁶ Ina tikan upi nina i ga rara, ma ina ben vatalil nina di ga korot vue, ma ina vi vor nam i ga tabubur, ma ina vadekdek nina i ga bilua; ina mono bat nina i tubu ma nina i ongor; ma ina tabar bulu diat.

¹⁷ Ma ure avat, kaugu kikil na sip. ra Luluai God i biti dari: Ina kure varbaiane ra umana kikil na sip, ma ra umana sip ma ra umana me, a umana tomotoina. ¹⁸ Dave, a magit i ikilik vang pire vavat ba ava ga en ra vura i lubalubang, ma avat a rua bula ra ibaiba ma ra kau i vavat? Ava ga mome ra gomgom na tava, ma avat a rua vakabu vang nam ava ga mome valili ia? ¹⁹ Dave, kaugu umana sip diat a en laka nam ava ga rua ia ma ra kau i vavat, ma diat a mome vang nam ava ga rua vakabu ia?

²⁰ A Luluai God i biti dari: Ea, iau iat ina ki na varkurai ure ra umana sip dia tubu ma ra umana sip dia palaur. ²¹ Tago ava vartumatamak, ma ava korot vue diat dia bilua ma ra

ramu i vavat, ²² damana ina valaun kaugu kikil na sip, ma pa diat a da mule ra magit na vurbil; ma ina ki na varkurai ure ra umana sip.

²³ Ma ina tibe tikai ka ra tena varbalaurai pi na tabar diat, nina ba kaugu tultul David; na tabar diat, ma ia iat kadia tena varbalaurai. ²⁴ Ma iau ra Luluai, iau kadia God boko, ma kaugu tultul David na luluai livuan ta diat; iau ra Luluai iau tar tatike. ²⁵ Ma ina pait ra kunubu na malmal ma diat, ma ina korot vue ra umana leing kan ra gunan; ma kaugu tarai diat a ki bulu ta ra pupui, ma diat a va aro ta ra lokor. ²⁶ Ma ina vadoane diat ma ra umana gunan nina dia tur kikil kaugu luana; ina tuluue ra bata ta kana e; ma ra bata na varvadoan na burabura taun diat. ²⁷ Ma ra davai ta ra pui na vuai ra vuaina, ma ra pia na tul tar ra vuaina, ma diat a ki bulu ta kadia gunan; ba ina ga bubur kadir kip, ma ina ga valaun pa diat kan ra lima i diat dia ga kure diat, diat a nunure ba iau ra Luluai. ²⁸ Ma pa diat a da mule ra magit na vurbil pire ra umana Tematana, ma ra umana leing na pui pa diat a en bula diat; diat a ki bulu ma pa ta na na vaburut diat. ²⁹ Ma ina tul tar ta vana lia na uma ta diat, ma ra mulmulum pa na vakaina mule diat ta ra gunan, ma pa diat a vavirvir mulai ta ra mata i ra umana Tematana. ³⁰ Ma diat a nunure ba iau ra Luluai kadia God iau maravut diat, ma diat ra kuba i Israel kaugu tarai, ra Luluai God i biti. ³¹ Ma avat kaugu umana sip, ra umana sip ta kaugu pia na vura, ma iau kavava God, ra Luluai God i biti.

35

A tinata na varvabilak ure ra luana Seir

¹ Ma go bula ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una lingan uro ra luana Seir, ma una tata na propet ure, ³ ma una biti tana: Ra Luluai God i biti dari: Ea, iau tut ure u, ra luana Seir, ma ina tuluue ra limagu ure u, ma ina kamare vue u ma una kapakapana

ka. ⁴ Ina li vue kaum umana pia na pal, ma una ki na lingling; ma una nunure ba iau ra Luluai. ⁵ Tago u ga ki na ebar vatikai, ma u ga tul tar ra tarai Israel tar ta ra dekdek i ra pakat na vinarubu ba dia ga ki na malari, ta ra mutuaina balbali pire diat; ⁶ damana, da iau lalaun, ra Luluai God i biti, ina vaninare u upi ra vardodoko, ma ra gap na korot mur u; tago u ga vardodoko, a gap na korot mur u. ⁷ Ina kamare vue ra luana Seir ma na kapakapana; ma ina nila vue nina i alalu tana ma nina bula i talil. ⁸ Ma ina vabuka kaum lualuana ma ra umana virua; ma diat a virua ma ra pakat na vinarubu ta kaum umana luana, ma ta kaum umana male, ma ta kaum umana tava alir. ⁹ Ma una ki na lingling vatikai, ma ra tarai pa diat a ki mulai ta kaum umana pia na pal; ma avat a nunure ba iau ra Luluai.

¹⁰ Tago u ga biti: Go ra ura vuna tarai ma go ra ura gunan kaugu, ma avet a kale pa ia; (ma a dovotina ra Luluai i ga bang tana,) ¹¹ damana da iau lalaun, ra Luluai God i biti, ina bali u ure kaum kankan ma kaum varpin, nina i ga vuna tago u ga milikuane diat; ma una kapa ure iau, ba ina kure u. ¹² Ma una nunure ba iau ra Luluai iau ga valongore kaum lavur varvul nina u ga tatike ure ra umana luana Israel, ba u ga biti: Di tar kamare vue diat, ma di tul tar diat pire vevet upi avet a en diat. ¹³ Tago ava ga vangala avat ta ra luaina matagu ma ra peal tinata nina iau ga valongore, ¹⁴ damana ra Luluai God i biti: Ina kamare vue u ta ra bung ba ra gunagunan par i ki na gugu. ¹⁵ Da u ga gugu ure ra magit i ga tadav Israel, ba di ga kamare vue, damana ina pait ia tam; da kamare vue u, a luana Seir, ma ra gunan Edom par; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

36

Da vatut mule Israel

¹ Ma u, natu i ra tutana, una tata na propet ure ra umana luana Israel, ma una biti: Avat a umana luana

Israel, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai. ² Ra Luluai God i biti dari: Tago ra ebar i ga biti ure u, Ioi! ma dia ga vatang ra umana maulana gunan ta ra lualuana ba kadiat, ³ damana una tata na propet ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Tago di ga kamare vue avat, ma di ga vartakalat bat avat ta ra lavur papar, upi ra umana Tematana vakuku diat a kale avat, ma ra umana gete dia tar tatata ure u, ma ra tarai dia uraure vatagiliman u; ⁴ damana, avat a umana luana Israel, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai God; ra Luluai God i biti dari tai ra umana lualuana, ma ra umana buana, ma ra umana tava alir, ma ra umana male, ma ra umana gunan dia kapakapana, ma ra umana pia na pal nina dia lingling, nina dia tur a magit na vurbil ma ra magit na varkulumai pire ra umana Tematana vakuku nina dia ki kikil avat: ⁵ damana ra Luluai God i biti: A dovotina ta ra karangap i kaugu niongor iau tar tata ure ra umana Tematana vakuku, ma ure Edom par, nina dia ga kale pa kaugu gunan upi kadiat iat ma ra ngala na gugu ta ra bala i diat iat, ma ra varkulumai ta ra nuknuk i diat tago kaugu gunan i da ra magit na vurbil.

⁶ Damana una tata na propet ure ra gunan Israel, ma una biti tai ra umana lualuana, ma ra umana buana, ma ra umana tava alir, ma ra umana male: Ra Luluai God i biti dari: Ea, iau tar tata ta kaugu niongor ma ta kaugu kankan, tago ava ga ki na vavirvir ta ra luaina mata i ra umana Tematana; ⁷ damana ra Luluai God i biti: Iau tar vavalima ba, A dovotina ra umana Tematana, nina dia ki kikil avat, da kulume boko diat.

⁸ Ma avat, a umana lualuana Israel, kaum umana davai diat a vung ra umana ingaingarina, ma diat a vuai ra vuaina ure kaugu tarai Israel; tago pa na vavuan ma diat a talil. ⁹ Ea, iau tar maravut avat, ma ina balaure avat, ma da ipipuk avat, ma da vavauma. ¹⁰ Ina vapealane ra tarai ta vavat, a tarai Israel iat; ma

ra umana pia na pal diat a kor ma ra tarai, ma da vatut mule ra umana gunan dia ga kapakapana. ¹¹ Ma ina vapealane ra tarai ma ra vavaguai ta vavat, ma diat a peal ma diat a kakava mulamulai; ma ra tarai ma ra umana vavaguai diat a ki ta vavat da dia ga ki lua, ma ina pait nina ra magit i boina ta nam ava ga vatur vake lua; ma avat a nunure ba iau ra Luluai. ¹² Maia, ina tul tar ra tarai pi diat a ruarua mule avat ma ra kau diat, nina ba kaugu tarai Israel; ma diat a kale pa u ba kadia tiniba, ma pa una ra vue mule ra umana natu i diat.

¹³ A Luluai God i biti dari: Tago dia biti tam, U konom vue ra tarai, ma u vuna ta ra niligur kai kaum tarai; ¹⁴ damana pa una konom vue mule ra tarai, ma pa una valigur mule ra gunan, ra Luluai God i biti; ¹⁵ pa una valongore mule ra tinata na varkulumai kai ra umana Tematana, ma pa una puak pa ra varvul kai ra umana vuna tarai, ma pa una vapurpuruan mule kaum tarai, ra Luluai God i biti.

¹⁶ Ma go bula ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ¹⁷ Natu i ra tutana, ba ra tarai Israel dia ga ki ta kadia gunan, dia ga vakaina ma kadia mangamangana ma kadia lavur papalum; kadia mangamangana ta ra luaina matagu i ga da ra dur i ra vavina ba i kap ra gai. ¹⁸ Damana iau ga lolonge kaugu kankan taun diat ure ra gap nina dia ga tar lolonge taun ra gunan, ma tago dia ga vakaina ma kadia lavur tabataba. ¹⁹ Iau ga imire vue diat livuan ta ra umana Tematana, ma di ga korot vue diat ta ra umana gunan; ma iau ga kure diat vardada ma kadia mangamangana ma kadia lavur papalum. ²⁰ Ia kaka dia ga vabilak ra gomgom na iangigu ba dia ga ki vurvurbit ta ra umana gunan na Tematana; tago ra tarai dia ga biti ure diat: Go iat ra tarai kai ra Luluai, ma di ga korot vue diat kan kana gunan. ²¹ Ma iau ga ngarao ure ra gom-

gom na iangigu, nina ra tarai Israel dia ga vabilak ia ba dia ga ki livuan ta ra umana Tematana. ²² Damana una biti tai ra tarai Israel: Ra Luluai God i biti dari: Pa iau pait go ra magit ure avat, a tarai Israel, iau pait ia ka ure ra gomgom na iangigu nina ava ga vabilak ia ba di ga korot vue avat ta ra umana gunagunan na Tematana. ²³ Ina vagomgom ra ko na iangigu nina ava ga vabilak ia livuan ta ra umana Tematana, ba ava ga ki varurung ma diat; ma ra umana Tematana diat a nunure ba iau ra Luluai, ba ina vaarike kaugu lia na kini ta vavat ta ra luaina mata i diat, ra Luluai God i biti. ²⁴ Tago ina tak vue avat kan ra umana Tematana, ma ina kap varurue avat kan ra umana gunagunan, ma ina agure tar avat ta kavava gunan. ²⁵ Ma ina pikire tar ra gomgom na tava taun avat, ma avat a gomgom; ma ina dalu vue ra lavur magit nina dia vadur avat ma kavava lavur tabataba kan avat. ²⁶ Ma ina vakalamane ra bala i vavat, ma ina varuk ra kalamana ninunuk ta vavat; ma ina kia vue ra leo na bala i vavat ma ra madu na bala. ²⁷ Ma ina varuk ra Tulungeagu ta vavat, ma avat a mur kaugu lavur vartuluai, ma avat a torom ta kaugu lavur varkurai, ma avat a pait ot pa diat. ²⁸ Ma avat a ki ta ra gunan nina iau ga tabar ra umana tama i vavat me; ma avat kaugu tarai boko, ma iau boko kavava God. ²⁹ Ma ina valaun avat kan kavava lavur dur na mangamangana; ma ina vartuluai upi ra kon, ma ina vapealane, ma pa ina nur tar ra mulmulum ba na monong ra gunan. ³⁰ Ina vapealane ra vuai ra davai ma ra vuai ra uma, ma ra umana Tematana pa diat a pidimuane mule avat ure ra mulmulum. ³¹ Ma ta nam ra e avat a nuk pa kavava kaina mangamangana ma ra lavur kaina magit ava ga pait ia, ma avat a tibuna milikuane mule avat ure kavava lavur varpiam ma kavava bilak na mangamangana. ³² Ma avat a nunure ba pa iau pait ra dari ure avat, ra Luluai God i biti; avat a vavirvir, Israel, ma avat a

ruva ure kavava lavur mangamangana.

³³ Ra Luluai God i biti dari: Ta nam ra bung ina vagomgom avat kan kavava lavur varpiam, ma ra umana pia na pal diat a kor ma ra tarai, ma da vatut mule ra umana gunan dia ga kapakapana. ³⁴ Ma ra gunan nina ba i ga tamtavul ta ra luaina mata i diat dia ga alalu ie, da ipuk ia. ³⁵ Ma diat a biti: Go ra gunan nina i ga tamtavul go i varogop ma ra uma Eden; di ga liplip bat ra umana pia na pal nina dia ga kaina ma dia ga kapakapana, ma dia kor ma ra tarai. ³⁶ Ma ra umana Tematana, nina dia ki kikil boko avat, diat a nunure ba iau ra Luluai iau tar vatut ra umana gunan nina di ga nila vue, ma iau tar vaume nina i ga tamtavul; iau ra Luluai iau tar tatike, ma ina pait ia.

³⁷ Ra Luluai God i biti dari: Ina mulaot upi ra tarai Israel diat a lul iau ure ra dari, ma ina pait ia, ba ina vapealane diat ma ra tarai da di vapealane ra kikil na Sip. ³⁸ Da ra umana ngala na kikil na sip ure ra tinabar, da ra umana kikil na sip ure ra lukara arama Ierusalem, damana ra umana pia na pal nina dia ga lingling diat a kor ma ra umana kikil na tarai; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

37

A male i buka ma ra umana ur

¹ Ma ra lima i ra Luluai i ga ki taun iau, ma ra Tulungea i ra Luluai i ga puak pa iau, ma i ga vaki iau ta ra bala na male, ma ra male i ga buka ma ra umana ur. ² Ma i ga ben iau livuan ta diat; ma ea, dia ga peal mat ta ra bala na male, ma dia ga dala kakit. ³ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, dave, na tale laka go ra umana ur pi diat a laun mulai? Ma iau ga biti: Ea, Luluai God, u iat u nunure. ⁴ Ma i ga biti mulai tagu: Una tata na propet ure go ra umana ur, ma una biti ta diat, Ea, avat ra umana dala na ur, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai. ⁵ Ra Luluai God i biti dari ta go ra umana ur:

Ea, ina kure Va ubar na nilaun pi na ruk mulai ta vavat, ma avat a laun. ⁶Ina vi guve avat ma ra umana lolo, ma ina vapetep tar ra viono ta vavat, ma ina pulu avat ma ra palina, ma ina vu tar ra ubar na nilaun ta vavat, ma avat a laun; ma avat a nunure ba iau ra Luluai. ⁷Ma iau ga tata na propet da di ga ve iau; ma ba iau ga tata, iau ga valongore ra kanunur ma ra nirerek, ma ra umana ur dia ga kakari guvai, ma dia ga varpakane diat, tikatika na ur tar ta kana pakana iat. ⁸Ma iau ga bobabobo, ma ia, ra umana lolo, ma ra viono ma ra palina dia ga ki ta diat; ia kaka pa ta ubar na nilaun ta diat. ⁹Ma i ga biti tagu: Una tata na propet tadav ra vuvu, una tata na propet, natu i ra tutana, ma una biti ta ra vuvu, Ra Luluai God i biti dari: U ra vuvu una vut kan ra ivat na matana vuvu, ma una vu taun go ra umana virua upi diat a laun. ¹⁰Ma iau ga tata na propet da i ga ve iau, ma ra ubar na nilaun i ga ruk ta diat, ma dia ga laun, ma dia ga tur ma ra kau i diat, a ngala na kor na tarai na vinarubu.

¹¹Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, go ra umana ur diat ra tarai Israel par; dia biti, Ra umana uru i vevet dia dala, ma kaveve ninunuk ung i panie; di vamutue vakakit avet. ¹²Damana una tata na propet, ma una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Ea, ina papa kavava umana babang na minat, ma ina vatut avat kaugu tarai kan kavava umana babang na minat; ma ina agure tar avat tadav ra gunan Israel. ¹³Ma ba ina ga papa kavava umana babang na minat, ma ba ina ga vatut avat kaugu tarai kan kavava umana babang na minat, avat a nunure ba iau ra Luluai. ¹⁴Ma ina varuk ra Tulungeagu ta vavat, ma avat a laun, ma ina vaki avat ta kavava gunan iat, ma avat a nunure ba iau ra Luluai iau tar tatike, ma iau tar pait ia, ra Luluai i biti.

A tinata na propet ba Iuda ma Israel dir a ki guvai mulai

¹⁵A tinata kai ra Luluai i ga tadav mule iau, ma i biti: ¹⁶Ma u, natu i ra tutana, una tak pa ta ik a pal a davai, ma una tutumu tana, Ure Iuda ma ure ra umana talaina ta ra tarai Israel; ma una tak pa bula ta ik a pal a davai, ma una tutumu tana, Ure Iosep, nina ra buka kai Epraim, ma ure ra umana talaina ta ra tarai Israel; ¹⁷ma una vatur varpakane dir, upi dir a kopono ko ta ra limam. ¹⁸Ma ba kaum tarai dia tir u dari, Dave, pa una vateten avet ure ra kukurai go dir? ¹⁹Una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Ea, ina tak pa ra davai kai Iosep, nina i ki ta ra lima i Epraim, ma ra umana vuna tarai Israel nina dia talaina me; ma ina vung varurungane ma ra davai kai Iuda, upi dir a varpetep, ma dir a tikai ka ta ra limagu.

²⁰Una vatur nam ra ura davai nina ba u ga tutumu ta dir ta ra luaina mata i diat, ²¹ma una biti ta diat: Ra Luluai God i biti dari: Ea, ina tak pa ra tarai Israel kan ra umana Tematana, nina ba di ga korot vue diat tar tana, ma ina kap varurue diat kan ra umana matana vuvu, ma ina agure tar diat ta kadia gunan iat; ²²ma ina vi guve diat upi a kopono tarai ta ra gunan, ma ta ra lualuana Israel; ma tikai ka ra king na kure diat; pa diat a ura vuna tarai mulai, ma pa da tibe varbaiane mule diat upi ta ura vuna gunan. ²³Pa diat a vabilak mule diat iat ma kadia lavur tabataba, ma kadia lavur magit na milmilikuan, ma kadia lavur varpam; ina valaun diat kan kadia lavur varpam nina dia ga rara tana, ma ina vagomgom diat; ma diat kaugu tarai, ma iau kadia God. ²⁴Ma kaugu tultul David na king pire diat; ma kadia ta kopono tena varbalaurai ka; diat a mur kaugu umana varkurai, ma diat a torom ta kaugu lavur vartuluai, ma diat a pait diat. ²⁵Ma diat a ki ta ra gunan nina iau ga tabar kaugu tultul Iakob me, a gunan nina ba ra umana tama i vavat dia ga ki tana; diat a ki vatikai tana, diat ma ra umana natu i diat, ma ra umana

tubu i diat; ma kaugu tultul David na luluai pire diat pa na mutu. ²⁶ Tika na magit bula, ina pait ra kunubu na malmal ma diat, nina ba na tur tukum; ina vaki diat ta ra gunan, ma ina vapealane diat, ma ina page kaugu pal i gomgom livuan ta diat, ma na tur tukum. ²⁷ Ina bang pire diat; ma iau kadia God boko, ma diat boko kaugu tarai. ²⁸ Ma ra umana Tematana diat a nunure ba iau ra Luluai nina i pilak vaire Israel, ba kaugu pal i gomgom na tur livuan ta diat pa na mutu.

38

A tinata na varvabilak ure Gog

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau, ma i biti: ² Natu i ra tutana, una lingan tadav Gog, maro ra gunan Magog, ra luluai Ros, Mesek ma Tubal, ma una tata na propet ure, ³ ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Iau tar tut ure u. Gog, ra luluai Ros, Mesek ma Tubal; ⁴ ma ina pukue u, ma ina vung ra kono ta ra kabem, ma ina al vairop vue u, ma kaum tarai na vinarubu par, ra umana os, ma ra tarai dia ki ra os, nina dia mamar ma kadia umana vargal par, a ngala na kor, ma tikatikai na kap ra ongaongoi ma ra ramravit ma ra pakat na vinarubu; ⁵ diat maro Persia, Kus ma Put dia ki varurung; diat par dia kap ra ramravit ma ra kere na vinarubu; ⁶ Gomer ma kana ngala na kor; a tarai Togarma ta ra matana labur aro iat, a ngala na kor; mangoro na vuna tarai dia varait ma u. ⁷ Una vaninara, maia, una ki na vaninara, avat ma kaum lavur loko na tarai nina ava ki varurung, ma una mono bat diat.

⁸ Ba na par mangoro na bung, da oro pa u; ta ra umana kilala namur boko una tut ure ra gunan nina di ga kamare vue ma di ga tar vatut mule, a tarai nina di ga kap varurue diat kan ra umana vuna tarai, ma dia ki ta ra gunan na lualuana Israel, nina i ga kapakapana; ma go a tarai nina di ga kap varurue diat papa mamaina

limlivuan ta ra umana vuna tarai dia ki bulu tana. ⁹ Una vana, ma una pot da ra ngala na bata, ma una tuba ra gunagunan ma kaum ngala na kor, ma ra umana vuna tarai nina ava varagur ma diat, da ra bakut na bata.

¹⁰ Ra Luluai God i biti dari: A nuknuk na arikai ta ra nuknukim ta nam ra bung, ma una mal vaninare ra kaina nga nina ba una mur ia; ¹¹ ma una biti: Ina tut ure ra gunan nina ba pa dia ga liplip bat kadia lavur pia na pal; ina vana tadav diat dia ki na malmal, ma dia ki bulu, diat par nina dia ki ta ra umana pia na pal nina ba pa ta liplip i ki kiki diat, ma pa ta banbanu ta ra umana mataniolo; ¹² ma ina tak pa ra tabarikik ma ra magit na vurbil, ma ina tut ure ra gunan i ga kapakapana, ma nina i kor mulai ma ra tarai, ma ure bula ra tarai nina di ga kap varurue diat kan ra umana gunan na Tematana, ma go dia ki ta ra livua i ra gunan ma kadia umana vavaguai ma kadia tabarikik. ¹³ Seba ma Dedan, ma ra umana tena kunukul maro Tarsis ma kana umana gunan, diat a tir u: Dave, u tar pot vang upi ra magit na ra varpa? U tar varurue laka go kaum tarai upi una kap pa ra magit na vurbil? Pi una kap vue ra silva ma ra goled, ra umana vavaguai ma ra tabarikik, pi una kap ra ngala na magit na ra varpa?

¹⁴ Damana, natu i ra tutana, una tata na propet, ma una biti tai Gog: Ra Luluai God i biti dari: Ta ra bung ba kaugu tarai Israel dia ki bulu, dave, pa una kapa tana? ¹⁵ Ma una vana kan kaum gunan aro iat ta ra matana labur, avat ma mangoro na vuna tarai, avat a ki ta ra umana os, a ngala na kor, a vana rurung na loko na tarai na vinarubu; ¹⁶ ma una tadav kaugu tarai Israel da ra gobol a bakut i turup ra gunagunan; ma ta ra e namur, ina vatut u ure kaugu gunan upi ra umana Tematana diat a nunure iau, ba ina vaarike kaugu lia na kini tam, Gog, ta ra luaina mata i diat.

¹⁷ Ra Luluai God i biti dari: U

laka nina ba iau ga varvai lua ure tai kaugu umana tultul, ra umana propet Israel, nina dia ga varvai na propet ure mangoro na kilala, ba ina vatut u ure diat? ¹⁸ Ma ta nam ra bung ba God na tut ure ra gunan Israel, ra Luluai God i biti, kaugu kankan na karangap. ¹⁹ Maia, ta kaugu niongor ma ra malamalapang i kaugu kankan iau biti: A dovotina a ngala na guria na tadav ra gunan Israel ta nam ra bung; ²⁰ ma ra umana en ara na ta, ma ra umana beo liuliu, ma ra umana leing ta ra pui, ma ra lavur mangana dia kakakao ta ra pia, ma ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan, diat a dadadar ure kaugu pinot, ma da vue pukue ra umana luana, ma ra umana ar diat a takopo, ma ra umana liplip na vat par diat a bura uro ra pia. ²¹ Ma ina vartuluai upi ra pakat na vinarubu ure, ta kaugu lavur luana, ra Luluai God i biti; ma diat a pakat vargilgiliane diat ma kadia umana pakat na vinarubu. ²² Ma ina bali ia ma ra kaina minait ma ra vardodoko; ma ina taun diat ma kana ngala na kor; ma ra umana vuna tarai dia varagur me, ma ra ngala na lovon, ma ra umana ngala na bata na vatvat, a iap ma ra pakar. ²³ Ma ina vaarike ra dekdekigu ma kaugu lia na kini ta ra luaina mata i ra umana Tematana; ma diat a nunure ba iau ra Luluai.

39

¹ Ma u, natu i ra tutana, una tata na propet ure Gog, ma una biti: Ra Luluai God i biti dari: Ea, iau tar tut ure u, Gog, ra luluai Ros, Mesek ma Tubal; ² ma ina pukue u, ma ina rap lue u, ma una vana kan ra pakana aro iat ta ra matana labur, ma ina ben pa u tar ta ra umana lualuana Israel; ³ ma ina kita vue kaum panak kan ra mairam, ma ina vabura vue ra umana pu kan ra limam tuna. ⁴ Una virua ta ra umana lualuana Israel, avat ma kaum ngala na kor; ma ra umana vuna tarai nina dia varagur ma u; ma ina tul tar u pire ra lavur

mangana beo, a umana lup virua, ma ra umana leing maro ra pui pi diat a en u. ⁵ Una virua ta ra bala na vura, tago iau ga biti damana, ra Luluai God i biti. ⁶ Ma ina tulue ra iap taun Magog, ma taun diat dia ki bulu ta ra umana gunan ra valian; ma diat a nunure ba iau ra Luluai. ⁷ Ma ra lia na iangigu na rararang livuan ta kaugu tarai Israel; ma pa ina nur tar diat upi diat a vabilak mule ra gomgom na iangigu; ma ra umana Tematana diat a nunure ba iau ra Luluai, ra Lia Kakit tai Israel.

⁸ Ea, na vut boko, ma da pait ot pa ia, ra Luluai God i biti; go iat ra bung nina iau ga varvai lua ure.

⁹ Ma diat nina dia ki ta ra umana pia na pal Israel diat a irop ma diat a vaulung ra iap ma kadia umana vargal, ra umana ramravit ma ra umana ongaongoi, ra umana panak ma ra umana pu, ma ra umana ram, ma ra umana rumu, ma diat a vaulung ra iap ma diat ta lavurua na kilala; ¹⁰ pa diat a kap ra davai maro ra pui, ma pa diat a mut ta na aro ra lokor; tago diat a vaulung ra iap ma ra lavur vargal; ma diat a rara pa ta nam diat nina dia ga rara pa pire diat, ma diat a long diat dia ga long pire diat, ra Luluai God i biti.

¹¹ Ma ta nam ra bung ina tul tar ra pia na pupunang pire Gog aro Israel, nina ba ra male Abarim ta ra papar a taur ta ra Ta Mat; ma pa ta na na vana alalu tana; ma diat a punang Gog ma kana ngala na kor abara, ma diat a vaiang ia ba, Ra male kai ra kor Gog. ¹² Ma ra tarai Israel diat a varvakai ma ra punang kadia umana virua a lavurua na gai, upi diat a vagomgom ra gunan. ¹³ Ma ra tarai par ta ra gunan diat a punang diat; ma na da ra vakilang pire diat ta nam ra bung ba ina vaarike kaugu minamar tana, ra Luluai God i biti. ¹⁴ Ma diat a tibe ta umana tutana, ma diat a vana alalu vatikai ta ra gunan, ma diat a tikan upi ra uru i diat dia virua, upi da vagomgom ra gunan; diat a tur pa go ra tinikan ba i par ra lavurua na gai. ¹⁵ Ma ba dia vana

alalu ra gunan ma dia na tadav ta ur i ta tutana diat a vakilang ia, ma ra umana tena pupunang diat a punang ia ta ra male kai ra kor Gog. ¹⁶ (A pia na pal Amona i ki bula abara.) Damana diat a vagomgom ra gunan.

¹⁷ Ma u, natu i ra tutana, ra Luluai God i biti dari: Una tata pire ra lavur mangana beo, ma pire ra lavur mangana leing aro ra pupui, ma una biti ta diat: Avat par, avat a mai, avat a pot maro ra umana matana vuvu tadav kaugu tinabar nina iau vaninare ure avat, a ngala na tinabar arama ta ra umana luana Israel, ma avat a en ra kirip ma avat a mome ra gap. ¹⁸ Avat a en ra vio i ra umana rangrang, ma avat a mome ra gapu i ra umana luluai mamati ra pia, ra umana sip, ra umana nat na sip, ma ra umana me, ma ra umana bulumakau, diat par ra umana tubu na vavaguai maro Basan. ¹⁹ Avat a en ra bira, ma avat a mome ra gap, ta kaugu tinabar nina iau ga vaninare ure avat, tuk tar avat a maur. ²⁰ Ma avat a ki ta kaugu vatar, ma avat a maur ma ra umana os ma diat dia ki ta diat, ma ra umana rangrang na tutana, ma ra tarai na vinarubu par, ra Luluai God i biti.

²¹ Ma ina vaki kaugu minamar livuan ta ra umana Tematana, ma ra lavur Tematana diat a gire kaugu varkurai nina iau ga pait ia, ba iau ga vung ra dekdek na limagu taun diat. ²² Ma papa ta nam ra bung ra tarai Israel diat a nunure ba iau ra Luluai kadia God. ²³ Ma ra umana Tematana diat a nunure ba ra tarai Israel dia ga vana ta ra gunan na vilavilau ure kadia varpam, ma iau ga ive ra matagu kan diat ure kadia varpam piragu; ma iau ga nur tar diat ta ra lima i kadia umana ebar upi diat a virua ta ra pakat na vinarubu. ²⁴ Iau ga ive ra matagu kan diat, ma iau ga kure bali diat ure kadia dur na mangamangana ma kadia umana varpam.

²⁵ Ma ra Luluai God i biti dari: Go ina vatalil Iakob kan ra kini na vilavilau, ma ina mari ra tarai Israel par, tago iau ngarao ure ra lia na

iangigu. ²⁶ Ma diat a kap kadia vavirvir, ma kadia umana varpam nina dia ga pait ia piragu, ba diat a ki bulu ta kadia gunan, ma pa ta na na vaburut diat, ²⁷ ba ina ga ben vatalil mule diat kan ra umana vuna tarai, ma ina ga kap varurue diat kan ra umana gunagunan kai kadia umana ebar, ma ina vaarike kaugu lia na kini ta diat ta ra luaina mata i mangoro na Tematana. ²⁸ Ma diat a nunure ba iau ra Luluai kadia God, tago iau iat iau ga tulue diat ta ra gunan na vilavilau, ma iau iat iau ga kap varurue diat tar ta kadia gunan iat; ma pa ina vana balakane mule diat; ²⁹ ma pa ina ive mule ra matagu kan diat; tago iau tar lolonge ra Tulungeagu taun ra tarai Israel, ra Luluai God i biti.

40

A ninana kai ra propet ure ra pal na vartabar

¹ Ba ave ga ki ta ra gunan na vilavilau a ura vinun ma a ilima na kilala, ma i ga a vinun ma a ivat na kilala papa di ga kamare vue ra pia na pal, ta ra bung a vinun ta ra turpai ra kilala, a lima i ra Luluai i ga ki taun iau ta nam ra bung iat, ma i ga ben iau ubara, ² ma ta ra ninana kai God i ga agure tar iau ta ra gunan Israel, ma i ga vung kapi iau tar ta ra luana i manga tuluai urama, nina ba ta pal da ra pia na pal i tur tana ta ra luaina matagu. ³ Ma ba i ga vung kapi iau abara, iau ga gire ra tutana i ga tur ta ra mataniolo, ma ra pal a pakana i da ra palariam gobol, ma i ga vatur vake tika na kuara ma tika na davai na valavalar ta ra limana. ⁴ Ma ra tutana i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una bobo ma ra kiau na matam, ma una valongor ma ra talingam. ma una kodop vake ta ra balam nam parika ba ina vagire u boko me; tago di ga agure u uti pi una gire ra dari, ma namur una ve ra tarai Israel ure.

⁵ Ma iau ga gire tika na liplip na vat i tur kikil ra pal, ma ra tutana i ga valar ia ma nam ra davai na

valavalar nina ba i ga ki ta ra limana, ma i ga tika na pokono ma a papara lolovina tana; a tababana tana i ga da tika na davai na valavalar, ma ra tuluaina i ga da tika na davai na valavalar.

⁶ Ma i ga vana papa tar ta ra mataniolo, nina i tur aro ta ra matana taur, ma i ga tututua ta ra kakao tana, ma i ga valar ra kalakalat i ra mataniolo, ma i ga tika na davai na valavalar. ⁷ Ma ra umana pal ure ra monamono a lolovina i diat i ga tika na davai na valavalar, ma ra tababa i diat i ga tika na davai na valavalar tikatikai; ma ra maup livuan ta ra umana pal ure ra monamono i ga tika na pokono ma a malmalikun; ma ra kalakalat ai ra bala na malamalar i ga tika na davai na valavalar. ⁸ I ga valar bula ra pal na rukruk nina i vatale uina pire ra pal, ma i ga a ura pokono; ⁹ ma ra umana tukal tana dia ga da ra ura malmalikun; ma ra pal na rukruk i ga vatale uro ta ra pal. ¹⁰ Ma go ra mataniolo, nina i tur aro ta ra matana taur, a laptikai na pal ure ra monamono tana, a utul tai tika na papara, ma ta ra utul tai ta ra papara, ma diat par dia varvarogop; ma ra umana tukal ta go ra papara ma ta nam ta ra papara dia varvarogop bula. ¹¹ Ma i ga valar ra tababa i ra mataniolo, ma i ga a ura pokono ma a papara; ma ra tababa i ra ura pagapaga ta ra mataniolo i ga a utul a pokono ma a malmalikun; ¹² di ga pait ta ik a bakbak ta ra mata i ra umana pal ure ra monamono, i da tika na malmalikun ta ra ura papara par; ma ra umana pal ure ra monamono, kadia lolovina ma kadia tababa dia ga varvarogop, dia ga tika na pokono ma a papara tikatikai. ¹³ Ma i ga valar ra pal na mataniolo papa ra paparai tika na pal na monamono tai tika na papara tar ta ra paparai tika na pal na monamono tai ta ra tika na papara, ma ra tababana i ga laptikai na pokono ma a malmalikun; ¹⁴ ma ra pal na rukruk i ga a ilima na pokono a tababana

tana; ma ra pal na rukruk i ga tur tale ra bala na malamalar. ¹⁵ Ma ra pal na mataniolo, kana lolovina parika, papa ra turpai ra kalakalat i ra mataniolo tar ta ra irairop uro ta ra bala na malamalar, i ga a vinun ma a ura pokono ma a papara. ¹⁶ Ra umana mata na kalangar nina di ga liplip bat diat dia ga ki ta ra umana pal na monamono, ma ta ra umana maup livuan ta diat, ma ta ra pal na rukruk bula; ma di ga mar ra umana tukal ma ra umana mapina gelep.

¹⁷ Ma i ga ben iau tar ta ra bala na gunan, ma iau ga gire ra umana bagialar ma tika na nga ure ra paparai ra bala na gunan; a utul a vinun na bagialar dia ga tur varmur ta ra papara nga. ¹⁸ Ma ra nga i ga vanavana tar ta ra umana mataniolo, ma ra tababana tana i ga tadav ra paparai ra pal na mataniolo, nina i tur ruk ta ra bala na gunan. ¹⁹ Ma i ga valar ra tababana ta ra bala na gunan, papa ra irairop tar ta ra bala na gunan tar ta ra mataniolo ai ra bala na gunan aro iat; i ga a ura vinun ma a ilima na pokono ba di ga valar ia ta ra papara a taur ma ra papara a labur.

²⁰ I ga valar bula ra lolovina ma ra tababana ta ra pal na mataniolo ta ra papara a labur. ²¹ A utul a pal ure ra monamono dital ga ki tai tika na paparaina, ma ta ra utul tai ta ra paparaina; ra umana tukal ma ra pal na rukruk dia ga varogop uka ma diat ta ra luaina pal na mataniolo, ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papara kana lolovina, ma i ga laptikai na pokono ma a malmalikun ra tababana. ²² Ra umana mata na kalangar, ma ra pal na rukruk, ma ra umana mapina gelep tana, dia ga varogop uka ma diat ta ra luaina pal na mataniolo ta ra matana taur; ma di tutua tana ta ra kakao nina ba lavurua na tak keke tana, ma ta ra pal na rukruk di gigira uro ta ra bala na gunan. ²³ Ma tika na pal na mataniolo tar ta ra bala na gunan aro iat i vatale ra pal na mataniolo tar ta

ra bala na gunan, ta ra matana labur, ma ta ra matana taur bula; ma i ga valar ra maup ta ra bala na gunan papa tai tika na mataniolo uro tar tai ta ra tikai, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono.

²⁴ Namur i ga ben iau tar ta ra matana taubar, ma iau ga gire tika na pal na mataniolo i tur ta ra matana taubar; ma i ga valar ra umana tukal ma ra pal na rukruk tana; ²⁵ ma ra umana mata na kalangar dia ga ki tana ma ta ra pal na rukruk tana, dia ga varogop ma ra umana mata na kalangar ta ra ura enana mataniolo; ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar ra lolovinana, ma i ga laptikai na pokono ma a malmalikun ra tababana. ²⁶ Ma di tutua tana ta ra kakao nina ba lavarua na tak keke tana, ma ta ra pal na rukruk di gigira uro ta ra bala na gunan; ma ra umana mapina gelep dia ga mar ra umana tukal ta ra ura paparaina. ²⁷ Ma tika na pal na mataniolo tar ta ra bala na gunan aro iat i ga vatale uro ta ra matana taubar; ma i ga valar ra maup ta ra bala na gunan papa tai tika na mataniolo uro tar tai ta ra tikai ta ra matana taubar, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono.

²⁸ Ma i ga ben iau tar ta ra bala na gunan aro iat, amir ga olo ta ra mataniolo ta ra matana taubar; ma i ga valar ra pal na mataniolo ta ra matana taubar; ²⁹ ma ra umana pal ure ra monamono tana, ma ra umana tukal tana, ma ra pal na rukruk tana, dia ga da nam diat tai ta ra tika na pal na mataniolo; ma ra umana mata na kalangar dia ga ki tana ma ta ra pal na rukruk bula, ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar kana lolovina, ma i ga laptikai na pokono ma a malmalikun ra tababana. ³⁰ A mata palpal tana, i ga laptikai na pokono ma a malmalikun kana lolovina, ma i ga tika na pokono ma a malmalikun ra tababana; ³¹ ma ra pal na rukruk i ga vatale ta ra bala na gunan; ma ra umana mapina

gelep di ga mar ra umana tukal me; ma di tutua tana ta ra kakao nina ba lavutul na tak keke tana.

³² Ma i ga ben iau tar ta ra bala na gunan aro iat ta ra papar a taur, ma i ga valar ra pal na mataniolo; ³³ i ga valar ra umana pal ure ra monamono, ma ra umana tukal, ma ra pal na rukruk tana, dia ga da nam diat tai ta ra tika na pal na mataniolo; ma ra umana mata na kalangar dia ga ki tana ma ta ra pal na rukruk tana; ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar kana lolovina, ma i ga laptikai na pokono ma a malmalikun ra tababana. ³⁴ Ma ra pal na rukruk i ga vatale ta ra bala na gunan; ma ra umana mapina gelep di ga mar ra umana tukal me, ta go ra papar ma ta nam ta ra papar; ma di tutua tana ta ra kakao nina ba lavutul na tak keke tana.

³⁵ Ma i ga ben iau tar ta ra pal na mataniolo i ki ta ra papar a labur, ma i ga valar ia; ³⁶ ma i ga valar ra umana pal ure ra monamono, ma ra umana tukal, ma ra pal na rukruk tana, ma dia ga da nam diat tai ta ra tika na pal na mataniolo; ma ra umana mata na kalangar dia ga ki tana; ma i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar kana lolovina, ma i ga laptikai na pokono ma a malmalikun ra tababana. ³⁷ Ma ra pal na rukruk i ga vatale ta ra bala na gunan; ma ra umana mapina gelep di ga mar ra umana tukal me, ta go ra papar ma ta nam ta ra papar; ma di tutua tana ta ra kakao nina ba lavutul na tak keke tana.

³⁸ Ma tika na bagialar i ga tur pire ra umana tukal ta ra mataniolo; ma di ga vagomgom ra tinabar di tuntun tar ia tana. ³⁹ Ma ra ura vatar dir ga tur ta ra ura paparai ra pal na rukruk ta ra mataniolo, upi da doko ra tinabar di tuntun tar ia ma ra tinabar na varporong ma ra tinabar na nirara ta diat. ⁴⁰ Ma ta ra mataniolo ta ra papar a labur, ta ra pakana di koko rikai tana, ra ura vatar dir ga ki; ma ta ra urua bula dir ga ki tai ta ra paparai ra mataniolo.

⁴¹ A ivat na vatar dia ga ki tai tika na paparai ra mataniolo, ma ta ra ivat tai ta ra tika na paparaina; lavutul na vatar parika nina di doko ra umana tinabar tana. ⁴² Ma a ivat na vatar na vat ure ra tinabar di tun tar ia dia ga ki, tika na malmalikun ma a ngungu kadia lolovina tikitikai, ma tika na malmalikun ma a ngungu kadia tababa, ma kadia butubut i ga da tika na malmalikun; ma dia ga vung ra lavur magit tana nina dia ga doko ra umana tinabar di tun tar diat ma ra umana enana tinabar me. ⁴³ A bokabokon kikil ra vatar i ki, ma ra viono ure ra tinabar i ki ta ra umana vatar.

⁴⁴ Ma ta ra bala na gunan aro iat, maravai ta ra mataniolo, ra ura bagialar dir ga tur, tikai i ki pire ra mataniolo ta ra matana labur, ta ra papar i vatale ra matana taubar, ma ta ra tikai i ki pire ra mataniolo ta ra matana taubar, ta ra papar i vatale ra matana labur. ⁴⁵ Ma i ga biti tagu: Go ra bagialar ta ra papar a taubar di vaki ia ure ra umana tena tinabar nina dia balaure ra pal; ⁴⁶ ra bagialar ta ra papar a labur di ga vaki ia ure ra umana tena tinabar nina dia balaure ra uguugu na vartabar; nina ba ra umana natu i Sadok, nina ba di ga pilak pa diat kan ra vuna tarai Levi pi diat a kakari marave ra Lu-luai pi diat a kudakudar pirana.

⁴⁷ Ma i ga valar ra bala na gunan aro iat, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono kana lolovina, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono ra tababana tana; ma ra uguugu na vartabar i ga tur na lua ta ra pal.

⁴⁸ Ma i ga ben pa iau tar ta ra mata na pal i gomgom, ma i ga valar ra lavur tukal par tana ta ra ura paparaina, ma i ga da tika na pokono ma a malmalikun ta go ra papar, ma tika na pokono ma a malmalikun ta nam ta ra papar; ra tababa i ra matakilalat i ga da ra utul a pokono ma a papar, ma ra paparai ra matakilalat i ga a utul a malmalikun. ⁴⁹ Ra tababa i ra mata na pal i ga a utul a pokono, ma kana lolovina i ga a

ilima na pokono; di tutua tana ta ra kakao nina ba a vinun na tak keke tana; ma ta ura pagapaga dir ga tur pire ra ura tukal ai ra matakilalat ta ra ura paparaina.

41

¹ Ma i ga ben varuk iau ta ra pal i gomgom, ma i ga valar ra tukal ta ra ura papar; kadir butubut i ga tika na pokono ma a papar tikitikai. ² Ra tababa i ra matakilalat i ga a ura pokono ma a papar; ma ra paparai ra matakilalat i ga da tika na pokono ma a malmalikun; i ga valar ra pal i gomgom ma kana lolovina i ga a vinun na pokono, ma ra tababana i ga a ilima na pokono.

³ Ma i ga olo, ma i ga valar ra ura tukal ta ra matakilalat, ma kadir butubut i ga da ra papar tikitikai; ma ra tababa i ra matakilalat i ga tika na pokono ma a papar, ma ra paparai ra matakilalat i ga da tika na pokono ma a utul a malmalikun ta ra ura papar tikitikai. ⁴ Ma i ga valar ra pakana aro iat, ma ra lolovinana i ga da ra ilima na pokono, ma ra tababana i ga da ra ilima na pokono; ma i ga biti tagu: Go iat ra pal i gomgom kakit.

⁵ I ga valar ra papar a pal, ma kana butubut i ga tika na pokono ma a papar; ma ra umana bagialar nina dia ga tur varmur ta ra papar a pal, ra tababa i diat i ga tika na pokono tikitikai. ⁶ Ma ra utul a pal vartaun dital ga ki, ma ra utul a vinun na bagialar dia ga ki ta dital tikitikai; ma dia ga tur bokon tar ta ra papar a pal, ma pa dia ga ruk ta ra papar a pal. ⁷ Ma i ga ngala vanavana ra tababa i ra utul a pal vartaun ba dital ga tuluai vanavana; ba ta tikai i kao tar ta ra pal arama liu iat, i kao lua tar boko ta nina ra pal i ki livuan. ⁸ Ma iau ga gire bula tika na ruarua i ga vana kikil ra pal i gomgom, ma i ga ki arama kan ra pia tika na pokono ma a papar, ma ra luaina utul a vinun na bagialar dia ga ki tana. ⁹ Ma ra papar a pal ta ra

umana bagialar nina i vatale ra bala na gunan aro iat, kana butubut i ga da tika na pokono ma a malmalikun; ma ra pakana ruarua nina i ga lul ak i ga da tika na pokono ma a malmalikun; ¹⁰ ma ra pakana ta ra bala na gunan aro iat nina i vatale uina tar ta ra ruarua i lul ak, i ga a ilima na pokono. ¹¹ Ma ra ura banbanu ai ra umana bagialar di lupa tar dir uina tar ta ra pakana ruarua i lul ak, ta tika na banbanu di lupa tar ia uro ta ra matana labur, ma ta ra tikai uro ta ra matana taubar, ma ra pakana ruarua i ga lul ak i ga da tika na pokono ma a malmalikun.

¹² Ma ra pal nina i ga tur aina ra matana taoai ta ra pal i gomgom a tababana i ga a vinun ma lavurua na pokono ma a papar, ma ra lolovinana i ga a ura vinun ma a ura pokono ma a papar, ma ra butubut i ra papar a pal tana i ga tika na pokono ma a malmalikun. ¹³ I ga valar ra pal i gomgom, ma ra lolovinana i ga a ura vinun ma a ilima na pokono; ma ta bala na gunan aro iat ma ra pal nina i ga tur ta ra matana taoai, ma ra ura papar a pal tana, a lolovinana i ga a ura vinun ma a ilima na pokono; ¹⁴ ma ra bala na gunan aro iat, nina i ga tur aina ra matana taur ta ra pal i gomgom, i ga a ura vinun ma a ilima na pokono.

¹⁵ Ma i ga valar ra pal nina i ga tur aina ra matana taoai ta ra pal i gomgom, ma ra maup livuan tana ma ra pal i gomgom, ma ra papar a pal, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono. Di ga vung ra pal a bakut ta ra pal i gomgom, ma ra pakana i gomgom kakit, ma ta ra mata na pal, ¹⁶ ma di ga taba ra umana mata na kalangar ta dital. Ma di ga vapetep tar ra umana pal a davai ta ra bala na pal i gomgom; di ga vapetep tar ia papa ra ruarua, ma i ga tuk tar ta ra umana mata na kalangar, ¹⁷ ma arama liu ta ra umana banbanu; ma i ga tuk tar ta ra pakana i gomgom kakit. Ma ta ra lavur papar a pal par ta ra bala na pal i gomgom, ma ta ra

pakana i gomgom kakit, ¹⁸ di ga taba ra malalar i ra umana angelo ma ra umana gelep, tika na gelep i ga tur livuan ta ra ura angelo, ma tikatika na angelo a ura pal a matana tana, ¹⁹ a pal a mata i ra tutana i lingan tar tai tika na gelep, ma ra pal a mata i ra leon i lingan tar tai ta ra tika na gelep, ma di ga pait vanavana go kikil ra bala na pal parika. ²⁰ Ma di ga taba ra umana angelo ma ra umana gelep papa ta ra ruarua, ma i ga tuk tar aina liu ta ra ul a banbanu. ²¹ Ra ura tukal i ra matakilalat ai ra pal i gomgom di ga ka mal dir ma ra umana paparai dir dia ga varvarogop; aina na lua ta ra pakana i gomgom kakit tika na magit i ga ki ²² nina i ga papait na vardada ma ra uguugu na vartabar di ga pait ia ma ra davai, ma ra tuluaina i ga a utul a malmalikun, ma ra lolovinana i ga tika na papar; ma ra umana nguna tana, ma ra bitina, ma ra umana paparaina di ga pait ia ma ra davai; ma i ga biti tagu: Go ra vatar di ga vagomgom ia ure ra Luluai.

²³ Ma a uraura banbanu ure ra pal i gomgom, ma ure bula ra pakana i gomgom kakit. ²⁴ Tikatika na banbanu di ga pait ia ma ra ura pal a davai, ma tikatika na pal a davai i ga tavurvuru; ²⁵ ma ta ra banbanu ai ra pal i gomgom di ga taba ra umana angelo ma ra umana gelep da nam di ga taba ta ra umana papar a pal; ma di ga pait ra bakbak i lul ak ma ra davai bat ra matakilalat i ra mata na pal; ²⁶ ma di ga taba ra umana mata na kalangar ma ra umana gelep ta ra ura paparai ra mata na pal.

42

¹ Ma i ga ben iau uro ta ra balana gunan ta ra mataniolo ta ra matana labur tar ta ra umana bagialar nina dia ga tur varnga ta ra olaolo, nina i vatale tar ta ra paparai ra pal uro ta ra matana labur. ² Kadia lolovina i ga a ura vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababa i diat i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar. ³ Dia ga ki

livuan ta ra bala na gunan aro iat ma ra ruarua ai ra bala na gunan, ma a ura olaolo dir ga ki ta ra vautuluna pal vartaun, ma dir ga tur vartalai; ⁴ ma tika na olaolo nina di ga olo tana ta ra bala na gunan aro iat, i ga bolo aina na lua ta ra umana bagialar, ma i ga a ura pokono ma a papar ra tababana, ma i ga a ura vinun ma a ilima na pokono ra lolovinana, ma di ga lupa tar ra umana banbanu ai ra umana bagialar nina dia ga tur ta ra matana labur ta nam ra olaolo. ⁵ Ra umana bagialar ta ra vautuluna pal vartaun dia ga ikilik ta diat ta nam ra luaina ma ra vauruana pal vartaun, tago ra olaolo i ga vaikilik diat. ⁶ Tago di ga pait diat ta ra utul a pal vartaun, ia kaka pa ta tukal ure diat da ra umana bagialar ta ra bala na gunan; di ga vaikilik ra vautuluna pal vartaun ma pa i ga vardada ma ra luaina ma ra vauruana pal vartaun. ⁷ Ra papar a pal ai ra umana bagialar nina i vatale ra bala na gunan i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar ra lolovinana. ⁸ Tago ra lolovina i ra umana bagialar nina dia ga vatale ra bala na gunan i ga a vinun ma a ura pokono ma a papar ika, ma dia tur vartalai ma ra umana bagialar nina dia ga a ura vinun ma a ilima na pokono kadia lolovna, ma nina dia ga vatale ra bala na gunan aro iat. ⁹ Ma ra pia ta go ra umana bagialar, ra mataniolo i ga ki, nina i vatale ra matana taur, ma nina di ga olo tar ta ra umana bagialar tana kan ra bala na gunan.

¹⁰ Ma ta ra matana taubar, ta ra papar i vatale ra bala na gunan aro iat ma ra pal i gomgom, ra umana bagialar dia ga ki, ¹¹ ma ta olaolo i ga bolo na lua ta diat. Dia ga vardada ma ra umana bagialar nina dia vatale ra matana labur; kadia lolovina ma ra tababa i diat, ra umana mataniolo ma ra minamal ta diat, ma ra umana banbanu dia ga varogop me, ¹² ia kaka dia ga vatale ra matana taubar. Ta ra ngu na olado di ga pait ra matakilalat, ma i ga vatale ra

matana taur, ta ra papar di ga olo maro ra bala na gunan tana. ¹³ Ma i ga biti tagu: Ra umana bagialar ta ra matana labur ma ra matana taubar; nina dia tur vartalai ma ra pal i gomgom, ra umana gomgom na pal diat ure ra umana tena tinabar kai ra Luluai, pi diat a en ra nian i gomgom ta diat; diat a vung ra umana gomgom na tiniba ta diat, a tinabar na vuai ra uma, a tinabar na varporong, ma ra tinabar na nirara; nam ra pakana i gomgom. ¹⁴ Ba ra umana tena tinabar dia olo tar ta ra bala na gunan aro iat, i tabu ba diat a irop tar ta ra bala na gunan gala pa dia vung value kadia umana gomgom na mal, nina dia kudakudar me pire ra Luluai, abara; diat a kia vue diat ma ra umana enana mal, ma namur na topa ia pi diat a barat ra tarai ta ra bala na gunan.

¹⁵ Ba i ga tar valar ot pa ra bala na pal i gomgom, i ga agure vairop iau ta ra mataniolo uro ta ra matana taur, ma i ga valar ra umana paparai ra pia i gomgom parika ma kana valavalar. ¹⁶ Ra paparaina ta ra matana taur i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ta ra davai na valavalar; ¹⁷ ra paparaina ta ra matana labur i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ta ra davai na valavalar; ¹⁸ ra paparaina ta ra matana taubar i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ta ra davai na valavalar; ¹⁹ i ga valar bula ra paparaina ta ra matana taoai, ma i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ta ra davai na valavalar; ²⁰ i ga valar ra ivat na paparaina parika. A lolovinana i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana i ga tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono, ma di ga liplip kikil ia pi da tibe varbaiane ra magit i gomgom kan ra magit vakuku.

43

A pal i buka ma ra minamar i ra

Luluai

¹ Ma namur i ga ben pa iau uro ta ra mataniolo ta ra matana taur ² ma ea, ra minamar i ra God kai Israel i ga arikai kan ra matana taur; ma ra nilaina i ga da ra rurunga i ra mangoro na tava alir, ma ra gunan i ga raro ma kana minamar. ³ Ma nam iau ga gire i ga da ra ninana nina iau ga tar gire ba i ga pot upi na kamare vue ra pia na pal, ba da nam nina iau ga gire marave ra tava alir Kebar; ma iau ga bura palar.

⁴ Ma ra minamar i ra Luluai i ga ruk ta ra pal i gomgom ta ra mataniolo i tur ta ra matana taur. ⁵ Ma ra Tulungen i ga puak iau tar ta ra bala na gunan aro iat, ma ea, ra minamar i ra Luluai i ga kor ta ra pal i gomgom. ⁶ Ma ba amir ga tur ma nam ra tutana, iau ga valongore ta tikai i ga tata piragu kan ra bala na pal i gomgom; ⁷ ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, kaugu kiki i ki ta go ra pakana, ma ra ura pal a kaugu dir ngo ati, ma ina bang tukum ati pire ra tarai Israel; ma ra tarai Israel pa diat a vabilak mule ra gomgom na iangigu, ma kadia umana king bula pata, ma kadia lotu tadav ra umana tabataba ma ra minat i kadia umana king, ⁸ ba kadia kalakalat i ga ki pire kaugu kalakalat, ma kadia umana tukal dia ga tur pire kaugu umana tukal, ma ra papar a pal ika i tur livuan ta ra kubagu ma ra kuba i diat; dia ga vabilak ra gomgom na iangigu ma kadia dur na mangamangana nina dia ga pait ia; damana iau ga kamare vue diat ta kaugu kankan. ⁹ Boina ba diat a vung vaire vue kadia lotu tadav ra umana tabataba, ma ra minat i kadia umana king, kan iau, ma ina ki tukum livuan ta diat.

A umana vartuluai ure ra pal ma ra uguugu na vartabar

¹⁰ Natu i ra tutana, una vateten ra tarai Israel ure ra pal i gomgom da di ga valar ia, upi diat a vavirvir ure kadia mangamangana i ga gegagege; ¹¹ ma gala diat a vavirvir ure ra lavur magit par nina dia ga pait ia, una

vateten bulu diat ure ra malalar i ra pal i gomgom, a umana rukruk ma ra umana irairop tana, ma ra umana tinata na varkurai ma ra umana tinata na vartuluai ure; ma una tumu vake diat ta ra luaina mata i diat, pi diat a mur ot pa ra umana vartuluai, ma diat a pait diat. ¹² Go iat ra varkurai ure ra pal i gomgom; a pakana pia parika ta ra ul a luana, a pia i gomgom nam. Go ia ra varkurai ure ra pal i gomgom.

¹³ Go diat ra umana valavalar ure ra uguugu na vartabar, ra nga na gap ta ra paparai ra uguugu na vartabar na da tika na malmalikun ra tababana ma na vana ba da tika na malmalikun, ma ra bokabokon ta ra paparaina na da ra ngungu malmalikun; go iat ra bit a uguugu na vartabar. ¹⁴ Da pait vanavana ra uguugu na vartabar dari: tika na papar papa ra bitina, tika na pakana i lul ak da tika na malmalikun na ki; ma tika na pokono kan go ra pakana i lul ak, ta enana pakana i lul ak da tika na malmalikun na ki. ¹⁵ Ma ra vat nina i ki arama liu iat na tuluai da tika na pokono papa nam ra vauruana pakana i lul ak; ma ra ivat na ramuna diat a ki taun ia, ma kadia lolovina na da tika na malmalikun tikatikai. ¹⁶ Ra tavul a iap ta ra uguugu na vartabar na utul a pokono ra lolovinana ma na utul a pokono ra tababana; ¹⁷ ra vat nina ba go na tur tana na utul a pokono ma a papar ra lolovinana ma na utul a pokono ma a papar ra tababana; ma ra bokabokon kikil ia na ki, ma na da ra ngungu malmalikun; ma ra pakana i lul ak ta ra bitina na da tika na malmalikun ra tababana. Ma ra kakao na vatale ra matana taur.

¹⁸ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, ra Luluai God i biti dari: Go diat ra umana vartuluai ure ra uguugu na vartabar ta nam ra bung ba diat a pait ia, upi diat a tun ra umana tinabar tana, ma diat a apur ia ma ra gap. ¹⁹ Una tul tar ta nat na bulumakau ure ra varporong pire ra umana tena tinabar ta ra vuna tarai Levi, ta ra kuba i Sadok nina dia tur maravai piragu pi diat a kudakudar

piragu, ra Luluai God i biti. ²⁰ Una tak pa ta gap tana, ma una kolo ra ivat na ramuna, ma ra ivat na nguna i lul ak, ma ra bokabokon kikil ia, upi una vagomgom ia ma una pait ra varporong ure. ²¹ Ma una tak pa ra bulumakau ure ra varporong, ma da tun ia ta ra pakana di ga tibe ure, ta ra bala na gunan aro iat. ²² Ma ta ra vauruana bung una tak pa ta me, a tomotoina ma i ko kakit, ure ra tinabar na varporong; ma una vagomgom ra uguugu na vartabar, da u ga pait ia ma ra bulumakau. ²³ Ba na par ra varvagomgom tana, una tul tar ra nat na bulumakau i ko kakit, ma ra sip, a tomotoina ma i ko kakit. ²⁴ Una tul tar dir a tinabar ta ra luaina mata i ra Luluai, ma ra umana tena tinabar diat a lingire ra solt ta dir, ma diat a tul tar dir a tinabar di tun tar ia pire ra Luluai. ²⁵ Ma una pait ra dari ure lavurua na bung; tikatika na bung una tak pa ta me ure ra tinabar na varporong; ma da tak pa bula ta bulumakau ma ta sip, a tomotoina, nina dir ko kakit. ²⁶ Lavurua na bung diat a pait ra varporong ure ra uguugu na vartabar ma diat a vagomgom ia; damana diat a tibe vaire. ²⁷ Ba na par go ra umana bung, tur pa ia ta ra valavutuluna bung, ra umana tena tinabar diat a tul tar kavava umana tinabar di tuntun tar ia, ma kavava umana tinabar na varmaram, ta ra uguugu na vartabar; ma dat a ki na varmaram, ra Luluai God i biti.

44

Diat nina diat a kudakudar ta ra pal na vartabar

¹ Ma i ga ben vatalil iau tar ta ra mataniolo ure ra pal i gomgom, nina di olaolo tana ta ra matana taur; ma di ga banu bat ia. ² Ma ra Luluai i ga biti tagu: Go ra matakilalat da banu ia, ma pa da papa ia, ma pa ta tutana na olo tana, tago ra Luluai ra God kai Israel i tar olo tana; dumana da banu bat ia. ³ Nina i luluai, ia kaka na ki ta ra bala na pal na mataniolo upi na ian ta ra luaina mata i ra Luluai;

na ruk ta ra matakilalat ai ra pal na rukruk, ma na irop bula tana.

⁴ Namur i ga ben iau tar ta ra mataniolo uro ta ra matana labur; ma iau ga gire, ma ea, ra minamar i ra Luluai i ga kor ta ra kuba i ra Luluai; ma iau ga bura palar. ⁵ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una kodop vake nam parika una gire ma ra kiau na matam, ma una valongore ma ra talingam ra lavur tinata ina ve u tana ure ra lavur vartuluai ure ra pal i gomgom kai ra Luluai, ma kana lavur varkurai; ma una nuk vake ra umana rukruk ma ra umana irairop ta ra pal i gomgom. ⁶ Ma una biti ta ra umana tena varpam ta ra kuba i Israel: Ra Luluai God i biti dari: Avat a tarai Israel, avat a vung vakakit vue kavava bilak na mangamangana; ⁷ ava ga ben ra umana vaira nina pa dia ga mur ra pokakikil ta ra bala i diat ma ta ra paka i diat bula, ta kaugu pal i gomgom, ba ava ga vartabar ma ra agu nian, a bira ma ra gap, upi diat a vabilak kaugu pal i gomgom. Ava ga vakaina kaugu kunubu ma go kavava bilak na mangamangana. ⁸ Pa ava ga pait kavava tiniba ure kaugu umana gomgom na magit, ava ga tibe ra umana vaira pi diat a pait kavava tiniba ta kaugu pal i gomgom. ⁹ Ra Luluai God i biti dari: Pa ta vaira, nina pa i nunure ra pokakikil ta ra balana ma ra pal a pakana, ta ra umana vaira nina dia ki livuan pire Israel, na ruk ta kaugu pal i gomgom.

¹⁰ Diat ta ra vuna tarai Levi, nina dia ga vana vailik kan iau ba Israel i ga vana irai ma ra lotu tadav ra umana tabataba, diat a puak ra balbali ure kadia varpam. ¹¹ Diat a tultul uka ta kaugu pal i gomgom, diat a balaure ra umana mataniolo ai ra pal, ma diat a toratorom ta ra pal i gomgom; diat a doko ra umana vavaguai ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ure ra tinabar ure ra tarai, ma diat a toratorom pire ra tarai tana. ¹² Tago dia ga torom pire ra tarai ta ra mata i kadia umana tabataba, ma dia ga da ra magit na tutukai

ure ra varpiam tadav ra tarai Israel, damana iau ga vavalima, ra Luluai God i biti, ba diat a puak ra balbali ure kadia varpiam. ¹³ I tabu ba diat a kakari maravai piragu, pi diat a pait ra tiniba kai ra tena tinabar, ba pi diat a tadav kaugu umana gomgom na magit, ba tadav kaugu umana magit dia gomgom kakit; diat a puak ra vavirvir ure kadia lavur bilak na magit nina dia ga pait ia. ¹⁴ Ina tibe diat upi diat a balaure ra pal i gomgom, ma diat a pait ra lavur papalum tana.

¹⁵ Ma ra umana natu i Sadok ta ra vuna tarai Levi diat a pait ra tiniba na tena tinabar, tago dia ga balaure kaugu pal i gomgom ba ra tarai Israel dia ga vana irai kan iau, diat a kakari maravai piragu pi diat a kudakudar piragu; diat a tur ta ra luaina matagu pi diat a tul tar ra bira ma ra gap tagu, ra Luluai God i biti; ¹⁶ diat a ruk ta kaugu pal i gomgom, ma diat a kakari maravai tadav kaugu vatar, upi diat a kudakudar piragu, ma diat a varvakai piragu. ¹⁷ Ma ba dia olo ta ra umana mataniolo ai ra bala na gunan aro iat, diat a mal ma ra mal kumau; i tabu ba diat a mal ma ra mal di ga pait ia ma ra ivuna sip, ba dia pait kadia tiniba ta ra umana pal na mataniolo ai ra bala na gunan aro iat, ma ta ra bala na kubagu. ¹⁸ Diat a vung ra umana mal na rarau, nina di ga pait ia ma ra mal kumau, ta ra ulu i diat, ma diat a ule ra mal na tutana, nina di ga pait ia ma ra mal kumau, ta ra livua i diat; i tabu ba diat a mong ma ta mal nina ba na vuna ta ra mangamangon. ¹⁹ Ba diat a irop tar ta ra bala na gunan, nina ba ra gunan kai ra tarai, diat a tak vue kadia umana mal nina ba dia kudakudar me, ma diat a vung diat ta kadia umana gomgom na pal; ma diat a kia vue diat ma ra umana enana mal, upi koko diat a vagomgom ra tarai ma kadia umana mal. ²⁰ I tabu ba diat a ka vue ra pepe na ulu i diat, ma i tabu bula ba ra pepe na ulu i diat na manga lolovina, diat a kut mal ia ka.

²¹ Pa ta tika na tena tinabar na mome ra polo na vuai na vain ba i ruk ta ra bala na gunan aro iat. ²² Pa diat a taule ta ua na vavina, ba nina di ga vue; diat a taule ke ta vavina nina pa i ga taulai boko, ba ta ua na vavina nina i ga taulai ma ta tena tinabar. ²³ Ma diat a vateten kaugu tarai ure ra magit i gomgom ba dir enana varbaiai dave ma ra magit vakuku, upi diat a nunure ilam ra magit i dur ma ra magit i gomgom. ²⁴ Ma ta ra vartoto diat a tur na varkurai, ma diat a mur kaugu umana tinata na varkurai ba dia varkurai; ma diat a mur kaugu umana varkurai ma kaugu umana vartuluai ure kaugu lavur lukara; ma diat a vangatngat kaugu umana Bung Sabat. ²⁵ Koko diat a bili ta minat upi diat a vadur diat iat i tana; ia kaka na topa ia ba diat a bili ra minat i tama i diat, ba na i diat, ba natu i diat, a tutana ba ra vavina, ba tura i diat, ba tai diat nina ba pa i ga taulai, nina pa dia gomgom tana; ²⁶ ona ta tena tinabar pa i gomgom damana, na ki pa lavurua na bung, ²⁷ ma ba i ruk nagam ta ra bala na gunan aro iat upi na pait kana tiniba, na tul tar kana tinabar na varporong, ra Luluai God i biti. ²⁸ Pa diat a vatur vake ta pakana pia; iau iat ra magit dia kale pa ia; ma koko avat a tul tar ta tiniba pire diat ta ra gunan Israel, tago iau iat kadia tiniba. ²⁹ Diat a ian ta ra tinabar na vuai ra uma, ma ra tinabar na varporong, ma ra tinabar na nirara; ma diat a vatur vake ra lavur magit ba ra tarai Israel dia vagomgom diat. ³⁰ Nam nina i boina ta ra luaina vuai ra uma ma ra lavur magit par, ma ra lavur vartabar nina ava vartabar me, ra umana tena tinabar diat a vatur vake diat; ma avat a tul tar bula ra gem i boina ta nam ava pait ia pire ra umana tena tinabar, upi ra varvadoan na ki taun ra kuba i vavat. ³¹ I tabu ba ta tena tinabar na en ta magit nina i ga mat vakuku, ba di ga ubu kadakadal ia, a beo ba ta vavaguai.

45

A nga ba di tibe ra gunan tana; ma ra takodo na valavalar

¹ Ma ba ava tibe ra gunan, avat a tibe vaire ta pakana pi na gomgom ure ra Luluai, na laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra lolovinana, ma na ilima na arip na marmar na pokono ra tababana; go parika na gomgom. ² Da tibe ta pakana pia ta go ure ra pal i gomgom, na tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ra lolovinana, ma na tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono ra tababana, ma ra maup kikil ia na a vinun ma a urua na pokono ma a papar ra tababana. ³ Ta go ra pakana i gomgom una valar ta pakana upi ra pal i gomgom nina i gomgom kakit na tur tana; na laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra lolovinana, ma na ura arip ma a ilima na mar na pokono ra tababana. ⁴ Go na da ra pia i gomgom kai ra gunan; ra umana tena tinabar, nina dia kudakudar ta ra pal i gomgom, ma nina dia kakari maravai pire ra Luluai upi diat a toratorom tana, diat a ki tana; a kubakuba i diat na tur tana, ma ra pia i gomgom ure ra pal i gomgom na ki tana. ⁵ Ma ra ngungu i tur valili, nina ra lolovinana i laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma ra tababana a ura arip ma a ilima na mar na pokono, da tibe ure ra tarai Levi, nina dia pait kadia tiniba ta ra pal na vartabar; diat a vatur vake ure kadia gunan, ma diat a pait ra kubakuba i diat tana. ⁶ Ma da tibe ta pakana pia ure ra pia na pal, ma na varlangunai ma ra pia i gomgom; na laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra lolovinana, ma na tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra tababana; go kai ra tarai Israel parika.

⁷ Nina i luluai na vatur vake ra pia parika nina i varlangunai ta ra matana taur ma ra matana taoai ta ra pia i gomgom ma ta ra gunan kai ra pia na pal; kana lolovina na varogop ma ra lolovina kai ra tiniba kai tika na vuna tarai, papa aro tai tika na langun ma tuk tar uro tai ta ra langun. ⁸ Na vatur vake go upi kana ta ra gunan Israel. Pa ta luluai na ki taun kaugu tarai ta ra umana kilala namur; diat a tibe ra gunan pire ra tarai Israel da ra umana vuna tarai.

⁹ A Luluai God i biti dari: Avat a umana luluai Israel, avat a ngo; na par ra vavarana ma ra nilong, ma avat a pait ra umana takodo na varkurai, ma koko avat a okole vue kaugu tarai, ra Luluai God i biti.

¹⁰ Avat a vung ra umana takodo na valavalar, a takodo na epa* ma ra takodo na valavalar na polo. ¹¹ A epa ma ra valavalar na polo dir a varogop ure kadir valavalar; a vinun na valavalar na polo na da tika na omer,† ma ra vinun na epa na da tika na omer; ra omer iat ia nam ra valavalar diat a valar ra umana valavalar me. ¹² Tika na valavalar na mamat na varogop ma ra vinun ma laptikai na gram (a ngungu auns); ma ra utul a valavalar dital a ki ta ra ngala na mamat: a vinun na mamat, a ura vinun ma a ilima na mamat, ma ra vinun ma a ilima na mamat; upi a ilima na vinun na mamat parika.

A umana tinabar ma ra umana lukara

(Niir 12:1-20; Levi 23:33-43)

¹³ Go ra totokom avat a tul tar ia; tika na valaptikaina pakana ta ra epa kan tikatika na omer na vit, ma tika na valaptikaina pakana ta ra epa kan tikatika na omer na barli; ¹⁴ ma ra totokom ure ra dangi na dari, tika na vavinun na pakana ta ra valavalar na dangi kan tikatika na omer (a omer i varogop ma ra vinun na valavalar na dangi); ¹⁵ ma ure a

* **45:10:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lbs. † **45:11:** A omer ia ra valavalar ure ra mangana nian, varogop ma ra utul ma ngungu na beg na lama.

ura mar na sip ta ra kikil na sip kai ra tarai Israel, da totokom ma tika na nat na sip; go diat ure ra tinabar na vuai na uma, a tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na varmaram, upi da pait ra varporong ure diat, ra Luluai God i biti. ¹⁶ A tarai par ta ra gunan diat a tul tar go ra totokom pire ra luluai kai Israel. ¹⁷ Ma ra luluai iat na tul tar ra tinabar di tuntun tar ia, ma ra tinabar na vuai na uma, ma ra tinabar na nimomo, ta ra umana lukara kai Israel, ra lukara na kalamana gai ma ra lukara na Bung Sabat; ia iat na tul tar ra tinabar na varporong, ma ra tinabar na vuai na uma, ma ra tinabar di tuntun tar ia. ma ra tinabar na varmaram, upi da pait ra varporong ure ra tarai Israel.

¹⁸ Ra Luluai God i biti dari: Ta ra luaina bung ta ra luaina gai una tak pa tika na nat na bulumakau, a tomotoina ma i ko kakit, ma una vagomgom ra pal i gomgom. ¹⁹ Ra tena tinabar na tak pa ra gapu i ra tinabar na varporong, ma na kolo ra ura tukal ai ra matakilalat i ra pal i gomgom me, ma ra ivat na nguna ta ra pakana i lul ak ta ra uguugu na vartabar, ma ra umana tukal ta ra mataniolo ta ra bala na gunan aro iat. ²⁰ Una pait mule go ta ra valavuruana bung ta ra gai, ure diat dia ga pait ra nirara ma ra tuptup; damana avat a pait ra varporong ure ra pal i gomgom. ²¹ Ta ra bung a vinun ma a ivat ta ra luaina gai avat a pait ra bolo lake, ma avat a lukara tana lavurua na bung; avat a en ra gem nina ba pa i leven. ²² Ta nam ra bung ra luluai na vaninare ta bulumakau ure ra tinabar na varporong ure ia iat ma ure ra tarai par. ²³ Ta ra bungbung parika ta nam ra lavurua na bung dia lukara tana, na vaninare lavurua na bulumakau, ma lavurua na sip, ra umana tomotoina ma dia ko kakit par, ure ra tinabar di tuntun tar ia pire ra Luluai, ma tika na me, a tomotoina, ure ra tinabar na varporong. ²⁴ Na tul tar bula ra tinabar na vuai na uma, tika na epa ure tikitika na bulumakau, ma tika

na epa ure tikitika na sip, ma tika na valaptikaina pakana valavalar na dangi ure tikitika na epa.

²⁵ Ma ta ra bung a vinun ma a ilima ta ra gai lavurua na pait ia damana bula; na pait ia da nam ure ra tinabar na varporong, ma ure ra tinabar di tuntun tar ia, ma ure ra tinabar na vuai na uma, ma ure ra dangi, ta ra lavurua na bung dia lukara tana.

46

¹ Ra Luluai God i biti dari: Da banu ra banbanu ta ra mataniolo aro ta ra matana taur, nina ba dia olo tana ta ra bala na gunan aro iat, ure laptikai na bung nina di papalum tana; ma da papa ia ta ra Bung Sabat, ma ta ra bung ba ra kalamana gai i vana rikai tana. ² Ma ra luluai na olo ta ra pal na rukruk ai ra pal na mataniolo, ma na tur uka marave ra tukal ta ra mataniolo; ma ra tena tinabar na vaninare kana tinabar di tuntun tar ia ma kana tinabar na varmaram, ma ra luluai na lotu ta ra kalakalat ai ra pal na mataniolo; namur na irop; ia kaka pa da banu bat ra mataniolo tuk tar i talvivi. ³ Ma ra tarai na gunan diat a lotu ta ra matakilalat i nam ra pal na mataniolo ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra umana Bung Sabat ma ra umana bung nina ba ra kalamana gai i vana rikai tana. ⁴ Ra tinabar di tuntun tar ia, nina ba ra luluai na tul tar ia tai ra Luluai ta ra Bung Sabat, na laptikai na nat na sip ma tika na sip, a tomotoina, diat par dia ko kakit; ⁵ ma ra tinabar na vuai na uma na tika na epa ure ra sip, ma ra tinabar na vuai na uma ure ra umana nat na sip na da i pait valar pa ia, ma na tul tar bula tika na valaptikaina pakana valavalar na dangi ure tikitika na epa. ⁶ Ma ta ra bung ra kalamana gai i vana rikai tana na tul tar tika na nat na bulumakau i ko kakit, laptikai na nat na sip ma tika na sip, a tomotoina, diat par dia ko kakit; ⁷ na tul tar bula ra tinabar na vuai na uma, tika na epa ure ra bulumakau, ma tika na epa ure ra sip, ma ure ra umana nat na sip na da i pait valar pa ia, ma tika

na valaptikaina pakana valavalar na dangi ure tikatika na epa.

⁸ Ma ba ra luluai na ruk, na vana vurbolo ta ra pal na rukruk ai ra mataniolo, ma na irop ta nam ra nga bula. ⁹ Ma ra tarai na gunan ba dia vana ta ra luaina mata i ra Luluai ta ra umana lukara nina di ga kubu diat, nina i ruk ta ra mataniolo ta ra matana labur na irop ta ra mataniolo ta ra matana taubar, ma nina i ruk ta ra mataniolo ta ra matana taubar na irop ta ra mataniolo ta ra matana labur; i tabu ba ta tikai na irop ta ra mataniolo nina ba i ruk tana, na bolo vurakit ika. ¹⁰ Ra luluai na ruk varurung ma ra tarai, ma na irop varurung ma diat. ¹¹ Ta ra umana lukara nina di ga kubu diat, ma ta ra umana bung na lukara, da tul tar tika na epa na vuai ra uma ure tikatika na bulumakau, ma tika na epa ure ra sip, ma ure ra umana nat na sip na da i pait valar pa ia; ma na tul tar bula tika na valaptikaina pakana valavalar na dangi ure tikatika na epa. ¹² Ba ra luluai i tul tar ra tamarigat na vartabar, ma i pait ia ma ra tinabar di tuntun tar ia, ba ma ra tinabar na varmaram tadav ra Luluai, da papa ra mataniolo ta ra matana taur ure, ma na pait kana tinabar di tuntun tar ia ma kana tinabar na varmaram da di pait ia ta ra Bung Sabat, ma ba i tar irop da banu bat mule ra mataniolo. ¹³ Ta ra bungbung parika na tul tar ra sip, a kubuluna i ko kakit, ure ra tinabar di tuntun tar ia; ra umana bungbung na malana par na pait ia pire ra Luluai. ¹⁴ Ma na tul tar ra tinabar na vuai na uma varurung me ta ra lavur bungbung na malana, tika na valaptikaina pakana epa, ma tika na vaura vinun na pakana valavalar na dangi pi da vabilim ra bo na plaua me; da pait vatikene go ra tinabar pire ra Luluai. ¹⁵ Ta ra lavur bungbung na malana na tul tar ta nat na sip, ma ra vuai na uma, ma ra dangi, ure ra tinabar di tuntun tar ia.

¹⁶ Ra Luluai God i biti dari: Ona ra luluai i tabar tika na natuna ma ta tabarikik, na kale pa ia; da luk tar ia

ba kana iat. ¹⁷ Ba gala i tabar tikai ta kana umana tultul ma ta ngungu ta kana tabarikik, na vatur vake tuk tar ta ra kilala na kini langalanga, ma ra luluai na vatur vake mule; ma nina ra umana natuna dia vatur vake diat a kale pa ia muka. ¹⁸ Ra luluai pa na ra pa ra pia kai ra tarai, pi na korot vue diat kan kadia pia; na tul tar ta pia ba ta tabarikik pire ra umana natuna ta nina ba kana iat, upi koko da korot vue ta tikai ta kaugtu tarai kan kana pia.

¹⁹ Ma i ga ben vaolo iau ta ra matakilalat nina i ki ta ra paparai ra pal na mataniolo, tar ta ra umana gomgom na bagialar kai ra umana tena tinabar, dia ki aro ta ra matana labur, ma ea, iau ga gire ta pal abara ta ra matana taoai. ²⁰ Ma i ga biti tagu: Go ra pal nina ba ra umana tena tinabar diat a kabalane ra viono ta ra tinabar na nirara ma ra tinabar na varporong tana, ma nina ba diat a tun ra tinabar na vuai na uma tana, upi koko diat a kap diat ta ra bala na gunan, upi diat a vagomgom ra tarai ma diat. ²¹ Ma i ga ben iau uro ta ra bala na gunan, ma iau ga bolo ra ivat na nguna tana; ma ta nam ra ivat na nguna ta ra bala na gunan iau ga gire ra ivat na pakana gunan, nina di ga liplip bat diat; ²² go ra ivat na pakana gunan dia ga varogop; dia ga vinun na pokono kadia lolovina, ma ra lavurua na pokono ma a papar ra tababa i diat. ²³ Ma ta ra bala i diat tikitikai di ga pait ta ik a liplip na vat, ma ra umana tavul a iap ta ra vavaina. ²⁴ Ma i ga biti tagu: Go diat, a umana pal na tunutun ba diat nina dia papalum ta ra pal i gomgom diat a kabalane ra viono ta ra tinabar kai ra tarai.

47

A tava alir papa aina ra pal i gomgom, i topa ra valavalagar

¹ Ma i ga ben vatalil iau uro tar ta ra matakilalat i ra pal i gomgom; ma ea, a tava i ga irop kan ra vavai na kalakalat ai ra pal i gomgom, ma i ga alir uro ta ra matana taur (ra pal i

gomgom i ga vatale ra matana taur); ra tava i ga alir papa ta ra matana taubar ta ra pal i gomgom, ma i bolo ta ra papar a taubar ta ra uguugu na vartabar. ² Ma i ga ben vairop iau ta ra mataniolo aro ta ra matana labur, ma i ga ben valilikun iau ura ra pia tar ta ra luaina mataniolo aro ta ra matana taur; ma ea, a tava i ga alir irop ta ra matana taubar. ³ Ma ra tutana i ga vana uro ta ra matana taur, ma ra vinau na valavalar i ga ki ta ra limana; ma i ga valar ra nga na tava alir, da ra ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma amir ga bolo ma ra tava i ga tuk ati ra patkoai na kaugu. ⁴ Ma i ga valar mule ra tava alir, da ra ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma amir ga bolo, ma ra tava i ga tuk ati ra buk na kakigu. Ma i ga valar mule, da ra ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma ra tava i ga tuk ati ra livuagu. ⁵ Ma i ga valar mule, da ra ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma pa i ga tale iau ra binolo tana; i topa ka ra nialir, tago ra tava alir i ga lubu. ⁶ Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, u gire laka go? Ma i ga ben valilikun mule iau ta ra papar a tava alir. ⁷ Ma ba iau ga lilikun iau ga gire mangoro na davai dia ga tavua ta ra ura papar a tava alir. ⁸ Ma i ga biti tagu: Go ra tava i alir uro ta ra gunan aina ra matana taur, ma i vana ur tadav ra male Araba; ma ba i ruk ta ra Ta Mat na vakalami ra tava i mapak tana. ⁹ Ma ra lavur mangana dia laun diat a kor ta ra pakana ra tava alir i alir tar tana, ma na peal ra umana gogor na en; tago go ra tava i ga alir uro upi na vakalami ra ta, ma ra lavur mangana diat a laun ta ra pakana ra tava i alir tar tana. ¹⁰ Ma ra umana tena vinoara diat a tur ta ra papar a Ta Mat papa En-Gedi ma na tuk tar uro En-Eglaim, ma diat a vue kadia umana ubene ura na ta; a lavur mangana en diat a ki tana, ma diat a peal da ta ra Ngala na Ta. ¹¹ Ia kaka ra pakana i polamut ma ra pia i pikapikai pa na kalami, na damana ka upi da kapkap

ra solt tana. ¹² Ma ra lavur mangana davai par dia vuavuai diat a tavua ta ra ura paparai ra tava alir, ma ra umana mapmap i diat pa diat a makuk, ma pa na eae kadia vunuai; ta ra gaigai par diat a vuavuai ra kalamana vuai diat, ma go na vuna ta ra tava alir nina i alir papa aina ta ra pal i gomgom; ma ra vuai diat na topa ra nian, ma ra mapmap i diat na boina ure ra valavalagar.

A umana langun ta ra gunan ma ra umana tiniba tana

¹³ Ra Luluai God i biti dari: Go iat ra langun ure ra gunan nina ba avat a tibe avat me ure ra vinun ma ivu vuna tarai Israel. Iosep na vatur vake ta ura tiniba. ¹⁴ Avat a tibe vardadane; iau ga vavalima ba ina tul tar ia pire ra umana tama i vavat, ma avat a kale pa ia. ¹⁵ Go iat ra langun ta ra gunan: ta ra matana labur na tur pa ia ta ra Ngala na Ta, ma na vana alalu Ketlon tadav ra langun Kamat, ma na tuk tar aro Sedad; ¹⁶ namur na vana tuk tar aro Berota ma Sibraim, nina i ki ta ra langun livuan Damasko ma Kamat, ma Kaser-Atikon nina i tur ta ra langun kai Kauran. ¹⁷ Damana ra langun ta ra matana labur na tur pa ia ta ra Ngala na Ta, ma na tuk tar aro Kasar-Enon ta ra langun ta ra pia Damasko, ma ra langun Kamat na langun bat ia ta ra matana labur. ¹⁸ Ra langun ta ra matana taur na tur pa ia livuan Kauran ma Damasko, ma na mur ra tava Iordan nina i langun vue Gilead kan Israel; na vana papa ra langun ta ra matana labur ma na tuk tar aro ta ra Ta Mat, ta ra matana taur ta ra papar maro, ma na tuk tar aro Tamar. Go iat ra langun ta ra matana taur. ¹⁹ Ra langun ta ra matana taubar na tur pa ia aro Tamar ma na tuk tar aro ra tava Meribot-Kades, ma na tuk tar ta ra Tava Alir Aigipto ma tuk uro ta ra Ngala na Ta. Go iat ra langun ta ra matana taubar. ²⁰ Ma ta ra Ngala na Ta ia ra langun ta ra matana taoai; na tur pa ia ta ra langun ta ra matana taubar, ma na tuk ta ra pakana i

vatale ra langun Kamat. Go iat ra langun ta ra matana taoai. ²¹ Ma avat a tibe go ra gunan varogop ma ra umana vuna tarai Israel. ²² Ma avat iat avat a tibe ure avat ma ra umana vaira nina dia vangala ra umana bul livuan ta vavat; da luk diat ba a tarai na gunan Israel, ma da tibe ta pia ure diat livuan ta ra umana vuna tarai Israel. ²³ Da tibe ra vaira ma ra pia ta ra langun kai ra vuna tarai nina i ki tana, ra Luluai God i biti.

48

¹ Go ra iang i diat ra umana vuna tarai tikitikai: ta ra langun ta ra matana labur, nina i tur pa ia ta ra ta ma i vana alalu Ketlon, uro ta ra langun Kamat, ma i tuk tar aro Kasar-Enan, nina i ki ta ra langun Damasko, ta ra papar a labur pire Kamat; da tibe ta pakana papa ra matana taur ma na tuk ta ra matana taoai pire Dan. ² Ma namur tai Dan, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Aser. ³ Ma namur tai Aser, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Naptali. ⁴ Ma namur tai Naptali, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Manase. ⁵ Ma namur tai Manase, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Ephraim. ⁶ Ma namur tai Ephraim, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Ruben. ⁷ Ma namur tai Ruben, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, a langun kai Iuda.

⁸ Namur tai Iuda, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, avat a tibe ta pakana pi na langalanga, a tababana na laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma ra lolovinana na da ra lolovina i ra pia kai tika na vuna tarai, papa ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai; a pal i gomgom na ki ta go ra pakana. ⁹ Ra pakana tana nina ba avat a vakilang vaire vue ure ra Luluai na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma

a ilima na vinun na pokono kana lolovina ma na da ra a ilima na arip na marmar na pokono ra tababana. ¹⁰ Ma da tibe ta pakana ta go ra pia i gomgom ure ra umana tena tinabar; ra lolovinana na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, ma ra tababana na da ra ura arip ma a ilima na mar na pokono, papa aro ra matana labur ma tuk ta ra matana taubar; ma ra pal i gomgom kai ra Luluai na ki livuan tana. ¹¹ Ma ra umana natu i Sadok, nina di ga vakilang vaire diat upi ra umana tena tinabar tago dia ga toratorom piragu, ma pa dia ga vana irai da ra tarai Levi ba ra tarai Israel dia ga vana rara, ¹² diat a vatur vake da ra pakana pia i gomgom kakit kan ra pia i gomgom, ma na varlangunai ma ra pia kai ra tarai Levi. ¹³ Ma ra tarai Levi diat a vatur vake ta pakana pia, na varlangunai ka ma ra pia kai ra umana tena tinabar; na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono kana lolovina ma na da ra a ura arip ma a ilima na mar na pokono ra tababana. Ra kidoloina pakana pia na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra lolovinana ma ra ilima na arip na marmar na pokono ra tababana. ¹⁴ I tabu ba da ivure ta ik ika ta go ra bo na pia, ma i tabu bula ba da varkiane ba da kutu vue ta ngungu tana; tago i gomgom ure ra Luluai. ¹⁵ Ra ngungu i ki valili ta ra pia i langalanga, nina ba ra tababana i da tika na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ma ra lolovinana i da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono, pa na gomgom, na tur ure ra pia na pal, ma ra umana pal, ma ra umana gunagunan kikil ra pia na pal; ma ra pia na pal iat na tur livuan ta ra umana gunagunan. ¹⁶ Ra lolovina ta ra pia na pal na tika na arip ma tika na mar ma a

ura vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana na damana bula. ¹⁷ Ra tababa i ra umana gunagunan kikir ra pia na pal, ta ra ivat na paparaina parika, na da ra laptikai na vinun ma a ura pokono ma a papar. ¹⁸ Ma ra ura ngungu dir ki valili ta go ra pakana, a ura arip ma a ilima na mar na pokono ta ra papar a taur ma ra ura arip ma a ilima na mar na pokono ta ra papar a taoai, nina dir varlangunai ma ra pakana pia i gomgom muka, na topa diat dia papalum ta ra pia na pal. ¹⁹ Diat par ra tarai Israel nina dia papalum ta ra pia na pal, diat a palum go ra pakana pia. ²⁰ Go ra pakana pia nina di ga tibe voire ta ra pia i langalanga, ma da luk guve tar bula ra pakana ra pia na pal i tur tana, na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra lolovinana ma ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono ra tababana.

²¹ Ra pakana i ki valili kakit ta ra pia i langalanga da tibe pire ra luluai, ia iat na kale pa ra pia i varlangunai ta ra ura paparai ra pia i gomgom ma ra pia ure ra pia na pal, ra tababana na da ra laptikai na arip ma a ura mar ma a ilima na vinun na pokono, ma ra lolovinana na varlangunai ma ra pia kai ra umana vuna tarai. Ra pia i gomgom, nina ba ra pal i gomgom i ki tana, ²² ma ra pakana kai ra tarai Levi, ma ra pakana ure ra pia na pal, na tur livuan ta go ra ura pakana kai ra luluai, ma na varlangunai ma ra pakana kai Iuda, ma ra pakana kai Benjamin.

²³ Ma ure diat ra umana vuna tarai dia tur valili boko: ra langun kai Benjamin, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai; ²⁴ namur tai Benjamin, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, ra langun kai Simeon. ²⁵ Namur tai Simeon, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, ra langun kai Isakar. ²⁶ Namur tai Isakar, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra

matana taoai, ra langun kai Sebulun. ²⁷ Namur tai Sebulun, papa aro ra matana taur ma tuk ta ra matana taoai, ra langun kai Gad. ²⁸ Namur tai Gad, ta ra papar a taubar, ra langun na tur pa ia aro Tamar, ma na tuk tar aro Meribot-Kades, ma na tuk tar ta ra Tava Alir Aigipto, ma na tuk uro ta ra Ngala na Ta. ²⁹ Nam iat ra gunan nina ba avat a tibe pire ra umana vuna tarai Israel upi kadiat, ma diat a kale pa kadia pakana tikatikai, ra Luluai God i biti.

A mataniolo ma ra iang Ira pia na pal

³⁰ Go diat ra umana mataniolo ai ra pia na pal: ta ra papar a labur, nina ba na tika na arip ma tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono kana lolovina, ³¹ a utul a mataniolo, ra mataniolo kai Ruben, ra mataniolo kai Iuda, ma ra mataniolo kai Levi; ra umana mataniolo ai ra pia na pal diat a kap iang ta ra umana vuna tarai Israel; ³² ta ra papar a taur, nina ba na tika na arip ma tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono kana lolovina, a utul a mataniolo, ra mataniolo kai Iosep, ra mataniolo kai Benjamin, ma ra mataniolo kai Dan; ³³ ta ra papar a taubar, nina ba na tika na arip ma tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono kana lolovina, a utul a mataniolo, ra mataniolo kai Simeon, ra mataniolo kai Isakar, ma ra mataniolo kai Sebulun; ³⁴ ta ra papar a taoai, nina ba na tika na arip ma tika na mar ma a ura vinun ma a ilima na pokono kana lolovina, a utul a mataniolo, ra mataniolo kai Gad, ra mataniolo kai Aser, ma ra mataniolo kai Naptali. ³⁵ Ra vinavana kikir ia na da ra ivat na arip ma a ilima na mar na pokono; ma papa nam ra bung da vaiang ra pia na pal ba, Ra Luluai i ki abara.

DANIEL

A vartovo pire Daniel diat ma ra utul a talaina

¹ Ta ra vautuluna kilala Ieoiakim i ga ki na king Iuda tana, Nebukadnesar ra king Babilon i ga vut Ierusalem, ma i ga tur vartakalat bat ia. ² Ma ra Luluai i ga tul tar Ieoiakim ra king Iuda ta ra limana, ma damana i ga kap ta umana la ta ra kuba i God; ma i ga mulue diat ta ra gunan Sinar ta ra kuba i kana god, ma i ga vung varuk diat ta ra pal na vuvung kai kana god.

³ Ma ra king dir ga tata ma Aspenas ra lualua ure kana lavur tultul na pal, ma i ga ve ba na agure varuk pa ta umana bul Israel, ta umana ta ra apik na tarai kai ra king iat ma ta ra umana luluai, ⁴ a umana vakak na barmana ma ra umana metekina, ta umana ba i kapa ra nuknuk i diat ta ra lavur kabinana par, a umana tena minatoto tuna, ma a ra umana kabatau ta ra lavur papalum na kabinana, nina i tale diat ba diat a toratorom ta ra kuba i ra king, ma ba da tovo tar ra mangana tutumu ma ra tinata kai ra tarai Kaldea ta diat. ⁵ Ma ra king i ga varkurai ba da tabar diat a bungbung par ma ra pakana kirip ta nina ai ra king, damana bula ma ra polo na vain nina iat ba ra king i momamomo tana; damana da tovo diat a utul a kilala, upi diat a toratorom ta ra king ba i par ra utul a kilala. ⁶ Io, ta umana ta diat a umana bul ta ra vuna tarai Iuda, a iang i diat dari: Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria. ⁷ Ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga vaiang tar ra iang i diat: i ga vaiang Daniel ba Beltesasar, Kanania ba Sadrak, Misael ba Mesak, ma Asaria ba Abed-Nego.

⁸ Ma ga Daniel i ga ot ra nuknukina ba pa na vakaina mule ma ra kirip ai ra king ba ra vain i momamomo tana; kari i ga lul ra lualua ure ra umana tultul na pal ba koko na

vakaina mule. ⁹ Io, God i ga maravut Daniel, ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga manane ma i ga mari ia. ¹⁰ Ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga biti tai Daniel: Iau burut kan kaugu luluai ra king nina i ga kure tar ra avava magit ma ra avava nimomo na gire ra mata i vavat ma pa na vardada ma ra mata i ra umana barmana ava ki varurung ma diat; damana avat a vuna ba ra king na pakat kutu vue ra ulugu. ¹¹ Ma Daniel i ga biti ta ra tena varbalaurai nina ba ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga tibe pi na balaure Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria, dari: ¹² Iau lul u ba una valar avet kaum umana tultul a vinun na bung; boina ba da tabar avet ma vurigir ika, ma avet a mome ra tava tuna ka. ¹³ Io, namur da bobo valar ra mata i vevet ta ra luaina matam, ma da gire bula ra mata i ra umana barmana ba dia iaian ta ra kirip ai ra king; ma da u gire, damana una kure ra magit ai kaum umana tultul. ¹⁴ Ma i ga torom ta diat ta go ra magit, ma i ga valar diat a vinun na bung. ¹⁵ Ma ba i par ra vinun na bung, a mata i diat i potar, ma i tubu bula, ma ra mata i ra umana barmana par ba dia ga en ra kirip ai ra king, pa ta na. ¹⁶ Io, ra tena varbalaurai i ga tak vue ra adia kirip, ma ra polo na vain ba diat a momome, ma i ga tabatabar diat ma ra vurigir ika.

¹⁷ Ma God i ga tul tar ra kabinana ta go ra ivat na barmana, ma dia ga melem ta ra lavur buk, ma dia ga matoto bulu; ma Daniel i ga kapa ra nuknukina ure ra kukurai ra lavur ninana ma ra lavur ririvon. ¹⁸ Ma ba i ga par ra e nina ra king i ga kure tar ia ta diat, a lualua ure ra umana tultul na pal i ga agure varuk diat ta ra luaina mata i Nebukadnesar. ¹⁹ Ma dia ga pirpir ma ra king; ma pa di ga gire tadav ta na ta diat ba dia varogop ma Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria; kari go diat dia ga toratorom ta ra king. ²⁰ Ma ta ra lavur tinata na kabinana ba ra king i ga tir diat i tana, i ga gire ba dia

ga manga lia kakit ma ra minatoto, ma ra lavur tena kabinana par ma ra lavur tena papait par ta kana vuna gunan par pata. ²¹ Ma Daniel i ga laun tuk tar ta ra luaina kilala Kores i ga ki na king tana.

2

Daniel i vaarike ra kukurai ra ririvon kai Nebukadnesar

¹ Ma ta ra vauruana kilala ta ra kini na king kai Nebukadnesar, Nebukadnesar i ga ririvone ta umana ririvon, ma i ga ngarangarao ra tulungeana tana, ma pa i ga va mat bulu mulai. ² Io, ra king i ga vartuluai ba da oro pa ra umana melem na tutana, ma ra umana tena papait, ma ra umana tena agagar, ma ra umana Kaldea, upi diat a ve ra king ta kana lavur ririvon. Damana dia ga vut ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra king. ³ Ma ra king i ga biti ta diat: Iau tar ririvone tika na ririvon, ma ra tulungeagu i ngarangarao upi ina nunure ra ririvon.

⁴ Ma ra umana Kaldea dia ga tata ma dia ga biti tai ra king dari: U ra king, boina ba una laun tukum! Boina ba una ve tar ra ririvon ta kaum umana tultul, ma avet a vaarike ra kukuraina piram. ⁵ Ma ra king i ga bali ra tinata kai ra umana Kaldea, ma i ga biti: I dovot ra tinata iau tatike: ona pa ava vaarike ra ririvon ma ra kukuraina tagu, da kadal varbaiane avat,, ma da vakaina ra kubakuba i vavat upi na da ra ul a buta. ⁶ Ma ga ba avat a vaarike ra ririvon ma ra kukuraina, avat a vatur vake ra vartabar tagu, ma ra vabongon ma ra ngala na variru; io, avat a vaarike ra ririvon ma ra kukuraina bula. ⁷ Dia ga bali mule ma dia ga biti: Boina ba ra king na ve tar ra ririvon ta kana umana tultul, ma avet a vaarike ra kukuraina. ⁸ A king i ga tata mulai ma i ga biti: Go iau nunure muka ba ava mainge ba da ur uka ra bung, tago ava nunure ba ra tinata iau ga tatike i dovot, ⁹ ba ona pa avat a vateten tar ra ririvon tagu, tikai ka

ra varkurai ure avat; tago ava tar vaninare ra tinata vavaongo ma ra tinata na vavagu ba avat a vatang ia piragu, tuk tar ta ra e ba ta enana magit bar na arikai; boina avat a ve iau ta ra ririvon, ma ina nunure tana ba i tale avat ba avat a pala ra kukuraina tagu. ¹⁰ A umana Kaldea dia ga bali ra king ma dia ga biti: Pa ta tutana ta ra rakarakan a gunagunan ba na pait valar pa ra magit ra king i mainge; tago pa ta ngala na king ma pa ta dekdek na king i ga tir pa ra magit dari tai ta tena papait, ba tai ta tena agagar, ba tai ta Kaldea. ¹¹ Ra magit ra king i tir upi ia i dekdek, ma pa ta tutana mulai ba na vaarike pire ra king, ia kaka ra umana god nina pa dia kiki pire ra tarai. ¹² A king i ga kankan ure go ra magit, ma i ga kavavar, ma i ga vartuluai ba da vamutue ra lavur tena kabinana Babilon. ¹³ Ma ra varkurai i ga vana rikai, ma di ga vaninara ba da ubu doko vue ra umana tena kabinana; ma dia ga tikatikan upi Daniel ma ra umana talaina upi da ubu doko diat.

¹⁴ Ma Daniel i ga tatike ra tinata i minana ma ra tinata i ki tai Ariok ra lualua ure ra umana monamono kai ra king, nina i ga vana rikai upi na ubu doko ra umana tena kabinana Babilon; ¹⁵ i ga tata ma i ga biti tai Ariok ra luluai na vinarubu kai ra king dari: Ta ra ava ra king i pait go ra dekdek na varkurai? Ma Ariok i ga vavinar Daniel ure go ra magit. ¹⁶ Ma Daniel i ga ruk pire ra king, ma i ga lul ia ba na tul tar ta umana bung tana upi na vaarike ra kukurai ra ririvon pire ra king.

¹⁷ Namur Daniel i ga vana ra kubana, ma i ga vakapa Kanania, Misael, ma Asaria, ra utul a talaina, tana, ¹⁸ upi diat a lul vovo pa God arama ra bala na bakut ba na tul tar kana varmari ta diat ure go ra magit na pidik, upi koko Daniel ma ra umana talaina diat a virua varurung ma ra umana tena kabinana Babilon par. ¹⁹ Io, di ga vaarike ra magit na pidik tai Daniel ta ra ninana ta ra marum. Ma Daniel i ga pite pa God

arama ra bala na bakut. ²⁰ Daniel i ga tak ra ngiene ma i ga biti:

Da pite vatikene pa ra iang i God ma pa na mutu,

Tago kana iat ra kabinana ma ra dekdek.

²¹ I varkiane ra umana e ma ra umana kilala;

I tak vue ra umana king, ma i vaki ra umana king;

I tabar ra umana tena kabinana ma ra kabinana,

Ma i tul tar ra minatoto ta diat i kapa ra nuknuk i diat;

²² I vaarike ra umana magit dia mat ma dia tur ivai;

I nunure ra magit i ki ra kokodo,

Ma ra kapa i kiki pirana.

²³ Iau pite pa u ma iau manane u, u ra

God kai ra umana tamagu,

Tago u tar tul tar ra kabinana ma ra niongor tagu,

Ma go u tar rada ra magit tagu nina ave ga lul ia tam,

Tago u tar vaarike ra magit kai ra king ta vevet.

²⁴ Ma Daniel i ga ruk pire Ariok, nina ba ra king i ga togue ba na vamutue ra umana tena kabinana Babilon; i ga vana ma i ga biti tana dari: Koko una ubu vue ra umana tena kabinana Babilon; una agure pa iau tadav ra king, ma ina vaarike ra kukuraina pire ra king.

²⁵ Io, Ariok i ga agure varuk lolole pa Daniel ta ra luaina mata i ra king, ma i ga biti tana dari: Iau tar tikan tadav tika na tutana ta diat di ga ben vavilavilau pa diat maro Iuda, ma go ra tutana na vaarike tar ra kukuraina ta ra king. ²⁶ A king i ga tata ma i ga biti tai Daniel, a iangina bula na Beltesasar, dari: Dave, i tale u ba una vaarike ra ririvon piragu nina iau ga gire, ma ra kukuraina bula?

²⁷ Daniel i ga bali ra king ma i ga biti tana: Nam ra magit na pidik ba ra king i titir tana pa i tale ra umana tena kabinana, ma ra umana tena agagar, ma ra umana tena papait, ma diat dia tikan upi ra vakilang ta ra bakut, upi diat a vaarike ta ra king; ²⁸ ma ga tika na

God i ki arama ra bala na bakut i pala vakapa ra umana magit na pidik, ma i tar vavinar ra king Nebukadnesar ta ra magit ba da pait ia ta ra umana e namur.

Kaum ririvon ma ra lavur ninana u tar gire ba u va ta kaum vava dia dari: ²⁹ U ra king, ba u va mat ra umana ninunuk dia ga vana rikai ta ra balam ure ra lavur magit namur, ma nina i pala ra lavur magit na pidik i ga vakapa u ure ra magit ba da pait ia boko namur. ³⁰ Ma vakir di ga vaarike go ra magit na pidik piragu tago iau lia ma ra kabinana ta ra tarai par dia laun, di ga vaarike ke piragu upi da vavinar ra king ta ra kukuraina, ma upi na tapala piram ra lavur ninunuk ta ra balam.

³¹ U ra king, u ga gigira, ma u ga gire ra ngala na kalavuar. Go ra kalavuar, i ga dekdek ma i ga bagabagele na kaia, i ga tur ta ra luaina matam, ma ra tarai dia ga dadadar tana. ³² Ma ure nam ra kalavuar, a uluna di ga pait ia ma ra ngatngat na goled, a bongobongono ma ra ura limana di ga pait ia ma ra silva, a livuana ma ra kelakelegina dir ga palariam gobol, ³³ a ura kakene dir ga palariam tuna, ma ra ura pal a kauna dir ga varpopoto, a palariam ma ra pia. ³⁴ U tar bobobe tuk tar ba ra vat ba pa ta lima i ra tarai i ga mut ia i ga tume ra ura kau i ra kalavuar nina dir palariam ma dir pia bula, ma i ga pamar gigi dir. ³⁵ Io, di ga pamar ngidangide ra palariam tuna, ra pia, ra palariam gobol, ra silva, ma ra goled, ma dia ga da ra pal i ra vit ta ra tavul a rararama vuai; ma ra vuvu i ga kap imimire vue diat, ma dia ga panie kakit; ma nina ra vat ba i ga tumak pamar ra kalavuar i ga ngala vanavana da ra ngala na luana, ma i ga koakor ta ra rakarakan a gunagunan. ³⁶ Nam ra ririvon; ma go avet a pala ra kukuraina ta ra luaina mata i ra king.

³⁷ U ra king, u ra king kai ra lavur king, nina God arama ra bala na bakut i ga tul tar ra kiki na varkurai,

ra varkurai, ra dekdek, ma ra minamar tam; ³⁸ ma ta ra lavur pakana ba ra tarai dia kiki tana, God i ga tul tar ra lavur leing ra pupui ta ra limam, ma ra lavur beo liuliu bula, ma i ga vaki u ba una kure diat par. U ra uluna i goled. ³⁹ Ma ba u tar mat ta tika na vuna varkurai na vana rikai, ma pa na varogop ma u; ma ta ra vuna varkurai, a vautuluna, a vuna varkurai na palariam gobol, nina ba na kure ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴⁰ Ma ra vaivatina vuna varkurai na ongor da ra palariam tuna, tago ra palariam tuna i pamar gigi ra lavur magit ma i ongor pa diat; ma da ra palariam i bereng go diat par, damana nam ra vuna varkurai na papamar ma na bebereng. ⁴¹ Ma tago u ga gire ra kauna ma ra kaka na kauna, a ngungu tana i pia di pait la me, ma ta ra ngungu i palariam tuna, nam ra vuna varkurai pa na kopono ra varkurai tana; ma a dovotina ta pakana tana na ongor da ra palariam tuna, da u ga gire ra palariam tuna dir varpopoto ma ra pia bulit. ⁴² Ma da di ga pait ra ngungu kaka na kauna ma ra palariam tuna, ma ta ra ngungu ma ra pia, damana ra ngungu vuna varkurai na ongor, ma ta ra ngungu na pok. ⁴³ Ma tago u ga gire ra palariam dir varpopoto ma ra pia bulit, damana diat a varpopoto ta ra tinaulai, ma pa diat a ki petep vargil, da ra palariam tuna ma ra pia pa dir varpopoto bulu. ⁴⁴ Ma ta ra e kai nam ra umana king, a God arama ra bala na bakut na vatur ta tika na vuna varkurai ba pa na panie muka, ma pa na nur tar ra varkurai tana tai ta tika na vuna tarai; na pamar gigi ka nam ra lavur vuna varkurai ma na vuna vue diat, ma ia kaka na tur vataikai ma pa na mutu. ⁴⁵ Ma ba u ga gire ra vat ba pa ta lima i ra tarai i ga mut vue ta ra luana, ma i ga tumak pamar gigi ra palariam tuna, ra palariam gobol, ra pia, ra silva, ma ra goled, ra ngala na God i tar vaarike tar ra lavur magit ta ra

king ba da pait ia namur. A ririvon i dovot, ma da pait ot pa ra kukuraina.

⁴⁶ Ma ra king Nebukadnesar i ga bura timtibum ma i ga lotu tadav Daniel, ma i ga vartuluai ba da vartabar pirana ma ba da tun ra bulit i ang na katkat tana. ⁴⁷ A king i ga tata ma i ga biti dari tai Daniel: A dovotina kavava God ia ra God kai ra lavur god, ma la ra Luluai kai ra lavur king, ma i vaarike ra lavur magit na pidik, tago u tar pala valar pa go ra magit i pidik. ⁴⁸ Ma ra king i ga vangala pa Daniel, ma i ga pait mangoro na vartabar pirana, ma i ga vaki ia pi na varkurai ta ra papar Babilon par, ma ba na lualua ta ra umana tena kabinana par ta ra gunan Babilon. ⁴⁹ Ma Daniel i ga lul ra king, ma ra king i ga tibe Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, upi dital a kure ra lavur magit kai ra kiki na varkurai ta ra papar Babilon; ma ga Daniel i ga kiki ta ra kuba i ra king.

3

Pa dital virua ta ra ubu

¹ Nebukadnesar ra king i ga mal pa tika na kalavuar ma ra goled, ma ra lolovinana i ga varogop ma a vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana i ga varogop ma tika na pokono ma a papar; i ga vatur ia ta ra tamataman Dura ta ra papar Babilon. ² Ma Nebukadnesar ra king i ga vartuluai ba da agur guve ra umana ngala na luluai, ra umana raprap na kiki na varkurai, ra umana luluai na gunan, ra umana tena varvateten, ra umana tena varbalaurai na mani, ra umana tena varkurai ngalangala, ra umana tultul na varkurai, ma ra lavur tena varkurai na papar, upi diat a pot upi ra lotu na varvadoan ure ra kalavuar nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia. ³ Ma ra umana ngala na luluai, ra umana, raprap na kiki na varkurai, ra umana luluai na gunan, ra umana tena varvateten, ra umana tena varbalaurai na mani, ra umana tena varkurai ngalangala, ra umana tultul na varkurai, ma ra lavur tena varkurai na papar, dia

ga ki varurung upi da pait ra lotu na varvadoan ure ra kalavuar nina ra king Nebukadnesar i ga vatur ia; ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra kalavuar nina Nebukadnesar i ga vatur ia. ⁴ Ma ra tena varvai i ga oraoro ma ra ngala na nilaina dari: Avat a tarai, avat a umana vuna gunan ma ra lavur alaala tinata, avat a nuk pa go ra vartuluai: ⁵ nam ra pakana bung ba ava valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana, avat a bura timtimum ma avat a lotu tadav ra kalavuar na goled nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia; ⁶ ma nina ba pa na bura timtimum ma pa na lotu tadav ia, ta nam ra pakana bung da vue vaba ia ta ra bala na ubu i oao mat. ⁷ Kari ta nam ra pakana bung ba ra tarai par dia ga valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ma ra lavur mangana damana, ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan ma ra lavur alaala tinata, dia ga bura timtimum ma dia ga lotu tadav ra kalavuar na goled nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia.

⁸ Ma ta nam ra e ta umana Kaldea dia ga kakari maravai ma dia ga takun vakaina ra umana Iudaia. ⁹ Dia ga tata ma dia ga biti ta ra king Nebukadnesar dari: U ra king, una laun tukum! ¹⁰ U ra king, u tar pait ra varkurai ba ra tarai par diat a bura timtimum ma diat a lotu tadav ra kalavuar na goled, ba dia valongore ra tavur, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana; ¹¹ ma nina ba pa na bura timtimum ma pa na lotu tadav ia, da vue vaba ia ta ra bala na ubu i oao mat. ¹² Io, ta umana Iudaia ati nina u ga tibe diat upi diat a kure ra magit kai ra varkurai ta ra papar Babilon, a iang i dital Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego; u ra king, go ra utul a tutana dital tar piam vue u; pa dital torom ta kaum umana god, ma pa dital lotu tadav ra kalavuar na goled nina u ga vatur ia.

¹³ Io, Nebukadnesar i ga ngangal na kulot ma i ga kavavar, ma i ga vartuluai ba da agur pa Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego. Ma di ga agur pa dital pire ra king. ¹⁴ Nebukadnesar i ga tata ma i ga tir dital dari: Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, i dovot bar ba pa amutal torom ta kaugu umana god, ma pa amutal lotu tadav ra kalavuar na goled nina iau ga vatur ia? ¹⁵ Io, ona amutal mulaot ba amutal a bura timtimum ma amutal a lotu tadav ra kalavuar iau ga pait ia ta nam ra pakana bung ba amutal valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana, i boina; ma ari pa amutal a lotu, ta nam ra pakana bung iat da vue vaba amutal ta ra bala na ubu i oao mat; ma to ia ra god ba na valaun amutal kan ra limagu?

¹⁶ Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, dital ga tata ma dital ga biti ta ra king dari: Nebukadnesar, pa amital anan upi amital a bali u ta go ra magit. ¹⁷ Ona damana, kamimital God nina amital toratorom tana i pait valar pa ia ba na valaun vairop amital kan ra ubu i oao mat; ma na valaun amital kan ra limam bula, u ra king. ¹⁸ Ma ari ona pata, boina ba u ra king una nunure ba pa amital a torom ta kaum lavur god, ma pa amital a lotu tadav ra kalavuar na goled nina u ga vatur ia.

¹⁹ Ma Nebukadnesar i ga kavavar tuna, ma i ga enana ra matana tadav Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego; kari i ga tata ma i ga vartuluai ba da vangala ra oao ta ra ubu, upi na varogop ma ra lavurua na ubu tuna. ²⁰ Ma i ga tibe ta umana dekdek na tutana ta kana loko na tarai na vinarubu upi diat a vi Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ma diat a vue vaba dital ta ra ubu i oao mat. ²¹ Io, di ga vi go ra utul a tutana ta kadital olovoi, ma kadital mal na tutana, ma kadital kere, ma kadital lavur enana mal, ma di ga vue vaba dital ta ra bala na ubu i oao mat. ²² Ma tago ra vartuluai kai ra king i ga dekdek, ma ra iap i ga

oao na kaia, a biro na iap i ga tun doko nam ra tarai ba dia ga vatur Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego. ²³ Ma go ra utul a tutana, Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ba di ga vi dital, dital ga bura ta ra bala na ubu i oao mat.

²⁴ Io, ra king Nebukadnesar i ga kaian, ma i ga tut lutut; i ga tata ma i ga biti ta kana umana tena varvateten: Dave, pa da ga vi ra utul a tutana, ma pa da ga vue vaba dital ta ra bala na iap? Dia ga bali ra king ma dia ga biti tana: Maia, damana, u ra king. ²⁵ I ga tata ma i ga biti: Ea, iau gire ra ivat na tutana nina i tapala ra adia vivi, dia vanavana ka ta ra bala na iap, ma pa dia kaina; ma iau gire ba ra vaivatina i da tika na natu i ra umana god.

²⁶ Ma Nebukadnesar i ga maravai tadav ra mataniolo na ubu na iap; i ga tata ma i ga biti: Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, amutal a utul a tultul kai ra God a Ngala Kakit, amutal a irop ma amutal a vana uti. Io, Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, dital ga irop kan ra bala na iap. ²⁷ Ma ra umana ngala na luluai, ma ra umana raprap na kiki na varkurai, ma ra umana luluai na gunan, ma ra umana tena varkurai kai ra king, dia ga ki varurung ma dia ga gire go ra utul a tutana, a birao pa i ga rang vakaina ra pal a paka i dital, ma ra pepe na ulu i dital pa i ga dodo, ma kadital olovoi bula pa i ga enana, ma pa dital ang na iap. ²⁸ Ma Nebukadnesar i ga tata ma i ga biti: Da pite pa ra God kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, nina i ga tulue kana angelo, ma i ga valaun kana utul a tultul nina dital ga nurnur tana ma dital ga uvia pa ra tinata kai ra king, ma dital ga nur tar ra pal a paka i dital upi koko dital a torom tai ta enana god ma koko dital a lotu tadav ia, ia kaka ta kadital God iat. ²⁹ Kari kaugu varkurai i dari: ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, nina dia tata kakaina ure ra God kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, da poko ngidangide diat,

ma da vakaina ra kubakuba i diat upi na da ra ul a buta, tago pa ta god mulai ba na valavalaun damana. ³⁰ Ma ra king i ga vangala ra kini kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ta ra papar Babilon.

4

I enana ra mangana kini kal Nebukadnesar

¹ Nebukadnesar ra king, tadav ra lavur vuna tarai, ma ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, nina dia ki ta ra rakarakan a gunagunan: A malmal na tavua pire vavat! ² Iau tar nuk ia ba ina ve tar ra lavur vakilang ta vavat ma ra lavur magit na kinaian nina God ra Ngala Kakit i ga pait ia piragu. ³ Kana lavur vakilang a umana enana ta! Ma ra lavur magit na kinaian i pait ia a umana dekdekina ta! Kana varkurai i tur tukum, ma kana varkurai pire ra lavur taun tarai mutu.

⁴ Iau Nebukadnesar iau ga ki bulu ta ra kubagu, ma iau ga tavua ta kaugu pal na king. ⁵ Iau ga ririvon ma iau ga burut ta nam ra ririvon; ma ba iau ga va ra lavur nuknukigu ma ra lavur ninana ta ra balagu dia ga vapurpuruan iau. ⁶ Kari iau ga vartuluai ba da agure varuk ra lavur tena kabinana Babilon piragu, upi diat a vakapa iau ta ra kukurai ra ririvon. ⁷ Io, ra umana tena papait, ra umana tena agagar, ra umana Kaldea, ma diat dia tikan upi ra vakilang ta ra bakut, dia ga pot; ma iau ga ve kaugu ririvon ta diat, ma pa i ga tale diat ba diat a pala ra kukuraina piragu. ⁸ Io, tuka boko Daniel i ga pot piragu, a iangina ba Beltesasar varogop ma ra iang i kaugu god, nina ra tulungea i ra umana lia na god i kiki tana; ma iau ga vaarike ra ririvon pirana, ma iau ga biti: ⁹ Beltesasar, u ra lualua ta ra umana tena papait, tago iau nunure ba ra tulungea i ra umana lia na god i kiki tam, ma pa ta magit na pidik i vapurpuruan u, boina ba una vaarike ra lavur ninana ta kaugu ririvon, ma una pala

tar ra kukuraina tagu. ¹⁰ A lavur ninana ta ra nuknukigu ba iau ga va ta kaugu vava dia ga dari: iau ga gigira, ma tika na davai i ga tur livuan ta ra rakarakan a gunagunan, ma i ga manga tuluai urama. ¹¹ A davai i ga tar tavua, ma i ga dekdek, ma i ga tuluai urama kakit, ma di ga gire ta ra rakarakan a gunagunan par. ¹² A mapmapina i ga lubalubang, ma i ga peal ra vuaina, ma diat pat dia ga iaian tana; a umana king ra pupui dia ga malmalur tana, ma ra umana beo liuliu dia ga rakarakan ta ra ingaingarina, ma ra lavur mangana dia laun dia ga maur tana.

¹³ Ba iau ga va iau ga gigira ta kaugu lavur ninana, ma iau ga gire tika na monamono, a tena gomgom, i ga vana ba marama ra bala na bakut. ¹⁴ I ga manga oro ma i ga biti dari: Mut vue ra davai, bual vue ra lavur ingaingarina, imar vue ra mapmapina, imire vue ra vuaina; boina ba ra umana king diat a vana kan ra bitina, ma ra umana beo liuliu kan ra ingaingarina. ¹⁵ Ia kaka da nur vue ra bitina ma ra umana okorina upi diat a tur ta ra pia, ma da vi ia ma ra palariam tuna ma ra palariam gobol; na tur uka livuan ta ra vura i gumaguma ta ra pupui. Boina ba na bilim ma ra mavoko, ma na en ra lavur magit i lubalubang da ra umana leing ra pupui; ¹⁶ da kia vue ra nuknuk i ra tutana tana, ma da tul tar ra nuknuk i ra vavaguai tana; ma na kiki damana lavurua na kilala. ¹⁷ Go ra magit i vana rikai ta ra varkurai kai ra umana monamono, ma go ra vartuluai i vuna ta ra tinata kai ra umana tena gomgom, upi ra tarai diat a nunure ba ra Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge, ma i vaki ra umana ikilik tuna ta ra tarai pi diat a lualua tana. ¹⁸ Iau, Nebukadnesar ra king, iau ga ririvon damana. Ma u Beltesasar, una vaarike ra kukuraina, tago ra umana tena kabinana par ta kaugu vuna gunan pa i tale diat upi diat a ve iau ta ra kukuraina; ma ga u, i tale

u tago ra tulungea i ra umana lia na god i ki tam.

¹⁹ Ma Daniel, a iangina Beltesasar, i ga kaian mat tai ta ik a pakana bung ma i ga ngarangarao ra balana. A king i ga tata ma i ga biti tana: Beltesasar, koko una ngarangarao ta ra ririvon ba ta ra kukuraina. Beltesasar i ga bali ia ma i ga biti: Kaugu luluai, boina ba ra ririvon na tadav diat dia milmilikuane u, ma ra kukuraina na tadav kaum lavur ebar. ²⁰ Nam ra davai u ga gire, nina i ga tavua ma i ga ongor, ma i ga tuluai urama kakit, ma di ga gire ta ra rakarakan a gunagunan par; ²¹ nina ra mapmapina i ga potar, ma ra vuaina i ga peal, ma diat par dia ga iaian tana; nina ra lavur king ra pupui dia ga kiki ta ra bitina, ma ra umana beo liuliu dia ga rakarakan ta ra ingaingarina: ²² u ra king nam ra davai, u nina u tar tavua ma u tar dekdek. Tago kaum minamar i tar ngala, ma i tuk urama ra bala na bakut, ma kaum varkurai i tuk tar ta ra mutuaina langlangun na rakarakan a gunagunan. ²³ Ma nam ra monamono, a tena gomgom, ba ra king i ga gire i vana ba marama ra bala na bakut ma i ga biti dari: Mut vue ra davai, nila vue; ia kaka da nur vue ra bitina ma ra umana okorina upi diat a tur uka ta ra pia, ma da vi ia ma ra palariam tuna ma ra palariam gobol, ma na tur uka livuan ta ra vura i gumaguma ta ra pupui; ma boina ba na bilim ma ra mavoko, ma na en ra lavur magit i lubalubang da ra umana leing ra pupui, tuk tar ta ra bung ba lavurua na kilala dia par tana; ²⁴ u ra king, go ra kukuraina: Go ra varkurai kai ra Ngala Kakit, nina i tar tadav kaugu luluai ra king, ²⁵ ba da korot vue u kan ra tarai, ma avat a kiki varurung ma ra umana leing ra pupui, ma da kure u pi una en ra vura da ra umana bulumakau, ma da vabilim u ma ra mavoko marama ra bakut, ma lavurua na kilala una kiki damana, tuk una nunure ba ra Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na

varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge. ²⁶ Ma tago di tar vartuluai ba da nur vue ra bit a davai ma ra okorina, damana bula kaum varkurai na tur padikat tam ba u ga tar matoto tana ba ra Bala na Bakut i varvarkurai. ²⁷ Io, u ra king, boina ba una mulaot ta kaugu tinata na varvateten, ma una kia vue kaum varpam ma ra mangamangana takodo, ma kaum bilak na mangamangana ma ra varmari tadav diat di ki taun diat, kan da valolokon kaum kini na malmal.

²⁸ Go ra lavur magit dia ga tadav ra king Nebukadnesar. ²⁹ Ba i ga par a vinun ma a urua na gai i ga vanavana ta ra ul a pal na king ta ra gunan Babilon. ³⁰ Ra king i ga tata ma i ga biti dari: Vakir go ra ngala na Babilon vang, nina iau ga pait ia ta ra ngala na dekdekigu pi ra kuba i ra king na tur tana ma upi da ru kaugu ngala na kini? ³¹ A tinata pa i ga irop par boko kan ra ngie i ra king, ma ra nilai tikai i ga arikai marama ra bakut dari: U ra king Nebukadnesar, di ve u dari: Di tar tak vue kaum varkurai kan u; ³² ma da korot vue u kan ra tarai, ma avat a kiki varurung ma ra lavur leing ra pupui; da kure u pi una en ra vura da ra bulumakau, ma una ki vue lavurua na kilala, tuk una nunure ba ra Ngala Kakit i varvarkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge. ³³ Ta nam ra pakana bung di ga pait ot pa nam ra magit pire Nebukadnesar. Di ga korot vue kan ra tarai, ma i ga en ra vura da ra bulumakau, ma ra pal a pakana i ga pupuk ma ra mavoko, ma ra pepe na uluna i ga lolovina da ra ivuna taragau, ma ra pulegi na limana da ra pulegi na beo.

³⁴ Ma ba i ga par nam ra lavur kilala, iau Nebukadnesar iau ga tadarake ra bakut, ma ra nuknukigu i ga kapa mulai, ma iau ga tata vadoane ra Ngala Kakit, ma iau ga pite pa ia, ma iau ga ru nina i laun pa na mutu; tago kana varkurai a varkurai pa na mutu, ma kana

varkurai i tur padikat pire ra lavur taun tarai mutu; ³⁵ ma ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan dia da ra magit vakuku; ma i pait ra lavur magit i mainge pire ra kor arama ra bala na bakut, ma pire ra tarai bula dia ki ta ra rakarakan a gunagunan; ma pa ta na i tigel valar pa ra limana, ma pa ta na i tir valar pa ia dari: Ava u pait ia?

³⁶ Ta nam ra bung iat i ga kapa mulai ra nuknukigu; ma kaugu ngala na kini ma kaugu ngala na minamar dir ga lilikon mulai piragu, upi na mamar kaugu varkurai; ma kaugu umana tena varkurai ma kaugu umana luluai dia ga tadatadav iau, ma di ga vaki mule iau ta kaugu kiki na varkurai, ma kaugu kini i ga ngala muka. ³⁷ Io, iau Nebukadnesar iau pite pa ra King arama ra bala na bakut, ma iau manane, ma iau ru ia; tago i dovot kana lavur papalum, ma kana lavur mangamangana dia takodo; ma nina dia papait na luluai i varuva valar pa diat.

5

A tutumu ta ra papar a pal

¹ Belsasar ra king i ga pait tika na ngala na lukara ure kana lavur luluai, tika na arip na marmar diat, ma i ga mome ra vain ta ra luaina mata i diat ra arip na marmar.

² Io, ba Belsasar i ga gugu ta ra vain i mome, i ga vartuluai pi da vila pa ra umana la na goled ma ra umana la na silva nina Nebukadnesar tamana i ga tak pa ia kan ra pal i gomgom aro Ierusalem, upi ra king ma kana umana luluai, ma kana umana taulai ma kana umana tultul na vavina, diat a momo tana. ³ Ma di ga kap ra umana la na goled nina di ga tak vue diat kan ra pal i gomgom ta ra kuba i God arama Ierusalem; ma ra king ma kana umana luluai, kana umana taulai ma kana umana tultul na vavina, dia ga momo ta diat. ⁴ Dia ga mome ra vain, ma dia ga pite pa ra umana god di ga pait diat ma ra goled, ma ra silva, ma ra palariam

gobol, ma ra palariam tuna, ma ra davai, ma ra vat.

⁵ Ta nam ra pakana bung ra kaka na lima i tika na tutana i ga vana rikai, ma i ga tutumu ta ra kabang ta ra papar a pal i tur vartalai ma ra turtur na lamp ta ra kuba i ra king; ma ra king i ga gire ra ngungu lima ba i tutumu. ⁶ Ma ra mata i ra king i ga kiala, ma i ga purpuruan ra nuknukina; i ga dadadar tuna, ma ra ura malmalikun na kauna dir ga varvartumak. ⁷ A king i ga oraoro mat upi da vila pa ra umana tena papait, ra umana Kaldea, ma diat dia gire upi ra vakilang ta ra bakut. Ma ra king i ga tata ma i ga biti ta ra umana tena kabinana Babilon dari: Nina ba na luk valar pa go ra tutumu, ma na pala ra kukuraina tagu, da ule tar ra mal i meme marut tana, na kurkurua ma ra kurkurua na goled, ma na vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai. ⁸ Ma ra lavur tena kabinana kai ra king dia ga vut, ma pa dia ga luk valar pa ra tutumu, ma pa i ga tale diat upi diat a ve tar ra kukuraina ta ra king. ⁹ Ma Belsasar ra king i ga manga purpuruan, ma ra matana i ga kiala, ma kana umana luluai dia ga vurgilagilo.

¹⁰ Ma tina i ra king i ga ruk ta ra pal na lukara, tago i ga valongore ra tinata kai ra king ma kana umana luluai; ma tina i ra king i ga tata ma i ga biti: U ra king, boina ba una laun tukum! Koko na purpuruan ra balam, ma koko ra matam na kiala. ¹¹ Tika na tutana i ki ta kaum gunan, nina ra tulungea i ra umana lia na god i ki tana; ma ba tamam i ga laun boko di ga gire tadav ra kapa ma ra minatoto ma ra kabinana tana, da ra kabinana kai ra umana god; ma tamam ra king Nebukadnesar i ga vaki ia pi na lualua ta ra umana tena papait, ra umana tena agagar, ra umana Kaldea, ma diat dia gire upi ra vakilang ta ra bakut; ¹² tago di ga gire tadav ra enana nuknukina, ma ra minatoto, ma ra kabinana tana, upi na vaarike ra kukurai ra umana ririvon, ma na pala vakapa ra lavur

magit na pidik, ma na pala ra lavur mamat na magit, ta nam ra tutana Daniel nina ba ra king i ga vaiang tar ra iangina ba Beltesasar. Io, una vartuluai pi da agur pa Daniel, ma na vaarike ra kukuraina.

¹³ Io, di ga agur varuk pa Daniel pire ra king. Ma ra king i ga tata ma i ga biti tai Daniel: Dave, u Daniel tikai ta diat ra tarai Iuda laka, nina ra king tamagu i ga ben vavilavilau pa diat maro Iuda? ¹⁴ Iau tar valongore ra tinata ure u, ba ra tulungea i ra umana god i kiki tam, ma ba u vatur vake ra kapa ma ra minatoto ma ra kabinana tuna. ¹⁵ Ma go di tar agur pa ra umana tena kabinana, a umana tena papait, piragu upi diat a luk nam ra tutumu, ma upi diat a vakapa iau ta ra kukuraina; ma pa dia vaarike valar pa ra kukurai ra magit piragu. ¹⁶ Ma iau tar valongore ure u, ba i tale u ra pupukuai na tinata ma ba u pala valar pa ra umana mamat na magit; io, ona una luk valar pa ra tutumu ma una vaarike ra kukuraina, da ule tar ra mal i meme marut tam, ma una kurkurua ma ra kurkurua na goled, ma una vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai.

¹⁷ Ma Daniel i ga tata ma i ga biti dari ta ra luaina mata i ra king: Una vatur vake ke kaum lavur magit na vartabar, ma una tul tar ra vapuak tai ta enana; ina luk vakuku ka ra tutumu pire ra king, ma ina vaarike ra kukuraina pirana. ¹⁸ U ra king, a God a Ngala Kakit i ga tul tar ra varkurai tai tamam Nebukadnesar, ma ra ngala na kini, ma ra minamar, ma ra ngala na variru bula; ¹⁹ ma ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, dia ga dadadar ma dia ga burut ure ra ngala na kini i ga tul tar ia tana; i ga ubu doko nina i mainge, ma nina i mainge i ga nur vue upi na laun; ma i ga vangala nina i mainge, ma nina i mainge i ga varuva. ²⁰ Ma ba i ga ngala ra nuknukina ure mule, ma ra balana i ga leo ta kana manga-mangana luluai, di ga kari vairop

vue kan kana kiki na king, ma di ga tak vue kana minamar kan ia; ²¹ ma di ga korot vue kan ra tarai, ma di ga pukue ra nuknukina pi na da ra nuknuk i ra vavaguai, ma i ga kiki varurung ma ra umana kuabar na as; di ga tabatabar ia ma ra vura da ra bulumakau, ma ra pal a pakana i ga pupuk ma ra mavoko, tuk tar ta ra bung i ga matoto tana ba ra God a Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i vaki nina iat i mainge pi na kure. ²² Ma u natuna, Belsasar, pa u ga vaikilik ra nuknukim, ma a dovotina u tar nunure go ra lavur magit; ²³ ma u ga tut na varpiam uka ure ra Luluai i ra bala na bakut; ma di tar kap ra umana la dia ga tur ta ra kubana piram, ma u, avat ma kaum umana luluai, kaum umana taulai ma kaum umana tultul na vavina, ava ga mome ra vain tana; ma u tar pite pa ra umana god di ga pait diat ma ra silva, ma ra goled, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma ra davai, ma ra vat, nina ba pa dia nana, ma pa dia valongor, ma pa dia matoto, ma ra God nina i vatur vake ra vuvu na bilaum ma i kure kaum lavur nga, pa u ga pite pa ia.

²⁴ Kari i tar tuluue ra ngungu lima, ma di tar tumu nam ra tutumu. ²⁵ Ma ra tutumu di ga pait ia i dari: MENE, MENE, TEKEL, ma PARSIN. ²⁶ Ma ra kukurai ra tinata i dari: MENE, God i tar to ra umana bung ure kaum varkurai, ma i tar vapar ia; ²⁷ TEKEL, di tar valar u ta ra valavalar na mamat, ma vakir u mamat; ²⁸ PERES, di tar tibe varbaiane kaum vuna gunan, ma di tar tul tar ia ta ra tarai Media ma ra tarai Persia.

²⁹ Io, Belsasar i ga vartuluai, ma di ga vavauluve Daniel ma ra mal i meme marut, ma di ga vakurue ma ra kurkurua na goled, ma di ga varvai ure ba na vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai.

³⁰ Ta nam ra marum iat di ga ubu doko Belsasar ra king kai ra tarai Kaldea. ³¹ Ma Darius ra te Media i ga

vatur vake ra varkurai, ma i ga laun vue laptikai na vinun ma a ura kilala bar.

6

Daniel i ki ta ra tung na leon

¹ Ma Darius i ga vaki tika na mar ma a ura vinun na luluai upi diat a kure kana vuna gunan par; ² ma i ga vaki ra utul upi dital a patuana pire diat, ma Daniel tikai ta dital, upi ra umana luluai diat a varvai pire dital, ma upi koko ta magit kai ra king na rara. ³ Ma go Daniel i ga lia ta diat ra utul a patuana ma ra lavur luluai, tago ra nuknukina i ga boina tuna; ma ra king i ga nuk ia ba na vaki ia pi na luluai ure ra vuna gunan par. ⁴ Ma ra ura patuana ma ra lavur luluai dia ga tikatikan upi ta magit na vartakun ure Daniel ta ra kiki na varkurai. Ma dia ga mama tikan tadav ta magit na vartakun pirana ba ta magit i rara tana, tago i ga dovot, ma pa i ga talangan ma pa i ga rara. ⁵ Io, go ra umana tutana dia ga biti: I dekdek upi dat a tikan tadav ta magit ba dat a takun go Daniel me; ta ra varkurai ka kai kana God, kan dat a tikan tadav ia ta nam.

⁶ Ma go ra ura patuana ma ra lavur luluai dia ga koakor tadav ra king, ma dia ga biti tana dari: Darius ra king, una laun tukum! ⁷ A umana patuana na vuna gunan, ra umana raprap na kiki na varkurai ma ra umana ngala na luluai, ra umana tena varkurai ngalangala ma ra umana luluai na gunan. dia tar tata guvai ma i kopono ra nuknuk i diat ba ra king na vartuluai ma na vatur tika na dekdek na varkurai, ba a utul a vinun na bung da araring ika tadav ra king, ma gala tika na tutana na araring tadav ta god ba tadav ta tutana, da vue tar ia ta ra tung na leon. ⁸ Io, u ra king, una vatur ra varkurai ma una tumu ra iangim ta ra buk, upi koko da pukue mule, varogop ma ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia nina ba pa da pukpukue. ⁹ Ma Darius ra king

i ga tumu ra iangina ta ra buk, ma damana ta ra varkurai tana.

¹⁰ Ma ba Daniel i nunure ba di ga tumu ra iang i ra king ta ra tumu, i ga ruk ta ra kubana (ma ta kana pal arama liu a umana mata na kalangar dia ga tur tapapa ma dia ga vatale uro Ierusalem), ma ta ra bungbung par i ga vavautul ma ra bura timtimum ma ra niaring ma ra pite varpa ta ra luaina mata i kana God da kana mangamangana lua. ¹¹ Io, go ra umana tutana dia ga koakor varurung ma dia ga na tadav Daniel ba i ga lotu ma i ga araring ta ra luaina mata i kana God. ¹² Ma namur dia ga vana maravai, ma dia ga tata ta ra luaina mata i ra king ure ra varkurai kai ra king, dari: Dave, pa u ga tumu laka ra iangim ta ra varkurai, ba a utul a vinun na bung ra tarai par diat a araring piram uka ra king, ma ba tika na tutana na araring tadav ta god ba tadav ta tutana da vue tar ia ta ra tung na leon? Ra king i ga bali diat dari: I dovot nam ra magit, ma i tur bulu varogop ma ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia nina ba pa da pukpukue. ¹³ Io, dia ga tata ma dia ga biti ta ra luaina mata i ra king dari: Nam Daniel, tikai ta diat ra tarai Iuda di ga ben vavilavilau pa diat, pa i ru u ra king, ma pa i ru bula ra varkurai nina u ga tumu ra iangim tana, ma i vavautul ma ra niaring ta ra bungbung.

¹⁴ Ma ba ra king i ga valongore go ra tinata i ga manga tabun, ma i ga nuknuk ba na valaun davatane Daniel; ma i ga ongor tuk tar ta ra ravian upi na valaun ia. ¹⁵ Ma nam ra umana tutana dia ga koakor tadav ra king ma dia ga biti tai ra king dari: U ra king, boina ba una nunure ba ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia i dari, ba pa da pukue ta varkurai ba ta vartuluai ra king i ga pait ia.

¹⁶ Io, ra king i ga vartuluai, ma di ga agur pa Daniel ma di ga vue vaba ia ta ra tung na leon. Ma ra king i

ga tata ma i ga biti tai Daniel dari: Kaum God nina u toratorom vatikai tana na valaun u. ¹⁷ Ma di ga kap ra vat ma di ga vung bat ra mata na tung me; ma ra king i ga vabulit bat ia ma kana vakilang iat, damana bula ma ra vakilang kai kana umana luluai, upi koko da pait vaenana ta magit ure Daniel. ¹⁸ Ma ra king i ga ruk ra kubana, ma pa i ga ian ra marum; ma pa i ga vartuluai upi ta vaden na malagene, ma i ga vangala ka tuk ra keake.

¹⁹ Ma ra king i ga tut ta ra lar, ma i ga vana lulut ta ra tung na leon. ²⁰ Ma ba i ga maravai ta ra tung pire Daniel, ra king i ga papait na tangi, ma i ga oraoro ma i ga biti tai Daniel: Ea, Daniel, u ra tultul kai ra God a launa, dave, kaum God nina u toratorom vatikai tana i valaun valar pa u kan ra umana leon vang? ²¹ Ma Daniel i ga biti tai ra king: U ra king, una laun tukum! ²² Kaugu God i tar tultue kana angelo, ma i tar paum bat ra ngie i ra umana kon upi koko diat a karat vakaina iau, tago iau tuptup ta ra kaina magit ta ra luaina matana; ma ta ra luaina matam bula a king pa iau ga pait ta kaina magit. ²³ Ma ra king i ga gugu mat ure, ma i ga vartuluai ba da al vairop Daniel kan ra tung. Io, di ga al vairop Daniel kan ra tung, ma ra pal a pakana pa i ga kaina, tago i ga nurnur ta kana God. ²⁴ Ma ra king i ga vartuluai, ma di ga agur pa nam ra lavur tutana dia ga takun Daniel, ma di ga vue tar diat ta ra tung na leon, diat ma ra umana natu i diat ma kadia umana taulai; ma ra umana leon dia ga ubu diat, ma ba pa dia ga tur boko ara ra pia ta ra bala na tung dia ga bubur gigi ra uru i diat par.

²⁵ Io, ra king Darius i ga tutumu tadav ra lavur vuna tarai, ma tadav ra lavur vuna gunan, ma tadav ra lavur alaala tinata, nina dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, dari: Da vangala ra malmal pire vavat. ²⁶ Go kaugu varkurai ba ta ra lavur papar ta kaugu vuna gunan ra tarai diat a burut ta ra God kai Daniel ma diat

a ru ia, tago ia ra God i laun ma i ki tukum, ma kana varkurai pa na panie, ma kana varkurai na tuk tar ta ra mutuaina. ²⁷ I varvalangalanga ma i varvalaun, ma i pait ra umana wakilang ma ra umana magit na kinaiian arama ra bala na bakut ma ati ra pia, ma i tar valaun Daniel kan ra dekdek i ra umana leon.

²⁸ Io, go Daniel i ga tavua kana papalum ta ra kini na king kai Darius, ma damana bula ta ra kini na king kai Kores ra te Persia.

7

A ririvon kai Daniel ure ra ivat na ngala na leing

¹ Ta ra luaina kilala Belsasar i ga ki na king aro Babilon, Daniel i ga ririvon ma i ga gire ra umana ninana ta ra nuknukina ba i ga diop ta kana vava; ma namur i ga tumu ra ririvon ma i ga varvai ta ra kukurai ra lavur magit i ga tar gire. ² Daniel i ga tata ma i ga biti: Ta kaugu ririvon ra marum iau ga gigira, ma ea, ra ivat na vuvu dia ga tut ta ra ngala na ta. ³ Ma ra ivat na ngala na leing dia ga tut rikai kan ra ta, ma dia ga enana varbaiai. ⁴ A luaina i ga da ra leon, ma i ga vung ra bebeana da ra taragau; ma iau ga bobo tuk tar ta ra pakana bung di ga ivut vue ra bebeana, ma di ga vatur ia kan ra pia upi na tur ma ra kauna da ra tutana, ma di ga vaki ra nuknuk i ra tutana tana. ⁵ Ma ea, ta ra leing, a vauruana, da ra bear;* ma i ngala tika na papar, ma a utul a ur na pal a virvir ta ra ngiene, ma i karat vake ma ra pal a ngiene; ma di ga biti tana: Una tut, ma una en ra ngala na virua. ⁶ Ma namur ta go iau ga gigira, ma ea, ta ra tikai mulai, da ra lepad,† ma i ga vung ra ivat na bebea i ra beo ta ra tamuruna; ra leing i ga vung bula ra ivat na uluna; ma di ga tul tar ra varkurai tana. ⁷ Ma namur iau ga ririvon ra marum, ma ea, tika na leing, a vaivatina, a kaina tuna ma

ra karvuvu, ma i dekdek na kaia; ma i ga vung ra umana pal a ngiene na palariam; i paringute ra magit ma i bubur gigi ia, ma i inabut ta ra ibaiba ma ra kauna. Dia ga enana varbaiai ma ra lavur leing dia ga lua tana; ma i ga vung ra vinun na ramuna. ⁸ Iau ga bobobe ra umana ramuna, ma ea, ta ra ramuna kabila, a tagalina, i ga tavua rikai livuan ta diat, ma a utul a ramuna dital ga tarubat kakit tana; ma ea, go ra ramuna i ga vung ra kiau na matana da ra kiau na mata i ra tarai, ma ra ngiene bula nina i ga vatang ra umana rangrang na tinata me. ⁹ Ba iau ga gigira, di ga vatur ra umana kiki na king, ma ra patuana tuna i ga kiki tana; kana mal i ga pua da ra kabang, ma ra pepe na uluna i ga da ra gomgom na ivuna sip; kana kiki na king i ga da ra biro na iap, ma ra umana vil tana dia ga da ra birao i dudukau. ¹⁰ Ma ra iap i ga alir rikai kan ra luaina matana; a vinun na mar na arip na marmar dia ga toratorom tana, ma ra ngala na kor tuna dia ga tur ta ra luaina matana; ra umana tena varkurai dia ga ki, ma di ga pala ra umana buk. ¹¹ Ma iau ga gigira ta nam ra pakana bung, tago ra ramuna i ga vatavatang ra umana rangrang na tinata: ma ba iau ga gigira, di ga ubu doko ra leing, ma di ga li vue ra pal a pakana, ma di ga vue tar ia ta ra biro na iap. ¹² Ma ure nam ta ra utul a leing, di ga tak vue kadital varkurai; ma di ga valolokon kadital nilaun upi dital a ki tika na kilala ma tika na e. ¹³ Iau ga ririvon ra marum, ma ea, tikai da ra natu i ra tutana i ga vut ma ra umana bakut, ma i ga tadav ra patuana, ma di ga agur pa ia maravai pirana. ¹⁴ Ma di ga tul tar ra varkurai tana, ma ra minamar, ma tika na kiki na varkurai, upi ra lavur tarai ma ra umana vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata par, diat a torom tana; kana varkurai a varkurai pa na mutu, ma pa na panie, ma kana kiki

* **7:5:** A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina. † **7:6:** A lepad, a mangana leing da ra ngala na pusi, a tena varkarat.

na varkurai a kiki na varkurai ba pa da re vue.

¹⁵ Ma iau Daniel, a tulungeagu i ga ngarao ta ra pal a pakagu, ma kaugu lavur ririvon dia ga vaburut iau. ¹⁶ Iau ga kakari maravai pire tikai, ta diat dia tur abara, ma iau ga tir ia upi ra dovotina ta go ra lavur magit. Io, i ga ve iau, ma i ga vaarike ra kukurai go ra lavur magit tagu. ¹⁷ Go ra umana ngala na leing, a ivat diat, a ivat na king nina diat a tut rikai ta ra gunagunan. ¹⁸ Ma ga ra umana dovot na tena lotu kai ra Ngala Kakit da tul tar ra varkurai ta diat, ma diat a vatur vatikene vake ra varkurai ma pa na mutu.

¹⁹ Ma namur iau ga titir upi ra dovotina ure ra vaivatina leing, nina i ga enana kan ra utul, nina i ga kaina tuna, ma ra umana pal a ngiene dia ga palariam tuna ma ra umana pulegina dia ga palariam gobol, ma nina i ga paringute ra magit ma i ga bubur gigi ia, ma i ga inabut ta ra ibaiba ma ra kauna; ²⁰ ma ure ra vinun na ramuna ta ra uluna, ma ure ta ra tikai i ga tavua rikai ma a utul dital ga tarubat ta ra luaina matana, nam ra ramuna iat i ga vung ra kiau na matana ma ra ngiene nina i vatavatang ra umana rangrang na tinata me, ma i ga manga tubu ta ra umana talaina. ²¹ Iau ga gigira, ma nam ra ramuna i ga varubu ma ra umana tena lotu, ma i ga ongor pa diat, ²² tuk tar ta nam ra pakana bung ra patuana i ga vut, ma di ga kure valangalanga ra umana tena lotu kai ra Ngala Kakit, ma i vut ra pakana bung ba ra umana tena lotu dia ga vatur vake ra varkurai tana.

²³ I ga biti dari: Ra vaivatina leing a vaivatina kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan, ma diat a enana varbaiai ma ra lavur kiki na varkurai, ma na konom pa ra lavur gunan, ma na ruarua taun diat, ma na bubur ngidangide diat. ²⁴ Ma ra vinun na ramuna, a vinun na king nina diat a vana rikai ta go ra kiki na varkurai, ma ta ra tikai na vana rikai namur ta diat; ma diat a enana

varbaiai ma diat dia ga lua, ma na ongor pa ra utul a king. ²⁵ Ma na vul ra Ngala Kakit, ma na vatalanguan vakaina vue ra umana tena lotu kai ra Ngala Kakit, ma na nuknuk upi na vaenana pa ra umana e na lukara ma ra umana varkurai; ma da tul tar diat i tana ure tika na kilala ma a ura kilala ma a ngungu kilala. ²⁶ Ma da pait ra varkurai, ma da tak vue kana varkurai, upi da vamutue vue ma da re vakakit vue. ²⁷ Ma da tul tar ra varkurai ma ra kiki na varkurai, ma ra dekdek i ra lavur kiki na varkurai ra vavai ra bakut, ta ra tarai na lotu kai ra Ngala Kakit; kana varkurai i tur pa na mutu, ma ra. lavur vuna gunan diat a torom tana ma diat a ongo tana. ²⁸ Go ra mutuai ra tinata. Ma ure iau Daniel, iau ga manga burut ure ra nuknukigu, ma ra matagu i ga kiala; ma ga iau ga kodokodop vake nam ra magit ta ra balagu.

8

A ninana kai Daniel ure ra sip a tomotoina ma ra me a tomotoina

¹ Ta ra vautuluna kilala Belsasar i ga ki na king tana, di ga vaarike ra ninana tagu iat Daniel, namur ta nam di ga vaarike tagu lua. ² Ma iau ga ririvon, ma ba iau ga gigira, iau ga ki aro Susa ra kiki na varkurai, ta ra papar Elam; ma iau ga ririvon, ma iau ga ki ta ra papar a tava alir Ulai. ³ Ma iau ga idaidok, ma iau ga gigira, ma ea, tika na sip a tomotoina i ga tur ta ra papar a tava alir, ma a ura ramuna; ma ra ura ramuna dir ga lolovina, ma tikai i ga lolovina ta dir, ma nina i ga lolovina ta dir i ga vana rikai namur. ⁴ Iau ga gire ra sip i vartulan ta ra papar a taoai, ma ta ra papar a labur, ma ta ra papar a taubar, ma pa i ga tale ta vavaguai pi na tur ta ra luaina matana, ma pa i ga tale ta tikai pi na varvalaun kan ra dekdekina; i ga pait ika ra magit i ga mainge, ma i ga vangala mule.

⁵ Ma ba iau ga nuk pa ia, ea, tika na me a tomotoina i ga vut maro ra papar a taoai, i ga bolo ta ra

rakarakan a gunagunan ma pa i ga rua ra pia; ma ra me i ga vung tika na ramuna ta, livuan ta ra ura kiau na matana. ⁶ Ma i ga tadav ra sip nina i ga vung ra ura ramuna, ma nina iau ga gire i tur ta ra papar a tava alir, ma i ga vutvut tadav ia ma ra dekdekina i karangap. ⁷ Ma iau ga gire ba i maravai tadav ra sip, ma i ga balakadik ure, ma i ga ubu ra sip, ma i ga bubur ra ura ramuna; ma pa ta dekdek i ra sip upi na tur ta ra luaina matana, i ga rapue ke ra pia ma i ga inabut taun ia; ma pa i ga tale ta tikai ba na valaun ra sip kan ra dekdekina. ⁸ Kari ra me i ga manga vangala mule; ma ba i ga ongor, di ga bubur ra ngala na ramuna, ma ra ivat na enana ramuna dia ga kia vue, ma dia ga vatale ra ivat na matana vuvu.

⁹ Ma tika na ramuna ta diat i ga tavua rikai a tagalina, ma i ga ngala vanavana ta ra papar a taubar, ma ta ra papar a taur, ma ta ra gunan i potar. ¹⁰ Ma i ga ngala vanavana, ma i ga tuk tar ta ra kor arama ra maup; ma i ga vue vaba ta umana ta ra kor uti ra pia ma ta umana tagul bula, ma i ga inabut taun diat. ¹¹ I ga vangala pa mule upi dir a varogop ma ra Luluai i ra kor, ma i ga tak vue ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par kan ia, ma i ga re vue kana pakana i gomgom. ¹² Ma di ga nur tar ra kor na tarai tana ma ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, tago di ga pait ra varpam; ma di ga vue pukue vue ra dovotina, ma i ga papait kana mamainga ma i ga tavua. ¹³ Ma iau ga valongore tika na tena gomgom i tata, ma ta ra tena gomgom i ga bititai nina i tata, dari: Aivia ra bung ra ninana na tur ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung, ma ure ra varpam nina i varvabilak, ma ure ra pal i gomgom ma ra kor ba di nur vue diat upi da inabut taun diat? ¹⁴ Ma i ga bititana: Tuk tar ta ra bung ba na par a ura arip ma a utul a mar na bung na ravian ma a ura arip ma

a utul a mar na bung na malana; ma namur da mal vatakodo mule ra pal i gomgom.

¹⁵ Ma ba iau Daniel iau ga tar gire ra ninana, iau ga tikatikan upi ra kukuraina; ma ea, tikai da ra tutana i ga tur ta ra luaina matagu. ¹⁶ Ma iau ga valongore ra nilai ra tutana maro ra ul a tava alir Ulai, i ga oro ma i ga bititai: Gabriel, una vamatotone pa go ra tutana ta ra ninana. ¹⁷ Io, i ga vana maravai ta ra pakana pia iau ga tur tana; ma ba i ga vut iau ga burut, ma iau ga bura palar. Ma i ga bititagu: Natu i ra tutana, una matoto, tago go ra ninana ure ra mutuaina.

¹⁸ Io, ba i ga tata piragu, iau ga va mat tuna ma ra matagu i ga tur ra pia; ma i ga bili iau, ma i ga vatur vatakodo iau. ¹⁹ Ma i ga bititai: Ea, ina vamatotone pa u ta ra magit ba na vana rikai ta ra mutuai ra kankan; tago da pait ia ta ra mutuaina da di ga kubu ia. ²⁰ Nam ra sip a tomotoina u ga gire, nina i ga vung ra ura ramuna, dir a ura king Media ma Persia. ²¹ Ma ra me a tomotoina ia ra king Elas; ma ra ngala na ramuna livuan ta ra ura kiau na matana ia ra luaina king. ²² Ma nam i ga tabubur ma ra ivat dia ga kia vue, a ivat na kiki na varkurai diat a tavua rikai ta nam ra vuna tarai, ma pa diat a ongor da ra luaina. ²³ Ma ba i papait na par kadia varkurai, ma ba ra umana tena varpam dia tar pait ot pa kadia lavur mangamangana, tika na king i matana kankan na tut rikai, a tena vavagu. ²⁴ Ma kana varkurai na ngala, ma vakir ure ra dekdekina; ma ra varli ba na pait ia na enana tuna, ma na tavua ma na pait kana mamainga, ma na vamatue ra umana ngalangala ma ra tarai na lotu. ²⁵ Ma ta kana kabinana na vatavua ra vavagu pirana, ma na nuk vangala pa mule, ma na vamatue mangoro tago pa dia monamono; na tut na vinarubu ure ra Luluai kai ra umana luluai; ma na tabubur vakuku ka. ²⁶ Ma ra ninana ure ra umana bung na ravian ma ra umana bung na malana nina di ga

varvai tana i dovot; ma u, una ive pa boko ra ninana, tago pa da pait lolole ot pa ia.

²⁷ Ma iau Daniel iau ga matmat ma iau ga mait ta umana bung; namur iau ga tut mulai, ma iau ga pait ra papalum kai ra king; ma iau ga kaian ta ra ninana, ma pa iau ga matoto tana.

9

A niaring kai Daniel ure kana tarai

¹ Ta ra luaina kilala ba Darius natu i Akasueros ra te Media i ga ki na king ta ra kiki na varkurai kai ra tarai Kaldea, ² ta ra luaina kilala i ga varkurai tana, iau Daniel iau ga matoto ta ra umana buk ure ra lavur kilala ba da pait ot pa diat ba ra varli na tur arama Ierusalem, lavurua na vinun ot na kilala, da ra tinata kai ra Luluai pire Ieremia ra propet.

³ Ma iau ga lingalingan upi ra Luluai God, ma iau ga araring ma iau ga lulul, ma iau ga vevel, ma iau ga mal ma ra mal na tabun, ma iau ga ki ta ra kabu a iap. ⁴ Ma iau ga araring tadav ra Luluai kaugu God, ma iau ga tata kapa dari: Ea Luluai, u ra ngala na God ma u enana tuna, u nuk pa ra kunubu ma u mari diat dia mari u ma diat dia toratorom ta kaum lavur vartuluai, ⁵ ave tar pait ra kaina, ave tar pait ra magit i gegagege, ave tar pait ra bilak na mangamangana, ave tar pait ra varpam, ma ave tar vana kan kaum lavur vartuluai ma kaum lavur varkurai; ⁶ ma pa ave ga torom ta kaum umana tultul ra umana propet, nina dia ga tatike ra tinata ta ra iangim pire kaveve umana king, ma pire kaveve umana luluai, ma pire ra umana tama i vevet, ma pire ra tarai na gunan par. ⁷ Ea Luluai, ra mangamangana takodo i tur piram, ma avet i ula ra mata i vevet gori, avet ra tarai Iuda, ma ra tarai Ierusalem, ma ra tarai Israel par, diat dia ki maravai ma diat dia ki vailik, ta ra lavur gunan u tar korot tar diat i tana ure ra varpam dia ga pait ia piram. ⁸ Ea Luluai, i topa avet ba na ula ra mata i vevet, ra

ma mata i kaveve umana king, ra mata i kaveve umana luluai, ma ra mata i ra umana tama i vevet, tago ave tar piam vue u. ⁹ A Luluai kaveve God i varvarmari ma i punpun vue ra varpam; tago ave tar tut na varpam ure, ¹⁰ ma pa ave ga torom ta ra tinata kai ra Luluai kaveve God, upi avet a mur kana lavur varkurai nina kana umana tultul ra umana propet dia ga tul tar ia ta vevet. ¹¹ A tarai Israel par dia tar piam vue kaum tinata na varkurai, ma dia tar vana irai upi koko diat a torom ta ra nilaim; damana di tar lolonge ra balbali taun avet, ma ra vavalima nina di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai kai Moses ra tultul kai God, tago ave tar piam vue u. ¹² Ma damana i tar vadovot kana tinata nina i ga vaale avet me, ma kaveve umana tena varkurai nina dia ga kure avet, tago i tar tuluue ra ngala na balbali pire vevet; tago pa di ga pait mule ta magit damana ta ra vavai ra bakut da di ga pait ia tai Ierusalem. ¹³ Da di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai kai Moses, damana go ra lavur kaina magit i tar tadav avet; ma a dovotina pa ave ga lul upi ra varmari kai ra Luluai kaveve God, upi avet a nukpuku kan kaveve lavur mangamangana gegagege, ma upi na kapa ra nuknuk i vevet ta kaum dovot na tinata. ¹⁴ Kari ra Luluai i tar vaninare ra kaina magit ma i tar tuluue tadav avet; tago ra Luluai kaveve God i takodo ta ra lavur papalum i pait ia, ma pa ave ga torom ta ra nilaina. ¹⁵ Io, Luluai kaveve God, u ba u ga ben vairop kaum tarai kan ra gunan Aigipto ma ra dekdek na limam, ma u ga rararang tana, da gori boko; ave tar varpam, ma ave tar pait ra magit i bilak. ¹⁶ Ea Luluai, varogop ma kaum mangamangana takodo, boina ba kaum kankan ma kaum kulot na ngo kan kaum pia na pal Ierusalem, kan kaum luana i gomgom; tago diat par dia ki kiki-lane avet dia vul Ierusalem ma kaum tarai, ure kaveve lavur varpam ma ure ra bilak na mangamangana kai

ra umana tama i vevet. ¹⁷ Io, kaveve God, una valongore ra niaring kai kaum tultul, ma damana kana lavur nilul, ma boina ba ra matam na pupua taun kaum pal i gomgom nina i tar lingling, ure ra iang i ra Luluai. ¹⁸ Ea kaugu God, una kap talinga ma una valongor; na tapala ra matam, ma una gire ra varli i tup avet ma ra pia na pal di vatang ra iangim tana; tago pa ave pait ra nilul ta ra luaina matam ure kaveve mangamangana takodo, ure ke kaum ngala na var-mari iat. ¹⁹ Luluai, una valongor; Luluai, una mari avet; Luluai, una Valongor ma una pait ia; koko una vavabing, ure u iat, kaugu God, tago di tar vatang ra iangim ta kaum pia na pal ma ta kaum tarai.

A tinata na propet ure ra lavurua na vinun na vik

²⁰ Ma ba iau ga tatata, ma ba iau ga araring, ma ba iau ga tata kapa ure kaugu varpam ma ure ra varpam kai kaugu tarai Israel, ma ba iau ga pait kaugu nilul ta ra luaina mata i ra Luluai kaugu God ure ra luana i gomgom kai kaugu God, ²¹ ba iau tatata ta kaugu niaring, ra tutana Gabriel nina iau ga. gire ta kaugu ririvon lua i ga vilau lulut, ma i ga tadav iau ta ra pakana bung ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra ravian. ²² Ma i ga vateten iau, ma amir ga tata me, ma i ga biti: Ea Daniel, iau tar vana rikai upi ina tabar u ma ra kabinana ma ra minatoto. ²³ Ba u ga lulul tavuna ra vartuluai i ga vana rikai, ma iau tar vut upi ina vaarike piam, tago u ra vakak tuna; io, una nuk pa ra magit, ma una nunure ra kukurai ra ririvon.

²⁴ Di tar to tar lavurua na vinun na vik ure kaum tarai ma ure kaum pia na pal i gomgom, upi da vapar vue ra varpam, ma da vapar vue ra kaina mangamangana, ma da pun vue ra mangamangana gegagege, ma da vatavua ra mangamangana takodo tukum, ma da vabulit bat ra ninana ma ra tinata na propet, ma da vadangi ra pakana i gomgom kakit.

²⁵ Io, una nunure ma una matoto

tana, ba da vartuluai upi da vatur mule Ierusalem, ma ba i par lavurua na vik ra luluai nina di ga tap ia na vana rikai; ma da vatur mule ure laptikai na vinun ma a ura vik, ma ra bala na gunan ma ra liplip tana, ma a dovotina a umana e na purpuruan nam. ²⁶ Ma ba i par ra laptikai na vinun ma a ura vik, da okole vue ra luluai nina di ga tap ia, ma pa na vatur vake ta magit; ma ra tarai kai tika na luluai ba na pot diat a li vue ra pia na pal ma ra pal i gomgom; da vamutue ma ra lovon ta, ma ra vinarubu na tuk tar ta ra mutuaina; di tar kure tar ra varli. ²⁷ Ma ra luluai diat a pait ra dekdek na kunubu ma mangoro ure tika na vik; ma ure ra ngungu vik na kure ba da ngo vue ra vartabar ma ra tinabar na vuai na uma; ma tika na tena varli na ki ta ra ul a bebea i ra magit i milmilikuan, ma na damana tuk tar ta ra bung ba di lolonge ra magit di ga kure tar ia taun ra tena varli.

10

A ninana kai Daniel ta ra papar a Tigris

¹ Ta ra vautuluna kilala kai Kores ra king Persia di ga vaarike tika na tinata pire Daniel, a iangina bula Beltesasar; ma ra tinata i ga dovot, a tinata ure ra ngala na vinarubu; ma i ga kapa ure ra tinata, ma ra ninana i ga kapa pirana.

² Ta nam ra e iau Daniel iau ga korkor a utul a vik. ³ Pa iau ga en ta kalami na magit, pa iau ga konom ta kirip ma pa iau ga mome ra polo na vain, ma pa iau ga vartap tuna, tuk tar ta ra bung ba i ga ot nam ra utul a vik. ⁴ Ma ta ia bung a ura vinun ma a ivat ta ra luaina gai, ba iau ga ki ta ra papar a tava alir i ngala a iangina Kidekel, ⁵ iau ga idaidok ma iau ga gigira, ma ea, tika na tutana i mal ma ra mal kumau ma ra livuana i vi pit ma ra goled tuna maro Upas. ⁶ A pal a pakana i ga da ra vat topas, ma ra matana da ra meme i papala, ma ra ura kiau na matana dir ga da ra biro na ul, ma

ra ura limana ma ra ura kakene dia ga da ra palariam gobol i bagabagele, ma ba i ga tata i ga da mangoro dia ga tatata varurung. ⁷ Ma iau Daniel, iau kaka iau ga gire ra ninana, tago ra tarai ave ga ki varurung ma diat pa dia ga gire ra ninana, ma ga ra ngala na nidadar i ga tup diat, ma dia ga lop upi diat a paraparau. ⁸ Damana iau ga ki varkolono, ma iau ga gire go ra ngala na ninana, ma ra dekdekigu i ga panie; ma di ga vaenana pa ra potar na matagu pi na milmilikan, ma pa iau ga vatur vake mule ta niongor. ⁹ Ma iau ga valongore ra nilaina i tata; ma ba iau ga valongore kana tinata, iau ga va ma ra matagu ura ra pia, ma iau ga tarurungai.

¹⁰ Ma ea, ra lima i tikai i ga bili iau, ma i ga vatur iau, ma iau ga va timtimum ma ra nidadar. ¹¹ Ma i ga biti tagu dari: Ea Daniel, u ra vakak na tutana, una matoto ta ra tinata ina ve u boko tana, ma una tur kodo, tago go di tar tulue iau piram. Ma ba i ga tar tatike go ra tinata piragu, iau ga tur ma ra nidadar. ¹² Ma i ga biti tagu dari: Daniel, koko una burut, tago papa ra luaina bung ba ra nuknukim i ga tikatikan upi ra kapa, ma u ga ruva ta ra luaina mata i kaum God, di tar valongore kaum tinata, ma go iau tar pot ure kaum tinata. ¹³ Ma ra luluai ta ra vuna gunan Persia i ga tur bat iau a ura vinun ma tika na bung; ma Mikael, tikai ta diat ra umana ngala na luluai, i ga vut upi na maravut iau, ma iau ga nur vue abara pire ra umana king Persia. ¹⁴ Ma iau tar vut upi ina vakapa u ure ra magit ba na tadav kaum tarai namur, tago ra ninana ure ra umana bungbung namur boko.

¹⁵ Ma ba i ga tar tata piragu ma nam ra tinata, iau ga boke ke ra pia, ma iau ga bombom uka. ¹⁶ Ma ea, tikai da ra natu i ra tutana i ga bili ra bul na ngiegu; ma namur iau ga tak ra ngiegu ma iau ga tata, ma iau ga biti ta nina i tur ta ra luaina matagu: Ea kaugu luluai, a kinadik i tup iau

ure go ra ninana, ma pa iau vatur vake mule ta niongor. ¹⁷ Tago ra tultul kai go kaugu. luluai dir a tata dave ma go kaugu luluai? Go muka iau bilua, ma ra vuvu na bilaugu i tar panie.

¹⁸ Ma namur mulai tikai da ra tutana i ga bili iau, ma i ga vaongor iau. ¹⁹ Ma i ga biti dari: Ura vakak na tutana, koko una burut, a malmal na tadav u; una ongor, maia una ongor. Ma ba i ga tata piragu, iau ga ongor mulai ma iau ga biti: Boina ba kaugu luluai na tata, tago u tar vaongor pa iau. ²⁰ Ma i ga tir iau dari: Dave, u nunure ra vuna iau tar vut piram tana? Ma go ina lilikun mulai upi amir a varubu ma ra luluai Persia; ma ba i par nam, io, ra luluai Elas na pot. ²¹ Ma ga ina ve u ure ra tinata di ga tumu ia ta ra buk ure. ra dovotina: pa ta na mulai i ongor maravut iau ure go diat, ia kaka Mikael kavava luluai.

11

¹ Ma ta ra luaina kilala Darius ra te Media i ga ki na king tana, iau ga tur maravut ia ma iau ga vaongor pa ia.

A king ta ra papar a labur ma ra king ta ra papar a taubar

² Ma go ina vaarike ra dovotina tam. Io, a utul a king mulai dital a tut ta ra gunagunan Persia; ma ra vaivatina na manga uviana ta diat par; ma ba ra dekdekina i tar tavua tago i peal kana lavur magit, na vangangap ra tarai par upi diat a varubu ma ra tarai Elas. ³ Ma tika na rangrang na king na tut rikai, nina ba na ongor ma ra ngala na varkurai, ma na pait ika ra magit i mainge. ⁴ Ma ba i tar tut rikai da bubur vakaina kana kiki na varkurai, ma da tibe varbaiane upi na ivat na pakana ta ra ivat na matana vuvu; ma ra umana bul mur tana pa diat a kale, ma pa na varogop mulai ma ra varkurai i ga vatur vake; tago da rubat vue kana varkurai, ma ta ra umana enana bula diat a vatur vake.

⁵ Ma ra king ta ra papar a taubar na ongor, ma ga tikai ta kana umana

luluai na manga ongor ta dir ma kana vuna gunan na ngala. ⁶ Ma ba i par ta umana kilala dir a tur varurung, tago natu i ra king ta ra papar a taubar, a vavina, dir a taulai ma ra king ta ra papar a labur upi da vamaram guve dir; ma ga ra vavina pa na vatur vake ra niongor ta ra limana, ma ra king ma ra umana bul mur bula tana pa diat a tur; da ga nur vue ke ra vavina, ma kana umana tultul, ma natuna, ma kana tutana.

⁷ Ma tika na ibuluna ta ra okorina na tur kia ia; na tut ure ra tarai na vinarubu, ma na olo ta ra dekdek na pia na pal kai ra king ta ra papar a labur, ma na vana taun diat ma na uvia pa diat. ⁸ Ma damana bula na mulue kadia umana god, ma kadia lavur tabalar di ga tun mal diat, ma kadia lavur ngatngat na la na goled ma ra lavur la na silva, uro Aigipto; ma ta umana kilala na ngo kan ra king ta ra papar a labur. ⁹ Ma ra king ta ra papar a labur na vana ta ra kiki na varkurai kai ra king ta ra papar a taubar, ma na lilikun mulai ka ta kana gunan iat.

¹⁰ Ma ra umana natuna diat a varubu, ma diat a varurue ra ngala na kor na tarai na vinarubu, ma na vut ma na manga lubu da ra lovon ta, ma na alalu tana, ma na lilikun mulai, ma kana tarai diat a ongor ma ra vinarubu tuk tar ta kana dekdek na pia na pal. ¹¹ Ma ta ra king ta ra papar a taubar na kankan tana, ma na vana rikai upi dir a varubu me, dir ma ra king ta ra papar a labur; ma na vatut ra ngala na tarai na vinarubu, ma da uvia pa ka kana ngala na tarai na vinarubu. ¹² Ma ba da ben vavilavilau vue ra ngala na kor, ra nuknukina na ngala ure mule, ma na uvia pa mangoro na vinun na arip na marmar, ma pa na ongor tana. ¹³ Tago ra king ta ra papar a labur na lilikun, ma na vatut mule ra ngala na kor na tarai na vinarubu, nina i ngala ta dir ma ra loko na tarai na vinarubu lua; ma ba ta umana kilala dia tar taun ia na vut mulai ma ra ngala na kor na tarai na

vinarubu, ma kadia vargal na ngala.

¹⁴ Ma ta nam ra e mangoro diat a tut na varpam ure ra king ta ra papar a taubar; damana bula ra umana karvuvu pire kaum tarai diat a tut upi na ot ra ninana; ma da uvia pa ka diat. ¹⁵ Ma ra king ta ra papar a labur na vut ma na kal guve ra ngala na bobokon na pia, ma na ongor pa ra dekdek na pia na pal; ma ra ongor i ra tarai maro ra papar a taubar pa na tur bat valar pa ia, ma ra umana lebe bula tana pata, tago pa na tale diat pi diat a onge bat ia. ¹⁶ Ma nina dir varubu me na pait ika ra nuknukina iat, ma pa na tale ta tikai pi na tur ta ra luaina matana; ma na tur ta ra vakak na gunan, ma na pait ra varli. ¹⁷ A nuknukina ba na vut ma ra dekdek i kana vuna gunan par, ma na vatur ra kunubu ma na pait ot pa ia: Ma na tul tar natuna, a vavina, tana upi na vakaina kana varkurai; ma pa na tur, ma pa na maravut ia. ¹⁸ Ma namur na lingan upi ra umana gunan ra valian, ma na vatur vake mangoro; ma ga tika na luluai na vinarubu na tur bat kana varvul; maia pa, na bali kana varvul pirana. ¹⁹ Io, namur na lingan upi ra umana dekdek na pia na pal ta kana gunan iat; ma na tutukai ka ma na bura, ma pa da gire mule.

²⁰ Ma tikai na ki ur vue, nina ba na tulue ra tena kapkap totokom upi na alalu ta ra minamar i ra vuna gunan; ma ba i par ta umana bung na virua, vakir ta ra kankan kai ta tikai, ma vakir ta ra vinarubu. ²¹ Ma ra milmikuan na tutana na ki ur vue, tikai ba pa di ga tul tar ra minamar i ra kini na king tana; na kakao ivai ka, ma na vatur vake ra varkurai ure ra tinata na varmananai vavaongo ko. ²² A umana loko na tarai na vinarubu diat a panie ta ra luaina matana, ma da vamutue diat, ma damana ra luluai na kunubu bula. ²³ Ma ba tikai dir kubu me na vagu pa ia; ma na tavua rikai ma na ongor ma ra paupau tarai ka. ²⁴ Na vana taun ra umana gunan dia vuai mat ta nam ra langun ba dia ki na malmal; ma

na pait ra lavur magit ba ra umana tamana ma kana lavur ngalangala lua pa dia ga pait ia, ma na imire ra lavur magit i ga ra pa ia livuan ta diat, ma ra lavur magit i ga long ia ma ra lavur tabarikik; ma ta umana kilala na varpit ure ra umana dekdek na pia na pal. ²⁵ Ma na vararak mule ra dekdekina iat ma kana niongor, ma na tut na vinarubu ure ra king ta ra papar a taubar, ma kana tarai na vinarubu na ngala. Ma ra king ta ra papar a taubar na varvarubu me ma ra ngala na loko na tarai na vinarubu ta; ma pa na tur bat ia, tago da varpit ure. ²⁶ Ma diat dia ian ta kana ul a nian diat a vuna ta kana vinirua, ma da vapanie vue kana tarai na vinarubu; ma mangoro da doko diat. ²⁷ Ma ra bala i go ra ura king par dir a nuk upi ra kaina; ma ta ra kopono vatar na nian dir a vartuam, ma kadir varpit pa na ot; tago ra mutuaina na vut boko ta nam ra e di ga kubu ia. ²⁸ Ma na talil ta kana gunan iat ma ra ngala na tabarikik, ma ra nuknukina na tur bat ra lia na kunubu; ma na pait kana mamainga, ma na talil mulai ta kana gunan iat.

²⁹ Ta ra kilala di ga kubu ia na lilikun, ma na vana ta ra papar a taubar; ma go ra vinavana pa na varogop ma nina lua. ³⁰ Tago ra umana parau Kitim diat a pot upi diat a varubu me, ma na burut ma na talil, ma na kankanuane ra lia na kunubu, ma na pait ika kana mamainga; ma na lilikun, ma na nuk pa diat dia vana kan ra lia na kunubu. ³¹ Ma na tulue ra tarai na vinarubu upi diat a vana rikai, ma diat a vakaina ra pal i gomgom ma ra dekdek na liplip tana, ma diat a tugal bat ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par; ma diat a vatur ra magit i milmilikuan nina da kaian mat i tana. ³² Ma na varara diat dia piam vue ra kunubu ma ra varmananai vavaongo; ma ga ra tarai ba dia nunure kadia God diat a tur padikat ma diat a ongor.

³³ Ma diat dia kabinana pire ra tarai diat a tovo vakapa mangoro; ma a dovotina diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma ta ra iap, ma da ben vavilavilau pa diat ma da ra pa kadia tabarikik, mangoro na bung. ³⁴ Ma ba dia papait na virua da maravut diat a ik. Ma mangoro diat a agil diat ma ra varmananai vavaongo; ³⁵ ma ta umana tena kabinana diat a virua, upi da valar ra tarai, ma da vagomgom diat, ma da mal vapua diat, ma na tuk tar ta ra mutuaina; tago di tar kubu ra bung boko ure.

³⁶ Ma ra king na pait ra magit i mainge; ma na vangala pa mule upi na ngala ta ra lavur god par; ma na tia enana kana tinata ure ra God kai ra lavur god. Ma na tavua tuk tar ta ra bung ba na ot ra kankan ure; tago da pait ot pa ra magit di ga kure.

³⁷ Ma pa na ru ra umana god kai kana umana ngalangala, ma pa na nuk pa ra magit ra vaden dia mainge, ma pa na ru ta enana god bula, tago na vangala pa mule upi na ngala ta diat par. ³⁸ Ma na ru ka ra god kai ra umana dekdek na pia na pal; na ru ra god nina ba kana umana ngalangala pa dia ga nunure ma ra goled, ma ra silva, ma ra lavur ngatngat na vat, ma ra lavur mari na magit. ³⁹ Ma na uvua pa ra umana dekdek na pia na pal, dir ma ra god irai; ma diat ba i nuk pa diat, na vangala diat ma ra minamar; ma na tul tar ra varkurai ta diat ure mangoro, ma na tibe tar ra gunan ia diat ure ra vapuak.

⁴⁰ Ma ta ra mutuaina ra king maro ra papar a taubar na tut na vinarubu ure, ma ra king maro ra papar a labur na barat ia da ra ragia, na barat ia ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra lavur tarai dia ki ra os, ma mangoro na parau bula; ma na olo ra umana gunan ma na kor tana, ma na alalu tana. ⁴¹ Na olo bula ta ra vakak na gunan, ma mangoro na tarai diat a virua; ma go diat diat a pila ta ra limana: Edom, ma Moab, ma ra ngala na pakana ta ra tarai Amon. ⁴² Ma na tulue ra limana upi ra umana gunan, ma

ra gunan Aigipto pa na pila. ⁴³ Ma na vatur vake ra goled ma ra silva, ma ra lavur ngatngat na magit ta ra gunan Aigipto; ma ra tarai Libia ma ra tarai Etiopia diat a murmur ia. ⁴⁴ Ma ra varvai maro ra papar a taur ma ra varvai maro ra papar a labur na vapurpuruan ia, ma na vana rikai ma ra ngala na kankan upi na varli, ma na vamutue mangoro. ⁴⁵ Ma na vatur ra lavur pal na mal ure kana kini livuan ta ra ta ma ra vakak na luana i gomgom; ma na virua ka, ma pa ta na na maravut ia.

12

A mutuaina e

¹ Ma ta nam ra e Mikael na tut, ra ngala na luluai nina i balaure bat kaum tarai. Ma ra e na varmonong na tup ia, nina pa i ga tup boko ra tarai papa ra bung tika na vuna tarai i ga laun tana tuk tar ta ra bung gori; ma ta nam ra e da valaun kaum tarai, diat di ga tumu. ra iang i diat ta ra buk. ² Ma mangoro ta diat dia va ta ra tobon na pia diat a tavangun, ta umana upi ra nilaun tukum, ma ta umana upi ra vavirvir ma ra milmilikuan tukum. ³ Ma diat dia kabinana diat a pupua da ra kapa i ra maup; ma diat dia tovo vatakodo mangoro diat a raro da ra umana tagul vatikai ma pa na mutu. ⁴ Ma u Daniel, una ive pa go ra lavur tinata, ma una vabulit bat ra buk tuk tar ta ra mutuaina; ma mangoro diat a vatapilo, ma ra minatoto na ngala vanavana.

⁵ Ma iau Daniel iau ga gigira, ma ea, ta ra urua dir ga tur, tikai ta go ra papar a tava, ma ta ra tikai ta ra papar a tava maro. ⁶ Ma tikai i ga biti ta ra tutana nina i ga vavauluvai ma ra mal kumau ma i ga ki ta ra ul a tava alir dari: Vingaia go ra umana enana magit diat a par? ⁷ Ma ra tutana nina i ga mal ma ra mal kumau ma i ga ki ta ra ul a tava alir, i ga tulue ra limana tuna ma ra mairana urama iat; ma iau ga valongore ba i vavalima tai nina i

laun tukum ba na damana tika na kilala, ma a ura kilala, ma ra ngungu kilala; ma ba da ga vamutue vapar ra dekdek i ra tarai na lotu, da pait vapar go ra lavur magit. ⁸ Ma iau ga valongore, ma pa iau ga matoto; ma iau ga biti: Ea kaugu luluai, ava na vana rikai ba i to na par go ra lavur magit? ⁹ Ma i ga biti: Daniel, una vana ka, tago di tar ive go ra tinata ma di tar vabulit bat ia tuk tar ta ra mutuaina. ¹⁰ Mangoro diat a dalu vagongom mule diat iat, ma diat a puk vapua diat, ma da mal pa diat; ma ga ra umana bilak diat a pait ra bilak na mangamangana; ma pa ta bilak na tutana na matoto, ma ga ra umana tena kabinana diat a matoto. ¹¹ Ma papa ra bung di tical bat ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, ma di vatur ra magit i milmilikuan nina di kaian mat i tana, da luk tika na arip ma a ura mar ma lavuvat na vinun na bung. ¹² Nina i kiki ung pa tika na arip ma a utul a mar ma a utul a vinun ma a ilima na bung i ti doan. ¹³ Ma ga una vana, ma una ki pa ra mutuaina; tago una ga ngo, ma ta ra mutuaina una ga tut upi kaum tiniba.

A BUK KAI RA PROPET OSEA

A taulai kal Osea, a paiga na vavina, ma ra umana natuna

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav Osea, natu i Beri, ta ra umana kilala ba Usia, Iotam, Akas, ma Esokia dia ga ki na king ta ra gunan Iuda, ma ta ra kilala Ieroboam, natu i Ioas, i ga king Israel tana.

² Ba ra Luluai i ga tulue vatavuna Osea ma ra tinata, ra Luluai i ga bititai Osea dari: Una vana, ma amur a taulai ma ra paiga na vavina ba na kava ra bul na nga; tago ra gunan i kaina ma ra nipo, ma i leleing tai ra Luluai.

³ Damana i ga vana, ma dir ga taulai ma Gomer, natu i Diblaim; ma i ga lalau pa, ma i ga kava vaarike ra bul tutana. ⁴ Ma ra Luluai i ga bititana; Una vaiang tar ra iangina ba Iesrel; tago a ik boko ina obo pa ra gapu i Iesrel ta ra kuba i Ieu, ma ina vamutue vue ra varkurai ta ra kuba i Israel. ⁵ Ma ta nam ra bung ina bubur ra panak kai Israel ta ra male Iesrel.

⁶ Ma i ga lalau pa mulai, ma i ga kava ra bul vavina. Ma ra Luluai i ga bititana: Una vaiang tar ra iangina ba Lo-Rukama; tago pa ina mari ra vuna tarai Israel mulai, ma pa ina nur vue tuna kadia varpam. ⁷ Ma ina mari ka ra vuna tarai Iuda, ma ina valaun diat tai ra Luluai kadia God, ma pa ina valaun diat ma ra panak ba ra pakat na vinarubu, ba ra vinarubu, ba ra umana os, ba diat dia ki ra os.

⁸ Ma ba Lo-Rukama i ga vung vue ra u, Gomer i ga lalau pa, ma i ga kava ra bul tutana. ⁹ Ma ra Luluai i ga bititai: Una vaiang tar ra iangina ba Lo-Ami, tago vakir avat kaugu tarai, ma vakir iau kavava God.

¹⁰ Ma a dovotina, ra tarai Israel diat a peal boko da ra veo ara ra valian, nina ba di mama valar ia, ma i vurot; ma na dari: ta nam ra gunan

ba di ga bititai ta diat tana: Vakir avat kaugu tarai, da bititai ta diat dari: Avat a umana natu i ra God a launa. ¹¹ Ma ra tarai Iuda ma ra tarai Israel diat a vana varurung, ma diat a tibe ra kopono lualua ta diat, ma diat a tutua mara ra gunan, tago nam ra bung kai Iesrel na ngala.

2

A varmari kal ra Luluai tadav kana tarai, nina pa dia dovot pirana

¹ Avat a vatang ra umana tura i vavat ba Ami; ma ra umana tai vavat ba Rukama.

² Amur a tingting pa na i mumur, amur a tingting pa ia; tago vakir kaugu vavina, ma vakir iau kana tutana; ma boina ba na vung vue kana mangamangana ruturet kan ra matana, ma kana lavur nipo kan ra una; ³ kan ina ga pala vue kana mal, ma ina vaki ia upi na varogop ma ra bung di ga kava tana, ma ina vakaina upi na da ra bil, ma da ra gunan i maranga, ma ina ub ia ma ra nimar, ⁴ maia, pa ina mari ra umana natuna, tago a umana bul na nga diat. ⁵ Tago na i diat i ga mur ra mangamangana kai ra paiga na vavina; nina i ga lalau pa diat i ga pait ra magit na vavirvir; tago i ga bititai dari: Ina mur ra umana talaigu, nina dia tul tar ra agu magit na nian tagu, ma ra agu tava, ma kaugu mal, ma kaugu vipit, kaugu dangi ma ra agu tava na nimomo.

⁶ Ea, ina pore bat kaum nga ma ra kait; ma ina pait ra balada ure upi koko na tikan tadav kana lavur pal a nga. ⁷ Ma na vila mur ra lavur talaina, ma pa na vila tadav diat; na tikitikan upi diat, ma pa na tikan tadav diat; io, na bititai dari: ina talil mulai tadav kaugu tutana lua; tago nam ra bung iau ga ki mamal, ma gori pata. ⁸ Tago pa i ga nunure ba iau kaka, iau ga tabar ia ma ra kon, ma ra vain, ma ra dangi, ma iau ga vapeal ra silva ma ra goled pirana, nam di ga pait ra Baal me.

⁹ Kari ina tak vue mule kaugu kon ta ra kilalana, ma kaugu vain ta kana

e, ma ina ra vue kaugu mal ma kaugu vipit, nina ba na ga pulu ra pakana tuna me. ¹⁰ Ma go ina vaarike kana kini na niruva ta ra luaina mata i ra umana talaina, ma pa ta na na valaun ia kan ra limagu. ¹¹ Ina vapar vue bula kana lavur gugu par, kana lavur lukara, kana lavur lukara na gai, ma kana lavur Bung Sabat, ma kana lavur ngala na kivung par. ¹² Ma ina rubat vue kana lavur davai na vain, ma kana lavur davai na lovo, nina i ga biti ure dari: Go diat ra vapuak ba ra umana talaigu dia ga tul tar ia tagu. Ma ina vakaina diat upi diat a da ra pupui, ma ra umana leing ta ra pupui diat a en diat. ¹³ Ma ina kure bali ia pirana ra lavur bung i ga lotu tadav ra umana Baal tana, ma i ga tun tar ra magit i ang na katkat tana; ba i ga mar ia mulai ma ra mar talinga ma ra lavur ngatngat na magit na marmar, ma i ga bala mur ra umana talaina, ma i ga nuk vue iau, ra Luluai i biti.

¹⁴ Kari ina lam pa ia, ma ina agure ta ra bil, ma ina pit ia ma ra tinata na varmari. ¹⁵ Ma abara ina tul tar mule kana uma na vain tana, ma ra male Akor, upi na da ra matakilalat na nurnur pirana; ma na torom abara da ta ra kilala i ga ki na inip tana, ma da ta ra bung ba i ga tutua rikai kan ra gunan Aigipto.

¹⁶ Ma ra Luluai i biti dari: Ta nam ra bung una ga vatang iau ba kaugu tutana, ma pa una ga vatang iau mulai ba kaugu luluai. ¹⁷ Tago ina tak vue ra iang i ra umana Baal kan ra ngiene, ma pa da vatang mule ra iang i diat.

¹⁸ Ma ta nam ra e ina pait ra kunubu ure diat ma ra umana leing ta ra pupui, ma ra umana beo liuliu, ma ra lavur mangana dia kakao ra pia; ma ina bubur vakaina ra panak ma ra pakat na vinarubu ma ra lavur vargal na vinarubu ta ra gunan, ma diat a ki bulu tana. ¹⁹ Ma ina tane vatukum bat u, maia, ina tane bat u ma ra mangamangana takodo, ma ta ra varkurai takodo, ma ta ra varmari ma ra bala na varmari. ²⁰ Ma ina

tane bat u ta ra dovotina, ma una nunure ra Luluai.

²¹ Ma ra Luluai i biti dari: Ta nam ra e ina torom, ina torom ta ra bala na bakut, ma ra bala na bakut na torom ta ra pia, ²² ma ra pia na bali ia ma ra kon ma ra vain, ma ra dangi, ma diat a torom tai Iesrel. ²³ Ma ina vaume ta ra pia upi kaugu; ma ina mari nina ba pa di ga mari ia; ma ina biti ta diat ba vakir kaugu tarai lua dari: Avat kaugu tarai, ma diat a biti dari: U kaugu God.

3

Osea dir ma ra paiga na vavina

¹ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Una vana mulai, una la pire tika na vavina ba dir talaina ma tika na tutana, a tena nipo, da ra Luluai i mari ra tarai Israel, ma a dovotina, dia vana irai tadav ra umana god irairai, ma dia mainge ra gem ba di pait ia ma ra vuai na vain. ² Io, iau ga kul ia ma ra vinun ma a ilima na pakana silva upi kaugu, ma ure tika na valavalar na barli ma ra ngungu valavalar na barli. ³ Ma iau ga biti tana dari: Una ki ka dari kaugu mangoro na bung; koko una paiga na vavina, ma koko amur a tulai ma tika na tutana, ma iau damana bula piram. ⁴ Tago ra tarai Israel diat a ki mangoro na bung, ma pa kadia ta king ba ta luluai, ma pa ta tinabar, ma pa ta tabalar, ma pa ta mal na tena tinabar ngalangala, ma pa ta tabataba na pal; ⁵ namur ra tarai Israel diat a lilikun; ma diat a tikan upi ra Luluai kadia God, ma David kadia king; ma ta ra umana bung namur diat a tadav ra Luluai ma ra variru ma diat a tadav kana varmari.

4

A vartoto kai ra Luluai diat ma ra tarai Israel

¹ Avat a tarai Israel, avat a valongore ra tinata kai ra Luluai, tago ra Luluai dia vartoto ma ra tarai ta ra gunan, tago pa ta dovotina, pa ta varmari ta ra gunan, ma pa dia nunure

God. ² Ia kaka ra varvul, ma ra varvatamam vue, ma ra vardodoko, ma ra nilong, ma ra nipo; dia varvarubu ma dia vardodoko vatikai. ³ Kari ra gunan i tabun, ma diat par dia ki tana dia turatura, varurung ma ra umana kuabar ta ra pupui ma ra umana beo liuliu; maia pa, da tak vue ra lavur en ara na ta bula.

⁴ Ma koko ta tika na tutana dir a varngangar ma ta ra tikai, ma koko ta tikai na varpit; tago kaum tarai dia da diat dia varngangar ma ra tena tinabar. ⁵ Ma una tutukai ta ra keake, ma ra propet bula amur a tutukai varurung me na marum; ma ina vamutue vue tinam. ⁶ Kaugu tarai dia virua, tago pa dia kabinana; tago u tar pue vue ra kabinana, io, iau bula ina pue vue u, upi koko una tena tinabar mulai piragu; tago u tar nuk vue ra varkurai kai kaum God, iau bula ina nuk vue ra umana natum. ⁷ Da dia ga peal vanavana, damana dia ga piam vue iau; ina pukue kadia minamar upi ra magit na niruva. ⁸ Dia maur ure ra varpiam kaugu tarai dia pait ia, ma dia mainge ke kadia bilak na mangamangana. ⁹ Ma ra tarai diat a varogop ma ra tena tinabar, ma ina kure bali kadia mangamangana, ma ina vabongon diat ure kadia lavur papalum. ¹⁰ Ma diat a ian, ma pa diat a maur; diat a ruturut, ma pa diat a peal, tago pa diat a nuk pa God mulai, diat a ruturut uka.

¹¹ A vain ma ra kalamana vain dir vapanie vue ra minatoto pire diat. ¹² Kaugu tarai dia tir ra bit a davai pire diat upi ta tinata na varvateten, ma kadia buka i vavaarikai pire diat; tago ra ruturut na tabaran i varara diat, ma dia tabunuane kadia God. ¹³ Dia pait ra tinabar ta ra ul a lu-aluana, ma dia tun ra magit i ang na katkat ta ra ul a ilil, ma ta ra lavur bit a giao, ma ra lavur bit a rebarebe ma ra lavur bit a iroto, tago i boina ra malur i diat, kari a umana natu i vavat, a umana vavina, dia pait ra kaina, ma kavava vaden dia po. ¹⁴ Pa ina vakadik ra umana natu i

vavat, a umana vavina, ba dia pait ra kaina, ma pa ina vakadik kavava vaden ba dia po; tago diat iat. dia vana irai varurung ma ra umana paiga na vavina, ma dia tun tar ra tinabar varurung ma ra umana igoro na vavina; ma ra tarai ba dia tabobo dia virua tana.

¹⁵ Ma a dovotina, ba u Israel u po, koko Iuda na pait ra varpiam; ma koko avat a vana Gilgal; ma koko avat a vana urama Bet-aven, ma koko avat a vavalima dari: Da ra Luluai i laun.

¹⁶ Tago Israel i karduk, da ra karduk na bulumakau; ma go ra Luluai na tabar diat da ra nat na sip ta ra ngala na pia na vura. ¹⁷ Epraim i tabe vake ra umana tabalar; da nur vue ke. ¹⁸ Kadia tava na nimomo i tar mapak, dia po vatikai; kadia lavur luluai dia manga mainge ra magit na vavirvir. ¹⁹ Ra vuvu i tar pulu bat ia ma ra bebeana; ma diat a ruva ure kadia lavur uguugu na vartabar.

5

A balbali ure ra varpiam kai Israel

¹ Avat a umana tena tinabar, avat a valongore, ma avat ta ra kuba i Israel, avat a nuk pa ia, ma u ra kuba i ra king, una kapupi ia, tago kavavat ra varkurai; tago ava ga da ra kun ta ra gunan Mispa, ma da ra ubene di voare ta ra ul a luana Tabor. ² A umana tena tut na varpiam dia tar kaina tuna ma ra vardodoko, ma iau ra tena varboar ure diat par. ³ Iau nunure Epraim, ma Israel pa i ki lao kan ra matagu; tago gori u Epraim, u tar po, Israel i tar dur. ⁴ Pa dia lilikon tadav kadia God, tago kadia lavur mangamangana dia tur bat diat, tago ra ruturut na tabaran i ki ta diat, ma pa dia nunure ra Luluai. ⁵ A nuknuk i diat i ngala ure diat mulai, ma i varvai takun pa diat; kari Israel ma Epraim dir a tutukai ure kadir varpiam; Iuda bula dital. ⁶ Diat ma kadia lavur kikil na sip ma kadia lavur kikil na bulumakau diat a vana upi diat a tikitikan upi ra Luluai, ma pa diat a gire tadav ia; ia iat i tar vana

kan diat. ⁷ Dia tar pait ra vartuam ure ra Luluai; tago dia tar vangala ra umana bul irairai, io, da en vue diat ma kadia gunagunan ba ra gai i kama.

⁸ Avat a pupunge aro Gibeaa, ma avat a vu ra tavor aro Rama, avat a tintiding aro Bet-aven; namur tam, u Beniamin. ⁹ Epraim na varogop ma ra gunan i uliran ta ra bung na varboar; iau tar vaarike pire ra vuna tarai Israel ra magit ba da pait ia tuna boko. ¹⁰ A umana luluai Israel dia da diat dia kari vue ra umana wakilang na langun na gunan; ina lingire taun diat ma kaugu kankan da ra tava. ¹¹ Di ki taun Epraim, di rua bereng ia ta ra varkurai, tago i ga mainge ra mangamangana vakuku, ¹² kari iau da ra po na vui pire Epraim, ma iau da ra marotono ta ra kuba i Iuda.

¹³ Ba Epraim i ga gire kana minait, ma Iuda i ga gire kana baba, Epraim i ga vana Asiria, ma i ga vartuluai tadav ra king Iareb; ma ga pa i tale ba na valagar pa u, ma pa na pulu kaum baba upi na map. ¹⁴ Tago ina da ra leon tadav Epraim, ma da ra nat na leon tadav ra kuba i Iuda; iau, maia pa iau, ina karat kadakadal ia ma ina vana mulai; ina kap vue, ma pa ta na na valavalaun.

A nukpuku kai Israel pa i dovot

¹⁵ Ina talil mulai ta kaugu pakana tuk tar ta ra bung ba dia tata kapa ure kadia varpam, ma dia tikan upi ra matagu; ba na tup diat diat a ongor ma ra tinikan upi iau.

6

¹ Avat a mai, dat a talil tadav ra Luluai, tago i ga kavir pa dat, ma na valagar pa dat; i ga kita vadala dat ma na pulu dat. ² Ba i par ta ura bung na valaun pa dat, ma ta ra vautuluna na vatut pa dat, ma dat a laun ta ra luaina matana. ³ Ma boina dat a nunure, boina dat a ongor upi dat a nunure ra Luluai; a dovotina na vana rikai da ra lar, ma na tadav dat da ra bata, ma da ra bata namur nina i vabilim ra pia.

⁴ U Epraim, ava ina pait ia piram? U Iuda, ava ina pait ia piram? Tago kavava bo na mangamangana i da ra vual na malana, ma da ra mavoko i panie lulut. ⁵ Kari iau tar kita diat ma ra umana propet; iau tar ubu diat ma ra tinata na ngiegu, ma kaugu varkurai na papangai da ra kapa. ⁶ Tago iau mainge ra varmari, ma vakir ra tinabar; ma iau mainge ba avat a nunure God, ma pa iau manga mainge ra umana tinabar di tun tar ia.

⁷ Ma dia ga piam vue ra vartuluai da Adam, ma abara dia ga tuam vue iau. ⁸ Gilead a pia na pal i kor ma ra umana tena pait ra kaina, i dur ma ra gap. ⁹ Ma da ra loko na tarai na vinarubu dia kobot upi ta tutana, damana ra umana tena tinabar dia vardodoko na nga, nina i vana Sekem; maia, dia ga pait ra magit na vavirvir. ¹⁰ Iau tar gire ra magit i bilak tuna ta ra kuba i Israel; Epraim i da ra kuabar na vavina ie, Israel i dur. ¹¹ U bula Iuda, di tar tibe ra vapuak tam, ba ina agure vatalil kaugu tarai kan kadia kini na vilavilau.

7

A bilak na mangamangana ma ra varpam kai ra tarai Israel

¹ Ba iau mainge ina valagar Israel, io, di gire tadav ra kaina mangamangana kai Epraim, ma tadav ra bilak na mangamangana kai Samaria; tago dia pait ra vartuam; ma ra tena kinakinau i olo, ma ra loko na tarai na nilong dia loalong ta ra papar a liplip. ² Ma pa dia nuk pa ia ba iau nuk vake kadia lavur bilak na mangamangana; go kadia lavur mangamangana dia tar vila batbat diat; dia tur ta ra luaina matagu.

³ Dia vagugu kadia king ma kadia kaina mangamangana, ma ra umana luluai dia ga ta kadia lavur vaongo. ⁴ A umana tena nipo diat par; dia da ra ubu ba ra tena tuntun gem i vamalamalapang ia; ba i ga bing ra plaua i ngo ma ra vavaulung iap tuk

tar ta ra pakana bung ba i tar leven.
⁵ Ta ra bung na lukara ba kada king i ga pait ia, a umana luluai dia malapang ma ra nimomo tava longlong; i tulue ra limana tadav ra umana tena varpam. ⁶ Tago dia ga vaninare ra bala i diat da ra ubu ba dia kiki uai; kadia kulot i va mat ra marum par; ta ra malana i io da ra iap i vuringa. ⁷ Diat par dia laplapiaran da ra ubu, ma dia vamutue kadia umana tena varkurai; kadia umana king dia tar virua, pa ta na ta diat i araring tadav iau.

⁸ Epraim dia ki varpopoto ma ra umana enana vuna tarai; Epraim i da ra nian di tun ia ba pa di pukue. ⁹ A umana vaira dia tar en vue ra dekdekina, ma pa i nunure; maia, a pepe na uluna i papait na kua, ma pa i nunure. ¹⁰ Ma ra nuknuk i ra tarai Israel i ngala ure diat mulai, ma i varvai takun pa diat, ma pa dia lilikun tadav ra Luluai kadia God, ma pa dia tikan upi ia. ¹¹ Ma Epraim i da ra uka, a tuptup, ma pa i kapa ra nuknukina; dia kail Aigipto, dia vana Asiria. ¹² Ma ba dia vana ina pala kaugu ubene taun diat; ina al vairop diat da ra umana beo liuliu; ina vapagumanene diat, da kadia kivung i tar valongore.

¹³ Na kaina ta diat! Tago dia tar vana rara kan iau; a varli na tadav diat! Tago dia tar piam vue iau; iau ga mainge ba ina valaun diat, ma dia tar vaongo ko ure iau. ¹⁴ Ma pa dia ga kail iau ma ra dovotina, dia kukukula ka ta kadia vava; dia koakor upi ra kon ma ra vain, dia tut na varpam. ure iau. ¹⁵ A dovotina, iau ga tovo diat, ma iau ga vapidikat ra lima i diat, ma dia varpit ika ure iau. ¹⁶ Dia vana talil, ma pa dia lilikun tadav nina i ki arama liu iat; dia da ra panak i vartuam, kadia umana luluai diat a virua ta ra pakat na vinarubu ure ra tinata i kavavar; go da kulume diat ure ta ra gunan Aigipto.

8

A varpit pire Israel tago i lolotu tadav ra tabataba

¹ Una vung ra tavor ta ra ngiem. Da ra minigulai i vana tadav ra kuba i ra Luluai, tago dia ga piam vue kaugu kunubu, ma dia ga pue vue kaugu varkurai. ² Diat a kukula upi iau dari: Kaugu God, avet a tarai Israel, ave nunure u. ³ Israel i tar vung vue ra boina; ra ebar na korot mur ia.

⁴ Dia ga vaki ra umana king, ma pa iau ga tul tar ia ta diat; dia ga vaki ra umana luluai, ma pa iau ga nunure; dia ga pait ra umana tabataba ma kadia silva ma kadia goled upi diat a virua tana. ⁵ U Samaria, iau tar re vue kaum nat na bulumakau; kaugu kankan i tar io ure diat, aivia ra bung boko ma pa diat a tadav ra mangamangana gomgom? ⁶ Tago go i vunapaina tai Israel, dari: A tena madaka i ga pait ia, ma vakir i God; gi pa, da pamar gigi ra nat na bulumakau Samaria. ⁷ Tago dia vaume ra vuvu, ma diat a git pa ra ragia; a kon pa ta livuana; ra uluna pa ta patina tana; ma gala na vuai gala ra umana vaira diat a en vue.

⁸ Di tar konome Israel; pire ra lavur vuna gunan dia da ra la ba pa di manane. ⁹ Tago dia tar vana varkolono urama Asiria, da ra kuabar na as; Epraim i tar tokom ta umana upi dia talaina me. ¹⁰ Maia, a dovotina dia tokom ra umana vuna gunan, ma go ina varurue diat; ma dia bilua tavuna ta ra kinakap ba ra king kai ra umana luluai i vung tar ia ta diat.

¹¹ Tago Epraim i vapeal ra umana uguugu upi ra varpam, io, ra umana uguugu dia tar vatavua ra varpam pirana. ¹² Ma ba iau tumu kaugu varkurai ma ra arip na marmar na vartuluai, dia biti ka ba pa dia nunure. ¹³ Ure ra umana tinabar ba dia tabar iau me, dia vartabar ma ra viono vavaguai ma dia en ia; ma ga ra Luluai pa i manane diat; go na nuk pa kadia varpam ma na bali kadia kaina mangamangana; diat a lilikun uro Aigipto.

¹⁴Tago Israel i tar nuk vue nina i ga vaki ia, ma i tar pait ra umana pal na luluai; ma Iuda i tar vatur mangoro na pia na pal, ma i liplip bat diat; ma ga iau, ina tulue ra iap ta kana lavur pia na pal, ma na vaimur vue ra umana dekdek na pal tana.

9

A balbali pire Israel tago dia vala varpiam

¹ U Israel, koko una gugu mat, da ra umana vuna tarai; tago u a paiga na vavina, u ga vana kan kaum God, ma u tar mainge ra varkul ta ra lavur tavul ba dia rua rama vue ra kon tana. ² A tavul di rua rama vue ra kon tana ma ra tung na vain pa dir a tabar vamaur diat, ma ra kalamana vain pa na vana rikai. ³ Pa diat a ki mulai ta ra gunan kai ra Luluai; Epraim na talil ika uro Aigipto, ma diat a en ra magit i tabu pire diat ta ra gunan Asiria. ⁴ Pa diat a lolonge ra vartabar na vain upi kai ra Luluai, ma pa na manane kadia lavur tinabar; diat a varogop uka pirana ma ra magit na nian adiat dia korkor; diat par dia ian tana dia dur; tago ra adia magit na topa kadia mulmulum uka; pa da kap ia ta ra kuba i ra Luluai. ⁵ Ava bar avat a pait ia ta ra ngala na bung na kivung, ma ta ra bung na lukara kai ra Luluai? ⁶ Tago dia tar mareng kan ra vinirua; ma ga Aigipto na vala pa diat, Mempis na punang diat; a kalakalang na kale kadia ngatngat na tabarikik ba di ga pait ia ma ra silva, ma ra kait na tavua ta kadia palpal.

⁷ A umana bung na balbali dia tar pot, a umana bung na varvabongon go kari; Israel na matoto tana; a propet i lunga, ra tutana ba ra tulungen i vakapa i tabobo, ure ra pepeal na mangana varpiam piram, ma tago i ngala ra gegelenai. ⁸ Epraim ma monamono pire kaugu God; ma ra propet di pala ra ubene ure ta kana lavur nga par, ma dia ki na ebar ta ra kuba i kana God. ⁹ Dia tar manga vakaina diat mulai da amana aro

Gibea; God na nuk pa kadia kaina mangamangana, na bali kadia lavur varpiam.

¹⁰ Iau ga na tadav Israel da tadav ra vuai na vain ta ra bil, iau ga gire ra umana tama i vavat da ra luaina vuai na lovo ba i vuai e; ma dia vana ka tadav Baal-Peor, ma dia tul tar diat mulai tadav ra magit na vavirvir, ma dia bilak tuna da nam ra magit dia ga manane. ¹¹ Ma Epraim, kana minamar na vilau da ra beo i pururung; pa ta na i kakava, pa ta na i kap bala, ma pa ta na i lalau pa ra bul. ¹² Ba dia vangala ra umana natu i diat, ina vamutue diat upi koko ta tika na tutana na ki valili; maia pa, na kaina bula ta diat ba iau vana kan diat. ¹³ Da iau ga gire Tiro, damana di tar vaume Epraim ta ra vakak na gunan; ma ga Epraim na agure vairop ra umana natuna tadav ra tena vardodoko. ¹⁴ Luluai, una tabar diat: ava bar una ga tul tar ia ta diat? Una tul tar ia ta diat ra tatal na bul ba i kakava pit, ma ra u na vavina i matetek.

¹⁵ Kadia lavur bilak na mangamangana i vuna arama Gilgal; tago iau ga milikuane diat ie; ure kadia papait i kaina tuna ina korot vue diat kan ra kubagu; pa ina mari mule diat; kadia lavur luluai a umana karduk diat. ¹⁶ Di tar ubu Epraim, ra okor i diat i tar mage, pa diat a vuai; maia, ma ba dia kakava ina ubu kadia umana vakak na bul. ¹⁷ Kaugu God na okole vue diat, tago pa dia torom tana, ma diat a tenten vurvurbit pire ra umana Tematana.

10

¹ Israel a davai na vain i lubalubang, ma i vuai ra vuaina; vardada ma ra peal vuaina i tar vapeal kana lavur uguugu na vartabar; dia tar taba mal ra umana pagapaga na tabataba, tago i boina kadia gunan. ² I tar a urua ra nuknuk i diat; go da takun ot pa diat; God na ubu vue kadia umana uguugu na vartabar, na vabilak kadia umana pagapaga na tabataba. ³ Go diat a biti dari: Pa kaveve ta king; tago pa ave ru ra

Luluai; ma ra king, na pait ra ava ure avet? ⁴ Dia tatike ra tinata vakuku; dia vavalima vavaongo ba dia pait ra kunubu; kari ra varkurai i kubur rikai da ra kunai ta ra tagitagi.

⁵ A tarai Samaria diat a dadadar ure ra. umana nat na bulumakau aro Betaven, tago ra tarai diat a tabun ure diat, damana bula ra umana tena tinabar, nina dia ga gugu tana, tago kana minamar i tar panie kan ia. ⁶ Da kap ia bula uro Asiria upi da tabar ra king Iareb me; Epraim na vavirvir, ma Israel na ruva ure kana tinata na vartovo iat. ⁷ Da nila vue ra king Samaria da ra buabuai na ta. ⁸ A buabuana Aven, nina Israel i rara tana, da vakaina vue diat; a kait ma ra kara na tavua rikai ta kadia lavur uguugu na vartabar; ma diat a biti tadav ra umana luana dari: Avat a kokopo taun avet; ma tadav ra umana ilil dari: Avat a punang taun avet.

⁹ U Israel, u tar varpiam papa ra bung ava ga rara tana aro Gibeai; dia tut ie; dave ra vinarubu ure ra lavur natu i ra varpiam pa na tadav diat par aro Gibeai? ¹⁰ Ba iau mainge, ina vapagumanene diat; ma da agur varurue ra umana vuna tarai ure diat, ba di vi diat ta kadia ura kaina mangamangana.

¹¹ Epraim i da ra bulumakau di tar tova, ma i gugu ta ra rua rama vue kon; ma iau tar vung ra kip ta ra vakak na inoana; ina vaki ra tutana ta ra tamuruna; Iuda na ipipuk, Iakob na raragu. ¹² Avat a vaume ra mangamangana takodo ure avat, ma avat a dodoko ma ra varmari; avat a ipuk kavava kurkur, tago i topa ia ba ava tiktikan upi ra Luluai tuk tar ta ra bung ba na pot i tana, ma na tul tar ra bata na mangamangana takodo tadav avat.

¹³ Ava tar ipuk ma ra bilak na mangamangana, ma ava tar kal varurue ra kaina mangamangana; ava tar en ra vuai ra vartuam, tago u tar nurnur ta kaum nga iat, ta ra kor na tarai dia rararang. ¹⁴ Kari kaum tarai diat a urung, ma da nila vue

kaum lavur dekdek na pia na pal, da Salman i ga nila vue Bet-arbel ta ra bung na vinarubu; di ga rapue gigi dital, nana. ¹⁵ Damana da pait ia ta vavat aro Betel ure kavava ngala na varpiam; ta ra taptapke da ubu vakakit vue ra king Israel.

11

God i bala kadik ure kana tarai nina dia vana rara

¹ Ba Israel i ga bul boko iau ga mari ia, ma iau ga oro pa natugu kan ra gunan Aigipto. ² Da dia ga oro pa diat, damana dia ga vana kan diat; dia ga pait ra tinabar tadav ra umana Baal, ma dia ga tun tar ra magit i ang na katkat tadav ra umana tabataba. ³ A dovot iau ga vavanavana Epraim; iau puak pa diat; ma pa dia nunure ba iau ga valaun diat. ⁴ Iau ga al pa diat ma ra vinaun ba na topa ra tarai, ma ra vivi na varmari; ma iau ga da diat dia pala vue ra kip kan ra kabe i diat, ma iau ga tabar diat. ⁵ Pa na talil ta ra gunan Aigipto; ma ga ra te Asiria na king pirana, tago dia ole ra vinavana tapuku. ⁶ Ma ra pakat na vinarubu na tadav kana umana pia na pal, ma na vamutue kana lavur tena tur varbat, ma na en vue diat ure kadia lavur varpit iat.

⁷ Ma kaugu tarai dia mainge tuna ra vinavana balakane iau; a dovotina dia ting pa diat upi diat a tadav nina i ki arama liu, ma pa ta tikai i pite vangala pa ia. ⁸ Ina vung davatane vue u Epraim? Ma ina nur davatane vue u Israel? I dekdek upi ina varogopane u ma Adma; i dekdek up! ina vaki u da Seboim; i tar tapuku ra balagu, ma i malamalapang tuna kaugu bala na varmari. ⁹ Pa ina pait ot pa kaugu kankan, a karangapuna, pa ina lilikun upi ina li vue Epraim; tago iau God, ma vakir iau a tutana; a Lia Kakit livuan tam; ma pa ina pot ma ra kankan.

¹⁰ Diat a mur ra Luluai, ma ia na kukula da ra leon, tago na kukukula, ma ra umana bul diat a vana rikai maro ra papar a labur; ma diat a

dadadar. ¹¹ Diat a dadadar da ra beo maro Aigipto, ma varogop ra uka maro ra gunan Asiria; ma ina vaki diat ta ra kubakuba i diat, ra Luluai i biti.

A varpit pire Epraim, a tena vaongo ma a tena vakavakaina

¹² Ra vaongo kai Epraim i tar tur kikil iau ma ra vartuam kai ra kuba i Israel bula, ma Iuda pa i ki padikat pire God, ma pire ra Lia Kakit nina i dovot.

12

¹ Epraim i konokonom ra vuvu, ma i vila mur ra taubar; i vangala vatikene pa ra umana vaongo ma ra nila; diat ma Asiria dia pait ra kunubu, ma di tulue ra dangi uro Aigipto.

² A Luluai dir vartoto ma Iuda bula, ma na vakadik Iakob vardada ma kana mangamangana; vardada ma kana umana papait na babali pirana. ³ Ta ra tatal na bul i ga kinim vake turana ta ra inabut na kauna; ma ba i tutana i ongor pa God; ⁴Maia, i ga ongor pire ra angelo, ma i ga uvia pa ia; i ga tangi, ma i ga lul vovo pirana; i ga na tadav ia aro Betel, ma da ga pirpir me abara; ⁵ maia pa, a Luluai, ra God kai ra lavur kor, a iangina ra Luluai. ⁶ Kari una talil tadav kaum God; una pait vatikene pa ra varmari ma ra takodo na varkurai, ma una nurnur vatikai tadav kaum God.

⁷ A te Kanaan, i vatur vake ra valavalar i vaongo, i ga ta ra nilong. ⁸ Ma Epraim i biti: A dovot iau tar uviana, iau tar vatur vake ra ngala na tabarikik; ta kaugu lavur papalum pa da takun valar pa iau ma ta nirara ba da vatang ia ma ra varpam.

⁹ Ma iau ra Luluai kaum God papa ra bung u ga irop kan ra gunan Aigipto tana; ina vaki u ta ra umana pal na turturup, da ta ra ngala na lukara na pal na turturup. ¹⁰ Iau tar tatike bula ra tinata ta ra umana

propet, ma iau tar vapeal ra lavur ninana; ma ra umana propet dia tar tatike kaugu lavur tinata valavalar.

¹¹ Dave Gilead i kaina kakit, laka? Diat a magit vakuku par; arama Gilgal dia tun tar ra umana bulumakau; maia pa, kadia lavur uguugu na vartabar dia da ra lavur anguvai vat ta ra uma. ¹² Ma Iakob i vilau ta ra gunan Aram, ma Israel i toratorom ure ra vavina, ma i balaure ra sip ure ra vavina. ¹³ Ma ra Luluai i agure vairop Israel ma ra propet, ma i balaure vake ma ra propet. ¹⁴ Epraim i vuna ta ra kankan i mapak tuna; kari da takun vatikena ma ra vardodoko i ga pait ia; ma kana Luluai na bali kana mangamangana milmilikuan pirana.

13

Da li vakakit vue Epraim

¹ Ba Epraim i ga tatata dia ga dadadar; i ga lualua ta ra tarai Israel; ma ba i ga kaina ma ra Baal, i ga mat. ² Ma go dia vangala ra varpam vana-vana, ma dia ga mal kadia umana tabalar ma kadia silva, maia, dia pait ra umana tabalar varogop ma ra nuknuk i diat, ma ra umana tena madaka dia pait diat par; dia biti ure diat dari: Boina ba ra tarai dia tatatabar diat a galum ra ura nat na bulumakau. ³ Kari diat a da ra vual na malana, ma da ra mavoko nina i panie lulut, da ra pal i ra kon nina ra vuvu i kap vue kan ra tavul a ramarama vue kon, ma da ra mi kan ra turtur na iap.

⁴ Ma ga iau ra Luluai, iau kaum God papa ra bung u ga irop kan ra gunan Aigipto tana, ma koko una torom tai tika na god bula, una torom uka tagu, ma pa ta tena valaun mulai, iau kaka. ⁵ Iau ga nuk pa u ta ra pupui, ta ra gunan ba pa ta tava tuna tana. ⁶ Ma ba dia tadav ra bo na magit dia maur; dia maur, ma i ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai; kari dia tar nuk vue iau. ⁷ Kari iau da ra leon

* **13:7:** A lepad, a king da ra ngala na pusi, a tena varkarat † **13:8:** A bear, tika na mangana king, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

pire diat; da ra lepad* ina ki noe na nga; ⁸ ina barat diat da ra bear† ba di ga long ra umana natnatina kan ia, ma ina al kutu ra vinau na balana, ma ina en vue diat da ra leon; ra kaina leing na karat kadakadal diat.

⁹ Israel, una virua, tago u tur bat iau, u tur bat kaum tena maramaravut. ¹⁰ Io, akave kaum king upi na valaun u ta ra lavur pia na pal? Ma kaum umana tena varkurai, nina u ga biti ure diat dari: Una tul tar ra king tagu ma ra umana luluai? ¹¹ Iau ga tul tar tika na king tam ta kaugu kankan, ma ina tak vue mule ta kaugu kulot.

¹² Di tar vi guve ra varpiam kai Epraim; di tar vung vake kana kaina papait. ¹³ Na tup ia da ra vavina i. kakava; Epraim i da ra bul i lunga; tago i topa ia ba koko na vavabing ba ra umana bul dia vana rikai. ¹⁴ Ina kul valaun diat kan ra dekdek i ra ruarua na tulungen, ma ina valaun diat kan ra minat. A minat, akave kaum lavur kinadik? A ruarua na tulungen, akave kaum varli? A varmari na ki ivai kan ra matagu. ¹⁵ Ma ba i vuai livuan ta ra umana turana, a taubar na vut, a vuvu kai ra Luluai na vana rikai mara ra bil, ma kana kivu na mage, ma kana mata na tava na mama; na vu vue ra lavur ngatngat na tabarikik kan ra vuvuvung. ¹⁶ A vuai ra varpiam kai Samaria na ki tana iat mulai, tago i ga tut na varpiam ure kana God; diat a virua ta ra pakat na vinarubu; kadia lavur kuramana da rapue diat, ma kadia vaden ba dia kap bala da leveng diat.

vevet tam da ra umana bulumakau. ³ Asiria pa avet a nurnur mulai tana ba na maravut avet; pa avet a ki mule ra umana os, ma pa avet a biti mulai ta ra magit a lima i vevet i ga pait ia dari: Avat kaveve umana god; tago u mari ra umana nat na ling. ⁴ Ina mal mule kadia bunura, ina mari vakuku diat, tago kaugu kankan i tar ngo kan diat. ⁵ Ina da ra mavoko pire Israel; na pupu da ra vaigoara, ma na okaokor da ra Lebanon. ⁶ A umana ingaingarina diat a rebarebe, ma kana minamar na da ra davai na oliva, ma ra vuvuluna na da ra Lebanon. ⁷ Diat dia ki ta ra maluruna diat a lilikun; diat a tavua da ra kon, ma diat a pupu da ra davai na vain; a vuvuluna na da ra polo na vain ta ra Lebanon. ⁸ Epraim na biti dari: Avet a talaina ma ra umana tabalar dave? Iau tar torom tana, ma ina nuk pa ia; iau da ra galip i lubalubang; da nunure boko ba ra vuaim i vuna tagu.

⁹ To ia i kabinana upi na kapa pirana go ra lavur magit? To ia i minana upi na nunure diat? Tago ra umana nga kai ra Luluai dia takodo, ma ra umana tena takodo diat a vanavana tana; ma ga ra umana tena varpiam diat a bura tana.

14

Di lul vovo pa Israel upi na talil mulai pire ra Luluai

¹ Ea, Israel, una lilikun tadav ra Luluai kaum God, tago u tar bura ure kaum varpiam. ² Una vana ma ra tinata, ma una lilikun tadav ra Luluai; una biti tana dari: Una tak vue ra lavur varpiam par, ma una vatur vake nam i boina; damana avet a tul tar ra vartabar na bul na ngie i

A BUK KAI RA PROPET IOEL

A umana tititinga dia en vue ra nian par ta ra gunan

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav Ioel natu i Petuel.

² Avat a umana patuana, avat a valongore go, ma avat ra tarai par ta ra gunagunan avat a ki na valongor. Dave, di tar pait ra magit damana ta kavava e ba ta ra e kavava umana ngalangala dia ga laun tana? ³ Avat a ve ra umana natu i vavat tana, ma ra umana natu i vavat diat a ve mule ra umana natu i diat, ma ra umana natu i diat diat a ve ta ra taun tarai mulai.

⁴ Nam ba ra itit i tar en valili ia a kubau i tar en ia, ma nam ba ra kubau i tar en valili ia ra tititinga i tar en ia, ma nam ba ra tititinga i tar en valili ia ra kubau a tena varkarat i tar en ia.

⁵ Avat a tavangun, avat a umana lup tava longlong, ma avat a tangtangi; ma avat a umana lup mome vain par, avat a kukula ure ra vain i kalami, tago di tar tak vue kan ra ngie i vavat.

⁶ Tago tika na vuna tarai i tar tutua rikai ta kaugu gunan, ia ra dekdekina ma i kor; a pal a ngiene i da ra pal a ngie i ra kon, ma da ra gabar i ra ngala na leon. ⁷ I tar vakaina vue kaugu davai na vain, ma i tar kulit kaugu davai na lovo; i tar karat kulit vapar ia, ma i tar vue; a umana ingaingarina dia tar pua.

⁸ Avat a tangi da ra inip na vavina i vi pit ma ra mal na tabun ure ra tutana dir ki varurung tavuna me.

⁹ A tinabar na vuai na uma ma ra tinabar na nimomo i tar panie kan ra kuba i ra Luluai; a umana tena tinabar, a umana tultul kai ra Luluai, dia lingligur. ¹⁰ Di tar kamare vue ra magit ta ra uma, ra gunan i tabun; tago di tar vakaina vue ra kon, a kalamana vain i tar mama, ma ra dangi i tar panie.

¹¹ Avat a tarai na papalum, avat a ruva, avat a tarai na papalum ta ra uma na vain, avat a kukukula, ure ra vit ma ure ra barli; tago ra vuai ra uma i tar kaina. ¹² A davai na vain i tar maranga, ma ra davai na lovo i tar makuk; damana bula ra gamata, ra lama, ma ra koai, maia ra lavur davai par ta ra uma dia tar maranga; ma ra gugu i tar panie kan ra tarai.

¹³ Avat a umana tena tinabar, avat a mong ma ra mal na tabun, ma avat a tangi; avat a umana tultul ta ra uguugu na vartabar, avat a kukukula; avat a umana tultul kai kaugu God, avat a mai, avat a va mat ra marum par ma ra mal na tabun; tago pa di tul tar ra tinabar na vuai na uma ma ra tinabar na nimomo ta ra kuba i kavava God. ¹⁴ Avat a vakilang ta vinevel, avat a pait ra ngala na kivung, avat a oro varurue ra umana patuana ma ra tarai par ta ra gunan tadav ra kuba i ra Luluai kavava God, ma avat a kail tadav ra Luluai. ¹⁵ Ui, nam ra bung! Tago ra bung kai ra Luluai i tar maravai, ma na vut da ra vinirua ba ra Dekdek Muka i tulue.

¹⁶ Dave, ra magit na nian pa i panie kan ra luaina mata i dat laka, ma ra gugu ma ra kakailai kan ra kuba i kada God? ¹⁷ A umana pat na davai dia mareng ta ra bala na pia; a umana pal na vuvuvung dia kapakapana ka, ma ra umana pal dia varurue ra magit tana dia tarip; tago ra kon i tar makuk. ¹⁸ Ea, ra niriri kai ra umana vavaguai! A umana kikil na bulumakau dia purpuruan, tago pa kadia ta pia na vura; maia, a umana kikil na sip dia virua.

¹⁹ Luluai, iau tangi tadav u, tago ra neap i tar vaimur ra lavur bala na vura ta ra bil, ma ra iap i tun vue ra lavur davai par ta ra uma. ²⁰ Maia pa, ra lavur leing dia tungatunga tadav u, tago ra umana mata na tava dia tar mama, ma ra neap i tar vaimur vue ra umana bala na vura ta ra bil.

2

¹ Avat a vu ra tavor aro Sion, ma avat a pupunge ta kaugu luana i gomgom; boina ba ra tarai par ta ra gunangunan diat a dadadar, tago ra bung kai ra Luluai i vut, tago i tar maravai, ² a bung na bobotoi, a bung i marut na bata, a bung na vual ma i ngala ra bingnimuna tana. Da i taptapke ta ra ul a lualuana damana a ngala na tarai, a umana tena niongor, dia vana rikai, papa ania pata dari, ma namur bula pata mulai, tuk tar ta ra kilakilala kai mangoro na taun tarai.

³ A iap ba i vavaimur i lue diat, ma ra iap ba i vuringa i mur diat; ta ra luaina mata i diat ra gunan i da ra uma Eden, ma namur ta diat i da ra bil i uliran; maia, ma pa ta na i pila ta diat. ⁴ A mata i diat i da ra mata i ra os, ma dia vutvut da ra umana os na vinarubu. ⁵ Ba dia pipil i katung da ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu arama ra ul a lualuana, i tangi da ra iap ba i vaimur ra timul i ra kunai, da ra dekdek na tarai ba dia tur na vaninara upi ra vinarubu.

⁶ Ba dia vut ra tarai dia burut na kaia; a mata i ra tarai par i kiala. ⁷ Dia vutvut da ra umana lebe, dia ko rikai ta ra liplip na vat da ra tarai na vinarubu; dia vana tikatikai ta kana nga, ma pa dia vapurpuruan ra nga i diat. ⁸ Ma pa dia vartumak vargil; tikatikai i mur bulu kana nga; dia vila dolo ra lavur vargal, ma pa di tur bat diat. ⁹ Dia pil taun ra pia na pal; dia vutvut ta ra ul a liplip na vat; dia ko rikai ta ra lavur palpal; dia koa ruk ta ra umana mata na kalangar da ra tena nilong.

¹⁰ A pia i gurguria ta ra luaina mata i diat; ra umana bakut dia malmaliara; ra keake ma ra gai dir papait na bobotoi, ma ra umana tagul pa dia pupua. ¹¹ Ma ra Luluai i tatata ta ra luaina mata i kana tarai na vinarubu; tago kana loko na tarai i ngala tuna; ma nina i pait ot pa kana tinata i ongor. Tago ra bung kai ra Luluai i ngala mat, a bung na bunurut tuna, ma to ia na laun vue?

A varmari kai ra Luluai

¹² Ma go i topa ia boko ba avat a lilikun piragu ma ra bala i vavat par, a Luluai i biti, avat a vevel, avat a tangtangi ma avat a tabun; ¹³ ma avat a rada ra bala i vavat ma koko kavava umana mal, ma avat a lilikun tadav ra Luluai kavava God, tago a tena varmari ma i ngala kana bala na varmari, i vavabing ma ra kankan, ma i peal kana varmari, ma i pukue ra nuknukina ure ra kaina. ¹⁴ To ia i nunure, kan na lilikun ma na enana ra nuknukina, ma na nur tar ra varvadoan ta dat, a tinabar na vuai na uma ma ra tinabar na nimomo tadav ra Luluai kavava God?

¹⁵ Avat a vu ra tavor aro Sion, avat a vakilang ta vinevel, avat a varting upi ra ngala na kivung; ¹⁶ avat a varurue ra tarai, avat a mal vaire ra tarai na lotu, avat a oro guve ra umana patuana, avat a ben varurue ra umana bul ma ra umana kura-mana; boina ba ra taulai kalama na irop kan ra kubana, ma ra inip na vavina kan kana pakana pal. ¹⁷ Boina ba ra umana tena tinabar, ra umana tultul kai ra Luluai, diat a tangi livuan ta ra mata palpal ma ra uguugu na vartabar, ma diat a biti dari: Una mari kaum tarai, Luluai, ma koko una tul tar kaum tarai pi da vul diat, upi koko ra lavur Tematana diat a kulume diat; ta ra ava ra lavur vuna tarai diat a biti dari: Akave kadia God?

¹⁸ Io, ra Luluai i ga ongor ma ra ninunuk ure kana gunan, ma i ga mari kana tarai. ¹⁹ Ma ra Luluai i ga torom, ma i ga biti ta kana tarai dari: Ea, ina tul tar ra kon ta vavat, ma ra vain, ma ra dangi, ma avat a maur tana; ma pa ina varuva mule avat ta ra luaina mata i ra lavur Tematana; ²⁰ ma ina korot vavailik vue nina maro ra matana labur kan avat, ma ina korot tar ia ta ra gunan i bil ma i uliran, kana tur a kaur ta ra ta ta ra matana taur, ma kana murmur bat ta ra ta ta ra matana taoai; ma ra tabianginana na vana rikai, tago i tar pait ra umana ngala na magit.

²¹ Koko una burut, u ra gunan, una gugu ma una manga ga; tago ra

Luluai i tar pait ra umana ngala na magit.

²² Avat a umana leing, koko avat a burut; tago ra umana bala na vura ta ra bil dia gol rikai, tago ra davai i vuai ra vuaina, ra lovo ma ra davai na vain dia vuai mat.

²³ Io, avat a umana natu i Sion avat a gugu, ma avat a manga ga tai ra Luluai kavava God; tago i tabar avat ma ra bata i lua da i topa ia, ma i tul tar ra bata ta vavat, ra bata i lua ma ra bata i mur, da amana. ²⁴ Ma ra umana tavul a rararama vuai diat a kor ma ra kon, ma ra umana ngala na tung diat a buka leke ma ra polo na vain ma ra dangi.

²⁵ Ma ina vamule ra magit ta vavat ba ra kubau i tar en ia, ma ra itit, ma ra tititinga, ma ra tabuta, nam kaugu ngala na kor ba iau ga tulue pire vavat.

²⁶ Ma avat a en ra ngala na magit, ma avat a maur, ma avat a pite pa ra iang i ra Luluai. kavava God, nina i ga enana kana lavur varmari tadav avat; ma kaugu tarai pa diat a ruva mulai.

²⁷ Ma avat a nunure ba iau ki livuan ta kaugu tarai Israel, ma ba iau ra Luluai kavava God, ma pa ta na mulai; ma kaugu tarai pa diat a vavirvir mulai.

God i lolonge ra Tulungeana

²⁸ Ma namur ina lolonge ra Tulungeagu taun ra tarai par; ma ra umana natu i vavat, a umana tutana, ma ra umana natu i vavat, a umana vavina, diat a tata na propet; kavava umana patuana diat a ririvone ra umana ririvon, ma kavava lavur barmana diat a giragire ra umana nina; ²⁹ ma damana taun ra umana tultul na tutana bula, ma taun ra umana tultul na vavina, ina lolonge ra Tulungeagu ta nam ra e. ³⁰ Ma ina ve tar ra umana magit na kinaian arama ta ra bakut, ma ta ra gunagunan ra pia, a gap, ma ra iap, ma ra vual na mi.

³¹ A matana keake na bobotoi, ma ra gai na gap uka, ma ra bung kai ra Luluai na murmur, a ngala na bung

nam, ma ra bung na kinaian. ³² Ma na dari ka, diat par ba diat a kail upi ra iang i ra Luluai diat a laun; tago diat ba diat a pila tana diat a ki ta ra luana Sion ma aro Ierusalem, da ra Luluai i ga biti, ma diat ba ra Luluai na oro pa diat diat a ki pire diat dia tur valili.

3

A varkurai kai ra Luluai pire ra umana vuna gunan

¹ Tago ta nam ra lavur bung, ma ta nam ra e, ba ina ben vatalil ra tarai Iuda ma ra tarai Ierusalem, ² ina varurue ra lavur Tematana, ma ina agure vaur diat ta ra male Ieosapat; ma ina ki na varkurai ure diat abara, ure kaugu tarai ma ure kaugu tiniba Israel, nina dia ga korot varbabaiane diat upi dia ki livlivuan ta ra umana Tematana, ma dia ga tibe varbaiane kaugu gunan. ³ Ma dia ga pada-padailam ure kaugu tarai, ma dia ga kul kia ra paiga na vavina ma ra bul tutana, ma dia ga ivure ra bul vavina ure ra polo na vain, upi diat a momo.

⁴ Maia, u Tiro, ma Sidon ma ra lavur langun Pilistia, dat a dave ma avat? Dave, avat a bali vang kaugu mangamangana? Ba ava mainge ba avat a bali kaugu mangamangana, ina lulut muka ma ra balbali pire vavat ure kavava mangamangana. ⁵ Ava tar long kaugu silva ma kaugu goled, ma ava tar kap varuk kaugu lavur ngatngat na tabarikik ta kavava umana pal na vartabar. ⁶ Go bula: ava tar ivure ra tarai Iuda ma ra tarai Ierusalem pire diat ra tarai Elas, upi avat a kari vavailik vue diat kan kadia langun. ⁷ Io, ina vargat diat ta nam ra gunan ava tar ivure diat i tana, ma ina bali kavava mangamangana ta vavat iat, ⁸ ma ina tul tar kavava umana bul tutana ma kavava umana bul vavina ta ra tarai Iuda, ma diat a ivure diat ta ra tarai Seba, tadav ra vuna tarai dia ki vailik; tago ra Luluai i ga tatike.

⁹ Avat a vaarike go pire ra lavur Tematana; avat a vaninara ta ra vinarubu, avat a vargat ra umana

rangrang na tutana; a tarai na vinarubu diat a vana maravai, boina diat a tut rikai. ¹⁰ Avat a mal pukue kavava umana kakakal upi diat a umana pakat na vinarubu, ma kavava umana kono upi diat a umana rumu; ma boina ba ra umana biluana diat a biti dari: Iau tar ongor.

¹¹ Avat a pampam, avat ra lavur Tematana ava ki kikil, avat a mai, ma avat a vana varurung; Luluai, una tulue vaur kaum lavur rangrang.

¹² Boina ba ra lavur Tematana diat a tut, ma diat a vana rikai ta ra male leosapat; tago ina ki na varkurai ie ure ra lavur Tematana vurkikil.

¹³ Avat a dodoko, tago ra magit na uma i tar matuka; avat a mai, avat a rurua, tago ra tung na vain i tar buka, a umana ngala na la dia tar buka leke; tago kadia varpam i tar ngala.

¹⁴ A ngala na kor, a ngala na kor ta ra male na varkurai! Tago ra bung kai ra Luluai i maravai ta ra male na varkurai.

¹⁵ Ra keake ma ra gai dir papait na bobotoi, ma ra lavur tagul pa dia pupua mulai.

A Luluai na valaun pa Iuda

¹⁶ Ma ra Luluai na kukukula maro Sion, ma na tata marama Ierusalem; ma ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan dir a guria; ma ga ra Luluai na da ra pal na bakbakit ure kana tarai, ma ra dekdek na pal ure ra tarai Israel.

¹⁷ Damana avat a nunure ba iau ra Luluai kavava God, ma ina ki Sion ta kaugu luana i gomgom; damana Ierusalem na da ra pia i gomgom, ma pa ta vaira na alalu mulai tana.

¹⁸ Ma ta nam ra e ra umana ngala na luana diat a tua ma ra vain i kalami, ma ra polo na u na nanoro rikai ta ra umana ilil, ma ra tava na alir ta ra lavur alal Iuda par; ma tika na mata na tava na alir tamtavit rikai ta ra kuba i ra Luluai, ma na vabilim ra male Sitim. ¹⁹ Aigipto na uliran, ma Edom na da ra bil i lingling, tago dir tar vakavakaina ra tarai Iuda, tago dir tar ubu ra umana tena takodo ta kadia gunan. ²⁰ Ma

ra tarai diat a ki tukum tai Iuda, ma damana tai Ierusalem ta ra lavur taun tarai namur. ²¹ Ma ina obo pa ra gapu i diat, nina ba pa iau ga obo pa ia boko; tago ra Luluai i kiki Sion.

A BUK KAI RA PROPET AMOS

A varkurai pire ra umana gunan maravai Israel

¹ A tinata kai Amos, nina i ga ki varurung ma ra umana tena balabalaure sip aro Tekoa, ure ra magit i ga gire ure Israel ta ra kilala ba Usia i king Iuda tana, ma ta ra kilala ba Ieroboam natu i Ioas i king Israel tana, ma a ura kilala lua ta ra guria.

² Ma i ga biti dari: A Luluai na kukula marama Sion, ma na tata maro Ierusalem; ma ra umana bala na vura kai ra umana tena balabal-aure sip diat a ligur, ma ra ul a Karmel na makuk.

³ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Damasko i pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago dia ga ubu Gilead ma ra palariam na ramarama Vit; ⁴ ina tulue ra iap ta ra kuba i Kasael, ma na vaimur ra umana ngala na pal kai Ben-Adad. ⁵ Ma ina bubur ra porobat Damasko, ma ina li vue ra tarai ta ra male Aven, ma nina i vatur vake ra buka na varkurai aro Bet-Eden, ma ra tarai Siria diat a vana na vilavilau uro Kir, ra Luluai i biti.

⁶ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Gasa i pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak. vue ra balbali pirana; tago dia ga ben vavilaviau vue ra tarai par, ma dia ga tul tar diat tai Edom; ⁷ io, ina tulue ra iap ta ra liplip Gasa, ma na vaimur ra umana pal na luluai tana; ⁸ ma ina ubu vue ra tarai Asdod, ma nina i vatur vake ra buka na varkurai aro Askelon; ma ra limagu na varubu ma Ekron, ma diat dia ki valili aro Pilstia diat a virua, ra Luluai God i biti.

⁹ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Tiro i pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago dia ga tul tar ra tarai par tai Edom, ma pa dia ga nuk pa mule ra kunubu na bartalaina;

¹⁰ io, ina tulue ra iap ta ra liplip Tiro, ma na vaimur vue ra umana pal na luluai tana.

¹¹ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Edom i pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago i ga korot mur turana ma ra pakat na vinarubu, ma i ga vung vue ra varmari par, ma kana kankan i karangap vatikai, ma i ngangangal na kulot vatikai; ¹² io, ina tulue ra iap tadav Teman, ma na vaimur vue ra umana ngala na pal kai Bosra.

¹³ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana kai ra tarai Amon, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago dia ga poko vakaina ra bala i ra vaden Gilead ba dia kap bala, upi diat a kari vangala kadia langun; ¹⁴ io, ina vaulung ra iap ta ra liplip na vat Raba, ma na vaimur vue ra umana pal na luluai tana, ma ra kunukula ta ra bung na vinarubu, ma ra ngala na vuvu ta ra bung na kalivuvur; ¹⁵ ma kadia king na vana ma na ki na vilavilau, diat varurung ma kana umana luluai, ra Luluai i biti.

2

¹ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Moab i pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago i ga tun ra ur i ra king Edom upi diat a kabang; ² io, ina tulue ra iap tadav Moab, ma na vaimur vue ra umana pal na luluai Keriot; ma Moab na virua ma ra purpuruan, ma ra nenge, ma ra nilai ra tavor; ³ ma ina ubu vue ra tena varkurai pire diat, ma ina ubu doko ra lavur luluai tana varurung me, ra Luluai i biti.

⁴ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana Iuda i ga pait ia, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago dia tar piam vue ra varkurai kai ra Luluai, ma pa dia toratorom ta kana lavur togotogo, ma kadia lavur vaongo dia tar varara diat, nina ba ra lavur tama i diat dia ga mur tana; ⁵ io, ina tulue

ra iap tadav Iuda, ma na vaimur vue ra umana pal na luluai Ierusalem.

vilau a tavaturia ka ta nam ra bung, ra Luluai i biti.

A varkurai pire Israel

⁶ A Luluai i biti dari: Ure a utul a kaina mangamangana kai Israel, maia, ure a ivat, pa ina tak vue ra balbali pirana; tago dia ga ivure ra tena takodo ure ra mani, ma ra tolong ure ra ivu pal a kau; ⁷ dia tungatunga upi ra tobon na ki ta ra ulu i ra tolong, ma dia varara ra nga kadiat i madu ra bala i diat; tika na tutana dir ma tamana dir tadav ra kopono vavina, ma ra gomgom na iangigu i kaina tana; ⁸ ma dia va ta ra paparai ra umana uguugu ma vartabar par, dia va ta ra umana mal dia vatur vake ure ra vuvung varirap, ma ta ra kuba i kadia God dia mome ra vain kadiat dia ga varkul me. ⁹ Ma a dovotina, iau ga vamutue ra tarai Amor ta ra luaina mata i diat, nina dia ga lolovina da ra umana tagatagal, ma ra ongor i diat i ga da ra ongor i ra iban; ma a dovotina iau tar vakaina vue ra ingaingarina arama ma ra okorina ra pia. ¹⁰ Tikai bula, iau ga ben vairop avat kan ra gunan Aigipto, ma iau ga lue rap avat ta ra bil a ivat na vinun na kilakilala, upi avat a kale vake ra gunan kai ra tarai Amor. ¹¹ Ma iau ga vatur ta umana natum, a umana tutana, upi diat a ki na propet, ma kavava ta umana barmana upi diat a umana Nasir. Ea, avat a umana natu i Israel, pa i damana vang? ra Luluai i biti. ¹² Ma ava ga tabar vamomo ra umana Nasir ma ra vain, ma ava ga tigel bat ra umana propet dari: Koko avat a tata na propet. ¹³ Ea, ina gigie vue avat ta kavava kiki, da ra kakari i gigie ba i buka ma ra vinvin vit. ¹⁴ Ma ra tena nivut pa na tadav ra pal na bakbakit, ma ra tena niongor pa na vangala kana niongor, ma ra lebe pa na valaun pa mule; ¹⁵ ma nina bula ba i lele ra panak pa na tur, ma ra tena nivut pa na laun, ma nina i ki ra os pa na valaun pa mule; ¹⁶ ma ta diat ra umana lebe nina ba pa i burut na

3

A papalum kai ra propet

¹ Avat a valongore go ra tinata ba ra Luluai i tar tatike ure avat, a tarai Israel, ure ra vuna tarai par nina iau ga ben vairop ia kan ra gunan Aigipto, ra tinata dari: ² Ta ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan, avat ika iau ga nunure avat, kari ina bali kavava lavur kaina mangamangana pire vavat.

³ Dave, a urua dir varagur, ona pa dir tar kubu damana? ⁴ Dave, ra leon na kukula ta ra pupui, ona pa kana ta virua? Ma ra nat na leon na kukula bar ta kana vava, ona pa i ga ubu pa ta magit? ⁵ Dave, a beo na virua ta ra kun ara ra pia, ona pa ta tikai i kapi, kun ure? Dave, ra kun na pil mara ra pia, ona pa ta magit i virua tana? ⁶ Dave, ba da vu ra tavur ta ra pia na pal a tarai pa dia burut vang? Dave, ra kaina magit na tadav ra pia na pal bar ba ra Luluai pa i ga pait ia? ⁷ Pata; ra Luluai God pa i pait ta magit, ba pa i vaarike value ra nuknukina ba i tur ivai tadav kana umana tultul, a umana propet. ⁸ A leon i tar kukula, ia pa na dadadar? Ra Luluai God i tar tata, ia pa na tata na propet?

A ngala na purpuruan aro Samaria

⁹ Avat a varvarvai ta ra umana pal na luluai Asdod, ma ta ra umana pal na luluai ta ra gunan Aigipto, ma avat a biti: Avat a vana varurung ta ra ul a lualuana Samaria, ma avat a gire ra ngala na purpuruan tana, ma ra lavur mangamangana ki vartaun ba di pait ia tana. ¹⁰ Tago pa i tale diat ba diat a pait ra magit i takodo, nina dia vung vake ke ra lavur magit dia ga varane ma ra magit dia ga long ia ta kadia lavur pal, ra Luluai i biti. ¹¹ Kari ra Luluai God i biti dari: A ebar na vut, ma na vila varbat ra gunan, ma na vakaina vue kaum dekdek na liplip, ma na re vue

kaum lavur pal na luluai. ¹² A Luluai i biti dari: Da ra tena balabalaure sip i vatur vake ra ura kak i ra sip kan ra ngie i ra leon, ba ra ngungu talingana, damana da valaun ra tarai Israel, diat dia ki Samaria ta ra ngu na molamolo ma ta ra lavur vava kumau.

¹³ A Luluai God, ra God kai ra lavur kor, i biti dari: Avat a valongore, ma avat a vartakun ure ra kuba i Iakob. ¹⁴ Tago ta ra e ba ina bali ra lavur varpam kai Israel pirana, ina kure bula ra umana uguugu Betel, ma da pakat vue ra umana ram u ra uguugu, ma diat a bura ra pia. ¹⁵ Ma ina re vue ra pal na e na madoldol dir ma ra pal na e na keake; ma ra umana pal ba dia ga vamong ia ma ra loko na elefant diat a tarip, ma ra umana ngir na pal diat a mutu, ra Luluai i biti.

4

¹ Avat a umana bulumakau Basan, a umana vavina, ba ava ki ta ra luana Samaria, ma ava ki taun ra umana luveana, ma ava rua bereng diat dia ki na niiba, ma ava biti ta kavava umana luluai dari: Avat a kap ia uti ma dat a momo, avat a valongore go ra tinata. ² A Luluai God i tar vavalima ta kana lia na kini dari: Ea, ra e na vut pire vavat ba da al vue avat ma ra umana kono, ma diat dia ki valili da il diat ma ra il na en. ³ Ma avat a irairop tikitikai ta ra mata na liplip, ma avat a vilau uro Armon, ra Luluai i biti.

God i vapagumanene Israel, ia kaka pa dia talil pirana

⁴ Avat a vana ka uro Betel, ma avat a varpam; avat a vana Gilgal, ma avat a vapeal ra varpam; ma avat a kap kavava lavur tinabar ta ra malana ra bungbung par, ma kavava totokom ta ra ututul a bung; ⁵ avat a tul tar ra tinabar na pite varpa ma ra magit i leven, ma avat a varvai ure ra lavur vartabar, ma avat a vaariki diat; tago ava manane damana, avat a tarai Israel, ra Luluai God i biti.

⁶ Ma go bula, pa iau ga tul tar ta magit upi ra ngie i vavat na nga ia ta kavava lavur pia na pal parika, ma ava tar iba upi ra nian ta kavava lavur gunan, ina pa ava lilikun tadav iau, ra Luluai i biti.

⁷ Ma iau tar muie ra bata pire vavat, ba i utul a gai boko upi ra e na varurue magit, ma iau tar tul tar ra bata tadav diat tai tika na pia na pal, ma iau tar tugal bat ra bata pire diat tai ta ra tikai; tika na pakana i bata tana, ma ta ra tikai pa i bata tana, ma i makuk. ⁸ Damana a urua ba a utul a pia na pal dital vana ta ra kopono pia na pal upi dital a mome ra tava, ma pa i tup dital; ma pa ava talil tadav iau, ra Luluai i biti.

⁹ Iau tar ubu avat ma ra e na mala-malapang ma ra minait na davai; kavava peal uma, ma kavava lavur uma na vain, ma kavava lavur davai na lovo, ma kavava lavur davai na oliva, ra kubau i tar vapar vue diat; ma pa ava talil tadav iau, ra Luluai i biti.

¹⁰ Iau tar tulue ra kinadik tadav avat da tadav Aigipto; iau tar ubu doko kavava lavur barmana ma ra pakat na vinarubu, ma iau tar ben vue kavava lavur os; ma iau tar kure ba ra tabiangina i kavava tavul a tarai na ruk ra bilau i vavat; ma pa ava talil piragu, ra Luluai i biti.

¹¹ Ta umana ta vavat iau tar vmutue diat da God i ga vmutue Sodom ma Gomora, ma ava ga da ra lakit di tak gorone vue kan ra birao; ma pa ava talil piragu, ra Luluai i biti.

¹² Kari ina pait ra dari piram Israel; ma tago ina pait go piram, una ki na vaninara upi amur a varkuvo ma kaum God, Israel.

¹³ Tago nina i vaki ra lavur luana, ma i pait ra vuvu, ma i vapo ra nuknukina pire ra tarai, nina i vabobotoi ra malana, ma i ruarua taun ra lualuana ta ra gunagunan, a iangina ra Luluai, ra God kai ra lavur kor.

5

A nioro upi ra nukpuku

¹ Avat a valongore go ra tinata ba ina kakailai na niligur me ure avat, a kuba i Israel: ² Ra inip na vavina Israel i tar bura, pa na tut mulai; di tar rapue ta kana gunan, ma pa ta na ba na vatur mule. ³ Tago ra Luluai God i biti dari: A pia na pal ba tika na arip na marmar dia vana rikai tana, tika na mar ika diat a ki valili tana, ma nina ba tika na mar dia vana rikai tana, a vinun uka diat a ki valili ure ra kuba i Israel.

⁴ Tago ra Luluai i biti ta ra kuba i Israel dari: Avat a tikan upi iau, ma avat a laun; ⁵ ma koko avat a tikan upi Betel, ma koko avat a olo Gilgal, ma koko avat a bolo uro Ber-Seba; tago Gilgal na ki na vilavilau, ma Betel na da ra magit vakuku. ⁶ Avat a tikan upi ra Luluai. ma avat a laun; kan na da ra iap ta ra kuba i Iosep, ma na vaimur vue, ma pa ta na ba na pun ia aro Betel. ⁷ Avat ba ava pukue ra takodo na varkurai upi na da ra magit i mapak, ma ava rapue ra mangamangana takodo; ⁸ avat a tikan upi nina i ga pait ra Kabatingtigur (Tabiara) ma ra Tagul na Ubene, ma i pukue ra bingnimuna upi na malana, ma i vabobotoi ra bung na keake upi na da ra marum, nina i oro pa ra ta, ma i lingire taun ra gunagunan, a iangina ra Luluai; ⁹ nina i vakaiian ra tena niongor ma ra vinirua, upi ra vinirua na tadav ra dekdek na pal na bakbakit. ¹⁰ Dia pidimuane nina i pit diat ta ra mataniolo, ma dia milikuane tuna nina i tatike ra dovot. ¹¹ Tago ava rua taun ra luveana, ma ava vo pa ra totokom na vit tana, ava tar pait ra umana pal ma ra lavur vat di ga ap mal ia, ma pa avat a ki tana; ava tar vaume ra umana vakak na uma na vain, ma pa avat a mome ra vain tana. ¹² Tago iau tar nunure kavava lavur varpiam dia tar pepeal, ma kavava kaina mangamangana i

tup ia; avat ba ava vakadik ra tena takodo, avat ba ava vatur vake ra kul varbat, ma ava piam vue nina i ki na niiba. ¹³ Kari nina i kabinana i ki mut ta ra e dari, tago a kaina e.

¹⁴ Avat a tikan upi ra boina, ma koko upi ra kaina, upi avat a laun; ma damana ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, na ki maravut avat, da ava biti. ¹⁵ Avat a milikuane ra kaina, ma avat a bala mur ra boina, ma avat a vatur ra varkurai i takodo ta ra mataniolo; kan ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, na mari diat dia ki valili ta ra vuna tarai Iosep.

¹⁶ Kari ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, ra Luluai, i biti dari: Da kukula ta ra lavur tavul; ma ta ra lavur nga da biti, Ui, ui! ma da ting pa ra tena vinauma upi na korkor, ma ra umana tena tinangi upi diat a tangi. ¹⁷ Ma diat a tangi ta ra lavur uma na vain, tago ina vana alalu livuan piram, ra Luluai i biti.

¹⁸ Na kaina ta vavat ava bala upi ra bung kai ra Luluai! Ta ra ava ava mainge ra bung kai ra Luluai? I bobotoi ka ma pa i kapa. ¹⁹ Na da ba ra tutana i lop kan ra leon, ma dir varkuvo ma ra bear,* ba i ruk na pal ma i tur bokon ta ra papar a pal, ma ra vui i karat ia. ²⁰ Dave, ra bung kai ra Luluai pa na bobotoi laka, ma pa ta kapa tana? Na bobotoi tuna laka, ma pa ta ik a mut na kapa tana?

²¹ Iau milmilikuane kavava umana lukara, iau pidimuane tuna diat, ma pa ina gugu ta kavava lavur kivung na lotu. ²² Maia, ma ba ava tul tar ra tinabar di tun tar ia ma ra tinabar na vuai na uma bula, pa ina manane diat, ma pa ina nuk pa kavava tinabar na varmaram ma ra vavaguai i tubu. ²³ Una tak vue kaum lavur kakailai dia taratarenge kan iau, tago pa iau mainge pi ina valongore ra nilai kaum lavur pagol. ²⁴ Ma boina ba ra takodo na varkurai na lovon da ra tava, ma ra mangamangana takodo da ra ngala na tava alir. ²⁵ Dave, ava ga tul tar ia tagu ra umana vartabar ma ra umana

* **5:19:** A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat, ma i ngala ra dekdekina.

tinabar vang ta ra ivat na vinun na kilakilala ava ga kiki ra pupui, avat a tarai Israel? ²⁶ Maia, avat a puak pa Sikut kavava king, ma Kiun kavava god na tagul, ma kavava lavur tabalar, nina ava ga pait diat ure avat. ²⁷ Kari ina tulue u ta ra kini na vilavilau uro iat ta ra papar Damasko, ra Luluai i biti, a iangina ba ra God kai ra lavur kor.

6

Di re vue Israel

¹ Na kaina ta diat dia ki vakuku ta ra gunan Sion, ma ta diat bula dia ki bakit ta ra luana Samaria, a umana tena rangrang kai ra umana vuna tarai, diat ba ra kuba i Israel na vana pire diat! ² Avat a bolo uro Kalne, ma avat a gire; ma papa aro avat a vana Kamat ra ngala; namur avat a vana uro Gat, kai ra tarai Pilistia; dave, dia boina vang ta go ra umana vuna gunan? Ba kan kadia langun i ngala ta go kavavat? ³ Avat ba ava biti ba i vailik boko ra bung na balbali, ma ava kari ra kiki na kaina mangamangana upi na maravai; ⁴ avat ava molo ta ra vava di pait ia ma ra loko na elefant, ma ava pipidoi ta ra molamolo, ma ava en ra umana nat na sip ta ra kikil na sip, ma ra umana nat na bulumakau ta ra kuba i ra umana vavaguai; ⁵ avat ava kaile ra lavur kakailai vakuku ba di ubu ra gita, ma ava mal pa ra umana pagol da David; ⁶ avat ava mome ra vain ma ra momamomo, ma ava vartap ma ra lavur ngatngat na vartap; ma pa i tabun ra bala i vavat ure ra minait i tup Iosep. ⁷ Kari avat a ki na vilavilau varurung ma diat di ben value diat i tana, ma ra lukara kavavat ava pipidoi na panie.

⁸ A Luluai God i tar vavalima tana iat mulai, ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, i biti: Iau milmilikuane tuna ra minamar i Iakob, ma pa iau mainge kana lavur pal na luluai; kari ina tul tar ra pia na pal ma ra lavur magit i ki tana. ⁹ Ma na dari: ba a vinun na tutana dia ki valili tai tika na pal, diat a mat. ¹⁰ Ma ba tura i tika

na tutana na puak pa ia, nina iat ba na tun vue ra minatina, upi na kap vairop vue ra uruna kan ra pal, ma na tir nina ba i ki ta ra pakana pal ara iat dari: Dave, ta tikai boko ba ava kiki varurung me? ma na bali ia dari: Patana; io, na biti: Una ki mut, tago i tabu ba da vatang ra iang i ra Luluai. ¹¹ Tago ra Luluai i vartuluai, ma na rip ra ngala na pal, ma ra ikilik na pal na tapipin. ¹² Dave, ra umana os diat a vutvut vang ta ra ul a vat? Dave, ra tarai dia ipipuk tana ma ra bulumakau vang? Tago ava tar pukue ra varkurai takodo upi na da ra taring, ma ra vuai ra mangamangana takodo upi na mapak; ¹³ avat ava gugu ta ra magit vakuku, avat ava biti dari: Dave, pa ave ga vung ra ramu i vevet ure ra dekdek i vevet iat? ¹⁴ Tago ina vatut pa tika na vuna tarai ure avat a tarai Israel, ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, i biti; ma diat a vakadik avat papa ra langun Kamat, ma na tuk tar ta ra tava alir Araba.

7

Ra utul a ninana ure ra vinirua: a umana kubau, a iap, ma ra vinau na valavalalar

¹ A Luluai God i ga vagira iau dari: ea, i ga mal pa ra lavur kubau ta ra e ba i gol ra vura namur tana; nam i ga tavua namur ba i par ra varkukut kai ra king. ² Ma ba dia ga tar en vue ra vura ta ra gunagunan, iau ga biti dari: Ea, Luluai God, iau lul u ba una nur vue; Iakob na tur dave? Tago i ikilik ika. ³ A Luluai i ga pukue ra nuknukina ure go; pa da pait ia, ra Luluai i biti.

⁴ A Luluai God i ga vagira iau dari: ea, ra Luluai God i ga oro pa ra iap upi na vartoto ma ra tarai me; ma i ga vaimur vue ra vunapai ra ta, ma i to na vaimur vue ra gunagunan bula. ⁵ Ma iau ga biti dari: Ea, Luluai God, iau lul u ba una ngo; Iakob na tur dave? Tago i ikilik ika. ⁶ A Luluai i ga pukue ra nuknukina ure go; go bula pa da pait ia, ra Luluai God i biti.

⁷ I ga vagira iau dari: ea, ra Luluai i ga tur ta ra papar a liplip na vat ba di ga vatur vatakodoa ma ra vinau na valavalar, ma i ga vatur ra vinau na valavalar ta ra limana. ⁸ Ma ra Luluai i ga biti tagu dari: Amos, ava u gire? Ma iau ga biti tana: A vinau na valavalar. Ma ra Luluai i ga biti: Ea, ina valar ra tarai Israel ma ra vinau na valavalar; ma pa ina nur vue mule diat; ⁹ ma ra umana tavul a lotu kai Isak diat a pupui boko, ma ra umana gomgom na pal kai Israel diat a tarip; ma ina tut na vinarubu ma ra pakat na vinarubu ure ra kuba i Ieroboam.

Amos dir ma Amasia

¹⁰ Ma Amasia ra tena tinabar. Betel i ga tulue tikai tadav Ieroboam ra king Israel ma ra tinata dari: Amos i varpit ure u livuan ta ra tarai Israel; ma kana tinata par pa i topa ra gunan. ¹¹ Tago Amos i biti dari: Ieroboam na virua ta ra pakat na vinarubu, ma a dovotina da ben vavilavilau vue ra tarai Israel kan kadia gunan. ¹² Ma Amasia i ga biti bula tai Amos dari: U ra tena ginigira, una vana, ma una takap tar ta ra gunan Iuda, ma una ian ma una varvai na propet ie; ¹³ ma koko una varvai na propet mulai ati Betel; tago ati a pal na lotu kai ra king, ma ra kuba i ra king. ¹⁴ Ma Amos i ga bali ia ma i ga biti tai Amasia dari: Vakir iau a propet, ma vakir iau natu i ra propet; iau tika na tena balabalaure vavaguai ika, ma ra tena vavaume davai na lovo; ¹⁵ ma ra Luluai i ga tak vue iau kan ra kikil na vavaguai, ma ra Luluai i ga biti tagu: Una vana, ma una varvai na propet pire kaugu tarai Israel. ¹⁶ Io, una valongore ra tinata kai ra Luluai dari: U biti dari, Koko una varvai na propet ure Israel, ma koko una tatata ure ra kuba i Isak; ¹⁷ kari ra Luluai i biti dari: Kaum vavina na igoro ta ra pia na pal, ma ra umana natum, a umana tutana ma ra umana vavina, diat a virua ta ra pakat na vinarubu,

ma da langun varbaine kaum gunan ma ra vinau na valavalar, ma u iat una mat ta ra gunan i dur, ma a dovotina da ben vavivilau vue Israel kan kana gunan.

8

A vaivatina ninana — a rat na vuai na davai

¹ A Luluai God i ga vagira iau dari: ea, iau ga gire tika na rat na vuai na davai. ² Ma i ga biti: Amos, ava nam u gire? Ma iau ga biti tana; A rat na vuai na davai. Ma ra Luluai i ga biti tagu: A mutuaina i tar vut tadav kaugu tarai Israel; pa ina nur vue mule diat. ³ Ta nam ra bung da pukue ra kakailai ta ra pal i gomgom upi ra kunukula, a Luluai God i biti; na peal ra lavur minat, ta ra lavur gunan par da vue ke diat, ma pa da tangi.

A vinirua kai Israel i maravai

⁴ Avat a valongore go, avat ba ava vuna vue ra luveana, ma ava vapanie vue diat dia ki na niiba, ma ava biti, ⁵ Vingai na par ra lukara na gai, upi avet a langalanga ma avet a ivure ra kon? Ma ra Bung Sabat, upi avet a vung vaarike ra vit? Ma avet a vaikilik ra epa,* ma avet a vangala ra mataina, ma avet a kukul ma ra valavalar i vaongo; ⁶ upi avet a vatur vake ra luveana ure ra mani, ma nina i ki na niiba ure ta ivu pal a kau, ma avet a ivure ra pal i ra vit: ⁷ A Luluai i tar vavalima ta ra minamar i Iakob dari: A dovotina pa ina valubane mule ta na ta kadia lavur papalum. ⁸ Dave, ra gunan pa na dadadar bar ure go, ma diat par dia ki tana pa na topa diat bar ba diat a lingligur? Maia, ra gunan par na lovon da ra Tava Alir, ma na lovon ma na mama mulai da ra Tava Alir Aigipto.

⁹ Ma ta nam ra bung, ra Luluai God i biti, ina vabobotoi ra matana keake ba i ki tur, ma ina vabobotoi ra gunan ba i kapa. ¹⁰ Ma ina

* **8:5:** A epa ia ra valavalar di mal ia ure ra mangana nian. Dir papait na varogop ma tika na beg na rais pua, 25 kilogram ba 56 lb.

pukue kavava lavur lukara upi ra niligur; ma kavava lavur kakailai upi ra tinangi; ma ina vavauluve avat ma ra mal na tabun, ma ra ulu i vavat par na kulkul; ma na da tikai i korkor ure natuna, a tutana, a kavakake, ma ra mutuaina na da ra bung i mapak.

¹¹ Ea, ra Luluai God i biti, ra e na vut ba ina tulue ra mulmulum ta ra gunan, vakir ra mulmulum ure ra magit na nian, ba ra nimar ure ra tava, pata, a mulmulum upi ra tinata kai ra Luluai iat. ¹² Ma diat a vanavana vurvurbit, diat a tur pa ra vinavana ta ra ta, ma na tuk tar ta ra ta, ma ta ra papar a taoai ma na tuk tar ta ra papar a taur; ma diat a vila vurvurbit ma diat a tiktikan upi ra tinata kai ra Luluai, ma pa diat a na tadav ia.

¹³ Ta nam ra bung a umana vakak na inip na vavina ma ra umana barmana diat a matmat ma ra nimar. ¹⁴ Diat dia vavalima ta ra kaina mangamangana Samaria, ma dia biti dari: Da kaum god i laun, Dan; ma dari: Da ra mangamangana Ber-Seba i laun; diat bula diat a bura, ma pa diat a laun mulai.

9

Pa i tale pi da lop kan ra varkurai kai ra Luluai

¹ Iau ga gire ra Luluai i tutur ta ra uguugu na vartabar; ma i ga biti dari: Una kita ra ul a pagapaga upi ra vunapaina na dadadar; ma una bubur ia upi na bura taun ra ulu i ra tarai par; ma ina ubu doko diat par ma ra pakat na vinarubu; ma pa ta tikai ta diat na takap, ma pa ta tikai ta diat na pila tana. ² Ma gala dia kuba ura iat ra ruarua na tulungen, a limagu na kinim vake diat; ma gala diat a tutua urama ra bala na bakut, gala ina vairop diat marama. ³ Ma gala diat a parau arama ra ul a Karmel, ina pepeng ma ina ben vaarike diat; ma gala diat a ki po kan ra luaina matagu ta ra bala na ta, ina vartuluai ba ra vui na karat diat ie. ⁴ Ma ba kadia lavur ebar diat a ben vavilavilau vue

diat, ina vartuluai upi ra pakat na vinarubu na ubu diat; ma ina boobe diat upi diat a kaina, ma vakir upi diat a boina.

⁵ Tago ra Luluai, ra God kai ra lavur kor, i bili ra gunan ma i panie, ma diat par dia ki tana diat a ligur; ma na lubu par da ra Tava Alir, ma na mama mulai da ra Tava Alir Aigipto; ⁶ i pait ra kubana arama ra bala na bakut, ma i page ra maup ta ra rakarakan a gunagunan; i oro pa ra polo na ta ma i lingire taun ra mata i rapia; a iangina a Luluai.

⁷ Dave, avat a tarai Israel, pa ava varogop vang ma ra tarai Etiopia piragu? a Luluai i biti. Dave, pa iau ga ben vairop ra tarai Israel kan ra gunan Aigipto vang, ma ra tarai Pilistia maro Kaptor, ma ra tarai Siria maro Kir? ⁸ Ea, ra mata i ra Luluai God i boobe ra kaina vuna tarai, ma ina re vue kan ra mata i ra pia; ia kaka ta kuba i Iakob pa ina re vakakit vue, a Luluai i biti.

⁹ Tago ina vartuluai, ma ina tang ra tarai Israel ta ra lavur vuna tarai par, da di tang ra kon, ma pa ta patina ik na bura ra pia. ¹⁰ Diat ra umana tena varpiam par pire kaugu tarai diat a virua ta ra pakat na vinarubu, diat ba dia biti dari: A balbali pa na tadav avet, ma pa na tur bat avet.

Israel na tut rikai mulai

¹¹ Ta nam ra e ina vatur mule ra pal kai David nina i tarip, ma ina bonot ra papar a pal i tarada; ma ina vatur mule ra taripuna, ma ina mal mule da lua; ¹² Upi diat a vatur vake ra ibaiba ta ra tarai Edom, ma ra lavur vuna tarai par ba di ga vaarike ra iangigu pire diat, ra Luluai i biti nina ba i pait go. ¹³ Ea, ra e na vut, ra Luluai i biti, ba ra tena niipuk na ki ur vue ra tena nidodoko, ma nina i rua rumam ra vuai na vain na ki ur vue ra tena vinauma; ma ra umana luana diat a tua ma ra kalami na polo na vain, ma ra lavur buana diat a polo. ¹⁴ Ma ina ben vatalil kaugu tarai Israel kan ra kini na vilavilau, ma diat a pait mule ra lavur pia na

pal ba di ga re vue diat, ma diat a kiki tana; ma diat a pait ra umana uma na vain, ma diat a mome ra polo na vain tana; diat a pait bula ra umana uma tuna, ma diat a en ra magit i tavua tana. ¹⁵ Ma ina kalie diat ta kadia gunan, ma pa da rubat vue mule diat kan kadia gunan ba iau tul tar ia ta diat, ra Luluai kaum God i biti.

A BUK KAI RA PROPET OBADIA

A Luluai i vaikilik pa Edom

¹ A magit Obadia i ga gire. A Luluai God i ga biti ure Edom dari: Ave tar valongore ra varvai tai ra Luluai, ma di tulue tika na tultul pire ra lavur vuna tarai ma ra tinata dari: Avat a tut, ma dat a tut varurung ma ra vinarubu ure. ² Ea, iau ga vaikilik u pire ra lavur vuna tarai; dia manga milmilikuane u.

³ A ngala na nuknukim ure mule u i tar tuam pa u, u ba u ki ta ra umana babang na vat ki, ma u kiki arama iat, ma u biti: To ia na tumak vairop iau?

⁴ A dovotina, gala u purpururung arama iat da ra luar, ma u pait kaum po arama iat ta ra umana tagul, gala ina tumak vaba vue u marama, ra Luluai i ga biti.

⁵ Gala ra umana tena nilong dia vut piram, ba ra umana tena varli ra marum, una virua tuna! Dave, pa diat a loalong bar upi diat a maur tuna? Ba ra umana tena varurue vuai na vain diat a tadav u, dave diat a nur vue ta umana vuai ra vain vang?

⁶ Dia tar tikan tadav ra umana magit kai Esau, di tar peng pa kana lavur ngatngat na tabarikik ba di ga ive. ⁷ A tarai par ba ava talaina ma diat dia tar korot vue u tuk tar ta ra langun iat; a tarai ba ava ga ki na malmal ma diat dia tar tuam u, ma dia tar ongor pa u; diat dia en ra am magit dia kapi kun ure u; pa i matoto.

⁸ A Luluai i biti dari: Dave, ta nam ra bung pa ina ubu vue bar ra umana tena kabinana kan Edom, ma ra minatoto kan ra luana Esau?

⁹ Ma kaum lavur lebe, Teman, diat a ulai, upi da ubu vue ra tarai par kan ra luana Esau ta ra vinarubu.

¹⁰ Ure ra varvabilak u ga vakaina turam Iakob me a vavirvir na turup u, ma da kutu vatukum vue u.

¹¹ Ta ra bung ba u tur vavale u, ta ra bung ba ra umana vaira dia ga mulue kana tabarikik ma ra tarai irairai dia ga ruk ta kana umana mataniolo, ma dia ilailam ure Ierusalem, u bula tikai ta diat.

¹² Ma koko u ga ta ra bung ba turam i virua tana, ma koko una gugu ure ra tarai Iuda ta ra bung ba di li vue diat i tana, ma koko una rararang ma ra tinata ta ra bung na varmonong.

¹³ Koko una olo ta ra mataniolo kadiat kaugu tarai ta ra bung dia ki na malari tana; maia, koko una gugu ta kadia kinadik ta ra bung ba i tup diat, ma koko ava ra vue kadia tabarikik ta ra bung ba i tup diat i tana.

¹⁴ Ma koko una tur ta ra nga bobolobolo upi una ubu vue diat ba dia takap ta kana tarai; ma koko una tul tar diat ta kana tarai ba dia ki valili ta ra bung na varmonong.

¹⁵ Tago ra bung kai ra Luluai i maravai pire ra lavur vuna tarai par; ra mangamangana ba u ga pait ia da pait ia bula piram; kaum mangamangana na lilikun taun ra ulum iat.

¹⁶ Tago da ava tar momo ta kaugu luana i gomgom, damana ra lavur vuna tarai par diat a momo vatikai, maia, diat a momo, ma diat a tatata na pepe, ma diat a da pa dia ga laun.

A Luluai i vangala pa Israel

¹⁷ Ma diat dia pila diat a ki ra luana Sion, ma ra luana Sion na gomgom tuna; ma ra tarai Iakob diat a vatur vake kadia lavur tiniba.

¹⁸ Ma ra vuna tarai Iakob diat a da ra iap, ma ra tarai Iosep da ra birao na iap, ma ra tarai Esau diat a da ra timul a kunai, ma diat a birao pire diat, ma diat a vaimur diat, ma pa ta na na ki valili ta ra tarai Esau, tago damana ra tinata kai ra Luluai.

¹⁹ Ma ra tarai maro Negeb diat a vatur vake ra luana Esau, ma diat bula mara Sepela ra gunan Pilistia; ma diat a vatur vake ra gunan Epraim, ma ra gunan Samaria; ma Benjamin na vatur vake Gilead.

²⁰ Ma diat dia ki na vilavilau ta go ra kor ta ra tarai Israel diat a vatur vake ra gunan kai ra tarai Kanaan tuk tar Sarepta; ma ra tarai Ierusalem, nina diat dia ki na vilavilau aro Separad, diat a vatur vake ra umana pia na pal aro Negeb.

²¹ Ma ra umana tena valaun diat a tutua rikai ta ra luana Sion upi diat a kure ra luana Esau; ma ra Luluai na vatur vake ra varkurai.

A BUK KAI RA PROPET IONA

Iona i vilau kan ra Luluai

¹ A tinata kai ra Luluai i ga tadav Iona natu i Amitai dari: ² Una tut, una vana uro Nineve, nam ra ngala na pia na pal, ma una varvai takun ia; tago kadia bilak na mangaman-gana i tar vana rikai piragu. ³ Ma Iona i ga tut uka upi na lop tar uro Tarsis kan ra mata i ra Luluai; ma i ga vana ba uro Iopa, ma i ga tikan tadav tika na parau ba na vana Tarsis; ma i ga tul tar ra totokom ure, ma i ga koa tana pi na varagur ma diat uro Tarsis kan ra mata i ra Luluai.

⁴ Ma ra Luluai i ga vatut pa ra ngala na vuvu ta ta ra ul a ta, ma ra karangap na ta i ga dekdek, ma ra parau i ga to na tapamar. ⁵ Ma ra umana tena ta dia ga burburut, ma tikatikai i ga kail upi kana god, ma dia ga vue vadudu ra lavur tabarikik ta ra parau upi na papa. Ma Iona i ga tar vana ba ta ra bala na parau, ma i ga va ma i ga diop uka. ⁶ Ma ra luluai na parau i ga tadav ia, ma i ga biti tana: Ava ra kukurai go, u a lup nidiop? Una tut, ma una kail upi kaum god, kan ra god na nuk pa dat, upi koko dat a virua.

⁷ Ma dia ga biti vargil: Uti, dat a ilailam, upi dat a nunure nina i vuna ta go ra kaina magit i tup dat. Io, dia ga ilailam, ma dia ga ilam ot pa Iona.

⁸ Ma dia ga biti tana: Boina una ve avet ba to ia i vuna, tago go ra kaina magit i tup dat? Ava kaum papalum? Ma u mamave? Ava ra iang i kaum gunan? Ma nuve kaum vuna tarai?

⁹ Ma i ga biti ta diat: Iau a tutana Ebraio; ma iau ru ra Luluai, ra God marama ra bala na bakut, nina i ga vaki ra ta ma ra pia bula. ¹⁰ Ma ra tarai dia ga burut na kaia, ma dia ga biti tana: Ava u ga pait ia? Tago ra tarai dia nunure ba i ga tar takap kan

ra mata i ra Luluai, tago i ga tar ve diat.

¹¹ Ma dia ga biti tana: Ava avet a pait ia tam, upi na malila ra ta pire vevet? Tago ra ta i ga manga urung vanavana. ¹² Ma i ga biti ta diat: Avat a vue vadudu iau ta ra ta, ma ra ta na malila pire vavat, tago iau nunure go ra ngala na vuvu i tup avat ure ke iau. ¹³ Ma ra tarai dia ga ongor ma ra vinalu, upi diat a pukai mulai; ma i ga dekdek, tago ra ta i ga manga toptop vanavana. ¹⁴ Kari dia ga kail tadav ra Luluai, ma dia ga biti: Luluai, ave lul u, koko avet a virua ure ke go ra tutana, ma koko una bali ra gapuna ta vevet, ona pa i rara; tago u, Luluai, u ga pait nam u mainge. ¹⁵ Ma dia ga vatur Iona, ma dia ga vue vadudu ia na ta; ma i ga malila ra ta. ¹⁶ Ma ra tarai dia ga manga ru ra Luluai; ma dia ga tul tar ra tinabar pire ra Luluai, ma dia ga pait ra umana vavalima.

¹⁷ Ma ra Luluai i ga mal pa tika na ngala na en upi na konome Iona; ma Iona i ga ki ta ra bala i ra en a utul a bung na keake ma a utul a bung na marum.

2

A niaring na pite varpa kai Iona

¹ Ma Iona i ga araring ta ra bala i ra en tadav ra Luluai kana God. ² ma i ga biti:

Iau ga tangi tadav ra Luluai, tago i ga tup iau ra kinadik,

Ma i ga torom tagu.

Iau ga tangi ta ra bala na ruarua na tulungen,

Ma u ga valongore ra nilaigu.

³ Tago u ga vue vaba iau ta ra lulur na ta, ta bala na ta iat;

Ma ra lubu na ta i ga tur kikil iau;

Ma kaum lavur bobol ma kaum lavur top dia ga vana taun iau.

⁴ Ma iau ga biti dari: Di tar vue iau kan ra matam;

Ma a dovotina ina lingan mulai upi kaum pal i gomgom.

⁵ A ta i ga alir kikil iau, ma iau ga to na virua;

Iau ga ki ta ra lamanana;
A liaur i ga vivi ra ulugu.

⁶ Iau ga kuba ta ra bit a lualuana;
Di ga banu bat vaticene ra gunan
namur tagu;

Ma ga u Luluai, kaugu God, u ga
vairop vatutua kaugu nilaun
kan ra tung.

⁷ Ba ra tulungeagu i ga matmat tagu,
iau ga nuk pa ra Luluai,
Ma kaugu niaring i ga ruk piram ta
kaum pal i gomgom.

⁸ Diat dia torom ta ra magit vakuku,
nina i vavaongo,

Dia vana kan kadia varmari iat.

⁹ Ma ina pait kaugu tinabar piram
ma ra nilai ra pite varpa;

Ina pait nam ra magit ba iau ga
vavalima tana.

A varvalaun kai ra Luluai kaka.

¹⁰ Ma ra Luluai i ga tata tadav ra
en, ma i ga marue vue Iona tar ta ra
valian.

3

Nineve i nukpuku

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga
tadav Iona ra vauruana pakana, ma
i ga biti: ² Una tut, ma una vana Nin-
eve, nina ra ngala na pia na pal, ma
una varvai tana ma nam ra varvai
ba ina tul tar ia tam. ³ Io, Iona i ga
tut, ma i ga vana Nineve da ra tinata
kai ra Luluai. Ma Nineve a ngala na
pia na pal tuna, a utul a bung i topa
ia ba da alalu ie. ⁴ Ma Iona i ga olo,
ma i ga vana tana tika na bung, ma
i ga oraoro dari: A ivat na vinun, na
bung boko, ma da nila vue Nineve.
⁵ Ma ra tarai Nineve dia ga kapupi
God, ma dia ga vartuluai ba da pait
ra vinevel, ma da mal ma ra mal na
tabun, ra umana luluai ma ra tarai
vakuku bula.

⁶ Ma ra king bula i ga valongore
ra tinata, ma i ga tut irop kan kana
kiki na king, ma i ga pala vue kana
mal na minong, ma i ga vavauluvai
ma ra mal na tabun, ma i ga ki ta ra
kabu na iap. ⁷ Ma ra king ma kana
umana luluai dia ga varkurai, ma i
ga vartuluai ba da varvai tai Nineve
parika dari: Koko ra tarai ba. ra

umana vavaguai, ba ra bulumakau
ba ra sip, diat a en ta magit; koko
diat a ian, ma koko diat a momo;
⁸ diat a mal ma ra mal na tabun uka,
a tarai ma ra umana vavaguai, ma
diat a manga tangi tadav God; maia,
diat par tikitikai diat a vana kan
kadia kaina nga, ma kan ra kaina
mangamangana dia papait ia. ⁹ To ia
i nunure, kan God na vaenana pa ra
nuknukina ma na nukpuku, ma pa
na pait ot pa kana ngala na kankan,
upi koko dat a virua?

¹⁰ Ma God i ga gire ra lavur magit
dia ga pait ia, ba dia ga vana tapuku
kan kadia kaina mangamangana.
Ma God i ga vaenana pa ra nuknuk-
ina ure nam ra kaina magit nina i ga
biti ba na pait ia ta diat; ma pa i ga
pait ia.

4

A kankan kai Iona ma ra varmari kai God

¹ Ma Iona pa i ga mainge tuna, ma i
ga kankan. ² Ma i ga araring tadav ra
Luluai, ma i ga biti: Luluai, pa iau ga
tatike go ra magit iat vang, ba iau ga
ki boko ta kaugu gunan? Ia ra vuna
iau ga takap lua tana uro Tarsis;
tago iau tar nunure ba u a God u
buka ma ra bo na mangamangana, i
vovovon kaum kankan, i ngala tuna
kaum varmari, ma u vaenana pa ra
nuknukim ure ra kaina. ³ Kari go, iau
lul u Luluai, ba una tak vue kaugu
nilaun kan iau; tago gala ina mat,
gala na boina tagu, ma ona ina laun,
pata. ⁴ Ma ra Luluai i ga biti: Dave, i
takodo bar, ba una kulot dari? ⁵ Ma
Iona i ga irop kan ra pia na pal, ma i
ga ki ta ra papar a taur tana, ma i ga
pait kana tika na pal na turturup, ma
i ga ki ta ra maluruna, upi na gire ba
ava vang na tadav ra pia na pal.

⁶ Ma ra Luluai God i ga mal pa tika
na davai, ma i ga tavua rikai urama
upi na vamalur ra ulu i Iona, ma upi
na vamaram pa ia. Ma Iona i ga gugu
na kaia ta ra davai. ⁷ Ma ta ra bung
namur, ta ra malana, God i ga mal
pa tika na vui ik, ma i ga katkat ra

davai, ma i ga makuk uka. ⁸ Ma ba ra keake i ga arikai, God i ga tuelve ra taur, ma i ga oao; ma ra keake i ga rang taun ra ulu i Iona ma i ga matmat, ma i ga mainge ba na mat, ma i ga biti: I boina ba ina mat, ma galiaka ina laun mulai. ⁹ Ma God i ga biti tai Iona: Dave, i takodo vang ba una kulot ure ra davai ba pata? Ma i ga biti: Maia, i takodo ba ina kankan, ma ba ina mat. ¹⁰ Ma ra Luluai i ga biti: U tar mari ra davai, ma a dovotina pa u tar papalum ure, ma pa u tar vatavua, a davai i tar gol ika tai tika na marum uka, ma i tar virua mulai tai ta ra tikai; ¹¹ ma pa i ko bar upi ina mari Ninive, nam ra ngala na pia na pal, nina a mar ma a ura vinun na arip na marmar na tarai dia ki tana, ma pa dia nunure ilam ra lima i diat tuna ma ra maira i diat, ma mangoro na vavaguai bula?

A BUK KAI RA PROPET MIKA

A kakailai na niligur ure Samaria dir ma Ierusalem

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav Mika ra te Moraset, ure ra magit i ga gire ure Samaria ma Ierusalem, ta ra e ba Iotam, Akas, ma Esekia dital ga ki na king ta ra gunan Iuda.

² Avat a tarai, avat a valongore, avat par; u ra gunagunan ma ra lavur magit tana, avat a valongore; ma ra Luluai God na takun avat, ra Luluai marama ta kana pal i gomgom.³ Tago ra Luluai na vana rikai kan ra kubana, ma na vana ur, ma na rua taun ra umana lualuana ta ra gunagunan. ⁴ Ma ra umana luana diat a polo ta ra vavaina, ma ra umana male diat a tapelegi, da ra bulit i maravai ra iap, ma da ra tava i alir ba ta ra kokopo.

⁵ Go ra magit di ga pait ia ure ra varpam kai Iakob, ma ure ra kaina papait kai ra tarai Israel. Ava ra mangana varpam kai Iakob? Samaria, laka? Ma ava ra mangana varpam kai ra tarai Iuda? Ierusalem uka, laka? ⁶ Kari ina vakaina Samaria upi na da ra anguvai vat ta ra uma, ma da pait ra uma na vain tana; ina vue vaba kana lavur vat ta ra male, ma ina kal are ra vunapaina. ⁷ Ma da pamar gigi kana lavur tabataba, ma kana lavur vartabar da tun vue ma ra iap, ma kana lavur tabalar ina re vue diat; tago ure.ra vapuak na igoro na vavina i ga varurue diat, ma diat a lilikun mulai upi ra vapuak na igoro na vavina.

⁸ Ure go ina tangi rungarunga ma ina kukula, ina ule vue ra mal, ma ina ki ka damana; ina kukukula da ra kuabar na pap, ma ina tangi da ra murup. ⁹ Tago a manuana pa na map; i tar ngala ma i tuk tar Iuda; i

tar tuk tar ta ra mataniolo kai kaugu tarai, maia tuk tar Ierusalem iat.

¹⁰ Koko avat a rada ia aro Gat, koko avat a tangi muka; aro Bet-Leapra avat a tabulbulu ta ra tobon. ¹¹ Avat a tarai Sapir, avat a bolabolo, avat a tavaturia ka ma avat a vavirvir; a tarai Sanan pa dia vana rikai; a tinangi Bet-Esel na vabilua avat abara. ¹² Tago ra tarai Marot dia ngarangarao upi ra boina; tago ra kaina i tar vana ba marama kan ra Luluai tadav ra mataniolo Ierusalem. ¹³ Avat a tarai Lakis, avat a kun ra os, a tena nivut, ta ra kiki na vinavana; Lakis i ga vuna ta ra varpam kai natu i Sion, a vavina; tago di tar tikan tadav ra lavur kaina papait kai Israel piam. ¹⁴ Kari una tul tar ra vartabar na varbaiai tai Moraset-Gat; ra umana pal Aksib diat a da ra magit na varvara kakapi pire ra umana king Israel. ¹⁵ Avat a tarai Maresa, tuka boko ina tulue nina pire vavat ba na vatur vake avat; ma ra minamar i Israel na pot ara Adulam. ¹⁶ Una ka ra ulum ure ra umana natum, a umana vakak, una manga peaka da ra valtiur;* tago dia tar vana kan u ma dia ki na vilavilau.

2

Na kaina pire diat nina dia ki taun ra umana luveana

¹ Na kaina ta diat dia nuk upi ra kaina, ma dia vaninare ra bilak na magit ta kadia vava! Ta ra malana ba i kapa dia pait ot pa ia, tago ra lima i diat i dekdek. ² Ma dia puruai upi ra umana pia na uma, ma dia vatur vake diat, upi ra umana pal, ma dia tak vue ke diat; ma dia ki taun ra tutana ma ra kubana, maia, ra tutana ma ra tiniba i kale vake. ³ Kari ra Luluai i biti dari: Ea, ina nuk upi ra magit i kaina ure go ra apik na tarai, ma pa avat a ule vue ra inoa i vavat kan ia, ma pa avat a vanavana mulai da ra umana luluai; tago i kaina ra e. ⁴ Ta nam ra kilala da pit ra kakailai na varkulumai ure avat, ma da gugu ma ra gu, ma da biti

* **1:16:** A valtiur a mangana beo da ra minigulai, i peaka tuna.

dari: Di tar vakaina tuna dat; i kia ra tiniba kai kaugu tarai; i tak vue kan iau; i tibe ra umana tena varpian ma kada pia na uma. ⁵ Kari pa ta na na ki piram ba na vue ra vinau na valavalar ta ra tiniba pire ra tarai kai ra Luluai.

⁶ Koko avat a varvai na propet, damana dia varvai na propet. Koko diat a varvai ure go ra umana magit, a umana vartakun pa dia ngo.

⁷ Dave, a tarai Iakob, da biti bar dari: Dave, di tar vabilua ra Tulungea i ra Luluai vang? Dave, go kana papalum? Dave, kaugu tinata pa i vadongone nina i vanavana takodo?

⁸ Ma ga nari ka kaugu tarai dia tar tut na vinarubu da ra ebar; ava ra vue ra olovoi kan ra mal kadiat dia vana pakit, ma dia tuptup da ra tarai ba pa dia mainge ra vinarubu. ⁹ A vaden pire kaugu tarai ava okole vue diat kan kadia lavur vakak na pal; ma ava tak vatukum vue kaugu minamar kan ra umana natu i diat.

¹⁰ Avat a tut, ma avat a vana, tago vakir kavava gunan na ningo go, ure ra mangamangana dur ba i varli, ma ra varli i mamat na kaia. ¹¹ Ba tika na tutana i mur ra magit vakuku, ma i vartuam ma ra magit vavaongo dari: Ina tata na propet piram ure ra vain ma ra tava longlong; nam iat na propet pire go ra tarai.

¹² U Iakob, a dovot ina vaki guve avat par; a dovot ina varurue ra tarai Israel dia ki valili; ma ina vaki guve diat da ra lavur sip ta ra liplip; da ra kikil na sip livuan ta kadia bala na vura, damana diat a varvareo tuna, tago a ngala na kor na tarai. ¹³ Ra tena rurutu i tar lue rap diat, dia tar rutu rikai, ma dia tar tadav ra mataniolo, ma dia tar irop tana; ma kadia king i tar rap diat, ma ra Luluai i lua ta diat.

3

Di takun ra umana lualua Israel

¹ Ma iau ga biti: Ea, avat a umana lualua pire Iakob, avat a valongore, ma avat a umana tena varkurai Israel bula: Dave, pa i topa avat

bar ba avat a nunure ra takodo na varkurai? ² Avat ba ava milikuane ra boina, ma ava mainge ra kaina; ma ava kulit diat, ma ava pilir ra kanomong kan ra uru i diat; ³ ma ava en bula ra kanomong i kaugu tarai; ma ava kulit diat, ma ava bubur ra uru i diat; maia, ava kuir diat da ure ra kabala, ma da ra kirip ta ra ngala na kabala. ⁴ Ma namur diat a tangi tadav ra Luluai, ma pa na torom ta diat; pata, na ive ke ra matana kan diat ta nam ra e, tago i kaina ra lavur mangamangana dia tar Pait ia.

⁵ A Luluai i biti dari ure ra umana propet nina dia varara kaugu tarai, nina dia oro ba, A malmal, ona dia maur, ma dia vaninara ma ra vinarubu ure nina ba pa i tabar diat:

⁶ Na marum uka pire vavat, ma pa avat a gire ta ninana; ma na bobotoi pire vavat, ma pa avat a tata na propet; ma ra keake na ong pire ra umana propet, ma ra bung na keake na bobotoi pire diat. ⁷ Ma ra umana tena ginigira diat a ruva, ma ra umana tena papait diat a purpuruan; maia, diat a tuba ra bul na ngie i diat, tago God pa i torom. ⁸ Ma iau, iau tar ongor tuna ta ra Tulungea i ra Luluai, iau tar kabinana ma i tale iau ba ina vaarike pire Iakob kana varpian, ma pire Israel kana nirara.

⁹ Ea, avat a umana lualua ta ra tarai Iakob, ma avat a umana tena varkurai pire ra tarai Israel, avat ba ava milikuane ra takodo na varkurai. ma ava pukue varara ra mangamangana takodo par, avat a valongore go: ¹⁰ Dia pait vangala Sion ma ra gap, ma Ierusalem ma ra bilak na mangamangana. ¹¹ A umana lualua tana dia varkurai ona di tul tar ra varkul ta diat, ma ra umana tena tinabar dia varvartovo ure ra vapuak, ma ra umana propet tana dia tata na propet ure ra mani; ma dia tur bokon tai ra Luluai, ma dia biti: Dave, ra Luluai pa i ki livuan ta dat? Pa ta kaina magit na tadav dat. ¹² Kari da ipipuk Sion ure avat, da di ipipuk ra gunan na uma, ma Ierusalem na da ra umana anguvai na vat, ma ra

luana ra pal na lotu i tur tana na da ra lavur luana ra pui.

4

A e na varkurai na malmal kai ra Luluai
(Ies 2:1-4)

¹ Ma ta ra e namur ra luana ba ra kuba i ra Luluai i tur tana na lualua ta ra umana luana, ma na ki ak ta ra umana buana; ma ra lavur vuna tarai diat a kor varuruai tana. ² Ma mangoro na vuna tarai diat a vana, ma diat a varting dari: Avat a mai, dat a vana urama ra luana kai ra Luluai, ma tadav ra kuba i ra God kai Iakob; ma na vateten dat ta kana mangamangana, ma dat a mur kana lavur nga; tago ra varkurai na arikai maro Sion, ma ra tinata kai ra Luluai maro Ierusalem. ³ Ma na varkurai pire mangoro na vuna tarai, ma na pit ra umana dekdek na vuna tarai dia ki vailik; ma diat a mal pukue kadia umana pakat na vinarubu upi diat a umana kakakal, ma kadia lavur rumu upi diat a umana kono; a umana vuna tarai pa diat a ubu vargilians diat, ma pa diat a vartovo mulai ta ra vinarubu. ⁴ Diat a ki ka tikatikai ta kana bit a davai na vain, ma ta kana bit a davai na lovo; ma pa ta na na vaburut diat; tago ra ngie i ra Luluai kai ra lavur kor i tar tatike.

⁵ Tago ra lavur vuna tarai dia vana-vana tikatikai ta ra iang i kadia god, boina dat a vanavana vatikai ta ra iang i ra Luluai kada God.

Di valangalanga Israel kan ra kini na vilavilau

⁶ A Luluai i biti dari: Ta nam ra e ina ben varurue diat dia pa dukil, ma ina vaki guve diat di ga korot vue diat, ma diat ba iau ga vakadik diat; ⁷ ma ina vaki diat dia pa dukil upi diat a da ra ibaiba, ma diat dia ga ki vailik ina vaki diat a padikat na vuna gunan; ma ra Luluai na kure diat ta ra luana Sion papa gori ma pa na mutu.

⁸ Ma u, a pal na minakila ure ra kikil na vavaguai, ra luana kai natu i Sion, a vavina, a varkurai na tadav u; maia, ra varkurai lua na vut,

ra varkurai kai natu i Ierusalem, a vavina.

⁹ Io, ta ra ava u manga tangi? Dave, pa ta king piram? Dave, kaum tena varvateten i tar virua bar, tago ra kinadik i tup u da i tup ra vavina ba i kakava? ¹⁰ Ra kinadik na monong u, ma una ongor upi una kakava, u natu i Sion, a vavina, da ra vavina ba i kakava; tago go una vana rikai kan ra pia na pal, ma una ki ra pupui, ma una pot aro Babilon iat; abara da valaun u; abara ra Luluai na kul valaun u kan kaum lavur ebar.

¹¹ Ma go mangoro na vuna tarai dia tut varurung ure u, ma dia biti: Boina ba da vabilak ia, ma ra mata i dat na bobo Sion. ¹² Ma ga pa dia nunure ra nuknuk i ra Luluai, ma pa dia matoto ta kana varkurai; tago i tar varurue diat da di varurue ra lavur vinyin ta ra tavul a ramarama vue vit. ¹³ Una tut ma una rarama vuai, u natu i Sion, a vavina; tago ina mal ra ramum upi na palariam, ma ina mal ra kaum upi na palariam gobol; ma una pamar gigi mangoro na tarai; ma una vakilang vaire tar kadia tabarikik tai ra Luluai, ma kadia vurvur magit ta ra Luluai i ra rakarakan a gunagunan par.

5

¹ Io, go di tar kikil bat u ma ra liplip; di tar tur vartakalat bat dat; diat a kita ra tena varkurai Israel ta ra pagupagu na ngiene ma ra virit.

A e na varkurai kai ra tena valaun maro Beteleem

² Ma u, Beteleem-Eprata, nina u ikilik ika pire ra umana apik na tarai Iuda, tikai na vana rikai piram, ma ina vaki ia pi na luluai pire ra tarai Israel; ma kana vinavana rikai papa ania, papa ra vunapaina. ³ Kari i nur vue diat tuk tar ta ra e ba nina i kadik ma ra kinakava i tar kakava; namur ra ibaiba ta ra umana turana diat a lilikun tadav ra tarai Israel. ⁴ Ma tur ma na vartabar ta ra dekdek i ra Luluai, ma ta ra ngala na iang i ra Luluai kana God; ma diat a kiki bulu; tago go na rararang tuk tar ta ra ngungu na rakarakan a gunagunan.

⁵ Ma go na painavuna ta ra mal-mal; ba ra te Asiria na pot ta kada gunan, ma ba i rua kada pia, dat a tur bat ia ma lavurua na tena var-balaurai ma lavutul na ngalangala.

⁶ Diat a vamutue ra gunan Asiria ma ra pakat na vinarubu, ma ra gunan Nimrod ta ra olaolo tana; ma na valangalanga dat kan ra te Asiria ba i pot ta kada gunan, ma ba i rua kada langun.

⁷ Ma ra ibaiba i Iakob na da ra mavoko tai ra Luluai livuan tai mangoro na tarai, ma na da ra bata ta ra vura; nina ba pa i ki ung pa ra tarai, ma pa i ki upi ra umana natu i ra tarai.

⁸ Ma ra ibaiba i Iakob na da ra leon pire ra lavur vuna gunan, livuan ta mangoro na vuna tarai, da ra leon pire ra umana leing ta ra pupui, da ra nat na leon pire ra umana kikil na sip; nina i ruarua taun diat ba i vana alu tana, ma i karat kadakadal diat, ma pa ta na abara ba na valavalaun.

⁹ Boina ba ra limam na ongor pa diat dia tur bat u, ma boina ba kaum lavur ebar diat a virua.

¹⁰ Ma ta nam ra e, ra Luluai i biti, ina vamutue vue kaum lavur os kan u, ma ina vakaina vue kaum lavur kiki na vinavana; ¹¹ ma ina vamutue vue ra lavur pia na pal ta kaum gunan, ma ina re pukue vue kaum lavur dekdek na balada; ¹² ma ina vamutue vue ra lavur papait kan ra limam, ma pa ta tena agagar na ki mulai piram; ¹³ ma ina vamutue vue kan u kaum lavur tabataba ma kaum umana pagapaga na tabalar; ma pa una lotu tadav mule ra papalum na limam. ¹⁴ Ma ina rubat vue kaum lavur tabataba Asera; ma ina re vue kaum umana pia na pal. ¹⁵ Ma ina pait ra varobo ma ra kankan, ma ina ngangangal na kulot ure ra umana vuna tarai ba pa dia ga torom.

6

A tinata na vartoto kai ra Luluai pire Israel

¹ Io, avat a valongore ra tinata ra Luluai i tatike, dari: Una tut, una tata kapa ta ra luaina mata i ra umana

luana, ma ra umana ilil diat a valongore ra nilaim. ² Avat a umana luana, avat a valongore ra tinata na vartoto kai ra Luluai, ma avat bula a umana padikat na vunapai ra rakarakan a gunagunan; tago ra Luluai dia vartoto ma kana tarai, ma na pit ra tarai Israel. ³ Ea, avat kaugu tarai, ava iau ga pait ia ta vavat? Ma iau ga vatalanguan avat ma ra ava? Avat a takun iau. ⁴ Tago iau ga ben vairop avat kan ra gunan Aigipto, ma iau ga valaun avat kan ra kini ta ra pal na vilavilau; ma iau ga tulue dital Moses ma Aron ma Miriam na lua ta vavat. ⁵ Ea, kaugu tarai, avat a nuk pa ra magit Balak ra king Moab i ga bala upi ia, ma ra tinata Balam natu i Beor i ga torom tana me; avat a nuk pa ia maro Sitim ma tuk tar Gilgal, upi avat a nunure ra takodo na magit ra Luluai i ga pait ia.

A mamainga kai ra Luluai

⁶ Ava ina kap ia tadav ra Luluai upi ina va timtimum ta ra luaina mata i ra ngala na God? Ina vana rikai pirana ma ra tinabar di tuntun tar ia bar, ma ra umana nat na bulumakau ba i kopo no ko kadia kilala? ⁷ Dave, ra Luluai na manane bar ta umana arip na marmar na me, a tomotoina, ba ra vinun na arip na marmar na valavalar na dangi? Dave, ina tul tar natugu, a luaina, ure kaugu varpiam, a vuai ra pakagu ure ra kaina mangamangana iau ga pait ia? ⁸ Ea, u ra tutana, i tar vaarike piram ra mangamangana i boina; ma ava ra Luluai i mainge ba una pait ia? Ia kaka go, ba una pait ra magit i takodo, ma una varvarmari, ma amur a varvaragur ma kaum God ma ra mangamangana vovovon.

⁹ A nilai ra Luluai i ongor tadav ra pia na pal, ma ra tena kabinana na ru ra iangim; avat a valongore ra varkurai na balbali ma nina i vuna tana. ¹⁰ Dave, ina nuk vue bar ra ngatngat na tabarikik nina di vatur ia ure ra bilak na mangamangana ta ra kuba i ra kaina tutana, ma ra valavalar bula, nina i ki pit ma i milmilikuan tuna? ¹¹ Dave, ina nur vue vang nina

kana valavalar i rara, ma nina ba ra umana mamat ta kana kakakap dia vaongo? ¹² Tago ra umana tadar na tutana tana dia manga vakavakaina, ma ra tarai tana dia tar vaongo, ma ra ngie i diat i vartuam. ¹³ Kari iau bula iau tar ubu vakinkin vamlari u; iau tar vabilak u ure kaum kaina mangamangana. ¹⁴ Una ian ma pa una maur, ma ra kipakan na tur piram; ma una vung ra magit, ma pa una vung vake pi na ki bulu; ma nam ba u vung vake na virua ta ra pakat na vinarubu. ¹⁵ Una vavauma, ma pa una varurue; una rua ra oliva, ma pa una vartap mara dangi, ma ra vuai na vain, ma pa una mome ra polo na vain.

¹⁶ Tago di toratorom ta ra umana varkurai kai Omri, ma di pait ra mangamangana par kai ra kuba i Akab, ma ava bala mur kadia lavur vartovo; damana ina kure u upi una da ra magit na kinaian, ma ra tarai tam da ra magit na varkulumai, ma avat a puak pa ra varvul ba di vul kaugu tarai me.

7

A bala i ra tarai Israel i kaina kakit

¹ Ra biaui iau! Tago i varogop ba di tar varurue ra luaina vuai e, varogop di tar tangatanga ta ra uma na vain; ma pa ta inaina vain ba da en ia, ma pa ta vuai na lovo nina ba ra balagu i mainge. ² Ra tena lotu tuna i tar panie kan ra gunagunan, ma pa ta tena takodo i ki pire ra tarai; diat par dia kiki uai upi diat a vardodoko; tikatikai i pale ra ubene upi na kinim turana. ³ Dia tulue ra lima i diat upi diat a pait ra magit i kaina, ma dia ongor tana; ra luluai i vartuluai, ma ra tena varkurai i nuk upi ra vabongon, ma ra ngalangala i vaarike ra kaina mamainga ta ra balana; damana dia vir guve. ⁴ Nina i boina tuna pire diat i da ra kait, ma nina i manga takodo i manga kaina ta dir ma ra liplip na kait; a bung kai kaum umana monamono, kaum bung na balbali i tar vut; go kadia

purpuruan na tur pa ia. ⁵ Koko avat a nurnur tai talai vavat, koko avat a kapupi nina i vateten avat; koko una tak ngia pire nina amur diop varmatam me. ⁶ Tago ra bul tutana i nuknuk vakuku ure tamana, ma ra bul vavina i piam vue nana, ma ra vavina i tut ure enana; ma ra tarai dia ki varurung ta ra kopono pal dia vargegelenai.

A Luluai i kap ra kapa ma ra varvalaun

⁷ Ma iau, ina gigira ka upi ra Luluai; ina ki pa God kaugu tena valaun; kaugu God na valongore iau.

⁸ Kaugu ebar, koko una gugu ure iau; ba iau bura ina tut mulai; ba iau bibibing ra Luluai na da ra kapa piragu. ⁹ Ina ki vamadudur vue ra kankan kai ra Luluai, tago iau ga pait ra varpam pirana; tuk tar ta ra bung ba na tata maravut iau, ma na pait ra takodo na varkurai ure iau; na ben vaarike iau ta ra kapa, ma ina gire tadav kana mangamangana takodo. ¹⁰ Ma kaugu ebar na gire, ma na vavirvir; nina i ga biti tagu dari: Akave ra Luluai kaum God? A matagu na.gire; go da rua ia da ra pikai ta ra nga.

¹¹ Nam ra bung da pait kaum liplip na vat, da kari vangala kaum langun ta nam ra bung. ¹² Ta nam ra e ra tarai diat a pot piram maro Asiria, ma maro ra umana pia na pal Aigipto, ma maro Aigipto ma i tuk tar ta ra Tava Alir, ma maro ta ra ta ma tuk uro ta ra ta, ma maro ta ra luana ma tuk uro ta ra luana. ¹³ Ma ga ra gunan na uliran ika ure diat dia ki tana, ure ra vuai kadia mangamangana.

A varmari kai ra Luluai pire Israel

¹⁴ Una balaure kaum tarai ma kaum buka, kaum kikil na sip nina dia ki varkolono ta ra pupui, ta ra bala na uma; boina diat a ian aro Basan ma Gilead, da amana. ¹⁵ Da ta ra e u ga irop kan ra gunan Aigipto, damana ina ve tar ra umana magit na kinaian tana. ¹⁶ A umana Tematana diat a gire ma diat a vavirvir

ure ra dekdek i diat par; diat a tuba ra ngie i diat ma ra lima i diat, ma ra talinga i diat na vaut. ¹⁷ Diat a dam ra tobon da ra vui; da ra umana magit dia kakakao ra pia, damana diat a ko rikai kan kadia lavur po ma diat a dadadar; diat a vana tadav ra Luluai kada God ma ra bunurut, ma diat a ururian tam.

¹⁸ To ia ra god ba amur varogop me, nina i pun vue ra kaina mangamangana, ma i nur vue ra varpiam pire diat dia ki valili ta kana tarai? Pa i kankan vaticai, tago i ga upi na pait ra varmari. ¹⁹ Na lilikun ma na mari dat, ma na rua taun kada lavur kaina mangamangana; ma una ga vue vadudu kaveve lavur nirara par ta ra bala na ta i marumian. ²⁰ Una ga pait vaarike kaum dovotina tadav Iakob, ma ra varmari tadav Abaraam, nina u ga vavalima tar ia ta ra umana tama i vevet papa ania.

A BUK KAI RA PROPET NAKUM

A Luluai, a tena ongor ma a tena varobo

¹ A mamat na tinata ure Nineve, A buk ure ra magit Nakum ra te Elkos i ga gire.

² A Luluai God a tena ongor, ma a tena varobo; a Luluai a tena varobo ma i tup ia kana kulot; a Luluai i varobo pire diat dia tur bat ia, ma kana kankan i tur ure kana lavur ebar. ³ A Luluai i vabing ma ra kulot, i ngala ra dekdekina, ma pa na nur vue ra balbali pire ra umana tena varpam; a nga kai ra Luluai i tur ta ra ragia ma ta ra kalivuvur, ma ra lavur bakut dia da ra kabu na pia ta ra kakene. ⁴ I bor ra ta, ma i vagea, ma i rang vage ra lavur tava alir; Basan i maranga, damana Karmel, ma ra ibul na davai Lebanon i makuk. ⁵ A umana luana dia dadar tana, ma ra umana buana dia polo; ma ra pia i guria ta ra luaina matana, maia, ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i tana. ⁶ Na tale to ia ba na tur ba i kulot? Ma na tale to ia ba na ki ba i karangap ma ra kankan? Kana ngala na kankan na talingir da ra iap, ma i pelegi ra umana vat ki. ⁷ A Luluai a tena varmari, a dekdek na pal na bakbakit ta ra bung na purpuruan; ma i nunure diat dia vila bakbakit pirana. ⁸ Ma na vamutue vakakit vue diat dia tur bat ia ma ra ngala na lovon ta, ma na korot vue kana lavur ebar upi diat a ki ta ra bobotoi.

⁹ Ava varpit dave ure ra Luluai? Na vapar vakakit vue; a varvakadik pa na vana rikai mulai. ¹⁰ Tago gala dia da ra kada i poraporo, gala da vaimur vakakit vue diat da ra timul a kunai i maranga. ¹¹ Tikai i tar vana rikai tam ma i nuk pa ra kaina ure ra Luluai, ma i nuknuk pa ra magit vakuku.

¹² A Luluai i biti dari: Ma ona i tar ot ra ongor i diat, ma dia peal, da mut

vue ke diat, ma na par. A dovotina iau tar vakadik u, ma pa ina vakadik mule u. ¹³ Ma go ina bubur vue kana kip kan u, ma ina al kutu ra am lavur vivi.

¹⁴ Ma go ra Luluai i tar vartuluai ure u ba koko da oe mule ra iangim; ina vamutue vue kan ra kuba i kaum umana god ra umana tabalar di ga taba diat, ma diat di ga tun mal diat; ina kal ra tung ure u; tago u a magit vakuku.

A varvai ba Nineve i tar virua

¹⁵ Ea, ra kak i nina i kap ra bo na varvai ma i vaarike ra malmal ta ra ul a lualuana! Iuda, una pait kaum lavur lukara, una pait ot pa ra magit u ga vavalima ure; tago ra tena varpam pa na vana alalu mulai piram; i tar virua kakit.

2

¹ A, tena varpuai i tar tutua rikai piram; una vatur vake ra vargal, una makmakile ra nga, una vaongor ra livuam, una vapidikat tuna ra dekdekim. ² Tago ra Luluai i va-mule ra minamar kai Iakob da ra minamar kai Israel; tago ra umana tena nilong dia tar long pa kadia vurvur magit, ma dia tar vakaina kadia davai na vain. ³ A bakbakit kai kana umana lebe i birao, ra umana rangrang na tutana dia mal ma ra mal meme; ta ra bung na vaninara ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu dia bagabagele ma ra palariam, ma di vadadar tuna ra umana rumu. ⁴ A umana kiki na vinavana dia vutvut na kaia ta ra umana nga, dia vartumak vargil ta ra umana tavul; dia da ra umana birao na ul, dia vutvut da ra umana meme dia palapala ia. ⁵ I nuk pa kana umana ngalangala; dia burabura ta kadia vinavana; dia vutvut tadav ra liplip na vat i tana, ma dia vaninare ra bakbakit. ⁶ Di papa are ra olaolo ta ra umana tava alir, ma ra kuba i ra king i purpuruan. ⁷ Ma di varuva kana tadar na vavina, di ben voe, ma kana umana tultul na vavina dia riri da ra nilai ra uka, ma dia tibul ra bongobongo

i diat. ⁸ Nineve i da ra lum, ma i panie ke; di oraoro dari: Avat a tur, avat a tur; ma pata, pa ta na i lingan murmur. ⁹ Avat a ra pa ra silva, avat a ra pa ra goled; tago ra vuvuvung i tup ia tuna, ra pepeal tabarikik i ngatngat. ¹⁰ I tar kapakapana, i tar uliran, i tar lingling; a bala i diat i bilua, a kau i diat i dadadar, a livua i diat i kankadik, ma ra mata i diat par i tar kiala.

¹¹ Akave ra kuba i ra umana leon, ma ra tavul a nian ure ra umana nat na leon, nam ba ra leon a tomotoina, ma ra leon a tana, dital ga limlibur ma ra nat na leon, ma pa ta na i ga vaburut diat? ¹² A leon i ga karat kadakadal ra magit i topa ra natnatina, ma i ga dodoko upi ai kana umana tana, ma i ga vabuka kana umana babang ma ra magit i ga ub ia, ma ra kubana ma ra magit i ga ra pa ia.

Nineve i virua kakit

¹³ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, iau tur bat u, ma ina tun vue kana lavur kiki na vinavana upi diat a mi, ma ra pakat na vinarubu na ubu vue kaum umana nat na leon; ma ina vamutue vue ra magit u ga ra pa ia kan ra rakarakan a gunagunan, ma pa da valongore mule ra nilai kaum umana tultul.

3

¹ Ui, ra pia na pal i bilingiran ma ra gap! I tup ia tana ra vaongo ma ra tabarikik na nilong; ma pa dia ngo ma ra ra varpa. ² A vivirit i titiunga, ma ra umana vil dia vartetelengei; a umana os dia pipil, ma ra umana kiki na vinavana dia vutvut; ³ a tena ki os i vutvut na vinarubu, ma ra pakat na vinarubu i tangtagul, ma ra rumu i bagabagele; ma i tup ia diat dia tar virua, ma i ngala ra vuvungai na virua i diat; ma i vurot ra umana virua i diat; dia tutukai ta ra virua i diat; ⁴ i vuna ta ra peal nipo kai ra paiga na vavina, a kaliana, a raprap ta ra lavur mangamangana malira, nina i vagu pa ra umana vuna tarai ure kana mangamangana

kuabar; ma ra umana apik na tarai ma kana umana malira. ⁵ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, iau tur bat u, ma ina pala vue kaum mal ta ra luaina matam; ma ina vagire ra umana vuna tarai ma ra pakam tuna, ma ra umana vuna gunan ma kaum vavirvir. ⁶ Ma ina tupar u ma ra puta, ma ina nuknuk vakuku ure u, ma ina vaki u a magit na ginigira ba da kulume. ⁷ Ma na dari, ba diat par dia bobo u, diat a takap kan u, ma diat a biti: Nineve i tar uliran; to ia na korkor ure? Ina peng pa kaum umana tena varmaram mamave?

⁸ U boina bar ta mumur ma Tebes, nina i ga ki livuan ta ra umana tava alir Nil, ma ra tava i tur kikil ia, kana balada ra ta, ma kana liplip ra polo? ⁹ Etiopia ra dekdekina, damana Aigipto, ma i ngala kakit; Put dir ma Lubim kana ura tena maramaravut. ¹⁰ Ma di ga ben vavilavilau pa ia ka; a umana natuna di ga rapue diat ta ra lavur nga varkuvo par; ma dia ga ilailam upi kana umana ngalangala, ma di ga vi kana umana rangrang ma ra vinau na palariam. ¹¹ U bula una longlong boko, ma una ki parau; u bula una tamean upi ta bakbakit kan ra ebar.

¹² Kaum umana dekdek na pal na bakbakit par diat a vardada ma ra davai na lovo ba ra lovo i matuka tavuna tana; ba di imar ia, ra vuaina i bura ta ra ngie i nina ba na en ia. ¹³ Ea, kaum tarai dia da ka ra vaden; a mataniolo ta kaum gunan i tur tapapa tuna upi kaum lavur ebar diat a olo tana; a iap i tar vaimur kaum lavur okobat. ¹⁴ Una kulupe am ta tava ure ra e di tur vartakalat bat u tana; una vapidikat kaum lavur dekdek na pal na bakbakit; una kuba ta ra pia petapetep, ma una ruarua ra kabang, ma una vatur vake ra bok na minamal na vat na pia. ¹⁵ Aina ra iap na vaimur u ma ra pakat na vinarubu na ubu vue u, na en vue u da ra kubau.

Una vapeal mule u da ra kubau, una vapeal mule u da ra mangoro na piduta. ¹⁶ U tar vapeal kaum

lavur tena kunukul, mangoro diat, ma ra lavur tagul arama liu pa dia mangoro; a nat na kubau i pala ra be-beana, ma i purpururung. ¹⁷ Kaum umana luluai dia varogop ma ra umana kubau, ma kaum umana raprap na vinarubu dia da ra livur na kubau nina dia ki ta ra liplip ta ra bung na madoldol, ma ba ra keake i papangai dia pururung ma dia vana, ma pa di nunure ra pakana gunan ba dia ki tana.

¹⁸ U a king Asiria, kaum umana tena varbalaurai dia mata vava; kaum umana ngalangala dia tar vava; kaum tarai dia tar tapre varbabaiai ta ra lualuana, da pa ta na ba na varurue diat. ¹⁹ Kaum baba pa na map; a manuum i ngangar; a tarai par ba dia valongore ra tinata ure u dia papar ure u; tago to ia ba pa i ga monong ia kaum kaina mangamangana vatikai?

A BUK KAI RA PROPET KABAKUK

Kabakuk i tata na urur ba ra varkurai pa i takodo

¹ A mamat na tinata ure ra magit ra propet Kabakuk i ga gire.

² Luluai, aivia ra bung boko ina kakail, ma pa u torom? Iau tangi tadav u ure ra kaina mangamangana, ma pa u varvalaun. ³ Ta ra ava u vaarike tar ra bilak na mangamangana tagu, ma ta ra ava iau gire ra mangamangana gegagege? Tago a vinarubu ma ra varvakadik dir tur ta ra luaina matagu; iau gire ra varngangar, ma ra vartoto i vana rikai. ⁴ Kari di tar talanguan ta ra vartovo, ma ra takodo na varkurai pa i ongor; tago ra tena varpam i vartakalat bat ra tena takodo, kari di vaarike varara ra varkurai.

A umana te Kaldea diat a pait ra balbali pire ra tarai Iuda

⁵ Avat a gire pire ra lavur vuna tarai, ma avat a nuk pa ia, ma avat a kakaian tuna; tago di pait tika na magit ta kavava e, ma gala da ve avat i tana, gala pa avat a kapupi ia. ⁶ Tago iau vatut ra tarai Kaldea, nam ra vuna tarai ba a umana tena karangap ma ra umana tena ngarangara diat, diat dia vana alalu ta ra rakarakan a gunagunan upi diat a kale ra umana gunan ba vakir kadiat. ⁷ Dia varvaburut, ma ra tarai dia dadadar ta diat; kadia varkurai ma kadia kini na ruru i vuna ta diat iat mulai. ⁸ Kadia lavur os dia vutvut na kaia, ma ra lepad* pata, ma dia karangap tuna ta ra umana leing na pap ba dia rovoi ra ravian; ma kadia tarai ba dia ki ra os dia papait na luluai; maia, kadia umana tena ki os dia vut maro vailik, dia vutvut da ra luar upi na ian. ⁹ Dia vut par upi diat a vakavakaina; a mata i diat i gigira dekdek upi ra papar a taur; ma dia varurue ra umana vilavilau da

ra veo. ¹⁰ Maia, i kulume ra umana king, ma ra umana luluai dia da ra magit na vargi pirana; i nongone ra lavur dekdek na pal na bakbakit par, tago i kal varurue ra pia ma i ongor pa diat. ¹¹ Namur i kakavie da ra vuvu, ma i vana alalu, ma i rara; go ra dekdekina i da kana god.

Kabakuk i pit bat ra Luluai

¹² Luluai, kaugu God, kaugu Lia Kakit, vakir u papa ania iat vang? Pa avet a virua. Luluai, u tar togue upi na varkurai; ma u, ra Vat Ki, u tar vatur ia upi ra varvatakodo. ¹³ A matam i gomgom tuna, ma i dekdek upi una gire ung ra kaina, ma i dekdek upi una bobo ra mangamangana gegagege, io, ta ra ava u gire ung diat dia vavagu, ma u ki mut uka ba ra tena varpam i konom tikai ba i manga takodo ta dir? ¹⁴ U vardadane ra tarai ma ra en ika ara na ta, ma ra lavur magit dia kakakao ra pia, ba pa ta luluai i ki pire diat. ¹⁵ I il vapar diat, i voare pa diat ma kana ubene, ma i al varurue diat ma kana ubene na alal; kari i gugu ma i ga. ¹⁶ Kari i vartabar tadav kana ubene, ma i tun ra magit i ang na katkat tadav kana ubene na alal; tago ure dir kana tiniba i ngala, ma ra ana nian i bira. ¹⁷ Dave, na al pupule kana ubene, ma na ubu vatikene pa ra lavur vuna tarai, ma pa na mari diat?

2

A balbali kai ra Luluai pire Kabakuk

¹ Ina tur ta kaugu turtur na minakila, ma ina ki ta ra bur na pal, ma ina idaidok upi ina gire ba ava ra magit ba na ve iau tana, ma ava ina balbali me ure kaugu vartakun.

² Ma ra Luluai i ga bali iau, ma i ga biti dari: Una tumu vake ra magit u gire, ma una tumu vakapa ta ra pal a vat, upi koko na dekdek ba tikai na rurut ma ra niluluk tana. ³ Tago da pait ot pa ra ninana ta ra kilala di ga kubu ia, ma i ngarangara upi

* **1:8:** A lepad, a mangana leing da ra ngala na pusi, a tena varkarat.

ra mutuaina, ma pa i vaongo; ma ba i vavabing una ki ung pa ia, tago a dovotina na pot ma pa na vavuan. ⁴Ea, ra nuknukina i vavagia pa mule, ma pa i dovot; ma ra tena takodo na laun ta kana padikat na nurnur.

⁵Ma tago ra polo na vain i tar vagu pa ia, i ngala ra nuknukina ure mule, ma pa i ki vovovon; i vangala pa kana mamainga da ra ruarua na tulungen, ma i da ra minat ma i dekdek upi na maur, ma ga i varurue ra lavur vuna tarai pirana, ma i kale vake ra lavur tarai.

Na kaina pire ra umana tena varpam

⁶Dave, go diat par pa diat a pit ra kakailai na varkulumai ure, ma ra tinata na varvaula, ma diat a biti dari: Na kaina tai nina i varurue nam ba vakir kana! Aivia ra bung boko? Ma i vatur vake mangoro na vuvung varirap! ⁷Dave, pa diat a tut vakaian rikai, diat ba u ga vakaina diat, ma pa diat a tavangun bar, diat ba diat a vapurpuruan u, ma una da ra vurvur magit na ra varpa pire diat? ⁸Tago u ga ra pa ra tabarikik kai mangoro na vuna tarai, ra tarai par dia ki valili diat a ra varpa piram; tago u ga doko ra tarai, ma u ga arung vadekdek bat ra gunan, ma ra pia na pal ma diat par dia ki tana.

⁹Na kaina tai nina i vakatip ra vuai ra kaina mangamangana ure ra kubana, upi na pait kana po urama liu, upi na langalanga kan ra lima i ra kaina! ¹⁰U tar nuk upi ra magit na vavirvir ba na ki ra kubam, tago u tar ubu vue mangoro na vuna tarai, ma u tar vole vue kaum nilaun iat. ¹¹Tago ra vat ta ra papar a pal na kukula, ma ra davai na va bolo na torom.

¹²Na kaina tai nina i pait ra pia na pal ma ra gapu i ra tarai, ma i vatur ra ngala na pia na pal ma ra kaina mangamangana! ¹³Ea, ra Luluai kai ra lavur kor pa i varkurai vang ba ra umana vuna tarai diat a ongor ta ra papalum ure ra iap, ma ra umana vuna gunan diat a ongaongor upi ra

magit vakuku? ¹⁴Tago ra rakarakan a gunagunan na buka ma ra minamoto ta ra minamar i ra Luluai da ra tung na ta i buka ma ra ta.

¹⁵Na kaina tai nina i vamomo talaina, ma i maravut ia ma kana kavavar, ma i tabar valonglong ia, upi na bobbe ra pakana tuna! ¹⁶U tar maur ma ra vavirvir, ma vakir ma ra variru; u bula una momo ma una longlong; a momamomo kai ra Luluai nina i vatur ia ta ra limana tuna na tadav u, ma da kia vue kaum minamar ma ra kaina niruva. ¹⁷Tago ra kaina mangamangana u ga pait ia tai Lebanon na kokopo taun u, ma ra varli pire ra umana leing na vaburut u; tago u ga doko ra tarai, ma u ga arung vadekdek bat ra gunan, ma ra pia na pal ma diat par dia ki tana.

¹⁸A tabataba i topa ra ava, nina ba ra tena madaka i ga taba; a tabalar i topa ra ava, nina ba di tun mal ia ma ra palariam, a tena varvateten ure ra vaongo, upi nina i pait ia na nurnur tana, ma i pait ra umana god dia bombom? ¹⁹Na kaina tai nina i biti ta ra davai dari: Una tavangun; ma ta ra vat i bombom dari: Una tut! Dave, go na varvartovo bar? Ea, di tar vapetep tar ra goled ma ra silva tana, ma pa ta nilaun tana. ²⁰Ma ga ra Luluai i kiki ta kana pal i gomgom; a rakarakan a gunagunan na ki mut uka ta ra luaina matana.

3

A niaring kai Kabakuk

¹A niaring kai ra propet Kabakuk; a tiun Sigionot.

²Luluai, iau tar valongore ra varvai ure u, ma iau burut;

Luluai, una pait vakalamane mule kaum papalum ta go ra kilakilala,

Ta go ra kilakilala una vaarike;

Ba u kankan una nuk pa ra varmari.

³God i vana maro Teman.

Ma ra Lia Kakit marama ra luana Paran. Sela.

Kana minamar i ki rit ta ra maup,

Ma ra rakarakan a gunagunan i kor ma ra pite varpa pirana.

4 Ma ra kapana i da ra matana keake;
Kana umana vamong dia arikai ta ra
paparaina;

Ma ra dekdekina i ki po tana.

5 A ngala na minait i lua tana,
Ma ra meme i palapala ia ta ra
kauna.

6 I tur, ma i vaguria ra gunan,
I gire ra umana vuna tarai, ma i
vakaian diat;

Ma ra umana luana ba dia ki pa ania,
dia tapelegi,

Ma ra umana buabuana amana tana
dia va timtibum;

Kana vinavana i da lua iat.

7 Iau gire ra umana pal na mal Ku-
san, ma i tup diat;

Ra umana mal na rurua kutu ta ra
gunan Midian dia malmaliara.

8 Dave, ra Luluai i kankanuane ra
umana tava alir?

Dave, u ga kulot ure ra umana tava
alir,

Ba kan u ga kankan ure ra ta,

Tago u ga vutvut ma kaum umana os,

Ma u ga ki ta kaum kiki na vinavana
upi ra valavalaun?

9 U tar ele pa kaum panak;

Ma kaum lavur vavalima tadav ra
umana vuna tarai dia dovot.
Sela.

U ga tibe varbaiane ra gunagunan
ma ra umana tava alir.

10 A umana luana dia gire u ma dia
burut;

A lovon ta i vana pakit;

A marumian i kukukula,

Ma i tulue ra limana urama.

11 A keake ma ra gai dir ki ta ra kuba
i dir;

Ure ra kapa i vuna ta kaum umana
pu ba dia vanavana,

Ure kaum rumu i bagabagele ma i
pupua.

12 U kotokotop ra gunagunan, ma u
kankan,

U rua taun ra umana vuna tarai, tago
u kulot.

13 U vana rikai upi una valaun kaum
tarai,

Upi una valaun nina u ga ku ia;

U kita kutu vue ra ulu i ra kuba i ra
tena varpiam,

Damana di gire ra uruna tuk tar ta ra
pagapaga. Sela.

14 U ga or ra ulu i kana umana tena
vinarubu ma kana rumu iat;

Dia ga vut da ra ragia upi diat a vue
imimire iau;

Dia gugu pi diat a konom ive vue ra
biaui.

15 U rua taun ra ta ma kaum umana
os,

Ma taun ra bobol ta ra ngala na lubu.

16 Iau valongore, ma ra balagu i
dadadar,

A ura bul na ngiegu dir vuvurau ta
ra nilaim;

A urugu i tar maroto, ma iau
dadadar ta ra pakana iau tur
tana;

Ba ina ngo ta ra bung na varmonong,
Ra bung i tadav ra tarai dia koakor
pire dat.

17 Tago ba ra davai na lovo pa na
pupu,

Ma ra umana davai na vain pa diat a
vuai.

Ma ra vuai na oliva pa na vana rikai,

Ma pa ta magit na tavua ta ra
umauma,

Ma ra kikir na sip na panie kan ra
liplip,

Ma pa ta vavaguai ta ra pal na vav-
aguai,

18 Ina gugu ka tai ra Luluai,

Ina ga tai God kaugu tena valaun.

19 A Luluai God ia ra dekdekigu,
I mal ra kaugu upi na da ra kau i ra
me i kuabar,

Ma na maravut iau upi ina vanavana
ta kaugu lavur lualuana.

Kai nina i lue ra kakailai; ta kaugu
umana pagol.

A BUK KAI RA PROPET SEPANIA

A bung na kankan kai ra Luluai

¹ A tinata kai ra Luluai nina i ga tadav Sepania, natu i Kusi, natu i Gedalia, natu i Amaria, natu i Esekia, ta ra e Iosia natu i Amon i ga king ta ra gunan Iuda tana.

² Ina vaimur vakakit vue ra lavur magit kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan, ra Luluai i biti. ³ Ina vaimur vue ra tarai ma ra umana vavaguai bula; ina vaimur vue ra lavur beo liuliu, ma ra en mara na ta, ma ra lavur magit na tukatukai varurung ma ra umana tena varpam; ma ina ubu vue ra tarai kan ra mata i ra rakarakan a gunagunan, ra Luluai i biti.

⁴ Ma ina tulue vaarike ra limagu taun Iuda ma taun ra tarai Ierusalem par; ma ina ubu vue ra ibaiba kai Baal kan go ra gunan, ma ra iang i ra umana tena tinabar ure ra umana tabalar; ⁵ ma diat dia lotu tadav ra kor na tagul ta ra ul a pal; ma diat dia lotu tadav ra Luluai ma dia vavalima tana, ma dia vavalima bula tai Milkom; ⁶ ma diat dia tar vana tapuku kan ra Luluai ma pa dia mur ia; ma diat ba pa dia tikan upi ra Luluai ma pa dia titir upi ia.

⁷ Una ki mut ta ra luaina mata i ra Luluai God; tago ra bung kai ra Luluai i tar maravai; tago ra Luluai i tar vaninare ra tinabar; i tar vaki-lang vaire diat i ga ting pa diat i tana.

⁸ Ma ta nam ra bung ba ra Luluai i pait ra tinabar tana, ina balbali pire ra umana luluai ma ra umana bul kai ra king, ma diat par dia mal da ra enana vuna tarai. ⁹ Ma ta nam ra bung ina balbali pire diat dia pil lake ra kalakalat, ma dia vangan ra kuba i kadia luluai ma ra ra varpa ma ra magit na vartuam.

¹⁰ Ma ra Luluai i biti ba ta nam ra bung ra tinangi na vana rikai ta ra Mataniolo na En, ma ra kunukula ta ra vauruana langun, ma ra ngala na kankanunur marama ra lualuana.

¹¹ Avat a kukula, avat a tarai Maktes, tago ra umana tena kunukul par dia tar panie; diat par dia kap ra ngala na mani dia tar virua.

¹² Ma ta nam ra e ina tikatikan bulu ta ra gunan Ierusalem ma ra lamp, ma ina balbali pire ra tarai dia tubu ma ra kini na talangan, ma dia biti dari: A Luluai pa na pait ra boina, ma pa na pait bula ra kaina. ¹³ Ma kadia ngala na tabarikik na panie ta ra nilong, ma kadia lavur pal diat a uliran; maia, diat a pait ra umana pal, ma pa diat a ki ta diat; ma diat a mal ra uma na vain, ma pa diat a mome ra polo na vain tana.

¹⁴ Ra ngala na bung kai ra Luluai i tar maravai, i tar maravai ma i vut lulut i tuna; a rurunga i ra bung kai ra Luluai i manga karangap, ma ra lebe i tangi muka tana. ¹⁵ Nam ra bung a bung na kankan, a bung na purpuruan ma ra bung na ururian, a bung na vinirua ma ra bung na varli, a bung na bobotoi ma ra bung ba i kukut, a bung na vual ma ra bung na bingnimuna, ¹⁶ a bung na pupungai ma ra bung na ngenge, ure ra umana pia na pal di ga liplip vadekdek bat diat, ma ure ra umana dekdek na bur na pal dia tuluai urama. ¹⁷ Ma ina vakadik ra tarai, ma diat a pepere da ra umana pula, tago dia ga piam vue ra Luluai; ma da lingire ra gapu i diat da di imimire ra tobon, ma ra vio i diat na da ra puta. ¹⁸ Ma kadia silva ma kadia goled pa na valaun valar pa diat ta nam ra bung ra Luluai i vaarike kana kankan tana; ma ga ra gunagunan par na virua ta ra iap ai kana niongor; tago na vamutue diat, maia pa, na vamutue vakaian diat par dia ki ta ra gunagunan.

2

A umana gunan irairai diat a virua

¹ Avat a vana varurung, maia, avat a vana varurung, avat a vuna tarai ba pa ava ruvaruva; ² ba pa di pait ot pa boko go ra varkurai, ba pa ava panie boko da ra pal i ra vit, ba ra ngala na kulot kai ra Luluai

pa i tadav boko avat, ba pa i tadav boko avat ra bung na kankan kai ra Luluai. ³ Avat a tikan upi ra Luluai, avat par ta ra rakarakan a gunagunan ba i madu ra bala i vavat, avat ba ava tar mur kana varkurai; avat a tikan upi ra mangamangana takodo, avat a tikan upi ra madu na mangamangana; kan avat a ki bakit ta ra bung na kankan kai ra Luluai.

⁴ Tago Gasa na lingling, ma Askelon na bil; da korot vue ra tarai Asdod ba ra keake i ki tur, ma da rubat vue Ekron. ⁵ Na kaina ta diat dia ki ra valian, ra vuna tarai Keret! A tinata kai ra Luluai i takun pa u Kanaan, a gunan kai ra tarai Pilistia; ina li vue u, ma pa ta na na ki mulai. ⁶ Ma ra valian na da ra pia na vura, ma ra kubakuba i ra umana tena balabalaure sip diat a tur tana ma ra umana liplip ure ra kikil na sip bula. ⁷ Ma ra ibaiba ta ra tarai Iuda diat a kale ra valian; diat a tabatabar kadia lavur kikil na sip tana; na ravian diat a diadiop ta ra umana pal Askelon; tago ra Luluai kadia God na rurue mari diat, ma na agure vatalil diat kan ra kini na vilavilau.

⁸ Iau tar valongore ra tinata na varvul kai Moab ma ra tinata na varkaba kai ra tarai Amon, nina dia tar vul kaugu tarai me, ma dia tar tata vangala pa mule diat upi diat a kale kadia langun. ⁹ Kari ra Luluai kai ra lavur kor, a God kai Israel, i biti dari: Da iau lalaun, Moab na da Sodom, ma ra tarai Amon diat a da Gomora, a kura kait, ma ra umana tung na solt, ma ra bil vatikai; ra ibaiba ta kaugu tarai diat a ra pa kadia tabarikik, ma diat dia ki valili ta kaugu vuna tarai diat a ki ur vue diat. ¹⁰ Go na tadav diat, tago i kolakolo ra nuknuk i diat, tago dia ga varvul, ma dia ga tata vangala pa mule diat ure ra tarai kai ra Luluai kai ra lavur kor. ¹¹ Diat a dadadar na kaia ure ra Luluai, tago na vapalaur ra umana god ta ra rakarakan a gunagunan; ma ra tarai diat a lotu tadav ia, tikatikai ta kana gunan iat, ma ra umana lolo par kai ra umana Tematana.

¹² Avat bula ra tarai Etiopia, avat a virua ta kaugu pakat na vinarubu.

¹³ Ma na tulue vaarike ra limana uro ta ra papar a labur, ma na li vue Asiria; ma na vakaina vue Niveve, upi na uliran, ma na ge da ra bil. ¹⁴ Ma ra umana livur na vavaguai diat a va livuan tana, a lavur mangamangana vavaguai; a mou ma ra kuabar na boroi dir a ki livuan ta kana umana pagapaga, ma ra kurkur na tangi ta kana umana mata na kalangar, ma ra kotkot na ki ta ra mataniolo, tago na tak are ra papalum ta ra tagatagal. ¹⁵ Go ra pia na pal a tena gugu, ma i ga ki vakuku ka, ma i ga biti dari: Iau kaka, ma pa ta na mulai; ea, i tar uliran, a gunan ba ra umana leing diat a va ie! Diat par dia pakit ia diat a ititinga, ma diat a vara ma ra lima i diat.

3

A varpam kal Ierusalem ma ra varvalaun tana

¹ Na kaina ta ra pia na pal nina i varpam ma i kerek, a tena ki var-taun! ² Pa i torom ta ra tinata, pa i kapupi ra varpit; pa i nurnur tai ra Luluai, pa i kakari maravai tadav kana God. ³ Kana umana lualua dia da ra umana leon ba dia kukula livuan tana; kana umana tena varkurai dia da ra umana leing na pap ba dia rovoi ta ra ravian; pa dia en valili ta magit ba na ki upi ra malana. ⁴ Kana umana propet a umana tutana vakuku, ma ra umana tena vartuam; kana umana tena tinabar dia tar papait vakuku ma ra magit i gomgom, dia tar vakaina ra tinata na varkurai. ⁵ A Luluai ba i ki livuan tana i takodo; pa na pait ra magit i gegagege; ta ra malamalana par i vaarike kana takodo na varkurai, pa i pak; ma ga ra tutana ba pa i takodo ra nuknukina pa i nunure ra niruva.

⁶ Iau tar li vue ra umana vuna tarai, kadia lavur dekdek na bur na pal dia lingling; iau tar vakaina kadia lavur nga, ma pa ta na i vana-vana tana; di tar re vue kadia lavur pia na pal, pa ta tutana mulai ba i ki

valili, ma pa ta tarai mulai ta diat. ⁷ Iau ga biti dari: A, dovot una ru iau, una kapupi ra varpit, ma pa ta magit ba iau ga kure tar ia na panie kan u; ma ga dia ga tut ta ra malana ikilik, ma dia ga vakaina ka kadia lavur mangamangana. ⁸ Kari avat a ki pa iau, ra Luluai i biti, tuk tar ta ra bung ba iau tut upi ra varkurai; tago kaugu varkurai ba ina vaki guve ra lavur vuna tarai, ba ina ben varurue ra lavur vuna gunan, upi ina lolonge taun diat ma kaugu kankan, maia pa, kaugu kulot par, a karangapuna; tago ra rakarakan a gunagunan na imur ta ra iap ai kaugu niongor.

⁹ Tago ta nam ra bung ina pukue vagomgom ra tinata kai ra tarai upi diat par diat a lotu tadav ra Luluai, ma diat a toratorom tana ma ra kopo-pono nuknuk i diat. ¹⁰ Maro ta ra papar maro ta ra tava alir Etiopia kaugu umana tena lotu, maia, ra bul vavina, natu i diat di ga korot varbaiane diat, diat a kap ra vartabar piragu. ¹¹ Ta nam ra bung pa una ruva ure kaum lavur mangamangana nina ba u ga piam vue iau me; tago ta nam ra bung ina tak vue kan u diat dia gugu mat ure kaum ngala na kini; ma pa una papait na luluai mulai ta kaugu luana i gomgom. ¹² Ma ina kure valili ta umana tarai livuan tam, ra umana biaui ma ra umana luevana, ma nam diat diat a nurnur ta ra iang i ra Luluai. ¹³ Ra ibaiba ta ra tarai Israel pa na pait ra kaina mangamangana, ma pa na tatike ra vaongo, ma ra karamea i diat pa na varvartuam; tago diat a ian ma diat a va, ma pa ta na na vaburut diat.

¹⁴ Natu i Sion, a vavina, una kakailai; Israel, una ngenge; una gugu ma una ga muka, natu i Ierusalem, a vavina. ¹⁵ A Luluai i tar tak vue ra umana varkurai piram, i tar okole vue kaum ebar; ra king Israel, ra Luluai iat, i kiki livuan tam; ma pa ta kaina magit na tadav mule u. ¹⁶ Ta nam ra bung da biti tai Ierusalem dari: Koko una burut; u Sion, koko ra ura limam dir a

malmalu. ¹⁷ A Luluai kaum God i ki livuan tam, a tena niongor ba na maravut u ma na valaun u; na gugu mat i tam, na vakalamane kana varmari piram, na kakailai na gugu ure u.

¹⁸ Ina varurue diat dia ki na tabun ure ra ngala na kivung na lotu, diat ava ga varagur ma diat, nina kana kinakap i ga da ra magit na vavirvir pire diat. ¹⁹ Ea, ta nam ra e ina kure diat par dia vakadik u; ma ina valaun nam i pa dukai, ma ina ben vatalil nina di ga korot vue; ma ina maravut diat ba di ga vul diat ta ra rakarakan a gunagunan par, upi da pite pa diat ma ra iang i diat na rararang.

²⁰ Ta nam ra e ina agur pa avat, ma ta nam ra e ina varurue avat, tago ina vangala ra iang i vavat pire ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan, ma diat a pite pa avat ba iau ben vatalil avat kan kavava kini na vilavilau ta ra luaina mata i vavat, ra Luluai i biti.

A BUK KAI RA PROPET KAGAI

Di vargat ra tarai upi diat a pait ra kuba i ra Luluai

¹ Ta ra vauruana kilala ba Darius i ga ki na king tana, ta ra gai laptikai, ma ta ra luaina bung ta ra gai, Kagai i ga tatike ra tinata kai ra Luluai tadav Serubabel natu i Sealtiel, a luluai na gunan Iuda, ma tadav Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar, dari: ² A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Go ra tarai dia biti ba ra kilala pa i ot boko ba da pait ra kuba i ra Luluai tana. ³ Io, ra tinata kai ra Luluai i ga arikai ta ra ngie i Kagai ra propet dari: ⁴ Dave, go ra kilala i topa ia bar ba ava kiki ta kavava lavur pal di alur kapi diat ma ra umana bo na davai, ma go ra pal i tarip uka? ⁵ Io, ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a nuk pa kavava mangamangana. ⁶ Ava tar vaume ra ngala, ma ava varurue ra ikilik ika; ava ian, ma pa ava maur; ava momo, ma pa i tup avat; ava mal, ma pa ava malapang tana; ma nina i kap ra vabongon i da i poe ta ra popopoi i tarada. ⁷ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a nuk pa kavava mangamangana. ⁸ Avat a tutua urama ra lualuana, ma avat a vila pa ra davai, ma avat a pait ra pal; ma ina manane, ma ina mamar tana, ra Luluai i bit!. ⁹ Ava ga kaina upi ra peal, ma ra paupau ka i ga vana rikai, ma ba ava ga mulue varurue ta kavava pal, iau ga vu vue. I vuna ta ra ava? a Luluai kai ra lavur kor i biti. Ure kaugu pal, a taripuna; ma tago avat tikitikai ava varvakai ma ra kubakuba i vavat iat. ¹⁰ Kari ure avat ra bakut pa i tul tar ra mavoko, ma ra pia i muie vake ra vuaina. ¹¹ Ma iau ga vartuluai upi ra e na keake ba na taun ra gunan, ma ra umana luana, ma ra kon, ma ra vain, ma ra oliva, ma nam ba ra pia i vuai vaarike, ma ra tarai, ma ra umana

vavaguai, ma ra lavur papalum dia pait ia ma ra lima i diat.

¹² Io, Serubabel natu i Sealtiel ma Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar ngalangala, ma ra ibaiba na tarai, dia ga torom ta ra nilai ra Luluai kadia God, ma ta ra tinata kai Kagai ra propet, tago ra Luluai kadia God i ga tar tulue; ma ra tarai dia ga burut ta ra luaina mata i ra Luluai. ¹³ Ma Kagai ra tultul kai ra Luluai i ga tatike ra tinata kai ra Luluai pire ra tarai, dari: Iau ki maravut avat, ra Luluai i biti. ¹⁴ Ma ra Luluai i ga vargat ra tulungea i Serubabel natu i Sealtiel, ra luluai na gunan Iuda, ma ra tulungea i Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar ngalangala, ma ra tulungea i ra tarai par ba dia ki valili; ma dia ga vut, ma dia ga papalum ta ra kuba i ra Luluai kai ra lavur kor, kadia God, ¹⁵ ta ra bung a ura vinun ma a ivat, ta ra gai laptikai, ta ra vauruana kilala Darius i ga king tana.

2

A minamar i ra kalamana kuba i ra Luluai

¹ Ta ra gai lavurua ma ra bung a ura vinun ma tikai tana, ra tinata kai ra Luluai i ga arikai ta ra ngie i Kagai ra propet dari: ² Go una ve Serubabel natu i Sealtiel, ra luluai na gunan Iuda, ma Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar ngalangala, ma ra ibaiba na tarai, dari: ³ To ia ta vavat i ga mat valili ta diat dia ga laun lua, ma i ga gire go ra pal lua ma kana minamar? Ma ava gire ba i dave gori? Pa i da ra magit vakuku vang ta ra luaina mata i vavat? ⁴ Ma ra Luluai i biti ka dari: Serubabel, go una ongor ika; ma una ongor, Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar ngalangala; ma avat ra tarai par ta ra gunan, avat a ongor ika, ra Luluai i biti, ma avat a papalum; tago iau ki maravut avat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ⁵ varogop ma ra tinata da ga kubu ia ba ava ga irop kan Aigipto, ma ra Tulungeagu i ga ki pire vavat; koko avat a burut.

⁶ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Tikai mulai ina vadadar ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan, ma ra ta, ma ra pia i ge, ba i tar par a paupau bung; ⁷ ma ina vadadar ra lavur vuna tarai par, ma ra lavur ngatngat na magit kai ra lavur vuna tarai par diat a vut, ma ina vabuka go ra pal ma ra minamar, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁸ Kaugu ra silva, ma kaugu ra goled, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁹ A minamar i go ra pal namur na lia ta dir ma ra minamar lua, ra Luluai kai ra lavur kor i biti; ma ta go ra gunan ina vartabar ma ra malmal, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

Di pit ra tarai kai ra Luluai tago pa dia dovot

¹⁰ Ta ra bung a ura vinun ma a ivat, ma ta ra gai lavuvat, ta ra vauruana kilala Darius i ga king tana, ra propet Kagai i ga tatike ra tinata kai ra Luluai dari: ¹¹ A Luluai kai ra lavur kor i biti: Go una tir ra umana tena tinabar ure ra varkurai, ma una biti dari: ¹² Ba tikai i kap ra kirip i gomgom ta ra ngu kana mal, ma ra ngu na mal i agil ta gem, ba ta punupur, ba ta vain, ba ta dangi, ba ta enana magit na nian, dave, nam bula na gomgom? Ma ra umana tena tinabar dia ga bali ia, ma dia ga biti: Pata. ¹³ Ma Kagai i ga biti: Ma ba tikai i dur tago i ga bili ra minat, ma i bili ta tikai ta nam diat, dave, na dur tana? Ma ra umana tena tinabar dia ga bali ia, ma dia ga biti: Na dur. ¹⁴ Io, Kagai i ga biti dari: Damana go ra tarai, ma damana go ra vuna gunan ta ra luaina matagu, ra Luluai i biti; ma damana bula ra lavur papalum dia pait ia ma ra lima i diat; ma nam bula ba dia vartabar me abara, i tar dur.

¹⁵ Ma go iau lul pa avat ba avat a nuk pa ia papa gori ma namur vanavana, ba pa di vung boko tika na vat taun ta ra vat ta ra pal i gomgom kai ra Luluai; ¹⁶ ta nam ra e par, ba di ga tadav tika na vuvungaina ba a ura vinun na valavalar tana, i vinun uka; ma ba di ga tadav ra tung na vain

upi da kulupe ra ilima na vinun na pal a tava na vain tana, a ura vinun uka tana. ¹⁷ Iau ga ubu avat ma ra e na malamalapang, ma ra minait na davai, ma ra bata na vatvat, ta ra lavur papalum ava ga pait ia; ma pa ava ga nuknuk likun upi iau, ra Luluai i biti. ¹⁸ Ea, avat a nuk pa ia papa gori ma namur vanavana, papa ra bung a ura vinun ma a ivat ta ra gai lavuvat, papa ra bung di ga vung ra vunapai ra pal i gomgom kai ra Luluai tana, avat a nuk pa ia. ¹⁹ Dave, ra pat na davai i ki boko ta ra pal na vuvuvung? Ma dave, ra davai na vain, ma ra lovo, ma ra gamata, ma ra oliva, pa diat a vuai mulai boko? Papa gori ina vadoane avat.

A vavalima kai ra Luluai pire Serubabel

²⁰ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav mule Kagai ta ra bung a ura vinun ma a ivat ta nam ra gai dari: ²¹ Una ve Serubabel, ra luluai na gunan Iuda, dari: Ina vadadar ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan; ²² ma ina vue pukue vue ra kiki na king ta ra umana kiki na varkurai, ma ina vamutue vue ra ongor i ra umana vuna gunan kai ra umana vuna tarai; ma ina vue pukue vue ra umana kiki na vinavana ma diat bula dia ki tana; ma ra umana os ma diat dia ki tana diat a virua, tikatikai ta ra pakat na vinarubu kai turana. ²³ Ma ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ta nam ra e ina vatur vake u Serubabel, kaugu tultul, natu i Sealtiel, ra Luluai i biti, ma ina mal pa u pi una da ra domol na vakilang; tago iau tar pilak pa u, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

A BUK KAI RA PROPET SEKARIA

A nioro upi da talil tadav ra Luluai

¹ Ta ra gai lavutul, ta ra vauruana kilala Darius i ga ki na king tana, a tinata kai ra Luluai i ga tadav Sekaria natu i Berekia natu i Ido, ra propet, dari: ² A Luluai i tar kankanuane tuna ra umana tama i vavat. ³ Kari una biti ta diat dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a lilikun piragu, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma ina lilikun tadav avat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁴ Koko avat a da ra umana tama i vavat, diat ba ra umana propet lualua dia ga varvai pire diat dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a vana tapuku kan kavava kaina mangamangana, ma kan ra lavur kaina magit ava pait ia; ma pa dia ga valongore, ma pa dia ga torom tagu, ra Luluai i biti. ⁵ A umana tama i vavat, akave diat? Ma ra umana propet dia laun tukum bar? ⁶ Ma ga kaugu tinata ma kaugu lavur togotogo, nina iau ga tul tar diat ta ra umana propet, kaugu umana tultul, pa dia ot bar pire ra umana tama i vavat? Ma dia ga lilikun ma dia ga biti: A lavur magit ba ra Luluai kai ra lavur kor i ga mainge ba na pait ia ta vevet, varogop ma kaveve mangamangana ma kaveve lavur papalum, nam ra lavur magit i ga pait ia ta vevet.

A ninana kai ra propet ure ra umana os

⁷ Ta ra bung a ura vinun ma a ivat, ma ra gai a vinun ma tikai nina di vatang ia ba Sebat, ta ra vauruana kilala Darius i ga king tana, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Sekaria natu i Berekia natu i Ido, ra propet, dari: ⁸ Iau ga gigira ra marum, ma ea, tika na tutana i ki ra os i meme, ma i ga tur ta ra makur a iluga ta ra malur, ma ra umana os, a umana meme ma ra umana kubar ma ra umana pua, dia ga tur namur tana. ⁹ Ma iau ga titir ba: Luluai, dave go diat?

Ma ra angelo nina amir ga tata me i ga biti tagu dari: Ina vaarike boko diat piram. ¹⁰ Ma ra tutana nina i ga tur ta ra makur a iluga i ga tata ma i ga biti: Nam diat ra Luluai i ga tulue diat upi diat a kotokotop ra gunagunan. ¹¹ Ma dia ga bali ra tinir kai ra angelo nina i tur livuan ta ra makur a iluga, ma dia ga biti: Ave ga kotokotop ra gunagunan, ma ea, ra gunagunan i ki vovovon ma i ngo ko. ¹² Ma ra angelo kai ra Luluai i ga tata ma i ga biti: Ea, Luluai kai ra lavur kor, aivia ra bung boko pa una mari Ierusalem ma ra umana pia na pal Iuda, nina u ga kankanuane diat go ra lavurua na vinun na kilakilala? ¹³ Ma ra Luluai i ga bali ra angelo nina amir ga tata me ma ra bo na tinata, ma i ga vatang ra tinata na varmaram. ¹⁴ Io, ra angelo ba amir ga tata me i ga biti tagu dari: Una oraoro dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Iau tar ongor ma ra ngala na niongor ure Ierusalem ma Sion. ¹⁵ Ma iau kankanuane tuna ra umana vuna tarai dia ki vakuku; tago iau ga kankan a ik ika, ma dia ga vangala ka ra balbali. ¹⁶ Kari ra Luluai i biti dari: Iau tar lilikun tadav Ierusalem ma ra varmari; da pait ra kubagu tana, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma da valar Ierusalem ma ra vinau na valavalar. ¹⁷ Una oraoro mulai dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Kaugu umana pia na pal diat a vung rede boko; ma ra Luluai na vamaram Sion boko, ma na pilak pa boko Ierusalem.

A ninana kal ra propet ure ra ivat na ramuna ma ra ivat na tena madaka ta ra palariam

¹⁸ Ma iau ga idok, ma iau ga gigira, ma ea, a ivat na ramuna. ¹⁹ Ma iau ga biti ta ra angelo ba amir ga tata me: Ava go diat? Ma i ga bali iau: Go ra ivat na ramuna nina dia ga korot varbaiane Iuda, Israel, ma Ierusalem. ²⁰ Ma ra Luluai i ga ve tar a ivat na tena madaka ta ra palariam tagu. ²¹ Ma iau ga biti: Go diat dia vut upi ra ava? Ma i ga biti dari:

Go ra ivat na ramuna dia ga korot varbaiane Iuda, ma pa ta tutana i ga vatur mule ra uluna urama; ma ga go diat dia ga vut upi diat a vaburut diat, upi diat a rapue ra umana ram u ra umana vuna gunan, diat ba dia ga vatur ra ramu i diat urama ure ra gunan Iuda upi diat a ubu varbaiane.

2

A ninana kai ra propet ure ra tutana ma ra vinau na valavalar

¹ Ma iau ga idaidok, ma iau ga gigira, ma ea, tika na tutana, Ma i ga vatur ra vinau na valavalar. ² Io, iau ga biti: U vana uve? Ma i ga biti tagu: Ina valar Ierusalem upi ina nunure ba aivia ra pokono ra tababana, ma aivia ra lolovinana. ³ Io, ra angelo nina ba amir ga tata me i ga vana oai, ma ta ra tika na angelo i ga vana rikai upi dir a varkuvo me, ⁴ ma i ga biti tana dari: Una vutvut, amur a tata ma go ra barmana, ma una biti: Ierusalem na ki da ra umana pia na pal ba pa di bait kikel bat diat, tago a ngala na kor na tarai ma mangoro na vavaguai tana. ⁵ Tago ra Luluai i biti: Iau ina da ra liplip na iap kikel ia, ma iau ra minamar livuan tana.

Di oro guve diat dia ki irai

⁶ Arua, arua, avat a vilau kan ra gunan ra papar a labur, ra Luluai i biti; tago iau tar varbaiane avat tar ta ra ivat na matana vuvu, ra Luluai i biti. ⁷ Arua Sion, una takap, u ba amur ki varurung ma natu i Babilon, a vavina.

⁸ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari, ba kana minamar i tar tulue iau tadav ra umana vuna gunan ba dia ga ra varpa pire vavat, (tago nina i bili avat i bili ra kiau na matana): ⁹ Ea, ina tulue vaarike ra limagu ure diat, ma diat a da ra magit na ra varpa pire diat dia ga torom ta diat; ma avat a nunure ba ra Luluai kai ra lavur kor i tar tulue iau: ¹⁰ U natu i Sion, a vavina, una kakailai ma una gugu; tago ina pot ma ina ki livuan tam, ra Luluai i biti. ¹¹ Ma mangoro na vuna tarai diat a agil ra Luluai ta

nam ra e, ma diat kaugu tarai; ma ina ki livuan tam, ma una nunure ba ra Luluai kai ra lavur kor i tar tulue iau piram. ¹² Ma ra Luluai na kale pa Iuda kana tiniba ta ra gunan i gomgom, ma na pilak pa boko Ierusalem. ¹³ A tarai par, avat a ki mut ta ra luaina mata i ra Luluai; tago i tar tut irop kan ra kubana i gomgom.

3

A ninana kai ra propet ure Iosua ra tena tinabar ngalangala

¹ Ma i ga vaarike Iosua tagu, ra tena tinabar ngalangala, i tur ta ra luaina mata i ra angelo kai ra Luluai, ma Satan i ga tur ta ra papar a limana tuna upi na takun ia. ² Ma ra Luluai i ga biti tai Satan: A Luluai na bor u Satan, maia, ra Luluai nina i ga pilak pa Ierusalem na bor u; dave, go pa i varogop bar ma ra pakana davai di gorone vue kan ra iap? ³ Ma Iosua i ga vi pit ma ra mal i dur ta ra luaina mata i ra angelo. ⁴ Ma ra angelo i ga tata ma i ga biti ta diat dia tur ta ra luaina matana dari: Avat a pala vue ra keo na mal kan ia. Ma i ga biti tana iat: Ea, iau tar pun vue kaum varpiam kan u, ma ina vauluve u ma ra mal na minong. ⁵ Ma i ga biti: Boina ba da vung ra mari na vipuar ta ra uluna. Damana dia ga vung ra mari na vipuar ta ra uluna, ma dia ga vauluve ma ra umana mal; ma ra angelo kai ra Luluai i ga tur ie. ⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i ga vateten Iosua, ma i ga biti dari: ⁷ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Gala una vanavana ta kaugu lavur nga, ma gala una kudakudar piragu, una kure ra kubagu, ma una balaure kaugu lavur bala na gunan, ma ina tul tar ia tam ba una ruk varurung ma diat dia turtur maravai.

⁸ Io, u Iosua ra tena tinabar ngalangala, avat ma ra umana talaim ba dia ki ra luaina matam, avat a valongore; tago diat a tarai na vakilang; tago ina vatavua vaarike kaugu tulul, ra Ibul. ⁹ Ea, ra vat nina iau ga

vung ia ta ra luaina mata i Iosua, lavurua na paparaina tana, ma ina poko ra tutumu tana, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma ina kari vue ra varpam kai nam ra gunan ta ra kpono bung. ¹⁰ Ta nam ra e, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, tikitikai ta vavat na ting pa talaina, upi dir a ki ta ra bit a davai na vain ma ta ra bit a davai na lovo.

4

A turtur na birao ma ra ura davai na oliva

¹ Ma ra angelo nina ba amir ga tata me i ga vut mulai, ma i ga vangun iau, da di vangun tikai ta kana niva. ² Ma i ga tir iau dari: Ava u gire? Ma iau ga biti: Iau tar gigira, ma ea, tika na turtur na birao ba di ga pait vapar ia ma ra goled, ma ra la ta ra uluna, ma lavurua na lamp tana, ma lavurua na kaur ure ra umana lamp nina dia ki ta ra uluna; ³ ma a ura davai na oliva dir tur maravai tana, tikai ta ra papar a lima tuna ta ra la, ma ta ra tikai ta ra papar a maira tana. ⁴ Ma iau ga tata ma iau ga biti ta ra angelo ba amir ga tata me dari: Kaugu luluai, ava go diat? ⁵ Ma ra angelo ba amir ga tata me i ga bali iau, ma i ga biti tagu dari: Dave, pa u nunure ba ava go diat? Ma iau ga biti: Pata, kaugu luluai. ⁶ Io, i ga bali iau ma i ga biti tagu dari: A tinata kai ra Luluai go tadav Serubabel dari: Vakir ma ra niongor, ma vakir ma ra dekdek, ia kaka ma ra Tulungeagu, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁷ To ia u ra luana i manga tuluai urama? Una tamataman boko ta ra luaina mata i Serubabel; ma na kap vaarike ra vat na ngu na pal, ma da oraoro dari: Da manane, da manane!

⁸ Ma tikai bula ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ⁹ A lima i Serubabel i ga vung ra vunapai go ra pal, ma ra limana na pait vaip ia bula; ma una nunure boko ba ra Luluai kai ra lavur kor i tar tulue iau tadav avat. ¹⁰ Tago to ia i pidimuane ra bung na ikilik na magit? Diat a gire boko ma ra gugu ra vinau

na valavalar ta ra lima i Serubabel. Go ra lavurua, diat a umana kiau na mata i ra Luluai, nina dia vana vurvurbit ta ra rakarakan a gunagunan par. ¹¹ Ma iau ga bali ia ma iau ga biti tana dari: Ava ra kukurai ra. ura davai na oliva, tikai ta ra papar a lima tuna ta ra turtur na birao, ma ta ra tikai ta ra papar a maira tana? ¹² Ma iau ga vaurua ma ra tinir dari: Ava bar go ra ura ingar i ra oliva, nina dir tur maravai ta ra ura pintoro na goled ba di lolonge tar ra dangi tana? ¹³ Ma i ga torom tagu, ma i ga biti: Ma pa u nunure vang ba ava nam dir? Ma iau ga biti: Pata, kaugu luluai. ¹⁴ Ma i ga biti: A ura natu i ra dangi nam, ma dir tur ta ra luaina mata i ra Luluai na rakarakan a gunagunan.

5

A pinpin na buk i purpururung

¹ Io, iau ga idaidok mulai, ma iau ga gigira, ma ea, tika na pinpin na buk i purpururung. ² Ma i ga tir iau: Ava u gire? Ma iau ga bali ia dari: Iau gire ra pinpin na buk i purpururung; ra lolovinana a ilima na pokono, ma ra tababana a ura pokono ma a papar. ³ Ma i ga biti tagu: Go ra bilak na varkurai ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan par; tago da vamutue vue diat dia loalong papa gori ure, ma da vamutue vue diat dia vavalima vavaongo papa gori ure. ⁴ Iau tar tul tar ia ba na vana oai, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma na ruk ta ra kuba i ra tena nilong, ma ra kuba i nina i vavalima vavaongo ta ra iangigu; ma na kiki ta ra bala na pal, ma na vaimur vue ra umana davai ma ra lavur vat i tana.

A vavina ta ra bala na valavalar

⁵ Ma ra angelo nina amir ga tata me i ga papangai, ma i ga biti tagu dari: Go una idaidok, ma una gire go ra magit i vana rikai. ⁶ Ma iau ga tir ia: Ava nam? Ma i ga biti: A valavalar na kon go nina i vana rikai. I ga biti bula dari: Go kadia

kaina mangamangana ta ra gunagunan parika; ⁷ (ma di ga tak vue ra tubatuba di ga pait ia ma ra bol,) ma a vavina go, i kiki ta ra bala na valavalar. ⁸ Ma i ga biti: A Varpiam go; ma i ga taun tar ia ta ra bala na valavalar, ma i ga tuba bat ia ma nam ra tubatuba na bol. ⁹ Namur iau ga idaidok, ma iau ga gigira, ma ea, a ura vavina dir ga vana rikai, ma dir ga bebe ta ra vuvu; ma ra umana bebea i dir dia ga da ra bebea i ra mou; ma dir ga puak vaarike ra valavalar urama ta ra maup. ¹⁰ Ma iau ga tir ra angelo nina amir ga tata me dari: Dir puak pa ra valavalar uve? ¹¹ Ma i ga biti tagu: Upi da pait ra kuba i ra vavina ta ra gunan Sinar; ma ba di tar vatur ia, da vaki ia tana ta kana kiki iat.

6

A ivat na kiki na vinavana

¹ Ma iau ga idaidok mulai, ma iau ga gigira, ma ea, a ivat na kiki na vinavana dia ga vana rikai livuan ta ra ura luana; ma ra ura luana dir ga palariam gobol. ² Di ga kun ra ura os meme ta ra luaina kiki na vinavana, ma ta ra vauruana a ura korong, ³ ma ta ra vautuluna a ura pua, ma ta ra vaivatina a ura dukaduka. ⁴ Ma iau ga tata ma iau ga biti ta ra angelo amir ga tata me dari: Kaugu luluai, ava go diat? ⁵ Ma ra angelo i ga balbali ma i ga biti tagu: Go diat diat a vana oai ta ra ivat na matana vuvu, ba dia ga tur ta ra luaina mata i ra Luluai i ra rakarakan a gunagunan. ⁶ Ra kiki na vinavana ma ra ura os korong tana i vana ta ra gunan ta ra papar a labur; ma ra ura pua dir ga mur ia; ma ra ura dukaduka dir ga vana oai upi ra gunan ta ra papar a taubar. ⁷ Ma ra umana os dia ga vana oai, ma dia ga mainge upi diat a vana vurvurbit ta ra gunagunan; ma i ga biti: Avat a vana, avat a kotokotop ra gunagunan. Damana dia ga kotokotop ra gunagunan. ⁸ Ma namur i ga oro iau ma i ga biti tagu: Ea, dir ba dir vana ta ra gunan ta

ra papar a labur dir tar vango ra Tulungeagu ta ra gunan ta ra papar a labur.

Di vipuar Iosua

⁹ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav iau dari: ¹⁰ Ta diat dia ga ki na vilavilau, una agur pa Keldai ma Tobia ma Iedaia; ma ta nam ra bung iat una vana ma una ruk ta ra kuha i Iosia natu i Sepania, nina ba diat dia ga pot maro Babilon dia ki tana; ¹¹ maia pa, una vatur vake ra silva ma ra goled ta diat, ma una mal pa ra vipuar me, ma una vatoke tar ia ta ra ulu i Iosua natu i Ieosadak, ra tena tinabar ngalangala; ¹² ma una biti tana dari: A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Avat a gire ra tutana ba ra iangina a Ibul; ma na tavua rikai ta kana gunan, ma na pait ra pal i gomgom kai ra Luluai; ¹³ maia pa, ia iat na vatur ra pal i gomgom kai ra Luluai; ma na mamar, ma na ki na varkurai ta kana kiki na king; ma tika na tena tinabar na tur pire kana kiki na king; ma dir a ki na malmal. ¹⁴ Ma ra vipuar na tur na im ta ra pal i gomgom kai ra Luluai ure Keldai ma Tobia ma Iedaia, ma ure ra varmari kai natu i Sepania. ¹⁵ Ma diat dia ki vailik diat a pot, ma diat a maravut ta ra pal i gomgom kai ra Luluai, ma avat a nunure tana ba ra Luluai kai ra lavur kor i ga tulue iau tadav avat. Ma da pait ot pa go ona ava ongor ma ra tinorom ta ra tinata kai ra Luluai kavava God.

7

Di tata bat ra vinevel vavaongo

¹ Ma ta ra vaivatina kilala Darius i ga king tana, ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Sekaria ta ra bung a ivat ma ra gai lavuvat, a gai Kisleu. ² Ma ra tarai Betel dia ga tulue Sareser ma Regem-Melek ma kadia tarai bula, upi diat a lulul vovo pa ra Luluai ba na mari diat, ³ ma upi diat a tir ra umana tena tinabar ta ra kuba i ra Luluai kai ra lavur kor, ma ra umana propet, ma ra tinata dari: Dave, ina tangtangi ta ra gai a ilima,

ma ina vevel da iau ga pait ia ta go ra mangoro na kilala?

⁴ Ma ra tinata kai ra Luluai kai ra lavur kor i ga tadav iau dari: ⁵ Una varvai pire ra tarai ta ra gunan, ma tadav ra umana tena tinabar dari: Ba ava Vevel ma ava tangtangi ta ra gai a ilima ma ta ra gai lavurua go ra lavurua na vinun na kilakilala, dave ava ga vevel ure iau iat bar? ⁶ Ma ba ava ian ma ba ava momo, dave, pa ava ian ure avat ika, ma pa ava momo ure avat mulai ka, laka? ⁷ Ta nam ra e ba Ierusalem i ga kor ma ra tarai ma i ga ki bulu, ma ra umana pia na pal kikil ia bula, ma ba ra tarai dia ga ki aro Negeb ma ta ra gunan i tamataman, dave, ra Luluai pa i ga vaarike vang go ra umana tinata ta ra umana propet lualua?

A kini na vilavilau ia ra vuai ra varpiam

⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai i ga tadav Sekaria dari: ⁹ A Luluai kai ra lavur kor i ga biti dari: Avat a pait ra takodo na varkurai, ma avat par tikatikai avat a maravut ra umana tura i vavat ma avat a mari diat; ¹⁰ ma koko avat a ki taun ra ua na vavina, ba ra nat na ling, ba ra vaira, ba ra luveana; ma koko ta tikai ta vavat na nuk upi ra kaina ba na pait ia tai turana. ¹¹ Ma pa dia ga torom, ma dia ga pue ngangar, ma dia ga ang bat ra talinga i diat upi koko diat a valongore. ¹² Maia, dia ga valeo ra bala i diat upi na da ra vat i manga leo, kan diat a valongore ra tinata na vartovo, ma ra tinata ba ra Luluai kai ra lavur kor i ga tulue ma ra Tulungeana ta ra umana propet lualua; kari ra Luluai kai ra lavur kor i ga ngangangal na kulot. ¹³ Ma ba i ga oraoro pa dia ga valongore; damana diat bula diat a oraoro boko, ma pa ina valongore diat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti; ¹⁴ ma ina re varbaiane vue diat ma ra ragia, ma diat a ki limlivuan ta ra lavur vuna tarai ba pa dia ga nunure diat. Damana ra gunan i ga lingling ba dia ga panie, ma pa ta tikai i ga vana alalu tana, ma pa ta na i ga lilikun;

tago di ga vakaina ra ngatngat na gunan.

8

A Luluai i vavalima ba Ierusalem na tut mulai

¹ Ma ra tinata kai ra Luluai kai ra lavur kor i ga tadav iau dari: ² A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Iau tar ongor ure Sion ma ra ngala na niongor, ma i karangap tuna kaugu niongor ure. ³ A Luluai i biti dari: Iau tar talil tadav Sion, ma ina ki livuan ta ra pia na pal Ierusalem; ma da vatang Ierusalem ba ra dovot na pia na pal; ma da vatang ra luana kai ra Luluai kai ra lavur kor ba ra luana i gomgom. ⁴ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Tuka, a umana patuana ma ra umana tubuan na vavina diat a ki boko ta ra lavur tavul Ierusalem, ma diat par diat a vatur ra buka tago dia laun vao. ⁵ Ma ra umana tavul ta ra pia na pal diat a kor ma ra umana bul tutana ma ra umana bul vavina, ma diat a limlibur uka tana. ⁶ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ari i da ra magit na kinaian ta ra luaina mata i ra tarai dia ki valili ta nam ra e, dave, na da ra magit na kinaian ta ra luaina matagu? a Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁷ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ea, ina valaun kaugu tarai kan ra gunan ta ra papar a taur, ma kan ra gunan ta ra papar a taoai; ⁸ ma ina agur pa diat, ma diat a ki limlivuan ta ra gunan Ierusalem; ma diat kaugu tarai, ma iau kadia God, na dovot ma na takodo.

⁹ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Boina ba avat a ongor, avat ba ava valongore go ra tinata ta go ra e ta ra ngie i ra umana propet, nina dia ga laun lua ta ra bung ba di ga vung ra vunapai ra kuba i ra Luluai kai ra lavur kor tana, ra pal i gomgom iat, upi da pait ia. ¹⁰ Tago lua ta nam ra e ra tarai ma ra umana vavaguai dia ga papalum vakuku; ma nina i olo ma i irop mulai pa i vanavana na malmal ure ra ebar; tago iau ga vakankan ra tarai upi diat a kankan varvargil, tikatikai ure talaina. ¹¹ Ma go pa ina pait mule ra magit ta ra

ibaiba ta go ra tarai da iau ga pait ia lua, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ¹² Tago da vaume ra malmal; a davai na vain na vuai, ma ra pia na tul tar ra vuaina, ma ra bakut na vartabar ma ra mavoko; ma ra ibaiba na tarai diat a kale pa go ra lavur magit. ¹³ Ma na dari ka: da ava ga varogop ma ra tinata na varvabilak pire ra lavur vuna tarai, avat a tarai Iuda ma ra tarai Israel, damana ina valaun avat, ma avat a da ra tinata na varvadoan; koko avat a burut, avat a ongor ika.

¹⁴ Tago ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Da iau ga nuk ia ba ina vakaina avat ba ra umana tama i vavat dia ga vakankan iau, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma pa iau ga pukue ra nuknukigu ure, ¹⁵ damana kaugu mamainga gori ba ina pait ra boina ta ra tarai Ierusalem ma ra tarai Iuda; koko avat a burut. ¹⁶ Go ra lavur magit avat a pait ia: tikatikai ta vavat na tatike ra dovotina pire talaina, avat a varkurai takodo, ma avat a varkurai na malmal ta kavava umana mataniolo; ¹⁷ ma koko ta tikai ta vavat na nuk upi ta kaina magit ure talaina; ma koko avat a manane ra vavalima vavaongo; tago nam ra lavur magit iau milmilikuane, ra Luluai i biti.

¹⁸ Ma ra tinata kai ra Luluai kai ra lavur kor i ga tadav iau dari: ¹⁹ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ra vinevel ta ra gai a ivat, ma ra vinevel ta ra gai a ilima, ma ra vinevel ta ra gai lavurua, ma ra vinevel ta ra gai a vinun, diat a da ra gugu ma ra gina pire ra tarai Iuda, a umana lukara na gugu; kari avat a manane ra dovotina ma ra malmal.

²⁰ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Na dari boko: a umana vuna tarai, ma ra tarai ba dia ki ta ra mangoro na pia na pal, diat a pot; ²¹ ma ra tarai tai tika na pia na pal diat a tadav diat tai ta ra tikai, ma diat a biti dari: Dat a lulut, ma dat a lul ra varmari tai ra Luluai, ma dat a tikitikan upi ra Luluai kai ra lavur kor; ma iau bula dat. ²² Maia, a kor na tarai, ma ra umana dekdek na vuna gunan, diat a vut upi diat a

tikatikan upi ra Luluai kai ra lavur kor aro Ierusalem, ma upi diat a lul pa ra varmari tai ra Luluai.

²³ A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ta nam ra e a vinun na tutana ta ra lavur alaala tinata diat a kinim vake ra tutana Iudaia ta ra ngu na mal, ma diat a biti: Dat a varagur, tago ave tar valongore ba God i ki maravut avat.

9

A varkurai ure ra umana vuna tarai dia ki maravai

¹ A mamat na tinata kai ra Luluai ure ra gunan Kadrak, ma Damasko kana kiki; tago ra Luluai i bobo ra tarai, ma i bobo ra lavur vuna tarai Israel par; ² ma Kamat bula nina dir varlangunai me; Tiro ma Sidon, tago dir manga kabinana. ³ Ma Tiro i ga pait kana dekdek na liplip, ma i ga vung vake ra silva da ra tobon, ma ra goled da ra pikai ta ra nga. ⁴ Ea, ra Luluai na uvua pa ia, ma na re vue kana liplip upi na bura uro na ta; ma da vaimur vue. ⁵ Askelon na gire ma na burut; damana Gasa, ma na kadik tuna; damana Ekron, tago nina i ga nurnur tana na malari; ma ra king Gasa na virua, ma Askelon na lingling ika. ⁶ Ma ra umana nat na kete diat a ki Asdod, ma ina ubu vue ra mangamangana kolakolo kai ra tarai Pilistia. ⁷ Ma ina tak vue ra gap kan ra ngie i diat, ma ra magit i bilak kan ra pal a ngie i diat; ma diat bula tika na ibaiba ure kada God; ma diat a da ra apik na tarai Iuda, ma Ekron na da ra tutana Iebus. ⁸ Ma ina ki kiki kaugu pal da ra loko na tarai na vinarubu, ma pa ta na na ruk ma na irop mulai; ma pa ta tena ki vartaun na vana alu mulai, tago go iau tar gire ma ra matagu iat.

A king kai Sion ta ra e namur

⁹ Una gugu mat, natu i Sion, a vavina; una ngenge, natu i Ierusalem, a vavina; gire, kaum king i vana piram, a tena takodo ma ra tena uvuvia varpa; i madu ra balana, ma i ki ra as, maia, ra nat na as. ¹⁰ Ma ina kure vue ra kiki na vinavana kan

Epraim, ma ra os kan Ierusalem, ma da bubur ra panak na vinarubu; ma ia iat na vartuluai pire ra umana vuna tarai ba diat a ki na malmal; ma kana kiki na varkurai na tur pa ia ta ra ta ma na tuk tar ta ra ta, ma na tur pa ia ta ra Tava Alir ma na tuk tar ta ra mutuaina langlangun na rakarakan a gunagunan.

Da vatut mule Sion

¹¹Ma u bula, iau tar pala vue kaum tarai ba di ga tar vi diat kan ra tung ba pa ta tava tana, ure ra gapu i kaum kunubu. ¹²Avat a lilikun ta ra gunan na bakbakit, avat ba ava ki na vilavilau ma ra nurnur; gori iat iau ve avat ba ina vaurua ma ra balbali pire vavat. ¹³Tago iau tar lele Iuda da kaugu panak, ma iau tar vung Epraim tana da ra pu; ma ina vatut kaum umana bul tutana, Sion, ure kaum umana bul tutana, Elas, ma una da ra pakat na vinarubu kai ra lebe. ¹⁴Ma ra Luluai na vana rikai arama liu ta diat, ma kana pu na palapala ia da ra meme; ma ra Luluai God na vu ra tavur, ma diat a varagur ma ra umana kalivuvur na taubar. ¹⁵A Luluai kai ra lavur kor na varubu bat diat; ma diat a ian ma diat a rua taun ra umana lika; ma diat a momo ma diat a varvareo da ta ra vain; ma diat a buka da ra umana la, ma da ra umana ngu na uguugu na vartabar. ¹⁶Ma ta nam ra bung ra Luluai kadia God na valaun kana tarai da ra kikil na sip; tago dia da ra umana ngatngat na vat ta ra vipuar na king, ma dia bagabagele ta kana gunan. ¹⁷Tago i peal mat ra bo na magit tana, ma i mamar tuna! A umana barmana diat a tavua ta ra kon, ma ra umana inip na vavina ta ra kalamana polo na vain.

10

A Luluai na valaun kana tarai

¹Avat a lul ra Luluai upi na tul tar ra bata ta vavat ta ra e na bata namur; a Luluai iat i pala ra meme, ma na tul tar ra ngala na bata ta diat, ma ra lavur mangana davai i tavua ta ra uma. ²Tago ra umana tabataba

na pal dia tata vakuku, ma ra umana tena papait dia gire ra vaongo; dia varvai ure ra ririvon vakuku, dia varvamaram vakuku; kari dia tenten vurvurbit da ra umana sip, dia malari, tago pa ta tena balabalaure sip.

³Kaugu kankan i tar birao ure ra umana tena balabalaure sip, ma ina vapagumanene ra umana raprap; tago ra Luluai kai ra lavur kor i tar tadav kana kikil, ra tarai Iuda, ma na mal pa diat upi diat kana os na vinarubu, a kaliana. ⁴Tana iat na vana rikai ra vat na ngu na pal, tana iat ra ot, tana iat ra panak na vinarubu, tana iat ra lavur tena varkurai par. ⁵Ma diat a da ra umana lebe ba dia rua taun kadia lavur ebar ta ra pikai na nga ta ra vinarubu; ma diat a varvarubu, tago ra Luluai i maravut diat; ma diat dia ki ra os diat a purpuruan.

⁶Ma ina vapadikat ra tarai Iuda, ma ina valaun ra tarai Iosep, ma ina agur valilikun pa diat, tago iau tar mari diat; ma na varogop ba pa iau ga okole vue diat; tago iau ra Luluai kadia God, ma ina torom ta diat.

⁷Ma ra tarai Epraim diat a da ra lebe, ma ra bala i diat na gugu da ma ra vain; maia, a umana natu i diat diat a gire, ma diat a ga; a bala i diat na gugu tai ra Luluai.

⁸Ina vivigul upi diat, ma ina varurue diat, tago iau tar valaun diat; ma diat a peal mulai da dia ga peal lua. ⁹A dovotina iau ga oe diat livuan ta ra lavur vuna tarai; ia kaka diat a nuk pa iau ta ra lavur gunan vailik; ma diat a tabar vangala ra umana natu i diat, ma diat a lilikun mulai. ¹⁰Ina ben vairop mule diat kan ra gunan Aigipto, ma ina varurue vairop diat kan Asiria; ma ina agur pa diat ta ra langun Gilead ma ta ra papar Lebanon; ma diat a kor ika tana. ¹¹Ma diat a tinur bolo ta ra ta i varvaim, ma da kita ra bobol na ta, ma ra lubu ta ra Nil na mama; ma da vaikilik pa ra ngala na nuknuk i Asiria ure mule, ma ra buka na varkurai kai Aigipto na panie.

¹² Ma ina vaongor pa diat tai ra Luluai; ma diat a vanavana ta ra iangina, ra Luluai i biti.

11

¹ Lebanon, una papa are kaum mataniolo upi ra iap na vaimur vue kaum lavur tagatagal. ² A iara, una kukula, tago ra tagatagal i tar bura, tago ra umana kaliaa dia tar kaina; avat a kukula, ra umana giao ta ra gunan Basan, tago di tar tagi ra ngala na lokalokor. ³ Ea, ra umana tena balabalaure sip dia kukukula, tago kadia minamar i tar panie! Ea, a umana nat na leon dia kukukula, tago ra minamar kai ra Iordan i tar tukum!

A umana tena balabalaure sip dia papait vakuku

⁴ A Luluai kaugu God i biti dari: Una tabatabar ra kikil na sip ba da doko diat; ⁵ a tarai ba dia kul diat diat a ubu diat, ma pa ta na i takun diat; ma diat dia ivure diat dia biti: Da pite pa ra Luluai, tago iau tar uviana; ma kadia umana tena varbalaurai pa dia mari diat. ⁶ Io, ra Luluai i biti: Pa ina mari mule ra tarai ta ra gunagunan, ma ina tul tar ra tarai tikatikai ta ra lima i talaina, ma ta ra lima i kana king; ma diat a ubu gigi ra gunagunan, ma pa ina valaun diat kan ra lima i diat. ⁷ Damana iau ga tabatabar ra kikil na sip ba da doko diat, ra umana biaui tuna ta ra lavur sip. Ma iau ga vatur vake a ura davai; tikai iau ga vaiang tar ra iangina ba Varmari, ma ta ra tikai ba Vinivi; ma iau ga tabatabar ra kikil na sip. ⁸ Ma iau ga ubu vue ra utul a tena varbalaurai ta ra kopono gai, ma ra balagu i ga talanguane diat, ma tikai bula, ra bala i diat i ga milmilikuane iau. ⁹ Io, iau ga biti: Pa ina tabar avat; nina ba i to na mat, na mat ika; ma nina ba na virua, na virua ka; ma boina ba diat dia tur valili diat a en ra virua i diat vargil. ¹⁰ Ma iau ga tak pa kaugu davai a iangina Varmari, ma iau ga bubur kutu ia, upi ina vatamam vue kaugu kunubu, nina ba avet ma ra tarai par

ave ga pait ia. ¹¹ Ma di tar vatamam vue ta nam ra bung, ma damana ra umana biaui tuna ta ra kikil na sip, ba dia makmakile iau, dia nunure ba ra tinata kai ra Luluai nam. ¹² Ma iau ga ve diat: Ona ava nuk ia ba i boina, avat a vapuak iau, ma ari ona pata, koko. Damana dia ga valar tar kaugu vapuak tagu, a utul a vinun na pakana silva. ¹³ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Una vue tar ia ta ra vuvuvung na mani, a ngatngat na mataigu ba di ga to tar ia ure iau. Ma iau ga tak pa ra utul a vinun na pakana silva, ma iau ga vue tar diat ta ra vuvuvung na mani ta ra kuba i ra Luluai. ¹⁴ Io, namur iau ga bubur kutu kaugu ta ra tika na davai, a iangina Vinivi, upi ina bubur kutu ra kini na barturana pire diat ra tarai Iuda ma Israel.

¹⁵ Ma ra Luluai i ga biti tagu: Una vatur vake mule ra tabarikik na papalum kai ra tena balabalaure sip i topor. ¹⁶ Tago ina vatut tika na tena balabalaure sip ta ra gunan, ma nam pa na mur diat dia tar rara, ma pa na tikatikan upi diat dia tar vila varbaiai, ma pa na vamap diat dia tar kinkin; go bula, pa na tabar diat dia laun bulu, ma na en ika ra vio i diat dia tubu, ma na pelegi ra kaka na kau i diat. ¹⁷ Na kaina ta kaugu tena balabalaure sip, nina i papait vakuku ma i vana kan ra kikil na sip! A pakat na vinarubu na kita ra limana ma ra kiau na matana ta ra papar a lima tuna; a limana na li tuna, ma ra kiau na matana ta ra papar a lima tuna na pula kakit.

12

Da valaun pa Ierusalem

¹ Go ra mamat na tinata kai ra Luluai ure Israel.

A Luluai, nina i vuare ra lavur bakut, ma i vung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ma i vaki ra tulungea i ra tarai, i biti dari: ² Ea, Ierusalem na da ra la na tava longlong pire ra tarai par dia ki kikilane, ma ure Iuda bula, ba da tur vartakalat bat Ierusalem.

³ Ma ta nam ra bung Ierusalem na da ra mamat na vat pire ra tarai par; ma diat par ba diat a puak pa ia diat a vakaina mule diat me; ma ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a tut varurung ure. ⁴ Ta nam ra bung, ra Luluai i biti, ina vakaian ra lavur os par; ma ra tarai dia ki ta diat diat a papaua; ma ina bobee ung ra tarai Iuda, ma ina vapula bat ra lavur os kai ra umana vuna tarai. ⁵ Ma ra umana luluai Iuda diat a biti ta ra bala i diat dari: A tarai Ierusalem diat ra dekdekigu tai ra Luluai kai ra lavur kor kadia God. ⁶ Ta nam ra bung ra umana luluai Iuda diat a da ra ubu i birao livuan ta ra davadavai, ma da ra birao na ul livuan ta ra umana vinvin kunai, ma diat a vaimur vue ra lavur vuna tarai ba dia ki kikil diat, ta ra papar a lima tuna ma ta ra papar a maira; ma Ierusalem na tavua mulai ta kana kiki iat. ⁷ Ma ra Luluai na valaun value ra umana pal na mal kai Iuda, upi koko da pite pa ra minamar i ra kuba i David ma ra minamar kai ra tarai Ierusalem, ma Iuda pata. ⁸ Ta nam ra bung ra Luluai na varubu maravut ra tarai Ierusalem; ma nina i malmalu pire diat ta nam ra bung dir a varogop ma David; ma ra apik na tarai kai David na da God iat, da ra angelo kai ra Luluai na lua ta diat. ⁹ Ma ta nam ra bung ina anan upi ina li vue ra lavur vuna tarai par nina dia vana upi diat a varubu ma Ierusalem. ¹⁰ Ma ina lolonge tar ra tulungea i ra varmari ma ra niaring ta ra apik na tarai David ma taun ra tarai Ierusalem; ma diat a bobee nina dia ga or ia, ma diat a tangie da tikai i tangie natuna, a tutana ma ra kavakake, ma diat a ki na niligur ure da tikai i ki na nilugur ure natuna, a luaina. ¹¹ Ta nam ra bung da pait ra ngala na tinangi arama Ierusalem da ra tinangi ure Adadrimon ta ra tamataman Megido. ¹² Ma ra gunan na tangi, tikatika na apik na tarai na tangi irai; a apik na tarai kai David irai, ma kadia vaden irai; a apik na tarai kai Natan irai, ma kadia vaden irai; ¹³ a apik na tarai Levi irai, ma

kadia vaden irai; a apik na tarai Simei irai, ma kadia vaden irai; ¹⁴ a umana apik na tarai par ba dia tur valili, tikatika na apik na tarai irai, ma kadia vaden irai.

13

¹ Ta nam ra bung da kal pa tika na mata na tava upi kai ra apik na tarai kai David ma ra tarai Ierusalem ure ra varpiam ma ra dur na mangamangana.

² Ma ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ta nam ra bung ina pun vue ra iang i ra lavur tabalar kan ra gunan, ma pa da nuk pa mule diat; ma ina vapanie vue bula ra umana propet kan ra gunan ma damana bula ra dur na ninunuk. ³ Ma na dari: ba tikai na tata na propet mulai, tamana ma nana nina dir ga vangala dir a biti tana: Boina ba una mat, tago u vaongo ta ra iang i ra Luluai; ma tamana ma nana ba dir ga vangala dir a goa ba i tata na propet. ⁴ Ma ta nam ra bung a umana propet tikatikai diat a vavirvir ure kadia ninana, ba dia tata na propet; ma pa diat a vavauluvai mulai ma ra olovoi i ivivuna upi diat a vartuam me; ⁵ ma ra propet na biti ka dari: Vakir iau a propet, iau a tena vinauma; tago ba iau ga bul boko di ga kul vavilavilau iau. ⁶ Ma tikai na tir ia dari: Ava nam ra umana baba ta ra limam? Ma na bali ia dari: A vuna, tago di tar ubu vakinkin iau ta ra kuba i ra umana talaigu.

Da kita ra tena balabalaure sip kai ra Luluai

⁷ Una tavangun, a pakat na vinarubu, ure kaugu tena balabalaure sip, ma ure ra tutana amir varagur me, ra Luluai kai ra lavur kor i biti; una kita ra tena balabalaure sip, ma ra umana sip diat a vana varbaiai; ma ina tul vaarike ra limagu ure ra umana ikilik. ⁸ Ma ra Luluai i biti ba ta ra gunagunan par da ubu vue a ura pakana, ma dir a mat; ma ga ra vautuluna na ki valili tana. ⁹ Ma ra vautuluna pakana ina tulue ta ra iap, ma ina tun vagomgom diat da di tun

vagomgom ra silva, ma ina valar diat da di valar ra goled; diat a kail upi ra iangigu, ma ina torom ta diat; ina biti: Diat kaugu tarai; ma diat a biti: A Luluai kaugu God.

14

Ierusalem ma ra umana vuna tarai

¹ Ea, tika na bung kai ra Luluai na vut, ba da tibe kaum tabarikik livuan tam. ² Tago ina varurue ra lavur vuna tarai upi diat a varubu ma Ierusalem; ma da uvua pa ra pia na pal, ma da lobong ra umana pal, ma da vakaina ra vaden; tika na ngungu ta ra tarai da ben vavilavilau vue diat, ma ra ibaiba na tarai pa da tak vue diat kan ra pia na pal. ³ Ma ra Luluai na vana rikai, ma na varubu ma nam ra lavur Tematana, da i ga varubu ta ra bung na vinarubu. ⁴ Ma ta nam ra bung ta kauna na tur ta ra Luana na Oliva, nina i maravai Ierusalem ta ra papar a taur; ma ra Luana na Oliva na tapelegi, ma tika na ngala na male na vana rikai livuan ta ra papar a taur ma ta ra papar a taoai; ma tika na ngungu luana na kakari uro ta ra papar a labur, ma ta ra ngungu na kakari uro ta ra papar a taubar. ⁵ Ma avat a takap ta ra male livuan ta kaugu ura luana, tago ra male livuan ta ra ura luana na tuk tar Asel; maia, avat a takap da ava ga vilau kan ra gurua ta ra e ba Usia i ki na king Iuda tana; ma ra Luluai kaugu God na pot, ma avat a varagur ma ra lavur tena gomgom.

⁶ Ma ta nam ra bung ra kapa pa na pupua, ma na madoldol ika; ⁷ na keake vatikai ka, ma ra Luluai i nunure; vakir na keake ma na marum bula; tago ba i talvivi na kapa ka. ⁸ Ta nam ra bung a tava alir na alir rikai kan Ierusalem, ma na alir varbaiai, tika na ngungu na alir upi ra ta ta ra papar a taur, ma ta ra tikai upi ra ta ta ra papar a taoai; na damana ta ra kilala na keake ma ta ra kilala na bata. ⁹ Ma ra Luluai

na king ta ra rakarakan a gunagunan par; ta nam ra e ra Luluai na kopono ko, ma ra iangina bula na kopono ko. ¹⁰ Ma ra gunan par ba i tur pa ia aro Geba tuk tar Rimon ta ra papar a taubar maravai Ierusalem na tamataman; ma Ierusalem na ki arama ta kana kiki, na tur pa ia ta ra mataniolo Benjamin ma na tuk tar ta ra mataniolo ta ra ngu na liplip (ta ra pakana ra mataniolo i ga tur lua tana), ma na tur pa mule ta ra pal na bakbakit kai Kananel ma na tuk tar ta ra tung na vain kai ra king. ¹¹ Ma ra tarai diat a ki tana, ma pa ta kaina magit mulai; Ierusalem na ki bulu ka. ¹² Ma go ra kinadik ra Luluai na ubu ra tarai par me, diat dia ga varubu ma Ierusalem, dari: a vio i diat na mareng ba dia tur boko ma ra kau i diat, ra kiau na mata i diat na mareng ta ra mata i diat, ma ra karama i diat na mareng ta ra ngie i diat. ¹³ Ma ta nam ra bung a ngala na purpuruan tai ra Luluai na tup diat; ma diat a tabe vargilgiliane vake ra lima i diat, ma diat a tut na vinarubu vargil, tikatikai ure talaina. ¹⁴ Ma Iuda na varubu bula ure Ierusalem; ma da varurue ra peal tabarikik kai ra lavur Tematana dia ki kikil ia, ra goled ma ra silva, ma ra mal, a peal tuna. ¹⁵ Ma ra kinadik damana na tup ra os, ra miul,* ra kamel, ma ra as, ma ra lavur vavaguai ta nam ra lavur gunan.

¹⁶ Ma diat par dia ki valili ta ra lavur Tematana dia ga varubu ma Ierusalem diat a vana urama ta ra kilakilala par upi diat a lotu tadav ra King, ra Luluai kai ra lavur kor, ma upi diat a pait ra lukara na pal na turturup. ¹⁷ Ma diat par ra umana vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan ba pa dia vana urama Ierusalem upi diat a lotu tadav ra King, ra Luluai kai ra lavur kor, pa na bata pire diat. ¹⁸ Ma ba ra vuna tarai Aigipto pa dia vana urama, ma pa dia vut, nam ra kinadik na tadav diat ba ra Luluai na ubu ra umana Tematana me ba pa dia vana urama upi diat

* **14:15:** A miul, ia ra natu i ra os dir ma ra as.

a pait ra lukara na pal na turturup.
¹⁹ Go ra kinadik na tadav Aigipto,
ma go ra kinadik na tadav ra umana
Tematana par ba pa dia vana urama
Ierusalem upi diat a pait ra lukara
na pal na tuturup. ²⁰ Ta nam ra e da
tutumu ta ra tobo ba da kun ia ta ra
umana os dari: Di tar tibe vaire upi
kai ra Luluai; ma ra umana kabala
ta ra kuba i ra Luluai diat a da ra
umana la ta ra luaina mata i ra ugu-
ugu na vartabar. ²¹ Maia, ra lavur
kabala par ta ra gunan Ierusalem ma
Iuda da vakilang vaire diat upi kai
ra Luluai kai ra lavur kor; ma diat
par dia tatatabar diat a vut ma diat
a vatur vake diat, ma diat a kabala
tana; ma ta nam ra e pa ta tena
niivura na ki mulai ta ra kuba i ra
Luluai kai ra lavur kor.

A BUK KAI RA PROPET MALAKI

A varmari kai ra Luluai pire Iakob

¹ A mamat na tinata kai ra Luluai, Malaki i ga tatike tadav ra Israel.
² Iau tar mari avat, ra Luluai i biti. Ma ava biti dari: U tar mari avet ma ra ava? Dave, Esau ma Iakob pa dir barturana laka? a Luluai i biti;
³ ma Iakob iau tar mari ia, ma iau tar milikuane Esau, ma iau tar vabilak kana lavur lualuana upi diat a bil ika, ma iau tar tul tar kana gunan ta ra lavur pap ra pupui. ⁴ A dovotina Edom i biti dari: Di ga ubu value pa avet, ma avet a lilikun mulai ma avet a vatur mule ra umana pia na pal dia ga tarip; ma ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Diat a pait pal, ma ina rip vue, ma ra tarai diat a vatang diat ba, A langun na varpiam, ma, Ra tarai ba ra Luluai i kankanuane diat pa na mutu. ⁵ Ma ra mata i vavat na gire, ma avat a biti: A Luluai i ngala tai ta ra umana langun bula, vakir ta ra langun Israel ika.

A Luluai i tata bat ra umana tena tinabar

⁶ A bul tutana i ru tamana, ma ra tultul i ru kana luluai; io, ona iau tama i vavat, akave ra variru piragu? Ma ona iau ra luluai, akave ra bunurut ure iau? a Luluai kai ra lavur kor i biti ta vavat, avat a umana tena tinabar ba ava pidimuane ra iangigu. Ma ava biti dari: Ave tar pidimuane ra iangim dave? ⁷ Ava vartabar ma ra magit vakuku ta kaugu uguugu na vartabar. Ma ava biti dari: Ave pait vakuku tam dave? Tago ava biti: Ra vuvuvung na nian kai ra Luluai i da ra magit vakuku.
⁸ Ma ba ava vartabar ma ra pula ure ra tinabar, pa i kaina! Ma ba ava vartabar ma ra kakak ma ra minait, pa i kaina! A Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Go una tabar kaum luluai na gunan me; dave na gugu tam bar? Ba na manane u vang? ⁹ Io, ga iau ting pa avat, avat a lul upi ra varmari

kai God, upi na mari dat; ava tar pait nam; dave, na manane bar ta tikai ta vavat? a Luluai kai ra lavur kor i biti.
¹⁰ Ea, gala ta tikai ta vavat na banu bat ra pal upi koko avat a vautunge vakuku ra iap ta kaugu uguugu na vartabar! Pa iau gugu ta vavat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma pa iau mainge kavava vartabar. ¹¹ Tago maro ra lao ra matana keake i vana pangai tana, tuk tar ta ra lao i ong mulai tana, ra iangigu i ngala pire ra umana Tematana; ma ta ra lavur gunagunan di tun tar ra magit i ang na katkat ma ra gomgom na vartabar tadav ra iangigu, tago ra iangigu i ngala pire diat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ¹² Ma ga avat, ava vabilak ia, tago ava biti: A vuvuvung na nian kai ra Luluai i dur, ma ra magit na nian tana a magit vakuku nam.
¹³ Ava biti bula dari: Ea, a magit na talatalangan tuna! Ma ava tar abie, ra Luluai kai ra lavur kor i biti; ma ava tabar iau ma ra magit di ga ra pa ia, ma ra kakak, ma ra minait; damana ra vartabar ba ava kap ia; dave, ina vatur vake ra dari ta vavat vang? a Luluai kai ra lavur kor i biti.
¹⁴ Pata, ra tena nilong na kaina ka, nina ba ra tomotoina ta kana kikil na vavaguai, ma i vavalima, ma i tabar ra Luluai ma ra magit i bilak; tago a ngala na king iau, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma di manga burut ure ra iangigu pire ra umana Tematana.

2

¹ Io, avat a umana tena tinabar, go ra vartuluai di tul tar ia ta vavat.
² Ona pa ava valongore, ma ona pa ava kapupi ia, upi avat a ru ra iangigu, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ina tulue ra bilak na balbali tadav avat, ma ina tata vakaina ra magit ava ti doan tana; maia, iau tar tata vakaina diat, tago pa ava kapupi ia. ³ Ea, ina pakat kutu vue ra lima i vavat, ma ina imire tar ra puputa ta ra mata i vavat, maia pa, ra mutamuta ta kavava lavur lukara; ma da vue avat varurung me. ⁴ Ma

avat a matoto ba iau ga tulue go ra vartuluai tadav avat, upi kamimir kunubu ma Levi na tur, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁵ Kamimir kunubu dari, a nilaun ma ra malmal; ma iau ga tul tar dir tana, dital ma ra variru, ma i ga ru iau, ma i ga burut ta ra iangigu. ⁶ A dovot na varkurai i ga irop ta ra ngiene, ma ra ura bul na ngiene pa dir ga rara; amir ga varait me ma ra malmal ma ra dovot na mangamangana, ma i ga ben pukue mangoro kan ra varpam. ⁷ Tago i topa ia ba ra ngie i ra tena tinabar na vatur vake ra kabinana, ma ra tarai dia tikatikan upi ra varkurai ta ra ngiene, tago a tultul kai ra Luluai kai ra lavur kor. ⁸ Ma ga avat ava ga vana irai kan ra nga; ava ga varara mangoro ma ra varkurai; ava ga vakaina kamimir kunubu ma Levi, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁹ Kari iau kabila, iau varuva avat, ma iau tata vaikilik pa avat ta ra luaina mata i ra tarai par, tago pa ava mur kaugu lavur nga, ma ava ga ru vakuku ra tarai ta ra varkurai.

A Luluai i tata bat Israel ure ra bilak na mangamangana

¹⁰ Tikai ka laka dat par da ki na bartamana me? A kopono God i ga vaki dat, laka? Ta ra ava dat par tikatikai da vagu pa tura i dat, ma da vabilak ra kunubu a umana tama i dat dia ga pait ia? ¹¹ Iuda i tar vavagu, ma Israel ma Ierusalem dir pait ra magit i bilak; tago Iuda i vabilak ra pal i gomgom kai ra Luluai, nina i manane, ma dir taulai ma ra vavina, natu i ra god irai. ¹² Boina ba ra Luluai na ubu vue kan ra tutana damana ma kan ra lavur pal na mal Iakob nina i varvangun ma nina i torom, ma nina bula ba na tul tar ra vartabar pire ra Luluai kai ra lavur kor. ¹³ Ma go bula ava pait ia; ava toro ra uguugu kai ra Luluai ma ra lur na mata i vavat, ma ava manga tangi ma ava riri, tago pa i ru mule kavava vartabar, ma pa i vatur vake ta vavat ma ra varmananai. ¹⁴ Ma ava biti ka: Ta ra ava? Tago ba u barmana amur ga

taulai ma kaum vavina ta ra luaina mata i ra Luluai, ma go u tar leleing tana ma ra vaongo, ma a dovotina talaim, ma kaum taulai ba u vatur vake ma ra vavalima. ¹⁵ Dave, tikai i ga vaki dat, ma i balaure valaun dat, laka? Ma nam tikai i tikan upi ra ava vang? A umana bul ba God i tul tar ia. Kari avat a balaure ra nuknuk i vavat ma koko ta tikai na leleing ta kana vavina nina dir ga taulai me ba i barmana. ¹⁶ Tago ra Luluai ra God kai Israel i biti dari: Iau milmilikuane ra pala varbean, ma nina bula ba i vadur kana mal ma ra mangamangana karangap, ra Luluai kai ra lavur kor i biti; kari avat a balaure ra nuknuk i vavat, ma koko avat a pait ra vavagu.

A bung na varkurai i maravai

¹⁷ Ava tar vamilamila ra Luluai ma kavava tinata. Ma ava biti ke dari: Ave tar vavila ma ra ava? Tago ava biti: Diat par dia pait ra varpam dia ko ta ra mata i ra Luluai, ma i gugu ta diat; ba dari: Akave ra God nina i varvarkurai?

3

¹ Ea, iau tulue kaugu tultul, ma na mal are ra nga na lua tagu; ma ra Luluai nina ava nuk upi ia, na pot vakaian tadav kana pal na lotu; ea, ma ra tultul na kunubu, nina ava gugu tana, i vut, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ² Ma na topa to ia ba na laun vue ra bung ba na vut i tana? Ma na tale to ia pi na turtur ba i papangai? Tago i da ra iap kai ra tena tun varvapolo, ma da ra sop kai ra tena puk mal; ³ ma na ki da ra tena tun varvapolo ma da ra tena tun vagomgom silva, ma na vagomgom ra umana natu i Levi, ma na kabalane vue ra kaina ta diat da kan ra goled ma ra silva; ma diat a tul tar ra umana vartabar tadav ra Luluai ma ra takodo na mangamangana. ⁴ Damana ra Luluai na gugu ta ra vartabar kai Iuda ma kai Ierusalem da amana ta ra kilakilala ania iat. ⁵ Ma ina maravai pire vavat ma ra varkurai; ma ina takun lolole pa ra umana tena agagar, ma ra

umana tena ruturut, ma ra umana tena vavalima vavaongo, ma diat dia muie vake ra vapuak kai ra tultul di kulkul ia, dia ki taun ra ua na vavina ma ra nat na ling, ma dia kure vakaina ra vaira, ma diat pa dia ru iau, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

A totokom ma ra vartabar

⁶ Tago iau ra Luluai pa iau vaenana pa iau mulai; kari avat a umana natu i Iakob, pa ava panie kakit.

⁷ Papa ra e a umana tama i vavat dia ga laun tana ava ga vana kan kaugu umana togotogo, ma pa ava torom ta diat. Avat a lilikon tadav iau ma ina lilikon tadav avat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ⁸ Ma ga ava biti dari: Avet a lilikon dave? Dave ra tutana na long pa ra magit kai God? Ma ga avat, ava long pa kaugu magit. Ma ava biti: Nuve ra magit ave ra pa ia tam? A totokom ma ra vartabar. ⁹ A bilak na balbali i tur pire vavat, tago ava ra varpa piragu, avat ra vuna tarai par. ¹⁰ Boina avat a kap ra totokom par ta kaugu pal na vuvuvung, upi ra magit na nian na tur ta kaugu pal, ma avat a valar ika iau tana, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma ina papa ra mata na kalangar i ra bala na bakut ure avat, ma ina lolonge tar ra nidoan ta vavat, ma na kor pire vavat. ¹¹ Ma ure avat ina pit ra lup magit, ma pa na vakaina ra magit i tavua ta ra uma; ma kavava davai na vain pa na rarama pit vue ra vuaina ta ra uma, ra Luluai kai ra lavur kor i biti. ¹² Ma ra umana vuna tarai par diat a vatang avat ba ava kedek; tago a mari na gunan avat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

A umana magit nina dia vaarike vaenana ra umana tena takodo ma ra umana tena varpam

¹³ Kavava tinata ure iau i dekdek, ra Luluai i biti. Ma ga ava titir dari: Kaveve tinata ure u i dekdek dave? ¹⁴ Ava biti dari: Da toratorom vakuku tai God; ma da boina dave ba da mur kana togotogo, ma ba da korkor ta ra luaina mata i ra Luluai kai ra lavur kor? ¹⁵ Ma ra

umana tena ninguk da vatang diat ba dia ti doan; maia pa, ra umana tena varpam dia tavua, dia valar God ma dia pila. ¹⁶ Io, diat dia ru ra Luluai dia ga pirpir vargil; ma ra Luluai i ga nuk pa ia, ma i ga valongore, ma di ga tumu ra buk na kodakodop ta ra luaina matana, ure diat dia ru ra Luluai, ma dia nuk pa ra iangina. ¹⁷ Ma ra Luluai kai ra lavur kor i biti dari: Ta nam ra bung ba ina varkurai ina vatur vake diat ba kaugu, kaugu ngatngat na tiniba iat; ma ina mari diat da tika na tutana i mari natuna, a tutana, ba i kudakudar pirana. ¹⁸ Ta nam ra bung avat a ga nukpuku, ma avat a nunure ilam ra tena takodo ma ra tena varpam, nina i toratorom tai God ma nina i piam ia.

4

A bung kai ra Luluai na pot

¹ Tago ra bung i vut, i io da ra ubu, ma diat par dia malamala luluai, ma diat par dia pait ra varpam, diat a da ra timul na kunai; ma nam ra bung ba i vut na vadudukau diat, ra Luluai kai ra lavur kor i biti, ma pa ta okor i diat ma pa ta ingar i diat na tur valili. ² Ma ra keake na mangamangana takodo na vana pangai pire diat dia ru ra iangigu, ma na kap ra nilagar ta ra bebeana, ma avat a vana rikai da ra umana nat na bulumakau kan ra kuba i diat, ma avat a pipil da diat. ³ Ma avat a rua taun ra umana tena varpam, tago dia da ra kabu ta ra vavai ra kau i vavat ta ra bung ba ina varkurai tana, ra Luluai kai ra lavur kor i biti.

⁴ Avat a nuk pa ra varkurai kai Moses kaugu tultul, nina iau ga tul tar ia tana ta ra ul a luana Koreb ure ra tarai Israel par, a umana togotogo ma ra umana vartuluai. ⁵ Ea, ina tulue value Elia ra propet pire vavat, ma namur ra ngala na bung kai ra Luluai ma ra bung na bunurut na vut. ⁶ Ma na vamaram tar ra bala i ra umana patuana tadav ra umana natu i diat, ma ra bala i ra umana bul tadav ra umana tama i diat, kan

ina vut ma ina kita ra gunan ma ra
vinirua.

A BO NA VARVAI MATAIO I GA TUMU IA

*Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu Kristo
(Luk 3:23-38)*

¹ A buk ure ra tarai lualua kai Iesu Kristo, natu i David, nina ba natu i Abaraam.

² Abaraam i ga vangala Isak: Isak i ga vangala Iakob: Iakob i ga vangala Iuda, ma diat bula dia barturana me; ³ Iuda i ga vangala Pares ma Sara bula, na i dir Tamar; Pares i ga vangala Esrom; Esrom i ga vangala Aram; ⁴ Aram i ga vangala Aminadab; Aminadab i ga vangala Naason; Naason i ga vangala Salmon; ⁵ Salmon i ga vangala Boas, nana Rakab; ma Boas i ga vangala Obed, nana Rut; Obed i ga vangala Iese; ⁶ ma Iese i ga vangala David ra king.

David i ga vangala Solomon, dir nana ma nam ra vavina dir ga taulai lua pa ma Uria; ⁷ Solomon i ga vangala Rekoboam; Rekoboam i ga vangala Abia; Abia i ga vangala Asa; ⁸ Asa i ga vangala Iosapat; Iosapat i ga vangala Ioram; Ioram i ga vangala Usia; ⁹ Usia i ga vangala Iotam; Iotam i ga vangala Akas; Akas i ga vangala Esekia; ¹⁰ Esekia i ga vangala Manase; Manase i ga vangala Amon; Amon i ga vangala Iosia; ¹¹ Iosia i ga vangala Iekonia, ma diat bula dia barturana me, ta nam ra kilala di ga kinim vakari pa diat i tana uro Babilon. ¹² Ma namur ta ra varkinim uro Babilon Iekonia i ga vangala Salatiel; Salatiel i ga vangala Serubabel; ¹³ Serubabel i ga vangala Abiud; Abiud i ga vangala Eliakim; Eliakim i ga vangala Asor; ¹⁴ Asor i ga vangala Sadok; Sadok i ga vangala Akim; Akim i ga vangala Eliud; ¹⁵ Eliud i ga vangala Eleasar; Eleasar i ga vangala Matan; Matan i ga vangala Iakob; ¹⁶ Iakob i ga vangala Iosep ra tutana kai Maria, nina i ga kava Iesu, di vatang ia ba Kristo

¹⁷ Damana a lavur taun tarai papa tai Abaraam tuk tar tai David a vinun ma a ivat diat; ma papa tai David tuk ta ra varkinim uro Babilon a vinun ma a ivat bula; ma papa ta ra varkinim uro Babilon tuk tai Kristo a vinun ma a ivat bula.

*Maria i kava Iesu Kristo
(Luk 2:1-7)*

¹⁸ Di ga kava Iesu dari: Ba Iosep i ga vapopoe bat Maria, na i Iesu, ma pa dir ki guvai boko, di nunure ba i kap bala ta ra Takodo na Tulungen. ¹⁹ Ma Iosep, kana tutana, a tena takodo, ma pa i mainge ba na po vanavana, i nuk ia ba na vung ive vue. ²⁰ Ba i nunuk boko ta go ra umana magit, tika na angelo kai ra Luluai i tur kapet pa pirana ta ra ririvon ma i biti: Iosep, natu i David, koko una laingane go ra vavina upi kaum taulai; tago nam i kap bala pa ia i vuna ta ra Takodo na Tulungen. ²¹ Ma na kava boko natuna, a tutana, ina una tar ra iangina ba Iesu; tago na valaun ra taraina kan kadia lavur varpiam. ²² Ma go parika i dari upi na vardada ma ra tinata kai ra Luluai tai ra propet, i ga biti:

²³ “A inip na vavina na kap bala boko, ma na kava natuna a tutana. Ma da tar ra iangina ba Emanuel;” a kukuraina dari: God pire dat.

²⁴ Ma Iosep i tut kan kana nidiop, ma i pait nam ra angelo i ga ve tana, ma i ben pa kana taulai pirana; ²⁵ ma pa i la tana boko tuk ta ra bung ba i kava ra bul tutana tana, ma i tar ra iangina ba Iesu.

2

A umana vaira maro ra matana taur

¹ Ba di ga kava Iesu aro Beteleem ta ra gunan Iudaia ta nam ra kilala ba Erodes i king tana, a umana tena kabinana maro ra matana taur dia pot Ierusalem, ² ma dia biti: Akave nam ra bul di ga kava ba na king boko kai ra Iudaia? Tago ave tar gire kana tagul aro ra matana taur, ma go ave pot upi avet a lotu tadav ia. ³ Ba Erodes, ra king, i valongore

dari, i purpuruan ra balana tana, ma ra tarai par Ierusalem bula. ⁴ Ma i oro varurue ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena tutumu bula kai ra tarai, ma i tir diat ba da kava Kristo ave? ⁵ Ma dia biti tana ba: Aro Beteleem ta ra gunan Iudaia; tago ra propet i ga tumu ia dari:

⁶ “U Beteleem a gunan Iudaia, U muka pa u ikilik ta ra gunagunan kai ra lavur luluai Iudaia, Tago a Luluai na vana rikai tam, Ma na balaure kaugu tarai Israel.”

⁷ Ma Erodes i vartuluai ivai upi ra umana tena kabinana, ma i matoto bulu pa, ba vingaia ra tagul i ga vana rikai. ⁸ Ma i tulue diat ura Beteleem dari: Avat a vana, avat a matoto bulu pa ta ra kuramana; ma ba ava tar tikan tadav ia, avat a ve mule iau, upi iau bula ina vana, ma ina lotu tadav ia. ⁹ Ba dia tar valongore ra king dari, dia vana, ma nam ra tagul dia ga gire aro ra matana taur, i lualua ta diat, ma i ki tur ta nam ra kuramana i va tana. ¹⁰ Ba dia gire mule ra tagul, dia gugu na kaia tana. ¹¹ Ma dia ruk na pal, dia gire ra bul ma nana bula, a iangina Maria, ma dia va timtimum, dia lotu tadav ia, ma dia vaninare kadia vurvur magit, ma dia tabar ia me, a goled, ma ra bulit i ang na katkat, ma ra bira na davai bula. ¹² Ma dia ririvon ba God tugal bat diat, ba koko diat a talil tadav Erodes; ma dia vana ta ra nga irai ta kadia gunan.

Dital lop uro Aigipto

¹³ Ba dia tar vana, Iosep i ririvon ba tika na angelo kai ra Luluai i tur kapet pa pirana, i biti: Una tut, una agure nam dir nana, amutal a lop ura Aigipto, amutal a ki abara tuk ta ra bung ba ina ve u boko; tago Erodes na tikan upi ra bul upi na doka. ¹⁴ Ma i tut, i agure dir nana ta ra marum, ma dital vana Aigipto; ¹⁵ ma dital ki abara tuk ta ra bung Erodes i mat i tana, upi na vardada ma ra tinata lua kai ra Luluai tai ra propet, dari: “Iau tar oro pa natugu mara Aigipto.”

Di doko ra umana bul

¹⁶ Ba Erodes i gire ba ra umana tena kabinana dia tar piam ia, i kankan muka, ma i vartuluai, ma dia doko ra umana bul tutana par dia ki Beteleem, ma ta ra gunagan maravai bula, diat ba i tar a urua kadia kilala, ma diat bula di ga kava vamur diat, varogop ma ra kilala i ga matoto bulu pa tana tai ra umana tena kabinana. ¹⁷ Damana i ot nagam ra tinata i Ieremia ra propet i ga tatike, dari:

¹⁸ “Aro Rama di valongore ra nilai tikai.

A kunukula, ma ra ngala na tinangi bula;

Rakel i tangtangie ra umana natuna, Ma di mama vamaram ia, tago dia tar papaniai.”

Dital talil maro Aigipto

¹⁹ Ba Erodes i tar mat, Iosep i ririvon aro Aigipto, ba tika na angelo kai ra Luluai i tur kapet pa pirana ma i biti: ²⁰ Una tur, una agure nam dir nana ta ra gunan Israel, tago diat dia ga mainge upi diat a doko ra bul dia tar mat. ²¹ Ma i tut, i agure dir nana, ma dital vana ta ra gunan Israel. ²² Ba i valongore ba Arkelao i tar kia tamana ma i kure Iudaia, i burut ba na vana tana; ma God i tugal ia ta ra ririvon, ma dital vana irai ta ra gunan Galilaia, ²³ ma dital vana ta ra pia na pal a iangina Nasaret, ma dital ki ie upi na vardada ma ra tinata lua kai ra umana propet ba: “Da vatang ia ba ra te Nasaret.”

3

Ioanes a Tena Baptaiso i varvarvai (Mar 1:1-8; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)

¹ Ta nam ra kilala Ioanes a Tena Baptaiso i pot, ma i varvai ara ra bil Iudaia, i biti: ² Avat a nukpuku, tago i maravai ka ra varkurai marama ra bala na bakut. ³ Ia go ba Iesaia ra propet i ga varvai tana dari:

“A nilai tikai i oraoro ta ra bil ba: Avat a mal are ra nga kai ra Luluai, Avat a pait kodo kana lavur nga.”

⁴Ioanes i mal ma ra ivu na kamel, ma i vi pit ma ra pal a bulumakau, ma i enen ra kubau ma ra polo na livur mara ra pui. ⁵Ma ra tarai marama Ierusalem ma Iudaia par, ma diat bula maro ra gunagunan maravai Iordan, dia vana ba tadav ia; ⁶ma i baptaiso diat ta ra tava Iordan ba dia tata kapa ta kadia lavur varpiam. ⁷Ba i gire mangoro na Parisaio ma mangoro na Sadukaio bula dia pot upi kana baptaiso i tatike ta diat: Avat a umana natu i ra vui, to ia i ga vaale avat upi avat a lop kan ra kankan namur? ⁸Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra nukpuku, ⁹ma koko avat a nuk ia ta ra bala i vavat ba avat a biti dari: Ave tamana ma Abaraam, tago iau tatike ta vavat ba, God i pait valar pa ia upi na vangala ra umana bul mur tai Abaraam ta go ra umana vat. ¹⁰Ma go muka di tar vung ra pem pire ra lavur vuna davai, ma ra davai par ba pa i vuai ra bo na vuaina, da mut vue ma da vue tar ia ta ra iap. ¹¹A dovotina iau baptaiso avat ma ra tava ka ta ra nukpuku, ma nina ba na mur iau, pa iau ko upi ina kap ra pal a kauna ka; nina na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen ma ra iap; ¹²ma i vatur kana vuavue vit, ma na vagomgom muka kana vuvuvung na vit ma na vung varurue ra vit ta kana pal na. vuvuvung, ma na tuntun ra palina ta ra iap, ba pa da pun ia muka.

*Ioanes i baptaiso Iesu
(Mar 1:9-11; Luk 3:21-22)*

¹³Ma Iesu i vana marama Galilaia ta ra Iordan tadav Ioanes upi Ioanes na baptaisoa. ¹⁴Ma Ioanes i tigel bat ia, i biti: I topa iau ba una baptaiso iau, ma dave go u vana piragu? ¹⁵Ma Iesu i biti tana: Una nur vue gori, tago i topa dat ba dat a pait ot pa ra lavur mangamangana takodo parika. Ma i ga pait ia. ¹⁶Ba di tar baptaiso Iesu i tutua vuavuai kan ra tava ma ra bakut i tapre tadav ia, ma i gire ra Tulungea i God i vana ba da ra uka, ma i ki tana; ¹⁷ma ra nilai tikai marama ra bala na bakut i

biti dari: Go Natugu, a bul na vakak, nina iau gugu muka tana.

4

*Satan i valar Iesu
(Mar 1:12-13; Luk 4:1-13)*

¹Ma ra Tulungen i ga agure pa Iesu urama ra bil upi Satan na valar ia. ²Ba i tar vevel a ivat na vinun na bung na keake ma ra ivat na vinun na bung na marum bula, i mulmulum nagam. ³Ma ra tena vavagu i tadav ia, ma i biti tana: Ba u natu i God, una kure go ra umana vat upi diat a gem uka. ⁴Ma i biti tana: Di ga tumu ia ba: “A tarai pa dia laun ta ra gem uka, dia laun ta ra pakapakana tinata par i arikai ta ra ngie i God.” ⁵Ma Satan i agure ta ra gomgom na pia na pal, ma i vaki ia liu ta ra bur na pal na vartabar ma i biti tana: ⁶Ba u natu i God, una pil ba; tago di ga tumu ia dari: Na tul tar kana umana angelo upi diat a balaure u, Ma diat a puak vatur u ma ra lima i diat,

Kan una tuke ra kaum ta ra vat.”

⁷Ma Iesu i biti tana: Di ga tumu ia dari bula: “Koko una valar ra Luluai kaum God.” ⁸Tikai mulai, Satan i agure ta ra luana ta i manga tuluai urama, ma i ve tar ia ra lavur kiki na varkurai ta ra gunagunan ra pia tana ma kadia minamar bula, ⁹ma i biti tana: Nam parika ina tabar iu me, ona una va timtimum ma una lotu tadav iau. ¹⁰Ma Iesu i biti tana: Satan, una vana ka, tago di ga tumu ia dari: “Una lotu tadav ra Luluai kaum God, ma una torom tana ka.” ¹¹Ma Satan i vana kan ia, ma ra umana angelo dia pot pirana, ma dia torom maravut ia.

*Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia
(Mar 1:14-15; Luk 4:14-15)*

¹²Ba Iesu i valongore ba dia tar kinim varuk Ioanes ta ra pal na banubat, i vana mulai Galilaia; ¹³ma i mareng mara Nasaret urama Kapernaum, a gunan ra valian livuan ta ra ura langun Sebulon ma

Naptali, ma i ki tana, ¹⁴ Upi na ot ra tinata kai Iesaia ra propet dari:

¹⁵ “A gunan Sebulon ma ra gunan Naptali

Ma maravai ra valian, ma ta ra papar a Iordan maro iat,

Ma Galilaia bula kai ra umana Tematana,

¹⁶ A tarai nina dia ga ki ta ra bobotoi, dia ga gire ra ngala na kapa,

Ma ra kapa i ga vana rikai ta diat ta ra gunan na minat, ma ta diat bula ta ra malur na minat.”

¹⁷ Papa nam ra kilala Iesu i varvai tavuna, ma i biti: Avat a nukpuku, tago ra varkurai ra bala na bakut i maravai ka.

Iesu i oro pa ra ivat na tena vinoara

(Mar 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Ba i vaval Galilaia i gire ra ura barturana, Simon, a iangina bula Petero, ma Andreas, dir turana, dir vung ra ubene na ta, tago dir a ura tena vinoara. ¹⁹ Ma i biti ta dir: Amur a mur iau, ma ina mal pa amur upi amur a ura tena vinoara na tarai. ²⁰ Ma dir tut vuavuai kan ra ubene ma dir mur ia. ²¹ Ba i vana pa mulai, ta ra ivu barturana bula, Iakobo natu i Sebedaio, ma Ioanes, dital ma Sebedaio tama i dir, dital ki ra mon, dital uma ra ubene, ma i oro pa dir; ²² ma dir tut vuavuai kan ra mon ma tama i dir, ma dir mur ia.

Iesu i varvartovo, i varvai, ma i valagar ra tarai

(Luk 6:17-19)

²³ Ma Iesu i vana vurvurbit Galilaia parika ma i varvartovo ta kadia umana pal na lotu, ma i varveai ta ra bo na varvai ure ra varkurai, ma i valagar ra tarai ta ra lavur enana ngunungut ma ra lavur enana minait bula. ²⁴ Ma ra varvai ure i vana uraure Siria parika; ma dia kap diat parika dia mait tadav ia, diat ba ra lavur mangana minait ma ra ngunungut i tup diat, ma diat ba ra tabaran i ovai ta diat ma ra umana lunga, ma ra umana kakak bula, ma i valaun diat par. ²⁵ Ma ra kor na tarai maro Galilaia ma Dekapolis,

ma Ierusalem, ma Iudaia ma ta ra papar a Iordan dia mur ia.

5

Iesu i varvai arama ra luana

¹ Ba i gire ra kor na tarai, i tutua urama ra luana, ma ba i ga ki ra pia, kana tarai na vartovo dia tadav ia, ² ma i varvarvai, i tovo diat dari:

A dovot na varvadoan
(Luk 6:20-23)

³ Diat ba i luveana ra tulungea i diat, dia ti doan, tago kadiat boko ra varkurai ra bala na bakut.

⁴ Diat dia ki na niligur, dia ti doan, tago da ga vamaram boko diat.

⁵ Diat ba i madu ra maukua i diat, dia ti doan, tago kadiat boko ra rakarakan a gunagunan.

⁶ Diat dia mulmulum ma dia mar bula upi ra mangamangana takodo, dia ti doan, tago diat a maur boko.

⁷ Diat dia varmari, dia ti doan, tago da ga mari diat boko.

⁸ Diat ba i gomgom ra bala i diat, dia ti doan, tago diat a gire boko God.

⁹ Diat dia papait ra malmal, dia ti doan, tago da ga vatang diat ba ra umana natu i God.

¹⁰ Diat di ga vakaina diat ta ra mangamangana takodo, dia ti doan, tago kadiat ra varkurai ra bala na bakut.

¹¹ Ba ra tarai dia vul i avat, ma dia vakaina avat, ma dia vaongo pa avat ma ra lavur mangamangana varpiam, ure ke iau, ava ti doan.

¹² Avat a gugu, ma avat a ga muka; tago na ngala kavava vapuak arama ra bala na bakut; tago damana bula di ga vakaina ra umana propet dia ga laun lua ta vavat.

A solt ma ra kapa
(Mar 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ Avat ra solt ure ra gunagunan parika; ma ba ra mapak i ra solt i panie da vamapak davatane mule? Pa i topa ga ta magit, da vue ke, ma ra tarai diat a ruarua ia ka. ¹⁴ Avat ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan parika. Da ive davatane ra gunan ba i ki ra ul a luana? ¹⁵ A tarai pa dia

valiting ra lamp upi da tuba ma ra valavalar na kon, di vung ia ta kana tutur iat, ma i vakapa are diat par ta ra pal. ¹⁶ Damana bula avat a valiting kavava kapa ta ra mata i ra tarai, upi diat a gire kavava lavur bo na papalum, ma diat a pite pa Tama i vavat arama ra bala na bakut.

A vartovo ure ra tinata na varkurai

¹⁷ Koko ava nuk ia ba iau ga vana rikai upi ina vamutue ra tinata na varkurai ma ra vartovo kai ra umana propet; pa iau ga vana rikai, upi ina vamutue vue, iau ga vana rikai ka, upi ina pait ot pa ia muka. ¹⁸ A dovotina go iau tatike ta vavat: A bakut ma ra rakarakan a gunagunan parika na ga panie, ma pa na panie ta tika na matana buk ik, ba ta vaki-langina ik ika ta ra tinata na varkurai, da pait ot pa ia parika. ¹⁹ Ba ta tikai na piam tika na vartuluai ikilik, ma na tovo ra tarai damana bula, da vatang ia ba ra ikilik muka ta ra varkurai ra bala na bakut; ma nina ba na pait diat parika ma na tovo tar diat ta ra tarai, ia da vatang ia ba ra ngala ta ra varkurai ra bala na bakut. ²⁰ Tago iau tatike ta vavat: Ona kavava mangamangana takodo pa i boina ta nina kai ra lavur tena tutumu ma ra lavur Parisaio, pa avat a olo muka ta ra varkurai ra bala na bakut.

A vartovo ure ra kankan

²¹ Ava ga valongore ba di ga tatike amana iat tadav ra tarai lualua ba: Koko da doko ta tikai ma nina ba na doko ta tikai da kure. ²² Ma go iau tatike ta vavat: Ba tikai i kankanuane vakuku turana da kure bula; ma ba tikai na vatang ia tai turana ba: U a Lunga! da kure ta ra ngala na varkurai; ma nina ba i biti dari: U a papaua na tena varpam! boina ba na burut ta ra tavul a iap. ²³ Ba u vana ma kaum tinabar ta ra uguugu na vartabar, ma u nuk pa ta magit tana ba turam i

takun iu me, ²⁴ una nur vue kaum tinabar ta ra uguugu na vartabar, ma una vana upi amur a varmaram lua ma turam, ma namur una lilikun ma una vartabar ma kaum tinabar. ²⁵ Amur a varmaram lulut na nina i takun iu ona amur varait boko, kan na tul tar iu ta ra tena varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar iu ta kana tultul upi na vue varuk u ta ra pal na banubat. ²⁶ A dovot go iau tatike tam, ba pa una bali vapar boko ra mani, pa una irop mulai.

A vartovo ure ra nipo

²⁷ Ava ga valongore di ga tatike dari ba: Koko u po; ²⁸ ma go iau tatike ta vavat: Ba tikai i gire ra vavina, ma ra balana i kaina upi ia, i tar po me ta ra balana. ²⁹ Ba ra kiau na matam ta ra papar a lima tuna i varara u, una luak vue, boina ba ta ik a ngungu ka tam na virua, ma koko da vue vaba ra kidoloina pakam ura geena.* ³⁰ Ba ra limam tuna i varara u, una poko kutu vue; tago i boina ba ta ngungu ka tam na virua, ma koko da vue vaba ra kidoloina pakam ura geena.

A vartovo ure ra kutu varbean

(*Mat 19:9; Mar 10:11-12; Luk 16:18*)

³¹ Di ga tatike bula: Ba tikai i vungue kana vavina, na tul tar ra buk na pala varbean tana; ³² ma go iau tatike ta vavat: Ona ra vavina pa i ga po, ma kana tutana i vungue, ia iat i vuna pi ra vavina na po, ma nina ba na ben ra vavina di vue damana, i po bula me.

A vartovo ure ra umana vavalima

³³ Ava ga valongore bula ba di ga tatike tai ra tarai lualua ba: Koko u vavalima vavaongo, una pait ot pa ia ta ra Luluai nam parika u vavalima tana. ³⁴ Ma iau tatike ta vavat ba: Koko muka ra vavalima; koko avat a vatang ra bala na bakut tana, tago a kiki kai God nam; ³⁵ ma koko avat a vatang ra rakarakan a gunagunan tana, tago a ruarua na kauna nam;

* **5:29:** Geena ia ra ngala na tavul a puputa, maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

ma koko avat a vatang Ierusalem tana, tago nam a pia na pal kai ra ngala na King. ³⁶ Ma koko una vatang ra ulum tana, tago una pukue davatane pa ta kopono pepe na ulum upi na pua bar, ba upi na korong bar. ³⁷ Boina ba kavava tinata na dari ka: Maia, Maia, Pata, Pata. Tago ona ra tinata i ngala ta go i vuna ga ta ra tena kaina.

A vartovo ure ra balbali
(Luk 6:29-30)

³⁸ Ava ga valongore bula ba di ga tatike dari: Da bali ra kiau na mata i tikai ma ra kiau na mata i ta ra tikai, ma da bali ra palangie i tikai ma ra palangie i ta ra tikai. ³⁹ Go iau tatike ta vavat dari: Koko ava bali ra mangamangana varpiam; ba tikai i par ra pagupagu na ngiem una pukue tar ra pagupagu na ngiem tadav ia. ⁴⁰ Ba tikai i mainge pi na kap u ta ra varkurai upi kaum kolot una tul tar kaum olovoi bula tana. ⁴¹ Ba ta tikai i kure vovo pa u upi amur a varait me tika na kilomita ma ngungu (tika na mail), amur a varagur me ta utul a kilomita (a ura mail). ⁴² Una tabar nam i lul u, ma koko una lingan kan nam ba na kail iu.

A varmari tadav ra umana ebar
(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ Ava ga valongore bula ba di ga tatike dari: Una mari talaim ma una milmilikuane kaum ebar; ⁴⁴ ma go iau tatike ta vavat: Avat a mari kavava umana ebar, [avat a tata vadoane diat dia tata kakaina ure avat, avat a pait ra boina pire diat dia milikuane avat,] ma avat a araring ure diat dia vakaina avat [ma dia vamarari avat]; ⁴⁵ upi avat a umana natu i Tama i vavat arama ra bala na bakut. Tago i tul vaarike tar kana matana keake tadav diat dia kaina ma tadav diat bula dia takodo ma i tulue bula ra bata tadav diat dia takodo ma tadav diat bula ba pa dia ko. ⁴⁶ Ona ava mari ka diat dia mari avat, ava ra vapuak avat a vatur vake tana? A umana tena balabalaure totokom dia pait ia bula damana. ⁴⁷ Ona ava oro varvagai ma ra tara

na tura i vavat ika, avat a boina dave tana ta go diat? A umana Tematana dia papait ia bula damana. ⁴⁸ Boina ba avat a ko kakit, varogop Tama i vavat arama ra bala na bakut i ko kakit.

6

A vartovo ure ra vartabar

¹ Avat a balabalaure avat kan avat a pait kavava mangamangana takodo upi ra tarai diat a gire; ba damana, pa kavava ta vapuak tai Tama i vavat arama ra bala na bakut.

² Ba u vartabar, koko da vu ra tavur lua tam, da ra umana tena lotu vavaongo dia papait ia ta ra lavur pal na lotu ma ra lavur nga, upi ra tarai diat a pite pa diat. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia vapuak. ³ Ba u vartabar, koko ra mairam na nunure nam ra limam tuna i pait ia; ⁴ Upi una vartabar ivai, ma Tamam i giragire ra magit i tur ivai, na vapuak iu.

A vartovo ure ra niaring
(Luk 11:2-4)

⁵ Ba ava araring, koko ava da ra lavur tena lotu vavaongo, tago dia mainge tuna ba diat a tur ta ra lavur pal na lotu iat, ma ta ra lavur nga varkuvakuvo, upi ra tarai diat a gire diat. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia vapuak. ⁶ U, ba u araring, una ruk ta ra pakana pal ara iat, ma una banu bat ra matakilat, ma una aring Tamam i ki ivai, ma Tamam i giragire nam di pait ive, na vapuak iu. ⁷ Ba ava araring, koko ava vakuku ka tana, da ra umana Tematana, tago dia nuk ia ba da valongore diat, ba dia tatike ra lolovina tinata. ⁸ Koko ava vardada ma diat, tago Tama i vavat ra bala na bakut i nunure ra magit par i topa avat, ba pa ava aring ia boko. ⁹ Avat a araring dari: Tama i vevet arama ra bala na bakut, boina ba da ru ra iangim. Boina ba na vut kaum varkurai. ¹⁰ Boina ba da toratorom tam ra pia, varogop dia toratorom tam arama ra bala na bakut. ¹¹ A bung gori una tabar i avet ma aveve

nian. ¹² Una re vue kaveve nilala, varogop ave tar re vue ka diat dia ga lala pa ta vevet. ¹³ Koko da ben avet ta ra varilam, una valaun avet kan ra tena kaina. [Tago kaum muka ra varkurai, ma ra dekdek, ma ra variru, pa na mutu. Amen.] ¹⁴ Tago ba ava re vue ra nirara kai ra tarai, Tama i vavat ra bala na bakut bula na re vue kavavat. ¹⁵ Ba pa ava re vue ra lavur nirara kai ra tarai, Tama i vavat bula pa na re vue kavava lavur nirara.

A vartovo ure ra vinevel

¹⁶ Go bula, ona ava vevel, koko i tanguvian ra mata i vavat, da diat a umana tena lotu vavaongo, dia vaenana pa ra mata i diat, upi ra tarai diat a gire, ba dia vevel. A dovot go iau tatike ta vavat, ba nam uka kadia vapuak. ¹⁷ Ma u, ba u vevel, una ku ra ulum, ma una puk ra matam, ¹⁸ upi koko ra tarai diat a nunure ba u vevel, ia kaka Tamam na nunure, nina i kiki ivai, ma Tamam i giragire ra magit i tur ivai, na vapuak iu.

A tabarikik arama ra bala na bakut
(Luk 12:33-34)

¹⁹ Koko avat a lu varurue ra tabarikik ati ra pia, tago ra vui ikik ma ra kubur dir a enen ia ka ma ra lavur tena nilong diat a lolobong, ma diat a loalong ika tana; ²⁰ avat a lu varurue kavava tabarikik upi kavavat arama ra bala na bakut; ra vui ikik ma ra kubur pa dia enen ia ie, ma ra lavur tena nilong pa dia lolobong ma loalong ie; ²¹ tago a balam na kiki ta nam ra gunan kaum vuvuvung i va tana.

A lamp ure ra paka i dat
(Luk 11:34-36)

²² A kiau na mata i dat ia ra lamp ure ra paka i dat; ba ra kiau na matam i dovot, a pakam parika na buka ma ra kapa. ²³ Ba ra kiau na matam i kaina, a pakam parika na buka ma ra bobotoi. Ba nam ra kapa i ki tam, i bobotoi ka, a ngala muka ra bobotoi nam.

God ma ra tabarikik
(Luk 16:13; 12:22-31)

²⁴ Pa ta na torom ta ra ivu luluai, na milmilikuane tikai ta dir ma na mari ta ra tikai, ba na torom tai tikai ma na piam ta ra tikai ta dir. I dekdek upi avat a torom tai God ma tai ra tabarikik bula. ²⁵ Kari iau tatike ta vavat dari: Koko ava ngarao ure kavava nilaun, ba ava avat a en ia, ba ava avat a mome; ma koko ava ngarao ure ra paka i vavat, ba ava avat a mong me. A nilaun vang pa i ngala ta ra nian? Ma pa i ngala vang ra paka i vavat ta ra mal? ²⁶ Avat a gire ra lavur beo liuliu, pa dia vauma, pa dia ingate vit, ma pa dia varurue ta magit ta ra umana pal na vuvuvung, ma Tama i vavat arama ra bala na bakut i tabar diat; ma pa ava manga boina ta ni diat laka? ²⁷ To ia ta vavat, ba i manga nuknuk ure ma ra ningarao na valolokon ik ika kana nilaun? ²⁸ Ma dave ava ngarao upi ra mal? Avat a nuk pa ra lavur vaigoara ra pupui, dia tavua dave? Pa dia papalum ma pa dia viri mal; ²⁹ ma iau tatike ta vavat, ba Solomon ta kana minamar par pa i mong da tikai ta diat. ³⁰ Ba God i vamong ra vura ra pupui dari, nina i tavua gori ma ningene di voto ra ubu me, pa na vamong pa avat laka? I ikilik muka kavava nurnur. ³¹ Koko avat a ngarao dari: Ava dat a en ia, ba ava dat a mome; ba ava muka dat a mong me? ³² Tago a umana Tematana dia anan dari ure go ra lavur magit: tago Tama i vavat arama ra bala na bakut i nunure ba ava ko iba upi go ra lavur magit. ³³ Avat a anan lua upi kana varkurai ma kana mangamangana takodo bula, ma da tul tar bula go ra lavur magit ta vavat. ³⁴ Koko avat a ngarao ure ningene, tago ningene na ngarao upi kana. A ningarao ure ra kopono bung i topa ia iat.

7

A varvarkurai ure ra umana enana
(Luk 6:37-38,41-42)

¹ Koko avat a varvarkurai, kan da kure avat. ² A varkurai nam ava varkurai me, da kure avat bula me; ma ra valavalar nam ava valavalar me, da valavalar balbali ta vavat me.

³ Dave u gire ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam, ma pa u nuk pa ra davai ta ta ra kiau na matam iat?

⁴ Una tatike dave tai turam ba: Ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na matam; ma nam boko ra davai ta ta ra kiau na matam iat. ⁵ U a vaongo, una tikir value vue nam ra davai ta ta ra kiau na matam, upi una gigira bulu, ma namur una ga tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.

⁶ Koko avat a tabar ra umana pap ma ra magit i gomgom, ma koko avat a vue tar kavava kiau na kalagi ta ra umana boroi, kan diat a ruarua ia ka ma ra kau i diat, ma diat a pipit likun ma diat a karat avat.

Araring, tikitikan, pipidil
(Luk 11:9-13)

⁷ Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tikitikan, ma avat a na tadav ia; avat a pipidil, ma da papa are avat; ⁸ tago diat dia araring, da tabar vapar diat; ma nam i tikitikan, na na tadav ia, ma nam i pipidil da papa are. ⁹ To ia ta vavat ba natuna i lul ra gem tana, na tabar ia ka ma ra vat?

¹⁰ Ba ona i lul ra en tana, na tabar ia ka ma ra vui? ¹¹ Ona avat, a kaina tarai, ava vala tabar ra umana natu i vavat ma ra umana bo na magit, a dovotina Tama i vavat arama ra bala na bakut na manga tabar muka diat, dia lul ia, ma ra umana bo na magit bula. ¹² A mangamangana par ava mainge ba ra tarai diat a papait ia ta vavat, nam bula avat a papait ia ta diat; go ra tinata na varkurai iat ma ra vartovo kai ra umana propet.

A mataniolo i irivo
(Luk 13:24)

¹³ Avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago i tababa ra mataniolo ma i tababa bula ra nga i vana ta ra vinirua, ma mangoro diat dia vana-vana tana. ¹⁴ Ma i irivo ra mataniolo ma i varvaim ra nga, nam i vana ta

ra nilaun, ma ra paupau ka diat dia tikan tadav ia.

A davai ma ra vuaina tana
(Luk 6:43-44)

¹⁵ Avat a balaure avat ta ra umana propet vavaongo, dia mong ma ra ivuna sip ma ra bala i diat i da ra umana leing na pap, a umana tena varkarat. ¹⁶ Avat a gire ilam diat ta ra vuai diat. Da git pa ra vuai na vain ta ra kait laka? Ba ra lovo ta ra kada laka? ¹⁷ A lavur bo na davai dia vuai ra bo na vuai diat, ma ra lavur kaina davai dia vuai ra kaina vuai diat. ¹⁸ I dekdek upi ra bo na davai na vuai ra kaina vuaina, ma a kaina davai pa na vuai ra bo na vuaina. ¹⁹ A davai par ba pa dia vuai ra bo na vuai diat da mut vue diat, ma da vaulung ra iap me. ²⁰ Damana avat a gire ilam diat ta ra vuai diat.

Pa iau tia nunure avat
(Luk 13:25-27)

²¹ Nam diat dia vatang iau ba: Luluai, Luluai, pa diat a olo par ta ra varkurai marama ra bala na bakut; ia kaka nina ba i papait muka ra nuknuk i Tamagu arama ra bala na bakut. ²² Mangoro diat a biti tagu ta nam ra bung ba: Luluai, Luluai, dave, pa ave ga varvai ma ra iangim laka? Ma pa ave ga okole vue mangoro na tabaran ma ra iangim laka? Ma pa ave ga pait mangoro na dekdek na papalum ma ra iangim? ²³ Ma ina tatike ta diat ba: Pa iau tia nunure avat, avat a vana kan iau, a umana tena varpam avat.

A ura tena pait pal
(Luk 6:47-49)

²⁴ Diat par dia valongore go kaugu lavur tinata ma dia torom bula tana, dia varogop ma ra tena kabinana, i ga page kana pal ta ra ul a vat; ²⁵ ma ra bata i bura, ma ra lovon i alir tar tana, ma ra lavur ubar dia vuvu tadav ia ma pa i tarip; tago i tur ta ra ul a vat. ²⁶ Ma diat par dia valongore go kaugu tinata, ma pa dia torom tana, dia varogop ma ra lunga, i ga page ke kana pal ta ra veo; ²⁷ ma ra bata i bura, ma ra lovon i alir

tar tana, ma ra lavur ubar dia vuvu tadav ia, ma i tarip, ma i ngala muka kana tinarip.

A varkurai kai Iesu

²⁸ Ba Iesu i tar tatike vapar go ra tinata, a kor na tarai dia kaian ta kana vartovo; ²⁹ tago i tovo diat da tikai i vatur vake ra varkurai, ma pa i varogop kadia umana tena tutumu.

8

*Iesu i vagomgom pa ra vukavuka
(Mar 1:40-45; Luk 5:12-16)*

¹ Ba i ga tar vana ba marama ra luana, a ngala na kor na tarai dia mur ia. ² Ma tika na vukavuka i vut, ma i va timtimum tadav ia, ma i biti: Luluai, ba u mainge upi una vagomgom iau, una pait ia ka. ³ Ma Iesu i tulue ra limana ma i bili ia, ma i tatike: Iau mainge, una gomgom uka. Ma ra vukavuka i gomgom lulut. ⁴ Ma Iesu i tatike tana: Koko una ve ta tikai tana, una vana, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ma una tul tar nam ra tinabar Moses i ga vatang ia upi ra vakilang ta diat.

*Iesu i valagar pa ra tultul kai ra luluai na vinarubu
(Luk 7:1-10)*

⁵ Ba i tar olo Kapernaum, tika na luluai na vinarubu i tadav ia, ma i lul ia dari: ⁶ Luluai, kaugu tultul i vava na pal, i mait ma ra kekebau, i tup ia muka. ⁷ Iesu i tatike tana ba: Ina vana, ma ina valagar ia. ⁸ A luluai na vinarubu i biti tana: Luluai, pa iau ko upi una ruk ta ra kubagu, una tatike ke ra tinata, ma kaugu tultul na laun. ⁹ Tago iau a tutana, di ga tul tar ra varkurai tagu ure ra tarai na vinarubu, ma ona iau tatike tai ta tikai: Una vana, i vana ka; ba tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ba tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. ¹⁰ Ba Iesu i valongore, i kaian tana, ma i biti ta diat, dia mur ia: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa iau ga na tadav ta ngala na nurnur dari pire ra tarai Israel. ¹¹ Ma iau tatike ta vavat, ba mangoro diat a vut maro ra mata na taubar

ma maro ra mata na labur, ma diat a ki varurung ma Abaraam ma Isak ma Iakob ta ra varkurai arama ra bala na bakut; ¹² ma da vue vaba ra umana natu i ra varkurai iat ta ra ngala na bobotoi: diat a tangtangi tana ma diat a vangvangi ra palangie i diat. ¹³ Ma Iesu i tatike tai ra luluai na vinarubu: Una vana, da pait nam u tar nurnur upi ia. Ma kana tultul i tar lagar ta nam ra pakana bung.

Iesu i valagar pa mangoro na minait

(Mar 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ Ba Iesu i tar vut ta ra kuba i Petero i gire nimu i Petero i mait, i vava ma ra minait, i malamalapang. ¹⁵ Ma i bili ra limana, ma i par ra malamalapang, ma i tur, ma i kudakudar ta diat. ¹⁶ Ba i ravian dia ben mangoro tadav ia ba ra umana tabaran dia ovai ta diat; ma i okole vue ra umana tabaran ma ra tinata ka, ma i valagar pa diat par dia mait. ¹⁷ Upi na vardada ma nam Iesaia ra propet i ga tatike value, dari: la iat i ga kap kada lavur binilua, ma i ga puak pa kada lavur minait.

Diat nina ba dia mainge pi diat a mur Iesu

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Ba Iesu i gire ra ngala na kor na tarai dia tur kikil ia, i ga ve kana tarai na vartovo upi diat a vana tai ta ra papar. ¹⁹ Ma tika na tena tutumu i vut, ma i tatike tana: Luluai, ina murmur u ta ra gunagunan una vanavana tana. ²⁰ Ma Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap tikitikai kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikitikai kadia po, ma Natu i ra tutana pa ta kubana muka pi na vadiop ra uluna tana. ²¹ Ma ta ra tikai ta diat kana tarai na vartovo, i tatike tana: Luluai, una tul tar iau ba ina vana ka boko, upi ina punang value kapi tamagu. ²² Ma Iesu i biti tana: Una mur iau, ma una nur vue ra lavur minat pi diat iat, diat a punang ra livur minat i diat.

Iesu i tugal ra vuvu ma ra ta ma i malila muka

(Mar 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Ba i tar koa ta ra mon, kana tarai na vartovo dia mur ia. ²⁴ Ma ara ra ul a tava kikil a vuvu ta i tut, ma ra bobol i kokoa ta ra mon, i to na buka; ma Iesu i diop uka. ²⁵ Ma dia tadav ia, ma dia vangun ia, dia biti: Luluai, una valaun dat, tago da to na virua. ²⁶ Ma i biti ta diat: Dave go ava burut? I ikikilik kavava nurnur. Ma i tut: ma i tugal ra vuvu ma ra ta, ma i malila muka. ²⁷ Ma ra tarai dia kaian tana, dia biti: A tutana ava go, upi ra vuvu ma ra ta dir torom tana?

Iesu i vairop ra umana tabaran kan ra ivu tutana
(Mar 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Ba i tar pukai tai ta ra papar ta ra gunan kai ra Gadarene dital varkuvo tana ma ra ivu tutana ba ra umana tabaran dia ovai ta dir, dir ga vana rikai ta ra umana babang na minat, dir ngangal na kaia, pa ta na i vana ta nam ra nga, ba na pakit dir. ²⁹ Ma dir ga oraoro dari: U Natu i God, datal a dave ma u? U tar pot bar upi una vakadik amir ba pa ta boko ra kilalana? ³⁰ Ma ra ngala na kikil na boroi dia iaian maravai. ³¹ Ma ra umana tabaran dia lul ia dari: Ona una okole vue avet, una tulue avet tar ta go ra kikil na boroi. ³² Ma i biti ta diat: Avat a vana. Ma dia irop, ma dia ovai tai ra umana boroi; ma ra umana boroi parika dia lop ba ta ra odo na tava kikil, ma dia virua par tana. ³³ Ma diat dia ga vague diat, dia lop ma dia olo ta ra pia na pal, ma dia varvai ta ra lavur magit parika i ga tadav nam dir ba ra umana tabaran dia ga ovovai ta dir. ³⁴ Ma ra tarai par ta nam ra pia na pal, dia vana tadav ia, dia totongo upi Iesu; ba dia gire, dia lul ia ba na vana kan kadia langun.

9

Iesu i valagar pa ra kakak
(Mar 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ I koa mulai ta ra mon, ma i bolo me, ma i vana ta kana gunan iat. ² Ma dia kap tika na kakak tadav ia ta ra vava. Ma Iesu i gire kadia nur, ma i biti tai ra kakak: Natugu,

una gugu, di tar re vue kaum lavur varpian. ³ Ma ta umana tena tutumu dia nuk ia ta ra bala i diat dari: Go ra tutana i vul God. ⁴ Iesu i nunure ra nuknuk i diat, ma i biti; Dave go ava nuknuk ra kaina ta ra bala i vavat? ⁵ Nuve pa i dekdek, ba ina tatike: Di tar re vue kaum lavur varpian, ba dari: Una tut, ma una vana? ⁶ Ma upi avat a nunure ba di ga tul. tar Natu i ra tutana upi na rere vue ra lavur varpian ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Una tut, ma una puak kaum vava, ma una vana ra kubam. ⁷ Ma i tut ma i vana ra kubana. ⁸ Ba ra kor dia gire, dia burut, ma dia pite pa God, tago i tar tul tar ra dekdek dari tai ra tarai.

Iesu i oro pa Mataio
(Mar 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Ba Iesu i vana kan nam ra gunan. i gire tika na tutana a iangina Mataio, i kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una mur iau. Ma i tut, i mur ia.

¹⁰ Ba i ki na pal ta ra nian, mangoro na tena balabalaure totokom, ma mangoro na tena varpian dia vut, ma dia ki varurung ma Iesu ma kana tarai na vartovo. ¹¹ Ba ra umana Parisaio dia gire, dia tir kana tarai na vartovo ba: Dave kavava luluai dia ian ma ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana tena varpian? ¹² Ba i valongore, i biti: A tena valagar pa i topa diat dia laun boina, i topa diat dia mait. ¹³ Avat a vana, avat a vartovo upi ra kukurai go ra tinata: Iau mainge ke ra varmari, pa iau mainge ra tinabar. Tago pa iau vut upi ina oro pa ra umana tena takodo, upi ra umana tena varpian iat.

A tinir ure ra vinevel
(Mar 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ A tarai na vartovo kai Ioanes dia vut tadav ia, ma dia tir ia: Dave avet ma ra umana Parisaio ave vala vevel, ma kaum tarai na vartovo pata? ¹⁵ Ma Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra tulai kalama diat a ki na niligur dave ba ra tulai kalama i kiki boko pire diat? Tuka boko ba di tar tak vue ra tulai kalama kan

diat, diat a vevel muka. ¹⁶ Pa ta tikai na ingit tar ra pakana kalamana mal ta ra maulana mal, kan nam i ingit bonot ia me na rada vakakaina muka. ¹⁷ Ma pa ta tikai na lolonge tar ta kalamana vain ta ra umana maulana paura, kan diat a tarada ma ra vain na talingir, ma ra paura na tukum; da lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura, ma dir par dir a boina.

A natu i Iairo ma ra vavina nina i ga bili ra ngu na mal kai Iesu
(Mar 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Ba i tatike dari ta diat, tika na tena kukure pal na lotu i vut ma i lotu tadav ia, ma i biti: Natugu, a vavina, i kabur mat ika, boina ba una vana, una vung ra ura limam tana, ma na laun mulai. ¹⁹ Iesu i tut, diat ma kana tarai na vartovo, ma dia mur ia. ²⁰ Ma tika na vavina i ga mait ma ra gap a vinun ma a ivu kilala, i vut mur ia, ma i bili ra ngu i kana mal; ²¹ tago i nuk ia ra balana: Ba ina bili ka kana mal, ina lagar tana. ²² Ma Iesu i tur tapuku, ma i gire, ma i biti: Natugu, una gugu, kaum nurnur i tar valaun u. Ma ra vavina i oton ta nam ra pakana bung. ²³ Ba Iesu i pot ta ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, i gire ra tarai dia vuvu kaur, ma dia ururung, ²⁴ ma i tatike: Avat a tur ar, tago ra vavina pa i mat, i diop uka; ma dia nongone ke. ²⁵ Ba di tar tul vairop vue ra kor, i ruk tadav ia, ma i vatur ra limana; ma ra vavina i tut. ²⁶ Go i rararang tana ta nam ra gunagunan par.

Iesu i vanana pa ra ura pula

²⁷ Ba Iesu i vana kan nam ra gunan, a ura pula dir mur ia, ma dir oraoro dari: U natu i David, una mari amir. ²⁸ Ba i tar ruk na pal, a ura pula dir ruk mur ia ma Iesu i biti ta dir: Ea, amur nurnur tagu ba ina pait go ba pata? Dir biti tana: Maia, Luluai. ²⁹ Ma i bili ra kiau na mata i dir, ma i tatike: Da pait ia ta mumur varogop ma kamumur nurnur. ³⁰ Ma ra mata i dir i tapala. Ma Iesu i tugal muka dir ba koko ta tikai na nunure. ³¹ Ma dir

ga vana, dir ga varvarvai ka tana, ma i rarang ta nam ra gunagunan par.

Iesu i pala ra karamea i ra bombom

³² Ba dia irop, di ben tikai tadav ia, i bombom ma ra tabaran i ovai tana. ³³ Ma ba i tar okole vue ra tabaran, nina ra bombom i tata muka; ma ra kor na tarai dia kaian tana, dia biti: I telek ba dia gire ra dari ati Israel. ³⁴ A Parisaio dia tatike: I okole vue ra umana tabaran ma ra dekdek i ra luluai kai ra lavur tabaran.

Iesu i mari ra tarai

³⁵ Ma Iesu i vana vurvurbit ta kadia gunagunan, ma ta kadia lavur pia na pal, ma i varvartovo ta kadia lavur pal na lotu, i varvai ta ra bo na varvai ure ra varkurai, ma i valagar ra lavur enana malapang, ma ra lavur mangana minait ³⁶ Ba i gire ra lavur kor na tarai, i mari muka diat, tago i tangau ra paka i diat, ma dia varbabaiai da ra umana sip ba pa kadiat ta tena balabalaure. ³⁷ Ma i tatike tai kana tarai na vartovo: A dovotina, a matuka na magit ta ra uma i tup ia, ma pa i manga ra umana tena ongor tana. ³⁸ Avat a lul ra Luluai na uma ba na tulue ta umana tena ongor ta kana nidodoko.

10

A vinun ma a ivut na apostolo kai Iesu

(Mar 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Ma i oro pa kana vinun ma a ivu tarai na vartovo tadav ia, ma i tul tar ra varkurai ta diat ure ra lavur dur na tabaran upi diat a okokole vue diat, ma upi diat a valagar ra lavur enana malapang, ma ra lavur mangana minait.

² Go ra iang i ra vinun ma a ivu apostolo: Simon i lua, a iangina bula Petero, ma Andreas, dir turana; Iakobo natu i Sebedαιο ma Ioanes, dir turana; ³ Pilipo ma Batolomaio; Tomas ma Mataio, ra tena balabal-aure totokom; Iakobo natu i Alpaio ma Tadaio; ⁴ Simon ra Lup Vararak ma Iudas Iskariot; nam ba na vagu tar Iesu.

*Iesu i tulue ra vinun ma a ivut
(Mar 6:7-13; Luk 9:1-6)*

⁵ Go ra vinun ma a ivut Iesu i ga tulue diat, ma i tovo diat dari: Koko avat a vana tai ta nga kai ra umana Tematana, ma koko avat a olo tai ta pia na pal kai ra Samaria, ⁶ avat a vana tadav ra lavur sip dia rara kan ra kuba i Israel. ⁷ Ba ava vanavana, avat a varvai dari: A varkurai ra bala na bakut i maravai ka. ⁸ Avat a valagar ra lavur minait, avat a valaun ra umana minat, avat a vagomgom ra lavur vukavuka, avat a okole vue ra lavur tabaran; di ga tabar vakuku avat, ma avat a vartabar vakuku. ⁹ Koko avat a kap ta goled, ba ta silva, ba ta mani ikilik ta kavava popopoi. ¹⁰ Koko ta rat ure kavava vinavana; koko ta ivu olovoi, koko avat a kap ta pal a kau, ma koko ta buka; i kat ba da vabongon ra tena ongor ma ra ana. ¹¹ Ba ava olo tai ta pia na pal, ba tai ta gunan, avat a tikan upi nina i ko, ma avat a ki pirana tuk ta ra bung ba avat a vana kan nam ra gunan tana. ¹² Ba ava ruk na pal, avat a vatatabai diat. ¹³ Ba nam ra pal i ko, avat a tul tar kavava malmal tana, ba pata, avat a tak vue kan ia. ¹⁴ Ba tikai i okole vue avat ma pa i valongore kavava tinata, ba avat a vana kan nam ra pal ba kan nam ra gunan, avat a piar vue ra tobon ta ra kau i vavat. ¹⁵ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Ra ura gunan Sodom ma Gomora pa dir a manga kaina ta ra bung na varkurai da nam ra pia na pal.

*Ta umana mangana varmonong
(Mar 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ Go iau tulue avat da ra lavur sip pire ra lavur leing na pap; boina ba avat a minana da ra umana vui, ma avat a maram da ra umana uka. ¹⁷ Avat a balaure avat ta ra tarai, tago diat a kinim tar avat ta ra umana kivung na varkurai, ma diat a virit avat ta kadia umana pal na lotu; ¹⁸ maia, ma diat a alal pa avat tadav ra umana ngala na luluai ma tadav

ra umana king ure iau, upi avat a varvai pire diat ma tadav ra lavur Tematana bula. ¹⁹ Ba dia tar kinim tar avat, koko avat a ngarao ba avat a tata dave, ba ava avat a tatike: tago ta nam ra bung da tovo avat ma ra tinata nina avat a tatike. ²⁰ Tago vakir avat iat, avat a tata, a Tulungea i Tama i vavat iat na tata ta vavat. ²¹ Tikai na tul tar turana upi na virua, ma ra tutana na tul tar natuna; ma ra umana bul diat a tut ure tama i diat, ma na i diat, upi da doko vue diat. ²² Ma ra tarai par diat a milmilikuane avat ta ra iangigu, ma da valaun muka nam i tur padikat tuk ta ra mutuaina. ²³ Ba diat a vakaina avat tai tika na pia na pal, avat a lop tar tai ta ra tikai; tago a dovotina iau tatike ta vavat, ba pa avat a ti vana boko ta ra lavur pia na pal par Israel, ma Natu i ra tutana i tar pot.

²⁴ Pa ta tutana na vartovo i ngala tai nina i tova, pa ta tultul i lualua ta kana luluai. ²⁵ I topa ia ba ra tutana na vartovo dir a vardada ma kana tena vartovo, ba ra tultul dir a vardada ma kana luluai. Ba di tar vatang tar Beelsebul* ta ra luluai na pal, diat a manga vatang tar ia muka ta diat dia ki ra kubana.

*Una burutue God
(Luk 12:2-7)*

²⁶ Koko avat a burutue diat; tago a magit par di tar tuba na tur kapa boko, ma nam di tar ive, da vaarike boko. ²⁷ Nina iau tar varve avat i tana ta ra bobotoi, avat a tatike ta ra kapa; ma nam di tar vamaianao tar ia ta vavat, avat a varvai tana ta ra ulul a pal. ²⁸ Ma koko avat a burutue diat dia dokodoko ra palapaka ka, ma dia mama doko ra tulungen: Avat a burut tai nina i dokodoko ra palapaka ma ra tulungen bula ara geena. ²⁹ Di ivivure a evevu levon upi ra kopono toea kaka vang? Ma pa ta tikai i bura ra pia, ba Tama i vavat pa i gire. ³⁰ Di tar luk vapar ra lavur pepe na ulu i vavat. ³¹ Io, koko

* **10:25:** Beelsebul, a kukuraina "A Luluai na ul a buta"; a Judaia dia ga vaiang Satan me.

avat a burut, tago ava ti boina kakit ta diat ra mangoro na levon.

Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu

(Luk 12:8-9)

³² Diat par dia kale pa iau ta ra mata i ra tarai, iau bula ina kale pa diat ta ra mata i Tamagu i ki ra bala na bakut. ³³ Ma diat par dia pue vue iau ta ra mata i ra tarai, iau bula ina pue vue diat ta ra mata i Tamagu i ki ra bala na bakut.

Vakir a kini na malmal ia kaka ra pakat

(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Koko avat a nuk ia ba iau tar pot upi ina vaki ra malmal ra pia, pa iau pot upi ina vaki ra malmal, a pakat iat. ³⁵ Iau tar pot upi ina vabat vue ra tutana kan tamana, ma ra vavina kan nana, ma ra ura vavina dir enana, dir a varbaiai. ³⁶ Diat dia ki ra kuba i tikai, diat ika kana umana ebar. ³⁷ Nam i manga mari tamana ba nana tagu, pa i topa iau; ma nam i manga mari natuna ba a bul tutana ba a vavina tagu, pa i topa iau. ³⁸ Nina ba pa i puak pa kana bolo upi na mur iau me, pa i topa iau. ³⁹ Nina i mari vake kana nilaun, na virua, ma nam i tar virua ure iau, na laun.

A umana mangana vapuak

(Mar 9:41)

⁴⁰ Nina i kapupi avat, i kapupi iau, ma nina i kapupi iau, i kapupi bula nam i ga tulue iau Uti. ⁴¹ Nina i kapupi ra propet, tago ia ra propet, da vapuak ia da ra propet; ma nina i kapupi ra tena takodo, tago ia ra tena takodo, da vapuak ia da ra tena takodo. ⁴² Nina i vamomo tikai ta diat go ra umana ikilik ma ra kopo la na tava madoldol tuna ka, tago ia ra bul vartovo, a dovotina go iau tatike ta vavat, ba da vapuak ia muka.

11

Ta umana bul na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso

(Luk 7:18-35)

¹ Ba Iesu i tar tatike vapar go kana lavur vartuluai tai kana vinun ma a ivu bul na vartovo, i vana kan nam ra gunan upi na vartovo ma upi na varvai ta kadia lavur pia na pal.

² Ba Ioanes i kiki ta ra pal na banubat, i valongore ure ra lavur papalum kai Iesu, ma i tulue kana tarai na vartovo upi diat a tir ia dari: ³ U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ⁴ Ma Iesu i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve Ioanes ra lavur magit ava valongore, ma ava gire bula: ⁵ ba ra umana pula dia nana mulai, a umana peu dia vanavana mamal mulai, a umana vukavuka dia gongom mulai, a umana vaut dia valongor mulai, di valaun ra umana minat ma di varve ra bo na varvai tai ra lavur luveana. ⁶ Ma nina ba pa i tutukai ure ta magit tagu, i ti doan muka.

⁷ Ma ba go diat dia vana, Iesu i biti tai ra kor na tarai ure Ioanes, dari: Ava ga vana uria ra pupui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar i malmaliara ta ra vuvu? ⁸ Ava ga vana oai upi avat a gire ra ava? A tutana bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mal ma ra mal kumau dia kiki ta ra kubakuba i ra umana king. ⁹ Ava ga vana oai upi ra ava? Upi avat a gire ra propet? Maia; iau tatike ta vavat, a ngala iat muka ta ra lavur propet. ¹⁰ Ia go di ga tutumu ure dari: "Iau tulue kaugu tultul na lua tam, Na mal are kaum nga na lua tam."

¹¹ A dovot go iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden di ga kava diat pa ta i ngala tai Ioanes a Tena Baptaiso; ma nina i ikilik ta ra varkurai ra bala na bakut i ngala ta dir ma Ioanes. ¹² Papa ra kilala i Ioanes a Tena Baptaiso, a niongor i topa ra varkurai marama ra bala na bakut, ma nina i ongaongor, na vatur vake. ¹³ Tago a lavur propet ma ra tinata na varkurai bula dia ga tata na propet ma i tuk tai Ioanes. ¹⁴ Ma ona ava mainge upi avat a kapupi ia, Elias muka go, nina di biti ba na vut. ¹⁵ Nina ba ra talingana, boina ba na valongor.

16 Ava bar ina valarue go ra taun tarai me? Dia vardada ma ra umana bul dia kiki ta ra umana tavul a bung ma dia oraoro tadav ra umana talai diat dari: 17 Ave tar vuvu ra dedede ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma pa ava tangtangi maravut. 18 Tago Ioanes pa i ga pot ma ra nian ma ra nimomo, ma dia biti ke ure ba: A tabaran i ovai tana. 19 Natu i ra tutana i ga pot, ma i iaian ma i momamomo, ma dia biti ke ure ba: Go ra tutana a lup nian, ma ra lup mome vain bula ma ra talai ra lavur tena balabalaure totokom ma ra lavur tena varpian bula. A kabinana i po boabo ta ra lavur natuna.

A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat
(Luk 10:13-15)

20 Ma i bor vatavuna ra lavur pia na pal nam i tar pait kana mangoro na dekdek na papalum ta diat, tago pa dia nukpuku. 21 Na kaina tam Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago gala ra lavur dekdek pa papalum di ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon, gala diat a ti nukpuku amana iat, ma diat a tar ki bula ma ra mal na tabun ma diat a tar vung ra kabu na iap. 22 A dovot go iau tatike ta mumur ba: Ta ra bung na varkurai pa na tup Tiro ma Sidon da amur. 23 Ma u bula Kapernaum, u malamala luluai tuk ta ra bakut laka? Una irop ura ta ra ruarua na tulungen tago ra lavur dekdek na papalum di ga pait ia tam, gala di ga pait ia Sodom, gala i tur boko gori. 24 A dovot go iau tatike tam: Ta ra bung na varkurai pa na tup Sodom da u.

Avat a mai tadav iau upi ra ningo
(Luk 10:21-22)

25 Ta nam ra bung Iesu i tatike: Iau pite pa u Tama, a Luluai ra bala na bakut ma ra pia bula, tago u tar ive ra lavur magit go kan ra lavur tena kabinana, ma kan ra lavur mototono bula, ma u vaarike ke diat tai ra lavur kuramana. 26 Maia pa, Tama, tago u ga manane muka damana.

27 Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i nunure Natuna, Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka ma nam bula ba Natuna i ling na vaarike tar ia tana.

28 Avat par, ava udauda ma ava kap ra mamat na kinakap, avat a mai tadav iau, ma ina vango avat. 29 Avat a puak pa kaugu kip, ma avat a vartovo tagu; tago i madu ra balagu ma i vovovon bula; ma ra tulungea i vavat na ngo muka. 30 Tago kaugu kip i ki tatamie, ma kaugu kinakap i papa.

12

Tika na tinir ure ra Bung Sabat
(Mar 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Ta nam ra kilala Iesu i vana-vana alalu ta ra umauma na kon ta ra Bung Sabat; ma kana tarai na vartovo dia mulmulum ma dia vura doko pa ta umana kon ma dia en ia.

2 Ba ra umana Parisaio dia gire, dia tatike tana: Kaum tarai na vartovo dia pait ra mangamangana pa i ko ta ra Bung Sabat. 3 Ma i tatike ta diat: Dave, pa ava ga luk boko nam David i ga pait ia ba i mulmulum ma diat bula dia varagur me?

4 Ba i ga ruk ta ra pal kai God, ma i ga en ra gem na ginigira, nina i tabu ba na en ia, ma i tabu bula ta diat dia varait me, adiat ika ra umana tena tinabar?

5 Ma pa ava ga luk ia bula ta ra tinata na varkurai ba ra umana tena tinabar ta ra Bungbung Sabat ta ra pal na vartabar dia papalum taun ra Bung Sabat ma pa dia kaina tana?

6 Go iau tatike ta vavat: Tikai go kari i ngala ta dir ma ra pal na vartabar.

7 Gala ava tar nunure ra tinata dari: Iau mainge ra varmari, ma vakir ra tinabar, gala pa avat a takun diat pa dia kaina. 8 Tago Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat.

A tutana nina i li ra limana
(Mar 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Ma i vana kan diat ma i ruk ta kadia pal na lotu; 10 ma tika na tutana tana i li ra limana. Ma dia tir Iesu dari: I takodo ba da valagar ta ra Bung Sabat ba pata? upi diat a

vartakun ure. ¹¹ Ma i tatike ta diat: To ia ta vavat ba kana ta kopono sip, ma i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma pa na vatur ia ma pa na puak vaarike pa mule? ¹² A tutana iat i boina ta go ra sip. Damana i takodo ba da pait ra bo na mangamangana mutu ta ra Bung Sabat. ¹³ Ma i biti tai ra tutana: Una tulae ra limam. Ma i tulue kodoa, ma i tar ung mulai da ta ra tikai. ¹⁴ A umana Parisaio dia irop, ma dia tir vargiliane diat upi da doko davatane?

A tultul nina ba God i ga pilak pa ia

¹⁵ Iesu i nunure, ma i vana kan nam ra pal, ma mangoro dia mur ia ma i valagar pa diat par, ¹⁶ ma i tugal diat, ba koko diat a varvarveai tana, ¹⁷ upi na ot muka ra tinata kai Iesaia ra propet, dari:

¹⁸ “Go kaugu tultul iau tar pilak pa ia; Ia kaugu bul na vakak, a balagu i gugu tana;

Ina vaki ra Tulungeagu tana, Ma na ve tar ra varkurai takodo tai ra lavur Tematana.

¹⁹ Pa na vartoto, pa na kukula, Ma pa ta na valongore ra nilaina ta ra lavur nga.

²⁰ Pa na pit ra vuvur i talikun, Ma pa na pun ra vinau na lamp ba i mi boko,

Tuk ta nam ra kilala ba i ga tul vaarike ra varkurai upi na vatur ra niongor.

²¹ A lavur Tematana diat a nurnur ta ra iangina.”

*Iesu dir ma Beelsebul
(Mar 3:20-30; Luk 11:14-23)*

²² Dia ben tikai tadav ia ba ra tabaran i ovai tana, ma i pula, ma i bombom bula, ma i valagar pa ia, ma ra bombom i tata mulai, ma i nana bula. ²³ Ma ra kor na tarai dia kaian tana, ma dia titir ba: Go bar natu i David? ²⁴ Ba ra umana Parisaio dia valongore, dia biti: Go ra tutana i okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek tai Beelsebul, a luluai kai ra lavur tabaran. ²⁵ Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i biti ta diat: A lavur vuna gunan ba dia varubu

vargil mulai ka, diat a tamtavul uka, ma ra lavur pia na pal ba ra lavur gunan dia varubu vargil mulai ka, pa diat a tur tukum. ²⁶ Ba Satan na okole vue Satan, i varubu mulai ka me, ma kana varkurai na tur dave? ²⁷ Ba iau okole vue ra umana tabaran ma ra dekdek i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okole vue diat ma ra dekdek kai ia? Go diat dia kure avat. ²⁸ Ba iau okole vue ra umana tabaran ma ra Tulungea i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut pire vavat. ²⁹ Ta tikai na ruk dave ta ra kuba i ra tena ongor, ma na vakaina kana vuvur magit ona pa i vi value? Ma ona i tar vi value, na vakaina muka ra kubana. ³⁰ Nam ba pa i maravut iau, i tur bat ika iau, ma nam ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue kan iau. ³¹ Ma iau tatike ta vavat: Da re vue ra lavur varpiam par kai ra tarai, ma ra varvul bula; ma ra varvul ure ra Takodo na Tulungen pa da re vue muka. ³² Ba tikai na tatike ta kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue; ia kaka ba tikai na tatike ta kaina tinata ure ra Takodo na Tulungen, pa da re vue ta ra nilaun ra pia, ma pa da re vue bula ta ra nilaun namur.

*A davai ma ra vuaina tana
(Luk 6:43-45)*

³³ Ba avat a vaume ra bo na davai, ma ra vuaina na boina bula; ba avat a vaume ra kaina davai ma ra vuaina na kaina bula; tago di vakilang ra davai ma ra vuaina. ³⁴ Avat a umana natu i ra umana vui, avat a umana kaina, avat a tatike davatane ra bo na tinata? Tago ra ngie i dat i tatike nam ra bala i dat i buka me. ³⁵ A bo na tutana i kap vaarike ra bo na magit ta kana bo na vuvuvung, ma ra kaina tutana i kap vaarike ra kaina magit ta kana kaina vuvuvung. ³⁶ Ma go iau tatike ta vavat ba ra pakapakana tinata vakuku par a tarai dia tatike, da tir boko diat tana ta ra bung na varkurai. ³⁷ Tago kaum tinata iat na valangalanga u, ba na takun ot pa u.

A nilul upi ra magit na padapada varvo

(Mar 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Ta ra umana tena tutumu, ma ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Tena Vartovo, una pait ta vakilang upi avet a gire. ³⁹ Ma i tatike ta diat: A kaina taun tarai ma ra tarai na vaongo, diat ika dia nuk upi ra vakilang, ma pa da ve tar ta vakilang ta diat, Iona ra propet, ia kaka ra vakilang; ⁴⁰ Iona i ga va a utul a bung na keake ma a utul a bung na marum bula ta ra bala i ra en ta, damana bula Natu i ra tutana na va a utul a bung na keake ma a utul a bung na marum ta ra bala na pia. ⁴¹ A tarai Nineve diat a tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai ma diat a kure vakaina, tago dia ga nukpuku ta ra varvai kai Iona, ma tikai i ngala tai Iona go kari. ⁴² A tadar na vavina maro ra matana taubar na tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai ma na kure vakaina, tago i ga vut maro ra ngu na gunagunan iat upi na valongore ra kabinana kai Solomon; ma tika.i i ngala tai Solomon go kari.

Ra tabaran i talil

(Luk 11:24-26)

⁴³ A tabaran ba i tar irop tai tikai i vanavana ta ra gunagunan pa ta tava tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana, ma pa ta; ⁴⁴ ma i biti: Ina talil mulai tadav nina ra kubagu iau ga mareng kan ia; ba i tar pot i tana, i gire i langalanga, di ga arupe ma di ga mar ia. ⁴⁵ Ma i agure pa ra lavurua na tabaran bula, dia manga kaina, ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra tutana i manga kaina namur, ma lua pata. Damana bula go ra kaina taun tarai.

Na i Iesu ma ra umana turana

(Mar 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Ba i tatata boko dari tai ra kor na tarai, nana ma ra umana turana dia pot, dia turtur ra pia, dia nuk upi ia, upi diat a tata me. [⁴⁷ Ma tikai i biti tana: Ea, nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia, dia nuk up u, pi avat a tata.] ⁴⁸ Ma i biti tai nina i tar

ve: la nagu? To ia ra umana turagu? ⁴⁹ Ma i tu tar kana tarai na vartovo ma i biti: Gire go nagu ma ra umana turagu. ⁵⁰ Tago diat par dia murmur ra nuknuk i Tamagu arama ra bala na bakut, diat a tara na turagu ma ra tara na taigu ma nagu.

13

A tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mar 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Ta nam ra bung Iesu i irop kan ra pal, ma i ki ra valian. ² Ma a ngala na kor na tarai dia kor tadav ia, ma i koa ta ra mon, i ki tana ma ra kor na tarai dia turtur ra valian. ³ Ma i tatike mangoro na magit ta diat ma ra vartovo valavalar dari: A tena vinauma i vana oai upi na vauma, ⁴ ba i vauma, ta umana pat na davai dia bura ra papar a nga, ma ra umana beo dia pukai ki tana, ma dia en vue; ⁵ ma ta ra umana dia bura ta ra pia na vat, ma pa i manga kadia pia; ma dia gol vuavuai, tago pa i manga ra pia tana; ⁶ ba ra keake i tar vana rikai dia makuk, ma tago pa ta okor i diat, dia maranga kakit. ⁷ Ma ta ra umana bula dia bura livuan ta ra kait, ma ra kait i tavua ma i arung bat diat. ⁸ Ma ta ra umana bula dia bura ta ra bo na pia ma dia vuai,. ta umana a marmar, ta ra umana a laplaptikai na vinun, ma ta ra umana a ututul a vinun. ⁹ Nina ba ra talingana, boina ba na valavalongor.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par

(Mar 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Ma ra tarai na vartovo dia vana pirana ma dia tir ia: Dave u varvai ta diat ma ra tinata valavalar? ¹¹ Ma i tatike bali diat dari: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana i tur ivai kai ra varkurai ra bala na bakut, ma pa di tul tar ia ta diat. ¹² Tago da tabar nina i vuvuvung upi na peal kana, ma nina ba pa i vuvuvung da tak vue kana ikikilik kan ia. ¹³ la go ra vuna iau varvarve go diat ma ra

tinata valavalar; tago dia nana ma pa dia gigira, ma dia valavalongor ma pa dia valongore, ma pa dia matoto bula. ¹⁴ Da pait ot pa ra tinata lua kai Iesaia ra propet ta diat dari:

“Ba ava valavalongor, avat a valongore, ma pa avat a matoto muka;

Ba ava nana, avat a gire, ma pa avat a gire ilam ia muka;

¹⁵ Tago ra bala i go ra tarai i tar tabonot,

Ma ra talinga i diat i papaua,

Ma dia tar vapula ra mata i diat;

Kan diat a gigira ilam ma ra mata i diat;

Ma diat a valongore ma ra talinga i diat,

Ma diat a matoto ma ra bala i diat,

Ma ina valagar pa diat.”

¹⁶ A mata i vavat i ti doan, tago i gigira ma ra talinga i vavat bula tago i valavalongor. ¹⁷ A dovot go iau tatike ta vavat ba mangoro na propet, ma mangoro na tena takodo dia ga mainge upi diat a gire go ra lavur magit ava gire, ma pa dia ga gire, ma dia ga mainge upi diat a valongore ra lavur tinata ava valongore, ma pa dia ga valongore.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma (Mar 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ Avat a valongore ra tinata valavalar ure ra tena vinauma. ¹⁹ Ba ta tikai i valongore ra tinata ure ra varkurai, ma pa i matoto tana, a tena kaina i vut ma i ra vue nam di tar vaume ta ra balana. Dari nam di ga vaume ta ra papar a nga. ²⁰ Nam di ga vaume ta ra pia na vat, nina ba ta tikai i valongore ra tinata, ma i nurnur ma ra gugu lutut i tana;

²¹ ma pa i okor ta ra balana ma pa i tur vatikai; ba ra kinadik ma ra milmilikuan i vut ta ra tinata, i tutukai vuavuai tana. ²² Ma nam di ga vaume livuan ta ra kait, nina ba i valongore ra tinata, ma ra balaguan ra pia, ma ra vaongo na tabarikik i kor vue ra tinata, ma pa i vuai.

²³ Ma go di ga vaume ta ra bo na pia, nina ba i valongore ra tinata, ma i matoto tana, ma i vuai ra vuaina; ta umana a marmar, ma ta ra umana a laplaptikai na vinun, ma ta ra umana bula a ututul a vinun.

A tinata valavalar ure ra umana kaina davai

²⁴ Tikai bula ra tinata valavalar i ga tovo diat me, dari: A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma ra tutana i ga vaume kana pia ma ra bo na pat na kon; ²⁵ ba ra tarai dia diop, kana ebar i vut ma i vaume ra kaina davai livuan ta ra bo na kon, ma i vana mulai. ²⁶ Ba i tar mapina ma i vuai, di gire ilam ra kaina davai. ²⁷ Ma ra umana tultul kai nina kana ra uma, dia vut, ma dia tatike tana: Luluai, pa u ga vaume laka ra bo na kon ta kaum pia? Ma mave go ra kaina davai? ²⁸ I biti ta diat dari: A ebar i ga pait go. Ma ra umana tultul dia tir ia: U mainge laka ba avet a rubat vapar vue? ²⁹ I biti: Pata, kan avat a rubat varurue dir ra kaina davai ma ra bo na kon. ³⁰ Avat a nur vue ka boko dir upi ra nidodoko; ta ra kilala na nidodoko ina biti tai ra umana tena nidodoko: Avat a varurue value ra kaina davai, avat a vin ia upi da tun ia, ma avat a varurue ra kon tuna ta kaugu pal na vuvuvung.

A tinata valavalar ure ra pat i ra mastad

(Mar 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ Tikai bula ra tinata valavalar i ga tovo diat me dari: A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma ra pat i ra mastad,* nina ba tika na tutana i ga.kap ia, ma i vaume ta kana uma; ³² go i ikikilik ta ra lavur pat i ra davai parika; ba i tavua, i ngala ta ra lavur davai na vinauma par, ma ba i tar matukana davai, a lavur beo liuliu dia puka-pukai tana ma dia rakan tana.

A tinata valavalar ure ra leven (Luk 13:20-21)

³³ Tikai bula ra tinata valavalar i ve diat i tana, dari: A varkurai marama

* **13:31:** A davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka a davaina iat i ngala.

ra bala na bakut, dir vardada ma ra leven nam ba ra vavina i ga vatur ia, ma i poto ive ma ra utul a valavalar na plaua, ma a ik boko i leven parika.

Iesu i ga tatike ta ra tinata valavalar

(Mar 4:33-34)

³⁴ Go ra lavur vartovo Iesu i ga tatike ta ra tinata valavalar tadav ra kor na tarai; ma pa i ga tatike mule ta magit, a tinata valavalar parika; ³⁵ upi na da ra tinata kai ra propet dari:

“Ina tata ma ra tinata valavalar, Ina tatike ra lavur magit i ga ki ivai papa amana ba di ga vaki vatavuna ra rakarakan a gunagunan parika.”

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra umana kaina davai

³⁶ Ma i vana kan ra kor na tarai, ma i ruk na pal, ma kana tarai na vartovo dia ruk mur ia, ma dia tatike tana: Una pala ia ta vevet ra tinata valavalar ure ra kaina davai ta ra uma. ³⁷ Ma i biti ta diat: Nina ba i vaume ra kon tuna, Natu i ra tutana nam: ³⁸ a rakarakan a gunagunan parika nam ra uma; a kon tuna, a lavur natu i ra varkurai nam; ma ra kaina davai, a lavur natu i ra tena kaina; ³⁹ a ebar i ga vaume diat, Satan nam; a kilala na nidodoko a mutuai ra rakarakan a gunagunan nam; ma ra umana tena nidodoko, a umana angelo nam. ⁴⁰ Da di varurue ra lavur kaina davai upi da tun vue ta ra iap, damana bula ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan. ⁴¹ Natu i ra tutana na tulue kana umana angelo, ma diat a varurue vue ra lavur magit ta kana varkurai ba ra tarai dia tukatuke diat tana, ma diat bula dia pait ra varpiam, ⁴² ma diat a vue diat ta ra tung na iap; da tangtangi ma da vangvangia ra palangia tana. ⁴³ Ma ra umana tena takodo diat a pupua muka da ra matana keake ta ra varkurai kai Tama i diat. Nina ba ra talingana, boina ba na valongor.

A tinata valavalar ure ra bo na magit di ga ive ra pia na uma

⁴⁴ A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma ra bo na magit di ga ive ra pia na uma; ma tika na tutana i ga na tadav ia, ma i ive mule, ma i vana ma ra gugu, ma i ivure kana tabarikik par, ma i kul pa nam ra pia.

A tinata valavalar ure ra kiau na kalagi

⁴⁵ A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada bula ma ra tutana, a tena kunukul, i tikatikan upi ra umana bo na kiau na kalagi; ⁴⁶ ba i tar tikan tadav tikai i ngatngat ra mataina, i ivure kana tabarikik par, ma i kul pa ia.

A tinata valavalar ure ra ubene

⁴⁷ A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada bula ma ra ubene, di tar vung ia na ta, ma i voare pa ra lavur mangamangana en; ⁴⁸ ba i tar buka, di al pupule ura ra valian, ma dia ki ra veo; dia poe ra lavur boina ta ra umana rat, ma ra lavur kaina dia vue. ⁴⁹ Na damana bula ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan, a lavur angelo diat a vut ma diat a pilak vue ra lavur tena varpiam kan ra lavur tena takodo, ⁵⁰ ma diat a vue diat ta ra tung na iap; diat a tangtangi ma diat a vangvangia ra palangie i diat i tana.

Ta umana kalamana dovot na tinata ma ta umana maulana dovot na tinata

⁵¹ Dave, ava tar matote go ra lavur vartovo, ba pata? Ma dia tatike: Maia. ⁵² Ma i tatike ta diat: A lavur tena tutumu dia tar vartovo ta ra varkurai marama ra bala na bakut, dia vardada ma ra tutana, kana ra pal, ma i vairop ra lavur magit ta kana vuvuvung, ta umana kalamana, ma ta ra umana maulana.

Di ga okole vue Iesu aro Nasaret (Mar 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Ba Iesu i tar tatike vapar go ra lavur tinata valavalar, i vana kan nam ra pal. ⁵⁴ Ma i vana ta kana gunan, i tovo diat ta kadia pal na lotu, ma dia kaian tana, dia biti: Go ra tutana i kabinana mamave? Mamave bula go ra lavur dekdek

na papalum i papait ia? ⁵⁵ Go laka natu i ra tena madaka ta ra davai? Ma Maria bar ra iang i nana ma ra umana turana, Iakobo ma Iosep, ma Simon, ma Iudas laka? ⁵⁶ Ma ra umana taina bula diat par go kari pire dat. Mamave kana lavur dari? ⁵⁷ Ma dia tabunua tana. Ma Iesu i biti ta diat: Di ruru ra propet, ia kaka ta kana gunan ma ta ra kubana bula pata. ⁵⁸ Ma pa i pait ta mangoro na dekdek na papalum abara, tago pa dia nurnur.

14

Ioanes ra Tena Baptaiso i mat (Mar 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Ta nam ra kilala Erodes ra luluai i valongore ra tinata ure Iesu, ² ma i tatike tai kana umana tultul: Go Ioanes ra Tena Baptaiso, i tar laun mulai kan ra minat, ma damana go ra lavur dekdek tana. ³ Tago Erodes i tar kinim pa Ioanes ma i tar vi ia, ma i tar varuk ia ta ra pal na banubat ure Erodia, a taulai kai turana Pilipo. ⁴ Tago Ioanes i ga biti tana ba: Pa i ko ba una ben ia. ⁵ Ba Erodes i ga mainge na doko Ioanes, i burutue ra kor na tarai, tago dia ga kapupi ia ba ia ra propet. ⁶ Ta ra bung ba di nuk uraure pa nam ra bung di ga kava Erodes tana, a vavina, natu i Erodia, i malagene pire diat, ma i vagugu Erodes. ⁷ Ma i vatading ia ma ra vavalima ba na tabar ia ma ra magit ba na vatang upi ia. ⁸ Ma i tatike ra tinata nana i tovo value me, dari: Una tul tar ra lor i Ioanes ra Tena Baptaiso tagu ta ra la. ⁹ Ma ra king i tabun ra balana tana; ma tago kana vavalima, ma tago diat bula dia ki me ta ra nian, i kure tar ia ka; ¹⁰ i vartuluai upi ia, ma di kutu ra inoa i Ioanes ta ra pal na banubat. ¹¹ Ma di kap ra lorina ta ra la ma di tul tar ia tai ra vavina, ma i kap ia tadav nana. ¹² Ma kana tarai na vartovo dia pot, ma dia puak pa ra tomono ma dia punang ia, ma dia vana ma dia ve Iesu.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar na tarai ma ra gem

(Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

¹³ Ba Iesu i valongore, i vana kan nam ra gunan ta ra mon ta ra pakana pui irai, ma ba ra kor na tarai dia valongore dia val mur ia kan ra lavur pia na pal. ¹⁴ Ba i irop ma i gire ra ngala na kor na tarai, i mari muka diat, ma i valagar pa kadia lavur minait. ¹⁵ Ba i tar talvivi kana tarai na vartovo dia tadav ia, dia biti: Go a pui, ma i tar bolo ra pakana bung, una tulue go ra kor upi diat a vana ta ra gunagunan, diat a kukul adiat. ¹⁶ Iesu i biti ta diat: Diat a vana upi ra ava? Avat a tabar diat. ¹⁷ Ma dia biti tana: A ilima ka ra gem ma ra ivut uka ra en ave vung ia. ¹⁸ Ma i biti: Avat a kap ia tadav iau. ¹⁹ Ma i tulue ra kor na tarai ba diat a ki ra vura, ma i vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, ma i tadarake ra bakut, ma i lotu pa ure, ma i tabik tar ra gem tai kana tarai na vartovo, ma dia tabar ra kor na tarai me. ²⁰ Dia tar ian par tana ma dia tar maur, ma dia vangan vabuka ra vinun ma ra ivu rat ma ra tagigina dia tar ian valili ia. ²¹ A ilima na arip na marmar na tarai dia ga ian ma ra vaden ma ra umana bul bula.

Iesu i vana ra ul a tava kikir
(Mar 6:45-52; Ioa 6:15-21)

²² Ma i vovo lolole vue kana tarai na vartovo ta ra mon upi diat a lua ura ta ra papar, ma pi ia iat na tulue ra tarai. ²³ Ba i tar tulue ra kor na tarai i tutua urama ra luana upi na araring irai papa; ba i tar talvivi i kiki varkolono. ²⁴ A mon i vanavana ara na ta iat ma ra bobol i tup ia, ma ra vuvu i tur maro lua. ²⁵ Ta ra ivat na pakana varkia na monamono ra marum Iesu i vana ra ul a tava kikir tadav diat. ²⁶ Ba ra tarai na vartovo dia gire i vana ra ul a tava, dia purpuruan, dia tatike: Go a ninana ka, ma dia kukula ma ra bunurut. ²⁷ Iesu i tatike lulut ta diat dari: Avat a nurnur, iau kaka go, koko avat a burut. ²⁸ Petero i biti tana: Luluai, ba u nam, una tul tar iau ba ina vana

tadav u ta ra ul a tava. ²⁹ Ma i biti: Una mai. Petero i irop ta ra mon ma i vana ra ul a tava upi na vana tadav Iesu. ³⁰ Ba i gire ra vuvu, i ururian, ma ba i to na dudu, i oro dari: Luluai, una valaun iau. ³¹ Iesu i tulue vuavue ra limana, i vatur vake, ma i biti: I ikikilik kaum nurnur: u ururian ta ra ava? ³² Ba dir koa ta ra mon, a vuvu i par. ³³ Ma diat dia ki ra mon, dia lotu tadav ia, ma dia biti tana: A dovotina, u Natu i God.

Iesu i valagar pa ra umana minait aro Genesaret
(Mar 6:53-56)

³⁴ Dia pukai ta ra papar a tava kikil ta ra gunan Genesaret. ³⁵ Ba ra tarai ta nam ra gunan dia gire ilam ia, dia vartuluai ta ra lavur gunagunan vurvurbit upi ra lavur minait, dia kap diat tadav ia; ³⁶ ma dia lul ia ba diat a bili kana ngu na mal; ma diat par dia bili ia, dia lagar muka tana.

15

Ra vartovo kai ra umana patuana
(Mar 7:1-13)

¹ Ta ra umana Parisaio ma ta ra umana tena tutumu marama Ierusalem dia tadav Iesu, ma dia tatike dari: ² Dave kaum tarai na vartovo dia piam ra vartovo kai ra lavur patuana? Tago ba dia ian, pa dia gi value ra lima i diat. ³ Ma i biti ta diat: Dave avat bula, ava piam ra vartuluai kai God upi avat a mur kavava vartovo? ⁴ Tago God i ga biti dari: Una ru tamam ma nam; go bula: Ba ta tikai i tata kaina ure tamana ba nana, na virua muka. ⁵ Ma avat, ava biti: Ba ta tikai na tatike tai tamana ba nana dari: Nam ba una vatur vake tagu, di tar tabar God me; (ma damana pa i maravut tamana ma nana me). ⁶ Pa i ru tamana. Ava tar pait vakuku ra tinata kai God upi kavava vartovo. ⁷ Avat a umana vaongo; a dovot Iesaia i ga tatike value ure avat dari:

⁸ “Go ra tarai dia ru iau ma ra ngie i diat,

Ma pa dia nuk pa iau ta ra bala i diat.

⁹ Dia vole kadia lotu tagu,

Tago kadia vartovo dia vartovo me a tinata ka kai ra tarai.”

Ra umana mangana nina dia vakaina ta tikai
(Mar 7:14-23)

¹⁰ Ma i oro pa ra tarai, ma i biti ta diat: Avat a valongore ma avat a matoto. ¹¹ Nam di poe ta ra ngie i tikai pa i vakaina, nam iat i irop ta ra ngiene, i vakaina. ¹² A tarai na vartovo dia tadav ia, ma dia biti: U nunure laka ba ra umana Parisaio dia tabunu tam ta go ra tinata? ¹³ I biti ta diat: Da rubat vue boko ra davai par ba Tamagu arama ra bala na bakut pa i ga vaume. ¹⁴ Avat a nur vue diat; go a umana raprap dia pula; ma ba ra pula i ben ra pula, dir par dir bura ta ra tung. ¹⁵ Petero i biti tana: Una vateten avet ta nam ra tinata valavalar. ¹⁶ Ma i biti: Avat bula vang pa ava matoto boko? ¹⁷ Pa ava nunure ba nam par di poe ta ra ngie i tikai, i vana ta ra balana, ma i ba vue? ¹⁸ Ma ra lavur tinata i vana rikai ta ra ngie i tikai i vuna ta ra balana, ma nam muka i vakaina. ¹⁹ A lavur kaina nuknuk, a lavur vardodoko, a lavur nipo, a lavur ungaunga, a lavur nilong, a lavur vaongo na varvai, ma ra lavur varvul; ²⁰ go diat dia vakaina ra tarai; ba dia ian ma ra lima i diat ba pa di gi value, nam pa i vakaina ra tarai.

Ra nurnur kai ra vavina
(Mar 7:24-30)

²¹ Iesu i vana kan nam ra gunan ma i vana ta ra gunagunan Tiro ma Sidon. ²² Ma tika na vavina Kanaan maro ta nam ra langlangun, i pot, ma i oraoro dari: Luluai, Natu i David, una mari iau muka, natugu, a vavina, a tabaran i ovai tana ma i vakaina tuna. ²³ Ma pa i vatang ta ik a tinata tana. Kana tarai na vartovo dia tadav ia, dia lul ia dari: Una pala vue tago i tangtangi murmur dat. ²⁴ Ma i biti ta diat: Di ga tulue iau uti tadav uka ra lavur sip dia rara kan ra kuba i Israel. ²⁵ A vavina i tadav ia muka, ma i lotu tadav ia, i biti: Luluai, una maravut iau. ²⁶ Ma i biti

tana: Pa i ko ba da tabar ra umana pap ma ra gem ai ra umana bul.
²⁷ Ma i biti: A dovotina, Luluai, go bula, a umana pap dia enen ra lavur tagigina i burabura ta ra vuvuvung na nian kai kadia luluai. ²⁸ Ma Iesu i tatike tana: Ia An, i ngala muka kaum nurnur, nam u mainge, da pait ia tam. Ma natuna i oton ta nam ra pakana bung.

Iesu i valagar pa ra kor na tarai

²⁹ Ma Iesu i vana kan nam ra gunan ma i vana maravai ta ra tava Galilaia, i tutua urama ra luana, ma i ki ra pia tana. ³⁰ Ma ra tarai dia koakor tadav ia ma ra lavur peu, ma ra lavur pula, ma ra lavur bombom, ma ra lavur kok, ma mangoro bula, ma dia vung kapi diat pire ra kakene, ma i valagar pa diat. ³¹ Ma ra kor dia kakaian tana, ba dia gire ra lavur bombom dia tata, ma ra lavur kok i takodo ra paka i diat, ma ra lavur peu dia vana kodo, ma, ra lavur pula dia nana; ma dia pite pa ra God kai ra Israel.

Iesu i tabar ra ivat na arip na marmar na tarai ma ra gem

(Mar 8:1-10)

³² Ma Iesu i oro pa kana tarai na vartovo tadav ia, ma i biti: Iau mari muka go ra kor na tarai, tago dia tar ki pa ra utul a bung piragu, ma pa dia en ta magit, ma pa iau mainge ba ina tul vue diat ma ra mulmulum, kan diat a matmat vanavana nangananga. ³³ A tarai na vartovo dia biti tana: Go a pui ka, avet a vila pa ta mangoro na gem ave upi avet a tabar vamaur pa go ra kor na tarai me? ³⁴ Iesu i tir diat: Aivia ra gem ava vung ia? Dia biti: A lavurua ka ma ra paupau en ik. ³⁵ Ma i tulue ra kor na tarai upi diat a ki ra pia; ³⁶ ma i vatur ra lavurua na gem ma ra umana en ma i pite varpa tana, ma i tabik tar ia tai ra tarai na vartovo, ma dia tabar ra tarai me. ³⁷ Ma diat par dia ian tana, ma dia maur; ma di vangan vabuka ra lavurua na rat ma ra tagigina dia ian valili ia. ³⁸ Diat dia tar ian, a ivat na arip na marmar

na tarai, ma ra vaden ma ra umana bul bula. ³⁹ Ma i tulue ra kor na tarai, ma i koa ta ra mon, ma i vana ta ra langlangun Magadan.

16

A nilul upi ra magit na padapada varvo

(Mar 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ A Parisaio ma ra Sadukaio dia vut, dia valavalar ia, dia ting pa ia ba na ve tar ta vakilang ta diat marama ra bala na bakut. ² I biti ta diat dari: Ba i ravian ava biti: Pa na bata, tago ra bakut i rai. ³ Ma ba i malana ava biti: Na bata gori, tago ra bakut i rai ma namur i kukut bula. Ava tar matote ra vakilang na bakut, ma pa ava gire ilam ra lavur vakilang ta go ra kilakilala. ⁴ A kaina taun tarai go, a tarai na vaongo, dia anan upi ra vakilang ma pa o ve tar ta vakilang ta diat, ia kaka ra vakilang i Iona. Dia varbaiai. ma i vana kan nam ra gunan.

A leven kai ra umana Parisaio ma ra umana Sadukaio

(Mar 8:14-21)

⁵ A tarai na vartovo dia pukai ta ra papar a tava ma dia ga valubane ra gem, pa dia kap ta na. ⁶ Iesu i biti ta diat: Avat a nuk pa ra leven kai ra lavur Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula, ma avat a burutue. ⁷ Ma dia tatata irai tana, dia biti: Tago pa da ga kap ta gem. ⁸ Iesu i nunure, ma i biti: I ikikilik ika kavava nurnur, dave go ava tatata ivai tago pa ava kap ta gem? ⁹ Pa ava nukure boko? Pa ava kodop laka ra ilima na gem ai ra ilima na arip na marmar na tarai, ma aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia tana? ¹⁰ Ma ra lavurua na gem bula ai ra ivat na arip na marmar, ma aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia tana? ¹¹ Dave go pa ava nuk pa ia, ba pa iau ga tatike nam ta vavat ure ra gem? Avat a burutue ke ra leven kai ra lavur Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula. ¹² Ma dia nunure muka ba pa i tugal diat ta ra leven na gem, ta ra vartovo iat kai ra lavur Parisaio ma ra lavur Sadukaio bula.

*Petero i vavaarikai ure Iesu
(Mar 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Ba Iesu i ga tar pot ta ra gunagunan Kaisaria Pilipo, i tir kana tarai na vartovo dari: Ava ra tarai dia tatike ure Natu i ra tutana, ba to ia? ¹⁴ Ma dia tatike: Ta umana dia biti ba Ioanes ra Tena Baptaiso, ta ra umana ba Elias, ta ra umana bula ba Ieremia, ba kan ta tikai ta diat ra umana propet. ¹⁵ I biti ta diat: Ma avat bula ava biti ba iau to ia? ¹⁶ Simon Petero i biti: U ra Kristo, Natu i ra God a launa. ¹⁷ Iesu i biti tana: Simon, natu i Iona, u ti doan tago pa u matoto pa dari tai ra tarai, tai Tamagu iat i ki ra bala na bakut. ¹⁸ Ma iau bula iau tatike tam ba: U Petero, ma ina page kaugu ekelesia ta go ra ngala na vat; ma ra lavur mataniolo ta ra ruarua na tulungen pa diat a uvia pa ia. ¹⁹ Ina tul tar ra umana ki tam ai ra varkurai ra bala na bakut; ma nam par ba u vi ia ra pia, da vi ia bula arama ra bala na bakut, ma nam par u pala ia ra pia, da pala ia bula arama ra bala na bakut. ²⁰ Ma i tugal ra tarai na vartovo ba koko diat a ve ta tikai ba ia ra Kristo.

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat

(Mar 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Papa ta nam ra bung Iesu i vaarika vatavuna kana vinavana urama Ierusalem tai kana tarai na vartovo, ma ba ra lavur patuana, ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur tena tutumu, diat a vakadik ia ma ta mangoro na mangamangana, da doka, ma na laun mulai ta ra vautuluna bung. ²² Ma Petero i vatur ia ma i vura pit ia dari: Luluai, koko muka go, koko da pait go muka tam. ²³ Ma i tur tapuku ma i biti tai Petero: Una vana namur tagu Satan, u a tukatukai piragu, pa u nuk pa ra lavur mangamangana kai God, a lavur mangamangana ka kai ra tarai. ²⁴ Ma Iesu i biti tai kana tarai na vartovo: Ba tikai i mainge pi na murmur iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak kana bolo ma na murmur iau me. ²⁵ Tago ba tikai i vavaale bat

kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau, na laun muka. ²⁶ Tago na topa tikai dave ona i kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma i vole vue ra tulungeana tana? Ba na kul kia ra tulungeana ma ra ava? ²⁷ Tago Natu i ra tutana na vut ma ra minamar kai Tamana, diat ma kana umana angelo, ma na bali ra lavur papalum kai ra tarai par tikatikai. ²⁸ A dovotina go iau tatike ta vavat: Ta umana ta vavat, ava tur ati gori, avat a gire boko Natu i ra tutana ba na vut ta kana varkurai, ba pa ava ti mat boko.

17

*A ninana ta ra ul a luana
(Mar 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Ba i par laptikai na bung i ting pa Petero ma Iakobo, ma Ioanes, dir turana, ma i agure vaire dital urama ra luana i manga tuluai, ² ma i ria ra pakana ta ra mata i dital, ma ra matana i pupua da ra matana keake, ma kana lavur mal dia pua da ra kapa. ³ Ma Moses ma Elias dir tur pa pire diat, ma dital tata me. ⁴ Ma Petero i biti tai Iesu: Luluai, boina muka go da ki ati, ona u mainge, ina pait ra utul a pal na turturup ati, tikai pi kaum, tikai pi kai Moses, ma tikai pi kai Elias. ⁵ Ba i tatata boko, a bakut i kapa i vamlur pa diat, ma ra nilai tikai tana i biti: Go Natugu, a bul na vakak, iau ti gugu muka tana, avat a valongore. ⁶ Ba ra utul a bul na vartovo dital valongore, dital burut muka, ma dital bura palar uro ra pia. ⁷ Iesu i vana tadav dital, i bili dital ma i biti: Amutal a tut, ma koko amutal a burut. ⁸ Ba dital tadaraka, pa dital gire ta na, Iesu ka.

⁹ Ba dia vanavana ba ta ra luana, Iesu i tugal dital dari: Koko amutal a ve ta tikai ta go ra magit amutal tar gire tuk tar ta ra bung ba Natu i ra tutana i laun mulai kan ra minat. ¹⁰ Ma kana a utul a bul na vartovo dital tir ia dari: Ba damana, dave ra umana tena tutumu dia tatike ba Elias na vana rikai lua? ¹¹ Ma i biti: A dovotina ba Elias na pot ma na mal

mule ra lavur magit par. ¹² Ma iau tatike ta vavat: Elias i ga tar pot ma pa dia nunure ilam ia, dia pait nam ra magit i tana dia mainge. ¹³ Ma ra utul a bul na vartovo dital nunure nagam ba i tata ta dital ure Ioanes ra Tena Baptaiso.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana

(Mar 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Ba dia tadav ra kor na tarai, tika na tutana i tadav ia, ma i va timtibum, ma i biti: ¹⁵ Luluai, una mari natugu, a tutana, tago i matmat vakaian, ma i tup ia ra kinadik, ma i vala bura ta ra iap ma ta ra tava bula. ¹⁶ Iau ga ben ia tadav kaum tarai na vartovo ma dia mama valagar pa ia. ¹⁷ Iesu i biti: Avat ra taun tarai pa ava nurnur ma ava ti gegagege! Aivia ra kilakilala ina ki pire vavat? Aivia ra kilakilala ina ungunung pa avat? Avat a ben ia uti tadav iau. ¹⁸ Ma i bor vue ra tabaran, ma i vana kan ia, ma ra bul i oton ta nam iat ra pakana bung. ¹⁹ A tarai na vartovo dia tadav Iesu irai, ma dia tir ia: Ma dave avet, ave mama okole vue? ²⁰ Ma i biti ta diat: Tago i ikilik kavava nurnur; a dovot go iau tatike ta vavat: Ona kavava nurnur i ngala da ra pat i ra mastad ik, avat a tatike ta go ra luana: Una kakari pa mamati uro; ma na kakari ka, ma pa ta magit na dekdek ta vavat. [²¹ la kaka, pa ta magit a mangamangana dari na irop tana, ta ra niaring ma ra vinevel ika.]

Iesu i varvai mulai ure kana minat

(Mar 9:30-32; Luk 9:43-45)

²² Ba dia ki boko Galilaia, Iesu i biti ta diat: Da tul tar boko Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai, ²³ diat a doka ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. Ma i tabun muka ra bala i diat tana.

A totokom ure ra pal na vartabar

²⁴ Ba dia pot Kapernaum, diat dia varurue ra totokom ure ra pal na vartabar, dia tadav Petero ma dia tatike: Dave, kavava tena vartovo i vue ra totokom ure ra pal na vartabar ba pata? ²⁵ Ma i biti: Maia.

Ba i tar ruk na pal Iesu i tata lua tana, i biti: Simon, ava u nuk ia, a lavur king ra pia dia vatur vake ra totokom ma ra vapuak tai ia, tai ra lavur natu i diat, ba tai ra lavur vaira? ²⁶ Ma i biti: Tai ra lavur vaira. Iesu i biti tana: Damana a lavur natu i diat dia langalanga. ²⁷ Ia kaka, kan dat a varara diat, una vana na ta, una il ma nina ra en u il value pa ia, una pagal ra ngiene, ma una na tadav ra mani tana; una tak pa ia, ma una totokom me ure dor parika.

18

To ia ra ngala ta diat?

(Mar 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Ta nam iat ra pakana bung, a tarai na vartovo dia tadav Iesu, dia tir ia: To ia i ngala ta ra varkurai marama ra bala na bakut? ² Ma i oro pa ra bul ikilik tadav ia, ma i vaki ia livuan ta diat, ma i biti: ³ A dovot go iau tatike ta vavat: Gala pa ava nukpuku upi avat a vardada ma ra umana bul ikilik, gala pa avat a olo ta ra varkurai ra bala na bakut. ⁴ Nina ba i vadamu pa ia mulai upi na da go ra bul ikilik, ia ka i ngala ta ra varkurai ra bala na bakut. ⁵ Ma nina ba na onge tika na bul ikilik dari ta ra iangigu, i onge iau bula, ⁶ ma nina i varara tikai ta diat a umana ikilik dari dia nurnur tagu, i topa ia ba da kun tar ra vat na niudu ta ra inoana, ma da vue vadudu ia ta ra marumien na ta. ⁷ Na kaina ra rakarakan a gunagunan ta ra lavur tukatukai; a lavur vuna dari dia poapot iat, ma nina ra tutana dia pot i tana na kaina tuna. ⁸ Ba tika na limam, ba tika na kakim i varara u, una kutu pa ia, ma una vue; i boina tam ona una ruk ta ra nilaun ba u tomo ba u kakak, ma koko da vue u ma ra ura limam par ba ra ura kakim par ta ra iap i birao tukum. ⁹ Ba tika na kiau na matam i varara u una luak pa ia, ma una vue; i boina ba u ruk ta ra nilaun ma ta kopono kiau na matam ma koko da vue u ma dir par ta ra tavul a iap.

A tinata valavalalar ure ra sip i ga rara

(Luk 15:3-7)

¹⁰ Koko ava milikuane tikai ta go ra umana ikilik, tago iau varvo avat, ba kadia umana angelo dia giragire vatikene pa ra mata i Tamagu arama ra bala na bakut. [¹¹ Tago Natu i ra tutana i tar vut upi na valaun diat dia tar rara.] ¹² Ava ava nuk ia? Ba tika na tutana kana ra mar na sip, ma ra kopono ko ta diat i rara, pa na vana laka kan ra lavuvat na vinun ma lavuvat, ma na vana ra lualuana, na tikatikan upi nam i rara? ¹³ Ba i gire tadav mule, a dovot iau tatike ta vavat, na lia kana gugu tana ta diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat pa dia ga rara. ¹⁴ Damana bula, Tama i vavat arama ra bala na bakut, pa i mainge ba ta kopono ko ta go ra umana ikilik na virua.

Ona turam i rara

¹⁵ Ba turam i tar rara, una vana tadav ia, ma una pit varkolona ure ona amur uka; ba i valongore u, io, u tar mal pa turam. ¹⁶ Ba pa i valongore u, una agure ta ra tikai ba ra ivut tadav ia, upi ra lavur tinata na kapa ta ra ngie i dir ba ra ngie i dital. ¹⁷ Ona pa i valongore dir, una ve ra kivung tana; ona pa i valongore ra kivung bula, boina ba na da ra tematana ba ra tena balabalaure totokom piram.

A vinivi ma ra papala

¹⁸ Nam par ava vi ia ra pia, da vi ia bula arama ra bala na bakut, ma nam par ava pala ia ra pia, da pala ia bula arama ra bala na bakut. ¹⁹ Go bula iau. tatike ta vavat, ba ta ivut ta vavat ra pia dir mulaot ure ta mangana magit dir aring upi ia, Tamagu arama ra bala na bakut na pait ia ta dir. ²⁰ Ba ta ivut ba ta utul dital ki varurung ta ra iangigu, iau kivung maravut dital.

A tinata valavalar ure ra tultul nina pa i nur vue ra dinau

²¹ Petero i tadav ia ma i biti: Luluai, aivia ra pakana turagu na rara piragu ma ina nuk vue? A lavurua bar? ²² Iesu i biti tana: Pa iau tatike

tam ba a lavurua ka; iau tatike ba a lavurua na vinun na lamlavurua. ²³ A varkurai ra bala na bakut dir vardada ma tika na king i tir kana umana tultul. ²⁴ Ba dia vura na vartir, di ben tikai tadav ia nina i ga la pa ra vinun na arip na marmar na talant.* ²⁵ Ma tago pa kana ta magit pi na bali ia me, kana luluai i kure ba da ivure, ma kana taulai bula ma ra umana natuna, ma kana magit par upi da bali ia me. ²⁶ Nam ra tultul i bura ra pia ma i va timtimum pirana, ma i biti: Luluai, una ungunng ka boko iau ma ina bali ia parika tam. ²⁷ Ma ra luluai kai nam ra tultul i mari ia ma i pala vue, ma i biti ba kana ka nam i ga la pa ia. ²⁸ Ma nam ra tultul i irop, ma i tadav tikai bula ra tultul ba i ga la pa ra mar na denaria† tana, ma i kinim pa ia ma i vatur ra kongkongina, ma i biti: Una bali nam u ga kail pa ia tagu. ²⁹ Ma nam ra tultul i va timtimum, ma i lul ia dari: Una ungunng ka boko iau ma ina ga bali ia tam. ³⁰ Ma i ole, ma i vana ma i varuk ia ta ra pal na banubat upi na bali vapar nam i ga la pa ia. ³¹ Ba diat ta ra umana tultul bula dia gire go di tar pait ia, i manga tabun ra bala i diat i tana, ma dia vana, dia ve kadia luluai ta nam parika di ga pait ia. ³² Kana luluai i vartuluai upi ia, ma i biti tana: U a kaina tultul, iau ga nur vue nam par u ga la pa ia tagu, tago u ga lul iau; ³³ ma dave pa u mari nam ta ra tultul da iau ga mari u? ³⁴ Ma kana luluai i kankan, ma i tul tar ia tai ra umana tena varvakadik tuk ta nam ra bung ba na bali vapar nam i ga la pa ia. ³⁵ Damana bula Tamagu arama ra bala na bakut na pait ia ta vavat ona avat par tikatikai pa ava nuk vue ara iat ta ra bala i vavat a mangamangana nirara par kai ra lavur tura i vavat.

19

Iesu i biti ba koko ta tikai na kutu

* **18:24:** A talant. i da ra mamat i tika na beg na braun rais; ba di valar ra silva ba ra goled me i da ra valavalar na mani. † **18:28:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure ti ka na bung.

*varbean**(Mar 10:1-12)*

¹ Ma ba Iesu i tar tatike vapar go ra tinata, i vana marama Galilaia, ma i vana ta ra langun Iudaia ta ra papar a Iordan aro iat; ² ma a ngala na kor na tarai dia mur ia: ma i valagar pa diat abara.

³ Ma ta ra umana Parisaio dia tadav ia, dia valavalar ia, dia tir ia dari: I takodo bar ba ra tutana na vungue kana vavina ta ra magit par?

⁴ I tatike bali diat dari: Dave, pa ava ga luk ia boko dari, ba nam i ga vaki dir, i ga vaki dir ta ra vunapaina iat dari, a tutana ma ra vavina, ⁵ ma i ga tatike: Kari go a tutana na vana kan tamana ma nana, ma na ki tukum pire kana vavina, ma dir parika dir tikai ka? ⁶ Pa dir a ivut mulai, dir tikai ka. Nam dir ba God i vi guve dir. galiaka ta tutana na varbaiane dir. ⁷ Dia biti tana: Dave, Moses i ga kure ba da tumu ra buk na pala varbean upi da vungue ra vavina?

⁸ I biti ta diat: Moses i ga nur vue avat ba avat a vungue kavava vaden, tago ra bala i vavat i leo, ma papa amana ra vunapaina pa di pait ia. ⁹ Iau biti ta vavat: Ona tikai i vungue kana vavina ba pa i ga po, ma i ben ta ra tikai, i po muka; ma nina i ben nam di ga vungue damana, i po bula.

¹⁰ A tarai na vartovo dia tatike tana: Ba dari ra varkurai ure ra tutana ma kana vavina, pa i manga topa ia ra varbean. ¹¹ I biti ta diat: Nam ra tinata pa i topa ra tarai par, i topa diat ika ba di tar pilak tar ia ta diat.

¹² Ta umana tarai pa i topa diat ra varbean; ta umana di ga kava diat damana papa ta ra bala i na i diat; ta ra umana, a tarai di ga pait ia ta diat; ma ta ra umana bula, diat iat dia ga pait ia ta diat mulai upi ra varkurai ra bala na bakut. Nina ba na kapupi valar pa ra magit dari, boina ba na kapupi ia.

*Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mar 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Dia ben ra umana bul tadav ia upi na vung ra ura limana ta diat ma na araring; ma kana tarai na vartovo

dia tigel diat. ¹⁴ Iesu i biti: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau, koko ava tigel bat diat: tago ra varkurai ra bala na bakut kadiat dia dari. ¹⁵ Ba i tar vung ra ura limana ta diat, i vana kan nam ra gunan.

*Ra uviana na tutana**(Mar 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Io, tikai i tadav ia, i tatike: Tena Vartovo, ava bar ra bo na magit ina pait ia upi kaugu ra nilaun ba pa na mutu? ¹⁷ Ma i biti tana: Dave go u tir iau upi nam i boina? A kopono ko i boina: ba u mainge una olo ta ra nilaun, una torom ta ra lavur vartuluai. ¹⁸ Ma i tir ia ba: Nuve? Iesu i biti: Koko u vardodoko, Koko u po, Koko u long, Koko u varvai vavaongo, ¹⁹ Una ru tamam ma nam; ma: Una mari talaim da u mari mule u. ²⁰ A barmana i tatike tana: Go parika iau ga toratorom tana; ava iau iba boko upi ia? ²¹ Iesu i biti tana: Ba u mainge upi una ko kakit, una vana, una ivure kaum vurvur magit parika, ma una tabar ra lavur luveana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung arama ra bala na bakut; ma una mai, una mur iau. ²² Ba ra barmana i valongore go ra tinata, i tabun, tago i manga muka kana tabarikik.

²³ Iesu i biti tai kana tarai na vartovo: A dovot go iau tatike ta vavat, ba i papait na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai ra bala na bakut. ²⁴ Iau tatike bula ta vavat: A niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. ²⁵ Ba ra tarai na vartovo dia valongore, dia kaian mat i tana, dia tatike: Ba damana, ia da valaun ia? ²⁶ Iesu i bobobe diat, ma i biti: A tarai pa diat a pait valar pa ia. Ma God i pait valar pa ra lavur magit parika. ²⁷ Petero i biti tana: Ave ga * vana kan ra vurvur magit par, ma ave mur u; ava bar boko kavevet? ²⁸ Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Ba di mal mule ra lavur magit parika, ma Natu i ra tutana i ki ta kana kiki na minamar,

avat ava tar murmur iau, avat a ki ta ra vinun ma ra ivu kiki na king, ma avat a kure ra vinun ma a ivu vuna tarai Israel. ²⁹ Ma diat par, tikatikai, dia ga tar vana kan ra umana pal, ba ra umana tura i diat, ba ra umana tai diat, ba ra umana tama i diat, ba ra umana na i diat, ba ra umana natu i diat, ba ra gunagunan, upi ra iangigu, da tabar diat ma ra marmar tana, ma diat a kale pa ra nilaun tukum bula. ³⁰ Ma mangoro dia lua diat a kabila murmur, ma diat dia murmur diat a lua.

20

A umana tena papalum ta ra uma na vain

¹ A varkurai marama ra bala na bakut dir varogop ma tika na tena kukure pal, i irop amana ra kavunvun upi na ting pa ta umana tena papalum ta kana uma na vain. ² Ba dia tar kubu ma ta umana tena papalum ba tikatika na denaria ure tikatika na bung, i tulue diat ta kana uma na vain. ³ Ma ta ra lavuvat na pakana bung, i irop mulai, ma i gire ta umana dia turtur vakuku ka ta ra tavul a bung; ⁴ ma i tatike ta diat: Avat bula, avat a vana ta kaugu uma na vain, ma ina vapuak avat ma ra magit i topa ia. Ma dia vana. ⁵ Damana bula i pait ia ta ra keke tur, ma ta ra utul a pakana bung ta ra ravian bula. ⁶ Ta ra ilima na pakana bung ta ra ravian i irop mulai, ma i gire ta ra umana dia turtur uka, ma i biti ta diat: Dave avat go ra bung parika, ava turtur vakuku ka ati, pa ta papalum? ⁷ Dia biti tana: Tago pa ta i ting pa avet. Ma i biti ta diat: Avat a vana bula ta kaugu uma na vain. ⁸ Ba i tar ravian, a tena kukure pal, kana ra uma na vain, i tatike ta kana tultul: Una oro pa ra lavur tena papalum, una vapuak diat; una vapuak value diat dia ga murmur, ma una vapuak vamur diat dia ga lua. ⁹ Ba nina diat di ga ting pa diat ta ra ilima na pakana bung, dia pot, dia alube pa tikatika na denaria. ¹⁰ Ba nina diat

dia ga lua dia pot, dia nuk ia ba diat a alube pa ta ngala; ma pata, diat bula dia alube pa tikatikai ka ra denaria. ¹¹ Ba dia tar alube pa ia, dia tata na urur ure ra tena kukure pal, dia biti: ¹² Diat go dia tar papalum a kopono ko ra pakana bung, u tar vapuak diat da avet, ma i ga tup avet ra mamat na papalum ma ra lapap bula. ¹³ Ma i tatike tai tikai ta diat: Talaigu, vakir iau vakaina u, pa dor ga kubu laka upi tika na denaria? ¹⁴ Una vatur vake nam kaum, ma una vana; iau iat iau nuk ia ba ina vapuak diat dia ga pot mur da iu, u ga lua. ¹⁵ Pa i ko laka ba ina kure kaugu da iau mainge? U varngu vang tago iau pait ra varmari? ¹⁶ Damana diat dia ga murmur diat a lua, ma diat dia ga lua diat a murmur.

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat (*Mar 10:32-34; Luk 18:31-34*)

¹⁷ Ba Iesu i vanavana boko Ierusalem, i agure vaire pa kana a vinun ma a ivu bul na vartovo, ma i tatike ta diat na nga dari: ¹⁸ Ea, go da vana urama Ierusalem, ma da tul tar Natu i ra tutana tai ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu, ma diat a kure upi na virua, ¹⁹ ma diat a tul tar ia tai ra umana Tematana upi diat a kulume, ma diat a virit ia, ma diat a ot ia ta ra bolo: ma ta ra vautuluna bung na laun mulai.

A nilul kai tina i Ioanes ma Iakobo (*Mar 10:35-45*)

²⁰ Na i diat a umana natu i Sebe-daio i tadav ia ma ra ura natuna, i bura rururu pirana ma i lul tika na magit i tana. ²¹ Ma Iesu i biti tana: Ava u mainge? Ma i tatike tana: Una kure ba go ra ura natugu, a ura tutana, dir a ki ta kaum kiki na minamar, tikai ta ra limam tuna, ma ta ra tikai ta ra mairam. ²² Iesu i tatike bali ia dari: Pa amutal nunure go amutal lul ia. Dave, na tale amur vang upi amur a momo ta ra la ba ina momo boko tana? Dir biti tana: Maia, na tale amir. ²³ I biti ta dir: A dovot, amur a momo boko tana;

ma ba amur a ki ta ra limagu tuna, ma ta ra mairagu, vakir kaugu upi ina tul tar ia, kadiat iat Tamagu i ga vaninare upi diat. ²⁴ Ba ra vinun dia valongore, dia kankan ure ra ura barturana. ²⁵ Iesu i oro pa diat ma i biti: Ava nunure ba ra umana tena varkurai kai ra lavur Tematana dia papait na lululuai na kaia ta diat; ma kadia umana ngalangala dia kukure mat diat. ²⁶ Koko avat a damana: nina mainge upi na ngala ta vavat, nam kavava tultul uka; ²⁷ ma nina i mainge upi na lualua ta vavat, kavava vilavilau ka; ²⁸ da Natu i ra tutana pa i ga vana rikai upi da toratorom tana, upi ia iat na toratorom, ma upi na tul tar kana nilaun upi ra varkul ure ra mangoro.

*Iesu i vanana pa ra ura pula
(Mar 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Ba dia irop marama Ieriko, a ngala na kor na tarai dia mur ia. ³⁰ Ma ra ivu tutana dir pula dir ki ra papar a nga; ba dir valongore ba Iesu i vana alalu, dir oraoro dari: Luluai, natu i David, una mari amir. ³¹ Ma ra tarai dia tugal dir upi dir a ki mut uka; ma dir manga oraoro ko, dari: Luluai, natu i David, una mari amir. ³² Iesu i tur pit, ma i oro pa dir, ma i tatike: Ava amur mainge ba ina pait ia ta mumur? ³³ Dir tatike tana: Luluai, ba na tapala ra mata i mimir. ³⁴ Iesu i mari dir, ma i bili ra mata i dir ma dir nana vuavuai, ma dir mur ia.

21

*Iesu i olo Ierusalem ma ra pite varpa
(Mar 11:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)*

¹ Ma ba dia maravai Ierusalem, ma dia tar vut Betpage pire ra luana na Oliva, Iesu i tulue ra ivu bul na vartovo, ² i biti ta dir dari: Amur a vana ta ra pia na pal na lua ta mumur, ma amur a tadav uka tika na as di tar veva, dir ma ra natina, amur a pala pa dir, ma amur a ben dir tadav iau. ³ Ba ta tikai i tir amur tana, amur a biti: A Luluai i mainge

dir: ma na tul tar ika dir. ⁴ Io, go di tar pait ia upi na da ra tinata ra propet i ga tatike ba:

⁵ “Avat a ve natu i Sion, a vavina: Gire kaum king go i vana piram, A tena madu i ki ra as, Ma ra nat na as bula.”

⁶ A ura bul na vartovo dir vana, ma dir pait ia da nam Iesu i ga ve dir; ⁷ dir ben pa ra as, ma ra natina bula, ma dia pale kadia umana mal tana, ma Iesu i ki tana. ⁸ Mangoro ta ra kor na tarai dia pale kadia umana mal na nga, ma ta ra umana dia mut ra turu ra umana davai ma dia vuavue na nga. ⁹ Ma ra kor na tarai dia lua tana, ma diat bula dia mur ia, dia vura oraoro dari: Osana tadav Natu i David, da pite pa go i vana rikai ma ra iang i ra Luluai; Osana urama muka. ¹⁰ Ba i tar olo Ierusalem, a tarai par ta nam ra pia na pal dia vana varpilapila ma dia vartir ba: To ia go? ¹¹ Ma ra kor na tarai dia biti: Go ra propet, Iesu marama Nasaret ta ra gunan Galilaia.

*Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)*

¹² Ma Iesu i olo ra pal na vartabar kai God ma i okole vue diat par dia ivura, ma diat dia kukul ta ra pal na vartabar, ma i vue pukue vue ra lavur vuvuvung kai ra lavur tena piapie mani, ma ra umana kiki kadiat dia ivure ra umana uka; ¹³ ma i biti ta diat: Di ga tumu ia: Da vatang kaugu pal ba ra pal na niaring, ma ava tar pukue upi na da ra babang kai ra umana tena nilong. ¹⁴ Ma ra umana pula ma ra umana buka dia tadav ia ta ra pal na vartabar ma i valagar pa diat. ¹⁵ Ba ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu dia gire go ra lavur enana magit i pait ia, ma dia gire bula ra umana bul dia oraoro ta ra pal na vartabar dari: Osana tadav Natu i David, dia kankan, ¹⁶ ma dia biti tana: U valongore vang go kadia tinata? Iesu i biti ta diat: Maia, ma pa ava ga luk ia dari vang: Ta ra ngie i ra umana bul ma ra umana kuramana

u tar mal ot pa ra pite varpa? ¹⁷ Ma i vana kan diat, i irop kan ra pia na pal, i vana uro Betania ma i va ie.

*Iesu i tata ure ra lovo
(Mar 11:12-14,20-24)*

¹⁸ Ta ra malana ba i talil ta ra pia na pal, i mulmulum. ¹⁹ Ma i gire ra lovo ta ra papar a nga, i tadav ia, ma pa ta vuaina tana, a mapmapina ka; ma i tatike tana: Papa gori ma tukum koko una vuai mulai. Ma nam ra lovo i maranga vuavuai. ²⁰ Ba ra tarai na vartovo dia gire, dia kaian tana, ma dia tir ia: A lovo i maranga lulut dave? ²¹ Iesu i tata bali diat dari: A dovot go iau tatike ta vavav: Ba ava nurnur uka, ma pa ava nuknuk lalar mulai, pa avat a pait ika go di tar pait ia ta ra lovo, ia kaka avat a tatike bula ta go ra luana: Una tarubat, ma una bura ura na ta, ma da pait ia ka. ²² Ma ra magit par ava lul ia ta ra niaring ma ra nurnur, avat a vatur vake muka.

*Ra tinir ure ra varkurai kai Iesu
(Mar 11:27-33; Luk 20:1-8)*

²³ Ba i tar olo ta ra pal na vartabar, a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana kai ra tarai dia tadav ia ba i varvartovo, ma dia tir ia: U pait go ra lavur magit ta ra varkurai ava? Ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam? ²⁴ Iesu i tatike bali diat, dari: A kono magit iau bula ina tir avat i tana, ma ona ava bali iau, ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana. ²⁵ Mamave ra baptaiso kai Ioanes? Marama ra bala na bakut, ba tai ra tarai? Dia tata irai dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na tir dat: Ona damana, dave pa ava ga nurnur tana? ²⁶ Ona dat a biti ba: Tai ra tarai, da burutue ra kor na tarai, tago diat par dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. ²⁷ Ma dia biti tai Iesu dari: Pa ave nunure. Ma i biti ta diat: Iau bula pa ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit tana.

A tinata valavalur ure ra ura bul

²⁸ Ava ava nuk ia: Tika na tutana, a ivu natuna, a ura tutana; ma i tadav

tikai, ma i biti: Natugu, una vana ma una papalum gori ta ra uma. ²⁹ Ma i tatike: Iau pa ina vana; ma i nukpuku namur ma i vana. ³⁰ Ma i tadav ta ra tikai, ma i tatike damana bula tana, ma ra bul i biti: Maia, tama, ina vana; ma pata, pa i vana. ³¹ Nuve ta dir i murmur ra nuknuk i tamana? Dia biti: A luaina. Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike a vavat, ba ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana igoro na vavina, diat a olo lua ta vavat ta ra varkurai kai God. ³² Tago Ioanes i tadav avat ta ra nga na mangamangana takodo, ma pa ava ga nurnur tana; a umana tena balabalaure totokom ma ra umana igoro na vavina dia ga nurnur tana, ma avat ba ava tar gire, pa ava nukpuku bula namur upi avat a nurnur tana.

*A tinata valavalur ure ra umana
tena papalum (a ra uma na vain)
(Mar 12:1-12; Luk 20:9-19)*

³³ Avat a valongore tikai bula ra tinata valavalur: Tika na tena kukure pal i ga vaume ra uma na vain, ma i ga liplip bat ia, ma i ga kal ra tung na vain tana, ma i ga pait ra pal na minakila tana, ma i tul tar ia, tai ta umana tarai na vinauma, ma i vana kan nam ra gunan. ³⁴ Ba i maravai ra e na vunuai, i tulue kana umana tultul tadav ra tarai na vinauma upi na kap ra vuaina. ³⁵ A tarai na vinauma dia vatur kana umana tultul, dia kita tikai, dia doko ta ra tikai, ma ta ra tikai bula dia tupar ia. ³⁶ Ma i tulue mule ta ra umana tultul, dia manga ta nina diat dia lua, ma dia pait ia damana bula ta diat. ³⁷ I tul vamur vue natuna tadav diat, ma i biti: Diat a ru natugu. ³⁸ A tarai na vinauma, ba dia gire natuna dia tata ivai pa dari: Go ra bul mur tana, uti dat a doka, upi dat ika, dat a tur kia la. ³⁹ Ma dia vatur ia, dia al vaire pa ia kan ra uma na vain, ma dia doka. ⁴⁰ Ona ra luluai, kana nam ra uma na vain, na pot, ava na pait ia tai nam ra tarai na vinauma? ⁴¹ Dia tatike tana: Na ubu vamalari nam ra kaina tarai, ma na tul tar ra uma na vain tai ta ra enana tarai na vinauma nina diat ba

diat a tul tar tana ra vuaina ta kana e. ⁴² Iesu i tatike ta diat: Pa ava ga luk ia boko ta ra Buk Tabu dari:

“Nam ra vat ba ra umana tena pait pal dia pilak vue,

Nam uka di tar pait ra ul a ngu na pal me;

Go tai ra Luluai, ma ra mata i dat i manamanane muka.”

⁴³ Go iau tatike ta vavat: Da tak vue ra varkurai kai God kan avat ma da tul tar ia tai ra tarai ba na vuai rikai ra vuaina. [⁴⁴ Nina i bura ta go ra vat na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia na taimirai da ra tobon,] ⁴⁵ Ba ra umana tena tinabar ma ra umana Parisaio dia valongore kana tinata valavalar dia nunure ba i tatike ke ure diat. ⁴⁶ Ma ba dia mainge upi diat a kinim ia, dia burutue ra tarai, tago dia kapupi ia ba ia ra propet.

22

A tinata valavalar ure ra lukara na varbean
(Luk 14:15-24)

¹ Iesu i tur pa mule ra tinata valavalar, ma i tatike ta diat: ² A varkurai marama ra bala na bakut dir vardada ma tika na king, i pait ra lukara na varbean kai natuna, a tutana, ³ ma i tulue kana umana tultul upi diat a agur pa diat di ga ting diat ta ra lukara na varbean, ma dia ole ra vinavana. ⁴ I tulue mule kana ta ra umana tultul dari: Avat a ve diat di ga ting diat, ba iau tar mal ot pa ra nian, iau tar doko kaugu umana bulumakau ma ra umana monoina vavaguai, ma di tar vaninare ra magit par, avat a mai tadav ra lukara na varbean. ⁵ Ma dia nur vue ke, dia vana ka, tikai tadav kana uma, ta ra tikai tadav kana kunukul; ⁶ ma ta umana dia kinim pa ra umana tultul, dia vakaina diat, ma dia doko diat. ⁷ A king i kankan tana, ma i tulue kana umana loko na tarai na vinarubu dia ubu doko vue nam ra umana tena vardodoko, ma dia tun vue kadia pia na pal. ⁸ Namur i tatike tai kana umana tultul: Di tar vaninare ra varbean ma diat nam di ga ting pa diat pa dia ga ko. ⁹ Avat a vana ta ra lavur nga varkuvo, ma

diat par, ava varkuvo ma diat, avat a ting pa diat uti ta ra lukara na varbean. ¹⁰ Nam ra umana tultul dia vana ta ra lavur nga, ma dia ben varurue diat, a umana kaina ma ra umana boina, ma ra lukara na varbean i kor ma ra tarai. ¹¹ Ba ra king i ruk upi na gire ra tarai, i na tadav tika na tutana pa kana ta mal na varbean; ¹² ma i biti tana: Talaigu, dave u ga ruk uti ba pa kaum ta mal na varbean? Ma i ki mut uka. ¹³ A king i biti tai ra umana tultul: Avat a vi ra ura limana ma ra ura kakene, ma avat a vue vaba ia ta ra ngala na bobotoi: nam di tangtangi tana ma di vangvangia ra palangia tana. ¹⁴ Tago di ting pa mangoro ma di pilak pa ra paupau ka.

A tinir ure ra totokom
(Mar 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ A umana Parisaio dia vana irai ma dia varpit pa upi diat a vagu pa ia ta kana tinata. ¹⁶ Ma dia tulue kadia ta ra umana tarai na vartovo tadav ia ma ra umana talai Erodes ma dia biti tana: Tena vartovo, ave nunure ba u a dovot; ma kaum vartovo ta ra mangamangana kai God i dovot bula, ma pa u nuk pa ta tikai, tago a tarai dia varogop par piram. ¹⁷ Una ve avet, ava u nuk ia? I takodo ba da tul tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? ¹⁸ Iesu i nunure ra bala i diat i kaina, ma i biti: Avat a umana vaongo, dave ava valar iau? ¹⁹ Avat a ve tar ra pakana mani na totokom tagu. Ma dia kap tika na denaria tadav ia. ²⁰ I tir diat: A malalar i to ia tana, ma kai ia bula ra tutumu tana? ²¹ Dia biti ba: Kai ra Kaisar. Ma i biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit kai ra Kaisar ma avat a tul tar tai God bula ra magit par kai God. ²² Ba dia valongore nam dia kakaian tana, ma dia vana ka kan ia.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat
(Mar 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Ta nam ra bung ta umana Sadukaio, diat dia pue ra nilaun mulai, dia tadav ia, dia tir ia, dari: ²⁴ Tena Vartovo, Moses i ga tatike: Ba ra tutana i mat, ma pa ta natuna,

turana na ben kana vavina, ma na vangala ta umana bul upi kai turana nina i ga mat. ²⁵ A lavurua na barturana dia ga ki pire vevet; a luaina i taulai, ma i mat, ma tago pa ta natuna, turana, a vaivutuna, i ben pa kana taulai; ²⁶ ma damana bula ra vautuluna, ma i tuk ta ra valavuruana. ²⁷ Ma ra vavina i mat mur ta diat par. ²⁸ Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat ra lavurua nam ra vavina? Tago diat par dia ga taulai me. ²⁹ Iesu i biti ta diat: Ava rara, tago pa ava nunure ra Buk Tabu ma ra dekdek i God bula. ³⁰ Ta ra nilaun mulai pa dia taulai, ma pa dia tulatulai ta ra tinaulai, dia vardada ka ma ra lavur angelo arama ra bala na bakut. ³¹ Ma pa ava ga luk vang boko nam God i ga tatike ta vavat ure ra nilaun mulai kai ra lavur minat, dari: ³² Iau ra God kai Abaraam, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob? God vakir a God kai ra lavur minat, kai ra lavur launa iat. ³³ Ba ra kor na tarai dia valongore go, dia manane kana vartovo.

*A ngala na vartuluai
(Mar 12:28-34; Luk 10:25-28)*

³⁴ Ba ra umana Parisaio dia valongore ba i tar tata vamut ra umana Sadukaio, dia kor varurung. ³⁵ Ma tikai ta diat, a tena kabinana ta ra varkurai, i valar ia ma ra tinir dari: ³⁶ Tena Vartovo, nuve i ngala ta ra lavur vartuluai ta ra tinata na varkurai? ³⁷ Ma i biti tana: Una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra nuknukim parika. ³⁸ Go ia ra ngala, ma go ia ra luaina vartuluai. ³⁹ Ma go tikai bula dir vardada me: Una mari talaim da u mari mule u. ⁴⁰ A tinata na varkurai par ma ra lavur vartovo kai ra umana propet i vuna ta go ra ivu vartuluai.

*A tinir ure Kristo
(Mar 12:35-37; Luk 20:41-44)*

⁴¹ Io, ba ra lavur Parisaio dia ki varurung dari, Iesu i tir diat: ⁴² Ava ava nuk ia ure ra Kristo? Ba natu ia? Dia tatike tana: Natu i David. ⁴³ I biti ta diat: Ba damana, dave David i

vatang ia ta ra Tulungen ba Luluai? Tago i biti:

⁴⁴ “A Luluai i tatike tai kaugu Luluai, Una ki ta ra limagu tuna, Tuk ta nam ra bung ba ina vung vaba kaum lavur ebar ta ra vavai na kakim.”

⁴⁵ Ona David i vatang ia Luluai, dir tamana dave? ⁴⁶ Ma pa ta i nunure ta pakana tinata ba na bali ia me: ma papa ta nam ra bung, pa ta i tadav ia mulai ma ra tinir.

23

*Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu
(Mar 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)*

¹ Iesu i tatike tadav ra kor na tarai ma tadav kana tarai na vartovo bula, dari: ² A lavur tena tutumu ma ra lavur Parisaio dia ki ta ra kiki kai Moses; ³ a magit par dia tulue avat i tana, avat a pait ia, ma avat a torom tana; ma koko avat a murmur kadia mangamangana tago dia tatike ke ma pa dia pait ia. ⁴ Dia vi ra lavur kinakap dia mamat ma i tup diat dia kakap, ma dia puak tar ia ta ra ul a vara i ra tarai, ma diat pa diat a maravut ma ta kopono kaka na lima i diat ika. ⁵ Kadia papalum par dia pait ia upi ra tarai diat a gire diat; dia pait vatababa pa kadia mapina buk na kodakodop, dia pait vangala pa ra umana ngu u kadia mal, ⁶ dia mainge ra kiki na luluai ta ra lavur lukara ma ra umana kiki na lua ta ra lavur pal na lotu, ⁷ ma ra oro varvagai ta ra lavur tavul a bung, ma ba ra tarai diat a vatang diat ma ra tena vartovo. ⁸ Ma koko da vatang avat ma ra tena vartovo, tago a kopono ko kavava tena vartovo, ma avat, ava barturana par. ⁹ Ma koko ava vatang ta tutana ra pia ba tama i vavat, tago a kopono ko tama i vavat, nam arama ra bala na bakut; ¹⁰ ma koko da vatang avat ma ra luluai, tago a kopono ko kavava Luluai, nina Kristo. ¹¹ Ma nam i ngala ta vavat, kavava tultul uka. ¹² Ma nam i vangala pa mule, da vaikilik pa ia; ma

nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

Iesu i tata kaina ure kadia mangamangana vavaongo

(Mar 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, avat a umana vaongo, tago ava banubat vue ra tarai ta ra varkurai marama ra bala na bakut; avat pa ava olo tana, ma pa ava nur tar diat dia ling na ruk upi diat a ruk muka.

¹⁴ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, avat a umana vaongo, tago ava en vue ra kubakuba i ra umana ua na vavina, ma ava pait ra umana lolovina niaring upi ava malamala tena takodo. Kari na manga ngala ra varvakadik pire vavat.

¹⁵ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu ma ra umana Parisaio, avat a umana vaongo, tago ava valivute ra ta ma ra rakarakan a gunagunan upi avat a vo pa ta tikai ba na ki maravut avat; ma ba i tar ongo, ava tar pukue pa ia pi na manga natu i geena ta vavat.

¹⁶ Na kaina ta vavat, avat a umana pula na raprap, tago ava tatike: Ba tikai i vavalima ta ra goled ta ra pal na vartabar, i dekdek muka nam.

¹⁷ Avat a umana lunga, ava pula; nuve i ngala ta dir, a goled ba ra pal na vartabar, nina i tar vagomgom ra goled? ¹⁸ Ava biti bula: Ba tikai i vavalima ta ra uguugu na vartabar, a magit vakuku nam, ma ba tikai i vavalima ta ra vartabar i ki tana, i dekdek muka nam. ¹⁹ A umana pula, nuve i ngala? A vartabar ba ra uguugu na vartabar, nina i vagomgom ra vartabar? ²⁰ Nina i vavalima ta ra uguugu na vartabar, i vavalima bula ta nam parika i ki tana. ²¹ Ma nina i vavalima ta ra pal na vartabar, i vavalima bula tai nina i.kiki tana. ²² Ma nina i vavalima ta ra bala na bakut, i vavalima bula ta ra kiki kai God, ma i vavalima bula tai nina i ki tana.

²³ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio a umana vaongo: tago ava tul tar tikitika na pakana ta ra vinvinun na mint, ma ra dil, ma ra kumin,* ma pa ava pait ra lavur magit i ngala ta ni diat ta ra tinata na varkurai, a mangamangana takodo, a varmari, ma ra nurnur; i boina ba ava tar pait go diat, ma koko avat a pait lake bula nam diat. ²⁴ Avat a umana pula na raprap, ava turube vue ra namu, ma ava konom pa ra kamel.

²⁵ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, a umana vaongo, tago ava dur ra muru na la ma ra muru na kadui bula, ma ra bala i dir boko i buka ma ra varvaur, ma ra kaina mamainga. ²⁶ U a pula na Parisaio, una dur value ra bala na la ma ra bala na kadui, upi na gomgom bula ra muru i dir.

²⁷ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu ma ra umana Parisaio, a umana vaongo, tago ava vardada ma ra umana babang di tar kola, di gire ra muru i diat i boina, ma ra bala i diat i buka ma ra ur na minat ma ra lavur dur. ²⁸ Damana bula avat, a tarai dia gire ra paka i vavat da ra umana tena takodo, ma ra bala i vavat boko i buka ma ra vaongo ma ra varpam.

Iesu i tata kapa ure ra balbali
(Luk 11:47-51)

²⁹ Na kaina ta vavat a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio, a umana vaongo, tago ava pait ra umana babang kai ra lavur propet, ma ava mar ra lavur tung na minat kai ra umana tena takodo, ³⁰ ma ava tatike: Gala ave ga laun amana ta ra kilala kai ra umana tama i vevet, gala pa ave ga maravut diat ta ra gapu i ra lavur propet. ³¹ Dari ava varvai ta vavat mulai, ba avat a umana natu i diat dia ga doko ra umana propet. ³² Avat a vabuka muka ra valavalar kai ra umana tama i vavat. ³³ Avat a umana vui, avat a umana natu i ra vui, avat a laun dave ta ra varkurai geena? ³⁴ Go iau tulue

* **23:23:** A mint, a dil ma a kumin, a umana igir nina di nangnangine.

ra umana propet tadav avat ma ra umana tena kabinana, ma ra umana tena tutumu; avat a doko ta umana, ma avat a ot ta ra umana ta ra bolo, ma ta ra umana bula avat a virit diat ta ra umana pal na lotu, ma avat a korot diat kan ra lavur pia na pal vanavana; ³⁵ upi na ki ta vavat a gapu i ra lavur tena takodo par nina i ga talingir ta ra rakarakan a gunagunan, di ga tur pa ia ma ra gapu i Abel a tena takodo, tuk tar ta ra gapu i Sakarias natu i Barakias, nina ava ga doka livuan ta ra pal tabu ma ra uguugu na vatabar. ³⁶ A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra magit parika na ki ta go ra taun tarai.

*Iesu i mari Ierusalem
(Luk 13:34-35)*

³⁷ Ierusalem, Ierusalem, u, u ga doko ra umana propet, u, u ga tupar diat, di ga tulue diat tadav u! Aivia ra bung iau ga mainge upi ina agure varurue ra lavur natum da ra kakaruk i agure varurue ra lavur natnatina ta ra vavai na bebeana, ma ava ol ika! ³⁸ Kavava pal na lingling ika. ³⁹ Tago iau tatike ta vavat: Pa avat a gire mule iau papa gori ma tuk tar ta ra bung ba avat a biti tana: I ti doan nam i pot ma ra iang i ra Luluai.

24

*Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar
(Mar 13:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Iesu i irop kan ra pal na vartabar, ma i vana ta kana nga, ma kana tarai na vartovo dia tadav ia upi diat a ve tar ra palpal na vartabar tana. ² Ma i biti ta diat: Avat a gire go ra lavur magit, a dovot go iau ve avat, pa ta vat dir a va vartaun tana, da re vapar vue.

*A umana purpuruan ma ra umana varmonong
(Mar 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Ba i kiki ta ra luana na Oliva, a tarai na vartovo dia tadav varkolona, dia tatike: Una ve avet ba vingaia go ra lavur magit diat a vana rikai?

Ma ava ra vakilang ure kaum vina-vana mulai uti, ma ure ra mutuai ra rakarakan a gunagunan? ⁴ Ma Iesu i tatike bali diat dari. Avat a varbalaurai, kan ta tikai na varara avat. ⁵ Tago mangoro diat a vana rikai ma ra iangigu, diat a tatike dari: Iau ra Kristo, ma diat a varara ta mangoro. ⁶ Ma avat a valongore boko ure ra umana vinarubu ma ra tinata na vinarubu, ma koko avat a ngarao tana, tago i topa ia dari: ma ra mutuaina pata boko. ⁷ Tago tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna gunan, ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; ma ra umana mulmulum, ma ra umana gurua ta ra gunagunan. ⁸ Da tur pa ra kinadik ma go ra lavur magit. ⁹ Diat a tul tar avat upi ra kinadik, ma diat a doko avat, ma ra lavur vuna tarai diat a milmilikuane avat ta ra iangigu. ¹⁰ Ma mangoro diat a tutukai ma diat a tul vargiline tar diat, ma diat a milmilikuane vargiline diat. ¹¹ Ma mangoro na propet vavaongo diat a vana rikai, ma diat a varara ta mangoro. ¹² Ma tago ra lavur varpian na peal, a varmari kai ta mangoro na madoldol mulai. ¹³ Ma nina i tur padikat tuk ta ra mutuaina, da ga valaun ia. ¹⁴ Ma da varve go ra bo na varvai ta ra rakarakan a gunagunan mutu upi ra vakilang tadav ra lavur vuna tarai, ma ra mutuaina na pot muka.

*A magit i milmilikuan
(Mar 13:14-23; Luk 21:20-24)*

¹⁵ Ba va gire ra magit i milmilikuan kai ra kamara i tur ta ra pal tabu, nina Daniel ra propet i ga varvai lua tana (nina i luluk, boina ba na matoto), ¹⁶ boina ba diat dia ki Iudaia diat a lop urama ra lualuana; ¹⁷ ma nina i ki ra ul a pal, koko na irop upi ta vurvur magit i va na pal; ¹⁸ ma nina i ki ra uma, koko na talil upi kana olovoi. ¹⁹ Na kaina ta diat dia kap bala, ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra e. ²⁰ A vat a araring upi koko avat a lop ta ra kilala na mudian, ma koko ta ra Bung Sabat; ²¹ tago na tup ia ra kinadik,

pa ta i vardada me papa amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan ma tuk ta ra bung gori, ma namur bula pata. ²² Gala pa da vaikilik pa nam ra kilala, gala pa ta muka na laun; ia kaka da ga vaikilik pa ia upi diat di ga pilak pa diat. ²³ Io, ba ta tikai i tatike.ta vavat ba; Go ra Kristo, ba: Nam, koko ava kapupi ia, ²⁴ Tago ra umana Kristo vavaongo, ma ra umana propet vavaongo diat a tur rikai, ma diat a ve tar ra umana ngala na vakilang ma ra umana dekdek upi da varara ta mangoro, ma da valavalar diat bula di ga pilak pa diat. ²⁵ Go iau tar varve value avat. ²⁶ Ba dia tatike ta vavat ba i ki ra pupui, koko avat a kapupi ia. ²⁷ A meme i pala ia ta ra matana taubar ma diat aro ra matana labur dia gire; damana bula ra vinavana mulai uti kai Natu i ra tutana. ²⁸ A lavur kotkot dia vut varurung ta nam ra gunan a minat i va tana.

Natu i ra tutana na pot

(Mar 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹ Ma ba i tar par ra kinadik ta nam ra umana bung, a matana keake na bobotoi, a gai pa na pupua, a lavur tagul diat a burabura marama ra bakut, ma ra lavur dekdek ta ra bakut na dadadar; ³⁰ ma namur na vana rikai ra vakilang i Natu i ra tutana ta ra bakut, ma na tabun tuna ra bala i diat ra lavur vuna tarai par ra pia ma diat a gire Natu i ra tutana na vana rikai ta ra lavur bakut, ma ra dekdek ma ra ngala na minamar. ³¹ Ma na tulue kana umana angelo, ma ra tavur na tangi mat, ma diat a agure varurue diat i ga pilak pa diat ta ra ivat na matana vuvu, maro ta tikai na ngu na bakut ma tuk tai ta ra rikai.

A vartovo valavalar kai ra lovo
(Mar 13:28-31; Luk 21:29-33)

³² Avat a valongore ra vartovo valavalar kai ra lovo; ba ra ingaingarina i papait na gol, ma i mapmapina nagam, ava nunure ba ra e na malamalapang i maravai; ³³ damana bula ba ava gire go ra lavur magit

avat a nunure ba i maravai, i tur ta ra umana mataniolo. ³⁴ A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra taun tarai pa na ga panie boko tuk ta nam ba di pait ot pa go ra lavur magit parika. ³⁵ A lavur bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie, ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Pa ta i nunure nam ra bung ba ra pakana bung

(Mar 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ Pa ta i nunure nam ra bung ba nam ra pakana bung, a lavur angelo ra bala na bakut pata, ma Natuna pata, ia kaka Tama. ³⁷ A vinavana mulai uti kai Natu i ra tutana na vardada ma ra kilala i Noa. ³⁸ Ta nam ra kilala ba pata boko ra lovon ta, dia iaian, dia momamomo, dia varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean, tuk ta nam ra bung ba Noa i koa ta ra parau ta tana. ³⁹ Ma dia ngulngul tuk ta ra bung nam ba ra lovon ta i vana rikai muka ma i kapvue diat mutu; damana bula ra vinavana mulai uti kai Natu i ra tutana. ⁴⁰ Ta nam ra kilala a ivu tutana dir a ki ra pui, da vatur vake tikai, ma da nur vue ta ra tikai, ⁴¹ a ivu vavina dir a udu kon ma ra uduudu ta, da vatur vake tikai ma ta ra tikai da nur vue. ⁴² Avat a varbalaurai, tago pa ava nunure ra bung ba kavava Luluai na pot i tana. ⁴³ Ava nunure go, gala ra luluai na pal i ga tar nunure ra pakana marum ba ra tena nilong na vut i tana gala na babalaurai, pa na nur vue ra kubana upi da lobong ia. ⁴⁴ Damana bula avat a vaninara, tago Natu i ra tutana na vana rikai ta ra pakana bung ba pa ava nuk pa ia tana.

A dovot na tultul ma nam pa i dovot

(Luk 12:41-48)

⁴⁵ Ia ra tultul i dovot ma i kabinana bula, kana luluai i tar tul tar ia upi na kure ra kubana ma na tibatibe diat i tana ma ra adia magit ta ra kilalana? ⁴⁶ Nam ra tultul i ti doan ba kana luluai i pot babare ba i papait ia damana. ⁴⁷ A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia pi na

kure kana tabarikik parika. ⁴⁸ Gala nam ra tultul i nuk ia ta ra balana dari: Kaugu luluai na vavuan; ⁴⁹ ma i kitakita ra umana tultul, ma i iaian, ma i momamomo varurung ma ra umana tena nimomo; ⁵⁰ a luluai kai nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia tana, ma ta ra pakana bung ba pa i nunure, ⁵¹ ma na kutu varbaiane ma na tul tar ia upi kana tiniba varurung ma ra lavur tena lotu vavaongo; da tangtangi ma da vangvangia ra palangia tana.

25

A tinata valavalar ure ra vinun na inip na vavina

¹ Ta nam ra bung, a varkurai marama ra bala na bakut na vardada ma ra vinun na inip na vavina, dia vatur kadia umana lamp, ma dia vana, dia totongo upi ra taulai kalama. ² A ilima ta diat dia lunga, ma ta ra ilima dia kabinana. ³ Tago diat dia lunga, ba dia kap kadia umana lamp, pa dia kap bula ta dangi; ⁴ diat dia kabinana dia kap kadia umana lamp ma ra dangi bula ta kadia umana la. ⁵ Ba ra taulai kalama i vavuan dia mata vava, ma dia diop par. ⁶ Ma ta ra mutumut na marum di oraoro dari: Arua, a taulai kalama go kari! Avat a mai, avat a barat ia. ⁷ A umana inip na vavina par dia tut, ma dia mal kadia umana lamp. ⁸ A umana lunga dia biti tai ra umana kabinana: Avat a tabar avet ma ta ik a dangi, tago kaveve umana lamp dia to na, mat. ⁹ A umana kabinana dia biti: Pata, kan pa na topa dat parika, avat a vana tadav diat dia ivura, avat a kukul pa kavavat. ¹⁰ Ba dia vana upi diat a kukul, a taulai kalama i pot ma diat dia tar vaninara dia olo me ta ra lukara na varbean; ma di banubat ra matakilalat. ¹¹ Ta ra ilima na inip na vavina dia pot mur, ma dia biti dari: Luluai, Luluai, una papa are avet. ¹² Ma i tatike ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat ba pa iau nunure avat. ¹³ Io, avat a varbalaurai, tago

pa ava nunure ra bung ba ra pakana bung.

A tinata valavalar ure ra utul a tultul

(Luk 19:11-27)

¹⁴ Dir vardada bula ma ra tutana ba na vana ta ra gunan vailik, ma i oro pa kana lavur tultul, ma i vaba kana lavur tabarikik ta diat. ¹⁵ I vaba ra ilima na talant tai tikai, ma ra ivut tai ta ra tikai, ma ra kopono tai ta ra tikai bula; tadav dital tikatikai vardada ma kadital kabinana; ma i vana ta kana vinavana. ¹⁶ Nam i tar vatur vake ra ilima na talant i vana lutul, ma i kukul me, ma i pie pa bula ta ra ilima. ¹⁷ Damana bula nam i tar vatur vake ra ivut, i pie pa bula ta ra ivut. ¹⁸ Ma nam i tar vatur vake ra kopono ko, i vana, ma i kal ra tung, ma i punang ive tana ra mani kai kana luluai. ¹⁹ Ba ra luluai kai nam ra umana tultul i tar vavuan. i pot ma i tir diat. ²⁰ Ma nam i ga vatur vake ra ilima na talant i vana tadav ia, ma i kap guve ma ta ra ilima na talant bula, ma i tatike: Luluai, u ga vaba ra ilima na talant tagu, go iau tar pie pa ta ra ilima bula. ²¹ Kana luluai i tatike tana: I boina muka, u a dovotina, u a bo na tultul; u tar dovot ta go ra paupau magit, ina tul tar iu ba una kure ta mangoro; una olo ta ra gugu kai kaum luluai. ²² Ma nam i ga vatur vake ra ivu talant i vana tadav ia ma i biti: Luluai, u ga vaba ra ivu talant tagu, go iau tar pie pa ta ivut bula. ²³ Kana luluai i biti tana: I boina muka, u a dovotina, u a bo na tultul; u tar dovot ta go ra paupau magit, ina tul tar iu ba una kure ta mangoro; una olo ta ra gugu kai kaum luluai. ²⁴ Ma nam i ga vatur vake ra kopono talant i vana tadav ia ma i biti: Luluai, iau tar nunure u ba u a tena langodo; u ingate nam pa u ga vaume, ma u varurue nam pa u ga imire; ²⁵ ma iau ga burut, iau ga vana, iau ga punang ive kaum talant ra pia; go, kaum muka mulai. ²⁶ Kana luluai i biti tana: U a kaina tultul, u a tabauma, u tar nunure ba iau ingate nam ba pa iau ga vaume, ma iau varurue nam pa iau ga imire;

²⁷ dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat dia piapie mani, upi ba iau pot ina alube pa kaugu, ma ra vavatur bula tana. ²⁸ Avat a tak vue ra talant kan go, ma avat a tul tar ia tai nam kana ra vinun na talant. ²⁹ Tago nina ba i vuvuvung, da tabar mule upi na vung ta ngala, ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikilik kan ia. ³⁰ Ma avat a vue vaba go ra tultul na niiba ta ra bobotoi; da tangtangi, ma da vangvangia ra palangia tana.

A mutuaina varkurai

³¹ Ba Natu i ra tutana na pot ma kana minamar, diat ma kana lavur angelo, na ki ta kana kiki na minamar; ³² ma ra lavur vuna tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a kor varurung ta ra matana; ma na tibe varbaiane diat, da ra tena balabal-aure sip i tibe varbaiane ra lavur sip kan ra lavur me; ³³ ma na vaki ra lavur sip ta ra limana tuna, ma ra lavur me ta ra mairana. ³⁴ Ma ra king na biti ta diat ta ra limana tuna: Avat a mai, Tamagu i ga vadoane avat, avat a kale pa ra varkurai di ga vaninare amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan upi kavavat; ³⁵ tago iau ga mulmulum ma ava ga tabar iau; iau ga mar, ma ava ga vamomo iau; iau ga vaira, ma ava ga ben varuk iau; ³⁶ pa kaugu ta mal, ma ava ga vamong iau; iau ga ki ra pal na banubat, ma ava ga tadav iau tana. ³⁷ Ma ra umana tena takodo diat a tir ia: Luluai, vingaia ave ga gire u ba u mulmulum ma ave ga tabar u, ba u ga mar, ma ave ga vamomo u? ³⁸ Vingaia u ga vaira ma ave ga ben varuk u, ba pa kaum ta mal, ma ave ga vamong u? ³⁹ Vingaia ave ga gire u, u mait, ba u ki ta ra pal na banubat, ma ave ga tadav u? ⁴⁰ Ma ra king na biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat, ba ava ga pait ia tai ta tikai ta go diat a lavur turagu, ta nina bar i ikilik ta diat, ava ga pait ia tagu. ⁴¹ Ma na biti ta diat ta ra mairana: Avat a lavur bilak avat a vana kan iau ura ta ra iap ba pa da pun ia, nam di ga mal pa ia upi Satan

ma kana lavur angelo; ⁴² tago iau ga mulmulum, ma pa ava ga tabar iau; iau ga mar ma pa ava ga vamomo iau; ⁴³ iau ga vaira, ma pa ava ga ben varuk iau; pa kaugu ta mal, ma pa ava ga vamong iau; iau ga mait, ma iau ki ta ra pal na banubat, ma pa ava ga laume iau. ⁴⁴ Ma diat bula diat a tir ia: Luluai, vingaia ave ga gire u ba u mulmulum, ba u mar, ba u vaira, ba pa kaum ta mal, ba u mait, ba u ki ta ra pal na banubat, ma pa ave ga torom maravut u tana? ⁴⁵ Ma na biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Tago pa ava ga pait ia tai ta tikai ta go ra umana ikilik, pa ava ga pait ia tagu. ⁴⁶ Ma diat go diat a vana ta ra balbali ba pa na mutu; ma ra lavur tena takodo diat a vana ta ra nilaun ba pa na mutu.

26

Dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(*Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53*)

¹ Ba Iesu i tar tatike vue go ra lavur tinata i biti tai kana tarai na vartovo: ² ava nunure ba i tar par a ura bung da tur pa ra lukara na bolo lake, ma da tul tar Natu i ra tutana upi da ot ia ta ra bolo. ³ Ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur patuana kai ra tarai dia ki varurung ta ra balana gunan kai ra tena tinabar i lualua, a iangina Kaiapas; ⁴ ma dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu, ma da doka. ⁵ Dia biti ba: Koko ta ra lukara, kan ra tarai diat a urung.

Ra vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu
(*Mar 14:3-9; Ioa 12:1-8*)

⁶ Ba Iesu i ki Betania, ta ra kuba i Simon ra vukavuka, ⁷ tika na vavina i tadav ia ma ra pal a tava na varku i ngatngat muka, ma i lingire ta ra uluna ba i kiki ta ra nian. ⁸ Ba ra tarai na vartovo dia gire, dia kankan, dia vartir ba: Di vole go upi ra ava? ⁹ Ta ra ava pa di ga ivure go upi ta ngala na mani, upi da tabar ra lavur luveana me? ¹⁰ Iesu i nunure,

ma i biti ta diat: Dave ava anan ta go ra vavina? A bo na magit i tar pait ia tagu. ¹¹ A lavur luveana diat a ki vatikai pire vavat, ma iau pa ina ki vatikai pire vavat. ¹² Go i tar lingire go ra varku ta ra pakagu upi na vaninare iau upi ra pupunang. ¹³ A dovot go iau tatike ta vavat: A gunagunan par ta ra rakarakan a gunagunan ba da pait go ra bo na varvai tana, da varveai bula tana ta ra magit go ra vavina i tar pait ia upi na tur na aim.

*Iudas i mulaot upi na Vagu Pa Iesu
(Mar 14:10-11; Luk 22:3-6)*

¹⁴ Tikai ta diat ra vinun ma a ivut, a iangina Iudas Iskariot, i vana tadav ra umana tena tinabar ngalangala, ¹⁵ ma i biti: Ba ina vagu tar ia ta vavat, ava avat a vapuak iau me? Ma dia valar tar ra utul a vinun na pakana silva. ¹⁶ Ma papa ta nam ra bung i kiki pa ia upi na vagu tar ia ta diat.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake

(Mar 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Ioa 13:21-30)

¹⁷ Ta ra luaina bung ta ra e na gem ba pa i leven, a tarai na vartovo dia tadav Iesu, dia tir ia dari: U mainge ba avet a mal pa ra am magit na bolo lake ave? ¹⁸ I biti: Avat a vana ta ra pia na pal, ma avat a biti tai nam ra tutana nina ba avat a varkuvo me, dari: A Tena Vartovo i biti: Kaugu bung i maravai ka; avet ma kaugu tarai na vartovo avet a ian ra bolo lake ta ra kubam. ¹⁹ A tarai na vartovo dia mur nam ra tinata kai Iesu, ma dia vaninare ra bolo lake. ²⁰ Ma ta ra ravian diat ma kana a vinun ma a ivu tarai na vartovo dia kiki ta ra nian; ²¹ ba dia iaian boko, i biti: A dovot go iau tatike ta vavat, ba tikai ta vavat na vagu tar iau. ²² Ma i manga tabun ra bala i diat i tana, ma diat par tikatikai dia tir ia dari: Luluai, iau laka? ²³ Ma i biti ta diat: Nina ba amir, amir a tatak varurung ta ra la, na vagu tar iau. ²⁴ Natu i ra tutana na virua da di ga tumu value ure; ma na kaina nam ra tutana i

vagu tar Natu i ra tutana; gala na boina ta nam ra tutana gala pa di ga kava. ²⁵ Iudas, nina ba na vagu tar ia, i tir ia ba: Tena Vartovo, iau laka? Ma i biti tana: Io, u iat, u ti tatike muka.

*A nian kai ra Luluai
(Mar 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:23-25)*

²⁶ Ba dia iaian boko, Iesu i vatur ra gem, i lotu pa ure, ma i tabik ia, ma i tabar ra tarai na vartovo me, ma i biti: Go a pakagu, avat a vatur pa ia ma avat a en ia. ²⁷ Ma i vatur ra la, ma i pite varpa ure ma i tul tar ia ta diat, i biti: Avat a momo par tana; ²⁸ go a gapugu kai ra kalamana kunubu nina i talingir upi ra mangoro, upi na re vue ra lavur varpam. ²⁹ Iau tatike ta vavat, ba pa ina momo mulai ta ra vuai na vain papa gori ma tuk tar ta ra bung ba dat a mome ra kalamana ta ra varkurai kai Tamagu.

³⁰ Ba di tar kaile vue ra kakailai, dia vana irai ta ra luana na Oliva.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue

(Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38)

³¹ Ma Iesu i biti ta diat: Go ra marum avat par avat a tabunuane iau boko, tago di ga tumu ia dari: Ina kita ra tena balabalaure sip, ma ra kikil na sip diat a varbaiai vurvurbit. ³² Ba di tar vatut mule iau, ina lua ta vavat urama Galilaia. ³³ Petero i biti tana: Ba diat par diat a tabunuane u, iau pata muka. ³⁴ Iesu i biti tana: A dovot go iau tatike tam, ba go ra marum, ona ra loko pa i riki boko, una vautul a pue vue iau. ³⁵ Petero i biti tana: Ba dor par dor a virua, pa ina pue vue u. A tarai na vartovo par dia biti bula damana.

Iesu i araring ta ra uma Getsemane

(Mar 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Iesu ma diat dia vut ta ra pakana pia a iangina Getsemane, ma i biti tai kana tarai na vartovo: Avat a ki ati ma iau ubara, ina araring. ³⁷ Ma i

agure Petero ma ra ura natu i Sebe-daio, ma i vura na tabun ra balana ma i ururian muka. ³⁸ Ma i biti ta dital: A tulungeagu i tabun muka da na mat, amutal a ki ati, amutal a mono maravut iau. ³⁹ Ma i vana na lua ra ik, i bura timtimum, ma i araring dari: Tamagu, ba i topa ia, da tak vue go ra la kan iau; ma koko da pait nam iau mainge, nam muka ba u iat u mainge. ⁴⁰ Ma i talil tadav ra utul a bul na vartovo, i babare dital, dital va mat, ma i tir Petero: Na tup amutal laka ma amutal a mono maravut iau a kopono ko ra pakana bung? ⁴¹ Amutal a mono, ma amutal a araring kan da valam pa amutal; a tulungen iat i ongo, ma ra palapaka i bilua. ⁴² Ma i vaurua ma ra vinavana kan dital, ma i araring dari: Tamagu, ona i dekdek upi da tak vue go kan iau, ma ba i topa ia ba ina mome ke, boina da pait nam u mainge. ⁴³ I talil mulai i babare dital, dital va mat mulai, tago dital mata vava. ⁴⁴ Ma i vana mulai kan dital, i vana, ma i vautul a araring, ma i vatang mule nam ra tinata i ga tatike lua. ⁴⁵ Ma i vana mulai tadav ra utul a bul na vartovo, ma i biti ta dital: Amutal a va mat muka, amutal a ngo pa, i maravai ra pakana bung upi da vagu tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra umana tena varpam. ⁴⁶ Amutal a tut, dat a vana, i maravai nam ba na vagu tar iau.

Di vagu pa Iesu

(Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12)

⁴⁷ Ba i tatata boko, Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i pot, diat ma ra kor na tarai, dia kapkap ra umana pakat ma ra umana ram tai ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana kai ra tarai. ⁴⁸ Nam i vagu tar ia i ga ve tar kana ta vakilang ta diat dari: Nina ba iau galum ia, ia muka nam, avat a kinim ia. ⁴⁹ Ma i tadav muka Iesu, ma i tata pa ia dari: Tatabai, Tena Vartovo! ma i galum ia. ⁵⁰ Iesu i biti tana: Talaigu, una pait muka nam u ti vana uti upi ia. Ma dia tadav ia, dia kinim

pa ia ma dia vatur ia. ⁵¹ Tikai ta diat dia varagur ma Iesu i kodo ra limana, ma i ele pa kana pakat, ma i kita kutu vue ra talinga i ra tultul kai ra tena tinabar i lualua. ⁵² Iesu i biti tana: Una vung mule kaum pakat ta kana vuvuvung, tago diat par dia papakat, diat a virua ma ra pakat. ⁵³ U nuk ia vang i dekdek piragu upi ina lul Tamagu, ma go ko na tulue ra vinun ma a ivu loko na angelo piragu? ⁵⁴ Gala damana, da pait ot pa davatane ra umana tinata ta ra Buk Tabu nina i biti ba i mamat ba na dari? ⁵⁵ Ta nam ra pakana bung Iesu i tatike tai ra kor na tarai dari: Ava tar vut vang upi avat a kinim iau ma ava kapkap ra umana pakat ma ra umana ram da ava vana upi ra tena nilong? Ma ra bungbung parika iau ga kiki ta ra pal na vartabar, iau vartovo, ma pa ava ga kinim iau. ⁵⁶ Da pait vapar go upi na ot ra lavur tutumu kai ra umana propet. Ma ra tarai na vartovo. par dia vana kan ia, dia lop.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung

(Mar 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Ioa 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Diat dia tar kinim pa Iesu, dia ben ia ta ra kuba i Kaiapas ra tena tinabar i lualua, nam ra lavur tena tutumu ma ra lavur patuana dia kivung tana. ⁵⁸ Petero i murmur mara iat, tuk ta ra bala na gunan kai ra tena tinabar i lualua, ma i olo tana, ma dia kiki ma ra umana tultul upi na gire ba ava da pait ia tana. ⁵⁹ A umana tena tinabar ngalangala ma diat par ta ra kivung, dia nuknuk upi ta varveai vavaongo ure Iesu, upi da doka; ⁶⁰ ma pata; ma a dovotina, mangoro na tena varveai vavaongo dia vana rikai. A ivut dir ga mur, ⁶¹ dir biti: Go ra tutana i ga biti dari: Ina re vue go ra pal na vartabar kai God. ma ina pait mule tai ta utul a bung. ⁶² Ma ra tena tinabar i lualua i tur ma i tatike tana: Pa una tata laka? Ava go dia varvai tana ure u? ⁶³ Ma Iesu i ki mut uka. A tena tinabar i

lualua i tatike tana: Iau vavalima pa iu tai ra God i laun, ba una varve avet ba u ra Kristo, Natu i God, ba pata?

⁶⁴ Iesu i biti tana: Maia, damana u tar tatike, ma go iau tatike tam: Papa gori avat a gire Natu i ra tutana i kiki ta ra lime tuna ra ongor ma na vut ta ra lavur bakut. ⁶⁵ Ma ra tena tinabar i lualua i rada kana umana mal, ma i tatike: Go i tar vul God; ta ra ava dat a nuk upi ta ra umana mulai upi diat a varveai tana? Go da tar valongore ra varvul; ⁶⁶ ava ava nuk ia? Ma dia bali ia dari: I topa ia ba na virua. ⁶⁷ Ma dia gami ra matana, ma dia tibul ia; ma ta umana dia par ia ma ra lapar a lima i diat, ⁶⁸ ma dia biti: U Kristo, una varvai na propet ta vevet ba, to ia i tar par iu?

Petero i pue vue Iesu

(*Mar 14:66-72; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18,25-27*)

⁶⁹ Ma Petero i ki boko ra balana gunan, ma ra vavina i tadav ia, i tatike: U bula amur ma Iesu a te Galilaia. ⁷⁰ Ma i varpuai ta ra mata i diat par, i biti: pa iau nunure kaum tinata. ⁷¹ Ba i tar irop ta ra mata palpal, ta ra tika na vavina i gire, ma i tatike ta diat dia tur abara: Go ra tutana bula dir ma Iesu ra te Nasaret. ⁷² Ma i varpuai mulai, ma i vavalima tana, i biti: Pa iau nunure go ra tutana. ⁷³ Ma ra ik boko, diat dia turtur abara dia tadav Petero, dia tatike tana: A dovotina, u bula avat, tago ave nunure ilam u ta kaum tinata. ⁷⁴ Ma i tata kakaina, ma i vavalima, i biti: Pa iau nunure nam ra tutana. Ma ra loko i riki muka. ⁷⁵ Ma Petero i nuk pa ra tinata kai Iesu dari: Ba ra loko pa i riki boko, una vautul a pue vue iau. Ma i irop, ma i tangi mat.

27

Di ben pa Iesu ina di tul tar ia tal Pilato

(*Mar 15:1; Luk 23:1-2; Ioa 18:28-32*)

¹ Ba i tar malana, a umana tena tinabar ngalangala par, ma ra lavur patuana kai ra tarai dia tatata guvai

ure Iesu upi da doka; ² dia vi ia, dia ben vaboloa ma dia tul tar ia tai Pilato ra tena varkurai na gunan.

Iudas i mat (*Apos 1:18-19*)

³ Ba Iudas, nam i ga vagu tar ia, i gire ba di tar kure vakaina Iesu, i nukpuku, ma i vamule nam ra utul a vinun na pakana silva tai ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana, ⁴ ma i biti: Iau tar pait ra varpam, tago iau tar vagu tar ra takodo na gap. Ma dia biti tana: Avet ave diva? U iat. ⁵ Ma i vue ra lavur pakana silva ta ra pal i gomgom, ma i vana ka; i vana irai, ma i al vatokobe mule. ⁶ A umana tena tinabar dia tak pa ra lavur pakana silva, dia tatike: Pa i ko ba da vung go ta ra vuvuvung na mani, tago a matai ra gap. ⁷ Ma dia tata guvai tana, ma dia kul pa ra gunan kai ra tena pait la, upi da punapunang a umana vaira na minat i tana. ⁸ Ma di vatang tar ra iang i nam ra gunan ba: A pia na gap; ma damana boko tuk gori. ⁹ Damana di ga pait ot pa nam Ieremia ra propet i ga tatike value dari: "Ma di tak pa ra utul a vinun na pakana silva nam ra mataina di ga toa ure nina i ngatngat, da ta umana natu i Israel dia ga to ra mataina, ¹⁰ ma di tul tar ia upi ra gunan kai ra tena pait la, da ra Luluai i ga tul tar ia tagu."

Pilato i titir Iesu (*Mar 15:2-5; Luk 23:3-5; Ioa 18:33-38*)

¹¹ Iesu i tur ta ra mata i ra tena varkurai na gunan; ma ra tena varkurai na gunan i tir ia: U a King kai ra Iudaia vang? Iesu i biti tana: U, u tatike ra dovotina. ¹² Ba ra umana tena tinabar ma ra umana patuana dia takun ia, pa i tata. ¹³ Ma Pilato i biti tana: Pa u valongore vang ba aivia ra magit go dia takun iu me? ¹⁴ Ma pa i tata bali ia ma ta ik a tinata, pata tuna; ma ra tena varkurai na gunan i kaian muka tana.

Di varkurai ba Iesu na mat
(*Mar 15:6-15; Luk 23:13-25; Ioa 18:39-19:16*)

¹⁵ Ta ra lukara a tena varkurai na gunan i papapala vue tana tadav ra tarai tikai ta diat di ga banu bat diat, nina ba diat iat dia vatang upi ia; damana kana mangamangana iat. ¹⁶ Ta nam ra kilala di ga banu bat tikai i rararang, a iangina Barabas. ¹⁷ Ba ra tarai dia kor varurung Pilato i tir diat: To ia ava mainge ba ina pala tar ia tadav avat? Barabas bar, ba Iesu, di vatang ia bula ba Kristo? ¹⁸ Tago i nunure ba dia tar kinim tar ia ta ra varngu ka. ¹⁹ Ba i ki boko ta ra kiki na varkurai kana taulai i var-tuluai tadav ia dari: Koko una pait ta magit ta nam ra tena takodo, tago iau tar kairane mangoro na magit i tana gori ta ra ririvon ure. ²⁰ A umana tena tinabar ma ra umana patuana dia ununue ra kor na tarai upi diat a vatang upi Barabas, ma upi da doko vue Iesu. ²¹ Ma ra tena varkurai na gunan i tir diat: Nuve ta dir ina pala vue tadav avat? Ma dia biti: Barabas. ²² Pilato i tir diat: Ma ava ina pait ia tai Iesu nina di vatang ia bula ba Kristo? Diat par dia biti tana: Da ot ia ta ra bolo. ²³ Ma i tir diat: Dave, ava ra varpam i ga pait ia? Ma dia oraoro mat dari: Da ot ia ta ra bolo. ²⁴ Ba Pilato i gire ba pa i pait valar pa ta magit bat ia, ma dia to na ururung tana, i tak pa ra tava ma i gi pa ra ura limana me ta ra mata i ra kor na tarai, ma i biti: Iau ti langalanga ta ra gapu i go ra tena takodo: avat iat. ²⁵ Ma ra tarai par dia tatike: Maia, a gapuna na ki ta vevet ma ta ra lavur natu i vevet bula. ²⁶ Ma i pala vue Barabas tadav diat; i virit pa Iesu, ma i tul tar ia upi da ot ia ta ra bolo.

A na vinarubu dia kulume Iesu
(*Mar 15:16-20; Ioa 19:2-3*)

²⁷ A umana tena vinarubu kai ra tena varkurai na gunan dia ben Iesu ta ra ngungu pal kai ra tena varkurai na gunan, ma dia varurue kadia loko na tarai mutu tadav ia. ²⁸ Dia pala vue kana mal, ma dia ule ra mal meme una. ²⁹ Ma dia vi puar ia

ma ra kait di ga vir ia, ma dia vung ra vuvur ta ra limana tuna, dia va timtimum pirana, ma dia kulume ma ra tinata dari: Tatabai! U ra King kai ra Iudaia! ³⁰ Ma dia nami ia, ma dia tak pa ra vuvur ma dia kita ra uluna me. ³¹ Ba dia tar kulume pa ia, dia pala vue mule ra mal kan ia, ma dia ule tar mule kana umana mal tana, ma dia ben vaire upi da ot ia ta ra bolo.

Di ot Iesu ta ra bolo
(*Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27*)

³² Ba dia irop dia gire tadav tikai ra te Kirene, a iangina Simon, dia vo pa ia ba na puak kana bolo. ³³ Ba dia pot ta ra gunan a iangina Golgota, a kukurai nam ra iangina ba: A pia na lor, ³⁴ dia vamoma ma ra vain di ga pota ma ra tava na kat; ba i tar dum kilang ia, i ole ba na mome. ³⁵ Ba dia tar ot pa ia ta ra bolo, dia tibe kana umana mal ta diat mulai, ma dia ilailam tana; ³⁶ ma dia kiki ma dia giragire ke. ³⁷ Arama liu ta ra uluna dia vatur ra tinata di ga takun ia me dari: Go Iesu ra King kai ra Iudaia. ³⁸ Ma dia ot varurue dital ma ra ivu tena nilong ta ra utul a bolo, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. ³⁹ Ma diat dia pakit ia, dia kulume ma dia loe ra ulu i diat, ma dia biti: ⁴⁰ U vang, una re vue ra pal na vartabar ma una pait mule ta ra utul a bung uka, go una valaun u mulai; ba u Natu i God, una irop kan ra bolo. ⁴¹ Damana bula ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana, dia kulume bula, dia biti: I tar valaun ra umana enana; ⁴² ma pa i tale upi na valaun ia iat mulai. Go ra King Israel, ba na irop kan ra bolo dat a nurnur tana. ⁴³ Go i nurnur tai God, gala i mainge, boina ba na valaun ia gori, tago i ga tatike: Iau Natu i God. ⁴⁴ Ma ra ura tena nilong bula, di tar ot varurue dital me ta ra utul a bolo, dir kulume bula ma go ra tinata.

Iesu i mat
(*Mar 15:33-41; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30*)

⁴⁵ A gunagunan parika i bobotoi, papa ra keke tur tuk ta ra utul a pakana bung ta ra ravian. ⁴⁶ Ta ra utul a pakana bung, Iesu i manga oro dari: Eli, Eli, lema sabaktani? a kukuraina: Kaugu God, kaugu God, ta ra ava u tar vana kan iau? ⁴⁷ Ta ra umana ta diat dia tur maravai, ba dia valongore dia biti: Go ra tutana i kakail pa Elias. ⁴⁸ Ma tikai ta diat i vutvut lulut, i tak pa ra mamakai i vabilim ia ma ra vain manmanin, i vung ia ta ra vuvur ma i tulue tar ia tana upi na mome. ⁴⁹ Ta ra umana dia biti tana: Koko, dat, a gire ba Elias na vut upi na valaun ia. ⁵⁰ Ma Iesu i manga oraoro mulai, ma i vungue ra tulungeana. ⁵¹ Ma ra mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada kakit, papa marama liu ma tuk ta ra pia; ma ra gunan i guria; ma ra lavur vat i tapuar; ⁵² a lavur tung na minat dia tapapa, ma mangoro na minat i ra umana tena gomgom, dia ga vala va mat, dia tut mulai; ⁵³ ma ba Iesu i tar laun mulai, dia vana rikai kan ra umana tung na minat, dia olo ta ra gomgom na pia na pal, ma dia tur kapet rikai pire mangoro. ⁵⁴ Ba ra luluai na vinarubu ma diat dia ki me upi diat a balaure Iesu, dia gire ra guria, ma ra lavur magit di tar pait ia, dia burut na kaia, dia tatike: A dovotina, go Natu i God. ⁵⁵ Ma mangoro na vavina, diat dia ga mur Iesu marama Galilaia vanavana, dia giragire go maro vailik; ⁵⁶ diat ma Maria Magdalene, ma Maria na i Iakobo, ma Ioses, ma na i ra umana natu i Sebedaiu bula.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(*Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42*)

⁵⁷ Ba i ravian, tika na tadar, a te Arimataia, a iangina Iosep, a tutana na vartovo kai Iesu, ⁵⁸ i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu tana. Pilato i vartuluai upi da tul tar ia tana. ⁵⁹ Iosep i kap ra minatina,

ma i pulu ia ma ra gomgom na mal kumau; ⁶⁰ ma i vadiop ia ta kana kalamana babang na minat, di ga mut ia ta ra papar a vat; ma i pul bat ra matana ma ra ngir na vat, ma i vana kan ia. ⁶¹ Maria Magdalene ma Maria bula dir kiki pire ra babang na minat.

A umana monamono ta ra babang na minat

⁶² Ba i ningene, a kubak i ra Vaninara, a umana tena tinabar ngalan-gala ma ra umana Parisaio dia vana varurung pire Pilato. ⁶³ Dia biti: Luluai, ave nuk pa ra tinata kai go ra tena vaongo ba i ga laun boko dari: Ba na par ta utul a bung ina laun mulai. ⁶⁴ Una vartuluai upi da vadekdek bat ra babang na minat ma na tuk tar ta ra vautuluna bung, kan kana tarai na vartovo diat a vut, diat a long pa ia. ma diat a biti tai ra tarai ba: I tar laun mulai kan ra minat; ma go ra vaongo i mur na manga ngala ta nina lua. ⁶⁵ Pilato i tatike ta diat: Go, a umana monamono, avat a vana ma diat, avat a vadekdek bulu bat ia. ⁶⁶ Ma dia vana, dia vadekdek bat ra babang na minat, dia vakilang bat ra vat ma ra bulit, ma ra umana monamono dia maravut diat.

28

A tinut mulai
(*Mar 16:1-10; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10*)

¹ Ba i to na par ra Bung Sabat ma i papait na lar ta ra luaina bung ta ra vik, Maria Magdalene, ma Maria bula dir pot upi dir a gire ra babang na minat. ² Ma i guria na kaia, tago tika na angelo kai ra Luluai i vana ba marama ra bala na bakut, ma i pul vue ra vat ma i ki tana. ³ Di gire da ra meme, ma kana mal i pua da ra buabuai na ta; ⁴ a umana monamono dia burut i tana, ma dia dadadar, ma dia vardada ma ra umana minat. ⁵ A angelo i biti tai ra ura vavina: Koko amur a burut, tago iau nunure ba amur tikan upi Iesu, nina di ga ot ia ta ra bolo. ⁶ Pa i bang ati, tago i

tar laun mulai da i ga tatike. Amur a mai, amur a gire nam ra Luluai i ga va tana. ⁷ Ma amur a vana lulut mulai, amur a ve kana tarai na vartovo ba i tar laun mulai kan ra minat, ma go i lua ta vavat urama Galilaia; avat a gire abara; go iau tar ve amur. ⁸ Dir vana lulut kan ra babang na minat, dir burut ma dir gugu bula, ma dir vutvut ma ra tinata tadav kana tarai na vartovo. ⁹ Ba dir vanavana, Iesu i barat dir, i tatike: Amur a gugu. Dir tadav ia, dir vatur ra kauna, ma dir lotu tana. ¹⁰ Ma Iesu i biti ta dir: Koko amur a burut; amur a vana, amur a varve ra tara na turagu ba diat a vana urama Galilaia, diat a gire iau ie.

A umana monamono dia varvai ure ta umana magit

¹¹ Ba dir vanavana boko, ta umana monamono dia vut ta ra pia na pal, dia varve ra umana tena tinabar ngalangala ta go ra lavur magit. ¹² Ba diat ma ra umana patuana dia ki varurung, dia tata guvai tana, ma dia tul tar ra ngala na mani tai ra tarai na vinarubu, ¹³ dia biti: Avat a biti ba kana tarai na vartovo dia ga pot ra marum ba ava va mat, ma dia long pa ia. ¹⁴ Ma ona ra tena varkurai na gunan i valongore dari, avet a tigel bat ia, ma avet a valangalanga avat. ¹⁵ Dia vatur vake ra mani, ma dia pait nam ra magit di ga vateten tar ia ta diat; ma nam ra tinata i vana uraurai pire ra tarai Iudaia, ma i tuk ta ra bung gori.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo

(Mar 16:14-18; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

¹⁶ Ma ra vinun ma tika na tarai na vartovo dia vana urama Galilaia ta nam ra luana Iesu i ga ve diat i tana. ¹⁷ Ba dia gire, dia lotu tadav ia; ma ta umana pa dia nurnur. ¹⁸ Iesu i tadav diat, ma i biti ta diat dari: A varkurai di tar tul vapar tar ia tagu arama ra bala na bakut ma ra pia bula. ¹⁹ Avat a vana, avat a valotu ra tarai ta ra lavur vuna gunan mutu, avat a baptaiso diat ta ra iang i Tama, ma

Natuna, ma ra Takodo na Tulungen; ²⁰ avat a tovo diat ba diat a torom ta nam parika iau ga tulue avat me; ma iau ina ki vatikai pire vavat tuk ta ra mutuai ra rakarakan a gunagunan parika.

A BO NA VARVAI MARKO I GA TUMU IA

*Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)*

¹ Go ra turpa i ra bo na varvai ure Iesu Kristo, Natu i God. ² Da di ga tumu ia ta ra buk kai Iesaia ra propet dari:

“Go iau tulue kaugu tultul na lua tam,

Na mal are kaum nga;

³ A nilai tikai i oraoro ra bil dari: Avat a mal pa ra nga kai ra Luluai, Avat a pait kodo kana lavur nga.”

⁴ Ioanes i ga vut, i ga babaptaiso ara ra bil, ma i ga varvai ure ra baptaiso ta ra nukpuku upi da re vue ra lavur varpam. ⁵ Ma ra tarai ta ra gunagunan Iudaia par ma Ierusalem bula, dia vana ba tadav ia, ma i baptaiso diat ta ra tava Iordan, ba dia tata kapa ta kadia varpam. ⁶ Ioanes i mal ma ra ivu na kamel ma i vi pit ma ra pal a bulumakau, ma i enen ra kubau ma ra polo na livur mara ra pui. ⁷ I varvai dari: Tikai i dekdek ta mimir na murmur iau, ma pa iau ko upi ina va timtimum ma ina pala ra kuara ai ra pal a kauna. ⁸ Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma nam na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen.

Ioanes i baptaiso Iesu ma Satan i valam pa ia

(Mat 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Ta nam ra kilala Iesu i pot marama Nasaret, a pia na pal tai Galilaia, ma Ioanes i baptaiso ta ra tava Iordan. ¹⁰ Ba i tutua kan ra tava, i gire lolole ra bakut i tapre, ma ra Tulungen i vana ba tana da ra uka; ¹¹ ma ra nilai tikai marama ra bala na bakut, dari: U Natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tam.

¹² A Tulungen i tulue lulut ura ra bil. ¹³ Ma i ki ra bil a ivat na vinun na bung ma Satan i valavalam ia; dia

ki ma ra lavur leing; ma ra umana angelo dia toratorom tana.

*Iesu oro pa ra ivat na tena vinoara
(Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)*

¹⁴ Ba di tar kinim tar Ioanes, Iesu i pot Galilaia, i varvai ta ra bo na varvai kai God, i biti dari: ¹⁵ I tar ot ra kilala, ma ra varkurai kai God i maravai, avat a nukpuku, ma avat a nurnur ta ra bo na varvai.

¹⁶ Ba i vaval Galilaia, i gire Simon ma Andreas dir turana, dir vuvung ra ubene na ta; tago dir a ura tena vinoara. ¹⁷ Iesu i biti ta dir: Amur a mur iau, ma ina mal pa amur upi amur a ura tena vovore tarai. ¹⁸ Dir tut lulut kan ra lavur ubene, ma dir mur ia. ¹⁹ Ba i tar vaval mulai ra ik, i gire Iakobo, natu i Sebedaio, ma Ioanes dir turana, dir ki ra mon, dir uma ra lavur ubene. ²⁰ I oro lulut pa dir, ma dir vana kan tama i dir Sebedaio ta ra mon, diat ma ra umana tultul di kulkul diat, ma dir mur ia.

Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana

(Luk 4:31-37)

²¹ Ma dia vana Kapernaum, ma ta ra Bung Sabat i ruk ta ra pal na lotu ma i vartovo; ²² dia manane kana vartovo, tago i tovo diat da tika na luluai, pa i da ra umana tena tutumu. ²³ Tika na tutana, ba ra dur na tabaran i ga ovai tana, i ki ta kadia pal na lotu, ma i oraoro dari: ²⁴ U Iesu ra te Nasaret? Dor a dave ma u? U tar vut laka upi una ubu vue avet? Iau nunure u, u a tena gomgom kai God. ²⁵ Iesu i tigel ia, i biti: Una ki mut, ma una irop kan ia. ²⁶ Ma ra tabaran i vadadar ia ma i kukukula mat, ma i irop kan ia. ²⁷ Ma diat par dia kakaian muka tana, ma dia tir vargilliane diat dari: Ava go? A kalamana vartovo! I kukure ra umana tabaran bula, ma i tultulue diat, ma dia toratorom tana. ²⁸ Ma ra varvai ure i vana vurkikil lulut ta ra gunagunan Galilaia parika.

Iesu i valagar pa ra mangoro na minait

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Ba dia irop kan ra pal na lotu, dia vana vuavue ta ra kuba i dir Simon ma Andreas, dia varagur ma Iakobo ma Ioanes. ³⁰ Nimu i Simon i va ma ra minait, i malamalapang, ma dia ve lolole pa Iesu ure; ³¹ ma i tadav ia, i vatur ra limana, ma i al vatut ia; a minait i vana vuavue kan ia, ma i kudakudar ure diat.

³² Ba i ravian ma ra keake i vana ba, dia kap ra lavur minait par tadav ia, ma diat bula ba ra umana tabaran dia ovai ta diat. ³³ A tarai par ta nam ra pia na pal dia kor ta ra banbanu. ³⁴ Ma i valagar pa ra mangoro ta diat dia mait ma ra lavur enana minait, ma i okole vue mangoro na tabaran; pa i nur tar ia ta diat ra umana tabaran upi diat a tata, tago dia nunure.

Iesu i varvai aro Galilaia
(Luk 4:42-44)

³⁵ Ma ta ra malana ikilik, ba pa i keake boko, i tut ma i irop, i vana ra pupui, ma i araring abara. ³⁶ Simon ma diat dia ga varait me, dia mur ia; ³⁷ ba dia tar tikan tadav ia, dia tatike tana dari: A tarai par dia nuk up u. ³⁸ I biti ta diat: Dat a vana tai ta ra umana gunan maravai upi ina varvai ta diat bula, tago iau tar vana rikai upi nam iat. ³⁹ Ma i vana ta kadia umana pal na lotu Galilaia parika, i varvarvai, ma i okole vue ra lavur tabaran.

Iesu i vagomgom ra vukavuka
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Tika na vukavuka i tadav ia, i lul ia, i va timtimum pirana, ma i biti: Ona u mainge, pa i dekdek piam upi una vagomgom iau. ⁴¹ Ma i mari ia, i tulue ra limana, i bili ia, ma i tatike tana: Iau mainge; una gomgom uka. ⁴² Ma ra vukavuka i par lulut kan ia, ma i gomgom uka. ⁴³ Ma i manga tigel ia ma i tul vairop ia muka, ⁴⁴ ma i biti tana: Koko una tatike ta ik a tinata tai ta tikai, una vana ka, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ina una tul tar ure kaum varvagomgom nam ra umana magit Moses i ga vatang ia upi ra vakilang ta diat. ⁴⁵ Ma i irop, ma i manga varvarvai tana, ma

i kap ra tinata vurvurbit; ma Iesu pa i vana kapa mulai tai ta pia na pal, i vanavana ra gunagunan na pui ka; ma dia tadatadav ia mara ra gunagunan par.

2

Iesu i valagar pa ra kakak
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Ba i par ra umana bung, i olo mulai Kapernaum, ma dia valongore ba i ki na pal. ² Ma mangoro dia kor varurung, ma pa ta maup mulai ba diat a tur tana, pire ra banbanu bula pata; ma i tatike ra tinata ta diat. ³ Ma dia pot ma ra tutana i mait ma ra kakak, a ivat diat dia puak pa ia. ⁴ Ba dia mama vana maravai tadav ia me, tago ra kor, dia tatik ra ul a pal i ki tana; ba dia tar tatik ia, dia valure vaba ra vava ra kakak i vava tana. ⁵ Ba Iesu i gire kadia nurnur, i tatike tai ra kakak: Natugu, di tar re vue kaum lavur varpam. ⁶ Ta umana tena tutumu dia ki ie, ma dia nunuk ta ra bala i diat dari: ⁷ Dave go ra tutana i tatike dari? I varvul; to ia na re vue ra lavur varpam? God ika. ⁸ Iesu i nunure lulut ta ra tulungeana ba dia nunuk dari ta ra bala i diat, ma i tatike ta diat: Dave ava nuknuk go ra lavur magit ta ra bala i vavat? ⁹ Nuve pa i dekdek, ba da tatike tai go ra kakak ba: Di tar re vue kaum lavur varpam, ba dari: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana ka? ¹⁰ Ma upi avat a nunure ba Natu i ra tutana i rere vue ra lavur varpam ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): ¹¹ Iau tatike tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana ra kubam. ¹² Ma i tut, ma i puak vuavue pa kana vava, ma i irop ta ra mata i diat parika; dia kakaian tana ma dia pite pa God, dia tatike: I telek ave gire ra dari.

Iesu i oro pa Levi
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ I irop mulai ura ra valian, ma ra kor na tarai dia pot pirana, ma i tovo diat. ¹⁴ Ba i vanavana, i gire Levi, natu i Alpaio, i kiki ta ra pal na

totokom, ma i tatike tana: Una mur iau. Ma i tut, ma i mur ia. ¹⁵ Namur, ba i ki ta ra nian ta kana pal, mangoro na tena balabalaure totokom, ma mangoro na tena varpian dia ki varurung ma Iesu ma kana tarai na vartovo, tago mangoro diat, ma dia murmur ia. ¹⁶ Ba ra umana tena tutumu kai ra umana Parisaio dia gire ba dia ian varurung ma ra umana tena varpian ma ra umana tena balabalaure totokom, dia biti tai kana tarai na vartovo: Dave, dia ian varurung ma ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana tena varpian? ¹⁷ Ba Iesu i valongore, i biti ta diat: A tena valagar pa i topa diat dia laun, i topa diat dia mait; pa iau vut upi ina oro pa ra lavur tena takodo, a lavur tena varpian iat.

*A tinir ure ra vinevel
(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)*

¹⁸ A tarai na vartovo kai Ioanes ma ra lavur Parisaio dia vevel; ma dia tadav ia, dia biti tana: Dave ra tarai na vartovo kai Ioanes ma ra tarai na vartovo kai ra lavur Parisaio dia vevel ma kaum tarai na vartovo pata? ¹⁹ Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a vevel dave ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? A bungbung ba ra taulai kalama i ki pire diat, pa dia vevel. ²⁰ A e na vut boko ba da tak vue tana ra taulai kalama kan diat, ta nam ra bung diat a vevel muka. ²¹ Pa ta i ingit tar ra pakana kalamana mal ta ra maulana mal, kan nam i ingit bonot ia me na rada ia ka, a kalamana na rada ra maulana, ma na rada vangala ka ra mata. ²² Ma pa ta tutana i lolonge tar ra kalamana vain ta ra maulana paura, kan ra vain na rada ra paura, ma ra vain na talingir, ma ra paura bula, na kaina; di lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura.

*A tinir ure ra Bung Sabat
(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)*

²³ Ba i vanavana alalu ta ra umauma na kon ta ra Bung Sabat, kana tarai na vartovo dia vura doko vanavana pa ta umana vuai na kon. ²⁴ A umana Parisaio dia tatike tana:

Dave, dia pait go pa i takodo ta ra Bung Sabat? ²⁵ I tatike ta diat: Pa ava luk boko vang nam David i ga pait ia ba i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur me? ²⁶ Ba i ga ruk ta ra pal kai God, ba Abiata i ga tena tinabar lualua, ma i ga en ra gem na ginigira, nina di vatabu ia, ma a umana tena tinabar ika dia en ia, ma i tabar diat bula me dia varait me. ²⁷ Ma i tatike ta diat: Di ga mal tar ra Bung Sabat upi kai ra tarai, vakir a tarai upi ra Bung Sabat; ²⁸ damana Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat bula.

3

*Ra tutana i li ra limana
(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)*

¹ Ma i ruk mulai na pal na lotu ma tika na tutana tana i li ra limana. ² Ma dia kiki ue ba na valagar pa ia ta ra Bung Sabat, ba pata, upi diat a takun ia me. ³ Ma i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tur rikai. ⁴ Ma i tir diat: I takodo ta ra Bung Sabat, ba da pait ra boina, ba da pait ra kaina, upi da valavalaun ba upi da vardodoko? Ma dia ki mut uka. ⁵ I bobabobo vurvurbit ma ra kankan ure diat; ma i tabun ra balana ure diat, tago i leo ra bala i diat, ma i tatike tai ra tutana: Una tulue ra limam; ma i tulue, ma ra limana i ung mulai. ⁶ A umana Parisaio dia irop, ma dia varpit vuavuai ma ra umana talai Eroles ure, upi da doko davatane.

Ra kor maravai ra tava kikir

⁷ Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia irop mulai ura ra valian, ma ra ngala na kor marama Galilaia dia mur ia; ⁸ ma mara Iudaia ma Ierusalem, ma Idumaia ma ra papar Jordan maro iat, ma marama Tiro ma Sidon bula, a ngala na kor diat, ba dia valongore ra lavur ngala na magit i tar pait ia, dia pot tadav ia. ⁹ Ma i ve kana tarai na vartovo ba ra mon ik na boko pa ia, tago ra kor, kan diat a kor bat ia; ¹⁰ tago i tar valagar pa ra mangoro, ma diat par dia kaina ma ra minait dia kor tadav ia upi

diat a bili ia. ¹¹ Ba ra lavur dur na tabaran dia gire, dia bura timtibum ta ra luaina matana, ma dia oraoro dari: U Natu i God. ¹² Ma i manga pit diat ba koko diat a ve tar ia.

Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivu apostolo

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ma i tutua urama ra luana, ma i oro pilak pa diat nam i mainge diat, ma dia tadav ia. ¹⁴ Ma i tibe ra vinun ma a ivut, upi diat a varagur me ma upi na tulue diat upi diat a varvai, ¹⁵ ma upi diat a kure ra umana tabaran, diat a okole vue diat. ¹⁶ Tai Simon i tar ra iangina bula ba Petero; ¹⁷ tai Iakobo natu i Sebedaio, ma tai Ioanes bula, dir turana, i tar mule ra iang i dir ba Boanerges, a kukuraina ba ra ura natu i ra pangpagur; ¹⁸ Andreas, ma Pilipo, ma Batolomaio, ma Mataio, ma Tomas, ma Iakobo, natu i Alpaio, ma Tadaio, ma Simon a Lup Vararak, ¹⁹ ma Iudas Iskariot nina ba na vagu tar ia.

Iesu dir ma Beelsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

Ma i ruk na pal. ²⁰ Ma ra ngala na tarai dia kor varurue mulai muka, ma i dekdek upi diat a ian. ²¹ Ba ra umana talaina dia valongore, dia vana rikai upi diat a kinim ia, tago dia biti dari: I tar lunga. ²² A umana tena tutumu dia pot marama Ierusalem, dia biti dari: Dir ma Beelsebul,* ma i okole vue ra umana tabaran tai ra luluai kai ra lavur tabaran. ²³ Ma i oro pa diat tadav ia, ma i tatike ra umana tinata valavalar dari: Satan na okole davatane vue Satan? ²⁴ Ba tika na vuna gunan i varubu mulai ka me, nam ra vuna gunan na tur dave? ²⁵ Ma ra pal ba di varubu ma diat mulai ka tana, nam ra pal pa na tur vatikai. ²⁶ Ba Satan i tut na vinarubu ure mule ke ma i ubu mule ke, pa na tur vatikai, na ti mutu. ²⁷ Ma pa ta na ruk ra kuba i ra tena ongor ma na vakaina kana

lavur magit; ia kaka na vi value ra tena ongor ma namur na vakaina ra kubana. ²⁸ A dovot go iau tatike ta vavat: Da re vue ra lavur varpam mutu kai ra lavur natu i ra tarai, ma kadia lavur varvul bula, dia ga varvul me; ²⁹ ia kaka ba tikai na vul ra Takodo na Tulungen, nam pa da re vue muka, i kaina ka, ma ra varpam i tur tukum; ³⁰ tago dia ga tatike ba ra tabaran i ki tana.

Na i Iesu ma ra umana turana
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Ma nana ma ra umana turana dia pot, ma dia turtur ra pia ma dia vartuluai upi ia. ³² Ma ra kor na tarai dia ki kikil ia, ma dia biti tana dari: Tinam ma ra umana turam abara ra pia dia nuk up u. ³³ I tir diat: Ia tinagu ma to ia ra umana turagu? ³⁴ Ma i bobobe diat par dia ki kikil ia, ma i biti. dari: Go tinagu ma ra umana turagu. ³⁵ Tago nina i murmur ra nuknuk i God nam turagu, ma taigu, ma tinagu.

4

A tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ I tur pa mule ra vartovo ra valian, ma ra ngala na kor na tarai dia tadav ia; i koa ta ra mon i boko na ta, ma ra kor na tarai par dia turtur ra valian. ² Ma mangoro na magit i tovo tar ia ta diat ma ra tinata valavalar; i tatike dari ta kana vartovo: ³ Avat a valongore; a tena vinauma i vana oai upi na vauma; ⁴ ba i vauma vanavana, ta umana pat na davai dia bura tar ta ra papar a nga, ma ra umana beo dia pukai ki tana, dia ian vue. ⁵ Ma ta ra umana dia bura tar ta ra pia na vat, ma pa i manga kadia pia; ma dia gol vuavuai, tago pa i manga kadia pia; ⁶ ba ra keake i tar vana rikai dia makuk; ma tago pa ta okor i diat, dia maranga kakit. ⁷ Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra kait, ma ra kait i tavua ma i arung bat diat, ma pa dia vuai. ⁸ Ma ta ra umana dia

* **3:22:** Beelsebul, a kukuraina "A Luluai na ul a buta"; a Iudaia di ga vaiang Satan me.

bura tar ta ra bo na pia, ma dia vuai, dia tavua, ma dia ngala vanavana; dia vuai ta umana a ututul a vinun, ta ra umana a laplaptikai na vinun, ma ta ra umana a marmar. ⁹ Ma i tatike: Nina ba ta talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par

(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ Ba i ki varkolono, diat dia ki maravai pirana ma ra vinun ma a ivut bula, dia tir ia ure ra umana tinata valavalar. ¹¹ Ma i biti ta diat: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana kai ra varkurai kai God, nina dia tur ivai; ma ta diat dia ki irai, da varve ra lavur magit par ta ra tinata valavalar ta diat, ¹² upi diat a nana ma diat a gire, ma pa diat a nunure, ma diat a valavalongor ma pa diat a valongor ilam, ma pa diat a matoto; kan diat a lilikun mulai, ma da re vue ta diat.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Ma i tir diat: Pa ava nunure go ra tinata valavalar? Avat a nunure davatane ra lavur tinata valavalar par? ¹⁴ A tena vinauma i vaume ra tinata. ¹⁵ Ma go diat ta ra papar a nga, ba di tar vaume ra tinata ma ba dia tar valongore, Satan i vut vuavuai, ma i tak vue ra tinata di ga vaume ta ra bala i diat. ¹⁶ Dari bula go diat di tar vaume ta ra pia na vat, diat, ba dia tar valongore ra tinata, dia nurnur ma ra gugu lulut i tana, ¹⁷ ma pa ta okorina ta diat, pa i tur vailik, ba ra kinadik ba ra milmilikuan i vut ta ra tinata dia tutukai vuavuai. ¹⁸ Ta ra umana diat di tar vaume livuan ta ra kait, diat dia tar valongore ra tinata, ¹⁹ ma ra balaguan ra pia, ma ra vaongo na tabarikik ma ra mamainga upi ra lavur enana magit i ruk ta diat ma i kor vue ra tinata, ma pa i vuai. ²⁰ Diat nam di ga vaume ta ra bo na pia; diat, dia valongore ra tinata ma dia kapupi ia, ma dia

vuai, ta umana ra ututul a vinun, ta ra umana laplaptikai na vinun, ma ta ra umana bula a marmar.

Ra lamp ta ra vavai na vava

(Luk 8:16-18)

²¹ Ma i biti ta diat: Di kap ra lamp laka upi na tur ta ra vavai na valavalar na kon, ba ta ra vavai na vava vang ma pata ta kana turtur iat? ²² Tago pa di ga ive ta magit ba pa da vaarike boko; ma di ga ive ra magit par upi da vaarike boko. ²³ Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore. ²⁴ Ma i tatike ta diat: Avat a nuk pa nam ava valavalongore; nam ra valavalar ava valavalar me, da valavalar balbali me ta vavat, ma da vangala pa ia bula. ²⁵ Tago da tabar mule nam i vuvuvung; ma tai nam ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikikilik kan ia.

A tinata valavalar ure ra pat i ra davai i tavua

²⁶ Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra tutana i vue tar ra pat na davai ta ra pia; ²⁷ ma i diadiop ma i tavangun ra marum ma ra keake ma ra pat na davai i gol ma i tavua, ma pa i nunure ba i tavua dave. ²⁸ A pia iat, i vatavua ra davai; a mapina i lua ma ra uruna i murmur, ma ra vuaina i murmur kakit. ²⁹ Ba ra vuaina i matuka, i doko pa ia, tago ra e na nidodoko i tar vut.

A tinata valavalar ure ra pat i ra mastad

(Mat 13:31-32,34; Luk 13:18-19)

³⁰ Ma i biti dari: Dat a valarue ra varkurai kai God ma ra ava, ba ava ra tinata valavalar dat a tatike ure? ³¹ Dir vardada ma ra pat. na mastad;* ba di vaume ta ra pia, i ikikilik ta ra lavur pat na davai ta ra rakarakan a gunagunan, ³² ma ba di tar vaume, ma i tar tavua, i ngala ta ra lavur davai na vinauma par, ma i vung ra ngala na ingarina varbabaiai, ma ra lavur beo liuliu dia rakan ta ra maluruna.

* **4:31:** A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka a davaina iat i ngala.

³³ Ma i tatike tar ra tinata ta diat ma mangoro na vartovo valavalar da i topa kadia kabinana; ³⁴ ma pa i ga varvai ma ta enana tinata, a tinata valavalar parika; ma ba dia ki irai i pala ra lavur magit ta diat kana tarai na vartovo.

*Iesu i tigel ra ta ma ra vuvu
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Ta nam ra bung ba i tar ravian, i tatike ta diat: Dat a vana ta ra papar maro. ³⁶ Ma dia vana kan ra kor na tarai, ma dia koa me ta ra mon; ma i vana damana ka. Ma ta ra umana mon dia vartulai me. ³⁷ Ma ra vuvu ta i tut, ma ra bobol i kokoa ta ra mon, i to na buka me. ³⁸ Ma ia iat i va mat namur ta ra ulaulalang, ma dia vangun ia, dia tatike tana: Tena Vartovo, go da virua, pa u ngarao tana laka? ³⁹ Ma i tavangun, i tigel ra vuvu, ma i biti ta ra ta: Koko, una ngo ko! Ma ra vuvu i ngo, ma ra ta i malila mat. ⁴⁰ I tatike ta diat: Ava burut na dave? Pa kavavat ta nurnur boko vang? ⁴¹ Ma dia burut na kaia, ma dia tir vargiliane diat ba: To ia muka go, a vuvu ma ra ta dir toratorom tana?

5

*Iesu i valaun pa ra tutana a umana tabaran dia ovai tana
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ Dia pukai aro tai ta ra papar ta ra tava kikil, ta ra gunan kai ra Gerasene. ² Ba i tar pil kan ra mon dir varkuvo ma tika na tutana maro ra umana babang na minat ba ra dur na tabaran i ovai tana, ³ ma ra umana babang na minat a kubana; pa ta na vi ia, a palariam pa i topa ia; ⁴ tago di ga vala vi ia ma ra umana palariam na keke ma ra umana vinau na palariam, ma i ga al kutu ra umana vinau na palariam, ma i ga bubur gigi ra umana palariam na keke; ma pa ta tutana i dekdek upi na vamaram ia. ⁵ Ma i kukula vatikai ra keake ma ra marum ta ra umana babang na minat, ma ta ra lavur luana bula, ma i pokopoko mule ma ra umana

vat. ⁶ Ba i gire Iesu maro vailik, i vutvut ma i va timtimum pirana, ⁷ ma i oraoro ma ra ngala na nilaina dari: Dor dave ma u Iesu, u Natu i ra God Liu Muka? Iau lulul pa iu ba una vavalima tai God ba koko una vakadik iau. ⁸ Ma i biti tana: U a tabaran, una irop kan ra tutana. ⁹ Ma i tir ia bula: To ia ra iangim? Ma i biti tana: A iangigu A Loko tago mangoro avet. ¹⁰ Ma i manga lul ia ba koko na tulue vakakit diat kan nam ra gunan. ¹¹ Tika na ngala na kikil na boroi dia iaian abara ta ra papar a luana. ¹² Ma dia lul ia dari: Una tulue avet ta ra kikil na boroi, upi avet a ovai ta diat. ¹³ Ma i tul tar ia ta diat. Ma ra umana tabaran dia irop ma dia ovai ta ra umana boroi; ma ra kikil na boroi dia vila ba ta ra kokopo uro ta ra tava kikil a ura arip na marmar bar diat, ma dia kongo par tana. ¹⁴ Diat dia ga balaure diat dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal ma ta ra gunagunan bula. Ma ra tarai dia vana tadav ia upi diat a gire ra magit di tar pait ia. ¹⁵ Dia vana tadav Iesu, ma dia gire bula nam ba amana ra umana tabaran dia ga ovai tana, a loko diat, ma go i mal ma i minana mulai; ma dia burut i tana. ¹⁶ Ma diat dia ga gire, dia ve diat nam parika ure nina ba amana ra umana tabaran dia ga ovai tana, ma ure ra umana boroi bula. ¹⁷ Ma dia tur pa ra nilul ba na vana kan kadia langun. ¹⁸ Ba Iesu i koa ta ra mon, nina ba ra umana tabaran dia ga ovai tana, i lul ia ba diat a varait. ¹⁹ Ma pa i mulaot, i tatike tana: Una vana ra kubam tadav ra umana niurum, una ve diat ta go ra lavur ngala na magit ra Luluai i tar pait ia tam. ma ba i ga mari u. ²⁰ Ma i vana, ma i varvai vanavana aro Dekapolis ta go ra ngala na magit Iesu i ga pait ia tana; ma ra tarai par dia kakaiian tana.

*Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra ngu na mal kai Iesu
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Ba Iesu i tar bolo mulai ta ra mon ta ra papar maro, a ngala na

kor na tarai dia tadav ia; ma i ki ra valian. ²² Ma tika na tena kukure pal na lotu, a iangina lairo, i vut; ba i gire, i va timtimum pire ra kauna, ²³ ma i manga lul ia, i biti: Natugu, a vavina ik, i to na mat, iau aring u ba una vana ma una palagur ia ma ra ura limam upi na oton, ma na laun. ²⁴ Ma dir vana me, ma ra ngala na kor na tarai dia mur ia, ma dia kor bat ia. ²⁵ Ma tika na vavina i ga gagap a vinun ma a ivu kilala, ²⁶ i ga kairane ra mangoro na kinadik ta ra mangoro na tena valagar, ma i ga vapar vue nam parika i ga vung ia, ma pa i lagar ta ik, i kaina vanavana ka, ²⁷ ma ba i tar valongore mangoro na tinata ure Iesu, i vut mur ia livuan ta ra kor, ma i bili kana mal. ²⁸ Tago i nuk ia: Ba ina bili ka kana mal, ina lagar tana. ²⁹ Ma ra matana gap, i ga gagap tana, i ge muka, ma i kairane ta ra pakana ba kana minait i tar panie. ³⁰ Ma ba Iesu i nunure ta ra balana ba ra dekdekina i tar vana kariu, i tur tapuku livuan ta ra kor; ma i titir ba: Ia nam i tar bili kaugu mal? ³¹ Kana tarai na vartovo dia tatike tana: U gire go ra kor na tarai dia koakor piam, ma dave go u titir ba: Ia i bili iau? ³² Ma i gigira vurvurbit upi nina i pait ia. ³³ Ma ra vavina i burut, ma i dadadar, tago i nunure nam Iesu i pait ia tana; ma i tadav ia, i va timtimum pirana ma i ve ra dovotina parika. ³⁴ Ma i tatike tana: Natugu, kaum nurnur i tar valaun u; una vana ma ra malmal, ma una oton kakit kan kaum minait.

³⁵ Ba i tatata boko, ta umana dia pot maro ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, dia biti dari: Natum i tar mat, dave u vabalaguan vake mule ra Tena Vartovo? ³⁶ Iesu pa i kapupi nam ra tinata, i biti tai ra tena kukure pal na lotu: Koko u burut, una nurnur uka. ³⁷ Pa i ongo pa ta tikai ba na mur ia, dital ika Petero, ma Iakobo ma Ioanes dir turana. ³⁸ Dia pot ta ra kuba i ra tena kukure pal na lotu ma i valongore ra ururung, a tinangi ma ra ngala

na kunukula. ³⁹ Ba i tar ruk, i biti ta diat: Ta ra ava go ava urung ma ava tangtangi? A bul pa i ti mat, i va mat ika. ⁴⁰ Ma dia nongone ke. I tul vairop vue diat par, ma i agure tama i ra bul ma nana, ma dital dital ga varait me; ma dia ruk tadav ra bul. ⁴¹ Ma i vatur ra lima i ra bul, i biti tana: Talita kumi! go ra kukurai nam ra tinata: Taigik, iau tatike tam, una tut. ⁴² Ma ra vavina ik i tut lulut ma i vanavana, tago i tar a vinun ma a ivut kana kilala, ma dia kakaian mat i tana. ⁴³ Ma i manga tigel diat ba koko ta tikai na nunure go; ma i vartuluai upi da tabar ia ma ta magit ba na en ia.

6

*Di ga okole vue Iesu aro Nasaret
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹ Ma i vana kan nam ra gunan, ma i vana ta kana gunan iat, ma kana tarai na vartovo dia mur ia. ² Ta ra Bung Sabat i tur pa ra vartovo ta ra pal na lotu, ma mangoro ba dia valongore, dia kaian tana, dia biti: Go ra tutana i nunure davatane go ra umana magit? A kabinana ava go dia ga tul tar ia tai go ra tutana? Ma dave ra umana dekdek na papalum dari i papait ia ma ra limana? ³ Vakir nina ra tena madaka ta ra davai vang, natu i Maria, ma pa dia turana vang ma Iakobo, ma Ioses ma Iudas ma Simon? Ma ra umana taina pa dia ki vang ati pire dat? Ma dia tabunua tana. ⁴ Iesu i biti ta diat: Di ruru ra propet, ma ta kana gunan iat pata, ma pire ra barniuruna pata, ma ta ra kubana bula pata. ⁵ Ma i mama pait ta dekdek na vakilang abara; ia kaka i vung ra limana tai ta umana minait, ma i valagar pa diat. ⁶ Ma i kaian tago pa dia nurnur.

*A vartuluai kai Iesu pire ra vinun
ma a ivu tarai na vartovo
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Ma i vana vurvurbit, i varvartovo ta ra gunagunan.

⁷ Ma i oro pa ra vinun ma ra ivut tadav ia, ma i tulue diat a evevut; i

tul tar ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran; ⁸ ma i tugal diat ba koko diat a kap ta magit ure kadia vinavana, ia kaka ra buka; koko ra gem, koko ra rat, koko ra mani ta kadia popopoi; ⁹ ba diat a vana ka ma ra palakau i diat; ma i biti: Koko ava ule tar ta ivu mal. ¹⁰ Ma i biti bula ta diat: Ba ava ruk tai ta pal, avat a kiki vatikai tana tuk ta ra bung ava vana kan nam ra gunan tana. ¹¹ Ba tika na gunan i okole vue avat, ba pa na valongore kavava tinata, ba ava vana kan nam ra gunan, avat a piar vue ra tobon kan ra vavai na kau i vavat, upi ra wakilang ure diat. ¹² Ma dia vana oai, dia varvarvai ba ra tarai diat a nukpuku. ¹³ Dia okole vue mangoro na tabaran, ma dia tap mangoro dia mait ma ra dangi, ma dia valagar diat.

*Ioanes ra Tena Baptaiso i mat
(Mat 14:1-12; Luk 9:7-9)*

¹⁴ Ma Erodes ra king i valongore go, tago ra iangina i po vanavana, ma i biti: Ioanes ra Tena Baptaiso i laun mulai kan ra minat, ma damana i pait go ra lavur dekdek na papalum tana. ¹⁵ Ta ra umana dia biti ba: Go Elias, ma ta ra umana bula dia biti ba: A propet, da tikai ta diat a umana propet. ¹⁶ Ba Erodes i valongore ure i biti ba: Go Ioanes, nina iau ga kutu vue ra uluna, i laun mulai. ¹⁷ Tago Erodes iat i ga vartuluai, ma di ga kinim pa Ioanes, ma di ga vi ia ta ra pal na banubat ure Erodias, ra tulai kai turana Pilipo, tago i ga ben ia. ¹⁸ Tago Ioanes i ga biti tai Erodes ba: Pa i ko ba una ben ra tulai kai turam. ¹⁹ Ma Erodias i kankan tana, i mainge na doka, ma i mama pait ia, ²⁰ tago Erodes i ru Ioanes, tago i nunure ba ra tena takodo, ma ra tena gomgom, ma i balabalaure; ma ba i valavalongore i nunuk urur tana; ma i gugu upi na valongore Ioanes. ²¹ Ba i vut ra bo na bung, nam ba Erodes i pait ra lukara tana upi kana lavur luluai ma kana umana luluai na vinarubu, ma ra umana uvuviana Galilaia, upi diat a nuk pa ra bung di ga kava tana, ²² natu i Erodias, a

vavina, i pot ma i malagene papa, i vagugu Erodes ma diat bula dia ki me ta ra nian; ma ra king i biti tai ra vavina: Una lul iau upi ra magit u mainge, ma ina tabar u me! ²³ Ma i vavalima tana dari: A magit par u lul iau upi ia, ina tabar u me, ma kan na vardada ma ra papar ta ra gunan ba iau varkurai tana. ²⁴ Ma i irop, i tir nana ba: Ava ina lul ia? Ma i biti tana: A lor i Ioanes ra Tena Baptaiso. ²⁵ I ruk lulut muka tadav ra king, ma i lul ia dari: Iau mainge ba go una tabar iau ma ra lor i Ioanes ra Tena Baptaiso tai ta la. ²⁶ Ma ra king i tabun muka ra balana tana, ma ure ke kana vavalima, ma ure ke diat dia ki me ta ra nian, pa i mainge ba na muie. ²⁷ Ma i tulue vuavue tika na tena vinarubu ta diat kana loko na monamono, ma i tul tar ia ba na kap. ra lorina; i irop, i kutu pa ra lorina ta ra pal na banubat, ²⁸ i kap ia ta ra la, ma i tul tar ia tai ra vavina, ma ra vavina i kap ia tadav nana. ²⁹ Ba kana tarai na vartovo dia valongore, dia vut dia puak pa ra tomono, ma dia vung ia ta ra babang na minat.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar na tarai ma ra gem

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

³⁰ Ma ra umana apostolo dia vana varurung pire Iesu, dia ve ta ra lavur magit par dia ga pait ia, ma nam par dia ga vartovo me. ³¹ Ma i biti ta diat: Avat a mai, dat a vana irai ra pupui, avat a ngo papa. Tago mangoro dia poapot, ma pa dia langalanga upi diat a ian. ³² Ma dia bolo ma ra mon ura ta ra pakana pui irai. ³³ A tarai dia gire vue diat, ma mangoro dia nunure, ma dia vutvut guvai kan ra lavur pia na pal, ma dia pot lua ta diat. ³⁴ Ba i vana rikai i gire ra ngala na kor, ma i mari diat, tago dia vardada ma ra umana sip pa kadiat ta tena balabalaure; ma i tur pa ia pi na tovo diat ma mangoro na magit. ³⁵ Ba ra keake i ki ria, kana tarai na vartovo dia tadav ia, dia biti dari: Go a pui ka, ma ra keake i ki ria, ³⁶ una

tulue diat ta ra gunagunan vurkikil ma ta ra umana pia na pal upi diat a kukul adiat ta magit. ³⁷ I tatike bali diat dari: Avat iat, avat a tabar diat. Dia biti tana: Avet a vana bar, avet a kul pa adiat ta magit ma ra ivu mar na denaria* laka? ³⁸ Ma i tir diat: Aivia gem ava vung ia? Avat a vana ma avat a gire. Ma ba dia tar matoto tana dia biti: A ilima, ma ra ivu en. ³⁹ Ma i vartuluai ba diat a ki togo par ta ra lubang na vura. ⁴⁰ Ma dia ki ngaina, ta umana a marmar ma ta ra umana a ililima na vinun. ⁴¹ Ma i vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa, ma i tabik ra gem, ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vung ia pire diat; ma i tibe diat par ma ra ivu en. ⁴² Ma dia ian par ma dia maur. ⁴³ Ma dia vangan vabuka ra vinun ma a ivu rat ma ra tagigi na gem, ma ra en bula. ⁴⁴ A ilima na arip na marmar na tarai diat dia ga en ra umana gem.

*Iesu i vana ta ra ul a tava kikil
(Mat 14:22-33; Ioa 6:15-21)*

⁴⁵ Ma i vovo lolole pa kana tarai na vartovo, upi diat a koa ta ra mon ma upi diat a lua uro Betsaida, tai ta ra papar iat, ma ia iat i ki boko upi na tul vue ra tarai. ⁴⁶ Ba dia tar varbaiai, i tutua urama ra luana upi na araring. ⁴⁷ Ba i tar ravian tuna, a mon i vanavana ara iat ta ra tava kikil, ma i ki varkolono ra valian. ⁴⁸ Ba i gire ra vinalu i tup diat, tago i vuvu maro lua ta diat, i vana ta ra ul a tava kikil tadav diat ta ra ivat na pakana varkia na monamono ra marum, ma i mainge ba na pakit diat; ⁴⁹ ba dia gire i vanavana ta ra ul a tava kikil, dia biti ba ra ninana ka, ma dia kukukula; ⁵⁰ tago diat par dia gire, ma dia purpuruan tana. Ma i tata lulut pa diat, i biti ta diat: Avat a nurnur, iau kaka go, koko ava burut. ⁵¹ I koa ta diat ta ra mon, ma ra vuvu i ngo ko, ma dia kakaian muka tana; ⁵² tago pa dia ga matoto bulu ure ra umana gem, i ga leo ko ra bala i diat.

*Iesu i valagar ra umana minait aro
Genesaret*

(Mat 14:34-36)

⁵³ Ba dia tar bolo dia pukai ta ra gunan Genesaret ma dia veve ra mon ra valian. ⁵⁴ Ba dia tar irop kan ra mon, a tarai dia nunure muka, ⁵⁵ ma dia vila vurvurbit ta ra gunagunan, dia puak pa ra lavur minait ta kadia lavur vava, upi nam ra gunan dia valongore i ki tana. ⁵⁶ Ba i olo ta ra gunan ik, ba tai ta ngala na pia na pal, ba tai ta ra gunan, dia vung ra lavur minait ta ra umana tavul a bung, ma dia lul ia ba diat a bili ka kana ngu na mal; ma diat par dia bili ia, dia lagar tana.

7

*A vartovo kai ra umana patuana
(Mat 15:1-9)*

¹ A umana Parisaio ma ta umana tena tutumu marama Ierusalem dia vana guvai tadav ia, ² ma dia tar gire ta umana ta kana tarai na vartovo dia iaian vakuku ma ra dur na lima i diat ba pa di ga puk diat. ³ Tago ra lavur Parisaio ma ra tarai Iudaia par pa dia ian, ona pa dia gi bulu value ra lima i diat, tago dia tatabai ta ra tinata kai ra lavur patuana; ⁴ ma ona dia pot maro ra tavul a bung, dia gumu lua, namur dia ian; ma mangoro na mangamangana bula dia papait vake, a dur la ma ra dur kabala ma ra dur la na palariam. ⁵ A umana Parisaio ma ra umana tena tutumu dia tir ia: Ta ra ava kaum tarai na vartovo pa dia murmur ra tinata kai ra lavur patuana; dia ian ika ma ra dur na lima i diat? ⁶ Ma i biti ta diat: A dovotina ra tinata lua kai Iesaia ure avat a umana tena vaongo, da di ga tumu ia dari:

“Go ra tarai dia ru iau ma ra ngie i diat

Ma ra bala i diat i vailik kan iau.

⁷ Dia vole kadia lotu tagu, dia vartovo ko ma ra vartuluai kai ra tarai.”

⁸ Ava vana kan ra vartuluai kai God ma ava nuknuk pa ra tinata kai ra tarai. ⁹ Ma i biti ta diat: A dovotina

* **6:37:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

muka ava piam ra vartuluai kai God upi avat a murmur ta kavava varvai. ¹⁰ Tago Moses i ga biti dari: Una ru tamam ma nam; go bula: Nina i tata kaina ure tamana ba nana na virua muka; ¹¹ ma avat ava biti: Ba ra tutana na biti tai tamana ba nana dari: Nam ba una vatur vake tagu i tar Korban, a kukuraina, ba di tar tabar God me, ¹² pa ava nur vue mule upi na pait ta magit ba na mar-avut tamana ba nana me; ¹³ damana kavava tinata ava varvartovo me, i pait vakuku pa ra tinata kai God, ma mangoro na magit dari ava papait ia.

A umana magit nina dia vakaina ta tikai

(Mat 15:10-20)

¹⁴ Ma i oro pa mule ra kor na tarai tadav ia, i biti ta diat: Avat par avat a valongore iau, ma avat a matoto; ¹⁵ a magit ba na ruk tai tikai pa na vakaina, a lavur magit i irop pa tai tikai i vakaina. [¹⁶ Nina ba ta talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.] ¹⁷ Ba i tar ruk na pal kan ra kor na tarai, kana tarai na vartovo dia tir ia ure go ra tinata valavalalar. ¹⁸ Ma i tatike ta diat: Avat bula, ava ti ngulngul dari vang? Pa ava nunure laka ba nam parika i ruk tai ta tikai pa i vakaina? ¹⁹ Tago pa i vana ta ra tulungeana, i vana ka ta ra balana ma i irop mulai ta ra niba. I tatike ra tinata dari upi na vaboina ra nian par. ²⁰ I biti bula: Nam i irop pa tai ta tikai, ia kaka i vakaina. ²¹ Tago a lavur dari dia irop kan ra bala i ra tarai: A lavur kaina ninunuk, a lavur ungaunga, a lavur nilong, a lavur vardodoko, ²² a lavur nipo, a lavur varbat, a lavur mangamangana kaina, a lavur vaongo, a lavur nunuk na varvol, ma ra kaina kiau na mata, a varvul, a kolakolo, ma ra mangamangana lunga; ²³ go parika dia vuna ta ra bala i ra tarai, ma dia vakaina ra tarai.

A nurnur kai ra vavina
(Mat 15:21-28)

²⁴ Ma i tut, i vana kan nam ra gunan upi ra langun Tiro ma Sidon, ma i ruk tai tika na pal, ma pa i mainge ba ta tikai na nunure; ma di mama vapidik ia. ²⁵ Tika na vavina, a tabaran i ovai tai natuna ik, a vavina, i valongore ure, ma i vut lulut, ma i va timtimum pire ra kakene. ²⁶ Nam ra vavina a te Elas, ta ra vuna tarai Siropoiniki, i lul ia ba na okole vue ra tabaran kan natuna. ²⁷ Ma i biti tana: Da tabar vamaur pa ra umana bul lua, tago pa i ko ba da tak vue ra gem ai ra umana bul ma da vue tar ia tai ra umana pap. ²⁸ Ma i biti tana: A dovotina, Luluai, go bula ba ra umana pap ta ra vavai na vuvuvung na nian, dia iaian ra lavur tagigi na nian tai ra umana bul. ²⁹ I biti tana: Ure go kaum tinata, una vana, a tabaran i tar irop kan natum. ³⁰ Ma i talil ta ra kubana, ma i gire tadav ra bul, i diop ta ra vava ma ra tabaran i tar irop kan ia.

Iesu i valagar pa ra tutana i vault ma i bombom

³¹ I vana mulai kan ra langun Tiro ma i vana alalu Sidon tadav ra tava kikil Galilaia, ma i vana gil ta ra langun Dekapolis. ³² Ma dia ben tikai i vault tadav ia, ma tika na magit i tur bat ra nilaina. ma dia lul ia ba na vung ra limana tana. ³³ Ma i ben vaire pa ia kan ra kor na tarai ma i valonge ra kaka na limana ta ra talingana, ma i gagami ma i bili ra karameana me. ³⁴ Ma i tadarake ra bakut ma i mamadang, ma i biti tana: Epata, a kukuraina ba: Una tapapa. ³⁵ Ma ra talingana i kapa, ma nam i vivi ra karameana i tapala, ma i tata mamal. ³⁶ Ma i tugal diat ba koko diat a ve ta tikai tana; ia kaka ba i manga tugal diat, dia manga varvarvai ka tana. ³⁷ Dia kakaiian kakit i tana, dia biti dari: I pait mal ra lavur magit parika, i mal ra umana vault upi diat a valongor, ma ra umana bombom upi diat a tata.

8

Iesu i tabar ra ivat na arip na

*marmar na tarai ma ra gem**(Mat 15:32-39)*

¹ Ta nam ra e, ba ra tarai dia kor mat, ma pa ta magit upi diat a en ia, i oro pa kana tarai na vartovo, ma i tatike ta diat: ² Iau mari go ra tarai, tago dia tar ki pa ra utul a bung piragu, ma pa adiat ta magit; ³ ma ba ina tulue diat ta ra kubakuba i diat ma ra mulmulum, diat a matmat vanavana nangananga; tago ta umana dia tar vana uti maro vailik. ⁴ Kana tarai na vartovo dia tatike tana: Mamave ra gem ati ra pui ba da tabar vamaur pa go ra tarai me? ⁵ I tir diat: Aivia ra gem ava vung ia? Dia biti ba: A lavurua. ⁶ Ma i vartuluai ba ra kor na tarai diat a ki ra pia; ma i vatur ra lavurua na gem, i pite varpa tana, i tabik ia, ma i tul tar ia tai kana tarai na vartovo upi diat a tabar diat me; ma dia vung kapi ia pire ra kor na tarai. ⁷ Dia kap ra paupau en ik bula, ma i lotu pa tana, ma i tul tar ia upi da tabar bula diat me. ⁸ Dia ian ma dia maur, ma dia vangan lavurua na rat ma ra tagigi na gem dia tar en valili ia. ⁹ A ivat na arip na marmar diat, ma i tul vue diat. ¹⁰ Ma diat ma kana tarai na vartovo dia koa lulut ta ra mon, ma dia vana ta ra langlangun Dalmanuta.

*A umana Parisaio dia lul Iesu upi na pait ta vakilang**(Mat 16:1-4)*

¹¹ A umana Parisaio dia vana rikai ma dia vartir me, dia mainge ba na pait ta vakilang marama ra bala na bakut, dia valavalar ia ka. ¹² I mamadang muka ta ra tulungeana, ma i biti dari: Go ra taun tarai i anan upi ra vakilang dave? A dovot go iau tatike ta vavat: Pa da ve tar ta vakilang ta go ra taun tarai. ¹³ Ma i vana kan diat, i koa mulai ta ra mon, ma vana tai ta ra papar.

*Ra leven kai ra umana Parisaio ma kai Erodos**(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Dia ga valubane ra gem, pa dia kap ta na; a kopono ko dia kap ia ta ra mon. ¹⁵ Ma i vaale diat dari: Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat

ta ra leven kai ra lavur Parisaio, ma ra leven bula kai Erodos. ¹⁶ Ma dia biti vargil dari: Tago pa ada ta gem. ¹⁷ Iesu i nunure, ma i tatike ta diat: Dave ava nuknuk dari tago pa avava ta gem? Pa ava matoto boko? Dave i leo ra bala i vavat? ¹⁸ A kiau na mata i vavat nam, ma pa ava gigigira me? Ma ra talinga i vavat nam ma pa ava valongor me? Ma pa ava nuk pa mule? ¹⁹ Ba iau ga tabik ra ilima na gem tai ra ilima na arip na marmar na tarai, aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia ma ra tagigina? Dia biti tana ba: A vinun ma a ivut. ²⁰ Ma ba ra lavurua tai ra ivat na arip na marmar, aivia ra rat ava ga vangan vabuka pa ia ma ra tagigina? Di biti tana ba: A lavurua. ²¹ Ma i biti ta diat: Dave, pa ava ti matoto boko?

Iesu i vanana pa ra pula aro Betsaida

²² Ma dia pot Betsaida, ma di ben ra pula tadav ia, ma dia lul ia ba na bili ia. ²³ Ma i vatur ra lima i ra pula ma i ben ia kan ra pia na pal; ba i tar gami ra matana, i vung ra ura limana tana, ma i tir ia: U gire ta magit vang? ²⁴ Ma i idok, ma i biti: Iau gire ra tarai, iau gire diat da ra umana davai dia vanavana. ²⁵ Ma i vung mule ra ura limana ta ra matana; ma i bobabobo ma i mata lagar ra matana mulai, ma i gire bulu ra lavur magit. ²⁶ Ma i tulue ta ra kubana, i biti: Koko una olo ta ra pia na pal.

*Petero i tata kapa ure Iesu**(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

²⁷ Iesu ma kana tarai na vartovo dia vana ta ra lavur pia na pal Kaisaria Pilipo, ma i tir kana tarai na vartovo na nga dari: A tarai dia biti ba iau to ia? ²⁸ Dia biti ba: Ioanes, ra Tena Baptaiso, ma ta ra umana ba Elias; ma ta ra umana bula ba tikai ta diat a umana. propet. ²⁹ Ma i tir diat: Ma avat, ava biti ba iau to ia? Petero i biti tana: U ra Kristo. ³⁰ Ma i tugal diat ba koko dia varve ta tikai tana.

*Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat**(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

³¹ I tur pa ra varvai ta diat dari ba: Da vakadik Natu i ra tutana ma ta mangoro na mangamangana, ma ra lavur patuana ma ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena tutumu diat a pue vue, ma da doka, ma ba i par ta utul a bung na laun mulai. ³² I tatike vakapa go ra tinata. Ma Petero i vatur ia. ma i pit vatavuna pa ia. ³³ Ma i tur tapuku, i bobobe ra tarai na vartovo, ma i pit Petero dari: Satan, una vana ra murugu, tago pa u nuk pa ra lavur mangamangana kai God, u nuk pa ka ra lavur mangamangana kai ra tarai.

³⁴ Ma i oro pa ra kor na tarai, ma kana tarai na vartovo bula, ma i biti ta diat: Ba tikai i mainge na murmur iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak pa kana bolo ma na murmur iau me. ³⁵ Tago ba tikai i vavaale bat kana nilaun na virua; ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau, ma ure ra bo na varvai bula, na laun muka. ³⁶ Tago na topa ra ava ba tikai na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika, ma na vole vue ra tulungeana tana? ³⁷ Tago tikai na kul kia ra tulungeana ma ra ava? ³⁸ Ba tikai i vavirvir ure iau ma ure kaugu lavur tinata pire go ra taun tarai na vaongo ma ra taun tarai na varpam, Natu i ra tutana ba i pot ma kana umana angelo ma ra minamar kai Tamana, na vavirvir vue bula.

9

¹ Ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat ba: Ta umana ta diat dia turtur ati, pa diat a mat tuk ta ra bung ba diat a gire ra varkurai kai God i pot ma ra dekdek.

Iria ra paka i Iesu
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

² Ba i tar par laptikai na bung, Iesu i ting pa Petero ma Iakobo ma Ioanes ma i agure vaire pa dital urama ra luana i manga tuluai; ma i ria ra pakana ta ra mata i dital; ³ ma kana lavur mal dia bagabagele, dia pua mat, ma pa ta tena vagomgom mal ra pia na pait vapua pa ia dari. ⁴ Elias

dir ma Moses dir tur pa pire diat. ma dital tata ma Iesu. ⁵ Petero i biti tai Iesu: Tena Vartovo, i boina upi dat a ki ati, dat a pait ta utul a pal na turturup, tikai kaum, tikai kai Moses, ma tikai kai Elias. ⁶ Ma pa i nunure ba ava na tatike, tago dital burut na kaia. ⁷ Ma tika na bakut i vana rikai ma i vamlur taun diat. ma ra nilai tikai ta ra bakut i biti dari: Go Natugu, a bul na vakak; avat a valongore. ⁸ Ba dital gigira vurvurbit, pa dital gire mule ta tikai, Iesu ka i ki pire dital.

⁹ Ba dia vanavana ba ta ra luana, Iesu i tugal dital ba koko dital a ve ta tikai ta go ra lavur magit dital tar gire tuk ta nam ra bung ba Natu i ra tutana na laun mulai kan ra minat. ¹⁰ Ma dital mur go ra tinata ma dital tir vargilliane dital, ba ava ra kukurai ra nilaun mulai kan ra minat. ¹¹ Ma dital tir ia dari: Dave ra lavur tena tutumu dia biti ba Elias na vut lua? ¹² Ma i tatike ta dital: A dovotina ba Elias na vut lua ma na vamule pa ra lavur magit par; ma dave laka di ga tumu ia ure Natu i ra tutana ba da vakadik ia ma ta mangoro na mangamangana, ma da pait vakuku ia tana? ¹³ Ma go iau ve avat ba Elias i ga tar vut, ma dia ga pait ia tana nam parika dia ga mainge, da nam di ga tumu ia ure.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana

(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Ba dia tadav ra tarai na vartovo, dia gire tadav ra kor na tarai bula dia tur kikil diat, ma dia vartir ma ra umana tena tutumu. ¹⁵ Ba ra kor na tarai par dia gire dia kaian muka tana, ma dia vutvut tadav ia, ma dia vage pa ia. ¹⁶ Ma i tir diat: Ava go ava vartir tana? ¹⁷ Ma tikai ta diat ra tarai i biti tana: Tena Vartovo, iau ga ben natugu, a tutana, up u; a tabaran i bombom i ovai tana; ¹⁸ ma ba i ub ia, i vue tar ia ra pia, ma i buabuai ra ngiene, ma i vangvangi ra pal a ngiene ma i palaur bula tana, ma iau ga biti tai kaum tarai na vartovo ba diat a okole vue ma pa i tale diat. ¹⁹ Ma i tatike bali

diat dari: Avat a taun tarai pa ava nurnur, aivia ra kilakilala ina ki pire vavat? Aivia ra kilakilala ina ungun pa avat? Da ben ia piragu. ²⁰ Ma dia ben ia pirana, ina ba i gire a tabaran i ubu vapurpuruan ia muka, i bura ra pia i tapukpuku, ma i buabuai ra ngiene. ²¹ Ma i tir tamana dari ba: Papa vingaia go i ubub ia? Ma i biti: Papa amana ba i ga bul boko. ²² Ma mangoro na bung i vue tar ia ta ra iap ma ta ra tava bula upi na doka; ba una pait valar pa ta magit i tana, una mari amir ma una maravut amir. ²³ Iesu i biti tana: U iat; da pait ra lavur magit parika tai nina i nurnur. ²⁴ Ma tama i ra bul i tangi lulut, ma i biti: Ioi, iau nurnur; una maravut ra niiba tagu upi ra nurnur. ²⁵ Ba Iesu i gire ba ra ngala na tarai dia vutvut varurung, i tigel vue ra tabaran, i biti tana: U a tabaran, u bombom ma u vaut, iau vartuluai ba una irop kan ia, ma koko u ovai mulai tana. ²⁶ Ba i tar kukula pa, ma ba i tar ubu vapurpuruan pa ia, i irop muka; ma ra bul i da ra minat; ma mangoro dia biti ba i tar Mat. ²⁷ Ma Iesu i vatur ra limana, ma i vatur pa ia; ma i tut. ²⁸ Ba dia ruk na pal, kana tarai na vartovo dia tir ive dari: Dave avet, ave mama okole vue? ²⁹ I biti ta diat: Pa ta magit a mangamangana dari na irop tana, ia kaka ta ra niaring.

*Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

³⁰ Ma dia vana kan nam ra gunan, dia vana alalu Galilaia, ma pa i mainge ta tikai na nunure. ³¹ Tago i tovotovo kana tarai na vartovo dari: Da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai, ma diat a doka; ma ba di tar doka, na laun mulai ba i par ta utul a bung. ³² Ma pa dia nunure go ra tinata, ma dia burut upi diat a tir ia.

*To ia i ngala ta diat?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

³³ Ma dia pot Kapernaum; ba dia ki na pal, i tir diat ba: Ava nam ava ga vartoto tana na nga? ³⁴ Ma dia ki mut uka, tago dia vartoto na nga ba to ia ta diat i ngala. ³⁵ Ma i ki ma i oro pa ra vinun ma a ivut, ma i biti ta diat: Ba tikai i mainge pi na lua na murmur uka, na tultul pire vavat parika. ³⁶ Ma i vatur ra bul ik, ma i vaki ia livuan ta diat, ma i puak pa mule, ma i biti ta diat: ³⁷ Ba tikai i onge ta bul ik dari ta ra iangigu, i onge iau bula; ma ba tikai i onge iau, pa i onge ke iau, i onge nina iat, i ga tulue iau uti.

*Nina ba pa i tur bat dat, i maravut uka dat
(Luk 9:49-50)*

³⁸ Ioanes i tatike tana: Tena Vartovo, ave ga gire tadav tikai i okokole vue ra umana tabaran ma ra iangim, ma ave ga tigel ia, tago pa i murmur dat. ³⁹ Iesu i biti: Koko da tigel ia, tago pa ta na pait ra dekdek na magit ta ra iangigu, ma na vatang ta kaina tinata ure iau lulut. ⁴⁰ Tago nina ba pa i tur bat dat, i maravut uka dat. ⁴¹ Ma nina i tabar avat ma ra la na tava na nimomo, tago avat kai Kristo, a dovot go iau tatike ta vavat, pa na iba upi kana vapuak.

*A varilam upi ra varpiam
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)*

⁴² Ma nina i varara ta tikai ta go ra umana ikikilik dia nurnur tagu, gala na boina ba di kun tar ra ngala na vat na niudu ta ra inoana, ma da vue vadudu ia na ta. ⁴³ Ba tika na limam i varara u, una kutu vue; i boina una olo ta ra nilaun a tomo, ma koko da vue u ma ra ivu limam par ura geena* ta ra iap ba pa da pun ia. ⁴⁴ [Kadia kalolo pa na mat i tana, ma pa ta na pun ra iap tana.] ⁴⁵ Ba tika na kakim i varara u, una kutu vue, i boina una olo ta ra nilaun a tomo, ma koko da vue u ma ra ivu kakim par ura geena. ⁴⁶ [Kadia kalolo pa na mat i tana, ma pa ta na pun ra iap tana.] ⁴⁷ Ba tika na kiau na matam

* **9:43:** Geena, ia ra ngala na tavul a puputa, maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

i varara u, una luak vue; i boina una olo ta ra varkurai kai God ma ra kopono kiau na matam, ma koko da vue u ma ra ivu kiau na matam par ura geena. ⁴⁸ “Kadia kalolo pa na mat i tana, ma pa ta na pun ra iap tana.” ⁴⁹ Tago da vamapak ra tarai par tikitikai ma ra iap. ⁵⁰ A solt i boina; ma ba ra mapakina i panie, da vamapak davatane mule? Boina ba ra solt na ki ta vavat, ma avat a ki na malmal vargil.

10

Iesu i biti ba koko ta tikai na kutu varbean

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Ma i tut ma i vana ta ra langun Iudaia ma ta ra papar Iordan maro; ma ra tarai dia kor mulai tadav ia; ma i tovo mule diat da kana mangamangana iat. ² A umana Parisaio dia tadav ia, ma dia tir ia: I takodo bar ba ta tutana na vung vue kana vavina? Dia valar ia ka. ³ Ma i tir diat: Ava ra varkurai Moses i ga tul tar ia ta vavat? ⁴ Ma dia biti, Moses i nur tar ia ba da tumu ra buk na pala varbean, upi da vungue. ⁵ Iesu i biti ta diat: I ga tumu go ra vartuluai, tago i leo ra bala i vavat. ⁶ Ma papa amana ra turpaina vavaki, i ga vaki dir upi a tutana ma upi a vavina. ⁷ Kari a tutana na vana kan tamana ma nana, ma na ki tukum pire kana vavina; ⁸ ma dir par, dir tikai ka upi koko dir a ivut mulai, dir tikai ka. ⁹ Nam ba God i kubu guve, galiaka ta tutana na pala ia. ¹⁰ Kana tarai na vartovo dia tir mule na pal ta go ra magit. ¹¹ Ma i tatike ta diat: Ba tikai i vungue kana vavina, ma i taule ta ra tikai, dir po muka; ¹² ba ra vavina i vungue kana tutana, ma dir taulai ma ta ra tikai, ia bula i po muka.

Iesu i vadoane ra umana bul ikilik

(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Dia kap ra umana bul ikilik tadav ia upi na bili diat, ma ra tarai na vartovo dia tugal diat. ¹⁴ Ba Iesu i gire, i kankan ma i biti ta diat: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau; koko ava tugal bat diat,

tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. ¹⁵ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul ikilik pa na olo muka tana. ¹⁶ Ma i puak pa diat, ma i tata vadoane diat, ma i palagur diat ma ra ura limana.

Ra uviana na tutana

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Ba i vanavana mulai na nga, tikai i vutvut tadav ia, i va timtimum pirana, ma i tir ia dari: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi kaugu ra nilaun tukum? ¹⁸ Iesu i biti tana: Dave u vatang iau ba iau boina? Pa ta i boina, ia kaka God. ¹⁹ U nunure ra lavur vartuluai: Koko u vardodoko; Koko u po; Koko u long; Koko u varvai vavaongo; Koko u vatatanur ta magit kai ta tikai; Una ru tamam ma nam. ²⁰ Ma i tatike tana: Tena Vartovo, go parika iau ga toratorom tana papa amana ba iau ga bul. ²¹ Iesu i giragire ma i mari ia, ma i biti tana: A kopono magit boko u iba upi ia; una vana, una ivure kaum parika, ma una tabar ra umana luveana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na bakut, ma una mai, una mur iau. ²² Ba i valongore go, i mata bibian, ma i tabun mat ra balana tana, tago i manga muka kana tabarikik.

²³ Iesu i gigira vurvurbit, ma i tatike ta kana tarai na vartovo dari: I papait na dekdek tuna pire diat dia uviana upi diat a olo ta ra varkurai kai God. ²⁴ Ma ra tarai na vartovo dia kaian ta go kana tinata. Iesu i tatike mule ta diat dari: A umana natugu, i dekdek tuna pire diat dia nurnur ta ra tabarikik upi diat a olo ta ra varkurai kai God. ²⁵ A niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra mata na ingingit. ²⁶ Ma dia kakaian mat, ma dia tatike tana: Ba damana, ia vang da valaun ia? ²⁷ Iesu i bobobe diat ma i biti: A tarai pa dia pait valar pa ia, ia kaka God, tago God i pait valar pa ra lavur magit parika. ²⁸ Petero i tatike tana dari: Ave ga vana kan ra lavur magit

parika, ma ave murmur u. ²⁹ Iesu i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai i ga vana kan ta pal, ba kan ra umana turana, ba ra umana taina, ba nana, ba tamana, ba ra umana natuna, ba kan kana gunan upi iau, ba upi ra bo na varvai, ³⁰ ta go ra nilaun da tul tar ra mar na pal tana ma ra mar na turana, ma ra mar na taina, ma ra mar na nana, ma ra mar na natuna, ma ra mar na gunan, ma ra kinadik bula, ma ra nilaun tukum namur. ³¹ Ma mangoro dia lua, diat a kabila murmur, ma diat dia murmur, diat a kabila lua.

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Dia vanavana boko na nga urama Ierusalem, ma Iesu i lualua ta diat, ma dia kakaian, ma diat dia murmur dia burut. Ma i ben vaire pa mule ra vinun ma a ivut, ma i ve diat ta ra lavur magit ba na tup ia boko, dari: ³³ Go da vana urama Ierusalem, ma da tul tar Natu i ra tutana ta diat a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu; ma diat a kure tar ia upi na virua, ma diat a tul tar ia tai ra umana Tematana; ³⁴ ma diat a kulume, ma diat a gami ia, ma diat a virit ia, ma diat a doka, ma ona na par ta utul a bung na laun mulai.

A nilul kai Iakobo dir ma Ioanes

(Mat 20:20-28)

³⁵ Iakobo ma Ioanes, a ura natu i Sebedaio, dir tadav ia, dir biti tana dari: Tena Vartovo, amir mainge ba una pait tar ia ta mimir nina ra magit ba amir a lul upi ia. ³⁶ Ma i tir dir ba: Ava amur mainge ba ina pait ia ta mumur? ³⁷ Dir biti tana: Una tul tar amir ba amir a ki piram ta kaum minamar, tikai ta ra limam tuna, ma ta ra tikai ta ra mairam. ³⁸ Iesu i biti ta dir: Pa amur nunure ra magit go amur lul ia. Dave, na tale amur upi amur a momo ta ra la ba ina momo tana, ba da baptaiso amur vang ma ra baptaiso ba da baptaiso iau me? ³⁹ Ma dir biti tana: Maia. Iesu i tatike ta dir: Ioi, a la ina momo tana, amur bula amur a momo boko tana; ma ra baptaiso di

baptaiso iau tana, da baptaiso amur bula tana; ⁴⁰ ia kaka ra kini ta ra limagu tuna, ba ta ra mairagu, vakir kaugu upi ina tul tar ia; kadiat iat di ga vaninare upi diat.* ⁴¹ Ba ra vinun dia valongore, dia kankan ure Iakobo ma Ioanes. ⁴² Ma Iesu i oro pa diat pirana, ma i tatike ta diat: Ava nunure ba diat di vatang diat tena varkurai ta diat ra lavur vuna tarai, dia manga papait na luluai ta diat, ma kadia umana ngalangala dia kure vamat diat. ⁴³ Ma pa i damana pire vavat; nina i mainge na ngala ta vavat, na tultul uka pire vavat, ⁴⁴ ma nina i mainge na lualua ta vavat, na vilavilau pire vavat parika. ⁴⁵ Tago Natu i ra tutana pa i ga pot upi da toratorom tana, i ga pot upi ia iat na toratorom ma upi na tul tar kana nilaun upi ra varkul ure ta mangoro.

Iesu i vanana pa Batimaio

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ma diat pot aro Ieriko; ma ba diat ma kana tarai na vartovo ma ra kor na tarai bula, dia vanavana oai maro Ieriko, natu i Timaio, a iangina Batimaio, a tena nilul i pula, i kiki ra papar a nga. ⁴⁷ Ba i valongore ba go Iesu ra te Nasaret, i oraoro, i biti dari: Iesu, u natu i David, una mari iau. ⁴⁸ Ma mangoro dia tigel ia ba na ki mut uka; ma i manga oraoro ko: U natu i David una mari iau. ⁴⁹ Iesu i tur uka, ma i biti: Avat a oro pa ia. Ma dia oro pa ra pula, dia biti tana: Una gugu, una tut, i oro pa u. ⁵⁰ Ma i vue kana olovoi, ma i pil, ma i tadav Iesu. ⁵¹ Ma Iesu i tir ia: Ava u mainge ba ina pait ia tam? A pula i tatike tana: Luluai, ba ina nana mulai. ⁵² Iesu i biti tana: Una vana ka, kaum nurnur i tar valaun u. Ma i nana vuavuai mulai, ma i mur ia na nga.

11

Iesu i olo Ierusalem

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)

¹ Ba dia maravai Ierusalem ma Betpage ma Betania, pire ra luana na Oliva, i tulue ra ivut ta kana tarai na

vartovo, ² ma i tatike ta dir: Amur a vana ta ra pia na pal nam lua ta murmur; ma ba amur a olo tana, amur a tadav ta nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana, amur a pala ia, ma amur a ben ia uti. ³ Ba tikai i tir amur ba: Dave amur pait go? amur a biti: Beaka a Luluai i mainge; ma na tul vuavue tar ia uti mulai. ⁴ Ma dir vana, dir tadav ra nat na as, di ga veva na nga pire ra banbanu; ma dir pala ia. ⁵ Ta umana ta diat dia turtur abara dia tir dir dari: Ava go amur pait ia, tago amur pala ra nat na as? ⁶ Dir ve diat ta nam ra tinata Iesu i ga tatike; ma dia nur vue dital me. ⁷ Dir ben ra nat na as tadav Iesu, ma dia pale kadia umana mal tana, ma i ki tana. ⁸ Ma mangoro dia pale kadia umana mal na nga, ma ta ra umana dia mut ra umana tura davai na pui ma dia vuavue na nga. ⁹ Ma diat dia lua, ma diat dia murmur dia oraoro dari: Osana! Da pite pa go i ti vut ta ra iang i ra Luluai! ¹⁰ Da pite pa go ra varkurai i vut, a varkurai kai tama i dat David! Osana urama muka!

¹¹ Ma i olo Ierusalem ma i ruk na pal na vartabar, ma ba i tar gire pa ra lavur magit par, diat ma ra vinun ma ra ivut dia vana Betania, tago i ravian tuna.

*Iesu i tata ure ra lovo
(Mat 21:18-19)*

¹² Ma ta ra bung i mur, ba dia tar vana maro Betania, i mulmulum. ¹³ Ma i gire ra lovo maro vailik, i mapmapina, ma i vana upi na tikan upi ta magit i tana; ba i tadav ia, i gire ra mapmapina ka, tago pata boko ra e na lovo. ¹⁴ Ma i tatike tana: Papa gori ma vatikai namur pa ta na en mule ra vuaim. Ma kana tarai na vartovo dia valongore.

*Iesu i olo ra pal na vartabar
(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)*

¹⁵ Dia pot Ierusalem, ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivura, ma diat bula dia kukul ta ra pal na vartabar, ma i vue pukue ra lavur vuvuvung kai ra lavur tena

piapie mani, ma ra lavur kiki kadiat dia ivivure ra umana uka; ¹⁶ ma pa i mulote tar ta tikai ba na vana alalu ma ra la ta ra pal na vartabar. ¹⁷ Ma i vartovo, i biti ta diat: Pa di ga tumu ia dari: Da vatang kaugu pal ba a pal na niaring ure ra lavur vuna tarai parika? Ma ava tar pait pukue upi ra babang kai ra umana tena nilong. ¹⁸ A umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu bula dia valongore, ma dia nununuk ba diat a doko davatane bar; tago dia burut i tana, tago a tarai par dia kakaian ta kana vartovo.

¹⁹ Ta ra ravian a bungbung parika i vana oai kan ra pia na pal.

*A vartovo ta ra lovo
(Mat 21:20-22)*

²⁰ Ba dia bolo ra malana, dia gire ra lovo i tar maranga papa mara ra okokorina. ²¹ Petero i nuk pa ia, ma i biti tana: Tena Vartovo, una gire ra lovo nam u ga bor ia, i tar maranga muka. ²² Ma Iesu i tatike bali diat dari: Avat a nurnur tai God. ²³ A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai na tatike tai go ra luana: Una tarubat, ma una bura ba ura na ta, ma pa i nuknuk lalar mulai ta ra balana, i nurnur uka ba da pait muka nam i tar tatike, da pait ia ka. ²⁴ Ma go iau tatike ta vavat: A magit parika ava lulul upi ia ta ra niaring, avat a nurnur uka ba ava tar vatur vake, ma avat a vatur vake muka. ²⁵ Ma ona ava tur na niaring, ma ava nuk pa ta magit tikai i ga pait varara ta vavat, avat a nuk vakakit vue, upi Tama i vavat arama ra bala na bakut na nuk vakakit vue kavava lavur nirara bula. [²⁶ Ma ona pa ava nuk vakakit vue ra lavur varpiam kai ra umana enana, Tama i vavat arama ra bala na bakut pa na nuk vakakit vue bula kavava lavur varpiam.]

*Ra tinir ure ra varkurai kai Iesu
(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)*

²⁷ Ma dia vut mulai Ierusalem, ba i vanavana ta ra pal na vartabar, a umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana dia tadav ia; ²⁸ ma dia biti

tana: U pait go ra lavur magit ta ra varkurai ava? Ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam upi una pait go ra lavur magit? ²⁹ Iesu i biti ta diat: Iau bula ina tir avat ma go ra kopono tinir, ma ba ava bali ia, iau bula ina varve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana. ³⁰ Mamave ra baptaiso kai Ioanes? Marama ra bala na bakut ba tai ta tarai? Avat a ve iau. ³¹ Ma dia tata ivai pa dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti ta dat: Ta ra ava pa ava ga nurnur tana? ³² Ba dat a biti ba: Tai ra tarai; — dia burutue ra tarai, tago diat par dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. ³³ Ma dia tatike bali Iesu ba: Pa ave nunure. Ma Iesu i biti ta diat dari: Iau bula pa ina varve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana.

12

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain (Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Ma i tovo diat ma ra tinata valavalar: A tutana i ga vaume ra uma na vain, ma i ga liplip bat ia, ma i ga kal ra tung na vain tana, ma i ga pait ra pal na minakila tana, ma i tul tar ia tai ta umana tarai na vinauma, ma i vana tai ta ra gunan. ² Ta ra e na vunuai i tulue ra tultul tadav ra tarai na vinauma upi ta umana vuai ra uma. ³ Ma dia vatur ia, dia kita ia ka, ma dia tul vue tuna ka. ⁴ Ma i tulue mule ta ra tultul tadav diat; ma dia ubu vakinkin ra uluna, ma dia vakaina. ⁵ Ma i tulue ta ra tikai; ma dia doka; ma i tulue ra mangoro; dia kita ta ra umana, ma dia doko ta ra umana. ⁶ Ma tikai boko pirana, natuna, a bul na vakak, ma i tulue nam bula tadav diat, i biti: Diat a ru natugu. ⁷ Nam ra tarai na vinauma dia tata ivai pa dari: Go ra bul mur tana; uti, dat a doka, upi kadat ika ra tabarikik. ⁸ Ma dia vatur ia, dia doka, ma dia al vaire vue kan ra uma. ⁹ Ava ra luluai kana nam ra uma na pait ia? Na pot ma na doko vue ra tarai na vinauma, ma na tul tar ra uma ta ra

umana enana. ¹⁰ Pa ava ga luk laka ra Buk Tabu dari:

“Nam ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,

Nam uka di tar pait ra ul a ngu na pal me:

¹¹ Go tai ra Luluai ma ra mata i dat i manamanane muka.”

¹² Ma dia mainge diat a kinim ia, ma dia burut uka ta ra kor na tarai; tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure ke diat; ma dia tut kan ia, ma dia vana ka.

A tinir ure ra totokom (Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Dia tulue ta ra umana Parisaio, ma ta ra umana talai Eroles tadav ia upi diat a vagu pa ia ma ra tinata.

¹⁴ Ba dia vut, dia tatike tana: Tena Vartovo, ave nunure ba u a dovot, ma pa u nuk pa ta tikai, tago a tarai dia varogop par piram, u vateten tar ra nga kai God ma ra dovotina. Dave, i takodo ba da tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? ¹⁵ Avet a tar ia laka, ba koko avet a tar ia? Ma i nunure kadia vaongo, ma i tir diat: Dave go ava valar iau? Uti tika na denaria, ina gire. ¹⁶ Ma dia kap tar ia. I tir diat: A malalar i to ia go tana? Ma kai ia go ra tutumu bula tana? Ma dia biti tana ba: Kai ra Kaisar. ¹⁷ Iesu i biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar a magit par kai ra Kaisar; ma avat a tul tar tai God bula ra magit par kai God. Ma dia kakaian muka tana.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ma ta ra umana Sadukaio, nina diat dia pue ra nilaun mulai, dia tadav ia, ma dia tir ia: ¹⁹ Tena Vartovo, Moses i ga tumu tar ia ta vevet dari: Ba ra tutana i mat kan kana taulai, ma pa ta natuna, turana na ben kana vavina, ma na vangala ta umana natuna upi kai turana. ²⁰ A lavurua na barturana; a luaina i ga ben kana vavina, ma i mat, ma pa ta natuna; ²¹ ma ra vauruana i ben ia, ma ia bula i mat, ma pa ta natuna; damana bula ra vautuluna, ²² ma diat par ra lavurua, pa ta natu i diat. Ma ra vavina i ga mat mur ta diat. ²³ Ta

ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra vavina? Tago ra lavurua par dia ga taulai me. ²⁴ Iesu i biti ta diat: Go laka ra vuna ava rara tana, ta ni pa ava nunure ra Buk Tabu ma ra dekdek i God? ²⁵ Ba dia laun mulai kan ra minat, pa dia varbean, ma pa dia tulatulai ta ra varbean, dia vardada ma ra lavur angelo arama ra bala na bakut. ²⁶ Ma ure ra lavur minat, ba dia laun mulai, pa ava ga luk ia boko vang ta ra buk kai Moses ta ra pakana ure ra Davai, ba God i ga tatike tana dari:

“Iau a God kai Abaraam ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob?”
²⁷ God, vakir a God kai ra lavur minat, kai ra lavur launa iat; ava rara muka.

A ngala na vartuluai

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ Tikai ta diat a umana tena tutumu i pot, i valongore diat dia vartir me, ma i nunure ba Iesu i tar bali mal diat, ma i tir ia: Nuve i ngala ta ra lavur vartuluai parika? ²⁹ Iesu i biti: Go ra ngala: “Avat a Israel, avat a valongore, ra Luluai kada God, ra Luluai i tikai ka, ³⁰ ma una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra nuknukim parika, ma ra dekdekim parika.” ³¹ Ma go a vauruana: “Una mari talaim da u mari mule u.” Pa ta vartuluai i ngala ta go dir. ³² A tena tutumu i biti tana: A dovotina, Tena Vartovo, i boina kaum tinata, ba ia tikai ka, ma pa ta mulai, ia kaka; ³³ ma ba da mari ia ma ra bala i dat parika, ma ra nuknuk i dat parika, ma ra dekdek i dat parika, ma ba da mari ra talai dat da da mari mule dat, go i ngala ta ra lavur vartabar ma ra lavur tinabar par di tuntun tar diat. ³⁴ Ba Iesu i gire i tata na kabinana, i tatike tana: U, pa u vailik kan ra varkurai kai God. Ma namur pa ta mulai i tadav ia ma ra tinir.

A tinir ure Kristo

(Mat 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ Ma ba Iesu i vartovo ta ra pal na vartabar, i biti: Dave ra lavur

Parisaio dia biti ba ra Kristo natu i David? ³⁶ David iat i ga tatike ta ra Takodo na Tulungen dari:

“Ra Luluai i ga tatike tai kaugu Luluai:

luai:

Una ki ta ra limagu tuna.

Ma ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim.”

³⁷ David i vatang ia Luluai; ma dir tamana dave?

Iesu i tugal diat ure ra umana tena tutumu

(Mat 23:1-36; Luk 20:45-47)

Ma ra kor na tarai dia mainge tuna kana varvai. ³⁸ Ba i vartovo, i tatike dari: Avat a nuk pa ra lavur tena tutumu dia mainge diat a vanavana ma ra lolovina mal ma upi da vatatabe diat ta ra lavur tavul a bung, ³⁹ ma dia mainge ra umana kiki lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra umana kiki na luluai ta ra lavur lukara; ⁴⁰ dia vapar ra tabarikik kai ra lavur ua na vavina, ma dia vaongo ma ra umana niaring lolovina; na tup go diat ra varkurai.

A vartabar kai ra ua na vavina

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Ma i ki maro ta ra vuvung na mani, ma i gire ra tarai dia vuavue tar ra mani tana; ma mangoro na uviana dia vue tar ra ngala na mani tana. ⁴² Tika na ua na vavina, a luveana, i vut ma i vue tar ra ivu mani ik tana, dir vardada ma ra toea. ⁴³ Ma i oro pa kana tarai na vartovo pirana, ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra ua na vavina, a luveana, i tar vue tar ra ngala ta go diat par dia tar vuvuai tar ta ra vuvung na mani; ⁴⁴ tago diat par dia tar vuvuai tar ta nina i tur valala ta kadia mani ma go ra luveana i tar vue vapar tar nina ba na topa kana kini.

13

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Ba i irop kan ra pal na vartabar, tikai ta diat kana tarai na vartovo i tatike tana: Tena Vartovo, una

gire go ra umana mangamangana vat; ma go ra mangamangana palpal bula! ² Ma Iesu i biti tana: U gire go ra umana ngala na palpal? A ik boko pa ta ivu vat dir a va vartaun tana. da re vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong

(Mat 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Ba i kiki ta ra luana na Oliva, Petero ma Iakobo ma Ioanes ma Andreas dia tir voire dari: ⁴ Una ve avet ba vingaia go ra lavur magit? Ma ava ra vakilang ba na maravai ra bung da pait go ra lavur magit tana? ⁵ Iesu i biti ta diat: Avat a varbalaurai, kan ta tikai na varara avat. ⁶ Mangoro diat a vut ma ra iangigu, diat a biti: Iau ia muka, ma diat a varara ta mangoro. ⁷ Ba ava valongore ure ra umana vinarubu, koko ava ngarao tana, tago i topa ia dari; ma ra mutuaina pata boko. ⁸ Tago tika na vuna tarai na tut ure ta ra vuna tarai, ma tika na vuna gunan ure ta ra vuna gunan; ma ra umana guria diat a tup ra umana gunan, ma ra umana mulmulum bula; da tur pa ra kinadik ma go ra lavur magit.

⁹ Avat a nuk pa avat mulai, tago diat a kinim tar avat ta ra umana kivung na varkurai; ma diat a virit avat ta ra lavur pal na lotu, ma avat a tur ta ra luaina mata i ra umana luluai na gunan ma ra umana king, ure ra iangigu, ma upi ra varvai ta diat. ¹⁰ Da varvai lua ma ra bo na varvai pire ra lavur vuna tarai mutu. ¹¹ Ba di ben avat upi ra varkurai, ma ai tul tar avat, koko avat a ngarao ba ava avat a tatike; avat a tatike ke nam da vanuk tar ia ta vavat ta nam ra pakana bung; tago vakir avat ava tata, a Takodo na Tulungen iat. ¹² Ma tikai na tul tar turana upi na virua: ma ra tutana na tul tar natuna; ma ra umana bul diat a tut ure tama i diat ma na i diat, upi da doko vue diat. ¹³ Ma ra tarai par diat a milmilikuane avat ta ra iangigu; ma nina i tur padikat tuk ta ra mutuaina, da valaun ia.

A magit i milmilikuan

(Mat 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴ Ma ba ava gire ra magit i milmilikuan ta ra nila i tur ta nam ba pa i ko ba na tur tana (nina i luk go boina ba na matoto tana), boina ba diat, dia ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; ¹⁵ ma nina i ki ra ul a pal koko na vana ba, ma na ruk upi na kap vairop ta magit mara na pal; ¹⁶ ma nina i ki ra pui, koko na talil upi kana mal na tubatuba. ¹⁷ Na kaina ta diat dia kap bala ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra e. ¹⁸ Avat a araring upi koko na dari ta ra kilala na mudian. ¹⁹ Tago na tup ia ra kinadik ta nam ra e, pa ta i varogop me papa amana ta ra vunapai ra vavaki, ba God i ga vavaki, tuk tar gori, ma namur bula pata. ²⁰ Gala ra Luluai pa i ga kutu pit pa ra kilala, gala pa ta muka na laun, ma i ga rurup ia ure diat i ga pilak pa diat. ²¹ Ma ba tikai na tatike ta vavat ba: Go ra Kristo, ba Nam, koko ava kapupi ia; ²² tago ta umana Kristo vavaongo, ma ta umana propet vavaongo diat a vana rikai, diat a ve tar ta umana vakilang ma ta umana papalum na kinaian upi diat a varara valar diat di ga pilak pa diat. ²³ Avat a nuk pa ia; go iau tar ve value avat ta ra lavur magit par.

Natu i ra tutana na pot

(Mat 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ Ta nam ra kilala, ba i par nam ra kinadik, a matana keake na bobotoi, ma ra gai pa na pupua, ²⁵ ma ra lavur tagul diat a burabura marama ra bakut, ma ra umana dekdek ta ra bakut diat a dadadar. ²⁶ Ta nam ra kilala diat a gire Natu i ra tutana i vut ta ra lavur bakut ma ra ngala na dekdek ma ra minamar bula. ²⁷ Ma na tulue ra lavur angelo, ma na varurue kana tarai, nina i ga pilak pa diat ta ra ivat na matana vuvu, maro ra ngu na rakarakan a gunagunan tuk ta ra ngu na bakut.

Ra vartovo valavalar kai ra lovo
(Mat 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ Avat a valongore ra vartovo valavalar ure ra lovo: Ba ra ingaingarina i to na gol, ma i tar mapmapina nagam, ava nunure ba ra kilala na malamalapang i maravai; ²⁹ ma avat bula, ba ava gire go ra lavur magit, avat a nunure ba i ki maravai, pire ra umana mataniolo iat. ³⁰ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Go ra taun tarai pa na ga panie, ba pa di ga pait ot pa boko go ra lavur magit parika. ³¹ A lavur bakut ma ra rakarakan a gunagunan bula na ga panie, ma kaugu lavur tinata pa na ga panie.

Pa ta i nunure ra bung ba ra pakana bung

(Mat 24:36-44)

³² Ma pa ta i nunure nam ra bung ba ra pakana bung, a lavur angelo ra bala na bakut pata, ma Natuna pata, ia kaka Tama. ³³ Avat a nuk pa ia, avat a varbaurai, ma avat a araring, tago pa ava nunure nam ra e. ³⁴ Da ra tutana i ga vana kan ra kubana, i ga tul tar ra varkurai tai kana umana tultul, ma i tibe ra papalum ta diat par tikitikai, ma i ve ra tena balabalaure banbanu ba na mono, ma i vana tai ta ra vuna gunan. ³⁵ Avat a mono, tago pa ava nunure ba vingaia ra Luluai na pal na pot, ba ta ra ravian, ba ta ra mutumut, ba ra loko i riki, ba ta ra malana; ³⁶ kan na pot vakaian, ma na gire tadav avat ava va mat ika. ³⁷ Ma go iau tatike ta vavat parika: Avat a mono.

14

Dia tatata guvai upi diat a vagu pa Iesu

(Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53)

¹ Ba i par a ivu bung mulai di tur pa ra lukara na bolo lake ma ra gem ba pa i leven; ma ra umana tena tutumu dia varpit upi diat a vagu pa ia, ma upi diat a doka; ² ma dia tatike: Koko ta ra lukara, kan ra tarai diat a urung.

Ra vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu

(Mat 26:6-13; Ioa 12:1-8)

³ Ma ba i ki ta ra nian aro Betania ta ra kuba i Simon, ra vukavuka, tika na vavina i tadav ia ma ra pal a tava nina a varku i ki tana, i ngatngat muka; ma i pamar ra pal a tava, ma i lingire ra varku ta ra uluna. ⁴ Ta ra umana dia kankan tana, dia biti dari: Ta ra ava di vole ra varku dari? ⁵ Dave pa di ga ivure go ra varku upi ta utul a mar na denaria upi da tabar ra umana luveana me? Ma dia tata mukumuk ure nam ra vavina. ⁶ Iesu i biti: Avat a nur vue; ta ra ava vatakunuane? A bo na papalum i tar pait ia tagu. ⁷ Tago a lavur luveana dia ki vatikai pire vavat, ba ava mainge avat a pait ra boina ta diat, avat a pait ia ka, ma iau, pa ina ki vatikai pire vavat. ⁸ I tar pait valar pa nam ra magit i topa ia ba na pait ia; i tar tap value kapi ra pakagu upi ra pupunang. ⁹ A dovot go iau tatike ta vavat: A.gunan par da varve ra bo na varvai tana ta ra rakarakan a gunagunan parika, da varvai bula tana ure go ra magit go ra vavina i tar pait ia, upi na tur na aim.

Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu

(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Tikai ta diat ra vinun ma a ivut, Iudas Iskariot, i vana tadav ra umana tena tinabar ngalangala upi na tul tar ia ta diat. ¹¹ Ba dia valongore, dia gugu tana, ma dia vatading ia ma ra mani. Ma i nununuk ba na vagu mal davatane tar ia ta diat.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake

(Mat 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Ioa 13:21-30)

¹² Ma ta ra luaina bung ta ra e na gem ba pa i leven, ba dia tul tar ra magit na bolo lake tana, kana tarai na vartovo dia tir ia: U mainge ba avet a vana uve, upi avet a mal pa am magit na bolo lake tana? ¹³ I tulue ra ivut ta diat kana tarai na vartovo, i tatike ta dir dari, Amur a olo ta ra pia na pal, ma amutal a varkuvo ma ra tutana i kapkap ra la na tava, ma

amur a mur ia; ¹⁴ ba i olo tai ta pal, amur a tatike tai ra luluai i nam ra pal, dari: A Tena Vartovo i biti ba: Akave ra pal na vaira, ba avet ma kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit na bolo lake tana? ¹⁵ Ma ia iat na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu, di tar vangan ia, ma di tar mal ia; amur a mal pa ra adat i tana. ¹⁶ A ura tutana na vartovo dir vana, ma dir olo ta ra pia na pal, ma dir gire tadav nam parika i ga tatike; ma dir vaninare ra magit na bolo lake.

¹⁷ Ba i ravian, i pot, diat ma ra vinun ma a ivut. ¹⁸ Ba dia kiki ma dia iaian, Iesu i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Tikai ta vavat na vagu tar iau, nina ba amir a ian me. ¹⁹ I vura tabun ra bala i diat par, ma dia tir ia tikatikai ba: Iau laka? ²⁰ I biti ta diat: Tikai ta vavat a vinun ma a ivut, nina ba amir, amir a tatak ta ra la. ²¹ Tago Natu i ra tutana na virua da di ga tar tumu i ure; ma na kaina tai nina i vagu tar Natu i ra tutana; gala na boina ta nam ra tutana, gala pa di ga kava.

A nian kai ra Luluai
(*Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:23-25*)

²² Ba dia iaian boko, i vatur ra gem, i lotu pa ure ma i tabik ia. ma i tul tar ia ta diat, ma i tatike: Avat a vatur go; go a pakagu. ²³ Ma i vatur ra la, ma ba i tar pite varpa, i tul tar ia ta diat, ma dia momo par tana. ²⁴ Ma i biti ta diat: Go a gapugu kai ra kunubu, i talingir ure ra mangoro. ²⁵ A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ina mome mule ta vuai na vain tuk tar ta nam ra bung ba ina mome ra kalamana ta ra varkurai kai God.

²⁶ Ba dia tar kaile vapar vue ra kakailai na pite varpa, dia vana oai ta ra luana na Oliva.

Iesu i tata lua ba Petero na pue vue
(*Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38*)

²⁷ Iesu i tatike ta diat: Avat par avat a tabunuane boko iau; tago di

ga tumu ia: “Ina kita ra tena balabal-aure sip ma ra lavur sip diat a var-baia i vurvurbit.” ²⁸ Ba di tar vatut pa mule iau kan ra minat, ina lualua ta vavat urama Galilaia. ²⁹ Petero i tatike tana: Ba dia tabunu par, iau pata. ³⁰ Iesu i biti tana: A dovot go iau tatike tam, ba gori, go i marum, ba ra loko pa i vautul a riki boko, una vautul a pue vue iau. ³¹ Ma i tatike vangangal go ra tinata: Ba dor a virua varurung, pa ina pue vue u. Ma diat par dia biti bula damana.

Iesu i araring ta ra uma Getsemane

(*Mat 26:36-46; Luk 22:39-46*)

³² Dia pot ta ra gunan a iangina Getsemane; ma i tatike tai kana tarai na vartovo: Avat a ki ati, ba ina araring pa. ³³ Ma i agure Petero ma Iakobo ma Ioanes, ma i tur pa ra kinaian ma i tup ia ra purpuruan pirana. ³⁴ Ma i tatike ta dital: A tulungeagu i tabun muka da na mat, amutal a ki ati, amutal a mono. ³⁵ Ma i vana na lua ra ik, ma i va timtimum ra pia, ma i araring ba ona na topa ia, go ra pakana bung na vana kan ia. ³⁶ Ma i biti: Aba, Tama, u pait valar pa ra lavur magit parika, una tak vue go ra la kan iau; ma koko da pait nam ba iau mainge, da pait ika nam ba u mainge. ³⁷ Ma i vut mulai, i gire tadav dital, dital va mat ika, ma i tatike tai Petero: Simon, u va mat vang? Dave pa u mono maravut iau ta kopono pakana bung uka? ³⁸ Amutal a mono ma amutal a araring kan da valam pa amutal; a tulungen i ongo, ia ka ra palapaka i malmalu. ³⁹ Ma i vana mulai, ma i araring, i tatike mule nam ra tinata. ⁴⁰ I pot mulai, ma i gire tadav dital, dital va mat mulai, tago i matmat ra mata i dital; ma pa dital nunure ba ava dital a tatike tana. ⁴¹ Ma i pot ra vautuluna pakana, ma i tatike ta dital: Amutal a va mat boko, amutal a ngo pa, i topa ia, ra pakana bung i tar vut; di tar vagu tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra umana tena varpiam. ⁴² Amutal a tut, dat a vana, i maravai nam ba na vagu tar iau.

*Di vagu pa Iesu**(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12)*

⁴³ Ba i tatata boko, Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i pot, diat ma ra kor na tarai dia kapkap ra umana pakat ma ra umana ram tai ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana. ⁴⁴ Nam i tar vagu tar ia, i tar ve tar ana vakilang ta diat dari: Nina ba ina galum ia, ia muka, avat a kinim ia, ma avat a ben vaire pa ia, avat a balauere mal ia. ⁴⁵ Ba i tar pot, i tadav vuavue, ma i biti ba: Tena Vartovo, ma i manga galum ia. ⁴⁶ Ma dia vatur ia, ma dia kinim vake. ⁴⁷ Ma tikai ta diat dia tur maravai, i ele pa kana pakat, ma i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma i kutu vue ra talingana. ⁴⁸ Ma Iesu i tatike ta diat: Ava ti vana uti da upi ra tena nilong, ava kapkap ra umana pakat ma ra umana ram upi avat a kinim iau laka? ⁴⁹ A bungbung parika da ga ki na pal na vartabar, ma iau ga varvartovo, ma pa ava ga kinim iau; di pait go upi da pait ot pa ra Buk Tabu. ⁵⁰ Ma ra taraina dia vana par kan ia, dia lop.

⁵¹ Ma tika na barmana i mur ia, i vavauluvai ma ra mal kumau; ma dia kinim ia; ⁵² ma i vungue ra mal kumau, i lop damana ka.

*Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung**(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Ioa 18:13-14,19-24)*

⁵³ Dia ben pa Iesu tadav ra tena tinabar i lualua; ma ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur patuana, ma ra lavur tena tutumu dia vana varurung. ⁵⁴ Petero i ga murmur ara iat, ma i olo ta ra gunan kai ra tena tinabar i lualua, ma dia kiki ma ra umana tultul, i madir ta ra viro na iap. ⁵⁵ A lavur tena tinabar ngalangala, ma ra kivung par dia nuknuk upi ta varvai ure Iesu, upi da doka. ⁵⁶ Mangoro dia varvai vavaongo ure ma pa i vardada kadia varvai. ⁵⁷ Ta umana dia tur dia varvai vavaongo ure dari: ⁵⁸ Ave ga valongore i tatike dari: Ina re vue

go ra pal na vartabar di ga pait ia ma ra lima i ra tarai, ma ina pait pa mule ta tikai tai ra utul a bung uka, ma pa ta lima na maravut i tana. ⁵⁹ Ma kadia umana varvai pa dia vardada bula. ⁶⁰ A tena tinabar i lualua i tur livuan ta diat, ma i tir Iesu dari: Dave, pa kaum ta tinata na balbali? ⁶¹ Ma; ki mut uka, pa i vue ta tinata. Ma ra tena tinabar i lualua i tir mule: U laka ra Kristo, Natu i Nina i ti Doan Muka? ⁶² Iesu i tatike: Iau muka nam, ma avat a gire boko Natu i ra tutana i kiki ta ra lima tuna i ra dekdek, ma na vut ma ra lavur bakut liuliu. ⁶³ A tena tinabar i lualua i rada kana umana mal, ma i tatike: Da mainge mule ra umana tena varvai upi ra ava? ⁶⁴ Ava tar valongore ra varvul, ava ava nuk ia? Ma diat par dia kure ba i topa ia pi na virua. ⁶⁵ Ma ta ra umana dia gami ia ma dia pulu ra matana, dia par ia, ma dia biti tana: Una varvai na propet; ma ra umana tultul, ba dia vatur pa mule, dia tibul ia.

*Petero i pue vue Iesu**(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18,25-27)*

⁶⁶ Ba Petero i ki ara ra pia, a vavina, a tultul kai ra tena tinabar i lualua, i pot; ⁶⁷ ba i gire Petero i manmadir, i bobobe, ma i biti: U bula avat ma Iesu ra te Nasaret. ⁶⁸ Ma i varpuai, i biti: Pa iau nunure, ma pa iau nunure kaum tinata; ma i iropura ra mata palpal; ma ra loko i riki muka. ⁶⁹ Ma ra vavina i gire mule, ma i ve diat dia tur pirana, dari: Go bula diat. ⁷⁰ Ma i varpuai mulai. Ma ra ik boko, diat dia tur maravai, dia tatike tai Petero: A dovotina u bula avat; tago u a te Galilaia. ⁷¹ Ma i varvul, ma i vavalima ba: Pa iau nunure go ra tutana ava varvai tana. ⁷² Ma ra loko i vaura riki muka. Ma Petero i nuk pa ra tinata ba Iesu i ga tatike tana: Ba ra loko pa i ti vaura riki, una vautul a pue vue iau. Ba i nuknuk tana, i tangi muka.

15

Iesu i tur ta ra mata i Pilato
(*Mat 27:2,11-14; Luk 23:1-5; Ioa 18:28-38*)

¹ Ba ra malana, a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu ma ra kivung par, dia tata guvai, dia vi Iesu, ma dia kap ia, ma dia tul tar ia tai Pilato. ² Pilato i tir ia: U laka ra King kai ra Iudaia? Ma i tatike bali ia dari: U iat, u tar tatike. ³ Ma ra lavur tena tinabar ngalangala dia takun ia ma ta mangoro na mangamangana. ⁴ Pilato i tir ia mulai, dari: Vakir kaum ta tinata na balbali? Una valongore, aivia go ra mangamangana dia takun u me? ⁵ Iesu pa i vue ta ik a tinata; ma Pilato i kaian tana.

Di varkurai ba Iesu na mat
(*Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Ioa 18:39-19:16*)

⁶ Ta ra lukara i palapala vue tana tadav diat tikai ta diat, di ga banubat diat, nina iat dia vatang upi ia. ⁷ Ma tikai, a iangina Barabas, di ga vi ia varurung ma diat, dia ga tut na vinarubu na varpam, ma dia ga vardodoko ta ra vinarubu. ⁸ A kor na tarai dia vana pirana, ma dia lul ia, ba na pait nam ra magit i papait vatikene. ⁹ Pilato i tir diat: Ava mainge laka ba ina pala tar ra King kai ra Iudaia ta vavat? ¹⁰ Tago i nunure ba ra lavur tena tinabar ngalangala dia tar vi tar ia ta ra varngu ka. ¹¹ Ma ra lavur tena tinabar ngalangala dia ununue ra kor na tarai upi da pala tar Barabas tadav diat. ¹² Pilato i tir mule diat: Ava ina pait ia tai nina ava vatang ia ba ra King kai ra Iudaia? ¹³ Ma dia oraoro mulai dari: Da ot ia ta ra bolo. ¹⁴ Pilato i tir mule diat: Dave, ava ra varpam i tar pait ia? Ma dia oraoro mat dari: Da ot ia ta ra bolo. ¹⁵ Pilato i mainge na vamaram ra tarai, ma i pala vue Barabas tadav diat, ma ba i tar virit kapi Iesu, i tul tar ia upi da ot ia ta ra bolo.

A tarai na vinarubu dia kulume Iesu
(*Mat 27:27-31; Ioa 19:2-3*)

¹⁶ Ma ra umana tena vinarubu dia ben tar ia ta ra ngungu pal kai ra tena varkurai na gunan, ma dia oro varurue kadia loko na tarai par. ¹⁷ Ma dia ule tar ra mal meme tana, ma dia vipuar ia ma ra kait dia ga vir ia; ¹⁸ ma dia vatatabai pa ia dari: U nam? U ra King kai ra Iudaia? ¹⁹ Ma dia kita ra uluna ma ra vuvur ma dia nami ia, ma dia va timtimum, dia lotu tadav ia. ²⁰ Ba dia tar kulume pa ia, dia. pala vue ra mal meme, ma dia ule tar mule kana umana mal. Ma dia ben vairop ia upi da ot ia ta ra bolo.

Di ot Iesu ta ra bolo
(*Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27*)

²¹ Tikai i vanavana pakit, a iangina Simon, a te Kirene, i vana maro ra gunan na uma, tama i dir Alekandro ma Rupus, ma dia vo pa ia pi diat, upi na puak kana bolo. ²² Dia agure ta ra gunan, a iangina Golgota, a kukurai ra iang i nam ba: A pia na lor. ²³ Ma dia tul tar ra vain tana di ga pota ma ra bira na davai, ma i vue ke. ²⁴ Ma dia ot ia ta ra bolo, ma dia tibe kana umana mal ma dia ilailam upi diat, ba nuve tikatikai na kap ia. ²⁵ I tar lavuvat na pakana bung, ba dia ot ia ta ra bolo. ²⁶ Di tumu ra tinata na vartakun arama liu dari: Go Iesu ra King kai ra Iudaia. ²⁷ Dia ot varurue dital ma ra ivu tena nilong tai ta ra ivu bolo, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. [²⁸ Ma dari di ga pait ot pa ra tutumu na Buk Tabu nina i biti: "Di ga luk guve ma ra umana tena varpam."] ²⁹ Ma diat dia vanavana pakit ia, dia kululume baie, ma dia loe ra ulu i diat, ma dia tatike: U, u re vue ra pal na vartabar, ma una pait pa mule tai ta ra utul a bung uka, ³⁰ go una valaun mule u, ma una irop kan ra bolo. ³¹ Damana bula ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu dia varkulumai tana, dia biti vargil ta diat: I tar valaun ra umana enana; pa i tale ba na valaun mule. ³² Boina ba ra Kristo, a King kai ra Israel, na irop kan ra bolo, upi dat a

gire, ma dat a nurnur tana. Ma dir bula, di ga ot varurue dital tai ta ra ivu bolo, dir bor ia.

Iesu i mat
(*Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30*)

³³ Ba i tar keke tur, a gunagunan parika i bobotoi tuk ta ra utul a pakana bung. ³⁴ Ma ta ra utul a pakana bung, Iesu i manga oro dari ma ra ngala na nilaina: Eloi, Eloi, lama sabaktani, a kukurai nam ra tinata: Kaugu God, kaugu God, dave u vana kan iau? ³⁵ Ta umana ta diat dia tur maravai, ba dia valongore dia biti: Go i oro Elias. ³⁶ Ma tikai i vutvut, i vabilim ra mamakai ma ra vain manmanin, ma i vung ia ta ra vuvur, ma i tulue tar ia upi na mome, ma i tatike: Tuka; dat a gire kan Elias na vut upi na puak vairop ia. ³⁷ Ma Iesu i manga kukula, ma i vungue ra tulungeana. ³⁸ Ma ra mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada kakit, i tur pa ia arama liu ma i tuk ura ra pia. ³⁹ Ba ra luluai na tarai na vinarubu, nina i tur pirana, i gire i vungue ra tulungeana damana, i tatike: A dovotina, go Natu i God. ⁴⁰ Ta ra umana vavina bula dia gira-gire maro vailik, Maria Magdalene, ma Maria na i Iakobo ikilik ma Ioses, ma Salome bula diat; ⁴¹ go diat dia ga mur ia, ba i ki Galilaia, ma dia ga toratorom tana; ma mangoro na vavina bula, dia ga varagur me urama Ierusalem, diat.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat

(*Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42*)

⁴² Ba i ravian, tago a Vaninara, a bung i vut lua ta ra Bung Sabat, ⁴³ Iosep a te Arimataia, a luluai di manga ru ia, i nurnur bula upi ra varkurai kai God, i vana pire Pilato, ma i lul pa ra minat i Iesu. ⁴⁴ Pilato i kaian ba i matoto ba i tar mat, ma i oro pa ra luluai i ra tarai na vinarubu, i tir ia ba i tar mat amana ba pata? ⁴⁵ Ba i tar matoto pa tai go ra luluai, i tul tar ra minatina tai Iosep.

⁴⁶ Ma i kap ra mal kumau, i puak vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang na minat, di ga kala ia ta ra papar a vat; ma i pul bat ra matana ma ra vat i ta. ⁴⁷ Ma Maria Magdalene, ma Maria, na i Ioses, dir gire go di vadiop ia tana.

16

A tinut mulai
(*Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10*)

¹ Ba i par ra Bung Sabat, Maria Magdalene, ma Maria, na i Iakobo, ma Salome, dital kul pa ra umana varku i ang na vuvuvul upi dital a dang ia me. ² Amana ra kavunvun ta ra luaina bung ta ra vik dital vana, ma dital pot ta ra babang na minat ba ra keake i tar vana rikai. ³ Ma dital tir vargilliane boko dital dari: Ia na pul vue nam ra vat i ta ta ra matana babang na minat? ⁴ Ma ba dital tonok, dital gire ba di tar pul vue ra vat i ta, tago a ngir. ⁵ Ba dital ruk ta ra babang na minat, dital gire tika na barmana, i ki ta ra papar a lima tuna, i mong ma ra mal pua, ma dital burut i tana. ⁶ Ma i tatike ta dital: Koko amutal a burut; amutal nuk upi Iesu ra te Nasaret, nina di ga ot ia ta ra bolo; i tar laun mulai; pa i bang ati; gire, go kana vava di ga vadiop ia tana. ⁷ Amutal a vana, amutal a ve kana tarai na vartovo ma Petero ba i lualua pa avat urama Galilaia; avat a gire abara, da ania i ga ve avat. ⁸ Ma dital lop kan ra babang na minat, tago i tup dital ra dadadar ma ra bunurut; ma pa dital tata pa ta tikai, tago dital burut.

TAI TA UMANA TUTUMU LUA DI GA VAPAR VUE DARI

Iesu i tur na vevei pire Maria Magdalene

(*Mat 28:9-10; Ioa 20:11-18*)

⁹ [Ba i tar laun mulai amana ra kavunvun ra luaina bung ta ra vik, i tur kapet rikai lua pire Maria Magdalene, nina i ga okole vue ra lavurua na tabaran kan ia. ¹⁰ Ma Maria i vana, i ve diat dia ga varait me, tago

dia lingligur ma dia tangtangi upi ia. ¹¹ Ba dia valongore ba i tar laun mulai, ma ba Maria i tar gire, pa dia nurnur.

TAI TA RA UMANA TUTUMU LUA
DI GA VAPAR VUE DARI
*

*Iesu i tur na vevei pire ra ivut
(Luk 24:13-35)*

¹² Ba i par go ra lavur magit, i tur na vevei pire ra ivut ta diat ba dir vanavana na nga ta ra gunagunan ma i enana ra pakana. ¹³ Ma dir vana, dir ve diat par; ma pa dia ga nurnur ta dir.

*Iesu i tur na vevei pire ra vinun ma tikai
(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)*

¹⁴ Namur, i tur na vevei pire ra vinun ma tikai iat, ba dia kiki ta ra nian, ma i bor diat, tago pa dia ga nurnur, ma tago i leo ra bala i diat, tago pa dia ga nurnur ta diat dia ga gire ba i tar laun mulai. ¹⁵ Ma i tatike ta diat: Avat a vana ta ra rakarakan a gunagunan parika, avat a varve ra bo na varvai tadav ra tarai parika. ¹⁶ Da valaun nina i nurnur ma di baptaisoa, ma da kure bali nam ba pa i nurnur. ¹⁷ Go ra umana vakilang diat a murmur diat dia nurnur: Diat a okole vue ra umana tabaran ma ra iangigu; diat a tata ma ra umana enana tinata; ¹⁸ diat a vatur ra umana vui, ma ba dia mome ra taring, pa na vakaina diat muka, diat a vung ra lima i diat ta ra umana minait, ma diat a lagar tana.

*Iesu i tutua urama ra bala na bakut
(Luk 24:50-53; Apos 1:9-11)*

¹⁹ Ba ra Luluai Iesu i tar tata kakapi ta diat, i tutua urama ra bala na bakut, ma i ki ta ra lima tuna tai God. ²⁰ Ma dia vana, dia varvarvai vurvurbit, ma ra Luluai i papalum maravut diat, ma i vadovot ra tinata ma ra umana vakilang dia murmur tana. Amen.]

* **16:20:** [9] A utul a vavina dital vana pire Petero ma ra umana talaina, ma dital ve tar ta diat ra ik a varvai ure ra lavur magit ba di tar ve dital ure. [10] Namur ta go, Iesu iat i tulue vurvurbit diat ma ra varvai i gomgom ma i laun pa na mutu, ure ra varvalaun, papa ra mata na taur ma tuk ta ra mata na taoai.

A BO NA VARVAI LUKA I GA TUMU IA

A tinata lua

¹ Tago mangoro dia tar tumu ra varvai ure ra lavur magit di kapupi ia pire dat, ² da diat dia ga gigira papa ra vunapaina ma dia ga tultul ta ra tinata, dia ga tul tar diat ta vevet, ³ damana iau ga nuk ia ba i boina ba iau bula ina tumu mal tar ia tam, Teopilo ra luluai, tago iau ga vakilang vanavana ra nga i ra lavur magit par papa amana, ⁴ Upi una nunure ra dovotina ure ra lavur magit di ga tovo u tana.

Di vaarike ba Elisabet na kava Ioanes

⁵ Ta ra kilala kai Erodes, a King kai ra Iudaia, tika na tena tinabar i ki abara a iangina Sakaria, a vuna tena tinabar Abia; ma kana taulai a iangina Elisabet, a bul mur tai Aron. ⁶ Dir a ura tena takodo ta ra mata i God, dir murmur bulu ra lavur vartuluai par ma ra lavur varkurai bula, kai ra Luluai. ⁷ Ma pa ta natu i dir, tago Elisabet i biu, ma dir a ura patuana.

⁸ Io, ba i papait boko ra papalum kai ra tena tinabar ta ra mata i God, ta ra e na papalum kai kana vuna tarai, ⁹ ma varogop ma ra mangamangana iat ta ra papalum kai ra tena tinabar, kana ra tiniba pi na ruk ta ra pal na vartabar kai ra Luluai upi na tun ra magit i ang na katkat. ¹⁰ Ma ra kor na tarai par dia araring ra pia ta ra pakana bung di tuntun ra magit i ang na katkat tana. ¹¹ Ma tika na angelo kai ra Luluai i tur pa pirana ta ra papar a lima tuna ta ra uguugu na magit i ang na katkat. ¹² Ba Sakaria i gire, i lavur nuknuk tana, ma i burut muka. ¹³ Ma ra angelo i tatike tana: Sakaria, koko una burut, di tar valongore kaum niaring, ma kaum taulai, Elisabet, na kava natum, ma una tar ra iangina ba Ioanes. ¹⁴ Una ga ma una gugu

boko; ma mangoro bula diat a gugu tago da kava. ¹⁵ Tago na ngala ta ra mata i ra Luluai, pa na mome ra vain ba ra tava i dekdek, ma na buka ma ra Takodo na Tulungen papa ta ra bala i nana. ¹⁶ Ma na ben vatalil mangoro na natu i Israel tadav ra Luluai kadia God. ¹⁷ Na lua tana ma ra mangamangana kai Elias, ma ta ra dekdekina bula; na vamaram tar ra bala i ra umana patuana tadav ra umana natu i diat; ma na ben ra lavur tena niol tadap ra kabinana kai ra lavur tena takodo, upi na mal pa ra tarai kai ra Luluai. ¹⁸ Sakaria i tir ra angelo: Ava laka ra magit ina nunure go tana? Tago iau a patuana, ma i manga muka ra kilala kai kaugu taulai. ¹⁹ Ma ra angelo i tatike tana: Iau Gabriel, iau vala turtur ta ra mata i God; di ga tulue iau upi ina ve u, ma upi ina kap go ra bo na varvai piram. ²⁰ Io, pa una tata muka, una papaua ka tuk ta nam ra bung da pait ot pa go ra lavur magit tana, tago pa u nurnur ta kaugu tinata, nina da pait ot pa ia boko ta kana kilala. ²¹ Ma ra tarai dia ungunng pa Sakaria, dia kakaian tago i ki vailik ta ra pal na vartabar. ²² Ba i tar irop, i mama tata pa diat; dia nunure ba i tar gire ra ninana ta ra pal na vartabar; ma i tututu ka ta diat, ma i bombom uka. ²³ Ba i tar par kana e na balaguan, i talil mulai ra kubana.

²⁴ Ta nam ra e, Elisabet, kana taulai, i lalau pa ra bul, ma i paraparau ra ilima na gai, i tatike: ²⁵ Ra Luluai i tar pait ra dari tagu ta nam ra e i gire ung iau tana, upi na tak vue kan iau nam ra magit iau kaina tana pire ra tarai.

Di vaarike ba Maria na kava Iesu

²⁶ Ba i tar laptikai kana gai God i tulue ra angelo Gabriel ta ra pia na pal Galilaia, a iangina Nasaret, ²⁷ tadav ra inip na vavina, nina Iosep, a bul mur tai David, i ga vapopoe bat ia; a iang i nam ra inip na vavina Maria. ²⁸ I ruk pirana, ma i tatike: Una gugu, u ti doan muka, ra Luluai i ki piram. ²⁹ Ma i manga lavur

nuknuk ta go ra tinata, ma i nuknuk ra balana ba ra varvagai ava go? ³⁰ Ma ra angelo i tatike tana: Maria, koko una burut, tago God i gugu muka tam. ³¹ Valongore! Una lalau pa ra bul, una kava natum, a tutana, ma una tar ra iangina ba Iesu. ³² Ma na rararang, ma da vatang ia ba Natu i ra Ngala Muka; ma ra Luluai God na tul tar tana ra kiki na king kai tamana David; ³³ na kure vatikene ra kuba i Iakob; kana varkurai pa na ga mutu. ³⁴ Maria i biti tai ra angelo: Na dave go, tago pa amir la ma ta tutana? ³⁵ A angelo i tatike tana: A Takodo na Tulungen na ki tam, ma ra dekdek i ra Ngala Muka na vamalur u, ma da vatang nam ba una kava boko ba ra tena gomgom, Natu i God. ³⁶ Ma gire, niurum Elisabet, ia ra tubuan na vavina, ma di ga vatang ia ma ra biu, ma go i tar lalau pa bula ra bul, a tutana, ma i tar laptikai kana gai. ³⁷ Tago pa ta tinata kai God ba na bilua. ³⁸ Maria i tatike: Iau go kari iau a tultul kai ra Luluai, da pait ia tagi da kaum tinata. Ma ra angelo i vana kan ia.

Maria i vage pa Elisabet

³⁹ Ta nam ra e, Maria i tut, ma i vana lulut ta ra gunan i lualuana ta ra pia na pal kai Iuda; ⁴⁰ ma i ruk ta ra kuba i Sakaria ma i vage pa Elisabet. ⁴¹ Ba Elisabet i valongore ra tinata na varvagai kai Maria, a bul i ruarua ra balana; ma Elisabet i buka ma ra Takodo na Tulungen; ⁴² ma i manga tatike dari: U kaka, u ti doan ta diat ra vaden par, ma na doan bula nam una kava boko. ⁴³ Ma ia laka iau, upi na i kaugu Luluai na vana piragu? ⁴⁴ Ba iau valongore ra nilaim ta ra varvagai, a bul i gugu, ma i ruarua ra balagu. ⁴⁵ Ma nina i tar nurnur, i ti doan, tago da pait ot pa nam ra lavur magit ra Luluai i ga tatike tana.

⁴⁶ Ma Maria i tatike:

A tulungeagu i pite pa ra Luluai.

⁴⁷ A tulungeagu i gugu tai God, kaugu Tena Valaun.

⁴⁸ Tago i tar gire ung kana tultul na vavina vakuku; tago papa gori ra lavur taun tarai diat a vatang iau ba iau doan.

⁴⁹ Tago nina i dekdek muka, i tar pait kapi ra umana ngala na magit i tagu; ma i gomgom ra iangina.

⁵⁰ Ma kana varmari i tadav ra lavur taun tarai mutu, dia ru ia.

⁵¹ I ga ve tar ra ongor ma ra limana; i tar re varbaiane diat dia kolakolo ma ra nuknuk i ra bala i diat.

⁵² I tar vairop vue ra umana king, ma i tar vangala ra umana luveana.

⁵³ I tar tabar vamaur pa diat dia mulmulum ma ta bo na magit; ma i tar tul vamulmulum vue ra umana tadar.

⁵⁴ I tar maravut kana tultul Israel, upi na kodop ra varmari,

⁵⁵ (Da i ga tatike tai kada tarai lualua) tadav Abaraam, ma ra lavur bul mur vatikai tana.

⁵⁶ Ma Maria i ki pirana da ra utul a gai, ma i talil mulai ta ra kubana.

Elisabet i kava Ioanes ra Tena Bap-taiso

⁵⁷ Ma ra bung kai Elisabet i vut ba na kakava tana, ma i kava ra bul tutana. ⁵⁸ Ma ra lavur talaina ma ra umana niuruna dia valongore ba ra Luluai i tar manga mari ia, ma dia gugu varurung me. ⁵⁹ Ba i tar lavutul kana bung, dia vaninara ba diat a poko kikil ra bul, ma dia mainge upi diat a tar ra iang i tamana tana ba Sakaria. ⁶⁰ Ma nana i pue, i biti: Koko; a iangina ka Ioanes. ⁶¹ Dia biti tana: Pa ta niurum i kap nam ra iang. ⁶² Ma dia tir tamana, dia tutu ia ka, ba ava i mainge da vatang ia. ⁶³ Ma i tutu upi ta pal a davai, ma i tumu ia tana dari: A iangina Ioanes. Ma dia kaian par tana. ⁶⁴ Ma i tak vuavue ra ngiene, ma i tapala ra karameana, ma i tata muka, i pite pa God. ⁶⁵ Ma diat par dia ki maravai, dia burut muka; ma go ra lavur tinata i po vanavana ta ra gunagunan par Iudaia, nina i lualuana.

⁶⁶ Ma diat par dia valongore, dia nuknuk vake ta ra bala i diat, dia biti: A mangamangana bul ava go? Tago ra lima i ra Luluai i ga maravut ia.

Sakaria i varvai na propet

⁶⁷ Ma tamana, Sakaria, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i varvai na propet dari:

⁶⁸ Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel; tago i tar tadap ra taraina, ma i tar pait kapi kadia varvalaun.

⁶⁹ Ma i tar vatur ra dekdek i kada varvalaun ta ra kuba i kana tultul David,

⁷⁰ (Da i ga tatike ma ra ngie i kana lavur propet papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan),

⁷¹ A varvalaun kan kada lavur ebar, ma kan ra lima i diat bula dia milmilikuane dat;

⁷² Upi na vaarike ra varmari tadav kada lavur lualua, ma upi na nuk pa kana gomgom na kunubu;

⁷³ Ma kana tinata bula i ga vavalima me tai tama i dat Abaraam.

⁷⁴ Ba na valaun dat kan ra lima i kada lavur ebar, upi dat a toratorom tana, ma koko dat a burut;

⁷⁵ Dat a torom ta ra luaina matana ma ra gomgom, ma ra mangamangana takodo ta kada nilaun par.

⁷⁶ Ma da vatang u natugu, ba u a propet kai ra Ngala Muka;

Tago una lualua ta ra Luluai, una mal are kana lavur nga;

⁷⁷ Upi da vamototone kana tarai ta ra varvalaun, ma ta ra punpun vue ai kadia lavur varpam,

⁷⁸ Ta go ra ngala na varmari kai kada God, a lar marama na vana rikai ta dat i tana.

⁷⁹ Na raro taun diat dia kiki ta ra bobotoi, ma ta ra malur na minat bula, upi na vateten ra kau i dat ta ra nga na malmal.

⁸⁰ Ma ra bul i taiak ra pakana, ma i dekdek vanavana ra tulungeana, ma i kiki ra pupui tuk ta nam ra bung ba na tur rikai tana pire ra tarai Israel.

2

*Maria i kava Iesu
(Mat 1:18-25)*

¹ Ta nam ra kilala Kaisar Augusto i kure upi da tumu ra iang i ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika.

² Go ia ra luaina tutumu ma di pait ia ba Kirinio i kure Siria. ³ Ma ra tarai par dia vana ta kadia lavur pia na pal upi da tumu ra iang i diat. ⁴ Iosep bula i vana marama Nasaret, a pia na pal Galilaia, ura Iudaia ta ra pia na pal kai David, a iangina Beteleem, tago ia ra te ra kuba i David, ma kana vuna tarai kai David bula; ⁵ upi da tumu ra iangina, ma ra iang i Maria bula, nina i ga vapopoe bat ia, ma i tanan. ⁶ Ba dir ki, i ot ra bung ba na kakava tana. ⁷ Ma i kava ra luaina natuna, a tutana, ma i pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vadiop ia ta ra dum na nian kai ra vavaguai, tago di tar kor vue dital ta ra pal na vavagil.

A umana tena balabalaure sip ma ra umana angelo

⁸ Ta umana tena balabalaure sip dia mono bat kadia kikil na sip ra marum ara ra pui maravai ta nam ra gunan. ⁹ Ma ra angelo kai ra Luluai i tur pa pire diat, ma ra minamar kai ra Luluai i raro kikil diat, ma dia burut muka. ¹⁰ A angelo i tatike ta diat: Koko avat a burut, tago iau pot ma ra bo na varvai na gugu muka ba na tadav ra lavur tarai par; ¹¹ tago gori di tar kava kavava Tena Valaun, nina ba Kristo, ra Luluai, ta ra pia na pal kai David. ¹² Ma avat a vakilang ia dari: Avat a gire tadav ra kuramana di ga pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. ¹³ Ma mangoro na te ra bala na bakut dia pot vakaian maravut nam ra angelo, dia pite pa God, ma dia tatike:

¹⁴ A pite varpa urama muka pire God,

Ma ra malmal ta ra rakarakan a gunagunan parika pire nam ra tarai dia varmaram me.

15 Ba ra umana angelo dia tar vana kan diat urama ra bala na bakut, a umana tena balabalaure sip dia biti: Go dat a vana Beteleem, dat a gire nam ra magit di tar pait ia, a Luluai i tar ve dat i tana. 16 Ma dia vana lulut, dia gire tadav Maria ma Iosep ma ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. 17 Ba dia gire, dia vaarike ra tinata di ga tatike ure go ra bul. 18 Ma diat par dia valongore, dia kakaian ta ra lavur tinata ra umana tena balabalaure sip dia varvai tana. 19 Ma Maria i kodop vake go ra lavur tinata, ma i nuknuk ia ta ra balana. 20 A umana tena balabalaure sip dia talil, dia pite pa God ma dia ru ia ta ra lavur magit dia tar valongore, ma dia tar gire bula, da nina di ga ve diat i tana.

Di vaiang Iesu

21 Ba i par ra lavutul na bung upi da poko kikil ia, dia vaiang tar ra iangina ba Iesu, da ra angelo i ga vatang tar ia ba pa di ga ti lalau pa ia boko.

Di tul tar Iesu tai ra Luluai

22 Ba i tar par ra lavur bung na varvagomgom ure dir, da ra varkurai kai Moses, dir kap ia urama Ierusalem, upi dir a tul tar ia tai ra Luluai, 23 (da di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai: Da vatang ra lavur bul tutana par ba di turpi ma diat, ba ra umana gomgom pire ra Luluai), 24 ma dir vartabar da ra tinata ta ra varkurai kai ra Luluai ma ra ivu uka, ba ra ivu nat na balu. 25 Tika na tutana i ki Ierusalem, a iangina Simeon, a tena takodo, ma ra tena variru bula, ma i kiki ung upi ra varmaram kai ra Israel; ma ra Takodo na Tulungen i ki tana. 26 A Takodo na Tulungen i ga vam-atotone, ba pa na mat boko, na gire value ra Kristo kai ra Luluai. 27 Ma i ruk ma ra Tulungen ta ra pal na vartabar, ma ba dir taulai dir pot ma ra kuramana Iesu, upi dir a pait nina ra mangamangana tana da ra varkurai, 28 i puak pa ia, i pite pa God, ma i tatike:

29 Luluai, go una pala vue kaum tultul,

Upi na vana ma ra varmaram, da kaum tinata:

30 Tago ra ura kiau na matagu dir tar gire kaum varvalaun,

31 Nina u tar mal pa ia ta ra mata i ra lavur vuna tarai par;

32 A kapa upi na vateten ra lavur Tematana, ma upi ra minamar bula kai kaum tarai Israel.

33 Tamana ma nana dir kaian ta go ra lavur tinata dari ure; 34 ma Simeon i tata vadoane dir, ma i tatike tai nana, Maria: Di ga vaki go ra bul upi mangoro na tarai Israel diat a bura tana, ma mangoro diat a tut rikai tana; ma upi ra vakilang da varpuai tana; 35 maia, ma ra pakat na go ra tulungeam; upi ra lavur ninunuk ta ra bala i ta mangoro na po rikai.

36 Ma tikai bula, ra iangina Ana, a propet, natu i Panuel, ta ra vuna tarai Aser, (go ra vavina i manga tubuan, dir ga ki ma kana tutana ra lavurua na kilala papa ta kadir varbean, 37 ma i ga ua ta ra lavutul na vinun ma a ivat na kilakilala,) ma pa i vana kan ra pal na vartabar, i lolotu, ma i vevavevel, ma i araring a bungbung na keake ma ra bungbung na marum. 38 Ta nam ra pakana bung i ruk, ma i pite pa God, ma i varvai ure ra bul ta diat par dia kiki ung pa ra varvalaun kai Ierusalem.

Dital talil mulai Nasaret

39 Ma ba dital tar pait ot pa ra lavur magit parika da ra varkurai kai ra Luluai, dital talil mulai Galilaia ta kadir pia na pal Nasaret.

40 Ma ra bul i ga taiak vanavana ma i ga patuan vanavana bula, ma i ga buka. vanavana ma ra kabinana, ma ra varmari kai God i ga ki tana.

Iesu i ki ta ra pal na vartabar

41 Ta ra kilakilala par tamana ma nana dir vanavana urama Ierusalem ta ra lukara na bolo lake. 42 Ba i tar a vinun ma a ivut kana kilala, dital vana urama, da ra mangamangana i ra lukara; 43 ba dia tar ki vue ra bungbunguna, dia talil, ma ra

bul, Iesu, i ki vavakai ka Ierusalem, ma tamana ma nana pa dir nunure; ⁴⁴ dir nuk ia, ba dia varagur ma ra tarai, ma dir vana pa tika na bung; dir tikatikan upi ia pire ra umana niuru i dital ma ra umana talai dital; ⁴⁵ ba dir mama gire upi ia, dir talil mulai Ierusalem, dir tikatikan upi ia. ⁴⁶ Ma ba dir tar tikan pa ra utul a bung, dir na tadav ia ta ra pal na vartabar, dia ki ma ra umana tena vartovo, i valavalongore diat, ma i titir diat; ⁴⁷ ma diat par dia valongore, dia kaian ta kana kabinana ma ta kana tinata bula. ⁴⁸ Ba dir gire tadav ia, dir kaian, ma nana i tatike tana: Natugu, dave u tar pait ia dari ta mimir? Amir ma tamam, amir tar tikatikan up u, ma i tar tabun ra bala i mimir tam. ⁴⁹ Ma i tatike ta dir: Amur tikatikan upi iau dave? Pa amur nunure vang ba i topa iau, ba ina balaguan ta ra papalum kai Tamagu? ⁵⁰ Ma pa dir matoto ta go kana tinata. ⁵¹ Ma dital irop, dital vana Nasaret, ma i toratorom ta dir; ma nana i kodop vake go ra lavur tinata ta ra balana.

⁵² Iesu i kabinana vanavana, ma i taiak vanavana, ma ra varmari kai God ma kai ra tarai bula i ngala vanavana pirana.

3

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(*Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ioa 1:19-28*)

¹ Ba Kaisar Tiberio i tar varkurai a vinun ma a ilima na kilala, ma Pontio Pilato i tena varkurai na gunan aro Iudaia, ma Erodes i luluai aro Galilaia, ma turana Pilipo i luluai ta ra gunagunan Ituraia ma Trakoniti, ma Lisanio ia ra luluai Abilene, ² ma ba Anas ma Kaiapas dir ra ura tena tinabar lualua, a tinata kai God i tadav Ioanes, natu i Sakaria ara ra bil. ³ Ma i vana ta ra gunagunan par maravai Iordan, i varvarvai ta ra baptaiso na nukpuku upi ra punpun vue ai ra lavur varpam, ⁴ da di ga tumu ia ta ra buk na tinata kai Iesaia ra propet, dari:

“A nilai tikai i oraoro ara ra bil ba: Avat a mal are ra nga kai ra Luluai, Avat a pait kodo kana lavur nga.

⁵ Da punang ra lavur male par, Ma da ap ra lavur lualuana par, A magit i gegagege na takodo, Ma nina i tung pitipit na tamataman; ⁶ Ma ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika diat a gire ra varvalaun kai God.”

⁷ I tatike dari tai ra lavur kor dia vanavana tadav ia upi na baptaiso diat: Avat a umana bul mur ta ra umana vui, to ia i ga vaale avat upi avat a lop kan ra kankan namur? ⁸ Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra nukpuku, ma koko avat a nuk ia ta ra bala i vavat dari: Ave tamana ma Abaraam; tago iau tatike ta vavat ba, God na vangala ra umana bul mur tai Abaraam ta go ra lavur vat. ⁹ Ma go muka di tar vung ra pem pire ra lavur vuna davai, ma ra davai par, ba pa i vuai ra bo na vuaina, da mut vue, ma da vue ta ra iap. ¹⁰ Ma ra kor na tarai dia tir ia: Ava avet a pait ia? ¹¹ Ma i tatike ta diat: Nina ba kana ra ivu olovoi, na tul tar ta tikai tai nina ba pa kana ta na; damana bula ra magit na nian. ¹² Ma ta umana tena balabalaure totokom dia pot upi ra baptaiso, ma dia biti tana: Tena Vartovo, ava avet a pait ia? ¹³ Ma i tatike ta diat: Koko avat a.vaongo ure ra totokom upi na ngala tai nina di ga kure tar ia ta vavat. ¹⁴ Ma ra umana tena vinarubu dia tir ia: Ma avet, ava avet a pait ia? Ma i biti ta diat: Koko avat a vakaina ta tikai; koko avat a vartakun vavaongo; avat a lagar ta kavava vapuak.

¹⁵ Ma tago ra tarai dia nuknuk ung pa ra Kristo, ma ra tarai par dia nununuk ta ra bala i diat ure Ioanes, ba ia ra Kristo bar, ¹⁶ Ioanes i tatike ta diat par: Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma tikai na murmur boko, i dekdek ta mimir, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara na pal a kauna, nina na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen, ma ra iap. ¹⁷ Ma i vatur kana vuavue vit, ma na vagomgom muka kana vuvung na vit, ma na

vung varurue ra vit ta kana pal na vuvuvung ma na tun vue ra palina ma ra iap ba pa da pun ia muka.

¹⁸ Ma mangoro bula ra tinata na vargat i varve ra bo na varvai me ta diat. ¹⁹ Ma tago i pit Erodes ra luluai ure Erodiyas, ra taulai kai turana, ma ure ra lavur varpam i ga pait ia, ²⁰ Erodes i varuk Ioanes ta ra pal na banubat ma i ga vot mule kana mangamangana me.

Ioanes i baptaiso Iesu
(*Mat 3:13-17; Mar 1:9-11*)

²¹ Ba di tar baptaiso ra tarai par, di tar baptaiso Iesu bula, ma ba i araring, a bakut i taprei, ²² ma ra Takodo na Tulungen i vana ba taun ia, ma i vung ra pal a pakana da ra uka, ma ra nilai tikai i arikai marama ra bala na bakut dari: U natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tam.

Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu
(*Mat 1:1-17*)

²³ Ba Iesu i tur pa ra vartovo, i ga laun vue ra utul a vinun na kilakilala bar, ma ia natu i Iosep (di biti ka damana) natu i Eli, ²⁴ natu i Matat, natu i Levi, natu i Melki, natu i Iana, natu i Iosep, ²⁵ natu i Matatio, natu i Amos, natu i Naum, natu i Esli, natu i Nagai, ²⁶ natu i Mat, natu i Matatio, natu i Semei, natu i Iosek, natu i Ioda, ²⁷ natu i Ioanan, natu i Resa, natu i Serubabel, natu i Salatiel, natu i Neri, ²⁸ natu i Melki, natu i Adi, natu i Kosam, natu i Elmadam, natu i Er, ²⁹ natu i Iosua, natu i Elieser, natu i Iorim, natu i Matat, natu i Levi, ³⁰ natu i Simeon, natu i Iuda, natu i Iosep, natu i Ionam, natu i Eliakim, ³¹ natu i Melea, natu i Mena, natu i Matata, natu i Natan, natu i David, ³² natu i Iese, natu i Obed, natu i Boas, natu i Sala, natu i Nason, ³³ natu i Aminadab, natu i Admin, natu i Ami, natu i Esrom, natu i Pares, natu i Iuda, ³⁴ natu i Iakob, natu i Isak, natu i Abaraam, natu i Tara, natu i Nakor, ³⁵ natu i Seruk, natu i Raga, natu i Pelek, natu i Eber, natu i Sala, ³⁶ natu i Kainan, natu i Apakad, natu i Sem, natu i Noa, natu i Lamek, ³⁷ natu i Matusala, natu i

Enok, natu i Iared, natu i Maleleel, natu i Kainan, ³⁸ natu i Enos, natu i Set, natu i Adam, natu i God.

4

Satan i valar Iesu
(*Mat 4:1-11; Mar 1:12-13*)

¹ Iesu i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i talil maro ra Iordan, ma ra Tulungen i agure ura ra bil, ² i ki tana a ivat na vinun na bung, ma Satan i valavalam ia. Pa i en ta magit ta nam ra lavur bung; ma ba dia tar par, i mulmulum muka.

³ Ma Satan i tatike tana: Ba u natu i God, una kure go ra vat upi na gem.

⁴ Iesu i biti tana: Di ga tumu ia ba: “A tarai pa dia laun ta ra kinanang na gem uka.” ⁵ Ma i agure urama, i ve tar tana ra lavur kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan parika ta ra ik a ngungu pakana bung uka.

⁶ Ma Satan i tatike tana: Ina tabar iu ma go ra varkurai parika ma ra minamar bula tana, tago di ga tul tar ia tagu, ma ina tabar nina me ba iau mainge. ⁷ Ona una lotu tagu, kaum parika. ⁸ Iesu i biti tana: Di ga tumu ia: “Una lotu tadav ra Luluai kaum God, ma una torom tana ka.” ⁹ Ma i agure urama Ierusalem, ma i vaki ia liu ta ra bur na pal na vartabar, ma i biti tana: Ba u natu i God, una pil ba mamati; ¹⁰ tago di ga tumu ia:

“Na tul tar kana umana angelo tam, diat a balaure u. ¹¹ Ma go bula:

“Diat a puak vatur u ma ra lima i diat, kan una tuke ra kaum ta ra vat.”

¹² Iesu i tatike tana: Di ga tatike: “Koko una valar ra tuluai kaum God.”

¹³ Ba Satan i tar valam ia ma ra lavur varilam parika i vana papa kan ia.

Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia
(*Mat 4:12-17; Mar 1:14-15*)

¹⁴ Iesu i talil ma ra dekdek i ra Tulungen urama Galilaia, ma i rarang vanavana ta ra lavur gunagunan. ¹⁵ Ma i vartovo ta kadia lavur pal na lotu, ma diat par dia pite pa ia.

*Di okole vue Iesu aro Nasaret
(Mat 13:53-58; Mar 6:1-6)*

¹⁶ Ma i pot Nasaret, nam i ga tavua tana; i ruk ta ra pal na lotu ta ra Bung Sabat, da kana mangamangana iat, ma i tur upi na luluk. ¹⁷ Ma di tul tar tana ra buk kai ra propet Iesaia. Ma i pelegi ra buk, ma i na tadav ra pakana di ga tumu ia tana dari:

¹⁸ “A Tulungea i ra Luluai i ki tagu, Tago i tar tap iau upi ina varve ra bo na varvai tadav ra lavur luveana; I tar tulue iau upi ina varvai dari: Da papa vue diat di ga banubat diat,

Ma ra lavur pula diat a nana mulai; Upi ina pala vue diat dia dala,

¹⁹ Ma upi ina varvai ure ra e na varvalaun kai ra Luluai.”

²⁰ Ma i paum ra buk, i tul tar ia mulai tai ra tultul, ma i ki ra pia, ma ra tarai par ta ra pal na lotu dia bobobe.

²¹ Ma i tatike ta diat: Gori di tar pait ot pa go ra tutumu ta ra talinga i vavat. ²² Ma dia mulaot par tana, ma dia kaian ta ra ko na tinata i tatike; ma dia titir ure ba: Go laka natu i Iosep? ²³ Ma i tatike ta diat: Kan avat a tatike go ra tinata valavalar tagu: Tena valagar, una valagar iu mulai; nam par ave valongore ba u ga pait ia arama Kapernaum, una pait ia bula ati ta kaum gunan iat.

²⁴ Ma i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta propet ba di ru ia ta kana gunan. ²⁵ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Mangoro na ua na vavina dia ga ki Israel ta ra kilala i Elias, ba di babat ra lavur bakut a utul a kilala ma ra laptikai na gai, ma ra ngala na mulmulum i tup ra gunagunan parika; ²⁶ ma pa di ga tulue Elias tadav diat, tadav uka ra ua na vavina ta ra pia na pal Sarepta ta ra gunan Sidon. ²⁷ Ma mangoro na vukavuka dia ga ki Israel ta ra kilala kai Elisa ra propet, ma pa di vagomgom ta na ta diat, ia kaka Naaman a te Siria.

²⁸ Ma diat par dia ki ra pal na lotu, dia kankan ba dia valongore go ra lavur tinata; ²⁹ ma dia tut, ma dia okole vue kan kadia pia na pal, ma

dia ben ia ta ra papar a tavarat ta nam ra luana di ga pait kadia pia na pal tana, upi diat a vue valilie vaba ia. ³⁰ Ma i vana ka livuan kan diat.

*Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana
(Mar 1:21-28)*

³¹ Ma i vana Kapernaum, a pia na pal Galilaia. Ma i tovo diat ta ra Bung Sabat ³² ma dia kaian ta kana vartovo, tago kana tinata i dekdek. ³³ Tika na tutana ta ra pal na lotu, a dur na tabaran i ovai tana, ma i oraoro mat dari: ³⁴ Dor dave ma u, u Iesu a te Nasaret? U tar vut laka upi una ubu vue avet? Iau nunure u, u a Tena Gomgom kai God. ³⁵ Iesu i bor bat ia, i biti: Una ki mut, ma una irop kan ia. Ba ra tabaran i tar pul vabura vue uro ra pia livuan ta diat, i irop kan ia, ma pa i ga vakaina. ³⁶ Ma i tup diat par ra bunurut, ma dia titir vargilians diat dari: A tinata ava go? Tago i kure vadekdek ra umana dur na tabaran, ma i tulue diat ma dia irop uka. ³⁷ Ma ra varvai ure i vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan.

Iesu i valagar pa mangoro na minait

(Mat 8:14-17; Mar 1:29-34)

³⁸ Ma i tut, i vana kan ra pal na lotu, i ruk ta ra kuba i Simon. Ma nimu i Simon i tup ia muka ra malamalapang, ma dia lul ia ure. ³⁹ I tur pa pirana, ma i tugal ra malamalapang, ma i oton muka; ma i tut, ma i kudakudar ta diat.

⁴⁰ Ba ra keake i vana ba, diat par ba ra umana niuru i diat dia mait ma ra. lavur mangamangana minait, dia kap diat pirana, ma i vung ra ura limana ta diat par, ma i valagar diat parika. ⁴¹ Ma ra umana tabaran dia irop kan ra mangoro, ma dia oro dari: U Natu i God. Ma i bor bat diat, pa i nur tar diat upi diat a tata, tago dia nunure ba ia ra Kristo.

Iesu i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia

(Mar 1:35-39)

⁴² Ba i tar keake, i irop, ma i vana ta ra pakana pui, ma ra kor na tarai dia

tikan mur ia, ma dia tadav ia upi diat a tigel vake, pi koko na vana kan diat. ⁴³ Ma i biti ta diat: Ina varve ra lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God ta ra lavur enana pia na pal bula; ure go di ga tulue iau. ⁴⁴ Ma i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia.

5

Iesu i oro pa ra umana bul vartovo (Mat 4:18-22; Mar 1:16-20)

¹ Ba ra tarai dia kor varkamkamir bat ia, ma dia valongore ra tinata kai God tana, i turtur ra valian ta ra tava kikel Genesaret; ² ma i gire ra ura mon dir boko maravai ra valian, a umana tena vinoara dia ga vana kan dir, dia puk kadia umana ubene. ³ Ma i koa tai tikai ta dir ra ura mon, nina kai Simon, ma i biti ba da ule ukara ra ik kan ra valian. Ma i kiki tana, i tovo ra kor na tarai. ⁴ Ba i tar par kana tinata, i tatike tai Simon: Avat a vana ukara ra lamanana ma avat a vung kavava umana ubene upi ta en. ⁵ Simon i biti tana: Tena Vartovo, ave tar ongor vatikai ra marum, ma pa ave voare pa ta ikilik; ia kaka, ta go kaum tinata ka ina vung mule ra umana ubene. ⁶ Ba dia tar vung ia, dia voare pa mangoro, na en tuna, ma kadia umana ubene i tarada; ⁷ ma dia kaluve ra umana talai diat tai ta ra mon upi diat a maravut. Ma dia tadav diat, ma dia vabuka ra ura mon parika, ma dir to na dudu. ⁸ Ba Simon Petero i gire, i va timtimum maravai ta ra ura malmalikun na kak i Iesu, ma i biti: Luluai, una vana kan iau, tago iau a tena varpiam. ⁹ Tago i kaian, ma diat bula dia ki me, ta nam ra gogor na en ta, dia tar voare pa ia; ¹⁰ damana bula Iakobo ma Ioanes, a ura natu i Sebedaio, dital varbete ma Simon. Iesu i biti tai Simon: Koko una burut; papa gori una voare pa ra tarai. ¹¹ Ba dia tar value vaur ra ura mon, dia vana kan kadiat parika, ma dia mur ia.

Iesu i vagomgom ra vukavuka (Mat 8:1-4; Mar 1:40-45)

¹² Ba i ki tai tika na pia na pal, tika na tutana ba ra vukavuka i var-tamtabirit tana, i ki tana; ba i gire Iesu, i va timtimum pirana, ma i lul ia dari: Luluai, ba u mainge una vagomgom iau, una pait ia ka. ¹³ Ma i tulue ra limana, ma i tatike: Iau mainge; una gomgom uka. Ma ra vukavuka i par lulut kan.ia. ¹⁴ Ma i tigel ia ba koko na ve ta tikai: Una vana, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ma una tul tar nam ra magit Moses i ga vatang upi ia, ure kaum var-vagomgom upi ra vakilang ta diat. ¹⁵ A varvai ure go i manga po uraure; ma mangoro na kor na tarai dia vana varurung upi diat a valongore, ma upi da valagar kadia lavur minait. ¹⁶ Ma i vana irai ra pupui, i araring.

Iesu i valagar ra kakak (Mat 9:1-8; Mar 2:1-12)

¹⁷ Ma ta tikai ta nam ra umana bung i varvartovo, ma ta ra umana Parisaio ma ta ra umana tena var-tovo ta ra varkurai dia ki pirana, dia tar vut maro ra gunagunan parika Galilaia, ma Iudaia, ma Ierusalem ma ra dekdek i ra Luluai i ki tana upi na valavalagar. ¹⁸ Ma ra tarai dia puak pa ra vava ma tikai ra tutana i kakak i va tana, ma dia mainge upi diat a ruk me, upi diat a vadiop ia pirana. ¹⁹ Ba dia mama ruk me, tago ra kor na tarai, dia kao urama ra ul a pal, dia tatik ia, ma dia valure vaba ia ma ra vava livuan, ta ra mata i Iesu. ²⁰ Ba i gire kadia nurnur, i tatike: To An, di tar re vue kaum lavur varpiam. ²¹ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia nununuk, ma dia biti: To ia go i varvul? To ia na re vue ra lavur varpiam, ia kaka God? ²² Iesu i nunure ra nuknuk i diat, ma i tir diat: Ava nam ava nuknuk ia ta ra bala i vavat? ²³ Nuve pa i dekdek? Ba da tatike: Di tar re vue kaum lavur varpiam ba dari: Una tut, una vana ka? ²⁴ Ma upi avat a nunure ba Natu i ra tutana i rere vue ra lavur varpiam ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Iau tatike tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana

ra kubam. ²⁵ Ma i tut vuavuai ta ra mata i diat par, i puak pa nam i ga vava tana, ma i vana ra kubana, ma i pite vanavana pa God. ²⁶ Ma dia manga kaian par tana, ma dia pite pa God, ma i tup diat ra bunurut, dia tatike: Gori da tar gire ra lavur enana magit.

Iesu i oro pa Levi

(Mat 9:9-13; Mar 2:13-17)

²⁷ Ba i par go ra lavur magit i vana ma i gire tadav ra tena balabalaure totokom, a iangina Levi, i kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una mur iau. ²⁸ Ma i tut kan kana lavur magit parika, ma i mur ia. ²⁹ Ma Levi i mal pa ra ngala na lukara ure ta ra kubana; ma mangoro muka na tena balabalaure totokom dia ki me ta ra nian. ³⁰ A umana Parisaio, ma kadia umana tena tutumu, dia tata mukumuk ure kana tarai na vartovo, dia biti: Dave ava ian ma ava momo varurung ma ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana tena varpam? ³¹ Iesu i biti ta diat: Diat dia laun pa dia kaina upi ra tena valagar, diat ika dia mait. ³² Pa iau pot upi ina oro pa ra lavur tena takodo, ia kaka ra lavur tena varpam iat, ta ra nukpuku.

A tinir ure ra vinevel

(Mat 9:14-17; Mar 2:18-22)

³³ Ma dia tatike tana: A tarai na vartovo kai loanes dia vala vevel, ma dia vala araring; damana bula diat kai ra lavur Parisaio; ma kaum dia iaian ma dia momamomo. ³⁴ Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a vevel dave ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? ³⁵ A kilala na vut boko ba di tar tak vue ra taulai kalama kan diat; ta nam ra kilala diat a vevel muka. ³⁶ Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat: Pa ta i arik kutu vue ta ik kan ra kalamana mal upi na ingit tar ia ta ra maulana mal; kan na arik vakaina ra kalamana, ma ra pakana kalamana pa na topa bula ra maulana. ³⁷ Ma pa ta i lolonge tar ra kalamana vain ta ra maulana paura, kan ra kalamana vain na rada ra paura, ma na talingir, ma ra paura bula na kaina.

³⁸ Da lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura. ³⁹ Pa ta tutana ba i tar mome ra maulana vain, na mainge ra kalamana; tago na biti: A maulana iat i boina.

6

A tinir ure ra Bung Sabat

(Mat 12:1-8; Mar 2:23-28)

¹ Ba i vanavana alalu ta ra uma na kon ta ra Bung Sabat, kana tarai na vartovo dia doko pa ta umana vo na kon, dia gigie ma ra lima i diat, ma dia en ia. ² Ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Dave ava pait nam ba pa i ko ta ra Bung Sabat? ³ Iesu i tatike ta diat: Pa ava luk boko vang nam David i ga pait ia ba i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur me? ⁴ Ba i ga ruk ta ra pal kai God, i tak pa ra gem na ginigira, i iaian tana, ma i tabar diat bula dia varagur me; nina i tabu ba da en ia, adiat ika ra umana tena tinabar. ⁵ Ma i biti ta diat: Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat.

Ra tutana i li ra limana

(Mat 12:9-14; Mar 3:1-6)

⁶ Tai tikai bula ra Bung Sabat, i ruk ta ra pal na lotu ma i vartovo; ma tika na tutana i ki tana, i li ra limana tuna. ⁷ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia kiki ue pa ia ba na valagar bar ta ra Bung Sabat, ba pata, upi diat a takun ia me. ⁸ Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tut, una tur rikai abara livuan. Ma i tut, ma i tur rikai. ⁹ Iesu i tatike ta diat: Iau tir avat: I takodo ta ra Bung Sabat, ba da pait ra boina ba da pait ra varpam? Upi da varvalaun ba upi da vardodoko? ¹⁰ Ma i bobobe vurbingitane diat par, ma i tatike tai nina i li ra limana: Una tulue ra limam; ma i tulue, ma ra limana i ung mulai. ¹¹ Ma dia buka ma ra mangamangana lunga; ma dia tata guvai, ba ava diat a pait ia tai Iesu.

Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivut na apostolo

(Mat 10:1-4; Mar 3:13-19)

¹² Ta nam ra e i tutua urama ra luana upi na araring, ma ra marum

par i ki vatikai ta ra niaring tadav God. ¹³ Ba i tar keake i oro pa kana tarai na vartovo, ma i pilak pa ra vinun ma a ivut ta diat, ma i vatang tar diat ba ra umana apostolo: ¹⁴ Simon, i vatang tar ra iangina bula ba Petero, ma Andreas, dir turana, Iakobo ma Ioanes, Pilipo ma Batolomaio. ¹⁵ Mataio ma Tomas, Iakobo, natu i Alpaio ma Simon, di vatang ia ba ra Lup Vararak, ¹⁶ Iudas, natu i Iakobo, ma Iudas Iskariot, a tena vavagu.

Iesu i tovo ra tarai ma i valagar diat

(Mat 4:23-25)

¹⁷ Ma dia irop varurung me, ma dia tur ta ra pakana gunan i tamataman, ma mangoro kana tarai na vartovo, ma mangoro na tarai maro Iudaia parika ma Ierusalem, ma ra valvalian Tiro ma Sidon, ¹⁸ dia vut upi diat a valongore, ma upi da valagar pa kadia lavur minait; ma di valagar pa diat par dia kaina ma ra umana tabaran. ¹⁹ Ma ra kor na tarai par dia mainge ba diat a bili ia; tago ra dekdek i vana rikai tana, ma i valagar diat par.

A gugu ma ra niligur

(Mat 5:1-12)

²⁰ Ma i bobobe kana tarai na vartovo, ma i tatike: Avat a lavur luvana, ava ti doan, tago kavavat boko ra varkurai kai God! ²¹ Avat ava mulmulum gori, ava ti doan; tago avat a maur boko. Avat ava tangi gori, ava ti doan; tago avat a nongon boko! ²² Ava ti doan ba ra tarai dia milmilikuane avat, ma ba dia turtur irai kan avat, ma ba dia kaba avat, ma ba dia vul ra iang i vavat da ra kaina ta, ure ra iangigu parika! ²³ Avat a ga ta nam ra bung, ma avat a pil ma ra gugu, tago na ngala kavava vapuak arama ra bala na bakut; tago kadia tarai lualua dia ga pait ia bula damana tai ra lavur propet. ²⁴ Na kaina ta vavat ava uviana, tago ava tar kale pa kavava gugu! ²⁵ Na kaina ta vavat ava ti maur gori, avat a mulmulum boko! Na kaina ta vavat ava nonganongon gori, tago avat a

tabun, ma avat a tangi boko! ²⁶ Na kaina ta vavat ba ra tarai par dia pite pa avat! Tago damana bula kadia tarai lualua dia ga pait ia tai ra lavur propet vavaongo.

A varmari pire ra umana ebar

(Mat 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Iau tatike ta vavat ava valavalongor: Avat a mari kavava lavur ebar, avat a pait ra boina ta diat dia milikuane avat. ²⁸ Avat a tata vadoane diat dia vul avat, ma avat a araring ure diat dia vakaina avat. ²⁹ Ma nina i par tika na pagupagu na ngiem, una tul tar ta ra tikai bula; koko u muie vake kaum kolot tai nina i ra pa kaum olovoi bula. ³⁰ Una tabar diat par dia lul u, ma koko u titir upi kaum vurvur magit tai nina i tar tak pa ia. ³¹ Ma ra magit par ava mainge ba ra tarai diat a pait ia ta vavat, avat bula avat a papait ia ta diat. ³² Ba ava mari diat ika dia mari avat, ta ra ava da pite pa avat? Tago ra lavur tena varpian dia mari vargilgiliane diat bula. ³³ Ba ava pait ra boina tadav diat ika dia pait ra boina ta vavat ta ra ava da pite pa avat? A umana tena varpian bula dia papait damana. ³⁴ Ma ona dia kail i avat, ma ava kapupi diat ba diat a bali ia mulai, ta ra ava da pite pa avat? A umana tena varpian bula dia ongo ta ra tarai na varpian upi ra balbali mulai. ³⁵ Avat a mari kavava umana ebar; avat a pait ra boina ta diat; avat a ongo ba dia kail i avat, avat a nurnur uka; ma kavava vapuak na ngala, ma avat a umana natu i ra Ngala Muka; tago i mari diat bula pa dia pite pa ia, ma ra lavur tena varpian. ³⁶ Avat a varmari, da Tama i vavat i varmari.

Koko ava varkurai

(Mat 7:1-5)

³⁷ Koko ava varkurai, ma pa da kure avat; koko ava vartakun, ma pa da takun avat; avat a papapala vue, ma da pala vue avat; ³⁸ avat a vartabar, ma da tabar avat ma ra bo na valavalalar, da taun tar ia tana, da guaguan ia, ma na buka lake ta ra

bala i vavat. Tago nam ra valavalar ava valavalar me, da valar balbali mulai me ta vavat.

³⁹ Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat dari: A pula na ben davatane ra pula? Pa dir a bura par vang ta ra tung? ⁴⁰ A tutana na vartovo pa i ngala ta dir ma kana tena vartovo; ma nina i tar ot kana vartovo, nam na vardada ka ma kana tena vartovo. ⁴¹ Dave u gire ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam, ma pa u nuk pa ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? ⁴² Ma una tatike dave tai turam ba: Turagu, ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na matam, ma pa u gire nam ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? U vaongo, una ele value vue nam ra davai ta ta ra kiau na matam, ma una nana bulu, upi una tikir vue ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.

*A davai ma ra vuaina tana
(Mat 7:16-20; 12:33-35)*

⁴³ Pa ta bo na davai ba na kaina ra vuaina; ma pa ta kaina davai ba na boina ra vuaina. ⁴⁴ Da vakilang ra davai par ta ra vuai diat. Tago a tarai pa dia git pa ra lovo ta ra kait, ba ra vuai na vain ta ra davai vakuku. ⁴⁵ A bo na tutana i vaarike ra bo na magit ta ra bo na vuvuvung ta ra balana; ma ra kaina tutana i vaarike ra kaina magit ta ra kaina vuvuvung; tago ra ngiene i tatike nam ra balana i buka me.

*A ura tena pait pal
(Mat 7:24-27)*

⁴⁶ Dave ava vatang iau ba: Luluai, Luluai, ma pa ava pait nam ra lavur magit iau tatike? ⁴⁷ Nina i tadav iau, ma i valongore kaugu tinata, ma i torom tana, ina ve tar ia ta vavat nam ra magit ba dir a vardada me: ⁴⁸ dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal, i kalie ura iat, i page ta ra ul a vat; ma ba ra lovon i ngala, a polo i alir tar ta ra pal ma i mama vamaliara, tago di ga page bulu ia. ⁴⁹ Ma ia nam i valongore ma pa i torom tana, dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal ta ra pia ruprup, ma ra lovon i alir

tar tana, ma i tarip vuavuai, ma ra tinarip kai nam ra pal i ngala muka.

7

*Iesu i valagar ra tultul kai tika na luluai na vinarubu, a te Rom
(Mat 8:5-13)*

¹ Ba i tar tatike vapar vue go ra lavur tinata ta ra talinga i ra tarai, i olo Kapernaum.

² Ma ra tultul kai tika na luluai na vinarubu i mait, i to na mat; ma kana luluai i mari ia. ³ Ba i valongore ure Iesu, i tulue ta ra umana patuana Iudaia tadav ia upi diat a lul ia ba na vana ma na valagar kana tultul. ⁴ Ba dia pot pire Iesu, dia lul vovo pa ia dari: I topa ia ba una pait go ure; ⁵ tago i mari kaveve vuna tarai, ma ia kaka i ga pait kaveve pal na lotu. ⁶ Ma Iesu i mur diat. Ba i maravai ra pal, a luluai na vinarubu i tulue ta ra umana talaina tadav ia ma ra tinata dari: Luluai, koko u balaguan tana, tago pa iau ko upi una ruk ra kubagu, ⁷ ma pa iau ga nuk ia ba iau ko upi ina tadav u; una tatike ke ta tinata ma kaugu tultul na lagar. ⁸ Tago iau a tutana bula, nina iau ki ra vavai ra varkurai, ma di ga tul tar ra varkurai tagu ure ta tarai na vinarubu; ba iau tatike tai tikai: Una vana, i vana ka; ma tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ma tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. ⁹ Ba Iesu i valongore go ra tinata, i kaian tana, ma i tur tapuku, ma i tatike tai ra tarai dia mur ia: Iau tatike ta vavat, pa iau ga na tadav ra nurnur pire ra tarai Israel i ngala dari. ¹⁰ Ma diat di ga tulue diat, dia talil tadav ra pal, ma dia gire ra tultul i tar lagar.

Iesu i vatut pa mule natu i ra ua na vavina

¹¹ Pa i vavuan namur, i olo ta ra pia na pal Nain, kana tarai na vartovo ma ra kor na tarai bula dia varagur me. ¹² Ba i maravai ra mataniolo ta ra pia na pal, dia kip voe ra minat i tikai, a kopono ko natu i ra ua na vavina, ma mangoro na tarai mara ra pia na pal dia varagur me. ¹³ Ba ra

Luluai i gire ra vavina, i mari ia, ma i tatike tana: Koko una tangi. ¹⁴ Ma i vana maravai, i bili ra po na kurit; ma diat dia puak ia dia turtur uka. Ma i tatike: U, a barmana, iau tatike tam ba, una tut! ¹⁵ Ma nam i ga tar mat, i ki, ma i tata. Ma i tul tar ia tai nana. ¹⁶ Ma ra tarai dia burut par, ma dia pite pa God, dia tatike: A ngala na propet i tar vana rikai pire dat; ma God i tar tadav ra taraina. ¹⁷ Ma go ra varvai ure i vana uraure Iudaia parika ma ra gunagunan par dia tur kikilane.

A tarai na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso

(Mat 11:2-19)

¹⁸ A tarai na vartovo kai Ioanes dia ve Ioanes ta go ra lavur magit par. ¹⁹ Ma Ioanes i oro pa ra ivu tutana ta kana tarai na vartovo, ma i tulue dir tadav ra Luluai upi dir a tir ia: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²⁰ Ba dir tar vut pirana, dir tatike: Ioanes, ra Tena Baptaiso, i tulue amir, ba amir a tir u ba: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²¹ Ta nam ra pakana bung i valagar mangoro kan kadia lavur ngunungut ma ra lavur minait, ma kan ra lavur tabaran, ma i vanana pa mangoro na pula. ²² Ma i biti ta dir: Amur a vana mulai, amur a ve Ioanes ta go ra lavur magit amur tar gire, ma amur tar valongore bula: Ba ra umana pula dia nana mulai, a umana vukavuka dia gomgom mulai, a umana vaut dia valongor, di valaun mule ra umana minat, ma di ve ra bo na varvai ta diat ra lavur luveana. ²³ Ma i ti doan muka nina ba pa i tutukai ure ta magit i tagu.

²⁴ Ba ra ura tultul kai Ioanes dir tar vana, i tatike tai ra kor na tarai ure Ioanes dari: Ava ga vana uria ra pui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar i malmaliara ta ra vuvu? ²⁵ Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A tutana bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mong ma ra ngatngat na mal, ma dia doan ma ra lavur bobo na magit, dia ki ra kubakuba i ra umana king.

²⁶ Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A propet laka? Maia, iau tatike ta vavat, a ngala iat muka ta diat ra lavur propet. ²⁷ Ia go di ga tutumu ure dari:

“Iau tulue kaugu tultul na lua tam, Na mal are kaum nga na lua tam.”

²⁸ Iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden dia ga kava diat, pa ta i ngala ta diat ma Ioanes, ma nina i ikilik ta ra varkurai kai God, i ngala ta dir. ²⁹ Ma ra tarai par ba dia valongore, ma ra umana tena bala-balaure totokom bula, dia mulaot tai God, tago di ga baptaiso diat ma ra baptaiso kai Ioanes. ³⁰ Ma ra lavur Parisaio ma ra umana melemuna ta ra varkurai dia vue ra vartovo kai God, ma pa dia baptaiso tana. ³¹ Ava bar ina valarue ra tarai me ta go ra taun tarai? Dia vardada ma ra ava? ³² Dia vardada ma ra umana bul dia oraoro vargil dari: Ave tar vuvu ra dedede, ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma pa ava tangi maravut. ³³ Tago Ioanes ra Tena Baptaiso i ga vut ma pa i ga enen ra gem, ma pa i ga momome ra vain; ma ava tatike ure ba: A tabaran i ovai tana. ³⁴ Natu i ra tutana i ga vut, ma i ga ian ma i ga momo, ma ava tatike: Go ra tutana a lup nian, ma a lup mome vain bula, ma ra talai ra lavur tena balabalaure totokom, ma ra lavur tena varpam bula. ³⁵ Ia kaka, a minatoto i po boabo ta ra lavur natuna.

Iesu i ki ta ra kuba i Simon ra Parisaio

³⁶ Tika na Parisaio i ting pa ia upi dir a ian me. Ma i ruk ra kuba i ra Parisaio ma i ki ta ra nian. ³⁷ Ma tika na vavina ta nam ra pia na pal, a tena varpam, i nunure ba Iesu i ki ta ra nian ta ra kuba i ra Parisaio, ma i ruk ma ra pal a tava na varku. ³⁸ Ma i tur namur tana pire ra ura kauna, i tangtangi, i puk ra ura kauna ma ra lur na matana, i u dir ma ra pepe na uluna, ma i manga galum ra ura kauna, ma i tap dir ma ra varku. ³⁹ Ba nina ra Parisaio i ga ting pa ia, i gire, i nuk ia ta ra balana dari:

Gala go ra tutana ra propet tuna, gala na nunure ra maukua i go ra vavina i bili ia, ba ra tena varpian. ⁴⁰ Iesu i tatike bali ia tana: Simon, iau mainge ina ve u tai tika na magit. Ma i biti: Tena Vartovo, una tata ka. ⁴¹ A ivut dir ga kail pa ra mani pire ra tena piapie mani, tikai i kail pa ra ilima na mar na denaria* tana, ma ta ra tikai a ilima na vinun uka. ⁴² Ma tago pa ta magit ba dir a bali mule me, i tabar ika dir me. Nuve ta dir na manga mari ia? ⁴³ Simon i biti: Iau nuk ia ba nam di ga tabar ia ma ra mangoro. Ma i tatike tana: A dovot kaum nuknuk. ⁴⁴ Ma i lingan tadav ra vavina, ma i biti tai Simon: U gire laka go ra vavina? Iau ga ruk ta go ra kubam, pa u tul tar ta tava tagu ure ra ura kaugu, ma go i tar pukpuk ra ura kaugu ma ra lur na matana, ma i tar u dir ma ra pepe na uluna. ⁴⁵ Pa u ga galum iau, ma go, papa ra pakana ba iau ga ruk, pa i ngo ma ra galum ra ura kaugu. ⁴⁶ Pa u ga ku ra ulugu ma ra dangi, go i tar tap ra ura kaugu ma ra varku. ⁴⁷ Kari iau tatike tam: Tago di tar re vue kana mangoro na varpian, i tar manga kana varmari; ma ta nina di re vue ra ikilik, i ikilik bula kana varmari. ⁴⁸ Ma i biti tai ra vavina: Di tar re vue kaum lavur varpian. ⁴⁹ Ma diat dia ki me ta ra nian, dia tir vargilliane diat: To ia go ba i rere vue ra lavur varpian bula? ⁵⁰ Ma i biti tai ra vavina: Kaum nurnur i tar valaun u, una vana ma ra malmal.

8

Ra vaden dia varagur ma Iesu

¹ Pa i vavuan namur, ma i vana vurvurbit ta ra lavur pia na pal, ma ra lavur gunan, i varvarvai, ma i kapkap ra bo na varvai ure ra varkurai kai God tadav diat; dia varagur ma ra vinun ma a ivut, ² ma ta umana vavina bula, nina i tar valagar diat kan ra umana tabaran, ma kan ra umana minait, Maria, a iangina bula Magdalene, nina ra lavurua na tabaran

dia ga irop kan ia, ³ ma Ioana ra tulai kai Kusa, a tultul na tabarikik kai Erodes, ma Susana, ma mangoro bula dia maramaravut diat ma kadia vuvuvung.

A tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:1-9; Mar 4:1-9)

⁴ Ba ra ngala na tarai maro ta ra lavur pia na pal par dia kor tadav ia, i tatike ra vartovo valavalar dari: ⁵ A tena vinauma i irop pa upi na vaume ra pat i ra davai; ba i vauma vanavana, ta umana dia bura tar ta ra papar a nga, ma di ruarua diat, ma ra umana beo liuliu dia en vue diat. ⁶ Ma ta umana bula dia bura tar ta ra vat, ma ba dia gol dia makuk mulai, tago pa i pia polapolo. ⁷ Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra kura kait, ma ra kait i tavua varurung ma diat, ma i arung bat diat. ⁸ Ma ta ra umana bula dia bura tar ta ra bo na pia, dia tavua ma dia vuai a marmar. Ba i tar tatike go ra lavur tinata i biti: Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par

(Mat 13:10-17; Mar 4:10-12)

⁹ Ma kana tarai na vartovo dia tir ia upi ra kukurai go ra tinata valavalar. ¹⁰ Ma i tatike ta diat: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana i tur ivai ta ra varkurai kai God; ma tai ra lavur enana ta ra vartovo valavalar ika; upi diat a nana ma pa diat a gire, ma diat a valavalongor ma pa diat a matoto.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:18-23; Mar 4:13-20)

¹¹ Go ra vartovo valavalar i dari: A pat i ra davai, ia ra tinata kai God. ¹² Diat ta ra papar a nga, diat ba dia tar valongore, ma Satan i pot, ma i tak vue ra tinata kan ra bala i diat, upi koko diat a nurnur, ma koko da valaun diat. ¹³ Ma nina diat ta ra vat, diat ba dia tar valongore, dia kapupi

* **7:41:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

ra tinata ma ra gugu, ma pa ta okor i diat, pa dia nurnur vavuan, ta ra kilala na varilam dia bura ka. ¹⁴ Ma nina i ga bura tar livuan ta ra kura kait, diat dia tar valongore, ma ba dia vana, a lavur balaguan, ma ra lavur tabarikik, ma ra lavur nilibur ra pia, dia arung bat ia, ma pa i vuai bulu. ¹⁵ Ma nina ta ra bo na pia, nina diat ba dia valongore ra tinata ma ra bala i diat i boina ma i dovot bula, ma dia vatur vadekdek vake, ma dia vuai ma ra kini vamadudur.

Ra lamp na vavai ta ra la
(*Mar 4:21-25*)

¹⁶ Pa ta na ba i tar valiting ra lamp na tuba ma ra la, ba na vung ia ta ra vavai na vava; na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapana. ¹⁷ Tago pa ta magit di ga ive pa da vaarike boko; ma pa ta magit di vapidik ia, ba pa da nunure boko, ma na kapa. ¹⁸ Io, avat a balaure upi avat a valongor bulu; tago da tabar mule nam i vuvuvung, ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue tana nam ra ikilik i nuk ia ba kana.

Na i Iesu ma ra umana turana
(*Mat 12:46-50; Mar 3:31-35*)

¹⁹ Ma nana, ma ra umana turana dia pot pirana, ma dia mama tadav ia ta ra kor. ²⁰ Ma di ve ba: Nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia, dia nuknuk up u. ²¹ Ma i biti ta diat: Nagu ma ra umana turagu go diat, dia valongore ra tinata kai God, ma dia torom tana.

Iesu i tugal ra vuvu ma ra ta ma i malila muka
(*Mat 8:23-27; Mar 4:35-41*)

²² Ma ta tika na bung i koa ta ra mon, diat ma kana tarai na vartovo, ma i tatike ta diat: Dat a vana uro tai ta ra papar a tava kikil; ma dia ulai pa. ²³ Ba dia vanavana ma ra sel, i va mat, ma ra vuvu ta i tut ta ra tava kikil, ma ra mon i to na buka ma ra tava, ma i maravai ba diat a virua. ²⁴ Ma dia tadav ia, dia vangun ia ma dia biti tana: Tena Vartovo, Tena Vartovo, da virua! Ma ba i tavangun, i tugal ra vuvu ma ra karangap i ra

tava, ma dir ngo, ma i malila muka. ²⁵ I tir diat: Akave kavava nurnur? Dia burburut uka, ma dia kaian, dia tir vargilliane diat: To ia go, i kure ra vuvu ma ra tava ma dir torom tana?

Iesu i vairop ra umana tabaran
(*Mat 8:28-34; Mar 5:1-20*)

²⁶ Ma dia pukai ta ra gunan kai ra Gerasene, i maravai Galilaia. ²⁷ Ba i tar irop ura ra valian, dir varkuvo ma tika na tutana ta nam ra pia na pal a umana tabaran dia ovai tana, ma papa vailik pa i ga mong ma ra mal, ma pa i ga ki tai ta pal, ta ra umana babang na minat ika. ²⁸ Ba i gire Iesu i kukukula, i bura palar pirana, ma i manga tatike: Dor dave ma u, Iesu, Natu i ra God i Ngala Muka? Iau lul vovo pa u ba koko una vakadik iau. ²⁹ Tago i tar tulue ra tabaran ba na irop kan ra tutana. Tago i ga ti ubu pa ia vailik, ma dia balabalaure bat ia, dia ga vi ia ma ra umana vinau na palariam, ma ra umana palariam na keke, ma i al kutu ra lavur vivi par, ma ra tabaran i vo pa ia uro ra pupui. ³⁰ Iesu i tir ia: To ia ra iangim? Ma i tatike ba: A Loko; tago mangoro na tabaran dia ovai tana. ³¹ Ma dia lul ia, ba koko na tulue diat uro ta ra ngala na tung. ³² Io, a ngala na kikil na boro i dia iaian ta ra luana, ma dia lul ia ba na tulue diat ba diat a ovai ta diat. Ma i tulue diat. ³³ Ma ra umana tabaran dia irop kan ra tutana, ma dia ovai tai ra umana boro i; ma ra umana boro i dia vila ba ta ra papar a kokopo uro ta ra tava kikil ma dia kongo par. ³⁴ Ba diat dia ga balaure diat, dia gire go, dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal ma ta ra gunagunan. ³⁵ Ma dia vana upi diat a gire go di tar pait ia, ma dia tadav Iesu, ma dia gire tadav ra tutana ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i kiki, i mong, ma i minana mulai, i ki pire ra ura kau i Iesu; ma dia burut. ³⁶ Ma diat dia ga gire, dia ve diat ba di tar valagar nina ba ra umana tabaran dia ga ovai tana. ³⁷ Ma ra tarai par ta ra lavur gunagunan kai ra Gerasene

dia lul ia ba na vana kan diat; tago i tup diat ra bunurut; ma i koa ta ra mon ma i talil. ³⁸ Ma ra tutana ba ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i lul ia ba dir a varagur me; ma i tulue ke ma ra tinata dari: ³⁹ Una talil ra kubam, una varvai ta go ra umana ngala pa magit God i tar pait ia tam. Ma i vana, i varvarvai ta ra pia na pal par ure ra umana ngala na magit Iesu i tar pait ia tana.

Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra mal kai Iesu
(*Mat 9:18-26; Mar 5:21-43*)

⁴⁰ Ba Iesu i talil, a kor na tarai dia vage pa ia, tago diat par dia kiki pa ia. ⁴¹ Ma tika na tutana, a iangina Iairo, ra tena kukure pal na lotu, i vut, ma i va timtimum pire ra ura kau i Iesu, i lul ia ba na vana ra kubana; ⁴² tago a vavina ik, ia kaka ra kopono natuna, a vinun ma ra ivut bar kana kilala, i vava, i to na mat. Ba i vana, a kor na tarai dia kor bat ia.

⁴³ Ma tika na vavina i ga gapgap a vinun ma ra ivu kilala, ma i tar vapar vue kana tabarikik tai ra umana tena valagar, ma di maina valagar ia, go i pot namur tana, ⁴⁴ ma i bili ra ngu i kana mal, ma ra vinavana na gap i ngo muka. ⁴⁵ Ma Iesu i titir dari: Ia nam i tar bili iau? Ba dia tar varpuai, Petero ma diat bula dia tur me, dia biti: Tena Vartovo, go ra ngala na tarai dia koakor, ma dia kor bat iu. ⁴⁶ Iesu i biti: Tikai i tar bili iau, tago iau nunure ba ra dekdekigu i tar vana kan iau: ⁴⁷ Ba ra. vavina i gire ba i tar po rikai, vut, i dadadar, i va timtimum pirana, ma i ve ta ra mata i ra tarai par ra vuna i ga bili ia tana, ma ba i tar lagar vuavuai tana. ⁴⁸ Ma i biti tana: Natugu, kaum nurnur i tar valagar pa u; una vana ma ra malmal.

⁴⁹ Ba i tata boko, tikai i vut maro ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, i tatike: Natum i tar mat, koko una vabalaguan mule ra Tena Vartovo. ⁵⁰ Iesu i valongore, ma i tatike: Koko una burut, una nurnur uka ma da valaun ia mulai. ⁵¹ Ba i pot ta ra pal, pa i nur pa ta tikai ba dir a ruk

me, ia kaka Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma ra tama i ra vavina ik, ma nana bula. ⁵² Ma dia tangi par, dia tangie; ma i biti: Koko avat a tangi, tago pa i ti mat, i va mat ika. ⁵³ Ma dia nongone ke tago dia nunure ba i tar mat. ⁵⁴ Ma i vatur ra limana ma i oro dari: Vavina ik, una tut. ⁵⁵ Ma ra tulungeana i lilikun, ma i tut muka; ma Iesu i vartuluai upi ra ana ta magit ba na en ia. ⁵⁶ Tamana ma nana dir kaian tana; ma i tugal dir, ba koko dir a ve ta tikai ta go di tar pait ia.

9

A vartuluai kai Iesu pire ra vinun ma a ivut na tarai na vartovo
(*Mat 10:5-15; Mar 6:7-13*)

¹ Ma i oro varurue pa ra vinun ma a ivut, ma i tul tar ra dekdek ma ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran ma upi diat a valagar ra umana minait. ² Ma i tulue diat ba diat a varvarvai ta ra varkurai kai God, ma diat a valagar ra lavur minait. ³ Ma i biti ta diat: Koko avat a kap ta magit ure kavava vinavana, koko ra buka, koko ra rat, koko ra gem, koko ra mani, ma koko ra ivu olovoi. ⁴ Ba ava ruk tai ta pal, avat a kiki vatikai tana, ma avat a vana mulai kan ia. ⁵ Ma diat par pa dia kapupi avat, ba ava vana mulai kan kadia pia na pal, avat a piar vue ra tobon ta ra kau i vavat upi ra vakilang ta diat. ⁶ Ma dia vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan, dia varvai ta ra bona varvai, ma dia valavalagar ta ra gunagunan par.

Erodes i purpuruan
(*Mat 14:1-12; Mar 6:14-29*)

⁷ Ba Erodes, ra luluai, i valongore go parika di tar pait ia, i lavur nuknuk tana, tago ta umana dia biti ba Ioanes i tar laun mulai kan ra minat; ⁸ ma ta ra umana dia biti ba Elias i tar vut; ma ta ra umana bula dia biti ba tikai ta diat a umana propet amana tana i tar laun mulai. ⁹ Erodes i biti dari: Iau ga kutu vue ra ulu i Ioanes; ma to ia go iau

valongore ra dari ure? Ma i nuk upi ia upi na gire.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar

(*Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ioa 6:1-14*)

¹⁰ Ba ra umana apostolo dia tar talil, dia ve ta ra lavur magit dia ga pait ia. Ma i agure diat, ma dia vana irai ta ra pia na pal a iangina Bet-saida. ¹¹ A kor na tarai dia nunure, ma dia mur ia; ma i vage pa diat, ma i tata ta diat ure ra varkurai kai God, ma i valagar pa diat dia mait. ¹² Ba i ravian vanavana, ra vinun ma a ivut dia tadav ia, dia tatike: Una tulue go ra kor na tarai upi diat a vana ta ra umana pia na pal ma ta ra gunagunan vurvurbit, diat a va ma diat a kakap pa ra nian, tago da ki ati ra pui. ¹³ I biti ta diat: Avat iat, avat a tabar diat. Ma dia biti: Ave vung a ilima ka ra gem ma ra ivu en; kan avet a vana, avet a kul pa ta magit upi na topa go ra tarai par. ¹⁴ A ilima na arip na marmar na tarai bar diat. I tatike ta kana tarai na vartovo: Avat a tulue diat upi diat a kiki togo, ba na ililima na vinun. ¹⁵ Dia pait ia, ma dia ki ra pia par. ¹⁶ Ma i vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa ure, ma i tabik ia; ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vuvung vanavana pire ra kor na tarai. ¹⁷ Dia ian, ma dia maur par; ma dia vangan ra vinun ma a ivu rat ma ra tagigina, dia ga en valili ia.

Petero i tata kapa ure Iesu

(*Mat 16:13-19; Mar 8:27-29*)

¹⁸ Ma ba i araring varkolono, a tara na vartovo dia tadav ia, ma i tir diat dari A tarai dia biti ba iau to ia laka? ¹⁹ Ma dia tatike tana ba: Ioanes ra Tena Baptaiso; ma ta ra umana ba Elias; ma ta ra umana bula ba tikai ta diat a umana propet amana tana, ba i tar laun mulai. ²⁰ Ma i biti ta diat: Ma ga avat bula, ava biti ba iau to ia laka? Petero i tatike tana: U a Kristo kai God.

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat

(*Mat 16:20-28; Mar 8:30-9:1*)

²¹ Ma i tugal diat, ma i vartuluai upi koko diat a ve ta tikai tana; ²² i biti: Natu i ra tutana na kairane mangoro na mangamangana, ma ra lavur pat-uana, ma ra lavur tena tinabar, ma ra lavur tena tutumu diat a pue vue, ma da doka, ma ba na par ta utul a bung na laun mulai. ²³ Ma i tatike ta diat par: Ba tikai i mainge upi na mur iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak pa kana bolo ra bungbung par ma na murmur iau me. ²⁴ Tago ba tikai i mari vake kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau na laun muka. ²⁵ Tago na vadongone davatane ta tikai, ba na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma na vole vue ra tulungeana tana? ²⁶ Ba tikai i vavirvir tagu ba ta kaugu lavur tinata, Natu i ra tutana bula na vavirvir tana ba na pot ta kana minamar, ma ta ra minamar bula kai Tamana, diat ma kana umana angelo. ²⁷ A dovotina go iau tatike ta vavat: Ta umana ta vavat go ava turtur ati, avat a gire ra varkurai kai God ba pa ava ti mat boko.

A ninana ta ra luana

(*Mat 17:1-8; Mar 9:2-8*)

²⁸ Ba ra lavutul na bung bar i tar taun vue go ra tinata, i agure Petero ma Ioanes ma Iakobo, ma dia tutua urama ra luana upi ra niaring. ²⁹ Ba i araring, i enana ra mangana na matana, ma kana lavur mal i pua ma i bagabagele. ³⁰ Ma ra ivu tutana, Moses ma Elias, dital tata me, ³¹ dir pot ma ra minamar, ma dital tata ure kana minat ba na tadav ia arama Ierusalem. ³² Petero dital i mamat ra mata i dital. Ba dital tar tavangun muka, dital gire kana minamar, ma ra ivu tutana bula dir tur pirana. ³³ Ma ba dir vana kan ia, Petero i biti tai Iesu: Luluai, i boina upi dat a ki ati, dat a pait ta utul a pal na turturup ati, tikai kaum, tikai kai Moses, ma tikai kai Elias; ma pa i nunure go kana tinata. ³⁴ Ma ba i

tatike boko go ra tinata, a bakut i vamalur taun diat, ma dital burut ba i pula pa dital. ³⁵ Ma ra nilai tikai ta ra bakut dari: Go Natugu, kaugu bul na vakak: avat a valongore. ³⁶ Ba i par ra nilaina, Iesu i ki varkolono. Ma dital ki mut uka tana, ma ta nam ra kilala pa dital ve ta tikai ta go ra lavur magit dital ga gire.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana

(Mat 17:14-18; Mar 9:14-27)

³⁷ Ma ta ra bung namur ba dia tar vila ba marama ra luana, a kor na tarai dia tadav ia. ³⁸ Ma tika na tutana ta ra kor i oro dari: Tena Vartovo, iau lul u ba una gire ung natugu, a tutana, tago ia kaka ra kopono natugu; ³⁹ ma a tabaran i ub ia, ma i kukukula vakaian, ma i ubu vapurpuruan ia upi na buabuai ra ngiene ma pa i mainge ba na vana kan ia, i ubu vadala pa ia muka. ⁴⁰ Iau ga lul kaum tarai na vartovo ba diat a okole vue, ma dia mama pait ia. ⁴¹ Ma Iesu i biti: Avat a taun tarai pa ava nurnur, ma ava ti tamtavun; aivia boko ra kilakilala ina ki pire vavat, ma ina ungunng pa avat laka? Una ben natum Uti. ⁴² Ma ba i vanavana pirana, a tabaran i pul vabura vue uro ra pia ma i ubu vapurpuruan ia muka. Iesu i tugal ra dur na tabaran, i valagar pa ra bul, ma i tul tar ia mulai tai tamana. ⁴³ Ma diat par dia manane muka ra ngala na dekdek i God.

Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mat 17:22-23; Mar 9:30-32)

Ba diat par dia kakaian boko ta ra lavur magit par i tar pait ia, i tatike tai kana tarai na vartovo dari: ⁴⁴ Boina ba go ra tinata na ruk ta ra talinga i vavat, ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai. ⁴⁵ Ma pa dia nunure go ra tinata, di ive kan diat, upi koko diat a nunure ilam ia; ma dia burut ba diat a tir ia ta go ra tinata.

To ia i ngala ta diat?
(Mat 18:1-5; Mar 9:33-37)

⁴⁶ Ma dia vartovo vargil ba nuve ta diat na manga ngala. ⁴⁷ Ba Iesu i gire ra nuknuk i ra bala i diat, i vatur ra bul ik, ma i vaki ia pirana, ⁴⁸ ma i tatike ta diat: Nina ba na onge go ra bul ik ta ra iangigu, na onge iau bula; ma nina i onge iau i onge bula nina i ga tulue iau uti; tago nina i ikilik ta vavat parika, ia ra ngala tuna.

Nina ba pa i tur bat avat i maravut uka avat

(Mar 9:38-40)

⁴⁹ Ioanes i tatike tana: Luluai, ave ga gire tadav tikai i okokole vue ra umana tabaran ma ra iangim, ma ave tugal ia, tago pa i murmur dat. ⁵⁰ Iesu i tatike tana: Koko da tugal ia, tago nina ba pa i tur bat avat, i maravut uka avat.

A tarai Samaria pa dia mainge Iesu

⁵¹ Ba i tar maravai ra e ba da kap ia urama, i lingan vatikai upi Ierusalem, ⁵² ma i tulue ta umana tultul, upi diat a lualua tana, ma dia vana, dia olo tai tika na gunan kai ra Samaria, upi diat a vaninara upi ia. ⁵³ Ma pa dia mainge tago i lingan upi Ierusalem. ⁵⁴ Ba kana ura tutana na vartovo, Iakobo ma Ioanes, dir gire go, dir tir ia: Luluai, u mainge laka ba amir a oro pa ra iap marama ra bakut, ba na vaimur vue diat? ⁵⁵ Ma i tur tapuku, ma i pit dir. ⁵⁶ Ma dia vana kan nam tai ta ra gunan.

Diat nina dia mainge pi diat a mur Iesu

(Mat 8:19-22)

⁵⁷ Ba dia vanavana na nga, tika na tutana i biti tana: Ina mur u ta ra lavur pakana ba una vana tana. ⁵⁸ Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap tikatikai kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikatikai kadia po, ma Natu i ra tutana pa ta kubana muka, ba na vadiop ra uluna tana. ⁵⁹ Ma i tatike tai ta ra tikai: Una mur iau. Ma i biti: Luluai, una tul tar iau ba ina vana ka boko, ina punang value tamagu. ⁶⁰ Ma i biti tana: Una nur vue ra lavur minat ba diat a punang kadia lavur minat, ma una

vana, una varvai vurvurbit ure ra varkurai kai God. ⁶¹ Ta ra tikai bula i biti tana: Luluai, iau bula ina muru; ma una tul tar iau ba ina vana, avet a varbobo tar ma diat dia ki ra kubagu. ⁶² Iesu i biti tana: Ba tikai i vatur ra ipipuk ma i lingan murmur, nam pa i topa muka ra varkurai kai God.

10

Iesu i tulue ra lavurua na vinun na tarai

¹ Ba i par go ra lavur magit, a Luluai i togoe ra lavurua na vinun na enana tarai, ma i tulue diat a evevut, ba diat a lua tana ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunan ba ia bula na vana boko tana. ² Ma i tatike ta diat: A vuai ra uma i matuka, i tup ia, ma pa i manga ra umana tena ongor tana, avat a lul ra Luluai na uma, ba na tulue ra umana tena ongor ta kana nidodoko. ³ Avat a vana, go iau tulue avat da ra umana nat na sip pire ra umana leing na pap. ⁴ Koko avat a kap ta popopoi, ba ta rat, ba ra palakau; ma koko avat a oro varvagai ma ta tikai na nga. ⁵ Ba avat ruk tai ta pal, avat a tatike value: A malmal tadav go ra pal. ⁶ Ba ta natu i ra malmal tana, kavava malmal na ki tana; ba pata, na lilikun ta vavat. ⁷ Ma avat a kiki vatikai ta nam uka ra pal, avat a ian ma avat a momo nam ra magit di tabar avat me; tago i kat ba da vabongon ra tena papalum ma ra ana. Koko avat a vanavana vurvurbit ta ra palpal. ⁸ Ba avat a olo tai ta pia na pal, ma dia ben varuk avat, avat a iaian ta nam dia tabar avat me; ⁹ avat a valagar ra lavur minait i tana, ma avat a tatike ta diat: A varkurai kai God i ti maravai ta vavat! ¹⁰ Ba avat a olo tai tika na pia na pal, ma pa dia ben varuk avat, avat a irop ta ra umana nga tana, ma avat a tatike: ¹¹ A tobon bula ta kavava pia na pal, i petep ta ra kau i vevet, ave piar tar ia ta vavat; ma avat a nunure ke ba ra varkurai kai God i maravai. ¹² Iau tatike ta vavat, ba Sodom pa na manga kaina

ta ra bung na varkurai ta dir ma nam ra pia na pal.

A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat

(Mat 11:20-24)

¹³ Na kaina tam Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago ra lavur dekdek iau ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon, gala diat a ti nukpuku amana iat, diat a ti mong ma ra mal na tabun ma diat a ti kiki ta ra kabu na iap. ¹⁴ Tiro ma Sidon pa dir a manga kaina ta ra varkurai da amur. ¹⁵ Ma u bula Kapernaum, una malamala luluai tuk ta ra bakut laka? Da vairop iu ura ta ra ruarua na tulungen. ¹⁶ Nina i valongore avat, i valongore iau bula; ma nina i piam vue avat, i piam vue iau bula, ma nina i piam vue iau, i piam vue bula nina i ga tulue iau uti.

Ra lavurua na vinun dia talil

¹⁷ Ma ra lavurua na vinun dia talil mulai ma ra gugu, dia tatike: Luluai, a lavur tabaran bula dia ongo ta vevet ta ra iangim. ¹⁸ Ma i biti ta diat: Iau ga gire Satan i bura ba marama ra bala na bakut da ra meme. ¹⁹ Iau tar tul tar ra varkurai ta vavat upi avat a ruarua ra umana vui ma ra umana kokopagapagen bula, ma ure ra lavur dekdek i ra ebar, ma pa ta magit muka na vakaina avat. ²⁰ Ma koko avat a gugu tago ra lavur tabaran dia ongo ta vavat, avat a gugu, tago di ga tumu ra iang i vavat arama ra bala na bakut.

Iesu i gugu

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Ta nam ra pakana bung i gugu ta ra Takodo na Tulungen, ma i tatike: Tama, u ra Luluai ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan parika bula, iau pite pa u, tago u ga ive go ra lavur magit kan ra lavur tena kabinana, ma kan ra lavur tena minatoto bula, ma u tar vaarike tai ra lavur kuramana ka; maia pa, Tama; tago u ga manane muka damana. ²² Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i

nunure Natuna, Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka, ma nina bula ba Natuna i mainge upi na vaarike tar ia tana. ²³ Ma i tur tapuku tadav kana tarai na vartovo, ma i ve varkolono diat ba: Diat ba ra kiau na mata i diat i gire nam ava giragire dia ti doan! ²⁴ Tago iau tatike ta vavat ba: Mangoro na propet ma mangoro na king dia ga mainge upi diat a gire ra lavur magit ava giragire, ma pa dia ga gire; ma dia ga mainge upi diat a valongore ra lavur magit ava valavalongore, ma pa dia valongore.

A tinata valavalar ure ra bo na te Samaria

²⁵ Ma tika na tena kabinana ta ra varkurai i tur ma i valar ia, i biti tana: Tena Vartovo, ava ina pait ia, upi kaugu ra nilaun tukum? ²⁶ Ma i biti tana: Ava di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai? Ava u luk ia tana? ²⁷ Ma i tatike bali ia dari: “Una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra dekdekim parika, ma ra nuknukim parika; ma una mari talaim da u mari mule u.” ²⁸ Iesu i biti tana: I takodo kaum tinata, una pait muka nam, ma una laun tana. ²⁹ Ma i mainge ba na vuavue pila bat mule, ma i tir Iesu ba: la ra talaigu? ³⁰ Iesu i tatike tana: Tika na tutana i vanavana marama Ierusalem ura Ieriko; ma i vana taun ta umana tena nilong, dia pala vue kana lavur mal, dia kita ia, ma dia vana kan ia, ma i to na mat. ³¹ Ma tika na tena tinabar i vanavana ba ta nam ra nga; ba i gire, i bolo akit ia ka tai ra papar. ³² Damana bula tika na tutana ta ra vuna tarai Levi, ba i tadav ia, i gire ke, ma i bolo akit ia ka tai ra papar. ³³ Ma tika na te Samaria ba i vanavana, i pot abara; ma ba i gire, i mari ia muka; ³⁴ ma i tadav ia, i pulu ra umana baba tana, ma i lolonge tar ra dangi ma ra vain tana, i vako ta kana vavaguai, ma i kap ia ta ra pal na vavagil, ma i balabalaure. ³⁵ Ma ta ra bung i mur tana, i pong pa ra ivu denaria, i tul tar ia tai nina kana ra pal, ma i biti: Una balaure; ma ba ta magit bula una tabar ia me, ba iau

talil ina bali ia tam. ³⁶ Nuve ta go dital u nuk ia ba dir talaina ma nina i ga vana taun ra umana tena nilong? ³⁷ Ma i tatike tana: Nina i ga mari ia. Ma Iesu i biti tana: Una vana, una pait ia damana.

Iesu i ki ta ra kuba i Maria ma Mata

³⁸ Ba dia vanavana mulai, i olo tai tika na pia na pal; ma tika na vavina, a iangina Mata, i ben varuk ia ta ra kubana. ³⁹ Ma tanavavina, a iangina Maria, i ki pire ra ura kau i Iesu, i valavalongore kana tinata. ⁴⁰ Mata i tup ia ra varvakai, ma i tadav ia, ma i biti: Luluai, pa una nuk pa tanavavigu, tago i tar nur vue iau, ma iau varvakai varkolono? Una tulue ba na maravut iau. ⁴¹ A Luluai i biti tana: Mata, Mata, u ngarao ma u varvakai bula ma ra mangoro na magit! ⁴² A kopono ko ra magit da iba upi ia; ma Maria i tar pilak pa ra bo na mangamangana, ma pa ta muka na tak vue kan ia.

11

A vartovo kai Iesu ure ra niaring (Mat 6:9-13; 7:7-11)

¹ Ba i tar araring papa tai tika na gunan, tikai ta kana tarai na vartovo i lul ia dari: Luluai, una tovo avet ta ra niaring, da Ioanes bula i ga tovo kana tarai na vartovo. ² Ma i biti ta diat: Ba ava araring, avat a tatike dari: Tama i vevet, boina ba da ru ra iangim. Boina ba kaum varkurai na vut. ³ Una tabar avet a bungbung par ma ra aveve nian. ⁴ Ma una re vue kaveve lavur varpiam; tago avet bula, ave rere vue nam parika di pait ia ta vevet. Ma koko una ben avet ta ra varilam.

⁵ Ma i tir diat: I ta vavat ba na vana tadav talaina ra mutumut ma na tatike tana: Talaigu, iau kail u upi ta utul a gem; ⁶ tago ta ra talaigu i tar pot piragu ta kana vinavana, ma pa iau vung ta magit ba ina tabar ia me; ⁷ ma nina ara na pal na biti: Koko una vabalaguan iau; go di tar banu bat ra pal, ma ra umana natugu bula go ave va, iau pa ina irop upi

ina takan tar ia tam? ⁸ Iau tatike ta vavat: A dovotina i ol ba na irop ma na takan tar ia tai talaina, ma tago i vovo pa ia na irop, ma na takan tar nam parika i mainge. ⁹ Go iau tatike ta vavat: Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tikitikan, ma avat a na tadav ia; avat a pipidil, ma da papa are avat. ¹⁰ Tago diat dia araring, da tabar diat par tikitikai; ma nam i pipidil, da papa are. ¹¹ To ia ta vavat ba natuna na lul ra gem tana, na tabar ia ma ra vat ika? Ba na lul ia upi ta en ma na tabar ia ma ra vui ka? ¹² Ba na lul ia upi ta kiau, ma na tabar ia ma ra kokopagapagen ika? ¹³ Ba avat a lavur kaina, ava nunure ra bo na vartabar tai ra lavur natu i vavat, a dovotina muka ba Tama i vavat i ki arama ra bala na bakut, na tul tar ra Takodo na Tulungen ta diat dia lul ia.

Iesu dir ma Beelsebul
(*Mat 12:22-30; Mar 3:20-27*)

¹⁴ Ma i okole vue ra tabaran i bombom. Ba ra tabaran i tar irop, a tutana i ga bombom i tata mulai, ma ra kor na tarai dia kakaian tana. ¹⁵ Ma ta ra umana dia tatike: I okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul,* a luluai kai ra lavur tabaran. ¹⁶ Ta ra umana bula dia valam ia, dia lul ia upi ta vakilang marama ra bala na bakut. ¹⁷ Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike ta diat: A lavur vuna gunan ba dia varubu vargil ma diat mulai ke, diat a tamtavul uka; ma ra pal ba dia varubu ma diat mulai ke tana, na tarip. ¹⁸ Ma ba Satan i varubu mule ke me, kana varkurai na tur dave? Tago ava biti ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul. ¹⁹ Ona iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okokole vue diat ma ra dekdek i to ia? Go diat ika, diat a kure avat. ²⁰ Ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra kaka na lima i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut pire vavat. ²¹ Ba ra tena ongor i tar vargal muka ma i balaure ra kubana, kana vurvur

magit i va bulu; ²² ma ba ta ra tikai, a dekdek iat, i pot tadav ia, ma i uvua pa ia, i ra vue kana lavur vargal i ga nurnur tana, ma i tibe kana vurvur magit. ²³ Nina ba pa i tur maravut iau, i tur bat ika iau, ma nam ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue ke.

Ra tabaran i talil
(*Mat 12:43-45*)

²⁴ Ba ra dur na tabaran i irop kan ra tutana, i vanavana alalu ta ra gunagunan pata tava tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana; ma tago pa i na tadav ta na, i biti: Ina talil mulai tadav nina ra kubagu iau ga mareng kan ia. ²⁵ Ba i vut i tana, i gire ba di ga arupe, ma di ga mar ia. ²⁶ Ma i vana, ma i agure pa ta ra lavurua na tabaran bula, nina dia manga kaina ta diat; ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra tutana i manga kaina namur, ma ania lua pata.

A dovot na gugu

²⁷ Ba i tatike boko go ra lavur tinata, tika na vavina ta ra kor i manga biti tana: I ti doan muka nam ra tatal na bul di ga kava u tana, ma ra ura u bula u ga u tana. ²⁸ Ma i biti: A dovot go bula, ba diat, dia valongore ra tinata kai God ma dia torom bula tana dia ti manga doan tana.

A nilul upi ra magit na padapada varvo
(*Mat 12:38-42*)

²⁹ Ba ra lavur tarai dia tar kor varurung pirana, i tatike: Go ra taun tarai a taun tarai na varpam; i nuk upi ta vakilang, ma pa da ve tar ta vakilang tana, ia kaka ra vakilang i Iona. ³⁰ Tago da amana Iona a vakilang tadav ra tarai Nineve, damana bula Natu i ra tutana a vakilang tadav go ra taun tarai. ³¹ A tadar vavina maro ra matana taubar na tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma na kure vakaina; tago i ga pot mara ra gunagunan vailik iat upi na valongore ra kabinana kai Solomon,

* **11:15:** Beelsebul, a kukuraina "A Luluai na ul a buta"; a Judaia dia ga vaiang Satan me.

ma go tikai i ngala tai Solomon go kari. ³² A tarai Nineve diat a tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma diat a kure vakaina; tago dia ga nukpuku ta ra varvai kai Iona; ma go tikai i ngala tai Iona go kari.

Ra lamp ure ra paka i dat
(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ Ba ta tikai na valiting ra lamp, pa na vung ia ta ra tung na pal, ma pa na tuba ma ra valavalar na kon, na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapa. ³⁴ A kiau na matam ia ra lamp ure ra pakam; ba ra kiau na matam i dovot, a pakam par na buka ma ra kapa; ba i kaina, ra pakam bula na buka ma ra bobotoi. ³⁵ Damana una balaure upi koko ra kapa i ki tam na bobotoi ka. ³⁶ Ba ra pakam par i buka ma ra kapa, ma pata ik tana i bobotoi, na buka parika ma ra kapa, da ra ngala na talapar i ra lamp na vakapa u.

Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu
(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

³⁷ Ba i tatata boko, tika na Parisaio i ting pa ia ba dir a ian me, ma i ruk, i ki pire ra nian. ³⁸ Ba ra Parisaio i gire, i kaian tana, tago pa i vargi lua upi ra nian. ³⁹ Ma ra Luluai i tatike tana: A dovotina avat a lavur Parisaio ava dur ra muru i ra la ma ra muru i ra kadui bula; ma ra bala i vavat i buka ma ra nilong ma ra lavur varpam. ⁴⁰ Avat a umana lunga, pa i dari laka ba tikai ka i ga pait ra tamuru i ra umana magit ma ra bala i diat bula? ⁴¹ Avat a vartabar ika ma nam ra lavur magit ta ra bala i vavat, ma ra lavur magit par na gongom ta vavat.

⁴² Na kaina ta vavat ra lavur Parisaio, tago ava tul tar tikitika na pakana ta ra vinvinun ure ra davai i ang na vuvuvul, ma ra lavur nat na davai na vinauma par, ma ava pait lake ra mangamangana takodo ma ra varmari kai God! I boina tuna ba ava tar pait go, ma koko ava tar pait valubane nam! ⁴³ Na kaina ta vavat a umana Parisaio, tago ava mainge ra

umana kiki na lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra nioro varvagai ta ra lavur tavul a bung. ⁴⁴ Na kaina ta vavat, tago ava vardada ma ra umana tung na minat pa di gire, ma ra tarai dia vanavana taun ia ma pa dia nunure!

⁴⁵ Ma tikai ta diat a umana tena kabinana ta ra varkurai i biti tana: Tena Vartovo, ona u tatike ra dari, u vul avet bula. ⁴⁶ Ma i biti: Na kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai bula, tago ava puak tar ra umana kinakap i tup ra tarai dia kapkap diat, ma avat, pa ava bili diat ma ta kopono kaka na lima i vavat ika! ⁴⁷ Na kaina ta vavat, tago ava pait ra umana babang na minat i ra umana propet, ma ra umana tama i vavat, dia ga doko diat! ⁴⁸ Dari ava varvai ma ava mulaot bula ta ra lavur papalum kai ra umana tama i vavat; tago dia ga doko diat, ma avat, ava pait ra babang na minat i diat. ⁴⁹ Damana bula ra minatoto kai God, i ga tatike: Ina tulue ra umana propet ma ra umana apostolo tadav diat, diat a doko ta ra umana, ma ta ra umana diat a vakadik diat, ⁵⁰ upi da tir pa ra gapu i ra lavur propet parika, i ga talingir papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ta go ra taun tarai; ⁵¹ da tur pa la ma ra gapu i Abel ma tuk tar ra gapu i Sakaria, nam i ga virua livuan ta ra uguugu na vartabar ma ra pal tabu; ioi, iau tatike ta vavat, da tir pa ia tai go ra taun tarai. ⁵² Na kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai, tago ava ga tak vue ra ki ure ra kabinana! Avat iat pa ava ga ruk ma ava ga tur bat ika diat, dia ga mainge ra niruk.

⁵³ Ba i irop kan nam ra pal, a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio dia tut ma ra kankan ure, ma dia vovo pa ia upi na varvai tai ta mangoro na magit; ⁵⁴ ma dia kiki ue upi ta tinata ta ra ngiene upi diat a takun ia me.

12

Iesu i vaale diat ure ra tinata na

vaongo

(Mat 10:26-27)

¹ Ma ba mangoro na arip na mar-mar na tarai dia tar koakor varurung, ma dia kamir vargilgiliane diat, i biti tadav kana tarai na var-tovo: Avat a balaure value pa avat kan ra leven kai ra lavur Parisaio, tago ra vaongo ko. ² Ma pa ta magit di ga tuba ba pa da vaarike boko; ma pa ta magit di ga ive ba pa da nunure boko. ³ Ma nam parika ava ga tatike ta ra bobotoi, da valongore boko ta ra kapa; ma nam ava ga varmaianao me ta ra pakana pal ara iat, da varvarvai tana ta ra lavur ulaul a pal.

Una burutue to ia?

(Mat 10:28-31)

⁴ Iau tatike ta vavat, a umana ta-laigu: Koko avat a burutue diat dia dokodoko ra paka i vavat, ma ba di tar pait ia, pa dia nunure ba ava bula diat a pait ia. ⁵ Go iau vaale avat ta nina ba avat a burut tana: Avat a burut ta nam ba kana ra dekdek upi na vuavue tar bula ra tulungea i vavat ura geena* ba i tar vardodoko; ioi, avat a burut muka tana. ⁶ Di kulkul pa ra ililima na levon ma ra ura toea ka laka? Ma pa di valubane ta tikai ta diat ta ra mata i God. ⁷ Di ga tar luk vapar ra lavur pepe na ulu i vavat. Koko avat a burut, tago avat ava ngatngat ta ra mangoro na levon.

Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu

(Mat 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ma nam i tata kapa ta ra mata i ra tarai ure iau, Natu i ra tutana na kale pa ia ta ra mata i ra lavur angelo kai God. ⁹ Ma nam i pue vue iau ta ra mata i ra tarai, da pue vue bula ta ra mata i ra lavur angelo kai God. ¹⁰ Ma nina i tatike ta kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue boko tana; ma nina i vul ra Takodo na Tulungen pa da re vue muka tana. ¹¹ Ba dia ben avat ta ra mata i ra kiki na varkurai ta ra umana pal na lotu ma ta ra

mata i ra lavur luluai, koko avat a ngarao, ba avat a tata dave, ba ava avat a tatike; ¹² tago ra Takodo na Tulungen na tovo tar ia ta vavat ta nam ra pakana bung nam ra magit i topa avat upi avat a tatike.

A tinata valavalar ure ra lunga na uviana

¹³ Ma tikai ta ra kor i biti tana: Tena Vartovo, una tata pa turagu ba na tibe varbaiane amir ma kamimir tabarikik. ¹⁴ Ma i biti tana: To An, to ia i ga tibe iau upi iau a tena varkurai, ba ra tena tiniba ta mummur? ¹⁵ Ma i biti ta diat: Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat kan ra puruai na bala; tago ra nilaun kai tikai pa i vuna ta kana peal magit. ¹⁶ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat, dari: A umauma kai tika na uviana i vuai mat; ¹⁷ ma i nuk ia ra balana dari; Ava ina pait ia, tago pa ta pal ba ina vung ra lavur vuai kaugu uma tana? ¹⁸ Ma i biti: Ina pait go, ina re vue kaugu umana pal na vuvuvung, ma ina pait mule ta umana ngala iat, ma ina vung kaugu kon ma kaugu tabarikik tana. ¹⁹ Ma ina biti ta ra tulungeagu dari: Tulungeagu, mangoro kaum tabarikik ure ta mangoro na kilala; una ngo, una ian, una momo, ma una gugu. ²⁰ Ma God i tatike tana: U a lunga, go ra marum da tak vue ra tulungeam tam, ma kai ia laka nam ra lavur magit u ga mal varurue? ²¹ Damana nam i vuvuvung upi kana ka, ma pa i uviana pire God.

Nurnur tai God

(Mat 6:25-34)

²² Ma i biti tai kana tarai na var-tovo: Go iau tatike ta vavat ba koko avat a ngarao upi ra nilaun, ba ava avat a en ia; ba ure ra paka i vavat, ba ava avat a mong me. ²³ Tago a nilaun i ngala ta dir ma ra nian, ma ra paka i vavat i ngala ta dir ma ra mal. ²⁴ Avat a nuk pa ra umana kotkot; pa dia vavauma, pa dia ingaingata, pa kadiat ta pal na

* **12:5:** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

vuvuvung, ba ta pal na nian; ma God i tabatabar diat; ma pa ava ti boina vang ta ni ra umana beo? ²⁵ To ia ta vavat ba i ngarao, na valolovina ik ika kana nilaun? ²⁶ Ba ava mama pait nam i ikilik, avat a ngarao dave ure nam i ngala? ²⁷ Avat a nuk pa ra umana vaigoara, dia tavua dave? Pa dia papalum, pa dia viri mal; ma go iau varve avat, ba Solomon ta kana minamar par pa i mong da tikai ta go diat. ²⁸ Ba God i mal ra vura ra pupui dari, nina i tavua gori, ma ningene di voto ra ubu me, pa na vamong pa avat laka? I ikilik muka kavava nurnur. ²⁹ Koko avat a anan ba ava avat a en ia, ba ava avat a mome, ma koko avat a lavur nuknuk. ³⁰ Tago ra tarai vakuku ta ra rakarakan a gunagunan dia anan upi go ra lavur magit; ma Tama i vavat i nunure go ra lavur magit ava iba up ia. ³¹ Avat a anan upi kana varkurai, ma na tul tar bula go ra lavur magit ta vavat.

A tabarikik arama ra bala na bakut

(Mat 6:19-21)

³² Avat a kikil na sip ik; koko ava burut; tago Tama i vavat i gugu upi na tabar avat ma ra varkurai. ³³ Avat a ivure kavava tabarikik, ma avat a vartabar me; avat a mal ra umana popopoi upi kavavat ba pa diat a maulana, a vuvuvung arama ra bala na bakut ba pa na panie, ma pa ta tena nilong na vana maravai pirana, ma pa ta vui ikik na vakaina. ³⁴ Tago a nuknukim na kiki ta nam ra gunan kaum tabarikik i tur tana.

Ra tultul i ki na vaninara

³⁵ Avat a vi pit ra livua i vavat, ma avat a vabirao kavava umana lamp; ³⁶ ma avat a vardada ma ra tarai dia nuknuk upi kadia luluai ba na talil kan ra lukara na varbean, upi, ba i vut ma i pipidil, da papa are vuavue. ³⁷ Nam ra lavur tultul ba ra luluai i vut, ma i gire tadav diat dia monamono, dia ti doan; a dovot go iau tatike ta vavat, ba ia iat na vi pit ma na tul tar ia ta diat upi diat a ki ta ra nian, ma na pot ma na torom ta diat tana. ³⁸ Ba na vut ta ra

vauruana pakana varkia na nimono, ba ta ra vautuluna, ma na gire tadav diat damana, nam ra umana tultul dia ti doan. ³⁹ Avat a nunure go: Gala ra luluai na pal i tar nunure ra pakana marum a tena nilong na vut tana, gala na balabalaure, pa na nur vue ra kubana upi da lobong ia. ⁴⁰ Avat bula, avat a ki na vaninara; tago Natu i ra tutana na vut ta ra pakana bung ba pa ava nuk pa ia tana.

A dovot na tultul ma nam pa i dovot

(Mat 24:45-51)

⁴¹ Petero i tir ia: Luluai, u tatike go ra tinata valavalar ta vevet ika, ba tadav ra tarai par laka? ⁴² A Luluai i tatike: To ia ra tultul i dovot ma i kabinana bula, upi kana luluai na tibe ba na kure ra kubana, ma na tibatibe diat tana ma kadia tiniba na nian ta ra kilalana? ⁴³ Nam ra tultul i ti doan ba kana luluai i vut, ma i gire babare i papait ia damana. ⁴⁴ A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia ba na kure kana tabarikik parika. ⁴⁵ Gala nam ra tultul na nuk ia ra balana dari: Kaugu luluai na vavuan, ma i kitakita ra tarai na tultul ma ra umana tultul na vavina bula, ma i iaian, ma i momamomo, ma i longlong tana; ⁴⁶ a luluai kai nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia ma ta ra pakana bung ba pa i nunure, ma na manga virit ia, ma na tibe tar kana balbali varurung ma diat ba pa dia nurnur.

⁴⁷ Nam ra tultul ba i tar nunure ra nuknuk i kana luluai, ma pa i vaninara tana, ma pa i murmur kana nuknuk, da manga kita ia; ⁴⁸ ma nam i ngulngul, ma i pait ika ra lavur mangamangana i topa ia ba da kita ia tana, da kita ia ikilik ika. Ma tai nina di ga tibe ma ra ngala, da nuk upi ra ngala tana; ma tai nina di nur tar ra peal, da titir boko upi ra peal bula.

Iesu ia ra vuna ta ra varngangar

(Mat 10:34-36)

⁴⁹ Iau tar vut upi ina vue tar ra iap ta ra rakarakan a gunagunan

parika; ma iau mainge muka upi na io. ⁵⁰ Kaugu tika na baptaiso boko da baptaiso iau me, ma iau kaina upi na par. ⁵¹ Koko avat a nuk ia ba iau tar pot upi ra malmal ra pia. Iau tatike ta vavat: Pata, upi ra varngangar iat; ⁵² tago papa go a ilima tai tika na pal diat a tur varbaiai, a utul dia varngangar ma ra ivut, ma ra ivut dia varngangar ma ra utul. ⁵³ Diat a tur varbaiai, a tutana na tut ure natuna, ma a bul na tut ure tamana; a vavina ure natuna a vavina, ma ra bul vavina ure nana, ma ra enana vavina na tut ure ra enana vavina.

*A kabinana ure ra e
(Mat 16:2-3)*

⁵⁴ Ma i tatike tai ra kor na tarai bula: Ba ava gire ra bakut i tut ta ra matana labur, ava tatike vuavue ba: I maravai ba na bata; ma a dovotina. ⁵⁵ Ba ava gire i taubar, ava tatike: Na tup ia ra keake; ma a dovotina. ⁵⁶ Avat a umana tena vaongo, ava kabinana upi avat a kure ra mata i ra gunagunan ma ra bakut, ma dave pa ava kabinana upi avat a kure go ra kilala?

*Una vovo pa kaum ebar
(Mat 5:25-26)*

⁵⁷ Ma avat iat, ta ra ava pa ava kure ra mangamangana takodo? ⁵⁸ Ba amur vanavana boko ma kaum ebar tadav ra tena varkurai, una vovo pa ia na nga upi una langalanga kan ia; kan na al pa u tadav ra tena varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar u tai ra tultul, ma ra tultul na vue varuk u ta ra pal na banubat. ⁵⁹ Go iau tatike tam: Pa una irop muka tana, ona pa u bali vapar ra lavur toea parika.

13

Una vana kan ra kaina mangamangana kan una mat

¹ Ta nam ra e, ta umana dia vana pirana ma dia varve ure nam ra tarai Galilaia ba Pilato i ga ubu poto ra gapu i diat ma kadia umana tinabar. ² Ma i tatike bali diat dari: Ava nuk ia laka ba nam ra tarai Galilaia a umana tena varpam iat ta diat a

Galilaia parika, tago ra dari i ga ubu diat? ³ Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana. ⁴ Ba nam ra vinun ma lavutul ba ra pal vartaun Siloam i ga tarip taun diat ma i ga doko diat, ava nuk ia laka ba diat ra umana tena varpam ta diat ra tarai par dia ki Ierusalem? ⁵ Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana.

A tinata valavalar ure ra lovo nina pa ta vuaina tana

⁶ Ma i tatike go ra tinata valavalar; Tika na tutana i ga vaume ra lovo ta kana uma na vain, ma i tadav ia, i nuk upi ta vuaina tana; ma pata. ⁷ Ma i tatike tai ra tena malmal uma: Go ra utul a kilala iau mama tikan upi ta vuaina ta go ra lovo; una mut vue! Dave go i tur bat ra uma? ⁸ Ma i tatike bali ia dari: Luluai, una nur vue go ra kilala bula, upi ina kal kikil ia, ma ina pupunang tar tana; ⁹ ma ari ona na vuai namur, i boina; ma ona pata, io, una mut vue muka.

Iesu i valagar pa ra vavina i talikun ra pakana ta ra Bung Sabat

¹⁰ Ma i vartovo tai tika na pal na lotu ta ra Bung Sabat. ¹¹ Ma tika na vavina i ki tana, a tabaran na binilua i ga ovai tana a vinun ma lavutul na kilakilala, ma i talikun ra. pakana, ma i mama al kodoa. ¹² Ma Iesu i gire, i ora, ma i tatike tana: Ia An, u ti oton kan kaum minait. ¹³ Ma i vung ra ura limana tana, ma i tur takodo vuavue, ma i pite pa God. ¹⁴ Ma ra tena kukure pal na lotu i kankan, tago Iesu i tar valagar ta ra Bung Sabat, ma i biti tai ra tarai: A laptikai na bung upi ra tarai diat a papalum tana; avat a vana uti tana, upi da valagar pa avat, ma koko ta ra Bung Sabat. ¹⁵ Ma ra Luluai i tatike tana: Avat a umana vaongo, avat par tikitikai, pa ava pala vue kavava bulumakau, ba kavava as kan ra kubana, ma ava agure laka ta ra Bung Sabat tadav ra tava? ¹⁶ Go ra vavina a bul mur tai Abaraam,

ma Satan i ga vi ia ra vinun ma lavutul na kilakilala, ma ta ra ava pa da pala vue go ra vivi kan ia ta ra Bung Sabat? ¹⁷ Ba i tatike go ra lavur tinata, diat par dia vartoto me, dia vavirvir; ma ra kor na tarai dia gugu ta go ra lavur bo na magit par i tar pait ia.

A tinata valavalar ure ra pat na mastad

(*Mat 13:31-32; Mar 4:30-32*)

¹⁸ Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra ava? Ava ina valarue me? ¹⁹ Dir vardada ma ra pat i ra mastad,* tika na tutana i kap ia, ma i vaume ta kana uma; ma i tavua, ma i ngala na davai; ma ra lavur beo liuliu dia ra.kan ta ra ingaingarina.

A tinata valavalar ure ra leven
(*Mat 13:33*)

²⁰ Ma i biti mulai: Ava ina valarue ra varkurai kai God me? ²¹ Dir vardada ma ra leven nina tika na vavina i ga vatur ia, ma i pototo ive ma ra utul a valavalar na plaua, ma ra ik boko i leven parika.

Ra mataniolo i irivo
(*Mat 7:13-14,21-23*)

²² Ma i alalu ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunagunan, i vartovo vanavana, ma i vana tuk tar urama Ierusalem. ²³ Ma tikai i tir ia: Luluai, a paupau ka laka diat da ga valaun diat? Ma i biti ta diat: ²⁴ Avat a ongor upi avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago iau tatike ta vavat, mangoro boko diat a valar ra niruk tana, ma pata. ²⁵ Ba ra luluai na pal i tar tut, ma i tar banu ra matakilalat, ma ava turtur ra pia, ma ava pipidil ta ra banbanu ma ava biti dari: Luluai, una papa are avet; na biti ke ta vavat dari: Pa iau nunure avat ba avat mamave; ²⁶ ma avat a tur pa ra tinata dari: Ave ga ian ma ave ga momo ta ra luaina matam, ma u ga vartovo ta kaveve lavur nga; ²⁷ ma na biti: Iau varve avat, ba pa iau nunure avat ba avat mamave; avat a umana tena pait ra kaina magit par, avat a vana kan iau. ²⁸ A tinangi boko ma ra

vangvangia palangia, ba avat a gire Abaraam, Isak ma Iakob ma ra lavur propet par ta ra varkurai kai God, ma avat, di okole vue ka avat. ²⁹ Ma diat a yut maro ra matana taur ma ra taoai ma ra labur ma ra taubar ma diat a ki ta ra varkurai kai God. ³⁰ Ma ta umana dia murmur, diat a lua, ma ta ra umana dia lua, diat a murmur uka.

Iesu i mari Ierusalem
(*Mat 23:37-39*)

³¹ Ta nam ra pakana bung iat ta ra umana Parisaio dia vut, dia biti tana: Una irop, ma una vana; tago Erodes i mainge upi na doko u. ³² Ma i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve nam ra leing na pap ba: Go iau valavalagar gori ma ningene; ma oari ina ngo. ³³ Ma ina vanavana gori ma ningene ma oari bula, upi koko ra propet na virua tai ta ra gunan irai, aro Ierusalem iat. ³⁴ Ierusalem, Ierusalem, nam i dokodoko ra lavur propet, ma i tupatupar diat, dia tul-tulue diat tadav ia! Aivia ra bung iau ga mainge ba ina varurue ra lavur natum, da ra kakaruk i varurue ra lavur natnatina ta ra vavai na be-beana, ma ava ol ika. ³⁵ Gire! A kuba i vavat i tur vakuku ka pire vavat; ma iau tatike ta vavat: Pa avat a gire mule iau tuk ta ra bung ba avat a biti tana dari: Da pite pa nina i pot ma ra iang i ra Luluai.

14

Iesu i valagar pa tika na minait

¹ Ma ba i ruk ta ra kuba i tika na luluai ta diat a umana Parisaio ta ra Bung Sabat, upi na en ra gem, dia kiki ue ke. ² Ma tika na tutana i mait i polo ra pakapakana, ma i ki maro lua tana. ³ Iesu i tir ra umana tena kabinana ta ra varkurai ma ra umana Parisaio dari: I takodo ba da valagar ta ra Bung Sabat ba pata? ⁴ Ma dia ki mut uka. Ma i vatur ia, i valagar pa ia, ma i tul vue. ⁵ Ma i biti ta diat: To ia ta vavat ba kana as ba kana bulumakau i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma pa na al vatutua

* **13:19:** A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka ra davaina iat i ngala.

lulut pa ia laka? ⁶ Ma pa i tale diat upi diat a bali mule go ra lavur tinata.

A madu na bala ma ra varmari pire ra vaira

⁷ Ba i gire diat di ga ting pa diat, dia pilak pa ra umana kiki na lua, i tatike ra tinata valavalalar ta diat, dari: ⁸ Ba tikai i ting pa u ta ra lukara na varbean, koko una ki ta ra kiki na lua; kan i tar ting pa tikai bula i ngala ta mumur, ⁹ ma nam i ga ting pa amur na pot ma na biti tam: Una ki are go ra tutana; ma una vana na vavirvir upi ra kiki namur. ¹⁰ Ba di tar ting pa u, una vana ma una ki ta ra kiki i mur kakit, ma ba nina i ga ting pa u i pot, na biti tam: Talaigu, una mai, una ki rikai na lua; ma diat par ava ki varurung ma diat ta ra nian, diat a ru u. ¹¹ Tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia, ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

¹² Ma i biti bula tai nina i ga ting pa ia: Ba u mal pa ra nian na keake ba ra nian na ravian, koko una ting pa ra lavur talaim, ma ra lavur turam, ma ra lavur niurum, ma ra lavur tadar tana, kan diat a ting pa u bula ma diat a bali ia tam. ¹³ Ba u mal pa ra lukara, una ting pa ra lavur luveana, ma ra lavur kakak, ma ra lavur kekebau, ma ra lavur pula; ¹⁴ ma una doan; tago vakir kadiat ta magit upi diat a bali ia me tam; da bali ia tam ta ra nilaun mulai kai ra lavur tena takodo.

A tinata valavalalar ure ra ngala na lukara
(Mat 22:1-10)

¹⁵ Tikai ta diat dia ki me ta ra nian, ba i valongore go ra lavur tinata, i tatike: Nina ba na en ra gem boko ta ra varkurai kai God, i ti doan. ¹⁶ Ma Iesu i biti tana: Tika na tutana i mal pa ra ngala na nian ma i ting pa mangoro tana; ¹⁷ ta ra pakana bung na nian i tulue kana tultul upi na ve diat, di ga ting pa diat, ba: Avat a mai; tago di tar vaninare ra lavur magit par. ¹⁸ Ma diat par dia vura tata bat diat. A luaina i biti tana:

Iau tar kul pa ra pakana pia, ma ina vana, ina gire muka; iau lul u ba da nur vue iau. ¹⁹ Ma tikai bula i biti: Iau tar kul ra ilima na uraura bulumakau, ma ina vana, ina valar diat; iau lul u ba da nur vue iau. ²⁰ Ma ta ra tikai bula i biti: Amir tar taulai ma tika na vavina, ma i dekdek upi ina vana. ²¹ Ma ra tultul i vana, ma i ve kana luluai ta go ra lavur tinata. Ma ra luluai na pal i kankan ma i biti tai kana tultul: Una vana lulut ta ra lavur nga, ma ta ra lavur nga ikik ta ra pia na pal, ma una ben pa ra umana kakak, ma ra umana pula, ma ra umana kekebau. ²² Ma ra tultul i biti: Luluai, di tar pait nam parika u vartuluai upi ia, ma pa i kor boko. ²³ Ma ra luluai i biti tai ra tultul: Una vana ta ra lavur nga tur, ma ta ra lavur nga na umauma, una vo pa diat, upi diat a ruk upi kaugu pal na kor. ²⁴ Tago iau tatike ta vavat: Koko ta tikai ta diat, di ga ting pa diat, na ian kilang kaugu nian.

Ra tarai na vartovo diat a vungue kadia tabarikik parika
(Mat 10:37-38)

²⁵ Ma a ngala na kor na tarai dia varagur me; ma i tur tapuku ma i tatike ta diat: ²⁶ Ba tikai i tadav iau ma pa i milikuane tamana, ma nana, ma kana taulai ma ra umana natuna, ma ra umana turana, ma ra umana taina, io, ma kana nilaun bula, vakir kaugu tutana na vartovo. ²⁷ Nina ba pa i puak pa kana bolo ma pa i murmur iau me, vakir kaugu tutana na vartovo. ²⁸ Tago to ia ta vavat ona i mainge upi na pait ra pal vartaun, ba pa na ki boko upi na luk value pa ra mataina, pi na matoto ba na pait ot pa ia ba pata? ²⁹ Kan ba i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia, ma diat par dia gire, diat a kulume tana, diat a biti: ³⁰ Go ra tutana i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia. ³¹ Ba to ia ra king, ba i vana oai upi ra vinarubu ma ta ra king, ba pa na ki boko upi na nuknuk lua ba ra vinun na arip na marmar na tarai na topa bar ra ura vinun na arip na marmar na tarai kai nina i

tut na vinarubu ure? ³² Kan ba nina ta ra tikai i vailik boko kan ia, na tulue tadav ia ma na lul pa ra malmal tana. ³³ Damana ba tikai ta vavat pa i vungue kana tabarikik parika, vakir kaugu tutana na vartovo.

*Ra solt nina pa i topa ta magit
(Mat 5:13; Mar 9:50)*

³⁴ A solt i boina; ma gala ra mapak i ra solt i panie, da vamapak mule ma ra ava? ³⁵ Pa i topa ra pia, ma pa i topa ra ul a puputa, da vue ke. Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

15

*A sip i ga rara
(Mat 18:12-14)*

¹ Ma ra lavur tena varurue tokom ma ra lavur tena varpam par dia tadav ia upi diat a valongore. ² Ma ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu dia tata mukumuk ure, dia biti: Go ra tutana dia varmaram ma ra lavur tena varpam, ma dia ian me.

³ Ma i tatike go ra tinata valavalar ta diat, dari: ⁴ To ia ta vavat ba kana ra mar na sip, ma tikai i rara, ma pa na vana kan ra lavuvat na vinun ma lavuvat aria ra pui, ma na mur nina i rara, tuk ta nam ra bung ba na tikan tadav ia mulai? ⁵ Ba na ga tikan tadav ia, na puak vako ta ra ulavarana, ma na gugu. ⁶ Ma ba i pot ra kubana, na oro pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti ta diat: Dat a gugu tago iau tar tikan tadav kaugu sip i ga rara. ⁷ Iau tatike ta vavat, ba damana bula na lia ra gugu tuna arama ra bala na bakut ure tika na tena varpam i tar nukpuku, ta diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat na tena takodo, nina ba pa dia kaina upi ra nukpuku.

A pakana mani i rara

⁸ Ba nuve ra vavina ba kana ra vinun na pakana mani, ma ba i varara vue tikai, ba pa na valiting ra lamp laka, ma na arupe ra pal, na tikatikan muka upi na tikan tadav ia? ⁹ Ba i tar tikan tadav ia, na oro

pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti: Dat a gugu, tago iau tar tikan tadav nina ra pakana iau ga varara vue. ¹⁰ Damana bula, iau tatike ta vavat, a gugu pire ra umana angelo kai God ure tika na tena varpam i nukpuku.

A bul i ga rara

¹¹ Ma i biti dari: Tika na tutana a ivu natuna, a ura tutana, ¹² ma ra muruna ta dir i biti tai tamana: Tama, una takan tar kaugu tiniba ta kaum tabarikik. Ma i tibe dir ma kana tabarikik par. ¹³ Ma pa i vavuan ra bung, ba nam ra muruna i vung varurue kana tabarikik parika, ma i vana me ta ra gunan vailik ma i vole vue kana tabarikik par abara ta kana mangamangana vovoloji. ¹⁴ Ma ba i tar vole vue parika, a ngala na mulmulum i tup nam ra gunan; ma i mulmulum nagam. ¹⁵ Ma i vana, i ki pire tikai ta nam ra gunan; ma nina i ki pirana, i tulue ta kana umana gunan pi na tabatabar ra umana boroi. ¹⁶ Ma i anan upi na maur ma ra lavur pal i ra magit a umana boroi dia en ia, ma pa ta i tabar ia. ¹⁷ Ba i minana mulai, i biti: Aivia ra tultul kai tamagu, i kulkul diat, dia maur ma ra gem, ma dia en valili ia, ma go iau mat ati ma ra mulmulum! ¹⁸ Iau ina tut, ma ina vana tadav tamagu ma ina biti tana: Tama, iau ga papait ra varpam pire ra bala na bakut ma piam bula; ¹⁹ pa iau ko upi da vatang mule iau ba natum; una togue iau da tikai ta diat kaum umana tultul u kulkul uka diat. ²⁰ Ma i tut, i vana tadav tamana. Ba i vailik ka boko, tamana i gire, ma i mari ia, i vutvut tadav ia, i tal pa ra inoana, ma i manga galum ia. ²¹ Ma natuna i biti tana: Tama, iau ga papait ra varpam pire ra bala na bakut ma piam bula; ma pa iau ko upi da vatang mule iau ba natum. ²² Ma tamana i tatike tai kana umana tultul: Avat a kap lulut ra mal uti, nina i boina kakit, ma avat a ule tar ia tana; avat a ule ra domol ta ra limana, ma ra ura pal a kau ta ra ura kauna; ²³ ma avat a

kap ra monoina nat na bulumakau uti, da doka, dat a ian ma dat a gugu. ²⁴ Tago natugu go i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go i vana rikai mulai. Ma dia vura gugu. ²⁵ Ma natuna, ra luaina, i ki na uma; ma ba i maravai ta ra pal, i valongore ra kaur ma ra malagene. ²⁶ Ma i oro pa tika na tultul, i tir ia ure go ra lavur magit. ²⁷ Ma i tatike tana: Turam i tar pot, ma tamam i tar doko ra monoina nat na bulumakau ure, tago i gire mule, ma i laun bulu. ²⁸ Ma i kankan, i ole ra niruk; ma tamana i irop tadav ia, i tingting pa ia. ²⁹ Ma i biti tai tamana: Go mangoro na kilala iau ga toratorom tam, ma pa iau ga piam kaum vartuluai; ma pa u tabar iau ma ta nat na me ke, upi avet a gugu me ma ra umana talaigu. ³⁰ Ba go natum i vut, nina i ga vole kaum tabarikik ta ra umana igoro na vavina, u doko ra monoina nat na bulumakau ure. ³¹ Ma i biti tana: Natugu, u ki vatikai piragu, ma kaugu tabarikik parika kaum uka. ³² I kat ba da gugu ma da ga, tago go turam i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go di tar tikan tadav mule.

16

A tultul i kabinana

¹ Ma i tatike bula tai ra tarai na vartovo: Tika na tadar na tutana kana tika na tultul na tabarikik, ma di takun ia tana ba i vole kana tabarikik. ² Ma i oro pa ia, ma i biti tana: Ava go iau valongore ure u? Una vaarike kaum papalum, tago pa una tultul na tabarikik mulai. ³ Ma ra tultul na tabarikik i nuk ia ra balana: Ava ina pait ia, tago kaugu luluai i tak vue go ra papalum kan iau? Pa iau dekdek upi ina ipuk; ma iau vavirvir ba ina lulul. ⁴ Iau nunure nam ina pait ia, upi ba di tar okole vue iau kan go ra papalum, diat a vango iau ta ra kubakuba i diat. ⁵ Ma i oro tikatikai pa diat par dia ga la pa ra magit kai kana luluai, ma i tir ra luaina: Aivia u ga la pa ia tai kaugu luluai? ⁶ Ma i biti: A

mar na valavalar na dangi. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, una ki, ma una tumu lulut i tana ba ra ilima na vinun uka. ⁷ Ma i tir ta ra tikai: Aivia u ga la pa ia? Ma i biti: A mar na valavalar na vit. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, ma una tumu tana ba ra lavutul na vinun uka. ⁸ Ma ra luluai i pite pa go ra tultul na tabarikik nina pa i ga takodo, tago i tar papait na kabinana damana; tago ra umana natu i go ra e dia lia ma ra kabinana ta kadia tataun ta diat ra lavur natu i ra kapa. ⁹ Iau tatike ta vavat: Avat a vamaram pa ta umana talai vavat ma ra tabarikik kai ra mangamangana pa i takodo, upi ba i tar par da vango pa avat ta ra palpai i tur tukum. ¹⁰ Nina i dovot ta ra magit i ikilik ika, i dovot bula ta ra ngala na magit, ma nina ba pa i dovot ta ra ikilik, pa i dovot ta ra ngala. ¹¹ Ona pa ava ga dovot ta ra tabarikik pa i takodo, ia laka na nur tar ia ta vavat nam i dovot? ¹² Ba pa ava ga dovot ta nam kai ta ra tikai, ia laka na tabar avat ma kavavat? ¹³ Pa ta tultul ba na torom tai ta ivu luluai; tago na milikuane tikai, ma na mari ta ra tikai; ba na murmur tikai, ma na piam ta ra tikai. Avat a torom dave tai God ma ta ra tabarikik bula?

Ta umana tinata kai Iesu

(*Mat 11:12-13; 5:31-32; Mar 10:11-12*)

¹⁴ Ma ra umana Parisaio, a umana tena mari mani, dia valongore go ra lavur tinata; ma dia kulume tana. ¹⁵ Ma i biti ta diat: Avat, ava vatakodo avat ta ra mata i ra tarai; ma God i nunure ra bala i vavat; tago nina ra magit a tarai dia pite pa ia, i milmilikan ta ra mata i God. ¹⁶ A tinata na varkurai ma ra vartovo kai ra lavur propet dia tuk tar tai Ioanes; ma papa nam ra kilala di varve ra bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ra tarai par dia olo ma ra ongor tana. ¹⁷ Pa i dekdek upi ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie, ma pa ta ngungu matana buk na panie ta ra tinata na varkurai. ¹⁸ Nina i vungue kana vavina, ma i ben ta ra tikai i po, ma nina i ben ta

vavina ba kana tutana i tar vungue, i po bula.

Lasaro dir ma ra uviana

¹⁹ Tika na uviana, i mong ma ra mal meme ma ra bo na mal kumau, ma i lukara a bungbung parika; ²⁰ ma di vadiop tika na tena nilul, a iangina Lasaro, pire kana mataniolo, i manmanua ra pakapakana, ²¹ ma i mainge na en ra tagigi na nian i burabura kan ra vuvuvung na nian kai ra uviana; io, ma ra umana pap dia damdam ra manuana. ²² Tuka boko, a tena nilul i mat, ma ra umana angelo dia puak pa ia urama ta ra bongobongo i Abaraam; ma ra uviana i mat bula, ma di punang ia. ²³ Ma ara ra ruarua na tulungen i tadaraka, tago i kankadik, ma i gire Abaraam aro vailik, ma Lasaro ta ra bongobongo i Abaraam. ²⁴ Ma i oraoro dari: Tama, Abaraam, una mari iau, una tulue Lasaro upi na tuk pa ta ik a tava ma ra ngu na kaka na limana, ma na vamadoldol ra karameagu me, tago iau kankadik ta go ra birao. ²⁵ Abaraam i biti: Natugu, una nuk pa ia, ba u ga laun boko u ga alube pa kaum lavur bo na magit, ma damana bula Lasaro a lavur kaina magit; ma go di mal ia ati, ma u, u kankadik. ²⁶ Go bula, tika na ngala na male livuan ta dat, upi koko diat a bolo mamati pire vavat, ma pa ta bula na bolo maro uti pire vevet. ²⁷ Ma i biti: Tama, iau lul ba una tulue ta ra kuba i tamagu, ²⁸ tago a ilima na turagu, ma na tugal diat kan diat bula, diat a vana uti ta go ra kinadik. ²⁹ Abaraam i biti: A buk kai Moses ma ra lavur propet i tur pire diat; boina ba diat a valongore diat. ³⁰ Ma i biti: Pata, tama Abaraam; ba tikai na tadav diat kan ra minat, diat a nukpuku muka. ³¹ Ma i biti tana: On.a pa dia valongore Moses ma ra lavur propet, pa diat a kapupi bula ba tikai ta diat ra umana minat na tut rikai.

A kaina mangamangana

(Mat 18:6-7,21-22; Mar 9:42)

¹ Ma i biti tai kana tarai na var-tovo: Di mama tur bat ra lavur tukatukai upi koko dia vana rikai, ma na kaina tai nina dia vana rikai tana! ² Gala na boina gala di ga kun tar ra vat na niudu ta ra inoana, ma gala di ga vue vadudu ia na ta, upi koko na varara tikai ta diat ra umana ikilik dari. ³ Avat a balaure avat! Ba turam i pait ra varpam, una pit ia; ma ba i nukpuku, una nur vue muka. ⁴ Ba i pait ra varpam tam a lavurua na pakana tai tika na bung, ma i lingan piram a lavurua na pakana bula ma ra tinata dari: Iau nukpuku, una nur vue muka.

A nurnur

⁵ Ma ra umana apostolo dia tatike tai ra Luluai: Una vangala kaveve nurnur. ⁶ Ma ra Luluai tatike: Ona kavava nurnur i da ra ikilik na pat i ra davai, ma avat a tatike tai go ra davai, a lovo, dari: Una tarubat, ma una tur ara na ta! na torom ta vavat.

A papalum kai ra tultul

⁷ To ia ta vavat laka ba kana tultul i tar ipuk, ba i tar balaure ra umana sip, na tatike tana, ba i vut maro ra uma: Uti muka, una ki, ma una ian; ⁸ ma pa na biti dari laka: Una mal pa agu magit, ma una vi pit, una torom pa tagu ba ina ian pa, ma ina momo pa; ma namur boko una ian, ma una momo? ⁹ Dave na pite pa laka nam ra tultul, tago i tar pait ra lavur magit i ga tul tar ia tana? ¹⁰ Damana avat bula, ba ava tar pait vapar nam di ga tul tar ia ta vavat, avat a tatike: Avet a umana tultul na niiba, ave ga pait kaveve papalum uka.

Iesu i vagomgom pa ra vinun na vukavuka

¹¹ Ba dia vanavana na nga urama Ierusalem, i vanavana livuan Samaria ma Galilaia. ¹² Ma ba i olo tai tika na pia na pal, dia varkuvo ma ra vinun na tarai dia vukavuka, ma dia tur maro vailik; ¹³ ma dia manga oro dari: Iesu, Luluai, una mari avet. ¹⁴ Ba i gire diat, i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve kapi avat

tai ra umana tena tinabar. Ba dia vanavana, dia gomgom uka. ¹⁵ Ma tikai ta diat, ba i gire i tar lagar, i talil, ma i pite pa God ma ra ngala na nilaina, ¹⁶ ma i va timtibum pire ra ura kauna, ma i pite pa ia; ma ia ra te Samaria. ¹⁷ Iesu i tir ia: Pa di vagomgom avat ava vavinun laka? Akave ra lavuvat? ¹⁸ Pa ta laka i talil upi na pite pa God, ia kaka go ra vaira? ¹⁹ Ma i tatike tana: Una tut, ma una vana; kaum nurnur i tar valaun u.

*Ra e na varkurai kai God na pot
(Mat 24:23-28,37-47)*

²⁰ Ba ra umana Parisaio dia tir ia ba vingaia ra varkurai kai God na vut, i tatike bali diat dari: A varkurai kai God pa i vut ma ra ginigira upi ia; ²¹ ma pa da biti ba: Go kari! ba: Nam! Tago ra varkurai kai God i ki livuan ta vavat.

²² Ma i tatike tai ra tarai na var-tovo: A e na vut boko ba avat a mainge upi avat a gire tika na bung kai Natu i ra tutana, ma pa avat a gire. ²³ Ma diat a tatike ta vavat ba: Nam! ba: Go kari! Koko avat a vana, koko avat a murmur tana. ²⁴ Tago dir vardada ma ra meme; ba i pala ia aro ta ra papar a vavai na bakut i vakapa are ta ra papar a vavai na bakut bula; damana bula Natu i ra tutana ta kana bung. ²⁵ Ma na kadik lua ma ra mangoro na mangamangana, ma go ra taun tarai na pue vue. ²⁶ Da nam ta ra kilala i Noa, damana bula ta ra kilala i Natu i ra tutana. ²⁷ Dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga varvarbean, ma dia ga tulatulai ta ra varbean tuk ta nam ra bung ba Noa i koa ta ra parau ta tana, ma ra lovon ta i pot ma dia virua parika tana. ²⁸ Damana bula ta ra kilala i Lot: dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga kukul, ma dia ga ivura, dia ga vauma, ma dia ga papait pal, ²⁹ ma ta ra. bung Lot i irop kan Sodom, a iap ma ra pakar i bura marama ra bakut, ma dia virua parika tana; ³⁰ na damana bula ta ra kilala ba da vaariki Natu i ra tutana tana. ³¹ Ta nam ra kilala, koko nina i ki ra ul a pal na irop upi kana tabarikik ara ra

bala na pal, upi na vairop ia; ma ba tikai i ki ra uma, koko muka na talil. ³² Avat a nuk pa ra taulai kai Lot. ³³ Nina i mainge na valaun mule, na virua; ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun, na laun muka. ³⁴ Iau tatike ta vavat: Ta nam ra marum, a ivu tutana dir a va tai tika na vava; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue. ³⁵ A ivu vavina dir a uduudu varurung; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai na ki ke. [³⁶ A ivu tutana dir a ki ta ra uma; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue.] ³⁷ Ma dia tir ia dari: Luluai, akave? Ma i tatike ta diat: A umana kotkot dia pot varurung ta nam ra gunan a minat i va tana.

18

A tinata valavalar ure ra ua na vavina ma ra tena varkurai

¹ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat upi na tovo diat, ba i topa ra tarai upi diat a araring milat ma koko diat a talangan. ² I biti: Tika na tena varkurai i ga ki tai tika na pia na pal, pa i ru God, ma pa i nuk pa ra tarai. ³ Ma tika na ua na vavina bula ta nam ra pia na pal, ma i vala vana tadav ia, i lul ia dari: Una obo iau ta kaugu ebar. ⁴ Ma lua boko i ole; ma namur i nuk ia ra balana dari: Pa iau ru God, ma pa iau nuk pa ra tarai, ⁵ ia kaka, tago go ra ua na vavina i vovo vatalanguane iau, ina oba ka, kan na vatalanguane iau ma kana vinavana milat. ⁶ Ma ra Luluai i biti: Avat a valongore go ra tinata kai ra kaina tena varkurai. ⁷ Ma God bar, pa na obo laka ra taraina, diat, dia tangi tadav ia ra marum ma ra keake bula, nina diat, i ungun vovovon pa diat? ⁸ Iau tatike ta vavat, na obo lulut pa diat. Ia kaka, ba Natu i ra tutana i pot na gire tadav bar ta nurnur ra pia?

A tinata valavalar ure ra Parisaio ma ra tena varurue totokom

⁹ Ma i tatike bula go ra tinata valavalar tadav diat dia nurnur ta diat mule, ba ra umana tena takodo diat, ma dia pidimuane ra tarai par. ¹⁰ A ivu tutana dir vana urama ra pal na vartabar upi ra niaring; tikai ta

dir a Parisaio, ma ta ra tikai a tena varurue totokom. ¹¹ A Parisaio i tur ma i araring ta ra balana dari: God, iau pite pa u tago pa ave vardada ma ra tarai par, a lavur tena varvaur, a lavur tena vaongo, a lavur tena nipo diat, ma pa amir varogop bula ma go ra tena varurue totokom. ¹² Iau vevevut ma ra vinavel a vikvik par; iau vartabar ma tikatikai ta ra vinvinun iau vatur vake. ¹³ Ma ra tena varurue totokom i tur ara vailik, i ruva ba na tadarake ra bakut, i tibul ra bongobongono, ma i biti: God, una mari ka iau, iau a tena varpam. ¹⁴ Iau tatike ta vavat: Go ra tutana i talil ra kubana, a tena takodo, ma ta ra tikai pata; tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia; ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

*Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mat 19:13-15; Mar 10:13-16)*

¹⁵ Ma dia kap ra umana kuramana tadav ia, upi na bili diat; ba kana tarai na vartovo dia gire, dia tugal diat. ¹⁶ Ma Iesu i oro pa diat pirana, ma i biti: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau, ma koko avat a tugal diat, tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. ¹⁷ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul ikilik, pa na olo muka tana.

*Ra uviana na tutana
(Mat 19:16-30; Mar 10:17-31)*

¹⁸ Tika na tena varkurai i tir ia: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi kaugu ra nilaun tukum? ¹⁹ Iesu i tatike tana: Dave u vatang iau ba iau boina? Pa ta i boina, ia kaka God. ²⁰ U nunure ra lavur vartuluai: Koko una po, Koko una vardodoko, Koko una long, Koko una varvai vavaongo, Una ru tamam ma nam. ²¹ Ma i biti: Go parika iau tar toratorom tana papa amana ba iau ga bul. ²² Ba Iesu i valongore, i biti tana: A kopono magit boko u iba upi ia; una ivure kaum vurvur magit parika, ma una tibe ra lavur lueana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na bakut; ma una mai, una mur iau. ²³ Ba i valongore go ra tinata i tabun

muka ra balana tana, tago i manga uviana. ²⁴ Ba Iesu i gire, i biti: I papait na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai kai God! ²⁵ Tago a niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. ²⁶ Ma diat dia valongore dia tatike: Ari ona damana, ia da valaun ia? ²⁷ Ma i biti: A magit i dekdek pire ra tarai, God i pait valar pa ia. ²⁸ Ma Petero i biti: Ave ga vana kan kaveve vurvur magit ma ave murmur u. ²⁹ Ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta i ga vana kan ra pal, ba kan kana vavina ba ra umana turana, ba nana, ba tamana, ba ra umana natuna, ure ra varkurai kai God, ³⁰ ba pa na vatur vake ra mangoro iat ta go ra nilaun ma namur ra nilaun tukum.

*Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat
(Mat 20:17-19; Mar 10:32-34)*

³¹ Ma i agure vaire pa ra vinun ma a ivut, ma i biti ta diat: Go da vana urama Ierusalem, ma da pait nina ra lavur magit par ra umana propet dia ga tumu ia ure Natu i ra tutana. ³² Tago da tul tar ia tai ra lavur Tematana, ma da kulume, ma da vakaina muka, ma da nami ia; ³³ diat a virit ia, ma diat a doka; ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ³⁴ Ma pa dia matoto ta go ra magit; ma di ive go ra tinata kan diat, ma pa dia nukure ra kukurai ra lavur magit di ga tatike.

*Iesu i vanana pa ra pula
(Mat 20:29-34; Mar 10:46-52)*

³⁵ Ba i maravai Ieriko, tika na pula i ki ra papar a nga, i lulul; ³⁶ ba i valongore ra kor dia vanavana, i titir ba ava go. ³⁷ Ma dia ve ba Iesu ra te Nasaret i vanavana pakit. ³⁸ Ma i oraoro dari: Iesu, u natu i David, una mari iau. ³⁹ Ma diat dia lualua, dia tugal ia ba na ki mut uka; ma i manga oraoro ka dari: U natu i David, una mari iau. ⁴⁰ Ma Iesu i tur, ma i vartuluai ba da ben ia pirana; ma ba i vana maravai pirana, i tir ia: ⁴¹ Ava

u mainge ba ina pait ia tam? Ma i tatike: Luluai, ba ina nana mulai.
⁴² Ma Iesu i biti tana: Una nana muka, kaum nurnur i tar valaun u.
⁴³ Ma i nana vuavuai mulai, ma i mur ia, ma i pite pa God; ma ra tarai par bula ba dia gire, dia pite pa God.

19

Iesu dir ma Sakaio

¹ Ma i olo Ieriko, ma i vanavana alalu. ² Ma tika na tutana i ki ie, a iangina Sakaio, a luluai kai ra umana tena varurue totokom, ma i uviana. ³ Ma i mainge na gire Iesu ba to ia; ma i mama gire, tago a kor, ma ia ra tok na tutana. ⁴ Ma i vila lua, i koe ra davai, a lovo, upi na gire, tago ba na bolo ta nam ra nga. ⁵ Ba Iesu i pot abara i tadaraka, ma i tatike tana: Sakaio, una lulut, una irop, tago ina ki ta ra kubam gori. ⁶ Ma i irop lulut, ma i agure pa ia ma ra gugu. ⁷ Ba dia gire, dia tata mukumuk par, dia biti: Go i vana, upi dir a ki ma ra tutana, a tena varpiam. ⁸ Ma Sakaio i tur, ma i tatike tai ra Luluai: Go, Luluai, tika na papar ta kaugu lavur tabarikik iau tabar ra lavur luveana me; ma ba iau ga vo pa ta magit pa i dovot tai ta tikai, ina bali ia ma ra ivat. ⁹ Ma Iesu i tatike tana: Gori ra varvalaun i tadav go ra pal, tago ia bula a natu i Abaram. ¹⁰ Tago Natu i ra tutana i ga vana rikai upi na tikan upi nina i rara ma upi na valaun ia bula.

A tinata valavalalar ure ra mamat na mani (Mat 25:14-30)

¹¹ Ba dia valavalalongore go ra lavur tinata, i tatike bula ra tinata valavalalar, tago i maravai Ierusalem, ma tago dia biti ba ra varkurai kai God na arikai vuavuai. ¹² Io, i biti dari: Tika na luluai i vana ta ra gunan vailik, upi na kale pa kana varkurai, ma na talil mulai. ¹³ Ma i oro pa kana vinun na tultul, ma i tul tar ra vinun na mamat na mani ma i tatike ta diat: Avat a kukul me tuk ta ra bung ba ina lilikun mulai tana. ¹⁴ Ma ra tarai ta kana pia na

pal dia milmilikuane, ma dia tuluue ta umana upi diat a mur ia, dia tatike: Pa ave mainge go ra tutana pi na kure avet. ¹⁵ Ba i tar kale pa ra varkurai, ma i tar talil mulai, i vartuluai ba da oro pa nina ra umana tultul i ga tul tar ra mani ta diat, upi na matoto ba ava i tur ta kadia vapipiai. ¹⁶ Ma ra luaina i vana pirana, i biti: Luluai, kaum mani i tar vinun tana. ¹⁷ Ma i biti tana: Boina muka, u a bona tultul; tago u ga dovot ta ra ikilik muka, una kure ra vinun na pia na pal. ¹⁸ Ma ra vauruana i tadav ia, i biti: Luluai, kaum mani i tar ilima tana. ¹⁹ Ma i biti bula tana: U bula, una kure ra ilima na pia na pal. ²⁰ Ma tikai bula i tadav ia, i biti: Luluai, go kaum mani mulai, iau ga pulu mal ia ma ra mal; ²¹ tago iau ga burut i tam, tago u a dekdek na tutana; u tak pa nam pa u ga vung ia, ma u ingate nam pa u ga vaume. ²² Ma i biti tana: U a kaina tultul, ina kure u ta kaum tinata iat. U tar nunure ba iau a dekdek na tutana, iau tak pa nam pa iau ga vung ia, ma iau ingate nam pa iau ga vaume; ²³ dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat dia piapie mani, upi ba iau pot, ina ga vatur vake, ma ra vavatur bula tana? ²⁴ Ma i tatike ta diat dia tur pirana: Avat a tak vue nam ra mani kan ia, ma avat a tul tar ia tai nina i vung ra vinun. ²⁵ Ma dia biti tana: Luluai, i tar vinun kana mani. ²⁶ Iau tatike ta vavat: Nina i vuvuvung, da tabar ia mulai; ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikilik kan ia. ²⁷ Ma avat a vila pa nam kaugu umana ebar pa dia ga mainge ba ina kure diat, ma avat a doko diat ati piragu.

Iesu i olo Ierusalem (Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Ioa 12:12-19)

²⁸ Ba i tar tatike vue go ra tinata, i lualua mulai urama Ierusalem.

²⁹ Ma ba i maravai Betpage ma Betania, pire ra luana, nam di vatang ia ba a luana na Oliva, i tuluue ra ivu tutana na vartovo, i biti: ³⁰ Amur a vana ta nam ra pia na pal na lua ta mumur, ma ba amur a olo tana,

amur a tadav uka ra nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana, amur a pala ia, ma amur a ben ia uti. ³¹ Ba tikai i tir amur ba: Dave amur pala ia? amur a biti dari: Beaka ra Luluai i mainge. ³² Ma dir nam, i tulue dir, dir vana ma dir gire tadav nina ra magit i ga tatike ta dir. ³³ Ba dir palapala ra nat na as, diat ba kadiat, dia tir dir: Dave go amur pala pa ra nat na as? ³⁴ Dir biti: Beaka ra Luluai i mainge. ³⁵ Ma dir ben ia tadav Iesu; ma dia pale kadia umana mal ta ra nat na as, ma dia vaki Iesu tana. ³⁶ Ba i vanavana, dia palapale kadia lavur mal na nga. ³⁷ Ma ba i tar maravai pire ra vanavana ba ta ra luana na Oliva, a lavur tarai na vartovo par dia gugu ma dia pite pa God ma ra ngala na nilai diat ta ra lavur dekdek na papalum, dia tar gire; dia biti: ³⁸ I ti doan nina ra King i vut ma ra iang i ra Luluai; a malmal arama ra bala na bakut, ma ra pite varpa urama muka! ³⁹ Ta ra umana Parisaio ta ra kor dia biti tana: Tena Vartovo, una tigel kaum tarai na vartovo. ⁴⁰ Ma i tatike bali diat dari: Iau ve avat, ona go diat diat a tur mut, a lavur vat diat a oraoro.

Iesu i tangie Ierusalem

⁴¹ Ma ba i maravai, i gire ra pia na pal, ma i tangie, i biti: ⁴² Gala u bula u tar nunure ta go ra bung, a lavur magit dia topa ra malmal! Ma go, dia ki ivai kan ra matam. ⁴³ Ta e na pot boko, ba kaum lavur ebar diat a liplip bat iu, ma diat a tur kikir iu, ma diat a tur bat iu ta ra lavur papar. ⁴⁴ Ma diat a vue pukue u ra pia, ma ra lavur natum bula dia ki tam; ma pa diat a nur vue ta ura vat upi dir a va vartaun tam, tago pa u ga nunure ilam ra bo na e ba di vana piram tana.

Iesu i olo ra pal na vartabar

(*Mat 21:12-17; Mar 11:15-19; Ioa 2:13-22*)

⁴⁵ Ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivivura tana. ⁴⁶ I biti ta diat: Di ga tumu ia dari: “Kaugu pal a pal na niaring.” Ma ava

tar pukue upi na da ra babang kai ra umana tena nilong.

⁴⁷ Ma i varvartovo ta ra pal na vartabar ra bungbung parika. Ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana luluai kai ra tarai, dia mainge ba diat a doka; ⁴⁸ ma dia mama nuk upi ta magit ba diat a pait ia; tago ra tarai dia kor tadav ia, ma dia vala valongore.

20

A tinir ure ra varkurai kai Iesu (Mat 21:23-27; Mar 11:27-33)

¹ Tika na bung ta nam ra e, i tovo ra tarai ta ra pal na vartabar, ma i varvai ma ra bo na varvai; ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana dia tadav ia; ² ma dia biti tana: Una ve avet ta ra varkurai u pait go ra lavur magit i tana, ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam? ³ Ma i tatike bali diat dari: Iau bula go, ina tir avat tai tika na magit, ma avat a ve iau: ⁴ Mamave ra baptaiso kai Ioanes, marama ra bala na bakut, ba tai ra tarai? ⁵ Ma dia biti vargil ivai dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti: Ba damana, dave pa ava ga nurnur tana? ⁶ Ba ona dat a biti ba: Tai ra tarai, a tarai par diat a tupar dat; tago dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. ⁷ Ma dia bali ia ka, ba pa dia nunure ba mamave. ⁸ Iesu i biti ta diat: Iau bula, pa ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain

(*Mat 21:33-46; Mar 12:1-12*)

⁹ Ma i tatike go ra tinata valavalar tai ra tarai: Tika na tutana i vaume ra uma na vain, ma i tul tar ia tai ra tarai na vinauma, ma i vana tai ta ra vuna gunan upi na ki vavuan tana. ¹⁰ Ma ta ra e na vunuai i tulue tika na tultul tadav ra tarai na vinauma, upi diat a tul tar ta umana vuai na uma tana; ma ra tarai na vinauma dia kita ia, ma dia tul tuna vue ke. ¹¹ Ma i tulue ta ra tultul; ma dia kita

ia bula, ma dia vakaina, ma dia tul tuna vue ke. ¹² Ma i tulue ta ra tikai bula; ma dia kita vakinkin ia, ma dia okole vue. ¹³ Ma ra luluai na uma i biti: Ava ina pait ia? Ina tulue natugu, a bul na vakak, upi diat a ru ia bar. ¹⁴ Ba ra tarai na vinauma dia gire, dia biti vargil dari: Go ra bul mur tana; dat a doka, upi kadat ika ra vurvur magit. ¹⁵ Ma dia okole vue kan ra uma ma dia doka. Ava ra luluai na uma na pait ia ta diat? ¹⁶ Na vut ma na doko vue nam ra tarai na vinauma, ma na tul tar ra uma tai ta umana enana. Ba dia valongore go dia tatike: Koko muka. ¹⁷ Ma i bobobe diat, ma i biti: Ava go di ga tumu ia?

“Nina ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,
Nam muka di tar pait ra ul a ngu na pal me.”

¹⁸ Ma nina i bura ta go ra vat na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia, na taimirai da ra tobon.

A tinir ure ra totokom
(*Mat 22:15-22; Mar 12:13-17*)

¹⁹ Ma ra umana tena tutumu, ma ra umana tena tinabar, dia mainge ba diat a kinim ia ta nam ra pakana bung, ma dia burut uka ta ra tarai; tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure diat. ²⁰ Ma dia kiki ue pa ia ma dia tulue ta umana kilao dia vaongo ba ra umana tena takodo diat, upi diat a vagu pa ia ta kana tinata, ma diat a tul tar ia ta ra varkurai ma ta ra dekdek i ra tena varkurai na gunan. ²¹ Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, ave nunure ba i takodo kaum tinata ma kaum vartovo, ma pa u nuk pa ta tikai, u varvai ma ra dovotina ure ra nga kai God. ²² I takodo ba avet a tul tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? ²³ Ma i nunure kadia vaongo, ma i biti ta diat: ²⁴ Avat, a ve tar tika na denaria tagu. A malalar i to ia tana? Ma kai ia bula ra tutumu tana? Ma dia biti: Kai ra Kaisar. ²⁵ I biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit kai ra Kaisar, ma avat a tul tar tai God ra lavur magit kai God. ²⁶ Ma dia mama vagu pa ia ta nam ra tinata ta ra mata

i ra tarai; ma dia kaian ta kana tinata na balbali, ma dia ki mut uka.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat

(*Mat 22:23-33; Mar 12:18-27*)

²⁷ Ma ta ra umana ta diat ra Sadukaio, diat dia varpuai ta ra nilaun mulai, dia tadav ia; ma dia tir ia dari: ²⁸ Tena Vartovo, Moses i ga tumu tar ia ta dat, ba ra tutana i mat kan kana tulai, ma pa ta natuna, turana na ben kana vavina, ma na vangala ta umana bul upi kai turana. ²⁹ Io, a lavurua na tutana dia turana; a luaina i ben pa ra vavina, ma i mat, ma pa ta natuna; ³⁰ ma ra vauruana damana, ma ra vautuluna bula; ³¹ damana bula diat par ra lavurua dia mat, ma pa ta natu i diat. ³² Ma ra vavina i mat mur ta diat. ³³ Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra vavina? Tago ra lavurua par dia ga tulai me. ³⁴ Iesu i tatike ta diat: A tarai ra pia dia varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean; ³⁵ ma diat da kure boko ba na topa diat nam ra nilaun ma ra nilaun mulai kan ra minat, pa dia tulai, ma pa dia tulatulai ta ra tinaulai; ³⁶ tago pa diat a mat mulai; tago dia vardada ma ra umana angelo; diat a umana natu i God, ma ra umana natu i ra nilaun mulai. ³⁷ Ma ra lavur minat dia laun mulai, da Moses i ga vaarike ure ra Davai, ba i ga vatang ra Luluai dari: A God kai Abaraam, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob. ³⁸ God, vakir a God kai ra umana minat, kai ra umana launa iat; tago dia laun par ta ra matana. ³⁹ Ma ta umana tena tutumu dia tatike: Tena Vartovo, i boina kaum tinata. ⁴⁰ Tago pa dia valar mule ma ta tinir.

A tinir ure Kristo
(*Mat 22:41-46; Mar 12:35-37*)

⁴¹ Ma i biti ta diat: Dia biti dave ba ra Kristo ia ra natu i David? ⁴² Tago David iat i tatike ta ra buk na Kakailai dari:

“Ra Luluai i tatike tai kaugu Luluai:
Una ki ta ra limagu tuna,

⁴³ Tuk tar ina vadiop kaum lavur ebar upi a ruarua na kakim.”

⁴⁴ David i vatang ia ba Luluai, ma dir tamana dave?

Iesu i vale diat ure ra umana tena tutumu

(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

⁴⁵ Ma ra tarai par dia valongore i tati ke tai kana tarai na vartovo dari: ⁴⁶ Avat a nuk pa ra umana tena tutumu, dia mainge ba diat a vanavana ma ra umana lolovina mal, ma dia mainge ra nioro varvagai ta ra lavur tavul a bung, dia mainge ra lavur kiki na luluai ta ra umana pal na lotu, ma ra umana kiki ara na lua ta ra umana lukara; ⁴⁷ dia ian vapar ra tabarikik kai ra umana ua na vavina, ma dia vaongo ma ra umana niaring lolovina; na manga tup go diat ra varkurai na balbali.

21

Ra vartabar kai ra ua na vavina
(Mar 12:41-44)

¹ Ma i idok, ma i gire ra umana uviana dia vuavue kadia vartabar ta ra vuvuvung na mani. ² Ma i gire bula tika na ua na vavina i luveana, ma i vue tar ra ivu toea ka tana. ³ Ma i biti: A dovot go iau tati ke ta vavat: Go ra ua na vavina i luveana i vue tar ra ngala ta ni diat par; ⁴ tago diat par go dia tar vuvuai maravut ra vartabar ta nina ka, dia luk pirane vue; ma go ta kana niiba i vue vapar tar kana tabarikik.

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar

(Mat 24:1-2; Mar 13:1-2)

⁵ Ma ba ta umana dia tata ure ra pal na vartabar, ma ba di tar mar ia ma ra lavur bo na vat ma ra lavur magit na vartabar, i biti: ⁶ Ure go ra lavur magit ava giragire, a kilala na vut boko ba pa ta ivu vat dir a va vartaun ati, da vue pukue vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong

(Mat 24:3-14; Mar 13:3-13)

⁷ Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, da pait ia vingaia go ra lavur magit? Ma ava ra vakilang ba go ra lavur magit i maravai? ⁸ Ma i biti: Avat a varbalaurai kan da varara avat; tago

mangoro diat a vut ma ra iangigu, diat a tati ke: Iau ia muka; ma dari: A kilala i tar maravai., Koko ava murmur diat. ⁹ Ba ava valongore ure ra umana vinarubu ma ra umana varvareo, koko avat a burut; tago i topa ia ba go ra lavur magit na pot lua; ma ra mutuaina pa na lulut.

¹⁰ Ma i biti ta diat: Tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna gunan, ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; ¹¹ ma ra umana ngala na gurua, ma ra umana mulmulum ma ra umana enana minait ta ra gunagunan; ma ra umana mangamangana bunurut, ma ra umana ngala na vakilang marama ra bakut. ¹² Ma lua boko ta go ra lavur magit diat a kinim avat, diat a vakadik avat, ma diat a kinim tar avat ta ra umana pal na lotu ma ta ra umana pal na banubat, ma diat a al pa avat tadav ra umana king ma ra umana tena varkurai na gunan ure ra iangigu. ¹³ Na topa avat upi ra varvai. ¹⁴ Avat a nuk pa ia ta ra bala i vavat, ba koko ava nunuk lua ba ava avat a tati ke; ¹⁵ tago iau, ina tul tar ia ta ra ngie i vavat, ma ra kabinana bula ba kavava lavur ebar par pa diat a bali ia, ma pa diat a pue vue. ¹⁶ A umana tavu i vavat, ma ra umana tura i vavat, ma ra umana niuru i vavat, ma ra umana talai vavat, diat a tul tar avat ta diat; ma diat a doko ta umana ta vavat. ¹⁷ Ma ra tarai par diat a. milmilikuane avat ure ra iangigu. ¹⁸ Ma pa ta pepe na ulu i vavat na virua. ¹⁹ Kavava mangamangana vovovon na valaun ra tulungea i vavat.

Iesu i biti ba da nila vue Ierusalem
(Mat 24:15-21; Mar 13:14-19)

²⁰ Ba ava gire ra umana loko na tarai na vinarubu dia tur kiki Ierusalem, avat a nunure ba i maravai ba da nila vue. ²¹ Boina ba diat dia ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; ma boina ba diat dia ki limlivuan ta ra pia na pal, diat a irop; ma koko diat, dia ki ra pupui, diat a olo tana. ²² Tago go ra kilala, a kilala na balbali upi da pait ot pa tana nam parika di ga tumu ia.

²³ Na kaina ta diat dia kap bala, ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra kilala! Tago na malari muka ra gunagunan, ma ra kankan na tup go ra tarai. ²⁴ Diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma da ben vavilavilau pa diat ta ra lavur vuna gunan parika; ma ra umana Tematana diat a ru- arua taun Ierusalem tuk ta ra mutuai ra kilakilala kai ra umana Tematana.

*Natu i ra tutana na pot
(Mat 24:29-31; Mar 13:24-27)*

²⁵ Ma da pait ra umana vakilang arama ta ra matana keake, ma ta ra gai, ma ta ra umana tagul; ma ra lavur vuna gunan ra pia diat a kaina ta ra purpuruan ure ra rurunga na ta ma ra umana bobol; ²⁶ a tarai diat a mat ma ra bunurut ma ra ninunuk upi ra lavur magit ba na ubu ra rakarakan a gunagunan, tago ra lavur mangamangana ta ra bakut na dadadar. ²⁷ Ma diat a gire Natu i ra tutana i vana rikai ta ra bakut ma ra dekdek ma ra ngala na minamar. ²⁸ Ba go ra lavur magit i vura na vut, avat a tadaraka, ma avat a idaidok; tago i maravai ka kavava varvalaun.

*A tinata valavalar ure ra lovo
(Mat 24:32-35; Mar 13:28-31)*

²⁹ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat dari: Avat a nuk pa ra lovo ma ra lavur davai par; ³⁰ ba dia vura na gol, ava gire, ma avat iat, ava nunure ba ra kilala na malamalapang i mar- avai. ³¹ Damana bula, ba ava gire go ra lavur magit, avat a nunure ba ra varkurai kai God i maravai ka. ³² A dovot go iau tatike ta vavat. Go ra taun tarai pa na panie, ba pa da pait ot pa boko go ra lavur magit. ³³ A bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie boko ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Avat a balaure avat

³⁴ Avat a balaure avat, kan ra bala i vavat na mamat ma ra ngala na nian ma ra nimomo, ma ra balaguan ta ra nilaun ra pia, ma nam ra bung na pot vakaian tadav avat da ra kun; ³⁵ tago na pot damana pire diat par dia ki ta ra rakarakan a gunagunan

parika. ³⁶ Avat a varbalaurai ta ra kilakilala parika; avat a araring upi avat a ongor ma upi avat a laun kan go ra lavur magit par ba diat a pot boko, ma avat a tur ta ra mata i ra Natu i ra tutana.

³⁷ Ma i vartovo ra bungbung parika ta ra pal na vartabar, ma ra bungbung na marum i irop, ma i ki ta ra luana, a iangina a luana na Oliva. ³⁸ Ma ra tarai par dia pot pirana ra kavunvun iat ta ra pal na vartabar upi diat a valongore.

22

*Dia tata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Ioa 11:45-53)*

¹ Io, i maravai ra lukara na gem ba pa i leven, di vatang ia ba ra lukara na bolo lake. ² Ma ra umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu, dia nuknuk upi ta mangana nga ba na virua tana; tago dia burutue ra tarai.

*Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu
(Mat 26:14-16; Mar 14:10-11)*

³ Ma Satan i ovai tai Iudas, a iangina bula ba Iskariot, tikai ta diat ra vinun ma a ivut. ⁴ Ma i vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana luluai na vinarubu, ma dia tata me ba na vagu davatane tar ia ta diat? ⁵ Ma dia gugu, ma dia kubu ba diat a kul ia ma ra mani. ⁶ Ma i mulaot, ma i kiki pa ia upi na noe ive tar ia ta diat ba pa ta kor na tarai.

*Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake
(Mat 26:17-25; Mar 14:12-21; Ioa 13:21-30)*

⁷ A bung na gem ba pa i leven i vut ba di tul tar ra bolo lake tana. ⁸ Ma i tulue Petero ma Ioanes dari: Amur a vana, amur a vaninare ra magit na bolo lake upi dat a en ia. ⁹ Ma dir tir ia: U mainge ba amir a vaninare ave? ¹⁰ I biti ta dir: Ba amur tar olo ta ra pia na pal, amutal a varkuvo ma ra tutana i kapkap ra la na tava; amur a mur ia ta ra pal i ruk tana. ¹¹ Amur a biti tai ra luluai na pal dari:

A Tena Vartovo i tir iu ba: Akave kaum pal na vaira ba avet ma kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit na bolo lake tana? ¹² Ma na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu di tar vangan ia; amur a vaninare tana. ¹³ Ma dir vana, ma dir gire tadav nam par i ga tatike, ma dir mal pa ra magit na bolo lake.

*A nian kai ra Luluai
(Mat 26:26-30; Mar 14:22-26; 1 Kor 11:23-25)*

¹⁴ Ba ra pakana bung i vut, diat ma ra tarai na vartovo dia ki. ¹⁵ Ma i biti ta diat: Iau ga mamainge muka ba dat a en go ra magit na bolo lake ba pa di vakadik iau boko; ¹⁶ tago iau tatike ta vavat: Pa ina en mule tuk ta nam ba da pait ot pa ia ta ra varkurai kai God.

¹⁷ Ma i vatur tika na momamomo ma ba i tar pite varpa, i biti: Avat a vatur go, ma avat a tibe avat me; ¹⁸ tago iau tatike ta vavat, ba pa ina mome mule ra vuai na vain papa gori, ma na tuk tar ta ra bung ba na pot i tana ra varkurai kai God. ¹⁹ Ma i vatur ra gem, ma ba i tar pite varpa, i tabik ia, i tabar diat me, ma i tatike: Go ra pakagu. [Di tul tar ia ure avat; avat a papait. go, ma avat a matamatane upi iau me. ²⁰ Damana bula ra momamomo, ba i tar par ra nian, ma i tatike: Go ra momamomo a kalamana kunubu ta ra gapugu nina i talingir ure avat.] ²¹ Ma ra lima i nam i vagu tar iau, go kari ta go ra vuvung na nian. ²² A dovot ba Natu i ra tutana na vana da di ga kure; ma na kaina tai nina ra tutana i vagu tar ia. ²³ Ma dia varvartir vargil ba to ia ta diat na pait go ra magit.

A vartoto vargil ure to ia ta diat i ngala

²⁴ Dia vartoto vargil bula ba to ia ta diat i ngala kakit. ²⁵ Ma i tatike ta diat: A umana king kai ra lavur Tematana dia papait na luluai na kaia ta diat; ma di vatang diat dia kure diat ba ra umana boina. ²⁶ Ma koko avat a damana; nam i ngala ta

vavat, boina ba na da nina i mur, ma nam i luluai na da tikai i toratorom. ²⁷ Tago nuve i ngala, nina i ki ta ra nian ba nam i toratorom tana? Vakir nina i ki ta ra nian vang? Ma go iau ki pire vavat da tikai i toratorom. ²⁸ Avat dat, ava ga tur maravut iau ta ra lavur mangamangana di ga valamlam iau me; ²⁹ ma iau tibe tar ra varkurai ta vavat, da Tamagu i ga tibe iau me, ³⁰ upi avat a ian ma avat a momo ta kaugu vuvung na nian ta kaugu varkurai; ma avat a ki ta ra umana kiki na king, avat a kure ra vinun ma ra ivu vuna tarai Israel.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue

(Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ioa 13:36-38)

³¹ Simon, Simon, Satan i tir pa avat upi na tang valar avat da ra Vit; ³² ma iau tar araring ure u, upi koko kaum nurnur na panie kakit, ma tuka boko ba u tar nukpuku mulai, una vapatuan ra tara na turam. ³³ Ma i biti tana: Luluai, go iau vaninara upi ina mur u ta ra pal na banubat ma ta ra minat. ³⁴ Ma i biti: Petero, iau ve u, gori ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai ba pa u nunure iau.

A popopoi, a rat ma ra pakat

³⁵ I tir diat: Ba iau ga tulue avat, ma pa kavavat ta popopoi ba ta rat ba ta pal a kau, ava ga iba vang upi ta magit? Ma dia biti: Pata. ³⁶ Ma i biti ta diat: Ma go, nina ba kana ta popopoi, na kap ia ka, damana bula ra rat; ma nina ba pa ta, boina ba na ivure kana olovoi ma na kul pa ra pakat na vinarubu. ³⁷ Tago iau tatike ta vavat, ba da pait ot pa ia tagu go di ga tumu ia dari: “Ma di ga luk guve ma ra lavur tena varpam.” Tago a dovotina da pait ot pa nam parika di ga tumu ia ure iau. ³⁸ Ma dia biti: Luluai, a ivu pakat go kari. Ma i biti ta diat: I ot ika.

Iesu i araring

(Mat 26:36-46; Mar 14:32-42)

³⁹ Ma i irop, i vana ta ra luana na Oliva, da kana mangamangana iat; ma ra tarai na vartovo dia mur ia.

40 Ba i tar pot ta nam ra gunan, i tatike ta diat: Avat a araring kan da valam pa avat. 41 I ki irai kan diat da ra kulalongo na vat; ma i va timtibum, i araring dari: 42 Tama, ba u mainge, una tak vue go ra momamomo kan iau, ma koko da pait ra nuknukigu, da pait ra nuknukim iat. [43 Ma tika na angelo marama ra bala na bakut i tur pa, pirana, i vaongor kap ia. 44 Ma tago i liliut na kinadik, i ongor ma ra niaring; ma kana mangamangon i da ra ngala na tua na gap, i bura ta ra pia.] 45 Ba i tut kan ra niaring i vana pire ra tarai na vartovo, i babare diat dia va mat, tago i tabun ra bala i diat, 46 ma i tatike ta diat: Dave ava va mat? Avat a tut, avat a araring upi koko da valam pa avat.

Di vagu pa Iesu

(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Ioa 18:3-11)

47 Ba i tata boko, nam di vatang ia Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i vut ma ra kor na tarai i agure diat, ma i tadav Iesu upi na galum ia. 48 Ma Iesu i biti tana: Iudas, una vagu tar Natu i ra tutana ma ra vargalum laka? 49 Ma ba diat dia varagur me, dia gire nam ba diat a pait ia, dia tir ia ba: Luluai, avet a varubu ma ra pakat vang? 50 Ma tikai ta diat i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna.

51 Ma Iesu i biti: Avat a nur vue. Ma i bili ra talingana, i varkotone pa ia. 52 Iesu i biti tai ra umana tena tinabar, ma ra umana luluai na vinarubu kai ra pal na vartabar, ma ra lavur patuana, dia tar vut upi ia, dari: Ava tar vana rikai vang ma ra umana pakat ma ra umana ram da upi ra tena nilong? 53 Ba dat ta ra pal na vartabar a bungbung, pa ava tuelve ra lima i vavat ure iau; go muka kavava pakana bung, ma ra ongor na bobotoi.

Petero i pue vue Iesu

(Mat 26:57-58,69-75; Mar 14:53-54,66-72; Ioa 18:25-27)

54 Ma dia kinim pa ia, ma dia ben vaire; dia kap ia ta ra kuba i ra tena tinabar i lualua. Petero i murmur maro vailik. 55 Ba dia tar voto ra iap livuan ta ra gunan, ma dia ki varurung, Petero i ki maravut diat. 56 Ma tika na vavina i gire ba i ki ta ra kapa na iap, ma i bobobe muka, ma i biti: Go ra tutana dir ga varvaragur bula me. 57 Ma i varpuai dari: Ia An, pa iau nunure muka. 58 A ik namur, ta ra tikai i gire, ma i biti: U bula avat. Petero i biti: To An, iau pata. 59 Ma namur mulai, ba i par tika na pakana bung, tikai bula i takun vadekdek ia dari: A dovotina, go ra tutana dir ga varvaragur me, tago ia ra te Galilaia. 60 Petero i biti: To An, pa iau nunure nam u tatike. Ba i tata boko, a loko i riki muka. 61 Ma ra Luluai i lingan, ma i bobo ung Petero. Ma Petero i nuk pa ra tinata kai ra Luluai, ba i ga tatike tana dari: Gori, ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai vue iau. 62 Ma i irop, ma i tangi mat.

Di kulume Iesu ma di kita ia

(Mat 26:67-68; Mar 14:65)

63 Ma ra tarai dia vatur vake Iesu, dia kulume, ma dia kita ia. 64 Dia vi bat ra ura kiau na matana, ma dia biti tana: Una tata na propet ma una vatang nina i tar kita u? 65 Ma mangoro na tinata bula dia vul ia me.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung

(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Ioa 18:19-24)

66 Ba i tar keake mulai, a umana patuana kai ra tarai dia kivung, a umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu bula diat; ma dia ben ia ta kadia kivung, dia tatike tana: 67 Ba u ra Kristo, una ve avet. Ma i biti ta diat: Ba iau ve avat, pa avat a nurnur; 68 ma ba iau tir i avat, pa avat a tata. 69 Papa gori, Natu i ra tutana na ki ta ra lima tuna ta ra dekdek i God. 70 Ma diat par dia tir ia: U Natu i God vang? Ma i biti ta diat: Avat iat ava tatike, iau ia tuna. 71 Ma dia biti: Pa da mainge mule

ta varvai; go da tar valongore ta ra ngiene iat.

23

Iesu i tur ta ra mata i Pilato
(*Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Ioa 18:28-38*)

¹ Diat par dia tut, ma dia ben pa ia pire Pilato. ² Ma dia vura takun ia dari: Ave ga gire tadav go ra tutana i ben varara kaveve vuna tarai, i tigel diat ba koko diat a totokom ta ra Kaisar, ma i biti ba ia iat Kristo, a king. ³ Ma Pilato i tir ia dari: U laka ra king kai ra Iudaia? Ma i biti tana: U biti damana. ⁴ Pilato i biti tai ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur kor na tarai: Pa iau tir tadav ta dovot na vartakun ure go ra tutana. ⁵ Ma dia vovo pa ia ka, dia biti: I ununue ra tarai, tago i vartovo ta ra gunan Iudaia parika, i tur pa ia arama Galilaia ma i tuk tar ta go ra gunan.

Iesu i tur ta ra mata i Erodes

⁶ Ba Pilato i valongore, i titir ba ia ra tutana Galilaia. ⁷ Ba i nunure ba ia marama ra langun na varkurai kai Erodes, i tulue tadav Erodes, tago i ki Ierusalem ta nam ra e.

⁸ Ba Erodes i gire Iesu, i gugu muka, tago vailik i ga mainge upi na gire, tago i ga valongore ra tinata ure; ma i mainge upi na gire ta vakilang tana. ⁹ Ma i tir ia ma mangoro na tinata, ma pa i bali pa ia. ¹⁰ A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu dia tur, ma dia takun ia, dia ngangangal ure. ¹¹ Ma Erodes ma kana tarai na vinarubu dia pidimuane, ma dia kulume, ma dia ule tar ra mal i manga matatar, ma i tulue mule tadav Pilato. ¹² Erodes ma Pilato dir varmaram mulai ta nam ra bung; amana dir ga vargegenei.

Di varkurai ba Iesu na mat
(*Mat 27:15-26; Mar 15:6-15; Ioa 18:39-19:16*)

¹³ Pilato i oro varurue ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena varkurai, ma ra tarai, ¹⁴ ma i biti ta diat: Ava ga ben go ra tutana piragu,

ma go iau tar tir ia ta ra mata i vavat, ma pa iau tir tadav ta mangamangana go ra tutana i rara tana ta ra lavur magit ava takun ia me; ¹⁵ ma Erodes bula pata; tago i tulue mule tadav dat; pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana. ¹⁶ Ina virit ia ka, ma ina pala vue. [¹⁷ Ta ra lukara i topa ia upi na papapala vue tika na tutana tadav ra tarai.] ¹⁸ Ma diat par dia oraoro varurung dari: Na virua go ra tutana, ma una pala vue tar Barabas tadav avet; ¹⁹ nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure tika na vinarubu na varpam ta ra pia na pal, ma ure ra vardodoko bula. ²⁰ Ma Pilato i tata mulai ta diat, tago i mainge upi na pala vue Iesu. ²¹ Ma dia oraoro ka dari: Da ot ia ga ta ra bolo, da ot ia ga ta ra bolo. ²² Ma i vautul ma ra tinata tadav diat dari: Dave, ava ra kaina mangamangana i tar pait ia? Pa iau tir tadav ta vuna ba na virua tana; ina virit ia ka, ma ina pala vue. ²³ Ma dia vovo pa ia ma ra ngala na nilai diat upi da ot ia ga ta ra bolo. Ma ra ngie i diat i ongor pa ia. ²⁴ Ma Pilato i kure ba da pait muka nam dia kaina upi ia. ²⁵ Ma i pala vue nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure ra vinarubu na varpam ma ure ra vardodoko bula, nina dia ga lulul upi ia; ma i tul tar Iesu ta kadia mamainga.

Di ot Iesu ta ra bolo
(*Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Ioa 19:17-27*)

²⁶ Ma ba dia ben vaarike pa ia, dia al vovo pa tikai, a iangina Simon, a te Kirene, i pot mara ra gunagunan, ma dia puak tar ra bolo tana, upi na puapuak vamur ia tai Iesu.

²⁷ A ngala na kor na tarai dia mur ia, ma ra vaden bula, dia tangtangie ma i tabun ra bala i diat i tana. ²⁸ Iesu i tur tapuku tadav diat, ma i biti: A umana natu i Ierusalem, koko ava tangie iau, avat a tangie mule avat, ma ra lavur natu i vavat bula. ²⁹ Tago a umana bung diat a vut boko, ba diat a tatike dari: A lavur biu ma diat

bula pa dia ga kap bala boko, dia ti doan, ma diat bula pa dia ga vau ra bul. ³⁰ Ma diat a vura tatike tadav ra umana luana: Avat a kokopo taun avet; ma tadav ra umana ikilik na luana: Avat a punang taun avet. ³¹ Tago ba dia pait go ra lavur magit ta ra davai i lubalubang, ava diat a pait ia ta ra marangana?

³² Ma ta ra ivut bula, a ura kaina tutana, dia ben dital me upi da doko varurue dital.

³³ Ba dia vut ta ra gunan di vatang ia, A Lor; dia ot tar ia ta ra bolo, ma ra ura kaina tutana bula, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. ³⁴ Ma Iesu i biti: Tama, una nur vue go ra magit ta diat, tago pa dia nunure go dia pait ia. Ma dia tibe varbaiane kana umana mal, ma dia ilailam upi diat. ³⁵ Ma ra tarai dia turtur ma dia giragire ke. Ma ra umana tena varkurai dia kulume, dia biti: I tar valaun ra umana enana, boina ba na valaun ia iat mulai, ona ia ra Kristo kai God, ma kana bul na vakak. ³⁶ Ma ra umana tena vinarubu bula dia kulume, dia tadav ia, dia tul tar ra vain mapak tana, dia biti: ³⁷ Ona u ra king kai ra Iudaia, una valaun mule u. ³⁸ Ma ra tutumu bula i ki arama liu dari: Go ra King kai ra Iudaia.

³⁹ Tikai ta dir a ura kaina tutana di ga ot vatokobe, i bor ia, i biti: U ra Kristo vang? Una valaun datal. ⁴⁰ Ma ta ra tikai i tigel ia, i tatike: Dave, u bula, pa u ru God? Tago u bula datal ta go ra varkurai. ⁴¹ Ma i dovotina ta dor; tago di bali ka kador mangamangana; ma go ra tutana pa i ga pait ta magit ba pa i ko. ⁴² Ma i biti: Iesu, una nuk pa iau, ba u tar vut ta kaum varkurai. ⁴³ Ma i biti tana: A dovot go iau tatike tam: Gori boko una ki piragu ta ra Paradaiso.*

Iesu i mat
(*Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ioa 19:28-30*)

⁴⁴ I tar keke tur bar, ma ra rakarakan a gunagunan mutu i

bobotoi tuk ta ra utul a pakana bung na ravian. ⁴⁵ A matana keake pa i pupua, ma ra mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada livuan. ⁴⁶ Ma ba Iesu i tar manga oro papa, i biti: Tama, iau tul tar ra tulungeagu ta ra ura limam; ba i tar tatike vue go, i vungue ra tulungeana. ⁴⁷ Ba ra luluai na tarai na vinarubu i gire go, i pite pa God, ma i biti: A dovotina go ra tutana a tena takodo. ⁴⁸ Ma ra lavur kor na tarai par dia ga vana guvai upi diat a bobobe, ba dia gire go di tar pait ia, dia talil, ma dia timtibul ra bongobongo i diat. ⁴⁹ A lavur talaina, ma ra vaden dia ga mur ia marama Galilaia, dia tur maro vailik, ma dia gire go ra lavur magit.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat

(*Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Ioa 19:38-42*)

⁵⁰ Ma tika na tutana, a iangina Iosep, a tena varkurai, a bo na tutana, a tena takodo, ⁵¹ (pa i ga mulaot ta kadia varkurai ma ta nam dia pait ia), a te Arimataia, a pia na pal kai ra Iudaia, ma i nurnur upi ra varkurai kai God; ⁵² go ra tutana i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu. ⁵³ I kap vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang na minat di ga kala ia ta ra papar a vat, ma pa ta na boko i ga va tana. ⁵⁴ Go, a bung na Vaninara, ma i maravai ra Bung Sabat. ⁵⁵ Ma ra vaden nam dia ga varagur me marama Galilaia, dia mur ia, ma dia gire ra minatina bula da dia vadiop ia tana. ⁵⁶ Ma dia talil, dia mal pa ra lavur magit i ang na vuvuvul ma ra varku bula. Ma ta ra Bung Sabat dia ngo varogop ma ra varkurai.

24

A tinut mulai kan ra minat
(*Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Ioa 20:1-10*)

* **23:43:** Ra Paradaiso: a kukuraina, “a mari na gunan na ningo ba na nilibur”. A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

¹ Ba i lar tavuna ta ra luaina bung ta ra vik, dia vana tadav ra babang na minat, ma dia kap ra lavur magit i ang na vuvuvul, nam dia ga mal pa ia. ² Ma dia gire tadav ra vat i ta di ga pul vue kan ra babang na minat. ³ Ma dia ruk tana, ma pa dia gire ra minat i ra Luluai Iesu tana. ⁴ Ba i purpuruan boko ra nuknuk i diat i tana, a ivu tutana, kadir mal i bagabagele muka, dir tur pa pire diat, ⁵ ma ba dia burut ma dia ive ra mata i diat ra pia, dir tatike ta diat: Dave ava tikan upi ra launa pire ra umana minat? ⁶ Pa i bang ati, i tar laun mulai; avat a nuk pa nam i ga tatike ta vavat ba i ga ki boko Galilaia, ⁷ i ga biti ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra kaina tarai, ma da ot ia ta ra bolo, ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ⁸ Ma dia nuk pa kana tinata, ⁹ ma dia talil kan ra babang na minat, ma dia ve ra vinun ma tikai, ma diat par ta go ra lavur magit. ¹⁰ Go diat, Maria Magdalene, Ioana, ma Maria, na i Iakobo, ma diat ra vaden dia varagur me, dia ve ra umana apostolo. ¹¹ Ma dia valongore go ra tinata da ra tinata vakuku ma pa dia nurnur tana. [¹² Ma Petero i tut, ma i vutvut tadav ra babang na minat, ma i ruru, ma i gigira tana, i gire ra umana mal kumau ka, dia va irai, ma i vana ra kubana, i nuknuk kakaiian ta nam di tar pait ia.]

*A vinavana uro Emaus
(Mar 16:12-13)*

¹³ Io, a ivut ta diat, dir vanavana ta nam ra bung upi ra gunan, a iangina Emaus, da ra vinun ma tika na kilomita (lavurua na mail) mara Ierusalem. ¹⁴ Ma dir tata ta go ra lavur magit di ga pait ia. ¹⁵ Ba dir tata, ma dir tir vargiline dir, Iesu i tadav dir, ma dital varagur. ¹⁶ Di tar noe bat ra mata i dir upi koko dir a gire ilam ia. ¹⁷ Ma i tir dir: Ava go amur tata vargil vanavana tana ta kamumur vinavana, ma i tanguvian ra mata i mumur? ¹⁸ Tikai ta dir, a iangina Kleopa, i biti tana:

U kaka bar, u ki Ierusalem ma pa u nunure ra lavur magit di tar pait ia ta go ra umana bung? ¹⁹ I tir dir: A lavur magit ava? Ma dir biti tana: A lavur magit ure Iesu ra te Nasaret, nina ra dekdek na propet muka ta kana papalum, ma ta kana tinata bula, ta ra mata i God ma ra tarai par bula; ²⁰ ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma kada umana tena varkurai dia ga tul tar ia upi ra varkurai na minat, ma dia ga ot ia ta ra bolo. ²¹ Ave ga nurnur tana ba ia muka nam ba na valaun Israel. Ma go bula, i tar utul a bung taun go ra lavur magit di tar pait ia. ²² Go bula, ta umana vavina ta vevet, dia tar vakaian avet, tago dia tar kilala tadav ra babang na minat, ²³ ma dia mama gire upi ra minatina, ma dia talil, dia biti ba dia tar gire ta umana angelo, dia biti ba i tar laun mulai. ²⁴ Ma ta umana ta vevet dia tar vana tadav ra babang na minat, ma dia gire tadav ra magit ra vaden dia ga tatike; ma pa dia gire Iesu. ²⁵ Ma i biti ta dir: Avat a tarai na papaua, ma ra bala i vavat i vavuan ma ra nurnur ta nam parika ra lavur propet dia ga tatike. ²⁶ Pa i ga topa vang ra Kristo ba na kairane go ra lavur magit, ma na olo ta kana minamar? ²⁷ Ma i tur pa ia ta ra buk kai Moses ma ra lavur propet, ma i vateten ra lavur magit ta ra Buk Tabu par ta dir ure mule. ²⁸ Ba dital vanavana maravai ta nam ra gunan dir vanavana upi ia, i papait na vana vur bolo. ²⁹ Ma dir vovo pa ia, dir tatike: Una ki pire mimir, tago i papait na ravian, ma i ki ria ra keake. Ma dital ruk, ma i ki pire dir. ³⁰ Ba dital tar ki upi ra nian, i vatur ra gem, i lotu pa tana, i tabik ia, ma i tabar dir Me. ³¹ Ma i kapa ra mata i dir, ma dir gire ilam ia; ma i panie ka kan dir. ³² Ma dir biti vargil ta dir dari: Dave, a bala i dor pa i ga malamalapang vang ba i tata ta dor na nga, ma ba i pala tar ra Buk Tabu ta dor? ³³ Ma dir tut lulut pa ta nam ra pakana bung ma dir talil urama Ierusalem, ma dir tadav ra

vinun ma tikai dia ki varurung, ma ta ra umana bula dia ki maravut diat, ³⁴ ma dia biti: A dovotina ra Luluai i tar laun mulai, ma i tar tur kapet rikai pire Simon. ³⁵ Ma dir varvai ta ra lavur magit i ga tadav dir na nga, ma ba dir tar gire ilam ia ba i tabik ra gem.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo

(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

³⁶ Ba dir tatike boko go ra lavur magit, ia iat i tur livuan ta diat, ma i tatike ta diat: A malmal tadav avat! ³⁷ Ma dia ururian tana, ma dia burburut, dia nuk ia ba dia giragire ra tulungen. ³⁸ Ma i biti ta diat: Dave ava burburut? Ta ra ava ra lavur nuknuk dia arikai ta ra bala i vavat? ³⁹ Avat a gire ra ura limagu ma ra ura kaugu, ba iau iat go: go avat a bili iau, ma avat a gire; tago ra tulungen pa ta viono, ma pa ta uruna da go ava gire tagu. [⁴⁰ Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana, ma ra ura kauna.] ⁴¹ Ba pa dia nurnur boko, tago dia gugu ma dia kakaian, i tir diat: Pa ava vung ta magit ati ba ina en ia? ⁴² Ma dia tabar ia ma ra pakana en di ga tun ia. ⁴³ Ma i vatur vake, ma i en ia ta ra mata i diat.

⁴⁴ Ma i biti ta diat: Go kaugu tinata iau ga tatike ta vavat ba iau ga ki boko pire vavat, ba i topa ia ba da pait ot pa ra lavur magit par di ga tumu ia ta ra varvai kai Moses ma ra umana propet, ma ra umana Kakailai bula ure iau. ⁴⁵ Ma i vakapa ra nuknuk i diat upi diat a nunure ra Buk Tabu; ⁴⁶ ma i biti ta diat: Di ga tumu ia dari, ba ra Kristo na virua, ma na laun mulai kan ra minat ta ra vautuluna bung; ⁴⁷ ma da varvarvai ta diat ra lavur vuna tarai par ure ra nukpuku ma ra punpun vue ai ra lavur varpam ta ra iangina; da tur pa ia arama Ierusalem. ⁴⁸ Avat a umana tena varvai ta go ra lavur magit. ⁴⁹ Ma go iau tulue nam ba Tamagu i ga vatading tar ia ta vavat; ma avat a kiki ung pa ia ta go ra pia

na pal tuk tar da vamong avat ma ra dekdek marama.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut

(Mar 16:19-20; Apos 1:9-11)

⁵⁰ Ma i agure vairop diat uro Beta-nia, ma i tulue vakodo ra ura limana, ma i tata vadoane diat. ⁵¹ Ba i tatata vadoane diat boko, i vana ka kan diat, ma di kap ia urama ra bala na bakut. ⁵² Ma dia lotu tadav ia, ma dia talil uro Ierusalem ma ra ngala na gugu; ⁵³ ma dia kiki vataikai ta ra pal na vartabar, ma dia pite pa God.

A BO NA VARVAI IOANES I GA TUMU IA

A tinata na nilaun

¹ A Tinata i ga laun pa ta ra vunapaina iat, ma ra Tinata dir ga ki varurung ma God, ma ra Tinata ia God muka. ² Ma i ga ki maravut God amana iat ra vunapaina. ³ Ia iat i ga pait ra lavur magit par; ma pa ta magit di ga vaki ia, ba go pa i ga vaki ia. ⁴ A nilaun i ga ki tana; ma ra nilaun ia ra kapa kai ra tarai. ⁵ Ma ra kapa i pupua ta ra bobotoi; ma ra bobotoi pa i ga nunure ilam ia. ⁶ Tika na tutana i ga vut, God i ga tulue, a iangina Ioanes. ⁷ Go i vut upi ra varvai, upi na varvai ure ra kapa, upi tana ra tarai par diat a nurnur. ⁸ Vakir ia ra kapa, i vut upi ra varvai ka ta ra kapa. ⁹ Nam ra kapa tuna, nina i vakapa ra tarai par tikitikai, i ga papait na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan parika. ¹⁰ I ga ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma i ga vaki ra rakarakan a gunagunan, ma ra rakarakan a gunagunan pa i ga nunure. ¹¹ I ga vut tadav ra kubana iat, ma diat kana tarai pa dia kapupi ia. ¹² I ga tul tar diat dia kapupi ia, ba diat a umana natu i God, nina diat dia nurnur ta ra iangina, ¹³ a tarai pa dia vangala diat, ma ra mamainga kai ra paka i ra tarai pata ma ra nuknuk i ra tarai pata, God iat. ¹⁴ A Tinata i ga vung ra pal a pakana ma i tar ki pire dat (ma ave tar gire kana minamar, a minamar da ra natu i Tama, a kavakake), i buka ma ra varmari ma ra dovotina. ¹⁵ Ioanes i varvai tana, ma i oraoro dari: Ia nina go iau ga tatike ure ba: nam i mur iau, i lua ta mimir; tago i ga lualua iat tagu. ¹⁶ Ma ta kana ngala na varmari iat di ga tul tar ra varmari vartataun ta dat. ¹⁷ Moses i ga tul tar ra tinata na varkurai, ma Iesu Kristo i tul tar ra varmari ma ra dovotina bula. ¹⁸ Pa ta na boko i ga ti gire God;

ma Natuna, a kavakake, nina i ki ta ra bongobongo i Tama, i tar varvai tana.

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai (Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:1-18)

¹⁹ Go ra varvai kai Ioanes, ba ra Iudaia dia tulue ra umana tena tinabar ma ta ra umana ta ra vuna tarai Levi marama Ierusalem tadav ia, upi diat a tir ia dari: U to ia? ²⁰ Ma i tata kapa, pa i varpuai, i biti: Vakir iau ra Kristo. ²¹ Dia tir ia: U to ia? U Elias laka? Ma i biti: Iau pata. U nam ra propet laka?. Ma i biti: Pata. ²² Ma dia tir ia mulai: U to ia vang? Upi avet a ve diat dia ga tulue avet. Ava una tatike ure u mulai? ²³ I biti: Iau ra nilai tikai i oraoro aria ra bil dari: Avat a pait kodo ra nga kai ra Luluai, da Iesaia ra propet i ga tatike. ²⁴ A umana Parisaio dia ga tulue diat. ²⁵ Ma dia tir ia dari: Ona vakir u ra Kristo, ma vakir u Elias, ma vakir u nam ra propet, ta ra ava u babaptaiso? ²⁶ Ioanes i tatike ta diat: Iau baptaiso ma ra tava ka; ma tikai i tur livuan ta vavat, ba pa ava nunure, ²⁷ nina i mur iau, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara ai ra pal a kauna. ²⁸ Di tatike go ra lavur magit ara Betania ta ra papar a Iordan maro, ba Ioanes i babaptaiso ie.

A Lam kai God

²⁹ Ta ra bung namur tana i gire Iesu, i bolo tadav ia; ma i biti: Avat a gire go ra Lam kai God, i kap vue ra lavur varpam par kai ra rakarakan a gunagunan parika. ³⁰ Go nina iau ga tatike ure dari: Tikai i mur iau, i lua ta mimir, tago ia iat i ga lua ta mimir. ³¹ Ma pa iau ga nunure. Ma go ra vuna iau ga pot i tana, ma iau baptaiso ma ra tava, upi da vapo vaarike tadav ra Israel. ³² Ma Ioanes i varvai dari: Iau tar gire ra Tulungen i vana ba da ra uka marama ra bakut, ma i ki tana. ³³ Ma pa iau ga nunure; ma ia nam i ga tulue iau ba ina baptaiso ma ra tava, i ga biti tagu dari: Nina u gire ra Tulungen i vana ba tana ma i ki tana, ia muka nam ba na baptaiso ma ra

Takodo na Tulungen. ³⁴ Ma iau tar gire, ma iau tar varvai, ba go Natu i God.

Ra umana luaina bul vartovo kai Iesu

³⁵ Ta ra bung namur tana Ioanes i tur, dital ma kana ivu tutana na vartovo; ³⁶ ma i gire Iesu ba i vanavana, ma i biti: Avat a gire go ra Lam kai God! ³⁷ Ma ra ivu tutana na vartovo dir valongore kana tinata ma dir mur Iesu. ³⁸ Iesu i tur tapuku, ma i gire dir, dir mur ia, ma i tir dir ba: Ava amur nuk upi ia? Dir tatike tana: Rabi (a kukurai ra tinata nam ba Tena Vartovo), akave ra kubam? ³⁹ I biti ta dir: Amur a mai, amur a gire. Dir vana, dir gire ra kubana, ma dir ki pirana ta nam ra bung, tago i da ra ivat na pakana bung ta ra ravian. ⁴⁰ Andreas, dir turana ma Simon Petero, tikai ta dir dir valongore ra tinata kai Ioanes, ma dir mur Iesu. ⁴¹ I tikan value pa turana Simon, ma i biti tana: Ave tar na tadav ra Mesaia (a kukuraina ba Kristo). ⁴² I agure tadav Iesu. Iesu i gire ung ia, ma i tatike: U, u Simon, natu i Ioanes, da vatang u ba Kepas (a kukuraina Petero, “a vat”).

Iesu i oro pa Pilipo ma Natanael

⁴³ Ta ra bung namur ta go, i mainge na vana oai Galilaia, ma i na tadav Pilipo; Iesu i biti tana: Una mur iau. ⁴⁴ Pilipo a te Betsaida, a pia na pal kai Andreas ma Petero bula. ⁴⁵ Pilipo i na tadav Natanael, ma i biti tana: Ave ga na tadav nam ba Moses i ga tutumu ure ta ra tinata na varkurai, ma ra umana propet bula dia ga tutumu ure: Iesu ra te Nasaret natu i Iosep. ⁴⁶ Natanael i tir ia ba: Ma ta bo na magit na vana rikai maro Nasaret bar? Pilipo i biti tana: Una mai, una gire. ⁴⁷ Iesu i gire Natanael ba i vanavana boko tadav ia, ma i biti tana: Go ra te Israel tuna, pa i nunure ra vaongo. ⁴⁸ Natanael i tir ia: U nunure davatane iau? Iesu i biti tana: Ba Pilipo pa i oro pa u boko, iau tar gire u, ba u ki ta ra vavai na lovo. ⁴⁹ Natanael i tatike tana: Tena Vartovo, u Natu i God, u

ra King Israel. ⁵⁰ Iesu i biti tana: U nurnur laka, tago iau tar tatike tam, ba iau tar gire u ta ra vavai na lovo? Una gire boko ra umana magit dia ngala ta go diat. ⁵¹ Ma i biti bula: A dovot go iau tatike tam: Avat a gire boko ra bakut na tapre, ma ra umana angelo kai God diat a tututua ma diat a vanavana ba taun Natu i ra tutana.

2

Ra lukara na varbean aro Kana

¹ Ma ta ra vautuluna bung, tika na lukara na varbean aro Kana ta ra langun Galilaia, ma na i Iesu i vana tana; ² ma di ga ting pa Iesu ma kana tarai na vartovo bula upi diat a vana ta nam ra lukara. ³ Ba ra vain i tar par, na i Iesu i tatike tana: Pa adiat ta vain. ⁴ Iesu i tatike tana: Ia An, dor a dave ma u? Kaugu pakana bung pa i ti pot boko. ⁵ Nana i tatike tai ra umana tultul: Avat a pait muka ra magit par ba i tulue avat i tana. ⁶ A laptikai na pal a tava na vat dia tur abara ure ra niu da ra mangamangana kai ra Iudaia iat, ma ra lavuvat na vinun ba ra mar ma a utul a vinun ma a ilima na lita (ra ura vinun ba ra utul a vinun na galon) na tava na topa diat tikitikai. ⁷ Ma i biti ta diat: Avat a vabuka ra umana pal a tava. Ma dia manga vabuka diat. ⁸ Ma i biti ta diat: Go avat a kulup, ma avat a kap ia tadav nam i kure ra lukara. ⁹ Ma dia kap ia. Ba nam i kure ra lukara i tar mome kilang ra tava ba i tar vain, ma pa i nunure ba mamave (nam ra umana tultul dia tar kulupe dia nunure), nam i kure ra lukara i oro pa ra tutana i kabur varbean ika, ¹⁰ ma i tatike tana: A tarai par dia vuvung value ra bo na vain; ma ba di tar manga momo, dia vung nam ba pa i manga boina; ma u, u tar vung vake ra bo na vain tuk tar go. ¹¹ Go Iesu i ga tur pa kana lavur vakilang me aro Kana ta ra langun Galilaia, i ve tar kana minamar tana; ma kana tarai na vartovo dia nurnur tana.

¹² Ma ba i par go ra magit i vana ura Kapernaum, ma nana, ma ra

umana turana, ma kana tarai na vartovo dia varagur me; ma pa dia ki abara ta peal bung.

Iesu i olo ra pal na vartabar

(*Mat 21:12-13; Mar 11:15-17; Luk 19:45-46*)

¹³ Ma ra lukara na bolo lake kai ra Iudaia i maravai ma Iesu i vana urama Ierusalem. ¹⁴ Ma i gire tadav diat dia ivure ra umana bulumakau ma ra umana sip ma ra umana uka; ma ra umana tena piapie mani bula dia kiki ta ra pal na vartabar; ¹⁵ ma i mal pa ra virvirit ma ra umana kuara, ma i korot vapar vue diat me kan ra pal na vartabar, ma ra umana sip ma ra umana bulumakau bula; ma i lingire vue ra lavur mani kai ra umana tena piapie mani, ma i vue pukue vue kadia umana vuvuvung; ¹⁶ ma i biti ta diat dia ivure ra umana uka: Avat a kap vue go diat, ma koko ava pukue ra pal kai Tamagu upi na da ra pal na vapipiai. ¹⁷ Ma kana tarai na vartovo dia nuk pa ra tinata di ga tumu ia dari: "A vargat na varmari ure ra kubam na en vue iau." ¹⁸ A Iudaia dia tir ia ba: Ta wakilang ava una ve tar ia ta vevet ure go ra lavur magit u pait ia? ¹⁹ Iesu i biti ta diat: Avat a re vue go ra pal na vartabar, ma ina vatut ia mulai tai ta utul a bung. ²⁰ A Iudaia dia biti: Di ga pait go ra pal na vartabar ma di ga balaguan tana a ivat na vinun ma laptikai na kilakilala, ma una vatut ia ke vang ta ra utul a bung uka? ²¹ Ma i ga tatike go ure ke ra pal a pakana. ²² Ma ba i tar laun mulai kan ra minat, kana tarai na vartovo dia nuk pa go kana tinata; ma dia nurnur ta ra Buk Tabu, ma ta ra tinata bula ba Iesu i ga tatike.

Iesu i nunure ra tarai par

²³ Ba i ki Ierusalem ta ra lukara na bolo lake, mangoro dia nurnur ta ra iangina, tago dia gire kana lavur wakilang i pait ia. ²⁴ Ma Iesu pa i nur tar mule ta diat, tago i nunure ra tarai par; ²⁵ ma tago bula pa i mainge ba ta tikai na varvai ure ta tikai; tago ia iat i nunure ra bala i ra tarai.

3

Iesu dir ma Nikodemo

¹ Tika na tutana ta diat ra umana Parisaio, a iangina Nikodemo, a tena varkurai kai ra Iudaia, ² i vana tadav Iesu ra marum ma i biti tana: Tena Vartovo, ave nunure u, ba u a tena vartovo marama pire God; pa ta tutana na pait valar pa go ra lavur wakilang u papait ia ba God pa i maravut ia. ³ Iesu i bali ia dari: A dovot go iau tatike tam: Gala ta tikai pa di kava vakalamane pa na gire ra varkurai kai God. ⁴ Nikodemo i tir ia ba: Da kava davatane ra tutana ba i tar patuana? Na ruk mulai laka ra tatal na bul i nana, ma na kava mule? ⁵ Iesu i biti: A dovot go iau tatike tam: Gala ta tikai pa di kava ta ra tava ma ta ra Tulungen pa na ruk ta ra varkurai kai God. ⁶ Nam ba ra palapaka i kava, i palapaka ka, ma nam ba ra Tulungen i kava, i tulungen. ⁷ Koko u kaian, tago iau tatike tam ba: Da kava vakalamane avat. ⁸ A ubara i vuvu tadav ra gunan i mainge, ma u valongore ra rurungana, ma pa u nunure ba mamave, ba uve; damana bula diat par ba ra Tulungen i kava diat. ⁹ Nikodemo i tatike dari: Da pait davatane go ra lavur magit? ¹⁰ Iesu i tatike tana: U ra tena vartovo kai ra Israel, ma pa u matoto laka ta go ra lavur magit? ¹¹ A dovot go iau tatike tam: Ave tatike nam ba ave nunure, ma ave varvai ta nam ba ave tar gire; ma pa ava kapupi kaveve varvai. ¹² Ba iau tar varve avat ta ra umana magit ra pia, ma pa ava nurnur tana, avat a nurnur dave, ona iau ve avat ta ra lavur magit marama ra bala na bakut? ¹³ Pa ta i ga tutua urama ra bala na bakut, ia kaka Natu i ra tutana i ga vana ba marama ra bala na bakut, ma i ti ki tana. ¹⁴ Da Moses i ga vatur urama ra vui ara ra pui, damana bula da vatur Natu i ra tutana; ¹⁵ upi nina i nurnur tana na laun tukum.

¹⁶ Tago God i ga mari ra rakarakan a gunagunan par dari, i ga tul tar Natuna, ma ia ra kavakake, upi nina i nurnur tana na laun tukum, ma koko na virua. ¹⁷ Tago God pa i ga

tulue Natuna uti ta ra rakarakan a gunagunan upi na kure ra rakarakan a gunagunan, upi na valaun uka ra rakarakan a gunagunan par. ¹⁸ Pa da kure nam ba i nurnur tana, ma di ga tar kure muka nam ba pa i nurnur tana, tago pa i nurnur ta ra iang i Natu i God, nina ra kavakake. ¹⁹ Ma go ia ra varkurai, ba ra kapa i tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra tarai dia ga mari ra bobotoi ka, ma ra kapa pata; tago i kaina kadia lavur papalum. ²⁰ Tago diat par dia pait ra umana kaina magit, dia milikuane ra kapa, ma pa dia tadav ra kapa, kan da kure kadia lavur papalum. ²¹ Ma nina i pait ra dovotina, i tadatadav ra kapa, upi kana lavur papalum diat a po rikai dari, ba di ga pait diat tai God.

Iesu dir ma Ioanes

²² I par go ra lavur magit, ma namur Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia vana ta ra gunan Iudaia, ma i ki pire diat abara, ma i babaptaiso. ²³ Ioanes bula i baptaisio aro Aion maravai Saleim, tago mangoro na tava tana; ma dia vut ma dia baptaisio diat. ²⁴ Tago pa di ga varuk boko Ioanes ta ra pal na banubat. ²⁵ Ma ra tarai na vartovo kai Ioanes dia vartoto ma ra te Iudaia ure ra niu na varvagomgom. ²⁶ Ma dia tadav Ioanes, dia tatike tana: Tena Vartovo, nam amur ga ki me ta ra papar maro ra Iordan, ma u ga varvai tana, go i babaptaiso, ma ra tarai par dia tadav ia. ²⁷ Ioanes i tatike: Pa ta na vatur vake ta magit, ba pa di tul tar ia marama ra bala na bakut. ²⁸ Avat iat, ava valongore ba iau ga biti dari: Vakir iau ra Kristo, di ga tulue ke iau, upi ina lualua ka tana. ²⁹ Nina ba kana ra vavina ba na taulai me, ia ra taulai kalama; ma a talai ra taulai kalama i tur pirana, ma i valongore, ma i gugu muka ta ra nilai ra taulai kalama; ma go kaugu gugu di tar pait ot pa ia. ³⁰ Ia iat na ngala vanavana, ma iau, ina ikilik vanavana.

Nina i vana ba marama ra bala na bakut

³¹ Nina i vana ba marama, i lia ta diat par; nina ba mamati ra pia, ia ra te ra pia, ma i varvai ure nam uka ra pia; nina i vana ba marama ra bala na bakut i lia kakit. ³² Ma i varvarvai ta nam i ga giragire, ma ta nam bula i ga valavalongore, ma pa ta i kapupi kana varvai. ³³ Nina i tar kapupi kana varvai, i tar mulaot tuna tana ba God a dovotina. ³⁴ Tago nina God i ga tulue, i tatike ra lavur tinata kai God; tago pa i valavalar tar ra Tulungen. ³⁵ Tamana i mari Natuna, ma i ga tul tar ra lavur magit par ta ra limana. ³⁶ Nina i nurnur tai. Natuna, kana ra nilaun tukum, ma nina ba pa i toratorom tai natuna, pa na gire ra nilaun, ma ra kankan kai God na ki tana.

4

Iesu dir ma ra vavina Samaria

¹ Ba ra Luluai i matoto ba ra umana Parisaio dir tar valongore ba Iesu i agagure mangoro na tarai na vartovo ma Ioanes pata, ² ma ba i baptaisio diat Iesu iat pa i ga baptaisio, kana tarai na (vartovo ko), ³ i vana kan Iudaia, ma i vana mulai uro Galilaia. ⁴ Ma kana nga i alu Samaria. ⁵ Ma i tadav tika na pia na pal Samaria, a iangina Sikar, i maravai nam ra pakana pia Iakob i ga tabar natuna Iosep me; ⁶ ma ra kivu kai Iakob abara. Io, Iesu, tago i talangan ra pakana ta kana vinavana, i ki damana ka pire ra kivu. I ga da ra keke tur. ⁷ Tika na vavina Samaria i pot upi na kulupe ra tava, ma Iesu i tatike tana: Una vamomo iau. ⁸ Kana tarai na vartovo dia ga tar vana ta ra pia na pal upi diat a kukul ta magit. ⁹ A vavina Samaria i tatike tana: U a te Iudaia, ma dave go u lul iau upi ta tava, tago iau a vavina Samaria? (Tago ra Iudaia pa dia varmaram ma ra Samaria.) ¹⁰ Iesu i bali ia ma i biti tana: Gala u tar nunure ra vartabar kai God, ma gala u tar nunure bula nam i biti tam: Una vamomo iau, gala una lul ia ma na tabar iu ma ra tava a launa. ¹¹ A vavina i biti

tana: Luluai, pa kaum ta kulkulup upi una kulupe ra tava me, ma ra kivu i lulur mat, mamave kaum tava a launa? ¹² U ngala laka tai tama i vevet Iakob, nina i ga tabar avet ma go ra kivu, ma ia bula i ga momo tana, ma ra umana natuna ma kana lavur vavaguai bula? ¹³ Iesu i tatike bali ia dari: Diat par dia momo ta go ra tava, diat a mar mulai; ¹⁴ ma diat par dia momo ta nam ra tava, ba ina tabar diat me, pa diat a mar mulai pa na mutu; nam ra tava ba ina tabar diat me, na kivu ta diat ma na nininim rikai ta ra nilaun ba pa na mutu. ¹⁵ A vavina i biti tana: Luluai, una tabar iau ma go ra tava, upi koko ina mar mulai, ma upi koko ina vana uti vailik, upi ina kulupe ra tava. ¹⁶ Iesu i biti tana: Una vana, una oro pa kaum tutana, ma una vana mulai uti. ¹⁷ A vavina i biti tana: Pa kaugu ta tutana. Iesu i biti tana: A dovot kaum tinata dari: Pa kaugu ta tutana; ¹⁸ tago i tar ilima kaum tutana; ma nam amur ki me gori, vakir kaum tutana; a dovotina go u tar tatike. ¹⁹ A vavina i biti tana: Luluai, go iau nunure ba u ra propet. ²⁰ Kaveve a umana lualua dia ga lolotu ta go ra luana; ma ava biti ba i kat ba ra tarai par diat a lotu arama Ierusalem uka. ²¹ Iesu i biti tana: Ia An, una kapupi go kaugu tinata, a pakana bung na vut ba pa avat a lotu tadav Tama ta go ra luana, ma arama Ierusalem bula pata. ²² Ava lotu tadav nam pa ava ti nunure; ma avet, ave lotu tadav nam ave ti nunure muka; tago a varvalaun tai ra tarai Iudaia iat. ²³ A pakana bung na pot, ma go i tar pot, ba ra lavur tena lotu tuna diat a lotu tadav Tama ta ra tulungen ma ta ra dovotina bula; tago Tama i nuk upi diat dia damana upi kana umana tena lotu. ²⁴ God a Tulungen, ma i mainge ba diat dia lotu tadav ia, diat a lotu ta ra tulungen ma ta ra dovotina bula. ²⁵ A vavina i biti tana: Iau nunure ba ra Mesaia na pot (di vatang ia bula ba Kristo); ma ba i tar pot, na varve avet ta ra lavur magit

par. ²⁶ Iesu i biti tana: Iau go, iau tata tam, iau ia muka nam.

²⁷ Ma kana tarai na vartovo dia pot tadav ia ta ra dari, ma dia kaian tago dir tata ma ra vavina; ma pa ta i tir ia ba: Ava u nuk upi ia? ba dari: Dave amur tata me? ²⁸ Ma ra vavina i vana kan kana kulkulup, ma i vana ta ra pia na pal, ma i biti tai ra tarai: ²⁹ Avat a mai, avat a gire tika na tutana, i tar ve iau ure ra lavur magit par iau ga pait ia papa amana; go nina ra Kristo tuna bar? ³⁰ Dia vana oai kan ra pia na pal ma dia vanavana upi ia. ³¹ Ba i ga dari, a tarai na vartovo dia lul ia, dia biti: Tena Vartovo, una ian. ³² Ma i biti ta diat: Agu magit ba ina en ia, pa ava ti nunure. ³³ A tarai na vartovo dia tir vargilians diat mulai: Ta tikai bar i ga kap ana ta magit? ³⁴ Iesu i biti ta diat: Go agu magit ba ina pait ra nuknuk i nina i ga tulue iau uti, ma ina pait ot pa kana papalum. ³⁵ Ava biti dari: A ivat na gai boko upi da dodoko. Go iau tatike ta vavat: Avat a idok, avat a gire ra umauma i pua tago i matuka upi da dodoko. ³⁶ Nina i dodoko i kale pa ra vabongon, ma i varurue ra vuai na uma upi ra nilaun tukum; upi nam i vauma ma nam bula i dodoko, dir a gugu varurung. ³⁷ Tago i dovot ra tinata dari: Tikai i vauma, ma ta ra tikai i dodoko. ³⁸ Iau ga tulue avat, upi avat a doko nam ba pa ava ga palum ia; ta ra umana iat dia ga papalum, ma kavavat ika ra vuai kadia papalum.

³⁹ Ma mangoro na te Samaria ta nam ra pia na pal, dia nurnur tana ure ra tinata kai ra vavina, i ga biti dari: I ga ve iau ure ra lavur magit par iau ga pait ia papa amana. ⁴⁰ Ba ra tarai Samaria dia tadav ia, dia lul ia ba na ki pire diat; ma i ki ie a ura bung. ⁴¹ Ma mangoro bula dia nurnur tago kana tinata; ⁴² ma dia biti tai ra vavina: Go ave nurnur, vakir ure ke kaum tinata, tago avet bula ave tar valongore, ma ave nunure ba go ia ra Tena Valaun tuna kai ra rakarakan a gunagunan par.

Iesu i valagar pa natu i tika na luluai

⁴³ Ba i tar par ra ura bung, i vana kan abara urama Galilaia. ⁴⁴ Tago Iesu iat i ga tatike, ba pa di ru ra propet ta kana gunan. ⁴⁵ Ba i tar pot aro Galilaia, a tarai Galilaia dia agure pa ia, tago dia ga gire ra lavur magit par i ga pait ia arama Ierusalem ta ra lukara; tago diat bula dia ga vana ta ra lukara.

⁴⁶ Ma i pot mulai aro Kana ta ra langun Galilaia, nam i ga pait pukue ra tava tana upi na vain. Ma natu i tika na luluai, a tutana, i mait arama Kapernaum. ⁴⁷ Ba i valongore ba Iesu i tar vana kan Iudaia urama Galilaia, i vana tadav ia, ma i lul ia ba na vana ba, ma na valaun natuna; tago i to na mat. ⁴⁸ Iesu i tatike tana: Gala pa ava gire ra umana vakilang ma ra umana dekdek, pa avat a nurnur muka. ⁴⁹ A luluai i tatike tana: Luluai, una vana ur, ba natugu pa i ti mat boko. ⁵⁰ Iesu i biti tana: Una vana; natum i tar laun. A tutana i nurnur ta ra tinata Iesu i tatike tana, ma i vana. ⁵¹ Ba i vanavana ba, dia varkuvo ma kana umana tultul, ma dia ve ba natuna i tar laun. ⁵² Ma i tir diat upi ra pakana bung i tur pa ra nilagar tana. Ma dia biti tana: Nabung tai tika na pakana bung, ra oao i vana kan ia. ⁵³ Ma tamana i nunure, ba nam muka ra pakana bung, ba Iesu i ga tatike tana: Natum i tar laun. Ma i nurnur, ma diat par ta ra kubana bula. ⁵⁴ Go a vauruana vakilang Iesu i pait ia, ba i tar vana kan Iudaia urama Galilaia.

5

Iesu i valagar ra tutana ta ra pola kikil

¹ Ba i par go ra lavur magit, di pait tika na lukara kai ra Iudaia; ma Iesu i vana urama Ierusalem.

² Tika na pola kikil, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Betsata, arama Ierusalem pire ra mataniolo na sip, ma a ilima na pal tana. ³ Ma mangoro diat dia mait, ma diat dia pula, ma diat dia kakak, ma diat dia mel,

dia va ta diat. [Dia ki pa ra tava, upi na guaguar. ⁴ Tago ta umana pakana a angelo kai ra Luluai i vana ba ma i ruk ta ra pola kikil, ma ra tava i guaguar. Ma ra luaina nina i ruk ta ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar, na lagar kan kana ta mangana minait.] ⁵ Ma tika na tutana tana i ga mait a utul a vinun ma lavutul na kilala. ⁶ Ba Iesu i gire i vava dari, ma i nunure ba i ga vavuan tana, i tir ia: U mainge ba da valagar pa iu? ⁷ A tutana i mait i biti tana: Luluai, pa kaugu ta tutana ba na puak tar iau ta ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar; ma ona iau vana, ta ra tikai i vana ba lua tagu tana. ⁸ Iesu i tatike tana: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana. ⁹ Ma ra tutana i lagar vuavuai, ma i puak pa kana vava, ma i vana ka.

Ma nam ra bung a Bung Sabat. ¹⁰ A Iudaia dia tatike tai nina i tar lagar: Go a Bung Sabat, pa i ko ba u puak pa kaum vava. ¹¹ Ma i biti ta diat: Nina i ga valagar pa iau, i biti tagu dari: Una puak pa kaum vava, ma una vana. ¹² Dia tir ia: To ia ra tutana i ga tatike tam ba: Una puak pa kaum vava, ma una vana? ¹³ Ma nam di ga valagar ia pa i nunure, tago Iesu i ga vana, a vuna ra kor na tarai abara. ¹⁴ Namur Iesu i gire tadav ia ta ra pal na vartabar, ma i biti tana: Go u tar oton kakit; koko u varpiam mulai, kan tika na mangamangana i kaina iat na monong iu. ¹⁵ Nam ra tutana i vana, ma i ve ra Iudaia ba Iesu nam i ga valagar pa ia. ¹⁶ Ta go ra vuna ra Iudaia dia takun Iesu, tago i ga pait go ra lavur magit taun ra Bung Sabat. ¹⁷ Iesu i biti ta diat: Tamagu i ga papalum tuk tar gori, ma go iau papalum bula. ¹⁸ Ta go ra vuna a Iudaia dia mainge muka ba diat a doka, tago i ga vakaina ra Bung Sabat, ma go bula, i vatang God ba Tamana, da dir vardada ma God.

A varkurai kai Natu i God

¹⁹ Iesu i tatike bali diat dari: A dovot go iau tatike ta vavat, Natuna pa i pait varkolono pa ta magit, ia

kaka nam i gire Tamana i papait ia, i pait ia bula; nam parika i papait ia, Natuna i papait ia damana bula. ²⁰ Tago Tama i mari Natuna, ma i ve vapar tar ra lavur magit par tana i papait ia; ma na vaarike tar ra umana ngala na papalum iat, upi avat a kaian tana. ²¹ Da Tama i vatut ra lavur minat, ma i valaun diat, damana bula Natuna i valaun diat nina i mainge pi na valaun diat. ²² Ma Tama pa i kure ta tikai, i ga tul tar ra varkurai par tai Natuna; ²³ Upi ra tarai par diat a ru Natuna da di ru Tama. Nina ba pa i ru Natuna, pa i ru bula Tama, ia nina ba i ga tulue uti. ²⁴ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i valongore kaugu tinata ma i nurnur bula tai nina i ga tulue iau uti, i vatur vake ra nilaun tukum ma pa na vana ta ra varkurai, i tar vana kan ra minat ta ra nilaun. ²⁵ A dovot go iau tatike ta vavat: A pakana bung na pot boko, ma go i tar pot, ba ra lavur minat diat a valongore ra nilai Natu i God tana; ma diat dia valongore, diat a laun. ²⁶ Tago da ra nilaun i ki tai Tama damana i ga tul tar bula ra nilaun tai Natuna upi na ki tana; ²⁷ ma i ga tul tar ia ba na varkurai bula, tago ia Natu i ra tutana. ²⁸ Koko ava kakaian tana; tago a pakana bung na vut boko, ba diat par dia va ta ra lavur tung na minat, diat a valongore ra nilaina tana, ²⁹ ma diat a vana rikai; diat dia ga pait ra boina diat a vana rikai tadav ra nilaun, ma diat dia ga pait ra magit i bilak tadav ra varkurai.

A varvarveai ure Iesu

³⁰ Pa iau pait varkolono pa ta magit; iau varkurai da nam iau valongore; ma kaugu varkurai i dovot; tago pa iau murmur ra nuknukigu, iau murmur ra nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. ³¹ Ona iau varvarveai ure iau mulai, kaugu varveai pa i dovot. ³² Ta ra tikai i varvarveai ure iau; ma iau nunure ba kana varveai, i varvarveai ure iau me, i dovot. ³³ Ava ga vartuluai tadav Ioanes, ma i ga varvai maravut ra dovotina. ³⁴ Pa

iau vatur ra varvai kai ra tarai; ma iau tatike go ra umana magit dari, upi da valaun avat. ³⁵ Ia ra lamp i birabirao ma i pupua, ma ava ga ongo ba avat a gugu papa ta ra kapana. ³⁶ A varvai ure iau go kari i ngala ta dir ma nina kai Ioanes; tago nam ra lavur papalum Tama i ga tul tar ia tagu, ba ina pait ot pa diat, nam diat muka iau papait diat, dia varvarveai tagu, ba Tama i ga tulue iau Uti. ³⁷ Ma Tama i ga tulue iau uti i tar varvai bula ure iau. Pa ava ga valongore boko ra nilaina, ma pa ava gire boko ra pal a pakana. ³⁸ Ma kana tinata pa i kiki ta vavat; tago nina ba i ga tulue uti pa ava nurnur tana. ³⁹ Ava lukluk ra Buk Tabu, tago ava nuk ia ba kavava nilaun tukum tana; ma go muka i varvarveai ure iau; ⁴⁰ ma pa avat a vana tadav iau, upi avat a vatur vake ra nilaun. ⁴¹ A pite varpa tai ra tarai pa iau vatur vake. ⁴² Ma iau nunure avat, ba ra varmari kai God pa i ki ta vavat. ⁴³ Iau vana rikai ma ra iang i Tamagu, ma pa ava kapupi iau; ba ta ra tikai i vana rikai ma ra iangina iat, avat a kapupi ia. ⁴⁴ Avat, ava ruru vargilliane avat, ma pa ava nuk upi nam ra variru kai ra kopono God, avat a nurnur dave? ⁴⁵ Koko ava nuk ia ba iau ina takun avat tai Tama; ta ra tikai i takun avat, Moses, nina ava nurnur tana. ⁴⁶ Tago gala ava tar nurnur tai Moses, gala avat a nurnur tagu bula, tago i ga tutumu ure iau. ⁴⁷ Ona pa ava nurnur ta kana lavur tutumu, avat a nurnur dave ta kaugu lavur tinata?

6

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar

(Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ I par go ra lavur magit, ma namur Iesu i vana tai ta ra papar ta ra tava kikil Galilaia, di vatang ia bula ba ra tava kikil Tiberias. ² Ma ra ngala na kor dia mur ia, tago dia ga gire ra lavur vakalang i ga pait ia ta diat dia mait. ³ Ma Iesu i tutua urama

ra luana, ma diat ma kana tarai na vartovo dia ki tana. ⁴ Ma i maravai ra bolo lake, a lukara kai ra Iudaia. ⁵ Ma Iesu i idok, i gire ba ra ngala na kor dia pot pirana ma i tatike tai Pilipo: Dat a kulkul ta magit ave, upi go diat diat a en ia? ⁶ I tatike go, upi na valar ia, tago ia iat i nunure nam ba na pait ia. ⁷ Pilipo i biti tana: A magit ba da kul ia ma ra ivu mar na denaria,* pa na topa diat, upi diat par diat a en ta ikik tana. ⁸ Tikai ta diat a tarai na vartovo, Andreas, tura i Simon Petero, i biti tana; ⁹ Tika na bul go kari i vung ra ilima na gem ma ra ivu en; ma go na topa davatane ra mangoro dari? ¹⁰ Iesu i biti: Avat a tulue ra tarai ba diat a ki ra pia. A ngala na vura ta nam ra pakana gunan. Ma ra tarai dia ki ra pia, da ra ilima na arip na marmar diat. ¹¹ Iesu i vatur ra umana gem; ma ba i tar pite varpa ure, i tibe diat me dia ki ra pia; damana bula ma ra ura en, da kadia mamainga. ¹² Ba dia tar maur, i biti tai kana tarai na vartovo: Avat a varurue ra lavur tagigina di tar en valili ia, upi koko da vole ta ik. ¹³ Ma dia varurue mutu, ma dia vangan vabuka ra vinun ma a ivu rat ma ra ibaiba dia ga en valili ia ta nam ra ilima na gem. ¹⁴ Ba ra tarai dia gire go ra vakilang i tar pait ia, dia biti: A dovotina go muka ra propet nina ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.

¹⁵ Ba Iesu i nunure dia papait na vana rikai upi diat a vo pa ia ba na king pire diat, i vana varkolono mulai ta ra luana.

*Iesu i vana ta ra ul a tava kikil
(Mat 14:22-33; Mar 6:45-52)*

¹⁶ Ba i tar ravian kana tarai na vartovo dia vana ba ura ra valian, ¹⁷ ma dia koa ta ra mon, ma dia bolo ta ra tava kikil uro Kapernaum. Ma go i bobotoi ma Iesu pa i ti vana boko tadap diat. ¹⁸ Ma ra tava i papait na bobol ta ra ngala na vuvu. ¹⁹ Ba dia tar valu ra ilima ba ra laptikai bar na kilomita (ra utul ba ra ivat bar na

mail), dia gire Iesu i vanavana ra ul a tava tadav ra mon, ma dia burut. ²⁰ Ma i biti ta diat: Iau ka go; koko avat a burut. ²¹ Ma dia ting pa ia ba na koa ta ra mon, ma ra mon i pukai lulut ta nam ra gunan dia ga vanavana upi ia.

A tarai dia tikan upi Iesu

²² Ta ra bung namur ra kor na tarai dia ga tur ta ra papar maro ma dia ga gire ba ra kopono mon ik abara, ma ba Iesu pa i ga koa maravut kana tarai na vartovo tana, ba diat ika kana tarai na vartovo dia ga vana oai me; ²³ (ma ta umana mon maro Tiberias dia ga pukai maravai ta nam ra pakana gunan dia ga en ra gem tana, ba ra Luluai i tar pite varpa tana); ²⁴ ma ba ra kor na tarai dia gire ba Iesu pa i ki abara ma kana tarai na vartovo bula pata, dia koa ta ra umana mon, ma dia vana Kapernaum, dia tikan upi Iesu.

Iesu ia ra Gem na Nilaun

²⁵ Ba dia tar tikan tadav ia tai ta ra papar a tava kikil, dia biti tana: Tena Vartovo, vingaia u ga vana uti? ²⁶ Iesu i tatike ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Ava tikan upi iau, vakir tago ra ura vakilang ava ga gire, ia kaka tago ava ga en ra umana gem, ma ava ga maur tana. ²⁷ Koko avat a ongor upi nam ra magit i marmareng, avat a ongor upi ra magit ba na tur vatikai ta ra nilaun tukum, nina ba Natu i ra tutana na tabar avat me; tago Tama, God, i tar vakilang ia. ²⁸ Ma dia tir ia: Ava avet a pait ia, upi avet a pait ra umana papalum kai God? ²⁹ Iesu i tatike ta diat: Go ra papalum kai God, ba avat a nurnur tai nina i ga tulue Uti. ³⁰ Ma dia biti tana: Ava ra vakilang una pait ia upi avet a gire ma avet a nurnur tam tana? Ava u papait ia? ³¹ Kaveve tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui; da di ga tumu ia: "I ga tabar diat ma ra gem marama ra bala na bakut, upi diat a en ia." ³² Ma Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Vakir

* **6:7:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

Moses nam i ga tabar avat ma ra gem marama ra bala na bakut; Tamagu i tabatabar avat ma ra gem i dovot marama ra bala na bakut. ³³ Tago ra gem kai God ia nam ba i vana ba marama ra bala na bakut, ma i tabar ra rakarakan a gunagunan ma ra nilaun. ³⁴ Ma dia biti tana: Luluai, una tabar avet vatikai ma go ra gem. ³⁵ Iesu i biti ta diat: Iau ra gem na nilaun; nina ba na tadav iau pa na mulmulum, ma nina ba na nurnur tagu pa na mar mulai. ³⁶ Ma iau ga tatike ta vavat, ba ava tar gire iau, ma pa ava nurnur. ³⁷ Diat par ba Tama i tul tar diat i tagu, diat a tadav iau; ma nam i tadav iau, iau pa ina okole vue muka. ³⁸ Tago pa iau vana ba marama ra bala na bakut upi ina pait ra nuknukigu, ina pait ra nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. ³⁹ Go ra nuknuk i nam i ga tulue iau uti, ba koko ta ikilik ta nam i ga tul tar ia tagu na rara, ba ina vatut vapar ia ta ra bung kutu. ⁴⁰ Tago go ia ra nuknuk i Tamagu, ba diat par dia gire Natuna ma dia nurnur tana bula, diat a laun tukum; ma iau ina vatut diat ta ra bung kutu.

⁴¹ Ma ra Iudaia dia tata na urur tana, tago i ga biti: Iau ra gem marama ra bala na bakut. ⁴² Ma dia biti: Vakir go Iesu natu i Iosep, ma da nunure tamana ma nana? Ma dave go i biti: Iau vana ba marama ra bala na bakut? ⁴³ Iesu i tatike ta diat: Koko ava tata na urur vargil. ⁴⁴ Pa ta na tadav iau ia kaka nina ba Tama, nina i ga tulue iau uti, i al pa ia; ma iau, ina vatut ia ta ra bung kutu. ⁴⁵ A umana propet dia ga tutumu dari: "God na tovo diat parika." Diat par dia ga valongor tai Tama, ma dia ga vartovo pa tana, dia tadav iau. ⁴⁶ Pa ta i ga gire Tama, ia kaka nam i ga vana kan God, i tar gire Tama. ⁴⁷ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i nurnur, i vatur vake ra nilaun tukum. ⁴⁸ Iau ra gem na nilaun. ⁴⁹ Kavava tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui, ma dia tar mat. ⁵⁰ Go ra gem i vana ba marama ra bala na bakut, upi ta tikai na ian

tana, ma pa na mat. ⁵¹ Iau ra gem, a launa, i vana ba marama ra bala na bakut; ba tikai i ian ta go ra gem, na laun tukum; maia. ma ra gem ina vartabar me, a viogu, ure ra nilaun kai ra rakarakan a gunagunan.

⁵² A Iudaia dia vartoto vargil, dia biti: Go ra tutana na tabar dat dave ma ra viono upi dat a en ia? ⁵³ Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Gala pa ava en ra vio i Natu i ra tutana, ma pa ava mome ra gapuna, pa ta nilaun ta vavat. ⁵⁴ Nina i en ra viogu, ma i mome ra gapugu, i vatur vake ra nilaun tukum; ma ina vatut ia ta ra bung kutu. ⁵⁵ Tago ra viogu ia ra nian tuna, ma ra gapugu a nimomo tuna. ⁵⁶ Nina i en ra viogu, ma i mome ra gapugu, i ki tagu, ma iau bula iau ki tana. ⁵⁷ Da Tama, a launa, i ga tulue iau uti, ma iau laun tai Tama, damana nam i en iau na laun bula tagu. ⁵⁸ Go ra gem i ga vana ba marama ra bala na bakut; vakir da nam a tarai lualua dia ga en ia, ma dia ga mat; nina i en go ra gem na laun tukum. ⁵⁹ I tatike go ra lavur tinata ta ra pal na lotu, ba i vartovo Kapernaum.

A tinata na nilaun tukum

⁶⁰ Mangoro ta kana tarai na vartovo, ba dia valongore go dia biti: Go a dekdek na tinata; to ia na valongore? ⁶¹ Ma Iesu i nunure ta ra balana ba kana tarai na vartovo dia tata na urur tana, ma i tir diat: Ava tutukai laka ta go? ⁶² Dave bar ba ava gire Natu i ra tutana i vana urama ta nam i ga ki lua tana? ⁶³ Ia kaka ra tulungen i valavalaun; a pala paka pa i topa ta magit; a lavur tinata iau ga tatike ta vavat. dia tulungen, ma diat ra nilaun bula. ⁶⁴ Ta umana ta vavat pa ava nurnur. Tago ta ra turpaina Iesu i nunure nam diat pa dia nurnur, ma nina bula ba na vagu tar ia. ⁶⁵ Ma i biti: Ta go ra vuna iau ga tatike ta vavat ba, pa ta na tadav iau, ba Tama pa i tul tar ia.

⁶⁶ Ma ta go ra tinata mangoro ta kana tarai na vartovo dia tabunuane tana, ma pa dia varagur mulai me.

⁶⁷ Iesu i biti tai ra vinun ma a ivut: Avat bula, ava mainge laka upi avat a vana? ⁶⁸ Simon Petero i biti tana dari: Luluai, avet a vana tadav to ia? Kaum uka ra lavur tinata na nilaun tukum. ⁶⁹ Ma ave tar nurnur ma ave nunure ba u ra Tena Gomgom kai God. ⁷⁰ Iesu i biti ta diat: Iau ga pilak pa avat a vinun ma a ivut laka, ma tikai ta vavat a tabaran ika? ⁷¹ Go i tatike ure Iudas, natu i Simon Iskariot; tago ia na vagu tar ia, ma ia tikai ta diat ra vinun ma a ivut.

7

Iesu ma ra umana turana

¹ Ba i par go ra lavur magit, Iesu i vanavana vurvurbit Galilaia; tago pa i mainge na vanavana Iudaia, tago ra Iudaia dia mainge ba diat a doka. ² Ma i maravai ra lukara kai ra Iudaia, a lukara na pal na turturup. ³ A umana turana dia biti tana: Una tut, una vana Iudaia upi kaum tarai na vartovo diat a gire bula ra lavur papalum u papait ia. ⁴ Tago pa ta i papait ive ta magit, ona i mainge ba ia iat na po rikai. Ba u papait go ra lavur magit, una pait vaarike tar u ta ra rakarakan a gunagunan. ⁵ Tago ra umana turana bula pa dia nurnur tana. ⁶ Iesu i tatike ta diat: Kaugu bung pa i ti vut boko, ma avat, a umana bung par i topa avat. ⁷ A rakarakan a gunagunan pa i pait valar pa ia ba na milikuane avat; i milikuane iau muka, tago iau varvai ure, ba kana lavur mangamangana i kaina. ⁸ Avat a vana urama ta ra lukara; pa iau vana boko ta go ra lukara, tago kaugu bung pa i ti ki boko. ⁹ Ba i tar tatike go ra lavur magit ta diat, i kiki boko Galilaia.

Iesu i ki ta ra lukara

¹⁰ Ba ra umana turana dia tar vana urama ta ra lukara, ia bula i vana urama. pa i vana kapa, i papait na vana ivai ka. ¹¹ A Iudaia dia tikan upi ia ta ra lukara, ma dia biti: Akave bar? ¹² Ma mangoro na tinata na urur i arikai ure tai ra kor na tarai; ta umana dia biti: Ia ra bo na tutana; ta ra umana dia biti: Pata, i varara ra

kor na tarai. ¹³ Ma pa ta i tata kapa ure, tago dia burutue ra Iudaia.

¹⁴ Ba dia balaguan boko ta ra lukara, Iesu i vana urama ta ra pal na vartabar, ma i vartovo tana. ¹⁵ A Iudaia dia kaian, dia biti: Go ra tutana pa i ga vartovo, ma i nunure davatane ra lukbuk? ¹⁶ Iesu i biti ta diat: Kaugu vartovo vakir kaugu, kai nina iat i ga tulue iau uti. ¹⁷ Ba tikai i mainge na torom ta ra nuknukina na nunure ra vartovo tana, ba kai God bar, ba kaugu tinata iat bar. ¹⁸ Ia nam i tatike kana tinata iat, i mainge ba da ru ia; ma nam i mainge ba da ru nina i ga tulue uti, ia muka nam i dovot, ma pa ta mangamangana gegagege tana. ¹⁹ Dave, Moses pa i ga tul tar ra tinata na varkurai ta vavat laka, ma pa ta ta vavat i torom ta ra varkurai? Ta ra ava ava mainge avat a doko iau? ²⁰ A kor na tarai dia biti tana: A tabaran i ovai tam; ia i mainge na doko u? ²¹ Iesu i bali kadia tinata dari: Tika na magit iau ga pait ia ma ava ga kaian par tana. ²² Moses i ga tul tar ra pokakikil ta vavat (vakir kai Moses, kai ra tarai lualua iat); ma ava poko kikil ra tutana ta ra Bung Sabat. ²³ Ba di poko kikil ta tutana ta ra Bung Sabat, upi koko da piam ra varkurai kai Moses, dave ava kankan tagu, tago iau ga valagar vakakit pa ra tutana ta ra Bung Sabat? ²⁴ Koko avat a varkurai ta ra ginigira ka, avat a varkurai ma ra varkurai i takodo.

Dave, Kristo go?

²⁵ Ta ra umana ta diat maro Ierusalem dia biti: Go vang nina dia mainge upi diat a doka? ²⁶ Ma go i tata kapa, ma pa dia tatike ta magit i tana. Kan a umana tena varkurai dia tar motote pa ia, ba go ra Kristo tuna. ²⁷ Ma da nunure ra gunan kai go ra tutana; ba ra Kristo na pot, pa ta na nunure ba mamave. ²⁸ Ma Iesu i oraoro ta ra pal na vartabar, i vartovo, i biti: Ava nunure iau ma kaugu gunan bula; pa iau vut vakuku, ma nam i ga tulue iau uti i dovot, ma pa ava nunure. ²⁹ Iau

nunure, tago iau ga vana rikai tana, ma i ga tulue iau Uti. ³⁰ Dia mainge diat a kinim pa ia, ma pa ta i vatur ia, tago kana bung pa i ga ti vut boko. ³¹ Ma mangoro ta ra kor na tarai dia nurnur tana, ma dia biti: Ba ra Kristo i tar pot na pait laka mangoro na vakilang ta ni diat go ra tutana i tar pait ia?

A umana luluai na vinarubu dia vana upi diat a kinim pa Iesu

³² A umana Parisaio dia valongore ra tarai dia varmaianao ma go ra lavur magit ure; ma ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia tulue ra umana luluai na vinarubu ba diat a kinim pa ia. ³³ Iesu i biti: Iau, pa ina ki vavuan pire vavat, ma ina vana tadav nam ba i ga tulue iau Uti. ³⁴ Avat a tikan boko upi iau, ma pa avat a tikan tadav iau; a gunan ba ina ki tana, i dekdek upi avat a vana tana. ³⁵ A Iudaia dia tir vargilliane diat ba: Go ra tutana na vana uve, upi koko dat a tikan tadav ia? Na vana bar tadav diat, dia ki pire ra Elenas ma na tovo ra Elenas? ³⁶ Ava go ra tinata i tar tati ke ba: Avat a tikan boko upi iau, ma pa avat a tikan tadav iau; ma nam ra gunan ina ki tana, pa avat a vana tana?

A umana tava alir a launa

³⁷ Ta ra mutuai ra bung na lukara, nina ra ngala na bung ta ra lukara, Iesu i tur, ma i oraoro dari: Ba tikai i mar, boina ba na tadav iau ma na momo. ³⁸ Nina i nurnur tagu, da ra Buk Tabu i biti: A umana tava alir a launa, diat a lalalongo kan ra balana. ³⁹ I tati ke go ra tinata ure ra Tulungen, ba da tul tar ia ta diat dia nurnur tana; tago pa di ga tul tar boko ra Tulungen; tago Iesu pa i vana boko ta kana minamar.

A nuknuk i ra tarai i enana varba-iai

⁴⁰ Ta umana ta ra kor na tarai, ba dia valongore go ra tinata, dia biti: A dovotina go ia ra propet. ⁴¹ Ta ra umana bula dia biti: Dave ra Kristo na vut marama Galilaia? ⁴² A

Buk Tabu pa i biti laka ba ra Kristo na vana rikai ta ra vuna tarai kai David, ma maro Beteleem, ra gunan ba David i ga ki tana? ⁴³ Ma ra nuknuk i ra tarai i enana varbaiai ure. ⁴⁴ Ma ta ra umana dia mainge ba diat a kinim ia; ma pa ta i vatut ia.

A umana tena tinabar ngalangala pa dia nurnur

⁴⁵ A umana luluai na vinarubu dia talil tadav ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio, ma dia biti ta diat: Dave pa ava kinim pa ia Uti? ⁴⁶ Ma ra umana luluai na vinarubu dia biti: Pa ta tutana boko i ga tatata da go. ⁴⁷ A umana Parisaio dia tir diat: Ma di ga varara avat bula? ⁴⁸ Dave ta ra umana tena varkurai, ba ta ra umana Parisaio vang dia tar nurnur tana? ⁴⁹ Go ka ra kor na tarai pa dia nunure ra tinata na varkurai, a umana kaina ta. ⁵⁰ Nikodemo (tikai ta diat, nina amana i ga vana pirana) i biti ta diat: ⁵¹ Dave, kada tinata na varkurai i kure ta tikai vang ona pa di ga valongore boko kana tinata ma dia matoto ure nam i tar pait ia? ⁵² Dia bali ia dari: Ma u bula ra te Galilaia? Una tiki tikan ma una matoto, ba pa ta propet i ga vana rikai marama Galilaia.

Ra vavina i ga po

⁵³ Ma diat par, tiki tikan, dia vana ta ra kubakuba i diat.

8

¹ Ma Iesu i vana ta ra luana na Oliva. ² Ma ta ra kavunvun i ruk mulai ta ra pal na vartabar, ma ra tarai par dia tadav ia, ma i ki ma i tovo diat. ³ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia agur pa ra vavina pirana; di ga rua babare i po, ma dia vatur ia livuan ta diat, ⁴ ma dia biti tana: Luluai, go ra vavina i ga po, di ga rua babare. ⁵ Moses i ga vartuluai ta ra tinata na varkurai, ba tikai dari, da tupar doko vue; ma ava una tati ke tana? ⁶ Dia ga biti dari, upi diat a valar ia ka, ma upi diat a takun ia ma ta magit. Ma Iesu i tur rururu, ma i tutumu ra pia

ma ra kaka na limana. ⁷ Ba dia titir milate, i tur ina i biti ta diat: Ona tikai ta vavat pa i ga pait ra varpam, boina ba nam na tupar ia lua. ⁸ Ma i tur rururu mulai, ma i tutumu ra pia ma ra kaka na limana. ⁹ Ba dia valongore, dia irop tikitikai; nina i ga laun vue mangoro na kilala i lua, ma damana vanavana tuk tar ta nam i murmur kakit: ma Iesu dir ika ma ra vavina, dir abara livuan. ¹⁰ Iesu i tur, ma i biti tana: la An, akave nina diat dia takun u? Pa ta na i tar kure vakaina u vang? ¹¹ Ma i biti: Luluai, pa ta. Ma Iesu i biti: Iau bula, pa ina kure vakaina u; una vana ka; ma papa gori koko u pait mule ra varpam.

Iesu ia ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan

¹² Ma Iesu i varvai mulai pire diat, i biti: Iau ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan; ia nam i murmur iau, pa na vanavana ta ra bobotoi, ia kaka na vatur vake ra kapa na nilaun. ¹³ A umana Parisaio dia biti tana: U varvai mulai ure u; kaum varvai pa i dovot. ¹⁴ Iesu i tatike bali diat dari: Ba iau varvai ure iau mulai, kaugu varvai i dovot; tago iau nunure ra gunan iau ga vana kan ia, ma iau nunure bula ra gunan ba ina vana tana; ma avat, pa ava nunure ra gunan iau ga vana kan ia, ba nam ina vana tana. ¹⁵ Avat, ava nuk pa ka ra palapaka ta kavava varkurai, ma iau, pa iau kure ta tikai. ¹⁶ Ma ba iau varkurai, kaugu varkurai i dovot; tago vakir iau kaka, amir ma Tama iat, nina i ga tulue iau uti. ¹⁷ Ma di ga tumu ia bula ta kavava tinata na varkurai, ba ra varvai kai ta ivut i dovot. ¹⁸ Iau, go iau varvai ure iau mulai, ma Tama bula, nina i ga tulue iau uti, i varvai ure iau. ¹⁹ Ma dia tir ia dari: Akave Tamam? Iesu i bali diat dari: Pa ava nunure iau, ma pa ava nunure bula Tamagu; gala ava tar nunure iau, gala ava ti nunure bula Tamagu. ²⁰ I ga tatike go ra tinata ta ra pal na mani ba i vartovo ta ra pal na vartabar; ma pa ta i

kinim ia, tago kana pakana bung pa i ti vut boko.

I dekdek upi avat a vana ta nam ra gunan ina vana tana

²¹ Ma i tatike mule ta diat: Iau, ina vana, ma avat a tikan upi iau, ma avat a virua ta kavava lavur varpam; a gunan ba ina vana tana, i dekdek upi avat a vana tana. ²² A Iudaia dia tatike: Na doka mule bar? Tago i biti: A gunan ba ina vana tana, i dekdek upi avat a vana tana. ²³ Ma i biti ta diat: Avat mamati ra pia; iau marama; avat mamati ra rakarakan a gunagunan; ma iau, vakir iau mamati ra rakarakan a gunagunan. ²⁴ la nam ra vuna iau ga tatike ta vavat dari ba: Avat a virua ta kavava lavur varpam; tago ona pa ava nurnur tagu ba iau ia muka, avat a virua ta kavava lavur varpam. ²⁵ Ma dia tir ia: U to ia? Iesu i biti ta diat: Nam iau ga veve ta vavat i tana papa amana. ²⁶ Mangoro na magit ba ina tatike ma ina kure bula ure avat; ma nam i ga tulue iau uti i dovot; ma ra lavur magit iau ga valongore tana, go iau tatatike tadav ra rakarakan a gunagunan. ²⁷ Ma pa dia nunure ba i tata pire diat ure Tama. ²⁸ Ma Iesu i biti: Ba ava tar vatur Natu i ra tutana urama boko, avat a nunure ba iau ia muka, ma avat a nunure bula ba pa iau pait varkolono pa ta magit, iau tatike ke go ra lavur magit da Tama i ga tovo iau me. ²⁹ la nam i ga tulue iau uti, i ki piragu; pa i vana kan iau; tago iau pait vatikene nina ra lavur magit i gugu tana. ³⁰ Ba i tatatike go ra lavur magit, mangoro dia nurnur tana.

A umana vilavilau ma diat dia ki langalanga

³¹ Iesu i tatike ta nam ra lavur Iudaia dia nurnur tana: Ba ava torom vatikai ta kaugu tinata, avat kaugu tarai na vartovo tuna; ³² ma avat a nunure ra dovotina, ma ra dovotina na valangalanga avat. ³³ Ma dia biti tana: Avet a umana bul mur tai Abaram, ma pa ave ga ki na vilavilau pire ta tikai, ma dave u biti ba: A dovotina na valangalanga

avat? ³⁴ Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i pait ra varpam ia ra vilavilau kai ra varpam. ³⁵ A vilavilau pa i ki tukum na pal, natu i nina ba kana ra pal i ki tukum tana. ³⁶ Ba Natu i God i valangalanga avat, avat a langalanga tuna. ³⁷ Iau nunure ba avat a umana bul mur tai Abaraam; ma go ava mainge ba avat a doko iau, tago kaugu tinata pa i ki ta vavat. ³⁸ Iau tata ure ra lavur magit iau ga gire pire Tamagu; ma avat bula ava pait ra lavur magit ava ga valongore tai tama i vavat. ³⁹ Dia biti tana: Tama i vevet Abaraam. Iesu i biti ta diat: Gala avat a umana natu i Abaraam, gala avat a pait ra lavur papalum kai Abaraam. ⁴⁰ Iau a tutana, iau tar varve avat ta ra dovotina, nam iau ga valongore tai God; ma go ava mainge ba avat a doko iau; Abaraam pa i ga papait ia damana. ⁴¹ Ava papait ra lavur papalum kai tama i vavat. Dia biti tana: Vakir di ga kava avet na nga, ave tamana par ma God. ⁴² Iesu i biti ta diat: Gala ava tamana ma God, gala avat a mari iau; tago iau ga vana rikai tai God ma iau ga pot ati; ma pa iau pot vakuku, ia iat i ga tulue iau. ⁴³ Dave pa ava nunure kaugu tinata? Tago i dekdek upi avat a valongore kaugu vartovo. ⁴⁴ Ava tamana ma Satan, ma ava mainge avat a pait ra lavur mamainga kai tama i vavat. Ia ra tena vardodoko papa amana iat, ma pa i tur ta ra dovotina, tago ra dovotina pa i ki tana. Ba i tatike ra vaongo, i vaarike kana mangamangana iat; tago ia ra tena vaongo, ma ra tama i ra vaongo iat. ⁴⁵ Ma tago iau tatike ra dovotina, pa ava nurnur tagu. ⁴⁶ Ia laka ta vavat na takun ot pa iau ma ra varpam? Ba iau tatike ra dovotina, dave pa ava nurnur tagu? ⁴⁷ Nina ba kai God, i valongore ra lavur tinata kai God; go ra vuna pa ava valongore, tago avat vakir avat kai God.

Iesu ma Abaraam

* **8:58:** "Iau Iat," tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Nirop 3:14.

⁴⁸ A Iudaia dia tatike bali ia dari: I boina laka kaveve tinata, ba u a te Samaria, ma ra tabaran i ovai tam? ⁴⁹ Iesu i biti: Pa ta tabaran i ovai tagu; iau ru Tamagu, ma ava piam iau. ⁵⁰ Vakir iau nuk upi ra minamar upi kaugu; ta ra tikai i nuk upi ia, ma na kukure. ⁵¹ A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai i toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka. ⁵² A Iudaia dia biti tana: Go ave nunure muka ba ra tabaran i ti ovai tam. Abaraam i ga mat, ma ra lavur propet bula; ma u biti: Ba tikai i toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka. ⁵³ U ngala laka ta mumur ma tama i vevet Abaraam, nina i ga mat; ma ra umana propet bula dia ga mat; u nuk ia ba u to ia? ⁵⁴ Iesu i biti: Ba iau pite pa mule iau, kaugu pite varpa a magit vakuku ka: Tamagu iat i pite pa iau; ma ava tatike ure ba ia kavava God; ⁵⁵ ma pa ava ga nunure; ma iau nunure; ba iau biti ba pa iau nunure, iau bula ra tena vaongo da avat; ma iau nunure, ma iau toratorom ta kana tinata. ⁵⁶ Tama i vavat Abaraam i ga gugu upi na gire kaugu bung; ma i ga gire, ma i ga gugu muka. ⁵⁷ A Iudaia dia biti tana: Pa u ti laun vue boko ra ilima na vinun na kilakilala ma u tar gire laka Abaraam? ⁵⁸ Iesu i tatike ta diat: A dovot ga iau tatike ta vavat: Lua ta mimir ma Abaraam, Iau Iat.* ⁵⁹ Ma dia tak pa ra umana vat upi diat a tupar ia me; ma Iesu i parau, ma i irop kan ra pal na vartabar.

9

Iesu i valagar pa ra pula

¹ Ma ba i bolabolo, i gire tika na pula di ga ti kava damana iat. ² Ma kana tarai na vartovo dia tir ia dari: Tena Vartovo, ia i ga pait ra varpam, go ra tutana ba ra ura tavuna, tago di ga kava dari iat a pula? ³ Iesu i tatike: Go ra tutana pa i ga pait ra varpam, ma ra ura tavuna bula pata; i dari ka upi ra umana papalum kai God na po rikai tana. ⁴ Dat a pait

ra lavur papalum kai nam i ga tulue iau uti ari i ti keake boko; na marum boko, ba pa ta na papalum tana. ⁵ Ba go iau ki ati ra pia, iau ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan. ⁶ Ba i tar tatike nam, i nami ra pia, ma i pait ra pia maumau ma ra nanami, ma i kolo ra ura kiau na matana me. ⁷ Ma i biti tana: Una vana, una iu papa ta ra lum, a iangina Siloam (a kukuraina dari: Di ga tulue). Ma i vana, ma i iu papa, ma ba i talil, i nana kapa. ⁸ Kana vuna tarai, ma diat dia ga giragire value boko ba ia ra tena nilul, dia tatike: Vakir go vang nina i ga kiki ma i ga lulul? ⁹ Ta ra umana dia biti: Maia, ia tuna nam; ta ra umana dia biti: Pata, dir vardada ka me. Ia iat i biti: Iau ia tuna. ¹⁰ Ma dia biti tana: Di ga vanana davatane pa ra ura kiau na matam? ¹¹ I biti: Nam ra tutana, di vatang ia ba Iesu, i ga pait ra pia maumau, i ga kolo ra ura kiau na matagu me: ma i ga biti tagu dari: Una vana Siloam, una iau papa; ma iau ga vana, iau ga iu papa, ma go iau nana. ¹² Ma dia tir ia: Akave nam ra tutana? I biti: Pa iau nunure.

A umana Parisaio dia titir ure ra papalum na valagar

¹³ Dia agur pa nina i ga pula tadav ra umana Parisaio. ¹⁴ Ma nam ra bung ba Iesu i ga pait ra pia maumau ma i ga vanana pa ra ura kiau na matana tana, a Bung Sabat. ¹⁵ Ma ra umana Parisaio dia tir ia mulai ba i nana dave. Ma i biti ta diat: I ga kolo ra ura kiau na matagu ma ra pia maumau, ma iau ga iu papa, ma go iau nana. ¹⁶ Ta ra umana Parisaio dia biti: Go ra tutana, vakir kai God, tago pa i ru ra Bung Sabat. Ta ra umana dia biti: Ona ta tutana a tena varpam na pait davatane go ra lavur vakilang? Ma i enana varbaiai ra nuknuk i diat ure. ¹⁷ Ma dia biti mulai tai ra pula: Ava una tatike ure nam i tar vanana pa ra ura kiau na matam? Ma i biti ba: Tika na propet. ¹⁸ A umana Iudaia pa dia nurnur ta ra varvai ure, ba i ga pula lua boko, ma ba go i nana mulai, ma dia agur

pa ra ura tavu i ra tutana, nina di ga vanana pa ra matana, ma dia tir dir dari: ¹⁹ Go laka nina ra natu i mumur ba amur biti ba di ga kava dari iat a pula? Ba damana, i nana dave gori? ²⁰ A ura tavuna dir tatike bali diat dari: Amir nunure, ba go natu i mimir, ma ba di ga kava dari iat a pula; ²¹ ma i nana dave bar go? pa amir nunure; ma pa amir nunure nina i ga vanana pa ra ura kiau na matana; avat a tir ia; go i tar tutana ot, ia iat na varveai mulai tana. ²² A ura tavuna dir tatike go ra lavur magit tago dir burutue ra Iudaia, tago ra Iudaia dia ga tar kubu dari ba, ona ta tikai na varveai kapa ba ia ra Kristo, da okole vue kan ra pal na lotu. ²³ Damana ra ura tavuna dir biti: I tar tutana ot, avat a tir ia. ²⁴ Ma dia oro pa mule nam ra tutana i ga pula, ma dia biti tana: Una ru God; ave nunure ba go ra tutana a tena varpam. ²⁵ Ma i biti: Ba go a tena varpam ba pata, pa iau nunure; ia kaka tika na magit iau nunure, ba iau ga pula, ma go iau nana mulai. ²⁶ Ma dia biti tana: Ava i ga pait ia tam? I ga vanana davatane pa ra ura kiau na matam? ²⁷ I tatike ta diat: Go ka iau tar ve avat i tana, ma pa ava kapupi ia; ta ra ava ava mainge ba avat a valongore mulai? Ava mainge vang ba avat bula kana tarai na vartovo? ²⁸ Ma dia vul ia, dia biti: U kaka kana tutana na vartovo; avet a tarai na vartovo kai Moses. ²⁹ Ave nunure ba God i ga tovo Moses; ma pa ave nunure go ra tutana ba mamave. ³⁰ A tutana i tata bali diat ma i biti: Go a magit na kinaian tago pa ava nunure ba mamave, ma go i tar vanana pa ra ura kiau na matagu. ³¹ Da nunure ba God pa i valongore ra umana tena varpam; ba tikai i ruru God, ma i toratorom ta ra nuknukina, nam na valongore muka. ³² Papa amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan pa di valongore ba tikai i vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula di ga ti kava damana iat. ³³ Gala go ra tutana vakir kai God, gala pa na pait valar

pa ta magit. ³⁴ Ma dia biti tana: Di ga kava u muka ta ra varpam, ma una tovo avet vang? Ma dia okole vue.

Diat dia nana ma diat dia pula

³⁵ Iesu i valongore ba di tar okole vue; ma ba i gire tadav ia i biti: U nurnur laka tai Natu i God? ³⁶ I tata bali ia ma i biti tana: To ia laka nam, Luluai, upi ina nurnur tana? ³⁷ Iesu i biti tana: U tar gire; ma ia iat go amur tata me. ³⁸ Ma i biti: Luluai, iau nurnur. Ma i lotu tadav ia. ³⁹ Ma Iesu i biti: Iau ga vut ati ta ra rakarakan a gunagunan upi ra varkurai, upi nam diat dia pula, diat a nana; ma upi diat dia nana, diat a pula ka. ⁴⁰ Nam ra umana Parisaio dia varagur me, dia valongore go ra tinata, ma dia tir ia. Avet bula, ave pula laka? ⁴¹ Iesu i biti ta diat: Gala ava pula, gala pa kavavat ta varpam; ma go ava tatike: Ave nana; kavava varpam i tur uka.

10

A tinata valavalar ure ra liplip na sip

¹ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i olo ta ra mataniolo ta ra liplip na sip, ma i koa lake ka, ia ra tena nilong ma ra tena kinakinau bula. ² Ma nina i olo ta ra mataniolo iat, ia nam ra tena balabalaure Sip. ³ A monamono i papa are, ma ra umana sip dia valongore ra nilaina; i oro pa kana lavur sip iat ma ra iang i diat, ma i agure vairop diat. ⁴ Ba i tar agure vairop kana parika, i lualua ta diat, ma ra lavur sip dia murmur ia; tago dia nunure ra nilaina. ⁵ Pa diat a murmur ra vaira, diat a lop uka kan ia; tago pa dia nunure ra nilai ra umana vaira. ⁶ Iesu i tatike go ra tinata valavalar ta diat; ma pa dia matoto ta ra lavur magit i ga tatike ta diat.

Iesu ia ra Bo na Tena Balabalaure Sip

⁷ Ma Iesu i biti mulai ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Iau ra mataniolo kai ra lavur sip. ⁸ Diat par,

dia ga vut lua tagu, a umana tena nilong ma ra umana tena kinakinau bula diat; ma ra umana sip pa dia ga nunure diat. ⁹ Iau ra mataniolo; ba tikai na olo tagu, da valaun ia, ma na olaolo ma na irairop, ma na gire tadav ra nian. ¹⁰ Ma ra tena nilong i pot ika upi ra nilong ma ra vardodoko ma ra nila; iau ga vut upi diat a vatur vake ra nilaun, a nilaun i buka ma ra boina. ¹¹ Iau ra bo na tena balabalaure; a bo na tena balabalaure i vung vue kana nilaun upi ra lavur sip. ¹² A tultul nina ba di kul ia ka, ma vakir ra tena balabalaure tuna, ma vakir kana ra lavur sip, i gire ra leing na pap i vut, ma i vana kan ra lavur sip, i lop uka, ma ra leing na pap i ra pa diat, ma i korot varbaiane diat; ¹³ i lop, tago di kul ia ka, ma pa i mari ra umana sip. ¹⁴ Iau ra bo na tena balabalaure, iau nunure diat ba kaugu, ma diat ba kaugu dia nunure iau; ¹⁵ da Tama i nunure iau, ma iau nunure Tama; ma iau vungue kaugu nilaun ure ra lavur sip. ¹⁶ Ma kaugu ta ra umana sip boko, pa dia ki ta go ra liplip na sip; ina agure diat bula, ma diat a valongore ra nilaigu; ma diat par, diat a ki ta ra kopono kikil na sip ma ra kopono ko ra tena balabalaure tana. ¹⁷ Go Tama i mari iau tana, tago iau vungue kaugu nilaun, pi ina tak pa ia mulai. ¹⁸ Pa ta i tak vue kan iau, iau kaka iau vungue. Iau iat iau kure upi ina vungue, ma iau kure bula upi ina tak pa ia mulai. Damana Tamagu i ga tul tar ia tagu.

¹⁹ Ma i enana varbaiai mulai ra nuknuk i ra umana Iudaia ta go ra lavur tinata. ²⁰ Ma mangoro ta diat dia ga biti: A tabaran i ovai tana, ma i lunga; dave ava valongore? ²¹ Ta ra umana dia biti: Go vakir ra tinata kai tikai ba ra tabaran i ovai tana. A tabaran na vanana pa vang ra kiau na mata i ra umana pula?

A tarai Iudaia dia pue vue Iesu

²² Ma dia pait ra lukara na varvagamgom arama Ierusalem ta ra

kilala na mudian; ²³ ma Iesu i vana-
vana ta ra mata palpal kai Solomon
ta ra pal na vartabar. ²⁴ Ma ra
Iudaia dia kor kikil ia, ma dia tir
ia: Aivia bung boko una vavapidik
iu ta vevet? Ba u ra Kristo una ve
bulu avet. ²⁵ Iesu i biti ta diat: Iau
ga tar ve avat, ma pa ava nurnur;
a lavur papalum iau papait ia ta ra
iang i Tamagu, dia varvai bula ure
iau. ²⁶ Ma pa ava nurnur, tago vakir
avat kaugu umana Sip. ²⁷ Kaugu
lavur sip dia valongore ra nilaigu,
ma iau nunure diat, ma dia murmur
iau; ²⁸ ma iau tul tar ra nilaun tukum
ta diat, ma pa diat a virua muka,
ma pa ta na ra pa diat ta ra limagu.
²⁹ Tamagu, nina i ga tul tar diat i
tagu, i lia ta diat par, ma pa i tale ta
tikai upi na ra pa diat kan ra lima i
Tamagu. ³⁰ Amir ma Tama amir tikai
ka. ³¹ A Iudaia dia tak pa ra umana
vat mulai, upi diat a tupar ia me.
³² Iesu i bali diat dari: Mangoro na bo
na papalum tai Tamagu iau ga ve tar
ia ta vavat; ure nuve ta go ra lavur
papalum ava tupar iau tana? ³³ A
Iudaia dia biti: Pa ave tupar u ure
ta bo na papalum, ure ke ra varvul,
ma tago u a tutana ka, ma u biti ba
u God. ³⁴ Iesu i biti ta diat: Pa di
ga tumu ia laka ta kavava tinata na
varkurai dari: “Iau ga tatike: Avat
a umana god”? ³⁵ Ba i ga vatang
diat ba ra umana god, diat ba di ga
tul tar ra tinata kai God ta diat (ma
i dekdek upi da piam vue ra Buk
Tabu), ³⁶ avat a tatike laka ure nina
Tama i ga vagongom ia, ma i ga tulu
uti ta ra rakarakan a gunagunan ba:
“U vul God,” tago iau ga biti: Iau Natu
i God? ³⁷ Ona pa iau pait ra lavur
papalum kai Tamagu, koko avat a
nurnur tagu. ³⁸ Ona iau pait muka
diat, ma pa ava nurnur tagu, avat a
nurnur ta ra lavur papalum; upi avat
a nunure ma avat a matoto ba Tama
i ki tagu, ma iau ki tai Tama. ³⁹ Ma
dia mainge mulai ba diat a kinim ia;
ma i vana ka kan ra lima i diat.

⁴⁰ Ma i vana mulai ta ra papar a
Iordan maro iat, ta nam ra gunan
ba Ioanes i ga lua ie ma ra baptaiso

tana; ma i kiki ie. ⁴¹ Ma mangoro
dia tadav ia; ma dia biti: A dovotina
Ioanes pa i ga pait ta vakilang; ma i
dovot ra lavur magit par, ba Ioanes
i ga tatike ure go ra tutana. ⁴² Ma
mangoro dia nurnur tana abara.

11

Lasaro i mat

¹ Ma tika na tutana i mait, a iang-
ina Lasaro, a te Betania, a pia na pal
kai ra ura bartanavavina Maria ma
Mata. ² Maria nam i ga ku ra Luluai
ma ra varku, ma i ga u ra ura kakene
ma ra pepe na uluna, ma go taina
Lasaro i mait. ³ A ura bartanavavina
dir vartuluai tadav ia dari: Luluai,
nina u mari ia, go i mait. ⁴ Ba Iesu
i valongore i biti: Pa na mat ta go ra
minait, i mait upi da pite pa God, ma
upi da pite pa Natu i God bula tana.
⁵ Iesu i mari Mata ma tanavavina ma
Lasaro bula. ⁶ Ba i valongore ba i
mait, i ki pa ra ivu bung mulai ta
nam ra gunan i ki tana. ⁷ Ma namur
i tatike tai ra tarai na vartovo: Dat
a vana mulai Iudaia. ⁸ A tarai na
vartovo dia biti tana: Tena Vartovo,
go ko a Iudaia dia ga mainge ba diat
a tupar i u; ma una vana mulai tana
laka? ⁹ Iesu i biti: Vakir a vinun ma
a urua na pakana ta ra bung laka?
Ba tikai i vanavana ta ra keake pa i
tutukai, tago i gire ra kapa kai go ra
rakarakan a gunagunan. ¹⁰ Ba tikai i
vanavana ra marum, i tutukai, tago
pa ta kapa i ki tana. ¹¹ I tatike go ra
lavur magit, ma namur i biti ta diat:
Talai dat, Lasaro, i tar va mat, ma iau
vana upi ina vangun ia. ¹² A tarai na
vartovo dia biti tana: Luluai, bali tar
va mat, na lagar. ¹³ Iesu i ga tata ure
kana minat; ma dia nuk ia, ba i ga
tatike ure ra ningo ta ra niva. ¹⁴ Ma
Iesu i ve bulu diat dari: Lasaro i tar
mat. ¹⁵ Ma iau gugu ure avat, ba pa
iau ga ki abara, upi avat a nurnur;
ma go dat a vana pirana. ¹⁶ Tomas, di
vatang ia bula ba a Kanga, i tatike tai
ra tarai na vartovo: Dat a vana bula,
upi dat a mat varurung me.

*Iesu ia ra nilaun mulai ma ra ni-
laun tuna*

17 Ba Iesu i tar pot, i matoto pa ba i tar va ra ivat na bung ta ra babang na minat. 18 Betania i maravai Ierusalem, da ra utul a kilomita (ra ivu mail); 19 ma mangoro na Iudaia dia ga vana pire Mata ma Maria, upi diat a vamaram dir ure tai dir. 20 Ba Mata i valongore ba Iesu i vanavana ur, i totongo upi ia; ma Maria i kiki na pal. 21 Mata i biti tai Iesu: Luluai, gala u ga ki ati, gala taigu pa na mat. 22 Ma go iau nunure ba ta magit una lul ia tai God, God na tul tar ia tam. 23 Iesu i biti tana: Taim na laun mulai. 24 Mata i biti tana: Iau nunure ba na laun mulai ta ra tinut mulai ta ra bung kutu. 25 Iesu i biti tana: Iau ra nilaun mulai, ma iau ra nilaun tuna; ia nam i nurnur tagu, ba i mat, na laun mulai; 26 ma nina i laun ma i nurnur tagu, pa na mat muka. U nurnur laka damana? 27 I biti tana: Maia, Luluai, iau ga tar nurnur ba u ra Kristo, Natu i God, nina muka ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.

Iesu i tangi

28 Ma ba i tar tatike dari, i vana, ma i oro ive pa tanavavina, Maria, i biti: A Luluai go kari, i oro u. 29 Ma ba i valongore, i tut vuavuai, ma i vana tadav ia. 30 (Iesu pa i pot boko ta ra pia na pal, i ki boko ta nam ra pakana, Mata i ga barat ia tana.) 31 A Iudaia, nina dia ga ki na pal me upi diat a vamaram ia, ba dia gire Maria i tut lulut ma i irop, dia mur ia, dia nuk ia ba na vana tadav ra babang na minat upi na tangtangi ie. 32 Ba Maria i pot abara, Iesu i ki ie, ma i gire, i va timtimum pire ra ura kauna, ma i biti tana: Luluai, gala u ga ki ati, gala taigu pa na mat. 33 Ba Iesu i gire i tangtangi, ma nam ra Iudaia bula dia ga varagur me dia tangtangi, i riri ta ra tulungeana, ma i ngarao tana, 34 ma i biti: Ava ga vadiop ia ave? Dia biti tana: Luluai, una mai, una gire. 35 Iesu i tangi. 36 A Iudaia dia biti: Gire i mari ia muka! 37 Ma ta umana dia biti: Go ra tutana i ga vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula, ma

dave pa i ga valagar pa go ra tutana bula upi koko na mat?

Lasaro i tut rikai kan ra minat

38 Ma Iesu i kaina mulai ra balana, ma i tadav ra babang na minat. Nam ra babang a niiga, ma di ga vung bat ia ma ra vat. 39 Iesu i biti: Avat a tak vue ra vat. Mata, tai nina i ga mat, i tatike tana: Luluai, gori i angina; tago i tar mat a ivat na bung iat. 40 Iesu i biti tana: Pa iau ga tatike laka tam ba ona u nurnur, una gire ra minamar kai God? 41 Ma dia tak vue ra vat. Iesu i tadaraka, ma i biti: Tama, iau pite pa u tago u tar valongore iau. 42 Iau ga nunure ba u valongore vaticene iau; ma iau ga vatang ia, tago ra kor dia turtur kikil iau, upi diat a nurnur, ba u ga tulue iau Uti. 43 Ba i tar tatike damana, i manga oro dari: Lasaro, una vana rikai. 44 Ma nam i ga mat i vana rikai, di ga vi ra ura limana ma ra ura kekene ma ra mal na minat; ma di rau ra matana bula ma ra mal. Iesu i biti ta diat: Avat a pala ia, upi na vana.

Dia varpit upi diat a vagu pa Iesu (Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Mangoro ta diat a Iudaia, nina dia ga ki pire Maria, ma dia ga gire nam i ga pait ia, dia nurnur tana. 46 Ma ta ra umana ta diat dia vana tadav ra umana Parisaio, ma dia varve diat ta ra lavur magit Iesu i ga pait ia.

47 A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia oro varurue ra kivung, ma dia biti: Ava da pait ia? Go ra tutana i pait mangoro na vakilang. 48 Ba da nur vue dari, a tarai par diat a nurnur tana; ma ra tarai Rom diat a vut, diat a kale kada pia na pal ma kada vuna gunan bula. 49 Ma tikai ta diat, Kaiapas, ia ra tena tinabar i lualua ta nam ra kilala, i biti ta diat: Pa ava nunure ta magit, 50 ma pa ava nuk ia ba i topa avat, ba tikai na mat ure ra tarai, ma koko ra vuna gunan mutu na virua. 51 Ma vakir i ga tatike vakuku go; tago ia ra tena tinabar i lualua ta

nam ra kilala, ma i ga tata na propet ba Iesu na mat ure ra vuna gunan; ⁵² ma vakir ure ra vuna gunan ika, upi na varurue bula ra lavur natu i God dia ki varbabaiai vurvurbit, upi diat a tikai ka. ⁵³ Ma papa ta nam ra bung dia varpit upi diat a doka.

⁵⁴ Ma Iesu pa i vanavana kapa mulai pire ra Iudaia, i vana ta ra gunagunan maravai ra bil, ta ra pia na pal, a iangina Epraim; ma dia kiki tana ma ra tarai na vartovo. ⁵⁵ Ma i maravai ra lukara na bolo lake kai ra Iudaia; ma mangoro ta ra gunagunan dia lua urama Ierusalem ba pa di pait boko ra lukara, upi diat a vagomgom diat mulai. ⁵⁶ Ma dia tikan upi Iesu, ma ba dia turtur na pal na vartabar dia tata vargil ure, dia biti: Ava ava nuk ia? Pa na vana laka ta ra lukara? ⁵⁷ Ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur Parisaio dia ga vartuluai, ba tikai i nunure ba i ki ave na ve tar ia, upi diat a kinim ia.

12

A vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu

(Mat 26:6-13; Mar 14:3-9)

¹ Ba laptikai na bung boko upi da pait ra lukara na bolo lake, Iesu i pot aro Betania, aina Lasaro i ki ie, nina ba Iesu i ga valaun pa ia mulai kan ra minat. ² Ma dia mal pa ra varlapir ure abara; Mata i toratorom ta ra nian; Lasaro tikai ta diat dia ki me ta ra nian. ³ Maria i vatur tika na pakana mamat na varku tuna, i ngatngat muka, ma i tap ra ura kak i Iesu me, ma i u ra ura kauna ma ra pepe na uluna; ma ra pal i buka ma ra ang na varku. ⁴ Iudas Iskariot, tikai ta diat kana tarai na vartovo, nina ba na vagu tar ia, i biti: ⁵ Ta ra ava pa di ga ivure go ra varku upi ta utul a mar na denaria, upi da tabar ra umana luveana me? ⁶ Pa i ga tatike go tago i mari ra umana luveana; i tatike ke, tago ia ra tena nilong, ma tago kana ra popopoi, ma i tatatak pa ta nam di poe tana. ⁷ Iesu i biti: Avat a nur vue upi na pait ia,

tago i da i pait ia ure kaugu bung na pupunang. ⁸ Tago ra umana luveana dia ki vataikai pire vavat; ma iau, pa ina ki vataikai pire vavat.

Di varpit ure Lasaro

⁹ A kor na tarai ta diat ra Iudaia dia valongore ba i ki abara; ma dia pot, vakir upi ka Iesu, upi diat a gire bula Lasaro, nina i ga valaun pa ia mulai kan ra minat. ¹⁰ A lavur tena tinabar ngalangala dia varpit ba diat a doko bula Lasaro; ¹¹ tago ia ra vuna ba mangoro na Iudaia dia vana, ma dia nurnur tai Iesu tana.

Iesu i olo Ierusalem

(Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Ta ra bung namur a ngala na kor na tarai dia ga pot upi ra lukara, ma ba dia valongore ba Iesu i vana urama Ierusalem, ¹³ dia kap ra lavur ul, ma dia vana oai upi diat a totongo upi ia, ma dia oraoro ba: Osana, da pite pa go i ti vut ma ra iang i ra Luluai, a King kai ra Israel! ¹⁴ Ma Iesu i ga tikan tadav ra nat na as, ma i ki tana; da di ga tumu ia: ¹⁵ “Natu i Sion, a vavina, koko u burut, una gire kaum King i vana rikai, i ki ta ra nat na as.” ¹⁶ Kana tarai na vartovo pa dia matoto lua boko ta go ra lavur magit; ma ba Iesu i tar ki ta kana minamar, dia nuk pa ia muka ba di ga tumu go ra umana magit ure, ma ba di ga pait ot pa go ra lavur magit i tana. ¹⁷ Nam ra kor na tarai, dia ga tur pirana ba i ga oro vairop Lasaro kan ra babang na minat, ma i ga valaun pa ia mulai kan ra minat, dia varveai tana. ¹⁸ Go bula i vuna tago a kor na tarai dia ga vana oai dia totongo upi ia tana, tago dia nunure ba i ga pait go ra vakilang. ¹⁹ A umana Parisaio dia biti vargil dari: Ava gire ba ava mama pait ta magit; ea, a rakakaran a gunagunan i mur ia.

Ta umana Elenas dia tikan upi Iesu

²⁰ Ta ra umana Elenas bula diat dia ga vana urama ta ra lukara upi diat a lotu; ²¹ ma dia tadav Pilipo,

nina maro Betsaida arama Galilaia, ma dia tir ia dari: Luluai, ave mainge ba avet a gire Iesu. ²² Pilipo i vana, i ve Andreas; Andreas dir ma Pilipo, dir vana, ma dir varve Iesu. ²³ Iesu i biti dari ta dir: Gori a pakana bung i tar pot ba da mar Natu i ra tutana. ²⁴ A dovot go iau tatike ta vavat: Ari ona ra pat i ra vit pa i bura ta ra bala na pia ma ba pa i mat, i ki varkolono ko; ba i mat, i vuai mangoro na vuaina. ²⁵ Nina i mari kana nilaun, na varara vue; ma nina i milikuane kana nilaun ati ra pia, na vatur vake upi ra nilaun tukum. ²⁶ Ba tikai i toratorom tagu boina ba na murmur iau; ma kaugu tultul na ki aina ina ki ie; ba tikai i torom tagu, Tama na vadoane.

Iesu i tata ure kana minat

²⁷ Go i ngarao ra tulungeagu; ma ava ina tatike? Tama, una valaun iau kan go ra pakana bung. Ma ure go ra magit iat iau tar tadav go ra pakana bung tana. ²⁸ Tama, una mar ra iangim. Ma ra nilai tikai i vana rikai marama ra bala na bakut dari: Iau ga mar ia, ma ina mar ia mulai. ²⁹ A kor na tarai, nina dia tur pirana, dia valongore, ma dia tatike, ba i tar pangpagur; ta ra umana dia biti: Tika na angelo i tar tata pa ia. ³⁰ Iesu i biti: Go ra tinata pa i vana rikai ure iau, ure avat iat. ³¹ Go di kure go ra rakarakan a gunagunan; go da okole vue ra luluai kai go ra rakarakan a gunagunan. ³² Ma iau, ba di vatur iau urama kan ra rakarakan a gunagunan, ina al pa ra tarai par piragu. ³³ I tatike go ure ra mangamangana vinirua ba na mat i tana. ³⁴ A kor na tarai dia bali ia dari: Ave ga valongore ta ra tinata na varkurai ba ra Kristo na laun tukum; ma dave go u tatike ba: Da vatur Natu i ra tutana urama? To ia go ra Natu i ra tutana? ³⁵ Iesu i biti ta diat: A ik ika boko ra kapa i ki pire vavat. Avat a vanavana ba ra kapa i ki boko pire vavat, kan ra bobotoi na tadav avat; nam i vanavana ta ra bobotoi, pa i nunure ba i vana uve. ³⁶ Ba ra kapa i ki boko pire vavat,

avat a nurnur ta ra kapa, upi avat a umana natu i ra kapa.

Ra tarai Iudaia pa dia nurnur

Iesu i tatike vue go ra lavur magit, ma i vana, i parau kan diat. ³⁷ Ma go i tar pait mangoro na vakilang ta ra mata i diat, ma pa dia nurnur tana; ³⁸ upi na da nam ra tinata Iesaia i ga tatike dari:

“Luluai, to ia i ga valongore kaveve varveai?

Ma di ga ve tar ra lima i ra Luluai tai ia?” ³⁹ Go ra vuna pa dia ga nurnur tana, tago Iesaia i ga tatike bula:

⁴⁰ “I ga vapula bat ra kiau na mata i diat, ma i ga valeo ra bala i diat;

Kan diat a gigira ma ra ura kiau na mata i diat, ma kan diat a matoto ma ra bala i diat.

Ma diat a vana tapuku, Ma ina valagar pa diat.”

⁴¹ Iesaia i ga tatike go ra lavur magit, tago i ga gire kana minamar; ma i ga varvai ure. ⁴² Ma mangoro ta diat ra lavur tena varkurai dia nurnur tana; ma pa dia tata kapa ure, tago kan ra lavur Parisaio diat a okole vue diat kan ra pal na lotu; ⁴³ tago dia manga mainge ra varirui tai ra tarai, ma tai God i ikilik ika.

Iesu i varkurai ma kana tinata

⁴⁴ Ma Iesu i oraoro, i biti: Nina i nurnur tagu, pa i nurnur tagu, i nurnur ta nam i ga tulue iau Uti. ⁴⁵ Ma nina i giragire iau, i giragire bula nam i ga tulue iau uti. ⁴⁶ Iau a kapa, iau tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, upi nina i nurnur tagu, koko na ki ta ra bobotoi. ⁴⁷ Ba tikai i valongore kaugu tinata, ma pa i torom tana, pa iau kure; tago pa iau ga vana rikai upi ina kure ra rakarakan a gunagunan, pata; ina valaun uka ra rakarakan a gunagunan. ⁴⁸ Nina i piam vue iau, ma pa i kapupi kaugu tinata, tikai iat na kure; nam ra tinata iau ga tatike na kure ta ra bung kutu. ⁴⁹ Tago nam iau ga tatike, vakir kaugu kaka, Tama, nina i ga tulue iau uti, i ga

tul tar nam tagu ba ina ve tar ia, ma nam bula ba ina tatike. ⁵⁰ Ma iau nunure, ba kana vartuluai ia ra nilaun tukum; nam ra lavur magit iau tatike, da Tama i ga ve tar ia tagu, damana iau varveai muka.

13

Iesu i vura puk ra kau i diat ra tarai na vartovo

¹ Ba pa di pait boko ra lukara na bolo lake, Iesu i nunure ba kana pakana bung i tar pot ba na vana kan go ra rakarakan a gunagunan tana tadav Tama, ma da i ga mari kana tarai, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, damana i mari diat tuk tar ta ra mutuaina. ² Ba dia tar ki ta ra nian, Satan i ga vanuk tar ia ta ra bala i Iudas Iskariot, natu i Simon, ba na vagu tar ia; ³ ma Iesu i nunure ba Tama i tar tul tar ra lavur magit par tana, ma i nunure ba i ga vana rikai tai God, ma na vana mulai pire God, i tut kan ra nian, ⁴ ma i vungue kana umana mal; ma i tak pa ra mal na niu, ma i vi pit me. ⁵ Ma i lolonge ra tava ta ra la, ma i vura puk ra kau i diat a tarai na vartovo, ma i u diat ma nam ra mal na niu, i vi pit me. ⁶ Damana i tadav Simon Petero. I biti tana: Luluai, una puk laka ra ura kaugu? ⁷ Iesu i tatike bali ia dari: Go iau pait ia, pa u nunure gori; una matoto boko tana namur. ⁸ Petero i biti tana: Koko muka una puk ra ura kaugu. Iesu i biti tana: Ona pa iau puk u, dor a takunu varbaiai. ⁹ Simon Petero i biti tana: Luluai, vakir ra ura kaugu kaka, a ura limagu ma ra ulugu bula. ¹⁰ Iesu i biti tana: nina i tar gumu, i topa ia ba da puk uka ra ura kauna, tago i tar gomgom mutu; ma ava gomgom, ma vakir avat par. ¹¹ Tago i nunure nam ba na vagu tar ia; kari i tatike dari: Pa ava gomgom par. ¹² Ba i tar puk ra kau i diat, i tak pa kana umana mal, ma i ki mulai ma i tatike ta diat: Ava nunure laka go iau tar pait ia ta vavat? ¹³ Ava vatang iau ba Tena Vartovo ma Luluai; ma ava tatike ra dovotina; tago iau tuna nam. ¹⁴ Ba

iau ra Luluai ma ra Tena Vartovo bula, ma iau tar puk ra kau i vavat, avat bula, avat a puk vargiliansa ra kau i vavat. ¹⁵ Tago iau tar tul tar ra valavalar ta vavat, upi avat bula avat a papait ia damana da iau tar papait ia ta vavat. ¹⁶ A dovot go iau tatike ta vavat: A tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai; ma nina di ga tulue pa i ngala ta dir ma nina i ga tulue. ¹⁷ Ba ava tar nunure go ra lavur magit, ma ba ava papait bula diat, ava ti doan. ¹⁸ Pa iau tata ure avat par; iau nunure nam diat, iau ga pilak pa diat; ia kaka upi da pait ot pa ra Buk Tabu: “Nam i ian kaugu gem, i rua iau ma ra inabut na kauna.” ¹⁹ Papa gori ina varve value avat i tana ba pa di pait ia boko, upi ba di tar pait ia, avat a nurnur ba iau ia muka. ²⁰ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba i kapupi nam iau tulue, i kapupi iau bula, ma nina i kapupi iau, i kapupi bula nam i ga tulue iau uti.

Iesu i biti ba ta tikai na vagu tar ia (Mat 26:20-25; Mar 14:17-21; Luk 22:21-23)

²¹ Ba Iesu i tar tatike dari, i ngarangarao ra tulungeana, ma i varveai dari: A dovot go iau tatike ta vavat ba, tikai ta vavat na vagu tar iau. ²² A tarai na vartovo dia gire vargilgiliansa diat, dia purpuruan ba i tatike go ure to ia. ²³ Ma tika na tutana na vartovo pire ra vuvuvung na nian, Iesu i mari ia, ma i va bokon ta ra bongobongo i Iesu. ²⁴ Simon Petero i kaluve pa ia, ma i biti tana: Una ve avet ba i tata ure to ia. ²⁵ I va bokon mulai ta ra bongobongo i Iesu, ma i tir ia: Luluai, ba to ia? ²⁶ Iesu i tatike bali ia dari: Nina ba iau puk tar ra ngungu gem tana. Ba i tar puk ra ngungu gem, i vatur ia, ma i tabar Iudas, natu i Simon Iskariot, me. ²⁷ Ma namur ta ra ngungu gem Satan i ovai tana. Iesu i biti tana: Nam ra magit ba una pait ia, una pait lulut ia. ²⁸ Ma pa ta ta diat ta ra vuvuvung na nian i nunure ra vuna ba i tar tatike go tana. ²⁹ Ta ra umana dia nuk ia ba Iesu i biti tana: Una

kul pa ra lavur magit i topa dat ta ra lukara; ba dari bar, ba na tabar ra lavur luveana, tago Iudas i kapkap ra popopoi. ³⁰ Ba i tar vatur vake ra ngungu gem, i irop vuavuai; ma i marum.

A kalamana vartuluai

³¹ Ba i tar irop, Iesu i biti: Go da mar Natu i ra tutana, ma di tar mar God tana; ³² ona di tar mar God tana, God na mar ia bula tana iat, ma na mar vuavue. ³³ A umana bul ikik, go a ik ika ina ki pire vavat. Avat a tikan upi iau; ma da iau ga varve ra Iudaia: I dekdek upi avat a vana ta nam ra gunan ba ina vana tana, damana bula iau biti ta vavat. ³⁴ Go ra kalamana vartuluai iau tul tar ia ta vavat, ba avat a varmari vargil; da iau ga mari avat, avat bula avat a varmari vargil. ³⁵ Ona ava varmari vargil, a tarai par diat a nunure tana ba avat kaugu tarai na vartovo.

Iesu i tata lua ba Petero na pue vue (Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Simon Petero i biti tana: Luluai, una vana uve? Iesu i biti: A gunan ba ina vana tana, i dekdek upi una mur iau tana gori; una murmur namur. ³⁷ Petero i biti tana: Luluai, ta ra ava pa ina mur u tana gori? Ina vungue kaugu nilaun ure u. ³⁸ Iesu i biti: Una vungue vang kaum nilaun ure iau? A dovot go iau tatike tam: A loko pa na riki boko, ma una ga vautul a pue vue iau.

14

Iesu ia ra nga, ra dovot, ma ra nilaun

¹ Koko i tabun ra bala i vavat; avat a nurnur tai God, ma avat a nurnur tagu bula. ² Mangoro na pal ta ra kuba i Tamagu; gala pata, gala ina varve avat i tana; tago iau vana upi ina mal pa ra kuba i vavat. ³ Ma ba iau vana, ma iau mal pa ra kuba i vavat, ina vut mulai, ma ina agure pa avat piragu; upi avat bula, avat a ki ta nam ra gunan ba iau ki ie. ⁴ Ava nunure ra nga upi nam ra gunan ba

ina vana tana. ⁵ Tomas i biti tana: Luluai, pa ave nunure nam ra gunan ba una vana tana, ma avet a nunure davatane ra nga tana? ⁶ Iesu i biti tana: Iau ra nga, ma iau ra dovot, ma iau ra nilaun; pa ta i tadav vakuku Tama, dia tadav ia ka tagu. ⁷ Gala ava ga tar nunure iau, gala ava ga tar nunure bula Tamagu; papa gori ava nunure, ma ava tar gire. ⁸ Pilipo i biti tana: Luluai, una ve tar Tama ta vevet, ma avet a ngo muka. ⁹ Iesu i biti tana: Pilipo, go iau tar ki vavuan pire vavat, ma pa u nunure boko iau vang? Nina i tar gire iau, i tar gire bula Tama; ma dave u biti dari ba: Una ve tar Tama ta vevet? ¹⁰ Pa u nurnur laka ba iau ki tai Tama ma Tama i ki tagu? A lavur tinata iau tatike ta vavat, vakir kaugu ka; Tama i ki tagu, ma i papait kana lavur papalum. ¹¹ Avat a nurnur tagu ba iau ki tai Tama, ma Tama i ki tagu, ona pata, avat a nurnur tagu ure go ra lavur papalum. ¹² A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i nurnur tagu, na pait bula ra lavur papalum iau papait diat; ma na pait ra umana ngala iat ta go iau papait diat; tago iau vana pire Tama. ¹³ Ma ra magit par ava aring upi ia ta ra iangigu, nam ina pait ia, upi da pite pa Tama tai Natuna. ¹⁴ Ona ava aring iau upi ta magit ta ra iangigu, ina pait ia muka.

Takodo na Tulungen na ki ta vavat

¹⁵ Ba ava mari iau, avat a torom ta kaugu lavur vartuluai. ¹⁶ Ma ina lul Tama, ma na tul tar ta ra Tena Varmaram ta vavat, upi na ki tukum pire vavat, ¹⁷ ra Tulungea i ra dovotina, nina ba ra rakarakan a gunagunan pa na pait valar pa ia pi na vatur vake; tago pa i gire, ma pa i nunure; ava nunure, tago i ki pire vavat, ma na ki ta vavat. ¹⁸ Iau, pa ina vana kan avat upi avat a malari; ina tadav avat. ¹⁹ A ik boko ma ra rakarakan a gunagunan pa na gire mule iau; ma ava gire iau; tago iau laun, ma avat a laun bula. ²⁰ Ta nam ra bung avat a nunure ba iau ki tai

Tamagu, ma ava ki tagu, ma iau ki ta vavat. ²¹ Nina i vatur vake kaugu lavur vartuluai, ma i toratorom ta diat, ia muka i mari iau; ma ia nam i mari iau, Tamagu na mari ia, ma iau bula ina mari ia, ma ina ve tar iau tana. ²² Iudas (pata Iskariot) i biti tana: Luluai, dave una ve tar iu ta vevet, ma pata tadav ra rakarakan a gunagunan? ²³ Iesu i biti tana: Ba tikai i mari iau, na torom ta kaugu lavur tinata; ma Tamagu na mari ia, ma amir a tadav ia, ma amir a mal ra kuba i mimir tana. ²⁴ Nina ba pa i mari iau, pa i torom ta kaugu lavur tinata.; ma ra tinata ava valongore, vakir kaugu, kai Tama iat, nina i ga tulue iau uti.

²⁵ Go iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ba iau ki boko pire vavat. ²⁶ Ma ra Tena Varmaram, ia ra Takodo na Tulungen, nina ba Tama na tulue uti ta ra iangigu, na tovo tar ra lavur magit par ta vavat, ma na vanuk tar ra lavur magit par ta vavat, ba iau ga tatike ta vavat. ²⁷ Iau tibe avat ma ra malmal; iau tabar avat ma kaugu malmal; pa iau tabar avat da ra rakarakan a gunagunan i varvartabar. Koko i tabun ra bala i vavat, ma koko i burut. ²⁸ Ava tar valongore ba iau tar tatike ta vavat dari: Iau vana, ma ina tadav mule avat. Ba ava mari iau, avat a gugu, tago iau vana pire Tama; tago Tama i ngala ta mimir. ²⁹ Ma go iau tar ve value avat ba pa di ti pait ia boko. upi ona da pait ia, avat a nurnur. ³⁰ Pa ina manga tata mulai ta vavat, tago ra luluai i ra rakarakan a gunagunan i vut; ma pa kana ta magit i tagu, ³¹ upi ke ra rakarakan a gunagunan na nunure ba iau mari Tama, ma ba iau pait ra lavur vartuluai piragu kai Tama. Avat a tut, dat a vana kan ati.

15

Iesu ia ra vain tuna

¹ Iau ra vain tuna, ma Tamagu ia ra tena malmal uma. ² A lavur ingarigu ba pa dia vuai, i laga vue; ma diat dia vuai, i vagomgom diat upi na ngala boko ra vuai diat. ³ Ma ava

tar gomgom ta ra tinata iau ga tatike ta vavat. ⁴ Avat a ki tagu, ma ina ki ta vavat. Da ra ingar i ra vain pa na vuai varkolono, ona pa i ki ta ra vain; damana avat bula ona pa ava ki tagu. ⁵ Iau ra vain ma avat a lavur ingarigu; nina i ki tagu, ma iau bula, iau ki tana, na manga vuai; tago ona da ki varbaiai, pa avat a pait valar pa ta magit. ⁶ Ba tikai pa i ki tagu, da vue da ra ingar i ra vain, ma i maranga ma di varurue diat, ma di vue tar ta ra iap, ma dia io. ⁷ Ona ava ki tagu, ma kaugu tinata i ki ta vavat, avat a aring upi nam ava mainge, ma da ongo tar ia ta vavat. ⁸ Dari da mar Tamagu, ba ava vuai ta mangoro na vuai vavat, ma damana bula avat kaugu tarai na vartovo. ⁹ Da Tama i ga mari iau, iau bula, iau ga mari avat; avat a ki vatikai ta kaugu varmari. ¹⁰ Ba ava torom vatikai ta kaugu lavur vartuluai, avat a ki vatikai ta kaugu varmari; da iau ga torom vatikai ta ra lavur vartuluai kai Tamagu, ma iau ki vatikai ta kana varmari. ¹¹ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat, upi kaugu gugu na ki ta vavat, ma upi da pait ot pa kavava gugu. ¹² Go kaugu vartuluai, ba avat a varmari vargil, da iau ga mari avat. ¹³ Pa ta varmari kai ta tikai i lia tai nina, ba tikai i vung vue kana nilaun upi ra umana talaina. ¹⁴ Avat a umana talaigu, ona ava pait nam ra lavur magit iau tulue avat i tana. ¹⁵ Pa ina vatang avat ba ra umana tultul, tago ra tultul pa i nunure nam kana luluai i pait ia; iau tar vatang avat ba ra umana talaigu; tago ra lavur magit par iau valongore tai Tamagu, iau ga ve tar ia ta vavat. ¹⁶ Vakir ava ga pilak pa iau, iau ke, iau ga pilak pa avat, ma iau ga togue avat upi avat a vana, avat a vuai ra vuai vavat, ma upi ra vuai vavat na ki vatikai; ma upi Tama na tabar avat ma ra magit par ava lul upi ia ta ra iangigu. ¹⁷ Go ra lavur magit iau tul tar ia ta vavat upi avat a varmari vargil.

A rakarakan a gunagunan na milikuane avat

¹⁸ Ba ra rakarakan a gunagunan i milikuane avat, ava nunure ba i ga milikuane value iau. ¹⁹ Gala avat kai ra rakarakan a gunagunan, gala a rakarakan a gunagunan na mari kana; ma tago vakir avat kai ra rakarakan a gunagunan, ma iau ga pilak pa avat kan ia, kari a rakarakan a gunagunan i milikuane avat. ²⁰ Avat a nuk pa ra tinata iau ga tatike ta vavat dari: A tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai. Ba dia ga vakaina iau, diat a vakaina bula avat; ba di ga torom ta kaugu tinata, diat a torom bula ta kayavat. ²¹ Diat a pait go ra lavur magit ta vavat ta ra iangigu, tago pa dia nunure nina i ga tulue iau uti. ²² Gala pa iau ga vut, ma gala pa iau ga tata ta diat. gala pa kadiat ta varpam; ma go pa kadiat ta tinata varbat ure kadia varpam. ²³ Nina i milikuane iau, i milikuane Tamagu bula. ²⁴ Gala pa iau ga pait ra lavur papalum pire diat, nina ba pa ta bula i ga pait diat, gala pa kadiat ta varpam; ma go dia ga gire ma dia ga milikuane bula amir par ma Tamagu. ²⁵ Ma i dari upi da pait ot pa nam ra tinata di ga tumu ia ta kadia tinata na varkurai dari: “Di ga milikuane iau, ma pa ta vuna.” ²⁶ Ba ra Tena Varmaram i pot, nina ba ina tulue tadav avat tai Tama, nina iat ra Tulungea i ra dovotina, ma i vana rikai tai Tama, na varvarveai tagu; ²⁷ ma avat bula, avat a varvarveai, tago da ga varagur papa ra vunapaina.

16

¹ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi koko avat a tutukai. ² Diat a okole vue avat kan ra lavur pal na lotu; ioi, ma ra pakana bung na vut boko, ba nina i doko avat, na nuk ia, ba i pait ra papalum kai God tana. ³ Diat a pait go ra lavur magit, tago pa dia ga nunure amir ma Tama. ⁴ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi, ba kadia pakana bung i vut, avat

a nuk pa ia, ba iau ga tar varve avat i tana.

A papalum kai ra Takodo na Tulungen

Pa iau ga tatike go ra lavur magit ta vavat amana ra tavuna, tago iau ga ki pire vavat. ⁵ Ma go iau vana pire nam i ga tulue iau uti, ma pa ta tikai ta vavat i tir iau ba: U vana uve? ⁶ I tabun muka ra bala i vavat tago iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat. ⁷ Ma iau ve avat ta ra dovotina ba: I topa avat ba ina vana; tago ona pa ina vana a Tena Varmaram pa na vana tadav avat; ona ina vana, ina tulue ta vavat. ⁸ Ma ba i tar pot, na takun ot pa ra rakarakan a gunagunan ma ra varpam, ma ra mangamangana takodo, ma ra varkurai; ⁹ ure ra varpam, tago pa dia nurnur tagu; ¹⁰ ure ra mangamangana takodo, tago iau vana pire Tama, ma pa avat a gire mule iau; ¹¹ ure ra varkurai, tago di kure ra luluai i go ra rakarakan a gunagunan. ¹² Mangoro na magit boko ba ina ve avat, ma pa i tale avat go ieri. ¹³ Ba ra Tulungea i ra dovotina i tar vut, na ben avat ta ra lavur dovotina par; tago pa na tata mulai tana iat, na tatike ke ra lavur magit par i valongore; ma na ve avat ta ra lavur magit ba na vana rikai boko. ¹⁴ Na mar iau; na tatatak pa ta kaugu, ma na veve avat i tana. ¹⁵ Kaugu ka nam ra lavur magit par kai Tama; kari iau tar tatike ba na tatatak pa ta kaugu, ma na ve avat i tana.

A niligur ma ra gugu

¹⁶ A ik boko ma pa avat a gire mule iau; a ik boko mulai, ma avat a gire iau. ¹⁷ Ta ra umana ta kana tarai na vartovo dia biti vargil: Ava go i tatike ta dat ba: A ik boko ma pa avat a gire mule iau; ma ra ik boko mulai, ma avat a gire iau; ma dari bula: Tago iau vana pire Tama? ¹⁸ Dia biti: Ava go i tatike ba: A ik boko? Pa da nunure kana tinata. ¹⁹ Iesu i nunure ba dia mainge ba diat a tir ia, ma i biti ta diat: Ava vartir vargil laka ure nam iau tar tatike ba: A ik boko

ma pa avat a gire mule iau, ma ra ik boko mulai, ma avat a gire iau? ²⁰ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Avat a tangtangi ma avat a lingligur, ma ra rakarakan a gunagunan na gugu; na tabun ra bala i vavat, ma da kia kavava tinabun ma ra gugu. ²¹ A vavina i tabun ba i tup ia ra kinadik na kinakava, tago kana pakana bung i tar pot; ma ba i tar kava vue ra bul, pa i nuk pa mule ra kinadik, tago i gugu ba i tar kava vaarike ra tutana ta go ra nilaun. ²² Ma gori i tabun ra bala i vavat; ma ina gire mule avat, ma ra bala i vavat na gugu, ma pa ta na tak vue kavava gugu mulai kan avat. ²³ Ta nam ra kilala pa avat a tir iau ure ta magit. A dovot go iau tatike ta vavat: Ba avat a aring ta magit tai Tama, na tabar avat me ta ra iangigu. ²⁴ Pa ava ga lul ta magit boko ta ra iangigu; avat a araring, ma da tabar avat, upi da pait ot pa kavava gugu.

Iesu i biti: Iau tar uvia pa ra rakarakan a gunagunan

²⁵ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ma ra umana tinata valavalar; a pakana bung na vut boko ba pa ina tata mulai ta vavat ma ra tinata valavalar tana, ina varvai kapa ta vavat ure Tama. ²⁶ Ta nam ra bung avat a araring ta ra iangigu; ma pa iau tatike ta vavat, ba ina lul Tama ure avat. ²⁷ Tago Tama bula i mari avat, tago ava ga mari iau, ma tago ava ga nurnur ba iau ga vana rikai tai Tama. ²⁸ Iau ga vana rikai tai Tama, ma iau tar pot ta ra rakarakan a gunagunan; ma ina vana mulai kan ra rakarakan a gunagunan, ina vana tadav Tama. ²⁹ Kana tarai na vartovo dia biti: Go u varvai kapa muka, ma pa u tata ma ra tinata valavalar. ³⁰ Go ave nunure ba u matote ra lavur magit par, ma ba pa i topa ia ba tikai na tir iu; dari ave nunure ba u ga vana rikai tai God. ³¹ Iesu i tatike ta diat: Gori ava nurnur laka? ³² A pakana bung na pot, ma gori i tar pot, ba avat a varbaii tana, avat a vana tikatikai tadav kavava

vurvur magit, ma ina ki varkolono; ma pa ina ki varkolono, tago amir ma Tama. ³³ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat, upi avat a vatur vake ra malmal tagu. A kinadik na tup avat ta go ra rakarakan a gunagunan, ma avat a nurnur uka; iau tar uvia pa ra rakarakan a gunagunan.

17

Iesu i araring ure kana tarai na vartovo

¹ Iesu i tar tatike vue go ra lavur magit, ma i tadarake ra bakut, ma i biti: Tama, ra pakana bung i tar pot; una mar Natum; upi Natum na mar u; ² da u ga tul tar ra varkurai tana ure ra tarai par, upi na tul tar ra nilaun tukum ta diat par, u ga tul tar diat i tana. ³ Ma go ia ra nilaun tukum, ba diat a nunure u, u kaka ra God tuna, ma diat a nunure nam bula u ga tulue uti, ba Iesu Kristo. ⁴ Iau ga mar iu ra pia, iau tar pait ot pa nam ra papalum, u ga tul tar ia tagu ba ina pait ia. ⁵ Tama, gori una mar iau piram ma nam ra minamar, ba kaugu iat piram papa amana iat, ba pa ta ra rakarakan a gunagunan boko. ⁶ Iau tar ve tar ra iangim tadav nam ra tarai, u ga tul tar diat i tagu ta ra rakarakan a gunagunan. kaum nam diat, ma u ga tul tar diat i tagu; ma dia ga torom ta kaum tinata. ⁷ Go dia nunure, ba tam iat nina ra lavur magit par, u ga tul tar ia tagu; ⁸ tago iau ga ve diat ta ra tinata u ga tul tar ia tagu, ma dia ga kapupi ia, ma dia ga nunure ba ra dovotina, ba iau ga vana rikai tam, ma dia ga nurnur, ba u ga tulue iau uti. ⁹ Iau araring ure diat; pa iau araring ure ra rakarakan a gunagunan, ure diat ika, u ga tul tar diat i tagu; tago kaum nam diat; ¹⁰ kaum par kaugu vurvur magit, ma kaugu par kaum; ma iau mamar ma diat. ¹¹ Ma pa iau ki mulai ta ra rakarakan a gunagunan, ma go diat, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma iau vana piram. Tama, u ra Tena Gomgom, una balaure bat diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra iangim, upi

diat a tikai ka, da dor. ¹² Ba iau ga ki pire diat, iau ga balaure bat nam diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra iangim, ma iau ga mono bat diat, ma pa ta tikai ta diat i ga virua, ia kaka natu i ra vinirua; upi da pait ot pa ra Buk Tabu. ¹³ Ma go iau vana piam; ma iau tatike go ra lavur magit ati ta ra rakarakan a gunagunan, upi da pait ot pa kaugu gugu ta diat. ¹⁴ Iau ga ve tar kaum tinata ta diat; ma ra rakarakan a gunagunan i ga milikuane diat, tago diat ma ra rakarakan a gunagunan dia enana varbaiai, da avet ma ra rakarakan a gunagunan ave enana varbaiai. ¹⁵ Pa iau araring, ba una tak vue diat kan ra rakarakan a gunagunan, iau araring ba una balaure bat diat kan ra varpam. ¹⁶ Diat ma ra rakarakan a gunagunan dia enana varbaiai, da avet ma ra rakarakan a gunagunan ave enana varbaiai. ¹⁷ Una vagomgom diat ta ra dovotina; kaum tinata ia ra dovotina. ¹⁸ Da u ga tulue iau ta ra rakarakan a gunagunan, damana bula iau ga tulue diat ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁹ Iau tul tar mule iau ure diat, upi diat a gomgom tuna. ²⁰ Ma pa iau araring ure diat ika, ure diat bula, diat a nurnur tagu ta kadia tinata; ²¹ upi diat par diat a tikai da u, Tama, u ki tagu, ma iau iau ki tam, damana diat bula, diat a ki ta dor; upi ra rakarakan a gunagunan ra nurnur ba u ga tulue iau Uti. ²² Ma ra minamar u ga tul tar ia tagu, iau. ga tul tar ia ta diat, upi diat a tikai da dor, dor tikai ka; ²³ iau ta diat, ma u tagu, upi da mal ot pa diat pi diat a tikai ka, upi ra rakarakan a gunagunan na nunure ba u ga tulue iau uti, ma u mari diat, da u mari iau. ²⁴ Tama, nam diat u ga tul tar diat i tagu, iau mainge ba diat a ki piragu abara, ba ina ki ie; upi diat a gire kaugu minamar, nam u ga tabar iau me; tago u ga mari iau amana, ba pa di ga vaki boko ra rakarakan a gunagunan. ²⁵ Tama, u a Tena

Takodo, a rakarakan a gunagunan pa i ga nunure u, ma iau ga nunure u; ma go diat, dia ga nunure, ba u ga tulue iau uti; ²⁶ ma iau ga ve tar ra iangim ta diat, ma ina veve tar ia boko; upi nam ra varmari, u ga mari iau me, na ki ta diat, ma ina ki ta diat.

18

Di kinim pa Iesu

(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Ba Iesu i tar tatike vue go ra tinata, diat ma kana tarai na vartovo dia vana oai, dia bolo lake ra tava, a iangina Kedron; tika na uma abara, ma diat ma kana tarai na vartovo dia olo tana. ² Iudas, nina i ga vagu tar ia, i nunure go ra uma, tago Iesu ma kana tarai na vartovo dia ga vala vana tana. ³ Ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia tar tul tar ta umana luluai na vinarubu ma ra loko na tarai tana, Iudas i agure diat, ma dia pot ma ra umana lamp, ma ra umana birau, ma ra umana vargal. ⁴ Ma tago Iesu i nunure value ra lavur magit par ba na tadav ia, i vana rikai, ma i biti ta diat dari: To ia ava tikan upi ia? ⁵ Dia tatike bali ia ba: Iesu ra te Nasaret. Iesu i biti ta diat: Iau Iat.* Ma Iudas, nina i ga vagu tar ia, i turtur maravut diat. ⁶ Ma ba i tar tatike ta diat ba: Iau iat, dia ung murmur, ma dia bura ra pia. ⁷ Ma i tir mule diat: To ia ava tikan upi ia? Ma dia biti ba: Iesu, ra te Nasaret. ⁸ Iesu i tatike bali diat dari: Iau tar tatike ta vavat, ba iau iat; ba ava tikan upi iau, avat a nur vue go diat; ⁹ upi da pait ot pa nam ra tinata i ga tatike ba: “Ta nam diat, u ga tul tar diat tagu, pa ta i rara kan iau.” ¹⁰ Simon Petero i ele pa kana pakat, ma i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna. A iang i nam ra tultul Malko. ¹¹ Iesu i biti tai Petero: Una valonge kaum pakat ta ra popopoi; pa ina momo

* **18:5:** “Iau Iat,” tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Nirop 3:14.

vang ta nam ra momamomo, Tama i tar tul tar ia tagu?

Iesu i tur a ra mata i Anas

¹² A loko na tarai ma ra luluai na vinarubu, nina i lualua, ma ra umana raprap kai ra Iudaia, dia kinim Iesu, ma dia vi ia, ¹³ ma dia ben ia pire Anas lua; tago dir nimuna ma Kaiapas, ra tena tinabar i lualua ta nam ra kilala. ¹⁴ Kaiapas nam i ga vateten ra Iudaia, ba i topa ia upi tikai na mat ure ra tarai.

Petero i pue vue Iesu

(*Mat 26:69-70; Mar 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵ Simon Petero, dir ma tika na tutana na vartovo bula, dir murmur Iesu. Ma nam ra tena tinabar i lualua i nunure nam ta ra tutana na vartovo; ma i olo maravut Iesu ta ra gunan kai ra tena tinabar i lualua; ¹⁶ ma Petero i turtur ra pia pire ra banbanu. Ma nam ta ra tutana na vartovo, nam ba ra tena tinabar i lualua i nunure, i irop, ma i tata pa ra vavina i mono bat ra banbanu, ma i agure vaolo Petero. ¹⁷ Io, nam ra vavina i mono bat ra banbanu, i biti tai Petero: U bula laka tikai ta diat ra tarai na vartovo kai go ra tutana? I biti: Iau pata. ¹⁸ Io, a umana tultul ma ra umana luluai na vinarubu dia turtur abara, dia tar voto ra iap ma ra lakit, tago a mudian; ma dia madir tana; Petero diat, dia tur varurung me ma i madir bula.

A tena tinabar lualua i tir Iesu

(*Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Luk 22:66-71*)

¹⁹ A tena tinabar i lualua i tir Iesu ure kana tarai na vartovo ma ure kana vartovo bula. ²⁰ Iesu i biti tana: Iau ga tatata kapa ta ra rakarakan a gunagunan; iau ga vala vartovo ta ra lavur pal na lotu, ma ta ra pal na vartabar bula ba ra lavur Iudaia dia vanavana guvai tana; ma pa iau ga tatike ive ta magit. ²¹ Dave u tir iau? Una tir diat, dia ga valongore iau, ba ava iau ga tatike ta diat; nam diat, dia nunure ra lavur magit, iau ga tatike. ²² Ma ba i tar tatike go, tika na luluai na vinarubu i par Iesu ma ra limana, ma i biti; Dave, u bali ia dari ra tinata

kai ra tena tinabar i lualua? ²³ Iesu i biti tana: Ba iau tar tata kaina, una varvai tana; ba i boina kaugu tinata, dave u par iau? ²⁴ Ma Anas i vi ia, ma i tulue tadav Kaiapas, ra tena tinabar i lualua.

Petero i varpuai mulai ure Iesu

(*Mat 26:71-75; Mar 14:69-72; Luk 22:58-62*)

²⁵ Io, Petero i turtur ma i madir, ma dia biti tana: U bula vang tikai ta diat kana tarai na vartovo? Ma i varpuai, i biti: Iau pata. ²⁶ Ma tika na tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma ra niuru i nina ba Petero i ga kutu vue ra talingana, i biti: Ma pa iau ga gire laka amur me ta ra uma? ²⁷ Petero i varpuai mulai; ma ra loko i riki muka.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato

(*Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Luk 23:1-5*)

²⁸ Ma dia ben pa Iesu kan Kaiapas ta ra pal na varkurai; ma i kavunvun uka. ma diat, pa dia ruk ta ra pal na varkurai upi koko diat a dur, ma upi diat a en boko ra magit na bolo lake. ²⁹ Kari Pilato i irop tadav diat, ma i tatike: Ava ava takun go ra tutana me? ³⁰ Dia tata bali ia dari: Gala go ra tutana vakir ra tena varpam, gala pa avet a vi tar ia tam. ³¹ Pilato i biti ta diat: Avat a ben pa ia, ma avat iat, avat a kure varogop ma kavava tinata na varkurai. A Iudaia dia biti tana: Pa i da ra tinata na varkurai ba avet a doko ta tikai; ³² upi da pait ot pa ra tinata Iesu i ga tatike ure ra mangamangana ba na virua tana.

³³ Kari Pilato i ruk mulai ta ra pal na varkurai ma i oro pa Iesu, ma i biti tana: U laka ra King kai ra Iudaia? ³⁴ Iesu i tata bali ia dari: Kaum iat bar nam ra tinata, ba kan ta ra umana dia ga ve u ure iau? ³⁵ Pilato i biti: Ma iau a te Iudaia laka? Kaum vuna gunan, ma ra umana tena tinabar bula, dia ga vi tar iu tagu; ava u ga pait ia? ³⁶ Iesu i biti: Kaugu varkurai vakir mamati ra pia; gala kaugu varkurai mamati ra pia, gala kaugu lavur tultul diat a varubu upi koko da vi tar iau tai ra

Iudaia; ma go kaugu varkurai vakir mamati. ³⁷ Pilato i tir ia: Ma u laka a king? Iesu i biti: I da u vatang ia; iau a king. Di ga kava iau, ma iau ga vut ati ta ra rakarakan a gunagunan upi ina varvai ta ra dovotina. Diat par, dia mainge ra dovotina, dia valongore ra nilaigu. ³⁸ Pilato i tir ia: A dovotina, ava nam?

*Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-31; Mar 15:6-20; Luk 23:13-25)*

Ba i tar tatike go, i irop mulai tadav ra Iudaia, ma i biti ta diat: Pa iau tir tadav ta nirara tana. ³⁹ Ma tikai kavava mangamangana, ba ina pala tar ta tikai ta vavat ta ra lukara na bolo lake; dave, ava mainge laka ba ina pala tar ra King kai ra Iudaia ta vavat? ⁴⁰ Dia oraoro mulai dari: Koko go ra tutana, Barabas iat. Ma Barabas a tena nilong.

19

¹ Pilato i vatur Iesu, ma i virit ia. ² Ma ra tarai na vinarubu dia viri ra vipuar ma ra kait, ma dia vatoke ta ra uluna, ma dia ule tar ra mal meme tana; ³ ma dia tadav ia, dia biti. Tatabai u, u ra King kai ra Iudaia; ma dia par ia ma ra lima i diat. ⁴ Ma Pilato i irop mulai, ma i tatike ta diat: Go iau ben vairop ia tadav avat, upi avat a nunure ba iau mama tir tadav ta nirara tana. ⁵ Iesu i irop, i vipuar ma ra kait, ma i mal ma ra mal meme. Ma Pilato i biti ta diat: Avat a gire ra tutana! ⁶ Ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana luluai na vinarubu dia gire, dia oraoro dari: Da ot ia ta ra bolo, da ot ia ta ra bolo! Pilato i biti ta diat: Avat iat, avat a ben vaire pa ia, avat a ot ia ta ra bolo; tago iau mama tir tadav ta nirara tana. ⁷ A Iudaia dia bali ia dari: Tikai kaveve varkurai go kari, ma ona da mur nam ra varkurai na virua ka, tago i biti, ba ia Natu i God. ⁸ Ba Pilato i valongore go ra tinata, i burut mulai; ⁹ ma i ruk mulai ta ra pal na varkurai, ma i biti tai Iesu: U mamave? Ma Iesu pa i tata bali pa ia. ¹⁰ Pilato i biti tana: Dave pa u tata pa iau? Pa u nunure vang

ba di ga tul tar ra varkurai tagu, ma pa i dekdek upi ina pala vue u, ba upi ina ot i u ta ra bolo? ¹¹ Iesu i biti tana: Gala pa di ga tul tar ia tam marama, gala pa ta dekdekim ure iau; kari, nam i ga vi tar iau tam i manga kaina ta mumur. ¹² Papa ta go Pilato i mainge ba na pala vue; ma ra Iudaia dia oraoro ka dari: Ba una pala vue go ra tutana, pa mur talaina ma ra Kaisar tago nina i biti, ba ia ra King, i piam vue ra Kaisar. ¹³ Ba Pilato i valongore go ra tinata, i ben vairop Iesu, ma i ki ta ra kiki na varkurai ta ra pakana gunan, a iangina Pal a Vat, ma ta ra tinata Ebraio ba Gabata. ¹⁴ Nam ra bung a bung na vaninara ure ra lukara na bolo lake, ma i ga keke tur. Ma i biti tai ra Iudaia: Avat a gire go kavava King! ¹⁵ Ma dia oraoro ko dari: Da okole vue, da okole vue, da ot ia ta ra bolo! Pilato i biti ta diat: Ina ot vang kavava King ta ra bolo? A umana tena tinabar dia tatike: Vakir kavevet ta king, ia kaka ra Kaisar. ¹⁶ Ma i tul tar ia ta diat, upi da ot ia ta ra bolo.

*Di ot Iesu ta ra bolo
(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Luk 23:26-43)*

¹⁷ Dia ben pa Iesu; ma i irop, i kapkap kana bolo ta ra gunan di vatang ia ba: A Pia na Lor, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Golgota; ¹⁸ ma dia ot ia ta ra bolo ie, ma dia ot ta ra ivut bula ta ra ura bolo varurung me, dir ta ra ura papar, ma Iesu livuan. ¹⁹ Ma Pilato i tumu ra tutumu bula upi da vatur ia arama ra ul a bolo. Di tumu ia dari: Iesu a te Nasaret, a King kai ra Iudaia. ²⁰ Mangoro na Iudaia dia luk nam ra tutumu, tago ra pakana gunan di ot Iesu tana ta ra bolo, i maravai ra pia na pal, ma di ga tumu ia ta ra tinata Ebraio, ma Rom, ma Elenas bula. ²¹ Ma ra umana tena tinabar ngalangala kai ra Iudaia dia tatike tai Pilato: Koko una tumu ia ba: A King kai ra Iudaia; da tumu ia ka dari, ba i ga biti: Iau a King kai ra Iudaia. ²² Pilato i biti: Nam iau tar tumu ia, iau tar tumu ia ka.

²³ Ba ra tarai na vinarubu dia tar ot Iesu ta ra bolo, dia tak pa kana umana mal, ma dia tibe diat upi a ivat na tiniba, ba tikai kai tikitika na tena vinarubu; ma kana kolot bula; a kolot pa ta ningit i tana, di ga uma vapar ia ka. ²⁴ Ma dia tata vargil tana dari: Koko dat a rada ia, dat a ilailam upi ia, ba kai ia; upi da pait ot pa ra tinata ta ba Buk Tabu tana dari: “Di ga tibe kaugu umana mal, Ma dia ilailam upi kaugu kolot.” Ma ra tarai na vinarubu dia ga pait ia damana. ²⁵ Na i Iesu, ma tanavavi nana, ma Maria kai Kilopa, ma Maria Magdalene dia tur pire ra bolo ai Iesu. ²⁶ Ba Iesu i gire nana, ma nam ra tutana na vartovo bula, ba i mari ia, i biti tai nana: Ia An, gire go natum! ²⁷ Ma i biti tai nam ra tutana na vartovo: Una gire go nam! Ma papa nam ra pakana bung, nam ra tutana na vartovo i agure ta ra kubana.

Iesu i Mat
(*Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ Ba i par go, Iesu i nunure ba i tar par ra lavur magit upi da pait ot pa ra Buk Tabu, ma i tatike: Iau mar. ²⁹ Ma tika na la i tur abara, i buka ma ra tava mapak; ma dia vamiliok ra mamakai ma ra tava mapak, ma dia vung ia ta ra davai, a iangina isop, ma dia tulue tar ia ta ra ngiene. ³⁰ Ba Iesu i tar mome ra tava mapak, i biti: I tar par. Ma ra uluna i va rururu, ma i vungue ra tulungeana.

Di go ra palavirvir i Iesu

³¹ A Bung na Vaninara nam, ma ra Iudaia dia lul Pilato ba da pit bubur a umana kak i dital upi da pala vairop vue dital, upi koko dital a taba ta ra bolo ta ra Bung Sabat (tago nam ra Bung Sabat a ngala na bung). ³² A tarai na vinarubu dia pot, ma dia pit bubur ra ura kak i ra luaina, ma ra ura kak i ta ra tikai, di ga ot varurue dital ma Iesu ta ra utul a bolo; ³³ ma ba dia tadav Iesu, dia gire ba i tar mat, ma pa dia pit bubur ra ura kakene; ³⁴ ma tikai ta diat a tarai na

vinarubu i go ra palavirvirina ma ra rumu, ma ra gap ma ra tava bula i talalongo vuavuai tana. ³⁵ Ma nam i tar gire, i tar varveai tana, ma kana varveai i dovot; ma i nunure, ba i tatike ra dovotina, upi avat bula avat a nurnur. ³⁶ Tago dia ga pait ra lavur magit dari, upi da pait ot pa ra Buk Tabu ba: “Pa da bubur ta uruna.” ³⁷ Ma go bula ta ra pakana Buk Tabu i biti, “Diat a bobobe nam dia ga goa.”

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(*Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56*)

³⁸ Ma ba i par go ra lavur magit, ma namur, Iosep a te Arimataia, a tutana na vartovo kai Iesu, i mur ive, tago i burutue ra Iudaia, go i lul Pilato, ba na tul tar ia upi na pala vairop pa ra minat i Iesu; ma Pilato i tul tar ia. Ma i vana, i pala vairop pa ra minatina. ³⁹ Nikodemo, nina ba amana i ga vana tadav ia ra marum, go i pot bula, i kap ra pupulu na mira ma ra mangina, da ra utul a vinun ma a ivat na kilogram (lavurua na vinun ma a ilima na paun) mamat. ⁴⁰ Ma dia puak pa ra minat i Iesu, ma dia pulu ia ma ra umana mal kumau, ma ra lavur magit i ang na vuvuvul, da ra mangamangana kai ra Iudaia ure ra pupunang. ⁴¹ Tika na uma ta nam ra gunan ba di ga ot ia ta ra bolo tana; ma tika na kalamana babang na minat ta nam ra uma, ma pa di ga vadiop boko ta tikai tana. ⁴² Ma dia vadiop Iesu tana, tago a bung na vaninara nam kai ra Iudaia, ma go ra babang na minat i maravai ka.

20

A babang na minat i lingling
(*Mat 28:1-8; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12*)

¹ Ta ra luaina bung ta ra vik, Maria Magdalene i pot ta ra babang na minat, ta ra lar tavuna, ba i bobotoi boko, ma i gire ba di ga tak vue ra vat i ta kan ra babang na minat. ² Ma i vutvut, i tadav Simon Petero, dir ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i

mari ia, ma i biti ta dir: Di ga tak vue ra Luluai kan ra babang na minat, ma pa ave nunure ba di ga vadiop ia ave. ³ Ma Petero i vana oai, dir ma nam ra tutana na vartovo, ma dir vana upi ra babang na minat. ⁴ Ma dir vutvut guvai, ma nam ra tutana na vartovo i vutvut lua tai Petero, ma i pot lua ta ra babang na minat; ⁵ ma i rururu, i gigira ara, i gire ra umana mal kumau, dia vava; ma pa i ruk tana. ⁶ Simon Petero i pot mur tana, ma i ruk ta ra babang na minat; ma i gire ra umana mal kumau, dia vava, ⁷ ma ra mal na niu, di ga tuba ra uluna me, pa i va varurung ma ra umana mal kumau di ga pin ia, ma di ga vung vaire. ⁸ Ma nam ra tutana na vartovo, nina i ga pot lua, i ruk bula tana, ma i gire, ma i nurnur. ⁹ Tago pa dir nunure boko ra Buk Tabu ure, ba na tut mulai kan ra minat. ¹⁰ Ma ra ura tutana na vartovo dir talil mulai ta ra kuba i dir.

Iesu i tur na vevei pire Maria Magdalene

(Mat 28:9-10; Mar 16:9-11)

¹¹ Maria i turtur ra pia pire ra babang na minat, ma i tangtangi; ba i tangtangi, i ruru, ma i nana ura ra babang na minat; ¹² ma i gire ra ivu angelo dir mal ma ra mal pua, ma dir kiki aina ba ra minat i Iesu i ga va ie, tikai ta ra ulalang ma tikai ta ra papadu. ¹³ Ma dir tatike tana: Ia An, u tangtangi dave? I biti ta dir: Tago di ga kap vue kaugu Luluai, ma pa iau nunure ba di ga vadiop ia ave. ¹⁴ Ba i tar biti dari, i lingan namur, ma i gire Iesu i turtur, ma pa i nunure ba Iesu. ¹⁵ Iesu i biti tana: Ia An, u tangtangi dave? U tikan upi ia? I nuk ia ba ra tena malmal uma, ma i biti tana: To An, ba u ga puak vue, una ve iau, ba u ga vadiop ia ave, ma ina vana, ina puak pa ia. ¹⁶ Iesu i biti tana: Maria! I tur tapuku, ma i tatike tana ta ra tinata Ebraio ba: Raboni! a kukuraina, Tena Vartovo! ¹⁷ Iesu i biti tana: Koko u bili iau; tago pa iau ti tutua boko urama pire Tamagu; una vana tadav ra umana turagu, ma una ve diat ba ina tutua urama

pire Tamagu ma Tama i vavat, pire kaugu God ma kavava God. ¹⁸ Maria Magdalene i vana ma i ve ra tarai na vartovo ba: Iau tar gire ra Luluai; ma ba i tar tatike tar go ra lavur magit i tana.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo

(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Ba i tar ravian ta nam ra bung, a luaina bung ta ra vik, ma ba, dia tar banu bat ra umana banbanu aina ra tarai na vartovo dia ki tana, tago dia burutue ra Iudaia, Iesu i vana rikai, i tur livuan ta diat, ma i biti ta diat: A malmal na tadav avat! ²⁰ Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana ma ra palavirvirina ta diat. Ma ra tarai na vartovo dia gugu, ba dia gire ra Luluai. ²¹ Ma Iesu i biti mulai ta diat: A malmal na tadav avat! Da Tama i ga tulue iau, damana bula iau tulue avat. ²² Ba i tar tatike go, i angape diat, ma i biti ta diat: Avat a vatur vake ra Takodo na Tulungen; ²³ ma ba ava re vue ra varpam kai ta tikai, da re vue muka tana; ma ba ava kure vake ra varpam kai ta tikai, da kure muka.

Iesu dir ma Tomas

²⁴ Tomas, di vatang ia bula ba a Kanga, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, pa i ki varurung ma diat, ba Iesu i ga vana rikai. ²⁵ Ma ra tarai na vartovo dia biti tana: Ave tar gire ra Luluai. Ma i biti ta diat: Ona pa iau gire ra ura mata na ot ta ra ura limana, ma ona pa iau valonge ra limagu ta ra palavirvirina, iau, pa ina kapupi ia.

²⁶ Ba i par ra lavutul na bung mulai, kana tarai na vartovo dia ki abara mulai ma Tomas bula diat. Ma Iesu i vana rikai ba di ga banubat ra umana banbanu, ma i tur livuan, ma i tatike: A malmal na tadav avat. ²⁷ Ma i tatike tai Tomas: Una tulue ra kaka na limam uti ma una gire ra ura limagu; ma una tulue ra limam uti, ma una valonge ta ra palavirvirigu; ma koko u tamtavun, una nurnur uka. ²⁸ Tomas i biti tana: Kaugu

Luluai ma kaugu God! ²⁹ Iesu i biti tana: U tar nurnur, tago u tar gire iau; diat pa dia ga gire iau, ma dia Ra nurnur uka. dia ti doan.

A vuna upi di ga tumu go ra buk

³⁰ Iesu i pait ra mangoro na vak-
ilang bula ta ra mata i ra tarai na
vartovo, ma pa di tumu diat ta go ra
buk; ³¹ ma di ga tumu go diat, upi
avat a kapupi ia ba Iesu ia ra Kristo,
Natu i God; ma upi avat a vatur vake
ra nilaun tana ta ra iangina ure ra
nurnur.

21

*Iesu i tur na vevel pire ra lavurua
na tarai na vartovo*

¹ Ba i par go ra lavur magit, Iesu
i tar vapo vaarike mule tai ra tarai
na vartovo ta ra tava kikil Tiberias;
ma i vapo vaarike mule dari: ² Simon
Petero, ma Tomas, a iangina bula
a Kanga, ma Natanael, a te Kana
marama Galilaia, ma ra ura natu
i Sebedai, ma ta ra ivut bula ta
diat kana tarai na vartovo, dia ki
varurung. ³ Simon Petero i biti ta
diat: Ina vana, ina voara. Ma dia biti
tana: Avet bula dat, dat a vana. Ma
dia vana, dia koa ta ra mon; ma pa
dia voare pa ta en ta nam ra marum.
⁴ Ba i lar, Iesu i tur ra valian; ma ra
tarai na vartovo pa dia nunure ba
Iesu. ⁵ Iesu i biti ta diat: A umana
bul, ava vung laka ta magit? Dia
varpuai ba: Pata. ⁶ Ma i biti diat:
Avat a vung ra ubene ta ra papar a
lima tuna ta ra mon, ma avat a voare
pa ra en. Ma dia vung ia damana, ma
go dia mama al pa ia, tago i tup ia ra
en. ⁷ Ma nam ra tutana na vartovo
ba Iesu i mari ia, i biti tai Petero:
A Luluai nam. Ba Simon Petero i
valongore ba ra Luluai, i ule tar kana
olovoi ma i vi pit taun ia (tago i ule
ra ulai lua ka), ma i pil gumu ta ra
tava kikil. ⁸ Ma ta ra umana tarai
na vartovo dia murmur ma ra mon
(tago pa dia ki vailik kan ra valian,
da ra ilima na vinun na pokopokono
ko), dia al vaur ra ubene i kor ma ra
en. ⁹ Ba dia tar pukai ara ra valian
dia gire ra lakit na iap abara, ma ra

en tana, ma ra gem bula. ¹⁰ Iesu i biti
ta diat: Avat a kap ta umana en uti,
ava kabur ub ia ka. ¹¹ Simon Petero
i koa, ma i al apure ra ubene, i kor
ma ra lavur ngala na en, a mar ma a
ilima na vinun ma a utul; a dovotina
mangoro muka, ma pa i tarada ra
ubene. ¹² Iesu i biti ta diat: Avat a
mai, avat a kutu pa kavava vinevel.
Ma pa ta ta diat a tarai na vartovo i
nuk ia ba na tir ia ba: U to ia? Dia
nunure ke ba ra Luluai. ¹³ Iesu i vana
ma i tak pa ra gem, ma i tibe diat me,
ma ra en bula damana. ¹⁴ Go i tar a
utul a pakana ba Iesu i tar po rikai
tadav ra tarai na vartovo ba i tar laun
mulai kan ra minat.

Iesu dir ma Petero

¹⁵ Ba dia tar ian pa, Iesu i biti tai Si-
mon Petero: Simon, natu i Ioanes, u
manga mari iau ma ra balam parika
ta go diat laka? I biti tana: Maia,
Luluai; u nunure, ba iau manane
u. I biti tana: Una tabar kaugu
lavur nat na sip. ¹⁶ Ma i vaura tir
ia ba: Simon, natu i Ionaes, u mari
iau ma ra balam parika, vang? I
biti tana: Maia, Luluai, u nunure,
ba iau manane u. I biti tana: Una
balaure kaugu lavur sip. ¹⁷ Ma i
vautul a tir ia ba: Simon, natu i
Ioanes, u manane iau vang? Petero
i tabun ra balana, tago i tar vautul a
tir ia ba: U manane iau vang? Ma i
biti tana: Luluai, u nunure ra lavur
magit par; u kapa ba iau manane u.
Iesu i tatike tana: Una tabar kaugu
lavur sip. ¹⁸ A dovot go iau tatike
tam, ba u ga bul, u ga vivi pit, ma
u ga vanavana aina u ga mainge; ba
una patuana boko, una kodo ra ura
limam, ma ta ra tikai na vi pit iu,
ma na agure tar iu aina ba pa una
mainge. ¹⁹ I tatike go, ma i vakilang
ra ana mangamangana vinirua me,
ma ba na mar God tana. Ma ba i tar
tatike go, i biti: Una murmur iau.

*Iesu dir ma nam ra tutana na var-
tovo ba Iesu i mari ia*

²⁰ Petero i tur tapuku, ma i gire
nam ra tutana na vartovo ba Iesu
i mari ia, i murmur, nam ba i ga
va bokon ta ra bongobongono ta ra

nian ra marum, ma i ga titir ba:
Luluai, to ia nam ba na vagu tar iu?

²¹ Ba Petero i gire, i biti tai Iesu:
Luluai, ma ava go ra tutana na pait
ia? ²² Iesu i biti tana: Ba iau mainge
ba na ki pa iau ba ina pot, una dave
tana? Una murmur iau. ²³ Ma go ra
tinata i vana uraurai pire ra tara na
turana ba nam ra tutana na vartovo
pa na mat; ma Iesu pa i ga biti tana,
ba pa na mat; dari ka, ba iau mainge
ba na ki pa iau ba ina pot, una dave
tana?

²⁴ Go ra tutana na vartovo i varveai
ta go ra lavur magit, ma da nunure
ba kana varveai i dovot.

A mutuaina

²⁵ Ma mangoro na magit bula Iesu
i ga pait ia, ma gala da tumu diat
parika tikatikai, iau nuk ia, ba ra
rakaran a gunagunan pa na ngala
upi da vung ra lavur buk tana ba da
tumu ia ure.

A UMANA PAPALUM KAI RA UMANA APOSTOLO

¹ Teopilo, kaugu luaina varvai iau ga tumu ia ure nam parika Iesu i ga pait vatavuna, ma i ga vartovo tavuna tana papa ra vunapaina, ² ma i tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama tana, ba i tar tata tulue ra umana apostolo ta ra Takodo na Tulungen, diat nam i ga pilak value pa diat; ³ ma ba i tar virua papa, i veve tar mangoro na vakilang ta diat ma i po rikai tana ba ia ra launa, ma ra ivat na vinun na bung i vanavana pire diat, ma i vaarike ra lavur magit ta diat ure ra varkurai kai God. ⁴ Ma ba dia kivung me, i ga tugal diat, ma i biti: Koko avat a vana kan Ierusalem, upi avat a ki ung pa ra vamading kai Tama, nina ava ga valongore tagu, ⁵ tago a dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma pa i vailik ra bung, ma da baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut

⁶ Ba dia ki varurung, dia tir ia dari: Luluai, ta go ra kilala bar una vamule pa ra varkurai kai ra Israel vang? ⁷ Ma i biti ta diat: Vakir kavavat upi avat a nunure ra tataun ma ra kilala, nina Tama i ga kubu ia ta kana varkurai iat. ⁸ Ma avat, avat a vatur vake ra dekdek boko, ba ra Takodo na Tulungen na irop taun avat; ma avat a varveai tagu aro Ierusalem, ma ta ra gunagunan par Iudaia ma Samaria, ma tuk ta ra mutuai na langlangun na rakarakan a gunagunan. ⁹ Ma ba i tar tatike go ra tinata, ma ba dia bobobe boko, di ga kap ia urama, ma ra bakut i ga pulu pa ia kan ra mata i diat. ¹⁰ Ma ba dia tadatadarake boko ra bakut ba i vanavana, a ivu tutana dir ga mal ma ra mal pua dir ga tur pa pire diat, ¹¹ ma dir biti bula ba: Avat a tarai Galilaia, dave ava turtur ma

ava tadatadarake ra bakut? Go ra Iesu di tar tak pa ia urama ra bala na bakut kan avat, na vana uti mulai, da go avat tar gire i vana urama ra bala na bakut.

Matias i kia vue Iudas

¹² Ma dia talil mulai Ierusalem kan ra luana, a iangina a luana na Oliva, i maravai Ierusalem, varogop uka ma ra vinavana na Bung Sabat. ¹³ Ma ba dia tar olo, dia ruk urama ta ra pal liu, nam dia vala kiki tana; go diat: Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma Andreas, ma Pilipo, ma Tomas, ma Batolomaio, ma Mataio, ma Iakobo, natu i Alpaio, ma Simon ra Lup Vararak, ma Iudas, natu i Iakobo. ¹⁴ Go diat par i kopo ko ra nuknuk i diat ba dia araring vatikai, ma ra vaden bula, ma Maria, na i Iesu, ma ra umana turana bula.

¹⁵ Ma ta go ra umana bung Petero i tur livuan ta diat a tara na turana, ma i biti (ma a kor na tarai dia ki varurung, a mar ma ra ura vinun bar diat): ¹⁶ A tara na turagu, i ti kat ba di ga pait ot pa nam ra tutumu ra Takodo na Tulungen i ga tatike ma ra ngie i David ure Iudas, ia nam a raprap ta diat, dia ga kinim pa Iesu. ¹⁷ Di ga lukluk pa ia ba dat, ma i ga vatur pa kana tiniba ta go ra papalum. ¹⁸ (Go ra tutana i ga kul pa ra pakana pia ma ra mani na papa ta kana mangamangana varpiam; ma i ga bura duduvana, ma i ga pua livuan, ma i tavuvuduai ra vinau na balana. ¹⁹ Ma diat par dia ki Ierusalem, dia tar nunure, tago dia vatang nam ra pakana pia ta kadia tinata Akeldama, go ra kukuraina: A gunan na gap.) ²⁰ Tago di ga tutumu ta ra Buk na Kakailai dari: “Boina ba na kapakapana ra kubana, Ma koko ta tikai na ki ie;” go bula: “Boina ba ta ra tikai na vatur vake kana papalum.

²¹ Io, i topa ia ba ta tikai ta diat a tarai ave ga varvaragur ma diat a bungbung par ma ra Luluai Iesu, ba i vanavana livuan ta dat, ²² papa ta ra baptaiso kai Ioanes, ma tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama kan

dat i tana, ta tikai ta diat avet, avet a varvai ta kana vilaun mulai kan ra minat. ²³ Ma dia vatur vaarike a urua: Tikai, Iosep, a iangina bula Basaba, ma ra iangina tuna Iusto, dir ma Matias. ²⁴ Ma dia araring dari: U, Luluai, u nunure ra bala i ra tarai parika, una ve avet, ba to ia ta go dir u tar pilak pa ia, ²⁵ upi na vatur vake go ra papalum ma ra kiki na apostolo, nam ba Iudas i ga bura kan ia, upi na vana ta kana kiki iat. ²⁶ Ma dia ilailam upi ta tikai ta dir, ma dia ilam ot pa Matias, ma dia luk varurue tar ia ta diat ra vinun ma tika na apostolo.

2

A Tokodo na Tulungen i ki taun diat

¹ Ba ra bung na Pentekost i tar pot, diat par dia kiki vung tai tika na pal. ² Ma ra rurunga marama ra bala na bakut dir varogop ma ra rurunga i ra ngala na vuvu ta, i kakaviai muka, i vut vakaian diat, ma i kor ta nam ra pal dia ki tana. ³ Ma dia gire ra umana karameme da ra iap, dia vana varbaiai ma dia ki taun diat par tikitikai. ⁴ Ma diat par dia buka ma ra Takodo na Tulungen, ma dia tata tavuna ma ra lavur enana tinata da ra Takodo na Tulungen i vateten tar ia ta diat.

⁵ Ma mangoro na Iudaia dia ki Ierusalem, diat a umana tena variru, maro ta ra gunagunan par ta ra vavai na bakut. ⁶ Ba dia valongore go ra rurunga, dia kor varurung, ma i purpuruan ra bala i diat i tana, tago dia vura valongore diat, dia vata-vatang kadia lavur tinata iat. ⁷ Ma diat par dia kaian, ma dia kokonge, ma dia biti: Gire, go diat dia tata, vakir diat vang a umana te Galilaia par? ⁸ Ma dat par tikitikai da valongore davatane kada lavur tinata, di ga kava dat me? ⁹ Dat a Partoi, ma ra Medoi, ma ra Elamitai, ma diat dia ki Mesopotamia, a Iudaia ma ra Kapadokia, a Ponto ma ra Asia. ¹⁰ a Prigia ma ra Pampilia, a Aigipto ma diat marama ra papar a

Libia maravai Kirene, ma ra umana vaira maro Rom, ma ra Iudaia, ma diat dia lolotu da ra Iudaia, ¹¹ ma ra Kreta ma ra Arabia, da valongore diat par, dia varvai ta kada lavur tinata ta ra lavur dekdek na papalum kai God. ¹² Ma diat par dia kaian, ma i purpuruan ra bala i diat, ma dia tir vargiliansane diat ba: Ava go? ¹³ Ma ta umana dia varkulumai, ma dia biti ba: Dia maur ma ra kalamana vain.

A varvai kai Petero

¹⁴ Ma Petero i tur, ma diat bula ra vinun ma tikai, ma i manga tata, ma i biti ta diat: Avat a tarai Iudaia, ma avat par ava ki Ierusalem, avat a matoto ta go, ma avat a valongore kaugu tinata. ¹⁵ Ava biti, ba go diat dia papaua ta ra nimomo; ma pata, tago i tar lavuvat ika ra pakana bung na malana; ¹⁶ go ia ra magit ba ra propet Ioel i ga varvai ure dari:

¹⁷ “God i biti: Ta ra mutuaina Ina lolongoi pa ta ra Tulungeagu taun ra tarai par,

Ma ra umana natu i vavat, a umana tutana,

Ma ra umana natu i vavat, a umana vavina, diat a tata na propet.

Ma kavava lavur barmana diat a giragire ra umana ninana,

Ma kavava umana patuana diat a ririvone ra umana ririvon;

¹⁸ Io, ma taun diat bula kaugu umana tultul na tutana;

Ma taun kaugu umana tultul na vavina, ta nam ra bungbung

Ina lolonge ra Tulungeagu, ma diat a tata na propet.

¹⁹ Ma ina ve tar ra umana magit na kinaian arama liu ta ra bakut,

Ma ra umana vakilang ta ra gunagunan ra pia;

A gap, ma ra iap, ma ra vual na mi;

²⁰ A matana keake na bobotoi,

Ma ra gai na gap uka;

Ma ra bung kai ra Luluai na murmur,

A ngala na bung nam, a bung na kinaian;

²¹ Ma na dari, ia nam ba na kail upi ra iang i ra Luluai na ti laun.”

22 Avat a tarai Israel, avat a valongore go ra lavur tinata: Iesu, a te Nasaret, nina ra tutana, God i ga vakilang tar ia ta vavat ma ra lavur dekdek na papalum, ma ra lavur magit na kakaian, ma ra lavur vakilang, God i ga papait ia tana pire vavat, ma avat bula ava ti nunure; 23 nina di ga ongo tar ia, da God i ga kubu ia ta kana mamainga ma i ga nunure value, ava ga ot ia ta ra bolo, ma, ava ga doka ma ra lima i ra tarai vakuku; 24 ma God i ga vatut pa mule ba i tar pala vue ra kinadik na minat, tago ra minat i mama vake. 25 Tago David i ga tatike ure dari:

“Iau ga gire vatikene ra Luluai ta ra luaina matagu,
Tago i ki ta ra limagu tuna upi koko ina dadadar;

26 Kari i ga ra balagu, ma ra karameagu i gugu,

Ma ra pakagu bula na ki nunur,

27 Tago pa una nur vue ra tulungeagu ta ra ruarua na tulungen,

Ma pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na nunure ra mareng na minat.

28 U tar vateten iau ta ra umana nga na nilaun;

Una vabuka iau ma ra gugu ta ra matam.”

29 A tara na turagu, ina tata kapa ta vavat ure David, tama i dat lualua, ba i ga mat, ma di ga punang ia, ma kana babang na minat i ki pire dat gori. 30 Tago i ga propet, ma i nunure ba God i ga vatang ia ma ra vavalima, ba na vaki tika na natuna ta kana kiki na king, 31 i nunure value go, ma i vatang ia ure ra nilaun mulai kai Kristo, ba pa di ga nur vue ara ra ruarua na tulungen, ma ra pakana bula pa i ga mareng. 32 God i ga valaun pa go Iesu, ma avet par ave ga giragire. 33 Ma ba di ga vaki ia urama ta ra lima i tuna God, ma tago i ga vatur vake bula ra vamading tai Tamana, ure ra Takodo na Tulungen, go i tar lolonge nina ava ti gire ma ava ti valongore. 34 Tago David pa i ga vana urama ra bala na bakut, tago i iat i ga biti dari:

“A Luluai i ga tatike tai kaugu Luluai:
Una ki ta ra limagu tuna,

35 Tuk ta nam ra bung ba ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim.”

36 Boina ba ra kuba i Israel parika na nunure bulu, ba nam Iesu ava ga ot ia ta ra bolo, God i tar vaki ia upi na Luluai ma na Kristo bula.

37 Ba dia valongore go, i pinpidian ra bala i diat, ma dia tir Petero, diat ma ra umana apostolo, dari: A tara na tura i vevet, ava avet a pait ia? 38 Petero i biti ta diat: Avat par, tikatikai, avat a nukpuku, ma da baptaiso avat ta ra iang i Iesu Kristo, upi da pun vue kavava lavur varpiam, ma da tabar avat ma ra Takodo na Tulungen. 39 Tago di ga tatike go ra tinata tadav avat, ma tadav ra lavur natu i vavat, ma ta diat maro vailik bula, tadav avat par, ba God na oro pa avat pirana. 40 Ma mangoro na tinata bula i ve diat i tana, ma i vargat diat me dari:

Avat a valaun avat kan go ra taun tarai i gegagege. 41 Ma di baptaiso diat, dia kapupi kana tinata; ma di luk ra tarai dia tar agil diat ta nam ra bung, ba ra utul a arip na marmar. 42 Ma dia tur patuan vatikai ta ra vartovo kai ra umana apostolo, ma ta ra kini na varmari vargil, ma ta ra tabik gem, ma ta ra niaring.

A kini guvai kai ra umana tena nurnur

43 Ma ra tarai par dia burburut, ma ra umana apostolo dia pait mangoro na magit na kinaian, ma mangoro na vakilang bula. 44 Ma diat dia tar nurnur, dia vura ki guvai, ma dia vung guve kadia vurvur magit; 45 ma dia ivure kadia vurvur magit, ma dia tibe diat par me tikatikai da kadia niiba. 46 Ma ra bungbung diat par dia kiki vatikai ta ra pal na vartabar, ma dia tabik gem ta ra kubakuba i diat, ma dia ian ma ra gugu ma ra dovot na maukua i diat, 47 dia pite pa God, ma dia varmaram ma ra tarai par bula. Ta ra bungbung par ra Luluai i

agagure vot i tar ta diat ma nina diat, di valavalaun pa diat.

3

A kakaki i vanavana tavuna

¹ Petero ma Ioanes dir ga vana urama ta ra pal na vartabar, ta ra pakana bung na niaring, ta ra utul a pakana bung. ² Ma di puak pa tika na tutana i kakak, di ga kava damana, ma ta ra bungbung par dia vanvadiop ia pire ra banbanu na pal na vartabar, ia nam ba a iangina: A Langlang, upi na lulul ta vartabar ta diat, dia rukruk ta ra pal na vartabar; ³ ma ba i gire Petero ma Ioanes dir to na ruk ta ra pal na vartabar, i lul upi ta vartabar ta dir. ⁴ Petero ma Ioanes dir bobobe, ma Petero i biti dari: Una gire amir. ⁵ I torom ta dir, ma i ki ung upi ta magit ta dir. ⁶ Ma Petero i biti: A silva ma ra goled iau pa ta na; go ina tabar iu ka ma ra magit ba kaugu: Ta ra iang i Iesu Kristo, a te Nasaret, una vana ka. ⁷ Ma i vatur ra limana tuna, ma i al vatut ia; ma ra ura kauna ma ra ura patkoai dir dekdek vuavuai. ⁸ Ma i pil, ma i tur, ma i vanavana tavuna, ma dital ruk ta ra pal na vartabar, ma i vanavana, i pipil, ma i pite pa God. ⁹ Ma ra tarai par dia gire i vanavana, ma i pite pa God; ¹⁰ ma dia nunure ba nina go i ga kiki, ma i ga lulul pire A Langlang, a banbanu na pal na vartabar; ma dia kaian, ma dia konge go di tar pait ia tana.

Petero i varvai ta ra pal na vartabar

¹¹ Ma ba i vatur vake dir Petero ma Ioanes, a tarai par dia vila varurung tadav dital ta nam ra mata palpal di vatang ia ba kai Solomon, ma dia kaian na kaia. ¹² Ba Petero i gire, i tatike tai ra tarai dari: Avat a tarai Israel, dave ava kaian ta go ra tutana? Ma dave ava bobobe amir, varogop ba amir tar vavanavana pa ia ma ra dekdek i mimir, ba ta ra bo na maukua i mimir? ¹³ A God kai Abraam ma Isak ma Iakob, a God kai ra lavur tama i dat lualua,

i tar mar Natuna Iesu, ia nam ava ga kinim tar ia, ma ava ga pue vue pire Pilato, ba i ga kure ba na pala vue. ¹⁴ Ava ga pue vue ra Tena Gomgom, ma ra Tena Takodo bula, ma ava ga varvarting upi da pala tar ra tena vardodoko tadav avat, ¹⁵ ma ava ga doko vue ra Tena Vavaki na nilaun, nina God i ga vatut mule kan ra minat, ma avet a umana tena varvai tana. ¹⁶ Ta ra nurnur ta go ra iangina, a iangina i tar vadekdek go ra tutana nina ava gire ma ava nunure bula; io, nam ra nurnur tana iat, i tar tul tar go ra padikatina tuna ta ra mata i vavat par. ¹⁷ A tara na turagu, go iau nunure, avat, ma kavava umana luluai bula, ava ga pait vatuptup ia. ¹⁸ Dari God i ga pait ot pa nam ra lavur magit ba i ga varvai lua tana ma ra ngie i ra lavur propet par, ba na tup kana Kristo. ¹⁹ Ma go avat a nukpuku, ma avat a vana tapuku upi da pun vue kavava lavur varpam, ²⁰ ma upi na vana rikai a umana kilakilala na nilagar marama ra mata i ra Luluai; ma upi na tulue uti nam ra Kristo di ga tibe tar ia ta vavat, Iesu iat; ²¹ nina i ki ra bala na bakut tuk ta ra umana e ba da vamule pa ra vurvur magit i tana, nam ba God i ga varvai ure ma ra ngie i ra lavur gomgom na propet par, dia ga laun papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan. ²² A dovotina Moses i ga tatike ba: “A Luluai God na vaki vaarike ra propet da iau pire vavat, ta diat ra umana tura i vavat, ma avat a ki na valongor ta ra lavur magit par ba na tatike ta vavat. ²³ Ma ra tulungea i diat par ba pa dia valongore nam ra propet, da vavirua mutue vue diat kan ra tarai.” ²⁴ Io, ma ra umana propet par, papa tai Samuel, ma diat dia ga murmur, diat par dia ga tatata, dia ga varvai ure go ra lavur bung. ²⁵ Avat a umana natu i ra lavur propet, ma ra umana natu i nam ra Kunubu, ba God diat ma ra lavur tama i vavat lualua, dia ga kubu pa ia, ba i ga tatike tadav Abaraam dari: “A lavur vuna tarai par diat a doan ta ra tara

na niurum murmur.”²⁶ God, ba i ga vaki vaarike kana Tultul, i ga tul value vue pire vavat upi na vadoane avat, ba na ben pukue avat par kan kavava lavur varpiam.

4

Petero dir ma Ioanes dir tur ta ra mata i ra kivung

¹ Ba dir tatata tadav ra tarai, a umana tena tinabar, ma ra luluai na pal na vartabar, ma ra umana Sadukaio, dia vana tadav dir, ² ma dia kulot ure dir tago dir tovo ra tarai, ma dir varvai tai Iesu ure ra nilaun mulai kan ra minat. ³ Ma dia kinim pa dir, ma dia varuk dir ta ra pal na banubat upi dir a ki tuk ningene, tago i ga ravian. ⁴ Ma mangoro ta diat dia tar valongore ra tinata dia nurnur; ma di luk ra tarai ba ra ilima na arip na marmar bar.

⁵ Ma ra kubak tana kadia lavur tena varkurai, ma ra lavur tena tutumu, dia ki varurung aro Ierusalem; ⁶ diat ma Anas, ra tena tinabar i lualua, ma Kaiapas, ma Alekandro, ma diat par ra umana niuru i ra tena tinabar i lualua. ⁷ Ba dia tar vaki dir livuan ta diat, dia tir dir ba: A dekdek ava, ba ra iang i to ia, amur tar pait go tana? ⁸ Ma Petero i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i tatike ta diat: Avat a lavur tena varkurai kai ra tarai, ma avat a lavur patuana, ⁹ ba gori ava tir amir ure ra bo na papalum ta ra tutana i ga malmalu, ba di tar valagar davatane, ¹⁰ boina ba avat par ma ra tarai Israel par bula, avat a vura nunure ba ta ra iang i Iesu Kristo, ra te Nasaret, nina ba ava ga ot ia ta ra bolo, ma God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ia nam muka go ra tutana i ti oton tana, ma i tur ati ta ra mata i vavat. ¹¹ Ia ra vat i ta nina ba avat a umana tena pait pal ava ga pilak vue, ma go ia ra vat ta ra ul a ngu na pal. ¹² Ma pa ta varvalaun tai ta ra tikai, ma pa ta iang i ta ra tikai, ta ra vavai na bakut di ga ve tar ia ta dat a tarai, ba da valaun dat me.

¹³ Ba dia gire Petero ma Ioanes ba pa dir burut, ma dia matote ba vakir a ura mototono, ma vakir a ura tena kabinana bula, dia kaian; ma dia nunure dir, ba dital ga varagur ma Iesu. ¹⁴ Ba dia gire ra tutana di ga valagar pa ia i tur pire diat, pa dia pait valar pa ia upi diat a varpuai. ¹⁵ Ba dia tar tulue dital upi dital a tur irai papa kan ra kivung, dia tatata, ma dia biti dari: ¹⁶ Ava dat a pait ia ta go ra ura tutana? Tago dir tar pait go ra ngala na vakilang, ma i po rikai ta diat par dia ki Ierusalem, ma dat a varpuai dave? ¹⁷ Kan na po tadav ra tarai vanavana boko, dat a vaununge dir, ba koko dir a tata mulai tai ta tikai ure go ra iang. ¹⁸ Ma dia oro pa mule dir, ma dia tigel bat dir upi koko dir a tata mulai, ma koko dir a vartovo mulai ma ra iang i Iesu. ¹⁹ Petero ma Ioanes dir tatike bali diat dari: Ba i takodo ta ra mata i God ba amir a manga valongore avat, ma God pata, avat iat, avat a kure; ²⁰ ma pa i tale amir upi amir a ngo ta ra varvai ta ra lavur magit ave ga gire, ma ave ga valongore bula. ²¹ Ba dia tar vaununge mule dir, dia pala vue dir, tago dia mama tikan tadav ta magit ba diat a bali ia ta dir, ta ra mata i ra tarai, tago ra tarai par dia pite pa God ure nam dir ga pait ia. ²² Tago ra tutana di ga pait kapi ra vakilang na valagar tana, i tar laun pa ra ivat na vinvinun ma i pirai na kilakilala.

A umana tena nurnur dia araring upi koko diat a burut

²³ Ba dia tar pala vue dir, dir vana tadav ra umana talai dir, ma dir varvai ta nam parika ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana dia ga tatike ta dir. ²⁴ Ba dia valongore, dia tata tadav God ma ra kopono nuknuk i diat, ma dia biti: U Luluai, u ga vaki ra bala na bakut, ma ra rakarakan a gunagunan bula, ma ra ta, ma ra vurvur magit i ki ta dital; ²⁵ ma u ga tatike ta ra Takodo na Tulungen ma ra ngie i tama i vevet David kaum tultul dari:

“Dave ra umana Tematana dia tar urung,

Ma ra lavur tarai dia tar nuknuk ra lavur magit vakuku?

²⁶ A umana king ta ra rakarakan a gunagunan dia tar tut na vinarubu,

Ma ra lavur tena varkurai dia tar kikivung bat ra Luluai ma kana Kristo.”

²⁷ Tago a dovotina ta go ra pia na pal, Erodes ma Pontio Pilato, ma ra lavur Tematana, ma ra lavur tarai Israel, dia kikivung bat Iesu kaum Tultul i gomgom, nina u ga tap ia;

²⁸ ma dia pait ika nam ra limam ma ra nuknukim i ga kure value tar ia. ²⁹ Ma go, Luluai, una gire kadia lavur varvaunungai, ma una maravut kaum umana tultul upi avet a varvai ta kaum tinata, ma koko ave burut; ³⁰ ma una kodokodo ra limam upi una valavalagar; upi da pait ra umana vakilang ma ra umana magit na kinaian ta ra iang i Iesu kaum Tultul i gomgom. ³¹ Ba di tar araring, nam ra pal, nina dia ki varurung tana, i dadadar, ma dia buka par ma ra Takodo na Tulungen, ma dia varvai ma ra tinata kai God, ma pa dia burut.

Dia vuvung varurung

³² Ma mangoro diat dia tar nurnur, ma i tikai ka ra nuknuk i diat, ma i tikai ka ra bala i diat; ma vakir ta tikai ta diat i vatang ia ure ta magit i ga vung ia ba kana ka; dia vuvung varurung kadia lavur magit par, ma diat par dia kakalai tana. ³³ I dekdek muka ra varvai kai ra umana apostolo ure ra nilaun mulai kai ra Luluai Iesu; ma i manga ra varmari ta diat par. ³⁴ Pa ta tikai ta diat i iba upi ta magit, tago mangoro ta diat dia ga ivure kadia gunagunan ma kadia palpal, ma ra mani di ga pa ia me, ³⁵ dia vung ia pire ra kau i ra umana apostolo; ma dia tibatibe ta diat, tikatikai, da kadia niiba.

³⁶ Ma Iosep, nina ra umana apostolo dia ga tar mule ra iangina ba Banaba (a kukurai nam ra iangina ba Natu i ra Varmaram), a niuru i Levi,

a tutana Kipro; ³⁷ i ivure kana ngala na gunan, ma ra mani di ga pa ia me, i vung ia pire ra kau i ra umana apostolo.

5

Anania ma Sapira

¹ Tika na tutana a iangina Anania, dir ma kana taulai Sapira; ² dir ivure tika na pakana pia, ma dir ive vake ta umana mani di tar kul ia me, ma ta ra umana Anania i kap ia, ma i vung ia pire ra kau i ra umana apostolo.

³ Ma Petero i biti tana: Anania, dave Satan i tar kor ta ra balam upi una vaongo tadav ra Takodo na Tulungen, ma upi una ive ta umana mani di tar kul ra pakana pia me? ⁴ Ba i ga tur boko, vakir kaum uka vang? Ma ba u ga ivure, vakir u iat vang, u ga kure? Ma dave u tar nuk pa go ta ra balam? Vakir u vaongo tana tadav ra tarai, tadav God iat. ⁵ Ba Anania i valongore go ra tinata, i bura, ma i mat, ma ra ngala na bunurut i monong diat par dia valongore. ⁶ Ma ra umana barmana dia tut, ma dia pulu ia, ma dia puak vairop ia, ma dia punang ia.

⁷ Ma namur, ba i par ta utul a pakana bung bar, kana taulai i ruk, i tuptup ta nam di tar pait ia. ⁸ Ma Petero i biti tana: Una ve iau, amur tar ivure ra pakana pia ure go ra mataina laka? Ma i biti: Maia, damana. ⁹ Petero i biti tana: Dave go amur tar kubu ia ba amur a valar ra Tulungea i ra Luluai? Gire, ra kau i diat dia tar punang kapi kaum tutana go ta ra mataniolo, ma go diat a puak vairop u bula. ¹⁰ Ma ia bula, i bura vuavuai pire ra kauna, ma i vungue ra tulungeana; ma ra umana barmana dia ruk ma dia na tadav ra minatina, ma dia puak vairop ia, ma dia punang kapi ia pire kana tutana. ¹¹ Ma ra ngala na bunurut i monong ra ekelesia par, ma diat par bula dia tar valongore go ra lavur magit.

A umana vakilang ma ra umana magit na kinaian

¹² Ma ra lima i ra umana apostolo dia pait mangoro na vakilang, ma mangoro na magit na kinaian pire ra tarai, ma dia ki varurung par ta ra mata palpal kai Solomon, ma i tikai ka ra nuknuk i diat. ¹³ Diat ra lavur enana, dia burut ba diat a agil diat; ma ra tarai dia manane ke diat; ¹⁴ ma mangoro na tena nurnur, a kor na tarai ma ra vaden, dia agil ra Luluai; ¹⁵ ma dia puak kapi ra umana minait ta ra lavur nga, dia vadiop diat ta ra umana vava ma ra umana votovoto, upi ra malur i Petero ba i vanavana, na vamalur pa ta umana bar ta diat. ¹⁶ Ma a kor na tarai maro ta ra lavur pia na pal dia tur kikel Ierusalem, dia kor varurung; ma dia kap bula ra lavur minait ma diat dia purpuruan ma ra umana dur na tabaran, ma di valagar pa diat par.

Di vakadik ra umana apostolo

¹⁷ Ma ra tena tinabar i lualua, ma diat dia varvaragur me, a Sadukaio diat, dia tut, ma dia buka ma ra kankan; ¹⁸ ma dia kinim pa ra umana apostolo, ma dia varuk diat ta ra pal na banubat. ¹⁹ Ma tika na angelo kai ra Luluai i papa are ra umana banbanu na pal na banubat ta ra marum, ma i ben vairop diat, ma i biti: ²⁰ Avat a vana, avat a tur ta ra pal na vartabar, ma avat a tatike ra lavur tinata par ure go ra Nilaun tadav ra tarai. ²¹ Ba dia valongore go, dia ruk na pal na vartabar ba i lar, ma dia vartovo. Ma ra tena tinabar i lualua i pot, ma diat dia varvaragur me, ma dia oro varurue ra kivung, ma ra umana patuana par ta diat ra tarai Israel, ma dia vartuluai ta ra pal na banubat upi da agur pa diat. ²² Ma nam ra umana tultul dia vana, ma pa dia gire tadav diat ta ra pal na banubat, ma dia talil mulai, ma dia biti: ²³ Ave tar tadav ra pal na banubat, di tar banu vadekdek ia, ma ra umana monamono dia tur pire ra umana banbanu; ma ba ave tar papa are, pa ta na i ki tana. ²⁴ Ba ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tena tinabar ngalangala dia

valongore go ra tinata, i purpuruan ra nuknuk i diat tana, ba na tuk ave. ²⁵ Ma tikai i pot, ma i biti ta diat: Nam ra tarai ava ga varuk diat ta ra pal na banubat, go dia tur ta ra pal na vartabar, ma dia tovo ra tarai. ²⁶ Ma ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tultul bula dia vila pa diat, ma dia agur mal pa diat, tago dia burutue ra tarai kan diat a tupar diat. ²⁷ Ba dia tar agur pa diat, dia vatur diat ta ra mata i ra kivung. Ma ra tena tinabar i lualua i tatike ta diat dari: ²⁸ Ave ga tigel muka avat, ba koko avat a vartovo, ma go ava tar vabuka Ierusalem ma kavava vartovo, ma ava mainge ba avat a takun avet ma ra gapu i go ra tutana. ²⁹ Petero ma ra umana apostolo dia biti: I manga mamat upi avet a torom tai God, ma ta ra tarai pata. ³⁰ A God kai ra lavur tama i dat lualua i ga vatur mule Iesu, nina ava ga doka ba ava ga al vatokobe ta ra davai. ³¹ Nam iat God i ga vatur ia urama ma ra limana tuna, upi na Luluai ma upi na Tena Valaun, ma upi na tabar Israel ma ra nukpuku ma ra punpun vue ai ra lavur varpam. ³² Ma avet a umana tena varvai ta go ra lavur magit, ma ra Takodo na Tulungen bula nam ba God i ga tabar diat me, ba dia ongaongo fana.

³³ Ba dia valongore dari, dia kankan, ma dia mainge ba diat a doko diat. ³⁴ Ma tikai ta diat, a Parisaio, a iangina Gamaliel, a tena vartovo ta ra varkurai, ma ra tarai par dia ru ia; i tur ta ra kivung, ma i vartul upi ra umana apostolo diat a irop papa. ³⁵ Ma i biti ta diat: Avat a tarai Israel, avat a balaure avat ta go ra tarai, ba ava avat a pait ia. ³⁶ Tago lua tikai, a iangina Toidas, i ga tut rikai, ma i biti, ba ia ra ngala, ma mangoro na tarai, a ivat na marmar bar, dia mur ia; ma di ga doka, ma diat par dia ga torom tana, dia vana varbaiai, ma i mutu. ³⁷ Namur ta go ra tutana, ta ra tikai, a iangina Iudas, a tutana Galilaia, i tut rikai ta ra kilala na tumu iang, ma i vamolo

bat ta ra umana tarai ma dia ga muria; ma ia bula i ga virua, ma diat par dia ga torom tana, di ga okole varbabaiane diat. ³⁸ Ma gori iau tatike tadav avat ba: Avat a vana vovovon, ma avat a pala vue diat; ona go a nuknuk ma ra papalum kai ra tarai ka, na bura ka; ³⁹ ma ona kai God, avat a mama vamut vue. Kan avat a gire tadav ia namur ba i da ava varubu ma God. ⁴⁰ Ma dia mulaot i tana; ma ba dia oro pa ra umana apostolo mulai, dia kita diat, ma dia tigel diat, ba koko diat a tatata ta ra iang i Iesu, ma dia pala vue diat. ⁴¹ Ma dia irop kan ra kivung, ma dia gugu, tago di tar nuk pa diat ba dia boina upi diat a kairane ra niruva ure ra iang. ⁴² Ma ra bungbung par ta ra pal na vartabar, ma ta ra kubakuba i diat, pa dia ngo ma ra vartovo ma ra varvai bula ure Iesu, ba ia ra Kristo tuna.

6

Ra lavurua na tena maramaravut

¹ Ta nam ra e, a tarai na vartovo dia pepeal vanavana, ma ra tarai Iudaia maro Elenas dia tata na urur ure ra tarai Ebraio, tago di tibatibe lake kadia umana ua na vavina ta ra tiniba ra bungbung. ² Ma ra vinun ma a ivut dia oro varurue pa ra kor na tarai na vartovo, ma dia biti ta diat: Pa i ko ba avet a vungue ra tinata kai God, upi avet a varvakai ta ra vuvuvung na magit. ³ A tara na tura i vevet, avat a pilak pa ta lavurua na bo na tutana ta vavat, diat ba dia buka ma ra Tulungen ma ra kabinana, upi avet a tibe tar go ra papalum ta diat. ⁴ Ma avet a balaguan vatikai ta ra niaring, ma ta ra vartovo na tinata. ⁵ Ma diat par dia mulaot ta go ra tinata. Ma dia pilak pa Stepano, a tutana i buka ma ra nurnur ma ra Takodo na Tulungen, ma Pilipo, ma Prokoro, ma Nikanor, ma Timon, ma Parmena, ma Nikolaos, a tutana i ga lotu da ra mangamangana Iudaia ara Antiokia; ⁶ ma dia agure diat tadav ra umana

apostolo; ma ba dia tar araring, dia palagur diat ma ra lima i diat.

⁷ A tinata kai God i tavua; ma ra tarai na vartovo dia pepeal muka aro Ierusalem; ma mangoro na tena tinabar dia ongo ta ra nurnur.

Di takun Stepano

⁸ Stepano i buka ma ra varmari ma ra niongor bula, ma i papait ra umana ngala na magit na kinaian, ma ra umana vakilang bula pire ra tarai. ⁹ Ta ra umana ta nam ra pal na lotu di vatang ia ba kadiat di ga Valangalanga diat, ma kai ra Kirene mara Alekandria, ma kadiat bula ra Kilikia mara Asia, dia tur ma dia vartoto ma Stepano. ¹⁰ Ma dia mama bali ra kabinana ma ra Tulungen i tatata tana. ¹¹ Ma dia vovo pa ta umana tutana, dia biti: Ave ga valongore ba i ga vatang ra tinata na varvul ure Moses ma ure God. ¹² Ma dia vakankan ra tarai ma ra umana patuana bula, ma ra umana tena tutumu, ma dia tadav ia, dia kinim pa ia, ma dia kap ia ta ra kivung; ¹³ ma dia ting pa ra umana tena varvai vavaongo, dia biti: Go ra tutana pa i ngo ma ra tinata na varvul ure go ra pal tabu, ma ure ra tinata na varkurai; ¹⁴ ave ga valongore ba i ga tatike ba go ra Iesu, ra te Nasaret, na nila vue go ra pal, ma na kia vue ra lavur mangamangana Moses i ga vateten tar ia ta dat. ¹⁵ Ma diat par dia kiki ta ra kivung dia bobobe, ma dia gire ra matana da ra mata i ra angelo.

7

Stepano i varvai

¹ Ma ra tena tinabar ngalangala i tir ia dari ba: I dovot go ra lavur tinata? ² Ma i biti: A tara na turagu, ma ra umana tamagu, avat a valongore iau. A God na minamar i ga tur kapet pa pire tama i dat Abaraam, ba i ki Mesopotamia, ma pa i ki boko Karan, ³ ma i ga biti tana: Una vana kan kaum gunan ma kan ra lavur niurum bula, ma una vana ta nam ra gunan ba ina ve u boko tana. ⁴ Ma i

vana kan ra gunan kai ra Kaldea, ma i ki Karan; ba tamana i tar mat, God i tulue mule kan ia upi go ra gunan da ki tana gori; ⁵ ma pa i tul tar ta gunan tana ba kana, pa ta ikilik ba na tur tana; ma i ga ve ba na tul tar ia boko upi kana ma kai kana lavur bul mur, ma pa ta natuna boko. ⁶ Ma God i ga biti dari, ba kana lavur bul mur diat a ki tai tika na vaira na gunan, ma da kinim vavilavilau pa diat ma da vakavakaina diat a ivat na marmar na kilakilala. ⁷ Ma God i ga biti: Ina kure boko nam ra tarai dia tar kinim vavilavilau pa diat; ma namur diat a irop ma diat a ongo tagu ta go ra gunan. ⁸ Ma i kubu tar ra kunubu na pokakikil tana; ma Abaraam i vangala Isak, ma i poko kikil ia ba i tar laun pa lavutul na bung; ma Isak i vangala Iakob, ma Iakob i vangala ra vinun ma a ivu tama i dat lualua. ⁹ Ma diat a umana tama i dat lualua dia ga kankanuane Iosep tago i puruai ra bala i diat ure, ma dia ivure uro Aigipto; ¹⁰ ma God i ki ravie abara, ma i valaun pa ia kan ra lavur varmonong, ma i maravut ia ma ra varmari ma ra kabinana pire Parao ra king Aigipto, ma i vaki ia upi na luluai ta ra gunan Aigipto ma ra kubana mutu. ¹¹ Ma tika na mulmulum ma mangoro na kinadik i ubu Aigipto parika, ma Kanaan bula, ma pa ta magit ai ra lavur tama i dat lualua. ¹² Ba Iakob i nunure ba ta kon aro Aigipto, i tulue vatavuna vue ra lavur tama i dat lualua. ¹³ Ba dia vaura vana, Iosep i po tadav ra umana turana; ma ra lavur niuru i Iosep dia po tavuna tadav Parao. ¹⁴ Iosep i vartuluai, ma i oro pa tamana Iakob pirana, ma ra lavur niuruna par, a lavurua na vinvinun ma a ilima diat. ¹⁵ Ma Iakob i vana uro Aigipto, ma i mat ie ma ra umana tama i dat lualua bula. ¹⁶ Ma di kap diat uro Sikem, ma di vadiop diat ta nam ra babang na minat, ba Abaraam i ga kul pa ia ma ra mani tai ra umana natu i Emor dia ki Sikem. ¹⁷ Ba i maravai ra kilala i nam ra tinata God i ga ve

tar ia tai Abaraam, a tarai dia ngala ma dia peal vanavana aro Aigipto; ¹⁸ tuk ta ra bung ba ta ra tika na king i kure Aigipto, ma pa i nunure Iosep. ¹⁹ Ma i vatuptup ra lavur niuru i dat, ma i vakaina ra umana tama i dat lualua, ma i kure upi diat a okole vue kadia umana kuramana, upi diat a mat. ²⁰ Ta nam ra kilala di ga kava Moses, a bo na bul tuna ta ra mata i God, ma ra utul a gai di valavale ive ta ra kuba i tamana; ²¹ ba di tar okole vue, natu i Parao, a vavina, i vatur vake ma i vale pa ia upi natuna. ²² Ma di ga tovo Moses ta ra lavur mangamangana kabinana kai ra tarai Aigipto; ma i ga dekdek kana lavur tinata ma kana lavur papalum. ²³ Ba i tar to na laun pa ra ivat na vinvinun na kilakilala i nuk ia ra balana ba na gire pa ra tara na turana, a tarai Israel. ²⁴ Ma i gire ba di vakaina tikai, i vila ung ia, ma i obo pa ia, ma i doko ra tutana Aigipto; ²⁵ i nuk ia ba ra tara na turana dia nunure ba God i valavalaun diat ma ra limana; ma pa dia motote. ²⁶ Ta ra kubak tana i gire ta ivut ta diat, dir varngangar, ma i nuk ia ba na vamaram dir, ma i biti: A ura tutana, amur turana, dave amur vakaina amur vargil? ²⁷ Ma nina i vakaina talaina i tulana vue, ma i biti: To ia i ga vaki u ba kaveve luluai ma kaveve tena varkurai? ²⁸ U mainge ba una doko iau, da u tar doko ra te Aigipto nabung laka? ²⁹ Ma Moses i lop ta go ra tinata, ma i ki ta ra gunan Midian, ma i vangala ra ivu natuna ie, a ura tutana. ³⁰ Ba i ga par ra ivat na vinvinun na kilakilala, tika na angelo i tur pirana ra pupui ta ra luana Sinai, ta ra biro na iap ta ra davai. ³¹ Ba Moses i gire, i kaian tana, ma i vana maravai tana upi na gire, ma i valongore ra nilai ra Luluai, dari: ³² "Iau ra God kai ra lavur tamam, ma ra God kai Abaraam, ma kai Isak, ma kai Iakob." Ma Moses i dadadar, ma pa i gire upi ia, tago i burut. ³³ Ma ra Luluai i biti tana: "Una pala vue ra ura pal a kaum, tago ra pia u tur

tana, a pia i gomgom. ³⁴ Iau tar gire muka ra lavur mangamangana i tup kaugu tarai dia ki Aigipto, ma iau tar valongore kadia niriri, ma go iau tar irop, upi ina valaun diat; una mai, ina tulue u uro Aigipto.” ³⁵ Moses, nina dia ga vue, ba dia biti: To ia i ga vaki u upi ra luluai ma ra tena varkurai? Ia nam God i ga tulue ma ra lima i nam ra angelo i tur pirana ra pui, upi na luluai ma na tena valaun. ³⁶ Go ra tutana iat i ga lue vairop diat, ba i ga pait value ra umana magit na kinaian, ma ra umana vakilang ara Aigipto, ma ta ra Ta Meme, ma ta ra pupui bula, a ivat na vinvinun na kilakilala. ³⁷ Nina Moses nam i ga tatike tadav ra tarai Israel ba: “Ta diat ra umana tura i vavat God na ben vaarike tadav avat tika na propet da iau.” ³⁸ Ia go i ga ki ta ra kivung aro ra pui, dir ma ra angelo, nina dir ga tata me ta ra luana Sinai, ma i tata bula ma ra umana taina i dat lualua; ma i ga vatur vake ra luana tinata upi na tul tar ia ta dat; ³⁹ ma ra umana tama i dat lualua dia ole, pa dia ongo tana, ma dia okole vue kan diat, ma dia nuk likun mulai upi Aigipto, ⁴⁰ ma dia biti tadav Aron: Una mal pa kada umana god upi diat a lua ta dat; tago Moses, nina i ga agure vairop dat kan ra gunan Aigipto, pa da nunure ba i dave. ⁴¹ Ta nam ra kilala dia ga mal pa ra nat na bulumakau, ma dia vartabar tadav go ra tabataba, ma dia gugu ta ra papalum na lima i diat. ⁴² Ma God i vana tapuku, ma i vungue diat, upi diat a lotu tadav ra lavur tagul; da di ga tumu ia ta ra buk kai ra umana propet:

“Avat ta ra kuba i Israel, ava ga tul tar ia tagu ra minat na vavaguai, ma ra umana tinabar bula, A ivat na vinvinun na kilakilala ara ra pupui laka?

⁴³ Ma ava ga kapkap ra kuba i Molok, Ma ra tagul kai ra god Rempan, Ma ra umana tabataba ava ga mal pa diat, upi avat a lotu tadav diat; Ma ina kap vue avat uro pakit Babilon.”

⁴⁴ A lavur tama i dat lualua dia ga vatur vake ra pal na varveai aro ra pupui, da nina dir ga tata ma Moses i ga kure, ba na pait ia, varogop ma nam ra valavalar i ga gire. ⁴⁵ Ma ra lavur tama i dat iat bula dia ga kap vaolo, ba diat ma Iosua dia ga olo, ba dia kale pa nam ra lavur gunan kai ra umana Tematana, God i ga li vue diat ta ra mata i ra lavur tama i dat, ma i tuk tar ta ra kilala i David, ⁴⁶ nina God i ga mari ia, ma i ga lulul ba na pait tika na kuba i ra God kai Iakob. ⁴⁷ Ma Solomon i ga pait kana ta pal. ⁴⁸ Ma ra Ngala Kakit pa i ki ta ra palpal di papait diat ma ra lima i ra tarai; damana ra propet i ga tatike: ⁴⁹ “Ra Luluai i biti: A bala na bakut kaugu kiki,

Ma ra rakarakan a gunagunan ra ruarua na kakigu;

A mangamangana pal ava avat a pait ia ba kaugu?

Ba akave ra gunan ina ngo tana?

⁵⁰ Vakir laka ra limagu i ga pait ra lavur magit parika?”

⁵¹ Avat a umana pue ngangar, i tabobo ra bala i vavat ma ra talinga i vavat bula, ava tur bat vatikene ra Takodo na Tulungen; da ra lavur tama i vavat dia ga pait ia, damana avat bula. ⁵² To ia ta diat a lavur propet a umana tama i vavat pa dia ga vakaina diat? Ma dia ga doko diat, dia ga varveai lua ta ra vinavana uti kai ra Tena Takodo; nina ba gori ava tar vagu pa ia, ma ava tar doka; ⁵³ avat, ava tar vatur vake ra tinata na varkurai da ra umana angelo dia ga kure tar ia, ma pa ava torom tana.

Di tupar Stepano

⁵⁴ Ba dia valongore go ra tinata, dia kankan muka, ma dia varkakaratan ra ngie i diat tadav ia. ⁵⁵ Ma ia i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i tadarake vatikene ra bakut, ma i gire ra minamar i God, ma i gire Iesu bula i tur ta ra lime tuna God, ⁵⁶ ma i biti: Iau gire ra bakut i tapre, ma Natu i ra tutana i tur ta ra lime tuna God. ⁵⁷ Ma dia bor bat ia ma ra ngala na nilai diat, ma dia ang bat ra

talanga i diat, ma dia vura vila taun ia, ⁵⁸ ma dia okole vue kan ra pia na pal, ma dia tupar ia; ma ra umana tena varvai tana dia vung kapi kadia umana mal pire ra kau i ra barmana, a iangina Saul. ⁵⁹ Ma dia tupar doko Stepano ba i oraoro, ma i biti: Luluai Iesu, una vatur vake ra tulungeagu. ⁶⁰ Ma i va timtimum, ma i oro ma ra ngala na nilaina dari: Luluai, koko una bali go ra varpam ta diat. Ba i tar tatike dari, i va mat.

8

¹ Ma Saul i mulaot tana upi na mat.

Saul i vakadik ra tarai na lotu

Ta nam ra bung a ngala na milmilikuan i arikai tadav ra lavur ekelesia aro Ierusalem ma dia vana varbaia i vurvurbit ta ra gunagunan Iudaia ma Samaria; ma ra umana apostolo pata. ² A umana tena variru dia punang Stepano, ma dia tangtangie muka. ³ Ma Saul i vakavakaina ra tarai na ekelesia, ma i rukruk ta ra lavur pal, ma i al pa ra tarai ma ra vaden, ma i varuk diat ta ra pal na banubat.

Di varvai ma ra bo na varvai aro Samaria

⁴ Ma diat dia ga varbaia i dia vana vurvurbit ma ra varvai na tinata. ⁵ Ma Pilipo i vana ura ra pia na pal Samaria, ma i varveai ure Kristo ta diat. ⁶ Ma ra lavur kor na tarai ba dia valongore ra tinata Pilipo i tatike, ma dia gire ra umana vakilang i papait ia, dia torom tana ma ra kopono nuknuk i diat. ⁷ Tago, a umana tabaran dia irop kan mangoro nina dia ga ovai ta diat, ma dia kukukula mat; ma di valagar ra mangoro dia kakak ma diat bula dia kekebau. ⁸ Ma i ngala ra gugu ta nam ra pia na pal.

⁹ Ma tika na tutana abara, a iangina Simon, lua i agagar ta nam ra pia na pal, ma i ga vakavakaian ra tarai Samaria, ma i ve diat ba ia ra ngala muka; ¹⁰ ma ra tarai vakuku ma ra umana luluai bula, dia vura kapupi ia, ma dia biti ure: Go ra tutana ia ra dekdek kai God, nina di vatang ia

ba ra Ngala. ¹¹ Ma dia kapupi ia, tago papa amana iat i ga vakavakaian diat ma kana lavur papait. ¹² Ba dia tar kapupi Pilipo ma kana vartovo ure ra lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ure ra iang i Iesu Kristo, a tarai, ma ra vaden bula, di baptaiso diat. ¹³ Ma Simon bula i nurnur, ma ba di tar baptaisoa, dir varagur ma Pilipo; ma ba i gire ra lavur vakilang ma ra lavur dekdek na papalum i papait ia, i manga kaian tana.

¹⁴ Ba ra umana apostolo nina diat, dia ki Ierusalem, dia valongore ba ra Samaria bula dia tar kapupi ra tinata kai God, dia tulue Petero ma Ioanes tadav diat; ¹⁵ ba dir tar vut, dir aring ure diat upi diat a vatur vake ra Takodo na Tulungen; ¹⁶ tago pa i ti irop boko taun ta na, di tar baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁷ Ma dir palagur diat ma ra lima i dir ma dia vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. ¹⁸ Ba Simon i gire ba ra ura apostolo dir palagur diat ma ra lima i dir ika, ma di tabar diat ma ra Takodo na Tulungen tana, i kap tar ra mani ta dir, ¹⁹ ma i biti: Amur a tul tar go ra dekdek tagu, upi ba ina palagur ta tikai ma ra limagu, na vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. ²⁰ Ma Petero i biti tana: Amur ma kaum mani amur a virua, tago u nuk ia ba una kul ra vartabar kai God ma ra mani. ²¹ Pa kaum ta tiniba ba ta ngungu ta go ra magit; tago pa i dovot ra balam ta ra mata i God. ²² Una nukpuku kan kaum lavur varpam, ma una aring ra Luluai ba na pun vue bar go ra nuknuk ta ra balam; ²³ tago iau gire ba u ki ta ra magit i mapak muka, ma ta ra vinivi kai ra varpam. ²⁴ Ma Simon i tatike bali ia dari: Amur a aring ra Luluai ure iau, upi koko ta tikai ta go ra umana magit, amur tar vatang ia, na tadav iau.

²⁵ Ba dir tar varvai, ma dir tar tatike ra tinata kai ra Luluai, dir talil mulai Ierusalem, ma dir varvai vanavana ta ra bo na varvai ta ra mangoro na pia na pal Samaria.

Pilipo dir varkuvo ma ra tutana Itiop

²⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i tatike tadav Pilipo dari: Una tut, ma una vana uro ra matana taubar tadav ra nga marama Ierusalem ura Gasa; a nga ra pupui. ²⁷ Ma i tut, ma i vana ka; ma dir varkuvo ma ra tutana Itiop, a ngala na luluai kai Kandake, a tadar na vavina pire diat a tarai Itiop; i kure kana tabarikik par, ma i ga vana urama Ierusalem upi na lotu ie; ²⁸ ma go i talil, ma i kiki ra ul a kiki na vinavana, ma i lukbuk tai Iesaia ra propet. ²⁹ Ma ra Tulungen i biti tai Pilipo: Una vana maravai pirana, ma una murgo ra kiki na vinavana. ³⁰ Ma Pilipo i vutvut tadav ia, ma i valongore ba i lukbuk tai Iesaia ra propet, ma i tir ia: Dave, u nunure nam u lukluk ia? ³¹ Ma i biti: Ina nunure davatane, ona pa ta i tovo iau tana? Ma i ting pa Pilipo ba na koa ma na ki pirana. ³² Ma ra pakana Buk Tabu i lukluk ia, go dari:
 “Di ga ben ia da ra sip tadav ra vardodoko;
 Ma da ra nat na sip i tur mut pire ra tena varkukut,
 Damana ia bula pa i tata;
³³ Ba i ga malari pa di ga kure vadovot pa ia;
 To ia na varveai ta ra taraina;
 Tago di tak vue kana nilaun kan ra rakarakan a gunagunan.”

³⁴ Ma ra luluai i biti tai Pilipo: Iau tir iu, ba ra propet i tatike ra dari ure to ia? Ure ia mulai, ba ure ta ra tikai? ³⁵ Ma Pilipo i tata, ma i tur pa ia ta nam ra pakana Buk Tabu, ma i varvai. pirana ure Iesu. ³⁶ Ba dir vanavana na nga, dir tadav tika na tava, ma ra luluai i biti: Gire, a tava go kari, ava i tur bat iau upi koko da baptaiso iau? [³⁷ Ma Pilipo i biti: Ona u nurnur ma ra balam parika, i tale. Ma i balbali: Iau nurnur ba Iesu Kristo ia ra Natu i God.] ³⁸ Ma i kure ba ra kiki na vinavana na tur uka; ma dir irop tadav ra tava, dir par, Pilipo ma ra luluai, ma i baptaisoa. ³⁹ Ba dir vana

rikai mulai kan ra tava, a Tulungea i ra Luluai i tak vue Pilipo; ma ra ngala na luluai pa i gire mule, tago i vana ta kana nga, ma i gugu. ⁴⁰ Ma di gire tadav Pilipo aro Asoto; ba i vanavana alalu, i varvarvai ta ra bo na varvai ta ra lavur pia na pal ma i tuk uro Kaisaria.

9

Saul i nukpuku

(Apos 22:6-16; 26:12-18)

¹ Ma Saul i vatavatang boko ra varvaunungai ma ra vardodoko ure re tarai na vartovo kai ra Luluai, ma i vana tadav ra tena tinabar i lualua, ² ma i lul pa ra buk tana tadav diat ta ra umana pal na lotu kai ra Iudaia aro Damasko, ba ona na tadav ta umana ta go ra Nga, ba ra tarai ba ra vaden bar, na vi diat, ma na al kapi diat urama Ierusalem. ³ Ba i vanavana boko, ma i maravai Damasko, a ngala na kapa marama ra bakut i pupua vakaian kiki ia; ⁴ ma i bura ra pia, ma i valongore ra nilai tikai i biti tana: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? ⁵ Ma i tir ia ba: Luluai, to ia u? Ma i biti: Iau Iesu, nina u milmilikuane; ⁶ una tut, una olo ta ra pia na pal, ma da ve u abara ba ava una pait ia. ⁷ Ma ra tarai dia varagur me, dia tur mut uka, dia valongore ra nilai tikai, ma pa dia gire ta tikai. ⁸ Ma Saul i tut mulai mara ra pia, ma ba ra ura kiau na matana dir tapala, i pula ka, ma dia ben ia ma ra limana uro Damasko. ⁹ Ma i ki ie a utul a bung, i pula, pa i ian ma pa i momo bula.

¹⁰ Ma tika na tutana na vartovo i ki Damasko a iangina Anania; ma ra Luluai i biti tana ta ra ririvon dari: Anania! Ma i biti, Luluai, iau go kari. ¹¹ Ma ra Luluai i biti tana: Una tut, una vana tadav ra nga a iangina Takodo, una titir ta ra kuba i Iudas upi Saul, a tutana Taso, tago i araring; ¹² ma i tar gire ta ra ririvon a tutana, a iangina Anania, i ruk tadav ia, ma i palagur ia ma ra ura limana upi na nana mulai. ¹³ Ma Anania i tatike bali

ia dari: Luluai, iau ga valavalongore tai ra mangoro ure nam ra tutana, ba i ga manga vakavakaina kaum umana tena gomgom arama Ierusalem; ¹⁴ ma ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar ia upi na vi nina diat par ati, dia vatang ra iangim. ¹⁵ Ma ra Luluai i biti tana: Una vana ka; tago iau tar pilak pa ia upi kaugu tultul, ma na kap ra iangigu pire ra lavur Tematana, ma ra umana king, ma ra tarai Israel bula; ¹⁶ ma ina ga ve boko, ba ta aivia ra mangamangana na kairane ure ra iangigu. ¹⁷ Ma Anania i vana, ma i ruk na pal, ma i palagur ia ma ra limana, ma i biti: Saul, turagu, a Luluai Iesu, nam i ga tur vakapet pa iu na nga, ba u vanavana uti, i tulue iau upi una nana, ma upi una buka ma ra Takodo na Tulungen. ¹⁸ Ma ra magit da ra vulegi, i bura vuavuai kan ra ura kiau na matana, ma i nana mulai, ma i tur ma di baptaisoa; ¹⁹ ma i ian, ma i patuan tana.

Saul i varvai aro Damasko

Ma ta ra umana bung i ki pire ra tarai na vartovo aro Damasko. ²⁰ Ma i varveai vuavuai ta ra pal na lotu ure Iesu, ba ia ra Natu i God. ²¹ Ma diat par dia valongore, dia kaian tana, ma dia biti: Go laka nina i ga ubuubu diat aro Ierusalem nina dia vatavatang go ra iang, ma i ga vana uti bula upi na vi diat, ma na al kapi diat tadav ra umana tena tinabar ngalangala? ²² Ma Saul i patuan vanavana, ma i vapurpuruan ra umana Iudaia dia ki aro Damasko, tago i varvai ure Iesu, ba ia tuna ra Kristo. ²³ Ba i tar par mangoro na bung, a Iudaia dia varpit ba diat a doka. ²⁴ Ma Saul i matote pa kadia varpit. Ma dia balabalaure ra umana mataniolo ra keake ma ra marum bula, upi diat a doka. ²⁵ Ma kana tarai na vartovo dia agur pa ia ra marum, ma dia valure vaba ia marama ra ul a liplip ta ra rat.

Saul i ki Ierusalem

²⁶ Ba i tar pot aro Ierusalem, i nuk ia ba na ki pire ra tarai na vartovo, ma diat par dia burutue ke, tago pa dia kapupi ia ba ia bula ra tutana na vartovo. ²⁷ Ma Banaba i ben pa ia, ma i agure tadav ra umana apostolo, ma i ve diat ba i ga tar gire ra Luluai na nga, ma dir ga tata me, ma ba i ga ki Damasko i ga varvarveai vuavuai ta ra iang i Iesu. ²⁸ Ma i ki pire diat, ma i vana vurvurbit aro Ierusalem, ma i varveai vuavuai ta ra iang i Iesu; ²⁹ dia tatata, ma dia vartoto bula ma ra tarai Elenas; ma dia mainge upi diat a doka. ³⁰ Ba ra tarai na ekelesia dia nunure, dia tule kap ia ura Kaisaria, ma dia tulue uro Taso.

³¹ Damana ra ekelesia ta ra gunagunan par Iudaia ma Galilaia ma Samaria i ki na malmal ika, ma i patuan vanavana; ma tago dia ru ra Luluai ma dia varmaram ta ra Takodo na Tulungen, dia pepeal.

Petero i ki aro Lida ma Iope

³² Ba Petero i vana ta ra gunagunan par, i vana ura bula pire ra tarai na lotu Lida. ³³ Ma abara i gire tadav tika na tutana, a iangina Ainea, i tar va lavutul na kilala ta kana vava, tago i kakak. ³⁴ Ma Petero i biti tana: Ainea, Iesu Kristo i valagar pa u; una tut, ma una mal pa kaum vava. Ma i tut lulut papa. ³⁵ Ma diat par dia ki Lida ma Saron, dia gire, ma dia nukpuku tadav ra Luluai.

³⁶ Tika na vavina na vartovo i ki Iope, a iangina Tabita, di vatang ia bula ba Dokas, go ra vavina mangoro na bo na papalum i pait ia, ma a tena vartabar bula. ³⁷ Ta nam ra kilala i mait pa, ma i mat; ba di tar vagumu ia, di vadiop ia na pal liu. ³⁸ Lida i maravai Iope, ma ba ra tarai na vartovo dia valongore ba Petero i ki abara, dia tulue ra ura tutana tadav ia, ma dia ting pa ia dari: Una lulut tadav avet. ³⁹ Ma Petero i tut ma dital varagur. Ba i tar pot, dia agure na pal liu, ma ra lavur ua na vavina par dia tur pirana, dia tangi ma dia ve tar ra umana kolot, ma ra

umana mal, Dokas i ga ingit pa ia, ba i laun boko pire diat. ⁴⁰ Petero i tul vairop diat, ma i va timtibum, i araring, ma i lingan upi ra minat, ma i biti: Tabita, una tut. Ma ra ura kiau na matana i kapa mulai, ma ba i gire Petero, i ki tur. ⁴¹ Ma Petero i tul tar ra limana tana, ma i vatut ia; ma i oro pa ra tarai na lotu ma ra lavur ua na vavina ma i tul tar ia ta diat a launa. ⁴² Go i po aro Iope parika, ma mangoro dia nurnur ta ra Luluai tana. ⁴³ Mangoro na bung Petero i ki Iope pire Simon, a tena malmal pal a bulumakau.

10

Petero ma Konelio

¹ Tika na tutana i ki Kaisaria, a iangina Konelio, a luluai kai ra loko na tarai na vinarubu, di vatang ia ba ra loko Italia, ² a tena lotu, ma i ru God, ma diat par bula dia ki ra kubana, ma mangoro kana vartabar tadav ra tarai, ma i vavala araring God. ³ Ma ba i da ra utul a pakana bung na ravian, i gire ra angelo kai God ta ra ninana i ruk tadav ia, ma i biti: Konelio! ⁴ Ma Konelio i bobobe, ma i burburut, ma i tir ia ba: Luluai, i dave? Ma i biti: Kaum lavur niaring, ma kaum lavur vartabar dia vana urama, ma dia tur na aim ta ra mata i God. ⁵ Ma go una tulue ra ura tutana ura Iope, upi dir a agur pa Simon, nina ba ra iangina bula Petero, ⁶ i ki pire Simon, a tena malmal pal a bulumakau, a kubana ara ra valian. ⁷ Ba ra angelo i tar tatike dari tana, i vana mulai. Ma Konelio i oro pa ra ura tultul ta ra kubana, ma tika na tena variru ta diat a tarai na vinarubu, dia toratorom vatikai tana; ⁸ ma i ve dital ta go ra lavur magit, ma i tulue dital ura Iope.

⁹ Ta ra bung namur ba dital vana-vana, ma ba dital maravai ta ra pia na pal, Petero i vana urama ra ul a pal, upi na araring, ta ra keke tur, ¹⁰ ma i mulmulum, i mainge upi na ian; ma ba di vaninare ana magit, i ririvon; ¹¹ i gire ra bakut i tapre, ma tika na mangamangana da ra

ngala na mal di kubue vake ra ivat na nguna, ¹² ma mangoro na mangamangana leing tana, ta umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao ra pia, ma ra umana beo bula dia purpururung liuliu. ¹³ Ma ra nilai tikai i tadav ia dari: Petero, una tut, una dodoko, ma una ian. ¹⁴ Ma Petero i biti: Luluai, pata, pa iau ga en ta magit vakuku, ba ra duruna. ¹⁵ Ma ra nilaina i tadav ia mulai dari: Nina ba God i ga vagomgom ia, koko una vatang ia ba ra magit vakuku. ¹⁶ Ma di vautul a pait ia, ma di al lulut pa ia mulai urama ra bala na bakut.

¹⁷ Ba i purpuruan boko ra nuknuk i Petero upi ra kukurai go ra ninana, ra utul a tutana, Konelio i ga tulue dital, dital ga titir upi ra kuba i Simon, ma dital tur pire ra mataniolo. ¹⁸ Ma dital oraoro, ma dital titir ba Simon, nina ba ra iangina bula Petero, i ki ati. ¹⁹ Ba Petero i nuknuk boko ta ra ninana, a Tulungen i biti tana dari: Una gire ra utul a tutana, dital nuk up u. ²⁰ Una tut, ma una irop, una nurnur, avat a varagur, tago iau ga tulue dital uti. ²¹ Petero i irop tadav dital ma i biti: Gire, iau go nina ba amutal nuk upi ia; ta ra ava amutal ga vana uti? ²² Dital biti: Konelio, a luluai, a tena takodo, i ruru God ma ra tarai par Iudaia dia varvai tana ba ra bo na tutana: God i ga tulue kana gomgom na angelo tadav ia, ma i ga ve kapi ia ba na tulue amital tadav u ta go ra pal, upi na valongore kaum ta tinata. ²³ Ma i ben dital na pal upi dital a ki papa.

Ba i ga ningene i tut pa ma dia vana, ma dia varagur ma ta umana ekelesia Iope. ²⁴ Ma ta ra bung mulai dia olo Kaisaria. Ma Konelio i ga ting varurue ra lavur niuruna, ma ra lavur talaina, ma go dia kiki ung pa ia. ²⁵ Ba Petero i ruk, dir varkuvo ma Konelio, ma Konelio i va timtibum pire ra ura kauna, upi na lotu tadav ia. ²⁶ Ma Petero i vatut pa ia mulai, ma i biti: Una tur, iau bula a tutana ka. ²⁷ Ba dir tata vanavana, i ruk tadav mangoro dia ki varurung, ²⁸ ma

i biti ta diat dari: Ava nunure muka, ba pa i takodo, ba ra tutana Iudaia na ki pire ta tikai ta ra enana vuna gunan, ba na ruk tadav ia; ma go God i tar vateten iau, ba pa i ko pi ina vatang ta tikai ba ra tutana vakuku, ba ra duruna; ²⁹ ba di ga vartuluai upi iau pa iau ga ol, iau vana ka uti. Ma go iau tir avat, ba ta ra ava ava ga vartuluai upi iau? ³⁰ Ma Konelio i biti: A ivat na bung i taun ia ba iau lotu na niaring ta ra kuba gu ta ra utul a pakana bung na ravian, ma i tuk tar ta ra pakana bung dari; ma ra tutana. i bagabagele kana mal, i tur piragu, ³¹ ma i biti: Konelio, di ga valongore kaum niaring, ma kaum lavur vartabar dia tur na aim ta ra mata i God. ³² Una vartulai ura Iope, ma da vila pa Simon uti piram, a iangina bula ba Petero, i ki ta ra kuba i Simon ara ra valian, a tena malmal pal a bulumakau. ³³ Ma iau ga tulue vuavue dital piram, ma i ti boina go u tar pot. Avet par go kari ta ra mata i God, upi avet a valongore ra tinata par ba ra Luluai i ga ve u tana.

Petero i varvai

³⁴ Ma Petero i biti: Iau gire ba a dovotina, God i mainge ra umana vuna tarai parika; ³⁵ i mainge diat ta ra lavur vuna gunan parika ba dia ru ia, ma dia pait ra mangamangana takodo. ³⁶ I ga tulue ra tinata tadav ra tarai Israel, ma ra bo na varvai ure ra malmal tai Iesu Kristo; ia ra Luluai kadat parika; ³⁷ ma avat bula, ava tar nunure nam ra tinata, di ga varvai tana ta ra gunagunan par Iudaia vanavana, di ga tur pa ia arama Galilaia, ba i ga par nam ra baptaiso, Ioanes i ga varvai tana; ³⁸ ba Iesu, a te Nasaret, God i ga tap ia ma ra Takodo na Tulungen, ma ra dekdek; i vanavana vurvurbit, ma i papait ra boina, ma i valagar pa diat, ba ra umana tabaran dia ovai ta diat, tago dir ma God. ³⁹ Ma avet a umana tena varvai ta ra magit par i ga papait ia ta ra gunagunan kai ra Iudaia, ma arama Ierusalem bula; ia nam di ga doka, ba di ga al vatokobe

ta ra davai. ⁴⁰ Ma God i ga vatut pa mule, ta ra vautuluna bung, ma i tul tar ia upi na po rikai, ⁴¹ vakir tadav ra tarai par, ia kaka tadav ra umana tena varvai ka, ba God i ga pilak value pa diat, ta vevet iat, ma ave ga ian ma ave ga momo me, ba i tar laun mulai kan ra minat. ⁴² Ma i ga tulue avet, ba avet a varveai tana tadav ra tarai, ba ia go God i ga tibe tar ia upi ia ra Tena Varkurai kai ra lavur launa ma ra lavur minat bula. ⁴³ Ma ra lavur propet par dia varveai tana, ba ia nam i nurnur ta go ra iang, da pun vue kana lavur varpiam.

A Takodo na Tulungen i irop taun ra umana Tematana

⁴⁴ Ba Petero i tatike boko go ra tinata, a Takodo na Tulungen i irop taun diat, dia valavalongore ra tinata. ⁴⁵ Ma ra umana tena nurnur ta diat a umana pokakikil, nina diat dia ga varagur ma Petero, dia kaian, tago di lingire ra vartabar na Takodo na Tulungen taun diat ra lavur Tematana bula. ⁴⁶ Tago dia valongore diat, dia vatang ra lavur enana tinata, ma dia pite pa God. ⁴⁷ Ma Petero i biti ba: To ia ra tutana ba na tugal bat ra tava ta go diat, upi koko da baptaiso diat, ba dia tar vatur vake ra Takodo na Tulungen varogop dat? ⁴⁸ Ma i vartul ba da baptaiso diat ta ra iang i Iesu Kristo. Ma dia ting pa ia ba na ki ka boko pire diat.

11

Petero i ve mal ra tarai na ekelesia arama Ierusalem

¹ A umana apostolo ma ra tarai na ekelesia dia ki Iudaia, dia valongore ba ra umana Tematana bula dia tar vatur vake ra tinata kai God. ² Ma ba Petero i vana urama Ierusalem, a umana pokakikil dia vartoto me, ³ dia biti: U tar ruk tadav ra tarai pa dia pokakikil, ma ava ga ian varurung. ⁴ Ma Petero i tur pa ia, ma i ve mal diat dari: ⁵ Ba iau ga ki ta ra pia na pal Iope, iau araring, ma iau gire ra ninana, ma iau gire tika na magit

tana da ra ngir na mal di kubu vake ra ivat na nguna, ma di valure vaba ia marama ra bakut tadav iau; ⁶ ba iau bobobe, ma iau nununuk tana, ma iau gire ra umana leing tana ba dia tur ra pia, ta umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao, ma ra lavur beo dia vana liu bula, ⁷ ma iau valongore bula ra nilai tikai i biti tagu dari: Petero, una tut, una dodoko ma una ian. ⁸ Ma iau ga biti: Luluai, pata, pa iau ga en boko ta magit vakuku ba ra duruna. ⁹ Ma ra nilaina mulai marama ra bala na bakut i biti: Nam ba God i ga dalu vagomgom ia, koko una vatang ia ba a magit vakuku. ¹⁰ Ma di ga vautul a pait ia, ma di ga al pa ia mulai urama ra bala na bakut. ¹¹ Ma ra utul a tutana, di ga tulue dital marama Kaisaria tadav iau, dital ga tur muka pire ra pal ave ki tana. ¹² Ma ra Tulungen i tul tar iau, ba koko ina anan, ba avet a varagur uka. Ma go ra laptikai na ekelesia ave ga varagur, ma ave ga ruk ta ra kuba i nam ra tutana; ¹³ ma i ga ve avet, ba i ga gire ra angelo i tur ra kubana, ma i biti: Una vartuluai ura Iope, da agur pa Simon, nina ba ra iangina bula Petero: ¹⁴ na tatike ta tinata tam, ba avat ma ra umana niurum, avat a laun tana. ¹⁵ Ba iau tata tavuna, ra Takodo na Tulungen i irop taun diat, da ta dat ta ra vunapaina. ¹⁶ Ma iau ga nuk pa nam ra tinata kai ra Luluai, ba i ga biti: A dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma da baptaiso avat ma ra Takodo nu Tulungen. ¹⁷ Ba God i tar tul tar ta diat ra vartabar da nam i ga tul tar ia ta dat, ba da ga nurnur ta ra Luluai Iesu Kristo, to ia iau, ba ina tur bat God? ¹⁸ Ba dia valongore go ra tinata, dia ki mut uka, ma dia pite pa God, ma dia tatike dari: God i tar tul tar ra nukpuku upi ra nilaun tadav ra lavur Tematana bula.

Ra tarai na ekelesia aro Antiokia

¹⁹ Diat dia ga vana varbaiai vurvurbit ta ra mangamangana varvakadik ure Stepano, dia vana vailik uro Poinike ma Kipro, ma

Antiokia, ma dia varve ra tinata tadav diat ika ra Iudaia. ²⁰ Ma ta umana ta diat a tarai Kipro ma Kirene, ba dia pot arama Antiokia, dia tata tadap ra tarai Elenas bula; dia varveai ta ra Luluai Iesu. ²¹ Ma ra lima i ra Luluai i maravut diat, ma mangoro dia nurnur, ma dia vana tapuku tadav ra Luluai. ²² Ma ra ekelesia Ierusalem dia valongore ra varveai ure diat, ma dia tulue Banaba urama Antiokia; ²³ ba i tar vut, ma i tar gire ra varmari kai God, i gugu tana; ma i vargat diat par ba diat a kakari tadav ra Luluai ma ra padikat na ninunuk ta ra bala i diat, ²⁴ tago ia ra bo na tutana, ma i buka ma ra Takodo na Tulungen ma ra nurnur; ma mangoro na tarai dia agil ra Luluai. ²⁵ Ma i vana pa Taso, i tikan upi Saul; ²⁶ ba i tar gire tadav ia, i agur pa ia ura Antiokia. Ma dia kiki varurung ma ra ekelesia abara, tika na kidoloina kilala, ma dir tovo mangoro na tarai; ma arama Antiokia di ga vatang value ra tarai na vartovo ba a umana Te Kristo.

²⁷ Ta nam ra kilala, ta umana propet dia ga vana ba Antiokia marama Ierusalem. ²⁸ Tikai, a iangina Agabo, i tur ma i vaarike ta ra Tulungen, ba ra ngala na mulmulum na monong ra rakarakan a gunagunan parika; ma i tar damana ta ra kilala i Klaudio. ²⁹ Ma ra tarai na vartovo dia kure ba diat par tikitikai, varogop ma kadia vuvung na tabarikik, diat a tulue ra vartabar tadav ra lavur ekelesia Iudaia; ³⁰ ma dia tulue muka; Banaba dir ma Saul, dir kap ia tadav ra umana patuana.

12

Ta umana varmonong mulai

¹ Ta nam ra kilala Erodes, a king, i tulue ra limana upi na ubu ta umana ekelesia. ² I doko pa Iakobo, tura i Ioanes, ma ra pakat. ³ Ba i gire ba ra Iudaia dia gugu tana, i nuk ia ba na kinim bula Petero. Nam ra kilala a kilala na gem ba pa i leven. ⁴ Ba i tar kinim pa ia, i varuk ia ta ra pal

na banubat, ma i tul tar ia tai ra ivat na ivaivat na tutana na vinarubu upi diat a balabalaure, ma i mainge upi na ben vaarike tadav ra tarai, ona na par ra lukara na bolo lake. ⁵ Damana di ga banubat Petero ta ra pal na banubat; ma ra umana ekelesia par dia aring muka God ure.

Ra Luluai valaun Petero kan ra lima i Erodes

⁶ Ta nam ra marum, ba Erodes i to na ben vaarike, Petero i va livuan ta ra ivu tena vinarubu, ma di ga vi ia ma ra ivu vinau na palariam, ma ra umana monamono dia tur pire ra banbanu, dia balaure ra pal. ⁷ Ma gire, ra angelo kai ra Luluai i tur pirana, ma ra kapa i pupua na pal; ma i par ra palavirvir i Petero, ma i vangun ia, ma i biti: Una tut lutut. Ma ra ura vinau na palariam dir bura ka kan ra ura limana. ⁸ Ma ra angelo i biti mulai tana: Una vi pit, ma una kubu ra ura pal a kaum. Ma i pait ia. Ma i biti mulai tana: Una ule tar kaum olovoi, ma una mur iau. ⁹ Ma i irop, ma i mur ia; ma pa i nunure, ba ra dovotina go ra angelo i pait ia, i nuk ia, ba i ririvone ke. ¹⁰ Ba dir tar pakit ra ivu turtur na monamono, dir tadav ra banbanu na palariam, aina di irairop tana ta ra pia na pal, ma i tapapa ka ta dir, ma dir irop, ma dir vana alalu tai tika na nga; ma ra angelo i vana vuavuai kan ia. ¹¹ Ba Petero i minana mulai, i biti: Go iau nunure muka ba ra Luluai i tar tulue kana angelo, ma i tar valaun iau kan ra lima i Erodes, ma kan ra lavur nuknuk i ra tarai Iudaia bula. ¹² Ba i tar nununuk, i pot tadav ra kuba i Maria, na i Ioanes, nina ba ra iangina bula Marko, ma mangoro dia kiki varurung abara, ma dia araring ure. ¹³ Ba i pidil ra banbanu na mataniolo, a tultul na vavina, a iangina Rodi, i vila ung upi na valongor. ¹⁴ Ba i valongore ilam ra nilai Petero, i gugu, ma pa i papa ra banbanu, i vila ruk mulai, ma i varveai ba Petero go i tur pire ra banbanu. ¹⁵ Ma dia biti tana: U papaua ka. Ma i bitbiti varvo ba ra

dovotina iat. Ma dia biti ba: Go kana angelo bar. ¹⁶ Ma Petero i pipipidil boko, ma ba dia papa, dia gire muka, ma dia kaian tana. ¹⁷ Ma i taun bat diat ma ra limana, upi diat a ki mut uka, ma i ve diat, ba ra Luluai i tar ben vairop ia kan ra pal na banubat. Ma i biti: Avat a ve Iakobo ma ra lavur ekelesia ta go ra magit. Ma i vana kan diat upi ta ra gunan. ¹⁸ Ba ra malana, a umana tena vinarubu dia varvareo muka upi Petero, ba akave? ¹⁹ Ba Erodes i tikan upi ia, ma i mama gire tadav ia, i tir ra umana monamono tana, ma i vartuluai upi da doko diat. Ma i vana marama Iudaia ura Kaisaria, ma i ki ie.

Erodes i mat

²⁰ Ma i kulot muka ure ra tarai Tiro ma Sidon; ma ba dia tar varmaram lua ma Blasto, ra tena balabalaure pal kai ra king, dia vana tadav ia ma ra kopo no nuknuk i diat, ma dia varting upi ra malmal, tago dia bungbung pa ra adia magit ta ra gunagunan kai ra king. ²¹ Ma ta ra bung ba di ga kubu ia, Erodes i mong muka ma ra lavur mal na king, ma i ki ta ra kiki na king, ma i tatata ta diat. ²² Ma ra tarai dia oraoro, dia biti: Go ra nilai tika na god, ma vakir tai ta tutana. ²³ Ma ra angelo kai ra Luluai i ubu vuavue pa ia, tago pa i pite pa God; ma ra umana kariuriu dia enen ia ma i vungue ra tulungeana.

²⁴ Ma ra tinata kai God i tavua, ma i pepeal muka.

²⁵ Ma ba i ga par kadir papalum, Banaba ma Saul dir talil marama Ierusalem, dital varagur pa ma Ioanes, nina ba ra iangina bula Marko.

13

Di pilak pa Saul ma Banaba

¹ A umana propet ma a umana tena vartovo ta ra ekelesia Antiokia, a iang i diat Banaba, ma Simeon (a iangina bula Niger), ma Lukio, ra te Kirene, ma Manaen, ia di ga kukutu pa ia upi dir turana ma Erodes ra luluai, ma Saul. ² Ba dia lolotu tadav ra

Luluai, ma dia vevavevel, a Takodo na Tulungen i biti: Avat a tibe pilak tar Banaba ma Saul tagu upi nam ra papalum, nina iau ga pilak pa dir ure. ³ Ma ba dia tar vevel, ma ba dia tar araring, dia palagur dir ma ra lima i diat, ma dia tul vue dir.

Aro Kipro

⁴ Ma go dir, ba ra Takodo na Tulungen i tulue dir, dir vana ura Seliokia, ma dir ki ra parau uro Kipro. ⁵ Ba dir ki Salami, dir varveai ta ra tinata kai God ta ra umana pal na lotu kai ra Iudaia; ma dital varagur ma Ioanes, kadir tultul. ⁶ Ma dital vana vurvurbit ta nam ra ta kikil mutu, ma i tuk uro Papo, ma dia varkuvo ma tika na tena agagar, a propet vavaongo, a tutana Iudaia, a iangina Bar-Iesu; ⁷ dir ki ma ra ra luluai Sergio Paulo, a tena kabinana. Ma go i ting pa Banaba ma Saul pirana, ma i mainge upi na valongore ra tinata kai God. ⁸ Ma Elima, ra tena agagar, (ia ra kukurai ra iangina), i tur bat dir, ma i mainge upi na tugal pukue vue ra luluai kan ra nurnur. ⁹ Ma Saul, di vatang ia bula Paulo, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i bobobe, ¹⁰ ma i biti: U, u ti buka ma ra vaongo ma ra lavur varpam, u natu i Satan, u a ebar kai ra lavur takodo na nga kai ra Luluai, dave pa una ngo boko? ¹¹ Gori ra lima i ra Luluai na ub u, una pula, tika na kilala pa una gire ra matana keake. Ma ra gavul ma ra bobotoi i vana rikai pirana ma i vana vurvurbit, i tikan upi ta tikai, ba na ben pa ia ma ra limana. ¹² Ma ra luluai ba i gire go, di tar pait ia, i nurnur, ma i kaian muka ta ra vartovo kai ra Luluai.

Aro Antiokia Pisidia

¹³ Paulo ma diat, dia varagur me mara Papo, dia ki ra parau, ma dia vana urama Perge, aro Pampilia; ma Ioanes i vana kan dir, ma i talil Ierusalem. ¹⁴ Ma dir pakit Perge, ma dir vut Antiokia Pisidia; ta ra Bung Sabat dir ruk na pal na lotu, ma dir ki ra pia. ¹⁵ Ba di tar luk ra tinata na varkurai ma ra buk kai ra umana

propet, a umana luluai na pal na lotu dia vartuluai tadav dir dari: A ura tura i vevet, ona kamumur ta tinata pi amur a ve tar ia tai ra tarai, amur a tata ka. ¹⁶ Paulo i tur, ma i tataun diat ma ra limana, ma i biti.

A tarai Israel, ma avat bula, ava ru God, avat a valongore. ¹⁷ A God kai go ra tarai Israel i ga pilak pa ra lavur tama i dat, ma i ga vaki vaarike ra tarai ba dia ki ra gunan Aigipto, ma i ben vairop diat ma ra dekdek na limana. ¹⁸ Ma ra ivat na vinvinun na kilakilala i ga nur vue kadia lavur mangamangana ta ra pupui. ¹⁹ Ma ba i tar ubu vue lavurua na vuna gunan Kanaan, i tul tar. ra gunan ta diat ba kadiat ika, a ivat na marmar ma a ilima na vinvinun na kilakilala; ²⁰ ba i par go ra magit i tibe tar ra umana tena varkurai ta diat, ma i tuk tai Samuel ra propet. ²¹ Namur dia titir upi ra king, ma God i ga tibe tar Saul, natu i Kis, ta diat, a tutana ta ra vuna tarai Benjamin, upi na kure diat a ivat na vinun na kilakilala. ²² Ba i tar okole vue, i vatur vaarike David upi kadia king; ma i ga tatike ure dari: Go iau na tadav David, natu i Iese, a tutana. i varogop ma ra nuknukigu, ma na pait vapar ra magit iau mainge. ²³ Ta diat ra umana bul mur ta go ra tutana, God i ga tul vaarike Iesu, ra Tena Valaun tadav Israel, da kana tinata na varvatading; ²⁴ ba Ioanes i tar lua ma ra varvai ure ra baptaiso na nukpuku pire ra tarai Israel par ba pa i ti pot boko. ²⁵ Ba Ioanes i papait kana tiniba, i tatike: Ava biti ba iau to ia? Vakir iau nam. Tikai i murmur iau, ma pa iau ko upi ina pala vue ra ura pal a kauna. ²⁶ A tara na turagu, a umana bul mur tai Abaraam, ma avat bula ava ru God, di ga tulue go ra tinata na varvalaun tadav dat. ²⁷ Tago diat dia ki Ierusalem ma kadia umana luluai, pa dia ga nunure, ma pa dia ga nunure bula ra nilai nam ra umana propet dia lukluk ia ta ra bungbung Sabat par, dia ga pait ot pa ia ka, ba dia ga kure vakaina. ²⁸ Pa dia ga tir tadav ta vuna ba na

virua tana; dia ga lulul uka Pilato ba na tul tar ia upi da doka. ²⁹ Ba dia tar pait ot pa ra lavur tinata di ga tumu ia ure, dia pala vairop pa ia mulai kan ra davai, ma dia vadiop ia ta ra babang na minat. ³⁰ Ma God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ³¹ ma diat dia ga varagur me maro Galilaia urama Ierusalem, dia ga giragire ra bungbung, ma go dia varvai tana pire ra tarai. ³² Ma ave kap ra bo na varvai tadav avat ure ra tinata na vamading tadav ra lavur tama i dat, ³³ ba God i ga pait ot pa ia tadav dat ra umana natu i diat ba i ga vatut pa mule Iesu, da di ga tumu ia bula ta ra vauruana kakailai dari: “U a Natugu, gori iau tar vangala u.” ³⁴ Ma ure nam, ba di ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ma ba pa na talil mulai tadav ra mareng, i ga tatike dari: “Ina tabar iu ma ra umana gomgom na magit i dovot kai David.” ³⁵ Tago i tatike tai ta ra tika na kakailai dari: “Pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na gire ra mareng.” ³⁶ Ma David, ba i go ongo ta ra nuknuk i God ta kana taun tarai, i va mat, ma di vadiop ia pire ra lavur tamana, ma i ga mareng; ³⁷ ma nina ba God i ga vatur ia, pa i ga mareng. ³⁸ A tara na turagu, avat a matoto ba di varveai ta vavat ure ra punpun vue ai ra lavur varpam ta go ra tutana; ³⁹ ma ta nina iat, go diat par dia nurnur, da valangalanga diat kan ra magit parika; nina ba ra tinata na varkurai kai Moses i mama valangalanga diat kan ia. ⁴⁰ Avat a balaure avat ta nam ba ra umana propet dia ga varvai tana, ba na monong avat, dari:

⁴¹ “Avat a umana tena varkulumai avat a gire, ma avat a kaian, avat a panie;

Tika na papalum iau pait ia ta kavava kilala,

A papalum ba pa avat a kapupi ia ona tikai na ve avat i tana.”

⁴² Ba dia irop vanavana, dia ting pa ia upi na varve mule diat ta nam ra tinata ta ra Bung Sabat namur.

⁴³ Ba ra tarai dia vana varbaijai kan ra pal na lotu, mangoro na Iudaia ma

diat dia lotu da ra mangamangana Iudaia, dia mur Paulo ma Banaba; ma dir tata ta diat, ma dir vargat diat, ba diat a mur vatikene ra varmari kai God.

⁴⁴ Ta ra Bung Sabat mulai, i maravai ba diat par ta nam ra pia na pal, dia ki varurung, upi diat a valongore ra tinata kai God. ⁴⁵ Ba ra Iudaia dia gire ra kor na tarai, i puruai ra bala i diat, ma dia buka ma ra kankan, ma dia pue vue ra tinata par ba Paulo i tatike, ma dia varvul. ⁴⁶ Ma Paulo ma Banaba dir tatata kapa, ma dir biti: I kat ba di tar tatike ra tinata kai God tadav avat lua. Ma tago ava okole vue kan avat, ma ava kure ba pa na topa avat ra nilaun ba pa na mutu, ave tur tapuku upi ra lavur Tematana. ⁴⁷ Tago ra Luluai, i ga tulue avet dari:

“Iau ga vaki u upi ra kapa kadiat ra lavur Tematana,

Upi u a varvalaun tadav diat ta ra langlangun na rakarakan a gunagunan.”

⁴⁸ Ba ra umana Tematana dia valongore dari, dia gugu, ma dia pite pa ra tinata kai God; ma diat di ga kure tar diat upi ra nilaun ba pa na mutu, dia nurnur. ⁴⁹ Ma ra tinata kai ra Luluai i vana uraure ta ra gunagunan par. ⁵⁰ A Iudaia dia ununue ra vaden dia ru God ma dia uviana bula, ma ra umana luluai ta nam ra pia na pal, upi diat a vangala ra milmilikan ure Paulo ma Banaba, ma dia korot vue dir kan kadia umana langun. ⁵¹ Ma dir timar vue ra tobon kan ra kau i dir tadav diat, ma dir vana uro Ikonion. ⁵² Ma ra lavur tarai na vartovo dia buka ma ra gugu ma ra Takodo na Tulungen.

14

Aro Ikonion

¹ Ma dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia aro Ikonion, ma dir varvai; ma ra kor na tarai, a Iudaia ma ra Elenas bula, dia nurnur. ² Nam ra lavur Iudaia pa dia ongo, dia vakankan ra bala i ra lavur Tematana, ma dia vangangal tar diat ure ra lavur ekelesia. ³ Ma dir ki vavuan

boko abara, ma dir tatata kapa ta ra Luluai, ma i varvai dovot ta ra tinata kai kana varmari, ba i tul tar ra umana vakilang, ma ra umana magit na kakaian, upi ra lima i dir na pait ia. ⁴ A tarai ta nam ra pia na pal dia tur varbaiai, ta umana pire ra Iudaia, ma ta ra umana pire ra umana apostolo. ⁵ Ba ra Iudaia ma ra lavur Tematana ma kadia umana luluai, dia papait na tut na vinarubu ure diat, ma upi diat a tupar diat bula, ⁶ dia matoto pa tana, ma dia lop ta ra umana pia na pal Likaonia, ma Listra, ma Derbe, ma ra gunagunan dia tur maravai; ⁷ ma dia varvai ma ra bo na varvai ta diat.

Aro Listra ma Derbe

⁸ Tika na tutana i ki Listra, a ura kauna dir ga mat, di ga kava ma ra kekebau, ma pa i ga vanavana boko. ⁹ I valongore Paulo i varvai, ma Paulo i bobobe, i gire ba i nurnur upi da valagar ia, ¹⁰ ma i manga biti dari: Una tur kodo ma ra ura kaum. Ma i pil tur ma i vanavana. ¹¹ Ba ra kor na tarai dia gire nam Paulo i tar pait ia, dia manga tata ma ra tinata Likaonia ba: A umana god dia tar irop tadav dat, varogop ma ra tarai. ¹² Ma dia vatang tar Banaba ba Iupiter ma Paulo ba Erme, tago ia ra lup tinata. ¹³ Ma ra tena tinabar kai Iupiter, nina kana pal na vartabar i tur na papar ta nam ra pia na pal, i agure ra umana bulumakau, ma i kap ra umana vipuar pire ra ura mataniolo, upi diat a vartabar. ¹⁴ Ba dir a ura apostolo, Banaba ma Paulo dir valongore, dir rada kadir umana mal, ma dir pil rikai livuan ta ra kor na tarai ma dir manga biti dari: ¹⁵ Avat a tarai, ava pait go ra lavur magit dave? Amir bula a ura tutana ka, ma tikai ka ra maukua i dat parika, amir kap uka ra bo na varveai tadav avat, upi avat a vana kan go ra lavur mangamangana vakuku tadav ra God i laun, nina i ga vaki ra lavur bakut, ma ra rakarakan a gunagunan, ma ra ta, ma ra magit parika i ki ta dital; ¹⁶ i

ga nur vue ra lavur vuna gunan ta ra lavur taun tarai lua, ba diat a murmur kadia lavur mangamangana iat. ¹⁷ Ma ra varvai ure mule i ga tur vatikai ta kana lavur bo na papalum, ma tago i ga tabatabar avat ma ra bata marama ra bakut, ma ra umana e na vunuai, ma i ga vabuka ra bala i vavat ma ra magit na nian ma ra gugu bula. ¹⁸ Go ra tinata i ling na tur bat diat ta ra vartabar ta dir.

¹⁹ Ma ta ra umana Iudaia dia pot mara Antiokia ma Ikonion, ma dia tatata vovo pa ra kor na tarai, ma dia tupar Paulo, ma dia al vaire pa ia kan ra pia na pal, tago dia nuk ia ba i ga tar mat. ²⁰ Ba kana tarai na vartovo dia tur kikil ia, i tut, ma i olo mulai ta ra pia na pal; ma ta ra kubak tana i vana oai, dir ma Banaba, uro Derbe.

Dir talil uro Antiokia

²¹ Ba dir tar varvai ta ra bo na varvai ta nam ra pia na pal, ma ba dir tar ben mangoro na tarai na vartovo, dir talil uro Listra, ma Ikonion, ma Antiokia, ²² ma dir vapatuan vanavana ra tulungea i ra tarai na vartovo, dir vargat diat, upi diat a ki vatikai ta ra nurnur; tago dat a olo ta ra varkurai kai God ma mangoro na varvakadik. ²³ Ba dir tar tibe ra umana monamono ta diat ta ra lavur tarai na ekelesia par, ma ba dia tar araring ma dia tar vevel, dir nur tar diat ta ra Luluai, nina dia tar nurnur tana. ²⁴ Ma dir vana alalu Pisidia, ma dir vana uro Pampilia. ²⁵ Ba dir tar varve ra tinata ara Perge, dir vana ura Atalia; ²⁶ ma dir ki ra parau mamati ura Antiokia, nam ra gunan di ga tul vue dir kan ia ta ra varmari kai God, upi go ra papalum, dir tar pait ot pa ia. ²⁷ Ba dir ga vut, ma dir ga oro varurue ra lavur ekelesia, dir ve diat ta ra lavur magit par ba dital ma God dital ga pait ia, ma ba i tar papa are ra banbanu na nurnur ure ra lavur Tematana bula. ²⁸ Ma dir ki vavuan abara pire ra tarai na vartovo.

15

A kivung aro Ierusalem

¹ Ma ta ra umana tarai marama Iudaia dia vana ur, ma dia tovo ra umana ekelesia dari: Ba pa di poko kikiril avat da ra mangamangana kai Moses, pa da valaun avat. ² Ba Paulo ma Banaba dir tar manga vartoto ma diat, ma ba dia tar manga vartir, a umana ekelesia dia tibe vue Paulo ma Banaba ma ta ra umana bula, upi diat a vana urama Ierusalem tadav ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ure go ra magit. ³ Ba ra ekelesia dia tar tule vue diat na nga, dia alalu Poinike ma Samaria, ma dir varveai vanavana ta ra nivana tapuku kai ra umana Tematana; ma dir vagugu pa ra lavur ekelesia par. ⁴ Ba dia tar pot arama Ierusalem, a lavur ekelesia ma ra umana apostolo ma ra umana patuana, dia vala pa diat, ma dia ve diat ta ra lavur magit diat ma God dia ga pait ia. ⁵ Ma ta ra umana Parisaio, diat dia nurnur, dia tut ma dia tatike dari: I kat ba da poko kikiril diat, ma da tovo diat, upi diat a mur ra tinata na varkurai kai Moses.

⁶ Ma ra umana apostolo ma ra umana patuana dia kivung, upi diat a kure go ra magit. ⁷ Ba di tar manga vartoto tana, Petero i tur, ma i biti ta diat:

A tara na turagu, ava nunure ba amana God i ga pipilak ta dat upi ra umana Tematana diat a valongore ra bo na varvai ta ra ngiegu, ma upi diat a nurnur. ⁸ Ma God, ia i nunure ra bala i dat, i varvai dovot ta diat, ma i tar tabar diat ma ra Takodo na Tulungen varogop dat; ⁹ ma vakir i ga pait ta enana ta dat ma diat, i ga dalu vagomgom ra bala i diat bula ta ra nurnur. ¹⁰ Ma dave go ava valar God, ba avat a puak tar nam ra kinakap ta ra inoa i ra tarai na vartovo, i ga tup ra lavur tama i dat, ma dat bula? ¹¹ Da ti nurnur, ba da valaun dat ta ra varmari kai ra Luluai Iesu da go diat.

¹² Ma ra kor na tarai dia ki mut uka; ma dia valongore Banaba ma Paulo, dir varve ra lavur vakilang ma ra lavur magit na kakaian dital ma God, dital ga papait ia pire ra

lavur Tematana. ¹³ Ba dir ngo mulai, Iakobo i biti: A tara na turagu, avat a valongore iau: ¹⁴ Simeon i tar ve dat ure ra luaina vinavana kai God pire ra lavur Tematana, upi na pipilak pa ta diat ta tarai upi kai ra iangina. ¹⁵ Go i varogop ma ra lavur tinata kai ra umana propet; da di ga tumu dari: ¹⁶ “Ba i par go ra lavur magit, ina talil,

Ma ina pait mule ra kuba i David, nina i tar tapipin;

Ma ina page mule ra taripuna,

Ma ina vatur ia,

¹⁷ Upi ra ibana tarai, ma ra lavur Tematana,

Di ga vatang tar ra iangigu ta diat,

Diat a nuk upi ra Luluai.

¹⁸ Dari ra Luluai i tatike, nina i vaarike go ra lavur magit papa amana iat ta ra vunapai ra rakarakan a gunagunan.”

¹⁹ Io, go kaugu varkurai tana dari ba: Koko da vabalaguan ra umana Tematana, nina diat dia tar tur tapuku tadav God; ²⁰ dat a tumu ka ra buk tadav diat, ba diat a pidimuane ra dur na mangamangana ta ra tabalar, ma ra nipo, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra gap. ²¹ Tago papa amana iat pire ra lavur taun tarai ta ra pia na pal par, ta ra umana dia ga varvarveai ta ra tinata na varkurai kai Moses, ma di ga lukluk ia ra Bungbung Sabat par ta ra lavur pal na lotu.

A tutumu pire ra umana Tematana

²² Ma ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ma ra lavur ekelesia par, dia nuk ia ba i boina ba diat a pilak pa ra ura tutana ta diat mulai, upi diat a tulue dir uro Antiokia, diat a varagur ma Paulo ma Banaba; ma dia tulue Iudas, a iangina bula Basaba, ma Silas, a ura raprap, ta ra ekelesia. ²³ Ma dia tutumu dari: Avet a umana apostolo, ma ra umana patuana ta ra ekelesia, tadav avat a lavur ekelesia ava ga Tematana aro Antiokia, ma Siria, ma Kilikia: Tatabai! ²⁴ Tago ave tar valongore ba ta ra umana ta vevet

dia ga valutulut avat ma ra tinata, ma dia vapurpuruan ra tulungea i vavat me; ma avet, pa ave ga tulue diat; ²⁵ ave tar varkurai tana ma i kopono ra nuknuk i vevet; avet par ave nuk ia ba i boina ba avet a pilak pa ta ura tutana, ma avet a tulue dir tadav avat, diat a varagur ma ra ura talai dat Banaba ma Paulo, ²⁶ nina ra ura tutana pa dir ga mari vake kadir nilaun ure ra iang i Iesu Kristo kada Luluai. ²⁷ Go ave tulue Iudas ma Silas, ma dir bula, dir a ve avat boko ta go ra lavur tinata ma ra ngie i dir. ²⁸ Tago avet ma ra Takodo na Tulungen, ave nuk ia ba. i boina ba koko avet a puak tar ta mamat na kinakap ta vavat, ia kaka go ra takodo na magit: ²⁹ ba avat a mamue ra lavur magit di ga vartabar tadav ra umana tabalar me, ma ra gap, ma ra lavur magit di ga bing doka. ma ra nipo; ona avat a langalanga kan go diat, na boina ta vavat. loko.

³⁰ Ba di tar tata tule vue diat, dia vana ura Antiokia, ma dia oro varurue ra tarai, ma dia tul tar ra buk ta diat. ³¹ Ba dia tar luk ia, dia gugu ta ra varmaram tana. ³² Iudas ma Silas dir vargat ra lavur ekelesia ma ra mangoro na tinata, ma dir vapatuan diat, tago dir bula a ura tena vartovo. ³³ Ba dir tar ki vavuan abara, dia tata tule vue mule dir ma ra varmaram tai ra lavur tarai na ekelesia tadav diat, dia ga tulue dir. [³⁴ Ia kaka Silas i ga nuk pa ia ba na ki boko abara.]

³⁵ Paulo ma Banaba dir ki boko Antiokia, diat ma mangoro ta diat bula dia vartovo ma dia varveai ma ra tinata kai ra Luluai.

Paulo ma Banaba dir vana varba-iai

³⁶ Ba i par ta umana bung, Paulo i tatike tai Banaba: Go dor a lilikun, dor a gire pa ra lavur ekelesia ta nam ra umana pia na pal par, dor ga varveai tana ta ra tinata kai ra Luluai, ba dia dave bar. ³⁷ Ma Banaba i mainge ba dital a varagur mulai ma Ioanes, a iangina bula Marko. ³⁸ Ma Paulo i nuk ia ba pa i ko upi dital a varagur mulai me, tago i ga vana

kan dir aro Pampilia, ma pa dital ga varagur me ta ra papalum. ³⁹ Ma dir vartoto muka ure, ma dir vana varbaiai, Banaba i agur pa Marko, ma dir ki ra parau uro Kipro; ⁴⁰ ma Paulo i pilak pa Silas, ma dir vana oai, ba ra lavur ekelesia dia tar nur tar dir ta ra varmari kai ra Luluai. ⁴¹ Ma dir vana vurvurbit Siria ma Kilikia, ma dir vapatuan ra lavur ekelesia.

16

Timoteo dital varagur ma Paulo ma Silas

¹ Ma i vut Derbe ma Listra bula; ma tika na tutana na vartovo i ki abara, a iangina Timoteo, natu i ra vavina Iudaia, a tena nurnur; ma tamana a tutana Elenas. ² A tarai na ekelesia Listra ma Ikonion dia varveai tana ba ra bo na tutana. ³ Ma Paulo. i mainge ba dir a varagur oai me; ma i agur pa ia, ma i poko kikel ia, tago a Iudaia ta nam ra gunagunan dia vura nunure ba tamana a te Elenas. ⁴ Ba dital vanavana ta ra gunagunan, dital varveai vanavana ta ra umana varkurai, nina ba ra umana apostolo ma ra umana patuana, dia ga kure tar ia arama Ierusalem, upi diat a mur ia. ⁵ Damana di vapatuan ra lavur ekelesia ta ra nurnur; ma dia vapeal vanavana diat ta ra bungbung.

A ninana kai Paulo aro Troas

⁶ Ba ra Takodo na Tulungen i tar tigel bat dital ba koko boko dital a varveai ta ra tinata arama Asia, dital vanavana ta ra gunagunan par Prigia ma Galatia; ⁷ ba dital tar vut maravai Misia, dital valar ra vinavana urama Bitinia, ma ra Tulungea i Iesu pa i ongo tar dital; ⁸ ma dital vana pakit Misia, ma dital vut aro Troas.

⁹ Ma ra ninana i pot tadav Paulo ra marum: Tika na tutana Makedonia i tur pirana, ma i lulul ia, i biti ba: Una vana ura Makedonia, una maravut avet. ¹⁰ Ba i tar gire ra ninana, ave nuk vuavue upi ra vinavana Makedonia, tago ave nuk ia ba God i tar

oro pa avet, upi avet a ve ra bo na varvai ta diat.

Aro Pilipoi: Lidia i nukpuku

¹¹ Ave ki ra parau mara Troas, ma ave vanavana takodo uro Samotrake, ma ta ra bung namur urama Neapoli; ¹² ma mabara Neapoli urama Pilipoi, a pia na pal Makedonia, nina i lia ta ra umana pia na pal ta nam ra langun, ma ra tarai Rom dia ki tana; ma ave kiki pa ta ra umana bung ta go ra gunan. ¹³ Ta ra Bung Sabat ave vana irai ta ra mataniolo, pire ra papar a tava, ave nuk ia ba ra pia na niaring abara; ma ave ki ra pia, ma ave tata ma ra vaden dia kiki varurung. ¹⁴ Ma tika na vavina a iangina Lidia, a tena ivivure mal meme maro Tiatira, a tena lotu tadav God bula, i valongore avet; ma God i papa are ra balana upi na torom ta ra lavur tinata Paulo i tatike. ¹⁵ Ba di tar baptaisoa, ma diat bula dia ki ra kubana, i ting pa avet, i biti: Ona ava ti nuk ia ba iau tar nurnur tai ra Luluai, avat a ruk ra kubagu ma avat a ki tana. Ma i vovo pa avet.

Ta ra pal na banubat aro Pilipoi

¹⁶ Ma ba ave vanavana tadav ra pia na niaring, ave varkuvo ma tika na vavina ba a tabaran na malira i ovai tana; ma kana umana luluai dia kedek ma ra vapuak ta kana tinata na malira. ¹⁷ Ma i murmur avet ma Paulo, ma i manga tatike ra tinata dari: Go ra umana tutana a umana tultul kai ra God a Ngala Muka, ma dia ve avat ta ra nga na varvalaun. ¹⁸ Mangoro na bung i papait ia dari. Ma Paulo i kulot i tana, i tur tapuku, ma i tatike tai ra tabaran dari: Iau ve u ta ra iang i Iesu Kristo, ba una irop kan ia. Ma i irop kan ia ta nam ra pakana bung.

¹⁹ Ba kana umana luluai dia gire ba ra vuna ta kadia vapuak i tukum, dia kinim pa Paulo ma Silas, ma dia al pa dir ta ra tavul a bung pire ra umana luluai; ²⁰ ma ba di tar kap dir pire ra umana tena varkurai, dia biti: Go ra ura tutana, a ura Iudaia, dir vakaina

muka kada gunan, ²¹ ma dir vartovo ta ra umana mangamangana ba pa i ko upi dat a tarai Rom dat a kapupi ia, ba dat a mur ia. ²² A Kor na tarai dia tut na vinarubu ure dir; ma ra umana tena varkurai dia rada vue kadir umana mal kan dir; ma dia vartuluai ba da virit dir ma ra umana vivirit. ²³ Ba dia tar manga virit dir, dia varuk dir ta ra pal na banubat, ma dia ve ra monamono upi na vake mal dir; ²⁴ ba i valongore ra varvai damana, i varuk dir ta ra pakana pal ara livuan, ma i varuk ra umana kau i dir ta ra babat keke. ²⁵ Ba i mutumut, Paulo ma Silas dir araring, ma dir kaile ra umana kakailai tadav God; ma diat dia ga ki ta ra pal na banubat, dia valavalongore dir; ²⁶ ma i guria vakaian na kaia, ma ra bita pal i dadadar, a umana banbanu dia vura tapapa vuavuai, ma ra lavur vivi ta diat dia tapala. ²⁷ A monamono i tavangun, ma ba i gire ra umana banbanu dia tapapa, i ele pa kana pakat upi na doko mule, tago i nuk ia ba diat, di ga banubat diat, dia tar lop. ²⁸ Ma Paulo i manga oro dari: Koko una vakaina u, avet par go kari. ²⁹ Ma i vatang upi ta umana birao ma i pil ruk, ma i dadadar na bunurut, i va timtimum pire Paulo ma Silas. ³⁰ Ma i ben vairop dir, ma i biti: A ura tutana, ava ina pait ia upi da valaun iau? ³¹ Ma dir biti: Una nurnur ta ra Luluai Iesu, ma da valaun u, ma diat bula, ava ki ra kubam. ³² Ma dir ve tar ra tinata kai ra Luluai tana, ma ta diat par bula dia ki ra kubana. ³³ Ma i ben pa dir ta nam ra pakana marum, ma i puk kadir lavur pal a vidiraen; ma di baptaiso vuavue ma diat par ta ra kubana bula. ³⁴ Ma i agure dir ta ra kubana, ma i vung ra adir nian pire dir, ma i gugu muka, ma diat bula ta ra kubana, tago dia nurnur tai God.

³⁵ Ba i keake, ra umana tena varkurai dia tulue ra ura lualua ma ra tinata dari: Una pala vue nam ra ura tutana. ³⁶ Ma ra monamono i ve Paulo ta go ra tinata, dari: A

umana tena varkurai dia vartuluai ba da pala vue amur; ma go amur a irop, ma amur a vana ta ra malmal. ³⁷ Paulo i tatike ta diat dari: Dia ga virit vakapa amir, ba pa ta varkurai boko, ma amir a ura tutana Rom, ma dia tar varuk amir ta go ra pal na banubat, dave go dia pala ive vue amir? Pata muka; boina ba diat iat, diat a vana uti, ma diat a agure vairop amir. ³⁸ A ura lualua dir ve mule ra umana tena varkurai ta go ra lavur tinata; ma ba dia valongore ba dir a ura tutana Rom, dia burut; ³⁹ ma dia vana, dia ting pa dir; ba dia tar agure vairop dir, dia lul dir upi dir a vana kan ra pia na pal. ⁴⁰ Ma dir vana kan ra pal na banubat, ma dir ruk ra kuba i Lidia; ma ba dir gire ra lavur ekelesia, dir vamaram diat, ma dir vana.

17

Aro Tesalonika

¹ Ba dir tar alalu Ampipoli ma Apolonia, dir vut Tesalonika, ma ra pal na lotu kai ra Iudaia i tur tana; ² ma Paulo i ruk tadav diat da kana mangamangana iat ma ra utul a Bung Sabat i tovo diat ta ra Buk Tabu; ³ ma i pala ia, ma i varveai ba, i kat ba ra Kristo na mat ma na tut mulai kan ra minat; ma i biti: Go ra Iesu nam iau varvai pire vavat i tana, ia ra Kristo tuna. ⁴ Ta ra umana dia kapupi ia, ma dia mur Paulo ma Silas; ma mangoro na Elenas, diat a umana tena variru, ma mangoro na tadar na vavina bula, diat. ⁵ Ma ra Iudaia dia varngu, ma dia ting pa ta ra umana kaina tutana ta ra tarai vakuku, ma dia kor varurung, ma dia vareoreo ra pia na pal, ma dia ruk ta ra pal kai Iason; dia nuk ia, ba diat a ben vairop dir tadav ra tarai. ⁶ Ba pa dia gire tadav dir, dia al pa Iason, ma ta ra umana ekelesia bula, pire ra umana lualua ta nam ra pia na pal, ma dia manga vatang ra tinata dari: Go diat, dia ga pukue ra gunagunan par, dia tar pot ati bula; ⁷ ma Iason i tar agur pa diat; ma go diat par dia pidimuane ra lavur

varkurai kai ra Kaisar, ma dia biti ba ta ra tikai, Iesu, ia ra king. ⁸ Ma dia vareoreo ra tarai ma ra umana lualua bula ta nam ra pia na pal, ba dia valongore go ra lavur tinata. ⁹ Ba dia tar tak bat Iason diat ma ta ra umana, dia pala vue diat.

Aro Beroia

¹⁰ Ma ra tarai na ekelesia dia tulue vuavue Paulo ma Silas ta ra marum ura Beroia; ma ba dir tar vut abara, dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia. ¹¹ Go diat dia ko ta nam diat ra Tesalonika, tago dia kapupi vuavue ra tinata ta ra nuknuk i diat, ma dia tikatikan ta ra Buk Tabu a bungbung par, ba i dovot go ra lavur magit ba pata. ¹² Kari mangoro ta diat dia nur-nur, ma mangoro na tadar na vavina Elenas ma ra tarai bula. ¹³ Ba ra Iudaia arama Tesalonika dia nunure, ba Paulo i varveai ta ra tinata kai God ara Beroia bula, dia vana ura, ma dia vangalngal ra kor na tarai ma dia vapurpuruan diat. ¹⁴ Ma ra umana ekelesia dia tulue vuavue Paulo ura ra valian; ma Silas ma Timoteo dir kiki boko abara. ¹⁵ Ma diat dia tule Paulo, dia tule kapi ia ura Atenai; ma Paulo i tulue mule diat tadav Silas ma Timoteo ma ra tinata ba dir a vana lulut tadav ia; ma dia vana ka.

Aro Atenai

¹⁶ Ba Paulo i ki ung pa dir, i ngarangarao ra tulungeana, ba i gire ra pia na pal i kor ma ra umana tabalar. ¹⁷ Ma dia tatata ta ra pal na lotu ma ra umana Iudaia, ma ra umana tena variru, ma dia tatata bula ma diat dia varkuvo me ta ra tavul a bung a bungbung par. ¹⁸ Ta ra umana tena kabinana ta ra vartovo kai Epikureo ma kai Stoiko dia tadav ia. Ma ta ra umana dia biti: Ava go ra gete na tatike? Ma ta ra umana bula dari: Go a tena varveai ta ra umana kalamana god bar; tago i ga varvai ure Iesu ma ra nilaun mulai. ¹⁹ Ma dia vatur vake, dia ben ia ta ra Ariopago, ma dia biti: Dave, avet a nunure bar ba ava go ra kalamana vartovo u varvarveai tana? ²⁰ Tago ave valongore ra umana kalamana

tinata tam; ma ave mainge ba avet a matoto ba ava ra kukurai go ra umana magit. ²¹ A lavur Atenai ma ra umana vaira bula, dia kiki abara, dia vapar vue kadia lavur bung ma ra varvarveai, ma ra valavalongor upi ta kalamana magit.

²² Paulo i tur livuan ta ra Ariopago ma i biti: Avat a tarai Atenai, iau gire ba ava lotu tuptup ta ra lavur magit par. ²³ Ba iau vanavana, iau tar gire ta umana tabalar ava lolotu ta diat, ma iau tar na tadav tika na uguugu na vartabar, a tutumu tana dari: Tadav ra God ba pa di nunure. Ia go ava lotu tuptup tadav ia, iau ve tar ia ta vavat. ²⁴ Nam ra God i ga vaki ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i tana, ia ra Luluai ra bala na bakut ma kai ra rakarakan a gunagunan bula ma pa i ki ta ra palpal di papait diat ma ra lima i ra tarai; ²⁵ ma pa di torom tana ma ra lima i ra tarai, varogop ba i iba upi ta magit, tago ia iat i tabatabar dat par ma kada nilaun, ma ra vuvu na ngie i dat, ma ra magit parika; ²⁶ ma i ga pait ra lavur vuna gunan ta ra kopono vuna tarai, upi diat a ki ta ra matana rakarakan a gunagunan, ma i tar kure value tar ia ta diat kadia kilakilala, ma ra lavur langun ure ra kubakuba i diat; ²⁷ upi diat a nuk upi God, kan diat a valongore, ma diat a tikan tadav ia; tago pa i vailik kan ta tikai ta dat: ²⁸ tago da ti lalaun tana, ma da ti vanavana tana, ma i ga vaki dat, da ta ra umana ta kavava lavur tena pit kakailai dia ga biti dari: "Dat bula a umana natuna." ²⁹ Ona dat a umana natu i God, pa i ko ba da nuk ia, ba God dir varogop ma ra goled, ba ra silva, ba ra vat, di mal ia ma ra lima i ra tarai ma ra nuknuk i ra tarai bula. ³⁰ God i ga nuk vue ra kilakilala na ngulngul, ma i ga kure ba ra tarai par ta ra gunagunan par diat a nukpuku, ³¹ tago i ga kubu ra bung, ba na kure ra rakarakan a gunagunan tana ma ra takodo na varkurai tai nam ra tutana i ga pilak pa ia; ma i ga vadovot ia bula tadav ra tarai par, ba i tar vatur mule kan

ra minat.

³² Ba dia valongore ra tinata ure ra nilaun kan ra minat ta umana dia kulume, ma ta ra umana dia biti dari: Avet a valongore mule u ure go ra magit. ³³ Damana Paulo i irop kan diat. ³⁴ Ma ta umana tarai dia mur ia, ma dia nurnur: Dionisio, a te Ariopago, ma ra vavina, a iangina Damaris, ma ta ra umana bula diat.

18

Aro Korinto

¹ Ba i par go ra lavur magit, i vana mara Atenai, ma i pot aro Korinto. ² Ma dir varkuvo abara ma tika na Iudaia, a iangina Akuila, ma kana taulai Prikila, a tutana ta ra vuna tarai Pontiko, ma nari ka dir ga vut maro Italia, tago Klaudio i ga kure ba ra Iudaia par diat a vana kan Rom; ma i vana pire dir; ³ ma tago tikai ka kadital papalum, i ki pire dir, ma dital pait kadital papalum, a utul a tena papait pal na mal. ⁴ Ma i tatata ta ra pal na lotu ta ra Bungbung Sabat, ma i ting valar pa ra Iudaia ma ra Elenas bula.

⁵ Ba Silas ma Timoteo dir vut marama Makedonia, a tinata i vovo pa Paulo, ma i varvarveai pire ra Iudaia ba Iesu ia ra Kristo. ⁶ Ma ba dia tur bat diat mulai, ma dia varvul, i timare kana mal, ma i biti ta diat: Avat iat, a gapu i vavat na ki ta ra ulu i vavat, iau ti langalanga, go ina vana vatikai tadav ra lavur Tematana. ⁷ Ma i irop, ma i ruk ta ra kuba i tikai, a iangina Tito Iusto, a tena lotu tadav God, ma ra kubana i maravai ta ra pal na lotu kai ra Iudaia. ⁸ Ma Krispo, a luluai ta ra pal na lotu, i nurnur ta ra Luluai, ma diat par bula dia ki ra kubana; ma mangoro na tarai Korinto, ba dia valongore, dia nurnur, ma di baptaiso diat. ⁹ Ma ra Luluai i tatike tai Paulo ta ra ririvon ra marum: Koko una burut, una varvarveai ka, koko una ki mut; ¹⁰ tago iau ki ravie u, ma pa ta na bili vakaina u, tago mangoro kaugu tarai, ta go ra gunan. ¹¹ Ma i kiki abara tika na kilala ma laptikai

na gai, i tovo tovo diat ta ra tinata kai God.

¹² Ba Galio i ki na luluai aro Akaia, a Iudaia dia vura tut na vinarubu ure Paulo, ma dia kap ia ta ra kiki na varkurai, ¹³ ma dia tatike ba: Go ra tutana i tovo ra tarai ba diat a lotu tadav God ma ra mangamangana ba pa dir vardada ma ra tinata na varkurai. ¹⁴ Ba Paulo i to na tata, Galio i tatike tadav ra Iudaia: Avat a Iudaia, gala go a kaina magit, ba ra varpam, gala na topa ia ba ina valongore avat; ¹⁵ ma ona go a vartakun uka ure ra umana tinata ka, ma ure ra umana iang, ma ure kavava tinata na varkurai iat, boina ba avat ika; pa iau mainge ba ina kure ra lavur mangamangana dari. ¹⁶ Ma i korot vue diat kan ra kiki na varkurai. ¹⁷ Ma dia vura kinim pa Sostenes, a lualua na pal na lotu, ma dia kita ia pire ra kiki na varkurai. Ma Galio pa i kapupi go ra lavur magit.

Paulo i talil uro Antiokia

¹⁸ Ma Paulo, ba i tar ki pa ra pepeal bung abara, i vana kan ra tarai na ekelesia, ma i ki ra parau, upi na vana Siria, ma dital varagur ma Prikila ma Akuila; ma di gela ra uluna ara Kenkrea, tago i ga kubu kakapi. ¹⁹ Ma dia pukai Epeso, ma i vana kan diat abara, ma i ruk na pal na lotu, ma dia tatata ma ra Iudaia. ²⁰ Ba dia ting pa ia ba na ki vavuan pa ka boko, pa i ongo; ²¹ dia varbaiai ka, ma i biti dari: Ba God i ongo tar iau, ina talil mulai tadav avat; ma i vana kan Epeso ta ra parau. ²² Ba i tar pukai Kaisaria, i vana oai, ma i vatatabai ra ekelesia, ma i vana ura Antiokia. ²³ Ba i tar ki pa ta umana bung abara, i vana mulai, ma i vana vurvurbit ta ra gunagunan Galatia ma Prigia vanavana, ma i vapatuan ra tarai na vartovo par.

Apolos i ki Epeso ma Korinto

²⁴ Tika na Iudaia, a iangina Apolos, ta ra vuna tarai Alekandria, a tena kabinana i vut aro Epeso; i ongor ma ra Buk Tabu. ²⁵ Di ga tovo go ra, tutana ta ra nga kai ra Luluai; ma

i malamalapang ra tulungeana, ma i tatata, ma i vartovo mamal ta ra lavur magit ure Iesu; ma i nunure ka ra baptaiso kai Ioanes; ²⁶ ma i tata vuavue tavuna ta ra pal na lotu. Ba Prikila ma Akuila dir valongore, dir agur pa ia, ma dir vateten bulu ia ta ra nga kai God. ²⁷ Ba i nuk ia ba na vana uro Akaia, a umana ekelesia dia vargat ia, ma dia tutumu tadav ra tarai na vartovo ba diat a kapupi ia; ma ba i tar pukai, i manga maravut diat dia tar nurnur ta ra varmari; ²⁸ tago i pue vamut ra Iudaia ta ra mata i ra tarai, ma i vaarike ot pa ia ma ra Buk Tabu ba Iesu ia ra Kristo.

19

Paulo i ki Epeso

¹ Ma ba Apolos i ki boko Korinto, ba Paulo i tar alalu ta ra gunagunan arama, i pot aro Epeso tadav ta ra umana tarai na vartovo; ² ma i tir diat ba: Ava ga vatur vake laka ra Takodo na Tulungen ba ava ga nurnur? Ma dia varpuai ba: Pata, pa ave ga valongore ba ta Takodo na Tulungen i ki. ³ Ma i tir diat: Di ga baptaiso avat ta ra ava? Ma dia biti: Ta ra baptaiso kai Ioanes. ⁴ Ma Paulo i biti: Ioanes i ga baptaiso ma ra baptaiso na nukpuku, ma i ga tatike tadav ra tarai, ba diat a nurnur tai nina, ba na mur ia, nam Iesu. ⁵ Ba dia valongore dari, di baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. ⁶ Ma ba Paulo i palagur diat ma ra ura limana, a Takodo na Tulungen i ki taun diat, ma dia vatavatang ra umana enana tinata, ma dia tata na propet. ⁷ Ma dia ga vavinun ma a ivut bar.

⁸ Ma i rukruk ta ra pal na lotu, ma a utul a gai i varvartovo bulu ma i tatata ma i varvargat ure ra lavur magit ta ra varkurai kai God. ⁹ Ba ta umana dia ol dekdek, ma pa dia ongo, ma dia vul ra Nga ta ra mata i ra kor na tarai, i vana kan diat, ma i agur vaire pa ra tarai na vartovo, ma i tovo diat a bungbung ta ra pal na luk buk kai Tirano. ¹⁰ Ma a ivu kilala i papait ia damana; io, dari diat

par dia ki Asia, a Iudaia bula, dia valongore ra tinata kai ra Luluai.

Ra lavurua na natu i Skeva

¹¹ Ma God i pait ra umana enana vakilang ma ra lima i Paulo; ¹² ma dia kapkap ra umana mal na uu, ma ra umana mal na turturup kan ra palapakana tadav ra umana minait, ma kadia lavur minait dia oton tana, ma ra umana tabaran bula dia irop tana. ¹³ Ma ta ra umana Iudaia, a umana tena valivute gunan, dia papapait upi diat a korot vue ra umana tabaran, ma diat iat dia nuk pa ia ba diat a vatang ra iang i ra Luluai Iesu ta diat, ba ra umana tabaran dia ovai ta diat, ma dia tatike dari: Iau tigel u tai Iesu, nam ba Paulo i varvarvai tana. ¹⁴ A lavurua na natu, i tikai, a iangina Skeva, a te Iudaia, a tena tinabar ngalangala bula, dia pait ia dari. ¹⁵ Ma ra tabaran i biti ta diat dari: Iau nunure Iesu, ma iau nunure Paulo, ma to ia avat? ¹⁶ Ma nam ra tutana ba ra tabaran i ovai tana, i pil taun diat, ma i ubu vadodom diat, ma dia lop kan nam ra pal, pa kadiat ta mal, ma dia kinkin bula. ¹⁷ Go i po tadav ra tarai par Epeso, a Iudaia ma ra Elenas bula, ma dia burut par, ma dia manga ru muka ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁸ Ma mangoro bula ta diat dia ga nurnur, dia vut, ma dia tata kapa, ma dia vaarike kadia lavur papait. ¹⁹ Ma mangoro bula diat dia ga papait ra lavur magit na vaongo, dia kap varurue kadia lavur buk ure, ma dia tun vue diat ta ra mata i ra tarai par; ma dia luk varurue ra matai diat, ba ra ilima na vinun na arip na marmar na pakana mani. ²⁰ Damana i tavua na kaia ra tinata kai ra Luluai, ma i padikat vatikai.

A purpuruan aro Epeso

²¹ Ba i tar par go ra lavur magit, a nuknuk i Paulo ba na vana alalu Makedonia ma Akaia, ma na vana uro Ierusalem; ma i biti: Ba iau tar vana pa abara, ina gire Rom bula.

²² Ma i tul value vue ta ivut ta diat dia toratorom tana, Timoteo ma Erasto, uro Makedonia, ma i ki ka boko Asia.

²³ Ta nam ra kilala a ngala na varvareo i vana rikai ure ra Nga. ²⁴ Tago tika na tutana, a iangina Demetrio, a tena tuntun silva, i papait ra umana pede na pal ik ure Diana* ma ra silva, ma i kapkap tar a ngala na vapuak tadav ra umana tena papalum; ²⁵ ma i ting varurue diat, ma diat bula dia nunure go ra papalum, ma i biti: Avat a tarai, ava nunure ba da ti uviana ta go ra papalum; ²⁶ ma ava gire ma ava valongore bula, ba ati Epeso, ma ra gunagunan Asia par bula, go Paulo i ga ting valar pa ra mangoro na tarai, ma i ga ben pukue diat, ma i tatike ba go da papait diat ma ra lima i dat, vakir a umana god; ²⁷ ma vakir i maravai ka upi da vakaina go kada papalum, go bula, diat a nuk piapiam vue ra pal na lotu kai Diana, ra ngala na god, ma kan diat a pukue vairop ia kan kana minamar, nina go ba ra tarai Asia par, ma ra rakarakan a gunagunan bula, dia lotu tadav ia. ²⁸ Ba dia valongore go, dia buka ma ra kankan, ma dia manga oro dari: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. ²⁹ Ma ra pia na pal i kor ma ra varvareo; ma dia vura vutvut ta ra pal na nilibur, ma dia kinim pa Gaio ma Aristarko, a ura tutana Makedonia, dital ga varagur ma Paulo ta ra vinavana. ³⁰ Ba Paulo i nuk ia ba na ruk tadav ra tarai, a tarai na vartovo pa dia ongo tar ia. ³¹ Ma diat a umana luluai Asia bula, nina dia talaina me, dia vartuluai tadav ia, ma dia tigel ia ba koko na valar ra niruk ta ra pal na nilibur. ³² Ta umana dia manga vatang tika na tinata ma ta ra umana ta ra tikai, ma ra kor na tarai dia urung, ma mangoro ta diat pa dia nunure ba ava dia pot varurung upi ia. ³³ Ma dia ben vaarike Alekandro ta ra kor na tarai, ra tarai Iudaia dia tulana vaarike. Alekandro i tataun diat ma ra limana, ma i mainge ba na tata bat

* **19:24:** Diana, tika na tabataba, a umana Tematana dia ga lolotu tadav ia. Di ga taba valarue da ra vavina. Tika na iangina mulai, Artemis.

diat ta ra tarai. ³⁴ Ba dia matote, ba ia ra te Iudaia, dia vura oraoro par ma ra kopono nilai diat a ivu pakana bung: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. ³⁵ Ba ra tena tutumu kai ra gunan i tar tugal vamut ra tarai, i biti: Avat a tarai Epeso, to ia ra tutana pa i nunure, ba go ra gunan Epeso i balabalaure ra pal na vartabar kai Diana, ra ngala na god, ma ba nam ra malalar bula i ga bura marama tai Iupiter? ³⁶ Da varpuai dave ta go ra lavur magit? Boina ba avat a ki mut uka, ma koko avat a pait ta magit vakuku. ³⁷ Tago ava tar ben kapi go ra ura tutana uti, ma pa dir ga long ta ra pal na lotu, ma pa dir ga vul kada god. ³⁸ Ba Demetrio diat ma ra umana tena papalum dia varagur me, dia nunure ta magit ure ta tikai, a kivung na varkurai ma ra umana tena varkurai go kari; boina ba diat a vartakun. ³⁹ Ba ona ava nuk upi ta magit ure ta ra umana enana mangamangana, da kure nam ta ra kivung iat. ⁴⁰ Kan da takun dat ma ra purpuruan ta go ra bung, tago pa ta vuna; ma ava dat a tatike ure, ma ure go ra kor bula? ⁴¹ Ba i tar tatike dari, i tul varbaiane vue ra tarai ta ra kivung.

20

A vinavana uro Makedonia ma Akaia

¹ Ba i ga par ra varvareo, Paulo i vartuluai upi ra tarai na vartovo, ma i vargat pa diat, ma i oro tule kapi diat ma i vana uro Makedonia. ² Ba i tar vana ta nam ra gunagunan, ma ba i tar manga vargat diat, i vana ura Akaia. ³ Ba i tar ki pa ra utul a gai abara, ma ra umana Iudaia dia varirap upi ia, ba i tar vaninara upi na koa ra parau upi na vana uro Siria, i ot ra nuknukina, ba na lilikun ma na vana alalu Makedonia. ⁴ Ma Sopatero, a te Beroia, natu i Piro, ma ra ura te Tesalonika, Aristarko ma Sekundo; ma Gaio a te Derbe, ma Timoteo; ma ra ura te Asia, Tikiko ma Tropicimo, dia varagur me uro Asia. ⁵ Ma go diat dia ga lua uro

Troas, ma dia ung pa avet abara. ⁶ Ba i ga par ra umana bung na gem ba pa i leven, ave vana ma ra parau mara Pilipoi, ma ave pukai tadav diat aro Troas ba i par ra ilima na bung; ma ave ki lavurua na bung ie.

A mutuaina vinavana kai Paulo uro Troas

⁷ Ta ra luaina bung ta ra vik, ave ki varurung upi avet a tabik gem, ma Paulo i varvai ta diat, tago i ga mainge ba na vana ta ra bung namur, ma i valolokon kana tinata, i tuk tar ta ra mutumut. ⁸ Ma mangoro na lamp ta ra pal liu ave ki varurung tana. ⁹ Ma tika na barmana, a iangina Oitiko, i kiki ta ra matana kalangar, i mata vava; ma ba Paulo i varvarvai boko, i va mat valuban, ma i bura marama ta ra vautuluna pal liu, ma di puak pa ra minatina ka. ¹⁰ Ma Paulo i irop, ma i va taun ia, ma i tal ia, ma i biti: Koko avat a anan, i laun boko. ¹¹ Ma ba i tar tutua mulai, dia tabik gem, ma dia ian, ma i tatata vavuan ta diat, i tuk tar ta ra lar, ma i vana kan diat. ¹² Ma dia agur pa ra barmana, i laun uka, ma dia gugu muka.

Kan Troas pi uro Mileto

¹³ Ma ave lua ta ra parau, ma ave vana uro Aso upi avet a agile Paulo abara, tago i ga kure damana, ma ia iat i mainge ba na bolo ko. ¹⁴ Ba ave varkuvo me aro Aso, ave vako pa ia, ma ave vana ura Mitilene. ¹⁵ Ma ave vana ma ra sel mabara; i ga ningene ma ave maravai Kios, ta ra bung mulai ma ave pukai gil Samos, ba i ga ningene mulai ave pukai Mileto. ¹⁶ Tago Paulo i ga kure ba avet a pakit Epeso, upi koko na ki Asia; tago i ngarangarao upi na ki Ierusalem bar ta ra bung na Pentekost.

Paulo i vatang ra tinata na vartulai pire ra umana raprap na ekelesia aro Epeso

¹⁷ Ma mara Mileto, i vartuluai urama Epeso, upi ra umana raprap na ekelesia diat a tadav ia. ¹⁸ Ba dia pot pirana, i biti ta diat dari:

Ava tar nunure kaugu mangaman-gana kini pire vavat ta ra bungbung, papa nam ra bung ba iau ga rua vatavuna Asia; ¹⁹ iau ga toratorom ta ra Luluai ma ra madu na balagu, ma ta ra lur na matagu, ma ra lavur kaina varmonong bula, nina dia ga tup iau ta ra lavur varirap kai ra tarai Iudaia; ²⁰ ma pa iau ga burutue ra varvai ta vavat ure ta tika na magit ba na topa avat, ma iau ga tovotovo vakapa avat, ma ta ra kubakuba i vavat vanavana bula; ²¹ iau ga varvai ure ra nukpuku tadav God ma ra nurnur tai kada Luluai Iesu Kristo ta vavat par, a Iudaia ma ra Elenas bula. ²² Ma go ra tulungeagu i vavapil iau upi ina vana Ierusalem, ma pa iau nunure ba ava na tadav iau abara; ²³ iau nunure ke, ba ra Takodo na Tulungen i varve iau ta ra lavur pia na pal par, ba ra umana vivi, ma ra umana mait na varvakadik di ung pa iau. ²⁴ Ma pa iau mari vake kaugu nilaun upi na topa iau, iau tul tar ia ka upi ina pait vapar kapi kaugu vinavana, ma nam ra papalum bula, ba ra Luluai Iesu i ga tibe tar ia tagu, ba ina varveai ta ra bo na varvai ure ra varmari kai God. ²⁵ Go iau nunure ba avat par, avat, ba iau ga vana vurvurbit pire vavat ma ra varvai ure ra varkurai, pa avat a gire mule ra, matagu. ²⁶ Ma go iau ve avat gori ba iau langalanga kan ra gapu i ra tarai parika. ²⁷ Tago pa iau ga burut ba ina ve vapar tar ra nuknuk i God ta vavat. ²⁸ Avat a balaure avat, ma avat a balaure nam ra kikil na sip par bula, ba ra Takodo na Tulungen i ga kure tar ia ta vavat, ba avat a umana monamono tana, upi avat a tabatabar ra ekelesia kai God, nam i ga kul pa ia ma ra gapuna. ²⁹ Iau nunure, ba iau vana kan avat, a umana kaina leing na pap diat a ruk tadav avat, ma diat a vabilak ra kikil na Sip; ³⁰ ma ta umana tarai ta vavat bula diat a tur rikai, ma diat a tatike ta umana gegagege na tinata, upi diat a agur vaire pa ra tarai na vartovo. ³¹ Ma go avat a mono, ma avat a nuk pa ia ba ra utul a kilala

pa iau ga ngo ma ra varpit ta vavat par, ra marum ma ra keake bula, ma i ga lur ra matagu tana. ³² Go iau nur tar avat tai God, ma ta kana tinata na varmari, nina ba na vatur vapatuan valar pa avat, ma na tul tar ta vavat ra tiniba pire diat par dia gomgom. ³³ Pa i ga puruai ra balagu upi ra silva, ba ra goled, ba ra mal kai tikai. ³⁴ Ava tar nunure, ba go ra ura limagu dir ga papalum upi ra lavur magit i topa iau, ma diat bula ba ave ga varvaragur. ³⁵ Iau kavava valavalar ta ra lavur magit par, upi avat a papait ia bula damana, ma avat a maravut diat dia malmalu, ma upi avat a nuknuk pa ra tinata kai ra Luluai Iesu, nina ba ia iat i ga tatike dari: Diat dia vartabar dia ti doan ta diat dia vatvatur vake.

³⁶ Ma ba i tar tatike dari, dia va timtimum, ma i araring ure diat par. ³⁷ Ma diat par dia tangi muka, ma dia tal ra inoa i Paulo, ma dia galum ia, ³⁸ ma i tabun na kaia ra bala i diat, tago i biti, ba pa diat a gire mule ra matana. Ma dia vartulai na nga tadav ra parau.

21

Paulo i vana uro Ierusalem

¹ Ba ave ga vana kan diat, ave al pa ra umana sel, ma ave vana takodo uro Kos, ba i ga ningene uro Roda, ma mabara uro Patara; ² ma ave tadav tika na parau ba na bolo uro Poinike, ma ave koa tana, ma ave vana oai. ³ Ma ba ave tar vana vaarike pa Kipro, ave vana pakit ia ta ra papar a maira, ma ave tung Siria, ma ave pukai Tiro, tago ra parau na vairop kana kinakap ie. ⁴ Ba ave tar tadav ra tarai na vartovo, ave ki abara lavurua na bung; ma go diat dia ve Paulo ta ra Tulungen, ba koko na rua Ierusalem. ⁵ Ma ba i tar par go ra bungbung, ave vanavana ta kaveve vinavana mulai, ma ave vartulai na nga ma diat par ma kadia umana tulai ma ra umana natu i diat bula; ba ave tar pakit vue ra pia na pal, ave va timtimum ra valian, ma ave araring; ⁶ ma ave oro vartulai,

ma avet ika, ave koa ta ra parau, ma diat, dia talil mulai ta ra kubakuba i diat.

⁷ Ba i ga par ra vinavana mara Tiro, ave pukai aro Potolemai, ma ave vatatabe ra tarai na lotu, ma ave ki pa pire diat a kopoно bung.

⁸ Ba i ga ningene, ave vana mulai, ma ave pot Kaisaria; ma ave ruk ta ra kuba i Pilipo, a tena varvai, tikai ta diat a lavurua, ma ave ki pirana.

⁹ Go ra tutana a ivat na natuna, a umana vavina, dia inip par, ma dia tata na propet.

¹⁰ Ba ave ki abara mangoro na bung, tika na propet, a iangina Agabo, i vut marama Iudaia.

¹¹ Ma i vana tadav avet, ma i tak pa ra vipit kai Paulo, ma i vi pa mule ra ura kauna me, ma ra ura limana bula, ma i biti: A Takodo na Tulungen i tatike dari: A Iudaia arama Ierusalem diat a vi daritane nam ra tutana ba kana go ra vipit, ma diat a tul tar ia ta ra lima i ra umana Tematana.

¹² Ba ave valongore go ra tinata, diat ta nam ra gunan, ma avet bula, ave tigatigal ia ba koko na vana urama Ierusalem. ¹³ Ma Paulo i biti: Dave go ava tangtangi, ma avat a vatakunuan ra balagu? Iau go kari, iau tul tar iau, vakir upi diat a vi ke iau, upi ina virua bula arama Ierusalem ure ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁴ Ba ave mama tigel ia, ave ngo ko, ma ave biti: Boina ba da pait ika ra nuknuk i ra Luluai.

¹⁵ Ba i ga par go ra umana bung, ave tak pa kaveve umana kinakap, ma ave vana urama Ierusalem. ¹⁶ Ave varagur ma ta ra umana tarai na vartovo Kaisaria, dia tule tikai, Manason, a te Kipro, a tutana na vartovo amana tana, upi avet a ki pirana.

Paulo i ruk tadav Iakobo

¹⁷ Ba ave ga tar vut Ierusalem, a tarai na ekelesia dia agur pa avet ma ra gugu. ¹⁸ Ba i ga ningene, avet ma Paulo, ave ruk tadav Iakobo, diat ma ra umana patuana. ¹⁹ Ma ba i ga tar vatatabe diat, i ve diat ta ra lavur magit, tikatikai, ba God i ga pait ia ta kana vartovo pire ra lavur

Tematana. ²⁰ Ba dia valongore dia pite pa God, ma dia biti tai Paulo: Tura i vevet, u nunure ba aivia ra arip na marmar bar ta diat a Iudaia, dia tar nurnur, ma diat par dia varvargat ta ra tinata na varkurai: ²¹ ma dia tar valongore ure u, ba u tovotovo ra Iudaia par, dia ki pire ra lavur Tematana, ba diat a nuk vue Moses, ma u ve diat, ba koko diat a poko kikil ra umana natu i diat, ma koko diat a murmur ta ra lavur mangamangana. ²² Ma ava da pait ia? Tago diat a valongore muka ba u tar vut. ²³ Una pait go ra magit ave tatike tam: Go ra ivat na tutana ta vevet, dia tar pait ra kunubu na varvalima; ²⁴ avat a varagur ma diat, ma avat a vagomgom avat, ma una kul are diat, upi diat a gela ra ulu i diat, ma ra tarai par diat a nunure, ba pa i dovot nam ra lavur tinata dia ga valongore ure u, ma ba u bula, u vanavana mamal, ma u murmur ta ra tinata na varkurai. ²⁵ Ma ave ga tumu ra varkurai ure ra lavur Tematana nina dia tar nurnur, ba diat a mamue ra lavur magit di ga vartabar me tadav ra umana tabalar, ma ra gap, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra nipo bula. ²⁶ Ma Paulo i agur pa ra umana tutana, ma ba i ga ningene, i vagomgom mule, ma diat bula, ma dia ruk ta ra pal na vartabar, ma i vatang ra mutuai ra umana bung na varvagomgom, tuk ta nam di ga tul tar ra tinabar ure diat par.

Di vatur vake Paulo ta ra pal na vartabar

²⁷ Ba i to na par lavurua na bung, a umana Iudaia marama Asia, dia gire ta ra pal na vartabar, ma dia ununue ra tarai par, ma dia kinim pa ia, ma dia oraoro dari: ²⁸ A tarai Israel, avat a maravut; go ra tutana i tovotovo vakaina ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan ure kada vuna tarai, ma ure ra tinata na varkurai bula, ma ure go ra pal; ma i tar agur pa ra umana Elenas bula ta ra pal na vartabar, ma i tar vakaina go ra pal tabu. ²⁹ Tago amana dia ga gire dir

ma Tropimo, a te Epeso, ta ra pia na pal, ma dia nuk ia ba Paulo i ga agur pa ia ta ra pal na vartabar. ³⁰ Ma ra tarai par dia tenten, ma dia vila varurung, ma dia kinim pa Paulo, ma dia al vairop ia kan ra pal na vartabar, ma dia banu vuavue ra umana banbanu. ³¹ Ba dia mainge upi diat a doka, a varvai ure i vana rikai arama pire ra luluai na loko na tarai na vinarubu, ba ra Ierusalem par i purpuruan. ³² I agur vuavue pa ra tarai na vinarubu ma ta umana luluai, ma dia vila ba tadav diat; ba dia gire ra luluai i lualua ma ra tarai na vinarubu, dia ngo ma ra kita Paulo. ³³ A luluai na vinarubu i lualua i vana pirana, ma i vatur vake, ma i kure, ba da vi ia ma ra ivu vivi na palariam, ma i titir ba to ia, ma ba ava i tar pait ia? ³⁴ Ta umana ta ra kor dia manga vatang tika na tinata. ma ta ra umana ta ra tikai; ma ba i mama matoto upi ra dovotina ta ra varvareo, i kure ba da ben ia ta ra kuba i ra tarai na vinarubu. ³⁵ Ba i vut ta ra kokorikai na pal, a tarai na vinarubu dia puak pa Paulo, i vuna ta ra ngala na karangap kai ra kor na tarai. ³⁶ Tago ra kor na tarai dia murmur, ma dia oraoro dari: Da doka.

Paulo i varvai kapa ure ia iat

³⁷ Ba dia to na kap varuk Paulo ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, i tir ra luluai i lualua dari: Ina ve u tai ta ik a tinata bar? Ma i biti: Dave, u nunure ra tinata Elenas? ³⁸ Vakir u laka nam ra tutana Aigipto, ba amana i ga ununue ra ivat na arip na marmar na tarai, nina diat ra umana karvuvu, ma i agure diat ara ra pupui? ³⁹ Ma Paulo i biti: Iau a te Iudaia marama Taso, a gunan Kilikia; vakir iau a tutana tai ta gunan vakuku, ma iau lul u, ba una tul tar iau, ba ina varvai tadav ra tarai. ⁴⁰ Ba i tar tul tar ia, Paulo i tur ta ra kokorikai ta ra pal, ma i tataun ra tarai ma ra limana; ma ba dia tur mut muka, i biti ta diat ta ra tinata Ebraio, dari:

22

¹ A tara na turagu, ma ra lavur tamagu, avat a valongore go ra tinata varbat, ina tatike ta vavat.

² Ba dia valongore i tata ta ra tinata Ebraio, dia tur mut kakit, ma i tatike:

³ Iau a tutana Iudaia, di ga kava iau aro Taso, arama Kilikia, ma di ga vale iau ta go ra pia na pal pire ra ura kau i Gamaliel, di ga tovo iau varogop ma ra lavur dekdek na mangamangana ta ra varkurai kai ra lavur tama i dat, ma iau ga ngarao ure God, da avat par gori; ⁴ ma iau ga vakaina go ra Nga, ta umana dia ga virua, ma iau ga vi ta ra umana, a tarai ma ra vaden bula, ma iau ga varuk diat ta ra pal na banubat. ⁵ Ma ra tena tinabar i lualua ma ra umana patuana bula dia varve dovot i tana, tago iau ga kap ra umana buk ta diat tadav diat, dia bartalaina ma diat, ma iau ga vana me urama Damasko, upi ina vi pa diat dia ki abara uro Ierusalem upi da kure diat.

Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku

(Apos 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Ba iau vanavana ma iau maravai Damasko, ba ra keake i ki tur, a ngala na kapa marama ra bakut i pupua vakaian kikil iau; ⁷ ma iau bura ra pia, iau valongore ra nilai tikai i biti tagu: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? ⁸ Ma iau biti dari: Luluai, to ia u? I tatike tagu: Iau Iesu, a te Nasaret, nina u milmilikuane. ⁹ Ma diat ba ave varagur, dia gire ra kapa, ma pa dia valongore ra nilai nina amir tata me. ¹⁰ Ma iau tir ia: Luluai, ava ina pait ia? A Luluai i biti tagu: Una tut, una olo Damasko, ma da ve u abara ta ra lavur magit di ga tibe tar ia tam, ba una pait ia. ¹¹ Ma tago iau pula ta ra minamar i nam ra kapa. diat, ave varagur ma diat, dia ben pa iau ma ra limagu, ma iau pot aro Damasko. ¹² Tikai, a iangina Anania, a tena varirur da ra tinata na varkurai, ma ra Iudaia par dia ki abara, dia varvai ba ia ra bo na tutana, ¹³ i vut tadav iau ma

i tur piragu, ma i biti: Saul, turagu, una nana mulai. Ma ta nam uka ra pakana bung iau gire pa ia. ¹⁴ Ma i biti: A God kai ra lavur tama i dat i ga tibe u, ba una nunure ra nuknukina, ma una gire ra Tena Takodo, ma una valongore ra nilaina ta ra ngiene. ¹⁵ Tago u kana tena varvai pire ra tarai par ta go ra magit u tar gire ma u tar valongore bula. ¹⁶ Ma dave go u kiki? Una tur, ma da baptaiso tam, ma una aring ta ra iangina, ma da dalu vue kaum lavur varpam.

A moro pire Paulo upi na varvai pire ra umana Tematana

¹⁷ Ma ba iau tar talil Ierusalem, ma iau araring ta ra pal na lotu, iau gire ta ra ninana, ma i biti tagu ba: ¹⁸ Una lulut, una vana lolalolo pa kan Ierusalem, tago pa diat a kapupi kaum varvai ure iau. ¹⁹ Ma iau biti: Luluai, dia nunure ba iau ga banubat diat dia nur tam, ma iau kitakita diat ta ra lavur pal na lotu par; ²⁰ ma ba di ga doko kaum tena varvai, Stepano, iau bula iau ga tur pire diat, ma iau ga ongo tar ia, ma iau ga balaure ta umana mal kadiat dia doka. ²¹ Ma i tatike tagu ba: Una vana, ma ina tulue u uro vailik tadav ra lavur Tematana.

²² Ma dia valongore tuk tar ta go ra pakana tinata; ma dia tak ra ngie i diat ma dia oro: Boina ba go ra tutana dari na panie kan ra rakarakan a gunagunan, pa i ko ba na laun. ²³ Ba dia oraoro dari, dia vorodo vue kadia umana mal, ma dia vue imire ra tobon urama. ²⁴ Ma ra luluai i lualua i kure ba da kap ia ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, ma da kita pala pa ia, upi na matoto, ba ava ra vuna dia oraoro dari ure. ²⁵ Ba dia tar vi ia ma ra umana vinau, upi da virit ia, Paulo i biti tai ra luluai i tur pirana dari: Dave, i takodo ba avat a virit a tutana Rom, ma pa ta bula ra varkurai boko? ²⁶ Ba ra luluai i valongore, i vana tadav ra luluai i lualua, ma i biti: Ava go u to na pait ia? Tago ni ra tutana a te Rom. ²⁷ A luluai i lualua i vana tadav ia ma i biti: Una ve iau, u laka a te Rom? Ma

i tatike: Maia. ²⁸ Ma ra luluai i lualua i biti mulai dari: Iau ga kul ra kini ta go ra varkurai ma ra ngala na mani. Ma Paulo i biti: Di ga kava iau me. ²⁹ Ma diat dia ga to na tir ia, dia ngo lulut kan ia; ma ra luluai i lualua i burut bula ba i nunure, ba ia ra te Rom, ma tago i tar vi ia.

Paulo i tur ta ra mata i ra kivung

³⁰ Ba i ga ningene, i mainge na nunure ra dovotina ure nam ra magit, ra Iudaia dia takun ia me, ma i pala ia, ma i vartuluai upi ra umana tena tinabar ngalangala, ma diat par ta ra kivung bula, diat a vana varurung; ma i agure vairop Paulo, ma i vaki ia ta ra mata i diat.

23

¹ Ma Paulo i bobé muka ra kivung, ma i biti: A umana turagu, iau tar vanavana ta ra mata i God tuk tar ta ra bung gori, ma ra balagu pa i takun iau ure ta magit. ² Ma Anania ra tena tinabar ngalangala i ve diat, dia tur maravai pirana, ba diat a par ra ngiene. ³ Ma Paulo i tatike tana: God na par u, u a papar a pal di ga kolo vapua ia, dave go u kiki upi una kure iau da ra tinata na varkurai, ma go u kure ba da par iau, ma pa i da ra tinata na varkurai? ⁴ Diat, dia tur maravai pirana, dia biti: Dave, una vul laka ra tena tinabar i lualua kai God? ⁵ Ma Paulo i tatike: A umana turagu, pa iau ga nunure, ba ia ra tena tinabar i lualua, tago di ga tumu ia ba: Koko una vul ra tena varkurai kai kaum tarai. ⁶ Ma ba Paulo i nunure ba ta umana dia Sadukaio, ma ta ra umana dia Parisaio, i manga oro ta ra kivung ba: A tara na turagu, iau a Parisaio, ma iau natu i ra Parisaio bula; go di takun iau ure ra nurnur ma ure ra nilaun mulai kadiat dia tar mat. ⁷ Ba i tar tatike dari, a umana Parisaio ma ra umana Sadukaio dia vartoto, ma ra nuknuk i diat ta ra kivung i enana varbaiai; ⁸ tago a Sadukaio dia biti ba pa ta nilaun mulai, ma pa ta angelo, ma pa ta tulungea i ra tarai, ma ra Parisaio dia kapupi dital

par. ⁹ Ma dia tur pa ra ngala na varvareo; ma ta umana tena tutumu kai ra umana Parisaio dia tur, ma dia vartoto, dia tatike dari: Pa ave nuk tadav ta kaina magit ta go ra tutana; ma ba ta tulungen, ba ta angelo i tar tata pirana, dat a dave tana? ¹⁰ Ma ba i manga ngala ra vartoto, a luluai i lualua i burut, kan diat a kavir varbaiane Paulo, ma i tulue ra tarai na vinarubu, ba diat a irop, ma diat a al pa ia kan ra tarai, ma diat a agure ta ra kuba i diat.

¹¹ Ma ta ra marum, a Luluai i tur pirana, ma i tatike: Una gugu; tago da u tar varveai ure iau arama Ierusalem, damana bula una varvai aro Rom.

Ra tarai Iudaia dia varpit upi diat a doko Paulo

¹² Ba i keake mulai, a Iudaia dia tur guvai ma dia vavalima, ba koko diat a ian, ma koko diat a momo, ma na tuk ta nam ra bung ba di tar doko Paulo tana. ¹³ A ivat na vinun ma i pirai diat, dia varpit dari. ¹⁴ Ma dia vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana patuana, ma dia biti: Ave tar kubu ma ave tar manga vavalima tuna, ba koko avet a en ta magit boko, ona pa ave doko boko Paulo. ¹⁵ Ma go avat ma ra kivung avat a ve ra luluai i lualua, ba na agure vairop ia tadav avat, upi avat a kure mal mule ra vartakun ure, ma avet a doka, ona pa i maravai boko. ¹⁶ Ma ra matua i Paulo i valongore, ba dia parau upi ia, ma i vana, ma i ruk ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, ma i ve Paulo. ¹⁷ Ma Paulo i oro tika na luluai, ma i biti tana: Una ben go ra barmana tadav ra luluai i lualua, tago i mainge na ve tai tika na tinata. ¹⁸ Ma i agur pa ia tadav ra luluai i lualua ma i biti: Paulo, nam di ga banubat ia, i tar oro pa iau tadav ia, ma i ting pa iau ba ina agure go ra barmana piram, na ve u tai tika na tinata. ¹⁹ A luluai i lualua i ben pa ia ma ra limana, ma i tir ive dari: Ava go una ve iau tana? ²⁰ Ma i biti: A umana Iudaia dia tar kubu ba diat a ting pa u, upi una agure vairop Paulo ningene

tadav ra kivung, upi na varogop ba una matoto bulu mulai ure. ²¹ Ma koko una ongo ta diat, tago a ivat na vinun ma i pirai diat, dia parau upi ia, ma dia tar kubu ma dia vavalima dari, ba koko diat a ian ma koko diat a momo, ona pa dia doko boko Paulo; ma go dia nuk upi ta tinata tam. ²² Ma ra luluai i lualua i tul vue ra barmana, ma i tugal ia dari: Koko una ve ta tikai ba u tar ve iau ta go ra magit.

Di kap mal Paulo pire Pelik, ra tena varkurai na gunan

²³ Ma i oro pa ra ivu luluai tadav ia, ma i biti: Amur a vaninare ra ivu mar na tarai na vinarubu, ma lavuru na vinun na tarai dia ki ra os ma ra ivu mar na tarai dia kap rumu, upi avat a vana ta ra lavuvat na pakana bung ra marum ura Kaisaria; ²⁴ ma i ve dir bula ba dir a kap ra ura os bula, ba da vaki Paulo tana, ma diat a kap mal ia pire Pelik, ra tena varkurai na gunan. ²⁵ Ma i tumu ra buk dari tadav ia: ²⁶ Klaudia Lisia, tadav Pelik, ra bo na tena varkurai na gunan: Tatabai! ²⁷ A umana Iudaia dia ga kinim pa go ra tutana, ma dia ga to na doka, ma avet ma ra tarai na vinarubu, ave vana tadav diat, ma ave valaun pa ia; tago iau tar matoto ba ia ra te Rom. ²⁸ Ma iau ga mainge, ba ina matote ra magit dia takun ia me, ma iau ga agure vairop ia ta kadia kivung; ²⁹ ma iau ga matoto pa, ba dia takun ia ure ta umana magit ta kadia tinata na varkurai, ma pa dia takun ia ma ta magit i kat ba na virua tana, ba da vi ia tana. ³⁰ Ma ba di ve iau, ba dia tar varpit upi go ra tutana, iau tul lulut vue piram, ma iau ve diat bula dia takun ia, ba diat a vartakun mulai piram.

³¹ Ma ra tarai na vinarubu dia kap Paulo ra marum ura Antipatri, da di ga ve tar diat. ³² Ba i ga ningene dia tulue ra tarai ma ra umana os, upi diat a vana me, ma diat, dia talil ta ra kuba i ra tarai na vinarubu. ³³ Ba dia pot Kaisaria, dia tul tar ra buk tai ra tena varkurai na gunan, ma dia kap

Paulo bula pirana. ³⁴ Ma ba i tar luk ia, i tir upi kana gunan; ma ba i ga matote ba ia ra te Kilikia, i biti: ³⁵ Ba diat dia takun u, dia tar pot bula, ina valongore ra vartakun ure u; ma i kure ba da banu bat ia ta ra pal kai Erodes.

24

Ra tarai Iudaia dia takun Paulo

¹ Ba i tar par ra ilima na bung, Anania, ra tena tinabar i lualua, ma ta umana patuana, ma Tertulo, a tena tinata, dia vut, ma dia ve ra tena varkurai na gunan tai Paulo. ² Ba di tar oro pa ia, Tertulo i tur pa ra vartakun dari:

Pelik, u a tena tuna, ma ave kedek ta ra ngala na malmal tam, ma kaum varkurai i babat vue mangoro na kaina mangamangana kan go ra gunan; ³ ave mainge ke nam ta ra mangamangana par, ma ta ra gunagunan par, ma ave pite varpa tana. ⁴ Ma koko na manga kaugu tinata, kan ina vatalanguane u; iau lul u ba ta kaum varmari, una valongore kaveve ta ik a tinata. ⁵ Ave nunure ure go ra tutana, ba ia ra tena vapurpuruan ta, ma i vuna ta ra purpuruan pire ra umana Iudaia par ta ra rakarakan a gunagunan, ma a raprap ta ra vuna lotu Nasaret; ⁶ ma i ga mainge ba na vakaina ra pal na vartabar, ma ave ga kinim ia [ma ave ga nuk ia ba avet a kure vada kaveve varkurai. ⁷ Ia kaka Lisia a luluai i lualua i ga ruk livuan ma i ga al varane pa ia kan ra lima i vevet ma ra karangap na kankan. ⁸ I ga kure ba diat nina dia takun go ra tutana, diat a pot piram;] ba una tir ia, una matoto tana iat ure go ra lavur magit ave takun ia me. ⁹ Ma ra umana Iudaia bula dia maravut ta ra vartakun, ma dia biti ba a dovotina go ra lavur magit.

Paulo i varvai kapa ta ra mata i Pelik

¹⁰ Ba ra tena varkurai na gunan i tanake tar ia upi na tata, Paulo i biti:

Iau gugu ba ina tata bat iau piram, tago iau nunure, ba u ga tena varkurai mangoro na kilala ta go ra tarai; ¹¹ ma una matoto, ba i tar a vinun ma a ivu bung uka ba iau ga vut arama Ierusalem, upi ina lotu; ¹² ma pa dia tadav amir ba amir vartoto ma ta tikai, ma vakir iau ununue ra kor na tarai ta ra pal na vartabar, ba ta ra umana pal na lotu, ba ta ra pia na pal. ¹³ Ma pa diat a takun ot pa iau piram ma go ra lavur magit, dia takun iau me. ¹⁴ Ma go iau ve vakapa u, ba iau toratorom tai ra God kai ra lavur tama i vevet, ta nam ra Nga, ba go diat dia vatang ia ba ra lotu irai, ma iau nurnur ta ra lavur magit dia vardada ma ra tinata na varkurai, di ga tumu ia ta ra buk kai ra umana propet; ¹⁵ ma iau nurnur tai God upi ra nilaun mulai kadiat dia takodo, ma kadiat bula pa dia takodo; damana diat bula, dia nuk upi nam. ¹⁶ Dari iau ongor upi na langalanga vatikai ra balagu ta ra mata i God, ma ta ra mata i ra tarai bula. ¹⁷ Ma go ba i par mangoro na kilala iau pot mulai, upi ina kap ta umana vartabar ma ra umana tinabar tadav kaugu gunan; ¹⁸ dari dia tadav iau ta ra pal na vartabar, ba iau tar vagomgom pa iau, ma pa ta kor, ma pa ta varvareo; ta umana Iudaia marama Asia avet, ¹⁹ ma ba dia nunure ta magit ure iau, dave pa dia vana uti piram, upi diat a takun iau? ²⁰ Ma boina ba go diat, diat a vatang boko ra kaina magit dia ga tir tadav ia tagu, ba iau ga tur ta ra mata i ra kivung, ²¹ ia kaka bar go, kaugu kopono tinata, ba iau ga tur livuan ta diat, iau ga oro dari: Iau tur ta ra mata i vavat gori upi da tir iau ure ra nilaun mulai kadiat dia ga mat.

²² Ma tago Pelik i kabinana bula a ik ure go ra Nga, i tul vakari vue diat, ma i biti: Ba Lisia ra luluai i lualua i tar pot, ina kure ot pa kavava vartakun. ²³ Ma i ve ra luluai na vinarubu ba na vake Paulo, ma na mari ia bula, ma koko na tigel vue ra umana talaina ba dia torom tana.

Paulo i tur ta ra mata i Pelik ma Drusila

²⁴ Ba i tar par ta ra umana bung mulai, Pelik ma kana taulai Drusila, a vavina Iudaia, dir vut ma dir var-tuluai upi Paulo, ma dir valongore ure ra nurnur tai Iesu Kristo. ²⁵ Ma ba i tatata ure ra mangamangana takodo, ma ure ra mangamangana vovovon, ma ure ra varkurai namur, Pelik i burut na kaia, ma i biti: Go una vana ka boko, ba ta bung iau langalanga, ina oro pa mule u. ²⁶ I mainge bula, ba Paulo na kul ia, upi na pala vue; kari i vala varvartuluai upi ia, ma dir tata me. ²⁷ Ma ba i tar par ra ivu kilala, Pokio Pesto i ki ur vue Pelik; Pelik pa i ga pala vue Paulo, tago i mainge upi ra umana Iudaia diat a manane.

25

Paulo i lul upi ra Kaisar na varkurai ure

¹ Io, ba Pesto i tar vut ta nam ra lan-gun, i ki pa ra utul a bung Kaisaria, ma i vana urama Ierusalem. ² Ma ra umana tena tinabar ma ra umana luluai ta diat a Iudaia, dia varve tai Paulo; ³ ma dia varting, dia tir ia ba na mari diat ure, ma na vartuluai ba na vana uti Ierusalem; ma dia ga varpit upi diat a doka na nga. ⁴ Ma Pesto i biti ka ba di vake Paulo ara Kaisaria, ma ba ra ik boko ia bula na vana. ⁵ Ma i tatike: Boina ba ta umana luluai ta vavat dat, dat a vana ura ma ba ta magit i rara ta go ra tutana, avat a takun ia me.

⁶ Ma ba i tar ki pire diat lavutul ba ra vinun na bung bar i vana Kaisaria; ma ba i ga ningene i ki ta ra kiki na varkurai, ma i kure ba da kap Paulo tadav ia. ⁷ Ba i tar pot, a umana Iudaia marama Ierusalem dia tur vurkikilane, ma dia manga takun ia ma ra mangoro na mamat na vartakun, ma dia mama takun ot pa ia. ⁸ Ma Paulo i varpuai dari: Pa iau ga pait ta ik a varpiam ure ra varkurai kai ra Iudaia, ba ure ra pal na vartabar, ba ure ra Kaisar. ⁹ Pesto i mainge ba diat a talaina ma ra umana Iudaia, ma i tir Paulo: Dave,

una vana laka urama Ierusalem, ma ina kure go ra lavur magit abara?

¹⁰ Ma Paulo i tatike: Go iau tur pire ra kiki na varkurai kai ra Kaisar, ma i kat ba da kure iau ati; pa iau ga varpiam tadav ra tarai Iudaia, ma u tar nunure bulu. ¹¹ Ona iau a tena varpiam, ma ba iau tar pait ta magit i topa ia ba ina virua tana, pa iau ole ra vinirua; ba go ra lavur magit dia takun iau me pa i dovot, to ia na tul tar iau ta diat? Iau vatang upi ra Kaisar. ¹² Ba Pesto dia tar tata ma diat ta ra kivung, i tatike: Go u tar vatang upi ra Kaisar, ma ina tulue u tadav ra Kaisar.

Paulo i tur ta ra mata i Agripa ma Bernike

¹³ Ba i tar par ta umana bung mulai, Agripa ra king ma Bernike, dir pot aro Kaisaria, ma dir vage pa Pesto. ¹⁴ Ba dir ki mangoro na bung abara, Pesto i ve ra king tai Paulo, ma i biti: Tika na tutana go, Pelik i ga vi ia, ma i ga vana kan ia; ¹⁵ ma ba iau ga ki Ierusalem, a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana kai ra Iudaia dia ve iau tana, ma dia ting pa iau ba ina kure vakaina. ¹⁶ Ma iau ga ve diat ba vakir a mangamangana kai ra tarai Rom, ba da tul tar ta tutana ba pa dia varkuvo lua boko ma nina diat dia takun ia, upi na tata bat ia ta ra magit dia takun ia me. ¹⁷ Ba dia ga vut varurung ati, pa iau ga vabing, ba i ga ningene ke, iau ki ta ra kiki na varkurai, ma iau kure ba da kap nam ra tutana. ¹⁸ Ba diat dia takun ia dia tur, vakir dia takun ia ma ta kaina magit da nina iau ga nuk ia; ¹⁹ dia takun ia ka ma ta umana magit ure kadia lotu iat, ma ure tikai, a iangina Iesu, i ga mat, ma Paulo i biti ba i ga laun mulai. ²⁰ Ba iau purpuruan ba ina dave ma ra vartir ta go ra lavur magit, iau tir ia ba na vana urama Ierusalem ma da kure tana abara. ²¹ Ma ba Paulo i lulul ba na ki pa ra varkurai kai ra Kaisar, iau vartul upi da vake ka boko tuk ta ra bung ba ina tulue tadav ra Kaisar. ²² Ma Agripa i

tatike tai Pesto: Iau bula, iau mainge ba ina valongore go ra tutana. Ma i biti: Ningene una valongore.

²³ Io, ba i ga ningene, ma Agripa ma Bernike dir vut ma ra ngala na minong, diat ma ra umana luluai dia lualua, ma ra umana luluai ta nam ra gunan, ma ba dia ki ta ra pal na valavalongor, i vartuluai upi Paulo, ma dia ben ia. ²⁴ Pesto i biti: Agripa ra king ma avat bula ra kor na tarai da ki ati, ava gire go ra tutana, a tarai Iudaia dia ga ting pa iau arama Ierusalem ma ati bula ure, ma dia ga oraoro, ba pa i ko upi na laun boko. ²⁵ Ma pa iau ga tir tadav ta magit i topa ia ba na virua tana, ma tago i ga vatang upi ra Kaisar ba na kure, iau tar kure ba ina tulue tadav ra Kaisar. ²⁶ Ma pa iau nunure bulu ta magit ba ina tumu ia ure tadav kaugu ngalangala. Kari iau kap ia ta ra mata i vavat gori, ma ta ra matam muka, Agripa ra king, upi ba i par go ra vartir, ina nunure nam ba ina tumu ia ure. ²⁷ Tago iau nuk ia, pa i ko ba da tulue tikai, di ga vi ia, ma pa di vatang ta magit, di takun ia me.

26

Paulo i tata varvai kapa ta ra mata i Agripa

¹ Agripa i biti tai Paulo: Di tul tar iu, ba una tata are u. Ma Paulo i tulue ra limana ma i tata bat ia dari: ² Agripa ra king, iau nuk ia ba iau ti doan, tago ina varpuai ta ra matam gori ta ra lavur magit a Iudaia dia takun iau me; ³ tago u a tene ta ra lavur mangamangana ma ta ra lavur tinata na vartovo kai ra Iudaia; ma go iau lul u, ba una valongore mal iau. ⁴ A Iudaia par dia nunure kaugu mangamangana vatikai papa amana iat ba iau ga bul, ma iau ki pire ra tarai ta kaugu gunan, ma arama Ierusalem bula; ⁵ ba dia mainge upi diat a varvai, dia nunure iau, ba papa ania iat iau murmur muka ra mangamangana kai ra umana Parisaio, nina ra vuna tarai i ongor mat ta kada lotu. ⁶ Ma go iau tur ati,

upi da kure iau ure ra nurnur ta nam ra tinata na varvatading, God i ga tatike tadav ra lavur tama i dat; ⁷ ma kada a vinun ma a ivu vuna tarai dia vura torom muka tadav God a bungbung na keake, ma ra bungbung na marum, ma dia nurnur bula, upi diat a vatur vake nam ra tinata na varvatading. Io, King, nam ra nurnur a Iudaia dia takun iau tana. ⁸ Ta ra ava ava nuk ia ba pa i dovot, ba God i valaun diat dia tar mat?

⁹ Iau bula, iau ga nuk ia ra balagu, ba i boina ba ina pait mangoro na magit na tur varbat ure ra iang i Iesu, ra te Nasaret. ¹⁰ Ma iau ga papait dari bula aro Ierusalem, iau ga varuk mangoro na tena gomgom ta ra umana pal na banubat, ba ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar iau; ma ba di ga doko diat, iau bula, iau ga mulaot i tana. ¹¹ Ma ba iau ga vavala vabilak diat ta ra lavur pal na lotu, iau ongor ma ra valar diat, upi diat a varvul, ma tago iau kulot na kaia ure diat, iau ubu diat ta ra gunagunan bula aro vailik.

Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku

(Apos 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ma ba iau vana Damasko ta ra vartuluai kai ra umana tena tinabar ngalangala ma iau kap ra varkurai ta diat, ¹³ ma ba ra keake i ki tur, io, King, iau gire ra ngala na kapa marama ra bakut, i manga lia ta dir ma ra matana keake, ina i pupua kikil iau ma diat bula ave varagur. ¹⁴ Ba ave tar bura par ra pia, iau valongore ra nilai tikai i tatike tadav iau ta ra tinata Ebraio dari: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? I dekdek piram, ba una rua ra rumu. ¹⁵ Ma iau tatike ba: Luluai, to ia u? Ma ra Luluai i biti: Iau Iesu, nam u milmilikuane; ¹⁶ una tut, ma una tur ma ra ura kaum; iau tur kapet piram, upi ina togue u, upi u ra tultul ma ra tena varvai ta ra lavur magit u tar gire tagu, ma ta ra lavur magit bula ba ina vaarike boko tam; ¹⁷ ma ina valaun u kan ra tarai, ma kan

ra lavur Tematana bula, nina ba ina tulue u tadav diat, ¹⁸ upi una vakapa ra mata i diat upi diat a vana tapuku kan ra bobotoi tadav ra kapa, ma kan ra dekdek kai Satan tadav God, upi diat a vatur vake ra punpun vue ai ra lavur varpam, ma ra tiniba pire diat dia gomgom ta ra nurnur tagu.

Paulo i varvai ure kana papalum

¹⁹ Io, Agripa ra king, pa iau ga kamala ta go ra ninana marama ra bala na bakut; ²⁰ iau ga varve diat aro Damasko ma Ierusalem, ma ta ra gunagunan par Iudaia, ma diat ra lavur Tematana bula, ba diat a nukpuku, ma diat a talil tadav God, ma diat a pait ra umana papalum dia topa ra nukpuku. ²¹ Ta go ra vuna a Iudaia dia ga kinim iau ta ra pal na vartabar, ma dia ga mainge ba diat a doko iau. ²² Ma tago God i ga maravut iau, kari iau tur boko gori, iau varvai tadav ra tarai ma ra umana ngalangala bula, ma iau tatike nam uka ba ra lavur propet, diat ma Moses bula, dia ga biti ba na vana rikai boko; ²³ ba Kristo na mat, ma na vaarike value ra kapa ta ra nilaun mulai kan ra minat tadav ra tarai ma tadav ra lavur Tematana bula.

²⁴ Ba i tatata bat ia dari, Pesto i manga biti: Paulo, u ti papaua; kaum ngala na vartovo i tar pukue u, upi una papaua. ²⁵ Paulo i biti: Pesto, u a bo na luluai, pa iau papaua, go iau tatike vaarike ra tinata i dovot, a tinata na kabinana bula. ²⁶ Tago ra king i nunure go ra lavur magit, ma iau ve bulu go kaugu tinata; tago iau nunure pa i ngulngul tai ta tikai ta go ra lavur magit; tago pa di ga pait ive diat ta ra vabuman na pal. ²⁷ King Agripa, dave laka, u nurnur tai ra umana propet? Iau nunure u ti nurnur. ²⁸ Agripa i biti tai Paulo: Ma go kaum a ik a tinata bar u nuk ia ba una pukue pa iau, upi iau bula ra talai Kristo? ²⁹ Paulo i tatike: Iau mainge ke tai God, ba na ikilik bar, ba na ngala bar, ba u ma avat par ava valavalongore iau gori, dat

a varogop, ma ia kaka go ra umana vivi koko.

³⁰ Ma ra king i tur, ma ra tena varkurai na gunan, ma Bernike, ma diat bula, dia tar kiki me; ³¹ ba dia tar vana irai, dia tatata, ma dia biti: Go ra tutana pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana, ba da vi ia tana. ³² Ma Agripa i biti tai Pesto: Gala go ra tutana pa i ga vatang upi ra Kaisar, gala na topa ia ba da pala vue ke.

27

Paulo i ki ra parau pi uro Rom

¹ Ba di tar kure ba avet a ki ra parau uro Italia, di tul tar Paulo, ma ta ra umana bula di tar vi diat, tai tika na luluai, a iangina Iulio, ta ra vuna tarai na vinarubu kai Augusto. ² Ma ave koa ta ra parau marama Adramiteno, ma di biti ba na rarar vanavana ta ra valvalian Asia. Ma ave vana oai me; avet ma Aristarko a tutana Makedonia maro Tesalonika. ³ Ba i ga ningene ave pukai gil Sidon. Iulio i mari Paulo, i tul tar ia ba na tur pa pire ra umana talaina, upi diat a vangoa. ⁴ Ave vana mulai, ma ave vanavana bakit Kipro, tago a vuvu maro lua. ⁵ Ba ave tar bolo na ta maravai Kilikia ma Pampilia, ave pukai Mira, a pia na pal Likia. ⁶ A luluai i tadav tika na parau maro Alekandria abara, ba na vana Italia; ma i vako tar avet i tana. ⁷ Ma mangoro na bung ave vana vovovon ika, ma i tup avet ra vinavana uro Kinido, tago a vuvu i tur bat avet, ma ave vanavana bakit Kreta maravai Salmone, ⁸ ma i tup avet bula a nirarat abara, ma ave tadav tika na gunan a iangina: A umana Bo na Tungunana; go i maravai ta ra pia na pal Lasea.

⁹ Ba di tar vole vue mangoro na bung, ma dia burutue ra vinavana, tago ra Vinevel i tar par, Paulo i pit diat, ¹⁰ ma i tatike: Avat a tarai, iau gire ba go ra vinavana na manga vakaina ra parau ma ra kinakapuna, ma kada nilaun bula. ¹¹ Ma ra luluai na vinarubu i kapupi ra luluai na parau, ma nina bula ba kana ra parau, ma pa i valongore ra tinata

kai Paulo. ¹² Ma mangoro ta diat dia biti, ba diat a vana na ta, ma diat a valar ra vinavana Poinike, a tungunana Kreta, i tur kapa ta ra taur ma ra taubar bula, ma diat a ung vue ra kilala na vuvu abara, tago ni ra tungunana pa i ga ko upi da ung vue ra kilala na vuvu tana.

A vuvu na taoai i tut ma i manga karangap

¹³ Ba ra taubar i vuvu vovovon, dia nuk ia ba i topa diat, ma dia rubat ra vakai, ma dia rarar vanavana ra valvalian Kreta. ¹⁴ Ma pa i vavuan ba ra vuvu na taoai i tut, a iangina Oirakilon, i manga karangap; ¹⁵ ma ba i tut tadav ra parau, ma ra parau i mama ogor pa ra matana vuvu, ave vungue upi ra ta na gogone ke. ¹⁶ Ma ba ave vilavilau bakit ta ra ta kikil ik, a iangina Klauda, i tup avet, ba ave al vake ra bot; ¹⁷ ma ba dia tar al vake ra bot, dia vi pamur ra parau; ma dia burut ba avet a vana taun ra Sirti, ma dia valure vue ra lavur magit marama liu, ma ra ta i gogone ke ra parau. ¹⁸ Ma tago a parau i dadadar na kaia ta ra ngala na vuvu, dia vue vadudu ra tabarikik ba i ga ningene; ¹⁹ ma ta ra vautuluna bung dia vue ma ra lima i diat ra lavur magit ai ra parau. ²⁰ Ma ba mangoro na bung ra matana keake ma ra umana tagul pa dia pupua, ma ra vuvu na kaia i tup avet, pa ta i nuk ia mulai ba avet a laun. ²¹ Ba i tar peal ra bung ba pa dia ga ian tana, Paulo i tur rikai livuan ta diat, ma i biti: Avat a tarai, gala ava ga tar valongore iau ba koko avat a vana irai mara Kreta gala ra kaina dari ma ra vovoloi pa na tup avat. ²² Ma go iau ting pa avat, ba koko avat a burut, pa ta tikai ta vavat na virua, a parau ka na virua. ²³ Tago tika na angelo kai nam ra God ba iau kana, ma iau toratorom tana, i tur piragu ra marum, ²⁴ ma i biti: Paulo, koko una burut; una tur boko ta ra mata i ra Kaisar; ma God i tar tul tar bula nam diat i tam, ava ti varagur ma diat, upi avat a laun par. ²⁵ Ma go, a tara na turagu, avat a balamat,

iau nurnur tai God ba na pait nina i tar ve iau tana. ²⁶ Dat a vana tadav boko tika na lolo.

²⁷ Ba i tar vinun ma a ivat na bungbung na marum, ma ra vuvu i kap vurvurbingitane avet ta ra ta, a iangina Adria, ba ra mutumut, a umana tena ta dia nuk ia, ba ave vanavana maravai tai ta gunan; ²⁸ ma dia valar ra maluluvina na ta, ma i a ura vinun na pokopokono; ba ra ik boko dia valar mule, ma i vinun ma ra ilima na pokopokono. ²⁹ Ma dia burut kan avet a vana taun ta mama, ma dia vue ra ivat na vakai mara ra muruna parau, ma dia kaina upi ra keake. ³⁰ Ma ba ra umana tena ta dia nuk upi ra nilop kan ra parau, ma dia tar pala vaba vue ra bot na ta, varogop ba diat a vung ta umana vakai ta ra luaina parau, ³¹ Paulo i biti tai ra luluai na vinarubu, diat ma ra tarai na vinarubu dari: Ona go diat dia lop kan ra parau, avat a mama laun. ³² Ma ra tarai na vinarubu dia kutu vue ra umana veveve ta ra bot, ma i bura ka. ³³ Ma ba i to na lar, Paulo i ting pa diat par ba diat a ian, i biti: Go a vinun ma ra ivat na bung ava kiki, ma ava vevel, pa ava ga en ta magit; ³⁴ ma go iau ting pa avat ba avat a ian upi avat a laun, tago pa ta pepe na ulu i vavat na virua kan ra ulu i ta tikai ta vavat. ³⁵ Ba i tar tatike dari, i tak pa ra gem, ma i pite pa God ta ra mata i diat par, ma i tabik ia, ma i ian. ³⁶ Ma diat par dia gugu, ma dia ian bula. ³⁷ Avet par ta ra parau a ivu mar ma lavurua na vinun ma laptikai na tarai. ³⁸ Ba dia tar maur, dia vairop vapapa ra parau, dia vue vadudu ra vit na ta.

A parau i virua

³⁹ Ba i keake, dia mama gire ilam ra gunan; dia gire ke tika na tungunana ma ra valian, ma dia biti ba i boina bar ba diat a vana ma ra parau tana. ⁴⁰ Ma dia pala vue ra umana vakai, dia vana kan diat na ta, ma dia pala: vue ra umana vinau ta ra ura vo tatatabai bula, ma dia al pala ra sel na lua upi na topa ra vuvu, ma dia tung upi ra valian. ⁴¹ Ma ba dia vana

ur ta ra gilgil na veo, a ta i varpalak tana, ra parau i kakarat ta ra veo, ma ra luaina parau i kor vatikai tana, ma ra muruna i tapamar ta ra karangap i ra bobol. ⁴² Ma ra tarai na vinarubu dia mainge ba da doko diat, di ga vi diat, kan ta umana diat a alir ur, ma diat a lop. ⁴³ Ma ra luluai na vinarubu i mainge pi na valaun Paulo, ma i tugal kadia mamainga; ma i kure ba diat, dia nunure ra nialir, diat a pil, ma diat a alir lua upi ra valian; ⁴⁴ ma ta ra umana diat a alir murmur ta ra umana pal a davai, ba ta ra lavur magit kai ra parau. Damana diat par dia laun ura ra valian.

28

Aro Melite

¹ Ma ba ave tar laun, ave matoto ba ra iang i nam ra lolo ba Melite. ² A tarai vakuku dia mari muka avet; dia voto ra iap ma dia agur pa avet par, tago a ngala na bata ma ra mudian. ³ Ma ba Paulo i tak pa ra vinvin davai, ma i vaulung ra iap me, a vui i vana rikai ta ra laplapiaran, ma i taba ta ra limana. ⁴ Ba ra tarai vakuku dia gire ra vui i tabataba ta ra limana, dia biti vargil dari: Go ra tutana a tena vardodoko bar, i laun kan ra ta, ma ra Balbali pa i vungue upi na laun. ⁵ Ma i vue pikire vue ra vui ta ra iap, ma vakir i kaina tana. ⁶ Dia nuk ia ba na ung, ma na bura mat vakaian; ba dia vavuan ma ra ki ung upi ia, ma pa ta kaina magit i tadav ia, dia nukpuku, ma dia biti ba tika na god.

⁷ A iang i ra luluai ta go ra lolo, Poplio, ma kana umana gunan dia ki ta go ra papar, ma i agur pa avet, ma i mari avet a utul a bung ta ra kubana. ⁸ Ma ra tama i Poplio i vava, i mait ma ra malamalapang ma ma ra balavana; ma Paulo i ruk tadav ia, ma i araring, ma i palagur ia ma ra ura limana, ma i valagar pa ia. ⁹ Ba i ga par dari, diat par dia mait ta go ra lolo dia vana tadav ia, ma i valagar pa diat; ¹⁰ ma diat bula, dia

manga ru avet ma mangoro na magit na variru; ma ba ave koa mulai dia tabar tule avet ma ra lavur magit i topa avet.

Kan Melite pi uro Rom

¹¹ Ba i ga par a utul a gai, ave vana ta ra parau maro Alekandria, i tar ung vue ra kilala na vuvu ta go ra lolo, kana vakilang Ra Ura Kanga. ¹² Ma ave pukai gil Sirakusa, ma ave ki abara a utul a bung. ¹³ Ma ave vana pa mabara urama Region, ma ra bung namur a taubar i vana rikai, ma ba i ga ningene ave pukai Potiolo; ¹⁴ ma ave tadav ta umana ekelesia abara; ma dia mari vake avet; ma ave ki pire diat lavurua na bung; damana ave vana uro Rom. ¹⁵ Ba ra umana ekelesia mabara dia tar valongore ra varvai ure avet, dia barat avet ara Tavul a Bung Apio, ma ara Tabautul a Pal na Vavagil; ba Paulo i gire diat, i pite pa God ma i gugu tana.

Aro Rom

¹⁶ Ba ave ga tar olo Rom, di nur tar Paulo ba dir a ki ma ta tika na tena vinarubu ba na balabalaure.

¹⁷ Ba i ga par a utul a bung, i oro varurue ra umana raprap kai ra Iudaia, ma ba dia pot varurung, i biti ta diat: A tara na turagu, pa iau ga vakaina ra tarai, ba ra lavur mangamangana kai ra lavur tama i dat; arama Ierusalem dia ga vi tar ika iau ta ra lima i ra tarai Rom; ¹⁸ ma ba dia ga tir iau, dia ga mainge ba diat a pala vue iau, tago pa ta vuna ba ina virua tana. ¹⁹ Ma ba ra Iudaia dia tugal bat diat, iau vatang upi ra Kaisar; ma vakir iau takun kaugu vuna gunan ma ta magit. ²⁰ Ma go ra vuna iau tar ting pa avat i tana, ba dat a varboboi, ma dat a tata bula; tago di ga vi iau ma go ra vivi na palariam, ure ra kini nunur kai ra Israel. ²¹ Ma dia biti tana: Pa ta buk maro Iudaia i tadav avet ure u, ma pa ta tura i vevet i ga pot ati upi na varveai tai ta kaina magit ure u. ²² Ma ave mainge, ba avet a valongore ra nuknukim

tam; tago ave nunure ba di tur bat go ra mangamangana lotu irai ta ra gunagunan par.

²³ Ba dia tar kubu tar kadia bung, dia kor pirana ta ra kubana; ma i pala ia ma i ve vakapa tar ia ta diat ra varkurai kai God, ma i ve vovo pa diat ma ra tinata na varkurai kai Moses, ma ta ra lavur propet bula ure Iesu; i tur pa ia ra malana ma i tuk tar ta ra ravian. ²⁴ Ma ta ra umana dia kapupi ra tinata i ga ve diat i tana, ma ta ra umana pa dia nurnur. ²⁵ Ba dia tar vartoto ure, dia vana, ba Paulo i tar tatike value ra kopono tinata dari: A dovotina ra Takodo na Tulungen i ga tatike tai Iesaia ra propet tadav ra umana tama i vavat lualua dari:

²⁶ “Una vana tadav go ra tarai, ma una tatike:

Avat a valavalongor ma ra talinga i vavat ma pa avat a matoto muka;

Avat a nana ma ra mata i vavat, ma pa avat a gigira ilam;

²⁷ Tago ra bala i go ra tarai i bira, Ma ra talinga i diat i vout, Ma dia ga vapula ra mata i diat; Kan diat a nana ma ra mata i diat, Ma kan diat a valongor ma ra talinga i diat, Ma kan diat a matoto ma ra bala i diat.

Ma kan diat a talil mulai, Ma ina valagar pa diat.”

²⁸ Ma go avat a nunure, ba di ga tulue go ra varvalaun kai God tadav ra lavur Tematana; diat a valongore bula.

[²⁹ Namur ta kana tinata, a umana Iudaia dia vana varbaiai, ma dia manga vartoto vargil.] ³⁰ Ma i ki ra ivu kilala ot ta ra pal i tokom pa ia, ma i vala pa diat par dia rukruk tadav ia, ³¹ ma i varveai ta ra varkurai kai God, ma i vartovo ta ra lavur magit ure ra Luluai Iesu Kristo, pa i burut tuna ma patana i tigel ia.

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI ROM

¹ Paulo, a tultul kai Iesu Kristo, di ga ting pa ia upi na apostolo, di ga tibe vaire vue ure ra bo na varvai kai God, ² nam i ga vatading value tana ma ra ngie i ra lavur propet ta ra Buk Tabu, ³ ure Natuna Iesu Kristo kada Luluai, nina di ga kava ma ra pal a pakana ta ra vuna tarai David, ⁴ ma ta kana nilaun mulai kan ra minat i ga vakilang vadekdek ia ba ia ra ongor na Natu i God, ta ra Tulungea i ra gomgom na mangamangana: ⁵ ure nina ave tar vatur vake ra varmari ma ra kiki na apostolo, upi ra lavur vuna tarai diat a vatur vake ra tinorom ta ra nurnur, ure ra iangina; ⁶ avat bula livuan ta diat, di ga ting pa avat upi avat kai Iesu Kristo; ⁷ tadav avat par ava ki Rom, a vakak na tarai kai God, di ga ting pa avat upi avat a umana tena gomgom: A varmari tadav avat ma ra malmal tai God, Tama i dat, ma ra Luluai Iesu Kristo.

A niaring na pite varpa

⁸ Go lua, iau pite pa kaugu God tai Iesu Kristo ure avat par, tago di vatavatang kavava nurnur ta ra rakarakan a gunagunan par. ⁹ Tago ra God nam ba iau toratorom tana ma ra tulungeagu ta ra bo na varvai kai Natuna, i nunure muka, ba pa iau ngo ma ra niaring ure avat, ¹⁰ ma ta kaugu niaring a bungbung iau lul God, upi ba tumu i mamainge damana, ina pait valar pa kaugu vinavana tadav avat. ¹¹ Tago iau mainge tuna ba ina gire avat, upi ina tul tar ta vartabar ta vavat ba na topa ra tulungea i vavat, upi na vapidikat avat; ¹² a kukuraina dari, ba dat a vamaram vargiline dat, ure kada nurnur, avat ure kaugu nurnur ma iau ure kavavat. ¹³ Ma pa iau mainge ba avat a tuptup, a tara na turagu, ba iau ga kumkubu milat,

ba ina tadav avat (ma tuk tar ta ra bung gori pa iau ga langalanga) upi ina gire ta vuai kaugu papalum pire vavat, da iau tar gire tai ta umana Tematana bula. ¹⁴ Kaugu ra tiniba muka ba ina varvai pire ra umana Elenas, ma pire ra enana tarai bula, pire diat dia kabinana ma diat dia tabobo. ¹⁵ Damana, iau iat, iau tar mainge tuna upi ina ve ra bo na varvai ta vavat bula ava ki Rom.

A dekdek i ra bo na varvai

¹⁶ Tago pa iau vavirvir ma ra bo na varvai; tago ia ra dekdek i God upi na valaun vapar diat dia nurnur; a te Iudaia lua, ma ra te Elenas bula. ¹⁷ Tago tana iat ra varvatakodo kai God i arikai ta ra nurnur upi ra nurnur; da di ga tumu ia: A umana tena takodo diat a laun ta ra nurnur.

A nirara kai ra tarai

¹⁸ Tago ra kankan kai God i tar vana rikai marama ra bala na bakut ure ra lavur varpam tadav God ma ra mangamangana ba pa i takodo pire ra tarai, nina dia taun bat ra dovotina ma ra mangamangana ba pa i takodo; ¹⁹ tago nam ra minatoto ure God ba na topa ra tarai i tar arikai ta diat; tago God i tar vateten tar ia ta diat. ²⁰ Tago ra lavur magit ure God ba pa dia vevene papa ra vunapai ra vavaki na rakarakan a gunagunan dia tar tur kapa ta ra mata i ra tarai tago ra lavur magit di ga vaki diat, dia vamototone diat ure ra dekdek i God ba pa na mutu, ma ba ia ra God tuna; ma damana pa dia langalanga muka; ²¹ tago ba dia tar nunure God, pa dia ga ru ia da i topa God, ma pa dia ga pite varpa pirana; dia ga nuknuk vakuku, ma i ga bobotoi ra tabobo na bala i diat. ²² Ba dia ga malamala tena kabinana, dia ga papaua vanavana, ²³ ma di ga pukue ra minamar i God, ba pa na nunure ra mareng na minat, upi na da ra malalar i ra tutana ba na mareng boko, ma ra malalar i ra umana beo, ma ra lavur leing ba a ivat ra kak i diat, ma ra lavur mangana dia kakakao ra pia.

²⁴ Kari go God i ga nur tar diat ta ra lavur magit i dur, nina i arikai ta ra lavur bilak na mamainga ta ra bala i diat, ba diat a vabilak vargiliane ra paka i diat; ²⁵ tago dia ga pukue ra dovotina ure God, ma dia ga kia vue ma ra vavaongo, ma dia ga manga ru ra magit God i ta vaki ia ma dia ga ongo tana, ma ta ra Tena Vavaki pata, nina i ti doan tukum. Amen.

²⁶ Kari go ra vuna God i ga nur tar diat ta ra lavur bilak na mamainga; tago kadia vaden dia ga kia vue nam ra mangamangana di ga vaki diat me ma nam ba pa i topa diat; ²⁷ ma damana bula ra tarai, dia ga vana kan ra vaden ma ra mengamangana tinulai, ma kadia kaina mamainga i ga malamalapang vargil, a tarai dia ga pait nam i bilak varurung ma ra tarai ka, ma ra vapuak, ba i ga topa ra kaina maukua i diat, i ga tadav diat muka.

²⁸ Ma tago dia ga ole upi diat a vatur vake ra minatoto ure God ta ra nuknuk i diat, God i ga nur tar diat ba diat a mur ra kaina nuknuk i diat, upi diat a pait nam ra lavur magit ba pa i topa ia; ²⁹ dia ga buka ma ra mangamangana gegagege, a lavur mangamangana ba pa i takodo, a varbat, ra kaina ninunuk; dia ga buka ma ra varngu, a vardodoko, a varpuapuai, a vaongo, avavagu; dia ga varvamaianao, ³⁰ dia ga varurai vargil, dia ga milmilikuane God, pa dia ga ruva, dia ga malamala luluai, dia ga tibuna pite pa diat mulai, dia ga pait vaarike ra lavur kalamana kaina mangamangana, dia ga piam vue ra umana tavu i diat, ³¹ pa dia ga minana, dia ga vatamam vue ra lavur magit dia ga kubu ia, pa ta bo na mangamangana, da nam di ga vaki ra tarai me, i ga ki ta diat, pa dia ga varmari; ³² dia ga nunure ra varkurai kai God, ba diat dia papait go ra lavur magit, diat a virua tana; ma vakir dia ga pait diat ika, dia mulaot bula ta diat, dia papait diat.

2

A varkurai kai God

¹ Damana pa u langalanga To An, ba u to ia bar, u varkurai; tago nam u kure ta ra tikai tana, u kure vakaina mule u tana; tago u nam u kure ta tikai, u papait bula nam ra lavur magit. ² Ma da nunure ba ra varkurai kai God i dovot muka pire diat dia papait nam ra lavur magit. ³ Ma dave u To An, u nam u kure diat dia papait nam ra lavur magit, ma u bula u papait diat, u biti vang ba ra varkurai kai God pa na tadav u? ⁴ Ba dave, u nuk piapiam laka ra pepeal bo na magit ta kana varmari ma kana kini vovovon ma ba pa i ga bali lulut kaum mangamangana, ma pa u nunure vang ba ra varmari kai God i varirap u ta ra nukpuku? ⁵ Ma tago i leo ra balam ma pa u nukpuku, u lu varurue mule ra ngala na kankan ta ure u upi ra bung na kankan ma ra bung ba da vaarike ra dovot na varkurai tana kai God; ⁶ nina ba na vapuak ra tarai par tikatikai da kadia lavur papalum; ⁷ diat dia ongor vatikai ma ra bo na papalum upi ra minamar ma ra variru ma ra nilaun tukum, na tul tar ra nilaun ba pa na mutu ta diat, ⁸ ma diat dia varpuapuai, ma pa dia torom ta ra dovotina, ma dia torom uka ta ra lavur mangamangana pa i takodo, a kankan ma ra ninunuk na bala kadik, ⁹ a kinadik ma ra niligur na tadav ra lavur tarai par dia pait ra kaina, a Iudaia lua ma ra Elenas bula; ¹⁰ ma ra minamar ma ra variru ma ra malmal tadav diat par tikatikai dia papait ra magit i boina, tadav ra te Iudaia lua ma tadav ra te Elenas bula; ¹¹ tago ra tarai dia varogop par ta ra mata i God. ¹² Tago diat par dia ga pait ra varpam ma pa ta boko ra tinata na varkurai, diat a virua ma pa da takun diat ma ra tinata na varkurai; ma diat par dia tar nunure ra tinata na varkurai ma dia tar pait ra varpam, da ga kure diat ta ra tinata na varkurai; ¹³ tago vakir diat dia valavalongore ra tinata na varkurai dia takodo ta ra mata i God, diat ika, dia pait ot pa

ra tinata na varkurai, da vatang diat ba dia takodo; ¹⁴ tago ona ra umana Tematana dia pait ot pa ra lavur magit i tur ta ra tinata na varkurai ta ra ko na nuknuk i diat ika ma pa ta tinata na varkurai boko pire diat, nam diat, ba pa dia vatur vake ra tinata na varkurai, diat ra varkurai ure diat mulai; ¹⁵ tago dia vaarike ra papalum kai ra varkurai di ga tumu ia ta ra bala i diat, kadia varkurai na bala i varvai dovot tana, ma ra lavur nuknuk i diat i kure pukpukue vakakaina diat, ma i valangalanga bula diat, ¹⁶ ta nam ra bung ba God na kure ra lavur magit na pidik kai ra tarai tana tai Iesu Kristo, varogop ma kaugu bo na varvai.

Ra tarai Iudaia ma ra tinata na varkurai

¹⁷ Ma ona u kap iang, ba Iudaia, ma u ki vovovon ta go ra tinata na varkurai, ma u ogogabut tai God, ¹⁸ ma u nunure kana mamainga, ma u kure ot pa ra lavur enana magit, tago u kabinana ta ra tinata na varkurai, ¹⁹ ma ona i tar ot muka ra nuknukim ure u, ba u a raprap kai ra umana pula, a kapa pire diat dia ki na bobotoi, ²⁰ a tena varvateten pire diat dia papaua, a tena vartovo pire ra umana kuramana, tago u vatur vake tika na mangana kabinana ma ra dovotina ta ra tinata na varkurai; ²¹ u nam, u tovo ta ra tikai, dave pa u tovo mule u laka? U nam, u varvai dari, ba, koko ta tutana na loalong, dave u, u loalong, ba pata? ²² U nam, u biti dari, ba, koko ta tutana na po, dave u, u po, ba pata? U nam u milikuane ra lavur tabataba, dave u, u long ta ra pal na lotu, ba pata? ²³ U nam, u langlang ma ra tinata na varkurai, dave u, u milikuane God, tago u piam kana tinata na varkurai, ba pata? ²⁴ Tago avat ra vuna kari a umana Tematana dia milikuane ra iang i God, da di ga tumu ia. ²⁵ Tago a dovotina, a pokakikil i vadongone u, ona u pait ot pa ra tinata na varkurai; ma ona u piam vue ra tinata na varkurai,

kaum pokakikil i varogopane u ma diat pa dia poko kikel. ²⁶ Damana ona nam ba pa i pokakikil na torom ta ra tinata na varkurai, dave pa da nuk ia ba i varogop ra pokakikil i tar tur tana? ²⁷ Ma ona tikai pa di poko kikel ia i ki damana iat varogop di ga kava, ma i pait ot pa ra tinata na varkurai, dave, pa na kure vakaina u laka, tago u tar vatur vake ra tinata na varkurai ma ra pokakikil i tur bula tam, ma u piam vue ra tinata na varkurai? ²⁸ Tago nam ba ra lavur vakilang dia tur ta ra pakana ka, vakir a te Iudaia; ma vakir ia ra dovot na pokakikil ona di pait ia ta ra i pakana ka; ²⁹ ma ona tikai i takodo ra balana, ia ra te Iudaia tuna nam; ma ra pokakikil tuna, nina ba i tur ta ra balana, ta ra tulungen, ma vakir nam di pait ia ka varogop ma ra matana buk ta ra tinata na varkurai; a tarai pa dia pite pa go, ma God ka i pite pa ia.

3

¹ Ba damana, ava ra magit ba ra vuna tarai Iudaia dia manga boina tana; ma ava ra magit i boina ta ra pokakikil? ² Mangoro na magit dia boina tana; ma go ia ra luaina, ba di ga nur tar ra tinata kai God ta diat. ³ Ma dave, ona ta ra na ta diat pa dia ga nurnur? Na pak laka tana ra dovotina kai God, tago dia ga ko iba upi ra nurnur? ⁴ Koko muka! Maia pa, boina ba na po rikai ba God i dovot ma ra tarai par dia vaongo; da di ga tumu ia dari:

“Upi na po ba i dovot kaum lavur tinata,
Ma upi una ongaongor ona u vana ta ra varkurai.”

⁵ Ma ona kada mangamangana ba pa i takodo i vaarike ra mangamangana takodo kai God, ava dat a tatike? Kan God pa i takodo bar, ona na babali na kankan ta dat? (Iau tata da ra mangamangana kai ra tarai.) ⁶ Koko muka! Damana, God na kure davatane ra rakarakan a gunagunan? ⁷ Ma ona ra dovotina kai God i tar manga arikai ma i tar vangala pa kana minamar ta go

kaugu vavaongo, ta ra ava di kure mule iau, da iau a tena varpam?
⁸ Ma pa i dari laka (da di vaongo pa avet, ma di biti ba ave tatatike): Dat a pait ra kaina magit, upi ra bo na magit na arikai tana? Ma ra varkurai na balbali i tadav diat i takodo muka!

Pa ta tikai ia ra tena takodo

⁹ Ava mulai? Da manga boina laka ta ni diat? Patana, vakir ure ta magit; tago lua da ga takun ot pa ra umana Iudaia ma ra umana Elenas bula ma ra varpam; ¹⁰ da di ga tumu ia dari: “Pa ta tikai i takodo, vakir ta tikai ka;

¹¹ Pa ta tikai matoto,
 Pa ta tikai i tikan upi God;

¹² Diat par dia tar vana rara, diat par pa dia boina ure ta magit;
 Pa ta tikai i pait ta bo na magit, patana, vakir ta tikai ka;

¹³ A kongkong i diat i da ra babang na minat i tapapa;

A karamea i diat i tar tatata na vavagu;

A taring, da kai ra vui i varvarpidik, i ki ra vavai ra bul na ngie i diat;

¹⁴ A ngie i diat i buka ma ra varvul ma ra tinata i mapak;

¹⁵ A kau i diat i vutvut upi ra var-dodoko;

¹⁶ A vinirua ma ra uliran i tur ta kadia lavur nga;

¹⁷ Ma pa dia ga nunure ra nga i ra malmal;

¹⁸ Pa ta bunurut ure God i tur ta ra luaina mata i diat.”

¹⁹ Ma da nunure muka go, ba ra lavur magit par a tinata na varkurai i tatike, i tatike ta diat dia tur ta ra vavai na tinata na varkurai; upi na paum bat ra ngie i diat par, ma upi na arikai ba ra rakarakan a gunagunan i rara parika ta ra mata i God; ²⁰ tago ure ra tinorom ta ra tinata na varkurai pa da vatakodo ta tikai ta ra luaina matana; tago ra tinata na varkurai i vakabara dat ure ra varpam.

Ra varvatakodo kai God

²¹ Ma go ra varvatakodo kai God, nina ba pa i vuna ta ra tinata na varkurai, i tar vana rikai, ma ra tinata na varkurai ma ra lavur

propet diat tar varvai dovot i tana; ²² a varvatakodo kai God iat ta ra nurnur tai Iesu Kristo kadiat par dia nurnur; tago pa dia enana varbaiai; ²³ tago diat par dia tar varpam ma dia iba upi ra minamar i God, ²⁴ di vatakodo vakuku diat ta kana varmari iat ure ra varkul na varvalaun kai Kristo Iesu; ²⁵ nina ba God i ga vaarike tar ia upi a varporong, ure ra nurnur ta ra gapuna, upi na vaarike ra takodo na varkurai kai God, tago i nur vue ke boko ra lavur varpam dia tar pait ia amana ta ra kini na varvamadudur kai God; ²⁶ iau biti upi na vaarike go gori kana takodo na varkurai; upi ia iat na takodo ma na vatakodo bula nina i nurnur tai Iesu. ²⁷ Akave la ta magit ba dat a vavagia pa dat i tana? Di tar kure vatukum vue. Ta ra varkurai ava? Ure ra varkurai na papalum vang? Patana; ure ke ra varkurai na nurnur. ²⁸ Damana da nuk ot pa ia, ba di vatakodo ra tutana ure kana nurnur ma vakir ta ra papalum i vuna ta ra tinata na varkurai. ²⁹ Dave God a God kai ra Iudaia ka laka? Vakir vang a God kai ra lavur Tematana bula? ³⁰ Maia, kai ra lavur Tematana bula; tago ia ra kopono God ka ba na vatakodo ra pokakikil ma ra nurnur, ma diat pa dia pokakikil ure ra nurnur. ³¹ Dave bar, da papait na punpun vue laka ra tinata na varkurai ma ra nurnur? Koko muka! Maia pa, da vatur vapidikat ia ka.

4

Abaraam ia ra bo na valavalar

¹ Ava dat a tatike ba Abaraam, tama i dat ta ra palapaka, i tar vatur vake? ² Tago ona di tar vatakodo Abaraam ure kana lavur papalum, kana ta magit ba na tibuna pite pa ia mulai tana; ma vakir ta ra mata i God. ³ Tago ava ra Buk Tabu i biti? “Abaraam i ga kapupi God, ma di ga luk tar ia tana ba ra mangamangana takodo.” ⁴ Ma go, nina i papalum pa di tul tar kana vapuak ure ra varmari, ure ke ra varkul. ⁵ Ma nina ba pa i papalum, ma i nurnur uka

tai nina i vatakodo ra tena varpam, di vataatang tar kana nurnur da ra mangamangana takodo.

⁶ Da David bula i varvai ure ra varvadoan kai nam ra tutana, ba God i vatang tar ra mangamangana takodo tana, ma i iba upi ra lavur bo na papalum, ⁷ i biti:

“Dia ti doan nam diat, ba di tar pun vue kadia lavur niol,
Ma di tar tuba kadia lavur varpam.

⁸ I ti doan nam ra tutana ba ra Luluai pa na vatang tar kana lavur varpam tana.”

⁹ Dave go ra nidoan, ure diat ika ra pokakikil, ba ure diat bula laka pa dia pokakikil? Tago di biti dari: Di ga vatang tar ra nurnur tai Abaraam da ra mangamangana takodo. ¹⁰ Di ga luk davatane tar ia? Ta nam ra kilala ba i ga tar pokakikil, ba ta nam ra kilala ba pa i ga pokakikil boko? Vakir ta ra kilala na pokakikil, i ga lua ka tana. ¹¹ Ma di ga tul tar ra vakilang na pokakikil tana, da ra vakilang na mulaot ure kana mangamangana takodo, nina i vuna ta ra nurnur ma i ga vatur vake ba pa i ga pokakikil boko; upi ia ra tama i diat par dia nurnur, ma pa dia pokakikil boko, upi da vatang tar bula ra mangamangana takodo ta diat; ¹² ma upi ia bula ra tama i diat ra umana pokakikil, diat nam dia tar pokakikil, ma dia murmur bula ra pal a kau i nam ra nurnur kai tama i dat Abaraam, nina i ga vatur vake ba pa i ga pokakikil boko.

Ta ra nurnur da vatur vake ra vavalima kai God

¹³ Tago ra varvatading ba na kale boko ra rakarakan a gunagunan, pa di ga tul tar ia tai Abaraam ba ta ra lavur bul mur tana ure ra tinata na varkurai, di ga tul tar ia ure ra varvatakodo ta ra nurnur. ¹⁴ Tago ona diat dia mur ra tinata na varkurai, dia kale ra varvatading, da pukue ra nurnur upi na magit vakuku, ma ra varvatading pa na topa ta magit; ¹⁵ tago ra kankan ia ra vuai ra tinata na varkurai; ma gala pa ta ra tinata

na varkurai, gala pa ta varpam bula.

¹⁶ Ure go i vuna ta ra nurnur, upi na vuna ta ra varmari; upi ra varvatading na dovot pire diat ra umana bul mur parika; vakir ta diat ika dia mur ra tinata na varkurai, ia diat bula ba kadia nurnur i varogop ma nam kai Abaraam, ra tama i dat par; ¹⁷ (da di ga tumu ia dari: Iau ga vaki u, upi u ra tama i ra do na vuna tarai) ta ra luaina mata i God, nina i ga nurnur tana, nina i valavalaun ra umana minat, ma i vataatang ra lavur magit pa dia ki, varogop ba dia tar ki. ¹⁸ Ma i ga nununuk ung ma ra nurnur ba pa i gire boko ta magit, upi ia ra tama i ra do na vuna tarai, da nam di tar vatading value tana dari: Na damana ra lavur bul mur tam. ¹⁹ Ma pa i ga turatura kana nurnur, ba i ga nuk pa ra pakana nam i ga varogop ma ra minat (tago i ga to na laun pa ra mar na kilakilala), ma ra tatal na bul kai Sara i ga da ra minat; ²⁰ maia pa, i ga nuk pa ra varvatading kai God, ma pa i ga palupel ma ra tamtavun, i ga padikat vanavana ure ra nurnur, ma i ga pite varpa tadav God. ²¹ Ma i ga ot muka ra nuknukina, ba God na pait valar pa nam i tar vatading value me. ²² Kari di ga luk tar ia tana ba ra mangamangana takodo. ²³ Ma go pa di ga tumu ia ure ke, ba di ga luk tar ia tana, ²⁴ di ga tumu ia bula ure dat, dat ba da kure tar ia ta dat, ona da nurnur tai nina i ga vatut pa mule Iesu kada Luluai kan ra minat, ²⁵ nina di ga tul tar ia ure kada lavur nirara, ma di ga vatut pa ia mulai upi da vatakodo dat.

5

Da ki na malmal ma God

¹ Tago di tar vatakodo dat ure ra nurnur, da ki na malmal ma God tai kada Luluai Iesu Kristo; ² ure nina bula da tar olo ure ra nurnur ta go ra varmari da ki tana gori; ma da gugu ta ra kini nunur upi ra minamar i God. ³ Ma vakir go kaka, da gugu bula ta ra lavur magit

dia varmonong; tago da nukure ba ra lavur magit dia varmonong dia vatavua ra kini vovovon; ⁴ ma ra kini vovovon i vangala pa ra kini patuan; ma ra kini patuan i vangala pa ra kini nunur; ⁵ ma ra kini nunur pa ta vavirvir na vana rikai tana; tago ra Takodo na Tulungen, nina di ga tul tar ia ta dat, i tar lolonge ra varmari kai God ta ra bala i dat. ⁶ Tago ba da ga malmalu boko, ba i ga ot ra kilala, Kristo i ga mat upi ra lavur tena varpam. ⁷ Tago i papait na dekdek pire tikai upi na mat bat ta takodo na tutana; ma kan ta tikai na mat bat ta tutana ba i boina kakit ra maukuana. ⁸ Ma God i vatada tar kana varmari tadav dat, dari, tago ba da ga ki boko ta ra varpam, Kristo i ga mat upi dat. ⁹ Ma go, tago di tar vatakodo dat ure ra gapuna, da ga valaun muka dat kan ra kankan kai God tana. ¹⁰ Tago ona di ga vamaram pa mule dat tadav God ma ra minat kai Natuna, ba da ga ebar boko kan ia, i kat muka, ba gori, tago da tar varmaram me, da valaun dat ure kana nilaun; ¹¹ ma pa i ot boko, tago da gugu bula tai God ure kada Luluai Iesu Kristo, nina da tar vatur vake ra kini na varmaram tana.

Adam ma Kristo

¹² Io, da ra varpam i tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan ure tika na tutana ma ra minat ure ra varpam; ma da ra minat i tar vana tadav ra lavur tarai par, tago dia tar varpam par; ¹³ tago amana ba pa ta ra tinata na varkurai boko, a varpam i ga tur ta ra rakarakan a gunagunan, ma pa di kure tar ra varpam ba pa ta ra tinata na varkurai. ¹⁴ Ma a dovotina a minat i ga kure ra tarai papa ra kilala i Adam ma tuk tar ta ra kilala i Moses, ma diat bula pa dia ga rara ta ra mangamangana varogop nam Adam i ga rara tana, ia ra malalar i nina ba na ga pot. ¹⁵ Ma ra bunura ma ra vartabar na varmari pa dir vardada. Tago ona ra mangoro dia tar mat ure ra bunura kai tikai, i dovot muka ba ra varmari kai God ma ra vartabar

ba i vuna ta ra varmari kai ra kopono tutana, Iesu Kristo, i tar pepeal muka tadav ra mangoro. ¹⁶ Ma ra vartabar dir enana varbaiai ma ra varpam kai ra kopono ko; tago ra varkurai i ga arikai upi ra balbali tai ra kopono ko; ma ra vartabar na varmari upi na vuna ta ra varvatakodo ta ra do na bunura. ¹⁷ Tago ona ra minat i ga kure ra tarai ure ra bunura kai tika na tutana, a dovot muka diat, dia alube pa ra pepeal varmari ma ra vartabar na varvatakodo, diat a varkurai ta ra nilaun ure tikai, ia nam Iesu Kristo. ¹⁸ Varogop da ure ra bunura kai tikai a varkurai na balbali i tar tadav ra tarai par, damana bula ure ra mangamangana takodo kai tikai a vartabar na varmari i ga tadav ra tarai par upi ra varvatakodo na nilaun. ¹⁹ Tago da ure ra varpam kai tikai di vatur vaarike ra mangoro na tena varpam, damana bula ure ra tinorom kai tikai da vatakodo ra mangoro tana. ²⁰ Ma ra tinata na varkurai i ga vana rikai maravut upi na vaarike vapeal ra lavur bunura; ma ta, nam ba ra mangamangana varpam i ga pepeal, a varmari i ga manga pepeal kakit; ²¹ Upi da ra varpam i tar varkurai ma ra minat, damana bula a varmari na varkurai ma ra mangamangana takodo upi ra nilaun tukum ure Iesu Kristo kada Luluai.

6

Dan mat kan ra varpam ma da laun tai Kristo

¹ Dat a tatike ra ava mulai? Dat a ki vang ta ra varpam, upi na pepeal tana ra varmari kai God? ² Koko muka! Tago dat, da tar mat kan ra varpam, dat a kiki dave mulai tana? ³ Dave, pa ava nunure laka ba dat par, da tar baptaiso tai Iesu Kristo, da tar baptaiso tar ta kana minat? ⁴ Damana di tar punang varurungane dat me, ure ra baptaiso ta ra minat; upi, da di tar vatut pa Kristo kan ra minat ta ra minamar i Tama i dat, damana bula i kat muka ba dat a vanavana ma ra nilaun

kalama. ⁵ Tago ona di tar vatumurot dat me ta ra malalar i kana minat, na damana bula pire dat ure kana nilaun mulai kan ra minat; ⁶ da nunure go, ba ra maulana tutana ta dat di ga ot vatokobe varurung me ta ra bolo, upi da kamare vue ra paka i ra varpam, upi papa gori koko dat mulai ra umana vilavilau kai ra varpam; ⁷ tago nina i tar mat, di tar valangalanga nam kan ra varpam.

⁸ Ma ona da tar mat varurung ma Kristo, da nurnur, ba dat a laun varurung bula me; ⁹ da nunure go, tago di tar vatut pa mule Kristo kan ra minat, pa na mat mulai; a minat pa na kure mule. ¹⁰ Tago ra minat i ga mat i tana, i ga vakopono mat ure ra varpam; ma nam ra nilaun i laun tana, i lalaun ure God. ¹¹ Damana avat bula, avat a nuknuk pa avat ba ava tar mat tuna kan ra varpam; ma ba ava tar laun upi God tai Kristo Iesu.

¹² Koko avat a nur tar ra varpam upi na kure ra paka i vavat nina ba na ga mat boko, upi avat a torom ta ra lavur kaina mamainga i ararikai tana; ¹³ ma koko avat a tul tar ra vuvur magit ta ra paka i vavat upi ra vargal kai ra varpam; avat a tul tar avat tai God, da ava tar laun mulai kan ra minat, ma avat a nur tar ra vuvur magit ta ra paka i vavat upi ra vargal na mangamangana takodo ure God. ¹⁴ Tago ra varpam pa na vatur vake ra varkurai ure avat; tago pa ava tur ra vavai ra tinata na varkurai, ava tur ra vavai ra varmari.

A umana vilavilau kai ra varpam

¹⁵ Ava mulai? Dat a varpam vang tago da tur ra vavai ra varmari, ma pata ra vavai ra tinata na varkurai? Koko muka! ¹⁶ Pa ava nunure vang, ba ari ava tul tar avat upi ra umana vilavilau kai tikai upi avat a torom tana, a dovotina, avat ra umana vilavilau kai nam ava toratorom tana; ba kai ra varpam upi ra minat, ba kai ra tinorom upi ra mangamangana takodo?

¹⁷ Ma da pite pa God, tago lua boko avat ra umana vilavilau kai ra varpam, ma gori ava tar torom ma ra bala i vavat ta nam ra mangana vartovo ba di tar valaun tar avat i tana; ¹⁸ ma tago di tar valangalanga avat kan ra varpam, di tar pukue avat upi ra umana vilavilau kai ra mangamangana takodo.

¹⁹ Iau tata da ra mangamangana kai ra tarai, tago ra binilua ta ra paka i vavat; tago, da ava ga tul tar ra vuvur magit ta ra paka i vavat upi diat a umana vilavilau kai ra mangamangana i dur ma ra varpam upi ra varpam, damana bula avat a tul tar ra vuvur magit ta ra paka i vavat parika gori upi diat a umana vilavilau kai ra mangamangana takodo upi ra varvagomgom. ²⁰ Tago amana, ba avat ra umana vilavilau boko kai ra varpam, ava ga langalanga kan ra mangamangana takodo. ²¹ Ta nam ra kilala ava ra vuai vavat ta nam ra lavur magit, nina ba ava vavirvir tana gori? Tago ra mutuai nam ra lavur magit a vinirua. ²² Ma gori, tago di tar valangalanga avat kan ra varpam, ma di tar pukue avat upi ra umana vilavilau kai God, ava vatur vake ra vuai vavat upi ra varvagomgom, ma ra mutuaina a nilaun ba pa na mutu. ²³ Tago ra vapuak ure ra varpam ia ra minat; ma ra vartabar na varmari kai God ia ra nilaun ba pa na mutu ure Kristo Iesu kada Luluai.

7

A tinata valavalar ta ra kini na tinaula

¹ Dave, pa ava nunure laka, a tara na turagu (tago iau tata pa ra tarai nina dia nunure ra tinata na varkurai), ba ra tinata na varkurai i kure ra tutana ta ra kilakilala i laun tana? ² Tago nam ra vavina ba ta tutana i tar ben ia, a varkurai i vi varurue dir ma kana tutana ta ra kilakilala i laun tana; ma ona i mat kana tutana, a vavina i tar langalanga kan ra varkurai na tinaulai. ³ Damana ba kana tutana i laun boko, ma ta ra

tutana i ben ia, da vatang ia ba a tena nipo, ma ona kana tutana i tar mat, i langalanga kan ra varkurai, ma ona ta ra tutana i ben ia, vakir da vatang mule ba a tena nipo. ⁴ Damana, a tara na turagu, avat bula, ava tar mat ta ra tinata na varkurai ure ra paka i Kristo; upi da vi guve avat ma ta ra tikai, nina iat di tar vatut pa ia kan ra minat, upi dat a vuai ra vuai dat ure God. ⁵ Tago ba da ga ki boko ta ra mangamangana ai ra paka i dat, ra lavur kaina mamainga dia vuna ta ra tinata na varkurai, dia ga ongor ta ra vurvur magit ai ra paka i dat, upi diat a vuai ra vuai diat upi ra minat. ⁶ Ma go di tar valangalanga dat kan ra tinata na varkurai, tago da tar mat kan nam i ga vi vake dat; ma damana da torom ma ra kalamana mangana tulungen, ma vakir ta ra maulana maukua i ra tinata ka.

A varkurai ma ra varpiam

⁷ Ava vang dat a tatike? Dave, a tinata na varkurai, ia ra varpiam vang? Koko muka. Ma a dovotina, gala pata ra tinata na varkurai, gala pa ina ga nunure ilam ra varpiam; na gala ra tinata na varkurai pa i ga tatike dari: Koko i puruai ra balam upi ta magit kai tikai, gala pa iau ga nunure ra varbat upi nam ra magit; ⁸ ma ra tulungea i ra varpiam, tago i dekdek ure ta vartulang, i ga vatavua ra lavur kaina mamainga tagu; tago gala pa ta ra tinata na varkurai, gala ra tulungea i ra varpiam na mat ika. ⁹ Ma lua, ba pa ta boko ra tinata na varkurai, iau ga laun; ma ba i ga vut ra vartulang, ra tulungea i ra varpiam i ga lagar mulai, ma iau ga mat; ¹⁰ ma ra vartulang, di ga tul tar ia ure ra nilaun, iau tar matote muka ba i vuna ta ra minat; ¹¹ tago ra tulungea i ra varpiam, i ga dekdek ta ra vartulang, i ga vagu pa iau, ma i ga ubu iau me.

¹² Damana ra tinata na varkurai i gomgom, ma ra vartulang i gomgom, ma i takodo, ma i vakak. ¹³ Dave bar, nam i boina, i ga vuna vang ta kaugu minat? Koko muka. Ra varpiam

i ga vuna ta ra minat tagu, upi na pada muka ba ia ra varpiam, ma i ga vatavua ra minat tagu ma ra magit i boina; upi ba ure ra vartulang na pada muka ba ra varpiam i manga bilak vurakit.

A ura mamainga kai ra tutana

¹⁴ Tago da nunure ba ra tinata na varkurai ia ra magit na tulungen; ma ga iau, iau a tutana vakuku, a palapaka ka, iau a vilavilau kai ra varpiam. ¹⁵ Tago nam ra magit iau pait ot pa ia, pa iau nunure; tago nam ra magit iau mainge, pa iau pait ot pa nam; ma ra magit i milmilikuan tagu, nam iau pait ot pa ia. ¹⁶ Ma ona iau pait ot pa nam, ba pa iau mainge, iau mulaot ta ra tinata na varkurai ba i vakak muka. ¹⁷ Ma go muka, vakir iau mulai, iau papait ia, ra tulungea i ra varpiam, i ki tagu, i papait ia. ¹⁸ Tago iau nunure, ba pa ta bo na magit i ki tagu, dari, pa i ki ta ra pal a pakagu; tago ra bo na mamainga i tur ta ra balagu, ma pa ta niuvia i ki tagu, upi ina pait ot pa nam i boina. ¹⁹ Tago ra bo na magit, nina iau mainge ba ina pait ia, iau mama pait ia; ma ra kaina magit, nina ba pa iau mainge ba ina pait ia, iau papait muka nam. ²⁰ Ma ona iau pait ot pa nam, ba pa iau mainge ba ina pait ia, vakir iau mulai iau pait ia, a tulungea i ra varpiam tagu i papait ia. ²¹ Damana iau gire ra varkurai dari: A dovotina iau mainge ina pait ra magit i boina, ma ra mangamangana i milmilikuan ka i ki tagu. ²² Tago iau gugu ta ra varkurai kai God ma ra kalamana tutana tagu, ²³ ma iau gire ta ra enana varkurai bula ta ra pakapakagu, ma i varvarubu ma ra varkurai ta ra nuknukigu, ma i kap vavilavilau tar iau ta ra varkurai na varpiam i tur ta ra pakapakagu. ²⁴ Ea, iau a malari na tutana iau! To ia na valaun pa iau kan ra paka i go ra minat? ²⁵ Iau pite pa God tai Iesu Kristo kada Luluai. Damana iau, iau torom ta ra varkurai kai God ma ra nuknukigu; a ra pakagu i torom ta ra varkurai kai ra varpiam.

8

A nilaun ta ra Tulungen

¹ Kari pa ta ra varkurai na balbali mulai ure diat dia ki tai Kristo Iesu. ² Tago ra varkurai kai ra Tulungea i ra nilaun tai Kristo Iesu i tar valan-galanga iau kan ra varkurai i ra varpam ma ra minat. ³ Tago nam ba ra tinata na varkurai i ga mama pait ia, tago ra palapaka i ga vabiluane, God i ga kure vakaina ra varpam ta ra palapaka, ba i ga tulue Natuna iat varogop ma ra kaina paka i ra tarai, ma ure ra varpam, ⁴ upi da pait ot pa ra lavur vartulang ta ra tinata na varkurai ta dat, dat, ba pa da mur ra ninunuk na paka i dat, da mur uka ra tulungen. ⁵ Tago diat, dia mur ra palapaka, dia nuk vaticene pa ra lavur magit ai ra palapaka; ma diat dia mur ra tulungen, dia nuknuk pa ra lavur magit na tulungen. ⁶ Tago a nuknuk i ra palapaka ia ra minat nam; ma ra nuknuk na tulungen, ia ra nilaun ma ra malmal; ⁷ tago a nuknuk i ra palapaka dir ebar ma God; tago pa i vamolo tar ia ta ra varkurai kai God, ma i mama pait valar pa ia; ⁸ ma diat, dia mur ra ninunuk ai ra palapaka, God pa i gugu ta diat. ⁹ Ma avat, pa ava mur ra ninunuk na palapaka, ava mur uka ra tulungen, ona ra Tulungea i God i ki ta vavat. Ma ona ta tutana pa i vatur vake ra Tulungea i Kristo, vakir kai Kristo nam. ¹⁰ Ma ona Kristo i ki ta vavat, a palapaka i tar mat ure ra varpam; ma ra tulungen i lalaun ure ra mangamangana takodo. ¹¹ Ma ona ra Tulungea i nina i ga vatut pa mule Iesu kan ra minat i ki ta vavat, nina i ga vatut pa mule Iesu kan ra minat na valaun pa bula ra paka i vavat, ba na ga mat boko, ure ra Tulungeana i ki ta vavat.

¹² Damana, a tara na turagu, dat ra umana tena kinakang, vakir ure ra palapaka upi dat a mur ra lavur mangamangana ai ra palapaka; ¹³ tago gala ava mur ra lavur mangamangana ai ra palapaka, gala avat a mat ika; ma ona avat a doko ra

lavur mangamangana ai ra palapaka ma ra tulungen, avat a laun muka. ¹⁴ Tago diat par ba ra Tulungea i God i lue rap diat, diat ra umana natu i God muka. ¹⁵ Tago pa ava ga alube pa ra tulungea i ra kini na vilavilau upi avat a burut mulai; ma ava tar alube pa ra tulungea i ra kini na bartamana, nam da oraoro tana dari: Aba, Tama. ¹⁶ A Tulungen iat dir mulaot varurung ma ra tulungea i dat, ba dat ra umana natu i God; ¹⁷ ma ona dat ra umana natuna, dat bula a tarai na kakalai; a tarai na kakalai kai God, upi dat a kakalai varurung ma Kristo tana; ona da kairane varurungane ra kinadik me, upi da vadoane guve dat me.

A minamar ba da vaarike boko pire ra tarai

¹⁸ Tago iau nuk ia, ba pa i topa ia, ba da valarue ra lavur kinadik ta go ra kilakilala ma ra minamar ba da ga vaarike boko pire dat. ¹⁹ Tago ra lavur magit di ga vaki diat, dia kiki ungun ma ra dekdek na mamainga upi da vaarike boko ra umana natu i God. ²⁰ Tago vakir ta kadia mamainga di ga vamolo tar ra lavur magit na vavaki, i ga vuna tai nina iat i ga vamolo tar diat, ure ra kini nunur dari, ²¹ ba da valaun pa boko ra lavur magit par di ga vaki ia kan ra kini na vilavilau ta ra binilua, upi ra minamar i ra kini langalanga kai ra umana natu i God. ²² Tago da nukure ba ra lavur magit na vavaki par dia vueir varurung, ma dia kairane muka ra kinadik da ra kinadik na kinakava ma i tuk tar gori. ²³ Ma vakir diat ika, tago dat bula, da tar vatur vake ra luaina vuai e ta ra Tulungen, dat iat muka, ra tulungea i dat i oir, tago da ungun pa ra rana ba da pait ot pa kada kini na bartamana, a kukuraina dari, a varvalaun ure ra paka i dat. ²⁴ Tago di tar valaun dat ta ra kini nunur; ma ba da ki nunur upi ra magit da gire, vakir ia ra kini nunur tuna nam; tago nam ra magit ba ta tutana i gire, na ki nunur upi ia mulai ta ra ava? ²⁵ Ma ona da ki

nunur upi ra magit pa da tia gire, io, da ungunng pa ia ma pa da urur upi ia.

²⁶ Damana bula ra tulungen i vator dat ure ra magit da pagolngol tana; tago dat, pa da nunure ra magit i topa dat upi dat a lul upi ia; ma ra Tulungen iat i araring ure dat ma ra vuavueir ba pa da vatang ot pa ia; ²⁷ ma nina i gire ot pa ra bala i dat, i nunure ra nuknuk i ra Tulungen, tago i araring ure ra umana tena gomgom vada ra mamainga kai God. ²⁸ Ma da nunure ba ra lavur magit par dia papalum rangup upi diat a vadongone diat dia mari God, diat muka di tar oro pa diat varogop ma kana mamainga. ²⁹ Tago diat i tar nunure value diat, i ga tibe value diat bula upi diat a varogop ma ra malalar i Natuna, upi ia ra luaina iat pire diat ra do na barturana; ³⁰ ma diat i ga tibe value diat, i ga oro pa bula diat; ma diat i ga oro pa diat, i ga vatakodo bula diat; ma diat i ga vatakodo diat, i ga mar bula diat.

A varmari kai God tai Iesu Kristo

³¹ Ava dat a tatike vang ure go ra lavur magit? Ona dat da varirivut ma God, to ia kada ebar? ³² Nina ba pa i ga balahre vake Natuna, ma i ga tul tar ia ure dat par, dave bar, pa na tul varurungane tar ia laka ra lavur magit par bula me? ³³ Nam diat, ba God i ga pilak pa diat, to ia na takun diat ma ta magit? God iat i varvatakodo; ³⁴ to ia nam ba na kure vakakaina? Kristo Iesu bar, nina i ga mat, maia pa, di ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ma i kiki ta ra lime tuna God, ma i araring bula ure dat? ³⁵ To ia na varbaiane dat ma ra varmari kai Kristo? A lavur magit na varmonong laka, ba ra bunurut, ba ra varvatagiliman, ba ra kipakan, ba ra niiba upi ra mal, ba ra kini ta ra kikinit vakai, ba ra pakat na vinarubu? ³⁶ Vada di ga tumu ia:

“Di dokodoko avet ure u ta ra bungbung na keake ma ra marum;

Di nuk varogopane avet ma ra umana sip da ure ra var-dodoko.”

³⁷ Ma da mamanga uviala ta go ra lavur magit tai nina i ga mari dat.

³⁸ Tago i tar ot muka ra nuknukigu dari, ba ra minat, ba ra nilaun, ba ra lavur angelo, ba ra lavur varkurai, ba ra lavur magit go kari, ba ra lavur magit ba na ga pot namur, ba diat dia dekdek, ³⁹ ba ra magit i tuluai, ba ra magit i lulur, ba ta enana magit bula di ga vaki ia, pa diat a ongor upi diat a varbaiane dat ma ra varmari kai God, nina ba tai Kristo Iesu kada Luluai.

9

God ma kana tarai

¹ Iau tatike ra dovotina tai Kristo, pa iau vaongo, ma ra varkurai ta ra balagu i varvai maravut iau tai ra Takodo na Tulungen, ² ba i ngala kaugu takunuan, ma i kadik vatikai ra balagu. ³ Tago iau tar to na mainge ba da pala vatagiliman varbaiane amir ma Kristo ure ra umana turagu, a umana niurugu tuna ta ra palapaka; ⁴ diat ra tarai Israel, kadiat nam ra kini na bartamana, ma ra minamar, ma ra lavur kunubu, ma ra vartabar ma ra tinata na varkurai, ma ra kunudar pire God, ma ra lavur tinata na varvatading; ⁵ kadiat ra umana patuana, ma ta kadia vuna tarai Kristo i ga vana rikai ma ra pal a pakana, nina i lia vurakit ta ra lavur magit parika. Ia God, da pite pa ia pa na mutu. Amen.

⁶ Ma pa i varogop ba i tar paak ra tinata kai God. Tago diat a Israel vakir diat a Israel parika; ⁷ ma vakir tago diat ta ra vuna tarai Abaraam di ga oro pa diat; dari ke: A vuna tarai Isak iat da vatang ia ba kaum vuna tarai. ⁸ A kukuraina dari: Nam diat ra umana bul ba Abaraam i ga vangala diat, vakir diat ra umana natu i God, ia kaka ra umana natu i ra varvatading iat da vatavatang diat ba ra umana bul mur. ⁹ Tago ia ra tinata na varvatading: Ta ra e dari ina ga pot, ma Sara na vatur vake ta

natuna a tutana. ¹⁰ Ma vakir nam uka; go bula: Rebeka ba i tar lalau pa ra bul tai tikai, tai tama i dat Isak iat, ¹¹ tago ra ura natuna ba pa di ga kava boko dir, ma pa dir ga pait boko ta magit i boina, ba ta magit i bilak, ¹² di ga tatike tai ra vavina dari: A luaina na kudar tai ra muruna (upi na tur vatikai ra mamainga kai God da ra pipilak, vakir ure ra papalum, ia kaka ure nina iat i varting). ¹³ Da di ga tumu ia: Iau tar mari Iakob, ma iau ga pidimuane Esau.

¹⁴ Ava dat a tatike? A mangamangana nirara i tur laka pire God? Koko muka. ¹⁵ Tago i biti tai Moses: Ina mari diat iau mainge ba ina mari diat, ma na madu ra balagu ure diat iau mainge ba na madu ra balagu ure diat. ¹⁶ Ma damana pa i vuna tai nam i mamainga, ba tai nam i vutvut, tai God kaka iat ra tena varmari. ¹⁷ Tago ra Buk Tabu i biti tai Parao: Ure ni ra vuna iat iau ga vaki u, upi ina vaarike ra dekdekigu tam, ma upi ra iangigu na rararang rikai ta ra rakarakan a gunagunan par. ¹⁸ Damana i mari diat i mainge ba na mari diat, ma i valeo ra bala i diat i mainge ba na valeo ra bala i diat.

A kankan kai God ma kana varmari

¹⁹ Kan una biti tagu dari: Ta ra ava i varvartakun boko? Tago to ia na tur bat kana mamainga? ²⁰ Koko damana, u ra tutana, to ia u, upi una tata babali tai God? Dave, a magit di tar pait ia, na biti laka ta nina i ga pait ia dari: Ta ra ava u ga papait iau dari? ²¹ Ba dave, a tena pait la na pia, pa i kure vang nam ra pia maumau laka, upi na pait ta la ure ra papalum i ruru, ma ta ra la ure ra papalum ba pa i ruru ma ra kopono pakana pia? ²² Ma i dave, ona God, tago i mainge ba na vaarike kana kankan, ma upi dat a nunure ra dekdekina, i ga nur vavuan vue nam ra lavur la na kankan dia ga topa ra vinirua, ²³ upi na vaarike ra pepeal bo na magit ta kana minamar ta ra

umana la na varmari, diat nam i ga mal value diat upi ra minamar, ²⁴ dat nam, i tar oro pa dat, ma vakir ta diat ika ra Iudaia, ta diat bula ra lavur Tematana? ²⁵ Da i tatike bula ta ra buk kai Osea:

“Ina vatang diat kaugu tarai, nina diat, ba amana vakir diat kaugu tarai boko;

Ma a vakavakak, nina ba pa di ga mari ia boko.

²⁶ Ma na damana, ba ta nam ra gunan ba di ga tatike ta diat tana:

Vakir avat kaugu tarai,

Ta nam muka da ga vatang diat ba ra umana natu i God i lalaun.”

²⁷ Ma Iesaia i oraoro bula ure ra Israel: Ona ra lavur natu i Israel diat a pepeal da ra veo ra valian ika, a ibaiba ka ta diat da ga valaun ia;

²⁸ tago ra Luluai na pait ot pa kana tinata, na vapar ia ma na vargat vue.

²⁹ Ma, da Iesaia i ga tatike lua, dari:

“Gala ra Luluai Sabaot pa i ga nur tar ra vakubur ta dat,

Gala dat a varogop ma Sodom, ma da gala varogopane dat ma Gomora.”

A tarai Israel ma ra bo na varvai

³⁰ Ava mulai dat a tatike? Ba ra umana Tematana, diat pa dia ga ongaongor upi ra mangamangana takodo, dia tar ko rikai tadav ra mangamangana takodo, nina ra mangamangana takodo muka ba i vuna iat ta ra nurnur; ³¹ ma diat ra Israel, tago dia ongaongor upi ra varkurai kai ra mangamangana takodo, dia ga ki pit upi nam ra varkurai. ³² Ta ra ava? Tago vakir dia ga tikan upi ia ma ra nurnur, dia ga tikan upi ia ka ma ra lavur papalum. Dia ga tutukai ta ra vat na tukatukai: ³³ da di ga tumu ia dari:

“Gire, iau vung ra vat na tukatukai ma ra timul a vat ta ra gunan Sion:

Ma diat dia nurnur tana, pa diat a vavirvir.”

10

¹ A tara na turagu, go ra mamainga i tur ta ra balagu, ma kaugu nilul

vovo pire God ure ra Israel, ba da valaun pa diat. ² Tago iau varveai dovot ure diat. ba tikai ra vargat ure God i tur pire diat, ma pa i da ra kabatau. ³ Diat, tago dia tuptup ure ra varvatakodo kai God, ma dia tikan upi diat a vatur vapatuan vake ke kadia mangamangana takodo iat, pa dia ga vamolo tar diat ta ra varvatakodo kai God. ⁴ Tago Kristo iat ia ra mutuai ra tinata na varkurai upi ra varvatakodo kadiat par dia nurnur.

A varvalaun kai ra tarai par

⁵ Tago Moses i tutumu ure ra varvatakodo ta ra tinata na varkurai dari: Ba ta tutana i pait ot pa go ra lavur magit na laun ure diat. ⁶ Ma ra varvatakodo ta ra nurnur i biti dari: Koko u tatike dari ta ra balam: To ia na tutua urama ra bala na bakut? (a kukuraina dari, upi na agure vaba Kristo marama liu); ⁷ ba: To ia na vana ba ura iat? (a kukuraina, upi na agure vatutua Kristo kan ra minat). ⁸ Ma i tatike ra ava? A tinata i maravai piram, i ki ka ta ra balam; ia ra tinata na nurnur, nina ave varvai tana; ⁹ tago ona una varvai dovot ma ra ngiem ure Iesu, ba ia ra Luluai, ma una nurnur tuna ta ra balam ba God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, da ga valaun u; ¹⁰ tago a tarai dia nurnur upi ra varvatakodo ma ra bala i diat; ma dia varvai dovot bula ma ra ngie i diat upi ra varvalaun. ¹¹ Tago ra Buk Tabu i biti: Nina iat muka i nurnur tana pa na vavirvir. ¹² Tago ra Iudaia ma ra Elenas pa dia enana varbaiai; tago ra kopono Luluai ia ra Luluai i diat par, ma i vapealane ra vartabar tadav diat par dia kail pirana. ¹³ Tago nina i kail upi ta iang i ra Luluai, da ga valaun pa ia. ¹⁴ Ma diat a kail davatane upi nina ba pa dia ga nurnur tana? Ma diat a nurnur dave tai nina ba pa dia ga valongore? Ma diat a valongore davatane ba pa ta tena varveai? ¹⁵ Ma gala pa di togue diat, diat a gala varvai dave? Da di ga tumu ia dari: I mariringian ra kau i

diat, dia kapkap ra bo na varveai ure ra lavur vakak na magit!

¹⁶ Ma pa dia ga torom par ta ra bo na varvai. Tago Iesaia i tatike dari: Luluai, to ia laka i ga kapupi kaveve varvai? ¹⁷ Damana ra nurnur i vuna ure ra valavalongor, ma ra valavalongor ure ra tinata kai Kristo. ¹⁸ Ma iau biti dari: Dave, pa dia ga valongore laka? Maia pa, a dovotina, “A nilai diat i tar vana ta ra rakarakan a gunagunan par, Ma kadia tinata ta ra langlangun i ra lavur vuna gunan mutu.”

¹⁹ Ma iau biti dari: Dave ra Israel, pa dia ga nunure laka? Moses i tatike lua dari:

“Ina vangangap avat upi na arikai ra varpin ta vavat ure diat,

Ba vakir diat tika na vuna tarai, Ma ina vangangal avat ure tika na vuna tarai dia tabobo.” ²⁰ Ma Iesaia i rurung muka, ma i tatike:

“Diat nam ba pa dia ga tikan upi iau, dia ga na tadav iau;

Ma iau ga vaarike iau ta diat, ba pa dia ga titir upi iau.”

²¹ Ma ure ra Israel i tatike: “A bungbung par iau tar tulue tar ra ura limagu upi ra tarai na varpian ma ra umana tena varpuai.”

11

A varmari kai God pire ra tarai Israel

¹ Io, iau biti dari ba: Dave, God i tar okole vue ra taraina laka? Koko muka! Tago iau bula a te Israel, a bulmur tai Abaraam, ta ra vuna tarai Benjamin. ² God pa i ga okole vue ra taraina, diat, i ga nunure value diat! Pa ava ga nunure laka nam ra tinata a Buk Tabu i ga tatike ure Elias? Ba i araring tadav God ma i takun ra Israel dari: ³ “Luluai, dia tar doko kaum umana propet, dia tar kal kopo kaum lavur uguugu na vartabar; ma iau kaka, iau ki varkolono ma dia tikan upi iau bula, upi ina mat.”

⁴ Ma ava God i tatike bali ia me? “A lavurua na arip na marmar na tarai, iau tar balaure vake upi kaugu, diat

ba pa dia ga likun ra malmalikun i ra kau i diat tadav Baal.”⁵ Damana muka go gori bula ra ibaiba i tur vada ra pipilak na varmari.⁶ Ma gala i vuna ta ra varmari, gala vakir i vuna mulai ta ra papalum; gala pa i damana, a varmari gala vakir a varmari mulai.⁷ Ma ava muka tana? A Israel pa dia ga vatur vake nam dia ga tikan upi ia; diat ika, di ga pilak value pa diat, dia tar vatur pa ia, ma di tar vamaliu pa ra bala i diat ra ibaiba;⁸ da di ga tumu ia dari: “God i tar tul tar a tulungen na nidiop ta diat, a kiau na mata i diat upi koko diat a nana, ma ra talinga i diat upi koko diat a valavalongor, tuk tar ta go ra bung.”⁹ Ma David i biti dari:

“Boina da pait pukue kadia vuvuvung na nian upi a palai, ma ra kun,

Ma ra timul na tukatukai, ma ra balbali pire diat;

¹⁰ Boina da vabobotoi ra kiau na mata i diat, upi koko diat a nana.

Ma boina ba una likun ra tamuru i diat upi na potok vatikai.”

¹¹ Iau titir mulai: Dave, dia ga tukukai laka upi diat a bura? Koko muka! Ma ure kadia bunura a varvalaun i tar vana rikai tadav ra lavur Tematana, upi na vangangap diat ta ra mamainga.¹² Ma go, ona ra rakarakan a gunagunan i uviana ure kadia bunura, ma ra lavur Tematana dia uviana tago di vabilua diat; na dave bar ba di vatur guve diat par mulai?

A varvalaun kai ra umana Tematana

¹³ Ma iau tata tadav avat, ava Tematana. Ma tago iau ra apostolo kai ra umana Tematana, iau nuk vangalangala pa kaugu tiniba ta ra papalum;¹⁴ kan ure ta minigui na magit ina vangangal vaarike ra mamainga ta kaugu vuna tarai ma upi ina valaun ta na ta diat.¹⁵ Ma ona di vamaram pa mule ra rakarakan a gunagunan tago di ga vue diat, ava na vana rikai ba da vatur vake mule diat? Go muka, a nilaun mulai kan ra minat.¹⁶ Ma gala ra luaina vuai e

i gomgom vurakit, gala i gomgom vurakit parika; ma gala ra okor i ra davai i gomgom vurakit, na damana ra lavur ingaingarina par bula.¹⁷ Ma ona di tar pit bubur vue ta umana ingaingarina, ma u, a kuabar na oliva, di ga pakan guve avat varurung ma diat, ma avat, ava vatur vake varurue nam ra okorina ma ra bira i ra davai na oliva;¹⁸ koko una vangavangala u urama ta ra lavur ingaingarina tuna; ma ona u vanga-vangala u urama tana, una nunure, ba vakir u, u puak ra okorina, ra okorina iat i puak u.¹⁹ Kan una ga tatike ba: Di ga pit bubur vue ra umana ingaingarina tuna, upi da pakan tar iau tana.²⁰ Io, tago pa dia ga nurnur, kari di ga pit bubur vue diat, ma u tur uka ure kaum nurnur. Koko u nuk vangala pa u ure, una burut uka;²¹ tago gala God pa i ga nur vue ra lavur ingaingarina tuna, gala pa na ga nur vue u bula.²² Una gire tana ra varmari ma ra dekdek na nuknuk i God; a dekdek na nuknuk tadav diat dia ga bura; ma ra varmari kai God tadav u, ona una tur padikat ta kana varmari; ona pata, da ga kutu vue u bula.²³ Ma diat bula, ona pa dia ki vatikai ma ra tamtavun, da ga pakan tar diat mulai: tago God na pait valar pa ia upi na pakan tar diat mulai.²⁴ Tago ona di ga kutu pa iu ta ra davai na oliva nina i kuabar ta kana mangamangana iat, ma di ga pakan guve u ma ra bo na oliva, ma pa i da ra mangamangana kai ra kuabarina iat, na dave bar laka ure ra umana ingarina tuna? Da ga pakan guve diat muka ma ra vunapai diat iat.

A varmari kai God pire ra tarai par

²⁵ Tago pa iau mainge ba avat a ngulngul, a tara na turagu, ure go ra magit na pidik, kan avat a malamala kabinana ta ra nuknuk i vavat vakuku, ba ta umana ta diat ra Israel dia maliu tuk tar ta nam ra bung ba ra pepeal ta diat ra umana Tematana dia ga ruk;²⁶ ma damana da ga valaun vapar ra Israel; da di ga tumu ia dari:

“A Tena Valaun na vana rikai tai Sion;
Na valilie vaire vue ra varpam kan Iakob;

²⁷ Ma go kaugu kunubu tadav diat, Ba ina kap vue kadia lavur varpam.”

²⁸ Tago ure ra bo na varvai, dia ebar kan ia ure avat; ma ure ra pipilak, di mari diat ure ra umana patuana. ²⁹ Tago God pa i nukpuku mulai ure kana vartabar ma kana varting. ³⁰ Tago da amana ava ga piam vue God, ma gori ava tar vatur vake ra varmari ta kadia varpam, ³¹ damana bula go diat dia ga varpam, upi, ure ra varmari di vaarike tadav avat, diat bula diat a vatur vake ra varmari gori. ³² Tago God i tar vaki guve diat par upi ra varpam, upi na mari diat par.

A pite varpa tadav God

³³ Io, i ti lulur mat ra pepeal bo na magit ta ra kabinana ma ra minatoto kai God! Pa dat a nunure valar pa kana lavur varkurai, ma pa dat a tikan mur valar pa bula kana lavur mangamangana! ³⁴ Tago to ia i ga nunure ra nuknuk i ra Luluai? Ba to ia bar kana tena varvateten? ³⁵ Ba to ia i ga lua ma ra vartabar pirana, ma da ga bali ia mulai? ³⁶ Tago tana iat a lavur magit par dia vuna, ma dia tur ure ma upi ia bula. Ma kana ka ra variru ba pa na mutu. Amen.

12

Da papalum pire God ta kada ni-laun

¹ Kari iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ure ra do na varmari kai God, ba avat a tul tar ra paka i vavat, a vartabar i laun ma i gomgom vurakit, nina ba God na gugu tana; kavava minana na lotu nam. ² Ma koko avat a varogopane avat ma ra lavur mangamangana ta go ra tataun; ma i boina avat a vaenana pa avat, ma da vakalamane ra nuknuk i vavat, upi avat a nunure ba ava la ra mamainga kai God, a magit i vakavakak, i mariringian ma i ko vurakit.

³ Ta ra varmari di ga tul tar ia tagu, iau ve ra tarai par tikatikai ta vavat, ba koko ta tikai na tibuna pite pa ia mulai, da pa i topa ia; ma na nuknuk mulai da ra ninunuk na minatoto, vada God i tar tibe tar ra valavalar i ra nurnur ta ra tarai par tikatikai. ⁴ Tago da i tikai ka ra paka i dat, ma i do ra lavur ingarina tana, ma i enana varbabaiai kadia papalum tikatikai; ⁵ damana bula dat, a mangoro dat, ma i tikai ka ra paka i dat tai Kristo, ma dat par tikatikai, dat ra umana ingaingarina vargil. ⁶ Ma da vatur vake ra varmari di ga tul tar ia ta dat, ba ra tinata na propet, dat a tata na propet vada ra valavalar i kada nurnur; ⁷ ba ra papalum na varbalaurai, dat a tul tar dat muka ta kada papalum na varbalaurai; ba nina i vartovo, boina ba na varvartovo; ⁸ ba nina i varveai na vargat, na varvarveai na vargat; nina i vartabar, boina ba na pait ia ma ra dovotina; nina i varkurai, boina ba na tatabai tana; ma nina i pait ra varmari, na pait ia ka ma ra niga. ⁹ Boina ba kavava varmari na dovot muka. Avat a milmilikuane ra magit i kaina; avat a ki petep ta ra magit i boina. ¹⁰ Avat a manga varmari vargil da ra umana barturana; avat a varkakai ma ra variru vargil; ¹¹ koko avat a talangan ta kavava varvakai; na malamalapang ra tulungea i vavat; avat a ongaongor pire ra Luluai; ¹² avat a gugu ure ra nurnur; avat a ki vovovon ika ba ra lavur magit dia varmonong; avat a araring vovo vatikai; ¹³ avat a nuk pa ra umana tena gomgom, ba dia iba upi ta magit; avat a mal diat ra umana vaira par. ¹⁴ Avat a tata vadoane diat dia vakavakaina avat; avat a tatata na varvadoan ika, ma koko ava tatata kakaina. ¹⁵ Avat a gugu varurung ma diat dia gugu, ma avat a tangi varurung ma diat dia tangtangi. ¹⁶ Boina ba na kopono ko ra nuknuk i vavat ure avat vargil. Koko avat a nuknuk upi ra lavur magit na luluai, ma avat a varmalaurai ma diat dia ikilik. Koko avat a

malamala tena kabinana ta ra lavur nuknuk i vavat vakuku. ¹⁷ Koko avat a bali ra kaina mangamangana kai ta tikai ma ra kaina mangamangana. Avat a nuknuk value upi ra lavur magit dia ruru ta ra mata i ra tarai par. ¹⁸ Ona avat a pait valar pa ia, avat a ongor upi avat a ki na malmal ma ra lavur tarai par. ¹⁹ Avat, di mari tuna avat, koko avat a obo pa avat mulai; i boina muka ba avat a ki vamadudur vue ra kankan: tago di ga tumu ia dari: “Kaugu ka ra varobo; iau kaka ina balbali, a Luluai i biti.” ²⁰ Damana, ona kaum ebar i mulmulum, una tabar ia; ona i mar, una vamoma; tago ona damana, u vuvunge muka ra lakit i io ta ra uluna. ²¹ Koko ra kaina na uvua pa iu, u iat una uvua pa ra kaina ma ra boina ka.

13

A tinorom ta diat dia ki na varkurai

¹ I boina ba ra tarai par diat a toratorom ta diat dia vatur vake ra varkurai; tago vakir dia vatur vakuku vake ra varkurai, tai God iat; God iat i ga vaki diat ra umana tena varkurai. ² Damana nina i onge bat ra tena varkurai, i onge bat ra tiniba kai God; ma diat dia varongongoi, a varkurai na tadav diat. ³ Tago ra umana tena varkurai vakir dia varvaburut ure ra bo na papalum, ure ke ra kaina iat. Ma u mainge vang ba koko una burut ta ra tena varkurai? Una pait ika nam i boina ma na pite pa iu tana; ⁴ tago ia ra tultul kai God piam upi una boina tana. Ma ona u varpiam, una burut; tago pa i kapkap vakuku ra pakat na vinarubu; tago ia ra tultul kai God, a tena varobo upi na pait ot pa ra kankan tai nina i varpiam. ⁵ Damana i ti kat muka, ba avat a vamolo tar avat, vakir tago ure ra kankan, ure bula ra ko na varkurai ta ra bala i vavat. ⁶ Kari go ava tul tar bula ra totokom na varkurai; tago diat ra umana tultul kai God, dia balaure vatikene go ra magit iat. ⁷ Damana

avat a tul tar ta diat par nam i takodo; a totokom na varkurai ta diat ba kadiat ra totokom na varkurai; a totokom na tabarikik ta diat ba kadiat ra totokom na tabarikik; a bunurut tadav diat, i topa ia ba dat a burutue diat; a variru tadav diat, i takodo upi dat a ru diat.

A maramaravut vargil

⁸ Koko avat a kang pa ta magit pire ta tikai, avat a varmari vargil ika; tago nina i mari ta ra tikai i tar pait ot pa ra tinata na varkurai. ⁹ Tago ra dari: “Koko u po, Koko u vardodoko, Koko u long, Koko i puruai ra balam upi ta magit kai ta ra tikai,” ma ona ta vartuluai akamana bula, i tur guvai par ta go ra tinata, dari: “Una mari talaim da u mari mule u.” ¹⁰ Nina i varmari pa i pait ta kaina magit pire talaina; damana ra varmari i pait ot pa ra tinata na varkurai.

¹¹ Ma go, tago da nunure ra e, ba go i manga topa ia muka upi avat a tavangun kan ra nidiop; tago a varvalaun i tar manga maravai pire dat gori, ma ta nam ra e da ga nurnur tavuna tana pata. ¹² I tar lolokon ra marum, ma i maravai ra keake; i boina ba dat a vorodo vue ra lavur mangamangana ai ra tabobotoi, ma dat a puak pa ra vargal na kapa. ¹³ I boina ba dat a vanavana bulbulu ma ra dovotina, da ta ra keake; koko ra ki varurung na papaua ma ra nimomo tava longlong, koko ra niruk varbat ma ra kaina mangamangana, koko ra vartultulianai ma ra varngu. ¹⁴ Ma avat a vavauluve ma ra Luluai Iesu Kristo, ma koko avat a nuknuk lua ure ra paka i vavat, upi avat a pait ot pa ra lavur kaina mamainga tana.

14

Koko una kure ta tikai

¹ Ma nina i pagolgol kana nurnur, avat a agure vala pa ia, ma koko upi avat a vartoto me ure ra lavur magit ba pa i tapala. ² Tika na tutana i ot kana nurnur dari, ba i takodo ba na en ra lavur magit par; ta ra tikai, tago i palupel, i en ika ra vurigir. ³ Koko

nina i iaian, na pidimuane nina ba pa i ian; ma nina ba pa i iaian, koko na kure nam i ian; tago God i tar vatur vake. ⁴ U to ia vang, Pi una kure ra tultul kai ta ra tikai? Ona na tur bulu, ba na bura bar, kana luluai kaka iat i kure. Maia pa, da vatur vapidikat ia; tago God na pait valar pa ia ba na vatur vaor ia. ⁵ Tika na tutana i ru tika na bung ma ta ra bung pata; ta ra tikai i ru rit ra lavur bungbung. Boina ba ra tarai par na ot muka ra nuknuk i diat tikitikai tana. ⁶ Nina i ru ta bung, i ru ia ure ra Luluai, ma nina i iaian, i iaian ure ra Luluai, tago i pite varpa tadav God; ma nina ba pa i ian, ure ra Luluai pa i iaian, ma i pite varpa tadav God. ⁷ Tago vakir ta tikai ta dat i lalaun ure ia iat mulai, ma pa ta tikai i mat ure ia iat mulai. ⁸ Tago ba da laun, da laun ure ra Luluai; ma ba da mat, da mat ure ra Luluai; damana ba da laun bar, ba da mat bar, dat kai ra Luluai ka. ⁹ Ta nin Kristo i ga mat, ma i ga laun mulai, upi la ra Luluai i diat par, diat dia mat ma diat bula dia laun. ¹⁰ Ma u, u kure turam dave? Ma u mulai, dave u piam turam? Tago dat par dat a tur boko ta ra mata i ra kiki na varkurai kai God. ¹¹ Tago di ga tumu ia dari:

“Da iau lalaun, a Luluai i biti, a lavur malmalikun na kau i ra tarai diat a talikun tadav iau,
Ma ra lavur karamea i ra tarai par diat a pite pa God.”

¹² Damana muka, dat par tikitikai, dat a vaarike vadovot mule dat pire God.

Koko una vung ra tukatukai

¹³ Damana koko dat a kure vargiliane mule dat; ma dat a varkurai muka dari, ba koko ta tutana na vung ra tukatukai, ba ta magit ba na bura tana, ta ra nga i turana. ¹⁴ Iau nunure, ma i tar ot muka ra nuknukigu tai ra Luluai Iesu, ba pa ta magit i dur ure mule; ma pire nina ba i nuk ot pa ia ba ta magit i dur, pire nam i dur muka. ¹⁵ Ona turam i tabunu ure ra am magit, vakir u

vanavana mulai ma ra varmari ka. Koko ra am magit na vuna ta ra vinirua kai nina ba Kristo i ga mat ure. ¹⁶ Koko na damana, ba diat a vatang kaina ure ra mangamangana i boina ta vavat; ¹⁷ tago ra varkurai kai God vakir a nian ba ra nimomo, ia ra mangamangana takodo, ma ra malmal ma ra gugu tai ra Takodo na Tulungen. ¹⁸ Tago God i manane nina i toratorom tai Kristo ta go ra lavur magit, ma ra tarai bula dia mainge. ¹⁹ Boina ba dat a murmur upi ra lavur magit dia vuna ta ra malmal, ma nam ra lavur magit, ba dat a vair vatavua vargiliane dat me. ²⁰ Koko dat a kamare vue ra papalum kai God ure ra nian. A dovotina ra lavur magit dia gilagilom par; ma i kakaina pire nam ra tutana ba i iaian ma ra balana i varpuai bat ia. ²¹ I boina ba koko da ian ra kanomong i ra lavur mangana vavaki, ma ba koko da mome ra vain, ba da pait ta magit bula ba na varirap turam upi na tutukai tana. ²² U nurnur laka? Una vatur vake kaum nurnur tam iat ta ra mata i God. I ti doan muka nina ba pa i tibuna takun ia mulai ma ta magit i nuk ia ba i takodo pirana.

²³ Ma nam i lavur nuknuk lalar, a kaina varkurai na tadav ia, ba tumu i ian, tago pa i ian ma ra nurnur; ma ra lavur magit par ba pa dia vuna ta ra nurnur, a varpiam par diat.

15

Koko dat a nuk pa ka kada ma- mainga

¹ Ma i topa dat, da tur padikat, ba dat a puak pa ra lavur binilua kadiat dia bilua, ma koko dat a nuk pa ka ra magit ba dat ika, da mainge. ² Boina ba dat par, tikitikai, dat a pait nam ra magit ba na vamaroro talai dat, dat a vair ia ma ra magit ba na boina tana. ³ Tago Kristo bula pa i ga pait ra magit ba ia kaka iat i ga mainge; ma da di ga tumu ia: “Kadia tinata na varvul, di ga vul u me, i ga bura taun iau.” ⁴ Tago ra lavur magit par, di ga tumu diat amana, di ga tumu

diat ure kada varvair, upi ba ure ra kini vovovon ma ure ra varmaram ta ra Buk Tabu dat a vatur vake ra nurnur. ⁵ Ma go, boina ba God, nina i vuna ta ra kini vovovon, ma ra varmaram, na tul tar avat ba na tikai ka ra nuknuk i vavat ure avat vargil varogop ma Kristo Iesu; ⁶ Upi avat a pite pa ra God ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo ma ra kopono nuknuk i vavat ma ra kopono ngie i vavat bula.

A bo na varvai pire ra umana Tematana

⁷ Kari avat a mal vargiliane avat, da Kristo bula i tar vatur pa avat, ure ra variru tadav God. ⁸ Tago iau biti ba Kristo ia ra tultul pire diat ra pokakikil upi na arikai ra dovotina kai God, upi na vadovot muka ra lavur tinata na varvatading dia ga tatike tar diat tai ra lavur patuana, ⁹ ma upi ra lavur Tematana diat a pite pa God ure kana varmari; da di ga tumu ia dari:

“Ure ke go ina pite varpa tam livuan ta ra lavur Tematana,
Ma ina kakakailai ta ra iangim.”

¹⁰ Ma i biti mulai dari:

“A umana Tematana par, avat a gugu varurung ma ra taraina.”

¹¹ Ma i tatike mule dari:

“A umana Tematana par, avat a pite pa ra Luluai;

Ma boina ba ra lavur vuna tarai mutu diat a pite pa ia.” ¹² Ma go mulai Iesaia i tatike dari:

“A okor i Iese na arikai,
Ma nina i vana rikai upi na vatur ra varkurai ure ra lavur Tematana:

A lavur Tematana diat a nurnur tana.”

¹³ Ma go muka, boina ba ra God i ra kini nunur na vabuka avat ma ra gugu ma ra malmal par ure ra nurnur, upi na pepeal kavava kini nunur, ta ra dekdek i ra Takodo na Tulungen!

Paulo i rurung ta kana tutumu

¹⁴ Ma iau iat, a tara na turagu, i tar ot muka ra nuknukigu ure avat, ba avat iat, ava tar buka ma ra ko

na nuknuk, ma ava buka ma ra kabinaana par, ma i tale avat, ba avat a pit vargiliane avat. ¹⁵ Ma iau ga papait na rurung ma kaugu tutumu tadav avat, upi ina vanuk tar ia mulai ta ra nuknuk i vavat ta go ra varmari God i ga tul tar ia tagu, ¹⁶ Upi iau a tultul kai Kristo Iesu tadav ra lavur Tematana, upi ina pait ra papalum ta ra bo na varvai kai God, pi ra tinabar na Tematana na ti kat muka, ba di vagomgom ia ma ra Takodo na Tulungen. ¹⁷ Damana kaugu ra langlang tai Iesu Kristo ta ra magit kai God. ¹⁸ Tago pa ina rurung dari, ba ina tata. ure ra lavur magit, ina vatang ika nam diat ba amir ma Kristo amir ga pait diat ma ra tinata ma ra papalum, ¹⁹ ta ra dekdek i ra lavur vakilang, ma ra lavur magit na padapada varvo, ta ra dekdek i ra Takodo na Tulungen upi ra lavur Tematana diat a torom; damana aro Ierusalem ma ta ra gunagunan i tur vurkikilane ma i tuk tar Ilirikum, iau tar varvai rit bulbulu ta ra bo na varvai kai Kristo; ²⁰ maia pa, iau tar nuk pa ia pi koko ina ve ra bo na varvai tai ta gunan ba ra iang i Kristo i tar rararang tana, upi koko ina bili taun ta tavul a papalum kai ta ra tikai. ²¹ Ma, da di ga tumu ia dari: “Diat ba pa ta varvai ure i ga vana rikai tadav diat, diat a nana, Ma diat ba pa dia ga valavalongor, diat a matoto.”

Paulo i vaninara upi na vana uro Rom

²² Ia go i ga vake iau a do na pakana ta kaugu vinavana tadav avat; ²³ ma gori, tago pa ta gunan mulai ta go ra langlangun ba ina ki pa ia, ma tago mangoro na kilala iau tar mainge tuna ba ina vana tadav avat, ²⁴ ba ina vana Spania ina ga vana pire vavat (tago iau ki nunur upi ina gire avat ta kaugu vinavana, ma ba avat a tule kapi iau ta kaugu vinavana tana, ba i tar ot kada kini varirivut), ²⁵ ma go, iau biti, ba ina vana uro Ierusalem, upi ina kap tabar diat ra umana tena gomgom abara. ²⁶ Tago a Makedonia

ma ra Akaia dia tar gugu upi diat a tul tar ta vartabar ure diat dia luveana pire ra umana tena gomgom aro Ierusalem. ²⁷ A dovotina, dia tar ga tana; ma i tar topa ia muka, tago dia tar kakang pire diat. Tago ona ra lavur Tematana dia tar vatur vake ta tiniba ta kadia lavur magit na tulungen, i takodo muka ba diat a maravut diat ma ta umana magit ure ra paka i diat. ²⁸ Ba iau tar pait ot pa go, ma iau ga vakilang tar go ra vuai na varmari ta diat, ina vana gil pire vavat ba ina vana Spania. ²⁹ Ma iau nunure ba ina pot tadav avat, ina pot ma ra pepeal varvadoan tai Kristo.

³⁰ Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ure kada Luluai Iesu Kristo, ma ure ra varmari kai ra Tulungen, pi dat a ongaongor varirivut ma ra niaring tadav God ure iau; ³¹ pi na valaun pa iau kan diat dia varon-goi aro Iudaia, ma upi go ra papalum iau pait ia ure diat aro Ierusalem na boina ta ra mata i diat ra umana tena gomgom; ³² pi ina vana ma ra gugu tadav avat ta ra mamainga kai God, ma upi dat a ngo varurung. ³³ Ma go, boina ba ra God na malmal na ki pire vavat par. Amen.

16

Paulo i vatatabai diat

¹ Iau vateten tar Poibe ta vavat, a tai dat, ia ra tena maramaravut kai ra ekelesia Kenkrea, ² upi avat a mal pa ia ure ra Luluai, da i topa ra umana tena gomgom, ma avat a maravut ia ta ra lavur magit i mainge avat a maravut ia tana; tago ia iat i ga maravut ra mangoro, ma i ga maravut iau bula.

³ Avat a vatatabe Priska ma Akuila, amital papalum varirivut ma dir tai Kristo Iesu, ⁴ dir ga tul tar ra inoa i dir ure kaugu nilaun; ma vakir iau kaka, avet par ma diat ra lavur ekelesia ta diat ra Tematana, ave pite pa dir; ⁵ ma avat a vatatabe bula ra ekelesia ta kuba i dir. Avat a vatatabe Epainet, nina iau mari ia tuna, ia ra luaina vuai e aro Asia upi kai ra Luluai. ⁶ Avat a vatatabe

Maria, nina i ga manga balaguan ure avat. ⁷ Avat a vatatabe Androniko ma Iunias, a ura niurugu, di tar vi varurue amital, dir rararang bula pire ra umana apostolo, ma dir ga lua bula tadav Kristo, ma iau ga mur. ⁸ Avat a vatatabe Amplias, nina iau mari ia tuna tai ra Luluai. ⁹ Avat a vatatabe Urbano kada tena papalum varirivut tai ra Luluai, ma Stakis, nina iau mari ia tuna. ¹⁰ Avat a vatatabe Apelis, nina di manane ure Kristo. Avat a vatatabe diat dia ki ra kuba i Aristobulo. ¹¹ Avat a vatatabe Erodion, a niurugu. Avat a vatatabe diat dia ki ra kuba i Nakiso, nina diat ba kai ra Luluai. ¹² Avat a vatatabe Tripaina ma Triposa, dir papalum ta ra Luluai. Avat a vatatabe Persis, nina di mari ia tuna, ma i ga ongaongor muka ta ra Luluai. ¹³ Avat a vatatabe Rupo, nina di ga pilak pa ia ure ra Luluai, ma nana ma nagu bula. ¹⁴ Avat a vatatabe Asinkrito, Plegon, Ermes, Patrobas, Ermas, ma ra lavur tura i dat, dia ki pire diat. ¹⁵ Avat a vatatabe Pilologo ma Iulia, Nereas ma taina, ma Olimpasi, ma diat ra lavur tena gomgom par, dia ki varurung ma diat. ¹⁶ Avat a varvatatabai vargil ma ra gomgom na vargalum. A lavur ekelesia kai Kristo dia vatatabe avat.

A mutuaina tinata na vartovo

¹⁷ Go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ba avat a nuk vakilang diat, dia vuna ta ra lavur kini varbaiai ma ra lavur tukatukai, ba pa i varogop ma ra lavur vartovo, ava tar vartovo tana; ma avat a lingan kan diat. ¹⁸ Tago diat dia damana, pa dia torom tai kada Luluai Kristo, dia torom uka ta ra bala i diat; ma dia vagu pa ra bala i ra umana tena tamtavun ma kadia lavur maram na pipir ma kadia lavur malamala bo na tinata. ¹⁹ Tago kavava tinorom i tar rararang rikai tadav ra lavur tarai par. Damana iau gugu ure avat tana; ma iau mainge tuna ba avat a kabinana muka upi nam i boboina, ma upi avat a tavune ra kaina. ²⁰ Ma a ik boko ra God na

malmal na vadala Satan ta ra vavai na kau i vavat. Boina ba ra varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat.

²¹ Timoteo, nina i papalum mar-avut iau, i vatatabe avat; ma Lukio, ma Iason, ma Sosipater, a umana niurugu. ²² Iau Tertio, go iau, iau tumu go ra buk, iau vatatabe avat tai ra Luluai. ²³ Gaio, nina iau ki ra kubana, ma diat ra lavur ekelesia bula, dia vatatabe avat. Erasto, ra tena balabalaure mani ta ra pia na pal, i vatatabe avat, ma Kuato bula tura i dat. [²⁴ Boina ba ra varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat par. Amen.]

A mutuaina niaring na pite varpa

²⁵ Ma go, tadav nina i vapidikat valar pa avat, da kaugu bo na varvai ma ra varveai ure Iesu Kristo, da di ga vaarike ra magit na pidik, nina di ga vapidikane ta ra lavur tataun ania iat. ²⁶ Ma go di tar vaarike muka, ma ra umana buk kai ra umana propet, da ra vartuluai kai ra God tukum, dia vamatotone ra lavur vuna tarai mutu tana upi ra tinorom ure ra nurnur; ²⁷ tadav ra kopono God i kabinana, ure Iesu Kristo, a variru na tadav ia ma pa na mutu. Amen.

(Di ga tumu go tadav ra tarai Rom maro Korinto, ma di ga tul tar ia tai Poibe, a tultul kai ra ekelesia Kenkrea, ba na kap ia.)

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KORINTO

¹ Paulo, di ga ting pa ia upi na apostolo kai Iesu Kristo ure ra ma-mainga kai God, ma Sostenes tura i dat, ² tadav ra ekelesia kai God aro Korinto, diat muka, di ga vagomgom vakakit diat tai Kristo Iesu, di ga ting pa diat, upi diat a umana tena gomgom, varurung ma diat par, dia kail upi ra iang i kada Luluai Iesu Kristo ta ra lavur gunagunan par, kadiat ma kadat: ³ A varmari tadav avat ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

A varvadoan tai Iesu Kristo

⁴ Iau pite vatikene pa kaugu God ure avat ta go ra varmari kai God ba di ga tul tar ia ta vavat tai Kristo Iesu; ⁵ ma di ga vauviana avat ta ra lavur magit par tana, ta ra lavur tinata ma ra kabinana par; ⁶ da ra dovot na varvai kai Kristo i tur bulu ta vavat; ⁷ ma pa ava ko iba upi ta tinata bar; ma ava unguung pa ra bung ba da vaarike kada Luluai tana, Iesu Kristo; ⁸ nina ba na vapatuan avat tuk ta ra mutuaina upi avat a langalanga ta ra magit na pitapitau ta ra bung i kada Luluai Iesu Kristo. ⁹ God i dovot muka, nina di ga ting pa avat i tana upi ra kini na bartalaina ma Natuna Iesu Kristo, kada Luluai.

A tarai na lotu dia takunu varbaiai

¹⁰ Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu ure ra iang i kada Luluai Iesu Kristo, ba avat a tatike ka ra kopono magit, ma koko ra lavur kini varbaiai pire vavat; ma ba avat a ki guvai bulu ma ra kopono nuknuk i vavat ma ra kopono varkurai. ¹¹ Tago diat ta ra kuba i Kloe, di tar ve iau ure avat, a tara na turagu, ba ra lavur vartoto na varngangar dia tur livuan ta vavat. ¹² Tago iau nuk pa ra dari ba avat par tikitikai ava tatike: Iau mur Paulo; ma iau

mur Apolos; ma iau mur Kepas; ma iau mur Kristo. ¹³ Dave, Kristo i tar takunu varbaiai laka? Di tar ot Paulo ta ra bolo vang ure avat? Ba di tar baptaiso avat vang ta ra iang i Paulo? ¹⁴ Iau pite pa God ba pa iau ga baptaiso ta na ta vavat, ia kaka Krispo ma Gaio; ¹⁵ kan ta tikai na biti ba iau ga baptaiso avat ta ra iangigu iat. ¹⁶ Ma iau ga baptaiso diat bula ta ra kuba i Stepano; ma pa iau nunure ba iau ga baptaiso bula ta ra tikai. ¹⁷ Tago Kristo pa i ga togue iau upi ina baptaiso, upi ina varvai ma ia bo na varvai ka; vakir ma ra kabinana i ra lavur tinata, kan ra bolo kai Kristo na ga bakitai tana.

Kristo ia ra dekdek i God ma kana minamar

¹⁸ Tago ra varvai ure ra bolo ia ra magit na papaua pire diat, dia virua; ma pire dat di valavalaun dat, ia ra dekdek i God. ¹⁹ Tago di ga tumu ia dari:

“Ina nila vue ra kabinana kai ra umana tena kabatau,

Ma ina ole vue ra minatoto kadiat dia minana.”

²⁰ Akave laka ta tena kabinana? Akave laka ta tena tutumu? Akave laka ta tena vartoto kai go ra rakarakan a gunagunan? Dave, God pa i vavurot laka ra kabinana i ra rakarakan a gunagunan upi na topor? ²¹ Tago ba ta ra kabinana i God ra rakarakan a gunagunan ta kana kabinana iat pa i ga nunure God, God i ga mainge tuna ba na valaun diat dia nurnur ure ra varveai ba pa i kabinana. ²² A dovotina, a Iudaia dia titir upi ta vakilang, ma ra Elenas dia tikan upi ra kabinana; ²³ ma avet, ave varveai ke tai Kristo nina di ga ot ia ta ra bolo, pire ra umana Iudaia a timul na tukatukai, ma pire ra lavur Tematana a magit na papaua; ²⁴ ma pire diat di ga ting pa diat, a Iudaia ma ra Elenas bula, Kristo ia ra dekdek i God, ma ra kabinana i God. ²⁵ Tago ra papaua kai God i manga lia ma ra kabinana ta dir ma ra tarai;

ma ra binilua i God i manga ongor ta dir ma ra tarai.

²⁶ Avat a gire ra varting pire vavat, a tara na turagu; ba pa di ga ting pa ta mangoro na tena kabinana ra pia ma diat dia dekdek pata, ma diat dia luluai pata; ²⁷ ma God i ga pilak pa ra lavur magit na papaua ta ra rakarakan a gunagunan, upi na varvaruva diat dia kabinana; ma God i ga pilak pa ra lavur magit dia pagolgol ta ra rakarakan a gunagunan, upi na varvaruva diat, dia dekdek; ²⁸ ma ra lavur bilak na magit ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra lavur magit di pidimuane diat, maia pa, ma ra lavur magit ba pa dia ki, God i ga pilak pa diat, upi na vamut vue ra lavur magit dia ki muka; ²⁹ upi koko ta tikai na vavagia pa mule ta ra luaina mata i God.

³⁰ Ma tana iat ava ki tai Kristo, nina di ga pait tar ia ta dat a kabinana tai God, ma ra varvatakodo, ma ra varvagomgom vurakit, ma ra varvalaun; ³¹ upi, da di ga tumu ia: Nam i langlang, boina ba na langlang tai ra Luluai iat.

2

A varvai ure Kristo ba i ga mat ta ra bolo

¹ Ma iau, a tara na turagu, ba iau ga pot tadav avat, pa iau ga vana rikai ma ra tinata i vakavakak ba ma ra kabinana, ba iau ga ve avat ta ra magit na pidik kai God. ² Tago i ga ot muka ra nuknukigu, ba koko ina nunure bula ta mangana magit livuan ta vavat, gon ika Iesu Kristo iat, ma ba di ga ot ia ta ra bolo. ³ Ma iau ga ki ma ra binilua pire vavat, ma ra ururian, ma ra ngala na nidadar. ⁴ Ma kaugu tinata ma kaugu varveai pa i ga varpopoto ma ra tinata varvara ta ra kabinana, ma i ga vaarike ke ra Tulungen ma ra dekdek; ⁵ upi koko kavava nurnur na tur ta ra kabinana i ra tarai, na turuka ta ra dekdek i God iat.

A kabinana kai God

⁶ Ma ave tata na kabinana livuan ta diat, dia ko vurakit; ma vakir a kabinana i go ra tataun ba kai ra lavur luluai i go ra tataun, diat, diat a ga mutu boko; ⁷ ma ave tata ure ra kabinana kai God ta ra magit na pidik, ia ra kabinana muka ba di ga vapidik ia, nam ba God i ga kure value tar ia upi kada minamar amana iat, ba ra rakarakan a gunagunan pa ta boko; ⁸ nam ba pa ta ta diat ra lavur luluai ta go ra tataun i nunure, tago gala. dia tar nunure, gala pa diat a ot ra Luluai na minamar ta ra bolo. ⁹ Ma da di ga tumu ia:

“A lavur magit ba pa ta kiau na mata i ga gire, ma pa ta talinga i ga valongore,

Ma ba pa i ga kuma rikai ta ra bala i ta tutana,

Nam ra lavur magit ba God i tar vaninare ure diat, dia mari ia.”

¹⁰ Ma God i tar vavinar tar diat ta dat ma ra Tulungen; tago ra Tulungen i nunure valar pa ra lavur magit par, maia pa, ra lavur magit kai God dia lulur muka. ¹¹ Tago to ia pire ra tarai i nunure ot pa ra lavur magit kai ta tutana? la kaka ra tulungea i ra tutana iat, nina ba i ki tana. Damana bula pa ta i nunure ra lavur magit kai God, ia kaka a Tulungea i God iat. ¹² Ma dat, pa da ga vatur vake ra tulungea i ra rakarakan a gunagunan, ra tulungen ba tai God iat; upi dat a nunure muka ra lavur magit ba God i ga tul vakuku tar diat ta dat. ¹³ A lavur magit bula nina ave tatike, vakir ma ra lavur tinata ba ra kabinana i ra tarai i tovo tar diat, nina iat diat, ba ra Tulungen i tovo tar diat; ave pala tar ra lavur magit na tulungen ta diat dia tulungen. ¹⁴ Ma ra tutana vakuku pa i kapupi ra lavur magit kai ra Tulungea i God; tago dia da ra lavur magit na papaua pirana, ma i mama nunure diat, tago dia kure diat ma ra tulungen. ¹⁵ Ma nina i tulungen i kure ra lavur magit, ma ia. iat mulai pa ta tutana i kure. ¹⁶ Tago to ia i tar nunure ra nuknuk i

ra Luluai, upi na tova? Ma dat da tar vatur vake ra nuknuk i Kristo.

3

A umana tultul kai God

¹ Ma iau, a tara na turagu, pa ina pait valar pa ia ba ina tata ta vavat da tadav diat dia tulungen, vada ta diat ika dia palapaka, da ta diat dia kuramana tai Kristo. ² Iau tar tabar avat ma ra polo na u, vakir ma ra dekdek na magit; tago pa ava ga patuan upi ia; maia, ma gori pa ava patuan boko upi ia; ³ tago ava da ra palapaka boko; tago ona ra varngu ma ra varpuapuai i tur livuan pire vavat, pa ava da ra palapaka boko, ma pa ava vanavana vang da ra mangamangana kai ra tarai? ⁴ Tago ba ta tikai i bitbiti: Iau mur Paulo; ma ta ra tikai: Iau mur Apolos; vakir avat a tarai ka laka? ⁵ Ava bar Apolos? Ma ava bar Paulo? A ura tultul uka, ava ga nurnur ure dir; ma tikatikai da ra Luluai i ga tul tar ia tana. ⁶ Iau ga vavauma, Apolos i ga vavabilim; ma God iat i ga valvalibobor.

⁷ Damana muka, nam i vavauma, vakir i ngala nam, ma nam i vavabilim, vakir i ngala nam; ia kaka God iat nina i valvalibobor. ⁸ Ma go nina i vavauma ma nam i vavabilim, dir tikai ka; ma dir vatur vake tikatikai iat kadir vapuak varogop ma kadir niongor tikatikai. ⁹ Tago avet ra umana tena papalum varirivut ma God: avat ra uma kai God ma a pal kai God.

¹⁰ Vada ra varmari kai God, di ga tul tar ia tagu, da ra tena pait pal'i kabatau, iau ga vung mal ra vunapaina; ma ta ra tikai i papait taun ia. Ma i boina ba ra tarai par tikatikai, diat a varbalaurai ba dia papait dave, taun ia. ¹¹ Tago pa ta na vung ta ra enana vunapaina ta nam di tar vung ia, ia nam Iesu Kristo iat. ¹² Ma ona ta tikai na papait taun go ra vunapaina ma ra goled, ra silva, ra umana ngatngat na vat, ra davai, ra makuk na vura, ra timul i ra kon, ¹³ da ga vaarike boko ra papalum

kai ra tarai par tikatikai; tago nam ra bung na ga al vapange, tago da ga vaarike ma ra iap; ma ra iap iat na valar kilang ia, ba i dave bar ra papalum kai ra tarai par tikatikai.

¹⁴ Ona ra papalum kai ta tikai, ba i ga papait taun ia me, na tur padikat, nam na vatur vake ta vapuak. ¹⁵ Gala ra papalum kai ta tikai na imur, gala na valuveana; ma ia iat da ga valaun ia; ma na da kan ra iap.

¹⁶ Pa ava nunure laka, ba avat ra pal tabu kai God, ma ba ra Tulungea i God i ki ta vavat? ¹⁷ Ona ta tikai na vakaina ra pal tabu kai God, God na vakaina vue nam; ra pal tabu kai God i gomgom vurakit, ma avat iat, ava damana bula.

¹⁸ Koko ta tikai na valunga pa mule. Ona ta tikai ta vavat i nuk ia ba i kabinana ta go ra tataun, boina ba na lunga ka boko, upi na kabinana namur. ¹⁹ Tago ra kabinana i go ra rakarakan a gunagunan ia ra magit na papaua pire God. Tago di ga tumu ia dari: "I tabe pa ra umana tena kabinana ta kadia varvagu iat."

²⁰ Ma go bula: "A Luluai i nunure ra lavur nuknuk i ra umana tena kabinana ba a lavur magit vakuku.

²¹ Kari koko ta tikai na langlang ure ra tarai. Tago kavavat iat ra lavur magit par; ²² ba Paulo, ba Apolos, ba Kepas, ba ra rakarakan a gunagunan, ba ra nilaun, ba ra minat, ba ra lavur magit go kari, ba ra lavur magit ba na ga vana rikai boko; kavavat parika diat; ²³ ma avat kai Kristo; ma Kristo kai God.

4

A umana apostolo kai Kristo

¹ I boina ba ra tarai diat a nuknuk pa avet, da ra umana tultul kai Kristo, ma ra umana tena balabal-aure ure ra lavur magit na pidik kai God. ² Ma go bula, di nuknuk pa ia ure ra umana tena balabalaure ba na dovot ika ra maukua i diat. ³ Ma ia ra ikilik na magit piragu, ba avat a kure iau, ba ona ta ra varkurai kai ra tarai na tadav iau; maia pa, iau iat pa iau kure mule iau. ⁴ Tago pa

iau nunure ta kaina magit ure iau iat mulai; ma vakir di vatakodo iau ure nam; ma nina i kure iau, ia ra Luluai iat. ⁵ Kari koko avat a kure ta magit ba pata boko ra kilalana, tuk tar ta nam ba ra Luluai na ga vut, ma na al vaarike ra lavur magit i ra tabobotoi dia vavapidik ia, ma na al vapange bula ra lavur ninunuk ta ra bala i ra tarai; ma ta nam ra bung a tarai par tikitikai diat a alube pa ra pite varpa tai God.

⁶ Ma go ra lavur magit, a tara na turagu, iau tar pukue tar diat ta mimir ma Apolos ta ra tinata na valavalar ure avat; upi avat a gire ta ra maukua i mimir, ma koko avat a vana lake nam di ga tumu ia; upi koko ta tikai ta vavat na vavagia pa mule ure tikai, ma na nuk piapiam ta ra tikai. ⁷ Tago to ia i vuna ba i enana varbaiai ra nuknukim ma ra nuknuk i ta ra tikai? Ma ava ra magit u tar vatur vake ba pa di ga tul tar ia tam? Ma ona di ga tul tar ia tam, u langlang ta ra ava, vada pa di ga tul tar ia tam? ⁸ Ma go ava tar maur, gori ava tar uviana, ava tar varkurai ba pa ave ki maravut avat; maia pa, ma iau manga mainge upi avat a varkurai tuna, upi dat a varkurai varirivut. ⁹ Tago iau nuk ia, ba God i tar vaarike tar avet ra umana apostolo ba ra umana ikilik kakit, da di ga tibe avet upi ra minat, tago di vaki tar avet ba ra magit na ginigira kai ra rakarakan a gunagunan, ma kai ra lavur angelo, ma kai ra tarai. ¹⁰ Avet ra umana lunga ure Kristo iat, ma avat ava kabinana tai Kristo; avet, ave bilua, ma avat, ava ongor; avat, ava ruru, ma avet, di pidimuane avet. ¹¹ Ma tuk tar ta ra pakana bung go ieri ave mulmulum, ma ave markobo, ma pa kavevet ta mal, ma di timtibul avet, ma vakir kavevet ta rivarivan tuna, upi avet a ki tana, ¹² ma ave ongaongor, ave papalum ma ra lima i vevet iat; ba di vul avet, ave tata na varvadoan; ba di vakavakaina avet, ave pidik tar tana; ¹³ ba di tata vakavakaina avet, ave lulul vovo; di luk varurungane

avet ma ra puputa i ra rakarakan a gunagunan, ma ra dur di puk vue, ma i tuk tar ta ra bung go ieri.

¹⁴ Pa iau tumu go ra lavur magit upi avat a vavirvir, ia kaka iau pit avat da ra umana vakak na natugu. ¹⁵ Tago ona ra vinun na arip na marmar na tena varvair dia tovo avat tai Kristo, pa i do ra umana tama i vavat; tago iau tar vangala avat tai Kristo Iesu ta ra bo na varvai. ¹⁶ Kari iau lul vovo pa avat, ba avat a kap lap iau. ¹⁷ Ure ni ra vuna iau tar tulue Timoteo tadav avat, ia ra vakak na natugu ta ra Luluai ma i dovot, ma ia na vanuk tar mule kaugu lavur mangamangana ta vavat nina ba tai Kristo, da iau tovotovo tar ia ta ra lavur papar ma ta ra lavur ekelesia par. ¹⁸ Ma go ta umana dia vavagia pa diat mulai, vada pa ina vana tadav avat. ¹⁹ Ma gala ra Luluai i mamainge damana, gala a ik boko ina vana tadav avat; ma ina nunure muka ra dekdek i diat, dia vavagia pa diat mulai, ma vakir kadia tinata ka. ²⁰ Tago ra varkurai kai God vakir a tinata, a dekdek iat. ²¹ Ava ava mainge? Ina ga vana rikai laka ma ra virit, ba ma ra varmari ma ma ra madu na tulungen?

5

A mangamangana kai ra tarai na lotu

¹ Di varvarvai tana ba ta umana pire vavat dia pait ra kaina; ma nam ra mangamangana pait ra kaina pa i tur muka pire ra umana Tematana; dari, ba tikai ta vavat i tar ben ra taulai kai tamana iat. ² Ma avat, ava timtibuna vavagia pa avat mulai, ma pa ava ga tabun tana da i topa ia muka, upi da kure vue nam i ga pait go ra magit kan avat. ³ Ma a dovotina, a pakagu i ki kan avat, ma ra tulungeagu i ki pire vavat, ma iau, da iau ki maravut avat, iau tar kure nam i tar pait go ra magit: ⁴ Ta ra iang i kada Luluai Iesu, avat, ba ava tar ki varurung mulai ma ra tulungeagu, ta ra dekdek i kada Luluai Iesu, ⁵ avat a tul tar ta tikai damana

tai Satan ba na kakaina vurakit ra pal a pakana, upi da ga valaun ra tulungeana ta ra bung i ra Luluai Iesu. ⁶ Nam ra magit ava langlang tana, pa i ko. Pa ava nunure laka ba ta pakapakana leven ikik na valeven ra gem parika? ⁷ Avat a dur vue ra maulana leven, upi avat a da ra kalamana gem, da pa ta leven i ki ta vavat. Tago di tar tul tar kada bolo lake, ia Kristo. ⁸ Kari i boina ba dat a pait muka ra lukara, vakir ma ra maulana leven, ma koko ma ra leven i ra kaina ninunuk ma ra varpam, dat a pait ia ka ma ra gem i ra takodo na ninunuk ma ra dovotina ba pa ta leven tana.

⁹ Iau tar tutumu tadav avat ta kaugu buk, ba koko avat a la varurung ma ra umana tena nipo; ¹⁰ ma vakir iau ga nuk pa ra umana tena nipo ta diat ra tarai vakuku ba ra umana tena varngu, ba ra umana tena varvaur, ba ra umana tena lotu tadav ra tabataba; tago ona damana, na topa avat, ba avat a irop kan go ra rakarakan a gunagunan; ¹¹ ma iau ga tutumu ka tadav avat, ba koko avat a la varurung ma ta tutana ba di vatang ia ba a tura i vavat, ma ia ra tena ungaunga, ba a tena varngu, ba a tena lotu tadav ra tabataba, ba a tena varvul, ba a lup mome tava longlong, ba a tena varvaur; koko avat a ian varurung muka ma ta tikai damana. ¹² Tago ina balaguan dave ma ra varkurai pire diat, pa dia ruk tadav dat? Pa ava kure diat laka, dia tar ruk tadav avat? ¹³ Ma diat, pa dia ruk tadav dat, God i kure diat. Avat a okole vue ra kaina tutana kan avat.

6

A ukuk ma turam

¹ Ia bar ta vavat, ba kana ta uk ure talaina, na kap ia ta ra luaina mata i diat, pa dia takodo, upi diat a varkurai tana, ma vakir ta ra luaina mata i ra umana tena gomgom? ² Pa ava nunure laka ba ra umana tena gomgom diat a kure boko ra rakarakan a gunagunan? Ma ona avat a kure boko ra rakarakan a

gunagunan, pa ava ko laka upi avat a kure ra lavur magit ikikilik kakit? ³ Pa ava nunure laka ba dat a kure boko ra umana angelo? Ba damana, pa i manga topa ia vang upi dat a kure ra lavur magit ra pia? ⁴ Ma ona ta umana magit ra pia pire vavat upi da kure, ava tul tar ia ta diat pa dia rararang ta ra ekelesia, upi diat a varkurai laka tana? ⁵ Iau tatike go upi na vavavirvir avat. I dave, pa ta tutana ta vavat i kabinana upi na tale vang ba na varkurai pire ra tara na turana? ⁶ Ma tika na ekelesia i kap ta ra ekelesia ta ra varkurai, ma go i papait ia ta ra luaina mata i diat pa dia nurnur? ⁷ Ma go ra magit i kaina pire vavat, tago ava kapkap vargilliane avat ta ra varkurai. Ta ra ava pa ava daritane muka, ba avat a nur vue nam i vakavakaina avat? Ta ra ava pa ava daritane muka ba avat a nur vue nam i vagu pa ta magit ta vavat? ⁸ Pata, avat iat, ava pait ra magit pa i takodo, ma ava varvagu, ma nam pire diat a tara na tura i vavat iat. ⁹ Pa ava nunure laka ba nam i ko iba upi ra mangamangana takodo pa na kale pa ra varkurai kai God? Koko avat a valunga mule avat; a umana tena ungaunga, ma ra umana tena lotu tadav ra tabataba, ma ra umana tena nipo, ma ra umana malamala lagarina, ba nam ra tarai dia pait ra kaina varurung ma ra tarai, ¹⁰ ba ra umana tena nilong, ba ra umana tena varbat, ba ra umana lup momo tava longlong, ba ra umana tena varvul. ba ra umana tena varvaur, pa diat a kale pa tuna ra varkurai kai God. ¹¹ Ma ta umana ta vavat ava ga damana; ma di ga dalu avat, ma di tar vagomgom avat, ma di tar vatakodo avat ta ra iang i ra Luluai Iesu Kristo, ma ta ra Tulungea i kada God.

Avat a pite pa God ta ra paka i vavat

¹² Di ga tul tar ia tagu a lavur magit par, ia ka ra lavur magit par pa dia boina vatikai tagu. Di ga tul tar ia tagu a lavur magit par; ma pa ina vamolo tar iau ta ra dekdek i ta tikai.

¹³ A magit na nian ure ra bala, ma ra bala ure ra magit na nian; ma God na nila vue dir parika. Ma ra paka i dat vakir ure ra pait ra kaina, ure iat ra Luluai, ma ra Luluai ure ra paka i dat iat. ¹⁴ Ma God i tar vatut pa ra Luluai, ma na vatut pa bula dat ure ra dekdekina iat. ¹⁵ Pa ava nunure laka ba ra umana paka i vavat diat ra ingaingar i Kristo? Ma dave bar, ina tak pa laka ra ingaingar i Kristo, ma ina pait pukue diat vang upi diat ra ingaingar i ra igoro na vavina? Koko muka. ¹⁶ Dave, pa ava nunure laka ba nam dir ki guvai ma ra igoro na vavina, i kopono ko ra paka i dir? Tago i biti: Nam ra ivut dir a kopono palapaka. ¹⁷ Ma nam di tar pakan tar ia ta ra Luluai dir a kopono tulungen me. ¹⁸ Avat a lop kan ra pait ra kaina. A lavur varpam ba ta tikai i pait ia, pa dia tur ta ra pakapakana, ma nam i ungaunga, i piam vue ra pakana iat. ¹⁹ Pa ava nunure laka ba ra palapaka i vavat ia ra pal tabu kai ra Takodo na Tulungen, nina i ki ta vavat, nina ava vatur vake tai God? Ma vakir avat kavavat mulai; ²⁰ tago di ga kul pa avat ma ra magit na varkul; io, avat a pite pa God ta ra paka i vavat.

7

Ta umana tinir ure ra kini na tin-aulai

¹ Ma ure nam ra lavur magit ava ga tutumu tana tadav iau: I boina tai ra tutana ona pa i agil ta vavina. ² Ma upi koko ra ungaunga, i boina ba ra tarai par tikitikai diat a vatur vake kadia taulai, ma i boina ba ra vaden tikitikai, diat a vatur vake kadia tutana iat. ³ I boina ba ra tutana i tar taulai na tul tar ta kana taulai nam ra magit i takodo tar tana; ma damana ra vavina bula tadav kana tutana. ⁴ A vavina i tar taulai pa i vatur vake ra varkurai ure ra pakana, ia kaka kana tutana; ma damana bula ra tutana i tar taulai pa i vatur vake bula ra varkurai ure ra pakana, kana taulai iat. ⁵ Koko avat a tugal vargiliane avat ta ra kini varurung ure ta magit, ia kaka go, ba avat a varpitiane avat

ure ta e upi avat a tul tar avat ta ra niaring, ma avat a ki varurung mulai, upi koko Satan na valamlam pa avat ure kavava kini varbaiai. ⁶ Ma go iau tatike go, upi ina tul tar ia ka ta vavat, ma pa ina kure tar ia. ⁷ Tago iau mainge tuna ba ra tarai par diat a vardada ma iau iat. Ma ra tarai par dia vatur vake, tikitikai, kadia mangamangana tai God, tikai ra dari ma ta ra tikai ta enana.

⁸ Ma iau ve muka diat, dia inip uka, ma diat ra lavur ua na vavina: I boina pire diat ba diat a ki ka damana da iau. ⁹ Ma ona pa i tale diat, ba diat a kure bat diat mulai, i boina ba diat a taulai; tago i manga boina ra tinaulai ma koko ra nidodo. ¹⁰ Ma tadav diat, dia tar taulai, iau vartuluai, ma vakir iau kaka, a Luluai iat, dari: Ba koko ra vavina na vana balakane kana tutana, ¹¹ (ma gala i vana ka kan ia, koko na taulai mulai, ba kan dir a varmaram mulai ma kana tutana); ma koko ra tutana na okole vue kana taulai. ¹² Ma vakir ra Luluai, iau ke, iau ve ra ibaiba dari: Ona ta tura i dat ba kana taulai pa i nurnur, ma i ga upi dir a ki varurung, koko na okole vue. ¹³ Ma nam ra vavina ba kana tutana pa i nurnur, ma i ga upi dir a ki varurung, koko na vana kan ia. ¹⁴ Tago nam ra tutana ba pa i nurnur, di vagomgom ia ure kana taulai, ma nam ra vavina ba pa i nurnur, di vagomgom ia ure kana tutana; ba pata, ra umana natu i vavat pa diat a gomgom; ma go dia gomgom uka. ¹⁵ Ma ona i vilau nam ba pa i nurnur, nur vue upi na vana; a tura i dat ba ra tai dat i langalanga ba i damana ka; ma God i tar oro pa dat ta ra malmal. ¹⁶ Tago u nunure davatane, u ra vavina, ba una valaun pa kaum tutana bar? Ma u nunure davatane, u ra tutana, ba una valaun pa kaum vavina bar?

Una vanavana da God i ga oro pa u

¹⁷ Ma go ka, da ra Luluai i tar tibe tar ia ta ra lavur tarai tikitikai, da God i tar oro pa ra lavur

tarai tikitikai, diat a vanavana ka damana. Ma damana kaugu varkurai ta ra lavur ekelesia par. ¹⁸ Di tar oro pa ta tika ma i tar pokakikil laka? Koko na vue ra pokakikil. Di tar oro pa ta ra tika ma pa i ga pokakikil? Koko da poko kiki ia. ¹⁹ A pokakikil pa i topa ta magit, ma ra niiba upi ra pokakikil pa i topa ta magit; ia kaka ra tinorom ta ra lavur vartuluai kai God. ²⁰ I boina ba ra tarai par diat a ki, tikitikai, ta nam ra kini ba di ga ting pa diat i tana. ²¹ Di ga ting pa u, ba u a vilavilau boko? Koko na kaina ra nuknukim tana; ma ona pa i dekdek ba da pala vue u, i boina ba una nuk upi nam. ²² Tago nam i ki na vilavilau, ma di tar ting pa ia ta ra Luluai, ia ra langalanga na tutana kai ra Luluai; damana bula nam ra langalanga na tutana, di tar ting pa ia, ia ra vilavilau kai Kristo nam. ²³ Di ga kul pa avat ma ra magit na varkul; koko avat ra umana vilavilau kai ra tarai. ²⁴ A tara na turagu, i boina ba ra lavur tarai par tikitikai diat a ki pire God ta nam uka ra kini ba di tar ting pa diat i tana.

Ure diat nina pa dia ti taulai ma ure ra umana ua na vavina

²⁵ Ma pa iau vatur vake ta vartuluai tai ra Luluai ure ra umana inip; ma da tika i tar tabe pa ra varmari tai ra Luluai upi na dovot, iau ve tar kaugu varkurai tana. ²⁶ Io, iau nuk ia, ba i boina ona ta tutana na ki ka damana ure ra lavur magit na varmonong go gori. ²⁷ Di tar vi guve amur ma kaum ta taulai laka? Koko una anan upi da pala vue u. Di tar pala vue u kan kaum taulai laka? Koko una tikan upi kaum ta taulai mulai. ²⁸ Ma ona u tar taulai, vakir u ga pait ra varpiam; ma ona ta inip na vavina i tar taulai, vakir i ga pait ra varpiam. Ma go ka, diat dia damana, diat a gire ra do na niligur ta ra palapaka i diat; ma iau mainge ba ina balaure bat avat. ²⁹ Ma iau tatike go, a tara na turagu, ba di tar ur pit ika ra kilala; upi papa gori diat dia tar taulai, diat a varogop uka

ma diat, ba pa dia taulai; ³⁰ ma diat dia tangtangi, da pa dia tangi; ma diat dia gugu, da pa dia gugu; ma diat dia kukukul, da pa dia vung ta magit; ³¹ ma diat dia bili ra magit ta ra rakarakan a gunagunan, da pa dia bibili; tago ra mangamangana kai go ra rakarakan a gunagunan i panie vanavana. ³² Ma iau mainge tuna ba avat a langalanga kan ra lavur balaguan par. Nina ba i inip uka, i balabalaguan ure ra umana magit kai ra Luluai, ba na vagugu davatane ra Luluai. ³³ ma nam ba i tar taulai, i balabalaguan ure ra umana magit ra pia, ba na vamaroro davatane kana taulai. ³⁴ A vavina i tar taulai ma ra inip na vavina dir enana varbaiai bula dari: Ra inip i balabalaguan ure ra umana magit kai ra Luluai, ba na gomgom vurakit ta ra pakana ma ra tulungeana bula; ma nam i tar taulai i balabalaguan ure ra lavur magit ra pia, ba na vamaroro davatane kana tutana. ³⁵ Ma iau tatike go, upi ina vadongone avat; vakir upi ina vatur ra kun ure avat, upi ka nam i kat muka, ma na vabalaguan vake avat. ³⁶ Ma ona ta tutana i nuk ia ba pa i boina kana mangamangana tadav talaina, a inip na vavina, ona i tar pakit nam ra kilala ba i bo na vavina tana, ma i dekdek ba na ki na inip uka, na pait muka nam i mamainge tana; ma pa na rara; na ben pa ia pi dir a taulai. ³⁷ Ma nam ba i tur padikat vatikai ra nuknukina ma pa ta magit i vovo pa ia upi ra tinaulai, ma i kure valar pa kana mamainga iat, ma i tar varkurai ta ra balana iat, ba na tugal vake talaina, a inip na vavina, i pait ra bo na magit. ³⁸ Damana muka nam i ben pa talaina, a inip na vavina, pi dir a taulai, i pait ra bo na magit; ma nam ba pa i ben pa ia upi na taulai, i pait ra magit i manga boina ta dir. ³⁹ A vavina i tar taulai, a varkurai i vi guve dir ma kana tutana ta kana nilaun parika; ma gala i mat kana tutana, gala i langalanga muka upi dir a taulai ma ta tika ba na mainge;

ma ia kaka tai ra Luluai. ⁴⁰ Ma na manga boina kana kini ba na ki ka damana, ia ra nuknukigu tana; ma iau nuk ia, iau bula, iau tar vatur vake ra Tulungea i God.

8

Ure ra lavur magit dia ga vartabar me tadav ra umana tabataba

¹ Ma go, ure ra lavur magit dia ga vartabar me tadav ra umana tabataba; da nunure, ba kadat par ra kabinana. A kabinana i vavagi varpa, ma ra varmari i varvair. ² Ona ta tikai i nuk ia ba i vinar tai ta magit, pa i vinar boko tana da i topa ia; ³ ma ona ta tikai i mari God, God i tar nunure nam. ⁴ Ma ure nam ba dat a en ra lavur magit di ga tul tar diat tadav ra lavur tabataba, da nunure ba ra tabataba a magit vakuku ta ra rakarakan a gunagunan, ma a kopono God kaka ma pa ta mulai. ⁵ Tago ona di vatang ta ra umana god, ba arama ra bala na bakut bar, ba ra pia bar, da dia pepeal ra umana god, ma dia pepeal ra umana luluai, ⁶ kadat a kopono God ka, a Tama i dat, ma i vunapaina pa tai ra lavur magit par, ma da laun upi ia; ma tikai ka ra Luluai, Iesu Kristo iat, ma i vuna ta ra lavur magit par, ma i vuna ta dat. ⁷ Ma a dovotina, nam ra minatoto pa i ki ta ra lavur tarai par; ma ta umana, tago dia tar la ta ra tabataba tuk tar gori, dia en ia da ra magit dia ga vartabar me tadav ra tabataba; ma tago i pagolgol ra varkurai na bala i diat, i vamavutung pa diat. ⁸ Ma ra nian pa na maravut dat, upi dat a po boabo ta ra mata i God; ma ona da mamue ra nian, pa da manga kaina tana; ma ona da iaian, pa dat a manga dongono tana. ⁹ Ma avat a varbalaurai kan go kavava kini langalanga na da ra timul na tukatukai ure diat dia pagolgol. ¹⁰ Tago gala ta tikai na gire u, u tar matoto ma u ki ta ra nian ta ra pal kai ra tabataba, gala na dave ra varkurai ta ra balana, ona i bilua? Pa na rurung muka tana laka upi na en ra magit di ga

tul tar ia tadav ra tabataba? ¹¹ Ma dave, ure kaum minatoto na virua vang nam ra pagolgol na tura i dat, nina Kristo i ga mat ure? ¹² Ma ba ava pait ra varpam damana tadav ra umana tura i vavat, ma ava vakinkin ra pagolgol na varkurai ta ra bala i diat, ava pait ra varpam tadav Kristo. ¹³ Kari, gala ra nian i vuna ba turagu na tutukai, gala pa ina en ra kanomong i ra vavaguai mulai, ma pa na mutu, upi koko ina vuna ba turagu na tutukai.

9

Ra kini ma ra tiniba kai ra apostolo

¹ Vakir iau langalanga laka? Vakir iau a apostolo laka? Pa iau ga gire laka Iesu kada Luluai? Vakir avat kaugu papalum laka tai ra Luluai? ² Ona pa iau a apostolo tadav ta ra na, a dovotina ba iau a apostolo tadav avat; tago avat iat ra vakilang i kaugu kini na apostolo tai ra Luluai. ³ Go kaugu tinata na balbali tadav diat dia tir valar iau. ⁴ Pa di ga tul tar avet laka upi avet a ian ma avet a momo? ⁵ Pa di ga tul tar avet laka upi avet a agure vurvurbit ta taulai i nurnur, vada ta ra umana apostolo, ma ra umana tura i ra Luluai, ma Kepas? ⁶ Kan amir ika ma Banaba, ba pa di ga tul tar amir upi amir a ngo kan ra papalum ma ra lima i mimir? ⁷ Akave ra tena vinarubu laka ba na kul pa ra lavur magit ure nam ra vinarubu ba i vana tana? To ia i vaume laka ra uma na vain, ma pa na en ra vuaina tana? Ba to ia i tabatabar ra livur na me, ma pa na mome ra polo na u ta nam ra livur na me? ⁸ Dave, iau tatike vang go ra lavur magit vada ra mangamangana kai ra tarai? Pa di ga tumu vang bula diat ta ra tinata na varkurai? ⁹ Tago di ga tumu ia ta ra varkurai kai Moses dari: Koko una kaman vake ra ngie i ra bulumakau ba i ruarua rama vue ra pat i ra kon. Dave bar, God i mataure kaka ra umana bulumakau, ¹⁰ ba i tatike laka go ure ke dat iat? Maia pa, di ga tumu ia ure

dat iat; tago i topa nam i ipipuk, ba na ipipuk ma ra kini nunur, ma nam i ramarama vue ra pat i ra kon, ba na pait ia ma ra kini nunur upi na vatur vake ta magit tana. ¹¹ Ona ave tar vaume ta vavat ra lavur magit na tulungen, a ngala na magit vang, ba avet a doko pa ra magit ra pia ta vavat? ¹² Ona ta ra umana dia vatur vake go ra varkurai ure avat, pa i manga takodo vang pire vevet? Ma a dovotina muka pa ave ga vovo tar go ra varkurai; ma ave ki vamadudur vue ra lavur magit par, upi koko avet a tur bat ra bo na varvai kai Kristo. ¹³ Pa ava nunure laka ba diat dia varvakai ure ra umana magit i gomgom, dia ian ta ra lavur magit ta ra pal na vartabar, ma diat dia toratorom pire ra uguugu na vartabar, dia vatur vake kadia tiniba varurung ma ra uguugu na vartabar? ¹⁴ Damana bula ra Luluai i tar varkurai ba diat, dia varvai ma ra bo na varvai, diat a ian ure ra bo na varvai. ¹⁵ Ma iau, pa iau ga vadongono iau ma ta tikai ta go ra lavur magit; ma pa iau tumu go ra lavur magit upi da pait ia damana tagu; tago na boina tagu ba ina mat, ma koko ta tikai na noe vue ra mangamangana iau langlang me. ¹⁶ Tago ona iau varvai ma ra bo na varvai, pa kaugu ta magit ba ina langlang tana; tago di vovo tar ia tagu; tago gala pa iau varvai ma ra bo na varvai, gala ina malari kakit. ¹⁷ Tago ona kaugu mamainga iat upi ina pait go, kaugu ta vapuak tana; ma ona vakir kaugu mamainga iat, di nur tar ia ke ra papalum tagu. ¹⁸ Ava vang mulai kaugu vapuak tana? Nam uka, ba iau varvai ma ra bo na varvai, ina pait ia damana ka, ma koko ta varkul ure, upi koko ina vovo vakakit pa ia nam i takodo ba ina kale pa ia ure ra bo na varvai. ¹⁹ Ma a dovotina, ba iau ga langalanga kan ra tarai par, iau ga ongo tar iau ta ra kini na vilavilau ure diat par, upi na manga peal diat ba ina agure rap diat. ²⁰ Ma pire ra Iudaia iau ga da ra Iudaia, upi ina agure rap ra Iudaia; pire

diat dia tur na vavai ta ra tinata na varkurai, iau ga da iau ga tur na vavai ta ra tinata na varkurai, ma vakir iau tur tuna ta ra vavaina, upi ina agure rap diat dia tur na vavai ta ra tinata na varkurai; ²¹ ta diat ba pa ta tinata na varkurai i ga ki pire diat, iau ga da pa ta varkurai i ga ki piragu, ma pa iau ga iba upi ra varkurai ure God, iau ga ki ke na vavai ta ra varkurai kai Kristo, upi ina agure rap diat, ba pa ta varkurai i ga ki pire diat. ²² Pire diat dia pagolgol, iau ga ki da iau pagolgol, upi ina agure rap diat dia pagolgol; iau tar vavinuane iau tadav ra lavur tarai par, upi ina valaun pa ta umana ma ra lavur magit damana. ²³ Ma iau pait rit ra lavur magit ure ra bo na varvai iat, upi dat a alube varirivut pa ta tiniba tana. ²⁴ Pa ava nunure laka ba diat, dia vutvut ta ra varkaul dia vutvut par, ma ta kopono ko i vatur vake ra vabongon? Damana bula avat, avat a vutvut upi avat a vatur vake. ²⁵ Ma ra lavur tarai par tikatikai, ba dia ongaongor ta ra lavur nilibur na varkaul, dia ki vinvini ure ra lavur magit. Ma dia pait go upi diat a vatur vake ra kere ba na kaina lolalolo; ma dat, upi ra kere ba pa ta magit na vakaina mule. ²⁶ Kari iau vutvut damana, vakir da ma ra ngulngul; ma iau varvartibul, vakir da tikai i timtibul uka ra vuvu; ²⁷ ma iau timtibul ra pakagu ma iau kure vadekdek ia, upi koko ba iau tar varvai pire ta ra umana enana, da ga ole vue iau iat.

10

A tinata na vartigal ure ra umana tabataba

¹ Tago pa iau mainge, a tara na turagu, upi avat a ngulngul ure kada umana patuana, tago dia ga tur par ta ra vavai ra bakut ma dia ga tinur vurbolo ta ra ta; ² ma di ga baptaiso diat par tai Moses ta ra bakut ma ra ta; ³ ma dia ga en par ra kopono magit na tulungen; ⁴ ma dia ga mome par ra kopono nimomo na tulungen; tago dia ga momo ta nam ra vat na

tulungen i ga murmur diat; ina nam ra vat ia Kristo iat. ⁵ Ma mangoro ta diat, God pa i ga manga gugu ta diat; tago di ga ubu vue diat ara ra pui. ⁶ Ma go ra lavur magit kada lavur valavalar, upi koko na malamalapang ra nuknuk i dat upi ra lavur kaina magit, da i ga malamalapang ra nuknuk i diat upi ia. ⁷ Ma koko avat ra umana tena lotu tadav ra tabataba, da ta umana ta diat; da di ga tumu ia: “A tarai dia ga ki ra pia upi diat a ian ma diat a momo, ma dia ga tut mulai upi diat a, pait nilibur.” ⁸ Ma koko dat a ungaunga, da ta umana ta diat dia ga pait ia, ma ta ra kpono bung a ura vinun ma a utul na arip na marmar dia ga virua tana. ⁹ Ma koko dat a valamlam ra Luluai, da ta umana ta diat dia ga valamlam ia, ma dia ga virua ta ra umana vui. ¹⁰ Ma koko avat a urur, da ta umana ta diat dia ga urur, ma ra tena vardodoko i ga doko diat.

¹¹ Ma go ra lavur magit dia ga tadav diat, upi diat ra valavalar; ma di ga tumu diat upi ra varpit ure dat, dat ba ra mutuai ra lavur tataun i tar tadav dat. ¹² Io, i boina ba nina i nuknuk ia ba i tur kadongor na varbalaurai kan na bura. ¹³ Pa ta varilam ba na tur lake ra niongor kai ra tarai i tar tadav avat; ma God i dovot muka, ma pa na nur vue avat, upi ra varilam na tadav avat ba na tur lake kavava niongor; ma ba i pot ra varilam na mal pa ta nga, upi avat a tapgaga tana, ma upi avat a ongor pa ia.

¹⁴ Damana, a umana talaigu, avat a takap kan ra papait tadav ra tabataba. ¹⁵ Iau tatata da tadav ra tarai dia kabinana; avat a kure nam iau tatatike. ¹⁶ A la na varvadoan nam da tata vadoane, vakir ia ra kini varurung ma ra gapu i Kristo laka? A gem, nina da tabik ia, vakir ia ra kini varurung ma ra paka i Kristo laka? ¹⁷ Tago dat, ra mangoro, dat tika na gem uka, ma tika na paka i dat ika; tago dat par, da vatur vake ta tiniba par ta nam ra kpono gem. ¹⁸ Gire ra Israel na palapaka

ka. Dave diat, dia ian ta ra lavur tinabar, pa dia tur varurung ma ra uguugu na vartabar vang? ¹⁹ Ava laka iau tatike tana? Ba ta magit di tul na tinabar tar ia ta ra tabataba a dovot na magit vang, ba ra tabataba iat a dovot na magit vang? ²⁰ Ma iau tatike, ba ra lavur magit ba ra umana Tematana dia vartabar me, dia tul tar diat tadav ra lavur tabaran ma vakir tadav God; ma pa iau mainge ba avat a la varurung ma ra lavur tabaran. ²¹ I dekdek upi avat a momo ta ra la kai ra Luluai, ma ra la kai ra umana tabaran bula; i dekdek upi avat a ian ta ra vuvuvung na nian kai ra Luluai, ma ta ra vuvuvung na nian kai ra lavur tabaran bula. ²² Dave, da vangangap laka ra Luluai upi na puruai ra balana? Da lia tana ma ra dekdek vang?

²³ Pa di vatabu ta magit; ia kaka vakir a lavur magit par dia topa ia. Pa di vatabu ta magit; ia kaka ra lavur magit par pa dia varvair bulu. ²⁴ Koko ta tikai na nuk pa ra magit ba kana ka, na nuk pa ra magit kai ra enana. ²⁵ Nam parika ba di ivure ta ra pal na bung ure ra kanomong i ra vavaguai, avat a en ia, ma koko avat a vartir tana ure ra varkurai ta ra bala i vavat; ²⁶ tago kai God ra rakarakan a gunagunan par, ma ra lavur magit dia varkoroi tana. ²⁷ Ona ta tikai ta diat pa dia nurnur na ting pa avat ta ra lukara, ma ava mainge ra vinavana tana, nam parika dia vung ia ta ra luaina mata i vavat, avat a en ia, ma koko ava vartir tana ure ra varkurai ta ra bala i vavat. ²⁸ Ma gala ta tutana na tatike ta vavat: Go ra magit di ga vartabar me; io, koko avat a en ia ure nina iat i ga vateten tar ia ta vavat ma ure ra varkurai na bala bula; ²⁹ ure ra varkurai na bala, iau biti, vakir ure ra varkurai ta ra balam, ure ke ra varkurai na bala kai ra enana. Tago ra varkurai ta ra bala i ta ra tikai na kure kaugu kini langalanga ta ra ava? ³⁰ Tago ona iau ian tana ma ra pite varpa, ta ra ava dia tata vakaina iau ure nam ba iau pite varpa tana?

³¹ Damana ba ava ian, ba ava momo ba ava pait bula ta enana magit, avat a pait rit ia upi God na mamar tana. ³² Koko ra Iudaia, ba ra Elenas, ba ra ekelesia kai God diat a tutukai ta vavat, ³³ da iau vamaroro rit ra lavur tarai ta ra lavur magit par, ma pa iau tikatikan upi ra magit ba na mal pa iau iat mulai, ia kaka upi ra magit ba na mal pa ta mangoro, upi da ga valaun diat.

11

Ta tikai na turup ra uluna ba i lotu

¹ Avat a kap lap iau, da iau bula, iau kap lap Kristo.

² Ma go iau pite pa avat, tago ava nuknuk pa iau ta ra lavur magit par, ma ava vatur vadekdek vake ra lavur vartuluai, vada iau ga tul tar diat ta vavat. ³ Ma iau mainge ba avat a nunure, ba Kristo ia ra ulu i diat ra lavur tutana par; ma ra tutana ia ra ulu i ra vavina; ma ra ulu i Kristo ia God. ⁴ Ma ona tika na tutana i araring, ba ona i tata na propet, ma i tar turup ra uluna, i varuva ra uluna. ⁵ Ma ona tika na vavina i araring, ba ona i tata na propet, ma pa i tuba ra uluna, i varuva ra uluna; tago nam i varogop uka ba di ga avul vue ra pepe na uluna. ⁶ Tago ona ta vavina pa i turup ra uluna, i boina ba da kut vue ra pepe na uluna; ma ona ia ra magit na vavirvir pire ta vavina ba da kut vue, ba da ka vue ra pepe na uluna, i boina ba na turup ra uluna. ⁷ Tago pa i ko, ba ta tutana na turup ra uluna, tago ia ra malalar i God ma ra minamarina bula; ma ra vavina ia ra minamar i ra tutana. ⁸ Tago ra vavina vakir ia ra vunapai ra tutana; a tutana ke ia ra vunapai ra vavina; ⁹ ma pa di ga vaki ra tutana ure ra vavina; di vaki ra vavina upi ra tutana. ¹⁰ Ia ra vuna i kat i tana, ba ra vavina na kapkap ra vakilang na varkurai ta ra uluna, ure ra umana angelo. ¹¹ Ma a dovotina pa di varbaiane ra vavina kan ra tutana, ba ra tutana kan ra vavina, tai ra Luluai. ¹² Tago da ra tutana ia ra vunapai ra vavina, damana bula

ra vavina i vavapitar ra tutana; ma ra lavur magit par dia vunapaina pa tai God. ¹³ Avat a tibuna varkurai tana ta ra bala i vavat iat; i kat vang ba ta vavina na araring tadav God, ona pa i turup ra uluna? ¹⁴ Dave ra mangamangana di ga vaki avat me, pa i vateten avat laka dari, ba gala i vavaoro ra pepe na ulu i ta tutana, ia ra magit na vavirvir pirana? ¹⁵ Ma gala i lolovina ra pepe na ulu i ta vavina, ia ra mariringian na magit pirana; tago di ga tul tar ra pepe na uluna tana, upi na kuvil ia. ¹⁶ Ma ona ta tutana i papait na varpuapuai, vakir kadat ta mangamangana dari, ma ra lavur ekelesia kai God pata bula.

A nian kai ra Luluai
(*Mat 26:26-29; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20*)

¹⁷ Ma ba iau tul tar go ra varpit ta vavat, pa iau pite pa avat, tago ava vana varurung, vakir upi ra magit ba na vadongone avat, upi ka ra magit ava kaina vanavana tana. ¹⁸ Go i lua muka, iau valongore, ba ona ava vana varurung ta ra kivung ava enana varbabaiai; ma iau ling na kapupi ia bula. ¹⁹ Tago i topa ia upi avat a al vartogo varbabaiai, upi diat dia ko pire vavat diat a vana rikai. ²⁰ Io, ba ava vana varurung tai ta gunan, pa avat a pait valar pa ia upi avat a en ra nian kai ra Luluai; ²¹ tago ta ra avava nian, avat par tikatikai ava lua ma ra en magit tai ra umana; ma tikai i mulmulum ma ta ra tikai i longlong ta ra nimomo. ²² Dave vang? Pa ta kuba i vavat vang upi avat a ian ma avat a momo tana? Ba kan ava nuk piapiam laka ra ekelesia kai God, ma ava varuva diat ba pa dia vung ta magit? Ava laka ina tatike ta vavat? Ina pite pa avat vang ta go ra dari? Pata, pa ina pite pa avat. ²³ Tago iau tar vatur vake tai ra Luluai nina, ba iau ga tul tar ia bula ta vavat, ba ra Luluai Iesu ta nam ra marum iat, ba di ga vagu tar ia tana, i ga vatur pa ra gem; ²⁴ ma ba i ga pite varpa tana, i ga tabik ia, ma i ga biti:

Go ra pakagu, nina ba ure avat; avat a papait go upi avat a matamatane upi iau me. ²⁵ Damana bula i ga vatur pa ra la ba i ga par ra nian, ma i ga biti: Go ra la ia ra kalamana kunubu ta ra gapugu; avat a pait go, ta ra lavur bungbung ava mome, upi avat a matamatane upi iau me. ²⁶ Tago ta ra lavur bung ba ava en go ra gem, ma ava momo ta go ra la, ava vaarike ra minat kai ra Luluai tana, tuk ta ra bung ba na ga vut. ²⁷ Io, diat par dia en ra gem, ba dia momo ta ra la kai ra Luluai, ma pa dia ko upi ia, da ga takun diat ma ra paka i ra Luluai ma ra gapuna bula. ²⁸ Ma i boina ba ra tarai diat a kure mal pa mule diat, ma diat a en ika ta nam ra gem, ma diat a momo ta nam ra la. ²⁹ Tago nam i ian ma i momo, i en pa ma i momo pa ra varkurai na balbali ure mule, ona pa i nuk ilam ot pa ra paka i ra Luluai. ³⁰ Ia ra vuna tago mangoro dia pagolgol ma dia mait pire vavat, ma mangoro dia va mat. ³¹ Ma gala dat iat, dat a kure mule dat, gala pa ta na kure dat. ³² Ma ba di kure dat, a Luluai i vapagumanene dat, upi koko da kure vakaina varurungane dat ma ra rakarakan a gunagunan. ³³ Io, a tara na turagu, ba ava vana varurung upi ra nian, avat a ung varupui. ³⁴ Ma ona ta tikai i mulmulum, i boina ba na ian ta ra kubana iat; upi koko avat a vana varurung upi ra varkurai na balbali. Ma ra lavur magit dia tur valala boko, ina mal pa diat ba ina ga pot.

12

A umana vartabar kai ra Takodo na Tulungen

¹ Ma go, a tara na turagu, pa iau mainge ba avat a ngulngul ure ra umana vartabar na kabinana i tulungen. ² Ava nunure ba ava ga Tematana boko, di ga agure vaire avat tadav nam ra lavur tabataba dia bombom uka, ma ava ga nur tar ika avat. ³ Kari iau ve vaminana avat, ba pa ta tikai ba i tata tai ra Tulungea i

God na biti ba: Iesu i kakaina vurakit muka; ma pa ta na vatang vakuku ba: Iesu ia ra Luluai, ia kaka tai ra Takodo na Tulungen.

⁴ Ma ra lavur vartabar na kabinana dia enana varbaiai, ma a kopono Tulungen ika. ⁵ Ma ra lavur tiniba ta ra papalum dia enana varbaiai, ma a kopono Luluai ka. ⁶ Ma mangoro na enana mangana papalum, ma a kopono God ka, nina i pait vapar ra lavur magit ta dat par. ⁷ Ma di tul tar ra vavaarikai kai ra Tulungen tai ra tarai par, tikitikai, upi na vadongone diat muka. ⁸ Tago di tul tar ra tinata na kabinana tai tikai ta ra Tulungen; tai ta ra tikai ra tinata na minatoto ta nam ra Tulungen bula; ⁹ tai ta ra tikai a nurnur, ta nam ra Tulungen bula; ma tai ta ra tikai ra kabinana na valavalagar ta nam ra Tulungen bula; ¹⁰ ma tai ta ra tikai ba na pait ra lavur papalum na padapada varvo; ma tai ta ra tikai ba na varvai lua ure ra lavur magit ba na arikai namur boko; ma tai ta ra tikai ba na nailam ot pa ra lavur tulungen; tai ta ra tikai ba na tatata ma ra lavur minigir na tinata; ma tai ta ra tikai ba na pala pa ra kukurai ra lavur minigir na tinata; ¹¹ ma nam ra kopono Tulungen ika iat i pait rit ni ra lavur magit, ma i tibe tar tai ra lavur tarai par, tikitikai, da kana mamainga iat.

A paka i dat i tikai ma i peal ra lavur ingaingarina

¹² Tago da ra paka i dat i tikai ma i peal ra lavur ingaingarina, ma a lavur ingaingar i ra paka i dat dia mangoro, ma i kopono ko ra paka i dat, damana bula Kristo. ¹³ Tago tai ra kopono Tulungen ika di ga baptiso tar dat ta ra kopono paka i dat, ba dat ra umana Iudaia, ba ra umana Elenas, ba ra umana vilavilau ba ra umana tarai tuna; ma di ga tul tar dat, ba dat a momo ta ra kopono Tulungen ika.

¹⁴ Tago ra paka i dat vakir i varkidul uka, a mangoro na ingaingarina. ¹⁵ Gala ra keke na biti: Tago

vakir iau ra lima, pa ina ki maravut ta ra pakana; gala pa na vapar vue kana kini maravut ta ra pakana me. ¹⁶ Ma gala ra talinga na biti: Tago vakir iau ra kiau na mata, pa ina ki maravut ta ra pakana; dave, na ngo bar tana pi na ki maravut ta ra pakana? ¹⁷ Gala ra kidoloina paka i dat a kiau na mata parika, na gala dave ra valavalongor? Ba gala a talinga parika, na gala ararukai dave? ¹⁸ Ma go muka God iat i tar vaki tar ra lavur ingaingarina par tikatikai ta ra paka i dat, da kana mamainga iat. ¹⁹ Ma gala diat par a kopono ingarina na gala dave bar ure ra paka i dat? ²⁰ Ma go mangoro na ingaingarina, ma i tikai ka ra paka i dat. ²¹ Ma i dekdek upi ra kiau na mata na tatike tai ra lima dari: Pa iau iba upi u; ma go bula i dekdek upi ra ula na tatike tai ra ura keke: Pa iau iba upi amur. ²² Patana, tago di ko iba tuna upi nam ra lavur ingaingar i ra paka i dat nina dia papait na bilua; ²³ ma nam ra lavur ingar i ra paka i dat, ba da nuk ia ba i ikilik tuna ra variru pire diat, i ngala vurakit ra variru da tul tar ia ta diat; ma ra umana ingar i dat pa dia manga vakak, dia manga lia ma ra vakak; ²⁴ tago nam ra ingar i dat dia manga vakak, pa dia ko iba upi ta magit; ma God i tar mal varurue ra paka i dat, ba i ga tul tar ra ngala na variru tai nam ra ingarina ba i ga iba upi ra variru; ²⁵ upi koko ra al vartogo na tur ta ra paka i dat; ma upi ra lavur ingaingarina diat a varogop par ma kadia varbalaurai vargil. ²⁶ Ma gala ta kopono ingarina i kadik ure ta magit, gala ra lavur ingaingarina parika diat a kadik par varurung me; ma gala di ru ta kopono ingarina, gala ra lavur ingaingarina par diat a gugu varurung me. ²⁷ Ma go avat ra paka i Kristo iat, ma avat, tikatikai, avat ra umana ingaingarina tana. ²⁸ Ma God i tar vaki tar ta umana ta ra ekelesia, a luaina a umana apostolo, ma ra vauruana, a umana propet, ma ra vautuluna, a umana

tena vartovo, namur ra lavur magit na padapada varvo, ma namur mulai ra lavur kabinana na valavalagar, a lavur varkurai, ma ra lavur enana minigir na tinata. ²⁹ Dave, dia apostolo parika vang? Ba dia propet par vang? Ba dia tena vartovo par vang? Ba diat par dia papait laka ra lavur magit i padapada varvo? ³⁰ Dia vatur vake parika vang ra kabinana na valavalagar? Dia tata par vang ma ra lavur enana minigir na tinata? Diat par laka dia pala pa ra kukurai ra tinata? ³¹ Ma avat a bala upi ra lavur vartabar na kabinana dia manga boina. Ma go ina vateten tar ta vavat ta nga i manga ko tuna.

13

A Varmari

¹ Gala iau vatavatang ra lavur enana tinata kai ra tarai ma kai ra umana angelo bula, ma pa iau vatur vake ra varmari, gala ina tia varogop uka ma ra tutupele, a tena tinangi, ba ra tobo i tartarengé muka. ² Ma gala iau vatur vake ra kabinana upi ina varvai lua ure ra lavur magit ba na arikai boko namur, ma gala iau nunure ra lavur magit na pidik par, ma ra lavur kabinana par; ma gala iau vatur vake ra nurnur par, upi ina kap vaire vue ra umana lualuana, ma pa iau vatur vake ra varmari, gala iau da ra magit vakuku. ³ Ma gala iau vapar vue kaugu tabarikik par ma ra vartabar, ma gala iau tul tar ra pakagu upi da tun ia, ma pa iau vatur vake ra varmari, gala pa i vadongone iau ta ik ika. ⁴ A varmari i ki toptop ma i varvamalur; a varmari pa i varngu; a varmari pa i timtibuna pite pa mule, ma pa i tibuna vavagia pa mule, ⁵ pa i bilak kana mangamangana, pa i nuk pa kana magit iat, pa i ngangangal tai ta magit, pa i nuknuk vake ta kaina magit; ⁶ pa i gugu ure ta mangamangana ba pa i takodo, ma i gugu ka varurung ma ra dovotina; ⁷ i turup ra lavur magit, i kapupi ra lavur magit, i nurnur upi ra lavur magit,

i ki vamadudur ure ra lavur magit par. ⁸ A varmari pa i kom pit; ma ona ta umana varveai na propet, diat a vatavuna vue diat; ma ona ta umana minigir na tinata, diat a ga mutu ka; ba ta minatoto, na ga panie ka. ⁹ Tago da nunure a ik a komuna ka, ma da varveai na propet ma a komuna ka; ¹⁰ ma ba nam i ko vurakit na ga pot, da vapar vue ra komkomuna. ¹¹ Ba iau ga bul uka boko, iau ga matoto da ra bul uka, iau ga nuknuk da ra bul; ma go iau tar tutana ot, iau tar vung vue ra maukua i ra umana bul. ¹² Ma go ieri da gigira da tai ta tiroa i gavul; ma ta ibam ra. e dat a nana tuna; ieri iau nunure a ik a komuna ka; ma ta nam ra e ina nunure bulbulu da di ga tar nunure bula iau. ¹³ Ma go ra utul a magit dital tur vatikai, a nurnur, a ninunuk ung, ma ra varmari; ma ra varmari i manga ngala vurakit ta dital par.

14

Ta tinata mulai ure ra vartabar kai ra Tulungen

¹ Avat a ongor upi ra varmari; ma avat a tikan upi ra vartabar na kabinana i tulungen, ma upi go iat ba avat a varveai na propet. ² Tago nam i tatata ma ra enana pirpir, pa i tata tadav ra tarai, tadav God iat; tago pa ta i matoto tana; ma i tatike ra lavur magit na pidik tai ra tulungen ika. ³ Ma nam i varveai na propet, i tatata tadav ra tarai upi ra varvair ma upi ra varvamaram ma upi ra varvamaniu. ⁴ Nina i tatata ma ra enana vuna tinata i vair mal mule; ma nina i varveai na propet i vair mal ra ekelesia. ⁵ Io, iau mainge tuna ba avat a tatata ma ra lavur enana minigir na tinata, ma iau manga mainge tuna ba avat a varveai na propet; tago nam i varveai na propet, i manga ngala ta dir ma nina i tatata ma ra lavur enana minigir na tinata, ona pa i pala pa bula ra kukuraina, upi na vair mal ra ekelesia. ⁶ Ma go, a tara na turagu, ona iau pot tadav avat ma ra varveai ta ra lavur

enana minigir na tinata, ina maravut davatane avat, ona pa iau tata ta vavat ma ta magit di ga vaarike tar ia tagu, ba ma ra minatoto, ba ra varveai na propet, ba ra vartovo? ⁷ Tago a umana magit ba pa dia laun, a dedede, ba ra pagol, a dovotina dia tangi, ma ona pa i enana varbaiai vanavana ra nilai diat, dat a nunure davatane ra kakailai di pait ia ta ra dedede ba ta ra pagol? ⁸ Tago ona ra tavur pa i tangi kapa, to ia na kap ra vargal upi ra vinarubu? ⁹ Damana bula avat, ari ona pa ava tatatike ma ra ngie i vavat ra lavur kapa na tinata, da nunure davatane ba, ava vang ra magit ava tatike? Tago na da ka ava tata ta ra vuvu. ¹⁰ Kan a dovotina, a lavur minigir na tinata dia manga peal ta ra rakarakan a gunagunan, ma pa ta tikai i iba upi ra kukuraina. ¹¹ Ma gala pa iau nunure ra kukurai ra tinata, ina da ra vaira pire nam i tatata, ma nam i tatata na da ra vaira tagu. ¹² Damana bula avat, tago ava vargat upi ra lavur vartabar na kabinana i tulungen, avat a tikan muka upi avat a lia ma ra varvair ba na vadongone ra ekelesia. ¹³ Kari i boina ba nam i tatata ma ra enana mangana tinata na araring upi na pala pa bula ra kukuraina. ¹⁴ Tago ona iau araring ma ra enana mangana tinata, a tulungeagu i araring, ma ra nuknukigu pa i vuai. ¹⁵ Ava vang go? Ina araring ma ra tulungeagu, ma ina araring bula ma ra nuknukigu; ina kakailai ma ra tulungeagu, ma ina kakailai bula ma ra minatoto. ¹⁶ Tago ona una pite varpa ma ra tulungeam, nam i ki ta ra kiki kadiat pa dia manga matoto, na vatang davatane ra “Amen” ure kaum pite varpa, tago pa i nunure nam u tatike? ¹⁷ Tago a dovotina, u pite varpa bulbulu, ma pa i vair mal ta ra tikai. ¹⁸ Iau pite pa God, tago iau manga lia ta vavat par ma ra varveai ta ra lavur enana minigir na tinata; ¹⁹ ma ta ra kivung muka iau manga mainge ba ina tatike ra ilima na pakana tinata

ka ma ra kabinana, upi ina tovo bula ta ra umana, ma koko ina tatike ra vinun na arip na marmar na tinata ta ra enana mangana tinata ba pa dia nunure.

²⁰ A tara na turagu, koko avat a da ra umana bul ta ra nuknuk i vavat; ma ta ra bilak na ninunuk i boina ba avat a da ra umana bul uka, ma i boina ba ra nuknuk i vavat na patuan vanavana. ²¹ Ta ra tinata na varkurai di ga tumu ia dari: “Ina tata tadav go ra tarai ma ra ngie i ra tarai ba i enana kadia tinata ma ta ra bul na ngie i ra lavur vaira, ma ba ina ga pait ia damana, pa diat a valongore iau bula, ra Luluai i biti.” ²² Kari ra lavur minigir na tinata upi ra vakilang ika vakir ure diat dia nurnur, ure diat iat ba pa dia nurnur muka; ma ra varveai na propet a vakilang, vakir ure diat ba pa dia nurnur, ure diat iat, dia nurnur. ²³ Io, ona ra umana ekelesia par dia tar ki varurung tai tika na gunan, ma diat par, dia tatata ma ra lavur enana minigir na tinata, ma ona ta umana tarai ba pa dia matoto ma pa dia nurnur, dia ruk bula, pa diat a biti vang ba ava lunga? ²⁴ Ma ona avat par, ava varveai na propet, ma tikai ba pa i nurnur, ba pa i matoto, na ruk tadav avat, avat par, ava takun ot pa ia, avat par ava kure; ²⁵ ma ra umana magit na pidik ta ra balana diat a tur kapa, ma damana na bura timtimum ma ra matana ura ra pia ma na lotu tadav God, ma na mulaot tana ba ra dovotina God i ki livuan ta vavat.

A bo na mangamangana ta ra lotu

²⁶ I dave bar, a tara na turagu? Ba ava pot varurung, tikai i kakailai, ta ra tikai i varvair, ta tikai i varveai ma ra magit di ga vaarike tar ia tana, ta ra tikai i tatata ma ra enana vuna tinata, ta ra tikai i pala ra kukurai ta magit. I boina ba avat a pait rit ra lavur magit upi diat a vair maravut avat. ²⁷ Ba di tatata ma ra enana vuna tinata, i boina ba na a ivut ba a utul uka, ma koko muka na lake ra utul, ma dital a varvarkia;

ma ta tikai na pala ra kukuraina; ²⁸ ma ona pa i tale ta tikai pire vavat ba na pala ra kukuraina, na ki mut uka ta ra kivung; na ga tata tana mulai, ma tadav God bula. ²⁹ Ma i boina ba ra umana propet diat a varveai a evevut ba a ututul, ma ra ibaiba ta diat, diat a valongore kukure. ³⁰ Ma ona di vaarike vavinar tar ta magit tai ta tikai ba dia ki varirivut me, i boina ba ra luaina na ki mut uka. ³¹ Tago avat par, ava langalanga upi avat a varveai na propet varkiakia vanavana, upi avat a vartovo par, ma upi da vargat avat par; ³² ma ra umana tulungen kai ra umana propet dia torom ta ra lavur propet. ³³ Tago God vakir a God na purpuruan, ia ra God na malmal iat; da ta ra lavur kivung kai ra umana tena gomgom.

³⁴ I boina ba kavava vaden diat a ki mut uka ta ra lavur kivung; tago pa di tul tar ia ta diat ba diat a tata; ma i boina ba diat a ki na tinorom, da ra tinata na varkurai bula i biti. ³⁵ Ma ona dia mainge ba diat a vartovo ure ta magit, diat a tir kadia umana tutana iat tana ta ra kubakuba i diat iat; tago ia ra magit na vavirvir ba ta vavina na tata ta ra kivung. ³⁶ Dave vang? A tinata kai God i ga vana rikai vang ta vavat? Ba i ga pot ika laka tadav avat?

³⁷ Ba ta tikai i nuk ia ure mule ba ia ra propet, ba i vatur vake ta magit na tulungen, i boina ba nam na matoto ba ra lavur magit iau tumu ia tadav avat, diat ra umana vartuluai kai ra Luluai. ³⁸ Ma ona ta tikai i ngulngul, na ngulngul uka. ³⁹ Io, a tara na turagu, avat a nuk upi ra varveai na propet, ma koko avat a vartigal ure ra varveai ta ra lavur enana minigir na tinata. ⁴⁰ Ma avat a pait rit ra lavur magit ma ra bo na mangamangana ma koko ra purpuruan.

15

A tinut mulai kai Kristo

¹ Go bula, a tara na turagu, iau vateten tar ra bo na varvai ta vavat, nina ba iau ga varveai tana tadav

avat, nina ava tar vatur vake, ma ava tur kadongor tana, ² nina iat di valaun bula avat me; ona ava vatur vadekdek vake ra mangana tinata iau ga varveai me tadav avat, ma ona pa ava ga nurnur vakuku. ³ Tago iau ga ve value tar ia ta vavat nam ba iau bula iau ga vatur vake, ba Kristo i ga mat ure kada varpam, da ra Buk Tabu i biti; ⁴ ma ba di ga punang ia, ma ba di ga vatut pa mule ta ra vautuluna bung da ra Buk Tabu i biti; ⁵ ma ba i ga tur kapet kakapi pire Kepas; ma namur mulai pire ra vinun ma a ivut: ⁶ namur mulai i ga tur kapet kakapi pire ra ilima na marmar na tura i dat ma i ga pirai, ba dia ki varurung, ma mangoro ta diat dia laun boko gori, ma ta ra umana dia tar va mat; ⁷ namur mulai i ga tur kapet kakapi pire Iakobo; ma namur mulai pire diat par ra umana apostolo; ⁸ ma namur kakit, da pire tikai ba di ga kava pit ia, i ga tur kapet kakapi bula piragu. ⁹ Tago iau, iau ikilik kakit ta diat ra umana apostolo, ma pa iau ko upi da vatang iau ba iau apostolo, tago iau ga vakavakaina ra ekelesia kai God. ¹⁰ Ma kaugu kiki iau ki tana gori i vuna iat ta ra varmari kai God, ma kana varmari pa i ga vole vakuku tar ia tagu; ma iau, iau ga lia ma ra niongor ta diat par; ma vakir iau iat, amir ika ma ra varmari kai God tagu. ¹¹ Ma ona iau, ba ona diat, ave varvarveai damana, ma ava tar nurnur damana.

Kada tinut mulai kan ra minat

¹² Ma ona di varveai ure Kristo ba di ga vatut pa ia mulai kan ra minat, dave ta umana livuan ta vavat dia biti ba ra lavur minat pa diat a laun mulai kan ra minat? ¹³ Ma gala ra lavur minat pa diat a laun mulai kan ra minat, gala pa di ga vatut pa mule ke Kristo. ¹⁴ Ma gala pa di ga vatut pa mule ke Kristo, gala kaveve varveai a magit vakuku, ma kavava nurnur bula a magit vakuku. ¹⁵ Maia pa, ma i tur kapa ure avet, ba avet ra umana tena varveai vavaongo tai God; tago

ave tar varveai ure God ba i ga vatut pa mule Kristo; nina gala ba pa i ga vatut pa ia, gala i damana ba ra lavur minat pa diat a tut mulai kan ra minat. ¹⁶ Tago gala pa di vatut pa mule ra umana minat, gala pa di ga vatut pa mule Kristo; ¹⁷ ma gala pa di ga vatut pa mule Kristo, kavava nurnur pa i topa ta magit; ma gala ava ki boko ta kavava varpam. ¹⁸ Ma diat par bula, dia tar va mat tai Kristo, dia tar virua. ¹⁹ Gala da vatur vake ra kini nunur upi Kristo ure go ra nilaun ika, gala da manga tabiligia vurakit ta diat ra tarai par.

²⁰ Ma go di tar vatut pa mule Kristo kan ra minat, a luaina vuai e ta diat dia tar va mat. ²¹ Tago da ra minat i ga vut ure ra tutana, damana a nilaun mulai kan ra minat i tar vut bula ure ra tutana. ²² Tago da ra tarai par dia mat tai Adam, damana bula da valaun diat par tai Kristo. ²³ Ma di mur kadia. kiki tikatikai: Kristo ra luaina vuai e; ma namur boko diat ba kai Kristo, ta kana pinot. ²⁴ Namur ra taktakununa na vut, ba na ga tul tar ra varkurai tai God Tama i dat; ba na ga tar vuna vue ra lavur tena varkurai ma ra lavur varkurai ma ra lavur dekdek. ²⁵ Tago i kat muka ba na varkurai, tuk tar ta nam ba i tar vadiop rit kana lavur ebar ta ra vavai ra ura kakene. ²⁶ Nam ra ebar ba na ga vuna vamur vue, ia ra minat. ²⁷ Tago i tar vamolo tar ra lavur magit par ta ra vavai ra ura kakene. Ma ba i biti ba di tar vamolo tar ra lavur magit par; i pada muka ba di luk lake nina ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana. ²⁸ Ma ba di tar vamolo tar ra lavur magit par tana, da ga vamolo tar Natuna bula tai nina ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana, upi God kaka na ngala kakit ta ra lavur magit par.

²⁹ Ba pata, ava diat a pait ia, nam di baptaiso diat ure ra umana minat? Gala pa di vatut pa mule ra lavur minat, ta ra ava di baptaiso diat ure diat? ³⁰ Ta ra ava da tur bula ma ra kikinit vakai ta ra lavlavur

pakapakana bung par? ³¹ A tara na turagu, ta kaugu langlang ta vavat, nam ba iau vatur vake tai Kristo Iesu kada Luluai, iau, iau mat a bungbung. ³² Ona iau tar varubu ma ra lavur leing aro Epeso da ra tarai, ina boina tana dave? Gala pa di vatut pa mule ra lavur minat, i boina dat a ian ma dat a momo, tago ningene dat a mat. ³³ Koko da valunga avat: A kini na bartalaina ma ra kaina tarai i vabilak ra bo na mangamangana. ³⁴ Avat a tavangun bulu ma koko avat a varpian; tago ta umana pa dia nunure God; iau vatang go upi na vanganggap avat ta ra vavirvir.

Ava bar ra mangamangana paka i diat ba diat a tut kan ra minat?

³⁵ Ma kan ta tikai na biti: Di vatut davatane pa ra lavur minat? Ma ava bar ra mangamangana paka i diat ba diat a vana rikai me? ³⁶ U a papaua, nam ba u vavaume, gala pa i mat lua, gala pa na laun; ³⁷ ma nam u vavaume, vakir u vaume nam ra paka i ra magit ba na arikai namur boko, ia kaka ra patina, kan ra pat i ra vit, ba kan ta ra mangana iat; ³⁸ ma God iat i tul tar nam ra pakana tana da ia iat i ga mainge, ma ta ra lavur pat i ra davai, tikitikai, i tul tar nam ra pakana ba kana iat mulai. ³⁹ A lavur palapaka i ra lavur mangana par pa dia vardada; tago ra palapaka i ra tarai tikai, ma ra palapaka i ra umana vavaguai ta ra tikai, ma ta ra tikai kai ra umana beo, ma kai ra lavur en ta ra tikai kea bula. ⁴⁰ Ma ra palapaka i ra umana mangana ta ra bakut, ma ra umana palapaka i ra umana mangana ra pia; ma ra minamar i nam ta ra bala na bakut tikai, ma ra minamar i nam ra pia ta ra tikai kea bula. ⁴¹ Tikai ra minamar i ra matana keake, ma ta ra tikai ra minamar i ra gai, ma ta ra tikai ra minamar i ra umana tagul; tago tika na tagul i enana varbaiai ma ta ra tagul ure kadir minamar. ⁴² I damana bula ra nilaun mulai kai ra umana minat. Di vaume ma ra mareng na minat; di vatut pa mule, ma pa ta mareng na minat mulai na

tadav ia; ⁴³ di vaume, ma pa i ruru; di vatut pa ia, ma i mamar muka; di vaume, ma i pagolgol; di vatut pa ia, ma i ongor; ⁴⁴ di vaume, ma ia ra palapaka i ra mangana ra pia ka; di vatut pa ia a palapaka i ra mangana i tulungen. Ona tika na palapaka i ra mangana ra pia, a dovotina ba tika na palapaka i ra mangana i tulungen bula. ⁴⁵ Ma damana bula di ga tumu ia dari: A luaina tutana Adam a tutana ka i laun. Ra Adam i mur kakit ia ra tulungen i valavalaun. ⁴⁶ Ma a dovotina nam ba i tulungen, pa i ga lua, nam uka ba i da ra tarai iat i ga lua, ma nam i tulungen i ga mur. ⁴⁷ Ra luaina tutana tai ra pia, ma i da ra pia; ra vauruana tutana tai ra bala na bakut. ⁴⁸ Ma diat a umana te ra pia dia vardada ma nam ra te ra pia; ma diat a umana te ra bala na bakut dia vardada ma nam ra te ra bala na bakut. ⁴⁹ Ma varogop da ga kap ra malalar i nam i da ra pia, dat a kap bula ra malalar i nam i da ra bala na bakut.

⁵⁰ Ma go ko iau tatike, a tara na turagu, ba ra palapaka i ra tarai ma ra gapu i diat i mama kale pa ra varkurai kai God; ma nam i mara-mareng i mama kale pa nam ba pa ta mareng na minat i tur tana. ⁵¹ Gire, iau ve tar a magit na pidik ta vavat: Pa dat a va mat par, ma ga da pait vaenana pa dat par, ⁵² da pait rurut ia, ta ra kopono pitu mata, ba na tangi ra tavur nina ra mutuaina; tago ra tavur na tangi, ma da ga vatut pa mule ra lavur minat ma pa ta mareng na minat na tadav diat mulai, ma da ga pait vaenana pa dat. ⁵³ Tago i topa ia ba go ra palapaka i dat, ba na marere boko, na vavauluve ma nam ba pa na nunure ra mareng na minat, ma ba go ra palapaka i dat, ba na mat boko, na vavauluve ma nam ba pa na mat muka. ⁵⁴ Ma ba go ra palapaka i dat, ba na nunure boko ra mareng na minat, na ga vavauluve ma nam ba pa na mareng, ma go ra palapaka i dat, ba na mat boko, na ga vavauluve

ma nam ba pa na nunure ra minat; ta nam ra e na ga ot muka nam di ga tumu ia dari: A niongor i tar konom pa ra minat. ⁵⁵ Ea, a minat, akave bar kaum niongor? Ea, a minat, akave bar kaum varvarpidik? ⁵⁶ A varpiam ia ra varvarpidik i ra minat; ma ra tinata na varkurai ia ra dekdek i ra varpiam. ⁵⁷ Ma da pite varpa muka tadav God, nina i tul tar ra niongor ta dat tai kada Luluai Iesu Kristo, ⁵⁸ Kari, a tara na turagu, iau mari tuna avat, avat a tur padikat, avat a tur kadongor, avat a vapealane vatikene ra papalum kai ra Luluai, tago ava nunure muka ba pa ava papalum vakuku tai ra Luluai.

16

A vartabar pire ra umana enana tena nurnur

¹ Ma go ure ra vartabar upi kai ra umana tena gomgom, da iau ga vartuluai tadav ra lavur ekelesia aro Galatia, avat bula, avat a pait ia damana. ² Ta ra luaina bung ta ra vik i boina ba avat par tikitikai, avat a vuvung vakai pire vavat, da ra tinavua i kavava tabarikik, upi koko da varurue ra vartabar ba iau tar pot. ³ Ma ba iau tar pot, ina tul vue ma ra umana buk diat ava vatang tar diat tagu, upi diat a vung kapi kavava vartabar urama Ierusalem; ⁴ ma ona i topa ia ba ina vana.bula, io, avet a varagur.

A nuknuk i Paulo ure kana vina-vana

⁵ Ma ina ga vana tadav avat ba iau ga vana alalu Makedonia; tago ina vana alalu Makedonia; ⁶ ma kan ina ki vavuan pire vavat, maia pa, kan ina ki vue ra kilala na mudian pire vavat, upi avat a tule kapi iau ta kaugu vinavana ta nam ra gunan ba ina vana tana. ⁷ Tago pa iau mainge ba ina gire agile ke avat; tago iau ki nunur upi go, ba ina ki vavuan pire vavat, ona ra Luluai na ongo tar iau. ⁸ Ma ina ki pa uro Epeso tuk tar ta ra bung na Pentekost; ⁹ tago ta ngala na banbanu i tar tapapa are iau, upi

na tavua ra papalum, ma ra umana ebar dia pepeal bula.

¹⁰ Ma ona Timoteo i vut tadav avat, avat a balaure upi koko na ki na ururian pire vavat; tago i bibili ta ra papalum kai ra Luluai, da iau bula iau pait ia; ¹¹ koko ta tikai na pidimuane. Ma avat a tule kapi ia ta kana vinavana ma ra malmal, upi na vana tadav iau; tago iau unguung pa diat ma ra umana tura i dat. ¹² Ma ure tura i dat Apolos, iau ga lul vovo pa ia muka, ba diat a varagur ma ra umana tura i dat tadav avat; ma pa i ga mainge muka ba na vana boko; ma a ik boko, ba na langalanga, na vana.

A mutuaina tinata

¹³ Avat a mono, avat a tur kadongor ta ra nurnur, avat a vardada ma ra umana tutana tuna, avat a ongor. ¹⁴ Nam parika ava pait ia, avat a pait rit ia ta ra varmari ka.

¹⁵ Ma go iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, (ava nunure ra kuba i Stepano, ba ia ra luaina vuai e aro Akaia, ma ba di ga tul tar diat ba diat a kudar tadav ra umana tena gomgom,) ¹⁶ ba avat a vamolo tar avat bula tadav diat dia damana, ma ta diat par dia maravut varirivut ta ra papalum, ma dia ongaongor tana. ¹⁷ Ma iau gugu ure ra vinavana uti kai Stepano, dital ma Fortunato ma Akaiko; tago nam iau ga iba upi ia ta vavat, dital ga vot i tar ia. ¹⁸ Tago dital ga valagar pa ra tulungeagu ma ra tulungea i vavat bula; avat a nuknuk pa diat dia damana.

¹⁹ A lavur ekelesia ta ra gunan Asia dia vatatabe avat. Akuila ma Priska dir manga vatatabe avat tai ra Luluai, diat ma ra ekelesia ta ra kuba i diat. ²⁰ A lavur tura i dat par dia vatatabe avat. Avat a varvatatabai vargil ma ra gomgom na vargalum.

²¹ Iau Paulo iau vatatabe avat ma ra limagu iat. ²² Ona ta tikai pa i mari ra Luluai, i boina ba na tabiligia vurakit. Kada Luluai i vut. ²³ A varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire

vavat. ²⁴ Kaugu varmari tadav avat
par tai Kristo Iesu. Amen.*

---

* **16:24:** (A luaina buk tadav ra tarai Korinto, di ga tumu ia aro Epeso, ma Stepano ma Portunato ma Akaiko ma Timoteo dia ga kap tar ia.)

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KORINTO

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ure ra mamainga kai God, ma Timoteo tura i dat, tadav ra ekelesia kai God aro Korinto, ma ra lavur tena gomgom par ta ra gunan Akaia parika; ² a varmari tadav avat ma ra malmal tai God tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

Paulo i pite pa God

³ Da pite pa ra God ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo, ra Tama i ra lavur varmari ma ra God i ra lavur varmanai par; ⁴ nina i vamanu avet livuan ta ra lavur magit na varmonong, upi avet bula, avet a varmaram valar pa diat, ba ra lavur magit dia monong diat, ma nam ra varmaram iat ba God i tar vamanu avet me. ⁵ Tago da ra lavur kinadik ure Kristo dia pepeal pire vevet, damana bula kaveve varmanai i pepeal tai Kristo bula. ⁶ Ma ona ta magit i monong vakaina avet, i monong vakaina avet upi kavava varmaram ma kavava varvalaun; ma ba di vamaram avet, di pait ia ka ure kavava varmanai, nina i papalum valar pa ta vavat upi ra kini vamadudur ta nam ra lavur kinadik dia monong bula avet; ⁷ ma kaveve kini nunur ure avat i tur padikat; tago ave nunure, ba da ava ki varirivut ta ra lavur kinadik, damana bula ta ra varmaram. ⁸ Tago pa ave mainge, a tara na turagu, ba avat a ngulngul ure ra magit i tar monong vakaina avet aro Asia, ba i ga manga mamat taun avet dari, ma kaveve dekdek pa i ga vardada me, ma ave ga nuk ia ba na par kaveve nilaun; ⁹ maia pa, a varkurai na minat i ga tur ta ra bala i vevet iat, upi koko avet a kapupi avet mulai, God iat, nina i vatut pa ra lavur minat; ¹⁰ nina i tar valaun pa avet kan ra ngala na minat, ma na valavalaun

boko; nina ave tar nurnur tana ba na valavalaun boko avet; ¹¹ avat bula avat a maravut varirivut ma kavava niaring ure avet; upi ta mangoro diat a pite varpa ure avet ta go ra magit na varmari di ga tul tar ia ta vevet ure ra mangoro.

Paulo i pukue ra nuknukina ure kana vinavana

¹² Tago ave langlang ma ra varvai na mulaot ta ra bala i vevet dari, ba amital tar vanavana ta ra rakarakan a gunagunan ma ra gomgom na mangamangana ma ra dovotina tai God, ma vakir ma ra kabinana mara ra pia, ma ra varmari kai God ka, ma i ga manga damana iat tadav avat. ¹³ Tago pa ave tumu ta enana magit tadav avat, nam uka iat ava lukluk ia ma ava mulaot ure, ma iau ki nunur upi go, ba avat a mulaot tana tuk tar ta ra mutuaina; ¹⁴ da ava tar mulaot ure ta ra umana magit pire vevet, upi avat a langlang ta vevet, da avet bula ave langlang ure avat ta ra bung i kada Luluai Iesu.

¹⁵ Ma tago i patuan ra nuknukigu dari, iau ga mainge ba ina vana tadav avat lua, upi ina vaura vadongone avat; ¹⁶ ma ba ina vana gil pire vavat aro Makedonia, ma ina talil mulai mara Makedonia tadav avat, ma ba avat a tule vue iau ta kaugu vinavana uro Iudaia. ¹⁷ Ba i ga damana kaugu mamainga, iau ga papait na tatavur vang tana? Ba ra lavur magit iau nuknuk pa diat, iau nuknuk pa diat laka vada ra mangamangana ra pia upi na dari piragu, a maia na maia ma ra pata na pata? ¹⁸ Ma da God i dovot muka, kaveve tinata pire vavat pa i ga dari, maia ma pata. ¹⁹ Tago Natu i God, Iesu Kristo, nina ave ga varveai tana livuan ta vavat, avet ma Siluano ma Timoteo, pa i ga dari maia ma pata, ma tana iat i ga maia. ²⁰ Tago ona i mangoro ra lavur vaming kai God, tana iat muka ra maia; ma tana iat bula ra Amen, upi ra minamar i God ure avet. ²¹ Ma go nina i vator dat ma avat tai Kristo, ma i ga tap avet, ia God iat; ²² nina i tar nim vakilang

dat, ma i tar tul tar ra Tulungen upi a vuvung varirap ta ra bala i dat.

²³ Ma go bula iau tingting pa God ba na varvai takun ra tulungeagu, ona iau vaongo, tago pa iau ti vana uro Korinto upi ina nur vue ke avat boko. ²⁴ Ma vakir ave papapait na luluai ure kavava nurnur, ave mara-maravut uka ta kavava gugu, tago ava tur patuan ure ra nurnur.

2

¹ Ma i ga dekdek ra nuknukigu ure iau iat mulai ba koko ina vana mulai tadav avat ma ra niligur. ² Tago ona iau valigur avat, to ia mulai ba na vagugu iau? Vakir nam iat ba iau ga valigur ia? ³ Ma iau ga tumu go ra dari tadav avat, kan, ba ina pot, ta niligur na tadav iau ta diat, nina ba i topa ia ba ina gugu ta diat; iau nurnur ta vavat par, ba kaugu gugu ia bula ra gugu kavavat par. ⁴ Tago iau ga tutumu tadav avat livuan ta ra do na magit na varmonong ma ra takunuan na bala, ma ra lur na matagu dia varbabakai; vakir upi ina vatakunuan avat, upi avat a nunure ke ba kaugu varmari tadav avat i ngala tuna.

Avat a nuk vue ta nirara pire ta enana

⁵ Ma ona ta tikai i vuna ta ra niligur, pa i ga valigur iau kaka, ta umana (upi koko na mamat kaugu tinata) ta vavat bula. ⁶ Go ra varkurai, ba mangoro dia tar to tar ia, i topa ta tikai damana; ⁷ ma i manga boina ba avat a nuk vue go pirana, ma avat a vamanu pa ia, kan ta tikai damana na ti dudu vurakit ta ra ngala na niligur. ⁸ Io, iau lul vovo pa avat, ba avat a vator vadovot kavava varmari tadav ia. ⁹ Tago upi go ra magit bula iau ga tar tutumu, upi ina nunure ra dovotina pire vavat, ma kavava tinorom ta ra lavur magit par. ¹⁰ Ma nina ava nuk vue ta magit pirana iau bula, iau nuk vue; tago nam ba iau bula iau tar nuk vue, ona iau tar nuk vue ta magit, iau ga nuk vue ure avat ta ra mata i Kristo; ¹¹ upi

koko Satan na vagu ta magit ta dat; tago pa da tuptup ure kana vakikiu.

Paulo i ngarao

¹² Ma ba iau ga pot aro Troas ure ra bo na varveai kai Kristo, ma ba di tar papa are ta banbanu tagu tai ra Luluai, ¹³ pa i ga ngo muka ra tulungeagu, tago iau ga mama gire upi turagu Tito; ma ba ave tar oro vartulai ma diat, iau ga vana uro Makedonia.

A niuvia tai Kristo

¹⁴ Ma go a pite varpa tadav God, nina ba i tul tar avet ba avet a ongaongor vatikai tai Kristo, ma i vaarike ure avet ta ra lavur gunagunan par ra ang na vuvuvul i kana kabinana. ¹⁵ Tago avet a bo na ang na vuvuvul kai Kristo tadav God, ta diat di valaun diat, ma ta diat dia virua; ¹⁶ tadav tikai avet ra ang na minat upi ra minat; tadav ta ra tikai ra ang na nilaun upi ra nilaun. Ma na tale to ia go ra lavur magit? ¹⁷ Tago pa ave varogop ra mangoro, nam diat dia pait pukue ra tinata kai God da ra magit na kunukul; ma avet, ave varvai ma ra dovotina tai Kristo, da tai God ma ta ra luaina mata i God.

3

A umana tena papalum ta ra kalamana kunubu

¹ Dave, ave tur pa ia upi avet a timtibuna pite pa avet mulai laka? Ma ave kaina bar upi ta umana buk na pite varpa tadav avat, ba upi avet a vatur vake ta umana buk na pite varpa ta vavat, da ta ra umana? ² Avat iat kaveve buk di tumu ia ta ra bala i vevet, a tarai par dia nunure ma dia lukluk ia; ³ tago i pada muka, ba avat ra buk kai Kristo, ba avet iat ave ga tumu ia, vakir ma ra polo na tutumu, di ga tumu ia ma ra Tulungea i God iat i lalaun; pa di ga tumu ia ta ra pal a vat, di ga tumu ia ka ta ra bala i vavat. ⁴ Ma i patuan dari ra nuknuk i vevet tadav God ure Kristo; ⁵ vakir i tale avet upi avet a nuk ia ba avet iat, ave vuna

tai ta magit; ma ave vatur vake ke ra dekdek tai God iat; ⁶ nina i ga mal i avet, upi avet a pait valar pa ra papalum ta ra kalamana kunubu; vakir ure ra matamatana buk, ure ke ra tulungen iat; tago ra matana buk i varvardodoko, ma ra tulungen i tabatabar ma ra nilaun. ⁷ Ma ona ra papalum nina ba ra minat i arikai tana, ma di ga poko tar ia ta ra vat ma ra matana buk, i ga vana rikai ma ra minamar, ma i ga dekdek upi ra umana natu i Israel dia gire vatikene ra mata i Moses, tago ra matana i ga manga bagabagele ma ra minamar; ma nam ra minamar i ga papanie vanavana; ⁸ na dave bar ra papalum ta ra tulungen, pa na manga lia bar ma ra minamar? ⁹ Tago ona i mamar ra papalum nina i vaarike ra varkurai na kankan, a dovotina muka ba ra papalum ure ra varvatakodo i manga lia tuna ma ra minamar. ¹⁰ Tago a dovotina, nam di ga manga mar ia, pa i ga mamar mulai da ra papalum ure ra varvatakodo, tago kana minamar i manga lia ta dir. ¹¹ Tago ona nam ra magit ba i papaniai, i vung ra mariringianina, io, a mariringian i nam i tur vatikai i ngala tuna.

¹² Ma tago ave vatur vake ra kini nunur dari, ave rurung ma ra dekdek na tinata, ¹³ ma vakir da Moses, nina i ga tuba ra matana ma ra mal, upi koko ra umana natu i Israel diat a gire mal pa ra mutuai nam ba i ga panie vanavana, ¹⁴ ma di ga pula ta ra nuknuk i diat; tago tuk tar ta ra bung gori ba di luk ra kunubu lua, nam ra mal na tubatuba i tur uka, ma pa di takan vue; ma di tak vue ke nam ra mal na tubatuba tai Kristo. ¹⁵ Ma tuk tar ta ra bung gori, ba dia lukluk ra umana buk kai Moses, a mal na tubatuba i va ta ra bala i diat. ¹⁶ Ma ta nam ra e ba dia lingan upi ra Luluai, da ga takan vue muka ra mal na tubatuba. ¹⁷ Ma ra Luluai ia ra Tulungen; ma nam ba ra Tulungea i ra Luluai i ki tana, i ti langalanga. ¹⁸ Ma dat par, da vaarike ra minamar i ra Luluai da ra tiroa ma

pa ta mal na tubatuba ta ra mata i dat, ma di pukue vaenana tar dat ta ra malalarina iat ta ra minamar upi ra minamar, vada tai ra Luluai i ra Tulungen.

4

A ngatngat na magit ta ra umana la na pia

¹ Io, tago ave vatur vake go ra papalum, da ave tar vatur vake ra varmari, pa i bilua ra nuknuk i vevet ure; ² ma ave tar vung vakakit vue ra lavur magit na vavirvir dia vavapidik, ma pa ave vanavana ma ra vakikiu, pa ave bili vakakaina ra tinata kai God ma ra vavagu; ma ave mal pa mule avet tadav ra varkurai ta ra bala i ra tarai par ta ra mata i God, tago ave vaarike ra dovotina iat. ³ Ma gala di tar tuba kaveve bo na varvai, gala i tuba ka ta diat dia virua; ⁴ ta diat muka ba ra god i go ra rakarakan a gunagunan i tar vapula pa ra nuknuk i diat ba pa dia nurnur, kan na raro taun diat ra talapar i ra bo na varvai ure ra minamar i Kristo, nina iat ba ia ra malalar i God. ⁵ Tago pa ave varveai ure avet mulai, ave varveai ure Kristo Iesu iat, ba ia ra Luluai, ma ure avet, ba avet kavava umana tultul uka ure Iesu iat. ⁶ Tago ra God, nina i ga biti dari: “A talapar na pupua ta ra bobotoi,” i tar pupua rikai ta ra bala i vevet, upi na vatalapar avet ma ra kabinana i ra minamar i God ta ra mata i Iesu Kristo.

⁷ Ma ave vatur vake go ra ngatngat na magit ta ra umana la na pia, upi ra dekdek, nina i ngala kakit, na vuna ka tai God, ma koko ta vevet iat mulai. ⁸ A umana purpuruan di taun avet ta ra lavur papar, ma pa ave kaina kakit; i vurgilagilo ra nuknuk i vevet, ma pa i par kakit kaveve nurnur; ⁹ di korokorot avet, ma pa ave ki na malari; di vue ravite avet ra pia, ma pa ave virua; ¹⁰ ave kapkap vatikene ra vinirua i Iesu ta ra paka i vevet, upi ra nilaun bula kai Iesu na arikai ta ra paka i vevet. ¹¹ Tago avet,

ave laun, di tul vatikene tar avet ta ra vinirua ure Iesu, upi da vaarike bula ra nilaun kai Iesu ta ra paka i vevet ba na ga mat boko. ¹² Damana ra minat i ongaongor ta vevet, ma ra nilaun ta vavat. ¹³ Ma tago ave vatur vake ra kopono tulungen na nurnur, da di ga tumu ia dari: "Iau tar nurnur, ma kari iau tata;" ave nurnur bula, ma kari ave tatata bula; ¹⁴ tago ave nunure ba nina i ga vatut pa mule ra Luluai Iesu na vatut varurungane pa dat bula ma Iesu, ma na agure vaarike varurungane tar dat ma avat. ¹⁵ Tago di pait go ra lavur magit par ure avat, upi ra varmari nina i peal muka ure ra mangoro, na vuna ba ra pite varpa na peal upi ra minamar i God.

Ave vanavana ta ra nurnur

¹⁶ Go ra magit i vuna tago pa ave bilua; ma ona i virua vanavana ra paka i vevet, di vakavakalamane ra tulungea i vevet a bungbung. ¹⁷ Tago kaveve kini na varmonong ikik pa i vavuan tuna, ma i manga pait vaarike pa ra minamar ure avet, i manga ngala muka ma pa na mutu; ¹⁸ tago pa ave nuknuk pa ra lavur magit di giragire, ma ave nuknuk pa ra lavur magit ba pa di giragire; tago ra lavur magit dia giragire pa dia tur vavuan; ma ra lavur magit ba pa dia giragire dia tur vatikai ma pa na mutu.

5

¹ Tago ave nunure, ona i panie go kaveve pal na turturup ati ra pia, kavevet ta pal tai God, a pal ba pa di ga pait ia ma ra lima, ba pa na mutu arama ra bala na bakut. ² Tago a dovotina, ta go mamati ra pia, ave vuair, ma i dekdek kaveve mamainga ba da vavauluve avet ma ra kuba i vevet nina iat marama ra bala na bakut; ³ ona i dovotina ba di tar vavauluve avet, ma pa avet a iba upi ta mal. ⁴ Tago a dovotina avet, ave ki ta go ra pal na turturup, ave vuair ta go kaveve kinakap; vakir tago ave mainge ba da pala vue, ave mainge ke ba da vavauluve taun avet, upi

ra nilaun na ti konom mutue nam ta vevet ba na nunure boko ra minat. ⁵ Io, God i ga mal pa avet upi go ra magit iat nina ba i ga tul tar bula ta vevet ra vuvung varirap na Tulungen. ⁶ Kari go i ongor vatikai ra nuknuk i vevet, tago ave nunure go ba ave ki boko ma ra pal a paka i vevet, ave ki kan ra Luluai, ⁷ tago ave vanavana ta ra nurnur, vakir ta ra ginigira; ⁸ iau biti, i ngo muka ra nuknuk i vevet, ma ave mamainge, ba avet a ki kan ra pal a paka i vevet upi avet a ki pire ra Luluai. ⁹ Damana ba ave ki ta ra kuba i vevet ba ona ave ki irai, avet a ongaongor upi avet a da kana mamainga iat. ¹⁰ Tago a dovotina da vaarike vapar dat ta ra mata i ra kiki na varkurai kai Kristo; upi dat a vatur vake tikatikai ra lavur magit da ga pait diat ta ra paka i dat, ba a boina ba a kaina.

A tarai dia talaina ma God tal Kristo

¹¹ Ma tago ave nunure ra varburutuai tai ra Luluai, ave ting vovo pa ra tarai, ma God i nunure ilam avet muka; ma iau ki nunur bula upi go, ba ra varkurai ta ra bala i vavat i nunure ilam bula avet. ¹² Tago pa ave ling na pite pa mule avet tadav avat, ave tatike ke go, upi avet a tul tar ta magit ta vavat ba avat a langlang me ure avet, upi avat a vatur vake ta magit na balbali ure diat dia langlang ma ra mata i diat, ma ra bala i diat pata. ¹³ Tago ona ave papait na papaua, i damana tadav God iat; ma ba i minana ra nuknuk i vevet, i damana tadav avat. ¹⁴ Tago ra varmari kai Kristo i vovo pa avet; tago ave varkurai dari, ba tikai i ga mat ure ra tarai par, damana dia tar mat par; ¹⁵ ma i ga mat ure diat par, upi diat, dia laun, koko diat a laun upi diat iat mulai, upi nina iat i ga mat ure diat, ma i ga tut mulai kan ra minat. ¹⁶ Damana papa gori pa ave nuk pa mule ta tikai vada ra palapaka; ona ave tar nunure Kristo da ra palapaka, a dovotina gori pa ave nunure mule damana. ¹⁷ Ta nin ona

ta tikai i ki tai Kristo, ia ra kalamana vavaki; a lavur maulana magit dia tar panie; gire, dia kalamana muka. ¹⁸Ma tai God ra lavur magit par, nina i tar vamaram guve mule dat me ure Kristo, ma i ga tul tar ra papalum ure ra varvamaram ta vevet; ¹⁹dari ka ba God tai Kristo i ga vamaram guve pa mule ra tarai me, ma pa i lukluk tar mule kadia lavur varpiam ta diat, ma i ga tul tar ra varveai ure ra varvamaram ta vevet.

²⁰Ma go avet ra umana tur kia ure Kristo, vada God i lul vovo pa avat ma ra nilai vevet; ave lul vovo pa avat ure Kristo, ba avat a varmaram ma God. ²¹I ga tul tar nina ba pa i ga nunure ta varpiam, ba na da ra varpiam ure dat, upi tana iat dat ra mangamangana takodo kai God.

6

¹Ma tago ave papalum varirivut ma ra Luluai, ave pit avat upi koko avat a vatur vakuku vake ra varmari kai God, ²(tago i biti:

“Iau tar valongore u ta ra vakak na kilala,

Ma ta ra bung na varvalaun iau ga maravut u.”

Gire, go ieri muka ra vakak na kilala; gire, go gori muka ra bung na varvalaun); ³ma avet, pa ave pait ta magit ba ta tikai na tutukai tana, upi koko da takun vakaina kada kini ta ra papalum; ⁴ma ave mal pa avet ta ra lavur magit ure avet, da ra umana tultul kai God iat, ta ra kini na vinvini, ta ra lavur magit na varmonong, ta ra niiba upi ra lavur magit, ta ra lavur nginarao, ⁵ta ra lavur varkita, ta ra lavur kini ta ra pal na banubat, ta ra lavur varvareo, ta ra lavur dekdek na papalum, ta ra lavur nimono, ta ra lavur vinevel; ⁶ta ra gomgom na mangamangana, ta ra minatoto, ta ra kini vamadudur, ta ra bala na varmari, tai ra Takodo na Tulungen, ta ra varmari ba pa ta ikik a vaongo tana, ⁷ta ra dovot na tinata, ta ra dekdek i God, ta ra vargal i ra mangamangana takodo ta ra papar a lima tuna ma ta ra

papar a maira, ⁸ta ra variru ma ra niruva, ba dia varvai boboina ure avet, ma ba dia varvai kakaina ure avet; da diat, dia varvagu, ma ave dovot ika; ⁹da pa dia nunure avet, ma go ave rararang muka; da ave mat ika, ma gire ave laun uka; da dia vapagumanene avet, ma pa dia doko avet; ¹⁰da ave ligur, ma a dovotina ave gugu vatikai; da ave luveana, ma go ave vauviana ra mangoro; da pa ave vung ta magit, ma go kavevet muka ra lavur magit par.

¹¹Ea, avat ra tarai Korinto, a ngie i vevet i tapapa muka tadav avat, a bala i vevet i tar ngala ma ra varmari. ¹²Pa ta magit ta vevet i vaim bat avat, ma ra bala i vavat iat i vaim bat mule avat. ¹³Ma go avat a bali ia ma ra magit i varogop (iau tata da tadav ra umana natugu), avat a valangalanga bula ra bala i vavat.

Koko da vi guve avat ma diat pa dia nurnur

¹⁴Koko da vi guve avat ma diat pa dia nurnur, tago ra mangamangana takodo dir talaina dave ma ra varpiam? Ma ava laka ra magit ba ra talapar dir ki varurung tana ma ra tabobotoi? ¹⁵Ma nuve ra magit a nuknuk i dir Kristo ma Belial na varogop tana? Ba ava bar ra magit ba dir a tena nurnur ma tikai ba pa i nurnur dir kale guve? ¹⁶Ma ra pal tabu kai God dir tur guvai dave ma ra umana tabataba? Tago dat ra pal tabu kai ra God i lalaun; da God i tar tatike: “Ina ki ta diat, ma ina vanavana livuan ta diat, ma iau kadia God, ma diat kaugu tarai.”

¹⁷Kari:

“‘Avat a irop kan diat, ma avat a ki varbaiai ma diat,’ ra Luluai i tatike,

‘Ma koko ava bili ra magit i dur;

Ma ina vatur vake avat,

¹⁸Ma iau ra Tama i vavat,

Ma avat ra umana natugu a umana tutana ma ra umana natugu a umana vavina,’

a Luluai i dekdek muka i biti.”

7

¹ Tago da vatur vake go ra lavur tinata na varvatading, avat a umana vakak, i boina ba dat a dur vue ta dat ra lavur dur ta ra palapaka i dat ma ra tulungea i dat, ma dat a ongaongor upi dat a gomgom kakit ta ra bunurut ure God.

Paulo i gugu

² Avat a kapupi avet; pa ave ga vakaina ta tikai, pa ave ga ben varara ta tikai, pa ave ga vagu pa ta magit tai ta tikai. ³ Pa iau tatike go upi ina kure vakaina avat; tago iau tar tatike value, ba ava ki vatikai ta ra bala i vevet upi dat a mat varurung ma dat a laun varurung. ⁴ Iau rurung muka ma kaugu tinata tadav avat, iau manga langlang ure avat; iau buka ma ra varmaram, i ngala tuna kaugu gugu livuan ta ra lavur magit dia monong avet.

⁵ Tago ba ave tar pot aro Makedonia, pa i ga ngo ra paka i vevet, a lavur magit na varmonong dia ga vana tadav avet; a vinarubu vurkikilane avet, ma ra bunurut ta ra bala i vevet. ⁶ Ma God, nina ba i vamaniu diat ba i madu ra bala i diat, i ga vamaniu avet ma ra vinavana uti kai Tito; ⁷ ma vakir ure ke kana vinavana uti, ure bula ra varmanai nam i ga varmaram avat me, ba i ga ve avet ure kavava dekdek na mamainga, kavava tinata na takunuan, kavava malamalapang na ninunuk ure iau; ma iau ga gugu na kaia mulai. ⁸ A dovotina, iau ga valigur avat ma kaugu buk, ma pa iau nukpuku mulai ure, ma a dovotina iau ga tar nukpuku tana; tago iau gire ba nam ra buk i ga valigur avat, ma ure ta kopono e ke. ⁹ Ma go iau gugu, vakir ika tago iau ga valigur avat, ure ke go iat ba ava ga ligur upi ra nukpuku; tago i ga valigur avat da nam ra mangana niligur i topa God, upi koko avat a kaina ure avet tai ta magit. ¹⁰ Tago ra niligur i topa God iat i pait vaarike ra nukpuku upi ra varvalaun ba pa da nukpuku tana;

ma ra niligur i ra rakarakan a gunagunan i pait vaarike ra minat. ¹¹ Avat a gire mule nina ra magit iat, ba iau tar valigur avat me da i topa God, ma i ngala muka ra niongor i ga pait vaarike ta vavat, maia pa, ba avat a valangalanga pa avat, maia pa, ma ra malamalapang na ninunuk, maia pa, ma ra bunurut, maia pa, ma ra dekdek na mamainga, maia pa, ma ra varvargat, maia pa, ma ra varobo! Ava ga pait ra lavur magit par, ma ava tar vaarike bulu go, ba ava langalanga ure go ra magit. ¹² Ma a dovotina iau ga tutumu tadav avat, ma vakir iau ga tutumu ure nina iat i ga pait ra bilak na magit, ba ure nam di ga vakavakaina, ure go iat, ba avat a vaarike kavava dovot na varbalaurai ure avet ta ra luaina mata i God. ¹³ Io, ave tar maram, ma ta kaveve varmanai, ave tar gugu tuna bula ta ra gugu tai Tito, tago avat par, ava tar valagar ra tulungeana. ¹⁴ Tago ona iau ga pite pa avat ure ta mangana magit ta ra luaina matana, pa iau vavirvir tana; ma da ave tar tatike ra lavur magit par ta vavat ma ra dovotina, damana bula nam iau ga langlang tana ta ra luaina matana ure avat, Tito i ga gire ba i dovot. ¹⁵ Ma kana varmari i tar manga peal tadav avat, ba i nuknuk pa kavava tinorom par, ba ava ga vage pa ia ma ra ururian ma ra nidadar. ¹⁶ Iau gugu, tago iau nurnur ta vavat ure ra lavur magit par.

8

A te Kristo ma kana vartabar

¹ Ma go bula, a tara na turagu, ave vateten avat ure ra varmari kai God ba i ga tul tar ia ta ra lavur ekelesia aro Makedonia; ² ma ba i ga tup diat ra valavalar, ma ra do na magit na varmonong, i ga ngala kadia gugu, ma ta kadia kini na luveana tuna i ga peal tuna kadia lavur bo na vartabar. ³ Tago iau varvai dovot tana, ba kadia vartabar i ga varogop ma ra dekdek i diat, maia pa, kadia minariga dari, upi ra vartabar na

manga lia ta ra dekdek i diat; ⁴ dia ga manga lul vovo pa avet upi go ra varmari ba diat a maravut bula ta ra vartabar ure ra umana tena gomgom; ⁵ ma vakir dia ga pait ika nam ave ga ki nunur upi ia, tago di ga tul value tar mule diat iat ta ra Luluai, ma ta vevet bula ure ra mamainga kai God. ⁶ Kari ave ga lul Tito, upi na pait ot pa nam ra varmari ta vavat, da i ga tur value pa ia. ⁷ Ma da i peal pire vavat ra lavur magit, a nurnur, ma ra tinata, ma ra kabinana, ma ra lavur mangana niongor ma kavava varmari tadav avet, i boina ba avat a vapealane bula go ra papalum na varmari. ⁸ Pa iau tata da iau vartuluai tana, ba ina valar ika ra dovot i kavava varmari ta ra niongor kai ta ra umana. ⁹ Tago ava nunure ra varmari kai kada Luluai Iesu, ba i ga uviana muka, ma i ga tibuna valuveana pa ia mulai ure avat, upi avat a uviana ure kana kini na luveana. ¹⁰ Ma go iau tul tar ra nuknukigu tana ta vavat; tago ni i topa avat, ava tar tur value pa go ra papalum ta ra kilala i tar par, vakir ba avat a pait ia ka, ava ga gugu bula upi ia. ¹¹ Ma go i boina ba avat a pait ot pa ra papalum; upi da ava ga lulut ma ra minariga upi ia, damana avat a pait ot pa ia bula varogop ma ra dekdek i vavat. ¹² Tago ona ra minariga i tur pire ta tikai, da manane, tago i varogop ma ra magit i vung ia, ma vakir da nam ba pa i vung ia. ¹³ Tago pa iau tatike go upi da valangalanga ta ra umana, ma da manga vamamat avat; ¹⁴ ia kaka upi avat a vardada parika, upi ta go ra rana kavava peal magit na vaot kadia niiba, ma upi kadia peal magit na vaot kavava niiba; upi na vardada ka; ¹⁵ da di ga tumu ia dari: “Nam i ga mumuke guve ra ngala, pa i ga vung valili ta ik; ma nam i ga ingate varurue ra ikikilik ika, pa i ga ibaiba upi ta na.”

¹⁶ Ma da tul tar ra pite varpa tadav God, nina i ga varuk tar nina ra dovot na varbalaurai ta ra bala i

Tito ure avat. ¹⁷ Tago a dovotina i ga kodakodop mal kaveve tinata na varvargat; ma tago ia bula i ga malamalapang ra balana upi ia, i ga vana tadav avat ta kana mamainga iat. ¹⁸ Ma ave tar tul varurungane vue me nam ra tura i vevet, dia pite pa ia ure ra bo na varveai ta ra lavur ekelesia mutu; ¹⁹ ma vakir gon ika, tago ra lavur ekelesia par dia ga pilak pa ia upi avet a varagur ta go ra magit na varmari, nina avet a varvakai tana upi ra Luluai na mamar tana, ma upi na pada kaveve minariga upi ia; ²⁰ upi koko ta tikai na takun avet ure go ra vartabar na varmari ave varvakai tana; ²¹ tago ave nuk ot pa ra lavur takodo na magit, vakir ta ra luaina mata i ra Luluai ka, ta ra luaina mata i ra tarai bula. ²² Ma ave tar tul vue diat ma tura i vevet, nina ave tar valar ot milat pa kana niongor ure mangoro na magit, ma gori i tar ngala tuna kana niongor ure kana ngala na nurnur ta vavat. ²³ Ma ure Tito, amir varbete ma amir papalum varirivut ure avat; ma ure ra tara na tura i vevet, diat ra umana tultul ta ra umana ekelesia, diat ra minamar i Kristo. ²⁴ Avat a vaarike ra dovot i kavava varmari tadav diat ta ra luaina mata i ra lavur ekelesia ma ba i dovotina bula nam ra magit ave langlang tana ure avat.

9

A maramaravut pire ra umana enana te Kristo

¹ Ma ure ra papalum na varmari pire ra umana tena gomgom pa ina tutumu tana tadav avat; ² tago iau nunure kavava minariga upi ia, nina iau langlang ure avat tana pire diat ra Makedonia dari, ba ra gunan Akaia i tar kilala taun kadia vaninara; ma kavava niongor i tar vangangap mangoro tuna. ³ Ma iau tar tulue ra tara na tura i vevet tadav avat, kan kaveve pite varpa ure avat ta go ra vartabar pa na topa ta magit; upi, da iau tar tatike, avat a ki na vaninara; ⁴ kan avet a varagur ma ta umana te Makedonia, ma avet a

tadav avat, diat a gire ba pa ava ga vaninara, ma avet, (pa ave biti avat), avet a vavirvir ure kaveve nurnur ta vavat. ⁵ Kari go iau biti, ba i tar topa ia, ba ina vargat ra tara na tura i vevet, ba dital a lua tadav avat, ma dital a varurue nam ra vartabar na varmari ba ava ga vatading value tana, upi na va na vaninara, da ra vartabar tuna, ma koko na da ra magit na varbat.

⁶ Ma iau tatike go: Nam i vavaume ra paupau ik, na doko pa ta paupau ik; ma nam i vavaume ra pepeal, na doko pa bula ra pepeal. ⁷ I boina ba ra tarai par; tikitikai, diat a papait ika nam ba dia tar nuk value pa ia ta ra bala i diat, koko ma ra langodo tana, ba ra bunurut; tago God i mari ta tikai ba i varvartabar ma ra gina. ⁸ Ma i tale God upi na vapeal tuna ra lavur varmari par pire vavat; upi avat, tago avat a vatur vake vatikene ra pepeal ta ra lavur bo na magit, avat a vapealane ra lavur bo na papalum; ⁹ da di ga tumu ia dari:

“I tar vue imimire vurvurbit, i tar tabar ra umana luveana; Kana mangamangana takodo i tur vatikai, ma pa na mutu.”

¹⁰ Ma nina i tul tar ra patpat na davai tai ra tena vinauma ma ra gem ure ra nian, na tul tar, ma na vapeal bula, ra patpat na davai upi avat a vaume, ma na vapealane ra vuai kavava mangamangana takodo; ¹¹ ma da vauviana pa avat ma ra lavur magit par upi ra vartabar na varmari, ba i vavaarike ra pite varpa tadav God ta vevet. ¹² Tago ra varvakai ure go ra papalum vakir i vaot ika ra niiba kai ra umana tena gomgom, i vapeal bula ra do na pite varpa tadav God; ¹³ tago ba di valar ot pa avat ma go ra papalum na varmari, dia pite pa God ure kavava tinorom tadav ra bo na varveai kai Kristo, ma ure kavava ngala na vartabar tadav diat ma tadav ra tarai par; ¹⁴ ma ta kadia niaring ure avat, dia nuknuk upi avat ure ra ngala na varmari kakit kai God ta vavat. ¹⁵ A pite varpa

tadav God ure kana vartabar ba pa da vatang ot pa ia.

10

Paulo i tata kapa ure kana papalum

¹ Ma go iau Paulo iat, iau lul vovo pa avat ure ra madu na bala i Kristo ma kana bala na varmari, iau ba iau ikilik muka ta ra mata i vavat, ma tago iau ki kan avat, iau arung pa avat. ² Maia pa, iau lul vovo pa avat, upi koko ina arung pa avat ba iau ki pire vavat ma nam ra patuan na ninunuk, nina iau biti ba ina arung ta na me ta vavat, nina diat, dia nuk ia ba ave vanavana varogop ma ra mangamangana ra pia. ³ Tago a dovotina ave kiki ra pia, ma pa ave varvarubu ina ra mangamangana ra pia, ⁴ (tago ra umana vargal ure kaveve vinarubu vakir mamati ra pia, ia kaka diat marama kai God ma dia dekdek muka upi diat a rede kopo ra lavur dekdek na balada); ⁵ Upi diat a vue pukue vue ra lavur ninunuk vakuku, ma ra lavur ngala na magit parika, ba dia tibuna vangala pa diat mulai, upi diat a tur bat ra minatoto ure God, ma upi diat a ben vavilavilau tar ra lavur ninunuk par ta ra tinorom tadav Kristo; ⁶ ma diat a ki na vaninara upi diat a obo pa ra lavur varpiam, ona i tar ot muka kavava tinorom. ⁷ Ava nuk pa ra lavur magit dia vevegene ta ra mata i vavat? Ona ta tikai i kapupi ia iat mulai, ba, ia kai Kristo, na nuk ot pa go bula ure mule, ba, vada ia kai Kristo, damana bula avet. ⁸ Ma gala ina manga langlang bula ure ra varkurai (nina ra Luluai i ga tul tar ia ta vevet upi avet a vair mal i avat, ma koko upi avet a vakaina avat), pa ina vavirvir tana, ⁹ upi koko na da iau vaburut i avat ma kaugu umana buk. ¹⁰ Tago dia tatike: Kana umana buk dia mamat ma dia dekdek; ma ra pakana iat i bilua, ma kana tinata di pidimuane. ¹¹ I boina ba ta tikai damana na nuk pa go, ba, varogop kaveve mangamangana tinata ta ra

umana buk ba ave ki balakane avat, na damana bula kaveve papalum ba ave ki pire vavat. ¹² Tago pa ave arung pa ta umana ta diat, upi avet a luk varurungane avet, ba avet a valarue avet ma diat, dia timtibuna pite pa diat mulai; ma diat iat, tago dia tibuna valar diat ma diat iat mulai, ma dia tibuna varogopane diat ma diat iat mulai, dia iba upi ra kabinana. ¹³ Ma pa avet a manga langlang upi na lake nam ba i varogop ma avet iat, na varogop uka ma ra valavalar i ra langun ba God i tar tibe tar ia ta vevet, a tiniba ba na tuk tar pire vavat iat bula. ¹⁴ Tago pa ave manga valolovina kaveve tiniba, da pa i tuk tar tadav avat; tago ave lua tadav avat muka ma ra bo na varveai kai Kristo; ¹⁵ pa ave langlang ta ra papalum kai ta ra umana enana, upi na lake kaveve langun; ma ave ki nunur upi go, ba da i taiak vanavana kavava nurnur, avet a manga ngalangala tuna ure avat da kaveve langun iat, ¹⁶ upi avet a varvai ma ra bo na varveai ta ra langlangun aro iat, ma koko avet a langlang ta ra langun kai ta ra tikai ure ra lavur magit di tar pait ot pa ia. ¹⁷ Ma nina i langlang, i boina ba na langlang tai ra Luluai iat. ¹⁸ Tago vakir nam i tibuna pite pa ia iat mulai i ko, ia kaka nina iat ba ra Luluai i pite pa ia.

11

Paulo ma ra umana apostolo vavaongo

¹ Iau mainge tuna ba avat a ki vamadudur vue go kaugu a ik a papaua; ma a dovotina, ava ki vamadudur pa iau. ² Tago iau varbat ure avat ma ra varbat i topa God; tago iau tar vi guve tar avat tai tikai kavava tutana, upi ina kap tar avat da ra gomgom na inip tadav Kristo. ³ Ma iau burut, kan, da ra vui ta kana vakikiu i ga vagu pa Eva, damana bula na vakaina ra nuknuk i vavat kan ra madu na ninunuk ma ra gomgom na mangamangana tadav Kristo. ⁴ Tago ona tikai i pot

ma ra varveai ure ra enana Iesu, ba pa ave ga varveai tana, ba ona ava vatur vake ta ra enana tulungen, ba pa ava ga vatur vake, ba ta ra enana bo na varveai, ba pa ava vatur vake, ava ki vamadudur pa ia. ⁵ Tago iau nuk ia ba nam i ngala kakit ta ra lavur apostolo pa i lia ta mimir. ⁶ Ma ona i kotol kaugu tinata, kaugu kabinana pa i damana; patana, tago ave tar vaarike bulu ia tadav avat ta ra lavur mangamangana ma livuan ta ra tarai par. ⁷ Iau tar rara laka ba iau ga vaikilik pa iau mulai upi da vangala pa avat, tago iau tar ve vakuku tar ra bo na varvai kai God ta vavat? ⁸ Iau ga valuveana pa ta ra umana vuna tarai na ekelesia, tago iau ga alube pa ra vabongon ta diat ure kaugu papalum upi ina papalum pire vavat; ⁹ ma ba iau ga ki pa boko pire vavat, ma iau ga ki na niiba, pa iau ga vabalaguan ta tikai; tago ra tara na turagu, ba dia ga pot maro Makedonia, dia ga vot tar tagu nam ba iau ga iba upi ia; ma ure ra lavur magit par iau ga balaure bat iau upi koko ina vabalaguan avat, ma ina pait ia damana mulai. ¹⁰ Da ra dovotina kai Kristo i ki tagu, pa ta na tur bat iau ta go ra magit iau langlang tana ta ra langlangun Akaia. ¹¹ Ta ra ava? Tago pa iau mari avat? God iat i nunure. ¹² Ma ra magit iau papait ia, ina pait ia bula namur, upi ina vamat vue ra vuna pire diat, dia kaina upi ta vuna; upi dari ba, ta nam ra magit dia langlang tana, ave varogop uka. ¹³ Tago diat damana, diat ra umana apostolo vavaongo, dia papalum ma ra vakikiu, dia malamala apostolo kai Kristo. ¹⁴ Ma vakir a magit na kinaian go; tago Satan iat i pukue vaenana pa mule, upi na da ra angelo na kapa. ¹⁵ Vakir a ngala na magit go, ona kana umana tultul bula dia pukue vaenana pa diat iat mulai, upi diat a da ra umana tultul i ra mangamangana takodo; ma ra mutuai diat na varogop tuna ma kadia lavur papalum.

A umana varmonong kai Paulo

¹⁶ Iau biti mulai: Koko ta tikai na biti ba iau a papaua; ma ona ava nuk ia damana, da ra lunga avat a vapup pa iau, upi iau bula, ina langlang a ikilik. ¹⁷ Nam ba iau tatike, pa iau tatike da ra mangamangana kai ra Luluai, da ka ma ra mangamangana papaua, ta go ra patuan na ninunuk ba iau langlang me. ¹⁸ Tago mangoro dia langlang ta ra umana magit ra pia, iau bula, ina langlang. ¹⁹ Tago ava ki vamadudur pa ra umana papaua ma ava ga upi diat, tago avat a umana tena kabinana. ²⁰ Tago ava ki vamadudur pa nina i kap vavilavilau pa avat, i en vue avat, i kinim vavilavilau pa avat, i tibuna vangala pa mule, ma i par ra mata i vavat. ²¹ Iau tatike go ma ra vavirvir, ba ave ga bilua. Ma ta nam parika ba ta tikai na ongor tana (iau tatata da ra mangamangana papaua), iau ongor bula. ²² Diat ra umana Ebraio laka? Iau bula damana. Diat ra umana natu i Israel laka? Iau bula damana. Diat ra umana bul mur tai Abaram laka? Damana bula iau. ²³ Diat ra umana tultul kai Kristo laka? (Iau tatata da ma ra mangamangana papaua); iau lia ta diat par; i tup iau ra lavur dekdek na papalum, ta ra lavur kini ta ra pal na banubat iau lia ta diat par, a lavur varkita pa da luk puput pa diat, iau tar to na mat milat. ²⁴ A ilima na pakana ra Iudaia dia ga kita iau ma ra utul a vinun ma lavuvat na mememe na varkita. ²⁵ A utul a pakana di ga rapu iau ma ra umana buka, tika na pakana di ga tupar iau ma ra vat, a utul a pakana iau ga, virua ma ra parau na ta, tika na marum ma tika na bung na keake iau ga alalir ta ra livuan na ta; ²⁶ iau ga ongaongor ma ra nivana vurvurbit, iau ga vana ta ra kikinit vakai ta ra lavur tava alir, ta ra kikinit vakai ure ra lavur tena nilong, ta ra kikinit vakai ure ra tarai ta kaugu gunan iat, ta ra kikinit vakai

ure ra lavur Tematana, ta ra kikinit vakai ta ra pia na pal, ta ra kikinit vakai aria ra pui, ta ra kikinit vakai na ta, ta ra kikinit vakai livuan ta ra lavur barturana vavaongo; ²⁷ ta ra dekdek na papalum ma ra kinadik, ta ra nivangala milat, ta ra mulmulum ma ra markobo, ta ra vinevel milat, ta ra mudian ma pa kaugu ta mal. ²⁸ Ma da vot tar ta go ra lavur magit, dia ga pagul vurkikilane iau, nam bula ba i arikai tadav iau a bungbung, kaugu ningarao ure ra lavur ekelesia par. ²⁹ To ia i bilua, ma pa iau bilua? To ia i tutukai, ma pa i io ra balagu tana? ³⁰ Ona i takodo piragu ba ina langlang, ina langlang ta nam ra lavur magit kaugu binilua i arikai tana. ³¹ A God ma ra Tama i ra Luluai Iesu, nina i ti doan tukum, i nunure muka ba pa iau vavaongo. ³² Aro Damasko ra luluai na gunan kai Aretas, ra king, i ga monamono ta ra pia na pal kai ra umana Damasko upi na kinim pa iau; ³³ ma dia ga vaioro vaba iau tai tika na matana kalangar ma ra rat ta ra liplip na balada, ma iau ga laun kan ra ura limana.

12

A lavur ninana ma ra lavur vavaarikai

¹ I mamat ba ina langlang; ia kaka pa i topa ta magit; io, ina tadav ra lavur ninana ma ra lavur magit kai ra Luluai nina di ga vaarike tar diat tagu. ² Iau nunure tika na tutana tai Kristo (ma pa iau nunure ba i ki ta ra palapakana bar, ba irai kan ra palapakana bar, ia kaka God i nunure), ta tikai damana di ga puak vatutua pa ia urama ta ra vautuluna bala na bakut, ma ra vinun ma a ivat na kilala i taun ia gori. ³ Ma iau nunure ure go ra tutana (ba i ki ta ra palapakana bar, ba irai kan ra palapakana bar, pa iau nunure; ia kaka God i nunure), ⁴ ba di ga puak vatutua pa ia urama ta ra Paradaiso,* ma

* **12:4:** Ra Paradaiso, a kukuraina “a mari na gunan na ningo ba na nilibur”. A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

i ga valongore ta umana tinata ba pa da vatang puput pa ia ma i tabu ba ta tutana na vatang diat. ⁵ Ure ta tikai damana ina langlang, ma ure iau iat mulai pa ina langlang ure ke ra lavur magit iau bilua tana. ⁶ Tago ona iau mainge ba ina langlang, pa ina papaua; tago ina tatike ka ra dovotina; ma iau ngo kan ia ka, kan ta tikai na valangalanga ra nuknukina ure iau ma kan pa na varogop ma nam ba na gire ma na valongore bula tagu. ⁷ Ma upi koko ina manga vavagia pa mule iau, tago i ga manga ngala kakit nam ra lavur magit di ga vaarike tar diat tagu, di ga tul tar tika na tikul ta ra palapakagu, a angelo kai Satan, upi na timtibul iau kan ina mamanga vavagia pa mule iau. ⁸ Iau ga lul vovo pa ra Luluai a utul a pakana ure go ra magit ba na tak vue kan iau. ⁹ Ma i ga tatike tagu: Kaugu varmari i topa u muka; tago kaugu dekdek i manga arikai muka ta ra binilua. Io, iau manga gugu ta kaugu binilua, upi ra dekdek i Kristo na ki taun iau. ¹⁰ Damana iau gugu muka ta ra lavur binilua, ma ba di pidimuane iau, ma ba iau iba upi ra lavur magit, ma ba di milikuane iau, ma ba iau ki kaina ure Kristo; tago ba iau pagolgol ika, iau ongor muka.

Paulo i vaarike kana varmari ure ra tarai Korinto

¹¹ Iau tar papait na papaua; ava ga vo pa iau tana; tago i ga topa avat muka ba avat a varveai boboboina ure iau; tago nam iat i ngala kakit ta diat ra lavur apostolo par, pa i lia ta mimir ure ta mangana magit, ma a dovotina iau da ra magit vakuku. ¹² A dovotina a umana vakilang i ta apostolo iau tar pait ot pa diat livuan ta vavat ta ra lavur kini vovovon, ma ra lavur vakilang, ma ra lavur magit na padapada varvo, ma ra lavur dekdek na papalum. ¹³ Tago ava ra magit ba ava kom pit tana pire ra lavur ekelesia, kan go ka bar ba pa iau ga vabalaguan avat? Avat a nuk vue go ra kaina magit piragu.

¹⁴ Gire, ia ra vautuluna pakana ba iau ki na vaninara upi ina vana tadav avat; ma pa ina vabalaguan avat; tago pa iau tikan upi ra magit kavavat, upi avat ika iat; tago pa i topa ra umana bul ba diat a vuvung vakai upi ra tavu i diat, ma i topa ra umana tavu i ra umana bul ba diat a vuvung vakai ure ra umana natu i diat. ¹⁵ Ma iau gugu upi ina vuvuai par vue ure avat, ma ba ina vapar vue ra ongorigu ure ra tulungea i vavat. Ona iau manga mari tuna avat, na ikilik tana laka kavava varmari piragu? ¹⁶ Ma ona i damana ka, iau pa iau ga vabalaguan avat, ma tago iau kabatau, iau ga kinim pa avat ma ra vakikiu. ¹⁷ Dave bar, iau ga vatur vake laka ta magit ta vavat ure ta na ta diat iau ga tul vue diat tadav avat? ¹⁸ Iau ga lul vovo Tito ba na vana, ma iau ga tul vue ta tikai ta diat ra umana barturana ba dir a varagur. Dave Tito, i ga vovo pa laka ta magit ta vavat? Pa ave ga vanavana laka tai ra kopono Tulungen? Pa ave ga mur laka ra kopono nga? ¹⁹ Go bula, ava nuk ia laka ba ave tata bat mule avet pire vavat? Ave tatata tai Kristo ta ra luaina mata i God. Ma ave pait rit ra lavur magit, a umana talaigu, upi diat a vair mal i avat. ²⁰ Tago iau ururian, kan ba ina pot, ina gire avat ma pa ava varogop ma nam iau mainge, ma ba avat a gire iau, ma iau da nam ba pa ava mamainge; kan ra dari iat na arikai, a varngangar, a varngu, a varvakankan, a varpuapuai, a vaongo varpa, a varvamaianao, a varvagia, a purpuruan; ²¹ ma kan ba ina pot mulai, kaugu God na varuva iau ta ra luaina mata i vavat, ma ina ga takunuan ure ta mangoro ta diat, dia tar varpam lua, ma pa dia ga nukpuku ure ra mangamangana i dur ma ra ungaunga ma ra lavur magit i milmilikuan, nam dia tar pait ia.

*A mutuaina tinata na maramar-
avut*

¹ Go ia ra vautuluna pakana ba ina vana tadav avat. Da vatur vadekdek ra lavur tinata par ta ra varvai kai ra ivut ba ra tabautul a tena varvai. ² Iau tar ve value diat, ma go iau ve value mule diat, da ba iau ga ki pire vavat ra vauruana pakana, damana bula gori ba iau ki balakane avat, iau ve diat, diat tar varpiam lua ma ra ibaiba par bula, ona iau pot mulai, pa ina nur vue diat muka; ³ tago ava tikan upi ta vakilang ba Kristo i tatata tagu; nina ba pa i bilua ure avat, i dekdek muka pire vavat; ⁴ tago di ga ot ia ta ra bolo ta ra binilua, ma a dovotina i lalaun muka ta ra dekdek i God. Tago avet bula, ave bilua varurung me, ma avet a laun varurung me ta ra dekdek i God ure avat. ⁵ Avat a tibuna tir valar pa mule avat, ba ava ki tuna ta ra nurnur ba pata; avat a tibuna valar ot pa mule avat. Ba dave, pa ava nunure laka ure avat iat mulai, ba Iesu Kristo i ki ta vavat? ari ona pa ava da ra vaongo. ⁶ Ma iau ki nunur muka upi go, ba avat a nunure ba vakir avet a da ra vaongo. ⁷ Ma go ave araring tadav God, ba koko avat a pait ta kaina magit; vakir upi avet a da ra umana dovot, ia kaka upi avat a pait ika nam i ruru, ma avet, avet a da ra umana magit vakuku. ⁸ Tago vakir kavevet ra dekdek ba avet a pait ta magit bat ra dovotina, upi avet a vatavua ka ra dovotina. ⁹ Tago ave gugu, ba ave bilua, ma ava ongor; ma ave araring upi go bula, ba avat a ko vurakit muka. ¹⁰ Go i vuna tago iau tumu go ra lavur magit tadav avat ba iau ki kan avat, upi ba iau ki maravut avat, koko muka ina varngangar, vada ra varkurai ra Luluai i ga tul tar ia tagu upi ina vair vadongone avat, ma vakir upi ina vue ravite avat ra pia.

¹¹ A takununa go, a tara na turagu, avat a gugu. Avat a ko vurakit; avat a ki na varmaram; na tikai ka ra

nuknuk i vavat; avat a ki na malmal; ma ra God i ra varmari ma ra malmal na ki pire vavat. ¹² Avat a varvatatabai vargil ma ra gomgom na vargalum.

¹³ A lavur tena gomgom dia vatatabe avat. ¹⁴ A varmari kai ra Luluai Iesu Kristo, ma ra varmari kai God, ma ra varmaram kai ra Takodo na Tulungen, na ki pire vavat par.*

* **13:14:** (A vauruana buk tadav ra tarai Korinto; Tito ma ta urua bula dital ga kap tar ia.)

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI GALATIA

¹ Paulo, ra apostolo (vakir i vuna ta ra tarai, ma pa ta tutana i ga tibe, Iesu Kristo iat, ma God, a Tama i dat, nina i ga vatut pa mule kan ra minat), ² ma ra tara na tura i dat par dia ki piragu, tadav ra lavur ekelesia aro Galatia: ³ A varmari ma ra malmal tadav avat tai God Tama i dat, ma kada Luluai Iesu Kristo, ⁴ nina i ga tul tar mule ure kada varpam, upi na valaun pa dat kan go ra kaina tataun, vada ra mamainga kai kada God ma Tama i dat; ⁵ nina da tul tar ra pite varpa tana pa na mutu. Amen.

A kopono Bo na Varvai

⁶ Iau kaian, tago ava vanavana irai lulut kan nina i ga oro pa avat ta ra varmari kai Kristo upi ta enana varveai; ⁷ ma vakir i enana tuna; ia kaka ta umana akamana dia vapurpuruan kapi avat ma dia mainge ba diat a pukue vaenana pa ra bo na varvai kai Kristo. ⁸ Ma ona avet a ve tar ra varvai ta vavat ba ta angelo marama ra bala na bakut, ma pa i varogop ma nam ave tar ve tar ia ta vavat, i boina ba na malari vurakit nam. ⁹ Da ave tar tatike value, damana iau tatike mulai: Ona ta tikai na ve tar ta varvai ta vavat, ba pa i varogop ma nam ava tar vatur vake, i boina ba na malari vurakit nam. ¹⁰ Dave, iau vamaram pa ra tarai vang, ba God? Ba iau valar ia vang upi ina vagugu pa ra tarai? Tago gala iau vagugu pa boko ra tarai, vakir iau a tultul kai Kristo.

God i ga pilak pa Paulo upi na apostolo

¹¹ Tago iau ve vavinar avat, a tara na turagu, ba ra bo na varvai, iau ga varvai me, pa i da ra mangamangana kai ra tarai. ¹² Tago pa iau ga vatur ia tai ta tutana, ma pa dia ga ve tar ia tagu, Iesu Kristo iat i ga vaarike ke tar ia tagu. ¹³ Tago ava tar valongore

ure kaugu mangamangana kini lua ta ra lotu Iudaia, ba pa da luk puput pa ra lavur magit iau ga vakavakaina ra ekelesia kai God me, ma iau ga kamare vakakaina muka; ¹⁴ ma ta ra lotu Iudaia iau ga lia ta diat ta kaugu vuna tarai ba i ga varogop kaveve kilala na nilaun, tago i ga manga ngala vurakit muka kaugu varvargat upi ra lavur varveai kai kaugu umana patuana. ¹⁵ Ma ba i ga ot muka ra bo na mamainga kai God, nina i ga tibe vaire iau, ba iau ga ki boko ta ra bala i nagu, ma i ga ting pa iau ta kana varmari, ¹⁶ upi na vaarike Natuna tagu, upi ina varveai tana pire diat ra umana Tematana; pa ave ga varnuak vargil ma ra tarai; ¹⁷ ma pa iau ga vana urama Ierusalem tadav diat, dia ga apostolo lua tagu, iau ga vana ka uro Arabia; ma iau ga lilikun mulai uro Damasko.

¹⁸ Ma ba i ga par mulai ra utul a kilala, iau ga vana urama Ierusalem upi ina nunure Kepas, ma amir ga ki varurung a vinun ma a ilima na bung. ¹⁹ Ma pa ave ga varboboi ma ta ra na ta diat ra umana apostolo, ia kaka ma Iakobo, tura i ra Luluai. ²⁰ Ma ure ra lavur magit iau tumu diat tadav avat, gire, ta ra luaina mata i God, pa iau vavaongo. ²¹ Namur mulai iau ga vana ta ra langlangun Siria ma Kilikia. ²² Ma ra umana ekelesia aro Iudaia, dia ki tai Kristo, pa dia ga nunure ilam boko ra matagu, ²³ ma dia ga valongore ke ra tinata dari: Nina, ba amana i ga vakavakaina dat, gori i varvarvai ure nam ra nurnur iat ba amana i ga kamare vue; ²⁴ ma dia ga pite pa God ure iau.

2

Paulo diat ma ra umana enana apostolo

¹ Ba i ga par ra vinun ma ivat na kilakilala, amir ma Banaba amir ga vana mulai urama Ierusalem, ma iau ga agur pa bula Tito. ² Ma iau ga vana urama ta ra vavaarikai; ma iau

ga vakabara diat ure nam ra bo na varveai, ba iau ga varveai tana pire diat ra umana Tematana, ma iau ga manga ve vaire ke diat ra umana vatang na tutana, kan ina vutvut vakuku, ba kan iau ga tar vutvut vakuku bar. ³ Ma Tito bula, nina amir ga varagur me, pa di ga vovo tar ra pokakikil tana, patana, ma ia ra te Elenas; ⁴ ma nam i ga vuna ta diat ra umana tura i dat vavaongo di ga ben varuk ive pa diat, dia ga ruk ivai muka upi diat a ki ue pa kada kini langalanga, nina da vatur vake tai Kristo Iesu, upi diat a ben vavilavilau pa dat tana; ⁵ ma pa ave ga vamolo tar avet ta diat, patana, vakir ure tika na pakana bung uka; upi ra dovotina kai ra bo na varvai na ki vatikai ta vavat. ⁶ Ma ure diat di, ga vatang ngala ta diat, (kadia kini lua a magit vakuku piragu; a tarai dia varogop par ta ra mata i God) diat, iau tatike, ba dia vatang ngala ta diat, pa dia ga vot i tar ta magit tagu; ⁷ pata tuna, ba dia ga gire ba di ga nur tar ra bo na varvai tagu pire diat pa dia pokakikil, vada di ga nur tar ra bo na varvai tai Petero pire diat ra pokakikil, ⁸ (tago nina i ga pait valar pa ra papalum tai Petero upi na apostolo pire diat ra pokakikil, i ga pait valar pa bula ra papalum tagu ure ra lavur Tematana); ⁹ ma ba dia tar gire ra varmari di ga tul tar ia tagu, Iakobo ma Kepas ma Ioanes, dital rararang da ra utul a pagapaga, dital ga tulue tar ra lima i dital tuna ta mimir ma Banaba ta ra varmari, upi amir a vana tadav ra lavur Tematana, ma diat a vana tadav ra pokakikil; ¹⁰ ma ia kaka go, dia ga varpit ba amir a nuknuk pa ra lavur luveana; ma go ra magit iat iau ga ongaongor tana.

Paulo i ga onge bat Petero aro Antiokia

¹¹ Ma ba Kepas i ga pot aro Antiokia, iau ga onge bat ia ta ra luaina matana, tago di ga takun ot pa ia. ¹² Tago lua boko ba ta umana pa dia ga vut boko maro pire Iakobo, i

ga ian maravut diat ra umana Tematana; ma namur mulai ba dia tar pot, i ga vana kan diat ma dia ga ki varbaiai, tago i ga burutue diat ra pokakikil. ¹³ Ma damana bula ta ra umana Iudaia dia ga papait na vavagu varurung me; ma i ga damana ba kadia vavagu i ga al varara pa, Banaba bula. ¹⁴ Ma ba iau ga gire ba pa dia ga vanavana takodo vada ra dovotina ta ra bo na varveai, iau ga biti tai Kepas ta ra luaina mata i diat par dari: Ona u a te Iudaia ma u mur ra mangamangana kai ra lavur Tematana, ma vakir kai ra umana Iudaia, dave u vovo pa ra umana Tematana upi diat a mur ra mangamangana kai ra umana Iudaia?

A umana Iudaia ma ra umana Tematana diat a vatur vake ra varvalaun ma ra nurnur

¹⁵ Dat, di kava dat a umana Iudaia, ma vakir dat ra umana tena varpam ta diat ra umana Tematana, ¹⁶ da nunure, ba pa di vatakodo ra tarai ure ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai, ure ke ra nurnur tai Kristo iat, dat bula da tar nurnur tai Kristo Iesu, upi da vatakodo dat ure ra nurnur tai Kristo, ma vakir ure ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai; tago pa da vatakodo ra tarai ure ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai. ¹⁷ Ma ona di gire tadav ra varpam ta dat, ba da ongor boko upi da vatakodo dat tai Kristo, dave bar; Kristo i tultul laka kai ra varpam? Koko muka. ¹⁸ Tago ona iau vatut mule ra lavur magit iau tar kamare vue, iau vaarike mule iau, ba iau a tena varpam. ¹⁹ Tago iau, ure ra tinata na varkurai, iau ga mat tadav ra tinata na varkurai, upi ina laun upi God. Di tar ot varurungane amir ma Kristo ta ra bolo; ²⁰ ma go vakir iau iat mulai iau lalaun, Kristo iat i lalaun tagu; ma go ure kaugu kini ta ra pakagu gori boko, iau ki tana ma ra nurnur tai Natu i God, nina i ga mari iau, ma i ga tul tar mule ure iau. ²¹ Pa iau nuk piapiam ra varmari kai God; tago gala ra varvatakodo i

arikai ure ra tinata na varkurai, gala Kristo i tar mat vakuku.

3

A nurnur ba ra varkurai

¹ A tarai Galatia, ava papaua, to ia i ga tabar avat ma ra malira, avat ba di tar vaarike vakapa Iesu Kristo ta ra luaina mata i vavat, nina di ga ot ia ta ra bolo? ² la kaka go iau mainge ba ina matoto pa tana ta vavat: Ava tar vatur vake laka ra Tulungen ure ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai, ba ta ra varveai ure ra nurnur? ³ Ava manga papaua dave? Ava ga tur pa ia ta ra Tulungen, ma dave bar, ava pait ot pa ia laka gori ta ra palapaka? ⁴ Dave, ava tar kairane vakuku ra do na magit? Ona i dovot ba ia ra magit vakuku pire vavat! ⁵ Nina i tabatabar avat ma ra Tulungen, ma i papait ra lavur magit na padapada varvo livuan ta vavat, dave, i papait ia laka ure ra tinata na varkurai, ba ta ra varveai ure ra nurnur? ⁶ Da Abaraam i ga kapupi God, ma di ga luk tar ia tana ba ra mangamangana takodo. ⁷ Io, avat a nunure, ba diat a umana tena nurnur, diat muka ra umana natu i Abaraam. ⁸ Ma ra Buk Tabu, tago i ga vaarike value ba God na vatakodo ra umana Tematana ure ra nurnur, i ga varve value ra bo na varvai tadav Abaraam dari: A lavur vuna tarai mutu diat a doan tam. ⁹ Damana diat dia nurnur, dia ti doan varurung ma ra tena nurnur Abaraam. ¹⁰ Tago diat par dia tatabai ta ra lavur papalum i vuna ta ra tinata na varkurai dia tur ra vavai ra kankan; tago di ga tumu ia dari: I kakaina vurakit nina ba pa i torom upi na pait ot vaticene pa nam ra lavur magit di ga tumu diat ta ra buk na varkurai. ¹¹ Ma i pada muka ba ra tinata na varkurai pa i vatakodo ta tikai ta ra luaina mata i God; tago: “A umana tena takodo diat a laun ta ra nurnur;” ¹² ma ra tinata na varkurai vakir i tur ta ra nurnur; dari ka: “Nina i pait diat na laun ta diat.” ¹³ Kristo i tar kul valaun pa dat kan ra kankan i ra

tinata na varkurai, tago i ga kakaina kakit ure dat; tago di ga tumu ia dari. “Nam ba i taba ta ra bolo i kakaina kakit;” ¹⁴ upi ra nidoan kai Abaraam na pot bula tadav ra lavur Tematana tai Kristo Iesu; upi dat a vatur vake ra vamading kai ra Tulungen, ta ra nurnur.

A varkurai ma ra vamading

¹⁵ A tara na turagu, iau tatata da ma ra mangamangana kai ra tarai: Ona di tar vatur vadekdek ta kunubu kai ta tutana ka, pa ta tikai na pukue mule, ba na vot i tar ta magit tana. ¹⁶ Ma go di ga tatike tar ra lavur varvatading tai Abaraam iat, ma ra bul mur tana. Pa i tatike: “Ma tadav ra lavlavur bul mur tam,” da ure ra mangoro; i da ure tikai ka: “Ma tadav ra bul mur tam,” ia Kristo nam. ¹⁷ Ma iau tatike go: A tinata na varkurai, nina i ga pot namur ba i ga par ra ivat na marmar ma ra utul a vinun na kilakilala, pa na pukue vakaina ra kunubu, nina ba God i ga kubu vadekdek ia amana, upi ra vamading na da ra magit vakuku. ¹⁸ Tago ona da kale ra varvalaun ta ra tinata na varkurai, pa da kale mule ta ra tinata na varvatading; ma God i ga tul vakuku tar ia tai Abaraam ure ra varvatading iat. ¹⁹ Ba damana, a tinata na varkurai i topa ra ava laka? Di ga vot i tar ia ure ra varpiam, tuk tar ta nam ba ra bul mur na ga vut i tana, nina di ga kubu tar ra vamading tana; ma ra umana angelo dia ga kap tar ia ta ra lima i ra tena varvamaram. ²⁰ Ma ra tena varvamaram vakir a tena varvamaram ure ta kopono ko; ma God i tikai muka.

A vuna ure ra varkurai

²¹ Dave, ra tinata na varkurai i onge bat laka ra lavur vamading kai God? Koko muka. Tago gala di ga tul tar ta tinata na varkurai ba na tabatabar valar pa ma ra nilaun, gala a varvatakodo na ga vuna muka ta ra tinata na varkurai. ²² la kaka ra Buk Tabu i tar banu vake ke ra tarai par ta ra vavai na varpiam, upi da tul tar

ra vamading ure ra nurnur tai Iesu Kristo ta diat dia nurnur.

²³ Ma ba ra nurnur pa i ga ti vut boko, di ga banu vake dat ta ra vavai na tinata na varkurai, di ga banu vake dat upi ra nurnur ba da vaarike tar ia namur. ²⁴ Damana ra tinata na varkurai ia kada tena varvair upi na agure pa dat tadav Kristo, upi da ga vatakodo dat ta ra nurnur. ²⁵ Ma go, tago ra nurnur i tar vut, pa da ki mulai pire ra tena varvair. ²⁶ Tago avat par a umana natu i God ta ra nurnur, tai Kristo Iesu. ²⁷ Tago avat par, di tar baptaiso avat tai Kristo, ava tar vavauluvai ma Kristo. ²⁸ Pa ta mulai ra te Iudaia ba ra te Elenas, pa ta vilavilau ba ta gunan tuna, pa ta tutana ma pa ta vavina; tago avat par ava tikai ka tai Kristo Iesu. ²⁹ Ma ona avat kai Kristo, a dovotina ba avat ra umana bul mur tai Abaraam, ma ra tarai na kakalai ta ra vamading.

4

¹ Go iau tatike ure ra bul na tur kia, ba i bul ikilik ka boko, dir varogop uka ma ra vilavilau, ma a dovotina, ia ra luluai i ra tabarikik par; ² ma i tur na vavai ta diat ra umana tena balabalaure tabarikik tuk ta nam ra kilala ba tamana i ga kubu ia. ³ Damana bula dat, ba da ga bul uka boko, da ga ki na vilavilau ta ra lavur mangamangana ra pia; ⁴ ma ba i ga ot muka ra kilala, God i ga tul tar Natuna, nina ba tika na vavina i ga kava, di ga kava ta ra vavai ra tinata na varkurai, ⁵ upi na kul valaun diat, dia tar ki na vavai ta ra tinata na varkurai, upi dat a vatur vake ra kini ra bartamana. ⁶ Ma tago avat ra umana natuna, God i tar tul tar ra Tulungea i Natuna ta ra bala i dat, ma i oraoro dari: Aba, Tama! ⁷ Io, vakir u ra vilavilau mulai, u natuna iat; ma ona u ra natuna, una kakailai ure God.

Paulo i ngarao ure ra tarai Galatia

⁸ A dovotina ta nam ra kilala, ba pa ava ga nunure God, ava ga ki na vilavilau ta diat ra umana God vavaongo, vakir diat ra umana god

tuna; ⁹ ma tago gori ava tar nunure muka God, ma kan i boina da tatike ke dari, ba God i tar nunure avat, avat a lilikun mulai dave upi ra lavur magit dia bilua ma dia papait na tangadi, nina ava mainge ba avat a ki na vilavilau mulai ta diat? ¹⁰ Ava vatabu ta umana bung, ma ta umana gai, ma ta umana e, ma ta umana tataun. ¹¹ Iau ururian ure avat, kan iau tar papalum vaoloi ure avat.

¹² Iau lul vovo pa avat, a tara na turagu, ba avat a da iau; tago iau da avat. Pa ava ga vakaina iau tai ta magit; ¹³ ma ava nunure ba ta ra mal-malu na pakagu iau ga ve vatauna ra bo na varveai ta vavat; ¹⁴ ma nam ra binilua ta ra pakagu i ga da ra varilam tadav avat; ma pa ava ga pidimuane iau tana, ma pa ava ole vue iau, ava tar onge pa iau da iau a angelo kai God, vada Kristo Iesu iat. ¹⁵ Akave vang kavava tinata na varvadoan? Tago iau varveai dovot ta vavat, ba gala pa i ga dekdek tadav avat, gala ava tar kiok vue ra kiau na mata i vavat iat, upi ava ga tul tar diat tagu. ¹⁶ Ma dave bar, iau kavava ebar laka gori, tago iau ve ra dovotina ta vavat? ¹⁷ Dia ongor ma ra tinikan upi avat, ma vakir i ko kadia mangamangana; pata, dia mainge ke ba diat a varbaiane dat, upi avat a mur diat. ¹⁸ Ma i boina ba da ongor vatikai ma ra tinikan upi avat ta ra magit i boina, ma vakir ta nam ra umana bung uka ba iau ki pire vavat. ¹⁹ A umana natugu ik, iau kairane ra kinadik na kinakava mulai ure avat tuk tar iamana ba Kristo i tar tavua ta ra bala i vavat, ²⁰ maia pa, iau mainge tuna ba ina ki pire vavat gori, upi ina pukue vaenana pa ra nilaigu tadav avat; tago iau purpuruan ta vavat.

A valavalar i Agar dir ma Sara

²¹ Avat, ava mainge ba avat a ki mulai ta ra vavai ra tinata na varkurai, avat a ve iau, pa ava valongore laka ra tinata na varkurai? ²² Tago di ga tumu ia, ba Abaraam i ga vangala ra ura natuna, tikai ra tultul

na vavina i ga kava, ma ta ra tikai kana vavina tuna. ²³ Ma nina ra natu i ra vavina na tultul di kava ta ra mangamangana ra pia; ma ra natu i kana vavina tuna di kava ure ra vamading. ²⁴ Ma go ra magit ia ra valavalar; tago ni ra ura vavina dir ra ura kunubu; tikai marama ra ul a luana Sinai, i kakava upi ra kini na vilavilau, Agar nam. ²⁵ Ma ra kukurai go ra Agar dari: A luana Sinai ta ra gunan Arabia, ma i varogop uka ma nam ra Ierusalem i tur gori; tago diat ma ra umana natuna dia ki na vilavilau. ²⁶ Ma ra Ierusalem arama liu i langalanga, nina ba ra na i dat par. ²⁷ Tago di ga tumu ia dari:

“U nam u biu ma pa u kakava, una gugu;

U nam ba pa u kairane ra kinadik na kinakava, una ongor ma ra nioro;

Tago i manga peal ra lavur natu i nam i ki varkolono, ma nam ba dir tulai ma ra tutana, pata.”

²⁸ Ma go dat, a tara na turagu, dat ra umana natu i ra vamading, da Isak. ²⁹ Ma da ta nam ra kilala nina di kava ma ra mangamangana ra pia, i ga vakavakaina nina di ga kava da ra Tulungen, i damana ka bula gori. ³⁰ Ma ava ra Buk Tabu i biti? “Una vue vairop vue ra tultul na vavina ma natuna; tago ra natu i ra tultul na vavina pa na kakalai guvai ma natu i ra vavina tuna.” ³¹ Io, a tara na turagu, vakir dat ra umana natu i ra tultul na vavina, dat ra umana natu i ra vavina tuna.

5

Tur padikat ta ra kini langalanga

¹ Kristo i tar pala vue dat upi ra kini langalanga; io, avat a tur padikat ma koko da vi tar mule avat ta ra kip na kini na vilavilau.

² Gire, iau Paulo, iau ve avat, ba ona ava vatur ra pokakikil, Kristo pa na topa avat. ³ Maia pa, iau varveai dovot mulai tadav ra tarai par dia poko kikel, ba di tar kure tar ia ta diat, upi diat a pait ot pa ra tinata

na varkurai par. ⁴ Avat, ava mainge ba da vatakodo avat ure ra tinata na varkurai, ava tar takunu varbaiai ma Kristo; ava tar bura kan ra varmari. ⁵ Tago dat, ure ra Tulungen ma ta ra nurnur, da ungun boko upi ra kini nunur na varvatakodo. ⁶ Tago ta ra kini tai Kristo a pokakikil pa i topa ta magit, ma ra niiba upi ra pokakikil pata; ia kaka go iat, a nurnur, nina ba i papalum ta ra varmari. ⁷ Ava ga vutvut mamal; to ia i ga tur bat avat laka, upi koko avat a torom ta ra dovotina? ⁸ Go ra varvargat pa i vuna tai nina i oro pa avat. ⁹ A ikik a pakana leven i valeven vapar pa ra kidoloina gem. ¹⁰ Iau nurnur ta vavat tai ra Luluai, ba pa na enana mulai ra nuknuk i vavat tana; ma nina i vapurpuruan avat na kairane ra varkurai, ba na tadav ia, ba ia to ia bar. ¹¹ Ma iau, a tara na turagu, ona iau varvai boko ure ra pokakikil, ta ra ava dia vakavakaina mule iau? Tago ba damana, i tar panie a tukatukai ure ra bolo. ¹² Iau mainge tuna ba diat, dia vapurpuruan avat, diat a kutu vakavakaina mule diat.

¹³ Tago di tar oro pa avat, a tara na turagu, tadav ra kini langalanga; ma ia kaka koko avat a pukue kavava kini langalanga upi avat a mur ra mamainga ai ra palapaka; avat a kudakudar vargilgil ika ta vavat ta ra varmari. ¹⁴ Tago di pait ot pa ra tinata na varkurai parika ta go ra kopono tinata dari: Una mari talaim, da u mari mule u. ¹⁵ Ma ona avat a varvarkarat, ma avat a en vargiliane avat, avat a varbalaurai, kan avat a vapar vargiliane vue avat.

A Tulungen ma ra paka i vavat

¹⁶ Ma iau tatike go: Avat a mur ra Tulungen, damana pa avat a pait ra lavur kaina mamainga ta ra paka i vavat. ¹⁷ Tago ra palapaka i tur bat ra Tulungen, ma ra Tulungen i tur bat ra palapaka; tago dir ebar vargil; upi koko ava pait nam ra lavur magit, nina ava mainge ba avat a pait diat. ¹⁸ Ma ona ra Tulungen i lue avat, pa

ava ki mulai ra vavai ra tinata na varkurai. ¹⁹ Ma ra lavur mangamangana kai ra palapaka dia pada muka, go diat: A nipo, a mangamangana i dur, a lavur magit i milmilikuan, ²⁰ a lotu tadav ra tabataba, a agagar, a vargegelenai, a varpuapuai, a lavur varpin, a lavur varvakankan, a lavur varpuapuai, a kini varbaiai, a al vartogo ure ra vartovo na lotu, ²¹ a lavur varngu, a nimomo tava longlong, a lavur kini guvai upi ra mangamangana i milmilikuan, ma ra lavur magit damana; iau vaale value avat ta go diat, da iau ga tar vaale value avat amana, ba diat, dia papait ra lavur magit damana, pa diat a kale pa ra varkurai kai God. ²² Ma ra vuai ra Tulungen ia ra varmari, a gugu, a malmal, a kini na varvamadudur, a bala varmari, a bo na mangamangana, a dovotina, ²³ a madu na bala, a mangamangana ba tikai i kure bat ra kaina tana iat, ma pa ta varkurai na tur bat ure ra dari. ²⁴ Ma diat, ba kai Kristo Iesu, dia tar ot ra palapaka ta ra bolo; damana bula ra lavur malamalampang na ninunuk ma ra lavur bilak na mamainga tana.

²⁵ Ona da laun tai ra Tulungen, i boina ba dat a mur ra Tulungen. ²⁶ Koko dat a kaina upi ra varirur, koko dat a vangangap vargilliane dat ma koko ra varngu vargil.

6

Avat a pupuak maravut varvargil

¹ A tara na turagu, ona ta nirara i vabura vakaian ta tikai, avat ava tulungen, avat a vatut pa mule ta tikai damana ma ra madu na mangamangana; ma una nuk pa u iat mulai, kan ta varilam na tadav u bula. ² Avat a pupuak maravut varvargil ta kavava lavur kinakap, ma damana avat a pait ot pa ra varkurai kai Kristo. ³ Tago ona ta tikai i nuknuk ia ure mule ba i ngala, ma i palupel tuna ka, i tuam pa mule. ⁴ Ma i boina ba tikatikai na valar ot pa kana papalum iat, ma damana na vatur

vake ra gugu ure mule ke, ma vakir tai talaina. ⁵ Tago tikatikai na puak kana kinakap iat.

⁶ Ma i boina ba nina di tova ma ra tinata na tul tar ra lavur bo na magit tai kana tena vartovo. ⁷ Koko avat a tuam pa mule avat; i dekdek upi da valunga God; tago nam parika ba ta tutana i vaume, nam muka na doko pa mule. ⁸ Tago nina ba i vavauma ta ra palapakana iat, tai ra palapakana na doko pa ra mareng na minat; ma nina i vavauma ta ra Tulungen, tai ra Tulungen iat na tia doko pa ra nilaun tukum. ⁹ Ma koko dat a talangan ta ra bo na papalum; tago ta ra kilalana iat dat a dodoko pa,, ona pa da talangan. ¹⁰ Io, tago da laun boko, i boina ba dat a pait ra boina tadav ra tarai par, ma da manga nuk pa diat ta ra kuba i ra nurnur.

A mutuaina tinata ma ra tinata na varvagai

¹¹ Avat a gire go ra ngala na matamatana buk iau tutumu me tadav avat ma ra limagu iat. ¹² Diat dia mainge ba diat a malamala boina ta ra mangamangana ra pia, dia vovo tar ra pokakikil ta vavat, ia kaka ure go, ba koko diat a kairane ta milmilikuan ure ra bolo kai Kristo. ¹³ Tago nina diat bula dia pokakikil, pa dia torom ta ra tinata na varkurai; ma dia mainge ba avat a pokakikil, upi diat a langlang ure ra paka i vavat. ¹⁴ Ma iau, koko muka ina langlang tai ta mangana magit bula, ia kaka ma ra bolo kai kada Luluai Iesu Kristo, ure nina ra rakarakan a gunagunan i tar taba ta ra bolo tadav iau, ma iau damana tadav ra rakarakan a gunagunan. ¹⁵ Tago a pokakikil pa i topa ta magit, ma ra niiba upi ra pokakikil pata bula, ia kaka a kalamana vavaki i boina. ¹⁶ Ma diat par dia vanavana vada go ra varkurai, a malmal na ki taun diat ma ra varmari, ma taun bula ra Israel kai God.

¹⁷ Koko ta tikai na vabalaguan mule iau papa gori, tago iau kapkap ra lavur vakilang i Iesu ta ra pakagu.

¹⁸ A tara na turagu, a varmari kai
kada Luluai Iesu Křisto na ki ta ra
tulungea i vavat. Amen.

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI EPESO

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra mamainga kai God, tadav ra umana tena gomgom dia ki Epeso, ma tadav diat ra umana tena nurnur tai Kristo Iesu: ² A varmari tadav avat ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

A umana varvadoan tai Kristo

³ Da pite pa ra God ma Tama i kada Luluai Iesu Kristo, nina i tar vadoane dat ma ra lavur varvadoan na tulungen par marama ra bala na bakut tai Kristo; ⁴ vada i ga pilak pa dat tana amana, ba pa di ga ti vaki boko ra rakarakan a gunagunan, upi dat a gomgom vurakit ma pa ta ik a dur ta dat ta ra luaina matana, ⁵ i ga tar tibe value dat ta ra varmari ure mule tai Iesu Kristo iat upi ra kini na bartamana, vada ra, bo na varkurai i kana mamainga, ⁶ upi ra pite varpa tadav ra minamar i kana varmari, nina i ga mari dat me ure ra Vakak; ⁷ nina da vatur vake tana ra varvalaun ure ra gapuna, a punpun vue ai kada lavur varpam, da ra pepeal bo na magit ta kana varmari, ⁸ nam i tar vapealane tadav dat ta ra kabinana, ma ta ra lavur minatoto par; ⁹ tago i tar vakabara dat ure ra magit na pidik ta kana mamainga, da kana bo na varkurai, nina i ga nuk ot pa ia tana iat mulai, ¹⁰ upi ta ra mangana varkurai, ba i tar ot muka ra lavur tataun, upi na varurue ra lavur magit par tai Kristo, a lavur magit arama ra bala na bakut, ma ra lavur magit bula ra pia; ¹¹ tana iat mulai, iau biti, tai nina bula di vaki dat da ra tiniba di kale, ma i tar tibe value dat varogop ma ra nuknuk i papait ra lavur magit par me da ra varkurai i kana mamainga iat; ¹² upi dat a laun upi ra pite varpa tadav kana minamar, avet ave ga nurnur lua tai Kristo; ¹³ nina avat bula ava tar nurnur tana, ba ava ga valongore

ra tinata ure ra dovotina, ra bo na varveai ure kavava varvalaun, ma tai nina ba ava tar nurnur tana, di tar nim vakilang avat ma ra Takodo na Tulungen, nina di ga vatading tar ia, ¹⁴ nina ba ra vuvung varirap ure kada tiniba, tuk tar namana ba da valaun pa diat, ba God iat i kale diat, upi ra pite varpa tadav kana minamar.

A niaring kai Paulo

¹⁵ Kari iau bula, ba iau ga valongore ure kavava nurnur tai ra Luluai Iesu, ma kavava varmari tadav ra lavur tena gomgom par, ¹⁶ pa iau ngo ma ra pite varpa ure avat, ma iau vatavatang avat ta kaugu lavur niaring, ¹⁷ upi ra God kai kada Luluai Iesu Kristo, ra Tama i ra minamar, na tul tar ra tulungen na kabinana ta vavat, ma ra tulungen na vavaarikai ta ra minatoto tana; ¹⁸ ba na kapa ra kiau na mata i ra tulungea i vavat, upi avat a nunure ba ava ra kini nunur ta kana nioro, ma ava ra pepeal bo na magit ta ra minamar i kana tiniba ta diat ra lavur tena gomgom, ¹⁹ ma ba i ngalangala na kaia ra dekdekina tadav dat, da tar nurnur, da nam ra papalum ta ra dekdek i kana niongor; ²⁰ nina i ga pait ot pa ia tai Kristo, ba i ga vatut pa mule kan ra minat, ma i ga vaki ia ta ra limana tuna arama ra bala na bakut, ²¹ arama liu kakit ta diat ra lavur tena varkurai, ma ra lavur varkurai, ma ra lavur dekdek, ma ra lavur luluai, ma ra lavur iang par di vatang diat, vakir ta go ra lavur tataun uka, ta nam bula namur boko; ²² ma i tar vamolo tar ra lavur magit ta ra vavai ra ura kauna, ma i ga tul tar ia upi na ula pa ta ra lavur magit par ta ra ekelesia, ²³ nina ba ra pakana iat, a varkoroi kai nina i kor ta ra lavur magit par ta ra rakarakan a gunagunan.

2

Kan ra minat up! ra nilaun

¹ Ma i tar valaun pa avat, ba ava ga mat ure kavava lavur nirara

ma kavava lavur varpam, ² nina ba amana ava ga tar vanavana tana da ra mangamangana ta go ra rakarakan a gunagunan, varogop ma ra luluai i ra dekdek ta ra lao, ma ra tulungen nina i papalum go gori ta diat ra lavur natu i ra varpam; ³ ma amana dat par da ga ki varurung ma diat ta ra lavur bilak na mamainga ta ra palapaka i dat, da ga pait ot pa ra lavur mamainga ta ra palapaka i dat ma ra nuknuk i dat, ma ta kada kini vakuku dat bula ra umana natu i ra kankan varogop diat ta ra na; ⁴ ma God, nina i vapealane ra bala na varmari, ure kana ngala na varmari ba i ga mari dat me, ⁵ i tar valaun varurungane pa dat mulai ma Kristo, ba da ga mat boko ta ra varpam (ta ra varmari di tar valaun pa avat), ⁶ ma i tar vatut varurungane pa dat me, ma i tar vaki varurungane dat me ta ra bala na bakut, tai Kristo Iesu; ⁷ Upi ta ra lavur tataun namur na vaarike ra pepeal magit ta kana madu na ninunuk tadav dat tai Kristo Iesu; ⁸ tago di tar valaun pa avat ma ra varmari ure ra nur-nur; ma avat, pa ava vuna tana; a vartabar ika kai God iat; ⁹ vakir ure ra umana papalum, upi koko ta tikai na tibuna pite pa mule. ¹⁰ Tago dat par ra kau na limana, i tar vaki dat tai Kristo Iesu upi ra lavur bo na papalum, nina diat iat ba God i tar vaninare value, upi dat a vanavana ta diat.

Da tikai ka tai Kristo

¹¹ Io, avat ra umana Tematana ure ra paka i vavat, diat ta ra pokakikil, nina di pait ia ta ra paka i diat ma ra lima, dia vatang avat ba ra niiba upi ra pokakikil, avat a kodakodop vake go: ¹² ba amana ta nam ra kilala ava ga ki varbaiai ma Kristo, ava ga ki irai kan ra varkurai kai ra Israel, ma ava ga vaira ta ra lavur kunubu na vamading, pa ava vatur vake ra kini nunur ta ra kini ra pia, ma pa ava ga nunure God. ¹³ Ma gori, tai Kristo Iesu, avat, ba amana ava ga tur na lao, ava tar kakari

maravai ure ra gapu i Kristo. ¹⁴ Tago ia iat kada malmal, nina ba i ga pait vakopono ra ivut upi tikai ka, ma i tar rede kopo ra liplip livuan, nina i ga varbaiane dat, ¹⁵ i tar kamare vue ra kini na ebar ma ra pakana, ra tinata na varkurai, nina ra lavur vartuluai ta ra lavur togotogo, upi na vakopono ra ivut tana iat mulai, upi dir tika na kalamana tutana ka, ma damana i papait ra malmal, ¹⁶ ma upi na vamaram pa dir par tadav God tai tika na palapakana ma ra bolo, tago i tar doko ra kini na ebar tana; ¹⁷ ma i ga vana rikai ma i ga ve tar ra malmal ta vavat, ava tar ki na lao, ma ra malmal ta diat, dia tar matatai; ¹⁸ tago tana iat i tar tagolo kada nga tadav God ure ra kopono Tulungen. ¹⁹ Damana vakir avat a umana vaira mulai ma a umana tematana, ava ki na bartalaina ke ma ra umana tena gomgom, ma ava ki maravut ma diat ta ra kuba i God, ²⁰ ma di tar vaki avat ta ra vunapai ra umana apostolo ma ra umana propet; ma Kristo Iesu iat, ia ra ngala na vat ure ra ngu na pal, ma i ngatngat ta diat par; ²¹ tai nina ra pal parika ba di tar pakan mal guve i tavua rikai upi ra pal tabu tai ra Luluai; ²² tai nina di ga pait vapedep guve avat bula upi ra kuba i God ure ra Tulungen.

3

A papalum kai Paulo pire ra umana Tematana

¹ Ta ni ra vuna iau Paulo, kai Kristo Iesu, di tar vi iau ure avat ra Tematana, ² ona ava tar valongore ure ra tiniba na varmari nam di ga tul tar ia tagu ure avat; ³ ba di ga vaarike vavinar tar ra magit i pidik tagu (da iau tutumu lua ma ra paupau tinata), ⁴ ma ona ava luk ia, avat a matoto tana ta kaugu kabinana ta ra magit na pidik ure Kristo; ⁵ nam ba ta ra lavur enana taun tarai pa di ga vavinar tar ia tadav ra lavur natu i ra tarai, da di tar vavinar tar ia ta ra umana apostolo gomgom, ma ra lavur propet ta ra Tulungen;

⁶ damana iat, ba ra lavur Tematana diat a kakalai maravut, ma diat ra ingaingarina maramaravut ta ra kopono palapakana, ma diat a vatur vake bula ra vamading tai Kristo Iesu ure ra bo na varvai, ⁷ nam di ga tibe iau ba ina tultul tana, da ra vartabar na varmari kai God, di ga tul tar ia tagu da ra papalum i ra dekdekina. ⁸ Tagu iat di ga tul tar go ra varmari, ma iau, iau ikilik ta mimir ma nina i ikilik muka ta diat ra lavur tena gomgom par; upi ina ve ra lavur Tematana ta ra peal magit kai Kristo, nina ba pa da nuk ot pa ia; ⁹ ma upi ina vakapa ra tarai par ta ra kukurai ra varkurai ure ra magit i pidik, nina ba papa ra vunapai ra vavaki di ga vapidik ia tai God, nina i ga vaki ra lavur magit par; ¹⁰ upi ra ekelesia na vateten tar ra vurere na kabinana kai God ta diat ra lavur varkurai ma ra lavur dekdek ta ra lavur langlangun ra bala na bakut, ¹¹ da ra kunubu ure ra lavur tataun nam i ga pait ot pa ia tai Kristo Iesu, kada Luluai; ¹² nina da rurung tana, ma i tagolo kada nga, ma da ogogabut ure kada nurnur tana. ¹³ Io, iau lul avat, ba koko avat a bilua ta ra lavur magit dia monong iau ure avat, tago ava mamar tana.

A varmari kai Kristo

¹⁴ Kari go iau va timtimum tadav Tama, ¹⁵ nina ra lavur vuna tarai par, arama ra bala na bakut ma ra pia bula, dia vatur ra iang i diat tana, ¹⁶ upi na tul tar ia ta vavat, varogop ma ra pepeal minamarina, ba da vapidikat avat ta ra bala i vavat ma ra dekdek muka ta ra Tulungeana; ¹⁷ upi Kristo na ki vatikai ta ra bala i vavat ta ra nurnur; upi avat a okaokor ma avat a tur kadongor ta ra varmari, ¹⁸ upi na tale avat ba avat a matoto valar pa varurung ma ra lavur tena gomgom par ba ava la ra tababana, ma ra lolovinana, ma ra maluluvinana, ma ra tuluaina, ¹⁹ ma upi avat a nunure ra varmari kai Kristo, nam i tur lake muka ra kabinana, ma upi avat a buka ma ra lavur peal magit par tai God.

²⁰ Ma tadav nina, i manga pait lake valar pa ra lavur magit par da lul ia, ba da nuk pa ia, varogop ma nam ra dekdek i ra papalum ta ra bala i dat, ²¹ a variru na tadav ia ta ra ekelesia ma tai Kristo Iesu ta ra lavur tataun parika, ma pa na mutu. Amen.

4

A kopono palapaka

¹ Io, iau, di tar vi iau ure ra Luluai, iau lul vovo pa avat, ba avat a vanavana da i topa ra varting di ga ting pa avat me, ² ma ra niruva ma ra madu na maukua i vavat, ma ra kini na varvamadudur, ma avat a ki vamadudur vargilliane pa avat ma ra varmari; ³ avat a ongor upi avat a vatur vake ra kopono ninunuk tai ra Tulungen ta ra vivi na malmal. ⁴ Tikai ka ra palapaka, ma tikai ka ra Tulungen, da di tar oro pa avat ta ra kopono kini nunur ta ra varting pire vavat; ⁵ tika na Luluai, tika na nurnur, tika na baptaiso, ⁶ tika na God ma Tama i ra tarai par, nina i ki arama liu ta diat par, ma livuan ta diat par, ma ta ra bala i diat par. ⁷ Ma di tul tar ta dat, tikitikai, ra varmari varogop ma ra valavalar i ra vartabar kai Kristo. ⁸ Kari go i tatike: “Ba i ga vana tutua urama liu, i ga kap vavilavilau ra kini na vilavilau,

Ma i ga tabar diat ra tarai.”

⁹ (Ma go kana vinavana tutua, ava bar ra kukuraina? Gon ika, ba i ga kuba lua bula ta ra papar a rakarakan a gunagunan mara iat? ¹⁰ Nina i ga kuba, ia kaka nam mulai i ga vana tutua lake ra lavur bala na bakut par, urama liu kakit, upi na vabuka rit ra lavur magit.) ¹¹ Ma i ga tul tar ta umana upi diat a apostolo; ma ta ra umana, upi diat a propet; ma ta ra umana, upi diat a tena varveai; ma ta ra umana, upi diat a monamono ma diat a varvarvair; ¹² upi diat a mal ot vakakit pa ra umana tena gomgom, upi ra bibili ta ra papalum upi diat a vaiak pa ra paka i Kristo; ¹³ tuk tar namana

ka, ba dat par, dat a tadav ra kono ninunuk ta ra nurnur ma ta ra kabinana ure ra Natu i God, tadav ra tutana i tar ot kana tinavua ma tadav ra valavalar i ra tinavua i ra lavur magit par dia ot rit tai Kristo; ¹⁴ upi koko dat mulai da ra umana bul, ba ra lavur vuvu na vartovo i vue vurvurbingitane diat ma i kapkap vurvurbingitane diat, ta ra vartuam kai ra tarai, ma ra mangamangana vavagu, varogop ma ra vakikiu kai ra nirara; ¹⁵ ma dat a papait ra dovotina ta ra varmari, upi dat a taiak tar ta ra lavur magit parika, tai nina ba ra ulu i dat, ia nam Kristo; ¹⁶ tana iat di tar pakan mal guve ra palapakana, ma di tar vapetep guve ure ra mara-maravut i tikatika na palapakana, ma varogop ma ra valavalar i ra papalum kai tikatika na pakana, ra palapaka i taiak upi kana varvapatuan mulai ta ra varmari.

A kalamana nilaun tal Kristo

¹⁷ Io, iau tatike go, ma iau varvai dovot tai ra Luluai, ba koko avat a vanavana mulai da ta ra umana ta diat ra Tematana dia vanavana, ma ra mangamangana vakuku ta ra nuknuk i diat, ¹⁸ nina di tar vabobotoi ra nuknuk i diat, ma di tar vaire vue diat kan ra nilaun kai God ure ra tobobo i tur ta diat, tago dia vamaliu ra bala i diat; ¹⁹ diat, tago pa dia ruva mulai, dia tar tul tar diat upi diat a pait ra lavur magit dia milmilikuan, ma ra lavur magit dia dur, ta ra varbat. ²⁰ Ma pa di ga tovo tar Kristo damana ta vavat; ²¹ ona i dovotina ba ava tar valongore, ma ava tar vartovo tana, da ra dovotina muka i ki tai Iesu; ²² upi avat a varodo vue ra maulana tutana, nina kai kavava mangamangana lua, nina i marere vanavana da ra lavur bilak na mamainga na varvagu; ²³ ma upi da pait vakalamane ra tulungea i ra nuknuk i vavat; ²⁴ ma avat a vavauluvai ma ra kalamana tutana, nina di tar vaki ia varogop ma God ta ra mangamangana takodo ma ra mangamangana gomgom i ra dovotina.

²⁵ Kari go, avat a vung vue ra vaongo. ma avat par, avat a tatike ra dovotina vargil, tikatikai ma ra talaina; tago dat par da ingaingarina varvargil. ²⁶ Avat a kulot, ma koko avat a rara; koko ra matana keake na kuba ma kavava kankan na tur boko; ²⁷ ma koko avat a tur are Satan. ²⁸ Nam i ga loaloang, koko na long mulai; i boina ka ba na bibili, ma na pait ika nam i ko ma ra ura limana upi na vatur vake ta magit ma na tabar nam i tangadi. ²⁹ Koko ta bilak na tinata na irop ta ra ngie i vavat, nam uka i boina upi ra varvair, upi na maravut ma ra varmari diat dia valongore. ³⁰ Ma koko avat a vatakunuan ra Takodo na Tulungen kai God, tai nina di ga nim vakilang avat upi ra bung na varvalaun. ³¹ I boina ba avat a vung vue ra mapak na ninunuk kan avat, ma ra kankan, ma ra kulot, ma ra varvareo, ma ra varvul, ma ra vakikiu; ³² ma avat a varmari vargil, na madu vargil ra bala i vavat, avat a nuk vargiliane vue kavava nirara, vada God, ure Iesu, i tar nuk vue kavavat.

5

A nilaun ta ra kapa

¹ Io, avat a murmur God, da ra umana bul na vakak; ² ma avat a vanavana ma ra varmari, da Kristo bula i ga mari dat, ma i ga tul tar ia iat mulai ure dat, a tinabar ma ra vartabar tadav God, upi ra magit i ang vuvuvul. ³ Ma ra ungaunga, ma ra lavur magit i dur, ba ra varbat, koko da vatang ia muka livuan ta vavat, da i topa ra umana tena gomgom; ⁴ ma koko tuna ra mangamangana i milmilikuan, ba ra tinata na papaua, ba ra varkulumai, tago ra dari pa i topa ia; ma i manga boina muka ba avat a pite varpa. ⁵ Tago ava nunure i dovot go, ba pa ta tena ungaunga, ma pa ta tikai i dur ra maukuana, ma pa ta tena varbat, nina i da ra tena lotu tadav ra tabataba, na vatur vake ta tiniba ta ra varkurai kai Kristo ma God. ⁶ Koko ta tutana na vagu pa avat

ma ra lavur tinata vakuku; tago a kankan kai God i vana taun diat ra umana natu i ra varongongoi ta ni ra lavur magit. ⁷ Ma koko avat a varbete ma diat; ⁸ tago amana boko ava ga bobotoi, ma go gori ava talapar ta ra Luluai; avat a vanavana da ra umana natu i ra kapa, ⁹ (tago ra vuai ra kapa ia ra lavur bo na mangamangaña par ma ra mangamangana takodo par ma ra dovotina par), ¹⁰ ma avat a valar puput pa nam ba ra Luluai i gugu tana; ¹¹ ma koko avat a varlair varurung ma ra lavur papalum i ra tabobotoi ba pa ta vuai diat, ma i manga kat muka ba avat a pit varuva diat; ¹² tago ia ra magit na vavirvir ba da vatang ika ra lavur magit ba dia papait ive diat. ¹³ Ma ra lavur magit par di pit diat ma ra kapa dia vana rikai; tago ra lavur magit di tar al vapange diat, dia kapa muka. ¹⁴ Kari i tatike: “Una tavangun, u nam u diadiop, ma una tut kan ra minat, ma Kristo na rarao taun u.”

¹⁵ Avat a balaure bulu kavava mangamangana, ma koko ava da ra umana lunga, avat a varogop ma ra umana tena kabinana iat; ¹⁶ avat a ongaongor ta ra kilakilala, tago i kaina go ra bungbung. ¹⁷ Io, koko avat a papaua, avat a matoto pa ba ava la ra mamainga kai ra Luluai. ¹⁸ Ma koko avat a longlong ma ra mome vain, nina ba i vuna ta ra lavur mangamangana vovoloji, avat a buka ma ra Tulungen; ¹⁹ avat a tata vargil ma ra lavur kakailai ta ra Buk Tabu ma ra lavur kakailai na lotu ma ra lavur kakailai na tulungen, avat a kakakailai ma avat a ngunguke tadav ra Luluai ma ra bala i vavat; ²⁰ avat a pite varpa vatikai tadav God, ra Tama i dat, ure ra lavur magit par ta ra iang i kada Luluai Kristo.

A kini na tinaulai

²¹ Avat a vami vargil ta vavat ta ra ururian i Kristo. ²² A vaden ava tar taulai, avat a vamolo tar avat tadav kavava umana tutana iat, da tadav ra Luluai. ²³ Tago ra tutana i tar taulai ia ra ulu i dir ma kana vavina,

da Kristo bula ia ra ulu i ra ekelesia; tago ia iat ra tena valaun ure ra palapakana. ²⁴ Ma da ra ekelesia i vamolo tar mule tai Kristo, i boina ba ra vaden bula diat a pait ia damana ta kadia umana tutana ta ra lavur magit par. ²⁵ A tarai ava tar taulai, avat a mari muka kavava umana taulai, da Kristo bula i ga mari ra ekelesia, ma i ga tul tar ia iat mulai ure; ²⁶ upi na vagomgom ia, ma na dalu ia ma ra niu na tava ta ra tinata, ²⁷ upi na vaarike tar ia tana mulai a mariringian na ekelesia, ma pa ta pakana dur, ma pa ta pakana bibian tana ba ta magit damana; ma upi na gomgom kakit ma pa ta binilua tana. ²⁸ Damana i topa ra tarai ba diat a mari kadia umana taulai vada ra pakapaka i diat iat. Nina ba i mari kana taulai, i mari ia iat mulai; ²⁹ tago pa ta tutana i milmilikuane ra pakana iat; i tabatabar ia ka ma i vavamel ia, varogop bula ra Luluai i vamel ra ekelesia; ³⁰ tago dat ra umana ingar i ra pakana. ³¹ Go i vuna tago ra tutana na vana kan tamana ma nana, ma na ki pire kana taulai; ma damana dir tikai ka. ³² Go ra magit na pidik i ngala tuna; ma iau tatata ka ure Kristo dir ma ra ekelesia. ³³ Ma i boina, ba avat par bula, tikatikai, avat a mari kavava umana taulai da ava mari mule avat; ma i boina, ba ra vavina na ru kana tutana.

6

A umana a bul ma ra tavu i diat

¹ A umana bul, avat a torom tadav ra umana tavu i vavat tai ra Luluai; tago i takodo dari. ² Una ru tamam ma nam (ia ra luaina vartuluai ba ta vamading i tur tana), ³ upi na boina tam, ma na lolokon kaum nilaun ra pia. ⁴ Ma avat, ra umana tama i ra umana bul, koko avat a vangangal ra umana natu i vavat upi ra kankan; avat a vaiak diat ta ra varbalaurai ma ra varpit kai ra Luluai.

A tarai na vilavilau ma ra umana luluai

⁵ Avat ra tarai na vilavilau, avat a torom ta diat ra umana luluai ra pia ma ra bunurut ma ra nidadar, ma ra dovot na nuknuk i vavat, da tadav Kristo; ⁶ koko ma ra vavataun, da diat dia kaina upi ra varmananai kai ra tarai, da ka ra umana vilavilau kai Kristo, avat a pait ra mamainga kai God ma ra varmari tuna; ⁷ avat a torom ma ra tamarigat na mamainga, da tai God ma vakir tai ra tarai; ⁸ tago avat a nunure ba ra lavur bo na magit par ba ta tikai i pait ia, na vatur vake mule nam tai ra Luluai, ba ia ra vilavilau, ba ra tutana tuna. ⁹ Ma avat ava luluai, avat a pait bula nam ra lavur magit iat ta diat, ma avat a vung vue ra varvaunungai; avat a nunure ba kadia Luluai ma kavavat bula i ki ra bala na bakut, ma ra tarai dia varogop pirana.

A lavur vargal kai God

¹⁰ A mutuaina go a tara na turagu, avat a tur padikat tai ra Luluai, ma tai ra dekdek i kana niuvia. ¹¹ Avat a kapkap ra lavur vargal kai God, upi avat a tur bat valar pa ra lavur vakikiu kai Satan. ¹² Tago pa da vartaliur ma ra lavur ebar nina dia palapaka, da vartaliur ma ra lavur varkurai, ma ra lavur dekdek, ma ra lavur luluai dia kure ra tabobotoi i ra rakarakan a gunagunan, ma ra lavur tulungen i ra kaina arama liu. ¹³ Kari go avat a vatur vake ra vargal par kai God, upi na tale avat upi avat a ongaongor bat ta ra kaina bung, ma upi avat a tur padikat, tago avatar pait rit ra lavur magit. ¹⁴ Io, avat a tur padikat, ma ra vipit na dovotina na tur ta ra livua i vavat, ma ra ongaongoi na mangamangana takodo na tur ta ra bongobongo i vavat, ¹⁵ ma ra pal a kau i ra vaninara ta ra kau i vavat ure ra bo na varveai na malmal; ¹⁶ ma go iat, avat a tak pa ra ongaongoi na nurnur, upi avat a pupupun me ra lavur pu na iap kai Satan. ¹⁷ Ma avat a tak pa ra kere na varvalaun, ma ra pakat kai

ra Tulungen, ia nam ra tinata kai God; ¹⁸ avat a araring vatikai ma ra lavur niaring ma ra nilul vaoto tai ra Tulungen, ma avat a monamono tana ma ra niongor ma ra nilul vaoto ure ra lavur tena gomgom, ¹⁹ ma ure iau bula, upi da tul tar ra lavur bo na tinata par tagu, upi ina rurung muka ma ra varvai, ba ina vaarike tar ra lavur magit na pidik ta ra bo na varveai, ²⁰ nina ba iau a tena varvai ure, ma di tar vi iau ma ra vinau na palariam ure, ma ina rurung ma ra tinata tana, da i topa iau.

A mutuaina tinata na varvagai

²¹ Ma upi avat bula, avat a nunure ra lavur magit ure iau, ma kaugu kini, Tikiko, a turagu, iau mari ia tuna, ma ra dovot na tultul tai ra Luluai, na ve vavinar avat ure ra lavur magit par; ²² nina iau tar tul vue tadav avat upi go ra magit iat, ba avat a nunure kaveve kini, ma upi na vamanu pa ra bala i vavat.

²³ A malmal tadav ra tara na tura i dat, ma ra varmari varurung ma ra nurnur tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo. ²⁴ A varmari tadav diat par, dia mari vatikene pa kada Luluai Iesu Kristo.*

* **6:24:** (Di ga tumu ia maro Rom tadav ra tarai Epeso, ma Tikiko i ga kap tar ia.)

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI PILIPOI

¹ Paulo ma Timoteo, a ura vilav-ilau kai Kristo Iesu, tadav diat par ra umana tena gomgom tai Kristo Iesu dia ki Pilipoi, ma tadav diat ra umana patuana ma diat bula ra umana tultul maramaravut: ² A var-mari tadav avat, ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

Paulo i araring ure diat nina diat a luk kana buk

³ Iau pite pa kaugu God ta ra lavur pakana ba iau nuk pa avat, ⁴ ma ta ra bungbung parika ta kaugu lavur niaring iau araring ure avat par ma ra gugu, ⁵ tago ava varbete ta ra bo na varvai papa ra turpaina tuk tar gori; ⁶ ma i ot muka ra nuknukigu ure go ra magit iat, ba nina i ga vatavuna ra bo na papalum ta ra bala i vavat, ia na pait ot pa ia tuk tar ta ra bung kai Iesu Kristo; ⁷ ma i takodo upi ina nuk pa avat parika dari, tago ava ki tuna ta ra nuknukigu, ma tago da tar vatur varurung vake ra varmari ta kaugu kini na vinivi ma ta ra papalum na maramaravut ma ra varvadekdek ure ra bo na varvai. ⁸ Ma God i nunure, iau manga ki nugunugu upi avat parika ta ra varmari kai Kristo Iesu. ⁹ Ma go iau araring upi na pepeal vanavana kavava varmari ta ra kabinana ma ta ra varkurai parika; ¹⁰ upi avat a kure ra lavur enana magit tana; ma upi na dovot ra tulungea i vavat ma pa ta magit na tukatukai na tur pire vavat ta ra bung kai Kristo; ¹¹ ma upi avat a buka ma ra vuai ra mangamangana takodo, nina ba ure Iesu Kristo, upi ra variru ma ra pite varpa tadav God.

Kristo ia ra nilaun

¹² Iau mainge upi avat a matoto, a tara na turagu, ba ra bo na varvai i tar tavua ta go ra lavur magit i

ga tadav iau; ¹³ ma i tar vana rikai ta ra kuba i ra lavur tena vinarubu dia monamono, ma pire diat par bula ra enana tarai, ba di ga vi iau ure ke Kristo; ¹⁴ ma mangoro diat, dia barturana ta ra Luluai, di tar manga ongor ure ra agu vivi, ma dia tar manga rurung muka, ma pa dia burut ba dia varvai ma ra tinata kai God. ¹⁵ A dovotina ta ra umana dia varvai tai Kristo ma ra varngu ma ra varpuapuai; ma ta ra umana ma ra bo na bala i diat; ¹⁶ ta ra umana ma ra varmari, tago di tar nunure ba di ga tibe iau upi ina ongor maravut ra bo na varvai; ¹⁷ ma ta ra umana dia varvai tai Kristo ma ra vartoto, ma pa i dovot ra bala i diat, ma dia nuk ia ba diat a vot i tar ra kinadik ta ra agu vivi. ¹⁸ Ma i dave? Ia kaka go: Iau gugu ta ra varvai tai Kristo, ba ma ra vaongo ba ma ra dovotina; io. ina gugu ka tana, ma namur bula. ¹⁹ Tago iau nunure, go ra magit na arikai tana ra varvalaun piragu. ure kavava niaring ma ra maramaravut i ra Tulungea i Iesu Kristo, ²⁰ varogop ma kaugu kini ungunung ma kaugu kini nunur upi ia, upi galiaka iau vavirvir tai ta magit; upi ina rurung uka, varogop lua, na damana gori, ina vangala pa Kristo ta ra palapakagu,, ta ra nilaun, ba ta ra minat. ²¹ Tago Kristo ia ra nilaun piragu, ma ta ra minat ina boina tana. ²² Ma ona ra nilaun ati ra pia na vuna ta ra vuai ra papalum, pa iau nunure muka ba ava ina pilak pa ia. ²³ Tago iau lavur nunuk ure ra ura magit, iau mainge upi ina vana upi amir a ki varurung ma Kristo; tago i manga boina nam; ²⁴ ia kaka kaugu kini ta go ra nilaun i manga topa avat boko. ²⁵ Ma tago iau kapkapupi nam, iau nunure ina ki pa boko, ma dat par. dat a ki varurung, upi na tavua kavava gugu ure ra nurnur; ²⁶ ma upi kavava langlang na pepeal tai Kristo Iesu ure iau ta kaugu vana vana mulai pire vavat. ²⁷ Ia kaka i boina ba kavava mangamangana na topa ra bo na varvai kai Kristo; upi, ba ona ina vana upi ina gire

avat ba ona iau ki kan avat, ina valongore ure kavava kini, ba ava tur padikat ma ra kopono nuknuk, ma ava ongor varurung ma ra kopono bala i vavat ure ra nurnur ta ra bo na varvai; ²⁸ upi koko avat a burut ta diat ra umana ebar; ia ra vakilang i ra vinirua ta diat, ma a vakilang na varvalaun pire vavat, ma go tai God iat; ²⁹ tago ure Kristo di tar tul tar ia ta vavat, vakir upi avat a nurnur uka tana, upi avat a kairane bula ra kinadik ure; ³⁰ ma kavavat bula nina ra vinarubu ba ava gire tagu, ma ava valongore ure iau gori.

2

Kristo i ga vaikilik pa ia iat

¹ Kari ba ta varvargat tai Kristo, ba ta varmaram na varmari, ba ta varmaliurai na tulungen, ba ta bala na varmari tuna akari, ² avat a ongor upi na ot kaugu gugu, ba na tikai ka ra nuknuk i vavat, ba avat a varogop ta ra varmari, ma na kopono ko ra tulungea i vavat, ma avat a nuk pa ra kopono magit; ³ koko avat a pait ta magit ta ra varpuapuai ba ta ra pite varpa vakuku, avat a nuk vangala vargilians pa avat ma ra madu na bala i vavat; ⁴ ma koko tikatikai na mataure upi ra magit ba kana iat, boina ba avat par, tikatikai, avat a mataure bula upi ra magit kai ra enana. ⁵ I boina ba ra nuknuk i vavat na varogop ma ra nuknuk i Kristo Iesu; ⁶ tago i ga varogop tuna ma God, ma pa i ga nuk pa ia ba ia ra magit di ra pa ia upi dir a vardada ma God, ⁷ ma i ga vung pala vue mule, ma i kap ra maukua i ra vilavilau, ma di ga vaki ia upi na varogop ma ra tarai; ⁸ ma di nunure ra maukuana da ra tutana tuna, i ga vaikilik pa mule, ma i ongo tar mule ta ra minat, maia, ta ra minat ta ra bolo na davai. ⁹ Kari God i ga manga vangala pa ia tana, ma i ga tul tar ia tana ra iang i lia kakit ta ra lavur iang; ¹⁰ upi na talikun ra malmalikun na kau i diat par arama ra bala na

bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan ma ta ra vavai ra rakarakan a gunagunan ta ra iang i Iesu, ¹¹ ma ra karamea i diat par, diat a mulaot ure Iesu Kristo ba ia ra Luluai, upi ra minamar i God a Tama i dat.

Avat a pupua da ra kapa ta ra rakarakan a gunagunan

¹² Io, avat, iau mari tuna avat, da ava ga toratorom ta ra lavur bungbung i tar par, vakir ika tago iau ga ki pire vavat, damana gori bula ba iau ki kan avat, avat a ongor upi avat a pait ot pa kavava varvalaun ta ra bunurut ma ra nidadar; ¹³ tago God iat, i vaki ra mamainga upi ia ta vavat ma ra niongor tana bula, da ra bo na nuknukina iat. ¹⁴ Avat a pait rit ra lavur magit ma koko ra niur ma ra lavur nuknuk tana; ¹⁵ upi avat a langalanga ta ra magit na vartakun ma avat a dovot, a umana natu i God, ma pa ta nirara ta vavat livuan ta ra taun tarai i gegagege, ma i taviri ra maukua i diat, nina ava pupua livuan ta diat da ra umana kapa ta ra rakarakan a gunagunan, ¹⁶ ba ava tul tar ra tinata na nilaun; upi ina langlang me ta ra bung kai Kristo, ba pa iau ga vutvut vakuku, ma pa iau ga ongor vakuku. ¹⁷ Maia, ma ona iau virua da ra tinabar ma ra varvakai ta kavava nurnur, iau gugu ke tana, ma iau ga varurung ma avat parika; ¹⁸ ma damana avat a gugu bula, ma dat par dat a gugu varurung.

Timoteo dir ma Epaprotito

¹⁹ Ma iau nuk ia ta ra Luluai Iesu, ba ina tulue Timoteo tadav avat boko, upi ina ngo bula, ba iau matoto ta kavava kini. ²⁰ Tago pa ta tikai mulai piragu i varogop ra nuknuk i dir, ba na nuk pa kavava kini ma ra dovotina. ²¹ Diat par dia nuk pa kadiat iat, ma vakir ra magit kai Iesu Kristo. ²² Ma ava tar nunure, di tar valar ia, ma da ra bul i torom tai tamana, damana i ga papalum maravut iau ta ra bo na varvai. ²³ Iau nuknuk ia ba ina tulue muka, ona iau tar nunure ba ina dave; ²⁴ ma

iau nurnur ta ra Luluai ba iau bula ina vana tadav avat boko. ²⁵ Ma iau ga nuk ia, i topa ia muka, upi ina tulue Eaprotito tadav avat, a turagu ma kaugu tena maramaravut ta ra papalum ma a talaigu ta go ra vinarubu, ma kavava tultul, nina i ga toratorom tagu ta kaugu niiba; ²⁶ ma i tar ki nugunugu upi avat par, ma i tabun ra balana, tago avat tar valongore ba i ga mait; ²⁷ ma a dovotina i ga mait ma i maravai ba na mat; ma God i ga mari ia; ma vakir ia kaka, i ga mari iau bula, kan ina alube pa ra niligur vartataun. ²⁸ Ia kaka go iau ongor tana upi ina tulue lulut, upi avat a gugu, tago avat a gire mule, ma upi na ikilik tana kaugu niligur. ²⁹ Avat a onge pa ia ta ra Luluai ma ra ngala na gugu; ma avat a ru tuna diat dia damana; ³⁰ tago i ga maravai na mat ure ra papalum kai Kristo, ma i ga vana ma ra kikinit vakai ure kana nilaun upi na mal ot pa kavava maramaravut piragu.

3

A dovot na mangamangana takodo

¹ A takununa go, a tara na turagu, avat a gugu ta ra Luluai. Ba ina tumu mule nina ra lavur magit iau ga tumu ia lua tadav avat, pa na vatalangan iau, ma na vaboina ke avat. ² Avat a varbalaurai upi ra umana pap, avat a varbalaurai upi ra umana kaina tena papalum, ma avat a varbalaurai upi ra umana tena pinapoko kakaina. ³ Tago dat a tarai na pokakikil dat, da lotu ta ra Tulungea i God, ma da langlang tai Kristo Iesu, ma pa da nurnur ta ra palapaka; ⁴ kan i topa iau bar ba ina nurnur ta ra palapaka; ona ta tikai i nuk ia upi na nurnur ta ra palapaka, iau lia tana; ⁵ di ga poko kikil iau ta ra valavutuluna bung, ma di ga kava iau a te Israel, ta ra vuna tarai Benjamin, iau a Ebraio tuna ta diat ra umana Ebraio; iau a Parisaio ure ra magit na varkurai; ⁶ ure ra

niongor, iau ga vakavakaina diat ra umana ekelesia; ure ra mangamangana takodo i vuna ta ra tinata na varkurai, pa iau ga rara. ⁷ Ma ra magit i ga ngatngat piragu, iau tar nuk pa ia ba ra magit vakuku piragu, upi ina vatur vake Kristo. ⁸ Maia, ma a dovotina iau nuk pa ra lavur magit par ba a magit vakuku ka, tago i manga boina ra varnununurai ma Kristo Iesu kaugu Luluai; ure nam i tar panie kan iau ra lavur magit parika, ma i varogop piragu ma ra putaputa ka, upi ina kale pa Kristo, ⁹ upi da gire tadav iau ba iau ki tana, ma koko iau vatur vake kaugu varvatakodo iat, nina i vuna ta ra tinata na varkurai, ma ga nam iat dia vatur vake ta ra nurnur tai Kristo, a varvatakodo kai God i vuna ta ra nurnur; ¹⁰ upi ina nunure Iesu, ma ra dekdek i kana tinut mulai kan ra minat, ma ra kini na bartalaina me ta ra magit na kinadik, upi amir a varogop me ta kana minat; ¹¹ kan ina ko rikai bar tadav ra tinut mulai kan ra minat.

A nivut upi ra tukuna

¹² Vakir ba iau ga tar ko rikai boko tana, ma vakir iau tar ko vurakit; iau ongaongor upi ia ka, upi ina vatur vake ra magit Kristo i ga vatur vake iau ure. ¹³ A tara na turagu, pa iau nuk ia ba iau tar vatur vake; ma go ra kopono magit iau pait ia, iau nuk vue ra lavur magit dia ga par, ma iau ongaongor upi ra lavur magit dia tur na lua tagu, ¹⁴ ma iau vutvut upi ra tukuna, upi ra vapuak i ra varting urama kai God tai Kristo Iesu. ¹⁵ Io, i boina ba dat da ko kakit, na damana ra nuknuk i dat; ma ona ta tika na magit pa i kopono ra nuknuk i vavat tana, God na ve tar ia bula ta vavat; ¹⁶ i boina ba dat a murmur uka nam ra magit da tar ko rikai tadav ia.

¹⁷ A tara na turagu, avat a murmur varirivut iau, ma avat a gire vakilang bula diat, dia pait ia damana, tago avet a umana valavalar ure avat. ¹⁸ Iau tar vala ve milate avat, ma go iau ve mule avat ma ra tinangi, ure mangoro dia vanavana, diat a

umana ebar kai ra bolo kai Kristo; ¹⁹ a mutuai diat a vinirua, kadia god ra bala i diat, kadia gugu i tur ta kadia vavirvir, dia nuk pa ka ra lavur magit ra pia. ²⁰ Dat a tarai na pia na pal marama ra bala na bakut, ma mabara da ungunng pa ra Tena Valaun, ra Luluai Iesu Kristo; ²¹ nina ba na vaenana pa ra paka i dat i bilua, upi na varogopane ma ra pakana i mamar, da nam ra ongor ba na vamolo valar tar ra lavur magit par tana mulai me.

4

A umana tinata na varvakapa

¹ Io, a tara na turagu, iau mari avat ma iau ki nugunugu upi avat, avat kaugu gugu ma kaugu kere na minamar, avat a tur padikat ta ra Luluai, a tara na lai.

² Iau vargat vovo pa Evodia, ma iau vargat Sintike bula, ba na kopono ko ra nuknuk i dir ta ra Luluai. ³ Ma iau ting pa u bula, kaugu tena papalum varirivut, a dovot na talaigu, upi una maravut nam ra ura vavina, dir ga ongor maravut iau ta ra bo na varvai, ma Klement bula, ma ta ra umana diat, ave ga papalum varirivut ma diat, ra iang i diat i tur ta ra buk na nilaun.

⁴ Avat a gugu vatikai ta ra Luluai; ma iau biti mulai: Avat a gugu. ⁵ Boina ba diat a tarai par diat a nunure ra madu na bala i vavat. A Luluai i tar maravai. ⁶ Koko avat a ngarao ure ta magit; ma ta ra lavur magit par avat a vaarike tar ika kavava lavur mamainga tadav God ma ra niaring, ma ra nilul ma ra pite varpa. ⁷ Ma ra malmal kai God, nina i tur lake ra minatoto par, na balaure vake ra bala i vavat ma ra nuknuk i vavat ure Kristo Iesu.

⁸ A takununa go, a tara na turagu, a lavur magit dia dovot, a lavur magit dia ruru, a lavur magit dia takodo ma ra lavur magit dia gomgom, a lavur magit dia mariringian, ra lavur magit i boina ra varvai tana; ba ta magit i boina, ba ta magit na pite varpa, avat a nuk pa nam ra lavur

magit. ⁹ Nam ra lavur magit ava ga vartovo tana ma ava tar vatur vake ma ava tar valongore ma ava tar gire tagu, avat a pait diat; ma ra God na malmal na ki pire vavat.

A pite varpa ure ra vartabar

¹⁰ Iau tar gugu muka ta ra Luluai, tago kavava ninunuk ure iau i tar libobor mulai, ma a dovotina ava ga tar nuk pa iau, ma i ga dekdek ika upi avat a pait valar pa ta magit. ¹¹ Pa iau tata, tago iau ki na niiba; tago iau pait valar pa ra kini vovovon ta ra lavur magit i tadav iau. ¹² Iau nunure ra kini na luveana ma ra kini na uviana bula, di tar tovo iau ta ra kini na pidik tar ta ra lavur magit par, upi ina maur ma upi ina mulmulum, upi ina ki ma ra peal magit ma upi ina ki na niiba. ¹³ Iau pait valar pa ra lavur magit par ta nina i vator iau. ¹⁴ Ma ga ni ava tar pait mal ia, tago ava ga maravut iau ta ra lavur magit na varmonong. ¹⁵ Ma avat bula, a umana Pilipoi, ava nunure ba di ga tur pa ra bo na varvai ta nam ra bung iau ga vana kan Makedonia, pa ta ekelesia i tur maravut iau ma ra tinabar ma ra vavatur vakai vargil, ia kaka avat; ¹⁶ tago ba iau ga ki Tesalonika, ava ga vaurua ma ra tul vue ra magit piragu ure kaugu kini na luveana. ¹⁷ Vakir tago iau mamainge upi ta vartabar, iau mainge ke ba na pepeal ra vuai vavat, upi avat a boina tana. ¹⁸ Iau tar vatur vapar vake ra lavur magit ma i tar ki ak; iau tar buka, tago iau tar vatur vake tai Epaprotito ra lavur magit ava ga tulue, i ang na katkat, a tinabar i varmananai, God i mainge tuna. ¹⁹ Ma kaugu God na tabar avat ma ra magit par ava iba upi ia, da kana peal magit ma ra minamar tai Kristo Iesu. ²⁰ Ma go a variru tadav kada God ma Tama i dat ba pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

²¹ Avat a vatatabe diat par ra lavur tena gomgom tai Kristo Iesu. A umana tura i dat ave ki varurung ma

diat, dia vatatabe avat. ²² Diat par
ra umana tena gomgom dia vatatabe
avat, damana muka diat dia ki ra
kuba i ra Kaisar.

²³ Ra varmari kai kada Luluai Iesu
Kristo na ki pire ra tulungea i vavat.
Amen.*

---

* **4:23:** (Di ga tulue pire ra tarai Pilipoi maro Rom na Epaprotito i ga kap ia.)

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI KOLOSE

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ure ra mamainga kai God, ma tura i dat Timoteo, ² tadav diat ra umana tena gomgom tai Kristo dia ki Kolose, ma tadav diat ra umana barturana dia nurnur: A varmari tadav avat ma ra malmal tai God a Tama i dat.

A niaring na pite varpa

³ Ave pite pa ra God ma ra Tama i kada Luluai Iesu Kristo, ma ave araring vatikai ure avat, ⁴ tago ave ga valongore ra varvai ure kavava nurnur tai Kristo Iesu, ma kavava varmari tadav diat ra umana tena gomgom, ⁵ ure ra magit ava kiki nunur pa ia, nam di vung vake arama ra bala na bakut upi kavavat, varogop ava ga valongore ta ra tinata ure ra dovotina ta ra bo na varvai, ⁶ nina i tar pot tadav avat, da i ki ta ra rakarakan a gunagunan mutu ma i vuai ra vuaina ma i tavua varogop i pait ia bula ta vavat, papa ta nam ra bung ava tar valongore ra varmari kai God ma ra dovotina, ma ava nunure tuna; ⁷ da ava ga valongore bula tai Epapras, a bo na tena maramaravut pire vevet, ia ra dovot na tultul kai Kristo ure avat, ⁸ ma i ga ve bula avet ure kavava varmari ta ra Tulungen.

⁹ Kari go avet bula, papa ta nam ra bung ave ga valongore, pa ave ngo ma ra niaring ma ra nilul vovo ure avat, upi da vabuka avat ma ra minatoto ta kana mamainga ta ra kabinana par ma ta ra minatoto na Tulungen, ¹⁰ pi avat a vana da i topa ra Luluai upi na gugu tana, ma upi avat a vuai ta ra bo na papalum parika, ma upi avat a tavua vanavana ta ra minatoto ure God; ¹¹ upi da vator avat ma ra lavur dekdek parika, varogop ma ra dekdek i kana minamar, upi avat a tadav ra kini vovovon ma ra kini varvamadudur ma ra gugu; ¹² ma avat a pite varpa

tadav Tama, nina i ga mal pa dat, upi dat a kale pa ra tiniba kai ra umana tena gomgom ta ra kapa; ¹³ nina i tar valaun dat kan ra dekdek i ra bobotoi, ma i kari pa dat tar ta ra varkurai kai kana Bul na Vakak; ¹⁴ nina da vatur vake ra varvalaun tana, ra punpun vuai ai ra varpam.

A maukua i Kristo ma kana papalum

¹⁵ Ia ra malalar i God nina pa i vevengene, ia ra luaina ta ra vavaki par; ¹⁶ tago di ga vaki ra lavur magit parika tana, diat arama ra bala na bakut ma diat ta ra rakarakan a gunagunan, nina dia gire ma nina ba pa dia gire, ba ra lavur kiki na king, ba ra lavur kiki na luluai, ba ra lavur varkurai, ba ra lavur dekdek na luluai; i ga vaki ra lavur magit par pi kana ka; ¹⁷ ma i tar lua ta ra lavur magit parika, ma tana iat ra lavur magit parika dia tur okot. ¹⁸ Ma ia bula ra ulu i ra pakana, nam ia ra ekelesia; ia ra turpaina, ra luaina kan ra minat; upi na lia vurakit tana ta ra lavur magit parika. ¹⁹ Tago damana ra bo na mamainga kai Tama, pi ra pepeal magit na ki tana; ²⁰ ma i tar vatur ra malmal ure ra gapu i kana bolo; upi na varamam pa mule ra lavur magit tadav ia ure mule; iau biti, ure mule, ba ra lavur magit ra pia, ba ra lavur magit arama ra bala na bakut. ²¹ Ma avat, ava ga tematana lua ma ava ga ebar kan ia ta ra nuknuk i vavat ma ra kaina mangamangana, ma go i tar varamam pa mule avat, ²² ma ra palapakana ure ra minat, upi na tul tar avat a umana gomgomuna, ma pa ta magit na nirara ta vavat ma pa ta magit na vartakun ta vavat ta ra luaina matana; ²³ ona ava ki petep ta ra nurnur, ma ona ava tur kadongor ma ava tur padikat, ma ona pa ava takari kan ra kini nunur kai ra bo na varvai nam ava tar valongore, ma di tar varve diat a tarai par tana ta ra vavai na bakut; ure nina di ga vaki iau Paulo upi ina tultul tana.

Paulo i papalum ure ra tarai na lotu

²⁴ Go iau gugu ta kaugu kinadik ure avat, ma iau pait vot vue ta ra palapakagu nam ra ibaiba na kinadik kai Kristo ure ra pakana, ia ra ekelesia nam; ²⁵ nina di ga vaki iau upi ina tultul tana, da ra varkurai kai God di ga tibe iau me ure avat, upi da pait ot pa ra tinata kai God, ²⁶ nina ra magit na pidik, di ga vapidik ia kan diat a lavur tataun ma ra lavur taun tarai; ma go di tar vaarike pire kana umana tena gomgom; ²⁷ diat ba God i mainge ba na ve tar ia ta diat ba ava ra pepeal magit na minamar i go ra magit na pidik livuan ta diat ra umana Tematana, nina ba Kristo ta ra bala i vavat, a vunapai ra kini nunur upi ra minamar, ²⁸ nina ave varvai tana ma ave pit diat a tarai tikitikai, ma ave tovo bula diat a tarai tikitikai ta ra lavur kabinana, upi avet a tul tar diat par tikitikai tai Kristo a umana ko kakit. ²⁹ Upi go iau bula iau papalum ma iau ongaongor, da kana niongor, nina i manga papalum tagu.

2

¹ Iau mainge upi avat a nunure kaugu ngala na ngingarao, ure avat, ma ure diat bula Laodikea, ma diat bula pa dia gire boko ra mata i ra palapakagu; ² upi na lagar ra bala i diat, ma upi diat a ki guvai ta ra varmari, upi diat a tadav ra kini na uviana ma upi na ot tuna ra nuknuk i diat ma ra minatoto i boina vurakit, upi diat a nunure ra magit na pidik kai God, ia Kristo, ³ nina di ga ive tana ra ngatngat na magit i ra kabinana ma ra minatoto. ⁴ Ma iau tatike go, kan ta tikai na vagu pa avat ma ra tinata na vaongo varpa. ⁵ A dovotina, a pakagu i ki irai kan avat, ma ra nuknukigu i tur pire vavat, ma iau gugu ba iau gire kavava papalum i vana mamal, ma ava tur padikat ta ra nurnur tai Kristo.

A nilaun i ko tai Kristo

⁶ Da ava tar vatur vake Kristo Iesu ra Luluai, avat a vanavana tana

damana, ⁷ avat a okor tana ma avat a tavua tana, ma avat a tur padikat ta ra nurnur, da di ga tovo avat, ma na peal ra pite varpa tana pire vavat.

⁸ Avat a varbalaurai kan ta tikai na vakaina avat ma ra kabinana kai go ra rakarakan a gunagunan ma ra vakikiu vakuku, varogop ma ra vartovo amana tana kai ra tarai, da ra varvateten kai ra rakarakan a gunagunan, ma pa i varogop ra varvateten kai Kristo; ⁹ tago ra pepeal magit kai God i ki ta ra pakana, ¹⁰ ma di tar vabuka avat i tana; tai nina iat i lua ta diat dia lua ma ta ra lavur dekdek bula; ¹¹ ma di tar poko kikil avat tana ta nam ra pokakikil pa di pait ia ma ra lima, ma ava tar vorodo vue ra mangamangana kai ra palapaka, ta ra pokakikil kai Kristo; ¹² di ga punang varurue avat me ta ra baptaiso, ma ava tar tut varurung bula me, tago ava nurnur ta ra dekdek na papalum kai God, nina i ga vatut pa ia kan ra minat. ¹³ Ma avat, ava ga tar mat ta ra varpam ma ta ra paka i vavat, nina ba pa di ga poko kikil ia, i tar valaun varurue avat mulai me, ma i tar nur vue ra lavur varpam ta dat; ¹⁴ ma i tar pun vue ra tutumu na vartakun ta ra varkurai, nina i ga tur bat dat; ma i kap vakakit vue, ma i tar ot i tar ia ta kana bolo; ¹⁵ ma ba i vung vue diat ra umana lualua ma ra umana dekdek, i vaki diat, upi ra magit na ginigira, tago i tar uvia vakakit pa diat i tana.

¹⁶ Kari go koko ta tikai na kure avat ure ta nian, ba ta nimomo, ba ta bung na lukara, ba ta kalamana gai ba ta bung sabat; ¹⁷ go diat a malalar ika ure ra lavur magit ba na pot boko namur, ma ra magit i tuna i tur pire Kristo. ¹⁸ Koko ta tikai na long pa kavava vapuak ta ra malamala madu na bala ma ra lotu tadav diat ra umana angelo, tago i ling na la pire nam ra lavur magit na ninana ma ra nuknuk i ra palapakana i vavagia vakuku pa ia, ¹⁹ ma pa i vatur vake ra Ula, nina ba ra palapakana parika i taiak tana ma ra tinavua kai God,

ma di vadekdek ia ma di vapedep guve ma ra umana varpakan ma ra umana urat.

A minat ma ra nilaun varurung ma Kristo

²⁰ Gala ava tar mat varurung ma Kristo kan ra varvateten kai ra rakarakan a gunagunan, ta ra ava ava vamolo tar avat ta ra lavur vartuluai (varogop ba ava ki ma ra mangamangana ra pia) dari: ²¹ Koko una bili ia, koko una dum kilang ia, koko una palum ia ²² (go ra lavur magit parika na panie ba di palum ia), varogop ma ra vartuluai ma ra vartovo kai ra tarai? ²³ A dovotina go.ra umana magit dia da ra kabinana ta ra malamala lotu, ma ra malamala madu na bala, ma ra dekdek na varkurai ure ra paka i dat; ma pa i topa ta magit upi na tur bat ta lavur kaina mamainga ta ra palapaka.

3

¹ Ona ava ga tar tut rikai varurung ma Kristo, i boina ba avat a tikan upi nam ra lavur magit marama aina Kristo i ki ie, ta ra lime tuna God. ² Boina ba avat a bala upi ra lavur magit arama ma koko upi ra lavur magit mamati ra pia. ³ Tago ava tar mat ma di tar ive varurungane kavava nilaun ma Kristo tai God. ⁴ Ona Kristo, ra vunapai kada nilaun, na vana rikai, ta nam ra bung avat bula, avat a tur rikai varurung me ta kana minamar.

A maulana nilaun ma ra kalamana nilaun

⁵ Kari go avat a dokodoko ra magit ai ra paka i vavat ati ra pia; a ungaunga, ma ra dur na mangamangana ma ra kaina nginarao, ma ra kaina mamainga, ma ra tenten, nina nam a tinorom tadav ra god vavaongo; ⁶ ure go ra lavur magit a kankan kai God na vana taun diat ra umana natu i ra varongongoi tana; ⁷ avat bula, ava ga vanavana lua tana, ta nam ra kilala ava ga ki ta diat. ⁸ Ma go avat bula, avat a pala vue go ra lavur magit, a kankan, ma

ra kulot, ma ra kaina ninunuk na bala, ma ra varvul, ma ra dur na tinata kan ra ngie i vavat; ⁹ koko avat a vavaongo vargil; tago ava tar vorodo vue ra maulana tutana ma kana lavur mangamangana, ¹⁰ ma ava ga vavauluvai ma ra kalamana, nina di ga vakalamane upi ra kabinana varogop ra malalar i nina i ga vaki ia; ¹¹ ma go pa ta mulai ra te Elenas ba ta te Iudaia, ba ta pokakikil ba pa ta pokakikil, ba ta koloata, ba ta vaira, ba ta vilavilau, ba ta tutana tuna; ia kaka Kristo nina i konome vake diat par, ma i ki ta diat par.

¹² Ava da ra umana viviliai kai God, a umana gomgomuna ma ra umana vakak, avat a vavauluve ra bala marmari, ma ra varmari, ma ra vovovon na ninunuk, ma ra madu na bala, ma ra kini vamadudur; ¹³ avat a varmari vargil, ma avat a nur vargiliane vue kavava nirara, ona ta magit na vartakun pire ta tikai; varogop ra Luluai i tar nur vue kavavat, avat bula, avat a pait ia damana; ¹⁴ avat a vavauluve taun go ra lavur magit ma ra varmari, ia nam ra vivi tuna i ko vurakit. ¹⁵ Ma boina ba ra malmal kai Kristo na varkurai ta ra bala i vavat, nina di tar oro pa avat upi ia ta ra kopono palapaka; ma avat a pite varpa. ¹⁶ Ma boina ba ra tinata kai Kristo na ki pepeal ta ra bala i vavat na ra lavur kabinana par; avat a varvateten ma avat a pit vargiliane avat ma ra lavur kakailai ta ra Buk Tabu ma ra lavur kakailai na lotu ma ra lavur kakailai na tulungen ure ra varmari, ma avat a kakailai tadav ra Luluai ta ra bala i vavat. ¹⁷ Ma ra lavur magit parika ava pait ia, ba ra tinata ba ra papalum, avat a pait rit ia ta ra iang i ra Luluai Iesu, ma avat a pite varpa ure tadav God a Tama i dat.

A kini na varmaliurai ta ra kalamana nilaun

¹⁸ Avat ra vaden, avat a torom ta kavava umana tutana, varogop i takodo ta ra Luluai. ¹⁹ Avat a umana tutana, avat a mari kavava umana taulai, ma koko avat a kankanuane diat. ²⁰ Avat a umana bul, avat a

torom ta ra umana tavu i vavat ta ra lavur magit parika; go i boina tuna pire ra Luluai. ²¹ Avat ava varvangala, koko avat a vangangal ra umana natu i vavat, kan avat a vatalanguane diat. ²² Avat a umana vilavilau, avat a torom ta kavava umana luluai ati ra pia ta ra lavur magit parika; koko ma ra vavataun da diat dia kaina upi ra varmananai kai ra tarai, avat a torom uka ma ra dovot na bala i vavat, ma ra bunurut ta ra Luluai; ²³ ma ra lavur magit parika ava papait ia, avat a pait ika diat ma ra niongor da pire ra Luluai, ma koko da pire ra tarai ka; ²⁴ tago ava nunure ba avat a kale boko tai ra Luluai ra tiniba na vapuak; tago ava torom ta ra Luluai Kristo. ²⁵ Ma nina i pait ra mangamangana gegagege, na kale pa ra vapuak ure ra mangamangana gegagege i tar pait ia; ma pa da ru vakuku pa ta tikai.

4

¹ Avat a umana luluai, avat a tul tar ra magit i takodo ma i topa ia ta kavava umana vilavilau, tago ava nunure ba kavavat bula a Luluai arama ra bala na bakut.

A tinata na varvakapa

² Koko avat a ngo ma ra niaring, ma avat a mono tana ma ra pite varpa; ³ ma avat a araring bula ure avet, upi God na papa are ra matakilalat ta vevet ure ra tinata, upi avet a varvai ta ra magit na pidik kai Kristo, nina di ga vi iau bula tana; ⁴ upi ina vaarika da di ga tul tar ia tagu pi ina varvai.

⁵ Avat a vanavana ma ra kabinana ta ra mata i diat ra tarai vakuku, ma avat a ongaongor ta ra kilakilala.

⁶ Boina ba avat a tatata ma ra mari na tinata ma avat a pota ma ra solt, pi na topa avat ba avat a bali ra tinata kai ra tarai par me.

A mutuaina tinata na varvagai

⁷ Tikiko, a vakak na tura i dat ma ra dovot na tultul, ma ra tena mara-maravut ta ra Luluai, na ve avat ta

kaugu kini; ⁸ iau tar tulue tadav avat ure go ra magit upi avat a nunure kaveve kini, ma upi na vamaram ra bala i vavat; ⁹ dir ma Onesimo, a dovot na tura i dat ma a vakak, ia tikai ta vavat. Dir a ve boko avat ta ra lavur magit par di pait ia ati.

¹⁰ Aristarko, nina di vi varurue amir me, i vatatabe avat, ma damana Marko, dir turana kava ma Banaba (nina di tar vateten avat i tana, ona i vana tadav avat, avat a onge pa ia), ¹¹ ma Iesu, a iangina bula Iusto, dital ta diat ra tarai na pokakikil; dital ika ave papalum varirivut ma dital ure ra varkurai kai God, ma dital tar vamanu iau. ¹² Epapras, tikai ta vavat, ma a vilavilau kai Kristo, i vatatabe avat, ma i ongor vatikai ma ra niaring, upi avat a tur mamal ma upi na ot i tuna ra nuknuk i vavat ta ra lavur mamainga kai God. ¹³ Tago iau varvai dovot tana, ba i ngala kana varvakai ure avat, ma ure diat bula aro Laodikea, ma ure diat Ierapolis.

¹⁴ Luka, ra tena valagar di mari ia, ma Demas, dir vatatabe avat. ¹⁵ Da vatatabe diat ra umana barturana dia ki Laodikea, ma Nimpas, ma ra ekelesia ta ra kubana. ¹⁶ Ma ba di tar luk go ra buk pire vavat, avat a tul tar ia upi diat a luk ia bula ta ra ekelesia Laodikea; ma avat a luk bula nam mara Laodikea. ¹⁷ Avat a ve bula Arkipo dari: Una balaure ra papalum, nina di ga tul tar ia tam ta ra Luluai, upi una pait ot pa ia.

¹⁸ Iau Paulo, iau varvatatabai ma ra limagu iat. Avat a nuk pa ra agu lavur vivi. Boina ba ra varmari na ki pire vavat. Amen.*

* **4:18:** (Di ga tumu ia mara Rom tadav ra tarai Kolose, ma Tikiko ma Onesimo dir ga kap tar ia.)

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI TESALONIKA

¹ Paulo, ma Siluano, ma Timoteo, tadav ra ekelesia kai ra tarai Tesalonika, nina i ki tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo: A varmari tadav avat ma ra malmal.

A nilaun ma ra nurnur kai ra tarai Tesalonika

² Ave pite vaticene pa God ure avat parika, ma ave vatavatang avat ta kaveve lavur niaring; ³ ma ave nuk vaticene pa kavava papalum na nurnur ma kavava niongor ta ra varmari ma kavava mangamangana vovovon ta ra kini nunur upi kada Luluai Iesu Kristo, ta ra luaina mata i kada God Tama i dat; ⁴ ma ave tar nunure, a tara na turagu, a umana vakak kai God, ba di ga pilak pa avat, ⁵ tago kaveve bo na varvai pa i ga vut tadav avat ma ra kinanang na tinata ka, i ga pot ma ra dekdek bula, ma ta ra Takodo na Tulungen, ma ra patuan na ninunuk; da ava nunure kaveve mangamangana ure avat ba ave ga ki boko pire vavat. ⁶ Ma ava ga kap lap avet ma ra Luluai, tago ava tar kapupi ra tinata ma ra gugu ta ra Takodo na Tulungen; livuan ta ra ngala na varvakadik, ⁷ ma damana avat ra umana valavalar pire diat par dia nurnur aro Makedonia ma Akaia. ⁸ Ma i ga rararang rikai ure avat ra tinata kai ra Luluai, vakir aro ko Makedonia ma Akaia, kavava nurnur tadav God i rararang vurvur-bit bula ta ra gunagunan parika; ma pa i topa ia ba avet a tatike mule ta magit. ⁹ Tago diat iat dia varvai ure avet, ure kaveve mangana vinavana tadav avat, ma ta kavava vinavana lilikun kan ra tabalar tadav God, upi avat a torom tadav God, nina i laun ma i dovot, ¹⁰ upi avat a unguung pa bula Natuna marama ra bala na bakut, nina i ga vatut pa ia kan ra

minat, ia nam Iesu, nina i valaun dat kan ra kankan namur.

2

A papalum kai Paulo aro Tesalonika

¹ A tara na turagu, ava tar nunure kaveve vinavana tadav avat, vakir a magit vakuku; ² ba di ga vakadik value avet, ma di ga vakaina tuna avet ara Pilipoi, varogop ava tar nunure, ave ga rurung tai kaveve God upi avet a ve avat ta ra bo na varveai kai God livuan ta ra ngala na vinarubu. ³ Kaveve tinata na vargat vakir i vuna ta ra nirara, ba ta ra dur na mamainga, ba ta ra magit na malatataur; ⁴ ma da God i ga valar ot avet upi na nur tar ra bo na varvai ta vevet, ave tatata damana; vakir upi avet a vagugu ra tarai, ia kaka upi avet a vagugu God kaka nina i valar ot pa ra bala i vevet. ⁵ Ma pa ta bung ave tata na pite varpa vakuku, da ava tar nunure, ma pa ave pait ta vaongo na varbat ta vavat, God i nunure; ⁶ pa ave tikan pi ra pite varpa pire ra tarai, ba pire vavat, ba pire diat ta ra umana, ma gala ave mainge upi avet a vamangula avat, gala na topa ia, tago avet a umana apostolo kai Kristo. ⁷ I ga madu ra maukua i vevet livuan ta vavat, da ra vavina i balaure ra umana natuna; ⁸ ma tago ave ga mari avat damana, ave ga mainge upi avet a tul tar ia ta vavat, vakir ra bo na varvai kai God kaka, kaveve nilaun bula, tago ave ga mari tuna avat. ⁹ A tara na turagu, ava nuk pa kaveve papalum ma kaveve ngala na niongor; tago ave ga ongor ta ra marum ma ra keake, upi koko avet a vamamat ta tikai ta vavat, ma ave ga varve ra bo na varvai kai God ta vavat. ¹⁰ Ava tar nunure, ma God bula, ba i ga gomgom ma i ga takodo kaveve mangamangana ma pa i ga rara livuan ta vavat ava nurnur; ¹¹ ma ava nunure bula, ave ga vamaram avat, ma ave ga ununue avat, tikitikai varogop a tutana i pait ia ta ra umana natuna, ¹² upi avat

a vanavana vada i topa God, nina i oro pa avat tadav kana varkurai ma kana minamar.

¹³ Kari go pa ave ngo ma ra pite varpa tadav God, tago, ba ava ga valongore ra tinata kai God ta vevet, pa ava ga vatur vake da ka ra tinata kai ra tarai, ava ga alube pa ia da ra tinata kai God, ma i dovot damana, ma i papalum valar pa bula ta vavat ava nurnur. ¹⁴ Tago avat, a tara na turagu, ava ga murmur ra ekelesia kai God aro Iudaia, nam diat dia ki tai Kristo Iesu; tago avat bula, ava ga kairane ra lavur kaina magit damana ta kavava tarai, varogop diat ta ra umana te Iudaia; ¹⁵ diat, dia ga doko ra Luluai Iesu ma ra umana propet bula, ma dia ga korot vue avet, ma pa dia ko ta ra mata i God, ma pa dia varmaram ma ra lavur tarai; ¹⁶ ma dia tugal avet, upi koko avet a tata pire diat ra umana Tematana upi da valaun diat; upi diat a vaot vaticene kadia varpam; ma ra kankan i tar vana taun diat ma i tar ot.

A mamainga kai Paulo pi na tadav diat mulai

¹⁷ Ma avet, a tara na turagu, ba ra paka i vevet i ga ki irai kan avat ta umana bung ka boko, a nuknuk i vevet patana, ma ave ga ongor muka tana ma ra dekdek na mamainga upi avet a gire mule ra mata i vavav; ¹⁸ ta nin ave mainge tuna ra vinavana pire vavat, iau Paulo, iau ga vakopono mainge damana, ma i vaurua bula; ma Satan i ga tur bat avet. ¹⁹ Ma ava bar kaveve kini nunur, ba kaveve gugu, ba kaveve kere na langlang? A dovotina avat laka, ta ra mata i kada Luluai Iesu, ta kana vinavana mulai uti? ²⁰ I dovot muka, avat kaveve minamar ma kaveve gina.

3

¹ Kari, ba i ga dekdek mulai upi avet a ki vovovon, ave ga nuk ia ba i topa ia, ba ina ki varkolono Atenai; ² ma ave tar tulue Timoteo, a tura i vevet ma a tultul kai God ta ra

bo na varvai kai Kristo, upi na vapidikat avat, ma na vamaram avat ure kavava nurnur; ³ Upi koko ta tikai na malmaliara ta ra lavur magit na varmonong; tago ava nunure ba nam di tibe dat upi ia. ⁴ Ma a dovotina, ba ave ki boko pire vavat, ave ga ve value avat ba da vakadik boko dat; ma di tar pait ia damana, ma ava tar nunure. ⁵ Kari go, ba iau ga mama ki vovovon mulai, iau ga vartuluai upi ina nunure kavava nurnur, kan ra tena varilam i tar valam pa avat bar, ma ave ga vole kaveve papalum pire vavat. ⁶ Ma go ba Timoteo i vana papa kan avat pire vevet, ma i kap ra bo na varvai ure kavava nurnur ma kavava varmari, ma ba ava nuknuk mal vaticene pa avet, ma ava ki nugunugu upi avat a gire avet, ma da avet bula, ave mainge upi avet a gire avat; ⁷ kari kavava nurnur, a tara na turagu, i ga vango ra bala i vevet ure avat ta kaveve kini ta ra lavur magit na varmonong ma ra ngunungut; ⁸ go ave tar laun, ona ava tur padikat ta ra Luluai. ⁹ A pite varpa ava bar avet a pait mule tadav God ure avat, upi da bali ra ngala na gugu me, ave gugu tana ure avat ta ra luaina mata i God? ¹⁰ Ave ongor ma ra niaring ta ra marum ma ra keake upi avet a gire ra mata i vavat, upi avet a pait ot pa nam ra magit ava iba boko upi ia ta kavava nurnur.

¹¹ Boina ba God iat a Tama i dat, ma kada Luluai Iesu, na mal are kaveve nga tadav avat; ¹² ma ra Luluai na vangala vakakit kavava varmari vargil, ma tadav ra tarai parika, varogop bula kaveve varmari tadav avat; ¹³ upi go na vapidikat ra bala i vavat, upi koko ta magit na vartakun tana ure ra mangamangana gomgom vurakit ta ra mata i kada God ma ra Tama i dat, ta ra vinavana mulai uti kai ra Luluai Iesu Kristo, diat ma kana lavur tena gomgom par.

4

A mangana nilaun aina God i gugutana

¹ Ma go bula, ave tingting pa avat, a tara na turagu, ma ave vargat avat ure ra Luluai Iesu, pi avat a manga tavua vanavana ta ra mangamangana ave ga tovo avat i tana, ma upi avat a vagugu pa God, ma ra dovotina ava tar pait ia. ² Tago ava tar nunure ra vartuluai ave ga ve avat i tana ta ra Luluai. ³ Tago ra mamainga kai God go, ba na gomgom ra tulungea i vavat upi avat a vatabue ra nipo; ⁴ upi na tale avat par tikatikai, ba avat a vatur vake kavava taulai ma ra mangamangana gomgom vurakit ma ra variru, ⁵ ma koko ma ra mamainga upi ra kaina mangamangana varogop ra umana Tematana, nam diat pa dia nunure God; ⁶ ma upi koko ta tikai na vagu pa turana tai ta mangana magit, ba na long pa ta magit tana; tago ra Luluai ia ra tena varobo ure ra lavur magit par damana, varogop ave ga vaale value avat i tana, ma ave ga varvai dovot i tana. ⁷ God pa i oro pa dat tadav ra dur na mangamangana, i oro ko dat ma ra mangamangana i gomgom. ⁸ Ma ba tikai i varpiam, pa i piam ra tarai, i piam God kaka iat, nina i ga tul tar ra Takodo na Tulungen ta dat.

⁹ Ma pa ina tutumu tadav avat ure ra varmari na barturana; tago God iat i ga tovo avat, ba avat a varmari vargil; ¹⁰ ma a dovotina, ava pait ia damana pire diat ra umana bartura i dat par aro Makedonia. Ma ave vargat pa avat, a tara na turagu, ba avat a vapealane vanavana ra varmari; ¹¹ ma avat a ongor upi ra kini vovovon, ma avat a balaguan tikatikai ure kana varvakai iat, ma avat a papalum ma ra lima i vavat, da ave ga vartuluai tadav avat; ¹² upi avat a vanavana takodo ta ra luaina mata i diat ra tarai vakuku, ma upi koko avat a iba upi ta magit.

A pinot mulai kai ra Luluai

¹³ Ma pa ave mainge ba avat a tuptup, a tara na turagu, ure diat

dia va mat, upi koko avat a lingligur tana, varogop diat ta ra na, pa kadiat ta kini nunur. ¹⁴ Ona da tar kapupi ia ba Iesu i ga mat ma i laun mulai, io, damana bula God na agure vaarike varurungane diat me dia tar va mat tai Iesu. ¹⁵ Ma go ave ve avat i tana ma ra tinata kai ra Luluai, ba dat, da laun tuk ta ra vinavana mulai uti kai ra Luluai, pa dat a lua ta diat dia tar va mat. ¹⁶ Tago ra Luluai iat na vana ba marama ma ra ngala na nioro, ma ra nilai ra luluai na angelo, ma ma ra tavor kai God; ma diat, dia mat tai Kristo, diat a tut lua; ¹⁷ namur dat ra ibaiba ta ra minat da laun ma da ki ati, da ga puak vatutua varurungane dat ma diat urama ta ra bakut, upi dat a varkuvo ma ra Luluai ta ra lao; ma dat a ki varurung ma ra Luluai vatikai. ¹⁸ Io, avat a vamaram vargiliane avat ma go ra lavur tinata.

5

Avat a ki na vaninara ure ra pinot mulai

¹ Ma ure ra kilakilala ma ra tataun, a tara na turagu, pa ava iba mulai upi ra tutumu. ² Avat iat, ava tar nunure bulu ia ba ra bung kai ra Luluai na pot da ra tena nilong ta ra marum. ³ Ma ba dia biti: "A malmal ma ra kini bulbulu," a vinirua na vut vakaian pire diat, da ra kinadik na kinakava tadav ra vavina i kap bala; ma pa diat a pait valar pa ra nilop. ⁴ Ma avat, a tara na turagu, pa ava ki ta ra bobotoi, upi nam ra bung na tadav vakaian avat varogop ra tena nilong; ⁵ avat par, avat a umana natu i ra kapa, ma ra umana natu i ra keake; vakir dat a tarai kai ra marum, ba kai ra bobotoi; ⁶ ma tago damana, koko dat a diadiop, da diat ta ra na, dat a monamono ma dat a minana. ⁷ Diat ra umana lup niva dia va ta ra marum; ma diat ra umana lup nimomo dia longlong ta ra marum. ⁸ Ma dat, a tarai kai ra keake, boina ba dat a minana, ma dat a ule tar ra ongaongoi na nurnur ma ra varmari ta ra bongobongo i dat;

ma dat a toke ra kere na vinarubu, a kini nunur upi ra varvalaun nam. ⁹ Tago God pa i ga tibe dat upi ra kankan, i ga tibe dat upi dat a kale pa ra varvalaun ure kada Luluai Iesu Kristo, ¹⁰ nina i ga mat ure dat, upi dat a laun varurung me, ba da vangala pa ra keake ba da va mat. ¹¹ Avat a vamaram vargiline avat boko, ma avat a vargat vargiline avat boko, varogop ava vala papait ia.

A mutuaina tinata na varvakapa ma ra varvagai

¹² Ma ave lul vovo pa avat, a tara na turagu, upi avat a ru diat, dia ongor livuan ta vavat, ma dia kure avat ta ra Luluai, ma dia pit avat; ¹³ ma na ngala kavava variru ma kavava varmari tadav diat ure kadia papalum. Avat a ki na malmal vargil. ¹⁴ Ma go ave vargat avat, a tara na turagu, upi avat a pit diat ra umana tena niol, avat a vamaram diat ba i bilua ra nuknuk i diat, avat a maravut diat dia pagolgol, ma avat a ki vamadudur pire diat a tarai par. ¹⁵ Avat a varbalaurai upi koko ta tikai na bali ra kaina ma ra kaina; avat a ongor vatikai upi ra magit i boina pire vavat vargil, ma ure ra lavur tarai par. ¹⁶ Avat a gugu vatikai. ¹⁷ Koko avat a ngo ma ra niaring; ¹⁸ avat a pite varpa ure ra lavur magit par; go ia ra mamainga kai God tai Kristo Iesu ure avat. ¹⁹ Koko avat a pun doko ra papalum kai ra Tulungen. ²⁰ Koko avat a piam ra tinata na propet; ²¹ avat a valar ot pa ra lavur magit par; ma avat a vatur vadekdek vake nina i boina; ²² avat a vatabue ra lavur varpiam par.

²³ Ma ra God na malmal iat na vagomgom vakakit avat; ma i boina ba da balaure vapar ra tulungea i vavat ma ra bala i vavat ma ra paka i vavat, upi koko ta magit na vartakun tana ti ra bung ba na vut mulai tana kada Luluai Iesu Kristo. ²⁴ Nam i ting pa avat i tar dovot, ma ia bula na pait valar pa ia.

²⁵ A tara na turagu, avat a araring ure avet. ²⁶ Avat a vatatabe ra umana barturana par ma ra gomgom na vargalum. ²⁷ Iau vargat avat ta ra iang i ra Luluai Iesu Kristo ba da luk go ra buk pire diat parika a tara na tura i dat.

²⁸ A varmari kai ra Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat.*

* **5:28:** (A luaina buk tadav ra tarai Tesalonika di ga tumu ia maro Korinto.)

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV RA TARAI TESALONIKA

¹ Paulo, ma Siluano, ma Timoteo, tadav ra ekelesia kai ra tarai Tesalonika, diat, dia ki tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo: ² A varmari tadav avat ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Iesu Kristo.

A varkurai ta ra pinot kai Kristo

³ I manga topa avet, ba avet a pite varpa vatikai tadav God ure avat, a tara na turagu, ma i takodo bula, tago kavava nurnur i manga tavua, ma ra varmari vargil pire vavat, tikitikai, i ngala muka, ⁴ ma avet iat, ave langlang ure avat ta ra lavur ekelesia kai God ure kavava kini vovovon ma kavava nurnur livuan ta ra lavur magit i tup avat ma ra lavur magit na varmonong ava pidik tar tana; ⁵ nam ra vakilang tuna kai ra takodo na varkurai kai God; upi da nuk pa avat ba ava ko ure ra varkurai kai God, ure nina bula ave kairane ra kinadik; ⁶ ona ia ra takodo na magit, ba God na balbali ma ra kinadik ta diat dia vakadik avat, ⁷ ma ta vavat ba di vakadik avat, a ningo varurung ma avet ta nam ra bung da vaarike tana ra Luluai Iesu marama ra bala na bakut ma ra lavur angelo i ra dekdekina, ⁸ ta ra iap i birao, ma na varobo ta diat pa dia nunure God, ma pa dia torom ta ra bo na varvai kai kada Luluai Iesu Kristo; ⁹ diat a kairane ra balbali, a vinirua tukum kan ra mata i ra Luluai, ma kan ra minamar i ra dekdekina, ¹⁰ ta nam ra bung ba na ga vut upi da mar ia ta diat kana umana tena gomgom, ma upi da manane ta diat par dia tar nurnur (tago kaveve varvai pire vavat di tar kapupi ia) ta nam ra bung. ¹¹ Ure go bula ave araring vatikai ure avat, upi kada God na nuk pa avat da ava ko ure kana varting, ma upi na pait ot pa ma ra

dekdekina ra mamainga upi ra bo na mangamangana, ma ra papalum na nurnur; ¹² upi da mar ra iang i kada Luluai Iesu Kristo ta vavat, ma da mar avat bula tana, da ra varmari kai kada God ma ra Luluai Iesu Kristo.

2

Satan

¹ Ure ra vinavana mulai uti kai kada Luluai Iesu Kristo, ma ure bula kada vinavana varurung tadav ia, ave lul pa avat, a tara na turagu, ² ba koko na malmaliara lulut ra nuknuk i vavat, ma koko avat a ngarao, tai ta tulungen, ba ta varvai, ba ta buk da mamati pire vevet, varogop ba i maravai ra bung kai ra Luluai; ³ ma koko ta tikai na vagu pa avat ma ta mangana magit; tago ra ngala na bunura na lua, ma da ga vaarike boko ra tutana na varpam, ra natu i ra vinirua, ⁴ nina i ga varongongoi, ma i vangala pa mule upi na lia ta nam di vatang ia ba God, ba nam di lolotu tana; ma i ki ta ra kuba i God, ma i vuar pa mule ba ia God. ⁵ Ma pa ava nuk pa ia laka, ba iau ga ki boko pire vavat, iau ga ve avat ta go ra lavur magit? ⁶ Ma go ava tar nunure ra magit i tur bat ia boko, upi da ga vaarike ta ra kilalana iat; ⁷ tago ra magit na pidik kai ra varpam i tar papalum gori; ma i tuk ta nam ra bung ba da ga tak voire vue nina i onge bat ia. ⁸ Ma ta nam ra e da vaarike ra tena varpam, nina ba ra Luluai na vapanie vue ma ra vuvu na ngiene, ma na kamare vue ma ra vinavana rikai ta kana pinot; ⁹ nina muka, ba kana pinot i varogop ma ra papalum kai Satan, ure ra ngala na dekdek ma ra lavur vakilang ma ra lavur vaongo na magit i varvakaian, ¹⁰ ma ra lavur vavagu i ra mangamangana gegagege ure diat, dia vana ta ra vinirua; tago pa dia ga vatur vake ra mamainga upi ra dovotina, nina ba diat a laun tana. ¹¹ Kari go God i tulue ra dekdek na varvagu pire diat, upi diat a kapupi ra vaongo; ¹² Upi

da kure vakaina diat par, ba pa dia kapupi ra dovotina, ma dia tar gugu ka ta ra magit pa i takodo.

Di ga pilak pa avat upi ra varvalaun

¹³ Ma i manga topa avet upi avet a pite varpa milat tadav God ure avat, a tara na turagu, a umana vakak kai ra Luluai, tago papa ra vunapaina God i ga pilak pa avat upi avat a laun ta ra varvagomgom na Tulungen ma ra nurnur ta ra dovotina; ¹⁴ go ra magit i ga oro pa avat i tana ta kaveve bo na varvai, upi avat a kale pa ra minamar tana kai kada Luluai Iesu Kristo. ¹⁵ Io, a tara na turagu, avat a tur padikat, ma avat a vatur vake ra vartovo di ga tovo tar ia ta vavat ma kaveve tinata, ba ta kaveve buk.

¹⁶ Ma kada Luluai Iesu Kristo iat, ma God, ra Tama i dat, nina i ga mari dat ma i tul tar ra varmaram tukum ta dat ma ra bo na kini nunur ta ra varmari, ¹⁷ na vamaram ra bala i vavat ma na vapidikat avat ta ra lavur bo na papalum ma ta ra lavur bo na tinata parika.

3

Avat a araring ure avet

¹ A mutuaina go, a tara na turagu, avat a araring ure avet, upi na vutvut ra tinata kai ra Luluai ma upi da mar ia, varogop pire vavat; ² ma upi da valaun avet kan ra tarai dia gegagege ma dia kaina; tago pa dia nurnur par. ³ Ma ra Luluai i dovot, nina ba na vapidikat avat, ma na mono bat avat kan ra kaina. ⁴ Ma go kaveve kap varupui ta ra Luluai ure avat, tago ava pait nam ra lavur magit ave ga kure tar ia ta vavat, ma avat a pait bula diat namur. ⁵ Ma ra Luluai na vateten ra bala i vavat upi avat a tadav ra varmari kai God, ma ra kini vovovon kai Kristo.

A mamat i ra papalum

⁶ A tara na turagu, ave vartuluai tadav avat ta ra iang i kada Luluai

Iesu Kristo, ba avat a vana kan diat ra umana tura i vavat par dia vana-vana gegagege, ma pa dia mur nam ra vartovo ave ga tul tar ia ta vavat. ⁷ Ava tar nunure, i topa avat upi avat a kap lap avet; tago avet, pa ave pait ta mangamangana gegagege livuan ta vavat; ⁸ ma pa ave ga en vakuku ra magit kai tikai, tago i ga tup avet ra niongor ta ra papalum, ta ra marum ma ra keake, upi koko avet a vamangula ta tikai ta vavat; ⁹ vakir tago pa i ga takodo tar ta vevet, upi ka avet a umana valavalar pire vavat, upi avat a kap lap avet. ¹⁰ Tago ba ave ki boko pire vavat, ave ga vartuluai tadav avat dari, ba ona tikai i ole ra papalum, koko muka na ian. ¹¹ Tago ave valongore ba ta umana ta vavat dia vanavana gegagege, ma pa dia papalum muka, dia varvakai vakuku ma ra magit kai ra enana. ¹² Ma diat dia dari, ave vartuluai tadav diat, ma ave pit diat ure kada Luluai Iesu Kristo, ba diat a papalum ma ra madu na maukua i diat, ma diat a ian ika ra adiat iat. ¹³ Ma avat, a tara na turagu, koko avat a talanguan ta ra papalum ure ra magit i boina. ¹⁴ Ma gala tikai pa i torom ta kaveve tinata ta go ra buk, avat a vakilang nam, ma koko avat a ki varurung me, upi na vavirvir tana. ¹⁵ Ma galiaka avat a nuknuk pa ia ba kavava ebar, avat a pit ia da a tura i vavat.

A mutuaina tinata

¹⁶ Ma go, a Luluai na malmal iat na tul vatikene tar ra malmal ta vavat ta ra lavur magit parika. Boina ba ra Luluai na ki pire vavat.

¹⁷ Iau Paulo, iau varvatatabai ma ra limagu iat; ia ra vakilang ta ra lavur buk parika; iau tar tumu ia damana. ¹⁸ A varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki pire vavat par.*

* **3:18:** (A vauruana buk tadav ra tarai Tesalonika, di ga tumu ia maro Korinto.)

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TIMOTEO

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra vartuluai kai God kada Tena Valaun, ma Kristo Iesu, nina da ki nunur tana; ² tadav Timoteo, a natugu tuna ta ra nurnur: A varmari, ma ra bala na varmari, ma ra malmal, tai God Tama i dat, ma Kristo Iesu kada Luluai.

A tinata na varvalai ure ra tinata na vavaongo

³ Da iau ga vargat iu upi una ki boko Epeso, ba iau ga vana uro Makedonia, upi una tigel ta umana upi koko diat a tovo tar ra enana tinata na vartovo, ⁴ ma upi koko bula diat a kapupi ra lavur tinata na akakur ma ra niluluk na vuna tarai ba pa ta langun tana, ma i vuna ka ta ra varpuapuai, ma pa i vatavua ra papalum kai God ta ra nurnur; una pait ia damana. ⁵ Ma ra mutuai ra vartuluai ia ra varmari ta ra gomgom na bala ma ra bo na varkurai na bala, ma ra dovot na nurnur; ⁶ ma ta ra umana go dia ga vana irai kan ia ma dia tar tadav ra tinata vakuku; ⁷ kadia mamainga upi diat a umana tena vartovo ta ra varkurai, ma pa dia matoto ta ra magit dia varvai tana, ba ra magit dia ongor ma ra varvai tana. ⁸ Ma ave nunure ba ra tinata na varkurai i boina, ona tikai i vartovo takodo tana, ⁹ tago ave nunure ba di ga tul tar ra tinata na varkurai, vakir ure diat a umana tena takodo, ure ke diat pa dia mur ra varkurai, ma ra umana tena niol, ma ure diat bula pa dia lotu ma ure ra umana tena varpam, ma ure diat pa i gomgom ra tulungea i diat ma diat dia papait ra magit vakuku, ure diat, dia kita ra tama i diat ma na i diat, ma ra umana tena rapu tarai, ¹⁰ ure diat a umana tena ungaunga, ma diat, dia pait ra kaina ta ra tarai mulai, ure diat, dia lolong tarai, ure diat,

dia vavaongo, ma diat, dia vavalima vavaongo, ma ure ra lavur magit par pa i varogop ma ra dovot na vartovo; ¹¹ varogop ma ra bo na varvai ure ra mariringian i God i ti doan muka, nina di ga nur tar ia tagu.

A pite varpa ure ra varmari kai God

¹² Iau pite pa Kristo Iesu kada Luluai, nina i tar vaongor iau, ma i ga nuk pa iau ba i dovot ra balagu, ma i tibe iau ta kana papalum, ¹³ tago amana iau a tena varvul ma ra tena vakavakaina, ma ra tena varvabilak; ma iau tar alube pa ra ngala na varmari, tago iau ga pait ia ma ra tuptup ta ra bobotoi; ¹⁴ ma i ga peal vurakit ra varmari kai kada Luluai varurung ma ra nurnur ma ra varmari, nina tai Kristo Iesu. ¹⁵ I dovot go ra tinata, ma i topa ia tuna upi dat a manga kapupi ia, ba Kristo Iesu i ga vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan upi na valaun ra umana tena varpam; ma iau, iau lia kakit ta diat; ¹⁶ ma go, iau ga alube pa ra varmari na bala, upi Iesu Kristo na vaarika kana mangamangana vovovon parika tagu lua, upi iau a valavalar ure diat, dia nurnur tana namur upi ra nilaun tukum. ¹⁷ Ma tadav ra King i ra lavur tataun, nina ba pa ta mareng na minat na tadav ia, ma pa di gire, God i kopono ko, da tul tar ra variru tana ma ra pite varpa pa na mutu. Amen.

¹⁸ Go ra vartuluai iau tul tar ia tam, Timoteo, a natugu, upi na da ra umana tinata na propet i ga lua ure u, upi una pait ra bo na vinarubu tana; ¹⁹ ma una vatur vake ra nurnur ma ra bo na varkurai na bala; nam ta ra umana dia tar vue, ma kadia nurnur i tar virua da ra parau; ²⁰ Imenaio ma Alekandro, a urua ta diat, iau ga tul tar dir tadav Satan upi da vaminana dir, ba koko dir a tata na varvul mulai.

2

A nilotu

¹ Io, iau varvargat lua, ba da pait ra nilul vovo, ra niaring, ma ra nilul

ure, ma ra pite varpa ure diat ra tarai par; ² ure ra umana king ma diat parika dia ki na luluai; upi dat a ki bulu ma dat a balamat ta ra lotu ma ta ra mangamangana takodo bula. ³ Go i vakak ma i boina ta ra mata i God kada Tena Valaun; ⁴ nina i mainge ba ra tarai par diat a laun ma upi diat a nunure ilam boko ra dovotina. ⁵ Tago tikai ka God, ma a kopono ko bula ra tena varvamaram ure God ma ra tarai, ra tutana iat, Kristo Iesu, ⁶ nina i ga tul tar ia iat mulai upi ra varkul ure ra tarai par; a varvai dovot ta ra kilalana iat; ⁷ nam di ga tibe iau upi ina tena varvai tana, ma upi ina apostolo bula (iau tatike ra dovotina, pa iau vavaongo), upi iau a tena vartovo pire ra umana Tematana ma ra nurnur ma ra dovotina.

⁸ Iau mainge ba ra tarai par diat a araring ta ra lavur gunagunan, ma diat a vatur ra gomgom na lima i diat urama, ma koko ra kankan ma koko ra tamtavun. ⁹ I boina bula ba ra vaden diat a mong ma ra lavur mal i topa ia, diat a ruva ma diat a minana; ma koko diat a mong ma ra viri pepe na ulu i diat, ma ra goled, ba ra kiau na kalagi, ba ra ngatngat na mal; ¹⁰ diat a mong ika (da ra vaden dia mur ra lotu) ma ra bo na mangamangana. ¹¹ Ma a vavina na ki mut ba i vartovo ma na toratorom. ¹² Ma pa iau nur tar ia tai ta vavina upi na tena vartovo, ba na malamala ngala pire ra tutana, na ki vovovon ika. ¹³ Tago di ga vaki Adam lua, ma namur Eva; ¹⁴ ma pa di vagu pa Adam, ra vavina di ga vagu ot pa ia, ma i ga bura ta ra varpam; ¹⁵ mada valaun ia ta ra vavapitar, ona dia tur padikat ta ra nurnur ma ta ra varmari ma ta ra mangamangana gomgom varurung ma ra mangamangana i minana.

3

A umana lualua ta ra lotu

¹ Go ra tinata i dovot muka: Ona ta tikai i mainge ra kiki kai ra ngala na patuana, i mamainge ra bo na

papalum. ² Ma koko ta magit na vartakun na tur ta ra ngala na patuana, ma na tikai ka kana taulai, ma na ki vinvini, ma na minana, ma na takodo kana mangamangana, a tena ongonge vaira, ma na tale ra vartovo; ³ koko na longlong ta ra nimomo, ma koko na varvarkita; ma na madu ra maukuana, ma koko na varngangar, ma koko na mari mani; ⁴ ma na kure mal ra kubana iat ma ra bo na mangamangana upi ra umana natuna diat a toratorom; ⁵ (ma ona pa i tale tikai upi na kure mal ra kubana, na balaure davatane ra ekelesia kai God?) ⁶ koko ta tikai i kabur lotu ka, kan na vavagia pa mule ma na bura ta ra varkurai na kankan kai Satan. ⁷ Go bula i manga topa ia ba na boina ra varvai ure pire ra tarai vakuku; kan da tata kaina ure, ma na bura ta ra kun kai Satan.

A umana tena maramaravut ta ra lotu

⁸ Damana bula i topa diat ra umana tena maramaravut ba diat a ruru, ma koko diat a umana lup mome vain, ma koko diat a ngarao upi ra kaina tabarikik; ⁹ ma diat a vatur ra magit na pidik i ra nurnur ma ra gomgom na varkurai na bala. ¹⁰ Ma da valar ot value pa diat; ma namur diat a pait ra papalum na tena maramaravut, ona pa ta magit na vartakun pire diat. ¹¹ A vaden damana bula, diat a ruru, ma koko diat a varurai; diat a minana ma diat a dovot ta ra lavur magit par. ¹² Ma ra umana tena maramaravut na tikatikai ka kadia taulai, ma diat a kure mal ra umana natu i diat ma ra kuba i diat. ¹³ Diat dia tar pait mal ra papalum na tena maramaravut, dia vatur vake ra bo na kiki tana, ma dia manga rurung ta ra nurnur tai Kristo Iesu.

A ngala na magit na pidik

¹⁴ Iau nuk ia ba i maravai ba ina vana piram; ma go ra lavur magit iau tumu ia piram, ¹⁵ Upi ona ina vavuan, una nunure ra mangamangana ba na topa u upi una pait ia ta ra pal kai God, nina ra ekelesia kai

God i laun, ra pagapaga i ra dovotina ma ra vunapaina. ¹⁶ Ma go ra magit pa da varpuai tana, a magit na pidik ta ra lotu i ngala vurakit:

Nina i ga vana rikai ma ra palapaka i ra tarai,
a Tulungen i ga kure ba i takodo,
a umana angelo dia ga gire,
di ga varvai tana pire ra umana Tematana,
di ga nurnur tana ta ra rakarakan a gunagunan,
ma di ga kap ia urama ma ra minamar.

4

A umana tena vartovo vavaongo

¹ Ma ra Tulungen i varvai bulu tana ba ta ra umana diat a vana tapuku kan ra nurnur ta ra kilakilala namur, ma diat a onge ta ra umana tulungen dia varvarara, ma ra vartovo kai ra umana tabaran, ² ta ra malatatur kai ra umana tena vavaongo, nina di tar tun vakilang ra varkurai ta ra bala i diat; ³ dia tigel ra varbean, ma dia vartuluai ba da mamue ta umana magit na nian, nina God i tar vaki ia upi diat, dia nurnur, ma dia nunure ra dovotina, diat a en ia ma ra pite varpa. ⁴ Tago ra magit parika God i vaki ia i boina, ma pa ta magit i bilak ba da alube pa ia ma ra pite varpa; ⁵ tago ra tinata kai God ma ra niaring i vagomgom ia.

A bo na tultul kai Iesu Kristo

⁶ Gala u vanuk tar go ra lavur magit ta diat ra umana bartura i dat, gala u ra bo na tultul kai Kristo Iesu, ma u tar taiak ta ra tinata na nurnur, ma ra bo na vartovo nam u tar mur mal ia; ⁷ ma una pue vakakit vue ra lavur varvai na papaua kai ra umana tubuan na vavina. Ma una ongor ma ra vartovo ta ra lavur mangamangana ai ra lotu. ⁸ A vartovo ta ra minamal ure ra paka i dat i topa ra ik; ma ra mangamangana ai ra lotu i topa ra lavur magit parika, ma i vatur ra vamading ure ra nilaun go gori, ma ra nilaun bula ba namur. ⁹ Go ra tinata i dovot, ma i

topa ia upi dat a manga kapupi ia. ¹⁰ Tago ave papalum upi nam, ma ave ongaongor bula tana, tago ave nurnur tai ra God a launa, nina ra Tena Valaun kai ra tarai parika, ma kadiat tuna dia nurnur. ¹¹ Una tovo tar go ra magit ma una vartuluai me. ¹² Koko ta tikai na piam u, tago u barmana boko; boina ba u ra valavalar ika ure diat dia nurnur, ta ra tinata, ma ta ra mangamangana, ma ta ra varmari, ta ra nurnur, ma ta ra mangamangana gomgom. ¹³ Una ongor ta ra luk buk, ta ra vargat, ma ta ra vartovo, tuk ta ra bung ina pot i tana. ¹⁴ Koko u nur vue ra vartabar i tur piram, nam di ga tul tar ia tam ma ra tinata na propet, ma ra papalagur na lima i diat ra umana patuana. ¹⁵ Una manga nuk pa go ra lavur magit; ma una tul tar iu bulu tana; upi kaum tinavua na vana rikai pire diat a tarai par. ¹⁶ Una balaure mal u, ma kaum vartovo bula. Una tur padikat ta go ra lavur magit; ba una pait ia dari, una valaun mule u ma diat bula dia valongore u.

5

A maramaravut pire diat dia nurnur

¹ Koko una manga pit ta patuana tutana, una vargat ia ka da tamam; ma diat ra umana barmana da ra umana turam; ² ma diat ra lavur tubuan da nam; ma diat ra umana inip da ra umana taim, ta ra gomgom na mangamangana. ³ Una ru ra umana ua na vavina, nina dia ua tuna. ⁴ Ma gala ta ua na vavina ma ta umana natuna ba ta umana tubuna, boina ba diat a vaarike value kadia lotu ta ra kuba i diat, upi diat a bali ra varmari kai ra ura tavu i diat; go i boina ta ra mata i God. ⁵ Ia ra ua na vavina tuna, nina ba pa ta niuruna, i nurnur tai God, ma i ongor ta ra nilul vovo ma ra niaring ta ra marum ma ta ra keake. ⁶ Ma nina i tikatikan upi ra gugu vakuku i tar mat ba i laun boko. ⁷ Go ra lavur magit una vartuluai bula me, upi koko ta magit na vartakun na tur ta

diat. ⁸ Ma ona ta tikai pa i balaure ra taraina, ma diat muka ta ra kubana, i tar pue vue ra nurnur, ma i manga kaina ta dir ma tikai pa i nurnur. ⁹ Da tumu ka ra iang i tika na ua na vavina ba i laptikai na vinun kana kilala, ma ba i ga vakopono taulai, ¹⁰ ma da valongore ra bo na tinata tana ure ra umana bo na papalum; ba i ga vamel ta umana bul, ba i ga vango diat ra umana vaira, ba i ga puk ra kau i diat ra umana tena gomgom, ba i ga maravut diat dia ki kaina, ba i ga ongor upi ra lavur bo na papalum parika. ¹¹ Ma diat ra umana ua na vavina pa i vailik kadia kilala, una pue vue diat; tago ba dia tar kaina upi ra gugu irai kan Kristo, dia mainge mule ra tinulai; ¹² ma da kure diat, tago dia tar vue ra luaina vavalima. ¹³ Ma dia ki vakuku bula, ma dia vana vurvurbit ta ra lavur palpal; ma vakir dia libur uka, diat a umana lup tinata bula ma dia varvakai vakuku bula ma ra magit kai ra umana enana, ma dia tatike nina ba pa i ko. ¹⁴ Kari iau mainge ba ra umana ua na vavina, ba pa dia tubuan boko, diat a taulai, ma diat a vapitar ra umana bul, ma diat a kure ra kuba i diat, ma koko diat a pait ta magit upi ra ebar na tata na varvul tana; ¹⁵ tago ta umana dia tar vana irai upi diat a mur Satan. ¹⁶ Ba tika na tutana ba tika na vavina i nurnur ma kana ta umana ua na vavina, boina ba na maravut diat, ma koko da vamamat ra ekelesia; upi na langalanga ma na maravut ra umana ua na vavina tuna.

¹⁷ I boina ba da manga ru nam ra umana patuana dia varkurai mamal, ma na manga ngala ra variru tadav diat dia ongor ta ra varvai ma ra vartovo. ¹⁸ Tago a Buk Tabu i biti: “Koko una kaman vake ra ngie i ra bulumakau, ba i ruarua rama vue ra kon.” Ma dari bula: “I kat ba da vabongon ra tena niongor.” ¹⁹ Koko una kapupi ra vartakun ure tika na patuana, ia kaka ba a ivut ba a utul a tena varvai tana, una nuk pa ia. ²⁰ Diat dia pait ra varpam, una pit

diat ta ra mata i ra tarai parika, upi diat ta ra na bula diat a burburut. ²¹ Iau manga vargat vadekdek iu ta ra mata i God, ma ra Luluai Kristo Iesu, ma ra umana angelo di pilak pa diat, ba una mur go ra lavur magit, ma koko ra pipilak vakuku. ²² Koko una vung lulut pa ra ura limam tai ta tikai, ma koko una maravut ta ra varpam kai ra umana enana; una balaure u upi una gomgom. ²³ Koko una mome mule ra tava, una mome ta ikilik na vain ure ra balam ma ure ra binilua i monomonong iu. ²⁴ A varpam kai ta umana tarai i tur kapa, ma dia lua ta diat ta ra varkurai; ma kai ta ra umana diat a vana rikai namur. ²⁵ Damana di gire bula ra bo na mangamangana kai ta umana, ma diat nina pa di gire, da mama ive diat ta ra nilaun namur.

6

¹ Boina ba ra umana vilavilau diat a manga ru kadia umana luluai, upi koko da tata vakaina ure ra iang i God ma ra vartovo. ² Ma diat ba kadia umana luluai dia nurnur, koko diat a piam diat, tago dia barturana; i boina ba diat a manga torom ta diat, tago diat a umana tena nurnur ma di mari diat, ma dia pait bula ra bo na mangamangana.

A vartovo vavaongo ma ra dovot na magit

Go ra lavur magit una varvartovo me ma una varvargat me. ³ Ona ta tikai i vartovo ma ra enana vartovo, ma pa i mulaot ta ra bo na tinata, ra tinata kai kada Luluai Iesu Kristo iat, ma ra vartovo i da ra lotu; ⁴ ra dari i vavagia pa mule, ma pa i nunure ta magit, i papait na papaua ka ure ra lavur vartir ma ra varvartoto ure ra lavur tinata, nina i arikai tana ra varngu, ra varngangar, ra varvul ma ra kaina nuknuk, ⁵ ra lavur varpuapuai kadiat i bilak ra nuknuk i diat, i tar panie ra dovotina pire diat, ma dia nuk ia ba ra kini ta ra lotu na vapeal kadia tabarikik. ⁶ Ma a dovotina, a lotu, ba i tur varurung ma ra kini vovovon, ia ra

vuna ta ra ngala na tabarikik; ⁷ tago pa da ga kap vaarike ta magit uti ta ra rakarakan a gunagunan, ma a dovotina, ba da vana kan ia, pa dat a kap mule ta magit; ⁸ ma ona ada magit na nian ma ra mal akari, dat a ngo tana. ⁹ Ma diat dia mainge ba diat a uviana, dia bura ta ra varilam ma ta ra kun ma ta ra mangoro na mamainga dia papaua ma dia varvakai * na, nina dia vue vadudu vue ra tarai ta ra minat ma ra vinirua. ¹⁰ A mamainga upi ra mani ia ra vunapai ra lavur kaina magit parika; ma ta umana ba dia ngarao upi ia, dia rara tana kan ra nurnur, ma dia go mule diat ma ra do na niligur.

A tinata na varvakapa pire Timoteo

¹¹ Ma u, u ra tutana kai God, una lop kan go ra lavur magit; ma una mur ra mangamangana takodo, ma ra lotu, ma ra nurnur, ma ra varmari, ma ra kini vovovon, ma ra madu na bala. ¹² Una varvarubu ta go ra bo na vinarubu na nurnur, una tabe vake ra nilaun tukum, nam di ga oro pa u upi ia, ma u tar tata kapa ta ra bo na varvai ta ra luaina mata i diat ta ra umana tena varvai vadovot. ¹³ Iau vargat u ta ra luaina mata i God, nina i balaure ra lavur magit par, ma Kristo Iesu, nina i ga tata kapa ma ra bo na tinata ta ra luaina mata i Pontio Pilato; ¹⁴ ba una torom ta ra vartuluai, upi koko na dur, ma koko ta magit na vartakun tana, tuk ta ra vinavana rikai kai kada Luluai Iesu Kristo; ¹⁵ nina ba ia iat na ve tar ia ta ra kilalana iat, nina ra kopono Luluai, i ti doan, ra King kai ra lavur king, ma ra Luluai kai ra lavur luluai; ¹⁶ kana ka ra nilaun tukum, ma i ki ta ra talapar ba pa ta na vana maravai tana; nina ba pa ta tutana i ti gire, ma pa ta na gire go; da tul tar ra variru tana ma ra dekdek pa na mutu. Amen.

¹⁷ Vargat diat dia uviana ta go ra rakarakan a gunagunan, ba koko na ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, ba koko diat a nurnur ta ra gologolo na tabarikik, ia kaka tai God, nina i

manga tabar dat ma ra lavur magit par upi dat a gugu tana; ¹⁸ upi diat a pait ra boina, upi diat a uviana ka ta ra bo na papalum, diat a varvartabar, ma diat a maramaravut; ¹⁹ upi diat a vung varurue ra bo na vunapaina upi kadiat ta ra kilala namur, upi diat a tabe vake ra nilaun, nina ra nilaun tukum.

²⁰ Ea, Timoteo, una balaure vake nam ra magit di tar tul tar ia tam, ma una tapgaga kan ra kaina pir maul ma ra varongongoi, nam dia vartuam me ba ia ra kabinana; ²¹ nina ba ta umana dia mur tana ma dia rara kan ra nurnur.

A varmari na ki pire vavat.

A VAURUANA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TIMOTEO

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra varkurai kai God, da ra vaming ure ra nilaun tai Kristo Iesu, ² tadav Timoteo, a vakak na natugu: A varmari, ma ra varmaram, ma ra malmal, tai God, Tama i dat, ma Kristo Iesu kada Luluai.

A pite varpa ma ra tinata na varvargat

³ Iau pite pa God, nina iau torom tana ma ra gomgom na varkurai na bala, da ra umana tamagu, ma pa iau ngo ma ra ninunuk up u ta kaugu umana niaring, ta ra marum ma ra keake, ⁴ ma iau mainge tuna pi ina gire u, tago iau nuk pa ra lur na matam upi da vabuka iau tana ma ra gugu; ⁵ tago iau nuk pa ra dovot na nurnur i tur piram, ma i ga tur lua pire Loi, tubum, ma Oinike bula, tinam, ma iau nunure i tar tur piram bula. ⁶ Kari iau vanuk tar mule tam upi una vamalamalapang ra tinabar kai God nam i ki piram ure ra papalagur na limagu. ⁷ Tago God pa i ga tul tar ra tulungea i ra bunurut ta dat, pata, a tulungea i ra dekdek iat, ma ra varmari ma ra minatoto. ⁸ Koko una vavirvir ure ra varvai kai kada Luluai, ba ure iau kana tultul di ga vi ia; una kairane maravut iau ra kinadik ure ra bo na varvai ta ra dekdek i God; ⁹ nina i tar valaun dat ma i tar ting pa dat ma ra gomgom na varting, vakir ure kada papalum, ure ke kana mamainga ma kana varmari, nina di ga tul tar ia ta dat tai Kristo Iesu papa amana lua iat, ba pa ta tataun boko, ¹⁰ ma go i tar tapala ta ra vinavana rikai kai kada Tena Valaun Kristo Iesu, nina i ga vuna vue ra minat, ma i ga vaarike ra nilaun tuna ma ra nilaun pa na mutu ure ra bo na varvai, ¹¹ di ga tibe iau ure pi ina tena varvai ma ina apostolo ma ina tena vartovo

tana. ¹² Kari go iau kairane bula go ra lavur magit; ma pa iau vavirvir tana; tago iau nunure nina iau ti nurnur tana, ma i tar ot muka ra nuknukigu ba na pait valar pa ia pi na balaure vake nam ba iau ga nur tar ia tana tuk ta nam ra bung. ¹³ Una vatur vake ra valavalar ure ra bo na varvai nam u ga valongore tagu, ta ra nurnur ma ra varmari kai Kristo Iesu. ¹⁴ Nam ra bo na magit di ga nur tar ia tam, una balaure vake ure ra Takodo na Tulungen, nam i ki ta ra bala i dat.

¹⁵ Go ra magit u tar nunure, ba diat par maro Asia dia ga vana kan iau; Pigelo ma Ermogenes diat. ¹⁶ Boina ba ra Luluai na tul tar ra varmari tadav ra kuba i Onesiporo; tago i ga valagar milate pa iau, ma pa i vavirvir ure ra agu vivi na palariam; ¹⁷ ma, ba i ga ki Rom, i ga ongor ma ra tinikan upi iau, ma i ga tikan tadav iau ¹⁸ (boina ba ra Luluai na tul tar ia tana upi na gire tadav ra varmari tai ra Luluai ta nam ra bung); ma u tar nunure bulu kana mangoro na papalum maramaravut aro Epeso.

2

A dovot na tena vinarubu kai Kristo Iesu

¹ Ma u, natugu, una dekdek vana-vana ta ra varmari tai Kristo Iesu. ² Ma ra lavur magit u ga valongore tagu ta ra mata i diat ra mangoro na tena valavalongor maravut, una tar ia ta diat ra umana dovot na tutana, nina ba na tale diat upi diat a tovo ta ra na bula. ³ Una kairane maravut iau ta ra kaina kini, da ra bo na tena vinarubu kai Kristo Iesu. ⁴ A tena vinarubu pa i taviviai mulai ta ra lavur balaguan ure go ra nilaun; upi na vamororo nina i ga pilak pa ia upi na tena vinarubu. ⁵ Ma ona tikai i ongor ta ra varkaul, pa di toke tar ra kere tana, ba tumu pa i mur ra lavur varkurai tana. ⁶ A tena ongor ta ra uma na vatur value vake ta vuaina. ⁷ Una nuk pa go iau tatike; tago ra Luluai na vaminana iu ta ra lavur magit parika. ⁸ Ma una nuk vatikene pa Iesu Kristo, nina i ga tut mulai

kan ra minat, a bul mur tai David, da kaugu bo na varvai; ⁹ ma nam iau kairane ra kinadik tana, da ra tena varpam, ma di tar vi iau; ma go ra tinata kai God pa di vi ia. ¹⁰ Kari go iau pidik tar ta ra magit parika ure diat di ga pilak pa diat, upi diat a vatur vake bula ra nilaun tai Kristo Iesu varurung ma ra minamar tukum. ¹¹ Go ra tinata i dovot muka: Ba tumu da tar mat varurung me, dat a laun varurung me; ¹² ba tumu da kairane ra kinadik, dat a varkurai varurung me; ba tumu dat a pue vue, ia na pue vue bula dat; ¹³ ari ona pa da dovot, ia i dovot vatvatikai; tago i dekdek upi na pue mule.

A dovot na tena papalum

¹⁴ Go ra lavur magit una vanuk tar mule ta diat, ma una manga vargat diat ta ra mata i ra Luluai, upi koko diat a varpuapuai ta ra lavur tinata, tago pa i topa ta magit ma i varara ka diat, dia valongore. ¹⁵ Una ongor upi una tul tar mule u tadav God da ra dovot na tena papalum ba pa ta magit na vavirvir pirana, tago i palum bulu ra tinata i ra dovotina. ¹⁶ Una vana irai kan ra lavur kaina pir maul; tago dia vatavua ra varpam, ¹⁷ ma kadia tinata na ngangar da ra kaina manua; Imeneo ma Pileto dir ta diat; ¹⁸ dir rara kan ra dovot na vartovo, ma dir biti ba i tar par ra tinut mulai kan ra minat, ma dir tar vue pukue vue ra nurnur kai ta ra umana. ¹⁹ Ma ra dekdek na vunapaina, ba i vuna tai God, i tur padikat, ma go ra vakilangina: A Luluai i nunure diat kana tarai; ma: I boina ba diat par, dia vatang ra iang i ra Luluai, diat a vana kan ra lavur varpam. ²⁰ Ta ra ngala na pal ta umana la dia tur tana, diat di pait ia ma ra goled ma ra silva, ma diat bula ba di pait ia ma ra davai ma ra pia; ta umana ure ra magit i ruru, ma ta ra umana ure ra magit pa i ruru. ²¹ Ma ona ta tikai i ki varbaiai ma go diat, da tibe upi ia a la i ruru, nina di tar vagomgom ia, ma na topa ra luluai, ma di tar

vaninare ure ra lavur bo na papalum parika. ²² Una vilau kan ra kaina mamainga na barmana, ma una mur ra mangamangana takodo, a nurnur, a varmari ma ra malmal, varurung ma diat dia kail upi ra Luluai ma ra gomgom na bala i diat. ²³ Una ole vue ra lavur tinir na papaua ba pa ta kabinana tana, tago u nunure ba dia vuna ta ra varngangar. ²⁴ Ma i tabu upi ra tultul kai ra Luluai na varngangar, na madu ra maukuana pire diat a tarai par, na tale ra papalum na vartovo, na ki vovovon, ²⁵ ma na tovo diat ra umana tena varongongi ma ra madu na bala; kan God na tul tar ra nukpuku ta diat ma diat a nunure ra dovotina, ²⁶ ma upi diat a laun mulai kan ra kun kai Satan, nina i tar kinim vake diat upi kana mamainga.

3

A mutuaina e

¹ Ma una nunure go, ba ta ra mutuaina ta umana kilala na varvakadik diat a pot. ² Tago ra tarai diat a mari ka diat mulai, ma diat a mainge bula ra mani, diat a tata vangala pa diat mulai, diat a vavagia pa diat mulai, diat a tatata kaina, diat a piam ra umana tavu i diat, ma pa diat a pite varpa ure ta magit, ma pa na gomgom ra tulungea i diat, ³ ma pa diat a varmari vargil, ma pa diat a varmaram, ma diat a varurai, ma pa diat a tugal valar pa ra paka i diat, a umana lup kankan, ma diat a milikuane ra boina, ⁴ a umana tena vavagu, a umana rangrang, ma na ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, ma diat a manga mainge ra nilibur ma pa diat a mari God; ⁵ a malalar i ra lotu na tur pire diat, ma diat a varpuai ure ra dekdekina; una vana kan diat, dia dari. ⁶ Damana diat dia kokoa ruk tai ta umana pal, ma dia ting valar pa diat ra umana lunga na vavina nina i tar anguvai pire diat ra lavur varpam, ma ra lavur kaina mamainga i kap vurvurbingitane diat, ⁷ dia vartovo vatikai, ma

pa dia tadav ra dovotina. ⁸ Ma da Ianes ma Iambres dir ga onge bat Moses, damana go diat, dia onge bat ra dovotina; a tarai i bilak ra nuknuk i diat, pa dia topa ra nurnur. ⁹ Ma pa diat a pait valar pa ia; tago da al vapange kadia papaua pire ra tarai parika, upi na varogop ma nam di ga pait ia ure kadir.

A mutuaina tinata na varvakapa

¹⁰ Ma u ga tar mur bulu kaugu vartovo, ma kaugu mangamangana, kaugu togotogo, kaugu nurnur, kaugu kini vamadudur, kaugu varmari, kaugu kini vovovon; ¹¹ ma ra lavur milmilikuan ma ra kinadik i tar tadav iau aro Antiokia ma Ikonion, ma Listra, ma iau ga pidik tar ta nam ra umana magit na milmilikuan; ma ra Luluai i ga valaun iau kan diat parika. ¹² Maia pa, ma diat par dia mainge ba dia mur ra mangamangana kai God tai Kristo Iesu, diat a kairane bula ra milmilikuan. ¹³ Ma diat ra umana tena varpiam ma ra umana tena vavagu diat a manga kaina vanavana, dia varara ma di varara bula diat. ¹⁴ Ma una tur uka ta ra magit di ga tovo tar ia tam, ra magit i ot ra nuknukim tana, tago u nunure nina i tar tovo u; ¹⁵ papa ba u ga bul u tar nunure ra Buk Tabu nina i pait vakabinana valar pa u, upi una laun ta ra nurnur tai Kristo Iesu. ¹⁶ A lavur pakana Buk Tabu i vuna tai God ma i topa ra vartovo, ma ra varpit, ra varvaminana, ma ra vartovo ta ra mangamangana takodo; ¹⁷ upi ra tutana kai God na ko vurakit, ma na vargal bulu upi ra lavur bo na mangamangana parika.

4

¹ Iau manga vargat iu ta ra mata i God, ma Kristo Iesu, nina ba na kure ra umana launa ma ra umana minat. ta kana vinavana mulai uti ma kana varkurai: ² Una varvai ta ra tinata; una ongor ta ra bo na kilala, ma ra kaina kilala, una varvartakun ot, una varpit, una vargat, ta ra kini vovovon ma ra vartovo. ³ Tago na

vut boko ra kilala ba pa diat a mainge mule ra takodo na vartovo; ma, da kadia kaina mamainga, diat a vapeal kadia umana tena vartovo, tago di vala mainge upi diat a valongore ta kalamana magit; ⁴ ma diat a valingan vaire vue ra talinga i diat kan ra dovotina upi ra varvai vakuku. ⁵ Ma una minana ta ra lavur magit par, una pidik tar ta ra magit na kinadik, una pait ra papalum na tena varvai, ma una pait ot pa kaum tiniba. ⁶ Iau papait na virua da ra tinabar, ma i maravai ra bung ba ina vana tana. ⁷ Iau tar varvarubu ta ra bo na vinarubu, iau tar pait ot pa kaugu nivut, iau tar vatur vadekdek vake ra nurnur; ⁸ papa gori di tar vung vake ra kere na mangamangana takodo ure iau, nina ba ra Luluai, ra takodo na tena varkurai, na tul tar ia tagu ta nam ra bung; ma vakir tagu kaka, ta diat par bula dia tar mainge kana vinavana mulai uti.

A tinata tadav Timoteo iat

⁹ Una ongor pi una vana lulut uti piragu; ¹⁰ tago Demas i ga takap kan iau, tago i ga mari go ra rakarakan a gunagunan, ma i vana Tesalonika; ma Kresko i vana uro Galatia, ma Tito i vana Dalmatia. ¹¹ Luka ka i ki piragu. Una ben pa Marko, ma amur a varagur me uti; tago i topa iau ure ra papalum. ¹² Iau tar tulue Tikiko uro Epeso. ¹³ A olovoi iau ga vana kan ia aro Troas pire Karpo, ba una vana uti, una kap ia, ma ra umana buk, ma koko una nuk vue ra umana buk di pait ia ma ra pal a vavaguai. ¹⁴ Alekandro, ra tena madaka ta ra palariam i gobol, i ga pait mangoro na kaina magit piragu; a Luluai na bali ia pirana da kana mangamangana; ¹⁵ ma u, una balaure u tana; tago i tar tur bat kaveve tinata. ¹⁶ Ba iau ga tatata tavuna bat iau boko, pa ta tikai i ga maravut iau, diat par dia lop kan iau; boina ba koko da luk tar ia ta diat. ¹⁷ Ma ra Luluai i ga maravut iau ma i ga vadekdek iau; upi ina pait ot pa ra bo na varvai, ma upi diat par ra umana Tematana diat

a valongore; ma di ga valaun iau kan ra ngie ra leon. ¹⁸ A Luluai na valaun iau boko ta ra magit i kaina parika, ma na vaki iau bula ta kana varkurai ra bala na bakut; da tul tar ia tana ra variru pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

¹⁹ Una vatatabe Priska ma Akuila, ma diat ra tarai ta ra kuba i Onesiporo. ²⁰ Erasto i tar ki Korinto; ma iau ga vana kan Tropimo ta ra gunan Mileto, tago i mait. ²¹ Una ongor ma ra vinavana uti ba pa i ti vut boko ra kilala na mudian. Ubulo i vatatabe u, ma Pudén, ma Lino, ma Klaudia, ma diat ra umana tura i dat par.

²² A Luluai na ki ta ra tulungeam. A varmari tadav avat.

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TITO

¹ Paulo, a tultul kai God, ma ra apostolo kai Iesu Kristo, da ra nurnur kadiat ba God i ga pilak pa diat, ma ra minatoto ure ra dovotina, nina i da ra lotu tadav God, ² ta ra kini nunur upi ra nilaun ba pa na mutu, nina ba ra dovot na God i ga vamading me ania, ba pa ta tataun boko; ³ ma ta ra kilalana iat i ga vaarike kana tinata ta ra varvai, nam di ga nur tar ia tagu da ra vartuluai kai God kada Tena Valaun; ⁴ tadav Tito, a natugu tuna ta ra nurnur i tur pire dat parika: A varmari ma ra varmaram ma ra malmal tai God Tama i dat ma ra Luluai Kristo Iesu kada Tena Valaun.

A papalum kai Tito aro Kreta

⁵ Iau ga vaki kapi u aro Kreta, upi una vatakodo pa ia ra lavur magit i tur valala boko, ma una tibe ta umana patuana ta ra lavur pia na pal, da iau ga tul tar ia tam; ⁶ ari ona tikai ba pa ta magit na vartakun tana, ma tikai ka kana taulai, ma ba ra umana natuna dia nurnur, ma ba pa di takun diat ta ra mangamangana vovoloji ba ta ra niol. ⁷ Tago i topa ra ngala na patuana upi koko ta magit na vartakun pirana, tago ia ra tena balabalaure ure ra magit kai God; koko na pue ngangar, koko na kankan lolalolo, koko ia ra lup mome vain, koko na varvarkita, ma koko na ngarao upi ra kaina tabarikik; ⁸ na onge diat ra umana vaira, na manane ra boina, na minana, na takodo, na gomgom, na tugal valar pa kana lavur mamainga; ⁹ ma na vatur vadekdek vake ra dovot na tinata nina i varogop ma ra vartovo, upi na pait valar pa ra vargat ta ra dovot na vartovo, ma na pit diat ra umana tena varpuai.

¹⁰ Tago mangoro na tena varva-purpuruan, a umana tena pirpir maul vakuku ma ra umana lup

malatataur go kari damana tuna diat ra umana pokakikil, ¹¹ da tur bat ra ngie i diat; diat, dia varara vapar ta ra umana apik na tarai, ma dia tovo tar ra magit pa i ko, upi kadiat ra kaina tabarikik. ¹² Tikai ta diat iat, kadia propet, i ga biti, “A umana te Kreta a umana tena vavaongo vatikai, a umana kaina king, a umana lup nian ma a umana tabauma.” ¹³ Go ra varvai i dovot. Kari go una pit vakarangap diat, upi diat a dekdek ta ra nurnur, ¹⁴ ma upi koko diat a nuk pa ra varvai vakuku kai ra umana Iudaia, ma ra vartuluai kai ra tarai dia lingan kan ra dovotina. ¹⁵ I gomgom ra lavur magit par pire diat dia gomgom; ma pire diat dia dur ma pa dia nurnur pa ta magit i gomgom; i dur uka ra nuknuk i diat ma ra varkurai ta ra bala i diat bula. ¹⁶ Dia biti ba dia nunure God, ma ta kadia manga mangana dia pue vue, tago dia kaina vurakit, ma dia varongongoi, ma pa dia topa ta bo na papalum.

2

A dovot na vartovo

¹ Ma una varvai ta ra lavur magit i topa ra dovot na vartovo: ² dari ba ra umana tadar na tutana diat a kure bat kadia lavur mamainga vakuku, diat a ruru, diat a minana, diat a dovot ta ra nurnur, ta ra varmari, ma ta ra kini vovovon; ³ damana bula ra umana tubuan na vavina, upi diat a pait ra mangamangana variru, koko diat a umana tena varurai, ma koko diat a umana lup mome vain, ma diat a vartovo ko ma ra umana bo na mangamangana; ⁴ upi diat a vamatotone ra umana vavina pa i vailik boko kadia kilala, upi diat a mari kadia umana tutana, ma diat a mari ra umana natu i diat, ⁵ ma diat a minana, diat a gomgom, diat a papalum ta ra kubakuba i diat, diat a varmal, ma diat a torom ta kadia umana tutana iat, upi koko da vul vakakaina ra tinata kai God; ⁶ una vargat diat bula ra umana barmana

upi na gomgom kadia mangamangana; ⁷ ma una tul tar iu mulai ta ra lavur magit parika upi ra valavalar ure ra bo na papalum; koko na rara kaum vartovo, na ruru, ⁸ na dovot bula kaum tinata, upi na dekdek ba da kure vakaina; upi nina i tur varbat na vavirvir tana, tago pa ta kaina magit akamana upi da takun dat me. ⁹ Boina ba ra umana vilavilau diat a torom ta kadia umana luluai, ma diat a pait ra lavur magit parika dia mainge; ma koko dia tatata varbat; ¹⁰ ma koko diat a loalong, diat a ve tar ika ra dovot na bala i diat, upi diat a vamong ra vartovo kai God, kada Tena Valaun, ta ra lavur magit parika. ¹¹ Tago ra varmari kai God i tar vana rikai, ma i kapkap ra varvalaun tadav ra tarai par, ¹² ma i vateten dat, upi dat a vue ra mangamangana pa i da ra lotu ma ra kaina mamainga da ra rakarakan a gunangan, ma upi dat a minana, dat a takodo ma dat a kiki ati ra pia ma ra mangamangana kai ra lotu; ¹³ ma ba da ungun pa ra magit na nurnur nina i ti doan, ma ra vinavana pangai kai ra minamar i ra ngala na God ma kada Tena Valaun Iesu Kristo; ¹⁴ nina i ga tul tar mule ure dat, upi na valaun dat kan ra lavur varpam ma na vagongom pa ta vuna tarai upi kana iat, diat ba dia ongor upi ra lavur bo na papalum.

¹⁵ Una tatike go ra lavur magit, ma una vargat tana, ma una varpit ma ra dekdek na varkurai. Ma koko ta tikai na piam iu.

3

A mangamangana kai ra te Kristo

¹ Una vanuk tar ia ta ra bala i diat upi diat a vamolo tar diat ta diat dia lua, ma ta diat ra umana tena varkurai, ma diat a torom, ma diat a ki na vaninara upi ra lavur bo na papalum, ² ma koko diat a tata kakaina ure ta tikai, koko diat a vartoto, diat a varmari vargil, ma diat a vaarike ra madu na bala i diat tadav ra tarai par. ³ Tago dat iat bula

a umana lunga, amana da ga olole, ma da ga rara, da ga torom tadav ra lavur kaina mamainga ma ra gugu vakuku, ma da ga ki ta ra varpam ma ta ra varngu, da ga milmilikuan, ma da ga milmilikuane vargiliane dat. ⁴ Ma ba i tar vana rikai ra varmari ma ra varmaram kai God kada Tena Valaun tadav ra tarai, ⁵ i ga valaun dat ta kana varmari, vakir ure ra takodo na papalum da tar pait ia, ta ra niuu i ra kalamana kinakava iat mulai ma ra papalum na varvakalamanai kai ra Takodo na Tulungen, ⁶ nina i tar manga lingire taun dat, ure Iesu Kristo kada Tena Valaun; ⁷ upi, ba di tar vatakodo dat ta kana varmari, dat a kakalai vada ra kini nunur upi ra nilaun tukum. ⁸ Go ra tinata i dovot muka, ma iau mainge upi una manga varvai dekdek tana, ba diat, dia nurnur tai God, diat a ongor upi diat a papait ra lavur bo na mangamangana. I tar boina go ra magit ma i topa diat ra tarai; ⁹ ma una vana kan ra lavur vartoto ure ra tinata na papaua, ma ra niluluk na vuna tarai, ma ra varpuapuai ma ra varngangar ure ra tinata na varkurai; tago pa dia varvair mamal, a lavur magit vakuku ka. ¹⁰ Ona ta tikai i mur ra enana vartovo, ba di ga vaura pit ia, una ole vue nam, ¹¹ tago u nunure ba nina i pait ra damana i rara, ma i varpam, ma i tibuna kure vakaina mule.

A mutuaina tinata na varvakapa

¹² Ba iau tulue Artemas piram, ba Tikiko, una ongor upi una vana tadav iau aro Nikopoli; tago iau tar kumkubu ba ina ki vue ra kilala na mudian abara. ¹³ Una tulue Sena, ra tena kabinana ta ra varkurai, ma Apolos upi dir a lua, ma koko dir a iba upi ta magit. ¹⁴ Ma boina ba kada tarai bula diat a vartovo upi diat a pait ra bo na mangamangana, upi na topa ra niiba ma upi koko diat a da ra davai malan.

¹⁵ Diat par ati piragu, dia vatatabe u. Una vatatabe diat dia mari dat ta ra nurnur.

A varmari tadav avat par.

A BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV PILEMON

¹ Paulo, di tar vi ia ure Kristo Iesu, ma Timoteo tura i vevet, tadav Pilemon, nina ave mari ia, ma kaveve tena maramaravut, ² ma tadav Apia a tai vevet, ma Arkipo a talai vevet ta ra vinarubu, ma tadav ra ekelesia ta ra kubam: ³ A varmari tadav avat ma ra malmal tai God, Tama i dat, ma ra Luluai Iesu Kristo.

A varmari ma ra nurnur kai Pilemon

⁴ Iau pite varpa tadav kaugu God, ma iau vatang vaticene u ta kaugu niaring, ⁵ tago iau tar valongore ure kaum varmari, ma kaum nurnur ta ra Luluai Iesu, ma tadav ra umana tena gomgom par bula; ⁶ upi ra kiki na maramaravut i kaum nurnur na ongor muka, ta ra kabinana ure ra lavur magit par nam i ki tam tai Kristo. ⁷ Tago i ngala kaugu gugu ma kaugu ningo ure kaum varmari, turagu, tago u tar valagar pa ra bala i diat ra umana tena gomgom.

A nilul ure Onesimo

⁸ Io, a dovotina, i takodo piragu tai Kristo upi ina vartuluai piram ma ra magit i topa ia, ⁹ ma iau lul vovo pa u ka ure ra varmari, tago iau Paulo ra patuana, ma go di tar vi iau ure Kristo Iesu; ¹⁰ iau lul vovo pa u ure natugu, Onesimo, nina iau tar vangala ta ra agu vivi, ¹¹ nina ba amana pa i ga topa ta magit piram, ma go i topa u, ma i topa iau bula; ¹² ma iau tulue mule piram, i da iau tulue ra balagu iat; ¹³ iau ga mainge ke ba na ki piragu, upi na pait kaum papalum piragu ta go ra vivi na bo na varvai; ¹⁴ ma pa iau ga mainge ba na pait ia, tago pa iau ga nunure boko ra nuknukim; upi koko kaum varmari na da ra magit da vovo pa ia, ba na da ka ra magit u ga upi ia. ¹⁵ Kan go bar i ga vana boko kan u tana, upi una vatur vatukum

vake; ¹⁶ vakir da ra vilavilau mulai, na lia ta diat ra umana vilavilau, da a vakak na turam, i vakak muka piragu, ma i manga vakak piram, ure ra palapakana ma ta ra Luluai bula. ¹⁷ Ona u nuk pa iau ba dor varbete, una vatur vake, ma na da u vatur vake iau. ¹⁸ Ba i tar vakaina u, ba kana ta kinail piram, una luk tar nam tagu; ¹⁹ iau Paulo, iau tar tumu ia ma ra limagu iat, ina bali ia; ma pa iau biti tam, ba pa u ga bali u boko tagu. ²⁰ Maia, turagu, boina ba ina gugu ure u ta ra Luluai; una valagar pa ra balagu tai Kristo. ²¹ Iau ga tutumu piram tago iau nurnur ta kaum tinorom. ma iau nunure ba una pait lake bula nam iau tar vatang ia. ²² Ma una vaninare bula ta tika na pal upi ina va tana; tago iau nuk ia ba da tul tar iau ta vavat ure kavava niaring.

A mutuaina tinata na varvagai

²³ Epapras nina di ga vi ia bula ure Kristo Iesu, i vatatabe u; ²⁴ ma Marko ma Aristarko, ma Demas, ma Luka, ra umana talaigu ta ra papalum.

²⁵ A varmari kai kada Luluai Iesu Kristo na ki ta ra tulungeam. Amen.

A BUK TADAV RA TARAI EBRAIO

A tinata kai God tai Natuna

¹ God i ga tata amana ma ra ngie i ra umana propet ta diat ra umana patuana mangoro na pakana ma ta ra do na mangamangana, ² ma ta go ra e, i mur kakit, i tar tata ta dat tai Natuna, nina i ga kure ba na kale pa ra lavur magit par, ma ure nina bula i ga vaki ra lavur tataun par; ³ nina ba ra talapar i kana minamar, ma ra malalar i ra maukuana tuna, ma i tukal ra lavur magit parika ma ra tinata i ra dekdekina, ma ba i tar pait ot pa ra varvagomgom ure ra varpiam, i ga ki ta ra lime tuna ra King arama liu kakit.

Natuna i lia ta ra umana angelo

⁴ Ma i ga lia muka ta diat ra umana angelo, tago i ga tar kale vake ra iang i manga boina vurakit ta go diat. ⁵ Tago i ga biti ta nuve ta diat ra lavur angelo ta tika na bung dari:

“U natugu,
Iau tar vangala pa u gori”? ba dari:
“Iau Tamana ma ia natugu”?

⁶ Ma ba i tar kap vaarike mule ra luaina natuna uti ta ra rakarakan a gunagunan i biti dari: Boina ba ra lavur angelo kai God diat a lotu tadav ia. ⁷ Ma i biti ure diat ra lavur angelo dari:

“Nina i ga vaki kana umana angelo upi diat a da ra vuvu,
Ma kana lavur tultul upi diat a da ra biro na iap.” ⁸ Ma i biti ure Natuna dari:

“Kaum kiki na king, God, i tur vatikai ma pa na mutu;

Ma kaum buka na king i takodo, ma ia ra buka ure kaum varkurai.

⁹ U ga mari ra mangamangana takodo, ma u ga milikuane ra varpiam;

Ma kari go God, kaum God, i tar tap u

Ma ra dangi na gugu, upi una lia ta diat ra umana talaim tana.”

¹⁰ Ma dari:

“U Luluai, ta ra turpaina u ga vungvung ra vunapai ra rakarakan a gunagunan,
Ma ra bala na bakut ia ra kau na limam:

¹¹ Diat a tareng boko; ma u tur va-vatikai;

Ma diat a maulana boko da ra mal;

¹² Ma una pipin diat da ra mal na tubatuba,

Ma da pait vaenana diat.mulai da ra mal;

Ma u, pa u enana ta tika na bung, ma kaum kilala pa na mutu.”

¹³ Ma vingaia i ga biti ure nuve ta diat ra lavur angelo dari:

“Una ki ta ra limagu tuna, tuk ta nam ra bung ba ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim”?

¹⁴ Vakir vang diat par a umana tulungen na maramaravut uka, di ga tulue diat, upi diat a papalum maravut ure diat dia kale boko ra nilaun tukum?

2

A mamat na varvalaun

¹ Kari i topa dat ba dat a manga nuk pa ra lavur magit da tar valongore, kan dat a tapgaga kan diat.

² Tago ba ra tinata di ga tatike ma ra ngie i ra umana angelo i ga tur padikat, ma ba i ga bali vapar ra lavur nirara ma ra niol bula; ³ dat a lop dave, ona da tavune ke go ra ngala na varvalaun? Nina ra Luluai i ga varvai lua tana, ma diat dia tar valongore, dia ga vadovot tar ia ta dat; ⁴ God bula i ga varvai maravut diat, ma ra lavur vakilang ma ra lavur magit na kinaian, ma ra lavur dekdek na papalum ma ra lavur tinabar na Takodo na Tulungen, vada kana mamainga iat.

A lualua na varvalaun

⁵ Ma pa i ga vamolo tar ra rakarakan a gunagunan ba na murmur ta diat ra lavur angelo, nina da varvai tana. ⁶ Ma i ga varvai dovot tai tika na pakana, i biti dari:

“Ava bar ra tutana pi una nuk pa ia?

Ba ra natu i ra tutana pi una maravut ia?

⁷ U ga vaki ia upi na ki ra paupau kilala ta ra kini i ikilik ta nam kai ra lavur angelo;

U ga vatoke ra minamar ma ra variru tana,

Ma u ga vaki ia upi na lua ta ra lavur papalum ai ra limam;

⁸ U ga vamolo tar ra lavur magit par ta ra vavai na kauna.”

Ma ba i ga vamolo tar ra lavur magit par tana, pa i ga vamolo valili ta magit. Ma go boko pa da gire ba di tar vamolo tar ra lavur magit par tana. ⁹ Ma da gire ke Iesu, nina di ga vaikilik pa ia ra paupau kilala ta ra lavur angelo, di tar vatoke ra minamar tana ma ra variru ure ra kinadik na minat, upi na kairane ra minat ure ra tarai par ta ra varmari kai God. ¹⁰ Tago i ga topa nina, ba ra lavur magit par i tur ure ma i vunapaina pa ta ra lavur magit par, nina ba i ga agur pa mangoro na natuna tadav ra minamar, ba na vako vakakit ra raprap ure kadia varvalaun ma ra kinadik. ¹¹ Ma nina i varvagomgom, ma diat bula di vagomgom diat, dia vuna tai tikai ka; kari pa i vavirvir upi na vatang diat ba ra umana turana, ¹² i biti ke dari: “Ina vatang ra iangim pire ra umana turagu,

Ma ina kakailai ma ra pite varpa tadav iu livuan ta ra tarai na ekelesia.”

¹³ Ma go bula: “Ina nurnur tana.” Ma go bula: “Gire, iau go ma ra umana natugu God i ga tul tar diat tagu.” ¹⁴ Ma tago ra umana natuna dia vung ra paka i diat ma ra gap, Kristo bula i ga vung dir damana; upi na vuna vue ma kana minat nina i ga tar vatur ra dekdek i ra minat, nam Satan; ¹⁵ ma upi na pala vue diat ba ra bunurut ure ra minat i ga vi diat ta kadia nilaun par. ¹⁶ Ma a dovotina pa i vatur maravut ra lavur angelo, i vatur maravut ra lavur bul mur tai Abaraam. ¹⁷ Kari go i ga topa ia upi diat a varogop ma ra tara na turana ta ra lavur magit par, upi na varmari ma upi ia ra dovot na tena tinabar

ngalangala ure ra lavur magit kai God, ma upi na pait ra varporong ure ra varpam kai ra tarai. ¹⁸ Ma tago i ga tar kairane ra varilam, na valaun valar pa diat ba ra varilam i tadav diat.

3

Iesu i lia ta dir ma Moses

¹ Io, avat a umana gomgom na turagu, avat ava tur maravut ta go ra varting marama ra bala na bakut, avat a nuk ot pa Iesu ra Apostolo ma ra Tena Tinabar Lualua ure kada papalum; ² nam i ga dovot tadav nina i ga tibe, varogop Moses i ga dovot ta ra kubana. ³ Tago di ga biti ure go, ba i ko upi na manga ngala kana minamar ta dir ma nam kai Moses, tago nam i pait ra pal, i ruru muka, ma ra pal iat pa i manga ruru. ⁴ Tago ra tarai dia pait ra umana pal tikatikai; ma God i pait vapar ra lavur magit. ⁵ Ma a dovotina Moses i ga dovot ta ra papalum na tultul ta ra kubana parika, upi a vakilang ure ra lavur magit da varvai boko tana namur, ⁶ ma Kristo, da natuna, i lua dovot ta ra kubana; ma dat a kubana, ba tumu da vatur vadekdek vake ra nurnur ma ra langlang ta kada kini nunur tuk ta ra mutuaina.

A ningo kai ra tarai kal God

⁷ Io, da ra Takodo na Tulungen i biti: “Go ba ava valongore ra nilaina,

⁸ Koko avat a valeo ra bala i vavat, da ta ra varvakankan,

Varogop ta ra bung na varilam ta ra bil,

⁹ Ba ra umana tama i vavat di ga valamlam iau ma dia ga valar ot pa iau,

Ma dia ga gire kaugu papalum a ivat na vinvinun na kilakilala.

¹⁰ Io, iau ga kankanuane go ra taun tarai,

Ma iau ga biti: dia rara vatikai ta ra bala i diat;

Ma pa dia matoto pa ta kaugu mangamangana;

¹¹ Ma iau ga vavalima ta kaugu kankan dari:

‘Koko diat a olo ta kaugu ningo.’ ”

12 Avat a varbalaurai, a tara na turagu, kan ra kaina ninunuk na varpam na ki ta ra bala i tikai ta vavat, tago i vana kan ra launa God; 13 ma avat a vargat vargiliane avat ra bungbung par tago di vatang ia boko ba a Bung Gori; kan ra varvarara na varpam na valeo ra bala i tikai ta vavat; 14 tago da kakalai maravut Kristo, ona da vatur vapidikat vake ra turpa i kada nurnur tuk ta ra mutuaina; 15 ma ba dia bitbiti: “Gori ba ava valongore ra nilaina, Koko avat a valeo ra bala i vavat, varogop di ga pait ia ta ra varvakankan.”

16 Tago to ia diat nina dia ga valavalongor, dia ga ngangal ma ra kankan? Vakir diat par laka ba Moses i ga agure vairop diat kan ra gunan Aigipto? 17 Ma to ia diat i ga kankanuane diat ra ivat na vinvinun na kilakilala? Vakir vang nam diat, dia ga varpam, ma dia ga mat ta ra bil? 18 Ma i ga vavalima ure to ia diat dari, ba pa diat a olo ta kana ningo? Vakir vang ure diat nam, ba pa dia nurnur? 19 Ma da nunure, dia ga mama olo, tago pa dia nurnur.

4

1 Io, tago a varvatading ure ra niolo ta kana ningo i tur boko, boina ba dat a burut kan ta tikai ta vavat na da i ki pit ika. 2 Tago a dovotina di ga ve ra bo na varvai tadav dat, varogop di ga pait ia ta diat; ia kaka ra tinata, dia ga valongore, pa i ga mal pa diat, tago pa i ga varpopoto ma ra nurnur ta diat dia ga valongore. 3 Tago dat, da nurnur, da olo ta nam ra ningo; varogop i ga biti dari:

“Da iau ga vavalima ta kaugu kankan,
Pa diat a olo ta kaugu ningo. Ma a dovotina i tar par ra umana papalum papa ra vunapai na rakarakan a gunaganan.

4 Tago i ga biti ta tika na pakana ure ra valavuruana bung dari: “Ma God i ga ngo kan kana lavur papalum ta ra valavuruana bung.” 5 Ma ati bula: “Koko diat a olo ta kaugu ningo.”

6 Ma tago i tur dari upi ta umana diat a olo, ma tago diat, di ga valongore value ra bo na varvai pa dia olo ta kadia varpam, 7 i ga vatang mule tika na bung, ma i ga tatike ta ra buk kai David, vailik boko namur, dari: “Gori,” varogop di ga tar biti lua:

“Gori, ba ava valongore ra nilaina, Koko avat a valeo ra bala i vavat.” 8 Gala Iosua i ga vango diat, gala pa na vatang ta enana bung mulai. 9 Kari i tur valili boko ra ningo ure ra tarai kai God. 10 Nam i ga tar olo ta kana ningo, i tar ngo ta kana papalum, da God bula i ga ngo kan kana iat. 11 Io, i boina, ba dat a ongor upi dat a olo ta nam ra ningo, kan ta tikai na bura da ra valavalalar i nam ra varpam. 12 Tago ra tinata kai God i laun, ma i dekdek, ma i manga ngangar, ma i lia ta ra pakat na vinarubu i ngiene vartalai, ma i poko kutu ra tulungea i dat ma ra bala i dat, i gobol ra varvarpakan ma i ruk ta ra bala na ur ma i kure valar pa ra lavur ninunuk ma ra lavur mamainga ta ra bala i dat. 13 Ma pa ta magit di ga vaki ia ba pa i tur kapa ta ra mata i God; a lavur magit par i tapala ma i tur langalanga bula ta ra ura kiau na mata i nina i kure dat.

Iesu a lia na tena tinabar ngalan-gala

14 Ma tago kadat a ngala na tena tinabar lualua, nina i tar olo urama ra bala na bakut, Iesu, Natu i God, i boina ba dat a vatur vapatuan vake ra lavur magit da nurnur tana. 15 Tago vakir kadat a tena tinabar lualua ba pa i mari dat ure kada binilua; a lavur varilam par i ga tadav ia, da i tadav dat, ma pa kana ta varpam. 16 Kari i boina ba dat a vana tadav ra kiki na varmari ma ra ngala na nurnur, upi dat a alube pa ra bala marmari, ma upi dat a gire tadap ra varmari ba na maravut dat ona da ki na niiba.

5

1 Tago diat par a lavur tena tinabar lualua, ba di pilak pa diat ta ra tarai, di tibe diat ure ra tarai ma ure ra

lavur magit kai God, upi diat a tul tar ta umana tinabar ma ra varporong ure ra varpiam; ² diat, ba diat a mari valar pa diat dia tabobo ma diat dia rara, tago ra binilua i tur kikil bula diat; ³ ma tago i damana di kure tar diat, ba diat a varporong ure ra varpiam, ure ra tarai ma ure diat mulai. ⁴ Ma pa ta tikai i tak vakuku pa go ra variru; ia kaka God i tibe tar ia, varogop tai Aron. ⁵ Ma damana bula Kristo, pa i ga tibuna vangala pa mule upi na tena tinabar lualua, ia kaka nina i tar biti tana dari:

“U Natugu, iau tar vangala pa u gori;” ⁶ da kana tinata tai ta ra pakana:

“U a tena tinabar tukum, Varogop Melkisedek.”

⁷ Nina ba ta ra lavur bungbung i ga ki ma ra palapakana i ga tar tul tar kana niaring ma kana nilul vovo ma ra dekdek na tinangi ma ra lur na matana pire nina ba na ga valaun valar pa ia kan ra minat, ma di ga torom tana, tago i pait ia ma ra variru tadav God; ⁸ ma i ga vartovo ta ra tinorom ta ra lavur magit i ga kairane; ma a dovotina ia Natuna. ⁹ Ma tago i ga tadav ra tukuna, i vuna pa ta ra varvalaun tukum pire diat parika dia toratorom tana; ¹⁰ ma God i vatang pa ia ba a tena tinabar lualua varogop Melkisedek.

A tinata na varvalai ure ra vina-vana irai

¹¹ A do na magit boko ure upi avet a varvai tana, ma i dekdek upi avet a pala mal ra kukuraina, tago ra talinga i vavat pa i kapa. ¹² Tago i peal kavava umana bung na vartovo ma gala na topa ia upi avat a umana tena vartovo, ma go, ava kaina upi ta tikai na tovo mule avat ra vunapai ra tinata kai God; ma ava kaina boko upi ra polo na u, ma pa i tale avat ra dekdek na nian. ¹³ Tago nina i mome ke ra polo na u, a kuramana boko, ma pa i kabatau ta ra vartovo na mangamangana takodo. ¹⁴ Ma ra dekdek na nian i topa diat dia tar patuan, nina diat ba i tale diat, upi

diat a nailam ra magit i boina ma ra magit i kaina, tago dia tar vala vartovo.

6

¹ Io, dat a vana boko kan ra vunapai ra vartovo kai Kristo, upi dat a tadap ra kini i ko vurakit; ma koko dat a vungvung mule ra vunapai ra nukpuku ure ra lavur papalum dia mat ika, ma ra nurnur tai God, ² ma ra vartovo ure ra baptaiso, ma ra papalagur na lima, ma ra tinut mulai kan ra minat, ma ra varkurai namur. ³ Ma go ra magit da pait ia boko, ona God i tul tar ia. ⁴ Ma ona diat ba di tar vakapa diat, ma dia tar valar kilang ra vartabar marama ra bala na bakut, ma dia tar vatur vake ra Takodo na Tulungen, ⁵ ma dia tar valar kilang ra bo na tinata kai God, ma ra dekdek i ra nilaun namur, ⁶ ona dia bura mulai kan ia, i dekdek kakit upi da pait vakalamane mule diat ta ra nukpuku; tago diat iat dia vakaina mule diat dari, dia ot vakalamane ra Natu i God ta ra bolo, ma dia vuna ba ia ra magit na varkulumai ta ra mata i ra tarai. ⁷ Tago God i vadoane nam ra pia i mome pa ra bata nina i bura milat i tar tana, ma i vakubur ra davai ba i topa diat dia ipuk ia; ⁸ ma nam ra pia ra kait i tavua tana ma ra lavur kaina davai, da vue vakakit ia, ma i maravai da bor vakakaina; ma a mutuaina, ba da tun vue.

⁹ Ma avat, ra umana vakak, a dovotina ave nunure ta umana bo na magit pire vavat, a umana magit dia varagur ma ra varvalaun. ¹⁰ Tago God a tena takodo, ma pa na valubane kavava papalum ma ra varmari ava ga ve tar ia tadav ra iangina, tago ava ga balaure diat ra umana tena gomgom, ma i tuk tar gori. ¹¹ Ma ave mainge tuna ba avat par, tikitikai, avat a vaarike ra nirut damana upi na ot i tuna ra kini nunur tuk ta ra mutuaina; ¹² upi koko avat a talanguan, ma avat a kap lap nam diat, dia tar kale ra umana varvatading ure ra nurnur ma ra kini vovovon.

A dovot na vatading kai God

¹³ Tago ba God i tar vatading Abaraam, pa i vatang valar pa ta tikai i ngala, ma i ga vatang mule ke iat ta kana vavalima, ¹⁴ ma i biti: “A dovotina ina manga vadoane u, ma ina vapeal vakakit u.” ¹⁵ Ma ba i ga ki vovovon pa ia, i ga alube pa ra magit di ga vatading tar ia tana. ¹⁶ Tago ona ra tarai dia vavalima dia vatang ra magit i ngala; ma dia vapar vue kadia lavur vartolo ma ra vavalima upi na patuan. ¹⁷ Io, damana God, ba i ga mainge upi na manga ve tar ia ra varkurai ba pa di pukue mule ta diat dia kale ra varvatading, i ga vot pa ia ma ra vavalima; ¹⁸ ma ure ra ura magit, nina pa di pukue valar pa ia, ma i dekdek kakit upi God na vaongo ure dir, dat a alube pa ra ngala na varvargat; dat, da tar takap bakit, upi dat a vatur vake ra kini nunur nina di tar vung ia ta ra luaina mata i dat; ¹⁹ nam ra kini nunur da vatur vake da ra vakai ure ra tulungea i dat, i dovot ma i dekdek, ma i ruk vurakit ta nam ra pakana ba ra mal na rurua kutu i ive boko kan dat; ²⁰ nam ra pakana kada lualua Iesu i ga ruk tana ure dat, tago i tar tena tinabar lualua tukum varogop Melkisedek.

7

Melkisedek, ra tena tinabar

¹ Ma go ra Melkisedek, a king Salem, a tena tinabar kai God Liu Muka, nina i ga totongo upi Abaraam ba i talil mulai ta nam ra bung i ga ubu diat ra umana king tana, ma i tata vadoane pa ia, ² ma Abaraam i ga tibe tar ia tana tikatikai ta ra vinvinun ta ra lavur magit parika (tago a luaina kukurai ra iangina, A king ure ra mangamangana takodo, ma namur, A king Salem, a kukuraina, A king na malmal; ³ pa di nunure tamana, ba nana, ba kana vuna tarai, pa ta turpai kana kilala ma pa i mutu kana nilaun, di tar varogopane upi na da ra Natu i God), ia nam i tur upi na tena tinabar tukum.

⁴ Avat a nuk pa go ra ngala na tutana, tago Abaraam, ra patuana, i ga tul tar ia tana tikatikai ta ra vinvinun ta ra lavur tabarikik i ga rara pa ia. ⁵ Ma a dovotina di ga vartuluai pire diat ra umana natu i Levi, dia pait ra papalum na tena tinabar upi diat a kale pa ra tiniba tai ra tarai da ra varkurai tana, ma ta diat muka ra umana tura i diat, dia ga arikai ta ra livua i Abaraam; ⁶ ma nina ba di biti ba a enana kana vuna tarai i tar vatur vake ra tiniba na tabarikik tai Abaraam, ma i tar tata vadoane nam di ga tul tar ra varvatading tana. ⁷ Ma pa da pue vue go, ba nina i ngala i tata vadoane ra ikilik. ⁸ Ma ati, diat dia matmat dia vatur vake ra tiniba; ma ta nam, tikai ba di varvai dovot tana, ba i lalaun. ⁹ Ma da biti ke dari: Levi bula, nina i vatur vake ra tiniba, dir ma Abaraam, dir ga tul tar ra tiniba; ¹⁰ tago i ga ki ta ra livua i tamana, ba dir varkuvo ma Melkisedek.

¹¹ Ma ona i ga ot kakit ra kini ure ra papalum na vartabar kai ra tarai Levi (ta go ra vuna di tul tar ra tiniba na varkurai ta ra tarai), upi ra ava ta ra tika na tena tinabar varogop Melkisedek na vana rikai bula, ma pa da vatang ia ba na varogop Aron? ¹² Tago ona di kia vue ra papalum na vartabar, da kia vue bula ra tinata na varkurai. ¹³ Ma nina, di tatike go ra lavur magit ure, i enana kana vuna tarai, nam ba pa ta ta diat i ga kudakudar ta ra uguugu na vartabar. ¹⁴ Tago i tar pada muka ba kada Luluai i ga tavua rikai ta diat ra tarai Iuda; nam ra vuna tarai Moses pa i ga tatike ta magit tana ure ra kini na tena tinabar.

Tika na enana tena tinabar da Melkisedek

¹⁵ Ma i manga kapa vurakit, ona tika na enana tena tinabar i tar arikai varogop Melkisedek, ¹⁶ nina di ga vaki ia, vakir da ra varkurai ra pia, dir vardada ka ma ra dekdek i ra nilaun tukum; ¹⁷ tago di tar varvai tana dari:
“U a tena tinabar tukum

Varogop Melkisedek.”

¹⁸ Ma di tar vambut vue ra vartuluai i ga lua, tago i bilua ma pa i ga topa ta magit; ¹⁹ (tago pa ta magit i ga ot kakit ure ra tinata na varkurai), ma di ga vaarike ra nurnur, i lia ta dir, ia nam da kakari maravai tadav God tana. ²⁰ Ma tago vakir di ga vaki vakuku ia ba pa ta vavalima, ²¹ (a dovotina, diat ra lavur tena tinabar di ga vaki diat ma pa ta vavalima tana; ma go di tibe ma ra vavalima iat kai nina i tar biti tana dari:

“A Luluai i tar vavalima ma pa na nukpuku:

U a tena tinabar tukum”);

²² i dovot muka ba Iesu a vuvung varirap ure ra kunubu i manga boina iat. ²³ Ma a dovotina di tar vaki mangoro na tena tinabar, tago a minat i tur bat diat upi koko diat a ki tukum; ²⁴ ma go nina, tago i tur tukum, pa dir varvarkia ma ta tikai ta kana papalum na tena tinabar. ²⁵ Kari go na pait valar pa ia upi na valaun vakakit diat, dia tadav God tana, tago i laun vatikai upi na araring tadav God ure diat.

²⁶ Ma i tar topa ia muka upi kada ta tika na tena tinabar dari, ta tikai ba i gomgom, a tena varmari, ta tikai ba pa i dur, diat a enana varbaiai ma ra umana tena varpiam, ta tikai ba di tar vaki ia upi na lia vurakit ta ra lavur magit ra bala na bakut; ²⁷ ma pa na tul tar ra varporong ra bungbung, lua ure kana varpiam iat, ma namur ure nam kai ra tarai, varogop nam ra lavur tena tinabar lualua; tago i tar vakopono pait ia, ba i ga tul tar ia iat mulai. ²⁸ Tago ra tinata na varkurai i vaki ra tarai dia bilua upi diat a tena tinabar lualua; ma nam ra tinata na vavalima, nina i ga arikai namur ta ra tinata na varkurai, i ga vaki Natuna, nina i ko vurakit ma pa na mutu.

8

Iesu kada tena tinabar

¹ Ma ta nam ra lavur magit da tatike, go ia ra ngala: Kada ta tika na tena tinabar lualua damana, ma

i tar ki ta ra lime tuna ra kiki na king kai ra ngala na Luluai arama ra bala na bakut, ² a tultul ta ra pal i gomgom, ma ta ra pal tabu tuna, nina ba ra Luluai iat i ga vatur ia, ma vakir ra tarai. ³ Tago diat par a lavur tena tinabar, tikatikai, di vaki diat upi diat a tul tar ra vartabar ma ra varporong; kari i topa ia ure go ra tena tinabar lualua ba kana ta magit bula upi na tul tar ia. ⁴ Ma gala i ki ati ra pia, gala pa na tena tinabar muka, tago ta ra umana tena tinabar dia tar ki upi diat a tul tar ra vartabar da ra tinata na varkurai; ⁵ go diat, dia torom ta nam ba i da ra malalar i ra lavur magit arama ra bala na bakut, vada God i ga vateten Moses ba i ga vaninara upi na pait ra pal tabu; tago i biti dari: “Una gire, pi una pait ra magit parika, varogop ma ra malalar di ga ve tar ia tam ta ra ul a luana.” ⁶ Ma go i tar alube pa ra papalum i lia, tago i tar mal tar ra kunubu i lia, nina di tar vatur ia ma ra tinata na varvatading i lia vurakit. ⁷ Tago gala ra luaina kunubu i ga tar ko vurakit, gala pa da tikan mulai upi ta vauruana. ⁸ Tago i ga pit diat ma i ga biti dari:

“Gire, ra Luluai i tar biti, ba a umana bungbung diat a pot,

Ba avet a pait ta kalamana kunubu tana ma diat ta ra kuba i Israel ma ra kuba i Iuda;

⁹ Ma pa na da nam ra kunubu ave tar pait ia ma ra umana tama i diat ta nam ra bung iau ga ben vairop diat ta ra gunan Aigipto;

Tago pa dia ga tur padikat ta kaugu kunubu,

Ma iau ga lingan kan diat, ra Luluai i biti.

¹⁰ Ma i dari ra kunubu ba avet a pait ia ma diat ta ra kuba i Israel Ba i tar par nam ra e, ra Luluai i biti: Ina poe kaugu lavur vartuluai ta ra nuknuk i diat,

Ma ina tumu diat ta ra bala i diat;

Ma iau kaka kadia God,

Ma diat kaugu tarai;

11 Ma diat dia bartalaina ma diat dia barturana pa dia tovo vargilliane mule diat dari: Una nunure ra Luluai;
Tago diat par diat a nunure iau, diat dia ikilik ma diat dia ngala.
12 Tago ina mari diat ta kadia nirara, ma kadia lavur varpian ina nuk vue muka.”
13 Ma tago i biti dari: “A kalamana kunubu,” i tar vamaulana ra luaina. Ma ra magit i papait na maulana ma i vailik tana, i maravai ba na panie kakit.

9

A nilotu ati ra pia ma arama ra bala na bakut

¹A dovotina ta umana mangamangana ai ra lotu, ma a pal tabu da ra mangamangana ra pia, dia ga tur bula ta ra kunubu lua. ²Tago di tar pait ra pal tabu, ra luaina, a turtur na birao i ga tur tana, ma ra vuvuvung na nian, ma ra gem na ginigira nina di vatang ia ba a pakana tabu. ³Ma maro iat ta ra vauruana mal na ruru kutu, a pal tabu nina di vatang ia ba, a Pakana i Tabu Kakit; ⁴a la na goled ure ra mi i tur tana, ma ra bok na kunubu di vung vapetep tar ra goled ta ra lavur papar parika tana, ma ra la na goled, nina di vung ra mana tana, i va ta ra balana, ma ra buka kai Aron, nina i ga ibul, ma ra pal a vat ai ra kunubu; ⁵a ura angelo na minamar dir tur marama liu tana, dir vamaulur taun ra uguugu na varporong; ma gori i dekdek upi da varvai tikitikai ta go ra lavur magit. ⁶Ma tago di tar vaninare vapar go ra lavur magit a umana tena tinabar dia rukruk vatikai ta ra luaina pal tabu, upi diat a papait ra lotu; ⁷ma ta ra vauruana ra tena tinabar lualua i ga ruk varkolono, tikitika na bung ta ra kilakilala, ma i kap ra gap, ma i tul tar ia ure ia iat mulai, ma ure ra umana nirara kai ra tarai; ⁸damana ra Takodo na Tulungen i ve tar go ra magit, ba pa di vaarike bulu boko ra nga ta ra pakana pal i tabu kakit, tago i tur boko ra luaina pal tabu;

⁹nina ba a malalar ika ure ra e go gori; a e ba di tul tar ra vartabar ma ra varporong tana, nina ba pa i vagongom valar pa ra tena lotu, da i topa ra varkurai na bala, ¹⁰tago i kure tar diat (varurung ma ra nian ma ra nimomo ma ra lavur vargi) da ra lavur mangamangana ra pia, tuk ta nam ra bung ba na vut boko ra kilala na minamal.

¹¹Ma ba Kristo i tar pot, a ngala na tena tinabar lualua kai ra lavur bo na magit nina di tar vaarike, ta ra pal tabu i ngala ma i lia vurakit, nina ba pa di pait ia ma ra lima, a kukuraina dari, ba vakir kai go ra vavaki, ¹²i tar vakopono ruk ta ra pakana i tabu kakit, ma vakir bula ma ra gapu i ra me ma ra nat na bulumaku, ma ra gapuna iat, ma i tar pait valar pa ra varkul tukum. ¹³Ma ona i topa ra gapu i ra me ma ra bulumakau, ma ra kabu i ra nat na bulumakau a tana, nina di pikire tar ia ta diat dia dur, upi na gomgom ra paka i diat, ¹⁴a gapu i Kristo, nina i ga tul tar mule tai God ure ra Tulungen ba pa na mutu, ma pa ta pakana dur tana, na dur valar vue ra lavur papalum vakuku ta ra bala i dat, upi dat a torom ta ra launa God. ¹⁵Kari go i tar tena varvamalmal ta ra kalamana kunubu, upi diat di ga oro pa diat, diat a vatur vake ra varvatading ta ra tiniba ba pa na mutu, ure ra vinirua na varporong ure ra mangamangana nirara di ga pait ia ta ra kunubu lua. ¹⁶Ma ba ta kunubu go kari, i topa ia ba na mat lua nina i ga pait ra kunubu. ¹⁷I tur dekdek ra kunubu, ona nina i pait ia i ga tar mat; ba i laun boko, pa i tur dekdek. ¹⁸Kari pa di vadoane vakuku ra luaina kunubu, ure ke ra gap iat. ¹⁹Tago ba Moses i tar vatang vapar ra lavur vartuluai tadav diat a tarai par da ra varkurai i ga tak pa ra gapu i ra nat na bulumakau ma ra me, ma ra tava, ma ra ivuna sip i meme, ma ra isop, ma i ga pikire tar ia ta ra buk, ma ta ra tarai par; ²⁰ma i biti dari: “Go a gap ure ra

kunubu nina God i ga kure tar ia ta vavat.”²¹ Ma i ga pikire bula ra gap ta ra pal tabu ma ta ra lavur la na lotu par bula.²² Ma i maravai ba di vagomgom ra lavur magit ma ra gap, upi na da ra tinata na varkurai; ma gala pa i talingir ra gap, gala pa ta punpun vue ai ra varpam.

A tinabar i Iesu i pun vue kada kaina mangamangana

²³ Kari di ga kure tar ia, upi da vagomgom ia damana ra malalar i ra lavur magit arama ra bala na bakut; ma ra lavur magit i tuna arama ra bala na bakut da vagomgom diat ma ra umana varporong dia boina kakit ta nam diat.²⁴ Tago Kristo pa i ga ruk ta ra pakana i tabu, di pait ia ma ra lima, ma ra malalar i ka ra dovotina, i ga ruk ta ra bala na bakut iat, upi na tur rikai gori, ta ra luaina mata i God ure dat;²⁵ ma vakir i ruk bula upi na tul tar milate mule, da ra tena tinabar lualua i ruk ta ra pakana i tabu ta ra kilakilala ma ra gapu i ra enana mangana;²⁶ gala damana, gala na tar peal kana vinirua papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan; ma go i ga vakopono vana rikai ta ra mutuai ra umana tataun upi na kap vaire vue ra varpam ma ra varporong, nina ba ia iat.²⁷ Ma da di tar kure ba ra tarai diat a vakopono mat, ma namur a varkurai;²⁸ damana bula ra Kristo, di tar vakopono tul tar ia upi na puak pa ra varpam kai ra mangoro; ma a vauruana pakana na vana rikai pire diat dia ki ung pa ia upi ra varvalaun; ma pata ure ra varpam.

10

¹ Tago ra tinata na varkurai i kap ika ra malur i ra lavur bo na magit ba na ga vana rikai, ma vakir a dovot na malalar i ra lavur magit, ma pa na vatakodo vakakit diat dia tadav ia ma nam ra lavur varporong dia ga tul tar diat vatikai ta ra kilakilala.² Gala dia ga pait valar pa ia, gala pa da tul tar mule diat, tago ra umana

tena lotu, ba di tar vakopono vagomgom diat, a nuknuk i diat pa na takun mule diat ma ra varpam.³ Ta nam ra lavur varporong di nuk pa mule ra varpam ta ra kilakilala.⁴ Tago pa i topa ra gapu i ra bulumakau ma ra me upi na tak vue ra varpam.⁵ Kari ba i vana uti ta go ra rakarakan a gunagunan, i biti dari:

“A varporong ma ra vartabar pa u ga mainge,

Ma u tar vaninare ta pakagu;

⁶ A vartabar di tun ia ma ra varporong ure ra varpam, u, pa u ga gugu tana;

⁷ Ma iau ga biti: Gire, iau tar pot (di tar tutumu ure iau ta ra pinipin na buk)

Upi ina pait ot pa kaum mamainga, God.”

⁸ Da i ga tatike lua: A varporong ma ra vartabar, ma ra vartabar di tun tar ia ma ra varporong ure ra varpam pa u ga mainge, ma pa u gugu tana (nina di tul tar diat upi na da ra tinata na varkurai),⁹ ma i ga biti: Gire, iau tar pot upi ina pait ot pa kaum mamainga. I tak vue ra luaina, upi na vatur vadekdek ra vauruana.¹⁰ Ma di tar vagomgom dat ta go ra mamainga, ure ra paka i Iesu Kristo nina di ga vakopono tul tar ia.¹¹ Ma diat par ra umana tena tinabar dia tur ma dia papalum ra bungbung, ma dia tultul tar milate ra kopono varporong, nam i mama pun vue ra varpam.¹² Ma nina, ba i tar tul tar ra kopono varporong upi na tur tukum ure ra varpam, i ga ki ta ra lime tuna God;¹³ ma papa ta nam ra bung i ungunung pa ia ba da vung kana lavur ebar upi a ruarua na kauna.¹⁴ Tago ta ra kopono vartabar i tar mal ot vatukum pa diat, dia tar vagomgom vakakit diat.¹⁵ Ma ra Takodo na Tulungen bula i ve vadovot dat, tago i tar biti lua:
¹⁶ “Go ra kunubu iau ma diat, avet a pait ia,

Ba i tar par nam ra lavur bung, ra Luluai i biti:

Ina poe kaugu vartuluai ta ra bala i diat,

Ma ina tumu tar diat ta ra nuknuk i diat"; ma go bula namur:

17 "Ma kadia varpam ma kadia mangamangana milmilikan ina nuk vue muka."

18 Ma ona di tar pun vue nam ra lavur magit, pa ta varporong mulai ure ra varpam.

Dat a kakari maravai pire God

19 Kari a tara na turagu, tago da rurung upi ra niruk ta ra pakana pal i tabu vurakit ure ra gapu i Iesu, 20 ta ra nga, a kalamana ma a launa, nina i tar mal ot pa ia ure dat, ta ra mal na rurua kutu, ia nam ra palapakana iat; 21 ma tago kadat a tena tinabar ngala ure ra kuba i God; 22 dat a kakari maravai ma ra dovot na bala i dat ma ra ngala na nurnur, ba di tar pipikirai tar ta ra bala i dat ma i langalanga ta ra kaina varkurai na bala, ma ba di tar puk ra paka i dat ma ra barabara na tava; 23 ma dat a vatur vadekdek vake ra tinata na kini nurnur ma koko ra nidadadar; tago nina i vatading tar ia i tar dovot; 24 upi dat a nuknuk vargiliane pa dat, upi dat a vangangap dat ta ra varmari ma ra bo na papalum; 25 ma koko dat a vung vue kada kivung da ra mangamangana kai ta umana, upi dat a varvargat vargil muka; ma dat a ongor tana, tago da gire i tia maravai ra bung.

26 Ma ona da ga tar vatur vake ra minatoto ta ra dovotina, ma dat a gugu upi ra varpam, pa ta mulai ra varporong ure ra varpam, 27 ia kaka ra kini na bunurut upi ra varkurai, ma ra karangap na iap, nina ba na vaimur vue ra umana ebar. 28 Nina i ga piam ra vartuluai kai Moses, i virua ta ra tinata kai ra urua ba a utul a tena vartakun, ma pa da mari ia. 29 Ava ra nuknuk i vavat? Pa na manga ngala vang ra balbali tadav nina i ruarua taun ra Natu i God ma ra kauna, ma i nuk ia ba ra gap ure ra vamading a magit vakuku, nina di ga tar vagomgom ia me, ma i vul vatagiliman ra Tulungea i ra

varmari? 30 Tago da tar nunure nina i ga biti: "Kaugu ka ra varobo, iau kaka ina babali." Ma dari bula: "Ra Luluai na kure ra taraina." 31 Ia ra magit na bunurut tuna ba da tul tar dat ta ra lima i ra launa God.

32 Ma avat a nuknuk pa ra umana bung lua, nina di ga tar vakapa avat i tana, ma i tup avat i tana ra ngala na vinarubu ma ra lavur kinadik; 33 tikai, tago di ga vaki tar avat upi a magit na ginigira ure ra lavur varvul ma ra varvakadik; ma ta ra tikai, tago ava ga bartalaina ma diat dia ga damana. 34 Ma ava ga mari diat, di ga vi diat, ma ava ga gugu ba di ga ra vue kavava tabarikik, tago ava ga nunure ba kavava ta enana tabarikik i manga boina ma na tur tukum. 35 Koko avat a vue kavava nurnur, tago na ngala tana ra vapuak. 36 I topa avat ra kini vovovon, upi, ba ona ava tar pait ra mamainga kai God, avat a vatur vake ra vamading.

37 "Tago a ik ika boko, Ma nina ba na vana rikai na pot muka, ma pa na vavuan.

38 Ma ra tena takodo na laun ta ra nurnur;

Ma ona na talil mulai, a tulungeagu pa na mainge."

39 Ma dat, pa da vardada ma diat, dia talil mulai ma di virua; da vardada ka ma diat, dia nurnur upi ra varvalaun ure ra tulungea i diat.

11

A nurnur

1 A nurnur ia ra patuan na nuknuk ure ra magit da ki ungunng pa ia ma ra kini nurnur, ra ninunuk ot ure ra lavur magit pa da gire. 2 Tago ta go ra magit ra umana patuana lua dia ga rararang tana. 3 Ta ra nurnur da nunure ilam ba ra tinata kai God i ga pait ra lavur tataun, ma damana ra lavur magit da gire pa di ga pait diat ma ra lavur magit da gire. 4 Ta ra nurnur Abel i ga tul tar tai God ra varporong i manga boina ta nam kai Kain, ma i ga vatur vake ra varveai tana ba ia ra tena takodo, tago God i ga varvarvai ure

kana vartabar; a dovotina i tar mat, ma i tatata boko tana. ⁵ Ta ra nurnur di ga tak vakari pa Enok upi koko na gire ra minat; ma pa di na mule, tago God i ga tak vakari pa ia; ma tago ba pa di ga tak vakari pa ia boko i ga vatur vake ra varvai ba God i ga manane; ⁶ ma ona pata nurnur i dekdek tuna upi na manane dat; tago i topa nina i vana tadav God ba na kapupi ia, ba i laun, ma ba na vapuak diat, dia ongor ma ra tinikan upi ia. ⁷ Ta ra nurnur Noa, ba God i ga vaale ure ra lavur magit ba na arikai boko, i ga vaninare ra parau ta ra variru tadav God upi na valaun ra taraina; ure ra dari i ga kure vakaina ra rakarakan a gunagunan, ma i ga kale tana ra varvatakodo i vuna ta ra nurnur. ⁸ Ta ra nurnur Abaraam, i ga torom ba di ga oro pa ia upi na vana ta ra gunan nina ba na kale boko; ma i vana pa, ma pa i nunure ra gunan ba na vana tana. ⁹ Ta ra nurnur i ga ki da ra vaira ta ra gunan di ga vatading tar ia, i ga ki ta ra pal na mal, Isak bula ma Iakob dital, nina dital kakalai ta ra kopono vamading; ¹⁰ tago i ga kiki pa ra pia na pal, nina ba ra vunapaina tana, God iat i ga vatur ia ma i ga pait ia. ¹¹ Damana Sara i ga vatur ra niongor ta ra nurnur upi na lalau pa ra bul, ma a dovotina i ga tubuan, tago i ga nuk pa ia, ba nina i ga vatading ia, i dovot; ¹² kari a do muka da ra lavur tagul arama liu, ma da bula ra veo ra valvalian, ba pa di luk valar pa ia, dia ga tavua rikai tai tikai, ma nina i da ra minat.

¹³ Diat par go dia ga mat ta ra nurnur, ma vakir di ga vatur vake ra lavur magit di vamading me, dia ga gire ke diat maro vailik ma dia ga oro vatatabai diat, ma dia varvai ure diat iat,, ba dia ki na vaira ka ma dia vanavana ka ati ra pia. ¹⁴ Ma diat, dia tatata dari dia vaarike tana ba dia tikan upi kadia ta gunan. ¹⁵ Ma gala di ga nuknuk pa nam dia ga vana kan ia gala pa na dekdek upi diat a talil mulai upi ia. ¹⁶ Ma go dia mainge tikai i ko vurakit, nam

marama ra bala na bakut; ma God pa i vavirvir upi da vatang ia ba kadia God; tago i tar vaninare tika na pia na pal ba kadiat.

¹⁷ Ta ra nurnur Abaraam, ba di ga valar ia, i ga tul tar Isak; maia, ma nina i ga vatur vake ra vamading ma ra gugu, i ga tul tar natuna, a kavakake. ke; ¹⁸ nina iat di ga biti ure: A vuna tarai Isak iat da vatang ia ba kaum vuna tarai; ¹⁹ ma i ga nuk ia, ba pa i dekdek tadav God upi na vatut pa ia, maia, ma kan bula ra minat; ma i varogop ba i vatur vake mule damana. ²⁰ Ta ra nurnur Isak i ga tata vadoane Iakob ma Esau, ure ra lavur magit nina ba diat a arikai boko. ²¹ Ta ra nurnur Iakob, ba i to na mat, i ga tata vadoane ra ura natu i Iosep; i ga lotu, ma i ga ruru ura ma kana buka. ²² Ta ra nurnur Iosep, ba i to na mat, i ga varvai ure ra vinavana kai ra umana natu i Israel; ma i vartuluai ure ra uruna. ²³ Ta ra nurnur, ba di tar kava Moses, a ura tavuna dir ga ive a utul a gai, tago dir gire ba a bo na bul; ma pa dir burut ta ra vartuluai kai ra king. ²⁴ Ta ra nurnur Moses, ba i ga barmana boko, i ga ole upi da vatang ia ba dir nana ma natu i Parao; ²⁵ i ga pilak pa ra kinadik upi na kairane varurungane ma diat ra tarai kai God, ma koko na gugu vakuku ta ra varpam ure ta umana bung; ²⁶ i ga nuk ia ba ra milmilikan ure Kristo ia ra ngatngat na magit, ma ra lavur tabarikik kai Aigipto pata; tago i ga nuk pa ra vapuak tana. ²⁷ Ta ra nurnur i ga lop kan ra gunan Aigipto, ma pa i ga burut ta ra kankan kai ra king; tago i ga ongor da i tar gire nina ba pa di na ia. ²⁸ Ta ra nurnur i ga pait ra lukara na bolo lake, ma ra pikire gap, kan nina i ga doko diat ra umana luaina bul na bili vakaina diat. ²⁹ Ta ra nurnur dia ga bolo ta ra Ta Meme da ta ra pia tuna; ma ba ra umana te Aigipto dia valar ra vinavana damana dia kongo ko. ³⁰ Ta ra nurnur i ga tarip ra liplip Ieriko, ba di tar tur kikil ia

a lavurua na bung. ³¹ Ta ra nurnur ra igoro na vavina Raab pa i ga virua varurung ma diat dia ga varvarpam, tago i tar onge diat ra umana tena kilao ma i tar vango diat. ³² Ma ava mulai ina biti? Na vavuan vurakit ba ina varvai ure Gideon, ma Barak, ma Samson, ma Iepta; ma David bula ma Samuel, ma diat ra umana propet; ³³ nina diat dia vamolo ta umana vuna gunan ta ra nurnur, dia ga pait ra takodo na mangamangana, dia vatur vake ra umana vaming, dia paum bat ra ngie i ra umana leon, ³⁴ dia pun ra dekdek i ra iap, dia laun kan ra ngangar na pakat na vinarubu, dia vadekdek mule diat ba dia tar bilua, dia dekdek ta ra vinarubu, dia korot diat ra lavur loko na tarai na vinarubu kai ra umana enana. ³⁵ Ta umana vavina dia vatur vake kadia umana minat tai ta tinut mulai kan ra minat; ma ta umana dia manga vakadik diat, ma dia ole ke ra varvalaun; tago dia mainge ra tinut mulai nina i manga boina; ³⁶ ta ra umana i tup diat ra varkulumai ma ra varvirit, maia, ma ra vivi bula ma ra kini ta ra pal na banubat; ³⁷ di ga tupar diat ma ra vat, di ga poko kutu varbaiane diat, di ga valam diat, di ga ubu doko diat ma ra pakat na vinarubu; dia vanavana vurvurbit ma ra pal a sip, ma ra pal a me; dia ga luveana kakit, dia ga kadik, di ga vakaina diat; ³⁸ (ma ra rakarakan a gunagunan pa i ga ko upi diat), ma dia vanavana vurvurbit ta ra umana bil ma ta ra umana lualuana, ma ta ra umana babang, ma ta ra umana tung ra pia. ³⁹ Ma go diat parika, dia tar rararang ure ra nurnur, ma pa dia vatur vake ra vaming, ⁴⁰ tago God i tar vaninare ta magit i manga boina ure dat, upi da mal varurungane vakakit pa dat ma diat.

12

God, Tama i dat

¹ Tago da nunure ba ra ngala na kor na tena varveai dovot, dia tur vurkikilane dat, boina ba dat a vorodo vue ra lavur mamat na

magit, ma ra varpam i taun bat dat, upi dat a vutvut ma ra patuan na nuknuk i dat ta nam ra nivut na varkaul i tur ta ra luaina mata i dat, ² ma dat a giragire Iesu, nina i lualua ta ra nurnur ma i pait ot pa ia bula, nina, ba ure ra gugu i tar tur ta ra luaina matana, i ga kairane ra kinadik ta ra bolo, ma pa i ga nuk pa ra vavirvir tana, ma i tar ki ta ra lime tuna ra kiki kai God. ³ Avat a nuk pa nina i ga tar ki vamadudur ta ra varpuapuai kai ra umana tena varpam ure mule, kan na bilua ma na nguangua ra bala i vavat. ⁴ Pa ava tar onge bat ia boko upi ra gapu i vavat na talingir ta kavava vinarubu ma ra varpam; ⁵ ma ava tar nuk vue ra vargat, nina i vateten avat da ra umana bul dari:

“Natugu, koko una piam ra varva-pagumanene kai ra Luluai, Ma koko na talangan ra balam ona i pit iu;

⁶ Tago nina ra Luluai i mari ia, i vapagumanena,

Ma i kitakita diat ra umana natuna ba i onge diat.”

⁷ Ona ava ki vamadudur ta ra varva-pagumanene, God i malmal avat da avat ra umana natuna; tago to ia ra bul ba tamana pa i vapagumanena?

⁸ Ma gala pa di vapagumanene avat, varogop dia papait ia ta diat parika, gala avat a umana nat na kete, ma vakir a umana natuna tuna. ⁹ Ma go bula, a umana tama i dat ra pia dia ga kitakita dat, ma da tar ru diat tana; ma pa na ngala laka kada tinorom tadav ra Tama i ra tulungea i dat, upi dat a laun? ¹⁰ Tago a dovotina diat nam dia tar kita dat a paupau bung uka da kadia mamainga; ma nina upi dat a boina tana, upi dat bula dat a vatur vake kana mangamangana gomgom. ¹¹ Pa da nuk pa ra varvapagumanene ba a magit na gugu go gori, a magit na nitabun uka; ma namur boko i vue ra vuai ra varvatakodo ta ra malmal pire diat dia tar vartovo tana.

A tinata varvakapa ma ra varvalai

¹² Io, avat a kodo ra lima i bilua, ma ra malmalikun na keke i pagurgur; ¹³ ma avat a vatakodo ra nga ure ra kau i vavat, upi koko na takari nina i kekebau, upi da valaun ia ka.

¹⁴ Avat a ongor upi avat a ki na malmal ma ra tarai par, ma upi ra varvagomgom, tago pa ta na gire ra Luluai ba pa i tur pirana nam ra magit; ¹⁵ ma avat a balaure, kan ta tikai na bura pit kan ra varmari kai God; ma kan ta tika na mapak na okor na gol rikai ma na vapurpuruan avat; ma na vadur pa ta mangoro; ¹⁶ ma kan ta tikai akamana a tena ungaunga, ba ta tutana vakuku da Esau, nina i ga ivure kana kini na nilua ure ta kopono nian. ¹⁷ Ma avat tar nunure ba namur i ga mainge upi na kale ra nidoan ma di tar okole vue ke (ma pa i gire tadav ra kini na nukpuku), ma a dovotina i manga tikan upi ia ma ra lur na matana.

¹⁸ Tago pa ava ga vana tadav ra luana di bili valar pa ia, ma i birao ma ra iap, ma pa ta bula tadav ra korong na gavul, ma ra bobotoi, ma ra ngala na vuvu, ¹⁹ ma ra nilai ra tavur, ma ra nilai ra umana tinata; nam, ba diat dia ga valongore, dia araring ure, ba koko na tata mulai pire diat; ²⁰ tago i dekdek upi diat a pidik tar ta ra vartuluai dari: Gala tika na leing na bili ra luana, gala da tupar ia ma ra vat; ²¹ ma tago i ga enana tuna nam ra ngala na ninana, Moses i ga biti: Iau burut ma iau dadadar na kaia; ²² ia kaka ava tar vut tadav ra luana Sion, ma tadav ra pia na pal kai ra launa God, a Ierusalem marama ra bala na bakut, ma tadav ra kor na angelo pa di luk valar pa diat, ²³ ma tadav ra kivung ma ra ekelesia kai ra umana luaina, di tar tumu diat arama ra bala na bakut, ma tadav God bula, a tena varkurai kai ra tarai par, ma tadav ra tulungea i diat ra umana tena takodo, nina di tar mal vakakit diat, ²⁴ ma tadav Iesu ra tena malmal ai ta kalamana kunubu, ma ra gap di pikire, nina i manga boina kana tinata ta dir ma ra gapu i Abel. ²⁵ Avat a balaure avat,

upi koko avat a ole vue nam i tatata. Tago diat, dia ga ole nina i ga vaale diat ra pia, pa dia ga laun, ma dat bula pa dat a laun, ona da lingan kan nina i varvaalai marama ra bala na bakut; ²⁶ nina i ga vamalmaliara ra rakarakan a gunagunan ma ra nilaina ta nam ra e; ma go i tar vatading tar ia, i biti: “Ta tika na pakana mulai ina vamalmaliara ra rakarakan a gunagunan, ma vakir ra rakarakan a gunagunan ika, a bala na bakut bula.” ²⁷ Ma go ra tinata: “Ta tika na pakana mulai,” a kukuraina dari, ba da tak vue ra lavur magit i vamalmaliara, da ra lavur magit di pait ia ka, upi na tur padikat ra lavur magit ba da mama vamalmaliara. ²⁸ Ma tago da tar vatur vake ra varkurai di mama vamalmaliara, dat a pite varpa, upi dat a torom tadav God ma ra variru ma ra ururian da na boina pirana; ²⁹ tago kada God ia ra ngangap na iap.

13

A nga nina ba dat a vagugu God me

¹ Boina ba na tur vatikai ra varmari na barturana. ² Koko avat a valubane ra varmari tadav diat ra lavur vaira; tago ta umana dia ga tabar ra umana angelo ma pa dia ga nunure. ³ Avat a nuk pa diat dia ki ra pal na banubat, da di vi avat bula; avat a nuk pa diat bula di vakavakaina diat, tago avat bula ava ki boko ta ra paka i vavat. ⁴ Boina ba avat par, avat a ru ra kini na bartaulai, ma koko ra dur na mangamangana tana; tago diat ra umana tena ruk varbat ma ra umana tena nipo God na kure diat. ⁵ Koko avat a manga mari mani; boina avat a ngo ko ta nam ra magit ava tar vatur vake; tago ia iat i ga biti: “Pa ina nur vue u, ma pa ina vana kan u.” ⁶ Upi dat a rurung ma ra tinata dari: “Ra Luluai kaugu tena maramar-avut, ma pa ina burut; Ma ava mulai ra magit ba ra tarai diat a pait ia tagu?”

⁷ Avat a nuk pa diat, dia lue avat, dia ga ve avat ra tinata kai God; avat a kap lap kadia nurnur, ma avat a nuk pa ra mutuai kadia kini ra pia. ⁸ Iesu Kristo i varogop vatikai, i damana ta ra bung i tar par ma ta ra bung gori, maia, ma pa i enana ta ra lavur bungbung namur ba pa i mutu. ⁹ Koko da alal vurvurbingitane avat ta ra lavur enana vartovo; tago i topa ia ba da vapadikat ra bala i vavat ma ra varmari; ma koko ma ra nian, tago pa i mal pa diat dia varvakai tana. ¹⁰ Kada ta tika na uguugu na vartabar, ma pa i takodo upi diat, dia papalum ta ra pal tabu, diat a ian tana. ¹¹ A tena tinabar lualua i kap ra gapu i ra vavaguai ta ra pakana pal i tabu kakit upi ra varporong ure ra varpiam, ma ra paka i diat di tun vue ta ra pakana gunan irai. ¹² Ma Iesu bula, upi na vagomgom diat ra tarai ma ra gapuna iat, i ga kairane ra kinadik ta, ra pakana gunan irai. ¹³ Io, i boina ba dat a vanavana tadav ia ta ra pakana gunan irai, upi da kapkap varurungane ra milmilikuan me. ¹⁴ Vakir kada ta pia na pal ati upi dat a ki vatikai tana, da tikan upi tikai nina na mur boko. ¹⁵ Boina ba dat a tul vatikene tar ra tinabar na pite varpa tadav God tana, ia ra vuai ra bul na ngie i dat, nina dia vatang ra iangina. ¹⁶ Ma koko avat a valubane upi avat a pait ra boina ma ra varvartabar; tago God i mainge tuna ra tinabar dari. ¹⁷ Avat a ongaongo ta diat dia lue avat, ma avat a torom bulbulu; tago dia makmakile ure ra tulungea i vavat, da diat da tir boko diat i tana; upi diat a pait go ma ra gugu, ma koko ma ra niligur; tago nam pa na boina ure avat.

¹⁸ Avat a araring ure avet; tago ave nunure tuna, ba i boina ra varkurai ta ra bala i vevet, ma ave mainge upi na takodo kaveve mangamangana ta ra lavur magit parika. ¹⁹ Ma iau manga vargat avat, upi avat a pait go ra magit, upi ina vana lulut mulai tadav avat.

A niaring

²⁰ Ma ra God na malmal, nina i ga kap vaarike mule kan ra minat kada Luluai Iesu, ra ngala na tena balabal-aure sip ma ra gap ure ra kunubu ba pa na mutu, ²¹ na mal ot pa avat ta ra lavur bo na mangamangana parika, upi avat a pait kana mamainga, ma na papalum ta ra bala i vavat upi na vana rikai ra mangamangana i boina ta ra matana ure Iesu Kristo; a variru tadav ia ba pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata

²² Ma iau lul vovo pa avat, ba avat a kapupi go ra tinata na vargat; tago iau ga tumu ra buk tadav avat ma ra paupau tinata. ²³ Avat a nunure ba di tar pala vue ra tura i dat Timoteo ma ona na pot lulut ati, amir par, amir a gire avat.

²⁴ Avat a vatatabe diat par dia lue avat ma diat par ra umana tena gomgom. Diat a tarai Italia dia vatatabe avat.

²⁵ A varmari tadav avat par. Amen.

A BUK KAI IAKOBO

¹ Iakobo, a tultul kai God ma kai ra Luluai Iesu Kristo, tadav ra vinun ma a ura vuna tarai dia ki vurvurbit: Tatabai!

A nurnur ma ra kabinana

² Avat a gugu, a tara na turagu, ona ava varkuvo ma ra lavur mangamangana varilam; ³ tago ava nunure ra valavalar, di valar kavava nurnur me, na vaarike ra kini vamadudur. ⁴ Ma i boina ba ra kini vamadudur na vatur vake ra papalum i ko vurakit, upi avat a ko vurakit, a umana kidoloina, ma koko avat a kom pit upi ta magit.

⁵ Ma ba tikai ta vavat i iba upi ra kabinana, na lul ia pire God, nina i manga tabatabar dat par ma pa i muie, ma pa i vartakun, ma na tabar ia me. ⁶ Ma i boina ba na araring ma ra nurnur, ma koko na nunuk lalar ure ta magit; tago nina i nunuk lalar dir vardada ma ra bobol na ta, nina a vuvu i gogone ma i vuvuai vurvurbit. ⁷ Koko nam ra tutana na nuk ia ba na vatur vake ta magit tai ra Luluai; ⁸ a tutana ba a ura nuknukina pa i patuan ta kana lavur vinavana.

A luveana ma ra uviana

⁹ Ma a tura i dat i ikilik na langlang ure kana ngala na kini; ¹⁰ ma ra uviana ure kana ikilik na kini; tago na panie da ra pupu na davai. ¹¹ Tago ra keake i vana rikai ma ra oao, ma i rang ra vura; ma ra pupuna i bura ma ra ana bo na ginigira i panie ke; damana bula ra uviana na panie ta kana lavur vinavana.

A valavalar ma ra varilam

¹² Nam ra tutana i tur patuan ta ra varilam i ti doan; tago ba di tar valar ot pa ia, da tul tar ra kere na nilaun tana, nina God i ga biti ba na tul tar ia ta diat dia mari ia. ¹³ Ba di valam ta tikai koko nam na biti: God i valam pa iau; tago i dekdek upi da valam pa God ma ra kaina, ma ia iat pa i valam pa ta tikai; ¹⁴ ma di valam ra tarai, tikitikai, ba kadia kaina mamainga

iat i al pa diat ma i oro raprap diat. ¹⁵ Namur ba ra kaina mamainga i ga lalau pa, i kava vue ra varpam; ma ba ra varpam i tar tavua, i vuai ra minat. ¹⁶ Koko da varara avat, a umana vakak na turagu. ¹⁷ A lavur bo na vartabar ma ra lavur tinabar i ko vurakit, marama ra bala na bakut nam, i vana ba kan ra Tama i ra lavur kapa, nina ba pa i enana mulai, ma pa i pukpukue a ik kana mangamangana. ¹⁸ I ga vangala dat ta kana mamainga iat ta ra tinata i ra dovotina, upi dat a da ra luaina vuai e ta kana lavur magit na vavaki.

A valavalongor ma ra tinorom

¹⁹ Ava nunure go, a umana vakak na turagu. Ma i boina ba ra tarai par, tikitikai, diat a valavalongor lulut, ma diat a vavabing ma ra tinata, ma diat a vavabing bula ma ra kankan; ²⁰ tago ra kankan kai ra tarai pa i pait vaarike ra mangamangana takodo kai God. ²¹ Io, avat a vungue ra dur na mangamangana par ma ra pepeal milmilikuan, ma avat a kapupi ra tinata ma ra madu na maukua i vavat, nina ra tinata di ga vaume livuan ta vavat, nina ba na valaun valar pa ra tulungea i vavat. ²² Ma i boina ba avat a toratorom ta ra tinata, ma koko avat a valongore ke, kan avat a tuam pa mule avat. ²³ Tago ba tikai i valongore ke ra tinata ma pa i torom tana, dir vardada ma ra tutana i gire ra matana ta ra tiroa; ²⁴ tago i bobo mule ma i vana pa ma i valubane vuavue ba ia a mangamangana tutana ava. ²⁵ Ma ba tikai i gire bulu ra tinata na vartuluai, nina i valangalanga ma i ko vurakit, ma i ki patuan tana; nina ba i valongore ma pa i valubane mule, i torom uka tana ma i papait ia ka, nam ra tutana na ti doan ta kana tinorom. ²⁶ Ba tikai i nuk ia ba ia ra tena lotu tuna, ma pa i kure vadekdek ra karameana, ma i vagu pa ka ra balana, a lotu kai nam ra tutana a magit vakuku. ²⁷ Go ia ra lotu nina i gomgom ma pa ta magit i rara tana ta ra mata i God, a Tama i

dat: Ba da mal pa diat ra umana nat na ling ma ra umana ua na vavina, dia ki na malari, ma ba da balaure bat dat kan ra dur na magit kai ra rakarakan a gunagunan.

2

A tinata na vartigal ure ra nin-unuk varbaiai

¹ A tara na turagu, koko avat a vatur ra nurnur tai kada Luluai Iesu Kristo, a Luluai na minamar, varurung ma ra variru vakuku ure ta tikai. ² Tago ba tikai i ruk ta kavava kivung ma ra lavur domol na goled, ma ra mal kumau, ma tika na luveana i ruk bula ma ra dur na mal; ³ ma ava nuk pa nina i mal ma ra mal kumau, ma ava biti tana: Una ki ati ta go ra bo na kiki; ma ava biti tadav ra luveana: Una tur abara, ba una ki ta ra vavai ra ruarua na kakigu; ⁴ dave, pa i enana varbaiai ra nuknuk i vavat laka, ma pa ava varkurai vang ma ra lavur kaina nuknuk? ⁵ Avat a valongore, a umana vakak na turagu: Dave, God pa i ga pilak pa diat laka dia luveana ati ra pia; upi diat a uviana ta ra nurnur, ma upi diat a kale pa ra varkurai, nina i ga biti ba na tul tar ia ta diat dia mari ia? ⁶ Ma avat ava piam vue ra luveana. Dave, diat ra umana uviana pa dia kure vadekdek avat laka, ma pa dia al pa avat ta ra mata i ra umana kiki na varkurai? ⁷ Dave, pa dia vul vang ra bo na iang di ga vatang avat me? ⁸ Ma ona ava pait ot pa ra tinata na varkurai, nina i lia kakit ta ra Buk Tabu dari: “Una mari talaim da u mari mule u,” ava pait ra boina damana. ⁹ Ma ona ava ru vakuku ta tikai, ava pait ra varpiam, ma ra tinata na varkurai i takun ot pa avat da ra umana tena varpiam. ¹⁰ Tago nina i torom ta ra tinata na varkurai par, ma i tume tai ta ra kopono vartuluai tana, da kure da i tar rara ta ra tinata na varkurai parika. ¹¹ Tago nina i tatike: “Koko una po,” i tatike bula: “Koko una vardodoko.” Io, gala pa u po, ma u vardodoko ko, gala u a tena

varpiam ta ra tinata na varkurai. ¹² Boina ba avat a tata, ma avat a pait ra lavur magit, da ra tarai da kure diat boko ma ra tinata na varkurai i valangalanga. ¹³ Tago pa ta varmari na tur ta ra varkurai ure nina ba pa i ga pait ra varmari; ma ra varmari i rukue ra varkurai.

A nurnur ma ra papalum

¹⁴ Na topa ra ava, a tara na turagu, ba tikai i biti i vatur ra nurnur, ma pa ta bo na papalum i tur pirana? Dave, nam ra nurnur na valaun valar pa ia? ¹⁵ Ba tikai ta diat a tara na tura i dat ba tai dat, ma pa kana ta mal, ma i iba upi ana magit a bungbung par, ma tikai ta vavat i tatike tadav dir: ¹⁶ Amur a vana ma ra malmal, amur a ga madir ma amur a maur; ma pa ava tabar dir ma ra magit a paka i dir i ko iba upi ia, na topa ra ava damana? ¹⁷ Damana bula ra nurnur, ba pa i vaarike ra umana papalum, i mat ika. ¹⁸ Ma ta ra tikai i biti: Kaum ra nurnur, ma kaugu ra umana papalum; una ve tar kaum nurnur tagu i tur irai kan kaum lavur papalum, ma iau ina ve tar kaugu nurnur tam ta kaugu umana papalum. ¹⁹ U nurnur ba God tikai ka; i boina damana; a umana tabaran bula dia nurnur ma dia dadadar. ²⁰ Ma u, ra tutana vakuku, pa u matoto laka ba ra nurnur, nina i tur irai kan ra umana papalum, ia ra magit vakuku? ²¹ Dave, pa di ga vatakodo Abaraam ra tama i dat ma ra papalum, tago i ga tul tar Isak natuna, a tutana, ta ra uguugu na vartabar? ²² U gire tana, ba ra nurnur dir ga ongor varirivut ma kana lavur papalum, ma ra lavur papalum di ga mal ot pa ra nurnur; ²³ ma di ga pait ot pa ra pakana Buk Tabu, nina i biti dari: Ma Abaraam i ga nurnur tai God, ma di ga luk tar ia upi ra mangamangana takodo; ma di ga vatang ia ba ra talai God. ²⁴ Ava gire tana ba di vatakodo ra tutana ta kana lavur papalum ma vakir ta ra nurnur uka. ²⁵ Ma damana bula Raab, ra igoro na vavina, pa di ga

vatakodoa bar ta kana papalum laka, tago i ga vango ra umana kilao, ma i ga tul vue mule diat ta ra enana nga? ²⁶ Tago da ra paka i dat i mat ika ona dir ki varbaiai ma ra tulungea i dat, damana bula ra nurnur i mat ika, ona dir ki varbaiai ma ra umana papalum.

3

A karamea i dat

¹ A tara na turagu, koko mangoro ta vavat diat a tena vartovo tago ava nunure a varkurai na mamat pire dat. ² Tago mangoro na magit dat par da rara tana. Ba tikai pa i tutukai tai ta tinata, nam ra tutana i ko vurakit ma na kure valar pa bula ra pakana parika. ³ Ba da valonge ra al vakai ta ra ngie i ra umana os upi diat a torom ta dat, da valilie bula ra paka i diat me. ⁴ Avat a gire bula ra umana parau, a dovotina dia ngala, ma ra umana dekdek na vuvu dia gogone diat, di valilie diat ika ma ra vo tatatabai i ikilik tuna, upi diat a vana da ra mamainga kai ra tena tinai. ⁵ Damana bula ra karamea i dat a ikilik na pakana, ma i vavagia pa mule ma ra lavur ngala na magit. Avat a gire, di vautunge a ngala na lokor ma ra ikilik na iap! ⁶ Ma ra karamea i dat i da ra iap; a karamea i dat ia ra magit ta ra pakapaka i dat i buka ma ra mangamangana i gegagege, ma i vadur ra kidoloina paka i dat, i vautunge ra magit par i laun, ma di vautunge value ma ra geena.* ⁷ Tago dia vamaram ra maukua i ra lavur mangamangana leing, ma ra lavur mangamangana beo dia purpururung, ma ra lavur magit dia kakao ra pia, ma ra lavur magit dia tur ara na ta; a maukua i ra tarai i ga vamaram diat. ⁸ Ma ra karamea i dat pa ta tutana na vamaram valar pa ia; a kaina magit i tenten, i buka ma ra taring na matmat. ⁹ Da pite pa ra Luluai, Tama, me, ma da tata vabilak ra tarai me,

nina di ga vaki diat da ra malalar i God; ¹⁰ a tinata na varvadoan ma ra tinata na varvabilak i arikai ta ra kopono ngia. A lavur magit damana pa dia to pa ta magit, a tara na turagu. ¹¹ A tava tuna ma ra tava i mapak dir a ninim rikai dave ta ra kopono matana tava? ¹² A tara na turagu, a vuai na oliva na vana rikai dave ta ra davai na lovo, ma ra davai na vain na vuai vaarike davatane ra lovo? Damana bula pa ta tava tuna na ninim rikai ta ra ta.

A kabinana marama liu

¹³ To ia ta vavat i kabinana ma i minana bula? Boina na ve tar kana bo na mangamangana ta kana lavur papalum ma ra madu na maukua i ra kabinana. ¹⁴ Ma ona ra mapak na varpin ma ra varngangar i tur ta ra bala i vavat, koko avat a pite pa avat mulai, ma koko ava vaongo bat ra dovotina. ¹⁵ Nam ra kabinana pa i vana ba marama, a kabinana ka mamati ra pia, a kabinana kai ra tarai ma kai ra lavur tabaran. ¹⁶ Tago nam ra gunan a varpin ma ra varngangar i tur tana, a lavur magit i purpuruan i tavua tana ma ra lavur dur na mangamangana bula. ¹⁷ Ma nam ra kabinana i vana ba marama, i gomgom lua ma i maram, ma i vovovon, i valongore ra nilul, i buka ma ra varmari ma ra lavur bo na vuaina, ma pa ta varpilak tana, ma pa ta vaongo. ¹⁸ Ma ra vuai ra mangamangana takodo da oe ma ra malmal ta diat dia pait ra malmal.

4

A kini na varmaliurai ma ra rakarakan a gunagunan

¹ Mamave nam ra lavur vinarubu ma ra lavur varngangar pire vavat? A vuna kavava lavur kaina mamainga dia varvarubu ta ra pakapaka i vavat. ² Ava mamainga, ma pa ava vavatur vakai; ava vardodoko ma ava varngu, ma pa ava alube pa ia; ava varubu ma ava varngangar; pa ava vavatur vakai, tago pa ava

* **3:6:** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

lulul. ³ Ava lulul ma pa ava vavatur vakai, tago ava lul varara upi avat a vole mule ta kavava lavur kaina mamainga. ⁴ Avat a umana tena nipo, pa ava nunure laka ba diat dia bartalaina ma ra rakarakan a gunagunan, dia ebar ma God? Ma diat par dia mainge upi diat a bartalaina ma ra rakarakan a gunagunan, dia papait na ebar ma God. ⁵ Dave, ava nuk ia ba ra Buk Tabu i tata vakuku bar? Dave, a tulungen, nina God i ga vaki tar ia ta dat, i kaina upi ra varngu? ⁶ Ma i tul tar ra varmari i manga ngala. Kari a Buk Tabu i biti dari: God i onge bat nina i malamala luluai, ma i mari nam i vovovon ra balana. ⁷ Io, avat a toratorom tai God; ma avat a onge bat Satan, ma na lop kan avat. ⁸ Avat a kakari pire God, ma God na kakari tadav avat. Avat a gi ra lima i vavat, a umana tena varpam, avat a vagongom ra bala i vavat, avat ba i ivut ra nuknuk i vavat. ⁹ Da vakadik avat, na tabun ra bala i vavat, ma avat a tangtangi; da pukue kavava ninongon upi ra nitabun, ma kavava gugu upi ra tanguvian. ¹⁰ Avat a vaikilik mule avat ta ra mata i ra Luluai, ma na vangala avat.

A vartigal ure ra varkurai vargil

¹¹ Koko avat a varurai vargil, a tara na turagu. Nina i ure tika na tura i dat, ba nina i kure vakaina turana, i ure ra tinata na varkurai, ma i kure; ma ba u kure ra tinata na varkurai, vakir u pait ot pa ia, u kure ke. ¹² Ma a kopono ko i vuna ta ra tinata na varkurai ma ia bula i varvarkurai, nina i valavalaun ma i vakaina valar pa ia; ma to ia vang u, upi u kure talaim?

A vartigal ure ra tinata na vavagia

¹³ Io, avat ava biti, ieri ba ningene avet a vana ta nam ra pia na pal ma avet a ki tana a kopono kilala, ma avet a kukul, ma avet a piapie ra mani tana; ¹⁴ ma pa ava nunure ba ava bar na tadav avat ningene. Kavava nilaun i varogop ma ra ava? Tago avat, a vual avat, nina i vana

rikai papa ma i panie lulut mulai. ¹⁵ I topa avat upi avat a biti: Ba ra Luluai i mainge, avet a laun ma avet a pait go ba nam. ¹⁶ Ma go ava vavagia pa mule avat ma kavava tinata na vavagia varpa; a lavur langlang dari i kaina. ¹⁷ Nina i matoto upi na pait ra boina, ma pa i pait ia, i varogop ra varpam pirana.

5

A dekdek na tinata pire diat dia uviana

¹ Io, avat a umana uviana, avat a tangtangi ma avat a kukula ta ra lavur kinadik dia vana taun boko avat. ² Kavava tabarikik i tar maroto, ma ra nat na vui i tar en kavava lavur mal. ³ Kavava goled ma kavava silva i tar kubur; ma ra kubur ta dir na varvai vadovot vakaina avat, ma na en vue ra kanomong i vavat da ra iap. Ava ga vung varurue kavava ngatngat na tabarikik ure ra umana mutuaina bung. ⁴ Gire, a vapuak ava ga muie ma ava long ia ta diat a umana tena ongor, dia ga doko ra magit ta kavava umana uma, i kukukula; ma ra kunukula kadiat dia ga dodoko i ga ruk ta ra ura talinga i ra Luluai kai ra lavur Kor. ⁵ Ava ga gugu pa ta ra magit ra pia, ma ava ga lukalukara; ava ga tabar vatubu ra bala i vavat ta ra bung na nidodoko. ⁶ Ava ga kure vabilak ra tena takodo ma ava ga doka; pa i onge bat avat.

A kini vovovon ma ra niaring

⁷ Kari avat a ki vovovon, a tara na turagu, upi ra pinot kai ra Luluai. Gire, ra tena malmal uma i ungunung ra ngatngat na vuai ra pia, ma i ki vovovon tana upi ra bata i lua ma ra bata i mur na bura tana. ⁸ Damana avat bula, avat a vapidikat ra bala i vavat; tago ra pinot kai ra Luluai i tar maravai. ⁹ Koko avat a tata mukumuk vargil, a tara na turagu, upi koko da kure avat; gire ra tena varkurai i tur ta ra mata i ra matak-ilalat. ¹⁰ Avat a nuk pa ra umana propet di ga tata ma ra iang i ra

Luluai, a tara na turagu, diat kavava valavalar ure ra kinadik ma ure ra kini vovovon. ¹¹ Gire, da vatang diat dia ga tur padikat, ba dia ti doan; ava ga valongore ure ra kini vamadudur kai Iob, ma ava ga gire ra mutuai ra Luluai, tago ra Luluai a tena varmari tuna.

¹² Ma go ra magit avat a nuk value pa ia, a tara na turagu: Koko avat a vavalima, koko avat a vatang ra bala na bakut tana, ba ra rakarakan a gunagunan, ba ta enana varvalima; boina ba kavava maia na maia, ma kavava pata na pata; upi koko da kure avat. ¹³ Ba tikai ta vavat i kairane ra kinadik, boina ba na araring. Ba tikai i gugu, boina ba na pite varpa ma ra kakailai. ¹⁴ Ba tikai ta vavat i mait, na vartuluai upi diat a umana patuana kai ra ekelesia, upi diat a araring ure, ma upi diat a tapia ma ra dangi ta ra iang i ra Luluai.

¹⁵ Ma ra niaring na nurnur na valaun nam i mait, ma ra Luluai na vatut pa ia mulai; ma ba i ga varpam, da nur vue ke tana. ¹⁶ Avat a tata kapa vargil ta vavat ure kavava varpam, ma avat a araring vargil ure avat, ma da valagar pa avat. A niaring kai ra tena takodo na pait valar pa mangoro na magit ta kana niongor. ¹⁷ Elias, tika na tutana da dat, ma i ga lulul upi koko na bata; ma pa i ga bata ta ra gunagunan a utul a kilala ma laptikai na gai. ¹⁸ Ma i ga lulul mulai, ma ra bakut i ga tul tar ra bata, ma ra pia i ga vuai.

¹⁹ A tara na turagu, ba tikai ta vavat i vana rara kan ra dovotina, ma tikai i ben pukue mule; ²⁰ iau ve avat, nina i ben pukue tika na tena varpam kan ra nirara ta kana mangamangana, i valaun tika na tulungen kan ra minat, ma i tuba ra pepeal varpam.

A LUAINA BUK KAI PETERO

¹ Petero, tika na apostolo kai Iesu Kristo, tadav diat di ga pilak pa diat, a umana vaira dia ki vurvurbit ta ra gunan Ponto, Galatia, Kapadokia, Asia ma Bitinia, ² da ra minatoto, God, Tama i dat, i ga nunure diat tana amana iat, ma ra Tulungen i ga vagomgom diat, upi diat a toratorom ma upi da puk diat ma ra gapu i Iesu Kristo: Da vangala pa ra varmari ma ra malmal pire vavat.

A launa kini nunur

³ Da pite pa God Tama i kada Luluai Iesu Kristo, nina i ga kava vakalamane dat ta kana ngala na varmari upi ra launa kini nunur, ure ra nilaun mulai kai Iesu Kristo kan ra minat, ⁴ upi dat a kale ra tabarikik ba pa i maroto, ma i gomgom ma pa i panie, di ga vung valiling ia arama ra bala na bakut upi kavavat, ⁵ ma di balaure avat ma ra dekdek i God ta ra nurnur upi ra varvalaun, nina di ga vaninare upi na vana rikai ta ra mutuaina. ⁶ Ava manga gugu tana, ma a dovotina go ava kairane a ikilik na kinadik, ure ra lavur mangamangana varilam, ona na topa ia damana, ⁷ upi da nunure kavava nurnur, nina i manga ngatngat ta ra goled nina ba na panie, ma a dovotina di valar kilang ia ma ra iap, upi da gire tadav ra pite varpa, a variru ma ra minamar ta ra vinavana rikai kai Iesu Kristo, ⁸ nina ava mari ia, ma pa ava ga gire boko; ava nurnur tana, ma a dovotina go pa ava gire, ma ava gugu tana ma ra gugu ba pa di vatang ot pa ia, ma i ngala mat ra minamarina; ⁹ tago ava vatur vake ra vapuak i kavava nurnur, ia ra varvalaun kai ra tulungea i vavat. ¹⁰ Ure nam ra varvalaun a umana propet, diat dia ga varvai na propet ure ra varmari ba da tul tar ia ta vavat, dia ga ongor ma ra tinikan, ¹¹ dia ga tikan ma

dia ga tamean bulbulu upi nam ra tataun ba ra mangamangana kilala, a Tulungea i Kristo nina i ga ki ta ra bala i diat, i ga vakilang tar ia ta diat ta nam ra bung ba i ga varvai lua tana ure ra lavur kinadik kai Kristo ma ra lavur minamar ba na mur tana. ¹² Di tar vaarike go ra lavur magit ta diat, vakir upi diat a kudakudar me ta diat mulai, upi diat a kudakudar me ta vavat; diat, di ga kap ra bo na varvai pire vavat ta ra Takodo na Tulungen, nina di ga tulue marama ra bala na bakut, go di ga ve avat tana; ma nam ra lavur magit a umana angelo dia mainge upi diat a na ot pa ia.

A nioro upi ra gomgom na nilaun

¹³ Io, avat a vi Pit ra livua i ra nuknuk i vavat, avat a minana ma avat a nurnur bulbulu upi ra varmari ba da tul tar ia ta vavat ta ra vinavana rikai kai Iesu Kristo; ¹⁴ da ra umana natu i ra tinorom, ma koko avat a varogopane avat ma kavava lavur mamainga lua ta ra kilala ava ga ngulngul tana; ¹⁵ boina ba avat a gomgom ta kavava lavur mangamangana, da nina i ga oro pa avat i gomgom; ¹⁶ tago di ga tumu ia dari: "Avat a gomgom; tago iau tar gomgom." ¹⁷ Ma ona ava kail pa ia ba Tama, nina i kure ra papalum kai ra tarai tikatikai, ma pa i ru vakuku ta tikai, boina ba avat a vanavana ma ra bunurut ta nam ra kilala ava ki na vaira tana. ¹⁸ Tago ava nunure ba pa di ga kul valaun avat ma ra magit i panie, a silva ba ra goled, kan ra lavur mangamangana vakuku, nina a umana tama i vavat di ga tovatovo avat i tana; ¹⁹ di ga kul valaun avat ma ra ngatngat na gap, da ra gapu i ra gomgom na lam, a gapu i Kristo iat; ²⁰ nina di ga nunure amana iat, ba pa di ga vaki boko ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ma di ga vaarike ta ra mutuai ra tataun ure avat, ²¹ ma ava nurnur tai God tana, nina i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ma i ga tul tar a minamar tana; upi kavava nurnur ma kavava

kini nunur na tur tai God. ²² Tago ava ga vagomgom ra tulungea i vavat ta kavava tinorom tadav ra dovotina upi ra dovot na varmari tadav ra lavur tura i vavat, i boina avat a varmari vargil ma ra malamalapang na bala; ²³ tago vakir di ga kava vakalamane avat ta ra magit i panie, di ga kava vakalamane avat ta ra magit ba pa i panie, ta ra tinata kai God, nina i laun ma i tur pa na mutu.

²⁴ Tago:

“A tarai par dia varogop ma ra vura, Ma kadia minamar i da ra pupuna. A vura i makuk, ma ra pupuna i bura;

²⁵ Ma ra tinata kai God na tur pa na mutu.”

Ma go ra tinata ia ra bo na varvai, ba di ga varve avat i tana.

2

A vat i laun ma ra gomgom na tarai

¹ Avat a vung vue ra lavur kaina ninunuk, ma ra lavur vavagu ma ra lavur vaongo, ma ra lavur varngu ma ra lavur kaina varurai, ² ma boina ba avat a kaina upi ra polo na u i tulungen, ma i dovot, da ra umana kuramana, upi avat a taiak tana upi ra varvalaun; ³ ona ava ga valar kilang ra varmari kai ra Luluai; ⁴ avat a mai tadav ia, tadav ra vat i laun; a dovot, a tarai di ga vue ma God i ga pilak pa ia, a ngatngatina, ⁵ i boina ba avat bula, a umana launa vat, avat a papait vaarike avat upi ta pal i tulungen, a gomgom na tarai na tinabar, upi avat a tul tar ra umana tinabar dia tulungen ma dia ko ta ra mata i God ure Iesu Kristo. ⁶ Tago i tur ta ra Buk Tabu:

“Gire ina vung tika na vat na bita ngu na pal ta ra gunan Sion, a ngatngatina ma di ga pilak pa ia;

Ma pa da varuva nina i nurnur tana.

⁷ Pire vavat, ava nurnur, i ngatngat, ma pire diat, ba pa dia nurnur:

“Nam ra vat, nina ba ra umana tena pait pal di ga pilak vue,

Nina iat di ga vung ia upi ra luaina ta ra ngu na pal;”

⁸ ma:

“A vat na tukatukai; ma ra timul i ra vat na tukatukai;”

dia tutukai tana, tago pa dia torom. ta ra tinata; ma di ga tibe diat upi ia.

⁹ Ma avat, a vuna tarai avat, ba di ga pilak pa ia, a vuna tena tinabar na king, a gomgom na vuna tarai, a tarai God iat i kale, upi avat a ve tar ra ko na maukua i nina i ga oro pa avat kan ra bobotoi tadav kana enana kapa; ¹⁰ amana, vakir a vuna tarai avat, ma ieri di ga vaki avat upi ra tarai kai God; amana pa ava ga vatur vake ta varmari, ma go ava tar vatur vake.

A umana vilavilau kai God

¹¹ A vakavakak na tarai, avat, ava ki na vaira ma ava vanavana ka, iau vargat avat, upi avat a vatabue ra lavur mamainga i ra paka i vavat, diat dia varubu ma ra tulungea i vavat, ¹² ma upi avat a pait mal kavava lavur mangamangana livuan ta diat ra umana Tematana; upi diat, dia tata vakaina avat, da avat a umana tena varpam, diat a pite pa God ta ra bung na vavaarikai, ure kavava umana bo na papalum nina ba dia gire.

¹³ Boina ba avat a vamolo tar avat ta ra lavur varkurai di vatur ia ra pia ure ra Luluai; ta ra king i lualua kakit; ¹⁴ ba ta ra umana tena varkurai na gunan i tul vue diat upi ra. balbali ta diat dia pait ra umana kaina magit, ma ra pite varpa tadav diat dia pait ra. boina. ¹⁵ Tago ra nuknuk i God i damana, upi avat a vamut vue ra papaua kai ra lavur tabobo ma ra lavur bo na papalum; ¹⁶ da ra tarai dia langalanga, da ra umana vilavilau kai God ma koko na varogop ma diat, dia tuba ra kaina ma ra kini langalanga. ¹⁷ Avat a ru ra tarai par, avat a mari ra tara na tura i vavat. Avat a burut tai God. Avat a ru ra king.

A valavalar i Iesu ure ra kini na malari

¹⁸ Avat, a umana tultul, boina ba avat a toratorom ta kavava lavur

luluai ma ra bunurut, vakir ta diat ika dia boina, ma i madu ra maukua i diat, ta diat bula i dekdek ra maukua i diat. ¹⁹ Tago da manane go ra magit dari, ba ta tikai, tago dir varnunurai ma God, i ki vamadudur pa ra magit na varmonong ba i kairane ra kinadik, ma pa i vuna tana. ²⁰ Ona ava langlang, tago di kita avat ure kavava varpiam ma ava ki vamadudur tana, a mangamangana langlang ava nam? Ma ba di vakadik avat ure kavava bo na papalum ma ava ki vamadudur tana, nam ra magit God i manane. ²¹ Di ga oro pa avat upi nam; tago Kristo i ga malari bula ure avat, ma i ga vung kapi kana valavalar ta vavat upi avat a murmur ra pal a kauna; ²² pa ta varpiam i ga pait ia, ma pa di gire tadav ta vaongo ta ra ngiene; ²³ nina, ba di vul ia, pa i ga varvul balbali mulai; ba i ga kairane ra kinadik, pa i ga varvaunungai; i ga nur tar mule tai nina i varkurai takodo; ²⁴ nina iat i ga puak kada varpiam ma ra palapakana ta ra davai, upi dat, ona da tar mat kan ra varpiam, dat a laun upi ra mangamangana takodo; ava tar lagar ta ra kinkinina. ²⁵ Tago ava ga vana rara da ra umana sip; ma go ava tar lilikon tadav ra Tena Balabalaure ma ra Monamono kai ra tulungea i vavat.

3

A kini na tinaulai

¹ Damana bula, avat ra vaden ava tar taulai, avat a vamolo tar avat ta kavava umana tutana tikatikai; upi damana, ba ta umana pa dia torom ta ra tinata, da ting ot pa diat ma ra bo na mangamangana ka kai kadia umana taulai; ² tago dia gire kavava mangamangana gomgom nina i tur varurung ma ra bunurut. ³ Koko kadia minong na tur ta ra paka i diat, ta ra viri pepe na ulu i diat, ba ra varmar di ga pait ia ma ra goled, ba ra umana mal kumau dia mong me; ⁴ na tur ta ra maukua i. ra tulungea i diat di ga ive, ta

ra.mangamangana ba pa i panie, a tulungea i diat nina i vovovon ma i madu bula, ma i ngatngat ta ra mata i God. ⁵ Tago damana bula ra gomgom na vaden amana iat, nina dia ga nurnur tai God, dia ga mong damana, dia ga vamolo tar diat ta kadia umana tutana; ⁶ da Sara i ga torom tai Abaraam ma i ga vatang ia ba luluai; ba ava pait ra boina ma ba ava burut ta ra magit na kinaian, ieri avat ra umana natuna.

⁷ Avat a tarai, ava tar taulai, damana bula, boina avat a ki pire kavava umana taulai ma ra kabina; avat a tul tar ra variru ta diat ra vaden, tago diat a umana bilua, ma dia kale pa bula ra varmari ure ra nilaun; upi koko da tur bat kavava lavur niaring.

A kinadik ure ra mangamangana takodo

⁸ Ma go i par me; boina ba na kopono ko ra nuknuk i vavat, avat a mari biaui, ma avat a varmari da ra tarai dia barturana, na vovovon ra tulungea i vavat ma na ikilik ra nuknuk i vavat ure avat mulai; ⁹ koko ava bali ra kaina ma ra kaina, a varvul ma ra varvul; da pukue ke pi a varvadoan; tago di ga oro pa avat upi avat a kale pa ra varvadoan. ¹⁰ Tago:

“Nina i mari ra nilaun,
Ma i mainge upi na gire ra lavur bo
na bung,

Na tigel ra karameana ta ra kaina,
Ma ra ura bul na ngiene upi koko dir
a tatike ra vaongo.

¹¹ Ma na lingan kan ra kaina, ma na
pait ra boina;

Na tikan upi ra malmal ma na ure.

¹² Tago ra ura kiau na mata i ra
Luluai dir gire diat ra lavur
tena takodo,

Ma ra ura talingana dir valongore
kadia nilul;

Ma ra mata i ra Luluai i bobo diat, dia
pait ra kaina.”

¹³ Ma to ia bar na vakaina valar
pa avat, ona ava varvargat upi ra
magit i boina? ¹⁴ Ma ba di vakadik
avat ure ra mangamangana takodo,

ava ti doan; ma koko avat a burut ta kadia varvaburut, ma koko avat a ngarao tana; ¹⁵ avat a ru Kristo ta ra bala i vavat da i tar Luluai; avat a ki na vaninara vatikai, upi avat a bali ra tinata kadiat dia titir avat ta ra vunapai ra nurnur i ki ta vavat; ma avat a bali ia ma ra madu na maukua i vavat ma ra bunurut; ¹⁶ avat a ongor upi ra bo na varkurai na bala, upi diat, dia vul kavava bo na mangamangana tai Iesu, diat a ruva boko ta ra magit dia tata kaina ure avat i tana. ¹⁷ Tago i manga boina, ona ra mamainga kai God i damana, pi avat a kairane ra kinadik ure ra bo na papalum, ma pa i boina ba avat a malari ure ra varpam. ¹⁸ Tago Kristo bula di tar vakopono vakadik ia ure ra varpam, ra tena takodo ure diat ba pa dia takodo, upi na ben pa dat tadav God; di ga doko ra palapakana, ma di ga valaun ra tulungeana; ¹⁹ nina i ga vana tana ma i ga varvai tadav diat ra lavur tulungen dia ga ki ta ra pal na banubat, ²⁰ diat dia ga varpam amana, ba God i ga ungunng pa diat ta ra kilala kai Noa ba di ga pait ra parau ta tana nina di ga valaun ta umana, lavutul a tulungen me, ta ra tava, ²¹ a dovot na malalar i ra baptaiso, nina i valaun avat ieri, vakir a vungvunguai na dur ta ra paka i dat, ia kaka ra tinikan upi ra bo na varkurai na bala ta ra mata i God ure ra nilaun mulai kai Iesu Kristo; ²² nina i ki ta ra lime tuna God, tago i tar tutua urama ra bala na bakut; ma ra umana angelo, ma diat di ga tul tar ra varkurai ma ra dekdek ta diat, di ga vamolo tar diat i tana.

4

A enana mangana nilaun

¹ Tago di ga vakadik Kristo ta ra pakana, boina ba avat a vargal ma nam uka ra nuknukina; tago nam i tar kadik ra pakana i ngo kan ra varpam. ² Upi papa gori koko na pait mule ra lavur kaina mamainga

i ra paka i ra tarai ta ra ibaiba i kana nilaun, upi na pait ika ra mamainga kai God. ³ Tago ra lavur kilala i tar par da ga pait ra lavur mamainga kai ra lavur Tematana tana, ma da ga la ta ra varpam, ma ta ra lavur kaina mamainga, ma ra nimomo vain, ma ra kor na lukara, ma ra nimomo varurung ma ra bilak na lotu tadav ra umana tabataba; ma i topa ia pi da ngo tana. ⁴ Ma dia kaian ta go, tago pa ava vutvut varirivut mulai ma diat ta nam ra kopono lum, i buka lake ma ra mangamangana vovoloji, ma dia tata kaina ure God; ⁵ ma nina i tar vaninara upi na kure ra tarai dia laun, ma diat dia mat, na tir boko diat tana. ⁶ Damana di ga varvai ma ra bo na varvai tadav diat a lavur minat, upi da kure diat vada ra tarai ta ra paka i diat, ma upi diat a laun ta ra tulungea i diat da God.

A umana bo na tena balabalaure

⁷ Ma i tia maravai ra mutuai ra lavur magit: boina avat a minana ma avat a tavangun upi ra niaring; ⁸ ma avat a manga nuk pa go ra magit: na malamalapang tuna kavava varmari vargil, tago a varmari i tuba ra pepeal varpam. ⁹ Avat a vango vargilians avat, ma koko avat a urur tana; ¹⁰ da ra tinabar di ga tul tar ia ta vavat tikatikai, avat a maravut vargilians avat da ra umana tena balabalaure ure ra do na mangana varmari kai God. ¹¹ Ona tikai i tata, na tata da ra tinata kai God; ona tikai i maramaravut, na maravut da ra dekdek God i tul tar ia tana; upi da pite pa God ta ra lavur magit par ure Iesu Kristo, nina ba kana muka ra minamar ma ra varkurai pa na mutu. Amen.

A varvakadik pire ra te Kristo

¹² A umana vakavakak, koko avat a kaian ta ra valavalar i dada ra iap pire vavat, pi da valar avat tana; pa ta enana magit nam; ¹³ ba di tibe avat ma ra kinadik kai Iesu, avat a gugu; upi, ta kana vinavana rikai bula, avat a ga ma ra ngala na gina. ¹⁴ Ba di vul avat ure ra iang i Kristo,

ava ti doan; tago ra Tulungea i ra minamar, ma ra Tulungea i God i ki pire vavat. ¹⁵ Koko ta tikai ta vavat na kairane ra kinadik da ra tena vardodoko, ba ra tena nilong, ba ra tena varpam, ba da ra tutana i bili vakuku ra papalum kai ra enana; ¹⁶ ma ona di vakadik ta tikai, tago ia ra talai Kristo, koko na ruva nam; boina ba na pite pa God ta go ra iang. ¹⁷ Tago i tar pot ra kilala ba di tur pa ra varkurai ta ra kuba i God tana; ma ona di tur pa ia pire dat lua, ava bar ra mutuai diat, ba pa dia toratorom ta ra bo na varvai kai God? ¹⁸ Ma ona i papait na dekdek upi da valaun ot pa ra tena takodo, na tur rikai ave ra tena varpam ma ra tena varpuai? ¹⁹ Ioi, diat bula dia kairane ra kinadik varogop ma ra mamainga kai God, diat a pait ra boina ma diat a nur tar ra tulungea i diat ta ra dovot na tena vavaki tana.

5

A kikil na sip kai God

¹ Iau vargat ra umana patuana pire vavat, iau a patuana bula, ma a tena varvai dovot ure ra umana kinadik kai Kristo, ma ina vatur vake bula ra minamar da ga vaarike boko: ² Avat a tabatabar ra kikil na sip kai God, i tur pire vavat, ma avat a balaure, koko da vovo pa avat tana, boina ba avat a tamarigat upi ia da i topa God; koko ure ra dur na tabarikik, ta ra minariga na nununuk uka; ³ koko ava papait na luluai pire diat ta ra papalum di ga tibe tar ia ta vavat, boina ba avat a umana valavalar ure ra kikil na Sip. ⁴ Ma ba i vana rikai ra tena balabalaure sip i ngala kakit, avat a vatur vake ra kere na minamar nina ba pa i panie. ⁵ Avat a umana barmana, avat a toratorom ta diat a umana patuana. Maia, avat par, avat a vi pit ma ra ikilik na ninunuk ure avat mulai, ma avat a toratorom vargil ta vavat; tago God i onge bat nina i malamala luluai, ma i tul tar kana varmari tai nina i vovovon ra balana. ⁶ Avat a vaikilik pa mule avat ta ra vavai ra dekdek

na lima i God, ma ia na vangala pa avat ta kana kilala; ⁷ ma avat a puak tar kavava ngingarao tai God, tago i mataure avat. ⁸ Boina ba avat a minana, ma avat a monamono, tago kavava ebar, Satan, i vana lam-labit da ra leon, i kukula mat, ma i tikitikan upi ta umana ba na konom pa diat; ⁹ avat a onge bat ia ma ra nurnur, tago ava nunure di vakadik bula diat ra umana tura i vavat ta ra rakarakan a gunagunan ma go ra umana kinadik. ¹⁰ Ma ra God i ra lavur varmari par, nina i ga oro pa avat tadav kana minamar pa na mutu tai Kristo, ia iat na mal pa avat, ma na vatur vapadikat avat, ma na vaongor avat, ba ava tar kairane ra kinadik ta umana bung. ¹¹ Da tul tar ra varkurai tana pa na mutu. Amen.

A mutuaina tinata na varvagai

¹² Iau tar tumu go ra ik a buk tadav avat, ta ra maramaravut kai Siluano, (iau nuk ia, ba ia ra dovot na tura i dat), upi ina vargat avat, ma upi ina varvai dekdek, ba go ra varmari, ava tur tana, a dovot na varmari kai God. ¹³ Nina di ga pilak pa avat varurung me, ma i ki Babilon, i vatatabe avat; damana bula Marko, natugu. ¹⁴ Avat a vatatabe vargiliane avat ma ra vargalum na varmari.

A malmal tadav avat par ava ki tai Kristo.

A VAURUANA BUK KAI PETERO

¹ Simon Petero, a tultul ma ra apostolo kai Iesu Kristo, tadav diat dia vatur vake bula ra nurnur i ngatngat, da avet, ure ra mangamangana takodo kai kada God ma kada Tena Valaun Iesu Kristo: ² Da vangala pa ra varmari ma ra malmal pire vavat ta ra minatoto tai God ma tai Iesu kada Luluai.

A nioro ma ra pipilak kai God

³ Tago ra dekdekina, ba i da ra dekdek i God, i ga tul tar ra lavur magit ta dat, nina i topa ra nilaun ma ra lotu, ure ra minatoto tai nina i ga oro pa dat ma kana minamar iat ma ra ko na maukuana; ⁴ ma i ga tabar dat tana ma kana lavur tinata na varvatading i ngala kakit ma i ngatngat muka; upi avat a vatur vake ra maukua i God tana, tago ava ga lop kan ra vinirua i tur ta ra rakakaran a gunagunan ure ra kaina mamainga. ⁵ Maia pa, kari go i boina upi avat a ongor na kaia, upi avat a vaot kavava nurnur ma ra bo na mangamangana ma kavava bo na mangamangana ma ra kabinana; ⁶ ma kavava kabinana ma ra mangamangana vinvini; ma kavava mangamangana vinvini ma ra kini vamadudur; ma kavava kini vamadudur ma ra variru tadav God; ⁷ ma kavava variru tadav God ma ra varmari tadav ra umana tura i vavat; ma kavava varmari tadav ra umana tura i vavat ma, ra varmari tadav ra tarai par. ⁸ Tago ona go ra umana magit dia tur pire vavat ma dia peal vanavana, vakir ava tabauma mulai, ma vakir ava iba upi ra vunuai ta ra minatoto tai Iesu Kristo kada Luluai. ⁹ Tago nina i ko iba upi go ra lavur magit i pula, ma i gangavul ra matana, ma i ga valubane ra niu na varvagomgom ure ra varpiam lua. ¹⁰ Ta nin, a tara na turagu, boina ba avat a ongor upi avat a vadovot pa ra varting ma ra pipilak pire vavat; tago ba ava pait

go ra lavur magit, pa avat a bura mulai. ¹¹ Tago damana da manga tul tar ra niruk ta vavat ta ra varkurai ba pa na mutu kai kada Luluai, ma kada Tena Valaun Iesu Kristo.

¹² Io, iau tar vaninara vatikai upi ina vanuk vatikene tar go ra lavur magit ta vavat ta ra bungbung par, ma a dovotina, ava matoto tana, ma ava tur padikat ta ra dovotina i tur pire vavat. ¹³ Ma iau nuk ia ba i takodo, ba ina vargat avat boko ma ra varvai ta nam ra lavur bung ba iau ki ka boko ta go kaugu pal na turturup; ¹⁴ tago iau nunure ba na pot lulut nam ra bung ba ina vungue kaugu pal na turturup tana, vada kada Luluai Iesu Kristo i ga ve tar ia tagu. ¹⁵ Maia, ina ongor upi avat a nuk vatikene pa go ra lavur magit, ba iau mat kan avat.

Di ga gire ra minamar i Kristo ma ra mata i diat

¹⁶ Tago ta nam ra bung ave ga vaarike ta vavat ra dekdek i ra Luluai Iesu Kristo ma kana vinavana pire dat, vakir ave ga mur ra umana akakur di ga nuknuk mal tadav diat ta ra kabinana, tago ave ga gire kana minamar ma ra mata i vevet. ¹⁷ Tago i ga vatur vake ra variru ma ra minamar tai God, Tama, ta nam ra bung ba ra nilai ra ngala na minamar tuna i ga vut tadav ia dari: Go Natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tana. ¹⁸ Ma avet iat, ave ga valongore go ra nilaina i vana rikai marama ra bala na bakut ta nam ra bung ba ave ga varagur me ta ra ul a luana i gomgom. ¹⁹ Ma di ga vadovot muka ra tinata na propet pire dat; ma i boina, avat a nuk pa ia, da ra lamp pupua ta ra bobotoi tuk ta ra lar, ma ba ra tagul na lar na ga vana rikai ta ra bala i vavat; ²⁰ ma avat a nunure value go, ba pa ta tinata na propet ta ra Buk Tabu ba da pala ia ma ra nuknuk i dat iat. ²¹ Tago pa ta tinata na propet i ga arikai ta ra mamainga kai ra tarai; a umana tutana di ga tata ka tai God, ma ra Takodo na Tulungen i ga vateten diat.

2

A umana tena vartovo vavaongo

¹ Ma ra umana propet vavaongo bula dia ga tur rikai livuan ta diat ra tarai, varogop ra umana tena vartovo vavaongo diat a ki boko livuan ta vavat bula, ma diat a kap ivaive ra umana enana vartovo upi ra vinirua, diat a pue vue ra Luluai i ga kul pa diat, ma ra vinirua na lulut tadav diat. ² Ma mangoro diat dia mur kadia dur na mangamangana, ma dia murmur diat di vul ra nga i ra dovotina. ³ Ma diat a vaongo pa avat ma ra tinata na vavagu; a vuna a varbat; ma ra varkurai ure diat pa i vavuan papa ania ma kadia vinirua pa i va mat. ⁴ Tago ba God pa i ga mari diat ra umana angelo dia ga pait ra varpam, ma i ga vue vaba diat ura geena,* ma i ga tulue diat ta ra umana odo na bobotoi, upi da bal-aure vake diat upi ra varkurai; ⁵ ma pa i ga mari ra rakarakan a gunagunan lua, ma i ga valaun pa ka Noa, a tena varvai ure ra mangamangana takodo, diat ma ta ra lavurua bula, ta nam ra kilala ba i ga tul vue ra lovon ta tana tadav ra gunagunan kai ra umana tena varpam; ⁶ ma i ga tun ra ura pia na pal Sodom ma Gomora upi dir kabu, ma i ga kure vabilak dir ma ra pupukuai upi na vaale diat ra lavur tena varpam namur me; ⁷ ma i ga valaun Lot, ra tena takodo, i ga tabun na kaia ra balana ure ra varpam kai ra umana tena varpam, ⁸ (tago go ra tena takodo i ga ki livuan ta diat, ma i ga tabun na kaia ra takodo na tulungeana ta ra bungbung par, tago i ga gire ma i ga valongore kadia lavur dur na papalum); ⁹ a Luluai i nunure ba na valaun valar pa ra lavur tena lotu ta ra varilam, ma na balaure vake ra lavur tena varpam upi da vakadik diat ta ra bung na varkurai; ¹⁰ ma lua iat nina diat dia mur ra palapaka ta ra mamainga i dur, ma dia piam vue

bula ra i varkurai. Pa dia burutue ta magit, dia mur ra nuknuk i diat iat, dia vul ra umana ngalangala, ma pa dia dadar; ¹¹ ma ra umana angelo, i ngala ra ongor i diat ma ra dekdek i diat, pa dia vul diat ma ra varkurai pire ra Luluai. ¹² Ma go diat, dia varogop ma ra umana beo pa dia kabinana, di ga kava diat upi da kinim pa diat ma da doko pa diat, dia vul ra umana magit dia tuptup tana, da kamare vue diat ma kadia mangamangana vinirua, ¹³ ma dia vatur vake ra vapuak ure kadia mangamangana i gegagege; diat a umana dur, ina ra umana milmilikuan, dia gugu mat ta ra umana kaina lukara dia pait ia ta ra keake, ma dia ga ta kadia mangamangana nilong ba dia ki maravut kavava lukara; ¹⁴ a mata i diat i buka ma ra nipo, ma pa dia ngo kan ra varpam; ma dia lam raprap diat ba pa i tur padikat ra tulungea i diat; ma ra bala i diat i la ta ra varbat; diat a umana natu i ra varvabilak; ¹⁵ dia ga vana kan ra nga i takodo, ma dia ga vana rara, dia ga mur ra nga i Balam natu i Beor, nina i ga mainge ra totokom ure ra varpam; ¹⁶ ma di ga pit ia ta kana nirara; ra bombom na as i ga tata ma ra nilai ra tutana, ma i ga tur bat ra papaua kai ra propet. ¹⁷ Diat go, dia varogop ma ra umana kivu dia mama, dia da ra umana gavul, a ngala na vuvu i kap diat; ma ra marut na bobotoi di ga vaninare ure diat. ¹⁸ Tago dia tatike ra lavur ngala na tinata vakuku, ma dia lam raprap varara mule diat ma ra kaina mamainga, nina dia kabur vilau kan diat, dia mur ra nirara; ¹⁹ ma dia vatading tar ra kini langalanga, ma diat iat, diat a umana vilavilau kai ra vinirua; tago nina i uvua pa ta tikai, na kale pa ia bula upi kana vilavilau. ²⁰ Tago ba dia ga vilau kan ra dur i ki ta ra rakarakan a gunagunan, ure ra minatoto ta ra Tena Valaun Iesu Kristo, ma di vi vake mule diat

* **2:4:** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem, ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

i tana, ma dia bura tana, kadia kini namur i manga kaina ta dir ma nam i lua. ²¹ Tago gala pa di ga nunure ra nga i ra mangamangana takodo, gala diat a boina tana; ma go dia tar minana tana ma dia lingan mulai kan ra gomgom na vartuluai, nina ba di ga ve tar ia ta diat. ²² I tar ot pire diat nam ra dovot na tinata valavalar dari: A pap i talil mulai upi ra magit i ga marue vue, ma ba ra boroi i ga gumu, i bulbulue mule ta ra paipai.

3

A varvatading ure ra pinot mulai kai ra Luluai

¹ Avat a umana vakak, go ia ra vauruana buk iau tumu ia tadav avat, ma ta go ra ura buk par ina vargat ra dovot na nuknuk i vavat ma ra varvai mulai; ² upi avat a nuk pa ra lavur tinata ba ra umana gomgom na propet dia ga varvai lua tana, ma ra vartuluai kai ra Luluai ma ra Tena Valaun, nina a umana apostolo di ga tul tar ia ta vavat; ³ ma avat a nunure value ba ta ra mutuaina a umana tena varkulumai diat a tut ma kadia varkulumai, ma diat a papait kadia kaina mamainga iat, ⁴ ma diat a biti: Akave kana tinata na varvatading ure kana vinavana mulai uti? Tago papa nam ra bung a umana tama i dat dia ga mat i tana, a lavur magit dia tur da di ga vaki diat ta ra vunapai ra vavaki. ⁵ Ma kadia mamainga iat upi diat a valubane go ra magit, ba papa ania di ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan i ga ki guvai ma ra polo, ma i ga vana rikai ta ra tava ure ra tinata kai God; ⁶ nina i ga vuna tana tago ra rakarakan a gunagunan lua i ga virua ta ra lovon ta; ⁷ ma a umana bala na bakut dia tur gori ma ra rakarakan a gunagunan bula, di ga balaure vake diat ta go ra tinata iat, upi ure ra bung na varkurai ma ra vinirua kai ra umana tena varpam.

⁸ Ma koko avat a valubane go ra kopono magit, a umana vakak, ba a kopono bung i varogop ma ra arip na marmar na kilakilala pire ra Luluai

ma ra arip na marmar na kilakilala dia varogop uka ma ra kopono bung. ⁹ A Luluai pa i vabing ure kana tinata na varvatading, da ta ra na dia biti ba i vavabing; ia kaka i ungunvovovon pa avat, ma pa i mainge ba ta tikai na virua, i mainge ba dat par dat a tadav ra nukpuku. ¹⁰ Ma ra bung kai ra Luluai na ga pot da ra tena kinakinau; ta nam ra bung a umana bala na bakut diat a panie ma ra ngala na kanunur, ma ra lavur magit diat a polo ma ra ngala na oao, ma ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur papalum tana na panie ta ra iap. ¹¹ Ma tago di vapanie vue go ra lavur magit, i topa ia ba avat a manga ongor ta ra mangamangana gomgom ma ta ra lotu tadav God, ¹² ma avat a nuknuk upi ra bung kai God, upi na pot, ma avat a ongor upi ia; nina i vuna tana tago na panie ra umana bala na bakut ta ra iap, ma ra lavur magit diat a polo ma ra ngala na oao. ¹³ Ma da kana tinata na varvatading, da nuknuk upi ra umana kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan bula, ba ra mangamangana takodo i ki tana.

¹⁴ Io, avat a umana vakak, tago ava nuknuk upi go ra lavur magit, i boina ba avat a ongaongor upi da gire tadav ra malmal pire vavat, ma upi avat a gomgom ma pa ta magit na rara ta vavat ta ra luaina matana. ¹⁵ Ma avat a nuk pa ia, ba ra mangamangana. vovovon kai kada Luluai ia ra varvalaun; damana bula Paulo, a tura i dat a vakak, i ga tutumu tadav avat da ra kabinana di ga tul tar ia tana; ¹⁶ ma damana bula ta kana lavur buk i ga varvai ure go ra lavur magit; ma ta umana magit tana i dekdek upi da nunure ra kukuraina, nina ba ra umana papaua, ma diat i malmaliara ra bala i diat, dia pukue pa ia; damana bula dia pukue pa ta ra umana enana pakana ta ra Buk Tabu, ma diat iat dia virua tana. ¹⁷ Ma avat a umana vakak, tago ava nunure value go ra lavur magit, i boina ba avat a varbalaurai, kan

da kap vue avat ta ra nirara kai ra umana tena varpam ma avat a bura kan kavava dekdek na kini. ¹⁸I boina ba avat a taiak ta ra varmari ma ta ra minatoto tai Iesu Kristo, kada Luluai ma kada Tena Valaun. Da tul tar ra minamar tana go ieri ma pa na mutu. Amen.

A LUAINA BUK KAI IOANES

A Tinata na Nilaun

¹ Ia nam i ga laun amana iat ra vunapaina, nina ba ave ga valongore, nina ba ave ga giragire ma ra kiau na mata i vevet, nina ba ave ga bobobe bulbulu ia, ma ave ga bili ia ma ra lima i vevet ure ra Tinata na nilaun ² (ma di ga vaarike ra nilaun, ma ave ga gire, ma ave ga varve tar ra nilaun tukum ta vavat, nina dir ga ki guvai ma Tama, ma di ga vaarike tar ia ta vevet); ³ nina ba ave ga gire ma ave ga valongore, ave ve avat bula tana, upi dat a bartalaina ma avat, da avet, ave bartalaina ma Tama, ma Natuna Iesu Kristo; ⁴ ma go ra lavur magit ave tumu ia, upi da pait ot pa kada gugu tana.

God ia ra kapa

⁵ Ma go ra varvai ave ga valongore tana, ma ave ve tar ia ta vavat, ba God ia ra kapa muka ma pa ta ik a matmat na bobotoi i tur pirana. ⁶ Ona da biti ba da tar bartalaina me, ma da vanavana ta ra bobotoi, da vaongo ko, ma pa da pait ra dovotina; ⁷ ma ona da vanavana ta ra kapa, da ia i ki ta ra kapa, da tar bartalaina vargil, ma ra gapu i Iesu, Natuna, i dalu vue ra varpam parika kan dat. ⁸ Ona da biti ba pa ta varpam i tur pire dat, da tuam pa mule Ke dat, ma ra dovotina pa i ki ta ra bala i dat. ⁹ Ona da tata kapa ure kada varpam, ia iat i dovot ma i takodo upi na pun vue kada lavur varpam, ma upi na vagomgom dat ta ra lavur magit ba pa i takodo. ¹⁰ Ona da biti ba, pa da ga pait ra varpam, da vatang vaongo pirana, ma kana tinata pa i ki ta ra bala i dat.

2

Kristo kada tena maramaravut

¹ A tara na natugu ikik, iau tumu go ra lavur magit tadav avat, upi koko avat a varpam. Ma ona ta

tikai i varpam, kada tika na Tena Tur Varbat pire Tama, Iesu Kristo, ra tena takodo; ² ma ia ra varporong ure kada varpam, ma vakir ure kadat ika, ure bula ra rakarakan a gunagunan parika. ³ Ma da matoto ta go ra magit ba da nunure, ona da torom ta kana umana vartuluai. ⁴ Nina i biti: Iau nunure, ma pa i torom ta kana lavur vartuluai, ia ra tena vaongo, ma pa ta dovotina i tur pirana; ⁵ ma ona tika i torom ta kana tinata, a dovotina a varmari kai God i tar ot tana. Ta go ra magit da nunure ba da ki tana: ⁶ Nina i biti ba i ki tana, i topa ia ba na vanavana vada ia iat muka i ga vanavana.

A kalamana vartuluai

⁷ A umana vakak, vakir a kalamana vartuluai iau tumu ia tadav avat, nina ka ra maulana vartuluai ba i ga tur pire vavat papa ra vunapaina; a maulana vartuluai ia ka ra tinata ava ga valongore. ⁸ Tikai bula, a kalamana vartuluai iau tumu ia tadav avat, nina i dovot pirana, ma pire vavat bula, tago ra bobotoi i panie, ma ra kapa tuna i tar vana rikai. ⁹ Ona tika i biti ba i tar ki ta ra kapa ma i milikuane turana, nam i ki ka ta ra bobotoi tuk ta ra bung gori. ¹⁰ Nina i mari turana i ki ta ra kapa, ma pa ta magit na tukatukai i tur pirana. ¹¹ Ma nina i milikuane turana i ki ta ra bobotoi, ma i vanavana ta ra bobotoi, ma pa i nunure ba i vana uve, tago ra ura kiau na matana dir tar pula ta ra bobotoi.

¹² Iau tutumu tadav avat, a umana natugu ikik, tago di tar pun vue kavava varpam ure ra iangina. ¹³ Iau tutumu tadav avat, a umana patuana, tago ava nunure nina i laun papa ra vunapaina. Iau tutumu tadav avat, a umana barmana, tago ava tar uvia pa ra Tena Varpam. Iau tar tutumu tadav avat a umana nat na bul, tago ava nunure Tama. ¹⁴ Iau tar tutumu tadav avat a umana patuana, tago ava nunure nina i laun papa ra vunapaina. Iau tar tutumu tadav avat a umana barmana, tago

ava tar dekdek, ma ra tinata kai God i ki ta ra bala i vavat, ma ava tar uvia pa ra Tena Varpiam. ¹⁵ Koko avat a mari ra rakarakan a gunagunan ba ra lavur magit ra pia. Ba tikai i mari ra rakarakan a gunagunan, a varmari kai Tama pa i bang ta ra balana. ¹⁶ Tago ra lavur magit ta ra rakarakan a gunagunan, a kaina mamainga kai ra paka i dat, ra kaina mamainga kai ra kiau na mata i dat, ma ra vavagia na tabarikik, vakir tai Tama, mamati ka ra pia. ¹⁷ Ma ra rakarakan a gunagunan i panie vanavana, ma kana kaina mamainga bula; ma nina ba i pait ra nuknuk i God na tur tukum.

A ebar kai Kristo

¹⁸ A umana natugu ikik, go ra pakana bung ia ra mutuaina. Ma varogop ava ga valongore ba na vut ra ebar kai Kristo, go muka mangoro na ebar kai Kristo dia tar papangai. ma ava nunure tana ba go ra pakana bung ia ra mutuaina. ¹⁹ Di tar vana papa kan dat, ma vakir diat a umana talai dat; gala diat a umana talai dat, gala diat a ki vatikai pire dat; ma go dia ga vana kan dat, upi na po rikai tana ba vakir diat par a umana talai dat. ²⁰ Ma kavava ta vartap kai ra Tena Gomgom, ma avat par ava matoto tana. ²¹ Pa iau ga tutumu tadav avat, tago ava. tuptup ure ra dovotina, iau ga tutumu, tago ava nunure, ma tago ra vaongo pa i tavua ta ra dovotina. ²² Ia ra tena vaongo? Ia ka nam i varpuai tana ba Iesu ia ra Kristo. Nina iat i pue vue Tama ma Natuna ia nam ra ebar kai Kristo. ²³ Diat par dia pue vue Natuna, Tama bula pa i ki pire diat; diat dia mulaot tai Natuna, Tama bula i ki pire diat. ²⁴ Ma avat. boina ba ra magit par ava ga valongore papa ra vunapaina na ki pire vavat. Ba nam ra magit ava ga valongore papa ra vunapaina i ki pire vavat, avat bula, ava ki pire Natuna, ma pire Tama. ²⁵ Ma go ra varvatading i ga vatading tar ia ta dat, ia ra nilaun ba pa na mutu. ²⁶ Go ra lavur magit iau ga tumu ia tadav

avat ure diat dia mainge upi diat a varara avat. ²⁷ Ma ra vartap, nina ava ga vatur vake tana, i ki ta vavat, ma pa ava iba upi ta tikai ba na tovo avat; ma da kana vartap i tovo avat ure ra magit par, ma i dovot, ma vakir a vaongo, ma da i ga vateten avat, damana ava ki vatikai tana. ²⁸ Ma go a umana natugu ikik, avat a ki vatikai tana, upi ona na vana rikai, dat a rurung, ma pa dat a vavirvir tana ta kana pinot. ²⁹ Ba tumu ava nunure ba ia ra tena takodo, ava nunure diat par bula, dia pait ra mangamangana takodo, i ga vangala diat.

3

A umana natu i God

¹ Avat a gire ra ngala na varmari Tama i ga tul tar ia ta dat, ba da vatang dat a umana natu i God; ma a dovotina dat damana. Kari go ra rakarakan a gunagunan pa i nunure dat, tago pa i nunure God. ² A umana vakak, go dat a umana natu i God, ma pa di ga vaarike boko ba dat a dave. Da nunure, ba ona na ga vana rikai, dat a varogop me; tago dat a gire kana kini tuna. ³ Ma diat par ba kadiat go ra kini nunur, dia vagomgom mule diat, da ia iat i gomgom. ⁴ Diat par dia pait ra varpiam, dia pait ra nirara bula; ma ra varpiam ia ra varpuai ure ra var-tuluai. ⁵ Ma ava nunure, i ga vana rikai upi na tak vue ra varpiam; ma pa ta varpiam i ki tana. ⁶ Diat par dia ki tana, pa dia varpiam; diat par dia varpiam, vakir dia ga gire, ma pa dia nunure. ⁷ A umana natugu ikik, koko ta tikai na varara avat; nam i pait ra mangamangana takodo, i takodo varogop God i takodo. ⁸ Nina ba i varpiam, natu i Satan nam; tago Satan i varpiam papa ra vunapaina. Natu i God i ga vana rikai upi na kamare vue ra papalum kai Satan. ⁹ Diat par ba God i ga vangala diat, pa dia varpiam, tago ia iat i ki ta ra bala i diat, ma i dekdek upi diat a varpiam, tago God i ga vangala diat.

¹⁰ Go ra magit di vaarike ra lavur natu i God tana, ma ra lavur natu i Satan. Diat par ba pa dia pait ra mangamangana takodo, vakir diat tai God, ma damana bula nina ba pa i mari turana.

A varmari vargil

¹¹ Tago go ra varvai ava ga valongore papa ra vunapaina, upi dat a varmari vargil. ¹² Koko da varogop ma Kain, natu i Satan, ma i ga ubu turana. Ma i ub ia ta ra ava? Tago i ga kaina kana mangamangana ma ra mangamangana kai turana i ga takodo.

¹³ A tara na turagu, koko avat a kaian ba ra rakarakan a gunagunan i milmilikuane avat. ¹⁴ Da tar nunure ba da ga vana kan ra minat tadav ra nilaun tago da mari ra lavur tura i dat. Nina ba pa i pait ra varmari i ki ta ra minat. ¹⁵ Nina i milikuane turana ia ra tena vardodoko; ma ava nunure ba ra nilaun tukum pa i ki ta ra tena vardodoko. ¹⁶ Go ra magit da nunure ra varmari tana, tago i ga vungue kana nilaun ure dat; damana i topa dat upi dat a vungue kada nilaun ure ra umana tura i dat. ¹⁷ Nina i ga vung ra vurvur magit mamati ra pia, ma i gire turana i iba upi ta magit ma i banu bat ra balana tadav ia, a varmari kai God na ki dave tana? ¹⁸ A umana natugu ikik, koko dat a varmari ma ra tinata ka ba ma ra karamea i dat; dat a varmari ma ra bo na papalum ma ra dovotina.

Dat a rurung pire God

¹⁹ Go ra magit da nunure tana ba dat a umana natu i ra dovotina, ma da ve vango ra bala i dat ta ra matana, ²⁰ ta ra lavur magit a bala i dat i takun vakaina dat me; tago God i lia ta dir ma ra bala i dat ma i nunure ra lavur magit par. ²¹ A umana vakak, ba tumu ra bala i dat pa i takun dat, da a rurung pire God; ²² ma ra magit par da lul ia, dat a vatur vake tana, tago da torom ta kana lavur vartuluai, ma da pait ra lavur magit i kat ta ra matana. ²³ Ma

go kana vartuluai, upi dat a kapupi ra iang i Natuna Iesu Kristo, ma dat a varmari vargil vada ra vartuluai i ga tul tar ia ta dat. ²⁴ Ba tikai i torom ta kana lavur vartuluai, i ki tana, ma ia bula i ki ta ra balana. Ma go ra magit da nunure tana ba i ki ta ra bala i dat, ta ra Tulungen i ga tul tar ia ta dat.

4

A tulungen i dovot ma nam i vavaongo

¹ A umana vakak, koko avat a kapupi ra lavur tulungen, boina ba avat a kukure bulu ra umana tulungen, ba dia ga vana rikai tai God ba pata; tago mangoro na propet vavaongo dia ga vana ta ra rakarakan a gunagunan. ² Go ra magit avat a nunure ra Tulungea i God tana: A lavur tulungen dia varvai kapa ba Iesu Kristo i tar pot ma ra paka i ra tutana diat nam tai God; ³ ma ra lavur tulungen dia pue vue Iesu, nam diat vakir tai God; ma ia kaka go ra maukua i ra ebar kai Kristo, nina ava ga valongore ure ba na vut, ma go i tar ki ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴ A umana natugu ikik, avat tai God, ma ava tar uvua pa diat; tago nina i ki ta ra bala i vavat i ngala ta dir ma nina i ki ta ra rakarakan a gunagunan. ⁵ Diat mara ra pia; ma dia tata varogop ma ra mangamangana ra pia, ma ra rakarakan a gunagunan i valongore diat. ⁶ Dat tai God; nina i nunure God i valongore dat; nina ba vakir tai God pa i valongore dat. Go ra magit da nunure ra tulungea i ra dovotina tana ma ra tulungea i ra vaongo.

God ia ra varmari

⁷ A umana vakak, boina ba dat a varmari vargil; tago God i vuna ta ra varmari; ma diat par dia varmari, God i ga vangala diat, ma dia nunure God. ⁸ Nina ba pa i varmari vakir i nunure God, tago God ia ra varmari. ⁹ Ta go ra magit ra varmari kai God i ga vana rikai tana pire dat, ba God i ga tul vue Natuna, a kavakake, ta ra rakarakan a gunagunan upi dat

a laun tana. ¹⁰ Ia ra varmari, tago God i ga mari dat, ma i ga tul vue Natuna, pi ia ra varporong ure kada lavur varpam, ma vakir tago dat da ga mari God. ¹¹ A umana vakak, ba tumu God i ga mari dat dari, i takodo upi dat a varmari vargil. ¹² Pa ta i ga gire God; ba tumu da varmari vargil, i ki ta ra bala i dat, ma kana varmari i tar ot kakit ta ra bala i dat; ¹³ go ra magit da nunure tana ba da ki tana, ma ba i ki ta dat, tago i ga tul tar ra Tulungeana ta dat. ¹⁴ Ma avet, ave tar boobe ma ave varvai tana, ba Tama i ga tul vue Natuna pi na Tena Valaun ure ra rakarakan a gunagunan. ¹⁵ Diat par dia varvai kapa ba Iesu ia ra Natu i God, God i ki ta diat, ma dia ki tai God. ¹⁶ Ma da nunure ma da ga kapupi ra varmari kai God tadav dat. God ia ra varmari; ma nina i ki ta ra varmari i ki tai God, ma God i ki tana. ¹⁷ Go ra magit i tar ot kakit ra varmari pire dat tana, ba dat a rurung ta ra bung na varkurai; tago dat a varogop me ta go ra rakarakan a gunagunan. ¹⁸ A varmari pa i varpopoto ma ra bunurut; a varmari nina i ot, i okole vue ra bunurut, tago ra bunurut i kapkap ra balbali; ma nina i burut pa i ot ra varmari pirana. ¹⁹ Da varmari tago i ga mari value dat. ²⁰ Ba tikai i biti: Iau mari God, ma i milikuane turana, a tena vaongo nam; tago nina ba pa i mari turana ba i tar gire, na mari davatane God ba pa i ti gire? ²¹ Ma go ra vartuluai i ga tul tar ia ta dat, dari. Ba tikai i mari God na mari bula turana.

5

Kada niuvia pa ra rakarakan a gunagunan

¹ Diat par dia nurnur ba Iesu ia ra Kristo, God i ga vangala diat; ma diat par, dia mari nina i ga varvangala, dia mari bula nam ba God i ga vangala. ² Go ra magit da nunure tana ba da mari ra umana natu i God, tago da mari God, ma da torom ta kana lavur vartuluai. ³ Ma go ko ra varmari kai

God, ba dat a torom ta kana lavur vartuluai; ma kana lavur vartuluai pa dia mamat. ⁴ Tago diat par ba God i ga vangala diat, dia uvua pa ra rakarakan a gunagunan; ma go ko ra niongor i tar uvua pa ra rakarakan a gunagunan: kada nurnur. ⁵ la nam ba i uvua pa ra rakarakan a gunagunan? Nina iat i kapupi ia ba. Iesu ia ra Natu i God.

A varveai ure Iesu Kristo

⁶ Ma go i tar vut ma ra tava ma ra gap, Iesu Kristo; vakir ma ra tava ka, ma ra tava ma ra gap bula. ⁷ Ma ra Tulungen i varvai dovot, tago ra Tulungen ia ra dovotina. ⁸ Ma ra tabautul dital varvai dovot, ra Tulungen, ra tava, ma ra gap; ma go ra utul dital tikai ka. ⁹ Ba tumu da kapupi ra varvai kai ra tarai, a varvai kai God i ngala ta dir, tago ra varvai kai God go, ba i ga varvai dovot ure Natuna. ¹⁰ Nina i nurnur tai Natu i God, a varvai dovot i tur ta ra balana; nina ba pa i kapupi God, i takun ia ba a tena vaongo; tago pa i ga kapupi ra varvai dovot kai God ure Natuna. ¹¹ Ma go ra varvai dovot, dari, ba God i ga tul tar ra nilaun tukum ta dat, ma nam ra nilaun i ki tai Natuna. ¹² Nina i vatur vake Natuna, i vatur vake ra nilaun bula; nina ba pa i vatur vake Natu i God, pa i vatur vake ra nilaun.

A nilaun tukum

¹³ Go ra lavur magit iau ga tumu ia tadav avat, upi avat a nunure ba ava vatur vake ra nilaun tukum, tadav avat ava nurnur ta ra iang i Natu i God. ¹⁴ Ma go ia ra magit da rururung tana tadav ia, tago ba da lul ta magit da ra nuknukina, i vatorome dat; ¹⁵ ma ba da nunure ba i valongore dat ta ra magit par ba da lul ia, da matoto bula ba da tar vatur vake nam da ga lul ia tana. ¹⁶ Ba tika na tutana i gire turana ba i pait ra varpam, nina ra minat pa i vana rikai tana, na araring God, ma na tul tar ra nilaun tana ure diat ba pa dia pait ra varpam nina a minat i vana rikai tana. Tika na mangana varpam akamana a minat i vana rikai tana; vakir nam iau

biti ba da araring ure. ¹⁷ A lavur mangamangana ba pa i takodo, ia ra varpam; ma tika na mangana varpam a minat pa i vana rikai tana.

¹⁸ Da nunure diat par ba God i ga vangala diat, pa dia varpam, tago nina, ba God i tar vangala, i balaure mule, ma Satan pa i bili ia.

¹⁹ Da nunure ba dat tai God, ma ra rakarakan a gunagunan i va ta ra varpam. ²⁰ Da nunure bula ba Natu i God i tar pot, ma i ga tul tar ra minatoto ta dat, upi dat a nunure nina i dovot ma da ki tai nina i dovot, tai Natuna Iesu Kristo. Go ia ra God tuna, ma ra nilaun tukum. ²¹ A umana natugu ikik, avat a balaure avat kan ra umana tabataba.

A VAURUANA BUK KAI IOANES

¹ A patuana tadav ra tadar vavina, di ga pilak pa ia, ma ra umana natuna bula, diat iau mari tuna diat; ma vakir iau kaka, diat par bula dia nunure ra dovotina; ² ure ra dovotina, aina i ki ta dat, ma na ki pire dat pa na mutu: ³ A varmari, a tulungea i ra varmari, a malmal kai God, Tama, ma kai Iesu Kristo Natu i Tama, na ki pire dat ma ra dovotina ma ra varmari.

A dovotina ma ra varmari

⁴ Iau ga gugu na kaia, tago iau tar gire tadav ra umana natum, dia vanavana ta ra dovotina, varogop ma ra vartuluai Tama i ga tul tar ia ta dat. ⁵ Ma go iau aring pa u, ra tadar vavina, vakir da iau tumu ta kalamana vartuluai tadav u, nam uka da ga vatur vake papa ra vunapaina, upi dat a varmari vargil. ⁶ Ma go ia ra varmari, ba da mur kana lavur vartuluai. Go ia ra vartuluai, nina ava ga valongore papa ra vunapaina, ba avat a vanavana tana. ⁷ Tago mangoro na tena malatataur dia ga vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, diat dia varpuai ta ra pinot kai Iesu Kristo ma ra pakana. Go ra tena malatataur ma ra ebar kai Kristo. ⁸ Avat a balaure avat, upi koko avat a varara nam ra umana magit ave tar pait ia, upi avat a vatur vapar vake ra vapuak. ⁹ Diat par dia bolo lake ta ra vartovo kai Kristo ma pa dia ki tana, God pa i ki pire diat; nam i tur patuan ta ra vartovo, Tama ma Natuna dir ki tana. ¹⁰ Ba tikai i vana pire vavat ma pa i kap go ra vartovo, koko avat a agure varuk ia ta ra kuba i vavat, ma koko avat a vatatabe pa ia; ¹¹ tago nina i vatatabe pa ia, dir varogop me ta kana umana papalum na varpam.

A mutuaina tinata

¹² Mangoro na magit boko ba ina tumu ia pire vavat, ma pa iau mainge ba ina pait ia ma ra mapina buk ma

ra polo na tutumu; iau nuk ia, ba ina vana pire vavat, ma ina tata ma ra ngiegu, upi na ngala muka kada gugu. ¹³ A umana natu i tana vavim, di ga pilak pa ia, dia vatatabe u.

A VAUTULUNA BUK KAI IOANES

¹ A patuana tadav Gaio, ra.vakak na tutana, nina iau mari ia tuna.

² Talaigu tuna, iau araring upi una ki mamal ma upi na boina kaum nilaun, da ra tulungeam i ki mamal.

³ Tago i ngala muka kaugu gugu ta nam ra bung ba ra umana tura i dat dia ga pot i tana, ma dia ga varvai ure ra dovotina piram, tago u vanavana ta ra dovotina. ⁴ Pa ta magit mulai i manga ngala muka kaugu gugu tana, ia kaka go, ba iau valongore ra umana natugu dia vanavana ta ra dovotina.

Di pite pa Gaio

⁵ Talaigu tuna, i fovot kaum papalum u pait ia tadav diat a lavur tura i dat dia vaira; ⁶ ma dia tar varvai dovot ta ra luaina mata i ra ekelesia ure kaum varmari; ma i boina ba una tul vue diat ta kadia vinavana da i topa God. ⁷ Tago dia tar vana pa ure ra Iang, ma pa dia vatur vake ta magit tai ra umana Tematana. ⁸ Kari go i takodo upi dat a vango diat, upi dat a umana tena papalum varirivut ma ra dovotina.

Diotrepe dir ma Demetrio

⁹ Iau ga tumu ta umana magit tadav ra ekelesia; ma Diotrepe, nina i mainge upi na lualua kakit ta diat, pa i kapupi dat. ¹⁰ Io, ba iau pot, ina vanuk tar mule ra lavur magit i papait ia, tago i tata vakuku ure dat ma ra kaina tinata; ma vakir nam uka, go bula, pa i vango ra umana tura i dat, ma i tugal bat diat dia mainge, ma i okole vue diat kan ra ekelesia. ¹¹ Talaigu tuna, koko una mur pa ra magit i kaina, una mur pa ra magit i boina. Nina i pait ra magit i boina, tai God nam; nina i varpam, pa i ti gire God. ¹² A tarai par ma ra dovotina iat, bula, dia varvai dovot ure Demetrio; maia, avet bula ave varvai dovot, ma u tar nunure ba kaveve varvai i dovot.

A mutuaina tinata na varvagai

¹³ Mangoro na magit ba ina tumu ia tadav u, ma pa iau mainge ra tutumu tadav u ma ra polo na tutumu ma ra pen; ¹⁴ iau nuk ia ba i maravai upi dor a varbobo ma dor a tata ma ra ngie i dor. ¹⁵ A malmal, na ki piram. A umana talai dat dia vatatabe u. Una vatatabe ra lavur talai dat tikatikai, ma una vatang ra iang i diat.

A BUK KAI IUDAS

¹ Iudas, tura i Iakobo, ma ra tultul kai Iesu Kristo, tadav diat nina God i ga ting pa diat ma dia ki ta ra vavai na varmari kai Tama God ma ta ra varbalaurai kai Iesu Kristo: ² A bala varmari, a malmal ma ra varmari na peal pire vavat.

A umana tena vartovo vavaongo

³ A umana vakak, ba iau ga mainge tuna upi ina tutumu tadav avat ure ra nilaun kadat par, di ga vovo pa iau upi ina tutumu ma ina vargat avat, upi avat a ongor tuna ta ra nurnur di ga vakopono tul tar ia ta diat ra lavur tena gomgom. ⁴ Tago ta umana tutana di ga ruk kokoko ivaivai, nam diat ba di ga vakilang tar diat upi go ra varkurai na kankan, a umana tena varpam, dia pukue ra varmari kai kada God upi ra mangamangana i dur, ma dia pue vue kada kopono tena varkurai tuna ma kada Luluai, Iesu Kristo.

⁵ Go iau mainge ba ina ve mule avat, ma a dovotina ava tar nunure muka go ra lavur magit, ba ra Luluai i ga valaun tika na vuna tarai kan ra gunan Aigipto, ma namur i ga vapar vue diat ba pa dia nurnur. ⁶ Ma ra umana angelo, diat ba pa dia ga tur padikat ta kadia tiniba na luluai, ma dia ga vana kan kadia kiki, i tar vake diat ma ra umana vivi pa na mutu ta ra bobotoi upi ra varkurai ta ra ngala na bung. ⁷ Damana bula Sodom ma Gomora, ma ra umana pia na pal di ga tur maravai pire dir, tago di ga tul tar mule diat upi ra ungaunga da dir, ma dia ga vana upi ra paka i ra umana enana, di vatur diat upi ra vakilang na varvaalai, tago dia kairane ra kinadik na balbali ta ra iap ba pa na mutu. ⁸ Damana go diat bula, ta kadia umana mangamangana ririvon, dia vadur ra palapaka, dia piam vue ra ngala na varkurai, ma dia kulume ra umana ngalangala. ⁹ Ma Mikael, ra angelo i lualua, ta nam ra bung dir

vartoto ma Satan ma dir varpuapuai ure ra paka i Moses, i ga ruva ma pa i pait tar ta varkurai na varvul tana, i ga biti ka dari: A Luluai na bor u. ¹⁰ Ma go diat dia kulume ra lavur magit dia tuptup tana; ma dia virua ta nam ra magit ba i minana vakuku tana ra nuknuk i diat, da ra umana leing dia tabobo. ¹¹ Na kaina ta diat, tago di ga murmur ra nga kai Kain ma dia ga tul tar mule diat upi ra nirara kai Balam ure ra vapuak ma dia ga virua ta ra varpuai kai Kora. ¹² Go diat a umana mamapit dia tur ivai ta kavava lavur lukara na varmari, ba dia iaian varurung ma avat, a umana tena varbalaurai ure diat mulai, ma dia tabar vamaur pa mule diat, ma pa dia burut; a umana bakut, ma pa ta tava ta diat, a vuvu i kapkap diat; a umana davai, a mapmap i diat i vura ele, pa ta vuai diat, dia tar vaura mat, dia tarubat ma ra okor i diat; ¹³ a umana bobol na ta dia urung ma dia rore vue ra magit dia vavirvir tana; a umana tagul ba dia rara vurvurbit, di ga vung valiling ra marut na bobotoi pa na mutu ure diat. ¹⁴ Ma Enok bula, ra valavuruana tai Adam, i ga tatike ra tinata na propet ure diat, dari: “Gire ra Luluai na pot ma kana umana kor na tena gomgom, ¹⁵ upi na pait ra varkurai ta diat par, ma upi na takun ot pa diat ra lavur tena varpam ure kadia umana kaina papalum dia ga pait ia, ma ra kaina nuknuk i diat, ma ra lavur mamat na tinata dia ga takun ia me.” ¹⁶ Go diat a umana lup tata mukumuk, a umana tena urur, dia uraure kadia umana kaina mamainga (ma ra ngie i diat i tatike ra umana ngala na tinata), ma dia variru ta ra mata i ra tarai upi diat mulai diat a boina tana.

A vartigal ma ra tinata kapa

¹⁷ Ma avat, a umana vakak, avat a nuk pa ra lavur tinata, a umana apostolo kai kada Luluai Iesu Kristo di ga ve value avat i tana; ¹⁸ di ga biti tadav avat dari ba: “Ta ra mutuaina a umana tena varkulumai

diat a tut ma diat a uraure kadia kaina mamainga iat.”¹⁹ Go diat, dia varbaiane avat, dia mur ra nuknuk i diat vakuku, a Tulungen pa i ki pire diat.²⁰ Ma avat, a umana vakak, boina ba avat a tavua rikai ta kavava nurnur nina i gomgom tuna, avat a araring ta ra Takodo na Tulungen,²¹ avat a balaure avat ta ra varmari kai God, ma avat a nuk upi ra bala na varmari kai ra Luluai Iesu Kristo upi ra nilaun tukum.²² Ma i boina ba avat a mari ta umana dia mal-maliara;²³ ma ta ra umana avat a ra valaun pa diat kan ra iap; ma ta ra na mulai avat a mari diat ma ra bunurut; avat a milikuane ra mal, nina i dur ta ra palapaka.

A niaring na pite varpa

²⁴ Ma pire nina i balaure valar pa avat kan ra bunura, ma i vatur avat ta ra luaina mata i kana minamar ma ra gomgom ma ra ngala na gugu,²⁵ ma pire ra kopono God kada Tena Valaun, a pite varpa, a minamar, a varkurai ma ra dekdek, ure Iesu Kristo kada Luluai, amana iat, ma go, ma pa na mutu. Amen.

A BUK NA VAVAARIKAI KAI IOANES

¹ Go a vavaarikai kai Iesu Kristo, nina God i ga tul tar ia upi na vateten kana umana tultul ta nam ra lavur magit i maravai ba da pait diat; ma i ga vakilang tar ia ma i ga tulue kana angelo me tadav kana tultul Ioanes; ² nina i ga varvarvai dovot ma ra tinata kai God, ma ra varvai dovot bula kai Iesu Kristo, ra lavur magit ba i tar gire. ³ Nina i lukluk go ra lavur tinata na propet, ma diat dia valongore, ma dia nuknuk pa nam di ga tumu ia tana, dia ti doan; tago ra kilala i maravai.

A varvagai pire diat ra lavurua na ekelesia

⁴ Ioanes, tadav ra lavurua na ekelesia ta ra gunan Asia: A varmari tadav avat ma ra malmal, tai nina i laun go, ma i ga laun lua, ma na laun namur; ma tai ra lavurua na Tulungen dia tur ta ra luaina mata i kana kiki na king; ⁵ ma tai Iesu Kristo, ra dovot na tena varvai, a luaina ta diat, dia tut mulai kan ra minat, ma ia ra Luluai kai ra umana king ra pia. Tadav nina i mari dat ma i ga pala vue dat kan kada varpam ma ra gapuna. ⁶ ma i ga vaki dat upi dat a umana tena varkurai, ma ra umana tena tinabar tadav kana God ma Tamana; da tul tar ra minamar tana ma ra varkurai pa na mutu. Amen. ⁷ Gire, i pot ma ra umana bakut; ma ra lavur kiau na mata diat a bobé, ma diat bula dia ga goa; ma ra lavur vuna tarai par ta ra rakarakan a gunagunan diat a tabun ure. Maia pa, damana. Amen.

⁸ God, a Luluai, nina i laun go, ma i ga laun lua, ma na laun namur, ra Luluai i dekdek muka, i biti: Iau ra Alpa ma ra Omega.

A ninana ure Kristo

⁹ Iau Ioanes, a tura i vavat ma ra talai vavat ta ra lavur magit na varmonong, ma ta ra varkurai ma ta ra kini vamadudur tai Iesu, iau ga

ki ta ra lolo a iangina Patmos, ure ra tinata kai God ma ra varvai dovot ure Iesu. ¹⁰ Iau ga ki ta ra Tulungen ta ra bung kai ra Luluai, ma iau tar valongore arua namur tagu a ngala na nilai tikai, da ra tavur, i biti dari: ¹¹ A magit par; ba u gire, una tumu ia ta ra buk, ma una tulue tadav ra lavurua na ekelesia, uro Epeso, ma uro Smirna, ma uro Pergamon, ma uro Tiatera, ma uro Sardes, ma uro Piladelpia, ma uro Laodikea. ¹² Ma iau ga tur tapuku upi ina gire nam i ga tata tagu; ma ba iau tur tapuku, iau ga gire lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra goled; ¹³ ma livuan ta diat ra umana turtur na birao, tikai da ra natu i ta tutana, i ga mal ma ra lolovina olovoi, ma i ga vi pit ra bongobongono ma ra vipit na goled. ¹⁴ Ma ra uluna ma ra tagal a uluna i ga pua da ra ivuna sip i pua, da ra kabang; ma ra ura kiau na matana dir ga varogop ma ra birao na iap; ¹⁵ a ura kauna da ra palariam i gobol ma i manga lapap ta ra ubu; ma ra nilaina da ra nilai ra mangoro na tava. ¹⁶ Ma i ga vatur vake lavurua na tagul ta ra limana tuna, ma tika na pakat na vinarubu i mangi vartalai i ga vana rikai ta ra ngiene; ma ra matana i ga da ra keake i raro ma ra dekdekina. ¹⁷ Ma ba iau ga gire, iau ga bura pire ra ura kauna, da tikai i tar mat. Ma i ga palagur iau ma ra limana tuna, ma i ga biti: Koko una burut; iau ra luaina ma iau ra mutuaina, ¹⁸ ma ra launa bula; ma iau ga mat, ma go ina laun pa na mutu, ma iau vatur vake ra ki ure ra minat ma ure ra ruarua na tulungen. ¹⁹ Io, una tumu ra lavur magit u ga gire, ma ra lavur magit i tur go, ma nam diat bula ba diat a murmur; ²⁰ a magit na pidik ure ra lavurua na tagul, diat u ga gire diat ta ra limagu tuna, ma ra lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra goled. Nam ra lavurua na tagul diat ra lavurua na angelo kai ra lavurua na ekelesia; ma ra lavurua na turtur na birao diat ra lavurua na ekelesia.

2

A tinata tadav diat aro Epeso

¹ Una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Epeso:

Nina i vatur ra lavurua na tagul ta ra limana tuna, nina i vanavana livuan ta ra lavurua na turtur na birao di ga pait ia ma ra goled, i tatike go ra lavur magit: ² Iau tar nunure kaum lavur papalum, ma kaum niongor ma kaum kini vama-dudur, ma pa u mainge diat ra kaina tarai, ma u tar valar diat dia tibuna vatang diat ba a umana apostolo, ma pata, ma u tar na ilam diat ba a umana tena vaongo; ³ ma u ki vama-dudur ma u ga pupupuak ure ra iangigu, ma pa u ga talangan tana. ⁴ Ma go ra magit iau takun u me, tago u ga vungue ra varmari i ga tur lua tam. ⁵ Una nuk pa ra kini u ga bura kan ia, una nukpuku, ma una pait mule ra mangamangana u ga pait ia lua; ba pata, ina vut piram ma ina tumak vue kaum turtur na birao, ona pa u nukpuku. ⁶ Ma go ra magit i tur piram, u milikuane ra lavur mangamangana kai ra umana Nikolaita, ma. iau bula iau milikuane. ⁷ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia. Ina tul tar tai ra tena uvuvia upi na ian ta ra davai na nilaun, nina i tur ta ra Paradaiso kai God.

A tinata tadav diat aro Smirna

⁸ Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Smirna:

A luaina ma ra mutuaina, nina i ga mat, ma i ga laun mulai, i tatike go ra lavur magit: ⁹ Iau nunure ra lavur magit i monong iu, ma kaum kini na luveana (ma u uviana), ma ra varvul kadiat dia tibuna vatang mule diat ba ra umana te Iudaia, ma vakir diat a umana te Iudaia, diat a kivung kai Satan. ¹⁰ Koko una burutue ra lavur magit na varmonong i vana tadav u; gire, Satan na vue varuk ta umana ta vavat ta ra pal na banubat, upi da valar avat; ma da vakadik avat a vinun na bung. Una tur padikat tuk

ta ra minat, ma ina tul tar ra kere na nilaun tam. ¹¹ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia. A vauruana minat pa na vakaina nina i uvuvia.

A tinata tadav diat aro Pergamon

¹² Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Pergamon:

Nina i vatur ra pakat na vinarubu i mangi vartalai, i tatike go ra lavur magit: ¹³ Iau nunure nam ra gunan u ki ie, ba a kiki na king kai Satan tana; ma u ga vatur vadekdek vake ra iangigu, ma pa u ti pue vue kaugu nurnur ta nam ra umana bung kai Antipas, kaugu dovot na tena varvai, nina ba di ga doka livuan ta vavat, abara ba Satan i ki ie. ¹⁴ Ma a ura magit ik iau takun u me, tago ta ra na ta diat dia tatabai ta ra vartovo kai Balam, dia ki piram, nam i ga vateten Balak upi na vung ra timul na tukatukai ta ra luaina mata i ra umana natu i Israel, upi diat a ian ra umana magit ba di ga vartabar me pire ra umana tabataba ma upi diat a pait ra ungaunga. ¹⁵ Damana bula ta umana ta diat dia tatabai ta ra vartovo kai ra umana Nikolaita dia ki piram. ¹⁶ Boina una nukpuku, ona pata ina vana lulut piram, ma ina varubu ma diat ma ra pakat na vinarubu kai ra ngiegu. ¹⁷ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia. Ina tabar ra tena niuvia ma ra mana di ga ive, ma ina tul tar tika na vat i pua tana, di ga tumu tika na kalamana iang tana, ma pa ta i nunure, ia kaka nam i vatur vake.

A tinata tadav diat aro Tiatera

¹⁸ Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Tiatera:

Natu i God, nina ba ra kiau na matana i da ra biro na iap, ma ra ura kauna da ra gobol na palariam i lapap, i tatike go ra lavur magit: ¹⁹ Iau nunure kaum lavur papalum, ma kaum varmari, kaum nurnur, kaum maramaravut, ma kaum kini

vamadudur, ma ba kaum umana papalum dia mur, dia ngala ta nina diat dia lua. ²⁰ Ma go ra magit iau takun u me, ba pa u vungue ra vavina Iesabel nina i biti ba ia ra propet; ma i tovo tovo kaugu umana tultul ma i varara diat, upi diat a pait ra ungaunga, ma upi diat a ian ra magit di ga vartabar me tadav ra umana tabataba. ²¹ Ma iau ga tul tar ia tana ra kilala upi na nukpuku tana; ma pa i mainge ra nukpuku kan kana ungaunga. ²² Gire, ina vue tar ia ta ra vava, ma diat dia ga po me, ta ra ngala na kinadik, ona pa dia nukpuku kan kadia mangamangana. ²³ Ma ina doko ra umana natuna ma ra minat; ma ra lavur ekelesia diat a nunure ba iau matoto ta ra bala i ra tarai ma ta ra nuknuk i diat, ma ba ina balbali pire vavat tikatikai da kavava lavur mangamangana. ²⁴ Ma iau tatike ta diat ta ra umana dia ki Tiatera, ta diat par ba pa dia vatur vake go ra vartovo, ma dia biti ba pa dia nunure ra umana lulur na magit kai Satan: Pa iau puak tar ta kinakap mulai ta vavat. ²⁵ Ia kaka go, ba avat a vatur vake nam i tur pire vavat tuk ta ra bung ina pot i tana. ²⁶ Ma tai nina i uvuvia ma i vatur vadekdek vake kaugu papalum tuk ta ra mutuaina, ina tul tar ra varkurai tana ure diat a umana Tematana; ²⁷ ma na kure diat ma ra buka na palariam, diat a tapamar da di pamar gigi a umana la na pia; da Tamagu i ga tul tar ia bula tagu; ²⁸ ma ina tabar ia ma ra tagul na lar. ²⁹ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

3

A tinata tadav diat aro Sardes

¹ Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Sardes:

Nina i vatur ra lavurua na Tulungen kai God ma ra lavurua na tagul i tatike go ra lavur magit: Iau nunure kaum lavur papalum, tago u kap iang ba u laun ma u mat ika. ² Una mono, ma una vapidikat ra ibaiba,

nina ba i ga to na mat; tago pa iau ga na tadav kaum ta papalum ba i boina kakit ta ra mata i kaugu God. ³ Io, una nuk pa ra magit di ga tul tar ia tam, ma u ga valongore bula; ma una vatur vadekdek vake, ma una nukpuku. Ona pa u monamono, ina vut da ra tena nilong ma una tuptup tuna ure ra pakana bung ina vana taun u tana. ⁴ Ma ta umana iang i tur piram ara Sardes, pa dia ga vadur kadia umana mal; ma avet ma diat, avet a vanavana ma ra mal pua; tago i topa diat damana. ⁵ A tena niuvia na mong ma ra umana mal pua; ma pa ina pun vue muka ra iangina ta ra buk na nilaun, ma ina kale pa ra iangina ta ra luaina mata i Tamagu, ma kana lavur angelo. ⁶ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A tinata tadav diat aro Piladelpia

⁷ Ma una tutumu tadav ra angelo ka ra ekelesia i ki Piladelpia:

Nina i gomgom, ma i dovot, nina i vature ra ki kai David, nina i ki are ma pa ta na ki bat mule, ma i ki bat ma pa ta na ki are mule, i tatike go ra lavur magit: ⁸ Iau nunure kaum lavur papalum (gire, tika na mataki-lalat i tapapa ta ra luaina matam, ma pa ta na ki bat ia), ba i ikilik ika ra dekdekim, ma u ga vatur vake kaugu tinata ma pa u ti pue vue ra iangigu. ⁹ Gire, ina tul tar ta umana tarai ta ra kivung kai Satan, dia tibuna vatang mule diat ba diat a umana te Iudaia, ma pata., dia vaongo ko; gire, ina ongor pire diat, upi diat a vana piram., ma diat a va timtimum pire ra ura kaum. ma diat a nunure ba iau ga tul tar kaugu varmari tam. ¹⁰ Tago u tar vatur vadekdek vake ra tinata ure kaugu kini vamadudur, iau bula ina balaure u ta ra pakana bung na varilam, nina ba na vana tadav ra rakarakan a gunagunan parika, upi na valar diat, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan. ¹¹ Ina pot lulut; una vatur vake nam i tur piram, upi koko ta tikai na ra vue kaum kere. ¹² Nina i

uvuvia, ina vatur ia, upi na pagapaga ta ra pal tabu kai kaugu God, ma pa na irop mulai; ma ina tumu ra iang i kaugu God tana, ma ra iang i ra pia na pal kai God, a kalamana Ierusalem nina i vana ba marama ra bala na bakut kan kaugu God, ma ra kalamana iangigu iat. ¹³ Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

A tinata tadav diat aro Laodikea

¹⁴ Ma una tutumu tadav ra angelo kai ra ekelesia i ki Laodikea:

Amen, a tena varvai kai God, i dovot muka, ra vunapai ra papalum kai God, i tatike go ra lavur magit:

¹⁵ Iau nunure kaum lavur mangamangana, tago vakir u madoldol ma pa u malamalapang bula; iau mainge muka ba una madoldol ba una malamalapang. ¹⁶ Ma tago u malamalapang a ikilik ika, ma pa u malamalapang tuna ma pa u madoldol, ina marue vue u kan ra ngiegu. ¹⁷ Tago u biti: Iau a tadar, maia, iau ga varurue ra do na tabarikik, ma pa iau iba upi ta magit; ma pa u nunure ba u ki kaina, ma u ti malari, ma u ti luveana, ma u ti pula, ma u ti ki bia. ¹⁸ Ina vateten u, ba una kul ra goled tagu, nina di ga tun vagongom ia ta ra iap, upi una uviana; ma ra umana mal pua, upi una mong me, upi koko na vana rikai ra ngala na niruva ure kaum kini bia; ma ra bira pi una kolo ra kiau na matam me, upi una nana.

¹⁹ Diat ba iau mari diat, iau pit diat ma iau virit diat, io, una ongor, ma una nukpuku. ²⁰ Gire, iau tur ta ra banbanu, ma iau pipidil; ba tikai i valongore ra nilaigu ma i papa are ra matakilat, ina ruk pirana, ma amir a ki me ta ra nian. ²¹ Nina i uvuvia, ina tul tar ia upi amir a ki varurung me ta kaugu kiki na king, da iau ga uvuvia, ma amir ma Tamagu amir ki ta kana kiki na king. ²² Nina ba ra talingana, boina ba na valongore ra varvai kai ra Tulungen tadav ra lavur ekelesia.

4

A nilotu arama ra bala na bakut

¹ Ba i par go ra lavur magit iau ga gire tika na banbanu i ga tapapa are arama ra bala na bakut, ma ra nilai tikai, nina iau valongore ba i ga tata lua da ra nilai ra tavur, i biti: Una tutua uti ma ina ve tar ra lavur magit tam ba da pait ia namur. ² Ma iau ga ki vuavuai ta ra Tulungen; ma tika na kiki na king i ga tur ta ra bala na bakut, ma tikai i ga ki ta ra kiki na king; ³ ma nina i ga ki tana i ga papait na varogop ma ra vat, a iangina iasper, ma ra daimon, ma ra gogol i ga tur kikil ra kiki na king, i varogop ma ra emerald. ⁴ Ma a ura vinun ma a ivat na kiki na king dia ga tur kikil ra ngala na kiki na king; ma a ura vinun ma a ivat na patuana dia ga ki tana, ma dia ga mong ma ra umana mal pua; ma dia ga toke ra umana kere na goled ta ra ulu i diat.

⁵ Ma ra meme ma ra nilai ra umana pangpagur, ma ra pipi, dital ga vana rikai kan ra kiki na king. Ma lavurua na biro na iap dia ga io ta ra luaina kiki na king, a lavurua na Tulungen kai God nam; ⁶ ma ta ra luaina mata i ra kiki na king i ga da ra ta, i varogop ma ra tiroa, da ra kristal; ma a ivat na magit na vavaki a umana launa dia tur livuan ta ra kiki na king ma kikil ia bula; a lua i diat ma ra muru i diat i vartabirit ma ra umana kiau na mata. ⁷ Ma ra luaina magit na vavaki i ga da ra leon, ma ra vauruana da ra nat na bulumakau, ma ra mata i ra vautuluna i da ra mata i ra tutana, ma ra mata i ra vaivatina i da ra taragau i purpururung. ⁸ Ma nam ra ivat na magit na vavaki a umana launa a laplaptikai na bebea i diat ma ra pakapaka i diat ma ra bala i diat i vartabirit ma ra lavur kiau na mata; ma pa dia ngo ta ra keake ma ta ra marum, ma dia tatike ra tinata dari: I gomgom, i gomgom, i gomgom, ra Luluai, God, i dekdek muka, nina i ga laun amana, ma i laun go, ma na laun namur. ⁹ Ma ba ra ivat na magit na vavaki a umana launa diat a tul tar ra varmananai,

ra variruru, ma ra pite varpa tai nina i ki ta ra kiki na king, i laun pa na mutu, ¹⁰ nam ra ura vinun ma a ivat na patuana diat a bura timtibum ta ra mata i nina i ki ta ra kiki na king, ma diat a lotu tadav nina i laun pa na mutu, ma diat a vung kadia umana kere ta ra mata i ra kiki na king, ma diat a biti: ¹¹ I topa u tuna, kaveve Luluai ma kaveve God, upi da tul tar ra varmananai tam, ra variruru, ma ra varkurai; tago u ga vaki ra lavur magit ma dia tar ki ma di ga vaki diat ta kaum mamainga.

5

Ra buk ma ra Lam

¹ Ma iau ga gire tika na buk ta ra lime tuna nam i ga ki ta ra kiki na king, ma di ga tutumu ta ra balana ma ta ra muruna, ma di ga vabulit bat ia ma di ga taun ra bulit ma ra lavurua na vakilang. ² Ma iau ga gire tika na dekdek na angelo i ga oraoro ma ra ngala na nilaina dari: To ia i ko upi na pelegi ra buk, ma upi na pala vue kana lavur vakilang ta ra bulit? ³ Ma pa i ga tale ta tikai arama ra bala na bakut, ba ra pia, ba ta ra vavai ra pia, upi na pelegi ra buk ma upi na gire. ⁴ Ma iau ga manga tangtangi, tago pa ta i ga ko upi na pelegi ra buk ma upi na gire; ⁵ ma tikai ta diat a umana patuana i tatike tagu: Koko una tangi; tago ra Leon ta ra vuna tarai Iuda, a Okor i David i ga uvuvia varpa, upi na pelegi ra buk ma kana lavurua na bulit. ⁶ Ma iau ga gire tika na Lam, da di ga doka, i tur livuan ta ra kiki na king ma ra ivat na magit na vavaki a umana launa ma livuan ta ra umana patuana, ma i ga vung lavurua na ramuna ma lavurua na kiau na matana, a lavurua na Tulungen kai God nam, di ga tul vue diat ta ra rakarakan a gunagunan par ⁷ Ma i ga vut ma i ga tak pa ra buk kan ra lime tuna nina i ga ki ta ra kiki na king. ⁸ Ma ba i ga tak pa ra buk, a ivat na magit na vavaki, a umana launa, ma ra ura vinun ma a ivat na patuana, dia bura

timtibum ta ra luaina mata i ra Lam, dia vatur tikatikai a ngala na pagol ma ra umana la di ga pait ia ma ra goled, ma dia buka ma ra bulit i ang na katkat, ia nam ra lavur niaring kai ra umana tena gomgom. ⁹ Ma dia kakaile ra kalamana kakailai, dari: I topa u tuna, pi una tak pa ra buk ma pi una pelegi kana lavur bulit, tago di ga doko u, ma u ga kul pa ra tarai ma ra gapum, a tarai ta ra lavur vuna tarai, ma ra lavur alala tinata, ma ra lavur vuna gunan, ma ra lavur kor na tarai, upi kai God, ¹⁰ ma u tar vaki diat upi ra umana tena varkurai ma ra umana tena tinabar kai kada God, ma diat a varkurai boko ta ra rakarakan a gunagunan. ¹¹ Ma iau ga gire ma iau ga valongore ra nilai ra mangoro na angelo, dia tur kikil ra kiki na king ma ra umana magit na vavaki a umana launa ma ra lavur patuana; ma di luk guve diat a vinun na arip na marmar na vinun na arip na marmar, ma mangoro na arip na marmar; ¹² ma dia tatike ma ra ngala na nilai diat dari: I topa tuna ra Lam, nam di ga doka, upi da tul tar ra varkurai tana, ra pepeal magit, ma ra kabinana, ma ra niongor, ma ra variruru, ma ra pite varpa, ma ra varvadoan. ¹³ Ma iau ga valongore ra lavur magit di ga vaki diat ta ra bala na bakut, ma ra pia bula, ma ta ra vavai ra pia, ma ta ra ul a ta, ma ra lavur magit i tur ta diat, dia ga tatike dari: Da tul tar ra varvadoan, ra variruru, ma ra pite varpa, ma ra varkurai pa na mutu, tai nina i ki ta ra kiki na king ma tadav ra Lam. ¹⁴ Ma ra ivat na magit na vavaki a umana launa dia ga biti: Amen. Ma ra umana patuana dia ga bura timtibum ma dia ga lotu tadav ia.

6

A umana vakilang na bulit

¹ Ma iau ga gire ba ra Lam i pelegi ra luaina ta ra lavurua na vakilang ta ra bulit, ma iau ga valongore tikai ta diat ra ivat na magit na vavaki a umana launa i ga biti: Una mai; ma

ra nilaina i ga da ra pipi. ² Ma iau ga gire tika na os i pua, ma nam i ga ki tana i ga vature tika na panak; ma di ga tul tar tika na kere tana, ma i ga vana rikai ma ra niongor upi na uvuvia ta ra vinarubu.

³ Ma ba i ga pelegi ra vaivutuna vakilang ta ra bulit, iau ga valongore ra vauruana magit na vavaki a launa i biti: Una mai. ⁴ Ma ta ra os i ga vana rikai, a birao; Ta di ga tul tar nina i ga ki tana upi na tak vue ra malmal kan ra rakarakan a gunagunan, ma upi diat a ubu vargiliane diat; ma di ga tul tar ra ngala na pakat na vinarubu tana.

⁵ Ma ba i pelegi ra vautuluna vakilang ta ra bulit, iau ga valongore ra vautuluna magit na vavaki a launa i ga biti dari: Una mai. Ma iau gire tika na os korakorong; ma nina i ga ki tana, i ga vature a valavalar ta ra limana. ⁶ Ma iau ga valongore da ra nilai tikai i arikai livuan ta diat ra ivat na magit na vavaki a umana launa, dari: Tika na valavalar na vit ure tika na denaria,* ma a utul a valavalar na kon ure tika na denaria; ma koko una vakaina ra dangi ma ra vain.

⁷ Ma ba i pelegi ra vaivatina vakilang ta ra bulit, iau ga valongore ra nilai ra vaivatina magit na vavaki a launa i ga biti dari: Una mai. ⁸ Ma iau ga gire tika na os i kabu; ma ra iang i nina i ga ki tana: a Minat; ma dir ga varagur ma ra ruarua na tulungen. Ma di ga tul tar ra varkurai ta dir ure ra vaivatina pakana rakarakan a gunagunan, uti dir a vardodoko ma ra pakat na vinarubu, ma ra mul-mulum, ma ra minat, ma ra umana kaina leing ta ra rakarakan a gunagunan.

⁹ Ma ba i pelegi ra vailimana vakilang ta ra bulit, iau ga gire ta ra vavai na uguugu na vartabar ra lavur tulongea i diat di ga doko diat ure ra tinata kai God, ma ure ra varvai dovot, nina i ga tur pire diat; ¹⁰ ma di ga oraoro ma ra ngala na nilai diat

dari: Luluai gomgom ma u dovot bula, vingaia bar una ga kure diat ma una ga obo pa ra gapu i vevet ta diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan? ¹¹ Ma di ga tul tar tikatika na mal pua ta diat; ma di ga ve diat upi diat a. ngo pa boko a ikilik, tuk tar ta ra bung ba diat dia tultul varirivut ma diat, ma ra tara na tura i diat ba da doko boko diat, da di ga doko value diat, dia ga pait ot pa kadia papalum.

¹² Ma iau ga gire ba i pelegi ra valaptikaina vakilang ta ra bulit, i ga guria na kaia; ma ra matana keake i ga papait na marut da ra mal na nitabun ma ra gai parika i ga varogop ma ra gap; ¹³ ma ra umana tagul kai ra bala na bakut dia ga bura ra pia, da ra lovo i vungue ra vuaina ba i kokor boko, tago a ongor na vuvu i vamalmaliara. ¹⁴ Ma ra bala na bakut i ga panie da ra buk di pipin ia; ma di ga kari ra lavur lualuana ma ra lavur lolo kan kadia turtur. ¹⁵ Ma ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan, ma diat dia luluai na kaia, ma diat dia lualua ma ra umana uviana, ma ra umana tena niongor, ma ra umana vilavilau parika, ma ra tarai tuna parika, dia ga paraparau ta ra umana babang ma ta ra umana ngala na vat ta ra lualuana; ¹⁶ ma dia lul ra umana luana ma ra umana ngala na vat dari: Avat a kokopo taun avet, ma avat a punang avet kan ra mata i nam i ki ta ra kiki na king, ma kan ra kankan kai ra Lam; ¹⁷ tago i tar vut kadir ngala na bung na kankan; ma na tale to ia pi na tur valar pa tana?

7

Ra 144,000 tarai Israel

¹ Ma ba i par go ra lavur magit iau ga gire a ivat na angelo dia tur ta ra ivat na nguna rakarakan a gunagunan ma di ga vature ra ivat na matana vuvu kai ra rakarakan a gunagunan, upi koko ta vuvu na tadav ra gunan, ba tadav ra ta, ba

* **6:6:** A vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung

tadav ra davai. ² Ma iau ga gire ta ra angelo i tutua ta ra vanavana rikai na keake, ma i vature ra bulit kai ra launa God; ma i ga manga oro tadav diat ra ivat na angelo di ga tul tar ia ta diat upi diat a vakaina ra pia ma ra ta, ma i biti dari: ³ Koko avat a vakaina ra pia, ba ra ta ba ra umana davai, tuk tar ta ra bung ba ave ga vabulit vakilang ra lavur tultul kai God ta ra pal a mata i diat. ⁴ Ma iau ga valongore ra niluluk ure diat di ga vabulit vakilang diat; tika na mar ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar, di ga vabulit vakilang diat ta ra lavur vuna tarai kai ra umana natu i Israel.

⁵ Ta ra vuna tarai Iuda tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Ruben tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Gad tika na vinun ma a ura rip na marmar;

⁶ Ta ra vuna tarai Aser tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Naptali tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Manase tika na vinun ma a ura rip na marmar;

⁷ Ta ra vuna tarai Simeon tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Levi tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Isakar tika na vinun ma a ura rip na marmar

⁸ Ta ra vuna tarai Sebulon tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Iosep tika na vinun ma a ura rip na marmar;

Ta ra vuna tarai Benjamin tika na vinun ma a ura rip na marmar di ga vabulit vakilang diat.

A ngala na kor

⁹ Ma ba i par go ra lavur magit iau ga gire ra ngala na kor, pa ta tutana na luk valar pa diat, ta ra lavur vuna gunan, ma ta ra lavur vuna tarai, ma ta ra lavur kor na tarai, ma ta ra lavur alala tinata, dia ga tur ta ra luaina mata i ra kiki na king ma ta ra luaina mata i ra Lam, dia ga mong ma ra mal pua ma dia ga vature ra mapina ul ta ra lima i

diat; ¹⁰ ma dia oraoro ma ra ngala na nilai diat dari: A varvalaun tadav kada God, nina i ki ta ra kiki na king, ma tadav ra Lam bula. ¹¹ Ma ra lavur angelo dia ga tur kiki na kiki na king ma ra umana patuana ma ra ivat na magit na vavaki a umana launa, ma dia ga bura timtibum ta ra luaina mata i ra kiki na king, ma dia ga lotu tadav God, ¹² ma dia ga biti: Amen, a varvadoan, ma ra minamar, ma ra kabinana, ma ra pite varpa, ma ra variru, ma ra dekdek, ma ra niongor, tadav kada God pa na mutu.

Amen. ¹³ Ma tikai ta diat ra umana patuana i tatike bali iau dari: Diat go, dia mong ma ra umana mal pua, ia diat, ma dia ga vana mamave?

¹⁴ Ma iau ga biti tana: Kaugu Luluai, u nunure. Ma i ga biti tagu: Go diat, dia vana kan ra lavur ngala na magit na varmonong, ma dia ga dur vapua kadia lavur bo na mal ta ra gapu i ra Lam. ¹⁵ Kari go dia tur ta ra luaina mata i ra kiki na king kai God, ma dia toratorom tana ta kana pal na vartabar ta ra keake ma ta ra marum; ma nina i kiki ta ra kiki na king na turup taun diat ma kana minamar. ¹⁶ Ma pa dia mulmulum ma pa dia mar mulai; a keake pa na tup mule diat, ba ta enana oao; ¹⁷ tago ra Lam, nina i ki livuan ta ra kiki na king, na tabatabar diat ma na agure pa diat tadav ra umana kivu na tava na nilaun; ma God na u vue ra lavur lur na mata i diat.

8

A valavuruana vakilang

¹ Ma ba i pelegi ra valavuruana vakilang ta ra bulit, i ga ki toptop muka arama ra bala na bakut vada ma ra ngungu na pakana bung. ² Ma iau ga gire ra lavurua na angelo, diat dia tur ta ra luaina mata i God; ma di ga tul tar a lavurua na tavur ta diat.

³ Ma ta ra angelo i vut ma i ga tur pire ra uguugu na vartabar, ma i vature tika na la na goled di tun ra magit i ang na vuvuvul tana; ma di ga tul tar bula ra ngala na magit i ang na katkat i tana, upi na vung

varurungane ma ra lavur niaring kai ra lavur tena gomgom ta ra ul a uguugu na vartabar, di ga pait ia ma ra goled, ta ra luaina mata i ra kiki na king. ⁴ Ma ra mi na magit i ang na vuvuvul diat ma ra lavur niaring kai ra umana tena gomgom, dia tubang rikai ta ra lima i ra angelo tadav God. ⁵ Ma ra angelo i ga rakan pa ra la; ma i ga vabuka pa ia ma ra iap ta ra uguugu na vartabar, ma i vue tar ia ara ra pia; ma ra umana pipi ma ra nilai ta umana, ma ra umana meme ma ra guria dia vana rikai tana.

A umana tavur

⁶ Ma ra lavurua na angelo, diat dia vature ra lavurua na tavur, dia ga vaninara upi diat a pupunge.

⁷ Ma ra luaina angelo i ga pupunge, ma ra vat na ais ma ra iap, di ga varpopoto ma ra gap, dir ga bura da ra bata ara ra pia; ma ra iap i tun vue ra vautuluna pakana ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra vautuluna pakana ta ra davadavai, ma ra lavur lubalubang na vura parika.

⁸ Ma ra vauruana angelo i pupunge, ma i ga da di vue ra ngala na luana i io ma ra birao uro na ta; ma ra vautuluna pakana ta ra ta i ga da ra gap; ⁹ ma i ga mat ra vautuluna pakana ta ra lavur magit i laun ta ra ta, ma ra vautuluna pakana ta ra lavur parau i ga virua.

¹⁰ Ma ra vautuluna angelo i pupunge, ma ra ngala na tagul i bura marama ra bala na bakut, i birao da ra ul, ma i ga bura taun ra vautuluna pakana ta ra lavur tava alir, ma taun ra lavur kivu na tava; ¹¹ ma ra iang i ra tagul: A Mapak Tuna; ma ra vautuluna pakana ta ra lavur tava i ga mapak na kaia; ma mangoro na tarai dia mat ta ra tava, tago di ga vamapak ia tuna.

¹² Ma ra vaivatina angelo i pupunge, ma di ga ubu ra vautuluna pakana ta ra matana keake, ma ra vautuluna pakana ta ra gai, ma ra vautuluna pakana ta ra lavur tagul; upi ra vautuluna pakana ta diat na bobotoi ma koko i kapa ra vautuluna

pakana ta ra bung, ma damana bula ra marum.

¹³ Ma iau ga gire, ma iau ga valongore ta tika na taragau, i purpururung livuan ta ra bala na bakut, ma i ga oro ma ra ngala na nilaina: Na kaina, na kaina, na kaina ta diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan ure ra nilai ra utul a tavur kai nam ra utul a angelo ba dital a pupunge boko.

9

¹ Ma ra vailimana angelo i ga pupunge, ma iau ga gire tika na tagul i ga bura marama ra bala na bakut uti ra pia; ma di ga tul tar ra ki tana ure ra ngala na tung i lulur mat. ² Ma i ga papa are ra ngala na tung i lulur mat; ma ra mi i tubang rikai ta ra ngala na tung, da ra mi ta ra ngala na ubu; ma ra keake ma ra maup ta ra vavai na bakut i ga bobotoi ta ra mi kai ra ngala na tung. ³ Ma ra umana kubau dia ga vana rikai ta ra mi upi diat a ki ta ra rakarakan a gunagunan; ma di ga tul tar ra dekdek ta diat, da ra umana kuka na pal a galip dia ki ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴ Ma di ga ve diat upi koko diat a vakaina ra vura ta ra rakarakan a gunagunan, ba ta magit i lubalubang, ba ta davai, diat a vakaina ka nina ra tarai ba pa ta vakilang kai God i tur ta ra palamata i diat. ⁵ Ma vakir di ga tul tar diat pi diat a doko diat, upi diat a vakadik diat ika a ilima na gai; ma kadia kinadik i ga da ra kinadik kai ra kuka na pal a galip ba i inging ra tarai. ⁶ Ma ta nam ra umana bung a tarai dia tikan upi ra minat, ma pa dia tikan tadav ia; dia mainge upi diat a mat, ma ra minat na lop kan diat. ⁷ Ma ra malalar i ra umana kubau i ga da ra umana os di ga vaninare pa diat ure ra vinarubu; ma di ga vatoke ra umana kere da ra goled ta ra ulu i diat, ma ra mata i diat i ga varogop ma ra mata i ra tarai. ⁸ A pepe na ulu i diat i ga varogop ma ra pepe na ulu i ra vaden, ma ra palangie i diat i ga da ra palangie i ra umana leon.

⁹ Ma ra papal ta ra bongobongo i diat i ga da ra papal na palariam; ma ra rurunga i ra bebea i diat i ga da ra rurunga i ra umana kiki na vinavana ba mangoro na os tana dia vutvut upi ra vinarubu. ¹⁰ Ma ra tauku i diat i ga da ra tauku i ra umana kuka na pal a galip ma ra umana lobotono tana; ma ra dekdek i diat i ki ta ra tauku i diat upi diat a vakaina ra tarai ta ilima na gai. ¹¹ Ma ra angelo kai ra ngala na tung nina i lulur mat, i king ta diat; di vatang ra iangina ta ra tinata Ebraio ba: Abadon, ma ta ra tinata Elenas ba: Apolion.

¹² I tar par ra luaina Kinadik, a ura Kinadik dir a mur boko.

¹³ Ma ra valaptikaina angelo i ga pupunge, ma iau ga valongore ra nilai tikai i arikai ta ra ivat na ramu i ra uguugu na vartabar di ga pait ia ma ra goled, ma i tur ta ra luaina mata i God, ¹⁴ ma i tatike ta ra valaptikaina angelo, nina i vature ra tavur, dari: Una pala vue ra ivat na angelo di ga vi diat ta ra ngala na tava alir, a iangina ba Oiprate. ¹⁵ Ma di ga pala vue ra ivat na angelo, diat dia ga vaninara upi ra pakana bung, ma ra bung, ma ra gai, ma ra kilala, ba diat a doko ra vautuluna pakana ta ra tarai par. ¹⁶ Ma di ga luk guve diat ra tarai na vinarubu dia ga ki ra os, da di vangala pa ra ura vinun na rip na marmar ma ra vinun na rip na marmar; iau ga valongore ba aivia diat. ¹⁷ Ma damana iau ga gire ra lavur os ma ra tarai dia ga ki ta diat ta ra ninana, a papal na palariam ta ra bongobongo i diat i ga da ra birao, ma da ra vat i blu ma ra pakar; ma ra ulu i diat ra lavur os dia ga da ra ulu i ra umana leon; ma ra iap ma ra mi ma ra pakar i vana rikai ta ra ngie i diat. ¹⁸ Ta go ra utul a kinadik dital ga doko ra vautuluna pakana ta ra tarai par, a iap, ma ra mi, ma ra pakar, nina dital ga vana rikai ta ra ngie i diat. ¹⁹ Tago ra dekdek i ra umana os i tur ta ra ngie i diat ma ta ra tauku i diat; tago ra tauku i diat i varogop ma ra umana vui,

ma dia vung ra ulu i diat; ma dia vakavakaina me. ²⁰ Ma ra tarai di ga doko valili diat ta go ra umana kaina kinadik, ma pa dia ga nukpuku kan ra lavur papalum na lima i diat, upi koko diat a lotu tadav ra umana tabaran ma ra umana tabataba, di ga pait diat ma ra goled, ma ra silva, ma ra gobol na palariam, ma ra vat, ma ra davai; ma pa dia gigira, ma pa dia valavalongor, ma pa dia vanavana; ²¹ ma pa dia ga nukpuku kan kadia lavur vardodoko, ma kan kadia lavur agagar ma kadia ungaunga, ma kan kadia lavur nilong.

10

Ra angelo ma ra ikilik na buk

¹ Ma iau ga gire ta ra dekdek na angelo mulai, i vana ba marama ra bala na bakut i ga mong ma ra bakut; ma ra gogol i ga tur ta ra uluna, ma ra matana i ga varogop ma ra matana keake, ma ra kauna i ga da ra pagapaga na iap; ² ma i ga vature ra ikilik na buk i tapelegi ta ra limana; ma ra kauna ta ra papar a lima tuna i ga rua ra ta, ma ra mairana i ga rua ra pia; ³ ma i ga oro ma ra ngala na nilaina, da ra leon i kukula; ma ba i ga kukukula, a lavurua na pipi dia ga tata. ⁴ Ma ba ra lavurua na pipi dia ga tata mutu ma ra nilai diat, iau ga mainge upi ina tutumu. Ma iau ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut i ga biti dari: Una vabulit bat go ra lavur magit, nina ba ra lavurua na pipi dia ga tatike; ma koko una tumu diat. ⁵ Ma nam ra angelo, nina iau ga gire i ga tur taun ra ta ma taun ra pia bula, i tulue ra limana tuna urama tadav ra bala na bakut, ⁶ ma i vavalima tai nina i laun pa na mutu, ma i ga vaki ra bala na bakut ma ra magit par tana, ma ra rakarakan a gunagunan ma ra magit par i ki tana, ma ra ta ma ra lavur magit tana, dari ba: Pa ta kilala mulai; ⁷ ma ga ta nam ra umana bung kai ra nilai ra valavuruana angelo, ba i vaninara upi na pupunge, di tar pait ot pa ra magit na pidik kai God

da ra bo na varvai i ga ve diat kana umana tultul, ra umana propet, ure. ⁸ Ma ra nilai tikai, nina ba iau ga valongore marama ra bala na bakut, i ga biti mulai tagu dari: Una vana, una tak pa ra buk i tapelegi ta ra lima i ra angelo, nina i tur taun ra ta ma taun ra pia. ⁹ Ma iau ga vana tadav ra angelo, ma iau ga lul ra ikilik na buk. Ma i ga biti tagu dari: Una tak pa ia, ma una konom ia; ma ra balam na mapak tana, ma na kalami ta ra ngiem da ra polo na livur. ¹⁰ Ma iau ga tak pa ra ikilik na buk ta ra lima i ra angelo, ma iau ga en ia; ma ta ra ngiegu i ga da ra polo na livur i kalami; ma ba iau ga en pa ia, i ga vmapak ra balagu. ¹¹ Ma dia biti tagu dari: Una tata na propet mulai ure ra mangoro na vuna tarai, ma mangoro na kor na tarai, ma ra alala tinata, ma mangoro na king.

11

A ura tena varvai dovot

¹ Ma di ga takan tar ra vuvur da ra buka tagu; ma tikai i ga biti dari: Una tut, ma una valar ra pal na vartabar kai God ma ra uguugu, ma diat dia lolotu tana. ² Ma una nur vue ra bala na gunan i ra pal na vartabar, ma koko una valar ia; tago di ga tul tar ia ta diat ra umana Tematana. Ma diat a ruarua ra pia na pal tabu ma ra vavai na kak i diat a ivat na vinun ma a ura gai. ³ Ma ina tul tar kaugu a ura tena varvai dovot, ma dir a tata na propet tika na arip ma a ura mar ma laptikai na vinun na bung, ma dir a mong ma ra mal na tinabun. ⁴ A ura davai na oliva ma ra ura turtur na birao nam dir, ma dir a tur ta ra luaina mata i ra Luluai kai ra rakarakan a gunagunan. ⁵ Ma ba tikai i mainge upi na vakaina dir, a iap i vana rikai ta ra ngie i dir, ma i en vue kadir lavur ebar; ma ba tikai i mainge upi na vakaina dir, da ga doka damana. ⁶ Dir vature ra varkurai upi dir a banu bat ra bakut, upi koko na bata ta kadir bungbung na varvai na propet; ma dir vature

ra varkurai ure ra umana tava pi dir a pukue diat upi diat a gap uka, ma upi dir a vakadik ra gunagunan ta ra lavur bung ba dir mainge. ⁷ Ma ba dir ga varvai vapar kadir dovot na varvai, a leing, nina i tutua kan ra ngala na tung, na pait ra vinarubu ure dir, ma na uvua pa dir, ma na doko dir. ⁸ Ma ra minat i dir na va ta ra pal a nga i ra pia na pal di vatang ia ma ra tinata valavalar ba Sodom ma Aigipto, nina di ga ot pa kadir Luluai ta ra bolo tana. ⁹ Ma ta umana tarai ta diat ra lavur tarai ma ra lavur vuna tarai ma ra lavur alala tinata ma ra lavur vuna gunan dia bobo ra minat i dir a utul a bung ma a ngungu, ma pa diat a tul tar dir upi da punang ra minat i dir. ¹⁰ Ma ra tarai dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia gugu ure dir, ma dia ga muka; ma dia tulue ra vartabar vargil, tago go ra ura propet dir ga vakadik ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan. ¹¹ Ma ba i ga tar par ra utul a bung ma a ngungu, ra tulungen na nilaun tai God i ga ruk ta dir, ma dir tur ta ra kau i dir; ma ra ngala na bunurut i vana tadav diat dia ga gire dir. ¹² Ma dir ga valongore ra ngala na nilai tikai marama ra bala na bakut, i biti ta dir dari: Amur a tutua uti. Ma dir ga tutua urama ra bala na bakut ta ra bakut; ma kadir lavur ebar dia ga gire dir. ¹³ Ma ta nam ra pakana bung i ga gurua na kaia, ma ra vavinun na pakana ta ra pia na pal i ga tarip; ma lavurua na arip na marmar na tarai dia ga virua ta nam ra gurua; ma ra ibaiba dia ga burut, ma dia ga pite pa God arama ra bala na bakut.

¹⁴ A vauruana Kinadik i tar par; gire, ra vautuluna Kinadik i vana lulut uti.

A valavuruana tavur

¹⁵ Ma ra valavuruana angelo i ga pupunge; ma di valongore ra ngala na nilai ta umana arama ra bala na bakut dari: Di ga tul tar. tai kada Luluai ma kana Kristo ra varkurai ta ra rakarakan a gunagunan; ma na pait ra varkurai na king pa na mutu.

16 Ma ra ura vinun ma a ivat na patuana, diat dia ki ta kadia umana kiki na king ta ra luaina mata i God, dia ga bura timtimum ma dia ga lotu tadav God, ma dia ga biti: 17 Luluai, God dekdek muka, u laun go ma u ga laun amana; ave pite pa iu, tago u ga tak pa ra ngala na dekdekim ma u varkurai na king. 18 Ma ra lavur vuna tarai dia ga kankan, ma kaum kankan i ga pot, ma ra kilala i ra lavur minat upi da kure diat, ma upi da vabongon kaum lavur tultul, a umana propet, ma ra umana tena gomgom, ma diat, dia ru ra iangim, a umana ikilik ma ra umana ngala; ma upi da kamare vue diat dia vakaina ra rakarakan a gunagunan.

19 Ma dia ga papa are ra pal na vartabar kai God arama ra bala na bakut; ma di ga gire ra bok na kunubu ta kana pal na vartabar; ma ra meme i ga palapala ia, ma di valongore ra nilai ra umana pipi, ma i guria, ma ra bata na ais i bura.

12

Ra vavina ma ra dragon

1 Ma ra ngala na vakalang ta ra bala na bakut i vana rikai; tika na vavina i ga mong ma ra keake, ma ra gai i ga tur ta ra vavai ra ura kakene, ma ra kere, ba a vinun ma a ivu tagul tana, ta ra uluna; 2 ma i kap bala ma i kukula ma ra kinadik ma ma ra makmaki na kinakava. 3 Ma ta ra tika na vakalang i ga vana rikai ta ra bala na bakut; ma gire, tika na ngala na dragon,* i meme, lavurua na uluna, ma a vinun na ramuna, ma ta ra lavurua na uluna a lavurua na vipuar. 4 Ma ra taukuna i al pa ra vautuluna pakana ta ra lavur tagul arama ra bala na bakut, ina i vue vaba diat ra pia; ma ra dragon i ga tur ta ra luaina mata i ra vavina nina i to na kakava, upi na konom pa natuna, ba i ga kakava. 5 Ma i ga kava ra bul, a tutana, nina ba na kure ra lavur vuna tarai ma ra buka na palariam; ma di ga puak vatutua

pa natuna tadav God ma tadav kana kiki na king. 6 Ma ra vavina i ga lop uria ra pupui ta nam ra pakana, God i ga tar vaninare ra kubana ie, upi diat a tabar ia tana tika na arip ma a ura marmar ma laptikai na vinun na bung.

7 Ma dia ga tut upi ra vinarubu arama ra bala na bakut; Mikael ma kana lavur angelo dia vana rikai upi diat a varubu ma ra dragon; ma ra dragon ma kana lavur angelo dia varubu; 8 ma pa dia uvuvia, ma pa di gire tadav mule ta pakana maup ba kadiat arama ra bala na bakut. 9 Ma di ga vue vaba ra ngala na dragon, nam ra vui papa ania, a iangina Tena Vartakun ma Satan, nina i varara ra rakarakan a gunagunan, ma di tar vue vaba ia ra pia ma diat kana lavur angelo bula. 10 Ma iau ga valongore ra ngala na nilai tikai arama ra bala na bakut, i oraoro dari: Go i tar vana rikai ra varvalaun, ma ra dekdek, ma ra varkurai kai kada God, ma ra varkurai kai Kristo; tago di tar vue vaba ra tena vartakun kai ra umana tura i dat, nina i ga takun diat ta ra mata i God ta ra keake ma ta ra marum. 11 Ma dia tar uvia pa ia ure ra gapu i ra Lam, ma ure ra tinata na varvai dovot; ma pa dia ga mari vake kadia nilaun tuk ta ra minat. 12 Kari go avat a gugu, a umana bala na bakut, ma avat, ava ki tana. Na kaina ta ra gunagunan ma ta ra ta bula; tago Satan i ga vana ba tadav avat ma ra ngala na kankan, tago i nunure ba kana kilala i ikilik ika.

13 Ma ba ra dragon i gire ba di tar vue vaba ia ra pia, i korot ra vavina, nina i ga kava ra bul tutana. 14 Ma di tul tar ra ivu bebea i ra ngala na taragau ta ra vavina, upi na pukai ura ra pupui ta kana gunan kan ra mata i ra vui, upi diat a vavamel ia abara ta tika na kilala, ma ta umana kilala, ma ta pakana kilala. 15 Ma ra vui i ga marue vue ra tava ta ra ngiene tadav ra vavina, da ra tava alir, upi ra alal na tava na kap vue. 16 Ma ra pia i ga maravut ra vavina,

* 12:3: A ngala na mangana king, da ra pukpuk.

ma i ga panganga ra ngiene ma i ga konom pa ra tava alir, nina a dragon i ga marue vue ta ra ngiene. ¹⁷ Ma ra dragon i ngangal ure ra vavina, ma i vana upi na kap ra vinarubu tadav diat ra ibaiba ta kana vuna tarai, nina diat dia torom ta ra lavur vartuluai kai God, ma dia vatur vake ra varvai dovot ure Iesu.

13

A ura king

¹ Ma iau ga tur ta ra veo na ta.

Ma iau ga gire tika na leing i tutua kan ra bala na ta, a vinun na ramuna ma lavurua na uluna, ma a vinun na vipuar ta ra vinun na ramuna, ma a umana iang na varvul ta ra lavurua na uluna. ² Ma nam ra leing iau ga gire i ga da ra panter* ma ra kauna i ga da ra kau i ra bear,† ma ra ngiene da ra ngie i ra leon; ma ra dragon i ga tul tar ra dekdekina tana, kana kiki na king, ma ra ngala na varkurai. ³ Ma iau ga gire tika na uluna i ga da di ga ub ia pi na mat; ma ra kinkin na minat i ga tar map mulai ma ra rakarakan a gunagunan i kaian mur ra leing; ⁴ ma dia ga lotu tadav ra dragon, tago i ga tul tar kana varkurai ta ra leing; ma dia ga lotu tadav ra leing, ma dia ga biti dari: To ia dir varogop ma ra leing, ma i tale to ia upi dir a varubu me? ⁵ Ma di ga tul tar ra ngiene tana upi na tati ke ra lavur ngala na magit ma upi na varvul; ma di ga tul tar ia upi na pait kana mangamangana a ivat na vinun ma a ivu gai. ⁶ Ma i tak ngiene ma ra varvul tadav God upi na vul ra iangina, ma ra kubana ma diat bula dia ki arama ra bala na bakut. ⁷ Ma di ga tul tar ia upi diat a varubu ma ra umana tena gomgom, ma upi na uvia pa diat; ma di ga tul tar ia bula upi na kure ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan, ra lavur alala tinata, ma ra lavur kor na tarai. ⁸ Ma diat par dia ki ra pia diat a lotu tadav ia, diat par ba pa di ga tumu ra iang

i diat ta ra buk na nilaun kai ra Lam nina di ga doka papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan. ⁹ Nina ba ra talingana, boina ba na valavalongor. ¹⁰ Nam i kinim vavilavilau, da kinim vavilavilau pa ia bula; ba tikai i var-dodoko ma ra pakat na vinarubu, da doka bula ma ra pakat na vinarubu. A mangamangana vovovon ma ra nurnur kai ra umana tena gomgom go kari.

¹¹ Ma iau ga gire ta ra leing i tutua rikai ta ra gunan; ma a ura ramuna da ra lam, ma i ga tata da ra dragon. ¹² Ma i vatur vake ra varkurai par kai ra luaina leing ta ra luaina matana. Ma i varkurai upi ra rakarakan a gunagunan ma diat, dia ki tana, diat a lotu tadav ra luaina leing, nina ba kana kinkin na minat i ga tar map mulai. ¹³ Ma i pait ra umana ngala na vakilang, i vabura bula ra iap marama ra bala na bakut uti ra pia ta ra mata i ra tarai. ¹⁴ Ma i varara pa diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur vakilang, di ga tul tar ia upi na pait diat ta ra mata i ra leing; ma i ve diat ta ra rakarakan a gunagunan, upi diat a pait ra malalar pi kai ra leing; nina i kinkin ta ra pakat na vinarubu ma i ga lagar mulai. ¹⁵ Ma di ga tul tar ia upi na tabar ra malalar i ra leing ma ra vuvu na nilaun, upi ra malalar i ra leing na tata, ma upi na vuna bula ba da doko nina diat pa dia lotu tadav ra malalar i ra leing. ¹⁶ Ma i vovo pa diat par, a lavur ikilik ma ra lavur ngala, a lavur uviana ma ra lavur luveana, a tarai tuna ma ra lavur vilavilau, upi diat a pait ra vakilang ta ra lima tuna ta diat ba ta ra palamata i diat; ¹⁷ ma upi koko ta tikai na kukul ba na ivivura, ia kaka nam ba ra vakilang, nina ba ra iang i ra leing ba kana matana pika, i tur tana. ¹⁸ A kabinana go kari. Nina ba i matoto, boina na luk guve ra matana pika kai ra leing; tago a matana pika kai ta tutana. Ma kana matana pika

* **13:2:** A panter ia ra ngala na pusi, a tena varkarat. † **13:2:** A bear ia ra ngala na king, a kauna i da ra kau i ra tutana.

i varogop ma Laptikai na mar ma laptikai na vinun ma laptikai.

14

A kakailai kadiat di ga varkul bat diat

¹ Ma iau ga gigira, ma ra Lam i ga tur ta ra ul a luana Sion, diat ma tika na mar ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar, diat di ga tumu ra iangina ta ra palamata i diat, ma ra iang i Tamana bula.

² Ma iau ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut, da ra nilai ra mangoro na tava, ma da ra nilai ra ngala na pipi; ma ra nilai nina iau ga valongore i ga da ra nilai ra umana tena ububu pagol ba dia ububu kadia umana pagol; ³ ma dia kakakailai da ra kalamana kakailai ta ra luaina mata i ra kiki na king, ma ta ra luaina mata i ra ivat na magit na vavaki a umana launa ma ra umana patuana; ma pa i ga tale ta tutana upi na vartovo ta go ra kakailai, i tale diat ika ra mar ma a ivat na vinun ma a ivat na arip na marmar di ga varkul bat diat ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴ Go diat, ba pa dia ga vadur mule diat ma ra vaden: dia inip uka. Go diat, dia mur ra Lam ta ra gunagunan i vanavana tana. Go diat, di ga varkul bat diat livuan ta ra tarai upi diat a luaina vuai e kai God ma kai ra Lam. ⁵ Ma pa di gire tadav ta vaongo ta ra ngie i diat; ma pa ta magit na vartakun ta diat.

A utul a angelo

⁶ Ma iau ga gire ta ra angelo mulai i purpururung livuan ta ra bala na bakut, ma i ga vature ra bo na varvai ba pa na mutu, upi na varvai me tadav diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma ta ra lavur kor na tarai, ma ra lavur vuna tarai, ma ra lavur alala tinata, ma ra lavur vuna gunan; ⁷ ma i biti ma ra ngala na nilaina dari: Avat a ru God ma avat a tul tar ra pite varpa tana; tago ra pakana bung na varkurai i tar vut. Io, avat a lotu tadav nina i ga vaki ra bala na bakut ma ra rakarakan

a gunagunan, ma ra ta, ma ra lavur matana tava.

⁸ Ma ta ra angelo, a vauruana, i murmur, ma i biti dari: I tar bura, i tar bura Babilon ra ngala, nina i ga vamomo ra lavur gunagunan ma ra vain na kankan ure kana ungaunga.

⁹ Ma ta ra angelo, a Vautuluna, i ga mur dir ma i oro ma ra ngala na nilaina dari: Ba ta tutana i lotu tadav ra leing ma ra malalarina ma ra vakilang i tur ta ra palamatana, ba ta ra limana, ¹⁰ nam bula na momo ta ra vain na kankan kai God, nina di ga vaninare ta ra la kai kana kulot ma pa di ga pidakia; ma da vakadik ia ma ra iap ma ra pakar ta ra luaina mata i ra lavur angelo gomgom, ma ta ra luaina mata i ra Lam; ¹¹ ma ra mi ure kadia kinadik na tubang tutua pa na mutu; ma pa dia ngo ta ra keake ma ta ra marum, diat dia ga lotu tadav ra leing ma ra malalarina, ma diat dia vatur vake ra vakilang ure ra iangina. ¹² A mangamangana vovovon kai ra umana tena gomgom diat dia vatur vake ra lavur vartuluai kai God, ma ra nurnur tai Iesu go kari.

¹³ Ma iau ga valongore ra nilai tikai marama ra bala na bakut i ga biti: Una tumu go: Diat dia mat ma ra nurnur tai ra Luluai papa gori, dia ti doan; maia pa, ra Tulungen i biti, upi diat a ngo kan kadia lavur papalum; ma kadia lavur bo na papalum diat a mur diat.

A magit na uma i manga matuka

¹⁴ Ma iau ga gigira, ma tika na bakut i pua; ma tikai da natu i ta tutana i ki ta ra ul a bakut, ma a kere na goled ta ra uluna, ma i vature ra pakat i likokoi i mangi muka ta ra limana. ¹⁵ Ma ta ra angelo i ga irop kan ra pal na vartabar, ma i ga oro ma ra ngala na nilaina tadav nina i ga ki ta ra ul a bakut dari: Una tul vue kaum pakat i likokoi ma una dodoko; tago i tar pot ra pakana bung na nidodoko; tago ra magit na uma i manga matuka. ¹⁶ Ma nina i ga ki ta ra ul a bakut i ga vue

kana pakat i likokoi ta ra rakarakan a gunagunan ma di ga doko pa ra rakarakan a gunagunan.

¹⁷ Ma ta ra angelo mulai i vana rikai kan ra pal na vartabar i tur ta ra bala na bakut, i vature bula a mangi na pakat i likokoi. ¹⁸ Ma ta ra angelo mulai i vana rikai kan ra uguugu na vartabar, nina i kure ra iap; ma i oraoro ma ra ngala na nilaina tadav nina i vature ra pakat i likokoi, ma i biti: Una tul vue kaum mangi na pakat i likokoi ma una avir guve ra rere na vain matuka. ¹⁹ Ma ra angelo i ga vue tar ra pakat i likokoi ura ta ra rakarakan a gunagunan ma i ga avir guve ra vuai na vain ta ra rakarakan a gunagunan, ma i ga vue ta ra tung na vat di rua vapolo ra vain tana, a ngala na tung ure ra kankan kai God. ²⁰ Ma di ga rua vapolo ra vain ta ra tung na vat i tur ta ra papar a liplip na pia na pal, ma ra gap i vana rikai ta ra tung na vat, ma i tutua tuk tar ta ra al vakai kai ra umana os, ma i vana a utul a mar ma a ura vinun na kilomita (a ura mar na mail).

15

A umana angelo ma ra umana kinadik

¹ Ma iau ga gire ta ra vakilang arama ra bala na bakut, i ngala ma i enana tuna, lavurua na angelo dia ga vatur vake ra lavurua na kinadik, uina dia mur kakit, tago ra kankan kai God i ot tana.

² Ma iau ga gire i ga da ra ta i vardada ma ra tiroa, di ga pota ma ra iap; ma diat dia ga uvia pa ra leing ma ra malalarina, ma ra matana pika na iangina bula, dia tur ta ra ul a ta i vardada ma ra tiroa, ma dia ga vature ra umana pagol kai God. ³ Ma dia kakaile ra kakailai kai Moses ra tultul kai God, ma ra kakailai kai ra Lam, dia ga biti dari: Luluai, God u dekdek muka; kaum lavur papalum dia ngala ma dia padapada varvo; u a King kai ra lavur vuna tarai, kaum lavur mangamangana dia takodo ma dia dovot. ⁴ Luluai, to ia ba pa na

burut, ma pa na pite pa ra iangim? Tago u kaka u gomgom; tago ra lavur vuna tarai diat a vut boko ma diat a lotu ta ra matam; tago di ga vaarike kaum takodo na mangamangana.

⁵ Ba i ga par go ra lavur magit iau ga gigira, ma di ga papa are ra pal na vartabar, a kuba i ra varvai dovot, nina i tur arama ra bala na bakut; ⁶ ma ra lavurua na angelo dia ga vature ra lavurua na kinadik, dia ga irop ta ra pal na vartabar, ma dia ga mong ma ra mal pua i bagabagele, ma dia ga vi pit ra bongobongo i diat ma ra vipit na goled. ⁷ Ma tikai ta diat ra ivat na magit na vavaki a umana launa i ga tul tar lavurua na la na goled ta diat ra lavurua na angelo; ma dia ga buka ma ra kankan kai God, nina i laun pa na mutu. ⁸ Ma ra pal na vartabar i buka ma ra mi tai ra minamar i God, ma tai ra dekdekina; ma pa i ga tale ta tikai ba na ruk ta ra pal na vartabar tuk ta ra bung ba di ga pait ot pa ra lavurua na kinadik kai ra lavurua na angelo.

16

A umana la na kankan kai God

¹ Ma iau ga valongore ra ngala na nilai tikai i vana rikai ta ra pal na vartabar, i biti tadav ra lavurua na angelo dari: Avat a vana ma avat a lolonge taun ra rakarakan a gunagunan ma ra lavurua na la na kankan kai God.

² Ma ra luaina angelo i ga vana ma i ga lolonge kana la taun ra rakarakan a gunagunan, ma nam ra tarai ba dia ga kap ra vakilang kai ra leing, ma dia ga lotu tadav ra malalarina, di ga manua ma ra umana kaina manua ma ra umana bilak na manua.

³ Ma ra vauruana i ga lolonge kana la taun ra ta; ma i ga gap da ra gapu i ra tutana i mat, ma ra lavur magit i laun ara na ta i ga mat.

⁴ Ma ra vautuluna i ga lolonge kana la taun ra lavur tava alir ma ra lavur matana tava, ma dia gap uka. ⁵ Ma iau ga valongore ra angelo kai ra umana tava i ga biti dari: U tar takodo, u laun go, ma u ga laun

amana, u a Tena Gomgom, tago u ga varkurai dari: ⁶ tago di ga lolonge ra gapu i ra umana tena gomgom ma ra umana propet, ma u ga vamomo diat mulai ma ra gap; dari i ga topa diat. ⁷ Ma iau ga valongore ba ra uguugu na vartabar i ga biti: Maia, Luluai, God Dekdek Muka, kaum lavur varkurai dia takodo ma dia dovot.

⁸ Ma ra vaivatina i ga lolonge kana la taun ra keake, ma di ga tul tar ia tana ba na rang ra tarai ma ra iap. ⁹ Ma di ga rang ra tarai ma ra ngala na oao, ma dia ga vul ra iang i God, nina i vatur vake ra varkurai ure go ra lavur kinadik; ma pa dia nukpuku upi diat a pite pa ia.

¹⁰ Ma ra vailimana i ga lolonge kana la taun ra kiki na king kai ra leing; ma di ga vabobotoi kana varkurai, ma dia ga karat mule ra karamea i diat ta ra kinadik, ¹¹ ma dia ga vul ra God arama ra bala na bakut ta kadia kinadik ma ure ra manua i diat, ma pa dia ga nukpuku kan kadia mangamangana.

¹² Ma ra valaptikaina i ga lolonge kana la taun ra ngala na tava alir, a iangina Oiprate; ma i mama upi da mal are ra nga ure diat ra umana king mara ra vanavana rikai na keake. ¹³ Ma iau ga gire ra utul a dur na tabaran, da ra utul a rokrok, dital ga vana rikai kan ra ngie i ra dragon ma ra ngie i ra leing, ma ra ngie i ra propet vavaongo; ¹⁴ a tulungea i ra utul a tabaran nam, dital pait ra umana vakilang; dital vana tadav ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan upi dital a varurue diat ure ra vinarubu ta ra ngala na bung kai God i Dekdek Muka. ¹⁵ (Gire, iau pot da ra tena nilong. Nina i monamono ma i vaninare kana umana mal, i ti doan; upi koko na vanavana bia ma da gire ra pakana tuna.) ¹⁶ Ma dital ga varurue diat ta ra pakana gunan a iangina ta ra tinata Ebraio ba: Armagedon.

¹⁷ Ma ra valavuruana i ga lolonge kana la taun ra maup; ma ra ngala na nilai tikai ga vana rikai ta ra pal na vartabar kan ra kiki na king, dari: Di tar pait ia; ¹⁸ ma ra umana meme ma ra nilai ta umana ma ra umana pipi dia ga vana rikai; ma i ga guria na kaia, pa i ga guria damana papa ra bung nam ba ra tarai dia ga ki ta ra rakarakan a gunagunan, a guria i ga ngala tuna. ¹⁹ Ma di ga tibe ra ngala na pia na pal upi na utul a pakana, ma ra umana pia na pal kai ra umana vuna tarai dia ga tarip; ma ta ra mata i God dia ga nuk pa Babilon ra ngala, upi da vamoma ma ra la na vain kai ra karangap i kana kankan. ²⁰ Ma ra lavur lolo par dia ga vilau, ma pa di gire tadav mule ra lavur lualuana. ²¹ Ma ra bata na ais i bura marama ra bakut taun ra tarai, ma tikatika na vat na ais i mamat da ra kopono talant.* Ma ra tarai dia ga vul God ta ra kinadik na bata; tago i ga ngala muka kana kinadik.

17

Ra ngala na igoro na vavina

¹ Ma tikai ta diat ra lavurua na angelo dia vature ra lavurua na la, i ga vana piragu, ma i ga biti tagu dari: Una mai, ina ve tar ra varkurai tam ure ra ngala na igoro na vavina, nina i ki taun mangoro na tava; ² ma ra umana king dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia ga pait ra kaina me, ma ra tarai dia ki ta ra rakarakan a gunagunan dia ga longlong ta kana vain na ungaunga. ³ Ma i ga puak iau uria ra pupui ta ra Tulungen; ma iau ga gire ta tika na vavina i ga ki tai tika na leing meme, i vartabirit ma ra lavur iang na varvul, ma ra lavurua na uluna ma a vinun na ramuna. ⁴ Ma ra vavina i ga mong ma ra mal meme, ma di ga mar ia ma ra goled ma ra vat i ngatngat ma ra kiau na kalagi, ma i vature ra la na goled ta ra limana, i buka ma ra kaina mangamangana, ma ra dur na magit ure kana ungaunga, ⁵ ma di ga

* **16:21:** A talant i da ra mamat i tika na beg na braun rais.

tumu tika na iang ta ra pal a matana dari: A magit na pidik, Babilon ra ngala, na i ra lavur igoro na vavina ma ra bilak na mangamangana tuna kai ra rakarakan a gunagunan. ⁶ Ma iau ga gire ra vavina i ga longlong ma ra gapu i ra umana tena gomgom, ma ra gapu i diat di ga doko diat ta ra varvai dovot kai Iesu. Ma iau ga kaian muka ba iau ga gire. ⁷ Ma ra angelo i ga biti tagu dari: Ta ra ava u kaian? Ina ve u boko ta ra magit na pidik kai ra vavina ma ra leing i ki tana, nina ba ra lavurua na uluna ma ra vinun na ramuna. ⁸ Nina ra leing ba u tar gire, i ga laun, ma pa i laun, ma na tutua rikai ta ra ngala na tung i lulur mat, ma na vana ta ra vinirua. Diat dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, diat ba pa di ga tumu ra iang i diat ta ra buk na nilaun papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, diat a kakaian tana, ba dia gire ra leing, tago i ga tar laun, ma pa i laun, ma na pot. ⁹ Go ra kukuraina, ma ia ra kabinana. A lavurua na uluna diat a lavurua na luana, ma ra vavina i ki ta diat; ¹⁰ ma diat a lavurua na king bula; a ilima dia tar bura, tikai go i ki ma ta ra tikai pa i ti pot boko; ma ba na pot, na ki papa a ik ika. ¹¹ Ma ra leing i ga laun lua, ma go pa i laun, ia iat ra valavutuluna, ma tikai ta diat ra lavurua; ma i vana ta ra vinirua. ¹² Ma nam ra vinun na ramuna nina u tar gire, diat a vinun na king, nam diat ba pa dia vatur vake ta varkurai boko; ma diat a vatur varurungane vake ra varkurai ma ra leing da ra umana king ure ta kopono pakana bung. ¹³ A nuknuk i diat i kopono ko, ma dia tul tar kadia kini na varkurai ma ra dekdek i diat ta ra leing. ¹⁴ Ma diat a varubu ma ra Lam, ma ra Lam na uvua pa diat, tago ia ra Luluai kai ra lavur luluai, ma ia ra King kai ra lavur king; ma diat dia bartalaina me, nina di ga oro pa diat ma di ga pilak pa diat ma dia dovot, diat bula diat a uvua pa diat. ¹⁵ Ma i biti tagu dari: Nam ra lavur tava abara ba ra igoro na vavina i ki ie, ia nam diat ra lavur vuna tarai, ma ra kor

na tarai, ma ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alala tinata. ¹⁶ Ma ra vinun na ramuna, u ga gire diat, ma ra leing, diat a milikuane ra igoro na vavina, ma diat a vana kan ia upi na ki varkolono ma upi na ki bia, ma diat a ian ra viono ma diat a vaulung vue ma ra iap. ¹⁷ Tago God i ga vanuk tar ia ta ra bala i diat upi diat a pait ra nuknukina, ma upi na kopono ko ra nuknuk i diat, ma upi diat a tul tar kadia varkurai tadav ra leing, tuk ta nam ra bung ba ra tinata kai God i ot tana. ¹⁸ Ma ra vavina u tar gire, ia ra ngala na pia na pal, ma i kure diat ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan.

18

Babilon i tar bura

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit, iau ga gire ta ra angelo i vana ba marama ra bala na bakut, ma i vatur vake ra ngala na varkurai; ma ra rakarakan a gunagunan i ga kapa ta kana minamar. ² Ma i ga oro ma ra ngala na nilaina, ma i biti: I tar bura, i tar bura Babilon ra ngala, ma go ieri ia ra kuba i ra umana tabaran, a pal na banubat kai ra lavur dur na tabaran ma ra pal na banubat kai ra lavur beo dia dur ma dia milmilikan. ³ Tago ra lavur vuna tarai dia ga bura ta ra vain na kankan ure kana ungaunga; ma ra lavur king ta ra rakarakan a gunagunan dia ga pait ra kaina me, ma ra umana tena kunukul ta ra rakarakan a gunagunan dia ga uviana ta ra niongor i kana mangamangana vovoloji.

⁴ Ma iau ga valongore ta ra nilai tikai marama ra bala na bakut dari: Avat kaugu tarai, avat a vana irop kan ia, upi koko avat a varagur me ta kana lavur varpam, ma upi koko avat a alube pa ta na ta kana lavur kinadik; ⁵ tago kana lavur varpam dia tar tuk urama ra bala na bakut, ma God i ga nuk pakana lavur mangamangana gegagege. ⁶ Avat a babali pirana da i ga babali, ma avat a vaura babali varogop ma kana

mangamangana; ma ta ra la i ga pota, avat a vaura pota tar mule tana. ⁷ Ma da i ga tibuna pite pa mule, ma i ga papait kana mangamangana vovoloji, damana avat a valar tar ia tana ra kinadik ma ra tinabun; tago i biti ta ra balana dari: Iau ki na tadar vavina, ma vakir iau a ua, ma pa ina gire muka ra tabun. ⁸ Io, kana lavur kinadik diat a pot ta ra kopono bung, a minat, a tinabun ma ra mulmulum; ma da vaulung vue ma ra iap; tago ra Luluai God nina i tar kure, i dekdek. ⁹ Ma ra umana king ta ra rakarakan a gunagunan, diat dia ga pait ra ungaungame, ma dia ga ki varurung me ta ra vovoloji, diat a tangtangie, ma diat a kukula ure, ba dia gire ra mi ta kana nidodo, ¹⁰ ma diat a tur aro vailik, tago dia burutue kana kinadik, ma diat a oraoro dari: Na kaina, na kaina, ra ngala na pia na pal Babilon; ra dekdek na pia na pal, tago kaum balbali i tar pot ta ra kopono pakana bung. ¹¹ Ma ra umana tena kunukul kai ra rakarakan a gunagunan dia tangtangie ma dia lingligur tana, tago pa ta tikai na kul pa mule, kadia tabarikik. ¹² A tabarikik ba di ga pait ia ma ra goled, ma ra silva, ma ra ngatngat na vat, ma ra umana kiau na kalagi, ma ra bo, na mal, ma ra mal meme marut, ma ra mal kumau, ma ra mal birao; ma ra lavur davai i ang na katkat, ma ra lavur la di ga pait ia ma ra loko na elefant, ma ra lavur la di ga pait ia ma ra davai i ngatngat muka, ma ra gobol na palariam, ma ra palariam tuna, ma ra bo na vat; ¹³ a sinamon bula, ma ra kalami, a pupuka i ang na katkat, a bira na davai, ma ra bulit i ang na katkat, a vain, a dangi, a plaua, a vit, a umana bulumakau, a umana sip, a umana os, a umana kiki na vinavana, ma ra umana vilavilau, ma ra umana tulungea i ra tarai. ¹⁴ Ma ra lavur magit ra balam i kaina upi ia, dia tar vana kan u, ma ra lavur magit na barbar ma ra lavur magit na minong dia tar panie kan u, ma pa da na tadav diat mulai.

¹⁵ Ma ra umana tena kunukul dia ga vung go ra lavur magit, diat ba i ga vauviana diat, diat a tur aro vailik, tago dia burutue kana kinadik, ma dia tangtangi ma i tabun ra bala i diat; ¹⁶ ma dia oraoro dari: Na kaina, na kaina, ra ngala na pia na pal, i ga mong ma ra mal kumau, ma ra mal meme marut, ma di ga mar ia ma ra goled, ma ra ngatngat na vat, ma ra kiau na kalagi, ¹⁷ tago ta ra kopono pakana bung di tar vakaina vue nam ra ngala na tabarikik par. Ma ra lavur luluai na parau, ma diat dia vana vurvurbit ma ra parau, ma diat ra lavur tena ta par, ma diat dia papalum ta ra ul a parau, dia ga tur aro vailik, ma ba dia ga gire ra mi ta kana niio, ¹⁸ dia ga oraoro dari: Nuve ra pia na pal dir varogop ma go ra kaliana? ¹⁹ Ma dia ga vue imimire ra tobon ta ra ulu i diat, dia ga tangi ma dia ga kukula ma dia ga manga oraoro dari: Na kaina, na kaina, ra ngala na pia na pal, ure nina diat dia ga vana na ta ma kadia umana parau, dia ga uviana ta kana lavur ngatngat na tabarikik; tago di tar re vue ta ra kopono pakana bung. ²⁰ U, ra bala na bakut, una gugu ta go, ma avat a gugu ra lavur tena gomgom, ma avat ra umana apostolo, ma ra umana propet; tago God i pait ot pa kavava varkurai tana.

²¹ Ma tika na dekdek na angelo i ga tak pa tika na ngala na vat da ra vat na uduudu, ma i ga vue ura na ta, ma i ga biti dari: Da ga vue bula Babilon damana, ra ngala na pia na pal, ma na ngala kana bunura, ma pa da gire tadav mule muka. ²² Ma pa da valongore mule piram ra nilai diat dia ububu ra pagol, ba ra umana tena kakakat kakailai ma ra umana tena vuvu kaur, ma ra umana tena pupunge tavur, ma pa ta tena madaka ta ra bo na papalum na ki mulai piram, ma pa da valongore mule ra nilai ra vat na uduudu piram; ²³ ma pa ta birao na lamp na pupua mulai piram; ma pa da valongore mule ra nilai ra

taulai kalama, a tutana, ba ra tulaik kalama, a vavina, pira; tago kaum umana tena kunukul dia ga ngalangala ta ra rakarakan a gunagunan; tago di ga vagu pa ra lavur vuna tarai par ma kaum agagar. ²⁴ Ma di ga gire tadav ra gapu i ra umana propet ma ra umana tena gomgom pirana ma ra gapu i diat par bula di ga doko diat ta ra rakarakan a gunagunan.

19

¹ Ma ba i ga par go ra lavur magit iau ga valongore da ra nilai ra matana kor na tarai arama ra bala na bakut dia oraoro dari: Aleluia; a varvalaun, ma ra minamar, ma ra dekdek kai kada God; ² tago i dovot ma i takodo kana lavur varkurai; tago i ga kure ra ngala na igoro na vavina, nina i ga vakaina ra rakarakan a gunagunan ma kana ungaunga, ma i tar obo pa ra gapu i kana umana tultul pirana. ³ Ma dia ga biti mulai: Aleluia. Ma kana mi i tubang rikai pa na mutu. ⁴ Ma ra ura vinun ma a ivat na patuana, ma ra ivat na magit na vavaki a umana launa, dia ga bura timtimum ma dia ga lotu tadav God, nina i ki ta ra kiki na king, ma dia ga biti dari: Amen; Aleluia.

A lukara na varbean kai ra Lam

⁵ Ma ra nilai tikai i ga vana rikai ta ra kiki na king, dari: Avat a pite pa kada God, avat par kana umana tultul, avat ava burutue, ra umana ikilik ma ra umana ngala. ⁶ Ma iau ga valongore i ga da ra nilai ra matana kor na tarai, ma da ra nilai mangoro na matana tava, ma da ra nilai ra ngala na pipi, ma i ga biti dari: Aleluia, tago ra Luluai, kada God nina i Dekdek Muka, i ki na king. ⁷ Dat a gugu ma dat a ga muka, ma dat a pite pa ia; tago ra bung na varbean kai ra Lam i tar pot ma kana tulaik i tar vaninara. ⁸ Ma di ga tul tar ia upi na mong ma ra mal kumau, i bagabagele ma i gomgom; tago ra mal kumau ia ra lavur takodo na mangamangana kai

ra umana tena gomgom. ⁹ Ma i biti tagu: Una tutumu: Diat di ga ting pa diat upi ra lukara na varbean kai ra Lam, dia ti doan. Ma i biti tagu: Go ra umana dovot na tinata kai God. ¹⁰ Ma iau ga bura pire ra ura kauna upi ina lotu tadav ia. Ma i biti tagu: Koko, tago iau bula tika na tultul uka, dat par ma ra umana turam, nina dia vatur ra varvai dovot ure Iesu; una lotu tadav God; tago ra varvai dovot ure Iesu ia ra tulungea i ra tinata na propet.

Nina i ga ki ta ra os pua

¹¹ Ma iau ga gire ra bakut i ga taprei; ma tika na os pua, ma nina i ga ki tana, a iangina Takodo ma ra Dovot; ma i takodo kana varkurai ma kana vinarubu. ¹² A ura kiau na matana dir varogop ma ra biro na iap, ma mangoro na vipuar na vat i ngatngat ta ra uluna; ma di ga tumu ra iangina tana, ma pa ta i nunure, ia kaka iat. ¹³ Ma i mong ma ra mal di ga apur ia ma ra gap; ma di vatang ra iangina ba: A Tinata kai God. ¹⁴ Ma ra lavur loko na tarai na vinarubu arama ra bala na bakut dia mur ia, ma dia ga mong ma ra mal kumau. i pua ma i gomgom. ¹⁵ Ma tika na pakat na vinarubu i mangi muka i vana rikai ta ra ngiene, upi na kita ra lavur vuna tarai me; ma na kure diat ma ra buka na palariam; ma i ruarua ra tung na vain i ra karangap i ra kankan kai God i Dekdek Kakit. ¹⁶ Ma di ga tumu ra iangina ta kana mal ma ta ra par kabin dari ba: A King kai ra lavur king, ma ra Luluai kai ra lavur luluai.

¹⁷ Ma iau ga gire tika na angelo i ga tur ta ra matana keake; ma i ga oro ma ra ngala na nilaina tadav ra lavur beo, dia purpururung livuan ta ra bala na bakut, dari: Avat a mai, ma avat a kor varurung tadav ra ngala na lukara kai God; ¹⁸ upi avat a ian ra kanomong i ra umana king, ma ra kanomong i ra umana luluai, ma ra kanomong i ra umana ngala, ma ra kanomong i ra umana os, ma ra kanomong i diat bula dia ki tana, ma ra kanomong i diat par ra

tarai tuna, ma ra umana vilavilau, a umana ikilik ma ra umana ngala.

¹⁹ Ma iau ga gire ra leing, ma ra lavur king kai ra rakarakan a gunagunan ma kadia lavur loko na tarai na vinarubu, dia ga tur varurung upi diat a varubu ma nam i ga ki ta ra os, ma kana lavur loko na tarai na vinarubu bula. ²⁰ Ma di ga kinim vake ra leing, dir ma ra propet vavaongo, nina i ga pait ra umana vakilang ta ra luaina matana, nina i ga vagu pa diat me, dia ga kap ra vakilang kai ra leing, ma diat dia ga lotu tadav ra malalarina. Ma di ga vue valauna dir par ta ra lum i birao ma ra iap ma ra pakar; ²¹ ma ra ibaiba di ga doka ma ra ngala na pakat na vinarubu kai nina i ga ki ta ra os, nina ra pakat na vinarubu iat i vana rikai ta ra ngiene; ma ra lavur beo par dia ga maur ma ra kanomong i diat.

20

Tika na arip na marmar na kilakilala

¹ Ma iau ga gire tika na angelo i vana ba marama ra bala na bakut ma i vature ra ki ure ra ngala na tung i lulur mat, ma tika na ngala na vinau na palariam ta ra limana. ² Ma i kinim vake ra dragon, ra vui papa ania, ra Tena Vartakun ma ra Satan, ma i ga vi vake ure tika na arip na marmar na kilakilala, ³ ma i ga vue vaba ia ta ra ngala na tung, ma i ga banu bat ia, ma i ga vabulit bat ia upi koko i vagu pa ra lavur vuna tarai mulai tuk ta nam ra bung ba i tar par tana tika na arip na marmar na kilakilala; ma namur ta go da valangalanga vue mule a ik ika.

⁴ Ma iau ga gire ra umana kiki na king, ma diat dia ga ki tana, ma di ga tul tar ra varkurai ta diat; ma iau ga gire ra tulungea i diat di ga kutu vue ra ulu i diat ure ra varvai dovot ure Iesu, ma ure ra tinata kai God, ma diat ba pa dia ga lotu tadav ra leing, ba ra malalarina, ma diat ba pa dia ga kap ra vakilang kai ra

leing ta ra palamata i diat ma ta ra lima i diat; ma dia ga lalaun ma dia ga varkurai varirivut ma Kristo tai tika na arip na marmar na kilakilala. ⁵ Ma diat ra ibaiba, ba dia ga vatut valili diat kan ra minat, vakir dia ga laun mulai tuk ta nam ra bung ba i ga tar par ra arip na marmar na kilakilala. Go ra luaina nilaun mulai kan ra minat. ⁶ Diat di valaun diat ta ra luaina nilaun mulai, dia ti doan ma dia ti gomgom; a vauruana minat pa na kure diat; tago diat a umana tena tinabar kai God ma kai Kristo, ma diat a varkurai rangup me tika na arip na marmar na kilakilala.

Di uvia pa Satan

⁷ Ma ba i tar par ra arip na marmar na kilakilala, da pala vue Satan kan kana pal na banubat, ⁸ ma na vana rikai upi na vagu pa ra lavur vuna tarai ta ra ivat na nguna rakarakan a gunagunan, Gog ma Magog, upi na varurue diat upi ra vinarubu; ma kadia matana pika i ngala da ra veo na ta. ⁹ Ma dia ga tutua ta ra tababa kai ra gunagunan, ma dia ga tur kikil ra kuba i ra umana tena gomgom ma ra vakak na pia na pal; ma ra iap i vana ba marama ra bala na bakut, ma i ga en vue diat. ¹⁰ Ma di ga vue vaba Satan, nina i ga vagu pa diat, ta ra lum na iap ma ra pakar, a leing ma ra propet vavaongo dir ki bula tana, ma da vakadik diat ta ra keake ma ta ra marum pa na mutu.

A mutuaina varkurai

¹¹ Ma iau ga gire ra ngala na kiki na king i pua, ma nina i ga ki tana, ma ra rakarakan a gunagunan ma ra bala na bakut dir ga lop kan ra matana; ma vakir di ga gire mule ta maup ure dir. ¹² Ma iau ga gire ra lavur minat par, a umana ngala ma ra umana ikilik, dia ga tur ta ra mata i ra kiki na king, ma di ga pelegi ra umana buk; ma di ga pelegi bula ta ra tika na buk mulai, nina ba ra buk na nilaun; ma di ga kure ra lavur minat ta nam ra lavur magit di ga tumu diat ta ra lavur buk, da kadia lavur mangamangana. ¹³ Ma ra ta i

ga vamule ra lavur minat dia ga va ta ra balana; ma ra tung na minat ma ra ruarua na tulungen dir ga vamule ra lavur minat dia ga ki ta dir; ma di ga kure diat tikatikai da kadia lavur mangamangana. ¹⁴ Ma di ga vue ra minat ma ra ruarua na tulungen ta ra ngala na lum i birao ma ra iap. A vauruana minat go; a lum na iap iat. ¹⁵ Ma diat par ba pa di ga tumu ra iang i diat ta ra buk na nilaun, di ga vue vaba diat ta ra lum na iap.

21

A kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan

¹ Ma iau ga gire ra kalamana bala na bakut ma ra kalamana rakarakan a gunagunan; tago ra luaina bala na bakut ma ra luaina rakarakan a gunagunan dir ga panie; ma pa ta ta mulai. ² Ma iau ga gire ra kalamana Ierusalem ra gomgom na pia na pal i vana ba marama ra bala na bakut kan God, di ga vaninare da di vamong ra taulai kalama, a vavina ure kana tutana. ³ Ma iau ga valongore ra ngala na nilai tikai i ga arikai ta ra kiki na king, i biti dari: Gire, a kuba i God i ki pire ra tarai, ma da vatang diat ba a taraina, ma God iat na ki pire diat, ma ia iat kadia God; ⁴ ma na u vue ra lur na mata i diat; ma pa ta minat, ma pa ta tinabun, ma pa ta tinangi, ma pa ta kinadik mulai; tago ra lavur magit i ga lua i tar panie. ⁵ Ma nina i ki ta ra kiki na king i biti dari: Gire, ina pait vakalamane ra lavur magit. Ma i biti: Una tutumu; tago go ra lavur tinata i takodo ma i dovot. ⁶ Ma i biti tagu: Di tar pait ia. Iau ra Alfa ma ra Omega, ra vunapaina ma ra mutuaina. Nina i mar, ina tabar vakuku ia ma ra tava tai ra kivu na tava na nilaun. ⁷ Nina i uvuvia na kale pa go ra lavur magit; ma iau kana God, ma ia a natugu. ⁸ Ma ure ra lavur ulai, ma diat ba pa dia nurnur, ma ra lavur bilak, ma ra lavur tena ungaunga, ma ra lavur tena agagar, ma ra lavur tena lotu tadav ra tabataba, ma ra lavur tena

vavaongo par, kadia tiniba ta ra lum i birao ma ra iap ma ra pakar; ia nam ra vauruana minat.

A kalamana Ierusalem

⁹ Ma tikai ta diat ra lavurua na angelo dia ga vature ra lavurua na la, dia ga buka ma ra lavurua na kinadik dia mur kakit, i ga vut; ma i ga biti tagu dari: Una mai, ina ve tar ra taulai kalama tam, ra taulai kai ra Lam. ¹⁰ Ma i ga puak pa iau ta ra Tulungen urama ta ra ngala na luana i manga tuluai, ma i ga ve tar Ierusalem tagu, ra gomgom na pia na pal, i vana ba marama ra bala na bakut kan God, ¹¹ ma ra minamar i God i ki tana; a kapana i ga da ra vat i ngatngat muka, da ra vat na iasper ma i barabara da ra kristal. ¹² A ngala na liplip na vat i tur kikil ia, i manga tuluai urama; ma a vinun ma a urua na mataniolo tana, ma a vinun ma a urua na angelo dia ga tur ta ra vinun ma a urua na mataniolo; ma di ga tumu ra iang i diat ra vinun ma a urua na vuna tarai kai ra umana natu i Israel tana; ¹³ a utul a mataniolo ta ra papar a taur, a utul ta ra papar a labur, a utul ta ra papar a taubar, a utul ta ra papar a taoai. ¹⁴ Ma ra bit a liplip na vat kai ra pia na pal a vinun ma a ura vat i tana, ma di ga tumu ra iang i diat ra vinun ma a urua na apostolo kai ra Lam tana. ¹⁵ Ma nina ba amir tata me i ga vatur ra valavalar, a vuvur, di ga pait ia ma ra goled, upi na valar ra pia na pal, ma kana lavur mataniolo, ma kana liplip na vat. ¹⁶ Ma ra pia na pal i dari: a ivat na nguna tana, ma kana lolovina i varogop ma ra tababana; ma i ga valar ra pia na pal ma kana vuvur, a ura arip ma a ivat na mar na kilomita (tika na arip ma a ilima na mar na mail); ra lolovinana ma ra tababana, ma ra tuluaina urama dital ga varogop par. ¹⁷ Ma i ga valar kana liplip na vat, tika na mar ma a ivat na vinun ma a ivat na malmalikun, da ra valavalar kai ra tutana, di vatang ia bula kai ra angelo. ¹⁸ Ma di ga papait ra liplip na vat ma ra iasper; ma ra pia na

pal di ga pait ia ma ra goled tuna, i barabara da ra tiroa. ¹⁹ Ma ra umana bit a liplip na pia na pal dia ga mong ma ra lavur mangana vat i ngatngat. A luaina bit a liplip a iasper; a vauruana a sapir; ra vautuluna a kalkidon; ra vaivatina a emeraled; ²⁰ a vailimana a daimon; ra valapitikaina a sardio; ra valavuruana a krisolito; ra valavutuluna a beril; ra valavuvatina a topas; ra vavinununa a krisopras; ra vavinununa ma tikai a iasint; ra vavinununa ma a urua a ametis. ²¹ Ma ra vinun ma a ivu kiau na kalagi; tikatika na mataniolo a kopono kiau na kalagi; ma ra pal a nga kai ra pia na pal di ga pait ia ma ra goled, i barabara da ra tiroa. ²² Ma pa iau ga gire ta pal na vartabar tana, tago ra Luluai God i Dekdek Kakit, ia iat ma ra Lam, dir kana pal na vartabar. ²³ Ma ra pia na pal vakir i iba upi ra matana keake, ba ra gai, upi dir a vakapa; tago ra minamar i God i ga vakapa, ma ra Lam iat ia ra lamp ure. ²⁴ Ma ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan diat a vanavana ta ra kapana; ma ra lavur king dia vung kapi kadia minamar tana. ²⁵ Ma pa dia banubat muka kana umana mataniolo ta ra keake (ma pa ta marum tana); ²⁶ ma diat a kap ra minamar ma ra variru kai ra lavur vuna tarai tana. ²⁷ Ma pa ta dur na magit na olo muka tana, ba ta tika na bilak, ba ta vaongo; diat ika di ga tumu diat ta ra buk na nilaun kai ra Lam.

22

¹ Ma i ga ve tar tagu tika na tava alir, a tava na nilaun, i barabara da ra kristal, i alir apang ta ra kiki na king kai God ma ra Lam, livuan ta kana nga. ² Ma ra davai na nilaun i ga tur ta ra ura papar a tava, a vinun ma a urua kana vunuai, ma ta ra gaigai par i vuai; ma ra mapina davai i topa ra varvalaun kai ra lavur vuna tarai. ³ Ma pa da gire mule ta bilak na magit; ma ra kiki na king kai God ma kai ra Lam na tur tana; ma kana lavur tultul diat a toratorom

tana; ⁴ ma diat a gire ra matana; ma ra iangina na tur ta ra palamata i diat. ⁵ Ma pa ta marum.mulai; ma pa dia mainge ra kapa na lamp ba ra kapa na keake; tago ra Luluai God na vakapa diat; ma diat a varkurai na king pa na mutu.

A pinot kai Iesu

⁶ Ma i biti tagu: I takodo, ma i dovot go ra lavur tinata; ma ra Luluai God kai ra lavur tulungea i ra lavur propet, i ga tul vue kana angelo upi na ve tar ia ta kana lavur tultul ra umana magit i maravai ba da pait ia. ⁷ Ma ina pot lulut. Nina i vatur vake ra lavur tinata na propet ta go ra buk i ti doan.

⁸ Ma iau, Ioanes, iau ga valongore ma iau ga gire go ra lavur magit. Ma ba iau ga valongore ma ba iau ga gire, iau ga bura timtimum upi ina lotu pire ra kau i ra angelo, nina i ga ve tar go ra lavur magit tagu. ⁹ Ma i ga biti tagu: Koko, iau bula a tultul uka, dat ma diat ra lavur turam ma ra lavur propet ma diat dia vatur vake ra tinata ta go ra buk; una lotu tadav God.

¹⁰ Ma i biti tagu: Koko una vabulit bat ra tinata na propet ta go ra buk; tago ra kilala i tar maravai. ¹¹ Nina ba pa i takodo, na pait boko ra magit ba pa i takodo; ma nina i dur da vadur ia mulai boko; ma nina i takodo, na pait boko ra mangamangana takodo, ma nina i gomgom, da vagomgom ia mulai. ¹² Gire, ina pot lulut, amir ma kaugu vapuak, upi ina bali ra mangamangana kai ra tarai tikatikai. ¹³ Iau ra Alpa ma ra Omega, iau lua ma iau mur kakit, iau ra vunapaina ma ra mutuaina. ¹⁴ Diat dia dur pa kadia lavur mal upi diat vana tadav ra davai na nilaun ma upi diat a olo ta ra umana mataniolo ta. ra pia na pal, dia ti doan. ¹⁵ A lavur pap, ma ra lavur tena agagar, ma ra lavur tena ungaunga, ma ra lavur tena vardodoko, ma ra lavur tena lotu tadav ra tabataba, ma diat par dia mainge ra vaongo, ma dia pait i bula, pa diat a ruk muka tana.

¹⁶ Iau Iesu, iau ga tul vue kaugu angelo upi na varvai dovot ta go ra lavur magit ta vavat ure ra lavur ekelesia. Iau ra okor i David, ma kana bul mur bula, a tagul na lar i raro.

¹⁷ Ma ra Tulungen ma ra taulai kalama dir biti: Una mai. Ma nina i valavalongor na biti: Una mai. Ma nina i mar, boina ba na vana uti; ma nina i mainge, boina ba na vana uti, ma na mome ra tava na nilaun ma pa da kul ia.

A mutuaina

¹⁸ Iau varvai dovot tadav diat par dia valongore ra tinata na propet ta

go ra buk: Ba tikai i vot tar ta magit ta diat, God bula na vot i tar ra lavur kinadik tana, nina di ga tutumu ure ta go ra buk; ¹⁹ ma ba tikai i tak vue ta magit kan ra tinata ta go ra buk na propet, God na tak vue bula kana tiniba ta ra davai na nilaun, ma ta ra gomgom na pia na pal, nina di ga tutumu ure ta go ra buk.

²⁰ Nina i varvai ure go ra lavur magit i biti: Maia pa; ina pot lulut. Amen; una mai, Luluai Iesu.

²¹ A varmari kai ra Luluai Iesu na ki pire diat ra lavur tena gomgom. Amen.